PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA ; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA ; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIÆ, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUJUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CLIII.

JOANNES CANTACUZENUS IMP. CP.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA *THIBAUD*, OLIM *D'AMBOISE*, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1375

—

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

JOANNIS

CANTACUZENI

OPERA OMNIA,

HISTORICA, THEOLOGICA, APOLOGETICA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIOR.

VENEUNT 2 VOLUMINA 22 FRANCIS GALLICIS.

—

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *THIBAUD*, OLIM *D'AMBOISE*. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

—

1866

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV, ANNUS 1375.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CLIII CONTINENTUR.

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

NOTITIA

FABRIC. HARL., Biblioth. Gr. tom. VII, p. 787.

Joannes Cantacuzenus, Cantacuzeni Peloponneso præfecti et Theodoræ Palæologinæ, imperatoris Andronici Palæologi amitæ, filius (*a*), distinguendus 1) a Joanne Cantacuzeno, Manuelis Comneni progenero, qui adversus Servios et Hungaros fortiter pugnavit et in bello adversus Turcos circa ann. Chr. 1174, cecidit; 2) a Joanne Cantacuzeno Cæsare, quem oculis privavit Andronicus Comnenus, et 3) a Joanne Cantacuzeno, qui despotæ dignitate usus fuit sub Joanne Palæologo circa ann. Chr. 1356; ab his, inquam, distinguendus Joannes Cantacuzenus, imperator, litteris humanioribus perinde ac sacris egregie excultus (*b*) et prudentia in rebus gerendis, reique militaris peritia et animi virtute conspicuus; hic sub Andronico Palæologo seniore præfectus sacri cubiculi, sive magni Papiæ munere insignis (*c*), deinde donatus magni domestici dignitate ab Andronico Juniore imperatore, cui a teneris peramatus et familiaris atque adeo charus fuit, ut imperii collegam sibi asciscere cogitaverit, constanterque renuentem hoc ægre tulerit, et moriens ann. Chr. 1341 filiis suis impuberibus, Joanni, novem annos nato, Theodoro et Manueli delegerit tutorem. Cantacuzenus, cum tutorio nomine imperium cœpisset administrare, intercedentibus variis cum Anna, quam viduam Andronicus reliquerat, dissensionibus, per calumnias insidiasque æmulorum compulsus est ad bellum, quod Didymotichi ann. 1342 appellatus et cum conjuge, Irene, a Lazaro, patriarcha Hierosol. coronatus imperator, adversus Annam filiumque ejus, Joannem, per quinquennium gessit. His, post captam 8 Jan. 1347 proditione CPolin, nihil mali intulit; sed iterum reconciliatus filiam suam Helenam Joanni, quod prius Anna, æmulis Cantacuzeni suffragata, ferre noluerat, desponsavit, atque iterum solemniter CPoli proclamatus 8 Febr. imperator, coronatusque in Blachernarum templo est a patriarcha CPol. Isidoro 13 Maii, consorte imperii ascito Joanne illo Palæologo, quindecim tum annos nato, ita tamen (*d*) *ut junior seniori potiores deferret in omnibus, ac propter ætatem nondum firmatam, decem annos administratione cederet, quibus exactis, æquali auctoritate cum eo imperaret.* Sed non diu post recrudescentibus dissidiis, res iterum devenit ad bellum, in quo superior Joannes CPolin cepit ann. 1355, Joan. Cantacuzenus cessit imperio, et non diu post in Manganorum monasterio monachi habitum et Joasaphi nomen induit, ut Irene, uxor, delituit in Marthæ monasterio, Eugeniæ appellatione ascita. Per longum tempus in monastico secessu ac quiete vixisse Cantacuzenum scribit Ducas (*e*), sed plane ætatem produxisse usque ad ann. Chr. 1411, 20 Nov. Lambecius ad Codinum, pag. 210, observat ex nota Demetrii cujusdam Leontarii, qui codici ms. Tacticor. Græcor. qui est in bibl. Barberina, adnotavit, filiam ejus, Lascarinam Leontariam, natam esse a. 6919 (Christi 1411), ἡμέρᾳ δευτέρᾳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντος Ἰωσὴφ μοναχοῦ· *die secunda post obitum incluti imperatoris, qui in habitu monachali nomen Josephi suscepit.* Sed tum centenario propior vel major etiam Cantacuzenus fuerit. Et *addit ipse* Lambecius, hoc forte rectius intelligi de Joanne Palæologo, Andronici Junioris filio, quem perinde, ut Cantacuzenum, et factum esse monachum et Josephi nomen post annos duos et dimidium imperii assumpsisse Codinus (*f*) scribit. Cantacuzenum porro, quem certe adhuc ann. Chr. 1375 superstitem fuisse Cangius observavit, non minus inter milites, ducesque bellicos et imperatores sub Cantacuzeni, quam inter monachos Joasaphi nomine omnibus sæculis celebrandum canit Simon, archiepiscopus Thebanus (*g*), hisce versibus :

Θρυλλοῖτο νῦν δὲ τοῖς ἀπείροις τῶν χρόνων
Ὁ στρατιώτης, ὁ στρατηγὸς, ὁ βρέμων
Καντακουζηνὸς ὡς ἄναξ Ἰωάννης,
Σεπτοῖς τε συζῶν ἁγίοις Ἰωασάφ,
Τάξει πάσῃ γὰρ ἐξέλαμψεν ἐλλόγως.

(*a*) Vide, quæ de Cantacuzenorum stemmate Cangius in *Familiis Byz.*, p. 258 seq. De Cantacuzeno Gregoras, Ducas, Phranza, atque in primis Cantacuzenus ipse. (FABR.) De Cantacuzeno vide G. I. Vossium, *De Histor. Græcis*, lib. II, cap. 28, p. 254; Oudin *Comm. de script. eccl.*, t. III, p. 978, et alios quos laudant Fabric., ipse mox in Nota c, Hamberger Z. N., IV, p. 609 seq.; et Saxius, in Onom., II, p. 375. (HARL.)

(*b*) Boivinus ad Niceph. Gregoram, 797.

(*c*) Cangius, *Famil. Byz.*, p. 260; Hanckius, *De Scriptoribus Byz.*, lib. II, c. 36; Henr. Warthoni Appendix ad Cavei *Historiam litterariam scriptorum eccles.* ad a. C. 1342; Jacobus Pontanus in Cantacuzeni Vita, historiæ ejus præmissa.

(*d*) Cantacuzenus, lib. III, cap. ult.

(*e*) Ducas, *Hist. Byz.*, cap. II.

(*f*) Codinus, *Orig. CPol.*, p. 82.

(*g*) Apud Allatium, de Simeonibus, p. 203. (FABR.) Simeonis illius carmina XIV, ad Cantacuzenum, quorum quinque postrema attulit Fabricius, sunt in cod. Veneto 151 de quo paulo post erit sermo. (HARL.)

1418

Exstant ejus *Historiæ Byz.*, libr. IV, de rebus sua ætate gestis a morte usque Michaelis Palæologi, 15 Octob., ann. Chr. 1320, exstincti, usque ad Philotheum, patriarcham CPol. anno circiter 1354 constitutum a Joanne Palæologo, Andronici Junioris filio. Argumentum operis ipse exponit his verbis, lib. IV, cap. ult., p. 910: Ἃ μὲν οὖν συμβέβηκε Ῥωμαίοις ἐφ' ἡμῶν ἔν τε τοῖς ἄνω χρόνοις, ἡνίκα τῶν βασιλέων Ἀνδρονίκων ὁ πρὸς ἀλλήλους ἐκινήθη πόλεμος, καὶ ὕστερον ὁ μεταξὺ τῆς βασιλίδος Ἄννης καὶ Κανταχουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἀνεῤῥιπίσθη, καὶ τὰ τελευταῖα δὴ ταῦτα, ὅσα βασιλεὺς ὁ νέος Ἰωάννης πρός τε τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ματθαῖον διηνέχθη, καὶ βασιλέα τὸν κηδεστὴν, τοιαῦτά ἐστιν. *Quæ igitur a Romanis nostro ævo a pluribus retro annis gesta sunt, quando inter Andronicos* (avum ac nepotem) *bellum viguit, et postea inter imperatricem, Annam* (viduam relictam ab Andronico Palæologo Juniore) *et Jo. Cantacuzenum accensum est; et postremo, quæ juniore imperatore Joanne* (filio Andronici nepotis), *ab uxoris* (Helenæ, Jo. Cantacuzeni filiæ) *fratre* (Matthæo Cantacuzeno) *et socero* (Joanne Cantacuzeno) *dissidente, contigerunt, hæc sunt.* Præmissæ sunt operi *binæ epistolæ* sub fictis *Nili* (*h*) et Christoduli nominibus. Nilus Christodulum, hoc est, Cantacuzenum, rogat, ut, quæ sua ætate (*i*) imperatoribus Byzantinis acciderint, velit consignare scripto, quod Cantacuzenus sub Christoduli nomine illi pollicetur, laudatque eum, quod a se potissimum hoc requirat, quo nemo melius id præstare valeat, et deinde subdit imperatorum CPol. genealogiam ab Alexio Angelo usque ad Michaelem Palæologum, ann. Chr. 1320 exstinctum.

Reprehenditur Cantacuzenus (*j*), quod paulo fusior sit in narrandis rebus suis et in laudando se modum excedere, vicissim ea quæ gloriæ et famæ officiebant, silentio præteriisse videatur. Neque tamen ideo fidem ei temere detraxerim in iis omnibus, ubi aliter quædam narrant Gregoras, Ducas, Phranzes, quibus universis, etiam ipso Gregora, est plerumque accuratior, ne de stylo dicam, cujus dignitatem et elegantiam omnes prædicant. Palamæ nimium favisse arguit Allatius, II, 17, 2, *De consensu utriusque Ecclesiæ*, pag. 830. *Et mentitur palam Cantacuzenus, qui narrat, Barlaamum veniam ob stulte dicta petiisse — tacens contra Palamam pœnas, a synodo constitutas, ne etiam ipse in posterum aliquid de dogmate pertractaret. Sed Cantacuzenus, dummodo suum tueatur Palamam, omnia invertit* (*k*). Quidquid vero sit de Palama, saltem imperium neque per injuriam rapuisse, neque per tyrannidem administrasse videtur, qui oblatum pridem ab Andronico Juniore accipere tam constanter recusavit, et tot testatissima alias dedit moderationis æquitatisque suæ specimina: potius credibile est, quæcunque graviora fecit, fecisse coactum æmulorum injuriis Annæque.

Opus Cantacuzeni e codice ms. Bavaricæ (*l*) bibliothecæ descripsit vertitque Jacobus Pontanus S. I. cujus versio Latina cum ipsius argumentis librorum capitumque et notis in totum opus atque explanatione dignitatum aulæ et Ecclesiæ CPol. nec minus adjunctis Adnotationibus historicis Jacobi Gretseri, S. I. prodiit Ingolstadii 1603, fol. Deinde Græca ex codice ms. bibliothecæ Petri Seguierii, Franciæ cancellarii, adjuncta sunt in splendida editione regia Græco-Latina, Paris. 1645 fol., tribus voluminibus, quorum primo Vita auctoris, explanatio dignitatum et duo priores libri, secundo tertius, et tertio quartus, Gretserique ac Pontani notæ una cum duplici indice comprehenduntur. (Fabr.) Rec. in corp. Script. Byzant. Venet. 1729. (Harl.)

Alia Cantacuzeni scripta.

Apologiæ IV, sive assertio *pro Christiana religione* adversus Muhamedanos (*m*), et *IV*, λόγοι sive *libri adversus Mahometis errores*, quibus varia Alcorani capita confutantur. Hoc opus Cantacuzenus in monasterio scripsit in gratiam amici sui, Achæmenidis, qui e Mahomedano Christianus monasticæ vitæ et ipse nomen dedit et Meletius dictus est. Eum Muselmanus, Sampsates Isphachanes, Persa, litteris scriptis ad deserendam Christianam fidem sollicitaverat, quas confutaturus Cantacuzenus non satis habuit

(*h*) Confer Jac. Pontani Præf. ad Cantacuzenum, et Allatium, *De Nilis*, p. 85 nostræ editionis, qui observat, inde factum esse, ut a quibusdam Nilus, historicus, pro Cantacuzeno, et pro Cantacuzeni, Nili historia celebretur.

(*i*) Interpres Pontanus, p. 3, habet: *Quæ superiore et hac nostra ætate.* Sed in Græco tantum est ἃ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων συνέβησαν ἐφ' ἡμῶν. Nihil certe scribit Cantacuzenus, quod ætatem ipsius antecedat. Itaque et p. 910 idem Pontanus male: *Quæ nostro ævo et superiore gesta sunt*, pro: *Quæ nostro ævo a pluribus retro annis sunt gesta.*

(*j*) Vide judicia de Cantacuzeno, apud Vossium, Bonam, Hanckium, Thomam Pope Blount, etc. [et supra, de variis monumentis, cum Nicephoro Gregora edendis et editis, n. 7. (Harl.)

(*k*) Conf. infra, vol. X, p. 468. (Harl.)

(*l*) In catal. codd. Gr. Bavar., p. 72, numeratur cod. 184 hujus sententiæ: Christoduli (hoc est Joannis Cantacuzeni) historiarum libri quatuor de bellis et controversiis Andronici avi et nepotis. Præterea exstat ejus historia in cod. Coisliniano 144, atque Montfaucon, in *Bibl. Coisl.*, p. 210: *Prævit*, inquit, *epistola Nili Christodulo; nomina fictitia sunt, et epistolæ ipsius Cantacuzeni esse putantur: — « Christodulus Nilo. » — Initium historiæ — continuo et sine titulo post epistolam ponitur. — In fine quædam alio ordine locantur in ms.*, etc. — Tum in bibl. Mutinensi ducali, teste Montfauc., in *Diario ital.*, p. 34. — Florentiæ in bibl. Laurent. Medic. cod. 9, plut. 9, præmissæ sunt binæ epp. sub fictis Nili et Christoduli nominibus: de illo cod. et discrimine ab edit. Veneta fusius disserit Bandin. in Cat. codd. Gr. Laur., vol. I, p. 403 sq. (Harl.)

(*m*) Primam apologiam ait se scribere Cantacuzenus a. post Christi σταύρωσιν 1360.

respondere ad objectiones; sed plurima etiam addidit ad fidem religioni nostræ faciendam, et Mahomedis explodenda commenta. Duos hujus operis codices græcos mss., quorum alterum Emmanuel Zycandyla exarasse se subscriptione fuit testatus, Theodorus Bibliander communicavit cum Rudolpho Gualthero, Tigurino, qui illud Latine vertit edidítque cum Alcorani versione et aliis Muhammedis sectæ oppositis scriptis, Basil. 1543 fol., et Græca ad calcem voluminis subjunxit (*n*). Notat Gualtherus, multos Judæorum errores, quos nempe cum Mahometanis communes habent, simul a Cantacuzeno refelli : unde suspiceris, libros Cantacuzeni *Adversus Judæos*, Simlero memoratos, ab his non diversos esse. Certe editi hactenus alii nulli sunt. Sed tamen novem Sermones Christoduli, monachi, adversus Judæos memorat Labbeus, *Bibl. nova mss.*, p. 1354 (*o*). Alia quoque ejus monumenta inedita adhuc servantur in bibliothecis, ut Responsio duplex ad Prochorum Cydonium de lumine in monte Thaborio et de essentia atque operatione divina, in bibl. Vaticana (*p*), et regis Galliæ cod. 1999, ex quo locum produxit Boivinus in Elogiis, præmissis Nicephori Gregoræ Historiæ, et Allatius de Simeonibus, pag. 87 seq. (FABR.) Secundum Catal. codd. Paris. bibl. publ. In cod. 1240, n. 1, Prochori Cydonii Disputatio de lumine Thaborio, adversus Palamitas, cujus Disputationis summam hanc esse auctor Catalogi II, pag. 262, scripsit : « Prooemium breve, testimonia undecim a Prochoro adversus Palamitas allata. » — N. 2. Joasaphi, sive Cantacuzeni, adversus Prochorum antirrheticæ Disputationes duæ, ubi brevis Narratio de origine et progressu totius controversiæ, adversarii prooemia duo illorumque refutatio, singulorum capitum examen, testimoniorum explicatio ex aliis Patrum testimoniis. Præfixum est argumentum historicum. Res autem (ut verbis utar confectoris catalogi) sic fere narratur. Anno Chr. 1369, Byzantium ex Italia venit vir eruditus, Paulus nomine, qui se patriarcham CPolitanum nuncupabat, a pontifice Rom. Urbano V, ad Joannem Palæologum legatus. Paulus iste cum multa a Barlaamitis et Acindynianis CPolitanæ Ecclesiæ crimina objici audisset, cupiebat admodum scire, an vera essent, quæ objicerentur. Id cum rescivisset Cantacuzenus, eum arcessivit et, cum ipso bis terque in palatio collocutus, ostendit eos qui a Barlaamo starent, male sentire, Ecclesiam autem CPolitanam recta et Storum Patrum dictis consentanea sapere. » Addit vero auctor Catal. monendos esse lectores, non esse ex omni parte veram hanc narrationem, et denique ablegat eos ad epistolam Pauli, legati ad pontificem Rom. Urbanum, scriptam ea de re, et a Petro Arcudio editam. — In cod. 1241, n. 1, et cod. 1247, n. 5, J. Cantacuz. Antirrhetica ad loca Patrum, a Prochoro Cydonio allata, de lumine in monte Thaborio et de operatione divina. (N. 2.) Ejusdem ad Paulum, e Latinis patriarch., epistola, qua Barlaami et Acindyni blasphemiam evertit; cod. est manu Manuelis Zycandylæ, ann. 1370, exaratus.— In cod. 1242, n. 1, J. Cantacuz. Antirrhetica adversus Isaacum Argyrum, monachum, qui Barlaami et Acindyni de lumine Thaborio sententiam acerrime defendebat. Præmittitur Præfatio, qua res, in

(*n*) Versio Latina Gualteri, sed sine textu Græco, in persimili scriptorum sylloge iterum edita est Basil. 1550 fol. (HARL.)

(*o*) Libros *Adversus Judæos* a libris *Adversus Muhamedanos* omnino esse diversos, patet ex codd. Veneto Marc. CLI atque Parisin., in Veneto enim sunt Christoduli, monachi, s. Jo. Cantacuzeni Opera, n. 1) apologiæ IV pro Christiana religione adversus Muhamedanos; 2) libri IV, s. sermones adversus Mahomedis errores; subsequuntur carmina XIV Simonis Thebani supra memorata, 3) Sermones novem contra Judæos, quorum sermonum initia posuit auctor Catal. codd. Gr. Ven., p. 83. — Duo priora opera exstant quoque *ibid.* in cod. 577. V. Cat. cit. p. 304. — In codd. Paris. bibl. publ. secundum catal. codd. Par., vol. II, exstant in 1242, n. 3, Jo. Cantacuz. Apologiæ quatuor pro Christiana religione adversus Mohammedanos in gratiam Meletii scriptæ; n. 4) Ejusd. libri quatuor adversus Mohammedis errores; n. 5) ejusd. libri novem adversus Judæos : in cod. 1243, n. 1) Cantacuz. in Judæos libri IX, 2) Apologiæ IV, etc., subsequitur argumentum operis, sive præfatio, cui subjuncta est epistola Musulmani Sampsatini, Spachani Persæ, ad Meletium monachum; n. 5) Ejusd. adversus Mahumetanos orationes quatuor. Præfixus index capitum Alcorani, quæ hisce orationibus refelluntur. — In cod. 1275, n. 1) Joan. Cantac., adversus Judæos libri novem, in dialogi modum conscripti. — In appendice in cod. 1213 adversus Mohammedis errores libri IV, in linguam Græcam vulgarem a Melitio Syrico, rogatu Jo. Basilii, Moldaviæ principis, ann. Chr. 1655, conversi. — In cod. Bavarico 189, Jo. Cantacuz. Defensiones contra Mahomet lib. III, in tertio multæ sunt lacunæ. (Catal. codd. Gr. p. 73.) — Vindobonæ, in cod. Cæsareo 30, Jo. Cantacuz. Apologiæ quatuor pro religione Christiana adversus Muhammedanos, et quatuor Λόγοι, sive orationes, adversus Muhammedis errores, Kollarius in Supplem. ad Lambecii comment., p. 233 sqq., multus de illo codice, scripto ann. 1380 arbitratur, eum exaratum esse aut adhuc vivente Cantacuzeno, aut non multo ante illius mortem, et ex probæ quidem notæ exemplari descriptum. Quod vero interdum lectio codicis plenioris differt ab edito opere, Kollarius potiora discrimina indicavit. - Eædem apologiæ IV et quatuor oratt. sunt in cod. 31 Cæsareo, ex superiore cod. probabiliter descripto. V. Kollar. l. c., p. 236 sq., et p. 237; de cod. 32 scripto manu Michaelis Byzantii, Bukureschti, ann. 1700, in quo sunt eædem Apologiæ atque Orationes, in Græcum vulgarem sermonem conversæ a Meletio Zyrigo. Atque ad cognoscendam commutationem, quam lingua vulgaris Græca decursu trecentorum et amplius annorum sit perpessa, Kollarius subjecit initium versionis sæculi XIV, et initium illius ann. 1700. Insuper copiose agit de Joanne Basilio, Moldaviæ principe, atque de Meletio Zyrigo vel Syrigo nec non de Mich. Byzantio, etc. — Venetiis in cod. bibl. Grimani Joan. Cantacuz. contra Muhamedem, teste Montfaucon in *Diario ital.*, p. 40. (HARL.)

(*p*) Vide Allatium, *De Nilis*, p. 61, edit. a me curatæ.

Barlaami causa variis temporibus gestæ, exponuntur. — (N. 2.) Ejusd. colloquium cum Paulo, legato. Auctor ibi totus in eo est, ut Palamæ de divina natura Deique operationibus sententiam variis Patrum testimoniis astruat. — In cod. 1247, n. 4, J. Cantac. Responsio ad dicta Prochori de essentia et operatione divina. — (N. 6) Ejusd. ad Isaacum Argyrum liber *De operationibus Spiritus sancti.* — In codd. 1241 et 1246 sunt Philothei et Joannis Cyparissotæ scripta, ad eamdem controversiam spectantia; add. not. sequentem. (Harl.)

Adversus Isaacum Argyrum, et de dogmate Barlaami et Acindyni *adversus Paulum*, e Latinis patriarcham CPol. Utrumque scriptum in bibl. Cæsarea et regis Galliæ. Vide Lambecium, V, pag. 206 (*q*), et Labbeum, p. 86, *Bibl. novæ mss.*

Epistolæ sex ad eumdem *Paulum* cum duabus Pauli responsoriis, in bibl. regis Galliæ et Oxoniensi Bodleiana, n. 193.

Edictum pro tomo Synodico, ann. Chr. 1347, factæ excommunicationis Joannis Calecæ, patriarchæ CPol. Barlaamo et Acindyno faventis, una cum tomo ipso, in bibl. Cæsarea. Vide Lambecium VI, p. 29 [part. I, cod. 6, n. 13, p. 63 sqq., et Kollar. et hujus not. pag. 65 sq.]

Paraphrasis Ethicorum Aristotelis, Simlero memorata et Labbeo, pag. 113 seq. *Bibl. novæ mss.* (Fabr.) Conf. supra, vol. III, pag. 263 et 264 Bandin. de cod. Laurent. Med. 3, plut. 80; in Cat. codd. Gr. III, pag. 173 sq. et Montfauc., *Palæogr. Græc.* lib. I, pag. 71. (Harl.)

(*q*) De codd. Paris. paulo ante egimus. In cod. Cæsareo 266, n. 18 et 19, apud Lambec. V. p. 427, Kollar. sunt tantum excerpta ex Jo. Cantac. capp. contra Paulum et contra monachum, Isaac. Argyrum. Florentiæ in cod. Laurent. Medic. 16, plut. 5, sunt : J. Cantac. 1) Liber contra Palamam, in quinque sectiones divisus; 2) Sermo de discrimine divinæ naturæ et operationis, in tres sectiones distributus; 3) Octo hymni in Verbum Dei, a Fabricio omissi. De singulis uberius exposuit Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. I, p. 38-40. — In cod. 8 maximæ molis, plut. 8, continentur Joan. Cantacuz. scripta contra Palamam, Barlaam et Acindynum, una cum omnibus iis, quæ hac super re gesta sunt. Præcedit omnibus Procemium, quod, cum fere totum sit historicum, Bandinius, tom. I, Cat. codd., pag. 342, 349, de illo codice admodum copiosus, integrum formulis typographicis describendum curavit. Prooemium excipit Τόμος editus a patriarcha, Joanne, et a synodo adversus Barlaami falsam opinionem, atque Bandin. l. c. typis exprimi fecit nomina episcoporum et metropolitarum, qui subscripserunt. In nota autem observat, synodum CPolitanam, habitam pro astruendo errore Gregorii Palamæ, damnandisque Barlaamo et Acindyno, ann. Chr. 1350, sub Jo. Cantacuz. et Palæologo impp. Orientis, legi tom. XV Concilior. ed. Venetæ; eam vero posse amplissimo integro volumine optimi hujus codicis ope locupletari; item Jo. Cantacuz., in *Hist. Byz.*, lib. IV, cap. 23, referre, tres diversas synodos contra Barlaamum et Acindynum, eorumque sectatores CPoli fuisse habitas, totidemque tomos condemnationis contra eosdem editos. — N. 5, sunt Christoduli, h. e. Jo. Cantacuz. Sermones antirrhetici octavi, in plura capita divisi, eos, qui Ecclesiam Dei, unaque patriarch. Philotheum et Palamam, cum ipsis autem etiam tomum, a synodo contra Barlaami et Acindyni hæresin concinnatum, impugnant, refellentes, singulis adversariorum capitibus expositis, suaque iis statim confutatione subjecta. — N. 13, sequitur liber tertius, Sermones itidem octo, in capita distributos, contra Palamam complectens. — N. 23, sequitur liber quartus, in quo Sermones tres, capitibus pluribus distincti, contra Palamæ sectatores. Bandinius, singulis sermonibus, pluribusque illorum capitibus expositis, in fine p. 347 sq., nomina auctorum, quorum enarrationes passim afferuntur, eruit, et ordine alphabetico digessit, singulorum etiam operibus iisdem prorsus verbis, quibus in codice adnotantur, breviter subjectis. Denique, p. 349, Iambicum Carmen in laudem Jo. Cantacuz. ab eodem codicis scriptore exaratum, quo totum clauditur opus, Græce cum versione Latina publicavit. — In cod. Cæsareo 266, n. 15, est tomus condemnationis sectatorum Barlaami Calabri et Georgii Acindyni a synodo CPolitana compositus et editus ann. Chr. 1351, m. Aug cui subscripserunt Jo. Cantacuzenus et Jo. Palæologus impp. cum multis metropolitis præcipuisque ministris ecclesiæ CPolit. S. Sophiæ : quorum nomina in ampla illius codicis descriptione typis repeti fecit Lamb. comm. V, p. 420 sqq. add. eumdem in vol. VI, part. I, cod. 6, n. 11, 12, 14, 15, pag. 58 sqq. — Jo. Cantacuz. subscripsit quoque tomo synodico contra Barlaami et Acindyni errorem, in synodo acta ann. Chr. 1351, teste Montfaucon, in *Bibl. Coisl.n.*, p. 173, de cod. Coisl. 100. — Præfatio ad Jo. Cantacuzeni magnum Opus contra Palamam, Barlaamum et Acindynum, una cum synodis, adversus has hæreses celebratis, exstat in Angeli Bandini *Græcæ Ecclesiæ monumentis*, Florent., 1762, 8, vol. II. (Harl.)

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΒΙΒΛΙΑ Δ'.

JOANNIS CANTACUZENI
HISTORIARUM LIBRI IV.

LECTORI CANDIDO.

Secundus et quadragesimus annus hic agitur, postquam Jacobus Pontanus Societatis Jesu Joannem Cantacuzenum Orientis imperatorem e palliato togatum fecit : de Græco, inquam, in Latinum eleganter convertit : togæque ejus notas pereruditas veluti purpuram intexuit, ne scilicet terræ Græciæ princeps in publicum sine purpura prodiret. Itaque longe optimum historicum, et veteribus rerum scriptoribus sine dubio comparandum, qua docti, qua indocti manibus versabant. Hi propter rerum gestarum memoriam auctorem laudabant et probabant : illi rerum divinarum atque humanarum scientiam in principe suspiciebant : civilem animum, prudentiam domi militiæque, fortitudinem in rebus hostilibus : animi magnitudinem in perferendis injuriis, quas intulerant modestiæ nescii, et pudoris ignari homines, quosque ex pene servis liberos fecerat, et ex infimis hominum, summos. Denique in imperatore clementiam erga hostes, dignos profecto qui hostilia paterentur, funditusque tollerentur. Postremo abdicationem imperii, despectionemque summæ rei demirabantur, cujus causa plerique jura divina humanaque violant, et secessum in monasterium, quo solitarius separatusque ex hominum frequentia puriorem et sanctiorem vitam viveret. Hi, inquam, id est, Græcæ linguæ nescii, non aliter quam Latine loquentem vellent : illi, id est, callentes utriusque linguæ diutius ferre non poterant, ut Græcus auctor aliter, quam Græce loqueretur. Quod cum intelligeret illustrissimus vir D. de Noyers regi ab intimis consiliis et secretis, cujus curæ ædificia regia, artes, ipsaque typographia regia permissa sunt, pro singulari humanitate sua, proque innato non vulgari erga litteras affectu, quarum propagationem ad summam rempublicam pertinere probe scit, statim optimum factum videri sibi significavit, ut δίγλωττος ederetur auctor luce dignissimus, quo utrosque voti compotes faceret : utque ipse Cantacuzenus cum tineis et blattis pugnare desineret, qui tot pugnas pugnasset, totque hominum strages priusquam e virorum numero eximeretur, edidisset : quo facto egregio nemo sane sapiens ibit inficias, illustrissimum virum optime de litteris esse promeritum, eoque nomine unicas ei gratias agendas. Quin imo, si quid manes sentiunt, id ipsi Cantacuzeno acceptissimum fore credibile est, quod Latinæ linguæ et Græcæ quodam consortio quasi quodammodo inter veterem novamque Romam bene convenire videatur, quod ille vivus percupierat. Hoc igitur fruere, lector, et beneficium agnosce viri, quo nemo ad bonas artes promovendas, et eximios ab arte viros juvandos propensior exsistit, si non ingratus atque ab omni humanitate alienus es. Quod si te hic æquum præbueris, primo quoque tempore omnes historiæ Byzantinæ scriptores tam editos, quam manu exaratos typis regiis edendos ejusdem illustrissimi viri ductu, et regis Christianissimi auspiciis prolaturi sumus : de cujus rei utilitate plerique omnes consentiunt. Vos qui litteras amatis, favete, et consilio juvate. Fama, virtus, et recti

amor eum deseruere, qui litteras non amat, aut eas incultas deserit : et penitus inglorius, vel judicio suo nec memoria, neque litteris dignum quidquam gessit, sed quod æterno silentio magis obruendum sit, quam litterarum monumentis mandandum. Vale.

J. PONTANI S. J.

AD CANDIDUM ET ERUDITUM LECTOREM PRÆFATIO.

Interpretandi laus, occasio suscepti laboris, auctor, æconomia, tempus, locus, præconium Historiæ propositæ : et tandem quid a nobis præstitum sit.

Qui de Græcis in Latinum convertere aggrediuntur, et bonos scriptores veluti immortales peregrinos, atque ab exteris regionibus ad se ventitantes, hospitio humaniter ac benigne accipiunt, eosque patriæ suæ linguam, mores et instituta docere conantur, quo (contra quam olim civili Romanorum jure permittebatur, per quod duarum civitatum civis esse nemo poterat) in posterum non minus inter Latinos, quam inter Græcos profiteri queant, næ illi munus sane pulchrum, utilitatis, jucunditatisque plenum, addo etiam, nisi in eo exercitationem jam ceperint, impeditum, ac laboriosum aggrediuntur. Quid enim, amabo, cum universo genere litterarum, tum duabus hisce linguis, Græca scilicet, ac Latina, quibus divinæ, humanæque artes, et scientiæ omnes continentur, præclarius? quid elegantius? quarum in utraque versantur, qui de altera in alteram bona scripta transferre, et de doctrinarum candidatis, perque illos de hominum genere quam optime mereri (quod ipsum est in primis laudabile) annituntur. Et cum etiamnum haud pauca in Græcis codicibus, per illustriores præpotentium, ac principum virorum, et rerum publicarum bibliothecas abdita, et inclusa lateant, quibus in apertum proditis crescere, ac propagari possit in omnem partem nostra eruditio, eorum studia, qui id præstant, fructum ferre permagnum quis inficiabitur? Sed quanquam labor is adhuc tyronibus, paucorumque stipendiorum militibus operosior accidit propterea, quod permulta vitia, et peccata occurrunt, quæ vitare difficile est (cujus rei non leve argumentum, quod cum interpretes pene innumerabiles, excellentes tamen, atque perfectos admodum raros nominare possumus), nihilominus in ista quantacunque interpretandi defatigatione, ac molestia, suavitate quadam perfunditur, expleturque animus, cum sibi in sinu quodammodo nasci thesaurum videt, unde bonarum litterarum ditior evadat : quæque hactenus tot hominum, etiam eruditorum, millia ignorarunt, multoque diutius, ac perpetuo forsitan ignorassent, ea princeps cognoscit, et sollicitudines, operam, atque conatus suos spe et fiducia gratæ posteritatis consolatur.

A Cæterum cum in hoc quoque tam præstanti munere elaborandi, et aliquod operæ pretium faciendi voluntas non mediocris jam pridem mihi haud defuerit, nihilominus ejus difficultates cogitatione complectentem, non quidem pudor subrusticus, sed metus quidam, ut arbitror, ingenuus semper absterruit. Et nescio quomodo hæret in medullis, nec oblivisci queo, quod apud scriptorem persapientem legere memini : præstare timere, quam audere in litteris. Accessit ad me retardandum, quod qui primorum primi, signiferique, atque adeo, qui interpretum familiam ducere existimantur, vel in uno libro convertendo creberrime hallucinati, atque a lineis, quod dicitur, excidisse, diligentiorum animadversione deprehensi sunt. B Quænam ergo mihi semidocto fama speranda fuit? Verumenimvero, cunctantem, ac trepidantem sapientium virorum auctoritas commovit, ipsaque ratio confirmavit, ut aliquando in isthanc palæstram descenderem : siquidem, juxta vulgatum, nemo nascitur artifex : et ars nulla est, in qua non peccando discatur : quodque nobis pueris quondam præceptores in ludo ingerebant, Qui nunquam male, nunquam bene. Factum igitur, ut cum serenissimus Boiorum princeps Maximilianus societatis nostræ domesticis potestatem liberaliter, atque ultro concessisset, e voluminibus Græcis calamo exaratis (quorum habet in bibliotheca sua nobilissima lectissimam copiam) depromendi, et ad com- C munem usum, emolumentumque, cujus incenso tenetur desiderio, interpretandi quæ placuisset, ego in hunc non Christodulum utique, sed in ipsissimum Joannem Cantacuzenum inciderim : quo ad gustum, sententiamque meam nihil accommodatius, nihil ad prima militiæ hujus tentanda pericula, propter facilitatem quamdam ejus in scribendo opportunius nancisci potuissem.

Sic omnino est, ut dixi, in Joannem Cantacuzenum incidi : qui quidem quo commodius hujus libri sui occasionem, causasque afferret, et personam suam celaret (quod tamen haud satis caute fecit, ut mox docebo) fingit a quodam Nilo familiari se ad scriptionem per litteras sollicitari, ac sibi vocabulum Christoduli imponit. Idoneum pro- D fecto, nempe a statu, et conditione vitæ, quam hæc scribens agebat : agebat autem monasticam, et Christo serviens, merito ejus servum se appel-

lavit. Occultare porro, et tegere personam suam ideo voluit, idque prudenter, quod de rebus cum alienis, tum suis historiam compositurus erat, et narraturus plurima, quibus audiendis aures quibusdam dolerent, ut antea videndis oculi doluerant. Est vero tam infrequens Græcis hoc nomen, Christodulus, ut vel hinc isto loco fictitium, ac supposititium appareat. Cumque per id tempus in monasterio pro Joanne etiam Joasaphus mutato nomine diceretur, sicut non antiquum, et proprium, ita nec novum istud, et assumptitium, Joasaphus inquam, ad libri auctorem indicandum usurpare decuit : ne monachus inanem aucupari gloriam, et qui Deo militatum venerat, iterum se negotiis implicare sæcularibus videretur. Atque ita codex Græcus ἀνεπίγραφος est, sine titulo prorsus. Deinde ex ipsa Nili epistola Cantacuzenum hujus historiæ parentem, et conditorem esse perspicuum fit. Illa enim verba, Καὶ ὅτε γὰρ τὰ κοινὰ διετέλεις πράττων, σωτηρία τοῖς πράγμασιν ἦσθα· καὶ νῦν σαυτοῦ γεγονὼς, ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης παράδειγμα τὸν βίον κατέστησας τὸν σαυτοῦ· *Tu enim et quandiu gessisti rempublicam, salus imperii fuisti : et hodie, postquam defunctus honore, tui ipsius esse instituisti, vitam moresque tuos veritatis ac justitiæ exemplar effecisti :* hæ, inquam, voces non ad judicem, consulem, præfectum aliquem, sed ad magnum domesticum Joannem Cantacuzenum, cujus post Andronicum minorem, quandiu is vixit, suprema fuit potestas, et imperatoriæ proxima in omnibus, et apud omnes auctoritas : imo vero ad ipsum munus imperatorium, quod idem citra nomen diu, postmodum et re, et nomine multis annis administravit, planissime pertinent : qui quo pacto σωτηρία τῶν πραγμάτων fuerit, legendo disces . et nihil verius dici potuisse constitues. Illa similiter in quem alium, quæso, nisi in eumdem quadrant, quibus eum Nilus ab exemplis nostratium, exterorumque scriptorum incitat, uti acta sua memoriæ ipsemet prodat? Ἔστι δὲ καὶ εἰς παράδειγμα τὴν ἡμετέραν ἱκετείαν ἀνενεγκεῖν. Ἄντε γὰρ τοὺς ἔξωθεν, ἄντε τοὺς ἡμετέρους ἡγεμόνας ἐνθυμηθῇς, οὐδαμῶς ἀτιμάσῃς τὴν ἱστορίαν. Καὶ οὗτοι γὰρ κἀκεῖνοι ἐπὶ τὸ συγγράφειν καθῆκαν ἑαυτοὺς, οὐ μικρὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐκ τοιούτων ὀνήσειν οἰόμενοι· *Nec vero caret exemplo, quod abs te petimus. Etenim sive ad externos, sive ad nostrates belli duces respicias, non poteris hoc genus scriptionis contemnere. Quippe tum hi, tum illi huc pariter se demiserunt, non parum inde humano generi consultum iri arbitrantes.* Quid quod de sua cum Andronico conjunctissima fidelissimaque amicitia (de qua equidem cogitans, simul de Davidis et Jonathæ devinctissima familiaritate cogito : de quibus scriptum legimus : *Anima Jonathæ conglutinata est animæ Davidis : et dilexit eum quasi animam suam* [1]; rursum : *Doleo super te, frater mi Jonatha, decore nimis, et amabilis super amorem mulierum* [2]), non nisi ipsemet ita συμπαθῶς et ἐναργῶς scribere potuit? quod quidem sæpenumero facit. Sic solemus, frequenter, inquam, magnoque cum sensu de iis loqui, ac scribere, quæ aut absentia valde in desideriis, aut præsentia vehementer nobis in amoribus sunt. Nec alius tam diserte de recusato toties imperio, de libertate apud Andronicum sua, deque amplitudine potestatis quam obtinuisset, præter ipsummet narrare voluisset, etiamsi potuisset. Scripturæ sanctæ toties productæ, et monastica disciplina non semel tam eximie prædicata, atque etiam per totam historiam sparsæ tot pietatis notæ, non alium quam monachum olent, qualis ille tum erat, cum hæc chartis mandaret. Dicendi genus, quod in libris contra Mahometanos, et Judæos in defensione fidei Christianæ adhibuit, ideo dissimile est, quia illic disputatio quædam perpetua, et dialectica potius; hic narratio diffusa, et continuata suscipitur; proinde ut alia ibi, alia hic sit facies, necesse est. Illa demum lib. IV, cap. 24 et 25, adversus Nicephorum Gregoram multa cum acrimonia, et fusius posita (ne amplius verborum in re parum ambigua consumamus) manifeste nobis astipulantur ; ubi præ indignatione dissimulatæ personæ immemor, causam suam accuratius agit, quam alius pro eo egisset : tametsi id postmodum animadvertens, in viam redeat, rursumque qui sit, dissimulare studeat.

Sequitur ut de œconomia breviter te moneamus. His quatuor libris res sub utroque Andronico, avo et nepote, et sub Cantacuzeno filiorum nepotis tutore, atque imperatore gestæ explanantur : sic, ut primus discordiam, et bella inter Andronicos : alter imperium minoris : tertius bellum Cantacuzeni cum obtrectatoribus et inimicis, postremus ejusdem victoris ac triumphatoris tempora persequatur : in quo etiam subtexuntur, quæ inter Joannem Palæologum legitimum hæredem, et patris sui Andronici successorem, socerumque Cantacuzenum, et ejusdem filium Matthæum (cum quibus ambobus dissidium ei intercessit) contigerunt. Tametsi et in duobus prioribus tam multa de Cantacuzeno commemorata sunt, ut quod in epistola Nilus ait, eum αὐτουργὸν, hoc est, rebus ipsismet coram, ut actorem, adfuisse, æque de illis, ut de posterioribus intelligendum videatur.

Gesta sunt autem omnia ab anno post Christum natum millesimo trecentesimo vicesimo primo, ad annum plus minus quinquagesimum nonum, annis nimirum triginta novem, aut circiter. Sic enim rationem subducimus. Michael Palæologus collega patris sui Andronici mortuus est millesimo trecentesimo vicesimo primo. Eodem ipso anno (si a Semtembri ducas anni initium, ut Græci dicunt) bellum inter avum et nepotem exarsit, duravitque sexennium, et mensem unum, ut in calce libri

[1] I Reg. XVIII, 1. [2] II Reg. I, 26.

primi relatum est. Victo avo, nepos solus præfuit imperio annis viginti, si verum scribit Gregoras. Quo e vivis sublato, pupillorum tutelam gessit Cantacuzenus, vix annum, ut colligere est: adversus quem deinde ut tyrannum nomine viduæ imperatricis, et liberum ejus bellum administratum est annis quinque. Eo finito Cantacuzenus, data Joanni Palæologo in matrimonium filia, decem annos ab eo paciscitur, quibus penes se imperii gubernatio cum nomine maneat: penes illum nomen duntaxat, et dignitas imperatoria, donec ætas maturescat (agebat enim Joannes annum non plus decimum quintum), postea se collegam patiatur. Hujus spatii vix dimidium videtur explevisse, rerum hujus mundi, et adversæ sortis renovatæ quodam tædio. Quæ ipso jam monacho inter Palæologum et Matthæum secuta sunt, forsitan unius, aut duorum annorum fuerunt: nam in his quod pro certo affirmem, non habeo. Hac ratione colliguntur anni historiæ hujus circiter triginta novem. Ex his patet, tempora Andronici Junioris, Cantacuzeni, et Joannis Palæologi non satis probe digessisse Onuphrium, et alios. Errarunt item cum Gregora, dum Andronicum Juniorem anno ætatis quadragesimo quinto exstinctum tradiderunt. Nam si natus erat annos viginti septem antequam secundam uxorem duceret, ut noster libro primo narrat, et ea ducta adhuc aliquot annis cum avo bellum gessit: si eo victo annis viginti solus imperavit, sequitur quinquagenarium, aut eo majorem obiisse.

Ostendemus nunc, quo loco inter Byzantinas historias hæc nostra collocanda sit. Cantacuzenus Nicephoro Gregoræ proxime succedit, ejusque narrationes continuat: quanquam non præcise, ac simpliciter. Nam cum Gregoras in obitu Andronici Junioris desinat, noster inde non orditur: quin imo secundum historiæ suæ librum ad ejusdem Andronici mortem perducit. Verum quia Gregoras iste avo, in cujus aulam desertis studiis liberalibus se contulit, amicior, nepoti autem iniquior fuit: illumque plurimum et sæpe commendavit; hunc aperte, nec modice, et non raro insimulavit, ac vituperavit; ad hæc, quæ inter illos acciderunt, partem maximam minime comperta habuit: quæ autem comperit, ea confuse, imperfecte, quædam quoque aliter aliquanto; quid aliquanto? multo aliter, quam evenerunt, et cum mendaciis exposuit; in ipsius quoque Cantacuzeni bello, rebusque commemorandis (quæ scripta vel interierunt, vel adhuc in aliqua bibliotheca latent) parum bona fide, malevoleque versatus est. Cantacuzenus hæc vitia non ferens, longe sincerius, longeque copiosius, distinctius, integrius; certius omnia explicavit; quippe qui omnibus pene non interfuit solum, verum etiam præfuit; et quæ ipse non vidit, aut egit (qui enim potuit omnia?) ea a testibus gravissimis accepit; quemadmodum in fine libri quarti testatur.

A Sed juvat ipsius Cantacuzeni verba proferre in medium, ex libri quarti capite vicesimo quarto, unde, quomodo se gesserit in Historia scribenda Gregoras, liquido perspiciatur: *Imperatorem vero Cantacuzenum, postquam ipsum per se deprimere, atque evertere non potuit, Palæologorum imperatorum bellum mutuum pro argumento sumens; et partim ignorantia rerum gestarum, partim gratia corrupta veritate, ac totis viribus velut in fabula comminiscenda mentiens, deinde ordine ad bellum, quod nostra memoria contra Cantacuzenum excitatum est, progressus, tum alia complura crimini dat, servitutes, cædes, trucidationes, populationes, et quæcunque Romanis per id bellum luctuosa inciderunt,* B *illi ascribens, tum ob amorem dominandi, imperialisque fastigii cupidinem malorum illorum nullam duxisse rationem affirmat. Illud autem Cantacuzenum potissimum vellicat, et cor ejus urit, quod mentitur, eum, adhuc vivente Andronico, imperii Romani longe appetentissimum, cum id assequi non posset, ad monachos in monte Atho, qui viri sancti, et a Deo afflati futurorum præsensionem habere judicabantur, profectum esse, de futuris, et an ad se Romanum imperium perventurum esset, percunctaturum,* etc. Attamen fieri potest, ut Gregoras de moribus Andronici quædam non prorsus falsa scribat, et ea noster aut tanti non æstimet, ejusque juventuti condonanda putet, aut dissimulet, et id amicitiæ singulari fortasse tribuat, de quo in Notis C suo loco videbimus.

Jam de excellentia, fructu, elegantia, et ornamentis historiæ hujus quid ego satis dignum commemorem? Inter recentiores quidem rerum Græcarum, seu Byzantinarum scriptores, ut sunt Zonaras, Nicetas, Cedrenus, et alii, meo quidem et quorumdam bene litteratorum judicio hic primas tenet: videturque solus didicisse, quo pacto ad laudem accommodate contexenda sit historia. Mira, nova, inaudita, inusitata, occultorum Dei judiciorum plena, grandia, illustria multa hic recensentur. Et, si historia debet esse prudens, atque ornata rerum explicatio, neutra virtus in hac desideratur: quæ mihi semper a viro nobilissimo, et ingenio excellentissimo suavissimoque D visa est profluxisse. Prudentia militaris, atque civilis tam eximia hic elucet, ut civitatum provinciarumque rectoribus, ac belli ducibus majorem in modum commodaturam putem. Cum autem virum politicum ad bene regendum aliis quoque virtutibus nihilominus instructum esse oporteat, næ earum quidem exempla documentaque hic frustra requiras. In quibus qualis fuerit Cantacuzenus, infra ostendemus: in præsens aliquid de Andronico dicemus, quem, qui a Clemente V pontifice maximo in Extravag. communibus ut hæreticorum et schismatis antiqui fautorem excommunicatione percussum existimat, is tempora male componit, et ἀνιστορησίᾳ manifeste laborat. Qui enim tunc imperabat, et ultra adhuc annis quin-

decim post Clementis e vita discessum imperavit Andronicus senior, sacro illo fulmine tactus est. Ergo in Andronico Juniore Christiani imperatoris expressum ac vivum quodammodo simulacrum hic proponitur. Est enim, ut paucis, et summatim agamus, excelsi, nec minus modesti animi, beneficus, fortis, ac generosus, adversus bene merentes gratus, humanus, injuriarum laborumque tolerans, in ignoscendo mitis, misericors, pacis cupidus, in consultando cum amicis diligens (quod contra mentitur Gregoras, dum consilia nulla admisisse, et imperium neglexisse autumat), ab odio in quemquam suscipiendo alienus, pecuniæ liberalis, ædificandi studiosus, erga Deum, cœlites, sacerdotes, avum mire pius. Insunt in his libris insuper alia in aliis præclarorum facinorum, et (quod dissimulandum non est) etiam insignium vitiorum exempla : quorum ut illa imitanda, sic ista evitanda nobis sunt. Notum est namque illud Romanæ historiæ principis : *Hoc illud est præcipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, unde tibi tuæque reipublicæ quod imitere capias : unde fœdum inceptu, fœdum exitu quod vites.* *Habet hic* dux, habet miles, habet privatus civis, habet magistratus, habent sacri, habent profani, habent summi, habent infimi, habent viri, habent mulieres, quod vel fugiant vel sequantur. Insunt orationes creberrimæ : quas cum hic auctor directas valde amet (sunt enim speciosiores et graviores), nos interdum brevitatis gratia, et ad vitandam ex similitudine satietatem, ad obliquas, more Cæsariano redegimus. Nec possum de istis orationibus quidquam melius ac verius dicere, quam si eas prudentes, copiosas, nervorumque ac sanguinis plenas, et omnino ῥητορικωτέρας dixero. Præterea hic invenire est locos communes tractatos egregie, scite dicta, parœmias non vulgares, celebrium scriptorum (ut de sacris taceam) sententias, fabellas aliquot lepidas, et ad rem demonstrandam appositas : quas, ut scis, philosophorum illi antistites, Plato et Aristoteles, neutiquam contemnendas censuerunt. Capient te item quas strictim attingit Romanæ historiæ; capient varii ritus; capient quos miscet animorum motus, tum lenes ac sedati, quos ἤθη Græci, tum graves illi, et concitati, quos iidem πάθη vocant : capient descriptiones aliquot insignes : capient alia demum plurima. Quod si rerum varietas delectat, de quo nemo dubitat, ea sane hic mirifice cernitur, ut singulorum librorum periochæ, seu epitomæ indicabunt. Episcopis debitus honos et reverentia hic tribuitur. Catholica instituta cæremoniæque ita sunt per hosce libros luculenta, ut non optes magis. In primis vero Dei Mater summa in veneratione est : cui etiam urbs tota Constantinopolis a Constantino Magno commissa ac dedicata legitur. Vita monastica est illi, πρᾶγμα καλὸν καὶ θεοφιλὲς, ἀπράγμων καὶ μεστὴ γαλήνης βίος, ἀκρότατος βίος, καὶ

A τελεωτάτη πολιτεία,, θεῖόν τι χρῆμα καὶ ἱερὸν, φιλοσοφία, καὶ περὶ οὐρανίων πραγμάτων γνῶσις, ἔργον ὑψηλὸν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον δύναμιν, ἱερὰ ἡσυχία. Id est, *res honesta, et Deo amabilis, vita negotiis vacua, et tranquillitatis plena, supremum ac perfectissimum vitæ institutum, res sancta et divina, philosophia et cognitio rerum cœlestium, opus sublime et humanis viribus majus, quies sancta.* Montem porro Atho, ad quem complura ædificata monasteria, in quibus ingens monachorum multitudo, πόλιν οὐράνιον, *cœlestem civitatem* nominat. Fucos illos scholasticos, καὶ τὰς ληκύθους, et pigmenta Isocratea non habet hæc historia : sed ornatum quemdam matronalem virilemque, ac robustam elegantiam. Schemata quæ-

B dam oratoria et Atticismi non penitus absunt. Lingua purior est, quam pro illa ætate, non cum lacte nutricis hausta, sed ex libris percepta videlicet. Nam illo sæculo (sub Andronicis nimirum, et antea) non mediocriter infuscatam, et mutationes haud leves perpessam, eruditi non nesciunt. Addamus hoc pro corollario. Genuenses et Veneti multa hic ab aliis historicis suis prætermissa, aut nunquam cognita de majoribus suis, eorumque virtute et factis legere, et quædam falso de iisdem hactenus scripta deprehendere poterunt.

Restat, ut quæ nos vel præstitimus, vel præstare contendimus, indicemus. In interpretando eam speciem pro captu nostro consectati sumus,

C quam ex eorum lectione, qui de optimo genere interpretandi præceperunt, bonorumque interpretum observatione mente conceptam atque informatam tenebamus : quæ cujusmodi sit, ii potissimum intelligunt, quorum industria in eodem curriculo se aliquando explicavit. Codicem perquam mendosum, maleque interpunctum accepimus, ut divinare et conjicere frequenter oportuerit. Nomina locorum, quæ nec diligentissimus Ortelius omnia collegit, et personarum, quæ vel Græcia jam occidens et βεβαρβαρωμένη, vel librariorum oscitantia depravarat, alicubi de conjectura emendavimus (nam qui omnium veram et germanam scripturam conjectando possit assequi, ego quidem futurum opinor neminem), omissa quæ-

D dam supplevimus; in singulos libros periochas, seu epitomas conscripsimus : quas et lecturo ad προπαρασκευὴν, et ei qui jam legit, ad ἀνακεφαλαίωσιν utiles fore confidimus : relictis sectionibus (quas in plerisque codicibus, sive scribas, sive lectores, non ipsos auctores excogitasse et adhibuisse reor) quod modo nimis crebræ, modo nimis raræ, sæpius argumentum vix ex triente comprehenderent, in capita, more Latinorum totum corpus divisimus, et ad cujusque capitis initium ejus summam apposuimus notasque, ut quantum maxime possemus, et hisce summis, et illis epitomis lectori lumen præpanderemus. Locos aliquot parum sanos, prætextis in ipso contextu animadversionibus perstrinximus, quas quidem

rogatu nostro Jacobus Gretserus, societatis nostræ A theologus, et in academia Ingolstadiana professor ordinarius conscripsit. Et hæc fecimus, magis ut candorem nostrum bonis viris probaremus, quam quod illa, qualiacunque sunt, hoc quidem sæculo, et in his terris ad quemquam inficiendum depravandumque valitura formidaremus. Quis enim nescit, etiam qui litteras non didicit, non tum primum, propendente scilicet jam ad occasum imperio, sed multis ante annorum centuriis, pene post octingentesimum statim ab ortu Christi, Orientalem Ecclesiam a Romana secessisse? Feruntur item historici non pauci, hoc nostro partim antiquiores, partim recentiores, quos cum ad unum vel in hæreticis, vel in schismaticis jure numeremus, nullo tamen eorum sine aliquo, B omnibus simul sine maximo detrimento Ecclesia Romana carere non potest. Vin' tu audire qui sint? Sozomenus et Socrates Novati perfidiam sectati sunt. Quorum hic non oblata solum, sed interdum etiam quæsita occasione Novatianos libenter laudat, ipsis miracula tribuit, Romanorum pontificum potentiam exagitat: quæ omnia Jacobus Billius eruditus theologus Observationum sacrarum libro primo, capite vicesimo sexto luculenter demonstrat. De Nicephoro Callisto liquet ex Gennadii Apologia pro concilio Florentino, ubi ejus non tam scripta, quam convicia contra Latinos refelluntur, ut de iis quæ sparsim in historiam suam sinistra inseruit, nihil dicam. C Zonaram fuisse schismaticum, testari possunt ejus poemata aculeatissima de processione sancti Spiritus, et alia adversus Latinos composita, quæ Genebrardus dum converteret, se criminationes illas omisisse narrat. De Pachymerio idem constare potest ex adjunctis ad Gregoram Latinum. Ea sunt capita, seu loci rerum memoria dignarum, e codice Augustano, carie confecto et mutilo, per singulos libros excerpti: cujus animus in Romanam Ecclesiam qualis fuerit, ex quinto, sexto, et octavo potissimum libris deprehenditur. Nicephorum Gregoram quoque et Nicetam Choniatam eorum monumenta produnt. Adde huc Cedrenum, Glycam, Constantinum Manassem, Joannem et Georgium, Curopalatas, et alios, si D quæramus. Nam per illa tempora tam non facile monachum, aut scriptorem a Romana Ecclesia non alienissimum erat invenire in Græcia, quam hodie difficile est præconem verbi Dei, aut professorem catholicum invenire in Saxonia. Et qui tandem fieri potest, ut qui patriarchas Constantinopolitanos schismaticos, appellant sanctissimos, œcumenicos, et principes Ecclesiæ, ipsi ejusdem farinæ non fuerint? Si ego quempiam superintendentem sanctissimi vocabulo afficerem, credo, aliqui, imo plurimi, nec injuria, me Lutheranum, aut Calvinianum esse colligerent. Atque ut ab historicis abeamus, et ad alios scriptores veniamus, Origenes et Tertullianus quales tandem fuerunt? nonne eorum hæreses exstant? Feruntur *Demonstrationes evangelicæ* Eusebii Pamphili, in quibus aperte et sæpius ἀριανίζει, quod doctissimus Billius *Observationum* lib. I, cap. 27, plane ac diserte ostendit. Quid *Demonstrationes evangelicæ?* Statim in ipso principio Ecclesiasticæ ejus Historiæ (quo monumento nihil habemus in republica Christiana illustrius) arianismos aliquot observat tomo tertio *Annalium* Zonaras. Sunt in manibus Monumenta Photii, sunt Theodori Balsamonis, qui Latinos, ut pestilentissimus schismaticus, conviciis passim lacerat. Eosdem ob processionem sancti Spiritus exagitat etiam nobilis inter theologos Patres Theophylactus Bulgariæ episcopus, et, cujus similiter magnum inter sacros scriptores nomen est, Euthymius. Possum adhuc nominare homilias, et alia scripta hujuscemodi hominum, quæ in Latinum translata leguntur, et ab eruditis proferuntur. Si ergo nec superiorum historiæ, nec istorum commentarii hactenus Ecclesiæ incommodarunt, quin potius (quod res clamat) mirum in modum vehementerque commodarunt, ne a Cantacuzeno quidem magis damnum ullum metuendum, quam fructus, isque non mediocris, ut ex antecedentibus patuit, exspectandus est. Rerum gestarum, ac vetustiorum temporum, utilem, necessariamque cognitionem persequimur et inquirimus: si quid interdum in iis minus commendabile aspergitur, id tota mente aversamur atque rejicimus: et calamo etiam, cum est occasio, notamus atque confodimus. Nec vero ab hoc auctore nostro Ecclesiæ Romanæ, aut Romano pontifici contumeliæ dicuntur, quem *Patrem, sanctissimum Dominum, tua sanctitas, tua beatitudo* vocat, et ut apud eum opinione mala ne sit, elaborat (propter barbaros, Turcas videlicet, in auxilium accersitos, vastatamque bello civili provinciam) cum eo arma adversus infideles pro gloria crucis Christi conjungere cupit; ejus laudationem sibi amplissimo honori ducit: legatos ipsius benigne excipit: cum eodem (Clemente nimirum VI) de synodo habenda, redintegrandaque Ecclesiarum concordia sollicite, ac reverenter agit. Non, inquam, hic probra, et maledicta jaciuntur: sed dissensio, ac dissidium illud a nobis Latinis jam lippis et tonsoribus etiam notum, aliquoties se exserit, atque a majorum exemplo defensionem, quanquam injustam, petit. Nam si majores

Magnopere a vero, longeque errasse videntur,

ut ait Lucretius, non ideo minoribus pedes in illorum vestigiis ponendi sunt: nisi ipsi quoque cum iisdem in idem se barathrum præcipitare studeant.

DE VITA JOANNIS CANTACUZENI

EX EJUSDEM HISTORIA.

Genus et familia.

Joannis, Manuelis, et aliorum Cantacuzenorum, ut virorum illustrium et bellicosorum meminit Nicetas. Quos hic noster Cantacuzenus in majoribus suis habet. Idem, Joannem Manuelis imperatoris neptem, alium Joannem Cantacuzenum Isaaci Angeli sororem in matrimonio habuisse. Natus est Byzantii. Patrem a natalibus modeste prædicat lib. III, cum dicit, Οὐ γὰρ τῶν πολλῶν εἷς, *Non erat unus e multis, seu vulgaris :* et alicubi matrem suam Syrgianis appellat θείαν *materteram, seu amitam, seu demum cognatam suam* (liberius enim hac voce utitur, ut docebimus), quam quidem feminam ex libro primo, haud longe ab initio scire licet ad imperatores genus retulisse. Puer adhuc patrem amisit : qui anno ætatis primo supra vicesimum, præfecturæ suæ Peloponesiacæ octavo, in eadem peninsula decessit. Mater dicta est Theodora, cujus avunculus magnus, id est, aviæ maternæ frater, Michael primus Palæologus imperator. Itaque eadem Michaelis soror, et Cantacuzeni proavia. Fuit Theodora mulier prudentiæ majoris, quam pro captu sexus, et tractationi rerum gravium atque magnarum idonea, quam Gregoras recte his verbis celebravit, lib. II : *Quam assistricem conjugi imperator reliquerat, senatoria matrona, et gravitate morum conspicua, et singulari prudentia ornata, ac in rebus dubiis præsenti consilio instructa.* Ejus indignissima vexatio propter filium, et mors lacrymabilis lib. III, cap. 22, 26, 36, exponitur. Nicephori Cantacuzeni, et Manuelis Tarchaniotæ, illius patruelis, hujus consobrini, aut ex sorore nepotis lib. II, cap. 8, meminit. Joannem Angelum ἐξάδελφον, et ἀνεψιὸν similiter appellat, et ex eadem radice prodiisse scribit. Mentio autem sororis est lib. III, cap. 26.

Uxor, liberi, nepotes.

Conjugem habuit Irenen, Andronici Asanis viri illustrissimi, magni ducis, et cum Andronico seniore cognatione conjuncti filiam. Fuit enim Asanes e sorore Andronici natus. Ex ea sustulit liberos sex, mares tres, feminas totidem. Illis nomina fuerunt, Matthæus, Manuel, Andronicus. Atque hic postremus vix duodecimum attingens annum, cum avia paterna in custodiam datus, postmodum pestifera lue per id tempus grassante interiit : reliquorum opera domi bellique multum usus est pater. Uterque ornatur laudibus lib. III, cap. 28. Matthæus Demetrii despotæ, filii
A Andronici majoris natam Irenen uxorem duxit : quæ filios ei peperit duos, Joannem et Demetrium ; filias ternas, quarum primogenitæ inditum nomen Theodoræ. Matthæum pater imperatorem renuntiavit, deditque id precibus præsertim exercitus : quem tamen Joannes Palæologus hæres legitimus imperio abire coegit. Manueli filiam Syrgis (fuit hic Cypriorum rege procreatus) despondit. Sed id connubium Syrges ante nuptias rescidit. Post, Liberus Triballorum dynastarum potentissimus, filiam suam eidem Manueli desponderi cupit, et despondetur, ut est libro III, cap. 48. Hactenus de maribus. Puellarum trium nomina sunt Maria, Theodora, Helena. Primam Nicephoro Ducæ, Joannis Despotæ filio, Acarnaniæ principi, nondum
B septennio egresso pactus est. Alteram Orchani Persæ, seu Turcæ potius, Bithyniæ domino tradidit : cujus opibus rem suam sæpenumero sustentavit atque constabilivit. Postremam cum Joanne Palæologo imperatore, annorum quindecim adolescente conjunxit, quem laudat lib. IV, cap. 1. Ex eo matrimonio Andronicus, Manuel, Joannes, Demetrius filii, et Irene filia propagati sunt. Suam cuique trium filiarum peculiarem laudationem impertit : Theodoræ lib. III, cap. 95 ; Helenæ eodem libro, cap. 34 ; Mariæ, quæ adversis casibus propter nequam maritum jactata, tandem eo occiso cum matre monacham Byzantii egit, lib. III, cap. 43.

Honores.

C Principio Andronici avi cubiculi sacri præpositus fuit, deinde Andronici nepotis (cujus videtur coævus) magnus domesticus. Thraciam præfectus, seu prætor gubernavit. Fuit item princeps militiæ imperatoriæ, sive copiarum dux summus. Auctoritas ejus, potestas et existimatio incredibilis, ita, ut eo inconsulto, aut refragante nihil gereretur, ipseque administraret omnia, et esset, non quidem vocabulo (nam id una cum habitu, licet non semel ab Andronico invitatus, et enixe rogatus, constanter fugit), sed opere ipso imperator. Lege cap. 9, lib II. Quo defuncto, procerum ac militum votis Didymotichi obsecutus, itemque aliis de causis (quas profert, dum affectatæ tyrannidis
D suspicionem a se depellit : depellit autem sæpissime ac disertissime, et tam verisimiliter, ut nihil desideres) purpuram et tiaram induit. Adrianopoli a Lazaro Hierosolymorum, rursum Byzantii ab Isidoro patriarchis coronam imperialem solemni ritu accepit. Quam beate vixerit, in quantis cujusque modi opibus, in quanta hominum admi-

ratione et gloria, ipse clarissimis verbis, lib. III, cap. 53 et 78 edocuit.

Studia, doctrinæ et mores.

In militari disciplina, socio Syrgianne, magistro Angelo usum se narrat : in qua deinde per exercitationem lectionemque longe admodum processit, talisque prorsus extitit imperator, qualem M. Tullius in Pompeiana depinxit : siquidem in eo quoque illa quatuor, quæ in summo imperatore inesse debent, enituerunt, scientia, virtus, felicitas, auctoritas. Talis item, qualem in Strategico gravissimus præceptor militaris Onosander describit cap. 1, castus, temperans, sobrius, frugi, laboriosus, intelligens, minime avarus, nec junior, nec senior, filiorum pater, dicendi peritus, gloria illustris. Qualem præterea de bellico apparatu, cap. 2, Leo imperator. Linguam Latinam calluisse inde conjecturam capio. Etenim res Romanorum imperatorum (ut nos Romanos imperatores appellamus, hoc est eorum qui in Italia et Romæ vixerunt) aliquoties in medium adducit, quas forsitan apud historiæ Augustæ scriptores legit. Et Arego monacho Sabaudo quædam Græce scripta non intelligenti, interpretatur lib. III, cap. 84. Si quis auditione tantum Romanorum facta accepisse, et Græca illa Italice monacho interpretatum esse credere malit, cum eo non contendam : et ita nomine Latinæ linguæ, cujus se scientem quodam loco affirmat, quaque præsidiarios Italos alloquitur Constantinopoli lib. IV, cap. 54, Italica intelligenda erit : sicut per Latinos Itali, et alii, non Græci. Persice quoque, sive Turcice nosse se lib. IV, cap. 10, affirmat. Artem didicisse oratoriam, eloquentia ipsius omni prædicatione digna et in tam præclaris orationibus, totaque scriptione se exserens, demonstrat. Sane quod M. Tullius de Pompeio, idem ego verissime de hoc viro, paucis immutatis usurpavero : *Quantum consilio, quantum dicendi gravitate et copia valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos ex hisce libris sæpe cognoscetis.* Oppida complura, quæ armis resistebant, oris sui facundia subegit : ut quod Cyneas legatus Pyrrho Epirotarum regi, hoc idem pene Andronico imperatori Cantacuzenus fuerit. Et cum oratoris sit historiam scribere, si qua alia, hæc sine controversia oratorie, hoc est prudenter, disposite, diserte, nec invenuste scripta est. Poetas diligenter legisse, Homerum præcipue, et Euripidem, crebrius ex iis prolati versus docent. Sacrarum litterarum scientia non parum imbutum, tot loci apposite inducti argumento sunt. Sed id ex libris aliis sole clarius est, quos nempe contra Mahometanos et Judæos edidit. Fertur insuper in quinque priores *Ethicorum* Aristotelis Paraphrasin conscripsisse. Hæc de studiis et litteris ejus.

Quod ad mores et virtutes attinet, veritatem amavit, ut qui maxime, idque toties testatur ac profitetur. Ejus prudentia e dictis, maximeque e consiliis egregia semper et memoranda persoicitur : digna profecto, cui vel majus committeretur imperium. Fortitudinis, magnanimitatis, ac patientiæ est, quod nusquam ferme abest ab exercitu, manuque sua in hostem pugnat viriliter : nec voluptatibus indulget, et adversis casibus non frangitur : injuriis (potissimum ab Apocaucho, cui tantopere benefecerat, illatis) non succumbit : et invidiam æqua mente sustinet. In bene de se merentes unus omnium gratissimus : quam virtutem in aliis etiam amat, et ideo nulla propemodum pagina gratiarum actionibus vacat. Ad moderationem continentiamque pertinet, quod imperii communionem sibi ab Andronico etiam quartum delatam, recusat. In amicitia colenda constantissimus, Andronicum minorem præcipue, et Amurium Persam Ioniæ Satrapam, sive principem dilexit, fuitque vicissim ambobus supra quam dici potest charus et jucundus. Dilexit eum etiam vehementer e proceribus Triballorum opulentissimus quidam Liberus, ut est lib. III, cap. 42. Beneficentiam ac liberalitatem coluit mirabiliter, et in exercitum de suo sumptum, imperatore vivo mortuoque, sæpius fecit : castella et oppida sua pecunia refecit et instauravit, eidemque imperatori funus amplissimum sua impensa curavit. Aurum quod habere gratis poterat contempsit. Pacis et concordiæ quis illo cupidior? quis Barbaris et idololatris inimicior? Non potest pro dignitate collaudari hujus præstantissimi principis admiranda lenitas, et ad deponendam offensionem, veniamque tribuendam suspicienda facilitas, beneficiorum altissima recordatio, et in gratiis agendis commemoranda sedulitas. Omnia his libris gratiarum actionibus referta sunt. Summa præterea in negotiis procurandis diligentia, et vigilantia, animique religio. Monachismum quantis præconiis, Deus bone, et quidem toties, cohonestat? ac tandem ipse in Manganense monasterium prope Constantinopolim se ultro ac libens includit, cum imperium retinere potuisset, ut videbis lib. IV. Tantum abest, ut eo ipsum Joannes Palæologus victor compulerit, quod quidam hujus nostræ historiæ funditus ignari nugantur. Conjux porro Irene in monasterio a Martha Michaelis primi Palæologi sorore constructo, monacham induit. 'Ρωμαΐων tu quidem, ἀλλ' οὐ 'Ρωμαϊκὸν βασιλέα, laudas, inquis. Ego vero etiam Agesilaos, Alexandros, Julios, et Pompeios, ethnicos, et idololatras sæpe laudavi : et virtutem vel in hoste amabilem, ejusque exempla a quocunque, et qualicunque sumenda nobis esse confirmo. Est enim eadem semper, nec ejus splendor immortalis cujusquam sordibus potest obsolescere.

Divitiæ.

Incredibile memoratu est, quantæ ejus copiæ, facultates, quanti pecuniæ thesauri fuerint, de quibus variis locis ipse confitetur, et ego virum gravem, vanitatique infensissimum, ad hæc etiam religiosum, mentiri non puto. Insulas, oppida, castella in opibus suis recenset. Pecuniam sane,

quam Byzantii, et in aliis urbibus per Thraciam apud amicos depositam habebat, nec ipsi, qui eamdem diripuerunt, inimici, quam magna esset, pro certo novisse potuerunt. Tritici, hordei, frugum fructuumque infinita illi copia, innumerabiles acervi. Boum pascualium numerat quinque millia, aratorum juga mille, equas pascuales mille quingentas, camelos ducentos, mulos trecentos, asinos quingentos, porcorum quinquaginta, ovium septuaginta millia. Ut jam non sit, cur greges et armenta illius Job miremur. Verum iste apud urbes Thraciæ non unam, sed plures possedit. Vide lib. III, cap. 24, ubi ait, sibi toto imperio Romano sparsas, easque immensas copias atque opes. Et 31 et 36. E supellectili aurea et argentea supra ducenta vasa mutuo dat palatio, capite vicesimo quarto.

Elogia.

Lib. I, cap. 33, Andronicus senior ejus prudentiam in dando consilio admiratur, seque in illo avi materni imaginem intueri asseverat, qui tam celeriter *arripuisset*, tam apte explicasset, et promptissime *transegisset*, quæ res postulasset, ut statuerit, si absque successore ex se nato moreretur, suadere proceribus, illum ante alios imperatorem *eligendum*. Animadvertis igitur Cantacuzenum imperio dignum judicatum, si avum ejus judicavit, cujus in ipso expressum se intueri simulacrum confessus est.

Gregoras, libro nono, de eodem : *Cæteri illa mutatione velut multo mero ebrii insolenter fortuna sunt abusi. Ille contra, naturali prudentia, et magno ingenio ornatus, se ad veterum præstantiorum virorum mores conformabat, et magnificentia morum, et animi liberalitate. Et cum tunc res ei feliciter successissent, fortunam non lacessivit, neque immodice supercilium arrexit ; sed retenta animi gravitate, intra modestiæ limites immotus mansit*, etc.

Rursum, lib. X : *Hac oratione confirmati, omnes strenue ac fortiter hostes invaserunt, in primis vero magnus domesticus Cantacuzenus, qui multis ensibus, multis telis hostium petitus atque impulsus, ipse quidem plurimos hostes prostravit : sed neque clypeo, neque gladio amisso, incolumis e prælio evasit, velut agglutinatus atque infixus equo*, etc.

Et libro undecimo : *Adeo magnorum operum ingeniosâ effectrix magni domestici taciturnitas exstitit. Nam aliorum quidem verba umbræ tantum sunt operum, simul atque e lingua prodierint, morientes : viri autem hujus etiam silentium magnas res gerit. Nam ingenii magnitudine et solertia vir ille excellit, revera profundo mentis sulco fruens.* Hæc Gregoras de Cantacuzeno sive amicus adhuc, sive ab ipsamet veritate coactus : nam postea evasit inimicus, ut ex libro quarto constabit, et nos supra in præfatione ipsis Cantacuzeni verbis id docuimus.

Lib. III, cap. 52, a Cabatze Triballo, viro principe, oculus Romanorum vocatur. Eumdem magnifico præconio extollit in epistolis ad papam Romanum et Delfinum Viennensem Bartholomæus legatus, libro quarto, capite secundo.

Præter testimonia de Joanne Cantacuzeno quæ vir pereruditus Jacobus Pontanus Societatis Jesu ex Nicephoro Gregora protulit, ad commendationem Cantacuzeni maxime pertinere visum est fragmentum ejusdem Nicephori ex libro XI, quod edidit V. Cl. deque omni genere litterarum præclare meritus R. P. Dionysius Petavius ejusdem Societatis.

Ὁ μέν τοι βασιλεὺς Ἀνδρόνικος περὶ τὴν πολιορκίαν ἀσχολούμενος τῆς τῶν Ἀκαρνάνων μητροπόλεως πάντα ἐξουρίας εἶχε τὰ εἰς βούλησιν αὐτῷ γε ἰόντα κατὰ τὸ ἐφικτόν. Τοῦ γὰρ μεγάλου δομεστίκου τοῦ Καντακουζηνοῦ παρασπίζοντος καὶ συνδιϊθύνοντος ἄριστα τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δεινὸν αὐτῷ τῶν παρεστώτων ἐδόκει δεινῶν. Τήν τε γὰρ χρονίαν ἐν ὑπερορίῳ ἐκστρατείᾳ διατριβὴν καὶ φθορὰν τῆς ἵππου καὶ τοῦ στρατοῦ δεξιῶς διετίθει, καὶ αὐτὴν ἀπὸ τῶν σπληνὸς πιέζουσαν νόσον συνετῶς αὐτῷ ἐπεκούφιζε· καὶ ἅπαντος τοῦ ἐντεῦθεν ἀπήλλαττε δέους. Καὶ εἴ τις πλήττουσα τὴν καρδίαν ὑπῆρχε φροντὶς κοσμικὴ πάσας ἐξομαλίζων ἐτέλει ῥᾳδίως· καὶ ἐπὶ τούτοις τὰς ἐκ τῶν συγγενῶν τηνικαῦτα παραφυείσας ἐπιβουλὰς μάλα σοφῶς αὐτὸς ἀνεῖργε, συστέλλων καὶ ἀπαλλάττων εἰς τἀσφαλὲς, πρὶν εἰς ἀκοὰς ἰέναι τῷ βασιλεῖ. Πολλοῖς γὰρ κοσμούμενος ὁ ἀνὴρ τοῖς πλεονεκτήμασιν, ὅσα τε φύσις χαρίζεται, καὶ ὅσα βαθεῖα σύνεσις εὐφυῶς πηδαλιουχοῦσα κοσμεῖ, πρὸς παντὸς ἠγαπᾶτο τοῦ στρατοπέδου· καὶ ἦν οὐδεὶς ὃς οὐ προὐτίθει τῆς ἐπ' αὐτοῦ ζωῆς τὴν ἐκείνου· τό τε γὰρ φιλότιμον τῆς δεξιᾶς καὶ τὸ τοῦ ἤθους καρτε-

At Andronicus imperator dum Acarnanum caput obsidet, omnia sibi ex animi sententia, quoad fieri poterat, succedere sentiebat. Etenim adjuvante magno domestico Cantacuzeno, optimeque imperium cum eo moderante, nullum ex iis quibus premebatur incommodis incommodum esse videbatur. Nam et diuturnam illam peregrina in expeditione moram, atque equitum peditumque cladem prudenter admodum relevabat : et illum ex liene morbum eadem solertia lenibat, omnemque inde metum abstergebat : ac si quid externa negotia sollicitudinis aspergerent, eam ille administratione sua facile componebat. Ad hæc cognatorum insidias, quæ tum contra imperatoris caput grassatæ sunt, sapienter repressit, omnibus in tuto collocatis, antequam ad aures imperatoris acciderent. Siquidem multis animi ornamentis vir ille præditus, quæ aut a natura insita sunt, aut exaggeratæ mentis, quæ vitæ nostræ moderatrix optima est, prudentia quæsita, apud militem gratiosus imprimis erat, ut nemo esset qui non ejus vitam ac salutem anteponeret suæ. Nam cum ne in expedi-

tione quidem, tantisque negotiis quidquam de pristina liberalitate animique constantia mutaret, mutabat ille tamen in melius eorum fortunam, qui tum fame ac peste laborabant. Quare omnes una voce qui supererant milites ac duces, ordines æque atque ordinum præfecti servatorem illum, et altorem, ac largitorem appellare, tum ea prædicare, quibus Romanum imperium illustrius fecerat, et, ut summatim complectar, quidquid sub idem tempus ejus viri prudentia confectum est, quæ tam propinqua quam dissita moderando continebat. Etenim dum una cum imperatore Acarnanum urbem obsidet, comprehensi sunt qui tyrannidem cogitabant ac Byzantio imminebant, nec pauci nec obscuri, de quibus plura postea dicenda sunt.

A ρικὸν οὐδ' ἐν ταῖς ὑπερορίοις διατριβαῖς τε καὶ ἀσχολίαις ἀμείβων, ἤμειβεν ὅμως τὰς τύχας τῶν ἐν τοῖς ὅπλοις τῷ τε λιμῷ καὶ λοιμῷ προσταλαιπωρούντων ἔς γε τὸ βέλτιον· καὶ ἦσαν ὥσπερ ἐκ μιᾶς οἱ περιλειπόμενοι βοῶντες ἅπαντες γλώττης στρατιῶται καὶ στρατηγοὶ, λόχοι καὶ λοχαγοὶ, σωτῆρα τοῦτον, καὶ τροφέα, καὶ πλουτοδότην, καὶ ὅσα τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐνδοξοτέραν καθίστησι· καὶ ἵν' ὡς ἐν κεφαλαίῳ διεξέλθωμεν, ὅσα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἡ τοῦ ἀνδρὸς εὐφυῶς κατέπραξε σύνεσις, ἐγγύθεν καὶ πόῤῥωθεν ὁμοίως διενεργοῦσα. Αὐτοῦ γὰρ ἅμα τῷ βασιλεῖ τὴν τῶν Ἀχαρνάνων πολιορκοῦντος μητρόπολιν, ἑάλωσαν οἱ τυραννίδα μελετήσαντές τε καὶ ἐπιθέμενοι εἰς Βυζάντιον, πολλοί τε ὄντες καὶ οὐ τῶν ἀφανῶν, περὶ ὧν ὕστερον πλατύτερον λέξομεν.

DIGNITATUM AC FUNCTIONUM PALATII

ET ECCLESIÆ CONSTANTINOPOLITANÆ,

Quarum Historicus noster meminit, ex Curopalata et ejus Scholiaste potissimum dilucida explanatio.

Δεσπότης, Dominus. Hæc appellatio imperatori, filiis ejus, fratribus ac generis tribuebatur generatim. Proprie ab imperatoria majestate secundus sic dicebatur, quem recentiores etiam σεβαστὸν vocarunt. Hoc enim semel denotare convenit, imperatores illos Orientis multos titulos honorarios ad suos sibi devincendos excogitasse. In Galliis olim proximus a rege major dominus nominabatur. Græcorum imperatorum exemplo se quoque despotas vicini principes dici voluerunt, præsertim Bulgari et Servii. Qui interdum in Græcorum historiis regio quoque titulo censentur, cum pro despotis Crales, et uxores pro despœnis Cralænæ appellantur; hoc quippe sonat nomen barbarum. Sic a Cantacuzeno Acarnaniæ et Ætoliæ principes despotæ dicuntur. Verum noster historicus Constantinum Andronici filium despotam vocatum scribit, qui post Michaelem fratrem genitus, per cuncta secundas obtineret. Infantem vocant Hispani. Observanda igitur alia notio. Monebimus in Adnotat

Παρακοιμώμενοι, subaudi τοῦ κοιτῶνος, cubiculi, *Accubitor cubiculi* ad verbum, id est sacri cubiculi, seu excubiarum sacri cubiculi præfectus, principi, seu imperatori a cubiculis, aut præfectus excubitorum, et custodum sacri cubiculi. Caput est puerorum qui in cœtone sunt, et cubiculariorum, habens etiam sibi subditum procubitorem sacri cubiculi. Ita Curopalata. Magnum cubicularium aliqui vocant.

Leunclavius, *Pandecte historiæ Turcicæ* seu *ad Annales Turcicos:* Παρακοιμώμενοι sunt intimi cubicularii qui augustalibus in cubiculis et ipsi propter

B imperatores dormiebant. Tale nunc officium est apud Turcarum sultanum ejus cubicularii, qui Thiodar, aut Trohadar appellatur. Is enim et intra cubiculum noctu excubias agit, et pluviam Sultani vestem gestat, ut παρακείμενος, quæ scaramangium vocatur. Ac norunt omnes, qui Portam viderunt Osmanicam, non sultanum modo comitari cubicularium, qui sereno quoque cœlo scaramangium ejus gestat; sed omnes etiam quotidie bassas, et begos, quotiescumque per urbem ad portam equitant, habere pedisequum unum, qui vestem hujusmodi portat, cæteris superinjiciendam vestimentis, si aere mutato forte pluat.

Μέγας δομέστικος, *magnus domesticus.* Varia ejus officia apud Curoplatam vide, variis locis. Nomen domestici ad plures dignitates pertinebat, quæ C adjuncto discernebantur, ut cognosces, e quibus magni domestici præcipuum exstitisse, nomen ipsum *magnus* significat.

Πρωτοστράτωρ, *Protostrator.* Absente magno domestico fert imperatoris spatham. Cum itaque imperator est conscensurus equum, comite equorum imperatoris adducente et tenente equum, postquam ascendit imperator, protostrator prehendens freno deducit equum ad quartam, aut quintam usque partem aulæ palatii. Deinde recipiens eum magnus Chartularius, deducit freno ad portam usque aulæ. Similiter etiam facit, cum imperator pedibus iturus est, agens videlicet a porta equum ad eum usque D l cum, quem ante diximus: ex quo iterum recipit eum protostrator, agens ad eum usque locum, ubi imperator pedes esse solet. Quod si forte pro-

tostratorem abesse contigerit, hoc facit a principio usque ad finem magnus chartularius. Paulo post : Protostrator etiam est defensor cursorum (cursores hoc loco sunt, quicumque nulli agmini, aut signo militari ascripti sunt, sed ipsi castra prosequuntur ultro, exspectantes dum accensi fiant). His enim nèque ordinem retinentibus, neque flammeolum (signum militare est, Latina origine, a colore dictum) suum, sed inordinate quodammodo dissolutis, protostrator ipse subsequens, defendit ipsos, si forte bello opprimantur. Propterea enim protostrator etiam appellatur, quod toti ipsi στρατῷ, id est exercitui præeat, et consistat primus. A cursoribus autem omnes res varias quæ futilia nominantur, moris est protostratorem accipere. Nomine φουτιλίων, futilium (est enim Latinum vocabulum) significantur quæcunque res, quæ per se nihili sunt, aut nihil ad rem militarem faciunt, denique impedimenta belli certissima, nisi avertantur. Nam hæc cursores commodius comportant quam milites, quia *non hærent signis* : et audacius colligunt, quia se legibus non teneri putant. Quamobrem protostratori potestas data est futilia ista auferendi.

Μέγας κοντοσταῦλος, qui Gallice *connétable*, Italice *conestabile*, Latine comes stabuli. Ubi si stabulum pro equili accipias, erit comes stabuli, vel qui præest omnibus copiis equestribus : vel qui præest equitatui imperatoris aulico. Apud recentiores Græcos est dux copiarum auxiliarium, quæ ex Gallia, Sicilia, Italia, facturæ stipendia Orientem petebant.

Μέγας λογοθέτης, *Magnus Logotheta*, cancellarium Latinis vocari λογοθέτην, ait Nicetas lib. VII. Munus magni logothetæ his verbis Curopalata describit : Disponit mandata et bullas aureas, quæ ab imperatore mittuntur ad reges, sultanos, et toparchas. Atque hoc quidem proprium est magni logothetæ ministerium. Quod autem ad rem domesticam, ipsius est efficere, quod imperator mandaverit. Addunt alii esse etiam libellorum magistrum, archivi præfectum, aut tale quippiam. Λογοθέτης exponitur a quibusdam, magister rationum, qui expensas et reditus computat, œconomus, sive procurator, quod magnum erat officium, et politicum.

Λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ, *logotheta castrensis*, *Zahlmeister*, *Pfennigmeister*, Gallice *Trésorier du camp*.

Καβαλλάριος, *caballarius* Καβαλλάριον equestrem imperatoris comitatum nominat Curopalata. Ex Italico ducta vox, quæ ipsa a Latina voce manavit. Hujus ergo comitatus præfectus Caballarius dici videtur.

Μέγας παππίας, *Magnus Pappias*. Id est, magnus paterculus, summus ille judex, ad quem commentarienses de personis reorum et numero, de qualitate delictorum, de clausorum ordinibus referre debent. In hanc sententiam accipio nomen Papiæ apud Zonaram, ubi de eo agitur, qui Michaeli Balbo adjutor fuit, ut Leonem Armenum e medio tolleret, imperioque potiretur.

Μέγας Στρατοπεδάρχης, *magnus castrorum præfectus*. Est curator earum rerum, quæ exercitui sunt opus, videlicet alimentorum, instrumentorum et necessariorum omnium. *Proviantmeister*. Exponitur etiam, princeps exercitus, ut sit idem quod στρατιάρχης; nam στρατόπεδον aliquando pro στρατὸς ponitur.

Πρωταλογάτωρ, *summus equitum præfectus*. Voce enim ἄλογον Græci recentiores equum, aut jumentum significant, facta ex ἀλόχου, a verbo halac, quod Orientalibus erat, ire : quia maximus et præcipuus jumentorum usus ad commoditatem itinerum. Turcæ etiam hodie nuntium, seu viatorem appellant hulac. Ex ἀλόχου igitur ἄλογον, id est, brutum κατ' ἐξοχὴν jumentum, aut equus, ut Itali dicunt, *la bestia mia*, pro equus meus. Ex ἀλόγου fit ἀλόγιον equitatus, seu equorum equitumve merus. Præfectus ἀλογάτωρ : summus præfectus, πρωταλογάτωρ.

Σεβαστοκράτωρ, *Augustimperator*, Tertia dignitas ab imperatore, Cæsariana præstantior. Dum imperator βασιλεὺς, σεβαστὸς, Καῖσαρ dictus est, uno eodemque omnes hos titulos obtinente, dignitates officiis, ac non titulis, æstimatæ sunt. Postea vero imperatores luserunt titulis, et honoraria dignitatum nomina sine officiis impertiti sunt arbitratu suo, ut Curopalata his verbis declarat : Despota, sebastocrator, Cæsar ad nullum ministerium tenentur, nisi ad summum aliquem principatum instituantur, puta aut regendo imperio, aut gerendo bello : cujus rei exempla sunt apud Nicephorum Gregoram quam plurima. Ac primum quidem Cæsar fuit secundus ab imperatore (ut hodie rex Romanorum est in Occidenti imperio), et obtinuit hoc ad Alexium Comnenum usque ; postea sebastocrator secundus est habitus, et Cæsar tertius esse cœpit, cum Alexius Comnenus Isaacium fratrem Sebastocratora diceret : auctor Zonaras. Postremo despotes, sive dominus, ab imperatore secundus est factus, nempe Alexius Palæologus, cum idem Comnenus filiis maribus carens, Irenem filiam suam primogenitam Alexio huic despondit, eumque titulo despotæ, id est, domini, ornavit, futurum nempe hæredem imperii, nisi morte sublatus esset, teste Gregora lib. III.

Πρωτοψάλτης, *princeps seu primus psallentium*. Ecclesiasticum nomen est, de clero palatii. Forsitan magister chori, aut simile quiddam.

Δομέστικοι, *domestici*. In jure appellantur domestici omnes adjutores, sive administri legitime instituti a justis functionum principibus, in palatio, aut in foro, aut in ecclesia. In palatio, ut magnus domesticus, domesticus mensæ, domesticus scholarum, domesticus murorum, domesticus regionum, etc. In foro, ut domestici judicum, administri. In ecclesia, ut domesticus chori, domesticus januarum, etc., quorum omnium fun-

ctio δομεστίκειον, sive δομεστίκιον, id est, domesticatus dicta est.

Ῥαιφερενδάριος, *referendarius*. Ecclesiasticæ dignitatis nomen, Latine relator, qui allegatur ad imperatorem et sacerdotem maximum.

Πανυπερσέβαστος, *Augustissimus omnium*. Ab Alexio Comneno titulus inventus, ut Michaeli Taronitæ gratificaretur, quod scribit Zonaras tomo III, sub finem. Superior erat omnibus, etiam ipso protovestiario, magno duce, magno domestico, et cæteris.

Πρωτοβεστιάριος, *protovestiarius*. Hujus officium sic describitur: Ascendente igitur imperatore, ut declaratum est, ad oratorium, protovestiarius, qui pilaticia, quæ imperatoris prospectum obtegunt, aut sceptra judicialia tenet, ut in altum subvecta sunt, dextra manu sua educens ea, e prothyro ostendit populo, demonstrans hoc signo, ascendisse imperatorem in oratorium. Hic autem in oratorio, si imperator aut suum ipsius stemma, aut aliquod aliud gestamen suum gestaturus est, protovestiarius, inquam, sumit illud a ministris rucharii, et imperatori tradit: neque id solum in tempore ejusmodi festorum dierum, verum etiam semper ita facit. Id vero etiam proprium, et singulare habet, quod si quid alienum viderit, aut lutum, aut quid aliud ad imperatoris vestem, deponens ille umbellam, aut tegmen capitis sui, extenta manu tollit, aut purgat illud non rogatus. Ex omnibus vero aliis principibus nemo auctoritatem habet faciendi istud, sed ille solus. *Pilaticia* est opus e margaritis cum fimbria, in longitudinem minus spithama, in latitudinem autem palmo, quæ rex Medorum gestabat, similiterque judices, quemadmodum olim duces exercitus gestabant torques, honorem ipsorum demonstrantes. Τὸ ῥοῦχον suprema vestis, species vestis e Germania apportata, unde Germanicum nomen retinuit, *Rock*. Hinc ῥουχαρεῖον vestiarium speciali nomine a Curopalata appellatur, quia latius patet nomen vestiarii apud recentiores Græcos.

Protovestiarius, ut agamus dilucidius, regio vestitui præerat, quod hodie cubiculariorum videtur munus. Sæpe rebus maximi momenti adhibebantur, et res per eos non vulgares gerebantur, ut in Lecapeno et Leone Basilii filio apud Cedrenum videre est. In Constantino, Romani filio protovestiarii dignitas proxima a domestico scholarum, et accubitore, biglæ drungario superior ostenditur. Inveni, qui scriberet, protovestiarium fuisse thesaurarium, seu thesauro præfectum, quia βεστιάριον ærarium vocetur, seu thesauri repositorium, ταμιεῖον. Quod ego quidem in aliquo vel auctore, vel glossario nondum legi.

Δικαιοφύλαξ. Ad verbum, *custos legum et juris*, de quo magistratu nihil habet Curopalata.

Λογαριάστης, *logariastes*. A Curopalata additur, τῆς αὐλῆς, aulæ, seu palatii. Rationes init omnium stipendiatorum qui in aula sunt, si quid deest ulli

A de stipendio ejus, aut ad servitium ejus, cujus causa stipendia facit. Apud Nicetam et φροντιστής καὶ λογιστής. Valere putant idem, quod quæstor, aut receptor generalis, aut quod Germanis est *Kammermeister*. Inde clarum quis μεγαλογαριάστης.

Ἀποκρισιάριος, *apocrisiarius*. Sic jurisconsulti Græci eum nominant, qui legationibus audiendis referendisque ad imperatorem, et responsis ab eo dandis constitutus est.

Χαρτοφύλαξ, *præfectus chartis*. Qui tabulas habet chartaceas, ad jura ecclesiæ pertinentes, chartarum custos, qui privilegia et similia asservat, præfectus scriniorum, judex idem causarum ecclesiasticarum, et quæstionum matrimonialium, defensor in clericorum causis, veluti manus summi B sacerdotis dextra. Hinc μέγας χαρτοφύλαξ.

Δομέστικος τῆς τραπέζης, *dapifer*, aut simile habens officium, ut suspicor.

Δρουγγάριος, *drungarius*. Δρουγγὰς seu δρουγγὸς Orientale nomen, cœtum hominum una commeantium significans, et cœtus illius princeps vocatur dargon, vel dorgon, ex quo drungarius facta epenthesi τοῦ ν pro γ geminato. Quidam vocant tribunum militum. Drungus globum significat, ait Turnebius libro vicesimo quarto capite vicesimo quinto. Vopiscus in Probo: Triumphavit de Germanis et Blemmis, omnium gentium drungos, usque ad quingenarios homines ante triumphum duxit. Vegetius libro tertio capite decimo sexto: Scire debet dux C hostium, contra quos drungos (male scriptum, drunos), hoc est, globos hostium, quos equites oporteat ponere. Hinc Drungarius biglæ, Drungarius classis, qui præsunt globis vigilum et classiariorum.

De hac voce Leunclavius in *Pandecte ad Annales Turcicos*: Dico, Turcis Agelarios esse sua lingua, qui Græcis erant vel Drungarii, vel Druncarii potius. Eos Leo Sapiens Augustus in libro suo *De apparatibus bellicis*, capite 5, num. 42, 43, 45, olim dictos fuisse tradit chiliarchos, quod militibus mille præessent: et druncum chiliarchiam. Latini chiliarchos vocabant tribunos, qui nunc colonelli sunt. Druncum (sic enim pronuntiabat Zygomala a, et druncarium, non drungum, vel drungarium, D quod vulgo fieri solet) sic appellatum arbitror a trunco, sive baculo, sive sceptro: quemadmodum hodieque regimentum vocamus tam ipsius tribuni baculum (vitem dixere puto Romani) quem ceu magistratus insigne gestat, quam illum signorum, militumque numerum, qui ad constituendum regimentum requiritur. Ideoque druncus est regimentum militum, cujus caput est druncarius, olim tribunus, nunc colonellus, aut regimenti præfectus.

Μέγας ἑταιριάρχης, *magnus sodalitatis princeps*. Antequam e cella sua imperator exeat, protovestiarites adest in triclinio cum magno hetæriarcha et primicerio aulæ. Postquam vero egressus est, et constitit imperator, egrediens protovestiarites ac-

cersit honoratissimos principes ad circumstationem. Lege cætera, et infra. Hic vero excipit etiam perfugas advenientes ex omni parte, ac propterea etiam hetæriarches nominatur, velut ἑταίρους, sive amicos excipiens.

Βαράγγοι, *barangi*. In festo Occursus (Purificationis) discedit imperator in Blachernarum templum, barangis quoque sequentibus. Atque hi quidem ubique imperatorem equitantem prosequuntur, ferentes humeris secures suas. Erant ergo custodes, satellites, aut stipatores imperatoris bipenniferi; eorum præfectus ante illos imperatorem sequebatur, et ideo ἀκόλουθος dicebatur.

Πιγκέρνης, *pincerna*, a poculis. Quod si imperatorem oportet bibere, pincerna ministrat illud: B ac non diebus festis solum, verum etiam semper imperatore cibum sumente miscet, si præsens est. Ac vetere quidem more hic extra civitatem imperatorem sequens ferebat poculum castrense, catena vinctum: ut si cum opus esset bibere, ex fonte, aut fluvio daret, ac biberet. Hoc autem in præsentia non fit.

Ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης, *mensæ præfectus*. Serviebat etiam imperatori ad mensam. Præbebat missum magnus domesticus primus proxime imperatorem: post eum domesticus mensæ; et post hunc præfectus mensæ, et quæ apud Curopalatam sequuntur.

Δομέστικος θεμάτων ἑσπερίων, *domesticus thematum occidentalium*. Quæ florente adhuc imperio C Romano τάγματα, sive legiones dictæ, postmodum imminuta Heraclii temporibus Romana potentia, et truncato imperio θεμάτων nomen acceperunt, carentes jam veteri amplitudine sua. Vide libellum Constantini Porphyrogennetæ de Thematibus, sive de agminibus militaribus per imperium orientale distributis. Hic præfectus hujuscemodi agminum per Occidentis urbes distributorum intelligendus est.

Μέγας διοικητής, *magnus administrator, sive procurator*. Nihil de hoc Curopalata.

A Μέγας δοὺξ, *magnus dux*. Quemadmodum magnus domesticus princeps, et caput ad universum fossatum (quid sit *fossatum*, suo loco explicabitur), sic etiam hic ad universum mare. Ac cæteri quidem principes aliis rebus instituti, ut capita, præferunt consuetum imperatoris flammeum, aut exercitus flammeum cum ignitis telis. Magnus dux contum præfert imperatoris insidentis equo. Habet autem subjectos sibi magnum drungarium classis, ameralium, etc. Vide Curopalatam, et scholiasten.

Πρωτοσέβαστος, *primaugustus*. Nullum ministerium habet, quia non functio est palatio militans: sed dignitas honoraria, quam non ministerii aut ordinis necessitas facit, sed imperatoris εὐδοκία.

Μέγας χαρτουλάριος, *magnus chartularius*. Equum imperatoris a protostratore susceptum, etc. Vide quæ supra in protostratore dicta sunt. *Stallmeister* Germanis dici putat scholiastes. Zonaras in Leone Isauro, tomo tertio *Annalium* posterioribus temporibus τὸν τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστατοῦντα appellatum tradit.

Πριμικήριος αὐλῆς, *aulæ primicerius*. Habet quidem in circumstatione administrationem, qualem ante diximus, ordine vero collocat etiam omnes qui in aula sunt. Ut enim princeps suum quisque et constitutum locum ad circumstandum habet: sic etiam ordines qui in aula sunt, singuli proprium suum locum obtinent.

Πρωτοκυνηγός, *venatorum princeps, jägermeister*. Imperatore conscendente equum nemo alius præter hunc stapiam tenet cum præsens est. Præest vero iis venatoribus, qui curatores canum appellantur. Quod si quando imperatoris, cum in venatione est, vestem aliquam sanguine aspergi contigerit, eam hic venator accipit ex beneficio.

Πραίτωρ δήμου, *prætor populi*. Nullam administrationem habet in aula palatina, sed in urbe, et urbanam solum.

LECTORI.

Nilus et Christodulus ficta nomina sunt, qualia apud veteres in dialogis et epistolis plurima. Christodulus mihi Cantacuzenus est, utpote qui curis illustribus defunctus, decursisque vitæ palatinæ malefidis honoribus, Christo sibique in posterum vacare statuens, nobilem illam servitutem amplexus est, quæ mera viri sapientis libertas haberi debet. Nilus, a quo se ad scribendum impelli fingit, monachi nomen, ut cuivis obvium est.

ΝΕΙΛΟΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΩ.

D Ἐπειδή σε βούλεσθαι οἶδα μηδὲν τῶν ἡμετέρων ἀγνοεῖν, εἰ καὶ μηδέν τι γενναῖον ἔχοιμεν λέγειν, ἄγε ἔνεστι σιωπᾷν οὐ θέμις· οἶσθα τοὺς περιπάτους οὓς ἑκάστοτε μετὰ τῶν φίλων ποιούμεθα· ἐν οἷς πολλὰ, τὰ μὲν σπουδῇ, τὰ δὲ παιδιᾷ προσήκοντα λέ-

1 *NILUS CHRISTODULO S.*

Quoniam probe scio te res nostras omnes, quales quales, etiam avere cognoscere, desiderio tuo morem geram: tacere enim non licet. In quotidianis ambulationibus, quas, quod te non fugit, cum familiaribus conficere consuevimus, multi nobis

sermones, et eorum partim graves ac serii, partim hilares ac jocosi incidere solent. Forte evenit, ut quibusdam de bello imperatorum disserentibus, quonam modo primitus conflatum, ac tantis postea incrementis auctum : et quid tandem generosas illas animas ad naturam exuendam impulisset : ab utro præterea belli inferendi initium, et hic, an ille ad reconciliationem concordiæ propensior paratiorque fuisset, avum hi, nepotem illi in reprehensionem vocarent. Qua ego dissertatione commotus, eos desidiæ condemnavi, qui inde a primordio singula explorate percepta animoque comprehensa cum haberent, nullam eorum memoriam posteritati reliquissent. Sed et de his quoque in utramque partem ratiocinari possumus, id quod de discipulis Euclidis aiunt (1). Te porro nos
2 hac molestia expedire, et summa cum brevitate quæque sub imperatoribus illis, quæque nostro ævo contigerunt exponendo, tanquam compendiaria via ad veritatem solam liquido percipiendam deducere, æquitatis ratio postulat. Tu enim et quandiu publico functus es munere (2), salus imperii fuisti : et hodie posteaquam decursis honoribus tuiipsius esse cœpisti (3), vitam et mores tuos veritatis ac justitiæ exemplar (4) effecisti.

A γεται. Ἐν τούτοις τινῶν τὸν τῶν βασιλέων διεξιόντων πόλεμον, ὅπως τε τὴν ἀρχὴν συνέστη, καὶ ἤκμασεν εἰς τοσοῦτον, καὶ τί τὸ πεῖσαν τοὺς γενναίους ἀγνοῆσαι τὴν φύσιν· καὶ πότερος αὐτῶν μάχης ἤρξατο· καὶ τίς πρὸς διαλλαγὰς ὀξύτερος, ὁ μὲν τὸν πάππον, ὁ δὲ τὸν νεώτερον αἰτίαις ἐνέχεσθαι ἠξίουν. Ἐγὼ δὲ ἀκούων, ἐπλήγην τοῖς λόγοις, ῥαθυμίαν κατεγνωκὼς τῶν ἀνδρῶν, οἳ παρηκολουθηκότες τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀρχῆς, οὐ κατέλιπον τῷ βίῳ τὴν τῶν πεπραγμένων διήγησιν· ἀλλ' ἔστι καὶ περὶ ἐκείνων διπλᾶ λογίζεσθαι, καθάπερ καὶ περὶ τῶν Εὐκλείδου φασίν. Ἀλλὰ σὺ δίκαιος ἂν εἴης ἀπαλλάττων πραγμάτων ἡμᾶς, τά τε ἐπὶ τῶν βασιλέων, τά τε ἐφ' ἡμῶν γεγονότα διδάξας. Τὸ δ' ἂν γένοιτο, ἐπιτομωτάτῃ χρησάμενος ὁδῷ τινι συγγραφῆς, δι' ἧς μόνης ἔξεστι
B τἀληθὲς εὑρεῖν· καὶ ὅτε γὰρ τὰ κοινὰ διετέλεις πράττων, σωτηρία τοῖς πράγμασιν ἦσθα· καὶ νῦν σαυτοῦ γεγονὼς, ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης παράδειγμα τὸν βίον κατέστησας τὸν σαυτοῦ. Ὡς μὲν οὖν τῶν γεγονότων καὶ νομιζόμενος καὶ ὢν αὐτουργὸς, οὐκ ἀγνοήσεις δήπου τὰ σά· ὡς δὲ μηδὲν τῆς ἀληθείας διὰ βίου πρότερον ἡγησάμενος, τἀληθὲς ἐρεῖς· ὡς δὲ ῥαθυμίαν ἐξορίσας παντάπασι τῆς ψυχῆς, οὐ λογιῇ τὸν ἐπὶ τῷ πράγματι πόνον. Ἔστι δὲ καὶ εἰς παράδειγμα τὴν ἡμετέραν ἱκετείαν ἀνενεγκεῖν.

Jacobi Pontani notæ.

(1) Locus tenebricosior, quem sic explicandum opinor. Qui bellum inter avum et nepotem gestum, cum haberent perspecta et comperta omnia, scriptis tamen non commendarunt, eorum consilium vel laudare licet, vel reprehendere : sicut de Euclidis sectatoribus dictitatur : nempe illos solitos διπλᾶ λογίζεσθαι. Nam Euclides ille Megarensis atque Socraticus, princeps et parens philosophorum quorumdam fuit, qui, quod disputatores contentiosi essent, et in contradicendo liberi, ἐριστικοὶ sunt appellati, ut docet Laertius. Est autem contentiosorum ingenium probare, quæ alii improbent, et improbare quæ alii probent. Placet enim articulum τῶν genere virili, de discipulis, non de dogmatis Euclideis accipere : ut personas cum personis potius, quam personas cum re comparare videatur. Porro τὸ ἐκείνων ad Andronicos imperatores (ut sensus sit, quæsitum esse ab illis, uter horum bello causam et originem attulerit, et in utramque partem de iis disputari posse, sicut de Euclidis placitis solet) apte referri posse arbitror.

(2) De officio magni domestici, seu megadomestici intelligendum est. In quo tantum potestatis et auctoritatis habuit (etsi id non ratione officii) ut imperium penes Andronicum Juniorem nomine solo, penes ipsum re fuisse appareat, lib. II potissimum. Nec semel ipsemet summam rempublicam etiam Andronico superstite ab se administratam gloriatur. Qui autem Græca vel primoribus labris attigerunt, eos non fallit, vocem πράγματα frequenter in eo solere poni, in quo respublica et imperium ponuntur. Porro verbum σωτηρία etiam ei tempori tribuendum est, quo partim ut tutor impuberum Andronici filiorum, partim ut imperator postea communi præfuit. Sed ut hæc, ita quæ sequuntur ad alium neminem, quam ad Cantacuzenum pertinent. Αὐτουργὸν enim nominat, qui res scilicet ipsas gesserit; et addit : Οὐκ ἀγνοήσεις δήπου τὰ σά, *non utique ignorabis res tuas.*

(3) De monachismo Cantacuzeni hæc interpretor, quem se medullitus expetere toties testatur, et sub finem libri IV, cap. 42, cum conjuge amplectitur. In eo vitæ cursu maxime licet homini suum esse, secumque habitare, nec se extra quærere.
C Libro III, ubi de eadem re agit, ἀφανείᾳ συζήσω τὸν πάντα βίον, κατ' ἐμαυτὸν διάγων· *vivam ignotus vitæ reliquum, et vivam mihimetipsi.* Quinque autem argumentis fingitur Nilus quidam, amicus Christodulo (hoc est, Joanni Cantacuzeno Christi servo) hanc historicam scriptionem suadere ac persuadere. I et II, quia vir illustrissimus atque optimus est, quales scriptores ipsi historiæ auctoritati atque ornamento sunt. Bene namque Eurip. *Hecuba :*

. . . . *Λόγος γὰρ ἔκτ' ἀδοξούντων ἰὼν*
Κἀκ τῶν δοκούντων, αὐτὸς οὐ ταυτὸν σθένει.

. . . . *quod a levibus profecta oratio,*
Et a probatis, non idem valet eadem.

III, quia non spectator modo illarum rerum, quod satis fuisset, sed actor quoque fuit. — IV, quia veritatis amantissimus : multi enim historici multa mentiti sunt mentiunturque (memini illius Senecæ ex libro quarto *Quæstionum naturalium*, cap. 30 :
D *Historici cum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere; sed adjiciunt, Penes auctores fides erit*), ac proinde qui historiam conscribant, minime digni, cujus prima lex, ne quid falsum audeas, neu quid verum non audeas. — V, quia laborem non oderit; ut nonnulli, quos a præclaris negotiis segnities præcipue deterret, cum ingenuis ipsa rerum difficultate crescat animus. Vel dicamus, Nilum tribus uti rationibus : quod rerum ipsarum actor, quod verax, quod impiger, quarum priores duæ ex illis : *Tu enim quandiu*, etc., colliguntur.

(4) Veritas et justitia hic idem sonant, quod sæpissime in divinis Litteris, quarum hunc auctorem esse perstudiosum, et amare sacras illas loquendi formas, certum est : *Ambulare in veritate, Facere veritatem et justitiam, Sic decet nos implere omnem justitiam*, nihil sunt aliud, quam colere sanctimoniam, et omni virtute excellere. Aristoteles item v

῎Αν τε γὰρ τοὺς ἔξωθεν, ἄν τε τοὺς ἡμετέρους ἡγεμόνας ἐνθυμηθῇς, οὐδαμῶς ἀτιμάσεις τὴν ἱστορίαν· καὶ αὐτοὶ γὰρ κἀκεῖνοι ἐπὶ τὸ συγγράφειν καθῆκαν ἑαυτούς, οὐ μικρὰ τὸν ἀνθρώπινον βίον ἐκ τοιούτων ὀνήσειν οἰόμενοι. Καὶ ἁπλῶς δὲ εἰπεῖν, εἰ μὲν ἠθικοὶ τῶν λόγων, ὅσοι ἢ ἀρετὴν ἐπῄνεσαν ἢ κακίαν διέβαλον, καλοί τέ εἰσι καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιοι· εἰ δὲ καὶ δυνατὸν κατὰ τούτους τοὺς ἀνθρώπους βιῶναι, ἐνταῦθα δὴ πολὺς ὁ λόγος, τινῶν ἀξιούντων μὴ δύνασθαι τὰ πράγματα διὰ τέλους συμβαίνειν τοῖς λόγοις. Οἷς δὲ ἐμέλησε πράξεις ἀνδρῶν ἀναγράφειν, ἐξ ὧν ἀρετὴν καὶ κακίαν, τὴν μὲν ἔστιν ἑλέσθαι, τὴν δὲ φυγεῖν, τοῖς τοιούτοις ἀντιλέγειν οὐ πάνυ τοι ῥᾴδιον, ὅτι μὴ λογισμοῖς, ἀλλὰ πράγμασι πείθουσιν· οἷς ἐρίζειν μανία σαφής. Ὡς οὖν τὰ μέγιστα ὀνήσων τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἂν μὴ κατ' ἐλπίδας τὰ παρόντα ἐκβῇ, ἐξ ὧν ἔστι τούς τε ἄλλους εὖ ποιεῖν, καὶ τὸ σαυτοῦ διασώζειν ἦθος, ἑλοῦ.

A Quando igitur rebus gestis te non ut spectatorem, sed ut actorem interfuisse constat, quæ tibi acciderunt (5), ea profecto nescire non potes. Dein, quia in omni vita nihil duxisti veritate antiquius, nihil ab ea alienum memorabis. Ad extremum, quia tota de mente socordiam fugasti, quid laboris sit ista litteris amplecti, non reputabis. Nec vero primus, nulloque exemplo facturus es, quod abs te contendimus. Etenim sive ad extraneos, sive ad nostrates (6) belli duces animo te et cogitatione convertas, genus hoc scriptionis minime contemnes. Nam et hi et illi non parum inde humanæ societati consultum iri arbitrantes, huc pariter se demiserunt. Atque ut simpliciter et ingenue dicam quod sentio, morales commentarii, quotquot B (7) aut virtutem efferunt, aut vitiositatem insectantur, egregii et in admiratione merito ponendi sunt: verum, possintne homines illorum amussi (8) actiones suas dirigere, de eo magna quæstio est; censentibus nonnullis, quæ sub actionem cadunt, orationi usque ad ultimum non posse exæquari. At quibus cordi fuit res gestas et facta *litteris persequi*, unde cum virtute conjuncta ad imitandum eligas, cum scelere implicata devites, contra illos 3 dicere difficile est; quod non rationum conclusionibus, sed rebus ipsis persuasionem gignunt; quas impugnare aperta insania est. Quare ut plurimum vitæ humanæ commodaturus, si præsentia spem fefellerint (9), tu ea tibi sumito, per quæ et aliis benefacias, et animi ingenium conserves.

Jacobi Pontani notæ.

Νικομαχείων illud Theognidis in proverbium abiisse ait:

Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρέτ' ἐστί.

Justitia in sese virtutes continet omnes.

(5) Quod nimirum ad III et IV libros attinet, quæque et supra intellexit, illis verbis, *quæque nostro ævo contigerunt.* Quæ enim libro secundo narrantur, etsi ejus res sunt propemodum omnes, tamen non etiam ejus nomine, quemadmodum reliquæ, patratæ sunt. Omitto, multa exponi etiam in primo, a Cantacuzeno gesta magnifice, sapienter, fortiter ac feliciter, ut pene majorem partem ejus solius, quam Andronici Junioris historia censeri possit.

(6) Qui de rebus suis ipsimet historiam contexuerunt, seu exercitus duxerint, seu non duxerint, proferri possunt alieni a vero Deo Xenophon, Julius Cæsar. Adrianus, ut a Spartiano traditum est, tam cupidus fuit famæ celebris, ut libros vitæ suæ a se scriptos libertis suis litteratis dederit, jubens ut eos nominibus suis publicarent. Arrianus in Periplo Rubri maris. Multa de se Judæi duo, Josephus in libris *De bello Judaico*, et libro de Vita sua; Philo, *De legatione ad Caium*; imo et antiquissimi illi Moses et Josue Israelitarum duces. Inter Christianos divus Augustinus in libris *Confessionum* non pauca de se memorat. Item Carolus IV imperator Vitam suam descripsit; multi duces navigationes suas et bella in India, quidam peregrinationes suas. Est autem prope idem, cum filii parentum res et facta conscribunt: quod Anna Alexii Comneni imperatoris Constantinopolitani filia erudite et eleganter præstitit. Quæ historia nondum est, quod sciam, Latine edita. Quadrat huc locus M. Tullii ex epistola ad Lucceium libro quinto: *Cogar fortasse facere, quod nonnulli sæpe reprehendunt. Scribam ipse de me, multorum tamen exemplo, et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, hæc sunt in hoc genere vitia, et ut verecundius ipsi de se scribant necesse est, si quid est laudandum, et prætereant, si quid forte reprehendendum est.* In quem locum nominat Paulus Manutius ex Plutarcho L. Sullam, qui Commentariorum libros viginti duos de rebus suis composuit. Item M. Scau-C rum principem illum senatus, qui tres libros de Vita sua præscripsit, quos memorat Cicero in Bruto, et Tacitus in Vita Agricolæ soceri sui. Etiam P. Rutilius, forsitan æmulatione permotus, vitam suam litteris mandavit.

(7) Fortasse eo respicit, quod Cantacuzenus præter illas apologias Christianismi adversus Mahometanos et Judæos, quas habemus, etiam paraphrases in aliquot Aristotelis libros Ethicorum conscripsisse fertur, idque opus in Veneta bibliotheca exstare dicitur. Ut ita præterita ejus scripta cum futuris, minora cum majoribus, si fructum spectes, componantur.

(8) Hæc adversum Stoicos, ut mihi videtur, qui sapientem informant, qualis nunquam exstitit, quod quidem in Senecæ libris clarissime licet perspicere, cujus tamen vita mollior fuit, adeo facilius est magna et mirabilia dicere, quam facere. Plutarchus, quanquam et ipse Stoicus, haud æque rigidus est. Pulchre, ut omnia, M. Tullius in Læ-D lio: *Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse: neque id ad vivum reseco, ut illi, qui hæc subtilius disserunt, fortasse vere, sed ad communem utilitatem parum. Negant enim quemquam virum bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sane. Sed eam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus. Nos autem ea quæ sunt in usu, vitaque communi, non ea quæ finguntur aut optantur, spectare debemus.* Et Offic. I: *Vivitur enim non cum perfectis hominibus pleneque sapientibus, sed cum iis, in quibus præclare agitur, si sint simulacra virtutis.* Hæc ille. Laudari debent Peripatetici, qui mediocritatem quamdam exigunt, et virtutem ponunt in medio, quod vult Horatius illo versiculo:

Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum.

(Epist. 18, lib. I.)

(9) Quorsum istuc spectet, ex proœmio libri tertii clarebit. Sunt profecto incorruptiora posteri-

CHRISTODULUS NILO S. (10).

Cum legissem litteras tuas, mi Nile, præclaram indolem tuam amplexatus sum. Nam velle discere quæ superiore et hac nostra ætate (11) Romanorum imperatoribus acciderint, optantis est veri notitiam adipisci. Admirabilia siquidem et inaudita prorsus, superiorumque imperatorum casibus dissimillima eis evenerunt : in quibus præter rationem, et opinionem, tum in subitis rerum conversionibus, tum in hominum moribus plurima cernas, quando hi sese ad penitus inconcussam et immobilem (12), ac nullis mutationibus expugnabilem constantiam pulcherrime composuerunt : alii plane secus continenter huc illuc Euripi instar fluitarunt (13). Enimvero si quis illi perturbatissimo statui diligenter attendere animum voluerit, divinorum quoque judiciorum profunda deprehendet. Quare cum propositæ narrationis multiplicem varietatem ob oculos ponerem, ecquid me ad scribendum darem, diu in incerto habui. Tamen quia nihil amicitia potentius, nec ad persuadenda alicui vel majora viribus onera quidquam efficacius, huic ego quoque manus 4 do et ad scribendum accedo : Deum veritatis antea comprecatus, ne verbum veritatis auferat de ore meo [1]. Non enim odio aut gratia, mendaciorum plerumque parentibus (14), adductus : sed unius veri memoriæ prodendi studio incensus, hoc operis suscepi, et veritatis amantibus scribere me profiteor. Ad hoc non ista a majoribus natu didici, aut famæ fabulisve ineptis (quibus non pauci temporum explicatores decepti a recto itinere aberrarunt) aures dedendo accepi : ipse ego præsens omnibus interfui (15) singulaque, si quisquam

A

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΝΕΙΛΩ.

Ἐπῄνεσά σου τὸν τρόπον, ὦ φίλε Νεῖλε, τὴν σὴν ἐπιστολὴν ἀναγνούς. Τὸ γὰρ μαθεῖν ἐθέλειν ἃ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων συνέβησαν ἐφ' ἡμῶν, τἀληθές ἐστιν εἰδέναι ποθοῦντος. Παράδοξα γάρ τινα καὶ ἀλλόκοτα συνέβησαν ἐπ' αὐτῶν, καὶ οὐδαμῶς προσόμοια τοῖς ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων· ἀλλὰ πολύν τινα τὸν παράλογόν ἐστιν εὑρεῖν ἐν αὐτοῖς, ἔν τε ταῖς ἀγχιστρόφοις τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς, καὶ ἐν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἤθεσι καὶ βίοις· τῶν μὲν εἰς τὸ πάντη εὐσταθὲς καὶ ἀκίνητον καὶ μηδαμῶς εἶκον ταῖς μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων ἑαυτοὺς κάλλιστα ἁρμοσάντων, τῶν δὲ τοὐναντίον ἅπαν Εὐρίπου δίκην μεταφερομένων ἀεὶ καὶ ἀστατούντων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ βάθος φανεῖται τῷ
B βουλομένῳ τοῖς πράγμασι προσέχειν ἐπιμελῶς. Τούτου δὴ χάριν, ὤκνουν ἐπιπολὺ τῶν λόγων ἅψασθαι τουτωνὶ, τῆς διηγήσεως ἀναλογιζόμενος τὸ πολυειδὲς καὶ ποικίλον. Ἐπεὶ δὲ φιλίας οὐδὲν ἰσχυρότερον οὐδὲ πιθανώτερον καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρεῖν, ταύτῃ βιασθεὶς κἀγὼ ἤδη ἄρχομαι λόγου· ὁ δὲ τῆς ἀληθείας Θεὸς μὴ περιέλοι λόγον ἀληθείας ἐκ στόματός μου· οὐ γὰρ ἀπεχθείᾳ τινὶ ἢ φιλίᾳ (ἐξ ὧν τὸ ψεῦδος ἐπιπολὺ τίκτεται), πρὸς τούτους ὑπήχθην τοὺς λόγους· ἀλλ' ἀληθείας ἕνεκα, καὶ πρὸς ἀληθείας ἐραστὴν τούτους ποιοῦμαι. Ἔτι δὲ οὐδ' ἀκοῇ ταῦτα πρὸς τῶν παλαιοτέρων παρειληφὼς, ἢ φήμαις προσέχων καὶ μύθοις ὑγιὲς οὐδὲν ἔχουσιν, (ἐξ ὧν συμβέβηκε τοῖς πολλοῖς τῶν συγγραφέων ἀποπλα-
C νηθῆναι τῆς ἀληθείας), ἀλλ' αὐτὸς ἐφ' ἅπασι παρὼν, καὶ ὡς ἔνεστι μάλιστα τἀληθῆ περὶ πάντων εἴπερ τις εἰδὼς, οὕτω δὴ ποιήσομαι τὴν περὶ αὐτῶν διήγησιν, τὴν ἀλήθειαν προστησάμενος, καὶ πάσης ἄλλης αἰτίας αὐτὴν προτιμήσας. Εἰ δὴ σὺ μὲν ἀληθείας

[1] Psal. CXVIII, 43.

Jacobi Pontani notæ.

tatis judicia : præsentia livor carpit. Horatius, *Ode* 24, lib. III :

Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus invidi.

Cic. pro M. Marcello ad Cæsarem : *Servi igitur iis etiam judicibus, qui multis post sæculis de te judicabunt : et quidem haud scio an incorruptius, quam nos. Nam et sine amore, et sine cupiditate, et rursus sine odio et sine invidia judicabunt.*

D (10) In hac epistola ad historiæ sequentis notitiam series superiorum imperatorum explicatur.

(11) Quamvis in Græco tantum sit ἐφ' ἡμῶν, *nostra ætate*, tamen quia Nilus bipartitam propositionem faciebat, τά τε ἐπὶ τῶν βασιλέων, τά τ' ἐφ' ἡμῶν γεγονότα, puto alterum quoque caput posse repeti : et seipsum etiam nomine imperatorum comprehendit, dum subjicit, *Romanorum imperatoribus acciderunt.*

(12) Hoc de Cantacuzeno ipso dictum accipe, qui in fide mansit, adversasque res omnes cum Andronico suo toleravit constantissime. Euripi autem similes, ac transfugæ, proditoresque Andronici Syrgiannes et protostrator, Cantacuzeni imperatrix, Joannes patriarcha, et alii fuerunt.

(13) Euripus fretum angustum inter Aulidem Bœotiæ portum, et Eubœam insulam, die ac nocte fluit, refluit septies. Propter quam vicissitudinem et inconstantiam homo mutabilis, et inconstans Euripus audit. Legimus quoque τύχη εὔριπος, quod Ovidius hoc disticho declaravit :

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa tenaxque loco.

Item εὔριπος διάνοια, humanis quippe cogitationibus nihil mobilius ac variabilius.

(14) *Non solum qui de rebus dubiis consultant* (ut ait apud Sallustium Cæsar), *sed etiam qui rerum gestarum memoriam produnt, eos ab odio, amicitia, ira, misericordia vacuos esse convenit. Haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt.* Notatus est T. Livius, quod Romanis quibusdam nimium faverit. Notatus Sallustius, qui in Catilinaria conjuratione, quæ Ciceroni senatus honorifice, perbenevoleque decreverat, cum malevolentia subticuerit. Peccant gratia, qui se nimium in laudes principum effundunt. Audivi Carolum V Historiam Sleidani legentem dixisse, ipsum de se multa mentiri. Peccant odio, qui immoderate et sæpe reprehendunt. Timæus historicus, quod esset acerbior, Epitimæus dictus est ; auctor Diodorus lib. V, cap. 1. Licitum est autem rerum scriptori et reprehendere ea quæ vituperanda ducet, et quæ placent exponendis rationibus comprobare, quomodo ad Lucceium Cicero scripsit, epist. 12, lib. V ; sed utrumque modice.

(15) In calce tamen historiæ fatetur, se quædam ab aliis accepisse, quæ nimirum in adver-

A ἐραστής, ἐμέ τε οὐδέν ἐστι τὸ πεῖσον ταύτης ἀποστῆναι διὰ πάσης τῆς διηγήσεως, ἔχεις ὅπερ ἐπόθεις. Ἄξιον δὲ μικρὸν ἄνωθεν ἀναλαβεῖν τὴν σειρὰν τοῦ γένους τῶν βασιλέων· ὡς ἂν εἰδείημεν τίς ἐκ τίνος ἔφυ, τίνας τε αὐτὸς τετοχὼς, τίνα προέστησε βασιλεύειν, τοὺς ἄλλους καταστήσας τελεῖν ὑπ' αὐτόν

alius, perspectissima habens, ut potero, ea commemorabo : veritatemque, tanquam scopum intuens, quacunque alia causa potiorem ducam. Quamobrem si tu, Nile, veri pernoscendi es cupidus, nihil autem erit quod me quam longa erit narratio ab eo avocet, fiet profecto quod concupisti. Verum paulo supra seriem sive genealogiam domus imperatoriæ juvat repetere : quo nimirum quis a quo procreatus, et quibus ipse vicissim ex se genitis, quem imperio, reliquis fratribus antelatum, admoverit, perspicere possimus.

Ὁ βασιλεὺς τοίνυν Ἀλέξιος, ὁ τὴν ἐπωνυμίαν Ἄγγελος, τῷ Θεοδώρῳ Λάσκαρι τὴν θυγατέρα κατεγγυήσας, τὴν βασίλειον ἀρχὴν παρέπεμψε πρὸς αὐτόν. Οὗτος δὲ αὖ πάλιν ἄρρενος παιδὸς ἀπορῶν, B Ἰωάννῃ τῷ Βατάτζῃ ἐξ ἀρχοντικῆς τάξεως ὄντι, Εἰρήνην τὴν θυγατέρα συνέζευξεν, ἀποδείξας καὶ βασιλέα τὸν κηδεστήν· αὐτῷ δὲ Θεόδωρος γεγέννηται παῖς, Ῥωμαίων καὶ αὐτὸς βασιλεύσας· ἐξ αὐτοῦ δὲ γεγέννηται Ἰωάννης, ἐφ' οὗ δὴ τῆς βασιλικῆς τοῦ γένους διατμηθείσης σειρᾶς, ἐπὶ Μηχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ἡ βασιλεία μετέβη· ὃς δὴ παῖδας ἐγέννησεν ἄρρενας τρεῖς· Ἀνδρόνικον, ὃς καὶ τῶν βασιλικῶν ἐπελάβετο σκήπτρων, καὶ Κωνσταντῖνον τὸν ἐν τῇ πορφύρᾳ τεχθέντα, καὶ τρίτον Θεόδωρον· ἀλλὰ

Alexius igitur imperator, cognomento Angelus, filia Theodoro Lascari thalamo sociata, summum quoque principatum ad eumdem transmisit. Lascaris sobole virili carens Joanni Batatzæ, ex ordine procerum, [seu virorum principum,] Irenen ex se natam collocavit, generumque imperatorem nominavit. Joannis satu Theodorus editur, qui et ipse Romanis imperitavit. Is Joannem creat, in **5** quo intercisa propagatione imperatoria, ad Michaelem Palæologum (16) ex asse respublica demigravit. Hic senos sustulit liberos (17), Andronicum, qui etiam secundum patrem in sceptra successit : Constantinum Porphyrogenitum (18) ac Theodorum ; filias Irenen, Eudociam et Annam. Andro-

Jacobi Pontani notæ.

sariorum suorum conventiculis agitata sint : et alia utique, quibus adesse præsens non potuit. Nec Julius Cæsar omnibus quæ narrat coram affuit ; affuit autem plurimis ; et quæ pro illo gesta sunt, ejus virtute multa et auspiciis gesta sunt omnia. C Valet ad conciliandam historiæ fidem, scribere quæ videris, non quæ audieris : oculis siquidem certior fides est, quam auribus. Quare nonnulli, quo exploratiora et indubitatiora possent scribere, ipsimet terras et regiones peragrarunt, ut Diodorus Siculus, Sallustius.

(16) Michael Palæologus Joannem puerum, Theodori filium, Joannis Batatzæ nepotem, Theodori Lascaris pronepotem, hæredem legitimum, cujus tutor erat institutus, nefarie exoculavit, vel, ut alii retulerunt, interfecit ; imperium Constantinopolitanum circiter annos sex et quinquaginta a Latinis, ab anno Domini 1203 ad 1259, seu ut alii, ad annos circiter tres et sexaginta, a Belgis, inquam, occupatum, pulso Balduino secundo, Græcis restituit, sibique usurpavit. Vide Nicephorum Gregoram, lib. III et IV ; Petrum Bizarum, *de bello Veneto*, libro primo. Docet idem Gregoras libro sexto, quo pacto Andronicus filius, paterni sceleris D vindictam metuens (ne et ipse videlicet oculos cum imperio amitteret propter quem pater Michael legitimum hæredem ita crudeliter tractaverat), ad eum in quodam Bithyniæ oppidulo custoditum venerit, consolatus sit, ad victum et cultum omnia quoad viveret, suppeditarit. — *Familiam Palæologorum ex Italia, et Viterbo Etruriæ civitate haud ignobili originem traxisse, nonnullis placet : et continuata quadam serie ex hac Cæsares imperio Constantinopolitano dati sunt, annis circiter centum nonaginta quatuor : donec tandem refrigescente pristina illa virtute pietateque Christiana, omnia segnitie quadam et diversis studiis in deterius labi cœperunt : sic, ut florentissimum Græcorum imperium in Turcarum manus ac potestatem deveniret, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, postquam mille centum et amplius nonaginta annis incolume stetisset. Ut autem imperium hoc a Constantino magno Helena matre genito, qui hanc urbem e rudcribus et nobilissimæ antiquitatis fragmentis plane novam refecerat miroque ornatu exstruxerat, initium habuit : sic sane in Constantino octavo, cui quoque mater fuit Helena, desiit. Quin etiam cum id tenuissent Latini quot annis supra diximus, et eorum auspicia regni a Balduino Flandriæ comite cœpissent, sic postmodum in Balduino, secundo nimirum hujus nominis, conciderunt.* Hæc ut perspicua et cognitu digna ex Bizari libro I de bello Veneto inferenda duximus.

(17) Posteritatem Michaelis Palæologi tam distincte, plene ac vere non facile apud alios explicatam cernas. Quod ignorantiæ historiæ hujus, quæ adhuc in tenebris jacuit, ascribendum quispiam putaverit. Propter quam ignorantiam multa aliter ab aliis narrata et errata sunt.

(18) Verbum e verbo, *et Constantinum in purpura natum*. Hoc est, patre jam purpurato, seu purpuram gestante, quod solebant imperatores : id enim erat eorum insigne. Seu qui natus est imperator, ad quem purpura, sive imperium cujus ea symbolum et indicium, seu successio in imperio, ipso ortus jure pertinebat. Tametsi infantes quoque ipsi purpureis fasciis involvi solerent, quod de se Anna Comnena, Alexii filia, Præfatione Historiæ suæ testificatur. Unico verbo Græce dicitur Πορφυρογεννήτης, quod malo (nec id sine exemplo) reddere *Porphyrogenitus*, quo magis latinizem, quam retinere Græcum, ac dicere *Porphyrogenneta*. Verumtamen Constantinus iste non fuit proximus hæres imperii, sed posterior. Etenim Michael pater Andronico, ante purpuram sibi nato, ut apparet, priores dare voluit. Poterat inter Constantinum et Andronicum fratres eadem lis intercedere, quæ inter Artemenem et Xerxem, Darii Persarum regis filios intercessit. Artemenes siquidem, ut natu maximus, ætatis prærogativa imperium ad se trahebat, quod jus et ordo nascendi, et natura ipsa gentibus dedit. Xerxes controversiam non de ordine, sed de nascendi felicitate referebat. Namque Artemenem primum quidem Dario, sed privato provenisse, se regi primum natum, etc., Justinus, lib. II, de eorumdem memorabili concordia in petitione regni ; Plutarchus, libro *De amore fraterno*, ubi, quem Justinus Artemenem, ipse Ariamenem vocat.

nico igitur Michaelis imperatoris filio duæ deinceps uxores fuerunt, quarum prior Hungarorum rege orta (20), Anna audivit, ac duos mares ei peperit, Michaelem, qui cum patre imperium tenuit, et Constantinum despotam (21) cognominatum, ut qui post fratrem imperatorem generatus per cuncta proinde secundas obtineret. Ex altera, nempe Irene, marchionis Montisferrati Lombardi principis filia (22), trium filiorum factus est parens, Joannis, Theodori, Demetrii et unius puellæ nomine Simonidis (23). Jam vero Michael prædicti Andronici filius, ducta regis Armeniorum filia, Andronicum imperatorem, et Manuelem despotam, muliebris autem sexus Annam et Theodoram ex ea suscepit. Quæ autem supra nominatorum imperatorum temporibus a Theodoro Lascari usque ad Michaelem ex Palæologis secundum (24)

A καὶ θηλείας τοσαύτας, Εἰρήνην, καὶ Εὐδοκίαν, καὶ Ἄνναν. Οὗτος δὴ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ τοῦ Μιχαὴλ βασιλέως παῖς (19), δυσὶ γάμοις προσομιλήσας, ἐκ μὲν Ἄννης τῆς θυγατρὸς τοῦ τῆς Οὐγγρίας ῥηγὸς, παῖδας ἐγέννησεν ἄῤῥενας δύο, Μιχαὴλ τὸν βασιλεύσαντα σὺν αὐτῷ, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον δεσπότην ὀνομασθέντα, ὡς καὶ μετὰ τὸν βασιλέα τεχθέντα, καὶ τὰ δευτερεῖα φερόμενον ἐπὶ πᾶσιν. Ἐκ δὲ τῆς πρὸς δεύτερον γάμον ὁμιλησάσης αὐτῷ Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς μαρκέση Μουμφαρὰ ἄρχοντος Λουμπαρδίας, ἐγέννησεν υἱοὺς τρεῖς, Ἰωάννην, Θεόδωρον, καὶ Δημήτριον, καὶ θυγατέρα μίαν τὴν Σιμωνίδα. Ὁ δέ γε βασιλεὺς Μιχαὴλ, ὁ τοῦ προῤῥηθέντος Ἀνδρονίκου βασιλέως παῖς, εἰς γάμον ἑαυτῷ συναρμόσας τὴν θυγατέρα τοῦ τῆς Ἀρμενίας B ῥηγὸς, παῖδας ἔσχεν ἐξ αὐτῆς τόν τε βασιλέα Ἀνδρόνικον, καὶ Μανουὴλ τὸν δεσπότην, καὶ θυγατέρας,

Jacobi Pontani notæ.

(19) Ad oram ms. ascriptum erat πατήρ. Frustra.

(20) Observo, Οὐγγρίαν transferri *Hungariam*, tametsi spiritus non consentit, cum sit in Græca voce lenis; et Ungri populus nominantur ad Istrum. Sed tamen cum etiam e Germania, Sabaudia, Italia Byzantini imperatores sibi conjuges asciverint, cur non ex vicina Hungaria? Græci porro posteriores plurima dignitatum, magistratuum ac potestatum vocabula aut Latina prorsus, aut Latino-Græca seu ad Græcas flexiones detorta, et nonnihil immutata, seu Ἑλληνικοβάρβαρα ex commerciis forsitan et consuetudine cum Latinis adhibuerunt. Cum igitur Constantinopolitanum semper βασιλέα nominet, C reges autem ῥῆγας (excepto Mœsorum rege, quem, si memini, pene nunquam τοῦ βασιλέως nomine dignatur, quam ob causam, non dispicio) videtur vocabulo βασιλεύς quiddam amplius et majus significare voluisse, quam nos voce *rex* significare consuevimus. Et quanquam Græci regem βασιλέα dicunt, nihilominus eodem vocabulo imperatorem etiam Romanum et Augustum exprimunt. Duo duntaxat scriptores nominantur qui interdum αὐτοκράτορα appellent, Plutarchus et Herodianus. Quamobrem quoties in hac historia vox βασιλεύς de Constantinopolitano principe occurrit (occurrit autem millies), non *rex*, sed *imperator* reddenda est. Non me latet, tria hæc nomina eumdem aliquando gessisse, βασιλεύς, καῖσαρ, σεβαστός. Verum ea aliud non sunt, quam *imperator*, *Cæsar*, *Augustus*. Est ergo in hisce libris non modo Οὐγγρίας, Ἀρμενίας, Ῥαούνας (Ῥαβέννης legendum), Κύπρου, Κατελάνων, semelque et iterum Μυσῶν ῥῆξ, sed etiam Κάρουλος D ῥῆξ : ne de regulis tantummodo dictum existimes. Quin et imperatorem Occidentis apud quosdam recentiores Græcos non βασιλέα Ῥωμαίων, sed ῥῆγα Ῥωμαίων nominatum videbis : nam illo priore suum illum orientalem honorant.

(21) Despota hic valet, quod Hispanis et Lusitanis *infans*. Primogenitus enim, imperatrr, qui Gallis delfinus, Hispanis princeps. Ipsemet Cantacuzenus rationem affert cur despota dictus sit iste Constantinus, et affert eam quam adduximus. Imperatores Romani de filiis, aut nepotibus, aut consanguineis, quorum præstantem vidissent indolem, et ad imperandum idoneos fore censuissent, successores sibi legebant, quos initio principes juventutis nominabant : post nominati sunt Cæsares (quod retinuerunt, etiam cum ad culmen imperatoriæ majestatis ascendissent, ut Cæsares imperatores dicerentur), tandem nobilissimi Cæsares appellati sunt. Apud Turcas Zelebis significat nobilem. Quam vocem eorum monarchæ honoris causa in successoribus suis nominandis, imitatione Romanorum (ut conjici potest) usurparunt. Tamen Mahometis II et successorum filii non zelebes, sed sultani cœpti sunt indigitari.

(22) Irenæ huic senatus Genuensis quatuor triremes instructas decrevit, quæ illam Byzantium Andronico nupturam devexere. Gregoras, libro sexto, scriptum reliquit, cum eo duceretur, egisse annum undecimum, Andronicum vero tertium supra vicesimum : quam et vultus et morum elegantia commendarit. Mulierem longe ambitiosissimam eamdem describit libro septimo, quippe quæ omnes tres filios suos imperatores designari percupiebat, et ut modo imperantes videret. Romanas opes in Romanorum hostes profundebat. Ibidem, quam lenis ad eam placandam Andronicus fuerit. Febri corrupta obit diem suum, in oppidulo Drama, quo animi gratia Thessalonica se conferre solebat. Est autem Græce ἄρχοντος Λουμπαρδίας. At enim non paruit huic marchioni universa Lombardia, quam Insubriam veteres dixere (proinde malui *Lombardi principis*, quam *Lombardiæ principis*, ut vitarem τὸ ἀμφίβολον), sed ea solum regiuncula, quæ inter Padum et Tanarum sita, et jampridem Montisferrati nomine vocata est. Primus marchio ejus fuit Almaranus, a socero Othone magno creatus, anno Christi 967. Inde postea marchiones propagati.

(23) Georgius Pachymerius hoc illi nomen factum tradit, quod cum plures puellæ Andronico natæ morerentur, a muliere quadam edoctus, duodecim apostolorum duodecim statuas cereas viri magnitudine statuerit, easque sub tempus partus ordine accenderit; qui cum in tempus, quo statua Simonis ardere incipiebat, incidisset, puellam ex eo Simonidem nuncupatam. Hanc, teste Gregora, pater quinquennem Crali Serviæ regulo quadragenario quartam uxorem desponsam domi, donec viro tempestiva evaderet, educandam dedit. Invita ad maritum postea, a quo discesserat, Byzantio revertitur, et monacham profitetur. Vide principium lib. VIII. Sustulit et notham filiam idem Andronicus, nomine Irenen, quam Joannes Ducas, Pelasgorum et Thessalorum princeps, uxorem duxit, ut est libro VII apud eumdem Gregoram.

(24) Primus ex Palæologis Michael fuit Andronici parens. Secundus Michael Palæologus, filius Andronici senioris, et imperii consors. Τὸ *secundum* ad nomen et ordinem in imperio referendum est : nec enim post patrem Andronicum, sed cum patre imperavit. Ita non tertius a primo, sed secundus numeratur.

Ἄνναν καὶ Θεοδώραν. Ἃ μὲν οὖν συμβέβηκεν ἐπὶ A τῶν ἀναγεγραμμένων βασιλέων, ἀπὸ τῶν τοῦ Λάσκαρι χρόνων, ἄχρι Μιχαὴλ βασιλέως τοῦ τῶν Παλαιολόγων δευτέρου, πολλοῖς ἐγένετο συγγράψασθαι σπούδασμα οὐ μικρόν· ἐξ ὧν αὐτός τε σὺ, καὶ εἴ τις ἕτερος βούλοιτο, δυνηθείη ἂν ἀκριβῶς μαθεῖν περὶ τῶν πεπραγμένων· εἴ γε μὴ κἀκεῖνοι ταῖς προῤῥηθείσαις ἐνσχεθέντες αἰτίαις, τὰ μὲν ἀληθῆ λέγειν εἴασαν χαίρειν, αὐτοὶ δὲ ὅπως ποτὲ ἔτυχον διακείμενοι περὶ ὧν διελέγοντο, οὕτω δὴ καὶ τὴν διήγησιν ἀπέδωκαν τῶν πραγμάτων, ἀρκεῖν αὐτοῖς ἡγούμενοι πρὸς ἀντιμισθίαν τῶν πόνων, ἢ τὸν φιλούμενον ἐπαινέσαι, ἢ τὸν μισούμενον καθυβρίσαι, τῆς δ' ἀληθείας μηδὲν φροντίσαντες. Ἐξ ὅτου δ' ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, τῶν Παλαιολόγων ὁ δεύτερος δηλαδὴ, τοῦ παρόντος ἀπέστη βίου, ἢ οὐδεὶς συνεγράψατο τὰ τοῖν βασι- B λέοιν ἐξειργασμένα ἔν τε τοῖς εἰρήνης καιροῖς, καὶ ἐν οἷς περὶ τῆς ἀρχῆς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους· ἢ εἴγε καὶ συνεγράψατο, οὐκ ἂν οἶμαι καθαρῶς τῆς ἀληθείας αὐτὸν ἐφάπτεσθαι, ἅτε δὴ τῶν πραγμάτων ἀκριβῆ γνῶσιν οὐκ ἐσχηκότα, πολλῶν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ καὶ ποικίλων συνενεχθέντων. Διὸ σύ τε καλῶς ἐποίησας παρὰ τοῦ σαφῶς εἰδότος ἐθελήσας μαθεῖν τῶν πραγμάτων, τῆς ἀληθείας προτιμήσας μηδέν· ἐγώ τε μηδὲν μελλήσας, τὴν διήγησιν ἐκθήσομαι

acta sunt, in iis scriptura consignandis complures diligentissime elaborarunt (25): ex quorum monumentis et tu, et quibus libebit, omnia ad unguem percipietis : si modo non etiam illi prædictorum rei (26) 6 criminum [puta odii, et gratiæ] veritatem valere jusserunt, et prout erga eos erant animati, de quibus exponebant, ita rerum nobis memoriam tradiderunt, satis magnam suis laboribus mercedem statuentes, vel immodice commendare quos diligerent, vel despicabiles reddere quos odissent. Ab excessu Michaelis Palæologi secundi aut nemo quisquam inter duos imperatores [avum ac nepotem scilicet Andronicos] pace belloque quod super imperio habuerunt, gesta conscripsit : aut si etiam, non eum arbitror incorruptam veritatem attigisse : utpote plena et accurata gestorum cognitione destitutum, quandoquidem haud ita longo intervallo multa et varia contigerunt. Quocirca cum tu prudenter facis ab eo accipere illa desiderans, qui ea certissime novit tum ego nihil procrastinans, eadem quam verissime explanare occipiam.

Jacobi Pontani notæ.

(25) Georgius Pachymerius, Gregoras, et (quem penes se manu exaratum esse affirmat in Pandecte historiæ Turcicæ Joannes Leunclavius) prætor Græciæ. Hic prætor annorum amplius sexaginta historiam, a capta nimirum Constantinopoli a Flandris usque ad eamdem a Michael Palæologo receptam composuit. Qui præterea illa tempora persecuti sint, nescire me fateor.

(26) Hæc contra Gregoram in primis, quem et lib. IV, cap. 24 et 25 ut hominem mendacissimum insectatur. Eundem paulo infra iterum tangit, cum res Andronicorum satis cognitas et exploratas habuisse, et idcirco incorruptam veritatem attigisse negat. Sane non pauca ad junioris Andronici C gloriam spectantia dissimulavit, aut ignorantia, aut fide non bona. De eodem historico Præfatione ad lectorem plura disseruimus.

ARGUMENTUM LIBRI PRIMI.

7 Michael senioris Andronici filius, Junioris pater, filiabus in matrimonio collocatis et filiis parenti ad educandum commissis, ex oriente Byzantium rediens Adrianopolin, deinde Thessalonicam ab eodem transmittitur, ubi de morte filii Manuelis certior factus, præ luctu acerbissimo in morbum labitur, quo etiam hac vita decedit. Senex pater Andronicum adolescentem nepotem, Constantino despota filio suo, Michaelis germano fratre, in imperio surrogato, idque non tam ipsius Constantini, quam Michaelis pueri eidem Constantino ex pellice suscepti, causa abdicare constituit. Post obitum Michaelis imperatoris provinciarum præsides et magistratus sacramentum novum postulantur, et juvenis Andronici nomen in conceptione juramenti præteritur : solus Joannes Cantacuzenus, cubiculi sacri præfectus, ne se scelere contaminet, jurare detrectat : veteri formula jurare sinitur. Tacitus fert injuriam nepos, quem Syrgiannes vir nobilissimus serio monet, ut sibi consulat; et in eam rem operam fidelem spondet. Ille rem cum Cantacuzeno, qui tum in Thracia prætor versabatur, ut cum amico omnium sincerissimo, prius communicandam censet. Dolet is ea necessitate, quam Syrgianni internuntio diserte explanat, calamitatemque in posterum præsentit, et juvenem in tuto collocandum, aliud nihil, nisi cogantur, incipiendum suadet. Christopolis fugæ, nepote approbante, deligitur. Cantacuzenus e Thracia Constantinopolin veniens, quid sibi cum Syrgianne convenerit, renuntiat : Apocauchum hominem obscuri generis, sed prudentem in primis (a quo postmodum diu vehementerque divexatus est, ut patebit lib. III). Syrgianni gratificans, Andronico commendat. Causæ dissidii inter avum et nepotem aliæ antiquiores afferuntur, prolatisque exemplis, avus nimiæ austeritatis et importunitatis insimulatur, quam illi per patriarcham Josephum nepos exprobrat. Avus se excusat. Placatur nepos. Verum hæc Michaele adhuc vivente. Quo fatis absumpto, cum quoddam dictum redigeret ei in

memoriam, quo honestius eum hæreditaria successione multaret, ostendit nepos qua mente dixerit : veniam delictis suis petit; cui Cantacuzenus, ut justam causam habenti, semet et omnia sua offert. Iterum perfugio Christopolis destinatur. Callinicus ad Cralem Triballorum principem de societate legatur. Spondet. Denuo de loco, ad quem salutis tuendæ 8 confugiant, deliberatur, et Adrianopolis præfertur. Injuriæ avi in nepotem memorantur. Syrgiannes e Thracia revocatur. Adhuc de loco fugæ. Adrianopolis iterum eligitur. Quærunt quomodo Constantinopoli impune exeant. Protostrator senem in custodiam tradendum, Syrgiannes omnino jugulandum decernit : utrique repugnans Cantacuzenus, in prima sententia, de simplici discessu, permanendum pronuntiat, Syrgianni contra nitenti sapienter occurrit, simulque protostratorem refellit. Nepos ab omni crudelitate in avum abhorrens, Cantacuzeno subscribit. Idem Syrgiannes et protostrator faciunt : imperatricem Cantacuzenus, qui et magnus domesticus, junioris imperatoris conjugem Constantinopoli relinquendam sentit. Magnus contostaulus et magnus logotheta Metochites causam nepotis apud avum agunt : ad judicium arcessitur : protostrator eum comitatur : domesticus supervenit postea : in palatio de servando juvene sermocinantur. Ternæ triremes a Genuensibus amicis instruuntur. Nepos magnum domesticum offendens, se desertum conqueritur : quæ maxime vult, audit. Citatur de integro ab avo ad judicium : amicos ad fidelitatem sibi in periculo præstandam hortatur. Cantacuzenus et protostrator omnia pollicentur : ad palatium deducunt. Ibi coram episcopis ut superbus et rebellis a sene accusatur. Negat se talem : si facinorum istorum compertus fuerit, vel capitalem pœnam libenter excepturum, et avum ut contumeliosum redarguit. Amici duo foris clamorem audientes, succurrere parant. Senex quiescit, et nepoti conditiones fert quatuor : ad singulas respondet : pedem ejus pronus osculatur. Fingit ille se reconciliatum : inani gaudio exsultatur. Jubetur in Peloponnesum præfectus abire magnus domesticus; quæ jussio quoniam fraudem olebat, quid agat, cum sociis consultat. Conjicitur mens senis hæc, ut ipsis specie præfecturarum distractis, nocere liberius ac facilius possit : non esse salutem negligendam. A juniore ad senem pro impunitate sociorum legatio decernitur, quam Metochites certis de causis obire detrectat. Sequitur frivola domestici excusatio, cur a Peloponneso abhorreat. Objurgatus ab imperatore, in Thessaliam jubetur proficisci; quam conditionem similiter subterfugere studens dissimulat, et extra urbem milites pecuniamque exspectat. Protostratori Prillapi præfectura mandatur. Scriptura ad lectulum inventa, nepos Byzantio decimo tertio Kalendas Maias; comitatus protostratore, paucisque famulis, cum canibus et avibus venatoriis (ad fugam tegendam scilicet) egreditur : Adrianopoli comiter accipitur. Hoc intellecto, imperator Tagarim magistrum militiæ ad fugitivum reducendum mittere vult : a quo docetur, laborem inanem fore. Interdicitur omnibus, ne de cætero nepotem nomine imperatoris afficiant, declaraturque hostis, et cum factione sua a piorum communione secluditur. Ab eo deinde pacem senex petit. Legati in discrimen veniunt : et ibi alterius præsens atque inconcussus animus. Benigno cum responso dimittuntur. Postridie in concilio pax recusatur, ni senior imperio cedat : datur tamen opera, ut is imminens periculum declinare possit. Exercitus mire avet Byzantium petere, nec ei persuaderi potest, ut libens in occidentem tendat. A Sphentisthlabo Mœsorum rege insidiæ. Lente Constantinopolin pergit junior, morbum prætexens; senem præmonet, ut sibi caveat. Magnus domesticus ab oppugnatione urbis dehortatur. Palæologa monacha super induciis rogatum accedit. Nepos respondens, se in avum officiosissimum demonstrat. Avus jusjurandum dat, et anathematismum rescindit : irascitur, hominem de infima plebe ad se juramenti exigendi missum : factum excusatur. Adrianopolin se recipit nepos, eo uxorem evocat. Syrgiannes ad senem deficit; objectum perfidiæ crimen negat. Itur infestis signis Byzantium; optimates et duces exercitus ad avum de pace scribunt. Xena mater Andronici minoris Thessalonicæ a templo avulsa, pro captiva adducitur Constantinopolin. Pax petitur. Morbus junioris, a quo stratopedarcha desciscit. Beneficentia magni domestici, ejusque matris Theodoræ magnanimitas. Oppida Apri, Garella, Rhædestum, Sergentzium occupantur, Sacci exuruntur. Stratopedarchæ perfidia, Syrmpani pastoris fidelitas in dominum, et charitas in inimicum admirabilis. Nepotis in hostem lenitas. Constantinus despota captivus in vincula 9 conjicitur Qui Xenæ imperatrici manus violentas attulerant, puniuntur. Lemniorum ad nepotem defectio : quem formidantes Persæ deserto avo, cui auxilio veniebant, in orientem turpiter refugiunt. Poscitur pacem, quam dare cogitat, ita ut ipse, exercitus, urbes, tota imperii administratio penes seniorem sint de cætero. Conciones imperatoris et Cantacuzeni ad principes et duces exercitus. Actum gratias, et pacem confirmatum Xena ad filium mittitur. Conditiones senex accipit, ad quem salutandum nepos Byzantium concedit : ille obviam se fert. Ibi consuetudo quædam imperatoria declaratur. Una in urbem ingrediuntur. Die sequenti Deiparæ de confecta pace nepos gratias agit. In palatio cum avo degit aliquandiu : ad eum spectandum frequentes undique concursus fiunt. Didymotichum redit. Sphentisthlabus morbo interit, Tertere filio successore, a quo Philippopolis capitur. Nepos Mœsiam incursans, prædas ingentes agit, et Byzantii Syrgiannem in senem conjurationis reum in carcere invenit : in quem facta licet potestate, sententiam ferre abnuit. Moritur Terteres. Complura Mœsiæ oppida Andronico minori se dedunt : reliqua Boesilas, defuncti regis patruus, sibi asserit. Avi commissu nepos Philippopolin,

sed frustra, oppugnat. Machina, cujusdam Germani opus, depingitur. De Boesilæ socii et amici morte falsus rumor. Philippopolis fortuito recuperatur. Bellum in Barbaros decernitur, incassum dissentientibus senioris consiliariis, a quo magnus domesticus commendatur. Pax et fœdus inter imperatores, et Mœsum, quicum junioris nupta erat soror. Mos Romanorum imperatorum, quo sibi per matrimonia Scytharum satrapas devinciebant. De Scytharum binis in Thraciam irruptionibus, quorum partem Romani trucidant. Cum Scytharum quodam duce nepotis ex altera ripa colloquium. Irene conjux diem obit; Anna Sabaudiæ comitis filia juniori ad connubium petitur; ipse a patriarcha Isaia solemni cœremonia (quam auctor accurate explicat) coronatur. Annæ e Sabaudia illustris adventus. Quæ Byzantii splendide peractis nuptiis, ipsa quoque corona induitur. Nobiles Sabaudi complures quasi per successionem manent Constantinopoli, et imperatorem juvenem ludicris artibus instituunt. Persæ prædones cæduntur. Imperator pedem sagitta vulneratur. Magni domestici in pugna virtus. Michael Mœsorum rex Zernæ cum nepote dies aliquot hilares agit. Didymotichum reversus, de avo ab se sine causa alienato nuntium accipit. Panhypersebastus regnum affectat, cui magni logothetæ filii student: quorum litteræ intercipiuntur, et eorum pater officii sui admonetur. Protovestiarius logothetæ extrema minitans, a nepote compescitur, et apud avum excusatur. Ambo ingratissimi inveniuntur, eorumque instigatione bellum recrudescit. Nititur senex memoriam junioris e sacris tollere: cujus patrocinium patriarcha suscipit. Avum placare Andronicus conatur, et a bello dehortans se ad causam dicendam offert. Orat idem per litteras magnus domesticus, et in extremis terret, si monita contempserit. Responso avi mœstus juvenis, patriarchæ et episcoporum fidem appellat, qui eum in avi gratiam conantur restituere. Mittuntur Rhegium ex tribus delecti ordinibus, qui crimina exponant, ejus defensionem audiant, et judicent. Ille avum in odium rapit, sibi benevolentiam judicum colligit, et sigillatim objectis respondet. Sequitur oratiuncula, qua suam innocentiam adversus criminationem de perjurio in fœdere violando tuetur. Avi et Cocalæ litteras contra se profert, quibus ab ipsis fœdus violatum convincere contendit. Cocalæ impudentia. Episcopi damnare accusatum verentur. Respondens avo de se, ut in eum officioso, prædicat, illum ut sycophantis credulum perstringit, pacem pro republica orat, se subjicit, et ni bene monenti obsecundet, minatur. Cocalas acta Rhegii renuntiat seni omnia: reliqui non audiuntur. Eum patriarcha castigans, a juniore se staturum profitetur. Cum episcopis idcirco habetur sub custodiis. Magnus domesticus et protostrator ad procedendum Constantinopolin nepotem incitant: cui spem reliquam pacis domesticus eripit. Litteræ amicorum Byzantio. Imperat ei avus uti se ab urbe amoliatur. Marci Caballarii convicium. Memorat, quo officio in avum fuerit, cujus pertinaciam accusat. Selybriæ rempublicam ordinat. Rursum nepos Didymotichum rediit. **10** Andronicus Tornices et Manuel Lascaris pactionis cum satrapis Scytharum suspecti, et Thracia exacti, quæ protostratori cum parte copiarum committitur. In Macedoniam junior contra hostes abit, Pheris eos provocat. Iis se excusantibus, quominus postulata præstent, removetur inde exercitus. Thessalonicam vocatur: urbe dedita, arx oppugnatur, cui Pherenses eventu infelici subsidium mittunt. Miraculum sancti Demetrii martyris in imperatore. Arx traditur. Deliberatur, quo eundum. Probatur consilium magni domestici. Edessa et Berrhœa se dedunt. Ingens Occidentis defectio. Duces senioris ad Triballum fugientes, a Pheræis militibus capti ad nepotem adducuntur. Cum uxoribus eorum benigne agitur. Deditio Castoriæ et Archridis. Protovestiarius cum sociis Triballum ad arma in imperatorem juniorem sollicitat. Uxoris ejusdem protovestiarii mendacium. Domestici in contemptu auri argentique apud protovestiarium reperti excelsus animus. Imperatoris beneficentia. Voluntaria agrestium Albanorum deditio, Triballorum procerum in dissuadendo bello æquitas. Viæ ad fugitivos juvandos complures. Casus eorumdem. Strombitza et Melenicus nolunt se dedere. Protostrator ad fluvium Nigrum seniorem vincit: nec lætatur victoriæ nuntio junior. Fœdus cum Mœso senex facit; ad urbem junior accedit, pacem iterum iterumque petit. Duo plebeii Constantinopolin produnt. Pulchrum exemplum Christianæ mansuetudinis Andronicus minor. Proditoribus præmium condignum promittitur. Mœsus ad confinia copias adducit. Nepos abire Logos decernit. Queritur cur tria millia equitum a Mœsis Byzantium missa. Avus monitionem de periculo vilipendit. Interrogatur Mœsus, quid sibi velit cum exercitu. Post conterritus minis, jurat se fœdus non rumpere, nec contra imperatorem venire: fidei pignus sacram crucem mittit. Ibanem, seu Joannem, ducem cum equitibus ex urbe revocat. Scalæ et alia ad eam capiendam parantur. Die Pentecostes Logis progrediuntur: a domestico et imperatore agmen oppugnationi disponitur. Extremo capite, quomodo urbs capta sit, et humanitas nepotis erga avum, et patriarchæ e monasterio liberatio describuntur. In hoc libro præcipua animadversione digna, et tanquam potissima capita hæc observanda: varii naturæ motus in avo et nepote, ac memorabile exemplum illius in hunc odii, hujus in illum observantiæ. Deliberationes et legationes multæ, in quibus multa prudenter dicta. Pacis mentio, et desiderium frequens, et incredibile. Assentatorum et sycophantarum studium. Ritus coronationis imperatorum. Singularis eventus in capienda Constantinopoli. Mira commutatio imperatoris senioris in privatum, contra junioris privati propemodum et exsulis in monarcham

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Michaelis Palæologi II obitus, avi in nepotem impietas, et in spurium filii propensissima voluntas.

Michael imperator, senioris Andronici et patris in imperio socius et collega, cum generasset, sicuti antea demonstravimus, filios duos, filias item duas, Annam quidem filiarum alteram Thomæ despotæ, Nicephori despotæ filio, principi Acarnaniæ (27) in conjugium tradidit, Theodoram autem Sphentisthlabo Mœsorum regi (28) connubio junxit: puerosque ambos; Andronicum imperatorem et Manuelem despotam, avo regali disciplina educandos concredens, ipse in Orientem transmisit, ut qui illic in Romanorum ditione ac potestate erant, et a Persis vexabantur, iis pro copia auxilium portaret. **11** Ubi cum non ita diu commoratus esset, Constantinopolin revenit, et a patre Adrianopolin missus diutius ibidem ætatem habuit. Ab eodem denuo jussus, Thessalonicam proficiscitur, quo illi tristes nuntii afferuntur, Annam filiam, cum Thoma despota conjunctam, lucis usuram reddidisse. Parvo intervallo alii prioribus etiam tristiores, Manuelem despotam juniorem filium vivere desiisse (29). Sive autem morbum quempiam intestinum et acutum dolor acceptus veluti flamma succensum exaggeravit, sive ipsa per se luctus immensitas tantum valuit, post diem octavum ipse similiter apud Thessalonicam naturæ concedit, annum agens tertium ultra quadragesimum, ab orbe condito sexies millesimo octingentesimo vicesimo nono (30), quarto

A Ὁ τοίνυν βασιλεὺς οὑτοσὶ Μιχαήλ, συμβασιλεύων Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ, καὶ παῖδας ἐσχηκὼς, καθάπερ εἰπόντες ἔφθημεν, ἄῤῥενας δύο, καὶ θυγατέρας τοσαύτας, τὴν μὲν ἑτέραν τῶν θυγατέρων τὴν Ἄννην Θωμᾷ τῷ δεσπότῃ, τῷ τοῦ Νικηφόρου τοῦ δεσπότου παιδὶ, ἄρχοντι τῆς Ἀκαρνανίας πρὸς γάμον ἐξέδωκε· τὴν Θεοδώραν δὲ τῷ βασιλεῖ Μυσῶν Σφεντισθλάβῳ· τοὺς υἱοὺς δὲ αὐτοῦ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον καὶ Μανουὴλ τὸν δεσπότην, παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ αὐτῶν ἀφεὶς ἀνάγεσθαι βασιλικῶς, αὐτὸς ἐπεραιώθη πρὸς ἕω, τοῖς ὑπηκόοις ἐκεῖσε τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων τὴν δυνατὴν εἰσοίσων βοήθειαν, πάσχουσι κακῶς ὑπὸ τῶν Περσῶν· ὀλίγον δέ τινα χρόνον ἐνδιατρίψας ἐκεῖ, καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐπανελθὼν, πέμπεται παρὰ τοῦ B πατρὸς αὐτοῦ βασιλέως τῇ Ἀδριανοῦ πόλει ἐνδιατρίβειν· καὶ διέτριψεν ἐκεῖ χρόνον τινὰ συχνόν· εἶτα τοῦ πατρὸς πάλιν προστεταχότος, πρὸς Θεσσαλονίκην ἀπῆρεν. Ἐν τούτοις ὄντος αὐτοῦ, ἧκουσι κακῶν ἄγγελοι πρὸς αὐτὸν, τὴν τῷ δεσπότῃ συνοικοῦσαν Θωμᾷ θυγατέρα αὐτοῦ λέγοντες τεθνηκέναι· καὶ μετὰ μικρὸν ἕτεροι τῶν προτέρων βαρυτέρας φέροντες ἀγγελίας, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μανουὴλ δεσπότην ἔφασαν τεθνηκέναι. Εἴτε δὲ καὶ νόσημά τι τῶν ὀξέων ἔνδον οἰκουροῦν ἔτι ἡ τῆς ἀθυμίας ὑπανῆψε φλὸξ, εἴτε καὶ αὐτὴ καθ' αὐτὴν ἡ ἀμετρία τῆς λύπης ἤρκεσε πρὸς θάνατον αὐτῷ, μετὰ ὀγδόην ἡμέραν τῆς ἀγγελίας τῆς τελευτῆς τοῦ παιδὸς τελευτᾷ

Jacobi Pontani notæ.

(27) Parva Epiri regio Acarnania. Epiri et Ætoliæ principem facit Gregoras lib. VIII, et Annam post mariti necem Conto ejus nepoti ac percussori nupsisse commemorat.

(28) Gregoras ait, *Bulgarorum principi*. Mœsiam enim superiorem, cujus creberrima in his libris mentio, sunt qui Valachiam, sunt qui Moldaviam aut Bulgariam fuisse dicant. Ita Mœsi erunt, qui recentioribus Valachi aut Moldavi, aut etiam Bulgari. Quo tamen nomine, Bulgarorum, inquam, alii Triballos, Mœsiæ inferioris populos intelligunt, qui Nicetæ dicuntur Servii, de quibus similiter in hac historia sæpissime agitur. Cum autem historicus noster perpetuo et constanter scribat Μυσοὺς et Μυσίαν, ego Mœsos et Mœsiam potius existimavi.

(29) De genere mortis ejus Gregoras in limine libri octavi. Si verum est quod narrat, miserabiliter interiit bonus adolescens. Confirmat etiam hic locus notionem vocis *despota*, de qua supra egimus, ubi Constantinus Andronici senioris filius secundum Michaelem natus, sic nominabatur. Primogenitus enim dicebatur βασιλεὺς, ut Andronicus quoque junior, frater Manuelis, semper dicitur.

(30) Qui tandem? Hodie ab orbe condito non plures 5561 numerantur; quomodo igitur ante an- C nos abhinc plus ducentos sexaginta, cum ista gererentur, sexies mille octingenti novem et viginti numerari poterant? Hac de re cum consuluissem D. Marcum Velserum, hujus reipub. duumvirum, et omnis antiquitatis peritissimum, sic mihi ad verbum rescripsit: *Re accuratius perpensa, Cantacuzenum eorum æram sequi video, qui Christum anno mundi* 5508 *natum existimant. Hanc autem usu ab Ecclesia receptam esse ait Antonius Contius in Notis Chronol. Nicephorianæ, cap.* 9, *et testimoniis comprobat, ut videre est in secunda editione Bibliothecæ sanctorum Patrum, tomo* VII, *colum.* 984 *Annus itaque* 6829, *quo Michael mortuus est, erit Christi* 1321, *quo sane currebat indictio quarta, quam Cantacuzenus in calce lib.* I *annotat Quod inde potest ostendi. Datis annis Christi, si annos* 312 *auferimus, et reliquos per* 15 *dividimus, quidquid provenit, indictionis numerum indicat. Jam si a* 1321 *auferas* 312, *remanent anni* 1009, *qui per quindecim* D *divisi ostendunt orbem indictionum sexagies septies absolutum, et quatuor annos indictionis sexagesimæ octavæ esse reliquos Hoc est quod ponebatur, indictionem quartam numerari. Annus* 6835 *est Christi* 1327 *et indictio decima, quod cum superiori supputatione demonstrari potest, tum inde manifestum est, quod sexto ante anno ipse Cantacuzenus quartam*

καὶ αὐτὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ, τρίτον πρὸς τεσσαράκοντα χρόνον ἄγων τῆς ἡλικίας, ἔτους ἐννάτου πρὸς τοῖς εἴκοσι καὶ ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις, δωδεκάτῃ μηνὸς Ὀκτωβρίου, ἡμέρᾳ πρώτῃ τῆς ἑβδομάδος. Τούτων οὕτω συνενεχθέντων, ἀγγέλλεται τῷ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ τῷ τοῦ τετελευτηκότος πατρὶ ἡ τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ τελευτή. Καὶ χρόνον μέν τινα συχνὸν ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ καὶ παιδί· οὐ γὰρ ἄκρας ἔψαυσεν αὐτοῦ καρδίας ἡ τοῦ καλοῦ παιδὸς τελευτή. Εἶτα δαίμονός τινος τῶν ἐξητασμένων ἐπὶ φθορᾷ, βαρὺ καὶ ἄγριον κατὰ τῆς Ῥωμαίων πνεύσαντος εὐτυχίας, ἤ, τἀληθέστερον μᾶλλον εἰπεῖν, αὐτοῦ τοῦ τὰ πάντα οἰκονομοῦντος Θεοῦ πρὸς ἔκτισιν τῶν ἐπὶ πλήθει καὶ μεγέθει τὸ μέτρον ὑπερβαινόντων ἡμετέρων σφαλμάτων τὰ τοιαῦτα παραχωροῦντος, ἐπὶ νοῦν ἔρχεται τῷ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ, τὸν μὲν καθεστῶτα βασιλέα τὸν ἔκγονον αὐτοῦ τὸν νέον Ἀνδόρνικον ἀποστερῆσαι τῆς βασιλείας, καὶ εἰς ἰδιώτου μεταστῆσαι σχῆμα· τὸν υἱὸν δὲ αὐτοῦ τὸν Κωνσταντῖνον δεσπότην ὄντα τῷ διαδήματι τῆς βασιλείας κοσμῆσαι· οὐ μᾶλλον αὐτοῦ τούτου γε ἕνεκα διανοηθεὶς τοῦτο τοῦ Κωνσταντίνου, ἢ ὥστε τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα, καὶ εἰς τὸν ἐκ παλλακῆς αὐτῷ δὴ τῷ Κωνσταντίνῳ πρόσοντα παῖδα μεταβῆναι τὸν Μιχαήλ, ὡς πατρόθεν καὶ ἐξ ἁρμονίας αὐτῷ προσῆκον· ὃς δὴ καὶ Καθαρὸς ὠνόμαστο μητρόθεν λαχὼν τὴν κλῆσιν· οὗτος δὴ ὁ Μι-

A Idus Octobres, primo die hebdomadis [quem Dominicum appellitamus.] Cum hæc ad istunc modum evenissent, Andronicus senior de ejus obitu certior factus, in diuturno mœrore jacuit (31); in pectus enim penitissimum tam boni filii occasus descenderat (32). Exin quopiam malo dæmone, de iis qui in exitio hominibus machinando sunt exercitati (33), adversus Romanorum felicia tempora (34) dirum et immane spirante, quinimo (ut verius loquar) ipso universam naturam procurante Deo ad delictorum nostrorum, qua multitudine, qua gravitate infinitorum pœnas expetendas permittente (35), Andronicus decretum jam imperatorem nepotem suum Andronicum juniorem, imperio spoliatum, in ordinem redigere, ac pro eo B Constantinum filium despotam imperiali diademate exornare meditatur. Neque id tam ipsius Constantini causa, quam ut amplitudo imperatoria etiam ad Michaelem puerum, ipsi Constantino ex Cathara pellice (36) natum, (a qua et Catharus cognomen invenit), tanquam debita a patre hæreditas et quasi ex compage, perveniret. Hic igitur Michael generis sui fontem ex matre vili et ignobili traxit, fuitque cætera quoque nullius pretii. Nam neque illi ingenium prudentia munitum erat, neque liberalium disciplinarum peritiam ullam (37), neque militaris scientiæ exercitationem vel mediocrem,

Jacobi Pontani notæ.

indictionem nominat. Verumtamen, anno 1327 post mensem Septembrem, quo Græci indictiones auspicabantur, undecimam indictionem cepisse. Sed quia in scheda tua dies 14 Kalendas Junias ascripta erat, rationem qua Cantacuzenum, sive librarium excusem, non invenio, siquidem codex ita præfert. Hactenus ille. Solent ergo Græci tempora ab annis mundi conditi numerare: in numero autem a nobis ipsa multitudine plurimum discrepant.

(31) Gregoræ verba recitabo. *Senex autem imperator Andronicus ex mœrore et sollicitudine confectus est, cujus vix exemplum reperiatur.* Sic ille. Ex quo scire licet, patri fuisse charissimum, quia filius optimus, ut sequitur in Cantacuzeno.

(32) Verba sunt Ulyssis in Hecuba Euripidis. Autumat enim, Hecubæ beneficium sibi manere alta mente repostum. Erasmus sic convertit, *haud enim hæc res summa strinxit pectoris.* Ad verbum, *non enim summum seu superficiem cordis ejus boni filii mors tetigit.* Id est, in pectus ejus quam altissime descendit. Dolor ille de filii charissimi D obitu cor ejus intimum penetravit. Germanice, *Es ist ihm tief zu Herzen gegangen.* Aut. ἐμφατικώτερον, *Das grosse Leid hat dem guten Alten sein Herz, seine Seele durchdrungen.*

(33) *De numero eorum, qui in nocendo hominibus sæpe magna documenta dederunt.* Aut sic: *Quorum detrimentis humano generi inferendis, jam multis experimentis probata et explorate cognita malignitas.* Scimus dæmones hominum esse hostes sempiternos, idque ex incredibili quadam invidia. Sed historicus sentit quoddam esse genus, cui nocere hominibus per calamitates ingentes palmarium est: quales, opinor, ii quibus mulierculæ sagæ seu veneficæ totas se consecrant. Ab illis enim qua privata, qua publica damna, perniciemque hominibus dare compelluntur.

(34) In historia Byzantina rudiores illos quoque Orientales populos intelligant Romanos vocari, et

C imperium illud Romanum, et imperatores Romanos, ex quo Constantinus Magnus communis Orientis et Occidentis, Romanorumque imperator sedem Constantinopoli posuit, et eo ex Italica Roma tanquam coloniam deduxit, quam et novam Romam dixit, et sic passim a Græcis scriptoribus appellatur, νέα Ῥώμη, ut illa altera πρεσβυτέρα Ῥώμη, indeque se Græci Ῥωμαίους, populos autem Occidentis Λατίνους et Φράγκους appellare cœperunt. Successores porro Constantini hoc nomen ut gloriosum sibi suisque retinuerunt, et se quoque Romanos dici haberique voluerunt. Sciendum insuper, a Græcis posterioribus nonnunquam Græciam Europæam, nonnunquam provincias illas Asiæ minoris *Romaniam* vocari.

(35) Hujuscemodi piæ Christianæque sententiæ, et hæc præ aliis ab hoc scriptore frequentantur. Nisi enim essent hominum scelera et flagitia, non essent pestilentia, bellum, fames, eluviones, aliaque mala atrocissima et plurima, quibus Deus nos punit, vel admonet potius, ut resipiscamus, si pœnas æternas velimus effugere. Ergo in Deum mala nostra ob hanc causam, quasi videlicet in animadversorem punitoremque referri, pium est, et id sancta Scriptura passim docet: *Omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero judicio fecisti, quia peccavimus tibi, et mandatis tuis non obedivimus.* (*Dan.* III). Mittam locos alios, quia sapienti pauca, ut dicitur.

(36) Muzalonis protovestiarii filiam uxorem habuit, ex qua nullos genuit liberos. Ea post defuncta, ex ancilla formosa, Cathara nomine, puerum suscepit, quem Michaelem Catharum dixit: et postmodum novis cujusdam Eudociæ amoribus (quam et viro ejus mortuo uxorem duxit) veterem et concubinæ, et filii ex ea sibi procreati amorem ex animo ejecit, ut pluribus, lib. VIII, ipso fermo initio a Gregora proditur.

(37) Græce est, οὔτ' ἐγκυκλίου πεῖραν ἔσχε παι-

neque demum quantamcunque indolem ad ullum adolescentiæ decus et ornamentum præ se tulit. Nihilo tamen secius vehemens libido Andronicum imperatorem invasit, ut omnimodis ab omni laude inopem splendidissimo, et altæ cujusdam mentis indigo **12** principatui Romano præficiendum existimaret. Ergo ubi consilium expedivit, nihil morandum ratus, Michaelem a consuetudine convictuque matris segregatum, domesticum suum et contubernalem fecit (38); a latere suo nusquam discedere passus est, et quæcunque legitime generatis honorifica tribuerentur, in his eumdem primas ferre voluit. Insuper enixe operam dedit, ut in responsis ad legationes unde unde missas, et in congressibus cum episcopis, aut alioqui cum viris sapientibus, aliisve in sermonibus et colloquiis, quæ auscultatorem semetipso prudentiorem effectura viderentur, coram præsens adesset atque attenderet. Sin imperatore disceptante cum quopiam forte fortuna abesset, pluribus continuo dimissis, ut magnum operæ pretium faciens, eum advocabat. Ac scopus quidem ejus in speciem erat, ut si his rationibus illi honorem auctoritatemque comparasset, Romanis velut nepotem imperatoris colendum observandumque persuaderet: re autem vera, ut eum ad destinatum imperii fastigium præpararet atque præcoleret, et ad imperialium functionum experientiam eveheret. Quanquam ipsummet post pacificationem cum juniore Andronico, quo a se culpam removeret, affirmare solitum ferunt, quæ Michaeli facta essent, non aliqua vafritie aut dolo malo, sed incuriose, nullo fuco, et casu facta esse. Ac propter altitudinem quidem gradus quem tenebat (39), amoremque veritatis, cui in omni anteacta vita studuerat, firmam fidem ejus reperisset oratio, nisi rerum exitus postea declarasset, earum exordia non fortuito et inconsulto, sed ex callido commento potius et insidiosis cogitationibus exstitisse: id quod procedens narratio mox demonstrabit.

A χαὴλ εἶλκε μὲν καὶ τὰς τοῦ γένους πηγὰς ἐκ φαύλης καὶ ἀσήμου μητρὸς· ἦν δὲ καὶ τἄλλα ἄξιος οὐδενός· οὔτε γὰρ φύσεως ἔτυχεν εὐρώστου πρὸς τὸ φρονεῖν, οὔτ' ἐγκυκλίου πεῖραν ἔσχε παιδείας· οὔτε πρὸς στρατείας ἤσκητο τὸ παράπαν οὔτε πρός τι τῶν ὅσα νέους κοσμεῖ εὐφυῶς εἶχε κἂν ἐπ' ὀλίγον· ἀλλ' οὕτω παντάπασιν ὄντα παντὸς ἐστερημένον καλοῦ, δεινὸς ἔρως εἰσῆλθε τὸν βασιλέα, τῇ λαμπρᾷ ταύτῃ καὶ βαθείας δεομένῃ φρενὸς ἐπιστῆσαι βασιλείᾳ Ῥωμαίων. Οὕτω δὴ διανοηθεὶς, καὶ ἔργου ἥπτετο ἤδη, καὶ τὸν Μιχαὴλ ἐκ τῆς παρὰ μητρὶ διατριβῆς ἀφελὼν, σύνοικον ἀπέδειξεν ἑαυτῷ καὶ συνδιατρίβοντα· αὐτῷ τε ἀεὶ παρακαθήμενον καὶ παριστάμενον, καὶ τὰ πρῶτα τῶν γνησίων ἀποφερόμενον, ὅσα γε εἰς τιμήν. Ἔτι τε διὰ σπουδῆς B ἐποιεῖτο πάσης, ἔν τε τοῖς πρὸς τοὺς ὁθενδήποθεν πρέσβεις χρηματισμοῖς, κἂν ταῖς πρὸς ἀρχιερέας ἢ τινας τῶν σοφῶν ὁμιλίαις, ἢ καὶ ἄλλοις τισὶ λόγοις τὸν ἀκροατὴν δοκοῦσι συνετώτερον ποιεῖν ἑαυτοῦ, παρεῖναι καὶ ἀκροᾶσθαι τὸν Μιχαήλ· εἰ δέ ποτε συμβεβήκει τὸν Μιχαὴλ μὴ παρεῖναι ταῖς ἀγωνιστικαῖς ὁμιλίαις τοῦ βασιλέως, μετεκαλεῖτο τοῦτον διὰ πολλῶν ὡς δή τι προὔργου ποιῶν· σκοπὸς δ' ἦν αὐτῷ, τὸ ἐμφανὲς μὲν, ὡς ἂν αὐτῷ περιποιήσῃ τιμὴν, καὶ Ῥωμαίους πείσῃ ὡς ἐγγόνῳ βασιλέως αὐτῷ προσέχειν· τῇ δ' ἀληθείᾳ, πρὸς τὸ μελετώμενον αὐτὸν τῆς ἀρχῆς ἐξασκῆσαι ὕψος, καὶ πρὸς πεῖραν ἀναγαγεῖν διοικήσεως πραγμάτων βασιλικῶν· καίτοι τε αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, μετὰ C τὰς συμβάσεις, ἃς ἐποιήσατο πρὸς τὸν ἔγγονον καὶ βασιλέα τὸν νέον Ἀνδρόνικον, ἑαυτὸν ἐξαιτιώμενος περὶ τούτου, οὐκ ἐκ περινοίας τινὸς ἢ κακούργου σκέψεως ἔλεγε τὰ κατὰ τὸν Μιχαὴλ γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἀπεριέργως οὕτω καὶ ἁπλῶς ἐκ τοῦ συντυχόντος· καὶ ἦν ἂν τοῖς τοιούτοις λόγοις ἰσχυρὰ πίστις, τό τε τοῦ βασιλέως ἀξίωμα, καὶ τὸ, διὰ βίου παντὸς αὐτὸν τῇ ἀληθείᾳ προσέχειν, εἰ μὴ τὰ τῶν πραγμάτων τέλη τὰς ἀρχὰς ἀπέδειξαν ἑαυτῶν οὐχ ὡς ἔτυχεν οὐδ' ἐκ τοῦ συμβεβηκότος, ἀλλ' ἐκ περινοίας καὶ σκέψεως οὐ δικαίας γεγενημένας· σκεπτέον δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων.

Jacobi Pontani notæ.

δείας. De orbe illo doctrinarum loquitur, qui septem artibus liberalibus definitur. Quæ alioqui etiam juncto verbo ἐγκυκλοπαιδεία vocari solet. Verum a me nomen ipsum *orbis* exprimi haud necesse fuit, quando res clara est.

(38) Gregoras alias causas duas affert, quæ tamen huic a nostro allatæ nihil repugnant: *Eum*, inquit, *annum ætatis* 15 *agentem accersitum, inter aulica ministeria assumit.: primum, ne ab omnibus neglectus, fame periret; deinde fortasse, ut sanguine imperatorio oriundus, affinitate cum aliquo ex finitimis hostibus jungeretur, pacemque conciliaret, et Romanos, Romanamque rem adjuvaret*. Pergit deinde paucis indicare, quo loco apud senem fuerit, in quo noster est copiosior: *Cum autem*, inquit, *in palatio versaretur, brevi tempore imperatoris animum ita sibi conciliavit, ut et ipsi imperatoris filii ei inviderent, Andronicus vero Junior imperator irasceretur, molesteque ferret, insignem illum sui amorem* D *apud avum languescere, erga novitium vero illum et subdititium vehementer crescere*. Ostendit præterea, quomodo annos natum 25 cuidam Macedonicæ provinciæ præfecerit, et ejus encomium texit. Lege lib. VIII. paulo post principium.

(39) Plinius Vespasianum alloquens Præfatione Historiæ suæ naturalis, imperatorem ait in excelsissimo humani generis fastigio positum. Nobiles, ac præsertim principes, reges, imperatores non est verisimile mentiri velle, quia id summa eorum ingenuitas non permittit: et quia nulli hominum generi fœdius est mendacium. Nam cum ob duas plerumque causas mortales mentiantur, vel ut jocentur scurriliter, vel ut aliquam sibi utilitatem, compendiumque pariant, in viros tales neutrum convenit, quos et summa gravitas decet, et qui magis habent quod aliis dent, quam indigent quod ab aliis accipiant. Nec minus odit Deus divitem mendacem, quam pauperem superbum.

CAPUT II.

Origo dissidii inter Andronicos imperatores. Cantacuzeni in recusatione juramenti libertas. Nepotis cum Syrgianne colloquium de salute et dignitate retinenda, mutuusque inter nepotem et Cantacuzenum amor. Hujus et Syrgiannis in Thracia consultatio.

A Ἔθους γὰρ ἐπικρατοῦντος παρὰ Ῥωμαίοις, ἐπειδὰν ἀπολίπῃ τὸν βίον ὁ βασιλεὺς τοὺς μὲν ἐπιτρόπους τῶν ἐπαρχιῶν ἅπαντας παραλύεσθαι τῆς ἀρχῆς· εἰς ἓν δὲ συνιόντας, ὅρκοις βεβαιοῦν τὴν πίστιν τῷ ὑπολειπομένῳ βασιλεῖ, εἴ γε εἷς ἐστιν ἢ καὶ δύο· εἶτ' αὖθις οἷς ἂν αὐτῷ δόξειε τὰς ἀρχὰς ἐγχειρίζειν, ὥριστο καὶ τότε παρὰ τοῦ βασιλέως, μετὰ τὴν τοῦ υἱοῦ καὶ βασιλέως τελευτὴν Μιχαὴλ, τούς τε ἐν τέλει καὶ τοὺς ἐν ἀξιώμασι πάντας, μέλλοντας καθίστασθαι πρὸς ἀρχὰς, ὅρκοις ἐμπεδοῦν τὴν πίστιν τοῖς βασιλεῦσιν. Ἐτελοῦντο τοίνυν οἱ ὅρκοι, οὐ κατὰ τὸν πρότερον συνήθη τύπον· ἔτι γὰρ καὶ Μιχαὴλ ἐν ζῶσιν ὄντος τοῦ βασιλέως, εἴπερ ἐδέησέ τινα ὅρκῳ δοῦναι πίστιν τοῖς βασιλεῦσι, προαπαριθμησάμενος τὰ ἅγια ἐν οἷς ὤμνυεν, εἶτα στέργειν ἔλεγε καὶ βασιλέα, πρῶτον μὲν Ἀνδρόνικον τὸν καὶ πρεσβύτε- B ρον τῷ χρόνῳ καὶ πατέρα τῶν βασιλέων, καὶ τὴν αὐτοῦ γαμετήν· εἶτα μετ' ἐκεῖνον, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁμοῦ τῇ συζύγῳ· καὶ τρίτον τὸν νέον Ἀνδρόνικον, υἱὸν μὲν ὄντα τοῦ Μιχαὴλ υἱωνὸν δὲ Ἀνδρονίκου· τοῦ τοιούτου ἔθους ἀπὸ τῶν χρόνων ἀρξαμένου τοῦ πρώτου βεβασιλευκότος Παλαιολόγου τοῦ Μιχαήλ· πρότερον γὰρ οὐκ ἐξῆν τῷ παιδὶ τοῦ βασιλέως ὅρκους ἀποδιδόναι· ἀλλ' οὐδὲ παρασήμοις κεκοσμῆσθαι βασιλικοῖς, εἰ μὴ τοῦ πατρὸς αὐτῷ μεταστάντος τοῦ βίου, τὸ κράτος τῆς βασιλείας ἤδη καθαρῶς πρὸς αὐτὸν μεταβαίη. Ὥσπερ ἔφημεν τοίνυν ἔτι τοῦ Μιχαὴλ ζῶντος, τελουμένων τῶν ὅρκων, μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὥριστο τοὺς ὀμνύοντας πρὸς μόνον τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον ποιεῖσθαι C τοὺς ὅρκους, καὶ ὃν ἂν αὐτὸς βασιλέα Ῥωμαίων καταστήσῃ, τὸ τοῦ νέου βασιλέως ὄνομα Ἀνδρονίκου παντάπασιν ἐκβαλόντας· τοῦτο πάντας μὲν ἠνίασε τοὺς συνετωτέρους Ῥωμαίων, καταστοχαζομένους ἤδη τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων φθορὰν ἐκ τῆς ἀναφυομένης μεταξὺ τῶν βασιλέων στάσεως καὶ διαφορᾶς. Τῷ δέει μέντοι τοῦ κρατοῦντος ἄκοντες πάντες ὤμνυον ὡς ἐκελεύοντο πλὴν ἑνὸς μόνου τοῦ Κανταχουζηνοῦ Ἀνδρονίκου τῇ τοῦ παρακοιμωμένου τετιμημένου ἀξίᾳ· οὗτος γὰρ χρησάμενος παῤῥησίᾳ κατὰ καιρὸν, ἀθέτησιν ἔλεγεν εἶναι τοῦ Θεοῦ φανερὰν, εἰ μὴ καὶ τὸν νέον βασιλέα Ἀνδρόνικον συμπαραλάβοι τοῖς ὅρκοις· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ πρότερον ὀμωμοκέναι. Διὸ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὁρκωμοσίας τεταγμένοι, συνιδόντες τὴν ἔνστα- D σιν τοῦ ἀνδρὸς ὡς δικαία, ἄκοντες μὲν, ὅμως δ' οὖν συνεχώρησαν αὐτῷ τὸν πρότερον τύπον ἐκθέσθαι τοῦ ὅρκου. Τοῦτο δὴ παρ' αὐτῶν γνωρίσας καὶ βασιλεὺς, βαρέως μὲν ἤνεγκε τὴν τοῦ ἀνδρὸς παῤῥησίαν, τοῦ δὲ μή τινα ταραχὴν ποιῆσαι τὴν πρὸς

Cum increbuisset apud Romanos consuetudo, ut demortuo imperatore provinciarum præsides omnes magistratu vacarent et in unum coeuntes imperatori superstiti, si unus esset, aut etiam duobus, fidelitatis sacramentum dicerent, deinde, quos ille delegisset, præfecturas reciperent, edixit etiam tum imperator, ut exstincto Michaele filio collega, **13** quicunque magistratus gererent et dignitates obtinerent, si eas sibi confirmari optarent, novo sacramento imperatoribus sese obstringerent. Ex quo jusjurandum dabatur illud quidem, non tamen veteri ac solemni more dabatur. Nam vivo adhuc Michaele, percensitis antea sanctis quæ testabantur, tum se agnoscere et amplecti profitebantur imperatorem, primum quidem Andronicum (utpote annis grandiorem imperatorumque parentem) et imperatricem: deinde filium ejus Michaelem item cum conjuge: tertio loco Andronicum Michaele prognatum, Andronici nepotem: hac consuetudine a temporibus Michaelis ex Palæologis primi imperatoris introducta. Ante illam siquidem ætatem imperatoris filio non jurabatur, neque eum insignibus imperatoriis cohonestare licebat, nisi patre jam lumine casso, imperialis ad eum potentia citra controversiam devolveretur. Itaque juramentis, eo modo quo diximus, Michaele superante conceptis, post ejus e vita discessum lata lex est, ut Andronico seniori tantum et quem is sibi consortem allegisset, nomine Andronici junioris penitus ejecto, jurato fides firmaretur. Quæ res prudentioribus Romanorum universis pestem et exitium in Romanam rempublicam ex suboriente inter imperatores dissidio distractioneque incubiturum, suspicione præcipientibus luctuosa accidit. Nihilo minus dominantis timore subacti, omnes juxta præceptum juramenti religione se devinxerunt, extra unum tantummodo Joannem Cantacuzenum. Qui honore præfecti sacri cubiculi (40) ab Andronico insignitus, tempestiva loquendi libertate adhibita, Deum a se manifeste contemptum iri dixit, nisi item junioris imperatoris Andronici jurando meminisset: ad eum quippe modum etiam prius juravisse. Quamobrem qui adjurabant, seu qui juramentum deferebant, non injuria virum acrius obniti ac repugnare cernentes, ut se ex antiqua formula sacramento constringeret volentes nolentesque permiserunt. Id simul ex eis senior rescivit, hominis confidentiam inique passus, ne tamen si illum premeret urgeretque severius, turbarum aliquid efficeretur, conniven-

Jacobi Pontani notæ.

(40) Παρακοιμώμενος Græce, Latine *accubitor*, et usu verbi liberiore, *custos*. Sed sine controversia ea dignitas designatur, quam tribus vocibus expressimus. Paulo infra, μέγας δομέστικος, et ita deinceps semper nominatur (minoris Andronici intellige) quæ tamen dignitas, quando in eum collata sit, nusquam indicatur.

dum et ipse censuit. Nepos comperto quid ageretur, illico animum graviter vulneratus, prœmiaque hujuscemodi ad eversionem atque interitum suum spectare auguratus, dolorem silentio dissimulat cor suum comedens, ut Homerus ait (41), ac ne verbis quidem tenus in avum **14** contumax, ac superbus videri studens. Atque ille quidem sic tacitus sedebat, cum quidam perillustri prosapia oriundus, cui maternum genus e sanguine imperatorio (42), pater autem apud Comanos (qui Joanni Batatzæ imperium capessenti se dediderant [43]) nobilissimus, barbare Sytzigan, nomine vero ejus, qui ipsum e sacro fonte susceperat (44), Syrgiannes nuncupatus; hujus itaque Syrgiannis filius patri cognominis, noctu imperatorem nepotem cum convenisset, istiusmodi verbis eum affatus est: Credo equidem, imperator, novas hasce machinationes tibi plane auditas esse: te autem, ut minime stultum, quonam res tali exorsu evasura sit, conjectura providere decet. Illud profecto dici non potest, avum tuum dementia quadam, aut imperitia rerum huc prorupisse, cum se prudentissimum experientissimumque multis antehac exemplis probaverit. Nam nisi prius constabiliisset et communiisset, quem splendida purpura induturus est (45),

A ἐκεῖνον ἔνστασιν, συνεχώρησε καὶ αὐτός. Ὁ μέντοι νέος Ἀνδρόνικος ταῦτα μαθών, ἐπλήγη μὲν σφοδρῶς τὴν ψυχήν, τὴν ἀρχὴν τῶν τοιούτων πραγμάτων εἰς αὐτοῦ καταστροφὴν ἀποβλέπουσαν ἐννοῶν, ἔφερε δὲ τὸ ἄλγος σιγῇ, θυμὸν ἔδων, καθ' Ὅμηρον, καὶ οὐδὲ λόγῳ γοῦν ἐθέλων δοκεῖν ἀπαυθαδιάζειν πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα. Ἐκεῖνος μὲν οὖν οὕτω καθῆστο σιγῇ· εἷς δέ τις τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ λαμπρυνομένων, καὶ τὰς σειρὰς ἑλκόντων τοῦ γένους μητρόθεν μὲν ἐξ αἱμάτων βασιλικῶν, πατρὸς δὲ ὢν παῖς τοῦ παρὰ τοῖς Κομάνοις εὐγενεστάτου (οἳ προσεχώρησαν Βατάτζῃ τῷ βασιλεῖ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἐπειλημμένῳ), Συτζιγὰν βαρβαρικῶς καλουμένου, ἐκ δὲ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἁγίου φωτίσματος αὐτὸν ἀναδεξαμένου Συργιάννη ἐπικληθέντος· τούτου δὴ τοῦ Συργιάννη

B παῖς Συργιάννης, νυκτὸς τῷ νέῳ βασιλεῖ προσελθών, Πάντως ἤκουσταί σοι, βασιλεῦ, ἔφη, τὰ καινουργήματα ταυτὶ τὰ νέα· καὶ στοχάζεσθαι τὸ τέλος τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς ἀρχῆς ὄντι συνετῷ σοι προσήκει. Οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ὡς ὁ σὸς πάππος καὶ βασιλεύς, ἐξ ἀνοίας ἢ ἀπειρίας τοιαῦτα προήχθη δρᾶν· ὁ παρελθὼν γὰρ χρόνος καὶ ἐμπειρίαν πολλὴν καὶ φρονήσεως αὐτῷ μέγεθος μαρτυρεῖ, ἀλλ' εἰ μὴ πρότερον ὃν μέλλει τῷ τῆς ἁλουργίδος ἄνθει κοσμήσειν κατέστησεν ἐν βεβαίῳ, οὐκ ἂν ἀπεστέρει σε ταύτης

Jacobi Pontani notæ.

(41) Locus est de Bellerophonte *Iliad.* ζ, qui ab Antia, Prœti Argivorum regis uxore, apud virum falso accusatus, quod se de stupro appellasset, ab eodem cum litteris ad Jobaten Lyciorum regem missus, et ab illo periculis magnis objectus est, quæ tamen vicit. Postmodum diis exosus factus, in locis solis oberrabat, hominum congressus fugiens, ac se tristitia et dolore macerans. Versus Homeri cum Latina M. Tullii interpretatione apponam:

Ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο,
Ὃν θυμὸν κατέδων, πάτον ἀνθρώπων ἀλεείνων.

Qui miser in campis mœrens errabat Aleis,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

Germani istuc, cor suum comedere, ἐμφατικῶς exprimunt, *er frisst sich selbst*, hoc est, comedit, absumit se ipsum. Mœror enim vehemens, ac diuturnus, seu immensa et longa animi ægritudo corpus tabefacit, ad cutemque et ossa redigit: quod Artemisiæ reginæ Cariæ Mausolum maritum ἀπαραμυθήτως lugenti contigit, de qua Cicero in Tuscul.: *Ut Artemisia illa Mausoli Cariæ regis uxor, quæ nobile illud Halicarnassi fecit sepulcrum, quandiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit.*

(42) E familia imperatoria erat hæc femina, quæ dynastæ barbaro et Comano nupsit, Cantacuzeni cognata. Nam et Scythis principibus, ut audiemus, imperatores Constantinopolitani locabant filias suas, et Cantacuzenus Orchani Persæ, seu Turcæ potius Theodoram filiam nuptum dedit.

(43) Hoc ἐν παρενθέσει dictum, quam Græci notare non solent: quo attentiorem oportet esse interpretem. Verisimile fit, Sytziganum istum barbarum cum uxore Constantinopolim migrasse, ibidemque susceptis Christianorum sacris habitasse, et in eadem urbe Syrgiannem filium genuisse.

(44) Hos quidam susceptores, alii compatres vocant: debent enim cura paterna, pro quibus in baptismo spondent, in Christianis institutis erudiendos suscipere, et in eo paternam illorum curam gerere. Nisi quis malit ab eo dici susceptores, quod infantem vel abluendum salutari fonte, vel ablutum suscipiunt in ipsa brachia. Græce est, ἀπὸ τοῦ ἁγίου φωτίσματος αὐτὸν ἀναδεξαμένου, *qui eum a sancta illuminatione suscepit.* Quod Latini dicunt, voce e Græco fonte cadente, baptizari, a βαπτίζεσθαι, id Græci præterea aliis tribus efferunt, φωτίζεσθαι, σφραγίζεσθαι, καθαίρεσθαι, *illuminari, obsignari, purgari.* Quæ tamen, si verborum ipsorum vim et sensum velimus exprimere, non sic reddenda sunt, sed, *baptismo ablui*, *sacro fonte tingi, salutari aqua perfundi, sacro rore tingi, cœlesti fonte lustrari*, et aliis compluribus modis, quos Latinitatis studiosi haud ignorant. Dies autem ille, quo Christi baptizati memoria celebratur, et in diem Epiphaniæ in Latina Ecclesia incidit, a Græcis Patribus φώτων ἡμέρα nominatur, *dies luminum*: siquidem φωτισμὸν ἀντὶ βαπτίσματος frequenter accipiunt. Ita Gregorius Nazianzenus orationem eo die habitam inscripsit, Εἰς τὰ ἅγια φῶτα, *In sancta lumina.* Qui ergo festum luminum apud Græcos esse festum Purificationis Mariæ volunt, falluntur. Fons autem in basilicis, ut notavit Brissonius commentario de feriis Christianis, proprio et baptismi officio specialiter dicato loco concludebatur, cujus appellationem Latini verborum inopes a Græcis mendicantes, locum eum baptisterium nuncupant. Græci suum illud Latinis commodatum verbum intempestive repetere nolentes, φωτιστήριον dicunt, Ambrosius, *regenerationis sacrarium.* Et recens baptizati tum νεόφυτοι, tum νεοφώτιστοι appellabantur.

(45) *Quem ornaturus est ornatu purpuræ.* Ἄνθος quippe etiam ea notione est, qua κόσμος: sed μεταφορικῶς, ut Latinum, flos, sæpe decus, elegantiam, pulchritudinem, et ornamentum quoddam significat. At certe ἄνθει, hic potius ipsum κάλλος τοῦ βάμματος, tincturæ, sive coloris purpuracei nitorem ac venustatem quandam declarat.

ἀναφανδόν. Τὸ γάρ σε μὲν ἐκβαλεῖν τῶν ὅρκων, ἀντεισαγαγεῖν δὲ ὃν ἂν αὐτὸς καταστήσῃ, οὐδὲν ἄλλο δύνασθαί μοι δοκεῖ. Δεῖ δή σε βουλεύσασθαι περὶ τοῦ πράγματος συνετῶς· οὐ γὰρ περὶ μικρῶν καὶ εὐκαταφρονήτων βουλεύσῃ· ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ μὴ ἀτίμως ἀποθανεῖν. Ἐγὼ δ' ἐμαυτὸν παρέξω σοι προθυμότατον πρὸς ἅπαν τὸ προσταττόμενον ἑτοίμως ἔχοντα μὴ πράγματα μόνον καὶ κτήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ζωὴν ὑπὲρ τῆς σῆς προέσθαι τιμῆς. Τούτων τῶν λόγων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, Τῆς μὲν εἰς ἐμέ σου φιλίας ἕνεκα καὶ προθυμίας, ὁμολογῶ σοι χάριν, ἔφη, πολλήν· ἐπεὶ δ' ὁ μέγας δομέστικος ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης καί σοι μὲν οἰκείως διάκειται πάνυ καὶ φιλικῶς, ἐμοὶ δὲ συνδέδεται δεσμοῖς φιλίας ἀῤῥήκτοις ἐκ βρεφικῆς ἡλικίας ἄχρι καὶ δεῦρο συνηυξημένης ἡμῖν, καὶ εἰς βάθος προκοψάσης τοσοῦτον ὡς δοκεῖν τὴν μὲν ἐμὴν ψυχὴν τὸ ἐκείνου σῶμα κινεῖν, τὴν δ' ἐκείνου ψυχὴν ἐν ἐμοὶ κινεῖσθαι, καὶ ταῦτα καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἅπερ ἂν ἐγὼ βούλωμαι, καὶ τρόπον τινὰ τὰς ἀμφοτέρων ψυχὰς συνταχείσας εἰς μίαν, ἀμφότερα τὰ σώματα κινεῖν.

Ἐπεὶ τοίνυν συμφυῶς οὕτως ἔχομεν πρὸς ἀλλήλους, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγοῦμαι μόνος τι βουλεύσασθαι περὶ ἐμαυτοῦ κἂν ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις συμβαίνῃ περιπεσεῖν. Ἀλλ' ἐπεὶ σὺ πρὸς Θρᾴκην ἀπέρχῃ τῆς ἐκείνου διάδοχος ἐσόμενος ἀρχῆς, γράμματα πρὸς αὐτὸν λαβὼν τῆς ἐμῆς χειρὸς ὡς ἂν πιστεύσῃ πρὸς λόγους σοι συνελθεῖν, (ἄλλως γὰρ οὐ θαῤῥήσειεν ἄν), ταῦτ' ἐπίδος αὐτῷ. Καὶ συνελθόντων ὑμῶν εἰς ἓν, καὶ βουλευσαμένων περὶ τῶν προκειμένων, ἅπερ ἂν ὑμῖν δόξῃ λυσιτελῆ καὶ ὠφέλιμα, ταῦτ' ἔσται συνδοκοῦντα κἀμοί. Πέπεισμαι γὰρ ἀκριβῶς, ὡς εἰ μὴ θεὸς οἷς οἶδε τρόποις τὴν ὑμῶν σφήλειε γνῶσιν, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ καλοῦ καὶ λυσιτελοῦντος καὶ ὠφελίμου, καὶ φρονήσεως ὀξείας ἕνεκα, καὶ πείρας πραγμάτων πολιτῶν, καὶ τῆς περὶ ἐμὲ φιλίας ἄκρας καὶ συναφείας. Τούτων οὕτω ῥηθέντων, τὰ γράμματα λαβὼν ἐκ βασιλέως ὁ Συργιάννης, ἐχώρει πρὸς Θρᾴκην· ἔνθα δὴ τῷ μεγάλῳ συγγενόμενος δομεστίκῳ, καὶ τά τε συμβάντα γνωρίσας αὐτῷ, καὶ τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ἐγχειρίσας, ἐβουλεύοντο περὶ τῶν παρόντων, καὶ δύο καὶ τρισὶν ἐφεξῆς ἡμέραις. Καὶ ποικίλης καὶ πολυειδοῦς τῆς βουλῆς γενομένης (ἐπεὶ περὶ τῶν μεγίστων ἦν ὁ ἀγὼν), καὶ πολλῶν ῥηθέντων παρ' ἀμφοτέρων (ἐπεὶ καὶ φρονήσεως ἕνεκα καὶ πείρας στρατηγικῆς τοῖς μάλιστα πρώτοις τῶν Ῥωμαίων συνημιλλῶντο), τέλος ὁ μέγας δομέστικος εἶπε τοιάδε·

A non te eadem palam privatum iret. Etenim quid aliud sit, nomen tuum formula jurandi exclusisse, ejus contra, quem ipse cooptaverit, inseruisse, ego non intelligo. Quoniam igitur non parvæ et floccifaciendæ res aguntur, sed quo pacto vel cum honestate vivas, vel citra dedecus ignominiamque pereas, tute tibi sapienter consulas, atque prospicias necesse est. De me hoc tibi habeo polliceri, ad omnia mandata tua conficienda, nec ad facultates modo omnes, sed ad vitam quoque pro dignitate tua contemnendam paratissimum fore. Finierat, cum sic excepit imperator : Quod me tantopere diligis, et in mea causa tantam alacritatem præ te fers, immortales tibi gratias ago. Cæterum quia Joannes Cantacuzenus magnus do-
B mesticus et in intima familiaritate tua versatur, et irruptis mecum amicitiæ vinculis conjungitur, quæ inde ab infantibus (46) usque ad hanc diem nobiscum accrevit et tantis auctibus est cumulata, ut utriusque anima in alterius corpore habitare, seu animæ duæ in unam conflatæ amborum artus regere videantur, vigetque inter nos sermonum et actionum summa consensio : quia, inquam, nos duo animis usque adeo coaluimus, scelus consciscerem, si, quanquam in extremum periculum præcipitatus, de rebus meis sine illo consultarem. Sed cum tu in Thraciam pro illius successore abeas, manu mea exaratam epistolam ei reddes, quo fide facta tecum congrediatur : alioqui enim fortasse non audebit. **15** Quæcunque autem vobis
C super præsenti statu meo deliberantibus conducere et expedire videbuntur, apud me quoque in simili æstimatione futura sunt. Prorsus enim ita sentio, nisi Deus, modo quo ipse novit, mentibus vestris caliginem offuderit, vos ut intelligentia pollentes, non mediocri reipublicæ usu præditos, mihique omnibus necessitudinibus conjunctissimos, ab eo quod honestum, frugiferum et conducibile est, opinione et sententia nequaquam abituros. His inter se dictis, Syrgiannes cum litteris in Thraciam discedens eas Cantacuzeno reddit, et in collocutione quæ Constantinopoli acciderint enuntiat. Triduum deinceps in consultationem impendunt. Cum diversa et multifaria in medium allata essent (de
D negotio quippe in primis magno et arduo laborabatur) et uterque non pauca dixisset (prudentia enim civili et experientia militari cum laudatissimis quibusque Romanorum certabant), tandem Cantacuzenus sic cœpit :

CAPUT III.

Cantacuzeni ad Syrgiannem oratio. Dolet de re tam ancipiti et periculosa dicendam sententiam; nepotem laudat et miseratur : futuram calamitatem præsentit : amicitiam justitiæ se prælaturum negat : elabendum potius aliquo, quam armis, citra ultimam necessitatem, decertandum affirmat.

Πολλῶν ἂν ἠλλαξάμην πραγμάτων, ὦ βέλτιστε φίλων, ἢ μᾶλλον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς οὐκ ὀλίγου

Multa ego, amicorum optime, imo enimvero non parum de reliqua vita mea præoptarem amittere,

Jacobi Pontani notæ.

(46) *Cantacuzenus cognatus imperatori Andronico juveni æqualis et amicissimus ab ineunte ætate, et ob animi candorem sermonumque veritatem et morum commoditatem charissimus.* Gregoras lib. VIII.

quam ut esset ad nos delata hujuscemodi consultatio, ubi utrumvis evenerit, citra grande periculum evenire non potest. Qui de aliis rebus in consilium veniunt, iis ratiocinando licet concludere, tali modo rebus euntibus, bene, alio male omnino eventuras. In hac vero, qua de in præsens quærimus, si pars deterior meliorem vicerit, moriendum erit : sin, quæ apparet melior, deteriorem superaverit, quas non calamitatum Iliadas subire oportebit? Etenim si exitum sortita fuerint quæ imperator noster adversus nepotem coquit, ad malorum perferendorum magnitudinem accedere nihil poterit. Hominem namque pluribus æquiparandum (47) prudentia, cum prudentissimis de palma contendentem, fortitudine animi post se alios longe relinquentem, ingenuitate, et naturæ habilitate ad tantam imperii molem suis humeris sustinendam idoneum, amicitiæ et scientem, et conservantem leges, et ut universe dicam, commune humani generis **16** ornamentum (48) sic indicta causa gravissimorum criminum damnari (49), atque aut vitam omni morte acerbiorem exigere (qui enim heri et nudiustertius (50) ut imperator adorabatur et colebatur ab omnibus (51), hodie despicitur, et injuriose tractatur, atque unus de circumforaneis seu ex infima plebe reputatur), aut contra jura omnia, contraque præscriptum rationis ad mortem mitti continget. Quod si qua via discrimen capitis effugerit, tum jam poeta quopiam tragico indigebimus, qui clades et ærumnas a Romanis vicissim importandas cum gravitate ac miseratione decantet. Quis enim vel lignis ac lapidibus stupidior non cogitatione præcipit, inter imperatores flagrante discordia, neces-

A μέρους τινὸς, μὴ τὴν βουλὴν ἡμῖν περὶ πραγμάτων προκεῖσθαι τοιούτων, ὥστ' ἀμφοτέρωθεν ἔχειν τὸ ἐπικίνδυνον οὐκ ὀλίγον, ὅπως ἂν ἀποβαίη. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων πραγμάτων βουλευομένοις, ἔστι συνάγειν ἐκ λογισμῶν, ὡς, ὡδὶ μὲν ἀπαντησάντων, σχήσει καλῶς· μὴ οὕτω δὲ, τοὐναντίον ἅπαν ἂν ἀποβαίη. Ἐφ' οὗ δὲ νῦν βουλευόμεθα, εἰ μὲν νικήσει τὰ χείρω, τῆς ζωῆς ἔστιν ἐκπεσεῖν· εἰ δὲ τὰ δοκοῦντα βελτίω γένηται κρείττω, κακῶν ἑσμὸν προσδοκᾷν ἀνάγκη. Τοῦ βασιλέως γὰρ ἡμῶν τοιαῦτα βουλευομένου περὶ τοῦ ἐκγόνου καὶ βασιλέως, εἰ μὲν εἰς πέρας ἔλθῃ τὰ μελετώμενα, οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἐλλείψει κακῶν. Ἄνθρωπον γὰρ πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, φρονήσει μὲν τοῖς πρώτοις τῶν πρωτείων ἀμφισβητοῦντα, ἀνδρίᾳ δὲ ψυχῆς πολλῷ
B τῷ μέσῳ τοὺς ἄλλους ὑπερνικῶντα, ἐλευθερίᾳ δὲ γνώμην, καὶ φύσεως ἐπιτηδειότητι τῷ τοσούτῳ μεγέθει προσήκοντα τῆς ἀρχῆς, φιλίας δὲ εἰδότα καὶ τηροῦντα θεσμοὺς, ὅλως δὲ κοινὸν ἄγαλμα τῆς φύσεως ὄντα, οὕτως ἐρήμην ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἁλῶναι συμβαίνει· καὶ ἢ ζῆν παντὸς θανάτου βαρυτέραν ζωὴν (ὁ χθὲς καὶ πρώην ὡς βασιλεὺς καὶ προσκυνούμενος καὶ τιμώμενος, σήμερον καταφρονούμενος καὶ περιυβριζόμενος, καὶ τῶν ἀγοραίων καὶ τοῦ δήμου νομιζόμενος εἷς), ἢ τεθνάναι παντὸς ἔξω καὶ δικαίου καὶ λόγου. Εἰ δὲ δυνηθείη τρόπῳ δή τινι τὸν κίνδυνον ἐκφυγεῖν, τότ' ἤδη τραγικοῦ τινας δεησόμεθα ποιητοῦ τὰς συμβησομένας παρ' ἀλλήλων Ῥωμαίοις ἐκτραγῳδήσοντος συμφοράς. Τίς γὰρ οὐκ ἐννοεῖ κἂν ἀψύχων ἀναισθητότερος ᾖ, ὡς διαστάν-
C των τῶν βασιλέων, ἀνάγκη συνδιαστῆναι καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ μάχας συῤῥαγῆναι παρ' ἀμφοτέρων μερῶν· καὶ ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ συμπεσόντας ἀλ-

Jacobi Pontani notæ.

(47) Ad Andronicum suum accommodat, quod de medico Homerus protulit *Iliad.* Λ :

Ἰητρὸς γὰρ ἀνὴρ, πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων,

quo versiculo poetæ sapientissimi jure gloriantur medici : cujus sensus, medicus instar multorum, seu pro multis est, seu, multis æquiparari potest. Hoc vult, Andronicum multorum virtutes unum complexum, ita ut in singulis nemini cedat. Nota egregiam laudatiunculam ex verbis, quæ continenter subjiciuntur.

(48) Vocem φύσεως de humana natura, id est, de hominibus ipsis prolatam accipio, quorum communiter decus et ornamentum fuisse (propter animi præstantiam videlicet) Andronicum suum testatur. In quovis rerum genere illud aliarum decus, gloria et ornamentum est, quod supra alias excellit. Et quia ἄγαλμα etiam exponitur oblectamentum, parum aberat, quin hoc totum, κοινὸν ἄγαλμα τῆς φύσεως, converterem, *amor ac deliciæ humani generis*, recordatus ita Titum imperatorem Vespasiani filium nominatum esse, teste Suetonio, in ejus Vita, cap. 1.

(49) In Græco subaudienda est vocula, δίκη, cum illa, ἐρήμη. Est autem δίκη causa, judicium, ut ἐρήμη δίκη sit desertum judicium, seu desertum vadimonium. Composita vox est ἐρημοδίκιον, quando quis ad diem non se sistit in judicio. Et ἐρήμην καταδικασθῆναι, vel, ut apud nostrum est, ἐρήμην ἁλῶναι, est, ob desertum vadimonium damnari. Potest etiam verti, *indicta causa damnari*, quod nos fecimus; neuter enim, et qui vadimonium deseruit, et qui causam non dixit, ad judicium comparet; ita uterque videtur deseruisse, etsi alter reus est, qui vadimonio se obligavit; alteri fit injuria. Seneca *Medea* :

Qui statuit aliquid parte inaudita altera,
Æquum licet statuerit, haud æquus fuit.

(50) Hac proverbiali hyperbole utitur non raro. Licet etiam reddere, *pronuper*, *nuperrime*, *paulo ante*, *heri*.

(51) Verbum προσκυνεῖν, *adorare*, in sacrosanctis profanisque litteris creberrime ad ho-
D mines, qui dii non sunt, accommodatur, dicunturque προσκυνεῖσθαι, *adorari*, id est, singulari quadam veneratione, corpore ad terram incurvato, affici. *Summissi petimus terram*, inquit Æneas lib. III Æneid. Quem adorandi modum et gestum expressit pulcherrime Themistocles, dum regem Persarum per simulationem adoravit. Annulum enim cadere permisit, quem, cum se inclinans levasset, visus est suo munere perfunctus. Noster quoque satis clare libro II cap. 5, ubi Tamerchanes Phrygiæ satrapa ad imperatorem venit. Nam de ejus comitibus Persis, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄπωθεν τὸν βασιλέα προσεκύνουν τὰς κεφαλὰς ἐρείσαντες ἐπὶ τὴν γῆν· *Cæteri quidem omnes imperatorem, antequam appropinquarent, capitibus humi submissis venerabantur.* Ista adoratio etiam hodie Barbaris in more est. Non igitur verebor προσκυνεῖν exponere, *adorare*, cum res tam aperta sit.

λήλοις συγγενικῶν αἱμάτων ἐμπλησθῆναι καὶ φιλικῶν; Καὶ ἐῶ λεηλασίας καὶ πραγμάτων φθορὰς, ἐν αἷς διαφθεροῦμεν τὴν οἰκείαν ὡς πολεμίαν. Τί οὖν ἄν τις βουλεύσαιτο πρὸς τοσαύτην ἀνακύπτουσαν βλάστην κακῶν; Τὸ μὲν γὰρ τὸν νέον βασιλέα περιιδεῖν οὕτως ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας προπηλακισθέντα καὶ τὴν βασιλείαν ἀφαιρεθέντα, ἴσως δὲ καὶ περὶ τὸ ζῆν κινδυνεύσοντα, οὐδὲν ἔμοιγε ἧττον θανάτου. Τὸ δ' αὖ πάλιν πρὸ τοῦ προσήκοντος χρόνου πρὸς πόλεμον ἑτοίμους ὀφθῆναι, ὡς δοκεῖν καὶ τοῖς ἔξωθεν αὐτοὺς ἡμᾶς ἐξεπίτηδες τὸν βασιλέα παρορμᾷν πρὸς ἀποστασίαν τοῦ πάππου καὶ βασιλέως, ἀβουλίας εἶναί μοι δοκεῖ τῆς ἐσχάτης. Ἐγὼ γὰρ τοσούτου δέω πρὸς ἀποστασίαν τοῦ βασιλέως τὸν ἔγγονον αὐτοῦ καὶ βασιλέα παρακινεῖν, ὥστε, καί τοι τοῦτον πάνυ φιλῶν, καὶ ὡς ὁρᾷς ἕτοιμος ὢν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ὑπὲρ αὐτοῦ προέσθαι, εὖ ἴσθι σαφῶς, οὐκ ἂν αὐτῷ συνέπραξα πρὸς οὐδὲν, εἴ γε τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἑώρων προθυμούμενον ἀποστερῆσαι τὸν βασιλέα χρησάμενον πλεονεξίᾳ καὶ ἁρπαγῇ. Ἦν γὰρ ἂν ἐκεῖνος μὲν οὐδὲν διαφέρων Ἀβεσσαλὼμ, Ἀχιτόφελ δ' ἐγώ. Τοιγαροῦν ἐπειδήπερ εἰς τοιαύτην συνηλάθημεν ἀνάγκην πραγμάτων, δεῖν εἶναι νομίζω τὸ μέσον ἑλομένους, ἑκατέρων ἀποσχέσθαι τῶν ἄκρων· καὶ μήτ' ἀμελῶς πάνυ καὶ ῥαθύμως διάγειν, ὡς μηδενὸς προσδοκωμένου δεινοῦ, μήτ' αὖ πάλιν ἀπερισκέπτως οὕτω καὶ θρασέως τὰ δοκοῦντα συμφέροντα πράττειν. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, εἴ γε τὴν μὲν προσδοκωμένην φλόγα τῶν πειρασμῶν σβεννύομεν ὅση δύναμις, συνέσει χρώμενοι καὶ εὐβουλίᾳ· τὸν νέον δὲ βασιλέα καταστήσομεν ἐν ἀσφαλείᾳ, ὡς μηδένα κίνδυνον ὑφορᾶσθαι, ἂν τῆς θαλάσσης ἐκταραχθείσης τὸ κλυδώνιον ὑπερζέσῃ. Εἰ μὲν οὖν τὰς ἡμετέρας τε καὶ πάντων Ῥωμαίων ἁμαρτίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς ἄνωθεν κατασβέσει τὴν προσδοκωμένην φλόγα τῶν πειρασμῶν, τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως εὐθεῖαν ἀπεργασάμενος πρὸς βασιλέα τὸν νέον, συχνὰς αὐτῷ προσήκει χάριτας ὁμολογεῖν ῥυσαμένῳ τῶν συμφορῶν. Εἰ δ' αὖ, ὃ μὴ γένοιτο, ἵνα πολλῶν κακῶν πεῖραν Ῥωμαῖοι λάβωσιν, ἡ ψυχὴ σκληρυνθεῖσα τοῦ βασιλέως ἀνήκεστόν τι βουλεύσεται περὶ τοῦ ἐγγόνου, τότ' ἤδη τῇ προκατασκευασθείσῃ ἀσφαλείᾳ τὸν νέον θέμενοι βασιλέα, οὕτω χωρήσομεν πρὸς τὸ πράττειν, τὸν Θεὸν προστησάμενοι μάρτυρα τῆς ἀδικίας, καὶ τῶν πραττομένων ἐξεταστήν.

A sario seditionem in imperio exorituram, arma armis concursura: atque haud aliter quam per cæcam noctem conserto prælio, sublatoque in tenebris discrimine, mutuum invasuros, ex cognatorum amicorumque trucidationibus multo sanguine sese cruentantes? Mitto direptiones ac vastitates, quibus provinciam nostram perinde ut hostilem regionem deformabimus. Quid ergo adversus enascentem tam multorum incommodorum propaginem remedii excogitabimus? Mihi sane juniorem imperatorem nulla sua culpa tam ignominiose habitum, et cum imperio vitam quoque ipsam fortasse amissurum negligere, mortis instar est. Rursum ante tempus ad bellum comparatos apparere, ut ab exteris quoque de compacto nepotem ad defectionem ab avo B sollicitare existimemur, id ego in summa temeritate numero: et ab ea mente tantum absum ut, quamvis adolescentem valde amem charumque habeam, et ut vides, ipsum insuper corpus meum ejus causa projicere non recusem, tamen (pro certo credas velim) non ei me uspiam adjutorem ac socium præberem, si ad avum principatu per avaritiam et rapinas depellendum incumbere animadverterem. Sic enim ipse Absalonem, ego Achitophelem induerem [1]. Quoniam igitur in istam necessitatem devenimus, ad officium pertinere judico, vitatis extremis, in medio consistere: et neque dissolute admodum ac desidiose vitam transire, quasi nihil grave formidandum sit: C neque ita inconsiderate et audacter provisas utilitates persequi. Id consequemur, si imminenti tentationum flammæ consilii prudentia, quantum in nobis est, occurrerimus, juvenemque imperatorem in tranquillo ac tuto portu constituerimus: ut, quamvis iratum pelagus vastos ad littora 17 fluctus volverit, ipse cujusque periculi timore vacet. Quod si Deus nostra Romanorumque omnium admissa despiciens (52) ac dissimulans, formidatum hoc malorum incendium cœlitus compresserit; si, inquam, cor senis erga nepotem rectum et sedatum præstiterit, crebras ei gratias pro calamitatum amolitione debebimus. Sin contra (quod idem Deus averruncet), ad Romanos multis malis atterendos animus ejus obduruerit, et immanius D in nepotem consuluerit, tum jam eo in præparata loci securitate collocato, divinum numen impietatis injuriæque testem, factorumque interpretem et judicem nobis proponentes, operi accingemur.

[1] II Reg. xv et seqq.

Jacobi Pontani notæ.

(52) Ad locum Pauli alludit, Actor. xvii, in concione ad Areopagitas Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός. *Et tempora quidem hujus ignorantiæ despiciens Deus.* Subjungit hoster, τὴν καρδίαν τοῦ βασιλέως εὐθεῖαν ἀπεργασάμενος, *cor imperatoris rectum præstans*, ubi alium locum in mente habuit, qui est Actor. viii. Sic enim sanctus Petrus ad Simonem, oblata pecunia per manuum impositionem Spiritus sancti communicandi potestatem sibi concedi petentem, Ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον Θεοῦ· *Cor enim tuum non est rectum coram Deo.* Non enim sententiis modo integris divinarum Litterarum innectendis, sed etiam unico verbo iisdem insinuandis Cantacuzenus gaudet; quod te, lector, hic potissimum monitum volui. Sane peritissimum sacræ Scripturæ fuisse, extra dubium est.

CAPUT IV.

Syrgiannes magni domestici consilium probat. Duæ urbes ad fugam deliguntur : Christopolis Adrianopoli præfertur. Cantacuzenus uxore Calliopoli relicta Byzantium venit, Andronico Juniori, quid decreverint, renuntiat : Alexium Apocauchum, obscurum hominem, sed prudentem, in gratiam Syrgiannis ei commendat. Andronicus consulta amplectitur, magnanimitatemque et æquitatem suam ostendit.

Postquam magnus domesticus hoc maxime modo disseruit, Syrgiannes eadem, quæ ipse cum animo agitaret locutum, seque omnibus, ut probe dictis, astipulari confessus est. Sed adhuc paulum requiri quo verbis effectus respondeat : quomodocunque enim locum inveniendum, ubi Andronicus Junior tuto se teneat. Super quo communiter inquirentibus, visum ambobus, alterius horum solutam ei optionem esse : sive ut Adrianopoli, amplæ urbi et frequenti (53), præterea militare agmen haud modicum habenti, se crederet : cum præsertim et parens ejus Michael imperator, illic potius longinquo tempore degens, plurimorum amicitiam familiaritatemque adeptus esset, qui pro ejus filio summa voluntate dimicaturi viderentur : sive si is locus minus placeret (quia metueret ne, si avus spreta pietate exacerbatus, bellum quam pacem mallet, manum validam Constantinopoli ad se oppugnandum emitteret, quod propter viciniiatem facile posset), Christopolin se conferret, oppidum simul natura loci et muris firmum ac munitum : simul velut quoddam claustrum in medio utriusque climatis, Occidentales copias, quamvis ingentes et præliis assuefactas, **18** ab Orientalibus ac Threiciis secludens (54) : adhæc maritimum, et ad auxilia undecunque e mari accipienda situ commodum. Sic demum finita deliberatione, valeque invicem dicto (55), Syrgiannes in Thracia, ejus administrandæ causa remansit : Cantacuzenus Constantinopolin iter intendit, uxore Calliopoli relicta, in qua urbe ut plurimum commorabatur ; partim quod ea propter munitionem ad Barbarorum irruptiones prohibendas idonea, partim quod cum tota classis ibidem staret, essentque triremes et classiarii multi, indigenæ regionis exspoliabantur ac premebantur, nemine eos terrente, eorumque impetus

A Οὕτω τοῦ μεγάλου δομεστίκου διαλεχθέντος, πάντα μὲν ἔφησεν ὁ Συργιάννης πρὸς γνώμης αὐτῷ εἰρῆσθαι, καὶ πᾶσιν ὡς καλῶς ἔχουσι συμφωνεῖν, πλὴν ὀλίγου τινὸς ἐνδεῖν ἔτι τοὺς λόγους ἐλθεῖν πρὸς πέρας. Δεῖ γὰρ ἐξευρεῖν ὅπως ποτὲ καὶ ἥτις ἔσται ἡ τοῦ βασιλέως ἀσφάλεια. Κοινῇ δὲ συνδιασκεψαμένοις περὶ τούτου, ἔδοξεν ἀμφοτέροις αἵρεσιν προθεῖναι τῷ νέῳ βασιλεῖ τῶν δύο τουτωνὶ ἑτέρου· ἢ πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ μεταβῆναι πόλιν, ἅτε μεγάλην οὖσαν καὶ πολυάνθρωπον, καὶ στρατιὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον ἔχουσαν ἱδρυμένην ἐν ἑαυτῇ· ἄλλως θ' ὅτι καὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ πατρὸς αὐτῷ (56) χρόνον ἐκεῖ διατρίψαντος μάλα συχνὸν, πολλοὶ προσεγένοντο αὐτῷ οἰκεῖοι καὶ φίλοι καὶ βουλησόμενοι μάλα προθύμως ὑπὲρ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ διακινδυ-
B νεύειν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο βούλοιτο (δεδιὼς ὡς εἰ μὴ πρὸς συμβάσεις ὁ βασιλεὺς καὶ πάππος αὐτῷ, ἀλλὰ πρὸς πόλεμον μᾶλλον ὑπὲρ τὸ δέον χωρήσει παροξυνθεὶς, ῥᾳδίως σχήσων στρατιὰς συχνὰς ἐκπέμπειν πρὸς μάχην, οἷα δὴ πλησίον οὔσης τῆς Κωνσταντίνου), πρὸς τὸ τῆς Χριστουπόλεως φρούριον ἀφικέσθαι· ἅμα μὲν ὡς ὂν καρτερὸν ἔκ τε τῆς φύσεως τῆς κατασκευῆς, τουτό που καὶ τῶν τειχῶν, ἅμα δ' ὅτι καὶ ὥσπερ εἴτι κλεῖθρον κεῖται τῶν κλιμάτων ἑκατέρων μέσον, τὴν δυτικὴν στρατιὰν πολλήν τινα οὖσαν καὶ πρὸς μάχας ἐξησκημένην τῆς ἐκ τῆς ἕω καὶ τῆς Θρᾴκης διεῖργον· καὶ τρίτον, ὅτι παράλιον ὂν, καὶ τὴν ἐκ θαλάττης ὁθενδήποθεν εὐκαίρως ἂν παράσχοιτο συμμαχίαν. Τοῦτο πέρας
C ἐπιθέμενοι τῇ βουλῇ, ἀλλήλοις τε συνταξάμενοι, ὁ μὲν ἔμεινεν ἐν Θρᾴκῃ ταύτης ἐπιτροπεύων. Καντακουζηνὸς δ' ὁ μέγας δομέστικος τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντίνου φερούσης εἴχετο, τὴν σύνευνον αὐτῷ καταλιπὼν ἐν τῇ Καλλίου πόλει· ἐν ταύτῃ γὰρ διέτριβε τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου· τοῦτο μὲν ὡς ἐπικαίρως ἔχοντος τοῦ χωρίου πρὸς τὰς ἐφόδους ἀνθίστα-

Jacobi Pontani notæ.

(53) Orestiadem antea dictam hanc urbem quidam auctores sunt. Solebant sultani Turcici regnum auspicari in ea civitate, quæ sedes esset imperii. Principio Turcis (capta Constantinopoli videlicet) fuit Prusa Bithyniæ, paulo ante mortem Osmanis ab Urchane filio capta, quæ licet honorem hunc non diu retinuit, ex pristina tamen prærogativa meruit, ut longissimi temporis spatio sultani Turcarum mortui, paternis et avitis istic monumentis, etiam diu post captam Constantinopolim, inferrentur. Postquam vero transvectis in Europam copiis, Murates I, Urchanis fil. Osmanis N. Hadrianopolim cepisset, eodem et regni sedes ex Asia commigrasse videtur, quod recte se facturos sultani ducerent, si rebus Anatolicis jam tranquillioribus, præcipuum militiæ robur jam Hadrianopoli velut in excubiis haberent : unde, momentis rerum ex usu suo gerendarum animadversis, progredi paulatim latius, et in Europæ viscera grassari possent. Leunclavius.

D (54) Arbitror ad hunc locum pertinere, quod scribitur a Gregora libro septimo, Andronicum seniorem longum murum ad Christopolim a mari usque ad vicini montis cacumen exstruxisse, ut locus is se invito prorsus inaccessus esset iis, qui vel e Thracia in Macedoniam, vel e Macedonia in Thraciam iter haberent.

(55) Ἀλλήλοις τε συνταξάμενοι. Vox συντάσσεσθαι sacris scriptoribus idem valet, quod ἀποτάσσεσθαι, *in digressu salutem dicere.* Quare συνταχτήριος λόγος Gregorii Nazianzeni centum quinquaginta episcopis præsentibus habitus, est ea oratio, quam primo quoque tempore discessurus pronuntiavit, et episcopis illis valedixit. Item apud Damascenum, libro, *Quod mortui viventium beneficiis juventur*, συνταχτήριον θρηνεῖν, est in ultimo digressu flere ac lamentari. Plura Billius, *Observat. sacrar.* lib. I, cap. 22.

(56) Ita sæpius pro αὐτοῦ, ut infra.

A σθαι τῶν βαρβάρων, τοῦτο δ' ὅτι καὶ τοῦ ναυτικοῦ παντὸς ἐν ταύτῃ κατῳκισμένου, πολλῶν ὄντων τριήρεων πληρωμάτων, τοὺς ἐγχωρίους συνέβαινεν ἁρπαγὰς ὑπομένειν καὶ βίας, τοῦ φοβοῦντος οὐκ ὄντος καὶ τὰς ὁρμὰς ἐπέχοντος. Ναυτικὴ γὰρ ἀναρχία κρείσσων, τὶς ἔφη, πυρός. Κατέλιπε δ' ἐκεῖ τὴν γυναῖκα, τῷ δοκεῖν μὲν, ὡς οὐ ῥᾳδίως ἔχων ἐπισύρεσθαι τὴν γυναικωνῖτιν, τῇ δ' ἀληθείᾳ, ὅπως αὐτῷ πρόφασιν εὐπρόσωπον ὑπολίπηται εἰ δέοι τῷ Συργιάννῃ συγγενέσθαι πάλιν καὶ εἰς λόγους ἐλθεῖν. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ προσελθὼν, καὶ τὰ τῆς βουλῆς ἀπαγγείλας, ἔτι δὲ καὶ τὸν Ἀπόκαυχον, ἄνδρα γένους μὲν ἀφανοῦς ὄντα, καὶ ταῖς τῶν δημοσίων πράξεσιν ἠσχολημένον (τῶν δημοσίων γὰρ ἁλῶν τότε τὴν διάθεσιν ἐποιεῖτο), ἄλλως δὲ βαθείας ὄντα φρενὸς, καὶ δυνάμενον καιροῖς καὶ πράγμασι χρῆσθαι, προσοικειώσας τῷ βασιλεῖ, χάριν ἐν τούτῳ πλείστην τινὰ τῷ Συργιάννῃ κατατιθέμενος (ἦν γὰρ αὐτὸς τὸν μέγαν δομέστικον περὶ τούτου πολλὰ παρακεκληκώς), ἐν πᾶσιν εἶχεν ἐπινεύοντα καὶ συνευδοκοῦντα τὸν βασιλέα. *Τοῖς* βεβουλευμένοις δὲ καὶ τοῦτο προσέθηκεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι, Τὸ μὲν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν προετοιμάσαι, ὥστ' ἔχειν ἀποφυγὴν τῶν δεινῶν ἐπιόντων, καὶ τῶν πάνυ συμφερόντων εἶναί μοι δοκεῖ καὶ τῶν ἀναγκαίων· διὸ καὶ τοῦτο χρὴ σπουδάσαι προὔργου παντὸς εἰς πέρας ἰδεῖν ἐλθόν· μεγαλοψυχίας δὲ καὶ καρτερίας οὐδὲν ἐλλιπέσθαι, ἀλλ' ἄχρι καὶ αὐτῆς διακαρτερῆσαι τῆς ἀκμῆς τῶν κινδύνων μένοντας ἐπὶ τῶν προτέρων· κἂν μέν τινα σχῶμεν τῆς καρτερίας καρπὸν, τοῦ βασιλέως ἴσως μεταβαλόντος, καὶ τῶν μελετωμένων καθ' ἡμῶν παυσαμένων, πάντοθεν ἂν ἔχοι καλῶς. Εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ τοῦτό γε ἡμῖν περιέσται πάντως, τὸ μὴ δοκεῖν αὐθαδείᾳ καὶ θρασύτητι τρόπων μηδὲ πλεονεξίᾳ γνώμης καὶ φιλαρχίᾳ, τοῦ βασιλέως καὶ πάππου κατεξανίστασθαι· ἀλλ' ἀδικουμένους καὶ τὰ ἔσχατα ὑπομένοντας, τὸν προὖπτον κίνδυνον ἀποδιδράσκειν. Καὶ ταῦτα μὲν βασιλεὺς ὁ νέος.

cohibente. Nautica quippe licentia, igne magis rapida et indomita est, ut dixit quispiam (57). Reliquit autem illic uxorem cum feminis honorariis, non posse mulierum gregem secum trahere simulans. Verum id agebat, ut speciosam causam prætexere liceret, si Syrgianne iterum convento opus foret; se enim propter uxorem eo venisse diceret (58). Postquam autem Constantinopolin ingressus est, nepotem imperatorem adit, quæ deliberata fuerant pandit, Apocauchum, hominem quidem infimi ordinis, ac publicis functionibus occupatum (tum enim forte rei salariæ præfecturam gerebat), alioqui reconditæ prudentiæ, scientem uti foro, et actorem negotiorum non incallidum, ei pro familiari commendat, vehementer in eo Syr-
B gianni gratificans; sæpius enim ea de re magnum domesticum rogaverat. Nepos assensu confirmat omnia, iis autem quæ prius fuerant deliberata, adjicit hæc: De loco tuto, ad quem malis urgentibus perfugiant, provideri admodum utile ac necessarium esse. Idcirco dandam diligenter operam, ut id ante omnia perfectum conspiciatur. A magnitudine animi, et tolerantia nec latum unguem discedendum, sed usque ad ipsum articulum discriminis in incepto persistendum. Si patientiæ suæ fructum aliquem percipiant, sene forsitan consilia in melius mutante, et a meditatis in ipsos sceleribus desistente, nihil optatius posse fieri. Sin autem aliter res cadat, hoc saltem omnino sibi restare,
C ut ne arrogantia et temeritate, neque habendi cupiditate et amore dominandi contra avum imperatorem insurrexisse videantur; sed injuriis exagitati, et extremis afflictati incommodis, prævisum exitium effugere voluisse judicentur. Et hactenus quidem imperator nepos.

19 CAPUT V.

Dirus ab avo nuntius. Altera, et antiqua causa inter imperatores dissidii, solutior videlicet vita nepotis, et avi in illum contumeliæ.

Ὁ δέ γε πρεσβύτερος τῷ πρὸς τὸν ἔγγονον μίσει τὴν καρδίαν μᾶλλον οἰδαίνων, ἀγγέλλει διά τινος αὐτῷ τῶν συγκλητικῶν· Οἶσθα πρὸ καιροῦ τινος αἰτησάμενός με τὸ βασιλικὸν ἀποθέσθαι σχῆμα, καὶ

Cæterum senior odio in nepotem crudeliore concepto, per senatorem quemdam (59) hæc ei nuntiat: meminisse ipsum, quomodo alias ab se contenderit, uti ejus bona venia liceret posito or-

Jacobi Pontani notæ.

(57) Genus hominum valde improbum nautæ, perjurum, mendax, naves alienas et homines despolians: quos apologo quodam notavit Æsopus, dum eos dicit in tempestate multa diis vovere, quæ cum in littus salvi pervenerint, minime solvant; et cum quibus Bias navigabat impii, quibusque in sæva tempestate deorum opem implorantibus dicebat, *Tacete, ne vos illi hic navigare sentiant*, nautæ potissimum erant. Laertius, Euripid. *Hecuba*, ubi illa misera mulier captiva jam et serva mittit famulam, quæ petat a Græcis, ne quid in corpus filiæ Polyxenæ jam ad Achillis tumulum mactatæ designent illiberalius ac petulantius: Ἐν γὰρ μυρίῳ στρατεύματι ἀκόλαστος ὄχλος, ναυτική τ' ἀναρχία, κρείσσων πυρός. *Nam in numeroso excercitu indomita, seu infrenis turba est, nauticaque licentia, est*
D *igne violentior*. Sumpsit ergo ab Euripide Cantacuzenus, ut vides.

(58) In ms. hæc ætiologia non est.

(59) Nomina σύγκλητος et συγκλητικὸς, *senatus* et *senator*, quod mihi videor observasse, noster scriptor varie usurpat. Nunc enim proceres aulicos conciliumve aulicum, seu senatum imperialem, sive imperatorium, nunc belli duces conciliumve bellicum, et utrobique optimates, ac viros illustres primariosque sic appellat. Itaque raro transtulimus *senatus*, *senatores*, ne quis de civili senatu et senatoribus rem intelligendam putaret: fugienda est enim ὁμωνυμία. Hoc etiam loco, si placet, senatorem, virum nobilem Palatinum, aut consiliarium imperatoris, *einen Kammerherrn*, interpretare.

natu imperatorio privatum vivere, ac tum quidem se, quæ decuissent, respondisse : nunc autem petitione illa examinata statuisse, ex æquo et bono factam, petitaque concessurum, idque in præsens ei significatum velle, nihilominus successorem ejus præcipuo ipsum honore et amore dignaturum. Solio quidem haud assurrecturum accedenti, quando id privatis præstare imperatores morem non habent; quoties tamen accederet, stantem et erectum inventurum; qua ratione utrique dignitatem et jus suum conservatum iri. Hoc animo suo fixum immotumque sedere sciret. Respondit Andronicus nepos ea quæ paulo infra (60) ascribemus; verum prius memorandum est, unde quibusve momentis imperator ad huncce nuntium allegandum inductus sit. Nepos primo anno supra vicesimum decurso, intra Byzantii fines (61) omne tempus conterebat, nec quoquam ultra sinebatur progredi. Qui juvenili inflatus spiritu, et naturæ acrimonia effrenatior, longioribus sibi peregrinationibus interdictum indigne ferebat; nec illi secus erat, quam si carcere clausus teneretur. Nihilominus necessitati se submittens, avi imperata facessebat, intereaque, prout res ferebat, solatiola sibi quærens, captandis per venatum feris in agro Byzantino, et decursionibus equestribus ita vacabat, ut præ hac cura et sollicitudine putaretur nec somnum posse capere. Hoc genus occupationum illius ægerrime ferens avus (62), adolescentem aspe-

A εἰς ἰδιώτου τάξιν τελεῖν· ἐγὼ δὲ τότε μὲν ἀπεκρινάμην ὅσα προσῆκε· νῦν δ' ἐξετάσει τὸ πρᾶγμα δοὺς, καὶ καλῶς ἔχειν ἡγησάμενος ὅπερ αἰτεῖς, καὶ βούλομαι τοῦτο καὶ σοὶ δῆλον ποιῶ. Ὁ μέν τοι τὴν βασιλείαν διαδεξόμενος, ἐν τῇ πρώτῃ σε τιμῇ καὶ ἀγάπῃ τηρήσει, καὶ οὐχ ὑπαναστήσεται μὲν, σοῦ προσιόντος, τοῦ θρόνου· οὐδὲ γὰρ ἔθος βασιλεῦσιν ἐξανίστασθαι ἰδιώταις· εὑρήσεις μέν τοι προσιὼν, ὀρθὸν ἑστηκότα ὡς ἂν καὶ σοὶ τὸ τῆς τιμῆς, κἀκείνῳ τὸ τῆς βασιλείας δίκαιον περισώζοιτο. Ταῦτ' ἔδοξε, καὶ ἔσο ταῦτα εἰδώς. Πρὸς ταῦτ' ἀπεκρίνατο μὲν ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἃ μετὰ μικρὸν ἐροῦμεν· νυνὶ δὲ ἄξιον ἱστορῆσαι, ὅθεν κἀκ τίνος αἰτίας εἰς τούτους προήχθη τοὺς λόγους ὁ βασιλεύς. Ὁ νέος Ἀνδρόνικος, ἓν που καὶ εἴκοσι γεγονὼς ἔτη, περὶ B τὸ Βυζάντιον ἀεὶ διέτριβε μηδαμῇ συγχωρούμενος περαιτέρω προβαίνειν· οἷα δὲ σφριγῶν νεότητι, καὶ φύσεως ὀξύτητι τὸ ἀκάθεκτον ἔχων, ἐδυσχέραινε μὲν εἰργόμενος μακροτέρας τὰς ἀποδημίας ποιεῖσθαι, καὶ οὐδὲν ἄμεινον διέκειτο τῶν κατακεκλεισμένων φρουρᾷ· ἔστεργε δὲ ὅμως, τοῖς τοῦ βασιλέως καὶ πάππου προστάγμασι πειθόμενος ἀναγκαίως. Ὅμως δὲ αὐτῷ τινα παραμυθίαν ἐκ τῶν ἐνόντων κατασκευάζων, κυνηγεσίαις ἐσχόλαζε καὶ ἱπποδρομίαις, ὡς δοκεῖν μηδὲ ὕπνου μεταλαγχάνειν τῇ ἀσχολίᾳ τῇ περὶ ταῦτα. Ἐν οἷς ὑπεραχθόμενος ὁ πάππος καὶ βασιλεὺς, τραχύτερον ἐπέπληττε τὸν νέον, ὀνειδιστικοῖς τοῖς σκώμμασι βάλλων, οὐκ ἰδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν παρόντων

Jacobi Pontani notæ.

(60) Cap. 6.

(61) Urbs hæc nobilissima duo nomina habuit, antiquius Byzantium, recentius Constantinopolis ; de utroque dicendum. Vetus fuit oppidum in Thracia ad Propontidem, quod Byzantes classis Megarensium, eo coloniam deducentium dux condidit, quod conditum Pausanias Spartanus instaurasse et amplificasse dicitur. Tradit Zonaras, Constantinum Magnum parantem urbem sui nominis ædificare, primo Sardicum agrum, post Sigæum promontorium, tandem Chalcedonem et Byzantium delegisse. Cedrenus auctor est, Thessalonicæ fecisse initium ; sed peste interpellatum, reliquisse locum, et Chalcedonem profectum. Quam a Persis eversam cum restituere inciperet, ab aquilis admonitum fuisse, ubi Constantinopolim conderet, quod illæ architectorum regulas et funiculos sæpius raperent. Byzantiumque deportarent. Sozomenus et Zosimus narrant, cogitantem urbem sui nominis condere, quæ honore Romam æquaret, inter Ilium et Hellespontum spatium invenisse commodum, ibi fundamenta jecisse, partem muri in altitudinem eduxisse, post sedem commodiorem visum Byzantium. Quam cum Severus imperator superioribus annis, occiso Pescennio Nigro, qui imperium Orientis invaserat, diruisset, et in vici formam redegisset, ipse Licinio devicto, ejus ambitum dilatavit, muros extulit, ædificiis publicis privatisque ad usum et decus explere instituit. Postea utroque imperio in multas portiones diviso, Occidentalis Romam, Orientalis domicilium Byzantium esse voluit, vocatisque Orientis episcopis, magna cæremonia urbem novam Deo ac Virgini Matri consecravit, eamque novam Romam et Constantinopolim indigitavit, et ad dignitatem urbi addendam, ecclesiam ejus ad honorem patriarchatus evexit, eiusque episcopum Metropha- C nem post Alexandrinum sedere instituit. Hactenus illi. Si libet, vide etiam de conditoribus, et nomine urbis hujus quæ affert Petrus Bizarus, *Historiæ Genuensis*, lib. XII, in anno 1453. Vocatur sæpe a Græcis βασιλὶς τῶν πόλεων, *regina urbium*, seu *urbs imperatrix*. Noster infra, cap. 21, en quam honorifice de ea : Πόλιν οὕτω μεγάλην, καὶ πολυάνθρωπον, καὶ χρήμασι, καὶ ὅπλοις, καὶ στρατιώταις δυνατωτάτην, *urbem adeo amplam, et frequentem, pecuniaque, et armis, et militibus potentissimam.* Locum haud inelegantem ascribam ex epistola Matthæi Camariotæ, qua Constantinopolim a Turcis subactam lamentatur : *Cuncta nobis præsidia et ornamenta simul uno impetu erepta sunt. Patria capta est; cujus urbs in terris similis nulla, sed ejusmodi quæ non humana potuerit exstrui manu. Eadem magnitudine, et pulchritudine præstabilis, situ et venustate splendens, quam affirmare omnium* D *uspiam urbium maximam pulcherrimamque ausim; quam unam omnes sperabant et credebant in perpetuum ab omnibus mansuram inexpugnabilem; cui secundum Deum universi salutem credebant suam; quæ si oculus appelletur orbis terræ, aut cor, a vero non aberretur; de qua nemini non gloriari licebat; in qua civem ascriptum esse, non parum argumenti ad commendationem gloriamque habebat.* Hactenus ille. Vide etiam Nicetam ad finem Annalium. Invenio hanc urbem dictam Χριστούπολιν, quemadmodum Antiochiam Θεούπολιν.

(62) Venari, aucupari (nam et aucupio delectabatur juvenis, ut videbis), equestribus vacare lusibus, non sunt illiberales occupationes, nec principem, præsertim adolescentem, dedecent. Quare causæ nihil erat, cur senex morosus his vacanti adeo irasceretur, adeoque innocentem duriter increparet. Videntur aliæ quædam fuisse occupationes illius, nempe in scortis, comessationibus, noctur-

A καὶ τῶν της συγκλήτου καὶ τῶν κατὰ γένος προσηκόντων αὐτῷ. Πάντα μὲν οὖν ἐλύπει τὴν τοῦ νέου ψυχὴν οὕτως ὑπὸ τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς δοκοῦντος περιυβρίζεσθαι. Ὁ δὲ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἠνία, τοῦτ' ἦν, ὅτι πρὸς τοὺς παρόντας μαρτυρόμενος τὸ τοῦ ἐγγόνου διάστροφον δῆθεν ὁ βασιλεὺς, ἔλεγεν· Εἰ πρός τι τῶν ἀναγκαίων χρήσιμος οὗτος ἀποδειχθῇ, ζῶν μὲν ἄξιος βληθῆναι λίθοις ἐγώ· ἀποθανὼν δὲ, ἀνορυχθῆναι καὶ παραδοθῆναι πυρί. Μεταξὺ δὲ τῶν σκωμμάτων τούτων, (καὶ τί τοιοῦτον συνηνέχθη γενέσθαι;) ἦλθέ ποτε βασιλεὺς ὁ νέος τὴν συνήθη προσκύνησιν ἀποδώσων τῷ πάππῳ. Εἰσιὼν δὲ τοῦ οἰκίσκου τὴν θύραν, ἐν ᾧ καθῆστο συνήθως ὁ βασιλεὺς, ἐκ μαρτύρων οὖσαν τὴν φλοιὰν ἡρμοσμένην, συμβέβηκε τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λίθον τῷ μαρμάρῳ προσαρραχθῆναι. B Ἐφ' ᾧ διαταραχθεὶς οὐκ ὀλίγον ὁ βασιλεὺς, καὶ σιγῇ μὴ δυνηθεὶς καρτερῆσαι, Ὁρᾷς, εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ, ὡς, ὅπερ ἐγὼ λέγω, καὶ Θεὸς ἐπιμαρτυρόμενος ἄνωθεν, ἀνάξιον κέκρικέ σε τῆς βασιλείας, καὶ διὰ τοῦτό σε τὸ σύμβολον αὐτῆς τῇ πέτρᾳ προσαρράξαι παρακεχώρηκε; Τοῦτο παντὸς βέλους πικρότερον ἐλυμήνατο καὶ κατέτρωσε τὰ σπλάγχνα τοῦ νέου. Καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ ἀπελθὼν, ἔκειτο βαρέα στενάχων, ψυχὴν ἐρευγόμενος, ποιητικῶς εἰπεῖν.

rius castigat, et probris conscindit, non in secreto modo ac sine testibus, sed pluribus etiam proceribus et propinquis præsentibus. Adolescens vehementissimo dolore angi, qui videret ante ora omnium sibi tantas imponi contumelias. Præ cæteris vero eum excruciabat, quod audientibus aliis, ingenium ejus perversum ac distortum his verbis testificaretur: Si hic ad ullam rem conducibilem efficiendam reperietur idoneus, ego me dignum deputo, qui vivens lapidibus obruar, mortuus refodiar et, ignibus exustus, in cineres redigar. **20** Media inter talia scommata (quid aliquando simile factum meminimus?) forte adest die quodam juvenis, senem consueta adoratione impertiturus. Eo introeunte per humilem januam domunculæ, ubi avus pro consuetudine considebat, marmore incrustatos postes habentem, accidit pileum seu tiaram gemmatam, quam in capite ferebat (63), ad marmor allidi. Quo casu mire conturbatus imperator, nec voci iræque parcere potis, sublato clamore, Jamne intelligis, inquit, Deum dictis meis de cœlo perhibere testimonium, et te indignum judicari imperio; ideoque, quod est imperii symbolum [corona videlicet] in marmor impingi sustinuisse? Hoc verbum intima juvenis præcordia quovis telo dirius læsit, et acerbius consauciavit. Hinc se domum capessens, lectulo recumbebat, flebiles effundens gemitus, et, ut poetice dicam, animam ipsam eructans (64).

CAPUT VI.

Mittit legatum ad avum nepos: ejus viri virtus prædicatur. Summa legationis, secum atrocius agi, quam delicta mereantur; et illum oblivisci se patrem esse. Si pergat odisse, alium imperatorem designet. Avus memorans, quanto amore nondum etiam natum dilexerit, severitatem et rigorem excusat. Ad superiorem narrationem reditur, et interrupta contexuntur.

Ὅμως δ' ἑαυτὸν τῆς πολλῆς ἀθυμίας ἀναλαβὼν

Porro ut se ex ingenti ægritudine collegit, lega-

Jacobi Pontani notæ.

nis obambulationibus, in ære profundendo, et nominibus faciendis, cum inobedientia et contumacia erga avum, quæ Gregoras, nihil quidquam veritus memorat, infensior et iniquior eidem, ut apparet. At noster hic vel digna hæc non putat, ob quæ juvenis imperio privetur, quia scilicet peccata juventutis sint: *Dum ætas, dum tempus tulit* (ait ille senex in *Andria*) *sivi, animum ut expleret suum*; et alius ille in *Adelphis*, plus æquo indulgens: *Amet, scortetur, potet, faciat quod libet*; vel propter summum amorem, credo, ut famæ et honori ejus consulat, artificiose dissimulat, ac præterit. Etiam non semel jurantem inducit, nihil se tanta ira et odio avi dignum commisisse, sed a calumniatoribus se falso apud illum deferri. Quod an excusari possit, si Gregoras vera loquitur, equidem haud scio. Ac tanto minus fortasse potest, quod initio historiæ se veritatis tam amantem ostenderit. Verumtamen non ita dissimulat, quin quem toties defendit et excusat, propemodum manifeste prodat. Intra enim ipsum adolescentem se flagris digna perpetrasse confitentem facit. Atqui venatus et decursus equestris flagris digna non sunt. Quanquam vero modum in his excedere potuit (imo excessit, cum præ studio rerum istarum somnum capere non potuerit, ut audisti, et mira narrat in hoc genere de canibus et avibus ejus Gregoras, etiam imperatoris), tamen non hanc, sed aliam quamdam intemperantiam esse putarim, quam in se flagris puniendam confessus est. Nihilominus ista vitia magnis ac splendidis postea vir- C tutibus emendata sunt, et cum Cantacuzenus amore, tum Gregoras odio peccare, et ille quædam vera omisisse, hic multa non vera in medium attulisse potuit.

(63) Græce est, τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λίθον, lapidem supra caput, lapidem utique pretiosum, qualibus pileus ille distinguebatur. Et fortassis hic λίθος in apicem coronæ ejus insertus, visendæ magnitudinis erat. Certe etiam lib. IV dicitur λίθῳ κεκοσμημένος πῖλος. Subjicit mox, imperii esse symbolum. Unde patet συνεκδοχικῶς locutum; nam non lapis, quantumvis pretiosus, sed corona, tiara, aut diadema symbolum ac signum est imperii. *Cassidis formam hodieque retinent uscufiæ Turcarum*, inquit in *Pandecte historiæ Turcicæ* Leunclavius, *instar pileoli rotundi, ovalis figuræ, vel rotundi calicis, absque pedunculo factæ: cujusmodi coronas ovales ex auro solido gestare solebant imperatores Græci, planeque talis etiam imponebatur* D *Theolepto patriarchæ, cum nos Constantinopoli essemus, a duobus aliis tunc ibidem præsentibus patriarchis, Sylvestro Alexandrino, et Michaele Antiocheno, die 10 Martii, anno Christiano 1585, quo tempore ab eis inaugurabatur, quod Græci vocant, in thronum collocari. Solent hodieque Genitzari et alii ditiores ex auro solido factas uscufias gestare. Becos ipse vidi sic ornatos, qui sultani Turcarum cursores sunt, circum ipsum semper obambulantes, cum e saraio, seu palatio prodit.*

(64) Præcedit, βαρέα στενάχων, quomodo Homerus loquitur. Ψυχὴν ἐρευγόμενος ipsene finxerit, an

tionem ad avum decernit, cum ut furorem ejus mitiget, eumque ad lenitatem ac mansuetudinem traducat, tum ut causam cognoscat, ob quam ille sibi tam infensus atque infestus sit. Legat igitur Josephum quemdam, virtute et doctrina conspicuum (65), et per omnium ora volitantem. Qui, quanquam lucernam sub modio abscondere pro virili niteretur, nihil tamen promovebat, quando effatum Domini[a] non potest ullo modo intercidere. Eo siquidem claritudinis pervenerat, ut communibus imperatoris, sacræ synodi, universi senatus suffragationibus in pontificia hujus novæ Romæ cathedra collocandus censeretur: etsi ipse, ob modestiam animi moderationemque singularem repugnans, fastigium et magnitudinem dignitatis religiose declinaret. Ergo [hujus oratoris ore] imperatorem avum sic alloquitur (66): Quandoquidem parentibus singulis (67) præcipuum quemdam amorem erga liberos natura ingeneravit, rationi consentaneum est utique, ut ii errata etiam eorumdem obtegere et occultare velint. Quod si pater unus aliquis filium copiose 21 atque honorifice laudaverit, non effugiet, quin auditores illas laudes ementitas, et laudatorem ob charitatem propensionemque naturalem deceptum magnopere suspicentur. Contra ea, si filium vel levi reprehensione perstrinxerit, rursus ex diametro nimium fuisse reprehensum interpretantur, et adæque arguunt. Igitur cum tu, pater meus, tam valde mihi irascaris, multaque et varia in me convicia et maledicta assiduo jactes, quodque omnium durissimum, et a quo non solum dicendo lingua, sed etiam audiendo aures meæ abhorrent, cum capiti tuo frequenter malam pestem imprecatus sis, si ego unquam ad ullum operæ pretium faciendum habilis et appositus viderer: quodque vel ipsa morte amarius est, cum minuta quædam et fortuita eventa cœlestes significationes, divinique consilii demonstrationes existimes, quibus ad populos imperio regendos ineptus ostendar, quis, quæso, Romanorum hæc audiens, non te maria tota improborum facinorum (68) mecum de me conscire arbitrabitur? Ideo autem modica quædam ad

A ἔγνω δεῖν πρεσβείᾳ χρήσασθαί τινι πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα, ἅμα μὲν καὶ τὴν ὀργὴν ἐκμειλιξόμενος τὴν ἐκείνου καὶ πραότερον καταστήσων, ἅμα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἐθέλων μαθεῖν δι' ἣν πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς οὕτως ἐκπεπολέμωτο. Πέμπει δή τινα τῶν ἐπ' ἀρετῇ καὶ φιλοσοφίᾳ γνωρίμων, καὶ παρὰ τοῖς ἁπάντων στόμασι κείμενον Ἰωσήφ. Ὃς ἐφιλονείκησε μὲν, τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον, τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον κρύψαι, οὐκ ἠδυνήθη δὲ, τοῦ Δεσποτικοῦ λόγου πάντως μὴ δυναμένου διαπεσεῖν. Ἀλλ' εἰς τοσοῦτον ἦλθε περιφανείας, ὡς ψήφῳ κοινῇ βασιλέως τε καὶ συνόδου τῆς ἱερᾶς, ἔτι δὲ καὶ συγκλήτου πάσης, τῶν ἐκκλησιαστικῶν θρόνων τῆς νέας ταυτησὶ Ῥώμης ἄξιος ἀποδειχθῆναι, κἂν αὐτὸς τῷ λίαν ταπεινῷ καὶ μετρίῳ τοῦ ἤθους ἀπώσατο τὴν ὀξίαν, τὸ τῆς καθέδρας ὕψος, καὶ τὸ μέγεθος εὐλαβηθεὶς τῆς ἀρχῆς. Τούτῳ δὴ χρησάμενος B πρεσβευτῇ, ἀναφέρει δι' αὐτοῦ τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ τοιάδε· Τῶν γεγεννηκότων πάντων πρὸς τοὺς ἐξ αὐτῶν φυσικῇ τινι κεκρατημένων στοργῇ, εἰκός ἐστι δήπου καὶ τὰ τῶν παίδων ἐλαττώματα συσκιάζειν ἐθέλειν. Κἂν τις ὑπὲρ τοῦ παιδὸς πολλούς τινας διεξέλθῃ καὶ θαυμασίους ἐπαίνους, ὑποψίαν οὐ μικρὰν τοῖς ἀκούουσι παρέχει, ὡς οὐ τοῦ παιδὸς ὄντος τοιούτου, ἀλλὰ πολλῷ τῷ μέτρῳ λειπομένου τῶν ἐπαίνων, αὐτοῦ δὲ ἀπατωμένου διὰ τὴν σχέσιν τὴν πρὸς αὐτόν. Ἂν δ' ὁ πατὴρ τῷ παιδί τινα καὶ μικρὸν προστρίψηται ψόγον, πάλιν ἐκ διαμέτρου πολλαπλασίονα τὸν ψόγον ὑπονοοῦσι, τὴν ἴσην προστιθέντες αἰτίαν. Σοῦ τοίνυν τοῦ πατρὸς κατ' ἐμοῦ τοῦ παιδὸς οὕτως ἐξωργισμένου, C καὶ πολλὰς καὶ ποικίλας ὁσημέραι καταχέοντος τὰς λοιδορίας καὶ τὰ ὀνείδη, καὶ τὸ πάντων ἐμοὶ βαρύτατον, καὶ ὃ μήτ' ἀκούειν, μήτε λέγειν ἀνεκτὸν ἐμοὶ, κατὰ σεαυτοῦ πολλάκις τὰ δεινότατα ἐπαρωμένου, εἴποτ' ἐγὼ πρός τι τῶν χρησίμων εὐφυῶς ἔχων φανείην· τὸ δ' ἔτι ὂν θανάτου πικρότερον, τὸ καὶ μικρά τινα συμβάματα ὡς ἔτυχεν ἐκ τοῦ συμπεσόντος γεγενημένα, θεοσημείας καὶ Θεοῦ βουλῆς ἀποκαλύψεις ἡγεῖσθαι, ἐμὲ τῆς βασιλείας οὐκ ἄξιον ἀποδεικνύντος, τίς ἔσται Ῥωμαίων ὃς ταῦτα ἀκούων, οὐ θαλάσσας ὅλας κακῶν ἐμοὶ συνειδέναι λογιεῖται τὸν πατέρα; Καὶ διὰ τοῦτο καὶ

[a] Matth. v, 15.

Jacobi Pontani notæ.

ab Homero, aliove poeta sumpserit, et an priorem vocem mutaverit, si forsitan μῆνιν fuit, ignoro.

(65) Philosophia non semper est illa divinarum humanarumque rerum cognitio: sæpe enim liberalem doctrinam, seu eruditionem ingenuam, seu φιλολογίαν Græci hoc verbo exprimunt. Isocrates in primis (ex quo plura testimonia Budæus profert) qui etiam oratione περὶ τῆς εἰρήνης in fine, φιλοσόφους vocat homines litterarum studiosos, quia et φιλοσοφεῖν, σπουδάζειν significat. Sacri scriptores Græci studium vitæ innocenter et sancte agendæ frequentius φιλοσοφίαν nominant, quia nimirum *timor Domini disciplina sapientiæ*, Proverbiorum capite decimo quinto.

(66) Amat noster historicus orationes, quæ directæ vocantur, hoc est, per primam personam et indicativum modum conceptas (quod in præfatione lectorem monuimus), et hoc etiam in lega- D tionibus servat: ubi legati personam mittentis in dicendo induunt. Primum exemplum est hoc Josephi. Quo res fieret planior, illas voces, *hujus oratoris ore*, de nostro addendas duximus.

(67) Sæpius avum patrem nominat; vere enim pater est, quamvis non proximus, sed major, hoc est, antiquior. Unde Germanis, *Grossvater*: et defuncto Michaele patre naturali, avus erat ei patris loco. Diligebatur item ut a patre filius, et reverebatur cum vicissim ut filius patrem; hoc enim de se credi vult.

(68) Cum proverbio dicamus, mare bonorum, sicut, mare malorum, pro innumerabilibus bonis ac malis, sententia postulat, ut κακῶν hic non *malorum*, sed *vitiorum*, aut *malorum facinorum* interpretemur. Auxit rem valde, cum adjecit ὅλας, *tota*, dixitque θαλάσσας τῶν κακῶν.

μικρά τινα προχεῖσθαι τοῖς ἔξω, δεῖγμα τοῦ A κεκρυμμένου πλήθους τῶν ἀφορήτων κακῶν καί σοι τῷ πατρί· ὅπου γε καὶ θαυμάζοντός σου καὶ πολλοὺς ἐπαίνους διεξιόντος, καὶ πλέον σεμνύνοντος ἢ προσῆκε, τούτοις δὲ εἰκὸς ἦν τὸν ἔπαινον ὑποπτεύειν, τῇ πρὸς τὸν παῖδα διαθέσει τοῦτο λογιζομένους. Ταῦτ' ἔστιν ἅ με λυπεῖ, καὶ τὴν ζωὴν ἀηδεστέραν ποιεῖ θανάτου. Ἁμαρτάνειν μὲν οὖν ὁμολογῶ καὶ πληγῶν ἄξια καὶ μαστίγων· καὶ ἦν ἂν ἐμοὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἡ μεγίστη, εἴ γε ἐν τῷ κεκρυμμένῳ παρὰ σοῦ τοῦ πατρὸς τῶν σφαλμάτων χάριν ἐμαστιγούμην· τὸ δ' εἰς τούτων ἐξάγεσθαι τὴν ὀργὴν, ὡς καὶ πολλῶν παρόντων οὕτω προπηλακίζεσθαι, πάντων ἀνιαρώτερον. Ἂν τοίνυν Ἵλεων ἐπιβλέψας ὁ Θεὸς ταῖς ἐμαῖς ἁμαρτίαις, ὁδηγήσει B καί σε πρᾳότερόν μοι γενέσθαι καὶ συμπαθεῖν ὡς υἱῷ, τοῦτ' ἂν εἴη βέλτιστον· εἰ δ' ὁμοίως ὥσπερ νῦν κἀν τοῖς ἐφεξῆς τελεῖσθαι μέλλει, ἕτερος προβληθήτω σοι βασιλεὺς, ὃς ἄν σοι δόξῃ χρήσιμος καὶ καλός. Ταῦτα διαπρεσβευσάμενος Ἰωσὴφ ἐξ Ἀνδρονίκου βασιλέως πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα. Εἶτα καὶ παρ' ἑαυτοῦ συχνούς τινας ἐγκωμίων λόγους τοῦ νέου βασιλέως διεξελθόντος, καὶ πράως πως καθαψαμένου τοῦ βασιλέως, ὡς τραχύτερον ἢ προσῆκει προσφερομένου τῷ νέῳ, ἀντεμήνυσε καὶ αὖτις τοιαῦτα· Τῶν ἄλλων πάντων πατέρων ἅμα τῇ τῶν παίδων γεννήσει τὸ πρὸς αὐτοὺς φίλτρον κτωμένων καὶ συναυξανόντων αὐξανομένοις, αὐτὸς οὕτως ἐφίλησά σε καὶ πρὶν εἰς φῶς προσελθεῖν, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν διαβεβοημένων ἐπ' ἀρετῇ, καὶ C Θεῷ προσεγγίζοντα βίον ζῶντας μάρτυρας ἔχειν τοῦ φίλτρου. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδεὶς ὃν οὐ πολλὰ πολλάκις ἱκέτευσα, θερμοτέρας καὶ συχνὰς ὑπὲρ σοῦ Θεῷ προσάγειν εὐχὰς, ὡς μὴ μόνον μηδὲν δυσχερὲς ἀπαντῆσαι τῇ σῇ γεννήσει, ἀλλὰ καὶ τεχθέντα, πάντα ἄριστον καὶ τῶν τοσούτων εὐχῶν ἄξιον ἀποδειχθῆναι. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐγὼ, προπετῶς μὲν διὰ τὸ μὴ τὸ θαῤῥεῖν ἔχειν ἐκ τῆς τοῦ βίου διαστροφῆς, ἔπραττον δ' οὖν ὅμως, πολλὰ πολλάκις ἐδάκρυσα προσευχόμενος τῷ Θεῷ, ὥστε σε καὶ γεννηθῆναι, καὶ γεννηθέντα τῶν ἐμῶν εὐχῶν ἄξιον ἀποβῆναι. Ὃν οὖν ἔτι τοῖς μητρικοῖς θαλάμοις ἐνδιατρίβοντα οὕτως ἐφίλησα καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον, πῶς εἰς τοσοῦτον ἡλικίας προσήκοντα νῦν, μισεῖν εἶχον καὶ ἀποσείεσθαι; οὐκ ἔστι σὺν λόγῳ φθέγ- D

A alios abs te profundi (69), ut argumento sint, quam multa adhuc et intolerabilia, etiam tibi patri, crimina mea conscientia tua constricta teneantur; cum te nepotem admirante, et multis laudibus plus æquo efferente ac honorante, illos ipsos prædicationem eam suspectam habere, paternoque affectui attribuere magis decuisset. Hæc sunt quæ me torquent, vitamque mihi morte ipsa insuaviorem reddunt. Peccasse me, et plagis ac flagris expianda commisisse non ibo inficias, summique beneficii loco numerarem, si in abdito tua manu, pater, pœnas a me repeteres (70) : verum usque eo laxare habenas iracundiæ ut, quamvis in præsentia multorum ita maledice me laceres, id est quod mœrorem mihi parit incredibilem. Si B itaque Deus misericordibus oculis delicta mea respiciens, te quoque ad humanitatem, et misericordiam mihi, utpote filio tuo, impertiendam inflexerit, nihil acciderit mihi optabilius. At si in posterum nihilominus tam aversa a me voluntate futurus es, quem probaveris, hunc imperatorem pro me designes licet. Hæc Josephus legatus nepotis apud avum exposuit. Postea cum eumdem nepotem sua sponte affatim collaudasset, verbisque mitioribus senem molliter arguisset, qui inclementius, quam pro æquo et bono se in adolescentem gereret, ille vicissim talia referenda dedit: Cum patres reliqui omnes, quando cœlo frui cœperunt liberi, tum primum **22** eos amare C incipiant, quem amorem ipsis crescentibus adaugent et amplificant, ego te adeo miris modis amavi (71), etiam antequam in auras luminis exires, ut non paucos quoque spectata vitæ sanctimonia hujus rei testes habeam. Non enim est, non est, inquam, illorum ullus, quem non sæpe impensius rogaverim, ardentes et crebras Deo preces fundere, non tantum, ut ne quid sinistri in ortum tuum incideret, verum etiam ut natus undequaque optimus, votisque tam multis dignus redderes. Quin ego ipse, temere quidem, fateor, quando a moribus meis parum sanctitatis norma directis, impetrandi fiduciam petere nequibam, tua causa complura feci, nec raro lacrymans Deum oravi, ut et nasci posses, et natus talis evaderes, D qualem ego te ab ipso poposcissem. Quem ergo

Jacobi Pontani notæ.

(69) Manet in metaphora, quod tamen non semper est necessarium. Dixerat enim, θάλασσα κακῶν. Ideo nos quoque non, *proferri*, quod poteramus, sed *profundi* transtulimus; mare enim, quoniam aqua constat, funditur. Et alioqui etiam sic loquimur, aliquid effundere, pro, cum affectu vel ex affectu aliquo proloqui. Item simpliciter, ut Cicero *De orat I. Effudi vobis omnia*. Et poetice, *Hæc effudit pectore dicta*.

(70) Vel quia forsitan *pro magno peccato paululum supplicii satis erit patri*, ut Terentius ait. Vel quia naturale est malle a propinquis quam alienis vapulare, quod misericordiam speramus ab iis, qui in nos crudeles propter sanguinis communionem esse non possunt. David quoque a Deo tanquam a patre, quam ab hominibus puniri malebat: *Coarctor nimis. Sed melius est, ut incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ ejus sunt) quam in manus hominum* (II *Reg.* XXIV).

(71) Gregoras principio lib. VIII: *Andronicum tanto amore prosecutus est avus, ita ejus aspectu gavisus, ut omnes et ante et post natos filios, filias, nepotes multo minoris faceret, omnesque quam hunc unum perire mallet, si optio daretur, tum ob firmiorem imperii successionem, tum propter ingenii præstantiam, tum propter vultus majestatem; forsitan et similitudo nominis aliquid ad benevolentiam contulit. Quibus de causis eum apud se regia disciplina instituendum, ejusque conspectu noctu atque interdiu fruendum esse, lætandumque censuit.*

etiam tum in materni uteri penetralibus latitantem (72) sic effuse et immense dilexi, eum ad hunc ætatis florem provectum odisse, et a me repellere, qui tandem potui? Haud istuc cum ratione dicitur. Quod autem in te emendando rigidior, et in objurgando aculeatior fui, non id potius in odii, quam in perfectæ charitatis et paternæ sollicitudinis indicium certissimum trahi debet: ut qui studuerim filium meum omnibus florere laudibus, præsertim jam ad tanti imperii culmen ascendentem, in quo et parvissima labes sapientibus videri maxima queat (73): siquidem omnis honestatis exemplum universis propositus, ea propter ad splendorem virtutum omnium merito expoliendus sit. Hac tam placida et benigna responsione delinitus adolescens, per certum hominem festive gratias egit. Ac toto biennio insequente a malo quies, et respiratio fuit, avo nepotem amicius intuente, et si quando res tulisset, parcius increpante: ut et ipse nepos, quasi tantummodo commonefactus, id gratum sibi evenire confirmaret. Sed et ita antea faciebat vivente imperatore Michaele, verum eo mortuo, et ad cætera quod attinet efferatum gessit animum in juvenem, et illius, cujus supra mentionem fecimus, recordatione tactus (quomodo scilicet ex iniquis ejus increpationibus mœstior, per internuntium ei dixerat: Siquidem amaritudinem adversus me deponis (74); sin autem, alium pro arbitratu imperatorem creato) renuntiari eidem hæc verba jussit: Quod aliquando desiderabas, ejus nunc faxo compos fias; alius enim in locum tuum imperator asciscetur, qui te potissimis honestabit honoribus. Tunc quidem Andronicus **23** hunc in modum responsum reddidit:

A γεσθαι ταῦτα. Τὸ δέ με τραχυτέραις χρῆσθαι ταῖς διορθώσεσι, καὶ δάκνουσι καθάπτεσθαι λόγοις, οὐ μίσους τεκμήριον χρὴ ποιεῖσθαι, ἄκρας δὲ μᾶλλον ἀγάπης, καὶ κηδεμονίας πατρὶ πρεπούσης, βουλομένῳ τὸν υἱὸν διὰ πάντων ἄριστον εἶναι, καὶ μάλιστα πρὸς ὄγκον τηλικαύτης ἀρχῆς ἐπιβαίνοντα ἤδη. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ καὶ τὸ φαυλότατον τῶν ἁμαρτημάτων παρ' εὖ φρονοῦσι μέγιστον ἂν κριθείη, ὡς μίμημα παντὸς καλοῦ πᾶσι κειμένῳ, καὶ διὰ τοῦτο εἰς κάλλος ἀπεξέσθαι διὰ πάντων δικαίῳ ὄντι. Ταύταις ταῖς ἀποκρίσεσιν οὕτως ἡμέροις οὔσαις καὶ προσηνέσι καὶ ὁ νέος χαριεστέρας ἀντέπεμπε τῷ βασιλεῖ τὰς εὐχαριστίας. Καὶ δυσὶν ἔτεσιν ἐφεξῆς ἐλώφησε τὸ κακὸν, τοῦ βασιλέως εὐμενέστερον ἐπιβλέποντος τῷ ἐγγόνῳ· εἰ δέ ποτε καὶ ἐπιπλήττειν ἔδει, συμμέ- B τρως τοῦτο ποιοῦντος, ὡς καὶ τὸν νέον, οἷα δὴ νουθετούμενον, χάριν ὁμολογεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔτι περιόντος βασιλέως τοῦ Μιχαήλ· ἐπεὶ δ' ἐτεθνήκει, τά τε ἄλλα ἐκπεπολέμωτο πρὸς τὸν ἔγγονον ὁ βασιλεὺς, καὶ δὴ καὶ ὃ μικρῷ πρόσθεν εἴρηται μεμνημένος (ὡς ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἀλγυνόμενος ταῖς πέρα τοῦ δέοντος ἐπιπλήξεσι μεμήνυκε πρὸς αὐτὸν, ὡς Εἰ μὲν μεταβάλοις τῆς εἰς ἐμὲ πικρίας· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἕτερος ὃν ἂν ἐθέλῃς προβεβλήσθω σοι βασιλεὺς), ἀντεμήνυσεν αὐτῷ νῦν καὶ αὐτὸς, ὡς Ὃ πρόσθεν ἐζήτεις, γενήσεται νῦν, καὶ ἕτερος ἀντὶ σοῦ προβληθήσεται βασιλεὺς, σοῦ τὰς πρώτας παρ' αὐτοῦ τιμὰς καρπουμένου. Πρὸς ταῦθ' ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἀπεκρίνατο τοιαῦτα·

CAPUT VII.

Purgat se de verbo suo nepos; dolentem, et conturbatum dixisse, sperantemque paternum animum ad misericordiam ita commoveri posse. Veniam petit. Magnus domesticus e Thracia reversus acta cognoscit: fidem et operam suam usque ad aras spondet. De perfugii loco deliberatur. A Crale Triballorum principe legatio, et Callinici legati astus.

Qui ira, dolore, aut alio quopiam graviore affectu concitantur, neque quid dixerint in illa perturbatione, neque quid fecerint, meminisse solent. Nec mirandum eos dictorum oblivisci. Cum enim non sentiant vel ad exiguum tempus, quid agant, multo minus verborum præteritorum recordari queunt. In quos vero seu verbo, seu re aliquid officii collatum est, illi vel in multos annos acceptorum

C Τοῖς ἐξ ὀργῆς ἢ λύπης ἤ τινος τῶν τοιούτων τεταραγμένοις τοὺς λογισμοὺς, ἀκόλουθόν ἐστι μήθ' ὧν λέγουσι μήθ' ὧν δρῶσιν ἐν τοῖς τῆς ταραχῆς καιροῖς παρακατέχειν τὴν μνήμην. Ὅπου γὰρ μήθ' ὧν πράττουσιν αἰσθάνονται κἂν πρὸς βραχὺ, σχολῇ γ' ἂν μεμνήσονται λόγων παρεῤῥυηκότος χρόνου. Οἱ δέ γε παρά τινος λόγοις ἢ πράγμασιν εὐεργετούμενοι, καὶ εἰς πολλοὺς ἐνιαυτοὺς τὴν μνήμην

Jacobi Pontani notæ.

(72) Non opinor quemquam scriptorem uterum mulieris, seu parientis uterum vocasse thalamum. Recordor autem in sacris Litteris de Salvatoris nostri ortu legi, *tanquam sponsus procedens de thalamo suo*. Ubi consensu theologorum sanctissimæ Virginis Mariæ uterus intelligitur, in quo velut thalamo eam sibi Filius Dei, carne ex ea indutus, sponsam copulavit. Et quoniam Cantacuzenus libenter vocibus divinarum Scripturarum utitur, de matre Andronici et partu ejus cogitanti, hoc verbum, seu hunc Scripturæ locum occurrisse existimemus licet.

(73) Juvenalis *Satyra* 8:

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Esse solet, quanto major qui peccat habetur.

Bene, *sapientibus*, nam hi longe cernunt acutius quam vulgus, et judicant verius. Ergo sapientes a regibus perfectionem maximam requirunt, eorumque peccatis non facile ignoscunt. Ipsemet Cantacuzenus extremo quarto, cap. 48, en quam præclare, dum filium Matthæum a cupiditate imperandi absterret: *Non enim quemadmodum aliis, si vitam solute transegerint, sic etiam imperatoribus usuvenit, ut damnum ad ipsos modo pertineat, sed et bona* D *et mala ipsorum subditis communia sunt: et imperatoris animam omnis virtutis speculum atque archetypum esse oportet: alioqui non solum suæ, sed et aliorum segnitiei pœnas persolvet.*

(74) In Evangelio, *si quidem fructum fecerit: sin autem, succides eam*. Genus loquendi ἐλλειπτικόν. Subauditur, bene res habebit, aut tale quidpiam. Latini quoque sic loquuntur, atque adeo ipse Cicero. Notatum est alicubi a Budæo in Pandectas.

παρακατέχουσι τῶν εὐεργετημάτων. Ἡμέρου γὰρ A οὔσης τῆς ψυχῆς καὶ καθεστηκυίας, καὶ ταῖς εὐεργεσίαις ἐνηδομένης, ὡς ἐν χαλκῷ συμβαίνει καὶ τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων ἐγκολάπτεσθαι τὰς μνήμας. Καὶ αὐτὸς τοίνυν, ὦ βασιλεῦ, ὧν μὲν ἐφθεγξάμην ἐν οἷς ἠγανάκτουν, ἐπιλέλησμαι παντελῶς· ὧν δ' ἠκηκόειν εὐεργετούμενος παρὰ σοῦ, οὕτως ἔχω τὴν μνήμην ἀνθοῦσαν καὶ νεαρὰν, ὡς δοκεῖν οὔπω χθὲς καὶ πρώην ἀκηκοέναι. Καὶ σὲ δὲ αὐτὸν ἐλογιζόμην, τὸν ἴσον ἐμοὶ διακεῖσθαι τρόπον· καὶ ὧν μὲν ὀργιζόμενος ἐφθέγξω, τὴν ταχίστην τὴν μνήμην ἀποβαλεῖν· ὧν δὲ εὐηργέτηκας, ἀσφαλῶς παρακατέχειν. Νῦν δὲ τοὐναντίον ἅπαν ὁρῶ συμβαῖνον. Τοὺς γὰρ τῆς εἰρήνης λόγους βυθῷ Λήθης φέρεσθαι παραδοὺς, τοὺς ἐξ ἀμετρίας ἐξενηνεγμένους λύπης εἰς B μέσον ἄγεις. Ἐγὼ δ' ὅτι μὲν εἰρήκειν ἀνεμνήσθην ἀκηκοώς· οὐ μὴν ὡς δή τι τῶν αἰσχίστων τὴν βασιλείαν ἀποποιούμενος, τοιαῦτ' εἰρήκειν. Ἦ γὰρ ἂν ἦν παντάπασιν ἐστερημένος φρενῶν, καὶ ἀχαριστίας ὑπερβολὴν καταλιπὼν οὐδεμίαν, εἰ ἃ Θεὸς ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ σὺ αὐτὸς ὁ κύριος καὶ πατὴρ, πᾶσαν εὐεργεσίαν ὑπερβαίνοντα ἐχαρίσασθε, ταῦτ' αὐτὸς ἀνοήτῳ καὶ παραβόλῳ φρενὶ ὥς τι τῶν ἀχρήστων ἀπεβαλόμην. Ἀλλ' ἐκ λίαν ἐνωδύνου καὶ τεταραγμένης ψυχῆς τοὺς τοιούτους λόγους προήειν, λογιζόμενος ὅτι τὸ λίαν ἐνώδυνον καὶ οἷον πικρίας γέμον τοῦ παιδὸς φθέγμα, πρὸς συμπάθειαν κάμψει τὰ σπλάγχνα τὰ πατρικά· ὃ δὴ καὶ κατὰ γνώμην ἐμὴν ἀπέβη, καὶ πολλῆς ἀπέλαυσα μέχρι δεῦρο τῆς εὐμενείας τῆς πατρικῆς. Νῦν οὖν εἰ μέν ἐστί τις ἐξελέγξων C ἄξιά μέ τινα εἰργασμένον θανάτου, οὐ παραιτήσομαι τὸ δικαίως ἀποθανεῖν. Εἰ δ' ἄρα τοιαῦτ' ἔστι τὰ ἐγκλήματα ὡς παιδείας δεῖσθαι καὶ μάστιγος πατρικῆς, τὰ μὲν ἀφήσεις, ὡς καὶ αὐτὸς παρὰ τοῦ μεγάλου Βασιλέως καὶ θέσει Πατρὸς τὴν τῶν πλημμελημάτων συγχώρησιν ἐξαιτούμενος ὁσημέραι· ὑπὲρ δὲ τῶν, ἔξεστί σοι δίκας λαμβάνειν τῶν πλημμελημάτων ἀξίας, τοὺς τοιούτους ἐπαχθεῖς καὶ παντὸς βαρυτέρους φορτίου μακρὰν ἡμῶν ἀπελαύνοντι λόγους. Τοιαῦτα καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου ἀποκριναμένου τῷ πάππῳ, αὐτὸς μὲν πρὸς τὴν ἀπολογίαν ἀντεῖπεν οὐδέν· βαρεῖαν δ' ἦν τῇ σιγῇ καὶ τοῖς ἤθεσι τὴν ὀργὴν ἐνδεικνύμενος τῷ ἐγγόνῳ. Ὁ μέντοι μέγας δομέστικος ἐκ Θρᾴκης ἐλθὼν ἐπεὶ ἐπύθετο τὰ συμβάντα παρὰ βασιλέως τοῦ νέου, D

A memoriam custodiunt. Quia namque mitis eorum beneque compositus est animus, et beneficio delectatur, fit, ut cum verba tum benefacta illi tanquam in æs insculpta altissime hæreant. Ac me sane eorum quæ locutus sum, dum stomacho et indignationi serviebam, funditus cepit oblivio: quæ autem abs te mihi benefaciente audivi, ita vigent, itaque recentia sunt in pectore meo, ut ea nec heri quidem ac nudiustertius, sed, quod amplius est, hodie primum his auribus hausisse me putem. Te vero perinde affectum rebar, quæque per iram exprompsisses, eorum citissime abjecisse memoriam: quæ autem merita in me collocasses, ea te etiam atque etiam recordari. Atqui aliter multo rem evenisse intelligo. Nam ser- B mones meos de pace Lethæis volvendos aquis permittens (75), quæ immodico dolore stimulatus effuderam, ea nunc in medium adducis. Quæ ego audiens, dixisse me veni in memoriam! Verumtamen non quod imperium, ut quidpiam turpitudinis et infamiæ plenum repudiarem, illa dixi. Profecto enim nullam partem mentis possiderem, nec esset quidquam me ingratius, si quæ Deus rex regum, et tu ipse dominus ac parens meus, ultra omnem beneficentiæ modum donavistis, ea insipienter ac temere ceu inutilia rejicerem. Quid igitur? animi acerbius dolentis, et perquam conturbati, confidentisque ægritudine et amaritie refertam nati vocem paterna viscera ad sympa- C thiam emollituram, illa fuit oratio; idque factum, ut volui. Nam hucusque patria mihi abs te benevolentia tributa est. Nunc si quis est, qui me capitalia designasse convincet, meritæ mortis supplicium non deprecabor. Quod si **24** talia sunt crimina mea, ut paterna duntaxat castigatione verberibusque expianda videantur, eorum mihi gratiam facies, cum ipse quoque a magno Imperatore (76), qui nos æqualiter omnes adoptavit, peccatorum tuorum veniam preceris quotidie. At quæ ego in te commisi, digna pœna vindicabis, si molestas hasce omnique onere intolerabiliores voces procul a me abstinueris. Hac defensione explicata, avus eam nec verbo refellit, silentio vero ipso et gestibus contra nepotem ira æstuare D visus est. Cæterum (77) magnus domesticus e

Jacobi Pontani notæ.

(75) Lethe palus inferorum, ab oblivione nominata, quod mortui omnium rerum hujus vitæ obliviscantur. Quin autem historicus iterum, ut alibi, poetice loquatur, nullus dubito; et est hæc quoque una historiæ proprietas, uti poeticis loquendi generibus, in quo apud Latinos conspicuus est Livius. Ovidius in Ibin:

Et tua lethæis acta dabuntur aquis.

Et i *Trist.*, eleg. 7:

Cunctane in æquoreos abierunt irrita ventos?
Cunctane lethæis mersa feruntur aquis?

(76) Agapetus diaconus ad Justinianum imperatorem libello pulcherrimo, quo imperatorem præceptis format: Συγγνώμην αἰτούμενος ἁμαρτημάτων, συγγίνωσκε καὶ αὐτὸς τοῖς εἰς σὲ πλημμελοῦσιν, ὅτι ἀφέσει ἀντιδίδοται ἄφεσις, καὶ τῇ πρὸς ὁμοδούλους ἡμῶν καταλλαγῇ, ἡ πρὸς Θεὸν φιλία καὶ οἰκείωσις· *Cum delictorum tuorum veniam a Deo petas, ipse quoque te offendentibus ignosce, quoniam remissioni retribuitur remissio, nostræque cum conservis reconciliationi, Dei amicitia et familiaritas.* Simili sententia usum inveni B. Epiphanium, ad Eudociam Augustam, Arcadii conjugem, cum illa de injuriis sibi a Joanne Chrysostomo illatis, eidem conquereretur, ut est legere in Vita ejusdem Chrysostomi apud Metaphrasten.

(77) Hæc alia deliberatio est. Illa prior inter domesticum et Syrgiannem in Thracia fuit, hæc inter domesticum, et juniorem Andronicum suscipitur. Et intelligimus rediisse in Thraciam magnum domesticum, siquidem Constantinopolim reversus dicitur.

Thracia reversus auditis ex juniore imperatore quæ contigerant, impendio miratus humanam naturam tot tantisque subjectam miseriis, et de invidia conquestus, quæ semel a se occupatos ipsi naturæ bellum inferre cogit, Optime imperator, inquit, malum esse atrocissimum hinc satis liquet. Fidem porro erga te meam et amorem sincerissimum, coævamque inter nos amicitiam, et cum utrisque corporibus quodam modo auctam, antegressa tempora abunde docuerunt. Itaque verbis inter nos opus esse non arbitror, quibus nostrum uterque alterum sibi conciliet et adjungat. Ventura autem tempora, fidelissimorum amicorum opem imploratura, ut auguror, non minus qui sim erga te declarabunt. Si quidem igitur viderem te, malignitate et arrogantia corruptum, avo imperium eripere, et ad te solum transferre attentare, persuadeas tibi velim, quanquam tui sum cupidissimus, nollem tamen in tam infando negotio ad tuas rationes me adjungere. At quia te immerente prorsus hujusmodi adversum te mala emergere cerno, ut, nisi Deus illa desuper discusserit, metuendum sit ne in altitudinem immensam excrescant, en ego ultro ac libens pro salute tua non pecunias tantum, fortunas, servos, amicos, sed meipsum prætcrea offero, ut quacunque in re et quomodocunque me uti possis. Gratias diserte agit imperator, atque hoc insuper addit : Cum ipsa die veterascant paulatimque dilabantur omnia, instituta mihi tecum amicitia vetustatem vincit : quippe quæ tempore procedente validior semper atque virentior apparet, arbori perpetua baccarum ubertate incurvescenti, ac præsenti auctumnitate præteritam superanti similis. Dehinc ad consultandum conversis, primum omnium complacitum est, deligendum esse, qui ad se confugientes reciperet, locum munitum, situque tum ad tuendos receptos, tum ad arcendos oppugnantes haud incommodum. Nominabatur **25** in Odrysis ab Adriano Augusto vocabulum sortita Adrianopolis, idque multis et pernecessariis de causis. Sed cum illud eis timorem faceret, ne infesto agmine per vestigia insecutus senior (qui militem in promptu haberet, quemque viæ brevitas, duorum nimirum, aut trium dierum itinere minor adjuvaret) fugientes opprimeret : quandoquidem ipsi a tergo instantes propulsare nequirent, in irritum cadente sententia, Christopolin Thraciæ urbem petere constituerunt. Iis hoc modo inter se consiliantibus, a Crale Stephano, Triballorum principe (78), ad imperatorem avum (cujus filiam Simoniadem habebat in matrimonio), advenit legatio, ex causa hujuscemodi. Imperator de ejus exercitu mutuatus circiter duo Comanorum millia, eos non restituerat, sed ad remanendum pellectos, ita retinebat. Quare ar-

A πολλὰ θαυμάσας τῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κατορχουμένων κακῶν, καὶ τὴν ἀδικίαν καταμεμψάμενος ὡς καὶ κατ' αὐτῆς τῆς φύσεως ὁπλίζουσαν τοὺς ἁλόντας αὐτῇ καθάπαξ, Κράτιστε βασιλεῦ, ἔφη, τὸ μὲν κακὸν κατάδηλον αὐτόθεν ὡς ἔστι τῶν ἀνηκέστων. Τὴν δὲ πρὸς σέ μου πίστιν καὶ δόλου παντὸς ἀμιγῆ φιλίαν, καὶ ὁ παρελθὼν μὲν χρόνος βεβαιώσασθαι ἱκανὸς, ἡλικιῶτιν καὶ τοῖς σώμασιν ἡμῖν συναυξανομένην ἀποδείξας τρόπον τινά. Διόπερ οὐδὲ λόγων δεῖν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἡγοῦμαι, ἑαυτῷ τὸν ἕτερον ἑκατέρους οἰκειουμένους. Καὶ ὁ μέλλων δὲ οὐκ ἔλαττον δείξει, φίλων πιστοτάτων δεησόμενος ὡς ὁρῶ. Εἰ μὲν οὖν ἑώρων σε κακοηθείᾳ χρώμενον καὶ αὐθαδείᾳ πρὸς βασιλέα τὸν πάππον, τῆς ἀρχῆς ἐκεῖνον μὲν ἀποστερεῖν, σεαυτῷ δὲ μόνῳ περιποιεῖ- B σθαι βούλεσθαι, εὖ ἴσθι, καίτοι λίαν φιλῶν, οὐκ ἂν οὕτως ἀτόπου πράξεως εἱλόμην σοι κοινωνεῖν. Ἐπεὶ δ' ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας τοιαῦθ' ὁρῶ φυόμενα κακὰ κατὰ σοῦ, ὥστ' εἰ μὴ Θεὸς ἄνωθεν αὐτὰ διαλύσει, οὐδὲ πάνυ πόῤῥω προσδοκίας εἰς ὕψος ἀρθῆναι βαθὺ, ἑκὼν αὐτὸς ἐπιδίδωμι τοῖς κινδύνοις τοῖς ὑπὲρ σοῦ, οὐ χρήματα μόνον καὶ κτῆσιν καὶ οἰκέτας καὶ φίλους, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτὸν ἐμὲ, ὥστε ἔχειν, ὅ τι βουλήσῃ χρῆσθαι. Ἐπὶ τούτοις τοῦ βασιλέως δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ πολλὴν χάριν ὁμολογήσαντος, καὶ προσθέντος, ὡς Ὁ πάντ' ἀμβλύνων χρόνος, καὶ κατὰ μικρὸν ὑποῤῥέειν ποιῶν, τῆς ἡμετέρας ἥττηται πρὸς ἀλλήλους φιλίας, ἐῤῥωμενεστέρας ἀεὶ καὶ ἀκμαιοτέρας προϊόντος φαινομένης, καὶ δένδρῳ προσ- C εικάσαντος ἀεὶ βρίθοντι τοῖς καρποῖς, καὶ τὸν παρεληλυθότα τῷ ἐνεστῶτι νικῶντι χρόνῳ, ἐτράποντο πρὸς τὸ βουλεύεσθαι περὶ τῶν παρόντων. Καὶ πρῶτον ἐδόκει πάντων, ἐκλογὴν ποιήσασθαι τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς ὑποδέξεσθαι φεύγοντας φρουρίου ἐπικαίρως κειμένου, καὶ πρὸς τὸ φυλάξαι διαδράντας, καὶ πρὸς τὸ τοῖς μαχομένοις ἀντεπιχειρεῖν ῥᾳστώνην παρέχειν. Ἐδόκει μὲν οὖν ἑλέσθαι τὴν ἐν Ὀδρυσοῖς ἐπώνυμον Ἀδριανῷ πόλιν, πολλῶν ἕνεκα καὶ ἀναγκαιοτάτων αἰτιῶν. Δεδιότες δὲ μὴ καταπόδας τῆς φυγῆς ἐπιστρατεύσαντος αὐτοῖς τοῦ βασιλέως, ἅτε καὶ στρατιὰν ἔχοντος ἐξ ἑτοίμου, καὶ τῆς ὁδοῦ δυοῖν ἢ τριῶν ἡμερῶν ἔλαττον οὔσης ἁλῶσιν, ἀμύνασθαι μὴ δυνάμενοι τοὺς ἐπιόντας, ἐξεκρούοντο τῶν λογι- D σμῶν. Συνετίθεντο δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν ἐν Θρᾴκῃ Χριστούπολιν ἀπελθεῖν. Οὕτω περὶ τῶν καθ' ἑαυτοὺς βουλευομένων αὐτῶν, ἀφικνεῖται παρὰ τοῦ Τριβαλῶν ἄρχοντος Κράλη Στεφάνου πρὸς βασιλέα πρεσβεία, ὃς ἦν γεγαμηκὼς τὴν βασιλέως θυγατέρα τὴν Σιμωνίδα. Ἡ δὲ τῆς πρεσβείας πρόφασις ἦν, ὅτι ἐκ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς Κομάνων ὀλίγων δέοντας δισχιλίων λαβὼν, οὐκ ἀπέδωκε τοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ πείσας μένειν, παρακατεῖχεν. Ἐφ' οἷς ὁ Κράλης παροξυνόμενος, διεπρεσβεύετο πρὸς τὸν κηδεστήν. Ὁ πρεσβευτὴς δὲ μοναχὸς ἦν, Καλλίνικος κεκλημένος, τὸ γένος μὲν καὶ αὐτὸς Τριβαλὸς, εὖ

Jacobi Pontani notæ.

(78) Nomen Κράλης regem sonat Hungaris, Bulgaris sive Serviis, Sclavonibus, Boemis, Polonis, a Kiral, et contractione Kral. Inde positione Græca factum Κράλης a nostro historico, et muliebre Κράλαινα.

δὲ εἰδὼς καιροῖς καὶ πράγμασι πολιτικοῖς χρῆσθαι δι' ἐμπειρίαν. Ὃς δὴ τὴν μεταξὺ τῶν βασιλέων ἀναφυομένην στάσιν μὴ ἀγνοήσας, καὶ συνιδὼν ὡς ἡ τοιαύτη διχοστασία καιρὸν ἂν παράσχῃ τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ παρὰ βασιλέως ὧν ἠδίκητο περὶ τὴν στρατιὰν δίκας λαβεῖν, ἐβούλετο κρύφα τῷ νέῳ βασιλεῖ συντυχεῖν.

A dens iracundia Crales ad socerum Callinicum monachum, natione Triballum, mittit. Qui cum non male didicisset uti occasionibus, et in rebus civilibus tritus esset, exortam præterea inter imperatores discordiam non ignoraret, nec non etiam prospiceret, hanc dissensionem domino suo peropportunam fore, ad animadvertendam a socero propter militem non redditum injuriam, cum juniore imperatore clandestinum voluit inire colloquium.

CAPUT VIII.

Callinicus ad Cralem de societate legatus, rem feliciter conficit. Andronici junioris propositum. Theodorus Synadenus protostrator consiliorum periculorumque socius asciscitur. De trium Genuensium fide ac promissis. Adrianopolis ad fugam denuo eligitur. Avi in nepotem inhumanitas et importunitas. A magno domestico solatium. Syrgiannis e Thracia revocatio. De ratione Byzantio se educendi consultatio.

Τὸ δ' αὐτὸ καὶ βασιλεὺς ὁ νέος σὺν δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ λυσιτελεῖν αὐτοῖς ἡγησάμενοι, πρὸς τὸν Κράλην διαπρεσβεύσασθαι περὶ συμμαχίας, τὸν Καλλίνικον μετακαλεσάμενοι, καὶ περὶ τῆς τοῦ Κράλη συμμαχίας καὶ φιλίας διαλεχθέντες, καὶ πείσαντες ἐκ τοῦ ῥᾴστου διὰ τὸ καὶ αὐτὸν τὴν πρεσβείαν ταύτην τῷ Κράλῃ νομίζειν λυσιτελεῖν, ἄλλως δ' ὅτι καὶ πρὸς Συργιάννην αὐτῷ φιλίας ἐνέχυρα καὶ πρότερον ἦσαν, ἐξαποστέλλουσιν. Ὁ δὲ, σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πολλῇ τὴν ὁδὸν τάχιστα διανύσας, τῷ Κράλῃ τε συγγενόμενος, καὶ τὴν τοῦ νέου βασιλέως ἀπαγγείλας πρεσβείαν, εὗρε καὶ αὐτὸν ὥσπερ ἕρμαιον ἡγησάμενον τὸν καιρὸν, καὶ παντὶ σθένει συμμαχήσειν ὑπισχνούμενον τῷ νέῳ βασιλεῖ, πρὸς τῷ καὶ χάριν εἰδέναι, εἰ μόνον τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἀποστὰς, πρὸς τοῖς μέρεσι γένοιτο Μακεδονίας· ᾤετο γὰρ τὴν πρὸς αὐτὸν συμμαχίαν κάκωσιν εἶναι τῶν τοῦ κηδεστοῦ καὶ βασιλέως πραγμάτων. Λαβὼν τοίνυν ὁ Καλλίνικος τὰς ἐπαγγελίας, ἐπάνεισι πρὸς τὸ Βυζάντιον κατὰ τάχος, καὶ χαίρων ὀφθεὶς τῷ βασιλεῖ χαίροντι ἀπήγγελλέ τε τὰ τῆς πρεσβείας, καὶ τὴν συμμαχίαν αὐτῷ τοῦ Κράλη ἐν βεβαίῳ κεῖσθαι διϊσχυρίζετο, ἢν μόνον πρὸς τοῖς μέρεσι γένηται Μακεδονίας. Οὕτω μὲν καὶ περὶ τῆς τοῦ Κράλη συμμαχίας ὁ νέος Ἀνδρόνικος κατεπράξατο. Τὸν μέντοι βασιλέα καὶ πάππον ὁρῶν τοῖς ἤθεσι καὶ τοῖς λόγοις τῆς προτέρας δυσμενείας οὐχ ὑφιέμενον, τὰ πρὸς τὴν ἰδίαν φυλακὴν ἐξηρτύετο καὶ αὐτὸς, τοῦτο διανοούμενος, ὡς, εἰ μὲν τρόπῳ δή τινι διαλυθείη τὰ δυσχερῆ, ὑπὸ τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ τελέσων ἄχρις ἂν ἀποστῇ τοῦ ζῆν· εἰ δ' ἐπὶ τὰ πρόσω προΐοι καὶ ἤδη πρὸς τέλος ἐγγίζοι κακὸν, τότ' ἤδη τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἀποστὰς, ἑαυτόν τε διασώζοι καὶ τοὺς συνόντας. Ἐν τοῖς τοιούτοις δὴ τριβομένου τοῦ χρόνου, καὶ ὁ Συναδηνὸς Θεόδωρος ὁ καὶ πρωτοστράτωρ ἧκεν εἰς Βυζάν-

B Is et magnus domesticus e re sua futurum statuentes, si legationem de coeunda secum belli societate ad Cralem mitterent, Callinicum arcessentes, et cum eodem de amicitia et armis cum Crale conjungendis sermonem miscentes: facileque homini consuadentes, quod ipse hoc etiam æque Crali conducturum sentiret, tum etiam quod vetus ei cum Syrgianne necessitudo esset, legatum eum mittunt. Missus Callinicus festinatione et alacritate mira celerrime confecto itinere, cum Crale congressus, legationem junioris imperatoris exponit. Ille similiter de oblata commoditate, tanquam de inexspectato lucro (79) sibimet gaudet, gratias insuper agit, atque ad nepotem adjuvandum vires **26** suas omnes spondet: dummodo ab C avo remotus, juxta Macedoniam consideat; sic enim expeditionem suam auxiliariam soceri rebus damnosam fore confidebat. Cum tali pollicitatione Callinicus magnis itineribus Byzantium se recipit, successumque legationis suæ læto imperatori lætus edisserit: certam et indubitatam esse Cralis societatem asseverat, tantum propter Macedoniam se collocet. De Crale quidem ad suas partes adjungendo Andronicus minor hoc fecit. Animadvertens autem avum de pristina malevolentia nec moribus, nec verbis remittere, securitati suæ prospiciebat, proponens apud animum, si quo modo tam turbida tempestas sedaretur, in avi arbitrio manere, quandiu illi vita suppeditaret: sin ulterius pro- D grederetur, meditatusque furor ad effectum inclinaret, imperatricem urbium deserere, et se cum suo grege conservatum ire. Dum in his tempus ponitur, Theodorus Synadenus protostrator vacatione accepta ab Occidente Byzantium venit: Prillapum siquidem, finitimaque loca, et inferiora Macedoniæ oppidula procuraverat, vir domo nobilis, et amplis-

Jacobi Pontani notæ.

(79) Ἕρμαιον dicitur pro lucro insperanti objecto seu inopinato, et adventitio; ut cum quis in itinere aliquid fortuito invenit (quod etiam εὕρημα propterea appellatur, quasi dicas, inventum). Hinc quidquid boni nobis contingit (præsertim, si præter opinionem atque spem), id εὕρημα vocatur. Budæus a Platone in *Phædone* poni ait pro bono inexspectato, ac pro sorte exoptanda, quæ forte fortuna nobis oblata sit. Ratio nominis est a Mercurio, qui Græcis Ἑρμῆς et viis, nuntiis, lucro præest, et in *Amphitryone* Plauti est ita loquens:

Nam vos quidem id jam scitis concessum et datum
Mihi esse ab diis aliis, nuntiis ut præsim et lucro.

Si plures iter facerent, et unus boni quidpiam in via jacens repererat, alii, qui id secum dividi, seu commune vellent esse, dicebant κοινὸς ἑρμῆς, Latine, *in commune*. Observat Turneb. lib. XXVI, cap. 14.

simo genere natus. Nam qua de matre, imperatores attingebat, quod ea fratre Michaelis primi imperatoris Palæologi procreata esset: pater in Occidente apud Dalmatas Pologum toparchiam obtinebat. Quam quia una secum Michaeli jam dicto obtulerat, ejusque ditioni subjecerat, eximios apud Romanos honores adeptus, et consobrinæ imperatoris copulatus, superboque conjugio dignatus fuerat. Hic ut Byzantium intravit, seniorisque ad juniorem pessumdandum et evertendum dicta factaque omnia percepit, cum detestatione tantæ iniquitatis incredibilem animo dolorem persensit. Quamobrem juvenis et magnus domesticus majorem in se concipientes audaciam (præsertim quod et antea protostratorem bene sibi cupientem habuissent, plus tamen magnus domesticus, ex eo quod Adrianopoli cum Michaele imperatore ambo vixerant, temporis longinquitate amicitiam confirmante) faciendum sibi existimarunt, ut cum eo provinciam suam communicarent: non solum qua amicus, sed etiam qua vir fortis, qua belli gerendi peritus, qua consideratus: quæ virtutes talibus in 27 negotiis maximopere expetuntur. Igitur quæ imperator nepoti denuntiasset, quid responsi redditum esset, quænam ipsi adhuc deliberassent, illi aperiunt. Ea protostrator omnia comprobans, se perpetua communitate qua consiliorum, qua periculorum cum eis devinxit. Convenit etiam illis cum nepote, nemini Romanorum ullo pacto arcana detegenda, præterquam tribus hisce, nempe magno domestico, Synadeno protostratori, Syrgianni: adhæc Latinis Genuensibus tribus, quorum erat imperatori perspecta fides, quique illis ad fugam Byzantio Christopolin magno possent esse adjumento. Ternas quippe triremes suo, septenas imperatoris sumptu armaturos promiserant: ut numerus earum denarius et ad fugam, si fugiendum, el subserviret, et apud Christopolin simul bellum toleraret, quoad res suas ordinasset. Nomina eorum fuerunt, e gente quidem Auriarum Raphon Auria (80), e Spinularum, Fredericus Spinula (81), ex Temarensium, Raphon Temar (82). Denuo cum his

A τιον ἐκ τῆς ἑσπέρας παραλυθεὶς τῆς ἀρχῆς· ἐπιτρόπευε δὲ Πριλλάπου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν χωρῶν τε καὶ πολιχνίων κατωτέρω Μακεδονίας. Ἦν δ' ὁ Συναδηνὸς οὗτος ἐξ εὐπατριδῶν, καὶ τὸ γένος περιφανής· μητρόθεν μὲν γὰρ εἰς βασιλέας ἀνῆγε τὰς τοῦ γένους σειράς, ἐξ ἀδελφοῦ τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων βασιλεύσαντος Μιχαὴλ τῆς μητρὸς αὐτῷ γεννηθείσης· ὁ δέ γε πατὴρ. τοῦ πρὸς ἑσπέραν κατὰ τὴν Δαλματίαν λεγομένου Πολόγου τοπάρχης ἦν, ἣν δὴ τοπαρχίαν σὺν ἑαυτῷ τῷ πρώτῳ τῶν βασιλέων προσαγαγὼν Παλαιολόγῳ τῷ Μιχαὴλ, καὶ ὑποχείριον ἀποδείξας αὐτῷ, τιμῶν τε ἠξιώθη μεγάλων παρὰ Ῥωμαίοις, καὶ γάμου κοινωνίας ἐπιφανοῦς, τῇ βασιλέως ἀνεψιᾷ συναφθείς. Οὗτος τοίνυν ὁ πρωτοστράτωρ ἐκ τῆς ἑσπέρας, ὥσπερ ἔφημεν, εἰς Βυ- B ζάντιον ἀφικόμενος, καὶ ὅσα πρὸς βασιλέως εἴρηταί τε καὶ πέπρακται ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως ἀκηκοὼς, ἠγανάκτει τε οὐκ ἀνεκτῶς, καὶ πολλὴν κατεγίνωσκε τοῦ πράγματος ἀγνωμοσύνην. Διὸ δὴ καὶ θαῤῥήσαντες ὁ νέος βασιλεὺς σὺν δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ (ἄλλως θ' ὅτι καὶ φιλίως πρὸς αὐτοὺς διέκειτο καὶ πρότερον ὁ πρωτοστράτωρ, τῷ μεγάλῳ δὲ μάλιστα δομεστίκῳ ἐκ τῆς πρὸς Ἀδριανούπολιν παρὰ τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ διατριβῆς, χρόνῳ πολλῷ τῆς φιλίας αὐτοῖς ἰσχυρᾶς γενομένης), δεῖν ᾠήθησαν κοινωνὸν καὶ αὐτὸν τῶν πραττομένων παραλαβεῖν, φιλίας τε τῆς πρὸς αὐτοὺς ἕνεκα καὶ ἀνδρίας, καὶ πολεμικῆς ἐμπειρίας καὶ φρονήσεως, ἧς αἱ τοιαῦται μάλιστα τῶν πράξεων δέονται. C Ἀνακαλύπτουσιν αὐτῷ τοιγαροῦν ὅσα τε ὁ βασιλεὺς μηνύσειε τῷ ἐγγόνῳ, ὁποίων τε τύχοι τῶν ἀποκρίσεων, ἔτι τε ὅσα καὶ αὐτοὶ περὶ τῶν καθ' ἑαυτοὺς βουλεύσαιντο πραγμάτων. Ἃ δὴ πάντα καλῶς ἔχειν ἐπιψηφισάμενος καὶ αὐτὸς, κοινωνεῖν αὐτοῖς εἵλετο καὶ τῶν βουλευμάτων καὶ τῶν κινδύνων μέχρι παντός. Ἐδέδοκτο δὲ τούτοις ἅμα τῷ βασιλεῖ, πρὸς μηδένα μηδαμῶς ἕτερον τῶν Ῥωμαίων ἐκφανῆ γενέσθαι τὰ βουλευόμενα, ὅτι μὴ τουτοισὶ τοῖς τρισὶ, δομεστίκῳ δηλαδὴ τῷ μεγάλῳ καὶ τῷ Συναδηνῷ πρωτοστράτορι καὶ Συργιάννῃ, καὶ Γεννουΐταις Λατίνοις ἑτέροις τρισὶ, φίλοις μὲν οὖσι δεδοκιμασμένοις τῷ βασιλεῖ, δυναμένοις δὲ μεγάλα πρὸς τὴν εἰς

Jacobi Pontani notæ.

(80) *Ab Ansaldo Auria gens Auriarum clarissima originem habuit. Ansaldus natus est ex quadam matrona nobili, cui nomen Oria fuit, ex prisca familia, Volta dicta, quæ nunc, ut diximus, Cataneorum est; quam posteaquam Arduinus ex provincia Narbonensi regulus oriundus, propter venustatem formæ atque familiæ nobilitatem ambivisset, in matrimonium tandem accepit. Nam cum profectionem in Palæstinam religionis ergo instituisset, casu Genuam delatus in hujus præstantissimæ feminæ ex occasione, ut fit, familiaritatem et consuetudinem incidit, adeo, ut formæ pulchritudine illectus, postmodum in Voltarum familiam receptus, ad nominis et familiæ avitæ differentiam, Oriæ uxoris suæ nomen retinuerit.* Bizarus in *Historia Genuensium*, lib. I.

(81) *Familia Spinularum celeberrima et laudatissima, a Guidone Spinula Beli vicecomitis filio, viro egregio animi corporisque dotibus originem traxit.* Bizarus. Φρερίγω ex Italo elisum pro Φρεδερίχω.

(82) Plurimas Genuensium antiquas familias re- D censet Bizarus libro I, inter quas hujus nulla mentio, sed bene additum ab eodem his verbis: *Et pleræque aliæ, quarum hac tempestate exsolevit memoria, et vix aliqua earum exstant ullius antiquæ nobilitatis indicia. Verum interea non me latet, atque omnino verisimile est, plurimas familias, successu temporis, mirum in modum extenuatas et inclinatas, cum aliis familiis, suo tempore integris et florentibus coaluisse, et quasi in eas insitas, et translatas fuisse, adeo ut postmodum abolito et antiquato pristino nomine illius familiæ, in quam transivissent, nomen assumpserint.* Cum suspicarer porro, Raphon ex Raphaele corruptum esse, viri clarissimi Marci Velseri sententia opinionem meam confirmavit. Visum, inquit, monere, Raphones quidem haud dubie Raphaeles videri, depravato in hanc faciem vocabulo, Genuensi idiotismo, qui inter Italicas dialectos crassissimus est. Et Raphaelem sane Doriam maritimis præfecturis illa ætate claruisse, historiæ ostendunt, neque Folieta in

Χριστούπολιν ἐκ Βυζαντίου συγκαταπράξασθαι φυγὴν αὐτοῖς. Ἐπηγγείλαντο γὰρ αὐτοὶ, τρεῖς μὲν τριήρεις οἰκείοις ἀναλώμασι πληρώσειν, ἑπτὰ δ' ἑτέρας ἐκ βασιλέως λαβόντες χρήματα· ὡς δέκα τὰς συμπάσας γενομένας, καὶ πρὸς τὴν ἀπόδρασιν, εἰ δεήσει, συνάρασθαι τῷ βασιλεῖ, καὶ πρὸς τῇ Χριστουπόλει συμμαχούσας καρτερῆσαι, ἄχρις ἂν ὁ βασιλεὺς εὖ διάθοιτο τὰ κατ' αὐτόν. Ὀνόματα δ' αὐτοῖς, ἀπὸ μὲν τοῦ τῶν Ὁρίων γένους, Ῥάφων τε Ὅρια· ἀπὸ δὲ τοῦ Σπινουλῶν, Φρερίγω Σπίνουλα· ἐκ δὲ τῶν Ντεμὰρ, Ῥάφων Ντεμάρ. Αὖθις δ' ἅμα τοῖς δυσὶ βουλευομένῳ τῷ βασιλεῖ περὶ τοῦ ποτέραν χρὴ τῶν πόλεων ἀποδιδράσκοντας ἑλέσθαι, ὡς ἂν καὶ ὁ πρωτοστράτωρ τὴν δοκοῦσαν αὐτῷ τὸ νικᾷν ἔχειν εἰσενέγκῃ ψῆφον, καὶ τὴν μὲν Χριστούπολιν τῇ παρὰ τοῦ Κράλη συμμαχίᾳ παραζευγνύοντος, τῇ Ἀδριανοῦ δὲ τὴν πολυανθρωπίαν καὶ τὴν ἐγκαθιδρυμένην ἐκεῖ στρατιὰν, καὶ τὸ πλείστους εἶναι τῶν οἰκούντων ἐκεῖ τὰ τοῦ νέου βασιλέως ᾑρημένους· ὁ πρωτοστράτωρ μὲν τὴν εἰς Ἀδριανούπολιν ᾑρεῖτο. Οὔπω δὲ πέρας τῆς βουλῆς λαβούσης, ἀνέστησαν. Εἶτ' αὖθις ἅμα δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ μόνῳ καὶ βασιλεῖ περὶ τῶν αὐτῶν τούτων βουλευομένων, καὶ συνιδόντων ὡς Συργιάννῃ μὲν καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῇ Θρᾴκῃ τῶν γαμετῶν ἐνδιατριβουσῶν, ῥᾴδιόν ἐστιν ὅποι βούλονται ταύτας ἀπαγαγεῖν, πρωτοστράτορι δὲ τῆς γαμετῆς ἅμα δυσὶ θυγατριδίοις τῇ Ἀδριανοῦ πόλει ἐγκαθιδρυμένης, πολὺ τὸ δύσκολον μετακινεῖσθαι· εἶτα καὶ τοῦτο προσεπινοουμένων, ὡς καὶ τὸ τοσαύτην ἀνάγκην τῷ πρωτοστράτορι ἐπαγαγεῖν, ἀγνωμοσύνης ἂν εἴη πολλῆς· καὶ τὸ δυσκόλως ἔχοντα πρὸς ταῦτα τῆς κοινωνίας ἀπωθεῖσθαι, καὶ ἀβουλίας ἅμα καὶ ἀδικίας· τοῦτο μὲν, εἰ πρὸς πάντα βέλτιστον ἄνδρα μικρᾶς ἀπώσαιντο αἰτίας ἕνεκα· ἀδικίας δ', ὅτι αὐτοὶ προσκαλεσάμενοι καὶ προσεταιρισάμενοι, καὶ σπουδὴν πολλὴν καὶ προθυμίαν πρὸς τὸ σὺν αὐτοῖς κινδυνεύειν εἰσενεγκόντα νῦν ἀπωθοῦνται, ἔδοξε θεῷ θαῤῥήσαντας, καὶ ὑποψίαν κινδύνου μικρὰν τοῦ ἑταίρου χάριν ἀναδεξαμένους, τὴν εἰς Ἀδριανούπολιν μᾶλλον ἐπιψηφίσασθαι. Οὕτω πέρας ἐπιθέντες τῇ περὶ τούτου βουλῇ, καὶ τῷ πρωτοστράτορι δῆλα καταστήσαντες τὰ τῆς γνώμης, ἀνεπτέρωσάν τε πρὸς τὸ πράττειν, καὶ προθυμότερον ἀπέδειξαν ἑαυτοῦ.

A duobus [puta cum magno domestico et Syrgianne] consultante imperatore, utram urbium confugio constituere oporteret, quo et protostrator, quam pro meliore duceret, sententiam proferret, et cum Christopoli quidem auxilia a Crale exspectanda, cum Adrianopoli vero populi frequentiam, ibidemque locatam militarem copiam, ac civium denique multitudinem sibi faventium conjungente, et protostratore Adrianopolin præoptante, antequam certum quid decernerent, surrexerunt. Post iterum domestico et imperatore solis super eadem quæstione inter se agentibus, nec ignorantibus, Syrgianni et domestico facile factu esse, uxores in Thracia manentes, quo placeret, abducere, protostratori contra, Adrianopoli conjugem cum duabus B filiolis habenti, sedem mutare perdifficile fore: deinde et hoc secum volventibus, nec tantam necessitatem, nisi admodum injuste illi imponi posse: et reluctantem a communione repellere, non injustum modo, verum etiam stolidum videri: illud quidem, quia virum omnimodis optimum adeo levi de causa excluderent, hoc vero, quia eum nunc removerent, quem prius invitassent, et ad numerum suum allegissent, quique ad discrimina communiter adeunda **28** promptam et alacrem animi voluntatem attulisset: hæc, inquam, reputantibus complacuit, divina bonitate confisos, cum nonnulla suspicione periculi, ob majus bonum Adrianopolin potius decernere. Finita deliberatione C sensum suum protostratori indicant, qui ad rem aggrediendam mirabiliter excitatus semetipso evadit erectior.

Ἀλλὰ τὰ μὲν κατ' αὐτοὺς τοιαῦτα. Βασιλεὺς δ' ὁ πρεσβύτερος τῇ πρὸς τὸν ἔγγονον ὀργῇ λίαν παροξυμμένος, οὔτε προσιόντα καθημέραν προσηγόρευε τὸν ἔγγονον, οὔτε μὴν πρὸς τὴν οἰκίαν ἀπιόντα πάλιν προσρήσεως ἠξίου τινός. Ἀλλ' οὐδὲ βελτίονος ἢ φαύλου λόγου ἐπὶ τέσσαρσιν ὅλοις μησὶ μετέδωκε, πλὴν ὅτι τοῦ νέου βασιλέως ἐξεπίτηδες ὁσημέραι τοῖς βασιλείοις καὶ ὑπὲρ τὸ δέον προσκαρτεροῦντος, ὁρῶν ὁ βασιλεὺς τῆς προσεδρείας τὴν ἀκαιρίαν, ὥσπερ ὑπ' ἀνάγκης συνωθούμενος, Ἄπελθε λοιπὸν πρὸς τὴν σὴν οἰκίαν, ἔλεγε τῷ ἐγγόνῳ, μηδέν τι τούτου προστιθεὶς πλέον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασι τοῦ νέου βασιλέως τῷ πάππῳ παρισταμένου, οὐδέποτ' ἐπέτρεψε

Et horum quidem ejusmodi status et conditio fuit. Senior autem imperator iracundia percitus in nepotem, neque in dies singulos ad se ventitantem, recedentemve salutatione, neque totis quatuor D mensibus ullo vel dextro, vel sinistro sermone dignari; nisi quod eo de industria citra decorum quotidie palatium obeunte, importunam assiduitatem intuens, veluti vi adactus in hanc vocem aliquando erupit, nullo præterea verbo addito: Mane de cætero domi tuæ. Enimvero nec cum senatoribus suis et magistratibus sibi assistentem unquam sedere jussit, sed aliis ejus jussu considentibus, ipse quoque necessario considebat, omnibus ad illum respicientibus, quassatoque capite

Jacobi Pontani notæ.

elogiis dissimulat. Verum Temar familiæ quod vestigium reperiemus? In Genuensium Annalibus sæpius obvii Uso di mare, sive antique Uso de mare, et Uso de mar, quos Folieta Usus marios appellat. Illos ipsos, abjecta prima vocula, ut a vulgo brevitatis amante fieri solet, Demar, atque inde Temar dictos fuisse, admodum apparet probabile. Hæc Velserus. Raphon Temar sine dubio est Raphael Temar.

significantibus, se stante ipso non sessuros; quod adolescentem mordebat acrius, ut et quibus fidebat, diceret, velle se domino et imperatore (hoc etenim modo avum semper nominabat) cæteris sessionem mandante, sibi autem minime, stare diutius; hortantibus autem (83) ad sedendum, responderet: Vobis, non mihi, facultas ab imperatore domino data est. Quapropter vos jussa implentes, sedere convenit, me autem stare, donec similiter sedere jubeat. His apud eos, quibus audebat fidere, dolorem suum testabatur. Itaque magnus domesticus eum consolans, cum alia tanquam carmina ad leniendam ægrimoniam accinebat, tum illi Salomonis (84) obtemperandum aiebat, præcipientis patientiam et tolerantiam ostendendam in tempore. Secundum hæc junior imperator et amici per familiarem quemdam Syrgiannem certiorem faciunt, cupere se, ut Constantinopolin, reversionis suæ honestam aliquam causam commentus, advolet; res enim hac melius, illac deterius ire. Qui multo cum studio celeriter adest, et cum imperatore ac sociis collocutus, intelligit quod dictum fuerat: res melius procedere, ad protostratorem, alterum, res deterius ire, ad imperatorem avum pertinere, qui nepotem odisset **29** implacabilius. Edocetur nihilominus alia, quæ post ejus in Thraciam discessum evenerant. Tum quid res tempusque postulet, et quinam ex urbe regina urbium se queant subducere, disquirunt. Primus itaque protostrator in hæc verba disserit:

A καθεσθῆναι· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τῆς ἐπιτροπῆς γινομένης, ἐξ ἀνάγκης ἐκαθέζετο καὶ αὐτὸς, πάντων πρὸς αὐτὸν ὁρώντων, καὶ τοῖς νεύμασι δηλούντων, ὡς οὐδ' ἂν αὐτοὶ καθεσθεῖεν ἑστηκότος αὐτοῦ. Ὃ δὴ καὶ μᾶλλον τὸν νέον ἔδακνε βασιλέα, ὡς καὶ πρὸς οὓς εἶχε λέγειν θαῤῥεῖν, ὡς βούλοιτο τοῦ κυρίου καὶ βασιλέως (τοῦτον γὰρ ἀεὶ τὸν τρόπον τὸ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου προέφερεν ὄνομα), τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέποντος τὴν ἀνάκλισιν, αὐτῷ δὲ μὴ, ἑστάναι ἐπιπολύ. Ἐπιτρεπομένων δ' αὐτῶν, Ἀλλ' ὑμῖν μὲν, εἰπεῖν, πρὸς τοῦ κυρίου καὶ βασιλέως τὴν καθέδραν ἐπιτετράφθαι, ἐμοὶ δὲ μή. Διόπερ ὑμᾶς μὲν καθεσθῆναι προσήκει, τὸ προσταττόμενον ἐκπληροῦντας· ἐμὲ δ' ἑστηκέναι ἄχρις οὗ τὸ ἐπίταγμα φθάσῃ καὶ πρὸς ἐμέ. Τοιαῦτ' ἔλεγε πρὸς οὓς ἐθάῤῥει, τὸ τῆς ψυχῆς ἄλγος ἀνακαλύπτων· ἐφ' οἷς αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος παραμυθούμενος, ἄλλα τε B κατεπῇδε τῆς λύπης, καὶ τὸ Σολομώντειον ἔλεγε δεῖν ἐκπληροῦν, ὑπομονὴν ἐνδεικνύμενον καὶ καρτερίαν κατὰ καιρόν. Τὸ δ' ἑξῆς ὁ νέος βασιλεὺς καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, διά τινος τῶν οἰκείων μηνύουσι Συργιάννῃ πρὸς τὴν Κωνσταντίνου ταχέως ἐπανελθεῖν, εὐπρόσωπόν τινα πλασάμενον αἰτίαν τῆς ἐπανόδου. Τὰ γὰρ κατ' αὐτοὺς πράγματα, πῇ μὲν ἐπὶ τὸ βέλτιον, πῇ δ' ἐπὶ τὸ χεῖρον χωρεῖν· ὁ δὲ σὺν σπουδῇ πολλῇ κατὰ τάχος ἐπανελθὼν, καὶ συγγενόμενος βασιλεῖ καὶ τοῖς ἑταίροις, καὶ τὸ μὲν ἐπὶ τὸ βέλτιον προκεχωρηκέναι σφίσι τὰ πράγματα, τοῦ πρωτοστράτορος Συναδηνοῦ χάριν εἰρῆσθαι μαθών· τὸ δ' εἰς τὸ χεῖρον, διὰ τὸ μᾶλλον ἐκπεπολεμῶσθαι τῷ ἐγγόνῳ τὸν βασιλέα, καὶ τἆλλα ἐκδιδαχθεὶς ὅσα δὴ συμβεβήκει μετὰ τὸ εἰς Θρᾴκην αὐτὸν ἀπᾶραι, περὶ τοῦ τί χρὴ πράττειν ἐβουλεύοντο κατὰ σφᾶς· καὶ ὅπως ἂν αὐτοὺς γένοιτο τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἀκινδύνως ὑπεξελθεῖν. Πρῶτος τοίνυν εἶπεν ὁ πρωτοστράτωρ Συναδηνός·

CAPUT IX.

Protostrator imperatorem seniorem in custodiam dandum, Syrgiannes interficiendum, magnus domesticus in priore sententia consistendum suadet. Reprehensus a Syrgianne de pertinacia, sapienter se tuetur, et utrumque refellit.

Magnum ego et manifestum periculum huic negotio inesse animadverto. Si enim nos quomodocumque clam hac urbe egressos, imperator senex armis continuo fuerit persecutus, quibus tandem machinis præsentissimo discrimini elabemur? Est autem, uti reor, virorum prudentium, et incolumitatis suæ amantium, certa pericula saluti suæ non anteponere (85). Ex urbe igitur clam exire, imperatore potentissimo adversario a tergo relicto, et ita gravem suspicionem commovere, non longe ab extrema pernicie abesse judico (86): et securitatem multam adepturos, si comprehensum, quod facile poterimus, custodiæ mandemus; sic enim nemine adversante, nullo plane negotio

C Ἐμοὶ πολύν τινα καὶ προφανῆ τὸν κίνδυνον ἐκ τῶν πραγμάτων ἐστὶ συνορᾷν. Εἰ γὰρ ἡμῶν ὅπως ποτὲ ταυτησὶ τῆς πόλεως ὑπεξελθόντων, ἐπιστρατεύσει καταπόδας ὁ βασιλεὺς, τίς μηχανὴ μὴ οὐχὶ τὸ παραυτίκα πρὸς ἔσχατον ἐλθεῖν κινδύνου; Ἔστι δὲ ἀνθρώπων, οἶμαι, σωφρονούντων καὶ βουλομένων σώζεσθαι, μὴ τοὺς προδήλους ἀνθαιρεῖσθαι κινδύνους τῆς ἐν βεβαίῳ κεισομένης σωτηρίας. Τοῦ τοίνυν τῆς πόλεως ὑπεξελθεῖν, δυνατώτατον ἀνταγωνιστὴν ὀπίσω καταλιπόντας τὸν βασιλέα, οὕτως ὑποψίαν δεινὴν παρέχοντας, μακρὰν ἀφεστηκέναι παντὸς κακοῦ, καὶ πολλὴν τὴν ἀσφάλειαν ἡμῖν παρέχειν, τὸ τοῦτον κατασχόντας, ὃ δυνήσεσθαι δοκῶ ῥᾳδίως, καταχλεῖσαι φρουρᾷ. Οὕτω γὰρ οὐδενὸς ἀνταγωνιζο-

Jacobi Pontani notæ.

(83) In Græcis lego, προτρεπομένων, perspicue id postulante sententia.

(84) Ecclesiastici cap. XVIII: *Ante languorem humilia te, et in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam.* Græce sic legitur in Septuaginta: Πρὶν ἀῤῥωστῆσαί σε ταπεινώθητι, καὶ ἐν καιρῷ ἁμαρτημάτων δεῖξον ἐπιστροφήν. Græca illa Cantacuzeni Latinis potius respondent.

D (85) Cic. I Off. *Nunquam omnino periculi fuga committendum est, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius.*

(86) Necessario ante μακρὰν particula negans in Græco adjicienda est, prætermissa a librario. Itaque interpretando adjecimus. — Interpres legit οὐ μακράν. Frustra, quippe aliter vertere debuit.

A μένου, ῥᾷστα κρατήσομεν ἁπάντων. Συργιάννης δὲ μετ' ἐκεῖνον εὐθύς, Καὶ τοῦθ' ὅπερ εἴρηκας, ἔφη, πολλοὺς ἔχον ἐξετάζοντι φανεῖται τοὺς κινδύνους. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ μικρὸν ἔργον τὸ κατασχεῖν, πολλῶν περὶ αὐτὸν εὐνοϊκῶς διακειμένων καὶ τῶν τῆς συγκλήτου, καὶ τῶν ἐν τέλει, καὶ μισθοφόρων ἀεὶ πολλῶν διατριβόντων ἐν βασιλείοις· ἔπειθ' ὅτι καὶ τοῦτ' εἰ μετὰ πολλῶν τῶν κινδύνων κατορθωθείη, τότ' ἤδη χαλεπωτέροις περιπεσούμεθα κινδύνοις, πολλὰς ὑποπτεύοντες ἐκ τῶν φυλάκων καὶ τῶν πραγμάτων τὰς μεταβολάς. Ὅτε τοίνυν καὶ ἀμφοτέρωθεν ὑποψία δεινή, βέλτιον βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ τῆς ζωῆς ἀποστερήσαντας, βεβαίως ἄρχειν αὐτοῦ τε οὐκ ἀμυνουμένου, καὶ τῶν ἄλλων οὐδενὸς διακινδυνεύειν ὑπὲρ αὐτοῦ κειμένου βουλησομένου. B Τὴν δὲ τοιαύτην βουλὴν ἐξήνεγκε μὲν κατὰ βασιλέως ὁ Συργιάννης ἐξ ἑαυτοῦ μέν, ἐνῆγε δ' εἰς αὐτὴν μάλιστα καὶ Ἀπόκαυχος, ἐκσπόνδως πρὸς βασιλέα ἐξ αἰτιῶν διακείμενος παραλόγων· μὴ δι' αὐτοῦ δὲ δυνάμενος εἰσάγειν τὴν γνώμην (οὔπω γὰρ ᾠκείωτο βασιλεῖ τοσοῦτον ὡς καὶ μετέχειν βουλῆς), φίλῳ ὄντι τῷ Συργιάννῃ τὰς βουλὰς ὑπετίθει ὡς αὐτῷ παῤῥησίᾳ βουλευσομένῳ. Πρὸς ταῦθ' ὁ μέγας δομέστικος, Ἐμοὶ τὸ πρῶτον, ἔφη, τῶν βουλευμάτων τῶν ἀπανθρώπων κρίνοντι, τὸ δεύτερον, οὐδ' ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας ὑπερβολὴν ἐλλείπειν οὐδεμίαν φαίνεται. Διὸ συμφέρειν ἡγοῦμαι τούτων ἀποστάντας ἁπάντων, τῶν προτέρων ἔχεσθαι βουλευμάτων, καὶ σκοπεῖν οὐχ ὅπως βασιλεῖ κακῶν ἀνηκέστων αἴτιοι φανῶμεν, C ἀλλ' ὅπως ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπαθεῖς διατηρήσωμεν κακῶν (εἰς τοῦτο γὰρ καὶ συνεληλύθειμεν, ὅπως τῷ μὲν τῶν βασιλέων ἀδικουμένῳ, Θεοῦ συναιρομένου, καὶ τὴν ζωὴν διατηρήσωμεν καὶ τὴν τιμήν)· τῷ δέ, μηδεμιᾶς ἀκολουθούσης ἀνάγκης, μηδ' εἰς τὴν τιμὴν παρενοχλῆσαι, μήτοι γε τὴν ζωήν. Τούτων οὕτως ἀλλήλοις ἐναντία βουλευομένων, ὁ μὲν βασιλεὺς καθῆστο σιγῇ, τῶν λεγομένων ἐπακροώμενος· ὁ Συργιάννης δὲ τὸν λόγον ἀναλαβών, ἐκ τῶν ἐναντίων ἀντιλέγων πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἔφη· Τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὸ ἐνδεὲς ἐχούσης, καὶ τῆς τελείας τῶν ὄντων γνώσεως ἀπολειπομένης, οὐδένα δεῖν οἶμαι τοῖς ἀπ' ἀρχῆς δεδογμένοις ἐμμένειν, ἂν μετὰ ταῦτα βελτίω τἀναντία φαίνηται, ἢ εἰ τοῦτο κρατήσῃ, οὐκ ἂν φθάνοι πάντ' ἄνω καὶ κάτω γενόμενα. D Ἂν γὰρ μήτ' ἔμπορος, μήθ' ὁ γεωργός, μήθ' ὁ κυβερνήτης πρὸς τὰ δοκοῦντα λυσιτελῆ μεθαρμόζηται, ἀλλ' ἀναγκαίως ἐμμένῃ τοῖς ἀπ' ἀρχῆς δεδογμένοις, ταχέως ὁ μὲν κυβερνήτης ἑαυτῷ συγκαταδύσῃ τὴν ναῦν ἐναντίων κινηθέντων πνευμάτων· ὁ δ' ἔμπορος ἐπανήξει κενὸς χρημάτων· ὁ γεωργὸς δὲ πρὸς τῇ τῶν πόνων ἀποστερήσει, καὶ βαθὺν ὀφλήσει γέλωτα. Προσθήσομεν δέ τι καὶ τῶν οἰκείων παραδειγμάτων. Οὐκ ἂν οὐδὲ στρατηγὸς τοῖς ἀπ' ἀρχῆς

rerum summa potiemur. Tum Syrgiannes excipiens, Et hoc quod dixisti, inquit, si quis cogitatione perlustrarit, multis obnoxium periculis inveniet. Primum enim arduum opus est illum comprehendere, quando et ex proceribus, et ex magistratibus, et ex meritoriis militibus, qui frequentes in palatio semper visuntur, multi suam in eum benevolentiam navant. Deinde ut hoc fauste transigamus (quamvis non sine pluribus periculis) in discrimen sævius incidemus, cum e custodibus plures suspectos habere et rerum vicissitudinem metuere cogemur. Quoniam igitur utrinque male metuendum est, præstat, ut mea fert opinio, seni quod restat vitæ momentum præcidere, atque ita certum et constans imperium indipisci, quandoquidem nec ipsum se ulcisceetur, et qui pro mortuo aliquid periculose inceptet, nullus exsistet. Tale consilium Syrgiannes contra avum ex se quidem dabat; sed in primis Apocaucho sollicitante, qui ob causas quasdam non legitimas, ab imperatore seniore alienior, quia ore suo sententiam dicere non poterat, quod in junioris familiaritatem necdum adeo penetraverat, **30** ut etiam in consilium adhiberetur, et Syrgiannem diligebat, eidem istuc, ut liberrime consulturo suggesserat. Contra hæc sic ingressus est magnus domesticus: Et prima sententia mihi inhumana, et altera sævitiæ atque immanitatis modum omnem exsuperare videtur. Quamobrem spectata utilitate, ab hisce consiliis recedendum, ac prioribus adhærescendum constituo, providendumque, non quonam pacto imperatorem atrocissime multemus, sed qua ratione a nostris ipsorum cervicibus exitium prohibeamus (hujus enim ergo convenimus, ut alterius quidem injuria læsi vitam honoremque, Deo nos bene adjuvante, tueamur); alterius autem, nulla impellente necessitudine, ne honori quidem, quid dicam vitæ? incommodemus. Illis isto modo judiciis sententiaque discrepantibus, junior imperator sedens, tacitus quæ dicebantur auscultabat. Tum Syrgiannes magno domestico sic occurrit: Cum ingenii humani imbecillitas perfectam rerum cognitionem simul (87) assequi nequeat, nemini in his quæ ab initio ei visa sunt, conquiescendum puto, si postmodum contraria meliora apparuerint; alioqui aliud alio ferri, miscerique ac perturbari omnia necesse est. Si enim nec mercator, nec agricola, nec gubernator perspectæ commoditati se accommodaverit, verum in suscepto semel proposito perseverare obstinate imbiberit, hic ventis adversis surgentibus cito navem secum summerget, negotiator crumena vacua redibit; arator præter laboris frustrationem publica etiam irrisione

Jacobi Pontani notæ.

(87) Verissimum est, quod ait 1 *Off.* M. Tullius, omnes homines trahi et duci ad cognitionis et scientiæ cupiditatem, et veri videndi a natura nobis ingeneratum desiderium. Sed quia cognitio nostra necesse est per sensus ad animum veniat, quomodo nec simul omnia sensibus percipere, sic nec omnia eodem tempore simul cognoscere possumus. Itaque perfectam cognitionem quasi gradatim acquirimus.

ludetur. Quin etiam exempla e re nostra adjiciamus. Nullus ductor placitorum priorum tenax, de hostibus tropæum eriget; imo turpiter et effeminate victus seque militemque perditum ibit. Nam si copias suas adversariis longe majores, et bello exercitatiores censens, idcirco prælio dimicandum decreverit, deinde in conspectum hostium veniens, eos et numero, et usu, et armorum apparatu multis partibus superiores viderit, et quia anticipatam opinionem deserere non vult, inconsiderate ac temere signis illatis conflixerit, ecquid talem ducem insano parum interesse negabimus? Certe nentiquam. Itaque et tu mihi in præsens admirationem commoves, homo a pueritia usque ad hoc ætatis in militia et militaribus versatus laboribus, dum affirmas, quæ a principio statuerit quispiam, iis affixum esse oportere, nec scis vel uno temporis puncto **31** rerum plurimarum commutationes solere fieri. Adhæc magnus domesticus sic respondit: Ego vero mortalium adhuc nullum, saltem paululum mente valentem, ita perpetuam in prima aliqua voluntate permansionem sibimet indixisse credo, ut eam postea, tametsi meliora se offerrent, immutare detrectaverit. Te quoque ipsum arbitror non potuisse tam immodice mihi conviciari, aut de rebus adeo commode ac vere loqui, nisi pariter mecum sentires. Tantum autem ab illo disto, quem tu me describis, ut tam in publicis quam privatis deliberationibus, cum sententiam probabilem et rei propositæ utilitatem opinione mea maxime attingentem sæpenumero protulissem, deinde ubi ad facta ventum fuerit, aut ab alio, quem minus prudentem judicarem, aut a memet persuasus, in alia omnia discesserim. In hoc autem negotio, de quo nunc disceptamus, non quæ vobis, sed quæ mihi videntur, probanda existimo, idque pluribus de causis. Primum enim manus in imperatorem, et unctum Domini (88) injicere, eique animam exstinguere, non apud homines solum universos venia caret, sed, uti credimus, etiam a Deo hujusmodi facinora acerbissima mercede pensantur. Deinde non istuc nobis a principio proposuimus, ut alterum imperatorem neci daremus, alterum in solio collocaremus: sed sollicito ad justitiam respectu, studiosius ad ei opitulandum incubuimus, qui et de imperio, et de vita conservanda laboraret. Absurdum est igitur, huic juste imperium vindicare, illi injuste etiam spiritum, et sanguinem eripere: et quæ, si in alium designarentur ab aliis, crudelissima duceremus, iis multo crudeliora nos ipsos in imperatorem machinatos videri: et velut in trutina, rebus in una lance devergentibus, ad similem inæqualitatem ex contra-

A ἐμμένων βεβουλευμένοις, τρόπαιον ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀναστήσει· ἀλλ' αἰσχρῶς καὶ ἀγεννῶς ἡττηθεὶς, συγκινδυνεύσει τοῖς στρατιώταις. Ἂν γὰρ συμβῇ τοχὸν τὴν μὲν ἑαυτοῦ στρατιὰν πολλαπλασίονα τῶν πολεμίων καὶ πρὸς τὰ πολεμικὰ μᾶλλον ἠσκημένην ἡγεῖσθαι, καὶ διὰ τοῦτο δεῖν βουλεύσηται μάχην συνάπτειν, εἶτ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐλθὼν, τὴν τῶν ἐναντίων ἴδῃ καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ ἀσκήσει καὶ τοῖς ὅπλοις ὑπερέχουσαν πολλῷ τῷ μέτρῳ· διὰ δὲ τὸ μὴ λῦσαι τὰ δεδογμένα, ἀλογίστως συμπλέκηται καὶ παραβόλως, οὐκ ἂν ἐγγὺς τοῦ μαίνεσθαι φαίημεν τὸν στρατηγὸν ἐκεῖνον; Παντί που δῆλον. Διό μοι καὶ σὲ νῦν ἔπεισι θαυμάζειν, οὕτως ἀποφηνάμενον ὡς χρὴ τοῖς ἐξ ἀρχῆς δεδογμένοις ἐμμένειν, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐς τόδε χρόνου, στρατείαις καὶ τοῖς
B ἐκ στρατείας ἐνδιατρίψαντα πόνοις, τοῦτο δὲ ἠγνοηκότα, ὡς μία καιροῦ ῥοπὴ πολλῶν ποιήσει πραγμάτων μεταβολάς. Ἐπὶ τούτοις ὁ μέγας δομέστικος εἶπε τοιάδε: Οὐδένα νομίζω τῶν καὶ ὁπωσοῦν μετειληχότων φρενῶν οὕτως ἑαυτὸν οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐβουλεύσατο πεπεικέναι βεβαίως ἐμμένειν, ὥστε μὴ μεταβάλλειν, ἑτέρων ἐν ὑστέρῳ φαινομένων βελτιόνων. Καὶ σὲ δὲ αὐτὸν οὐκ ἂν εὐπορήσειν ἐπ' ἐμοὶ λοιδορίας ὑπερβολῆς, ἢ οὕτω περὶ τῶν πραγμάτων λέγειν ἔχειν, ἐν διαφορᾷ καταστάντα. Ἐγὼ δὲ τοσούτου δέω ὁποῖον εἶναί φατε, ὥστε κἀν τοῖς δημοσίοις, κἀν τοῖς ἰδίοις, ψῆφον ὡς καλῶς ἔχουσαν, καὶ τοῦ λυσιτελοῦντος τὸ δοκεῖν ἐς τὰ μάλιστα ἐφικνουμένην περί τινος πολλάκις ἐξενεγκὼν, ἤδη δὲ καὶ πρὸς τὸ
C πράττειν χωρῶν, ἔπειτ' ἢ ἑτέρῳ τὸ ἧσσον ἔχειν ἐπὶ τῷ φρονεῖν δοκοῦντι, ἢ αὐτὸς ἐμαυτῷ τὴν ἐναντίαν πεισθεὶς εἱλόμην. Ἐφ' οἷς δὲ νυνὶ σκοποῦμεν, μάλιστα μὲν ὧν ὑμεῖς βουλεύεσθε, ἀποσχέσθαι, ὧν δ' ἐμοὶ δοκεῖ, δεῖν ἔχεσθαι νομίζω πολλῶν ἕνεκεν αἰτιῶν. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ χεῖρα κινῆσαι κατὰ βασιλέως, καὶ τῷ Θεῷ κεχρισμένου, καὶ σωτηρίαν ἀποστερῆσαι ψυχῆς, οὐ μόνον πάσης ἐν ἀνθρώποις ἀπεστέρηται συγγνώμης, ἀλλὰ καὶ παρὰ Θεῷ τὰς ἐσχάτας τῶν τοιούτων ἔργων πεπείσμεθα κεῖσθαι τὰς ἀντιδόσεις. Ἔπειτα δὲ, οὐδὲ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέμεθα, ὥστε τὸν μὲν ἀνελεῖν, τὸν δ' ἐγκαθιδρῦσαι τοῖς θρόνοις τῶν βασιλέων· ἀλλὰ πολύν τινα τὸν δικαίου ποιούμενοι λόγον, ἀμύνειν τῷ νέῳ προυθυμήθημεν βασιλεῖ, ἀδικουμένῳ τε περὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ δεδοι-
D κότι περὶ τὸ ζῆν. Ἄτοπον οὖν, τῷ μὲν σὺν τῷ δικαίῳ τὴν ἀρχὴν κατακτᾶσθαι, τὸν δ' ἀδίκως ἀφαιρεῖσθαι καὶ τὴν ζωήν· καὶ ἃ περὶ τὸν ἕνα πραττόντων ἑτέρων, τῶν ἀτοπωτάτων ἐδόκει, τούτων χαλεπώτερα περὶ τὸν ἕτερον ἐξειργασμένους αὐτοὺς ὀφθῆναι· καὶ ὥσπερ ἐν ζυγοῖς τῶν πραγμάτων ἐφ' ἑτέρῳ μέρει βαρυνομένων, ἐπὶ τὴν ἴσην ἀμετρίαν πρὸς τοὐναντίον αὐτοὺς καταπιέσαι, δέον ἐπὶ τὸ ἴσον ἀναγαγεῖν. Οὐ μὴν οὐδὲ τὸ δήσαντας φρουρεῖν, τοῦ ἅπαξ

Jacobi Pontani notæ.

(88) Loquitur, ut David de Saule consuevit, lib III Reg I. Interpretes Bibliorum frequentissime vocem Græcam χριστὸς retinuerunt, ut I Regum: *Loquimini coram Deo et christo ejus.* In Psalmis: *Nolite tangere christos meos. Salvavit Dominus christum suum.* Apud Lucam de Simeone: *Non visurum se mortem, nisi prius videret christum Domini;* et sexcenties alibi. Dicitur autem, τὸ *unctus Domini*, aut, *christus Domini*, cum significatione maxima, est et verbum gravissimum.

ἡμερώτερον ἀποκτεῖναι. Τοῖς γὰρ ἐν ἔθει τοῦ θεραπεύεσθαι καὶ δορυφορεῖσθαι, φοβερώτερον τοῦ ἀποθανεῖν, τὸ παρ' ἀξίαν κακοπραγεῖν. Διὸ καὶ πολλοὶ τῶν ὑμνουμένων παρὰ Ῥωμαίοις αὐτοκρατόρων μᾶλλον εἵλοντο ἀποθανεῖν, ἢ ζῶντες αἰσχρῶς δουλεύειν ἀτυχήσαντες περὶ τὰς μάχας· καὶ χωρὶς δὲ τούτων, τὸ παρὰ τῶν φυλάκων ὡς δεσμώτῃ προσεχόντων περιυβρίζεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι, παντὸς ἂν εἴη πικρότερον ὕδατος Στυγός. Ἔτι δ' οὐδ' ἀσφάλειαν ἡμῖν παρέχει τὸ δήσαντας φρουρεῖν. Ἂν γὰρ ὁτῳδήτινι τρόπῳ δυνηθείη τὰ δεσμὰ διαφυγεῖν, ὅπερ ἡμῖν πρόσεστι νῦν, τὸ δοκοῦντας ἀδικεῖσθαι καρποῦσθαι τὴν ἁπάντων εὔνοιαν, ἐκείνῳ περιστήσεται· καὶ σφοδρότερον πολεμήσει συμμάχοις προθύμοις καὶ τοῖς περιοίκοις βαρβάροις καὶ Ῥωμαίοις χρώμενος. Ὅτε τοίνυν, τὸ μὲν ἀποκτεῖναι ἀλαστόρων καὶ ἀνδροφόνων ἐπιτιμίαν, οὐ μόνον ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ παισὶν ἡμετέροις ἔπειτα προσάπτει, τὸ δ' εἵρξαντας φρουρεῖν, μετὰ τοῦ αἰσχροῦ καὶ τοὺς ἐσχάτους ὑποπτεύει κινδύνους, καὶ λυσιτελὲς ἅμα καὶ δίκαιον εἶναι νομίζω, τῶν προτέρων ἐχομένους λογισμῶν, τὸν ἡμέτερον βασιλέα διασώζειν ἀμυνομένους ἄν τις ἐπίῃ. Ἀλλ' ἐρεῖς, Τί οὖν; ἂν ἐπιστρατεύῃ βασιλεὺς ἡμῖν, οὐ μαχούμεθα αὐτῷ, οὐδ' ἀποκτενοῦμεν, ἂν οὕτω συμβαίη; Μάλιστα μὲν οὖν ἀμυνούμεθα πάσῃ δυνάμει· ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν ἔχει τό τε κατάρχειν καὶ τὸ ἀμύνασθαί τινα, λόγον. Τῷ μὲν γὰρ πρὸς τῷ αἰσχρῷ πρόσεστι καὶ τὸ ἀδικεῖν· τὸ δ' ἀμύνασθαι, πρὸς τῷ δικαίῳ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων εὔκλειαν ἔχει. Ἂν γὰρ συμβῇ τὸν προκατάρχοντα παθεῖν κακῶς, οὐ τῷ ἀμυνομένῳ τὴν ἀπόβασιν, ἀλλὰ τῷ ἐπιόντι λογίζεσθαι, τῶν ἔργων δίκαιον. Ἡμῖν μὲν οὖν ἐπ' ἀμφότερα γυμνάζουσι τὸν λόγον ἑκατέροις εἴρηται πολλά. Βασιλεῖ δὲ πάντων ἀκροωμένῳ ἔξεσται τὸν τῶν ἁλιέων τρόπον τῆς σαγήνης πολλὰ περισχούσης τὰ χρήσιμα ἐκλεξαμένῳ, τῶν ἀχρήστων ἀποσχέσθαι. Ἐπὶ τούτοις καὶ τῶν ἄλλων συνθεμένων, καὶ τὴν διάκρισιν τῶν λόγων ἀναθεμένων τῷ βασιλεῖ, εἶπε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα·

A ria parte alteram lancem deprimere, cum ambas potius ad æquamentum, seu æquilibrium componere debeamus. Nec vero mitius eum habebimus, si vinctum in custodiam trudamus, quam si semel jugulaverimus. Qui enim tam officiose coli, satellitioque semper stipari consueverunt, iis (89) amplitudine et dignitate sua orbatis adversos casus volvere, letho ipso horribilius est. Hinc plures Romanorum imperatores, quorum celebris est apud posteros memoria, præliis usi adversis, mori, quam indignam hostibus servitutem servire, maluerunt (90). Præterea a custodibus, ut ad vinctum attentis, probra et contumelias perpeti, tales animos quavis aqua Stygia cruciat amarius (91).

32 Huc accedit, quod nihilo securiores erimus, B si catenis injectis eum carceri mandaverimus. Quippe si arte aliqua inde elapsus fuerit, quod hodie abunde datur nobis, ut, cum inique nobiscum videatur actum, omnium favore ac benevolentia perfruamur, tunc illi dabitur, et vicinis Barbaris Romanisque impigre adjuvantibus, infestiore in nos Marte pugnabit. Quia igitur e medio tollere imperatorem, nobis liberisque nostris nefariorum atque homicidarum notam inuret, in carcerem autem compingere, præter facti infamiam etiam summorum malorum suspicionis ac formidinis plenum est: ex æquo et bono futurum sentio, in pristino consilio permanere, et imperatorem nostrum juniorem, si qua vis exstiterit, tutum præstare. Hic tu objicies: Quid? si C senior arma nobis intulerit, non contra pugnabimus? non eum, si sors ita ferat, trucidabimus? Maxime imo pugnabimus, et quidem nervis omnibus; verum aliud est præoccupare, et aliud resistere. Illud et turpe ad famam, et injustum; hoc et gloriosum, et justum numeratur. Quod si damnum acceperit qui antevertit, rerum exitum non defensori, sed invasori condecebit ascribere. Ab utroque igitur nostrum in utramque partem velut exercitationis causa satis dictum est. Restat ut imperator auditis omnibus a principio, more piscatorum, quasi e sagena multos pisces concludente, utilia deligat, inutilia rejiciat. Hoc ipsum ubi et reliqui duo assensu firmarunt, et dijudicationem controversiæ eidem detulerunt, sic profatus est:

Jacobi Pontani notæ.

(89) Id præcipue tragici poetæ nobis egregie ponunt ante oculos, dum heroas et heroinas sua infortunia, tristissimamque, et beatæ quondam, ac felici longe disparem conditionem deplorantes inducunt. Exempla multa suppeditabit unus Euripides. Nec tam jucundum est, ex afflicto ac perdito beatum, quam acerbum ac luctuosum, ex beato miserum et calamitosum evadere. Seneca, *De tranquillitate animi*, cap. 8: *Tolerabilius est, faciliusque non acquirere, quam amittere. Ideoque lætiores videbis quos nunquam fortuna respexit, quam quos deseruit.*

(90) Enumerat Valer. Max. lib. III, cap. 2, *De fortitudine*, P. Crassum, qui cum Aristonico bellum in Asia gessit, Scipionem Pompei socerum, D Catonem Uticensem. Quibus adde ex Suetonio Othonem. Primus hoste lacessito, ab eo est interfectus, reliqui sua manu necem sibi intulerunt, ne servirent. Sed Catonis facinus cum ab aliis, tum etiam a Cicerone laudem invenit. Putat enim, cum ei incredibilem tribuisset natura gravitatem, eamque ipse perpetua constantia roborasset, semperque in proposito, susceptoque consilio permansisset, necem potius sibi consciscere, quam tyranni Cæsaris vultum aspicere debuisse. *Off.* I.

(91) Ipsa Styge est illis odiosius, nam et ab odio palus illa fabulosa nomen habet. Impatiens est injuriæ contumeliæque nobilis animus, et nobilium illustriumque hominum plerumque etiam nobiles animi.

CAPUT X.

Nepos insignem observantiam in avum ostendit, et crudelia potius ab ipso pati, quam in eum facere paratus est. Quæ fortuna dabitur, ea se usurum. Si se deserant socii, acerbe laturum. Ejus voluntate collaudata, protostrator et Syrgiannes, dum licet, Byzantio discedendum statuunt. Quæritur ecquid imperatrix assumenda, an Constantinopoli relinquenda sit.

Qui de rebus gravioribus consilii capiendi causa deliberant, eos etiam numerum conficere oportere autumo. Unde olim Romani et Græci, quique sub populari, quique sub optimatum potestate et imperio degebant, consilia e pluribus congregabant, recte sentientes, hoc modo ab honesto et conducibili haud facile deflexum iri. Quin et de veteribus quidam, et e nostro ovili sapiens (92), salutem esse dicit, ubi multa consilia : sibimet 33 autem inimicum pronuntiat hominem inconsultum. Cum itaque vos et plures sitis, et in dando consilio excellatis, deque præsenti negotio multa disserueritis, licitum erit et mihi, quemadmodum piscatoribus, ut dixistis, e plena sagena delectis melioribus, cætera foras mittere. Proferam ergo ipse quoque meo judicio optima : vestrum unicuique integrum erit, quæ probaverit amplecti. De rebus expetendis ac fugiendis, jucundis et injucundis nequaquam unus et idem est omnium hominum sensus, sed ut quisque iis afficitur, ita de illis judicat. Fas sit igitur mihi quoque nunc in consultatione ita proloqui, ut affectus sum. Usque eo nihil dirum, et immane vel vitæ, vel dignitatis meæ gratia in dominum meum et imperatorem perpetrari velim, ut si forte districto ense in me jugulabundus irrueret, pedibus salutem meam expedire contenderem. Sin quippiam fugienti obstaret, adeo me non delectaret ad defensionem converti, ut velata facie, cum silentio plagam mallem accipere ; metuens ne aspectu illius vehementius turbatus, ac velut de statu mentis dimotus insilirem, ferrumque ei extortum longius projicerem : cum hoc ipsum scelesti facinoris loco ducam, quoquo modo contra parentem manus tollere. Sic me de avi honore sentire, Deum omnia perspicientem testor. Eodem animo vos esse desidero, certos plane, ne mutire quidem super hac re amplius, neque conari, me in diversum trahere : nec enim hilum proficietis. Si ergo priora consulta vestra, eaque salutaria sequentes, instantia pericula fugiendo declinare vultis, bene est, et ego ad numerum vestrum me aggrego, nec discriminum communionem recuso. Sin autem illa, ut ex timiditate et ignavia profecta improbantes, in secundis cogitatis nulla interposita dubitatione consistere decrevistis, ac me in alia omnia discedente, vos, quæ mihi placent haud profutura ducitis, ego sane hujusmodi factorum consortium nunquam cupiverim : vos quæ securitati vestræ conducere creditis, quoniam potestas est, amplectimini. Deo

A Τοῖς περὶ μεγάλων πραγμάτων βουλευομένοις ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω, καὶ πολλοῖς εἶναι τὸν ἀριθμόν. Διὸ καὶ Ῥωμαῖοι καὶ Ἕλληνες τὸ παλαιὸν, καὶ δημοκρατούμενοι, καὶ τῶν ἀρίστων ἀρχόντων, ἐκ πλειόνων τὰς βουλὰς συνεκρότουν τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος, οὕτως οὐκ ἂν οἰόμενοι ῥᾳδίως ἁμαρτεῖν ὀρθῶς φρονοῦντες. Καὶ τῶν παλαιῶν δέ τις σοφὸς τῆς ἡμετέρας αὐλῆς ἐν πολλῇ βουλῇ τὴν σωτηρίαν εἴρηκεν εἶναι, καὶ πολέμιον ἑαυτῷ τὸν ἀσύμβουλον ἀπεφήνατο. Καὶ ὑμῶν τοίνυν καὶ πολλῶν καὶ περὶ ταῦτα ἀρίστων ὄντων, καὶ λόγοις οὐκ ὀλίγοις περὶ τοῦ πράγματος χρησαμένων, ἐξέσται κἀμοὶ, ὃν εἰρήκατε τῶν ἁλιέων τρόπον, πολλὰ τῆς σαγήνης καταγαγούσης, τὰ χρήσιμα ἐκλεξαμένῳ ἀποῤῥίψαι τὰ μὴ τοιαῦτα. Ἐρῶ τοίνυν καὶ αὐτὸς ἅ μοι δοκεῖ βέλτιB στα εἶναι· ὑμῖν δ' ἐξέσται ἑκάστῳ ἃ δοκεῖ συμφέροντα ἑλέσθαι. Οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις τὰ αὐτὰ αἱρετὰ καὶ φευκτὰ, καὶ ἡδέα καὶ μὴ τοιαῦτα δοκεῖ, ἀλλ' ὅπως ποτὲ ἔχουσι περὶ αὐτὰ, τοιαύτας καὶ περὶ αὐτῶν ἐξάγουσι τὰς κρίσεις. Ὡς ἔχω τοίνυν καὶ αὐτὸς περὶ τῶν προκειμένων ἐρῶ. Τοσούτου δέω τοῦ τι τῶν ἀνηκέστων καὶ ζωῆς ἕνεκα καὶ τιμῆς περὶ τὸν ἐμὸν κύριον καὶ βασιλέα γενέσθαι βούλεσθαι, ὥστ' εἰ συμβέβηκε τὸν αὐτὸν ξίφος ὡς ἀποκτενοῦντά με σπασάμενον ἐπιέναι, φυγῇ μὲν ἂν ἐπραγματευσάμην τὴν σωτηρίαν· εἰ δὲ κώλυμά τι μεταξὺ φεύγοντι συμβέβηκε τῆς φυγῆς, τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ συστραφεὶς ἀμύνεσθαι βούλεσθαι, ὥστ' ἐγκαλυψάμενος, ἐδεχόμην ἂν σιγῇ τὰς πληγὰς, δείσας μὴ πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν, καὶ οἷον τῷ πάθει, τῶν φρενῶν ἐκC κρουσθεὶς, πρὸς τὸ λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ κινηθῶ, καὶ μακρὰν ἀποῤῥίψαι τὸ ξίφος, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τῶν ἀνοσίων κρίνω, καθ' ὅντινα τρόπον χεῖρας ἀνασχεῖν τῷ πατρί. Τοιαύτην ἔχειν γνώμην περὶ τῆς εἰς τὸν πάππον τιμῆς τὸν πάντα ἐφορῶντα μαρτύρομαι ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ. Διὸ δὴ καὶ ὑμᾶς βούλομαι οὕτως ἔχειν σαφῶς πεισθέντας, μηδένα περὶ τούτου λόγον κινεῖν, μηδὲ μεταπείθειν ἐπιχειρεῖν· ἔσεσθε γὰρ ἠνυκότες πλέον οὐδέν. Εἰ μὲν οὖν ἐθελήσετε τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐχόμενοι λογισμῶν, τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς πορίζομένους φυγῇ τὸν ὑφορώμενον κίνδυνον διαδιδράσκειν, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ τὴν κοινωνίαν αὐτὸς ἀσπάζομαι τὴν ὑμετέραν, καὶ συγκινδυνεύειν ὑμῖν αἱροῦμαι· εἰ δὲ τῆς προτέρας ἀτολμίαν καὶ ἀνανδρίαν D καταγνόντες βουλῆς, ἐμμένειν ἀσφαλῶς κεκρίκατε τοῖς δευτέροις, μὴ πειθομένου δ' ἐμοῦ, οὐδ' αὐτοὶ λυσιτελεῖν ἑαυτοῖς ἅπερ ἐγὼ βούλομαι ἡγεῖσθε, ἐγὼ μὲν τῶν τοιούτων ἔργων κοινωνεῖν ὑμῖν οὐκ ἂν ἑλοίμην ποτέ. Ὑμᾶς δὲ τὸ οἰκεῖον ἀσφαλὲς ἔξεστι περισώζοντας, ἃ συμφέρειν ὑμῖν οἴεσθε ἑλέσθαι. Χάριν

Jacobi Pontani notæ.

(92) Salomon est iste, Proverb. cap. II, 24. Vides quemadmodum tangat sacras Scripturas? Nam *e nostro ovili* est, ἐκ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς, apud Joannem cap. X. Salomon est ex nostro ovili, quia Deum verum, quem nos agnoscimus et colimus, ipse quoque agnovit et coluit.

δὲ πολλὴν ὁμολογῶ τῷ Θεῷ, ὅτι τῆς εἰς ἐμὲ εὐνοίας A
οὐδὲν οὐδέπω καὶ νῦν ὑμῖν ἀπήνεγκε τῶν δυσχερῶν, οὐδὲ περὶ ὧν ἐβουλευσάμεθα κατάδηλον οὐδὲν γέγονεν οὐδενὶ πλὴν ὑμῶν. Ἐγὼ δὲ ὡς ἂν οἷός τε ὦ, καὶ ὡς ἂν ὁ Θεὸς διδῷ, τὸν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ κίνδυνον διακυβερνήσω. Οἶδα μὲν οὖν ὡς ἂν συμβῇ μαχόμενόν με πεσεῖν, πολλὰ μὲν ἐπιθρηνήσετε κειμένῳ, πολλὰ δὲ πολλάκις ἀνακλαύσεσθε τὸν φίλον, εἰ δή τι καὶ μνήμης ἄξιον ἐνεδειξάμεθα φιλίας εἰς ὑμᾶς. Εἰ δ' ἔτι περιόντι πάλιν ἐθελήσετε προσελθεῖν, μηδαμῶς ὑμῖν ἐμπόδιον τὸ νῦν ἡμᾶς χωρίζεσθαι καταστήτω· εὑρήσετε γὰρ ἀεὶ τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ φιλικῶς ὥσπερ καὶ νῦν διακείμενον πρὸς ὑμᾶς. Μὴ νομίσητε δὲ ἐμὲ μήτε ἀλύπως ἐπὶ τῷ χωρισμῷ ὑμῶν διακεῖσθαι, μήθ' ὡς τοῦ μηδενὸς ἀξίους ὑμᾶς οὕτως ἐκ τοῦ παραυτίκα ἀπωθεῖσθαι. Ἐξ ὅτου γὰρ περὶ τῶν B
τοιούτων ἠρξάμην λέγειν, πολλῶν τὴν διάστασιν ὑμῶν ἐννοῶν αἰσθάνομαι τῶν ἀλγηδόνων· οἶδα δ' ἐν τῷ μετὰ ταῦτα καὶ πλειόνων αἰσθησόμενος καὶ σφοδροτέρων. Φέρειν δὲ ἀνάγκη, τῶν πραγμάτων ἀσυμβάτως ἐχόντων. Εἰ μὲν οὖν, ὥσπερ εἶπον, ἐθελήσετε τῶν προτέρων ἐχομένους λογισμῶν, ὑπὲρ μὲν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας φροντίσαι, μηδὲν δὲ κατὰ βασιλέως βουλεύσασθαι τῶν ἀπεικότων, καὶ ἐμὲ κοινωνὸν ἕξετε τῶν πραττομένων· εἰ δ' ἑτέρως ὑμῖν δοκεῖ, οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν, ἢ πολλὰ τῆς εἰς ἐμὲ φιλίας ἐπευξάμενον ἀγαθὰ, καθ' ἑαυτὸν ἃ μοι δοκῶ συμφέροντα πράττειν. Τοιαῦτα καὶ τοῦ βασιλέως εἰπόντος, ἐπὶ πολὺ μὲν πρὸς ἀλλήλους ἑώρων, τὸ τῆς γνώμης θαυμάζοντες ἐπὶ τὰ καλὰ βεβηκὸς, ὡς μηδὲν τῆς πρὸς C
τὸν βασιλέα καὶ πάππον αἰδοῦς ὑφεῖναι, καίτοι πολλοῖς αὐτὸν τοῖς λυποῦσιν ἀμειβομένου. Εἶθ' ὁ πρωτοστράτωρ ἀπεκρίνατο τοιαῦτα· Ἡμῖν, ὦ βασιλεῦ, τὸ συμφέρον σοί τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς σκοποῦσιν, ἃ λυσιτελεῖν ἐδοκοῦμεν, ἐφθεγξάμεθα. Ἃ δὲ περὶ βασιλέως ἐφθεγξάμεθα, οὐκ αὐτὸ τοῦτο μόνον ὅπως κακόν τι πάθοι σκοποῦντες ἐβουλευσάμεθα, ἀλλ' ὅπως μὴ μετὰ τὸ φανερῶς εἰς τὸν πόλεμον καταστῆναι, τίς ὑπολείποιτο μετὰ σοῦ προσδοκία δεινοῦ· τοῦτο γὰρ ἡμῖν περὶ πλείστου σκοπεῖται· ἐπεὶ δ' ὡς ἠκούσαμεν τῆς εἰς τὸν βασιλέα καὶ πάππον ἀσφαλείας τε καὶ τιμῆς τὴν οἰκείαν σωτηρίαν καὶ ἀσφάλειαν ἐν δευτέρῳ λογίζῃ, θαυμάζειν μὲν ἔπεισι τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, πείθεσθαι δὲ οἷς ἂν ἐθέλῃς, καὶ ταῦτα νομίζειν καὶ δίκαια καὶ D
συμφέροντα, ἅπερ ἂν καὶ σοὶ συνδοκῇ. Εἰ δέ τι καὶ πρότερον διηνέχθημεν περὶ τοὺς λόγους, οὐκ ἀλλήλοις ἐναντία βουλευόμενοι, ἀλλ' ὅπως μηδὲν τῶν δεόντων ἀνεξέταστον διαφύγῃ. Τοιγαροῦν ἐπεὶ τῆς ἀμφιβολίας παυσαμένης εἰς ἓν συνήλθομεν ταῖς γνώμαις, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ τοὺς λόγους καταλιπόντας, χωρεῖν ἐπὶ τὸ πράττειν τὰ δεδογμένα. Καὶ Συργιάννη κατὰ γνώμην αὐτῷ εἰπόντος εἰρῆσθαι, καὶ τοῦτο προσθέντος· ὡς Τῆς εἰς τὸν βασιλέα καὶ πάππον αἰδοῦς καὶ κηδεμονίας, ὦ βασιλεῦ, πολλαί σοι παρὰ τῷ μεγάλῳ καὶ οὐρανίῳ βασιλεῖ κείσονται χάριτες· καὶ ἢ μεταβαλεῖ τὰς γνώμας τῶν ἐπιβουλευόντων, ἢ κακοῦν ὡρμημένων, αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμήσει· τοῦ τε βασιλέως τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας

singulares ago gratias, quod usque ad hanc diem nulli vestrum sua in me inclinatio voluntatis quidquam creavit incommodi : neque extra vos ulli mortalium nostrarum consultationum arcana patefacta sunt. Quod ad me attinet, ut potero, et ut Deus annuerit, in periculo meo me tractabo. Equidem non ignoro, si in pugna occubuero, 34
vos morti meæ illacrymaturos affatim, frequentique ac longo fletu amicum prosecuturos, si modo aliquod amicitiæ meritum memoria haud indignum in vos collocavi. Quod si ad superstitem denuo vos adjungere volueritis, non erit ullo impedimento ista quæ nunc fit inter nos dissociatio : eumdem quippe me semper, atque ut nunc, vestri amantem invenietis. Ne vero arbitremini, aut hanc separationem mihi non molestam accidere, aut vos, ceu homines nauci a me rejici in præsentia. Ex quo enim hunc sermonem orsus sum, ex cogitatione distractionis nostræ doloribus multis cumulatus est mihi animus : etsi me in posterum plura et vehementius doliturum sciam. Sed quoniam res in tranquillum conferri non possunt, quod ferre oportet, feramus. Ergo si, ut dicebam, antegressis cogitationibus insistentes, saluti nostræ prospicere, et adversus avum nihil inconveniens meditari institueritis, rebus agundis comitem me profitebor : sin alia vobis mens, hoc unum relinquitur, ut multa bona ob declaratam in me benevolentiam vobis a Deo precatus, ipse mihi ad utilitatem meam promus condus fiam. His auditis illi diu inter se aspicere, et admirari ingenium juvenis, adeo ad honestatem grassantis, ut de pudore et reverentia erga avum nihil diminueret, quamvis ille tristia multa remetiretur. Dein protostrator sic incipit : Nos, imperator, de tuis atque nostris commodis solliciti, quæ eo facere putabamus, edisseruimus. Quod autem de avo consuluimus, in eo non hoc unum spectavimus, ut malo multaretur, verum ut ne ad bellum apertum veniretur, tuoque capiti casus aliquis gravior impenderet : id enim est, quod omnium minime velimus. Et cum securitatem honoremque avi tuæ saluti incolumitatique præferas, quod intelleximus, subit nos hujus magnanimitatis et justitiæ admiratio, et quæ voles præstabimus, justaque et utilia tuo judicio metiemur. Quod vero antea oratione discrepuimus, non id studio dissentiendi factum est, sed ut ne quid eorum quæ tempus postularet, nos indiscussum præteriret. Proinde cum omni ambiguitate sublata sententiis congruamus, hoc solum restat, ut omissis sermonibus, ad id quod datur, aggrediamur. Postquam Syrgiannes deinde ex sua item mente locutum protostratorem pronuntiavit, et hoc ad commendationem nepotis adjecit, ob 35
hanc reverentiam atque curam avi multa illum apud magnum, cœlestemque imperatorem manere præmia, qui aut malevolorum consilia mutaturus, aut ad nocendum prorumpentibus pro defensore obviam iturus esset : ubi nepos quoque de bene-

voluntia et obsequio sibi præstitis gratias amplas egit, fugiendum esset nec ne quæsiverunt. Et quia semper diem supervenientem malum aliquod majus parere videbant, et iram avi magis magis que corroborari, ex eo ducta conjectura videlicet, quod nunquam vel verbo appellare nepotem dignaretur : et quia in timore erant, ne si quid inopinatum derepente exstitisset, id ipsum effugere nequirent, dum tempus ad eam rem sineret, et libertas suppeditaret, Byzantio excedendum statuerunt. Imperator quanquam eos id quod res esset dixisse, et scopum tetigisse fateretur, tamen excelso et patienti animo usque ad ipsum discriminis articulum exspectandum esse monuit, cum senem aliam mentem induturum, et a conceptis maleficiis destiturum confideret. Nunc autem de conjuge mea decernendum est, inquit, utrum eam fugientibus nobis pone sequi oporteat. Hæc e Germanis erat principis Brunsuicensis (93), apud suos eminentissimi et splendore generis inter omnes sui ordinis facile præcipui filia. Protostratori igitur et Syrgianni faciendum videbatur, uti imperatoris conjugem assumerent, quando et ipsi suas secum haberent : quin omnem lapidem movendum, ut et imperatrix cum imperatore esset.

A καὶ εὐπειθείας πολλὴν ὁμολογήσαντος χάριν αὐτοῖς, εἰ φευκτέα ἢ μὴ, ἐσκόπουν. Ὁρῶντες δὲ ἀεὶ τὴν ἐπιοῦσαν μεῖζόν τι φύουσαν κακὸν, καὶ τοὺς κατὰ βασιλέως, τοῦ πάππου καὶ βασιλέως θυμοὺς ἐπὶ μᾶλλον αὐξομένους ἐκ τοῦ μηδαμοῦ τεκμαιρόμενοι μηδὲ λόγου τινὸς ψιλοῦ τούτῳ μεταδιδόναι· καὶ δεδοικότες μή τινος τῶν ἀδοκήτων ἐκ τοῦ αἰφνιδίου συμβάντος, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο διαδρᾶναι δυνηθεῖεν, ἐδόκει νῦν ὡς καιρὸν ἔχουσι καὶ ἀδείας εὐποροῦσιν, ἀφίστασθαι τοῦ Βυζαντίου. Βασιλεὺς δὲ αὐτοὺς ταῦτα μὲν ἣ ἔχουσιν εἰρηκέναι καὶ καλῶς στοχάσασθαι ἔφη, ἔτι μέντοι γε καρτερίας καὶ μεγαλοψυχίας προσδεῖν, ἄχρι καὶ αὐτῆς τῶν κινδύνων τῆς ἀκμῆς. Ἤλπιζε γὰρ ἀεὶ μεταβαλεῖν, καὶ τῶν μελετωμένων ἀποστήσεσθαι τὸν βασιλέα. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, περὶ τῆς B βασιλίδος, ἔφη, τῆς ἐμοὶ συνοίκου σκεπτέον εἰ χρὴ καὶ ταύτην φεύγουσιν ἡμῖν συνέπεσθαι. Ἦν δ' ἐκ Γερμανῶν αὕτη θυγάτηρ δουκὸς ντὶμ προυζουὴκ τοῦ παρ' αὐτοῖς ἐπιφανεστάτου, καὶ λαμπρότητι πάντας τοὺς ὁμοφύλους ὑπερβάλλοντος τοῦ γένους. Τοῖς μὲν οὖν δυσὶ τῶν ἀναγκαίων ἐδόκει καὶ τὴν τοῦ βασιλέως γαμετὴν συμπαραλαβεῖν, διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς τὰς γυναῖκας ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν, καὶ διὰ τοῦτο δέον εἶναι πάσῃ μηχανῇ χρήσασθαι ὥστε καὶ τὴν βασιλίδα συνεῖναι τῷ βασιλεῖ.

CAPUT XI.

Cantacuzeni rationes, cur imperatrix Constantinopoli relinquenda. Syrgianne ad præfecturam suam in Thraciam dimisso reliqui hærent Byzantii. Magnus contostaulus, et magnus logotheta Metochites viri clarissimi imperatorem senem frustra ab incepto dimovere nituntur.

At enim Cantacuzenus magnus domesticus seorsum ab iis sentiens, opinionis suæ momenta his verbis explicavit : Primum discessio nostra clandestine, et anxie nobis satagentibus futura est; id feminis ad hujusmodi operum laborem infirmis, et natura nequaquam idoneis, summum periculum conflabit; et nos ipsi non mediocre habemus formidare discrimen, si facto in ipso deprehensi fuerimus. Adhæc, etiamsi fortuna favente hoc operis bene processerit, tamen posteriora non perinde evenient. Nam si ab avo manus ad nos insequendos **36** mittatur, alterum e duobus cogemur, aut uxoribus relictis porro fugere, quod nos timiditatis, ignaviæ, dementiæ, temeritatis criminibus maculabit (ut omittam quod imperatrici dedecoris auctores erimus, quæ pro captiva abducetur), aut ejus, imperatricis inquam, causa pauci cum multo pluribus pedem conferentes interfici : quorum utrumvis eligere, a prudentia abhorret plurimum. Præterea neque ad quos proficiscimur, constantem erga nos fidem gerunt. Quod cum ita sit, non

C Καντακουζηνὸς δ' ὁ μέγας δομέστικος τἀναντία φρονῶν ἦν, καὶ τὰς αἰτίας προσετίθει· Πρῶτον μὲν γὰρ, ἔφασκε, τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν λαθραίας γινομένης καὶ κατεσπουδασμένης, ἐπικινδυνότατον γυναιξὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ἀσθενῶς ἐχούσαις καὶ ἀφυῶς· καὶ ἡμῖν δὲ αὐτοῖς οὐ μικρὸς ὁ κίνδυνος ὑποπτεύεται, ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων καταφώροις γινομένοις· ἔπειτα εἴτε καὶ τύχῃ χρησαμένοις τοῦτο πρὸς τὸ ῥᾴδιον ἀποβαίη, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἀπαντήσει καὶ τὰ μετὰ ταῦτα. Εἰ γὰρ πρὸς βασιλέως στρατιὰ πρὸς δίωξιν ἡμῶν ἀποσταλῇ, δυοῖν ἀνάγκη θάτερον ἑλέσθαι, ἢ τὰς γυναῖκας καταλιπόντας χρήσασθαι φυγῇ, ὃ δειλίας καὶ ἀνανδρίας, ἔτι τε ἀνοίας καὶ ἀβουλίας ἡμῖν ἔγκλημα περιάψει, πρὸς τῷ καὶ ἀδοξίας αἰτίους τῇ βασιλίδι γεγονέναι D δίκην ἀγομένῃ δοριαλώτου, ἢ ταύτης ἕνεκα πολλαπλασίοις ὀλίγους συμπλεκομένους ἀποθνήσκειν, ὧν οὐδέτερον ἑλέσθαι προσήκει σωφρονοῦντας. Πρὸς δὲ τούτοις, οὐδὲ πρὸς οὓς ἀπερχόμεθα βέβαια τὰ τῆς πίστεως ἡμῖν· καὶ διὰ τοῦτο οὐ μέλλειν οὐδὲ κατατρίβειν τὸν καιρὸν ὁμαλῶς βαδίζοντας καὶ ἀνειμέ-

Jacobi Pontani notæ.

(93) Quis neget hic nomen proprium corruptum esse? Divinet igitur lector vocabulum hujus principis; nam quod sequitur, nomen est provinciæ Brunsuicensis, et dicetur lib. II, cap. 5, Germanis cum imperatoribus Constantinopolitanis fuisse hospitium et amicitiam. Hæc autem mulier, Irene dicta, sine liberis decessit, de quo infra, cap. 40. — In Græco δουκὸς ντὶμ προυζουὴκ, ubi nil omnino corruptum est, quod ait interpres, sed ita scribendum :. δουκὸς ντὶ Μπρουζουὴκ, id est, Italice, *duca di Brunzuic*, nam ejus linguæ magnus usus Constantinopoli, ut conjicere est ex locorum appellationibus, ut Φράντζα, et Σαβωΐα, etc., litteræ autem ντ valent δ apud Græcos inferiores, ut infra patebit sæpius : μπ valent β ut μπαλότα pro *baleta*, et Μπαΐουλος, *Bailus*, nomen Venetum.

νως, ἀλλὰ κατεσπουδασμένως καὶ σὺν τάχει πολλῷ A χρή· ἵνα μὴ πρὸ τοῦ ἡμᾶς ἀφικέσθαι, τὴν ἄφιξιν ἡμῶν πυθόμενοι, βουλεύσωνται κατὰ σφᾶς, μὴ εἰσδέξασθαι ἡμᾶς τῇ πόλει, καὶ γένωνται παράδειγμα καὶ ταῖς ἄλλαις τὰ ἴσα δρᾷν, ἀλλ' αὐτοὺς ἡμᾶς ἀγγέλλειν τε τὴν ἄφιξιν ἡμῶν, καὶ κατέχειν τὴν πόλιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ γαστρὸς ἔχειν τὴν βασιλίδα, οὐ μικρὸν κώλυμα πρὸς τὸ ἀνδράσι φεύγουσιν ἀκολουθεῖν. Δι' ἃ δὴ πάντα προσήκειν ἡγοῦμαι, ταύτην μὲν ἐᾷν καθ' ἡσυχίαν μένειν, ἡμᾶς δὲ διακινδυνεύειν· κἂν μὲν ἡμῖν τὰ πράγματα χωρήσῃ κατὰ νοῦν Θεοῦ βουλομένου, τότ' ἤδη καὶ τὴν βασιλίδα μετακαλεῖσθαι ὅπου περ ἂν ᾖ βασιλεύς, εἰ δ' ἐναντίως ἢ ἐλπίζομεν ἀποβαίη, αὐτὴν γοῦν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι. Τούτοις τοῖς λόγοις ὡς καλῶς ἔχουσιν B ἐπιψηφισάμενος ὁ βασιλεὺς σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐσκέπτοντο περὶ τοῦ πότε καὶ ὅπως τὴν ἀναχώρησιν χρὴ ποιεῖσθαι. Ὁρῶντες δὲ καὶ τοὺς ἐπιλοίπους τῆς συγκλήτου καὶ τοὺς ἐν τέλει ἐν δεινῷ τιθεμένους τὴν τῶν βασιλέων διαφορὰν, καὶ κακῶν νιφάδας τῷ κοινῷ τῶν Ῥωμαίων οὐ μετρίας προσδοκῶντας καὶ περὶ τούτων πρὸς ἀλλήλους ἀεὶ διαλεγομένους, καὶ προσδοκίμους ὄντας καὶ βασιλεῖ διαλέξεσθαι περὶ τοῦ μὴ δεῖν νεωτερίζειν, ἀλλ' ἐᾷν τὸν ἔγγονον ἐπὶ σχήματος εἶναι, ὡς μεγάλων κακῶν αἰτίας ἐσομένης καὶ ταραχῆς τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, ἐπεὶ ἔδοξε καρτερεῖν τὸ μέλλον ἀποβήσεσθαι σκοποῦντας, ἐξαποστέλλουσι πρὸς Θρᾴκην τὸν Συργιάννην τῆς ἀρχῆς ἐπιμελησόμενον, αὐτοὶ δὲ προσεκαρτέρουν τῇ Κωνσταντίνου. Ἐν τούτοις δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων, ὁ C μέγας κονοσταῦλος Μιχαὴλ ὁ Τορνίκης (μητρόθεν μὲν κατὰ γένος προσήκων τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέων, καὶ πολλῆς εὐμενείας ἀπολαύων παρ' αὐτῷ καὶ τιμῆς, οὐ μόνον διὰ τὴν συγγένειαν, ἀλλ' ὅτι καὶ φρενὸς ἦν βαθείας, καὶ τοὺς τρόπους ἀγαθὸς, καὶ πρὸς τὰς ἐπαρχίας ὧν ἦρξε βασιλέως διδόντος, εὐνομώτατος καὶ σπουδαιότατος ἐφάνη), οὗτος δὴ τῇ πρὸς αὐτὸν εὐμενείᾳ τοῦ βασιλέως θαῤῥήσας, προσῆλθέ τε καὶ διελέχθη κρύφα περὶ βασιλέως τοῦ νέου, τὸ ἄτοπον, ὡς εἰκὸς, τῶν μελετωμένων ὑποδεικνὺς, καὶ ὡς πολλῶν ἔσοιτο συμφορῶν αἴτιον τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων, ἄν τε κατορθωθῇ τὸ μελετώμενον, ἄν τε μή. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ Μετοχίτης λογοθέτης ὁ μέγας, ὃς μεσιτεύων μὲν τότε τῇ διοικήσει τῶν βασιλικῶν πραγμάτων ἦν, ἄλλως δὲ ἀγχίνους, καὶ οὐ D μόνον τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξω σοφίας εἰς ἄκρον ἐληλακώς· τὴν γὰρ ἀστρονομίαν ἀπό τινος Βρυεννίου φαύλας τινὰς καὶ οὐκ ἀκριβεῖς πάνυ παραλαβὼν ἀρχὰς, αὐτὸς ἰδίοις πόνοις ἐξηκριβώσατο,

A cunctandum, neque æquabili et lento passu bonum tempus conterendum: sed enixe et accelerato gradu ambulandum est, ne antequam perveniamus, incolæ adventu nostro præcepto, unanimi consensu urbe nos arceant, reliquisque urbibus ad similem audaciam exemplo suo præeant; sed ut ipsimet nuntium adventus nostri apportemus, urbemque occupemus. Illud insuper imperatrici ad comitandam virorum fugam non levi impedimento est, quod uterum fert. Ob hæc omnia æquum judico, ut illa se non moveat; nos autem fortunam subeamus, et, si quidem res, Deo bene juvante, ad voluntatem fluxerit, tum jam ipsa quoque eo accersatur, ubi conjux fuerit; sin secus, B ipsa saltem secura degat. His ut præclare dictis, imperator et reliqui suffragantes, quando, quove pacto secederent, circumspiciebant. Cæterum cum perspicerent, etiam reliquos tum proceres, tum magistratus dissidio imperatorum graviter offendi, calamitatumque densissimos imbres communi Romanorum inde metuere, et eas crebris usurpare sermonibus, exspectarique ut iidem cum imperatore agerent, ne quid novi et inusitati inceptaret, sed nepoti ornamenta imperatoria permitteret; quod alioqui molitio senis ingentium incommodorum ac motuum futura esset materia, durandum, et quo res evaderet, observandum esse censuerunt. Itaque Syrgianne in Thraciam ad præfecturæ suæ munus dimisso, cæteri Constantino-C poli hærere perseverant. In hoc rerum statu magnus contostaulus Michael Tornices (qui materno genere imperatorem seniorem attingebat, nec postremum gratiæ et auctoritatis locum apud eum tenebat, non tantum quia cognatus, sed quia non vulgari prudentia, et morum probitate egregius, atque a provinciis, quas imperatoris concessu administrarat, æquitatis et integritatis laudem maximam reportaverat), **37** hic igitur fretus ea gratia qua valebat, clam aliis ad imperatorem accessit, et cum eo super nepote collocutus, quam aliena a ratione tentaret, non immerito ostendit, quamque varias in imperium Romanum calamitates inveheret, sive meditata feliciter, sive contra D irent, demonstravit. Id ipsum et magnus logotheta Metochites (94) præstitit, qui tum domum imperatoriam, sive aulam regebat (95), vir alioqui solers, et non Christianis modo, sed externis etiam litteris politissimus. Etenim cum astronomiæ principia a quodam Bryennio minuta et imper-

Jacobi Pontani notæ.

(94) *Erat tum potens apud imperatorem ac rerum omnium moderator Metochites Theodorus, logotheta generalis. Sic autem ab imperatore amabatur, tantique fiebat, ut nullum ejus arcanum ignoraret*, etc. Gregoras lib. VII.

(95) Græce sic est, ὃς μεσιτεύων μὲν τότε τῇ διοικήσει τῶν βασιλικῶν ἦν, quod *rerum omnium pro imperatore moderatorem, seu vicarium imperatoris* transferri posse non puto. Etenim isti μεσάζοντες, seu μεσιτεύοντες τοῖς πράγμασι τοῦ βασιλέως, seu τῆς βασιλίδος (nam et illa suum μεσίτην habuit *mediatorem*, ad verbum) videntur non alii fuisse quam magistri aulæ, *Hoffmeister*, curatores, præfecti et administri rerum domus imperatoriæ, quos jureconsulti vocant comites rerum privatarum, qui quidem assidui erant apud principes, eorum jussa excipientes et exsequentes. Πράγματα igitur βασιλικὰ quæ fuerint hoc loco, jam, ut reor, perspicis.

fecta accepisset, ipse in eo studio accuratissima diligentia sua tantos processus effecit, ut deinde quoque permulti in eadem scientia ipso præceptore progressus eximios adepti sint. Quod cum imperator admirans, Gregoram ejus auditorem percunctaretur, qui tandem Metochites a tam tenuibus profectus initiis, ad plenam hujus disciplinæ cognitionem aspirare potuisset, audivit ab eo, nihil esse mirum, ex parva lampade luculentam facem accendi. Laudavit respondentis acumen imperator (96), et imagine obvia, ac familiari naturam rei ante oculos ponente delectatus est. Ergo hic magnus logotheta cum propter intelligentiam atque doctrinam liberalem, et in negotiis obeundis dexteritatem ab imperatore familiariter admodum diligeretur, ausus est et ipse de nepote illum admonere, suadereque ne semel fixa et rata convelleret, neve imperium eidem ablatum, alteri, cui minime deberetur, transditum vellet : si non ob aliud, at certe ne tanti tumultus inde cierentur. Hæc et similia imperatori occinentes illi duo, lapides videbantur loqui (97) : nam quod a primordio decreverat, ab eo deduci nullis machinis poterat, suamque malignitatem in nepotem rebus ipsis exserebat. Aiunt, hoc tempore in seipsum descendisse, et quasi cura altiore defixum, neminem quidem allocutum, sibimet autem frequenter interrogantem dixisse : Ergone natura ipsa potentius erit istuc odium? Quod verbum aliorsumne, an ad nepotem pertineret, scire pro certo nemo potuit; omnes tamen in hanc partem potius, quam in aliam interpretati sunt, et pro argumento futurarum miseriarum habuerunt. In his hiems desiit.

A ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πολλοὺς ἐν ἐπιστήμῃ τοῦ μαθήματος σὺν ἀκριβείᾳ γενέσθαι παρ' αὐτοῦ διδαχθέντας· ὃ καὶ θαυμάζοντος βασιλέως, καὶ πρός τινα τῶν ἐκείνῳ φοιτησάντων ἐρομένου, ὁ Γρηγορᾶς οὗτος ἦν, πῶς ὁ Μετοχίτης ἐκ φαύλων τῶν ἀρχῶν ὡρμημένος, οὕτως ἠδυνήθη πρὸς τελείαν ἐξεύρεσιν τοῦ μαθήματος ἐλθεῖν, Οὐ θαυμαστὸν, φάναι, βασιλεῦ, τὸν ἐρωτηθέντα, ἐκ λαμπάδος μικρᾶς πυρσὸν ἀναφθῆναι μέγαν, ἐπαινέσαι τε τοῦτον τῆς ἀγχινοίας τὸν βασιλέα, καὶ τὸ οἰκεῖον τῆς εἰκόνος θαυμάσαι. Οὗτος δὴ οὖν ὁ μέγας λογοθέτης, διά τε τὴν σύνεσιν καὶ τὴν σοφίαν, καὶ τὴν ἣν εἶχεν ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων πολλῆς ἀπολαύων παρὰ βασιλέως οἰκειότητος καὶ εὐμενείας, ἐθάρσησε καὶ αὐτὸς τῷ βασιλεῖ προσελθὼν περὶ τοῦ ἐγγόνου B διαλεχθῆναι, πείθειν ἐπιχειρῶν ὡς οὐ δεῖ τὰ καθεστῶτα κινεῖν, οὐδὲ τὸν ἔγγονον τῆς βασιλείας ἀποστεροῦντα, ἑτέρῳ μηδαμῶς προσήκοντι παρέχειν, εἰ μή τι ἄλλο, τὰς ἀπὸ τούτου ταραχὰς συμβησομένας εὐλαβούμενον. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα, καὶ ἕτερ' ἄττα διελέχθησαν βασιλεῖ· ἐδόκουν δὲ λίθους ἕψειν. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ἀνεπιστρόφως εἴχετο τῶν ἀπαρχῆς δεδογμένων, καὶ τὴν πρὸς τὸν ἔγγονον δυσμένειαν αὐτοῖς πράγμασιν ἐπεδείκνυ. Λέγεται δ' ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς καὶ βασιλεὺς εἰς ἑαυτὸν συννενευκὼς, καὶ περί τινος δοκῶν φροντίζειν, πρὸς μηδένα δὲ διαλεγόμενος, αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν πολλάκις εἰπεῖν ὥσπερ ἐπερωτῶν· Καὶ τῆς φύσεως ἐπικρατεστέρα φανεῖται ἡ ἔχθρα ἄρα; εἴτε δὲ πρός τι C τῶν μελετωμένων ἄλλο ὁ λόγος ἀπετείνετο, εἴτε περὶ τῆς εἰς ἔγγονον ἔχθρας ἦν, οὐδεὶς σαφῶς ἠδυνήθη μαθεῖν· πάντες μέντοι πρὸς τοῦτο τὸν λόγον ἐξέλαβον, καὶ τεκμήριον ἐποιοῦντο τῶν μελλόντων κακῶν. Ἐν τούτοις μὲν οὖν ὁ χειμὼν ἐτελεύτα.

38 CAPUT XII.

Ab avo citatur nepos, et a protostratore de illius versutia monetur. Iterum citatus, in palatium vadit, protostratore prosequente et foris exspectante. Supervenit magnus domesticus; quid actum sit cognoscit; consilium suum edictat. Mos Genuensium et Venetorum, Dominico die imperatorem venerandi. Genuenses ternas triremes celeriter armant. Protostratoris ad pugnam ardor.

Vere novo, Nonis Aprilibus (98), Dominica ante diem Palmarum, avus nepoti per ministerium mandat, ne quoquam concedat, sed ad se confestim accedat. Qui secum animo versans, et curiosius indagans, quidnam ista denuntiatio sibi vellet, cum causam accitus nullam posset conjicere, interroga-

Ἄρτι δ' ἔαρος ἀρχομένου, Ἀπριλλίου μηνὸς πέμπτῃ ἱσταμένου τῇ πρὸ τῶν Βαΐων Κυριακῇ, ὁ βασιλεὺς τῷ βασιλεῖ καὶ ἐγγόνῳ μηνύει ἑτέρωθι μηδαμοῦ πορευθῆναι, πρὸς αὐτὸν δὲ ἀφικέσθαι, καὶ τὸ νῦν εἶναι. Ὁ δὲ τί ποτ' ἂν εἴη τὸ λεχθὲν ἐν νῷ στρέφων καὶ πε- D ριεργαζόμενος, καὶ μηδαμοῦ τὴν αἰτίαν συμβαλεῖν

Jacobi Pontani notæ.

(96) Animadverte laudari obiter Gregoram, propter scite dictum. Lib. IV reprehenditur acerrime, sed a moribus. Ipse tamen Gregoras non semel Cantacuzeni honorifice meminit, ut præfatione ad Lectorem ostendimus. Quod dicit paulo ante, Gregoram fuisse Metochitæ discipulum, id ipsemet libro VIII testatur his verbis : *Nam posteaquam in recens ædificato monasterio Choræ me collocavit, maximi fecit, et pene in germani filii loco me dilexit : adeo, ut astronomicam disciplinam, quam solus eo tempore perfectissime noverat, mihi traderet, nec tantas opes invideret, et sæpe apud imperatorem ac proceres gloriaretur, me a se hæredem doctrinæ suæ institutum esse.*

(97) Peccatum est forte a librario, et scriptum ἕψειν pro εἰπεῖν. Si non est, tum inanem operam significabit; non enim mollescit lapis, dum coquitur, ignibus tamen ad calcem redigitur. Sed malo legere εἰπεῖν, ut sensus sit, nimis dura videbantur loqui, ut est lapis. Itaque et Plautus Aulularia :
Cerebrum mihi dicta tua excutiunt, soror : lapides loqueris.

— In Græco nihil mutandum. *Lapides coquere*, proverbium pro *nihil aut incassum agere.*

(98) Quomodo tam sero novum ver? Græce enim est, ἄρτι δ' ἔαρος ἀρχομένου. Adultum est potius Nonis Aprilibus. Ita sane secundum cœli cursum. Sed potest tunc novum esse, si tum primum verna tempestas incipiat, quam hoc anno 1601 et superiore experti sumus cum Martio mense haud incepisse. Quo pacto aliter locus explicetur, non dispicio.

ἔχων, ἤρετο τὸν μηνύσαντα, καὶ ἀξίωσιν προσθεὶς, A εἴ τι σύνοιδεν ἀπαγγέλλειν· ὁ δ' ἔλεγε βέβαιον μὲν οὐδὲν εἰπεῖν ἔχειν, στοχάζεσθαι δὲ, τὸν πάππον βούλεσθαι καὶ βασιλέα τοῦ πατριάρχου καὶ ἀρχιερέων παρόντων λόγους τινὰς πρὸς σὲ διελθεῖν· οἵ τινες δὲ οἱ λόγοι καὶ πρὸς τί φέρουσι, σαφῶς εἰδέναι μηδαμῶς. Εἶτα μικρὸν ἐπισχών· Ὥσπερ μὲν ἔφην, ἀκριβῶς οὐκ οἶδα, εἶπε, περὶ ὧν οἱ λόγοι· εἰκάζειν μέντοι μὴ προσηνεῖς τινας ἔσεσθαι καὶ ἡμέ.ους, ἀλλ' ὡς ἐπὶ δίκῃ καλεῖσθαι· ἐδεῖτό τε μικρὸν ἀναμείναντα, καὶ μελέτῃ μικρᾷ προσασχοληθέντα, ὡς εὐθύνας ὑφέξοντα, πρὸς ἀπολογίαν ἕτοιμον ἥκειν. Ὁ βασιλεὺς δὲ χάριν αὐτῷ τῆς καλοκαγαθίας ὁμολογήσας, καὶ ἀγαθῶν ἀμοιβὴν προσεπευξάμενος παρὰ Θεοῦ, εἶτα καὶ τοῦτο εἰπὼν, ὡς κατὰ γνώμην B αὐτῷ γένοιτ' ἂν τὸ πολλῶν παρόντων δικαζόμενον ἀπολύσασθαι τὰ ἐγκλήματα, ἀπαγγέλλειν ἐκέλευε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ, ὡς ἀφίξεται ὅσον οὔπω. Ἐκεῖνος μὲν οὖν τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν ἐπευξάμενος ἐν τοῖς παροῦσι τῷ βασιλεῖ, καὶ προσκυνήσας ἀπῆλθε. Βασιλεὺς δ' εὐθὺς τοὺς ἑταίρους μετεκαλεῖτο. Ἀλλ' ὁ μὲν μέγας δομέστικος, θείου αὐτῷ τοῦ Ταρχανειώτου, ἀδελφῆς τοῦ πρώτου βασιλέως Μιχαὴλ υἱοῦ τεθνηκότος, παρῆν ἐκεῖ. πενθήσων ἐπὶ κειμένῳ τῷ συγγενεῖ. Ὁ πρωτοστράτωρ δὲ διατρίβων οἴκοι, ἀφίκετό τε πρὸς βασιλέα εὐθὺς, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κλήσεως ἠρώτα μαθεῖν. Βασιλεὺς δὲ τά τε παρὰ βασιλέως μηνυθέντα, καὶ ὅτι δίκης ἕνεκα καλοῖτο γνωρίζει, καὶ ὡς ἥξειν ἐπηγγείλατο κατὰ τάχος, προσθεὶς καὶ τοῦτο, ὡς κατὰ γνώμην ἂν C αὐτῷ γένοιτο δικασθῆναι, δυνησομένῳ ῥᾳδίως αὐτὸν μὲν οὐδενὶ τῶν ἐγκαλουμένων ἐνεχόμενον ἀποδεῖξαι, τὸν δὲ κύριον καὶ βασιλέα, ψυχῆς ἰδίας θέλησιν ἐκδικοῦντα. Ὁ πρωτοστράτωρ δὲ, Πάνυ μοι δοκεῖς ἁμαρτάνειν, ἔφη, τοῦ ὄντος, ὦ βασιλεῦ· καὶ ὡς ἔοικεν, ὧν πρὸς σὲ περὶ τῆς τοιαύτης κρίσεως ὁ μέγας δομέστικος εἴρηκεν ἐπελάθου, ἃ δή που καὶ σοὶ εἰρῆσθαι τότε καὶ ἡμῖν ὀρθῶς ἐδόκει. Σοῦ γὰρ εἰρηκότος, Ὡς βουλοίμην ἂν ἐπὶ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου δίκης τυχὼν, ἢ τὰ ἐγκλήματα ἀπολύσασθαι, ἢ τοῦτο μὴ δυνηθεὶς, μὴ τὴν βασιλείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἀφαιρεθῆναι ζωὴν, ὁ δ' ηὔξατο μὴ ζῶν ἰδεῖν τοιαύτην ἡμέραν ἐν ᾗ γενήσεταί σοι τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ πάππῳ δικαζόμενον ἰδεῖν, οὐ γὰρ δίκης, καταδίκης δὲ μᾶλλόν ἐστιν ἀληθὲς τὴν ἡμέραν προσ- D εἰπεῖν ἐκείνην. Ἑνὸς γὰρ ὄντος τοῦ δικάζοντος καὶ τοῦ κατηγοροῦντος, οὐδὲν ἄλλο λείπεται συνάγειν. Ἄλλως τ' οὐδὲ τῶν ἀνοήτων ὁ βασιλεὺς, ὥσθ' οὕτως ἀπερισκέπτως ὁρμηθῆναι πρὸς τὴν δίκην, ὡς καὶ καιρὸν ἀπολογίας σοι παρασχεῖν, καὶ ἢ τὰ ἐγκλήματα ἀπολύσασθαι, ἢ καὶ ἀδικούμενον ἑαυτὸν ἀποδεῖξαι· ἀλλὰ βαθείας ὢν καὶ συνετῆς, ὡς ἴσμεν, φρενὸς, καὶ δεινὸς πράγμασι χρῆσθαι, τότ' ἐπὶ τῆς δίκης σε καταστήσει, ὅτε πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν πάντα προκατασκευασάμενος, οὐδενὸς ἄλλου λεί-

bat, et precibus orabat nuntium, ut si quid nosset ne celaret. Tum ille, nihil se exploratum habere quod affirmaret; in suspicionem autem delabi, avum patriarcha et episcopis præsentibus eum constituisse alloqui. Verum quidnam, et quo fine dicturus sit, sibi neutiquam liquido constare; et parumper conticescens, Sicut narravi, inquit, satis perspectum non habeo, quid verborum sit facturus; auguror tamen, molle ac mansuetum nihil locuturum, sed te velut in judicium arcessi. Quare aliquandiu præmediteris licet, ut rationem reposcendus, paratus ad respondendum venias. Nepos ut bono viro gratias agens, et præmium a D o comprecans, atque hoc insuper addens, sibi optatum fore, coram multis judicio contendentem crimina objecta refellere, renuntiare avo jubet, mox se affuturum. Apparitor divinam ei opem tali statu precatus, et ut imperatorem veneratus, recedit. Extemplo socios convocat. Porro magnus domesticus, Tarchaniota sororis primi Michaelis imperatoris, et majoris materteræ suæ filio rebus humanis erepto, ad exanime corpus luctus causa abierat: protostrator domi manens illico adest, cur vocatus sit quærit. Nepos et quid sibi ab avo mandatum, et se reum citari, ac sine mora se stiturum refert. Addit etiam, se judicium ex animo subiturum, cum nihil negotii sit ostendere, tum se vacare omni crimine, tum dominum et imperatorem semel de maligna voluntate sua ulcisci (99). Subjecit protostrator: Longe mihi a vero lapsus videris, imperator, atque ut verisimile fit, quæ de tali judicio a magno domestico audivisti, **39** quæque tum et a te, et a nobis, ut recte dicta accipiebantur, eorum te occupavit oblivio. Nam cum tu ita prædicasses, velle te, si apud avum causam diceres, aut objecta diluere, aut, si id minus posses, non imperio tantum, verum etiam vita carere, ille emori optabat potius quam videre diem illum, quo tu judicio cum avo contenderes: non enim judicii, sed condemnationis diem revera appellare convenit. Cum enim idem sit futurus judex, qui accusator, aliud ratiocinando colligi nihil potest. Præterea non ita est insipiens, ut tam inconsiderate ad judicium feratur, tibique tempus etiam ad responsionem concedat, quo aut innocentem te ostendas, si bene, aut nocentem, si male responderis; sed cum sit, quod scimus, præstanti prudentia, et rerum gerendarum callidus, tum demum in judicium te adducet, quando ejus arbitratu præstructis omnibus, unum hoc restabit, ut sententia de te, tanquam de sceleratissimorum facinorum manifesto, et ob id quibusvis suppliciis excarnificando (ut sic apud exteros etiam justitiæ opinionem auferat) pronuntietur. Hæc illis in colloquio agitantibus, ecce alius ab imperatore apparitor,

Jacobi Pontani notæ.

(99) Ut facit senex apud Terentium, in *Heautontimorumeno*:

Interea usque illi de me supplicium dabo.

Sed aliam ob causam ille, et ob aliam iste. Præterea, ille volens ac prudens, hic invitus.

qui nepotem urgeret ad regiam. Quia ergo aliter nequibat, quo vocabatur, ivit, multa plenus mœstitudine propter magni domestici absentiam, quicum consilia sua conferre potuisset. Haud multo post domesticus quoque palatium ingreditur, junioremque imperatorem apud avum intus, protostratorem foris sedentem invenit, ipso vultu perturbationem ac sollicitudinem intimam ostentantem. Tum sic eum compellat : Aspectus tuus meditabundo similis te in re quapiam magni ponderis cogitationem defixisse significat. Hic protostrator, Maxime, inquit, et cogitatione defixus, et gravissimo casu afflictus sum. Quam ob causam tandem? Quod, inquit, Andronicus ab avo in judicium vocatus, cum vehementer cuperet prius tecum colloqui, ea facultate exclusus est. Et quoniam moras interponere non licebat, ipse ad imperatorem introivit, me timore non levi de se suspensum reliquit : cum præsertim recogito, quid tu nobis de istoc judicio dixeris. Rursum quærente magno domestico, quid interea loci rationibus suis appositum, et tempori accommodatum præstitissent : Nihil, ait protostrator; nam quia inter binos vocatus intervallum permodicum intercessit,
40 et ad imperatorem festinato abeundum fuit, haud quidquam quod in rem esset effecimus. Quid? de famulitio tuo aut nepotis cur hic nemo visitur? Visebantur vero, inquit, at ego formidans, ne eorum præsentia, aliis secus ratiocinantibus, aliquid suspicionis et damni afferret, eos domum remisi. Hoc loco domesticus eorum imprudentia magnopere incusata, quod nullum tempus periculosius et ad vim faciendam opportunius exsistere posset, quo proinde famuli velut ansam haberent, minime fucatam benevolentiam amoremque suum erga juniorem imperatorem declarandi, ipsum quibus cingeretur discriminibus eripiendo : Age, inquit, tu coactis de ministris et amicis tuis quotquot poteris, hic præstolari jube; ego hinc digressus, ipsius nepotis nihilominus meosque congregabo. In unam deinde multitudinem conglobati, adjuncto item imperatore, quod opinor nos posse, ad Sophiæ Dei Verbi sacrosanctam ædem (1) nos

A ποιτο, ἢ τὴν ἀπόφασιν ἐξενεγκεῖν κατὰ σοῦ · καὶ τοῦτο, ἵνα καὶ τοῖς ἔξω δίκαια δοκοίη ποιεῖν, ὡς ἐπὶ τοῖς ἀνοσιωτάτοις σοῦ φανερῶς ἑαλωκότος καὶ διὰ τοῦτο δικαίως πάσχοντος ὁτιοῦν. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ὁμιλούντων, αὖθις ἧκε μηνυτὴς ἕτερος ἐκ βασιλέως, ἐπισπεύδων τὴν ἐν βασιλείοις ἄφιξιν τῷ ἐγγόνῳ · ὃδ' (οὐ γὰρ ἐξῆν ἑτέρως δρᾷν) ἀφικνεῖται πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον, λύπῃ πολλῇ τηκόμενος τὴν ψύχην, διὰ τὸ τὸν μέγαν ἀπόντα δομέστικον μὴ περὶ τῶν παρόντων ἐσχηκέναι συνδιασκέψασθαι. Εὐθὺς δὲ μετὰ μικρὸν καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἧκεν ἐν βασιλείοις, καὶ τὸν μὲν βασιλέα παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ ἔνδον εὕρισκεν ὄντα · τὸν πρωτοστράτορα δ' ἔξω καθήμενον, καὶ τῇ ὄψει τὴν ἔνδον ταραχὴν τῆς καρδίας καὶ τὴν φροντίδα ὑποδεικνύν-
B τα · εἶπέ τε πρὸς αὐτόν · Δοκεῖς μοι περί τινος σκέπτεσθαι τῶν μεγάλων τῇ ἔξωθεν ὄψει καὶ τῇ συννοίᾳ. Ὁ δ' ἔφη καὶ σκέπτεσθαι, καὶ περιστάσεσι προσομιλεῖν ταῖς ἐσχάταις · τοῦ δ', Ὅτου χάριν; ἀντερομένου, Ὁ βασιλεὺς, ἔφη, παρὰ βασιλέως τοῦ πάππου κληθεὶς ἐπὶ δίκην, σοὶ μὲν συντυχεῖν πολλὰ ζητήσας, οὐκ ἠδυνήθη · τοῦ καιροῦ δὲ οὐκ ἐπιτρέποντος διαμέλλειν, αὐτὸς μὲν εἰσῆλθε πρὸς βασιλέα, ἐμοὶ δὲ φόβον οὐ μικρὸν ἐνέθηκε περὶ αὐτοῦ, μάλιστα τῶν σῶν λόγων ἐνθυμουμένῳ, οὓς πρὸς ἡμᾶς περὶ τῆς δίκης ταυτησὶ διεξῆλθες. Τοῦ δ' αὖθις ἐπανερομένου. Τί δ' ἡμῖν ἄχρι νῦν ἁρμόζον τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασιν εἴργασται; Οὐδὲν, εἶπεν ὁ πρωτοστράτωρ · βραχυτάτου γὰρ ὄντος τοῦ μεταξὺ
C τῶν ἀγγελιῶν χρόνου, καὶ τὴν ὡς βασιλέα ἄφιξιν κατεπείγοντος, οὐδὲν ἐπράξαμεν τῶν δεόντων. Πῶς δ' οὐ πάρεισιν ἐνταῦθα τῶν βασιλέως οἰκετῶν, ἢ καὶ τῶν σῶν τινες, ἐρομένου, Παρῆσαν μὲν, εἶπεν ὁ πρωτοστράτωρ · δείσας δ' ἐγὼ μὴ παρόντας ὁρώντων, καὶ ἄλλων ἄλλα λογιζομένων, ἐκ τούτου συμβῇ τις ὑποψία καὶ βλάβη, ἐκέλευσα ἀπιέναι. Ὁ δὲ πολλὰ καταμεμψάμενος τῆς ἀβουλίας, καὶ μηδένα καιρὸν ἄλλον εὑρήσειν ἐπικινδυνότερον ἢ βιαιότερον εἰπὼν ὥστε τὴν ἄδολον αὐτῶν εὔνοιαν καὶ ἀγάπην ἐνδεικνυμένους πρὸς βασιλέα τῶν περισχόντων ἀπαλλάττειν κινδύνων, Σὺ μὲν, ἔφη, τῶν σῶν οἰκετῶν ὁπόσους ἂν ἐξῇ καὶ τῶν φίλων συναγαγὼν, ἐνταῦθα κέλευσον μένειν · ἐγὼ δ' ἐξελθὼν αὖθις

Jacobi Pontani notæ.

(1) Filio Dei, qui est Verbum, et sapientia Patris, a Constantino primum excitatum est hoc templum, ut scribit Nicephorus Callistus, lib. VII, cap. 49. Laudatur a nostro historico lib. IV, cap. 4, ubi terræ motu quassatum, et ex parte collapsum narratur. Procopius de ædificiis Justiniani : *Totum templum in cineres redactum, Justinianus, quanquam multo post, ita reparavit et expolivit, ut quisquis de priori templo audiverit, is monstrata præsenti venustate, optare possit, illud jamdudum periisse, ut in præsentem faciem mutatum cernat.* Paulo infra : *Exstructa igitur ecclesia est in spectaculum plane pulcherrimum, iis quidem, quos videre contigit, stupendum : illis vero qui audiunt, incredibile prorsus.* Lege cætera. In Turcogræcia, ubi Constantinopolis capta et vastata describitur, templum hoc verbis istis deploratur : Πῶς κατεδέξατο ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Λόγου κτισθεῖσα ἁγία Σοφία;
D ὁ ἐπίγειος οὐρανὸς, ἡ νέα Σιὼν, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος τὸ καύχημα πάσης τῆς οἰκουμένης τὸ ἄγαλμα τῶν ἐκκλησιῶν ἡ ὑπερέχουσα πάντων τῆς γῆς κτισμάτων. Ὢ τοῦ θαύματος! Ὢ, τοῦ Θεοῦ περιώνυμος ναὸς ἐγένετο ναὸς τῶν Ἰσμαηλιτῶν, τῶν ἀθέων Φρίξον, ἥλιε, στέναξον, ἡ γῆ, καὶ κλονουμένη βόησον, ἀνεξίκακε Κύριε, δόξα σοι · *Quomodo contumeliam ferre tantam potuit, quæ de nomine Logi condita fuit sancta Sophia? Illud terrestre cœlum : nova illa Sion, quam construxit ipse Dominus, non homo; gloria illa universi orbis terrarum; illud decus ecclesiarum; eminentissimum illud omnium per totum mundum ædificiorum. O rem miram! Nobilissimum Dei templum templum factum est Ismaelitarum, impiorum illorum et infidelium. Horresce, sol, ingemisce, tellus, et concutere. Exclama, Gloria, tibi tolerantissime malorum Domine.*

τοὺς βασιλέως συναθροίσω καὶ τοὺς ἐμούς· εἰς ἂν A δὲ συνελθόντες, καὶ τὴν νέον βασιλέα παραλαβόντες, (ὅπερ οἶμαι δυνήσεσθαι) πρὸς τὸν τῆς Σοφίας ἀπελευσόμεθα τοῦ Θεοῦ Λόγου θεῖον νεὼν, τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς ἀσυλίας τῆς ἐκείνου πραγματευσόμενοι, εἶτα διαπρεσβευσάμενοι πρὸς βασιλέα, ἀμνηστίαν αἰτήσομεν τῶν τολμηθέντων· τὸν δὲ, δείσαντα τὴν στάσιν, ὥσπερ εἰκὸς, ὅρκῳ καὶ βασιλεῖ καὶ ἡμῖν, καὶ τὴν ἀσφάλειαν πιστώσασθαι καὶ τὴν ἀμνηστίαν τῶν εἰργασμένων. Τοῦ νέου δὲ βασιλέως ἀπαλλαγέντος τοῦ περισχόντος νῦν ἐξαπίνης κινδύνου, τότ' ἤδη βουλευσαμένοις ὅπερ ἂν δοκῇ βέλτιον, ἐξέσται πράττειν κατ' ἐξουσίαν. Ἢ γὰρ ἐκ τῆς ἠπείρου μίαν τῶν τῆς πόλεως πυλῶν διατεμόντες ἐκπεσούμεθα νυκτὸς, ἢ τῶν ἐκ Γεννούας τοῦ βασιλέως φίλων τριήρη μίαν, ἢ καὶ δύο πληρωσάντων B ἐπιβησόμεθα, καὶ πρὸς τὰς παραλίους τῆς Θρᾴκης πόλεις (αὗται δ' εἰσὶν ἡμέτεραι διὰ τὸ τὸν Συργιάννην αὐτῶν ἐπιτροπεύειν) διασωθησόμεθα· καὶ οὕτω μακρὰν γενόμενοι τῶν κινδύνων, ἃ δοκεῖ συμφέρειν ἐν ὑστέρῳ πράξομεν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, πάσῃ δεῖ χρήσασθαι καὶ ἀνδρίᾳ καὶ προθυμίᾳ, καὶ αὐτὴν, εἰ δέοι, τὴν ζωὴν προθύμως προϊεμένους, ὥστε τῶν περισχόντων ἐξαρπάσαι κινδύνων τὸν βασιλέα, καὶ μὴ περιϊδεῖν αὐτὸν ἅμα τῷ δικαίῳ διαφθαρέντα· καὶ ἰατρῶν γὰρ τοὺς ἐμπειροτέρους ὁρῶμεν καὶ στρατηγῶν, πρὸς τὰ κατεπείγοντα μᾶλλον ἱσταμένους τῶν νοσημάτων καὶ τῶν πολέμων. Ταύτης τῆς βουλῆς καὶ πρωτοστράτορι βελτίστης εἶναι κριθείσης, ἐδέδοκτο πρὸς τέλος ἐξάγειν· καὶ πρωτοστράτωρ C μὲν εὐθὺς πέμψας, μετεκαλέσατο τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν φίλων ὅσους ἐνῆν· οἱ δὲ παρῆσαν σὺν τάχει· ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀπελθὼν, ὅσους ἐνῆν τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν ἰδίων συναγαγὼν, τοὺς δὲ διεσκεδασμένους ὅταν ἐπανήξωσι παραγγείλας ἰέναι πρὸς τὰ βασίλεια, ἐπανῆλθε σὺν τάχει. Τούτων δ' οὕτω σὺν σπουδῇ πραττομένων, ἐπεὶ Κυριακὴ ἦν, ἔθος δ' ἐπεκράτησεν ἐκ πολλοῦ ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ Γεννουΐτας τε καὶ τοὺς ἐκ Βενετίας Λατίνους ἀφικνουμένους εἰς τὰ βασίλεια τιμῆς τε ἕνεκα καὶ ὁμολογίας τοῦ ὑπὸ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων τετάχθαι, ἄλλο μὲν οὐδὲν, μόνην δὲ προσκύνησιν ἀπονέμοντας, πάλιν οἴκαδε ἀπιέναι. Ἧκον καὶ τότε οἱ ἐκ Γεννούας πράξοντες τὰ εἰωθότα, ἐν οἷς ὁ μέγας δομέστικος τοὺς δύο τῶν εἰρημένων τοῦ D

A recipiemus: ibi denique ut in asylo (2) tuendæ ac tegendæ saluti nostræ incumbemus. Postmodum missis ad avum oratoribus, ut ausus in se nostros oblivione sempiterna deleat (3) rogabimus. Et quia seditionem, quod credibile est, timeat, ut jurejurando nepoti nobisque tum securitatem, tum commissorum illam oblivionem promittat. Postquam ex hoc tam subito periculo evaserit, tum deinde ubi consuluerimus, quod præstare videbitur, ejus agundi libera potestas erit. Aut enim a continente una urbis porta (4) effracta noctuabundi erumpemus, aut Genuates nepoti amicos, triremem unam, binasve instructas auxilio poscemus, et ad maritimas Thraciæ civitates (quæ, quoniam a Syrgianne reguntur, a nobis sunt) incolumes profugiemus. B Atque ita procul periculis, quæ in rem nostram existimaverimus, de cætero exsequemur. Nunc animis opus et pectore firmo: nunc, si res flagitabit, ipsa quoque anima intrepide impendenda, quo imperatorem juniorem e medio discrimine extrahamus; nec eum in causa justa rapi ad interitum patiamur, siquidem et medicos, et belli duces experientiores, morbis ac pugnis ingravescentibus acrius instare videmus. Hoc consilium ubi et protostrator pro optimo amplexus est, visum ad effectum perducendum. Et ille quidem protinus famulos, et amicos quotquot potuit coegit, quos cito pedes attulerunt. Idem magnus domesticus in suis et nepotis, quantum licuit, contrahendis præstans, C absentesque, cum primum domum **41** revertissent, ad palatium occurrere jubens, brevi eodem rediit. His studiose ac sedulo peractis, quia Dominica agebatur, et mos longinquitate invaluerat, principe hebdomadis die, Genuenses, ac Venetos Latinos, honoris et subjectionis profitendæ gratia in regiam ventitare, adoratoque imperatore domum regredi, venerunt et tum Genuenses, solemne officium persoluturi. Inter hos magnus domesticus, duobus ex illis tribus, quorum supra mentionem faciebamus, nepotis fautoribus repertis, promissa eis redegit in memoriam, atque insuper de summa auxilii necessitate edoctos ad triremes instruendas dimisit. Illi abeuntes, et pro tempore diligentiam adhibentes, intra horas viginti, ternas omnibus re- D bus ornant. Quæ intuens protostator, multosque

Jacobi Pontani notæ.

(2) Ἄσυλος, cui necesse non est timere, ne spolietur, ne, quæ habet, præda fiant. Item, quem spoliare nefas est, tutus a violentia, sacrosanctus. Templa porro asyla dicuntur, ex quibus nefas est abstrahi eum, qui ad illa confugit. Servius in II *Æneid.* vocari putat asylum, quasi asyrum, a non abstrahendo. Multa asyla recenset Alexander ab Alexandro, lib. III, cap. 20.

(3) Ἀμνηστία, id est, injuriarum offensionumque oblivio. Hoc verbo Athenienses in sedandis discordiis usos affirmat Cicero, I *Philippica*. Et Thrasybulus, auctore Æmilio Probo, legem tulit, reconciliata pace, ne quis anteactarum rerum accusaretur, neve multaretur: eamque illi *legem oblivionis* appellarunt. Sed legem quidem ἀμνηστίας appellatam concedit Muretus: verbo autem usos μὴ μνησικακεῖν, hoc est, *non esse retinendam injuriæ memoriam*, seu, *animum malevolum ob injuriam illatam non suscipiendum*, et hoc idem fuisse in lege positum probat, Variar. lect. lib. II, cap. 15.

(4) De viginti tribus portis urbis Constantinopolitanæ, vide Joannis Leunclavii Pandecten historiæ Turcicæ, quo libro Annales sultanorum Othmanidarum, seu Osmanidarum illustravit, nobisque ad hasce notas plurimum commodavit: quando bonam partem Turcici imperii peragravit, et curiose, imo vero diligenter accurateque omnia inquisivit. Vide item Petrum Gyllium in Thracio Bosphoro.

tam de nepotis, quam de suis domesticis circumstantes conspiciens, spe bona confirmatus mirifice lætabatur, et amore magno pugnandi exardescebat. Verumtamen præter Apocauchum nemo causam evocationis noverat : illi enim soli quod agebatur patefecerant : alii ob aliquid singulare convenisse suspicabantur, eo argumento, quod qui equos haberent, eos ad palatium mittere jussi essent, nisi quod quæ de Michaele Catharo fama jactabat (quæ jam omnium aures compleverat), ea se ut novum quiddam et audituros, et visuros etiam sperabant. Et illi quidem in his erant.

A βασιλέως φίλων εὑρὼν, καὶ τῶν τε ὑποσχέσεων ἀναμνήσας, ἔτι δὲ τὴν ἀναγκαιοτάτην τῆς βοηθείας χρείαν ἀναδιδάξας, ἐξαπέστειλε τὰς τριήρεις ἐφοπλίζειν. Οἱ δ' ἀπελθόντες καὶ σπουδῇ χρησάμενοι τῷ καιρῷ προσηκούσῃ, ἐντὸς ὡρῶν εἴκοσι τρεῖς πληροῦσι τριήρεις. Ταῦτα καὶ πρωτοστράτωρ ὁρῶν, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἤδη χρησταῖς γενόμενος, ὑπερήδετό τε, καὶ ὁρμῆς ἐπληροῦτο, πολλοὺς περὶ αὐτοὺς τῶν τε βασιλικῶν καὶ τῶν ἰδίων ἀθροιζομένους ὁρῶν. Οὐδεὶς μέντοι τῶν συναθροιζομένων τὴν αἰτίαν τῆς συνόδου συνῄδει πλὴν Ἀποκαύχου· ἐκείνῳ γὰρ μόνῳ τὴν αἰτίαν ἐκοινώσαντο τῶν πραττομένων· οἱ δ' ἄλλοι, τινὸς μὲν ἕνεκα μεγάλης τὴν μετάκλησιν ὑπενόουν εἶναι, καὶ τεκμήριον ἐποιοῦντο τὸ τοὺς ἵππους ἔχοντας ἰέναι πρὸς τὰ βασίλεια κελευσθῆναι, εἶχον δὲ εἰδέναι σαφὲς οὐδὲν, πλὴν τὰ περὶ τοῦ Καθαροῦ τῆς φήμης διαθρυλλούσης (διεδέδοτο γὰρ ἤδη πρὸς πάντας), ἰδεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι καινότερον ἤλπιζον. Οἱ μὲν ἐν τούτοις ἦσαν.

CAPUT XIII.

Junior imperator egressus. magnum domesticum requirit. Quid utrinque actum mutuo indicant. Historia inseritur de dilato senioris consilio. Denuo per eunuchum, et ad judicium quidem, cum magna vocantis miseratione et lacrymis arcessitur nepos. Ad officium tali tempore sibi præstandum socios cohortatur. Promittunt omnia, ipsumque ad palatium comitantur.

Imperator minor ad exteriora palatii alvi dolore B simulato egressus, magnum domesticum vestigabat. Quo invento dolens ac mœstus, Tu vero, bone vir, inquit, ubi hactenus fuisti? Ille contra magno cum affectu, Quo me nolentem rei necessitudo compulit. Deinde narrat quæque statuerint hactenus, quæque egerint. Nepos gratias agit, et interrogatus quid ipsis porro faciendum sit, de judicio futuro ait nullum relinqui dubium : hucusque autem avum nihil cuiquam **42** ex iis qui affuissent verborum fecisse, posseque nihilominus adhuc fieri, ut meditata, suo adventu videlicet dissipata, etiam nunc differat : quomodo nimirum paucis ante diebus usuvenerit, cum vetere instituto magni canonis officium canebatur (5) : quem even-

Βασιλεὺς δ' ὁ νέος νύξιν ὑποκριθεὶς τῆς γαστρὸς καὶ πρὸς τοὺς ἐξωτέρω τῶν βασιλείων ἐξελθὼν οἴκους, τὸν μέγαν δομέστικον ἀνεζήτει· εὑρὼν δὲ, σὺν ἄλγει καὶ ἀθυμίᾳ ψυχῆς, Σὺ δ', ὦ ἀγαθὲ, ἤρετο, ὅπου μέχρι νῦν ἦς; Ὁ δὲ περιπαθέστερον ἀπεκρίνατο· Ὅπου μὲν οὐκ ἠβουλόμην, ἡ δ' ἀνάγκη τῶν πραγμάτων συνώθει. Εἶτ' ἐξαγγείλας ὅσα τε ἐβουλεύσαντο καὶ ὅσα ἔπραξαν ἄχρι τότε, τῆς μὲν βουλῆς αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς καὶ τῶν πραττομένων χάριτας ὡμολόγει· ἐρωτηθεὶς δ' ὅ τι δέοι πράττειν αὐτοὺς, τὴν μὲν δίκην ἔφησε γενήσεσθαι μέλλειν ἀναμφιβόλως, μέχρι δὲ νῦν μηδὲν εἰρῆσθαι πρὸς μηδένα τῶν ἀφικνουμένων τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ. Ἐνδέχεσθαί γε μὴν καὶ νῦν ὑπερθέσθαι τὸν βασιλέα τὰ μελετώμενα, τῇ παρουσίᾳ τῇ ἐμῇ διασκεδα-

Jacobi Pontani notæ.

(5) Ex Triodio quodam libro rituali Græcorum de magno canone describemus, quæ interpretatus est noster Jacobus Gretserus, Notis in orationes Patrum de sancta cruce : *Eodem die (quinta scilicet quintæ hebdomadis in Quadragesima) canimus officium magni canonis. Hunc vere ex omnibus canonibus maximum optime et ingeniose composuit et conscripsit sanctus Pater noster Andreas, archiepiscopus Cretæ, cognomento Hierosolymitanus, ex Damasco oriundus, qui decimo quarto ætatis suæ anno grammaticæ studia aggressus, et in omni disciplinarum genere probe excultus, Hierosolymam pervenit, vitamque monasticam iniit, qui sancte et pie vitam peragens, in quieto illo et a turbis remoto vivendi instituto, multa quidem cum alia Ecclesiæ Dei fructuosa ingenii sui monumenta reliquit, tum varias orationes et canones, crebrior tamen et copiosior in panegyricis orationibus exstitit. Ex multis autem aliis hunc quoque magnum canonem, infinita contritione animique compunctione refertum, elaboravit. Collecta enim in unum universa Veteris et Novi Testamenti historia, canticum hoc composuit, ab Adamo videlicet, usque ad Christi ascensionem apostolorumque prædicationem : quo quidem omnem animam cohortatur, ut ea quæ in historia videt esse bona et laudabilia, pro viribus sectetur; quæ vero mala, fugiat et aversetur, semperque ad Deum recurrat, per pœnitentiam, per lacrymas, per confes-* C *sionem, et per alia hujusmodi Deum placandi eique placendi media. Quin adeo canon hic canorus est, et in animas tam facile influit, ut et mentem, etsi prædura, satis emolliat, et ad recipiendum id quod bonum et honestum est, excitet : dummodo corde contrito et debita cum attentione psallatur. Fecit autem hunc canonem eo tempore, quo magnus Sophronius patriarcha Hierosolymitanus Vitam Mariæ Ægyptiacæ litteris mandavit : quæ et ipsa compunctionis plenissima est, lapsisque et peccatoribus multum consolationis affert, si modo a pravis operibus desistere velint. Lege autem receptum est, ut hac die legatur hac de causa. Cum enim sancta Quadragesima ad finem tendat, ne homines segniores effecti spiritualia certamina negligentius ineant, vitamque sobriam et temperantem valere jubeant, maximus adest Andreas, qui, velut aliptes, per historias magni canonis, enumerando insignium virorum virtutem, et improborum casum et eversio-* D *nem, eos qui laboribus insistunt, alacriores, et ut ita dicam, generosiores facit, ut viriliter ea, quæ supersunt, capessant. Sanctus vero Sophronius oratione sua sobrios et ipse reddit, et ad Deum excitat, ne corruant, neve desperent, licet aliquibus peccatis irretiti fuerint. Quanta enim sit Dei humanitas et clementia in illos, qui ex toto corde præteritæ vitæ noxas relinquere cogitant, narratio de Maria Ægyptiaca abunde docet. Appellatur*

σθέντα, ὥσπερ δὴ καὶ πρότερον ὀλίγαις ἡμέραις συμβέβηκεν, ὅτ' ἔθος ἡμῖν τὴν τοῦ μεγάλου κανόνος ψάλλεσθαι ἀκολουθίαν. Ἄξιον δὲ διηγήσασθαι καὶ τὸ τότε συμβάν. Τοῦ μεγάλου λογοθέτου τοῦ Μετοχίτου ἐν ὥρᾳ μάλιστα χειμῶνος διὰ τὴν σμικρότητα τῆς ἡμέρας, οὐ δὶς τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἅπαξ εἰωθότος τοῖς βασιλείοις ἐπιδημεῖν καὶ διημερεύειν, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ μεγάλου κανόνος ἡμέραν διημερεύσαντος τοῖς βασιλείοις, καὶ ἤδη νυκτὸς ἐπελθούσης οἴκαδε ἀπελθόντος, ὁ βασιλεὺς κατὰ τάχος μετεκαλέσατο παρὰ τὸ πρότερον εἰωθός. Τοῦτο δὲ οἱ τοῦ μεγάλου λογοθέτου παῖδες, Δημήτριος καὶ Νικηφόρος ἰδόντες, καὶ περί τινων καινοτέρων τὴν τοῦ πατρὸς ἀήθη μετάκλησιν ὡς εἰκὸς ὑπολογισάμενοι (οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτοὶ τῶν μελετωμένων κατὰ τοῦ νέου βασιλέως ἀνήκοοι ἦσαν), ἥκουσι πρὸς βασιλέα τὸν νέον, καὶ τὸ συμβὰν ἀπαγγείλαντες, ἃ δέοντα ἂν νομίζοι περὶ ἑαυτοῦ ἐδέοντο δρᾷν. Ὁ βασιλεὺς δὲ τούτους μὲν ἀπέπεμψεν ἐπαινέσας· μετὰ δὲ τῶν φίλων διασκεψάμενος, ἐδόκει δεῖν, ἐπεὶ καὶ μετ' οὐ πολὺ τῆς ἑορτῆς χάριν καιρὸς ἀφίκεσθαι πρὸς τὰ βασίλεια (ἄλλως γὰρ εἶχεν ἂν ὑποψίαν ἡ ἄφιξις), ἐλθεῖν καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ. Κἂν μὲν περί τινων ἄλλων ἡ διάσκεψις ᾖ, τῆς ἑορτῆς χάριν δόξομεν ἀφικέσθαι· ἂν δὲ περὶ ἡμῶν, παυθήσεσθαι τὴν βουλὴν ἡμῶν παρόντων· ὃ δὴ καὶ συμβέβηκε. Τοῦ πρεσβυτέρου γὰρ βασιλέως πρὸς τὸν μέγαν λογοθέτην περὶ ὧν ἐδεῖτο διαλεγομένου, καὶ τοῦτο μόνον εἰπόντος, περὶ μὲν τοῦ τίνα χρὴ τρόπον γενέσθαι βουλὴν ζητεῖν, περὶ δὲ τοῦ γενέσθαι ἢ μὴ, μὲν [leg. οὐ] ζητεῖν (ὡς ὕστερον ἐκ τῶν ἐκεῖ παρόντων πρὸς ὑπηρεσίαν τῷ βασιλεῖ μαθεῖν ἀκριβῶς ἐξεγένετο)· καὶ ὁ νέος παρῆν βασιλεὺς, καὶ ἡ βουλὴ διελέλυτο· εἴτε περὶ τῶν προκειμένων ἢ τινων ἄλλων ἦν, οὐδαμῶς φανεροῦ γεγενημένου. Τούτου δὴ τότε καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς μνήμην ἐλθὼν, ἔλεγε πρὸς τοὺς ἑταίρους, ὡς Ἴσως ὥσπερ τότε τὰ τῆς βουλῆς, οὕτω δὲ καὶ νῦν τὰ τῆς

A tum non erit alienum exponere. Cum magnus logotheta Metochites hibernis mensibus potissimum, propter dierum brevitatem non bis, sed semel duntaxat ad palatium accedere, ibique lucem totam transigere consuesset, et magni canonis diem ipsum ibi consumpsisset, jamque noctu se domum recepisset, imperator senior præter consuetudinem repentino eum vocat; cujus filii, Demetrius et Nicephorus insolito huic accersitui quippiam novum subesse verisimillimum cogitantes (nec enim ipsos quoque latebant quæ adversus juniorem imperatorem pararentur), eumdem juniorem adeunt, quodque acciderat exponunt, orantes, ut quæ necessaria factu pro seipso censuerit, ea ne prætermittat. B Ille laudibus affectos dimittit, reque cum amicis communicata, placuit, quandoquidem paulo post, festi diei causa, palatium ingrediendum esset (alioqui enim suspicionem moveret ejus eodem adventus), tempus antecapere. Et si quidem aliis de rebus consulet, diei festi gratia venisse vidibemur, inquit; sin de nobis, nostra præsentia consultationem disturbabit; quod etiam evenit. Etenim cum imperator senior magno logothetæ, de quibus rogabat respondisset, et hoc tantum adjecisset, quo pacto consultaretur quærendum : an consultaretur, non quærendum (id quo postea ex apparitoribus probe cognitum est); et junior imperator aderat, et consilium ad nihilum recidit; sive id de re præsenti, sive de quibusdam aliis esset; id enim haud C rescitum est. Hujus itaque eventus memor tunc imperator dicebat cæteris. fortasse quomodo tum consultationem, sic nunc judicium avum esse dilaturum. Sed aliter fuit; nam judicium certo certius constitutum ac paratum erat. Adhuc enim eo cum magno domestico sermocinante, numerumque congregatorum exquirente, illoque respondente, nunc quidem esse centum, brevi ad trecentos fore;

Jacobi Pontani notæ.

autem magnus canon, ut forte quispiam dixerit, propter sententiarum pondus et gravitatem, quarum feracissimus est canonis hujus auctor, in his componendis præclare exercitatus. Cumque cæteri canones triginta aut paulo amplius, troparia contineant, iste ad ducenta et quinquaginta progreditur, quolibet ex illis ineffabilem stillante dulcedinem et voluptatem. Jure igitur optimo et convenienter sancitum est, ut magnus iste canon et compunctionis plenissimus in magna Quadragesima psallatur. Hunc præclarissimum et maximum canonem, et orationem in Mariam (Ægyptiacam) ipsemet Pater noster Andreas primus Constantinopolim tulit, quando ab Hierosolymorum patriarcha Theodoro ad sextam synodum subsidio missus est. Tunc enim monasticam vitam adhuc profitens, cum adversus Monothelitas fortiter decertasset, Ecclesiæ Constantinopolitanæ clero ascriptus est, deinceps in eadem diaconus et pupillorum curator et altor constituitur, et non longo post tempore archiepiscopus Cretæ ordinatus est. Postea proxime apud locum, qui Hierissus dicitur, cum Mitylenem pervenisset, migravit ad Dominum, cum sedis suæ fructum copiosum percepisset. Ejus intercessione miserere nostri, Deus

Cæterum quinta hebdomas fuit Græcis ea, quæ nobis quarta. Nam Græci auspicantur Quadragesimam die lunæ post Dominicam, quam vocant τυρινήν, seu τυροφάγον, quæ est Dominica Quinquagesimæ apud nos. Et prima Quadragesimæ hebdomas finitur Dominica orthodoxiæ, seu prima Quadragesimæ, quæ apud nos est *Invocavit*. Si ergo a Dominica τῆς τυροφάγου numeres hebdomadas D usque ad quintam feriam, post quartam Dominicam Quadragesimæ, invenies eam de qua loquimur esse quintam, non quartam Quadragesimæ hebdomadem. Quæ omnia liquent ex Rituali Græcorum libro, qui Typicon Sabæ inscribitur, in quo titulus cap. 35, talis est : Εἴδησις τοῦ τύπου τῆς τετάρτης Κυριακῆς τῶν νηστειῶν, καὶ τῆς μετ' αὐτὴν ἑβδομάδος. Est autem hæc hebdomas quinta. Subjungitur enim τῇ δευτέρᾳ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος, καὶ εὐθὺς ἀρχόμεθα τοῦ μεγάλου κανόνος. Et ut rem exemplo illustrem. Hoc anno 1600 agunt Græci, qui fastos Gregorianos sequuntur, festum magni canonis feria quinta post *Lætare*, qui est quintus Aprilis, et quinta hebdomas Quadragesimæ Græcæ, ducto initio a die lunæ post Dominicam Quinquagesimæ. Et hæc omnia sunt certissima ex libris ritualibus. Nam Græcorum Quadragesima septem hebdomadibus constat, et sex duntaxat Dominicis. Hæc me his ipsis verbis idem Gretserus noster monuit, quibus mecum utaris licet.

ad unum viros fortes, et ad præliandum exercitatos, si abeundum sit, etiam plures, et ignotos accursuros : de his, inquam, illis sermonem miscentibus, Deumque precantibus, **43** judicium ampliaret, quoad coiissent, qui pro ipsis decertaturi sperabantur, missu avi adest eunuchus Michael Callicrenites ; et priusquam vocem edat, lacrymis gemitibusque infaustum se apportare nuntium ostendit. Deinde præfatus, maluisse se tellure ima sibi dehiscente ad Manes descendere (6), et hac jucundissima luce privari, quam adeo mala nuntiare : Dominus, inquit, et imperator avus tuus te ad causam dicendam vocat. Tum ille : Haud aspernandum tuæ in me propensionis testimonium, quas fundis lacrymas : tamen, quid ita fles, cum necdum eventus pateat ? Fieri siquidem potest, ut cum albo calculo (7) discedam. Ipsa res, suscipit Callicrenites, me in fletum solvit. Etenim cum avus pro more in throno, patriarcha ad latus in sella, arbitri dextra sinistra sederent, tibi soli scamillum e regione et remotius mandatu imperatoris positum est. Quo viso, condemnationis tuæ locum illam sedeculam interpretans, optavi, ut dicebam, hodie mihi terram dehiscere. Verum Deus, qui prophetam suum Danielem de lacu leonum liberavit, et tres pueros a Babylonia fornace intactos præstitit, collatasque in Susannam scelestorum judicum calumnias detexit, idem te nunc qua premeris necessitate superiorem reddat, angelum suum mittens, qui te antecedat, et sapientiam tibi atque intelligentiam largiatur, qua objecta facile, ceu telas aranearum dissolvas. Hæc ubi precatus est eunuchus, Dei voluntas fiat, ait imperator ; jubetque avo renuntiari, se imperata facturum ; et conversus ad amicos, sic eos compellat : Si unquam alias, nunc tempus venit, quo virtutem, diligentiam, prudentiam, tolerantiamque vestram, tam formidoloso tempore declaretis. Enimvero cum multi sæpe et numero, et aliis rebus vobis impares, animorum facta conspiratione, admirabilia et obstupescenda prospere gesserint, vos ita freqentes ac tales longe utique justius est, præclaris et laudabilibus facinoribus efficiendis vobismet ipsis dignos apparere, et aut vitam honestam vivere, aut gloriosam mortem oppetere, hanc solam mentem vos decere arbitrantes. Ego ad tribunal vado ; quod si divino munere rursum conjungemur, interque nos amabiliter iterum intuebimur, erit cur gratias Numini persolvamus. Sin quid aliud illi de nobis complacitum est, ego his verbis postremum vos salutatos volo : vos **44** autem nobilitati virtutique vestræ paretote. Ad ista cum uterque dicere aliquid percuperet, protostratore cunctante, magnus

A δίκης ὁ βασιλεὺς ὑπερθήσεται. Τὸ δ' οὐκ εἶχεν οὕτως· ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἡτοίμαστο τὰ τῆς δίκης. Ἔτι γὰρ δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ διαλεγομένου βασιλέως, καὶ τὸν ἀριθμὸν ζητοῦντος μαθεῖν τῶν συνηγμένων ἀνδρῶν, καὶ τούτου πρὸς αὐτὸν ἀποκριναμένου, Ὡς νῦν μέν εἰσιν ἑκατὸν, μικρᾶς δὲ παρελθούσης ὥρας συνελεύσονται καὶ μέχρι τριακοσίων, πάντες ἀνδρεῖοι καὶ μάχεσθαι ἠσκημένοι· εἰ δεήσει δὲ ἀπέρχεσθαι, καὶ ἄλλοι πλείονες συνδραμοῦνται καὶ οὓς οὐκ ἴσμεν· περὶ τούτων δὴ διαλεγομένων, καὶ Θεοῦ δεομένων τὴν τῆς δίκης ὥραν παραταθῆναι, ὥστε συναθροισθῆναι τοὺς ἐλπιζομένους ὑπὲρ αὐτῶν μαχεῖσθαι, ἧκεν ἐκ βασιλέως τοῦ πρεσβυτέρου πρὸς τὸν νέον ἀπεσταλμένος ὁ Καλλικρηνίτης Μιχαὴλ ἐκτομίας· καὶ πρὶν φθέγξασθαι,
B τοῖς δάκρυσι καὶ τοῖς στεναγμοῖς κακῶν ἄγγελος ἥκειν σημαίνων· πρότερον δ' ἑαυτῷ τὴν γῆν χανεῖν μᾶλλον, καὶ τῆς ἡδίστης ἀπεστερῆσθαι ζωῆς ἀνεκτότερον εἶναι, ἢ τοιούτων κακῶν ἄγγελος ἥκειν εἰπὼν, Ὁ κύριος, ἔφη, καὶ βασιλεὺς ὁ σὸς πάππος, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ δίκην καλεῖ. Τοῦ βασιλέως δ' ἐπὶ τούτοις εἰπόντος, Ὡς τῆς μὲν εἰς ἐμέ σου εὐνοίας ἀξιόχρεως τὰ δάκρυα μάρτυς· ἀνθ' ὅτου δ' οὕτω θρηνεῖς, ἐν ἀδήλῳ κειμένης τῆς δίκης; ἐνδέχεται γάρ με καὶ τὴν νικῶσαν ἐνεγκάμενον ἀπελθεῖν. Ὁ Καλλικρηνίτης, Αὐτὰ τὰ πράγματα θρηνεῖν πείθουσιν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ· τοῦ γὰρ βασιλέως καὶ πάππου τοῦ σοῦ ἐπὶ θρόνου καθεσθέντος, ὡς ἔθος, καὶ τοῦ πατριάρχου παρ' αὐτῷ ἐπὶ δίφρου,
C τῶν δ' ἀκροασομένων τὴν δίκην ἐξ ἑκατέρων μερῶν, σοὶ μόνῳ, τοῦ βασιλέως προστεταχότος, σκίμπους ἐτέθη κατὰ πρόσωπον βασιλέως· καὶ οὗτος ἀπωτέρω. Ὅπερ ἰδὼν, ηὐξάμην, ὅπερ εἶπον, σήμερον τὴν γῆν χανεῖν μοι, καταδίκης τόπον τὴν καθέδραν λογισαμένῳ. Ἀλλ' ὁ Δανιὴλ τὸν αὐτοῦ προφήτην ἐκ τοῦ λάκκου τῶν λεόντων ἀβλαβῆ διασώσας, καὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου τοὺς τρεῖς παῖδας κρείττονας ἀποδείξας Θεὸς, καὶ Σωσάνναν, τῶν ἀδίκων κριτῶν τὴν συκοφαντίαν ἐλέγξας, αὐτὸς τῆς ἐφεστώσης ἀνάγκης κρείττονα καὶ σὲ νῦν ἀποδεῖξαι, καὶ ἀποστεῖλαι τὸν ἄγγελον αὐτοῦ προπορεύεσθαί σου, καὶ σοφίαν παράσχοι καὶ σύνεσιν, ὥστε τὰ προβαλλόμενα λύειν εὐκόλως ὡς ἀράχνης ἱστούς. Οὕτως εὐξαμένου τοῦ ἐκτομίου, ὁ βασιλεὺς,
D Τὸ τοῦ Χριστοῦ θέλημα γενέσθω, εἰπὼν, καὶ τῷ πάππῳ μηνύσας ὡς ἕτοιμός ἐστι τὸ προσταττόμενον ἐκπληροῦν, πρὸς τοὺς φίλους ἐπιστραφεὶς, Νῦν καιρὸς, ἔφη, ἀνδρίαν ἅμα καὶ σπουδὴν καὶ σύνεσιν καὶ καρτερίαν ἐν τοῖς δεινοῖς ἐπιδείξασθαι ἡμᾶς. Καίτοι γε πολλοὶ πολλάκις καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐλάσσους, καὶ τἄλλα ἡμῶν ἡττώμενοι, ὁμόνοιαν κτησάμενοι, θαυμάσιά τε καὶ ἀκοὴν ἐκπλήττοντα κατώρθωσάν τινα· ἡμᾶς δὲ τοσούτους ὄντας καὶ τοιούτους

Jacobi Pontani notæ.

(6) Ex Homero, quod expressit Virgilius IV *Æneid.* ubi sic Dido :

Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat.

Quanquam Homerus τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών.

(7) Τὴν νικῶσαν vocat auctor, *vincentem*. Album calculum addere, est approbare. Olim enim calculis in urnam missis ita ferebantur a judicibus sententiæ, ut albis absolverent, pluribus scilicet, atris damnarent. Quod si æquales numero fuissent, reus nihilominus liberabatur. Plura Chiliastes.

πολὺ δήπου δικαιότερον ἀξίους ἑαυτῶν κἀπὶ τῶν ἔργων φανῆναι, ἐγκωμίων ἄξια δράσαντάς τινα καὶ γενναῖα, ὡς ἢ καλῶς ζῆν ἢ ἀποθανεῖν εὐκλεῶς· καὶ ταύτην μόνην ἡγήσασθαι διάνοιαν ἀξίαν ἑαυτῶν. Ἐγὼ μὲν οὖν ἤδη πρὸς τὴν δίκην χωρῶ· ἀλλ' εἰ μὲν καὶ αὖθις γένοιτο Θεοῦ, διδόντος, ἀλλήλοις τε συγγενέσθαι, καὶ τὴν ποθεινὴν ἀλλήλων ὄψιν ἰδεῖν, αὐτῷ χάρις· εἰ δ' ἕτερόν τι δέδοκται περὶ ἡμῶν, ἐγὼ μὲν ἀσπάζομαι ὑμᾶς τὰ τελευταῖα δὴ ταυτα· ὑμεῖς δ' ἄξιοι φαίνητε καὶ τῆς εὐγενείας καὶ τῆς ἀνδρίας. Ἐπὶ τούτοις ἀμφοτέρων ἀποκρίνασθαι ὡρμημένων, τοῦ πρωτοστράτορος ἐπισχόντος, ὁ μέγας δομέστικος ἔφη· Τῶν λογικῶν ἀνθρώπων κατὰ τοῦτο τῶν ἀλόγων ὑπερεχόντων, ὅτι λόγῳ χρώμενοι τὰ δέοντα αἱροῦνται, οὐδὲν ἀναγκαιότερον οὐδὲ ὠφελιμώτερον τοῦ φιλίαν αἱρεῖσθαι ἡγοῦμαι. Τοίνυν καὶ αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, τὴν σὴν φιλίαν ἐκ παιδὸς ἠρτημένος, καὶ εἰς τόδε χρόνου διατηρήσας αὐξανομένην, καὶ μέχρι ζωῆς ὅρων ἀκραιφνῆ καὶ καθαρὰν ἐλπίζω φυλάξειν. Θάρσει τοιγαροῦν, ὦ βασιλεῦ, ὡς οὐ πρότερόν σοι τῶν ἀβουλήτων τι συναντήσει, πρὶν ἐμὲ πεσεῖν τῶν ἰδίων αἱμάτων ἐμπεπλησμένον. Σὺ μὲν οὖν ἔχου τῆς προκειμένης ὁδοῦ, τῇ παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτὸν τεκούσης βοηθείᾳ, ἔτι δὲ καὶ ταῖς εὐχαῖς τοῦ πρὸ μικροῦ παρὰ βασιλέως ἀπεσταλμένου τετειχισμένος. Ἡμεῖς δ' ἐν τῷ ἐξωτέρῳ τοῦ ἐν ᾧ ἡ δίκη γενήσεται μενοῦμεν οἴκῳ, τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς σῆς ὠφελείας ὄντες ἕτοιμοι προέσθαι, βίας ἐπαγομένης. Τοῖς αὐτοῖς δὲ τούτοις καὶ ὁ πρωτοστράτωρ εἰπὼν ἀρκεῖσθαι, ἀλλήλοις συνταξάμενοι, καὶ ὥσπερ περιπτυξάμενοι τελευταῖον, τῷ σταυρῷ τε καθοπλίσαντες ἑαυτοὺς, ἐχώρουν ἐπὶ τὴν δίκην, ἀτρέπτῳ καὶ βεβηκότι καὶ σχήματι καὶ φρονήματι.

A domesticus vocem in hæc verba resolvit: Cum homines intelligentiæ consiliique participes hoc brutis animantibus antecellant, quod ope et impulsu rationis commoda et necessaria sibi eligunt, nihil ego commodius magisve necessarium opinor, quam eligere quem diligas, et a quo vicissim diligare. Proinde et ipse amicitiam tuam, imperator, in quam teneris adhuc annis intravi, et cum ætate auctam hucusque conservavi, etiam ad exitum vitæ inoffensam sanctamque custodiam. Habe igitur bonum animum; non enim prius tibi quidquam secus ac velimus continget, quam ego meo purpuratus sanguine occubuero; et proposita perge via, Servatoris Christi ejusque Genitricis auxilio subnixus, nec non ejus votis communitus, quem B paulo ante avus misit. Nos te ad judicii locum comitantes, foris manebimus, parati, si qua vis oriatur, vitam certæ morti pro tua salute opponere. In his iisdem se acquiescere cum confirmasset protostrator, velut ultimum inter se complexi, crucisque divinæ signo obarmati junctim ad judicium constanti et immutabili oris habitu, et cum animi altitudine gressus tendunt.

CAPUT XIV.

Enumerantur assessores Andronici senioris in judicio. Ponitur ejus in juniorem accusatio, et hujus defensio. Status est absolutus; negat enim se objecta crimina conscivisse; leviora commisisse fatetur. Acerbitatem in se nimiam avo exprobrat. Ille in contumeliam prorumpit, quam nepos repellit.

Οἱ μὲν οὖν ἑταῖροι τοῦ βασιλέως ἔμειναν ἔξω· C αὐτὸς δ' εἰσελθὼν τὸν οἶκον τῆς δίκης, τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἐπὶ τοῦ θρόνου καθημένου, αὐτὸς ἐπὶ τοῦ προειρημένου σκίμποδος ἐκαθέσθη. Καὶ οἱ προκληθέντες δὲ τῆς δίκης ἀκροαταὶ, ἐφ' ᾧ προσῆκεν ἕκαστος ἐκαθέσθησαν. Ἦσαν δ' οὗτοι· Γεράσιμός τε ὁ πατριάρχης, χαρίτων μὲν θείων πεπληρωμένος καὶ τῆς μοναδικῆς πολιτείας εἰς ἄκρον ἐληλακὼς· πολιτικῶν δὲ πραγμάτων καὶ δημοσίων παντάπασιν ἀπείρως ἔχων. Καὶ ὁ τὸν τῆς Φιλαδελφείας θρόνον κοσμῶν Θεόληπτος, καὶ αὐτὸς μὲν εἰς ἄκρον ἀρετῆς ἥκων, καὶ πολιτείας ἀκρίβειαν μοναδικῆς οὐ μόνον κατωρθωκὼς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἱκανῶς ἔχων διδάξαι· ἔτι δὲ καὶ φρονήσεως εὖ ἔχων, καὶ παιδείας τῆς ἔξωθεν οὐκ ὀλίγον μεταλαβών. Ἀπὸ D δὲ τῶν τῆς συγκλήτου παρῆσαν ὅ τε μέγας λογοθέτης ὁ Μετοχίτης, ὃν ἐδήλωσε φθάσας ὁ λόγος, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου Νικηφόρος ὁ Χοῦμνος, σοφὸς

Amicis ergo extra remanentibus ipse locum judicii introgressus, et avum in solio (8), arbitros autem sive assessores pro sua quemque dignitate considentes reperiens, in scamno humili, de quo dicebamus, consedit. Porro arbitri illi erant Gerasimus patriarcha, divinis cumulatus muneribus; et ut in vita solitaria ipsum fastigium perfectionis attigerat, sic civilium publicarumque rerum longe ignorantissimus erat. Deinde insignis Philadelphiæ episcopus Theoleptus, qui et ipse ad culmen virtutis ascenderat, nec solum omnes vitæ anachoreticæ numeros adeptus erat, sed aliis quoque ad eamdem disciplinam idoneum se magistrum præbere poterat. Adde quod vir prudens, et in externis doctrinarum studiis versatus non mediocriter. De senatu palatino præsentes aderant magnus 45 logotheta Metochites, cujus antea meminimus, et Nicephorus, qui Canicleo præerat, et vehi solebat,

Jacobi Pontani notæ.

(8) Quæ scribit Gregoras libro octavo cum his quæ paulo ante dicta sunt quæque sequuntur, parum consentiunt. Audi, si libet: *Sexta porro hebdomade sanctæ Quadragesimæ imperator Gerasimo patriarcha, et aliis pontificibus, qui in urbe erant, accersitis, nepotem adducit, palam objurgaturus: et moniturus, ut fugæ consilium mutaret, quo coram tantis testibus pudefactus, aut in officio esset, aut non sine causa probabili multatus videretur. Ingressus est igitur Andronicus junior, adductis secum nonnullis, qui occulta arma et pugiones gerebant, nec ipse plane inermis. Convenerat enim inter eos, ut avus paternis et lenibus admonitionibus erga ipsum uteretur*, etc.

admirabili (9) sapientia consilioque præditus, et ab imperatore benevolentia honoreque singulari dignatus, ita ut etiam Irenen filiam ejus Joanni despotæ filio suo nuptiis conjungeret. Hic Nicephorus prius imperatoris domestica administrabat: tum autem, podagra conflictatus, functione illa abierat. Nihilo minus summo eum honore imperator prosequebatur. Præter hos autem aderat et Constantinus Acropolita, ipse quoque magni logothetæ dignitate ornatus. Facto igitur paulisper silentio, Andronicus major infit: Domine patriarcha, quique coram adestis, hic homo (nepotem designans) est moribus intractabilis, et arrogans, atque inobediens, neutiquam mihi cedit, sed pro libidine agit omnia, nostræ voluntatis nec parvam rationem ducens. Propterea. Hactenus junior tacitus sedebat. Illud autem verbum, *Propterea*, initium ferendæ adversum se sententiæ ratus, Obsecro te, exclamat, sacratissime domine imperator, pauxillum subsiste, mihique medium spatium ad loquendum ne denega; et ubi summatim, quæ voluntas fert, explicavero, reliquum orationis tuæ absolvito. Sinente sene ut diceret quæ vellet, hunc in modum disseruit: Deum testem invoco, me quorum accusor criminum, nullius mihi conscium esse. Quod ipsum et alias majestati tuæ per virum excellentem Josephum legatum meum indicavi, et nunc rursus assero: et ut verbis meis apud te fides sit, jusjurandum interpono, conscientiam meam nec hodie impediri atque convinci, nec tum impeditam atque convictam fuisse ullius horum scelerum, quorum nunc reus peragor. Verumtamen peccasse me talia quædam peccata libenter crediderim, ut si te invito venatum ierim; si diutius quam tu forsitan velles, equestribus ludis indulserim; aut si quid aliud hujusmodi injussu tuo perpetrarim, et postea mandatum quoque tuum pro nihilo putans, nihilo minus facere perrexerim. Atqui ego in his peccare me nesciebam, tibi autem delinquere forsitan videbar. Sic mihi persuadens, nihil me indignum admittere, dicebam iis, quibuscum mihi sermo, velle magnopere apud dominum et imperatorem causam dicere; ita namque nullius, quorum arguerer, convictum iri, et ipsum imperatorem flagitiorum meorum abjecta suspicione iram remissurum. **46** Negare non potes, te ab obitu parentis mei imperatoris usque hodie tam implacabilem adversus me iracundiam aluisse, ut tanto intervallo non verbo saltem uno dignatus sis: quod cum considero, morte ipsa dirius videtur. Talia occurrebant quæ dicerem, sperabamque tempus aliquod defensionis

A ἀνὴρ καὶ θαυμάσιος ἐν φρονήσει, πολλῆς τε ἀπολαύων πρὸς βασιλέως εὐνοίας τε καὶ τιμῆς· δι' ἣν καὶ τὴν αὐτοῦ θυγατέρα Εἰρήνην τῷ υἱῷ αὐτοῦ τῷ δεσπότῃ Ἰωάννῃ πρὸς γάμου κοινωνίαν ἤγαγεν ὁ βασιλεύς. Ὃς δὴ πρότερον μὲν ἦν μεσάζων καὶ αὐτὸς πρὸς τὰ πράγματα βασιλεῖ· τότε δὲ ὑπὸ νόσου, ποδαλγία δὲ ἦν, τῆς μὲν ὑπηρεσίας ἐπέπαυτο, τιμῆς δ' ἀπέλαυε τῆς παρὰ βασιλέως πολλῆς. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ Ἀκροπολίτης ἦν Κωνσταντῖνος, μέγας λογοθέτης ὢν καὶ αὐτός· ἐπ' ὀλίγον δὲ σιγῆς γενομένης, ὁ τῶν Ἀνδρονίκων πρεσβύτερος λόγου ἥπτετο βασιλεὺς τοιούτου· Δέσποτα πατριάρχα, καὶ ὑμεῖς οἱ παρόντες, ὁ ἄνθρωπος οὗτος (περὶ τοῦ ἐγγόνου δηλῶν) ἐστὶ μὲν σκληρὸς καὶ τοὺς τρόπους αὐθάδης· ἔτι δὲ καὶ παρήκοος, καὶ οὐδαμῶς ὑπείκων ἐμοί, ἀλλ' ἃ βούλοιτο πράττων, τοῦ ἡμε-

B τέρου λόγον θελήματος ποιούμενος οὐδ' ὀλίγον. Διὰ τοῦτο. Μέχρι μὲν οὖν τούτου σιωπῶν βασιλεὺς ὁ νέος καθῆστο, τὸ *Διὰ τοῦτο* δὲ ἀρχὴν ἀποφάσεως εἶναι νομίσας, Δέομαί σου, θειότατέ μοι καὶ κύριε βασιλεῦ, εἶπε, μικρὸν ἐπισχόντα, λόγου χρόνον ὀλίγον ἐμοὶ χαρίσασθαι· ἃ δὲ βούλομαι διεξελθόντι ὡς ἐν βραχεῖ, τοῦ λόγου τὸ λοιπὸν αὐτὸς περανεῖς. Τοῦ δ' ἐπιτρέψαντος ἃ βούλοιτο λέγειν, Τὸν Θεόν, ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἔφη, τῶν παρόντων λόγων μάρτυρα προκαλοῦμαι, ὡς οὐδὲν ὧν ἐγκαλοῦμαι ἐμαυτῷ σύνοιδα εἰργασμένῳ· τὸ δ' αὐτὸ καὶ πρότερον ἐδήλωσα τῷ σῷ κράτει, τῷ θαυμασίῳ Ἰωσὴφ χρησάμενος πρεσβευτῇ. Τοῦτο δὴ καὶ νῦν αὖθις διϊσχυρί-

C ζομαι, καὶ ὅρκοις πιστούμενος τοὺς λόγους, ὡς οὔτε νῦν οὔτε τότε τῶν ἐγκαλουμένων ἐμαυτῷ τι σύνοιδα εἰργασμένῳ. Ἐξαμαρτάνειν μέντοιγε, καὶ πάνυ πείθομαι τοιαῦτα, οἷον, εἴ γέ σοι μὲν οὐκ ἤρεσκε πρὸς κυνηγεσίαν ἀπελθεῖν, ἐγὼ δὲ ἀπῆλθον· εἰ ἐπὶ πλείονα χρόνον ἐχρησάμην ἵππῳ, σοὶ τούτου ἴσως οὐ καλῶς ἔχειν δοκοῦντος· ἢ εἰ δή τι τοιοῦτον ἕτερον· καὶ τοῦτο δέ, οὐ προσταττόμενος παρὰ σοῦ, ἔπειτ' εἰς οὐδὲν τὸ ἐπίταγμα τιθέμενος ἐποίουν· ἀλλ' ἐγὼ μὲν ἐποίουν μηδὲν εἰδώς· σοὶ δ' ἴσως ἂν ἐμὲ ἁμαρτάνειν ἐδόκει· ᾧ δὴ καὶ πείθων ἐμαυτὸν ἀδικεῖν μηδέν, Κατὰ γνώμην. ἔλεγον, ἐμοὶ γένοιτ' ἂν ἐπὶ τοῦ κυρίου καὶ βασιλέως δίκης τυχεῖν, πρὸς οὓς ἐποιούμην τοὺς λόγους· εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, πρὸς οὐδὲν μὲν τῶν ἐγκαλουμένων ἐλεγχό-

D μενος αὐτὸς φανεῖσθαι· τὸν βασιλέα δὲ τὴν περὶ τοῦ ἁμαρτάνει ἐμὲ ὑπόνοιαν ἀποθέμενον, τῆς ὀργῆς ἂν ὑφεῖναι. Οἶσθα γὰρ αὐτός, ὦ βασιλεῦ, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ ἐμοῦ βασιλέως καὶ πατρὸς τελευτὴν ἄχρι καὶ νῦν, τοσαύτῃ χρώμενος ἐφαίνου τῇ μήνιδι κατ' ἐμοῦ, ὡς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐδὲ λόγου γοῦν ἀξιῶσαί τινος· ὃ καὶ θανάτου βαρύτερον ἐμοὶ λογιζομένῳ, τοιαῦτ' ἐπῄει λέγειν, οἰομένῳ καιροῦ τινος

Jacobi Pontani notæ.

(9) Curopalata. Ἐπὶ τοῦ Κανικλείου ἦν ὁ συμπένθερος τοῦ βασιλέως ὀχούμενος. *Canicleo socer imperatoris præerat, atque vehebatur.* Erat autem Canicleum arx, et monasterium Constantinopoli in urbe, cujus præfectura illustris admodum, fuitque alterum palatium Constantinopoli, quod socero imperatoris, si esset, honoris ergo dabatur incolendum. Et is coram imperatore genero vehebatur, nec tenebatur coram eo in pedes procidere, et ire pedibus, ut alii omnes, qui in dignitate erant, imperatoris beneficio. Ita scholiastes Curopalatæ. — Interpres legit ὀχούμενος, male; nam est ὁ Χοῦμνος. Itaque lege. *Nicephorus Chumnus qui Canicleo præerat, admir.*, etc.

πρὸς ἀπολογίαν τυχεῖν κατὰ τὸν ἐπικρατοῦντα νόμον ταῖς δίκαις. Καίτοιγ' ἔφασκον ἐμὲ πρὸς οὓς διελεγόμην, παντάπασιν ἁμαρτάνειν περὶ τῶν πραγμάτων γνώμης ὀρθῆς, εἰ τοῦ αὐτοῦ δικάζοντος πος καὶ ἐγκαλοῦντος ἐρήμην οὐκ οἴομαι ἁλώσεσθαι· ἀλλ' ἐλέγχων δεήσεσθαι καὶ ἀποδείξεων πρὸς τὴν καταδίκην. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπειθόμην. Νυνὶ δ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ὥσπερ ἔλεγον, συμβαῖνον ὁρῶν (πρὶν γὰρ εἰς λόγους ἥκειν, παρὰ σοὶ κριτῇ ταῖς ἁπάσαις ἑάλων, καὶ τεκμήριον ἀψευδὲς, εἰς ἣν κατεδικάσθην καθέδραν), νοῦν μὲν ἔσχον μόλις συνετωτέρους ἐκείνους ἐμαυτοῦ κρίνειν. Βέλτιον δ' ἦν, ὥσπερ ἔπειθον ἐμαυτὸν ἐγὼ, οὕτω καὶ τὴν ἀπόβασιν ὀφθῆναι γενομένην τῶν πραγμάτων· ἐῶ γὰρ εἰπεῖν δίκαιον. Ἐπεὶ δ' αἱ δυσπραγίαι τοσοῦτον ἔπνευσαν βαρὺ κατ' ἐμοῦ, ὥστε μοι καὶ τὰ πατρὸς σπλάγχνα τοσοῦτον ἐκπεπολεμῶσθαι ὡς μηδὲ τῆς ὁτιοῦν προσηκούσης ἐλευθερίας τυγχάνειν ἐπὶ τὸ τὰ ἐγκλήματα ἀπολύσασθαι, δέομαι τοῦ σοῦ κράτους, ὦ βασιλεῦ, μὴ πρότερον ψῆφον ἐξενεγκεῖν, πρὶν ἂν τὰ ἐγκλήματα, ἅπερ ἐμοῦ κατηγόρηκας, βασάνῳ δοκιμασθῇ. Κἂν μέν τι φαίνωμαι τούτων ἐξειργασμένος, τὴν ἐσχάτην δοῦναι δίκην ἀποθανόντα· ἂν δ' ἐλεύθερος ἐκ πάντων τούτων ἀποδειχθῶ, ὅπερ οἶμαι καὶ σὲ βούλεσθαι καὶ δι' εὐχῆς ποιεῖσθαι, τότε ἐξέσται πάλιν πατρί γε ὄντι σοι καὶ κυρίῳ, πράττειν τὰ κατὰ γνώμην. Τούτοις τοῖς λόγοις εἰς ὀργὴν ἐξαφθεὶς ἐπιπλέον ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς τραχυτέρᾳ τοῦ δέοντος χρησάμενος τῇ φωνῇ, μὴ οἴεσθαι αὐτὸν ἔλεγε τῶν καλουμένων ἀπὸ Χριστοῦ. Ὁ νέος δὲ Ἀνδρόνικος εὐθὺς πρὸς τὸν τοιοῦτον ἀπαντῶν λόγον, Κράτιστε βασιλεῦ, ἔφη, τῶν ἐμοὶ νῦν ἐπανεχθέντων ἐγκλημάτων πολλῶν ὄντων καὶ χαλεπῶν, ἔτι καὶ πλείω καὶ χαλεπώτερα σοῦ προτάξαντος ἤνεγκα ἂν σιγῇ· ὃ δὲ νῦν ἔφης, μὴ οἴεσθαί με Χριστιανὸν, τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ σιγῇ φέρειν ἢ πρὸς ἐμὲ εἰρῆσθαι νομίζειν, ὥστ' ἐμπίδος ἢ τινος τῶν φαυλοτέρων τὴν φωνὴν ταύτην νομίζων [νομίζειν]. Ἀλλ' εἰ καὶ αὐτὸς, φημὶ, οὐκ ἡγῇ με Χριστιανὸν, ἀλλ' ὅγε τὸ σεβάσμιον αὐτοῦ αἷμα ὑπὲρ ἐμοῦ φιλανθρώπως ἐκχέας Χριστὸς, ὑπὲρ οὗ καὶ αὐτὸς ἕτοιμος εἶναι τὸ ἴδιον ἀποδοῦναι καιροῦ καλοῦντος, θαῤῥούντως φημὶ, ἑαυτοῦ καὶ οἴεταί με καὶ ὀνομάζει. Καὶ τίς χρεία

A nacturum ex lege, quæ judiciis ipsis dominatur (10). At enim desipere me aiebant quibuscum agebam (11), si putarem eodem accusatore et judice non potius indicta causa me damnatum, quam probationes et argumenta mea quamobrem damnatus non sim, requisitum iri. Quorum orationi fidem non habebam, quam nunc re ipsa comprobatam videns (antequam enim verbum emisi, apud te judicem omnibus calculis condemnatus sum (12): cujus rei evidens judicium sedes humilis, in quam damnatus sum [13]), vix tandem intelligo, illos quam me judicasse prudentius. Mihi vero melius (mitto dicere justius) persuadebam fore, eo modo rerum eventum videre. Quoniam autem adversa sors ita me horribiliter afflavit, ut paterna quoque
B viscera odio mei imbuerit, adeo ut nec quocunque modo mihi debitam libertatem ad respondendum criminibus obtineam, oro majestatem tuam, imperator, uti prius sententiam ne feras, quam quæ objecisti, explorata et probata fuerint: ut si quid eorum admisisse deprehendar, capite pœnas exsolvam, sin autem per omnia liber et innocens inveniar (quod te quoque desiderare et votis optare existimo), ut tibi rursum patri ac domino meo quod libuerit facere liceat. His verbis majore inflammatus ira senior, asperiore voce quam fas erat exclamans, arbitrari se, illum non esse Christianum dixit. Cui verbo junior statim sic occurrit: Cum multa et gravia de me crimina prædicaris, im-
C perator optime, si plura adhuc et graviora prædicasses, silentio sustinuissem, sed quia nunc me Christianorum numero eximis, tantum abest, ut hoc tacitus feram, aut in me convenire ducam, ut culicis, aut si quid est eo contemptius hanc vocem dicere non verear. Sed ut tu me pro Christiano non habeas, at certe Christus, qui pretiosum sanguinem suum (14) pro me benigne effudit, pro quo vicissim meum, causa postulante, effusurum fidenter aio, pro suo habet, suumque nominat. Verum quid ista verborum velitatione opus est? Si judicas, secundum leges judica; si autem ante condemnas, **47** quam judicas, restat, uti supplicium quoque de me sumas. Proinde fac delicias animo tuo. Gratias autem tibi maximas ago, quod his

Jacobi Pontani notæ.

(10) Nam judices secundum leges, non contra leges judicare debent. Præterea sicut magistratus dicitur lex loquens, sic et mutus magistratus, qui procul dubio ipsis etiam magistratibus imperat. Cicero, *Offic.* II: *Leges sunt inventæ, quæ cum omnibus una atque eadem voce loquerentur.* Cum omnibus, inquit, ergo etiam cum judicibus et magistratibus.

(11) Magnus domesticus, et protostrator, ut patet ex superioribus.

(12) In Græco subaudi ψήφοις. Hoc loquendi genus frequentat, de uno loquens, ut perfectam damnationem sententiæque plenitudinem ἐμφατικῶς exprimat. Nam unus non potest nisi uno calculo, una sententia, unove suffragio damnare, aut probare aliquid. Sed potest hoc facere eo sensu, atque judicio, et voluntate, ut unus instar

D omnium videatur.

(13) Forte, *in qua consedi*, ut pro κατεδικάσθην legamus καθήσθην, a καθέζομαι. Nam menda istiusmodi huic librario inusitata non sunt, ut totis nimirum syllabis, non tantum litteris simplicibus peccet.

(14) Mos loquendi spectandus est, non verba singula, aut certe non suis et propriis significatis semper exprimenda singula. Non solemus nos dicere, venerandum, vel augustum sanguinem, cum de Jesu Christi Servatoris nostri sanguine loquimur, quanquam revera venerandus est, ut nihil supra: sed pretiosum appellamus, quod significantius est, quia totum mundum quasi persoluto pretio, et eo immenso e diaboli servitute exemit. *Quem in mundi pretium rex effudit gentium*, canit Ecclesia.

præsentibus ista et dicis, et facis. Nam si quippiam etiam improvisum ex hoc die me incursaverit, non vehementer contristabit, quando plures injustitiæ tuæ testes habeo.

A τοιούτων λόγων; Εἰ μὲν δικάζεις, δίκαζε κατὰ νόμους· εἰ δὲ πρὶν δικάσαι καταψηφίζῃ, οὐδὲν ἢ δίκης λοιπὸν λαμβάνειν. Πράττε τοιγαροῦν ἃ σοὶ κεχαρισμένα. Χάριτας δέ σοι τὰς μεγίστας ὁμολογῶ τῷ καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἐπὶ τῶν παρόντων τουτωνὶ ἃ δὴ καὶ λέγεις καὶ πράττεις. Ἐμοὶ γὰρ ἄν τι καὶ τῶν ἀδοκήτων ἀπό γε τοῦ νῦν ἐπίῃ, οὐ σφόδρα λυπήσει, πολλοὺς ἔχοντι μάρτυρας τῆς ἀδικίας.

CAPUT XV.

Magnus domesticus et protostrator nepoti volunt opem ferre, et frustra placantur. De instanti periculo avus monetur, qui juveni quatuor conditiones proponit, si veniam impetrare velit; ille omnes præter duas recusat.

Intus hæc ab imperatoribus dicebantur. Magnus porro domesticus et protostrator foris exspectantes, ut docuimus, et senem tumultuosius clamantem audientes, eamque rem malo esse nepoti opinantes, loco se repente movent, et ad ferendum auxilium concitati, aliquantum procedunt. Sed strepitu illo conquiescente, etiam ipsi quiescunt. Aderant illis tres, avo imperatori familiarissimi, Joannes Melitenensis, Andronicus Exotrochus, et Bardas, qui hujuscemodi impetum pro Andronico juniore susceptum conjectantes, sic eos aggressi sunt, ut dicerent, imperatoribus sermonem arcanum conferentibus, decere eos inde se removentes, in atrium palatii secedere. Quibus torvo lumine intuentibus, conceptamque in præcordiis iram non vultu modo, sed voce quoque prodentibus, eosque facessere jubentibus, duo quidem conticuerunt, ac resederunt, Melitenensis autem ad imperatorem adiens, in aurem illi insusurravit: Videret quid ageret; ad fores conclavis quosdam astare de viris principibus, pro juniore imperatore paratos facere et pati omnia (15). Hoc nuntio commotus, e solio nil cunctatus surgit, et in domunculam interiorem se recipiens, foris nepotem cum assessoribus relinquit: advocatoque magno logotheta Metochite, et cum eo quæ volebat collocutus, adolescenti per eum hæc significat: Esse quidem illum iis quæ audisset, et pluribus sceleribus obstrictum; se tamen omnia in minimis numeraturum, et veniam reo impertiturum, si quæ postularet, efficere in animum inducat, nempe hæc: primum, ut sacramento firmet, se Christo fidem puram, et sanctam servare. **48** Tum, nihil mali in avum moliturum. Adhæc, eorum nomina, qui se ipsi satellites ac ministros facinorum volentes libentesque præbuerint, ad ipsum delaturum. Postremo, non se ullo modo fugiturum. Ad ista junior hoc responsum dedit: Quod de fide in Christum confirmanda sacramenti a me religionem exigis, imperator optime, præterquam quod durum videtur, mentemque meam majorem in modum percellit, etiam non cohæret, et in seipsum corruit. Si enim me per sacra Evangelia et venerandas sanctorum imagines fideliter jurare jubes, hoc ipso utique Deo fidelem me, et Christum induisse ostendis. Sin aliud

Ἔνδον μὲν οὖν τοιαῦτα παρ' ἀμφοῖν τοῖν βασιλέοιν ἐλέχθη. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος καὶ ὁ πρωτοστράτωρ ἐν τῷ ἐξωτέρῳ, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες, διατρίB βοντες οἴκῳ, καὶ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως τραχύτερον ἀκούσαντες φθεγξαμένου, ἐπὶ κακῷ τε τοῦ νέου βασιλέως τὴν τραχύτητα τῆς φωνῆς οἰηθέντες εἶναι, ἐκινήθησαν μὴν ὅθεν ἐκάθηντο, καὶ προῆλθον ἐπὶ μικρὸν ἀμύνειν ὡρμημένοι τῷ νέῳ βασιλεῖ. Τῆς ταραχῆς δὲ πεπαυμένης, αὖθις ἡσύχασαν καὶ αὐτοί· τρεῖς δ' αὐτοῖς ἐκεῖ συμπαρόντες τῶν οἰκειοτάτων τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέων, ὅ τε Μελιτηνιώτης Ἰωάννης, Ἀνδρόνικός τε ὁ Ἐξώτροχος καὶ τρίτος ὁ Βάρδας, καὶ τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ὑποπτεύσαντες ὡς ὑπὲρ Ἀνδρονίκου τοῦ νέου γεγεννημένην, λέγουσιν αὐτοῖς προσελθόντες, Ὡς τῶν βασιλέων πρὸς ἀλλήλοις περί τινων ἀδήλων διαλεγομένων, δέον ὑμᾶς ἀποστάντας τῶν ὧδε, πρὸς τὴν ἐν βασιλείοις αὐλὴν χωρεῖν. Τῶν δ' αὐτοῖς δριμύτερον ἐνιC δόντων, καὶ τὸ θυμοῦσθαι καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ λόγοις ἐνδεικνυμένων, ἐξίστασθαί τε καὶ μὴ παρενοχλεῖν κελευσάντων, οἱ δύο μὲν πάλιν ἡσύχασαν καθεσθέντες, ὁ Μελιτηνιώτης δὲ ἔνδον πρὸς τὸν πρεσβύτερον τῶν βασιλέων ἐλθὼν, Σκεπτέον σοι, πρὸς οὓς εἶπεν, ὅ τι μέλλεις δρᾷν, ὦ βασιλεῦ. Πρὸς γὰρ θύραις ταῖς σαῖς ἐφεστήκασι τῶν τῆς συγκλήτου τινὲς, πάντα δρᾷν ὑπὲρ τοῦ νέου βασιλέως ἕτοιμοι καὶ πάσχειν ὄντες. Τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἀνέστη τε αὐτίκα τοῦ θρόνου, καὶ πρὸς τὸν ἐνδότερον οἰκίσκον ἐχώρει, τὸν νέον βασιλέα τοῖς ἀκροωμένοις ἅμα παρὰ τὸν ἔξω καταλιπών. Τὸν μέγαν δὲ μετακαλεσάμενος λογοθέτην τὸν Μετοχίτην, καὶ ὅσα ἦν αὐτῷ βουλομένῳ διαλεχθεὶς, εἶτα δι' αὐτοῦ μηνύει τῷ ἐγγόνῳ καὶ βασιλεῖ· Σὺ μὲν, οἷς περ εἶπον καὶ D πλείοσιν ἐνέχῃ κακοῖς. Ἐγὼ δ' ἅπαντα παριδὼν, ἀξιώσω συγγνώμης, ἂν ἃ λέγω ποιήσῃς αὐτός. Ταῦτα δ' ἐστι· πρῶτον μὲν ὅρκῳ πιστώσασθαι τὴν πίστιν καθαρὰν τῷ Χριστῷ τηρεῖν· ἔπειτα κατὰ τοῦτο, μηδὲ περὶ ἐμὲ κακὸν ὀφθήσεσθαι γεγενημένον. Τρίτον μετὰ τοῦτο, καταδήλους ἐμοὶ ποιῆσαι τούς σοι συμπράττειν καὶ προσκεῖσθαι προῃρημένους. Τέταρτον δὲ, ὅρκῳ πιστώσασθαι δρασμῷ χρήσεσθαι μηδαμῶς. Πρὸς ταῦτα βασιλεὺς ὁ νέος ἀπεκρίνατο τοιαῦτα· Κράτιστε βασιλεῦ, τὸ τὴν πίστιν ὅρκοις ἀπαιτεῖν βεβαιοῦν, πρὸς τῷ σκληρὸν ἐμοὶ

Jacobi Pontani notæ.

(15) Duobus verbis multa exprimuntur, omnia nempe officia, quæ amicus polliceri ac præstare queat, et quibus amplius desiderare quisquam nihil possit. Sæpius hac forma loquendi usum reperio.

φαίνεσθαι καὶ τὴν ψυχὴν δεινῶς ἐκταράττειν, ἔτι καὶ ἑαυτῷ περιπίπτει. Εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἱεροῖς τὸν ὅρκον εὐαγγελίοις καὶ ταῖς σεβασμίαις εἰκόσι κελεύεις πιστὸν ποιεῖν, αὐτῷ τούτῳ περὶ τὸν Θεὸν πιστὸν, καὶ τὸν Χριστὸν ἀποδεικνύεις ἐνδεδυμένον ἐμέ. Εἰ δ' ἄλλῳ τινὶ σεβάσματι προσέχειν ἐμὲ νομίζεις, τῶν ἀνονήτων καὶ περιττῶν, ὧν ἠθέτησα τὴν πίστιν, ταῦτ' εἰς ὅρκον ἐμοὶ προβάλλειν· ῥᾳδίως γὰρ ἂν καταψεύσομαι τῶν μὴ τιμωμένων. Διὸ δή σου δέομαι, βασιλεῦ, μὴ περὶ τῶν τοιούτων λόγους κινεῖν· χάριτι γὰρ Χριστοῦ καὶ Χριστιανός εἰμι καὶ τῶν ὀρθοδόξων· κατὰ σοῦ δὲ μήτε δρᾶσαι μήτε βουλεύσασθαί τι κακὸν, καὶ νῦν μὲν ὄμνυμι τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν, ὡς οὔτε πρότερον εἰς λογισμοὺς ὑπήχθην τοιούτους, οὔτ' ἐν τῷ μέλλοντι κακὸς ὀφθῆναι βούλομαι περὶ σέ· σὸν δ' ἐπίταγμα ἐκπληρῶν, καὶ αὖθις ὀμοῦμαι. Περὶ δὲ τοῦ καταδήλους τοὺς ἐμοὶ συνόντας καὶ ταὐτὰ βουλομένους σοι θέσθαι, ἐκεῖνο λέγω, ὡς αὐτὸς ἂν εἰδείης μᾶλλον ἐμοῦ, ὁποίους τινὰς εἰκὸς εἶναι τοὺς προσκειμένους ἐμοί. Ὅπου γὰρ χρημάτων μέν μοι πόρος οὐδεὶς οἷς ἂν ἴσως πείσαιμι τῶν ἀξίων μοι λόγου τινὰς προσέχειν, παῤῥησίας τε πρὸς σὲ μέτεστιν οὐδεμιᾶς δι' ἧς εὐεργετῶν ἐμαυτῷ κτήσομαι φίλους τινὰς τῶν δεομένων ὠφελείας, συνορᾷν ἔστιν ἐκ τῶν πραγμάτων τῷ βουλομένῳ παντὶ τοὺς ἠθροισμένους περὶ ἐμέ. Εἰ δ' ἄρα καί τινες εἶεν εὐνοϊκῶς ἐμοὶ διακείμενοι, οὐκ ὀφείλοντες τὴν εὔνοιαν, ἀλλὰ μᾶλλον χάριτος κατάρχοντές εἰσιν· ὧν οὕτω βελτίστων περὶ ἐμὲ προῖκα γεγενημένων, οὐκ ἂν ἐλλίπῃ μοχθηρίας ὑπερβολὴν τὸ κάκιστον αὐτὸν καὶ προδότην ὀφθῆναι περὶ αὐτούς. Καίτοι γε καὶ αὐτοὶ οὐδὲν ἄλλο μοι προσιόντες πείθειν ἐπιχειροῦσιν, ἢ σοὶ τῷ βασιλεῖ καὶ πατρὶ ὑπέχειν ἐμαυτὸν καὶ καταδουλοῦν καὶ μὴ παρέχειν αἰτίας ὥστ' ἐμαυτῷ τὴν σὴν γαληνότητα ἐξοργίζειν. Ἐμοῦ δ' ἰσχυριζομένου τοιοῦτον ἐμαυτῷ συνειδέναι μηδὲν, καὶ πολλοὺς εἰς ἀπολογίαν συνείροντος λόγους, οὐδὲν αὐτοῖς εἰς πειθὼ νομίζεται ἀξιόχρεων, ὅπερ ἐστὶν εἰκὸς λογιζομένοις, ὡς οὐκ ἂν οὕτως ἡ φύσις πρὸς ἑαυτὴν ἐκπολεμωθείη μὴ τῶν αἰτίων ὄντων ὑπερφυῶν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τῶν θηρίων τὰ χαλεπώτατα τοῖς τέκνοις ἐπεβούλευσάν ποτε τοῖς ἰδίοις. Εἰ δέ τινες ἐν αὐτοῖς εἶεν καὶ μὴ τοιοῦτοι, οὕτω δοκεῖς ἐμὲ κακὸν καὶ ἀγνώμονα εἶναι περὶ τοὺς φίλους, ὥστε τῆς εἰς ἐμὲ φιλίας προδοσίαν παρασχεῖν ἀντιμισθίαν; Οὐκ ἔστιν οὐδαμῶς· ῥᾷον γὰρ ἂν αὐτὸς, οὐχ ὑπὲρ πάντων ὁμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἑνὸς αὐτῶν τὴν ἐμὴν προήσομαι σωτηρίαν, ἢ ταύτην περιποιούμενος ἐκείνους ἐθελήσω καὶ μικροῖς τισι προσομιλῆσαι κακοῖς. Ἔτι πρὸς τούτοις, καὶ ὅρκοις ἐπέταξας τὸ μὴ δρασμῷ χρήσασθαι ἀσφαλίσα-

pro numine adorare me credis inutile et supervacaneum est, quorum fidem irritam feci, per ea jusjurandum a me exigi: facile siquidem contra illa mentiar, quæ colere desii. Quocirca te rogatum volo, imperator, ne quid super hoc negotio verborum facias; gratia enim Christi et Christianus, et orthodoxus sum. Adversus te autem nihil mali vel designavi vel cogitavi; et nunc cœli terræque conditorem ultro testor, me neque antehac istiusmodi consilia coxisse, neque de cætero improbum aliquid in te machinaturum; tuis vero jussis parens denuo jurabo. Jam, quod vis ut adjutores et socios tibi meos indicem, illud dico, te potius, quam me scire posse quales consentaneum sit esse, qui me sequuntur. Cum enim pecuniæ faciendæ ratio nulla suppeditet, qua forsitan quosdam non infimæ conditionis ad meas partes allicerem, libertate autem apud te nulla uti liceat, quo ope aliena indigentibus benefaciens, amicos comparem, discere hinc, quivis potest, si vult, quales se ad societatem meam aggregaverint. Quod si forte nonnulli me non oderunt, at in eo non illi debitum pro gratia præstant, sed gratia me antevertunt: qui cum nulla exspectata mercede mei sint quam studiosissimi, nihil posset fieri scelestius, si ego in illos contra ingratissimus ac proditor exsisterem. Quanquam et ipsi me adeuntes, non aliud mihi persuadere nituntur, quam ut tibi imperatori, ac parenti meo dicto sim audiens, tibique serviam, occasiones fugiam, quibus serenitas tua adversum me turbari et irritari queat. Dum autem constanter affirmo, nihil hujusmodi conscire mihi, verbaque ad defensionem acervo, haud illis quidquam ad fidem satis videtur: probabiliter ratiocinantibus, non potuisse naturam tantam in semetipsam hostilitatem induere, nisi causæ fuissent, et quidem tales, 49
quæ ipsas naturæ metas excederent: quando neque truculentissimæ ferarum in catulos suos (16) unquam sese insidiosas ac malignas præbuerunt. Et ut aliqui inter eos tam solliciti non sint, an me adeo nequam in amicos, et officii immemorem putas, ut eorum charitatem proditione remunerare velim? Oh! neutiquam; citius non pro omnibus modo simul, sed pro singulis etiam caput meum devovere non dubitabo, quam ut ejus servandi vel leve eos patiar subire incommodum. Præterea de fuga non suscipienda jurisjurandi testificationem mihi imperasti: Per universorum igitur Dominum, et principem Deum juro tibi, si te quidquam inimicius contra me molientem cognovero, nervis omnibus, et toto, quod aiunt, pede fugiam (17).

Jacobi Pontani notæ.

(16) Omne animal diligit sibi simile, et canis cani, bos bovi, asinus asino pulcherrimus est. Sed maxime unumquodque animal, quamtumvis immane, ac ferum, diligit catulos suos, ut pro iis etiam propugnet, tantum abest, ut iis noceat. Appositum est illud Ciceronis, *De orat.* II: *Si feræ partus suos diligunt, qua nos charitate erga liberos nostros esse debemus?* Truculentissimæ feræ sunt ursæ (quæ mirum quantum raptis catulis sæviunt) leænæ, tigres, lupæ.

(17) Proverbium est, omni, sive toto pede, pro eo quod est, summa vi summoque nisu. Adi Chiliadas

σθαι· ὄμνυμι δὴ σοι τὸν ἁπάντων κύριον καὶ βασιλέα Θεὸν, ὡς ἄν τι φωράσω περὶ ἐμὲ βουλευόμενον κίνδυνον ἀπειλοῦν, πάσῃ δυνάμει καὶ ὅλῳ ποδὶ χρήσομαι πρὸς φυγήν.

CAPUT XVI.

Invehitur in nepotem senex cum minis. Nepos veniam petit delictis suis; pedem illi, quanquam renitenti, exosculatur, et osculum ab eo recipit. Ficta reconciliatio, et ob id inane gaudium. Magnus domesticus in Peloponnesum ire jussus, nepotem et protostratorem certiores facit. De ea re consultant.

Hæc juniore disserente, sub janua domunculæ consistens senior auscultabat omnia. Et ad cætera quidem mutus, ubi fugæ illata est mentio: Tu, inquit, tune ut fugias? Atqui jamjam comprehensus, et vinculis constrictus abducere, et ad captivi fortunam redigere. Ego vero nec tribus obolis, si possim, te e servitute exemerim. Dehinc paululum progressus: Cernitis, inquit ad præsentes, quemadmodum iste verbis meis fidem conciliet, contumax videlicet, se magnifice circumspiciens, et immodice arrogans? quod ex reipsa vobis licet discere. Subjicit junior: Equidem neque contumax sum, neque mihimet tantopere plaudo: sed multitudini peccatorum meorum acceptum refero, quod talis tibi videar. Testor Deum, quem nihil latet, haud me ullam culpam ira tua tam atroci dignam commeruisse Quapropter potentiam tuam obsecro, seu noxius, seu innoxius sum, mihi ignoscas: ad tuos enim pedes mori cupio (insinuans hac ambage, nonnisi coactum ab eo recessurum). Et simul cum hoc dicto ad terram procumbebat, avi pedem osculaturus; quem ille humeris ejus obnitens abstinebat, ac voce item prohibebat, tandemque amplius luctantem capillis retinebat. Cum etiam sic, sibimet non parcens, **50** vi summa pergeret, metuens avus, ne illa violentia crines a vertice abstraherentur, terram petere, et pedi osculum figere permisit, surgentemque capite apprehendens, oculos ejus deosculatus est (18). Quo conspecto, patriarcha, quique aderant proceres, hoc minime dubium redintegratæ inter imperatores amicitiæ argumentum rati, ingeminatis vocibus, Deo pacis largitori gratias agere. Quin et junior imperator cum magno domestico, et protostratore seniorem placatum arbitrati, lætitia exsultare, diemque illum candidissimum judicare. Et rediens domum, nepos, inquam, sermones in judicio habitos necessariis suis memorabat; qui omnes una diem festum communibus gaudiis exigebant; Syrgianni insuper acta perscribentes, ut et ipse gauderet cum amicis gaudentibus, neque se ulla in posterum cura maceraret; utpote abjectis jam prioribus consiliis, et stabili inter imperatores concordia revocata confectis omnibus ex sententia. Hoc enim erat quod votis sæpenumero petiverant, ut avus odium contra nepotem deponeret, ipsique periculorum metu soluti ac liberi, vitam placidam et quietam dege-

A Ταῦτα τοῦ νέου βασιλέως διεξιόντος, ὁ πρεσβύτερος ὑπὸ τὰς θύρας ἱστάμενος τοῦ οἰκίσκου, πάντων ἐπηκροᾶτο, καὶ τἄλλα μὲν ἤνεγκε σιωπῶν, τὴν φυγὴν δὲ ἀκούσας, Σὺ δ', ἔφη, φεύξῃ γε σύ; Ἀλλ' ὅσον οὔπω σὺ μὲν συλληφθεὶς ἀπαχθήσῃ δεσμώτης, καὶ πρὸς δοριαλώτου καταστὰς τύχην. Ἐγὼ δ' οὐδὲ τριῶν ὀβολῶν ἐθελήσω λύσασθαι τῆς δουλείας. Εἶτα μικρὸν προβὰς, Ὁρᾶτε, ἔφη πρὸς τοὺς παρόντας, ὅπως τοῖς ἐμοῖς λόγοις οὗτος συμμαρτυρεῖ, σκληρὸς ὢν καὶ αὐθάδης, καὶ πέρα τοῦ δέοντος ἀλαζών; ἤδη καὶ ὑμῖν ἐστι σαφῶς ἐκ τῶν πραγμάτων καταμαθεῖν. Ὁ νέος δ' Ἀνδρόνικος, Ἐπ' ἀληθείας, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, οὔτε σκληρός εἰμί τις, οὔτε αὐθάδης· ἀλλὰ τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ὁ σωρὸς τοιοῦτον εἶναι φαίνεσθαί σοι ποιεῖ· ἐγὼ δ' ἐπὶ μάρ-B τυρι λέγω τῷ εἰδότι πάντα Θεῷ, ὡς οὐδὲν τοιοῦτον ἐμαυτῷ σύνοιδα εἰργασμένῳ ὡς ἄξιον εἶναι τῆς τοσαύτης ὀργῆς. Διὸ δὴ καὶ δέομαι τοῦ σοῦ κράτους συγγνώμης κἄν τε ἥμαρτον τυχεῖν, κἄν τε μή. Πρὸς τοὺς πόδας γὰρ ἐφίεμαι τοὺς σοὺς ἀποθανεῖν (αἰνιττόμενος, ὡς οὐκ ἂν αὐτοῦ βουλήσοιτο ἀποστῆναι χωρὶς ἀνάγκης). Ἅμα δὲ τούτοις τοῖς λόγοις καὶ πρὸς γῆν κατεκλίνετο ἀσπασόμενος τὸν πόδα τοῦ βασιλέως. Ὁ δ' ἀνεῖχε λαβόμενος τοῦ ὤμου, ἅμα καὶ λόγοις τὸ ἔργον ἀπαγορεύων. Ὡς δ' ἑώρα βιαζόμενον, ἀφεὶς τὸν ὦμον, ἐλάβετο τῶν τριχῶν. Ὡς δὲ καὶ οὕτως ἐβιάζετο, ἀφειδῶν ἑαυτοῦ, δείσας ὁ πάππος μὴ τῇ βίᾳ τῆς κεφαλῆς διαστῶσιν αἱ τρίχες, ἐνέδωκε τὴν κατάκλισιν· ὁ δὲ κατακλι-C θεὶς ἠσπάσατο τὸν πόδα τοῦ βασιλέως. Εἶτ' ἀναστάντος τῆς κεφαλῆς λαβόμενος ὁ βασιλεὺς, κατεφίλει τὰς ὄψεις. Τοῦτο δὴ ὁ πατριάρχης καὶ οἱ τῆς συγκλήτου παρόντες ἰδόντες, καὶ διαλλαγῆς ἀπόδειξιν νομίσαντες ἤδη βεβαίας τῶν βασιλέων, πολλὰς ἀφῆκαν φωνὰς εὐχαριστοῦντες Θεῷ τῷ χορηγῷ τῆς εἰρήνης. Καὶ αὐτὸς δὲ βασιλεὺς ὁ νέος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, διηλλάχθαι νομίσαντες τῷ ἐγγόνῳ τὸν βασιλέα, ἔχαιρόν τε αὐτοὶ, καὶ εὐτυχίας ἄκρας ἡγοῦντο τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἐκ τῶν βασιλείων οἴκαδε ὁ νέος βασιλεὺς ἀπελθὼν, διηγεῖτό τε τοῖς φίλοις τοὺς κατὰ τὴν δίκην λόγους, συνεόρταζόν τε καὶ συνέχαιρον ἀλλήλοις· μηνύουσι δὴ καὶ Συργιάννῃ τὰ γεγονότα, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς συγχαίρῃ τοῖς φίλοις χαίρουσι, καὶ μηδεμίαν ἔχῃ φροντίδα τήκουσαν τὴν ψυχὴν, D ὡς τῶν προτέρων ἤδη βουλευμάτων διαλυθέντων, καὶ βεβαίας εἰρήνης γεγενημένης τοῖς βασιλεῦσι, καὶ κατ' εὐχὴν αὐτοῖς τῶν πραγμάτων κεχωρηκό-

Jacobi Pontani notæ.

(18) Monet me numerus multitudinis, ut de oculis accipiam: tametsi paulo infra dicit πρόσωπον, faciem osculatum esse, nam et oculi sunt in facie. Labia, genas, oculos, frontem, collum, osculari mos fuit, vario fine, seu diversa de causa. Sed oculos, quod cum sint indices animi, ipsis osculandis animum ipsum contingere sibi viderentur. De osculorum generibus vide Lipsium Elector., lib. I, cap. 6, et symbolas nostras in illud I *Æneid.*:

Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet.

των. Τοῦτο γὰρ ηὔχοντο, τὸν μὲν βασιλέα τῆς εἰς τὸν ἔγγονον ἀπεχθείας μεταβαλεῖν, αὐτοῖς δὲ κινδύνων ἔξω καταστάντας, ἡσυχίαν ἄγειν. Οὕτω μὲν οὖν αὐτοῖς ἔχειν ἐδόκει τὰ γεγενημένα· τὰ δ' ἦσαν ἕτερον τρόπον, ὡς ἔδοξε τοῖς πολλοῖς ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· ἐκρίθη γὰρ διανοίᾳ γεγενῆσθαι τοιαύτῃ. Ἔθος ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων, ἐπειδὰν τις τῶν καθ' αἷμα προσηκόντων, ἢ καὶ ἄλλως τῶν ἐν τέλει, προσκυνήσας ἀσπάσηται τὸν πόδα τοῦ βασιλέως, ἀντασπάζεσθαι καὶ αὐτὸν αὐτὸν εἰς τὴν ὄψιν. Καὶ τότε δὴ τοῦ νέου βασιλέως ἀσπασαμένου πρὸς τὸν πόδα τὸν πάππον, ἵνα μὴ εἰς ἄκρον ἀπεχθείας ἐληλακέναι δοκῇ, οὐδὲ τῶν ἰδιώταις προσηκόντων ἀξιῶν τὸν ἔγγονον καὶ βασιλέα ἀντεφίλησεν εἰς τὸ πρόσωπον καὶ αὐτός. Ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς πρὸς ἀλλήλους διαλέξεως τῶν βασιλέων ἐπὶ τῆς δίκης ἐνταῦθα ἐτελεύτησε. Δυσὶ δὲ ὕστερον ἡμέραις μετὰ τοῦτο, ὁ πρεσβύτερος τῶν βασιλέων τῷ μεγάλῳ διά τινος δηλοῖ δομεστίκῳ πρὸς Πελοπόννησον ἀπελθεῖν ἐκείνης ἐπιτροπεύσοντα. Τὸ δ' εὐθὺς ἐδόκει μὲν εἶναι τῶν ἀριστερῶν οἰωνῶν. Ὅπως δ' ἀναχωχὴ γένηται καὶ βασιλεῖ τῷ νέῳ τὰ τῆς ἀγγελίας δῆλα γενέσθαι, ἀντεμήνυσε καὶ αὐτὸς τοιαῦτα· Τῆς εἰς ἐμὲ εὐμενείας καὶ προμηθείας, ὦ βασιλεῦ, πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας ἔχω τὰς ἀποδείξεις· μάλιστα δὲ τὸ ἐξ ἡλικίας, ὡς εἰπεῖν, πρώτης εἰς ἀρχὰς ἐκλέγεσθαι καὶ διοικήσεις ἐπιτρέπειν πόλεών τε καὶ στρατιῶν, οἴκοθεν ὡρμημένον. Καὶ τὸ νῦν δὲ τοῦτο πολλὰς τῷ σῷ κράτει πείθει χάριτας ὁμολογεῖν, βασιλεῦ. Δέομαι δὴ καὶ ταύτην ἐπιθεῖναι τὴν χάριν, τὴν παροῦσαν ἐπιτρέψαι πρὸς διάσκεψιν ἡμέραν ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐπιτέταγμαι τὴν ἀπολογίαν ἀποδώσοντι. Πρὸς μὲν δὴ τὸν πρεσβύτερον τῶν βασιλέων ἀπεκρίνατο τοιαῦτα. Ὁ δὲ τάχος, ἀπελθὼν πρὸς τὸν νέον, τὸ τοῦ βασιλέως ἐπίταγμα ἀναγγέλλει, καὶ Συναδηνοῦ παρόντος τοῦ πρωτοστράτορος. Τοῖς δ' ἐδόκει βουλευτέα πάλιν ἐξ ἀρχῆς εἶναι περὶ τῶν ὅλων πραγμάτων· οὐδὲ γὰρ πρὸς ἕνα φέρειν τὸν κίνδυνον, πρὸς πάντας δέ. Ἦρχε δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς βουλῆς οὕτω διαλεχθείς· Αὐτοὶ μάρτυρες ἡμεῖς καθεστήκαμεν ἑαυτοῖς, ἔχοντες καὶ Θεὸν ἐφ' οἷς βεβουλεύμεθα συνειδότα, ὡς οὔθ' ἡττηθέντες λύπῃ, οὔτ' εἴξαντες ἀκαίρῳ θράσει καὶ παραβόλῳ, οὔτ' ἐπράξαμεν οὔτ' ἐβουλευσάμεθά τι τῶν μὴ δεόντων. Ἀλλὰ τοσαύτην ἐνεδειξάμεθα μεγαλοψυχίαν καὶ καρτερίαν πρὸς τὸ μηδηντινοῦν αἰτίαν ἐφ' οἷς ὁ βασιλεὺς βεβούληται καθ' ἡμῶν αὐτοὶ παρασχεῖν, ὥστ' εἰ μὴ Θεὸς ἄνωθεν ὑπερέσχε χεῖρα, οὐδὲ πάνυ πόρρω τῶν θανάτου κατηντήκαμεν πυλῶν. Ἄχρι μὲν οὖν δεῦρο τὸ τοῖς δεινοῖς ἐγκαρτερεῖν, αὐτός τε ἐπῄνουν, καὶ συνεβούλευον ὑμῖν (ἔτι γὰρ ὄντων ἐν ἀδήλῳ τῶν καθ' ἡμᾶς, πρὸς ἐμὲ μόνον ᾤετο τὴν διαφορὰν ἔχειν ὁ βασιλεύς, καὶ μαλακώτερον ἥπτετο τῶν πραγμάτων, εὐχερῶς νομίζων ὅταν ἐθελήσῃ πρὸς πέρας ἀγαγεῖν ἃ προῄρητο δρᾷν), νυνὶ δὲ φανεροῦ γεγενημένου τοῦ τινας εἶναι τοὺς συναιρομένους ἐμοί, οὐκέτι τῶν ὁμοίων ἕξεται λογισμῶν. Ἀλλὰ πρότερον ὑμᾶς ἐν ἀρχῶν προσχήματι διαστήσας ἐμοῦ, καὶ τῆς παρ' ἀλλήλων ἡμᾶς ἐπικουρίας ἀποστερήσας,

A rent. Quæ igitur gesta fuerant, hunc in modum habere se illis videbantur : aliter tamen habuisse, multi ex iis quæ postea consecuta sunt, judicium fecerunt. Hac enim mente gesta fuisse, quam explicabimus. More Romanis imperatoribus receptum erat, cum quispiam consanguineorum, aut alioqui gratia apud eos florentium, secundum adorationem, pedem imperatoris osculo contigisset, ut imperator vicissim ejus faciem deoscularetur. Cum itaque tum nepos avi pedem osculatus fuisset, ille, ne inexpiabili odio flagrare crederetur, si nec iis nepotem, et imperatorem dignaretur, quæ privatis tribuerentur, faciem ejus contra et ipse osculo libavit. Ac imperatorum quidem lis, et controversia in judicio hunc finem tulit. Tertio post die senior magno domestico
B per certum hominem mandat, uti in Peloponnesum, ei præfuturus discedat : id quod statim pro sinistro augurio fuit. Sed quo res tantisper extraheretur, dum super hoc mandato nepos certior fieret, hæc illi per internuntium respondit : ejus erga se benevolentiæ curæque cum alia non levia argumenta proferre posse, tum illud in primis, quod ultro, et sua sponte sibi pene adhuc puero magistratus dedisset, civitates, et exercitus regendos commisisset.
51 Et hoc ipsum quod modo imperaret, ad singulares ipsius majestati gratias agendas stimulum sibi addere. Rogare autem, hanc unam gratiam adjiceret, præsentem diem ad deliberandum sibi concederet : crastina luce, quæ occurrissent, responsurum. Hæc ad avum. Ad nepotem vero sine mora
C abiens, præsente etiam protostratore, quid in mandatis acceperit, narrat. Tum rem a capite arcessendam, et de integro consultandum videri : neque enim ad unum, sed ad omnes communiter periculum pertinere. Initium fecit junior imperator, loquens verba hujuscemodi : Testes ipsi nobis sumus, et Deum habemus conscium, eorum quæ in consiliis agitavimus : quodque nec mœstitudini succumbentes, nec intempestivæ, et inconsideratæ audaciæ cedentes, quidquam injustum vel egimus, vel consuluimus : sed ideo tantam animorum altitudinem, ac tolerantiam præ nobis tulimus, ne imperatori in nos secus statuendi minimam causam daremus. Quod nisi Deus desuper manum suam extendisset,
D haud longe admodum a porta mortis abfuimus. Hucusque igitur in rebus afflictis perdurare ego et laudavi, et vobis, ut id faceretis, auctor fui. Quippe nondum patente consociatione, et conspiratione nostra, mecum solo putabat imperator sibi esse negotium, et segnius agebat, confisus, parvo labore, cum libuisset, meditata opere perfecturum. Nunc, quoniam constat, esse qui me adjuvent, aliter sentiet : et postquam vos prætextu præfecturarum a me divellerit, mutuisque nos auxiliis spoliaverit, omnibus propter disjunctionem, solitudinemque jam imbecillimis pœnam pro arbitratu irrogabit. Hodie tibi, domestice, imperavit Peloponnesum capessere : cras protostratorem ad aliam quamdam provinciam, in ultimis Romani imperii finibus

amandabit celeriterque proficisci compellet. Ubi vos illustriores, et ipsa capita e medio removerit, tum jam et reliquos, si qui sunt, investigabit, totaque re antea ex sua sententia bene constituta, tandem pro catastrophe ad me quoque, ut superatu facilem, se convertet (19). Dicet quispiam, Si, ut ais, te horum virorum præsidio nudare volens, provincias in remotissimis Romani imperii oris illis describit, expeditius erat sine dubio, multoque utilius, si iis apprehensis, et custodia clausis, curis se hisce exuisset : quid enim est, quod istuc facere prohibeat imperatorem? Recte, quod illum prohibeat, nihil est ; **52** Sed callidum, usuque rerum doctum imperatorem nequaquam fallit, haud conducere, priusquam exquisite norit, quot et quales sint, qui mecum societatem coiverint, ad pugnandum cominus aggredi. Timendum enim, ne si multi sint, ac potentissimi, unum quidem, alterumve in vincula tradere queat; cæteris autem jam necessario conjurantibus, cogitata perficere non possit. Probabile porro est, eum existimare, multos et opulentos nostrarum esse partium. Nam quod in judicio nudiustertius ego solus interceptus, et conclusus non concidi, neque timiditate aliqua concussus, multa cum fiducia, constantique animo, et ingenio contradixi; quodque accessit, ut Melitenensis veniens nuntiaret, foris stare quosdam potentes, mea causa paratos ad omnia, non parum ejus consilia turbavit : unde statim throno exsiliens, securitati suæ consuluit. Nunc sibi conducere censuit, vos delatos, per speciem beneficentiæ a me distrahere. Postea iterum rebus ipsis docentibus, quibus se operæ pretium facturum putabit, nos aggredietur. His omnibus de causis non amplius tergiversandum, nec, quasi præ malorum magnitudine de potestate exissemus, salutem nostram usque ad ipsum periculi nobis præcepti ac prævisi punctum negligendam, sed eam pro viribus conservandam opinor. Volo tamen, si vobis placet, super eo de quo agimus, et aliam sententiam proponere. Quam illam? Avus socios meos qui essent scire studuit; ego pro tempore tum respondi, neque socios mihi esse ullos, neque si essent, me ipsos nominaturum. Atqui modo profuturum sentio, legatione missa confiteri, habere me socios, et poscere ab eo juramentum, mea causa non fore injuriæ memorem, neque malum ipsis daturum. Si pacate et mansuete petitionem excipiens, impunitatem illis sacramento promiserit, evidens erit indicium, et mecum citra fucum in gratiam rediisse, et vos sine astu, et insidiis, candideque in provincias mittere cogitasse. Si indignatus, legationem rejiciet, nulla erit hac ipsa firmior probatio, omnia hæc subdole contra nos insti-

A πᾶσι διὰ τὴν μόνωσιν οὖσιν ἀσθενεστάτοις, ἣν ἂν βούλοιτο δίκην ἐπιθήσει. Νῦν μὲν οὖν σοὶ τὴν πρὸς Πελοπόννησον ἐπέταξεν ἀπιέναι. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ πρωτοστράτορι ἑτέραν δῆθεν ἀρχήν τινα πρὸς ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς Ῥωμαίων γῆς ἐγχειρίσει, καὶ καταναγκάσει πρὸς τάχος γε ἀπιέναι· ὑμᾶς δ' ἐκποδὼν ποιήσας τοὺς περιφανεστέρους, τότ' ἤδη καὶ περὶ ἑτέρων εἴ πέρ εἰσιν ἀνερευνήσει. Πάντα δ' ὡς ἂν αὐτῷ καλῶς ἔχοι πρότερον διαθέμενος, ὡς ἤδη πρὸς καταστροφὴν εὐεπιχείρητον ὕστερον χωρήσει καὶ πρὸς ἐμέ. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὡς Εἴ γε κατὰ λόγον τὸν σὸν σὲ τῆς ἀπὸ τούτων ἐπικουρίας ἀποστερῆσαι βουλόμενος ἀρχὰς αὐτοῖς ἐγχειρίσει τὰς ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ῥᾷον ἦν δήπου καὶ λυσιτελέστερον πολὺ συλλαβόντα καὶ κατακλεί- B σαντα φρουρᾷ τῆς ἀπὸ τούτων ἀπηλλάχθαι φροντίδος· τί γὰρ ἔσται τὸ κωλῦσον τοῦ ταῦτα καταπράξασθαι τὸν βασιλέα; Καὶ νοῦν ἔχοντα λόγον ἐρεῖ, τὸ κωλῦσον μὲν οὖν οὐδέν. Συνετὸν δὲ ὄντα καὶ πολλῶν πραγμάτων ἔμπειρον τὸν βασιλέα τοῦτο λέληθεν οὐδαμῶς, ὡς ἀλυσιτελὲς, πρὶν ἀκριβῶς ἐκμαθεῖν ὁπόσοι τινὲς καὶ οἷοι τὴν πρὸς ἐμὲ προείλοντο κοινωνίαν, ὁμόσε πρὸς τὸ πολεμεῖν. Δέος γὰρ μὴ πολλῶν τινων καὶ δυνατωτάτων ὄντων ἕνα μὲν ἢ καὶ δύο καθείρξῃ, τῶν δὲ λοιπῶν ἤδη πρὸς ἀνάγκην συνισταμένων, οὐ κατὰ νοῦν χωρήσῃ τὰ πράγματα αὐτῷ. Εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ πολλούς τινας καὶ δυνατοὺς τοὺς τὰ ἡμέτερα εἶναι οἴεσθαι προῃρημένους· τὸ γὰρ ἐν τῇ δίκῃ πρὸ τῆς χθὲς ἐμὲ μόνον ἐναπειλημμένον, μὴ κατα- C πεσεῖν μηδὲ δειλίᾳ συσχεθῆναί τινι, ἀλλ' ἀτρέπτῳ καὶ φρονήματι καὶ ἤθει μετὰ ἀσφαλείας ἀντιλέγειν πολλῆς, τὸ καὶ τὸν Μελιτηνιώτην ἔξωθεν ἑστάναι τινὰς τῶν δυνατῶν ἀπαγγεῖλαι ὑπὲρ ἐμοῦ πάντα πράττειν προσγενόμενον προθυμουμένους, οὐκ ἐπὶ μικρὸν κατέσεισε τοὺς λογισμοὺς τοὺς βασιλικούς. Διὸ τότε μὲν εὐθὺς ὅπερ ἀσφάλειαν ἐδόκει παρέχειν ἔπραττε, τῶν θρόνων ἐξαναστάς. Νυνὶ δὲ καλῶς ἔχειν ἔδοξεν αὐτῷ τοὺς καταδήλους γενομένους ὑμᾶς, ἐν εὐεργεσίας προσχήματι ἀποστῆσαι· καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν αὐτῶν διδασκόντων τῶν πραγμάτων οἷς οἰήσεται λυσιτελήσειν ἐπιχειρήσει. Τούτων ἕνεκα πάντων, οὐκέτι διαμέλλειν οἴομαι δεῖν, οὐδὲ πρὸς προὖπτον κίνδυνον αὐτοὺς ἀμελεῖν, ὥσπερ ὑπὸ μεγέθους τῶν δεινῶν ἐκστάντας τῶν λογισμῶν, ἀλλ' D αὐτοὺς διασώζειν ὡς ἂν οἷοί τε ὦμεν. Ἔτι γε μὴν καὶ γνώμην ἑτέραν περὶ τῶν προκειμένων, εἴ γε καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ, βούλομαι ἐξενεγκεῖν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ὁ βασιλεὺς καὶ πάππος ὁ ἐμὸς, καθάπερ ἴστε δὴ καὶ αὐτοὶ, καταδήλους τοὺς ἐμοὶ συνόντας ἐζήτησεν αὐτῷ ποιῆσαι, τότε μὲν οὖν ἁρμόζοντας ἀπεκρινάμην τῷ καιρῷ λόγους, μήτ' εἶναι εἰπὼν τοὺς συνόντας ἐμοὶ τινὰς, μήτ' εἴ περ εἰσὶ, καταδήλους αὐτοὺς ποιήσειν. Νῦν δέ μοι δοκεῖ λυσιτελεῖν, πρεσβείᾳ χρησάμενον πρὸς αὐτὸν, ὅτι τε εἰσὶν ὁμολογῆσαι, καὶ

Jacobi Pontani notæ.

(19) Cujuslibet rei exitus dicitur catastrophe, proverbiali figura. Sumptum a comicis. Fabula enim omnis in tres partes distribuitur, in πρότασιν, ἐπίτασιν, καταστροφήν. Protasis est primus ille tumultus, quasi gliscens. Epitasis turba fervidissima. Catastrophe subita rerum commutatio. Plura apud Chiliasten.

A ὅρκοις αὐτὸν ἀπαιτῆσαι πιστώσασθαι μὴ μνησικακήσειν αὐτοῖς μηδ' ἀμυνεῖσθαι τῆς εὐνοίας τῆς εἰς ἐμέ. Εἰ μὲν οὖν ἡμέρως καὶ προσηνῶς τοὺς παρ' ἐμοῦ δεξάμενος λόγους, ὅρκοις πιστώσηται τὴν ἀπάθειαν τοῖς ἐμοῖς φίλοις, ἐναργὲς ἂν εἴη τεκμήριον ὡς αὐτός τε καθαρῶς διήλλακται πρὸς ἐμὲ, καὶ τὸ ὑμᾶς εἰς ἀρχὰς ἐκπέμπειν, οὐ περιέργως οὐδ' ἐπιβούλως, ἀλλ' ἁπλῶς αὐτῷ οὕτως ἐπινενόηται· εἰ δ' ἀγανακτήσει καὶ ἀποσείσεται τὴν πρεσβείαν, μηδεμίαν ἄλλην ἀπόδειξιν ἐναργεστέραν ζητεῖν τοῦ πάντα συσκευάζεσθαι καθ' ἡμῶν. Χρήσομαι δὲ πρεσβευτῇ τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῷ Μετοχίτῃ, ἅτε δὴ καὶ τότε μεσιτεύσαντι πρὸς τὰς ἀγγελίας ἐμοὶ καὶ τῷ βασιλεῖ, καὶ παῤῥησίαν ἔχοντι πρὸς αὐτὸν, ὥστε θαῤῥῆσαι περὶ τοιούτων πρεσβεύειν.

tuta, et comparata esse. Legatum magnum logothetam Metochitem adhibebo, qui tum quoque meus, et avi interpres fuit, quique ea est apud illum auctoritate, ut obire hoc munus non reformidet.

53 CAPUT XVII.

Magnus logotheta legationem nepotis pro impunitate sociorum ejus recusat : causam addit, quam nepos, melius sentiens (ut postea intellectum est) refellit. Magnus domesticus Peloponnesum ne petat, confictam et inanem causam obtendit. Ab imperatore pusilli animi reprehensus in Thessaliam jubetur ire : sufficientes copias, et pecuniam postulat. Protostratori Prillapi præfectura committitur.

B Τοιαῦτα τοῦ νέου βασιλέως βουλευσαμένου, καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ πρωτοστράτορος ὡς καλῶς ἔχει συνεπιψηφισαμένων, αὐτοὶ μὲν ἕκαστος οἴκαδε ἀπεχώρουν· βασιλεὺς δ' ὁ νέος τὸν μέγαν μετακαλεσάμενος λογοθέτην, οὕτω διεπρεσβεύετο πρὸς τὸν πάππον· Ἡ εἰς ἐμὲ πρὸ τῆς χθὲς γεγενημένη παρὰ τῆς σῆς γαληνότητος, ὦ βασιλεῦ, εὐεργεσία πολλὰς καὶ δικαίας ὁμολογεῖν χάριτας τῷ σῷ πείθει κράτει. Κἂν γὰρ ἀπὸ ταραχῆς καὶ ὀργῆς ἦρξαν οἱ λόγοι, ἀλλ' εἰς τέλος ἥμερον καὶ συμπαθείας γέμον ἀποκαταστάντες, μᾶλλον εὔφραναν, ἢ καθ' ὅσον πρότερον ἐλύπουν. Διὸ δὴ καὶ τῶν μὲν προτέρων ὡς πατρικῆς ὄντων καὶ παιδείας καὶ κηδεμονίας, οὐδ' ἀναμιμνήσκεσθαι ἀξιῶ· ἃ δ' ἐν ὑστέρῳ πέπρακται, ὡς ἄξια καὶ μεγαλοψυχίας καὶ εὐμενείας καὶ πατρικῆς καὶ βασιλικῆς, ἀνεξάλειπτα C ἀεὶ ἔγνων φυλάττειν ἐν τῇ ψυχῇ. Ἐπεὶ δ' ἕν τι τῶν τότε ῥηθέντων ἐμέ τε δεινῶς ἐκταράττει, καὶ φροντίδας οὐ παρέχεται μικρὰς, καὶ ἑτέροις ἐνέσεισεν οὐ τὸν τυχόντα φόβον, δέομαι τῆς σῆς γαληνότητος, ἰάσασθαι καὶ ταύτην τὴν ἀλγηδόνα. Ἔστι δ' ὃ λέγω τοιοῦτον· Σοῦ, βασιλεῦ, ἐμοὶ διὰ τοῦ μεγάλου λογοθέτου προστάξαντος τουτουῒ καταδήλους σοι θέσθαι τοὺς συνόντας καὶ συναιρομένους ἐμοὶ, τότε μὲν παντάπασι μὴ εἶναι οὐκ ἠρνησάμην, πλὴν ἀπὸ λογισμῶν εἰκότων ἐπεχείρουν ὡς οὐκ ἂν εἶεν ἀποδεικνύναι· οὐδ' ἦσαν· τὸ μήτε πόρον ἔχειν ἐμὲ χρημάτων οἷς ἂν ἴσως πείσαιμι τινας προσέχειν ἐμοὶ, μήτ' ἐξουσίας ἀπολαύειν παρὰ σοὶ καὶ παῤῥησίας βασιλέως παιδὶ πρεπούσης, δι' ἣν ἂν καὶ θεραπευθείην παρὰ D τῶν τῆς ἐμῆς ὠφελείας δεησομένων. Νυνὶ δὲ αὐτό τε τὸ πρᾶγμα φανεροὺς ἠνάγκασε γενέσθαι τοὺς προσκειμένους ἐμοὶ, καὶ αὐτὸς δὲ ἐγὼ εἶναι ὁμολογῶ. Πλὴν, ὅπερ καὶ τότ' ἔφην, οὐχ ὀφείλοντες χάριν, ἀλλὰ προκατάρχοντες μᾶλλον χάριτός εἰσι. Διὸ δὴ καὶ ἀντιβολῶ τὴν σὴν ἡμερότητα, βασιλεῦ, ὅρκοις ἐμοί τε καὶ αὐτοῖς πιστώσασθαι, τὸ ἀπαθεῖς κακῶν μέχρι παντὸς διατηρηθῆναι. Οὕτω γὰρ ἐμοί τε καὶ αὐτοῖς θαῤῥήσασιν, ἀφόβως τε βιοῦν, καὶ τῷ σῷ κράτει χάριτος ὁμολογεῖν πολλὰς περιέσται. Τοιαῦτα μὲν ὁ νέος βασιλεὺς πρὸς λογοθέτην διεξῆλθε τὸν μέγαν, ὡς ἀπαγγελοῦντα τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ, συνάρασθαι καὶ αὐτὸν ἀξιώσας πρὸς τοῦτο, καὶ τὴν τῶν ὅρκων ἐκπλήρωσιν ὑποθέσθαι τῷ βασιλεῖ ὡς

Hoc consilio a juniore Andronico explanato, a magno autem domestico, et protostratore approbato, singuli domum concesserunt, atque Andronicus magno logotheta accito, cum hac oratione ad avum illum mittere instituebat : quo beneficio ante hesternum diem serenitas tua me ornavit, id me ad amplas, meritasque gratias agendas impellit. Quanquam enim sermo a perturbatione, et ita principium caperet, tamen in finem suavem, mutuæque affectionis plenum desinens, delectationis copia antecedentem molestiam obruit. Quare priorum, ut a paterna castigatione, ac sollicitudine profectorum, meminisse nolo : quæ autem posterius abs te facta sunt, ut digna magnanimitate imperatoria, paternaque charitate, ea mihi in medullis infixa semper manebunt. Cæterum quia tum quiddam prolatum graviter me angit, et cura non levi sollicitat, nec aliis quoque exiguum timorem incutit, oratam volo serenitatem tuam, ut huic etiam dolori medeatur. Quod dico, tale est : Cum mihi per magnum logothetam præceperis, ut administros atque socios meos tibi indicarem, tunc ego quidem non omnino, et absolute eos habere me negavi : verumtamen rationibus verisimilibus demonstrare contendi, eos esse nullos posse, qui erant : quod nec viam, et modum adipiscendæ pecuniæ nossem, qua fortasse quosdam ad obsequelam meam inducerem : nec possem apud te frui eo jure, eaque licentia, quæ imperatoris filio deberetur; propter quam etiam observarer, et colerer ab iis qui opem meam desideraturi essent. Nunc dies ipsa consortes meos qui sint aperuit, et ego de iis confiteor. Attamen, quod et tum dicebam, non mihi gratiam referunt; sed potius gratia me antevertunt. Quocirca tuæ mansuetudini supplex fio, nobis jurejurando fidem facias, non id illis unquam fraudi futurum. Sic namque mihi iisdemque fidentibus, metus expertes vivere, tuæque majestati amplissimas agere gratias licebit. 54 Hæc ad magnum logothetam nepos, ut avo imperatori ea expositurum, et sibi quoque in ea re operam daturum, quod cupiebat, eumque de juramento concipiendo, ut pluribus inde commoditatibus promanaturis, admoniturum videlicet. Logotheta continuo : Ego me boni alicujus ergo ad to-

vocatum interpretabar (20), nempe ut avo subjectionem tuam, plenamque obsequii voluntatem tuo nomine indicarem: quo pacto eum placidiorem tibi, mitioremque efficeres. Atqui me fefellit augurium, et contrarium evenit. Quapropter nec nuntiare hæc, nec ejus animum talibus verbis exacerbare volo; quando usque hodie inauditum est, dominos jurare servis (21). Quod si fiat, domini condemnabuntur servis, quemadmodum illi dominis; quod insolens et absurdum est. Ego vero anceps hæreo, dubitoque vehementer, si quæsierit imperator, cur ad te ierim, quid honeste respondeam. Sed causam aliquam profectionis ad te meæ comminiscar: te autem hortor, et obsecro, ut de reliquo taceas de his penitus: prospicio enim, horribili exitu conclusum iri, si ad aures avi pervenerint. At mihi plane contra sentire, dicereque in mentem venit, excipit nepos; non enim mala, sed innumerabilia bona, hanc orationem, si ita, ut cupio, habeatur, pariturам nobis confido. Porro quædam istius generis etiam sub antegressis imperatoribus usu venerunt. Non longe abiero; meus proavus Michael imperator adhuc privatus, et Joanni Batatzæ imperatori subjectus, quod ab eo atrocius quiddam sibi paratum suspicaretur, ad Persarum principem sultanum confugit. Inde per legatum juramentum eum poposcit, quo testaretur, et fugam se illi condonare, et nihil in posterum gravius velle in ipsum statuere. Imperator legatum libenter audiit: et quanquam esset dominus, juramento, quod subditus petebat, se obstrinxit. Nec solus ille, verum ante illum complures alicujus emolumenti spe, subjectis juraverunt. Dic, amabo, per ipsam veritatem, si vel hoc tempore illi ipsi, quorum causa ego istuc juramentum exposco, timore periculi ad aliquem finitimorum barbarorum se conferrent, post mitterent, et adjurare imperatorem postularent, reversis nihil inflicturum mali, numquid recusaturum censes? Equidem ego non censeo. Ergo quod te judice necessitas alioqui exprimeret, id in præsens multorum commodorum exspectatio impetret. **55** Ubi nepos conticuit, magnus logotheta dicta sua iterans, aliaque multa accumulans, omnique ratione postulatum inutile, nec fieri posse demonstrans: præterea se in ista re

A πολλῶν ἀγαθῶν ἐκ τούτου συμβησομένων. Ὁ δ' εὐθὺς, Ἔγωγε, εἶπεν, ᾠήθην, ὦ βασιλεῦ, τὴν ἐμὴν παρὰ σοῦ κλῆσιν πρός τι φέρειν τῶν ἀγαθῶν· ἐνόμιζον γὰρ ὡς ὑποπεπτωκότας τινὰς καὶ θεραπευτικοὺς λόγους δι' ἐμοῦ μηνύσεις τῷ βασιλεῖ, ἐξ ὧν ἡμερωτέραν ἀπεργάσῃ καὶ πρᾳεῖαν αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Τὸ δ' ἐναντίως ἔχει μᾶλλον ἢ αὐτὸς προσεδόκων. Ὅθεν οὐδ' αὐτὸς ἄγγελος εἶναι βουλήσομαι τοιούτων, οὐδ' εἰς ὀργὴν ἐξάψαι μᾶλλον διὰ τούτων τοὺς τοῦ βασιλέως θυμούς. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἀκοῇ παρειλήφαμεν ἄχρι καὶ νῦν τοὺς δεσπότας ὀμνύναι τοῖς δούλοις, τοὐναντίον δὲ μᾶλλον· ἢ εἰ τοῦτο γένοιτο, καὶ ὁ δεσπότης ὀφλήσει τοῖς ὑπηκόοις, ὅπερ ὀφλουσιν αὐτοὶ τοῖς δεσπόταις· ὅπερ ἀτοπίας οὐκ ἂν εἴη μακράν. B Ἐγὼ δὲ καὶ ἀπορίᾳ δεινῇ συνέχομαι, ἂν ὁ βασιλεὺς ἔρηται ὅπου χάριν πρός σε ἀφῖγμαι, τίνα ἂν ἀπολογίαν εὐπρόσωπον ἀποδοίην. Πρὸς ἐκεῖνον μὲν οὖν αἰτίαν τινὰ πλάσομαι τῆς ἀφίξεως, σοὶ δὲ παραινῶ καὶ προσέτι καὶ ἱκετεύω, μηκέτι μηδαμῶς περὶ τοιούτων λόγον κινεῖν. Συνορῶ γὰρ αὐτὸς, ὡς εἰς κακὸν ἀνήκεστον τελευτήσει, ἂν εἰς ἀκοὴν ἔλθῃ τῷ βασιλεῖ. Ἐμοὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν ἔπεισι καὶ νοεῖν καὶ λέγειν, ὁ νέος εἴρηκε βασιλεύς· οὐ γὰρ κακῶν αἰτίους τουτουσὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ μυρίων ἀγαθῶν, ἄνπερ ὡς αὐτὸς ἀξιῶ γένηται, νομίζω. Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων γεγένηται τοιαῦτά τινα, ἐγγύθεν παράσχωμαι τὴν ἀπόδειξιν. Ὁ γὰρ ἐμὸς πρόγονος ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἔτι τὴν ἰδιωτικὴν στέργων τύχην, καὶ ὑπὸ χεῖρα τε- C λῶν Ἰωάννῃ Βατάτζῃ τῷ βασιλεῖ, κίνδυνόν τινα ὑπονοήσας ἐς αὐτὸν ἥξειν ἐκ βασιλέως, ηὐτομόλησε πρὸς τὸν τῶν Περσῶν ἡγεμόνα Σουλτάν. Εἶτ' ἐκεῖθεν πρὸς τὸν βασιλέα πέμψας πρεσβείαν, ὅρκους ἀπῄτει τὸν βασιλέα, ὡς τοῦ τε δρασμοῦ συγγνώσεται, καὶ εἰς τοὔπιὸν οὐδὲν κατ' αὐτοῦ βουλεύσεται δυσχερές. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἄσμενός τε προσεδέξατο τὴν πρεσβείαν, καὶ τοὺς ὅρκους ἐδίδου δεσπότης ὢν, ὥσπερ ὁ ὑπὸ χεῖρα τελῶν ἠξίου. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου πολλοὶ ὠφελείας ἕνεκά τινος ὀμωμόκεισαν τοῖς ὑπηκόοις. Πρὸς αὐτῆς δὲ τῆς ἀληθείας, εἴ γε καὶ νῦν αὐτοὶ οὗτοι περὶ ὧν ἐγὼ τοὺς ὅρκους ἀπαιτῶ, δείσαντες τὸν κίνδυνον, τινὶ προσχωρήσωσι τῶν παρακειμένων ἡμᾶς βαρβάρων, εἶτ' ἐκεῖθεν πέμψαντες ὅρκους ἀπαιτῶσι τὸν βασι-

Jacobi Pontani notæ.

(20) Gregoras Andronicum juniorem egressum, conjuratos circumstetisse ait, indignantes, et in eum vociferantes, ut qui sanctissimum jusjurandum violasset, ac fidem fregisset: *Quid enim, inquiebant, ad istius injuriæ magnitudinem accedere queat, cum tu per nos formidabilis, et invictus, omnia ex animi sententia facile confeceris, si nos jugulandos in orci faucibus deserueris?* Tum de recusata legatione a Metochite hæc subjungit: *His et hujusmodi gestibus, et vocibus fractus, et pudefactus magnum Logothetam ad se venire jussit, ab eoque petiit, ut apud avum efficeret, ut suæ factioni jurejurando impunitatem daret. At ille ne audire quidem sustinens: Tu vero, inquit, non bene tecum actum esse putas, nec immortales Deo gratias agis, quod præter exspectationem ex orci faucibus ereptus, incolumis et salvus es? An ignoras te et mihi,* D *et liberis meis, quoad vixeris, magnam debere gratiam, quod consilium contra te initum averti meo interventu, quodque meo beneficio solem hunc intueris?* etc.

(21) Exemplis logothetam ita sentientem deinceps refellit nepos. Sed logotheta abutitur nomine servorum, et per contemptum socios Andronici junioris sic nominat: vere autem subditi erant senioris. Et nepotis exempla non de servis, sed de subditis sunt. Jure Romano dominus servo non jurat, nec servi dominis, quia nec persona servi ulla esse intelligitur jure civili, nec jurando quidquam agit, nisi quæ juret servus, eadem liber juret post manumissionem. Et hoc est quod jureconsulti aiunt, servum nullum jus habere. Subditos principibus, et principes subditis utiliter jurare, haud dubium est.

λία ὡς τε μὴ κακῶς παθεῖν αὖθις ἐπανελθόντες, A οὐκ ἂν οἴει βουλήσεσθαι παρασχεῖν; Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ. Ὃ τοίνυν ἐν ἑτέρῳ χρόνῳ γενήσεται, φαίης ἄν, δι' ἀνάγκην γενέσθω κἂν τῷ παρόντι διὰ τὰ συμβησόμενα ἐκ τούτου πολλὰ ἀγαθά. Ἐπὶ τούτοις λογοθέτης ὁ μέγας, τούς τε προτέρους λόγους ἀναλαβὼν, καὶ πλείονας ἑτέρους συνείρας, καὶ πανταχόθεν ἀλυσιτελῆ καὶ ἀδύνατον τὴν αἴτησιν ἀποδείξας, καὶ πρὸς τὸ γενέσθαι τοιούτων ἄγγελος παντελῶς ἀνανεύσας, ἀπῆλθεν (ἔφασκε δ' ἐν ὑστέροις χρόνοις εἰρήνης γενομένης ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς, ὡς εἰ περὶ τῶν ὅρκων αὐτῷ ἀπηγγέλθη, ὀμωμόκει τε ἂν, καὶ οὐδὲν ἐτολμήθη τῶν τετολμημένων, διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἅπασαν τοῦ πολέμου εἰς λογοθέτην ἀνετίθει τὸν μέγαν). Τοῖς φίλοις δ' εὐθὺς αὐτῷ παραγενομένοις, ἅ τε εἰρήκει καὶ ὧν ἔτυχε ἀποκρίσεων B διηγησάμενος ὁ νέος βασιλεὺς, καὶ τέλος τοῦτο ἐπιφθεγξάμενος· Θεοῦ δὲ τίς ἔγνω βουλήν τε νόον τέ; ἔτι μέχρι τινὸς ἐκέλευε τῇ μεγαλοψυχίᾳ προσκαρτερεῖν· Ἡ σήμερον γὰρ ἐκδιδάξει τι τῶν ἀγνοουμένων. Προθεσμία γὰρ οὖσα τῆς πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀπολογίας, δι' αὐτῆς τῆς ἀπολογίας πρὸς τὸ τί χρὴ βουλεύεσθαι καὶ δρᾷν ὁδηγήσει. Οὗτοι μὲν οὖν τοιαῦτα βουλευσάμενοι διελέλυντο. Πρὸς δὲ τὸν μέγαν δομέστικον ὁ χθὲς ἄγγελος ἀφικνεῖται πρὸς βασιλέως, ἀπαιτῶν τὴν ἀπολογίαν· ἐποιήσατο δὲ τοιαύτην· Ἐμοὶ, κράτιστε βασιλεῦ, τῆς εὐμενείας τῆς σῆς πολλὰς ἔχοντι τὰς ἀποδείξεις, ὥσπερ ἔφην, ἔτι καὶ τὸ νῦν τοῦτο πλείους καὶ μείζους πείθει τὰς χάριτας ὁμολογεῖν· ἐπὶ πάσαις δὴ C ταύταις καὶ ταύτης αἰτῶ τυχεῖν τῆς εὐεργεσίας, ἐλάττονος οὐδαμῶς ἐμοὶ τῶν ἄλλων νομιζομένης, τὸ μὴ πρὸς Πελοπόννησον ἀπελθεῖν· οὐχ ὄκνῳ εἴκων, ἢ τὴν ἀρχὴν ἥττω τῆς ἐμῆς ἀξίας νομίζων, ἀλλ' ὡς ἐκεῖ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς τετελευτηκότος, οὐκ ἂν οἴσων τοῖς χωρίοις ἐκείνοις ἐνδιατρίβειν. Οἶσθα γὰρ αὐτὸς ἐμοῦ βέλτιον, ὦ βασιλεῦ, ὡς ἔτος ἓν ἐπὶ τοῖς εἴκοσι γεγενημένος τῆς ἡλικίας οὑμὸς πατὴρ, ὅτε παρὰ σοῦ πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐξεπέμφθη Πελοποννήσου, ὀκτὼ τοὺς ἐφεξῆς ἐπὶ τούτοις ἐνδιατρίψας, τὸν βίον ἐτελεύτησεν ἐκεῖ. Οὗ δὴ χάριν καὶ πρὸς τὴν μνήμην μόνην ἀηδῶς διάκειμαι Πελοποννήσου· πολλὰ καὶ τῆς μητρὸς πολλάκις πρὸς ἐμὲ διειλεγμένης, ὡς οὐκ ἂν αὐτῇ γένοιτο καθ' ἡδονὴν ἐμὲ τῆς χώρας ἐκείνης, ἣ τοιούτου πατρὸς ἀπέδειξεν ὀρφανὸν, ἄρξαι. D Διὰ ταῦτα συγγνώμης αἰτῶ τυχεῖν ἐκεῖ μὴ βουλόμενος ἀπελθεῖν. Τοῦτο δ' ἦν σκῆψις, οὐκ ἀληθὴς αἰτία τοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς Πέλοπος διωθεῖσθαι. Τούτων ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, καὶ πράως εἰς αὐτὸν ἀποσκώψας ὡς οὐκ ἀνδρὸς συνετοῦ κεχρημένον λόγοις, οὐδ' ἀνδράσι πρέποντα φόβον πεφοβημένον, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν τὸ χωρίον ὀρρωδοῦντα, διὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν

nuntium interponere prorsus abnuens, discessit. (Pace postmodum constituta, imperatorem avum autumasse ferunt, si de juramento intellexisset aliquid, juraturum fuisse, et ita tam audacibus facinoribus supersederi potuisse; hinc et totam belli culpam in magnum logothetam conjiciebat.) Mox junior amicis supervenientibus, quæ ipse dixerit, quæ logotheta responderit cum memorasset, et ad extremum adjecisset: Dei mentem consiliumque quis cognovit? uti adhuc paulisper tolerando viros se præstarent, eos est cohortatus: hodiernum quippe diem docturum, quod hucusque fuisset ignoratum. Nam cum magnus domesticus ad respondendum præstitutus sit, eum ipsa responsione et consilii, et actionis ducem fore. Atque hi quidem [nepos, inquam, et amici], hoc deliberato a se invicem digressi sunt. Ad magnum vero domesticum hesternus nuntius revertens, responsum ad imperatoris jussa exegit. Respondit in hæc verba: Cum propensi ejus in se animi documenta complura habeat, ut ante fassus sit, insuper ista provinciæ delatione ad gratias uberiores agendas se compelli. Orare tamen, post omnia etiam istuc sineret impetrari ab se beneficium, quod reliquis neutiquam inferius duceret, ut ne in Peloponnesum mitteretur: non quod ignaviæ succumberet, aut præfecturam hanc dignitati suæ imparem censeret, sed quod illis in locis versari nequeat, ubi patrem amiserit (22). Scire enim melius ipsum, quo pacto parens ejus, unum et viginti natus annos, ab eo Peloponneso præfectus, octo continuis ibidem consumptis, vitam reliquerit. Quo factum deinde, ut Peloponnesi memoriam nunquam sine dolore usurpet. Quin et matrem sæpe ac multum sibi dixisse, permoleste laturam, si ei regioni præesset, quæ ipsum tali patre orbasset. Huic igitur detrectationi suæ veniam daret. Sed enim hoc velamentum quoddam erat, non vera causa repudiandæ provinciæ. His intellectis imperator molliter hominem castigat, qui imprudenter locutus esset: quique timorem viro minime decorum concepisset, dum propter patris mortem illic obitam, a regione abhorreret; perque eumdem nuntium ei significat, **56** consultius facturum fuisse, si non repugnanter mandatis statim paruisset. Quia vero excusationem de Peloponneso non quidem necessariam prætexeret, sed tamen prætexeret, se illum eo munere liberatum velle: in Thessaliam autem jubere proficisci, quæ vicinorum Catalanorum incursionibus afflictata (23), exercitati, ac prudentis alicujus ducis auxilio indigeat. Suscepit magnus domesticus provinciam, cum quod opponeret, non haberet. Cæterum ut inopinatum ali-

Jacobi Pontani notæ.

(22) Mirum tam levem recusationis, et detrectatæ provinciæ causam ab homine prudente afferri. Sed idoneam bonus vir non reperiebat. Certum est tamen nos illa loca natura horrere, aversarique, in quibus nos, nostrive damno aliquo majore multati sunt: multo magis, si etiam ibi aut interfecti, aut morbo consumpti.

(23) De origine et nomine Catalanorum, vide quid scribat initio libri quinti *Historiæ Genuensis* Petrus Bizarus. Malo autem cum multis Catalani, quam cum Græco *Catelani*: prima, inquam, vocali, quam secunda.

quod lucrum imperatoris verba arripiens, dicentis Catalanos incursare Thessaliam, ideo se egere non parva copia vicissim significat, si eo, quemadmodum imperetur, discedendum sit. Oportere autem, quæ sibi consideranti tum ad hostes propulsandos, tum ad munus suum tuto fungendum requisita viderentur rogantem, ab imperatore consequi : sic secum ratiocinans, eum aut propter difficultatem petitionis deficiente consilio, missionem istanc missam facturum : aut, quod proximum esset, dum tempus longius in apparatu consumitur, interea junioris imperatoris conveniendi, et rebus nimiopere fessis quid agendum sit, cum eo deliberandi facultatem fore. Jussus petere quæ animus hortaretur, per litteras exercitum justum, ac valentem, et pecuniæ in alimenta militum, quod satis sit, petit ; hæc enim esse, quibus indigeat. Utrique annuit imperator, et ut quamprimum omnia conficiantur, mandat. Cumque illum ad profectionem urgeret adeo, ut respirare non sineret, magnus domesticus post diem quintum se profecturum recepit (qui dies erat secundus magnæ, quæ dicitur, hebdomadis [24]) : eo imperator contentus siluit. Eadem luce protostrator quoque Prillapum ire, et præfecturam iterum capessere jubetur. Qui obtemperaturum se pollicitus, et quo die proficisci cogitaret interrogatus, sextum ejus hebdomadis nominavit. Ac cum seniore quidem imperatore sic egerunt.

A ἀντιμηνύει, ὡς Ἦν μὲν ἂν βέλτιον μηδὲν ἀντιλέγοντα, τὸ προσταττόμενον εὐθὺς ἐκπληροῦν. Ἐπεὶ δ' ἔστι σοί τις πρόφασις ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, οὐκ ἀναγκαία μὲν, ἔστι δ' οὖν ὅμως, ἐκείνης μὲν ἀφείθης τῆς λειτουργίας, πρὸς Θετταλίαν δὲ ἀπελθεῖν ἐπιτάττω, καὶ ταύτης ἐπιτροπεῦσαι, τῶν προσοίκων Κατελάνων ἐπικειμένων αὐτῇ καὶ δεινῶς πιεζόντων, καὶ διὰ τοῦτο δεομένην ἐπικουρίας, καὶ δεινοῦ καὶ σώφρονος στρατηγοῦ. Ἐπὶ τούτοις ὁ μέγας δομέστικος οὐδὲν ἀντιλέγειν ἔχων, ὑπεδέξατο μὲν δῆθεν τὴν ἐγχειριζομένην ἀρχήν· πλὴν ὡς ἑρμαίου τινὸς λαβόμενος τοῦ λόγου τοῦ βασιλέως, ὅτι δὴ παρὰ Κατελάνων ἡ Θετταλῶν πιέζοιτο, καὶ διὰ τοῦτο συχνῆς πρὸς ἐπικουρίαν δεῖται χειρός· πάλιν ἀντεμήνυσεν ὡς πρὸς Θετταλίαν μὲν ἀπελεύσεται καθὰ B προσετάχθη, δέον δὲ σκεψάμενον ἃ λυσιτελεῖν νομίζοι καὶ πρὸς ἄμυναν τῶν πολεμίων, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἀρχῆς ταῦτ' αἰτήσαντα παρὰ βασιλέως λαβεῖν· τοῦτο θέμενος ἐπὶ νοῦν, ὡς ἢ πρὸς τὴν δυσχέρειαν τῶν ζητημάτων ἰλιγγιάσας ὁ βασιλεὺς, ἀφέξεται τοῦ πέμπειν ἐκεῖσε, ἢ τό γε δεύτερον, πολλοῦ πρὸς τὴν παρασκευὴν τριβομένου χρόνου, ἐξέσται καὶ βασιλεῖ συντυχεῖν τῷ νέῳ, καὶ περὶ τοῦ τί χρὴ πράττειν συνδιασκέψασθαι, οὕτως εἰς στενὸν κομιδῇ τῶν πραγμάτων συνωθούντων. Τοῦ πρεσβυτέρου δὲ βασιλέως ἃ βούλοιτο αἰτεῖν κελεύσαντος, καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου διὰ γραμμάτων ὧν δέοιτο δηλώσαντος βασιλεῖ (ταῦτα δ' ἦν, ἀξιόμαχός τε στρατιὰ, καὶ χρήματα εἰς τροφὴν ἀρκέσοντα τοῖς στρατιώταις), πρὸς οὐδὲ ἓν τῶν ζητημάτων ἀνένευεν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' εὐθὺς ἐκέλευε πάντα πρὸς πέρας ἀγαγεῖν. Ἐπιταχύνοντος δὲ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν ἔξοδον βασιλέως καὶ οὐδ' ἀναπνεῖν ἀνιέντος, ὁ μὲν μετὰ πέμπτην ἡμέραν ὑπέσχετο ἐξελθεῖν (ἦν δ' αὕτη δευτέρα τῆς παρ' ἡμῖν μεγάλης ἑβδομάδος ὠνομασμένης), βασιλεὺς δὲ ἡσύχασεν ἀρκεσθείς. Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας, καὶ πρὸς πρωτοστράτορα παρὰ βασιλέως ἀφῖκτο πρόσταγμα πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Πριλλάπου, ἧς καὶ πρότερον ἦρχε, πάλιν ἐπιτροπεύσοντα ἀπελθεῖν. Ὁ δὲ, τὸ ἐπίταγμα τοῦ βασιλέως ἐπαγγειλάμενος ἐκπληρώσειν, καὶ προθεσμίαν αἰτηθεὶς τῆς ἐξόδου, τῆς αὐτῆς μεγάλης ἑβδομάδος ἐπηγγείλατο τὴν ἕκτην. Πρὸς μὲν δὴ τὸν πρεσβύτερον τῶν βασιλέων τοιαῦτα εἰπόν τε καὶ ἐπηγγείλαντο.

57 CAPUT XVIII.

Cunctatur Byzantio exire magnus domesticus, et ad urbem postea manens, pecuniam et militem exspectat. Protostrator quoque discedere cogitur. Libellus ad lectulum junioris imperatoris inventus. Ejusdem ex urbe egressus; Adrianopolin faustus ingressus. Mandat duci suo senior, fugitores insectatus, nepotem vinctum adducat. Ille vanam fore persecutionem docet.

Cum juniore autem verba miscentes, quæque accidissent commemorantes, comparatis necessariis, Byzantio excedere decreverunt. Monent item per litteras Syrgiannem, uti cum suo agmine die Paschæ, quo die egredi pepigerant, paratus prope Byzantium adsit. Ad egrediendum igitur sese instruebant. Postquam alter dies magnæ hebdomadis illuxit, quo magnus domesticus exiturum sese spoponderat, acrius promissa reposcunt, quos huic curæ imperator præposuerat. Ille commentitiis quibusdam causis exitum differre. Sequenti luce uti moras tollat, et exeat, imperatur. Respondet,

C Εἰς ταὐτὸν δὲ συνελθόντες τῷ νέῳ, καὶ πάντα διηγησάμενοι τὰ συμπεσόντα, οὐκέτι μένειν ἐδόκει, ἀλλὰ παρασκευασαμένους ἐξελθεῖν Βυζαντίου. Γράφουσι δὴ καὶ Συργιάννῃ παρασκευασάμενον ἅμα τῇ ὑπ' αὐτὸν στρατιᾷ, τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα ἐγγὺς εὑρεθῆναι διατρίβοντα Βυζαντίου (τότε γὰρ καὶ αὐτοῖς ἐδέδοκτο ἐξελθεῖν)· οὗτοι μὲν οὖν παρεσκευάζοντο πρὸς τὴν ἔξοδον. Τῆς μεγάλης δὲ ἑβδομάδος καταλαβούσης δευτέρας, καθ' ἣν ὁ μέγας δομέστικος τῆς πόλεως ἐπηγγείλατο ἐξελθεῖν, ἠναγκάζετο μὲν παρὰ τῶν εἰς τοῦτο τεταγμένων τὴν ὑπόσχεσιν ἐκπληροῦν· ὁ δ' αἰτίας τινὰς πλασάμενος, τὴν ἔξοδον ἀνεβάλλετο·

Jacobi Pontani notæ.

(24) Magna, propter magna mysteria, quæ per dies illos nobis in memoriam cantibus, et cæremoniis sacratissimis rediguntur : cruciatus videlicet, ac mors Domini nostri Jesu Christi, quibus humanum genus expiatum est. Alexander monachus, oratione de inventione sanctæ Crucis, τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἑβδομάδα nominat.

τῇ δ' ἐπιούσῃ μηνύεται παρὰ βασιλέως ὡς τάχιστα A ἐξελθεῖν. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο μὴ πρότερον δύνασθαι, πρὶν ἂν τὰ χρήματα δοθῇ πρὸς αὐτὸν, οἷς ἂν πρός τε τὸ μισθοφορικὸν χρήσηται τῆς στρατιᾶς, καὶ πρὸς τὰς τῶν πολιχνίων τῶν ἐν Θετταλίᾳ φρουράς. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, μηδεμίαν ἀναβολὴν ἔτ' εἶναι πρὸς τὸ τειχῶν ἔξω τῶν Βυζαντίων εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ὀφθῆναι. Τὰ μὲν οὖν χρήματα βασιλέως προστάξαντος, αὐθημερὸν παρέσχον οἱ τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμίαι, μυριάδας ὄντα χρυσίου πέντε· ἃ καὶ παραλαβόντες οἱ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ταμίαι, πάλιν εἴασαν πρὸς τῷ βασιλικῷ ταμείῳ φρουρεῖσθαι (οὕτω προστεταγμένον αὐτοῖς παρὰ τοῦ δεσπότου), προσθέντες αἰτίαν τῆς καταλείψεως, ὡς ἓν τῶν ξυστρατεύειν τάγμα τῷ μεγάλῳ προστεταγμένων δομεστίκῳ B ἐκ στρατιᾶς ἑτέρας ἐπανῆκον ἄρτι, καὶ δεόμενον μικρὰ ταῖς οἰκίαις προσδιατρίψαι, ἐπεὶ πολλὰ κατανεγκάσας ὁ στρατηγὸς οὐκ ἠδυνήθη τῶν οἰκιῶν ἐξελάσαι ἄλλον ἄλλοσε διαδιδράσκοντας, συνεχώρησε καὶ ἄκων τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτὴν οἴκοι διατρίψαντας, μετ' αὐτὴν εὐθὺς ἔχεσθαι τῆς ὁδοῦ· οὓς δεῖ καὶ τὰ χρήματα μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντας, πρὸς τὸν στρατηγὸν ἀφικέσθαι. Τὸ δ' ἦν πρόφασις πεπλασμένη· κατελέλειπτο δὲ τὰ χρήματα, ἅμα μὲν ὅπως εἴη πρόφασις εὐπρεπὴς τοῦ περὶ τὸ Βυζάντιον διατρίβειν (διέτριψε γὰρ μετὰ τὴν ἔξοδον ἡμέρας πέντε περὶ αὐτὸ), τὴν τοῦ νέου βασιλέως ἄφιξιν ἐκδεχόμενος, ἅμα δὲ καὶ ἀγεννὲς καὶ μηδαμῶς αὐτῷ προσῆκον χρημάτων ἡσσῆσθαι δοκεῖν, νομίζων ὡς ἀπάτῃ καὶ κλοπῇ σχεδὸν ἀφαιρούμενος βασιλέως· ὃ μάλιστα αὐτῷ πρὸς C τὴν εὔκλειαν καὶ τὴν εὐδοξίαν τὸν εἰσέπειτα χρόνον πάντα οὐκ ὀλίγα λυμανεῖσθαι ᾤετο. Ὃ δὴ καὶ πολλοῖς τῶν περὶ χρήματα ἡττημένων ἔδοξεν ὑπερφυὲς, τὸ τοσούτων χρημάτων, καὶ οὕτως ἐν ἐπικαίρῳ τῆς χρείας ῥᾳδίως ὡς οὐδενὼν καταφρονῆσαι, ἐξὸν, εἴπερ ἐβούλετο, σὺν ῥᾳστώνῃ πάσῃ λαβεῖν. Ὁ μὲν οὖν μέγας δομέστικος τῇ τετάρτῃ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος ἐξῆλθε τῆς Κωνσταντίνου, καὶ διέτριβε περὶ αὐτὴν, τοὺς στρατιώτας ἐκδεχόμενος καὶ τὰ χρήματα δῆθεν. Κατὰ δὲ τὴν ἕκτην τῆς αὐτῆς καὶ ὁ πρωτοστράτωρ ἠνάγκαστο ἐξιέναι· οὐ μὴν ἐξῆλθεν· ἀλλὰ τό τε ἀπαράσκευον αἰτιώμενος, καὶ ἄλλας τινὰς αἰτίας συνείρων, ἐπηγγείλατο μετὰ τρίτην ἡμέραν καὶ αὐτὸς ἐξελθεῖν. Τῇ δ' αὐτῇ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος ἕκτῃ, εὕρητο πρὸς τῇ κλίνῃ βασιλέως τοῦ D νέου βιβλίον, τάδε ἔχον γεγραμμένα· Ὡς μὲν γράψας ὁποῖος ἂν εἴη τις, ἢ ὅ τι ὀνομάζοιτο, οὐκ ἂν μάθοις ἐν τῷ παρόντι· λέγω μέντοι πρὸς ἀλήθειαν, ὡς σήμερον ἐκπληροῦται τὸ εἰρημένον τὸ, « Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος, καὶ ἐμὲ μόνον ἀφῆτε· » συνετὸς δ' ὤν, οὐκ ἀγνοήσεις τὰ λεγόμενα δήπου. Ὁ μὲν οὖν ἐνόει τὸ γράμμα, τοῦτ' ἦν ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐστοχάζετο βασιλεὺς, ὡς ὁ τῶν περὶ αὐτὸν διασκεδασμὸς, οὐδενὸς ἑτέρου χάριν, ἢ ὅπως αὐτὸς γένηται εὐεπιχείρητος, εἴη. Τὸν μέντοι γε-

non ante id posse, quam pecunia sibi in stipendia mercenariorum ac præsidiariorum per oppida Thessaliæ præstetur. Id si fiat, citra tergiversationem postridie extra mœnia se apparilurum. Pecuniam eo ipso die jussu imperatoris, quinquaginta nummum aureorum millia quæstores numerant. Quam summam accipientes magni domestici quæstores, rursum ærario imperatoris asservandam, domino ita præcipiente, relinquunt, rationem facti hanc afferentes, unam earum cohortium, quæ cum magno domestico militatum abire deberent, ex alia expeditione recens reversam orasse, ut sibi pauxillo tempore domi hærere concedatur. Eam quamvis duce impensius urgente, non potuisse domiciliis suis, aliis alias latebras quærentibus, et se occultantibus, expelli. Unde invitum etiam eis dedisse, ut diem Paschæ domi consumentes, postero lumine confestim egrederentur, et in viam se darent; quos necesse esset, numerato sibi stipendio, ad ducem pervenire. Sed istuc merum commentum erat. Ideo namque pecuniam reliquerat, ut et apud Byzantium temporis ducendi honesta esset occasio (trivit autem illic dies quinos post egressum, imperatorem juniorem præstolans); et quia haud liberale, sibique penitus indecorum existimabat, videri captum pecunia, quam ab imperatore sene fallacia, et furto propemodum averteret, quod gloriæ, celebritatique **58** suæ fœdam, ac sempiternam labem aspergeret. Id multis quodque pecuniæ servientibus supra modum admirabile fuit, tam ingentem ejus vim, et ad usum præsentem adeo opportunam (quam, si voluisset, habere facillime poterat) perinde ac si nulla esset contemnere. Magnus itaque domesticus quarto die magnæ hebdomadis Constantinopoli excedens, ad urbem mansit, milites videlicet, et pecuniam exspectans. Die sexto [seu Parasceves], etiam protostrator exire compellebatur: quamquam non exivit, sed tum imparatum se, tum alia quædam impedimenta causatus, se item post diem tertium exiturum confirmavit. Cæterum die illo sexto, propter lectum junioris imperatoris libellus inventus est, conscriptus his verbis: Qui sim, aut quis vocer qui hoc exaravi, non cognosces modo. Dico autem vere, hodie impleri illud: *Venit hora, ut dispergamini unusquisque, et me solum relinquatis* [1], ni stultus sis, assequeris utique quid dicatur. Ejus scripti sententia hæc erat, quam et nepos ipse conjiciebat: amicorum suorum dispersionem non alius gratia fieri, quam ut ipse commodius invadi opprimique posset. Auctorem scripturæ hujus postmodum in pace quoque diu indagatum non invenit: interea mortem obiisse creditus est. Et hæc quidem ejusmodi fuerunt. Eodem vere XIII (25) Kalendas Maias indictione quarta anni sexies millesimi

[1] Joan. XVI, 32.

Jacobi Pontani notæ.

(25) De indictionibus qui volet, legat Covarruviam *Variarum resolutionum* lib. I, cap. 10, num. 6 et 7.

octingentesimi vicesimi noni (26), post noctis medium, sole iam ad apportandum diem novæ hebdomadis secundum (27) surgere parante, porta, quæ ad Gyrolimnen appellatur, reserata (28), tanquam ad venatum junior imperator excessit, paucis quibusdam famulis, canibus item, et avibus venatricibus comitatus. Quod quia factitabat quoties placuisset, nemo ejus fugam sensit, nec quidquam tumultus inde natum est. Majorem porro ministrorum, amicorumque partem cum impedimentis pridie per omnes portas urbis sparsim exire, et in loco a se definito collectam exspectare jussit (29). Quo cum venisset, juncti omnes, protostratore etiam præsente, viam Adrianopolin carpebant. Ad Nigrum [Melanem] autem flumen (30), quod vocatur, appropinquans, juxtaque magnos equorum greges late campum tondentes reperiens (ii erant partim militum Constantinopoli degentium, partim optimatum ac magistratuum), nihil injuriarum inferre voluit, vetuitque comites novum aliquid
59 moliri, et pastores equarios hortatus est, armenta in urbem agerent, ne forte a tumultuantibus diriperentur. Deinde magno domestico, et Syrgiannе quoque conventis, quantum poterant, iter pergere maturabant : ac secundum meridiem diei sequentis Adrianopolin intrantes, ab incolis adventum hunc velut Dei cujuspiam faustum sibi interpretantibus (31), jucunde accepti sunt. Avus nepotis fuga audita consternatus aliquandiu, ut primum lux, menti reddita est, parvique rem negotii judicavit, eum captivum ducere (quandoquidem totum sub se imperium, et exercitum haberet) quemdam de proceribus suis Manuelem Tagarin magnum stratopedarcham, vili et obscuro genere ortum, seu strenuitate et audacia militari a semetipso ad summam gloriam provectum (nam Philadelphiæ Lydorum (32) contra Persas multa præclaræ virtu-

A γραφότα καὶ ὕστερον ἐν τοῖς τῆς εἰρήνης καιροῖς πολλὰ ζητήσας ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἔσχεν εὑρεῖν· ἐνομίσθη δ' ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἀποθανεῖν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὧδέ πη ἔσχεν. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἦρος, ἐννάτην ἄγοντος Ἀπριλλίου πρὸς ταῖς δέκα, ἰνδίκτου τετάρτης τοῦ ἐννάτου καὶ εἰκοστοῦ πρὸς τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις ἔτους, μετὰ μέσας νύκτας τοῦ πρὸς τὴν δευτέραν τῆς νέας ἑβδομάδος ἀνίσχοντος ἡλίου, τὰς πρὸς τὴν Γυρολίμνην λεγομένας ὑπανοίξας πύλας, ὡς πρὸς θήραν δῆθεν ὁ νέος ἐξῆλθε βασιλεὺς, ὀλίγους τινὰς τῶν οἰκετῶν ἐπαγόμενος, κύνας τε καὶ ὄρνεις ἠσκημένους θηρᾷν. Ἦν δ' ἐξ ἔθους αὐτῷ τοῦτο ποιεῖν ὅτε βούλοιτο, καὶ διὰ τοῦτ' αἴσθησιν οὐδεμίαν οὐδὲ ταραχὴν ὁ δρασμὸς παρεῖχε. Τοὺς δέ γε πλείους τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν φίλων αὐ- B ταῖς σκευαῖς τῇ πρὸ τῆς δευτέρας διεσκεδασμένους κατὰ πάσας τὰς τῆς πόλεως πύλας ἐκέλευσεν ἐξελθόντας, ἐν ὡρισμένῳ τινὶ χωρίῳ συναθροιζομένους περιμένειν. Οὗ δὴ καὶ γενόμενος, καὶ τοῖς οἰκείοις συμμίξας, τῆς εἰς τὴν Ἀδριανοῦ πόλιν φερούσης εἴχετο, συνόντος καὶ πρωτοστράτορος. Γενόμενος δὲ πρὸς τὸν Μέλανα καλούμενον ποταμὸν καὶ ἵππων πολλῶν ἀγέλας παρ' αὐτῷ νεμομένας εὑρὼν (ἦσαν δ' ἵπποι τῆς ἱδρυμένης ἐν Βυζαντίῳ στρατιᾶς, καὶ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν καὶ πολιτικῶν), οὐδὲν ἠθέλησεν ἀδικῆσαι· ἀλλὰ τοῖς τε συνεπομένοις ἀπεῖπε νεωτερίζειν μηδὲν, καὶ τοῖς ἱπποφορβοῖς ἐκέλευσε τοὺς ἵππους λαβόντας πρὸς τὴν πόλιν χωρεῖν, μὴ ταραχῆς τινος γενομένης διαρπασθῶσιν. Ἐφεξῆς C δὲ συνελθὼν καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ Συργιάννῃ, ὡς εἶχον ἤνυον τὴν ὁδόν· καὶ μετὰ μέσην τῆς μετὰ τὴν δευτέραν ἡμέρας, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ φθάσαντες εἰσεληλύθασιν, ἡδέως ὑποδεξαμένων τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν, καὶ τῶν κρειττόνων τινὸς τὴν βασιλέως οἰηθέντων ἐπιδημίαν. Ὁ μέντοι πρεσβύτερος βασιλεὺς τὸν τοῦ ἐγγόνου δρασμὸν γνωρίσας, διασέσειστο μὲν ἐπ' ὀλίγον τοὺς λογισμοὺς, εἶτ'

Jacobi Pontani notæ.

(26) Cœptum hoc bellum ab egressu Constantinopoli Andronici junioris, qui fuit, ut nos annos a Christo nato numeramus, 1321. Quo eodem obierat Michael ejus pater, quamvis Octobri mense obierit; Græci enim annum suum a Septembri inchoabant. Finitum 1327.

(27) Νέαν ἑβδομάδα noster vocat, quam quidam ἑβδομάδα διακαινισμοῦ, *hebdomadam renovationis*, id est, hebdomadem paschalem, qua Resurrectionis Domini memoriam colimus. Nam Christo in vitam redeunte, renovata et instaurata sunt omnia, ut canit Venantius in carmine de Pascha. In quo declarata rerum renascentium varietate Christo a mortuis resuscitato, addit.

Ecce renascentis testatur gratia mundi,
Omnia cum domino dona redisse suo.

(28) *Dum illustris resurrectionis dies illuxisset*, ait Gregoras, *vesperique decreta exsequenda essent, de more petiit, et accepit claves Gyrolimniæ portæ : hoc enim propter matutinam venationem facere consueverat. Igitur sub mediam noctem, cunctis dormientibus, cum omnibus conjuratis egressus, postridie in Syrgiannis, et Cantacuzeni castra pervenit. Illi enim cum illustri apparatu fugam illius Adrianopolim præstolabantur.*

(29) Quasi illud Æneæ diceret, II *Æneid.* :

Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertæ Cereris : juxtaque antiqua cupressus,
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.

(30) Μέλας ποταμὸς appellabatur, propter aquam forsan nigricantem. Gregoræ interpres reddit, D *Maurum flumen*; nam recentibus Græcis μαῦρον est nigrum. Sic pontum Euxinum μαυροθάλασσαν vocant, propter tempestates fœdas, et nimbos, eosque subitos, quibus cœlum serenum ac placidum tenebris repente nigrescit : nam aqua est limpidissima; de fluvio autem eadem appellationis causa afferri non potest.

(31) Vocem hanc κρείττων, de Deo dictam, ex Platonis Sophista, Plutarchi Pyrrho, item ex Heliodoro ostendit *Thesaurus Græcæ linguæ*; crediturque hoc loquendi genus explicari isto Xenophontis loco, Pædiæ VIII, κρείττων τις ἢ κατ' ἄνθρωπον, *homine major, augustior*, etc.

(32) Eam obsederat Orchanes II, Turcarum imperator, cui postea Cantacuzenus filiam suam in conjugem dedit. Egregiam ibi operam navarunt Catelani, et Theoleptus episcopus. Meminit Gregoras lib. VII, et Chalcocondylas lib. I; multis autem post annis capta est a Bajazete, Orchanis nepote, V imper.

ἀναλαϐὼν ἑαυτὸν, καὶ οὐ μέγα ἔργον ἡγησάμενος τὸ A τὸν ἔγγονον χειρώσασθαι, ἅτε καὶ στρατιᾶς καὶ τῆς ἀρχῆς ἁπάσης ὑπ' αὐτῷ οὔσης, ἕνα τῶν συγκλητικῶν Μανουὴλ Τάγαριν τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην, γένους μὲν ὡρμημένον ἐκ φαύλου καὶ ἀφανοῦς, ἀνδρίᾳ δὲ καὶ τόλμῃ τῇ περὶ τὰς μάχας ἐπὶ πλεῖστον δόξης αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ προελθόντα (ἐν γὰρ Φιλαδελφείᾳ τῇ κατὰ Λυδίαν πολλὰ καὶ χειρὸς καὶ τόλμης καὶ στρατηγικῆς ἐμπειρίας κατὰ Περσῶν ἐνεδείξατο ἔργα, ὡς ἐκ τούτων θαυμασθέντα καὶ γάμου τυχεῖν ἐπιφανοῦς· τῇ γὰρ ἀνεψιᾷ συνέζευκτο βασιλέως Θεοδώρᾳ τῇ Ἀσανίνῃ), τοῦτον δὴ μετακαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς, Ὁ ἐμὸς ἔγγονος, ἔφη, νυκτὸς ᾤχετο ἀποδρὰς τῆς πόλεως ταυτησίν. Ὅπου μὲν οὖν ἂν διατρίϐῃ, οὐκ ἔστιν εἰδέναι σαφῶς. Τοῦτο δὲ πέπεισμαι ἀκριϐῶς, ὡς ὀλίγων ἀχθήσεται δεσμώτης B ἡμερῶν εἴσω. Τὸ δὲ νῦν ἔχον αὐτὸς ἀναλαϐὼν στρατιὰν ὅσην οἴει πρὸς τὸ ἔργον ἀρκέσειν, ἐπιστράτευσον αὐτοῖς καταπόδας· κἂν μόνον ἐγγένηται συντυχεῖν, οὐδὲν λοιπὸν ἢ δοριαλώτους ὑποστρέψαι λαϐόντα πάντας· ἐκείνοις γὰρ οὐχ ὅτι ἀμύνασθαι, ἀλλ' οὐδ' ἀντιϐλέψαι ἄν ποτε παρασταίη. Ὁ Τάγαρις μέντοι συνετὸς ὢν καὶ πρὸς μάχας ἐξησκημένος, Σοὶ μὲν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, ἔφη, τῶν ὀλίγου πόνου δεομένων ἔργων εἶναι δοκεῖ τὸ τὸν σὸν ἔγγονον ἀχθῆναι συλληφθέντα δεσμώτην· ἐμοὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν· βούλομαι δὴ ἐμὲ ψεύσασθαι καὶ μὴ σὲ τῆς ἐλπίδος, ὦ βασιλεῦ. Τοῦτο μὲν οὖν ὁποῖον ἄν ποτε ἀποϐαίη, αὐτό φασι δείξει. Ἐπεὶ δ' ἐπέταξας στρατιὰν ἀναλαϐόντα καταδιώκειν αὐτοὺς, ὡς ἂν ἐγ- C γένηται συντυχεῖν, οὐ μόνον οὐκ ἀμυνουμένων, ἀλλ' οὐδ' ἀντιϐλέψαι τολμησόντων, ὡς ἔχω καὶ περὶ τούτων γνώμης, ἐρῶ. Τὸν ἀριθμὸν τῆς παρούσης ἐνταυθοῖ στρατιᾶς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τόλμαν ὁ σὸς ἔγγονος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν σαφῶς εἰδότες, οὐκ ἂν ἐτόλμησαν τραπέσθαι πρὸς τὴν φυγὴν, εἰ μὴ πρότερον ἐπ' ἄκροις δόρασιν ἐξαρτήσαντες τὴν ζωὴν, οὕτω παρέθηξαν ἑαυτοὺς, ὡς πᾶσιν οἷ ἂν ἐπίωσιν ἀμυνούμενοι μέχρι τοῦ πεσεῖν. Ἴσασι γὰρ σαφῶς ὡς ἂν ἁλῶσιν, ἥκιστα τοῦ ἀποθανεῖν πείσονται μετριώτερα. Διόπερ ὡς τεθνηξόμενοι μαχοῦνται καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἀφειδοῦντες ἑαυτῶν. Θανατῶσιν οὖν ἀνθρώποις ἐξ ἴσου τοῦ ἀριθμοῦ συμπλέκεσθαί τινα, οὐδὲ πόῤῥω μανίας δόξειεν ἄν. Ἐπὶ D γὰρ τῶν τοιούτων τοὺς ἀντιτεταγμένους καὶ τῷ πλήθει πολλῷ τῷ μέτρῳ χρεὼν ὑπερέχειν, καὶ ταῖς προθυμίαις ἴσους εἶναι· ἃ δὴ καὶ ἀμφότερα ἡμῖν ἐν ἀμφιϐόλῳ κεῖται. Τῶν τε γὰρ συνόντων αὐτοῖς οὐκ ἴσμεν τὸ πλῆθος, καὶ τῶν ὑφ' ἡμῖν τεταγμένων,

A tis, et imperatoriæ cujusdam peritiæ facinora ediderat, et ob admirationem inde partam, uxorem illustri loco progenitam Theodoram Asaninen imperatoris consobrinam acceperat), hunc, inquam, Manuelem accersens: Meus nepos, ait, præterita nocte aufugit. Ubi moretur, pro certo haud scio. Hoc quidem mihi exploratissimum est, intra paucos dies in vinculis ad me adductum iri (33). Nunc adjunctis tibi militibus, quot sufficere putabis, fugitores per vestigia insequere. In quas simul incideris, nihil erit quod agas amplius, quam ut captis omnibus domum revertare: quippe quibus non solum se defendere, sed vos contra aspicere nunquam in mentem veniet. At enim Tagaris homo prudens, et bellator minime rudis: tibi quidem, B imperator optime, inquit, minime negotiosum videtur, nepotem comprehendere, vinctumque adducere: ego vero diversum plane sentio: tametsi cupio sane, me opinione potius aberrare, quam spem tuam decipi. Sed hujus consilii eventum res ipsa docebit (34). Quoniam autem mandasti, ut delecta manu eos persequerer: nam si eos assequar, nec resistere, nec nos aspicere ausuros; etiam in hoc quid mei judicii sit, eloquar. Quantæ hic nobis copiæ, quam exercitatæ et animosæ sint, nepos tuus, et amici ejus luculenter scientes, non se in fugam tradidissent, ni prius vita in hastarum mucronibus suspensa (35), adeo semetipsos exacuissent, ut adversus quorumlibet impressionem usque C ad mortem præliaturi sint. Norunt enim perbene, si in potestatem venerint, **60** nihilo se mitiora ipsa morte perpessuros. Quamobrem animarum suarum prodigi, et tanquam morituri, supra vires etiam pugnabunt. Cum hominibus igitur vitæ aleam subeuntibus æqua manu pugnam conserere, parum distat ab insania: multo siquidem majore numero, parique alacritate in eos pugnandum est: quæ ambo nobis in incerto sunt. Nam quanta se ad illos multitudo aggregaverit, ignoramus: et nostrorum militum animi in te, an in illum propendeant, incompertum habemus. Præterea cum illi sub gallicinium sese extulerint (id quod portarum custodes retulerunt), nos autem insequendo usque ad conticinium insistere non possimus, ipsis secu- D ris nos captabimus quæ capere nequibimus: et horum alterum continget, ut aut eos non assecuti domum frustra redeamus (quod ipsum nos inferiores arguet), aut si eos adepti adoriamur, certamine victi concidamus. His ego de causis non in

Jacobi Pontani notæ

(33) Gregoras tradit, ante fugam voluisse eum capere, et consilium Gerasimo patriarchæ aperuisse. Quod ille ad nepotem deferens, fugæ accelerandæ auctor ei fuerit.

(34) Proverbii speciem habet, αὐτὸ δείξει, quod indicat verbum φασὶ, aiunt.

(35) Summum conatum, et desperationem pugnantium hæc, ut videtur, parœmia declarat; quando nimirum dici potest:

Una salus victis nullam sperare salutem.

Quid enim tam facile militi potest excidere, quam quod ab extrema hasta dependet? Sic David perpetuo se in discrimine mortis versari, Saule persequente, significare voluit illis verbis, *Anima mea in manibus meis semper*. Nam Hebræis ponere animam in manibus, est exponere se periculo, ut Judicum XII et I Reg XXVIII. Portare autem animam in manibus, aut habere in manibus, accipiunt pro eo, quod est, versari in afflictionibus et de vita periclitari. Plura non ignobilis theologus Jansenius super adductum psalmi locum.

itinere persequendos, sed alio quodam modo bellum cum iis gerendum existimo.

A ὁποτέροις πρόσκεινται τὰς γνώμας ἀγνοοῦμεν. Ἄλλως τε καὶ περὶ μέσας νύκτας αὐτῶν ἐξελθόντων, ὡς παρὰ τῶν φυλάκων τῶν πυλῶν ἐξεγένετο μαθεῖν, ἡμῶν δ' οὐ μέχρι βαθείας ἑσπέρας δυνησομένων ἂν πρὸς τὴν δίωξιν καταστῆναι, ἐκείνοις μὲν τὸ ἐν ἀσφαλείᾳ περιστήσεται εἶναι, ἡμῖν δὲ τὸ ἀνεφίκτοις ἐπιχειρεῖν· καὶ δυοῖν ἕτερον συμβήσεται, ἢ ὑστερήσαντας ἀπράκτους ἐπανελθεῖν (ὃ καὶ αὐτὸ σημεῖον ἂν ἥττης εἴη), ἢ καταλαβόντας, ἡττηθέντας πεσεῖν. Τούτων δὴ ἕνεκα, οὐ καταδιώκειν ἐξ ἐφόδου ἀλλ' ἕτερόν τινα τρόπον πρὸς αὐτοὺς πολεμητέον εἶναί μοι δοκεῖ.

CAPUT XIX.

Andronicus minor imperatoris nomine privatur, hostis judicatur, crescit potentia. Legati ad eum de pace. Miles tumultuatur. Præclarum fortitudinis, et excelsi animi exemplum in Theolepto episcopo. Iterum testatus innocentiam suam juvenis, legatos cum spe pacis dimittit. Senis potentia extenuatur.

Cum his etiam assentirentur, qui de primoribus palatinis præsentes aderant, imperator fugitivos persequendi voluntatem abjecit: subditos autem omnes sacramentum poposcit (36), non se ab Andronico Palæologo juniore facturos (quo ipso edicebatur, ne quis posthac imperatorem nominaret), sed hostis loco haberet, quandoquidem ab imperatore avo descivisset. Ergo jurabatur quidem, sed actum agebatur: quippe non solum Byzantio e senatu, et militibus quotidie complures ad nepotem transibant: verum ex aliis æque provinciis et civitatibus Romani imperii turmatim confluebant (37), ut brevi spatio circum se justum teneret exercitum (38). Nec tamen studio novarum rerum direptiones, et vastitates crebræ inferebantur. Tributorum coactores ab occurrentibus despoliabantur (39), nisi ipsi præsentientes, pecuniam tutis locis abscondissent: ipsique insuper defraudato imperatore non parum sibi, quasi ab obviis spoliati, retinebant: ac si quis cum quopiam
61 seniori studentium privatas exerceret controversias, seque data opportunitate ulcisceretur, fructus, boves, et oves pro pœna adversario auferebat. Senior postquam rem secus ire vidit atque speraverat, coactis qui per id tempus Constantinopoli visebantur episcopis (patriarcha enim Gerasimus morti concesserat ea ipsa nocte, qua nepos urbem deseruerat), expromptisque apud eos, quæ jure expromenda ducebat, persuadet, ut anathema contorqueant in omnes (40), quique nunc a ne-

Τούτοις τοῖς λόγοις καὶ τῶν παρόντων συνειπόντων συγκλητικῶν, ὁ βασιλεὺς τῆς μὲν πρὸς τὴν δίωξιν βουλῆς ἀπέστη, ὀμνύναι δ' ἐκέλευσε πάντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν, ὡς οὐδεὶς ἂν ἕλοιτο τὰ Παλαιολόγου B τοῦ Ἀνδρονίκου (οὕτω γὰρ προσετέτακτο μηκέτι βασιλέα κατονομάζειν), ἀλλὰ πολέμιον ἡγεῖσθαι ὡς τοῦ βασιλέως ἀφεστηκότα. Οἱ ὅρκοι μὲν οὖν ἐτελοῦντο, ἤνυον δὲ πλέον οὐδέν. Οὐ μόνον γὰρ ἐκ Βυζαντίου καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῆς στρατιᾶς ὁσημέραι πολλοὶ πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον ηὐτομόλουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν τε καὶ πόλεων τῶν ὑπηκόων Ῥωμαίοις συνέῤῥεον κατὰ συστάσεις, ὡς ἐν ὀλίγῳ περὶ αὐτὸν στρατιὰν ἀξιόμαχον ἀθροισθῆναι. Ἐγένοντο μέντοι πρὸς τὸν νεωτερισμὸν ἁρπαγαὶ καὶ φθοραὶ πραγμάτων οὐχὶ συχναί. Τούς τε γὰρ πράττοντας τοὺς δημοσίους φόρους ἀπεστέρησαν τῶν ὄντων οἱ προστυχόντες, εἰ μή που καὶ αὐτοὶ προαισθόμενοι, κατέκρυψαν ἐν ἀσφαλεῖ· καὶ C αὐτοὶ δὲ πολλὰ ἑαυτοῖς περιεποιήσαντο ἀποστερήσαντες βασιλέα, ὡς δῆθεν ἀφῃρημένοι παρὰ τῶν προστυχόντων· καὶ εἴ τις πρός τινα τῶν τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ προσκειμένων, διαφορὰν ἔχων ἰδίων ἕνεκα ἐγκλημάτων, ἠμύνατο τοῦ καιροῦ συμμαχοῦντος, εἰς ἁρπαγὴν καρπῶν καὶ βοῶν καὶ προβάτων περιστήσαντες τὴν ζημίαν. Ὁ δὲ πρεσβύτερος βασιλεὺς, ὡς ἐναντίως ἢ αὐτὸς προσεδόκα, τὰ πράγματα ἐχώρει, συναγαγὼν τοῖς ἐν τῇ Κωνσταντίνου τότε διατρίβοντας ἀρχιερέας (ὁ πατριάρχης γὰρ Γεράσιμος ἔφθασε τελευτήσας ἐν ᾗ νυκτὶ καὶ ὁ νέος βασιλεὺς ἐξῆλθε τοῦ Βυζαντίου), καὶ διαλεχθεὶς

Jacobi Pontani notæ.

(36) Gregoras: *Passim sacrosanctum Evangelium in palatiis, in viis, in foris circumferri cernens, et populum sacramento adigi, ut et a junioris imperatoris societate recederent, et seniori arctioribus obedientiæ vinculis astringerentur.*

(37) Opes Romani imperii hoc tempore parum florentes fuerunt, tot et jam regnis, provinciis, urbibus, per Barbaros ereptis. Ex hac historia colligimus, habuisse adhuc imperatores Constantinopolitanos, quamvis non omnia integra, Thraciam, Macedoniam, Bithyniam occidentalem, Thessaliam, Atticam, Bœotiam, Acarnaniam, insulas Peloponnesum, Lemnum, Thasum, Chium, Lesbum, Principis, Tenedum, Mauriam, Sanctum Andream. Passum est autem hoc quantumcunque imperium, in Thracia præsertim, incursiones et latrocinia Barbarorum multorum plurima, Turcarum, Scytharum, Triballorum, Mœsorum, Albanorum. A Genuensibus item propter Chium et Galatam magna accepit incommoda.

(38) Στρατιὰν ἀξιόμαχον existimo reddi posse, D *justum exercitum;* is enim dignus est, qui cum alio exercitu congrediatur, quoniam viribus ei par videtur. Huic loco illustrando faciunt verba Gregoræ: *Quæ cum ad hunc modum in urbe imperatrice gererentur, Andronicus junior libertate et immunitate in Thraciis pagis et urbibus pronuntiata, statim omnes ad quodvis paratos habuit; statim in armis fuerunt Thraces omnes, pro juniore imperatore Christopolim usque senem imperatorem cupide invasuri.*

(39) Gregoras: *Ac primum passim in provincia vagantibus publicanis, et exactoribus inclementer excruciatis, ereptam quam circumferebant pecuniam, nulla modestia inter se partiuntur.*

(40) Anathema enim, seu exsecratio est, quod ait χωρισμὸν ἀπὸ Θεοῦ ἐκφωνῆσαι, ad verbum *separationem a Deo pronuntiare*. In quos enim anathema torquetur, a Deo separantur, et Satanæ traduntur. Itaque definitio pro eo quod definitur posita est. Semper autem potius χωρισμὸν ἀπὸ Θεοῦ, quam vel

αὐτοῖς ἃ ἐδόκει δίκαια εἶναι, πείθει χωρισμὸν ἀπὸ Θεοῦ ἐκφωνῆσαι κατὰ παντὸς ἀνθρώπου τοῦ τε νῦν τῷ ἐγγόνῳ συνόντος, τοῦ τ' ἐσομένου. Ὡς δὲ μηδὲ τοῦτ' ἐπισχεῖν ἠδυνήθη τὰς τῶν ἀφισταμένων ὁρμὰς, δείσας ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς μὴ καὶ εἰς πέρας ἀφίκηται τὰ πράγματα κακὸν, οὕτως ἐναντίως ᾗ αὐτὸς προσεδόκησε χωροῦντα, τὸν Φιλαδελφείας Θεόληπτον, καὶ τὸν τοῦ κοιτῶνος προκαθήμενον Καλλικρηνίτην, πρέσβεις πρὸς τὸν ἔγγονον ἀποστείλας, πρὸς ξυμβάσεις ἐχώρει, ἐπαγγειλάμενος ὡς ὅπερ ἂν ὁ ἔγγονος ἐθέλοι, γράμμασι δηλώσας, αὐτὸς ἂν εἰς πέρας ἀγάγοι. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις εἰς Ἀδριανούπολιν ἐλθόντες, ἐπεὶ καὶ βασιλεὺς ὁ νέος ἔτυχε πρὸ τῆς πόλεως ἐπισκεπτόμενος τὴν στρατιὰν, προσῄεσαν ὡς προσκυνήσοντες, καὶ τὰ τῆς πρεσβείας ἀπαγγελοῦντες. Τὸ δὲ πλῆθος περιστάντες αὐτοὺς γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ὡς ἐπύθοντο ὑπὲρ εἰρήνης ἀφιγμένους, ἐκέλευον ἀλλήλοις ἀποκτιννύναι. Ὁ μὲν οὖν Καλλικρηνίτης τῷ δέει κατασεισθεὶς τὴν ψυχὴν, τοῦ ἵππου τε ἀπεπήδησε, καὶ ἀμφοτέραις περισχὼν τὸν βασιλέως πόδα, ἵστατο περιδεὴς, ὅσον οὔπω νομίζων ἀποθανεῖσθαι. Ὁ Φιλαδελφείας δὲ ὥσπερ δι' ἀψύχων τινῶν παριὼν, καὶ ψόφων κενῶν ἀκούων, ἀκατάπληκτος ἦν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν. Ἰδὼν δὲ τὸν Καλλικρηνίτην ὥσπερ ἀποτεθνηκότα τῷ δέει, Οὐ δέον, εἶπεν, ὦ θαυμάσιε, σὲ οὕτω κατάκρας πρὸς τὸν θάνατον κατεπτηχέναι, μέλλοντα, εἰ μὴ νῦν, ἀλλ' οὖν ὕστερόν ποτε ἀποθανεῖσθαι. Εἰ οὖν τοῦτο πᾶσα ἀνάγκη, βέλτιον ὅτε καὶ πρόφασίς τινος κέρδους, ἢ ὅτε μή· τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, ποία πρόφασις εὐλογωτέρα, ἢ ὑπὲρ εἰρήνης πρεσβεύοντας τελευτῆσαι; Εἶτ' ἐπιστραφεὶς πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον καὶ Συργιάννην καὶ πρωτοστράτορα (οὗτοι γὰρ αὐτὸν περιέστησαν ὅπως μή τι περὶ αὐτὸν τολμηθῇ), Εἰ μὲν ἔξεστιν ὑμῖν, ἔφη, τοὺς ἀνοήτους τουτουσὶ καὶ θρασεῖς καταστέλλειν, πράττετε ἃ προσήκει· εἰ δ' οὖν, οὗτοί γε δρώντων ἃ προθυμοῦνται· πάντως οὐδὲν ἂν εἴη τῶν ἀβουλήτων Θεῷ. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἀνὴρ ἐθαυμάζετο τῆς μεγαλοψυχίας ἕνεκα καὶ καρτερίας πρὸς τὰ δεινά. Μέχρι μὲν οὖν τινος βοή τις θορυβώδης ἐξηχεῖτο διὰ τοῦ πλήθους· εἶτα κατεσταλ-

pote sint, quippe postea futuri sint. Sed cum ne sic quidem deficientium impetus coerceretur, timens, ne, quoniam res tam contra exspectatum procederent, extrema pernicies sequeretur, Philadelphiæ episcopum Theoleptum (41), et Callicreniten sacri cubiculi procubitorem (42) legatos ad nepotem mittit, pacificationem offert, facturumque se, quod is litteris scriptis a se optaret, pollicetur. Igitur legati Adrianopolin veniunt: juniorem imperatorem ante urbem copias recensentem offendunt: eum adoraturi, et legationem expósituri adeunt. Tum milites magna eos frequentia districtis ensibus circumfundunt, atque ut de pace adventasse audiunt, ad illos contrucidandos inter se hortantur. Itaque Callicrenites ex equo desiliens tremulus, et imperatoris genua complexus, magno cum timore astat, jamjam se interfectum iri arbitratus. At Philadelphiensis, ut si per inanima transiret, et vanos quosdam strepitus exaudiret, et ad omnia imperterritus manet, el Calliсreniten metu prope exanimatum cernens: Heus tu, inquit, non te horrore mortis tantopere perfundi decet, eum, si non modo, aliquando quidem certe moriturus sis. Si ergo mors est inevitabilis, præstat utique mori, cum se commodi alicujus ostendit occasio. Quod cum ita sit, quæ tandem convenientior occasio, quam pro pace legationem obeuntem mori (43)? Dehinc ad magnum domesticum, Syrgiannem, et prostostratorem conversus (hi enim proxime circumstabant, ne quid ei noceretur): Si vobis fas est, inquit, stolidos istos ac temerarios reprimere, vestri officii munus implete; sin minus, faciant quod facere gestiunt; invito Deo nihil fiet. Tam sublimis, et ad quæque gravia tolleranda promptus viri animus admirationem habuit. Aliquandiu igitur multitudo clamore fremebat: quo sedato, legatos seducens imperator, **62** cujus ergo venissent cognoscit, et per eosdem avo in hanc sententiam respondet: Adversis casibus cedere, et illiberale quidpiam aut agere, aut eloqui, minutorum angustorumque quorumdam hominum:

Jacobi Pontani notæ.

ἀνάθεμα, vel ἀναθεματισμὸν nominare gaudet. Vult enim significantius, et evidentius loqui, quod Græci dicunt ἐμφατικώτερον, καὶ ἐναργέστερον.

(41) Elegans hujus Theolepti hymnus exstat in Græcorum Horologio, quem in appendicem Simeonis theologi a nobis Latine conversum addidimus. Est autem κατανυκτικὸς, *ad compunctionem pertinens*, ex consideratione ultimi judicii.— Cur legatos mitteret senex, causam refert Gregoras fuisse multitudinem peditum, equitum, sagittariorum, funditorum pene innumerabilem, Byzantium versus proficiscentem . qui primo impetu urbem expugnaturos se rebantur, seditione laborantem, populo inter se discordante. De Theolepto autem principe legationis ait: *Vir non tantum omnibus virtutibus ornatus, et reverendus, sed et singulari prudentia præditus.* Porro Orestiadem, non Adrianopolim legatos missos, et inter eos fuisse etiam Syrgiannis matrem, quæ filium potissimum placaret (erat enim in illo exercitu) eique persuaderet, ne ad mœnia urbis accederet, et quæ sequuntur.

(42) Alius hic videtur a παρακοιμωμένῳ. Vestitum ejus explicat Curopalata, dignitatem non item.

(43) Hinc tam diserte et magnifice laudat Servium Sulpitium Cicero, IX *Philipp.*, qui in legatione ad Antonium obeunda, se pro republica devovit: *Quod si cuiquam justus honos habitus est in morte legato, in nullo justior, quam in Servio Sulpitio reperietur. Cæteri qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum, sine ullo mortis metu profecti sunt; Servius Sulpitius cum aliqua perveniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla revertendi. Qui cum ita affectus esset, ut, si ad gravem valetudinem labor vitæ accessisset, sibi ipse diffideret, non recusavit, quominus vel in extremo spiritu, si quam opem reipublicæ ferre posset, experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non nives, non longitudo itineris, non asperitas viarum, non morbus ingravescens retardavit, cumque jam ad congressum colloquiumque ejus pervenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura, et meditatione obeundi muneris sui excessit e vita*, etc.

secunda fortuna intumescere, et nimium sapere, imperitorum et audacium : æquabilem vero in prosperis et adversis servare constantiam, fortium atque prudentium sibi videri. Se neque cum apud ipsum causam diceret, timore aliquo affectum, simulataque veritate dixisse quæ dixerit : neque nunc, quando se tutum existimet, priorum aliena dicturum : sed rursus Deum testem appellare, nullius conscium esse, quæ sibi objecta sint criminum : neque tam immane ullum facinus admisisse, ut ira tam insanabili ejus serenitatem exasperare potuerit. Quare concordiam resarciri, paternamque benevolentiam restitui, optatum sibi et charum accidere. Verum quia in præsens adeo tumultuante milite, opportunum dici, aut agi nihil queat, ut ipsimet legati testaturi sint, se ejus voluntate jam perspecta, et animo suo in consilium adhibito, ea facturum, quæ ipsum quoque avum summa jucunditate compleant. His dictis, legatos spe bona erectos Byzantium remittit. Qui ut seni exercitus universi alacritatem, et studium erga juniorem, in ipsos vero incitatum furorem, et insaniam narraverunt, vehementer illum conturbarunt, mox que responso nepotis explicato, ad meliora speranda permoverunt. Porro in ipsa quoque urbe Byzantio partes junioris et augebantur mirifice, et corroborabantur eximie : senioris contra sensim minuebantur, et debilitabantur. Byzantii status rerum erat hujuscemodi.

A μέντοι ὁ βασιλεὺς τοὺς πρέσβεις ἰδίᾳ παραλαβὼν, καὶ περὶ ὧν ἤκουσιν ἐκμαθὼν ἀντεμήνυσε δι' αὐτῶν τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ τοιάδε· Τὸ καταπίπτειν ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἀγεννῆ τινα καὶ πράττειν καὶ φθέγγεσθαι, φαύλων τινῶν καὶ μικροψύχων καὶ αὐτὸς εἶναι κρίνω· τὸ δ' ἐν ταῖς εὐτυχίαις φυσᾶσθαι, καὶ μεῖζον ἢ προσήκει φρονεῖν, ἀμαθῶν καὶ θρασέων. Ὁμοίους δὲ ἔν τε τοῖς δεινοῖς εἶναι καὶ τοῖς ἐναντίοις, ἀνδρείων καὶ νοῦν ἐχόντων. Οὔθ' ὅτ' ἐδικαζόμην παρὰ σοὶ κριτῇ, βασιλεῦ, δειλίᾳ τινὶ ληφθεὶς ἔλεγον ἅπερ εἶπον, ὑποκρινόμενος τὴν ἀλήθειαν, οὔτε νῦν, ὅτ' ἐν τῷ ἀσφαλεῖ δοκῶ καθεστάναι, ἕτερα φθέγξομαι τῶν προτέρων, ἀλλ' ἐπὶ μάρτυρι πάλιν φθέγξομαι τῷ Θεῷ, ὡς οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα τῶν ἐγκαλουμένων, οὐδέ τι τοιοῦτον ἡμαρ- B τηκότι, ὥστ' εἰς τοσαύτην ὑπερβολὴν ὀργῆς τὴν σὴν γαληνότητα ἐρεθίσαι. Τὸ μὲν οὖν εἰς διαλλαγὰς χωρῆσαι, καὶ τὴν πατρικὴν εὐμένειαν αὖθις ἀνακαλέσασθαι, εὐχῆς ἔργον ἐμοί. Νῦν δὲ ἀδυνάτου φαινομένου τοῦ εἰπεῖν τι καίριον ἢ καταπράξασθαι διὰ τὴν ἀταξίαν τῆς στρατιᾶς πολλήν τινα γεγενημένην, ὡς ἀπὸ τῶν πρέσβεων μαθήσῃ, κατ' ἐμαυτὸν διασκεψάμενος, ἐπεὶ καὶ τὴν σὴν βούλησιν ἐπυθόμην, ταῦτα καταπράξομαι ἅπερ ἂν ἥδιστα καὶ αὐτῷ σοι φανείη. Τοῖς μὲν δὴ πρέσβεσι τοιαῦτα διαλεχθεὶς ὁ βασιλεὺς, καὶ χρησταῖς ἐλπίσι μετεωρίσας, ἐς Βυζάντιον ἐκέλευεν ἀναστρέφειν. Οἳ δὴ καὶ ἀφικόμενοι πρὸς βασιλέα, καὶ τήν τε τῆς στρατιᾶς ὑπὲρ τοῦ νέου βασιλέως σπουδήν τε καὶ προθυμίαν καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ὁρμὴν καὶ μανίαν ἀπηγγελκότες, οὐκ ὀλίγην ἐνεποίησαν ταραχήν. Εἶτ' αὖθις καὶ τοῖς τοῦ νέου βασιλέως χρησάμενοι λόγοις, παρεσκεύασαν χρηστότερα ἐλπίζειν. Ἔνδον μέντοι καὶ αὐτοῦ Βυζαντίου, τὰ μὲν τοῦ νέου βασιλέως ηὔξανε σφόδρα καὶ ἰσχὺν προσελάμβανεν οὔ τοι μετρίαν· τὰ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου ὑπέῤῥει τε κατὰ μικρὸν, καὶ ἀσθενέστερα ἀπεδείκνυτο. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Βυζάντιον τοιαῦτα.

CAPUT XX.

Nepos in consilio de hesterno tumultu conqueritur : petitionem avi proponit, quam omnes uno ore respuunt. Et quoniam avus facturum spondeat quæ nepos velit, velle debere, sibi imperio cedi, aut armis Byzantium invadendum. Concio dimittitur, et cum tribus amicis amplius deliberatur. Placet seni dare spatium, quo se ad resistendum comparet, ne improviso opprimatur. Junior exercitui profectionem in occidentem persuadere nequit.

Postera luce junior imperator primoribus universis, et ordinum ducibus convocatis, ubi de exercitu, et hesternis turbis, ut de re parum laudabili et decora querelam habuit (neque enim e malo boni quidpiam exsistere posse [44]), et se nunc quidem turbarum **63** illarum auctoribus ignoscere, tanquam nesciis, sibi talia displicere : si quid in posterum simile attentaverint, pro dignitate in eos animadversurum professus est, quo de consultandum esset, exposuit. Avus noster, inquit, pacem se amplexurum declaravit, pollicitus se, quod voluerimus, libenter præstiturum. Restat ut quisque vestrum dicat, quod futurum

C Ὁ νέος δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν ὑστεραίαν τοὺς ἐν τέλει πάντας καὶ τοὺς τῶν ταγμάτων ἡγεμόνας συγκαλεσάμενος, ἔτι δὲ καὶ τὴν στρατιὰν καὶ τὴν χθὲς ἀταξίαν καταμεμψάμενος, ὡς οὐ καλῶς οὐδὲ προσηκόντως γεγενημένην (μηδὲ γὰρ ἐκ φαύλου ἀγαθόν τι δύνασθαι ἐκβῆναι), εἶτα ἐπειπὼν, ὡς νῦν μὲν ἂν συγγνοίη τοῖς αἰτίοις τῆς ταραχῆς ὡς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν ἀηδῶς ἔχοντα πρὸς τὰ τοιαῦτα· ἂν δ' αὖθις παραπλήσια τολμῶσι, δίκην ἐπιθήσει πρέπουσαν τοῖς ἀτακτοῦσιν· εἰς μέσους παρέθηκε τὴν βουλὴν, φήσας, ὡς οἱ μὲν παρὰ βασιλέως τοῦ μοῦ πάππου λόγοι καὶ ἡ ἀξίωσις, ὡς αὐτός τε ἀσπάζοιτό εἰσι (45), τὴν εἰρήνην, καὶ ἡμᾶς βούλοιτο·

Jacobi Pontani notæ.

(44) Sententia est hæc fortasse. Cum ita tumultuari miscereque omnia malum sit, non posse inde quippiam boni exspectari : seu, nihil profuturum, cum mala non dent bona, nisi per accidens, ut loquuntur philosophi. Atque ita merito se illos reprehendere. Mala quidem certe facienda non sunt, ut inde bona eveniant. Effectus enim ex D causa mala commendari non solet.

(45) Hæc vox suo loco, ut videtur mota est, subjiciendaque est post ἡ ἀξίωσις, et ita totus locus legendus : ἀσπάζοιτο τὴν εἰρήνην. Καὶ τούτου χ. ἡ. μ. ἃ β. αἰτ., etc., repudiato illo, καὶ ἡμᾶς βούλοιτο, quod per oscitantiam forsan irrepsit.

καὶ τούτου χάριν ἡμᾶς μὲν ἃ βουλοίμεθα αἰτεῖν, ἐκεῖνον δὲ ἡδέως ἔχειν εἰς πέρας ἄγειν. Λοιπὸν τοίνυν ὑμᾶς ἕκαστον ἃ ἂν οἴηται συνοίσειν λέγειν. Πρὸς ταῦθ' ἅπαντες ὥσπερ ἀπὸ συνθήκης μία γενόμενοι γλῶσσα, μὴ δέχεσθαι ἔφασαν τὴν εἰρήνην, μηδὲ βούλεσθαι ὅλως βουλεύεσθαι περὶ τούτου. Ἰδοὺ γάρ, ὡς ἀκούομεν, βασιλεῦ, εἰς ἔσχατον ἀφιγμένος κινδύνου, καὶ μόγις Θεοῦ συναιρομένου τὸ ἀποθανεῖν διαφυγών, τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσι κακοῖς περιπεσεῖν φιλονεικεῖς. Δεόμεθα δή σου τοῦ τοιαῦτα λογίζεσθαι ἀποτρέπεσθαι· ὅμως ἐπείπερ, ὡς σὺ φῄς, ὁ σὸς πάππος εἴρηκε καὶ βασιλεὺς ὡς ὅπερ ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς αἰτεῖν ἐκεῖνον ἐκπληροῦν παρεσκευάσθαι, τῆς βασιλείας λέγομεν ἀποστάντα, καθ' ἑαυτὸν ὅποι βούλοιτο διάγειν· σὲ δ' ἐᾶν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἰθύνειν· ἂν δὲ μὴ βούλοιτο, πρὸς Βυζάντιον ἰτέον ἐπ' αὐτόν. Οἰόμεθα γὰρ οὐδὲ μέχρι τειχῶν περιμενεῖν ἡμᾶς τοὺς Βυζαντίους· ἀλλ' ἔτι πορρωτέρω ὄντων, εἰς ὑπάντησίν τε σὴν ἐξελθεῖν, καὶ τὴν πόλιν ἂν παραδοῦναι. Εἰ μὲν οὖν οἷσπερ βουλευόμεθα πείθῃ καὶ αὐτός, ὦ βασιλεῦ, μηκέτι μέλλωμεν, ἀλλ' ἔργου ἐχώμεθα ἤδη. Εἰ δ' ἄλλως αὐτὸς βεβούλευσαι, ἀλλ' ἡμῖν γε φανερῶς φράσον ὅπως ἕκαστος ὡς ἂν οἷός τε ᾖ διασώζῃ ἑαυτόν. Τούτων οὕτως ἀπὸ πάντων ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς εἰρημένων γλώττης, πολλὴν ὁρῶν ἀκαιρίαν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ μεταπείθειν ἐπιχειρεῖν (ἥ τε γὰρ στρατιὰ ἀκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς ἦσαν, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ Γερμανῶν μισθοφόροι Λατῖνοι, ἐν οἷς ἦσαν καί τινες τῶν εὐπατριδῶν παρ' αὐτοῖς, αὐτός τε ἀήθως ἔτι εἶχε πρὸς ἅπαντας, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καὶ οὐκ ἦν ἐκ τοῦ ῥᾴστου πρὸς ἀγνῶτας διαλέγεσθαι, ὥσπερ ἦν χρήσιμον τῷ καιρῷ), πολλὰς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας αὐτοῖς χάριτας ὁμολογήσας, καὶ δεῖν εἶναι εἰπὼν πλείονι διασκέψει δοῦναι τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ ἐφ' οὕτω μεγάλην πρᾶξιν ἀπερισκέπτως χωρεῖν (οὐ γὰρ περὶ μικρῶν τινων βουλευόμεθα, ἀλλὰ περὶ τοῦ σύμπαντος σχεδόν), διέλυσε τὸν σύλλογον, εἰς τὴν ὑστεραίαν τὸ πέρας τῆς βουλῆς ἐξαρτήσας. Τούτων δὲ διαλυθέντων, ἅμα τοῖς τρισὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐβουλεύετο περὶ τῶν προκειμένων, ἃ συμφέρειν ἕκαστος οἴεται κελεύσας εἰπεῖν. Εἶπεν οὖν πρῶτος ὁ Συργιάννης· Ἡμεῖς ἃ καὶ πρότερον ἐβουλευσάμεθα, βασιλεῦ, ὄντες ἐν Βυζαντίῳ, οὐκ ἰδίᾳ τι ἐχθραίνοντες ἐφθεγξάμεθα τῷ σῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ, οὐδὲ περὶ πλείστου τὸ κακῶς αὐτὸν ποιούμενοι παθεῖν, ἀλλὰ τῆς σῆς κηδόμενοι σωτηρίας, ἀναγκαίως ἐφερόμεθα πρὸς τοῦτο· ἡ γὰρ τοῦ ἑνὸς εὐδοκίμησις, τοῦ ἑτέρου εἶναι φαίνεται καταστροφή· ὃ δὴ καὶ νυνὶ συμβαίνει. Τῆς γὰρ στρατιᾶς ἁπάσης ἐπ' αὐτὸν ἰέναι προθυμουμένης, (ἔχονται δὲ ὀρθῶν λογισμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδένα νοῦν ἔχοντα ἀντειπεῖν,) εἴ τι καὶ περὶ ἐκεῖνον συμβαίη τῶν δυσχερῶν, οὐχ ἡμῶν τῶν ἠναγκασμένων, ἀλλ' ἐκείνων ἂν εἴη τῶν εἰς τὴν

A e republica senserit. Hic omnes velut ex composito, et uno ore clamare, neque accipere se pacem, neque super hoc negotio consuli velle. Ecce enim tu, imperator, in extremum, ut fama est, devolutus discrimen, et vix morti, Deo opitulante, elapsus, in eadem et deteriora mala te præcipitare contendis. Quare rogamus, uti cogitationem istam a tua mente repudies. Verumtamen quoniam avus, ut autumas, præstare paratus est quod tibi petere placuerit, censemus, uti se abdicet, et ubi locorum voluerit, sibi vivat: tu Romanum imperium capessas. Si detrectaverit, Byzantium adversus illum infestis signis procedendum. Et arbitramur Byzantinos usque ad muros adventum nostrum haud exspectaturos: sed procul adhuc distantibus B occursuros, urbemque dedituros. Si itaque nostro consilio flecteris, ne differamus, sed ad opus vel jam aggrediamur. Sin alia tibi mens, aperte enuntia, ut quisque nostrum quomodo poterit saluti suæ provideat. His ita ab omnibus tanquam una lingua dictis, perspiciens imperator, valde intempestivum esse, aliorsum eos conari deducere (cohiberi enim militum furor non poterat, præcipue conductitiorum Latinorum e Germania, in quibus erant quidam domi nobiles: et ipse, paucis exceptis, omnium adhuc erat insolens, nec dabatur, quemadmodum tempus postulabat, Græcæ linguæ ignaros alloqui) amplis de benevola erga se eorum voluntate gratiis actis, et rem accuratius conside-C randam, nec ad tanti momenti negotium inconsulto accedendum (siquidem non de nugis, sed de summa rerum propemodum agatur) præfatus, in diem alterum rejecta sententia concilium dimisit. Quo dimisso, cum tribus illis rursum consilii capiendi deliberat; et præcipit, ut quod expedire videatur, ne taceant. Primus Syrgiannes sic incepit: Quæ jam ante Byzantii in congressu diximus, non privato aliquo in avum tuum odio, neque quod in maximo lucro ejus calamitatem poneremus, locuti sumus; sed quia de salute, et incolumitate tua solliciti eramus, 64 eo necessario deveniebamus: unius enim claritas et illustratio, alterius videtur eversio (46): quod et nunc usuvenit. Quod enim exercitus universus ejus op-D pugnandi desiderio fervet, æquum desiderat, nec eum quisquam prudens reprehendet: et si quid odiosum, atque grave illi contigerit, non id nostra qui cogimur, sed illorum qui cogunt, culpa contigerit. Proinde quia communiter omnibus ea visa sunt conducere, et nos eorum consilium vituperare nullo modo possumus; quæ universis probantur, ad rem conferenda sunt. In hanc sententiam pedibus ivit etiam protostrator. Cumque addidisset magnus domesticus, non se intelligentia omnes

Jacobi Pontani notæ.

(46) Quod senis potentiam, et auctoritatem hostis tui videbamus, saluti tuæ timebamus, et idcirco dabamus illius vel constringendi, vel occidendi, vel etiam fugiendi consilia. Nunc vicissim tua potentia fit illius imbecillitas, tua gloria illius contemptus; idque jure optimo, quia ipse te ad hæc coegit. Hanc istorum, et mox sequentium verborum sententiam esse judico.

vincere, ut ipse solus communi judicio adversaretur, surrexerunt. Ubi plerumque noctis processit, imperator cum magno domestico solo iisdem de rebus deliberationem habet. Statuunt ambo, non male cogitare milites. Quod enim molitio novitatis jam quasi magnum incendium clare luceret, omnes a fama suspensi, mutationem domini, tametsi temere appetebant. Verumtamen expeditionem hanc avo perniciem allaturam, quando ad nepotem omnes statim se applicaturi sint. Quod, qua ratione impediretur, illis circumspicientibus, et multa secum varie agitantibus, Thessalonicam potius eundum est visum, ut intermisso tempore senex paulatim firmatis opibus, adversariis obsistere posset, nec de improviso oppressus interiret. Hac sententia comprobata, quieti corpora mandaverunt. Die sequenti nobilibus, ducibusque omnibus congregatis (47), præsentibus item Latinis, quorum ante mentionem fecimus, quæsitum est ab imperatore, ecquid præter ea quæ heri voluissent novi quippiam aliquis commentatus fuisset. Nam cum decretum nihil fuerit, et omnes eadem cogitatio occupatos tenuerit, verisimile fieri, meditando præterea quempiam aliquid invenisse. Magno autem stratopedarcha Palæologo dicente, nec sibi reputanti aliud occurrisse, nec ab alio novum aliquid audivisse, et caballario (48) tanquam ex persona Latinorum affirmante, die hesterno dictis nihil esse neque verum magis, neque magis necessarium, cæterisque ordine omnibus eadem asseverantibus, et expeditionem in Byzantium festinantibus, quod simul apparuissent, deditum iri aiebant: et postremo in preces, ut eo sibi liceret ire, desinentibus, imperator paulum moratus: At mihi, inquit, Salomonis illud præclare scriptum videtur, salutem esse, **65** ubi multa sunt consilia (49). Et cum sæpius, ac multum super iisdem rebus consultaverim, aliquid præter hactenus dicta amplius inveni quod in medium afferendum existimavi, ut a vobis quantum valeat, ponderetur. Postquam Adrianopolin veni, et cives cuncti benevole me acceperunt, et reliqua Thraciæ oppida universa usque Christopolin, in fidem, auctoritatemque nostram sese contulerunt: quod et manipuli militares in vicis habitantes fecerunt, quibus gratuito

A ἀνάγκην συνελασαντων. Τοιγαροῦν ἐπεὶ κοινῇ πᾶσι τὰ αὐτὰ ἔδοξε λυσιτελεῖν, ἡμεῖς τε οὐδεμίαν τοῖς βεβουλευμένοις μέμψιν ἔχομεν ἐπιφέρειν, τὰ κοινῇ δοκοῦντα πράττειν ἀνάγκη. Τούτοις συνεῖπε καὶ ὁ πρωτοστράτωρ. Τοῦ μεγάλου τε δομεστίκου μὴ συνετώτερον ἑαυτὸν εἶναι νομίζειν τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰπόντος, ὥστε τοῖς κοινῇ δοκοῦσιν αὐτὸν μόνον ἐναντία λέγειν, ἀνέστησαν. Βαθείας δὲ νυκτὸς τὸν μέγαν δομέστικον ὁ βασιλεὺς μόνον παραλαβὼν, καὶ αὖθις ἐβουλεύετο περὶ τῶν αὐτῶν· ἐδόκει δὲ καὶ αὐτοῖς ὀρθῶν μὲν ἔχεσθαι τὴν στρατιὰν λογισμῶν. Τοῦ νεωτερισμοῦ γὰρ ἤδη λαμπρῶς ἐξαφθέντος, πάντες ἦσαν μετέωροι πρὸς τὰς φήμας καὶ μεταβολῆς ἀτόπως ἤρων. Κίνδυνον μέντοι τὸν ἔσχατον τὴν εἰς Βυζάντιον αὐτῶν ἄφιξιν φέρειν τῷ βασιλεῖ ὡς B πάντων εὐθὺς τῷ νέῳ προσθησομένων. Ὃ δὴ καὶ σκοπουμένοις αὐτοῖς ὅπως ἂν μὴ γένηται, καὶ πολλὰς ἑλίξεις λογισμῶν διελθοῦσιν, ἐδόκει βέλτιστον εἶναι πρὸς Θεσσαλονίκην μᾶλλον ἐλθεῖν, ὡς ἂν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὰ κατ' αὐτὸν κατὰ σχολὴν εὖ διαθέμενος ὁ βασιλεὺς, πρὸς τὸν πόλεμον ἀντίσχῃ καὶ μὴ ἀπόληται ἐπιχειρούμενος ἐκ τοῦ αἰφνιδίου. Ταύτην δὴ κυρώσαντες τὴν βουλὴν, ἐτράποντο εἰς ὕπνον. Τῆς δὲ ἐπιγενομένης ἡμέρας, τῶν τε ἐν τέλει πάντων καὶ τῶν τῆς συγκλήτου συνελθόντων, παρόντων καὶ τῶν εἰρημένων Λατίνων, εἴ τι καινότερον τῶν χθὲς βεβουλευμένων ἐξεύρηταί τινι, ὁ βασιλεὺς ἐπυνθάνετο κοινῇ. Ἀτελοῦς γὰρ τοῦ βουλεύματος καταλειφθέντος, καὶ ὑμῶν πάντων περὶ αὐτὸ ἠσχολημένων, εἰκός τινα καὶ προσεπινοῆσαί τι C πλέον. Παλαιολόγου δὲ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου μήτ' αὐτόν τι προσεπινενοηκέναι πλέον, μήτ' ἄλλου ἀκηκοέναι φαμένου, καὶ καβαλλαρίου φραμπέριν τεμπινιὸλ, ὡς ἐκ προσώπου τῶν Λατίνων μηδαμῶς εἶναι τῶν χθὲς εἰρημένων μήτ' ἀληθέστερα, μήτ' ἀναγκαιότερα εἰπόντος, καὶ τῶν ἄλλων ἑξῆς ἁπάντων τοῖς εἰρημένοις ἐπιψηφισαμένων, καὶ τὴν εἰς Βυζάντιον ἄφιξιν ἐπισπευδόντων, ὡς ἅμα τῷ φανῆναι προσχωρῆσον, καὶ τέλος εἰς ἱκετείαν ὑπὲρ τοῦ ταῦτα πράττειν καταληξάντων, ὁ βασιλεὺς μικρὸν ἐπισχὼν, Ἀλλ' ἔμοιγε, εἶπε, τὸ Σολομώντειον καλῶς εἰρῆσθαι δοκοῦν, τὸ, εἶναι σωτηρίαν ἐν πολλῇ βουλῇ, καὶ πολλὰ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν βουλευσαμένῳ, ἐξεύρηταί τι καὶ τῶν εἰρημένων D πλέον, ὃ δὴ καὶ δεῖν ἔδοξεν εἰς μέσον θεῖναι, ὡς ἂν,

Jacobi Pontani notæ.

(47) Quos supra, initio capitis τοὺς τῶν ταγμάτων ἡγεμόνας, eos hic τοὺς τῆς συγκλήτου appellat. Scire igitur licet, σύγκλητον et συγκλητικοὺς late usurpari a nostro auctore, ut supra ad caput quintum docui. Sicut οἱ ἐν τέλει apud eum idem sæpe valet quod εὐγενεῖς, ἐπιφανέστεροι, ἄριστοι. Quare nec illud semper Latine est senatus, civicus inquam; nec hoc semper habet notionem magistratus, sed sæpe primores, proceres, optimates, et nobilitatem significat. Interdum cum τῷ συγκλητικοὶ confunditur.

(48) Hujus Caballarii nomen Græce sic positum est φραμπέριντε τεμπινιόλ. Quid hoc monstri? Tu conjice, si vis. Sunt et alia propria mirabiliter corrupta in hac historia, quod tamen non semper vitio librariorum attribuendum. — Ex Græco forsan ita queat restitui quod hic videtur corruptum seu confusum; *et equite fratre Petro de Pignolo*, nam ista vox καβαλλάριος, ut in C. Florentino observavi, significat equitem honorarii aut pii ordinis. Græca autem sic divido; φρὰ id est Italice *frater*, (dicunt et *frate*) Μπέριν, id est *Petrus*, nam Græci inferiores μ litteram plerumque in propriis præponunt litteræ π; quod viris doctis Meursio et Gretsero observatum. Istud autem Μπέριν, a *Perrino* defluxit, quo et familiæ aliquot honoratiores Galliæ nostræ usæ sunt; ντὲ, id est *de*, nam ντ litteræ valent δ, ut in ντάμα, pro δάμα. Πινιὸλ, *Piniolo*; familiam quærant quibus otium est. Hæc nobis monuisse sufficit.

(49) Proverb. II. Trahit hoc noster etiam ad unum, qui sæpius de iisdem rebus secum consultat.

εἰ καλῶς ἔχει, δοκιμασθῇ. Ἐμοὶ πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ τήνδε πόλιν ἀφιγμένῳ, αὐτοί τε πολλὴν ἐπεδείξαντο τὴν εὔνοιαν κοινῇ πάντες περὶ ἐμὲ, καὶ αἱ ἄλλαι πᾶσαι κατὰ τὴν Θρᾴκην ἄχρι Χριστουπόλεως προσεχώρησαν πόλεις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσον ἦν στρατιωτικὸν ἐν ταῖς Θρᾳκικαῖς κώμαις καθιδρυμένον· οἷς καὶ πολλὴν ὀφείλειν τὴν χάριν ὁμολογῶ ὡς ἀγαθοῖς περὶ ἐμὲ προῖκα γεγενημένοις. Αἱ μέντοι κατωτέρω Χριστουπόλεως πολλαὶ καὶ περιφανεῖς οὖσαι πόλεις ἄχρι καὶ Ἀκαρνανίας καὶ Δαλματίας ὑπήκοοι Ῥωμαίοις, καὶ στρατιὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον ἔχουσαι καὶ στρατηγοὺς πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς, οὐδεμία προσεχώρησεν ἡμῖν. Ὅπερ ἐμὲ ταραχῆς ἐνέπλησεν, οὐκ ἀπαντῆσαν κατὰ γνώμην, οὐδ' εἶναι νομίζω λυσιτελὲς ὡς οὐδενῶν καταφρονῆσαι, ἀλλὰ περὶ πλείστου ποιήσασθαι καὶ τὴν ἐκείνων συμμαχίαν καὶ κοινωνίαν. Τούτου χάριν ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ τὴν πρὸς ἐκεῖνα φέρουσαν πρῶτον ἑλέσθαι. Προσχωρησάντων δὲ ἐκείνων, πρὸς τὴν Κωνσταντίνου βαδιούμεθα θαῤῥοῦντες, οὔτ' ὀπίσω πολεμίους καταλιπόντες, καὶ διπλασίω τὴν δύναμιν προσκτησάμενοι. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε, τὴν πρὸς τὴν ἑσπέραν ἑλέσθαι πείθειν ἐπιχειρῶν. Οἱ δ' αὖθις τῶν προτέρων ἐχόμενοι λογισμῶν, πρὸς Βυζάντιον ἔλεγον ἀπιέναι δεῖν καὶ ἄλλοσε μηδαμῇ, ὡς οὐδὲν ὂν ἔργον αὐτὸ κατασχεῖν, καὶ μὴ παρατείνειν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ συναιρεῖν.

A mihi commodantibus, magnum a me beneficium deberi confiteor. Sed quæ infra Christopolin usque ad Acarnaniam et Dalmatiam sunt, urbes complures et florentes, Romanis subjectæ, in quibus cohortes minime aspernandæ, cum multis strenuisque ducibus, earum nulla hactenus deditionem nobis fecit. Quod quia secus accidit, quam cupiebam, mihi magnopere molestum est. Nec fructuosum fore credo, illas ut imbelles et abjectas despicere; sed societatem et communionem illarum æstimandam maximi. Quare meo judicio ante omnia iter eo intendamus necesse est. Ubi se illæ nobiscum conjunxerint, tum denique neque hoste jam a tergo relicto, et viribus altero tanto auctis, ad Constantinopolin oppugnandam fidenter B accedemus. Hactenus imperator, profectionem illis in Occidentem persuadere laborans videlicet. Ast illi in sententia pristina perseverantes, Byzantium, alio nusquam iter conferendum dicere, quod eo potiri nihil sit negotii, bellumque contrahere potius quam producere oportere.

CAPUT XXI.

Magnus domesticus quoque, oppugnationem Byzantii dissuadens, ad occidentalem expeditionem hortatur. Quare uterque simulaverit, in extremo capite causa disseritur. Exercitus se ex parte aliqua pariturum, sed ingratis, ostendit. Permittuntur ire Constantinopolin. Occulte mittitur epistola purgatoria ad avum a nepote, qua etiam monet, uti se communiat.

Ἐν τούτοις τοῦ μεγάλου δομεστίκου φθεγγομένου C μηδὲν, Σὺ δ', ἔφασαν, ἀνθ' ὅτου μὴ καὶ αὐτὸς περὶ τῶν παρόντων γνώμην εἰσάγεις, ἀλλ' οὕτως ὡς καινοῦ μηδενὸς γινομένου σιωπὴν ἀσκεῖς; Ὅτι γε, εἶπεν, οὐ βουλευομένους, ἀλλὰ τὴν βουλὴν ἐπικυροῦντας ὁρῶ. Εἰ γὰρ ἐβουλεύεσθε, τάχ' ἄν τι καὶ αὐτὸς εἶπον τῶν συμφερόντων. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπείπερ ἐπύθεσθε, ἃ νομίζω συμφέροντα ἐρῶ. Καὶ πρῶτον μὲν ἔπεισί μοι θαυμάζειν ὅθεν οὕτω πεπείκατε ἑαυτοὺς σὺν οὐδενὶ πόνῳ καταλήψεσθαι τὴν Κωνσταντίνου μόνον ὀφθέντες. Εἰ μὲν γάρ τι πλέον ἴστε ἢ ἐπύθεσθε ὧν καὶ αὐτὸς ἐπίσταμαι, ὅ τί ποτ' ἂν εἴη μαθεῖν ἐβουλόμην. Εἰ δ' οὐδὲν, τἀναντία παντάπασιν ἐμοὶ φρονεῖτε. Ἐγὼ γὰρ πόλιν οὕτω μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, καὶ χρήμασι καὶ ὅπλοις καὶ στρατιώταις δυνατωτάτην, καὶ βασιλέα ἔχουσαν ἐγκαθεστῶτα οὕτω μὲν συνετὸν, ἐπὶ τοσούτοις δ' ἄρξαντα χρόνοις, καὶ πολλὸν ἔχοντα περὶ αὐτὸν εὐνοϊκῶς διακειμένων, καὶ χρήμασιν ἐῤῥωμένον, οἷς αὐτῷ πᾶσι προσέχειν τὴν στρατιὰν, οὐ τῶν ῥᾴστων, ἀλλὰ τῶν δυσκολωτάτων εἶναι νομίζω κατασχεῖν. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, τῶν παλαιῶν τις Ἑλλήνων σοφὸς μὴ τὰ τοιαῦτα ῥᾳδίως ἐλπίζειν πείθει, πολλὰ τὰ μεταξὺ χειλέων καὶ κύλικος εἶναι εἰπών. Ἔστι δέ τις καὶ στρατηγοῖς νόμος, ἐπίσης ταῖς εὐτυχίαις

Inter hæc tacente magno domestico, Quid tu, inquiunt, cur non etiam profers, de proposita re quid sentias? cur, quasi nihil agatur novi, ita siles? Quod vos, occurrit ille, non consilia agitantes, sed consulta jam rata facientes video. Etenim si consultaretis, forsitan ego quoque utile quiddam in medium protulissem. Nihilo minus quia sciscitamini, non celabo, quæ conductura decerno. Principio miror, unde in eam opinionem veneritis, labore nullo, sed conspectu 66 solo Constantinopolin esse capturos. Nam si vos amplius aliquid nostis, auditioneve accepistis, quam ego scio, quid illud tandem sit, nosse velim. Sin nihil, tum vos longissime ab opinione mea disceditis. D Ego siquidem civitatem adeo amplam et frequentem, pecuniis, armis, militibus potentissimam, imperatorem sinu suo continentem, eumque tam prudentem, tot annis imperitantem, multorum benevolentia septum, pecunia abundantem, qua exercitum sibi obligabit, occupare, multo difficillimum esse constituo. Præterea e veteribus Græcis vir sapiens (50) monet, ne hujusmodi temere speremus; ait enim, multa cadere inter calicem supremaque labra. Est autem et ducum lex, commoda paribus exæquare incommodis (51): illeque

Jacobi Pontani notæ.

(50) Quis sit ille vir sapiens, me latet. Refertur a Gellio hoc adagium his verbis:
Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.
Multa cadunt inter calicem supremaque labra.
Quo monemur, vix etiam iis credendum quæ videmus, et manibus tenemus: usque adeo futura incerta esse. Simile, inter os et offam. Vide Chiliasten.

(51) Sensus est, ni fallor: debere duces paratos

habendus optimus, qui aut voti compos vincit, aut voto frustratus, quæ tenet, non amittit. Animadvertite igitur, si Constantinopolin moverimus, eaque potiri nequiverimus, in quot nos difficultates induemus. Illico enim oportebit, stantes a seniore imperatore nobis obsidionem solventibus spiritus sumere, et spe victoriæ elatos, recedentes cupidius invadere, cum ipsi nosmet de consilio male capto accusabimus. Habentes autem utrinque hostem (ex urbibus quippe Romanis in Oriente, et ex ipso Byzantio comparari exercitus nostro nihilo inferior potest, et ex Occidente alius æque similis) nos in medio conclusi aut interibimus, ex utraque parte non valentes resistere, aut hostibus hinc et inde incumbentibus, sociis autem metu interitus nostri deficientibus (52), pessima clade multati evademus. Adde quod armis et sumptu egebimus: illis, ut desertores oppugnemus; hoc, ut in fide manentibus, ne ipsi quoque desciscant, præsidia imponamus. Hæc in quantas angustias nos conjectura sint, intelligendum est. Illud insuper mecum revolvi, et Triballorum principem, et Mœsorum regem Sphentisthlabum imperatoris avi alterum generum, alterum progenerum, privatas cum eo simultates modo exercere. Quod si propter bellum istuc composita lite, ad se adjuvandum illos invitaverit, hostes eos in primis formidabiles patiemur. Ista et alia intolerabiliora mala nobis exorientur, nisi, quemadmodum vos futurum dicitis, urbem primo statim impetu (53) capiamus. At vero si ad Occidentem nos convertamus, primum nihil vetabit, quominus brevi totum in potestatem redigamus: **67** occidentales enim suopte ingenio ad defectionem propendent, et ut rebus novis gaudentes, non difficulter juniori imperatori sese tradent. Urbium vero præfecti, unusquisque a civibus suis coacti, incertosque casus metuentes, nec liquido scientes, utrius futurum sit imperium, qui in præsens potentior videbitur, et ipsis institerit, ei urbes addicent. Neque hic consistetur: sed imperator præterea partim argento, partim honoribus, partim aliis congiariis ad se transeuntes remunerans, etiam prius a se alienos alliciet. Deinde quoque finitimarum gentium principes, quos diximus, aut præ ignavia resistere nobis, ut bello potentibus, non audebunt, aut arma consociantes, nobis opitulabuntur. Sic enim Barbarorum est ingenium: quo adversarium ad se ulciscendum prævalentiorem vident,

A καὶ τὰς δυσπραγίας μετρεῖν, καὶ οὗτος ἄριστος στρατηγῶν, ὅστις ἐπιτυγχάνων νικᾷ, ἢ ἀποτυγχάνων οὐκ ἀποβάλλει τὰ ὄντα. Σκέψασθε δὴ, εἴ γε νῦν ἐπιστρατεύσαντες τῇ Κωνσταντίνου οὐχ οἷοί τε γενώμεθα ἑλεῖν, ὁπόσα συμβήσεται τὰ δυσχερῆ. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἀνάγκη τοὺς τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ προσκειμένους ἡμῶν ἀπράκτων ἐπανελθόντων, ἀναθαρσῆσαί τε καὶ εἰς ἐλπίδα τοῦ νικήσειν γενομένους, προθυμότερον ἂν ἡμῖν ἐπελθεῖν, οὗπερ αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἡμεῖς ἂν φανείημεν αἰτιώτατοι βουλευσάμενοι κακῶς. Ἔχοντες δὲ ἑκατέρωθεν τοὺς πολεμίους (ἔκ τε γὰρ τῶν κατὰ τὴν ἕω τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων, καὶ αὐτοῦ Βυζαντίου, δυνατὸν ἀξιόμαχον ἡμῖν ἀθροισθῆναι στρατιὰν καὶ ἐκ τῆς ἑσπέρας ἑτέραν ὁμοίαν), αὐτοὶ ἐναπειλημμένοι μέσοι, ἢ διαφθαρησόμεθα **B** μὴ δυνάμενοι ἀντέχειν πρὸς ἀμφίβολον τὸν πόλεμον, ἢ κακῶς ἀπαλλάξομεν. τῶν μὲν πολεμίων ἑκατέρωθεν ἐπικειμένων, τῶν προσχωρησάντων δὲ ἀφισταμένων, διὰ τὸ ἐν ἐλπίσιν ἡμᾶς εἶναι διαφθαρήσεσθαι. Καὶ προσέτι τούτοις, ὅπλων δεησόμεθα καὶ χρημάτων· τοῖς μὲν ἤδη ἀφεστῶσι πολεμοῦντες, τοῖς δ' ἔτι μένουσι φρουρὰς ἐγκαθιστάντες, ὅπως μὴ ἀποστῶσιν. Ἃ ἐς ὅσας ἀνάγκας ἡμᾶς καταστήσει, συνορᾷν χρή· ἔτι δὲ κἀκεῖνο ἐνεθυμήθην, ὡς ὅ τε τῶν Τριβαλῶν ἡγεμὼν, καὶ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Σφεντισθλάβος, κηδεσταὶ βασιλέως ὄντες, νῦν μὲν διαφέρονται πρὸς αὐτὸν ἰδίων τινῶν ἕνεκα αἰτιῶν· ἂν δὲ διὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς πόλεμον διαλύσηται πρὸς αὐτοὺς καὶ κελεύσῃ βοηθεῖν, πολεμίοις **C** αὐτοῖς χρησόμεθα φοβερωτάτοις. Τοιαῦτα μὲν καὶ ἕτερα δυσχερέστερα ἀναφυήσεται ἡμῖν κακὰ, ἂν μὴ αὐτοβοεὶ τὴν πόλιν ἕλωμεν, καθάπερ αὐτοί φατε. Ἂν δὲ τραπώμεθα πρὸς τὴν ἑσπέραν, πρῶτον μὲν τὸ κωλῦσον οὐδὲν, ἅπασαν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι ἐν βραχεῖ· οἵ τε γὰρ ἑσπέριοι, αὐθόρμητοι πρὸς τὰς ἀποστασίας, καὶ προσχωρήσουσι ῥᾳδίως τῷ νέῳ βασιλεῖ, χαίροντες πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς, οἵ τ' ἐφεστηκότες ταῖς πόλεσιν ἡγεμόνες, ὑπό τε τῶν ἰδίων ἕκαστος πολιτῶν ἐκβιαζόμενοι, καὶ τὴν ἀδηλίαν δεδοικότες τῆς τύχης, οὐκ εἰδότες πρὸς ὁπότερον τῶν βασιλέων τὸ κράτος χωρήσει, τῷ δυνατωτέρῳ τὸ νῦν ἔχον φαινομένῳ καὶ αὐτοῖς ἐπικειμένῳ παραδώσουσι τὰς πόλεις. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς καὶ χρήμασι καὶ τιμαῖς καὶ δωρεαῖς ἄλ- **D** λαις ἀμειβόμενος τοὺς προσιόντας πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τοὺς μὴ βουλομένους πρότερον ἂν ἐφελκύσηται· ἔπειτα δὲ καὶ οὓς εἴπομεν ἡγεμόνας τῶν ὁμόρων ἡμῖν ἐθνῶν, ἀποκνήσουσιν ἡμῖν ὡς δυνατοῖς ἀντικαθίστασθαι πρὸς πόλεμον ἢ συμμαχήσουσι. Τὸ

Jacobi Pontani notæ.

esse, ut æqualiter secundam et adversam fortunam ferant. Propemodum huc valet illud notum: *Qui alteri exitium struit, eum scire oportet, sibi quoque paratum pestem, ut participet, parem.*

(52) Vox ἐλπὶς, quemadmodum et ἐλπίζειν ponitur in vitio quoque, pro metu scilicet ac timore, ut Latinis sperare. Est autem sensus ambiguus. Utrum quia ipsi formident nos interituros; an quia nos formidemus, nos interituros? Ego priorem secutus sum. Quomodo enim auxilia perseverent, si metuant cæsum iri, quibus opem ferebant? Valet tamen eadem ratio in alterum quoque sensum. Nam quid cordi sit auxiliariis, si, quorum sunt auxiliarii, desperent?

(53) Αὐτοβοεὶ, *cum ipso clamore.* Hoc nihil est aliud, quam primo impetu, primo incursu, *im ersten Sturm:* quomodo urbes aliquando capiuntur. Ad cujusque actionis celeritatem significandam, verbum Græcum est idoneum.

γὰρ δυνατὸν εἰς ἀντίδοσιν ποιεῖ τοὺς βαρβάρους A μᾶλλον πρὸς φιλίαν τρέπεσθαι. Ποιησάμενοι δὲ ὑφ' ἑαυτοὺς τὴν ἑσπέραν ἀντίῤῥοπον οὖσαν ἡμῖν καὶ διπλασιάσαντες τὴν δύναμιν, ἀσφαλῶς ἤδη πρὸς Βυζάντιον βαδιούμεθα. Κἂν μὲν προσχωροίη, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μή, περικαθεσθέντες ἐκπολιορκήσομεν τῷ χρόνῳ, οὐδενὸς ὄντος τοῦ ἀπανίστασθαι καταναγκάσοντος. Τούτων δὴ ἕνεκα τὴν βασιλέως γνώμην λυσιτελεῖν οἰόμενος ἐς τὰ μάλιστα, αὐτῇ συνεῖπον· καὶ πλείω δ' ἕτερα τούτων ἔχων παρίημι εἰπεῖν ἑκών. Εἰ μὲν γὰρ οἷοί τέ ἐστε τὴν βουλὴν μεταβάλλειν, ἀρκέσει καὶ ταῦτα. Εἰ δ' οὐχ οἷοί τε, εἰκῇ κἀκεῖνα λέγοιτο ἄν. Τοιαῦτα μὲν καὶ βασιλεὺς ὁ νέος, καὶ δομέστικος ὁ μέγας μετ' αὐτὸν διειλέχθησαν πρὸς τὴν στρατιάν, οὐχ οὕτω καὶ λυσιτελεῖν φρονοῦντες· ᾔδεσαν γὰρ ἀκριβῶς ἔκ τε τῶν αὐτομόλων καὶ ἐκ τῶν ἐκ B Βυζαντίου πρὸς αὐτοὺς κρύφα διαλεγομένων, ὡς ἅμα τῷ φανῆναι αὐτοὺς εἰσδέξονται Βυζάντιοι, διάραντες τὰς πύλας, ἅμα μὲν ἐκπεπληγμένοι τὸν νέον βασιλέα, ὡς ἐν ὀλίγῳ καὶ τῆς ἄνω Θρᾴκης καὶ τῆς παραλίου μέχρι καὶ αὐτοῦ Βυζαντίου κύριον γεγενημένον, καὶ πολλὴν ἐπαγόμενον στρατιάν, ἅμα δὲ καὶ εὐνοϊκῶς διακείμενοι πρὸς αὐτόν. Δεδοικότες δὲ μὴ ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς εἰς κίνδυνον καταστῇ ἁλούσης τῆς Κωνσταντίνου, ἐπλάττοντο τὴν πρὸς ἑσπέραν ἐκστρατείαν λυσιτελεστέραν οἴεσθαι· φανερῶς γὰρ εἰπεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐ βούλοιντο ἄρτι ἐπιστρατεύειν αὐτῷ, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι ἐδόκει διὰ τὸ τὴν στρατιὰν ἔτι πρὸς βασιλέα τὸν νέον ἀβέβαιον εἶναι, καὶ διαλυθησομένην, εἴ τι πύθοιντο τοιοῦτον. Πρὸς ταῦτα οἵ τε λογάδες καὶ σύμπασα C στρατιά, Εὖ μὲν εἰρῆσθαι πάντα καὶ στρατηγικῆς ἐμπειρίας ἀξίως, οὐδ' αὐτοὶ ἀρνηθείημεν ἄν, εἶπον, ὦ βασιλεῦ· ἥ τε γὰρ ἑσπέρα πολλὴ καὶ πόλεις ἔχουσα πολλὰς καὶ περιφανεῖς, καὶ στρατιὰν ἅμα στρατηγοῖς βελτίστοις οὐκ εὐκαταφρόνητον, καὶ ῥᾳδίως προσχωρήσει, καθάπερ ἔφητε καὶ αὐτοί. Ἐκεῖνο μέντοι θαυμάζειν ἡμῖν ἐπῆλθε τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὅπως τὸ μὲν τὴν ἑσπέραν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι τῶν πάνυ ῥᾳδίων ἀπέφηνεν εἶναι, τὸ δ' εἰσελθεῖν δύσκολον ἐλθόντας εἰς τὴν Κωνσταντίνου. Ἐκείνου γὰρ ὄντος ῥᾳδίου, ᾗ δὴ καὶ αὐτὸς ἔφη, τοῦτο πολλῷ τῷ μέτρῳ τῇ ῥαστώνῃ διαφέρειν αὐτοὶ οἰόμεθα. Ἐπεὶ δ' ἁπάσαις ταῖς ψήφοις τὸ πρὸς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατεύειν παρὰ σοί, βασιλεῦ, κε- D κρατηκὸς ὁρῶμεν, συστρατεύσουσι μὲν καὶ ἡμῶν, ἐπίταγμα σὸν ἐκπληροῦντες, ὅσοι δὴ καὶ βουλήσονται· πλὴν οὐ μετὰ τῆς ἴσης προθυμίας, ἠναγκασμένως δέ. Ἂν δ' ὥσπερ ἀξιοῦμεν αὐτοὶ τὴν ἐς Βυζάντιον ἴωμεν, πάντες τε ἅμα ἑψόμεθα καὶ προθυμίᾳ σὺν πολλῇ. Διὸ δὴ σου δεόμεθα, πρὸς τὴν ἀξίωσιν ἡμῶν ὑπεῖξαι, δικαίαν τε οὖσαν, καὶ ἐς τὰ παρόντα λυσιτελεστάτην. Τοιαῦτα μὲν καὶ οἱ τῆς στρατιᾶς ἡγεμόνες εἶπον. Ὁρῶν δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον αὐτοῖς ὁρμὴν οὐκ ἀμβλυνομένην, βιάζεσθαί τε οὐκ ἔχων, τῆς εὐνοίας ἅμα καὶ τῆς

eo magis se illi amicos esse student. Subacto autem Occidente, qui nobis pro Oriente erit, exercituque duplicato, tum secure Byzantium movebimus. Et si quidem se dediderit, bene : sin alia omnia maluerit, circumsessum ipsa diuturnitate expugnabimus, cum, quod nos depellat, nihil erit. His de causis imperatoris sententiam ut utilissimam probo, eique subscribo : et cum plura habeam dicere, libens omitto. Nam si consilium mutare potestis, etiam ista sufficient : si non potestis, in ventum et illa loqueremur. Hunc in modum et imperator nepos, et magnus domesticus, contra quam expedire arbitrabantur, cum militibus agebant : optime enim cum ex transfugis, tum ex occultis Byzantiorum litteris didicerant, simul atque cœpti essent conspici, populum portas ad eos intromittendos patefacturum : partim quod juniori bene vellent, partim quod eum obstupescerent, qui brevi tempore et superiorem et maritimam Thraciam sibi subdidisset, tamque ingentes copias duceret. Verumenimvero cum timerent, ne capta urbe in senem imperatorem inhumanius aliquid designaretur, expeditionem occidentalem sibi fructuosiorem videri comminisci voluerunt. Nam sine integumento causam edere, ob quam per id tempus Constantinopolin adoriri nollent, parum fore tutum credebant, quando fides exercitus erga imperatorem juniorem adhuc nutaret, et si quid tale audiret, dilaberetur. Ad hæc nobiles universusque exercitus responderunt, non se negare, convenienter et ex usu artis imperatoriæ dicta esse omnia : late enim patere occidentem orbem, multas et inclytas sustinere urbes, copias habere **68** haud aspernabiles, cum ductoribus fortissimis, levique momento, ut ambo affirmassent, se dediturum. Mirari tamen, quomodo magnus domesticus Occidentem sub ditionem subjici facile admodum posse, Constantinopolin autem intrare cum exercitu esse difficile asseveraverit. Quia enim illud prius, ejus sententia, difficile non sit, hoc suo judicio multis partibus esse facilius. Et quoniam occidentalem expeditionem apud animum imperatoris velut omnibus suffragiis obtinuisse cernerent, ituros secundum mandata quotquot velint, non tamen æque alacriter, sed ingratis. Si, quod cuperent, Byzantium peteretur, mira voluptate neminem non secuturum. Quare se illum orare majorem in modum, justæ ipsorum præsentique statui opportunissimæ postulationi obsequeretur (54). Idem duces aiebant. Imperator videns eorum Constantinopolis invadendæ libidinem nihil prorsus languescere, cum cogere non posset, de benevolentia obedientiaque commendatos, qui etiam a quibus abhorrerent, studio sibi obtemperandi facere annuissent, Constantinopolin ire permisit. Vocem ejus milites gratulabundi excipiunt,

Jacobi Pontani notæ.

(54) Scribendum in Græco ὑπεῖξαι, *cedere* : rogant enim ut sibi justa petentibus mos geratur.

et Byzantium tantum non in manibus jam se habere opinantes, iter parant. Ergo quoniam ab exercitu impetrare nequivissent, ut Thessalonicam duci mallet, intelligebantque seniorem imperatorem venire in periculum, ipse et magnus domesticus clam illum per epistolam de hoc adventu admonere decernunt. Id si miles comperisset, tanquam a principibus suis proditus, quas non turbas excitasset? Eam epistolam dictante imperatore juniore domesticus exarat in hæc verba: Ut antehac sæpius, sic nunc Deum dictorum testem appello, sacratissime imperator, neque cum illic degerem, stimulatum me conscientia admissi alicujus, quo tuum odium provocarim: neque ideo inde abiisse, ut omni ratione detrimenta tibi inveherem, sed ob id solum, ut impendens cervicibus meis discrimen effugerem, quod quidem loco securo constitutus effugi, te contra, me quamvis penitus nolente, discrimen involvit. Ecce enim, cum nihil non tentarim, ut exercitui in Occidentem transitum persuaderem, nihil egi. Nos igitur contra te venire necesse est omnino. At ego excusatione valetudinis simulate utens, lentius castrametabor, et post primum incursum dabo operam, ut citissime recedam. Tibi interea palatium præsidio firmare licebit, **69** portisque urbis, quos habes tui studiosissimos præficere; attributis cuique tot mercenariis militibus bene armatis, quot ad retundendam irruentium vim (55) requirentur. Modo ingressui nostro obstet aliquid, continuo exercitum, ut ab urbe inexpugnabili revocabo. Itaque rogo te, ne verba mea, velut abs te alieni suspectans, in tutela apparanda segnior sis. Nam quo animo cives tuos esse audio, simulatque nos oculis usurparint, plane intromissuros credo. Hæc nepos avo, quemdam de famulis magni domestici fidelissimum adhibens tabellarium. Dehinc ex Odrysis excedens, cum quinquaginta equitum millibus (56), aut aliquanto paucioribus, ut conjicere licebat (nec enim ad unguem iniri numerus poterat, quod multi non conscripti, imperatori gratificantes, una militabant), Byzantium castris quam creberrimis, ac si male valeret, procedere perrexit.

A εὐπειθείας ἐπαινέσας αὐτοὺς, ὅτι καὶ ἃ μὴ βούλοιντο διὰ τὴν εἰς αὐτὸν εὐπείθειαν συνέθεντο δρᾷν, τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐφῆκε πορείαν. Οἱ δὲ ἄσμενοι δεξάμενοι τὸν λόγον, καὶ μονονουχὶ Βυζαντίου δόξαντες κεκρατηκέναι, παρεσκευάζοντο πρὸς τὴν πορείαν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἠδυνήθησαν τὴν πρὸς Θεσσαλονίκην ἑλέσθαι πεῖσαι τὴν στρατιὰν, συνεώρων τε ἤδη τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ ἐς κίνδυνον τὰ πράγματα χωρήσοντα, ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ὁ βασιλεὺς ἐβουλεύσαντο τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ διὰ γραμμάτων κρύφα τὴν ἔφοδον αὐτῶν δηλῶσαι. Ὅπερ εἰ κατάδηλον συνηνέχθη γενέσθαι τῇ στρατιᾷ, τάραχον ἂν ἐποίησεν οὐκ ὀλίγον, ὡς ὑπὸ τῶν σφετέρων ἀρχόντων καταπροδιδομένοις [καταπροδιδομένη]. Γράφει δὴ βασιλεὺς ὁ νέος τοῦ μεγάλου δομεστί- B κου τὰ γράμματα ἐγχαράττοντος τῷ πάππῳ τοιαῦτα· Ὦ θειότατε βασιλεῦ, ὥσπερ πολλάκις, καὶ νῦν Θεὸν ἐπιμαρτύρομαι τοῖς λεγομένοις, ὡς οὔτ' αὐτόθι παρὼν ἐμαυτῷ τι σύνοιδα πρὸς σὴν ἔχθραν ἐξειργασμένῳ, οὔτ' ἐπὶ τούτοις ἀπέστην ὡς τρόπῳ παντὶ κακώσων τὰ σά· ἀλλ' ἵνα μόνον τὸν ἐπηρτημένον ἐμοὶ κίνδυνον δυνηθῶ διαφυγεῖν· νυνὶ δὲ τοῦτο μὲν ἐμοὶ περίεστιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ὄντι· σὲ δ' ἐκ τοῦ ἐναντίου παρὰ πᾶσαν ἐμὴν βούλησιν ὁ κίνδυνος περιέστηκεν. Ἰδοὺ γὰρ πάσῃ χρησάμενος μηχανῇ ὥς τε τὴν στρατιὰν πρὸς τὴν ἑσπέραν τραπέσθαι πεῖσαι, ἀδυνάτως ἔσχον. Ἀνάγκη δὴ πᾶσα ὑμῖν ἐπελθεῖν. Ἐγὼ μὲν οὖν σχολαίτερον βαδιοῦμαι νοσεῖν πλαττόμενος. Εἰσβαλὼν δὲ πειράσομαι C τὴν ταχίστην ἀναχωρεῖν. Σοὶ δ' ἐν τοσούτῳ φρουρᾷ τε ἐξέσται ἀσφαλίσασθαι τὰ βασίλεια, καὶ ταῖς τοῦ Βυζαντίου πύλαις τοὺς μάλιστα εὐνουστάτους σοι ἐπιστῆσαι μισθοφόρους ἔχοντας ὁπλίτας ἱκανοὺς ταῖς τῶν ἐπιβουλευόντων ὁρμαῖς ἀντιστῆναι. Κἂν τι μόνον πρὸς τὸ εἰσδέξασθαι ἡμᾶς κώλυμα εὑρεθῇ, ὡς πρὸς ἀδύνατον τὴν ἐπιχείρησιν ἀπάξω τὴν στρατιάν. Δέομαι δὴ μὴ τοὺς λόγους ὑποπτεύσαντα ὡς ἐμοῦ διαφερομένου ἀποῤῥαθυμῆσαι πρὸς τὸ τὴν ἀσφάλειαν ἐξαρτύσασθαι. Πέπεισμαι γὰρ αὐτὸς ἀκριβῶς ἐκ τῶν αὐτόθι, ὡς ἅμα τῷ φανῆναι εἰσδέξονται ἡμᾶς. Τοιαῦτα μὲν ὁ νέος βασιλεὺς ἐπέστελλε τῷ πάππῳ, τῶν πιστοτάτων οἰκετῶν τινι τοῦ μεγάλου δομεστίκου χρησάμενος διακομιστῇ.

Αὐτὸς δὲ ἄρας ἐξ Ὀδρυσῶν ἅμα πεντακισμυρίοις ἱππεῦσιν ἢ ὀλίγῳ δέουσιν, ὡς εἰκάζετο (οὐ γὰρ ἐξῆν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸν εἰδέναι, οἷα δὴ πολλῶν καὶ τῶν μὴ πρὸς στρατιὰν τεταγμένων συστρατευομένων πρὸς χάριν τῷ βασιλεῖ), ᾔει τὴν ἐς Βυζάντιον πυκνὰς καὶ συνεχεῖς τὰς στρατοπεδείας ποιούμενος οἷα δὴ νοσῶν.

CAPUT XXII.

Insidiæ in Andronicum minorem a Sphentisthlabo Mœsorum rege. Legatio avi de adventu ad urbem paulum differendo. Concio nepotis ad exercitum de armis deponendis, et pace complectenda. Omnium assensus.

Inter hæc a Sphentisthlabo, Mœsorum rege af-

D Ἐν τούτοις δὲ ἀφικνεῖται πρὸς αὐτὸν καὶ παρὰ

Jacobi Pontani notæ.

(55) Non ἐπιβουλευόντων, sed ἐπιβαλόντων lego, — Interpres legit ἐπιβαλόντων, quanquam nil mutandum. Intelligi enim potest de iis qui intra urbem quid molirentur.

(56) Expresse sic habet Græcus codex, ἅμα πεντακισμυρίοις ἱππεῦσιν. Et quamvis subjiciatur, *aut aliquanto paucioribus*, subjungaturque causa, quia etiam non conscripti se adjunxerint, voluntarii videlicet, seu volones plurimi, tamen pro exiguitate imperii quæ tunc erat, vix est credibile. Rursum, ex tanta defectione ad juniorem, quantam supra audivimus, non fit tam incredibile. — Forte legendum πεντακισχιλίοις.

Σφεντισθλάβου τοῦ Μυσῶν βασιλέως (ὃς ἦν αὐτῷ A κηδεστὴς ἐπὶ Θεοδώρᾳ τῇ ἀδελφῇ) πρέσβις Μαρτῖνος, τριακοσίους ἄγων ἱππέας καταφράκτους Μυσοὺς, πρόφασιν μὲν ὡς συμμαχήσοντας αὐτῷ ἐπικουρίας δεομένῳ διὰ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς τὸν πάππον· ἐπηγγέλλοντό τε, ὡς εἰ δέοιτο καὶ πλείονος στρατιᾶς, ἑτοίμως παρέξοντος τοῦ κηδεστοῦ· τῇ δ' ἀληθείᾳ, ὡς ἂν ἴδωσι τὸν βασιλέα στρατιᾶς ἀποροῦντα, συλλαβόντας πρὸς αὐτὸν ἀπαγαγεῖν. Δῆλον δὲ γέγονεν ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· ἰδὼν γὰρ ὁ Μαρτῖνος τὴν ἑπομένην τῷ βασιλεῖ στρατιὰν, ἀνεχώρησεν εὐθὺς ἐπ' οἴκου. Ὁ βασιλεὺς δὲ τὴν ὁδὸν διανύων κατὰ μικρὸν, τῇ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Μέλανα ποταμόν. Ἐνταῦθα δὴ ἀφικνεῖται πρὸς τὸν νέον βασιλέα Εὐγενία μοναχὴ Παλαιολογίνα, ἡ βασιλέως ἀδελφῆς B Μιχαὴλ, τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων, παῖς, μεγάλη δομεστίκισσα. Διεπρεσβεύετο δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως τοιαῦτα· Περὶ μὲν τῶν προγεγενημένων πρὸς ἡμᾶς διαφορῶν ἐκ τίνων ἤρξαντο λέγειν αἰτιῶν, οὐ τοῦ παρόντος εἶναι καιροῦ νομίζω· ἐφ' οἷς δὲ πρότερον ἐπέσταλκας πολλὴν χάριν ὁμολογῶν, καὶ τῆς εἰς ἐμὲ κηδεμονίας καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως ἐπαινῶν, ἔτι μίαν παρὰ σοῦ ταύτην ἀπαιτῶ χάριν, τὴν στρατιὰν αὐτόθι μένουσαν κατασχεῖν, ἄχρις ἂν εἰς ἓν τῶν φροντιστηρίων, ὅπου περ ἂν ἐθέλῃς αὐτὸς καταδὺς τὸν κίνδυνον διαφύγω· ἂν γὰρ ἔτι σε μετὰ τοῦ στρατοπέδου ἀπάραντα πρὸς ἡμᾶς βαδίζειν ἀγγελθῇ, οὐδεμία πρὸς τὸ μὴ διαφθαρήσεσθαι ἡμᾶς ἐλπίς. Καίτοι γε οὐδὲν αὐτὸς C ἀπέλιπον ὧν ὑπέθου τὸ μὴ οὐ καταπράξασθαι· ἐλέγχονται δ' ἅπαντα σπουδαζόμενα εἰκῇ. Ἐμοῦ δ', ὥσπερ ἔφην, ἐν ἀσφαλείᾳ γενομένου τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, αὐτὸς ἐλεύσῃ παραληψόμενος τὴν πόλιν· ποία γάρ τις ὄνησις ἐκ τοῦ ἐμὲ ἀποθανεῖν; Τούτοις τοῖς λόγοις ἐπὶ μᾶλλον ὁ νέος ἐπικαμφθεὶς βασιλεὺς, καίτοι καὶ πρότερον πάντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν βασιλέα καὶ πάππον κακῶς παθεῖν οἴκοθεν ὡρμημένος, πρὸς μὲν τὴν πρεσβείαν ποιουμένην μηδενὶ καταδήλους ἐκέλευε ποιεῖν τοὺς παρὰ βασιλέως λόγους, ὅτι μὴ μόνῳ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, αὐτὸς δ' ὡς ἂν οἴηται συμφέρειν οἰκονομήσει τοὺς λόγους. Ἐκκλησίαν δὲ κελεύσας γενέσθαι, καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων, καὶ τῶν

A line suo (propter Theodoram sororem cum eo nuptam), legatus venit Martinus, cum Mœsis equitibus cataphractis trecentis, in speciem quidem, ut auxilium adversus avum, si indigeret, laturus; et promittebat, si majoribus copiis opus haberet, regem libenter missurum: sed revera, ut si eum paucitate laborantem inveniret, injectis manibus ad regem captivum perduceret. Quod ex eo mox claruit, quia Martinus exercitu imperatorem sequente conspecto, unde venerat, subito se recepit. Parvis itineribus progrediens imperator pridie Pentecostes supra Melanem flumen castra posuit. Hic eum Eugenia Palæologina monacha, e sorore Michaelis primi Palæologi imperatoris progenita (57), magna domestica (58) convenit. Lega- B tio hæc complectebatur: De prioribus controversiis inter eos, e quibus causis natæ sint, dicere, nihil ad præsens tempus pertinere. Quæ nuper scripserit, ob ea avum illi magnas agere gratias, et sollicitudinem istam ac bonam voluntatem laudare. Unam insuper gratiam cupere, ut nimirum tam diu militem ibi detineat, quoad in unum aliquod monasterium (59) a nepote nominatum, periculi declinandi **70** se abdiderit. Nam si e castris eum porro ad urbem viam moliri nuntietur, actum esse de vita sua: tametsi nihil eorum prætermiserit, quæ nepos suggesserit, sed ea omnia inani studio comparata fuisse deprehensum iri. Ubi vitam suam loco tuto mandaverit, ipse urbem pos- C sessurus ingrediatur. Quid enim ex morte sua emolumenti caperet? Hac oratione magis emollitus junior, cum antea sponte sua dicere et facere quidvis cupiisset, ne quid seni noceretur, legato præcepit, ne cum quoquam (magno duntaxat domestico excepto) legationem communicaret, se in ea curanda utilitatis rationem habiturum. Edicto igitur conventu, jamque in cœtum coactis et primoribus et flore exercitus, in medium progressus, talibus eos dictis affari exorsus est: Neminem vestrum nescire opinor, quo pacto inter me avumque meum nato dissidio, multa partim foris committerentur, partim adhuc animo inclusa agitarentur, quæ me in extremam miseriam præcipitarent. Quocirca non magis ab avo, quam a præsentibus

Jacobi Pontani notæ.

(57) Nobilitas, senectus, vitæ sanctitas, prudentia in hac femina spectabantur, cum ei legationis munus imponeretur. Fuit ergo Andronici majoris amitina; amitini quippe sunt fratrum et sororum filii. Quod autem infra minoris Andronici θείαν, id est, *amitam*, seu *materteram* nominat, hoc utique verum non est, cum nec avi quidem θεία fuerit. Sed tenendum, hunc auctorem vocibus θεῖος, θεία, ἀνεψιὸς, ἀνεψιὰ, uti laxius, seu abuti potius, ad cognationem etiam minus propinquam indicandam.

(58) Utrum quod parentem habuerit magnum domesticum, an quod tali functa esset munere apud imperatricem, quali apud imperatorem magnus domesticus? Uxor quidem non fuit alicujus magni domestici, fuisset enim connubium valde impar. Præterea monacha dicitur. Sed quo pacto D monacha, si aulica? an abutitur voce *monacha*, propter pudicitiam vitæque sanctimoniam, qua instar monachæ etiam in palatio clarebat? *Eine Betschwester*. Quid si illud *magna domestica* honorarius tantum titulus fuit, sine functione, ut alii multi per id tempus? de quo in explicatione dignitatum ac functionum palatii diximus, post Præfat. ad lectorem.

(59) Si veriloquium species verbi, φροντιστήριον, locus est cogitationum, seu commentationum, id est, ubi cogitationes commentationesque nostras explicamus, atque ad audientes proferimus, qualis est, qui ab otio schola dicitur. Julius Pollux, καὶ τὰ διδασκαλεῖα, οὐ παιδαγωγεῖα μόνον καὶ φωλεοὺς, ἀλλὰ καὶ φροντιστήρια. Valet etiam monasterium, sive cœnobium. Suidas, φροντιστήριον, διατριβὴ, ἢ μοναστήριον, ὅπερ οἱ Ἀττικοὶ σεμνεῖον καλοῦσι.

me periculis sejunxi; et vos confluxistis, ut injuriosius tractato opitulemini. Modo autem, quandoquidem mihi jam in manu est, quod ab initio constitui, et vobis, quali opus erat, auxilium accessit, si quid ultra desideramus, id erit, ut ego reponam injurias, vos reponentem adjuvetis. Constitui porro inde a principio avum nec vita exuere, etiamsi liceret, nec imperio multare: verum memet conservare, ipsique de principatu nullum negotium facessere. Periculum, Deo bene propitio, evasi: securitatem autem et pacem in futurum, ab imperatore oblatam, male repulimus. Tenetis enim memoria, quomodo Adrianopoli legatos ab eo de compositione missos, seditione concitata, rebus imperfectis, necem illis intentantes remiseritis. Quod cum illico facinus teterrimum judicassem, altera luce in concione multa verba feci, confusionemque et effrenatam licentiam vestram, ut malorum istorum causas castigavi: et ne quid amplius ejuscemodi auderetis, severe imperavi. Nunc cum super eodem cognatam (60) meam legaverit, delicti gratiam fecerit, redintegrari concordiam petiverit, neque justorum, neque prudentium est, pacem aspernari. Tria enim cum sint, quæ bellis omnibus finem imponunt (61): sua in tuto statuisse, hostium opes sibi subjecisse,
71 hostes ipsos perdidisse, duo horum non sine gloria nobis contigerunt: tertium absit ut unquam nobis adipisci, aut etiam optare contingat! Otium et securitatem Deus concessit, et imperator jurejurando eam confirmabit; quæ si prius data fuisset, armis prorsus abstinuissemus. Romanum principatum simul ac in lucem susceptus sum, imperator parens meus mihi, imperatore me creato, destinavit; quem nunc tuto habere licet, hæreditaria successione ad alium omnino neminem, præter me perventurum. In hostibus autem neque duxi aliquando avum meum, neque adeo insaniverim, ut quidpiam in eumdem tetrum ac nefandum vel cogitem, vel deliberem. Sed neque vos amicos meos æquo animo laturos opinor, tanta eum calamitate circumveniri, ut ego ab omnibus quos sol videt mortalibus, pro conscelerato et parricida condemner. Quando igitur quæ bello sopiendo faciunt, penes nos sunt (cui non interesse, maxima est felicitas), atque hoc ipsum, bellum,

A λογάδων τῆς στρατιᾶς εἰς ἓν γενομένων, παρελθὼν εἰς μέσους, ἔλεξε τοιάδε· Οὐδένα ὑμῶν οἴομαι ἀγνοεῖν ὡς διαφορᾶς ἐμοὶ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον γεγενημένης, πολλὰ τὰ μὲν ἐπράχθη, τὰ δὲ καὶ ἐν μελέτῃ ἔτι ἦσαν, ἐμὲ πρὸς ἔσχατον κινδύνου καθιστῶντα. Δι' ἅπερ αὐτός τε ἀπέστην οὐ μᾶλλον τοῦ βασιλέως ἢ τοῦ κινδύνου· καὶ ὑμεῖς πάρεστε βοηθήσοντες ἀδικουμένῳ. Νυνὶ δὲ ἐμοί τε παρόντες, ὃ προὐθέμην ἐξ ἀρχῆς, καὶ ὑμῖν τῆς βοηθείας ὁποίας ἐχρῆν γεγενημένης, ἄν τι περαιτέρω τούτων ζητῶμεν, ἐμοὶ μὲν τὸ ἀδικεῖν, τὸ ἀδικοῦντι δὲ συμπράττειν ὑμῖν ἂν περισταίη· προὐθέμην δὲ ἐξ ἀρχῆς, οὔτ' ἐν πολεμίου μοίρᾳ τὸν πατέρα κατασφάττειν, ἄν περ ἐξῇ, οὔτε τὴν ἀρχὴν ἀφαιρεῖσθαι, ἀλλ' ἐμαυτὸν διασώζοντα τοῦ
B κινδύνου, μηδὲν ἐκείνῳ τῆς ἀρχῆς ἕνεκα παρενοχλεῖν. Τὸ μὲν οὖν τὸν κίνδυνον διαφυγεῖν, Θεὸς αὐτὸς συναράμενος παρέσχε· τὴν δ' εἰς τὸ ἑξῆς ἀσφάλειαν καὶ εἰρήνην βασιλέως παρεχομένου, ἀπεωσάμεθα αὐτοὶ κακῶς. Μέμνησθε γὰρ δή που ὡς ἐν Ἀδριανοῦ τοὺς ἐλθόντας ἐκ βασιλέως ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ πρέσβεις, στασιάσαντες ἀπεπέμψατε ἀπράκτους καὶ τὸν περὶ τοῦ ζῆν κίνδυνον ἐπικρεμάσαντες αὐτοῖς, ὃ ἐμοὶ εὐθύς τε ἐδόκει τῶν δεινοτάτων, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐν ἐκκλησίᾳ γενομένῳ λόγος ἐγένετο πολύς, τήν τε ἀταξίαν καὶ ἀναρχίαν ὡς κακῶν αἰτίαν αἰτιωμένῳ, καὶ περὶ τοῦ μηκέτι τολμᾷν τοιαῦτα παραγγέλλοντι πολλά. Αὖθις δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τὴν ἐμὴν νῦν πέμψαντος θείαν,
C συγγνώμην τε ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν παρεχομένου καὶ διαλλαγὰς αἰτοῦντος, οὐθ' ὅσιον οὔτ' ἀνθρώπων ἐχόντων νοῦν τὴν εἰρήνην ἀπωθεῖσθαι. Τριῶν γὰρ ὄντων ἅπασι [ἃ πᾶσι] πολέμοις πέρας ἐπάγει, τοῦ τε τὰ οἰκεῖα ἐν ἀσφαλείᾳ θέσθαι τινά, καὶ τοῦ τὴν τῶν πολεμούντων ἀρχὴν ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσασθαι, καὶ τρίτου τοῦ αὐτοὺς τοὺς πολεμοῦντας ἀποκτεῖναι, τὰ δύο μὲν ἡμῖν πάρεστι μετὰ εὐκλείας· τοῦ τρίτου δὴ μήτε τυχεῖν γένοιτο, μήτ' ἐπιθυμῆσαί ποτε. Τὸ μὲν γὰρ ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι, ὁ Θεός τε παρέσχετο, καὶ αὐτὸς ὅρκοις πιστώσεται βασιλεύς· ὅπερ εἰ καὶ πρότερον ἡμῖν ἐξῆν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ὅπλα ἐκινοῦμεν. Τὴν Ῥωμαίων δὲ ἡγεμονίαν καὶ ἅμα μὲν τῷ προελθεῖν εἰς φῶς ὁ πατὴρ παρέσχετο καὶ βασιλεύς, βασιλέα χειροτονήσας, καὶ νῦν δὲ ἀσφαλῶς
D ἐστιν ἔχειν, πρὸς οὐδένα ἕτερον, ἢ ἐμὲ ἐκ διαδοχῆς πάντως ἐλευσομένην. Πολέμιον δὲ οὐθ' ἥγημαί

Jacobi Pontani notæ.

(60) Non fuit proprie θεία, id est, patris aut matris soror, et Cantacuzenus verbi hujus licentia liberior est. Forsitan, cum proprio uti vellet, nec inveniret, vicinum accepit, et id eidem in ἀνεψιὸν contingere potuit. Nec, ut verum fatear, Latinum proprium mihi occurrit, quo, inquam, filiam sororis proavi mei appellem, nisi majorem amitinam velis appellari, quia ipsa soror proavi est major amita. Ideo cognatam nominavi, in quo errare non potui. Possis etiam consobrinam interpretari; nam hodie latius patet hæc vox, neo tantum modo in sororum aut fratrum, sororumque filiis domicilium habet. Infra appellabitur ἀνεψιά.

(61) Primum horum, sua nimirum in tuto statuere, sæpe sine aliis duobus, aut altero saltem non contingit. Non potest sæpe rex, aut respub. esse tuta, nisi hostes vel subjiciat sibi, vel perdat. Suscipienda bella ait 1 *Off.* M. Tullius, ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur; parta autem victoria conservandos, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt: *Ut majores nostri*, inquit, *Æquos, Volscos, Sabinos, Hernicos in civitatem etiam acceperunt, at Carthaginem et Numantiam funditus sustulerunt. Nollem Corinthum, sed credo illos secutos opportunitatem loci maxime, ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari.*

ποτε τὸν ἐμὸν πάππον καὶ βασιλέα, μήθ' οὕτω μανείην ὥστε ἢ νομίσαι ἢ βουλεύσασθαί τι τῶν ἀνηκέστων κατ' αὐτοῦ. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ὑμᾶς οἴομαι φιλοῦντας τοιαύτῃ συμφορᾷ περιϊδεῖν ἂν ἡδέως περιπεσόντα ὥστ' ἀλάστορος καὶ πατροφόνου δίκας πᾶσι τοῖς ὑφ' ἥλιον ὀφείλειν. Ὅτε τοίνυν τῶν καταλυόντων τοὺς πολέμους τὰ μὲν ἡμῖν περίεστι, τὸ δ' ἐν εὐτυχίας μεγίστῳ μέρει μὴ παρεῖναι, καὶ προσέτι πρόσεστιν εὔκλεια τοῖς πραττομένοις, καταθέσθαι τὸν πόλεμον προσήκει, ἔτι δὲ οὐδ' ἂν εὐφρονούντων ἀνθρώπων ἔργον πράξομεν μὴ βουλόμενοι τὸν πόλεμον καταλύειν. Εἰ μὲν γὰρ νῦν ἐπελθόντες παραληψόμεθα τὴν πόλιν, πλέον μὲν οὐδὲν ὧν νῦν ἔχομεν ἔχειν ἐξέσται· ἃ δ' ἔχομεν μετ' εὐκλείας ἅμα καὶ δικαιοσύνης καὶ πατρικῆς εὐχῆς, ἁρπάζειν καὶ ἀδικεῖν, καὶ μονονουχὶ πατροκτονεῖν ἔχοντας δοκεῖν, ὃ παραφρονούντων ἢ φρονούντων (62) ἂν εἴη. Εἴπερ δὲ οὐ δυνησόμεθα παραλαβεῖν, πρὸς τῷ πᾶσιν ἀνθρώποις μισεῖσθαί τε καὶ διαβάλλεσθαι δικαίως (ὅτι πρὸς εἰρήνην προκαλούμενοι, ἀδικίᾳ καὶ πλεονεξίᾳ γνώμης οὐχ ὑπηκούσαμεν) καὶ πρὸς κινδύνους ἀνοήτους ἑαυτοὺς ὑποβαλοῦμεν, καὶ πολλαῖς πόλεσι καὶ χώραις αἴτιοι καταστησόμεθα κακῶν ἀνηκέστων. Τούτων ἕνεκα, αὐτός τε ἀσπάζομαι τὴν πρὸς βασιλέα εἰρήνην, καὶ ὑμῖν λυσιτελεῖν νομίζων συμβεβούλευκα. Ἔσεσθε γὰρ ἀπειληφότες δόξαν ἀνδρίας ἅμα καὶ δικαιοσύνης καὶ σωφροσύνης, ὅπλοις μὲν κρατήσαντες τῶν ἀντιτεταγμένων, καὶ τὰς γνώμας παραστησάμενοι, ἀμυνόμενοί τε ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ οὐκ αὐτοὶ ἀδικοῦντες· καὶ τῷ μὴ ὑπὲρ τὰ μέτρια φρονεῖν μηδὲ ταῖς εὐτυχίαις φυσᾶσθαι, τὴν σωφροσύνην ἐπιδεικνύμενοι. Τοιαῦτα τοῦ νέου βασιλέως ὑπὲρ της εἰς βασιλέα εἰρήνης διαλεχθέντος, ὁ μέγας δομέστικος μετ' αὐτὸν, Καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα, εἶπε, καὶ πολλῆς αἴτια δόξης ἐσόμενα ἡμῖν εἴρηκας, ὦ βασιλεῦ. Διὸ οὐδὲ ἀντιλέγειν οὐδένα τῶν πάντων ὡς οὐχ ᾗ προσῆκεν εἴρηται δυνήσεσθαι νομίζω. Ἐγὼ γὰρ αὐτὸς εἴ τι συνεώρων εἰρημένον τῶν μὴ δεόντων, ἀντεῖπον ἄν. Ἐπεὶ δ' ἅπαντα εἴρηται καλῶς καὶ δικαιοσύνης ἐχόμενα καὶ ἐμπειρίας στρατηγικῆς, οὐδὲν ἔτι τὸ λεῖπον, ἢ εἰς πέρας ἄγειν τὰ βεβουλευμένα. Ἐπὶ τούτοις τῶν ἐν τέλει τινὲς καὶ τῆς στρατιᾶς ἐπ' αὐτὸ τοῦτο πρότερον ὑπό τε βασιλέως καὶ τοῦ μεγάλου παρεσκευασμένοι δομεστίκου ὥστε συνειπεῖν τοῖς εἰρησομένοις, τὴν βουλήν τε ἐπῄνεσαν, καὶ τὴν εἰρήνην ὡς αἰτίαν ἐσομένην πολλῶν ἀγαθῶν ἔφασαν δεῖν αἱρεῖσθαι. Καὶ Συργιάννου δ' εὐθὺς καὶ πρωτοστράτορος τοῖς λεγομένοις προσθεμένων, καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν ἐπηκολούθησε, καὶ ἐκεκύρωτο ἡ εἰρήνη. Εἰ γὰρ καί τινες ἦσαν ὑπὲρ τοῦ τὸν πρεσβύτερον βασιλέα διαφθαρῆναι τὸν πόλεμον αἱρούμενοι, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ ῥεύματος καὶ αὐτοὶ συναπήχθησαν τοῦ πλήθους.

A linquam, ponere, cum illustri laude conjunctum est, ab armis recedere nos convenit. Quod si noluerimus, imprudenter ac stulte facimus. Si enim nunc urbem adoriamur et occupemus, nihilo plus habebimus, quam nunc habemus. Quæ autem gloriose, juste, cum paternis votis habemus, ea per rapinas, injurias, et tantumnon per parricidium habere existimari velle, hoc vero desipere ac delirare est. Si occupare non poterimus, præterquam quod in omnium odia calumniasque incurremus (quia ad pacem invitati, improbitate et cupidine irretiti recusaverimus), etiam in discrimina sine ullo fructu nos conjiciemus, multisque urbibus et regionibus cladem pestemque creabimus. His rationibus ego impulsus, pacem cum avo
B complector, eamque vobis tanquam utilem suadeo: inde enim a fortitudine, justitia et moderatione commendabimini, si, cum adversarios armis subegeritis (63), nunc ipsi animos vestros subigatis, et pro jure propugnetis, non ipsi injuriam inferatis: vestroque vos pede metientes (64), nec successibus intumescentes, modeste ac submisse vos geratis. Ubi hæc pro pace disputavit imperator, excipiens magnus domesticus, Et æqua, inquit, et conducibilia, et gloriam non mediocrem nobis conciliatura dixisti, imperator. Quare te ita locutum ut decuit, haud quemquam inficiaturum opinor. Equidem ipse ego, si quid aliter dictum sentirem, id refellerem. **72** Sed quoniam bene, juste
C ac pro scientia imperatoria prolata sunt omnia, superest hoc unum, ut quæ mentibus probata sunt, opere ipso administrentur. Posthæc nonnulli de proceribus ex exercitu, ad hoc ipsum prius ab imperatore et magno domestico subornati instructique, ut assensu firmarent audita, consilium verbis extulerunt, pacemque ut multarum commoditatum conciliatricem, suscipiendam prædicarunt. Mox Syrgianne et protostratore sententias suas eodem aggregantibus, tota agmina secuta sunt, et pax constabilita est. Etsi enim non deessent, qui ad exitium senioris imperatoris militare elegissent, tamen cum multitudine velut impetu quodam fluminis abripiebantur.

Jacobi Pontani notæ.

(62) Fortasse, ὅλως ἀφρονούντων, vel potius ante ἢ potuit esse vocula μᾶλλον.

(63) Pulcherrima et gravissima, vereque imperatoria γνώμη, quales in hac historia complures. *Melior est qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* (*Prov.* XVI.) Poeta quidam :

Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit.

Seneca *Natural. quæst.* lib. III : *Innumerabiles sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate, paucissimi qui se.*

(64) Sic reddo, quod Græce est, μὴ ὑπὲρ τὰ
D μέτρια φρονεῖν. Est item in illos qui secundis rebus prosperisque successibus inflantur et intumescunt, aliud adagium, umbram suam metiri. Nam cum Philippus Macedo victis apud Chæroneam Atheniensibus arrogantius de se sentiret, litterasque ad Archidamum Agesilai filium superbe et aspere scriptas dedisset, respondit ille : Εἰ μετρήσεις τὴν σαυτοῦ σκιὰν, οὐχ ἂν εὕροις αὐτὴν μείζονα γεγενημένην, ἢ πρὶν νικᾶν. *Si umbram tuam metieris, non reperies eam vel tantulo majorem esse, quam fuerit ante victoriam.*

CAPUT XXIII.

Responsum nepotis ad avum plenum officii. Partem imperii ab eo petit, et juramentum. Jurat senex, anathema rescindit, nomen imperatoris ei restituit, ejus virtutem magnifice commendat. Quod Apocauchum ad juramentum exigendum ad se miserit, id fert ægrius, et hominem illum vituperat. Excusat factum Palæologina; excusat etiam nepos, se hominem illum obscurum non pro legato, sed pro tabellario misisse affirmans.

His ita gestis, consobrinam suam legatione perfunctam Constantinopolin dimisit. Quæ autem avo renuntianda dedit, hæc fuerunt : Oportebat, imperator optime, nihil prorsus eorum incipere quæ incepta sunt. Ego siquidem, quod sæpe jam dixi, testem facio illum oculum intuentem omnia, me nullius sceleris, sed levium duntaxat pueriliumque delictorum mihi esse conscium. Quia vero propter innumerabilia peccata mea Deus hoc permisit, rursum ei etiam atque etiam gratias ago, quod non ante vitam finivi, quam tempus idoneum nanciscerer, quo et candorem animi mei, et obediendi studium ac subjectionem meam tibi declarare possem. Tu igitur legata ad me amitina tua eademque cognata mea (65), petivisti, quæ nosti. Atqui ego a magno imperatore Deo suppliciter contendo, ut in longos annos vitam extendas, imperium Romanum gubernes, et ego instar servi et filii imperata tua exsequar; procedente autem tempore, quæ illi placuerint, de nobis constituat : et, si prius obeam, ut in te totum recumbat imperium, quo, quæ factu utilia censueris, ea præstes. Sin tu ad mansiones illas sempiternas fueris evocatus, ut mihi denuo principatus Romanus relinquatur. **73** Sed ista quidem, ut Deo placitum erit (66), ita se habeant. Nunc necessitate reverentiaque dissidentibus, necessitas vicit, et indecore imperiteque dicere facereque compulit. Cum namque et nosipsos, et civitates, et pecunias, et simul omnia in manus tuas tradere decuisset, duabus de causis secus agere coacti sumus. Una, quod meam tibi gratificandi voluntatem (67), observantiam, pudorem erga te Deus novit, cui occulta patent, et ipse quoties occasio tulit, evidentibus argumentis hæc ostendi. Confisus itaque sum, te pari in me animo fore, paternamque propensionem et naturalem illam charitatem erga me sinceram incorruptamque servaturum. Sed cum rerum conditio isthæc constanter demonstrandi facultatem tibi nondum obtulerit, nolim idcirco alicujus diffidentiæ a quoquam reprehendi. Altera, in qua plus momenti est ac ponderis; postquam de exercitu

A Τούτων οὕτω γεγενημένων, τὴν πρὸς τὴν πρεσβείαν ἀπεσταλμένην θείαν αὐτοῦ πρὸς Βυζάντιον ἐξέπεμψε βασιλεὺς, μηνύσας τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ τοιαῦτα· Ἔδει μὲν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, μηδὲν τῶν γεγενημένων μηδὲ τὴν ἀρχὴν κινηθῆναι. Ἐγὼ γὰρ, ὅπερ πολλάκις εἶπον, τὸν πάντ' ἐφορῶντα μαρτύρομαι ὀφθαλμὸν, ὡς οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, πλὴν εἰ μὴ μικρά τινα καὶ παιδίοις πρέποντα ἡμαρτηκότι. Ἐπεὶ δ' οὕτω συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἐμῶν ἕνεκα πάντως ἀπείρων ἁμαρτημάτων, πάλιν αὐτῷ χάριτας ὁμολογῶ πολλὰς, ὅτι μὴ πρότερον κατέλυσα τὴν ζωὴν πρὶν ἐπιτηδείου καιροῦ τυχεῖν οὕτως, ὥστε δυνηθῆναι καὶ τὸ ἄδολον τῆς γνώμης καὶ τὴν εἰς σὲ εὐπείθειαν καὶ δουλότητα φανερὰν καταστῆσαι. Σὺ μὲν οὖν, ὦ βασιλεῦ, τῆς σῆς μὲν B ἀνεψιᾶς, ἐμῆς δὲ θείας, διαπρεσβευομένης ᾔτησας ὅσα οἶδας. Ἐγὼ δ' ἐν ἱκεσίας μέρει παρὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως αἰτῶ καὶ Θεοῦ, σὲ μὲν ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἐν ζῶσιν εἶναι, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἰθύνειν· ἐμὲ δὲ οἷα δοῦλον σὸν καὶ υἱὸν ᾗ κελεύεις αὐτὸς τὸ προσταττόμενον ἐκπληροῦν, τοῦ χρόνου δὴ προϊόντος, ἃ φίλον ἐστὶ Θεῷ τοιαῦτ' οἰκονομηθῆναι περὶ ἡμᾶς. Εἰ μὲν οὖν πρότερος αὐτὸς ἀποστῶ τοῦ ζῆν, ἐπὶ σοὶ τὴν ἀρχὴν κεῖσθαι πᾶσαν, ὥσθ' ἃ σοι δοκεῖ συμφέρειν, ποιεῖν. Εἰ δ' ἄρα σύ γε πρὸς τὰς αἰωνίους μετακληθήσῃ μονὰς, ἐμοὶ πάλιν τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων καταλειφθῆναι. Ταῦτα μὲν οὖν ὅποι τῷ Θεῷ φίλον, ἀγέσθω. Νυνὶ δὲ ἀνάγκης τε καὶ αἰδοῦς μεριζομένης, ἴσχυσεν ἡ C ἀνάγκη, καί τι τῶν μὴ προσηκόντων καὶ ἀπαιδούντων καὶ λέγειν καὶ πράττειν βιαζομένη. Δέον γὰρ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πόλεις καὶ χρήματα καὶ ὁμοῦ πάντα σοι ἐγχειρίζειν, δυοῖν ἕνεκα αἰτιῶν ἑτέρως ἠναγκάσμεθα ποιεῖν. Ἓν μὲν, ὅτι τὴν μὲν ἐμὴν εἰς τὸ τά σοι φίλα πράττειν προαίρεσιν καὶ τὴν περὶ σὲ τιμήν τε καὶ αἰδῶ, Θεός τε οἶδεν ὁ τὰ κεκρυμμένα εἰδὼς, καὶ αὐτὸς τῶν πραγμάτων παρασχόντων ἐναργῆ τὴν ἀπόδειξιν ἐποιησάμην. Πέποιθα μὲν οὖν, ὡς καὶ αὐτὸς διατεθέσῃ τὸν ἴσον τρόπον περὶ ἐμὲ, καὶ τὴν πατρικὴν εὐμένειαν καὶ τὴν φυσικὴν στοργὴν ἄδολον ἐμοὶ τηρήσεις καὶ καθαράν. Οὔπω δὲ τὴν ἀπόδειξιν βεβαίαν τῶν πραγμάτων

Jacobi Pontani notæ.

(65) Necessario propter distinctionem diversis vocibus hic ista duo transferenda sunt, quorum utrumque latius significatum habere supra monuimus. Vere autem Eugenia Andronici majoris amitina fuit, si amitini sunt fratrum et sororum liberi. Michael enim Palæologus Andronici pater, idem matris Eugeniæ frater, quam, respicientes Andronicum juniorem, senioris nepotem, consobrinam vocemus licet, aliud enim magis proprium non suppeditat.

(66) Verba sunt Gregorii Nazianzeni in epita- D phio Basilii, ταῦτα μὲν οὖν ὅπῃ τῷ Θεῷ φίλον ἀγέσθω, cuilibet bono Christiano sæpius usurpanda. Ut et illa, ἐὰν Θεὸς θέλῃ, Θεοῦ θέλοντος, σὺν Θεῷ, et similia.

(67) Cur secus agere quam decuisset et voluisset compulsus sit, primam causam esse ait, quod avus erga se affectum paternum exuerit. Sed rem valde civiliter et eleganter proponit, ne avum verbo duriore offendat; et quod objici de se poterat, ei a principio occurrit, affirmans, sese partes filii boni non omisisse.

παρασχομένων, οὐδεὶς ἂν καταμέμψαιτο δειλίᾳ A κατεχόμενον. Δεύτερον δ', ὃ καὶ ἰσχυρότερον τοῦ προτέρου, ἐπειδὴ τοὺς σὺν ἐμοὶ πάντας, τοὺς μὲν ὑπὸ δειλίας, τοὺς δ' ὑπὸ κακοβουλίας, ἔστι δ' οὓς καὶ διὰ τὸ τοῖς κακοῖς χαίρειν, ἑώρων τὸν πόλεμον αἱρουμένους, εἰρήνης δὲ μὴ μέχρις ἄκρων ὤτων ἀνεχομένους, ἠναγκάσθην τι μικρὸν καὶ τοῦ ὄντος καλοῦ καὶ δικαίου παραλιπεῖν, ὡς ἂν ποιήσω πᾶσιν ἀνεκτὴν τὴν εἰρήνην. Ἔστι δὲ τοῦτο, τὸ ἐμὲ μὲν ἐκ Σηλυβρίας ἄχρι καὶ Χριστουπόλεως τῶν μεταξὺ χωρῶν τε καὶ πόλεων καὶ στρατιᾶς, ἔτι δὲ καὶ δημοσίων φόρων τὴν διοίκησιν ἔχειν· σὲ δὲ, βασιλεῦ, αὐτῆς τε τῆς Κωνσταντίνου μέχρι Σηλυβρίας, καὶ τῶν κατὰ τὴν ἕω τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων· ἔτι δὲ καὶ νήσων πασῶν, καὶ τῶν ἀπὸ Χριστουπόλεως Μακεδονικῶν τε καὶ ἑσπερίων ἐπαρχιῶν ἄχρις B Ἐπιδάμνου καὶ Δαλματίας τῶν ἄκρων ὅρων τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας. Ἐλπίζω δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος, ἐμέ τε αὐτὸν, καὶ ἃ δοκῶ νυνὶ σφετερίζεσθαι, ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν παραδώσειν ἀγαγὼν, ἐπειδὴ καὶ νῦν οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἀνάγκῃ συνωθούμενος, προῆγμαι ποιεῖν. Τοιαῦτα πρὸς τὸν βασιλέα βασιλεὺς ὁ νέος μηνύσας, ἀπέστειλε, καὶ ὅρκους ἐν δυσὶ βιβλίοις ἐγγεγραμμένους ἐξ ἑκατέρου πρὸς τὸν ἕτερον βασιλέα τὸν μερισμὸν περιέχοντας ὧν ἄρξουσι πόλεων καὶ τοῖς ὁμωμοσμένοις ἐμμενεῖν ἑκάτερον ἰσχυριζομένους, ὡς ἂν εἰ ἀρεστὰ δοκοίη ταῦτα κἀκείνῳ, τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τοὺς ὅρκους πιστοὺς ποιήσας, καὶ ὑπογραφαῖς τῆς οἰκείας χειρὸς ἐρυθραῖς, πέμψῃ πρὸς αὐτὸν αὖθις τὰ ἴσα κἀκείνου C δράσοντος. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ τῶν ἐκ τοῦ νέου βασιλέως τινὰ παρεῖναι τοὺς ἐγγράφους ὅρκους ἀποκομίζοντα, ὁ παρακοιμώμενος Ἀπόκαυχος ἀποστέλλεται παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ Συργιάννου πρὸς τοῦτο πείσαντος. Τῆς μέντοι βασιλέως ἀνεψιᾶς πρὸς βασιλέα εἰς Βυζάντιον ἀφιγμένης, καὶ τούς τε λόγους τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰρήνην τὴν ἐφ' οἷς ἐγένετο ἀπαγγειλάσης, πρῶτα μὲν ἔκπληξις εἶχε τὸν βασιλέα, καὶ σχεδὸν ἠπίστει τοῖς λεγομένοις. Ἐπεὶ δὲ ἐπείθετο ἀληθῆ εἶναι, ἡδέως τε ἐδέξατο τὴν εἰρήνην, καὶ τῷ ἐγγόνῳ χάριτας ὡμολόγει πολλάς· συναγαγὼν δ' ἐν βασιλείοις εὐθὺς τοὺς ἐν τῇ Κωνσταντίνου εὑρεθέντας ἀρχιερέας, τούς τε ὅρκους ἐπετέλει, καὶ τὸν πρότερον ἐκφωνηθέντα κατὰ τοῦ νέου βασιλέως καὶ τῶν συνόντων διέλυεν D ἀφορισμὸν, βασιλέα πάλιν τὸν ἔγγονον κελεύσας καὶ

meo alios timore quodam, alios perversitate, alios, quod alienis incommodis gaudeant, bello se credere animadverti (pacis vero mentionem auribus aversari), ut omnibus eam facerem tolerabilem, ab justo et honesto paululum declinare necesse habui. Est autem hoc, ut ego a Selybria usque Christopolin (68) locorum interjacentium, oppidorum, militarium copiarum, vectigalium administrationem obtineam : tu a Constantinopoli omnia usque Selybriam, et urbes Orientis, quæ quidem Romanis parent : præterea insulas omnes, et a Christopoli Macedonicas atque occidentales provincias usque Epidamnum (69), et Dalmatiam (quæ sunt Romani imperii metæ ultimæ) possideas. In spe sum, me aliquando et memetipsum, et quæ nunc mihi vindicare videor, in arbitrium potestatemque tuam contraditurum : quandoquidem et istuc jam haud consulto et cogitato, sed necessitati cedens facio. Hujuscemodi responsum junior seniori imperatori misit, simulque libellos duos, in quibus inscripta juramenta, et urbes, quas alter alteri per partitionem attribueret continentia, et utrumque jurata præstiturum affirmantia : ut si eadem illi probarentur, adhibitis sacris Evangeliis, et miniata manus suæ subscriptione fide sacramento conciliata, sibi eosdem idem facturo remitteret. Cæterum quia de amicis junioris imperatoris oportebat esse, qui conscripta juramenta deportaret, suasu Syrgiannis a magno domestico cubiculi sacri præpositus Apocauchus (70) 74 deligitur. Ubi Byzantium reversa Palæologina imperatori dicta nepotis, et pacem cum conditionibus admissam exposuit, ille primum sic obstupuit, ut quæ dicebantur vix crederet. Tamen ut fidem adjunxit, libenter pacem accepit, et nepoti gratias non vulgares habuit, statimque episcopis, qui Constantinopoli tum inveniebantur, in palatium accitis, jusjurandum dedit; et nuper in nepotem, ejusque factionem pronuntiatam devotionis sententiam retractans, rursus imperatorem et esse et nominari jussit. Eamdem porro amitinam iterum ad illum, ejus adjurandi missurus, dolens, non aliquem honestiore loco natum, sed Apocauchum ad juramentum deferendum venisse, sic eam compellat : Quod nepos meus adeo me veneratur et colit, meaque causa tam est sollicitus,

Jacobi Pontani notæ.

(68) De hac conditione, seu pactione Gregoras ita libro octavo : *Tandem inter eos convenit, ut junior imperator Thraciam, quæ a Christopoli usque ad Rhegium, et Constantinopolis suburbana pertinet, pro auctoritate obtineret, simulque ea prædia, quæ suæ factioni assignasset in Macedonia, quorum multa erant, quæ singulis multa millia quotannis penderent : senior vero tum Constantinopolin, tum urbes et provincias omnes Macedonicas ultra Christopolin sitas.*

(69) Epidamnus, seu Epidamnum, alias Dyrrachium, urbs Macedoniæ versus mare Adrianum, quæ Ciceronem exsulem excepit, eumque officiose humaniterque totis sexdecim mensibus tractavit. Stephanus de urbibus docet duas esse Epidamnos, alteram in Illyrico, alteram in sinu Ionio. Vocatum porro Dyrrachium a Romanis, qui nomen ominosum et quasi a damno deductum vitarent. Sic oppidum et coloniam suam Beneventum, bene ominandi causa, nominarunt, cum antea a Græcis Maleventum diceretur. Sed Dyrrhachus Herculis ex filia nepos, quod portum urbi adjecerat, jam antea ab se Dyrrhachium appellarat.

(70) Qui ergo senex paulo infra queritur, hominem infimum ad se missum? Respicit ibi ad originem et natales Apocauchi, qui fuerunt obscuri et ignobiles, ut docetur initio libri hujus cap. 4.

multa ei vicissim bona, non in hac tantum, verum etiam in illa immortali vita a Deo comprecor. Adhæc moderatum ejus ingenium probosque mores, atque in omni honestate progressus admiror; quod juvenis, et imperator, multoque adversariis superior; unde probabile fiebat, subnixe ambulaturum, arrogantiaque tumidum, aut ingratum in nos futurum, aut certe, quæ nos petebamus evulgatis, deinde quæ ipsi collibuissent largiturum, ut sibi plauderetur ab omnibus; nihil horum perpetravit, sed petitionem meam uni magno domestico aperiens, prudenterque ac modeste admodum respondens, duplicem nobis gratiam persolvit, non solum quod Romano imperio jam toto in eum inclinante, partem retinet, reliquum omne nobis cedit; verum etiam, quod rebus nostris tam vehementer laborantibus, nullo fastu insolescit. Ex quo penitus ita sentio, nunquam ei venisse in mentem, vel particulam despicientiæ nostri præ se ferre, sed reverentiam ac pietatem antiquam erga nos custodire. Illud tamen maxime cruciat animum, quod cum apud se plures et probos et sanguinis necessitudine conjunctos haberet, per quos juramentum a nobis reciperet, horum nullum, sed Apocauchum, obscurum ex obscuris natum misit, qui nuperrime exactionum coactoribus scriptum faciebat. Quanquam quasi quiddam singulare dicerem, quod absurdius est omisi. Idem enim Apocauchus cum multis me promissis circumduxisset, mea auctoritate rei salariæ præfectus est. Deinde promissa posthabens, cum simul omnes e sale **75** reditus devorasset, et ego idcirco de multis pauca requirerem, occasione usus, ad nepotem meum profugit. Quis igitur hunc hominem tantopere ab illo honoratum cernens, ut in negotiis, etiam nobilissimis hominibus deferendis, ejus opera utatur, non id de industria a nepote ad dolorem mihi inurendum fraudulenter esse comparatum existimet? Et ut istuc hac mente non fecerit, multi tamen hac mente factum cogitabunt. Respondente Palæologina, non sibi videri Apocauchum a nepote contemptus gratia legatum, quandoquidem ejus tot erga ipsum antea reverentiæ, et ingenui timoris documenta exstent; imperator protosecretarium Bardalen et Callierenitem cum ea ad nepotem mittit. Qui ubi senis super Apocaucho sermonem audivit, Procul a me sit ista insania, inquit, ut vel parvum vel magnum quidpiam ad molestiam contemptumve domini mei et imperatoris designem: in quem scientem peccare, magna omnino culpa tenetur, me judice, etiamsi peccatum non magnum fuerit (71). Apocauchus non ut legatus, neque ut pacis confirmator (hæc

A εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. Μέλλων δ' αὖθις τὴν αὐτὴν ἀνεψιὰν αὐτοῦ πρὸς βασιλέα τὸν νέον πέμπειν ὡς τοὺς παρ' ἐκείνου ληψομένην ὅρκους, ἀνιώμενος ὅτι μὴ τῶν εὖ γεγονότων τις, ἀλλ' Ἀπόκαυχος ἐπὶ τὸ τοὺς ὅρκους παραλαβεῖν ἀπέσταλτο, ἔφη πρὸς αὐτήν· Τῆς μὲν εἰς ἐμὲ αἰδοῦς καὶ προμηθείας τε καὶ τιμῆς, πολλῶν ἀμοιβὰς ἀγαθῶν εὔχομαι τῷ βασιλεῖ καὶ ἐμῷ ἐγγόνῳ παρὰ Θεοῦ, οὐ μόνον κατὰ τὸν τῇδε βίον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν ἀτελεύτητον. Ἔτι δέ μοι καὶ θαυμάζειν ἔπεισι τό τε μέτριον αὐτῷ τοῦ ἤθους, καὶ τὴν εὐθύτητα τοῦ τρόπου, καὶ τὸ πρὸς τὰ καλὰ βεβηκὸς, ὅτι νέος ὢν καὶ βασιλεὺς, καὶ παρὰ πολὺ τῶν ἀντιπάλων κεκρατηκὼς ἐξ ὧν εἰκὸς ἦν πρὸς φιλοτιμίαν ἐπαρθῆναι καὶ φυσηθῆναι, καὶ ἀγνωμονῆσαι περὶ ἡμᾶς, ἢ τόγε δεύτερον, ἅπερ ἠτούμεθα B αὐτοὶ ποιήσαντα φανερὰ, εἶτα ἅπερ ἤθελεν αὐτὸς χαρίσασθαι, ἵνα θαυμάζοιτο παρὰ πάντων. Ὁ δ' ἐποίησε τοιοῦτον οὐδέν· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐμοὺς λόγους διετήρησεν ἐν ἀδήλῳ, οὐδενὸς ἐγνωκότος ἑτέρου πλὴν τοῦ μεγάλου δομεστίκου μόνου· αὐτὸς δὲ τοὺς λόγους συνετῶς ἄγαν καὶ κοσμίως οἰκονομήσας, διπλῆν ἡμῖν κατέθετο τὴν χάριν, οὐ μόνον τῷ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας πάσης ἤδη πρὸς αὐτὸν κλινούσης μέρος μέν τι παρακατασχεῖν, τῆς λοιπῆς δ' ἁπάσης ἡμῖν παραχωρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τῷ μηδ' οὕτως εἰς στενὸν κομιδῇ τὰ ἡμέτερα ἐληλακότα ἐκπομπεῦσαι θελῆσαι. Ἐξ ὧν ἐμὲ πεπεῖσθαι σαφῶς συμβαίνει, ὡς οὐδ' ἴχνος καταφρονήσεως ἐπὶ νοῦν ἦλθεν αὐτῷ ἐνδείξασθαι εἰς ἐμὲ, ἀλλὰ τὴν προτέραν αἰδῶ C καὶ εὐλάβειαν ἀποσώζει. Ἐκεῖνο δὲ οὐχ ἥκιστα λυπεῖ, ὅτι μὴ πρὸς τὴν παράληψιν τῶν ὅρκων, πολλῶν τε καὶ ἀγαθῶν καὶ τῶν καθ' αἷμα προσηκόντων αὐτῷ συνόντων, τούτων μὲν ἀπέσταλκεν οὐδένα, τὸν δὲ Ἀπόκαυχον, ἄσημον μὲν ὄντα καὶ ἐξ ἀσήμων, καὶ οὔπω χθὲς καὶ πρώην τοῖς τῶν δημοσίων φόρων πράκταις ὑπογραμματεύοντα. Καίτοι τὸ δεινότερον ἀφεῖλον, ὡς δή τι θαυμαστὸν λέγων. Ὁ γὰρ αὐτὸς ἐμὲ πολλαῖς ὑποσχέσεσιν ἐξαπατήσας, τῶν δημοσίων ἁλῶν ἔφορος ἀπεδείχθη. Εἶτα τῶν μὲν ὑποσχέσεων ἐκπεπλήρωκεν οὐδέν· ὁμοῦ δὲ πᾶσαν τὴν ἐκ τῶν ἁλῶν πρόσοδον καταφαγὼν, καὶ διὰ τοῦτ' ἐκ πολλῶν ὀλίγα ζητοῦντος ἐμοῦ λαβεῖν, τῷ καιρῷ χρησάμενος, πρὸς τὸν ἐμὸν ἔγγονον ᾤχετο ἀποδράς. Τίς οὖν τοῦτον ἰδὼν οὕτω τιμώμενον παρ' αὐτῷ, D ὥστε καὶ ἐπὶ τοῖς, τοῖς εὐγενεστάτοις προσήκουσιν, ἔργοις αὐτῷ χρῆσθαι, οὐκ ἂν ἐξεπίτηδες νομίσαι εἰς ἀνίαν ἐμοὶ παρὰ βασιλέως τοῦ ἐγγόνου συνεσκευάσθαι; Εἰ γὰρ καὶ τῷ ὄντι μὴ παρ' ἐκείνου τοιαύτη πέπρακται γνώμῃ, ἀλλ' οἱ πολλοὶ οὕτω γε νομιοῦσιν. Ἀποκριναμένης δὲ καὶ αὐτῆς, Οὐδ' ἂν αὐτῇ δοκεῖν καταφρονητικῶς παρὰ βασιλέως τοῦ νέου τὸν Ἀπόκαυχον ἀπεστάλθαι, πολλὰς τῆς εἰς σὲ, βασιλεῦ, αἰδοῦς τε καὶ εὐλαβείας δεδωκότος τὰς ἀποδείξεις·

Jacobi Pontani notæ.

(71) Num paradoxon illud Stoicorum insinuat, ὅτι ἴσα τὰ ἁμαρτήματα, *omnia peccata esse æqualia?* de quo Cicero, ut de aliis disseruit: *Parva, inquis, res est; atqui magna culpa. Nec enim peccata rerum eventu, sed vitiis hominum metienda sunt*, etc. Verum ita loquitur, ut quantum veneretur avum, intelligatur. Quos enim multum reveremur, aut diligimus, aut saltem multum revereri ac diligere debemus, eos etiam parum offensos, quasi indignis modis violatos dolemus, atque irascimur. Nec id immerito.

ὁ βασιλεὺς τόν τε πρωτασηκρῆτις Βαρδαλὴν καὶ τὸν A Καλλικρηνίτην ἅμα σὺν αὐτῇ πρὸς τὸν ἔγγονον ἀποστέλλει. Ἀφικομένων δὲ πρὸς αὐτὸν, πρὸς μὲν τοὺς περὶ τοῦ Ἀποκαύχου λόγους ὡς ἐπύθετο τοῦ βασιλέως, Μὴ οὕτω μανείην, ὁ νέος εἴρηκε βασιλεὺς, ὡς ἢ μικρὸν ἢ μέγα ἐπὶ λύπῃ ἢ καταφρονήσει τοῦ ἐμοῦ ποιῆσαι κυρίου καὶ βασιλέως. Τὸ γὰρ ὅλως πρὸς αὐτὸν ἁμαρτεῖν ἑκόντα, τῆς ἴσης ἄξιόν ἐστιν αἰτίας παρ' ἐμοὶ κριτῇ, ἄν τε μεῖζον ἄν τ' ἔλαττον ἁμάρτημα ᾖ. Ἀπόκαυχος δὲ οὐχ ὡς πρέσβις, οὐδὲ τῆς εἰρήνης βεβαιωτής, (ταῦτα γὰρ τῇ ἐμῇ θείᾳ προσῆκεν), ἀλλ' ὡς γραμματοκομιστὴς ἀπεστάλη μόνον. Ἴσμεν δ' ὅτι καὶ μεγάλων ἕνεκα καὶ ἀναγκαιοτάτων πέμποντές τινι γράμματα, καὶ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν οἰκετῶν χρώμεθα πρὸς μετακομιδήν. Ὅμως εἰ καί τινα ἔχει μέμψιν, παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖν, οὐ παρ' ἐμοῦ, προσήκει τὸν βασιλέα (παρ' αὐτοῦ γὰρ ἀπέσταλτο), τοὺς ὅρκους δὲ βεβαιώσας καὶ τοῖς πρέσβεσιν ἐγχειρίσας χαίροντας ἐξαπέστειλεν.

enim cognatæ meæ officia erant), sed tantummodo ut tabellarius venit. Et constat, nos etiam de seriis maximeque necessariis ad alios scribentes, tabellariis uti solere famulorum abjectissimis. Nihilo minus si quid reprehensionis res habet, non a me, verum a magno domestico par est ut imperator rationem exigat (ab eo quippe missus fuerat). Post juramento confirmato et legatis tradito, lætantes dimisit.

CAPUT XXIV.

Junior imperator Adrianopolin reversus, eo uxorem vocat. Æstatem in lustrandis et ordinandis urbibus ponit. Syrgiannes ad senem perfidiose deficit. Eam defectionem nepos illi exprobrans, ad fidem porro colendam hortatur. Negat Syrgiannes objecta; sed litteris Byzantinis convincitur. Iterum de officio monetur. Pernegat, et Byzantium proficiscitur. Bellum recrudescit, nepos exercitum ad arma in adversarios exsuscitat. Mira omnium pugnandi cupiditas.

Αὐτὸς δὲ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν Ἰουνίου μηνὸς B ἱσταμένου ἀνέζευξεν εἰς Ἀδριανούπολιν· πέμψας δὲ εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εἰρήνην ἤγαγε πρὸς ἑαυτὸν, ἧς καὶ μετὰ τὴν πρὸς βασιλέα ἄφιξιν παιδίον ἄῤῥεν τεκούσης μετὰ μῆνας ὀκτὼ τὸ παιδίον ἐτεθνήκει. Ὁ βασιλεὺς δὲ τὰς ὑπ' αὐτὸν πόλεις περιϊὼν, καὶ τῶν αὐτῷ συνόντων τοὺς ἐπιφανεστέρους τιμαῖς τε καὶ δωρεαῖς, καὶ ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων ἐπιτροπαῖς, τοὺς δ' ἄλλους χρήμασι καὶ ἐτησίοις θεραπεύσας προσόδοις, διέτριψε τὸ θέρος. Ἤδη δὲ τοῦ θέρους τελευτῶντος, κατὰ τὰς ἀρχὰς μάλιστα τοῦ Αὐγούστου μηνὸς, οἱ πρὸς τῇ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως φίλοι δηλοῦσι διὰ γραμμάτων αὐτῷ, ὡς ὁ Συργιάννης συμβάσεις πρὸς τὸν σὸν πάππον θέμενος, ἀφίξεται πρὸς αὐτὸν ὅσον οὔπω. Βασιλεῖ δ' ἅμα καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὰ C γράμματα ἀναγνοῦσιν ἐδόκει λυσιτελεῖν πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἐν ἀποῤῥήτῳ τὰ μηνυθέντα τηρεῖν· πέμψαντας δὲ πυνθάνεσθαι παρὰ τῶν φίλων εἰ ὅλως ἀληθῆ τὰ περὶ Συργιάννη μηνυθέντα. Σχέτλιον γὰρ ᾤετο καὶ βαρὺ πρὶν ἀκριβῶς τἀληθὲς ἐκμαθεῖν πρᾶξαί τι τῶν οὐ δεόντων ἢ φθέγξασθαι. Πέμψας οὖν εὐθὺς ἐπυνθάνετο· οἱ δ' ἔφασαν πάνυ τε ἐξητακέναι καὶ σὺν ἀκριβείᾳ μαθεῖν ὡς μεγάλα βασιλεύς τε καὶ Συργιάννης ἀλλήλοις ἐπαγγειλάμενοι ἐποιήσαντο τὰς συνθήκας. Διὸ καὶ σφόδρα περιαλγήσαντες μεμηνυκέναι. Σοὶ δὲ μελήσει τὰ λυσιτελοῦντα D

Secundum Pentecosten, ineunte Junio, cum exercitu Adrianopolin regressus. Irenen uxorem Constantinopoli adducendam ad se curat. Illa post adventum suum prolem masculam parit, quæ post octo menses obiit. Imperator urbes suas invisens, et suorum nobiliores honoribus, muneribus, provinciarum oppidorumque præfecturis, alios pecuniis et annuis pensionibus sibi demerens, in his æstatem consumit: qua præcipiti, initio 76 Augusti mensis, qui erant Constantinopoli amici, per litteras eum docent, Syrgiannem avo fœderatum (72), brevi ad illum profecturum. Epistola perlecta, imperatori et magno domestico visum est faciendum, ut perscripta silentio in præsens tegerent, mitterent autem amicos illos percontatum, verane essent, quæ de Syrgianne significassent. Veritate enim nondum explorate cognita, agere aut loqui quod minus conveniret, grave et inhumanum judicabant. Illi responderunt diligenter se inquisivisse, liquidoque didicisse, imperatorem avum et Syrgiannem magna mutuum pollicitos fœdus pepigisse. Id se ex animo dolentes, significatum voluisse; videret quo pacto semet consilio et opera juvaret. His de Syrgianne intellectis, solum in secretum adducens nepos, sic ait: Renuntiatum est mihi, te societate pacta cum avo meo, ad ipsum transiturum. Tunc prior te in eamdem insinuaris,

Jacobi Pontani notæ.

(72) Quænam causa hunc Syrgiannem impulerit, ut ad seniorem imperatorem a juniore turpiter descisceret, narrat hunc in modum Gregoras: *Cæterum magnus dux Syrgiannes, rebus non ex sententia succedentibus (putabat enim se velut consortem imperii fore, et suo arbitratu moderaturum omnia, neque parvum, aut magnum quidquam se nesciente actum iri), cum præter omnem exspectationem cerneret, imperatoris animum Cantacuzeno magno domestico prorsus esse devinctum, dolore atque invidia æstuabat, ac mæstus secum meditabatur, quomodo ulcisceretur imperatorem, qui eorum, quæ verbis antea promisisset, nunc reipsa nullius meminisset, sed contraria potius omnia faceret; quippe a quo ut unus e multis despiceretur, nec ulli consultationi adhiberetur. Decrevit igitur se ad veterem imperatorem conferre, ac brevi tempore omnia consilia, res omnes novitii evertere. Neque enim quidquam ad Deum referebat; sed quo ipse inclinasset, eodem etiam negotia omnia necessario inclinatura putabat.* Pergit deinde docere, quam et seni imperatori, et populo Byzantino grata et jucunda illa transitio acciderit. Periit autem misere, ut suo loco dicetur.

sperans majus aliquid inventurum, an ab eo multis pollicitationibus in fraudem illectus sis, haud satis scio. Si vana sunt quæ audivi, et qui nuntiarunt merito accusari debent et ego minime laudandus sum, qui sycophantis fidem commodaverim (73). Si, ut dicebam, aut plus te consecuturum arbitratus, aut indidem persuasus huc devenisti, et his cogitationibus monitu meo excussis, fidem mihi amoremque pristinum sinceriter ac puriter præstare volueris, æque ut ante benevolum me et amicum tibi faxo experiare : nec præterita, perinde ac si nulla fuissent, reputabo, quandoquidem præter meas magnique domestici nullius aures tetigerunt. Si vero ut iniquum et nequam me fugis, mecumque vivere ac versari intolerandum putas : sed ab avo divina quædam bona te adepturum credens, ad illum te adjungere deliberatissimum habes, doleo ista discessione tua, cum me amico et familiari privatum videam, vim tamen non intentabo, neque invitum retinebo : quando neque a principio vel lege bellica, vel alia quadam violentia, ut mihi servires, te compuli : verum ultro me secutus, mihi adhærescere, mecum caput objectare periculis, meaque causa quidvis facturum passurumque promisisti, idque re ipsa etiam præclare demonstrasti (74). Verumtamen nec ego ingratus meritorumque immemor fui. Nam cum Deus ardenti voluntati meæ in amicos etiam facultatem tribuisset, cum alios, tum te quoque, ut decebat, donis honoribusque ob laborem ac studium erga me tuum remuneratus sum.

77 Et quoniam volens ac libens mecum te conjunxisti, turpe est clanculum, ac non potius aperte valedicentem recedere. Neque tamen avum meum bello accinctum, te ad vexandas fortunas meas asciscere, sed pacem ac fœdus inviolatum servare, et te subesse sibi sine dolo malo velle opinor. Quanquam et hoc mirari satis nequeo, cum factis ipsis benevolæ mentis et obedientiæ significationes ita luculentas dederim, qui tandem ille (quod nunquam veritus essem) nullo indicio mihi se amicum ostendat. Quod si forte armis mecum decertare apud animum proposuit, nos Deo cordi erimus. Recordare verborum tuorum, cum Byzantii de statu rerum consultaremus. Cum enim tu et protostrator super avo, quæ meministi, elocuti essetis (75), me longe aliud sentiente, tu hunc animum meum suspiciens, fidere Deo te di-

A καὶ βουλεύεσθαι καὶ πράττειν σαυτῷ. Τοιαῦτα περὶ Συργιάννη πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, κατ' ἰδίαν μόνον παραλαβὼν, Ἠχηκόειν, ἔφη πρὸς αὐτὸν, περὶ σοῦ ὡς συμβάσεις θέμενος πρὸς τὸν ἐμὸν πάππον καὶ βασιλέα μέλλεις μεθίστασθαι πρὸς αὐτόν· εἴτε δὲ αὐτὸς τοὺς λόγους ἐποιήσω πρῶτος, ἐλπίσας τι πλεῖον εὑρήσειν, εἴτ' ἐκεῖθεν πολλαῖς ὑποσχέσεσιν ἀπατηθεὶς ἐπείσθης, εἰδέναι σαφῶς οὐκ ἔχω. Εἰ μὲν οὖν οὐκ ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, αὐτοί τε οἱ εἰπόντες δίκαιοι κατηγορεῖσθαι, ἐγώ τε ἄξιος οὐκ ἐπαίνου τοῖς συκοφάνταις πιστεύσας· εἰ δ', ὅπερ ἔφην, ἢ αὐτός τι πλεονεκτήσειν ἐλπίσας, ἢ ἐκεῖθεν πεισθεὶς ὑπήχθης πρὸς τοῦτο, εἰ μὲν ἐθελήσεις τῶν τοιούτων ἀποστῆναι λογισμῶν, ἐμοὶ βουλευομένῳ πεισθεὶς, καὶ τὴν εἰς ἐμὲ πίστιν καὶ φιλίαν ὥσπερ καὶ πρότερον B ἄδολον καὶ καθαρὰν τηρεῖν, τῆς αὐτῆς ἧς περ καὶ πρότερον ἀπολαύσεις παρ' ἐμοὶ καὶ φιλίας καὶ εὐμενείας, οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογιζομένῳ, ὥσπερ οὐδ' ἂν εἰ μὴ τὴν ἀρχὴν ἐγεγόνει. Ἐπεὶ οὐδ' ἑτέρῳ τινὶ πλὴν ἐμοὶ καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ μόνῳ τὰ τοιαῦτα ἦλθεν εἰς ἀκοάς. Εἰ δ' ὡς ἀγνώμονά τινα καὶ πονηρὸν ἐμὲ ἀποτρέπῃ, καὶ τὸ συνεῖναι καὶ συνδιατρίβειν οὐκ ἀνεκτὸν ἡγῇ, ἀλλ' ὑπερφυῆ τινα καὶ μεγάλα παρὰ τοῦ ἐμοῦ πάππου καὶ βασιλέως οἰόμενος εὑρήσειν, ὅλῃ προθέσει προσχωρῆσαι αὐτῷ προείλου, ἀνιῶμαι μὲν ἐπὶ τῇ διαστάσει τῇ σῇ, φίλου καὶ συνήθους ἀποστερούμενος· βίαν δὲ οὐκ ἐπάξω, οὐδ' ἄκοντα κατασχεῖν ἐθελήσω· ἐπεὶ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὔτε πολέμου νόμῳ, οὔτ' ἄλλῃ τινὶ βίᾳ C πρὸς τὸ ἐμοὶ δουλεύειν ὑπηγαγόμην, ἀλλ' ἑκόντι προσεχώρησας αὐτὸς, ἑλόμενος ἐμοὶ συνεῖναι καὶ συγκινδυνεύειν, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ ὑφίστασθαι καὶ πράττειν ἐπαγγειλάμενος, ὃ δὴ καὶ καλῶς ποιῶν, ἀληθὲς ἀπέφηνας ἐπὶ τῶν ἔργων. Οὐ μὴν οὐδ' αὐτὸς ἀχάριστος οὐδ' ἀμνήμων ἐφάνην τῶν ἀγαθῶν. Ἀλλὰ Θεοῦ τῇ περὶ τοὺς φίλους προθυμίᾳ καὶ δύναμιν παρασχομένου, τούς τε ἄλλους καὶ σὲ, ὥσπερ ἔδει, τιμαῖς τε καὶ δωρεαῖς ἀξίαις τῶν πόνων ἠμειψάμην καὶ τῆς προθυμίας τῆς εἰς ἐμέ. Ἐπεὶ οὖν ἑκόντι προσῆλθες, οὐκ ἀγαθὸν λαθραίως ἀναχωρεῖν, ἀλλ' εἰς φανερὸν συνταξάμενον ἀπιέναι. Οἴομαι μὲν οὖν οὐδὲ τὸν ἐμὸν πάππον καὶ βασιλέα πρὸς πόλεμον ἑτοιμαζόμενον, ἐπὶ κακώσει τῶν ἐμῶν πραγμάτων σε προσλαμβά- D νεσθαι βούλεσθαι, ἀλλὰ τὴν μὴν εἰς ἐμὲ εἰρήνην καὶ τὰς σπονδὰς ὑγιαινούσας τηρεῖν· ἐφίεσθαι δ' ἁπλῶς οὕτω καὶ σὲ τηρεῖν ὑπ' αὐτόν. Καίτοι μοι καὶ τοῦτο λίαν ἔπεισι θαυμάζειν ὅπως αὐτῶν τῶν

Jacobi Pontani notæ.

(73) Olim σῦκα *ficus* ex Attica tanquam fructum rarum, et ideo carum, exportare non licebat. Qui exportantes curiosius et inquirerent, et indicarent, eos συκοφάντας nominabant. Postea hoc vocabulum ad eos translatum est, qui amarent accusare alios, seu qui quacunque de causa, etiam levi, aliorum nomina deferrent. Ad calumniatores denique, qua voce Andronici minoris et Cantacuzeni criminatores, illius apud avum, hujus apud Annam Augustam creberrime in his libris appellantur

(74) Quod Græce interponitur, καλῶς ποιῶν (quodque aliter etiam, εὖ ποιήσας dicitur) expressi adverbio *præclare;* quandoquidem aliud ista non sunt, quam sermo, proinde eventum, vel factum aliquod approbantis, ac proinde his modis, *et merito, et recte, ac bene quidem*, similibusque commode transferuntur.

(75) Protostrator imperatorem senem in carcerem trudendum, Syrgiannes occidendum suadebat capite nono. Ab utroque consilio abhorruit junior Andronicus, cum Cantacuzeno faciens, cujus sententia ad fugam duntaxat pertinebat.

πραγμάτων τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἐμοῦ καὶ εὐπειθείας ἐναργεῖς παρασχομένων τὰς ἀποδείξεις, ὅδε, ὅπερ οὐκ ἄν ποτε ἤλπισα, οὐ φιλοῦντος ἔργον οὐδὲν ἐνδείκνυται εἰς ἐμέ. Εἰ δ' ἄρα καὶ πολεμεῖν ἐμοὶ προῄρηται, Θεῷ μὲν μελήσει περὶ ἡμῶν. Ἀναμιμνήσκω δέ σε καὶ ὧν αὐτὸς ἐφθέγξω λόγων ἡμῶν περὶ τοῦ τί δεῖ πράττειν ἐν Βυζαντίῳ βουλευομένων. Σοῦ γὰρ καὶ πρωτοστράτορος περὶ τοῦ βασιλέως ὅσα καὶ αὐτὸς οἶσθα εἰπόντων, ἐμοῦ δὲ τἀναντία βουλευσαμένου, θαυμάσας αὐτὸς, Πέποιθα σαφῶς, ἔφης, ἐπὶ Θεῷ, ὡς σοῦ τοῦτον τὸν τρόπον περὶ τὸν πάππον καὶ βασιλέα διακειμένου, αὐτὸς ὁ Θεὸς πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμᾶς δὲ ἀμερίμνους ποιήσει. Σκέψαι τοίνυν ὃ μέλλεις δρᾷν. Σοὶ γὰρ ὁ λόγος εἴρηται οὑτοσί. Τοιαῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, ἐνίστατο μὲν ὁ Συργιάννης σεσυκοφαντῆσθαι φάσκων, καὶ ὧν κατηγόρηται μηδὲν ἀληθὲς εἶναι, τῷ δὲ μὴ βεβαίας παρέχεσθαι μηδ' ἐναργεῖς τὰς ἀποδείξεις ὑπὲρ ὧν κατηγορεῖτο, ὑποψίαν οὐ μικρὰν τῷ στοχάζεσθαι τὰ πράγματα παρείχετο δυναμένῳ ἐκ τῶν λόγων, ὡς πονηρὰ σύνοιδεν ἑαυτῷ. Τοῦ μέντοι βασιλέως τοὺς αὐτοὺς λόγους πάλιν ἀναλαβόντος, καὶ θάρσους ἐμπλήσαντος ὡς οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον εὐμενῶς διακείσεται πρὸς αὐτὸν, ἀπῆλθεν. Ἐκ μέντοι Βυζαντίου παρὰ τῶν τοῦ νέου βασιλέως ἀγγελίαι ὁσημέραι ἀφικνοῦντο φίλων, τά τε περὶ Συργιάννην πείθουσαι ὡς εἴη ἀληθῆ, καὶ ὅτι βασιλεὺς ὁ πρεσβύτερος τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτύεται πάντα, ὡς ἅμα τῷ Συργιάννην ἀφικέσθαι ἀναῤῥαγησομένου. Ἄρτι δὲ τοῦ χειμῶνος ἀρχομένου, Ὀκτωβρίου μηνὸς πέμπτῃ ἱσταμένου, πάλιν ὁ βασιλεὺς ἰδιάζοντως ἔφη πρὸς Συργιάννην· Οὐκ οἴομαί σε ὧν πρὸ χρόνου μικροῦ πρὸς σὲ διειλέχθην ἐπιλελῆσθαι. Ἐκ τότε δ' ἄχρι καὶ νῦν ὁσημέραι μοι ἀγγέλλεται περὶ σοῦ ὡς ἀποστῆναι πρὸς τὸν ἐμὸν πάππον παρασκευάζῃ. Οὐ μὴν ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τὰ πρὸς πόλεμον ἐξαρτύεται, ὡς ἅμα τῷ σὲ παραγενέσθαι πρὸς ἐμὲ πολεμήσων. Ὅσοι δ' ἐπιτηδείως ἔχουσιν ἐμοὶ, καὶ εἶρξαί σε παραινοῦσιν, ὡς ἅμα τῷ σὲ εἰρχθῆναι καὶ τοῦ πολέμου παυσομένου. Ἐγὼ δ' ἃ πρότερον εἰρήκειν, καὶ αὖθις ἐρῶ, ὡς εἰ μὲν τοῖς ἐμοῖς λόγοις πεισθεὶς, τοῦ τοιαῦτα καὶ βουλεύεσθαι καὶ δρᾷν ἀποστῇς, καλῶς ἂν ἔχοι· εἰ δ' ἀδυνάτως ἔχεις μεταβουλεύσασθαι, ἃ βούλει πράττε· ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον οὐκ εἶρξαί σε προθυμοῦμαι, καίτοι πάνυ ῥᾳδίως ἔχων, ὡς καὶ αὐτὸς φαίης ἄν, ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἀρχῆς παραλύσω. Τούτου δ' ἕνεκα σοὶ ταῦτα προλέγω, ὡς ἂν εἰδείης ἀπελθὼν, ὡς οὐ λαθὼν, ἀλλὰ φωραθεὶς ἃ προείλου παρώφθης δρᾷν. Ἐπὶ τούτοις ὁ Συργιάννης συκοφαντεῖσθαι πάλιν ἰσχυρισάμενος, καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἑαυτῷ συνειδέναι, τοῦ βασιλέως ἐπιτρέψαντος, πρὸς ἃς ἐπετρόπευε τῆς Θρᾴκης πόλεις ἀπῆλθε. Δύο δ' ἐξ αὐτῶν τὸν Ἄπρων καὶ τὴν Γαρέλλαν φρουραῖς κατασχὼν, καὶ τ' ἄλλα ἀσφαλισάμενος ὥστ' ἔχειν πρὸς πολιορκίαν ἀντέχειν, ἀπέστη πρὸς τὸν πρεσβύτερον βασιλέα Νοεμβρίου μηνός. Ἅμα δὲ τῷ τοῦτον ἐπιβῆναι Βυζαντίου, καὶ ὁ τῶν βασιλέων πόλεμος φανερῶς αὖθις ἀνεῤῥιπίζετο. Ὁ νέος γὰρ βασιλεὺς τὴν ὑποτεταγμένην αὐτῷ στρατιὰν ἅπασαν

A cebas, qui me tam clementer in avum affecto, pro nobis pugnaturus, nosque omni cura et sollicitudine liberaturus esset. Quare quid agas dispice, tua quippe causa hæc dicta sunt. Simul finem loquendi dedit imperator, Syrgiannes adversari, ac se per calumniam delatum, totamque accusationem esse commentitiam affirmare. Attamen quod asseverationis hujus neque solidas, neque claras probationes adducebat, cum conscientiæ labem in animo habere, bonus rerum æstimator non leviter suspicari poterat. Ast imperatore eadem iterante, ac spem maximam injiciente, non minus quam antehac sibi charum fore, e conspectu abiit. Byzantio autem quotidiani ab amicis

B veniebant nuntii, Syrgiannem proditorem esse, et quamprimum ille adfuisset, avum in bellum, quod omnimodis jam parasset, erupturum. Hieme appetente, ante diem tertium Nonas Octobres Syrgiannem junior imperator separatim denuo sic est affatus: In memoria tibi esse autumo, quæ nuper tecum egi Ex eo usque hodie in dies singulos mihi nuntiatur, te defectionem ad avum parturire: nec id tantum, sed ipsum præterea bellum instruere, quo me simul ac tu veneris, lacessat. Quotquot vero mihi bene cupiunt, ut te coerceam hortantur: sic enim bellum quieturum; at tu quæ antea ex me audivisti, iterum audies. Si, inquam, monitis meis obtemperans, ab his meditandis et agendis abstinueris, bene certe: sin aliam men-

C tem induere non est ut possis, fac quæ libido fert; ego enim non modo coercere et comprimere te non aveo, tametsi parvo id negotio queam, ut tute confitebere, sed neque præfecturam **78** tibi adimo; ut intelligas non me inscio, sed potius negligente, ea te egisse, quæ tibi ante deliberata sunt. Hic Syrgiannes rursum falso in se tantum crimen conferri, ac nullius esse sibi conscium affirmans, libente imperatore, ad urbes Thraciæ, quarum præfectum agebat, discessit, ac duas, Apros videlicet et Garellam, præsidiis impositis, cæteroque apparatu ita communiens, ut obsidionem tolerare valerent, mense Novembri Byzantium venit, moxque bellum inter imperatores de integro et ma-

D nifesto ardere cœpit. Junior enim brevi copiis suis in unum coactis, sic ad eas concionatus est: Pacis honestas et utilitas non iis tantum qui reguntur, sed rectoribus etiam ipsis: sicuti et belli calamitates vobis quoque omnibus notæ sunt. Ego vero quæ privatim possideo, eorum omnium jacturam, pacis retinendæ gratia haud recusem. Postquam autem avus meus (quod nunquam credidissem), spreto fœdere, nullam nobis hujus perfidiæ causam sive ansam præbentibus, ad apertum bellum prosiluit, et nos invito necessitateque adacti ad arma imus, et omnibus potius suffragiis pacem eligimus, nihil restat aliud quam ut Deo teste jurisjurandi invocato, perjuros invadamus, provideamusque, quomodo non magis ipsis malum demus, quam ut ne ipsi malum aliquod accipiamus.

Nam eo usque procrastinare, dum in loca nostra irruant, quasi tum demum vim propulsaturi, id parum abesse non dico ab ignavia, sed etiam ab insipientia videatur. Spe bona sum, Deum ipsum, per quem conceptum sacramentum sancte colimus, adfuturum, ac pro nobis depugnaturum. Dixit; et velut uno ore totus exercitus: Gratias agimus, exclamat, Deo universorum imperatori, cum non injusto et avaro militamus domino, sed ei, qui quæ omnes jure illum tenere fateantur, propter pacem civilem pro nihilo putet (76). Porro justus Deus, et qui justitias dilexit, ut Vates ait [1], neque te injustitiæ obsistentem, neque nos pro justitia bellantes despiciet. Itaque nobis omnibus pro te, si fieri possit, etiam sæpius mori non recusaturis, ne cunctemur diutius, neu tempus eximamus, B sed Deo nixi, rem aggrediamur. Imperator de tam benevolis animis et incitatis studiis, ut decebat, gratias egit, concionemque dimisit: ac seorsum cum magno domestico et protostratore collata sententia, cum et ipsis oratio militum placuisset, nihilque desiderari videretur, eam confirmarunt. **79** Die sequenti protostrator Adrianopolin petiit, Annam filiam cum Manuele Asane, fratre uxoris magni domestici nuptiis conjuncturus.

A ἐν βραχεῖ συναθροίσας, τοιοῖσδε πρὸς αὐτοὺς ἐχρήσατο λόγοις· Τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν καὶ λυσιτελὲς οὐ μόνον τοῖς ἀρχομένοις ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ὥσπερ αὖ πάλιν τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακά, καὶ ὑμῖν μὲν πᾶσι καθέστηκε φανερά, ἐγὼ δὲ τῶν ἐμοὶ προσόντων ἰδίᾳ πάντων ἐτιμησάμην ἂν ὥστε μὴ λυθῆναι τὴν εἰρήνην· ἐπεὶ δ' ὁ ἐμὸς πάππος καὶ βασιλεὺς (ὅπερ οὐδ' ἂν ποτε ἐπείσθην πρὶν γενέσθαι) λύσας τὰς πρὸς ἡμᾶς σπονδὰς, πρὸς πόλεμον ἐχώρησε φανερῶς, οὐδεμίαν αἰτίαν ἢ λαβὴν ἡμῶν πρὸς τὸ λῦσαι ταύτας παρασχομένων, ἀλλὰ καὶ ἀκόντων νῦν ὑπ' ἀνάγκης πρὸς τὸν πόλεμον χωρούντων, καὶ ταῖς ψήφοις ἁπάσαις τὴν εἰρήνην αἱρουμένων, οὐδὲν εἶναί μοι τὸ λεῖπον δοκεῖ, ἢ Θεὸν τὸν ἐν ταῖς σπονδαῖς ὅρκιον ἐπικαλεσαμένους κατὰ τῶν ἀδικούντων χωρεῖν, οὐ μᾶλλον τοῦ αὐτοὺς κακοῦν, ἢ τοῦ μὴ αὐτοὶ κακῶς παθεῖν πρόνοιαν ποιουμένους. Τὸ γὰρ εἰς τὴν ἡμετέραν περιμένειν ἀμυνομένους ἐπιόντας, οὐκ ἀνανδρίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσυνεσίας οὐ πάνυ πόῤῥω δόξειεν ἄν. Ἐλπίζω δὲ οὐδὲ Θεὸν αὐτὸν, ὃν ἡμεῖς εὐορκοῦμεν, ἡμᾶς ἐγκαταλιπεῖν ἂν, ἀλλὰ συμπαρέσεσθαί τε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀμυνεῖσθαι. Τούτων οὕτως ὑπὸ βασιλέως εἰρημένων, ἡ στρατιὰ πάντες ὥσπερ ἀπὸ γλώττης μιᾶς, Χάριτας, ἔφησαν, ὁμολογοῦμεν τῷ Θεῷ πάντων καὶ βασιλεῖ, ὅτι οὐκ ἀδίκῳ τινὶ καὶ πλεονεκτικῷ τὸν τρόπον ἑπόμεθα δεσπότῃ· ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἃ πάντες ἂν αὐτῷ συμφαῖεν εἶναι δίκαια ὑπὲρ τῆς πρὸς ὁμοφύλους εἰρήνης προϊεμένῳ· δίκαιος δ' ὢν ὁ Θεὸς καὶ δικαιοσύνας ἠγαπηκὼς, ᾗ φησιν ὁ Προφήτης, οὔτε σε πρὸς τὴν ἀδικίαν ἀντικαθιστάμενον, οὔθ' ἡμᾶς ὑπὲρ τοῦ δικαίου περιόψεται στρατευομένους. Ἡμῶν τοίνυν ἁπάντων ὑπὲρ σοῦ κἂν ἐξῇ πολλάκις ἀποθανεῖν ἑτοίμων ὄντων, μηκέτι μέλλωμεν μηδ' ἀναβαλλώμεθα τὸν καιρόν· ἀλλ' ἐχώμεθα ἔργου Θεῷ θαῤῥοῦντες. Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τῆς εὐνοίας ἕνεκα καὶ τῆς προθυμίας τῆς εἰς αὐτὸν τὰ εἰκότα εὐχαριστήσας, τὸν μὴν κοινὸν διέλυσε σύλλογον· ἰδίᾳ δ' ἅμα δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ, καὶ πρωτοστράτορι βουλευσάμενοι περὶ τῶν αὐτῶν, ἐπεὶ καὶ αὐτοῖς ἐδόκει καλῶς ἔχειν τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδενὸς ἐνδεῖν ἔτι, ἐπεψηφίσαντο καὶ αὐτοί. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ὁ πρωτοστράτωρ πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ πόλιν ἐχώρει, Ἄνναν τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τῷ Ἀσάνῃ Μανουὴλ τῆς τοῦ μεγάλου δομεστίκου γαμετῆς ἀδελφῷ πρὸς γάμον συνάψων.

CAPUT XXV.

Imperator junior Theodoræ matri magni domestici feminæ prudentissimæ administratione urbium commendata, Byzantium movet. Nobiles, et duces exercitus, eodem non repugnante, epistolam ad seniorem mittunt, pacemque exposcunt. Tumultus in palatio.

Imperator, jussis militibus ad expeditionem se C parare, semet quoque ad eam comparabat, tum reliquis recte compositis, tum (77) in oppido Didymoticho, conjuge sua et Theodora Palæologina (78),

Βασιλεὺς δὲ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν παρασκευάζεσθαι παραγγείλας τὴν στρατιὰν, ἡτοιμάζετο καὶ αὐτός· τά τε ἄλλα δὲ εὖ θέμενος, καὶ ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ τήν τε γαμετὴν αὐτοῦ καὶ τὴν Παλαιολο-

[1] Psal. IX, 3.

Jacobi Pontani notæ.

(76) Vox ὁμόφυλοι in hac historia occurrit sæpissime, cui hæc subjecta vis, *ejusdem tribus, generis, gentis*. Indicare autem vult, Thracas, cum sint ὁμόφυλοι, non debere propter duos imperatores, quorum pars uni, pars alteri servit, mutuis armis concurrere. Verum quia ista circuitione, *cum ejusdem gentis hominibus* semper uti, incommodum, putidum ac fastidiosum foret, cum aliquo modo cives inter se sint, qui in eadem gente procreati sunt, frequenter ὁμοφύλους transferimus *cives*: et nonnunquam vocem Græcam retinemus. Auctor aliquoties etiam bellum hoc ἐμφύλιον *civile*, et συγγενικὸν *cognatum*, seu *cognatorum* vocat. Quia igitur civile quodammodo, non dubitavimus etiam interdum *intestinum* reddere. *Gentile* bellum interpretari non conceditur, quia in gente una, cujus plures familiæ bellum gestum significaretur.

(77) Mentio hujus oppidi, inter oppida Thraciæ per id tempus celeberrimi his libris frequentissima. A geminis muris, seu mœnibus nomen habet. Ad Hebrum flumen situm est. Turcis hodie dicitur mutilate *Dimotuc*: nec hisce temporibus ejus nomen obscurum est, præsertim propter elegantissimos urceolos, qui ab incolis elaborati, D cum alia in loca, tum etiam Constantinopolim deportantur. Solent enim ex eis tam ipse Turcarum sultanus, quam alii magnates aquam haurire. Leunclavius in *Pandecte historiæ Turcicæ*.

A γίναν Θεοδώραν, τὴν αὐτοῦ μὲν θείαν, μητέρα δὲ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀντὶ φρουρᾶς ἁπάσης καταλιπὼν (ἦν γὰρ δὴ καὶ πρὸς διοίκησιν ἔμπειρος πολιτικῶν πραγμάτων, καὶ φρονήσεως ἐῤῥωμενεστέρας ἢ κατὰ φύσιν γυναικείαν τυχοῦσα), καὶ πᾶσι τοῖς πόλεων ἄρχουσι καὶ διοικηταῖς τῶν πραγμάτων αὐτῇ πείθεσθαι πᾶν ὅτι ἂν κελεύῃ προστάξας, καὶ τῶν περὶ αὐτῶν φροντίδων ἀπολύσας ἑαυτὸν, ἐπεὶ καὶ ἡ στρατιὰ ἡμέραις ὀκτὼ παρεσκεύαστο ὧν ἐδεῖτο, ἄρας ἐκεῖθεν, ἦλθεν ἄχρι Τζουρουλόης· στρατοπεδευσάμενος δ' ἐκεῖ, ἔμεινεν ἡμέρας τινάς· τοῦτο μὲν ὅτι καὶ χειμὼν ἐξαίσιος ἐπεγένετο (ἐπεὶ καὶ χειμῶνος ἦν ὥρα, κατὰ μῆνα γὰρ ἐστρατοπεδεύοντο Δεκέμβριον), τοῦτο δ' ἵνα καὶ τὸ λεῖπον τῆς στρατιᾶς ἀθροισθῇ· τὸ δ' ἔτι τούτων αἰτιώτερον, B ὅτι τῆς κατὰ Θρᾴκην Ἡρακλείας τοῦ νέου βασιλέως πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἀποστάσης, ὁ Συργιάννης τὴν Βυζαντίηθεν στρατιὰν παραλαβὼν, ἐνήδρευεν ἐν αὐτῇ. Ἔδοξεν οὖν αὐτῆς πρῶτον ἀποπειρᾶσαι. Χρόνου δὲ αὐτοῦ τινος τριβομένου, ἔδοξε τοῖς ἐν τέλει πᾶσι καὶ τοῖς ἡγεμόσι τῆς στρατιᾶς συνελθοῦσι, πρεσβείαν ὡς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον ἀποστεῖλαι ἐξαιτήσουσαν εἰρήνην. Ὃ καὶ τοῦ νέου βασιλέως πυθομένου, ἐπεὶ κατὰ γνώμην αὐτῷ ἦν, πέμπουσί τινα τῶν τῆς στρατιᾶς Καλοχαιρέτην ὠνομασμένον, τὰ γράμματα ἐγχειρίσαντες (ἐπεὶ διὰ γραμμάτων ἦν ἡ πρεσβεία· αὐτὸς δὲ μόνον διακομιστοῦ τάξιν ἐπεῖχεν). Ἐδήλου δὲ τὰ γράμματα τοιαῦτα· Κράτιστε βασιλεῦ, ἡμεῖς ἄνωθεν ἐκ προγόνων ὄντες Ῥωμαῖοι, καὶ τὴν εὐπραγίαν τῶν Ῥωμαίων οἰκείαν C νομίζομεν εὐδαιμονίαν, καὶ τὴν κακοπραγίαν ὡσαύτως ἐν ἰδίᾳ τιθέμεθα δυστυχίᾳ· οὗ δὴ ἕνεκα καὶ τοὺς βασιλέας ἡμῶν ὑμᾶς εὐνοεῖν ἀλλήλοις, ἀλλὰ μὴ πολεμίους εἶναι, ποιούμεθα περὶ πλείστου, ὅπερ ἐστὶν ἀληθὲς ἐννοοῦντες, ὡς ὑμῶν μὲν φιλίως πρὸς ἀλλήλους διακειμένων, καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς αὔξάνειν, ἢ τόγε δεύτερον μὴ ἐλασσοῦσθαι εἰκός· πολεμίων δὲ ἀλλήλοις ὄντων, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν προσοίκων βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ ὑφ' ὑμῶν αὐτῶν τὴν ὑμετέραν ἡγεμονίαν καταλυθήσεσθαι. Πρὸ χρόνου μὲν οὖν τινος τῆς διαφορᾶς κινηθείσης, καὶ τοῦ νέου βασιλέως ἐπιστρατεύσαντός σοι, ἅμα τε ἐμνήσθης εἰρήνης, καὶ ὁ σὸς ἔγγονος, ὥσπερ ἂν αὐτὸς ὢν ὁ αὐτῶν (καίτοι δοκῶν ἐν τῷ πολέμῳ πλεονεκτεῖν), προσε- D δέξατο ἀσμένως, καὶ διελέλυτο εὐθὺς, ὥσπερ ἂν εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὁ πόλεμος συνέστη· ὃ δὴ ὑμῖν τε καὶ τῷ ὑμῶν ὑπηκόῳ παντὶ ἡδονῆς αἴτιον καὶ εὐθυμίας κατέστη, εὐτυχίας τοῖς Ῥωμαίοις ἀρχὴν τὴν ἡμέραν ἐκείνην λογισαμένοις. Νυνὶ δὲ ὁρῶντές σε τὸν μᾶλλον ὄντα δίκαιον εἴ τι καὶ προπετῶς παρὰ τοῦ ἐγγόνου τοῦ σοῦ ἐπράττετο, οἷα νέου, τὸν πόλεμον καταστέλλειν, ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας προφανοῦς τάς τε σπονδὰς λελυκότα καὶ πολεμοῦντα φανερῶς, ἀθυμοῦμέν τε, ὡς εἰκὸς, καὶ συμφορῶν ἀρχὴν ἡγούμεθα τὴν λύσιν τῶν σπονδῶν. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ δεό-

sua quidem cognata, magni autem domestici matre, loco omnis præsidii ac tutelæ relictis. Erat siquidem perita Palæologina gubernandæ reipublicæ et solidiore prudentia, quam cadat in naturam muliebrem. Ejus mandatis omnibus, et urbium magistratus omnes, et rerum administratores parerent cum edixisset, et se curis exonerasset, prætereaque exercitus per octiduum, uti rogaverat, se instruxisset, Tzurulum inde profectus, castra fecit, et dies aliquot ibi mansit: simul propter frigorum acerbitatem (hiems enim erat, et mensis December), simul ut et cætera pars exercitus interea conveniret: quodque majoris utique momenti erat, ut quia Heraclea Thraciæ civitas fide rupta ad seniorem defecisset, et Syrgiannes cum copiis Byzantio acceptis eam insideret, ejus recuperandæ periculum prius fieret. Nonnullo tempore illic consumpto, optimates ac duces omnes coeuntes, legationem ad seniorem de pace decreverunt. Re cognita, cum et nepos eo propenderet, gregarium quemdam, Calochæreten nomine, cum litteris mittunt: per litteras enim legatio conficiebatur, ipse tabellarii tantummodo locum tenebat. Earum litterarum hæc fuit sententia: Nos, imperator optime, inde usque a majoribus Romani et felicitatem Romanorum beatitatem nostram, et miseriam eorumdem infortunium nostrum esse opinamur. Quamobrem vos imperatores nostros non ut hostes discordare, sed ut amicos concordare maximopere cupimus: vere cogitantes, concordiam vestram incrementum, aut certe, ut verisimile est, nullum ejusdem detrimentum esse: contra inimicitiis vestris non modo a barbaris finitimis, verum etiam a vobisipsis principatum vestrum destructum atque eversum iri. **80** Aliquanto igitur antehac suborta dissensione, et nepote in te arma moliente, cum primum pacis mentionem fecisti, illico is, non secus quam si ipse pacem peteret, quamvis armorum potentia antecelleret, petitioni libenter locum dedit, reconciliatus est statim ac si bellum conflatum prorsus nunquam fuisset: id quod nobis, vestroque imperio contentis omnibus, diem illum Romanæ felicitati auspicatissimum reputantibus singulari lætitiæ fuit. At nunc, cum videamus te, quem æquum erat, si quid etiam temere atque inconsiderate a nepote ob fervorem ætatis gereretur, bellum sedare, nulla de causa manifesta, fracto fœdere, bellum propalam inferre, animo, ut par est, concidimus, et violationem istam fœderis calamitatum exordium fore arbitramur. Quæ cum ita sint, te, imperator, per illum ipsum juramentorum præsidem, qui est et dicitur Deus pacis, obsecramus, uti arma deponas, neve subjectos populos propter discordiam vestram malis teterrimis affligi, patiare. Si tu nobis obsecundans, bello repudiato pacem

Jacobi Pontani notæ.

(78) Etiam hanc θείαν junioris appellat, quæ ex filia sororis Michaelis primi Palæologi nata fuit. Dat autem nihilo minus feminis Palæologum nomen, honoris causa, tametsi patres Palæologos non habuerint.

et cum nepote concordiam communionemque inieris, vicissim pro utroque vestrum, si occasio fuerit, impigre nos ipsos trademus, et animas nostras haud gravate letho offeremus. Sin (quod Deus averruncet) malo dæmone invidente, quæ petimus aspernatus, improbis impellentibus, et in afflicta aliorum fortuna exsultantibus aurem commodans, ad arma descenderis, per omnia contemplantem et actiones hominum dijudicantem Deum juratum esto, nos aut in prælio omnes pugnando occubituros, aut factis ipsis declaraturos dignos fuisse qui pacem rogitantes exaudiremur. Tum tu ipse ad nos legatos mittes, quando præstitisse judicabis, si bello a principio abstinuisses. Ad hoc, neque per te ipse, neque aliis narrantibus, animum inducas credere, aut donis ac promissis, aut terrore ac timore, aut callida fraude, aut alia quadam via quosdam de nobis posse te a nepote tuo ad tuas partes pellicere. Malam enim pestem capitibus nostris imprecati sumus, ni, quæ juravimus, usque ad extremum spiritum servemus, et a juniore imperatore stemus, ac ut qui secus aget imprecationibus obligatus teneatur. Itaque cum hi sint nostri sensus, precamur, ut ipse quoque tum consulendo, tum faciendo præstes, quæ officio tuo respondent, et ne inani suspicione delusus committas, cujus te in futurum pœniteat. Hæc per epistolam a seniore imperatore procerum senatus **81** omnis et duces petiverunt; quoque major fides fieret, manu sua quisque subscripserunt, eamque Calochæretæ, quem diximus, Byzantium ferendam tradiderunt. Eo aulam ingresso, tumultus et clamor exsistere ab aulicis omnibus: Palæologum nepotem (iterum enim dedignabantur imperatorem nominare) per legatum ab avo veniam petere, quam non sit consecuturus, nisi semet vinctum sistens, ad pedes se imperatoris projiciat: quin etiam hoc modo vix consecuturum. Imperator causa strepitus percepta, turbantibus et clamantibus silentium indicit. Tum mittit, qui Calochæretæ significet, quoniam sibi necessariis negotiis impedito otium ad collocutionem non sufficeret, velle nepotis litteras videre. Ille nulli mortalium eas, præterquam ipsi imperatori, quemadmodum in mandatis haberet, in manibus redditurum refert.

A μεθά σου, βασιλεῦ, πρὸς αὐτοῦ τοῦ τῶν ὅρκων ἐφόρου Θεοῦ, οὗ καὶ ὄντος εἰρήνης καὶ καλουμένου, τὸν πόλεμον καταθεῖναι, καὶ μὴ περιιδεῖν τὸ ὑπήκοον διὰ τὴν ὑμετέραν φιλονεικίαν ἀνηκέστοις κακοῖς περιπεσόν. Εἰ μὲν οὖν πεισθεὶς τοῖς ἡμετέροις λόγοις τὴν εἰρήνην ἀντὶ τοῦ πολέμου μᾶλλον ἀσπάσῃ, καὶ τὴν πρὸς τὸν ἔγγονον τὸν σὸν ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν, καὶ αὐτοὶ προθύμους παρέξομεν ἑαυτούς, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς, εἰ οἷόν τε, ὑπὲρ τῶν σοί τε καὶ τῷ ἐγγόνῳ τῷ σῷ συμφερόντων ῥᾳδίως προϊεμένους. Ἂν δ' (ὃ μὴ γένοιτο) πονηροῦ τινος βασκήναντος δαίμονος, τὴν ἡμετέραν μὲν ἀπώσῃ πρεσβείαν, τοῖς δ' ἐνάγουσι πονηροῖς καὶ χαίρουσι τοῖς κακοῖς, πρὸς τὸν πόλεμον πεισθῇς, τὸν πάντ' ἐφορῶντα Θεὸν καὶ τοῖς πραττομένοις πᾶσιν ἐπάγοντα B δίκην, ὀμνυμέν σοι. ὡς ἢ πεσούμεθα μαχόμενοι πάντες, ἢ ποιήσομεν καταφανὲς ἔργοις αὐτοῖς ὡς δίκαιοι ἦμεν περὶ εἰρήνης πρεσβεύοντες εἰσακούεσθαι. Τότε γὰρ αὐτὸς πρεσβεύσεις πρὸς ἡμᾶς, ὅτε εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐκίνεις πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον βέλτιον κρινεῖς. Ἔτι δὲ μὴν μήτ' οἴκοθεν αὐτὸς, μήτε παρ' ἑτέρων ἀκούων πεισθῇς, ὡς ἢ δώροις καὶ ὑποσχέσεσιν ἢ ἐκπλήξει τε καὶ δειλίᾳ, ἢ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ ἢ περινοίᾳ τινὰς ἡμῶν παρασπάσαι καὶ τοῦ νέου βασιλέως ἀποστῆσαι δυνήσῃ. Αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἀρὰς ἠρασάμεθα καθ' ἑαυτῶν τὰς παλαμναιοτάτας, ἦ μὴν ἐμμενεῖν τοῖς ὀμωμοσμένοις ἄχρι θανάτου, καὶ μὴ ἀποστήσεσθαι τοῦ νέου βασιλέω, ἢ τὸν τοῦτο δράσοντα ἐνέχεσθαι ταῖς ἀραῖς. Ὡς οὖν οὕτω γνώ- C μης ἡμῶν ἐχόντων, καὶ αὐτόν σε καὶ βούλεσθαι καὶ πράττειν τὰ δέοντα παρακαλοῦμεν, καὶ μὴ ταῖς μὴ οὔσαις ὑπονοίαις ἐξαπατηθέντα πρᾶξαί τι τῶν ἐν ὑστέρῳ μετάμελον παρασχησόντων. Τοιαῦτα πρὸς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον οἱ τῆς συγκλήτου πάντες καὶ οἱ τῆς στρατιᾶς ἡγεμόνες ἐγγράφως διαπρεσβευσάμενοι, εἶτα καὶ ὑπογραφαῖς οἰκείαις ἵν' ᾖ πιστὸν ἐπιβεβαιώσαντες τὸ γράμμα, καὶ ἐγχειρίσαντες τῷ εἰρημένῳ Καλοχαιρέτῃ, πέμπουσιν εἰς Βυζάντιον πρὸς βασιλέα. Ἀφικομένου πρὸς τὰ βασίλεια δ' αὐτοῦ, θροῦς ἤρθη παρὰ πάντων καὶ βοὴ συμμιγὴς, ὡς Παλαιολόγος ὁ τοῦ βασιλέως ἔγγονος (οὐ γὰρ ἠξίουν αὖθις αὐτὸν βασιλέα καλεῖν), πρὸς βασιλέα πέμψας πρεσβείαν, συγγνώμης δεῖται τυχεῖν· ἀλλ' οὐκ ἂν τύχοι, εἰ μὴ D αὐτὸς ἑαυτὸν ἀποδείξας δεσμώτην, πρὸς τοὺς πόδας ῥίψειε βασιλέως· οὕτω γὰρ ἂν μόλις τυχεῖν. Ὁ βασιλεὺς δ' ἥ τις ἦν ἡ αἰτία πυθόμενος τοῦ θορύβου, τοῖς μὲν ἀτάκτοις καὶ κεκραγόσιν ἐπέταττε σιγᾷν. Τῷ δὲ Καλυχαιρέτῃ μηνύει, ὡς ἀναγκαίων τινῶν πέρι ἀσχολουμένῳ ἐπεὶ μὴ καιρὸν εἶναι συντυχεῖν αὐτῷ, τὰ τοῦ ἐγγόνου γράμματα ἀποστεῖλαι. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, ἑτέρῳ μηδενὶ ἂν τὰ γράμματα ἐγχειρίσαι εἰ μὴ αὐτῷ βασιλεῖ· οὕτω γὰρ εἶναι προστεταγμένον αὐτῷ.

CAPUT XXVI.

Xena Andronici junioris mater Thessalonica Byzantium captiva adducitur. Calochæretes seniori pacem vehementer atque etiam suppliciter suadet.

Per id tempus imperator in eam curam et cogitationem incumbebat, ut filium Constantinum despotam navibus longis in Occidentem mitteret, prætorem Thessalonicæ, reliquarumque urbium, et ut is imperatricem Michaelis imperatoris conjugem, minoris Andronici matrem Thessalonica Constan-

Ἠσχολεῖτο δ' ὁ βασιλεὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅπως τὸν μὲν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον τὸν δεσπότην τριήρεσι μακραῖς πρὸς ἑσπέραν ἐκπέμψῃ, Θεσσαλονίκης καὶ τῶν ἄλλων ἑσπερίων πόλεων ἐπιτροπεύσοντα. Βασιλίδα δὲ, τὴν Μιχαὴλ μὲν τοῦ βασιλέως γαμετὴν, Ἀνδρονίκου δὲ τοῦ νέου μητέρα,

ἐκεῖθεν εἰς Βυζάντιον ἀναγάγῃ· ὃ δὴ καὶ γεγονὸς A κατὰ τὸ ἐπίταγμα βασιλέως, ἐλύπησεν οὐ μετρίως τὸν υἱὸν αὐτῆς Ἀνδρόνικον τὸν βασιλέα βίᾳ τὴν μητέρα ἑλκυσθεῖσαν ἀκηκοότα. Ὡς γὰρ ἡ βασιλὶς τὴν αἰτίαν ἐπύθετο δι' ἣν ὁ δεσπότης ἀφῖκτο, καὶ ἡ κυρία παρῆν ἐν ᾗ πρὸς τὸν πλοῦν ἔδει καλεῖσθαι, εἰσελθοῦσα τὸ ἱερὸν καὶ τῇ τῆς Θεομήτορος εἰκόνι προσφῦσα, οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο μεθήσειν ἔφασκεν. Ὁ δεσπότης δὲ ἐλθών, πρῶτα μὲν λόγοις ἐπεχείρει πείθειν· ὡς δ' οὐκ ἔπειθεν, ἐβιάζετο καὶ χερσίν. Ὡς δ' ἤνυε καὶ οὕτως οὐδὲν, τῷ μεγάλῳ παππίᾳ Παλαιολόγῳ, καὶ τῷ πρωταλλαγάτορι Σεναχηρείμ, καὶ Ἰωάννῃ Ζαρίδῃ τὸν ἑλκυσμὸν ἐπέτρεπε τῆς βασιλίδος. Οἳ δὴ καὶ βίᾳ τῆς εἰκόνος ἀποσπάσαντες, εἰς θάλασσάν τε καταγαγόντες ἐπέτρεψαν τοῖς τριηράρχαις ἀχθησομένην ὡς βασιλέα. B Ἐδόκει μὲν οὖν τῷ τῆς βασιλίδος υἱῷ βασιλεῖ τῷ νέῳ καὶ τοῦτο δεινὸν τὸ καὶ αὐτὸν δεσπότην χεῖρα βιαίαν ἐπενεγκεῖν τῇ μητρί· εἰ γὰρ καὶ ἀδελφοῦ γαμετή, ἀλλὰ τῷ βασιλικῷ νόμῳ καὶ δεσπότις ἦν αὐτοῦ. Τὸ δὲ καὶ ἑτέροις ἐπιτρέψαι τὸ ἔργον, οὐδενὸς ἐνομίσθη δεύτερον εἰς ὕβρεως ὑπερβολήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Βασιλεὺς δ' ὁ πρεσβύτερος ὡς ἀπηλλάγη τῶν περὶ τῆς ἑσπέρας φροντίδων, τὸν Καλοχαιρέτην μεταπεμψάμενος, ἐζήτει τε τὰ γράμματα τοῦ ἐγγόνου, καὶ εἴ τι διὰ στόματος ἔχει λέγειν ἐκέλευεν ἀπαγγέλλειν. Ὁ δ' ἔλεγε μήτε γράμματα μήτε λόγους τοῦ νέου βασιλέως κομίζειν, ἀλλὰ τῶν αὐτῷ συνόντων συγκλητικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς στρατιᾶς. Ἐπεδίδου δὲ ἅμα καὶ τὸ βιβλίον. C Διελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τὰ ἐγγεγραμμένα, καὶ ἅμα καὶ τὰς ὑπογραφὰς ἰδών, Ἐκεῖνοι μὲν, εἶπεν ἀπειλοῦσιν ἐμοὶ ὅσα δὴ βούλονται· ἐγὼ δ', ἀνθ' ὧν τολμῶσι δίκας τίσουσι, φημὶ, τὰς ἐσχάτας. Οὐκ ἀπειλοῦσιν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, ὁ Καλοχαιρέτης, ἀλλὰ δέονται πρῶτον. Ἂν δ' ἐφ' οἷς ἱκετεύουσι μὴ εἰσακούωνται, τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι ἀπαγγέλλουσι. Καὶ ἐγὼ δὲ αὐτὸς καὶ δέομαί σου καὶ συμβουλεύω, κράτιστε βασιλεῦ, μὴ περιιδεῖν αὐτῶν τὴν ἱκετείαν, ἀλλ' ἀσπάσασθαι τὴν εἰρήνην, οὐ μόνον τῷ ὑπηκόῳ λυ-

tinopolin (79) reducendam curaret. Qua re pro desiderio senis administrata, Andronicus mirifice indoluit: quippe qui parentem suam fuisse vi abstractam audierat. Nam perspecto qua gratia despota venisset, et præsente jam præstituto die, quo navim conscendere deberet, ad templum confugiens, et Deiparæ simulacro affusa (80), si quid de se fieret, non id dimissuram asserebat. At despota accedens, primum bonis verbis ut discedat efficere nititur; ubi frustra fuit, manus in eam violentas injicit. Cum sic quoque actum ageret, magno pappiæ Palæologo (81), protallagatori (82) Sennacherim, et Joanni Zaridæ negotium dat. Illi per vim abstractam ad littus deducunt, trierarchis ad imperatorem deportandam credunt. Visum hoc etiam juniori imperatori immane facinus, despotam ipsum manus attulisse matri suæ, eidemque uxori fratris ejus, et imperiali lege etiam dominæ ipsius. Quod autem aliis insuper avellendam commisisset, id vero longe contumeliosissime factum censuit. Sed de his postea. Perfunctus sollicitudine

82 de Occidente senior, Calochæreten accersit, nepotis litteras requirit, si quid coram velit, loquendi copiam dat. Ille se nec litteras, nec verba nepotis afferre, sed qui cum eo essent nobilium ac ducum exercitus. Quo dicto libellum porrexit. Eo perlecto, visisque suscriptionibus, Isti, inquit, minas mihi proponunt pro arbitratu; at ego ipsos, si quid tentaverint, pœnas acerbissimas persoluturos aio. Imo, occurrit Calochæretes, minas non proponunt, sed primum rogant; si precibus nihil obtinuerint, consecutura denuntiant. Quod ad me attinet, ego quoque hortari te obtestarique non dubito, imperator optime, uti eorum supplicationem ne despicias, pacemque populis non modo tuis, verum tibimet nihilo minus profuturam, et nomen tuum apud omnes a dedecore et infamia plurimum defensuram obviis ulnis excipias. Etenim ubi nepos te deserto Adrianopolin venit, pars hujus defectionis causas in illum, pars in te confere-

Jacobi Pontani notæ.

(79) Xena vocabatur, rege Armeniorum prognata, pia mulier, sed ambitiosior, et quæ regnare cuperet, ut audiemus. De hac autem re Gregoras sic: *Postea despota Constantinus statim mari Thessalonicam mittitur, ut Macedoniam gubernaret, et Xenam junioris imperatoris matrem Byzantium mitteret.* Et infra: *Cæterum Thessalonicam profectus, Xenam cum omnibus ministris comprehensam, nulla modestia triremi impositam, Byzantium misit. Quo cum illa invita pervenisset, in orientali palatii parte custodiebatur.*

(80) Προσφῦσα, *adhærescens ei*, complexa statuam Mariæ Virginis. Subit mentem illud ex II *Æneid.* de Hecuba et filiabus, nocte illa suprema et funestissima:

Ædibus in mediis nudoque sub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus,
Incumbens aræ, atque umbra complexa penates.
Hic Hecuba, et natæ nequidquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, et divum amplexæ simulacra tenebant.

D Aliter ethnici hoc faciebant, ut calamitate in magna deorum suorum statuas supplicabundi amplecterentur; aliter nos idem sanctorum imaginibus, signis, statuis, reliquiis facimus cum ad ea genu flectimus, ipsa amplectimur, et exosculamur; sicut alia multa exercemus, si non alio modo, alio certe fine, ac religione, quam ipsi factitarant: in quibus frustra ab insipientibus et indoctis mortalibus pro idololatris reprehendimur.

(81) Vere Palæologus fuit paterna origine, ut liquebit ex cap. 30. At Andronicus Palæologus protovestiarius, ut ex cap. 43 constabit, matrem habuit Annam, sororem senioris Andronici Palæologi, patrem vero Michaelem e Thessaliæ ducibus. Ergo honoris ergo, quia maternum genus inde duceret, hoc illi nomen datum, sicut feminis quibusdam, ut Eugeniæ Palæologæ, et matri ipsius Cantacuzeni Theodoræ Palæologæ.

(82) Ms. interpretis πρωταλογάτωρ, qui erat præfectus alogii, sed hic noster constanter ubique habet πρωταλλαγάτωρ, qui nullus alius est, quam is quem hodie vocamus *général des postes.*

bant : nec certa cognitione res tenebatur. Post cum arma contra te sumpsisset, tuque pacem obtulisses, et ille citra cunctationem accepisset, fœdusque sancitum esset, omnes consilii vestri prudentiam, et conversas ad meliora voluntates collaudantes, diem illum festum exegerunt, sese malis omnibus ex civili bello emergentibus levatos existimantes. Nunc vero, quando nepos imperii sui partem lustravit, exercitui perdiligenter providit ; mœnia oppidorum vetustate laborantia ac fatiscentia refici et instaurari jussit ; ad firmandam reipublicæ disciplinam, ad universam ejus amplificationem atque incrementum, quantum in se fuit operæ contulit, rursus et repente bellum, nulla vel ipsius, vel ipsi studentium, culpa exsuscitatum est. Quare is qua superiora, omni crimine absolvetur ; qua recentiora, laudem adipiscetur, ut qui bellum non prior inferat, sed illatum repellat : omniumque sibi animos conciliabit, qui cum injuriose tractato una dolebunt ; tu contra universorum sententiis ut et antea, sic nunc pro injurioso condemnabere. Tecum igitur expende, quanta te propter exorituras calamitates et apud Deum pœna, et apud homines insectatio maneat. Quocirca iterum oro, imperator, miserere subjectorum, miserere filii tui, ac denique tui ipsius, cujus apud Romanos tanta est laus, quemque ut aliquem de cœlo delapsum intuentur (83) : et pacem complexus, bello nuntium remitte, neve populos tuos inde manaturis cladibus ad exitium vocari, **83** neve nepotem tuum aut victorem turpius vincere, quam si victus esset (patrem enim suum vincet), aut victum injuste simul et a patre interfici, tuumque nomen passim cum faustis acclamationibus decantatum, ex adverso in invidiam adduci sinas. Hæc cum disseruisset Calochæretes, et ad imperatoris atque astantium interrogata objectionesque sapienter respondisset, tandem pedibus imperatoris provolutus, omni contentione rogare cœpit, ne pacem rejiceret, neu illum ab initio homicidam, et invidum illum [puta diabolum], sed Christum pacificatorem, qui fecit utraque unum, potiores ferre vellet. Hominem levat imperator, et gratias agit, quod eos satis de officio docuisset, jubetque iis quorum missu advenerat renuntiare, quia stulta legatione usi essent, non se responsum dare : daturum, si prudenti uterentur. Sic Calochæretes frustra discessit. Junior imperator Zurulo motis castris, Heracleam Thraciæ processit, ubi Syrgiannem cum præsidio Byzantino concludens, diem unum in obsidione posuit. Inde recedens, prope Daonium castrametatus est, et sequenti luce Constantinopolin tendere perrexit. Rhegii Calochæretes ei obvius nihil se effecisse narrat.

A σιτελοῦσαν, ἀλλὰ καὶ σοί· καὶ μὴ παρὰ πάντων κακῶς ἀκούειν τὰ μέγιστα συναιρομένην. Ὅτε γὰρ ὁ σὸς ἔγγονος βασιλεὺς ὁ νέος σου τὸ πρῶτον ἀποστὰς εἰς Ἀδριανούπολιν ἀφῖκτο, οἱ μὲν αὐτῷ τὰς αἰτίας ἀνετίθεσαν τῆς ἀποστασίας, ἕτεροι δὲ σοί· καὶ ἦν τοῖς ἀνθρώποις ἀμφίβολος ἡ περὶ τούτων γνῶσις. Ὡς δ' ἐπιστρατεύσαντος ἐκείνου σύ τε ἐμνήσθης εἰρήνης, ἐκεῖνός τε ἄσμενος προσεδέχετο μηδὲν μελλήσας, καὶ ἐγεγένηντο αἱ σπονδαὶ, πάντες μὲν ἐπῄνεσαν ὑμᾶς τῆς τε εὐβουλίας καὶ τῆς πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς· ἑορτῆς δὲ ἡμέραν ἦγον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τῶν ἐκ τοῦ ἐμφυλίου κακῶν πολέμου νομίσαντες ἀπηλλάχθαι. Νῦν δ' ὅτε βασιλεὺς ὁ σὸς ἔγγονος τὴν ἀποτεταγμένην αὐτῷ τῆς ἀρχῆς μοῖραν περιιὼν, τήν τε στρατιὰν ἠξίωσε προνοίας οὐ B τῆς τυχούσης, καὶ τὰ πεπονηκότα τῷ χρόνῳ τείχη τῶν πόλεων ἐπέταξεν ἀνακτᾶσθαι, καὶ τῆς πολιτικῆς εὐνομίας καὶ τῆς ὅλης τῶν πραγμάτων ἐπιδόσεως, ὅσον ἐξῆν, ἐπεμελήθη, αὖθις ἐξαίφνης ὁ πόλεμος ἀνεῤῥάγη, μηδεμίαν μήτ' ἐκείνου μήτε τῶν συνόντων αἰτίαν παρασχομένων. Ὥστ' ἐκείνῳ μὲν συμβήσεται καὶ ἐπὶ τοῖς προτέροις αἰτίας πάσης ἀπολελῦσθαι, καὶ τῶν νῦν ἕνεκα ἐπαινεῖσθαι ὡς ἀμυνομένῳ καὶ οὐ κατάρχοντι πολέμου, καὶ τὴν παρὰ πάντων εὔνοιαν καρποῦσθαι ὡς ἀδικουμένῳ συναλγούντων, σὲ δ' ἁπάσαις ψήφοις καὶ νῦν καὶ πρότερον ἁλίσκεσθαι ἀδικοῦντα. Ἐννόησον οὖν ἡλίκη τῶν συμβησομένων κακῶν καὶ πρὸς Θεοῦ τίσις καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἕψεται μέμψις. Διὸ δὴ καὶ αὖθις σοῦ C δέομαι, βασιλεῦ, καὶ τῶν ὑπηκόων ἔλεον σχόντα, καὶ τοῦ βασιλέως τε καὶ παιδὸς καὶ αὐτοῦ δὲ σοῦ, οὕτω παρὰ Ῥωμαίοις πᾶσιν ἐπαινουμένου, καὶ ὥς τινος τῶν κρειττόνων θαυμαζομένου, τὸν πόλεμον καταλῦσαι, προσδεξάμενον τὴν εἰρήνην· καὶ μὴ περιιδεῖν τὸ μὲν ὑπήκοον ὑπὸ τοῦ πολέμου διαφθαρέν· τὸν δὲ σὸν ἔγγονον καὶ βασιλέα, ἢ νικήσαντα πάσης ἥττης αἰσχίω νικῆσαι νίκην, (πατέρα γὰρ νικήσει), ἢ ἡττηθέντα ἀδίκως τε ὁμοῦ, καὶ παρὰ πατρὸς ἀποθανεῖν, τό τε σὸν ὄνομα τὸ παρὰ πάντων ᾀδόμενον σὺν εὐφημίᾳ, διαβαλλόμενον ἐξ ἀντιστρόφου. Τοιαῦτα εἰπὼν ὁ Καλοχαιρέτης, καὶ πρὸς τὰς ἐκ βασιλέως καὶ τῶν παρόντων πεύσεις καὶ ἀντιθέσεις συνετῶς ἄγαν τὰς ἀποκρίσεις ἀντυπενεγκὼν, τελευταῖον ἑαυτὸν πρὸς τοὺς βασιλέως καθακλίνας D πόδας, ἐδεῖτο μεθ' ὅσης σπουδῆς μὴ ἀπώσασθαι τὴν εἰρήνην, μηδὲ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνον καὶ φθονερὸν, ἀλλὰ τὸν εἰρηνοποιὸν Χριστὸν τὸν τὰ διεστῶτα συνάψαντα, σχεῖν τὸ πλέον. Ἀναστήσας δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ εὐχαριστεῖν εἰπὼν, ὅτι ἐλθὼν ἐδίδαξας ἡμᾶς ἀρκούντως, τοῖς ἀπεσταλκόσιν ἐκέλευεν ἀπαγγέλλειν, ὡς ἀσύνετα διαπρεσβευομένοις οὐδ' αὐτὸς ἂν ἀπόκρισιν δοίη· ἀποκρινεῖται δ' αὖθις, ἂν καὶ αὐτοὶ πρεσβεύσωνται συνετῶς.

Jacobi Pontani notæ.

(83) Non intelligo quare ad hæc interpretanda non optime, et pulcherrime quadrent hæc M. Tullii ex Pompeiana, de ipso Pompeio, magno imperatore, *quem ut aliquem cœlo delapsum intuentur.* Simile est illud ejusdem ad Quintum fratrem, epist. 1, lib. 1 : *Nam Græci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quemdam ex Annalium memoria, aut etiam de cœlo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent.*

Οὕτω μὲν ὁ Καλοχαιρέτης ἄπρακτος ἀπῆλθεν ἐκ Βυζαντίου. Ὁ δέ γε βασιλεὺς ὁ νέος ἄρας ἐκ Τζουρουλόης εἰς Ἡράκλειαν ἀφίκετο τὴν τῆς Θράκης, καὶ Συργιάννην ἐκεῖ κατακλείσας ἅμα τῷ ἐκ Βυζαντίου στρατῷ, ἐπολιόρκησεν ἐφ' ἡμέρᾳ μιᾷ. Κἀκεῖθεν αὖθις ἀναστὰς, ἐστρατοπέδευσε περὶ Δάνειον (84)· ἐς τὴν ὑστεραίαν δ' εἴχετο τῆς φερούσης πρὸς τὸ Βυζάντιον. Καὶ γενομένῳ κατὰ τὸ Ῥήγιον, ὁ Καλοχαιρέτης ἐνέτυχεν ἀπαγγέλλων ὡς ἄπρακτος ἐπανήκει.

CAPUT XXVII.

Legatio nepotis ad avum de pace; quam rursus non procul a mœnibus Byzantii petit, sed frustra. Ejus febris, et profluvium sanguinis e naribus. Magni stratopedarchæ defectio. Syrgiannis facinora.

Στρατοπεδευσαμένῳ δὲ αὐτοῦ, ἔδοξε δέον εἶναι A καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον ἀποστεῖλαι πρεσβείαν περὶ εἰρήνης. Πέμπει δὴ τὸν μέγαν κονοσταῦλον Ἰωάννην Παλαιολόγον τὸν πρωτοστράτορος ἀδελφὸν, καὶ Ἰωάννην τὸν Ἀπλησφάρην, γράψας τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ τοιαῦτα· Τῶν ἐμοὶ συνόντων συγκλητικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς στρατιᾶς κἀμοῦ συνειδότος πρὸς σὲ περὶ εἰρήνης διαπρεσβευσαμένων καὶ μὴ τυχόντων, νυνὶ καὶ αὐτὸς σὺν αὐτοῖς αὖθις περὶ τῶν αὐτῶν πρεσβεύομεν, ὦ βασιλεῦ, καὶ δεόμεθά σου πάντες κοινῇ, μὴ ὥς τι τῶν ἀτίμων ἀποῤῥιφῆναι, ἀλλ' εὐμενείας καὶ συγγνώμης τοῦ σοῦ κράτους τυχεῖν, ἐφιεμένους πάνυ σοῦ καὶ εἶναι δούλους καὶ ὀνομάζεσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην ἀντὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἄλλων ἐν εὐεργεσίας αἰτουμένους μέρει. Τούτους μὲν οὖν ἀπέστειλεν ὡς βασιλέα ἐν B ἡμέραις ὀκτὼ κελεύσας ἐπανελθεῖν, ἀρκεῖν πρὸς τὸ βασιλέα βουλεύσασθαι περὶ τῆς εἰρήνης τὸ διάστημα νομίσας τοῦ χρόνου· αὐτὸς δ' ἔμεινεν ἐν Ῥηγίῳ. Δύο δὲ ἡμερῶν παρεληλυθυιῶν πρὸς ταῖς δέκα, ὡς οἱ πρέσβεις οὐκ ἐπανῆκον, ἄρας ἐκ Ῥηγίου, ἦλθεν ἐγγὺς τῶν Βυζαντίου τειχῶν ὅσον μὴ βάλλεσθαι τοξείαις τοὺς στρατιώτας. Πέμψας δ' ἐγγὺς τῶν ἑπομένων τινὰς, λέγειν ἐκέλευε τοῖς ἐπὶ τοῦ τείχους ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλεῖ, ὡς Ὁ σὸς ἔγγονος, ἐπεὶ κατὰ τὴν προθεσμίαν οὐχ ἧκον οἱ πρέσβεις, ἐλθὼν αὐτὸς συγγνώμης δεῖται τυχεῖν. Οἱ δὲ, μηδ' ἄκροις ὠσὶ παραδεξάμενοι τοὺς λόγους, βάλλοντες ἀπὸ τοῦ τείχους ἠνάγκασαν φυγεῖν. Βασιλεὺς δ' ὁ νέος αὐτόθι διακαρτερήσας μέχρι κλινούσης ἡμέρας, ὀλίγον ἀναζεύξας, ἐστρατοπέδευσεν ἐγγὺς Κοσμιδίου ἐν τοῖς C Λυμπιδαρίου, καὶ τρεῖς μὲν ἔμεινεν ἡμέρας ἐκεῖ. Χειμώνων δ' ἐξαισίων καὶ ὄμβρων ἐπιγενομένων, ὡς καὶ δύο τῶν στρατιωτῶν ὑπὸ ψύχους ἀποθανεῖν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἐπεὶ περί τε εἰρήνης ἠλπίζετο μηδὲν ἔτι, ὅτε χειμὼν ἐπέκειτο σφοδρῶς, καὶ ἡ στρατιὰ τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἠπόρει, οὐκ ἐπιτρεπόμενοι πρὸς τοῦ νέου βασιλέως τὴν χώραν κακοῦν (ἦσαν δὲ τάγματα τεσσαράκοντα), ἀναστρέψας ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον, καὶ διέλυσε τὴν στρατιάν. Ἔτι δὲ ἐστρατοπεδευμένου πρὸς Βυζαντίῳ, Βοησίλας ὁ

Castris ibi locatis, subit animum nepotis, suarum quoque partium esse, legationem ad avum mittere. Deligit itaque Joannem Palæologum magnum contostaulum, protostratoris fratrem, et Joannem Aplespharen, quibus epistolam committit hæc continentem: Quandoquidem quos mecum habeo nobiles atque illustres, et ductores ordinum, me conscio de pace ad te miserunt, nec impetrarunt, ego ipse nunc, illis pariter volentibus, rursum eamdem peto; et te oramus communiter, ne nos ut despicabiles refutes, verum majestatis tuæ gratia et venia impertias: cujus servi plane et esse, et nominari optamus, pacem præ multis aliis bonis in beneficii loco abs te flagitantes. Ergo hos ad imperatorem legavit, diebus octo redire jussos, tantum intervallum avo ad capiendum de pace consilium ratus sufficere, ipse interea Rhegii exspectabat. **84** Duodecim diebus elapsis, legatis minime redeuntibus, Rhegio prope Byzantii muros (ut esset extra teli jactum tamen) accessit. Deinde aliquot de suis mittit, qui de muro propugnaturis dicerent, nuntiatum irent imperatori nepotem ejus, quoniam ad diem præfixam legati non rediissent, adesse ipsum, veniam rogitantem. Qui ne summis quidem auribus eorum verba excipientes, tela superne dejiciunt, et eos fugere cogunt. Junior imperator cum ibidem constitisset, quoad dies jam occumberet, paulum retrocedens, juxta Cosmidium in Limpidario castra fecit, ac triduum illic hæsit. Immodicis porro imbribus cum intolerando frigore supervenientibus (adeo ut duo milites algore obrigescerent [85]), cum spes pacis evanesceret, hiems se vehementer intenderet, exercitus populatione prohibitus commeatu egeret (et censebatur cohortibus quadraginta [86]), converso itinere Didymotichum veniens, militem dimisit. Adhuc prope Byzantium erat, cum Boesilas Mœsorum regis frater ab ipso ad avum transfugit. Didymotichi quotidiana febri diebus quadragenis jactatus est. Qua depulsa diebus duodecim continuis incredibilis copia sanguinis de naribus profluxit (87). Eo affectu

Jacobi Pontani notæ.

(84) Al. Δαόνιον· ita et Nicetas. Thraciæ urbs est.

(85) Quia frigidissima regio est Thracia, recte appellatur a Catullo *horrida*, ab Horatio, Ode vigesima quinta libri tertii, *nive candida*. Quidam ob id ἀνέμων ἐργαστήριον, *ventorum officinam*, *seu domicilium* nominarunt. Euripides *Hecuba*, χιονώδη, *nivosam*. De ejus frigoribus immensis multisque militibus eorum vi enectis, libro tertio exponetur.

(86) Τάγμα ut *cohortem* quam *legionem* interpretemur potius, res ipsa cogit. Etiam alibi malo cohortem: parvi enim exercitus fuere, quos Andronici, et Cantacuzenus duxerunt, nec multas legiones confecerunt. Magna tamen auxilia ab Amurio et Orchane aliquoties venerunt. De cohortibus Romanorum quot militibus constarent, vide Vegetium, libr. II, cap. 5 et 6, et Alexand. ab Alexand., lib. I, cap. 5, et lib. VI, cap. 13.

(87) Αἵματος ἄπιστόν τι χρῆμα. Propria Græcorum hæc elegantia, seu elegans hic loquendi

profligato, quartana eum mensibus undecim divexavit. Post istud malum ex intestinis et splene, quoad vixit, laboravit. Verumtamen aliquid operis faciendo, et assiduis exercitationibus consequebatur ut spiritum ducere posset. At enim senior imperator, quanquam excellenti prudentia ornatus, et quid tali tempore agendum esset, scire posse videretur, cum nepotem numero copiarum, alacritate, virtuteque multum superare cerneret, ac proinde pacem accipere merito debuisset (idque bono colore, quia rogatus esset videlicet), diu legatos responso nullo dignatus, tandem re infecta abs se dimisit. Bellandi autem cupiditatem Syrgiannis accessio augebat, a quo singularia quædam et memorabilia exspectabat : potissimum vero quæ in Rhodopes provinciis novabantur. Etenim Andronicus Palæologus magnus stratopedarcha a juniore imperatore missus, ut Stenimachi et Zepænes urbium (88) et castellorum non paucorum, quique in iis erant multorum fortissimorumque militum præsidem ac ducem ageret, alios donis ac promissis permulsos, alios vi et minis **85** coactos, ad senioris auctoritatem fidemque traduxerat. Quod illi spem victoriæ non exiguam injecit. Nepos Didymotichi in hibernis erat, cum Syrgiannes Heraclea Byzantium excurrens, et quidquid ibi inveniret militum assumens, Thraciæ oppida, quæ se juniori subdiderant, invasit. Ac primum quidem Apros et Garellam (veritus ne illius amicitiam sequerentur) equitatum peditatumque misit, qui excursionibus e Didymoticho resisterent. Postea Rhædestum adortus, corrupto præsidio (ut erat harum artium callidus) eam occupavit. Hinc Bizyensem agrum depopulatus, Sergentzium contendit, oppidumque per deditionem recepit. Post Byzantium abiit : ubi diebus aliquot exactis, Selybriam infestum agmen deduxit. Selybrianis portas claudentibus, vicinum urbi oppidum, Saccos appellatum, et ab aratoribus habitatum, ipsis dedentibus accepit : relictaque ibi manu, quæ Selybrianos incursando premeret (quod illi maxime, tam occulte quam aperte, fecerunt), Byzantium rediit. Interim hiems exivit, indictione quinta. Vere jam incipiente [A. 1322], principio Martii a juniore imperatore per ditionis ejus provincias litteræ mittuntur, quibus milites ad diem decimum quintum Didymotichum evocantur. Omnes die præfinita adfuere.

A τοῦ Μυσῶν βασιλέως ἀδελφὸς, τοῦ νέου βασιλέως ἀποστὰς πρὸς τὸν πρεσβύτερον ηὐτομόλησεν. Ὁ νέος δὲ βασιλεὺς μετὰ τὴν εἰς Διδυμότειχον ἄφιξιν, ἐνόσησε ῥῖγος καθημερινὸν ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα ἐφεξῆς· τούτου δὲ πεπαυμένου αἵματος ἄπιστόν τι χρῆμα διὰ τῶν μυκτήρων ἐῤῥύη ἐν ἡμέραις δυοκαίδεκα συνεχῶς. Λωφήσαντος δὲ καὶ τούτου τοῦ κακοῦ, αὖθις ἐῤῥίγωσε τεταρταῖον ἐν ἑνὶ καὶ δέκα μησίν. Ἀπὸ δὲ τοῦ τοιούτου κακοῦ, τά τε σπλάγχνα καὶ ὁ σπλὴν κακῶς διατεθέντα, ἄχρι καὶ τελευτῆς αὐτοῦ τῆς κακώσεως οὐκ ἴσχυσαν ἀπαλλαγῆναι. Ἀλλὰ πόνοις καὶ καθημερινοῖς γυμνασίοις μεθώδευε τὸ κακὸν ὅπως ἀναπνεῖν ἐῴη. Ὁ δέ γε πρεσβύτερος βασιλεὺς, καίτοι θαυμαζόμενος ἐπὶ συνέσει, καὶ δεινὸς δοκῶν ἐκ τῶν πραγμάτων συνεῖναι τὸ B δέον, ὁρῶν τὸν ἔγγονον πλήθει τε στρατιᾶς καὶ προθυμίᾳ καὶ ἀνδρίᾳ τῇ πρὸς τὰς μάχας ὑπερέχοντα πολλῷ τῶν αὐτοῦ, καὶ δίκαιος ὢν προσδέξασθαι τὴν εἰρήνην (ἐπεὶ καὶ μετὰ καλοῦ τοῦ σχήματος ἐγίνετο δεομένων ἐκείνων), ὁ δὲ ἐπιπολὺ μὲν ἠξίωσεν ἀποκρίσεως οὐδεμιᾶς τοὺς ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ ἀφιγμένους πρέσβεις, χρόνου δὲ παρῳχηκότος πολλοῦ ἀπέπεμψεν ἀπράκτους. Ἐνῆγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ μᾶλλον τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι μάλιστα μὲν καὶ ἡ τοῦ Συργιάννη ἄφιξις πρὸς αὐτὸν, μέγα τι καὶ ἀξιόλογον ὄντος προσδοκίμου πράττειν· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ τὰ νεωτερισθέντα ἐν τῇ Ῥοδόπῃ. Ὁ γὰρ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος ὁ μέγας στρατοπεδάρχης παρὰ βασιλέως τοῦ νέου τῶν κατὰ τὴν Ῥοδόπην ἐπαρχιῶν C Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης πόλεων καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων οὐκ ὀλίγων ὄντων, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς στρατιᾶς πολλῆς τε καὶ μαχιμωτάτης οὔσης ἡγεμὼν ἀποσταλεὶς, τοὺς μὲν δώροις καὶ ὑποσχέσεσι πείσας, ἔστι δ' οὓς καὶ βιασάμενος, τῷ πρεσβυτέρῳ προσεποίησε βασιλεῖ. Ὃ δὴ οὐ φαύλας ἐνεποίησεν αὐτῷ ἐλπίδας τοῦ περιγενήσεσθαι ἐν τῷ πολέμῳ. Ἐν ᾧδε ὁ νέος βασιλεὺς ἐν τῷ Διδυμοτείχῳ διῆγε, τοῦ αὐτοῦ χειμῶνος ὁ Συργιάννης ἐξ Ἡρακλείας εἰς Βυζάντιον ἐλθὼν, καὶ τὴν στρατιὰν πᾶσαν παραλαβὼν, εἰς τὰς ἐπὶ Θρᾴκης ὑπηκόους τῷ νέῳ βασιλεῖ πόλεις ἐξῆλθε. Καὶ πρῶτον μὲν εἰς Ἄπρω καὶ τὴν Γαρέλλαν, μὴ ἀποστῶσι δεδοικὼς πρὸς βασιλέα τὸν νέον, φρουρὰν ἀπέστειλε πεζὴν ἅμα καὶ ἱππικὴν, ὡς ἂν ἀντέχοιεν πρὸς τὰς ἐκ Διδυμοτείχου ἐφόδους. D Ἔπειτα εἰς Ῥαιδεστὸν ἐλθὼν, κατέσχεν αὐτὴν πείσας τοὺς φρουροὺς (ἦν γὰρ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινός)· ἐκεῖθεν δὲ Βιζύην καταδραμὼν καὶ ληϊσάμενος τὰ περὶ αὐτὴν, ἦλθεν εἰς Σεργέντζιον, καὶ κατέσχε καὶ αὐτὸ προσχωρῆσαν. Εἶτα εἰς Βυζάντιον ἐλθὼν, καὶ

Jacobi Pontani notæ.

modus, *sanguinis incredibilis quædam res*. Id est, multum, seu magna copia sanguinis. Euripid. *Phœnissis* :

Φιλόψογον γὰρ χρῆμα θηλειῶν ἔφυ.

Res mulierum, id est, *mulieres, natura sunt querulæ*. Herodotus, lib. III, Πολλόν τι χρῆμα τῶν ὀφίων ἐκλέπουσι, *multos serpentes excludunt*. Mitto Xenophontem, et Aristophanem ita loquentes. Imitatus est Plautus in Amphitruone, cum dixit :

Satin' parva est res voluptatum in vita atque ætate agunda
Præ quod molestum est ?

Græci dicerent τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν. Hæc a Mureto, lib. VI *Variarum*, cap. 9.

(88) Thracia in certas regiones, provincias, præfecturas distributa fuit, ex quibus a monte Rhodope nomen una sortita est, quæ novem complexa urbes in duas rursum præfecturas divisa fuit; eæ Stenimachi, et Zepænes, a duabus videlicet urbibus de illo numero appellantur sæpius.

διατρίψας ἡμέρας τινὰς, ἐξελθὼν αὖθις ἅμα τῇ στρατιᾷ, ἀπῆλθεν εἰς Σηλυβρίαν. Μὴ προσδεξαμένων δὲ τῶν Σηλυβριανῶν, φρούριόν τι Σηλυβρίας ἐγγὺς, Σάκκους ὀνομαζόμενον, τῶν κατοικούντων γεωργῶν παραδόντων, κατέσχε. Στρατιὰν δὲ ἐκεῖσε καταλιπὼν ὥστε τὰ Σηλυβριανῶν ἐπεκδρομαῖς κακοῦν, εἰς Βυζάντιον ἐπανῆλθεν. Ἐκάκωσε δὲ Σηλυβριανοὺς ὁ ἐκ τῶν Σάκκων πόλεμος ἐς τὰ μάλιστα, λαθραίαις τε καὶ φανεραῖς ἐφόδοις. Καὶ ὁ χειμὼν ἐν τούτοις ἐτελεύτα πέμπτης ἰνδικτιῶνος. Ἄρτι δὲ ἔαρος ἀρχομένου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου μηνὸς, γράμματα παρὰ τοῦ νέου πέμπονται βασιλέως πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐπαρχίας κελεύοντα τὴν στρατιὰν εἰς Διδυμότειχον ἄχρι πεντεκαιδεκάτης αὐτοῦ παρεῖναι. Καὶ πάντες ἐν ᾗ παρῆσαν ἐπετάχθησαν ἡμέρᾳ.

CAPUT XXVIII.

Sollicitudo Andronici minoris. Magni domestici et matris ejus in eumdem beneficentia præclara omnino et singularis. Ejusdem matronæ prudens et festiva oratio.

Ἀπορῶν δὲ χρημάτων οἷς ἂν θεραπεύσειε τὸ μισθοφορικὸν ὁ βασιλεὺς (τὰ γὰρ δημόσια οὐκ ἐπράχθησαν, ἅμα μὲν διὰ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ταραχὴν, ἅμα δ' ὅτι καὶ οἱ γεωργοὶ, ἐξ ὧν μάλιστα οἱ φόροι πράττονται, τῶν ἰδίων ἀνέστησαν κωμῶν, τῶν τε παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως στρατιωτῶν ληϊζομένων, καὶ τῶν παρὰ τοῦ νέου πρὸς φυλακὴν ἐκπεμπομένων ἀγόντων τὰ αὐτῶν καὶ φερόντων πλεονεξίᾳ στρατιωτικῇ, καὶ οὐδὲν ἄμεινον διατιθέντων τῶν πολεμίων), ἠνιᾶτο καὶ κατετρίβετο φροντίσιν, ὅθεν ἂν εὐπορήσειε χρημάτων σκοπῶν. Ὁρῶν δὲ αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος σύννουν, τὴν δὲ αἰτίαν ἀγνοῶν, ἤρετο ἀνθ' ὅπου φροντίζοι. Τοῦ δὲ τὴν ἀπορίαν τῶν χρημάτων εἰπόντος, διὰ τὸ μὴ τὰ δημόσια εἰσπεπρᾶχθαι, καὶ τὴν εἰς τὴν στρατιὰν ἀπαραίτητον τῶν ἀναλωμάτων χρείαν, Ἀλλ' ἔγωγε, ὁ μέγας δομέστικος εἶπε, τὴν τοιαύτην ἀπορίαν τῶν χρημάτων σαφῶς εἰδὼς, ἅμα τῷ σὲ τὰ γράμματα ἐκπεπομφέναι, ἀθροίζεσθαι κελεύοντα τὴν στρατιὰν, καὶ χρήματα ἐκ τῶν ἰδίων συνεπορισάμην ἀρκέσοντα πρὸς τὴν χρείαν· καὶ οὐδέν ἐστιν ἐνδέον ἔτι, ἢ τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον τὸν ἀποτεταγμένον ἀριθμὸν τῆς μισθοφορᾶς ἐρχόμενον λαμβάνειν. Ὃ δὴ καὶ γενήσεται εἰς δευτέραν ἢ καὶ τρίτην ἡμέραν, καὶ τούτου γε ἕνεκα φρόντιζε μηδέν. Ὁ βασιλεὺς δὲ, Τῆς μὲν εἰς ἐμέ σου, εἴρηκεν, ἀγάπης ἕνεκα, οὐδὲν χρὴ λέγειν ὅσα τις ἂν εἴποι πάντων ἐλαττόνων ἐσομένων. Δυσχεραίνω δ' οὐ μετρίως καὶ πρὸς τοῦτο, ὅσα τε τῶν ἰδίων ἐξ ὅτου πρὸς Ἀδριανούπολιν ἤλθομεν, εἰς τὰς κοινὰς χρείας ἐξανάλωσας, σκοπῶν, καὶ ἃ νῦν ἐξαναλώσεις οὐκ ὀλίγας ἐσόμενα χρυσίου μυριάδας, ὡς καὶ αὐτὸς οἶδα σαφῶς. Διὸ καὶ τῆς ἀπορίας οὐχ ἧσσον τῶν χρημάτων, τὸ ἐν τοσούτοις σε χρήμασι ζημιοῦσθαι καθικνεῖταί μου τῆς ψυχῆς. Παροῦσα δὲ αὐτοῖς διαλεγομένοις καὶ ἡ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μήτηρ ἡ Παλαιολογίνα Θεοδώρα, Ἀλλ' ἔγωγε, εἶπεν, οὐ ζημίαν ἥγημαι τὸ ἀναλίσκειν ἐν τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ πάντων κερδῶν λυσιτελέστατόν τε ἅμα καὶ σωφρονέστατον. Εἰ γὰρ λύτρον ψυχῆς ἀνδρὸς ὁ

A Cum deficeretur argento imperator quo conducititium militem demereretur (pensiones enim publicæ exactæ non erant, partim propter tumultus bellicos, partim quia et agrestium, qui plurimum pendere consueverunt, alii suis sedibus pulsi, alii a militibus senioris direpti erant : et quos junior ad custodiam miserat, militari avaritia res eorum ferebant agebantque (89), a quibus nihilo mitius, quam ab hostibus tractabantur), mœrorem capiebat, et sollicitudine exedebatur, circumspiciens unde sumptum nancisceretur. Meditabundum ac tristem intuens magnus domesticus, et causæ nescius, quid eum angat sciscitatur. Inopia pecuniæ, inquit, propterea quod vectigalia coacta non sunt, et quam deprecari non licet, stipendiorum

B persolvendorum necessitas. Atqui ego (excipit magnus **86** domesticus) hujus inopiæ probe conscius, simul ac litteras ad evocandum exercitum misisti, pecuniam necessariam de meis comparavi (90), et amplius nihil opus est, quam ut miles unusquisque veniat, destinatamque mercedem tollat : id quod vel cras, vel perendie fieri poterit. Quare hac de causa ne te excrucies. Tum imperator : Quid tandem satis de tuo in me amore dici potest ? Ægre autem mihi est valde ob hoc quoque, quod quantum de facultatibus tuis inde ab adventu nostro Adrianopolin ad communem usum impenderis; et quas nunc impendes multas aureorum myriadas, considero. Idcirco non secus quam ipsa

C pecuniæ difficultas, pungit ac vellicat animum meum, te tantum rei nummariæ dispendium mea causa perpeti. Huic colloquio Theodora Palæologina, magni domestici mater, præsens intererat, quæ sic orsa est : Equidem ego talibus in rebus sumptum impendere nullum dispendium, imo vero omnium quæstuum quæstuosissimum atque prudentissimum judico. Si enim pretium redemptionis animæ hominis sunt ipsius divitiæ (91), sive quis pro peccatis suis, sive pro vita sua quid-

Jacobi Pontani notæ.

(89) II *Æneid.* :

. . . . alii rapiunt incensa feruntque
Pergama. . . . .

Vide quæ in eum locum habeant nostræ symbolæ. Similia sunt illa in Maniliana : *Atque hoc etiam magis, quam cæteros, quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio misimus, ut, etiamsi ab hoste defendant, tamen ipsorum adventus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differat.*

(90) Fuit enim ditissimus, et pecuniosissimus, ut patebit lib. III, et nos id ipsum ex eodem libro in Vita ejus jam docuimus; fecitque in ista beneficentia veri amici officium.

(91) Locus est Proverb. XIII : *Redemptio animæ viri divitiæ suæ.* Hoc ad animam Theodoræ bilariam accommodat, ut vides.

piam erogaverit, haud in damnis ista erogatio, sed in lucris deputanda est. Adhoc, cum divinæ Scripturæ doceant [1], ubi thesaurus noster sit, ibi cor nostrum esse, apud te, imperator, quoniam tu thesaurus magni domestici es, etiam cor ejus erit. Quod cum ita sit, cæteram pecuniam ut rem nihili contemnet. Sed hæc mittamus. Si nummis parcentes, in vitæ discrimen incidatis, an non clarum est, vobis cum dedecore mortuis vestras ad alios, et forsitan ad inimicissimos translatum iri pecunias? Proinde ne vel corporibus, vel pecuniæ parcitote, quoad bellum hoc ad emolumentum vestrum accommodaveritis.

A ἴδιος πλοῦτος, ἄν θ' ὑπὲρ τῶν ἰδίων τις ἁμαρτημάτων, ἄν θ' ὑπὲρ τοῦ ζῆν ἀναλώσῃ, οὐ ζημίαν τὴν δαπάνην, ἀλλὰ κέρδος ἡγεῖσθαι χρή. Ἄλλως τε καὶ τῶν ἱερῶν διδασκόντων λογίων, ὡς Ὅπου ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία ὑμῶν· παρὰ σοὶ, βασιλεῦ, ἐπειδὴ σὺ θησαυρὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ καρδία τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἔσται. Τούτου δὲ ὄντος ἀληθοῦς, τῶν ἄλλων πάντων χρημάτων ὡς οὐδενῶν καταφρονήσει. Καὶ χωρὶς δὲ τουτωνὶ, ἂν φειδόμενοι τῶν χρημάτων κινδυνεύσητε περὶ τὸ ζῆν, οὐκ εὔδηλον ὅτι θανόντων ὑμῶν ἀτίμως παρ' ἄλλοις ἔσται τὰ χρήματα, ἴσως δὲ καὶ πολεμιωτάτοις; Φείδεσθε τοιγαροῦν μήτε σωμάτων μήτε χρημάτων, ἄχρις ἂν τὸν κινηθέντα πόλεμον ᾗ λυσιτελεῖ διάθησθε ὑμῖν.

CAPUT XXIX.

Apri obsidentur et expugnantur. Ad captivos milites admonitoria imperatoris oratio, et in eosdem humanitas. Rursum ad suos, de moderanda victoria et misericordia in victos, Christiana conciuncula.

Gratiis matronæ actis, egreditur imperator, et cum primoribus in consilium venit, priusne Apros, et Garellam, an exercitum ad ulteriores civitates desertrices adducat: quod hæ minus nocerent, et capi facilius possent, illæ et plus nocerent, et cum structura mœnium, tum militari intus præsidio essent validissimæ. Stetit sententia, prius Apros aggrediendos. Paratis omnibus, et pecunia in stipendia numerata, Didymoticho illuc movent: ubi castris communitis, 87 caduceatorem mittit imperator, qui pro muris stantes salutet, et ad urbem sine dimicatione dedendam impellat, dicatque, non eos deliquisse quidquam, nec imperatorem ipsis irasci: sed culpam defectionis penes eum esse, qui deficere coegisset, non penes illos, qui coacti fuissent. Quamobrem si positis armis ad fidem officiumque redirent, multa beneficia promerituros. At enim qui in muris erant, ne totum quidem quod dicebatur audire sustinentes, maligne ipsum venire succlamabant, et cantilenam istanc non sibi, qui omni essent expertes metu, nec dolis deludi facile possent, sed aliis potius debere occinere: se creditori suo fidem, et oppidum tuto servaturos. Iterato mittuntur alii, qui suadeant, ne consilio malo pravoque maleficia quam beneficia, cum possint, experiri malint. Quibus contumeliose respondentibus, lapidibusque et jaculis caduceatores appetentibus, ac de cætero quemquam ad se mitti vetantibus, nisi eum occisum vellent, quia se verbis nihil proficere videbat imperator, scalas ad mœnia postridie conscendenda parari jussit. Quod cum cernerent, qui in mœnibus stabant, hostium conatum ut inanem irridebant, murorum excelsitate ac firmitate, propugnatorumque multitudine se inexpugnabiles fore confidentes. Nam auxiliares Byzantio equites erant duceni et viceni, pedites sagittarii ducenti, iique peritissimi: gravis armaturæ, qui e machinis tela torquebant triginta: e quibus unus a dexteritate destinata feriendi præ aliis celebrabatur. Equites indigenæ cataphracti centum, sagittarii non

B Ἐπὶ τούτοις αὐτῇ χάριτας ὁμολογήσας ὁ βασιλεὺς, ἐξελθὼν ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει, εἰ χρὴ πρότερον ἐπὶ Ἄπρω καὶ Γαρέλλαν, ἢ ἐπὶ τὰς ἀφεστηκυίας ποῤῥωτέρω τῶν πόλεων ἐλθεῖν· ὡς τῶν μὲν ἀπωτέρω τὴν μὲν βλάβην ἥσσονα παρεχομένων, εὐαλωτοτέρων δέ· τῶν δὲ μετὰ τοῦ μᾶλλον βλάπτειν καὶ καρτερωτάτων ἀπό τε τῆς τῶν τειχῶν κατασκευῆς καὶ τῆς ἐγκαθιδρυμένης δυνάμεως οὐσῶν. Ἐδόκει δὴ ἐπὶ Ἄπρω ἐλθεῖν πρῶτον. Καὶ ἄραντες ἐκ Διδυμοτείχου, ἐπεὶ πάντα παρεσκεύαστο, καὶ πρὸς τὸ μισθοφορικὸν τὸ χρυσίον διενεμήθη, ἦλθον ἐπὶ Ἄπρω. Στρατοπεδευσαμένων δὲ ἐκεῖ, πέμψας ὁ βασιλεὺς, ἠσπάζετο τοὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν· καὶ πρὸς τὸ μάχης χωρὶς αὐτῷ ἐπεχείρει παραδιδόναι τὸ πόλισμα πείθειν, οὔτε ἡμαρτηκέναι φάσκων αὐτοὺς C οὐδὲν, οὔτε αὐτὸν ὀργίζεσθαι πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστασίας ἐπὶ τὸν βίᾳ κατασχόντα, οὐκ ἐπ' αὐτοὺς εἶναι τοὺς ἠναγκασμένους. Διόπερ καὶ εἰ προσχωρήσαιεν ἀμαχεὶ, πολλαῖς εὐεργεσίαις ἀμείβεσθαι εἶναι δίκαιος. Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ τείχους εὐθὺς οὐδ' ὅλους ἀναμείναντες ἀκοῦσαι τοὺς παρὰ βασιλέως λόγους, κακῶς τε ἔφασκον ἥκειν αὐτόν· καὶ τοὺς ἀπάτης γέμοντας τουτουσὶ λόγους οὐκ ἐκείνοις, οὔτε δεδοικόσιν, οὔτε πρὸς ἀπάτην οὖσιν εὐκόλοις, ἀλλ' ἑτέροις μᾶλλον προσήκειν λέγειν. Αὐτοὶ δὲ τῷ τε πεπιστευκότι τὴν πίστιν τηρήσειν, καὶ τὸ φρούριον φυλάξειν ἀσφαλῶς. Ὁ βασιλεὺς δ' αὖθις πέμψας ἑτέρους, μὴ τὸ κακῶς παθεῖν συνεβούλευεν ἑλέσθαι μᾶλλον ἐξ ἀβουλίας, ἐνὸν ἔξω τε κινδύνων D εἶναι καὶ παθεῖν εὖ. Τῶν δὲ ὑβριστικῶς ἀποκριναμένων, καὶ λίθοις καὶ βέλεσι τοὺς ἀπεσταλμένους βαλόντων, ἕτερόν τε μηδένα πρὸς αὐτοὺς ἥκειν παραγγειλάντων ὡς αὐτὸν ἀποκτενούντων· ἐπεὶ μὴ λόγοις ἑώρα πείθειν δυνατὸς ὢν ὁ βασιλεὺς, κλίμακας ἐκέλευσεν ἑτοιμασθῆναι, ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐσομένης τειχομαχίας. Ὁρῶντες δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ τείχους τὰς κλίμακας κατασκευαζομένας, ὡς ἀνηνύτοις ἐπιχειρούντων κατεγέλων, οὐ μόνον τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν τειχῶν, ἀλλὰ καὶ τῷ πλήθει τῶν στρατιωτῶν οἰόμενοι περιγενήσεσθαι τοῦ πολέμου. Ἦσαν γὰρ οἵ τε

[1] Matth. vi, 21.

ἐκ Βυζαντίου κατὰ συμμαχίαν ἀφιγμένοι, ἱππεῖς A μὲν εἴκοσι καὶ διακόσιοι, καὶ πεζοὶ τοξόται τούτων εἴκοσιν ἐλάσσους ἀγαθοὶ τοξεύειν, ὁπλῖταί τε οἱ ἐκ μηχανῶν ἀφιέντες βέλη, τριάκοντα. Ἐξ ὧν εἷς ἐπὶ τῷ εὐστόχως τῶν ἄλλων μᾶλλον διαβεβόητο βάλλειν. Ἐγχώριοί τε ἱππεῖς ἑκατὸν ὡπλισμένοι· τοξόται τε οὐκ ὀλίγοι καὶ σφενδονῆται, οὐ μόνον ἐγχώριοι, ἀλλὰ καὶ τῶν περιοίκων πλεῖστοι διὰ τὸν πόλεμον συνελθόντες, καὶ γυμνητεία πολλή· οἷς ἐθάῤῥουν εἰ μήτι ἄλλο, τὸ γοῦν ἁλῶναι ῥᾳδίως διαφυγεῖν. Ἅμα δὲ πρωῒ εἰς τὴν ὑστεραίαν, οἵ τε ἔξωθεν καὶ οἱ ἀπὸ τῶν τειχῶν παρετάττοντο πρὸς μάχην· καὶ γενομένης καρτερωτάτης τειχομαχίας, μέχρι μὲν ἑβδόμης ὥρας ἀντέσχον οἱ ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀμυνόμενοι προθύμως. Ἔπειτα οἱ τοῦ νέου βασιλέως ἀνδρίᾳ τε καὶ τόλμῃ B τῶν ἀντιτεταγμένων ὑπερσχόντες, καὶ τὰς κλίμακας τοῖς τείχεσι προσερείσαντες, τὸ πόλισμα εἷλον καὶ διήρπασαν αὐτό. Δείσας δὲ ὁ βασιλεὺς, μὴ πάντων χρημάτων διαφθαρέντων, ἀνάστατος γένηται ὁ Ἄπρως, ἐκέλευσε τοὺς καρποὺς μὴ διαφθείρειν, ὅπως ἔχοντες ἀφορμὰς οἱ Ἄπριοι τοῦ ζῆν, μὴ ἐκλίπωσι τὸ ἄστυ. Ἀπέθανον μέντοι ἐν τῇ τειχομαχίᾳ πλὴν ἑνὸς ὁπλίτου τῶν ἐκ Βυζαντίου ἐξ ἑκατέρων μερῶν οὐδεὶς (καὶ τούτου μετὰ τὴν μάχην ὑπὸ Λατίνου τινὸς ἀποκτανθέντος, ὅτι αὐτός τε καὶ πλείους ἕτεροι ἐτραυματίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ), τραυματίαι δ' ἐγένοντο καὶ ἑκατέρωθεν οὐκ ὀλίγοι. Τούς τε ἐκ Βυζαντίου ἱππέας τε καὶ πεζοὺς δήσαντες οἱ στρατιῶται εἶχον. Εἰς τρίτην δὲ ἡμέραν τοὺς αἰχμαλώτους στρατιώτας ὁ βασιλεὺς κελεύσας αὐτῷ πα- C ραστῆναι, διείλεκται οὕτως· Οὔτε συνετῶς οὔτε συμφερόντως πεπράχατε ὑμῖν αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν προσαγορευόμενοι φιλίως, εἰς λοιδορίας αὐτοὶ τραπόμενοι καὶ ὕβρεις. Τὸ μὲν γὰρ μὴ καταπλήττεσθαι τοὺς ἐπιόντας, ἀλλ' ἐγκαρτερεῖν ἀμυνομένους, ἀνδρίας ἄν τις τιθείη· τὸ δὲ ὑβρίζειν τε καὶ κομπάζειν ἀπὸ τῶν τειχῶν, καὶ θράσους καὶ παρανοίας. Διὸ καὶ συμβουλεύσαιμι ἂν ὑμῖν εἴ γε πείθησθε, ἀνδρίᾳ μὲν καὶ τόλμῃ καὶ χειρὸς ἔργοις ἀνθίστασθαι τοῖς πολεμοῦσι, λόγοις δὲ σωφρονεῖν. Οὐ γὰρ ἡ ἀπὸ τῶν λόγων ἀκολασία, ἡ διὰ τῶν ἔργων δὲ ἐμπειρία καταπλήττει τοὺς ἐπιόντας. Δοριαλώτους μὲν οὖν γενομένους ὑμᾶς, ᾗ βουλοίμεθα ἔξεστι χρῆσθαι νόμῳ πολέμου. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπὶ κακῷ τῶν Ῥωμαίων στρατεύων, ἀφίημι ἐλευθέρους. Εἰ μὲν οὖν ὑπ' ἐμοὶ D στρατεύσεσθαι βούλεσθε, προνοίας τε ἀξιώσω τῆς προσηκούσης καὶ τοῖς οἰκειοτάτοις ἐντάξω· εἰ δ' οἴκαδε ἀπελθεῖν, καὶ οὕτως εὖ ποιήσας ἀποπέμψω. Προσκυνήσαντες δὲ οἱ στρατιῶται καὶ τῆς εὐεργεσίας χάριν εὐφημήσαντες πολλὰ, καιρὸν ἐξήτησαν εἰς διάσκεψιν. Διασκεψάμενοι δὲ, τῶν ἱππέων μὲν

pauci, et funditores non indigenæ modo, sed etiam e finitimis locis quamplurimi, quos bellum exciverat, et levis armaturæ multi, quibus omnibus, si nihil aliud, certe ne caperentur se facile consecuturos sperabant. Postridie albente cœlo quique foris, quique intus in mœnibus erant, ad pugnam instruebantur. Et cum usque ad horam septimam acerrima fieret oppugnatio, oppidani se strenue tuebantur. Ad extremum imperatorii fortitudine et audacia adversariis superiores, scalis applicitis oppidulum capiunt ac diripiunt. Ibi timens imperator, ne rebus omnibus disperditis, Aprus ad solitudinem redigeretur, frugibus cavit: ut habentes vitæ subsidium Aprii, ne diffugerent. In ea oppugnatione ex neutra acie quisquam, præter unum, **86** Byzantinum armaturæ gravis desideratus est (et eum a Latino quodam secundum pugnam interemptum, quippe a quo ipse cum aliis multis esset vulneratus), utrinque tamen vulnerati non pauci. Victores Byzantinis equitibus juxta ac peditibus vincula injecerunt. Tertio die captivis militibus in medium produci jussis, imperator ad eos hujuscemodi verba locutus est: Neque prudenter, neque e re vestra factum, quod a nobis amice appellati, convicia et injurias reposuistis: Nam hoste instante non percelli, sed constanti animo se defendere, hoc virtuti: alios autem maledictis incessere, et crepare magniloqua de mœnibus, confidentiæ et amentiæ ascribitur (92). Quare si me audiatis, fortiter audendo et manu prompta hostem reprimetis, verbis moderabimini: quando non verborum petulantia, sed ipse factorum et impressionis sensus invadentem terrificat. Jam in vos captivos statuere lege bellica licet. Verum ego, qui meis armis officere Romanis minime quæro, vos libertate dono. Si sub signis meis militare vultis, mihi, ut decet, curæ eritis, et vos inter familiarissimos recipiam. Sin domum redire, etiam sic benigne dimittam (93). Milites imperatorem venerati, ejusque meritum laudibus prosecuti, spatium ad deliberandum petiverunt. Re deliberata, pauci equites manserunt: pedites ferme omnes sub eo merere instituerunt: quos annuo decreto stipendio, in album suorum retulit, et discedentibus aliis aurum in viaticum contulit. Cum autem conspiceret Apriorum turbam, viros simul ac mulieres, item pueros pene nudos, omnium egenos ambulantes, seque bonis suis despoliatos lamentantes, ducibus et nobilibus advocatis, Justum est, inquit, cum hodierno die tot et tam insignibus a Deo beneficiis ornati simus, ut iisdem

Jacobi Pontani notæ.

(92) Timidi homines, et imbelles, cum longe absunt a periculo, aut se tutos vident, audacissimi fiunt, et martem crepant. Notavit hos ille sapiens Æsopus. Nam de superiore loco hædus lupum prætereuntem conspiciens, eum conviciis liberrime insectabatur. Tum lupus, *Non tu*, inquit, *mihi conviciaris, sed locus.*

(93) Eadem sententia Dido apud Maronem, I *Æneid.* humanissime ad Trojanos:

Seu vos Hesperiam magnam, Saturniaque arva,
Sive Erycis fines, regemque optatis Acestem:
Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis et his mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est; subducite naves.
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.

digni videamur. Etenim quod neque tam magna, et nostro Marti conferenda manus intus, neque tam alta ac tuta mœnia, neque aliud quidquam impedimento nobis fuit, quo minus arrogantes istos et protervos ulcisceremur, nullius, nisi divini Numinis liberalitati jure tribuendum est. Rursus in tam infesta oppugnatione, et urbis occupatione nostrum neque quemquam (ut consentaneum erat) cecidisse, neque per cædem ullius captivorum civili sanguine pollutum esse, egregiam erga nos Dei providentiam curamque significat. Itaque et nos victores miserorum **89** calamitatibus ad misericordiam inflecti oportet (contra Barbaros sane bello internecino pugnandum : contra populares autem usque dum vincas), et pars de præda captivis a quolibet, quantam voluerit, restituenda est. Tria enim bona maxima hinc vobis lucro apponentur : Deum propitium habebitis, qui in afflictos navatam misericordiam tanquam sibi præstitam reputat : atque in hac vita longe pluribus, et post obitum promissa felicitate remunerabimini. Deinde nostram quoque amicitiam assequemini ; quibus nihil est antiquius, quam de captivis bene mereri. Postremo fortitudinis et magnanimitatis gloriam vobis ipsi parietis. Illius quoniam hostes debellastis : hujus, quoniam ingenua et excelsa mente non ut hostes, male multastis, sed tanquam civibus, et cognatis, quam licuit, curam adhibuistis. Hac cohortatione adeo permotus est miles, ut nemo non aliquid de præda redderet. Qui vero benefacere gloriosum sibi ducebant, inquisitis dominis quidquid adepti fuissent spoliorum, nihil sibi retinentes, fideliter restituebant.

A ἔμειναν ὀλίγοι, τῶν πλειόνων ἀπελθόντων · οἱ πεζοὶ δὲ πλὴν ὀλίγων, ἅπαντες εἵλοντο δουλεύειν τῷ βασιλεῖ. Οἷς καὶ μισθὸν ἐτήσιον τάξας, ἐνέγραψε τοῖς οἰκέταις, τοὺς δ' ἀπελθόντας ἐφωδίασε χρυσίῳ. Ὁρῶν δὲ τὸν ἄλλον ὅμιλον τῶν Ἀπρίων ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας γυμνοὺς καὶ ἀπόρους περιϊόντας καὶ ὀλοφυρομένους τὴν ἀποστέρησιν τῶν ὄντων, τοὺς λογάδας τῆς στρατιᾶς πάντας καὶ τοὺς ἐν τέλει συναγαγὼν, Δίκαιόν ἐστιν, ἔφη, πολλοῖς καὶ μεγάλοις σήμερον εὐηργετηκότος ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτοὺς ἀξίους τῆς εὐεργεσίας φανῆναι. Τὸ γὰρ μήτε τὴν ἐγκαθεστῶσαν πολλήν τε καὶ ἀξιόμαχον οὖσαν στρατιὰν, μήτε τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὸ ὕψος τῶν τειχῶν, μήτ' ἄλλο μηδὲν ἐμπόδιον ἡμῖν γενέσθαι πρὸς τὸ μὴ τοὺς αὐθάδεις τουτουσὶ τιμωρήσασθαι καὶ ὑβριστὰς, οὐκ ἄλλου τινὸς ἢ τῆς τοῦ B κρείττονος εὐεργεσίας ἄν τις λογίζοιτο δικαίως. Τὸ δ' αὖθις ἐν οὕτω καρτερᾷ τειχομαχίᾳ καὶ ἁλώσει πόλεως μήτε ἡμῶν τινας, ὅπερ ἦν εἰκὸς, ἀποθανεῖν, μήτε τῶν ἑαλωκότων ἀποκτείναντας ὁμοφύλοις αἵμασι χρανθῆναι, τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς προνοίας καὶ κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ. Χρὴ τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς νικήσαντας ἐπικαμφθῆναι ταῖς συμφοραῖς τῶν ἀτυχησάντων (πρὸς μὲν γὰρ τοὺς βαρβάρους ἄχρι παντὸς πολεμεῖν δεῖ · πρὸς δὲ τοὺς ὁμοφύλους, ἄχρι τοῦ κρείττονος), καὶ μεταδοῦναι ἕκαστον ἐκ τῶν λαφύρων καθ' ὅσον ἂν αἱροῖτο τοῖς αἰχμαλώτοις. Τρία γὰρ τὰ μέγιστα κερδανεῖτε · Θεόν τε ἵλεων ἑαυτοῖς προπαρασκευασάμενοι, τὸν εἰς τοὺς ἀτυχοῦντας ἔλεον οἰκειούμενον, καὶ τῇ δέ τε πολλαπλα- C σίοσι, καὶ ἀπαλλάξαντας τοῦ βίου ἐπαγγελλόμενον ἀμείβεσθαι · καὶ τὴν ἡμετέραν εὐμένειαν προσκτώμενοι, περὶ πλείστου ποιουμένου τὴν εὐεργεσίαν τῶν αἰχμαλώτων · καὶ τρίτον ὑμῖν ἑαυτοῖς ἀνδρίας ἅμα καὶ μεγαλοψυχίας δόξαν περιποιούμενοι, ἀνδρίᾳ νικήσαντες τοὺς ἀντιτεταγμένους, ἐλευθερίᾳ δὲ γνώμης καὶ μεγαλοψυχίᾳ, οὐχ ὡς πολεμίοις, ἀλλ' ὡς ὁμοφύλοις καὶ ἀτυχοῦσι τὴν δυνατὴν πρόνοιαν εἰσενεγκόντες. Τοιαῦτα παραινέσαντος τοῦ βασιλέως, οὕτω διετέθησαν ἡ στρατιὰ, ὡς πάντας μὲν ἐκ τῶν λαφύρων μεταδοῦναι τοῖς Ἀπρίοις. Ὅσοι δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀγαθοεργεῖν ἐφιλοτιμοῦντο, τοὺς δεσπότας ἀνερευνήσαντες, τῶν παρ' αὐτοῖς λαφύρων ἀπέδοσαν πάντα, μηδενὸς ἀποστερήσαντες.

CAPUT XXX.

Garella, Rhædestum, Sergentzium oppida deditionem faciunt. A Saecensibus rusticanis maledictis laceratur imperator; ipsum castellum miserabili incendio conflagrat. Insigne exemplum fidelitatis in dominum, et charitatis in hostem cujusdam pastoris, per quod stratopedarcha reus majestatis absolvitur.

Diebus omnino sex ab oppido recepto Apris commoratus, septimo ad Garellam castra posuit. Cives sive quod cæteroqui imperatorem diligerent, sive quod Apriorum malo docti saperent, simul invitati sunt, in ejus fidem pacifice transierunt. Quibus ample gratiis relatis, Rhædestum perrexit. Dedentibus se perinde Rhædestinis, declarato illis quoque ardenti benefaciendi studio, Sergentzium progressus est. Quo etiam se tradente, iter Selybriam convertit, Selybrianis propter fidem erga se, a militibus Byzantinis per hiemem fines eorum incursantibus, detrimentis affectis, gratias acturus, et beneficia remensurus. Urbi appropinquantibus placuit ab equis descendere, et super herba viridi paululum requiescere.

D Ἓξ δὲ ἡμέραις μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐνστρατοπεδευσάμενοι Ἄπρῳ, τῇ ἑβδόμῃ ἄραντες ἐστρατοπέδευσαν ἐν Γαρέλλῃ. Οἱ ταύτην δὲ οἰκοῦντες, εἴτε καὶ εὐνοϊκῶς διακείμενοι πρὸς τὸν νέον βασιλέα, εἴτε καὶ παρὰ τῶν Ἀπρίων διδαχθέντες σωφρονεῖν, ἅμα τῷ προσκληθῆναι προσεχώρησαν τῷ νέῳ βασιλεῖ, καὶ παρέδοσαν ἑαυτοὺς ἀμαχεί. Πολλαῖς δὲ ἀμειψάμενος αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς εὐεργεσίαις, ἄρας ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Ῥαιδεστόν. Προσχωρησάντων δὲ καὶ Ῥαιδεστηνῶν, ἐπεὶ καὶ πρὸς αὐτοὺς τὴν εἰς τὸ εὖ ποιεῖν ἐπεδείξατο φιλοτιμίαν, ἦλθεν εἰς Σεργέντζιον· προσχωρήσαντος δὲ καὶ αὐτοῦ, τὴν πρὸς Σηλυβρίαν ᾔει, Σηλυβριανοὺς ὧν ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας παρὰ τῆς ἐκ Βυζαντίου στρατιᾶς ἐζημίωντο τοῦ χειμῶνος τὴν χώραν κατατρεχόντων, εὐεργεσίαις

καὶ εὐχαριστίαις ἀμειψάμενος. Ἐγγὺς δὲ Σηλυβρίας A γενομένοις ἔδοξε καταβάντας τῶν ἵππων διαναπαύσασθαι μικρόν. Στρατοπεδεύονται δὴ παρὰ τῷ φρουρίῳ Σάκκων, πολεμίῳ μὲν ὄντι διὰ τὸ Συργιάννῃ μὲν προσχωρῆσαι, [καὶ τοὺς ἐκ Βυζαντίου στρατιώτας ἐπὶ τῷ Σηλυβριανοὺς ὑπερδέχεσθαι κατατρέχειν· καταφρονουμένῳ δὲ ἄλλως διά τε τὴν ὀλιγότητα καὶ ἀπειρίαν τῶν ἐνοικούντων] (ἀγρόται γὰρ ἦσαν πάντες γηπόνοι), καὶ τὴν φαυλότητα τῶν τειχῶν. Οἱ δ' ἐν αὐτῷ τῷ φρουρίῳ ἐγκεκλεισμένοι, ὥσπερ ἀγνοήσαντες ἑαυτοὺς, καὶ τῶν περικειμένων ὡς οὐδενῶν καταφρονοῦντες, ὕβριζόν τε ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ πολλὰς κατέχεον λοιδορίας καὶ βασιλέως καὶ τῶν συνόντων. Γελάσας δὲ ἐφ' οἷς ὑβρίζετο ὁ βασιλεὺς, εἰ οἶνος εἴη πολὺς παρ' αὐτοῖς ἐπυνθάνετο B τῶν παρόντων. Τῶν δὲ οὐδ' ἀρκούντως εὐπορεῖν ὕδατος ἀποκριναμένων, Οὐκοῦν, ἔφη, τῶν μελαγχολᾷν ποιουσῶν ἐνεπλήσθησαν βοτανῶν. Κελεύσας δὲ αὐτοῖς τινα παραινέσαι καὶ σωφρονεῖν καὶ σιγᾷν, αὐτὸς ἅμα τοῖς ἄρχουσι πρὸς ἐπίσκεψιν ἐξῄεσαν τῶν σκοπῶν. Οἱ δὲ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι Σάκκιοι οὐδὲν μᾶλλον ὑφίεσαν τῶν ὕβρεων καὶ τῶν φωνῶν, ἀλλ' ἐχρῶντο πάσῃ δυνάμει. Τὸ δὲ τῶν στρατιωτῶν οἰκετικὸν, πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῶν ὕβρεων ἀχθεσθέντες, αὐτοῖς ἠξίουν τοὺς δεσπότας ἐπιτρέψαι τὸ ἔργον. Ἐπιτρεψάντων δὲ αὐτῶν ἐπιδραμόντες εἷλον αὐτοβοεὶ, πανταχόθεν ὑπερβάντες τὸ τεῖχος· ἦν γὰρ εὐάλωτον· τοῖς προστυχοῦσι χρησάμενοι ξύλοις ἀντὶ κλιμάκων· καὶ πρὸς διαρπαγὴν ἐτράποντο τῶν ἔνδον. Εἴσω δὲ μιᾶς οἰκίας ἀνημμένου πυρὸς, ἀνελθόν- C των ἐπ' αὐτὴν πολλῶν, κατέπεσε τὸ τέγος ἐπὶ τοῦ πυρός. Ἐκ χόρτων δὲ ξηρῶν οὔσης ἐστεγασμένης, φλὸξ ἀνήφθη παραχρῆμα λαμπρά. Εὐθὺς δὲ προσεπελάβετο καὶ τῶν ἄλλων· ἦσαν γὰρ ὁμοίως αὐτῇ κατεσκευασμέναι· πύλης δὲ οὔσης τῷ φρουρίῳ μιᾶς, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ διὰ τὸν φόβον παρὰ τῶν ἐνοικούντων ἀπῳκοδομήθη, ἄλλως δ' ὅτι καὶ ἡ πρώτως ἀναφθεῖσα οἰκία παρ' αὐτῇ ἦν, οἱ μὲν τῶν εἰσελθόντων, ἅμα δὲ καὶ τῶν ἐποίκων τοῦ χωρίου ὡς εἶχον ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀνελθόντες, ἐξέπιπτον ῥίπτοντες ἑαυτοὺς ἡμιφλεγεῖς. Οἱ δὲ, ἅμα τοῖς κατοικοῦσι τὸ χωρίον ἀνθρώποις τε καὶ κτήνεσιν ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐναπειλημμένοι, οὐκ ἔχοντες, ὅ τι χρήσωνται, πρὸς

Juxta castellum igitur Saccos castrametantur, hostile quidem (nam a Syrgianne stabat, Byzantinumque militem ad Selybrianos per eruptionem vexandos susceperat), **90** cætera contemnendum, quod ipsum per se exiguum, quod incolæ rudes ac imperiti (omnes siquidem erant rustici, cum terra rationem habentes), quod muri humiles ac demissi. Qui igitur intus se incluserant, uti semet ignorantes, imminentes sibi ut nullius pretii mortales in contemptum vocabant, ac de muro cum insolentia voces contumeliosas identidem contra imperatorem, ejusque copias effundebant. Qui renidens ad convicia (94), ab astantibus quærebat, multumne apud eos vini esset (95). Illis respondentibus : Ne aquæ quidem satis : Itaque, subjecit, herbis insaniam generantibus se ingurgitarunt. Tum eos admoneri jubet, uti se modeste gerant, et linguas contineant; et cum principibus exercitus ad metas speculandas digreditur (96) At infelices illi Saccii nihilo magis de protervitate et maledictis remittere : sed quasi id palmarium foret, omnem in eo facultatem suam experiri. Injuriarum magnitudine offensa gravius militum servitia (97) [ut sunt calones et lixæ] dominos rogant, uti ipsis negotium vindicandi committant. Impetrant, et primo impetu, truncis ac trabibus obviis loco scalarum usi, muros, quod facile fuit, occupant, et ad diripiendos indigenas discurrunt. Forte in casa quadam ignis luculentus ardebat : quam cum multi conscendissent, tectum ex cespite arefacto contextum in focum decidit : quo casu de subito exsuperantibus flammis, ad contiguas ædes similem in modum ædificatas incendium pervasit. Unica erat oppidulo porta, qua propter metum obstructa, et quia domus primo incensa prope erat, nonnulli qui irruperant, et quidam de colonis ipsis, cum murum fugiendi causa, ut poterant, ascendissent, inde se semiustulati præcipites foras dabant. Alii simul cum incolis et jumentis ab ignibus intercepti, nescientes quo se converterent, in gemitus et lamentabiles voces prorumpebant. Et erat profecto res digna lacrymis, acerbitate ustionis hominibus et pecudibus

Jacobi Pontani notæ.

(94) Cur non, cum, ut sequitur, pro insanis eos D haberet? Etiam Socrates hominem parum sanum sibi conviciantem, non magis in judicium, quam asinum, si calces sibi illisisset, vocandum arbitrabatur. In contemnendis maledictis animi altitudo mire elucet. Unum hoc, quod laudari possit de Nerone apud Suetonium legi, cap. 39 : *Mirum*, inquit, *et vel præcipue memorabile, nihil eum patientius quam maledicta et convicia hominum tulisse, neque in ullos leniorem, quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, exstitisse.*

(95) Τὸν οἶνον οὐκ ἔχειν πηδάλιον, *vinum non habere clavum* dicebatur proverbio, ut refert Athenæus, lib. x. Ebrietas namque nihil consulte, nec moderate vel dicere, vel facere consuevit, cum per eam ratio, quæ sobrios regere tanquam clavus debet, obruatur. Ibidem hoc profertur :

Οἶνος καὶ φρονέοντας ἐς ἀφροσύνην ἀναβάλλει.

Insanire facit sanos quoque copia vini.

Plato lib. I *De legibus*, non solum senem, sed etiam temulentum bis puerum fieri affirmat.

(96) In Græco est σκοποὺς, quod quid illic sit, non satis liquet, etiam si *metas* transferas. Fortasse *speculas* appellare debui.

(97) Adjecimus de nostro per parenthesin (*ut sunt calones et lixæ*) explicationis causa videlicet. Habuisse autem milites suos servos, etiam ex hac historia pluribus locis cognoscitur. Et erant servi, ut equi saginarii, ferendis armis, annona, et sarcinis, quos ad restituendam disciplinam militarem removerunt P. Scipio Africanus apud Numantiam, Metellus in Africa. Valerius, lib. VII, cap. 7; Frontinus, lib. IV, cap. 1. Vide Joan. Antonii Valtrini, *De militia veterum Romanorum*, lib. III, cap. 8, quod est de generibus hominum, qui castra sequerentur.

confuse vociferantibus. Totus exercitus, ipseque imperator cum ducibus, cæteris posthabitis, oppidulum circumsistebant, ad succurrendum parati. Quod cum nequirent (jam siquidem ignis omnia ædificia depascebatur), ipsi quoque præ commiseratione, fletum non tenebant. Flammis absumpti sunt de iis qui deforis per murum se ingesserant, sex; ex habitatoribus autem feminæ, pueri, et grandiores natu tres et viginti supra centum; insuper animantes, et reliqua res familiaris **91** quantacunque.

Non mediocriter hoc alieno infortunio mœstus imperator, Selybriam ire instituit, ubi transactis quorum causa venerat, Chariopolin remeavit, missionemque dedit exercitui, mille apud se retentis: mandans uti præfinitis diebus, quanquam non arcessiti, rursus adessent. Verum magnus stratopedarcha Palæologus, Rhodopes præfecturarum dux, creditas sibi urbes omnes exercitumque, ut supra demonstravimus, a juniore ad seniorem imperatorem avertere, animosque subigere, et ad hujus obsequium inclinare potuit: unum autem quemdam genere Dacum, pecuarium (98), Syrmpanum vocabulo, fortunis exutum, quod nepoti faveret, postquam sæpe illum fustuario multavit, duos etiam dentes radicitus excussit, maxillamque ferro candenti inurendam curavit, nec eum tamen a fide transversum agere valuit, cum manicis in custodiam dedit. Inde cum aliquando effugisset, aliosque pastores armis militaribus nudos (99), magno sibi numero ascivisset, et copiis ad Palæologum coercendum eo missis se immiscuisset, in Rhodopeios ferebatur. Qui erant in oppidis, cernentes agrestes universos contra se conspiratos, et instantem ac prementem imperatoris exercitum, timentesque ne intestina seditione excitata pessumirent, commutata sententia ad eum se contulerunt, vinctumque ducem in custodia tam diu habuerunt, quoad se intellecta imperator de eo certum statueret: ipsi cum Syrmpano ad illum profecti sunt; pars ut præstitæ benevolentiæ præmium adipisceretur: pars (quotquot nimirum a seniore prius steterant) ut delicti gratiam impetraret. Quos imperator ut adversus se bene meritum ingratos verbis mollibus castigavit: et præcipiens, ne de cætero ad defectionem et sacramentum violandum faciles essent, offensionumque oblivionem promittens, venia est imperti-

A ὀλοφυρμοὺς ἐτράποντο καὶ οἰμωγάς· καὶ ἦν δακρύων ἄξιον τὸ γινόμενον, ἀνθρώπων ὁμοῦ καὶ βοσκημάτων ἐπὶ τῇ καύσει βοώντων τε καὶ ὀλοφυρομένων. Ἡ στρατιὰ δὲ πᾶσα καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἅμα τοῖς ἐν τέλει τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες, περιέστησαν τὸ φρούριον προθυμούμενοι βοηθεῖν, μὴ δυνάμενοι δὲ (πάντων γὰρ ἤδη ἐπελάβετο τὸ πῦρ), εἰς θρήνους ὑπὸ συμπαθείας ἐτράπησαν καὶ αὐτοί. Ἀνάλωνται δὲ ὑπὸ τοῦ πυρὸς, ἀπὸ μὲν τῶν ἔξωθεν εἰσελθόντων, ἕξ· γυναῖκες δὲ καὶ παῖδες καὶ οἱ ἔξωροι τῶν τὸ χωρίον κατοικούντων, τρεῖς καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, καὶ βοσκήματα καὶ ἡ ἄλλη περιουσία, ὅσα ἦν.

Ἐλύπησε μὲν οὖν οὐ μετρίως τὸ τοιοῦτον πάθημα τὸν βασιλέα. Ἀναστὰς δὲ ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Σηλυ-
B βρίαν· καὶ ὧν ἕνεκα ἦλθε διαπραξάμενος ἐκεῖ, ἐπανέζευξεν εἰς Χαριούπολιν, καὶ διέλυσε τὴν στρατιὰν πλὴν χιλίων οὓς ἐπέταξεν αὐτῷ συνεῖναι, ἐν ἡμέραις ῥηταῖς κελεύσας πάλιν ἀκλήτους πρὸς αὐτὸν ἐπανελθεῖν. Ὁ μέντοι τῶν κατὰ τὴν Ῥοδόπην ἐπαρχιῶν στρατηγὸς Παλαιολόγος ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, τὰς ὑπ' αὐτὸν πάσας πόλεις καὶ τὴν στρατιὰν, ὥσπερ ἔφημεν, ἀπὸ τοῦ νέου βασιλέως πρὸς τὸν πρεσβύτερον ἀποστήσας, πάντων μὲν ἴσχυσε καὶ τὰς γνώμας παραστήσασθαι, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ πεῖσαι προσέχειν. Ἕνα δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ Δακικοῦ γένους νομάδα Συρμπάνον ὠνομασμένον, τῶν ὄντων ἀποστερήσας ὅτι τῷ νέῳ προσέκειτο βασιλεῖ, πολλαῖς τε αἰκίαις ὑποβαλὼν, δύο τε τῶν ὀδόντων ἐκριζώσας, καὶ τὴν παρειὰν
C κατακαύσας σιδήρῳ, ὡς οὐκ ἴσχυσεν ἀποστῆσαι τοῦ νέου βασιλέως, καθείρξας εἶχεν ὑπὸ κλοιοῖς. Οὗτος δὴ τοῦ δεσμωτηρίου τότε διαδρὰς, καὶ πολλοὺς ἑτέρους προσεταιρισάμενος νομάδας ψιλοὺς, καὶ τῇ παρὰ τοῦ νέου βασιλέως ἐνταυθοῖ πεμφθείσῃ τῷ Παλαιολόγῳ πολεμεῖν συμμίξας στρατιᾷ, ἐπέθετο τοῖς ἐν τῇ Ῥοδόπῃ. Ὁρῶντες δὲ οἱ ἐν ταῖς πόλεσι τούς τε ἀγρότας ἐκπολεμωθέντας αὐτοῖς ὁμοῦ πάντας, καὶ τὴν στρατιὰν ἐπικειμένην, καὶ δείσαντες μὴ καὶ τῶν ἔνδον ἀπόλωνται στασιασάντων, μεταβαλόντες προσέθεντο τῷ νέῳ βασιλεῖ. Καὶ δήσαντες τὸν στρατηγὸν εἶχον ἐν φρουρᾷ, ἄχρις ἂν ὁ βασιλεὺς πυθόμενος περὶ αὐτοῦ ψῆφον ἐνέγκῃ. Αὐτοὶ δ' ἅμα Συρμπάνῳ ἧκον ὡς βασιλέα, οἱ μὲν ἀποληψόμενοι γέρα τῆς εἰς αὐτὸν ἐννοίας, ὅσοι δ' ἦσαν πρότερον
D τῷ πρεσβυτέρῳ προστεθειμένοι βασιλεῖ, ἐξαιτήσοντες συγγνώμην. Ὁ βασιλεὺς δὲ τῶν μὲν ἀφεστηκότων καθαψάμενος μετρίως ὡς ἀγνωμόνων περὶ αὐτὸν εὖ δράσαντα φανέντων, παραγγείλας τε μὴ εὐχερεῖς ἔτι πρὸς τὰς ἀποστασίας καὶ τὰς παραβά-

Jacobi Pontani notæ.

(98) Νομάδα. Vox Numida Latinis non eos tantum populos, qui certam Africæ partem, Numidiam vocatam, tenuerunt, significat, qui quod initio pastoritiam vitam colebant, hoc nomen obtinuerunt: verum etiam alios populos, qui pecuarii erant. Ac Numidæ vocabulum Græco deflexum est, hi enim populi Νομάδες dicuntur. Sic etiam Vitruvius Arabes vocat, his verbis: *Item Joppæ in Syria, Arabiaque Numidarum, lacus sunt immani magnitudine.* Nicander:

Τῷ μὲν Γερραῖοι Νομάδες χαλκήρεας αἰχμάς.

Hæc Turnebus, lib. I, cap. 27. Jam igitur qua notione hunc Dacum Νομάδα nominet intellexisti. Nomadum sæpius faciet mentionem.

(99) Ψιλοὺς qui scilicet præter gladium, aut arcum nihil haberent armorum; hoc enim valet vox Græca, et ὁπλίταις ψιλοὶ opponuntur. Puto autem hos nec leviter quidem fuisse armatos, sed rem gessisse *stipitibus duris*, *sudibusve præustis*, ut in IX *Æneid.* pastores Latini contra Trojanos advenas.

σεις τῶν ὅρκων εἶναι· αὐτός τε ἀμνηστήσειν ὧν αὐτοῖς ἡμάρτηται εἰπὼν, ἠξίωσε συγγνώμης, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ εὖ ποιήσας, οἴκαδε ἐπέταξεν ἀπιέναι. A Τοὺς δὲ τῇ εἰς αὐτὸν ἐμμείναντας πίστει ἐπαινέσας τε ἅμα καὶ δωρεαῖς ἀμειψάμενος ἀξίως, ἐξαπέστειλε μὲν αὐτοὺς, στρατηγὸν αὐτοῖς ἐπιστήσας τὸν Ταρχανειώτην δομέστικον, ᾧ ἐπετέτραπτο τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην δεσμώτην ὡς βασιλέα ἀποστεῖλαι. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ὁ Συρμπάνος ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἑστηκὼς, ἐδόκει βούλεσθαί τι πρὸς βασιλέα εἰπεῖν· συνεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, εἴ τι βούλοιτο ἐκέλευε λέγειν. Ὁ δ' ἅμα τῷ προσταχθῆναι πρὸς τοὔδαφος ἑαυτὸν καταβαλὼν, συγγνώμης ᾔτει τυχεῖν, εἰ συβώτης ὢν καὶ βάρβαρος καὶ ἀγροῖκος, ἐτόλμησε φθέγξασθαί τι πρὸς βασιλέα. Τοῦ βασιλέως δὲ προστάξαντος λέγειν δεδοικότα μηδὲν, B ὑπὲρ τοῦ μεγάλου ἐδεῖτο στρατοπεδάρχου, ὥστε καὶ αὐτὸν ἐφ' οἷς εἰς βασιλέα ἥμαρτε τοὺς κατὰ τὴν Ῥοδόπην ἀποστήσας, τυχεῖν συγγνώμης. Τοῦ βασιλέως δὲ ἐρομένου εἰ πρὸς εἰρωνείαν ἢ πρὸς ἀλήθειαν τυχεῖν δεῖται· ὁ δ' ἔφασκε, Πρὸς ἀλήθειαν· καὶ ὅρκον προσετίθει πίστεως χάριν· δέον δ' εἶναι, εἴ τι καὶ ἥμαρτε, προσήκοντα πρὸς γένους ἀξιῶσαι συγγνώμης. Ἐπιλέλησαι δ', εἰρήκεν αὖθις ὁ βασιλεὺς, ὅσα σε εἴργασται κακὰ, ἀποστερήσας μὲν τῶν ὄντων, καὶ παίδων καὶ γυναικὸς, ἔτι δὲ καὶ ὀδόντων αὐτῶν, πολλαῖς τε αἰκίαις καταξάνας τὸ σῶμα, καὶ τέλος ὥσπερ τινὰ τῶν ἐπὶ δεινοτάτοις ἑαλωκότων τὴν παρειὰν κατακαύσας σιδήρῳ ὡς μηδὲ τὰς οὐλὰς ἐξαλειφθῆναι δύνασθαι; ὅλως δὲ C τί σε τὸ πεῖσάν ἐστιν, ὑπὲρ ἐκείνου δεῖσθαι; Τί δ' ἂν εἴη μεῖζον, ἔφασκεν, ὦ βασιλεῦ, ἢ τὸν οὔπω χθὲς καὶ πρώην ἐν τοῖς δουλεύουσιν ἐκείνῳ τεταγμένον, νῦν εἰς τοσοῦτον ἥκειν περιφανείας, Θεοῦ καὶ σοῦ, βασιλεῦ, εὐηργετηκότος, ὡς καὶ τοὺς βασιλεῖ προσήκοντας κατὰ γένος ἐξαιτεῖσθαι δύνασθαι, καὶ τῶν προσδοκωμένων ἀπαλλάττειν κακῶν; Θαυμάσας δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν ἐπὶ τοῖς κακοῖς ἀμνηστίαν τοῦ βαρβάρου, Εἰ σύ γε, ἔφη, τοσαῦτα ὑπ' αὐτοῦ ἀδικηθεὶς καὶ κακῶς παθὼν, βάρβαρος ὢν καὶ φαῦλος τὴν τύχην, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβῃ ὅσον ἔξεστι ποιῶν εὖ, οὐδ' ἐμὲ δίκαιον μετριώτερα ἀδικηθέντα, βασιλέα τε ὄντα, ἀπαραίτητον ὀφθῆναι πρὸς ὀργήν. Τοίνυν καὶ τῆς σῆς ἱκετείας ἕνεκα τὰ ἡμαρτημένα παρορῶν, ἀξιῶ συγγνώμης. D Εὐχαριστήσας δὲ ὁ βάρβαρος ἐπὶ τούτοις, καὶ πολλάκις ἐπευφημήσας τὸν βασιλέα, καὶ δευτέραν δέησιν προσετίθει, τὸ τὸν αὐτὸν μήτε τῆς ἀξίας ἀποστερηθῆναι μήτε τῶν προσόδων καὶ τῶν δωρεῶν τῶν βασιλικῶν. Ἔτι δὲ μᾶλλον τὴν ὑπὲρ τοῦ ἠδικηκότος σπουδὴν θαυμάσας ὁ βασιλεὺς καὶ ταύτην τὴν δέησιν ἐπλήρου. Ἔτι δὲ αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας βασιλέως κειμένου, τὰ τῆς συγγνώμης γράμματα διαχαραχθέντα, καὶ τῇ βασιλικῇ πιστωθέντα χειρὶ ἐπεδόθησαν αὐτῷ· ὁ δὲ λαβὼν, καὶ τὴν γῆν κατασπασάμενος ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς εἱστήκει, χαίρων ἀπῆλθε.

tus, et paulo post humaniter domum abire jussit. Qui autem in fide perstitissent, eos quoque pro dignitate collaudatos et donis donatos dimisit, duce illis præfecto Tarchaniota domestico, cui mandatum erat, uti magnum stratopedarcham imperatori vinctum mitteret, coram quo altero die astans Syrmpanus, quidpiam illum velle videbatur. Quo animadverso, Dic, ait, si quid habes. Syrmpanus statim se humi abjiciens petere, ut sibi ignosceretur, **92** si subulcus, et barbarus, et rusticus imperatorem verbo appellare auderet. Jussus ut omni timore deposito loqueretur, pro magno stratopedarcha orare occepit, ut ei ipsi, quod Rhodopeios a fide in dominum suum abduxisset, ignosceretur. Percunctante imperatore, simulatene, an vere et ex animo ita rogaret, Vere, inquit; et ad confirmationem juramentum adjecit; addiditque, ex officio esse, quanquam peccasset, tamen ut cognato veniam non negare. Rursum imperator : An tu oblitus es, quibus, et quot malis ille te mactaverit? Bona tibi, liberos, et uxorem eripuit, dentes excussit, plagis multis corpus tuum dilaceravit, ad extremum maxillam ferro, ut atrocissimorum scelerum damnato, ustulavit, ac perpetua cicatrice deformem reliquit. In summa, cedo, quid te movit, ut ejus causam ageres? Quid vero majus, inquit, quam qui paulo ante in servis illius censebatur, eum nunc Dei concessu, ac tuo munere in tantam claritatem venire, ut deprecatione sua etiam cognatos imperatoris formidato supplicio eximat? Admirans imperator, sic eum delesse injuriarum memoriam : Si tu, ait, tam iniqua et infanda ab illo passus, homo barbarus, sorte infimus, nihilo minus quantum in te est, mala bonis compensas, me minora passum, et imperatorem, inexorabilem iram fovere non decet. Igitur vel te deprecatore in me commissa negligens, ecce veniam illi tribuo. Actis gratiis, et iterum iterumque dictis imperatori laudibus, barbarus denuo petit : nempe ut idem stratopedarcha nec honore, nec reditibus, nec bonis imperatoriis excidat. Tantum studium erga noxium amplius suspiciens imperator, etiam hoc annuit; et adhuc ad pedes ejus jacenti, testimonium datæ veniæ in pittacio exaratum, et ut mos est, fidei ergo imperatoris manu addita præbetur : quo accepto, vestigia imperatoris exosculatus, cum lætitia recessit.

93 CAPUT XXXI.

De Thessalonica et Constantino despota felices nuntii. Ad imperatorem monachi habitu indutus perducitur; in carcerem datur. Qui Xenam imperatricem violaverant, puniuntur publice. Lemnus ad juniorem deficit. Persæ seniori auxilio venientes, metu junioris perculsi, domum turpiter revertuntur. Fugiunt etiam Byzantii.

Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας ἐκ Θεσσαλονίκης ἄγγελος ἐλθὼν ἀπήγγειλε βασιλεῖ, ὡς στάσεως ἐν αὐτῇ γε-

Eodem die Thessalonica veniunt nuntii, factionibus ibidem natis, ab eo stantes vicisse, ur-

hemque illi subjecisse. Constantinum despotam in monasterium Chortætum, civitati vicinum confugisse, comprehensum custodia detineri. Imperator confestim Thessalonicam mittit, qui hominem adducant; prius jurejurand o astrictos, neque se despotam occisuros, neque aliis occidendum permissuros. Profecti, in schemate monastico, quo se mortis metu velaverat, antequam illi Thessalonicam aspirarent, Didymotichum perducunt (1). Proquesebantur eum Thessalonicensium et de senatu, et de militibus complures, atque etiam ecclesiæ illius antistes Jeremias, item Gerasimus lauræ (2), quæ est in Atho sancto monte (3) præfectus. Parum vero abfuit, quin stipatores imperatoris audacia ac furore militari despotam in frusta concidissent, nisi illum præsentia sua imperator conservasset. Præcepit autem in carcerem tradi. Præteritis diebus aliquot, despota hominem certum ad imperatorem allegans gratias agit, quod se e faucibus fati eripuerit: et simul rogat, quoniam modo quodam et occasione monachi habitum cepisset, etiam legitima monastices instituta sibi exsequi liceret, ne coactus, sed libens eum cepisse videretur. Imperator suspicione tactus, non desiderio vitæ commutandæ, sed carceris evadendi hoc ab se peti, metropolitanum et lauræ præfectum Gerasimum mittit, qui dicant, illum in præsens haud convenientia petere. Nam, ne a custodibus habeatur male, sed quiete potiatur, hoc illi concessum iri: dimitti nunc e carcere neutiquam posse. Proinde id rogare parcat. At despota viros illos sacratos prehensans, idem enixius orare, ut qui non hypocrisi, aut necessitate, sed sincero potius animo hoc vitæ genus delegisset. Quæ cum ad imperatorem referrent, ipsorum arbitrio eum permisit. Eodem tempore Thessalonica 94 adducti sunt in vinculis, qui Xenam, impe-

A νομένης, οἱ τῷ νέῳ βασιλεῖ προσκείμενοι ὑπερσχόντες, Θεσσαλονίκην περιεποίησαν αὐτῷ, τὸν δεσπότην δὲ Κωνσταντῖνον εἰς τὸ περὶ αὐτὴν φροντιστήριον τὸ Χορταίτου διαδράντα κατασχόντες ἔχουσιν ἐν φρουρᾷ. Ὁ βασιλεὺς δὲ εὐθὺς τοὺς ἄξοντας αὐτὸν ἔπεμψεν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅρκοις πρότερον αὐτοὺς κατασχὼν, ὡς οὔτ' αὐτοὶ ἑκόντες, οὔθ' ἑτέροις παραχωρήσουσι τὸν δεσπότην ἀποκτεῖναι· οἳ καὶ ἀπελθόντες ἤγαγον αὐτὸν εἰς Διδυμότειχον μοναχῶν ἠμφιεσμένον σχῆμα. Περιεβάλετο δὲ αὐτὸ καὶ πρὶν αὐτοὺς εἰς Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν δέει τοῦ μὴ ἀποθανεῖν. Συνῆλθον δὲ αὐτοῖς πρὸς τὸν νέον βασιλέα τῶν Θεσσαλονικέων καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῆς στρατιᾶς πολλοὶ, καὶ ὁ τῆς κατ' αὐτὴν Ἐκκλησίας πρόεδρος Ἱερεμίας, καὶ Γεράσιμος ὁ τῆς B κατὰ τὸ ἱερὸν ὄρος τὸν Ἄθω ἐξηγούμενος λαύρας. Ἡ μέν τοι περὶ τὸν νέον ἠθροισμένη βασιλέα στρατιὰ, ἀταξίᾳ στρατιωτικῇ χρησάμενοι, ὀλίγου δεῖν κατέκοψαν ἂν τὸν δεσπότην, εἰ μὴ αὐτὸς ἐῤῥύσατο παρὼν ὁ βασιλεύς· ἐκέλευσε δὲ εἱρχθῆναι. Τισὶ δὲ ὕστερον ἡμέραις ὁ δεσπότης διά τινος ἐδεῖτο τοῦ νέου βασιλέως, ἅμα καὶ πολλὰς χάριτας ὁμολογῶν, ὅτι δι' αὐτὸν οὐκ ἐτεθνήκει, ὡς ἐπεὶ καθ' ὁποιονδήτινα τρόπον τὸ τῶν μοναστῶν περιεβάλετο σχῆμα, καὶ τὰ νενομισμένα ἐπ' αὐτῷ τελεσθῆναι πάντα, ὡς ἂν μὴ δοκοίη βίᾳ, ἀλλ' ἑκὼν περιβεβλῆσθαι. Ὁ βασιλεὺς δὲ ὑποπτεύσας μὴ βίου μεταβολῆς ἐπιθυμίᾳ, ἀλλ' ὅπω ἀπολυθείη μὴ εἵργεσθαι, τοιαῦτα αἰτεῖν, τὸν Θεσσαλονίκης πέμψας μητροπολίτην, C καὶ τὸν τῆς λαύρας ἐξηγούμενον Γεράσιμον, οὐχ ἁρμόζοντα αἰτεῖν αὐτὸν μεμήνυκεν ἐν τῷ παρόντι. Τὸ μὲν γὰρ μὴ κακῶς ὑπὸ τῶν φρουρούντων πάσχειν, ἀλλ' ἀναπαύλης ἀπολαύειν, ἐξέσται· τὸ δὲ ἀπολυθῆναι τῆς εἱρκτῆς, ἀδύνατον τὸ νῦν εἶναι. Διὸ μηδὲ τοιαῦτα δεῖσθαι. Ὁ δ' ἔτι μᾶλλον ἐδεῖτο περὶ τῶν αὐτῶν, τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἐπιλαβόμενος

Jacobi Pontani notæ.

(1) De perductione ista Constantini despotæ Thessalonica Didymotichum, et causa ejus, militum in eum fremitu, et carcere, de quibus principio hujus capitis fusius agit Gregoras, lib. VIII: *His*, inquit, *sub hiemis exitum actis, veris initio a seniore imperatore triremis, cum arcanis litteris ad Constantinum despotam mittitur, quibus jubebat, ut eadem navi viginti quinque seditiosos, qui Thessalonicensem populum ad res novas moliendas incitarent, vinctos mitteret. At illi, priusquam hoc fieret, periculo suo cognito, clam populo concitato, et turribus conscensis, sacra tintinnabula pulsant, inchoandæ seditionis signum. Statim igitur concursu ad ædes despotæ facto, ipsum quidem non repererunt (præmonitus enim in arcem se receperat), sed obvios quosque partim occiderunt, partim bonis ereptis in carcerem conjecerunt, dejectisque domibus, et omnibus opibus direptis, arcis portas incenderunt*. Lege quæ sequuntur.

(2) Omissis lauræ significatis quæ in vitio ponuntur, e quibus unum illo in proverbio, *Samiorum Lauræ*, Suidas in hac voce *Lauræ*, docet significare quoque στενωπὸν et angiportum. Videtur ergo idem nomen ad monachorum habitacula, seu monasteria translatum fuisse ob vilitatem, et angustias ædificii, et cellularum. Hinc subdit Suidas, καὶ λαῦρα ἡ στενὴ κατοικία τῶν μοναχῶν. Et apparet nomen hoc monasteriis tributum, cum SS. Sabbas et Euthymius floruerunt, crebro enim in illorum historiis occurrit: nec satis scio an antea usurpatum sit. Vocat quidem Metaphrastes monasteria lauras in Vita Andronici tomo primo, qui sub Theodosio Magno, vel paulo post vixit; sed id facit Metaphrastes ex more sui sæculi, non ejus de quo scribit. Sicut autem ex modestia et submissione domicilia sua vocarunt mandras a cavernis D et stabulis armentorum, ita fortasse humilitatis causa hoc vocabulum angustam habitationem denotans, ad suas sedes transtulerunt: et forte ipsa appellatione revocare sibi in memoriam voluerunt illud, εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης: *Intrate per angustam portam*. Est enim via in cœlum laura, hoc est, στενωπός. Hæc noster Jacobus Gretserus.

(3) Mons hic Macedoniæ notissimus e scriptoribus non semel in hac historia nominatur. Etiam hodie ὄρος ἅγιον dicitur, ubi 23 supersunt monasteria, singula quondam ducentis aut trecentis calogeris habitata (calogeros, id est, bonos senes, monachos illos nominat Græcum vulgus) contraque vim prædonum ac piratarum munita. Nunc diminuto licet numero, adhuc eorum est magna ibi copia. A Turcis vocatur Monastir, ut refert Leunclavius. Et quicunque alio venirent hujus montis monachi, propter arctiorem disciplinam, majoremque opinionem sanctimoniæ, majori erant in honore ac pretio.

ἀνδρῶν, ὡς οὐ πρὸς ὑπόκρισιν, οὐδὲ πρὸς ἀνάγκην, ἀλλ᾽ ἀληθείᾳ μᾶλλον τὴν πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον αἱρούμενος μεταβολήν. Ἃ δὴ καὶ πυθόμενος παρ᾽ αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ἐπέτρεψεν ἃ βούλοιτο ποιεῖν περὶ αὐτοῦ. Ἤχθησαν δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν καιρῶν ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς βασιλέα δεσμῶται καὶ οἱ τὴν βασιλίδα Ξένην τὴν τούτου μητέρα, ὥσπερ ἔφθημεν εἰπόντες, ἑλκύσαντες βίᾳ, ὅ τε Παλαιολόγος Κωνσταντῖνος καὶ Ἰωάννης ὁ Ζαρίδης, καὶ ὁ πρωταλλαγάτωρ Σεναχηρείμ· ὧν τοὺς μὲν δύο, βασιλέως προστεταχότος, ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐθεάτρισαν ἀγορᾶς ἀφῃρημένους τὸ γένειον, καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς. Τὸν Παλαιολόγον δὲ ὁ πρωτοστράτωρ ἐξῃτήσατο, ἀνεψιὸν αὐτοῦ ὑπάρχοντα, μὴ ταὐτὸν παθεῖν· εἰς δεσμωτήριον δὲ ἐνεβλήθη· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους ὁ βασιλεὺς ἠξίωσε συγγνώμης. Ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ καιροῖς καὶ οἱ Λήμνιοι τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ἀποστάντες, ἧκον ἐπὶ τὸν νέον, ἅμα τε τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν ἀπαγγελοῦντες, καὶ τὸν ἄρξοντα αἰτήσοντες τῆς Λήμνου. Εὐεργετηθέντες δὲ παρὰ βασιλέως καὶ ἡγεμόνα λαβόντες ὥσπερ ᾐτοῦντο, οἴκαδε ἐπανῆλθον. Τούτων γινομένων, ἐκ Σηλυβρίας ἠγγέλθη τῷ βασιλεῖ ὡς Περσικὴ στρατιὰ κατὰ συμμαχίαν τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἐκ τῆς ἕω διαβᾶσα, ἅμα τῇ ἐκ Βυζαντίου στρατιᾷ ὅσον οὔπω ἐλεύσονται κατ᾽ αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἐπύθετο τὴν μὲν κατὰ τῶν ὁμοφύλων τῶν Περσῶν ἐπαγωγὴν, ἐθαύμασε τῶν ἀντιτεταγμένων. Αὐτὸς δὲ ὁρμῇ τινι ἀσχέτῳ κατὰ τάχος ἄρας ἐκ Διδυμοτείχου, εὐθὺ τῆς ἐπερχομένης ᾔει στρατιᾶς, ὡς μαχούμενος ᾗ ἂν συντύχοι. Εἰς τρίτην δὲ ἡμέραν ἥ τε ἐκ Βυζαντίου στρατιὰ ἅμα τοῖς Πέρσαις, καὶ βασιλεὺς ὁ νέος μεταξὺ Τζουρουλόης καὶ Σηλυβρίας συνῆλθον. Συνιδόντες δὲ οἱ Πέρσαι, καὶ οἱ ἐκ Βυζαντίου Ῥωμαῖοι ὡς οὐδὲ ἀντιβλέψαι δυνήσονται πρὸς τὴν μετὰ βασιλέως στρατιὰν, οὐδὲ παρατάξασθαι ὑπομείναντες οὐδὲ πλησίον ἐλθεῖν, ἀλλ᾽ ἔτι ποῤῥωτέρω ὄντες, μεταστραφέντες ἔφευγον κατὰ κράτος· ἰδίᾳ μὲν οἱ Πέρσαι, ἰδίᾳ δὲ οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ βασιλεὺς δὲ φεύγοντας ἰδὼν, καὶ αὐτὸς εἰς δύο τὸ στράτευμα διελὼν, ἐκέλευε διώκειν. Ἐπιπολὺ δὲ τῆς διώξεως

A ratoris matrem, ut supra diximus, per vim a Deiparæ statua temploque abstraxerant, Constantinus Palæologus, Joannes Zaridas, et Senuacherim protallagator: quorum duo, imperatoris mandatu abrasa barba et capillis (4), publice in foro, velut in theatro ad spectandum omnibus ignominiæ causa sunt propositi: Palæologum protostrator ut consobrinum precibus suis dedecore prohibuit: sed in carcerem datus est, cui post breve tempus, ut duobus aliis, imperator ignovit. Paulo post et Lemnii ad juniorem desciscentes, venerunt, simul ut eam rem illi nuntiarent, simul ut insulæ præfectum ab eo poscerent; qui benefice tractati, et præsidem, uti rogaverant, adepti, domum reverterunt. Dum hæc aguntur, Selybria nuntiatur, B Persas ex oriente ad avum adjuvandum trajecisse (5), et cum Byzantinis conjunctos, mox contra juniorem venturos. Audito Persas, alioqui inimicos, ad subsidium adversus homophylos a sene ascitos, incitatissimo impetu, et celeriter Didymoticho movens, adventantibus recta obviam procedit, manus conserturus, ubicunque occurrissent. Tertio die Byzantini cum Persis Zurulum inter et Selybriam in eum incidunt. Cum scirent autem se ne intueri quidem imperatoris exercitum ausuros, nec aciem contra instituere, nec propius ferre gradum sustinuerunt: sed procul adhuc distantes, totis viribus in pedes hac Persæ, illac Romani se conjecerunt. Conspecta fuga, imperator ipse quoque divisis copiis C fugientibus instare jussit. Quod cum diu esset factum, et nihil tamen effectum (fugitores enim illi alas in pedibus habebant [6]), hi cum tribus Persis, illi cum quinque Romanis, quos vivos ceperant, regrediebantur. Equis vectariis, qui agmen fugiens sequi non poterant, impedimentis, atque etiam servis militum magno numero potiti sunt. Progressus imperator prope Selybriam tentoria fixit. Persæ et Romani fugæ beneficio servati, Byzantium cum venissent, seni imperatori sese victos narrabant, ac Persæ naves simul ad trajiciendum petebant: quos ille ut Byzantii manerent flectere non poterat, opponentibus, se frustra contritum

Jacobi Pontani notæ.

(4) Verbis Græcis puto rasuram, non attonsionem, seu detonsionem significari. Alibi tamen bis, ter verbo περικείρειν utitur, et semel περιελεῖν. Quare liceat fortasse transferre detonsa barba, et capillis. Genus ignominiæ, Græcis, ut apparet, usitatum, Romanis minime, quos non delectabat καρηκομῶντας, aut πωγωνιάτας esse: nisi sordidatos et reos, tum enim barbam impexam, et squalentem, capillumque submittebant. At Græcis id honori fuit; quapropter magni apud eos dedecoris loco habitum, ita deformatum in foro spectandum, et irridendum exhiberi. Videtur autem nos admodum antiquus decalvari ludibrii causa. Nam I Paralip. cum David legatos misisset ad consolandum Hananem filium Naas, regis Ammonitarum, ille suorum suasu pueros David decalvavit, et rasit. Hinc David præcepit, ut manerent in Jericho, donec cresceret barba eorum. Quin id apud Hebræos in luctu fieret, contra quam apud D Romanos, multis e locis sacræ Scripturæ constat.

(5) Observa, pro Turcis, qui jam tum Asiam minorem obtinebant, et in fines Romanos sæpe grassabantur, id quod in progressu disces, semper a nostro Persas, nunquam Turcas appellari, ut facit Gregoras. Idque vel propter odium Turcici nominis, vel propter religionis communionem: ambæ siquidem gentes, Turcæ et Persæ, sectæ Mahometanæ.

(6) *Non erat, ut fugientes possent assequi.* Cur? quia nimis celeriter fugiebant. Cur tam celeriter? quia multum timebant: timor autem pedibus addit alas, ut magnus vates ait. Ergo sensum commode, ut reor, expressimus, tametsi a verbis discessimus, quod bono et laudabili interpreti sæpe faciendum est. Nos si id rarius fecimus, timori nostro, qui primum in hoc curriculum ingredimur, aliquid condonetur.

iri, et cum aliis Byzantiis obsessos, nihil ei profuturos; nam extra mœnia non sese tantum, **95** verum nec ipsum eorum archisatrapam cum toto exercitu suo in acie adversus juniorem imperatorem consistere posse. Romanis qui aderant vera eos dicere attestantibus, conscensis navibus in Orientem transmiserunt.

A γενομένης, ὡς ἤνυον οἱ διώκοντες οὐδὲν (ἦσαν γὰρ οἱ φεύγοντες οὐκ ἐν ἐφικτῷ), οἱ μὲν τρεῖς τῶν Περσῶν ζωγρήσαντες, οἱ δ' ἕτεροι πέντε Ῥωμαίων, ἐπανέστρεψαν τῶν ἄλλων διασωθέντων. Ἵππων δὲ τῶν μὴ δυνηθέντων ἕπεσθαι τῇ στρατιᾷ, καὶ σκευῶν στρατιωτικῶν καὶ οἰκετῶν ἐκράτησαν πολλῶν· ἐλθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐστρατοπέδευσεν ἐγγὺς Σηλυβρίας. Οἱ μέντοι διασωθέντες τῇ φυγῇ Ῥωμαῖοι καὶ Πέρσαι, εἰς Βυζάντιον πρὸς τὸν πρεσβύτερον βασιλέα ἐλθόντες, ἀπήγγελλον τὴν ἧτταν. Ἅμα δὲ καὶ ναῦς οἱ Πέρσαι πρὸς τὴν διάβασιν ᾐτοῦντο· βασιλεὺς δὲ ἐπεχείρει πείθειν αὐτοὺς μένειν ἐν Βυζαντίῳ· ὡς δὲ οὐκ ἐπείθοντο, αὐτοί τε φάσκοντες κατατριβήσεσθαι μάτην, καὶ βασιλεῖ μηδὲν λυσιτελήσειν ἅμα τοῖς ἄλλοις πολιορκούμενοι Βυζαντίοις· μηδὲ γὰρ ἂν ἔξω τειχῶν μὴ ὅτι γε αὐτούς, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν ἂν τὸν ἀρχισατράπην αὐτῶν ἅμα τῇ ὑπ' αὐτὸν πάσῃ δυνάμει πρὸς τὸν νέον ἀντιτάξασθαι δυνήσεσθαι βασιλέα, καὶ τῶν παρατυχόντων ὡς ἀληθῆ λέγουσιν ἅμα συνειπόντων Ῥωμαίων, ναῦς λαβόντες, ἐπεραιώθησαν πρὸς τὴν ἕω.

CAPUT XXXII.

Legatio senioris ad nepotem. Dolet se delusum; ad pacem inclinat. Respondetur, pacem cordi futuram. Cum magno domestico decernitur ad obturandum os sycophantis omnia in manus avi tradenda. Qua de re cum principibus totoque exercitu agit imperator, magno domestico et protostratore palam approbantibus ejus sententiam; in quam tamen nobilitas et duces ægre concedunt.

Postquam Persici auxilii spes decollavit, et insularum auditi motus, Lemno jam aperte alium dominum colente, reliquis in fide labascentibus, et prope diem defectionem minitantibus: urbibus item continentis pluribus simul ad junioris imperium aggregatis, omni ex parte anxius animi senior, rursus legationem mittendam judicavit. Huic muneri Isaacium sacri montis Atho præpositum, virum alioqui intelligentem, et virtutis multo studiosissimum deligit, illique in legatione dicenda hæc injunxit: Si homines aut ab initio ad malum inflexibiles a Deo fabricati essent, aut cum voluntate libera fabricati, in innocentia, quemadmodum oportebat, perseverassent, nulla fuissent, quæ postea plurima in vita hominum perperam commissa sunt. Quia vero propter primam transgressionem natura humana in deterius labilis evasit, ex eo usque ad hoc momentum temporis, illo, qui fuit ab orbis primordio noster adversarius, adnitente, omnia sursum ac deorsum feruntur permiscenturque: quale quiddam nunc et in nobis experimur. Cum enim debuissem tuum in me propensum animum quæque filium decet erga patrem reverentiam, ac venerationem ex ipsis factis tuis didicisse, calumniatores apud me tuos, quasi adversum me dolos et fraudes machinarere, ut inimicos repellere, ego circumscriptus, quemadmodum rebus ipsis te mihi probare conarere, non attendi: sed fictis eorum sermonibus præoccupatus, in pace bellum excitavi. Jam rerum experientia temeritatem, et dementiam meam cognoscens, memet jure incuso. Tibi ut bene morato, meique ut antea cupido, et observanti, quinam ab armis ad otium redeamus, curæ erit. Hactenus senior. At nepos in hunc modum: Gratias ingentes **96** ago regum regi Deo, quod bonitate sua etiam in me usus, neque sivit ut ipse quidpiam contra dominum meum et imperatorem vel cogitatione, vel actione molirer; neque obtrectatores meos non tandem redarguit,

B Ὡς δ' ἥ τε ἐκ τῆς Περσικῆς συμμαχίας τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως περιῃρέθη ἐλπίς, τά τε κατὰ τὰς νήσους πονήρως εἶχε, τῆς μὲν Λήμνου ἤδη καὶ φανερῶς ἀφεστηκυίας, τῶν ἄλλων δὲ κλονουμένων, καὶ ὅσον οὔπω τὴν ἀποστασίαν καὶ αὐτῶν ἀπειλουσῶν, καὶ αἱ κατὰ τὴν ἤπειρον πρὶν ὑπήκοοι τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ πλείους τῶν πόλεων ἤδη συναπέστησαν πρὸς τὸν νέον, ἀπορίᾳ πάντοθεν περισχεθείς, πρεσβείαν δεῖν ἔγνω πρὸς βασιλέα αὖθις τὸν ἔγγονον πέμπειν. Πέμπει δὴ τὸν κατὰ τὸν Ἄθω τοῦ ἱεροῦ ὄρους πρῶτον τὸν Ἰσαάκ, καὶ ἄλλως μὲν ὄντα συνετόν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἀντιποιούμενον καὶ ἀρετῆς, τοιαῦτα πρὸς βασιλέα τὸν ἔγγονον πρεσβευόμενος δι' αὐτοῦ· Εἰ μὲν ἢ κατ' ἀρχὰς ἀκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν οἱ ἄνθρωποι ἐδημιουργοῦντο παρὰ Θεοῦ, ἢ ὥσπερ ἦν δέον αὐτεξούσιοι C γεγονότες ἔμειναν ἐν τῷ ἀγαθῷ, οὐδὲν ἂν τῶν μετὰ ταῦτα παραβαθέντων ἐτολμήθη. Ἐπεὶ δὲ διὰ τὴν παράβασιν εὐόλισθος πρὸς τὸ χεῖρον ἡ τῶν ἀνθρώπων γεγένηται φύσις, ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ νῦν πάντ' ἄνω καὶ κάτω καὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἀντικειμένου γίνεται συνεργοῦντος, ὁποῖον δή τι νῦν συμβέβηκε καὶ ἡμῖν. Δέον γὰρ ἐμὲ τὴν πρὸς ἐμέ σου εὔνοιαν καὶ πρὸς πατέρα παιδὶ πρέπουσαν, αἰδῶ τε καὶ τιμὴν αὐτοῖς ἔργοις καταμαθόντα, τούς σε διαβάλλειν ἐπιχειροῦντας ὡς κατ' ἐμοῦ συσκευαζόμενον δόλους, ὡς ἐχθραίνοντας ἀπωθεῖσθαι, ἐγὼ δὲ ἀπατηθείς, ταῖς μὲν διὰ τῶν σῶν ἔργων ἀποδείξεσιν οὐ προσέσχον, λόγοις δὲ πεπλασμένοις παρὰ τῶν D συκοφαντῶν πεισθείς, ἤγειρα πόλεμον οὔσης εἰρήνης· νυνὶ δὲ αὐτοῖς ἔργοις τὴν ἀβουλίαν καταμαθών, ἐμαυτὸν μὲν ὥσπερ δίκαιον καταμέμφομαι· σοὶ δὲ τούς τε τρόπους ἀγαθῷ ὄντι, καὶ τὴν εἰς ἐμὲ αἰδῶ καὶ εὔνοιαν ἴσην διατηροῦντι, ὅπως εἰς εἰρήνην ἐκ πολέμου πάλιν τὰ πράγματα ἡμῖν ἥξει μελήσει. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος, Χάριτας, εἶπεν, ὁμολογῶ πολλὰς τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων Θεῷ, ὅτι τῇ αὐτοῦ χρηστότητι χρησάμενος καὶ περὶ ἐμέ, οὔτ' αὐτόν τι κατὰ τοῦ ἐμοῦ κυρίου καὶ

βασιλέως ἢ βουλεύσασθαι συνεχώρησεν ἢ πρᾶξαι, A οὔτε τοὺς συκοφάντας ἀνελέγκτους ἄχρι τέλους διατελεῖν· ἀλλ' αὐτὸν βασιλέα μάρτυρα ἔχειν παρέσχεν, ὡς οὔτ' αὐτὸς ἀδικῶ, οὔθ' οἱ συκοφαντοῦντες ἀδικίας ἐνέλιπον οὐδεμίαν ὑπερβολήν. Εἰ δὲ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ὑπὸ διεφθαρμένων ἀνθρώπων ἀπατηθεὶς εἴργασται ἃ μὴ δέον, ἀλλ' ἡμεῖς γε γονέας τε εἰδότες τιμᾶν, καὶ ἄν τι καὶ ἀδικώμεθα ἀνέχεσθαι, ὅσον ἂν παράσχοι Θεὸς βουλευσάμενοι δράσομεν περὶ τῶν προκειμένων. Ὁ μὲν οὖν πρέσβις, τοιαύτης ἀποκρίσεως παρὰ βασιλέως τυχὼν, ἀπῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὡς ἐκεῖ περιμενῶν, ἄχρις ἂν ὁ βασιλεὺς βουλευσάμενος ἀποκρίνηται περὶ τῆς εἰρήνης. Ὁ βασιλεὺς δ' ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ὅ τι χρὴ ἐβουλεύοντο πράττειν περὶ τῶν προκειμένων, ὅπως ἡ εἰρήνη γένοιτο τοιαύτη, σκοποῦντες ὡς μηδεμίαν B πρόφασιν ἔχειν τοὺς συκοφάντας πρὸς ἀλλήλους διαβάλλειν τοὺς βασιλέας, καὶ πόλεμον ἐπὶ λύμῃ τῶν κοινῶν πραγμάτων κινεῖν. Ἐδόκει δὴ λυσιτελεῖν αὐτοῖς τε ὁμοῦ καὶ τὴν στρατιὰν καὶ πόλεις πάσας καὶ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων τῷ βασιλεῖ ἐπιτρέψαντας, αὐτοὺς ὑπ' ἐκεῖνον ἄγεσθαι, καὶ εἰς ὑπηκόους τελεῖν τὰ προσταττόμενα ἐκπληροῦντας. Οὕτω γὰρ τοὺς διαβάλλοντας χώραν οὐδεμίαν ἂν σχεῖν, πάντων ὁμοῦ χρημάτων ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως διοικουμένων. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ὁ νέος βασιλεὺς τοὺς ἐν τέλει πάντας καὶ ἡγεμόνας καὶ τοὺς λογάδας τῆς στρατιᾶς εἰς ἐκκλησίαν συναγαγὼν, εἶπε τοιάδε· Τὰ ἐκ τοῦ πολέμου φυόμενα κακὰ καὶ μάλιστα τοῦ ἐμφυλίου, C καὶ πολλαχόθεν μὲν ἄλλοθεν, ἔξεστι καταμαθεῖν· μάλιστα δ' ἄν τις αὐτὰ κατίδοι καὶ ἀπὸ τοῦ νυνὶ ἐμοῦ τε μεταξὺ καὶ βασιλέως κινηθέντος πολέμου. Ἐν γὰρ ὀλίγῳ χρόνῳ τοσοῦτον αὐτοὶ ὑφ' ἑαυτῶν διεφθείραμεν τῆς δυνάμεως ἡμῶν, ὅσον οὐδ' ὁμοῦ πάντες οἱ πρόσοικοι ἡμῖν βάρβαροι ἐπιστρατεύσαντες ὁμονοοῦσι κατεργάσασθαι ἴσχυσαν ἄν. Ὃ δὴ καὶ αὐτοὶ καλῶς συνιδόντες ἐν ἀρχαῖς μάλιστα τοῦδε τοῦ πολέμου, πρεσβείαν ἀποστείλαντες πρὸς βασιλέα περὶ εἰρήνης, ἐδεῖσθε κἀμοῦ συνειδότος. Ὡς δ' ἠνύετε ὑμεῖς οὐδὲν, ἐπρεσβευόμην καὶ αὐτὸς περὶ τῶν ἴσων, πολλὰ δεόμενος βασιλέως μὴ περιϊδεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς ὑφ' ἑαυτῶν ἐν τῷ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους πολέμῳ διαφθαρέντας, καὶ τὴν εἰρήνην ὥσπερ τι μέγιστον τῶν εὐεργετημάτων ᾔτουν. Τότε μὲν D οὖν ἡμῶν δεομένων ἐκεῖνος οὐ προσεδέξατο τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης λόγους· νυνὶ δὲ εἰς τοῦτο Θεὸς περιέστησε τὰ πράγματα, ὥστ' αὐτοὺς τοὺς μὴ προσδεχομένους τότε τὴν εἰρήνην, ἥκειν παρ' ἡμᾶς δεομένους περὶ τῶν ὁμοίων. Οὗ δὴ ἕνεκα πρῶτον μὲν ἡγοῦμαι προσήκειν ἡμᾶς πολλὰς τῆς εὐεργεσίας χάριτας ὁμολογεῖν Θεῷ κρείττους ἀεὶ τῶν ἀντιτεταγμένων ἀποδεικνύντι· ἔπειτα δὲ ἀσμένως προσδέχεσθαι καὶ τὴν εἰρήνην· καὶ μὴ διὰ τὴν μικρὰν ταύτην εὐτυχίαν αὐθάδεις φαίνεσθαι καὶ θρασεῖς· ἀλλ' ἐκεῖνον εἶναι νομίζοντας τὸν καιρὸν, ἡνίκα βουλομένοις ἡμῖν ἀναγκαία ἐδόκει ἡ εἰρήνη, οὕτω πάλιν καὶ βουλεύεσθαι καὶ ψηφίζεσθαι περὶ αὐτῆς. Οὕτω τοῦ βασιλέως εἰρηκότος, ὁ μέγας δομέ-

A quando ipsum imperatorem mihi testem apposuit, nec me ullam illi irrogasse injuriam, et criminatores ad me injuriis onerandum nihil fecisse reliqui. Et quamvis ille a perditis hominibus deceptus ab officio discessit, tamen nos, qui parentes honorare, et licet ab iis etiam indigne habeamur, sufferre se perpeti novimus, rem perpendemus, et quantum Deus concesserit, faciemus. Legatus adepto hoc responso in castra abiit, exspectaturus ibi, dum post consultationem certi aliquid acciperet. Imperator cum magno domestico, quid in re præsenti agere conveniat exquirit, et considerat quanam ratione ejusmodi pax constituatur, qua imperatoribus de altero apud alterum detrahendi, bellumque cum pernicie reipublicæ commovendi sy- B cophantis omnis occasio præcidatur. Statutum, conducere, si simul seipsos, exercitum, urbes universas, totius imperii gubernacula seni committant, a quo pro subjectis regantur, et cujus jussa factitent. Sic, illo solo rerum domino, materiam obtrectandi nullam fore. Die postero imperator coactis in concionem optimatibus ac ducibus universis, cum flore exercitus, hoc maxime modo disseruit: Quæ incommoda bello, ac præsertim civili, importentur, cum aliunde multis exemplis, tum præsertim ex eo perspicere datur, quod nunc inter me avumque meum flagrat. Brevi enim tempore tantum ipsi potentiam nostram attrivimus, quantum nec omnes simul circumfusi barbari, nobis concordibus C atterere et imminuere potuissent. Quod cum vos haud fugeret, exordio statim belli hujus legatione ad imperatorem, me non inscio missa, pacem petivistis. Quia vos nihil impetrabatis, ego legationem iteravi, impense avum orans, ne nos ejusdem gentis homines mutuis armis deleri pateretur, et pacem pro munere summo exposcens. Tum igitur nos rogantes ille audire noluit: nunc, divino nutu, qui pacem tum repudiabant, eamdem a nobis impetrare satagunt. Quare primum par esse duco, nos de tanto beneficio grates Deo persolvere, qui hactenus semper inimicis nos superiores reddidit. **97** Deinde etiam non invitos pacem admittere, nec propter hoc nescio quid felicitatis in superbiam et confidentiam delabi, sed existimare, nunc illud D esse tempus, quo consultantibus nobis pax necessaria apparebat; proindeque similiter in præsentia de ea deliberare atque statuere. Mox ut finem loquendi fecit imperator, magnus domesticus his verbis secutus est: Quid officium a nobis postularet, imperator perfecte docuit: nec est quod quisquam addere dictis possit. Nam rebus prosperis non efferri atque inflari, modestorum ac fortium virorum: et parentes revereri, ac honorare, jussum pariter ac necessarium esse ostendit. Præterea ejusdem gentis societate nobis devinctorum curam gerendam, eorumque salutem in primis diligendam, ut ea non solum propter æmulationem non contemnatur, sed ejus tuendæ causa, si ita necesse sit, etiam de propriis aliquid libenter amit-

tatur, idque bonorum ac prudentium munus videri. Quibus enim incommodis quispiam necessarios suos et homophylos conflictari patitur, iisdem ipse nescius conflictatur: et solum cives suos vicisse, non vicisse, sed turpissime victum esse arbitremur licet. Caput ac summa horum est, Deum universorum inspectorem, quia nos oblata prosperitate probe, atque, ut convenit, ac sine fastu uti, nec inde sævos et immanes evasisse videt, multis hujuscemodi ac majoribus etiam beneficiis prosecuturum. Si igitur justa et necessaria, si cum salute et gloria vestra consociata sunt quæ consuluntur, hoc unum superest, ut nos quoque assentiamini. Ego ipse quæ dicta sunt approbo, idemque sentio: pacem accipiendam pronuntio, et pro mea parte ratam habeo. Hæc illo prolocuto protostrator censuit, quod imperator de pace accipienda verba fecisset, et magnus domesticus ei suffragatus esset, recte factum, et cæteri omnes, ingratis quidem, statim tamen manus dederunt. Pace omnium sententiis decreta, rursum quæsivit imperator, ecquid pacem componi talem oporteret, quæ firma ac certa semper maneret, et posthac suspicione prætextuque belli careret omnimodis. Tum magnus domesticus, ut qui antea cum eo commentatus esset, de genere pacis talia dixit, e quibus non de industria venire, sed necessitate quadam ad pacta et conditiones, pacis causa subeundas compelli videretur. Sic ergo fatus est: Pacificatio, imperator, **98** non amplius ejusmodi suscipienda est, ut calumniatoribus speciosis occasionibus facultas suppetat, vestrum utrumvis apud alterum insimulandi, et bellum incendendi: quod non solum vobis cum ignominia vestra maximas opportunitates corrumpat, sed etiam universis, qui in ditione vestra, ac potestate sunt, genus omne malorum inferat. Quod enim duabus animantibus robore et magnitudine corporum insignibus acciderit (7), hoc vobis usuvenit. Nam quomodo illis in se mutuo irruentibus, ac prælantibus, quæ intra pedes sunt, omnia conteri ac disperdi consentaneum est, cum tamen illa nihil quemquam læserint: sic vobis invicem bellantibus, subjecti innocentes pereant oportet. Quocirca non modo uti pax componatur, sed ut composita ne vacillet ac dissolvatur videndum est. Etenim si, quemadmodum antehac, non pacem stabilem, sed tanquam inducias facturi sumus, omnino nullam fieri satius est. Quid namque aliud exspectandum, quam ut qui fœdus priores perfidiose ruperunt, scelere se obstringant? Hæc ubi principes ac milites auribus hauserunt, talia eum

A στιχος ἐφεξῆς, Οὐδὲν ἐνέλιπεν ὁ βασιλεὺς, ἔφη, τοῦ μὴ διδάξαι τῶν δεόντων ἡμᾶς ὥσθ' ἕτερόν τινα ἔχειν τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι. Τό τε γὰρ ἐν ταῖς εὐτυχίαις μὴ φυσῆσθαι, σωφρόνων καὶ ἀνδρείων ἀπέδειξεν ὂν ἀνδρῶν· καὶ τὸ τοὺς γεγεννηκότας αἰδεῖσθαί τε καὶ τιμᾷν, καὶ δίκαιον ἅμα καὶ ἀναγκαῖον. Καὶ τὸ τῶν ὁμοφύλων κήδεσθαι καὶ περὶ πλείστου τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ποιεῖσθαι, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν φθειρομένοις περιορᾷν, ἀλλ', εἰ δεῖ, τι καὶ τῶν οἰκείων προΐεσθαι τοῦ σώζεσθαι ἕνεκα αὐτοῖς, οὐ μόνον ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ συνέσει κεχρημένων ἀνθρώπων εἶναι. Οἷς γὰρ ἄν τις τοὺς οἰκείους καὶ ὁμοφύλοις φθειρομένοις περιορῴη, τοῖς αὐτοῖς τούτοις αὐτόν ἐστι φθείρεσθαι ἀγνοοῦντα· καὶ μόνην τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων νίκην, ἧτταν αἰσχίστην B ἀλλ' οὐ νίκην νομίζειν χρή. Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τούτοις ὡς ὁ πάντα ἐφορῶν Θεὸς τῇ περιούσῃ εὐτυχίᾳ ὀρθῶς καὶ ὡς προσῆκε καὶ μετὰ ἀτυφίας ὁρῶν χρωμένους ἡμᾶς, καὶ μὴ ὠμούς τινας, καὶ ἀπανθρώπους γεγενημένους καὶ τὴν φύσιν ἀγνοήσαντας, ἑτέρων πολλῶν τοιούτων, ἢ καὶ πλειόνων καὶ θαυμασιωτέρων εὐεργετημάτων ἀξιώσειεν ἄν. Εἰ οὖν δίκαιά τε ἐμοὶ καὶ ἀναγκαῖα τὰ βεβουλευμένα, καὶ πρὸς τὸ εὐδοξεῖν καὶ τὸ σώζεσθαι λυσιτελοῦντα, οὐδὲν ἔτι λεῖπον ἢ ἐπιψηφίζεσθαι καὶ ὑμᾶς. Αὐτὸς γὰρ ὀρθῶς τε οἰόμενος ἔχειν τὰ εἰρημένα καὶ ὁμοίως περὶ τῶν αὐτῶν φρονῶν, γνώμην δίδωμι δέχεσθαι τὴν εἰρήνην, καὶ τὸ ἐμὸν μέρος ἐπικυρῶ. Τοιαῦτα καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου εἰρηκότος, ὅ τε πρωτοστράτωρ ἐπε- C ψηφίζετο δέχεσθαι τὴν εἰρήνην, ὀρθῶς τόν τε βασιλέα εἰρηκέναι, τόν τε μέγαν δομέστικον συνειπεῖν αὐτῷ, εἰπών. Καὶ οἱ λοιποὶ πάντες εὐθὺς, ἄκοντες μὲν, ἐπεψηφίζοντο δ' οὖν ὅμως· πάντων δὲ ἐπιψηφισαμένων τὴν εἰρήνην, ἐπυνθάνετο αὖθις ὁ βασιλεὺς, εἰ τοιαύτην δέοι τὴν εἰρήνην γενέσθαι ὥστε βεβαίαν εἶναι ἀεὶ, καὶ μηδεμίαν ὑποψίαν ὕστερον ἢ πρόφασίν τινα πολέμου ἔχειν. Ὁ δέ γε μέγας δομέστικος, οἷα δὴ πρότερον ἅμα βασιλεῖ ὁποίαν τινὰ δεῖ εἰρήνην γενέσθαι βεβουλευμένος, τοιούτους ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, ὡς δοκεῖν οὐκ ἐξεπίτηδες, ἀλλ' ἀνάγκῃ τινὶ πρὸς τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὁμολογίας συνωθεῖσθαι. Δέον γὰρ, ἔλεγεν, εἶναι, ὦ βασιλεῦ, μὴ πάλιν ἡμῖν τὰς ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ συμβάσεις τοιαύτας γενέσθαι, ὥστε τοὺς συκοφάντας ἐγχωρεῖν προφά- D σεων εὐπροσώπων εὐποροῦντας ὑμᾶς τοὺς βασιλέας πρὸς ἀλλήλους διαβάλλειν καὶ τὸν πόλεμον κινεῖν, οὐ μόνον ὑμῖν ἀδοξίαν ἅμα καὶ εἰς τὰ καιριώτατα ζημίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ ὑπηκόῳ παντὶ παντοίων προξενοῦντα φορὰν κακῶν. Παραπλήσιον γὰρ συμβαίνει καὶ ἐφ' ἡμῖν, ὁποῖον ἂν καὶ ἐπὶ δυσὶ τῶν ἐπὶ ῥώμῃ καὶ μεγέθει θαυμαζομένων συμβαίη ζώων.

Jacobi Pontani notæ.

(7) Εἰκὼν et parabola festiva, qua nocumenta subjectorum ex discordiis et bellis principum ac dominorum breviter depinguntur. Animantia magna et robusta accipe, verbi gratia duos tauros, qualium pugnam Virgilius describit lib. XII.

Ac velut ingenti Syla, summove Taburno,
Cum duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur.
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, et sanguine large
Colla, armosque lavant: gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Æneas, et Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet.

Ἐκείνων τε γὰρ ἀλλήλοις ἀντεπιόντων καὶ συῤῥηγνυμένων, τὰ ἐν ποσὶ πάντα συντρίβεσθαι καὶ διαφθείρεσθαι εἰκὸς, ἀδικοῦντα μηδέν· καὶ ὑμῶν ἀπόλλυσθαι τοὺς ὑπηκόους μαχομένων. Οὗ δὴ ἕνεκα, οὐ μόνον ὅτι εἰρήνην γενέσθαι δεῖ σκοπεῖν, ἀλλ' ὅπως καὶ βεβαία καὶ ἀκατάλυτος μενεῖ. Ὡς εἴ γε μέλλοιμεν ὥσπερ καὶ πρότερον, οὐκ εἰρήνην, βεβαίαν, ἀλλ' ὥσπερ ἀνακωχὰς τοῦ πολέμου ποιεῖν βέλτιον μηδὲ γενέσθαι τὴν ἀρχήν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἢ ἐπιορκίας ἐγκλήμασι τοὺς προτέρους παρασπονδήσαντας ἐνέχεσθαι περιέσται. Των τοιούτων δὲ λόγων οἵ τε τῆς συγκλήτου καὶ τῆς στρατιᾶς ἀκούσαντες ὅτι, μὲν κατασκευάζων τοιαῦτα ὁ μέγας δομέστικος ἐδημηγόρει, ᾔσθοντο οὐδ' ἐπὶ μικρόν. Νομίσαντες δὲ οὐκ ἄλλοθέν ποθεν αὐτὸν αἰνίττεσθαι βεβαίαν ἔσεσθαι τὴν εἰρήνην, ἢ ἀπὸ τοῦ βασιλέα τὸν νέον ἥν τε κατεῖχε πρότερον μοῖραν τῆς ἀρχῆς καὶ ὧν προσειλήφεν ἐν τῷ νῦν πολέμῳ τὰ πλείω κατασχόντα ἐς τὰ μάλιστα γενέσθαι δυνατὸν, τὸν δὲ πρεσβύτερον ἠσθενηκότα διὰ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀφῃρῆσθαι πολλὰ, ἀτολμότερον πρὸς τὸ νεωτερίζειν ἂν γενέσθαι, καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα πάντες εἶπον τὸν μέγαν δομέστικον εἰρηκέναι, καὶ τοιαύτην δεῖν ἐθορύβησαν τὴν εἰρήνην εἶναι. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἤδη τοῖς οἰκείοις λόγοις πάντας προκατειλημμένους συνορῶν, Κἀμοὶ τὰ ἴσα, εἶπε, συνδοκεῖ· τό, τε γὰρ πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς πολεμεῖν, καὶ αὐτοῖς ἡμῖν καὶ τοῖς ὑπηκόοις ἀλυσιτελές· καὶ τὸ παράδειγμα οἰκεῖον μάλιστα ᾧ προσείκασεν ὁ μέγας δομέστικος τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον ἡμῶν. Ἀνάγκη γὰρ ὑμᾶς τε τοὺς ὑπ' ἀμφοτέροις στρατευομένους ἐν ταῖς μάχαις ὑπ' ἀλλήλων ἀποθνήσκειν, καὶ τὰς κτήσεις ἐξ ὧν αἵ τε ἰδιωτικαὶ καὶ οἱ δημόσιοι διαφθείρεσθαι πρόσοδοι. Καὶ τὸ μὴ βεβαίαν αὖθις, ἀλλ' ὑφ' ὁτουοῦν διαλυθήσεσθαι προσδοκωμένην γενέσθαι τὴν εἰρήνην, μάλιστα ἀσύμφορον ἡμῖν. Διὸ δεῖ σκεψαμένους αὐτοὺς, πᾶσαν πρότερον πολέμου πρόφασιν περιελεῖν· πολέμου δὲ πρόφασις πᾶσιν ἀνθρώποις, ἢ οἰόμενον ἀδικεῖσθαι ἀμύνεσθαι ἐθέλειν, ἢ πολέμου ἄρχειν αἱρούμενον ἀδικεῖν· ἐὰν δέ τις ἀγαγὼν ἑαυτὸν ἐγχειρίσῃ τῷ πολεμοῦντι, πᾶσαν πρόφασιν πολέμου περιεῖλεν. Εἴτε γὰρ ᾤετο ἀδικεῖσθαι, τὸν ἀδικοῦντα ἔχων ἡσυχάσει, εἴτε προὐθυμεῖτο πλεονεκτεῖν, πλέον ἔχων οὗ προσεδόκησε καὶ οὕτω παύσεται τοῦ πολεμεῖν. Διὸ δεῖ καὶ ἡμᾶς βεβαίας εἰρήνης ἐπιθυμοῦντας Θεῷ τε θαῤῥήσαντας, καὶ τῇ σφετέρᾳ αὐτῶν πράξει ὡς ἀγαθῇ, πᾶσαν τὴν ἀρχὴν ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ πόλεων καὶ προσόδων, ἐγχειρίσαι τῷ βασιλεῖ· οὕτω δὲ πράξαντες, πᾶσαν πρόφασιν τῶν συκοφαντῶν διαβολῆς περιελοῦμεν· ἐκείνων δὲ πεπαυμένων κακουργεῖν,

A moliri non parum gavisi sunt. Cumque opinarentur, verborum quodam involucro indicare voluisse, plane non aliter pacem perpetuam constare posse, quam si junior, retenta quam obtinebat parte imperii, illis quæ hoc bello acquisierat adjunctis, possessionem amplificaret, atque ita potentia summa polleret, senior contra imperio suo magnopere diminuto enervatus, res novas minus auderet, cum ita, inquam, cogitarent, justam et utilem domestici oratio em fuisse omnes autumarunt, et istiusmodi pacem ineundam succlamarunt. Imperator familiari oratione jam præoccupatos omnium animos intelligens: Et mihi eadem sententia est, inquit, quæ magno domestico. Nam belligerare me cum avo, ipsis nobis populisque nostris incommo-
B dat; et parabola e medio sumpta, qua ille bellum nostrum expressit, rem maxime ante oculos ponit. Necesse est siquidem et vos alterutri militantes, in pugna mutuum interficere: et agros, ac prædia unde publica privataque vectigalia, devastari, et pacem denuo nec constantem et validam, sed qualibet occasione frangendam, ac nobis prorsus inutilem fieri. Idcirco rem nos discutere, ac prius omnem belli fomitem, ac materiam amputare fas est. Materiam porro, et causas belli hasce omnes mortales habent, vel cum se læsos putant, (8) **99** ut injurias ulciscantur, vel, ut quibus avaritia stimulati injurias inferre constituerunt, eosdem armis priores lacessant. Quod si quis bel-
C lum moventi se ultro tradiderit, jam bellum omne sustulerit. Sive enim ille se lædi arbitratur, lædentem habens in potestate, quiescet, sive rei suæ cum injuria augendæ studebat, plus adeptus quam sperabat, etiam sic arma deponet. Quare et nos opus est, pacem inconcussam expetentes, et Deo, et æquitati causæ innitentes, omne imperium et in nosipsos, et in urbes et in vectigalia avo transcribere. Si ita fecerimus, criminatoribus os obturabitur, quibus malitia supersedentibus, nihil impediet, quin omnes firmissima pace perfruamur. Sin rursus ad partiendum imperium aggrediemur, primum isthuc ipsum, totis duobus et sexaginta annis imperitasse omnibus, et nunc imperii hujus imminutionem pati, ad tumultum sufficit, et avum,
D ut obtrectatoribus nos sibi insidias struere mentientibus credat, impellere potest. Deinde his ipsis hominibus ad consuendas sycophantias ansam multam præbebimus: qui si nequitiæ exercendæ facultatem nacti fuerint, non multum intercedet temporis, cum arma repetere cogemur: nullam

Jacobi Pontani notæ.

(8) Causas belli duas ponit, ultionem injuriæ, et avaritiam, sive cupiditatem bonorum alienorum. Multos etiam bella sæpe propter gloriæ cupiditatem quæsisse dicit i *Offic.* M. Tullius: *Atque id in magnis animis ingeniisque plerumque contingit; eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, et cupidi bellorum gerendorum.* Verumtamen cum idem Tullius in hoc ordine eos numeret, qui de imperio decertarunt, ut Carthaginenses, et Romani, potest dici, eos avaritiam sive cupiditatem belli causam, eamque injustam habuisse. Præterea cum idem affirmat, *nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit, et indictum*, videtur divisione parum proba usus. Nam quamvis ante a denuntietur, et indicatur, potest tamen injuste indici ac denuntiari; justæ igitur causæ duæ hæ relinquuntur: vel ut injuria persequamur, vel ut nostra tueamur.

quippe partem quietis capient, donec pluribus et variis criminationibus imperatori bellum persuaserint. Ne autem miremini, si cum ab istis rerum novarum cupidis ac pestiferis mortalibus avum in fraudem inductum iri dicam, me hinc eximo, quasi non idem mihi queat contingere: tametsi ita paratus, et animatus sum, ut neque si quid vere fieret, nedum ob calumniam, ne si vera, inquam, ad me deferrentur, ad bellum ante prosilire velim, quam re ipsa cogar arma capessere, bellumque mihi illatum defendere. Hoc enim ideo a me dicitur, quod obtrectatio multa velut pignora apud eum habet. Qui enim imperat, cum imperii amittendi metum conceperit, huic etiam, sibi insidias tendi, fides fieri poterit: qui vero paret, ei isthuc persuaderi non facile poterit. Ob hæc ipsa igitur quæ commemoravi, mihi diu multumque cogitanti, non iterum ad divisionem imperii veniendum; sed nobisipsis cum rebus omnibus in imperatoris auctoritatem imperiumque concedendum visum est: sic enim desiratam pacem, eamque immutabilem prorsus adipisci licebit. His a juniore imperatore super pace disputatis, diu altum fuit in concilio silentium, cunctis ea oratione attonitis: **100** nunquam enim in mentem illis venisset, tali modo pacem compositum iri. Cum nihil responderetur, conversus ad magnum domesticum: Non jam silendi tempus, inquit, tibi ipsi, si quid potes, et aliis ad verba mea respondendum est. Tum ille sic infit: Siquidem, imperator, contra barbaros natura hostes bellum nobis susceptum esset, nihil erat considerandum aliud, nisi quomodo victores loca omnia populabundi, et jugulabundi percursaremus, usque dum omnes cædibus e medio tolleremus, aut saltem in servitutem redactos, tributarios nostros faceremus. Sin æque Marte paria rerum momenta essent, quomodo ad eorum usum ipsi quoque nos accommodaremus. Quoniam vero neque adversum tales pugnamus, neque adversum eos, qui sacrorum socii, cætera hostes suum principatum tenent, quos fortasse potentioribus opprimendos condones: sed contra homophylos, et conjunctissimos, quis prudens, obsecro, et vel tantillum sollicitus, ne apud inferos inter damnatos referatur, bellum hoc paci anteponat? Atqui ne sic quidem vobis imperatoribus distributum est imperium, ut alter vestrum exercitu ex oriente, alter ex occidente collecto militet: esset enim id tolerabilius, Romanis etiam sic concurrentibus, et inter se perimentibus. Qui tamen illa consolatione mulcerentur, quod perempti nulla eos cognatione attingerent. Nunc in communi Romanorum calamitate ita se res habet, ut ipsæ domus, nedum urbes in se divisæ sint, et fratres cum fratribus, et filii cum parentibus, et amici cum amicis germanissimis non suo ipsorum, sed imperatorum inter se odio deprælientur. Verisimile porro est, quosdam interfectorum a se patrum

A οὐδὲν ἔτι ἐμποδὼν ἔσται βαθείας ἀπολαύειν πάντας εἰρήνης. Εἰ δ' αὖθις χωρήσομεν εἰς μερισμοὺς, πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο τὸ δυσὶν ἔτεσι καὶ ἑξήκοντα ὁμοῦ πάντων ἄρχοντα αὐτὸν νῦν τῆς κατὰ πάντων ἐξουσίας ἀποστερεῖσθαι, ἱκανὸν πρὸς ταραχὴν καὶ δυνατὸν τοῖς συκοφάνταις πεῖσαι προσέχειν ὡς ἐπιβουλεύεται παρ' ἡμῶν καταψευδομένοις. Ἔπειτα δὲ καὶ τούτοις αὐτοῖς ὥστ' ἔχειν ῥάπτειν τὰς διαβολὰς, ὕλην ἂν παράσχοιμεν πολλὴν, ἐχόντων δὲ ἐκείνων δύναμιν κακουργεῖν, οὐκ ἐν πολλῷ χρόνῳ ἀναγκασθησόμεθα αὖθις πολεμεῖν· οὐκ ἠρεμήσουσι γὰρ ἄχρις ἂν ποικίλαις καὶ πολλαῖς διαβολαῖς ἐξορμήσωσι πρὸς πόλεμον τὸν βασιλέα. Μὴ θαυμάσητε δὲ εἰ παρὰ τῶν νεωτεροποιῶν τούτων καὶ φθόρων ἐξαπατήσεσθαι τὸν βασιλέα λέγων, ἐμαυτὸν ἐξαίρω τοῦ B λόγου ὡς μὴ τὰ ἴσα δυνάμενον παθεῖν. Καίτοιγε οὕτως ἔχω παρασκευῆς καὶ γνώμης, ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο, μήτοιγε ἐκ διαβολῆς, ἀλλ' οὐδ' εἰ ἀληθῆ τὰ λεγόμενα εἴη, πρὸς πόλεμον πρότερος αὐτὸς ἐξορμήσων πρὶν ἂν αὐτοῖς ἔργοις ἀναγκασθῶ ὡς ἐπιόντα ἀπωσόμενος τὸν πόλεμον, τὰ ὅπλα ἀναλαμβάνειν, ἀλλ' ὡς ἐνέχυρα ἱκανὰ πρὸς ἐκεῖνον τῆς διαβολῆς ἐχούσης. Ὁ γὰρ ἄρχων μὴ τὴν ἀρχὴν ἀφαιρεθείη δεδοικὼς, κἂν ἐπιβουλεύεσθαι πεισθείη· ὁ δουλεύων δὲ, οὐκ ἂν πείθοιτο ῥᾳδίως. Τούτων δὴ ἕνεκα ὧν εἶπον, μὴ πάλιν πρὸς μερισμοὺς τῆς ἀρχῆς ἐπὶ πολὺ σκεψαμένῳ ἔδοξε δεῖν χωρεῖν· ἀλλ' ἡμᾶς τε αὐτοὺς καὶ πάντα χρήματα ἀγαγόντας, ἐγχειρίσαι βασιλεῖ· οὕτω γὰρ ἣν ποθοῦμεν εἰρήνην βεβαία περιέσται. Τοιαῦτα περὶ τῆς εἰρήνης διειλεγμένου C τοῦ βασιλέως, ἐπὶ πολὺ μὲν τὸ βουλευτήριον σιωπὴ κατέσχε βαθεῖα, πάντων πρὸς τοὺς λόγους ἐκπεπληγμένων. Οὐ γὰρ ἂν ἐπὶ τοιούτοις ᾠήθησάν ποτε γενέσθαι τὴν εἰρήνην. Ἀποκριναμένων δὲ οὐδὲν, ἐπιστραφεὶς ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον, Οὐ σιωπᾷν, ἔφη, χρεών· ἀλλ' αὐτόν τε ὡς ἔχεις περὶ τῶν εἰρημένων καὶ τοὺς ἄλλους λέγειν. Ἐπὶ τούτοις ὁ μέγας δομέστικος εἶπε τοιάδε· Εἰ μὲν πρὸς βαρβάρους, ὦ βασιλεῦ, τοὺς φύσει πολεμίους ὁ πόλεμος ἡμῖν ἦν, οὐδὲν ἕτερον ἔδει σκοπεῖν, ἢ ὅπως ἢν μὲν περιγενώμεθα τῷ πολέμῳ, ἐπεξιέναι καὶ διαφθείρειν, ἄχρις ἂν ἢ ἐκτρίψαντες ποιήσωμεν ἐκποδὼν, ἢ τόγε δεύτερον δουλωσάμενοι ποιήσωμεν ὑποφόρους. Εἰ δὲ ἰσόῤῥοπα ἡμῖν τὰ πράγματα ἦν, πρὸς D τὴν αὐτῶν χρείαν μεθαρμόζεσθαι καὶ αὐτούς. Ἐπειδὴ δέ ἐστιν οὔτε πρὸς φύσει πολεμίους βαρβάρους, οὔτε πρὸς τὴν αὐτὴν μὲν ᾑρημένους θρησκείαν ἡμῖν, ἄλλως δὲ πολεμίους καὶ ὑπὸ ἰδίαν τεταγμένους ἡγεμονίαν, οὓς ἄν τις ἴσως καὶ βιάζεσθαι συγχωρήσειε δυναμένοις, ἀλλὰ πρὸς ὁμοφύλους καὶ οἰκειοτάτους, τίς ἂν νοῦν ἔχων, καὶ μικράν τινα ποιούμενος φροντίδα τοῖς ἐν ᾅδου καταδίκοις μὴ συνεῖναι, μᾶλλον ἂν ἀνθέλοιτο τὸν πόλεμον τῆς εἰρήνης; καίτοιγε οὐδ' οὕτω συμμεμέρισται ὑμῖν τοῖς βασιλεῦσι τὰ τῆς ἀρχῆς, ὡς τὸν μὲν τῆς ἐκ τῆς ἕω στρατιᾶς, τῆς ἑσπερίου δὲ τὸν ἕτερον στρατηγεῖν (ἦν γὰρ οὕτω τι μετριώτερον·) Ῥωμαίοις μὲν καὶ οὕτω Ῥωμαίων συμπιπτόντων καὶ κτεινομένων. Ὅμως δ' οὖν τινα παραμυθίαν τὸ μὴ προσ-

ἥκειν αὐτοί; καθ' αἷμα τοὺς ἀποσφαττομένους A οἰομένων· νυνὶ δ' οὕτως ἡ κοινὴ τῶν Ῥωμαίων συνεσκεύασε δυστυχία, ὡς αὐτὰς τὰς οἰκίας πρὸς ἀλλήλας μερισθείσας, μήτοιγε πόλεις, καὶ ἀδελφοὺς ἀλλήλοις καὶ παῖδας πατράσι, καὶ φίλους γνησιωτάτοις φίλοις οὐ τῷ σφετέρῳ αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ τῶν βασιλέων ἔχθει πολεμεῖν. Εἰκὸς δὲ καὶ παρ' αὐτὰς τὰς μάχας τὸν πατέρα τὸν οἰκεῖον ἢ τὸν ἀδελφὸν ἀποκτείναντά τινα ἢ τὸν φίλον, ἐν τῷ σκυλεύειν τὴν δυστυχεστάτην ἐπιγνῶναι νίκην, οὗ τί σχετλιώτερον γένοιτ' ἄν; ὧν δὴ ἕνεκα, αὐτός τε ἡγοῦμαι τὴν εἰρήνην λυσιτελεῖν, καὶ οἱ ἄλλοι συνεπιψηφίζονται πάντες. Ἐπειδὴ δὲ νῦν καὶ ἐφ' ὁποίοις δή τισι τὴν εἰρήνην γενέσθαι δεῖ πρόκειται σκοπεῖν ὥστε μένειν βεβαίαν, καὶ μὴ πάλιν προφάσεων πρὸς πόλεμον εὐπορεῖν, εἰ μὲν ἕτερ' ἄττα ἢ αὐτὸς εἴρηκας, ὦ B βασιλεῦ, λυσιτελεῖν ἐλογιζόμην, εἶπον ἂν ἐνδοιάσας μηδέν· ἐπειδὴ δὲ ἅμα τε δίκαια καὶ τῷ κοινῷ συμφέροντα Ῥωμαίων, καὶ πρὸς εὐδοξίαν οὐδενὸς δεύτερα σαυτῷ τε εἴρηκας καὶ ἡμῖν, Θεῷ τῷ τῶν ἀγαθῶν θαῤῥήσαντες ἐφόρῳ, εἰς ἔργα προάξωμεν τοὺς λόγους. Τοιαῦτα μὲν καὶ ὁ μέγας δομέστικος εἶπεν· ἐπιτραπεὶς δὲ καὶ ὁ πρωτοστράτωρ, ἃ δοκεῖ συμφέροντα εἰπεῖν, Τὴν μὲν εἰρήνην ὡς ἀγαθὸν καὶ λυσιτελὲς ἡμῖν τε καὶ τῷ κοινῷ Ῥωμαίων παντί, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀρνηθείην· μὴ καὶ οἴεσθαι καὶ πεπεῖσθαι, εἶπε, παρ' ὑμῶν. Τοιαύτην μέντοι οἵαν αὐτὸς εἴρηκας γενέσθαι, βασιλεῦ, οὐδὲ ὑπονοῆσαί ποτε ὁμολογῶ. Ἐλογιζόμην γὰρ ὅτι πρὸς οἷς κατείχομεν πρότερον καὶ ἐκ τῶν νῦν προσχωρησάντων οὐκ ὀλίγα C κατασχόντες, τὰς ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ ποιήσομεν σπονδάς. Διὸ καὶ προθυμίᾳ σὺν πολλῇ τῶν περὶ τῆς εἰρήνης εἰχόμην λόγων· ἐπειδὴ δέ σοι οὕτω βέλτιον δοκεῖ, κἀμοὶ πᾶσα συνδοκεῖν ἀνάγκη. Ἐξ ὅτου γάρ σοι φέρων ὑπέταξα ἐμαυτόν, οὕτω πέπεισμαι, ὡς ἅμα σοι καὶ ἀποθανούμενος καὶ βιώσων. Διόπερ εἰ καὶ αὐτὸς ἑτέρως ἐλογιζόμην ἔσεσθαι τὴν εἰρήνην· ἀλλ' ἐπειδὴ νυνί σοι τοῦτον τὸν τρόπον δοκεῖ, ὡς ἂν αὐτὸς βέλτιον ἡγῇ τελείσθω. Τοιαῦτα καὶ πρωτοστράτορος εἰπόντος εὐχαριστήσας ὁ βασιλεύς, ἐπυνθάνετο τῶν ἄλλων. Ἐπισχόντες δὲ μικρόν, Παρὰ σοὶ τὴν ἐξουσίαν, ἔφασαν, εἶναι τοῦ πράττειν· δεσπότης δὲ ὤν, ἃ βούλει πράττε· Τὴν τοιαύτην δὲ ἀπολογίαν, οὐ πεισθέντες τοῖς εἰρημένοις, ἀλλ' ἀηδῶς μᾶλλον εἶπον διατεθέντες. Ὁ μέντοι βασιλεύς, τὴν ἀπολο- D γίαν ὅ τι νοεῖ ὑποκρινάμενος ἀγνοεῖν, εὐχαριστήσας καὶ αὐτοῖς, διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. Ἐξ ἐκείνης δὲ καὶ εἰς ἑβδόμην ἡμέραν ὁ βασιλεὺς τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἅμα καὶ πρωτοστράτορι τούς τε ἐν τέλει καὶ τοὺς λογάδας πείθοντες τῆς στρατιᾶς, καὶ δι' αὐτῶν ἅπαν τὸ πλῆθος, ἴσχυσαν μόλις εὐπαράδεκτον πᾶσι τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις εἰρήνην καταστῆσαι. Ἐξῆν μὲν οὖν καὶ βασιλεῖ σὺν ὀλίγοις τῶν ἐπιφανῶν τισι τὴν εἰρήνην κυροῦν. Ἐδόκει δὲ βέλτιον γενέσθαι ψήφῳ κοινῇ, καὶ διὰ τοῦτο τὰ τοιαῦτα ᾠκονομεῖτο.

suorum, aut fratrum, aut amicorum spolia legentes, infelicissimam victoriam agnituros: quo quid tandem miserabilius? Ob has res ego, cæterique omnes omnino pacem conducere sentimus. Quia ergo nunc certas ob causas eam constituere oportet, dispiciendum, quo pacto inviolabilis permaneat: ne rursum occasiones armorum renovandorum exoriantur. Si aliud quam abs te dictum est, utile arbitrarer, non dubitassem, id in medium afferre. Sed quoniam et justa et Romanorum communi frugifera, et tibi, nobisque gloriosissima disseruisti, Deo bonorum præside freti, ad opus verba conferemus. Hæc magnus domesticus; secundum quem et protostrator quod putaret fore e re publica eloquendi copia facta: Pacem, inquit, **101** nobis, totique imperio Romano bonam ac salutarem me judicare, et ita a vobis persuasum esse haud inficiabor: talem autem conficiendam esse, qualem tu, imperator, descripsisti, nunquam me suspicatum confiteor. Mecum enim cogitabam, nos ad ea quæ prius tenebamus recenti accessione facta, non parva auctos potentia, pacis fœdus icturos. Unde aliis de ea disserentibus, cupidissime auscultabam. Cæterum quia hæc via tibi magis probatur, mihi quoque ut probetur, prorsus necesse est. Ex quo namque ad auctoritatem tuam me contuli, sic me institui, ut tecum vivere juxta ac mori non recusem (9). Quare etsi aliter pacem confectum iri ratiocinabar, nihilo minus cum hæc tua mens sit hodie, quod rectius censes, id fiat sane. Imperator protostratori hæc prolocuto gratias egit, et alios interrogavit. Qui se colligentes responderunt: Cum dominus sit, in manu ejus esse facere quæ vellet. Responsum hocce perturbato ac tristi animo reddiderunt; non enim illos orationes antegressæ commoverant. Nihilo minus imperator, quod sciebat nescire simulans, eis similiter gratias egit, conventumque solvit. Inde usque ad diem septimum ipse, magnus domesticus, et protostrator optimates ac selectos, perque illos totam multitudinem ut pacem propter rationes ante dictas amplecti vellent, ægre induxerunt. Et imperatori quidem cum paucis quibusdam de nobilibus pacem ratam facere licebat; verum id communi suffragio fieri consultius visum est; quæ causa fuit, ut res ad hunc modum administraretur.

Jacobi Pontani notæ.

(9) Imo recusavit, et defecit turpiter, ut videre est libro tertio, quemadmodum et Syrgiannes, de quo supra. Solus ex tribus amicissimis Cantacuzenus in fide perstitit usque ad extremum. Ὦ φίλοι, οὐδεὶς φίλος, aiebat Socrates.

CAPUT XXXIII.

Responsum nepotis ad avum de pace admissa, et deditione in ejus potestatem, sui, rerumque omnium. De agro militibus assignato. De stipendio illis persolvendo. De domo sua. De patruo despota. Admiratio senis, et communis lætitia Constantinopoli, de legationis eventu felicissimo.

Pace omnium consensu et approbatione accepta, præfecto Sacri Montis, qui tum apud se legati munere fungebatur, accersito, imperator: Quantopere exercitus paci repugnaverit, inquit, quantumque studium, quos modos, et commenta nos adhibuerimus, quibus omnes ad eam complectendam adduceremus, ut tute coram vidisti, domino meo, et imperatori renuntia. Ex me vero hoc illi dicito, me divinos oculos omnia pervidentes, **102** incorruptumque conscientiæ meæ judicium testari, neque alias, neque modo quidquam tale designasse, quod illum dominum ac parentem meum tam hostili in me odio imbuere merito debuerit. Quamobrem et antea ut primum pacis meminerit, me nihil contradicentem, neque curiosius perscrutantem, sed beneficium id existimantem, ejus jussa peregisse; et nunc quoque quamvis exercitu multum aversante concilium (quod tu illi accurate declarabis) quæ voluerit, Deo bene juvante, exitum esse consecuta. In fœdere itaque, propter bellum quod antecessit, omittendum quod inter Christopolin et Selybriam terrarum oppidorumque interjacet, non quia egerem, sed ob rationes necessarias, quas tunc aperui, mihi in principatum asserui. Hoc autem tempore, dum perspicio pacem illis conditionibus conciliatam, bello novo dedisse initium (calumniatores enim, et communes inimici, occultæque Romanæ fortunæ pestes occasionem nacti, multis criminibus confictis, illum contra me inflammarunt, et ad arma citra ullam causam manifestam instigarunt) timere me, ne si iterum pristinam partem imperii, aut ea plus etiam mihi ut propriam vindicarim, rursus dem sermonem criminari volentibus, et illi mendaciis suis ad bellum in nos de integro ipsum proritent, quod quidem morte ipsa amarius foret: ideo sub ejus potestatem subjicere me omnia, non urbes duntaxat, et regionem, et vectigalia (9) sed me ipsum insuper cum toto quem duco exercitu: et ex hoc tempore illi singulis exploratis, universorum administrationem curæ futuram. Verumtamen stipendia mercenariorum militum (10) auxisse me, et assignasse cuilibet agri modum, unde aurei capiantur decem. Verum de aucto stipendio quid fieri debeat, ipsum sciturum: agri ut sine injuria mili-

A Ἐπεὶ δ' ἐκεκύρωτο παρὰ πάντων, τὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρῶτον, ὅστις καὶ ἐπρέσβευε τότε μετακαλεσάμενος ὁ βασιλεὺς, τὴν μὲν πρὸς τὴν εἰρήνην ἔνστασιν, εἶπε, τῆς στρατιᾶς, τήν τε ἡμετέραν πρὸς τοῦτο σπουδὴν καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὰς τερινοίας δι' ὧν αὐτὴν εὐπαράδεκτον πᾶσι πεπείκαμεν γενέσθαι, αὐτὸς ἰδὼν ἀπαγγελεῖς τῷ ἐμῷ κυρίῳ καὶ βασιλεῖ· ἐξ ἐμοῦ δὲ πρὸς αὐτὸν, τοιαῦτα ἐρεῖς· ὡς μάρτυρα τῶν ἐμῶν ποιοῦμαι λόγων τὸν πάντ' ἐφορῶντα ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐκ τοῦ συνειδότος ἀδέκαστον κρίσιν, ὡς οὔτε πρότερον οὔτε νῦν ἐμαυτῷ τι σύνοιδα εἰργασμένῳ οἷον ἄξιον εἶναί σε τὸν ἐμὸν κύριον καὶ πατέρα οὕτως ἐκπολεμωθῆναι ποιῆσαι πρὸς ἐμέ. Διόπερ πρότερόν τε ἅμα τε ἐμνήσθης εἰρήνης, καὶ αὐτὸς μηδὲν ἀντειπὼν μηδὲ πο- B λυπραγμονήσας, ἀλλὰ καὶ νομίζων εὐεργετεῖσθαι, τὸ ἐπίταγμα ἐπλήρουν τὸ σόν· καὶ νῦν, καίτοιγε τῆς στρατιᾶς πολλὰ δυσχεραινόντων, ἐφ' οἷς ἐπεχείρουν πείθειν, ὡς ἀκριβῶς παρὰ τοῦ πρέσβεως μαθήσῃ, ὃ προστέταχας, καὶ Θεοῦ συναιρομένου ἤγαγον πρὸς πέρας. Ἐν μὲν οὖν ταῖς ἐπὶ τῇ τοῦ προτέρου πολέμου καταθέσει σπονδαῖς, τὸ ἀπὸ Χριστουπόλεως ἄχρι Σηλυβρίας εἰς ἰδίαν ἀρχὴν περιεποιησάμην, οὐ δεόμενος αὐτὸς, ἀλλὰ δι' ἃς εἶπον αἰτίας τότε οὔσας ἀναγκαίας. Νυνὶ δὲ συνιδὼν ὡς ἡ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις εἰρήνη, ἀρχὴ κατέστη δευτέρου πολέμου (οἱ γὰρ συκοφάνται καὶ κοινοὶ πολέμιοι, καὶ τῆς Ῥωμαίων τύχης ἀφανεῖς λυμεῶνες, ὕλης εὐπορήσαντες, καὶ πολλὰς αἰτίας πλασάμενοι καὶ διαβολὰς, C ἐξώργισαν κατ' ἐμοῦ καὶ πρὸς πόλεμον ἐξώρμησαν ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας ἐμφανοῦς), δείσας μὴ καὶ αὖθις τὴν προτέραν μοῖραν τῆς ἀρχῆς ἢ καὶ πλεῖόν τι ἰδιοποιησάμενος, ἀφορμὰς πάλιν τοῖς συκοφαντεῖν ἐθέλουσι παράσχω, καὶ πλασάμενοι διαβολὰς, πρὸς τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον σὲ ἐρεθίσωσιν αὖθις (ὅπερ ἐπαχθέστερον ἐμοὶ θανάτου), φέρων ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν παραδίδωμι πάντα, οὐ πόλεις μόνον καὶ χώραν καὶ δημοσίους φόρους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐμὲ μετὰ πάντων ὧν ἄγω· καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε σοὶ περὶ τῆς διοικήσεως πάντων μελήσει ἕκαστα σκεψαμένῳ. Τοῦ μέντοι μισθοφορικοῦ τῆς στρατιᾶς τὸν μισθὸν αὐξήσας, παρέσχον καὶ γῆς ἑκάστῳ πλέθρα χρυσίων δέκα. Περὶ μὲν οὖν τῆς αὐξήσεως τοῦ μισθοῦ αὐτὸς ἂν εἰδείης ἣ χρὴ γενέσθαι. Τῆς μέντοι γῆς τοὺς D στρατιώτας δέομαι μὴ ἀφαιρεθῆναι· τοῦτο μὲν, ὅτι στέρησις οὐδεμία ταῖς δημοσίαις προσόδοις ἀπὸ τῆς

Jacobi Pontani notæ.

(10) Duplex genus militum; quidam mercenarii, qui non suis stipendiis militabant; alii agros habebant sibi assignatos, in quorum numerum ait se etiam mercenarios retulisse, quamvis eis tantum agri modum non assignarit; sed ad stipendium tantum augendum. Apud Romanos veteranis militibus, et ducibus, ne senectute viribus exhaustis, et corpore debilitato cum uxoribus, et liberis egere cogerentur, capti ab hostibus agri distribuebantur, vel aliquot jugera, vel quantum quis uno die circumarare posset. Cum igitur Cremonensium, qui a Cassio et Bruto steterant, agri non sufficerent, Augustus victor, Mantuanorum, tanquam vicinorum addi jussit, in quibus et agellus Maronis erat. Hinc illa querimonia Tityri 1, Ecloga. et illud Ecloga 9.

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.

διανομῆς γεγένηται ταύτης· τοῦτο δ' ὅτι καὶ διὰ τὴν ὀλιγότητα, οὐδεμίαν ἀσχολίαν παρέχουσα τοῖς στρατιώταις πρὸς τὸ εἰς τὰς ἐκστρατείας εὐκόλους εἶναι ὠφέλειάν τινα δοκεῖ παρέχειν. Πρὸς τούτοις, καὶ τὸ ἀποτεταγμένον εἰς τὴν αὐτῶν μισθοφορὰν χρυσίον πρὸς ἐμὲ πρότερον ἀποκαθιστάμενον, παρ' ἐμοῦ διανέμεσθαι τοῖς στρατιώταις· οὕτω γὰρ ἐπηγγειλάμην αὐτοῖς ὅτε τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης πρὸς αὐτοὺς ἐποιούμην λόγους οὐ ῥᾳδίως πειθομένοις. Περί γε μὴν τῆς οἰκίας τῆς ἐμῆς ὅπως διοικηθήσεται, ὡς ἂν αὐτὸς κρίναις εὖ ἔχειν, ἐμοὶ πείθεσθαι ἀνάγκη. Ὁ δέ γε θεῖος ὁ ἐμὸς ὁ δεσπότης, νῦν μὲν οὐκ ἀπολυθήσεται τῆς εἱρκτῆς, οὕτως ἐμοῦ λυσιτελεῖν δι' αἰτίας οἰομένου τινάς· μετὰ δὲ χρόνον τινὰ μικρὸν, ἀπολυθήσεταί τε, καὶ σὺν ἐμοὶ διάξει θεραπευόμενος. Διὸ καὶ δέομαι τούτου χάριν τυχεῖν συγγνώμης. B Τοιαῦτα πρὸς τὸν βασιλέα καὶ πάππον ὁ νέος βασιλεὺς τὸν πρεσβεύοντα πρῶτον Ἰσαὰκ κελεύσας εἰπεῖν, ἀπέστειλεν εἰς Βυζάντιον. Ἐπεὶ δὲ ἀφῖκτο, τήν τε εἰρήνην ὅτι κεκύρωτο, καὶ ἐφ' ὁποίοις τισὶν ἀπήγγειλε, τήν τε ἔνστασιν ἐν τοῖς τοιούτοις τῆς στρατιᾶς, καὶ τὴν τοῦ νέου βασιλέως σπουδὴν, καὶ τὴν οἰκονομίαν οἷς ἴσχυσε πάντας πεῖσαι τὴν εἰρήνην ἐπιψηφίσασθαι. Ἀκούων δὲ ὁ βασιλεὺς, πρῶτον μὲν ἐξεπέπληκτο καὶ ἠπίστει διὰ τὸ μέγεθος τοῖς ἀπαγγελλομένοις. Μὴ γὰρ ὅτι τῆς ἁπάσης ἀρχῆς, τὸν νέον ᾤετο αὐτῷ ἐκστήσεσθαι βασιλέα, ἀλλ' εἴγε καὶ ἐκ Βεῤῥοίας ἢ καὶ ποῤῥωτέρω ἄχρι Σηλυβρίας αὐτῆς κατασχὼν παρεχώρησεν αὐτῷ τῶν ἄλλων, ἠγάπησεν ἄν· καὶ αὐτὸ δὲ ὅλως τὸ παραδέξασθαι τὴν C εἰρήνην, οὐ τῇ τοῦ πράγματος φύσει, ἀλλὰ τοῖς ἀγαθοῖς τρόποις τοῦ βασιλέως καὶ ἐγγόνου θαῤῥῶν, διεπρεσβεύετο πρὸς αὐτόν· ἀγαπητὸν ἡγούμενος ἂν ὁπωσποτε πεισθείη μόνον, τὸν πόλεμον καταθέσθαι. Ἔπειτα δὲ ἡδονῆς ἦν καὶ θυμηδίας μεστὸς αὐτός τε καὶ οἱ προσέχοντες αὐτῷ τῶν ἐπιφανῶν, καὶ οἱ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἑορτὴν ἦγον τὴν χαριεστάτην πασῶν.

A tibus conserventur, me orare, tum quia pensiones publicas ista distributione non minuerim, tum quia propter ruris angustiam unius scilicet jugeri, milites parum occupatos habens, hac ratione ad expeditiones faciles illos expeditosque reddiderim. Ad hæc, aurum in eorum stipendia sepositum, mihi prius restitutum, cupere a me illis numerari: quemadmodum cum de pace ad eos concionans, et difficulter inflectens, me facturum receperim. Domus vero mea, ut ad illius arbitrium procuretur, mihi ferendum necessario. Patruus despota ut quibusdam de causis diutius in custodia retineatur, utile videri; **103** brevi tamen emissum iri, et cum dignitate ac honore mecum victurum, et hanc veniam me ab eo petere. Hæc legatum Isaacium referre ad avum Constantinopolin voluit. Quo cum venisset, de pace confirmata, et causis confirmationis, de exercitus pertinacia, de junioris imperatoris diligentia, et invento, quoad pacem comprobandam omnes adduxisset, narravit. Quæ audiens senex imperator primum admiratione obstupefactus, fidem dictis adjungere ob rei magnitudinem non potuit. Non enim nepotem totum imperium sibi cessurum opinabatur, sed si vel a Berrhœa, aut ultra, usque Selybriam ipse retineret omnia, cætera sibi relinqueret, æqui bonique facturus erat. Et sane hoc ipsum, quod de pace legationem misit, non id fecit, quod bonitati suæ causæ, sed quod probitati nepotis confideret: satis habiturus, si quoquo modo, ut bello parceret, cum commovisset. Deinde ubi fides habita, ipse cum proceribus suis et aliis Romanis exsultare lætitia, diemque festum agere, omnium festorum jucundissimum.

CAPUT XXXIV.

Xena mater ad filium Andronicum gratias actura, et juramentum delatura, mittitur. Jurat in conditiones etiam senex. Nepos ad avum salutandum Constantinopolin progreditur. Occurrit avus. Indicatur consuetudo salutandi inter imperatores obvios. Ad visendum juvenem undique concursus fit.

Εἰς τάχος τε ἐκέλευσε τριήρεις δύο πληροῦν· ἐπεὶ δὲ ἐπεπλήρωντο, σὺν τάχει καὶ προθυμίᾳ πολλῇ τὴν βασιλίδα Ξένην τὴν Ἀνδρονίκου μητέρα τοῦ νέου πέμπει πρὸς τὸν υἱόν· ἅμα μὲν τῆς εἰς αὐτὸν καλοκαγαθίας καὶ τῆς τιμῆς καὶ εὐπειθείας πρεπούσας D ἀποδώσουσαν εὐχαριστίας, ἅμα δὲ καὶ τὴν κυρωθεῖσαν εἰρήνην ἐγγράφοις βεβαιώσουσαν ὅρκοις. Ἐλθούσαν δὲ εἰς τὸ περὶ Σηλυβρίαν Ἐπιβάτας προσαγορευόμενον χωρίον ἔτι τότε ἀτείχιστον ὂν, βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐλθὼν προσεκύνησέ τε ὁμοῦ τὴν μητέρα· καὶ ἐθρήνησαν ἐφ' ἱκανὸν, ἡ μὲν, τὴν χηρείαν, ὁ δὲ, τὴν ὀρφανίαν ὀδυρόμενος τοῦ πατρός· (οὔπω γὰρ ἄχρι τότε μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν εἰς ἓν βασιλεὺς ὁ νέος τῇ μητρὶ καὶ βασιλίδι συνῆλθεν)· ἔπειτα ἡ βασιλὶς τῷ βασιλεῖ καὶ υἱῷ τάς τε τοῦ βασιλέως καὶ πάππου ἀπαγγείλασα εὐχαριστίας, καὶ ἕτερ' ἄττα ὁμιλήσασα ὅσα ἦν αὐτῇ βουλομένη, τὰ ὁμωμοσμένα παρὰ βασιλέως τοῦ υἱοῦ ἐγγράφως

Porro senior imperator quamprimum triremes binas, ornari præcipiens magna cum libentia imperatricem Xenam, junioris Andronici matrem, ad filium mittere properat. Primum ut ei de ista integritate, deque honore et prompta obedientia sibi exhibitis debitas gratias agat. Post, ut pacem jam ratam scripto juramento constabiliendam curet. Progressam ad castellum, cui Epibatæ vocabulum est, non longe a Selybria dissitum, quodque tum muris adhuc carebat, filius occurrens, proclinato corpore veneratus est; fluxeruntque ambobus diu lacrymæ, illa viduitatem, hoc orbitatem suam deflentibus (nam ab obitu Michaelis imperatoris nondum convenerant). Postquam verbis avi filio gratias egit, et alia quæ libuit cum eo collocuta est, sacramentumque scripto comprehensum accepit, ad socerum rediit. Qui ut vicissim juravit, **104** se pacem insolubilem constanter servaturum, in

bus conditiones factam, uti omne imperium, et gubernatio universa ad se pertineret, nepoti stipendiorum duntaxat solutio daretur, prout in pactis scriptum esset: et uti iisdem mercenariis militibus propter agros distributos a magistratibus nihil molestiarum exhiberetur, sed intacti illis servarentur: item uti pro familia ejus et conjuge (11) triginta sex aureorum millia ex ærario imperatoris præberentur. Cum jurasset hæc, inquam, scripto mandata ad nepotem misit. Is motis castris Byzantium viam tenuit, ut avum salutaret; qui se quoque obviam ei tulit. Cum mutuo appropinquassent, nepos ab equo desiluit, ut humi stans, tanquam servus imperatorem salutaret (12). Ille conversis habenis retrocedere. Qua ambage insinuabat, decere imperatorem (uti nepos erat) non humi stantem, sed in equo sublimem salutatione fungi. Vetus enim consuetudo apud Romanos imperatores vigebat, ut cum alter alteri obviam fieret, qui utrumque sequerentur, a jumentis descendentes, pedibus ambularent; ipsi in equis manentes congrederentur, et junior aperto prius capite, eoque inclinato, senioris dexteram cum osculo arriperet, indeque suspicientem pater vicissim oscularetur (13). Tum itaque non inscitia moris hujus, sed ut avo maximum, et plusquam debitum consuetumque obsequium ac reverentiam tribueret, nepos imperator ab equo descendit. Cumque pedibus obfirmatus sequeretur, senior coactus substitit, et prope accedens junior, pedem illius in omnium conspectu complexus osculo contingit. Quo facto gaudium, et ex gaudio lacrymæ (ut in summa et inexspectata felicitate) æqualiter per exercitum ciebantur; aut etiam tam ab omni fastu alienum, modestumque juvenem imperatorem aspicientes, ad hunc fletum movebantur. Igitur equo denuo conscenso, ad urbis portas pervenerunt. Ibi, permittente seniore, uti ad castra rediret, junior recusavit, et sequentibus suis manu innuens, ut extra muros manerent, ipse cum aliquot nobilibus civitatem ingressus, et usque ad medium viæ in palatium avum comitatus, vale-

A παραλαβοῦσα, ἐπανῆκεν αὖθις ὡς βασιλέα τὸν κηδεστήν. Ὁμωμοκότος δὲ καὶ αὐτοῦ τὴν εἰρήνην ἀκατάλυτον καὶ βεβαίαν τηρήσειν ἐπὶ τούτοις γεγενημένην, ὥστε τὴν μὲν ἀρχὴν πᾶσαν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων αὐτῷ προσήκειν· πρὸς δὲ βασιλέα τὸν ἔγγονον τὴν μισθοφορὰν τῆς στρατιᾶς, δίδοσθαι μόνον, ὥσπερ ἦν αὐτοῖς ἐν ταῖς συνθήκαις γεγραμμένον, ὡς ἂν παρ' αὐτοῦ χορηγοῖτο τοῖς στρατιώταις. Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῆς διανεμηθείσης γῆς τοῖς αὐτοῖς τούτοις μισθοφόροις παρὰ τῶν τὰ δημόσια διοικούντων ἐνοχλεῖσθαι μηδέν· ἀλλ' αὐτοῖς ἀνεπηρέαστον διατηρεῖσθαι, καὶ τῆς ἰδίας οἰκίας ἕνεκα καὶ βασιλίδος τῆς αὐτοῦ γυναικὸς παρὰ τοῦ βασιλικοῦ ταμιείου ἑξακισχιλίους ἐπὶ τρισμυρίοις χορηγεῖσθαι χρυσοῦς. Καὶ τῶν τοιούτων ἐγγράφων B ὅρκων πρὸς βασιλέα τὸν νέον ἀπεσταλμένων, ἄρας ἐξ οὗπερ ἐστρατοπεδεύετο τόπου, εἰς Βυζάντιον ἧκε τὸν βασιλέα προσκυνήσων. Ἐξῆλθε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς εἰς ὑπάντησιν τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως. Πλησίον δὲ ἀλλήλων γενομένων, βασιλεὺς ὁ νέος ἀπεπήδησε τοῦ ἵππου, ὡς ἀπὸ γῆς οἷα δοῦλος τὸν βασιλέα προσαγορεύσων. Ὁ δέ γε πρεσβύτερος τὰς ἡνίας ἀναστρέψας, ἤλαυνεν ὀπίσω· ἐβούλετο δὲ αὐτῷ τὸ τοιοῦτο, μὴ πεζῇ τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἔφιππον εἶναι δίκαιον τὴν προσαγόρευσιν ποιεῖσθαι. Ἔθος γὰρ ἐπεκράτησεν ἀρχαῖον παρὰ τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσιν, ὅταν μέλλωσιν ἀλλήλοις συντυγχάνειν, τοὺς μὲν ἑπομένους ἑκατέροις, τῶν ἵππων καταβάντας ἕπεσθαι πεζῇ· αὐτοὺς δὲ συμμίξαντας ἐφίππους, τὸν μὲν νεώτερον C κύψαντα, τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως περιπτύσσεσθαι τὴν χεῖρα, τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πρότερον περιελόμενον πῖλον· ἀνακύψαντα δὲ ἐκεῖθεν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸν τὸν πατέρα ἀντιφιλεῖν. Τότε δὲ οὐκ ἀγνοῶν τὸ ἔθος ὁ νέος βασιλεὺς κατέβη τοῦ ἵππου· ἀλλ' ὡς ἂν μάλιστα καὶ πλέω τοῦ δικαίου καὶ συνήθους αἰδῶ καὶ εὐπείθειαν τῷ πάππῳ ἀποδῷ. Ἑπομένου δὲ αὐτοῦ πεζῇ καὶ μὴ ἐνδιδόντος, ἀναγκασθεὶς περιέμεινεν ὁ βασιλεύς· πλησίον δὲ γενόμενος ὁ νέος, περιεπτύξατο τὸν πόδα τοῦ βασιλέως πάντων ὁρώντων. Τούτου δὲ γενομένου, θρῆνος ἐφ' ἱκανὸν ὁμαλῶς ἤρετο διὰ πάσης τῆς στρατιᾶς, ἅμα καὶ χαρά, ὅπερ ἐπὶ ταῖς παρ' ἐλπίδα μεγίσταις εὐ-

Jacobi Pontani notæ.

(11) Cur separat conjugem? an quia reginæ in mundum, et ornamenta, et pedissequarum greges peculiari sumptu egent? Unde etiam iis oppida in hunc usum attributa fuisse legimus. Cic. in Frumentaria: *Solere aiunt Barbaros reges Persarum ac Syrorum plures uxores habere; his autem uxoribus civitates attribuere, hoc modo; hæc civitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines*, etc.

(12) Hanc historiam lego apud Gregoram his verbis: *Intra paucos vero dies, et ipse cum avo imperatore ante urbis mœnia congreditur, sene insidente equo: cum ipse amplius uno stadio ex equo descendisset, ac, quamvis avo multum refragante, et vetante, tamen pedes accessit, ejusque equo insidentis, et manum, et pedem osculatus est. Deinde equo rursus conscenso, eum amplexus est, et osculantem parum osculatus; statimque pauca, atque obiter collocuti, discesserunt, sene in urbem reverso, adolescente vero juxta ædem sacrosanctæ Dei Genitricis*

D *Pegæ castrametato. Ubi dies plures commoratus, interdiu etiam Constantinopolim ingrediebatur, et rursus egrediebatur. Tum enim etiam mater ejus, partim ob infirmitatem quamdam, partim propter charissimi filii consuetudinem ad eamdem ædem commorabatur. Ibi cum illa etiam Simonis agebat Cralena, imperatoris filia, modo e Servia defuncto marito reversa, quæ patri ea quæ hinc inde susurrabantur, planius exponebat.* Conferat nostra cum his lector, videbit Gregoram tacuisse, quæ ad junioris Andronici honorem faciebant.

(13) Ergo filius, seu junior prior osculabatur. Vel pro eo quod dexteram junior complecteretur, senior ejus faciem deosculabatur. Ita enim sonant Græca, etsi Gregoras dicat, ambos inter se osculari solitos, idemque de osculo pedis meminit ubi tamen Noster, sicut de dextera, habet περιπτύσσεσθαι. Sed osculum subaudiendum puto utrobique. Itaque addidi, quo res fieret clarior.

τυχίαις γίνεσθαι φιλεῖ· ἢ καὶ τὸ ἄτυφον καὶ μέτριον A τοῦ νέου βασιλέως ὁρῶντες ἐπεκάμπτοντο πρὸς οἰμωγάς. Ἔπειτα ἐφίππου καὶ τοῦ νέου βασιλέως γενομένου ἦλθον ἄχρι πυλῶν. Ἀναστρέφειν δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ἐπιτρέποντος τῷ νέῳ, οὐκ εἶξεν· ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ἔξω τειχῶν περιμένειν σημήνας τῇ χειρὶ, αὐτὸς ἅμα τισὶ τῶν εὐπατριδῶν, ἐντὸς γενόμενος τῶν τειχῶν, καὶ συνοδεύσας τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ μέχρι μέσης ὁδοῦ, συνταξάμενος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ εἰσελθὼν, πρῶτα μὲν εἰς τὸ τῆς θεομήτορος τέμενος τῆς Ὁδηγητρίας ἐλθὼν, εὐχαριστίας ἀπεδίδου πολλὰς τῷ χορηγῷ τῆς εἰρήνης Θεῷ καὶ τῇ αὐτοῦ πανάγνῳ μητρί. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια, καὶ συνδιῆγε τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ. B Ἐκ μέντοι τῶν πέριξ χωρῶν τε καὶ πόλεων καὶ αὐτοῦ Βυζαντίου, εἰς τὰ βασίλεια ἐφοίτων πανδημεὶ, ἅμα μὲν συνεορτάσοντες καὶ αὐτοὶ τὴν εἰρήνην, ἅμα δὲ ὀψόμενοι καὶ βασιλέα τὸν νέον, ὃς αἰτιώτατος ἐδόκει τῆς ἐν τῷ παρόντι εὐτυχίας εἶναι. Θαυμάζοντες δὲ αὐτοῦ τήν τε εὐπείθειαν πρὸς βασιλέα, καὶ τὸ τοῦ φρονήματος μέτριον καὶ κατεσταλμένον, οἴκαδε χαίροντες ἐπανῄεσαν. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἅμα τῷ πρεσβυτέρῳ πέντε πρὸς ταῖς δέκα τῷ Βυζαντίῳ ἐνδιατρίψας ἡμέρας, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ τελούσας ἐπαρχίας τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ παραδεδωκὼς, αὐτὸς, ἐπιτρέψαντος βασιλέως, εἰς Διδυμότειχον ἐπανῆλθεν, ἔνθα καὶ ἡ σύνευνος αὐτῷ βασιλὶς ἦν, Αὐγούστου μηνὸς ἱσταμένου τῆς αὐτῆς πέμπτης ἰνδικτιῶνος.

dixi; deinde ad exercitum se recepit. Altero die primum ingressus Deiparæ Hodegetriæ templum (14), amplissimas Deo pacis auctori, et castissimæ ejus Matri gratias egit. **105** Hinc palatium petens, cum avo versabatur. Ex locis porro, et oppidis circumjacentibus, atque ex ipsa Constantinopoli ingenti frequentia populi in aulam, communem de pace lætitiam demonstraturi, juvenemque imperatorem visuri ventitabant; quem istam præsentem felicitatem sibi unum longe ante alios peperisse judicabant : et promptam ad avi jussa voluntatem, moderatumque, et frenis parentem ejus animum admirantes, domos lætabundi revertebantur. Dies quindenos apud avum commoratus, traditis quas obtinebat provinciis, ejus bona venia Didymotichum regressus est, ubi et conjux degebat, mense Augusto ineunte, ipsa indictione quinta videlicet.

CAPUT XXXV.

Senioris imperatoris providentia ac diligentia in constituendis magistratibus. Sphentisthlabo Mœsorum regi Terteres filius succedens, Philippopolin capit; oppida quædam incursat. Andronicus junior Mœsiæ fines deprædatur. Judicium Syrgiannis, ut rei majestatis.

Βασιλεὺς δὲ ὁ πρεσβύτερος πᾶσαν τὴν ἡγεμονίαν C Ῥωμαίων ποιησάμενος ὑφ' ἑαυτῷ, τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως παρακεχωρηκότος, ἐπιτρόπους τε ἀπέστειλε κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν ὡς ἂν αὐτῷ ἐδόκει βέλτιστα ἔχειν· καὶ ταῖς τῶν δημοσίων προσόδων πράξεσι τοὺς ἐπιμελησομένους ἐφίστη· καὶ ἀπογραφέας δὲ ἀποστείλας, τὸ στρατιωτικὸν ἅπαν ὅσον ἦν ἐκ χωρίων ἀποτεταγμένον τὰς προσόδους ἔχειν. Ἔτι δὲ, καὶ τοὺς συγκλητικοὺς ἐξίσαζε (15) καὶ διῴκει δι' αὐτῶν τὴν ἡγεμονίαν· ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Σφεντισθλάβος ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς, ὃς ἦν τὴν βασιλέως τοῦ νέου ἀδελφὴν γεγαμηκὼς, ἐτεθνήκει νοσήσας· διεδέξατο τὴν ἀρχὴν Μυσῶν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος ὁ Τερτερής. Ἔτι δὲ τῶν πρὸς ἀλλήλους τῶν βασιλέων συνεστῶτος πολέμου, ὅτε καὶ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος τῶν κατὰ τὴν Ῥοδόπην D τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων ἄρχων ἐπαρχιῶν ἀπέστησε

Imperator senior concessu junioris totius Romani imperii dominus, in omnes provincias, ut maxime opportunum censebat, prætores mittere, quæstores diligentes constituere, et notarios legare, qui in indices referrent, quantum militum indigenarum ad reditus capiundos destinatum esset. Insuper et consiliarios indagare, quorum opera in principatu administrando uteretur. Sub idem tempus Sphentisthlabus Mœsorum rex, quicum nupta erat Andronici minoris soror, morbo interiit; quem filius ejus Georgius Terteres excepit. Porro etiamnum bello inter imperatores durante, cum Andronicus Palæologus, provinciarum Rhodopes, Romanis subditarum præfectus, a nepote ad avum descivisset, Terteres urbes illas invadens, alias ferro igniqne vastarat, Philippopolin amplam et populosam (16), equite peditequo mu-

Jacobi Pontani notæ.

(14) Fuit Constantinopoli monasterium quod appellabatur μονὴ Ὁδηγῶν, *Via ducum*, seu *monstratorum*, et in templo ejus Deiparæ imago celeberrima, quæ Deipara idcirco dicta ὁδηγήτρια, non quod viarum dux esset, seu viatoribus præesset sed a loco, in quo ejus hæc imago servabatur. Ad ædem ergo θεομητέρος τῆς ὁδηγητρίας ire, nihil aliud fuit, quam ad templum se conferre, ubi illa quam diximus Mariæ imago manebat, quæ ab illo monasterio Ὁδηγῶν dicto, nomen hoc accepit (a). Vide Notas Jacobi Gretseri in orationem Germani patriarchæ in primam Jejuniorum Dominicam. Templum hoc Pulcheria Augusta Arcadii filia ædificavit, et in eo imaginem Verbi matris Antiochia missam dedicavit, quam D. Lucas suis ipse manibus depinxit, illa adhuc vivente, et tabulam ipsam vidente, gratiamque adeo illi formæ suæ immittente, etc. Nicephorus, lib. xv, cap. 14.

(15) Interpres legit ἐξιχνίαζε; istud autem ἐξισάζειν forte in spectat eos quos Latini [illegible]res dicunt.

(16) Urbs hæc a nostro describitur, lib. [illegible]

(a) Hodegorum monasterium, Deiparæ sacrum, ita dicebatur quod imperatores Græci, expeditionem suscepturi in hostes, Deiparam prius deprecari consuescerent, ut esset illis *viæ comes* vel potius dux [illegible]. Vide Du Cangium in *Cpoli Christiana*, lib. iv, sect. 2 num. 2[illegible]

nitam, idoneo regionis loco sitam, et seu paci seu bello inter omnes continentis urbes oppositam ceperat. Cepit vero isto modo : A quodam studiosorum sui, quos habebat Byzantii, ex odio in imperatorem juniorem occulte certior erat factus, Philippopolitanis quibusdam illi militantibus, aliis in frugibus colligendis, comportandisque occupatis, **106** si ex inopinato superveniat, facile in tanta virorum paucitate urbem subacturum. Hac suggestione allectus, improvisus advenit, et ob solitudinem a defensoribus nullo eam negotio subegit. Profecto post pacem factam Didymotichum juniore imperatore Terteres oppidulis circa Adrianopolin depopulationem intulit. Persecutus depopulatores imperator et in finibus Mœsiæ assecutus, insperato irruit, allisque trucidatis, alios vivos comprehendit : paucis fugientibus nox saluti fuit; castra quoque miles diripuit, et prædam reduxit. Post hanc pugnam imperator Mœsos non incursantes modo repellendos, sed etiam armis ultro appetendos existimavit. Quare justo exercitu conscripto, secundum diem tricesimum in Mœsiam incubuit, et complura loca deprædatus, captivum nullum fecit (nec enim vel Mœsis, vel Romanis in more fuit, incursionibus mutuum capere) pecora, aliamque prædam multam abstulit. Inde Byzantium, victoriam avo gratulaturus revenit : hanc enim, in barbaros ducens, primam impressionem fecerat. Syrgiannem autem ab eo in carcerem conjectum invenit (17), paucisque diebus interjectis, judicio instituto, et una secum pro tribunali sedente nepote, in præsentia omnium procerum Romanorum, illum ad criminibus respondendum prodire jussit. Accusabatur, quod cum aliquot Romanis conjurationem fecisset, ut imperatore interfecto, ipse imperator Romanus crearetur. Accusatores premebant vehementer, vera se

A τοῦ νέου πρὸς τὸν πρεσβύτερον βασιλέα, ὁ Τερτερὴς ταῖς πόλεσιν ἐκείναις ἐπιστρατεύσας, τὰς μὲν ἄλλας ἐδῄωσε· Φιλιππούπολιν δὲ εἷλε, μεγάλην τε καὶ πολυάνθρωπον οὖσαν, καὶ πεζῷ καὶ ἱππικῷ στρατεύματι ἐῤῥωμένην, καὶ ἐν ἐπικαίρῳ μάλιστα χωρίου κειμένην ὡς αὐτάρκη εἶναι καὶ πρὸς πόλεμον καὶ εἰρήνην τῶν ἄλλων μάλιστα ἠπειρωτίδων. Εἷλε δὲ τρόπῳ τοιῷδε· παρά τῶν ἐν Βυζαντίῳ τινὸς αὐτῷ τῶν ἐπιτηδείων, ἔχει τῷ πρὸς βασιλέα τὸν νέον κρύφα ἐμηνύθη ὡς τῶν Φιλιππουπολιτῶν τῷ νέῳ βασιλεῖ συστρατευομένων, τῶν τε ἄλλων ἐγχωρίων περὶ τὴν τοῦ σίτου συγκομιδὴν ἀσχολουμένων, ἐπελθὼν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ῥᾷον ἂν κρατήσειεν ὀλιγανδρούσης. Κατὰ δὴ τὴν τοιαύτην ὑφήγησιν ἐπελθὼν, ἀπορίᾳ τῶν ἀμυνομένων, παρεστήσατο ῥᾳδίως·
B ἀφικομένου δὲ μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς Διδυμότειχον τοῦ νέου βασιλέως, ὁ Τερτερὴς ἀποστείλας στρατιὰν, τὰ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν κατέδραμε πολίχνια καὶ ἐληΐσατο· ἐπιδιώξας δὲ ὁ βασιλεὺς, κατέλαβεν ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς Μυσίας. Καὶ ἀπροσδοκήτως ἐμπεσὼν, τοὺς μὲν διέφθειρεν αὐτῶν, τοὺς δὲ εἷλε ζῶντας, πλὴν ὀλίγων ὅσοι διεσώθησαν ἐπιγενομένης νυκτός· καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν διήρπασαν οἱ στρατιῶται, καὶ τὴν λείαν ἐπανήγαγον. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν μάχην, ἔγνω δεῖν ὁ βασιλεὺς, μὴ ἀμύνεσθαι μόνον ἐπαρχομένους τοὺς Μυσοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν αὐτοῖς ἐπιστρατεύειν. Καὶ συναγαγὼν ἀξιόμαχον στρατιὰν, μετὰ τριακοστὴν ἡμέραν, ἐπέβαλεν εἰς τὴν Μυσίαν καὶ ἐδῄωσε τὰ πολλὰ αὐτῆς.
C Ἠνδραποδίσατο δὲ οὐδένα· οὐδὲ γὰρ ἔθος οὔτε Μυσοῖς οὔτε Ῥωμαίοις ἐν ταῖς καταδρομαῖς ἀνδραποδίζεσθαι ἀλλήλους· βοσκήματα δὲ καὶ ἄλλην ἀποσκευὴν εἷλον αἰχμάλωτον πολλήν. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ συνησθησόμενος ἐπὶ τῇ νίκῃ (ταύτην γὰρ ἐποιήσατο πρώτην εἰσβολὴν βαρβάροις ἐπιστρατεύσας)· εὗρε δὲ ἐλθὼν ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως τὸν Συργιάννην εἰς

Jacobi Pontani notæ.

cap. 45. Hodie e Turcis dicitur Philibe : quam qui a Philippo Macedone Alexandri patre conditam cum vulgo existimant, falluntur. Nam Philippi Cæsaris opus est, ut aliæ complures Thraciæ civitates ab imperatoribus fuere conditæ, quod ipsa quoque nomina testantur, ut Trajanopolis montis Rhodopes, Adrianopolis Hæmi montis, ut Arcadiopolis, ut Anastasiopolis. Id expresse scriptum reperi in quodam *Historiæ Græcæ* libro, cujus et principium et nomen auctoris perierat, cum cæteroqui multa scitu digna contineret : *Philippus imperator urbem in Europa condidit, quam Philippopolim appellavit.* Leunclavius.

(17) De scelere ob quod in vincula traditus fuerit Syrgiannes, Gregoras ad hunc modum : *Syrgiannes imperatorum concordia minime lætus, animo æger, et tristi vultu obambulabat : maxime quod tranquillis rebus nullus ejus usus in republica esse videbatur. Quare in consessibus, et circulis, et viis libenter cum illis loquebatur, quibus communia negotia incommodarant ; et imperatoribus convitiabatur, ut a quibus summis affectus esset injuriis, cum adversissimis temporibus nunc huic, nunc illi maximo usui fuisset. Cum autem Asanem Andronicum mœrore plenum obambulantem conspexisset, cui tempore dissensionis, Peloponnensium Romanorum*

D *prætura mandata fuerat : deinde vero per ignominiam a juniore imperatore depulsus, et ad seniorem profectus, nihil ejusmodi impetrarat, quo dolor ejus levaretur, quamvis magnis honoribus dignus esset, ut Sebastocratoris, et majoribus etiam, cum ob rei militaris usum, quo tam alios superabat, tum ob illustre genus. Quibus de causis ad illius amicitiam, quæ simili mœrore excitabatur, sese adjungit, ut amico fretus, omnia quæ dolor fert, sine ulla dissimulatione eloquitur. Asan vero singulari prudentia tractans virum, verbis haud dissimilibus ut ipse imperatoribus maledicebat scilicet : omnia vero quæ a Syrgianne dicebantur animo recondebat. Ejus enim ambitionem prius etiam oderat ; tum vero mole te ferebat, cum genero suo Cantacuzeno magno domestico, qui apud juniorem imperatorem potentissimus erat, et spe subinde bona ipsum solabatur, inimicum esse. Cum autem tota fabula instructa esset, Asan imperatorem avunculum clam adit, et, Nisi Syrgiannem, inquit, imperium affectantem primo quoque tempore in vincula conjeceris, primo quoque tempore ab eo occideris. Statim igitur Syrgiannes in vincula conjicitur, domum ejus cum omnibus opibus plebs evertit, ac diripit : solum ædium cum vineis in ovium pascua convertitur.*

δεσμωτήριον ἐμβληθέντα. Ὕστερον δὲ ὀλίγαις ἡμέ- A ραις ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς δικαστήριον καθίσας, συνδικάζοντος αὐτῷ καὶ τοῦ νέου βασιλέως, καὶ τῶν ἐν τέλει πάντων Ῥωμαίων παρόντων, ἐκέλευσε τὸν Συργιάννην εἰς μέσους ἐλθεῖν, ὡς ὧν κατηγορεῖτο τὰς αἰτίας ἀπολυσόμενον. Κατηγοροῦντο δὲ αὐτοῦ, ὡς εἴη συνωμοσίας ἅμα Ῥωμαίων οὐ πολλοῖς πεποιημένος ἐπὶ τῷ τὸν πρεσβύτερον βασιλέα ἀποκτείνοντας, αὐτὸν ἀποδειχθῆναι βασιλεύσοντα Ῥωμαίων. Οἱ μὲν οὖν διώκοντες ἐπέκειντο σφοδρῶς ἀληθῆ ἃ αὐτοῦ κατηγοροῦντο διϊσχυριζόμενοι εἶναι. Ἔλεγχον μέντοι ἐναργῆ τῶν κατηγορουμένων οὐκ ἠδύναντο παρέχειν· αὐτός τε ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἃ μὲν κατηγορεῖτο, συκοφαντίας διετείνετο εἶναι. Οὐ μέντοι καὶ ἀποδείξεις παρεῖχεν ἰσχυρὰς ἐξ ὧν ἂν τὴν δίκην διαφύγοι· ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτοῦ τε καὶ τῶν διωκόντων B πρὸς ἀλλήλους ἀντικαθισταμένων, ὡς ἰσοπαλεῖς ἦσαν αἱ δίκαι, ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς ἐπέτρεπε τῷ νέῳ ψῆφον ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἐξενεγκεῖν. Τοῦ δὲ ἀπαγορεύσαντος δέει τοῦ μὴ διὰ τὴν ἀποστασίαν καιροῦ παρασχόντος δοκεῖν ἀμύνεσθαι αὐτὸν, ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς πολλὰ αὐτοῦ κατηγορήσας, καὶ τοὺς διώκοντας ἀποφηνάμενος ἀληθεύειν, τὸ δεσμωτήριον κατέκρινεν οἰκεῖν ὑπὸ κλοιοῖς ἐνὶ κίονι συνηρμοσμένοις φρουρεῖσθαι κελεύσας· ἐλέγετο μέντοι ὡς ἐπὶ ταῖς τοῦ νέου βασιλέως πρὸς τὸν αὐτοῦ συμβάσεσι πάππον, καὶ τοῦτο εἴη συντεθειμένον, τὸ ἐκ παντὸς τρόπου τὸν Συργιάννην εἱρχθῆναι τοῦ νέου βασιλέως ᾐτηκότος· ἣν δὴ σαφὴς καὶ ἀναντίῤῥητος συκοφαντία.

objicere asseverantes : nec tamen evidentibus argumentis id probare poterunt. Similiter ipse accusationem meras esse calumnias contendebat : quanquam firmam probationem, quæ pœnas effugeret, non afferet. Post longam partium altercationem, quod paria causarum momenta erant, senior juniori ferendæ sententiæ arbitrium detulit. Quo recusante, ne propter defectionem hominis ulcisci se videretur, senior in Syrgiannem asperius invehens, et accusatores vera dicere pronuntians, carcere damnatum, vinculisque ad columnam aptatis constrictum custodiri mandat. Rumor fuit, propter pacificationem cum avo rogasse nepotem, ut quam arctissime in custodia haberetur, et ex composito ita factum : sed erat manifesta, et refutatione indigna calumnia.

107 CAPUT XXXVI.

Terteres Mœsorum rex moritur. Multa oppida Mœsiæ se Romano dedunt; quædam Boesilas sibi vindicat. Philippopolis frustra obsidetur. Cujusdam machinæ oppugnatoriæ descriptio. Mœsorum principes Michaelem dynastæ cujusdam filium regem creant. Boesilæ dynastæ Mœsi et Romanorum amici mors falso nuntiata. Causæ cur conflictu cum Michaele abstinendum.

Ἔτι δὲ βασιλέως τοῦ νέου διατρίβοντος ἐν Βυ- C ζαντίῳ, Τερτερῆς ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς ἐτελεύτησε τὸν βίον. Τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, αἱ ἀπὸ Μεσημβρίας ἄχρι Στίλβνου τοῖς Μυσοῖς ὑπήκοοι πόλεις, ἑκοντὶ τοῖς Ῥωμαίων προσεχώρησαν βασιλεῦσι· καὶ ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς ταῖς προσχωρησάσαις πόλεσιν ἀπέστειλεν ἐπιτρόπους οὓς ἔκρινεν αὐτός. Βοησίλας δὲ ὁ τοῦ πρεσβεβασιλευκότος Μυσῶν ἀδελφὸς, αὐτόμολος ὢν ἐν Ῥωμαίοις τότε, ὡ, ἐπύθετο τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως Μυσῶν, ἀπελθὼν καὶ αὐτὸς προσεποιήσατο ἑαυτῷ τὰς ἀπὸ Στίλβνου μέχρι Κόψεως ἐπιλοίπους τῆς Μυσίας πόλεις προσχωρησάσας ἀμαχεὶ διὰ τὴν οἰκειότητα τοῦ γένους. Πέμψας δὲ ὡς βασιλέα, καὶ ἐπαγγειλάμενος ὑπ' αὐτὸν τελεῖν, αὐτόν τε καὶ πόλεις καὶ τὴν συνεπομένην στρατιὰν, δεσπότης Μυσίας ὑπὸ βασι- D λέως ἐπιτέτραπται ὀνομάζεσθαι. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἅμα καὶ τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἐπιτετραφότος τὴν ἐκ Βυζαντίου καὶ τὴν Θρᾳκίαν στρατιὰν ἀθροίσας, εἰς Φιλιππούπολιν ὡς ἐκπολιορκήσων ἦλθε. Γενομένῳ δὲ ἐκεῖ, ὁ Βοησίλας ἅμα τῇ ὑπ' αὐτὸν στρατιᾷ τοῦ πολέμου συνεφαψόμενος συνῆλθε· καὶ περιστρατοπεδευσάμενοι, ἐπολιόρκουν· οὔσης δὲ ἐντὸς ἀξιομάχου στρατιᾶς ἤνυον οὐδὲν, ἀλλὰ ἐκακοπάθουν. Ὁ γὰρ Τερτερῆς ἅμα τῷ τὴν Φιλιππούπο-

Adhuc Byzantii morabatur junior imperator, cum Terteres Mœsorum rex supremum diem vidit. Quo exstincto urbes Mœsorum a Mesembria Stilbnum usque ad Romanos imperatores sponte accesserunt; quibus senior delectos a se præfectos designavit. Boesilas demortui regis patruus, qui tum ad Romanos transfugerat, audito regis obitu, reliqua Mœsiæ oppida a Stilbno ad Copsin, citra pugnam, propter generis propinquitatem se dedentia recepit, mittensque ad imperatorem, ac se cum oppidis et exercitu in ejus arbitrio fore pollicens despotam Mœsiæ se appellandi auctoritatem accepit. Nepos avi commissu, Byzantio, et e Thracia contractis copiis, ad Philippopolin obsidione premendam abiit. Eodem cum suo milite Boesilas, operam Romanis navaturus se contulit. Cincta, et obsessa jam urbe, non solum nihil efficiebant, sed male multabantur etiam quod multi erant intus, et pari virtute milites. Terteres namque, simul ac Philippopoli potitus est, timens, ne vicissim inopinato adorientes Romani, ob penuriam propugnatorum eam occuparent, quemadmodum ipse occuparat : et quia in confiniis erat sui, Romanorumque imperii, selectos ex Alanis et Mœsis equites mille, et duo peditum cetratorum millia (18), qui

Jacobi Pontani notæ.

(18) Πελταστὰς vocat Græcus : cetratos magis novit latinitas, quod tamen scuti genus rotundum fuit, ut ex Varrone apud Nonium discimus, cum pelta dimidiatam lunam referret. Verum hæc, et similia confundi apud auctores, nemo tam parum litteratus est, qui nesciat. Imo enimvero Livius lib. I, *De bello Macedon.* idem esse dicit cetram quod peltam : *Nocte cetratos, quos peltastas vocant, loco opportuno, intra bina castra in insidiis abdiderat.*

ipsos habentur bellicosissimi, custodiæ, seu præsidii causa eo miserat. Eorum duces Itiles et Temeres ex Alanis oriundi, et Inas ex Hungaris, summus imperator Ibanes (19) Rossus, manu promptus, et artis imperatoriæ scientissimus Hi post fata regis nihilominus urbem tuebantur. Cæterum tunc circumsessi, instructis velut ad prælium ordinibus nequaquam egrediebantur : obstructis autem portis, de mœnibus se fortiter defensabant, nec parum obsessores vexabant. Ob sedit eos imperator mensibus continuis quatuor, quotidie muris oppugnationem admovens. **108** Sed cum expugnationem desperaret, Germanus quidam machinarum muralium egregius artifex, quia urbs ad aggressionem commode sita videbatur, spe magna illum complevit ; cujus jussu machinationem fabricatus est, domum ligneam, suppositis rotis sedecim, capacem hominum centum, qui intus eam propellerent. Supra domum turrim ligneam addidit, habentem tabulata quinque : in quorum singulis octo starent, qui e Latinis arcubus (tzangra vocant [20]) sagittis jaciendis propugnatores a muro fugarent. Qua absoluta, et sagittariis, quique ad eam protrudendam delecti erant, ingressis, sublatis signis, et clangente tuba, totus exercitus mœnia oppugnabat, turris sensim, et instar animalis cujusdam procedebat : nemo enim intus delitentium ulla ex parte apparebat : ita nec tangi de loco superiore poterant. Ut intra teli jactum venit, qui in turri erant, oppidanos sagittis appetere. Ii nescientes quid contra inciperent, ac tot tela propter summam vim atque impetum arma quævis penetrantia, in mediumque corpus subeuntia excipientes, partim moribundi concidere, partim vulnerati restare. Nec diu restantes, stationibus decedere, ac mœnia deserere; quibus cum turris jamjam admovenda esset, res interim miranda contigit. Ante urbem antiquitus cisterna aquæ recipiendæ condita, et lignis tabulisque cooperta, paulatim eo terra accumulata apparere desierat; et jam pridem incolarum nemo ejus ullam notitiam habebat. Asseres illi, seu tabulæ, currus, et quidquid onerum transportaretur, sustentabant. At vero turris cum desuper impelleretur, confractis tabulis in cisternam decidens, pene obruta est; eorum tamen qui intus erant nemo periit. Ac Philippopolis quidem quamquam huc redacta, nihilo minus servata est. Præsidiarii namque redeunte virtute in præcordia, rursum muros ascendere, ac propugnare, et hostis oppugnationem intermittere.

A λιν κατασχεῖν, δείσας μὴ αὖθις οἱ Ῥωμαῖοι ἐπελθόντες, διὰ τὴν ὀλιγανδρίαν ὥσπερ καὶ αὐτὸς ἕλωσιν αὐτὴν, ἅμα δ' ὅτι καὶ ἐν ὁρίοις ἦν τῆς ἐκείνου καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας, χιλίους μὲν ἱππέας λογάδας ἐξ Ἀλανῶν καὶ Μυσῶν. Καὶ δὶς τοσούτους πεζοὺς πελταστὰς, οἳ δοκοῦσι μαχιμώτατοι εἶναι παρ' αὐτοῖς, τὴν πόλιν ἔπεμψε φρουρεῖν. Ἄρχοντες δὲ ἦσαν αὐτῶν, ὅ τε Ἰτίλης καὶ ὁ Τεμήρης τὸ γένος Ἀλανοί· καὶ Ἰνᾶς ὁ ἐξ Οὔγκρων, στρατηγὸς δὲ ἐπὶ πᾶσιν Ἰβάνης ὁ Ῥὼς κατά τε χεῖρα γενναῖος καὶ ἐμπειρότατος στρατηγεῖν· οἳ καὶ τετελευτηκότος τοῦ βασιλέως αὐτῶν, οὐ κατέλιπον τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐφρούρουν μένοντες. Τότε δὲ πολιορκούμενοι ὑπὸ βασιλέως, ἔξω μὲν πυλῶν ὡς ἐς μάχην παραταξόμενοι προῄεσαν οὐδαμῶς. Τὰς πύλας δὲ ἀποικοδομήσαντες, B ἀπὸ τῶν τειχῶν ἠμύνοντο καρτερῶς, καὶ ἐκάκουν πολλὰ τὴν βασιλέως στρατιάν. Ἐπολιόρκησε μὲν οὖν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τέσσαρσι μησὶ συνεχῶς ὁσημέραι τειχομαχῶν. Ἀπαγορεύοντος δὲ τὴν παράληψιν ἤδη, ἐκ Γερμανῶν τις περὶ τειχομαχικὰς μηχανὰς ἐξησκημένος, ὡς ἐν ῥᾳδίῳ τῆς ἐπιχειρήσεως ἐδόκει ἡ πόλις κεῖσθαι, ἐλπίδας τῆς ἁλώσεως οὐ φαύλας ὑπετίθει τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐδημιούργει τὸ μηχάνημα προστάξαντος βασιλέως. Ἦν δὲ τοιόνδε· ἐπὶ τροχοῖς ἑκκαίδεκα οἰκίαν κατεσκεύασε ξυλίνην, δυναμένην ὑποδέξασθαι ἄνδρας ἑκατὸν, οἳ ἔμελλον τὴν μηχανὴν κινεῖν ἔνδοθεν ὠθοῦντες. Ὑπεράνω δὲ τοῦ οἰκήματος, ξύλινον πύργον καταστρώματα ἔχοντα πέντε, ὡς ἐν ἑκάστῳ δὴ καταστρώματι τῶν ἐκτόξων λατινικῶν τῶν λεγομένων τζαγ- C γρῶν, ἀφιέντων βέλη ἐσομένων ὀκτὼ, οἳ ἔμελλον τοὺς ἐπὶ τοῦ τείχους βαλλόντας ἀπώσεσθαι. Τελεσθείσης δὲ ἤδη τῆς μηχανῆς, καὶ τῶν τε ὁπλιτῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῷ κινεῖν τὸν πύργον τεταγμένων, ἡ μὲν ἄλλη πᾶσα στρατιὰ τῶν σημαίων ἀρθέντων, καὶ τῆς σάλπιγγος σημηνάσης ἐτειχομάχουν· πύργος δὲ ὑπὸ τῶν ἔνδοθεν ὠθούντων κινούμενος, ᾔει βάδην, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ἐμπνοέντα κινεῖσθαι· οὐδὲ γὰρ ἑωρᾶτό τις τῶν ἔνδοθεν οὐδαμόθεν. Διὸ οὐδὲ βάλλεσθαι δυνατὸς ἦν. Ὡς δὲ ἐν ἐφικτῷ ἐγένοντο τοῦ τοξεύειν, οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ ξυλίνου πύργου, ἔβαλλον τοὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν. Αὐτοὶ δὲ μήτε τι ἀντιδρᾷν ἔχοντες, καὶ τῶν ἀπὸ τῶν τζαγγρῶν ἀφιεμένων βελῶν διὰ κραταιότητα καὶ ῥύμην διὰ παντὸς ὅπλου χωρούντων καὶ διαδυομένων, τραυ- D ματιζόμενοι ὑπ' αὐτῶν. Οἱ δὲ καὶ ἀποθνήσκοντες, μικρὸν μὲν ἐκαρτέρησαν, ἔπειτα ἀπέστησαν, τὸ τεῖχος ἔρημον καταλιπόντες. Μέλλοντος δὲ ὅσον οὔπω τοῦ ξυλίνου πύργου τοῖς τείχεσι τῆς πόλεως συμμίγνυσθαι, τοιοῦτόν τι συνέβη. Πρὸ τῶν τῆς πόλεως τειχῶν ἦν ἐκ παλαιοῦ κατεσκευασμένη στοὰ

Jacobi Pontani notæ.

(19) *Ibanes* nomen Scythicum pro *Joannes;* Blachi autem Ἰβαγκὴν dicebant, ut auctor Nicetas.

(20) Nomine Latinorum intellige non Græcos, hoc est Italos, sed Gallos. Germanos : et quicumque nimirum Ecclesiam Romanam audiunt. Quæramus ergo ab his, utrum genus quoddam arcus sic appellitent. Τζαγγάτορες genus militum pedestrium, quod confertim possunt, quamvis justo agmine procedere, a verbo orientali saga, quod est copiosum, densum, confertum, quasi dicas spissigrados. Facit hos spatharios scholiastes Curopalatæ, et a tzaconibus, id est, sagittariis distinguit ; qui tamen, si tzangri sunt arcus, videntur etiam ipsi fuisse sagittarii, indeque potius, quam ab orientali verbo saga nominati. — A *tsangra* tzangratores, arcubalistarii fuerunt, quorum usus in bellis tunc temporis plurimus.

πρὸς ὑποδοχὴν ὕδατος· ξύλοις δὲ καὶ σανίσι στεγασθεῖσα, ἐπιτεθείσης ἄνωθεν καὶ γῆς, ἦν ἐν τῷ ἀφανεῖ, καὶ οὐδεὶς οὔτε τῶν ἐγχωρίων ἐκ χρόνων ᾔδει παλαιῶν καταχεχρυμμένην. Ἀμάξας μὲν οὖν καὶ ὅσα δι' αὐτῆς διήρχετο βάρη, ἔστεγον τὰ ξύλα· ὡς δὲ ὁ πύργος ἐγένετο κατ' αὐτῆς, διαθραυσθέντων τῷ βάρει, κατεχώσθη ἐν τῇ στοᾷ. Τῶν μὲν οὖν ἔνδον ὄντων, ἀπέθανεν οὐδεὶς, ἀλλὰ διεσώθησαν πάντες. Ἡ μέντοι Φιλιππούπολις, παρὰ τοσοῦτον ἐλθοῦσα διέφυγεν ἁλῶναι. Οἱ γὰρ ἔνδον ἀναθαρσήσαντες, ἀναβάντες ἠμύνοντο ἐπὶ τὸ τεῖχος, καὶ ἡ λοιπὴ στρατιὰ ἐπαύσαντο τειχομαχοῦντες. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς οἱ τῶν Μυσῶν δυνατοὶ τοῦ βασιλεύσαντος αὐτῶν Τερτερῆ ἀδιαδόχου ἀποθανόντος, τὸν τῆς Βιδύνης ἄρχοντα Μιχαὴλ τοῦ παρ' αὐτοῖς δεσπότου τοῦ Στρεαντζιμήρου υἱὸν ἐκ Μυσῶν καὶ Κομάνων τὰς τοῦ γένους ἕλκοντα σειρὰς προσκαλεσάμενοι ἀπέδειξαν βασιλέα ἑαυτῶν, καὶ τὸν Τίρνοβον (ἐν ᾧ καὶ τὰ βασίλεια αὐτῶν ἐστι) παρέδοσαν, καὶ τὴν ἄλλην ἀρχήν. Ὁ δὲ τήν τε ἰδίαν στρατιὰν συναγαγὼν καὶ ἐξ Ὀγκροβλάχων κατὰ συμμαχίαν οὐκ ὀλίγην, ἔτι δὲ καὶ Σκυθικὴν παραλαβὼν, βασιλεῖ μὲν τῷ Ῥωμαίων Φιλιππούπολιν πολιορκοῦντι ἐπιέναι οὐκ ἔγνω δεῖν. Ἤδει γὰρ ἀξιόμαχος οὐκ ὤν· κατὰ δὲ τῶν μετὰ τὴν Τερτερῆ τελευτὴν τοῖς Ῥωμαίοις προσθεμένων πόλεων ἐχώρει ἐν τοῖς ὀρεινοῖς κειμένων ἀσφάλειαν παρέχουσι τοῖς συστρατευομένοις αὐτῷ Σκύθαις καὶ τοῖς ἄλλοις συμμάχοις οὖσι τοξόταις, καὶ καθήμενος ἐδῄου τὴν γῆν καὶ τὰς πόλεις ἐπολιόρκει. Ὡς δὲ ἠγγέλθη ταῦτα τῷ βασιλεῖ, μετὰ τῶν ἐν τέλει βουλευσαμένων ἐδόκει τὴν μὲν πολιορκίαν Φιλιππουπόλεως καταλιπεῖν. Κατὰ δὲ Μιχαὴλ, ὡς αὐτῷ μαχεσομένοις χωρεῖν. Οὕτω δὲ βουλευσαμένοις, τὸν μὲν τῶν Μυσῶν δεσπότην Βοησίλαν οἴκαδε ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς ἀπελθόντα, ἐπεὶ πλησίον ἦν, καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸν στρατιὰν, ὧν ἂν δέοιτο πρὸς τὴν μάχην παρασκευασάμενον, εἰς τρίτην ἡμέραν εἰς Ποτοῦκαν ἐλθεῖν· (ὃ πόλισμα ἦν κατεσκαμμένον ἔκ τινος ὡς ἔοικε πολέμου. Ἀπεῖχε δὲ τοῦ τόπου οὗ ἐστρατοπεδεύετο Μιχαὴλ, μιᾶς ἡμέρας ὁδὸν) ὡς ἐκεῖ τοῦ βασιλέως αὐτὸν περιμενοῦντος. Ὁ μὲν οὖν οἴκαδε εἰς Κόψιν ἀπῆλθεν ἐξαρτυσόμενος τὰ πρὸς μάχην. Βασιλεὺς δὲ, Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης Βρυέννιον τὸν Γεώργιον στρατηγὸν καταστήσας, στρατιάν τε ἀρκοῦσαν πρὸς φυλακὴν καταλιπὼν ὥστε μὴ κακῶς ὑπὸ τῶν Φιλιππουπολιτῶν ὑπεκθεόντων τὴν χώραν πάσχειν, αὐτὸς ἄρας παντὶ τῷ στρατεύματι, ἦλθεν εἰς Ποτοῦκαν, ὡς ἐκεῖ τὸν Βοησίλαν κατὰ τὸ σύνθημα περιμενῶν· στρατοπεδευομένῳ δὲ ἐκεῖ ἀπήγγειλέ τις ἐλθὼν, ὡς ἐτεθνήκει Βοησίλας ἐξαπίνης· τότε μὲν οὖν ἐδόκει ψεύδεσθαι ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐδὲν λέγειν ὑγιές· μετὰ μικρὸν δὲ καὶ δεύτερος ἐλθὼν ἀπήγγειλε τὰ ἴσα, καὶ οὐδ' αὐτὸς ἀξιόχρεως

Sub idem tempus Mœsorum principes rege Tertere sine hærede mortuo, Michaelem Streantzimeri apud eos dynastæ cujusdam filium, Bidynæ præfectum, e Mœsis, et Komanis (21) per avos trahentem genus advocant, regemque suum declarant, Trinobo sede regia (22), cum reliquo principatu ei tradito. Hic copiis suis in unum conductis, cum non spernendis Ungroblachorum Scytharumque auxiliis Romanorum imperatorem 109 Philippopolin obsidentem, lacessendum, quod se illi imparem sciebat, non putavit. Urbes autem quæ post obitum Terteris se Romanis dediderant, in montanis sitas (quæ loca Scythas aliosque socios sagittarios tuebantur) obsidebat, et earum agros devastabat. Quæ cum imperatori nuntiarentur, adhibitis in consilium optimatibus, Philippopolis obsidionem solvendam, Michaeli occurrendum, et bello cum eo experiundum constituit. Deinde Boesilæ Mœsorum despotæ, cum manu quam ducebat domum abire (haud enim procul distabat), comparatisque ad pugnam necessariis, tertio die ad Potucam adesse mandavit (id erat oppidulum bello, ut apparebat, eversum, et a castris Michaelis unius diei itinere distabat); se enim illic eum exspectaturum. Boesilas ita facturus, domum, Copsin videlicet, discessit. Imperator Georgio Bryennio Stenimachi, et Zepænes urbium duce instituto, et quod satis esset militum ad præsidium relicto, ne a Philippopolitanis furtim excurrentibus regio infesta haberetur, ipse cum toto exercitu Potucam, Boesilam ibi ex condicto exspectaturus, proficiscitur. Castris ibidem locatis, Boesilam repentino mortuum intelligit. Visus mentiri nuntius, ac nihil pro sano dicere. Paulo post alter advolat. Sed neque hic fide dignus existimatus. Accessit tertius, qui et revera mortuum, et se e prærupto loco corpus exanime Copsin ad exsequiarum honores reportari conspexisse affirmavit. Hic, quia Romanus, quia oculos (qua nulla est indubitatior probatio) testes adhibebat, fidem meruit. Placuit igitur conflictu cum Michaele abstinendum; quandoquidem id temporis non erat cum hostibus conferendus Romanorum exercitus; et quia illi montuosis locis tendebant, et altis cingebantur vallibus, habebantque sagittariorum magnam vim, quæ in locorum illis difficultatibus et angustiis nocere quamplurimum posset. Præterea, quia non parvum agmen Romani exercitus ad pugnam desiderabatur. Nam qui sub Boesila merebant circiter tria millia, propter ejus mortem redituri desperabantur; et in oppugnatione Philippopolitana vulnerati multi (amplius enim tres non occubuerunt), domum quisque suam ad curationem petiverant; et apud Bryennium ad Stenimachi aliorumque oppidorum

Jacobi Pontani notæ.

(21) Male ante *Romanis*. Fuerunt autem origine Scythæ ad Istri ostia. Gregoras lib. II.

(22) Tripliciter hujus urbis nomen scriptum reperio, *Trinobus*, *Ternobus*, *Tornobus*. Nicetas omnium Hæmi urbium munitissimam et præstantissimam, firmis circumdatam mœnibus, amne intercepiam, in vertice montis ædificatam scribit lib. 1; Gregoras lib. 3, Bulgarorum regiam facit.

110 præsidium non pauci relicti erant. His omnibus de causis prælio temperare ac reverti imperator conducibilius judicavit. Reversus est itaque Adrianopolin, ægre ferens, quod sibi hostes ulcisci non licuisset. Post diem octavum litteræ ad eum perferuntur, in quibus scriptum erat, Boesilam vivere. Fungos comederat: exinde præcordiis frigore nimio obstupefactis, veternus eum sensibus oppressis adeo occuparat toto triduo, ut pro mortuo duceretur. Tandem amicis theriacam, et quæ medicis antidota dicuntur, exhibentibus, tandem sensum recepit.

A εἰ· πίστιν ἐδόκει, τρίτος δὲ μετ' ἐκείνους ἐλθών, ὅτι τε ἐτεθνήκει ἔλεγεν ὄντως καὶ ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἴδοι ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ εἰς Κόψιν ἀναγόμενον ἐπὶ κλίνης τεθνηκότα ἐπὶ τῷ τυχεῖν ὁσίας· καὶ ἐπεπίστευτο οὗτος ὅτι τε Ῥωμαῖος ἦν, καὶ ἀπόδειξιν ἐναργῆ παρείχετο τὴν ὄψιν. Ἐδόκει δὴ οὖν διὰ ταῦτα τῷ βασιλεῖ οὐ μαχητέα εἶναι πρὸς Μιχαήλ. Οὐ γὰρ ἦν ἀξιόμαχος τοῖς πολεμίοις τότε ἡ τῶν Ῥωμαίων στρατιά, ἅμα μὲν διὰ τὸ τοῖς ὀρεινοῖς ἐνστρατοπεδεύειν αὐτούς, καὶ φάραγγας βαθείας περιβεβλῆσθαι τοξείαν ἔχοντας πολλὴν μέγιστα βλάπτειν ἐν ταῖς δυσχωρίαις δυναμένην. Ἅμα δ' ὅτι καὶ τῆς παρεῖναι πρὸς τὴν μάχην στρατιᾶς Ῥωμαίων ὀφειλούσης, ἀπελείπετο οὐκ ὀλίγη. Οὔτε γὰρ ὑπὸ Βοησίλαν τεταγμένοι περὶ τρισχιλίους ὄντες, διὰ τὴν Βοησίλα τελευτὴν οὐκ ἦσαν προσδόκιμοι παραγενήσεσθαι, καὶ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν τειχομαχίαις πολλοὶ γενόμενοι τραυματίαι, (ἀπέθανον γὰρ οὐ πλείους τῶν τριῶν,) οἴκαδε ἕκαστος ἀπῆλθον θεραπευθησόμενοι· καὶ παρὰ Βρυεννίῳ διὰ τὴν Στενιμάχου καὶ τῶν ἄλλων πόλεων φυλακὴν κατελείποντο ἱκανοί. Δι' ἃ δὴ πάντα λυσιτελεῖν μᾶλλον ἐδόκει τῷ βασιλεῖ μὴ μαχεσάμενον ἀναστρέφειν· ἐπανῆκεν οὖν εἰς Ἀδριανούπολιν βαρέως ἐνεγκών, ὅτι οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ τιμωρήσασθαι τοὺς πολεμίους. Μετὰ δὲ ὀγδόην ἡμέραν ἀφίκετο πρὸς βασιλέα γράμματα Βοησίλα λέγοντα ὅτι ζῇ. Μύκητας δὲ φαγών, τῶν περὶ τὴν καρδίαν μορίων νεκρωθέντων, κάρῳ κατασχεθῆναι καὶ ἀναισθησίᾳ βαθείᾳ ἐφ' ἡμέραις τρισίν, ὡς δοκεῖν ἤδη ἀπηλλάχθαι τοῦ ζῆν. Μετὰ δὲ ταύτας, τῶν περὶ αὐτὸν θηριακῇ καὶ τοῖς παρὰ τῶν ἰατρῶν λεγομένοις ἀντιδότοις χρησαμένων, μόλις εἰς αἴσθησιν ἐπαναγαγεῖν.

CAPUT XXXVI.

Philippopolis casu recuperatur. Michael Boesilam obsidet, qui a suis proditur. Michael Romanorum fines depopulatur; ei imperator duellum offert, quod facere abnuit. Veniens Constantinopolin imperator, senem ad bellum Barbaris inferendum sollicitat, cujus consilium magnus domesticus confirmat, et contra Mœsos omnia sua pollicetur.

Atque hæc juniorem imperatorem impediverunt, B ut dixi, quo minus cum Michaele et auxiliaribus ejus congrederetur. Ipse autem Michael quas obsidebat urbes, subsidia Romanorum desperantes, ad deditionem adigebat, et Philippopolin præsidium recens cum novo duce transmittens, Ibanem cæterosque duces ac milites ad præmia pro laboribus in obsidione toleratis, et virtute ostentata revocabat. Dux novi præsidii, jam urbi vicinus, ad Ibanem super adventu suo mittit, et cur veniat, adjungit. Ibanes cum ducibus sibi subservientibus militibusque universis, venientibus obviam foras prodit, et una pernoctat postridie urbem illis traditurus. Sub eamdem noctem etiam Bryennius Philippopolin veniens, in insidiis subsedit, die nimirum illucescente, prædam pecoris abacturus. C Is ut Ibanem cum ducibus, et præsidio ad successores excipiendos oppido egressum inaudivit, ad mœnia gradum fert. Urbani tempus venisse rati, quo Mœsorum jugum excuterent, portis reclusis illum cum Romanis introducunt. Sic quod imperator diuturna obsidione, multisque et assiduis oppugnationibus non potuit, id Bryennius, Deo opitulante, citra laborem transactum **111** reddidit, ac Philippopolin Romanis restituit. Ibanes diluculo urbem captam cognoscens, cum reliquis suis domum repedavit. Postea Michael Boesilam, Copsin, et alia quatuor oppidula possidentem vehementer ursit, missoque milite obsedit, qui plus annum, imperatore, et pecunia, et equitibus ac peditibus ferente suppetias, viriliter restitit. Tandem cum

Τοιαῦτα μὲν ἐγένετο κωλύματα τῷ νέῳ βασιλεῖ τοῦ μὴ πρὸς Μιχαὴλ τὸν Μυσῶν βασιλέα διαγωνίσασθαι καὶ τοὺς συμμάχους. Αὐτὸς δὲ Μιχαήλ, τὰς μὲν πολιορκουμένας πόλεις παρεστήσατο ὁμολογίᾳ τὴν ἐκ βασιλέως Ῥωμαίων ἀπηγορευκυίας ἐπικουρίαν. Πρὸς δὲ τὴν Φιλιππούπολιν, στρατιάν τε ἀκμάζουσαν ἑτέραν ὥστε φρουρεῖν αὐτὴν ἀπέστειλε καὶ στρατηγόν. Τὸν δὲ Ἰβάνην καὶ τοὺς πολιορκηθέντας στρατιώτας ἅμα τοῖς σφετέροις στρατηγοῖς, μετεκαλεῖτο ὡς ἀμειψόμενος τῶν πόνων ἕνεκα καὶ τῆς ἀνδρίας, ἣν ἐν τῷ πολιορκεῖσθαι ἐπεδείξαντο. Ὁ δὲ τῆς πεμφθείσης στρατιᾶς στρατηγός, ἐπειδὴ ἐγγὺς Φιλιππουπόλεως ἦν, πέμψας πρὸς Ἰβάνην, τήν τε ἄφιξιν αὐτῶν καὶ ἐφ' ὅ, τι ἥκοιεν ἐδήλου. Ἰβάνης δὲ ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἄρχουσι τῆς στρατιᾶς, καὶ τοὺς φρουροὺς ὅσοι ἦσαν παραλαβών, εἰς ὑπάντησιν ἐξῆλθε τῶν ἐρχομένων, καὶ διενυκτέρευσεν ἔξω μετ' αὐτῶν ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν αὐτοῖς τὴν πόλιν παραδώσων. Ὑπὸ δὲ τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ὁ Βρυέννιος εἰς Φιλιππούπολιν ἐνήδρευσεν ἐλθών· ὡς ἅμα ἕῳ τὰ τῆς πόλεως βοσκήματα διαρπάσων. Πυθόμενος δὲ ὡς ὁ Ἰβάνης καὶ ἡ φρουροῦσα στρατιὰ ἅμα τοῖς σφετέροις στρατηγοῖς εἰς ὑπάντησιν ἐξῆσαν τῶν διαδεξομένων, ἀναστὰς ἧκεν ἐγγὺς τειχῶν. Οἱ δὲ κατοικοῦντες τὴν πόλιν νομίσαντες καιρὸν εἶναι τῶν Μυσῶν ἑαυτοὺς ἐλευθεροῦν, ἀνοίξαντες τὰς πύλας, τὸν Βρυέννιον ἅμα τῇ Ῥωμαίων εἰσεδέξαντο στρατιᾷ. Καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς χρονίου πολιορκίας καὶ τῶν πολλῶν καὶ συνεχῶν οὐκ ἠδυνήθη καταπράξασθαι τειχομαχιῶν, τοῦτο Βρυέννιος Θεοῦ συναιρομένου κατώρθωσεν ἀπόνως καὶ

τὴν Φιλιππούπολιν ἀνεσώσατο Ῥωμαίοις. Ὁ δὲ Ἰεά- A νης ἅμα ἕῳ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως πυθόμενος καὶ οἱ ἄλλοι, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. Μετὰ δὲ τοῦτο Μιχαὴλ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς τῷ Βοησί)ᾳ, τῆς τε Κόψεως καὶ ἑτέρων τεττάρων κρατοῦντι φρουρίων, ἐπέκειτο σφοδρῶς καὶ ἐπολιόρκει πέμπων στρατιάν. Μέχρι μὲν οὖν ἐνιαυτοῦ καὶ περαιτέρω ὁ Βοησίλας πρὸς τὸν πόλεμον ἀντεῖχεν ἰσχυρῶς, καὶ τοῦ βασιλέως βοηθοῦντος, καὶ χρήμασι καὶ ἵππῳ καὶ πεζῇ στρατιᾷ. Μετὰ δὲ τοῦτο διὰ τὰς συνεχεῖς ἐφόδους καὶ τὸ πανταχόθεν ἀποκεκλεῖσθαι τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμάς, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ὁρῶν τῷ Μιχαὴλ ταῖς γνώμαις προστιθεμένους, καταλιπὼν αὐτούς, ἀφίκετο πρὸς βασιλέα. Οἱ δὲ, ἑαυτούς τε καὶ τὰ φρούρια παρέδοσαν Μιχαήλ. Μετὰ δὲ τὸ ταύτην κατασχεῖν, B πανστρατιᾷ εἰσέβαλεν ἐς τὴν Ῥωμαίων· καὶ τὰ ἀνωτερικὰ μέρη τῆς Θρᾴκης ἐληΐσατο πάντα ἄχρι Βήρας ἐπελθὼν, ἐν ἡμέραις μάλιστα δυοκαίδεκα· ἐκράτησε δὲ λείας οὐ πολλῆς διὰ τὸ τοὺς γεωργοὺς ἐκ προνοίας τοῖς φρουρίοις καὶ ταῖς πόλεσιν ἐγκατακλεισθῆναι. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἐν Διδυμοτείχῳ διατρίβων, οὐκ ἀντεπεξῆλθε Μυσοῖς διὰ τὸ μὴ στρατιὰν ἠθροισμένην ἀξιόμαχον ἔχειν. Λύπῃ δὲ συνείχετο χαλεπῇ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀμύνασθαι τοὺς πολεμίους. Σφαδάζων δὲ καὶ ἐκκαιόμενος τῷ θυμῷ, ἐπανιόντι μηνύει τῷ Μιχαὴλ, Ὡς σὺ μὲν ἐκ παρασκευῆς τὴν ὑπὸ σὲ ἀθροίσας στρατιὰν, εἰσέβαλες εἰς τὴν ἡμετέραν, καὶ ἐκάκωσας ὅσον ἐξῆν. Ἐμοὶ δὲ τὸ νῦν ἔχον ἀδυνάτως ἔχοντι ἐκ παρατάξεως διαγωνίσασθαι, ἥδιστ' ἂν μόνῳ γένοιτο διαγωνίσασθαι C πρὸς μόνον. Αὐτὸς δὲ ἀπεκρίνατο, μήτε ἐγκέφαλον ἂν σχεῖν χαλκέα, εἰ ἐνὸν τοῦ πεπυρακτωμένου τῇ πυράγρᾳ ἅπτεσθαι σιδήρου, ὁ δ' ἀντὶ ταύτης τῇ χειρὶ χρῷτο· αὐτόν τε γέλωτα πολὺν ὀφλήσειν, εἰ μὴ τῇ στρατιᾷ πολλῇ τε καὶ ἀγαθῇ οὔσῃ, ἀλλὰ τῷ ἰδίῳ σώματι διακινδυνεύοι. Διὸ οὐδὲ πράξειν ἃ προκαλεῖται παρ' αὐτοῦ. Αὐτὸν δὲ τῷ ὑπερβάλλοντι πρὸς τοιαῦτα ἐξάγεσθαι τοῦ θυμοῦσθαι· μετὰ μικρὸν δὲ φιλίας αὐτοῖς γενησομένης ἰσχυρᾶς, ἅμα ἀλλήλοις ἑτέροις μαχοῦνται πολεμίοις. Τοιαῦτα ἀποκρινάμενος ὁ Μιχαὴλ, ἐπανέζευξεν εἰς Μυσίαν. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἐκ Διδυμοτείχου εἰς Βυζάντιον ἐλθὼν, λύπης ἀνάπλεως ὢν διὰ τὴν εἰσβολὴν, Οὐ δίκαιόν ἐστιν, ἔλεγε, πρὸς τὸν πάππον πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν ἔχοντας στρατιὰν, καὶ δυναμένους καὶ αὐτοὺς εἰς D τὴν τῶν πολεμίων ἐσβαλλόντας ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν

A suos propter assiduos impetus, et undique præclusa vitæ subsidia in Michaelem animis propendere cerneret, iis relictis ad imperatorem perfugit: tum oppidula illa se statim Michaeli dediderunt. Qua regiuncula auctus, toto cum exercitu in provinciam Romanam incubuit, superioremque Thraciam ad Beram usque universam diebus duodenis depopulatus est: tametsi prædas ita opimas non egit, quod agricolæ id præsentientes, in urbes et castella se receperant. Imperator Didymotichi se tenens, propter copias non sufficientes, exire contra Mœsos non audebat: dolensque vehementius, quod hostibus paria reponere non posset, et pede terram feriens (23), atque ira succensus, Michaeli revertenti significat, ipsum quidem dedita opera B coactis copiis in Romanorum provinciam irrupisse, eique incommodasse quantum potuerit: sibi vero perjucundum fore, quando æquo campo adversa acie nequeat, singulari certamine cum eo depugnare. Respondit Mœsus, cerebro carere fabrum, qui, cum ferrum ignitum forcipe fas sit contingere, ipse id nuda manu contrectet. Similiter se ludos, ac jocum futurum, si non per exercitum, et præsertim genere, ac numero tam firmum, sed per suum ipsius corpus periculum subierit. Quare neo se facturum, quo ab illo provocetur, et illum hue immoderata ira provehi, brevi arcta consociatos amicitia, junctim cum hostibus præliaturos. Hoc responso dato Michael in Mœsiam perrexit. Impe- C rator Didymoticho Byzantium veniens, propter eam incursionem mœroris plenus, sic avum compellavit, ut diceret, iniquum esse, cum in promptu haberent copias non modicas, et virtute egregias, possintque hostium fines æque incursare cum maleficio, aut desides, et otiosos prorsus sedere (24): aut missu legatorum fœdera petere: atque ita re ipsa confiteri, ad injurias tantummodo accipiendas idoneos, ad remetiendas autem debiles, et impotentes esse. Rogare igitur avum, **112** uti expeditionem sibi in illos committeret: de quibus ubi ob illata detrimenta pœnas sumpsisset, tum denique, si fructuosum videatur, fœdus posse cum illis percuti; edoctis jam satis, non sibi expedire, Romanos invadendo antevertere. His verbis junior D seniorem ad bellum barbaris faciendum exstimulabat, quorum sermoni præsens magnus domesticus:

Jacobi Pontani notæ.

(23) Indignantium gestus. Cic., *Tuscul.* II, de Cleanthe Stoico, qui Heracleoten Dionysium æque Stoicum a disciplina Zenonis idcirco defecisse audiens, quia malus esset dolor, contra quam Zeno docuisset: malus autem, quia ipse, qui plurimos annos in philosophia consumpsisset, eum ferre non potuisset, pede terram percutiens, versum ex Epigonis protulit. *Audisne hæc Amphiarae sub terram abdite?* Zenonem significabat, a quo illum degenerare dolebat. Idem I, *De Orat.* Quid multa? Pedem nemo in illo judicio supplosit. Laudatur a Cornificio, lib. III, rara supplosio pedis in oratore. Quintil., lib. II, cap. 3, pedis supplosio, ut loco est opportuna, ut ait Cicero (in Bruto) in contentionibus incipiendis, aut finiendis; ita crebra et inepti est hominis, et desinit judicem in se convertere.

(24) Καθῆσθαι idem est Græcis, quod nobis est sedere, vel potius idem nobis est sedere, quod illis καθῆσθαι, pro, negligentem, pigrum, cunctantem, remissum esse in aliquo negotio, nihil agere. Demosthenes, I, Olynthiaca objurgans Athenienses de segnitie, qui se a Philippo cingi undique non viderent, nec tanto malo remedium quærerent, Καὶ κύκλῳ τε πανταχοῦ μέλλοντας ὑμᾶς, καὶ καθημένους περιστοιχίζεται. Cic. in Pisonem, *an potest ulla esse excusatio, non dicam male sentienti: sed sedenti, sed cunctanti, dormienti in maximo reipublicæ motu consuli?* Virgilius III, *Georg.*

...et meliora deos sedet omina poscens.

Injurias, inquit, accipere, et incommoda injuste perpeti a quocunque, cum æque malum sit in omnibus, pro lædentis persona tamen plus minusve cruciat (25). Hinc est quod mortales præstantioribus haud gravate se subjiciunt, illisque serviunt: de paribus autem, si nocuerint, vindicare se postulant maluntque etiam discrimen gloriæ incurrere, ne serviant, quam in præsentia florentem statum, dum horribiliora pertimescunt. Jam qui nos lacessunt Mœsi, non solum non majores, sed multis etiam partibus inferiores nobis sunt. Nam et vos principes nostri illorum reges prudentia, virtute, bellicis artibus longe antecellitis, melioresque ac plures quam illi duces habetis: et ei regioni imperatis, quæ et frequentia copiarum, et amplitudine, ac numero civitatum, et annuis vectigalibus, et omni genere apparatus illorum regionem longo intervallo superat. Nefas est igitur eos, quamquam infirmiores, spiritus nihilo minus concipere ut nobis noceant, vos au em potentia vestra uti nolle, sed impune eos vagari sinere. Hoc ergo, imperatores, munus vestrum esse arbitror, eos compescere. Quod ad me attinet, fateor, alioqui non invitum (et merito) voluntati vestræ inservire: ad hoc autem bellum quod instat, non solum manus, sed etiam impensam, et quidquid mihi servorum est, et quantum maximum queo studium, alacritatemque, pro tuendis civium commodis, et pro gloria nominis vestri conferre paratus sum. Quem animum item reliquis genere illustrioribus inesse mihi persuadeo. Ac si vobis videtur, jubeatis licet, et nos qui de consilio sumus, conventum agentes, inter nos de isto bello deliberationem habebimus.

A ἐκείνων κακοῦν, ἢ ἀργοὺς καὶ ἀπράκτους καθῆσθαι παντελῶς, ἢ πρὸς σπονδὰς χωρεῖν πέμψαντας πρέσβεις αὐτοῖς ἔργοις ὁμολογοῦντας ὡς πάσχειν μόνον ἐπιτήδειοι κακῶς, οὐκέτι δὲ καὶ ἀντιδρᾷν ἐς μὲν τοὺς πολεμίους δυνατοί. Οὗ δὴ ἕνεκα δέομαί σου, βασιλεῦ, τὴν ἐπ' ἐκείνοις καὶ ἡμῖν ἐκστρατείαν ἐπιτρέψαι· τιμωρησαμένοις δὲ τοὺς πολεμίους τῆς ἀδικίας τῆς εἰς ἡμᾶς, τότ' ἤδη εἴγε φαίνοιτο λυσιτελεῖν, τὰς πρὸς αὐτοὺς ποιήσομεν σπονδὰς ἐγνωκότας ἀκριβῶς ὡς ἀλυσιτελὲς αὐτοῖς τὸ προεπιχειρεῖν ἡμῖν. Τοιαῦτα μὲν ὁ νέος εἴρηκε βασιλεὺς τὸν πρεσβύτερον πρὸς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον ἐξορμῶν. Παρὼν δὲ καὶ ὁ μέγας δομέστικος αὐτοῖς διαλεγομένοις, Τὸ ἀδικεῖσθαι, εἶπε, καὶ κακῶς πάσχειν ὑφ' ὁτουοῦν ἐν πᾶσιν ἴσον ὄν, μείζω ἢ B ἐλάσσω τὴν ὀδύνην παρὰ τὸ ἀξίωμα τῶν ἀδικούντων φέρει. Διὸ καὶ πάντες ἄνθρωποι τοῖς κρείττοσι μὲν δουλεύουσιν ἀνεπαχθῶς· ἀμύνεσθαι δὲ ἀξιοῦσι τοὺς ἴσους ἂν ἀδικῶνται· καὶ μᾶλλόν τοι αἱροῦνται τὸν κίνδυνον ὑπὲρ τοῦ μὴ δουλεύειν, καὶ τῆς εὐκλείας ἢ τὴν ἐν τῷ αὐτίκα ῥᾳστώνην δέει τῶν μὴ φοβερώτερα παθεῖν. Οἱ νυνὶ δὲ πολεμοῦντες ἡμῖν Μυσοί, οὐχ ὅπως μείζους, ἀλλὰ καὶ ἐλάσσους ἡμῶν εἰσι πολλῷ τῷ μέτρῳ. Οἵ τε γὰρ βασιλεύοντες ἡμῶν ὑμεῖς, τῶν ἐκείνων βασιλέων καὶ φρονήσει καὶ ἀνδρίᾳ καὶ ἐμπειρίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πολέμους ὑπερέχετε πολλῷ· καὶ στρατηγοῖς ἔχετε χρῆσθαι καὶ πλείοσι καὶ βελτίοσιν ἐκείνων· χώρας τε ἄρχετε κατὰ πάντα ὑπερεχούσης, καὶ πλήθει στρατιᾶς καὶ μεγέθει πόλεων καὶ C ἀριθμῷ, καὶ προσόδοις ἐτησίοις, καὶ τῇ ἄλλῃ κατασκευῇ. Ἄτοπον οὖν ἐκείνους μὲν ἐκ τοῦ ἐλάττονος ὁρμωμένους ἡμᾶς κακοῦν, ὑμᾶς δὲ μὴ χρῆσθαι τῇ σφετέρᾳ αὐτῶν δυνάμει, ἀλλ' ἐᾷν αὐτοὺς ἀτιμωρήτους. Τοῦτο μὲν οὖν ὑμῖν προσήκειν ἡγοῦμαι τοῖς βασιλεῦσιν. Ἐγὼ δὲ, καὶ ἄλλως μὲν πρόθυμος πρὸς τὸ τοῖς προστάγμασιν ὑμῶν ἐξυπηρετεῖν δίκαιος εἶναι ὁμολογῶ· πρὸς δὲ τὸν ἐνεστῶτα νυνὶ πόλεμον τουτονὶ οὐκ αὐτοχειρίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ χρήμασιν ἰδίοις καὶ οἰκέταις ὑπέρ τε τῆς τῶν ὁμοφύλων ὠφελείας, καὶ τῆς εὐδοξίας τῶν βασιλέων ὑμῶν, τὴν δυνατὴν ἕτοιμός εἰμι εἰσφέρειν καὶ σπουδὴν καὶ προθυμίαν. Οἴομαι δὲ οὐκ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ὁμοίως ἐμοὶ τῶν ἐπιφανεστέρων διακεῖσθαι. Εἰ δ' ὑμῖν δοκεῖ καὶ προστάττετε τοῦτο, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὑμεῖς οἱ τῆς συγκλήτου ποιήσαντες ἐκκλησίαν ὅ, τι χρὴ πράττειν βουλευσόμεθα περὶ τοῦδε τοῦ πολέμου.

113 CAPUT XXXVIII.

Consultatio de bello in barbaros suscipiendo. Præclara magni domestici oratio, qua bellum a necessario, ab honesto et facili suadetur. Additur pro epilogo liberalissima promissio. Protostrator, et comites junioris imperatoris idem sentiunt. Consiliarii senioris dissentiunt, privatam utilitatem præ communi spectantes. Laudat alteram partem, et magnum domesticum senior; suos vituperat, et cum nepote porro deliberat.

Laudata viri sententia, senior imperator habendi senatus dat negotium. Tum et qui cum nepote advenerant, et qui penes avum Byzantii erant, homines nobiles, jussu imperatorum in aulæ medio ad consulta dum considunt; silentioque paulisper facto, Byzantii hortabantur junioris comites,

D Ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως καὶ ἐπιτρέψαντος τὴν βουλὴν, οἵ τε μετὰ τοῦ νέου βασιλέως ἐλθόντες καὶ οἱ τῷ πρεσβυτέρῳ συνόντες ἐν Βυζαντίῳ τῶν ἐπιφανῶν, προστεταχότων τῶν βασιλέων, ἐν μέσαις ταῖς βασιλείοις ἐκαθέσθησαν αὐλαῖς, βουλευσόμενοι περὶ τοῦ πολέμου. Σιγῆς δὲ

Jacobi Pontani notæ.

(25) Honori est quodammodo a potentioribus, et illustrioribus accipere injuriam, sicut interfici quoque a viris fortibus et inclytis: videmur enim tunc nos quoque in aliquo pretio esse, sine quibus majores nobis quæ velint, consequi non possint. Sed lædi a contemptis, et abjectis ideo dolet amplius, quia cum injuria ad nos quoque contemptus pervenit, utpote qui despecti fuerimus a validissimis.

γενομένης ἐπὶ μικρὸν, οἱ ἐν Βυζαντίῳ τοὺς μετὰ τοῦ νέου προὐκαλοῦντο βασιλέως ἐλθόντας ἐφ' οἷς συνήγαγον τὴν ἐκκλησίαν λέγειν, ὡς αὐτῶν ἅττα ἂν λέγωσιν ἀκουσομένων. Ἐκείνων δὲ τὸν μέγαν δομέστικον προτρεπομένων λέγειν ὡς καὶ αὐτῶν τὰ ἴσα καὶ βουλομένων καὶ φρονούντων, ὁ μέγας δομέστικος εἶπε τοιάδε· Ἄνδρες συστρατιῶται, ἐν ἴσῳ πάντες ἄνθρωποι δικαιοῦσι, τῷ τε τῆς ὑπαρχούσης δόξης ὑφιεμένῳ μέμφεσθαι διὰ μαλακίαν, καὶ τὸν τῆς μὴ προσηκούσης θρασύτητι ἐφιέμενον μισεῖν. Διὸ καὶ αὐτὸς, οὐ τῆς μὴ προσηκούσης ἡμῖν δόξης ἀντέχεσθαι παρελήλυθα συμβουλεύσων, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τῶν προγόνων εἰς ἡμᾶς ἀγῶσι καὶ πόνοις διασωθεῖσαν, ἀτολμίᾳ τῇ πρὸς τὰ δεινὰ ἐλάσσω μὴ ποιεῖν. Μὴ θαυμάσητε δὲ εἰ βασιλεῦσι περὶ τῶν τοιούτων βουλεύεσθαι προσῆκον, αὐτὸς ὑμῖν προὔθηκα τὴν βουλήν. Ἡγοῦμαι γὰρ καὶ πόλιν αὐτονομουμένην καὶ βασιλείαν πλείω τοὺς ἰδιώτας ὠφελεῖν σύμπασαν ὀρθουμένην, ἢ κακῶς πάσχουσαν ἀθρόαν, καθ' ἕκαστον δὲ εὐπραγοῦσαν τῶν πολιτῶν. Δυστυχῶν μὲν γὰρ ἐν εὐπραγούσῃ τῇ πατρίδι μάλιστ' ἄν τις διασώζοιτο· εὖ δὲ φερόμενος ἐν ἀτυχούσῃ, οὐδὲν ἧττον συναπόλλυται. Ὁπότε οὖν καὶ πόλις καὶ βασιλεία πρὸς μὲν τὰς ἰδίας συμφορὰς οἷατε ἀντέχειν, εἷς δὲ ἕκαστος ἀδύνατος πρὸς τὰς ἐκείνης, πῶς οὐ χρὴ παντὶ τρόπῳ πάντας ἀμύνειν αὐτῇ; ἃ μὲν οὖν εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν Μυσῶν ἐξύβρισε βασιλεὺς, πάντες ἀκηκόατε καὶ αὐτοί. Τῶν ἄλλων γὰρ λῃστείαις χρωμένων, ἢ εἴποτε καὶ εσβάλλοιεν στρατιᾷ, ἄχρι τῆς ἄκρας ἀφικνουμένων, καὶ ἅμα τῷ αἴσθησιν παρασχεῖν, ἀποδιδρασκόντων εἰς τὴν ἰδίαν, αὐτὸς ὥσπερ οὐκ εἰς πολεμίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἰδίαν ποιούμενος τὰς στρατοπεδείας, ἀσφαλῶς καθήμενος ἐδῄου τὴν γῆν ἡμῶν ἐπὶ δυοκαίδεκα ἡμέραις. Καὶ προῆλθέ γε ἄχρι Βήρας καὶ Τραιανουπόλεως, τέμνων αὐτήν. Εἴ τῳ δὲ δοκεῖ διὰ τὸ ἐκ προνοίας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς φρουρίοις τά τε βοσκήματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγκατακλεισθέντας ἐλάσσω ἢ ἐχρῆν γενέσθαι τὴν ζημίαν ἀνεκτὸν εἶναι, ἴστω ἐξαπατῶν ἑαυτόν. Ἐὰν γὰρ μὴ νῦν τιμωρησώμεθα αὐτοὺς ἀξίως, καὶ δευτέραν ἐσβολὴν ποιήσονται καὶ τρίτην· καὶ οὐ μόνον τοὺς τῶν πόλεων δήμους ἀπ' ἐλασσόνων ὁρμωμένους ἀποστερήσουσι καὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς δυνατοὺς πολλὰ καλὰ κτήματα ἔχοντας κατὰ τὴν χώραν ζημιώσουσι πολλά. Διὸ δὴ καὶ παραινῶ ὑμῖν, ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις, μὴ φρονήματι μόνον τῶν προγόνων, ἀλλὰ καὶ καταφρονήματι χρωμένους. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἐκ τοῦ ἀεὶ νικᾶν τοὺς Μυσοὺς, ἐχυρωτέραν ἔχοντες τὴν τόλμαν, καταφρονητικῶς ἐπῄεσαν αὐτοῖς, καὶ ἡμῖν ἐὰν τῆς ἐκείνων ἀρετῆς καὶ προθυμίας φανῶμεν ζηλωταὶ, τὸ αὐτὸ ἐξέσται. Ἔχομεν δὲ καὶ πολλὰ ἐνέχυρα ἀσφαλῆ τοῦ περιγενέσθαι ἂν αὐτῶν ἐν τῷ πολέμῳ· ἥ τε γὰρ ἡμετέρα στρατιὰ πλείων, καὶ τὰ πολέμια κραταιοτέρα· ὑμῶν τε τῆς συγκλήτου πολλοὶ τῶν ἐκείνων βασιλέων, οὐ φρονήσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρίᾳ καὶ πείρᾳ τῇ πρὸς στρατηγίας ὑπερέχετε πολύ· χρήμασί τε οὐκ ἐκ τῶν κοινῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἐῤῥώμεθα μᾶλλον ἐκείνων. Οἷς εἰ μὴ χρησαίμεθα νῦν, ὁπότε

A ut de iis quorum causa convenissent, dicerent, se quæcumque dixerint audituros. Cum illi has partes ad magnum domesticum deferrent, quicum eadem vellent ac sentirent, exorsus est ille hunc in modum: Omnes homines, viri commilitones, adæque justum rentur, et de præsenti gloria sua propter infractionem animi decedentem reprehendere, et laudem sibi minime congruam confidenter appetentem aversari. Quocirca non ego in medium prodeo, ut vobis gloriæ non debitæ asserendæ auctor sim; sed ut ejus, quam majores vestri magnis contentionibus laboribusque partam ad vos transmiserunt, per ignaviam ad res duras et periculosas non obscurandæ consilium impertiam. Ne vero mirum accidat, si cum talis deliberatio imperatores B deceat, ego eam vobis proponam. Sic enim statuo, et civitatem liberam, et regnum plus privatis commodaturum, si universum felix sit ac beatum, quam si civibus interea singulis felicibus, ipsum totum simul affligatur. Nam infortunatus quispiam in patria fortunata servari facillime queat: fortunato autem in patria misera nihilominus cum aliis pereundum est. Quando igitur civitas, aut regnum suas ab se calamitates prohibere potest, et per se unusquisque proprias non potest, qui tandem ei non omni ratione ab omnibus succurrendum est? Jam quæ Mœsorum rex insolenter in nos admiserit, nec vos utique latent. Nam cum prædones alii, quamvis nonnunquam etiam turmatim irruperint, simul ad fines pervenerunt, et adesse C animadversi sunt, in sedes suas refugere soleant; iste perinde quasi non in hostium, sed in suis terris haberet sub signis exercitum, nullo metu fines nostros insedit diebus duodecim agris usque Beram, **114** et Trajanopolin depopulationem hostiliter intulit. Quod si quis putat, quia re provisa agrestes se cum pecoribus, castellis atque urbibus incluserint, minus detrimenti acceptum esse quam potuisset, et idcirco tolerabile videri, næ ille vehementer errat. Nisi nunc eos pro eo ac merentur puniverimus, iterum ac tertium irrumpent: neque solum tenuiores cives suis facultatibus spoliabunt; sed nos quoque opulentos, qui multas ac nobiles tota regione possessiones habemus, damnis non D qualibuscunque afficient. Quamobrem hortor vos, ut non modo qua altitudine animi, verum etiam qua illorum despicientia majores vestri consueverunt, in hostes feramini. Nam illi quod Mœsos semper vincerent, tutius audentes, contemptim in eos invadebant: et nobis, si eorum virtutem alacritatemque æmulabimur, idem licebit. Multa porro ac non dubia victoriæ pignora suppeditant. Primum enim copiæ nostræ majores sunt. Deinde apparatus bellicus validior; multique de hoc consessu nostro regibus ipsorum et prudentia, et fortitudine, et rei militaris usu præstant. Adde, quod pecunia qua publica, qua privata plus illis possumus: ea si hoc tempore non utimur, num quando cum emolumento nostro usuri simus, equidem dubito. Quo-

nam ergo rebus omnibus antesumus, doceamus illos, non in alienam provinciam irruere fructuosum, sed sua secure perfrui, jucundum esse: et in hoc bello imperatores nostros et sumptu, et servis, et laterum nostrorum opposita adjuvemus, honoremque et decus Romani principatus, quo gaudemus, a contemptu Barbarorum omnes, nullum laborem detrectantes, conservemus. Quæ igitur de bello impigre capessendo a me dicta sunt, ea nec hostes ipsos (si justi rerum æstimatores esse volent), reprehensuros puto. Me vero eodem ardore alacriter adjuvandi incensum esse, facta ipsa documento erunt. Fortitudine enim, intelligentia, et bellandi scientia plerosque vestrum priores ferre, haud ægre concesserim: verum alacri ad opus voluntate, et conferendis insuper ad utilitatem civium, ad imperatorum dignitatem, ad nostram ipsorum celebritatem sumptibus, et servis domesticis, et hoc ipso corpore meo, nemini me secundum numerari volo. Ergo quasi non de gloria solum, verum etiam de futura securitate consultemus, ita sententias dicamus, et ad bellum accingamur: neve a majoribus nostris **115** degeneremus, quorum opera periculisque effectum est, ne ab istis contemni possemus: sed multo formidabilius arbitremur, partam claritudinem per desidiam posse amittere, quam in ea retinenda casus adversos experiri. Hactenus magnus domesticus, quem excipiens protostrator; Nolim cogitatis, inquit, vos, qui præsentes estis, hæc tantummodo magnum domesticum consulere, et ad eo promptum afferre studium; nobis quoque universis idem videri scitote; nec unquam res nostras feliciter ituras, ni diligentiam et animos majoribus nostris, nostroque et ipsorum nomine dignos susceperimus. His junioris imperatoris comitatus ad unum assensit. At senioris optimates non duxerunt pro necessariis quæ dicebantur, tametsi ea palam ut inutilia coarguere non auderent: sed multa deinceps acervantes, quibus etiam, et quietem potius eligendam astruerent, discordes surrexerunt; non quod in tam perplexo negotio certum consilium, ut apparebat, reperire nequirent, sed revera, quod communi posthabito sua ipsorum compendia sectarentur. Non procul inde ex occulto imperatores hos sermones auscultabant; tacenteque juniore, senior suos valde effeminatos atque inconsultos judicabat: nepotis contra ut consilio bonos, publicorumque commodorum cupidos suscipiebat atque commendebat. In primis vero magnum domesticum prudenter admodum, et ad tempus accommodate, studioseque consuluisse pronuntiabat: et se in illo avi materni expressam intueri imaginem, qui tam celeriter arripuisset, et tam idonee explicasset, et promptissime confecisset, quæ res postulasset: ut decreverit, si absque successore ex se nato de vita exiret, Romanis suadere, illum potissimum sibi imperatorem præficerent. Hunc in modum senior illos damnabat, hos laudibus extollebat, et cum nepote

A ἂν ἀπολαύσαιμεν τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας ἀπορῶ. Ὡς οὖν ἐν πᾶσιν ὑπερέχοντες αὐτῶν διδάξωμεν αὐτοὺς οὐ τὸ ἐς τὴν ἡμετέραν εἰσβάλλειν δὴ λυσιτελὲς, ἀλλὰ τὸ τὴν ἰδίαν ἀσινῆ καρποῦσθαι ἀγαπητόν· καὶ προθύμως συναγωνισώμεθα κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον τοῖς ἡμετέροις βασιλεῦσι καὶ χρήμασι καὶ οἰκέταις, καὶ τοῖς σώμασιν αὐτοῖς, τῇ τε τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας τιμῇ ἀπὸ τοῦ μὴ ὑπὸ τῶν βαρβάρων καταφρονεῖσθαι, ᾗ ἀγαλλόμεθα πάντες, βοηθῶμεν καὶ μὴ φεύγωμεν τοὺς πόνους. Ἃ μὲν οὖν εἶπον, προθύμως ἅπτεσθαι τοῦ πολέμου παραινῶν ὑμῖν, οὐδὲ αὐτοὺς ἂν λογισαμένους ὡς οὐ καλῶς ἔχουσιν ἀντειπεῖν δοκῶ. Ὅτι δὲ πρὸς τὴν ἴσην παρεσκεύασμαι καὶ αὐτὸς καὶ σπουδὴν καὶ προθυμίαν, ἐξ αὐτῶν ἔσται [*ad oram ms.* ἐξέσται] τῶν ἔργων τὴν ἀπόδειξιν παραλαβεῖν. B Ἀνδρίᾳ μὲν γὰρ καὶ συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πολέμους, πολλοῖς ἂν ὑμῶν συγχωρήσαιμι τὸ πλέον ἔχειν· τῇ προθυμίᾳ δὲ τῇ κατὰ τὰ ἔργα, καὶ τῷ ὑπὲρ τῆς τῶν ὁμοφύλων ὠφελείας καὶ τῆς βασιλέων τῶν ἡμετέρων τιμῆς καὶ ἡμῶν αὐτῶν εὐδοξίας, καὶ χρήματα καὶ οἰκέτας καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐπιδοῦναι, οὐδενὸς εἶναι δεύτερος ἀξιῶ. Ὡς οὖν οὐχ ὑπὲρ εὐδοξίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσέπειτα ἀσφαλείας βουλευόμενοι, οὕτω καὶ ψηφισώμεθα καὶ ἁψώμεθα τοῦ πολέμου· καὶ μὴ χείρους φαινώμεθα τῶν προγόνων, οἳ μετὰ πόνων καὶ κινδύνων τὸ μὴ ὑπὸ τῶν τοιούτων περιφρονεῖσθαι παρέδοσαν ἡμῖν· ἀλλὰ πολὺ φοβερώτερον νομίζωμεν τὴν οὖσαν εὐδοξίαν ἀπραγμοσύνῃ ἂν ἀφαιρεθῆναι, ἢ κτώμενοι ἀτυχῆσαι. Τοιαῦτα μὲν ὁ μέγας δομέστικος εἶπεν. C Ὁ πρωτοστράτωρ δὲ μετ' αὐτὸν, Μὴ νομίζετε, εἶπεν, ὦ παρόντες, τὸν μέγαν δομέστικον μόνον τοιαῦτα καὶ βουλεύεσθαι καὶ προθυμεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ ἡμῖν ἅπασι ταῦτα συνδοκεῖν. Καὶ μὴ ἂν τὰ ἡμέτερα ὀρθωθῆναι εἰ μὴ καὶ σπουδὴν καὶ τόλμαν ἀξίαν καὶ τῆς τῶν προγόνων καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἀναλάβωμεν εὐδοξίας. Τὰ ἴσα δὲ καὶ οἱ τῷ νέῳ βασιλεῖ συνόντες συνεπεψηφίσαντο πάντες. Τοῖς δ' ἐν Βυζαντίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ συνοῦσι βασιλεῖ, ἀναγκαῖα μὲν οὐκ ἐδόκει τὰ εἰρημένα, οὐ μέντοι καὶ ὡς ἀλυσιτελῆ ἐτόλμησαν φανερῶς ἀντειπεῖν. Ἀλλὰ πολλὰ ἐφεξῆς συνείραντες ἐξ ὧν κατεσκεύαζον ὀδήλως, ὡς δεῖ τὴν ἀπραγμοσύνην μᾶλλον αἱρεῖσθαι, ἀνέστησαν ἀσύμφωνοι ταῖς γνώμαις· τὸ μὲν δοκεῖν ἐξ ἀποριῶν τι ὧν D εἰς ἀμηχανίαν καθιστάμενοι, τὸ δ' ἀληθὲς, οὐχ ἃ τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ, ἀλλ' ἃ αὐτοῖς ἰδίᾳ διαφέρει σκοποῦντες. Ἐπηκροῶντο δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ἔνδοθεν τῶν λεγομένων, ὄντες οὐ μακράν. Βασιλεὺς μὲν οὖν ὁ νέος ἐφθέγξατο οὐδέν· ὁ δέ γε πρεσβύτερος τῶν μὲν αὐτῷ συνόντων ἀνανδρίαν τε πολλὴν κατεγίνωσκε καὶ ἀβουλίαν· τοὺς δὲ τῷ ἐγγόνῳ συνόντας ἐθαύμαζε τῆς εὐβουλίας, καὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος σπουδῆς ἐπῄνει. Μάλιστα δὲ τὸν μέγαν δομέστικον συνετῶς ἄγαν καὶ καιρίως βεβουλευμένον, καὶ ἀκριβεῖς ἔλεγεν αὐτῷ τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου χαρακτῆρας ἐνορᾶν, ὃς οὕτως ἦν τά τε δέοντα συνεῖναι ὀξὺ, καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα ἱκανὸς, καὶ καταπράξασθαι δραστηριώτατος, ὡς παρ' ἐμοὶ κριτῇ, εἴγε ἐτελεύτων ἐξ ὀσφύος οὐκ ἔχων διάδοχον τῆς

μαίοις προστήσασθαι ἑαυτῶν. Οὕτω μὲν ὁ βασιλεὺς τῶν μὲν κατέγνω, τοὺς ἑτέρους δὲ ἠξίωσεν ἐπαίνων. Αὐτὸς δ' ὅ τι χρὴ πράττειν ἅμα τῷ νέῳ βασιλεῖ περὶ τοῦ προκειμένου ἐβουλεύοντο πολέμου. Ἐξετάζοντες δὲ τὸν λόγον ὃν πρὸς βασιλέα τὸν νέον ὁ βασιλεὺς Μυσῶν μεμήνυκε Μιχαὴλ (ὡς εἴσω ὀλίγου χρόνου διὰ τὴν ἐσομένην αὐτοῖς φιλίαν συστρατευόμενοι πρὸς τοὺς ἑτέρωθί που μαχοῦνται πολεμίους), καὶ μηδὲν ἕτερον στοχάζεσθαι δυνάμενοι, ἢ ὅτι Μιχαὴλ τὴν βασιλέως ἀδελφὴν, ἣ τῷ προβεβασιλευκότι Μυσῶν συνῴκει, βούλεται γυναῖκα ἀγαγέσθαι, ἐπεψηφίζοντο τὸν μὲν βασιλέα τὸν νέον ἐξελθόντα Βυζαντίου, στρατιὰν συναθροίζειν ὡς ἐς τὴν Μυσίαν ἐσβαλοῦντα. Εἰ μὲν οὖν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς παρασκευῆς ὁ τῶν Μυσῶν πρεσβείαν πέμψας βασιλεὺς χωροίη πρὸς σπονδὰς ἐπὶ τῷ τὴν βασιλέως γῆμαι ἀδελφὴν, τὴν στρατιὰν πάλιν κατὰ πόλεις διαλυθῆναι· εἰ δὲ μὴ ἐπικηρυκεύοιτο, εἰς τὴν Μυσίαν ἐσβαλεῖν. Ἐπὶ τούτοις μὲν οὖν ὁ νέος βασιλεὺς ἐξῆλθε τοῦ Βυζαντίου, καὶ συνήθροιζε τὴν στρατιάν.

A de bello suscipiendo cogitationes suas communicabat. Cum autem verba perpenderent, quæ Michael Mœsorum rex imperatori juniori renuntiari jusserat (propter futuram inter eos amicitiam sociatis armis alicubi cum hostibus belligeraturos), quoniam aliud divinare nihil poterant, quam eumdem Michaelem Andronici minoris germanam sororem Theodoram Sphentisthabo regi defuncto antea nuptam statuisse uxorem ducere, convenit uti junior extra Byzantium copias colligeret, **116** in Mœsiam irrupturus. Si interea dum id molirentur, Mœsus per legatos ob sororem ejus ducendam ad fœdus se offerret, milites oppidatim dimitterentur; si id non faceret, in incepto pergeretur. Posthæc junior imperator Byzantio exiens militem cogebat. B

CAPUT XXXIX.

Legatio Mœsorum regis ad Andronicum juniorem de amicitia ob ductam ejus sororem instituenda. Mittuntur vicissim legati, qui pacem confirment. Mos imperatorum, quo Scytharum satrapas sibi devincirent. De aliquot eorum incursionibus in Thraciam, et felici cum iisdem conflictu. Alios persequitur imperator; et flumine intercedente ab utraque ripa fit colloquium.

Μεταξὺ δὲ συναθροιζομένου, ἐκ Μυσῶν βασιλέως ἀφίκοντο πρὸς βασιλέα τὸν νέον πρέσβεις, ὁ Γρίδος καὶ ὁ Πάντζος, λέγοντες ὡς ὁ βασιλεὺς αὐτῶν βασιλεῦσι Ῥωμαίων ἐθέλων εἶναι φίλος, τὴν βασιλέως ἔγημεν ἀδελφὴν, ἣ τῷ πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότι Μυσῶν συνῴκει, καὶ τὰ νενομισμένα ἐτελέσθησαν ἐπὶ τοῖς γάμοις. Προσήκειν οὖν τὰς μὲν διαφορὰς ἁπάσας καὶ προφάσεις τοῦ πολέμου ἐκποδὼν γενέσθαι· αὐτοὺς δὲ εἰρηνικὰς θεμένους σπονδὰς, τὸν ἐς ἀεὶ χρόνον ἀναμίγνυσθαι Ῥωμαίους C Μυσοῖς καὶ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ὑπὸ μίαν ἡγεμονίαν πάντας τελεῖν. Ἀσμένως δὲ αὐτοὺς δεξάμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ δώροις ἀμειψάμενος βασιλικῶς, καὶ τὴν γεγενημένην ἐπιγαμίαν κατὰ γνώμην αὐτῷ γεγενῆσθαι εἰπὼν, εἶτα καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Μυσῶν βασιλέα καὶ κηδεστὴν, τὸν Παλαιολόγον Ἀνδρόνικον τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην, καὶ Ἰωάννην τὸν Ἀπλησφάρην πρέσβεις ἅμα συνεξέπεμψεν αὐτοῖς βεβαιώσοντας τὴν εἰρήνην, καὶ διῆγον ἔνσπονδοι οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Μυσοὶ μέχρι πολλοῦ. Τήν τε στρατιὰν ἐκέλευσεν ἐπ' οἴκου ἕκαστον διαλυθῆναι, καὶ τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ διὰ γραμμάτων τὰ γεγενημένα ἐδήλου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοῦτον συνηνέχθη τὸν τρόπον. Τὸ δὲ ἐξ Ὑπερβορέων Σκυθικὸν, πλήθει τε ἀναρίθμητον σχεδὸν ὂν, καὶ δυνατώτατον τῶν ἑκασταχοῦ ἐθνῶν, ἐν μὲν τοῖς παλαιοτέροις χρόνοις ἐτησίως εἰς τὴν Ῥωμαίων εἰσέβαλλον, τὰ μέγιστα ἐκάκου, τὸ προστυχὸν ἐξανδραποδιζόμενον ἅπαν. Συνιδόντες δὲ οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων, ὡς μάχῃ πρὸς αὐτοὺς διαγωνίζεσθαι ἀδύνατοι εἶεν, δώροις καὶ φιλοφροσύναις τοὺς αὐτῶν θεραπεύοντες

Dum exercitus conquiritur, adsunt oratores e Mœsia, Gridus et Pantzus, quorum oratio hæc continebat: Regem ipsorum expetentem imperatorum Romanorum amicitiam, sororem imperatoris in matrimonium accepisse, solemniaque nuptiarum consummata esse. Decere igitur discordias omnes et belli prætextus tolli e medio; Romanosque Mœsis percusso pacis fœdere in perpetuum conjungi, et mutuum temperare ab omni injuria, et omnes velut sub uno principatu censeri. Excepit eos libenter imperator, donavitque regaliter, et affinitatem istam sibi optabilem accidisse testificatus est. Deinde ad eumdem regem jam sororis maritum cum iisdem oratoribus Andronicum Palæologum magnum stratopedarcham, et Joannem Aplesphárem ad pacem sanciendam misit: perstiteruntque Romani et Mœsi in fœderis communione diu. Militibus item domum redire jussis, de tota re ad avum perscripsit. Et hæc quidem isto modo evenerunt. Scythæ autem ad montes Hyperboreos incolentes, infinita propemodum gens, et omnium ubique gentium potentissima, prisca memoria anniversarie fines Romanorum incursantes, plurimam cladem dabant, quidquid occurrisset in servitutem D abripientes. Imperatores Romani ad certamina cum illis miscenda parum se posse animadvertentes, muneribus et humanitate quadam eorum satrapas demulcendo, vastitatem ab iis redimebant: quos præcipue emolliebat, et Romanis conciliabat, quod ex imperatoria familia uxores nanciscerentur: hoc enim etiam **117** decertatione dignum ducunt (26),

Jacobi Pontani notæ.

(26) Apud Curopalatam ita scriptum est: Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος τῶν Μακεδόνων Βασιλεὺς ἦν, ἡ δὲ Μακεδονία ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων χεῖρα εὑρίσκεται, τὰ μὲν ἑῷα ἔθνη διδόασι μεγάλην τιμὴν τῷ βασιλεῖ, ὡς διαδόχῳ πατρικοῦ ὀσπητίου τοῦ Ἀλεξάνδρου· τὰ δ' αὖ ἑσπέρια ὡς τοῦ μεγάλου Κων-

propterea quod imperatorem Romanum Alexandri Macedonum et Persarum regis successorem esse arbitrantur. Scientes id Romani imperatores eximia pulchritudine virgines, non generosas tantum, sed plebeias quoque in palatio alebant, et plenis jam annis nubiles Scytharum satrapis collocabant: qui hujuscemodi commento et tali ratione deliniti, perdiu quieverunt. Sed quo anno Michael imperator Palæologorum secundus e rebus humanis excessit, partem Mœsiæ et Odrysos usque Adrianopolin incursarunt, haud magna cum pernicie, quod numero pauci erant. Anno sequenti, juniore imperatore causa belli adversus avum juxta Constantinopolin considente, ingens eorum multitudo Thraciam populabunda pervasit. Sed ideo parum nocuit, quod præfecti rem subodorati, per agros sparsim habitantes in oppida coegerant. Septima demum indictione [a. 1324] inchoata, duodenæ myriades [id est, centum viginti millia] se intulerunt, cum myriarchis et chiliarchis suis Tætach et Toglu Torgan, duobus summis imperatoribus. Et hanc depopulationem, castris in media Thracia positis, diu, nempe ad quadraginta dies exercuerunt, multisque mortalibus servitute multatis, et immani præda capta, eam quammaxime attriverunt. Imperator nepos universum exercitum congregare non potuit, quod ejus bona pars in diversis urbibus præsidiarios agebat: congregato autem quantum licuit, circumeundo manipulos hostium investigabat, ut injurias pro viribus persequeretur. Quod cum diebus quinisdenis continenter frustra fecisset, Adrianopolin concessit; ubi, quoniam ea urbs commeatu abundabat, militem multum reliquit, paucisque et magno domestico assumptis, Didymotichum se convertit. Inter quam urbem et Adrianopolin, apud Promunulum castellum, in Scytharum globum, cum captis mancipiis et ingenti præda venientem inciderunt; quos pro natura loci videbant ipsi quidem, sed ab illis minime videbantur. Consulto prius magno domestico, visum in eos impetum dare, tametsi amplius triplo plures apparebant: erant autem plures decies. Nam et alii juxta tendebant, qui prope Hebrum latitabant (27), et pugna cœpta eos

A σατράπας, τὸ μὴ ὑπ' αὐτῶν διαφθείρεσθαι ἐκαρποῦντο. Μάλιστα δὲ αὐτοὺς ἐξημέρου καὶ φιλίως διετίθει πρὸς Ῥωμαίους τὸ ἐκ τῶν βασιλικῶν οἴκων γυναῖκας ἄγεσθαι ἑαυτοῖς· περιμάχητον γὰρ αὐτοῖς τὸ τοιοῦτο, διὰ τὸ τὸν βασιλέα Ῥωμαίων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνων καὶ Περσῶν βασιλέως οἴεσθαι διάδοχον εἶναι. Ὃ δὴ καὶ οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς εἰδότες, παρθένους τὴν ὄψιν διαπρεπεῖς, οὐκ εὖ γεγονυίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀσήμων γενῶν, ἐν τοῖς βασιλείοις ἐκτρέφοντες, ὡς θυγατέρας ἑαυτῶν ὁπότε δέοι τοῖς Σκυθῶν σατράπαις κατηγγύων. Καὶ διὰ τοιούτων ἐπινοιῶν καὶ τρόπων θεραπευόμενοι ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν οὐκ ἐσέβαλον εἰς τὴν Ῥωμαίων. Τοῦ δὲ ἔτους οὗ Μιχαὴλ ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς, τῶν Παλαιολόγων ὁ δεύτερος, ἐτεθνήκει, τὴν Μυσίαν Σκυθικὴ καταδρα-B μόντες στρατιὰ, μέρος τι αὐτῆς καὶ τὴν Ὀδρυσσῶν ἄχρι Ἀδριανουπόλεως ἐπῆλθε, καὶ ἐζημίωσεν οὐ πολὺ, ἅτε καὶ τῆς στρατιᾶς εὐαριθμήτου οὔσης. Τοῦ δὲ ἐπιόντος ἔτους, τοῦ νέου βασιλέως διὰ τὸν πρὸς τὸν πάππον πόλεμον περὶ Βυζάντιον ἐστρατοπεδευμένου, Σκυθικὴ στρατιὰ οὐκ ὀλίγη ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐσβαλοῦσα, πᾶσαν μὲν ἐπέδραμε τὴν Θρᾴκην, ἐζημίωσε δὲ οὐ πολλὰ διὰ τὸ τοὺς ἄρχοντας τῶν κατὰ Θρᾴκην πόλεων τὴν ἔφοδον προγνόντας, τοὺς κατὰ τὴν χώραν ἐσκεδασμένους ἀνθρώπους συστεῖλαι εἰς τὰς πόλεις. Ἑβδόμης δὲ ἰνδικτιῶνος ἱσταμένης, ἐκ τῶν Σκυθῶν δυοκαίδεκα μυριάδες ἐσέβαλον εἰς τὴν Ῥωμαίων. Ἐστρατήγουν δὲ αὐτῶν μυρίαρχοί τε καὶ χιλίαρχοι κατὰ τὸν ἀριθμόν· καὶ αὐτοκράτορες στρατηγοὶ C δύο, Ταιτὰχ καὶ Τογλοὺ Τοργάν. Ἐχρόνισαν μὲν οὖν οἱ Σκύθαι μάλιστα ἐν τῇ ἐσβολῇ ταύτῃ· τεσσαρακοστῇ γὰρ ἡμέρᾳ μετ' αὐτὴν ἐν μέσῃ καθήμενοι τῇ Θρᾴκῃ αὐτὴν ἐδῄουν· καὶ πλῆθός τε ἀνδραπόδων εἷλον καὶ λείαν ἑτέραν οὐκ ἀριθμητὴν, καὶ τὰ μέγιστα ἐκάκωσαν τὴν βασιλέως γῆν. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος τὴν μὲν ὑπὸ Ῥωμαίους ἅπασαν οὐκ ἠδυνήθη συναθροῖσαι στρατιὰν (διεσκεδασμένοι γὰρ κατὰ πόλεις ἐφύλαττον ἕκαστος τὴν αὑτῶν)· ὅσους δὲ ἐνῆν μάλιστα συναθροίσας ἀνιχνεύων περιῄει, εἴ που μέρει τινὶ τῆς Σκυθικῆς στρατιᾶς ἐντυχὼν, ὅσον ἂν ἐξῇ ἀμύναιτο αὐτούς. Ἐπὶ πεντεκαίδεκα μὲν οὖν ἡμέραις τὸ αὐτὸ ἐποίει συνεχῶς· μηδὲν δὲ ὧν ἠβούλετο ἀνύων, εἰς Ἀδριανούπολιν ἐλθὼν, τὸ μὲν πολὺ

Jacobi Pontani notæ.

σταντίνου διαδόχῳ, id est, *Quoniam Alexander Macedonum rex fuit, et Macedonia in potestate imperatoris Romanorum est, gentes Orientales magnum ei honorem tribuunt, tanquam successori videlicet ac hæredi patriæ Alexandri. Eumdem populi Occidentis ut magni Constantini successorem venerantur.* Ex his puto huic loco lucem factam. Pro formosis quidem uxoribus certatum esse constat. Et Assyrii conspecto Judithæ adeo præstanti corpore, aiunt Holoferni, cui eam sistebant: *Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, ut non pro his merito pugnare contra eos debeamus?* Judith, c. x. Quod ad filias, sive neptes imperatorum Constantinopolitanorum barbaris principibus desponsas attinet, potest id multis exemplis probari. Pauca apponam. Theophilus Alexio Masoli Armenio filiam nuptam dedit, Michael Paphlagὸ Pancratio Abasgiæ principi neptem. D Zonaras III *Annal.* Similiter neptem Alexius Comnenus Ibano Barbaro, Nicetas lib. III, cap. 2. Idem in Balduino testatur Eudociam Alexii filiam Stephano Triballorum principi nupsisse. De Simonide Andronici senioris filia a Stephano Crale Triballorum principe ducta jam audisti. Ipsemet Andronicus minor filiam Mariam dabit regi Mœsorum, ut lib. II narrabitur. Hujus affinitatis conjungendæ causa metus fuit, quod nec Cantacuzenus dissimulat, quam ob causam et ipse Theodoram filiam Orchani Turcarum principi conjunxit.

(27) Apud Romanos præter milites alia multa hominum genera legebantur, qui vel militiam honestarent, vel militibus ministrarent, ut armorum machinarumque opifices et fabri, accensi, cornicines, tubicines, etc., sequebantur item agasones, muliones, calones, lixæ, et reliqui militum ministri.

κατέλιπεν ἐκεῖ τῆς στρατιᾶς διὰ τὸ τῶν ἐπιτηδείων τὴν πόλιν εὐπορεῖν. Αὐτὸς δὲ τῆς στρατιᾶς ὀλίγους ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ παραλαβὼν τὴν ἐς Διδυμότειχον ᾔει. Μεταξὺ δὲ τῆς τε Ἀδριανοῦ καὶ αὐτοῦ, ἐν χωρίῳ τινὶ Προμουσούλου προσαγορευομένῳ, στρατιᾷ περιέτυχον Σκυθικῇ, ἀνδράποδά τε καὶ λοιπὴν λείαν ἀγούσῃ πολλήν. Οὕτω δὲ τοῦ τόπου παρασχόντος, τοῖς μὲν Ῥωμαίοις ἡ τῶν Σκυθῶν στρατιὰ ἦν καταφανής· οὐκέτι δὲ καὶ ἡ Ῥωμαίων αὐτοῖς. Βουλευσαμένῳ δὴ τῷ βασιλεῖ ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐδόκει ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς, εἰ καὶ τριπλασίους ἢ καὶ πλείους τῶν σφετέρων ἐνομίζοντο στρατιωτῶν. Ἦσαν δὲ οὐ τρὶς, ἀλλὰ καὶ δεκάκις τόσοι· ἦσαν γὰρ ἐγγὺς αὐτῶν καὶ ἕτεροι ἐστρατοπεδευμένοι οὓς ἀφανεῖς ὁ Ἕβρος ἐποίει κειμένους παρ' αὐτῷ, οἳ προσεβοήθουν γενομένης τῆς συμβολῆς. Οὕτω δὲ δόξαν, καὶ τοῖς στρατιώταις τὴν γνώμην ἐκοινοῦντο. Ὡς δὲ καὶ αὐτοῖς ἐδόκει μαχητέα εἶναι, καὶ μᾶλλον ἦσαν προθυμότεροι τοῦ βασιλέως, τῶν ἵππων ἀποβάντες, καὶ Θεὸν ἐπικαλεσάμενοι, τοὺς μὲν ἀδίκως ἐπιστρατεύσαντας κολάσασθαι τῆς ἀδικίας, αὐτοῖς δὲ τιμωρῆσαι δικαίως ἀμυνομένοις. Σταυρῷ τε καθοπλίσαντες ἑαυτοὺς, ἔφιπποι γενόμενοι ἐπῄεσαν τοῖς βαρβάροις ἀτρέπτῳ καὶ παραβόλῳ φρονήματι· καὶ οἱ Σκῦθαι ἰδόντες, ἀντεπῄεσαν καὶ αὐτοί. Προσεβοήθουν δὲ καὶ οἱ ἐγγὺς ἐστρατοπεδευμένοι. Καὶ γενομένης μάχης καρτερᾶς, Θεοῦ συμμαχοῦντος τοῖς Ῥωμαίοις, ἐτρέψαντό τε τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐνίκησαν κατὰ κράτος· καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπέπνιξαν εἰς τὸν Ἕβρον ἐμβαλόντες· διεσώθησαν δὲ οὐ πλείους ὀκτὼ καὶ εἴκοσιν αὐτῶν, οἵτινες ἴσχυσαν διανήξασθαι τὸν ποταμόν. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τούς τε νεκροὺς σκυλεύσαντες τῶν πολεμίων, καὶ τὴν ἄλλην διαρπάσαντες ἀποσκευὴν, καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους λαβόντες, ἧκον εἰς Διδυμότειχον ἅμα τῷ βασιλεῖ. Τῶν δὲ διασωθέντων βαρβάρων εἰς τὸ μέγα στρατόπεδον ἐλθόντων, ὡς τοῖς στρατηγοῖς ἠγγέλθη τὸ συμβὰν, στρατιὰν ἐκ τῶν ἀρίστων οὐκ ὀλίγην ἐπιλεξάμενοι, ἀπέστειλαν καθ' ὃν ἡ μάχη τόπον ἐγεγόνει, ὡς ἂν εἰ μὲν ἐντύχοιεν τοῖς νικήσασι Ῥωμαίων, ἀναμαχέσωνται τὴν ἧτταν· εἰ δ' οὔ, ἀλλὰ τούς τε σφετέρους θάψωσι νεκροὺς, καὶ εἴ τινες ἐν αὐτοῖς εὑρεθῶσιν ἐμπνέοντες τραυματίαι, ἀνελόμενοι ἀξιώσωσιν ἐπιμελείας. Ἐλθόντες δὲ καὶ ταφῆς ἠξιωκότες τοὺς νεκροὺς (ζῶντα γὰρ οὐδένα εὗρον), πρὸς μὲν τὸ στρατόπεδον ὑπέστρεψαν οὐκέτι, τὴν δὲ πρὸς τὰ οἰκεῖα φέρουσαν ἤνυον ὁδόν. Ὡς δὲ ἠγγέλθη βασιλεῖ περὶ Μόῤῥαν εἶναι Σκυθικὴν στρατιὰν, Διδυμοτείχου ἐξελθὼν, ἤλαυνεν ὡς εἶχε τάχους ἐπ' αὐτούς. Διαβάντων δὲ αὐτῶν τὸν Ἕβρον κατὰ τὴν Τζερνομιάνου λεγομένην πόλιν, ἐπεὶ καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸν αὐτὸν διεβίβασε πόρον ἣν ἦγε στρατιὰν, ἡ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν καταλειφθεῖσα παρὰ βασιλέως στρατιὰ ἅμα τοῖς σφετέροις ἄρχουσιν ἐνταῦθα προσέμι-

adjuvabant. Consilio **118** militibus patefacto, cum congrueret illorum voluntas et sententia, seque imperatore ipso pugnandi cupidiores ostenderent, de equis descenderunt, Deum suppliciter orantes, ut tam iniquos prædatores punire, et injurias juste se defendentium ulcisci vellet. Tum signo crucis communiti, rursum equos ascenderunt, constantique ac fidenti animo in barbaros se incitarunt. Scythæ cum his qui una veniebant, viso Romano contra gradum inferebant. Pugna atrox conseritur; Romani, Deo auxiliante, vi et virtute victores evadunt, partimque hostium mactant, partim in fugam vertunt, partim in flumen Hebrum compellunt ac submergunt: quorum octo et viginti tantum tranando vitam retinuerunt. Romani cadaveribus spoliatis, vasisque et sarcinis direptis, cum præda et captivis, ipsoque imperatore Didymotichum ingressi sunt. Barbari superstites ad exercitum reversi, infortunium suum ducibus narrarunt. Ii fortissimorum delectam manum in eumdem locum, ubi prælium erat factum, miserunt: ut si Romanos reperirent, pugnam instaurarent, victoresque vincerent; sin minus, certe corpora suorum exanimata tumulis mandarent, et si quos inter eos adhuc spirantes offenderent, relevatos cura diligenti tractarent. Illi sociis sepultura donatis (vivum enim nullum invenerunt) ad exercitum non redierunt, domum suam quisque abeuntes. Imperator, ut Scytharum copias juxta Morrham consistere didicit, Didymoticho quam potuit festinato in eos duxit. Qui cum Hebrum prope urbem Tzernomianum transjecissent, et imperator suos eodem loco transjiceret, relicti ab eo Adrianopoli una cum ducibus suis hic se cum illo conjunxerunt, reportatam de Barbaris victoriam gratulantes; verumtamen dolentes, non se in tempore pugnæ huic affuisse, cum commilitonibus fugientes persecuti sunt. Ubi ad Tuntzam fluvium pervenerunt (28), Scythas modo transiisse significatum est. Ibi ob situm loci idem quod ante contigit. Quippe cum ipsi totum agmen Scythicum intuerentur, ab illis tamen (exceptis paulo minus centum primanis, in quibus ipse imperator) non conspiciebantur. Visis Romanis etiam ipsi pedem represserunt, sed ad certamen non processerunt, tum quod fluvius vere jam procedente restagnaret, tum **119** quod hostibus nondum omnibus conspectis metuerent, ne, si numero superati essent, parum honeste prælio defungerentur. Romani similiter cladem timebant, si plures decem partibus et amplius aggrederentur. Cæterum imperator cum primis illis Romanis, et Taspugas unus e Scytharum ducibus cum totidem Barbaris ex altera ripa fluminis brevem quemdam dialogum habuerunt. Interrogante Scytha, quinam mortales essent, imperator per quemdam Græcæ

Jacobi Pontani notæ.

(28) In Græco est, Ντζὰν, corrupte utique, pro τοῦντζαν, et is fluvius Maritzam, sive Mariscam, olim Hebrum, illabitur. In Romaniæ sive Thraciæ tabula tertii additamenti Theatri Orteliani describitur.

et Scythicæ linguæ gnarum respondit, homines esse, qui quærerent, quemadmodum et ipsi, quod caperent. Eos autem non recte, neque viriliter facere, sed latrones imitari, qui adventu suo celato, hostilem in modum grassarentur, et agricolis belli insuetis servitutem imponerent. Oportuisse impressionem suam denuntiare, et cum militibus pugnare, assuetis pedem conferre; quos si vincerent, tum mirum non esse si et hos imbelles præmium virtutis abducerent. Tum Taspugas, nihil hoc ad ipsos, qui sub aliena essent potestate, ut proinde jussi vel incursarent, vel abirent, vel manerent etiam. Percunctabatur deinde, ipsine nuperrime Scythicam manum congressi devicissent ac delevissent. Ad hæc imperator, neque ipsos esse, neque hac de re quidquam audivisse (29). Fieri tamen potuisse ut in alios incidentes, pugna victi perierint: quod idem nunc ipsi paterentur, nisi fluvius in medio vetaret. Assensit Barbarus, ut verisimili, crudeles nihilo minus fuisse, qui neminis miserati, alios undis præfocarint, alios jaculis nullo discrimine confixerint. Hæc locutus abscessit, nescius Romanum imperatorem verba secum fecisse. Pars autem magna Scytharum multis insuper diebus Thraciæ immorata, tandem suis sedibus se reddidit. Fama communis percrebuit, seniorem imperatorem prius quoque illos contra juniorem in provinciam induxisse, et nunc occulta legatione idem ausum, quo Thraciam, utpote illius studiosam, vastitati subjiceret. Sed ea fama nihil probabile continebat, et quamvis a multis jactata, purum putum mendacium erat: nec antea enim, nec postea in causa fuit, ut Scythæ irrumperent.

A ξαν τῷ βασιλεῖ, συγχαίροντες μὲν αὐτῷ τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων νίκης, ἀνιώμενοι δ' ὅτι καὶ αὐτοὶ μὴ παρῆσαν, ἀλλ' ὑστέρησαν τῆς μάχης, καὶ ἐπεδίωκον ἑνωθέντες. Γενόμενοι δὲ κατὰ τὸν Τοῦντζαν λεγόμενον ποταμὸν, τὴν μὲν Σκυθικὴν ἄρτι διαβᾶσαν εὗρον στρατιάν. Ὥσπερ δὲ καὶ πρότερον τοῦ τόπου παρασχόντος αὐτοῖς μὲν ἡ τῶν Σκυθῶν ἑωρᾶτο πᾶσα στρατιὰ, αὐτοὶ δὲ ἀθέατοι ἦσαν, πλὴν ὀλίγῳ ἐλασσόνων τῶν προτάκτων ἑκατὸν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ἦν ὁ βασιλεύς. Οὓς ἰδόντες οἱ Σκύθαι, τῆς πορείας μὲν ἔστησαν καὶ αὐτοὶ, οὐ μέντοι καὶ ἐχώρησαν πρὸς μάχην. Τοῦτο μὲν, ὅτι καὶ ὁ ποταμὸς πλημμυρῶν ἦν ἤδη ἔαρος ἀρχομένου· τοῦτο δ', ὅτι καὶ τῶν πολεμίων ἀφανῶν ὄντων ἐδεδοίκεσαν τὴν συμπλοκὴν, μὴ οὐκ ἀπαλλάξουσι καλῶς πλειόνων ἢ κατὰ σφᾶς ὄντων. Τοῖς Ῥωμαίοις B τε ὁμοίως ἀλυσιτελὲς τὸ κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐφαίνετο χωρεῖν, οὐ δεκάκις ἀλλὰ περαιτέρω ὑπερέχοντας αὐτῶν τῷ ἀριθμῷ· ὅμως δὲ βασιλεὺς ἅμα τοῖς φαινομένοις Ῥωμαίων, καὶ Τασπουγᾶς εἷς τῶν παρὰ Σκύθαις στρατηγούντων, καὶ αὐτὸς ἅμα τοσούτοις βαρβάροις, ἐν ἑκατέροις μέρεσι γενόμενοι τοῦ ποταμοῦ, διάλογόν τινα ἐποιήσαντο βραχύν. Ἐρομένου γὰρ αὐτοὺς οἵτινες εἶεν τοῦ βαρβάρου, διά τινος ἀπεκρίνατο τῶν διγλώσσων ὁ βασιλεὺς, ἄνθρωποι εἶναι καὶ αὐτοὶ θηρεῦσαί τι ζητοῦντες, ὥσπερ καὶ αὐτοὶ ποιοῦσιν. Οὐ καλῶς δὲ ἔφασκεν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ ἀνδρείων, ἀλλὰ λῃστῶν ἔργον ποιεῖν, ἀκήρυκτοί τε ἐπερχόμενοι, καὶ γεωργοὺς ἐξανδραποδιζόμενοι ἀνθρώπους οὐκ εἰδότας πολεμεῖν. Ἔδει C γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον τὴν ἔφοδον αὐτῶν προκαταγγέλλοντας, στρατιώταις ἐντυγχάνειν εἰθισμένοις πολεμεῖν· κἂν αὐτῶν ἦτε κρείττους, οὐδὲν ἦν θαυμαστὸν εἰ καὶ τούτους τοὺς ἀπολέμους ἐξηνδραποδίζεσθε, ἆθλον τῆς ἀρετῆς. Τασπουγᾶς δὲ οὐδὲν ἔφασκε τούτων εἶναι πρὸς αὐτούς· ὑπ' ἐξουσίαν γὰρ ὄντες, προσταττόμενοι ἐπέρχεσθαι καὶ ἀπιέναι ἢ μένειν· ἠρώτα δὲ εἰ αὐτοὶ εἶεν οἱ χθὲς καὶ πρώην τῆς Σκυθικῆς στρατιᾶς μάχῃ κρατήσαντες καὶ ἀνελόντες. Ὁ βασιλεὺς δὲ μήτ' αὐτοὶ εἶναι, μήτ' ἀκηκοέναι ἔφασκε περὶ τούτων· ἐνδέχεσθαί γε μὴν ὥσπερ νῦν αὐτοῖς ἂν, εἰ μὴ κώλυμα ἦν ὁ ποταμὸς, συνέβη, ἑτέροις περιτυχόντας τοὺς κρατηθέντας μάχῃ διαφθαρῆναι. Οὕτως εἴρηκεν ὁ βάρβαρος εἰκός· ἀδικίαν μέντοι τοὺς στρατιώτας ἐκείνους, οὐδενὸς φεισαμένους, εἰργάσθαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν, ἀποπνίξαντας ἐν τῷ ῥείθρῳ, τοὺς δὲ, κατακοντίσαντας ἀφειδῶς. Τοιαῦτα διαλεχθεὶς ἀπῆλθεν, ὅτι Ῥωμαίων εἴη βασιλεὺς ὁ διαλεγόμενος αὐτοῖς ἠγνοηκώς. Τὸ δὲ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἔτι τῇ Ῥωμαίων ἱκανὰς ἐνδιατρίψαντες ἡμέρας, ἐπανέζευξαν καὶ αὐτοί. Φήμη μέντοι τις ᾔρετο διὰ πάντων ὁμαλῶς, ὡς πρότερόν τε βασιλεὺς ὁ πρεσβύτερος ἔχθει τῷ πρὸς τὸν ἔγγονον Σκύθας ἐπάξαι Ῥωμαίοις· καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον, κρύφα διαπρεσβευσάμενος πρὸς αὐτοὺς, βουλόμενος ἀναστῆσαι Θρᾴκην, ὅτι προσέκειτο τῷ νέῳ βασιλεῖ· εἶχε δὲ ὑγιὲς οὐδέν· ἀλλὰ καίτοι ὑπὸ πολλῶν φημισθεῖσα, τὸ ψεῦδος ἄκρατον εἶχεν· οὔτε γὰρ πρότερον οὔθ' ὕστερον τῆς Σκυθικῆς αἴτιος ἐφόδου ἐγεγόνει.

120 CAPUT XL.

Obitus Irenes imperatricis, conjugis Andronici minoris. Consultatio avi cum nepote de altera ducenda. Legatio ad Sabaudiæ comitem pro Anna sorore ejus, quam frater, præterito rege Franciæ, imperatori despondet, et desponsam honorificentissime tractat.

Imperator nepos Didymotichi et Adrianopoli agebat, cum sub messem ejus conjugem morbus invasit; quam quod et ipse Byzantium cogitaret,

D Ὁ Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος κατὰ τὸ Διδυμότειχον καὶ τὴν Ἀδριανοῦ διέτριβε πόλιν· περὶ δὲ τὴν τοῦ σίτου μάλιστα συγκομιδὴν ἡ αὐτοῦ γαμετὴ νόσῳ κατεσχέθη.

Jacobi Pontani notæ.

(29) Quid? mentiturne imperator? Sed quia Adrianopoli milites novi accesserant, ex parte verum est; illi enim pugnæ haud affuerunt. Tamen audierunt. Quo igitur artificio imperatorem a mendacii culpa excusabimus? An Barbaris non est servanda fides, nec dicenda veritas? *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* Vide quid in eumdem locum in symbolis Virgilianis attulerimus, II *Æneid.*

Διανοούμενος δὲ καὶ αὐτὸς εἰς Βυζάντιον ἀπελθεῖν, A προέπεμψεν αὐτὴν, ἅμα καὶ διὰ τὴν νόσον· γενομένη δὲ ἐν Ῥαιδεστῷ, ἐπεὶ μὴ ἐδύνατο ἀντέχειν, ἐτεθνήκει ἑκκαιδεκάτῃ κατὰ Αὔγουστον μῆνα ἑβδόμης ἰνδικτιῶνος, οὐδένα ἔχουσα ἐκ βασιλέως παῖδα. Τὸν μὲν οὖν νεκρὸν αὐτῆς κομίσαντες εἰς Βυζάντιον, ἐν τῇ τοῦ Λιβὸς ἔθαψαν μονῇ μεγαλοπρεπῶς καὶ βασιλικῶς. Βασιλεὺς δὲ ὁ ταύτης ἀνὴρ τὴν ἐς Βυζάντιον βαδίζων, ἐνόσησε καὶ αὐτὸς κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας γενόμενος ἐν Βιζύῃ, καὶ προσέμεινεν ἡμέρας τινὰς ἐκεῖ διὰ τὴν νόσον. Ἐπεὶ δὲ ἐῤῥάϊσεν, εἴχετο τῆς ὁδοῦ· καὶ γεγονὼς κατὰ τὴν Ἡράκλειαν τῆς Θρᾴκης, συμβὰν οὕτω, τὴν τῆς βασιλίδος ἐπύθετο τελευτὴν, καὶ ἐπένθησεν ἐκεῖ ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἡμέραις. Ἔπειτα ἧκεν εἰς τὴν Κωνσταντίνου, B καὶ συνδιῆγεν αὐτόθι τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ ἄχρι Νοεμβρίου τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος. Τῷ δὲ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ ἐδόκει δεῖν εἶναι γυναῖκα μνηστεύσασθαι τῷ ἐγγόνῳ· τοῦτο μὲν, ὅτι καὶ κατ' αὐτὸ τὸ τῆς ἡλικίας ἀκμαιότατον ἦν (ἑπτὰ γὰρ ἐπὶ τοῖς εἴκοσι μέχρι τότε γέγονεν ἔτη), ἄλλως θ' ὅτι οὐδὲ παιδὸς ἦν πατὴρ, ὃ τοῖς βασιλεῦσι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐπὶ τῷ διάδοχον τῆς ἀρχῆς ἔχειν δοκεῖ. Ἐκοινοῦτο δὴ καὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ τὴν γνώμην, καὶ ἐπεχείρει πείθειν, ἅμα μὲν τὴν ἐπὶ τῇ τετελευτηκυίᾳ λύπην ὑφαιρῶν, ἅμα δὲ καὶ τὰς αἰτίας ὡς ἀναγκαίας τοῦ δευτέρου γάμου προστιθείς. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἐπὶ πᾶσιν ἐπέτρεπε τὴν κρίσιν τῷ πάππῳ, ὡς ἐφ' οἷς ἂν αὐτῷ δόξῃ λυσιτελεῖν αὐτοῦ πεισθησομένου πάντως. Σκοπουμένοις δὲ αὐτοῖς ὅθεν ἂν ἀγάγοιντο τὴν C βασιλίδα, ἐπύθοντο ὡς τοῦ τῆς Σαβωΐας ἄρχοντος, ὃν κόντον ἡ Λατίνων γλῶττα καλεῖ, ἐπὶ υἱῷ τελευτήσαντος καὶ θυγατρὶ, ὁ μὲν υἱὸς αὐτῷ τὴν ἀρχὴν διεδέξατο τοῦ πατρὸς, ἡ θυγάτηρ δὲ ἀμνήστευτος ἔτι θαλαμεύεται παρὰ τῷ ἀδελφῷ. Αὐτίκα γοῦν ἐπιλεξάμενοι πρέσβεις, τόν τε παρακοιμώμενον Ἀνδρόνικον τὸν Τορνίκην, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ Τζουΐάν [Ντζουιὰν] τε Τζεπλὲτ, Κύπριον μὲν ὄντα τὸ γένος,

A etiam ob invaletudinem præmisit. Cum Rhædestum venisset, defecta viribus, XVI Kalendas Septembris, indictione septima [a. 1324], nulla relicta sobole (30), in fata concessit. Corpus Byzantium deportatum in Libis monasterio magnifice et regia pompa funeratum est. Maritus in itinere per eosdem dies Biziæ minus belle habuit, ut ea propter aliquandiu ibi subsisteret. Refectus in viam se rursus dedit, et Heracleæ præter opinionem de obitu uxoris certior factus, ad dies quindecim illic luctui vacavit. Post, Constantinopoli cum avo ad Novembrem usque indictionis octavæ [a. 1325] mansit; qui secundam uxorem ei committendam censuit, et quia ipsum ætatis ver agitabat (septimum supra vicesimum natus annum), B et præsertim quia liberos adhuc nullos susceperat, id quod imperatoribus propter successionem continuandam etiam atque etiam necessarium videri solet. Aperiebat igitur illi quod mente volutabat, et cum rationibus probabilibus mœrorem ob defunctam uxorem ei detrahere, tum necessariis alterum matrimonium persuadere conabatur. Nepos totam rem ejus judicio permittebat, obtemperaturus per omnia, quæ ille profutura statuisset. Circumspicientes unde imperatricem sortirentur, comperiunt principem Sabaudiæ (quem Latinorum lingua *conton* (31) [hoc est comitem] vocat) filio filiaque superstitibus e vita migrasse (32), et filium quidem parenti in principatu successisse, filiam C autem a viro integram domi adhuc apud fratrem diversari. Mox lecti legati, Andronicus Tornices magnus cubicularius, et dux militaris Joannes de Tzeplet (33) Cypriota, qui regio sanguine oriundus, tum imperatoribus in obsequio erat, in Sabaudiam mittuntur (34), qui puellam, nisi alteri pacta sit, et si frater approbet, juniori imperatori nupturam adducant. **121** Nulli etiamnum promissam inveniunt. Ac tametsi paulo ante alii e Francia legati

Jacobi Pontani notæ.

(30) Peperit tamen, sed ὠκταμηναῖον, qui statim obiit, supra cap. 24.

(31) Latinam linguam hic intellige Italicam, sicut Italos et alios populos præter Græcos, Latinos. Nam Latinos vocabant populos omnes ad imperium et Ecclesiam Romæ veteris pertinentes, quod et antea monui, cum sibi appellationem Romanorum tanquam propriam peculiaremque vindicarent. Conto ex comes, vox Italorum est. Principes autem Sabaudiæ tum comites dicti sunt. Vide Lamberti Vanderburhii Sabaudorum ducum principumque gentilitiam historiam. — *Conton.* Ita et in Græco legitur, et in cod. Florentino animadverti; quippe sic Græci plerumque nomina μετασχηματίζουσιν, et pro suo jure faciunt; sed mirum unde Meursius, Gretserus et Pontanus acceperint comitem dici *conto* apud Italos.

(32) Hic fuit Amadeus IV, qui ex secunda uxore, Maria Brabanta, Joannis Brabantiæ ducis ejus nominis primi filia, sustulit feminas quinque, Mariam, Catharinam, Joannam, seu Janam (quam Andronicus junior duxit, et Annam appellavit, teste Gregora), Beatricem, Blancam. Ex priore autem, Sibylla Bressana, præter quatuor filias, Eleonoram, Margaretam, Agnem, Bonam, filios tres, Eduardum, Amadeum, Joannem. Mirum vero e tot liberis omnes tum præter marem unum, et unam feminam fuisse mortuos. Certe infra in nuptiis Joannæ nullius fit mentio.

(33) Ntzuian ex Italico *Giouan*, corruptum ex D corrupto mutavi in *Joannes*, hoc enim verum ejus nomen fuit. Invenio et alia similiter ex Italicis jam e Latino depravatis, a recentioribus Græcis magis depravata, quæ qualia primum fuerint, conjicere non semper potui. Tzeplet loci nomen est, fortassis in Cypro. Exempla propriorum, ut apparet, corruptorum sunt, Mpenetus, pro quo scribo Benedictus. Nam recentes Græci *b* mutant in *p* et præponunt *m*; ex *Benedetto* igitur Italico faciunt *Mpenetus*. Quid sint Mpogdamus, Mpelaoxus, Mpratilus, Mpozices, Mpouii, nescio. Sic amant et in aliis consonantes *n*, *t*, *z*, proponere. *Ntzuan*, *Ntuardus* (puto rectum esse *Eduardus*) *Tsephrætis*, etc. — *Tzeplet.* Legitur etiam apud scriptores Italos *Ziblet.*

(34) *Hoc tempore*, inquit Gregoras; *cum Alemanna Irene, junioris imperatoris uxor, absque liberis decessisset, alteram e Longobardia accersit.* Quam falsum! Lombardia et Sabaudia differunt.

venerant, qui eam regi suo in connubium posce- rent, nihilo minus Sabaudiæ comes sororem imperatori despondere maluit. Quare humanissime et honorificentissime acceptis legatis, eam se missurum pollicetur : simulque cum nomine, imperatrix Romanorum, quo illam indigitat, totam vitæ rationem ad illustriorem ei magnificentiam instituit; nec de cætero, ut antea se erga ipsam gerit. Etenim ante id tempus, quod ætate antecederet, essetque princeps ipse, credebat etiam sorori suæ his de causis imperare debere; verum ubi eam imperatori despondit, tum dominam suam et agnoscere et appellare cœpit; legatisque gloriabundus dixit, et ætatis et principatus prærogativa spectata, decere quidem ipsum primas vindicare; quia tamen soror Dei nutu et decus splendidius, et imperium majus adepta sit, ex officio esse, in divina voluntate conquiescere, Romanorumque imperatricem dominam suam ducere. Sane non Barbari tantum, sed Itali quoque, et alii, quibus imperia sunt, Romanorum imperium et suis, et aliorum imperiis majus longeque clarius existimant.

A καὶ καθ' αἷμα προσήκοντα τῷ ταύτης ῥηγί. Ὑποτεταγμένον δὲ αὐτοῖς ἀπέστειλαν εἰς Σαβωΐαν, εἰ μή τινι ἑτέρῳ ἐμεμνήστευτο ἡ κόρη, εἴ γε καὶ τῷ ἀδελφῷ κατὰ γνώμην εἴη, ἄξοντες συνοικήσουσαν τῷ νέῳ βασιλεῖ. Ἀφικόμενοι δὲ οἱ πρέσβεις ἐκεῖ, ἔτι μὲν ἀμνήστευτον εὗρον περὶ ἧς ἧκον. Ἐκ μέντοι Φράντζας καὶ ἕτεροι μικρὸν πρὸ αὐτῶν τῆς αὐτῆς ἕνεκα ἧκον πρεσβείας ὡς τῷ σφετέρῳ μνηστευσόμενοι ῥηγί. Ὁ δὲ τῆς μνηστευομένης ἀδελφὸς, Σαβωΐας κόντος, μᾶλλον εἵλετο τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων κατεγγυῆσαι τὴν ἀδελφήν· καὶ μετὰ φιλοφροσύνης πολλῆς καὶ τιμῆς προσδεξάμενος τοὺς πρέσβεις Ῥωμαίων, συνέθετο τὴν ἀδελφὴν ὡς βασιλέα πέμπειν. Ἅμα δὲ τῷ βασιλίδα Ῥωμαίων αὐτὴν ὀνομασθῆναι, τήν τε δίαιταν αὐτῆς πᾶσαν πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέ- B στερον ἐνήλλαξεν ὁ ἀδελφὸς, καὶ αὐτὸς οὐχ ᾗ καὶ πρότερον αὐτῇ προσεφέρετο ὁμοίως. Πρότερον γὰρ τῇ τε ἡλικίᾳ προέχων καὶ τῷ ἄρχων αὐτὸς εἶναι καὶ τῆς ἀδελφῆς διὰ ταῦτα ᾤετο δεῖν κρατεῖν. Ἐπεὶ δὲ κατηγγύηται τῷ βασιλεῖ, κυρίαν ἑαυτοῦ τὴν ἀδελφὴν καὶ ᾤετο καὶ ὠνόμαζε· καὶ πρὸς τοὺς Ῥωμαίων πρέσβεις τοιαῦτα φιλοτιμούμενος διεξῄει, ὡς αὐτῷ μὲν καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρχὴν προσῆκε τῶν πρωτείων ἀντιποιεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ βουλομένου Θεοῦ, καὶ μείζονος δόξης καὶ ἀρχῆς ἐπελάβετο ἡ ἀδελφὴ, δέον εἶναι καὶ αὐτὸν στέργειν τὰ ἐψηφισμένα παρὰ Θεοῦ, καὶ κυρίαν ἑαυτοῦ τὴν βασιλίδα Ῥωμαίων ἡγεῖσθαι· καὶ γὰρ οὐ βάρβαροι μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἰταλοὶ, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἄρχουσί τινων, τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν καὶ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος καὶ μείζονα καὶ περιφανεστέραν οἴονται.

CAPUT XLI.

Hoc capite coronatio junioris Andronici describitur, et tota illa cæremonia, Constantinopoli in coronandis imperatoribus servari solita, diligentissime explicatur; estque res ad cognoscendum perjucunda, nec infrugifera.

Per idem tempus, eadem indictione octava, quarto Nonas Februarias, nepos imperator ab avo in æde Sophiæ (35), Esaia patriarchatum obtinente, coronatus est, quæ quidem imperatoria initiatio tali modo peragitur (36). Instante die præfinita, qua constitutum est sacrato unguento imperatorem inungere, omnes qui aliqua dignitate funguntur, et proceres, et milites, quin etiam ad sacra Ecclesiæ hujus Novæ Romæ gubernacula sedentem, populum insuper universum oriente luce ad palatium convenire oportet. Sub horam porro diei maxime secundam, imperatore inungendo super scutum elevato (37), imperator parens renuntiati

C Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς, δευτέρᾳ ἱσταμένου Φεβρουάριου τῆς αὐτῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος, ὁ νέος βασιλεὺς παρὰ τοῦ πάππου καὶ βασιλέως ἐν τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐστέφθη ναῷ, Ἠσαΐου πατριαρχοῦντος. Ἡ τοιαύτη δὲ βασιλικὴ τελετὴ τοῦτον γίνεται τὸν τρόπον. Τῆς προθεσμίας ἐνστάσης καθ' ἣν ἤδη τέτακται τῷ θείῳ μύρῳ χρίειν τὸν βασιλέα, τοὺς ἐν ἀξιώμασι πάντας, καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ τὴν στρατιὰν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Νέας ταυτησὶ Ῥώμης οἰάκων ἐπειλημμένον, ἔτι δὲ καὶ πανδημεὶ τὴν πόλιν τοῖς βασιλείοις ἅμα ἕῳ πάντας παρεῖναι δεῖ. Περὶ δὲ δευτέραν ὥραν μάλιστα τῆς αὐτῆς ἡμέρας τοῦ μέλλοντος χρισθήσεσθαι

Jacobi Pontani notæ.

(35) *Accidit autem ut utroque imperatore ea de causa* (ob coronationem) *in magnum divini Verbi Sapientiæ templum abeunti, senior lapso equo in cœno ex aqua pluvia collecto concideret in via : qui casus ei ominosus esse videbatur.* Gregoras.

(36) Scripsit etiam Curopalata de coronatione imperatoris, sumpsitque ad verbum pleraque ex Cantacuzeno. Vixit enim illo posterior, nempe sub Manuele Andronici junioris nepote. Ex quo nonnulla ad hæc nostra illustranda et declaranda petemus.

(37) Quomodo exercitus Romanus quempiam imperatorem salutans, ei supra scutum sublato fauste acclamaret, aliquot e locis historicorum est discere. Carolus Sigonius, lib. VI *De imperio Occident.*, ubi de Juliano agit : Inde clamantibus

D universis (proceribus militum) ut Augustus esset, assentire coactus est : impositusque scuto pedestri, et in altum sublatus, populo silente. Augustus renuntiatus, etc. Zonaras in *Annal.* in Justiniano, ubi agit de seditione populari, orta Constantinopoli : Deinde in foro discursantes, de alio imperatore creando deliberarunt. Et quidam imperatoris Anastasii cognatum Hypatium nacti, partim invitum, partim etiam persuasum, in M. Constantini forum adducunt, atque clypeo in sublime elatum, imperatorem consalutant, et occupato curriculi equestris theatro, faustis ominibus prosequuntur. Satis hinc patet, morem fuisse hac cæremonia creandi imperatores, in quo populus hic exercitum est imitatus.

βασιλέως ἐπὶ ἀσπίδος καθεσθέντος, ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου, εἴ γε περίεστι, καὶ ὁ πατριάρχης, τῶν ἐμπροσθίων μερῶν ἐπιλαμβανόμενοι τῆς ἀσπίδος, τῶν δ' ἐπιλοίπων οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες δεσπόται τε καὶ σεβαστοκράτορες, εἴπερ εἰσὶν, ἢ οἱ ἐπιφανέστατοι μάλιστα τῶν συγκλητικῶν, καὶ μετεωρίσαντες ὡς ἔνι μάλιστα αὐτὸν ἅμα τῇ ἀσπίδι, τοῖς πλήθεσιν ἐπιδεικνύουσι τὸν βασιλέα πάντοθεν περιϊσταμένοις. Ἐπευφημησάντων δὲ αὐτῶν, καταθέντες, ἄγουσιν εἰς τὸν ναὸν, ἔνθα δεῖ τὴν τελετὴν γενέσθαι. Οἰκίσκου δ' ἐν αὐτῷ ξυλίνου τῆς τοιαύτης ἕνεκα χρείας προκατεσκευασμένου, τὸν νέον εἰσάγουσι βασιλέα, καὶ τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα ἐνδιδύσκουσι, πρότερον τῶν ἀρχιερέων εὐλογούντων αὐτά. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐ νενομισμένον περιτίθεταί τι, ἀλλ' ἢ στέφανος, ἢ ὅ τι ἂν ἄλλο δοκῇ. Τούτων δὲ γινομένων, ἡ θεία τελεῖται μυσταγωγία. Ἐχόμενα δὲ τοῦ εἰρημένου οἰκίσκου, καὶ ἀναβάθρα ἐκ ξύλων προκατασκευάζεται καὶ αὐτὴ, καὶ περιειλοῦσιν αὐτὴν πάντοθεν πέπλοις σηρικοῖς ἐρυθροῖς· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν βασιλέων τίθενται θρόνοι χρυσοῖ οὐ κατὰ τοὺς εἰωθότας, ἀλλ' ἐπηρμένοι μάλιστα τῷ ὕψει, τέτταρας ἢ καὶ πέντε ἔχοντες ἀναβασμοὺς, ἐφ' οὓς ἐξιόντες τοῦ οἰκίσκου, ἀναβαίνοντες καθίζουσιν οἱ βασιλεῖς, ἤν γε μὴ εἷς, ἀλλὰ πλείους ὦσι. Συναναβαίνουσαι δὲ αὐτοῖς καὶ αἱ βασιλίδες, καθίζουσιν ἐπὶ θρόνων, αἱ μὲν προεστεμμέναι, τὰ στέμματα περικείμεναι, ἡ μέλλουσα δὲ στεφανηφοροῦσα. Πρὸ δὲ τῆς τοῦ τρισαγίου θείας ὑμνολογίας, ἄνεισιν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ὁ πατριάρχης τῶν ἀδύτων ἐξιών. Συνανέρ-

A imperatoris, si superest, et patriarcha anteriora scuti apprehendentes, latera autem et posteriora, qui dignitate antistant despotæ et sebastocratores, **122** si sunt, alioqui principum nobilissimi, ipsumque cum scuto in altum quantum possunt tollentes, undique circumfuso populo ostentant. Post faustam ac lætam acclamationem (38) cum deponunt, atque in templum, in quo solemni ritu coronandus est, deducunt, ubi parvula domus, ad hunc usum e ligno præparata, in quam introducitur novus imperator: ibi eum purpura et diademate (39) prius per episcopos consecratis induunt. Capiti mos non est quidquam nisi coronam imponi, aut aliud quod videtur. Dum hæc fiunt, sacrosancta mystagogia [seu missa] habetur (40). B Proxime domunculam jam dictam anabathra [id est ascensus, seu tabulatum, seu pulpitum] æque e ligno paratur, quod undique velis, seu tapetibus sericis rubris (41) circumdatur et consternitur. Super illo throni collocantur aurei pro imperatorum numero, non quales alii eorum throni sunt, sed excelsi admodum, cum quatuor aut quinque gradibus, quos domicilio egressi imperatores, si plures fuerint, conscendunt, et in iis considunt. Ascendunt tabulatum simul imperatrices, et suos item thronos occupant; quæ prius coronatæ fuerant, insigne suum in capite gestantes (42), coronanda autem aliam quampiam coronam [sive sertum] ferens. Jam vero antequam divinus trisagii C hymnus (43) decantetur, ex adytis egrediens patriarcha (44), ambonem [sive sacrum suggestum]

Jacobi Pontani notæ.

(38) Ponam exemplum acclamationum militarium in creando imperatore. Capitolinus postquam narravit, quemadmodum Macrinus imperator senex filium Diadumenum militibus commendasset, et sibi successorem nominasset, acclamatum, inquit: *Macrine, imperator, dii te servent. Antonine Diadumene, dii te servent. Jupiter optimus maximus Antonino vitam. Antoninum habemus, omnia habemus. Antoninum nobis dii dederunt. Antoninus dignus imperio.* Monet autem Brissonius lib. *Formularum*, hanc acclamationem, *dii te servent*, militibus cum populo et senatu, communem fuisse, lib. XII Cod. leg. 1 *De veteran.* Imperator Constantinus cum introisset principia, et salutatus esset a præfectis, et tribunis, et viris eminentissimis, acclamatum est: *Auguste Constantine, Deus te nobis servet; vestra salus, nostra salus; vere dicimus, jurati dicimus.*

(39) Curopalata, ἐνδύουσι τὸν σάκκον, *induitur sago.*

(40) Græci sacrificium Missæ vocant μυσταγωγίαν, λειτουργίαν, τελετὴν, ἱεροτελεστείαν, προσφορὰν, θυσίαν, et cum adjuncto, ἀναίμακτον θυσίαν, ἱερὸν, καὶ φρικῶδες μυστήριον, ἀγάπην, σύναξιν, εὐχαριστίαν. Unde autem Missæ vocabulum fluxerit, plurimi adhuc ignorant. Post lectum Evangelium, Levita catechumenos exire e templo jubebat clara voce. Testis Isidorus, *Etymolog.* lib. VI, cap. 16: *Missa*, inquit, *tempore sacrificii est, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Levita, Si quis catechumenus remansit, exeat foras: et inde Missa, quia sacramentis altaris interesse non possunt, qui nondum regenerati noscuntur.* Dionysius quoque libro *De eccles. hierarch.* post Psalmorum cantus et sacræ Scripturæ lectionem ait, ἔξω γίγνεσθαι τῆς ἱερᾶς περιοχῆς τοὺς κατηχουμένους. Ergo a missione catechumenorum Missa dici cœpta est.

(41) Curopalata, καὶ ἐνδύουσι ταύτην πάντοθεν διὰ βλατίων ἐρυθρῶν, *quam undequaque induunt bracteis rubris.* Quid sibi nomine bractearum velit, haud assequor.

(42) Imperatoris mater fert τὸ ἑαυτῆς στέμμα, suam coronam imperatoriam, nova autem regina nondum coronata sertum gestat, φοροῦσα στέφανον, ut habet Curopalata. Cogit quippe sententia ipsa, hic inter στέμμα et στέφανον discrimen facere. Nam quæ corona insignienda erat, eam antequam coronaretur, ferre utique non poterat.

D (43) Quem nos in Missa nostra *sanctus* appellamus: quod cum tertio recitetur, canteturve (quemadmodum ab angelis in cœlo factum propheta Isaias audivit) in honorem trium sanctissimarum Divinitatis personarum, merito ὕμνος τρισαγίου, *hymnus ter sancti* dicitur. In Liturgiis divorum Basilii et Chrysostomi τὸ χερουβικὸν et ὕμνος χερουβικὸς vocatur. Est et aliud τρισάγιον sive alius hymnus τρισάγιος, nempe hic ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς, de quo Nicephorus, lib. XIV, cap. 46, ac de hoc forsitan verba auctoris accipienda sunt.

(44) Curopalata, ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης τοῦ βήματος. Interpres, *Exiens patriarcha e solio suo.* Refutat hunc Cantacuzenus, qui adyta appellat. Ecclesia Græcorum in quinque partes dividitur. Prima pars dicitur ἅγιον βῆμα, *sanctum tabernaculum*, quod gradibus in eam scandatur, ubi duo sunt altaria: majus in medio, quod appellatur

ascendit (45), cum illustrioribus Ecclesiæ principibus, qui et ipsi sacris stolis cooperti sunt, quos ad imperatores accersendos mittit. Illi confestim e soliis surgentes, ad ambonem vadunt; populus universus altum quietissime silet. Patriarcha precationes ad imperatorum unctionem compositas, alias submissa, alias clara voce, omnibus audientibus ordine recitat, ac Deum ei qui ungendus est, propitiat. Tum novus imperator tegmen capitis quodcunque fuerit, deponit, et quotquot in templo adsunt, solemni more nudatis verticibus astant. Patriarcha in formam crucis verticem imperatoris sacro unguento perlinit, et elata voce addit, « Sanctus. » Quam excipientes qui in ambone stant, ter pronuntiant; quod deinde populus similiter facit. Postea coronam quam in adytis tenent (nec enim, ut quidam aiunt, super mensam sacram (46) reponitur) ad ambonem portant. Quod si adest imperator antea coronatus, cum patriarcha novo imperatori coronam imponit,
123 et exclamat patriarcha, « Dignus. » Idem tertium exclamant qui in ambone sunt, et post eos populus, perinde ut post unctionem fiebat. Tum rursus patriarcha preces recitat, descenditque ex ambone imperator, non qua parte ascenderat, sed versus soleam (47). Si forte illo tempore caruerit uxore, recta conscenso throno, iterum sedet; si habet, omnino et illam corona insigniri necesse est. E throno itaque surgentem, duo e propinquissimis dextra lævaque eam prensantes, aut si illi desint, eunuchi de anabathra [seu ascensu] deducunt, et ante soleam constituunt. Tum descendit de ambone imperator, et paratam illi coronam (48) a propinquis, aut eunuchis, eam similiter tenentibus accipiens, uxoris capiti imponit: quæ maritum imperatorem adorans, ita se.

A χονται δὲ αὐτῷ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων οἱ ἐπιφανέστεροι, τὰς ἱερὰς καὶ αὐτοὶ ἐνδεδυμένοι στολάς· οὓς ἀποστέλλων προσκαλεῖται τοὺς βασιλέας. Οἱ δ' εὐθὺς ἐξανιστάμενοι τῶν θρόνων, ἐπὶ τὴν ἄμβωνα χωροῦσι· σιωπὴ δὲ βαθεῖα καὶ ἀταραξία τὸ πλῆθος κατέχει πᾶν. Ὁ δὲ πατριάρχης τὰς ἐπὶ χρίσει τῶν βασιλέων συντεθειμένας δίεισιν εὐχάς· τὰς μὲν ἡσυχῇ καθ' ἑαυτὴν, ἔστι δ' ἃς καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ τῷ χρισθησομένῳ ἐξιλάσκεται τὸ Θεῖον. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ μέλλων χρισθήσεσθαι βασιλεὺς τὸ ἐπικείμενον, ὅ τι ἂν ᾖ, τῇ κεφαλῇ ἀφαιρεῖ. Νενόμισται δ' αὐτίκα πάντας ὅσοι πάρεισιν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, γυμναῖς καὶ αὐτοὺς ἑστάναι κεφαλαῖς. Ὁ πατριάρχης δὲ τῷ θείῳ μύρῳ σταυροειδῶς χρίει τὴν
B βασιλέως κεφαλὴν, ἐπιλέγων μεγάλῃ φωνῇ· « Ἅγιος. » Διαδεχόμενοι δὲ οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἱστάμενοι τὴν φωνὴν, ἐκ τρίτου καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, « Ἅγιος. » Ἐφεξῆς δὲ καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τὸ αὐτὸ ἐπιφωνοῦσι τοσαυτάκις. Μετὰ τοῦτο, τῶν ἀδύτων ἐντὸς παρὰ διακόνων τὰς ἱερὰς ἐνδεδυμένων στολὰς κατεχόμενον τὸ στέμμα (οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς, ὥς τινές φασι, τραπέζης κεῖται), ἄγουσιν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα. Καὶ εἴ γε πάρεστι προεστεμμένος βασιλεὺς, ἅμα τῷ πατριάρχῃ τὸ στέμμα λαβόντες, ἐπιτιθέασι τῇ κεφαλῇ τοῦ νέου βασιλέως· καὶ ἐκφωνεῖ ὁ πατριάρχης, « Ἄξιος. » Διαδεχόμενοι δὲ οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἐκ τρίτου λέγουσιν αὐτοί τε καὶ πᾶν τὸ πλῆθος, ὃν τρόπον ἐπὶ τοῦ μύρου. Εἶτα ἐπιλέγει πάλιν ὁ πατριάρχης εὐχὰς, καὶ κατέρχεται τοῦ ἄμβωνος ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἐξ
C οὗπερ ἀνῆλθε μέρους, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρὸς τὴν σωλέαν τετραμμένου. Εἰ μὲν οὖν συμβῇ μὴ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔχειν γυναῖκα τὸν βασιλέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνιὼν, ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίζει πάλιν. Εἰ δ' ἔχει, τότε καὶ αὐτὴν ἀνάγκη στεφθῆναι πᾶσα. Διὸ καὶ ἐξανισταμένην τοῦ θρόνου δύο τῶν γνησιωτάτων ἑκατέρωθεν λαβόμενοι συγγενῶν, ἢ εἰ μὴ γνησίους

Jacobi Pontani notæ.

θυσιαστήριον, *sacra mensa, sancta sanctorum, locus Dei requietis, cathedra, propitiatorium, magni sacrificii officina, Christi monumentum, et ejus gloriæ tabernaculum.* Minus altare, in quo sacerdos sacra præparat, dicitur πρόθεσις, quasi *propositio*, quod panis consecrandus in eo primum ponatur. Secunda pars templi dicitur ἱερατεῖον, *chorus*, locus clero et cantoribus deputatus. Ubi tabulatum, duo habens ostia, et vela utrique ostio oppansa. Tertia pars ἄμβων, *pulpitum*, ubi recitantur Evangelia et Epistolæ, et verba fiunt ad populum. Unde εὐχὴ ὀπισθάμβωνος, *oratio pone ambonem, seu suggestum.* Quarta pars ναὸς, *templum* seu *navis ecclesiæ*, ubi populus orat, in qua viri a mulieribus sejuncti sunt per tabulata. Quinta est *baptisterium*, prope πρόναον, prope *vestibulum templi*, ubi hærent pœnitentes. Hæc Genebrardus in *Liturgicis*.

(45) Ambonem quidam eruditus putat fuisse *porkirchen*, id est, templi partem editam, quales columnis suffultæ, aut parietibus affixæ, vel in adytorum vestibulo in altum exstructæ, hominibus recipiendis in templis visuntur. Majus igitur, longius et latius quiddam erit, quam suggestus. Verum optime describitur ab Onuphrio, libello, quo voces quasdam ecclesiasticas obscuras interpretatus est: *Ambo*, inquit, *dicitur suggestus, seu pulpitum marmoreum, ex quo lector seu diaconus lectionem, seu Evangelium recitabat: quos multos, et magnos, et pulcherrimis tabulis marmoreis ornatos per urbis ecclesias, et præsertim apud Sanctum Paulum videmus; quem locum Cyprianus libro* III, *epist.* 5, *honoris causa tribunal quoddam ecclesiæ appellavit. Ab ambiendo dictum volunt, quod locus ille utrinque gradibus ambiatur. Nam in quibusdam*
D *ecclesiis duo graduum ordines visuntur, unus a sinistris, quo fit ascensus versus orientem, alter a dextris, occidentem spectans, quo fit descensus. In quibusdam vero aliis ecclesiis diaconus una, subdiaconus altera in pulpitum seu ambonem conscendit.* Est ergo vox Græca ἄμβων ἄμβωνος, quæ inter cætera significat ascensum et locum editum, a verbo ἀναβαίνω, quod est ascendo. Cap. 15 concilii Laodicensis, quod Græce est, τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, Latine legitur, *qui pulpitum ascendunt.*

(46) Super θυσιαστήριον, ut supra.

(47) Seu, *versus soleum.* Latina vox partem interiorem templi, quæ solem orientem spectat, significans, inquit scholiates Curopalatæ.

(48) Curopalata: Οὐχ ὅμοιον τῷ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἕτερόν τι σχῆμα προητοιμασμένον ὑπάρχον. *Non eam quidem similem coronæ imperatoris, sed alia quadam forma arte comparatum.*

ἔχοι, ἐκτομίαι τοσοῦτοι τῆς ἀναβάθρας τε κατάγουσι, καὶ φέροντες ἱστῶσι πρὸ τοῦ σωλέου. Κατερχόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ δι' αὐτὴν ηὐτρεπισμένον στέμμα λαμβάνων ὑπὸ γνησίων τινῶν ἢ ἐκτομιῶν κατεχόμενον, καὶ αὐτὸ ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ τῆς γυναικός. Ἡ δὲ τὸν ἄνδρα καὶ βασιλέα προσκυνεῖ, δουλείαν ὁμολογοῦσα. Ὁ πατριάρχης δὲ παρὰ τὸν σωλέαν ἱστάμενος καὶ αὐτὸς ἐπιλέγει εὐχὴν ὑπέρ τε τοῦ βασιλέως καὶ βασιλίδος, καὶ τοῦ ὑπηκόου παντός. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν ἰδίαν γυναῖκα στέφει. Εἰ δὲ συμβῇ προεστεμμένον εἶναι τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῆς τῶν γάμων τελετῆς ὁ βασιλεὺς τὴν ἰδίαν ὡσαύτως στέφει γυναῖκα. Αὖθις δὲ ἀμφότεροι ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνερχόμενοι, κάθηνται ἐπὶ τῶν θρόνων, τῆς ἄλλης μυσταγωγίας τελουμένης· ᾀδομένου μέντοι τοῦ τρισαγίου, ἢ τῶν ἀποστολικῶν γραφῶν, ἢ τῶν θείων Λογίων ἀναγινωσκομένων, ἀνίστανται καὶ αὐτοί. Ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν τοῦ ναοῦ μερῶν ἐπὶ ξυλίνων ἀναβαθρῶν εἰς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένων, οἱ πρωτοψάλται ἱστάμενοι καὶ δομέστικοι λεγόμενοι, καὶ ἕτεροι τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ᾄδειν εἰδότες, οὓς ἐπὶ τῆς τοιαύτης τελετῆς κράκτας ἔθος ὀνομάζειν ἐστὶ, μέλη τινὰ ᾄδουσιν ἐξεπίτηδες συντεθειμένα, ἁρμόζοντα τῇ ἑορτῇ· τῆς μεγάλης δὲ εἰσόδου ἐπὶ τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας λεγομένης, ἤδη ἀρχομένης, οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιφανέστεροι τῶν διακόνων ἐρχόμενοι προσκαλοῦνται τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ εἰς τὴν λεγομένην πρόθεσιν, ἔνθα τὰ ἅγια κεῖται, ἔρχεται μετ' αὐτῶν. Ἔξω δὲ ἱστάμενος τῆς προθέσεως, περιβάλλεται μανδύαν χρυσοῦν ἐπὶ τὸ διάδημα καὶ τὴν πορφύραν. Καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει σταυρὸν ὃν ἔθος κατέχειν, ὅσον ἂν χρόνον τὸ στέμμα φορῇ. Τῇ δὲ λαιᾷ νάρθηκα φέροντες ἐγχειρίζουσιν, ὥστε τάξιν ἐκκλησιαστικὴν τὴν τοῦ δεποτάτου [*al.* διποτάτου, *et* δαιποτάτου] λεγομένου ἐπέχειν· ἃ ἀμφοτέραις ἔχων, τῆς εἰσόδου πάσης ἡγεῖται τῆς ἱερᾶς. Ἐξ ἑκα-

illi subjectam profitetur. Patriarcha vero ad soleam consistens, pro imperatore, imperatrice, et eorum populis, preces pronuntiat. Hoc igitur modo imperator conjugem suam coronat. Si antea corona ipse indutus fuit, inter sacra nuptiarum id facit. Coronati ambo, qua dictum est cæremonia, denuo anabathram ascendentes, in thronis resident. Dum reliquum missæ absolvitur, et trisagion cantatur, aut de apostolicis litteris sacrisve Scripturis aliquid recitatur, et ipsi assurgunt. Ex utraque vero templi parte, super ligneis anabathris [seu ponticulis], ad hoc ipsum comparatis, stantes protopsaltæ, et qui domestici (49) vocantur, et cæteri ordinis ecclesiastici, qui cantare norunt (quos in talibus sacris κράκτας [id est clamatores] appellari mos est), cantica quædam de industria ad hujus diei festi celebritatem confecta modulantur. Quando autem in sacra mystagogia jam tempus est ut instituatur intra templum supplicatio (50), sive processio, quæ μεγάλη εἴσοδος appellatur, qua panis et vinum consecranda in Sancta sanctorum [sive in tabernaculum], ad altare primarium inferantur, honoratiores Ecclesiæ diaconi accedentes, imperatorem, vocant, et is cum illis ad propositionem, quæ dicitur, ubi sancta sunt posita, accedit. Stans autem adhuc foris, mandyam aureum (51) supra diadema, et purpuram induitur; ac dextra quidem gestat crucem, quam gestare solet, quandiu coronam gestat; sinistræ ferulam tradunt, ut ordinem seu locum ecclesiasticum teneat ejus, qui deputatus (52) appellatur. Hæc manibus tenens, toto incessu seu pompa sacra præcedit. Ad utrumque latus Barangi (53) cum securibus, **124** et claro sanguine juvenes armati, aut etiam inermes, circiter centum composite sequuntur, rectaque post ipsum linea diaconi et sacer-

Jacobi Pontani notæ.

(49) Dicebantur isti domestici cantorum.

(50) Totum hoc, et quæ sequuntur, περιφραστικῶς declarant, quid sit, quæ in Missa Græcorum dicebatur μεγάλη εἴσοδος, quod ad verbum, *magnus ingressus* interpretari nolui, ne lector hæreret, et tamen quod tot verbis per circuitionem explicatur, in contextu apponendum duxi. Hæc autem supplicatio, seu iste circuitus *der Umgang*, in ipso templo in quavis liturgia lecto Evangelio, et dimissis catechumenis peragebatur, ut ex Nicolao Cabasila in exposit. Liturgiæ cap. 23 et 24 liquet. A prothesi initium procedendi erat. Omnia enim circa sacra mysteria peragunt Græci in prothesi. Sic altare minus vocant, ex quo panem ad consecrationem destinatum et alia sacerdos et diaconus accipientes, templum circumeunt, adjuncto toto ministerio ecclesiastico, cui etiam adjungebatur imperator coronandus, tenens locum τοῦ δεποτάτου, ut inquit Cantacuzenus. Et hæc processio vocabatur μεγάλη εἴσοδος, eo quod dona in sacrificio offerenda (panis scilicet et vinum) inferrentur ad sancta sanctorum, seu ad altare summum et principale, in quo sacrificium Missæ peragebatur, et Eucharistia conficiebatur. Itaque μεγάλη dicitur respectu altaris, ad quod dona perferebantur, quia erat μέγα, *primarium*, et ipsi sacrificio proprie destinatum. Et fortassis habetur etiam respectus ad εἴσοδον πρὸς τὴν πρόθεσιν, quæ minor dici poterat, ob altare minus augustum et religione venerandum. Etsi hæc εἴσοδος non fiebat templo prius undequaque obito. Et videtur hæc appellatio talis, qualis apud nos appellatio canonis minoris et majoris. Hæc Gretserus noster, quæ tecum communico.

(51) Genus Persicum vestis, non solum militaris, verum etiam in foro et pace usitatæ, ex eo dictum, quod corpori conjunctum, pressum, non autem laxum et ei admensum esset. A Latinis penulam appellari putat Turneb. lib. XXV. cap. 17. Nam quod Dio scribit in Commodo, καὶ ἐν ταῖς μανδύαις εἰς τὸ θέατρον εἰσελθεῖν, Lampridius scribit, *penulatos jussit spectatores, non togatos ad munus convenire.* Quanquam a Græcis etiam φαινόλη usurpatur.

(52) Curopalata in ecclesiasticis hunc ordinem ponit, apud quem scriptum est διποτάτος, apud nostrum autem δεποτάτος. Scholiastes, quoniam Chartulario adjungatur, ἀντιγραφέα, et ex Budæo contrarotulatorem interpretatur, quem vide. Δεποτάτος et δαιποτάτος in militia quid sint, habes in Glossario Rigaltii.

(53) Barangi, milites prætoriani ex Anglia, ut patet ex libro *De officiis aulæ Cpolitanæ.*

dotes ordine incedunt, sacra vasa et instrumenta cum reliquiis, et omnium sanctissima [eucharistiam] inferentes. Templo de more circuito, ubi ad soleam veniunt (54), alii quidem omnes foris manent, imperator solus ingressus, patriarcham ad sanctas fores stantem (55) invenit. Postquam consalutarunt, patriarcha intus, imperator foris inclinatis capitibus, stantes exspectant. Protinus qui pone imperatorem alios diaconos antecedit, dextra tenens thuribulum, sinistra humerale patriarchæ (56), quod dicitur, accedens imperatorem thure vaporat. Quo caput inclinante, diaconus sublata voce inquit, « Memor sit Dominus Deus potentiæ imperii vestri, in regno suo ubique, nunc et semper, et in sæcula sæculorum, » addens, « Amen. » Deinceps et reliqui diaconi. ac sacerdotes, adeuntes, idem comprecantur. Hoc perfecto, imperator rursus salutato patriarcha, mandyam [seu penulam] deponit (quam, pro consuetudine, ecclesiæ referendarius aufert); denuoque anabathram ascendens, in throno considit, sub symbolo fidei, oratione Dominica, et elevatione Dominici et sacri corporis exsurgens. Facta elevatione, imperator si ad sacram communionem paratus non est, usque ad finem sacræ mystagogiæ in throno sedet. Si paratus, venientes diaconi eum rursus accersunt: quibuscum statim in adyta ingreditur, traditoque sibi thuribulo, sacræ mensæ suffitum facit, primum quidem ad orientem, tum ad septentrionem, post ad occidentem, et tandem ad meridiem respiciens. Dumque iterum ad orientem thuris fumum spargit, in ipsum quoque patriarcham id facit, qui imperatorem salutans, deque ejus manu thuribulum capiens, illum vicissim suffitu honorat. Post hæc coronam de capite suo auferens imperator, diaconis tradit: cui patriarcha in manum dat partem corporis Dominici; factusque ejus particeps, etiam de sanguine vivifico (a) commu-

A τέρων δὲ αὐτοῦ μερῶν κατὰ τὰ πλάγια, οἵ τε τοὺς πελέκεις ἔχοντες βάραγγοι προσαγορευόμενοι, καὶ νέοι τῶν εὐπατριδῶν περὶ ἑκατὸν ὡπλισμένοι διαπρεπῶς παρέπονται ἢ καὶ ἄνοπλοι· κατ' εὐθεῖαν δὲ μετ' αὐτὸν, οἵ τε διάκονοι ἐφεξῆς ἕπονται καὶ οἱ ἱερεῖς, ἔπιπλά τε καὶ σκεύη τῶν ἱερῶν καὶ αὐτὰ τὰ ἁγιώτατα ἐπιφερόμενοι. Τὸν δὲ ναὸν περιελθόντες κατὰ τὸ ἔθος, ἐπειδὰν γένοιντο ἐν τῷ σωλέᾳ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἑστᾶσιν ἐκτὸς, αὐτὸς δὲ μόνος εἰσερχόμενος τὸν σωλέαν, τὸν πατριάρχην ἐπὶ ταῖς ἱεραῖς κυγκλίσιν [κιγκλίσιν] ἑστηκότα εὑρίσκει. Προσαγορεύσαντες δὲ ἀλλήλους, ὁ πατριάρχης μὲν ἐσωτέρω, ἔξω δ' ὁ βασιλεὺς, περιμένουσιν ἑστῶτες· εὐθὺς δὲ ὁ μετὰ τὸν βασιλέα τῶν ἄλλων ἡγούμενος διακόνων,
B τῇ δεξιᾷ μὲν κατέχων θυμιατὸν, τῇ δ' ἑτέρᾳ τὸ τοῦ πατριάρχου λεγόμενον μαφόριον, τὸν βασιλέα παριὼν θυμιᾷ· κλίναντος δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ὁ διάκονος εἰς ἐπήκοον πάντων, « Μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς, » λέγειν, « τοῦ κράτους τῆς βασιλείας ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· » ἐπιλέγων καὶ τὸ, « Ἀμήν. » Ἐφεξῆς δὲ καὶ οἱ λοιποὶ διάκονοι παριόντες καὶ ἱερεῖς λέγουσι τὸ αὐτό. Τούτου δὲ τελεσθέντος, ὁ βασιλεὺς τὸν πατριάρχην προσαγορεύσας, ἀποδύεται τὸν μανδύαν. Καὶ τὸν μὲν ὁ τῆς Ἐκκλησίας ῥαιφερενδάριος ἀποφέρεται· οὕτω γὰρ ἔθος. Ὁ βασιλεὺς δ' ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου κάθηται πάλιν, τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως τῆς τε προσευχῆς τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν, » λεγομένων· καὶ τῆς ὑψώσεως γινομένης
C τοῦ Δεσποτικοῦ καὶ ἁγίου σώματος ἀνιστάμενος, τῆς ὑψώσεως δὲ τελεσθείσης, εἰ μὲν ἀνεπιτηδείως πρὸς τὴν τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίαν ὁ βασιλεὺς ἔχει, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας μυσταγωγίας κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου. Εἰ δὲ παρεσκεύασται πρὸς τοῦτο, πάλιν αὐτὸν οἱ διάκονοι ἐρχόμενοι προσκαλοῦνται. Καὶ μετ' αὐτῶν εὐθὺς εἴσεισιν εἰς τὰ ἄδυτα· καὶ θυμιατοῦ αὐτῷ διδομένου, τὴν ἱερὰν τράπεζαν πρῶτα μὲν κατὰ ἀνατολὰς θυμιᾷ· εἶτα πρὸς ἄρκτον, καὶ

Jacobi Pontani notæ.

(54) Nomine soleæ hic videtur chorus accipiendus, qui proxime cum tabernaculo jungitur.

(55) Quæ nimirum ad tabernaculum, et ad præcipuam templi partem ducunt.

(56) Scribendum utique ὠμοφόριον, de quo ita est in libro, qui Ἄνθος inscribitur, et Græco vulgari compositus est: Τὸ ὠμόφορον ὅπερ βαστᾷ ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸν ὦμον οὗ, δηλοῖ τὸ πρόβατον τὸ πεπλανημένον, ὅπου ὁ Χριστὸς ἐκέρδησεν, καὶ ἔβαλετο ἐπὶ τὸν ὦμον αὐτοῦ, καὶ ὑπήρετο εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὸ ὠμόφορον ἀπὸ τοῦ μαλλοῦ τοῦ προβάτου γινάμενον, εἰς τύπον τοῦ προβάτου τοῦ πεπλανημένου· *Vestis quam gestat pontifex in humero suo, significat illam aberrantem ovem, quam Christus repertam imposuit humero suo, et in vitam æternam portavit. Ideo confecta est ex lana ovis, ut figura sit illius erraticæ ovis. — Μαφόριον*. Nihil mutandum.

Jacobi Gretseri notæ.

(a) Apud Græcos populus sub utraque specie eucharistiam percipit æque ac sacerdotes cum sacris operantur, diverso tamen modo: nam sacerdotes et clerici etiam extra liturgiam sanguinem Christi hauriunt ipso sacro calice ad os admoto, eo modo, quo in nostris ecclesiis a sacerdotibus sacrificantibus id fieri consuevit; at plebs tubulo in calicem immisso sanguinem eductum bibit, ut docent cum alii, tum Meletius Protosyngelus Alexandrinus quæst. 11, de Eucharistiæ sacramento; nec intra βῆμα seu adyta, sed extra. Hunc ritum hoc loco exprimit Cantacuzenus: Ὁ δὲ πατριάρχης εἰς τὰς χεῖρας αὐτῷ τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος ἐπιδίδωσι μερίδα. Μετασχὼν δὲ αὐτῆς, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵ-
D ματος κοινωνεῖ, οὐ λαβίδι, καθάπερ οἱ πολλοὶ, ἀλλ' αὐτῷ κρατῆρι, τὸν τῶν ἱερομένων τρόπον. Quibus verbis indicat, imperatorem sacerdotibus clericisque hac in re exæquatum fuisse, idque ob imperatoriam majestatem. Quod totidem ferme verbis testatur Curopalata: Ὁ δὲ πατριάρχης μετὰ τὸ κοινωνῆσαι τοῦ τιμίου σώματος δίδωσι καὶ τῷ βασιλεῖ εἰς τὰς χεῖρας μερίδα τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος, οὗ καὶ μετασχὼν κοινωνεῖ ὁμοίως· καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵματος, κοινωνεῖ δὲ τοῦ μὲν πατριάρχου τὸν ἅγιον κρατῆρα κατέχοντος, αὐτὸς δὲ προσάγων τῷ κρατῆρι τὸ στόμα, ὥσπερ καὶ οἱ ἱερεῖς. Circa quæ duo monenda duximus, quæ forsan imperitiori scrupulum moveant· alterum est de consue-

μετὰ τοῦτο πρὸς ἑσπέραν, καὶ τέταρτον πρὸς μεσημβρίαν βλέπων· πάλιν δὲ πρὸς ἀνατολὰς θυμιάσας.

A nicat, non quomodo vulgus e vasculo, sed ipso cratere seu calice, sacerdotum more. Corona in

Jacobi Gretseri notæ.

tudine tradendi Eucharistiam sumpturo in manus; alterum de more præbendi sub utraque specie. Prius non est a recentioris Græciæ abusu, sed a prisco ævo, quod duplici argumento liquet. Nam sub ipsa quasi Ecclesiæ incunabula, dabatur Eucharistia fidelibus domum ferenda, ut cum opportunum judicarent, privatim sumerent. Tangebant ergo Eucharistiam, et in manus sumebant. Ritus hujus testes habemus Tertullianum, lib II *Ad uxorem*, cap. 5; sanctum Cyprianum libro *De spectaculis*, et libro *De lapsis*; Gregorium Nazianzenum oratione in funere Gorgoniæ sororis; sanctum Basilium, Epistola ad Cæsariam patriciam; Anastasium Nicænum, sanctum Hieronymum in Apologia pro libris adversus Jovinianum; sanctum Ambrosium Oratione in fun. fratris; sanctum Gregorium, lib. III *Dialog.*, cap. 36, et alios. Secundo, multa etiam exstant veterum testimonia, quæ Eucharistiam, in ipso quoque templo percipiendam, non in os communicantis a sacerdote insertam, sed in manus datam demonstrant, ut ipse postea sacram hostiam ori admoveret. Quare sanctus Cyrillus *Cateches. mystagog.* 5: *Accedens ad communionem non expansis manuum volis accede, neque disjunctis digitis, sed sinistram veluti sedem quamdam subjicias dextræ, quæ tantum regem susceptura est, et concava manu suscipe corpus Christi, dicens, Amen. Sanctificatis ergo oculis tam sancti corporis contactu communica: cave, ne quid excidat tibi.* Sexta synodus, can. 102: *Antequam fiat communio, Eucharistiam percepturus manus in crucis formam figurans, sic accedat, et gratiæ communionem accipiat. Eos enim, qui ex auro vel ex alia materia quædam loco manus receptacula efficiunt ad divini muneris susceptionem, minime admittimus, ut qui inanimatam subjectamque materiam Dei imagini præferant. Si quis autem deprehensus fuerit, immaculatam communionem eis impartiens, et ipse segregetur, et is qui affert.* Quem canonem Balsamon scholiis illustrans eumdem morem firmat. Etsi indicat, sua ætate aliquibus Ecclesiis (Græcanicis videlicet, de his enim loqui videtur) alium usum fuisse in usu. Nec satis mihi compertum, an et hodie eadem consuetudo in Græcia perseveret. Apud Latinos certe desiit proscripta circa tempora Hormisdæ papæ hoc concilii Cæsaraugustani decreto: *Eucharistiæ gratiam, si quis probatur acceptam non consumpsisse in ecclesia, anathema sit in perpetuum.* Quod postea approbatione omnium receptum, vim roburque legis generalis acquisivit. Nec minus exolevit mos alter ob reverentiam tanto sacramento debitam; par enim est, ut res omnium sacratissima non nisi consecratis manibus attingatur, licet Latina Ecclesia nullam litem Græciæ ob contrariam consuetudinem moverit, ut nec Græca Latinæ. Huc enim vel maxime spectat præclara illa divi Augustini admonitio, epist. 118, ad Januarium: *Faciat unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neuter enim eorum exhonorat corpus et sanguinem Domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt; neque enim litigaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit, Zachæus et ille Centurio, cum alter eorum gaudens in domum suam susceperit Dominum: alter dicit: « Non sum dignus, ut intres sub tectum meum, » ambo Salvatorem honorificantes, diverso et quasi contrario modo.*

Quod attinet ad communionem sub utraque specie, illud constat, nec Græcos a Latinis ob duplicem, nec Latinis a Græcis ob simplicem speciem damnatos esse, sed quamlibet Ecclesiam suas rationes secutam, salva pace et charitate, id egisse, quod optimum factu existimabat. Quapropter caput hoc Græcis et Latinis, tametsi sæpius, præsertim in Florentina synodo congressis, nunquam ut dubium aut controversum in disceptationem venit: quæ res certum argumentum suppeditat, Græcos non ea mente utramque speciem usurpasse, quasi id simpliciter ex præcepto et præscripto Christi facere oporteat, sitque absolute et ad integritatem sacramenti, et ad salutem hominum necessarium; quo consilio illi, qui a Romana et catholica Ecclesia desciverunt, hodie calicem urgent: nunquam enim id Græci in omnem occasionem Latinos carpendi nimis quam intenti dissimulassent. Et quis vel obiter in antiquitatis memoria versatus ignorat, morem sumendi unam speciem vetustissimum esse: et B variis locis modo hunc, modo alium, nunc utrumque viguisse, licet ab octingentis annis occiduus orbis magis ad unam speciem propenderit, novisque postea hæreticis Wiclephi et Hussi schola exortis, et magno clamore calicem, tanquam ad salutem necessarium, deposcentibus, decreverit ut laicis species duntaxat panis præbeatur. Quæ novatorum malesana contentio illud etiam effecit, ut ministris, qui pontifici rem divinam, solemni apparatu facienti inserviunt, panis tantum species data sit, licet longa temporis diuturnitate inveteratus usus obtinuisset, ut utraque species diacono et subdiacono porrigeretur: imo, ut videtur, etiam imperatori, si Romam venisset, inaugurationis gratia. Quare Augustinus Patricius in libello de Friderici tertii imperatoris in urbem adventu (quem citat Franciscus Turrianus libro octavo apostolic. Constitutionum Clementis Romani) tanquam insolitum quid referens: *Communicavit*, inquit, *summus* C *pontifex altaris sacramentum cum imperatore, diacono et subdiacono de pane tantum. De calice autem etsi consuetudo est, communicantes cum pontifice participare, propter insurgentem tamen Hussitarum et Boemorum damnatam hæresin, quæ calicis potum ad salutem necessarium putat, præter pontificem bibit nemo.* Hæc Patricius, qui dicit se *communioni pontificis interfuisse.* Nec plura de his. Cui hæc satis non sunt, is illustrissimum cardinalem Bellarminum adeat, qui antiquitatem unius speciei, et jus Ecclesiæ, summamque æquitatem, qua dum calicem vetat utitur, copiose omni argumentorum genere demonstrat, tom. quarto, libro quarto *De Eucharistia*, capite vicesimo et sequentibus. Illud tantum adjecerim, hodiernos Græcos si non omnes, certe aliquos, ut ætate ita et eruditione majoribus suis inferiores, videri transitionem fecisse ad castra Hussitarum et confœderatorum. Id adeo ut mihi persuadeam, facit Jeremias patriarcha Constantinopolitanus in censura ad Tubingenses, quos ita D affatur: Φατὲ οὖν πρῶτον ὅτι μεταλαμβάνειν δεῖ καὶ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, καὶ καλῶς λέγετε. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκτελοῦμεν τῶν φρικτῶν μεταλαμβάνοντες μυστηρίων· *Dicitis igitur primum utrasque species accipiendas esse. Et recte dicitis. Id enim et nos agimus, cum tremenda mysteria sumimus.* Clarius Protosyngelus, cujus supra mentio facta: *Non defraudatur*, inquit, *apud nos populus Dei, hereditas Christi altissimi semisse sacramenti: utraque enim species ex æquo omnibus offertur ad participandum*, etc. *Filius enim Dei, qui hoc fieri jussit, ita jussit fieri*, etc. *Utraque species ad communionem necessario pertinet.* Hæc et id genus alia Græcus ille Hussitarum et similium spiritu afflatus, quem Bellarminus vero, hoc est Dei spiritu difflat, perspicue demonstrans, usu unius speciei nihil adversus ullum præceptum divinum committi. Quod, ut prius dictum, superioris ævi Græcis, et illis ipsis, qui Cantacuzeni ætate vivebant, minime

caput reposita, ex adytis progreditur. Mystagogia finita, distributæ populo sanctificationis rursum particeps effectus, et a patriarcha præsentibusque episcopis benedictione **125** impertitus, et dextras eorum apprehensas osculatus, in locum, qui catechumena vocatur, ascendit, ut ab omnibus repente conspectus, faustis acclamationibus excipiatur. Hoc etiam consummato, descendit, ipseque et Augusta soli equis insidentes, cæteri omnibus pone ambulantibus, in palatium portantur. Ibi instructa mensa, magno domestico, aut si ille non est, despota ministrante, coronati epulantur. Per dies item consequentes, plus minus decem (neque enim numerus dierum festorum lege præscribitur, sed in arbitrio imperatoris est), diademate, corona et purpura in regio vestiario depositis, pretioso nihilo minus et regali cultu (57) splendide ferias agunt. Prandiis sumptuose apparatis, proceres omnes coram imperatoribus convivantur, ipsis quoque separatim, præfecto regiæ mensæ ministrante, accumbentibus. Magnus domesticus locum sibi convenientem tenens, cum iisdem init epulas. Sed memorabile est in hac cæremonia, quod omisimus. Die quo imperator unctus e templo exit, ab aliquo ejus optimatium, quem ad hoc delegerit, in populum jaciuntur quæ vocant epicombia (58). Sunt autem fasciculi, segmentis linteis illigata habentes numismata aurea imperatoria tria, totidem argentea aut plura, et obolos æreos totidem. Sparguntur hujusmodi fasciculi circiter decies mille, in vestibulo templi præcipue. Sub ipsum vero diem in palatio populo toto congregato, ab eodem ex optimatibus tot pluresve jaciuntur fasciculi. Postero die de populo adest nemo; adest autem quidquid est militum et famulorum, seu ministrorum aulicorum imperatoris. Tum in atrium palatii descendens, astante quæstore suo, gerenteque laciniam vestis plenam imperatoria pecunia eaque aurea, manu plena sumens, in orbem dispergit. Qua tota dispersa, quæstor laciniam iterum, et tertium, et quartum, et sæpius implet. Causa hujus distributionis auri hæc est, quod imperator de suo sumptum faciens, omnes secum lætari unaque festum diem celebrare cupit. Ritus igitur in coronatione imperatorum servari solitus talis est, et servatus est etiam in Andronico juniore imperatore, indictione octava, ineunte mense Februario.

A θυμιᾷ καὶ τὸν πατριάρχην, προσαγορεύσας δὲ αὐτὸν ὁ πατριάρχης, καὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ λαβὼν τὸν θυμιατὸν, ἀντιθυμιᾷ καὶ αὐτὸν αὐτός. Μετὰ δὲ τοῦτο τὸ στέμμα τῆς κεφαλῆς περιελόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐγχειρίζει τοῖς διακόνοις· ὁ δὲ πατριάρχης εἰς τὰς χεῖρας αὐτῷ τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος ἐπιδίδωσι μερίδα. Μετασχὼν δὲ αὐτῆς, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αἵματος κοινωνεῖ οὐ λαβίδι, καθάπερ οἱ πολλοὶ, ἀλλ' αὐτῷ κρατῆρι τὸν τῶν ἱερωμένων τρόπον. Τό τε στέμμα περιθέμενος αὖθις, ἔξεισι τῶν ἀδύτων· τελεσθείσης δὲ τῆς μυσταγωγίας, τοῦ διαδιδομένου τοῖς πλήθεσιν ἁγιάσματος αὖθις μετασχὼν, καὶ παρὰ τοῦ πατρίαρχου καὶ τῶν παρόντων ἀρχιερέων εὐλογηθεὶς, καὶ περιπτυξάμενος αὐτῶν τὰς χεῖρας, ἄνεισιν εἰς τὰ λεγόμενα κατηχούμενα, ὡς ἂν ἐξ ἀπόπτου B παρὰ πάντων ὁρώμενος εὐφημηθείη. Τελεσθέντος δὲ καὶ τούτου, κατελθὼν ἐκεῖθεν αὐτὸς καὶ ἡ βασιλὶς μόνοι, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἑπομένων πεζῇ, ἐφιπποι χωροῦσι πρὸς τὰ βασίλεια. Τραπέζης δὲ ἡτοιμασμένης ἐκεῖ στεφηφοροῦντες καθήμενοι εὐωχοῦνται. Διακονεῖται δὲ αὐτοῖς ὁ μέγας δομέστικος τὰ πρὸς χρείαν, ἂν δὲ μὴ ᾖ μέγας δομέστικος, ὁ δεσπότης. Τὰς δ' ἐφεξῆς ἡμέρας δέκα, πλείους ἢ ἐλάττους (οὐ γὰρ ἀριθμὸς νενόμισται τῶν τῆς ἑορτῆς ἡμερῶν, ἀλλ' ὅπως ἂν βασιλεῖ δοκῇ), τὸ μὲν διάδημα καὶ τὸ στέμμα καὶ τὴν πορφύραν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἀποτίθενται ταμιείοις· ἐσθῆτας δὲ ἑτέρας περιβεβλημένοι λαμπρὰς καὶ βασιλικὰς ἑορτάζουσι λαμπρῶς, ἀρίστων τε παρασκευαζομένων πολυτελῶν, οἱ συγκλητικοὶ πάντες καθήμενοι ἀριστῶσιν, ὁρώντων τῶν C βασιλέων καὶ εὐωχουμένων καὶ αὐτῶν ἐν ἰδίᾳ τραπέζῃ· διακονεῖται δὲ αὐτοῖς ὁ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τεταγμένος τραπέζης· ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ τοῖς ἄλλοις συνανακέκλιται συγκλητικοῖς. Ἄξιον δὲ καὶ ὃ παρελίπομεν τῆς τελετῆς ταύτης ἐπιμνησθῆναι· τῇ γὰρ ἡμέρᾳ καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς χρισθεὶς ἔξεισι τοῦ ναοῦ, παρά τινος τῶν συγκλητικῶν, ὃν ἂν ὁ βασιλεὺς ἐθέλῃ, εἰς τὸν δῆμον ῥίπτονται ἃ λέγουσιν ἐπικόμβια. Δύναται δὲ τοῦτο, ἀποδέσμους τινὰς εἶναι ἐν ὀθονίων τμήμασι δεδεμένους ἔνδον ἔχοντας νομίσματα χρυσᾶ τῶν βασιλικῶν τρία καὶ ἐξ ἀργύρου τοσαῦτα, ἢ καὶ πλείω· καὶ ὀβολοὺς ἀπὸ χαλκοῦ τοσούτους· ῥίπτονται δὲ απόδεσμοι τοιοῦτοι χιλιάδων ἔλαττον ἢ πλεῖον δέκα ἐν D τοῖς προαυλίοις μάλιστα τοῦ ναοῦ. Ὑπὸ δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ δήμου συνηθροισμένου παντὸς παρὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν συγκλητικοῦ, τῶν προτέρων ἴσοι ἢ καὶ πλείους ῥίπτονται ἀπόδεσμοι. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ τῶν δημοτικῶν μὲν πάρεισιν οὐδένες· τοῦ στρατιωτικοῦ δὲ καὶ τοῦ περὶ τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν τεταγμένου παρόντος παντὸς, ἐν ταῖς τῶν βασιλείων αὐλαῖς ἐξερχόμενος ὁ

Jacobi Pontani notæ.

(57) Curopalata, τὰς συνήθεις καθημερινὰς στόλας λαμπρὰς, καὶ πολυτελεῖς οὔσας φέροντες, *consuetas, et quotidianas vestes, easque splendidas, et sumptuosas gestantes.*

(58) Quid sit hoc verbis statim sequentibus explanatur. Vides originem moris spargendæ pecuniæ in nostrorum imperatorum seu electionibus, seu coronationibus? Infra etiam causa adducitur, quam et nostros propositam habuisse certum est.

Jacobi Gretseri notæ.

ignotum erat Verum justo Dei judicio contingere solet, ut qui se ab Ecclesiæ concordia segregarunt, in plures et graviores errores semper delabantur, nisi eo, unde exierunt, revertantur.

βασιλεὺς, τοῦ τῶν βασιλικῶν ταμίου παρεστῶτος χρημάτων· καὶ τὴν ἄκραν τῆς ἐσθῆτος πλήρη φέροντος νομισμάτων χρυσῶν ἐκ τῶν βασιλικῶν, δραττόμενος ὁ βασιλεὺς κύκλῳ διασκεδάζει· κενωθέντων δὲ, ὁ ταμίας αὖθις τὴν ἐσθῆτα ἀναπληροῖ. Καὶ τοῦτο γίνεται οὐ τρὶς καὶ τετράκις μόνον, ἀλλὰ καὶ πλεονάκις. Αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης διαδόσεως τοῦ χρυσοῦ, τὸ πάντας βούλεσθαι τὸν βασιλέα ἐκ τῶν αὐτοῦ δαπανῶντας αὐτῷ συνευφραίνεσθαι καὶ συμπανηγυρίζειν. Τοιαύτη μὲν ἡ ἐπὶ τοῖς βασιλεῦσι στεφομένοις γινομένη τελετή· ἣ δὴ γέγονεν ὁμοία καὶ ἐπ' Ἀνδρονίκῳ τῷ νέῳ βασιλεῖ, Φεβρουαρίου ἱσταμένου τῆς ὀγδόης ἰνδικτιῶνος.

126 CAPUT XLII.

Cum magno et nobili comitatu Anna imperatrix adducitur Byzantium. Nuptiæ fiunt; ipsa coronatur. Sabaudi nobiles commendantur; imperatorem ludicras artes docent. Cum Persis prædonibus dimicatur cum victoria. Imperator in pede vulneratur. Cum Michaele Mœsorum rege colloquium. Senioris imperatoris ira et alienatio a nepote recrudescit.

A Τοῦ δὲ ἐπιόντος ἔτους κατὰ μῆνα Φεβρουάριον ἐννάτης ἰνδικτιῶνος, ἐκ τῆς Σαβωΐας εἰς Βυζάντιον ἧκεν Ἄννα ἡ βασιλὶς, πολλὴν ἐπαγομένη καὶ βασιλικὴν θεραπείαν, ἔκ τε ἀνδρῶν ὁμοίως καὶ γυναικῶν. Ἔκ τε γὰρ τῶν παρὰ Λατίνοις καβαλλαρίων καὶ σκουερίων λεγομένων ἦγε πολλοὺς, καὶ τῶν ἄλλως παρ' αὐτοῖς εὐπατριδῶν· καὶ τὰς ἐν ἑτέροις χρόνοις εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐξ ἀλλοδαπῶν ἀφικνουμένας βασιλίδας ὑπερεῖχε πολυτελείᾳ. Προσεδέχθη τε ὁμοίως παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ κηδεστοῦ βασιλικῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς, καὶ ὥσπερ ἦν εἰκὸς τὴν βασιλέως καὶ υἱοῦ γαμετήν. Συμβέβηκε δὲ καὶ βασιλέα τὸν νέον τῷ Βυζαντίῳ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐνδιατρίβειν. Ἡ δὲ βασιλὶς Ἄννα τῇ τε κατὰ τὸν πλοῦν ταλαιπωρίᾳ, καὶ τῇ τῶν ἀέρων B ἐναλλαγῇ τὸ σῶμα πεπονηκυῖα, ἐνόσησεν ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον τῆς ἀφίξεως αὐτῆς. Ὅ τε νέος Ἀνδρόνικος, τοῦτο μὲν καὶ διὰ τὴν τῆς βασιλίδος νόσον, τοῦτο δ' ὅτι καὶ χρεία τις ἀπαραίτητος ἐκάλει, πρὸς τὰς ἐπὶ Θρᾴκης ἐξῄει πόλεις, καὶ διέτριψεν ἄχρι φθινοπώρου ἐν ἐκείναις. Ὀκτωβρίου δὲ ἱσταμένου τῆς δεκάτης ἰνδικτιῶνος, εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε. Καὶ ἡ γαμήλιος ἐτελεῖτο ἑορτὴ λαμπρὰ καὶ περιφανής· ὥσπερ δὲ ἔθος τοῖς βασιλεῦσι μετὰ τὸ ἐπὶ τοῖς γάμοις τὰ νενομισμένα τελεσθῆναι, καὶ Ἄνναν τὴν βασιλίδα βασιλεὺς ἔστεψεν ὁ ταύτης ἀνήρ. Μετὰ δὲ τὸ τὴν τῶν γαμηλίων ἑορτὴν παραδραμεῖν, τῶν μετὰ τῆς βασιλίδος ἐκ Σαβωΐας ἐλθόντων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, οἱ πολλοὶ μὲν εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθον· ἔμειναν δὲ μετ' αὐτῆς ὀλίγοι C τινὲς, καὶ Ζαμπέα μία τῶν γυναικῶν ἅμα τοῖς υἱέσι φρονήσει τε ὑπερέχουσα τὰς ἄλλας, καὶ βασιλικοῖς οἴκοις διά τε παιδείαν καὶ τὴν ἄλλην ἐπιτηδειότητα πρέπουσα ἐνδιατρίβειν. Ἐκ μέντοι Σαβωΐας οὐκ ὀλίγοι τῶν εὐπατριδῶν εἰς τὴν Ῥωμαίων

Anni sequentis [1326] mense item Februario, indictione nona, e Sabaudia Byzantium venit Anna imperatrix, frequenti et regio virorum feminarumque comitatu. Nam et ex caballariis et scutariis (ut apud Latinos dicuntur) (59) multi sequebantur : luxuque et magnificentia domi suæ nobilium, ipsas quoque e locis externis aliquando in Romanum solum adductas nuptum imperatoribus reginas superabat. A socero imperatore perinde, et ut imperatoris ac filii sponsam conveniebat, regali apparatu accepta est. Belle autem cecidit, ut is eodem tempore Byzantii moraretur. Anna ex insolentia navigationis et cœli mutatione afflictata, paucis ab adventu diebus ægrotavit. Junior Andronicus partim propter ejus morbum, partim propter quoddam negotium prorsus necessarium ad urbes Thraciæ excurrit, in quibus usque ad autumnum hæsit, et initio Octobris, indictione decima, Byzantium revertit. Nuptiis secundum omnia, et quidem singulari et illustri apparatu peractis, Annam conjux ejus ex more coronavit. Post ferias nuptiales multi qui cum illa e Sabaudia venerant, utriusque sexus, in patriam redierunt, paucis remanentibus, et Zampea cum filiis, femina omnium prudentissima, et ob eruditionem liberalem, cæteramque habilitatem imperatorum idonea contubernio. Ex nobilitate Sabaudica complures quandiu voluerunt, apud imperatorem vixerunt, ab eoque perhumaniter habiti sunt. Erant quippe non solum viri fortes, et bello intrepidi, sed præterea ad jucunde colludendum natura accommodati. Proinde et cum imperatore venationes celebrabant, et tzustriam [ludi genus (60)] et torneamenta ipsi Romanos, ante id temporis penitus ignaros, primi docuerunt. Iis domum reverteni-

Jacobi Pontani notæ.

(59) Si quando Latinas voces adducit, plerumque eas corrumpit hic noster; aut jam ante a populo corruptas ponit. Quis dubitet, quin a scuto facta sit vox, legendum σκουταρίων, *scutariorum?* Scutarii autem sunt armigeri.— In Græco σκουερίων, et ita etiam legebatur in codice; interp. corrigit autem σκουταρίων, sed nihil opus, cum potuerit elidi ex *scudieri* Italorum, aut *escuyer* Gallorum; nam utrique, ut etiam Alamani, Latini promiscue dicuntur apud Græcos inferiores.

(60) *Ludi genus*, addidi de meo. Cintzustra appellat Gregoras, lib. x, alterum torne, quidam torneamenta, unde noster depravate τερνεμέντα. Describuntur ab eodem Gregora non longe ab initio illius libri. *Deinde duo etiam certamina celebravit, Olympicorum ludorum imitatione, quæ cum antea quoque sæpe edidisset, nunc tamen majore apparatu exornavit,* etc. Torneamentum a *Turnier* credo factum, quod equestrem decursionem nobis significat, seu hastiludium. Italicæ linguæ periti aiunt, tzustriam esse vocem Italorum, quam illi tamen aliter scribunt, nimirum *giostra*, et corruptius, *zostra*. Nam et gi sibilum apud Italos habet ζ affinem. Et significat ludos equestres, quibus adversis hastis concurritur, ut *torneamentum* illius explicatio videatur.

bus, alii veluti successores indidem adveniebant; ac fere semper Sabaudi aliqui in imperatoris commercio erant. **127** Sic porro honoris quodam desiderio plurimi Romanorum in his ludis excellere laborarunt (supraque omnes imperator, qui et magistris palmam præripiebat [61]) ut non Sabaudi modo, sed et Franci, Alemani, Burgundi, apud quas gentes potissimum harum rerum studia vigent, hi, inquam, omnes, qui tum degebant Constantinopoli, victos sese faterentur, imperatoremque, agnatam quamdam in iis dexteritatem ejus admirati, apud suos vel laudatissimis superiorem evasisse non negarent. Cæterum non multo post nuptias valedicens avo, cum Augusta Didymotichum profectus est. Cum venisset ad locum Magna Carya dictum, ad montem Lipecis appellatum, didicit Persas pedites vicinitatem hostiliter diripere. Milites igitur imperatorem sequentes, prima luce viam capessendo, ut poterant, pergebant, eo (quoniam cum magno domestico paucisque aliis ad feras simul ex itinere captandas declinaverat) a tergo relicto. Verum ubi de irruptione cognovit, ad pugnam cum Barbaris ineundam eos revocavit, statueruntque ipse et magnus domesticus, oportere cum globo quem haberent, eo ubi Persas esse audiebant, occurrere, rati, utrovis modo se tutos fore. Sive namque invasu faciles reperirentur, opus nullo labore confectum iri, sive Romanis multo numerosiores viderentur, ut ad manus cum iis venire haud tutum esset, ipsos in equis impune Persis peditibus elabi posse. Itaque præmissis speculatoribus armati sequebantur. At enim Barbari trita itinera omnimodis fugientes, per inviaque gradientes, ut in illorum locorum incolas involarent, et ab exploratoribus præteriti, subito ac præter opinionem suam in imperatorem incidunt. Pugnatur summa vi; Barbari temere et confuse dimicantes ad unum omnes cadunt; imperatorii ipsique et equi, paucis demptis, vulnerantur omnes, nullus occumbit, equos multos amittunt. Imperator quoque in pede sagitta icitur (62): cujus equus septenis confossus vulneribus secundum pugnam interiit. Magnus domesticus parum abfuit, quin eodem prælio oppeteret. Barbari enim cum frequentes eum circumdedissent, sic ejus equum consauciarant, ut movere se amplius nequiret; sessorem vero telis, contis et lapidibus crebris feriebant, sed armis omnia sustinentibus nihil eorum, **128** quamvis et femora et brachia nudum, læsit; acinacem modo a cingulo

A ἀφικνούμενοι, ἐφ' ὅσον ἐβούλοντο συνῆσαν τῷ βασιλεῖ, πολλῆς ἀξιούμενοι φιλοφροσύνης. Ἦσαν γὰρ δὴ οὐκ ἀνδρεῖοι μόνον καὶ τολμητίαι κατὰ τὰς μάχας, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐν ταῖς παιδιαῖς εὐφυεῖς συνεῖναι. Κυνηγεσίων καὶ γὰρ συμμετεῖχον τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν λεγομένην τζούστριαν καὶ τὰ τερνεμέντα αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν Ῥωμαίους, οὔπω πρότερον περὶ τῶν τοιούτων εἰδότας οὐδέν. Αὐτῶν δὲ ἀπερχομένων εἰς τὴν οἰκείαν, ἕτεροι ὥσπερ ἐκ διαδοχῆς ἐφοίτων ὡς βασιλέα· καὶ σχεδὸν ἐκ Σαβωίας ἀεὶ τῷ νέῳ βασιλεῖ συνῆσάν τινες. Οὕτω δὲ ὑπὸ φιλοτιμίας περὶ τὰ τοιαῦτα ἐξησκήθησαν οὐκ ὀλίγοι Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ πάντων ὁ βασιλεύς, καὶ τοὺς διδάξαντας ὑπερέσχεν, ὡς μὴ τοὺς ἐκ Σαβωίας μόνον τὴν ἧτταν ὁμολογεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς B ἐκ Φράντζας καὶ Ἀλαμανίας καὶ Μπουργουνίας, ἐν οἷς μάλιστα σπουδάζεται τὰ τοιαῦτα, τήν τε τοῦ βασιλέως θαυμάζειν εὐφυΐαν, καὶ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα παρ' αὐτοῖς εὐδοκιμούντων κρείττω ὁμολογεῖν. Μετὰ μέντοι τοὺς γάμους ὀλίγον τινὰ χρόνον τῇ Κωνσταντίνου ἐνδιατρίψας ὁ νέος βασιλεύς, τῷ βασιλεῖ συνταξάμενος καὶ πάππῳ, ἅμα τῇ βασιλίδι ἐξῄει Βυζαντίου, ὡς εἰς Διδυμότειχον ἀφιξόμενος· γενομένῳ δὲ ἐν χωρίῳ, Μεγάλην προσαγορευομένῳ Καρύαν, κατὰ τὸ τοῦ Λίπηκος λεγόμενον ὄρος, Πέρσας ἠγγέλθη πεζοὺς τὰ ἐκεῖ κατατρέχοντας χωρία δῃοῦν. Οἱ μὲν οὖν τῷ βασιλεῖ συνόντες στρατιῶται, ἅμα ἕῳ τῆς ὁδοῦ ἐχόμενοι, ὡς εἶχον ἤνυον αὐτήν. Βασιλεὺς δ' ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καί C τισιν εὐαριθμήτοις ἑτέροις, ὑπελίπετο κατόπιν θηρεύων ἅμα μεταξὺ τῆς ὁδοιπορίας. Ὡς δὲ ἡ ἔφοδος ἠγγέλθη τῶν βαρβάρων, πρὸς μὲν τοὺς στρατιώτας ἔπεμψε τὸν ἐροῦντα ἀναστρέφειν ὡς μαχουμένους τοῖς βαρβάροις. Αὐτὸς δ' ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ δεῖν ἔγνωσαν μετὰ τῶν συνόντων ἐν οἷς ἐπύθοντο τοὺς Πέρσας εἶναι χωρίοις γενέσθαι· ἑκατέρωθεν λογισάμενοι ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἔσεσθαι, ἐὰν αὐτοὺς συμβῇ τοῖς Βαρβάροις συντυχεῖν. Ἐάν τε γὰρ εὐεπιχείρητοι φανῶσι, ῥᾷον ἂν κατεργάσεσθαι τὸ ἔργον· ἐάν τε ὑπερέχοντες φαίνωνται πολὺ αὐτῶν ὡς μὴ ἀσφαλὲς εἶναι καθίστασθαι εἰς μάχην, μετὰ ἀδείας ἀπαλλάξεσθαι αὐτῶν ἔφιπποι ὄντες πεζῶν. Προπέμψαντες δὲ αὐτῶν τινας ὥστε τὰ ἔμπροσθεν σκοπεῖν, ἐβάδιζον D αὐτοὶ κατόπιν ὡπλισμένοι. Οἱ Βάρβαροι δὲ τὰς μὲν τετριμμένας παντάπασι ἐξέκλιναν ὁδούς· δι' ἀβάτων δὲ χωρίων ἰόντες ὡς ἐπιθησόμενοι τισι τῶν αὐτόθι κατοικούντων, τοὺς μὲν σκοποὺς ἔλαθον παρελθόντας. Ἐξαίφνης δὲ μήτ' αὐτοὶ προϊδόντες συνέμιξαν βασιλεῖ· γενομένης δὲ μάχης καρτερᾶς,

Jacobi Pontani notæ.

(61) Satis ad ludicra propensus fuit Andronicus; quia tamen imperator, parcior esse debuit in hoc genere. Philippus Macedo filio Alexandro cithara canenti, *Non te pudet*, inquit, *cum tam bene cithara ludis?* M. Tull. *Offic.* I. *Neque enim ita generati a natura sumus, ut ad ludum et jocum facti esse videamur, sed ad severitatem potius, et ad quædam studia graviora atque majora.* Sed Græcorum levitati ignoscamus, tum hic, tum alibi.

(62) *Cum aliquando in Chersoneso venationibus vacaret*, ait Gregoras, *accidit ut septuaginta Turci naufragio facto in littus ejicerentur; qui satellitibus imperatoriis longo tempore fortiter restiterunt, adeo, ut priusquam ibi occiderentur, non Romanos modo multos, sed imperatoris etiam pedem vulnerarent, cujus ictus dolore diu est affectus.* Vides, lector, quemadmodum in loco discrepet? et ait in venatione vulneratum, quod æque falsum est.

οἱ μὲν βάρβαροι μαχόμενοι παραβόλως ἔπεσον πάντες· οἱ βασιλικοὶ δὲ αὐτοὶ καὶ οἱ ἵπποι πλὴν ὀλίγων ἐτραυματίσθησαν πάντες· ἀπέθανε δὲ οὐδείς. Ἵππους δὲ ἀπέβαλον πολλούς· ἐτρώθη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν πόδα ὀϊστῷ, ὅ τε ἵππος αὐτοῦ πληγεὶς ἑπτάκις, μετὰ μικρὸν ἀπέθανε τῆς μάχης. Ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὀλίγον ἐδέησε μαχόμενος πεσεῖν. Περισχόντες γὰρ αὐτὸν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, τὸν μὲν ἵππον κατετραυμάτισαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς μηκέτι δύνασθαι κινεῖσθαι. Αὐτὸν δὲ ὀϊστοῖς τε καὶ κοντοῖς καὶ λίθοις ἔπληξαν πολλάκις· οὐδὲν δὲ αὐτῶν ἠδυνήθη καθικέσθαι, τῶν ὅπλων ἀντισχόντων, καίτοιγε τῶν μηρῶν καὶ βραχιόνων ὄντων γυμνῶν· τόν τε παρὰ τὴν ζώνην ἀκινάκην ἥρπασαν αὐτοῦ, καὶ τὰ τῶν ἱματίων ἄκρα διέῤῥηξαν τοῖς ἑλκυσμοῖς. Αὐτὸς δὲ παραδόξως ἀμυνόμενος διεσώθη μηδὲ τραυματισθείς. Μετά τε τὴν νίκην πολλοὺς ἔλεγεν ἀγῶνας καὶ μεγάλους ἐκ παιδικῆς ἡλικίας διηνυκέναι, οὐδὲ ἅπαξ δὲ ἐν χρῷ κινδύνου παρὰ τοσοῦτον γεγενῆσθαι. Οὕτω μὲν οὖν οἱ Βάρβαροι πάντες ἔπεσον παρὰ τὴν μάχην. Ὁ βασιλεὺς δὲ εἰς Διδυμότειχον ἐλθὼν, πονήρως ἀπὸ τοῦ τραύματος ἐπὶ πολὺν διετέθη χρόνον. Περὶ δὲ συγκομιδὴν τοῦ σίτου μάλιστα τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Μιχαὴλ τῷ νέῳ βασιλεῖ Ἀνδρονίκῳ ἠθέλησε συγγενέσθαι· τῷ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἦν καθ' ἡδονὴν διὰ τὸ τὸν πόδα ἔτι ἀπὸ τοῦ τραύματος ἀλγεῖν· ὅμως μέντοι τῷ βασιλεῖ καὶ πάππῳ τὰ τοῦ πράγματος ἀναθεὶς, ἐπεὶ ἐπέτρεπεν ἐκεῖνος, εἰς Τζερνομιάνους ἅμα γυναικὶ ἐλθόντι τῷ Μιχαὴλ, συνεγένετό τε καὶ συνδιέτριψεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς ἐφ' ἡμέραις ὀκτώ· συνησθέντες δὲ ἀλλήλοις οἱ βασιλεῖς, μετὰ τοῦτο διελύθησαν ἑκάτερος ἐπ' οἴκου. Εἰς Διδυμότειχον δὲ Ἀνδρόνικος ὁ βασιλεὺς ἐλθὼν, παρὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ φίλων εὗρεν ἄγγελον ἀφιγμένον, ὅτι βασιλεὺς ὁ πρεσβύτερος ἀπό τινων τεκμηρίων καὶ λόγων εὔδηλός ἐστι πολεμησείων, ἀπαγγέλλοντα πρὸς αὐτόν. Ὅπερ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐξεπέπληκτο μὲν εὐθὺς τὴν ἀτοπίαν τῆς ἀγγελίας· τοῖς δὲ φίλοις ἐκέλευεν ἀπαγγέλλειν ὡς αὐτὸς μὲν πολλὴν ἂν αὐτοῖς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας εἰδείη χάριν, διὰ δὲ τὸ σφόδρα μὴ βούλεσθαι τὰ τοιαῦτα, τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖν. Δέον δὲ αὐτοὺς πάνυ φιλοῦντας ἀκριβεστάτῃ βασάνῳ τὸ πρᾶγμα δοῦναι, καὶ ὅ τι ἂν φανῇ σαφὲς ἀπαγγέλλειν. Τοῖς μὲν οὖν ἐν Βυζαντίῳ φίλοις ὁ βασιλεὺς ἐπέσκηπτε τοιαῦτα. Ἅμα δὲ δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ καὶ πρωτοστράτορι συνελθόντες, ἀνηρεύνων εἴ τι συνειδεῖεν ἑαυτοῖς ἄξιον πολέμου εἰργασμένοις, ὃ καὶ τὸν βασιλέα τὴν εἰρήνην ἂν πείσειε καταλῦσαι· πολλά τε καὶ πολλάκις τὸν ἄχρι τότε χρόνον ἐξετάσαντες ἀπὸ τῶν σπονδῶν, τῷ βασιλεῖ μὴ, οὔτ' ἐκ προφανοῦς, οὔτ' ἐξ ἀδήλου προφάσεως εὕρισκον προσκεκρουκέναι. Ὠήθησαν δὲ ὅμως ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας ἐνδέχεσθαι πρόφασιν τὸν πόλεμον ἂν σχεῖν.

A pendentem ei abstulerunt, vestiumque oras huc illuc raptando dilacerarunt; ipse dum se strenue defendit, absque ullo vulnere admirabiliter servatus est. Parta victoria, multis et magnis inde usque ab adolescentulo certaminibus se perfunctum narravit, verumtamen nec semel tam prope ab exitio abfuisse. Sic ergo Barbari omnes illo conflictu occisione occisi sunt. Imperator Didymotichi ex vulnere diu laboravit. Eodem anno, quo tempore frumenta horreis conduntur, Michael, Mœsorum rex, Andronicum imperatorem convenire voluit: cui adhuc pedem propter vulnus dolenti id parum amicum accidit, et avum super ea re certiorem fecit. Avus id ad ejus arbitrium rejecit. Michael cum conjuge Tzernomianum venit; ibi
B dies octo cum ipsis imperator versatus est. Inde, post mutuam hilaritatem lætitiamque digressis, imperator Didymotichi nuntium ab amicis Byzantio missum invenit, avum (quod e quibusdam indiciis et sermonibus ejus liceret colligere) bellum ei moturum. Qua rei novitate statim obstupefactus, credere distulit, amicisque renuntiari jussit, se illis de benevolentia magnas habere gratias: dictis ideo fidem non tribuere, quod ea quæ dicerentur, vehementer nollet (63); decere ipsos, ut amicissimos rem accuratissime indagare, quodque haud dubie verum comperissent, super eo monere. Hæc ille amicis Byzantium. Congressi deinde ipsi, magnus domesticus et protostrator,
C scrutabantur, si culpam commeruissent aliquam, quæ avum rupta pace ad bellum jure provocaret. Post longam et crebram inquisitionem, usque a fœdere composito ad illum diem, nec aperta nec occulta occasione se ejus iram meruisse inveniebant. Existimabant nihil ominus a tali causa bellum nasci posse.

129 CAPUT XLIII.

Joannes Palæologus panhypersebastus tyrannidem affectat. Litteræ filiorum magni logothetæ ad eumdem panhypersebastum interceptæ, Andronico juniori redduntur, a quo logotheta officii admonetur; cujus responsum arrogans refertur. Protovestiarii minæ in logothetam a juniore imperatore coercentur; quem apud iratum avum excusat, et pœnam ejus deprecatur. Utriusque in benemeritum ingratissimus animus. Bellum se aperit. Andronicus et socii ex innocentia sua spem vincendi concipiunt.

Τῷ πρώτῳ βεβασιλευκότι Ῥωμαίων Παλαιολόγῳ τῷ Μιχαὴλ ἄῤῥενες τρεῖς γεγένηνται παῖδες, οὗτός τε ὁ μετ' αὐτὸν βεβασιλευκὼς Ἀνδρόνικος, καὶ

Michaeli primo Romanorum imperatori Palæologo fuerunt filii nati tres, Andronicus, qui post parentem imperitavit, Constantinus Porphyrogeni-

Jacobi Pontani notæ.

(63) Vere Cæsar, lib. III *Civil. Quæ volumus, et credimus libenter: et quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.* Ergo contra, quæ nolumus, et credimus illibenter; et quæ ipsi non sentimus, nec reliquos sentire speramus.

tus, et Theodorus, ac filiæ item tres. Aliis igitur alii fuere liberi, id quod in vestibulo hujus historiæ demonstratum est (64). Porphyrogenitus Joannem habuit unigenam, cui Metochites magnus logotheta Irenen filiam matrimonio conjunxit: eumdem imperator patruus panhypersebasti dignitate cohonestaverat. Hic panhypersebastus etiam tertium Thessalonicæ aliarumque urbium Occidentalium præfecturam gerens, tum alia constituit, ut unumquodque rectissimum censuit, tum Stephano Crali, Triballorum principi, Mariam filiam uxorem dedit. Quo facto ad generum se adjungere decrevit (65), cujus viribus adjutus, quotquot posset urbibus ad suam præfecturam pertinentibus præsidia imponeret, et illis sub potestatem subjectis, ab imperatore desciscens, peculiarem sibi dominatum compararet. Talia meditabatur, et jam ad rem conferre occipiebat, cum tota quippe domo ad Triballos transierat; sed eventus spem destituit. Nam omnes urbes, quibus præerat, defectione ejus intellecta, hostis eum loco habuerunt. Ex hujuscemodi igitur causa Occidentis oppida non mediocriter perturbata sunt. Sub idem tempus e filiis magni logothetæ Demetrius, cognomento Angelus, Strumbitzæ, Michael vero Lascaris Melenico Macedoniæ civitatibus præsidebant. Ili fratres uxoris panhypersebasti, litteras ad eum sororemque mittunt, quibus illorum defectio non quidem aperte arguebatur, occasio tamen suspicandi non levis præbebatur. Erant siquidem refertæ verbis ambiguis, veterisque amicitiæ et consuetudinis memoriam refricabant; ac de mutua benevolentia præstanda admonebant, cum aliis pluribus de causis, tum ob vinculum affinitatis videlicet. **130** Milites, propter bellum eum panhypersebasto, viis custodiendis præpositi, tabellarios intercipiunt, litteras auferunt: nec tamen ad imperatorem senem perferre audent, quod a magno logotheta, qui apud eum plurimum valebat, metuerent. Ergo Didymotichi juniori eas reddunt. Quos ille, ut debuit, tanquam prudentes et consultos laudavit ac dimisit. Epistolam vero Byzantium ad magnum logothetam transmittens, amice monuit ac suasit ut quoniam filii ejus has litteras suspiciosissimas ad affinem portandas dedissent, ipse tanquam eorum parens, omniaque summa officia reipublicæ Romanæ debens (quando per eum ejus res administrarentur) et illis a malo caveret, et imminenti huic detrimento mature obviam iret. Id effici

Κωνσταντῖνος ὁ ἐν τῇ πορφύρᾳ τεχθείς, καὶ Θεόδωρος τρίτος, καὶ θυγατέρες τοσαῦται. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ἄλλοι γεγέννηνται παῖδες, καθάπερ ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας ἐδήλωσε φθάσας ὁ λόγος· τῷ Πορφυρογεννήτῳ δὲ Κωνσταντίνῳ ὁ Παλαιολόγος Ἰωάννης μονογενὴς γεγέννηται παῖς, ᾧ Μετοχίτης ὁ μέγας λογοθέτης ἐξέδωκε τὴν θυγατέρα Εἰρήνην πρὸς γάμον, τῇ τοῦ πανυπερσεβάστου πρὸς τοῦ θείου καὶ βασιλέως ἀξίᾳ τετιμημένῳ. Οὗτος δὴ ὁ πανυπερσέβαστος οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς Θεσσαλονίκης τε καὶ τῶν ἄλλων ἑσπερίων πόλεων ἐπιτροπεύσας, τά τε ἄλλα διῴκει ᾗ αὐτῷ ἐδόκει ἄριστα εἶναι, καὶ τῷ τῶν Τριβαλῶν ἄρχοντι Στεφάνῳ τῷ Κράλῃ Μαρίαν τὴν αὐτοῦ κατηγγύησε θυγατέρα· οὗ δὴ γενομένου, νοῦν ἔσχε τῷ τῶν Τριβαλῶν ἄρχοντι προσχωρῆσαι ὄντι κηδεστῇ, ὡς ἂν τῇ ἐκείνου δυνάμει χρώμενος συμμαχοῦντος, ὧν ἐπετρόπευε πόλεων ὅσας ἂν οἷόν τε ᾖ φρουραῖς κατασχὼν καὶ ἰδιοποιησάμενος, ἰδίαν ἑαυτῷ καταστήσῃ δυναστείαν, ἀποστήσας βασιλέως. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτά τε διενοεῖτο καὶ εἰς ἔργον ἐξῆγε, καὶ πανοικεσίᾳ μὲν ἐχώρησε πρὸς Τριβαλούς, καταπράξασθαι δὲ ἴσχυσεν ὧν ἤλπισεν οὐδέν. Αἱ γὰρ ὑπὸ αὐτὸν πᾶσαι πόλεις τὴν ἀποστασίαν συνεῖσαι, οἷα δὴ ἐχρῶντο πολεμίῳ. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὴ αἰτίας, ταραχῆς οὐ φαύλης τινὸς αἱ κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐνεπλήσθησαν πόλεις. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῶν τοῦ μεγάλου λογοθέτου υἱῶν, Δημήτριος μὲν ὁ Ἄγγελος, Στρουμβίτζης ἐπίτροπος ἦν, Μιχαὴλ δὲ ὁ Λάσκαρις, Μελενίκου, πόλεων Μακεδονικῶν· οἳ δὴ γυναικὸς ἀδελφοὶ ὄντες τοῦ πανυπερσεβάστου, γράμματα πέμπουσι πρός τε ἐκεῖνον καὶ τὴν ἀδελφήν, προφανῶς μὲν αὐτῶν ἀποστασίαν οὐ κατηγοροῦντα, πρόφασιν μέντοι οὐκ ἀγεννῆ τινα παρεχόμενα ὑποψίας. Λέξεων τε γὰρ εὐπόρουν ἀμφιβόλων, καὶ φιλίας ἀνεμίμνησκον ἀρχαίας καὶ συνδιατριβῆς, καὶ τοῦ δεῖν ἀλλήλοις εὐνοεῖν, ἄλλων τε ἕνεκα πλειόνων, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς συγγενείας ἐνεχύρων. Τοὺς τὰ τοιαῦτα τοίνυν γράμματα κομίζοντας στρατιῶται συλλαβόντες κατὰ τὴν ὁδὸν (οἳ ἦσαν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο τεταγμένοι φυλάττειν τὰς ὁδοὺς τοῦ πρὸς τὸν πανυπερσέβαστον ἕνεκα πολέμου), καὶ τὰ γράμματα ἀφελόμενοι, πρὸς μὲν Βυζάντιον ὡς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον τὰ γράμματα κομίσαι οὐκ ἔγνωσαν δεῖν, τὸν μέγαν λογοθέτην τὰ μέγιστα παρὰ βασιλεῖ δυνάμενον δεδοικότες, εἰς Διδυμότειχον δὲ ἦλθον φέροντες τῷ νέῳ βασιλεῖ. Ἐπαινέσας δὲ αὐτοὺς τῆς συνέσεως καὶ εὐβουλίας,

Jacobi Pontani notæ.

(64) Hinc patet historiæ hujus primum caput assignari debuisse ad hæc verba epistolæ Christoduli pag. 4: Ὁ βασιλεὺς τοίνυν Ἀλέξιος, ὁ τὴν ἐπωνυμίαν Ἄγγελος, etc.

(65) Hac de re Gregoras in hunc modum: *Sequenti anno panhypersebasti filia Crali Serviæ principi nuptura abibat; paulo post et mater, ejus visendæ gratia, eodem se contulit; quam mox et panhypersebastus est consecutus, nolens imperatori diutius obnoxius esse, sed sibi ipsi quærere imperium, quod hæreditario jure ad se pertineret. Relicta igitur Thessalonicæ cura et administratione, et ipse ad Cralem generum suum abiit, a quo ad exsequenda destinata adjuvaretur. Ab eo igitur susceptus, et una cum eo egressus, omnem regionem usque ad Strymonem et Serras populatur. Quamobrem senior imperator majorum malorum metu, legatos ad eum cum Cæsaris insignibus misit. Quæ cum ille Scopiis oppidulo accepisset, gestavit, seque deinceps quieturum esse promisit, neque quidquam amplius petiturum. Sed jam Thessalonicam rediturus, gravissimo morbo affectus, intra paucos dies decessit*

ἀπέλυσεν εὖ ποιήσας ὁ βασιλεύς. Τὰ μέντοι γράμματα εἰς Βυζάντιον τῷ μεγάλῳ πέμψας λογοθέτῃ, παρῄνει τε καὶ συνεβουλεύετο αὐτὰ φιλικῶς, ὡς τὰ μὲν γράμματα ταυτὶ τῷ κηδεστῇ πέμψειαν οἱ υἱοὶ γέμοντα πολλῆς ὑποψίας. Αὐτὸν δὲ ἐκείνων τε ὄντα πατέρα καὶ τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ τὴν δυνατὴν ὠφέλειαν ὀφείλοντα εἰσφέρειν, οἷα τῶν κατ' αὐτὴν πράγματα δι' αὐτοῦ διοικουμένων, χρεὼν ἐκείνους τε ἀπαθεῖς κακῶν τηρεῖν, καὶ τὴν προσδοκωμένην ἀπ' αὐτῶν προαναστέλλειν βλάβην. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἄν, εἰ αὐτοὺς μὲν τοῦ τῶν πόλεων ἐκείνων ἄρχειν ἀποστήσας, ἑτέρους ἀνυπόπτους ἐπιστήσει, αὐτοῖς δὲ ἑτέρας ἀρχὰς ᾗ ἂν αὐτῷ δοκῇ λυσιτελεῖν ἐγχειρίσει. Ἐμοὶ μὲν οὖν οὐκ ἀγαθὸν ἔδοξεν, εἶπε, τῷ βασιλεῖ τὰ τοιαῦτα γράμματα ποιῆσαι δῆλα, ἀλλὰ μόνῳ σοι· ὡς ἂν συνετὸς ὤν, τά τε δέοντα ὑπὲρ τῶν κοινῶν οἰκονομήσῃς πραγμάτων, καὶ τοῖς παισὶ τὰ λυσιτελοῦντα. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα τῷ μεγάλῳ συνεβούλευε λογοθέτῃ· ὁ δὲ, πείθεσθαί τε δέον, καὶ χάριτας τῆς τῶν υἱῶν κηδεμονίας ὁμολογεῖν, τοὐναντίον ἐποίει πᾶν. Τραχέως γὰρ ἀποκρινάμενος καὶ σκληρῶς, ἐπὶ τέλει προσέθηκε καὶ τοῦτο, ὡς καὶ τοῖς ὄνοις ἡ παροιμία δίδωσι τὸν ξέοντα ἀντιξέειν. Ταύτην μὲν οὖν ἑαυτοὺς ἀνερευνῶντες ὑπενόουν αἰτίαν εἰς τὸ πολεμεῖσθαι παρεσχημένους, τὸν μέγαν ὑπολογιζόμενοι παροξυνθέντα διὰ ταῦτα λογοθέτην εἰς τὸ πολεμεῖν παρακαλέσαι τὸν βασιλέα· σαφὲς μέντοι εἶχον οὐδὲν εἰδέναι. Ἄξιον δὲ καὶ οἵας εὐεργεσίας πρός τε λογοθέτην τὸν μέγαν, καὶ πρὸς τὸν πρωτοβεστιάριον Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον τοὺς τοῦ τρίτου τουτουῒ πολέμου μάλιστα αἰτιωτάτους γεγενημένους βασιλεὺς ὁ νέος ὑπῆρξε, διηγήσασθαι διὰ βραχέων, ὡς ἂν πρὸς οἷον ἠγνωμόνουν εἰδείημεν εὐεργέτην. Ὁ γὰρ πρωτοβεστιάριος οὑτοσὶ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος, τῆς τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως Ἀνδρονίκου παῖς ὢν ἀδελφῆς τῆς Ἄννης, ἣ συνῴκει Μιχαὴλ τῷ δουκὶ τῶν Πάτρας ἀρχόντων ἑνὶ καὶ τῆς κατ' αὐτὴν Θεσσαλίας, ἔκ τινος διαφορᾶς πρὸς τὸν μέγαν λογοθέτην ἀπεχθῶς διατεθεὶς, πρὸς τὸν νέον βασιλέα ἐλθὼν, πολλά τε καὶ ἄκοσμα διεξῄει κατ' αὐτοῦ, καὶ τελευταῖον προσετίθει, ὡς ἤδη πρὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν ἀπειρηκὼς, βούλοιτ' ἂν αὐτὸν συγκόπτειν πολλαῖς ταῖς πληγαῖς, κἂν δέῃ διὰ τοῦτο καὶ ἀποθνήσκειν. Δι' ὃ καὶ ἀμύνειν αὐτῷ, εἴ τι μετὰ ταῦτα διὰ τὸ τόλμημα ἐπίοι δεινὸν, ἐδεῖτο. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς, λόγοις τε πολλοῖς καὶ παραινέσεσι τὸν πρωτοβεστιάριον ἀπάγειν τοῦ τολμήματος ἐπεχείρει, ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε, καὶ διαθήσειν ἠπείλησε τὰ χαλεπώτατα, εἰ μὴ παύσοιτο τοιούτοις ἐπιχειρῶν. Ἔφη γάρ· Εἰ μὲν, πρὶν μηδὲν πρὸς αὐτὸν τοιοῦτον εἰπεῖν, τι εἰργάζετο τῶν ἀτόπων, δεινὸν μὲν ἂν ἦν, οὐδὲν δὲ αὐτῷ διαφέρειν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτῷ φανερὰν κατέστησε τὴν γνώμην, ἀδύνατον εἰς ἔργον τὴν βουλὴν προαγαγεῖν. Τὴν γὰρ εἰς τὸν μέγαν λογοθέτην παροινίαν, διοικητὴν τῶν βασιλέως ὄντα πραγμάτων, εἰς ἐκεῖνον ἄγειν τὴν ὕβριν, ἃ μὴ δέον αὐτὸν συγχωρεῖν. Τούτοις μὲν οὖν ὁ πρωτοβεστιάριος ἐπείθετο δείσας,

A posse, si iis ab earum urbium procuratione avocatis, alias præfecturas ut expedire videbitur, committat, et nunc alios non suspectos surroget. Sibi visum, has litteras imperatori exhiberi non expedire : sed ipsi patri duntaxat, ut cum prudentia præstet, quæ reipublicæ rationes postulent, ea provideat atque administret, et filiorum saluti det operam. Istæc imperator junior magno logothetæ suasit; quem cum auscultare ac pro filiorum sollicitudine gratias agere oportuisset, omnino secus egit; aspere enim, et acerbe respondens, in extremo adjecit etiam hoc : Juxta proverbium, licere et asellis mutuum scabere. Hanc itaque, in semet inquirentes, causam bello renovando se attulisse suspicabantur, reputantes hinc irritatum magnum logothe-B tam, imperatorem ad arma sollicitasse : nihil tamen certum scire poterant. Operæ pretium est porro paucis attingere, quæ beneficia junior imperator in Andronicum Palæologum protovestiarium, et in magnum logothetam longe præcipuos hujus tertii belli auctores ultro contulerit : ut in qualem quantumque bene merentem ingrati exstiterint, cognoscere possimus. Protovestiarius matrem habuit Annam, sororem Andronici senioris, quæ Michaeli duci, uni ex principibus Patræ et Thessaliæ circumjectæ nupsit; qui nescio ob quam controversiam magnum logothetam exosus, apud imperatorem juniorem multa adversus illum confusius effudit, cum hac clausula, se jam ejus odio fessum, velle hominem pla-C gis multis concidere, etiamsi **131** propterea sibi moriendum sit. Quare eum rogabat, ut si propter tam audax facinus quidpiam gravius sibi impenderet, opem afferret. Imperator longo sermone admonitum a tam præcipiti consilio abducere nitebatur. Cum surdo loqueretur, inclementissime illum se accepturum minatus est, nisi tali conatu desisteret; et addebat : Si me celasses, et interim vetitum aliquid in ipsum designasses, grave id quidem fuisset, mea autem nihil retulisset : at jam quia mentem tuam mihi aperuisti, quæ vis opere compleri nentiquam possunt. Quod enim in magnum logothetam imperatoris avi vicarium petulantius committetur, id quasi a me commissum homines interpretabuntur; quod quidem mihi patiundum non D est. His commotus protovestiarius timuit, et in magnum logothetam exemplum pessimum moliri cessavit. Paucis diebus intermissis, senior imperator, an calumnia, an alia ratione inductus, sic in protovestiarium exarsit, ut eum in carcerem compingere cogitaret. Mittit igitur magnum logothetam ad nepotem, et hominem eum de aliis criminibus multis accusat, tum quod sibi maledica lingua obtrectare non desinat : ob quæ sola extremum supplicium mereatur. Præterea quod ab ipsis deficere meditetur. Ob hæc existimare se illum conjiciendum in custodiam : et hanc sententiam suam ipsi indicare voluisse, ut pariter sciret seque ad eum comprimendum adjuvaret. Nepos ita respondit, se quoque protovestiarium magnæ amitæ suæ fi-

lium (66) intemperanti lingua et ad convicia facilem esse, libenter confiteri : quocirca et suo judicio pœnæ commeritæ subjiciendum. Etenim cæteris illustriores, et imperatoribus cognatione devinctos, inquit, etiam prudentes ac modestos, et ad omne genus virtutis habiles, et lingua præ aliis bene ominata esse condecet, inferioribus velut communia quædam exemplaria formasque propositos, in quas plebeii intuentes, vitam ac mores suos quasi ad certos numeros componant. Verumtamen defectionem illum agitare animo, neque ego unquam judicavi, neque ab alio, cui id constaret audivi. Non itaque justum est, qui verbis duntaxat peccavit, eum rebus pœnam luere (67), imo potius erratorum veniam adipisci, et sermonibus suis de cætero moderari. Minæ quoque intentandæ, nisi talibus modum fecerit, simul omnium, etiam quæ nunc illi dimittuntur, in futuro sæculo supplicia subiturum. Sic protovestiarium **132** probiorem fore, et virum nobilitate conspicuum, ac sanguine imperatori conjunctum, haud male multatum iri. Hoc consilium nepos dabat, et ut audiretur iraque poneretur, rogabat. Sin ad veniam inexorabilis maneret, ipsi ut rerum omnium domino licere facere quod liberet (68). Se quoque ad injuriosum ac protervum illum puniendum adjutorem esse voluisse, si videret deesse facultatem ei, cui voluntas non deesset (69). Nunc quia quæcunque vellet præstare posset, faceret quod vellet.

A καὶ ἀπέσχετο τοῦ τὸν μέγαν λογοθέτην τὰ αἴσχιστα διαθεῖναι. Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις, βασιλεὺς ὁ πρεσβύτερος, εἴτ' ἐκ διαβολῆς, εἴτε καὶ ἄλλως, τοσοῦτον ἐξώργιστο κατὰ πρωτοβεστιαρίου, ὡς καὶ εἶρξαι θελῆσαι. Πέμψας τοιγαροῦν πρὸς βασιλέα τὸν νέον τὸν μέγαν λογοθέτην, ἄλλα τε πολλὰ τοῦ πρωτοβεστιαρίου κατηγόρει, καὶ ὅτι λοιδορούμενος αὐτὸν οὐ παύεται καὶ διασύρων· δι' ἃ δὴ καὶ μόνα δίκαιος εἶναι τὴν ἐσχάτην δοῦναι δίκην, οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀποστασίαν ἀπ' αὐτῶν ἐννοεῖ· τούτων οὖν ἕνεκα πάντων, εἰς δεσμωτήριον αὐτὸν ἐμβαλεῖν δέον εἶναι οἰηθεὶς, καὶ αὐτῷ τὴν γνώμην δηλοῦν, ὡς ἂν εἰδείη τε καὶ αὐτὸς ἅμα καὶ συνεπιλαμβάνοιτο πρὸς τὸ ἔργον. Πρὸς ταῦθ' ὁ νέος ἀπεκρίνατο βασιλεὺς τοιαῦτα· Θειότατε βασιB λεῦ, τὸ μὲν πρωτοβεστιάριον τὸν ἐμὸν θεῖον ἀκόλαστόν τε εἶναι περὶ τὴν γλῶτταν καὶ πρὸς λοιδορίας εὐχερῆ, καὶ αὐτὸς συνομολογήσαιμι ἄν. Διὸ καὶ αὐτὸς συνεπιψηφίζομαι τιμωρίας ἄξιον εἶναι τῆς προσηκούσης. Τοὺς γὰρ ἐπιφανεστέρους μᾶλλον τῶν ἀνδρῶν καὶ προσήκοντας βασιλεῦσι, τά τε ἄλλα συνετοὺς καὶ κοσμίους εἶναι δεῖ, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐπιτηδείους, καὶ τὴν γλῶτταν πρό γε τῶν ἄλλων εὐφήμους, οἷα δὴ τοῖς ὑποδεεστέροις ὥς τινα παραδείγματα κοινὰ καὶ τύπους κειμένους, πρὸς οὓς ὁρῶντες οἱ πολλοὶ ῥυθμίζοιντ' ἂν πρὸς τὸ βέλτιον. Ἀποστασίαν μέντοι οὔτ' αὐτὸς κατέγνων αὐτοῦ ποτε, οὔτε παρ' ἄλλου σαφῶς ἀκήκοα εἰδότος. Οὐ δὴ δίκαιον λόγοις ἁμαρτόντα, ἔργῳ τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐφ' οἷς ἥμαρτε τυχόντα συγγνώμης, λόγοις σωφρονίζειν τοῦ λοιποῦ καὶ ἀπειλεῖν εἰ μὴ παύοιτο τοιαῦτα ἁμαρτάνων, ὡς καὶ ὧν ἀφιέται νῦν, ὁμοῦ πάντων ἐν τῷ τότε ὑφέξοντα τὰς δίκας. Οὕτω γὰρ πρωτοβεστιάριόν τε ἂν σωφρονέστερον γενέσθαι, αὐτόν τε οὐ ζημιώσεσθαι ἄνδρα τῶν ἐπιφανῶν καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων. Τοιαῦτα συμβουλεύων ἐδεῖτο πείθεσθαι, καὶ τὴν ὀργὴν πρωτοβεστιαρίῳ ὑφεῖναι. Εἰ δ' ἄρα ἀνενδότως ἔχει, καὶ μὴ βούλοιτο συγγνώμης ἀξιοῦν, κύριον ὄντα πάντων, ὅ τι ἂν ἐθέλῃ, ἐξεῖναι ἔλεγε ποιεῖν. Συνήρατο δ' ἂν καὶ αὐτὸς πρὸς τὸ τιμωρήσασθαι τὸν ὑβριστὴν, εἴ γε ἐνδεᾶ τῆς βουλήσεως ἑώρα τὴν δύναμιν κεκτημένον. Ἐπεὶ δὲ ὅσα ἂν ᾖ βουλομένῳ καὶ δυνατός ἐστι καταπράξασθαι, παραινέτω τὴν βουλήν.

Hæc postquam magnus logotheta seni renuntiavit, ille sive eo consilio tanquam utili persuasus,

Ταῦτα τοῦ μεγάλου λογοθέτου πρὸς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον ἀπαγγείλαντος, εἴτε τοῖς βεβουλευμέ-

Jacobi Pontani notæ.

(66) Τὸν ἐμὸν θεῖον. Jam ante monui, auctorem καταχρηστικῶς ponere verba θεῖος, et ἀνεψιός. Est enim θεῖος proprie matris, aut patris frater, id est, avunculus, aut patruus. Protovestiarius autem fuit filius sororis avi. Quemadmodum porro patris soror vocatur amita, sic avi soror magna matertera. Quocirca amitæ magnæ filium recte vocabit protovestiarium junior Andronicus.

(67) Nonne paulo ante dicebat, suo quoque judicio puniendum videri? Verum ibi ex justitia locutus est, quæ etiam verba mala punit : hic autem, dum negat defectionem meditatum, quamvis lingua peccaverit, vult illum rebus ipsis pœnam non suscipere, quia re non peccaverit, et id ipsum quod verbis commisit, ignoscendum censet, officio clementiæ fungitur.

(68) Usque ad aras tamen. Nam illud impudicæ novercæ ad Caracallam non est verum, *Si libet licet. An nescis te imperatorem esse, et leges non accipere, sed dare?* Et si quis est, cui fas sit dicere, *Omnia mihi licent*, is meminerit semper ejus quod adjungitur : *sed non omnia expediunt.* Nicetas in Joanne Batatze imperatore, ubi narravit

C sacrilegia et nefanda ejus scelera, hæc subjicit : *Et graviter succensebat iis a quibus monebatur, ea facta non expedire religioso imperatori, qui pietatem a majoribus accepisset, nec aliud esse quam sacrilegium, eosque ut manifeste deliros et honestatis ignaros arguebat. Licere enim imperatoribus omnia; et inter Deum et regem, quod ad terrenarum rerum gubernationem attineret, non eam esse repugnantiam, quæ inter negationem et affirmationem, contendebat.*

(69) Librarium fugit ratio, ut puto, cum ita scripsit, εἴ γε ἐνδεᾶ τῆς βουλήσεως ἑώρα τὴν δύναμιν κεκτημένον. Sic enim debuit, mutato verborum ordine : Εἴ γε ἐνδεᾶ τῆς δυνάμεως ἑώρα τὴν βούλησιν κεκτημένον. Quomodo enim juvaret avum nepos, si ille voluntate puniendi protovestiarii careret? Et supra requisivit opem nepotis, cum diceret, *ut pariter sciret, et se ad eum* (protovestiarium puta) *compescendum adjuvaret*, ubi Græce est, καὶ συνεπιλαμβάνοιτο πρὸς τὸ ἔργον. Convenit etiam nostra emendatio cum sequentibus. *Nunc, quia quæcunque vellet, præstare posset*, etc.

A νοις ὡς λυσιτελέσιν ὁ βασιλεὺς πεισθεὶς, εἴτε τὴν τοῦ νέου καλοκαγαθίαν αἰδεσθεὶς, τοῦ κακῶς ποιεῖν τὸν πρωτοβεστιάριον ἀπέστη. Οὕτω μὲν ἀμφοτέροις ὁ νέος βασιλεὺς, τῷ μὲν τοῦ μὴ πληγαῖς πρὸς τῷ ἀτιμασθῆναι συγκοπῆναι, τῷ δὲ τοῦ μὴ διὰ βίου δεσμωτήριον οἰκεῖν, αἰτιώτατος ἐγεγόνει. Αὐτοὶ δὲ μετὰ μικρὸν ἐκ τοῦ ἄκρως ἐκπεπολεμῶσθαι εἰς φιλίαν συνελθόντες, καὶ ὅρκοις ἐμπεδώσαντες ἀλλήλους ἦ μὴν φρονήσειν ταὐτὰ πρὸς τὸν κατὰ τοῦ νέου βασιλέως πόλεμον, αὐτοί τε ἐξηρτύοντο, καὶ τὸν βασιλέα παρεκάλουν, ἀπάταις χρώμενοι καὶ διαβολαῖς· καὶ τῆς εὐεργεσίας ἀπεδίδοσαν χάριν τὸ μέχρι θανάτου πολεμεῖν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὕτω· βασιλεὺς δὲ ὁ πρεσβύτερος τὸν πρωτοβεστιάριον ἄρχοντα καταστήσας Βαλαγράδων, προσηνῶς τε B καὶ ἡμέρως ὁμιλήσας, καὶ πολλὰ ἐπαγγειλάμενος εὖ ποιήσειν, ἐξέπεμψεν, ὅσων ἂν δέοι πρὸς τὸν πόλεμον εἶναι παρεσκευασμένον παραγγείλας· ὡς ἅμα τῷ δέξασθαι γράμματα παρ' αὐτοῦ, βασιλεῖ τῷ νέῳ τὴν ἐκ τῆς ἑσπέρας ἐπάξων στρατιάν. Ἀπὸ δὲ Βυζαντίου πρὸς τὸν νέον Ἀνδρόνικον ἧκον γράμματα παρὰ τῶν φίλων σαφῶς ἀπαγγέλλοντα τὸν πρεσβύτερον βασιλέα πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευάζεσθαι. Διὸ καὶ ἐδόκει δεῖν αὐτῷ ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ πρωτοστράτορι βουλευτέα εἶναι περὶ τοῦ πολέμου. Βουλευσαμένοις δὲ μεγαλοψυχίᾳ ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν προτέρων πολέμων ἐδόκει χρῆσθαι, καὶ μὴ προεξανίστασθαι, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔλεγχον περιμένειν· ἅμα καὶ ἐλπίζοντες περιγενήσεσθαι τοῦ πολέμου, ἀμύνοντος αὐτοῖς καὶ C τοῦ Θεοῦ παρασπονδουμένοις. Αὐτοὶ γὰρ οὔτε λόγῳ αἰτίαν παρασχεῖν τοῦ λελῦσθαι τὰς σπονδάς. Πείρας δὲ χάριν ἐδόκει πρὸς Βυζάντιον ἀπελθεῖν ὡς ἢ φανεροῦ γενησομένου ἅμα τῷ αὐτοὺς ἀφικέσθαι τοῦ πολέμου, ἢ διαλυθησομένου, τῶν κινούντων καταπληξάντων. Βασιλεῖ μὲν οὖν τῷ νέῳ καὶ τοῖς φίλοις οὕτως ἐδόκει.

A sive nepotis probitatem reveritus, in protovestiarium animadvertere supersedit. Ita junior imperator uni maxime profuit, ne cum infamia et dedecore verberibus contunderetur; alteri, ne æternis vinculis mandaretur: qui non diu post ex infestissimis odiis in gratiam mutuam redierunt. Cumque inter se ad idem sentiendum jusjurandum confirmationis ergo adhibuissent, ipsi bellum instruxerunt, dolisque et calumniis senem adversus nepotem incenderunt, et beneficia bene meritum usque ad mortem oppugnando pensaverunt. Atque hi quidem ita se gesserunt. Imperator avus protovestiarium Balagradorum præsidem creavit, benigneque ac mansuete tractatum, cum multorum beneficiorum pollicitatione emisit: cum præcepisset ut quibuscun- B que ad bellum opus esset, parata haberet, quo statim atque a se litteras accepisset, ex Occidente copias in nepotem duceret. Cui scriptum est ab amicis Byzantio, avum propalam bellum adornare. Quamobrem ei, et magno domestico, nec non protostratori de bello in consilium ire placuit, visumque adhibendam, ut prioribus bellis, animi magnitudinem: nec prius insurgendum, sed quid tempus moneat, exspectandum. Spes etiam victoriæ præclara illos sustentabat, quod Deum sibi fracto fœdere læsis succursurum confiderent: ad quod frangendum ipsi nec re, nec verbo in causa ullo modo fuissent. Experiundi tamen gratia, Constantinopolin procedendum, quod belli molitio, simul C ac eo accessissent, clare apparitura, aut perterrefactis qui illud suscitarant, in nihilum recasura esset. Hæc consiliantium sententia fuit.

133 CAPUT XLIV.

Per legatos avus nepotem monet, ne Byzantium ingrediatur. Ille dolens ea denuntiatione, Deum testem innocentiæ suæ appellat; nec recusat, si legitime accusatus se defendere nequiverit, quin pœnas det. Ejus memoriam e sacris per omnia templa tolli vult avus; patriarcha diserte nepoti patrocinatus, refragatur.

Καὶ ὕστερον οὐ πολλαῖς ἡμέραις κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου τῆς δεκάτης ἰνδικτιῶνος, ἐκ Διδυμοτείχου ἦλθον εἰς Σηλυβρίαν, στρατιὰν μὲν οὐκ ἐπαγόμενοι, τοῦ μὴ δοκεῖν ἐξεπίτηδες πρὸς πόλεμον χωρεῖν· ἅμα δὲ οἰκέταις καὶ τῶν φίλων οὐκ ὀλίγοις. Ὡς δὲ ἐπύθετο ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς, τόν τε δικαιοφύλακα Γρηγόριον τὸν Κλειδᾶν, καὶ Νίφωνα τὸν ἐπίσκοπον Μογλαίνων πρὸς τὸν ἔγγονον ἀπέστειλεν εἰς Σηλυβρίαν, εἰς Βυζάντιον κελεύων μὴ ἐλθεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἂν αὐτῷ τὴν εἴσοδον παραχωρή- D σειν, ὅτι τὰς πρὸς αὐτὸν σπονδὰς παραλύσειε καὶ τοὺς ὅρκους· κἂν τι περὶ αὐτὸν συμβῇ τῶν ἀβουλήτων, οὐκ ἐκείνῳ, ἀλλ' ἑαυτῷ τὴν αἰτίαν λογίζεσθαι παρεσπονδηκότι. Τούτων ἀκούσας ὁ νέος

Dies pauci intercesserunt, cum ineunte Octobri, indictione decima, Didymoticho Selybriam sine exercitu (ne dedita opera in bellum viderentur proficisci), servorum amicorumque stipati catervis venerunt. Quod ut comperit senior, Gregorium Clidam dicæophylacem, et Niphonem Moglænorum episcopum Selybriam mittit, suis verbis nepoti mandatum, ne Byzantium adeat: non enim ingredi permissurum, quandoquidem fœdus in postremis D habuisset (70). Proinde si quid ei obveniret mali, non illi, sed sibi culpam ascriberet, qui fœdus violasset. Doluit magnopere hac denuntiatione nepos, paulumque cunctatus, Voluissem, inquit, dominum meum et imperatorem obedientiæ et sub-

Jacobi Pontani notæ.

(70) Σπονδὰς, καὶ τοὺς ὅρκους. Cum fœdere sæpe jungit ὅρκος. Sed quia fœdus sine juramento nullum est, aut certe perfectum non est, non habeo necesse, semper vocem *juramentum* addere, quoties nomen fœderis occurrit, ut dicam, *fœdus et juramentum*, seu *jusjurandum*. Græca copia, seu loquacitas crebro sine causa verba multiplicat. Latini severiores sunt, et quæ ex dictis satis intelliguntur, aut necessario conjuncta sunt, tacent.

jectionis meæ, quam erga eum factis ostendi, non usque adeo deposuisse memoriam. Sed quia peccatis meis factum est, ut huc prolaberetur, meque perjurum et pactorum conventorumque contemptorem judicaret ac diceret, cum probum potius, patris amantem, sibique subjectissimum reputare debuisset, primum quidem opportune vos huc venisse arbitror, viros prudentes, quique facillime ex oratione mea veritatem et officium intellecturi sint. Deinde interrogo, ecquid ab avo meo in mandatis acceperitis, ut de injuriis illi a me illatis mecum expostuletis, meamque contra defensionem audiatis. Etenim ad objecta depellenda quod dicam, superfuturum, nedum defuturum spero. Respondentibus, non plus sibi præceptum, quam ut ei denuntiarent, ne Byzantium ingrederetur, statimque reverterentur : Renuntiate igitur, ait, domino meo et imperatori, me Deum veritatis vindicem, atque adeo ipsam veritatem (ipse enim et est, et nominatur veritas) testari, me nequeant ea, neque modo bello tam inique appetitum, mihi alicujus in ipsum criminis, seu re, seu verbo admissi conscium esse, aut fuisse. Quare illumper Deum immortalem obsecro, ut iram deponat, **134** seque ad lenitatem det, ac ne quid præter æquum et bonum attentet. Quod si cacodæmonis malignitas, propter quam multas toties ærumnas pertuli, paratam ad ejus nutum voluntatem meam (quam, quotiescunque occasio fuit, præ me tuli) ex animo illi excussit, obtrectatoribus autem et sycophantis aures dare, et armis me persequi persuasit, iterum oro, ne indicta causa me condemnet, sed crimina proferat, defendendi locum relinquat. Si refutatis illis damnationem effugero, bene habet : sin perfidus et fœdifragus inventus fuero, ne veniam consequar, et vel me judice, quantumvis magno supplicio multer. Hæc nepos avo. Quærentibus adhuc legatis, ecquid juramentum, quod avo jurarit, nullam partem violarit : rati, non difficile reconciliatum iri senem, si jurisjurandi tenacem esse audierit; confirmanteque illo, se ad id tempus usque nihil fœderi contrarium egisse, lætantes ac bene sperantes, bellum sopitum iri, Byzantium repetivere. Verum aliter accidit quam sperabant. Expositis namque quibus junior rupti fœderis culpam ab se amolitus esset, nihilo magis senior iram posuit. Et legatis quidem nihil respondit, patriarchæ vero Esaiæ præcepit, ut inter sacrorum solemnia, neque in Sophiæ, neque in aliis templis ejus nomen edi sineret ; nam et in palatio ejus memoriam e sacris ejectam esse. Patriarcha hujus rei causam sciscitari. Nam si vel in dogma aliquod ab Ecclesiæ placitis diversum præcipitasset, ne sic quidem, citra admonitionem et conatum ejus sanandi, e sacris ejectum illius nomen oportuisse. Quin seipsum, a Deo sacrorum Ecclesiæ dogmatum antistitem animarumque procuratorem institutum, non Rhegium modo, ubi junior esset, sed ad ultimas terras etiam pro anima in

A βασιλεὺς, ἤλγησε μὲν οὐχ ἥκιστα ἐπὶ ταῖς ἀγγελίαις· μικρὸν δὲ ἐπισχὼν, Ἐδουλόμην, εἶπε, μὴ τοσοῦτον ἀμνήμονα τὸν ἐμὸν κύριον καὶ βασιλέα ἧς ἔργοις αὐτὸς εὐπειθείας καὶ δουλείας πρὸς αὐτὸν ἐνεδειξάμην ὀφθῆναι νῦν· ἐπεὶ δ' ἡ τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων πληθὺς ἐπίορκον καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν συμβάσεων ἀθετητὴν καὶ οἴεσθαι ἀνέπεισε καὶ λέγειν, δέον εὐγνώμονα καὶ φιλοπάτορα καὶ αὐτῷ ὑπείκοντα λογίζεσθαι πάντα, πρῶτον μὲν ἐν καιρίῳ οἴομαι τὴν πρὸς ἐμὲ ὑμῶν ἄφιξιν γεγενῆσθαι συνετῶν ὄντων καὶ δυναμένων μάλιστα ἀπὸ τῶν λεγομένων τὰ ἀληθῆ καὶ τὰ δέοντα συνεῖναι· ἔπειτα, ἐρωτῶ εἰ καὶ παρὰ τοῦ ἐμοῦ κυρίου καὶ βασιλέως ἐπιτέτραπται ὑμῖν, ἅτε ἠδίκηκα ἐγκαλεῖν, καὶ τούτων τὴν ἀπολογίαν δέχεσθαι διεξιόντος. Ἐλπίζω B γὰρ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀποδύσασθαι τὰ ἐγκλήματα. Τῶν δὲ εἰπόντων μηδὲν πλέον ἐπιτετράφθαι ἢ ὅσον μὴ εἰς Βυζάντιον ἀπαγγείλαντας ἥκειν, αὖθις ἀναστρέφειν, Ἀπαγγείλατε τοίνυν, ἔφη, τῷ ἐμῷ κυρίῳ καὶ βασιλεῖ, ὅτι τὸν ἔφορον τῆς ἀληθείας ἐπιμαρτύρομαι Θεὸν, καὶ αὐτὸν ἀλήθειαν καλούμενον καὶ ὄντα, ὡς οὔτε πρότερον, οὔτ' ἐν τῷ νῦν ἀδίκως κατ' ἐμοῦ κινουμένῳ πολέμῳ, οὔτ' ἔργοις οὔτε μὴν ἐν ῥήμασιν ἐμαυτῷ τι σύνοιδα πεπραγμένον κατὰ σοῦ. Διὸ καὶ ἱκέτης γίνομαί σου πρὸς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ὀργίζεσθαι ἀποθέμενον, συμπαθείᾳ χρήσασθαι καὶ πραότητι, καὶ τοῦ δικαίου καὶ λυσιτελοῦντος ἔξω ποιεῖν μηδέν. Εἰ δ' ἄρα τοῦ δαίμονος ἡ δυσμένεια, δι' ἣν πολλάκις ἐν κακοῖς τεταλαιπώρηκα, τῆς μὲν δουλείας καὶ εὐ- C πειθείας ἣν ἔργοις αὐτοῖς ἐπεδειξάμην ἐν παντὶ τῷ παρασχόντι παρεσκεύασεν ἐπιλελῆσθαι, τοῖς διαβάλλουσι δὲ καὶ συκοφαντοῦσιν ἀνέπεισε προσέχειν, καὶ τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον κινεῖν, δέομαι αὖθις μὴ ἐρήμην οὕτω καταψηφίσασθαι· ἀλλὰ τά τε ἐγκλήματα δηλῶσαι, καὶ τόπον ἀπολογίας παρασχεῖν. Εἰ μὲν οὖν διαφύγω τὴν δίκην, τὰ ἐγκλήματα ἀπολυσάμενος, εὖ ἂν ἔχοι· ἂν δ' ἐπιορκῶν ἁλῶ καὶ παρασπονδῶν, οὐδεμιᾶς ἀξιῶ τυχεῖν συγγνώμης, ἀλλὰ πᾶν ὁτιοῦν πάσχειν αὐτὸς τιμῶμαι. Βασιλεὺς μὲν οὖν ὁ νέος τοῖς πρέσβεσι τῷ πάππῳ τοιαῦτα ἐκέλευεν ἀπαγγέλλειν· οἱ δ' ἐπυνθάνοντο αὖθις εἰ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδε τοὺς πρὸς βασιλέα τὸν πάππον γεγενημένους ὅρκους παραβεβηκὼς, οἰόμενοι πεῖ- D σαι ἂν βασιλέα ῥᾳδίως διαλύσασθαι πρὸς τὸν ἔγγονον, εἰ μηδὲν ἐπιορκοῦντα πύθοιτο αὐτόν. Τοῦ δὲ ἰσχυρισαμένου ἄχρι τότε παρεσπονδηκέναι μηδαμῶς, χαίροντες εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκον, ἐλπίζοντες τὸν πόλεμον τῶν βασιλέων καταλύσειν· τὸ δ' ἐναντίως ἀπέβη ἢ προσεδόκων. Ἀπαγγειλάντων γὰρ ὅσα βασιλεὺς ὁ νέος πρὸς τὸ μὴ παρεσπονδηκέναι παραιτεῖται, οὐδὲν μᾶλλον ὁ πρεσβύτερος ὑφῆκε τῆς ὀργῆς. Ἀλλ' ἐκείνοις μὲν ἀπεκρίνατο οὐδὲν, τῷ πατριάρχῃ δὲ Ἡσαΐᾳ τὸ μνημονεύειν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις τοῦ ἐγγόνου, μήτ' ἐν τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας νεῷ, μήτ' ἐν τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς ἐκέλευε συγχωρεῖν. Καὶ αὐτῶν γὰρ τῶν ἐν βασιλείοις ἱερῶν ἀπεληλακέναι τὴν τούτου μνήμην. Ὁ πατριάρχης δὲ τὴν αἰτίαν ἠρώτα δι' ἣν ἂν ἐκβάλλοιτο τῶν ἱερῶν

ἡ μνήμη τοῦ βασιλέως. Εἰ μὲν γὰρ εἴς τι τῶν A ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας ἐξώκειλε δόγμα, οὐδ' οὕτω πρὸ πάσης παραινέσεως καὶ πείρας τῶν ἱερῶν ἐκβάλλειν χρή, ἀλλ' αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας προστάτην ἀποδειχθέντα δογμάτων καὶ κηδεμόνα ψυχῶν, οὐκ ἄχρι Ῥηγίου μόνον, ὅπου βασιλεὺς ὁ νέος διατρίβει, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐσχατιὰς γῆς ὑπὲρ ψυχῆς κινδυνευούσης ὀφείλειν τε καὶ προθυμεῖσθαι βαδίζειν. Διὰ τοῦτο δέον εἶναι πρῶτον πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν. Κἂν μὲν Θεοῦ συναιρομένου, πολλὰ διδαχθεὶς καὶ νουθετηθεὶς, τὴν κακοδοξίαν ἀπόθηται, τὴν ἀλήθειαν ἀσπασάμενος καὶ τὸ ὑγιαῖνον τῶν δογμάτων ἐπεγνωκὼς, πανταχόθεν ἂν ἔχοι καλῶς, τῇ τε Ἐκκλησίᾳ τοῦ κατὰ πνεῦμα, καὶ σοὶ τοῦ σωματικοῦ παιδὸς, τοῖς τε B Ῥωμαίοις, τοῦ βασιλέως σεσωσμένου. Ἂν δ' ἐθελοκακῶν φανῇ, καὶ πρὸς τὰς αὐγὰς τῆς ἀληθείας καμμύων ἔχοντι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ οὐδὲ μικράν τινα παρέχων ἐλπίδα τοῦ ἰατρευθῆναι ἄν ποτε, οὐ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἱερῶν μόνον αὐτοῦ τὴν μνήμην ἐκβαλῶ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὁποιδήποτε γῆς Χριστιανοῖς ἐκκήρυκτον αὐτὸν ποιήσω. Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ βασιλέως· οὐ διαστροφὴν τῆς πίστεως τῷ ἐγγόνῳ ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ τῶν εἰς αὐτὸν ὅρκων ἀθέτησιν καὶ τῶν συνθηκῶν, ἔτι τε αὐθάδειαν καὶ ἀπείθειαν, καὶ διὰ τοῦτο νουθεσίας καὶ παιδείας χάριν τὸ τοιοῦτον ἐπινενοηκέναι, πάλιν δὲ αὐτοῦ τὴν διόρθωσιν ἀξίαν ἐπιδειξαμένου τῶν ἡμαρτημένων αὐτὸν τὰ δέοντα ποιήσειν· Οὐκοῦν, εἶπεν ὁ πατριάρχης, δέομαί σου, κράτιστε βασιλεῦ, μίαν ἐμοὶ χάριν ταύτην κατα- C θεῖναι μεγίστην, τὸ πρὸς αὐτὸν ἐπιτρέψαι ἀπελθεῖν. Ἐλπίζειν γὰρ βασιλέα τὸν νέον πείσειν, εἴ τι τε ἡμάρτηται πρότερον, ἐπανορθώσασθαι, καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸ ἑξῆς τὰ δέοντα ποιεῖν· τά τε μεταξὺ προσκόμματα καὶ τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου ποιήσειν ἐκποδών. Ἀηδῶς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις διατεθεὶς, Ἐχρῆν, εἶπε, τοῖς ἐμοῖς ἀπολυπραγμόνως πείθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ κελευόμενον, ἀντιλέγοντα μηδὲν, ποιεῖν· ἐπεὶ δ' οὐκ οἶδ' ὅτινι χρώμενος λογισμῷ τἀναντία καὶ λέγειν καὶ πράττειν προῄρησαι, ἐμοὶ δέον συνεργεῖν, αὐτὸς ἂν εἰδείης ἃ δέον ποιεῖν. Οὕτω μὲν οὖν βασιλεύς τε καὶ πατριάρχης ἀσύμφωνοι ταῖς γνώμαις ἦσαν. Διὸ καὶ ἐν μὲν βασιλείοις τὴν τοῦ νέου βασιλέως ἀπείρητο ποιεῖσθαι μνήμην· ἐν δὲ τοῖς κατὰ Βυζάντιον λοιποῖς ἱεροῖς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ τεμένει τῷ ἱερῷ, ὡς ἔθος ἦν ἡ μνήμη τῶν βασιλέων ἐτελεῖτο.

salutis periculo versante et debere, et velle alacriter proficisci. Quare faciendum ut primum adeatur; et si quidem, Deo favente, longa disputatione ac monitis victus, dogmatum nostrorum sinceritate perspecta, pravam opinionem deseruerit, veritatemque amplexatus fuerit, quid melius optari posse? Cum et Ecclesia secundum spiritum, et is secundum carnem filium, et Romani imperatorem suum recuperaverint. Sin se **135** in improbitate obfirmaverit, atque ad radios veritatis oculos clauserit, nec qualemqualem spem futuræ sanitatis fecerit, non solum e sacris Byzantinis ejus nomen expuncturum, sed Christianis per orbem universis etiam, ut palam piorum communione seclusum, promulgaturum. Tum imperator, non se pravitatem in fidei capitibus nepoti objicere, sed jurisjurandi fœderumque contemptum, superbiam insuper et contumaciam. Atque idcirco illius commonefaciendi et castigandi causa istuc excogitasse. Si rursus emendationem pro portione peccatorum ostenderit, se quod sui muneris sit, non neglecturum. Ergo, subjicit patriarcha, oro te, imperator optime, uti hoc maximum apud me beneficium ponas, meque ad illum abire sinas. Etenim effecturum me divinat animus, et ut nepos, si quid antehac peccavit, id corrigat, atque in posterum quod suarum est partium fideliter præstet, et offendicula bellique irritamenta e medio auferantur. Hic sermo imperatorem pupugit. Atqui oportebat, inquit, omissa hac supervacanea in negotio alieno sollicitudine verbis meis obtemperare, et jussa non repugnanter exsequi. Sed quoniam nescio quomodo ratiocinatus, contra et dicere et facere maluisti, necesse est me tibi non reluctari; tu noveris quid conveniat. Hoc itaque modo imperator et patriarcha sententiis dissidebant. Unde in palatio quidem interdicta erat nepotis mentio; in reliquis autem per urbem Byzantinam sacris, etiam in ipsa æde Sophiæ, sacrorum tempore solemni more uterque imperator nominabatur.

CAPUT XLV.

Rogat avum nepos, ne novo istoc bello imperium Romanum cladibus cumulet, iterumque se ad dicendam causam offert. Magnus domesticus per litteras idem contendit, nepotem tuetur, ab audiendis sycophantis dehortatur. Terrorem in extremo adjungit, si secus fecerit.

Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἐν τῷ περὶ τὸ Ῥήγιον Ἐν- D νακόσια προσαγορευομένῳ χωρίῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μάλιστα Ὀκτωβρίου ἄχρι καὶ Δεκεμβρίου διατρίβων μηνὸς, ἐδεῖτο τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως, μὴ αὖθις τὰ Ῥωμαίων πράγματα εἰς φθορὰν καὶ ταραχὴν ἐμβαλεῖν· ἀλλ' ἔλεον τῶν ὑπηκόων σχόντα, μὴ ἐπὶ πλέον τὸν πόλεμον ἐξάγειν. Ὡς ἂν δὲ αὐτὸν τὴν εἰρήνην πείσῃ μᾶλλον ἑλέσθαι, καὶ τοιοῖσδε πρὸς αὐτὸν διὰ πρέσβεων ἐχρῆτο λόγοις·

Junior imperator in castello Ennacosia, non procul Rhegio, a principio Octobris usque ad Decembrem sedens, avum precabatur ne rem Romanam rursus in tumultum perniciemque conjiceret, sed misericordia suorum civium motus, bellum inhiberet. Quo autem illum ad pacem flecteret, **136** sic per legatos egit: Sedulitatis et incitatæ voluntatis meæ, imperator, ad providenda ac tuenda Romani imperii commoda, præter te

idoneum testem laudare alium non queo. Manet enim in memoria tibi, quo pacto, cum Pruseni a Persis obsidione vallarentur, et jam inibi esset, ut penitus defecti cibariis, in hostium manus venirent, ego, re comperta, Byzantium non vocatus advolarim, teque rogando et hortando impulerim, ut qua posset providentia victus importaretur. Poterat autem sic, ut ego cum militibus Trigliam Prusæ vicinam trajicerem, Barbaros, si liceret, invaderem, et Prusenis alimenta inferrem. Quo quidem modo obsidionem diu toleraturam sperabatur, quando undequaque firmiter communita est. Cum igitur ego Prusenis, quamvis cum capitis mei discrimine, succurrendi desiderio arderem, tu me invitum cohibuisti : id quod potissimum videtur in causa fuisse, cur Prusenorum Barbari potirentur. Hæc narravi, non ut gloriarer tantummodo, sed ut ex ea quæ mihi suppeditat copia, quod volo, uno argumento demonstrarem. Si enim propter unicam urbem tantum cruciabar, eique aut ferendum auxilium, aut cum ea omnes casus mihi subeundos existimabam, quanto magis nunc cruciarer, si universum imperium Romanum simul in discrimen vocatum aspicerem? Nam quod nos, qui pro eo adversum exteros propugnare summo jure debebamus, bello concurrimus, hoc profecto non aliud, quam ultimum illius exitium par est arbitrari. Quare te magnopere quæso, imperator, si potes, inimicitias depone, et pacem bello antepone. Sin calumniatorum voculæ apud te tantum valuerunt, ut quam sæpius petivi pacem, nondum obtinuerim, saltem hoc mihi largire, precor, ut duobus, aut tribus comitatus, apud te causam dicam (71). Si crimina refellero, bene habebit; si perjurii injustitiæque damnatus fuero, tu diuturna molestia liberaberis, reum manibus tenens : cui ut ne parcas, sed pro eo ac scelera ejus merentur illum punias, per Deum te oro. Sin autem non placet, ut ipse præsens abs te præsente judicer, at magno domestico sit fas se loco meo sistere. Qui si et ipse damnabitur, atrocissimam pœnam exsolvat; qua plane non minus dolebo, quam si corpore meo illam excepissem (72). Hæc imperator junior ad avum scripsit, quibus germana etiam magnus domesticus **137** his verbis : Utrumque tibi, imperator optime, persuasissimum credo, et benevolo atque amico esse me erga te animo, ad obsequia tua paratum, ut nullum magis (quod rebus sæpenumero clare demonstravi) et pro communi Romanorum felicitate non facultates duntaxat meas, verum et ipsam animam perlibenter impensurum. Nunc quia cerno te sine causa fœdus

A Τῆς ἐμῆς ὦ βασιλεῦ, σπουδῆς τε καὶ προθυμίας ὑπὲρ τῶν κοινῇ τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ συμφερόντων, οὐχ ἕτερόν τινα ἀξιόχρεων ἢ σε μάρτυρα ἔξεστι παρασχεῖν. Οἶσθα γὰρ ὅπως Προυσηνῶν ὑπὸ Περσῶν πολιορκουμένων, καὶ ὅσον οὔπω ἁλώσεσθαι προσδοκωμένων διὰ τὸ τὸν σῖτον παντάπασιν ἐπιλελοιπέναι, πυθόμενος αὐτὸς, αὐτόκλητος εἰς Βυζάντιον ἧκον, δεόμενός τε ἅμα καὶ συμβουλεύων τοῖς πολιορκουμένοις τὴν δυνατὴν πρόνοιαν εἰσενεγκεῖν· αὕτη δ' ἦν τὸ ἐμὲ ἅμα τῇ στρατιᾷ, ναυσὶ πρὸς τὴν Τρίγλειαν περαιωθέντα (ἐπεὶ οὐ πολὺ Προύσης διέχει), τοῖς τε βαρβάροις ἣν δύνωμαι ἐπιθέσθαι, καὶ Προυσηνοῖς τὰ ἐπιτήδεια ἐσκομίσαι. Τούτου δὲ γενομένου, ἐλπὶς αὐτοὺς χρόνον πολὺν πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀντιχρήσειν· τἄλλα γὰρ ἡ πόB λις ἅπαντα κατεσκεύασται καρτερῶς. Ἐγὼ μὲν οὖν οὕτω προθυμίας εἶχον πρὸς τὸ Προυσηνοῖς βοηθεῖν αὐτὸς διακινδυνεύων· σοῦ δὲ μὴ ἐφιέντος, ἄκων κατεσχέθην· ὃ καὶ μάλιστα αἴτιον ἔδοξε γεγενῆσθαι τοῦ Προῦσαν ὑπὸ τοῖς πολιορκοῦσι βαρβάροις γεγενῆσθαι. Ταῦτα δὲ διῆλθον, οὐχ ἵν' ἁπλῶς οὕτω φιλοτιμήσωμαι, ἀλλ' ἵν' ἐπιδείξαιμι ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, ὅτι εἰ μιᾶς ἕνεκα πόλεως κινδυνευούσης οὕτω περιεκαιόμην, καὶ δεῖν ἐνόμιζον ἢ βοηθεῖν αὐτῇ, ἢ καὶ αὐτὸς συγκινδυνεύειν, πολὺ μᾶλλον ἂν ἀλγοίην νῦν, ὁμοῦ Ῥωμαίων σύμπασαν τὴν ἡγεμονίαν κινδυνεύουσαν ὁρῶν. Τὸ γὰρ ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἔξω πολεμίους πολεμεῖν δικαίους ὄντας, συῤῥήγνυσθαι ἀλλήλοις, οὐκ C ἄλλο τι ἢ καταστροφὴν αὐτῆς τελεωτάτην οἴεσθαι χρή. Διὸ δὴ καὶ σφόδρα σου δέομαι, βασιλεῦ, εἰ μὲν οἷόν σε καταλῦσαι τὴν ἔχθραν, καὶ τὴν εἰρήνην μᾶλλον ἢ τὸν πόλεμον ἑλέσθαι. Εἰ δ' ἐπὶ τοσοῦτον οἱ τῶν συκοφαντῶν ἴσχυσαν λόγοι, ὥστ' ἐμὲ πολλὰ περὶ εἰρήνης δεόμενον ἀνύειν μηδὲν, τόγε δεύτερον ἱκετεύω, ἐπὶ σοῦ ἅμα δύο ἢ καὶ τρισὶν ἐλθόντα δικασθῆναι· κἂν μὲν ἀπολύσωμαι τὰς αἰτίας, καλῶς ἂν ἔχοι· ἂν δ' ἀδικῶν ἁλῶ καὶ ἐπιορκῶν, τῶν μακρῶν ἀπαλλαγήσῃ πόνων, ἔχων ἐν χερσὶ τὸν ἀδικοῦντα, καὶ μὴ φείσῃ πρὸς αὐτοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κόλασον ἀξίως τῶν ἁμαρτημάτων. Εἰ δὲ μὴ τοῦτό σοι ἀρεστὸν, τὸ αὐτὸν ἐμὲ ἐπὶ σοῦ ἐλθόντα δικασθῆναι, ἀλλ' ὁ μέγας δομέστικος γοῦν ἐλθὼν δικαζέσθω ὑπὲρ ἐμοῦ. Κἂν καὶ αὐτὸς ἁλῷ, τὰ ἔσχατα ὑπομενέD τω· πάντως δὲ οὐδὲν ἧττον ἀλγήσω ἢ εἰ αὐτὸς ἐν τῷ σώματι ὑφιστάμην τὰ δεινά. Τοιαῦτα μὲν βασιλεὺς ὁ νέος ἐπέστελλε πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα· καὶ ὁ μέγας δὲ δομέστικος τοιαῦτα ἔγραψε, δεόμενος περὶ τῶν αὐτῶν· Κράτιστε βασιλεῦ, ἀμφότερά σε οἴομαι σαφῶς πεπεῖσθαι περὶ ἐμοῦ, ὅτι τε εὐνοϊκῶς διάκειμαι καὶ φιλίως περὶ σὲ, καὶ οὐδενὸς σοι δουλεύειν ἧττον αἱροῦμαι· τούτων ἀποδείξεις

Jacobi Pontani notæ.

(71) Audiamus Gregoram libro nono : *Cum autem res ita se haberent, ad Rhegium pervenit imperator, atque inde legatos ad seniorem mittit, ut alterutrum sibi concedatur, aut per inducias ingressus in urbem, aut ut aliquibus e senatu, ex Ecclesiæ principibus, et e populo eruditis ad se egredi liceret, qui suam orationem imperatori, et toti Byzantio renuntiare possent. Senior vero, cum ea postulata plena doli esse judicaret, diu siluit*, etc.

(72) Atqui supra per legatos egisse dixit. Sed in hac historia legati mittuntur, qui simul litteras afferant, et conscii eorum quæ scribuntur, ea postea suis verbis prosequantur. Non igitur sunt hic pugnantia.

σαφῶς τῶν πραγμάτων ἐν πολλοῖς παρασχομένων· A καὶ ὅτι τὴν κοινὴν τῶν Ῥωμαίων εὐδαιμονίαν, οὐ τῶν ὄντων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ζωῆς προθύμως ἀλλαξαίμην ἄν. Νυνὶ δὲ σε ὁρῶν ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας λύοντα μὲν τὰς σπονδὰς, ὡρμημένον δὲ πολεμεῖν, σφόδρα μὲν ἀλγῶ, καὶ παραπλήσιον θανάτου τὰς συμφορὰς, αἳ περιστήσονται Ῥωμαίους ἐκ τοῦ πρὸς ἀλλήλους ἐννοῶν πολέμου. Δέομαι δέ σου μὴ τοιούτοις κακοῖς τοὺς ὑπηκόους περιπεσόντας περιϊδεῖν, ἀλλὰ στῆσαι τὴν συμφορὰν, βασιλεῖ τῷ ἐγγόνῳ διαλλαγέντα, οὐδὲν, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι, οὔτε ἐν πράγμασιν οὔτε ἐν λόγοις, οὔτε πρότερον προσκεκρουκότι, οὔτε νῦν. Οἶσθα δὲ σαφῶς ὡς οὐδὲν οὔτε φθέγγεται οὔτε πράττει, μὴ συνειδότος ἐμοῦ, μὴ δὴ τὰς συκοφαντίας τῶν ἐπ' ὀλέθρου ἡδομένων τῷ κοινῷ τῆς κοινῆς προθεῖναι σωτηρίας· μηδ' αὐτοῖς πεισθῆναι πρὸς τὸ πολεμεῖν B ἐνάγουσιν, ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας ἀκριβῶς δεδιδαγμένος ὡς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσι, καὶ ἄχθος ἆραι τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐθέλουσιν ὑπερβαῖνον. Καταλύων μὲν οὖν τὸν πόλεμον, τὰ δέοντα βουλεύσῃ καὶ σαυτῷ καὶ ἡμῖν· τοὐναντίον δὲ ποιῶν, οὐκ οἶδα ὁποτέροις μᾶλλον ἀλυσιτελέστερον βουλεύσῃ. Βασιλεὺς μὲν οὖν ὁ σὸς ἔγγονος, δίκῃ διαλύεσθαι τὰ ἐγκλήματα προκαλεῖται καὶ παρὰ σοὶ δικαστῇ· ὃ πάντες ἂν αὐτῷ συμφαῖεν, ὡς δικαία ἡ ἀξίωσις. Ἢ τό γε δεύτερον, εἰ μὴ αὐτόν σοι κατὰ γνώμην πρὸς τὴν δίκην ἀπαντῆσαι, ἀλλ' αὐτὸν ἐμὲ ὑπὲρ τῶν αὐτῷ διαφερόντων τὰς εὐθύνας παρασχεῖν. Εἰ μὲν οὖν αὐτὸν ἐλθεῖν κελεύσεις, πέπεισμαι σαφῶς ὡς ὀφθεὶς μόνον, ἀραχνίων ἱστῶν ἀδρανεστέρας ἀποδείξει τὰς συκοφαντίας. Εἰ δὲ τό γε δεύτερον, ἐμὲ, ἐλπίζω καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐδὲν ἠδι- C κηκότα, ἀλλὰ καὶ φιλοπάτορα, καὶ τὴν προσήκουσαν αἰδῶ καὶ εὐπείθειαν μέχρι παντὸς ἐπιδεδειγμένον ἀποδεῖξειν. Εἰ δ' ἀμφοτέρων τούτων καταφρονήσεις, πεισθεὶς τοῖς συκοφαντοῦσιν, ἡμᾶς μὲν ὁ Θεὸς οὐ περιόψεται ἀδικουμένους. Ὑμῖν δὲ ὅποι τὰ πράγματα τελευτήσει, ἐμοὶ μὲν ἄμεινον σιωπᾷν, ἡ πεῖρα δὲ διδάξει σαφῶς. Πλὴν τὰ παρόντα μοι γράμματα τηρεῖσθαι δέομαι ἐν ἀσφαλεῖ, ὅπως ἐκ τῶν ἀποβησομένων, εἰ ἀγαθὸς σύμβουλος ἐγὼ, φανῇ.

solvere, et ad arma prorumpere, incredibilis me dolor propemodum exanimat, considerantem calamitates ac miserias, quæ Romanos propter bellum vestrum oppressuræ sunt. Ego vero te obsecro, ne populos tuos tantis cladibus mactari sinas, malumque imminens reprimas, cum nepote antiquam redactus in concordiam : qui, quantum mihi constat, nec facto, nec verbo, neque pridem, neque recens te offendit. Nec tu ignoras, eum me inscio nihil vel dicere solere vel facere. Noli obtrectatorum in communi peste exsultantium sermunculos communi saluti incolumitatique anteferre. Noli ad arma incitantibus illis aures accommodare; siquidem experiundo probe didicisti eos conari quæ fieri nequeunt, et onus tollere quod eorum humeri sustinere haud possunt. Itaque si bellum valere jusseris, tibi nobisque consulueris. Si secus faxis, de te, an de nobis pejus mereare, equidem nescio. Nepos igitur tuus ad judicium provocat, tuumque tribunal appellat : cujus petitionem esse justam nemo negabit. Quod si ipsum per se in judicium venire non vis, ut a me rationes illius reposcas, rogat. Si eum per se sisti volueris, solo aspectu calumnias aranearum telis invalidiores ostensurum, nihil penitus dubito. Sin, quod huic proximum optat, saltem me, spero, non solum nihil sceleris fecisse, sed etiam tui ut parentis semper amantem fuisse, debitam tibi reverentiam obedientiamque præstitisse in omnibus, me patefacturum. Si tu utramque conditionem, a criminatoribus præoccupatus videlicet contemnis, Deus tamen nos indigne habitos non contemnet. Quo porro res vestra evasura sit, silere præstat; experientia manifeste docebit. Cæterum has litteras meas tuto asservari rogo, donec ex eventis constiterit, ecquid bonus consiliarius fuerim.

138 CAPUT XLVI.

Responso avi contristatur nepos. Patriarchæ calamitatem suam per litteras exponit; ejus et episcoporum opem ad conciliandam pacem implorat. Faciunt illi quod rogantur. Quatuor et viginti diversorum ordinum ad eum mittuntur, a quibus quid ei objiciatur intelligat, quique controversiam dijudicent. Archiepiscopus quo fine advenerint edictat.

Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα τῷ πρεσβυτέρῳ ἐπέστελλον D βασιλεῖ, ὁ δὲ, τὰ γράμματα ἀναγνοὺς, οὐδὲν ἀπεκρίνατο πλέον, ἢ ὡς οὐ ῥᾴδιον ἐπὶ δίκῃ οὔτε τὸν ἔγγονον, οὔτε τὸν Καντακουζηνὸν ἐν Βυζαντίῳ δέχεσθαι. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἀκούσας τὴν βασιλέως ἀπόκρισιν, ἤλγησε μὲν σφοδρῶς ἐφ' οἷς οὕτω παρὰ πάντα δικαίου λόγον καὶ αὐτῆς εἴργετο ἀπολογίας, ἀπαγορεύσας δὲ τὸ βασιλέα πείθειν ἐπιχειρεῖν, τῷ πατριάρχῃ γράφει τοιαῦτα· Δέσποτα πατριάρχα, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν θεία σύνοδος καὶ ἱερὰ, ἴστε σαφῶς ὅσα βασιλέως μεταξὺ καὶ ἐμοῦ πρὸ χρόνου συμβέβηκέ

Hæc ambo ad imperatorem seniorem scripserunt, quibus ille perlectis, aliud non respondit, quam, difficile esse vel nepotem, vel Cantacuzenum ad causam dicendam Constantinopolin admittere (73). Ex quo responso junior magnum dolorem accepit, cum se præter omne jus fasque defensione excludi cerneret : fessusque conatibus ad persuadendum irritis, patriarchæ scribit hoc exemplo : Non sunt inaudita vobis, domine patriarcha, et qui cum eo estis sacrosancti episcopi, quæcunque inter me avumque meum, haud ita pridem, peccatis meis

Jacobi Pontani notæ.

(73) Causam affert Gregoras : *Senior cum ea postulata plena esse doli judicaret, diu siluit, secum deliberans, utrum præstaret. Nam nepotis in urbem ingressum perniciosum, nec incruentum fore; paratos enim Byzantios, ut ad illum deficiant, statim intra portas conspectum, et se per cruciatum e vita tollant. Et Byzantiorum ad illum egressum non sine seditione fore*, etc.

fortasse id exigentibus, contigerunt. Quæ omnium rerum sapiens moderator Deus facile dissipavit, concordiamque summam largitus est. Cum jam remotis e medio obstaculis impedimentisque omnibus tranquillissima quiete frueremur, belli civilis obliti funditus, derepente vastus quidam fluctus et turbulenta tempestas exstitit, quæ Romanum imperium velut navim (74) cum ipsis vectoribus summersuram se minaretur. Ac nobis idem quod ægrotis usuvenit. Illi namque in primo morbi accessu, quantumvis rapido, potenter resistunt. Sin recreatos iterum forte ac tertium occuparit, viribus jam debilitatos inveniens, cito interficit. Sic nos superioribus bellis civilibus, et externis, quæ Barbari intulerunt, propemodum confecti, adversus surgentia mala ne oculos quidem tollere poterimus, sed mutuis cædibus peribimus. Quæ omnia cum et ipse animadvertam, et periculum non privatum (esset enim id ferendum), verum publicum considerem, jam sexagesimum omnino diem, ut nostis, prope Rhegium sedeo, quotidianis precibus, qua par est reverentia, modestia, et subjectione, veniam ab imperatore flagitans, tametsi nihil mali facinoris in me reperio, quod ejus ira dignum sit. Postquam vero multum laborem frustra consumpsi, alia expertus sum via, rogans, ut mihi cum paucissimis in ejus conspectum venire, **139** ibidemque criminibus respondere liceret: aut si id non placeret, magnus domesticus meo nomine idem facturus veniret. Rejecta utraque conditio, atque ita contra omnium legum jura, quasi deserto vadimonio, et indicta causa damnationem subeo. Atqui si avus pœnas certas pro arbitratu suo pendere me jussisset, pro iis quæ mihi objectantur, non æquo tantum, sed etiam promptissimo animo pependissem. Nunc cum ejus in me furorem Romanis universis pestiferum fore prævideam, angor vehementissime. Quocirca ad sanctitatem vestram scribo, rogoque, si ex Deo estis, ut paci redintegrandæ navetis operam. Ne permittite nos cognatorum sanguine incestari: sed imperatorem eo permovete, ut aut me illuc ad vos proficisci, et in præsentia vestra pro me causam orare, aut vobis huc profectis, idipsum hic facere concedatur. Sic patriarcham et pontifices per epistolam de pace obtestatus est junior imperator. Qua a tabellario patriarchæ in manus reddita, et in consessu episcoporum recitata, ut visa est æqua petitio, omnes protinus ad seniorem adeunt, eam monstrant, et ut justa cupienti suffragantur. Nam hoc

A τινος, διὰ τὰς ἁμαρτίας φαίην ἂν ἔγωγε τὰς ἐμάς. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ πάντα σοφῶς οἰκονομῶν Θεὸς διέλυσέ τε ῥᾳδίως, καὶ βαθεῖαν ἐχορήγησεν εἰρήνην. Ὅτε δὲ πάντα τὰ ἐν μέσῳ σκῶλα καὶ προσκόμματα περιῃρέθη, καὶ βαθείας ἀπελαύομεν γαλήνης, οὐδ' ἄχρι λογισμοῦ ἐμφυλίου πέρι μηδὲν πολέμου ἐννοοῦντες, αἰφνίδιον ἀνεῤῥάγη κλύδων βαρὺς, καὶ χαλεπὴ τρικυμία τὴν Ῥωμαίων αὔτανδρον ἡγεμονίαν ἀπειλοῦσα καταδύειν, καὶ συμβέβηκέ τι παραπλήσιον ἡμῖν ὥσπερ καὶ τοῖς νοσοῦσιν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ κατὰ μὲν τὴν πρώτην μάλιστα τῆς νόσου προσβολὴν, κἂν σφοδρὰ τύχῃ οὖσα χαλεπὴ, ἀντέχουσιν ἰσχυρῶς· ἂν δὲ ῥαΐσασι δεύτερον αὖθις ἢ καὶ τρίτον ἐπίθηται, εἰ τύχοι, ἀσθενεστέροις περιτυχοῦσα, κατεργάζεται ῥᾳδίως τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἡμῖν τὸ αὐτὸ συμβέβηκε B νῦν. Ὑπό τε γὰρ τῶν πρότερον ἐμφυλίων γεγενημένων πολέμων, καὶ τῶν ἔξωθεν ἡμῖν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπενεχθέντων τῷ πλείονι κατειργασμένοι μέρει, οὐδὲ ἄν τι βλέψαι δυνησόμεθα πρὸς τὰ ἀναφυόμενα κακὰ, ἀλλὰ διαφθαρησόμεθα αὐτοὶ ὑφ' ἑαυτῶν· Ἅπερ ἅπαντα συνορῶν καὶ αὐτὸς, καὶ τὸν κίνδυνον οὐκ ἴδιον (ἦν γὰρ ἂν ἀνεκτὸν), ἀλλὰ κοινὸν τῶν Ῥωμαίων ἁπάντων ὄντα σαφῶς ὁρῶν, ἐν ἑξήκοντα ἡμέραις ἤδη μάλιστα περὶ Ῥήγιον κάθημαι, καθάπερ ἴστε καὶ αὐτοὶ, βασιλέως δεόμενος ὁσημέραι μετὰ τῆς προσηκούσης αἰδοῦς ἐμοὶ καὶ μετριότητος καὶ δουλείας, συγγνώμης τυχεῖν, καίτοιγε μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς ὀργῆς ἄξιον πεπραγμένῳ. Ὡς δὲ πολλὰ μοχθήσας, εὕρισκον οὐδεμίαν ὄνησιν ἀπὸ τῶν πόνων, C ἐτραπόμην ἑτέραν· μετὰ κομιδῇ τινων εὐαριθμήτων ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐλθεῖν αἰτῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν ἐγκαλοῦμαι εὐθύνας ταύτῃ παρασχεῖν· ἢ εἰ μηδὲ τοῦτο κατὰ γνώμην εἴη βασιλεῖ, τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθόντα, ὑπὲρ ἐμοῦ ἀπολογεῖσθαι. Καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ προκλήσει εἰσηκούσθην, ἀλλ' οὕτως ἐρήμην παρὰ πάντα τοῦ δικαίου νόμον καταδικάζομαι. Ἐγὼ δὲ εἴ γε βασιλεὺς αὐτὸς ῥητήν τινα δίκην ὁποίαν ἂν αὐτῷ ἐδόκει ἐκέλευεν ὑπὲρ ὧν ἐγκαλοῦμαι δοῦναι, ἠγάπησα ἂν, καὶ σὺν προθυμίᾳ πολλῇ παρέσχον· νυνὶ δὲ ὁρῶν τὴν εἰς ἐμὲ ὀργὴν κατὰ πάντων Ῥωμαίων ἐξάγουσαν τὴν βλάβην, οὐκ ἀνεκτῶς ἀλγῶ. Διὰ τοῦτο καὶ δεόμενος τῆς ὑμῶν ἁγιότητος, γράφω, εἴγε τοῦ Θεοῦ ἐστε ὑμεῖς, σπουδάσαι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, καὶ μὴ περιϊδεῖν ἡμᾶς τοῖς ὁμοφύλοις αἵμασι καταχρανD θέντας· ἀλλ' ἢ πεῖσαι βασιλέα πρὸς ὑμᾶς ἐμὲ γενόμενον ὑπὸ ὧν ἐγκαλοῦμαι λόγον ὑποσχεῖν, ἢ ἐνταῦθα γενομένων ὑμῶν ὑπὲρ τῶν ἴσων τὴν ἀπολογίαν θέσθαι. Τοσαῦτα μὲν βασιλεὺς ὁ νέος, πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων δεόμενος ἀρχιερέων, ἔγραψεν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης· ἃ καὶ φέρων ὁ διακομιστὴς, ἐνεχείρισε τῷ πα-

Jacobi Pontani notæ.

(74) Non est vox *navis* in Græco; sententia tamen exigit, cum belli tumultum tempestati et fluctui comparet, et imperio summersionem minari affirmet. Sane cum navi sæpius respublica confertur. Horat.

O navis, referent in mare te novi fluctus, etc.

Ode 14, lib. 1. Cicero quoque in perturbationibus reipublicæ ante oculos ponenda, tempestatibus et fluctibus, his, inquam, vocibus translate eleganter est usus lib. 1, *De Orat. Et hoc tempus omne post consulatum objecimus iis fluctibus, qui per nos a communi peste depulsi, in nosmetipsos redundarunt.* Pro Milone: *Equidem cæteras tempestates et procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putavi Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat.*

εριάρχῃ. Καὶ τῶν ἀρχιερέων συνεδριαζόντων, ἀνα- A γνωσθέντων δὲ τῶν γραμμάτων, ὡς ἐδόκει ἡ ἀξίωσις δικαία τοῦ νέου βασιλέως, πάντες εὐθὺς πρὸς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον ἐλθόντες, τά τε γράμματα ἐδείκνυσαν τοῦ ἐγγόνου, καὶ συνηγόρουν αὐτῷ ὡς δίκαια ἀξιοῦντι. Καὶ αὐτὸ γὰρ ἔφασαν τὸ περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, ἢ αὐτὸν ἐνταῦθα ἐλθόντα, ὑπὲρ ὧν ἐγκαλεῖται παρέχειν ἐθέλειν εὐθύνας, ἢ τοῦ πατριάρχου ἐκεῖ γενομένου τὸ αὐτὸ ποιεῖν, τεκμήριον ἂν εἴη μέγιστον ἢ τοῦ μηδὲν ἡμαρτηκέναι, ἢ εἰ καὶ ἥμαρτε, τοῦ βούλεσθαι ἂν διορθωθῆναι. Τούτου δὲ οὕτως ἐξ αὐτῶν πραγμάτων ἀποδεικνυμένου, δίκαιον ἂν εἴη καὶ ἅμα λυσιτελὲς καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ δύο τῶν ζητουμένων γενέσθαι θάτερον. Ὁρῶν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς, τό τε ἀναντίῤῥητον τῆς ἀξιώσεως, καὶ τὴν τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων πρὸς τοῦτο σπουδὴν, τὸ μὲν τὸν νέον βα- B σιλέα πρὸς ἐκεῖνον ἥκειν ἀπηγόρευεν, ὥσπερ καὶ τὸ τὸν πατριάρχην ἐκεῖ γενέσθαι, οὐδὲν εἶναι προὔργου φάμενος ἑκάτερον. Ἐπένευσε δὲ τῶν τε ἀρχιερέων καὶ τῶν τῆς συγκλήτου τινὰς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχιμανδριτῶν πρὸς τὸν ἔγγονον παραγενομένους, τά τε ἐγκλήματα κομίζειν, καὶ ἀπολογίαν ζητεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Πέμπονται τοίνυν ἀπὸ μὲν τῶν ἀρχιερέων, ἕξ· καὶ τοσοῦτοι συγκλητικοί· ἔκ τε τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχιμανδριτῶν λεγομένων ἀνδρῶν εὐλαβῶν, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν ἐξ ἑκατέρων. Σὺν τούτοις καὶ οἱ παρὰ βασιλέως πρότερον ἀποσταλέντες, ὅ τε τῶν Μογλαίνων ἐπίσκοπος Νίφων, καὶ Κλειδᾶς ὁ δικαιοφύλαξ. Οἷς δὴ καὶ τὰ κατὰ τοῦ νέου βασιλέως ἐγκλήματα ὁ C πρεσβύτερος ἐνεχείρισε βασιλεύς. Ἐπὶ τούτοις πᾶσι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Γρηγόριος, ἀνὴρ σοφός τε εἰς λόγους, καὶ θαυμάσιος ἐν συνέσει, καὶ τῆς ὄντως σοφίας ἄκρως ἐπειλημμένος. Καὶ σὺν αὐτῷ Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος, καὶ αὐτὸς ἀρετῇ τε καὶ συνέσει καὶ παιδείᾳ κεκοσμημένος. Οὗτοι μὲν οὖν εἰς Ῥήγιον πάντες ἦλθον, τὰς τοῖν βασιλέοιν ἐξετάσοντες διαφοράς. Ἰδὼν δὲ αὐτοὺς βασιλεὺς ὁ νέος, εὐθὺς μὲν ἡδονῆς ἀνάπλεως καὶ θυμηδίας ἦν, ἅτε δὴ μέλλων ὑπὲρ ὧν κατηγορεῖτο διδόναι λόγον. Προσαγορεύσας δὲ αὐτοὺς, ἐκέλευεν ἀναπαύλης ἀπολαύειν, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα πρωῒ τοῦ συλλόγου γενησομένου. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐποίουν· βασιλεὺς δὲ ἅμα ἕῳ τῶν τε ἰδίων τοὺς ἐπιφανεστέρους καὶ τοὺς ἐκ βασιλέως ἀφιγμένους εἰς τὸν σύλλογον ἐκάλει. Ὡς δὲ D πάντες παρῆσαν, σιωπῇ μὲν τὸ θέατρον κατέσχεν ἐπὶ μικρόν· καὶ πάντες ὡς ἐπὶ καινοῖς τισι παρεῖχον μετεώρους τὰς ἀκοάς. Ἤρξατο δ' ἀρχιεπίσκοπος οὕτως εἰπών· Κράτιστε βασιλεῦ, τῶν μεταξὺ τῶν βασιλέων ὑμῶν κεκινημένων νῦν ἕνεκα διαφορῶν, αὐτὸς μὲν ᾔτησας εἰς Βυζάντιον ἐλθὼν ἐπὶ τοῦ βασιλέως τὰς εὐθύνας παρέχειν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τοῦ πατριάρχου ἐνταυθοῖ γενομένου, δίκῃ διαλύεσθαι τὰ ἐγκλή-

A ipsum aiebant firmissimum argumentum, aut nihil eum deliquisse, aut si quid deliquerit, id velle corrigere, quod in beneficio numeraret, si aut hic, aut ibi, patriarcha præsente, posset intentata sibi scelera depellere. Quoniam igitur res ipsa clamaret, justum pariter et utile, ac necessarium sibi videri, ex duobus quæ desiderarentur, alterum concedi. Imperator postulatum irrefutabile, et patriarchæ episcoporumque in eo urgendo studium perspiciens, nepotem ad se venire, aut patriarcham ad illum abire vetuit; neutrum enim esse operæ pretium. Ut ex episcopis et proceribus, item ex Ecclesiæ principibus, et archimandritis religiosis, ut ferebatur, hominibus irent aliquot, qui accusationem illi proponerent, ab eoque responsionem require- B rent, id annuit. Mittuntur itaque seni de singulis quos nominavi ordinibus, omnes simul quatuor et viginti (75). Adduntur, quos imperator ante legaverat, Niphon Moglænorum antistes, et Clidas dicæophylax, quibus accusationis capita transduntur.

140 Post hos omnes Gregorius Bulgariæ archiepiscopus, vir et disciplinis eruditus, et admirabili prudentia præditus, et in sapientia divina plane perfectus (76): cumque eo Theodorus Xanthopulus, ipse quoque virtute, intelligentia et doctrina ornatissimus. Hi omnes Rhegium, controversias imperatorum disceptaturi, venerunt: quorum e conspectu magnam lætitiæ voluptatem persensit, quod esset tandem ad objecta responsurus. Salu- C tatos igitur quietem capere jussit, et in diem posterum usque a matutino conventum indixit. Illi ita fecerunt. Initio lucis nobiliores de suis, et eos qui avi missu advenerant, in cœtum cogit. Ubi omnes affuerunt, consederunt, paulisperque conticuerunt, et singuli ut novi quippiam audituri, aures arrexerunt, archiepiscopus his vocibus usus est: Propter natum inter te avumque dissidium, imperator optime, rogasti ut tibi Byzantium pateret ingressus, quo illic apud eum causam tuam ageres: aut saltem ut patriarcha ad te mitteretur, quo judice id ipsum præstares. Neutrum erat concessu facile. Auctoritate tamen imperatoris et patriarchæ nos advenimus, defensionem tuam audituri. Te æquum est afferre, si quid habes dicere D ad ea quæ tibi objectantur. Tum imperator:

Jacobi Pontani notæ.

(75) Gregoras hunc locum negligenter tractavit. *Duos*, inquit, *senatores, duos pontifices, duos selectos sacerdotes, et quatuor selectos e plebe ad eum misit*. Decem homines numerat, cum noster ad triginta numeret.

(76) Viden Deum nominari τὸν ὄντα; idque auctoritate sanctæ Scripturæ, Nam Exod. cap. III, cum quæsisset a Deo Moses ad filios Israel mittendus, *Si dixerint mihi, quod est nomen ejus? quid dicam ei.?* audivit responsum, *Ego sum qui sum. Et ait, Sic dices filiis Israel, Qui est, misit me ad vos.* In Septuaginta est, Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Καὶ εἶπεν· Οὕτως ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· Ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς. Seneca, epist, 58, τὸ ὂν non satis bene reddi putat, *quod est*, quia, inquit, *cogor verbum pro vocabulo ponere*. Idem censendum de voce virili, nam melius dicitur Deus ὢν Græce, quam, *qui est*, Latine. Justinus Martyr, *Exhort. ad gentes*, docet erudite, cur Deus Moysen ad Hebræos mittens, ac de se loquens, participio usus sit, et Platonis τὸ ὂν cum Mosis ὁ ὢν confert.

ματα. Τούτων μὲν οὖν ἑκάτερον οὐ ῥᾴδιον ἦν ᾗ αὐτὸς ἠξίωκας γενέσθαι. Προστάξαντος δὲ βασιλέως καὶ πατριάρχου, ἥκομεν ἡμεῖς, ὑπὲρ ὧν ἐγκαλῇ τὰς ἀπολογίας ἀκουσόμενοι. Σύ τε δίκαιος ἂν εἴης εἴ τι περὶ αὐτῶν ἔχεις λέγειν, διεξιέναι. Εἶπεν οὖν ὁ βασιλεύς·

CAPUT XLVII.

Oratio junioris ad synodum. Adversarium avum rapit in odium; judices sibi benevolos facit; fiduciam causæ præ se fert; et est hoc velut judicii proœmium. Deinde breviter quædam objecta diluit.

Et summa voluntate mea advenistis, et perquam optabile est, ut ego sentio, quomodocunque tandem sui adversus criminationes defendendi tempus adipisci. Porro injustum et a ratione abhorrens duco, cum factis ipsis multa frequenter, et minime dubia observationis et obedientiæ erga avum documenta dederim, me pari benevolentia nec verbis quidem tenus ab ipso dignatum. At enim oportebat facta mea cum obtrectatorum sermonibus comparantem, aut eorum improbitatem condignis vindicare suppliciis (ut ne quid et ipsi auderent tale posthac, et alii ex eorum eventu modestiam discerent), aut certe, quod alterum est, iisdem de audacia **141** severe objurgatis ac reprehensis firmam constantemque erga me benevolentiam conservare: ut qui evidentibus exemplis docere possim, me in ipsum affectum esse suavissime, et quemadmodum bono filio pulchrum est, erga patrem reverentiam, obedientiam, subjectionemque retinere. Sed quia hæc secus quam dignum fuit evenerunt, quæque fecimus, ex animo avi penitus effluxerunt: quorum autem industria in eo consumitur, ut alterum nostrum apud alterum in invidiam vocando, communi Romanorum fortunæ ac felicitati perniciem struant, eorum mendaciis prorsus subactus ac irretitus est, quid relinquebatur, nisi ut vel angori me dederem, in miseriam immerito meo præcipitatus, veniamque a patre, quanquam meris calumniis oppugnatus, peterem? aut certe, propter ea quæ mihi falso affinguntur, examen ac judicium? quod etiam concupivi, jam plus sexagesimum diem nudo sub ætheris axe cum his omnibus quos duco, hibernis mensibus labores et incommoda perferens, quod nec vos nescitis. Fuisset optimum, imperatore, patriarcha, totoque Romano populo præsentibus defensionem peragere, ut vel absolutus declararem omnibus, me ab istis sycophantis indignissime violari, vel sceleris omnium calculis condemnatus, non ultra ampliationem quærerem: nec quasi a judicibus aut ad gratiam, aut ex æmulatione damnatus, provocarem, sed quas commeruissem pœnas sustinerem. Sed quia sic placitum imperatori, magnas universorum imperatori Deo, qui defensioni meæ hanc opportunitatem obtulit, nec minus ipsi avo et patriarchæ gratias ago. Huic, quod auctor fuit ut res in inquisitione poneretur, illi, quod sibi id passus est persuaderi, vobis item, qui huc iter suscepistis, de labore vestro. Velim autem rogatos, ne in hoc judicio mihi tanquam imperatori assentiamini, neve aliquid eorum quæ damnanda senseritis, propter dignitatis amplitudinem condonetis, sed ad ignoscendum inexorabiles sitis. Si

A Καὶ βουλομένῳ μοι πάνυ ἡ πρὸς ἐμὲ ἄφιξις γεγένηται ὑμῶν, καὶ εὐχῆς ἔργον ἡγοῦμαι τὸ καὶ ὁπωσοῦν ὑπὲρ ὧν κατηγοροῦμαι καιρόν τινα εὑρήσειν ἀπολογίας. Οὐ δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι, οὔτε μήν τινα λόγον σῴζον, ἐμὲ μὲν πολλάκις τῆς εἰς τὸν βασιλέα αἰδοῦς καὶ εὐπειθείας αὐτοῖς ἔργοις ἐναργεῖς παρέχεσθαι τὰς ἀποδείξεις, τῆς ἴσης δὲ εὐνοίας οὐδὲ λόγοις γοῦν ψιλοῖς ἀξιοῦσθαι παρ' αὐτοῦ. Καίτοιγε ἐχρῆν πρὸς τὰς πράξεις τὰς ἐμὰς τοὺς τῶν συκοφαντῶν παραβάλλοντα λόγους, ἢ κολάζειν αὐτοὺς ἀξίως τῆς κακουργίας ἑαυτῶν (ὡς ἂν αὐτοί τε παύοιντο συκοφαντοῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις εἶεν παράδειγμα σωφροσύνης), ἢ τόγε δεύτερον, αὐτοῖς μὲν σφοδρῶς ἐπιπλήττειν καὶ ἐπιτιμᾷν τοῦ τοιαῦτα ἕνεκα τολμᾷν· βεβαίαν δὲ καὶ ἠδρασμένην τὴν εἰς ἐμὲ εὔνοιαν τηρεῖν, ὅπερ ἔφην, B ἐκ τῶν ἔργων σαφεῖς ἔχοντα τὰς ἀποδείξεις, ὡς εὐνούστατος ἐγὼ περὶ αὐτὸν, καὶ τὴν παιδὶ πρέπουσαν ἀγαθῷ πρὸς πατέρα αἰδῶ τε καὶ εὐπείθειαν καὶ δουλείαν ἀποσώζων. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο μὲν τὴν ἐναντίαν ᾗ προσῆκεν εἴληχε τάξιν, καὶ τὰ μὲν ἡμέτερα ἔργα τῆς βασιλέως ἐξεῤῥύηκε μνήμης παντελῶς, οἷς δὲ ἔργον ἐπιμελὲς ἡμᾶς ἀλλήλοις διαβάλλοντας τῇ κοινῇ λυμαίνεσθαι Ῥωμαίων εὐδαιμονίᾳ, τοῖς λόγοις κατάκρας ἑάλω, τί λοιπὸν ἢ σφόδρα μὲν ἀλγῆσαι ἐφ' οἷς παρ' ἀξίαν ἀτυχῶ, συγγνώμην δὲ πρὸς πατρὸς καὶ τῶν διαβολῶν ἕνεκα αἰτεῖν; ἢ τόγε δεύτερον, βάσανον καὶ δίκην ἐφ' οἷς ἀδίκως ἐγκαλοῦμαι; ὃ δὴ καὶ διετέλεσα ποιῶν εἰς ἑξηκοστὴν τήνδε ἡμέραν ἢ καὶ μᾶλλον, ὑπαίθριος ταλαιπωρῶν μετὰ τουτωνὶ πάντων ὧν ἄγω ἐν ὥρᾳ μάλιστα χειμῶνος, καθάπερ δὴ C ἴστε καὶ αὐτοί. Ἦν μὲν οὖν κράτιστον ἐπὶ βασιλέως αὐτοῦ παρόντος καὶ πατριάρχου, καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν Ῥωμαίων παντὸς, ποιεῖσθαι τὰς ἀπολογίας· ἵν' ἢ διαφυγὼν τὰς αἰτίας, πᾶσι καταστήσω ἐμφανὲς, ὡς βιαιότατα καὶ ἄδικα ὑπὸ τῶν συκοφαντούντων ὑπομένω· ἢ ἁλοὺς ταῖς ἁπάντων ψήφοις ἀδικῶν, μηκέτι δύνωμαι πρὸς ἀναβολὰς χωρεῖν, μηδ' ἔφεσιν ζητεῖν, ὡς ἢ πρὸς χάριν, ἢ πρὸς φιλονεικίαν ὑπὸ τῶν δικασάντων καταψηφισθεὶς, ἀλλὰ τὴν ἀξίαν δίκην δῶ. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω δεῖν εἶναι κέκρικεν ὁ βασιλεὺς, χάριτας μὲν πολλὰς ὁμολογῶ τῷ πάντων βασιλεύοντι Θεῷ, ὅτι καιρὸν παρέσχεν ἀπολογίας· οὐχ ἧττον δὲ βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ, τῷ μὲν πείσαντι τὴν ἐξέτασιν, τῷ δὲ πεισθέντι, καὶ ὑμῖν D τοῖς ἀφιγμένοις, ἕνεκα τῶν πόνων. Δέομαι δὲ ὑμῶν, μὴ ὡς βασιλεῖ μοι προσέχειν ἐπὶ τῆς δίκης ταυτησὶ, μηδέ τι ὧν ἂν καταγνώσησθε, διὰ τὸ ἀξίωμα συγχωρεῖν, ἀλλ' ἀπαραιτήτως ἐφ' οἷς ἂν οἴησθε καταψηφίζεσθαι ἀδικεῖν. Ἂν μέντοι μεταξὺ ἀπολογούμενος ἀνάγκῃ γε (οὐ γὰρ ἑκοντὶ πρὸς τοιούτους ἄν ποτε ἦλθον λόγους) τὸν βασιλέα καὶ πάππον τὸν ἐμὸν ἀποφαίνω ἀδικοῦντα καὶ ἐπιορκοῦντα, μήτ' ἐμοὶ λογί-

ζεσθαι, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τοῦ πράγματος δέομαι φύσει A τοὺς λόγους, μήτ' αὐτοὺς ψῆφον ἐξάγειν· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν κριτὰς καθῆσθαι, ἐκείνῳ δὲ ἀκροατὰς καὶ μόνον. Ἐπεὶ δέ με ἐκελεύσατε ἀπολογεῖσθαι, ἀναγκαῖον τοὺς κατηγοροῦντας πρῶτον τὰ ἐγκλήματα εἰς μέσον ἄγειν, ὡς ἂν ἐφεξῆς αὐτὸς ποιῶμαι τὰς ἀπολογίας. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν· οἱ δικασταὶ δὲ ἐπαινέσαντες τοὺς λόγους, τὰ ἐγκλήματα ἐκέλευον τοὺς ἐπιτετραμμένους εἰς μέσον ἄγειν. Καὶ παρελθόντες εἰς μέσους ὅ τε δικαιοφύλαξ καὶ ὁ τῶν Μογλαίνων ἐπίσκοπος, διεξῄεσαν πάντα καθ' ἕν. Ἀπολογουμένου δὲ βασιλέως, βέβαιον μὲν οὐδὲν ἐδόκουν ἔχειν· οὐδ' ἀπόδειξιν ἐναργῆ οὔτ' ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, οὔτε μὴν ἐκ μαρτυρίας τινός· ἐδόκουν δὲ ἐξ ὑποψίας μᾶλλον ἢ ἀληθείας συνειλέχθαι. Τελευταῖον δὲ τόδε B εἶπον· Ἐν τοῖς ὅρκοις τοῖς ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ γεγραμμένοις γέγραπται καὶ τοῦτο· τὸ τὸν μὲν βασιλέα τὸν πάππον τὸν σὸν τὴν διοίκησιν πᾶσαν ἔχειν καὶ ἡγεμονίαν τῆς ἀρχῆς· σὲ δὲ ὑπ' αὐτὸν τελεῖν, καὶ τὰ προσταττόμενα ἐκπληροῦν· τὸν δὲ παρὰ ταῦτα ποιοῦντα ἐπίορκον καὶ ἄδικον εἶναι. Σὺ δὲ μήτ' ἐπιτρέψαντος, μήτε μὴ εἰδότος βασιλέως ἀπὸ τῶν τοὺς δημοσίους πραττόντων φόρους ἀφείλου βίᾳ χιλιάδας τέτταρας χρυσίου. Ὅτι μὲν τὰ χρήματα ἀφειλόμην, οὐδ' αὐτὸς ἂν ἀρνηθείην, εἶπεν ὁ βασιλεύς· οὐκ ἐπιωρκηκέναι δὲ, οὐδ' ἀναίσχυντος καὶ καταφρονητὴς διὰ τοῦτο δίκαιος κρίνεσθαι βασιλέως. Αἰνίγματι λέγεις ὅμοιον, οἱ δικάζοντες εἶπον, εἰ μηδὲν πράττειν ἐπὶ τῶν ὅρκων παρὰ γνώμην βασιλέως γεγραμμένου, αὐτὸς τὰ χρήματα βασιλέως ἄκοντος λαβὼν, μηδὲ C τοὺς ὅρκους παραβεβηκέναι φαίης. Ἢ γὰρ οὐ γέγραπται τὴν διοίκησιν πᾶσαν τῶν πράγματων βασιλέα ἔχειν, σέ τε μηδὲν παρὰ γνώμην ποιεῖν ἐκείνου, ἢ τούτου δοθέντος, οὐκ ἂν διαφύγοις τὸ ἐπιορκεῖν, ἄκοντος βασιλέως τὰ χρήματα εἰληφέναι ὁμολογῶν. Ξανθόπουλος δὲ τῶν ἐκ Βυζαντίου ἀφιγμένων εἷς, Οὐ δίκαιον, εἶπε, καταψηφίζεσθαι, πρὶν ἂν ὁ βασιλεὺς περὶ τῶν κατηγορουμένων λόγον δῷ. Τότε γὰρ, εἰ δικαιοῦν ἢ καταψηφίζεσθαι ἐκ τῶν λεγομένων δέοι, γνοίη μὲν ἄν. Συνθεμένων δὲ καὶ τῶν ἄλλων, ὁ βασιλεὺς ἀπελογεῖτο τοιαῦτα·

tamen interim dum me defendo, avum meum iniquum et perjurum ostendero (quod non nisi necessario faciam, nunquam enim volens aliquid tale dicerem), ne eam orationem mihi, sed conditioni hujus negotii attribuendam putetis: neve ex illa decernatis, verum mihi judices, illi tantummodo auditores sedeatis. Et quia me respondere jussistis, res postulat **142** ut accusatores crimina prius in medium adducant, quo ad singula ordine respondeam. Hactenus imperator. Judices dicta probaverunt, mandaveruntque Niphoni et Clidæ, accusationis capita sibi a seniore tradita depromerent (77). Illi prodeuntes in medium, sigillatim omnia percensuerunt. Ad quæ cum respondisset imperator, infirma, incerta, non ex rebus ipsis deducta (78), nullo teste nitentia, sed ex inani potius suspicione, quam ex vero collecta apparuerunt omnia. Ad extremum hoc allatum est, in jurejurando, quo pax sancita sit, hoc etiam scriptum fuisse: penes avum imperatorem esse debere totum imperium et rectionem ejus; ipsum ei subjici, et ejus jussa facessere oportere. Qui contra fecerit, perjurum ac injustum fore. Tu autem, inquiunt, neque sciente avo, a quæstoribus per vim abstulisti quatuor aureorum millia. Ad hoc ille: Abstulisse me pecuniam confitebor: at idcirco me vere affinem esse perjurii, aut impudentiæ, aut avum despexisse, id pernego. Rursum judices: Quasi ænigmata loqueris, si, cum scriptum sit, ne tu quid præter voluntatem avi perpetres, ipse eo invito pecuniam avertas, et nihilo minus te jusjurandum haud transgressum prædices. Aut enim scriptum non est, ut avus plenam rerum omnium administrationem habeat, et tu nihil eo nolente audeas: aut, hoc dato, nondum perjurii crimen effugisti, cum avo ignorante pecuniam te intervertisse confiteare. Hic Xanthopulus, qui cum cæteris Byzantio venerat, sibi haud æquum videri reum damnare, antequam ad accusationem respondisset. Tunc enim cognosci posse, albo an atro lapillo dignus esset. Reliquis assentientibus, imperator nepos apologiæ suæ hoc habuit exordium:

CAPUT XLVIII.

Culpam omnem calamitatis in avum confert, non sine commendatione sui. Nititur probare se fœdus sanctum habuisse, avum non habuisse; cujus litteræ hujus rei testes ad protovestiarium, et aliæ cujusdam Cocalæ recitantur. Docet etiam, non idcirco fœdus se rupisse, nec perjurium incurrisse, quamvis pecuniam acceperit.

Καὶ δίκαιον εἶναι νομίζω, καὶ κατὰ γνώμην ἣν ἂν D ἐμοὶ εἰ τὰ πραττόμενα βασιλεὺς μετὰ τῆς προσ-

Si imperator avus (79), quod justitia requirit, et ego maxime vellem, convenienti accuratione acta

Jacobi Pontani notæ.

(77) Tria præcipua recenset Gregoras, quæ tamen non Rhegii a legatis, seu delectis illis, sed in medio itinere ab iis objecta sint, quos senior miserat, ut ei urbis ingressum interdicerent. Ea vocat occasiones rupti fœderis. Una, quod imperatoris quæstoribus omnibus pecuniam eripuisset, cujus numquam major penuria fuisset: cum ea essent tempora, quæ ob divisionem imperii sumptus maximos postularent. Altera, quod a se missis urbium rectoribus ejectis, alios suo arbitratu ibi collocaret. Tertia, quod Cralænam amitam suam, et monastico indutam habitu, indignantem et reluctantem, ad incestum coitum compulisset. Hæc a nostra historia, quod vides, plurimum dissentiunt.

(78) Indicat hoc idem Gregoras: *Accedebant*, inquit, *et aliæ causæ, propter quas ei urbis ingressum interdiceret, plurimæ illæ quidem, sed non ita firmæ*.

(79) Recitatur etiam a Gregora oratio ad judices habita, lib. IX, verum longe alia, multumque huic nostræ dissimilis, plena fellis, et plane de-

perpenderet examinaretque, non me, **143** non, A inquam, me nunc impudentiæ et projectæ audaciæ, quodque minime tolerandum, perjurii reum faceret. Nam judex tum demum vere et incorrupte judicat, cum ejus mentem non obsidet anticipata opinio : alioqui ut plurimum falli ac decipi necesse est. Itaque si quibus de causis, et unde unde natis fœdus prioribus bellis compositum, et jurejurando stabilitum sit, meam quoque in bello profligando ac tollendo sedulitatem, contentionem, alacritatem, præterea quam antehac præ me semper tuli ac declaravi erga ipsum sollicitudinem, obsequelam, amorem respiceret, non ego talium criminum modo accusarer, essemque ipse præsentibus, Romani futuris ærumnis liberi, imperator extra B omnem tumultum viveret, nec infamia conflagraret, cum bellum ad perniciem Romanorum sciens volensque introducere videatur. Nunc horum oblitus omnium, complurium, nec levium me arcessit, ut ipsimet audistis. Ego vero quamvis gravia sint omnia, tamen continerem me, tum ob reverentiam, tum ne in defensione mea edere cogerer aliquid, quod ei vituperationem afferret. Ast perjurii notam mihimet inurere tacendo, cum abunde absolvi possim, nec fas, nec tolerabile duco. Quod si dum me insontem doceo, ipsum contra egisse probavero, ne id temeritati, neve linguæ incontinentiæ, sed rei ipsius necessitati ut ascribatis, a vobis peto. Hoc itaque primum dico non me solum, sed illum quoque in fœdus juravisse, eamdemque ambobus ejus C sancte servandi necessitatem impositam : et alterum, si in fœdifragum vindicarit, nullo scelere astringi : id quod etiam ipsemet imperator pro bono approbavit. Etenim si ego fœdus violassem, et is de me perfidiæ pœnas sumeret, nulli ob id culpæ obnoxius haberi vellet; et vos, ut arbitror, id ei, et recte ac merito, assentiremini. Perjucundum porro mihi accidit, una vobiscum et Cocalam magnum logariastem venisse : qui tametsi protovestiarii proamitini mei socer sit, non parvam defensioni meæ fidem conciliabit, cum moleste feret, quæ sum dicturus. Et quia accusationi responsionique meæ interest, poterit genero, quod res est, integre perscribere. Quod utinam protovestiarius quoque ipse D afforet. **144** Dispicite igitur, uter nostrum prius religionem fœderis exuerit. Utar autem non fucata oratione ad me tuendum, nec testes producam corruptos, quibus fidem negare, et quos exceptione submovere fas sit, sed ipsas avi litteras (80), quæ luculento erunt testimonio, illum jampridem arma contra me studiose diligenterque meditatum esse.

ηκούσης ἐξήταζεν ἀκριβείας· ἦ γὰρ ἂν οὐκ ἂν ἐμὲ νῦν ἀναιδείας καὶ ἀφοβίας, καὶ, τὸ μέγιστον, ἐδίωκεν ἐπιορκίας. Τὸ μὲν γὰρ μὴ προκατειλῆφθαι τὸν δικαστὴν τὴν γνώμην, ἐξάγειν μάλιστα ὀρθὰς ποιεῖ τὰς κρίσεις. Ὁ δὲ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον, σφάλλεσθαι ὡς τὰ πολλὰ ἀνάγκη. Ἐὰν γὰρ τάς τε κατὰ τοὺς προτέρους πολέμους αἰτίας γεγενημένας δι' ἃς αἵ τε ξυνθῆκαι προὐχώρησαν καὶ οἱ ὅρκοι, ὅθεν τε κἀκ τίνος συνεώρα καὶ τὴν ἐμὴν πρὸς τὴν τοῦ πολέμου κατάλυσιν ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν καὶ προθυμίαν, ἔτι τε ἣν ἐνεδειξάμην ἐν τῷ παρασχόντι παντὶ κηδεμονίαν καὶ εὐπείθειαν καὶ στοργὴν πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἂν νῦν τοιαῦτα ἔφευγον ἐγώ. Ἀλλὰ τῶν τε παρόντων ἂν αὐτὸς ἐγὼ καὶ τῶν προσδοκωμένων οἱ Ῥωμαῖοι κακῶν ἦμεν ἀπηλλαγμένοι, βασιλεύς τε αὐτὸς θορύβου τε παντὸς ἔξω, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἑκόντι Ῥωμαίοις ἐπὶ φθορᾷ δοκεῖν τὸν πόλεμον ἐπάγειν δυσκλείας γινομένης. Νυνὶ δὲ, ὡς ἔοικεν, ἐκείνων ἁπάντων ἐπιλελησμένος, ἃ ὑμεῖς πάντες ἀκηκόατε, κατεγόρηκέ μου πολλὰ καὶ δεινά. Ἐγὼ δὲ καίτοι δεινῶν ὄντων τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἠνεσχόμην ἂν σιγῇ αἰδοῖ τε τῇ πρὸς βασιλέα, καὶ τοῦ μὴ τῆς ἀπολογίας ἕνεκα τῶν μέμψιν τινὰ αὐτῷ οἰσόντων εἰπεῖν εἰς ἀνάγκην τι ἐλθεῖν. Τὸ δὲ ἐπιορκίαν ἐμαυτῷ προστρίψασθαι, ἐνὸν ἀσφαλῶς καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὴν δίκην διαφυγεῖν, οὔθ' ὅσιον ἥγημαι, οὔτ' ἀνεκτόν. Διὸ καὶ πειράσομαι ἐμαυτὸν ὡς οἷόν τε τάς τε σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους ἀκεραίους ἄχρι νῦν μάλιστα διατετηρηκότα ἀποδεῖξαι· ἂν δ' ἐκεῖνον διὰ τούτων ἀποφαίνω καὶ τοὺς ὅρκους λελυκότα καὶ τὰς σπονδὰς, μηδεμίαν ἐμοῦ καταγινώσκειν ἰταμότητα μήτε προπέτειαν ἀξιῶ, ἀλλὰ τῇ τοῦ πράγματος λογίζεσθαι ἀνάγκῃ τὴν κατηγορίαν. Πρῶτον μὲν οὖν ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι ὡς τοὺς ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ὅρκους, οὐκ αὐτὸς ὀμώμοκα μόνος, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς, καὶ τὴν αὐτὴν ἀνάγκην ἑκατέροις ἀπαραβάτους τηρεῖν εἶναι· ἂν δὲ ἐξ ἑνὸς παραβαθῶσι, μηκέτι τὸν ἕτερον ἂν ἀμύνηται ἐνέχεσθαι ταῖς αἰτίαις· ὃ δὴ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἐδίκασε καλῶς φθάσας. Λελυκότος γὰρ ἐμοῦ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς σπονδὰς, οὐδεμιᾷ φησιν αὐτὸς ἐνέχεσθαι αἰτίᾳ, ἄν τι βλάπτῃ ἀμυνόμενος· καὶ ὑμεῖς δὲ, ὑπολαμβάνω, τὸ αὐτὸ συμφαίητε, ὀρθῶς ἂν ἔγωγε εἴποιμι καὶ δικαίως. Πάνυ δὲ ἡδέως ἐδειξάμην ὅτι καὶ Κωκαλᾶς ὁ μέγας λογαριαστὴς συμπάρεστιν ἡμῖν. Συμβαλεῖται γὰρ ἐμοὶ πρὸς τὴν ἀπολογίαν οὐ μικρά τινα ἐπὶ μαρτυρίαν, ἀχθησόμενος ὧν μέλλω λέγειν. Καίτοιγε αὐτὸς κηδεστὴς ὢν πρωτοβεστιαρίου τοῦ θείου τοῦ ἐμοῦ, ὅ τι τε κατηγοροῦμαι, καὶ ὁποίας ποιήσομαι τὰς ἀπολογίας παρεγένετο ἀκοῦσαι, ὡς ἂν εἰδέναι ἔχῃ πρὸς τὸν κηδεστὴν γράφων, ἀπαγγέλλειν τἀλη-

Jacobi Pontani notæ.

clamatoria, et conficta, sine dubio. Solet enim Gregoras ille ita ludere, et poetam magis agere, quam historicum.

(70) Quo pacto nactus sit hasce litteras, ita docet Gregoras : *Cæterum litteræ, quas ad Cralem Serviæ, ad despotam, ad alios præfectos scriptas esse diximus, partim ab itinerum custodibus exceptæ sunt, eæ nimirum, quæ chartæ inscriptæ fuerunt; partim iis deceptis, perlatæ sunt tenui linteo, et albo inscriptæ, tabellariorum vestibus solerter insutæ. Nam imperator junior cum in aliis angustiis, tum circa Christopolin custodes collocarat, qui omnes prætereuntes excutiebant, num litteras Byzantio afferrent, quos fallere perdifficile erat.*

θές· ἐγὼ δὲ τὸ καὶ αὐτὸν παρεῖναι μάλιστα ἀπεδεξάμην. Σκέψασθε τοίνυν, ὁπότερος παραβέβηκε τοὺς ὅρκους. Παρέξομαι δὲ οὐ λόγους εὐπρεπεῖς πρὸς τὴν ἀπολογίαν, οὐδὲ μάρτυρας ἀνθρώπους διεφθαρμένους, οἷς ἄν τινι καὶ ἀπιστεῖν καὶ παραγράφεσθαι ἐξεῖναι, ἀλλ' αὐτὰ τὰ βασιλέως γράμματα μαρτυρήσειν ἐκ πολλοῦ καὶ μετ' ἐπιμελείας καὶ φροντίδος τὸν πρὸς ἐμὲ πόλεμον κεκινηκότα. Καὶ πρῶτον ἀναγνωσθήτω ἡμῖν τὸ τοῦ βασιλέως πρόσταγμα, ὃ πρωτοβεστιαρίῳ ἀπέστειλε τῷ ἐμῷ θείῳ, Ἰουλίῳ μηνὶ τῆς δεκάτης ἰνδικτιῶνος, ἔχον ἐπὶ λέξεως οὑτωσί· Περιπόθητε ἀνεψιὲ τῆς βασιλείας μου πρωτοβεστιάριε, κύριε Ἀνδρόνικε Παλαιολόγε, ἡ ἀναφορὰ ἣν ἀνέφερες τῇ βασιλείᾳ μου, ἀπεσώθη, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγνώρισα ὅσον ἔγραψες καὶ ἀνέφερες. Ἀπεδεξάμην γοῦν πολλὰ τὴν σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ τὸν εἰς τοῦτο ἀγῶνά σου· καὶ πάλιν εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἐπιμελήθητι ἵνα τελεσθῇ. Καλὰ γὰρ γινώσκεις ὅτι οὐ δι' ἄλλό τι ἀπεστάλης εἰς τὸ αὐτόθι κεφαλατίκιον παρ' ὃ διὰ τὴν δουλείαν αὐτήν. Ἐπεὶ γοῦν καὶ πρὸ τῆς σῆς ἀναφορᾶς ἀπέστειλε καὶ ὁ Κράλης ἀποκρισιάριον αὐτοῦ ἐνταῦθα, καὶ ἐδήλωσε πρὸς τὴν βασιλείαν μου ὅπως ἤδη κατεστάθη μετὰ σοῦ, καὶ εὑρίσκεται ἕτοιμος ἵνα κατὰ πᾶσαν τὴν αὐτοῦ δύναμιν βοηθήσῃ ἡμῖν, μὴ μόνον μετὰ τοῦ φωσάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παρὼν, πάλιν ἐπιστώθη ταῦτο ἡ βασιλεία μου ἔτι πλέον ἀπὸ τῆς σῆς ἀναφορᾶς. Ποίει γοῦν τὴν δουλείαν σου μετὰ πολλῆς συντομίας, ὅτι καὶ ἡ βασιλεία μου ἐπιμελῶς πράττει, καὶ πρόσεξαι μή πως προλάβωμεν ἡμεῖς ὑμᾶς. Τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον. Ἐγὼ καὶ δευτέραν παρέξομαι μαρτυρίαν, πρὸς τὸν αὐτὸν πρόσταγμα βασιλέως Σεπτεμβρίῳ γραφὲν ἑνδεκάτης ἰνδικτιῶνος· Περιπόθητε ἀνεψιὲ τῆς βασιλείας μου πρωτοβεστιάριε κύριε Ἀνδρόνικε Παλαιολόγε, οἶδας ὅσον διωρίσατο πρὸς σὲ ἡ βασιλεία μου περὶ τῶν δουλειῶν ὧν ἀνετέθης· καὶ ὅτι δέον σε σπουδάσαι μήπως προλάβῃ ὑμᾶς ἡ βασιλεία μου· καὶ ἰδοὺ ὡς βλέπω οὕτω μέλλει γίνεσθαι. Ἐγὼ γὰρ ἄλλο οὐδὲν ἐκδέχομαι ἢ ἀπὸ τῶν αὐτόθι μήνυμα. Ποῦ γοῦν ἐστιν ἡ ἐπιμέλειά σου; ποῦ ἐστιν ἡ σὴ ὑπόσχεσις; ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς οὐδὲν ἐγνώρισά τι ἀκριβῶς ἀπὸ τῶν αὐτόθι, ἀλλ' ἢ μόνον ἀπὸ τῆς φήμης, καὶ ἂς (84) γνωρίσω κατὰ πᾶσαν συντομίαν, ὅτι, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, οὐδὲν ἄλλο ἐκδεχόμεθα, ἢ τὸ μήνυμα ὑμῶν·

A Primum recita Patribus ad verbum, quod mense Julio, indictione decima mandatum ad protovestiarium misit : Desideratissime nostræ majestati mi nepos, domine Andronice Palæologe, (82) protovestiarie, quam ad nos misisti relationem, tuto pervenit, ex qua quæ voluisti, cognovimus omnia, tuumque in hoc studium, diligentiam, contentionemque vehementer probavimus. Rursum cura sedulo, ut perficiatur. Probe enim intelligis, non alia de causa illuc ad gerendam præfecturam te missum esse (83), quam ut huic rei inservires. Quoniam igitur et ante relationem tuam Crales apocrisiarium suum huc misit, nostræque majestati significavit, quo s'tis jam inter vos animo, et ad nos omni B qua val-t potentia adjuvandos paratus est, non fossato tantum, sed sua quoque præsentia, ex relatione tua denuo major rei fides nobis facta est. Præsta igitur officium tuum quam citissime, nam nec nos operæ parcemus, et cave ne forte a nobis antevertamini. Et hoc quidem hujusmodi. Exhibebo et alterum mandatum loco testimonii, scriptum ad eumdem mense Septembri, indictione undecima. Recita : Desideratissime majestati nostræ cognate mi, Andronice Palæologe protovestiarie, meministi, quid ad te scribentes statuerimus de negotio administrando, et quomodo monuerimus, dares operam sedulo, ne posses a nobis anteverti. Et ecce ita futurum est, ut video. Ego enim aliud non exspecto, quam ab iis qui illic sunt, signum aliquod. Ubi di- C ligentia tua? Ubi promissa? A mense enim Julio nihil expresse cognovimus ab iis qui ibi versantur, nisi e fama tantum. Et tibi quam brevissime indicamus, ut supra diximus, non aliud quam signum a vobis exspectare. Et Cocalas hic protovestiario genero suo scribens, eum de magna negligentia et inertia accusat, deque promissis non servatis reprehendit; aitque imperatorem ex eo tristitiam cepisse, et se erubescere, quia pollicitus sit ipsum quam studiosissime celerrimeque promissa confecturum. Ne autem quæ recitatæ sunt litteræ, quia 145 obscuriores sunt, ad alios quosdam pertinere videantur, alias afferam, unde et superiores illas de me conscriptas, et bellum contra me quasi præconis voce promulgatum fuisse constabit. Datæ sunt men- D se Octobri, indictione undecima. Recita : Deside-

Jacobi Pontani notæ.

(81) Imitamur morem Romanum ; ipsi enim oratores non recitabant leges, edicta, aut similia. Nec ipsemet Andronicus hic videtur legisse litteras istas ; non enim dicit ἀναγνώσω, sed ἀναγνωσθήτω, *legantur*. Facimus ergo a notario, seu tabellione legi, id enim decentius est.

(82) Nepos, quia sororis Annæ filius, etsi cum adjuncto solemus dicere de fratrum aut sororum filiis, ex fratre, ex sorore nepos.

(83) Quos a capite capitaneos, et Germani quidam *Hauptmann* vocant belli duces, a recentioribus Græcis κεφαλάδαι παρὰ τὴν κεφαλὴν dicuntur; unde κεφαλατίκιον capitaneatus, *Hauptmannschaft*. Jam quemadmodum apud Germanos capitanei nomen non illis tantum tribuitur, qui habent sub se milites, sed præfectis quoque totius regionis, etiam extra militiam, ut in Austria præfectus Lincensis appellatur *Landshauptmann*, et in Tyroli præfecti multis locis idem nomen habent; sic apud Græcos præfecti urbium, seu territoriorum κεφαλάδαι nominabantur, et ditio, cui præerant, κεφαλατίκιον, *die Hauptmannschaft*. Sicut nos vulgo nomen præfecturæ Germanice, *die Pflege*, ad totam regionem referimus, cui quis præfectus est. Glossarium a Rigaltio editum κεφαλατίκιον exponit, ἡγεμονία. Hactenus Gretserus.

(84) Quamquam istud ἂς sit Græcum, si modo integer Hesychius, sitque hæc particula in Græco vulgari, nil tamen integri sensus facit. Interpres autem legisse videtur καὶ σοὶ γνωρίζω κατὰ πᾶσαν, etc.

ratissime majestati nostræ mi nepos, domine Andronice Palæologe protovestiarie, relationes omnium vestrum ad nos perlatæ sunt ac perlectæ, gratissimumque nobis factum est a singulis secundum omnia quæ retulistis. Respondimus et explicavimus mentem nostram et separatim omnibus, per Calergum (85), seu potius per amatissimum cognatum nostrum dominum Michaelem Asanem, consobrinum tuum. Ex eo quisque vestrum latius cognoscet, quid majestas nostra statuerit. Ne fortassis autem a mari in terram bello translato ignoretis quid generatim censuerimus, en censemus et vobis significamus etiam per aridam, tot et tales illic inveniri, ut si vel unus duntaxat vestrum ibidem viseretur, sufficere posset ad prælium cum nepote nostro ineundum: quanto magis cum tam multi, tam pugnaces inveniamini, nihil dicendum est amplius? Et nunc pardum nostrum e catenis emittimus. Vos quod prudentia hortabitur facitote: nos jam erumpimus. Hæc mandavit avus sororis suæ filio, nihil habens, in quo me accusaret, sed prior ipse a sacramento fœderis desciscens. Ut porro videatis, eum administris usum pluribus ad bellum adversum me adornandum, et jampridem se ad idem comparasse, alia proferetur adhuc epistola, nempe Cocalæ hujus ad protovestiarium generum data. Recita: Graviter molesteque ferebat ante dominus noster imperator, nos, ac te præsertim, nihil litterarum mittere nec referre quid ageremus, et quo in statu versaremur. Nunc, quoniam scripsistis, laudat factum: reprehendit tamen, quod ita improvide relationes vestras miseritis. Nam si eæ in manus nepotis forte incidissent, in confesso est, cognosci potuisse, multo ante et sollicita cura hoc bellum inchoatum fuisse. Haud recte vos quidem, sed quemadmodum in præsenti nos mandatum et epistolam in puclum conjecimus (87) (in quo inesse quippiam quis cogitaret?). Sic vos facite, et jam nunc incipite. Nam ecce et imperator (id quod ex mandato discetis) opus aggreditur. Quanquam, ut mihi videtur, vos prius finem videbitis, quam de principio audietis. **146** Omnes enim qui cum nepote sunt duces et præfecti (88) ab imperatore stant,

A καὶ Κωκαλᾶς δὲ οὑτοσὶ πρωτοβεστιαρίῳ τῷ γαμβρῷ γράφων, ἀμέλειαν αὐτοῦ πολλὴν καὶ ῥᾳθυμίαν καταγινώσκει, καὶ ὡς μὴ τὰς ἐπαγγελίας ἐκπληροῦντι ἐπιπλήττει, ὡς λυπουμένου μὲν βασιλέως διὰ ταῦτα, αἰσχυνομένου δὲ αὐτοῦ, ὃς ἐπηγγείλατο μετὰ πάσης ἐπιμελείας αὐτὸν καὶ ταχυτῆτος πληρώσειν τὰ ἐπηγγελμένα. Ἵνα δὲ διὰ τὸ μὴ καθαρῶς τὰ ἀναγνωσθέντα προστάγματα γράφειν περὶ ἐμοῦ περί τινων ἄλλων τισὶ δόξωσι γεγράφθαι, ἕτερον παρέξομαι, τά τε πρότερα ὡς περὶ ἐμοῦ εἴησαν γεγραμμένα βεβαιοῦν, καὶ τὸν πρὸς ἐμὲ πόλεμον κηρύττον ἐμφανῶς, γραφὲν Ὀκτωβρίῳ τῆς ἑνδεκάτης ἰνδικτιῶνος· Περιπόθητε ἀνεψιὲ τῆς βασιλείας μου πρωτοβεστιάριε, κύριε Ἀνδρόνικε Παλαιολόγε, αἱ ἀναφοραὶ ὑμῶν πάντων διεκομίσθησαν εἰς τὴν βασιλείαν B μου, καὶ ὑπανεγνώσθησαν, καὶ ὑπεραπεδεξάμην πάντας ὑμᾶς περὶ πάντων ὧν ἀναφέρετε. Ἀπελογήσατο καὶ διωρίσατο καὶ ἡ βασιλεία μου κατὰ μέρος πρὸς πάντας ὑμᾶς μετὰ τοῦ Κατέργου· μᾶλλον δὴ μετὰ τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ Ἀσάνη κυρίου Μιχαὴλ τοῦ ἐξαδελφοῦ σου· καὶ ἐξ ἐκείνου μέλλετε γνωρίσειν εἷς ἕκαστος ἀφ' ὑμῶν πλατυκώτερον τὸν ὁρισμὸν τῆς βασιλείας μου. Μήπως δὲ γενομένης (86) τινὸς ἀργίας παρὰ τῆς θαλάσσης εἰς τὸ κάτεργον, ἀγνοῆτε τὸν καθόλου ὁρισμὸν τῆς βασιλείας μου, ἰδοὺ καὶ διὰ ξηρᾶς διορίζεται καὶ δηλοποιεῖ ὑμῖν ἡ βασιλεία μου, ὅτι τόσοι καὶ τοιοῦτοι εὑρίσκεσθε αὐτόθι, ὅτι εἴπερ εἷς καὶ μόνος ὑμῶν ἦν εἰς τὰ αὐτόθι μέρη, ἀρκετὸς ἔμελλεν C εἶναι εἰς τὴν τοῦ ἐγγόνου μου μάχην· πόσῳ μᾶλλον ὅτι εὑρίσκεσθε τοσοῦτοι καὶ τοιοῦτοι οἷοι εὑρίσκεσθε, λόγος οὐδείς; Καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν λύω τὸν πάρδον μου τὸν δεδεμένον, καὶ ποιεῖτε ᾗ ἂν ὑμῖν ἡ σύνεσις ὑφηγῆται, ὅτι καὶ ἐγὼ ἤδη ὁρμῶ. Τοιαῦτα μὲν βασιλεὺς ἐπέταττε τῷ ἀνεψιῷ, οὐδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν ἐμοὶ, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος λύων τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους. Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι καὶ πολλοῖς ἐχρῆτο συνεργοῖς πρὸς τὸν πόλεμον τὸν κατ' ἐμοῦ, καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου παρεσκευάζετο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἑτέραν παρέξομαι γραφὴν τοῦ Κωκαλᾶ τουτουὶ πρὸς τὸν γαμβρὸν πρωτοβεστιάριον ἀπεσταλμένην ἔχουσαν οὑτωσί· Πρῶτον μὲν ἐβαρυνέτο καθ' ὑμῶν ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς, μᾶλλον δὲ κατὰ σοῦ,

Jacobi Pontani notæ.

(85) In Gr. *Catergum*. Cæterum Calergorum familia Cretensis fuit.

(86) Locus intricatior, et, ut videtur, corruptus.

(87) Quid ποῦκλος aut ποῦκλον sit divinemus. Gregoras quidem supra quasdam linteas litteras vestibus tabellariorum insutas scribit. Noster Gretserus mallet legere, εἰς τὸν κούκουρον, sive κοῦκρον. Est autem κουκουρος apud recentiores Græcos pharetra, *ein Köcher*. Usurpatur a Cedreno *fol.* 363, notatque Xylander nostrum illud germanicum aut a Græco illo descendere, aut Græcum a Germanico. Alia conjectura occurrit. Quid si legendum κοῦκλον? facilis enim lapsus a κ in π. Est autem κουκούλιον per syncopen κοῦκλον cucullus, cucullio. Utitur Sozomenus lib. III, cap. 13, Latinæ editionis, Græcæ, cap. 14: Σκέπασμα τῆς κεφαλῆς, ὃ κουκούλιον καλοῦσι· ut proinde voluerit Cocalas litteras abdendas fuisse in cucullo, seu cucul- D lione. Fuisse autem cucullos Constantinopolitanis etiam usitatos, liquet ex Curopalata, qui nominat καπασία a cappa, eratque proprius habitus Tzaconum, eumdemque tribuit Cortinariis etiam extra aulam, p. 74. Glossarium Rigaltii interpretatur κούκουρον non modo pharetram, sed etiam bulgam, marsupium; quæ notio an huic loco serviat, videndum est. Hæc idem quem paulo ante nominavi, et cujus ope subsidiaria me multis locis adjutum, initio testificatus sum candide. Cæterum notio illa verbi κούκουρος pro bulga, seu marsupio ideo hic locum habere mihi non videtur, quod maxime in bulgis et masurpiis litteræ quæruntur; et superiores notiones tandiu amplectar, donec melius ac verius, aut certe probabilius de πούκλῳ invenero.

(88) Ἄρχοντες, καὶ ἀρχοντόπουλα. Sententia cogit discrimen facere, tametsi alioqui recentibus

πῶς οὐδὲν γράφετε καὶ ἀναφέρετε τί ποιεῖτε καὶ πῶς πράττετε. Τὰ νῦν δὲ ἀπεδέξατο μὲν ὅτι ἐγράψατε· ἐμέμψατο δὲ ὑμῖν ὅπως οὕτως ἀπερισκέπτως ἐπέμψατε τὰς ἀναφορὰς ὑμῶν, καὶ εἴπερ συνέβαινεν ἐμπεσεῖν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως, ὁμολογουμένως γνωσθῆναι ἔμελλεν ὅτι πρὸ καιροῦ καὶ μετὰ μεμεριμνημένου σκοποῦ ἐκινήθη ἡ παροῦσα μάχη. Ὅπερ οὐ γέγονε καλῶς· ἀλλὰ ὥσπερ κατὰ τὸ παρὸν ἡμεῖς τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν παροῦσαν γραφὴν ἐβάλομεν ἐντὸς πούκλου, (καὶ τίς δύναται ἐνθυμηθῆναι ὅτι ἐστί τι ἐντὸς τοῦ πούκλου;) οὕτως ποιεῖτε καὶ ὑμεῖς· καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρξασθε· ὅτι καθὼς καὶ ἀπὸ τοῦ προστάγματος μέλλεις μαθεῖν, ἰδοὺ καὶ ὁ βασιλεὺς ἄρχεται. Ὅμως δοκεῖ μοι ὅτι πρὸ τοῦ ἀκοῦσαι τὴν ἀρχὴν μέλλετε ἰδεῖν τὸ τέλος. Πάντες γὰρ οἱ μετὰ τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως εὑρισκόμενοι ἄρχοντες καὶ τὰ ἀρχοντόπουλα κατεστάθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὰς αὐτοῦ εὐεργεσίας ἔχουσι διά τε οἰκονομιῶν, διά τε χρυσοβούλλων· καὶ πάντες εἰσὶν ἕτοιμοι καὶ ἐκδέχονται ὁρισμὸν τοῦ αὐθέντου ἡμῶν τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου, ἵνα ἐάνπερ ὁρίσῃ αὐτοὺς [*l.* αὐτοῖς *vel* αὐτὸς], φέρωσι τὸν ἔγγονον αὐτοῦ δεδεμένον εἰς τὰς χεῖρας· καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ νῦν ἐπιμελήθητι καὶ σύ, ἵνα δείξῃς ἔργον τῆς γνώσεως καὶ τῆς πείρας ἧς ἔχεις πρὸς τὸ πράττειν. Ἐκ τούτων μὲν οὖν ἁπάντων, ὁπότερος λέλυκε τοὺς ὅρκους, αὐτοὶ κρινεῖτε· ὥστ' εἰ καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν οὕτω περιφανῆ παράβασιν τῶν ὀμωμοσμένων ἔξω τι εἴργασμαι τῶν συνθηκῶν, οὐ δίκαιον οὐδὲ λόγον ἔχον ἐπιορκίαν ἐγκαλεῖν. Ὥστε εἰ καὶ χρήματα εἴληφα, ὡς αὐτοί φασι, παρὰ τὰς συνθήκας, οὐκ ὀφείλειν δίκην λελυμένων τῶν συνθηκῶν. Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων χωρὶς εὐορκεῖν ἀποδείξω ἐμαυτόν, τὰ χρήματα εἰληφώς. Ἐν τοῖς ὅρκοις γὰρ γέγραπται ὡς ἂν ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων τῶν τε τῆς ἐμῆς οἰκίας ἕνεκα ἀναλωμάτων καὶ βασιλίδος τῆς ἐμῆς γυναικός, ἔτι δὲ καὶ τῆς μισθοφόρου στρατιᾶς χρήματα ἐμοὶ χορηγεῖσθαι ὅσα γέγραπται ἐν ταῖς συνθήκαις. Καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ δι' ὅρκων ἐγγράφων, ὡς πάρεστιν ὁρᾶν ἐκ χρυσοβούλλου βασιλέως τοῦ πρὸς ἐμέ. Ἐκ τοίνυν τῶν καιρῶν ἐκείνων ὅτε ἐγεγένηντο οἱ ὅρκοι ἄχρι καὶ νῦν, τέτταρες ἐπ' ἔτεσι τέτταρσι παρῆλθον μῆνες, ἐν οἷς ἐκ τῶν γεγραμμένων ὀφείλονταί μοι λογιζομένῳ πέντε καὶ τριάκοντα χρυσίου μυριάδες. Καὶ τοῦτο ἔξεστιν ἀποδεικνύειν ἐναργῶς ἐκ τῶν γραμματείων τῶν εἰς ἀπόδειξιν γινομένων παρὰ τῶν τὰ χρήματα εἰσκομιζόντων προστάττοντος βασιλέως. Τί τοίνυν ἀδικῶ, εἰ τοσούτων ἐμοὶ χρημάτων ὀφειλομένων, ὀλίγα ἄττα εἴληφα ἐκ πολλῶν; ἢ που δίκαιον, βασιλέα μὲν ἐμὲ τοσούτων ἀποστεροῦντα μήτ' ἀδικεῖν οἴεσθαι, μήτε μὴν ἐπιορκεῖν; ἐμὲ δὲ εἴ τι τῶν ὀφειλομένων πολλοστὸν ἀπείληφα μέρος, εἰς δικαστήρια ἕλκεσθαι καὶ ἐπιορκίαν ἐγκαλεῖσθαι καὶ ἀπελαύνεσθαι καὶ τὰ ἔσχατα ὑπομένειν; καίτοι, εἰ

A ejusque beneficiis fruuntur, partim in administrationibus, partim in bullis aureis; paratique sunt, et quid dominus noster sanctus imperator decernat exspectant; ut quando illi placuerit, nepotem vinctum in manus ei tradant. Tu quoque hinc satage, cognitionisque et experientiæ quam in agendo habes, exemplum aliquod prode. Ex his ergo omnibus, uter fœdus transgressus sit, vos eritis judices. Quod si ipse post jusjurandum adeo palam violatum quippiam contra fœdus patravi, non potest merito et cum ratione in perjurio numerari. Quare etiamsi pecuniam contra fœdus accepi, ut ipsi dictitant, non idcirco pœnam rupti fœderis debeo. Ego vero et aliter, quamvis pecuniam acceperim, me nihilominus secundum jusjurandum pactis stare B convincam. Perscriptum quippe stat in juramento, ut mihi de publico pecunia in sumptum domus, ac familiæ, et uxoris meæ, item ad stipendia militum erogetur, quanta ibidem exprimitur: id quod ex aurea bulla avi ad me missa perspici potest. Jam ex quo concepta sunt juramenta, ad hunc diem quatuor anni cum mensibus totidem interfluxerunt, quibus mihi (ut rationem subduco) trecenta et quinquaginta aureorum millia debentur. Et hoc perspicuum fit ex tabellis, quas ad testificandum vectigalium exactores conficiunt. Quod igitur nefas admisi, si cum tam multa mihi debebantur, de multis pauca sumpsi? An vero justum et æquum est, avum, qui me tanta summa privavit, neque injustitiæ, neque C perjurii insimulari? me, quia ex meis debitis quotamcunque partem decerpsi, ad tribunalia raptari, ut perjurum accusari, in exsilium pelli, et in extremas miserias devolvi? Atqui si ea tantum pensione fraudatus essem, quæ domui meæ erat constituta, parum juste fuisset actum mecum: siluissem tamen, cum imperatorem reveritus, tum quia existimassem qualescunque tandem a patre crearentur molestiæ, filio æqua mente sufferendas; neque accusandum, neque turbas illi ciendas, sed rogandum duntaxat, ut placido lumine filium dignaretur aspicere, malaque mœstifica tollere. Nunc ablatis simul iis quæ in annua militum stipendia erant conferenda, et ex quibus solis vitam sustentare habebant, improbum duxi alienas D calamitates excelso animo velle **147** intueri. Perpendite paulum, quanta illis fiat injuria. Primum siquidem neque mercatura, neque agricultura, neque aliarum rerum studiis, de quibus victum sibi pararent, a nobis sinuntur occupari: propterea quod ad expeditiones et militiam semper parati esse coguntur, neque ulla impedimenta prætexere, ob quæ domi maneant. Deinde ab imperatore destinata mercede fraudati sunt, quam ille non simpliciter, sed interposito sacramento in annos singulos se persoluturum spopondit. Accedit tertium, neglecti sunt a me tandiu, ne avo onerosus ac mo-

Jacobi Pontani notæ.

Græcis idem sit ἀρχοντόπουλον, quod ἄρχων. Quid autem melius sit, quam, *duces et præfecti*, ut nos fecimus, haud video.

lestus viderer : quanquam in causa domestica magnum et pecuniæ contemptorem animum gerere, omninoque ad paternam voluntatem me conformare debui : horum autem in egestate procurationem suscipere, nec ab eo instituto cujusquam precibus dimoveri, sed cogitare tentareque omnia, ne stipendia sua amitterent : neque dum in avum me æquum ac pium præstare nitor, teterrimis eos calamitatibus involvi sinerem. (Non enim est ita æquanimitas, sed inhumanissima crudelitas, aliis ob extremam inediam tantum non animam agentibus, ipsum interea in magnis spiritibus acquiescere.) Non tamen destiti imperatorem orare assiduo, ut militibus nomina persolverentur. Sic enim ad incitas plerique redacti erant ut ne fame morerentur, mulieres suas noctu (ne a notis agnoscerentur) circum domos ad pauxillum escarum precario conquirendum mitterent. Quos dolore et commiseratione fractus, subducta, de qua nunc accusor, pecunia, qualicunque solatio delinivi. Nunc, an ideo perjurus, improbus, patris contemptor fuerim, judicate. Primum itaque docui me fœdus neutiquam violasse, sed cum ille, quod claret, id mihi fecerit, et probationes ipsas ejus perjurii apud me habeam, sicut vidistis, nihilominus pacem retineo, et tam diuturnis precibus illum fatigo, uti bellum ne moveat. Si quis me juramento priorem defecisse potest ostendere, age, procedat, ostendat. Tum deinde vos, si de trecentis quinquaginta nummum aureorum millibus quæ debentur, tantillum accipiens, peculatus me alligavi, ut peculatorem damnatote.

A γε τῶν τῆς οἰκίας τῆς ἐμῆς ἕνεκα μόνον ἀποτεταγμένων ἀπεστερούμην, δίκαιον μὲν οὐκ ἂν ἦν· ἐγὼ δὲ ἤνεγκα ἂν σιγῇ, αἰδοῖ τε τῇ πρὸς βασιλέα, καὶ τῷ νομίζειν τὰ παρὰ πατρὸς ἐπαγόμενα ἀλγεινὰ ὁποῖ' ἄττα ἂν ᾖ, δίκαιον εἶναι τὸν παῖδα φέρειν, καὶ μήτε ἐγκαλεῖν, μήτε θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ δεῖσθαι μόνον ἠπιώτερον ἐμοὶ καὶ ἥμερον ἐπιβλέψαι τὸν πατέρα, καὶ τὰ λυποῦντα λῦσαι δεινά. Νυνὶ δὲ καὶ τῆς στρατιᾶς ἀπεστερημένων τῆς ἐτησίου μισθοφορᾶς, ἣν μόνην ἔχουσι τοῦ βίου ἀφορμήν, οὐκ ἀνεκτὸν ἡγησάμην μεγαλοψύχως τὰς ἀλλοτρίας φέρειν συμφοράς. Καίτοι σκέψασθε ὡς ἀδικοῦνται. Πρῶτον μὲν γὰρ οὔτ' ἐμπορίαις οὔτε γεωργίαις οὐδ' ἑτέροις ἐπιτηδεύμασί τισιν, ἐξ ὧν ἂν πορίζοιντο τὰ ἐπιτήδεια, παρ' ἡμῶν συγχωροῦνται χρῆσθαι ἕνεκα τοῦ B πρὸς τὰς ἐκστρατείας ἀεὶ ἕτοιμοι εἶναι, καὶ μὴ κωλύματά τινα ἔχειν ὥστε ἀναγκάζεσθαι οἴκοι μένειν· ἔπειτα δὲ παρὰ βασιλέως, καὶ αὐτοῦ τοῦ τεταγμένου ἀπεστέρηνται μισθοῦ, ὃν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὅρκοις ἐπηγγείλατο ἀποδιδόναι ἐτησίως. Καὶ τρίτον, ἠμέληνται παρ' ἐμοῦ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ἕνεκα τοῦ μὴ βασιλεῖ δοκεῖν φορτικὸς καὶ ἐπαχθής. Καίτοιγε ἐχρῆν ἐμὲ πρὸς μὲν τὰ οἰκεῖα φαίνεσθαι μεγαλόφρονα καὶ καταφρονητὴν χρημάτων, καὶ πάντα τῇ τοῦ πατρὸς ἐξακολουθοῦντα γνώμῃ. Πρὸς δὲ τὰ τούτων κηδεμονικὸν καὶ ἀπαραίτητον, καὶ πάντα καὶ ἐπινοοῦντα καὶ πράττοντα ὥστε μὴ ἀποστερεῖσθαι τοῦ μισθοῦ αὐτούς· μηδὲ εὐγνωμοσύνῃ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα, κακοῖς τοῖς ἐσχάτοις περιβάλλειν. (Οὐ γὰρ εὐγνωμοσύνη τουτόγε, ἀλλ' ὠμότης καὶ ἀπανθρωπία C ἐσχάτη, τὸ ἑτέρων ὑπὸ τοῦ λιμοῦ κινδυνευόντων ἀπολεῖσθαι, μεγαλοψυχεῖν αὐτόν.) Οὐ μὴν παρέλιπον τὸ μὴ βασιλέως δεῖσθαι ἀεὶ τῇ στρατιᾷ χορηγεῖσθαι τὸν μισθόν· ἐς τοσοῦτον γὰρ ἀπορίας ἤλασαν πολλοὶ αὐτῶν, ὡς ἀποκαρτῆσαι τὰς γυναῖκας αὐτῶν νυκτὸς ἐπιγενομένης, ὡς ἂν μὴ κατάδηλοι ὦσι τοῖς γνωρίμοις, τὰς ἑτέρων οἰκίας περιιούσας, ἑαυταῖς καὶ ἀνδράσι τροφῆς τινος αἰτούσας γλίσχρως ἐκπορίζειν. Οἷς ἐπικλασθεὶς καὶ αὐτὸς τὴν ψυχήν, τὰ χρήματα ὑπὲρ ὧν ἐγκαλοῦμαι ἀφελόμενος, μικράν τινα παρέσχον παραψυχήν. Εἰ τοίνυν διὰ τοῦτο ἐπίορκος ἐγὼ καὶ ἄδικος καὶ τοῦ πατρὸς καταφρονητής, κρίνατε ὑμεῖς. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπέδειξα ἐμαυτὸν μηδὲν μηδαμῶς παραβεβηκότα τὰς συνθήκας, ἀλλὰ καὶ φανερῶς παρασπονδηθεὶς· καὶ τὰς ἀποδείξεις τοῦ λελυκέναι βασιλέα πρῶτον τοὺς ὅρκους, ἔχων παρ' ἐμαυτῷ καθάπερ εἴδετε, αὐτὸς μένω τὴν εἰρήνην ἀσπαζόμενος, καὶ δεόμενος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον βασιλέως, μὴ τὸν πόλεμον κινεῖν. Εἰ δέ τις ἔχει με ἀποδεικνύειν παραβεβηκότα πρότερον τοὺς ὅρκους, παρίτω καὶ δεικνύτω. Ἔπειτα καὶ περὶ τῶν χρημάτων, εἰ ἐκ πέντε καὶ τριάκοντα μυριάδων τῶν ὀφειλομένων τοσαυτὰ λαβὼν ἀδικῶ, καταψηφίζεσθε ὑμεῖς.

148 CAPUT XLIX.

Cocalas impudens calumniator aperte coarguitur. Jocus amarior in eumdem. Episcopi imperatorem juniorem damnare non audent, rempublicam ei commendant. Is avi pertinaciam accusans, medicinam quamdum malorum proponit, ac de jure suo multum remittit. Ejus ad senem responsum officii sui commemorationem, senis molestam reprehensionem, pacis petitionem, subjectionem humilem plane, et terrorem, ni cedat, complectitur.

Hactenus causam pro se dixit junior imperator; cui Cocalas, antequam ejus ad protovestiarium epistola recitaretur, importune instabat, affirmabatque ab ipso belli profectum initium, qui sycophantis, avum, protovestiarium, cæterosque principes de agitato inter se belli consilio apud se criminantibus credidisset. Ubi vero litteris palam lectis patuit, non minus ipsum, quam cæteros pacem labefactare, cum tam evidenter convictus, contra

D Τοσαῦτα μὲν βασιλεὺς ὁ νέος ἀπολογούμενος εἶπε· Κωκαλᾶς δὲ μεταξὺ βασιλέως ἀπολογουμένου, πρὶν μὲν τὰ πρὸς τὸν πρωτοβεστιάριον γράμματα ἀναγνωσθῆναι, πολὺς ἦν ἐγκείμενος αὐτῷ, αὐτὸν τοῦ πολέμου φάσκων αἴτιον εἶναι, ἀνθρώποις πειθόμενον συκοφάνταις, τόν τε βασιλέα διαβάλλουσι πρὸς αὐτὸν, καὶ πρωτοβεστιάριον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τέλει ὡς βεβουλευμένους πόλεμον κινεῖν. Ἐπεὶ δὲ τά τε γράμματα ἀνεγνώσθη, καὶ ἀπεδείχθη καὶ

A αὐτὸς ἢ τῶν ἄλλων οὐχ ἧττον τὴν εἰρήνην καταλύων, αὐτὸς μὲν οὐδὲν ἔχων ἀντειπεῖν οὕτως ἐξεληλεγμένος φανερῶς, καθῆστο σιωπῶν. Βασιλεὺς δὲ ἐπιστραφεὶς πρὸς αὐτὸν, Ὦ μέγα λογαριαστὰ, εἶπε, τὸ μὲν ἁμαρτάνειν τινὰ καὶ τὸν πλησίον ἀδικεῖν καὶ πλεονεκτεῖν, θαυμαστὸν οὐδέν· ἄνθρωποι γὰρ ἅπαντες τοῖς ὁμοίοις ὑποκείμεθα πάθεσι· καὶ πρὸς κακίαν πρόχειροι μᾶλλον ἢ πρὸς ἀρετήν ἐσμεν· τὸ δ' ἀδικοῦντα καὶ ἐπιορκοῦντα καὶ ψευδόμενον, ἔπειτα δόλους ῥάπτειν καὶ συκοφαντίας, καὶ παντὶ σθένει πειρᾶσθαι τὰς αἰτίας εἰς τοὺς ἀθώους περιτρέπειν, ὡς ἂν πρὸς τῷ ἀποκτεῖναι, καὶ δίκαια δοκῇ ποιεῖν, οὐκ ἀνθρώπου πάντως, ἀλλὰ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἔργον ἀνθρωποκτόνου. Παρὼν δὲ καὶ ὁ λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ Θεόδωρος ὁ Καβασίλας, συνετὸς μὲν B ὢν καὶ σοφὸς, καὶ παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ πολλῆς ἀπολαύων εὐμενείας καὶ οἰκειότητος (οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ παρὰ τῷ νέῳ), ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων παρὰ βασιλέως ὢν, καὶ φίλος ἐς τὰ μάλιστα Κωκαλᾷ, τὸν νέον βασιλέα ἰδὼν πρὸς τοὺς διαβάλλοντας διαταραχθέντα, καὶ βουληθεὶς εὐτραπελίᾳ λόγων τὸ βασιλέως ἦθος εἰς ἡμερότητα μεταβαλεῖν, Οὐ θαυμάζειν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, χρεών· τοιαῦτα γὰρ τὰ τοῦ πλάνου ἔνεδρα καὶ σκάμματα. Ἦν γὰρ δὴ ὁ Κωκαλᾶς ἐν ταῖς παιδιαῖς ὑπὸ τῶν ἡλικιωτῶν πλάνος ὠνομασμένος. Καὶ ἔδοξε καιρίως εἰρῆσθαι· μετέβαλε γὰρ τὸ τοῦ βασιλέως ἦθος ἐκ τοῦ ἐμβριθοῦς πρὸς μειδίαμα σεμνόν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Τοῖς δ' ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς, εἰ ἀδικῶν αὐτὸς καὶ ἐπιορκῶν φαίνοιτο, καταψηφίζεσθαι. Οἱ C δ' ἔφασαν, ἔχειν μὲν αὐτοῦ καταψηφίζεσθαι μηδὲν, δεῖσθαι δὲ μόνον αὐτοῦ, τρόπους τινὰς καὶ ἐπινοίας ὥσπερ καὶ πρότερον ἐξευρεῖν, ἐξ ὧν ἂν τὰ προσδοκώμενα κακὰ διαλυθείη. Καὶ σφόδρα γε, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐβουλόμην τὸν πόλεμον κεκινῆσθαι· ἢ κινηθέντα, τάχιστα καταλυθῆναι· ὅτι δὲ οὐχ ὑπόκρισις οὐδ' εἰρωνεία τὰ τοιαῦτα, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐναργῆ πάρεστι τὴν ἀπόδειξιν λαβεῖν. Τρίτον γὰρ ἤδη μῆνα κάθημαι ἐνταῦθα δεόμενος βασιλέως τὸν πόλεμον καταθέσθαι, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν περιϊδεῖν ἀνηκέστοις κακοῖς περιπεσοῦσαν· ἀλλ' οὐδεὶς ὁ εἰσακούων· καὶ ταῦτα πεπεισμένος φανερῶς, ὡς ἐπιβουλεύομαι, μηδὲν ἀδικῶν. Οὐ γὰρ πάνυ ἀγνοῶ ὅτι D μὴ ταῦτα μόνον, ἅπερ ἀκηκόατε, γράμματα ἐπέμφθησαν κατ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐκ πολλῶν τῶν διασωθέντων ἑάλωσαν ὀλίγα. Τῷ σφόδρα δὲ βούλεσθαι τὴν εἰρήνην, τήν τε ἐμαυτοῦ καὶ τῶν συνόντων ἀσφάλειαν τιθέμενος ἐν δευτέρῳ, Θεῷ δὲ μόνῳ τὰς ἐλπίδας ἀναθεὶς, ὃν εὐορκῶ, κατὰ τὸ ἐνὸν ἐμοὶ τὰ προσδοκώμενα κακὰ ἐκ μέσου ποιεῖν πειρῶμαι. Ἡγοῦμαι

A afferre nihil posset, resedit, et obmutuit. Ad quem conversus imperator: Nihil mirum, magne logariastes, inquit, peccare quemquam, et alium lædere, potioraque affectare; homines enim iisdem perturbationibus subjecti, ad vitia quam ad virtutem omnes propensiores sumus. Cæterum injuriam inferre, pejerare, mentiri, ac deinde dolos consuere, et sycophantias comminisci, conarique remis et velis innocentium candorem falsorum criminum maculis aspergere, ut videare, quantum in te est, homines occidere, id non cujusvis, sed ejus est qui fuit homicida ab initio. Aderat in consessu judicum Theodorus Cabasilas logotheta militaris, vir cordatus et sapiens, seniori imperatori in primis B charus ac familiaris (nec minus nepoti) et præterea Cocalæ amicissimus. Is cum imperatorem juniorem ob calumnias commotiorem cerneret, velletque urbanitatis quodam sale eum mitigare: Noli mirari, inquit, imperator, hæ enim sunt plani hujus insidiæ atque fossæ (nam inter ludicra puerilia Cocalas a coævis planus [hoc est, impostor] appellabatur). Visum tempestive dictum; nam imperator nonnihil remissa gravitate, modeste risit (89). Sed de his satis. Deinde hortatus est episcopos, si injustus ac perfidiosus appareret, uti sententiam ferrent. Illi responderunt non habere se cur eum condemnarent: **149** solum rogare, ut quemadmodum antehac, modos et vias inveniret, quibus imminentia mala in irritum caderent. Ad C hæc imperator: Vellem ego omnino hoc bellum non esse natum, aut certe priusquam convalesceret, restinctum fuisse. Hoc me nulla simulatione, aut dissimulatione dicere, ipsæ res evidenti argumento sunt. Tertium siquidem mensem hic desideo, neque avum pacem poscendi finem facio, ne ob nostram discordiam Romanum imperium incommodis longe gravissimis concutiatur. Sed surdo fabulam, ut aiunt. Certus interim sum ejus insidiis me peti (90), quanquam in eum nil molitus sim. Nec enim ignoro, non has modo quas audistis, sed plures insuper contra me missitasse litteras, e quibus hæ perpaucæ interceptæ sunt. Quia tamen pacis sum cupidissimus, meam meorumque securitatem in posterioribus ducens, solique Deo spes D meas committens, quem sancte juravi, quantum in me est, ingruentes clades avertere annitor. Opinor autem, si et avus dimidium debitæ pecuniæ militibus numerare velit, boni consulentes, nihil deinceps molestiarum exhibituros, et vos casibus, quos e bello metuitis ereptum iri. Occurrentibus episcopis: Difficile futurum, hoc tempore, exhausto

Jacobi Pontani notæ.

(89) *Fatuus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens vix tacite ridebit.* Ecclesiast. XXI. Atqui principem oportet esse virum sapientem. Virg. de Jove, I *Æneid.*

Olli subridens hominum sator atque deorum.

(90) Gregoras quidem affirmat, principio lib. IX, quia vitam senis in longissima spatia extendi cerneret junior imperator, et totum imperium in se quamprimum translatum vellet, inde decrevisse ei dolis quibusdam, et technis aut imperium aut cum eo etiam vitam auferre. Verum hæc Cantacuzenicis narrationibus dissimillima sunt, et mendacia mera videri possunt.

ærario tantum æs dissolvere : proinde pro copia nunc acciperent, reliquum ad diem præfinitam accepturi. Si hoc difficile putatis, excipit imperator, etiàm dimidio remisso, quarta parte, pacis et concordiæ causa, contenti erimus. Quo audito, episcopi eum ut a pecunia invictum commendarunt, spoponderuntque citra controversiam partem dictam solutum iri. Imperator, ut in hoc secum facientes vidit, volens constare omnibus, se libenter belli tollendi causa de jure suo etiam in iis quæ essent omnium confessione moderatissima, decedere : Oportet, inquit, et vobis, Patres, de via fessis et totius diei inedia vexatis, gratiam aliquam rependere. Itaque et quartam partem debitæ pecuniæ in gratiam vestram remitto ; et ab avo nihil exigo, nisi quod quæstores confictis quibusdam causis imperatore defraudato sibi retinent, id quod probari perspicue potest, ut hanc summam ad qualecunque solatium in militem dispertiam. Ne tamen vos admiratio capiat, quomodo, cum ante affirmarim, non oportere in alienis miseriis magnanimitatem ostentare, **150** nunc adeo non repugnanter debita militibus stipendia condonem. Si namque de cætero ex fœdere constituta stipendia persolventur, quæ ex antegresso tempore illis debentur, pro eximio amore quo me diligunt, mihi remittent. Præterea timeo, ne propter hæc pax differatur, videamurque consulto bellum trahere. Quare etiam idcirco quæstionem et ambiguitatem omnem rescindendam putavi, potiusque meis gravis et incommodus videri, quam bello ansam dare volui. His dictis missi a seniore episcopi, ac proceres tantam animi altitudinem admirati, et ob tam præclarum pacis desiderium gratiis actis singularibus, hilares domum redeundi veniam petiverunt; rati, simul acta avo renuntiassent, pacem nihil remoraturum. Ergo reditionem illis permittit, et ad avum hæc ferenda committit : Quam studiose atque impigre elaborem ut tu principatum Romanum teneas, Deus novit, quem nihil latet ; et tu ipse, si voles, testabere. Nam cum potuissem, si libuisset, bellis superioribus aut toto imperio, aut majore illius parte potiundo, tibi mœrorem dare nolui, justumque existimavi, tibi eo ut parenti, quandiu in vita maneres, cedere. Neque vero sine laboribus periculisque cessi. Cum enim commilitones mei omnes belli aleam ac labores subiissent, præmiis autem et honoribus carerent (quod ego tua jussa secutus, pacem libens complecterer, tibique relinquerem omnia, quæ ipsi armis acquisierant), utrinque conturbabar. Nam adducere illos ad arma deponenda difficile erat, cum se justa prædicare asseverarent, et in hostem ire lege bellica semper postularent. Invitis autem illis quidpiam facere, metu non vacabat. Ex amicitia etenim pluribus mihi militantibus, et spe, principem beneficio responsurum, si quemadmodum ipsi volebant pax facta non esset, consentaneum erat eos, malis cedentes, ad adversarios pro sociis accessuros : quæ

A δὲ ἂν καὶ βασιλεὺς ἐθελήσῃ τῶν ὀφειλομένων χρημάτων τὰ ἡμίση ἀποδοῦναι τῇ στρατιᾷ, ἐκείνους τε μηδὲν πλέον πολυπραγμονήσειν, ἀγαπήσαντας, καὶ ὑμᾶς τῶν ἐκ τοῦ πολέμου προσδοκωμένων ἀπαλλάξεσθαι κακῶν. Εἰπόντων δὲ τῶν ἀρχιερέων ὡς νῦν μὲν οὐκ ἂν εἴη ῥᾴδιον ἀπορίᾳ χρημάτων τοσαῦτα ὄντα ἀποδοθῆναι, ὅσα δ' ἂν ἐξῇ λαβόντας νῦν, τὰ λειπόμενα κομίσασθαι χρόνῳ ῥητῷ· Οὐκοῦν, ὁ βασιλεὺς ἔφη, εἰ τοῦτο δυσχερὲς δοκεῖ, καὶ τὰ ἡμίση καταλιπόντες τούτων, τῷ τετάρτῳ μορίῳ τοῦ ὅλου ἀρκεσθησόμεθα, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας χάριν. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐπῄνεσάν τε ὡς κρείττω χρημάτων τὸν βασιλέα, καὶ ἀναμφιβόλως ἔφασκον ἀποδοθήσεσθαι τὰ εἰρημένα· ὡς δὲ εἶδεν ἐπὶ τούτοις συνθεμένους, βουλόμενος ὁ βασιλεὺς, ὡς καὶ τῶν πᾶσι B δοκούντων μετριωτάτων διὰ τὸ τὸν πόλεμον καταλυθῆναι, ἐξίσταται ἑκὼν, ποιῆσαι φανερὸν. Δέον, ἔφη, καὶ ὑμῖν κατά τε τὴν ὁδὸν πεπονηκόσι καὶ ἀσιτίᾳ προσταλαιπωρήσασιν ὅλην τὴν ἡμέραν χάριν καταθεῖναί τινα· οὐκοῦν καὶ τὸ τέταρτον τῶν ὀφειλομένων χρημάτων ἀφίημι ὑμῶν χάριν, καὶ οὐδὲν παρὰ βασιλέως ἀπαιτῶ πλὴν ὅσα οἱ τὰ δημόσια διοικοῦντες αἰτίας τινὰς πλασάμενοι ψευδεῖς, ἀποστερήσαντες βασιλέως ἔχουσιν αὐτοὶ, ἀποδείξεως γενομένης ἐναργοῦς, ταῦτα λαβόντα διανεῖμαι τῇ στρατιᾷ μικρᾶς ἕνεκά τινος παραμυθίας. Μὴ θαυμάσητε δὲ εἰ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπὶ ταῖς ἑτέρων κακοπραγίαις ἕτερον μεγαλοψυχεῖν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, πολλὰ πρότερον εἰπὼν, νῦν οὕτω ῥᾳδίως τὰ τοῖς στρατιώταις ὀφειλόμενα χρήματα πρόειμαι. Ἐὰν γὰρ εἰς τὸν C ἐφεξῆς χρόνον κατὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας ἡ τεταγμένη μισθοφορὰ παρέχηται αὐτοῖς, τὰ ὀφειλόμενα ἐπὶ τῷ προτοῦ, πάνυ φιλοῦντες ἐμοὶ χαριοῦνται χρόνῳ. Ἄλλως τε ἔδεισα μή τις καὶ διὰ ταῦτα γένηται ἀναβολὴ πρὸς τὴν εἰρήνην, καὶ δόξωμεν μᾶλλον ἐξεπίτηδες τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι. Καὶ διὰ τοῦτο δεῖν ᾠήθην, πᾶν ζήτημα καὶ ἀμφιβολίαν ποιῆσαι ἐκποδὼν, καὶ μᾶλλον τοῖς ἡμετέροις φανῆναι φορτικὸς καὶ ἐπαχθὴς, ἢ πρὸς τὸν πόλεμον αἰτίαν παρασχεῖν. Τοιαῦτα βασιλέως εἰπόντος τοῦ νέου, οἱ παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου ἀπεσταλμένοι ἀρχιερεῖς καὶ συγκλητικοὶ, θαυμάσαντες τῆς μεγαλοψυχίας τὸν βασιλέα, καὶ τοῦ σφόδρα οὕτω τὴν εἰρήνην αἱρεῖσθαι, χάριν ὁμολογήσαντες πολλὴν, χαίροντες ᾐτοῦντο D τὴν ἐπάνοδον ἐπιτραπῆναι, νομίζοντες ὡς ἅμα τῷ τὰ πεπραγμένα ἀπαγγεῖλαι βασιλεῖ, κώλυμα οὐδὲν ἔσται τῇ εἰρήνῃ ὥστε εἶναι. Ἐκείνοις μὲν οὖν ὥσπερ ᾐτοῦντο ἐπέτρεπεν ἐπανελθεῖν· δι' αὐτῶν δὲ πρὸς βασιλέα τὸν πάππον ἐπρεσβεύετο τοιάδε· Τὴν μὲν ἐμὴν πρὸς τὸ σὲ τὴν Ῥωμαίων ἔχειν ἡγεμονίαν σπουδήν τε καὶ προθυμίαν, Θεός τε οἶδε καλῶς ὁ πάντα εἰδὼς, καὶ αὐτὸς ἂν ἐπιμαρτυρήσαις. Ἐνὸν γὰρ, εἴγε ἐβουλόμην, σὲ λυπεῖν καὶ κατὰ τοὺς προτέρους πολέμους ἢ συμπάσης ἢ τῆς πλείονος ἀρχῆς κρατεῖν, οὐκ ἠθέλησα ἑκών· ἀλλὰ σοὶ νομίζων εἶναι, δίκαιον ἐξίστασθαι ταύτης ὄντι πατρὶ ἕως ἂν περιῇς, δυνάμενος κατασχεῖν, παρεχώρησα ἑκὼν εἶναι καὶ τοῦτό γε οὐκ ἄνευ πόνων καὶ κινδύνων. Τῶν γὰρ σὺν ἐμοὶ πολεμουμένων πάντων τοὺς μὲν πόνους καὶ τοὺς

κινδύνους ἐν τῷ πολεμεῖν ὑφισταμένων, τῶν ἄθλων δὲ καὶ τῶν γερῶν ἀποστερουμένων (διὰ τὸ ἐμὲ σοῦ προστάττοντος εὐθὺς ἄσμενον χωρεῖν πρὸς τὴν εἰρήνην, καὶ πάντων σοι παραχωρεῖν ὧν ἐκτήσαντο αὐτοὶ κρατοῦντες ἐν τῷ πολέμῳ), ἀμφοτέρωθεν ἐμοὶ συνέβαινε τὸ θορυβεῖσθαι. Τό τε γὰρ πείθειν καταθέσθαι τὸν πόλεμον, ἐπίπονον ἦν, αὐτῶν δίκαια λέγειν ἰσχυριζομένων, καὶ μέχρι παντὸς ἐπεξιέναι τοὺς πολεμοῦντας ἀξιούντων πολέμου νόμῳ· τό τε ἀκόντων αὐτῶν τι ποιεῖν, οὐκ ἀδεές. Φιλίᾳ γὰρ ξυστρατευόντων τῶν πλειόνων, καὶ ἐλπίδι τοῦ ἄρξαντα ἀντευποιήσειν, εἰ μὴ γνώμῃ αὐτῶν ἐπράττετο τὰ τῆς εἰρήνης, εἰκὸς ἦν αὐτοὺς περικαχήσαντας χωρεῖν πρὸς τοὺς ἐναντίους, ὅπερ ἀκινδύνως οὐκ ἂν ἐπράττετο ἐμοί. Ἐγὼ δὲ τοῦ τὰ φίλα ἕνεκα πράττειν σοι, τούς τε πόνους ὑφιστάμην ἐν τῷ πείθειν ἑνός τινος ἢ καὶ δύο συναιρομένων, καὶ τῶν ὑφορωμένων κινδύνων κατεφρόνουν, νομίζων ἂν αὐτοῖς ἔργοις ἀποδειχθῶ εὔνους ἐς τὰ μάλιστά σοι καὶ ἐν τοῖς κατεπείγουσι καιροῖς οὐ πολεμίως, ἀλλὰ φιλίως διακείμενος, θαῤῥῆσαι ἂν ἐμοὶ καὶ τὴν ἔχθραν καταλῦσαι· τὸ δ' ἐναντίως ἔχον νῦν ἢ προσεδόκων αὐτὸς ὁρᾶται. Πάντα γὰρ ἐκεῖνα, καί, τὸ μέγιστον, αὐτὴν ἀλήθειαν θέμενος ἐν οὐδενί, ἀνθρώποις δὲ διεφθορόσι καὶ ψευδομένοις καὶ μηδὲν ἐξ ὧν ἂν τὰ κοινὰ βέλτιον σχοίη, ἀλλ' ἐξ ὧν ἂν ἰδίᾳ τι ὠφεληθεῖεν αὐτοί, σκοποῦσι πεισθείς, εἵλου μᾶλλον πολεμεῖν ἐμοί· ἐγὼ δὲ καίτοι δίκαιος ὤν, οἷα προεπιβουλευόμενος καὶ παρασπονδούμενος, ἑτοιμότερον πρὸς τὸν πόλεμον χωρεῖν, αἰδοῖ τε τῇ περὶ σὲ καὶ πόθῳ ἀσχέτῳ τῷ πρὸς τὴν εἰρήνην, τρίτον ἤδη μῆνα κάθημαι ἐνταῦθα, ἱκετεύων καὶ παραιτούμενος τὴν σὴν ὀργήν. Νυνὶ δὲ τῶν ὑπὸ σοῦ ἀρχιερέων καὶ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν ἀπεσταλμένων, ἐπὶ τὸ τὰ ἐγκλήματα τὰ ἐμὰ ἐξετάσαι ἡκόντων, αὐτὸς μὲν πολλῆς ἐνεπλήσθην ἡδονῆς, ὡς καιρὸν ἀπολογίας εὑρηκώς· ἐκκλησίας δὲ γενομένης, τὴν ἀπολογίαν ἐφ' οἷς ἐνεκαλούμην, ἀληθῆ καὶ δικαίαν ἐποιησάμην. Ἃ μὲν οὖν εἶπον πρὸς τὰ ἐγκλήματα, αὐτοὶ ἐλθόντες ἀπαγγελοῦσιν· ἐγὼ δ' αὖθις σοῦ δέομαι, βασιλεῦ, μήθ' ἡμᾶς, μήτε τοὺς ἄλλους περιιδεῖν Ῥωμαίους διὰ τὸν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν πόλεμον φθειρομένους· ἀλλ' ἐν ἡμέραις ὀκτώ, τά τε δέοντα σκέψασθαι, καὶ ἡμῖν ὡς ἔχεις γνώμης δηλῶσαι. Ἂν μὲν οὖν καὶ Θεοῦ τοῦ χορηγοῦ τῆς εἰρήνης συνευδοκοῦντος πρᾳότερον ἡμῖν διατεθῇς, καὶ μᾶλλον ἕλοιο τὴν εἰρήνην, πανταχόθεν ἂν ἔχοι καλῶς. Ἂν δ' ἡ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων πληθὺς, καὶ τὸ μάλιστα βούλεσθαι διαφθαρέντας ἡμᾶς ἰδεῖν, πρὸς τὸ πολεμεῖν μᾶλλον παρασκευάσωσιν ὁρμῆσαι, καὶ οὕτως ἐγώ σοι τρόπον ὑφηγήσομαι ἰσχυρότατον τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου· ὡς ἂν τάχιστά τε καὶ χωρὶς κινδύνων πραγμάτων ἀπαλλαγῇς. Θεὸς ὁ χορηγὸς πάντων τῶν ἀγαθῶν, ὁ Πατὴρ πάντων, καὶ Κύριος τῶν βασιλέων, ἀμαχόν τινα καὶ θαυμασίαν παρέσχετο δύναμίν σοι· πρὸς ἣν οὐχ ὅτι γε ἀντιστῆ-

A res discrimen mihi periculumque attulisset. Ego vero ut tibi gratificarer, persuadere illis enisus sum, uno aut duobus adjuvantibus (91), et quæ timebam contempsi, arbitratus, si factis tibi me benevolentissimum, perturbatissimisque temporibus non hostilem, sed amicum in te animum ostendissem, confidere posse etiam odium in me tuum sanaturum. **151** Quod nunc secus, quam rebar, videtur evenisse. Omnia siquidem illa, quodque summum est, veritatem ipsam pro nihilo ducens, hominibus autem perversis, et mendaciloquis, non reipublicæ emolumenta, sed sua ipsorum compendia sectantibus fidem habens, bello me tentare voluisti. Ast ego quamvis jure optimo, tanquam prior insidiis appetitus, temeratoque B fœdere violatus, promptius ac prius arma capessere poteram; tamen pudore erga te, et pacis desiderio incredibili, tertium jam mensem hic contero, supplicans, et iram tuam deprecans. Nunc cum venissent, quos ad exercendam de me quæstionem misisti, gaudio exsilui, quod tempus mei defendendi nactus essem. In conventu porro ad capita accusationis vere ac juste respondi; de quo ipsi apud te memorabunt. Rursum te oro, imperator, ut neve nos, neve Romanos alios, nostri causa acerba perpeti ac perdi sinas; sed diebus octo quid opus sit consideres, tuamque nobis sententiam declares. Si Deo, pacis auctore, approbante placidam in nos mentem indueris, pacemque susceperis, bene facies modis C omnibus. Sin peccatorum nostrorum multitudo, et incensa videndi interitus nostri cupiditas potius in bellum te præcipitem agent, etiam sic modum te docebo validissimum me armis oppugnandi, ut citissime, citraque periculum molestiis absolvare. Deus bonorum omnium suppeditator, Pater et Dominus regum omnium, admirabilem tibi et inexpugnabilem potentiam dedit, cui non solum resistere, sed contra quam ne intueri quidem me posse fateor. Est autem hæc, quod tu dominus et pater, ego filius, et servus omnino. Hac usus potentia, brevi quæ volueris omnia feliciter efficies. Si enim jusseris, ut pater, me boia, seu [collaria] in collum injecta venire, et illic carcerem habitare, imperata promptissime exsequar. Quid autem dico D de carcere, et collaria? si quid aliud etiam vel ignominiosissimum mandaveris, perferam hilariter, Si hac potentia omissa, ad alteram te convertes, quam pridem tibi, credens te latere, et sperans bello me confecturum, paravisti, vereor dicere, sed dicam tamen, vereor, ne ut alias, sic modo male tibi consuluisse ipso eventu deprehendare. Tunc igitur et Deo in primis, et his amicissimis meis adjuvantibus, **152** multis sudoribus ac laboribus, non quod tu singulare, et ad perficiendum difficillimum opus existimabas, sed quod in cogi-

Jacobi Pontani notæ.

(91) Magno domestico, et protostratore. Vide supra cap. 32. Sed eos propter invidiam avo nominare non audet.

tationem tuam nunquam ceciderat, mihique in desideriis erat, prospere perfectum est. Nunc metuo, si aliter quam confidis, res ceciderint, ne spes tuas fallaces et inanes fuisse appareat. Quocirca iterum te hortor, atque rogo, pacem ne aspernere; aut si belli cupidine adeo ferves, utare iis et magnis viribus quibus vales ut pater, et quæ tibi totum hoc quod cupis, facili felicique successu præstabunt (Deum testor, vera me proloqui), et ne ficulneo nitare auxilio, nempe ducibus illis, quos in Occidentem ad bellum contra me apparandum emisisti. Multis enim illis et insignibus (ut quidem tu opinaris) longo intervallo scias velim me, quique mecum sunt, antecellere. Quare si monitis meis locum relinquens pacem decreveris, Deum ipsum et bonos angelos ejus exhilarabis, nosque a bellicis istis incommodis tutos conciliabis. Si in diversum abis, Deum, cujus oculus intuetur omnia, et cœlestes illas virtutes, rerum nostrarum administratrices invoco testes, me quanquam affectum injuria, et perfidiose violatum, nihilo minus pacem servare: quam tu quoque servares, si et cogitare, et facere nosses, quod ad tuam Romanorumque utilitatem pertinet. Hæc junior ad seniorem per legatos.

ναι, ἀλλ' οὐδ' ἀντιβλέψαι δυνατὸς εἶναι ὁμολογῶ. Ἔστι δ' αὕτη τις, τὸ σὲ μὲν εἶναι κύριον καὶ πατέρα, ἐμὲ δὲ υἱὸν καὶ δοῦλον ἀκριβῶς. Ταύτῃ δὴ χρησάμενος τῇ δυνάμει, ἐν ὀλίγῳ πᾶν ὃ βούλει ῥᾳδίως ἔσῃ κατωρθωκώς. Ἐὰν γὰρ κελεύσῃς ὡς πατὴρ κλοιὰ περιθέμενον αὐτόθι δεσμωτήριον οἰκεῖν ἐλθόντα, ἑτοιμότατα τὸ κελευόμενον ποιήσω· καὶ τί λέγω δεσμωτήριον καὶ κλοιά; καὶ εἴ τι βούλει τῶν αἰσχροτάτων ἕτερον, προθύμως σοῦ κελεύοντος ὑπομενῶ· ἂν δὲ ταύτην ἀφεὶς τὴν δύναμιν ἐπὶ τὴν ἑτέραν ἣν ἐκ πολλοῦ λανθάνειν οἰόμενος παρεσκεύασας σεαυτῷ τραπῇς, ἐλπίζων ἐμὲ κατεργάσεσθαι πολέμῳ, ὀκνῶ μὲν εἰπεῖν, εἰρήσεται δὲ ὅμως, δέδοικα μὴ ὥσπερ καὶ πρότερον ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀλυσιτελῶς σεαυτῷ βεβουλευμένος φανῇς. Τότε μὲν οὖν Θεοῦ τε συναιρομένου, καὶ τῶν ἐμὲ πάνυ φιλούντων τουτωνὶ συμπραττόντων, ἱδρῶσι πολλοῖς καὶ πόνοις, οὐχ ὅπερ αὐτὸς ἔργον εὐχῆς ἡγοῦ τελεσθῆναι· ἀλλ' ὅπερ σὺ μὲν οὐδὲ ἐνεθυμήθης, ἐμοὶ δὲ ἦν διὰ σπουδῆς, κατωρθώθη. Νῦν δὲ δέδοικα ἂν τὰ πράγματα ἑτέρως ἢ αὐτὸς ἐλπίζῃς ἀποβῇ, μὴ καὶ αὕτη ἡ ἐλπὶς περιαιρεθῇ. Διὸ καὶ δέομαι αὖθις καὶ συμβουλεύω, ἢ τὴν εἰρήνην ἑλέσθαι, ἢ εἴ γε πάντως ὥρμησαι πρὸς τὸ πολεμεῖν, τῇ μεγάλῃ χρήσεσθαι ἰσχύϊ, ἣν ἔχεις ὡς πατὴρ, δι' ἧς ῥᾳδίως ἅπαν ἂν σοι τὸ βουλόμενον κατορθωθείη (ἴστω δὲ Θεὸς ὡς ἀληθῆ λέγω), καὶ μὴ τῇ συκίνῃ θαῤῥεῖν ἐπικουρίᾳ, τοῖς ἐκπεμφθεῖσιν ἐπὶ τὴν ἑσπέραν ἄρχουσιν ἐπὶ τὸ τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον ἐξαρτύσασθαι. Πολλῶν γὰρ ὄντων, ὡς αὐτὸς οἴει, καὶ θαυμασίων στρατηγῶν, πολλῷ τῷ μέτρῳ διαφέροντας ἴσθι ἐμὲ καὶ τοὺς μετ' ἐμοῦ. Ἂν μὲν οὖν ἐμοὶ πεισθεὶς, ἐπιψηφίσῃ τὴν εἰρήνην, Θεόν τε εὐφρανεῖς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ ἡμᾶς πολέμων καὶ κινδύνων ἀπαλλάξεις. Ἂν δ' ἑτέρως βουλεύσῃ, ἐγὼ μὲν ἐπιμαρτύρομαι τὸν πάντα ἐφορῶντα ὀφθαλμὸν, καὶ τὰς διοικούσας τὰ ἡμέτερα πράγματα δυνάμεις οὐρανίους, ὡς καὶ ἀδικούμενος καὶ παρασπονδούμενος, ὅμως ἀσπάζομαι τὴν εἰρήνην· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅτι καὶ σεαυτῷ συμφέρον καὶ τοῖς ἄλλοις Ῥωμαίοις καὶ βουλεύσασθαι καὶ πρᾶξαι. Τοιαῦτα μὲν βασιλεὺς ὁ νέος διεπρεσβεύσατο πρὸ βασιλέα τὸν πάππον.

CAPUT L.

Cocalas narrat seniori omnia; episcopi, et cæteri tacere jubentur. Patriarchæ urgenti audientiam, durius respondetur. Sequitur ejus oratio, qua cum summa libertate se nepotis patronum contra avi iniquitatem fore pollicetur. Internuntii patriarchæ in carcerem truduntur; ipse in monasterio, episcopi in ædibus suis includuntur. Magnus domesticus pace desperata, non ultra desidendum suadet. Item sentit protostrator. Junioris imperatoris consilium a domestico improbatur.

Iis Byzantium reversis, antevertens alios Cocalas omnia particulatim imperatori edisserit, quæcunque nimirum nepoti objecissent, et quomodo ille singulis occurrisset, et tandem quæ avo renuntianda commisisset; visumque, haud utiliter episcopos, cæterosque illuc profectos fuisse, quandoquidem necesse jam sit, aut pacem admittere, aut ad arma prosiliendo, palam malefaciendi voluntatem prodere. Paulo post, accedentes reliqui, imperatoremque adorantes, de legatione quam haberent **153** a nepote, tacere, domum quisque suam redire, et quiescere jussi sunt, donec illius mandatu eam exponerent. Hoc nihil aliud, quam honestum quoddam velamentum erat. Commodius enim statuebat, rem silentio dissimulare, cum timeret ne si publice narrarent quæ debebant, aut cogeretur ab omnibus pacem accipere, utpote jam persuasis, nepotem imperatorem justa et utilia petere: aut si recusaret, aperte contra æquum et bonum agere censeretur. Jam dies seni

Εἰς Βυζάντιον δὲ τῶν πρέσβεων ἀφικομένων, πρότερος ἐλθὼν ὁ Κωκαλᾶς, πάντα κατὰ μέρος διεξῄει πρὸς βασιλέα, ὅσα τε αὐτοὶ ἐγκαλοῦντες εἴποιεν τῷ νέῳ βασιλεῖ, καὶ οἵαις αὐτὸς πρὸς ἕκαστα χρήσαιτο ταῖς ἀπολογίαις, καὶ τελευταῖον ὅσα διαπρεσβεύσαιτο πρὸς αὐτόν. Καὶ ἔδοξεν οὐ κατὰ καιρὸν τὴν ἐκεῖσε τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἄλλων ἄφιξιν γεγενῆσθαι, ὡς ἀνάγκης ἤδη οὔσης ἢ πρὸς τὴν εἰρήνην χωρεῖν, ἢ ὡρμημένους πολεμεῖν, προδήλως ἤδη πᾶσιν ἀδικεῖν δοκεῖν. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ οἱ λοιποὶ ἐλθόντες καὶ προσκυνήσαντες τὸν βασιλέα, οὐδὲν ἐπετράπησαν εἰπεῖν τῶν κατὰ τὴν πρεσβείαν, ἀλλ' ἕκαστον οἴκαδε ἀπελθόντας ἠρεμεῖν, ἄχρις ἂν βασιλέως προστάξαντος ἀπαγγείλωσι τὰ τῆς πρεσβείας. Τοῦτο δὲ ἦν σκῆψις εὐπρεπής. Ἔδοξε γὰρ βασιλεῖ μᾶλλον λυσιτελεῖν σιωπῇ τὸ πρᾶγμα παρελθεῖν, δεδοικότι μὴ δημοσίᾳ ἀπαγγελλομένης τῆς πρεσβείας, ἢ ἀναγκάζοιτο παρὰ πάντων εἰρηνεύειν, πεπεισμένων ἤδη τὸν νέον βασιλέα καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα ἀξιοῦν, ἢ εἰ μὴ πείθοιτο, δοκοίη φανερῶς ἀδικεῖν. Ἐξ μὲν

οὖν ἡμέραι παρῆλθον, καὶ τῆς πρεσβείας λόγος ἦν A οὐδείς. Ἀχθόμενος δὲ ὁ πατριάρχης ἐπὶ τῇ τοῦ χρόνου παρατάσει, μεμήνυκε πρὸς βασιλέα, ὡς Ἓξ ἡμερῶν παρελθουσῶν, οὐδὲν παρὰ τῶν πρὸς βασιλέα τὸν ἔγγονον τὸν σὺν ἀπεσταλμένων ἀρχιερέων ἐπύθου. Δέον οὖν, ἐπεὶ καὶ ὁ χρόνος πρὸς διάσκεψιν ἱκανὸς, πυθέσθαι αὐτῶν ὅ τι λέγουσιν. Ὁ δὲ ἐπηγγείλατο ποιήσειν. Ὡς δ' ἕτεραι τοσαῦται διεληλύθασιν ἡμέραι, καὶ λόγος οὐδεὶς ἐγίνετο αὐτῶν, πάλιν πέμψας ὁ πατριάρχης, ἐδεῖτο τοῦ βασιλέως μὴ οὕτω τρίβεσθαι τὸν καιρόν· ἀλλὰ τόν τε ἀρχιεπίσκοπον μετακαλεσάμενον καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς ὅ τι τε ὁ ἔγγονος ἀπολογεῖται ἀκοῦσαι, καὶ αὐτὸν σκεψάμενον ἐξ αὐτῶν τὰ λυσιτελοῦντα Ῥωμαίοις ποιεῖν. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο, μηδενὶ αὐτὸν ἐξεῖναι ἀνερευνᾷν, B ὅπως τὰ κατ' οἶκον πράγματα διεξάγει· αὐτῷ γὰρ μελήσειν ὁπότε καὶ ὅπως αὐτὰ δέοι οἰκονομεῖν. Αὐτὸν δὲ πατριάρχην ὄντα, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκέλευεν ἔχεσθαι φροντίδων, τῶν κοινῶν δὲ καὶ τῶν βασιλικῶν ἀπέχεσθαι πραγμάτων. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς εἴρηκεν, οἰόμενος τὸν πατριάρχην καταπτήξαντα τοὺς λόγους, μᾶλλον ἂν ἀσπάσασθαι τὴν σιωπήν. Ὁ δὲ, εἰς τὴν ὑστεραίαν τοιαῦτα καὶ αὐτὸς μεμήνυκε πρὸς βασιλέα· Κράτιστε βασιλεῦ, τὸ τὰ δέοντα παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν καὶ ἔτι προσαναγκάζειν πράττειν, οὔθ' ἑκὼν προήσομαι αὐτὸς, οὔτ' ἄκων, δέει ληφθείς. Εἰ δ' αὐτὸς τοιαύτῃ συζῆν ἐμὲ ἀπραγμοσύνῃ ἀξιοῖς, ὥστε μὴ φθέγγεσθαι μήτ' ἀκούειν μήτε ὁρᾷν, ἐχρῆν πρὶν τῆς Ἐκκλησίας προστάτην προβαλέσθαι, εἰπεῖν· κἂν μὲν καὶ αὐτῷ C μοι καὶ δίκαια ταῦτα καὶ λυσιτελοῦντα ἐδόκει, στέργειν ἦν ἀνάγκη νῦν· ἂν δ' ἕτερα ἐνόμιζον προσήκειν πατριάρχῃ, παρεχώρουν ἂν ἑτέρῳ τῶν θρόνων, οὕτω ζῆν προῃρημένῳ. Ἐπεὶ δὲ Θεοῦ χάριτι οὐ τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων προβέβλημαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀδικουμένων προΐστασθαι καὶ ὑπερμαχεῖν ἀνάγκην ἔχω, τοῖς ἀδικεῖν ἐθέλουσι καὶ πλεονεκτεῖν οὐ παύσομαι διαφερόμενος καὶ ἀντιλέγων, ἄν τε τῶν φαυλοτάτων τινὲς ὦσιν, ἄν τε τῶν ὑπερλάμπρων καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἀκρότατον ἀφιγμένων τῆς εὐτυχίας, καὶ μᾶλλον πρὸς ἐκείνους, ὅσῳ καὶ τὰ ἀδικήματα μείζω, καὶ πρὸς πλείονας ἐξάγοντα τὴν βλάβην. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν τοῖς μὲν μικροῖς μικρά τινα ἀδικοῦσι μόνον ἐγκαλεῖν καὶ τὴν ἀδικίαν ὀνειδίζειν, πρὸς δὲ τοὺς μεγίστους καὶ τὰ μέγιστα D βλάπτοντας ἑκόντες ὄντες διὰ τὸ ἀξίωμα σιωπᾷν καὶ μηδὲ γρύζειν τολμᾷν, οὐδὲν διοίσομεν ἰατρῶν τῶν περὶ τρίχας μὲν καὶ ὄνυχας ἠσχολημένων, καὶ τὴν τέχνην ἐν αὐτοῖς ἐπιδεικνυμένων, ἐὰν δέ τι νόσημα παρεμπέσῃ τῷ ζώῳ λυμαινόμενον ὅλῳ, τούτου δὲ μηδεμίαν πρόνοιαν ποιουμένων, ἀλλ' ἡγουμένων ἀρκεῖν εἴγε καὶ αὐτοὶ καθήμενοι μετὰ τῶν ἄλλων ἀπολλύμενον ὁρῷεν. Ἐγὼ δὲ καὶ πάνυ θαυμάζω μεμνημένος ὡς ἐκέλευσας ἐμὲ μὲν τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράττειν καὶ περὶ αὐτὰ ἠσχολῆσθαι

effluxerant, nulla interim legationis mentione facta, cum patriarcha diem proferri ægre ferens, admonet, diem sextum jam præteriisse, nec adhuc quidquam ab episcopis ad nepotem missis eum audivisse. Oportere igitur, quando satis diu deliberasset, audire quid dicerent. Facturum se promittit. Totidem diebus elapsis, rursum mittit patriarcha, rogans ne ita tempus tereret: sed archiepiscopo et episcopis accersitis, quo pacto se nepos defendisset, cognosceret, indeque videret quid in rem Romanam esset. Respondet, nulli eorum licere inquirere quonam modo ipse domum suam, seu res domesticas moderetur; sibi enim curæ fore, quando, quave ratione illas administret: ipsum, ut patriarcham, ecclesiasticas curas versare, et a politicis imperatorumque negotiis abstinere debere. Talia denuntiavit imperator, quod patriarcham ea denuntiatione terrefactum, libentius taciturum confideret, qui sequenti luce per internuntium sic respondit: Ego, imperator optime (92), hortari, suadere, et cogere insuper ad officium neque volens, neque invitus (nimirum si comprehendar) prætermittam. Quod si tu in tali otio mihi degendum opinare, ut nec lingua utar, nec auribus, nec oculis, id mihi antequam Ecclesiæ hujus antistes legerer, significare debuisti. Si tum ego quoque id pro æquo et bono probavissem, nunc necesse haberem boni consulere: sin aliud patriarcham decere judicassem, alteri, cui talis vita proposita fuisset, thronum cessissem. Quoniam autem divino munere non solum germanam Ecclesiæ doctrinam defendo, sed etiam injuriam passis patrocinari, eorumque tutelam gerere debeo, adversari et contradicere his non cessabo, qui deserta æquitate, plus nimio sibi arrogant, sive illi infimi, sive **154** summi ordinis et beatissimi fuerint. Atque istis quidem vehementius, quanto videlicet eorum injuriæ majores, et pluribus detrimentosæ sunt. Si enim obscuros tantummodo et modice injuriosos in jus vocabimus, et injustitiam illis exprobrabimus, adversum summos autem summe nocentes, eorum splendorem dignitatemque reveriti, mutire non audebimus, nihil a medicis differemus, qui in capillis et unguibus occupati, suam ibi scientiam ostentant. Sin morbus arripuerit, qui totum animal perdat, ei depellendo nihil faciunt; sed, si una cum aliis sedentes, ejus interitum aspiciant, sufficere arbitrantur. Nec mediocriter miror, dum recordor, jussisse te, ut res Ecclesiæ curem, illisque solis vacem, te pro libidine imperium regere sinam. Simile enim est, ut si corpus animæ diceret: Communione et conjunctione tua non indigeo, neque in rebus agundis administram et adjutricem sustineo, verum per me, ut potero et voluero, negotia mea pro-

Jacobi Pontani notæ.

(92) Oratio patriarchæ libertatis ecclesiasticæ plenissima est, mihique illam divi Ambrosii adversus Theodosium libertatem in mentem revocat, qua illum tot cædibus innocentium apud Thessalonicam contaminatum, aditu templi ausus est prohibere. Nicephor., lib. XII, cap. 41.

curabo; tu tibi tua curato. Omnibus itaque peccantibus commune remedium dolor de peccatis præscribitur, sive in Deum, sive in homines offensum sit. Atqui nemo resipiscet, ni prius culpa agnita seipso moderatior evaserit, illi se submittens, qui se ab ipso læsum putat. Hoc est, quod nepotem tuum et prius plus æquo, et nunc cumulatissime fecisse constat. Nam cum potuisset tunc parem principatus Romani partem tibi ablatam possidere, tamen noluit, sed tibi se subjecit, idque cum bello ulciscendum nihil peccavisset: quodque caput est, pace conciliata ad te veniens, in equo, ut erat, propius adequitare, ut imperatores solent, pepercit: pedester autem te adoravit, tuumque pedem, expresso subjectionis indicio, osculatus est. Et nunc post bellum hoc excitatum tandiu sedet, suppliciter orans, ne pacem velis irritam. Episcopis et primoribus abs te missis primum quidem copiose ostendit, nihil se injuriarum intulisse, quin potius accepisse, et obtrectationibus exagitatum fuisse. Deinde pacis conservandæ multa dixit fecitque memorabilia, et multa ad te perferenda commisit; quibus auditis, et Deo gratias egi, qui tali eum prudentia ornasset, et de probitate eumdem commendavi: ac te iisdem auditis Deo gratias egisse opinabar, **155** missisque certis hominibus, filium ad te quamprimum adducendum curavisse, mala imminentia profligasse, omnes lætitia et jucunditate propter futuram inter vos concordiam complevisse. At tu non modo horum nihil præstitisti; sed insuper frugifera me consulentem repulisti, et tacere, alienisque negotiis non immiscere jussisti. Cum autem muneris ac officii mei sit oppressos tueri atque adjuvare quantum queam, idipsum pro nepote tuo imperatore præstabo, tantoque magis præstabo, quanto abs te iniquius tractatus est: quam iniquitatem non ille modo, sed Romanorum universitas sentit. Quem ego (minus istuc quam cætera silere possum) tuo mandato paulo ante meis manibus imperatorem, adeo legitime et juste, te libentissimo unxi et consecravi, eum nunc abs te sic nulla sua culpa expelli, quomodo justum est? aut quomodo non multis perdendus essem fulminibus, si in tanto scelere linguam occlusum gererem? Quare denuo te per ipsam veritatem obsecro, ut in viam, unde perversorum mortalium opera detortus es, cito redeas; neve mendacium veritati præponderare sinas. Hæc patriarcha imperatori, internuntiis Gregorio Cutala chartophylace, et monasteriorum præside Cyberiota. Quæ cum audisset, intolerabili ira efferbuit, præcepitque illos in carcerem statim abduci, Macarium Serrarum metropolitam in palatio sub custodia teneri, patriarcham patriarchio ejectum, in Manganensi monasterio manere (93), et ad eum neminem prorsus admit-

A μόνα. σὲ δὲ ἐᾷν ὅπως ἂν δοκῇ τὰ τῆς βασιλείας διοικεῖν. Παραπλήσιον γάρ ἐστιν ὥσπερ ἂν πρὸς τὴν ψυχὴν εἴποι τὸ σῶμα, Οὐ δέομαι τῆς κοινωνίας καὶ τῆς συναφείας τῆς σῆς, οὐδὲ συνεργὸν πρὸς τὰ πραττόμενα βούλομαι ἔχειν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν ὡς οἷόν τε ᾖ καὶ βούλωμαι, διοικήσω τἀμά· σὺ δὲ φρόντιζε περὶ τῶν ἰδίων. Πᾶσι μὲν οὖν ἁμαρτάνουσι ὥσπερ τι κοινὸν φάρμακον τὸ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς πεπλημμελημένοις ἐδόθη, ἄν τε πρὸς Θεὸν ἄν τε πρὸς ἀνθρώπους ἡ πλημμέλεια ᾖ. Οὐκ ἂν δὲ μεταγνοίη τις ἂν μὴ πρότερον ὑπεύθυνον νομίσας ἑαυτὸν μετριώτερός τε γένηται ἑαυτοῦ, καὶ φέρων ἑαυτὸν τῷ παρ' αὐτοῦ δοκοῦντι ἠδικῆσθαι ὑποχείριον ποιήσῃ. Τοῦτο τοίνυν βασιλεὺς ὁ σὸς ἔγγονος πρότερόν τε φαίνεται ποιήσας, καὶ μᾶλλον ἢ προσῆκε, καὶ νῦν οὐχ ἥκιστα. B Καὶ γὰρ τότε δυνάμενος εἴπερ ἠβούλετο τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας οὐκ ἔλαττον μέρος παρασπάσας ἔχειν, οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλὰ φέρων ἑαυτὸν ἐπέταξέ σοι, καὶ ταῦτα μηδεμίαν αἰτίαν πρὸς τὸν πόλεμον ἐκεῖνον παρασχών. Καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι τῆς εἰρήνης γενομένης, πρὸς σὲ ἐλθών, οὐκ ἠθέλησεν ἔφιππός σοι προσελθεῖν, ὥσπερ νόμος τοῖς βασιλεῦσιν, ἀλλὰ πεζῇ τε προσεκύνησε καὶ ἠσπάσατό σου τὸν πόδα, ὅπερ δουλείας ἀκριβοῦς τεκμήριον ἦν. Καὶ νῦν τοῦ πολέμου κινουμένου τουτουῒ, τοσοῦτον χρόνον καθήμενος δεῖταί σου μὴ τὴν εἰρήνην καταλῦσαι. Ἐλθόντων δὲ καὶ τῶν ἀρχιερέων καὶ συγκλητικῶν οὓς ἔπεμψας πρὸς αὐτὸν, πρῶτον μὲν ἀπέδειξεν ἑαυτὸν μηδὲν ἀδικοῦντα μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος, ἀλλ' ἀδικούμενον καὶ συκοφαντούμενον, ἔπειτα δὲ καὶ C τοῦ μὴ λυθῆναι τὴν εἰρήνην εἶπέ τε πολλὰ καὶ ἔπραξεν ἄξια λόγου· καὶ πρὸς σὲ μεμήνυκε πολλὰ, ἅπερ αὐτός τε ἀκούσας Θεῷ τε εὐχαρίστησα τῷ τοιαύτην αὐτῷ σύνεσιν χαρισαμένῳ, καὶ ἐκεῖνον ἐπῄνεσα τῆς καλοκαγαθίας, καὶ σὲ ἐλογιζόμην ταῦτα πυθόμενον, Θεῷ τε χάριν ὁμολογῆσαι καὶ τὸν υἱὸν πέμψαντα διὰ τάχους ἀγαγεῖν πρὸς σεαυτὸν, καὶ τὰ προσδοκώμενα δυσχερῆ λῦσαι, καὶ εὐφροσύνης ἅπαντας καὶ θυμηδίας ἐμπλῆσαι τῆς ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ τῶν βασιλέων ἡμῶν γενησομένης. Σὺ δ' οὐ μόνον οὐκ ἐποίησας τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ τὰ δέοντα συμβουλεύοντα ἀπώσω, καὶ σιωπᾷν ἐκέλευσας, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ μὴ προσήκοντα. Ἐμοὶ δὲ ἀνάγκην ἔχοντι τῶν ἀδικουμένων προΐστασθαι καὶ D βοηθεῖν αὐτοῖς ὅση δύναμις, καὶ ὑπὲρ βασιλέως τὸ αὐτὸ ποιήσω· καὶ μᾶλλον ὑπὲρ τούτου, ὅσῳ καὶ τὰ μέγιστα ἀδικεῖται· καὶ οὐκ εἰς αὐτὸν μόνον, ἀλλ' εἰς πάντας Ῥωμαίους τῆς εἰς αὐτὸν ἀδικίας διαβαινούσης· ὃ δέ με τῶν ἄλλων μᾶλλον οὐκ ἐᾷ σιωπᾷν, ὅτι σου προστάξαντος ὀλίγῳ πρότερον αὐτὸς αὐτὸν ἔχρισα βασιλέα. Τὸν οὖν οὕτω νομίμως καὶ δικαίως καὶ κατὰ γνώμην σὴν γεγενημένον βασιλέα νῦν ἀπελαύνεσθαι, καὶ ταῦτα ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ποῦ δίκαιον; ἢ πῶς οὐκ ἂν νομισθείην ἄξιος πολλῶν κεραυνῶν, ἐπὶ τοιαύτῃ παρανομίᾳ σιωπῶν αὐτός; Διὰ τοῦτο σοῦ καὶ αὖθις δέομαι πρὸς τῆς

Jacobi Pontani notæ.

(93) Hoc ipsum narrans Gregoras lib. IX, conjurationem patriarchæ et episcoporum in seniorem imperatorem præmittit, in quam etiam nobiles adduxerint. Præterea patriarcham sacris inter-

ἀληθείας αὐτῆς, εἴ τι καὶ παρεσύρης πεισθεὶς ἀνθρώποις διεφθορόσι, ταχεῖαν ποιήσασθαι τὴν διόρθωσιν, καὶ μὴ τῷ ψεύδει κατὰ τῆς ἀληθείας ἰσχύσαι δοῦναι ῥοπήν. Τοιαῦτα μὲν ὁ πατριάρχης μεμήνυκε πρὸς βασιλέα, μηνυταῖς χρησάμενος τῷ τε χαρτοφύλακι Γρηγορίῳ τῷ Κουτάλῃ, καὶ τῷ τῶν μοναστηρίων ἄρχοντι τῷ Κυδεριώτῃ. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς, θυμῷ τε ἐλήφθη οὐκέτι ἀνασχετῶς, καὶ προσέταξεν εὐθὺς τοὺς μὲν μηνύσαντας τοὺς λόγους εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθῆναι· Μακάριον δὲ τὸν μητροπολίτην Σερρῶν ἐν τοῖς βασιλείοις καὶ αὐτὸν ὑπὸ φρουρᾷ εἶναι. Τὸν μέντοι πατριάρχην, τοῦ πατριαρχείου ἐκβληθέντα, ἐν τῇ μονῇ τῶν Μαγκάνων ἀπρόϊτον μένειν. Τοὺς δὲ πρὸς τὸν νέον βασιλέα παραγενομένους ἀρχιερέας, μήτ' αὐτοὺς προϊέναι τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, μήθ' ἑτέρους παρ' αὐτοὺς φοιτᾷν. Ταῦτα μὲν οὖν ᾗ προσέταξεν ἐγένετο ὁ βασιλεύς. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ νέου βασιλέως τῶν πρέσβεων ἀναχώρησιν, πέντε πρὸς ταῖς δέκα ἡμερῶν διηνυσμένων, ἐπεὶ μήτε παρὰ βασιλέως τοῦ πρεσβυτέρου, μήτε τοῦ πατριάρχου ἀπολογία τις ἀφίκετο πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τεκμαιρόμενος εἶναι τὴν σιγὴν, ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ πρωτοστράτορι ἐβουλεύοντο τί δέοι ποιεῖν. Εἶπεν οὖν ὁ μέγας δομέστικος, Οὐκέτι δέον, ὦ βασιλεῦ, ἀπράκτους καθῆσθαι, ἀλλ' ἔργου ἔχεσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἔτι τινὰ ἐνδεῖν, ὃ πράξαντας ἐλπὶς τὸν πόλεμον καταλῦσαι. Ὅ τε γὰρ χρόνος ὃν ἐνταῦθα καθήμενοι δεόμεθα βασιλέως, τοσοῦτον ὑπερήλασε καὶ τὸ δέον, ὥστ' ἤδη οὐ μεγαλοψυχία καὶ καρτερία ἡ ἐπιπλέον παράτασις, ἀλλ' ἔκπληξις πρὸς τὰ δεινὰ καὶ ἀτολμία δόξαι ἂν τισι δικαίως· πρός τε βασιλέα οὐδὲν ὅ τι παραλέλοιπας τῶν δεόντων. Ἀλλὰ πρότερόν τε πολλάκις ἐπρεσβεύσω πρὸς αὐτὸν δεόμενος μὴ καταλῦσαι τὴν εἰρήνην, καὶ νῦν πρὸς τοὺς ἐκεῖθεν ἀφιγμένους πρέσβεις ὅσα ἦν ἐπιθυμοῦντος τὴν εἰρήνην, ἐνταῦθά τε εἶπας, καὶ πρὸς ἐκεῖνον διεπρεσβεύσω. Ὅ τε παρελθὼν χρόνος μετὰ τὸ τοὺς πρέσβεις ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν, ἱκανὸς καὶ περὶ τοῦ πράγματος βασιλέα διασκέψασθαι καὶ ἀπολογίαν δοῦναι, εἴ τι μετριώτερον διενοεῖτο. Τὸ δ' ἐν τοσούτῳ χρόνῳ παρὰ βασιλέως τινὰ ἀπολογίαν μὴ ἐλθεῖν, τεκμήριον ἐναργὲς τοῦ μὴ προσδέξασθαι τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἤδη φανερῶς χωρεῖν. Καὶ τοῦτο ἄν τις καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος στοχάσαιτο ἀσφαλῶς. Ὁ γὰρ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτυόμενος, καὶ τοσούτους ἐς αὐτὸ τοῦτο πρὸς τὴν ἑσπέραν ἐκπέμψας ὡς ἂν ἔχῃ χρῆσθαι μεγάλῃ παρασκευῇ πρὸς αὐτὸν καταστὰς, οὐκ ἂν ῥᾳδίως τὰς ἐκεῖθεν πρόηται ἐλπίδας. Διὸ οὐδὲ ἡμᾶς ἀπράκτους δεῖ καθῆσθαι, ἀλλὰ πανταχόθεν ἀπεγνωκότας τὴν εἰρήνην, πρὸς τὸ ἀμύνεσθαι παρασκευάζεσθαι τοὺς ἐπιόντας. Τοιαῦτα τοῦ με-

ti (94): profectos vero ad nepotem episcopos, neque ipsos ædibus suis pedem efferre, neque ad illos unquam ventitare. Facta ad ejus arbitrium omnia. Diebus quindecim a recessu legatorum transactis, cum neque ab avo, neque a patriarcha responsum afferretur, nihil boni ex hoc silentio conjiciens junior, cum magno domestico et protostratore quid agendum esset, deliberationem instituit. Ibi magnus domesticus, non ultra sedendum, sed manus operi admoliendas; nihil enim restare amplius, quo ab ipsis præstito, bellum quieturum spes sit. Nam et tempus quo hic morarentur, imperatorem avum rogitantes, usque eo terminum excessisse, ut jam longior exspectatio non magnanimitati ac tolerantiæ, **156** sed consternationi in rebus arduis, et ignaviæ merito tribuenda videatur; et omnes officii partes erga illum expletas esse, cum et antea toties per legatos, ut pactis conventis staret, ab eo petiverit, et nunc cum iis qui illinc venerant legatis, quæcunque potuit quispiam pacis cupidus et hic coram locutus sit, et per eosdem cum ipso adhuc egerit. Tempus elapsum post illorum discessum, ad capiendum in hoc negotio consilium, dandamque responsionem (si quid moderatum cogitaret) sufficere potuisse. Sed tanto intervallo tacere, argumento esse manifesto, pacem repudiari, bellum apertum cogitari: id quod etiam ex re ipsa non dubia conjectura quispiam assequatur. Qui enim tantum temporis in apparatu militari consumpserit, tam multos ea gratia in occidentem emiserit, ut cum venisset, omnia affatim suppeditarent, spes sibi inde injectas haud facile projecturum. Quare nec ipsis bonum tempus inerti otio transigendum, sed pace jam desperata, ad propulsandam adversariorum vim undique subsidia comparanda. Excipiens magnum domesticum protostrator eadem hortatus est. Si, inquit, imperatorem contra nos bellum pridem machinatum, et undique copias in illud contrahere ignoraremus, circumspiciendum fuisset diligenter, ne ipso pacem capessente, nos stulte bellum inceptaremus. Sed quoniam multa nobis liquidum faciunt, nec ipsemet inficiari possit, se armis istis causam et caput esse, nos quoque undecunque utilitas aliqua affulserit, ea uti convenit. Ipsi quoque imperatori juniori de cætero non cunctandum, sed e loco abeundum videbatur, belloque gerendo insistendum. Admonebat tamen, spem pacis non funditus abjiciendam, sed ipsi per semet, cum Byzantium pervenissent, eam peterent. Ac siquidem eos reveriti adversarii ab armis discederent, inventum esse quod quærebatur: sin minus, testati Deum ipsosque Byzantios, se enixe

Jacobi Pontani notæ.

dixisse omnibus, qui junioris imperatoris nomen tacerent, ac debitum imperatori honorem habere recusarent. Excommunicasse etiam adversæ partis sacerdotes, a quibus vicissim cum factione sua excommunicatus sit. Ibidem querimonia senioris de patriarcha.

(94) Interpres legit ἀπρόσιτον, sed hic et apud Gregoram est ἀπρόϊτον, id est, foras prodeundi licentiam non habentem.

pacem poscentes, ab ipsis repulsam tulisse, recederent. Hic magnus domesticus : Byzantium quidem, imperator, ibimus, ut jubes; miror autem summopere, cum tot et tanta pacis tuendæ conati simus, nihilque promoverimus, quid ita tu pudorem et reverentiam solam hoc tibi confecturam speres. Ignosco porro huic sermoni tuo, quando idem tibi accidit, quod ardentissima febri correptis solet. **157** Illi enim perpetuo fontes et flumina somniantes, vellent omnia sibi aquas scaturire; et hoc non fieri, moleste patiuntur, tametsi certo norint, cupere se quæ fieri nequeant. Sic tibi tam valde desperateque cum pace conflictanti, nihil mirum si ad quæ pertingi prorsus nequit, ad ea perveniri posse existimas, et viam per invia, quod dicitur, excogitas. Equidem ego cum ob alias causas pacem in perditis habeo, tum quod spatio tot dierum nihil tibi a patriarcha significatum video. Suspicari licet, quoniam portæ urbis sedulo custodiuntur, nec ipsi concessum, quemquam foras ad nos transmittere. Verumtamen arbitror eum non magis ob hoc silere, quam ne malorum nuntius fiat. Sermones consultantium hi erant.

A γάλου δομεστίκου εἰπόντος, καὶ ὁ πρωτοστράτωρ ἔργου ἅπτεσθαι παρῄνει. Εἰ μὲν γὰρ ἠγνοοῦμεν, εἶπεν, ὅτι βασιλεὺς ἐκ πολλοῦ κεκίνηται πρὸς τὸ πολεμεῖν ἡμῖν, καὶ πανταχόθεν ἑαυτῷ δύναμιν συναθροίζει καθ' ἡμῶν, ἐχρῆν διασκέπτεσθαι ἐπιπολὺ, μὴ αὐτοῦ τῆς εἰρήνης ἐχομένου, ἡμεῖς δόξωμεν ἐξ ἀβουλίας πολέμου ἦρχθαι. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐκ πολλῶν ἡμῖν γεγένηται καταφανὲς, καὶ οὐδ' αὐτὸς ἂν ἀρνήσαιτο βασιλεὺς μὴ οὐκ αὐτὸς αἴτιος γεγενῆσθαι τοῦ νυνὶ πολέμου, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ὅθεν ἄν τις ὠφέλεια ἥξει πράττειν. Βασιλεῖ δὲ καὶ αὐτῷ μὲν οὐκ ἐπὶ πλέον ἔτι ἐδόκει μέλλειν, ἀλλ' ἀπελθόντας παρασκευάζεσθαι πρὸς τὸν πόλεμον. Παρῄνει δὲ μηδὲ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα τῆς εἰρήνης ἀπολιπεῖν· ἀλλ' αὐτοὺς πρὸς Βυζάντιον ἐλθόντας, δι' ἑαυτῶν τὴν εἰρήνην αἰτεῖν. Κἂν μὲν B αἰδεσθέντες καταλύσωσι τὸν πόλεμον, τὸ ζητούμενον ἠνῦσθαι· ἐὰν δὲ μὴ, Θεὸν ἐπιμαρτυραμένους, καὶ αὐτοὺς Βυζαντίους ὡς παντὶ τρόπῳ τὴν εἰρήνην αἰτοῦντες ἀπωθοῦνται ὑπ' αὐτῶν, ἀναχωρεῖν. Ὁ μέντοι μέγας δομέστικος, Πρὸς μὲν Βυζάντιον, εἶπεν, ἐλευσόμεθα, καθάπερ ἐκέλευσας, βασιλεῦ· πάνυ δὲ θαυμάζω ὅτι τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πρὸς τὸ μὴ καταλυθῆναι τὴν εἰρήνην πραγματευσαμένων ἡμῶν, καὶ πλέον ἠνυκότων μηδὲν, τὴν αἰδῶ ἤλπισας μόνην τοῦτο ἄν ποτε δυνηθῆναι. Συγγνώμη δ' ὅμως τοῦ λόγου, τοῖς ὑπὸ πυρετοῦ λαύρου κατεχομένοις πάσχοντι ταὐτόν. Ἐκεῖνοί τε γὰρ ἀεὶ κρήνας διψῶσι καὶ ποταμοὺς τῷ νῷ καὶ πάντα χρήματα ὕδωρ ἀναβλύζειν αὐτοῖς ἀξιοῦσι, καὶ δυσχεραίνουσι τούτου μὴ γινομένου. Καίτοιγε εἰδότες σαφῶς ὡς ἀδύνατα ἀξιοῦσι, καὶ σοὶ τῆς εἰρήνης σφόδρα περικαῶς ἐχομένῳ, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ τὰ πάντη ἀνέφικτα ἡγεῖσθαι δυνατὰ, καὶ ἐξ ἀπόρων, τὸ λεγόμενον, πόρους ἐπινοεῖν. Ἐγὼ δὲ ἄλλοις τε πολλοῖς ἀπηγόρευκα τὴν εἰρήνην καὶ τῷ ἐπὶ τοσαύταις ἡμέραις μηδὲν τὸν πατριάρχην σοι μεμηνυκέναι. Ἔστι μὲν γὰρ ὑπονοεῖν διὰ τὸ τὰς τῆς πόλεως πύλας ἀσφαλῶς φρουρεῖσθαι, μηδ' αὐτῷ ἐξεῖναί τινα πέμψαι πρὸς ἡμᾶς. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὐ διὰ τοῦτο μᾶλλον, ἢ διὰ τὸ μὴ κακῶν ἄγγελος γενέσθαι, ἀσπάσασθαι τὴν σιωπήν. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους βουλευόμενοι εἶπον.

CAPUT LI.

Rhegio Byzantium iter intendunt. Litteræ amicorum, acta nuntiantes. Imperator paucis comitibus ad mœnia procedens, avum ad colloquium invitat : si nolit, marchionem Montisferrati, patruum ad se mitti rogat. Jubetur ab urbe discedere. Marci Caballarii de muro in imperatorem convicia. Rursum de officio suo, cum insectatione inexpugnabilis avi pertinaciæ. Selybriæ rebus constitutis Apocauchum relinquit. Copiæ ad Didymotichum convenire jussæ. Andronicus Tornices, et Manuel Lascaris de proditione insimulati, Thracia in exsilium pulsi.

Ut primum statuerunt Byzantium petere motis Rhegio castris eo intenderunt, cum mille trecentis, quos ducebant, selectis militibus. Ponte transito, ab amicis ex urbe veniunt litteræ, speciatim omnia recensentes, quomodo avus legatos reversos ne interrogare quidem dignatus fuisset, et quænam patriarcha ob id succensens ei dixerit, quid responsum sit, ac postremo ut ipse et socii respondere imperatori juniori prohibiti sint. Ei igitur a quo litteras acceperat, per illum ipsum qui attulerat de benevolentia declarata gratias ingentes egit, suos arma induere jussit, ratus nec tutum nec usui militari consentaneum per hostilia loca inermes incedere (95). Ut muri Byzantii in

C Ὡς δὲ ἐδόκει πρῶτον εἰς Βυζάντιον ἐλθεῖν, ἄραντες ἐκ Ῥηγίου ἅμα τριακοσίοις καὶ χιλίοις λογάσιν οὓς ἦγον, τὴν ἐς Βυζάντιον ἐπορεύοντο. Μετὰ δὲ τὸ τὴν αὐτόθι γέφυραν διελθεῖν, παρὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ βασιλέως φίλων ἧκε γράμματα πρὸς βασιλέα, πάντα κατὰ μέρος διεξιόντα, ὅπως τε οἱ ἀφιγμένοι πρέσβεις οὐδ' ἐρωτήσεως πρὸς βασιλέως ἀξιωθεῖεν τοῦ πρεσβυτέρου, ὅσα τε δυσχεράνας ὁ πατριάρχης τούτου ἕνεκα εἴποι πρὸς βασιλέα, καὶ ὧν τύχοι τῶν ἀποκρίσεων, καὶ τελευταῖον, ὡς αὐτός τε καὶ οἱ συμμετασχόντες αὐτῷ τῆς πρὸς βασιλέα ἀπολογίας εἰρχθεῖεν. Τῷ μὲν οὖν πέμψαντι τὰ γράμματα βασιλεὺς διὰ τοῦ κεκομικότος τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἀντέπεμπε χάριτας πολλὰς, τοῖς δὲ ἀμφ' αὐτὸν ἐκέλευε τὰ

Jacobi Pontani notæ.

(95) Iphicrates, Atheniensium dux, si bene memini, aiebat, etiam per amicorum regionem transeunti, castra communienda; quia videlicet semper est incerta securitas, propterea quod nulla est amicis certa fides. Huc item pertinet præceptum Onosandri lib 1, cap. 8, *Strategici*. Imperator si in hostili solo castra ponat, statim vallo fossaque cingat, licet ibi ad breve tempus considere voluerit. Hæc enim castrensis ratio nunquam pœnitenda, semperque tuta adversus repentinas et

A ὅπλα περιθέσθαι, νομίζων οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι οὐδ' ἐμπειρίας στρατιωτικῆς διὰ πολεμίας ἰόντας ἀφράκτους χωρεῖν· καὶ ὡπλίζοντο πάντες ᾗ προσετάχθησαν. Ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο τῶν Βυζαντίου τειχῶν, τὴν στρατιὰν μὲν ἔστησε βασιλεὺς ἀπωτέρω· αὐτὸς δ' ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ πρωτοστράτορι καὶ στρατιώτας ἑτέρους τριάκοντα παραλαβὼν ἦλθεν ἐγγὺς τειχῶν παρὰ τὴν τῆς Γυρολίμνης προσαγορευομένην πύλην. Ἐφ' ὧν ἄλλοι τε ἦσαν ὡπλισμένοι πολλοί, καὶ ἄρχων αὐτῶν ὁ τῆς βασιλικῆς τραπέζης δομέστικος Φωκᾶς ὁ Μαρούλης, ὃν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ προσηγόρευεν ὁ βασιλεύς. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο μὲν οὐδὲν, προσεκύνει δὲ μόνον σιγῇ. Τό τε γὰρ ὡς βασιλέα καὶ δεσπότην ἑαυτοῦ δέος οὐ μικρὸν ἐνεποίει προσαγορεῦσαι, τὴν ἐκ βασιλέως τοῦ πρεσβυτέρου βλάβην ὑφορωμένῳ· καὶ τὸ ὡς ἰδιώτῃ B προσενεχθῆναι, οὐ μόνον ἰταμὸν δεινῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μηδαμῶς προσῆκεν, ἅτε πεπαιδευμένῳ περὶ τὰ τοιαῦτα ἱκανῶς. Βασιλεὺς δὲ ἐκέλευεν αὐτὸν πρὸς βασιλέα τὸν πάππον ἐλθόντα ἀπαγγεῖλαι· Ὡς δεῖται σοῦ, βασιλεῦ, ὁ σὸς ἔγγονος, ἢ αὐτὸν κελεῦσαι πρὸς σὲ ἐλθεῖν, ἢ εἰ τοῦτο δυσχερὲς, ἀλλὰ τό γε δεύτερον, ἐν εὐεργεσίας μεγάλῳ μέρει ταύτην αὐτῷ χάριν καταθεῖναι, τὸ ἐλθόντα αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πύργου τουτουῒ, μικρὰ ἄττα διαλεχθῆναι πρὸς σέ· ἢ εἰ μηδὲ τοῦτο δυνατὸν, τό γε τρίτον, τὸν θεῖον αὐτῷ [αὐτοῦ, ut supra] μαρκέσην πρὸς αὐτὸν ἀποστεῖλαι ἀρτίως ἥκοντα ἐκ Λουμπαρδίας, ἅμα μὲν ἐπιθυμίαν ἔχοντα αὐτῷ συγγενέσθαι χρόνον ἤδη συχνὸν ἀποδημοῦντι, ἅμα δ' ἵνα χρήσηται αὐτῷ καὶ πρεσβευτῇ πρὸς αὐτόν. C Ὁ μὲν οὖν Μαρούλης εἰπὼν ὡς ποιήσει τὸ κελευσθὲν, ἀπῆλθεν. Ὁ μέντοι μαρκέσης Θεόδωρος υἱὸς βασιλέως ἦν τοῦ πρεσβυτέρου ἐκ βασιλίδος Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς Μαρκέση Μοῦντες Φαράντες (97) τοῦ Λουμπαρδίας ἄρχοντος μέρους γεγενημένος. Κατὰ δὲ μητρῷον κλῆρον εἰς Λουμπαρδίαν ἀπελθὼν, ἦρχεν ἐκεῖ τὴν μητρόθεν αὐτῷ προσήκουσαν ἀρχήν. Τότε δὲ εἰς Βυζάντιον ἔτυχεν ἐλθὼν, ἅμα μὲν ὀψόμενος τοὺς συγγενεῖς, ἅμα δ' ἵνα καὶ παρὰ βασιλέως τοῦ πατρὸς εὐεργετηθῇ. Τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ ποιεῖν ἐξ ἔθους κατά τινας περιόδους ἐτῶν. Ὁ δὲ Μαρούλης μετὰ μικρὸν ἐκ βασιλέως ἐλθὼν, ἀπήγγειλε τῷ νέῳ βασιλεῖ ὡς εἴη μεμηνυκὼς αὐτῷ βασιλεὺς ὁ πάππος τῶν ἐνθένδε ἀναχωρεῖν, μηδ' ἱστάμενον αὐτοῦ, τὴν

A conspectu fuerunt, exercitum imperator ultra procedere vetuit; ipse, magno domestico et protostratore comitibus, præterea triginta militibus, quam proxime juxta portam Gyrolimniam accessit. In muris cum alii multi conspiciebantur, tum dux eorum Phocas Marules, mensæ imperatoriæ domesticus, quem ore suo salutavit imperator.
158 Ille nihil respondens, capite tantummodo inclinato honorem habuit. Etenim ut imperatorem ac dominum suum salutare, ne seniori pœnas daret, admodum reformidabat: et gerere se velut erga privatum, non solum impudens factum erat, sed etiam ut in hujusmodi morum civilitate egregie instituto, nequaquam conveniebat. Jubet igitur nepos, ad avum abiens, ei suis verbis hæc B dicat: Orat te nepos tuus, imperator, ut aut ipsum ad te accersas, aut si hoc difficile, ipse progressus, de turri hac paucis te alloquentem audias; et hoc beneficium, quod illi pro magno erit, ne deneges. Quod si neque hoc fieri potest, saltem patruum ejus marchionem, recens ex Insubria præsentem ad eum mittas, quicum post longam absentiam sermonem conferre desiderat, et quo etiam legato ad te utatur. Marules se rem curaturum recipiens, abiit. Marchio hic Theodorus senioris imperatoris filius erat, ex Irene marchionis Montisferrati, qui partem [Insubriæ, seu] Lombardiæ tenebat, filia procreatus. Qui in Lombardiam profectus, illic materna sorte (96) ad se devolutum principatum regebat. Per id vero tempus C (uti post aliquot annorum curriculum semper solebat) Byzantium venerat, simul ut consanguineos viseret, simul ut a patre munus beneficiumque acciperet. Paulo post Marules ab imperatore regressus nuntiat avum mandare inde abscedat, neve nitatur ejus urbem sibi asserere, dum obvium quemque decipit, et fallaci persuasione deludit. Neque enim fieri posse ut ipse in mœnia procedat, inde illum auditurus, neque ut ingressum illi concedat, sed neque patruum missurum. Stabat propter Marulem Marcus quidam, cognomento Caballarius (98), Bardæ Caballarii filius, unus de imperatoris domesticis, qui stolide et imperite imperatori juniori: Recederet, priusquam suum

Jacobi Pontani notæ.

improvisas irruptiones. Collocet etiam custodias ac speculatores, quasi prope adsint hostes, etsi longius abesse putet.

(96) Si placet, audi hac de re scribentem Gregoram lib. VI, in hunc modum: *Sed ea spe frustra'a (Irene) Theodorum alterum filium cum pecunia maxima in patriam suam Lombardiam mittit: maluit enim ut Latinorum ibi religionem coleret, et peregre minore dignitate esset, quam ut domi illustris, inviso privigno (Andronico juniori, qui avi sui filius toties appellatur), ejusque posteritas illius posteritati serviret. Atque ita incitata suam cupiditatem in uno saltem filio, Theodoro marchione, explevit.* Paulo ante, Spinulæ cujusdam Genuensis filiam cepisse uxorem dicit, non magnæ auctoritatis, aut nobilitatis viri. *Latinis enim nobilibus haud fere studio est cum Romanis, imo ne cum ipsis qui-* D *dem imperatoribus affinitates jungere. Nam nec ipsa si illustri nata genere fuisset, Romano facile nupsisset.* Sed refutant Gregoram ducis Braunsuicensis, et Sabaudiæ comitis filiæ, quæ ambæ cum Andronico juniore nuptæ fuerunt. Et cap. 40, ostenditur, quantopere frater Annæ de hoc matrimonio lætatus sit, quantopereque sororem idcirco honorarit.

(97) Superius vocaverat Μουμφαρά. Nicetas autem, μαρκέσιον Μόντης Φεράντης.

(98) Multo inhumanius habitum dicit Gregoras: *Sed neque ipse, neque verba ejus ulla ex parte admittebantur; sed et lapidibus superne ab iis qui propugnacula mœnium tuebantur, fugabatur; qui ne vocem quidem ejus ferebant, eumque contumeliosis dictis impune incessebant; et ignominiose dimittebant, dolo plenam esse et cogitationem et orationem ejus dictitantes.*

ipse caput devoraret. Ad hoc verbum subridens A ille : Atqui, Marce, inquit, non est ut hoc possit. Nam vivus meum ipsius caput devorare nequeo, et mortuus multo minus quivero, ut te utrimque mentitum appareat. Ac Marco quidem ludens talia respondit : Marulæ autem suo nomine avo hæc referenda dedit : Scire Deum ipsum, scire etiam se, quod res ipsæ testentur, nihil se studii alacritatisque ad ea quæ ille mandasset, sibique placere ostendisset, exsequenda prætermisisse. **159** Existimasse porro eum quoque hæc præ aliis scire, ut oportebat. Sed quoniam dæmonis alicujus invidia ita comparatum sit, ut amoris atque obedientiæ antehac suæ erga ipsum argumenta ventis tradiderit, sycophantisque ac perditis hominibus B auscultans (multa prius adversum se meditatus, insidioseque molitus, ut pateat ex interceptis litteris, quas per episcopos revertentes illi miserit) bellum renovarit; et cum sæpe multumque rogans, uti pacem acciperet, non impetrarit, et nunc cum huc veniens, genua ejus amplexus sit, et ut pax constitueretur, nihil non tentarit, ipse tamen se nondum fregerit, sed supplicem re infecta dimiserit, et tanquam vas inutile abjecerit, spemque suam in pardali collocarit, quam solutam contra se immiserit, ideo pacem et dicta propter illam sacramenta Deo se committere (per quem jurata religiose adhuc servet) et omnes res suas in justum omnium judicem referre, jamque necessitate constrictum bello manum implicare. Confidere se- C ipsum quoque amentiam suam brevi cogniturum, et ex eventis perspecturum, ea elegisse quæ vitare in primis, ea reliquisse quæ toto pectore consectari complectique debuisset. Hæc fatus de equo descendit, et quamvis absentem avum, ritu consueto veneratus est : ac Marules perinde ut prius, cum silentio de mœnibus caput ei submisit. Aliis deinde in muro stantibus salutatis, discessit; veniensque Selybriam, rempublicam suo judicio formavit, et præfecto ibidem declarato, Didymotichum abiit, relicto Selybriæ Apocaucho magno cubiculario, ut si quid opus esset securitatis causa id constitueret, et ad se veniret; quod cis paucos dies factum est. Exercitus ad Didymotichum congregari jussus. Non ita multis interjectis diebus, D qui erant in Thracia affuerunt omnes, extra Comanorum paulo minus duo millia, qui e Dalmatia Michaelis secundi castra secuti fuerant. Edicto imperatoris senioris Andronicus Tornices, et Manuel Lascaris Thracia pulsi, in insulis Lemno, Thaso et Lesbo se collocaverant. Exsilii hujus causa manifesta non exstabat. Ferebatur, eos cum Scytharum satrapis clandestina habuisse colloquia, uti in Thraciam copias mitterent, unaque cum cætera præda ipsos cum conjugibus **160** atque liberis se illis dedentes secum abducerent. Hujus criminis nulla erat probatio. Quare junior imperator eos exsilio multatos non parum indignabatur; ferebat tamen tacitus, ne quid ab avi sententia discrepare videretur.

A αὐτοῦ πόλιν περιποιεῖν ἑαυτῷ ἐξαπατῶντα καὶ παραπείθοντα τὸν προστυχόντα. Οὔτε γὰρ αὐτὸν δυνατὸν ἐπὶ τὸ τεῖχος ἐλθεῖν, οὔτ' αὐτῷ τὴν εἴσοδον συγχωρῆσαι, ἀλλ' οὐδὲ μὴν τὸν θεῖον αὐτῷ τὸν Μαρκέσην ἀποστελεῖν πρὸς αὐτόν. Πλησίον δὲ αὐτοῦ Μαρούλη καὶ Μάρκος τις Καβαλλάριος ὠνομασμένος, ὁ Καβαλλαρίου τοῦ Βάρδα ἑστώς, ἐκ τῶν οἰκετῶν τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ὤν, σκαιῶς καὶ ἀπαιδεύτως πρὸς βασιλέα τὸν νέον εἶπεν, ἀποχωρεῖν τῶν ἐνθένδε, πρὶν κατεδηδοκέναι τὴν κεφαλὴν τὴν ἑαυτοῦ. Ἡδὺ δὲ γελάσας ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῷ λόγῳ, Ἀλλ' οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν, εἶπεν, ὦ Μάρκε, τοῦτο. Ζῶν τε γὰρ οὐκ ἂν καταφάγοιμι τὴν ἰδίαν κεφαλήν. Καὶ ἀποθανόντα ὁμοίως ἀδυνατώτερον τοῦτο πράττειν· ὥστε σε συμβαίνειν καὶ ἀμφοτέρωθεν B ἐψεῦσθαι. Πρὸς μὲν οὖν Μάρκον τοιαῦτα παίζων εἰρήκει ὁ βασιλεὺς, τὸν Μαρούλην δὲ ἐκέλευεν ὡς ἐξ αὐτοῦ τοιαῦτα ἀπαγγέλλειν βασιλεῖ, Ὡς αὐτὸς ἂν εἰδείη Θεὸς, οἶδα δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ αὐτῶν ἐμοὶ συνεπιμαρτυρούντων τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδὲν ἐνέλιπον προθυμίας οὐδὲ σπουδῆς εἰς τὸ πράττειν ἅ τε προσέταττες καὶ ἦν σοι κατὰ γνώμην, ἐλογιζόμην δ' ὅτι καὶ σὺ μᾶλλον ἂν εἰδείης αὐτὰ τῶν ἄλλων, ἐχρῆν γάρ. Ἐπεὶ δ' οὕτω τὰ πράγματα φθονερός τις συνεσκεύασε δαίμων, καὶ ὧν μὲν ἐν τοῖς παρασχοῦσι καιροῖς εὐνοίας ἅμα καὶ εὐπειθείας τῆς πρὸς σὲ ἐπιδέδειγμαι ἔργῳ ἐπελάθου, ἀνθρώποις δὲ συκοφάνταις καὶ φθόροις πεισθεὶς κεκίνηκας αὖθις τὸν πόλεμον τὸν πρὸς ἐμὲ (πολλὰ πρότερον καὶ βουλευσάμενος καὶ συσκευάσας κατ' C ἐμοῦ, ὡς ἐγένετο καταφανὲς ἐμοὶ ἐκ τῶν ἑαλωκότων γραμμάτων, ἃ καὶ μετὰ τῶν πρὸς ἐμὲ ἐλθόντων ἀρχιερέων ἔπεμψά σοι), καὶ πολλὰ πολλάκις ἐμοῦ δεηθέντος οὐ προσεδέξω τὴν εἰρήνην, καὶ νῦν ἐλθόντος ἐνταυθοῖ καὶ ἁπτομένου σου τῶν γονάτων, καὶ πάντα πράττοντος ὥστε τὴν εἰρήνην εἶναι, οὐδὲν μᾶλλον ὑφῆκας τῆς ὀργῆς, ἀλλ' ἄπρακτον ἀπεπέμψω, ὥσπερ τι σκεῦος ἄχρηστον ἀποῤῥίψας. Ἤλπικας δ' ἐπὶ τὴν δεδεμένην πάρδαλιν ἣν ἔλυσας κατ' ἐμοῦ, ἰδοὺ τὴν μὲν εἰρήνην καὶ τοὺς δι' αὐτὴν γεγενημένους ὅρκους παραδίδωμι Θεῷ, ὃν αὐτὸς εὐορκῶ, πάντα δὲ τῷ πάντα δικαίως κρίνοντι ἀναθεὶς τὰ κατ' ἐμὲ, ἀναγκαίως ἤδη πρὸς τὸν πόλεμον χωρῶ. Πέποιθα δὲ ὡς ὀλίγου παρελθόντος D χρόνου, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοήσεις τὴν ἀβουλίαν τὴν νυνί· ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν μαθήσῃ σαφῶς, ὡς ὧν μὲν ἀποσχέσθαι ἔδει, ταῦτα προείλου, ἃ δὲ ἔκρινας καταλιπεῖν, τούτων ἦν βέλτιον ἔχεσθαι παντὶ σθένει. Τοιαῦτα βασιλεὺς ὁ νέος εἰπὼν, καταβὰς τοῦ ἵππου, προσεκύνει καὶ ἀπόντα τὸν πάππον καὶ βασιλέα. Καὶ ὁ Μαρούλης δὲ ὁμοίως ὥσπερ καὶ πρότερον ἀπὸ τοῦ τείχους σιγῇ τὴν προσκύνησιν παρεῖχε τῷ νέῳ βασιλεῖ. Εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἀπὸ τοῦ τείχους ἀσπασάμενος ὁ βασιλεὺς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς Σηλυβρίαν. Καὶ διοικήσας τὰ ἐκεῖ ᾗ αὐτῷ ἐδόκει ἄριστα ἔχειν, καὶ ἄρχοντα ἐπιστήσας Σηλυβριανοῖς, ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον, καταλιπὼν ἐν Σηλυβρίᾳ παρακοιμώμενον τὸν Ἀπόκαυχον, ὡς' ἂν εἴ τι ἀσφαλείας ἐνέδει Σηλυ-

ὁρίας ἕνεκα καταστησάμενος, ἀφίκηται πάλιν πρὸς αὐτὸν, ὃ καὶ ἐποίησεν ὀλίγων ἡμερῶν εἴσω. Βασιλεὺς δ' ἐν Διδυμοτείχῳ προσέταξεν ἀθροίζεσθαι τὴν στρατιάν· καὶ οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις, οἱ κατὰ Θρᾴκην συνῆλθον πάντες πλὴν τῶν Κομάνων, οὓς ὀλίγῳ ἐλάσσους ὄντας δισχιλίους τὸν ἀριθμὸν (ἦσαν δ' οὗτοι οἱ ἐκ Δαλματίας τῷ βασιλεῖ προσελθόντες Μιχαὴλ τῷ δευτέρῳ) προστάξαντος τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ὁ Τορνίκης Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Λάσκαρις Μανουὴλ ἀνέστησάν τε ἀπὸ Θρᾴκης, καὶ ταῖς νήσοις Λήμνῳ καὶ Θάσῳ ἐγκατῴκισαν καὶ τῇ Λέσβῳ. Αἰτία δὲ ἦν τῆς ἀναστάσεως αὐτῶν, εὔδηλος μὲν, οὐδεμία· ἐλέγετο δὲ ὡς βασιλεὺς πύθοιτο περὶ αὐτῶν ὡς κρύφα διαλεχθεῖεν πρὸς τοὺς σατράπας τῶν Σκυθῶν, ἵνα στρατιὰν πέμψαντες ἐκεῖθεν μετὰ τῆς ἄλλης λείας ἀπαγάγωσι καὶ αὐτοὺς πρὸς τὴν Σκυθικὴν προσχωρήσαντας ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Ἀπόδειξις δὲ ἦν τῆς αἰτίας ταύτης οὐδεμία. Διὸ καὶ βασιλεὺς ὁ νέος ἐδυσχέραινεν οὐ μετρίως αὐτῶν ἀνισταμένων. Ἤνεγκε δὲ σιγῇ, τῷ μὴ δοκεῖν ἐναντία βούλεσθαι τῇ βασιλέως γνώμῃ.

CAPUT LII.

Protostrator Thraciæ prætor creatur. Andronicus nepos cum magno domestico et parte copiarum in Macedoniam cum hostibus conflicturus abit. Matrem apud Gratianopolin invenit. In hostes itur : qui timentes sibi, Pheras concedunt. Zichnæ deditio. Hostes Pheris ad pugnam elici non possunt. De postulatis præstandis se excusant; Domesticus recedendum suadet. Zichnam redeunt.

A Ἐπεὶ δὲ συνήθροιστο ἡ στρατιὰ, τὸν μὲν πρωτοστράτορα βασιλεὺς τῆς Θρᾴκης ἀπέδειξεν ἐπίτροπον πάσης, καταλιπὼν αὐτῷ καὶ μέρος τῆς στρατιᾶς ὥστε δύνασθαι πρὸς τοὺς ἐκ Βυζαντίου ἀντέχειν. Αὐτὸς δὲ ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν ἐπίλοιπον παραλαβὼν πρὸς Μακεδονίαν ἐχώρει, ὡς ἐκεῖ μαχούμενος τοῖς ἐκ τῆς ἑσπέρας τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως στρατηγοῖς. Ἐπύθετο γὰρ αὐτοὺς ἐκ τῶν ἑσπερίων πόλεων στρατιὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον συνηθροικότας, ἅμα δὲ καὶ Τριβαλῶν οὐκ ὀλίγην συμμαχίαν ἐπαγομένους χωρεῖν κατ' αὐτοῦ. Βασιλίδα δὲ τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἐν Διδυμοτείχῳ καταλέλοιπεν ἅμα τῇ αὐτοῦ θείᾳ Θεοδώρᾳ τῇ Καντακουζηνῇ τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μητρί. Γενόμενος δὲ ἐν Γρατζιάνου πόλει περὶ ἐκβολὰς τῆς Θρᾴκης κειμένῃ, Ξένην αὐτοῦ μητέρα B τὴν βασιλίδα τὴν ἐκ Βυζαντίου ἐπάνοδον αὐτοῦ περιμένουσαν εὗρεν. Αὕτη γὰρ, ἔτι τῶν πρὸς ἀλλήλους τοῖς βασιλεῦσι σπονδῶν οὐσῶν, πρὸς βασιλέως ᾐτήσατο τοῦ κηδεστοῦ πρὸς Θεσσαλονίκην ἐν ᾧ φροντιστηρίῳ τὸ μοναχικὸν ἠμφιάσατο σχῆμα πάλιν ἐπανελθεῖν· καὶ ἐπετράπη. Ὡς δὲ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ ὁ πρὸς ἀλλήλους τῶν βασιλέων πόλεμος ἀνεῤῥιπίσθη, ἔμεινεν ἐν Γρατζιάνου δείσασα τὴν ἀταξίαν τῶν ἑσπερίων. Ὡς γὰρ ἠγγέλθη αὐτοῖς ὅτι διελέλυντο αἱ σπονδαὶ, τοὺς τῷ νέῳ βασιλεῖ προσκειμένους εἷρξάν τε πάντας καὶ εἶχον ἐν φρουρᾷ· ἡμέρας δὲ ὀλίγας ἅμα τῇ μητρὶ διατρίψας αὐτοῦ, ἐπεὶ ἡ ἐκ τῆς ἑσπέρας στρατιὰ ἠγγέλθη περὶ Δράμαν καὶ τὴν Φιλίππου πόλεις Μακεδονικὰς ἐστρατοπεδευκέναι, Θεῷ καὶ τῇ πανάγνῳ αὐτοῦ μητρὶ εὐξάμενος, καὶ θυσίαν αἰνέ- C σεως αὐτοῖς θύσας, τοὺς ἐπὶ ταῖς σπονδαῖς γεγενημένους τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ὅρκους, οὓς αὐτὸς ᾤετο εὐορκεῖν, ἐκέλευσεν ἐπὶ τῆς σημαίας ἀναθέντας εὐθὺ χωρεῖν τῶν πολεμίων. Ἐστρατήγουν δὲ αὐτῶν ὅ τε τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ἀνεψιὸς Ἀσάνης Μιχαὴλ, καὶ ὁ ὕπαρχος Μονομάχος, καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος, καὶ ἐπὶ τούτοις Δημήτριος ὁ δεσπότης ὁ τοῦ βασιλέως υἱός. Τοῦ δὲ ἐκ τῶν Τριβαλῶν συμμαχικοῦ δυοκαίδεκα ταγμάτων ὄντων, ὁ Χρέλης ἐστρατήγει, τῶν τε παρὰ Τριβαλοῖς εὐπατριδῶν καὶ ἀνδρίας καὶ ἐμπειρίας στρατηγικῆς τὰ πρῶτα φέρων παρ' αὐτοῖς. Ἅμα δὲ τῷ ἅψασθαι τῆς ἐπ' ἐκείνους ὁδοῦ, ὁ βασιλεὺς πρόσταγμα

Exercitu jam congregato, imperator protostratorem universæ Thraciæ præficit; partem copiarum ad Byzantinis erumpentibus resistendum ei attribuit; cum altera parte et magno domestico in Macedoniam tendit, ibi cum ducibus senioris ex occidente signa collaturus, quos ex urbibus occidentalibus non contemnendo collecto agmine, et cum Triballorum non modicis auxiliis se oppugnatum venire intellexerat. Uxorem Augustam cum consobrina Theodora Cantacuzena, magni domestici matre, Didymotichi relinquit. Postquam Gratianopolin in finibus Thraciæ positam attigit, Xenam matrem imperatricem, suum Byzantio reditum præstolantem, invenit. Nam etiamnum durante fœdere, a prosocero imperatore contenderat, ut sibi ad monasterium Thessalonicæ, in quo monasticum induisset habitum, redire fas esset; quo voto potita est. Dum autem proficiscitur, bello inter imperatores concitato, Gratianopoli, Occidentalium tumultum et insolentiam metuens substitit. Statim enim atque nuntiatum est, fœdus periisse, quotquot rebus junioris bene cupiebant, in custodiam dati sunt. Paucis porro diebus cum matre consumptis, ubi nuntius allatus est, exercitum occidentalem circa Dramam et Philippos Macedoniæ oppida castrametari, Deum ejusque Parentem castissimam comprecatus, et sacrificium laudis iisdem sacrificans, jussit jusjurandum, quod avus in fœdere sanciendo jurarat et servare se putabat, in vexillo suspendi, et recta in hostes procedere, quorum duces, imperatoris senioris ex sorore filius, Michael Asanes, et Monomachus præfectus, **161** et Andronicus Palæologus protovestiarius, ac post eos Demetrius despota, imperatoris filius; Triballorum duodecim cohortibus Chreles præerat; qui inter nobiles suæ nationis fortitudine et bellicis laudibus antecellebat omnibus. Simul autem viam ingressi sunt, imperator junior hujusmodi mandatum ad eos mittit : Mi patrue despota, et vos cognati mei, reliquique principes exercitus, quantam venerationem, obedientiam, et amorem avo meo hactenus impenderim, et quomodo bellum a me nequaquam ortum

sit, sed omnem potius in eo cogitationem locarim, A omnemque machinam moverim, ut id omnino nullum esset, Deus, quem nihil fugit, novit, et egomet mihi sum conscius. Imperatorem quidem ad fœdus servandum, quanquam crebris obsecrationibus flectere non potui, fretum promissis, quæ vos ei in caput meum dedistis. Audito autem et vos rebus occidentalibus pro summa commoditate vestra ordinatis nunc usque Dramam et Philippos venire, suspicatus sum id quod est, huc me quæsitum adventare. Quia vero ætate sum inferior, haud fas judicavi, in Thracia manendo plures labores vobis creare, sed vexillo meo imperatoris sacramentum, quo in fœdere mihi se obligavit, suspendens, viam ad vos ducentem capessivi, manum ubi occurrissem conserturus. Id cum sciatis B modo, ad pugnam vos expedite. Ista in litteris imperator. Illi se infirmiores judicantes, quam ut acie decertarent, audientesque imperatorem Xanthiam accessisse, consultum fore decreverunt, motis castris alio se transferre. Igitur Pheras petunt, et quod urbs ea firmissimis septa mœnibus esset, tantoque exercitui commeatum suppeditare largiter posset, et quia sperabant, imperatorem, ubi intellexisset eos urbem illam pro castris habere, annonaque et reliquo commeatu affluere, metuentem ne e castris adeo munitis erumperent, Christopoli mansurum. Qui ut Christopolin venit, et eos Pheris se credidisse accepit, persequi instituit, et ad oppidum Zichna appellatum, prope C Pheras, exercitum adduxit. Zichnii jam ante, impulsore Alexio Zamplacone magno pappia, qui e Christopoli occulte cum ipsis egerat, animis ad juniorem imperatorem defecerant. Et quia tum non spe, sed oculis ipsis certum videbant auxilium, propalam **162** ad eum dedita urbe transierunt. Transacto ibi biduo ad reficiendum, recreandumque ex itineris labore, ex pluviarum et frigoris injuria militem (quippe mense Januario), die tertio bene mane signum ad arma capienda dari jussit. Tum instructis velut ad pugnam ordinibus, composite et cum silentio incedentes, non procul Pheris, fluviolo Libobisto transmisso, in procinctu, tanquam cum hoste jam jam dimicaturi, per diem constiterunt. Ut nemo contra exiit, ca- D stris ibidem positis noctem duxerunt. Qua ipsa nocte copiarum Occidentalium duces, adjuncto etiam Chrele Triballorum ductore, de pugna committenda disceptarunt. Decretum, id neque Romanis, neque sociis bene casurum. Etenim tam ratus ordo, silentium, et tolerantia adversariorum, non parvum eis timorem incutiebat; arbitrantibus, non eos tam mirifico impetu ad pugnandum cum pluribus, et suam ipsorum urbem insidentibus ferri potuisse, ni prius secum plane constituissent, in prœlio aut vincere, aut occumbere. Placuit igitur intra muros se continere, urbem custodire, et obsidionem tolerare, ac si imperator diu illic hæsurus non esset. Postridie exorta luce imperator

A πέπομφε πρὸς αὐτοὺς περιέχον τοιαῦτα· Θεῖέ μου δεσπότη καὶ ὑμεῖς θεῖοί μου καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες τῆς στρατιᾶς, ὁποίαν τινὰ εὐπείθειαν καὶ αἰδῶ καὶ φιλίαν πρὸς τὸν ἐμὸν πάππον καὶ βασιλέα ἐν παντὶ τῷ παρασχόντι ἐπεδεικνύμην, ὅπως τε οὐδεμίαν αὐτῷ παρέσχον ἀφορμὴν πολέμου, ἀλλὰ μᾶλλον πᾶσαν ἐπίνοιαν ἐκίνησα καὶ μηχανὴν ὥστε μηδὲ τὴν ἀρχὴν κινηθῆναι τὸν πόλεμον τουτονὶ, Θεός τε οἶδεν ὁ πάντα εἰδὼς, καὶ αὐτὸς σύνοιδα ἐμαυτῷ. Βασιλέα μὲν οὖν πεῖσαι ταῖς συνθήκαις ἐμμένειν οὐκ ἠδυνήθην, πολλὰ δεηθεὶς, ταῖς ἐπαγγελίαις πεποιθότα, ἃς αὐτῷ ἐπηγγείλασθε ὑμεῖς κατ' ἐμοῦ. Πυθόμενος δὲ καὶ ὑμᾶς τὰ κατὰ τὴν ἑσπέραν ὡς ἂν ὑμῖν ἄριστα εἶχεν οἰκονομησαμένους νῦν ἥκειν ἄχρι Δράμας καὶ τῆς Φιλίππου, ὅπερ ἐστὶν ὑπενόησα, ἐμὲ ζητοῦντας B ἄχρι τούτου ἐλθεῖν. Ἐπεὶ δὲ νεώτερος ὑμῶν ἐγὼ τὴν ἡλικίαν οὐ δέον ἐλογισάμην αἴτιος ὑμῖν πλειόνων γενέσθαι πόνων ἐπὶ τῆς Θρᾴκης μένων, ἐπὶ τῆς σημαίας τῆς ἐμῆς τοὺς τοῦ βασιλέως ὅρκους ἀναθεὶς, οὓς ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ὀμώμοκεν ἐμοὶ, τῆς πρὸς ὑμᾶς φερούσης ἡψάμην, ὡς ὅπουπερ ἂν ἐντύχω μαχούμενος ὑμῖν· ὃ δὴ καὶ ὑμεῖς εἰδότες ἤδη, παρασκευάσασθε πρὸς μάχην. Τοιαῦτα μὲν ἐδήλου τὰ γράμματα. Οἱ δ' ἐπεὶ ἔγνωσαν ἀδύνατοι εἶναι ἀντιπαρατάξασθαι πρὸς μάχην, ἐπύθοντο δὲ μέχρι Ξανθείας βασιλέα ἐφθακέναι, οὐκ ἐδόκει λυσιτελεῖν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένειν στρατοπεδείας, ἀλλ' ἄραντες ἐκεῖθεν, ἦλθον εἰς Φεράς· ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ τὴν πόλιν ὀχυρὰν εἶναι καρτερωτάτων τειχῶν περιβολαῖς, καὶ C ἀφθονίαν τῶν ἐπιτηδείων δυναμένην χορηγεῖν τῇ στρατιᾷ τοσαύτῃ οὔσῃ, ἅμα δὲ ἐλπίσαντες καὶ βασιλέα, ἂν αὐτοὺς πύθηται ὥσπερ στρατοπέδῳ τῇ Φεραίων χρωμένους, καὶ ἀφθονίαν ἔχοντας σίτου, ὥσπερ ἀποδειλιάσαντα τὸ ἐξ ὀχυροῦ αὐτοὺς ὁρμᾶσθαι στρατοπέδου, πρὸς Χριστούπολιν μενεῖν. Βασιλεὺς δὲ ὡς ἐγένετο ἐν Χριστουπόλει, ἐπεὶ ἐπύθετο αὐτοὺς ἀφιγμένους εἰς Φεράς, ᾔει καὶ αὐτὸς αὐτῶν κατόπιν. Καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν πολιχνίῳ τινὶ Ζίχνᾳ προσαγορευομένῳ ἐγγὺς Φερῶν. Οἱ δὲ Ζίχνιοι, καὶ πρότερον μὲν ἀφεστηκότες ἤδη ταῖς γνώμαις πρὸς βασιλέα τὸν νέον, Ἀλεξίου Τζαμπλάκωνος τοῦ μεγάλου παπίου ἐνάγοντος πρὸς τοῦτο, ἐκ Χριστουπόλεως κρύφα πρὸς αὐτὸν διαλεγομένου, τότε δὲ οὐκ ἐν ἐλπίσιν, ἀλλ' ἐν βεβαίῳ ἤδη τὴν βοήθειαν ὁρῶντες, D ἀπέστησαν ἀναφανδὸν, καὶ βασιλεῖ προσεχώρησαν τῷ νέῳ, καὶ τὸ πόλισμα ἐνεχείρισαν. Στρατοπεδεύσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ζίχνᾳ ἡμέρας δύο, ὡς ἂν ἔκ τε τῶν τῆς ὁδοιπορίας πόνων καὶ τῶν ὑετῶν καὶ τῶν χειμώνων ἡ στρατιὰ ἀνακτήσηται ἑαυτήν· ἦν γὰρ δὴ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἡ τοῦ χειμῶνος ὥρα· τῇ τρίτῃ ἅμα ἕῳ ὁπλίζεσθαι τὴν στρατιὰν τῇ σάλπιγγι ἐκέλευσε σημῆναι. Ἐπεὶ δὲ περιέθεντο τὰ ὅπλα, ταξάμενοι ὡς ἐς μάχην, ᾔεσαν εὐκόσμως ἅμα καὶ μετὰ σιγῆς. Ὡς δὲ ἐγένοντο ἐγγὺς Φερῶν, διαβάντες ποτάμιόν τι λεγόμενον Λιβοβιστὸν, ἔστησαν παρατεταγμένοι ὡς τοῖς ἐναντίοις συμβαλοῦντες. Καὶ διημερεύσαντες ἐκεῖ, ἐπεὶ οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεπεξῆλθεν, ἐστρατοπεδεύσαντό τε καὶ διενυκτέρευσαν ἐκεῖ. Οἱ δὲ τῆς ἑσπερίου στρατιᾶς ἡγεμόνες ἐκκλησιάσαντες

τῆς αὐτῆς νυκτὸς ἅμα Χρέλῃ τῷ τῶν συμμάχων Τριβαλῶν στρατηγῷ, ἐβουλεύοντο εἰ δέοι μάχεσθαι βασιλεῖ. Καὶ ἔδοξεν ἀλυσιτελὲς καὶ Ῥωμαίοις καὶ τοῖς συμμάχοις. Ἡ γὰρ εὐταξία καὶ ἡ σιωπὴ καὶ ἡ καρτερία τῆς βασιλέως στρατιᾶς, δέος αὐτοῖς οὐ μετρίως ἐνεποίει, ὡς οὐκ ἂν αὐτοῖς οὕτως ὁρμὴ παρέστη δαιμονία πλείοσί τε μάχεσθαι ἑαυτῶν, καὶ παρὰ πόλει τῇ σφετέρᾳ στρατοπεδευομένοις, εἰ μὴ πρότερον οὕτω παρεσκεύασαν ἑαυτοὺς, ὡς ἢ νικήσοντες μαχόμενοι, ἢ πεσούμενοι παρὰ τὴν μάχην. Ἔδοξε δὲ αὐτοῖς λυσιτελεῖν, τειχήρη κατέχοντας τὴν στρατιὰν, φρουρεῖν τὴν πόλιν, καὶ ὑπομένειν τὴν πολιορκίαν ὡς τοῦ βασιλέως οὐ περιμενοῦντος ἐνταυθοῖ, ἀλλ' ἐπαναστρέψοντος ταχέως. Ἅμα δὲ ἕῳ εἰς τὴν ὑστεραίαν ὁ βασιλεὺς τὴν στρατιὰν ὡπλισμένην παρατάξας ὡς ἐς μάχην, ἄχρι μεσημβρίας ἔμεινε πρὸ τῶν τειχῶν, ἐλπίζων ἐς μάχην προκαλέσασθαι τοὺς ἔνδον. Ὡς δὲ οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεπεξῄει, τὸν Λουκᾶν Γεώργιον πέπομφε πρὸς αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, ἐκ τῶν οἰκετῶν μὲν ὄντα τῶν αὐτοῦ, συνετὸν δὲ ἄλλως καὶ πρὸς πρεσβείας ἔχοντα ἐπιτηδείως. Ὃν γενόμενον πρὸς ταῖς πύλαις, οἱ μὲν δεῖν ἔφασαν δέχεσθαι εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ ἀντέλεγον. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῶν Τριβαλῶν στρατηγὸς ὁ Χρέλης τῶν ἀξιούντων ἦν δέχεσθαι τὸν βασιλέως πρεσβευτὴν, εἰσεδέξαντο αὐτὸν, τοῦ μὴ δοκεῖν ἐξεπίτηδες τὸν σύμμαχον ἀνιᾷν. Γενόμενος δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ Λουκᾶς, πάντας προσηγόρευεν ἐκ βασιλέως· ἔλεγέ τε πρὸς αὐτούς. Ὡς βασιλεὺς ὁ ἐμὸς δεσπότης πολλὴν ὑμῶν ἀναλγησίαν κατεγνωκὼς, ὅτι χειμῶνος ὥρᾳ ἐν ἡμέραις ἤδη δυσὶ πρὸς ταῖς πύλαις ἑστηκὼς ὑμῶν, καὶ πολλὴν ὡς εἰκὸς ἐν ὥρᾳ τοιαύτῃ ταλαιπωρίαν ὑπὸ κρύους ὑπομένων, οὐδεμιᾶς ἠξίωται προνοίας παρ' ὑμῶν, ἔπεμψεν ἐμὲ τὴν μικρολογίαν ὑμῖν ὀνειδιοῦντα· καὶ ἅμα ἀξιώσοντα, ἢ βασιλέα τὸν ἐμὸν δεσπότην ἐντὸς τειχῶν αὐτοὺς φιλοφροσύνης ἕνεκα καλεῖν, ἢ αὐτοὺς ἔξω πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐμοὶ παίζοντι μᾶλλον, ἔφη, λέλεκται ῥᾳστώνης χάριν· βασιλεὺς δὲ ὑμῖν μηνύει, Ὡς ὁ ἐμὸς πάππος καὶ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ἐμὲ πρὸς αὐτὸν διαβαλλόντων ἐναχθεὶς, τὰς μὲν συνθήκας, ἃς πρὸς ἀλλήλους τῆς εἰρήνης ἕνεκα ἐθέμεθα, διαλύσας, τὸν πόλεμον τουτονὶ κεκίνηκε κατ' ἐμοῦ, μηδὲν μήτε ἀδικήσαντος μήτε παραβεβηκότος τὰς συνθήκας. Καὶ πολλὰ πολλάκις ἐμοῦ δεηθέντος, καὶ πάντα κάλων κινήσαντος ὥστε μὴ λυθῆναι τὴν εἰρήνην, οὐκ ἠνέσχετο αὐτὸς, ἐμοὶ δοκεῖν ἀποβλέπων πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐλπίζων ῥᾳδίως ἂν ἐμὲ κατεργάσεσθαι ἐν τῷ πολέμῳ δι' ὑμῶν. Ἐπεὶ δὲ ὡς ὁρᾶτε οὐχ ᾗ αὐτὸς προσεδόκα τὰ πράγματα ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ ἣν εἶχε πρὸς ὑμᾶς ἤδη βεβαίως περιῄρηται ἐλπὶς, δέομαι ὑμῶν, τοῦ κοινοῦ παντὸς τῶν Ῥωμαίων ἔλεον λαβόντας, οὕτω δεινῶς ὑπ' ἀλλήλων φθειρομένων διὰ τὸν πόλεμον ὑμῶν τὸν πρὸς ἀλλήλους, πέμψαι πρὸς βασιλέα τινὰ διδάξοντα περὶ τῶν ἐνταυθοῖ πραγμάτων τἀληθές. Οἴομαι γὰρ ἂν πύθηται τὰ ἐνταῦθα πράγματα οἷ κεχώρηκε, μᾶλλον ὑφήσειν τῆς πρὸς ἐμὲ ὀργῆς, καὶ τὸν πόλεμον ἐθελήσειν καταθέσθαι, οὐκέθ' ὁμοίως ὥσπερ καὶ πρότερον τὰς πρὸς τὸν πόλεμον ἐλπίδας ἔχων. Ἐγὼ δὲ, πρῶτον μὲν

A armato et disposito quasi ad pugnam milite, ad meridiem usque spe hostis eliciendi ante muros perseverat. Nullo prodeunte, Lucam Georgium de familiaribus ministris, virum catum et legationibus obeundis idoneum ad eos mittit. Ad portam ut accessit, pars intromittendum dicere, pars negare. Tamen auctoritate Chrelæ moti, ne socium de industria contristare viderentur, Lucam intromiserunt. Ille omnes imperatoris nomine salute impertit; narrat dominum suum eorum stuporem admirari; quod cum hiberno tempore ad portas urbis biduo steterit, multamque, ut tali tempestate, molestiam frigoris pertulerit, nulla ab eis cura dignatus sit. Ideo se nunc ad sordes istas et inhumanitatem illis exprobrandam missum esse; et simul B rogatum ut aut imperatorem humaniter intra mœnia vocarent, aut ipsi ad illum eadem de causa exirent. Sed hæc, inquit, joco potius ad animum relaxandum dixerim, 163 imperator hæc vobis significat: avum suum ab obtrectatoribus ad pacis fœdera dissuenda inductum, hoc bellum contra se immerentem, nec fœdus violantem suscepisse. Crebro atque omnibus precibus orasse, et rudentem omnem movisse ut ne faceret; nihil profecisse; quia is, ut apparet, ad vos respectum habens, illum non difficulter armis vestris vita et fortunis exuturum sese confidat. Quoniam autem conspicerent, rem contra atque is opinaretur, evenisse, et quam de ipsis spem firmam concepisset, nunc periisse, obse-C crare ut miserati Romanam rempublicam, quæ propter mutuum avi et nepotis bellum sic a semetipsa dilaceretur, aliquem mittant, senem vera edocturum, quo pacto se res hic habeant. Sperare enim, si cognoverit quo infelicitatis illæ devenerint, parcius irasciturum, amissaque præterita fiducia, bellum valere jussurum. Se interim, quandiu sibi cum illis convenerit (donec nimirum nuntius redierit), nihil incepturum. Si imperator pacem non admiserit, Martem invadendum; si divino approbante Numine bello abstinere voluerit, se fidem illis jurejurando obstricturum, in neminem, tametsi armorum istorum auctorem maximum, offensum, injuriarumque memorem D animum gesturum, sed iis oblivione sepultis, universis securitatem donaturum. Hæc Lucas: quem duces paulisper submotum ut sententias conferrent, revocant; aiunt, nihil penitus horum, ad quæ imperator hortetur ac provocet, præstare posse. Nam ipsum intra mœnia recipere, haud tempestivum esse; ad pugnam vero cum illo missendam, non exituros; quod si libuisset, heri statim ac venisset, facturos fuisse. Si oppugnentur, de mœnibus necessario se defensuros. Legare autem quempiam Byzantium, qui de his rebus imperatorem doceat, indecens videri. Nam cum subditi sint, et nunc quæ ille imperaverit sese exsequi, et in posterum quæcunque res tempusque suaserint, transacturos. Licitum esse

ipsi facere quæ velit, quæque sibi fructuosa putaverit. Hæc duces imperatoris senioris responderunt. Quibus e Luca perceptis, junior proceres suos coegit omnes, et quid agendum, in consultatione posuit. **164** Magni domestici consilium fuit, recedendum, et cum nullum operæ pretium consequerentur, non esse temere frustraque laborandum; neque enim Pheras expugnaturos, et obsessos milites cum ducibus nec ipsos inficiaturos, nunquam se directa acie nobiscum ausuros congredi. At enim, objiciet quispiam, non est habenda fides verbis hostium, qui semper iis contraria loquuntur, quæ facere machinantur. Ego vero ex re ipsa, non ex verbis eorum conjecturam capio, illos obsideri malle, quam æquo se campo credere. Igitur quando neque vi capi possunt intra muros delitentes, neque ulla machina, aut stratagemate ab iis divelli, et ad prælium cogi, nihil necesse est, tempus bonis rebus efficiundis commodum hic male perdere, exercitumque infrugiferis defatigare molestiis: sed hinc eo abducere, ubi victus commoditas. Tum deinde quæ pro tempore utilia videbuntur, ea conficere. Laudavit consilium imperator, et id nobilitas consensu confirmavit. Inde Zichnam duobus diebus reversi sunt.

A ἄπρακτος καθεδοῦμαι μηδὲν κινῶν ὅσον ἂν συμβῶμεν χρόνον, ἕως ἂν ὁ πεμφθεὶς πρὸς βασιλέα ἐπανήξῃ. Κἂν μὲν αὖθις ὁ βασιλεὺς μὴ προσδέξηται τὴν εἰρήνην, ἅπτεσθαι τοῦ πολέμου, ἂν δὲ Θεοῦ συνευδοκοῦντος τὸν πόλεμον ἐθελήσῃ καταθέσθαι, παρέξομαι ὑμῖν ἐγὼ πίστεις ἰσχυρὰς δι' ὅρκων τοῦ μηδενὶ μνησικακήσειν, εἴ τις καὶ τοῦ παρόντος ἔδοξεν αἰτιώτατος γενέσθαι πολέμου, ἀλλὰ πᾶσιν εὐμενῶς διατεθεὶς, ἀσφάλειαν καὶ ἀμνηστίαν παρέξειν τῶν κακῶν. Τοιαῦτα μὲν πρὸς αὐτοὺς ὁ Λουκᾶς ἐκ βασιλέως εἶπε τοῦ νέου. Οἱ δὲ μεταστήσαντες αὐτὸν ἐπὶ μικρὸν ὥστε βουλεύσασθαι ἐφ' ἑαυτῶν, πάλιν μετακαλεσάμενοι, μὴ δύνασθαι μηδὲν εἶπον ὧν βασιλεὺς προκαλεῖται πρᾶξαι. Τό, τε γὰρ ἐκεῖνον εἰς τὴν πόλιν δέξασθαι, παντελῶς ἔξω καιροῦ, αὐτοί τε οὐκ B ἐξελεύσονται μάχῃ διακριθῆναι πρὸς αὐτόν. Εἰ γὰρ ἔμελλον, τῇ προτεραίᾳ ἂν ἅμα τῷ αὐτὸν ἐλθεῖν ἡ μάχη συνήφθη, ἂν δέ τις αὐτοῖς ἐπίῃ, ἀμυνοῦνται ἀναγκαίως ἀπὸ τῶν τειχῶν. Τό γε μὴν εἰς Βυζάντιον πρὸς βασιλέα ἀποστεῖλαι τὸν ἀπαγγελοῦντα περὶ τῶν ἐνταυθοῖ πραγμάτων, οὐ προσήκειν αὐτοῖς. Ὑποχείριοι γὰρ ὄντες βασιλέως, νῦν τε ἃ προσετάχθησαν ποιεῖν, καὶ εἰς τοὔπιον, ἅττα ἂν τὰ πράγματα καὶ ὁ καιρὸς ὑφηγεῖται πράξειν, αὐτῷ τε ἐξεῖναι ἃ βούλοιτο καὶ νομίζοι λυσιτελοῦντα ἑαυτῷ, ταῦτα καὶ ποιεῖν. Τοιαῦτα μὲν οἱ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ἀπεκρίναντο στρατηγοί. Ἐπεὶ δὲ ὁ Λουκᾶς ἐλθὼν ἀπήγγειλε ταῦτα τῷ νέῳ βασιλεῖ, συναγαγὼν τοὺς ἐν τέλει πάντας, ἐβουλεύετο ὅ τι δέοι ποιεῖν αὐτούς. Συνεβούλευε δὲ ὁ μέγας δομέστικος ἀναχωρεῖν, καὶ μὴ πονεῖν εἰκῇ καὶ μάτην, τῶν δεόντων πράττοντας οὐδέν. Οὔτε γὰρ αὐτοὺς Φερὰς δυνατὸν παραστήσασθαι τειχομαχίᾳ, ἥτε ἔνδον ἅμα στρατηγοῖς πολιορκουμένη στρατιὰ οὐδ' ἂν αὐτοὶ ἀρνηθεῖεν τὸ μὴ οὐκ ἐκ παρατάξεως τολμῆσαι ἄν ποτε εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἰέναι. Καίτοι γε εἴποι τις ἄν, ὡς οὐ χρὴ πιστεύειν τοῖς τῶν πολεμίων λόγοις ἀεὶ τἀναντία λεγόντων ὧν διανοοῦνται πράττειν· ἐγὼ δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ ἐξ ὧν ἐκεῖνοι λέγουσι στοχάζομαι πολιορκεῖσθαι μᾶλλον ἢ μάχεσθαι ἡμῖν αἱρουμένους. Ὅτε τοίνυν οὔτε βίᾳ ἑλεῖν αὐτοὺς ἐγχωρεῖ τειχήρεις ὄντας, οὔτε μηχανῇ τινι καὶ στρατηγίᾳ τῶν τειχῶν ἀποστήσαντας ἀναγκάσαι μάχεσθαι ἡμῖν, οὐκ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα τόν τε χρόνον παραναλίσκειν ἐν ᾧ τῶν δεόντων ἐξέσται τι πρᾶξαι, καὶ τὴν στρατιὰν ἀνονήτοις κατατείνειν πόνοις. Ἀλλ' ἀπαγαγόντας ἐντεῦθεν ὅπου τῶν ἐπιτηδείων τὴν ἀποκομιδὴν ἕξουσι ῥᾳδίαν στρατοπεδεῦσαι· εἶθ' ἑξῆς ἃ δοκεῖ λυσιτελεῖν, ἐκ τῶν παρόντων πράττειν. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου βουλευσαμένου, ὅ τε βασιλεὺς τὴν βουλὴν ἐπῄνει, καὶ οἱ ἐν τέλει συνεπεψηφίζοντο πάντες. Καὶ ἀναστρέψαντες ἐκεῖθεν, ἐστρατοπεδεύσαντο πάλιν ἐν Ζίχνᾳ, ἐν ἡμέραις δυσίν.

CAPUT LIII.

Ad occupandam Thessalonicam imperator nepos vocatur. Partium studia et conatus. Portis apertis recipitur. Pherenses subsidium ad arcis propugnationem mittunt; sed cæduntur, fuganturque subsidiarii. Miraculum de sanato pede imperatoris ope sancti Demetrii martyris. In arce factiones duæ, quæ impunitate concessa imperatori transditur.

In hoc statu res erant, cum Thessalonica adest Philommates, allegatu eorum, qui illic partes imperatoris tuebantur. Is et alia bono esse loco, et si modo veniret, urbem nullo labore occupaturum nuntiabat. Itaque dossuaria jumenta et impedimenta cum militibus, quibus non essent equi valentes et bellatores, secernit, et Zichnæ cum Zamplacone magno pappia, aliisque præterea paucis relinquit; ipse cum magno domestico, et ducibus reliquis, selectoque milite Dramam, ejus obsidendæ causa visus est proficisci. Sed nocte ipsa viam relegens, per Strymonem Thessalonicam petiit, transitoque flumine juxta Marmarium (oppidi nomen

C Ἐν τούτοις δὲ τῶν πραγμάτων ὄντων, ἧκεν ἐκ Θεσσαλονίκης ὡς βασιλέα ὁ Φιλομμάτης ὑπὸ τῶν ἐκεῖ τὰ βασιλέως τοῦ νέου πραττόντων πεμφθεὶς, τά τε ἄλλα ἀπαγγέλλων ὡς ἔχει καλῶς, καὶ ὡς εἰ νῦν ἀφίκοιτο, σὺν οὐδενὶ παραληψόμενος πόνῳ τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο ὁ βασιλεὺς, τά τε ἀχθοφόρα τῶν ζώων καὶ τὰς ἀποσκευὰς, καὶ στρατιωτῶν ὅσοι μὴ εὐπόρουν ἵππων εὐρώστων καὶ τὰ πολέμια ἀγαθῶν, καταλέλοιπεν ἀπολεξάμενος ἐν Ζίχνᾳ ἅμα Τζαμπλάκωνι τῷ μεγάλῳ παπίᾳ καί τισιν ἑτέροις ὀλίγοις. Αὐτὸς δ' ἅμα δομεστίκῳ τῷ μεγάλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἡγεμόσι τὴν ἀπολεχθεῖσαν στρατιὰν παραλαβὼν, ἔδοξεν ἐπὶ Δράμαν ὡς πολιορκήσων ἀπιέναι.

Ἐπεὶ δὲ ἐπεγένετο ἡ νὺξ, ἀναστρέψας ἀφ' ἧς ἐπορεύετο ὁδοῦ, ἤλαυνεν ἐπὶ Θεσσαλονίκην διὰ Στρυμόνος. Καὶ διαβὰς τὸν ποταμὸν κατὰ τὸ Μαρμάριον προσαγορευόμενον, μικρὸν ἐκέλευσε τὴν στρατιὰν τυχεῖν ἀναπαύλης καταβάντας ἀπὸ τῶν ἵππων, ἀναπαυσάμενοι δὲ εἴχοντο πάλιν τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, καὶ τήν τε ἐπιοῦσαν καὶ τὴν νύκτα τὴν μετ' αὐτὴν ὁδεύσαντες, ἅμα ἕῳ κατὰ τὴν τρίτην ἦσαν ἐν Χορταΐτου. Τῇ προτεραίᾳ δὲ αὐτῆς, φήμη τις διὰ Θεσσαλονίκης διῄει, ἕως βασιλεὺς ὁ νέος, τό τε Ζίχνα εἶλε προχωρήσαν, καὶ εἰς Φερὰς ἐλθὼν τὴν ἐκ τῆς ἑσπέρας στρατιὰν ἅμα Τριβαλλοῖς τοῖς συμμάχοις ἐγκατέκλεισεν ἐντὸς τειχῶν, μηδὲ ἀντοφθαλμῆσαι δυνηθέντας· ἀναζεύξας δὲ πάλιν εἰς Ζίχνα, τόν τε παρακοιμώμενον Ἀπόκαυχον, καὶ Ἀλέξιον τὸν Παλαιολόγον πέπομφεν ἐνταῦθα, πρόφασιν μὲν ὡς πρὸς τὸν ἐπιτροπεύοντα Θεσσαλονίκης μέγαν στρατοπεδάρχην τὸν Χοῦμνον, καὶ τὸν μητροπολίτην διαπρεσβευομένους. Τῇ δ' ἀληθείᾳ τοῖς τὰ αὐτῶν πράττουσι κρύφα διαλεξομένους, καὶ ἅμα κατασκοπεύσοντας εἰ Θεσσαλονίκην ὑπαγαγέσθαι δυνατόν. Παρὰ μὲν οὖν τῆς φήμης τοιαῦτα διεθρυλλεῖτο. Πολλὰ δὲ ἀνερευνήσας ὁ Χοῦμνος, ὥστε τὸν ἀπαγγείλαντα τὰ τοιαῦτα ἐξευρεῖν, οὐχ ἠδυνήθη. Ὅμως δὲ ἐδόκει λυσιτελεῖν αὐτῷ τε καὶ μητροπολίτῃ, εἰς τὴν ὑστεραίαν εἰς Χορταΐτου, τὸν μητροπολίτην ἐλθόντα, τόν τε Παλαιολόγον Ἀλέξιον καὶ τὸν παρακοιμώμενον, τὸν Ἀπόκαυχον, εἴγε ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτῶν διαθρυλληθέντα εἴη, ὡς βασιλέα ἀναστρέφειν κελεύειν, ὡς οὐ συγχωρηθησομένης αὐτοῖς τῆς εἰς Θεσσαλονίκην εἰσόδου. Εἰ δ' ἀπειθοῖεν καὶ βιάζοιντο τὴν ἄφιξιν, προαναφωνεῖν αὐτοῖς, ὡς εἱρχθήσονται ἐπιβουλεύοντες αὐτοῖς, καὶ βουλόμενοι Θεσσαλονίκην ἀποστῆσαι βασιλέως. Τοιαῦτα οἱ μὲν περὶ τῶν ἀκουσθέντων ἐβουλεύσαντο πράττειν. Ἅμα δὲ ἕῳ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ὁ μητροπολίτης μὲν κατὰ τὸ σύνθημα, τὴν εἰς Χορταΐτου ᾔει, ὁ δέ γε Χοῦμνος ἅμα τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, τῆς προσαγορευομένης τῶν Ἀσωμάτων πύλης ἐξελθὼν, ὅ τι ἂν ἀποβαίη ἵστατο ἀποσκοπῶν, καὶ ἡ πόλις πᾶσα μετέωρος πρὸς τὰς φήμας ἦν. Τοῖς μέντοι δοκοῦσι τὰ βασιλέως τοῦ νέου πράττειν, προείρητο μήτε ὅπλοις μήτε ἵπποις χρῆσθαι, ἀλλ' ἢ οἴκοις διατρίβειν ἢ πεζῇ καὶ ὅπλων προϊέναι χωρίς. Τότε δὲ καὶ αὐτοὶ, ἐπεὶ πανταχόθεν τὰ βασιλέως διεθρυλλεῖτο, ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς αὐτῆς πύλης ἀνελθόντες ἄνοπλοι τὴν ἔκβασιν περιέμενον τῶν πραγμάτων. Ὁ μέντοι μητροπολίτης, ἐπεὶ ἐγγὺς ἐγένετο Χορταΐτου, ἀπροσδοκήτως ἐντυχὼν τῷ νέῳ βασιλεῖ, ἐξεπέπληκτό τε καὶ τῆς ἀφίξεως κατεμέμφετο τὴν ἀκαιρίαν. Προσαγορεύοντος δὲ αὐτὸν βασιλέως, αὐτὸς πρὸς τὸν ἐκ τοῦ αἰφνιδίου κίνδυνον θορυβηθεὶς, μηδὲ ἀντιπροσειπὼν, ἤλαυνεν ὡς εἶχε τάχους πρὸς τὴν πόλιν, τὴν ἔφοδον μηνύσων βασιλέως. Εἵπετο δ' αὐτῷ καὶ ὁ βασιλεὺς συντονώτερον βαδίζων· οἱ δὲ τὰ αὐτοῦ πράττοντες τοῖς τείχεσιν ἐφεστῶτες, ἐπεὶ ἀπὸ τῶν σημαιῶν ἔγνωσαν βασιλέα προσελαύνειν, ἀναθαρσήσαντες ἐπι-

A est) exercitui ab equis descendere, paulumque requiescere præcepit. Ubi requieverunt, rursum 165 cœpto instantes itineri, sequentique die ac nocte pergentes, tertia luce diluculo Chortæti fuerunt. Pridie autem rumor per Thessalonicam distulerat, imperatorem juniorem et Zichnam se dedentem recepisse; et Pheras cum adventasset, occidentales copias, cum Triballorum subsidio muros conclusisse, quæ nec aspectum ejus sustinuissent; reversum Zichnam, Apocauchum a cubiculis, et Alexium Palæologum eo misisse; in speciem quidem, ut ad præfectum Thessalonicæ Chumnum magnum stratopedarcham, et metropolitanum legatos, reipsa ut cum suarum partium studiosis clandestinum sererent colloquium, simulque specularentur possetne sub ditionem B subjungi civitas. Hæc quidem fama disseminabatur; cujus auctorem Chumnus, tametsi multa inquisitione adhibita, invenire non potuit. Nihilominus ex re sua et metropolitani futurum censuit, si ille postero die Chortætum profectus, Alexium Palæologum et Apocauchum (si verus esset dissipatus rumor) ad imperatorem retrocedere hortaretur; non enim Thessalonicam admissum iri. Si refragantes eo summa vi contenderent, prædiceret, tanquam insidiatores, et urbem ab imperatore avertere studentes, in carcerem contradendos. Hæc illi super auditis facere in animum induxerunt. Die altero, sole recenti, metropolitanus ex C condicto viam Chortætum versus arripuit; Chumnus cum comitatu suo porta quæ Ἀσωμάτων [Incorporeorum] vocatur, egressus, rerum eventum observabat. Ac tota urbs a fama pendebat. Cæterum iis qui ab imperatore videbantur esse, indictum erat, neve armis, neve equis uterentur; sed aut intra parietes se continerent, aut sine equis, ac sine armis in publicum prodirent. Qui et ipsi, quandoquidem adventus imperatoris omnium sermonibus celebrabatur, muris portæ jam dictæ conscensis, rerum exitum inermes exspectabant. Metropolita ut Chortæto propinquavit, improviso in imperatorem incidens obstupuit, et intempestivam profectionem suam incusavit. Salutatus ab imperatore, ipse repentino periculo exterritus, nihilque D respondens, quam celeriter potuit, se proripuit, ejus ad urbem accessum nuntiaturus. Sequebatur 166 contentiore gressu imperator: cujus fautores in muris astantes, postquam e vexillis ipsum adequitare didicerunt, sumpta audacia, in eos qui extra portam erant, lapidationem faciebant. Ii hostibus foris ingruentibus, et qui intus erant aperte inimicis atque infestis, nescientes quid agerent, intro se recipiunt, portas occludunt. Et quia de muro saxa jacientibus resistere nequibant, in fugam conversi, arcem, ut inde se defensuri, occupant (99). Arci Georgius Lyzicus præerat,

Jacobi Pontani notæ.

Ἀκρόπολιν duobus verbis expressit Latinus poeta VII *Æneid.*:

Urbe fuit summa Laurentis regia Pici.

Ἀκρόπολις, inquit Etymologicon, χαρόπολίς τις

Qui in mœnibus stabant, descendere, portas recludere, imperatorem recipere, et urbs simul universa in ejus potestatem abire, populus turmatim ad eum salutandum accurrere. Ille veritus ne Pheris submissa in arcem manus ejus expugnationem remoraretur, copiam quantam sufficere arbitrabatur, delegit, eamque foris, ne cui introitus daretur, custodiri mandavit. Qui Pheris manebant, cognito imperatorem Thessalonicam pergere, timentes, id quod accidit, ne se illi dederet, trecentorum virorum delecta corpora mittunt, qui et arcem tenerant, et civibus in urbe ad resistendum imperatori animos faciant. Eos, qui ad arcis aditus servandos selecti erant, collato pede, vi et virtute in fugam compulerunt; et alios quidem occiderunt, alios vivos ceperunt. Constitutis quæ ad arcis custodiam pertinebant, imperator ad sanctum Demetrii martyris et myroblytæ (*b*) con-

A τίθενται τοῖς ἔξω τῶν πυλῶν, λίθοις βάλλοντες ἀπὸ τῶν τειχῶν. Οἱ δὲ, τῶν τε πολεμίων ἔξωθεν ἐπιόντων, τῶν τε ἔνδοθεν φανερῶς ἐκπολεμωθέντων, οὐκ ἔχοντες ὅ τι χρήσωνται, ἔνδον μὲν εἰσῆλθον τῶν τειχῶν, καὶ ἀπέκλεισαν τὰς πύλας· μὴ δυνάμενοι δὲ ἀντέχειν πρὸς τοὺς βάλλοντας ἀπὸ τοῦ τείχους, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ τὴν ἀκρόπολιν κατέσχον ἐλθόντες ὡς ἀμυνούμενοι ἐκεῖθεν. Ἦρχε δὲ αὐτῆς Λυζικὸς Γεώργιος ἐκ Βεῤῥοίας. Οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ τείχους κατελθόντες καὶ τὰς πύλας ἀνοίξαντες, εἰσεδέξαντο βασιλέα· ἅμα δὲ καὶ ἡ πόλις πᾶσι προσετίθετο τῷ νέῳ βασιλεῖ, καὶ ἠσπάζοντο ἐλθόντες πανδημεί. Βασιλεὺς δὲ μὴ ἀπὸ Φερῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν στράτευμα ἐλθὸν δυσάλωτον ἀπεργάσηται δείσας, στρατιὰν ἀπολεξάμενος ὅσην ᾤετο ἀρκέσειν πρὸς τὸ ἔργον, B τὴν ἀκρόπολιν προσέταξεν ἔξωθεν φρουρεῖν, ὅπως μηδεὶς εἰσέλθοι ἐς αὐτήν. Οἱ δὲ ἐν Φεραῖς ὅτι εἰς Θεσσαλονίκην ἔρχεται πυθόμενοι ὁ βασιλεὺς, δεί-

Jacobi Pontani notæ.

οὖσα, ἡ κεφαλὴ τῆς πόλεως· ἔστι καὶ τόπος ὑψηλὸς Ἀθήνησι· τὰ δ' ὑπ' αὐτὴν ὑπόπολις ὀνομάζεται. *Acropolis quasi urbs in vertice, vertex seu caput urbis ; est etiam Athenis locus editus, et quæ sub eo sunt, inferior urbs vocantur.* Gregoras lib. IX : *Concursu facto. a tota fere civitate adoratus et salutatus, et faustis acclamationibus acceptus. Erant tum perpauci, qui eum odissent, et seniori imperatori vere studerent, qui arcem propere occuparunt et munierunt. Unde imperatorem et factiosos fortiter propulsabant, multosque saxis et telis vulnerabant, quorum multa imperatoris scuto sunt infixa. Postridie vero magno sarmentorum cumulo circumposito, portis exustis, arcem ceperunt.*

Jacobi Gretseri notæ.

(*b*) Celebris est apud Græcos pariter et Latinos sanctus Demetrius martyr, cujus anniversariam memoriam colunt illi 26 Octobris, isti 8 die ejusdem Octobris : de quo Græci multa et præclara in C Menæo, et Metaphrastes apud Surium tomo V, Menologium Græcum a Sirleto cardinale in Latinam linguam translatum, et non ita pridem Ingolstadii editum, et Manuel imperator, constitut. *De feriis.* In honorem ejus conditum est Constantinopoli a Palæologis insigne monasterium, in quo die natali martyris imperatores Constantinopolitani rei divinæ, veteri et solemni ritu, operam dabant, ut scribit Curopalata, *De officiis aulæ Constantinopolitanæ.* Ex duodecim flamulis, quæ imperatori præferebantur, unum effigie sancti Demetrii insignitum erat una cum imaginibus sancti Procopii et utriusque Theodori martyrum, ut idem Curopalata auctor est. Appellatur μυροβλύτης, quia ex sacro ejus corpore variis languoribus morbisque salutaris liquor manabat, cujusmodi μυρόβλυται divi sunt sanctus Andreas apostolus, ut toti orbi notum, exemplumque exstat apud Gregorium Turonensem, libro *De gloria martyrum*, cap. 31, sanctus Nicolaus Myrensis, quem Manuel imperator in sua con- D stitutione vocat μυροβλύτην. Quatuor illi milites duodecimæ legionis, de quibus Procopius, lib. I *De ædificiis Justiniani;* sancta Catharina, sancta Walpurgis, sanctus Bercharius abbas, de quo Surius, tomo V, die 16 Octobris, ex *Speculo* Vincentii. Plurima edebantur ad sepulcrum sancti Demetrii miracula. Quamobrem in Menæo θαυματουργοῦ cognomento honestatur. Et certe miraculum, quod hoc loco Cantacuzenus commemorat, longe illustrissimum est dignissimumque quod omnes ima mente reponant Nec mirandum tam eximium beneficium in hominem a Romana, hoc est vera Ecclesia, alienum collatum esse, cum historiarum monumentis proditum sit, ingentia miracula aliquando in ethnicos, et a Christiana religione prorsus alienos a viris sanctis, vel jam in cœlum receptis, vel adhuc vitam nobiscum agitantibus patrata esse. Imitentur nimirum benignitatem Patris, qui in cœlis est : *Qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* V, 45). Super illos quidem, ut in bonitate et justitia perseverent, in diesque majores progressus faciant; super hos autem, ut a malitia et injustitia, et a pravis persuasionibus, quibus circa Christianæ fidei dogmata imbuti sunt, revocentur. Neque enim miraculum hoc per martyrem Demetrium editum est, ut aut Andronicus, aut alii in sua a vera Ecclesia secessione confirmarentur : sed ut invocatio, cultus sanctorum et reliquiarum mortalibus commendaretur, utque a vero tramite aberrantes, hoc velut lumine divinitus misso illustrati, ad Ecclesiam illam reverterentur, in qua pro Christi nomine Demetrius sanguinem fuderat. Quid enim aliud sunt aut sancti martyris Demetrii miracula, aut illa, quæ in templo divæ Virginis Constantinopoli ad Fontes dicto, aut alibi per res sacras, ut per reliquias, oleum benedictum, aquam lustralem, signaculum sanctæ Crucis, imagines, etc., in schismaticos, hæreticos, Judæos, et ethnicos facta sunt, quam invitamenta quædam et incitamenta ad verum, imo et stabilimenta veri ; neque enim fieri potest, ut Deus ulla miracula confirmandæ falsitati aut per se aut per alios edat, cum testis falsus et falsi esse nequeat

Verum multi turbantur, cum audiunt extra Ecclesiam unam, sanctam, catholicam, et apostolicam miracula fieri ; at causæ nihil est, cur aut se aut alios turbent. Nam si fiunt extra Ecclesiam, fiunt tamen aut ab eis, qui dum viverent Ecclesiæ militantis membra erant, aut per res veræ Ecclesiæ, aut in confirmationem dogmatum veræ Ecclesiæ, etiamsi patrentur in illos qui veræ Ecclesiæ non sunt cives; nemo enim unquam dixerit nullum miraculum fieri posse, nisi erga illum qui sit veræ Ecclesiæ pars. Ergo si qui hinc ad alteram vitam in catholicæ Ecclesiæ communione migrarunt, miracula operentur, sive per lipsana sui corporis, sive invocati per preces, sive respectu ad reliquias, sive alio modo, non schismaticam, hæreticam, aut ethnicam perfidiam et superstitionem, sed eam confirmant fidem et Ecclesiam, cujus beneficio ex

σαντες, ὅπερ ἐγένετο, μὴ αὐτῷ προσχωρήσῃ, τριακοσίους ἔπεμψαν λογάδας, ὥς τε τήν τε ἀκρόπολιν

A ditorium (1) processit, simul ut precibus eum veneraretur (quippe quem a puero præ aliis mar-

Jacobi Pontani notæ.

(1) Thessalonicensis fuit hic Demetrius, et proconsul; qui cum plurimos ad Christi fidem perduceret, Maximiani imperatoris jussu lanceis confossus, martyrium consummavit. Ita Romanorum martyrologium. Leo imperator encomium in eumdem scripsit. Ad ejus sepulcrum Thessalonicam frequens Christianorum concursus fuit, ex quo unguentum medicum scaturire consuevit, de quo Glycas in *Annal.*, Cedren. in *Compend. Historiæ*, et plura Baronius in Notis. Meminit etiam Nicetas hujus unguenti in Andronico Comneno. Breviter ejus martyrium describit Photius patriarcha in *Bibliotheca* sua, quæ nuper Græce Augustæ excusa est.

Jacobi Gretseri notæ.

fluctibus hujus vitæ ad æternæ beatitudinis tranquillissimum portum pervenerunt. Pari modo cum apud segregatos ab Ecclesia miracula eduntur per signum sanctæ crucis, per aquam lustralem, per oleum benedictum, per exorcismos, perque alia hujus generis mirabilium effectuum organa, non alienæ, sed nostræ fidei et Ecclesiæ robur et auctoritas accedit. Hæc enim licet ab alienigenis usurpentur, Ecclesiæ tamen catholicæ propria sunt, ac proinde ubicunque vim suam exerunt, eam non nisi ut catholicæ Ecclesiæ instrumenta, et ornamenta exerunt, etiam in non catholicos, quia gratia Dei dives in omnes, his quoque, qui extra septa Dominici ovilis vagantur, liberalitatis suæ fontes non occludit. Quapropter quando, ut Socrates scribit lib. VII, cap. 17, aqua baptismi evanuit, cum Judæus quidam impostor, jam ante baptismate a catholico episcopo tinctus, denuo a Novatiano antistite baptizari vellet, miraculum illud non accidit, ut Novatianorum hæresis firmaretur, sed ut veritas catholicæ Ecclesiæ de baptismo non iterando demonstraretur. Sic cum per signum sanctæ crucis, per imagines, per lipsana divorum, per aquam precibus Ecclesiæ consecratam, per exorcismos et per cætera ejusdem classis, aut cælitis alicujus singulari favore et patrocinio, apud hæreticos, schismaticos, et ethnicos opera quædam naturæ vim et facultatem superantia eveniunt, ea alio fine non eveniunt, quam ut a catholicæ Ecclesiæ fide et communione aberrantibus ejusdem integritas, sanctitas et sinceritas pateliant.

Sed quid dicendum, si miracula non modo in schismaticos, hæreticos, et ethnicos a sanctis in cœlo, per reliquias, imagines, et id genus alia, verum etiam ab ipsis schismaticis aut hæreticis patrentur, sine rerum ad Ecclesiam veram proprie pertinentium ministerio. Equidem non ignoro multos pietate et doctrina præstantes viros esse, qui putent, Deum nunquam ullo hæretico, aut schismatico uti in effectione miraculorum : ac proinde quidquid in hoc genere jactent, id totum commentitium, vanum, et frivolum esse. Prædicabant Donatistæ varia miracula, sed ea omnia vel ut inania commenta, vel ut vana ludibria rejecit sanctus Augustinus, verorum miraculorum alioquin observantissimus, et severissimus vindex, ut ex lib. XXII *De civitate Dei* liquet. Ab hac sententia stare videtur experientia; cum enim innumeri prope hæretici a primo Evangelii ortu exstiterint, vix tamen ullum reperiemus, quem miraculorum gratia claruisse veterum annales testentur, aut si aliqua miracula nonnulli fecisse visi sunt, illi post diligentem inquisitionem et inspectionem, non miraculorum effectores, sed seductores, et impostores deprehensi sunt, cum in Ecclesia catholica et Romana perenni serie nunquam defuerint, qui res extra omnem naturæ potestatem, Omnipotentis dextra adjuti, efficerent. Nec obstat illud Matth. VII : *Multi dicent mihi in illa die : Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et virtutes multas fecimus?* etc. Quibus dicetur : *Nunquam novi vos;* non enim intelligitur de hæreticis et schismaticis, sed de orthodoxis illis, qui vita improbe transacta, hinc extra gratiæ statum migrant. Videat lector cardinalem Bellarminum, libro IV *De Ecclesia*, cap. 14.

Quod si hæc opinio alicui minus arrideat, contendatque Deum aliquando etiam hæreticis, et schismaticis res supra naturam agendi facultatem B largiri, is ita sentiat licet : auctores enim, quibus se defendat, habere videtur sanctum Chrysostomum et Euthymium, in cap. VII Matthæi, Bedam et Theophylactum, in cap. IX Marci, et sanctum Augustinum, lib. IV *De consensu evangelist.*, cap. 5, qui arbitrantur illum, qui Marci IX, et Lucæ IX in nomine Christi dæmonia ejiciebat, et ab apostolis prohibitus fuit, nec fide nec corpore Christi disciplinam secutum esse. Utcumque sit, hoc fixum ratumque maneat, eam potestatem non concedi in confirmationem falsitatis, vel in testimonium sanctitatis hæretici aut schismatici, qui ea opera perficit, cum nulla sanctitate sit præditus, sed dari a Deo ad aliquam publicam utilitatem, ut est gratia sanitatis, nominatim illa curandi strumas, concessa regibus Franciæ et Angliæ, quæ adhuc, etiam apud non catholicos Britanniæ reges durare dicitur, ut scribit Wilhelmus Toocker in libro cui titulus *Charisma*, sive *Donum sanationis*, licet Genebrardus in *Chro-* C *nologia* dicat, donum hoc aliquot duntaxat regum esse, non omnium. Sed sit omnium : non ideo falsa religio erit vera, aut vera falsa, cum donum hoc a Deo non concedatur eo consilio, ut errori fidem conciliet, quod præcipue inde colligimus, quia multis sæculis antequam Calvini, aut Lutheri, aut Wicleffi secta nasceretur, donum hoc concessum fuit regibus, quos catholicæ, et Romanæ Ecclesiæ studiosissimos et observantissimos fuisse, ne ipsi quidem, qui a vera Ecclesia defecere, inficiari possunt. Quo igitur fine Deus olim regibus catholicis donum hoc concessit, eodem durat adhuc. Si durat apud hæreticos, nempe ut in miserorum solatium et subsidium cedat; quid si in testimonium veræ et catholicæ religionis, ita ut inimici nostri, licet nolentes et inviti, pro nobis testimonium dicant? Si enim in eum finem olim Deus donum hoc regibus pietate et catholicæ Ecclesiæ studio excellentissimis largitus est : utique eodem D fine hoc etiam ævo apud non catholicos, catholicorum tamen in solio successores, perseverat; neque enim finem miraculi mutat Deus, ut quod antea erat pro stabilienda fide, sit postea pro perfidia, ut proinde ipsi sua vineta cædant, et adversus se testimonium ferant, cum talia opera faciunt, quibus religionem majorum suorum quam aspernantur, confirmant.

Verum, ut intra lineam nos recipiamus, absimile vero non est, fieri interdum, tametsi raro, ut a recta religione alieni, opera quædam supra naturæ vires edant, vel potestate accepta ab officio, per successionem aut electionem legitime comparato, cui Deus gratiam aliquam contulerit; vel peculiari nutu Dei, dividentis dona sua prout vult, et quibus vult; qui nunquam tamen ita dividit, ut per ea pravæ doctrinæ vim roburque addat, aut addi velit; et si quis hæreticus aut schismaticus diceret, donum faciendi miracula sibi divinitus obtigisse ad hære-

tyribus honorabat, et plus in eo spei reponebat quam in cæteris, impenseque illum diligebat), simul ut eidem gratias de oblata felicitate rependeret. Peracto utroque, quoniam etiam pedem in conflictu cum Persis vulneratus, quatuordecim mensibus curari non poterat, multa medicis auxilia frustra experientibus : sed eo paulatim tabescente, doloribus intolerandis cruciabatur, soluto calceo, sancti unguento illum parabat perlinere, ita secum volvens, quæ ars humana, et studium nequirent. ea Deum sanctis martyribus posse concedere. Ablatis fasciis, nudatoque pede, linamentum illud carptum, quod vulneribus inditur (o magnam Dei ad martyres suos honorandos curam et providentiam !) extra vulnus apparuit : **167** pes autem adeo sanus, ut nec vulneris, nec cicatricis ullum restaret vestigium, et vulneratusne aliquando fuisset, ignoraretur. Hoc viso miraculo, magis quam de acquisita Thessalonica exsultavit imperator, ferventioresque et majores ob hoc be-

A κατασχεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει θάρσος παρασχεῖν, ἀντιστῆναι βασιλεῖ. Συμβαλόντες δὲ αὐτοῖς οἱ παρὰ βασιλέως προστεταγμένοι τὴν ἀκρόπολιν φρουρεῖν, ἐτρέψαντο κατὰ κράτος, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν, τοὺς δὲ εἷλον ζῶντας. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὰ πρὸς φυλακὴν τῆς ἀκροπόλεως ἐξηρτύσατο, ἧκεν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν Δημητρίου τοῦ μάρτυρος καὶ μυροβλύτου, ἅμα μὲν προσκυνήσων αὐτὸν (ἦν γὰρ ἐξ ἡλικίας πρώτης τιμὴν αὐτῷ καὶ πίστιν πλείω ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους μάρτυρας παρέχων, καὶ ὥσπερ ἐραστὴς αὐτοῦ ὤν), ἅμα δὲ καὶ τῆς παρούσης ἕνεκα εὐτυχίας ἀμειψόμενος εὐχαριστίαις. Προσκυνήσας δὲ καὶ εὐχαριστήσας, ἐπεὶ καὶ τὸν πόδα ἐκ τῆς πρὸς Πέρσας μάχης τραυματισθεὶς, ἐν τέταρσι καὶ δέκα μησὶ θεραπευθῆναι οὐκ ἠδυνήθη πολλὰ τῶν ἰατρῶν B πραγματευσαμένων, ἀλλὰ σφακελίζων ἀεὶ οὐ φορητὰς παρεῖχε τὰς ὀδύνας, τὸ ὑπόδημα λύσας, τῷ μύρῳ χρίειν ἔμελλε τοῦ ἁγίου, ἐνθυμηθεὶς, ὡς ἃ μὴ δύναιτο ἀνθρωπίνη τέχνη καὶ σπουδὴ, ταῦτα Θεὸς τοῖς ἁγίοις μάρτυσι δύνασθαι παρέσχεν. Ἐπεὶ δὲ τόν

Jacobi Gretseri notæ.

seos aut schismatis sui confirmationem (quod Calvinianus Toocker de charismate illo curandi strumas ridicule dicit), is nulli, nisi improvido et inconsiderato, erroris discrimen crearet; nam si quis mentem vel paululum advertat, remque accuratius secum perpendat, semper deprehendet hujusmodi miraculorum effectionem ad alium finem, quam talis ferat, referri; aut si mendacium abstrusius est, quam ut facili negotio ad ejus cubilia perveniri queat, ad preces confugiendum erit, petendaque lux a Deo, ne impostorum fallaciis circumveniamur. Quo casu, divinæ Providentiæ munus est, ut recte docet Franciscus Soaretz, non permittere, ut qui ad hunc modum se suasque rationes componit, decipiatur. Lege Soaretzium, tom. II, in III part. divi Thomæ, disp. 31, sect. 2, sub finem. Nullum ergo, dicet aliquis, ad probandam veram doctrinam ex veris miraculis argumentum sumi potest. Non sequitur omnino nullum, sed non omnino necessarium sumi posse, inquit Joannes Maldonatus, in cap. VIII Matthæi. Probabile fidei argumentum est, quod ex miraculis sumitur, quia per fidem sæpe, sine fide raro admodum fieri solent, et cum fiunt, non ad probandam eorum qui faciunt, sed eorum qui veram fidem habent, fieri solent. Nec enim Balaam futura prædicendo suam ipsius, sed populi potius Dei, adversus quem conductus fuerat, fidem confirmavit; et fere omnia miracula, quæ per hæreticos facta legimus, quæ paucissima sunt, hujusmodi esse constat, qualia ea, quæ in ecclesiasticis historiis, et apud Anastasium in quæstionibus Scripturæ recensentur. Est etiam argumentum a miraculis ductum una saltem ex parte necessarium ; nam etsi non necessario sequitur, eum qui miracula faciat, veram habere fidem, tamen necessario sequitur, eam, in qua frequentia, et quasi ordinaria miracula fiant, veram esse Ecclesiam; quia etsi aliquando Deus per privatos extra Ecclesiam suam homines miracula fieri permittat, sicut et asinam fecit Balaam, quæ in Ecclesia certe non erat ; tamen nulli generaliter hominum societati, nisi Ecclesiæ suæ ordinariam faciendi miracula concessit potestatem. Hæc Maldonatus.

Huic sententiæ adstipulari videtur Justinus martyr, seu quis alius, apud quem orthodoxi hanc quæstionem ponunt, et est quæstio quinta, Εἰ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῶν αἱρετικῶν δυνάμεις ἐνεργοῦνται, οἷον νοσημάτων ἰάσεις, καὶ πνευμάτων διωγμοὶ ἀκαθάρτων, καρπῶν γῆς φορὰ, καὶ ἐλαίου ἀναβλύσεις, πῶς οὐκ ἀνάγκη ἐκ τούτων ἐν τῇ πλάνῃ βεβαιοῦσθαι ἐκείνους; *Si in Ecclesiis hæreticorum virtutes seu miracula eduntur, utputa morborum sanationes, et immundorum spirituum expulsiones, fructuum terræ proventus, et olei scaturigines, quomodo non necesse est per hæc illos in errore confirmari?*

C Respondet Justinus : Ὥσπερ τὸ ἀνατέλλειν τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχειν ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, οὐκ ἔστι βεβαιωτικὸν πονηρῶν καὶ ἀδίκων ἐν τῇ πονηρίᾳ καὶ ἀδικίᾳ, ἀλλὰ παρασκευαστικὸν εἰς δικαίαν τιμωρίαν· οὕτως οὐκ ἔστι βεβαιωτικὸν τῶν αἱρετικῶν ἐν τῇ πλάνῃ τὸ ἐνεργεῖν τινας ἐν αὐτοῖς δυνάμεις. Εἰ γὰρ ἦν ἀπόδειξις καὶ σημεῖον εὐσεβείας τὸ ἐνεργεῖν δυνάμεις, οὐκ ἂν ὁ Κύριος ἀδοκίμους τε καὶ ἀναξίους τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως ἀποφαίνεται τοὺς εἰρηκότας, « Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, etc.» *Sicut id quod sol oritur super malos et bonos, et id quod pluit super justos et injustos, non eo fit, ut malitia et injustitia sua constabiliantur, sed ut via ad justum supplicium præparetur : ita hoc ad hæreticos confirmandos non fit, quod nonnulli inter eos miracula patrant; nam si miraculorum effectio probatio et indicium esset pietatis, minime Dominus eos reprobasset, et indignos familiaritate* D *sua pronuntiasset eos, qui dixerunt : « Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, »* etc.

Quæstione tamen centesima contrarium videtur asseri. Sic enim respondet ad quæstionem propositam Justinus : Εἰ μὲν διὰ τῶν αἱρετικῶν ζώντων ἢ ἀποθανόντων ἡ θεία χάρις ἐνεργεῖ τὰ χαρίσματα, εἶχεν ἂν τὸ γινόμενον εὔλογον ἀπορίαν. Εἰ δὲ οἱ τὰ θεῖα θαύματα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐνεργοῦντες ἅγιοί εἰσιν ἀπόστολοι, προφῆταί τε καὶ μάρτυρες, ὧν τοῖς θείοις ἔργοις διαμαρτύρεται τῷ κόσμῳ ὁ Θεὸς ἐκείνων εἶναι τὰς Ἐκκλησίας, δι' ὧν θαύματα ἐκτελεῖται, τουτέστι τῶν ὀρθοδόξων· *Si divina gratia per hæreticos vivos vel mortuos miracula ederet, justa et probabilis esset dubitatio : si vero qui in Ecclesiis miracula edunt, sancti sunt apostoli, prophetæ, et martyres, ipsorum scilicet divinis operibus testimonium mundo perhibet Deus, eorum esse Ecclesias, per quos miracula efficiuntur, hoc est, orthodoxorum.*

A τε πόδα ἀπεγύμνου, καὶ τὰς ὀθόνας, αἷς ἐδεσμεῖτο, περιῄρει (ὢ τῆς πολλῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τοὺς μάρτυρας φιλοτιμίας!), ὁ μὲν μοτὸς ἔξω εὕρητο ἐῤῥιμμένος· ὑγιὴς δὲ ὁ πούς ἐς τοσοῦτον, ὡς μηδὲ ἴχνος οὐλῆς ἢ τραύματος ὑποφαίνειν, ἀλλ' ἀγνοεῖσθαι εἴποτε καὶ ἐτρώθη. Ὅπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς μᾶλλόν τε ἥσθη διὰ τοῦτο, ἢ ὅτι Θεσσαλονίκην ὑπεποιήσατο ἑαυτῷ· καὶ θερμοτέρας τούτου ἕνεκα καὶ πλείους τὰς εὐχαριστίας ἀπεδίδου. Καὶ ἡ πόλις δὲ πᾶσα τὴν εἰς τὸν βασιλέα πυθόμενοι θαυματουργίαν, πολλοὺς ὕμνους εἴς τε Θεὸν ᾖδον, καὶ Δημήτριον τὸν ἐκείνου θεραπευτήν. Ἐκεῖθεν δὲ ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς, κλινούσης ἤδη τῆς ἡμέρας, εἰς τὰ βασίλεια ηὐλίσατο τὴν νύκτα ἐλθών. Ἅμα δὲ ἕῳ εἰς τὴν ὑστεραίαν αὐτός τε ὁπλισάμενος καὶ ἡ στρατιὰ, καὶ τοῦ Θεσσαλονικέων B δήμου προθύμως συστρατευομένου, ᾔεσαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ὡς εἰ μὴ προσχωροῖεν ἑκοντὶ οἱ κατασχόντες, βιάσαιντο τοῖς ὅπλοις. Πρῶτα μὲν οὖν πέμψας ὁ βασιλεὺς, προσηγόρευέ τε τοὺς ἔνδον, καὶ προὐκαλεῖτο αὐτοὺς ἀμαχεὶ τὴν ἀκρόπολιν παραδιδόναι, ἀμνηστίαν τε παρέχων, καὶ ἐπαγγελλόμενος ποιήσειν εὖ. Ὡς δ' οὐκ ἐσήκουον, ἀλλὰ ἐσκληρύνοντο, καταστάντες ἐτειχομάχουν. Καὶ μέχρι μὲν τριῶν ἢ τεττάρων ὡρῶν καὶ αὐτοὶ ἠμύνοντο καρτερῶς ἀπὸ τῶν τειχῶν. Ἔπειτα οἵ τε τὴν ἀκρόπολιν κατοικοῦντες καὶ ὅσοι τῶν Θεσσαλονικέων ἦσαν μὴ πάνυ προσκείμενοι τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ, διεστασίασάν τε ταῖς γνώμαις πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἀνακωχὴν C αἰτήσαντες πρὸς βασιλέως τοῦ πολέμου, εἰς λόγους κατέστησαν τοῖς συμπολιορκουμένοις. Καὶ Λυζικῷ μὲν τῷ τῆς ἀκροπόλεως ἄρχοντι οὐκ ἔφασαν περὶ τῆς σφετέρας πατρίδος βουλεύειν συγχωρήσειν, ἑτέρας ὄντα πόλεως πολίτην, ὃν βασιλεῖ προσχωρησάσης Βεῤῥοίας οἱ συγγενεῖς, ἄν τι καὶ προσκρούσῃ, ἐξαιτήσονται. Τοῖς δ' ἄλλοις οὐ δίκαιον εἶναι ἔλεγον οὐδὲ λυσιτελὲς τῆς ἄλλης ἁπάσης πόλεως προσχωρησάσης βασιλεῖ, αὐτοὺς ἀνθίστασθαι καὶ πολεμεῖν· οὔτε γὰρ δυνήσονται ἑαυτούς τε καὶ τὴν ἄκραν περισῶσαι μόνοι ἐναπειλημμένοι, τῶν τε ἐκ Φερῶν κατὰ συμμαχίαν ἀφιγμένων ἡττημένων, καὶ οὐκ ἂν ἑτέρων τολμησόντων ἐλθεῖν· ἥ τε βασιλέως στρατιὰ πολλή τε καὶ ἀξιόμαχος. Καὶ προσέτι πᾶσα ἡ πόλις πανδημεὶ προσκαθήμενοι ἐκπολιορκήσουσιν ἡμᾶς. D Εἰ δὲ καὶ ἀντισχεῖν δυνησόμεθα πρὸς ὀλίγον, ἀμφοτέρωθεν ζημιωσόμεθα. Ἄν τε γὰρ νικῶμεν, φίλους καὶ τοὺς οἰκειοτάτους ἀποκτενοῦμεν· ἄν τε ἡττώμεθα, ἀνάγκη ἀποθνήσκειν. Ἃ δὴ ἅπαντα οὐ πρὸς ἡμῶν. Εἰ μὲν οὖν καὶ ὑμῖν ταῦτα συνδοκεῖ· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ἡμεῖς γε ἡμᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν ἀκρόπολιν ἐγχειρίσομεν βασιλεῖ. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπον. Λυζικὸς δὲ καὶ ὅσοι ἦσαν τῷ πρεσβυτέρῳ προσκείμενοι βασιλεῖ, οὐκ ἔχοντες ὅτι δράσαιεν, ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀμνηστίαν αἰτήσαντες, εἴ τι προσκεκρούκασι πρὸς βασιλέα, καὶ τυχόντες, παρέδοσαν τὴν ἀκρόπολιν.

neficium gratias egit, ac tota civitas intellecto in eum edito tam admirabili opere, multas Deo, et Demetrio, a quo curatus fuerat, laudés decantavit. Inde egressus, inclinante jam in noctem die, in regia somno se dedit. Ubi diluxit, ipse, et milites armis induti, comitante etiam alacriter in armis Thessalonicensi populo, ad arcem prodierunt, ut nisi sponte eam traderent qui retinebant, vi eo adigerentur. Primum igitur imperator eos salutatum, et ad arcem sine cæde et sanguine dedendam invitatum mittit, oblivionem offensionum, et beneficentiam pollicitus. Ubi obdurantes oratorem dimiserunt, quibus datum negotium, ad horas tres aut quatuor, muros adversariis intus viriliter se defendentibus, oppugnarunt. Post, tum arcis ipsius incolæ, tum quotquot e Thessalonicensibus perfugis seniori imperatori parum bene volebant, sententiis et animis ab aliis per seditionem discrepantes, et inducias a juniore imperatore poscentes, illos alios una secum obsessos allocuti sunt. Et Lyzico quidem arcis præfecto, ut de patria ipsorum statueret, non se permissuros aiebant, cum esset civis alterius civitatis, Berrhœæ nimirum, qua ad imperatorem adjuncta, quod putabant, si quid ille offendisset (quia senis scilicet partium fuisset), cognatos ejus pœnam deprecaturos. Alteri factioni dicebant nec justum esse, nec utile, cum reliqua urbs omnis in fidem imperatoris concessisset, ipsos obniti, et belligerare. Non enim cum simus interclusi, soli et nos, et arcem servare possumus; et qui Pheris auxilio venerunt, victi sunt, et alii venire non audebunt. Copiæ imperatoris magnæ et bellicosæ præterea, totus populus assidebunt et expugnanbunt nos. Atque ut aliquandiu resistamus, utrimque tamen plectemur. Sive enim vincamus, amicos et propinquissimos interimemus, sive vincamur, moriendum erit necessario; quæ omnes a nobis aliena sunt. Si itaque et vobis probatur; sin minus, at certe nos cum arce nosmet in manus imperatoris dedemus. Hactenus illi. Lyzicus autem, et qui a seniore faciebant, consilii inopes, **168** una cum aliis impunitate petita, si quid imperatorem offendissent, et ea adepta, arcem tradiderunt.

CAPUT LIV.

Quæritur quo sit eundum. Magnus domesticus Edessam et Castoriam suadet. Omnes approbant consilium. Mittuntur litteræ; promptas inveniunt ad deditionem. Quid senioris duces egerint. Ingens Occidentalium ad juniorem defectio. Protovestiarius, et despota, aliique ad Triballum confugiunt; sed intercepti ad imperatorem adducuntur. Pecunia omnis uxoribus eorum donatur, ut sit quod in viros exsules impendant.

Καὶ παρελθὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὅσοι ἦσαν τῶν τὰ (1) τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως παραλαβὼν, ἐξῆλ-

Ingressus imperator, adscriptisque ad suos, quotquot avo cupiebant, mox abiit, et in palatio

Jacobi Pontani notæ.

(1) Fortasse μετὰ aut post βασιλέως adde πραττόντων

cum primoribus quos secum adduxerat, quique Thessalonicæ erant, quo potissimum iret consultavit, quando res cogeret non quiescere. Omnes Berrhœam eundum suadebant. Magnus domesticus Berrhœam omittendam, Edessam, et inde Castoriam iter dirigendum censebat, causis adjunctis, nempe Demetrium despotam, et Monomachum præfectum, et Raulem Isaacium habere Edessæ uxores suas cum liberis, esseque consentaneum ut omni studio conatuque adhibito, et horum causa eam subigerent, et quia, cum sit parvum oppidum, natura et operibus firmum, facile contra hostem defendi posse. Et quamvis eam illi præoccuparint, ne sic quidem effugituram, quin ab ipsis recipiatur; multas tamen in ejus obsidione difficultates, ac labores, et diu, subeundos fore. Si vero nunc advenerimus, inquit, qui illic sunt, opibus, et auctoritate principes, plebeiosque ac tenuiores versant quo lubet, cum jam pridem sint in amicis meis, promptissime oppidulum tradent. Imo vero etiam antequam eo venerimus, si imperatoris mandata cum litteris meis acceperint, omni ratione iis parere enitentur: et si quis de prædictis ducibus ad eos accesserit, eum haud intromittent. Castoriam autem et ipsam, propter lacum quo cingitur munitissimam, Angelus, protovestiarii gener, procurat; qui mihi et cognatione propinquissimus est, et ut educatori ac magistro suo in re bellica gratiam, obedientiamque non vulgarem debet: ac propter necessitudinem mutuam protovestiarium, quamvis socerum, facillime deserens, nobis oppidum dedet. Cum ista obtinuerimus, Berrhœitæ ultro se dedent; quos etiam **169** priusquam hæc peragantur, cras, aut perinde urbem suam transditum venturos existimo. Huic consilio subscripsit statim imperator, aliique idipsum laudantes approbarunt. Jamque fixum, ac ratum erat Edessam petere, et illico tam ipsius imperatoris mandata, quam magni domestici litteræ per citatissimos equites eo, et simul Castoriam mittebantur. Atque Angelus quidem Castoriæ præfectus, mox urbi custodes adhibuit, utpote imperatori adventanti deditionem facturus. Sed qui Edessæ potentia eminebant, Angeli Rhadipori cognominati, fratres trigemini, et Lascaris, acceptis mandatis, citra procrastinationem, quod et populus Edessenus ab eorum nutu auctoritateque pendebat, uxores trium eorum quos supra nominavimus ipsarum ædibus circumscripserunt, et excubiis circumdederunt. Paulo post advenientes mariti, cum Edessenos in se insurrexisse, suasque mulieres conclusas invenissent, fugam ad Triballorum principem fecerunt. Nam cum adhuc Pheris audissent, imperatorem Thessalonicam iter suscepisse, non levem in timorem venerant, urbem se illi permissuram: ad arcem tamen tutius retinendam trecentos submiserunt. Deinde ubi Thessalonicam se sub imperatoris potestatem subjecisse, et illos trecentos partim occisos partim captos in-

A θεν εὐθύς. Καὶ εἰς βασίλεια ἐλθὼν, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει τῶν τε ἀφιγμένων σὺν αὐτῷ, καὶ οἳ ἦσαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅποι χρὴ τραπέσθαι, ἐπειδὴ τὰ πράγματα ἠνάγκαζον μὴ ἠρεμεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες εἰς Βέῤῥοιαν ἐβουλεύοντο ἐλθεῖν, ὁ μέγας δὲ δομέστικος Βέῤῥοιαν μὲν ἔλεγεν ἐᾷν, εἰς Ἔδεσσαν δὲ ἐλθεῖν, κἀκεῖθεν εἰς Καστορίαν. Προσετίθει δὲ καὶ τὰς αἰτίας, λέγων ὡς, ὅτε δεσπότης Δημήτριος, καὶ ἔπαρχος ὁ Μονομάχος, καὶ ὁ Ῥαοὺλ Ἰσαάκιος, τὰς γυναῖκας καὶ παῖδας ἔχοντες ἐν Ἐδεσσηνοῖς, εἰκὸς πάσῃ σπουδῇ χρήσασθαι καὶ μηχανῇ ὥστε κατασχεῖν αὐτά. Ἅμα μὲν καὶ τῶν γυναικῶν ἕνεκα καὶ τέκνων, ἅμα δ' ὅτι μικρόν τε ὂν τὸ πόλισμα καὶ καρτερὸν ἀπό τε τειχῶν καὶ τῆς τοῦ τόπου κατασκευῆς, ῥᾴδιόν ἐστιν εἰς φυλακήν.
B Κἂν φθάσωσιν αὐτὸ προκατασχεῖν, διαφεύξεται μὲν οὐδ' οὕτω τὸ μὴ ἁλῶναι παρ' ἡμῶν. Παρέξει δὲ πολλὴν τὴν δυσχέρειαν καὶ τὴν τριβὴν καὶ τὸν πόνον ἐν τῷ πολιορκεῖσθαι. Ἐὰν δὲ νῦν παραγενώμεθα ἡμεῖς, οἱ αὐτόθι δυνατώτατοι καὶ τοὺς ἄλλους ἄγοντες καὶ φέροντες οἷ ἂν βούλωνται, ἐκ πολλοῦ προκείμενοι ἐμοὶ ῥᾷστα παραδώσουσι τὸ πόλισμα ἡμῖν. Μᾶλλον δὲ καὶ πρὶν ἡμᾶς ἥκειν ἐκεῖ, ἂν βασιλέως τε προστάγματα καὶ γράμματα ἐμὰ πρὸς αὐτοὺς ἥξει, ἐκ παντὸς τρόπου σπουδάσουσι τὰ κελευόμενα ποιεῖν. Κἄν τις καὶ τῶν εἰρημένων ἀφίκηται πρὸς αὐτοὺς, οὐκ ἂν εἰσδέξωνται. Καστορίας δὲ καὶ αὐτῆς ὀχυρωτάτης οὔσης διὰ τὸ πανταχόθεν περικλύζεσθαι τῇ λίμνῃ, ὁ τοῦ πρωτο-
C βεστιαρίου γαμβρὸς ὁ Ἄγγελος, ἄρχει· ὃς ἐμοί τε ἔγγιστα προσήκει κατὰ γένος, καὶ πολλὴν ἐμοὶ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν εὐπείθειαν ὀφείλει, ἐκθρεψαμένῳ τε αὐτὸν, καὶ τὰ πολέμια διδάξαντι· καὶ διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ φιλίαν, ῥᾷστα πρωτοβεστιάριον ἂν πρόηται τὸν κηδεστὴν, καὶ ἡμῖν τὴν πόλιν παραδοίη. Ταῦτα δὲ ἡμῖν κατασχοῦσιν, αὐτόκλητοι προσχωρήσουσιν οἱ Βεῤῥοιῶται· δοκῶ μοι δὲ αὐτοὺς καὶ πρὶν ταῦτα εἰς πέρας ἥκειν, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἢ καὶ τρίτην ἡμέραν ἂν ἐλθεῖν παραδώσοντας τὴν πόλιν. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου βουλευσαμένου, ὅ τε βασιλεὺς συνέθετο εὐθὺς, καὶ οἱ ἄλλοι συνεπεψηφίζοντο, ἐπαινέσαντες τὴν βουλὴν, καὶ ἐκεκύρωτο τὴν ἐπὶ Ἔδεσσαν ἰέναι. Αὐτίκα τε προστάγματα βασιλέως καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου
D γράμματα διὰ ταχυδρόμων ἱππέων πρός τε Ἔδεσσαν ἐπέμφθησαν καὶ Καστορίαν. Καὶ Ἄγγελος μὲν ὁ Καστορίας ἐπίτροπος εὐθὺς τὴν πόλιν εἶχε διὰ φρουρᾶς, ὡς βασιλεῖ τῷ νέῳ, ὅταν ἀφίκηται, παραδώσων. Οἱ δ' ἐν Ἐδέσσῃ δυνατοὶ, οἵ τε Ἄγγελοι Ῥαδίποροι ἐπικεκλημένοι, τρεῖς ὄντες ἀδελφοὶ, καὶ ὁ Λάσκαρις, ἐπεὶ τὰ προστάγματα ἐδέξαντο βασιλέως, μηδεμίαν ποιησάμενοι ἀναβολὴν, ἐπεὶ καὶ ὁ δῆμος Ἐδεσσηνῶν τῆς αὐτῶν ἐξήρτητο γνώμης, τήν τε βασίλισσαν τὴν Δημητρίου τοῦ δεσπότου γαμετὴν, καὶ τὴν ἐπάρχου τοῦ Μονομάχου καὶ τὴν Ῥαοὺλ περιώρισαν ἐν οἰκίαις καὶ ἐφύλαττον, περιστήσαντες φρουράν. Μετὰ μικρὸν δὲ οἱ ἄνδρες αὐτῶν ἐλθόντες, ἐπεὶ εὕρισκον Ἐδεσσηνούς τε αὐτῶν ἀφεστηκότας, καὶ ἠχθείσας τὰς γυναῖκας, τραπό-

μενοι ἔφευγον πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν. A Ὡς γὰρ ἐπύθοντο, ἔτι ἐν Φεραῖς ὄντες, ὡς βασιλεὺς τὴν πρὸς Θεσσαλονίκην φέρουσαν ἐτράπη, ἤλπισαν μὲν οὐδ' ἐπὶ μικρὸν αὐτῷ τὴν πόλιν προσχωρήσειν· ἀσφαλείας δὲ ἕνεκα, τοὺς τριακοσίους ἔπεμψαν ὡς τὴν ἀκρόπολιν καθέξοντας. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο ὡς ἥ τε Θεσσαλονίκη προσεχώρησε βασιλεῖ, καὶ οἱ τριακόσιοι, οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν βασιλικῶν, πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας ἤδη περιαιρεθέντες, πρὶν ἔκπυστα τοῖς πᾶσι γενέσθαι τὰ συμβάντα, τὴν στρατιὰν ὅση ἦν ἀναλαβόντες, προσχήματι μὲν ᾔεσαν ὡς ἐπὶ Θεσσαλονίκην, ὡς οὔπω ἑαλωκυῖαν περιποιήσοντες (ἵνα μὴ δοκοῖεν ἐκλιπόντες Φερὰς, καὶ τὰς ἄλλας τῆς Μακεδονίας πόλεις φεύγειν)· τῇ δ' ἀληθείᾳ ὡς ἕκαστος χωρήσοντες οἷ ἂν αἵ τε γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα ᾖ. B Ἐπεὶ δὲ ἐξελθόντες ἀπὸ Φερῶν εἴχοντο ὁδοῦ, ὅσοι τε ἐκ Θεσσαλονίκης συνεστρατεύοντο αὐτοῖς, ἐπεὶ ἐπύθοντο ἑαλωκυῖαν, ἀποστάντες αὐτῶν ἐχώρησαν πρὸς βασιλέα. Καὶ οἱ Βεῤῥοιῶται τὰ ἐν Βοδηνοῖς πυθόμενοι συμβάντα, ταὐτὰ τοῖς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐποίουν· τότε συστρατευόμενον αὐτοῖς ὑπήκοον Ῥωμαίοις στράτευμα Μυσῶν, ἤδη καὶ ἐνεωτέρισε φανερῶς. Ἐντυχόντες γὰρ τοῦ πρωτοβεστιαρίου βοσκήμασι πολλοῖς, διήρπασαν αὐτὰ αὐτοῦ παρόντος, καὶ προσεποίησαν ἑαυτοῖς. Ἐπιχειροῦντι δὲ ἀνασώζειν τὰ διαρπασθέντα, οὐ μόνον οὐκ ἐπείθοντο, ἀλλὰ καὶ τῶν σκευοφόρων αὐτοῦ τινα ἀφείλοντο τὸν ἵππον, ἔργῳ διδάσκοντες ὡς εἰ μὴ ἀγαπῴη, χωρήσοντες καὶ κατ' αὐτοῦ. C Ἥ τε λοιπὴ ἅπασα στρατιὰ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἑσπερίων πόλεων παρόντες δυνατοὶ, τῶν βασιλέως πραγμάτων ἤδη φανερῶν γεγενημένων, ἐκλιπόντες τοὺς στρατηγοὺς πάντες ἦλθον ὡς αὐτόν. Δείσας δὲ ὁ πρωτοβεστιάριος εἰς Ἀχρίδα ἐλθεῖν (ἐκεῖ γὰρ ἦν καταθέμενος τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα), ὅτε κατὰ βασιλέως ἅμα τῷ στρατεύματι ἐχώρει, ἅμα δεσπότῃ καὶ τοῖς λοιποῖς, εἰς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ὄντες, ἐχώρησαν πρὸς Κράλην, τὸν ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν. Φεραῖοι δὲ, ὅσοι ἦσαν ἐκ Βυζαντίου δεσπότῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἑπόμενοι στρατηγοῖς, ἐπεὶ ἐλείποντο ἐκεῖ ἀναχωρούντων, πάντα συσχόντες τὰ ὄντα μὲν διήρπασαν αὐτοῖς· αὐτοὺς δὲ ὑπὸ δεσμοῖς ἤγαγον ὡς βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐδέδοκτο τὴν ἐπὶ Ἔδεσσαν ἰέναι, ἐξελθὼν Θεσσαλονίκης, δευτεραῖος ἦλθεν εἰς αὐτά. D Οἱ Ἐδεσσηνοὶ δὲ, ἐξελθόντες πανδημεὶ, προσεκύνησάν τε βασιλέα καὶ τὸ πόλισμα παρέδοσαν. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ᾗ αὐτῷ ἐδόκει διῴκει ὁ βασιλεύς· ὅσα δὲ ἦν αὐτόθι χρήματα δεσπότῃ καὶ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς, ἃ μὲν ἂν ᾖ ἴδια ταῖς γυναιξὶ, ταῦτ' ἔχειν προσέταξεν αὐτὰς, καὶ μηδένα ἀδικεῖν· ἃ δ' ἂν ᾖ τῶν ἀνδρῶν, αὐτῷ μηνυθῆναι,

tellexerunt, omni jam spe salutis deplorata, priusquam evulgarentur, quæ omnibus contigissent, copiis quantæ erant assumptis, simularunt quidem se Thessalonicam ire, quasi nondum captam asserturi (ne Pheris, et aliis Macedoniæ urbibus relictis, fugam inire putarentur); sed revera quisque, ubi uxor, et liberi erant, abituri. Posteaquam Pheris egressi viam invaserunt, quotquot Thessalonicenses sub iis militabant, urbem occupatam resciscentes, ab eis ad imperatorem transierunt; idemque Berrhœitæ, cognitis quæ Edessæ contigerant, facere non dubitarunt; et qui sub illis merebant Mœsi Romanis subjecti, jam libere novas res audebant. Nam cum in magnos protovestiarii greges incidissent, ipso inspectante ad usum suum eos abigebant. Qui cum rapta recuperare contenderet, non modo non cesserunt, sed cuidam præterea ejus caloni equum farcinarium abstulerunt facto monentes, ni boni consuleret, se illum quoque invasuros. **170** Reliqua insuper copia, quique ex occidentalibus oppidis opulenti et illustres aderant, fortuna imperatoris jam conspicua, universi desertis ducibus, ad ejus rationes se adjungebant. Protovestiarius, formidans Achridem ire, ubi uxorem cum prolibus deposuerat, quando exercitum adversus imperatorem ducebat, item despota, cæterique ad Cralem, Triballorum principem, discesserunt, numero quinquaginta supra centum. Pheræi porro quicunque Byzantio despotam, aliosque duces secuti fuerant, cum ab aliis ibi abeuntibus desererentur, comprehensis omnibus, ac despoliatis, ad imperatorem eos in vinculis adduxerunt. Qui Thessalonica egressus, postridie, ut decreverat, Edessam venit: cui extra portam obviam procedentes incolæ, eumque adorantes, urbem dediderunt. Ac cætera quidem qua illi ratione collibitum est, instituit; de rebus autem despotæ, et ducum cæterorum, quæ essent uxorum propriæ (2), eas illis citra injuriam dimitti jussit, quæ autem virorum ad se referri, ut de iis ipse decerneret. Aliæ igitur omnia, regina despotæ conjux, verita ne privaretur, pauca de summa indicavit, majore parte apud monachum quemdam deposita. Et latuerunt sane ad tempus. Deinde monacho ab illorum locorum præfectis deprehenso, alio alia direpta sunt. Ubi vero de rebus illorum imperatori significatum est, et suas et maritorum res ipsas feminas sibi habere jussit, ut in viros locis exteris viventes, quod erogarent, ne deesset; ipsas autem Edessa (3) Thessalonicam, inde Didymotichum abduci, illic cum

Jacobi Pontani notæ.

(2) Χρήματα ait Græcus: quod, quamvis significet pecunias, valet tamen aliquid etiam latius patens, nempe bona, opes, facultates. Et ego malui voce generali, *res*, quia hoc aptius ad feminas, quibus alia potius, quam pecuniæ in deliciis sunt, ut mundus ipsarum. Movet me, quod paulo post de mundo uxoris protovestiarii dicitur, æstimatum duobus aureorum millibus, ubi iterum usurpatur χρήματα. Et rursum de ejusdem protovestiarii supellectili aurea et argentea.

(3) In Græco est ἐκ Βοδηνῶν, quippe *Edessa* ista hoc etiam nomen sortita est; unde et in *Græcia* Sophiani dicitur *Vodena*, et in tabulis Georgii Chrysococcæ Βόδενα.

imperatrice victuras. Quod quidem ita factum est.

A ὡς ἂν αὐτὸς διαγνῷ περὶ αὐτῶν. Αἱ μὲν οὖν ἄλλαι τὰ ἴδια μεμηνύκεσαν καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν, βασίλισσα δὲ, ἡ τοῦ δεσπότου γαμετὴ, δείσασα μὴ τὰ χρήματα ἀφαιρεθείη, ὀλίγα μὲν ἐκ τῶν ἐνόντων ἐποίησε φανερὰ, τὰ πλείω δὲ μοναχῷ τινι παρακατέθετο φυλάττειν. Καὶ διέλαθόν γε ἄχρι καιροῦ· ἔπειτα φωραθέντος τοῦ μοναχοῦ μετὰ χρόνον τινὰ ὑπὸ τῶν ἐπιτροπευόντων ἐν ἐκείνοις τοῖς χωρίοις ἄλλοτε ἄλλα διηρπάσθη. Ἐπεὶ δὲ ἀνηνέχθη τῷ βασιλεῖ περὶ τῶν χρημάτων, τά τε ἴδια καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἔχειν τὰς γυναῖκας, ὡς ἂν ἔχοιεν καὶ τοῖς ἀνδράσι χορηγεῖν ἐπὶ τῆς ξένης· αὐτὰς δὲ ἐκ Βοδηνῶν ἀχθῆναι εἰς Θεσσαλονίκην, κἀκεῖθεν εἰς Διδυμότειχον, ἵν' ἐκεῖ συνδιάγοιεν τῇ βασιλίδι. Καὶ ἐπληροῦτο τὰ κεκελευσμένα.

CAPUT LV.

Castoria et Achris se dedunt; protovestiarius et alii Cralem adversus imperatorem ad bellum exstimulant. Dolus uxoris protovestiarii in mundo muliebri celando. Proditur protovestiarii supellex aurea et argentea. Donat eam imperator magno domestico; sed ab eo contempta, in militem distribuitur, quoad nummos aureos; reliqua nobilibus et ærario donantur. Agrestes Albani se dedunt ultro. Chreles Triballo pacem suadet. Romani fugitivi tertio Cralem ad arma sollicitant, et a proceribus Triballis increpantur. Variæ rationes, quibus juventur, a Crale eis proponuntur.

Postera luce Edessa excedens, Castoriam init, cujus præfectus Angelus cum lætitia illum excipit, et **171** urbem tradit. Nam ex quo Thessalonica ejus mandatum cum magni domestici litteris acceperat, adventum opperiebatur, oppidumque ea gratia custodiebat. Castoriam iter agens, Boesilam, Mœsorum despotam, et Bryennium magnum drungarium, et Exotrochum, magnum hetæriarcham, cum duobus selectorum equitum millibus Achridem mittit, si qua possent protovestiarium antevertentes eam ingredi. Qui continenter equitantes, quia priores venerant, ab Achrideno populo portis apertis intromissi sunt; jam enim omnes, quanquam nullius coactu, ad juniorem imperatorem desciverant. Protovestiarius serius adveniens, oppidumque receptum audiens, spe qua sustentabatur abjecta, cum reliquis ad Cralem profugit: cui bellum contra imperatorem persuadere instituit, si forte per ipsum sua damna reparare posset. Crales eorum verbis impulsus, ad confinia sua Romanorumque ingentem exercitum adducit. Imperator unum diem Castoriæ commoratus, Achridem venit, uxoremque protovestiarii cum omni re sua Thessalonicam ire, inde cum cæteris feminis Didymotichum profecturam jussit. Illa suspicata sibi verba dari, et gazæ suæ metuens, amicis asservandam concredidit, affirmavitque, nullam se habere, atque ita Thessalonicam deducta est. Haud diu post, ejus mundus, et alia nonnulla, vicenis aureorum millibus æstimata, apud nescio quem reperta sunt. Pauci dies abierant, cum quidam ad magnum domesticum adiens, veteris cujusdam meriti, quod ille in se collocasset, memoriam ei renovavit; dixitque æquum videri ut bene merito beneficium redderet pro viribus; se nosse ubi protovestiarii magna vis pecuniæ lateret. Misso de famulis uno et fidelissimo, indice illo præmonstrante, allatæ sunt arculæ duæ, in quibus vas æneum, et in eo aureorum nummum duodena millia, et zonæ, et pocula aurea, argentum præterea non signatum, et ornamenta muliebria, et alia quædam quorum omnium pretium ad quadraginta millia ascendebat. Indici

B Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἀπάρας ἐξ Ἐδέσσης, ἦλθεν εἰς Καστορίαν, καὶ εἰσεδέξατο αὐτὸν ὁ ταύτης ἐπιτροπεύων Ἄγγελος χαίρων, καὶ παρίδωκε τὴν πόλιν. Ἦν γὰρ δὴ καὶ πρότερον τὴν ἄφιξιν προσδεχόμενος αὐτοῦ, ἐξ ὅτου πρὸς αὐτὸν ἐκ Θεσσαλονίκης προστάγματά τε ἐκείνου καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου γράμματα ἐπέμφθη, καὶ τὴν πόλιν εἶχεν ἐν φυλακῇ ἕνεκα αὐτοῦ. Μεταξὺ δὲ τὴν πρὸς Καστορίαν ὁδεύων ὁδὸν, τόν τε Βοησίλαν, τῶν Μυσῶν δεσπότην, καὶ Βρυέννιον, τὸν μέγαν δρουγγάριον, καὶ Ἐξώτροχον, τὸν μέγαν ἑταιρειάρχην, ἅμα δισχιλίοις ἱππεῦσι στρατιώταις ἀπολεξάμενος, τὴν πρὸς Ἀχρίδα ἐκέλευσεν ἰέναι, εἴ πως δυνηθεῖεν τὸν πρωτοβεστιάριον φθάσαντες παρελθεῖν εἰς αὐτήν. Καὶ βαδίσαντες συντόνως, ἐπεὶ προτεραῖα ἦλθον, C εἰσεδέξαντο αὐτοὺς οἱ Ἀχριδηνοὶ ἀνοίξαντες τὰς πύλας. Ἤδη γὰρ ἅπαντα ἀφίσταντο πρὸς βασιλέα τὸν νέον καὶ ἀναγκάζοντος μηδενός. Πρωτοβεστιάριος δὲ ἐπεὶ ὑστέρησε, πυθόμενος ἑαλωκυῖαν τὴν Ἀχρίδα, τὰς σωζούσας ἐλπίδας ἀπογνοὺς, ηὐτομόλησε μετὰ τῶν ἄλλων εἰς Κράλην. Καὶ ἐπεχείρουν πείθειν αὐτὸν πόλεμον ἄρασθαι πρὸς βασιλέα, εἴ πως δι' αὐτοῦ δυνηθεῖεν ἀνακαλέσασθαι τὴν ἧτταν. Καὶ πεισθεὶς αὐτοῖς, ἦλθεν ἄχρι μεθορίων τῆς αὐτοῦ καὶ Ῥωμαίων γῆς, στρατὸν ἐπαγόμενος πολύν. Βασιλεὺς δὲ ἡμέραν μίαν αὐλισάμενος ἐν Καστορίᾳ, ἄρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Ἀχρίδα. Καὶ ἐκέλευσε τὴν πρωτοβεστιαρίου γαμετὴν ὅσα ἔχει χρήματα λαβοῦσαν εἰς Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ὡς ἅμα ταῖς ἄλλαις ἀφιξομένην εἰς Διδυμότειχον. D Ἡ δὲ, ὑποπτεύσασα μὴ οὐκ ἀληθῆ τὰ λεγόμενα ᾖ, καὶ δείσασα περὶ τοῖς χρήμασι, τοῖς φίλοις παρακατέθετο φυλάττειν, αὐτὴ δὲ ἰσχυρίζετο μηδὲν ἔχειν. Ἐκείνη μὲν οὖν ὡς εἶχεν ἅμα καὶ ἑτέραις γυναιξὶν, ἤχθη εἰς Θεσσαλονίκην. Καὶ μετὰ μικρὸν εὑρηνται αὐτῆς παρά τινι κεκρυμμένα, κόσμοι τε γυναικεῖοι, καὶ ἕτερ' ἄττα, χρυσίων δισμυρίων ἄξια τιμῆς. Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις, προσελθών τις τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, καὶ ἀναμνήσας παλαιᾶς τινος εὐεργεσίας, ἣν ὑπ' αὐτοῦ ἦν πεπονθὼς, ἔλεγε δίκαιον εἶναι καὶ αὐτὸν ὅτι ἂν δύναιτο ἀντευποιεῖν· καὶ ἐμήνυεν αὐτῷ, ὡς εἰδείη τοῦ πρωτοβεστιαρίου χρήματα ὅπου κρύπτοιτο πολλά. Πέμ-

ψας δὲ ὁ μέγας δομέστικος τῶν πιστοτάτων οἰκετῶν τινα, ὑφηγουμένου τοῦ μεμηνυκότος τὰ χρήματα, ἤχθη πρὸς αὐτὸν ἐν δυσὶ κιβωτίοις, ἐν οἷς ἦν ἀγγεῖόν τι ἐκ χαλκοῦ πεποιημένον δισχιλίους καὶ μυρίους ἔχον χρυσοῦς· καὶ ζῶναι, καὶ ἐκπώματα ἐκ χρυσοῦ πεποιημένα· καὶ ἄργυρος ἄσημος, καὶ γυναικεῖοι κόσμοι, καὶ ἕτερ' ἄττα τετρακισμυρίων ἄξια χρυσίων. Τῷ μὲν οὖν τὰ χρήματα μεμηνυκότι, λόγοις τε ὁ μέγας δομέστικος ὡμολόγει χάριτας, καὶ ἔργοις ἐποίει εὖ. Βασιλεῖ δὲ προσελθὼν, τά τε χρήματα ἐμήνυεν ὡς εὕρηνται, καὶ ἐδήλου καὶ τὸν ἀριθμόν. Βασιλέως δὲ, Οὐκοῦν, εἰπόντος, σὲ τὸν εὑρηκότα δίκαιον ἔχειν. Ἀλλ' οὔτε πρότερον, εἶπεν αὐτὸς, ἐν τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς οὔτε πλείω οὔτ' ἐλάττω χρήματα ἀφειλόμην τινὸς, ὥσπερ οἶσθα καὶ αὐτός· οὔτε **B** τούτων ἂν ὀφθείην ἥττων νῦν. Ἀλλ' οὐδὲν, ἔφη, θαυμαστὸν, ὁ βασιλεὺς, εἰ πολλὰ ὑπ' αὐτῶν ἀφῃρημένος, καὶ μάλιστα πρωτοβεστιαρίου τουτουΐ, ὀλίγα ἄττα ἐκ τῶν αὐτοῦ ὠφεληθήσῃ. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μᾶλλον, εἶπε, θαυμαστὸν, εἰ πολλὰ ὑπ' αὐτῶν, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν δεύτερον πόλεμον ζημιωθεὶς, καιροῦ παρασχόντος οὐκ ἠθέλησα ἀμύνασθαι τοῖς ἴσοις, νυνὶ δὲ ὀλίγων ἕνεκα χρημάτων, τό τε ἐξ ἀρχῆς ἦθος διαφθερῶ, καὶ ἥττων ἀδίκου λήμματος καὶ κέρδους ἂν φανῶ· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὰ στρατιώταις καὶ ἄλλοις οἷς ἂν ἐθέλῃς κέλευσον διανεμηθῆναι. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐπείθετο εἰπόντι, καὶ τὸν χρυσὸν ὅσος ἦν ἐκέλευσε διανεμηθῆναι τῇ στρατιᾷ. Ὅσα δὲ ἦν ἔπιπλα, καί τινα ἐκ τῶν σκευῶν, τῶν εὐπατριδῶν **C** διεδόθη τισί· καὶ τὰ λειπόμενα τῷ βασιλικῷ προσήχθη ταμιείῳ. Ὀκτὼ δὲ ἡμέραις τῇ Ἀχρίδι ἐνδιατρίψαντα βασιλέα, οἵ τε τὰς Δεαβόλεις νεμόμενοι Ἀλβανοὶ νομάδες, καὶ οἱ τὰς Κολωνείας, ἔτι δὲ καὶ οἱ Ἀχρίδος ἐγγὺς, προσεκύνησαν ἐλθόντες, καὶ δουλεύειν ἐπηγγείλαντο προθύμως. Τοὺς δὲ πόῤῥω κατῳκισμένους πρὸς ἐσχατιαῖς τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, γράμματα ἐκάλει βασιλικὰ πρὸς Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ὡς προσκυνήσοντας ἐκεῖ. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον ἦλθον. Ὁ μέντοι Κράλης ἅμα στρατῷ παντὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν, ἐν μεθορίοις τῆς αὐτοῦ καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὢν, ὑπὸ μὲν τῶν φυγάδων Ῥωμαίων ὁσημέραι παρεκαλεῖτο κατὰ βασιλέως ἐλθεῖν, καὶ μάχην συνάπτειν· ὑπήκουε δὲ οὐδαμῶς, δεδιὼς μὴ οὐ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὰ πράγματα **D** χωρήσῃ· περιέμενε δὲ τὸν Χρέλην, ὃς ἦν ἐν Φεραῖς, Ῥωμαίοις κατὰ τοῦ νέου βασιλέως συμμαχῶν (ἔτι γὰρ ἀπῆν), παρ' αὐτοῦ περὶ βασιλέως καὶ τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς βουλόμενος πυθέσθαι εἰ ἐπιχειρητέα εἴη, ἢ μή. Ἐπεὶ δὲ ἀφῖκτο, ἐπυνθάνετο αὐτοῦ ὁ Κράλης εἰ πρὸς βασιλέα πολεμητέον εἴη. Ὁ δὲ συνεβούλευεν, εἰρήνην μᾶλλον ἄγειν, καὶ μὴ τὸν οὐκ ὄντα πόλεμον ἑαυτῷ καὶ ὑπηκόοις ἐπάγειν. Βασιλέα γὰρ αὐτὸς ἔλεγεν ἐν Φεραῖς ἑωρακέναι ἄγοντα μὲν στρατὸν οὐ πάνυ πολὺν, τοσοῦτον δὲ τὰ πολέμια

A igitur magnus domesticus et verbis gratias egit, et rebus benefecit. Convento imperatore, de pecunia, quomodo inventa, et quam grandis esset, narravit. Tum imperator : **172** Ergo tu inventor ista tibi habeas (1), ut justum est. Atqui, inquit domesticus, nec antea belli tempore vel multam, vel modicam cujusquam tuli pecuniam, quemadmodum tute nostri, nec ab ista modo vinci velim. Haud mirum ac novum, subjicit imperator, cum multa alii tibi abstulerint, præcipue protovestiarius, si vicissim pauca quædam ex ejus rebus ad tuam utilitatem redeant. Rursum domesticus : Hoc vero mirum foret, si tot, præsertimque altero bello, detrimentis ab illis affectus, quamvis oblata occasione par referre noluisset, nunc pecuniolæ **B** causa antiquos mores suos in pejus immutaret, et iniquo munere ac lucro minor appareret; imo enimvero potius militibus, et aliis, quibus placeret, juberet distribui. Morem gessit imperator, et nummum aureorum quantum esset in militem dispertiri mandavit; supellex, et vasa aliquot nobilibus quibusdam donata, reliqua in fiscum imperatoris illata sunt, quem post octiduum Achridem adoratum venerunt agrestes Albani, quique Deaboles, quique Colonias, et qui juxta Achridem habitant, se prompte ei parituros promittentes. Longius autem, in ultimis videlicet Romanorum finibus incolentes, litteræ imperatoriæ Thessalonicam, ibi obsequia sua honorifice delaturos accersiverunt, qui brevi adfuerunt. Jam vero Crales **C** cum toto agmine suo in confiniis consistens, a fugitivis Romanis quotidie ad prælium cum imperatore committendum sollicitabatur; qui, infaustum formidans exitum, nequaquam eos audiebat; Chreles illi in exspectatione erat, qui Pheris adversum imperatorem juniorem Romanis auxilium ferens, nondum redierat. Ex eo, de imperatore ejusque exercitu, invadendus esset nec ne, intelligere cupiebat. Præsentem jam percunctatur, ecquid confligendum putet. Ille pacem potius agitandam, nec bellum, quod adhuc nullum sit, sibi, suisque accersendum hortatur : imperatorem ipsum Pheris se vidisse, ducentem copias exiguas, verum in arte militari tantopere exercitatas, equis**D**que, et armis tam eximie instructas, ut solo aspectu terrorem incuterent. Ad hoc, tam sedate, et ordinate duces suos sequentes, ut non multos sed unum duntaxat esse credas. Præcipientes item audire, et præcepta conficere. Tantum autem fortitudine et audacia excellere, ut quamvis numero adversariis multo inferiores, **173** eos ad urbem ipsorum nulla penitus consternatione, aut formidine sequerentur, et prope Pheras, quo acie cum illis dimicarent, diem totum sub signis starent, pleni Martio spiritu hostem ad

Jacobi Pontani notæ.

(1) Observa præclarum exemplum grati animi in imperatore; magni autem in magno domestico, qui pecuniam totam repudiat, quam accipere juste poterat. Non quivis tantum auri acervum irretortis oculis spectavisset.

certamen provocantes. Quos contra cum efferre pedem auderet nemo, declinasse paululum, et in campis pernoctasse. Postridie, orto sole, rursum armatos et dispositos ad congrediendum hostes per internuntium elicere voluisse. Qui cum eorum ne vultum quidem ferrent, pugnamque præcise detrectarent, quanto dici potest ordine, et modestia Zichnam repetivisse. Itaque cum exercitu sic omnimodis composito et instructo, ac duces habente complures atque egregios, sine necessitate ut depugnetur, nunquam se auctorem futurum. Adde quod occidentales copiæ ipsæ quoque nec parvæ, et non instrenuæ, cum imperatoris agmen adauxerint, ut ipsi ab hoc bello abhorrere ac refugere magis debeant, effecerint. Hæc oratio Crali, cæterisque ducibus fidem fecit. Et quanquam belli gerendi voluntatem deponerent, in iisdem castris nihilominus permanebant. Imperator Achride post diem octavum discedens, relicta Castoria in Pelagoniam venit : et ut oppida illa cæteramque regionem reciperet, et ut ne, quia Cralem in finibus imperii sui castrametari acceperat, ejus timore iter illud devitasse videretur. Romani fugitivi, ut imperatorem Pelagoniam pergere compererunt, Crale convento, eum ad conflictum cum illo jam vicino acuebant. Respondit Crales, nisi ille se adoriatur, neque nunc, neque posthac cum eo depugnaturum. Ipsis quanta potuerit auxilia, duodecim cohortes cum tribunis Pheras misisse. Nunc se id etiam idcirco factum nolle, quod eum armis offendendum susceperit, a quo ipse nullam senserit injuriam. Romanorum imperatores inter se discordes, scituros utique per se, quomodo bellum mutuo gerant, et quatenus consentiant, se a neutro læsum, donec injuste lædatur, neutrum armis persecuturum. Romani hoc responso, spe quæ sola supererat cadente, turbas ciere insolentius, nec desinere multa et acri contentione urgere atque impellere principem, obtestarique, ne inulti relinquerentur. **174** Quibus Triballi proceres tum præsentes : Heus, inquiunt, quid opus est et vos frustra ac temere defatigari, quæ fieri nequeunt attentantes ; et nos obtundere, quæ præstari fas non est, obsecrantes? Bello inter imperatores dominos vestros excitato, vos omnem offensionis occasionem tollere, pacemque vobis, et aliis omni ratione conciliare oportebat, scientes idipsum et imperatoribus, et vobis, et communi Romanorum conducturum. Atqui contrarium prorsus et ipsi designabatis, et alios hortabamini. Omnes siquidem civitates obeundo, arma cum seniore imperatore adversus juniorem conjungentes, cum mirificis quibusdam promissionibus laudabatis : eos autem qui pacem præferrent, et alios ad eam allicerent, velut a juniore stantes æque in hostibus ducebatis, ac bellum per fas et nefas ascendere conabamini. Ut igitur tunc studiose sementem fecistis, ita nunc messem gravidam metite. Nos Crali despotæ nostro denuntiamus, ut imperatorem bello prior ne offendat, secumque reputet, hominibus

A ἐξησκημένον, καὶ ἵπποις τε καὶ ὅπλοις διακεκοσμημένον ἐκπρεπῶς, ὡς ἔκπληξιν καὶ ἀπὸ μόνης ὄψεως παρέχειν. Οὕτω δὲ ἀθορύβως καὶ εὐτάκτως ἑπόμενον τοῖς ἡγεμόσιν, ὡς δοκεῖν οὐ πολλοὺς, ἀλλ' ἕνα ὄντα, τῶν τε παραγγελμάτων ἀκούειν, καὶ σπουδῇ τὰ κελευόμενα ποιεῖν. Ἀνδρίας δὲ τοσοῦτον αὐτοῖς περίεστι καὶ τόλμης, ὡς καίτοι τῶν ἀντιτεταγμένων ὄντες ἐλάσσους πολλῷ, καὶ ἐπιόντες αὐτοῖς παρὰ πόλιν οἰκείαν στρατοπεδευομένους, οὔτε ἔδεισαν οὔτε ἐθορυβήθησαν οὐδαμῶς. Ἀλλὰ ἐγγὺς γενόμενοι Φερῶν ὅσον συναναμίγνυσθαι αὐτοῖς, ἔστησαν ἀνάπλεῳ ὁρμῆς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας προκαλούμενοι ἐς μάχην. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεπεξῄει, μικρὸν ἐκκλίναντες, ηὐλίσαντο τὴν νύκτα. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν πάλιν φραξάμενοι ἅμα ἕῳ, ὡς ἐς μάB χην ἔστησαν παρατεταγμένοι, καὶ πέμψαντες, ἡμᾶς προὐκαλοῦντο ἐς τὴν μάχην. Ἡμῶν δὲ οὐδὲ ἀντιβλέπειν ὑπομενόντων, καὶ φανερῶς τὴν συμπλοκὴν ἀπειπαμένων, ἀναστρέψαντες μεθ' ὅσης ἂν εἴποις τῆς εὐταξίας, ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν Ζίχνᾳ. Τῇ δὴ οὕτω πανταχόθεν συγκεκροτημένῃ στρατιᾷ, καὶ ὑπὸ στρατηγοῖς ἀγομένῃ πολλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, ἀνάγκης χωρὶς οὐκ ἂν συγχωρήσαιμι συμπλέκεσθαι ἐγώ. Νυνὶ δὲ καὶ τῆς ἑσπερίου στρατιᾶς ἁπάσης πολλῆς τε καὶ αὐτῆς καὶ ἀγαθῆς οὔσης προσκεχωρηκυίας βασιλεῖ, ἔτι μᾶλλον ἀπορώτερα τὰ πρὸς τὸν πόλεμον αὐτῶν καθέστηκε. Τοιαῦτα εἰπόντος τοῦ Κράλη, ὅ τε Κράλης ἐπείθετο καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες τῆς στρατιᾶς, καὶ ἤδη ἀπέσχοντο ταῖς γνώμαις τοῦ C πρὸς βασιλέα πολεμεῖν, ἔμενον δὲ ὅμως ἐπὶ τῆς αὐτῆς στρατοπεδείας. Βασιλεὺς δὲ ἐκ τῆς Ἀχρίδος μετὰ ὀγδόην ἡμέραν ἄρας, ἦλθεν εἰς Πελαγωνίαν, τὴν εἰς Καστορίαν ἐκλιπὼν ὁδὸν, ἅμα μὲν ἵνα καὶ τὰ ἐκεῖ περιποιήσηται πολίχνια καὶ τὴν ἄλλην χώραν, ἅμα, δ', ἐπεὶ καὶ τὸν Κράλην ἐν ὁρίοις πύθοιτο τῆς σφετέρας ἀρχῆς εἶναι, ἵνα μὴ δοκοίη φόβῳ τῷ πρὸς αὐτὸν ἀποσχέσθαι τῆς ὁδοῦ. Οἱ μέντοι Ῥωμαίων φυγάδες ὡς ἐπύθοντο διὰ Πελαγονίας ἰέναι βασιλέα, τῷ Κράλῃ προσιόντες, ἠνάγκαζον συμπλέκεσθαι βασιλεῖ ἤδη οὐ πολὺ ἀπέχοντι αὐτῶν. Ὁ Κράλης δὲ ἀπεκρίνατο, μήτε νῦν μήτε εἰσαῦθις ἑκὼν πολεμήσειν βασιλεῖ, ἐὰν μὴ αὐτὸς ἔπιῃ· αὐτοῖς δὲ τὴν δυνατὴν βοήθειαν εἰσενηνέχθαι, δυοκαίδεκα τάγματα ἅμα στρατηγοῖς παρασχόμενος D ἐν Φεραῖς αὐτοῖς ἐπικουρεῖν. Νυνὶ δὲ αὐτῷ καὶ τούτου ἕνεκα μεταμέλειν, ὅτι πρὸς οὐδὲν ἠδικηκότα πόλεμον ἤρατο ἐξ αἰτίας οὐδεμιᾶς. Βασιλέα δὲ Ῥωμαίων πρὸς ἀλλήλους διαφερομένους, αὐτοὺς ἂν εἰδέναι, ὅπως τε πολεμήσουσιν ἀλλήλοις, καὶ καθότι ξυμβήσονται, ἐμὲ δὲ μηδὲν ὑπ' οὐδενὸς ἠδικημένον, οὐδ' αὐτὸν πολεμήσειν οὐδενὶ, ἕως ἂν μὴ ἀδικῶμαι. Οἱ μὲν οὖν τοιαύτης τυχόντες τῆς ἀπολογίας, καὶ τῆς μόνης ὑπολειπομένης ἐλπίδος σβεννυμένης, ἐθορυβοῦντο σφοδρῶς. Οὐ μὴν ἀπέσχοντο τοῦ μὴ σφόδρα μετὰ σπουδῆς πολλῆς πρὸς τὸν κατὰ βασιλέως πόλεμον τὸν Κράλην ἐξορμᾷν· πείθειν δὲ ἐπιχειροῦσι καὶ δεομένοις μὴ ἐᾷν αὐτοὺς ἀτιμωρήτους. Ἐπεὶ καὶ τῶν Τριβαλῶν παρῆσαν οἱ ἐν τέλει, Οὐ δέον, εἶπον, ὦ οὗτοι, αὐτούς τε εἰκῇ καὶ

μάτην κατατρίβεσθαι ἐπιχειροῦντας ἀνηνύτοις, καὶ ἡμᾶς ἀποκναίειν, ἃ μὴ προσήκει δεομένους. Πρότερον γὰρ ἐχρῆν τοῦ πρὸς βασιλέας τοὺς ὑμῶν δεσπότας πολέμου κινουμένου, αὐτοὺς πᾶσαν πρόφασιν σκανδάλου περιαιρεῖν, καὶ τὴν εἰρήνην ἐκ παντὸς τρόπου ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκπορίζειν, εἰδότας ὡς τοῦτο αὐτὸ βασιλεῦσί τε καὶ ὑμῖν καὶ τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ Ῥωμαίων. Ὑμεῖς δὲ τοὐναντίον ἅπαν αὐτοί τε ἐφαίνεσθε ποιοῦντες καὶ τοῖς ἄλλοις παραινοῦντες. Τὰς γὰρ πόλεις ἁπάσας περιϊόντες, τοὺς μὲν τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ τὸν πρὸς βασιλέα τὸν νέον πόλεμον συναιρομένους, ἐπῃνεῖτέ τε καὶ ἐπηγγέλλεσθε θαυμάσι' ἄττα. Τοὺς δὲ τὴν εἰρήνην ἄγειν αἱρουμένους, καὶ τοὺς ἄλλους πείθοντας ὡς τὰ τοῦ νέου βασιλέως πράττοντας ἐπίσης ἐχρῆσθε B πολεμίοις, καὶ τὸν πόλεμον ἐγείρειν ἐσπουδάζετε τρόπῳ παντί. Ἃ οὖν ἐσπουδάζετε τότε, στέργοιτ' ἂν παρόντα νῦν δικαίως. Ἡμεῖς δὲ Κράλῃ τῷ ἡμετέρῳ παραγγέλλομεν δεσπότῃ, μὴ πρὸς βασιλέα πόλεμον κινεῖν, μηδὲ ἀδικεῖν ἐθέλειν προεπιχειροῦντα, λογιζόμενον ὡς καὶ παρὰ Θεῷ τίσις ἐστὶ τοῖς ἀδίκως πραττομένοις τοῖς ἀνθρώποις. Ἐὰν δὲ αὐτὸς ἐπίῃ, ἀμύνεσθαι παντὶ σθένει· εἰ μὲν οὖν πείθοιτο ἡμῖν βουλευομένοις, καλῶς ἂν ἔχοι· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' αὐτὸς ἀπελθὼν διαφερέτω τὸν πόλεμον μόνος συμπαραλαβὼν ὑμᾶς· ἡμῶν γὰρ ἀφίξεται οὐδείς. Τοιαῦτα εἰπόντων τῶν Τριβαλῶν, ὁ Κράλης τε ἐπείθετο, καὶ πρὸς Ῥωμαίους φυγάδας εἶπε· Τὴν μὲν διάνοιαν τῶν παρ' ἐμοὶ δυνατῶν ὁρᾶτε οἵαν ἔχουσι περὶ τοῦ πολέμου. Ἐγὼ δὲ καὶ εἰ διὰ σπουδῆς C τὸν πόλεμον ἦγον, ἰδίων τινῶν ἕνεκα πρὸς βασιλέα διαφορῶν ἀπεσχόμην ἄν, ὁρῶν αὐτοὺς οὕτως ὥσπερ νῦν διακειμένους. Νυνὶ δὲ καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον αὐτῶν τὴν ἴσην ἔχω γνώμην περὶ τῶν πραγμάτων. Διὸ οὐδὲ ἑλοίμην ἄν, ἐξὸν ἔξω τε κινδύνων εἶναι, καὶ βεβαίως ἄρχειν τῆς σφετέρας, ἀδικεῖν τε δοκεῖν, καὶ ἐν ἀδήλῳ καθίστασθαι κινδύνῳ, ἄλλως τε, οὐδὲ τοῦ στρατεύματος ἐμοὶ παντὸς συνηθροισμένου. Ὑμῖν δὲ πρὸς τὴν σωτηρίαν βοήθειαν εἰσενέγκοιμι ἂν ὅση δυνατή, καὶ εἴ γε βούλεσθε, πρὸς βασιλέα πρεσβείαν πέμψας παραιτήσομαι ὑπὲρ ὑμῶν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἐγώ. Πρᾶος δὲ ὤν, ὡς ἀκούω, καὶ τοῖς προσκεκρουκόσιν ἕτοιμος πρὸς διαλλαγάς, συγγνώμην τε ἂν παράσχοι, καὶ τὰς συμφορὰς οὐ μετρίως κουφιεῖ. Εἰ δὲ τοῦτο ὑμῖν οὐκ ἀνεκτόν, ἀλλ' ἐγὼ πρὸς Μιχαὴλ τὸν βασιλέα Μυσῶν κηδεστὴν ὄντα ἐμὸν ὑμᾶς πέμψω, ὡς ἂν

A injustis etiam apud Deum paratum esse supplicium. Si ab illo vis inferatur, tum se quantum potest defendat. His monitis nostris si obsecundarit, recte faciet. Sin minus, eat, bellum vobis assumptis toleret, de nobis quidem nullus eum sequetur. Motus Crales, fugitivos in hunc modum compellat: Quæ sit dynastarum meorum mens et sententia de bello, ipsi videtis. Ego quidem, etiamsi propter privatas quasdam controversias imperatori arma molirer, tamen eos ita ut nunc affectos cernens, cœpto desisterem. Verum idem mihi qui illis super hoc negotio sensus, nec cum abesse a periculo, provinciamque meam tuto possidere liceat, malim injustus videri, et in anceps me discrimen offerre, cum præsertim copias meas B junctas non habeam. Interea ad salutem vestram tuendam, quantum in me est, auxilium vobis non negabo; et si placet, missa ad imperatorem juniorem legatione, ejus iram a vobis deprecabor; qui cum sit miti clementique natura præditus, et reconciliatu facilis, ut perhibent, veniam dabit, et onus miseriarum vestrarum magnam partem allevabit. Si hoc displicet, ad Michaelem, Mœsorum regem, affinem meum, vos mittam, cujus ope Bysantium incolumes perducamini. Si nec isthuc arridet, adhuc alia gradiemur via. **175** Nam Venetias profectis, non difficile erit triremibus, aut onerariis Byzantium revenire. Quin et aliam vobis spem salutis suggeram. Cum Prosacum, Prillapum, et C Strumbitzam (5) præsidiis teneatis, distributis inter vos hisce oppidis, propter murorum soliditatem vix expugnabilibus, in iisdem perdurate, quoad bello inter imperatores finis aliquis imponatur. Fugitivi quid super his consilii caperent, in incerto habebant, et malorum nusquam se ostendebat exitus. Tamen circumspectis rebus præsentibus, prædictis oppidis includi, et obsidionem perferre præoptarunt. Protovestiario cum nonnullis Prillapus cessit; Prosacum Michael Asanes obtinuit; reliqui Strumbitzam iverunt. Sub idem tempus Nicephorus Basilicus Melenici præfectus (6) eam urbem sibi propriam asseruit, cum neutro imperatore se facturum profitens, donec bellum finiretur.

Jacobi Pontàni notæ.

(5) Vel Strumitzam. Cedrenus Στρύμπιτζαν. De hoc oppido ita Gregoras: *Oppidulum Strumitzam intravimus, quod pene supra nubes eminet, adeo prærupto et excelso monti impositum, ut homines in propugnaculis sedentes e valle suspicientibus aviculæ videantur.*

(6) Gregoras: *Tum autem Melenici castello, et circumjacentibus locis Basilicus Nicephorus præerat, vir nobilis ille quidem; sed qui nullo judicio, simplici ingenio, et ad res gerendas inepto esse crederetur. Is vero tum omnium prudentissimus exstitit: quorum alii ex desperatione, atque inopia consilii misere mortui, alii inviti capti sunt, et infinita mala perpessi, alii ultro se ipsos prodiderunt. Hic vero solus spe in Deum collocata, ad extremum usque se-* D *nioris imperatoris spiritum tantæ rerum perturbationi se opposuit, sincerumque animum, et fidem illi præstitit. Neque enim junioris imperatoris vel magnificis pollicitationibus cessit, vel sævissimas minas et obsidiones pertimuit; sed castellum Serras sibi commissum muniit, in eoque contemptis illis rebus omnibus sedit, donec senioris imperatoris obitum audivisset. Ad eum enim usque contentionem æquam judicavit, ultra vero iniquam, et minime probandam. Quapropter statim pactione cum juniore imperatore facta, ab eoque magnifice donatus, castellum dedidit, ac deinde illius voluntate etiam ei præfuit*, etc. Hæc nostris neutiquam consentanea sunt.

δι' αὐτοῦ πρὸς Βυζάντιον διασωθῆτε. Καὶ τούτου δὲ ὑμῖν οὐ κατὰ γνώμην ὄντος, καὶ ἑτέραν ἔξεστι τραπέσθαι· εἰς Βενετίαν γὰρ ἀφιγμένοις, ῥᾳδίως ἐξέσται τριήρεσιν ἢ ὁλκάσιν ἐπανόδου πρὸς Βυζάντιον τυχεῖν. Καὶ ἑτέραν δὲ ἐπὶ τούτοις ὑποθήσομαι ὑμῖν ἐλπίδα σωτηρίας. Ἐπεὶ γὰρ Πρόσακόν (7) τε καὶ Πρίλλαπον καὶ Στρίμβιτζαν κατέχετε φρουραῖς, διανειμάμενοι τὰς πόλεις ταύτας δυσαλώτους οὔσας διὰ καρτερότητα τειχῶν, καρτερεῖτε ἐν αὐταῖς, ἄχρις ἂν ὁ πρὸς ἀλλήλους τῶν βασιλέων εἴς τι πέρας πόλεμος ἀφίκηται. Ἐπὶ τούτοις ἀμηχανίατε εἶχε τοὺς φυγάδας, καὶ ἀπαλλαγὴ κακῶν ἐφαίνετο ἐκ τῶν πραγμάτων οὐδεμία. Ὅμως δὲ σκεψάμενοι ἐκ τῶν παρόντων εἵλοντο μᾶλλον ταῖς προειρημέναις ἐγκατακλεισθῆναι πόλεσι, καὶ τὴν πολιορκίαν ὑπομένειν. Καὶ πρωτοβεστιάριος μὲν ἅμα τισὶ τὸν Πρίλλαπον κατέσχε, τὸν δὲ Πρόσακον Ἀσάνης ὁ Μιχαὴλ, οἱ δὲ λοιποὶ Στριμβίτζης ἐκράτουν. Καὶ Βασιλικὸς ὁ Νικηφόρος Μελενίκου ἐπιτροπεύων, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἑαυτῷ περιεποίησεν εἰς ἀρχὴν, φάσκων οὐδενὶ προσθήσεσθαι τῶν βασιλέων, ἄχρις ἂν ὁ πόλεμος καταλυθῇ.

CAPUT LVI.

Protovestiarius moritur, Prillapus deditur, Asanes Prosaco spoliatur. Imperator Strumbitza et Melenoci frustra tentatis, Thessalonicam redit. De victoria nuntius a protostratore; quo se parum lætari imperator pro concione testatur; victores remuneratur. Alius nuntius de fœdere a seniore cum Mœsorum rege inito. Denuo Byzantium movet; pacem ut antea sæpius, petit; jubetur abscedere. Abscedit, ac rediens eamdem petit. Duo Byzantii occasionem urbis capiundæ ostendunt, et suam in id operam pollicentur.

A Protovestiarius igitur inopinata quadam, ut ferebatur calamitate oppressus (8) nec miseriam sufferre potis, paucis post diebus e vita migravit. Quo exstincto, comites ac socii semel cum Prillapo imperatori permiserunt. Asanem Triballi Prosaco per dolum exuerunt (9). Imperator e Pelagonia Thessalonicam profectus, ob gravia negotia diebus aliquot ibi positis, militem rursum in necessariam, ut visum est, expeditionem ad Strumbitzam eduxit. Cumque civibus deditionem suaderet (cogere enim armis ob murorum firmitudinem non poterat) et illi non flecterentur, affirmarentque se oppidum retenturos, quo ad bellum inter imperatores sedaretur, inde se Melenicum transtulit; ubi Nicephoro Basilico eadem respondente, quia rebus B majoris momenti urgentibus obsidere eam non dabatur, Thessalonicam se recepit. Eo **176** a protostratore Thraciæ prætore affertur, imperatorem avum quam habuisset Bysantii manum, et aliam non spernendam, aliunde collectam, duce Constantino Asane contra ipsum (10) juxta flumen Melanem, ut vocatur, castra habentem misisse. Pugnatum esse diu ancipiti victoria; tandem junioris imperatoris militem superiorem evasisse, hostesque terga dantes usque Byzantium insecutum, alios interfecisse, alios cum ipso duce cepisse, paucos in urbem salvos penetrasse, victores cum triumpho certissimo domum rediisse. Ob hunc nuntium im-

Πρωτοβεστιάριος μὲν οὖν τῷ ἀδοκήτῳ πληγεὶς, ὡς ἐλέγετο, τῆς συμφορᾶς, καὶ μὴ φέρων τὴν κακοπραγίαν ἐτελεύτησε μετὰ μικρόν. Καὶ ἀποθανόντος αὐτοῦ, οἱ περιλειφθέντες ἑαυτούς τε καὶ Πρίλλαπον ἐνεχείρισαν βασιλεῖ. Ἀσάνην δὲ τὸν Πρόσακον ἀφείλοντο οἱ Τριβαλοὶ κλοπῇ. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἐλθὼν, καὶ ἀναγκαίων τινῶν πέρι ἡμέρας τινὰς αὐτῇ ἐνδιατρίψας, ὡς ἐδόκει ἀναγκαῖον εἶναι πρὸς Στρίμβιτζαν ἐλθεῖν, ἐξεστράτευσε πάλιν. Καὶ γενόμενος ἐν αὐτῇ, τοὺς κατασχόντας ἐπεχείρει πείθειν (βιάζεσθαι γὰρ οὐκ ἦν πολέμῳ, διὰ καρτερότητα τειχῶν), ἑαυτοὺς παραδιδόναι καὶ τὴν πόλιν. Μὴ πειθομένων δὲ, ἀλλ' ἰσχυριζομένων τὴν πόλιν αὐτοὶ καθέξειν ἄχρις ἂν ὁ πρὸς ἀλλήλους τῶν βασιλέων πόλεμος διαλυθῇ· ἐπεὶ οὐ προσεχώρει, ἄρας ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Μελένικον. Τὰ ἴσα δὲ καὶ Νικηφόρου ἀποκριναμένου τοῦ Βασιλικοῦ, ἐπεὶ πρὸς πολιορκίαν τρέπεσθαι ἀδύνατος ἦν, ἄλλων ἀναγκαιοτέρων ἐπειγόντων, ἐπανέζευξεν εἰς Θεσσαλονίκην. Γενομένῳ δὲ ἐκεῖ, ἠγγέλθη ἐκ πρωτοστράτορος ἐπιτροπεύοντος τῆς Θρᾴκης, ὡς βασιλεὺς ὁ πρεσβύτερος, ἥν τε εἶχε στρατιὰν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ ἑτέραν οὐκ ὀλίγην προσεκπορισάμενος, ἐκπέμψειε κατ' αὐτοῦ, ὑπὸ στρατηγῷ Ἀσάνῃ τῷ Κωνσταντίνῳ παρὰ τὸν Μέλανα ποταμὸν στρατοπεδευομένου. Γενομένης δὲ ἐκεῖ τῆς συμβολῆς, καὶ τῆς μάχης ἀγχωμάλου ἐπὶ πολὺ διαμεινάσης, οἱ τοῦ νέου βασιλέως ὅμως

Jacobi Pontani notæ.

(7) Apud Gregoram legitur *Prosiacum*. Nicetas habet *Prosacum*. Mire in his locorum appellationibus variant inferiores Græci.

(8) Quænam calamitas illa fuerit, et genus mortis ejus, Gregoras his verbis aperit: *Protovestiarius autem Andronicus ad tempus et ipse despotam secutus, non potuit perpetuo parasiti more aliena quadra vivere, ut ille; sed quantas modo opes, jumenta, possessiones, gloriam cum omni spe subito amisisset secum reputans, et illa etiam de uxore suspicatus probra, quibus captivæ mulieres affici ab hostibus solent, præ desperatione, et immenso mærore, in locis alienis et desertis oberrans exspiravit.* Stuprum ergo uxoris fuit, quod Cantacuzenus ait. τῷ ἀπροσδοκήτῳ πληγεὶς τῆς συμφορᾶς, ὡς ἐλέγετο.

C (9) Pugnantia his scribit Gregoras: *Michael Asan*, inquit, *Prosiaci oppidulo festinanter occupato, ejectisque oppidanis firmato, tutum ibi receptum habuit. Paulo vero post, proditionem veritus, a Serviæ Crale præsidium accersit: cui oppidulo commisso, et ipse ad Cralem abiit.*

(10) Gregoras: *Sexto die sanctæ hebdomadis Quadragesimæ, prælium commiserunt utriusque imperatoris exercitus, prope Maurum flumen, hinc Constantino Asane, inde protostratore duce. Sed adversarii vicerunt; e nostris autem ceciderunt milites non amplius decem, tribuni plerique una cum duce Asane capti, cæteri spoliati, infeliciter Byzantium pervenerunt.* Non plures decem occisos, vix est credibile. Et magis semper seni, quam juveni imperatori favet hic Gregoras.

ὑπερσχόντες, ἐτρέψαντό τε τοὺς ἀντιτεταγμένους, καὶ τὴν δίωξιν ἐποιήσαντο ἄχρι Βυζαντίου. Καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν, τοὺς δὲ καὶ εἷλον ζῶντας πλὴν ὀλίγων ὅσοι διεσώθησαν εἰς τὴν πόλιν· ἑάλω δὲ καὶ ὁ στρατηγός. Καὶ νικήσαντες περιφανῶς, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. Τούτων δὲ ἀγγελθέντων, τῆς μὲν νίκης ἕνεκα ὁ βασιλεὺς εὐχαριστηρίους εὐχὰς ἀπεδίδου Θεῷ· ἐπιστραφεὶς δὲ πρὸς τοὺς παρόντας, πολλοὶ δὲ ἦσαν, οὐ μᾶλλον ἥδεσθαι ἔφη κρατησάντων τῶν σφετέρων, ἢ ὅσον ἀνιᾶται ἐπὶ τῇ τῶν ἀντιτεταγμένων ἥσσῃ. Οὐ γὰρ μόνον ὅτι Ῥωμαῖοι οἱ πεσόντες, οὓς ἐχρῆν οὐ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὑπὲρ ἀλλήλων βαρβάροις μαχομένους ἀποθνήσκειν, δίκαιον ἀλγεῖν, ἀλλ' ὅτι δέος μὴ καὶ τῶν οἰκειοτάτων τινὲς ἢ τῶν φίλων ἦσαν οἱ ἀποθανόντες, καὶ τρίτον, ὅτι οὐχ' ὑπὸ βαρβάρων τῶν φύσει πολεμίων, ἀλλ' ὑφ' ἡμῶν ἀνάλωνται τῶν πάνυ φιλούντων. Καὶ ἐοικέναι ἡμᾶς νομίζω τοῖς ὑπὸ μανίας τῶν ἰδίων σαρκῶν ἐμφορουμένοις, οἳ οὐκ ἐπαινεῖσθαι, ἀλλ' ἐλεεῖσθαι δίκαιοι τῆς ἀτόπου τροφῆς. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐχ ὑπὸ Ἑλλήνων μόνον καὶ βαρβάρων τῶν ἀκουόντων δίκαιοι μισεῖσθαι τῆς εἰς ἀλλήλους παρανομίας, ἀλλ' ἄδηλον εἴ τι καὶ τῶν γινομένων ἀρέσκει Θεῷ, καὶ μὴ ἐπίσης οἵ τε ἀμυνόμενοι καὶ οἱ ἐπιόντες ἄξιοι τιμωριῶν παρ' αὐτῷ κριτῇ. Ἐβουλόμην μὲν οὖν μὴ ἀπὸ Ῥωμαίων, ἀλλ' ἀπὸ βαρβάρων ἑστηκέναι τὸ τρόπαιον τοῖς ἡμετέροις, ἵνα εἶχον τῆς νίκης καθαρὰν τὴν ἡδονήν. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω τὰ ἡμέτερα ὑπὸ φθονεροῦ τινος δαίμονος συνεσκευάσθη, ὡς καὶ τὴν νίκην ἀλγηδόνος αἰτίαν φαίνεσθαι ἡμῖν, χάριτας ὁμολογῶ τῷ Κρείττονι πολλάς, οὐ μόνον ὅτι τοῖς ἐμοῖς συνήρατο πρὸς τὴν νίκην, ἀλλ' ὅτι καὶ μηδεμίαν αἰτίαν αὐτὸς ἐν τῷ νυνὶ πολέμῳ οὐ μόνον παρεσχόμην, ἀλλὰ καὶ κινουμένου τὴν ἀρχήν, πολλὰ καὶ ἔπραξα ἄξια καὶ εἶπον λόγου, δεόμενος τὸν πόλεμον καταθέσθαι τοὺς κινοῦντας, εἰ καὶ καθ' ὑδάτων, τὸ τῆς παροιμίας, ἐδόκουν γράφειν. Οἱ μὲν οὖν ἀκούσαντες, οὐ μόνον τῆς ἀγχινοίας ἐθαύμασαν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ φυσᾶσθαι μηδ' ἐπαίρεσθαι ἐν ταῖς εὐτυχίαις, ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς ἴσον καὶ ὅμοιον παρέχειν ἑαυτόν. Βασιλεὺς δὲ τόν τε πρωτοστράτορα γράμμασιν ἠμείβετο εὐχαριστηρίοις, καὶ τοὺς συνόντας αὐτῷ τῶν συγκλητικῶν, τιμαῖς τε καὶ ἄλλαις εὐεργεσίαις, καὶ τοὺς στρατιώτας, τοὺς μὲν ἐπιδόσει τῆς μισθοφορᾶς, τῶν ἐτησίων δὲ προσόδων τοὺς λοιποὺς μᾶλλον ἐπέῤῥωσε, καὶ προθυμοτέρους πρὸς τὸ πολεμεῖν εἰργάσατο ὑπὲρ αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπογραφέας καταστήσας, δι' αὐτῶν διῴκει καὶ ἐξίσαζε τὴν ἑσπέραν, καὶ καταλόγους ἔτασσεν ἑτέρους πρὸς τοῖς οὖσιν, ὅπως πλείων γίγνοιτο ἡ στρατιά. Ἐν τούτοις δὲ αὐτοῦ ἀσχολουμένου, πάλιν ἧκε γράμματα ἐκ πρωτοστράτορος μηνύοντα ὡς ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς τῷ τῶν Μυσῶν βασιλεῖ Μιχαὴλ διάφορος πρότερον ὤν, νῦν πρὸς αὐτὸν τίθεται εἰρηνικὰς σπονδὰς καὶ συμμαχίαν· ἀγνοεῖν μέντοι τὰς συμβάσεις ἐφ' οἷς γίνονται αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο δέον ἐγνωκέναι τὴν μήνυσιν αὐτῷ ποιήσασθαι τῶν πραττομένων.

A perator Deo gratias egit, conversusque ad astantium frequentiam, non magis se victoria suorum exsultare confessus est, quàm contristari, adversarios superatos esse. Non enim ob hoc tantummodo justo dolore tangi, quod qui cecidissent Romani fuissent, non inter se, sed pro se mutuo adversum Barbaros decertando occumbere oportuisset; sed quod timendum, ne quidam in eorum numero aut amici, necessitudine conjunctissimaj fuerint. Postremo, aut quod non a Barbaris natura hostibus, sed ab amicissimis deleti sint. Et opinor, inquit, nos eorum similes, qui insania ac furore perciti, suas ipsorum carnes commanducant, quos ob alimoniam teterrimam non laudare, sed miserari æquum est. Et quod majus profecto, quia non Græcorum solum, et Barbarorum, ad quos rei fama pervaserit,
B odio, propter mutuum scelus digni erimus; sed dubitari potest, an quidquam horum Deo placeat, et non æque se tuentes, ut invadentes apud ipsum judicem pœnas commeruisse videantur. Nostros igitur non de Romanis, sed de Barbaris tropæum erexisse vellem, ut e victoria sua liquidum sincerumque gaudium perciperent. Sed quoniam dæmonis alicujus invidentia factum est, ut ipsa etiam victoria dolendi materiam nobis porrigeret, Numini gratias magnas ago, non modo quod meis ad vincendum præsto fuit, verum etiam quod bello huic auctor nulla ex parte exstiterim. Exstiterim autem? imo et eo a principio conflato multa memoratu
C digna et dixi, et feci, majores obsecrans, ut eo temperarent, tametsi in aqua, quod dicitur, videbar scribere. Qui hæc audiebant, imperatorem non de solertia solum, sed de moderatione quoque, quod prosperis eventis non inflaretur, neque efferretur, sed in ipsa rerum commutatione eamdem et æquabilem servaret animi constantiam, admirabantur. **177** Imperator litteris protostratori gratias egit, et qui cum eo erant de nobilitate, honoribus eos, ac donis remuneratus est: militesque alios aucto stipendio, alios annuorum censuum incremento ad bellum pro se confirmavit, animosioresque reddidit. Ipse vero Thessalonicæ ratiocinatores, et scribas instituit, per quos occidentem digerebat, et adæquabat: et alios insuper centu-
D riabat, ut cresceret exercitus. Eo in his versante, rursum a protostratore litteræ, indicantes, seniorem imperatorem a Michaele Mœsorum rege prius dissidentem, nunc cum eo pacis fœdus et belli societatem coivisse, nesciri tamen, ob quem finem, et idcirco hoc ad eum perscribendum censuisse. Nepos avum cum Mœso propter bellum adversus se societatem istam pepigisse animadvertit. Statuit autem non subito ad primam auditionem abducendum ex occidente exercitum, sed hærendum adhuc, illique et rebus aliis providendum, donec certiora nuntiarentur. Diebus aliquot præteritis, scripsit protostrator, fœdus imperatoris et societatem cum Mœsis jam constitutam, ejusque conciliatores, et interpretes ex transfugis ad Mœsos, Romanos adhuc

Byzantii degere. Imperatori, concilio cum primoribus habito, visum non diutius Thessalonicæ cunctandum, sed antequam novaretur quidpiam, Byzantium properandum. Itaque Syrgentiano (11) Cyprio, qui postea rex Armeniæ factus est, consobrino suo, duce occidentis creato, Thessalonica cum copiis proficiscens, Didymotichum venit; inde post paucos dies Byzantium. Cum ad portam Gyrolimnæ esset, et Pepanum quemdam ante palatium in Blachernis sedentem reperisset, qui illic custodem murorum ageret (siquidem ob hostilem nepotis adventum imperator mœnia Byzantina servabat), jussit ire nuntiatum se prope muros esse, ipsumque veniam ac pacem poscere. Propter ea quæ in occidente contigissent, non esse malorum desperandum remedium; nam et nunc, si mitigetur, bellum licere omittere, et secum agere pro arbitrio. Plane autem tenere et illum memoria, quantopere nuper ipse eodem veniens pacem flagitasset, eamque bello anteferendam admonuisset : **178** nec obsequendum ad arma exstimulantibus, quando nihil utilitatis allaturi sint in rebus, quarum ipse vates inveniri noluisset; nihilo minus evenisse ut prædixerit. Nunc si bona voluntate arma missa fecerit, quæ facta sint, pro non factis reputatum iri; et se ita comparatum, ut quæ ipse jusserit, exsecuturus sit omnia. Pepanus commissa nuntiatum vadit, parvoque intervallo reversus, refert mandare avum, uti hinc quo libeat se auferat, neve incassum ac frustra tempus terat, cum nihil eorum quæ somniet, consecuturus sit. Rogante illo, Nunquid aliud? Nihil, ait Pepanus. Ergo imperatoris jussibus parebo, ait, et quo me duxerit Deus, ibo. Inde regressus, in pratis juxta pontem Cameli pernoctavit. Postridie ad easdem portas rediens, orat, uti pace bellum mutaretur. Non exauditus, ad Nigrum flumen retrocedit, ubi protostrator cum cætera parte exercitus castra fixerat. Ibat igitur imperator ducens militem. Domesticus nescio quo negotio præpeditus, sequebatur. Ad quem accedens homo veste lacera (12), ut pauper, habere se ait, quod clam diceret. Progressus igitur a mœnibus tanto spatio, quantum oculi amplius non ferrent, edicere mysterium jussit. Ille alium quemdam consilii participem advocat. Tum insuper nemine præsente incipiunt : Se jam olim inter se amare, ut qui maxime, et contiguis habi-

A Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐπύθετο, συνῆκε μὲν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἕνεκα πολέμου τὴν συμμαχίαν τῷ πάππῳ γεγενῆσθαι πρὸς Μυσούς. Ἔγνω δὲ μὴ ἐκ πρώτης ἀκοῆς ἐκ τῆς ἑσπέρας ἀπανίστασθαι, ἀλλὰ μένειν τε ἔτι, καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς στρατιᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι, ἄχρις ἄν τι βεβαιότερον διδαχθῇ. Ἡμέραις δὲ ὕστερον ὀλίγαις πάλιν ἐκ πρωτοστράτορος ἀφικνεῖται γράμματα πρὸς βασιλέα, μηνύοντα ὡς αἱ πρὸς Μυσοὺς βασιλέως σπονδαὶ καὶ ἡ συμμαχία πέρας ἤδη ἔσχον, καὶ οἱ πράξαντες τὴν συμμαχίαν ἐκ τῶν πρὸς Μυσοὺς αὐτομόλων Ῥωμαῖοι ἐν Βυζαντίῳ εἰσὶν ἔτι. Βουλευσαμένῳ δὲ μετὰ τῶν ἐν τέλει τῷ βασιλεῖ, οὐκέτι διαμέλλειν ἐδόκει ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἀλλὰ τάχιστα εἰς Βυζάντιον ἀπιέναι πρίν τι νεωτερισθῇ. Καὶ τῆς ἑσπέρας B στρατηγὸν Συργηντελεζιάνο, τὸν Κύπριον, ὃς ὕστερον ῥὴξ Ἀρμενίας ἐγεγόνει ἐξάδελφον αὐτῷ ὄντα μητρόθεν, καταστησάμενος, ἄρας ἐκ Θεσσαλονίκης αὐτὸς ἅμα τῇ στρατιᾷ, ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον· ὀλίγας δὲ αὐτῷ ἐνδιατρίψας ἡμέρας, ἐξελθὼν ἐκεῖθεν, ἧκεν εἰς Βυζάντιον. Γενόμενος δὲ πρὸς τὰς πύλας τῆς προσαγορευομένης Γυρολίμνης, καὶ Πεπανόν τινα τῶν ἐν Βλαχέρναις προκαθήμενον βασιλείων, τῶν τῇδε τειχῶν τὴν φυλακὴν πεπιστευμένον εὑρὼν, ἐπεὶ διὰ τὴν ἐκείνου ἔφοδον ἐν φυλακῇ εἶχεν ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς τὰ Βυζαντίων τείχη, ἐκέλευεν ὡς βασιλέα τὸν πάππον ἐλθόντα, ἀπαγγέλλειν ὅτι τε γένοιτο ἐγγὺς τειχῶν, καὶ δέοιτο συγγνώμης τυχεῖν τῆς παρ' αὐτῷ. Μὴ δὴ διὰ τὰ C κατὰ τὴν ἑσπέραν συμβάντα, ἀθεράπευτα λογίζεσθαι εἶναι τὰ κακά. Ἔξεστι γάρ, εἴπερ καὶ νῦν ἐθελήσεις, τόν τε πόλεμον καταθέσθαι, καὶ ὅ τι βούλει χρήσασθαι αὐτῷ. Πάντως δὲ οὐκ ἐπιλελῆσθαι, ὀλίγου τοῦ παρῳχηκότος ὄντος χρόνου, ὅσα ἐλθὼν ἐδεῖτο περὶ τῆς εἰρήνης, ταύτην ἀντὶ τοῦ πολέμου μᾶλλον ἑλέσθαι συμβουλεύων· καὶ μὴ τοῖς ἐνάγουσι πείθεσθαι πολεμεῖν, ὡς οὐδὲν ὀνήσουσιν ἐπὶ τῶν ἔργων, ὧν αὐτὸς μὲν οὐκ ἐβούλετο προφήτης εὑρεθῆναι· ὅμως δὲ ἐξέβη ᾗ προείρηται αὐτῷ. Ἐὰν δὲ νῦν καταθέσθαι τὸν πόλεμον πάλιν ἐθελήσῃς, ἐκεῖνά τε ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν γεγενημένα λογιεῖται, καὶ γνώμης οὕτως ἔχει καὶ παρασκευῆς, ὡς πάντα πράξων, ἅττα ἂν αὐτὸς κελεύῃς. Ὁ μὲν Πεπανὸς τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ ἀπήγγελλεν ἐλθὼν ὅσα ἦν D παρὰ τοῦ νέου προστεταγμένος βασιλέως. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἐπανελθὼν, ἀπήγγελλε τῷ νέῳ βασιλεῖ ὅτι βασιλεὺς κελεύει τῶν τῇδε ὅποι βούλοιτο ἀποχωρεῖν

Jacobi Pontani notæ.

(11) In Græco Συργηντελεζιάνο, unde satis infeliciter eduxit suum *Syrgentianum* interpres. Restituo fidenter, Σὺρ Γυΐ ντὲ Λεζινᾶνο, id est *sire Guy de Lezignan*.

(12) De duobus Byzantii proditoribus libro nono scriptum a Gregora in hæc verba : *Quæ cum ita se haberent, duo custodes mœnium urbis ad juniorem imperatorem in eo quem diximus loco castra habentem, transfugiunt, nomine alter Camaris, alter Castellanus, fabrilem artem exercentes : qui seducto imperatore, omnibus arbitris remotis, Cantacuzeno magno domestico excepto, de proditione verba faciunt, et scriptas pollicitationes pecuniarum, et possessionum divitum postulantes. Quibus facile impetratis, et hora, et ratione rei gerendæ indicatis, ipsi quidem veriti, ne vicinis suspecti essent, postridie redeunt. Imperator vero quatuor dies cunctatus ibi, scalas e funibus confecit, qualibus in maximis onerariis utuntur. Cum destinata nox adesset, proditores vesperi multo vino empto, vicinis excubitoribus merum ad bibendum dederunt, ut somno gravissimo oppressi, respiratione excepta, nihil differrent a mortuis*, etc. Quod dicit, eos ingens pretium postulasse, id prorsus a nostri narratione abhorret. Verum quæ ad laudem junioris pertinent, Gregoras libenter dissimulat, quod jam sæpe dictum est.

καὶ μὴ κατατρίβειν τὸν καιρὸν εἰκῇ καὶ μάτην, A μέλλοντα οὐδὲν ἀνύειν ὧν διανοεῖται. Ἐρομένου δὲ τοῦ νέου βασιλέως εἰ μηδὲν αὐτῷ πλέον προστάξειε βασιλεὺς, Οὐδὲν, εἶπεν ὁ Πεπανός. Οὐκοῦν, ἔφη, τὸ βασιλέως πρόσταγμα πληρῶν, ὅποι ἂν ὁ Θεὸς ἡγοῖτο βαδιοῦμαι. Καὶ ἀναζεύξας ἐκεῖθεν, ἐν τοῖς λειμῶσι τοῖς παρὰ τὴν γέφυραν τῆς Καμήλου ηὐλίσατο τὴν νύκτα, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν πάλιν παρὰ τὰς αὐτὰς πύλας ἐλθὼν, ἐδεῖτο βασιλέως προσδέξασθαι τὴν εἰρήνην, καὶ τὸν πόλεμον καταλῦσαι. Ὡς δ' ἐσήκουεν οὐδεὶς, ἀναστρέψας ἤλαυνε πρὸς τὸν Μέλανα ποταμὸν, ἔνθα πρωτοστράτωρ ἦν μετὰ τῆς ὑπολοίπου στρατιᾶς ἐστρατοπεδευμένος. Βασιλεὺς μὲν οὖν ᾔει ἡγούμενος τῆς στρατιᾶς· ὁ μέγας δὲ ὑπελείπετο δομέστικος, χρείας τινὸς ἕνεκα, ὀπίσω. B Προσελθὼν δὲ αὐτῷ τις ἐν ἐνδύμασι διεῤῥωγόσιν, οἷα τὰ τῶν πενήτων, κρύφα τι ἔλεγεν ἔχειν αὐτῷ διαλεχθῆναι. Προελθὼν δὲ ἐφ' ἱκανὸν ὅσον μὴ ὁρᾶσθαι ἀπὸ τῶν τειχῶν, ἐκέλευεν ὅ τι ἂν βούλοιτο φράζειν. Ὁ δὲ καὶ ἕτερόν τινα προσκαλεσάμενος τὸν κοινωνοῦντα αὐτῷ τῶν βουλευμάτων, οὐδενὸς αὐτοῖς ἑτέρου συμπαρόντος, φίλοι μὲν ἔφασαν αὐτοὶ ἐς τὰ μάλιστα ἀλλήλοις εἶναι ἐκ παλαιοῦ, καὶ τὰς οἰκήσεις ἔχειν γειτονούσας· ὁρῶντες δὲ ὅσα ἀδικεῖται καὶ ἀπελαύνεται ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ προφάσει οὐδεμιᾷ, ἀλγεῖν τε οὐκέτι ἀνεκτῶς, καὶ προθυμεῖσθαι ἂν ἐξῇ, ἀμύνειν τὰ δυνατὰ ἀδικουμένῳ. Καὶ μάλιστα ἐξ ὅτου κατά τε Ῥήγιον ἀπολογούμενος ὁ βασιλεὺς, πάσης ἀπέλυσεν αἰτίας C ἑαυτὸν, παρεῖναι γὰρ τότε καὶ αὐτοὺς, καὶ ἐνταῦθα ἀφικόμενος πολλαῖς ἐχρήσατο δεήσεσι καὶ ἱκεσίαις πρὸς τὸν πάππον, μὴ τὸν πόλεμον κινεῖν. Γνώμης μὲν οὖν οὕτως ἔφασαν ἔχειν καὶ παρασκευῆς. Ἐνδεεστέρας δὲ οὔσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἢ κατὰ τὴν προθυμίαν, καιρὸν ζητεῖν καθ' ὃν ἂν αὐτοῖς ἐγγένοιτο καὶ ἔργῳ ἃ προείλοντο δρᾷν, ὃν δὴ καλῶς ποιοῦντα ἥκειν. Μετὰ γὰρ τὸ βασιλέα τὸν νέον πρὸς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατεῦσαι, τοὺς τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως ἐπιτετραμμένους, οὕτω τοῦ Θεοῦ πόῤῥωθεν τὰ λυσιτελοῦντα προκατασκευαζομένου, τοῖς ἐπὶ ταῖς πύλαις τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ καλουμέναις τείχεσιν ἐπιστῆσαι, ὥστε νύκτωρ ἔχειν ἀγρυπνοῦντας φυλακὴν ἅμα καὶ ἑτέροις ὀκτὼ ἐκ διαδοχῆς· αὐταῖς μὲν οὖν εὐθὺς τούτου γενομένου, ἔννοια εἰσελθεῖν τοῦ δυνήσεσθαι ἄν ποτε βασιλεῖ χρησίμους εἶναι. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπύθοντο ὅσον οὐδέπω εἰς Βυζάντιον ἀφίξεσθαι αὐτὸν, τοῖς ἑταίροις, ὅ φασι, κύβον ῥίψαντες, διειλέχθαι περὶ τοῦ βασιλεῖ τῷ νέῳ τὴν πόλιν προδιδόναι· πεπεικέναι τε δίκαιά τε ἅμα δόξαντας λέγειν, καὶ συμφέροντα πᾶσι Ῥωμαίοις. Καὶ νῦν εἶναι ἐν ἑτοίμῳ κλίμαξι τὸν βασιλέα ἀνάγειν εἰς τὸ τεῖχος νύκτα φυλάξαντας καθ' ἣν αὐτοῖς ἡ διαδοχή ἐστι τῆς φυλακῆς. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπον. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, τὸν μὲν ἀπαγγελοῦντα βασιλεῖ περιμένειν ἔπεμψεν εὐθύς· τοὺς δὲ διειλεγμένους ὅ τι τε καλοῖντο ἠρώτα, καὶ εἴ τι παρὰ βασιλέως αἰτοῖεν, ὡς δίκαιοι ὄντες εὖ παθεῖν τῆς εἰς βασιλέα ἕνεκα εὐνοίας. Οἱ δ' ἔφασαν, Κάμαρις μὲν καλεῖσθαι καὶ Καστελιάνος, μηδὲν δὲ αἰτεῖν, ἀλλὰ προῖκα τοῦ καλοῦ ἕνεκα καὶ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος τὴν ἐπιχείρησιν ὑπελθεῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ αὖθις ἐπιτρέψαντος ὅ βούλοιντο αἰτεῖν ἰσχυρίσαντο αἰτεῖν μηδὲν, παραλαβὼν αὐτοὺς ἦγεν ὡς βασιλέα. Συμμίξας δὲ αὐτῷ, Ὁ Θεὸς, εἶπεν, ᾧ σὺ πρὸ μικροῦ παρέσχηκας ἃ εἶχες, ἃ βούλεται νῦν αὐτὸς εὐεργετεῖ. Ἀνεμίμνησκε δὲ αὐτὸν ἔργου τινὸς, ὃ ἦν εἰργασμένος πρὸ μικροῦ.

A tare in ædibus. Cernentes autem quam inique immerito suo haberetur, pelleretorque junior imperator, dolere incredibiliter, et ad opem sic afflicto pro viribus ferendam, si liceat, paratos esse; potissimum, ex quo apud Rhegium de objectis se purgarit (nam et se tunc adfuisse) et huc profectus, multis precibus, obtestationibusque avum onerarit, ne bellum ordiretur. Animo igitur, et consilio ita se paratos esse aiebant. Sed quia alacritati par facultas deesset, opportunitatem quærere, qua, quæ certo statuissent, facto præstarent; quæ nunc præclara se offerret. Nam postquam imperator junior in Occidentem movisset, præfectos vigilum (ita Deo quæ conducerent multo ante præstruente) murorum supra portam sancti Romani, custodiam sibi, B ad agendas cum aliis ex successione per noctem excubias commendasse **179**. Ex quo statim cogitarint, posse se aliquando imperatori utilem navare operam. Ubi vero didicerint mox Byzantii affuturum; et jacta alea, quod aiunt, cum sociis de urbe ei prodenda egisse; et visos æqua, Romanisque omnibus profutura loqui, persuasisse; jamque promptum esse, imperatorem in murum subducere, observata nocte, qua ipsorum forent vigiliæ. Hæc illi. Magnus domesticus extemplo mittit, qui imperatorem moneat, uti subsistat. Eos de nominibus, et si quid ab imperatore petant, interrogat: quandoquidem pro benevolentia in illum aliquo digni munere apparebant. Respondent, unum Ca- C marin, alterum Castelianum appellari; nihil petere, sed gratuito, honestatis, et communis emolumenti causa hoc operis aggressuros. Ubi domestico iterum potestatem petendi quod vellent offerente, se nihil petere autumarunt, ad imperatorem eos adducit; cui propior factus, Deus, inquit, cui tu paulo ante obtulisti quæ habes, quæ vult nunc tibi rependit: et simul rei cujusdam, quam non ita pridem patraverat, eum commonefacit.

CAPUT LVII.

Illustre exemplum mansuetudinis Andronici junioris. Proditores pene coacti, petunt viginti jugera; majora promittuntur. Mœsorum rex adest cum copiis. Logos abire decernunt. Quæritur quo fine idem rex ter mille equitum Byzantium miserit. Ibanes, dux Mœsus, a finibus jubetur recedere. Ejus responsum fraudulentum. Monetur avus a nepote de periculo a Mœsis vitando; monitionem contemnit.

Ἔτι γὰρ ἐνδιατρίβοντος Θεσσαλονίκῃ, τῶν ἐν

Etenim cum adhuc Thessalonicæ moraretur, ex

optimatibus avi sex, conspirantes, cum eo occulte egerunt, si placeret occupare Byzantium, ipsis tradentibus, quod poterant, primum se illis jurejurando obstringeret, munere quo nunc fungeretur, magnum logothetam amoturum, atque illi in perpetuum succensurum, neque unquam ignoturum. Deinde alia quædam quæ postularent, præstiturum. Ita si fecisset, sine mora veniret : simul enim venturum, et urbem in potestatem accepturum. Super quibus respondit imperator, neque se huic bello caput fuisse, neque ab aliis potissimum id suscitari voluisse ab initio; et eo suscitato, modum, viamque omnem excogitasse, quibus id posse dissipari arbitraretur; ac Deum nosse, qui norit omnia antequam fiant, **180** resque ipsas tantum non missa voce testificari idipsum; quin et eos ipsos, si vera dicere velint, testimonium sibi laturos. Quia vero ea conditio rerum sit, ut avo pacem funditus rejectante, necessario aut alter illorum imperio depelli, aut subjecti dissidiis intestinis ad perniciem vocari debeant, velle se, idque ex necessitate, aut ipsorum aut aliorum ope sub jus suum redigi Byzantium; quod nisi fiat, nunquam bellis civilibus defuturam materiam. Ob ea autem quæ rogassent, non Byzantio duntaxat potiri nolle, sed neque tot urbibus, quot sunt Byzantii turres. Magno logothetæ dignitatem qua nunc fungeretur, non solum quia illi peterent, sed alioqui etiam ut molestiis liberaretur, abrogaturum fuisse, si penes se summa imperii fuisset. Ut autem iram inexorabilem in omni vita adversus eum retineret, id esse unum, quod omnium minime fieri posset. Egone ita delirem, inquit, ut per implacabilem iram adversus illum, mihimet divinæ bonitatis benigna viscera præcludam? siquidem qua mensura conservis nostris mensi fuerimus, eadem se nobis remensurum pronuntiavit : idque cum peccata nostra contra Deum infinitis partibus ea superent, quæ ab hominibus contra nos peccantur. Proinde Byzantium sibi pro communi utilitate subjectum percupere; hac autem petitione excepta, si qua alia ipsis petenda viderentur, auditurum. Hoc illi magnus domesticus in memoriam revocabat, et plura cum eo disserens, viros producebat, qui eadem apud imperatorem loquebantur, asseverantes se illi urbem tradere posse. Quibus collaudatis quæsivit, num quid ab se peterent. Ii nihil petere constituerant; sed cum imperator instaret sæpius, viginti jugera petiverunt. Tum ridens ille : At ego, inquit, divino concessu candori probitatique vestræ digna præmia persolvam. Medio in sermone advolat Scopelo (13) a præfecto nuntius, Michaelem Mœsorum regem in suis et Romanorum confiniis apud urbem suam, nomine Diampolin, castra locasse, Scytharum comitatum auxiliis, qui juxta Rhosocastrum tentoria haberent. Imperator quid faciendum,

A Βυζαντίῳ βασιλεῖ τῷ πρεσβυτέρῳ συνόντων συγκλητικῶν ἓξ συμφωνήσαντες ταῖς γνώμαις πέμψαντες εἰς Θεσσαλονίκην, διειλέγοντο κρύφα τῷ βασιλεῖ, ὡς εἰ βούλοιτο Βυζάντιον κατασχεῖν αὐτῶν παραδιδόντων, ἦσαν γὰρ οὐκ ἀδύνατοι ποιεῖν, πρῶτον μὲν αὐτοῖς πιστώσασθαι δι' ὅρκου, τῆς τε ὑπηρεσίας ἐφ' ἣν νῦν τελεῖ τὸν μέγαν ἀποστῆσαι λογοθέτην, τὸν Μετοχίτην, καὶ διὰ βίου παντὸς δι' ὀργῆς ἔχειν, καὶ συγγνώμην μηδέποτε παρασχεῖν. Ἔπειτα δὲ καὶ ἕτερ' ἄττα, ὅσα αὐτοὶ ᾐτοῦντο ἐκπληροῦν. Κἂν ταῦτα αὐτοῖς πιστώσηται δι' ὅρκων, μηδὲν ἀναβαλλόμενον ἥκειν, ὡς ἅμα τῷ ἐλθεῖν παραληψόμενον τὴν πόλιν. Ἐφ' οἷς ἀπεκρίνατο ὁ βασιλεύς· Τοῦ μὲν μήτε αὐτὸν ἐν τῷ νυνὶ πολέμῳ αἰτίαν παρεσχῆσθαι, μήθ' ὑφ' ἑτέρων μάλιστα ἐθέλειν κινηθῆναι B τὴν ἀρχὴν, καὶ κινηθέντος δὲ, πάντα τρόπον ἐπινενοηκέναι καὶ μηχανὴν δι' ὧν ᾤετο αὐτὸν δυνήσεσθαι καταλύειν, Θεόν τε εἰδέναι, τὸν πάντα καὶ πρὶν γενέσθαι εἰδότα, καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα μονονουχὶ φωνὴν ἀφιέντα μαρτυρίων, καὶ ὑμεῖς δ' αὐτοὶ συμμαρτυρήσετε ἂν ἐμοὶ, ἐὰν θέλητε λέγειν τἀληθῆ. Ἐπεὶ δ' οὕτω τὰ ἡμέτερα πράγματα συνεσκευάσθη, ὥστε ἀνάγκην εἶναι μηδ' ὅλως βασιλέως παραδεχομένου τὴν εἰρήνην, ἢ τὸν ἕτερον ἐκπεσεῖσθαι τῆς ἀρχῆς, ἢ διαφθείρεσθαι τὸ ὑπήκοον διϊστάμενον πρὸς ἑκατέρους, βούλομαι ἀναγκαίως ἢ ὑμῶν πραττόντων, ἢ τινων ἑτέρων, ὑπ' ἐμαυτὸν ποιήσασθαι Βυζάντιον, ὡς ἂν μὴ τοῦτο γένηται τῶν ἐμφυλίων οὐ παυσομένων πολέμων. Ἐπὶ τοιούτοις μέντοι C οἷα αὐτοὶ αἰτεῖσθε, οὐ Βυζάντιον μόνον, ἀλλ' οὐδ' εἰ τόσαι πόλεις ἦσαν ὅσοι πύργοι Βυζαντίου, ἠθέλησα ἂν κατασχεῖν. Τὸ μὲν γὰρ τὸν μέγαν λογοθέτην ἀποστῆσαι τῆς ὑπηρεσίας ἐφ' ἣν νῦν τελεῖ, οὐ μόνον διὰ τὸ αἰτεῖν ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ἄλλως πρὸς τὸ ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ἔπραξα ἂν ὑπ' ἐμοὶ γενομένων τῶν πραγμάτων. Τὸ μέντοι γε αὐτοῦ καταψηφίσασθαι διὰ βίου ἀπαραίτητον ὀργὴν, ἀδυνατώτατον τῶν πάντων. Μὴ γὰρ οὕτω μανείην ὥστε διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον ἀπαραιτήτου ὀργῆς ἐμαυτῷ ἀποκλεῖσαι τὰ φιλάνθρωπα σπλάγχνα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ᾧ μέτρῳ μετρήσομεν τοῖς συνδούλοις, ἀντιμετρήσειν ἀπεφήνατο ἡμῖν. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐξίσης τῶν ἡμῖν ἡμαρτημένων ὄντων, ἀλλ' ἀπειροπλασίῳ τινὶ ὑπεροχῇ τῶν ἐμοὶ πρὸς Θεὸν ἡμαρ- D τημένων διαφερόντων. Τοιγαροῦν τὸ μὲν ὑπ' ἐμαυτῷ ποιήσασθαι Βυζάντιον καὶ πάνυ βούλομαι τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἕνεκα. Τούτου δὲ τοῦ αἰτήματος ἀπόντος, καὶ εἴ γε καὶ ὑμῖν συνδοκεῖ, τότ' ἤδη καὶ περὶ τῶν ἐπιλοίπων ὑμῶν ἀκούσομαι αἰτημάτων. Τούτων μὲν οὖν ὁ μέγας τότε δομέστικος ἀνεμίμνησκε βασιλέα· καὶ ἕτερ' ἄττα πρὸς αὐτὸν διαλεχθεὶς, προσῆγε τοὺς ἄνδρας. Οἱ δὲ καὶ πρὸς βασιλέα διειλέχθησαν τὰ ἴσα. Καὶ ἡ μὴν διϊσχυρίζοντο αὐτοὶ δυνήσεσθαι τὴν πόλιν παραδώσειν. Ἐπαινέσας δὲ αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, καὶ εἴ τι ἐπυνθάνετο αἰτοῖεν· οἱ δ' ἐπείθοντο αἰτεῖν οὐδέν· πολλὰ δὲ πολλάκις

Jacobi Pontani notæ.

(13) Hæc Scopelus Thraciæ urbs est.

A παρὰ βασιλέως ἐκβιασθέντες, ἠτήσαντο γῆς εἴκοσι πλέθρα. Γελάσας δὲ πρὸς τὴν αἴτησιν ὁ βασιλεὺς, Ἀλλ' ἐγὼ, εἶπε, Θεοῦ διδόντος, ἀξίαν ὑμῖν ἀποδώσω τῆς εὐγνωμοσύνης τὴν εὐεργεσίαν. Ἔτι δὲ αὐτῶν περὶ τῶν τοιούτων διαλεγομένων, ἐκ Σκοπέλου παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἄγγελος ἧκε μηνύων ὡς ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἐν μεθορίοις τῆς αὐτοῦ καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐλθὼν παρὰ πόλιν αὐτῷ ὑπήκοον, Διάμπολιν προσαγορευομένην, ἐστρατοπέδευσε, καὶ συμμαχίαν ἐπαγόμενος ἐκ Σκυθῶν, οἳ παρὰ Ῥωσοκάστρῳ (15) εἰσὶν ἐστρατοπεδευμένοι. Ὧν ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐβουλεύετο ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ὅ τι δέοι ποιεῖν· καὶ ἐδόκει χρῆναι ἐλθεῖν παρὰ τὴν Λόγους οὖσαν ὀρεινήν· ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι Βυζαντίου, ὅπως τὰ πρὸς τὴν παράληψιν πράττηται αὐτοῖς· ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ κύκλωσιν B παρέχειν τὸ χωρίον δυσπρόσοδον ὂν, ὥστε ἔχειν, ἄν τις ἐπίῃ, ἀμύνεσθαί τε, ἂν ἐξῇ, καὶ ἡσυχίαν ἄγειν πρὸς τὰ καρτερώτατα ἀποχωρήσαντας. Οἱ μὲν οὖν οὕτω βουλευσάμενοι, τὸν Κάμαριν μὲν ἐκέλευον ἕπεσθαι αὐτοῖς ὡς ἂν εἰδέναι ἔχῃ τὸ στρατόπεδον βασιλέως ὅπῃ εἴη, τὸν δ' ἕτερον εἰς Βυζάντιον ὡς καὶ τοῖς ἑτέροις τὰ πεπραγμένα ἀπαγγελοῦντα ἀπιέναι. Ἐλθόντες δὲ παρὰ τὸν Μέλανα ποταμὸν, ἔνθα καὶ ἡ λοιπὴ στρατιὰ ἅμα πρωτοστράτορι ἐστρατοπεδευμένη ἦν, τά τε περὶ τῶν πραττόντων τὴν ἅλωσιν αὐτῷ ἐκοινοῦντο Βυζαντίου, καὶ ὅσα πύθοιντο περὶ τῶν Μυσῶν καὶ περὶ τῆς εἰς Λόγους στρατοπεδείας, προστιθέντες καὶ τὰς αἰτίας. Καὶ ἐπειδὴ καὶ αὐτῷ ἐδόκει καλῶς ἔχειν, ἄραντες ἐκεῖ- C θεν ἐστρατοπεδεύσαντο ἐν Λόγοις. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἠγγέλθη αὐτοῖς ὡς στράτευμα Μυσῶν περὶ τρισχιλίους ἵππους ἧκεν εἰς Βυζάντιον κατὰ συμμαχίαν τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ· ἡγεῖται δὲ αὐτῶν Ἰβάνης ὁ Ῥώς· ἐθορύβησε μὲν οὖν οὐ μετρίως τοῦτο τὸν νέον βασιλέα. Ἐξετάζοντι δ' αὐτῷ ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ πρωτοστράτορι ὅ τι τὸ πεῖσαν τὸν βασιλέα Μυσῶν τὰς μὲν πρὸς αὐτὸν σπονδὰς ἠθετηκέναι καὶ τοὺς ὅρκους, ἀδελφῆς ὄντα σύνοικον, τῷ πρεσβυτέρῳ δὲ βασιλεῖ συμμαχεῖν, ὑπενόουν μὴ ἀληθεῖς εἶναι τὰς γεγενημένας συνθήκας καὶ τὴν συμμαχίαν, ἀλλὰ συνιδόντα τὸν Μυσὸν ὡς ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς ἅμα μὲν ἔχθει τῷ πρὸς τὸν ἔγγονον, ἅμα δὲ καὶ δέει τοῦ μὴ τοὺς συνόντας αὐτῷ Ῥωμαίων διεφθάρθαι ὑπ' ἐκείνου καὶ ἐπιβουλεύειν D αὐτῷ ῥᾷον ἂν παραδέξαιτο ἐν βασιλείοις φρουρὰν Μυσῶν, οἰόμενος οἷα ξένους καὶ συμμάχους αὐτῷ μᾶλλον εὐνοεῖν, πέμψαι τὸν στρατὸν, πρόφασιν μὲν ὡς μαχουμένους ἡμῖν ὑπὲρ αὐτοῦ· τῇ δ' ἀληθείᾳ, εἰ δύναιντο τῶν βασιλείων κρατῆσαι κατ' ὀλίγους

A magni domestici consilium exquirit: ad castellum Logos (14), in montanis situm, progrediendum decernunt: **181** tum quod Byzantio propinquum, et ad ejus occupationi paranda necessaria opportunum; tum quod locus accessu difficilis, hostibus cingendi facultatem eriperet, ut et invadentibus resistere, et in secessu natura munitissimo, tuto possent quiescere. Hoc deliberato, Camarin sequi, ut sciret ubinam imperator se teneret; alterum Byzantium abire, et sociis acta referre jubent. Cum ad Nigrum flumen venissent, ubi reliquum copiarum cum protostratore manebat, cum eodem de iis qui se Byzantium prodituros pollicentur, et quæ de Mœsis cognovissent, ac de castrametatione in Logos, causis etiam recensitis, communicarunt. B Cum et ille assentiretur, eo perrexerunt. Die altera intellectum est, circiter tria millia equitum Mœsorum (16), imperatori avo Byzantium, ducente Ibane Russo auxilio mitti, id quod nepotem non modice perturbavit. Investigantes autem causam ipse, magnus domesticus, et protostrator, qua adactus Mœsorum rex, quamvis sororis maritus, fœdus secum sancitum violaret, seniorique suppetias veniret, suspicati sunt non vere illos, et ex animo fœderatos, nec verum esse auxilium, sed cum sciret Mœsus, seniorem partim odio in nepotem, partim metu, ne qui secum essent proceres Romani, ab illo corrumperentur, sibique insidiæ struerentur, facilius Mœsorum custodiam in pala- C tium admissurum, ratum, se tanquam hospites, atque commilitones perbenevolos experturum, turmas misisse, sub obtentu quidem, ut contra ipsos pugnaturos, re autem vera ut si possent palatium occuparent, pauci ingressi; deinde ipse toto agmine superveniens, Byzantios subigeret, et sic reliquum quoque Romanorum principatum invaderet. Pro indicio erat, quod Scytharum secum subsidia duceret; quia timeret, ne, si quid tale fieret, Mœsi adversus Byzantium operam conferre detrectarent. Hæc illi de ista societate probabiliter suspicabantur, veramque fuisse suspicionem postea perspicue patuit. Atque istuc Mœso quidam transfuga Romanus suasit, pollicitus se ei rem effectam daturum: quocirca etiam pro inter- D prete societatis hujus delectus est. Periculi porro faciendi imperator junior (17) mittens ad Ibanem, Romanorum finibus ut excederet imperavit. Junxisse enim se fœdus cum rege Mœsorum, quicum sua soror sit, atque ideo ipsum **182** cum exercitu fines Romanorum ingredi non debuisse. Si opem

Jacobi Pontani notæ.

(14) In ms. ad hanc vocem ascriptum erat; Φρούριόν τι παρὰ τὸ στόμα τοῦ Εὐξείνου Πόντου. id *est, Castellum quoddam ad ostium Ponti Euxini situm.*

(15) Gregoræ Ῥουσόκαστρον dicitur.

(16) Gregoras: *Bulgarorum princeps seniori contra juniorem tria equitum millia subsidio ex pacto misit, quibus mandatum, nescio quibus auctoribus, ferebatur, ut data opportunitate, res novas molirentur. Sed cum venissent, urbem ingressi non sunt, duce eorum tantum excepto. Quare in latus declinarunt, castris ad stadia ab urbe v et xc positis.*

(17) Plane diversum Gregoras. *Logis ad Bulgarorum ducem, qui castra in propinquo habebat, legatos cum muneribus mittit, et plura ei pollicetur, si copias suas domum reduceret. Assensum ad epulas invitat cum tribunis, eosque postridie lætos domum versus abeuntes prosequitur.*

sibi laturus veniat, in Mœsiam recedat, non enim A ope ejus indigere. Si pugnaturus, se illum ad pugnam exspectare. Hæc tentandi causa dicebat; non enim tum expedire putabat cum Mœsis confligere. Ibanes juramento scripto confirmare, neque dominum suum contra fœdus egisse, neque se huc cum exercitu contra ipsum advenisse. Lecto juramento, imperator tanto magis de Mœsorum societate suspicionem suam esse veram credidit, et confestim Georgio Pepagomeno ad avum misso, rogavit ne verba sua veluti hostis suspecta haberet; quin, ut Romanis, et ipsi utilia suadenti pareret; et Mœsis quidem ipsi auxilio venientibus adversum se in bello pro arbitrio uteretur; in palatium vero neque simul plures, neque armatos acciperet, B sed si quando ingrederentur, paucos, et per vices (ne exclusi probro affici videantur, cum sint socii), et sine armis ingredi sineret; præcipue tamen prandii hora majorem diligentiam custodiæ adhiberet. Neque hoc solum, sed etiam intra palatium cohortem Romanorum collocaret, quæ posset se pugnæ opponere, et omni ratione ipsum, urbemque defendere; se ex ipsa re suspicionem ducere, Mœsis ab rege mandatum, palatium, si queant, dolo occupent; atque idcirco ipsum quoque cum toto exercitu, et auxilio Scythico in confinibus sedere, ut si Ibani imperata bene procedant, paulo post cum subsidio superveniant. Avus, his auditis, Pepagomenum nepoti renuntiare jussit, uti suas res curaret, et ne ambitione quadam captus, aliis niteretur magister fieri; C non enim minorem rerum usum sibi esse, quam ille se adeptum exsistimaret. Tum illico custodes palatio apposuit, tutatusque est diligenter, fecitque omnia quæ nepos consuluerat.

εἰσελθόντες. Εἶτα καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ ἐλθὼν, Βυζαντίους τε ποιήσεσθαι ὑποχειρίους, καὶ οὕτως ἤδη καὶ τῇ ἄλλῃ ἐπιθήσεσθαι Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ. Καὶ τεκμήριον ἐποιοῦντο τὸ ἐπάγεσθαι καὶ Σκύθας συμμάχους, δέει τοῦ μὴ βοηθεῖν αὐτοῖς ἐς Βυζάντιον, εἴ τι γένοιτο τοιοῦτον. Τοιαῦτα μὲν αὐτοὶ ἐκ λογισμῶν περὶ τῆς συμμαχίας ὑπενόουν· ἦσαν δὲ καὶ ἀληθῆ, ὡς ὕστερον ἀκριβῶς ἐξεγένετο μαθεῖν. Ὑπετίθει δὲ τὴν βουλὴν τῷ βασιλεῖ Μυσῶν ἐκ τῶν αὐτομόλων παρ' αὐτῷ Ῥωμαίων τις, καὶ ἐπηγγέλλετο αὐτῷ καὶ τὸ ἔργον καταπράξεσθαι αὐτός. Διὸ καὶ ᾑρέθη πρὸς τὴν συμμαχίαν πρεσβευτής. Πείρας δὲ ἕνεκα ὁ βασιλεὺς πέμψας πρὸς Ἰβάνην, ἐκέλευεν ἀναχωρεῖν ἐκ τῆς Ῥωμαίων· σπονδῶν γὰρ οὐσῶν αὐτῷ πρὸς βασιλέα Μυσῶν τὸν γαμβρὸν, αὐτὸν εἰς τὴν Ῥωμαίων παρεληλυθέναι ἔχοντα στρατιάν· εἰ μὲν οὖν αὐτῷ βοηθήσων ἥκει, εἰς τὴν ἰδίαν ἀναχωρεῖν. Μὴ δεῖσθαι γὰρ αὐτοῦ· εἰ δὲ πολεμήσων, ἐκδέχεσθαι αὐτὸν, ὡς ἐπὶ μάχην. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε πειρώμενος Ἰβάνη. Ἐδόκει γὰρ οὐ λυσιτελεῖν, ἐν τῷ τότε πόλεμον ἄρασθαι πρὸς Μυσούς. Ἰβάνης δὲ ὅρκοις ἐγγράφοις διεβεβαιοῦτο πρὸς βασιλέα, μήτε τὸν αὐτοῦ δεσπότην παρεσπονδηκέναι, ἀλλ' ἐμμένειν ταῖς σπονδαῖς ταῖς πρὸς αὐτὸν, μήτ' αὐτὸν καὶ τὴν στρατιὰν κατ' αὐτοῦ ἐνθάδε ἥκειν. Ἀναγνοὺς δὲ τοὺς ὅρκους ὁ βασιλεὺς, μᾶλλον ἐπεῤῥώσθη πρὸς τὸ (18) ἀληθῆ εἶναι ἃ αὐτὸς ὑπενόει περὶ τῆς συμμαχίας τῶν Μυσῶν, καὶ αὐτίκα τὸν Πεπαγωμένον Γεώργιον πέμψας πρὸς βασιλέα τὸν πάππον, ἐδεῖτο αὐτοῦ μὴ τοὺς λόγους ὑποπτεύειν ὡς πολεμίου, ἀλλὰ πείθεσθαι καὶ Ῥωμαίοις καὶ αὐτῷ συμβουλεύοντι λυσιτελοῦντα, καὶ τοῖς κατὰ συμμαχίαν ἥκουσι Μυσοῖς πρὸς μὲν τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον, ὅ τι ἂν βούλοιτο χρῆσθαι. Βασιλείων δὲ ἐντὸς μήτε ἅμα πλείους δέχεσθαι Μυσῶν, μήτε ὡπλισμένους· ἀλλ' εἴ ποτε καὶ εἰσίοιεν, ὀλίγους τε καὶ κατὰ διαδοχὰς, ἵνα μὴ δοκοῖεν προπηλακίζεσθαι σύμμαχοι ὄντες· καὶ ὅπλων χωρὶς, μάλιστα δὲ ἐν ἀρίστου τῇ ὥρᾳ πλείω ποιεῖσθαι φυλακήν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασιλείων ἐντὸς στρατιὰν ἐγκαθιδρῦσαι ἀξιόμαχον Ῥωμαίων, καὶ ἐν φυλακῇ πάσῃ ἑαυτόν τε καὶ τὴν πόλιν τηρεῖν. Ὑπονοεῖν γὰρ ἐκ τῶν πραγμάτων ὡς τῇ στρατιᾷ Μυσοῖς πρὸς τοῦ σφετέρου βασιλέως εἴη προστεταγμένον τὰ βασίλεια, εἰ δύναιντο, δόλῳ κατασχεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸν πανστρατιᾷ καὶ συμμάχοις ἅμα Σκύθαις ἐν μεθορίοις τῆς αὐτοῦ καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἐστρατοπεδεῦσθαι, ὡς εἰ κατορθοῖτο ἃ προσετέτακτο Ἰβάνῃ, ἐν ὀλίγῳ ἐπιβοηθοίη καὶ αὐτός. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἃ μηνύοιτο παρὰ βασιλέως τοῦ ἐγγόνου, τῷ Πεπαγωμένῳ μὲν ἐκέλευεν ἀπαγγέλλειν αὐτῷ τὰ ἴδια εὖ τίθεσθαι, καὶ μὴ ἑτέροις ὑπὸ φιλοτιμίας εἶναι βούλεσθαι διδάσκαλον. Οὐχ ἧσσον γὰρ αὐτὸς εἶναι ἔμπειρος πραγμάτων, ἢ ἑαυτὸν οἴεται αὐτός. Αὐτίκα δὲ τοῖς βασιλείοις ἐπέστησε φρουρὰν, καὶ εἶχε διὰ φυλακῆς ἀσφαλοῦς, καὶ πάντα ἔπραττεν ὅσα ὁ ἔγγονος παρῄνει.

CAPUT LVIII.

Legatio junioris Andronici ad Mœsorum regem, qua quæritur, quid veniat; et minæ intentantur. Mœsus jurat, non se contra illum venisse, et ad confirmandum e sacris reliquiis crucem de collo mittit. Timet ne suis noceatur; Ibanem revocat. Scalæ et reliqua ad urbem occupandam parantur. Die Pentecostes Logis abeunt versus Byzantium. Sequitur magni domestici et imperatoris in milite digerendo et præcipiendo labor.

Imperator junior ad Michaelem Mœsorum regem D Joannem Rhuntzerium **183** legat, se comperisse, ipsum in finibus Romanorum habere militem, nescire tamen quando affuturus sit. Avere igitur

Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος πρὸς Μιχαὴλ τὸν βασιλέα Μυσῶν τὸν Ῥουντζέριον Ἰωάννην πέμψας πρεσβευτὴν, ἀκηκοέναι ἔφασκεν αὐτὸν ἐν ὁρίοις τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀστρατοπεδεύειν, ἀγνοεῖν μέντοι

Jacobi Pontani notæ.

(18) Videtur deesse ὑπολαμβάνειν, vel quid ejusmodi.

τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ὅ τι εἴη. Εἰ μὲν οὖν λύσας τοὺς ὅρκους καὶ τὰς σπονδὰς τὰς πρὸς αὐτὸν, πόλεμον δρᾶσθαι βούλεται, μαθεῖν ἐθέλειν, ὅπως καὶ αὐτὸς παρασκευάζοιτο ἐκ τοῦ ὁμοίου. Εἰ δέ του ἑτέρου ἕνεκα ἡ ἐκστρατεία εἴη, μὴ ἀγνοεῖν. Ὅμως μέντοι γε τό τε ἄκλητον ἥκειν τεκμήριον ποιεῖσθαι τοῦ κατ' αὐτοῦ χωρεῖν, καὶ τὸ Βυζαντίοις συμμαχίαν ἅμα Ἰβάνῃ ἐς τρισχιλίους στρατιώτας πέμψαι οὖσι πολεμίοις, φανερῶς αὐτῷ πολεμοῦντος εἶναι. Θαυμάζειν δὲ αὐτοῦ εἰ πυθόμενος περὶ Βυζάντιον διατρίβοντος αὐτοῦ, τοσούτους πέμψειε στρατιώτας συμμαχήσοντας τοῖς πολεμίοις· ἢ ἀγνοεῖν ὡς οὐ στρατεύματι χρήσεται πρὸς αὐτοὺς εἰδόσι πολεμεῖν, ἀλλὰ τοῖς γεωργοῖς κελεύσας, ἀδυνατωτέραν θήσουσι τὴν ἐπάνοδον αὐτοῖς ἢ ἐξ ᾅδου πυλῶν. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα ἐπρεσβεύετο. Μιχαὴλ δὲ ἐπεὶ τόν τε βασιλέα ἐπύθετο πρὸς τὸ Βυζάντιον ἀφιγμένον, καὶ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς οὐ μακρὰν ἐστρατοπεδευμένον, ἐθορυβήθη τε σφοδρῶς, τῶν σφετέρων ἕνεκα στρατιωτῶν, καὶ σωτηρίας αὐτοῖς ἐλπίδα οὐδεμίαν συνεώρα, εἰ μὴ τάχιστα πείσειε βασιλέα ὅτι τε οὐ λύσειε τὰς σπονδὰς τὰς πρὸς αὐτὸν, καὶ τὴν στρατιὰν οὐχ αὐτῷ πολεμησείουσαν, ἀλλ' ἑτέρου του ἕνεκα εἰς Βυζάντιον ἐλθεῖν. Αὐτίκα τε ἃ εἶχεν ἐν τοῖς κόλποις ἅγια ἐξενεγκὼν ἐπὶ τοῦ πρεσβευτοῦ, καὶ ὃς ἦν ἐν αὐτοῖς σταυρὸν ἐγχειρίσας, Τοῦτ', ἔφη, κομίσας πρὸς βασιλέα, ὀμνύειν ἐμὲ εἰς τὸν ἐν αὐτῷ παγέντα σαρκὶ δι' ἡμᾶς εἰπὲ, ὡς οὔτε λέλυκα τὰς σπονδὰς τὰς πρὸς αὐτὸν, οὔτε κατ' αὐτοῦ πέπομφα τὴν στρατιάν. Διὸ καὶ δέομαι μὴ κακῶς αὐτοὺς παθεῖν. Ὅτι δὲ οὐ τῶν πολυτελῶν ἐγκολπίων πολλῶν ἐμοὶ παρόντων, ὡς ὁρᾷς, ἀλλὰ τουτονὶ τὸν σταυρὸν, ἐξ εὐτελοῦς πεποιημένον ὕλης (ἦν γὰρ χαλκοῦς), πέπομφα, μὴ θαυμάσῃ. Ἐπὶ θαύμασι γὰρ παρὰ πᾶσι διαβεβόηται Μυσοῖς, ἃ πολλὰ μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ περιόντος ἔτι πατρὸς, πολλὰ δὲ καὶ ἐπ' ἐμοῦ παρ' αὐτοῦ τελεῖται νυνί· ὡς οὖν μᾶλλον ἀξιόχρεων εἰς πίστιν ἔπεμψα αὐτόν. Κἂν με φωράσῃ ἀπατῶντα ἢ ψευδόμενον, ἐμοὶ τοῦτον λαβὼν ἐπιίτω, ὡς αὐτοῦ συμμαχοῦντος νικήσων καὶ διαφθερῶν. Ὅτι δὲ οὐ σκῆψις ταῦτα οὐδὲ πρόφασις εὐπρεπὴς, τὸν ἀπάξοντα τὴν στρατιὰν ἐκ τῆς Ῥωμαίων, ἐξ αὐτῆς ἀποστελῶ. Καὶ αὐτίκα τῷ μὲν πρεσβευτῇ παρεῖχεν ἵππους τῶν τρεφομένων ταχυδρόμων παρ' αὐτῷ, κελεύσας ὡς τάχιστα ἀνύειν τὴν ὁδὸν πρὶν φθάσῃ κακώσας

A nosse, an rupto fœdere bellum sibi intentet, ut similiter se compareт. Sin aliam ob causam suscepta sit expeditio, se id quoque ignorare nolle. Verumtamen cum non vocatus veniat, documento sibi esse contra se venire, et Byzantiis hostibus suis duce Ibane ad ter mille equites misisse, manifesti hostis indicium esse. Mirari autem quomodo, cum audierit se juxta Byzantium versari, interim tantum numerum adversariis suis opitulatum miserit. Nescisse forsitan se non exercitata copia in illum usurum, sed rusticis negotium daturum, qui ei reditum difficiliorem, quam ab inferorum portis efficiant. Hæc imperator. At Michael, ubi eum prope Constantinopolin esse, nec longe ab exercitu suo distare cognovit, suorum causa sane quam conturbatus, nullam aliam spem salutis videbat, nisi quam citissime se fœdus servare, et copias illas non contra eum, sed alium quemdam Byzantium adductas, imperatori persuaderet, statimque e sinu sanctorum reliquias coram legato proferens (19), et ex iis crucem ei in manus tradens : Istuc ad imperatorem portabis, inquit, et me per illum, qui in eo propter nos suffixus est, jurare dices nec fœdus cum ipso percussum solvisse, nec milites contra illum misisse. Quocirca orare me, ne quid illis noceat. Quod autem non de multis ac pretiosis monilibus suis quæ cerneret (20), sed hanc crucem e vili materia confectam (erat enim ex ære fabrefacta) illi mitteret, mirari non debere : esse enim apud Mœsos ob miracula percelebrem, quæ multa adhuc parente suo superstite ediderit, multa se regnante edat. Tanquam igitur fidelissimam testem, se illam mittere. Si ipsum fallacem, mendacemve deprehenderit, ea cruce correpta se invadat, qua adjutrice victoriam sit consecuturus. Ut autem intelligat, non esse hæc prætextum, neque speciosum quoddam velamentum, protinus missurum, qui e finibus Romanorum suos continuo abducat. Mox que legato imperatoris equos ex cursoribus quos alebat attribuit, jubens celeritate summa iter prius conficere, quam imperator exercitui suo incommodaret. Præterea unum de familiaribus ministris cum eodem mittit ferentem litteras, quibus **184** Ibani præcipiebat uti exercitum reduceret et alam flammantem, quod apud Mœsos velocitatis signum est (21). Postquam ad imperatorem venerunt, qui

Jacobi Pontani notæ.

(19) Ἅγια ἐν κόλποις hujus regis non erant, nisi sanctorum reliquiæ procul dubio, et iis etiam crucicula ærea, miraculis nobilitata. Itaque illud, *qui in eo propter nos suffixus*, referendum est ad prototypon. Tu pietatem nota veterum Christianorum, etiam principum, qui de collo gestabant res hujusmodi sacras, sibique inde cœleste auxilium, et in periculis tutamen sperabant. Vide Gretseri *De S. Cruce*, tom. I, lib. I, cap. 77 et cap. 60.

(20) Ἐγκόλπια vocat, quæ præter illam parvam crucem foris fortasse a collo pendentia, eaque auro et gemmis insignia, inclusis sanctorum reliquiis gestabat.

(21) Videtur ala proprium fuisse symbolum eorum nuntiorum, quos ταχυδρόμους vocabant, eo modo, quo notarios seu scribas quosdam nominabant ταχυγράφους, ob celeritatem scribendi. Hinc etiam statuæ τῶν ταχυδρόμων erant πτερωταί, seu alatæ, quales visebantur olim Constantinopoli, teste Codino in sua *Constantinopoli*, fol. 53, ubi tamen Dousa inepte vertit στήλας, *columnas*, cum vertendum sit, *statuas*. Manavit autem mos ταχυδρόμους alis instruendi ab ethnico Mercurio, qui et ipse alatus, tanquam celer nuntius. Et flammæ illæ pictæ fuerunt : nam et ignis celeritatis hieroglyphicum est. Ita Jacobus Gretserus. Per hujusmodi alam ardentem et pictam, quam Mœsi traderent nuntiis, quos ambulare quam celerrime vel-

crucem ferebant, Michaelis responsum nuntiarunt; qui ad Ibanem et Mœsos regis ipsorum litteras cum ala misit. Iis conspectis, domum statim abire cœperunt. Et hæc quidem hunc finem nacta sunt. Imperator autem quibus diebus legatus apud Mœsos erat, iis ipsis scalas, et alia ad oppugnandum Byzantium accommodata apparabat. Paratis omnibus, Camaris eo regressus, sociis rem indicavit. Et nocte de compacto observata, qua ipsi excubias in muris erant acturi, prima die hebdomadis, quæ sancti Spiritus descendentis memoria celebris est, [hoc est, ipso die Pentecostes], rediens ad imperatorem Camaris, ad opus eum vocat. Absoluta ergo divina mystagogia, præterea hymnis vespertinis, castra Logis moventes, ac per reliquum diei, plurimumque noctis gradientes, et ad locum ab indigenis Clepta nominatum pervenientes, usque ad claram lucem ibi quieverunt. Inde rursus usque ad noctem ambulantes, Amblyopum (loci vocabulum est, haud procul Byzantio) venerunt. Illic morantes, in ordinem exercitum digerebant. Et quidem scalas binas, tum e funibus, tum e ligneis gradibus (22), quarum unis præerat imperator, alteris magnus domesticus, duodenis militibus utramvis imposuerunt: quorum octo Romani, reliqui ex Alemanis Latini. Intelligens porro imperator etiam Alemanos huic labori delectos, advocato magno domestico eos jubet eximi, eorumque loco Romanos sufflci, et ex nobilibus nullum inter primos murum ascendere, ut neque hi supra humiliores se extollerent, neque gloria ad Alemanos derivaretur, sed Romanorum duntaxat opus esset. Fiebant jussa. Cum itaque et has, et illas scalas e media conditione Romani duodecim traditas sibi accepissent, præceptum datur illis ut ubi proxime ad murum accessissent ab iis qui intus pro ipsis laborabant, scalis per funem attractis, primi ascenderent, et si quis se contra ferret, eum repellerent, ut reliqui deinceps paulatim ascenderent. Cæterum post illos haud longo spatio centum electos agens, incedebat pedibus imperator, post quem, ne permiscerentur, totidem magnus domesticus. 185 Qui vero ducentorum illorum equos ducebant, quisque unum, ipsi quoque in equis, non pauciores ducentis, consequebantur: quanquam non prope, ne hi qui in mœnibus erant, strepitum sentirent, sed ut, si quid improvisum accideret, accurrerent, ac ducentis illis equos

A ὁ βασιλεὺς τὴν στρατιάν. Καὶ τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ συνέξεπεμψεν ἕνα τῷ πρεσβευτῇ γράμματα ἔχοντα κελεύοντα Ἰβάνῃ ἀνάγειν τὴν στρατιάν· καὶ πτερὸν πυρὶ περιπεφλεγμένον, (τοῦτο γὰρ παρὰ Μυσοῖς ταχυτῆτος σημεῖον.) Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς βασιλέα, τόν τε σταυρὸν φέροντες, καὶ ἀπαγγέλλοντες ὅσα ἀπολογήσοιτο ὁ Μιχαήλ, βασιλεὺς μὲν πρὸς Ἰβάνην καὶ τοὺς Μυσοὺς τὰ τοῦ σφετέρων βασιλέως γράμματα πέπομφε καὶ τὸ πτερόν. Οἱ δὲ ἰδόντες ἀνεχώρησαν εὐθὺς ἐπ' οἴκου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοῦτο ἐτελεύτα· βασιλεὺς αἷς ἡμέραις αἱ πρεσβεῖαι ἐγίνοντο πρὸς τοὺς Μυσοὺς, κλίμακάς τε καὶ ὅσα ἄλλα ἐπιτήδεια ἦν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν παρεσκευάζετο Βυζαντίου. Καὶ ἐπειδὴ πάντα ἐπεπόριστο εἰς Βυζάντιον ὁ Κάμαρις ἐλθὼν, ἀπήγγειλε τοῖς B ἑταίροις. Καὶ νύκτα τηρήσαντες ἀπὸ συνθήματος ἐν ᾗ τῶν τειχῶν αὐτοὶ ἔμελλον ἔσεσθαι ἐν φυλακῇ ἡμέρᾳ πρώτῃ τῆς ἑβδομάδος καθ' ἣν ἡ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθόδου τελεῖται ἑορτὴ, πρὸς βασιλέα αὖθις ὁ Κάμαρις ἐλθὼν, ἐκάλει πρὸς τὸ ἔργον. Τελεσθείσης δὲ τῆς θείας μυσταγωγίας, ἔτι δὲ καὶ τῶν ὕμνων ἑσπερινῶν, ἄραντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ ἐν Λόγοις, καὶ τό τε ἐπίλοιπον βαδίσαντες τῆς ἡμέρας καὶ τὸ πλέον τῆς νυκτὸς, γενόμενοι ἐν χωρίῳ Κλέπτα ἐγχωρίως προσαγορευομένῳ, τό τε ἐπίλοιπον τῆς νυκτὸς καὶ ἄχρι δήλης ἡμέρας, ηὐλίσαντο ἐκεῖ. Καὶ μετὰ τοῦτο ἄραντες ἐκεῖθεν ἕως ἐπεγένετο ἡ νὺξ, ἦλθον εἴς τι χωρίον οὐ πολὺ ἀπέχον Βυζαντίου, τοῦ Ἀμβλυώπου προσαγορευόC μενον. Καὶ καρτερήσαντες ἐκεῖ, διεκόσμουν τὴν στρατιάν· καὶ τὰς μὲν κλίμακας οὔσας δύο, ἔκ τε κάλων καὶ ξυλίνων βαθμίδων πεποιημένας, ὧν τῆς μὲν ἦρχεν ὁ βασιλεὺς, ὁ μέγας δὲ δομέστικος τῆς ἑτέρας, δυοκαίδεκα στρατιώταις ἐπέθηκαν ἑκατέραν. Ὧν ἦσαν ὀκτὼ Ῥωμαῖοι· οἱ λοιποὶ δὲ ἐξ Ἀλαμανίας Λατῖνοι. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι καὶ Ἀλαμανοί εἰσιν ἐπὶ τῷ ἔργῳ τεταγμένοι, τὸν μέγαν δομέστικον προσκαλεσάμενος, τούς τε Ἀλαμανοὺς ἐκέλευεν ἀπὸ τῶν ἐν κλίμαξι τεταγμένων ἐξαλλάττειν, καὶ Ῥωμαίους εἰσάγειν ἀντ' αὐτῶν. Ἀπό τε τῶν εὐγενῶν μηδένα εἶναι ἐν τοῖς μέλλουσι πρώτως ἀναβήσεσθαι ἐπὶ τὰ τείχη· ὡς ἂν μήτε οὗτοι κατεπαίρωνται τῶν ταπεινοτέρων, μήθ' ἡ εὐδοξία πρὸς Ἀλαμανοὺς διαβαίνῃ, ἀλλὰ μόνων ᾖ D Ῥωμαίων τὸ ἔργον. Ταῦτα μὲν οὖν ᾗ προσετέτακτο ἐτελεῖτο, καὶ Ῥωμαίοις τῶν μέσων δυοκαίδεκα ἑκατέρας ἐγχειρισθείσης τῶν κλιμάκων, προσετέτακτο αὐτοῖς, ἐπειδὰν ἐν χρῷ γένοιντο τοῦ τείχους ὑπὸ

Jacobi Pontani notæ.

lent, dici et hoc forsitan potest, simul ad Mercurium alatum, simul ad ludos allusisse, qui Athenis fiebant, et ἀγῶνες λαμπαδοῦχοι dicebantur. In iis qui currebat, lampadem ardentem tenebat, eamque deinceps cursuro tradebat. Eo cursu, et lampade humanæ vitæ brevitatem indicabant. Propius ad alam nostram flammantem accedit Cornificius, libro octavo ad Herennium: *Non enim,* inquit, *quemadmodum in palæstra, qui tædas ardentes accipit, celerior est in cursu continuo, quam ille qui tradit: ita melior imperator novus, qui accipit exercitum, quam ille qui decedit; propterea quod defatigatus cursor integro facem, hic peritus imperator imperito exercitum tradit.* Lege præterea, si libet, epistolam 69 Lipsii, Centuria III, ubi multa disserit de hemerodromis, seu cursoribus diariis, qui uno die pedibus spatium ingens conficiebant.

(22) Lipsius, Poliorcetici libro 1, dialogo 6, ex Herone reticulatas vocat, e stuppeis funibus, instar retis, contextas, ad quarum summitates hami adjecti, ut murorum pinnas apprehenderent.

τῶν ἔνδοθεν πρασσόντων καλωδίοις τῶν κλιμάκων ἀνελκυσθεισῶν, αὐτοὺς ἀναβαίνειν πρώτους, καὶ ἀμύνεσθαι ἄν τις ἐπίῃ, ὡς ἂν οἱ μετ' αὐτοὺς ἀναβαίνοιεν κατὰ σχολήν. Μετ' ἐκείνους δὲ οὐ πολὺ ἀπέχων ἑκατὸν λογάδας ἄγων ἐβάδιζεν ὁ βασιλεὺς πεζῇ· καὶ μετ' αὐτὸν ὅσον μὴ συμμίγνυσθαι ἀλλήλοις ἑτέρους τοσούτους ὁ μέγας δομέστικος εἶχε. Τούς γε μὴν τῶν διακοσίων ἵππους, ἕτεροι ἔφιπποι τοσοῦτοι ἄγοντες, ἕκαστος ἕνα παρείποντο οὐκ ἐγγύθεν, ὡς ἂν μὴ τοῖς ἀπὸ τοῦ τείχους αἴσθησιν παράσχοιεν τοῦ ψόφου, ἀλλ' ἤν τι ἀδόκητον συμβῇ, τούς τε ἵππους παράσχοιεν τοῖς διακοσίοις ἐπιδραμόντες, καὶ ἐπιβοηθοῖεν αὐτοὶ τὰ δυνατά. Ἕτεροί τε πεντακόσιοι ᾔεσαν ἀπέχοντες οὐ πολὺ αὐτῶν, τῆς αὐτῆς καὶ αὐτοὶ ἕνεκα αἰτίας. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀμβλυώπου ὁ πρωτοστράτωρ ἦν τὴν ἄλλην ἅπασαν ἔχων στρατιὰν ἐν ὅπλοις παρατεταγμένην. Οὕτω δὴ διακοσμήσαντες τὴν στρατιάν, ᾔεσαν ἡσυχῇ, ὅπως μὴ τοῖς φυλάττουσιν αἴσθησιν παράσχοιεν ἀπὸ τῶν τειχῶν.

A præberent, et ipsi quoque pro virili sua in partem laboris venirent. Quingenti alii eadem de causa non procul distabant. Apud Amblyopum protostrator reliquum exercitum in armis ordinatum continebat. Sic itaque dispositis copiis, silentio progrediebantur, ne a mœnium custodibus audirentur.

CAPUT LIX.

Ostenditur explicate, quo pacto Constantinopolis capta sit. Portis apertis ingreditur imperator, et post eum protostrator cum reliquis copiis. Mira humanitas nepotis in avum. Patriarcha e monasterio tanquam carcere liberatur.

Οἱ μὲν οὖν τὰς κλίμακας ἔχοντες τέτταρες καὶ εἴκοσι λαθόντες τοὺς φύλακας ῥᾳδίως τοῖς τείχεσι προσέμιξαν τοῦ Καμάριδος ἡγουμένου, κατὰ τοὺς πράσσοντας τὴν ἅλωσιν. Καὶ ἐπεὶ αὐτοὺς προσδοκῶντας οὐκ ἦν λαθεῖν, τὰς κλίμακας ἀνείλκυσαν, καλώδια καθιέντες, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων ἐξῆψαν. Καὶ οἱ δυοκαίδεκα πρῶτον ἐφ' ἑκατέρας κλίμακος ἀνῆλθον. Βασιλεὺς δὲ καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἅμα οἷς ἦγον, ἐπεὶ πανσέληνος ἦν, καὶ ἡ σελήνη διέφαινε λαμπρῶς, ὅμως διὰ τὴν ἀπὸ τῆς πληρώσεως μεταβολὴν νεφελῶν οὐ κατὰ τὸ συνεχές, ἀλλὰ διεσπασμένως τὸν ἀέρα ὑποτρεχουσῶν, ὅτε μὲν ἦν ἡ νεφέλη κατ' αὐτούς, ἐβάδιζον ὑπὸ τῇ σκιᾷ· ἐπειδὰν δὲ παρέλθοι, κατακλινόμενοι εἰς γῆν, ἑτέραν περιέμενον νεφέλην· καὶ οὕτω βαδίζοντες κατὰ μικρὸν ἦλθον ἐγγὺς τειχῶν· ἐπεὶ δὲ ὅσον ἐφικέσθαι τόξῳ ἀπεῖχον, C οἱ μὲν ἀπὸ τῶν τειχῶν αἰσθόμενοι βοῇ τε ἐχρῶντο καὶ ἀλαλαγμοῖς, καὶ Βυζαντίους ἐκάλουν ἐπὶ τὰ τείχη, ὡς παρόντων πολεμίων· οἱ δὲ ἔξωθεν ἐπέδραμον ἐπὶ τὰς κλίμακας ἀφειδοῦντες ἤδη τῶν ψόφων, ὡς τῶν ἔνδον ᾐσθημένων, καὶ ἐπεὶ ἐγένοντο ἐν αὐταῖς, αὐτός τε ὁ βασιλεὺς προὐθυμεῖτο πρῶτος ἀναβαίνειν, καὶ τὸν μέγαν δομέστικον ἕπεσθαί οἱ παρεκάλει, οἰόμενος ὡς ἂν αὐτοὶ γένωνται ἐπὶ τὰ τείχη, κἂν τις ἐπίῃ τῶν πολεμίων, οὐκ ἄν ποτε τολμήσων εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἐλθεῖν· ἀλλ' ἀποσχήσεται γνωρίμων γενομένων. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τοῖς σφετέροις ἔσεσθαι ἀντὶ πολλῶν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος οὐκ ἐπέτρεπεν, ἀλλ' ἁμαρτάνειν αὐτοὺς ἔφασκε τοῦ δέοντος, ἂν ταῦτα ποιῶσι. Τῶν γὰρ D ὑπολειφθέντων ἀναβήσεται οὐδείς, οὐχ ἀτολμίᾳ τῇ πρὸς τὰ δεινά, οὐδὲ κακονοίᾳ, ἀλλ' ἕκαστος πρῶτος ἀναβαίνειν ἀξιῶν, ὑπὸ φιλονεικίας πάντες ὑπ' ἀλλήλων κωλυθήσονται. Καὶ οὐ μόνον ἀναβήσεται οὐδείς, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ συστραφέντες ἀλλήλοις συμπεσοῦνται καὶ διαφθεροῦσιν ἀλλήλους, ἀμελήσαντες τῶν πολεμίων. Οὗ δὴ ἕνεκα ἡμᾶς κάτω μένειν δέον ἀναβιβάζοντας αὐτοὺς ἐν τάξει καὶ τὴν ἔριν διαλύοντας. Τοιαῦτα τῷ μεγάλῳ εἰπόντι δομεστίκῳ ἐπείθετο ὁ βασιλεύς, καὶ τὴν ἄνοδον ἐπέτρεπε τοῖς περὶ αὐ-

B Qui igitur scalas habebant, quatuor et viginti, fallentes custodes, facile ad murum Camaris ductu proxime accesserunt eo ubi ipsorum studiosi excubabant, a quibus agebatur ut urbs caperetur. Et quia ipsos, utpote exspectantes, latere non poterant, submissis funibus, quos ex pinnis murorum aptaverant, scalas sursum attrahebant: ita duodecim illi utrinque primi ascenderunt. Imperator autem, et magnus domesticus cum suis centuriis, quamvis luna pleno lumine tum luceret, tamen propter densarum interpositionem nubium, non continenter, sed sparsim, ac divulsim cœlum permeantium; quando lux occultabatur, sub tenebris incedebant; quando ejus aspectus reddebatur, recubantes humi, aliam nubem quæ lunam tegeret, exspectabant. Sic sensim gradientes mœnibus successerunt: a quibus adhuc spatio quo telum adigi potest, remotos sentientes qui in muro erant, inconditos clamores sustulerunt, civesque ad mœnia ut hostibus præsentibus advocarunt. Qui foris erant, ad scalas, non jam caventes tumultum, utpote ab oppidanis auditi, accurrebant. Interea imperator ipse alacriter primus ascendebat, magnumque domesticum ad sequendum hortabatur, ratus, si ipsi in muros evasissent, etiamsi quis hostium contra iret, non ausuros manum conserere, sed velut a notis refugiturum, atque hac ratione suis instar multorum fore. Verum magnus domesticus id non permittebat, aiebatque se et illum ab officio discessuros, si hoc facerent; nam ex reliquis neminem ascensurum, non quia ad res arduas periculosasque ignavi essent, 186 neque malignitate aliqua, sed cum unusquisque primus ascendere cupiet, ex æmulatione omnes invicem impeditum iri. Neque solum nullum ascensurum, sed ibi condensatos inter se pugnaturos, dissidentesque ac litigantes, hostem neglecturos. Quare nos infra manentes, inquit, ut illi ordine ascendant, facere, et contentionem præcidere oportet. Obtemperavit monitis imperator, et iis qui circum se erant, ascen-

sum concessit. Cum autem multi adhærescentes simul ascendere conarentur, scalæ imperatoris ponderi impares, ruptis funibus quibus attrahebantur, deciderunt, solæque relictæ sunt magni domestici, per quas sigillatim et paulatim ascenderunt, ambobus astantibus, nec minis tantum, sed plagis quoque se impellentes cohibentibus. Ubi paulo minus centum ascenderunt, præfectus vigilum Synadenus, Marulæ filius, ad clamorem propere cum ducentis subsidio accurrens, nondum hostes in mœnibus esse, sed foris adhuc oppugnare cum paucis quos ducerent, arbitratus, in murum ascendit, volens noscere quid ageretur. Captus est autem ipse cum sociis, qui simul ascenderunt, ab iis qui jam super muro visebantur. Qui ut didicerunt, ipsum præfectum cohortes ad opem adducere, cœperunt acclamare his qui adhuc infra erant, cederent, nec repugnarent imperatori, qui jam intra muros esset, præsertim duce jam eorum capto; non enim die crastina pœnam vitaturos, si quid hostile auderent. Qua voce commoti inferni, statim mutatis animis imperatori faustis acclamationibus gratulati sunt, parati cum adjuvare quantum possent; serpebatque per reliqua mœnia inter milites in imperatorem læta acclamatio. Quod ipse, et magnus domesticus audientes, non jam scalis hærendo laborandum dicebant, et ut qui ascenderant, portas reserarent, succlamabant (23). Quibus apertis, cum reliquo agmine introivit imperator, pauloque post protostrator cum toto qui restabat exercitu. Progressus ad palatium nepos, avum consueto more venerabundus salutavit (24); et cum aliquandiu consedissent, avus velut propter ea quæ acciderant semet incusans bene se meminisse aiebat verborum ejus (innuens se utilia et necessaria suadenti non obtemperasse). Ab initio autem idem et simile semper diabolo esse studium nocendi hominibus, semperque eum malefacere. **187** Et cum fallatur decipiaturque sæpius, in quibusdam tamen voto suo potiri, ut in his quæ nunc evenerint. Hæc nepos assensu confirmavit. Tum magnus logotheta Metochites, qui eorum sermoni intererat: Quousque tandem hæc patiemur? inquit. Nisi enim vos in concordiam redieritis, nihil fiet e republica.

A τόν. Πολλῶν δὲ ἐν ταὐτῷ προσφύντων, καὶ ἅμα ἀναβαίνειν πειρωμένων, ἡ τοῦ βασιλέως κλίμαξ τὸ βάρος οὐκ ἐνεγκοῦσα κατέπεσε τῶν κάλων ῥαγέντων. Καὶ μόνη καταλέλειπτο ἡ τοῦ μεγάλου δομεστίκου· καὶ δι' αὐτῆς ἀνῄεσαν καθ' ἕνα καὶ σχολῇ πρὸς τὴν ἀνάβασιν ἀμφοτέρων ἐφεστώτων, καὶ οὐκ ἀπειλαῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ πληγαῖς ἐπεχόντων τὸν ἄγαν ὠθισμόν. Ἐπεὶ δ' ὀλίγῳ δέοντες ἀνῆλθον ἑκατὸν, ὁ τὴν τῶν φυλάκων ἐπιμέλειαν ἐπιτετραμμένος Συναδηνὸς, ὁ τοῦ Μαρούλη, πρὸς τὴν βοὴν ὀξέως ἅμα διακοσίοις ἐπιβοηθήσας, οὔπω νομίζων ἐπὶ τοῦ τείχους εἶναι τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ἔξωθεν ἐπιχειρεῖν, ἅμα ὀλίγοις ὧν ἦγεν, ἀνέβαινεν ἐπὶ τὸ τεῖχος ὅ τι εἴη τὰ δρώμενα βουλόμενος μαθεῖν. Καὶ αὐτός τε ἑάλω καὶ οἱ συναναβάντες ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων. Μαθόντες B δὲ ὅτι αὐτὸς ἄγοι τὴν στρατιὰν, τοῖς κάτω ἐπεφώνουν ὑπείκειν καὶ μὴ ἀνθίστασθαι τῷ νέῳ βασιλεῖ ἤδη ἐντὸς ὄντι τειχῶν· μάλιστα δ' ὅτι καὶ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν ἑαλωκότος, οὐκ ἂν διαφύγοιεν τὸ δοῦναι δίκην ἐς τὴν ὑστεραίαν, ἐάν τι ἐπιχειρῶσι βλάπτειν. Ὡς δὲ ἤκουσαν οἱ κάτωθεν ὅτι αὐτῶν τε ὁ στρατηγὸς ἑάλω, καὶ ὁ νέος βασιλεὺς ἐντὸς εἴη τειχῶν, μεταβαλόντες εὐθὺς, εὐφήμουν τε τὸν νέον βασιλέα, καὶ ἕτοιμοι ἦσαν συναίρεσθαι τὰ δυνατά. Καὶ κατὰ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ τείχους ἠρέμα ἤδη διὰ πάντων ᾔει ἡ τοῦ νέου βασιλέως εὐφημία. Ὁ δὴ βασιλεύς τε καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἀκούοντες, οὐκέτι ἔφασαν δεῖν τῇ κλίμακι προσέχοντας ταλαιπωρεῖσθαι· ἀλλὰ τοῖς ἀναβᾶσι προσέταττον σφίσι τὰς C πύλας ἀνοιγνύναι. Καὶ ἐπεὶ ἀνεῴχθησαν ἅμα τοῖς ἐπιλοίποις, εἰσῄει καὶ ὁ βασιλεὺς, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὁ πρωτοστράτωρ ἅμα σὺν παντὶ εἰσῆλθε τῷ στρατῷ· καὶ πρὸς τὰ βασίλεια ἐλθὼν ὁ νέος βασιλεὺς, τὸν βασιλέα καὶ πάππον προσεκύνησεν, ὥσπερ ἦν ἔθος αὐτῷ· καὶ καθεσθέντες μικρὸν, ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς συμβᾶσι καταμεμφόμενος ἑαυτὸν, μεμνῆσθαι ἔλεγε καλῶς τῶν λόγων τῶν αὐτοῦ, αἰνιττόμενος ὡς τὰ λυσιτελῆ καὶ δέοντα συμβουλεύοντι οὐκ ἐπείθετο αὐτῷ. Ἐξ ἀρχῆς μέντοι ἴσην καὶ ὁμοίαν τῷ διαβόλῳ εἶναι τὴν σπουδὴν περὶ τὸ βλάπτειν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀεὶ κακῶς ποιεῖν ἐπιχειρεῖν. Καὶ σφάλλεσθαι μὲν τὰ πλείω· ἔστι δὲ ἐν οἷς καὶ ἐπιτυγχάνειν ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῖς νυνὶ συμβεβηκόσι. Καὶ ὁ νέος βασιλεὺς συνετίθετο

Jacobi Pontani notæ.

(23) Quid imperator senex ad secundum nuntium de ingressu nepotis in urbem fecerit, exponit Gregoras sic: *Imperator solus relictus, nec quemquam habens, quicum dolorem suum communicaret, in suum lectulum et ipse incubuit, nulla veste exuta, sed una cum iis extrema desperatione induta, animo crebris, et diversis cogitationibus æstuante jacebat, corpus huc atque illuc crebro revolvens. Interim magnus ad palatii fores tumultus auditur, junioris imperatoris ingressum nuntians, et plausus armorum magnus. Erant enim milites amplius octingenti cum imperatore ingressi, simul etiam faustis undique acclamationibus junior imperator salutabatur*, etc. Ex nostro historico constat ad nongentos ingressos. Vides igitur hyperbolen Gregoræ.

(24) Antequam id faceret, teste Gregora, omni- D bus ducibus, et tribunis suis convocatis, graviter edixit, ne avum imperatorem vel manu, vel ullo contumelioso dicto violarent, nec quemquam prorsus omnium: *Hanc enim victoriam*, inquit, *Deus nobis dedit, non ipsi paravimus*, et quæ sequuntur in eam sententiam. Recitat etiam declamatorie verba flebilia, quibus senex a nepote vitam sibi donari precatur, quæ tamen pugnant cum humanitate juvenis in avum toties declarata. Et addit in extremo: *His verbis junior Andronicus delinitus, avique salutis diligenti cura suscepta, vix etiam a lacrymis temperans, palatium ingreditur, ac primum venerabili Dei Genitricis imagine, ut decet, adorata, deinde avum illi inhærentem abductum salutavit, amplexus est, et blandis verbis recreavit*, etc.

A οὕτως ἔχειν. Παρὼν δ' αὐτοῖς διαλεγομένοις καὶ Μετοχίτης ὁ μέγας λογοθέτης, Ἀλλ' ἕως πότε, ἔφησεν, ἔσονται τοιαῦτα; ἐὰν γὰρ μὴ αὐτοὶ ὁμονοήσητε, τῶν δεόντων γενήσεται οὐδέν. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος ἀπεκρίνατο μὲν οὐδὲν, ἐθαύμαζε δὲ ὅ τι ταῦτα βούλονται αὐτῷ, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ παρῆν αὐτὸς τοῖς γινομένοις, καὶ τὰ πραττόμενα σαφέστερον τῶν ἄλλων μᾶλλον ᾔδει. Πρὸς μέντοι βασιλέα καὶ πάππον εἰς προσκύνησιν τῆς τοῦ Θεοῦ Μητρὸς τῆς Ὁδηγητρίας ἀπελθεῖν ἐπυνθάνετο, εἰ κελεύοι. Ἐπεὶ δὲ ἐπέτρεπεν, εἰς τὸ τῆς Ὁδηγητρίας τέμενος ἐλθὼν, προσεκύνει τε, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν εἰς αὐτὸν πολλὰς εὐχαριστίας ἀπεδίδου. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν τῶν Μαγγάνων ἀφίκετο μονὴν, καὶ τά τε ἐν αὐτῇ τῶν τοῦ Χριστοῦ σωτηρίων παθῶν τεθησαυρισμένα σύμβολα προσκυνήσας, καὶ πατριάρχῃ τῷ B Ἡσαΐᾳ δι' αὐτὸν ἐγκεκλεισμένῳ, ὅσον τε ὁ καιρὸς ἐδίδου, εὐχαριστήσας, καὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον ἐφ' ἵππου βασιλικῶς κεκοσμημένου ἀγαγὼν, ἐπανῆκεν αὖθις εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἐν τοῖς τοῦ Πορφυρογεννήτου οἴκοις τῶν βασιλείων ηὐλίσατο ἐγγύς. Ἡ μέντοι στρατιὰ, ἡ μὲν, ἔνδον ἐσκήνωσε Βυζαντίου, ἡ πλείων δὲ, προστάξαντος βασιλέως, ἐν τοῖς παρὰ τὴν τῆς Καμήλου γέφυραν λειμῶσιν ἐστρατοπεδεύσατο ἐλθοῦσα. Ἁρπαγὴ δὲ πραγμάτων ἐγένετο οὐδεμία, πλὴν εἰ μὴ τῆς μεγάλου λογοθέτου οἰκίας, καὶ τοῦτο παρὰ γνώμην βασιλέως. Οὕτω μὲν ὁ πρὸς ἀλλήλους τῶν Ῥωμαίων βασιλέων πόλεμος συνέστη τὴν ἀρχὴν, καὶ τοσαύτας ἔσχε τὰς μεταβολὰς, καὶ τελευταῖον εἰς τοιαῦτα ἐξέβη· καὶ οὕτω συνεγράφησαν ὡς ἐγένοντο μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης καὶ ἀλη- C θείας, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐπηγγειλάμεθα. Ἐπολέμησαν δὲ ἐν ἑνὶ μηνὶ καὶ ἔτεσιν ἕξ, ἀρξαμένων ἀπὸ τοῦ ἐννάτου καὶ εἰκοστοῦ ἔτους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις ἐν τετάρτῃ ἰνδικτιῶνι, ἐννεακαιδεκάτην ἄγοντος Ἀπριλλίου ἄχρι τοῦ πέμπτου καὶ καὶ τριακοστοῦ ἔτους ἐπὶ τοῖς ω' καὶ χ' ἐν πρώτῃ ἐπὶ δέκα ἰνδικτιῶνι Μαΐου ἐννάτῃ ἐπὶ δέκα.

Junior imperator tacere, mirari autem, quid sibi, cum his verbis vellet, quasi non adesset ipse illis quæ fiebant, et quæ agerentur nosset melius omnibus. Deinde ex avo quærebat, num se ad Dei Matrem Hodegetriam adorandam abire permitteret. Eo annuente, ingressus templum, eam precibus veneratus, pro collatis beneficiis amplas gratias egit. Inde in Manganense monasterium se contulit, et pie cultis quæ in ea salutiferæ mortis Christi monumenta pro thesauro asservabantur, ac patriarchæ Isaiæ sua causa incluso, pro tempore gratiis actis, eoque super equo regie instrato (25), et ornato in patriarchium reducto, ad palatium rediit, et in ædibus Porphyrogeniti palatio vicinis noctem egit. Exercitus pars intra Byzantium mansit; major pars, jussu imperatoris, in pratum juxta pontem Cameli recessit, ibique castra posuit. Domus nulla, præterquam magni logothetæ, idque nescio imperatore, direpta est (26). Hoc modo bellum inter imperatores Romanos a principio erupit, tot mutationes habuit, et tandem in hunc finem desiit. Sic autem omnia uti contigerunt, verissime accuratissimeque conscripta sunt: id quod in exorsu historiæ nos facturos promisimus. Belligerarunt annos sex, mensem unum, incipientes nimirum anno ab orbe condito, vicesimo nono supra sex millia et octingentos, indictione quarta, decimo tertio Kalendas Maias, et ad annum quintum et tricesimum supra mille octingentos, ad indictionem undecimam, et decimum quartum Kalendas Junias perducentes.

Jacobi Pontani notæ.

(25) Cum levitate nescio qua restitutum tradit Gregoras, cui qui cito credit, is profecto levis est corde: *Inde in Manganium monasterium abit, ubi patriarcham Esaiam in libera custodia sedisse diximus, quem inde abductum, et in unum imperatorium currum sublatum, ita ut purpura ornatus erat, in patriarchicum solium restituit, nullis presbyteris, aut episcopis sequentibus, aut antecedentibus, sed tibicinibus, et tibicinis*, etc.

(26) Hoc etiam narrat Gregoras, sed illud quoque secus quam noster: *Eo die a mane ad vesperam omnes opes a splendidissimis ædibus ablatas, et ipsas dirutas cerneres, vulgique ludibrium. Magni logothetæ in primis, et omnes opes, tam quæ in iis relictæ, quam quæ apud amicos depositæ fuerant, rapiuntur: nec omnium rerum quidquam est relictum, sed alia in fiscum relata, alia populo in prædam cesserunt. Ita subito cum liberis ad egestatem redactus est, qui post imperatorem omnium felicissimus habebatur. Nam per multos annos successibus usus, uno die in extremam calamitatem incidit. Ibi homines querulos dicere audires tum alia, tum, opes illas pauperum esse sanguinem, et lacrymas, suppeditatas ei ab iis quibus Romanarum provinciarum et urbium administratio commissa fuisset*, etc. Eumdem ait, cum sine ulla modestia in exsilium abduceretur, in stranguriam incidisse, quæ molestior ei fuerit, quam cætera omnia, quæ perpessus esset, carcere, jactura dignitatis, opum ereptione, vilium omnium obtrectatione, et convicio.

188 ARGUMENTUM LIBRI SECUNDI.

Quid superiore libro memorarit, quidque proxime sequenti memorandum sit, per transitionem significat. Nepotis occupato Byzantio in avum cura, reverentia, honos, liberalitas. Magno logothetæ ignoscitur: in protostratorem urbis præfectura confertur. Petit imperator a patriarcha uti in gratiam redeat cum episcopis, a quibus fuerat vehe-

menter offensus. Quo pacto Marcus Caballarius, maledicentiæ in ipsum reus, ejus conspectu tremefactus fuerit, et corruerit. Mittit suo loco magnus domesticus, qui patriarcham flectat. Frustra. Dies synodo dicitur. Domesticus, episcoporum patronus, supplicibus verbis patriarcham expugnat. Imperatori de beneficio gratias actum eunt. Ejusdem imperatoris in bene meritos, totamque civitatem munificentia. Mœsorum in Thraciam superiorem, vicissim Romanorum in Mœsiam impressio, et capta Diampolis, Alia Mœsorum in Thraciam irruptio, Buceli occupatio, Probati obsidio. Romani fœdus violatum objiciunt, minas intentant. Mœsus causam indicat, cur partem de imperio Romano sibi cupiat. Ostenditur magnitudo Romani exercitus, qua territus Mœsus pacem promittit. Quare tam audacter in Thraciam Mœsi prædabundi irruerent. Romanus miles, spoliis ægre carens, pugnam non commissam dolet. Redintegratur inter Mœsum, et imperatorem amicitia. Magnus domesticus Syrgianni tolerabilem carcerem, dehinc libertatem exorat. Amor mutuus imperatoris, et domestici, qui divisæ petitionis rationem reddit. Magistrum suum militarem celebrat. Syrgiannes custodia liberatur. Xena imperatoris mater a magno domestico se celatam irascitur. Germani pecuniarum egentes, propter vetus hospitium cum imperatoribus Constantinopolitanis subsidium petunt, sed ob exhaustum ærarium nihil impetrant, copiasque accipere (quarum causa pecuniam petere videbantur) nolunt. Domesticus parte onerum suorum Apocaucho humeros supponente levatur. Pluribus de causis imperator Cyzicum vadit. Pax cum Zamerchane satrapa, urbes Orientis infestante. Res adversum Barbaros in Bithynia vario eventu, nec sine Romanorum gloria administrata. Nuntius ad protostratorem Byzantium. Naves ut sint paratæ jubetur. Castra custodiuntur. Laus Romanorum ex ore hostium. Senes Persarum proceres loci mutationem dissuadent, et qua cautione in eodem infamiæ vitandæ causa manendum, edisserunt. Rumor de imperatoris obitu, fuga militum. Imperator Constantinopolin lembo transducitur. Apud **189** Philocrenen Romani cladem accipiunt. Amor imperatoris in Cantacuzenum ἐναργῶς declaratus: et quo pacto per se, perque alios laborarit, ut eum imperii collegam haberet. Ille tamen singulari modestia oblatam dignitatem semper repudiat. Zacharias Genuensis Chium ab imperatore seniore concessam, sibi posterisque suis propriam facit. Calothetus dynasta matri magni domestici ejus recuperandæ viam pandit, et in eam rem auxilium suum pollicetur. Consilium domestici, quomodo agendum cum Martino, qui tunc insulam obtinebat. Quanto navium numero, et qualibus epibatis eodem navigatum. Navarchorum in apparatus pompa æmulatio. Conditiones, quibus imperator Martino insulæ præfecturam relinquere voluit. Benedictus castellum tradit. Martinus quoque se dedens, beneficio domestici mortem evadit: ipse in carcerem ducitur, uxor, et familia solum vertunt, milites ejus data venia, ex duabus conditionibus posteriorem eligunt. Imperator etiam benevolentibus, non benemeritis tantum, gratiam referendam putat, et populo Chio onus tributarium imminuit. Benedicti insignis pertinacia, et arrogantia intolerabilis, omnes conditiones, quamvis honestissimas aspernantis, nisi insula sibi in peculium detur. Imperator apud Phocæam veterem a Persis satrapis colitur; Phocæa nova ei transditur. Benedictus denuo Chium subjugare infelici successu aggreditur. Sequitur locus perelegans, et patheticus de morbo, et instante imperatoris obitu apud Didymotichum, ubi magnus domesticus sibi jam tertio delatum imperium abnuit; cui ipsum, et una imperatrix a moribundo imperatore commendatur. Omnibus ordinibus valedicit. Ingens exoritur comploratio. Palatium ad extremam morituro salutem dicendam patet cuilibet. Ante mortem habitum monasticum postulat. De Xena matre, quamvis semel iterumque admonitus, nihil constituit. Magnus domesticus pro consuetudine in morte imperatorum solemne juramentum exigit. Constantinum despotam, quamvis multum rogatus, nec vita, nec oculis privare sustinens, occulte liberum dimittit. Constantinopolitani jurant. Andronicus senior timens, ne exstincto nepote ipse habeatur pessime, ultro ad monachos se aggregat. Junior a monastico schemate per magnum domesticum impeditur: qui cum medicis expostulat, imperatorem terret. Mandatum ultimum imperatoris de exanimi suo corpore. Ob imperii pondus, et molestiarum molem magnum domesticum miseratur. Mortis indicia. Aqua de fonte Matris Dei cum omnium incredibili gaudio sanatur. Narrantur ei quæ interim gesta sint; probat omnia, præter missionem Syrgiannis in occidentem, quam tamen postea non improbat. Syrgiannis a domestico alienatus animus. Recensetur, quid despotæ Constantino acciderit; e carcere eximitur. Nepos Andronicus avum induisse monachum tristatur, cui domesticus solatium suggerit. Pœnitet, non ei reddidisse imperium, quemadmodum cogitarat; qua de re cum domestico consultans, ab eo pœnitudine deducitur, argumentis partim quæ movere potuerint, partim quæ moverint dissolutis. Deiparæ de recepta sanitate gratias agit. Persæ populatores vincuntur. Achris a Triballis obsidentibus asseritur. Mœsus et imperator in Triballorum fines irrumpunt, Mœsus ex vulnere interit. Regina Michaelis conjux, imperatoris soror cum liberis pellitur. Mœsia ab imperatore vastatur: quædam oppida deditionem faciunt. In locum Isaiæ patriarchæ Joannes presbyter, magni domestici suasu ab episcopis surrogatur. Persæ vastatores male multantur. Syrgiannis sociorumque in domesticum et imperatorem conjuratio. Majestatis a Zamplacone arcessitus, crimen negat. In summo discrimine ad misericordiam domestici confugit: qui ei ingratum animum exprobrans, aliquatenus auxilium promittit, stultitiamque facti ipsius apologo festivissimo ante oculos ponit. Nicææ ab Orchane Persa obsessæ succurritur; pax componitur. De Syrgianne judicium exercetur; ampliationem petit; Galatam

fugit, ubi diligenter quæsitus, non invenitur. Inde Eubœam, inde ad Cralem abit, cui adversus Romanos dat operam. Sphranzes senator, sive aulicus, contra Syrgiannem se imperatori offert, qui qua ratione vivus ac sine pugna in potestatem veniat, consultatur. Negotium Sphranzi datur. Persæ in Macedonia victi. Sphranzes Syrgiannem astu occidit; ab imperatore **190** præmio afficitur. Cum Crale concordia resarcitur; civitates ab eo captæ ad fidem redeunt : eidem auxilium ab imperatore mittitur. Regina Mœsiæ per duos proceres regno exigitur. Alexander Michaelis ex sorore nepos rex declaratur; qui urbes quæ se imperatori dediderant, magno collecto exercitu recuperare contendit. Persæ Nicomediam obsessuri terrentur. Imperator Mœsiam invadit. Pax sancitur. Pro urbibus ablatis digladiatio, Anchialo Diampolis permutatur. Alexander Scythas sibi auxilio contra patruum venientes, dolo in Romanos mittit, vel præmittit potius. Atrociter pugnatur. Matrimonium cum Maria imperatoris filia bis petitur, bis recusatur. Fedus feritur. Convivium initur, et de strenuitate Romani commendantur. Amurius Joniæ satrapa Thraciam incursans, illæsus abit. Senior imperator, et mater junioris hac luce defunguntur, Monomachus Thessaliæ gubernator rebellat, Montani Thessali imperatori salutem dicunt, obsequia sua ei deferentes. Cum Crale imperator aliquot dies hilariter, et in epulis consumit. Lesbus a Genuensibus occupatur: eo imperator cum classe magna proficiscitur. Delii a Genuensibus deficiunt, nec ii cum Romanis confligere audent. Pincerna ad Mitylenen oppugnandam relinquitur, cætera oppida Romanis se dedunt. Contra Phocæam, et Mitylenen imperator Sarchanis satrapæ auxilium invocat. Phocæensium in se defendendo constantia. Tres filii satrapæ Joniæ imperatori fidem suam pollicentur. Nobilium Romanorum clandestina in imperatorem perfidia : ingens eidem a Persis auxilium. Magni domestici cum Amurio Persa colloquium, et epulatio, et quantum gratia apud eum potuerit. Domesticus amicum quemdam Genuensem ad tabernaculum suum invitat, cui Phocææ deditionem egregia oratione suadet. Ille de suorum obstinatione conqueritur, consilium poscit. Magnus domesticus auctor est, ab imperatore veniam orent; Persas obsides ei donent; Phocæam, et Mitylenen reddant; multa item bona enumerat, quibus ab eo afficiendi sint. Urbes cum obsididus redduntur, ita Lesbus recipitur. Albani tumultuantur, civitatibus vicinis depopulationes inferunt, domantur, immensaque præda congeritur. Acarnanum procerum de imperatore recipiendo dissensio; reginæ sententia approbatur. De nuptiis cum principe Nicephoro, et domestici filia assentitur imperator; libertatem negat. Dedit se provincia, imperatorisque mansuetudinem, ac beneficentiam commemorabilem experitur. Puer Nicephorus a malevolis ad dominam Tarenti tranfertur. Rebus confectis imperator Thessalonicam redit. Alexander, rex Mœsorum, super matrimonio legatos mittit, cui quamvis barbaro, publici causa commodi filiam suam despondet. Persæ raptores a domestico et imperatore cæduntur, capiuntur, fugantur. Nuptiarum apud Adrianopolin celebritas. Acarnanum defectio. Nicephorus a rebellibus repetitur, atque a Tarentina principe filiarum altera ei desponsa dimittitur. Quænam et qualis illa mulier fuerit, exponitur. Duo duces in Acarnaniam cum copiis mittuntur, imperator sequitur, et ibi ejus acta. Artæos domesticus ut præfractos reprehendit; quantum damni fecerint, ostendit; gravia comminatur; Rhogios contra eorum contumelias defendit. Quo jure Acarnania Romanorum sit, demonstratur. Artæi se dedunt. Imperator, et milites morbo affliguntur. Thomocastriorum obsidio, et eorum superbia atque contumacia. Ad deditionem eos domesticus cohortatur, et eo scopo cum pædagogo quoque principis pueri, viro prudente ac nobili, agit. Ad concilium res refertur. Deditio decernitur. Laudantur a magno domestico, et ab imperatore honorifice accipiuntur. Magni domestici filius Matthæus Thessalonicæ Demetrii despotæ filiam uxorem ducit; Apocauchus monachismi profitendi facultatem rogat; ejus voluntas exploratur. Classem contra Persas piratas petit. Esse ignavum et improbum hominem, imperator domesticum monet. Datur classis; apparet ejus fraus, et calliditas. Urbes et castella, quæ partim construxerit, partim instaurarit imperator, recensentur. Barlaamus monachus Calaber turbas Thessalonicæ dat. Gregorii Palamæ, et fratrum ejus virtus. Monetur Barlaamus, ne monachorum institutum conviciis laceret. De lumine, quod aliquando sanctos viros circumfundit. Item de lumine Christi transfigurati in monte Thabor, cum oculis corporeis conspectum sit, an **191** increatum fuerit. Barlaamus negat, et bene quidem. Contra eum synodus cogitur, cui respondet. Canit palinodiam Barlaamus, cui petenti venia datur, et datur cum significatione charitatis egregia. Novas turbas ciet ejus discipulus Gregorius Acindynus, qui altera synodo coacta damnatur. Imperatoris morbus. Apocauchus magnum domesticum sollicitat, ut insignia imperatoria assumat, et ut filium eo inducat, matrem quoque tentat, sed ab utrisque rejicitur. Sermo domestici cum Anna imperatrice, et imperatoris ex hac luce emigratio. Singularia et in primis notabilia in hoc libro sunt hæc : Exempla charitatis, ac veniæ in inimicos, qualia libro primo in pecuario Syrmpano, et imperatore juniore adversus panhypersebastum mirifica duo vidimus, et rursum libro tertio quædam eximia videbimus. Tot Persarum irruptiones, quibus res semper male cessit. Testificatio crebror, et ἀναργεστάτη amoris incomparabilis inter imperatorem, et magnum domesticum. Imperatoris morbus gravissimus, et divina per Deiparam sanatio. Syrgiannis conjuratio, judicium, trucidatio. Chius, Lesbus, Acarnania recuperatæ. Monachismi præclarum aliquoties encomium, ut etiam sæpe in tertio, et quarto potissimum. Contentio Barlaami cum monachis Græcis, et synodi duæ. Imperatoris e vita discessus.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Post transitionem docet, quam avo providerit, et quam reverenter eum tractarit. Magnum logothetam venia, protostratorem urbis præfectura donat. A patriarcha ut episcopis adversariis offensam remittat, obtinere nequit. Aliis de se bene meritis gratias agit. De Marco Caballario quæsito, et in conspectum imperatoris adducto, historia; ex qua et vis conscientiæ in illo, et in imperatore divina quædam clementia elucet.

Quæ ab imperatoribus bello mutuo paceque iterum redintegrata gesta sint, superiore libro explanavimus. Sequitur ut quæ junior Andronicus, totius jam potens imperii seorsum patraverit, prodenda memoriæ videantur. Die altera a capto Byzantio antequam ullam partem administrationis attingeret, rationes avi in posterum sibi constituendas existimavit (27). Ac principatum quidem, ejusque moderationem ipse sumpsit, reliquorum nullo eum multavit, sed Romanos quotquot ditione sua continerentur, illi non secus quam imperatori obedire, eumdem quem sibi honorem tribuere, et quoties eum adire adoratum vellent, ne a quoquam arcerentur edixit. Præterea ipsius liberos, aliosque cognatos palatium celebrare, totos dies cum eo consumere, et quandiu placeret versari; de numero, et obsequiis ministrorum nihil mutari, et licere illi quæ liberent omnia Deinde in sumptus ejus, et familiæ de publicis vectigalibus, quam τοπικὴν vocant (28), ferentem in annos singulos duodena aureorum millia, et alterum tantum e fisco decrevit. Hujus pecuniæ dispensandæ modum penes illum reliquit: cui palatio quoque cedens quandiu superfuit, in ædibus **192** seu palatio Demetrii despotæ, patrui sui, habitavit. Sæpius illum visens, extra simulationem, sincereque sermones et consilia cum eo conferebat, nihiloque inferiore quam antea reverentia, ut decebat, et honore illum prosequebatur. Verumenimvero, quanquam imperator non ficte, sed ex animo mandaverat, ut liberi essent ad avum aditus ac salutationes, accedere tamen Romani non audebant, quod formidarent, ne ob id, quasi rerum novarum cupidi, suspicione laborarent. Magnum logothetam Didymotichum abduci, et in aliquo monasterio vitam agitare jussit. Et agitavit quidem ibi ad tempus, donec etiam ipse veniam consecutus, Byzantiumque postliminio reversus (29), illic reliquum ætatis

A ῞Α μὲν οὖν πολεμοῦσί τε ἀλλήλοις τοῖς βασιλεῦσι καὶ μεταξὺ διαλλαττομένοις ἐπράχθη μετ' ἀλλήλων, τοιαῦτα ἐστί· νῦν δὲ εἶναί μοι δοκεῖ λοιπὸν διηγητέον καὶ ἃ τῷ νέῳ Ἀνδρονίκῳ ἤδη τὴν πᾶσαν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὑποποιησαμένῳ ἐπράχθη καθ' ἑαυτόν. Ἐς γὰρ τὴν ὑστεραίαν μετὰ τὴν τοῦ Βυζαντίου λῆψιν, πρὶν ἄλλης τινὸς ἅψασθαι διοικήσεως πραγμάτων, ἐν ὁποίοις τισὶ χρὴ τὸν βασιλέα καὶ πάππον κατέστησε διάγειν. Καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἀπένειμεν ἑαυτῷ· τῶν ἄλλων δὲ οὐδὲν ὑφεῖλε βασιλέως· ἀλλὰ τούς τε Ῥωμαίους ὅσων ἦρχε προσέταξεν αὐτῷ ὡς βασιλεῖ προσέχειν, καὶ τὴν ἴσην ἀποδιδόναι τιμήν. Καὶ ὁπότε βούλοιντο πρὸς αὐτὸν ὡς προσκυνήσοντες ἰέναι, κωλύεσθαι παρ' οὐδενός. Καὶ παῖδας καὶ B τοὺς ἄλλους συγγενεῖς βασιλέως εἰς τὰ βασίλεια εἰσιόντας αὐτῷ συνδιημερεύειν καὶ συνεῖναι καθόσον βούλοιντο· καὶ τὴν θεραπείαν πᾶσαν ἀκίνητον μένειν ὅση ἦν· καὶ ἐπ' αὐτῷ εἶναι ὅ τι ἂν κελεύῃ ποιεῖν. Καὶ ἀναλωμάτων ἕνεκα αὐτοῦ τε καὶ οἰκετικοῦ, ἀπό τε τῶν δημοσίων φόρων τὴν λεγομένην παρέσχετο τοπικὴν, φέρουσαν ἐπ' ἐνιαυτὸν δισχιλίους ἐπὶ μυρίοις χρυσοῦς, καὶ ἕτερα χρήματα ἴσα ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ἐκέλευσε χορηγεῖσθαι ταμιείου. Καὶ ταῦτα εἶναι ἐπ' ἐκείνῳ ᾗ ἂν ἐθέλοι χρῆσθαι· τῶν τε βασιλείων παρεχώρησεν αὐτῷ· αὐτὸς δὲ εἴ ποτε ἐπιδημοίη τῇ Κωνσταντίνου ἕως ὁ πάππος περιῆν, ἐν τοῖς Δημητρίου τοῦ δεσπότου διέτριβεν οἴκοις καὶ πρὸς βασιλέα ἐρχόμενος συχνῶς, ὡμίλει C αὐτῷ γνησίως, καὶ ἐβουλεύετο περὶ τῶν πραγμάτων, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον αἰδῶ καὶ τιμὴν παρεῖχε τὴν προσήκουσαν αὐτῷ. Οἱ δ' ἄλλοι Ῥωμαῖοι, καίτοι παρὰ τοῦ νέου βασιλέως οὐ πρὸς εἰρωνείαν, ἀλλ' ἀληθῶς προστεταγμένον, τὸ πάντα τὸν ἐθέλοντα πρὸς βασιλέα ἔρχεσθαι καὶ ἀκωλύτως προσκυνεῖν αὐτὸν, ὅμως οὐ προσῄεσαν, δεδοικότες μή τι διὰ ταῦτα ὑποπτευθῇ νεωτερίζειν. Τὸν μέγαν δὲ λογοθέτην ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς εἰς Διδυμότειχον

Jacobi Pontani notæ.

(27) Nimium quantum ab his aliena, longeque diversissima Gregoras, lib. IX, de conditione avi Andronici, qua fuerit, capta a nepote Constantinopoli: vixisse miserrime, et in extrema demum egestate vitam finivisse. Gregoræ mendacia sequuntur continuator Glycæ, et alii, Andronicumque juniorem tyrannum, et parricidam faciunt. Tu ipse leges, si voles, me enim illa huc afferre piget profecto. Sed omnium falsidicorum illorum anteambulo D est Gregoras.

(28) Gregoras libro nono de eadem re loquens, ait Andronicum juniorem assignasse avo τὴν ἐπέτειον πρόσοδον τῆς ἁλιευτικῆς, *annuum redditum piscationis*, πρὸ τοῦ Βυζαντίου τελεῖται δέκα χιλιάδων τέως ἔγγιστα οὖσαν. Vide not. ad cap. 42, libri IV.

(29) Gregoras. *Magnus autem logotheta ab exsilio reversus, non domi suæ divertit, quæ, ut jam dixi-*

ἐλθόντα, ἐν ἑνὶ τῶν αὐτόθι φροντιστηρίων διατρί- A βειν· καὶ ἦν ἄχρι τινός· ἔπειτα συγγνώμης καὶ αὐτὸς τυχὼν, εἰς Βυζάντιον ἐπανελθὼν διέτριβεν οἴκοι. Τὴν Βυζαντίου δὲ ἀρχὴν τῷ πρωτοστράτορι παρέσχεν ὁ βασιλεύς. Ἐπεὶ δὲ καθ' ὃν ἐπολέμουν ἀλλήλοις χρόνον οἱ βασιλεῖς, πολλὰ τῶν προσόντων τοῖς συνοῦσιν ἑκατέρῳ ὑπ' ἀλλήλων διηρπάσθη, ἵνα μὴ διαφοραὶ γίγνοιντο μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν τὰ οἰκεῖα ἐπανασώζειν πειρωμένων, προμηθούμενος ὁ βασιλεὺς, περὶ μὲν τῶν κινουμένων ἐκέλευσε μηδένα ἐξεῖναι μηδενὶ ὀχλεῖν, ἀλλ' ἐᾷν τοὺς ἔχοντας καρποῦσθαι. Τὰ δ' ἀκίνητα ἐπανασώζεσθαι τοῖς ἐξ ἀρχῆς κυρίοις. Καὶ τούτου ἐπιμελητὴν τὸν πρωτοστράτορα τοῦ Βυζαντίου ἄρχοντα ἐκέλευσεν εἶναι. Μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς πατριάρχην, ἅμα B μὲν εὐχαριστήσων αὐτῷ, καὶ οἰκείως καὶ φιλικῶς προσομιλήσων. Κατὰ γὰρ τὴν πρώτην συντυχίαν, τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἐώντων, ὅσον ἀφοσιώσασθαι μόνον ἐποιήσαντο τὴν ὁμιλίαν, ἅμα δ' ἵνα καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν, οἳ αὐτοῦ ἐκβαλλομένου τοῦ πατριαρχείου, καὶ εἰς δεσμωτήριον οἱονεὶ ἀπαγομένου, οὐ μόνον ἀντέστησαν οὐδὲν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ συγκατειργάσαντο, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, τὴν κάθειρξιν ἐκείνου, δοῦναι συγγνώμην δεηθῇ αὐτοῦ. Ἦν γὰρ κατ' αὐτῶν πολὺς φερόμενος ὁ πατριάρχης, καὶ δίκας ἀξιῶν λαβεῖν παρ' ἐκείνων τῆς προδοσίας τῆς εἰς αὐτόν. Καὶ δεηθεὶς αὐτοῦ πολλὰ περὶ αὐτῶν, οὐκ ἠδυνήθη πεῖσαι συγγνώμην παρασχεῖν αὐτοῖς, τὰ ἔσχατα λέγων †ἠδικῆσθαι ὑπ' αὐτῶν, καὶ δεῖν αὐτοῖς δίκην λαχεῖν τῆς προδοσίας. C Ἐπεὶ δὲ ἐπανῆκεν εἰς βασίλεια ὁ βασιλεὺς, τὸν μητροπολίτην μετακαλεσάμενος Φερῶν, καὶ χαρτοφύλακα τὸν Κουτάλην, καὶ τὸν τῶν μοναστηρίων ἄρχοντα Κυβεριώτην, οἷα δ' αὐτὸν δεσμωτήριον

exegit. Præfectura urbis protostratorem cohonestavit. Et quoniam bello durante, utrarumque partium sequaces multa invicem diripuerant, ne lites et controversiæ nascerentur (30), dum sua recuperare et hi et illi student, provide statuit ut de mobilibus nemini cuiquam liceret exhibere negotium, sed habentibus relinquerentur: res soli autem ad veteres possessores redirent eamque procurationem protostratori dedit. Post hæc ad patriarcham adiit, tum ut ei gratias ageret, familiariterque et amanter cum eo colloqueretur (id enim priore congressu, quia tempus et res non sinebant, perfunctorie fecerant), tum ut veniam episcopis impetraret (31), qui, dum ipse e patriarchio ejectus velut in carcerem concluderetur, non modo se non opposuerant, verum etiam pro virili sua, ut concluderetur, adjuverant. Stomachabatur enim patriarcha magnopere, et ut proditoribus supplicia irroganda (32), arbitrabatur. Verumenimvero precibus quamvis multis locum nullum relinquebat, quod dictaret, indignissima se ab ipsis affectum injuria, et proditionem eos luere oportere. Ubi domum rediit imperator, metropolitam Pherarum cum Cutale chartophylace, et Cyberiota monasteriorum præside (qui quod ab eo stetissent, aliquandiu in custodia fuerant), accivit, de officio præstito gratias retulit, et honoribus eos ornavit. Chartophylaci, quia majores honores capessere nolebat, munus effecit splendidius, magnumque chartophylacem nominavit; quod epitheton chartophylaci usque hodie manet. Deinde Marcum Caballarium, Bardæ filium, **193** qui de muro in ipsum contumeliam torserat, ad se adducendum curavit (33). Is haud immemor, quæ blaterasset, antequam investiga-

Jacobi Pontani notæ.

mus, imperatore urbem ingresso, pridem erat diruta, et vastata prorsus a populo: sed in ejus vicino, in Choræ monasterio, quod ipse antea magnis sumptibus, vetustate ruinosum, instaurarat, etc.

(30) Aliter, et quidem justius fecit Aratus Sicyonius; nec mirum, quia longius intervallum 50 quam 6 annorum, majores mutationes effecerat. Ergo is cum ejus civitas quinquaginta annos a tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu urbe est potitus. Cumque tyrannum Nicoclem improviso oppressisset, sexcentos exsules, qui fuerant ejus civitatis locupletissimi, restituit remque publicam adventu suo liberavit. Sed cum magnam animadverteret in bonis, et possessionibus difficultatem, quod et eos quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimum arbitrabatur, et quinquaginta annorum possessiones movere, non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo spatio multa hæreditatibus, multa emptionibus, multa dotibus tenebantur sine injuria; judicavit neque illis adimi, neque his non satisfieri, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandriam se proficisci velle dixit, remque integram ad reditum suum jussit esse; isque celeriter ad Ptolomæum suum hospitem venit, qui tum regnabat alter, post Alexandriam conditam. Cui cum exposuisset patriam se liberare velle, causamque docuisset, a rege opulento vir summus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit, et eorum qui aliena detinebant, et eorum qui sua amiserant; perfecitque æstimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, et possessionibus cederent; aliis, ut commodius putarent, numerari sibi quod tanti esset, quam suum recuperare. Ita perfectum est, ut omnes constituta concordia sine querela discederent. Hæc Cic. II D *de Off.*

(31) Gregoras: *Proinde non multis diebus post Isaiam patriarcham convenit, ac primum ei suadet ut iram adversus episcopos deponat, et populum interdicto solvat. Neque enim par esse, cum ipse omnibus omnia condonaret, ad quem publica delicta spectarent, illum patriarcham, et pacis doctorem alere simultates, nec ejus iram occidere tot solibus occidentibus, cum ne unus quidem, durante illius ira, occidere deberet.*

(32) Gregoras: *Deinde ad ultionem et persecutionem episcoporum, et presbyterorum se convertit, eorumque aliis sacerdotio ad certos annos interdixit: aliis usque ad obitum. Sunt etiam quos lenius multarit. Sed ut paucis absolvam, nemini veteris imperatoris studio pepercit.*

(33) Notabis exemplum admirabile, in reo conscientiæ, in judice misericordiæ, in spectatoribus non vulgaris et salutiferi motus.

retur, simul imperatorem Byzantium invisse audivit, in foveis quibusdam, locisque subterraneis se abscondit, ut ad conquirendum delecti multo tandem labore eum invenerint, quem in palatium perduxerunt. Fama disseminata, petulantem illum conviciatorem imperatoris in palatium ad pœnas abduci, urbs tota ad spectandam miseri necem concursat. Ut intra palatium venit, ipso conspectu imperatoris tremore ac vertigine correptus, in terram collabitur; quem erigentes qui ducebant, imperatori sistunt, oppletum lacrymis, et oculos humi dejectum, nec audentem illos contra tollere, sed sine mora exquisitissimis tormentis se interimendum cogitantem. Altum silere universi, et qua pœna Marcus plecteretur, suspensi exspectare. Cernentes porro adeo pavitantem ac tremulum astare, alii solo ejus aspectu in magnam commiserationem versi lacrymas et gemitus cohibere non poterant: alii prudentiores, ex præsenti re illius magni quondam, ut audimus, futuri judicii quamdam imaginem concipiebant, et apud animos suos inexplicabilem illum coram terribili et incorrupto tribunali peccatorum pudorem depingebant. Si enim coram rege mortali, ubi etiam non possunt esse diuturna supplicia, tanta fuit in reo consternatio, ut ejus magnitudine ante prolatam sententiam pene appareret mortuus (quia nimirum quorum coarguebatur, ad ea quid responderet non habebat), quid tunc illis fiet qui sibi improbe facinorum sunt conscii? Ex hujusmodi paradigmate intelligentiores illi seipsis meliores evadebant, vitamque suam ad normam probitatis accommodabant. Imperator, cum neque prius Marcum puniendi gratia quæsisset, et tunc omnes hoc exemplo velut in scena castigatos emendatosque videret (34), paulum conticescens: Quid hoc, Caballari, inquit, quod tam contumeliosus etiam in præsentem me fuisti? nam contumeliis absenti impositis ignosci possit. Hac voce Marcum animus reliquit, humi repente cadit, et eam capite pulsans, præ timore spiritum editurus putabatur. Imperator, post longius silentium, jacentem jubet surgere. At ille, sive quia non audiebat quod dicebatur, sive quia solutis pavore membris surgere e terra non valebat, volutabatur, nec oculos aperiens, nec verbum emittens. **194** Imperator apparitoribus manu signum dat, uti eum attollant; sub-

A οἰκήσαντας ἐπὶ χρόνον τινὰ, τά τ' ἄλλα ηὐχαρίστησε, καὶ εὐεργεσίαις ἠμείψατο πολλαῖς· τὸν δὲ χαρτοφύλακα, ἐπεὶ μὴ ἠβούλετο ἀπὸ τῆς τοῦ χαρτοφύλακος ἀξίας εἰς ἑτέραν μείζονα μετενεχθῆναι, αὐτὴν ἑαυτῆς ἐποίησεν ἐντιμοτέραν, μέγαν χαρτοφύλακα προσαγορεύσας· καὶ ἀπ' ἐκείνου εἰς δεῦρο τῷ χαρτοφύλακι διασώζεται τὸ Μέγας. Μάρκον δὲ Καβαλλάριον, τὸν τοῦ Βάρδα, ὃς ἦν ἀπὸ τῶν τειχῶν πρότερον πρὸς ὕβριν βασιλεῖ διειλεγμένος, ἐκέλευσεν ἀχθῆναι πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς. Ὁ δὲ, καὶ πρὶν ζητηθῆναι, οἷα ἐφθέγξατο εἰδὼς, ἅμα τῷ πυθέσθαι ἐντὸς εἶναι Βυζαντίου βασιλέα, ἐν ὑπονόμοις καὶ ἀδύτοις τισὶ κατέκρυψεν ἑαυτόν. Πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὴν αὐτοῦ ζήτησιν οἱ προστεταγμένοι εἰσενεγκόντες σπουδὴν, εὑρίσκουσί τε καὶ ἄγουσιν εἰς B βασίλεια. Φήμης δὲ διαδραμούσης ὡς ὁ ὑβριστὴς ἐκεῖνος βασιλέως εἰς τὰ βασίλεια ἄγεται κολασθησόμενος, συνέδραμεν ἡ πόλις πανδημεὶ, ὁποίῳ τρόπῳ ὀψόμενοι ἀποθανεῖται. Βασιλεὺς δὲ ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀχθῆναι. Καὶ ἐπειδὴ τῶν τοῦ οἴκου θυρῶν ἐγένετο εἴσω, εἰς βασιλέα ἰδὼν, τρόμῳ τε ἐλήφθη, καὶ περιδινηθεὶς, κατέπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀναστήσαντες δὲ οἱ ἄγοντες, ἐγγὺς ἤγαγον βασιλέως, δακρύων τε ὑπόπλεων, καὶ πρὸς τὴν γῆν νενευκότα, καὶ μὴ δυνάμενον ὅλως εἰς βασιλέα ἰδεῖν, ἀλλ' αὐτίκα προσδοκῶντα πείσεσθαι τὰ δεινότατα. Σιωπὴ δὲ βαθεῖα κατέσχε τὸ πλῆθος πᾶν. Καὶ πάντες ἦσαν μετέωροι πρὸς τὴν ἐπενεχθησομένην τῷ Μάρκῳ καταδίκην. Ὁρῶντες δὲ αὐτὸν οὕτως ἱστάμενον C ὑπότρομον καὶ περιδεῆ, οἱ μὲν αὐτῶν καὶ ἀπὸ τῆς θέας μόνης περιαλγοῦντες, εἰς δάκρυα κατεφέροντο καὶ οἰμωγάς. Ὅσοι δὲ καὶ συνετώτεροι τῶν πολλῶν ἦσαν, τῆς μελλούσης κρίσεως ἣν ἀκούομεν ἐλάμβανον ἀπὸ τῶν γινομένων εἰκόνα. Καὶ ἀνεζωγράφουν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἄρρητον ἐκείνην τῶν ἁμαρτωλῶν αἰσχύνην ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ ἀδεκάστου δικαστηρίου. Εἰ γὰρ ἐπὶ θνητοῦ βασιλέως, ἔνθα καὶ αἱ τιμωρίαι ὀλιγοχρόνιοι, τοσαύτη τὸν κρινόμενον ἔκπληξις εἶχεν, ὥστ' ἤδη καὶ πρὸ τῆς ἀποφάσεως τῷ πλείστῳ μέρει ἀποτεθνηκέναι ὑπὸ δέους, ὅτι μηδεμίαν ἀπολογίαν εἶχεν ἐφ' οἷς κατηγορεῖτο ἐνεγκεῖν, τί οὐκ ἂν πάθωσι τότε οἱ πονηρὰ συνειδότες ἑαυτοῖς; καὶ βελτίους ἑαυτῶν ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐγίνοντο καὶ πρὸς σωφρονέστερον μετερρυθμίζοντο βίον. Βα- D σιλεὺς δὲ πρότερόν τε οὐκ ἐπὶ τῷ τιμωρήσασθαι τὸν Μάρκον ζητῶν, καὶ τότε πάντας ὁρῶν τῇ σκηνῇ ταύτῃ σωφρονισθέντας, μικρὸν ἐπισχὼν, Τί παθὼν

Jacobi Pontani notæ.

(34) In scena tragica, seu in tragœdia. Apud Stobæum Timocles comicus quid prosint tragicorum scripta satis declarat his verbis,

Qui pauper est, dum non minus quam Telephum
Se egere sentit, fert malum quietius.
Insanit aliquis? Alcmæonem respicit.
Cæcutit? Œdipi levat damno suum.
Orbus quis est? lamenta Niobes cogitat.
Claudus? reminiscitur Philoctetæ pedum.
Habet Œneum, quisquis senex est, et miser.
Quicunque aliis quid accidat reputaverit,
Erit in suis alacrior periculis.

Et cum vera sit sapientia, humanas res penitus perceptas ac pertractatas habere, nihil admirari cum acciderit, nihil antequam evenerit, non posse evenerit arbitrari, valet eo plurimum tragœdia: ubi exemplis evidentibus ostenditur, in rebus hominum nihil esse stabile, diuturnum, ac perpetuum: omnia fluxa, caduca, inania. Et omnino plus virium habet ad vitam recte instituendam tragœdia, quam nuda philosophorum præcepta autem prodest viris præpotentibus, ut dum illi Polymnestores, Agamemnonas, Hercules, Polynices legunt, se quoque homines, et fortunæ casibus subjectos esse recordentur.

ὦ Καβαλλάριε, εἶπε, τοσαῦτα ὕβρικας καὶ πρὸς A παρόντα; ἦν γὰρ ἄν τις πρὸς ἀπόντα γινομένων τῶν ὕβρεων συγγνώμη. Ὁ δὲ, ὑπὸ τῆς τοῦ βασιλέως φωνῆς καταπλαγεὶς, εἰς γῆν τε κατέπεσεν εὐθὺς, καὶ τῇ γῇ τὴν κεφαλὴν προσαράσσων, προσδόκιμος ἦν καὶ τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι ὑπὸ δέους. Πάλιν δὲ ὁ βασιλεὺς σιγήσας ἐφ' ἱκανὸν, τὸν Μάρκον ἐκέλευεν ἀναστῆναι. Ὁ δὲ, εἴτε καὶ τῶν λεγομένων οὐκ αἰσθανόμενος, εἴτε καὶ μὴ δυνάμενος ἀναστῆναι, ὑπὸ τοῦ δέους ἐκλυθεὶς, τῇ γῇ προσεκυλινδεῖτο, μήθ' ὁρῶν μήτε φθεγγόμενος μηδέν· βασιλεὺς δ' ἐσήμαινε τῇ χειρὶ τοὺς κατέχοντας ἀνιστᾷν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέστη, ἐπανέρχεσθαί τε ἐκέλευεν εἰς ἑαυτὸν, καὶ προσέχειν τοῖς λεγομένοις. Εἶπέ τε πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεύς· Τὸ μὲν δεδοικέναι καὶ τρέμειν, καὶ τὰ B δεινότατα πείσεσθαι προσδοκᾷν, δίκαιόν τε ὁμοῦ καὶ σοὶ προσῆκον. Ἄξια γὰρ ἐφθέγξω πολλῶν τιμωριῶν. Ἐγὼ δὲ ἐμαυτῷ πολλὰ συνειδὼς πρὸς τὸν ἁπάντων Κύριον καὶ βασιλέα ἡμαρτημένα, καὶ δεόμενος συγγνώμης, ὥσπερ καὶ σὺ νῦν, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονος πολλῷ, ὅσῳ καὶ τὰ ἡμαρτημένα χείρω, καὶ οὐ πρὸς σύνδουλον, ὥσπερ σὺ, ἀλλ' εἰς τὸν ἐκ μὴ ὄντων παραγαγόντα προσκεκρουκὼς, καὶ δεόμενος καὶ αὐτὸς ἐλέου, ἀφίημί τε τὰ ἡμαρτημένα σοι, καὶ συγγνώμην παρέχω. Δυοῖν δὲ ἕνεκα τὸ σέ τε εὑρεῖν καὶ ἐνθάδε ἀγαγεῖν ἐποιησάμην περὶ πλείστου· ἑνὸς μὲν, ἵν' ἐκ τῶν γινομένων οἱ πολλοὶ σωφρονισθῶσι μὴ ἀκρατεῖς εἶναι περὶ τὴν γλῶτταν, μηδὲ ῥᾳδίως ἐκφέρεσθαι πρὸς ὕβρεις, καὶ ταῦτα, πρὸς ὑπερέχοντας καὶ τιμῆς ἀξίους γινομένας· C καὶ τὸ κρεῖσσον ἀπὸ ὕψους ἢ ἀπὸ γλώσσης πεσεῖν, ὑπὸ τῶν σοφῶν τινος καλῶς εἰρημένον ἔργῳ διδαχθῶσιν, ὁρῶντες εἰς οἷον βάραθρον ἐξ ἀκρασίας περιπέπτωκας αὐτός. Δεύτερον δὲ, τοῦ σε διὰ βίου φόβων καὶ κινδύνων ἀπαλλαγῆναι. Εἰ γὰρ μὴ νῦν ἐνθάδε ἀχθεὶς ἐτύγχανες συγγνώμης, κατ' οὐδὲν ἀνεκτότερον ἂν ἔζης τοῦ Κάϊν βίον, στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ παρὰ παντὸς τοῦ προστυχόντος οἰόμενος αὐτίκα ἀπολεῖσθαι. Νυνὶ δὲ συγγνώμης τυχὼν, ἡδέως βιώσεις, καὶ ἀδεῶς, οὐδενὸς ἔτι δυναμένου τῶν εἰς ἐμὲ ἡμαρτημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς πρὸς Μάρκον εἶπεν. Οἱ παρόντες δὲ, ἀλλόκοτον μέν τινα ὄψεσθαι ἰδέαν θανάτου προσδοκῶντες, ἔπειτα ἐξαίφνης παρὰ δόξαν τὸν εἰς τὸν Μάρκον τοῦ βασιλέως ἔλεον, καὶ τὴν σώζουσαν ψῆφον ἰδόντες ἐξενηνεγμένην, ἐθαύμαζόν τε τῆς συμπαθείας τὸν βασιλέα, καὶ τῷ Μάρκῳ συνέχαιρον τῆς σωτηρίας, καὶ οἰκείαν ἕκαστος οἰόμενοι τὴν εὐεργεσίαν, Σοὶ προσήκειν ἔλεγον, βασιλεῦ, πατέρα τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖσθαι, καὶ μετὰ παῤῥησίας τῶν ἡμαρτημένων τὴν συγγνώμην αἰτεῖν, ὡς ἀφιέντι τῷ προσκεκρουκότι τὰ ὀφειλόμενα. Τούτων καί τινων ἑτέρων τοιούτων ὑπὸ τοῦ πλήθους εἰρημένων σὺν ἐκπλήξει καὶ χαρᾷ ὁ σύλλογος διελύθη.

blatum ut se colligat, et dictis mentem adhibeat, hortatur, et sic eum alloquitur: Quod pavitas, et tremis, gravissimaque tormenta exspectas, id quod æquum et te dignum est, facis; multis namque cruciatibus luenda exprompsisti. Ego vero ipsi mihi multorum adversus universorum Dominum, imperatoremque admissorum conscius, illum veniam, quemadmodum tu nunc me rogitans, ac tanto quidem majorem, quanto magis deliqui, ego, inquam, qui non conservum uti tu, sed eum qui me e nihilo condidit, offendi, et mihi quoque ut ignoscatur obsecro, tua tibi peccata condono, et ignosco. Duabus porro de causis conquisitum huc adduci maximopere concupivi: una, ut multo tuo exemplo linguæ imperare discerent, nec facile ad probra se effunderent, idque contra superiores, quos colere ac venerari debent; et quod a quodam sapiente præclare dictum est, præstare ab alto, quam a lingua cadere, reipsa docerentur, intuentes, in quale barathrum tu ex intemperantia linguæ præcipitasses; altera, ut te per omnem vitam timore periculoque liberarem; etenim nisi modo huc pertractus, veniam et pacem esses consecutus, tibi perpetuo gementi, trementique super terram, et a quovis obvio ictum lethiferum metuenti, nihilo tolerabilior vita, quam ipsi Caino fuisset. Nunc venia donatus jucunde secureque annos traduces, cum nemo amplius pœnas in me commissorum abs te repetere possit. Hactenus Marco imperator. Qui præsentes aderant, cum se novum quoddam, et peregrinum genus mortis visuros crederent, viderent autem præter opinionem misericordiam Marco tribui, eumque absolvi, et imperatorem de istac sympathia admirabantur, et Marco salutem gratulabantur. Cumque singuli in eo beneficium sibi accepisse viderentur, exclamabant: Tibi, imperator, Deum patrem appellare convenit, et ab eo libere peccatorum veniam poscere, qui debitori tuo debita dimisisti. His ac similibus jactatis, conventus cum stupore et gaudio solutus est.

195 CAPUT II.

Magnus domesticus ad patriarcham episcopis reconciliandum missus, nihil agit; dies judicio præstituitur. De mente domestici quæstio inter episcopos. Pro reis ipse orationem habet deprecatoriam, et partriarcham flectit. Absoluti gratias imperatori agunt, qui amicos separatim remuneratus, communiter civitati benefacit.

Βασιλεὺς δὲ τὸ καὶ τοὺς τῷ πατριάρχῃ προσκεκρουκότας ἀρχιερέας μὴ τυχεῖν συγγνώμης ἡγούμενος οὐκ ἀνεκτὸν, τὸν μέγαν δομέστικον ἔπεμψε πρὸς τὸν πατριάρχην διαλεξόμενον μὲν αὐτῷ, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς πρὸς τοὺς ἀρχιερέας διαλλαγῆς, καὶ ἀφ'

D Cæterum imperator indignum ratus, non etiam a patriarcha ignosci episcopis, a quibus erat offensus, magnum domesticum mittit, qui velut suo nomine cum eo de reconciliatione ageret; ac per se, quantum fieri posset, paci jungendæ operam

daret. Domesticus, magnis, et iteratis precibus pro episcopis orans, nihil effecit. Tenebatur enim ira irrevocabili, profitebaturque, non se ante ignoturum, quam illi audaciæ suæ pœnas persolvissent, etiamsi cœlum rueret. Neque se idcirco scelus facere, si ad judicium eos provocaret. Tum magnus domesticus : Atqui impar erit in hoc judicio litigantium conditio, si tu judex simul et accusator sedeas, ipsique eumdem experiri adversarium, et arbitrum cogantur. Sin fidem das, te jus eorum non neglecturum, neque ex ira potius quam ex æquitate res judicaturum, die dicta se sistent. Contra patriarcha : Causarum hujusmodi cognitionem meam, reliquorumque fratrum episcoporum esse, ne te quidem latet. Tamen quia nunc ipsos tanquam læsus in judicium pertraho, non ut judex, sed ut reus, aliis episcopis jus reddentibus sedebo. Quod si vel ipse judicium exercerem, nunquam eo insaniæ, insolentiæve progrederer, ut iram magis, quam rectam rationem in judicando ducem sequerer : nunc potissimum, quando non pro alio (esset enim aliqua venia), sed pro me sententiam laturus essem. Die igitur præfinito, quo episcopi judicium obirent, magnus domesticus valedixit, ac discessit. Tum patriarcha præsentibus ait, nescire se, quid sibi velit, quod domesticus ad judicium condicat : aut qua re confisus, episcopos adeo suo ipsorum judicio jam damnatos, ad causam dicendam occursuros promittat, nisi novi quidpiam fabricetur. Pars respondere, ne se quidem prospicere, quorsum eat ; pars, se suspicari, haud illi rem vere nuntiatam esse, sed variis **196** assiduisque negotiis, et curis circumfluentem, quæ audisset, diligenter examinare, ac perpendere non potuisse. Neque enim probabile apparere, si accepisset, quomodo nullam patriarchæ culpam, sed mandatum duntaxat imperatoris prætendentes venerint, eumque per se a grege, contra omne jus et fas abegerint, et non secus, quam dirissimo scelere notatum, in carcerem condiderint ; in Ecclesiam sibi auctoritatem arrogarint, et cum essent ipsi injustissimi atque avarissimi, populum perfricta fronte de virtute docuerint ; quin etiam ob rapinas suas gloria se, et prædicatione extulerint, tales in judicium venturos promissurum, ac non potius ipsum omnibus prius calculis eos condemnaturum fuisse. Excepit patriarcha, haud absurde locutos ; se nihilominus nondum adduci, ut credat, ita se rem habere ; sed illum cumulatæ prudentiæ virum (quod sciant omnes) aliquid excogitasse, quod in præsens ipsi non perspiciant. Quia vero compromiserint, episcopos omnes die præstituta adfuturos, id facto complere oportere. Ubi dies habendæ synodo nominata illuxit, qui in patriarchio erant, præsto fuerunt. Magnus autem domesticus assumptis episcopis reis, jussisque ne mutire quidem, quandoquidem ipse eorum causam acturus esset, cum illis veluti se defensurus adventavit. Congregatis jam eodem in loco universis, patriarcha

A ἑαυτοῦ δὲ καθ' ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ ἐπιμελησόμενον τῆς εἰρήνης. Ὃς πρὸς πατριάρχην ἐλθὼν, καὶ πολλὰ πολλάκις ὑπὲρ τῶν ἀρχιερέων δεηθεὶς, ἐπεὶ ἤνυε μηδὲν, ἀλλ' ἀπαραιτήτως ὁ πατριάρχης εἶχε τῆς ὀργῆς, καὶ οὐδ' ἂν, εἴ τι γένοιτο, συγγνώμην ἔλεγε παρασχεῖν, εἰ μὴ δίκην δοῖεν πρότερον τῶν τετολμημένων, καὶ οὐδὲ ἀδικεῖν ἔλεγεν εἰ ἐπὶ δίκην προκαλεῖται· ὑπολαβὼν ὁ μέγας δομέστικος· Ἀλλ' οὐκ ἂν εἴη σοί τε κἀκείνοις ἐξ ἴσου τὰ τῆς δίκης, ἔφη, εἰ σὺ μὲν καθεδῇ δικάζων τε ἅμα καὶ ἐγκαλῶν, αὐτοὶ δὲ τῷ αὐτῷ διαιτητῇ τε ἅμα ἀναγκάζοιντο χρῆσθαι καὶ κατηγόρῳ. Εἰ δὲ μὴ πρόψεσθαι τὸ δίκαιον αὐτῶν, μήτε μὴν ὀργῇ μᾶλλον ἢ αὐτῇ τῇ δυνάμει τοῦ δικαίου τὰ πράγματα δικάσειν ἐπαγγέλλῃ, ἀπαντήσουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἡμέρᾳ τακτῇ. B Ὁ πατριάρχης δέ· Τὸ μὲν ἐμοὶ τὴν δίκην προσήκειν τῶν τοιούτων καὶ τοῖς λοιποῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἀρχιερεῦσιν, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς, εἶπεν, ἀρνηθείης. Ὅτι δὲ αὐτὸς ὡς ἠδικημένος εἰς δικαστήριον ἕλκω νῦν, οὐ δικαστὴς, ἀλλὰ κρινόμενος καθεδοῦμαι τῶν ἄλλων δικαζόντων ἀρχιερέων. Εἰ δ' ἄρα δικάζοιμι καὶ αὐτὸς, μή ποτε τοσοῦτον μανείην, μηδ' ἀτοπίας εἰς τοσοῦτον ἐξελάσαιμι, ὥστε ὀργῇ δικάζειν καὶ μὴ τοῖς ὀρθοῖς περὶ τῶν πραγμάτων λογισμοῖς, καὶ μάλιστα νυνὶ, ὅτ' οὐχ ὑπὲρ ἑτέρου, (ἦν γὰρ ἄν τις συγγνώμη), ἀλλ' ὅτε περὶ ἐμαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐξάγειν μέλλω. Καὶ τάξαντες ἡμέραν ἐν ᾗ παρέσονται πάντες οἱ ἀρχιερεῖς, ὡς τῆς δίκης ἐσομένης, ὁ μέγας μὲν δομέστικος τῷ πατριάρχῃ συνταξάμενος, C οἴκαδε ἀπεχώρει· ὁ πατριάρχης δὲ πρὸς τοὺς παρόντας ἀγνοεῖν ἔφη ὅ τι τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν πρὸς τὴν δίκην ἐπαγγελίαν νοεῖν, ἢ τίνι θαῤῥοῦντα πρὸς τὴν δίκην ἀπαντήσεσθαι τοὺς ἀρχιερέας φάναι, οὕτως αὐτοκατακρίτους ὄντας, εἰ μή τι καινότερον ἐπινενόηται αὐτῷ. Οἱ παρόντες δὲ, οἱ μὲν οὐδ' αὐτοὶ ἔφασαν τί δύνασθαι συνεῖναι. Οἱ δὲ ὑπώπτευον μὴ οὐκ ἀληθῆ τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἔσχεν ἀπαγγελίαν· ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν καὶ συνεχῶν περιῤῥεόμενος φροντίδων, οὐκ ἀκριβῆ τὴν ἐξέτασιν ἐποιήσατο τῶν ἀκουσθέντων. Οὐ γάρ ἐστιν εἰκὸς πυθόμενον περὶ αὐτῶν ὡς ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει, ἀλλὰ μόνῃ τῇ προστάξει πυθόμενοι βασιλέως, αὐτοί τε ἐξήλασαν ἐλθόντες τῆς ποίμνης δι' ἑαυτῶν παρὰ πάντα τὸν τοῦ δικαίου λόγον, καὶ κατέκλεισαν D ἐν φρουρᾷ, ὥσπερ τινὰ τῶν ἐπὶ δεινοτάτοις ἑαλωκότων, αὐτοί τε ὑφ' ἑαυτοῖς ἐποιήσαντο τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ μέγιστα ἀδικοῦντες καὶ πλεονεκτοῦντες ἐδίδασκον τὸν λαὸν περὶ ἀρετῆς, μηδὲ ἐρυθριῶντες, ἀλλὰ καὶ σεμνυνόμενοι τῇ ἁρπαγῇ, ἐπαγγέλλεσθαι αὐτοὺς ἀπαντήσειν εἰς τὴν δίκην. Αὐτὸς γὰρ ἂν αὐτῶν ἁπάσαις πρότερον κατέγνω. Ὁ πατριάρχης δὲ, νοῦν μὲν αὐτοὺς ἔφη λόγον ἔχοντα εἰρηκέναι, αὐτὸν δὲ μὴ πείθεσθαι οὕτως εἶναι· ἀλλά τι τὸν μέγαν δομέστικον ἐπινενοηκέναι, βαθείαις, καθάπερ ἴσμεν, κεχρημένον ταῖς φρεσὶν, ὃ νῦν ἡμᾶς μὴ δύνασθαι νοεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἐπηγγειλάμεθα τοὺς ἀρχιερέας πάντας εἰς τὴν τεταγμένην ἡμέραν συνελθεῖν, ὃ ἐπηγγειλάμεθα, καὶ ἔργοις ἀναγκαῖον ἐκπληροῦν. Τῆς προθεσμίας δὲ ἐλθούσης ἐν ᾗ τῶν ἀρχιερέων τὴν

σύνοδον ἔδει εἶναι, οἱ μὲν ἐν πατριαρχείῳ παρῆσαν A πάντες. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τοὺς ὑπευθύνους τῶν ἀρχιερέων παραλαβὼν, καὶ παραγγείλας αὐτοῖς σιωπᾷν, καὶ φθέγγεσθαι μηδὲν ὡς ὑπὲρ αὐτῶν αὐτοῦ τοὺς λόγους ποιησομένου, ἦλθε σὺν αὐτοῖς ὡς ὑπὲρ ὧν ἐνεκαλοῦντο ἀπολογησόμενος. Πάντων δὲ γενομένων ἐν ταὐτῷ, τοὺς ἐγκαλουμένους ἀρχιερέας ὁ πατριάρχης ᾐτιᾶτο ὑπὲρ τοῦ τῶν θρόνων ἀπελαθῆναι ὑπ' αὐτῶν, ἀδικήσαντα μηδέν· καὶ προσέτι γε εἰρχθῆναι. Οἱ μὲν οὖν ἐγκαλούμενοι ἀπεκρίνατο οὐδέν· σιωπῆς δὲ βαθείας γενομένης ἐπὶ πολὺ, ὁ μέγας δομέστικος εἶπεν· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις εἶπεν· Ἐὰν μὴ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν περισσεύσῃ πλέον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων, οὐ δύνασθε εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τὸ δὲ, Πλέον τῶν γραμματέων B καὶ φαρισαίων, ὡς ὑμῶν ἀκούω διδασκόντων ἐγὼ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ τὸ, μὴ μόνον τὸν ἀδικοῦντα μὴ ἀμύνεσθαι ἐκ τοῦ ἴσου, ἀλλὰ καὶ εὖ ποιεῖν καθ' ὅσον ἂν οἷόν τε ᾖ. Διὸ καὶ τοὺς σωτηρίους νόμους τιθεὶς, τὸν ἑλκόμενον εἰς δικαστήριον ὑπὲρ τοῦ τὸν χιτῶνα ἀφαιρεθῆναι, καὶ τὸ ἱμάτιον προσέταξε προσαποδύσασθαι. Καὶ τὸν πατάξαντα ἐπὶ κόῤῥης, μὴ μόνον εὐθύνας οὐκ ἀπαιτεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέραν ἐμπαρέχειν· καὶ ἄλλα ὅσα τῆς αὐτῆς ἐξέχεται διανοίας. Παραθήγων δὲ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν σωτηρίων νόμων, ποτὲ μὲν εἶπε· Μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου. Καὶ, Εἰσελθὼν εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, πρόσευξαι τῷ Πατρί σου, τῷ ἐν οὐρανῷ· καὶ προσέτι, Κλείσας τὴν θύραν. C Ποτὲ δὲ ὅτι, Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα. Καίτοι γε τῷ δοκεῖν τὰ τοιαῦτα παραγγέλματα ἀντίκεινται ἀλλήλοις. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖν, τοῖς μὲν ἀτελέσιν ἡμῖν καὶ δυναμένοις ἐκ τῆς ἐπιδείξεως τῶν καμάτων τὰ ἐπαθλα ἀποστερεῖσθαι, τὸ ἐπικρύπτεσθαι αὐτὰ, εἰρῆσθαι παντὶ σθένει· τοῖς διδασκάλοις δὲ ὑμῖν, καὶ κοινὸν παράδειγμα ὀρθοῦ καὶ σώφρονος βίου προκειμένοις, τὸ λάμπειν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, ὅπως οἱ πολλοὶ ὁρῶντες, τὸν πατέρα ἡμῶν δοξάζωσι τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐὰν τοίνυν ὑμεῖς οἱ φῶς ἡμῶν τῶν μαθητευομένων, καὶ ταῖς ἀπάταις τοῦ βίου καὶ μερίμναις καὶ ἡδοναῖς προσισχομένων δίκαιοι ὄντες εἶναι, δεινοὶ καὶ ἀπαραίτητοι, καὶ μηδεμίαν παρέχοντες συγγνώμην τοῖς ἀδικήσασι καὶ κακῶς ὑμᾶς D διαθεῖσι φανῆτε, οὐ θηρίων ἀνημέρων ἀγριωτέρους ἡμᾶς καὶ ὠμοτέρους παρασκευάσετε γενέσθαι; καὶ συμβήσεται ὑμῖν ὥσπερ τοῦ καλοῦ παράδειγμα γινομένοις ὑπὲρ τῆς πάντων ὠφελείας παρὰ τοῦ φιλανθρώπου καὶ δικαίου βραβευτοῦ στεφάνων ἀξιοῦσθαι καὶ γερῶν, οὕτω νῦν ὀφλεῖν οὐ τὰς τυχούσας δίκας ὑπὲρ τοῦ πᾶσι βλάβης ἀφορμὴν παρεσχηκέναι. Ἐγὼ δὲ παράδειγμα φιλανθρωπίας καὶ ἀπὸ τῶν τῷ βίῳ προσηλωμένων ἡμῶν παρέξομαι ὑμῖν, οὕτω χθὲ, καὶ πρῴην γεγενημένον. Ὁρᾶτε γὰρ τὸν βασιλέα, τοσοῦτο μὲν ἀρχῆς μέγεθος περιβεβλημένον, οὕτω δ' ἐν αὐτῷ τῷ τῆς νεότητος ἄνθει, ὅτε

A episcopos accusare, quod immerens de throno ab ipsis depulsus, et insuper carceri mandatus esset. Accusati nihil respondere. Post altum et longum silentium magnus domesticus ita infit: Dominus noster Jesus Christus in Evangeliis: « Nisi justitia vestra abundaverit plusquam scribarum, aut pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum [1]. » Illud autem (*plusquam scribarum aut pharisæorum*) ut vos docentes audio, nihil est aliud, quam non solum injurias inferenti par non referre, sed eidem etiam quantum possis benefacere. Quocirca idem dum salutares leges conderet, trahenti in judicium propter auferendam tunicam, pallium quoque dimitti jussit; et percutienti unam maxillam, citra vindictam porrigendam B et alteram; et alia demum quæ in eamdem sententiam sequuntur. Exacuens porro nos ad servanda præcepta salutifera, aliquando dixit, **197**
« Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua [2]; » et: « Ingressus cubiculum tuum, clauso ostio, ora Patrem tuum, qui in cœlis est [3]. » Aliquando autem: « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona [4]. » Hæ leges quamvis secum pugnare videantur, tamen nisi aberrat opinio, nobis imperfectis, et qui possumus ex ostentatione laborum nostrorum præmia amitterre dictum est, uti ipsos totis viribus abscondamus; vobis autem magistris, et communibus rectæ inculpatæque vitæ exemplaribus, ut luceant opera vestra, quo multi, dum ea C intuentur, Patrem nostrum qui in cœlis est, glorificent. Si itaque vos qui lux nostra, nostra, inquam, qui discipuli sumus, et fallaciis, sollicitudinibus, ac voluptatibus hujus vitæ implicati tenemur, merito esse debetis, duri et inexorabiles eritis, et mala irrogantes venia nulla prosequemini, nonne feris immitibus immitiores, ac sæviores nos facitis? Quare quemadmodum si ad omnium fructum probitatis exemplaria fieretis, a pio et justo certaminis arbitro coronis et præmiis dignaremini: sic nunc, quia omnibus nocendi aliis occasionem datis, non vulgaribus pœnis condemnabimini. Atqui ego exemplum humanitatis de nobis, huic vitæ ceu clavo affixis proponam vobis, quod recentissime contigit. Videtis imperatorem, quanquam in tanto D tamque amplo imperio collocatum, nihilo minus in ipso ætatis flore, quando quis, etiam plurimum de vita recte instituenda sollicitus, facillime et a voluptatibus pessumdari, et ad iram immoderatam impelli solet, adversus protervitatem Marci, omnium mortalium scelestissimi, quali, quamque omnibus inopinata mansuetudine et clementia usus sit. Si ergo ille et ætate juvenis, et imperator, ut diximus, et negotiis hujus vitæ involutus, tam libenter offensam condonavit, tu communis præceptor et tanquam sanctioris vitæ speculum propositus, fratribus ignavia quadam male de te meritis nonne ignosces? an ita obfirmatus in reposcendis a son-

[1] Matth. v, 20. [2] Matth. vi, 3. [3] Ibid. 6. [4] Matth. v, 16.

tibus pœnis, neque nostris precibus inflexus, neque ulla infelicium miseratione captus persistes? qui dementiæ suæ pretium condignum jam tulerunt, tali tempore ad tribunal pertracti, et ab omnibus despecti, et ultima supplicia se passuros formidantes? Ah! noli, obsecro. Redigam autem tibi in memoriam **198** promissum quoddam, quod mihi dedisti. Ut primum ad te pro his episcopis oratum accessi, quia vehementer judicium urgebas: Vide, inquiebam, ne tu judex, et accusator simul firmamenta reorum negligas. Ac tunc quidem te id minime facturum recipiebas. En tempus adest, ut quod promisisti, id reipsa præstes; nam præsidia causæ ipsorum ego mecum affero. Cum dicto surgens (surrexerunt autem et patriarcha, et reliqui omnes), episcopos accusatos accipit (et alios illos quoque ad preces secum conjungendas hortatur), atque ita simul omnes ad pedes patriarchæ procidunt, clamantes: Ignosce lapsis nobis, pater, ut et tibi a Patre cœlesti debita ignoscantur. Hæc illi faciebant. Patriarcha vero: Inextricabili, inquit, reti abs te comprehensus, magne domestice, quia aliud facere non licet quam quod tibi studio est, omittam repugnare, tibique parebo. Mox veniam largitur, et crimine absolvit, a quibus fuerat violatus, et a Deo illis impunitatem poscit; magno domestico pro cohortatione multa bona comprecatur, singulosque episcopos a quibus offensus erat, complexus, etiam benedictione (argumento utique non fucatæ reconciliationis) impertit. Post hæc pauca effatus, cœtum dimittit. Episcopi absoluti imperatorem adeunt, de cura et diligentia in ipsorum causa declarata gratias amplissimas agunt; divinorum ei munerum copiam exoptant; cui separatim primores, milites, aliosque amicos ac necessarios munifice remuneranti, visum est non committendum, quominus etiam populo, civitatique universæ publice aliqua gratia referretur. Itaque vectigalia onerosiora sustulit; et quicunque vineas, aut domicilia in locis publicis tributaria possidebant, iis pensionem remisit; et beneficium istuc data aurea bulla constabilivit.

A μάλιστ' ἄν τις καὶ πολλὴν ποιούμενος ὀρθοῦ βίου φροντίδα, ῥᾷστα καὶ ὑπὸ ἡδονῶν κρατοῖτο καὶ πρὸς ἀμετρίαν ἐξάγοιτο θυμοῦ, πρὸς τὸν ὑβριστὴν καὶ τὰ δεινότατα τετολμηκότα Μάρκον, ὁποίᾳ μηδενὸς ἂν προσδοκήσαντος ἡμερότητι ἐχρήσατο καὶ φιλανθρωπίᾳ. Εἰ οὖν ἐκεῖνος νέος ὤν, ὥσπερ ἔφημεν, καὶ βασιλεύς, καὶ τοῖς τοῦ βίου πράγμασι προσέχων, οὕτω συνέγνω τῷ πταίσαντι ῥᾳδίως, οὐ καὶ σὺ διδάσκαλός τε ὢν κοινὸς καὶ οἱονεὶ παράδειγμα προκείμενος ἐναρέτου βίου, τοῖς ὑπὸ ῥαθυμίας προσκεκρουκόσι συγγνώμην παρέξεις ἀδελφοῖς; ἀλλ' οὕτω διακαρτερήσεις ἀπαραιτήτως τῶν ἡμαρτημένων δίκας ἀπαιτῶν, μήτε πρὸς τὰς ἡμετέρας καμπτόμενος δεήσεις, μήτε οἶκτον μηδένα λαμβάνων ἀτυχούντων αὐτῶν· καὶ τῆς παροινίας ἤδη δεδωκότων B ἀξίας δίκας, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἰς δικαστήρια ἑλκομένων, καὶ πᾶν πάντων περιορωμένων, καὶ τὰ ἔσχατα πείσεσθαι προσδοκούντων; μή, παρακαλῶ. Ἀναμνήσω δέ σε καί τινος ἐπαγγελίας ἧς ἐπηγγείλω πρὸς ἐμέ. Καὶ γὰρ ὅτε πρῶτον πρὸς σὲ ἀφῖγμαι ὑπὲρ τουτωνὶ δεόμενος τῶν ἀρχιερέων, ἐπεὶ πολὺς αὐτὸς ἐνέκεισο ἐπὶ δίκην καλῶν, Ἀλλ' ὅρα, ἔφην, μὴ σύ, καὶ δικαστὴς καὶ κατήγορος ὤν, τὸ τῶν δικαζομένων δικαίωμα παρίδῃς. Τότε μὲν οὖν μὴ παρόψεσθαι ἐπηγγείλω· νῦν δ' ἤδη καιρὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων τὴν ἐπαγγελίαν ἐκπληροῦν. Τὸ γὰρ δικαίωμα αὐτῶν ἀφῖγμαι ἔχων ἐγώ. Καὶ ἀναστὰς εὐθύς, Ἐπεὶ ὅ τε πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ συνανέστησαν πάντες, τοὺς ἐγκαλουμένους παραλαβὼν ἀρχιερέας, ἅμα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελευσάμενος τὰ ἴσα δρᾷν, C καὶ τῆς δεήσεως συνεφάπτεσθαι αὐτοῖς, πρὸς τοὺς πόδας ὁμοῦ πάντες τοῦ πατριάρχου κατακλιθέντες, Συγχώρησον ἡμῖν τοῖς ἐπταικόσιν, ἔλεγον, πάτερ, ἄφες, ἵνα καὶ σοὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν οὐρανοῖς τὰ ὀφειλήματα ἀφεθῇ. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐποίουν· ὁ πατριάρχης δέ, Ἀφύκτοις, ἔφη, λίνοις ὑπὸ σοῦ, μέγα δομέστικε, περισχεθείς, ἐπεὶ μηδὲν ἔξεστιν ἔτι δρᾷν ἢ ὅπερ αὐτὸς ποιῇ διὰ σπουδῆς, τὸ ἀντιλέγειν ἀφείς, ὅπερ ἐθέλεις αὐτὸς ποιήσω. Καὶ αὐτίκα συγγνώμην τε ἐδίδου, καὶ τῆς αἰτίας ἠφίει τοὺς λελυπηκότας, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν αὐτοῖς τῶν ἡμαρτημένων ἐξῃτεῖτο. Καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ πολλὰ ἐπηύχετο ἀγαθὰ τῶν λόγων ἕνεκα, ὧν διεξῆλθε πρὸς αὐτούς. Ἠσπάζετό τε τοὺς λελυπηκότας ἀρχιερέας καθ' ἕνα, καὶ εὐλογίας ἠξίου, δεῖγμα καθαρᾶς διαλλαγῆς. Μετὰ δὲ τοῦτο πατριάρχης μὲν διέλυσε τὸν σύλλογον, βραχέα τινὰ διαλεχθείς· οἱ αἰτιαθέντες δὲ ἀρχιερεῖς εἰς βασιλέα ἐλθόντες, πολλὰς ὡμολόγουν χάριτας αὐτῷ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς, καὶ ἐπηύχοντο πολλὰ ἀγαθά. Βασιλεῖ δὲ ἰδίᾳ τοῖς τε ἐν τέλει, καὶ τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδείοις πολλὰς παρεχομένῳ τὰς εὐεργεσίας, οὐκ ἐδόκει δεῖν μὴ καὶ δημοσίᾳ τῷ δήμῳ καὶ πάσῃ τῇ πόλει χάριν καταθέσθαι τινά, καὶ τάς τε βιαιοτέρας ἐκώλυσε συνεισφοράς, καὶ ὅσοι ἀμπέλους ἢ οἰκήματα ἐν δημοσίοις χωρίοις εἶχον, ἐφ' οἷς συνετέλουν πρόσοδόν τινα ταχτὴν εἰς τὸ κοινόν, τούτους ἐκέλευσε μηδὲν παρέχειν, ἀλλ' ἄνευ φόρων καρποῦσθαι, καὶ χρυσόβουλλον δικαίωμα ἐπὶ τῇ εὐεργεσίᾳ παρασχών.

199 CAPUT III.

Mœsorum rex Thraciam superiorem devastat. Imperator cum eo depugnaturus Bizyam abit. Mœsus clam domum recedit, usus strategemate. Imperator incursans Mœsiam, Diampolim cupit. Iterum irrumpens in Thraciam Mœsus Bucelum occupat, Probatum obsidet. Exprobratur ei perfidia cum minis. Causam prætendit, uxoris jus in paternum imperium. Prolata lege refutatur, territusque magnitudine et fidentia Romani exercitus, Bucelum redditurum, pacemque servaturum promittit. Causa audaciæ Mœsorum. Milites se spoliis privari dolent. Amicitia renovatur. Uterque domum redit.

Sub idem tempus Mœsorum rex Michael cum

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ὁ τῶν Μυσῶν

A βασιλεὺς Μιχαὴλ πανστρατιᾷ ἐσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωμαίων, ἄγων καὶ Σκύθας συμμάχους, καὶ τὰς ἄνω τῆς Θρᾴκης ἐδῄωσε πόλεις ἐφ' ἡμέραις ἱκαναῖς. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο ὁ βασιλεὺς τὴν εἰσβολὴν, ὅσην ἐξῆν ἀθροίσας στρατιὰν, ἦλθεν εἰς Βιζύην κατὰ τάχος, κἀκεῖ παρεσκευάζετο πρὸς μάχην. Μιχαὴλ δὲ ἐπεὶ πρὸς τῶν σφετέρων μάθοι κατασκόπων ἐν Βιζύῃ παρασκευάζεσθαι τὸν βασιλέα (ἔτι γὰρ ἐν τῇ Ῥωμαίων καθήμενος ἐδῄου), δείσας μὴ ἐπελθόντα οὐχ οἷός τε ἀμύνεσθαι ᾖ, ἔγνω δεῖν ἐξαπατῆσαι· καὶ πέμψας πρεσβευτὴν, ἀκηκοέναι ἔφασκεν εἰς Βιζύην ἀφιγμένον· στοχάζεσθαί γε μὴν ἐκ τῶν εἰκότων μάχεσθαί οἱ ὡρμημένον ἐπιέναι· οὐ δεῖν οὖν κατατρίβειν τὴν στρατιὰν μακρὰν ἀνύοντα ὁδόν· αὐτὸν γὰρ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα ἕῳ ἀφίξεσθαι ἐς Βιζύην ὡς ἐς μάχην. B Ὁ μὲν οὖν πρεσβευτὴς τοιαῦτα εἰπὼν ἀπῆλθε. Μιχαὴλ δὲ ἄρας τῷ στρατῷ τῆς τε ἡμέρας τὸ λοιπὸν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα βαδίσας συντόνως, ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐν ὁρίοις τῆς ἰδίας ἡγεμονίας ἦν· βασιλεὺς δὲ ἅμα πρωῒ, τήν τε στρατιὰν κελεύσας ἐν τοῖς ὅπλοις εἶναι, καὶ τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων περιμένειν, ἐξηρτύετο καὶ αὐτὸς τὰ πρὸς τὴν μάχην. Καὶ στρατιώτας ἔπεμψέ τινας ὡς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων κατασκεψομένους. Περὶ μεσημβρίαν δὲ οἱ κατάσκοποι ἧκον στρατιῶται, ἄγοντες καὶ Μυσοὺς δοριαλώτους ἕξ· οἳ ἀνερευνώμενοι, τὸν βασιλέα ἔφασαν σφῶν τῇ προτεραίᾳ ἄραντα τῇ στρατιᾷ οἴχεσθαι εἰς τὴν οἰκείαν, αὐτοὺς δὲ ἁρπαγῆς ἕνεκα περιλειφθέντας, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἁλῶναι. Οὕτω μὲν Μιχαὴλ κατεστρατήγησε βασιλέα. C Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις καὶ αὐτὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μυσίαν, καὶ τἄλλα τε ἐκάκωσεν αὐτὴν, καὶ Διάμπολιν εἷλεν ἐξ ἐφόδου· καὶ πορθήσας αὐτὴν, ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν. Ὁ Μιχαὴλ δὲ μετὰ ἑξηκοστὴν ἡμέραν τῆς βασιλέως εἰσβολῆς, πάλιν καὶ αὐτὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωμαίων. Καὶ γενόμενος ἐν Ὀδρυσοῖς, τὸ Βουκέλου προσαγορευόμενον πόλισμα εἷλε προδοσίᾳ, τῶν φυλάκων νυκτὸς καταπροδόντων· καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν αὐτῷ ἀδικήσας μηδέν. Βασιλεὺς δὲ Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβων, ἐπεὶ ἐπύθετο τὴν εἰσβολὴν, εἰς Ἀδριανούπολιν ἦλθε κατὰ τάχος, κἀκεῖ συνήθροιζε τὴν στρατιὰν ὡς μαχούμενος Μυσοῖς. Καὶ ὁ Μιχαὴλ ἐν Βουκέλου ἐστρατοπεδευμένος, παρεσκευάζετο καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς οἰκείας στρατιὰν μεταπεμπόμενος. D Καὶ ὕστερον ἡμέραις ὀλίγαις τὸ Προβάτου καὶ αὐτὸ πόλισμα ἐγγὺς ὂν περιστρατοπεδευσάμενος ἐπολιόρκει. Οὕτω μὲν οὖν ἀλλήλοις ἀντεστρατοπεδεύοντο ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις ἐξαρτυόμενοι τὰ πρὸς τὴν μάχην. Ἐπεὶ δὲ ἤδη πάντα ἐπεπόριστο καὶ ἔδει ἐπιέναι, πρεσβείαν πέμψας ὁ βασιλεὺς πρὸς Μιχαὴλ, οἴεσθαι ἔλεγεν ἐπιλελῆσθαι αὐτὸν τῶν τε ὅρκων, καὶ τῶν συνθηκῶν, αἳ ἐγένοντο αὐτοῖς συγγενομένοις ἐν Τζερνομιάνου, καὶ διὰ τοῦτο τῇ τε Ῥωμαίων πρῶτον ἐσβεβληκέναι, καὶ τὸν πόλεμον κεκινηκέναι, αὐτὸν δὲ μεμνῆσθαί τε τῶν συνθηκῶν, καὶ ἐμμένειν ταῖς σπονδαῖς· ἀδικούμενον δὲ

A omnibus copiis suis et Scytharum auxiliis, in fines Romanos irrupit, superiorisque Thraciæ oppida diebus multis depopulatus est. Eo comperto, imperator quam maximos potuit delectus egit, et Bizyam properans, ibi se ad prælium instruxit. Quod cum ex speculatoribus suis Michael didicisset (adhuc enim Romanam provinciam devastabat), metuens, ne adventantem sustinere non posset, ad fraudem confugiendum censuit. Misso igitur legato, dici jussit, audisse se eum Bizyam advenisse. Ducere conjecturam e verisimilibus, hostili animo venisse, secum præliandi ardore inflammatum. Ne igitur militem suum longo itinere delasset, se cum diliculo crastino Bizyam ad manum conserendam accessurum. His nuntiatis legatus B discessit. At Michael, inde se movens, et per reliquum diei, noctemque continenter ambulans, die altero fines sui principatus attigit. Imperator suis præcepit, uti mane in armis hostem exspectarent, et ipse conflictui necessaria curans, nonnullos ad castra Mœsorum exploranda dimittit, qui sub meridiem cum sex Mœsis captivis revertuntur. Ii interrogati, regem pridie cum exercitu domum regressum, se prædandi causa relictos et ita captos memorant. Sic Michael strategemate imperatorem delusit. Non multi dies intercesserunt, cum ipse quoque imperator Mœsiam incursans, et cætera infestam habuit, et Diampolin ex itinere, seu primo impetu, expugnavit, atque ita in provinciam C suam reversus est. Die ab hac incursione sexagesimo, rursum Michael in Romanos prædabundus invadit, et in Odrysis Bucelum oppidulum per proditionem excubitorum capit, ibique castra sine maleficio ponit. Imperator **200** Didymotichum incursione perlata, Adrianopolin festinat, ubi militem ad pugnam colligit. Michael quoque domo cohortes Bucelum evocat, seseque ad certamen comparat. Post paucos dies Probatum, vicinum oppidulum, obsidione cingit. Sic usque in tricesimum diem castra castris opponentes, ad prælium sese instruebant. Paratis jam omnibus, cum ad manus veniendum esset, mittit legationem ad Michaelem imperator, cujus hæc summa fuit: Videri ipsum fœderis, et jurisjurandi, quod inter se apud Tzer- D nomianum dedissent, oblivione captum, atque ideo et Romanam regionem incursasse, et bellum commovisse, se pactorum meminisse, nec ea temerare, sed inique læsum, prioremque insidiis appetitum, velle a se vim arcere ac depellere, et invitum ad hoc prælium adigi: et quia uterque exercitus Thraces sint (35) (quos non se mutuo, sed junctim impios in Deum Barbaros armis lacessere oporteret), et quia soror sua cum eo nupta sit; quem proinde amicum sibi, non hostem cupiat; si tamen oppidum proditione occupatum restituat. Sin minus, cum cruce, quam alias ab eo missam, ac-

Jacobi Pontani notæ.

(35) Imo, *uterque exercitus eamdem religionem sectetur*. Mendose in ms. interpretis, Θρᾴκης pro θρησκείας.

ceperit, in summo vexilli collocata, illum invasurum. Michael per legatos in hanc sententiam respondet, ipsum imperatorem, et sororem ejus ejusdem patris esse liberos. Decere igitur, et justum esse, quando ipse paternum imperium omne teneat, sororem quoque portionem aliquam paternæ hæreditatis cernere. Ad hæc imperator, id se percupere, nec Bucelum tantummodo, sed alias urbes insuper ei tanquam paternorum bonorum consorti tradere; salva tamen ipsa jam vetustate corroborata Romanorum lege, quæ sic habeat: Ex filiis imperatoris qui ætate antecesserit, imperatorem salutanto, et is fratribus imperato, et hi seniori cedunto, seduloque serviunto. Quamobrem si ei placeat, juxta hanc fixam et confirmatam legem imperatoris servum et esse et appellari, se vicissim paratum esse illi, velut ex proprio ac debito principatu, urbes et regiones addicere. Michael, quia cum copiis haud longe distabat, statim respondit, cum ipse quoque rex sit, absurdum videri, in alterius regis arbitrio esse. Si Bucelum recipere velit, Sozopolin (ad Pantum Euxinum amplam et populosam urbem) contra dedat. **201** Imperator, tum nihil respondens, legatos in castris corpora cibo, somnoque curare jussit. In diem sequentem omnibus suis arma imperat, nec ipsi solum, sed equi etiam splendide ornati (36) instructique: et alii quidem e corio, alii hamatis thoracibus induti apparebant (37). Erat porro videre Romanum exercitum non tantum qua armis, qua equis instructum sumptuosissime, sed etiam numero tantum, quantus jam pridem nunquam in unum convenerat. Occidentalis quippe totus aderat cum Macedonibus, et Thracibus, et ex Orientis urbibus, quæ quidem Romanis subessent, atque etiam e Byzantio equitatus, et peditatus multus, gravisque armaturæ et sagittarii. Postquam vero per phalangas (38), tanquam ad certamen obeun-

καὶ προεπιβουλευόμενοι ἀμύνεσθαι, καὶ ἄκοντας ἐς τὸν πόλεμον καθίστασθαι. Τοῦτο μὲν, ὅτι καὶ ἡ ἑκατέρωθεν στρατιὰ τῆς αὐτῆς εἰσι θρησκείας, οὐς οὐ πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ μετ' ἀλλήλων ἔδει τοῖς ἀσεβοῦσι περὶ τὸν Θεὸν βαρβάροις ἐπιέναι. Τοῦτο δ' ὅτι καὶ αὐτὸν ἀδελφῆς ὄντα σύνοικον τῆς ἑαυτοῦ οὐ βούλοιτο πολέμιον, ἀλλὰ φίλον ἔχειν. Πλὴν ἐὰν τὸ πόλισμα ἀποδῷ, ὃ λαβὼν ἔχει προδοσίᾳ. Ἐὰν δὲ μὴ ἀποδιδῷ, τὸν σταυρὸν ὃν πρότερον πέπομφε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῆς σημαίας ἀναθεὶς, ἐλεύσεται ἐπ' αὐτόν. Ὁ Μιχαὴλ δὲ καὶ αὐτὸς ἀντεπρεσβεύετο πρὸς βασιλέα, τὸν ἴσον τρόπον αὐτόν τε εἶναι τοῦ σφετέρου παῖδα πατρὸς καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφήν. Προσήκειν οὖν αὐτὸν τὴν πατρῴαν ἔχοντα πᾶσαν ἀρχὴν, καὶ τὴν ἀδελφὴν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον μέρους τινὸς τῶν πατρῴων κληρονομεῖν· ὁ βασιλεὺς δὲ, καὶ πάνυ βούλεσθαι τοῦτο ἔφη· καὶ μὴ μόνον τὸ Βουκέλου πόλισμα, ἀλλὰ καὶ πόλεις ἑτέρας ὡς τοῦ πατρῴου κλήρου καὶ αὐτῷ συμμετέχοντι παρασχεῖν, πλὴν, κατὰ τὸν ἄνωθεν ἐπικρατήσαντα Ῥωμαίοις νόμον. Οὗτος δέ ἐστι, τὸ, τῶν παίδων βασιλέως, τὸν μὲν προήκοντα τῷ χρόνῳ βασιλέα τε ἀναγορεύεσθαι, καὶ τῶν ἄλλων ἄρχειν. Τοὺς δ' ἄλλους ἀδελφοὺς ὑπείκειν τε τῷ πρώτῳ καὶ δουλεύειν ἀκριβῶς. Εἰ οὖν ἀρεστὸν αὐτῷ κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα τουτονὶ Ῥωμαίων νόμον, δούλῳ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι βασιλέως, καὶ αὐτὸς ἕτοιμος εἶναι ὡς ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν τελοῦντι καὶ πόλεις καὶ χώρας παρασχεῖν. Μιχαὴλ δὲ ἐπεὶ ἐγγὺς ἐστρατοπεδεύετο καὶ αὐτὸς, δι' ὀλίγου τὰς ἀποκρίσεις ποιούμενος, οὐκ ἔφη προσήκειν καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι, ὑφ' ἕτερον βασιλέα τελεῖν· ἀλλ' εἰ βούλοιτο τὸ Βουκέλου πόλισμα ἀπολαβεῖν, τὴν Σωζόπολιν κατὰ τὸν Εὔξεινον Πόντον, πολυάνθρωπον οὖσαν καὶ μεγάλην πόλιν, ἀντ' ἐκείνου δοῦναι. Βασιλεὺς δὲ τότε μὲν ἀπεκρίνατο οὐδὲν, ἀλλ' ἐκέλευσε τοὺς πρέσβεις εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναπαύλης τυχεῖν. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἅμα ἕῳ τὴν στρατιὰν ἐκέλευσεν ὁπλίσασθαι πᾶσαν, καὶ ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις πάν-

Jacobi Pontani notæ.

(36) Virgilium amare, delectarique armis pulchris et elegantibus, eaque non ducibus tantum, sed militibus quoque concedere, docuimus in symbolis nostris ad III *Æneid*. Narravimus de Xenophonte, ex Æliano lib. III, cap. 24, qui aiebat, si vicisset hostes, elegantissimo quoque ornatu se dignum esse, et, si vitam in acie amitteret, cum quodam decore oppetiturum in armatura splendida. Memorat item Curtius, lib. v, Alexandrum scuta laminis argenteis operuisse, equos frenis ornavisse. Vide causam ibi. Præcipit item Onosander imperatori, curet ut exercitus armis splendidis instructus fulgeat. Quod facili negotio fiet, si gladiorum mucrones probe acuantur, et galeæ loricæque frequenter abstergantur. Milites enim quasi micantibus armorum scintillis terribiliores apparent, multæque per oculos species in animos delapsæ, perterrere adversarios solent. Addamus et istuc pro corollario: Leo imperator, *De apparatu bellico*, cap 6: *Quanto decentior in armatura sua miles est, tanto major illi alacritas, et hostibus formido vehementior aderit.*

(37) Virgilius III *Æneid*. vocat loricam *consertam amis*. Explicat Lipsius hoc genus loricæ, *De militia Rom*. lib. v, dial. 6: *Loricas hamatas dixerunt Latini*, inquit, *quia circuli, et catenæ nexæ hamuli speciem dimidiati referebant; vel quia et homi catenulas jungebant*. Lorica quidem hamata versa a veteri bibliorum interprete. *I Reg*. cap. XVII, ubi in Græco, θώραξ ἁλυσιδωτὸς, ad verbum *lorica catenata*. Et non aliud fuit, quam circuli, sive annuli ferrei inter se nexi, more quem hodie Galli, et Germani servamus, etsi exolescentem.

(38) Vegetius lib. II, cap. 2: *Macedones, Græci, Dardani phalanges habuerunt*. Vide Stevechii comment. Alexander ab Alexandro lib. VI, cap. 13: *Quod legio quondam apud Romanos fuit, id phalangem Græcis, Macedonibus, et Dardanis, exterisque nationibus valuisse, monumentis proditum est. Ea enim in libero campo, et si quando exspatiari licuit, magno usui fuit. Cum vero arctis faucibus, et præruptis saxis, aut inter angusta viarum premitur, non est ea vis potestasque: quippe Macedonica phalanx immobilis, semper ex stabili peditum agmine, nec partiri, nec dividi facilis erat, quod in Romana legione longe secus*, etc. Optime Phalangem explicat Curtius, lib. III, cum de Macedonibus loquitur: *Sed Macedonum acies torva sane et inculta, clypeis hastisque immobiles cuneos, et conserta robora virorum tegit. Ipsi phalangem vocant peditum*

τες, οὐ μόνον αὐτοὶ λαμπρῶς καὶ διαπρεπῶς κεκοσμημένοι, ἀλλὰ καὶ ἵπποι, οἱ μὲν θώραξιν ἐκ βύρσης πεποιημένοις, οἱ δὲ ἁλυσειδωτοῖς. Καὶ ἦν ἰδεῖν οὐ μόνον ὅπλων καὶ ἵππων ἕνεκα πολυτελῶς μάλιστα παρεσκευασμένην τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν, ἀλλὰ καὶ πλήθει ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου οὔπω ἄχρι καὶ τότε τοσαύτην συνελθοῦσαν εἰς ἕν. Ἥ τε γὰρ ἐκ τῆς ἑσπέρας πᾶσα παρῆν, καὶ Μακεδόνες καὶ Θρᾷκες, καὶ ὅσοι ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἕω τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων ἦσαν· καὶ ἐκ Βυζαντίου δὲ αὐτοῦ οὐ μόνον ἱππεῖς, ἀλλὰ καὶ πεζὸς πολὺς, ὁπλῖται τε καὶ τοξόται ψιλοί. Ἐπεὶ δὲ κατὰ φάλαγγας ὡς ἐς μάχην παρετάξαντο, τοὺς Μυσῶν μεταπεμψάμενος πρέσβεις ὁ βασιλεὺς, Τὴν μὲν στρατιὰν ὁρᾶτε τὴν ἐμὴν, ἔφη, ὡς παρεσκεύασται πρὸς μάχην· ἀπελθόντες δὲ ἀπαγγείλατε βασιλεῖ τῷ ὑμετέρῳ, ὡς ἐγὼ μὲν ἀσπαζόμενος τὴν εἰρήνην πρότερον πολλάκις διεπρεσβευσάμην πρὸς σὲ περὶ αὐτῆς· σοῦ δὲ οὐδὲν ἐπιεικὲς ἀποκρινομένου, τῇ τοῦ σταυροῦ δυνάμει θαῤῥῶν, ὃν αὐτὸς ἐγγυητὴν ἐμοὶ παρέσχου τοῦ μηδέποτε παρασπονδῆσαι, βαδιοῦμαι ἐπὶ σέ. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν. Οἱ πρέσβεις δὲ ᾗ τάχους εἶχον, πρὸς βασιλέα ἀφιγμένοι τὸν ἑαυτῶν, τούς τε λόγους ἀπήγγελλον βασιλέως, καὶ ὡς ἡ στρατιὰ τοσαύτη τε οὖσα καὶ οὕτως ὡπλισμένη ἐν ὁδῷ εἰσιν ἤδη τῇ πρὸς αὐτούς· Μιχαὴλ δὲ πρότερον μὲν οὐκ ἂν οἰόμενος εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἰέναι Ῥωμαίους ὑπομεῖναι, τότε δὲ ἤδη ὁρῶν αὐτοὺς ὡρμημένους πρὸς τὴν μάχην, τό τε πλῆθος καὶ τὴν παρασκευὴν πυθόμενος ὅση ἦν, οὐκ ἔγνω δεῖν ἐν πολεμίᾳ εἰς προὖπτον κίνδυνον καθιστᾶν ἑαυτόν. Καὶ πέμψας πάλιν τοὺς πρέσβεις ᾗ ἐδύναντο τάχιστα πρὸς βασιλέα, τό τε πόλισμα Βουκέλου ἐπηγγέλλετο παραδώσειν καὶ εἰρήνην ἄξειν τοῦ λοιποῦ, καὶ ἐδεῖτο βασιλέως εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον ἀπαγαγεῖν τὴν στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ὁρῶν αὐτοῖς ἐν καλῷ τῷ σχήματι τὴν ἀναχώρησιν γινομένην, καὶ τὴν νίκην ἀναιμωτὶ προσγινομένην, ἄσμενος ἀνεχώρησε πρὸς τὸ στρατόπεδον. Τότε γὰρ πρότερον μὴ λόγοις καὶ τῇ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου κρίσει τὸν Μιχαὴλ πεισθῆναι τὸ Βουκέλου ἀποδοῦναι, ἀλλὰ νῦν, καὶ τὸ ἤδη πρὸς μάχην παρατεταγμένης τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς τὴν ἔφοδον αὐτῶν οὐχ ὑπομεῖναι, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς συμβολῆς ἡττῆσθαι ταῖς γνώμαις, καὶ δείσαντας ἀπαγορεῦσαι τὴν μάχην, τὸ Ῥωμαίων ἡττῆσθαι φανερῶς ὁμολογούντων ἦν· καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεῖ ἐδόκει χρῆσθαι τῷ καιρῷ, καὶ μὴ πέρα τοῦ προσήκοντος φιλονεικεῖν. Ἐν γὰρ τοῖς προτέροις χρόνοις, Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως ἄρχοντος, πολλὰς ἐς τὴν Ῥωμαίων ἐσβολὰς τῶν Μυσῶν ποιησαμένων, ἐπεὶ οὐδεὶς αὐτοῖς ἀντεπεξῆλθεν, ἀλλὰ πρεσβείαις καὶ λόγοις πιθανοῖς διελύετο τὰς πρὸς αὐτοὺς διαφορὰς ὁ βασι-

A dum fuerunt dispositi, accitis Mœsorum legatis imperator: Exercitum meum ut sit ad dimicationem paratus videtis, inquit. Itote ergo, regique vestro nuntiate, me jam antea pacis cupidissimum, non semel ad illum super ea legatos misisse; eum nihil æquum ac tolerabile respondisse. Itaque crucis virtute fretum, quam sibi velut pignus ac sponsorem constantiæ suæ in fœdere servando dederit, adversus illum processurum. Hæc imperator. Legati ad regem celerrime reversi, quid imperator dixerit, quomodo ingentes copiæ, et sic armatæ contra ipsum in via sint, retulerunt. Michael, qui antea rebatur Romanos secum decertare haud ausuros, intelligens eos jam non parvo exercitu et magno apparatu ad prælium procedere, statuit non B debere in aliena regione præviso discrimini semet objectare. Quapropter denuo missis legatis, idque cum celeritate maxima, Bucelum redditurum, et de cætero pacem servaturum spondet; rogatque uti militem in castra reducat. Imperator animadvertens hunc receptum sibi fore honorificum, cum incruenta victoria libens castra repetit. Nam nuper nec verba, nec æqui bonique sensus ut Bucelum restitueret, ei persuadere potuissent, quod nunc restitueret, quodque Romani exercitus per ordines ad pugnam distributi accessum non tulisset, sed ante conflictum animo victus, et timore perculsus pugnam recusasset, confessio manifesta erat, Romanos superiores esse. Quare et imperator occa- C sione utendum, nec ultra quam fas contendendum judicavit. Etenim ante **202** id tempus, Andronico seniore imperante, cum in Romanorum provinciam sæpius impressionem fecissent, nemoque illis occurrisset, sed legationibus et sermonibus duntaxat fuissent diremptæ controversiæ, opinabantur Romanos imperatores eorum, ut bello insuperabilium, ne aspectum quidem laturos esse. Tum vero magno atque strenuo exercitu tendentem in se imperatorem cernens Michael, aliter sensit, et pedem omnino referendum duxit. Tale nimirum universe Barbarorum ingenium est, effrenato impetu instare cedentibus (39), intrepidos et in acie stantes aggredi non audere. Romani milites quod concurrere et hostium spolia (quæ tantum non de D manibus sibi erepta putabant) legere non licuisset tristabantur; tanta dimicandi cupido omnes ceperat. Tamen, pace constituta et fœdere novo confirmata, Michael Bucelum reddidit; et die sequenti in equis convenientes, amicitiam renovarunt; nec deinde inter Romanos et Mœsos bellum, sed perpetua pax fuit. Cumque pepigissent, in posterum conventuros quo loco complacuisset, ille in Mœ-

Jacobi Pontani notæ.

stabile agmen. Vir viro, arma armis conserta sunt, ad nutum monentis intenti, sequi signa, ordines servare didicere. Quod imperatur, omnes exaudiunt; obsistere, circuire, discurrere, in cornu mutare pugnam non duces magis, quam milites callent. .

(39) Etiam bestiæ quædam fugientes persequuntur, persequentes fugiunt. Et quoniam barbari parum differunt a brutis animantibus, quia barbari, hoc est, inculti, agrestes, inhumani sunt, non mirum eos in hoc quoque bestias imitari, sensuque potius duci, quam ratione regi, cum quid virtutis, atque adeo fortitudinis sit, non videant, et gustum veræ laudis et gloriæ nullum habeant.

siam, imperator Byzantium iter arripuit, et miles oppidatim diffluxit.

A λεὺς, ᾤοντο ὡς τισιν ἀμάχοις μηδὲ προσβλέπειν ἔτι δυνήσεσθαι τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας. Τότε δὲ ὁ Μιχαὴλ ὁρῶν ἤδη βασιλέα ἐπιόντα πολλῇ τε καὶ ἀγαθῇ τῇ στρατιᾷ, οὐ τὰς αὐτὰς εἶχε γνώμας, ἀλλ' ἐδόκει δεῖν ὑποχωρεῖν. Τοιοῦτον γὰρ τὸ βαρβαρικὸν ἅπαν, τοῖς τε οὐχ ὑπομένουσιν ἐπελαῦνον ἀκρατῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἐπικείμενον ὁρμῆς, καὶ τοῖς μὴ ἐκπληττομένοις, ἀλλὰ μένουσιν ἐν τῷ πολεμεῖν, οὐκ αὐτοὶ ἀντεπιόντες. Ἡ μέν τοι στρατιὰ Ῥωμαίων μονονουχὶ τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων σκῦλα οἰόμενοι ἀποστερεῖσθαι, ἠνιῶντο ὅτι μὴ συνέβαλον Μυσοῖς· τοσαύτη προθυμία κατέσχε πάντας πρὸς τὴν μάχην. Ὅμως τῶν περὶ τῆς εἰρήνης συνθηκῶν γεγενημένων, τό τε Βουκέλου ἀπέδωκεν ὁ Μιχαὴλ πρὸς βασιλέα, καὶ ἔφιπποι εἰς τὴν ὑστεραίαν ἑνωθέντες, τήν τε φιλίαν ἀνενεώσαντο, καὶ Ῥωμαίοις καὶ Μυσοῖς οὐκέτι πόλεμος ἐκινήθη, ἀλλ' εἰρήνην ἦγον τοῦ λοιποῦ. Συνθέμενοι δὲ ἀλλήλοις ὡς εἰς τοὐπιὸν ἐν ταὐτῷ γενήσονται ὅποι ἂν δοκῇ, ὁ μὲν εἰς Μυσίαν, βασιλεὺς δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκον, καὶ ἡ στρατιὰ διελύθησαν κατὰ πόλεις.

CAPUT IV.

Magnus domesticus Syrgianni mitiorem carcerem impetrat. Postea libertatem eidem petit. Imperator miratur eam non statim petivisse, cum ejus amori daturus sit omnia, cujus magnitudinem declarat. Domesticus ipse quoque suum amorem in imperatorem prædicat, et rationem facti reddit. Angelus magnus stratopedarcha pro egregio duce commendatur. Imperatoris mater Xena se de Syrgianne celatam a domestico irascitur. Syrgiannes e custodia dimittitur.

Syrgiannes, ut supra docuimus, a seniore Andronico in vincula compactus fuit. At postquam junior Byzantio potitus, totum imperium obtinuit, magnus domesticus ejus viri recordatus, et ad eum in carcerem ingressus, ubi loci pædorem squaloremque, et bojarum in primis cervici ejus inductarum pondus aspexit, imperatorem oravit, primum quidem ut iis levaretur, deinde ut etiam ex ipso quo tenebatur carcere in arcem Anemæ vocatam (40), cum uxore liberisque victurus dimitteretur. Et valuerunt preces. Nihilominus adhuc custodiebatur. In reditu autem e Thracia Byzantium, iterum imperatorem rogavit ut Syrgiannes e custodia prorsus ac perfecte eximeretur. Imperator se colligens, **203** modo ab illo summa se affectum molestia dixit, causamque adjunxit, quod nempe suo erga ipsum amore domesticus indigna cogitaret. Adeo quippe excellenter se illum amare (41), ut si is quacunque tandem de causa propinquis, amicis, omnibus fortunis, pretiosissimis atque charissimis quibusque relictis in peregrino solo potius degere vellet, conaturus esset ut rem illaudabilem dissuadere; si id nequiret, disjunctionem corporum non ferentem, similiter omnia valere jussurum, et cum eo potius incertis sedibus vagaturum. Insuper si optionem daret is qui hæc absolute potest, ut alter pro altero moreretur, se pro illo hujus lucis usura libentissime cariturum. Quin imo, si stricto ense, occidendi causa in se euntem videret, ac deinde impedimento aliquo, licet maxime repugnans prohiberetur, ne sic quidem posse unquam sibi odiosum fieri. Deni-

B Τοῦ Συργιάνη δὲ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως Ἀνδρονίκου, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες, ἐν δεσμωτηρίῳ φρουρουμένου ὑπὸ κλοιοῖς, ἐπεὶ ὁ νέος βασιλεὺς Βυζάντιον ἑλὼν, τῆς ἁπάσης ἀρχῆς ἤδη ἐγκρατὴς ἦν, ὁ μέγας δομέστικος Συργιάννη μνησθεὶς, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐλθὼν, ἐπεὶ τήν τε ἄλλην ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου κακοπάθειαν, καὶ μάλιστα τὴν ἀπὸ τῶν κλοιῶν πιέζουσαν αὐτὸν ἑώρα, βασιλέως ἐδεήθη πρῶτα μὲν ἀφεθῆναι τῶν κλοιῶν· ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἐν ᾧ ἐφρουρεῖτο, εἰς τὸν τοῦ Ἀνεμᾶ καλούμενον πύργον γυναικὶ καὶ τέκνοις συνδιάγειν, καὶ κατεπράξατο αἰτήσας. Ἔτι μέντοι ἐφρουρεῖτο· κατὰ δὲ τὴν ἐκ Θρᾴκης πρὸς Βυζάντιον ἐπάνοδον αὐτῶν, αὖθις βασιλέως ὁ μέγας δομέστικος ἐδεῖτο, τελέως τῆς εἱρκτῆς ἀπολυθῆναι Συργιάννην. C Μικρὸν δὲ ἐπισχὼν ὁ βασιλεὺς, λελυπῆσθαι ἔλεγε καὶ πάνυ παρ' αὐτοῦ νυνὶ, καὶ τὰς αἰτίας προσετίθει, ἀναξίας φάσκων τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τὰς διανοίας ἔχειν αὐτόν. Τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ περιεῖναι τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας, ὥστ' εἰ καθ' ἡντιναοῦν αἰτίαν οἰκείους ἔδοξεν αὐτῷ καὶ φίλους καὶ περιουσίαν πᾶσαν, αὐτά τε τὰ τιμιώτατα καὶ τὰ φίλτατα καταλιπόντα, ἐπὶ ξένης οἰκεῖν ἑλέσθαι, αὐτὸν μὲν πείθειν ἀποσχέσθαι τοῦ πράγματος ἐπιχειρεῖν, τὴν ἀτοπίαν ὅση ἐκδιδάσκοντα. Εἰ δὲ μὴ δύναιτο κωλύειν, μὴ ῥᾷστα τὴν διάζευξιν ἂν ὑπενεγκεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ ὁμοίου πᾶσιν εἰπόντα χαίρειν, τὸ σὺν αὐτῷ πλανᾶσθαι μᾶλλον ἑλέσθαι. Ἔτι τι [προσέτι εἰ *vel* ἔτι καὶ εἰ] εἰ αἵρεσις αὐτῷ προὐτέθη παρὰ τοῦ τὰ τοιαῦτα πάντα δυναμένου D ὥστε τὸν ἕτερον αὐτῶν ἀπαλλάττεσθαι τοῦ ζῆν, ἁπάσαις ἂν εἵλετο τὸ πρὸ αὐτοῦ ἀποθανεῖν. Ἀλλὰ μὴν

Jacobi Pontani notæ.

(40) Quamvis Græce sit, εἰς τὸν τοῦ Ἀνεμᾶ καλούμενον πύργον, tamen existimo, non tam turrim solam, quam locum quempiam munitum, seu arcem συνεκδοχικῶς indicari : et ita nomen πύργος videtur alibi quoque usurpare, quod observavi. Germani dicerent, *in die Burg, in die Vestung*. Sed prius illud a Græco fluxit, ut alia hujus linguæ quam plurima.

(41) Amor imperatoris in domesticum, seu Cantacuzenum, et hujus in illum, multis locis, præsertim per hunc et tertium librum memoratur; fuit enim singularis, et possunt hi inter illa paria numerari, quorum ob amicitiam immortalis est memoria. Rursum cap. 9, lib. III, c. 3, 4, 6, 14, 22, 24, 53, 74, 82, 99, lib. IV, cap. 1, 5, 24. Omitto locos libri primi, et insignem illum ex testimonio matris domestici, cap. 28, ejusdem libri.

A εἴγε καὶ οἰκείοις ὄμμασιν ἑώρα ξίφος ἔχοντα αὐτῷ ὡς ἀποκτενοῦντα ἐπιέναι, εἴθ' ὑπ' ἄλλης τινὸς αἰτίας, καὶ πάνυ μὴ βουλόμενον συμβέβηκε κεκωλῦσθαι, μηδ' οὕτω δυνηθῆναι ἄν ποτε ἀπεχθῶς διακείσεσθαι αὐτῷ. Καὶ ὅλως μηδὲν εἶναι ὃ καθ' ἡδονὴν ὂν αὐτῷ πραχθῆναι, μὴ αὐτὸν σὺν πάσῃ προθυμίᾳ παρασχεῖν, ὡς ἅττα ἂν αὐτῷ ἀρέσκῃ, καὶ αὐτῷ ἡδέων φαινομένων. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὥσπερ καὶ αὐτὸν σαφῶς οἴεσθαι πεπεῖσθαι, θαυμάζειν ὅτι μὴ κατὰ γνώμην ὂν αὐτῷ Συργιάννην ἀπολυθῆναι τῆς εἱρκτῆς, ἐλευθέρως καὶ ἀπεριέργως εἶπεν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ὥσπερ τινὰς τιθέμενον ἀναβασμοὺς, πρῶτα μὲν εἰπεῖν, τῶν κλοιῶν αὐτὸν ἀνεθῆναι, εἶτ' ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου πρὸς ἕτερον ἐπιεικέστερον μετενεχθῆναι, ὥστε δύνασθαι αὐτῷ καὶ τὰ τέκνα συνεῖναι καὶ B τὴν γυναῖκα, νυνὶ δὲ παντάπασιν ἀπολυθῆναι τῆς εἱρκτῆς. Δέον γὰρ μετὰ τῆς σοι προσηκούσης παῤῥησίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ βούλημα ποιῆσαι φανερὸν, καὶ μὴ διατεμόντα εἰς πολλὰ, κατὰ μέρος ποιεῖσθαι τὰς αἰτήσεις. Σὺ δ' ὥσπερ ἢ ἐμοῦ πολλὴν μικρολογίαν καὶ ἀφιλοτιμίαν κατεγνωκὼς περὶ τοὺς φίλους, ἢ σαυτῷ ἀδυναμίαν συνειδὼς, οὕτως ἐποιήσω τοὺς λόγους· οὗ δὴ ἕνεκα καὶ ἀχθεσθῆναι εἶπον. Νυνὶ δ' ἐπεί σοι φίλον ἀπολυθῆναι Συργιάννην, τὸ κωλῦον οὐδέν. Ἅττα γὰρ ἂν αὐτῷ σοι καὶ βέλτιστα δοκῇ καὶ ἡδέα, οὐκ ἔσθ' ὅπως μὴ ἐκ τοῦ ἴσου ὅμοια κἀμοὶ δοκεῖν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, Ἀληθῆ γε εἴρηκας, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ θελήσαντος ἐμοῦ πραχθῆναι, ἐναντίαν οἴσεις ψῆφον αὐτός. Καὶ τοῦτο, οὐκ ἀπὸ τῶν πρὸς ἐμὲ εἰρημένων C νυνὶ λόγων, ἀλλὰ πολὺ πρότερον ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων, ἐμοί τε πρῶτον καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασίν ἐστι καταφανές. Ὅτι δὲ τὸν ἴσον τρόπον ἔχω καὶ αὐτὸς πρὸς σὲ, οὐδ' ἀποδείξεως δεήσεσθαι δοκῶ· αὐτὸς γάρ μοι φθάσας πρότερον συνεμαρτύρησας καλῶς. Ἐγὼ δὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν φιλίαν παραβάλλων, τῷ μὲν ὄγκῳ τῆς ἀρχῆς καὶ τῷ μεγέθει ἐλασσοῦσθαι νομίζω καὶ παρὰ πολὺ, τοῖς λοιποῖς δὲ ἅπασι λείπεσθαι οὐδοπωσοῦν. Οὐ μόνον γὰρ ἃ προείρηκας αὐτὸς, ἀλλ' εἴ τι καὶ τούτων μεῖζον καὶ ποιεῖν καὶ ὑπομένειν ὑπὲρ τῆς πρὸς σὲ φιλίας ἕτοιμος εἶναι. Καίτοιγε κατ' ἐμαυτὸν πολλάκις τοὺς παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσι παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἐπὶ φιλίᾳ ὑμνουμένους ἐξετάζων καὶ παραβάλλων τοῖς D ἡμετέροις τὰ ἐκείνων (καίτοιγε δοκούντων τῇ φιλοτιμίᾳ τῶν ποιητῶν καὶ πέρα τοῦ ἀληθοῦς καὶ προσήκοντος ηὐξῆσθαι), ὅμως κατ' οὐδὲν ἀποδέοντα, εἰ μὴ καὶ μείζω τὰ ἡμέτερα εὑρίσκω. Εἰ δέ ποτε συμβαίη τοιούτοις λογισμοῖς περιπεσεῖν ὥστε ἀμφιβάλλειν εἴτις ἐστὶν ἰδέα φιλίας ἢ τρόπος ἕτερος ὃν ἡμεῖς οὐκ ἐπεδειξάμεθα ἀλλήλοις, ἢ εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀκρότατον ἀφίγμεθα αὐτῆς, ἢ ἀποπνίγεσθαι ἀνάγκη καὶ

A que quidquid charum et jucundum sibi præstari velit, id se quam cupidissime præstiturum. Nam quæ ejus animo placeant, eadem et sibi suavia atque amœna videri. Quæ cum ita sint, quemadmodum et ipsemet certo sciat, mirari se, cum Syrgiannem custodia liberatum desideraret, quomodo id non a principio ingenue simpliciterque aperuerit, sed gradatim ascenderit, ac primum collariam detrahi petiverit, dein hominem in carcerem tolerabiliorem transferri, ubi nati et conjux cum eo degere queant, nunc autem omnino e carcere dimitti. Par fuisse, pro ea qua apud se gratia auctoritateque valeat, statim a principio voluntatem suam declarare liberrime, nec ea divisa in partes, sic pro reo precari. Eum autem perinde verba B fecisse, ac si vel in amicos sordidum et honoris eorum negligentem ipsum judicaret, vel se parum posse sentiret; atque hoc esse quod sibi molestum accidere testatus sit. Nunc quoniam optet Syrgiannem e carcere educi, educeretur; quæcunque enim ipse in bonis et jucundis numeraret, fieri non posse, quin ab se quoque numerarentur. Tum magnus domesticus : Vera sunt hæc, imperator; nihil enim est, nihil, inquam, est, quod si fieri velim, tu non concedas; idque non ex hac oratione tua, sed ex factis ipsis mihi in primis, deinde aliis omnibus pridem constat. Me autem eodem esse in te animo, pluribus demonstrandum non opinor; tu enim alias mihi præclarum hujus C rei testimonium impertivisti. **204** Ego vero cum mutuum amorem nostrum comparo, magnitudine et majestate imperii multum superari, cæteris rebus nec tantillum abs te vinci me existimo. Neque enim ea solum quæ commemorasti, sed si quid iis majus excogitari potest, pro eo quantum te diligo, et facere, et perpeti me paratum habes. Et quamvis sæpenumero per me ipse consideravi, atque cum nostra conjunctione contuli, quos in omni memoria a poetis et historicis ab amicitia celebratos (42) invenio (etsi poetæ ambitiosius, supraque verum, et plusquam decet rem exaggerasse videantur), nihilominus charitatem nostram si non majorem, certe haud minorem illorum charitate invenio. Quod si aliquando in eam cogitationem venirem, D ut dubitarem ecquid esset alia quædam species, aliusve modus in amicitia, quem inter nos non usurpassemus; an ad summum ejus fastigium pervenissemus, aut ægre spirare, ac pene suffocari me præ angore et æstu animi, vitamque acerbam putare me oporteret, si in re tam honesta, tamque liberali alicui secundus invenirer : aut resilire ab hujusmodi cogitatis, et animum firmioribus, quam

Jacobi Pontani notæ.

(42) A poetis quidem celebratur amicitia Pyladis et Orestis, Thesei et Pirithoi, Achillis et Patrocli, Nisi et Euryali. Ab historicis et aliis scriptoribus Alexandri Magni et Hephæstionis, Pythiæ et Damonis, Epaminondæ et Pelopidæ, Scipionis et Lælii. Nec ignobilis est in divinis litteris Davidis et Jonathæ arctissima familiaritas et irrupta copula. Quod autem amicus dicitur *alter ego*, Plutarchus, commentario περὶ πολυφιλίας, nihil aliud sibi velle ait, quam *binarium* esse *amicitiæ mensuram*. Paulo post : *Itaque valde amare et amari inter multos locum non habet : sed sicut amnes in multos divisi alveos imbecilli fluunt ac tenues, sic vehemens amor in animo, si dissipetur in multos, enervatur.*

quod dicunt, geometricis demonstrationibus convincere (43), non esse, non fore ullam amicitiæ formam perfectionemque quam inter nos non expresserimus, ita ut accedere nihil possit. Hoc et Joannes evangelista videns, uti opinor, hominibus præcepit, talem erga Deum charitatem ostendere, qualem erga amicos (44). Si enim ego quemadmodum a tua voluntate totus pendeo, omniaque præ tuo cultu et observantia parvipendo, sic erga Deum afficerer, quo non virtutis processissem? aut quod studium, quam cupiditatem ad mandata ejus hilarissime obeunda non adhibuissem? Si porro tu, sicut dixisti, omnia amori nostro postponis, et vicissim in amore tui mihi sunt omnia, ut quæ tu vis ea et cogitem, et agam, qui potui quæ molestiam tibi paritura crederem, ea de industria facere? Jam quis status Syrgiannis fuerit, edicam. Quorum criminum compertus, ab avo tuo carcere damnatus sit (45), tu quoque nosti. Atqui ego subacto a nobis Byzantio, vehementer durum et a commiseratione alienum censui, non aditu saltem et collocutione ejus ærumnam aliquantum allevare, et consolatione aliqua miserum delinire, si aliud non liceret; sperantem ita se non penitus contemptum ab amicis et abjectum. **205** Cum venissem autem in carcerem, vidissemque quantopere cum ipso loco perquam horrido, tum vinculis collo injectis affligeretur, ejus vicem etiam atque etiam dolui, et solatium ei, si quod possem, impertire studui, teque adiens, de vinculis tantum detrahendis oravi, quod in his malis hoc levamentum sufficere arbitrabar. Ubi crebrius ad eum ventitans, familiarius agere cœpi, ille ne sic quidem liberationis mentionem apud me intulit, non solum tuæ ad inimicis ignoscendum incitatæ voluntatis nescius, sed etiam sibi nefandorum facinorum conscius, ob quæ effectum deprecationis desperabat. Ast ego ex illa consuetudine magis sortem hominis miseratus, in carcerem mitiorem transferendum, matris, uxoris, charissimorumque liberorum convictum ei permittendum existimavi : ratus, nos etiam sic ab ejus insidiis tutos fore, ipsumque perinde ac si custodia omni liber esset, vitam placidam et jucundam victurum. Hoc igitur illi precibus apud te meis impetravi. Hic mater ejus eademque consobrina mea factum videns, quod nunquam speravisset, idque per me, sollicitatum a nemine, magna spe in futurum quo-

A πνευστιᾷν ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, καὶ μηδὲ ζῆν ἐθέλειν εἰ περὶ τὸ οὕτω καλὸν δεύτερός τινος φαινοίμην, ἢ ἀποπηδᾷν τῶν τοιούτων λογισμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν πείθειν ἰσχυροτέραις ἢ, ὅ φασιν, ἀνάγκαις γεωμετρικαῖς, ὡς οὔτε ἔστιν, οὔτε γεγένηταί τις ἰδέα φιλίας, ἣν οὐ πρὸς ἀλλήλους αὐτοὶ ἐπεδειξάμεθα καὶ μεθ' ὑπερβολῆς· καὶ τοῦτο συνιδόντα καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐννοῶ τοῖς ἀνθρώποις παραγγέλλειν, τὴν ἴσην ὥσπερ πρὸς τοὺς φίλους, οὕτω δὴ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνδείκνυσθαι ἀγάπην. Εἰ γὰρ ὥσπερ αὐτὸς ἐξήρτημαι τῆς σῆς γνώμης, καὶ πάντα δεύτερα ἥγημαι τῆς θεραπείας τῆς σῆς, οὕτω διεκείμην καὶ πρὸς τὸν Θεὸν, ποῦ οὐκ ἂν προῆλθον ἀρετῆς, ἢ ποίαν οὐκ ἂν εἰσήνεγκα σπουδὴν καὶ προθυμίαν ὑπὲρ τοῦ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ σὺν πάσῃ προθυμίᾳ B ἐκπληροῦν; Εἰ δὲ σὺ μὲν, ὥσπερ εἴρηκας, πάντα δεύτερα τῆς πρὸς ἐμὲ ἡγῇ φιλίας, ἐγώ τε τοῦ παντὸς τιμῶμαι τὰ σοὶ φίλα καὶ λογίζεσθαι καὶ πράττειν, πῶς ἂν ἔχοι χώραν, ἃ ἐνόμιζον ἀνιᾷν, ταῦτ' ἐξεπίτηδες λογίζεσθαι ποιεῖν; ὃν δὲ τρόπον ἔσχε τὰ περὶ Συργιάννην, αὐτὸς ἐρῶ. Τὰς μὲν αἰτίας ἐφ' αἷς ἁλοὺς κατεκρίθη δεσμωτήριον οἰκεῖν ὑπὸ βασιλέως τοῦ πάππου τοῦ σοῦ, οἶσθα καὶ αὐτός· ἐγὼ δὲ, μετὰ τὸ Βυζάντιον ἡμᾶς ποιήσασθαι ὑφ' ἑαυτοῖς, ἀσυμπαθὲς ἔκρινα καὶ δεινῶς ἄγνωμον, εἰ μή τινι ἄλλῳ, τῇ πρὸς αὐτὸν γοῦν ἐπιδημίᾳ τὴν συμφορὰν εἰς ὅσον οἷόν τε ἐπικουφίσαι, καὶ παραμυθίαν παρασχεῖν τινα, μὴ παντελῶς ἀπεῤῥίφθαι ἐλπίσαντα παρὰ τῶν φίλων, γενόμενος δὲ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ C πρὸς αὐτὸν, καὶ τήν τε ἄλλην κάκωσιν τὴν ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου, καὶ μάλιστα τὴν ἀπὸ τῶν κλοιῶν ἑωρακὼς, δεινῶς τε ἤλγησα ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ παραμυθίαν τινὰ εἰ οἷόν τε αὐτῷ προὐθυμήθην ἐξευρεῖν. Καί σοι προσελθὼν, περὶ τῶν κλοιῶν ἐδεόμην μόνων, ἀρκοῦσαν ἡγούμενος εἶναι ὡς ἐν δεινοῖς παραμυθίαν. Ἐπεὶ δὲ ἐγενόμην ἐν συνηθείᾳ, καὶ συχνῶς ἐφοίτων πρὸς αὐτὸν, ἐκεῖνος μὲν οὐδ' οὕτω πρὸς ἐμὲ ἐμνήσθη τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆς, οὐ μόνον τὴν σὴν περὶ τὸ συγγινώσκειν τοῖς προσκεκρουκόσι φιλοτιμίαν οὐκ εἰδὼς, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῷ τὰ δεινότατα συνειδὼς, καὶ διὰ τοῦτο τὴν παραίτησιν ἀπαγορεύων. Ἐγὼ δ' ἔτι μᾶλλον ἐκ τῆς συνηθείας ἐπικαμπτόμενος πρὸς τὴν αὐτοῦ κακοπραγίαν, ᾠήθην δεῖν ἀπό τε τοῦ δεσμωτηρίου εἰς ἕτερον ἐπιεικέστερον μεταγαγεῖν, D καὶ τὴν τῆς μητρὸς καὶ γυναικὸς καὶ τῶν φιλτάτων συνδιαγωγὴν αὐτῷ ἐφεῖναι, νομίζων οὕτως ἂν ἡμῖν τε εἶναι ἀσφάλειαν τοῦ μή τι ἐπιβουλεύεσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν οὐδὲν ἧττον ἢ εἰ παντάπασι τοῦ

Jacobi Pontani notæ.

(43) Vocantur ἀνάγκαι Græcis probationes illæ, quæ necessario concludunt, quas contra afferri nihil potest, quæ intellectum convincunt. Anacreon dixit, τῶν ῥητόρων ἀνάγκαις, ubi puto rhetorum nomine dialecticos accipiendos, seu esse commune nomen ad rhetores proprie dictos et dialecticos; præsertim cum dialectica Ciceroni dicatur astricta et contracta quædam eloquentia, ut vicissim rhetoricam latiorem et fusam dialecticam appellare liceat. Sunt enim ambæ in disserendo positæ.

(44) Forte illum locum Joannis intelligit, cap. XV : *Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Certum est majorem charitatem ab hominibus Deum non requirere.

(45) Indicat hæc crimina Gregoras, lib. VIII : *Syrgiannes vero imperatorum concordia minime lætus, animo æger et tristi vultu obambulabat, maxime quod tranquillis rebus, nullus ejus usus in republica esse videbatur*, et quæ sequuntur. Vide etiam pagina antecedente : *Cæterum magnus dux Syrgiannes rebus non ex sententia succedentibus*, etc.

δεσμεῖσθαι ἀπολέλυτο, ἡδέως βιώσεσθαι καὶ ἀνειμένως. Τοῦτο μὲν οὖν αἰτήσας παρὰ σοῦ, ἔπραξα αὐτῷ· ἡ δὲ μήτηρ μὲν αὐτοῦ, θεία δὲ ἐμὴ, ὅπερ οὐδ' ἄν ποτε ἤλπισεν ὁρῶσα γεγενημένον, καὶ ταῦτα, ὑπ' οὐδενὸς ἐμοῦ παρακεκλημένου, εὔελπις καὶ πρὸς τὰ λείποντα γεγενημένη, προσῆλθέ τε καὶ ἐδεήθη περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ ἐλευθερίας. Ἐγὼ δὲ ὅτι τε συγγενής ἐστιν ἐμὸς ἐνθυμηθεὶς καὶ τὴν ἀρχαίαν φιλίαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς στρατείαις συνδιατριβὴν (ὑφ' ἑνὶ γὰρ καθηγεμόνι τῷ ἡμετέρῳ θείῳ Ἀγγέλῳ τῷ μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ τὰ πολέμια ἐδιδασκόμεθα, ὃς οὐ μόνον τοὺς νῦν ἐν ταῖς στρατηγίαις παρήλασε πολλῷ τῷ μέτρῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς πάλαι ὑμνουμένοις ἐν ταῖς συγγραφαῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἤρισεν ἂν περὶ πρωτείων), καὶ ὡς ἐν ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ πολεμίοις πρώτοις (Πέρσαι δὲ ἦσαν) συνήλθομεν εἰς χεῖρας. Τὸ δέ με πάντων μάλιστα πεῖσαν, ὅτι εἰ τοσαῦτα ὅσα σύνοιδεν αὐτῷ προσκεκρουκότι συγγνώμην παράσχοις αὐτὸς, πάσης αἰτίας ἀπολύσας, μεταβαλεῖν ἂν νομίσαντα καὶ αὐτὸν, ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν διδαχθέντα περὶ οἷον ἠγνωμόνει, καὶ τοῦ λοιποῦ μενεῖν εὔνουν καὶ φίλον πιστόν· ὡς ἐντεῦθεν δύο τὰ μέγιστα ἐξειργάσθαι, σοί τε φιλανθρωπίας καὶ ἡμερότητος παρασχόντα ἀφορμὴν, καὶ προσέτι χρήσιμον ἐν πολλοῖς ἄνδρα προσαγαγόντα, ὃς δι' οἰκείαν ἀγνωμοσύνην ἀπολώλει· καὶ αὐτῷ μεγίστων ἀγαθῶν αἰτιώτατον ὀφθέντα, ἐπειθόμην τε αὐτοῖς δεομένοις, καὶ σοὶ προσελθὼν περὶ τῆς παντελοῦς αὐτοῦ ἐλευθερίας διειλέχθην. Ἐπεὶ ἄλλως γε εἰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μοχθηρίας καὶ τοῦ λοιποῦ αὐτὸν ὑπενόουν μενεῖν, οὐχ ὅτι γε αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρου πράττοντος ἐκώλυσα ἂν τὴν ἐλευθερίαν. Τοῖς γὰρ εὐνοοῦσί σοι φίλος εἶναι οὐ μᾶλλον προῄρημαι ἐξ ἀρχῆς, ἢ πολέμιος τοῖς ἐπιβουλεύουσι. Τοιαῦτα μὲν πρὸς ἀλλήλους διειλέχθησαν αὐτοί· ἐπεὶ δὲ ἐκεχύρωτο τὸν Συργιάννην τοῦ δεσμωτηρίου ἀφεθῆναι, ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ βασιλὶς ἡ Ξένη, πυθομένη ὅτι βασιλεῖ τοιαῦτα ἔδοξε περὶ αὐτοῦ, ἐδυσχέραινέ τε οὐκέτι ἀνεκτῶς, καὶ τὸν μέγαν δομέστικον εἶχεν ἐν αἰτίαις, οὐ μόνον ὅτι πολεμίῳ ὄντι βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτο δικαίῳ ὄντι δεσμοῖς ἀφύκτοις διὰ βίου ἔχεσθαι παντὸς, αὐτὸς συνεῖπε πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὅτι μήτε πρότερον αὐτῇ μηδὲν μήτε προεῖπε μήτε ἐβουλεύσατο περὶ αὐτοῦ. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος αἰτίας ἀπολύων ἑαυτὸν, ἀγνοεῖν τε ἔφασκεν ὅτι μὴ εἴη κατὰ γνώμην τὰ πραττόμενα.

que subnixa, de reliqua libertate filio impetranda mecum egit. Ego meum consobrinum esse cogitans, veterisque amicitiæ et commilitii memor (sub uno enim magistro avunculo nostro Angelo magno stratopedarcha militiæ rudimenta posuimus (46) : qui non modo hujus ætatis ductores longo intervallo superavit (47), sed etiam cum priscis Romanorum ducibus, quos historiarum monumenta loquuntur, de palma contenderit), et in memoriam regrediens quo pacto eodem die primum cum hostibus (erant autem Persæ) pedem contulerimus, quodque me præcipue movebat, confisus, si tam multa, quorum sibi in te commissorum esset conscius, ignosceres, et omni crimine absolveres, ipsum quoque mores mutaturum, re ipsa doctum videlicet in qualem virum adeo peccavisset, ac de cætero in fide et benevolentia mansurum, ut hinc duo quædam eximia conficerem, et tibi nimirum humanitatis ac mansuetudinis exercendæ occasionem darem, prætereaque virum ad multa idoneum conciliarem, quem scelus suum perdiderat, et ipsi maximorum bonorum summus auctor fierem, illius rogatu, matris, inquam, de ejus plena liberatione te allocutus sum. Alioqui,
206 si in eadem pravitate perseveraturum suspicatus fuissem, non modo non ipse libertatem ei petivissem, sed quovis alio petente ne liberaretur impedivissem. Haud enim magis tibi bene cupientes amare, quam insidiantes odisse ab initio fixum certumque habui. Hæc illi inter se sermocinabantur. At Xena imperatoris mater, filium Syrgiannis dimissionem decrevisse audiens, id passa est ægerrime ; accusabatque magnum domesticum, non solum quod hosti imperatoris, et idcirco sempiternis vinculis jure constringendo ipse ad libertatem patrocinaretur, sed quod se rem celasset penitus, neque super illo se consuluisset. Domesticus culpam ab se removens, nescisse respondit, id eam nolle, ideo nihil prius cum ea communicasse. Cæterum Syrgiannes carcere pro decreto solutus (48), imperatorisque humanitatem ac beneficentiam expertus est.

Jacobi Pontani notæ.

(46) Virgilius VIII *Æneidos*, de Pallante, quem Evander parens Æneæ, ut magistro militari commendat ac tradit,

——— *sub te tolerare magistro*
Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis et te miretur ab annis.

(47) Quadrant huc verba M. Tullii ex Manilliana, de Cn. Pompeio : *Utinam, Quirites, virorum fortium atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superavit*, etc. Nihil igitur ad hunc Angelum Asanem ex Græcis illis, quorum vitas scripsit Æmilius Probus, Miltiades, Themistocles, Chabrias, Epaminondas et alii ; nihil ex Romanis Fabii Maximi, Scipiones, Marcelli, omnes denique belli duces, quos Cicero I *De orat.* præstantissimos, ac pene innumerabiles ex una civitate (Roma) proferre posse affirmat. Sed Græci genus hominum in laudes suas effusum et φιλόδοξον.

(48) Narrat etiam Gregoras in hæc verba : *His temporibus Syrgiannes carcere educitur, scripto prius jurejurando dato, et atrocissima quæque sibi imprecatus, si quid contra imperatorem moliretur. Sin quovis modo apud integros judices mendacii convinceretur, præter diras illas ut etiam capite plecteretur.* Non tamen mansit in fide, et interfectus est, tanquam perfidus, ut docebitur cap. 25. Et quem Xena jam devoratum vult, postea adoptat, eique se totam committit, ut est apud eumdem Gregoram.

αὐτῇ, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν περὶ τούτου πρότερον αὐτῇ διαλεχθῆναι. Ὅμως ἐπεὶ ἔδοξεν, ἀπελύετό τε τῶν δεσμῶν ὁ Συργιάννης, καὶ εὐμενείας ἀπέλαυε καὶ εὐποιΐας τῆς παρὰ βασιλέως.

CAPUT V.

Germani jure hospitii ab imperatore pecunia adjuvari petunt. Magnus domesticus respondet ærarium exhaustum esse, militem illis suppeditaturos. Germani recusant; abundare se militibus. Dimittuntur cum honore. Exponitur calliditas domestici. Item quomodo approbante imperatore partem onerum et curarum suarum in humeros Apocauchi rejecerit. Causæ quare imperator Cyzicum profectus sit. Cum Zamerchane satrapa, qui Orientales Romanorum urbes vexabat, pacem facit. Mœsus cum imperatore perenne fœdus icit.

Sub idem tempus ex Alemania ad seniorem imperatorem legati veniunt, pecuniam petentes, quod ex veteri societate et amicitia, quæ ipsis cum Romanis intercederet, consentaneum videretur, alteros ab alteris, si quo egerent, adjuvari. Germanis (49) enim omnibus cum Romanis imperatoribus hospitium esse: qui Germani studiose curarent, quæcunque Romanis emolumentum ac decus afferrent. Nunc pecuniæ egentes, ad imperatorem compulsos confugere; suæ inopiæ ab ipso consultum iri confidentes. Sed cum Andronicum seniorem imperio motum reperirent, ad juniorem adierunt. Is causa adventus eorum percepta, magno domestico quæ convenientissima putaret, respondendi partes dedit. Ille vocatis ad se legatis, sibi et imperatori quamobrem adessent, intellectum esse, et vetustam eorum cum Romanis societatem amicitiamque haud se ignorare dixit; **207** et utrorumque imperium quodammodo unum principatum sibi videri; justum item et cum officio conjunctum esse, ambos invicem utilitates afferre. Quod ad pecuniam attineret, si venissent antequam bellum inter imperatores gereretur, quantum pro necessitate voluissent, accepturos fuisse. Nunc idem bellum exhausisse ærarium. Verumtamen alia via posse huic ipsorum sumptuariæ difficultati occurrere; exercitum enim magnum ac fortem contra hostes militiæ socium præbituros Sic namque se existimare, non alius, quam exercitus causa ipsos quærere pecuniam. Hunc ergo si adipiscantur, quod tam diligenti opera conarentur invenire, jam inventum habere. Contra legati, se pecuniæ, non exercitus causa missos; regionem ipsorum multos alere strenuosque milites, quibus uti eorum regi liceat, si sumptus tantum in stipendia non desit. Hunc in modum legatos imperator dextre, et donis quam potuit magnificis humaniter donatos ab se dimisit; auditoque quid respondisset iis magnus domesticus, opinari se affirmavit, apte et convenienter Latinis respondisse, cum tanquam amicis subsidium aliquod promissum esset, qui si voluissent promissa exigere, non videre se quid responderi potuisset. Et magnus domesticus, sibi quoque inter respondendum eamdem dubitationem exortam. At enim quod pecuniam deficere dixerit, pudori minime futurum, quando et ipsi ea careant, atque aliunde petant. Copias autem datum iri pollicitum, quantumvis

A Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἐξ Ἀλαμανῶν ἀφίκετο πρὸς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον πρεσβεία, χρήματα αἰτοῦντες, λέγοντες, κατὰ παλαιὰν συμμαχίαν καὶ φιλίαν τῆς σφετέρας τε καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὅταν του δέονται προσήκειν ἑκατέραις κομίζεσθαι παρ' ἀλλήλων. Γεμπλίνοις γὰρ πᾶσι φιλίαν εἶναι πρὸς τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας, καὶ σπουδάζεσθαι αὐτοῖς ὅσα ὠφέλειάν τε καὶ τιμὴν Ῥωμαίοις περιποιεῖ· νυνὶ δὲ χρημάτων δεομένους, ἀναγκαίως πρὸς βασιλέα ἥκειν, θαῤῥοῦντας ὡς λήψονται ὅτου ἂν δέωνται. Ἐπεὶ δὲ Ἀνδρόνικον τὸν πρεσβύτερον βασιλέα εὗρον τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένον, πρὸς τὸν νέον ἐποιοῦντο τὴν πρεσβείαν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐπύθετο περὶ ὧν ἥκοιεν, ἐπέτρεπε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, πρὸς αὐτοὺς ποιήσασθαι ἀπολο- B γίαν ᾗ ἂν δόξειε μάλιστα τὸ εὔλογον ἔχειν. Ὁ δὲ μετακαλεσάμενος τοὺς πρέσβεις, βασιλέα τε ἔφασκεν ἀκηκοέναι περὶ ὧν ἥκουσι πρεσβεύοντες καὶ αὐτόν· καὶ τὴν μὲν παλαιὰν συμμαχίαν καὶ φιλίαν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας καὶ αὐτὸν εἰδέναι· καὶ ὡσπερεὶ μίαν ἡγεμονίαν ἀμφοτέρας τὰς βασιλείας νομίζειν· καὶ δίκαιον ἅμα καὶ προσῆκον ἡγεῖσθαι, ὅτου ἂν δέωνται ἑκάτεροι, ὠφελεῖσθαι παρ' ἀλλήλων. Χρήματα δὲ ἃ αἰτοῦσι νῦν, εἰ πρὶν τὸν πρὸς ἀλλήλους τῶν Ῥωμαίων βασιλέων πόλεμον κεκινῆσθαι ἧκον, ἐκομίσαντο ἂν ᾗ ἐβούλοντο ἀρκοῦντα πρὸς τὴν χρείαν. Νυνὶ δὲ ἀναλωθέντων εἰς τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, χρημάτων μὲν τὸ νῦν εἶναι οὐκ εὐπορεῖν· ἕτερον δὲ τρόπον δύνασθαι ἰάσασθαι τὴν C ἀπορίαν τῶν χρημάτων. Στρατιὰν γὰρ ἂν παρασχεῖν πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, συμμαχήσουσαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· οἴεσθαι δὲ μηδὲ αὐτοὺς ἑτέρου του ἕνεκα, ἢ τῆς στρατιᾶς, δεῖσθαι τῶν χρημάτων· καὶ εἰ τούτου τύχοιεν, τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς ἠνύσθαι. Οἱ πρέσβεις δὲ χρημάτων ἕνεκα ἥκειν ἔλεγον, οὐ στρατιᾶς. Τὴν γὰρ αὐτῶν πολλούς τε καὶ ἀγαθοὺς τρέφειν οἷς ἔξεστι χρῆσθαι τῷ σφετέρῳ βασιλεῖ ἀναλωμάτων εὐποροῦντι. Τοὺς μὲν οὖν πρέσβεις οὕτως εὐφυῶς ὁ βασιλεὺς ἀπεπέμψατο, δώροις φιλοφρονησάμενος εἰς ὅσον ἐξῆν μεγαλωπρεπῶς. Τὴν δὲ πρὸς τοὺς πρέσβεις τοῦ μεγάλου δομεστίκου πυθόμενος ἀπολογίαν, νῦν μὲν ἔλεγε πρὸς αὐτὴν ἁρμόζουσαν φαίνεσθαι τὴν πρὸς τοὺς Λατίνους ἀπολογίαν πεποιῆσθαι δοκοῦσαν φίλοις αὐτοῖς οὖσιν ἐπαγ- D γέλλεσθαί τινα ὠφέλειαν παρέξειν. Ἐὰν δὲ αὐτοῖς ἐδόκει τὴν ἐπηγγελμένην στρατιὰν ζητεῖν, ἀπορεῖν ἧς ἂν εὐπόρησεν ἀπολογίας. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος καὶ αὐτὸς μὲν εἶπεν ἐπὶ νοῦν ταύτην ἐσχηκέναι

Jacobi Pontani notæ.

(49) Græce Γεμπλίνοις, qui nil aliud sunt quam Geblini sive Gibelini. Cæterum senior Andronicus subsidia Gibelinis misit contra pontificios, ut ex Joanne Villani Florentino lib. IX patet.

ἀπορίαν, πρὸς ἐκείνους ποιούμενος τοὺς λόγους. Πλὴν τὸ μὲν ἀπορεῖν χρημάτων εἰπεῖν, οὐδεμίαν αὐτοῖς ἂν φέρειν αἰσχύνην, ἅτε δὴ καὶ αὐτῶν ἀπορούντων, καὶ δεομένων παρ' αὐτῶν· στρατιὰν δὲ παρέχεσθαι ἐπηγγέλθαι, μάλιστα μὲν ὅπερ ἦν καὶ αὐτὸν οἰόμενον οὐ στρατιᾶς ἐρεῖν, ἀλλὰ χρημάτων δεῖσθαι. Εἰ δ' ἄρα καὶ πρὸς τὰ δεύτερα χωροῖεν, νῦν μὲν εἰπεῖν οὐ ῥᾴδιον παρασχεῖν, καιροῦ δεομένην πρὸς παρασκευήν, ἄλλως τε οὐδ' ἀκριβῶς εἰδότας εἰ κατὰ γνώμην εἴη τῷ σφετέρῳ βασιλεῖ. Εἰ δ' ἀπελθόντες πρὸς τὴν οἰκείαν, ἀπαγγείλωσι περὶ τῆς στρατιᾶς καὶ δέοιτο αὐτῆς, τότ' ἤδη τοὺς παραληψομένους ἥκειν. Χρονίου γὰρ οὔσης καὶ ὑπερορίου τῆς στρατείας, καὶ χρόνου δεῖσθαι συχνοῦ πρὸς τὴν παρασκευήν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοιαῦτα. Ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ χρόνου ἐξ ὅτου βασιλεὺς ὁ νέος τοῦ πάππου καὶ βασιλέως διαστὰς, εἰς Ἀδριανούπολιν ἧκεν ἄχρι καὶ τότε τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι τοῖς πραττομένοις, καὶ δὴ καὶ τοῖς βασιλικοῖς γράμμασιν ἃ ἐπεὶ βεβαιώσει ἐγίνετό τινος δι' ἑαυτοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐπιστατοῦντος, δέει τοῦ μή τι τῶν μὴ προσηκόντων γενέσθαι ἢ διὰ ῥαθυμίαν, ἢ διὰ κακόνοιαν τῶν ἐπιτετραμμένων, καὶ οὐ μικρόν τινα διὰ ταῦτα τὸν πόνον ὑφισταμένου, ὅμως ἀναγκαίαν τὴν πρόνοιαν, καὶ τὴν ἐπὶ πᾶσι φροντίδα λογιζομένου, καὶ φέροντος τὸν κάματον σιγῇ, τότε δὲ τῶν ἐμφυλίων πολέμων λυθέντων, καὶ πεπαυμένων τῶν ἐπιβουλῶν καὶ ὑπονοιῶν, ἔγνω δεῖν καὶ αὐτὸς τῶν πόνων ἑαυτὸν ἀνεῖναι μικρόν. Καὶ βασιλεῖ προσελθὼν, τόν τε ἐπὶ τοῦ προτέρου χρόνου πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων διηγεῖτο πόνον, καὶ ὡς τῶν ἐμφυλίων κακῶν ἤδη πεπαυμένων, καὶ ὑποψίας οὔσης οὐδεμιᾶς, δέον πρόνοιάν τινα ποιήσασθαι ὥστε τά τε πράγματα ὥσπερ πρότερον καλῶς καὶ ὡς δέον διοικεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ἀναπαύλης τινὸς τυγχάνειν. Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, εἰ τήν τε τῶν βασιλικῶν γραμμάτων ἐπιστασίαν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ τῶν βασιλικῶν χρημάτων ταμιείου, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τῶν εἰσπραττόντων τοὺς δημοσίους φόρους ἀναθεῖεν ἑτέρῳ τινὶ, ὃν ἂν ἐκλέξηται αὐτός. Βασιλεὺς δὲ οὐδὲ αὐτὸς ἔφασκεν ἀγνοεῖν ὅσον ἐπὶ τοῦ προτέρου χρόνου ὑφίστατο τὸν πόνον, πᾶσιν αὐτὸς ἐφεστηκώς· ἀλλὰ εἰδέναι τε καλῶς, καὶ οὐχ ἥκιστα θαυμάζειν, εἰ πρὸς τοσαύτην διοίκησιν πραγμάτων εἷς ὢν αὐτὸς ἐξαρκεῖ· ἔτι δὲ καὶ ἀλγεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν κάματον ὃν ὑπέμενεν ἐννοῶν. Ὅπερ δὲ αὐτὸς ἔφης λογιζόμενος καὶ αὐτὸς, ὡς τῶν ἐμφυλίων ἕνεκα πολέμων καὶ τῶν ἐπιβουλῶν ἀναγκαῖον ἐφ' ἅπασί σε παρεῖναι, καὶ πάντα πράττεσθαι διὰ σοῦ, καὶ ἄκων παρῄειν σιγῇ τὸν χρόνον. Νυνὶ δὲ ᾗ ἐβούλετο τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα καταστήσαντος, ὃν ἂν αὐτὸς ἐθέλῃς μᾶλλον πρὸς τὴν διοίκησιν ὧν ἔφης πραγμάτων ἑλοῦ· οὐ μὴν ἐκείνῳ παντάπασιν ἐπιτρέψαι τὰ πράγματα χρή· ἀλλὰ καὶ αὖθις αὐτὸν ἐφίστασθαι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ πάντα πράττεσθαί σοι κατὰ γνώμην· οὕτω γὰρ ἄν τά τε πράγματα

A perbene sciret, id quod erat, non militem illos desiderare, sed nummaria paupertate laborare. Si tamen ad alterum etiam processissent, dicturum fuisse, nunc difficulter dari posse quod mora ac tempore ad colligendum opus foret. Ad hæc nondum liquido sciri, an id ipsorum regi placiturum sit. Reversi igitur domum, super exercitu certiorem facerent, et siquidem indigeret, tum venirent qui eum abducerent, quippe cum lentum ac longum negotium sit copias peregrinas et e locis remotissimis contrahere. Et hæc quidem isto modo acta sunt. Ex quo autem nepos ab avo dissidens Adrianopolin venit, usque ad illum diem rebus omnibus agundis, atque etiam imperatoriis diplomatis, quæ ad aliquid B confirmandum scriberentur, per se magnus domesticus præfuerat; ne quid per socordiam **208** malignitatemve aliorum, quibus ea committerentur, sinisterius fieret: nec leves in eo labores sustinuerat, quos nihilominus, quia curam sollicitudinemque in omnibus necessariam judicabat, silentio perferebat. Tunc vero, sepultis jam bellis civilibus, insidiisque ac suspicionibus nullis, sibi quoque occupationes aliquantum minuendas esse constituit. Quocirca imperatori præteriti temporis laboriosam administrationem suam exponit, ac monet malis civilibus et suspiciosis temporibus jam præteritis providendum, uti res quemadmodum ante, bene decenterque procurentur, et sibi quie- C tem ac remissionem aliquam concedendam. Concessurum autem, si imperatoriarum litterarum, et fisci, et exactionum præfecturam in alterum transferat, quem suo arbitratu delegerit. Respondit imperator, nec se ignorare quantos ille labores hactenus subiisset, cum unus omnibus præesset; sed probe nosse, et summopere admiratum, solum tantæ negotiorum moli sustinendæ parem esse potuisse. Præterea doluisse fortunam ejus, cum quibus premeretur oneribus, secum cogitaret. Sed cum ipse quoque consideraret, quod dixerat, quomodo propter bella civilia et insidias eum adesse omnibus, et per eum fieri omnia oporteret, etiam nolentem tempus extraxisse. Nunc quoniam Deus rempublicam ordinasset atque constituisset, ipse D potius ad ea quæ nominasset munera obeunda quem vellet deligeret, cui tamen non omnimodis absoluteque res committendæ sint; sed eum rursus necessariis præesse, et omnia ex ejus judicio administrari debere. Sic enim negotia præclare curatum iri, et ipsum sat quietis consecuturum. Assentitur magnus domesticus, et Apocauchum sacri cubiculi præfectum his functionibus deligit, et imperator assentitur. Apocauchus creatus rerum communium administrator (50), quæcunque erant necessaria seu majoris momenti, et judicem magnum dome-

Jacobi Pontani notæ.

(50) Τῶν κοινῶν πραγμάτων διοικητής, est apud nos Cancellarius, itaque explicationis causa pene hoc verbum adjeci. Qui fuerint μεσιτεύοντες, μεσάζοντες τοῖς πράγμασι, τῶν πραγμάτων τοῦ βασιλέως, ut his libri persæpe nominantur, infra dicetur.

sticum requirebant, ea ad illum referens, quatenus ipse committeret, aut solus conficiebat, aut cum imperatore quædam discutiebat. Quæ hujuscemodi non erant, ejus arbitrio transigenda permittebat. Sub idem tempus imperator Cyzicum trajecit, simul ut Deiparæ signum non manufactum, in templo apud Hyrtacium asservatum veneraretur, simul ut regionem nondum visam lustraret, **209** et, quod caput erat, ut [satrapam, seu] principem Phrygiæ (51) Tamerchanem Giaxæ filium, orientalibus ad Hellespontum urbibus Romanorum incumbentem, ad pacificationem adduceret : quod etiam ex sententia successit. E Cyzico enim Pegas ad Hellespontum profectus, eum accersivit. Qui ceteriter præsens, magna moderatione et quodammodo subjectione cum imperatore congressus est. Nam cum propius abesset, ut jam ipsum videre et ab ipso videri posset, cum Persis suis ab equis descendit, paulumque progressi, cæteri quidem omnes imperatorem, antequam appropinquarent, capitibus humi submissis adorabant ; ipse ad eum pedibus accedens et adorabat, et pedem illius osculabatur. Deinde equo conscenso, solus cum solo verba miscuit. Imperator ubi multis cum eo de pace egit, et gratiam relaturum promisit, Pegas, ille in castra sua rediit. Postridie revertens, salutato imperatore pacem in posterum, et Romanis in oriente non amplius molestum futurum promisit : donisque ab eo pro dignitate cultus, ad suos se recepit, et promissa ad rem conferens, nunquam deinde Romanis nocuit. Imperator Byzantium remeavit. Ibi cum esset, Michael Mœsorum rex ei significat, si placeret, cupere se illum convenire, et fœdus instaurare. Adrianopoli enim temporibus non sinentibus (propter tumultus videlicet bellicos) brevem et perturbatum fuisse congressum. Cum placuisset imperatori, Sozopolin inter et Anchialum apud Κρημνοὺς, [id est, præcipitia] quæ dicuntur, convenerunt, ibique fœdus et societatem perennem iniverunt, digressique domos recesserunt.

A διοικηθήσεσθαι καλῶς, καὶ αὐτὸν ἀναπαύλης τυγχάνειν οὐ μικρᾶς τινος. Ὁ δὲ μέγας δομέστικος τοῖς τε λεγομένοις ἐπείθετο πρὸς βασιλέως, καὶ παρακοιμώμενον τὸν Ἀπόκαυχον ἐπὶ τῇ διοικήσει τῶν εἰρημένων ᾑρεῖτο πραγμάτων· καὶ βασιλεὺς συνεπεψηφίζετο αὐτός· ἀποδειχθεὶς δὲ τῶν κοινῶν πραγμάτων ὁ παρακοιμώμενος διοικητής, ὅσα μὲν ἦν ἀναγκαῖα, καὶ τῆς τοῦ μεγάλου δομεστίκου κρίσεως ἐδεῖτο, ταῦτα πρὸς αὐτὸν ἀνάγων, ᾗ αὐτὸς ἐπέτρεπεν ἐπράττετο, ἢ μόνος, ἢ καὶ μετὰ βασιλέως ἔνια ἐξετάζων· ἃ δὲ οὐ τοιαῦτα, παρακοιμωμένῳ ἐφεῖτο πράττειν. Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ βασιλεὺς εἰς Κύζικον ἐπεραιώθη, ἅμα μὲν τὴν τῆς θεομήτορος ἀχειροποίητον εἰκόνα, ἣ πρὸς τὸν ἐν Ὑρτακίῳ ναὸν ἦν, προσκυνήσων, ἅμα δὲ κατοψόμενος καὶ τὴν B χώραν, οὔπω πρότερον ἰδών. Τὸ δ' ἔτι τούτων αἰτιώτερον, ἵνα τὸν Φρυγίας ἄρχοντα Ταμηρχάνην τὸν τοῦ Γιαξῆ ταῖς κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἑῴαις πόλεσιν ἐπικείμενον οὔσαις ὑπηκόοις βασιλεῖ, πρὸς συμβάσεις πείσῃ χωρῆσαι· ὃ καὶ κατὰ γνώμην ἐτελεῖτο βασιλεῖ. Ἀπὸ γὰρ Κυζίκου εἰς Πηγὰς πόλιν τὴν κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον ἐλθὼν, μετεκαλεῖτο τὸν Ταμηρχάνην. Καὶ ὃς ἀφῖκτό τε κατὰ τάχος, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς μετριότητος, καὶ οἷον εἰπεῖν, δουλείας συνεγένετο τῷ βασιλεῖ. Ὡς γὰρ ἐγγὺς ἐγένετο ὅσον ὁρᾷν τε τὸν βασιλέα καὶ ὁρᾶσθαι παρ' αὐτοῦ, αὐτός τε καὶ ἄλλοι Πέρσαι τῶν ἵππων καταβάντες, καὶ προελθόντες ἐπὶ μικρὸν, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄπωθεν τὸν βασιλέα προσεκύνουν, τὰς κεφαλὰς ἐρείσαντες C ἐπὶ τὴν γῆν. Αὐτὸς δ' ἄχρι βασιλέως ἐλθὼν πεζῇ, προσεκύνει τε καὶ ἠσπάζετο τὸν βασιλέως πόδα. Ἔπειτα ἔφιππος γενόμενος, μόνος μόνῳ συνεγένετο τῷ βασιλεῖ. Πολλὰ δὲ πρὸς αὐτὸν περὶ εἰρήνης διαλεχθέντος βασιλέως, καὶ εὖ ποιήσειν ἐπαγγειλαμένου, αὐτὸς μὲν εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον, βασιλεὺς δ' εἰς Πηγὰς τὴν πόλιν ἐπανῆλθε. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν πάλιν ἐλθὼν ὁ Ταμηρχάνης καὶ προσκυνήσας βασιλέα, καὶ ἐπαγγειλάμενος εἰρήνην ἄξειν τοῦ λοιποῦ, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ἕω Ῥωμαίοις μηδέποτε ἐπιστρατεύσειν, δώροις τε ἀμειψαμένου βασιλέως ἀξίως ἑαυτοῦ, ὁ μὲν ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν ἅπερ ἐπηγγείλατο, ἀληθῆ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀποδεικνύς· οὐκέτι γὰρ οὐδὲν ἠδίκησε Ῥωμαίους. Βασιλεὺς δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκεν. Ἔνθα διατρίβοντι ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Μιχαὴλ μεμήνυκεν εἰ ἀρεστὸν αὐτῷ εἴη, συνελθεῖν τε αὐτῷ, τὸ τὰς σπονδὰς ἀνανεώσασθαι καὶ τὴν εἰρήνην. Τὴν γὰρ πρότερον ἐν Ἀδριανουπόλει γενομένην συντυχίαν, τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων οὐκ ἐώντων διὰ τὸν συμβεβηκότα τότε πόλεμον, ἐπ' ὀλίγον τε γεγενῆσθαι καὶ τεταραγμένως. Καὶ ἐπεὶ κατὰ γνώμην ἦν καὶ βασιλεῖ, μεταξὺ Σωζοπόλεως καὶ Ἀγχιάλου ἐν τοῖς λεγομένοις Κρημνοῖς ἐποιήσαντο τὴν συντυχίαν, καὶ σπονδὰς ἔθεντο βεβαίας διὰ βίου καὶ συμμαχίαν· καὶ διαλυθέντες, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου.

Jacobi Pontani notæ.

(51) Turcæ, non e Tartaria, sed e Perside pulsi a Tartaris, in Asiam minorem commigrarunt, quam nunc Anatoliam vocant. Septem duces eam subactam inter se diviserunt, ut ait Laonicus. Caramano obtigerunt mediterranea Phrygiæ majoris cum Cilicia, cujus a nomine quæ prius Cilicia postea Caramania fuit dicta, et usque hodie dicitur. Sarchani sors maritimam Ioniæ regionem, Smyrnam usque tribuit ; unde Sarchaniæ nomen D est adepta. Calami, et filio Carasi obvenit Lydia usque ad Mysiam, quæ regio Carasia fuit appellata. Osman Etruculis filius Bithyniam, cum regionibus Olympum versus spectantibus, et cum Te Kie nactus est. Ab hoc Osmania, vel Othmania (quemadmodum hactenus alii scribunt) dicta. Amuræ filios tradit Laonicus accepisse Paphlagoniam, cum iis quæ ad Euxinum vergunt. Vide plura apud Leunclavium in Pandecte historiæ Turcicæ.

CAPUT VI.

Imperator Barbaros in Bithynia invadere cogitans, Contophris præfecti consilio incitatur, et docetur. Barbari ad editiora loca se recipiunt. Orchanes satrapa in locis montosis et impeditis tendit. Quibus conspectis, placet Romanis non ultra progredi. Postridie tamen acie in campo instructa eos exspectant. Orchanes contra suos instruit, partemque in insidiis collocat. Describitur pugna, cujus mira varietas; victoria penes Romanos stat: ad quam plurimum egregia imperatoris concio valuit.

A Βασιλεὺς δὲ ἐν δεινῷ τιθέμενος τὸ Πέρσας μὲν ἀεὶ Ῥωμαίοις ἐπιστρατεύειν, αὐτοὺς δὲ ἐκείνοις μηδαμῶς, ἔγνω δεῖν πρὸς τὴν ἕω περαιωθεὶς, τοῖς κατὰ Βυθηνίαν (52) βαρβάροις ἐπιθέσθαι· ἔτι γὰρ ἐσκήνουν ἐν τοῖς πεδίοις ἔαρος ἤδη μεσοῦντος κατὰ μῆνα Μάϊον· καὶ μετακαλεσάμενος τὸν τῆς Μεσοθηνίας ἄρχοντα τὸν πρωτοκυνηγὸν Κοντοφρὲ, ἐβουλεύετο περὶ τῆς κατὰ τῶν βαρβάρων εἰσβολῆς. Ἦν γὰρ δὴ ὁ Κοντοφρὲ, οὐ διὰ τὸ Μεσοθηνίας ἐπιτροπεύειν μόνον, πεῖραν ἔχων τῶν κατὰ τοὺς βαρβάρους πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἀνὴρ ἀγαθὸς, καὶ πολλῶν πολέμων ἔμπειρος καὶ μάλιστα τῶν Περσικῶν, οἷα δὴ ἐκ πρώτης ἡλικίας τοῖς ἤθεσί τε καὶ ταῖς διατριβαῖς αὐτῶν ἐντραφεὶς. Κοντοφρὲ δὲ ἐπέῤῥωσέ τε τὸν βασιλέα πρὸς τὸν κατὰ τῶν βαρβάρων πόλεμον, καὶ ἡδέως ἔλεγεν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἂν ἰδεῖν, ἐν ᾗ ἀπὸ B τῶν βαρβάρων ἐξέσται Ῥωμαίοις, ὧν εἰς αὐτοὺς ὑπῆρξαν, πολλῶν ἀδικιῶν δίκας λαβεῖν. Ὑπετίθει τε μὴ μέλλειν, ὡς ὅσον οὔπω τῶν βαρβάρων ἀπὸ τῶν πεδινῶν ἐπὶ τὰ ὀρεινότερα ἀναχωρησόντων, τὴν ἀλέαν ἐκκλινόντων τὴν ἀπὸ τοῦ θέρους· οὕτω γὰρ εἶναι αὐτοῖς ἔθος οὖσι νομάσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο ἐπιστρατεύειν τοῖς βαρβάροις καὶ μὴ μέλλειν, τὴν ἐκ Βυζαντίου καὶ Διδυμοτείχου, καὶ Ἀδριανουπόλεως καὶ Θρᾴκης συναθροίσας στρατιάν· οὐ γὰρ ἐξῆν τήν τε ἐκ Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης ἑσπέρας μετακαλεῖσθαι· κατήπειγε γὰρ ὁ καιρὸς, καὶ ὁ Κοντοφρὲ πάλιν ἐκ Μεσοθηνίας ἐλθὼν καὶ φάσκων νῦν εἶναι καιρὸν ἐπιθέσθαι τοῖς βαρβάροις, ὡς ὅσον οὔπω πρὸς τὰς δυσχωρίας ἀποχωρήσουσι τῆς ὀρεινῆς· τὴν C ἠθροισμένην στρατιὰν λαβὼν ὁ βασιλεὺς, ἐπεραιώθη πρὸς τὴν ἕω λήγοντος ἤδη ἔαρος, κατὰ τὸ Σχουτάριον προσαγορευόμενον. Ἐπεὶ δὲ ἠγγέλθη τοῖς βαρβάροις ἡ τοῦ βασιλέως ἔφοδος, ὅσοι μὲν ἦσαν νομάδες κατὰ τὴν Βυθηνίαν διεσκεδασμένοι, σκηνάς τε ἀναλαβόντες καὶ βοσκήματα, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνῆλθον τῶν ὀρῶν, καὶ πόῤῥωτέρω ἢ ἐξ ἔθους ἦν αὐτοῖς. Ὀρχάνης δὲ ὁ τῶν αὐτόθι Περσῶν σατράπης, ὅση ἦν αὐτῷ πεζὴ καὶ ἱππικὴ δύναμις ἀναλαβὼν, ἐπεὶ ἐπύθετο τὸν βασιλέα διὰ Μεσοθηνίας μέλλοντα ἰέναι, πολλὰς ἐχούσης δυσχωρίας καὶ ὀχυρότητας αὐτοφυεῖς, οὐ τῇ σφετέρᾳ δυνάμει μᾶλλον, ἢ τῇ θέσει θαῤῥήσας τοῦ τόπου, εἰς Μεσοθηνίαν ἐλθὼν, ὑψηλοῖς χωρίοις καὶ δυσπροσ-

Imperator porro indignatus, Persas toties Romanis prædatorem immittere exercitum, cum ab iis nihil patiantur mali, in Orientem trajiciendum, et Barbaros in Bithynia adoriundos sibi **210** duxit; adhuc enim, adulto vere, mense, inquam, Maio, in tabernaculis per campos habitabant; de qua impressione advocatum Contophrem Mesotheniæ præfectum, venatorum principem, consuluit; quandoquidem is non solum ob præfecturam Mesotheniæ res Barbarorum noverat, sed et vir bonus alioqui, et bellicæ disciplinæ, præsertim Persarum, minime rudis erat, utpote a pueritia moribus et institutis eorum innutritus. Is imperatorem ad Barbaros armis coercendos confirmare, et libenter diem illum visurum autumare, quo liceret Romanis tot injurias sibi illatas rependere. Admonebat autem ne procrastinaret, quod Barbari e campestribus in editiora loca, æstivos calores declinantes propediem successuri essent; sic enim illos consuesse, cum sint νομάδες [hoc est, qui cum pascuis mapalia mutent]. Ut animo stetit infesto petendos agmine, Byzantio, Didymoticho, Adrianopoli, et e Thracia coactis copiis (non enim Macedonicas reliquasque orientis licebat cogere, quod tempus urgebat: et simul Contophres e Mesothenia reversus, nunc esse maturum confirmabat Barbaros aggredi, antequam ad impedita montium loca recederent, quod mox facturi essent) in Orientem, exeunte jam vere navigans (53), ad Scutarium, ut appellatur, naves appulit (54). Intellecto hostili imperatoris adventu, quotquot erant nomades per Bithyniam dispersi, cum tabernaculis et pecore, cæteraque supellectili ad alta montium, et longius quidem, quam pro consuetudine sua properarunt. Orchanes Persarum in Bithynia satrapa [sive princeps], assumptis quas habebat pedestribus equestribusque copiis, postquam rescivit imperatorem per Mesotheniam venturum, locum multis difficultatibus et naturalibus munimentis impeditum, non magis suis viribus, quam hac re fretus, in Mesotheniam veniens, in excelsis et pene inaccessis exercitum collocavit. Imperator Scutario bidui itinere profectus, cum tertio die mane pergeret, Persas procul in edito sedentes

Jacobi Pontani notæ.

(52) Ita scriptum in manuscripto, nescio an errore librarii, an ævi; quanquam apud Gregoram, qui Cantacuzeno coævus, et apud Codinum, qui etiam inferior est, legatur Βιθυνία.

(53) De hac expeditione legas censeo, quæ libro IX narrat Gregoras, et cum nostra narratione conferas, quam multo uberiorem ac distinctiorem, addo, etiam veriorem invenies.

(54) Angulo Sultanini Saraii (id est, palatii) respondet e regione. Scutarium in Asia, disjunctis a D se invicem locis hisce duntaxat uno milliari Græco. Ante vero, quam hic trajectus superetur, occurrit in ipsis aquis exstructa quædam arx parva, quam turrim Scutarinam Græci vocant, Turci Kisculam, hoc est, arcem virginis. Distat a continente Asiana Scutarium centum passibus. Nomen oppido vicino dedit, ut id Græcis hodie Scutarium, Turcis Iscodar dicatur: olim non Chalcedon, ut quidam magni viri falso putaverunt, sed Chrysopolis. Leunclavius *Pandecte historiæ Turcicæ.*

conspexit, paulumque ultra progressus, et ipse in loco, cui Pelecano nomen est, castra fecit, coactisque primoribus, quid facto opus exquisivit. Sententia fuit non esse ulterius progrediendum, tum quod Persæ nomades in quos tendebant, velut in servitute abrepturi, id sentientes fugerent:
211 tum quia locis, per quæ essent transituri, inviis et angustis, pedestrique et equestri exercitu contra occursuro, non videbatur necessarium nullo cum fructu adire periculum. Ne tamen metu Barbarorum regredi putarentur, postridie matutini in planitie, velut ad pugnam dispertiti viri, dispertiti ordines, e regione consisterent. Et si quidem hostes e locis arduis digressi, æquo campo cum ipsis vellent concurrere, virtutem suam contra ostentarent; sin autem, Byzantium viam ordinatim capesserent, re docentes, non quia timerent, sed quia quibuscum pugnarent non haberent, domum reversos. Hoc illi decreverunt, et apud Pelecanum pernoctarunt. Posteaquam pulsis tenebris diurna lux affulsit, laudibus Deo de more dictis, imperator militibus tuba signum ad arma capienda dari jussit. Armati igitur, juxta hesternum decretum contra Barbaros in acies dispositi, tanquam ad prælium conserendum procedunt. Eo viso Orchanes suos item instruit, partemque in insidiis occultat: ut si Romani in hos prævalentes irruerent, illi derepente prosilientes, eos perterrefacerent, atque in fugam compellerent. Reliquis itaque sibi adjunctis, in sublimi stabat. Secretis porro trecentis equitibus sagittariis pugnacissimis, in equis velocissimis, imperavit eis, ne cominus et staria pugna, sed ex incursu invadentes (55), cum Romanis depugnarent, rursumque fugerent, et tela in tergum torquerent (56); deinde conversi, redirent, hostemque denuo lacesserent. Contigit autem, ut spatium medium versus Romanos æquale, et equiti idoneum; versus Persas non acclive solum, accessuque laboriosum, sed et fossis nativis undequaque interceptum esset. Qua commoditate Barbari potissimum fidentes, in Romanos audacius se inferebant. His igitur trecentis, ut hoc modo cum Romanis dimicarent, mandavit, alios mille a tergo eorum ad fossas et angustias, qui Romanos insequentes exciperent, et eadem de causa mille in utroque latere locavit. Imperator ubi Persas de colle descendisse conspexit, etiam ipse trecentos de suis elegit, a quibus stiparetur, eosque talibus verbis accendit: Quam gloriam, milites, quod decus Romani inde ab initio ex eo sibi compararint, quod hostibus formidabiles fuerunt, nec vobis est ignotum. Hi enim sunt, qui totum pene

A ὁδοις ἐγκαθίδρυσε τὴν στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἀπὸ Σκουταρίου δυεῖν ἡμερῶν ὁδὸν ἀνύσας, τῇ τρίτῃ ἅμα ἕῳ ἐπεὶ πάλιν τῆς αὐτῆς εἴχοντο ὁδοῦ, καὶ ἡ Περσικὴ στρατιὰ ἐφάνη ἄπωθεν ἐν χωρίοις ὑψηλοῖς ἐγκαθιδρυμένη. Ὀλίγον δὲ προελθὼν ὁ βασιλεὺς, ἐστρατοπέδευσε καὶ αὐτὸς ἐν χωρίῳ Πελεκάνῳ προσαγορευομένῳ· καὶ τοὺς ἐν τέλει συναγαγὼν, ἐβουλεύοντο ὅ τι δέοι ποιεῖν. Ἐδόκει δὴ περαιτέρω μὴ προβαίνειν, ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ τοὺς νομάδας Πέρσας οἷς ἐπῄεσαν ὡς ἐξανδραποδισόμενοι, τὴν ἔφοδον αἰσθομένους διαδράναι· ἅμα δ' ὅτι τῶν τε χωρίων δυσβάτων καὶ στενῶν ὄντων δι' ὧν ἔμελλον διϊέναι, καὶ στρατιᾶς ἀντιστρατοπεδευομένης πεζῆς τε καὶ ἱππικῆς, οὐκ ἀναγκαῖον διακινδυνεύειν ἐπὶ κέρδει οὐδενί. Ἵνα δὲ μὴ δοκοῖεν τῷ δέει τῶν βαρβάρων
B ἀναστρέφειν, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἅμα ἕῳ ὁπλισαμένους ἐπὶ τοῦ πεδίου κατέναντι τῶν βαρβάρων παρατάξασθαι ὡς εἰς μάχην. Κἂν μὲν αὐτοὶ τῆς δυσχωρίας ἀποστάντες, ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ θελήσωσι διαγωνίσασθαι αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐπιδείξεσθαι τὴν οἰκείαν ἀρετήν· ἐὰν δὲ μὴ αὐτοὶ τῆς δυσχωρίας ἀφιστῶνται, τῆς εἰς Βυζάντιον ἔχεσθαι φερούσης τεταγμένως· ἔργῳ δείξαντας ὡς οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔχειν οἷστισι συμβαλοῦσιν, ἀνέζευξαν εἰς τὴν οἰκίαν. Οὕτω μὲν δὴ ἐδέδοκτο· καὶ ηὐλίσαντο τὴν νύκτα ἐκείνην κατὰ τὸν Πελεκάνον. Ἅμα δὲ ἕῳ μετὰ τοὺς εἰωθότας ὕμνους πρὸς Θεὸν, τῇ σάλπιγγι ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς τῇ στρατιᾷ τὴν ἐφόπλισιν σημαίνειν. Ἐπεὶ δὲ ὡπλίσαντο, κατέναντι τῶν βαρβάρων ἦλθον, πα-
C ρατεταγμένοι ὡς ἐς μάχην, ᾗ ἐδέδοκτο τῇ προτεραίᾳ. Ὀρχάνης δὲ καὶ αὐτὸς ἰδὼν τὸν βασιλέα ἐπιόντα, ἀντιπαρέταττε καὶ αὐτὸς τὴν στρατιάν. Καὶ μέρος μέν τι κατέκρυψεν ἐν λόχοις· ὡς ἂν εἰ οἱ Ῥωμαῖοι ὑπερσχόντες ἐπίωσιν αὐτοῖς, οἱ ἐν ταῖς ἐνέδραις ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπελθόντες ἐκπλήξωσί τε διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, καὶ τρέψωνται αὐτούς. Τὴν δ' ἄλλην ἅπασαν δύναμιν ἀναλαβὼν, ἔστη ἐπὶ μετεώρου. Τριακοσίους δὲ ἀπολεξάμενος τοὺς παρ' αὐτῷ μαχιμωτάτους ἱπποτοξότας, ἵππους ἔχοντας τῶν μάλιστα θέειν ἀγαθῶν, ἐκέλευσεν αὐτοῖς οὐ κατὰ συστάδην, ἀλλ' ἐξ ἐφόδων συμπλέκεσθαι τῇ βασιλέως στρατιᾷ· καὶ ἐπιόντας μὲν μὴ ὑπομένειν, ἀλλὰ φεύγοντας τοξείαις χρῆσθαι, ἀναχωροῦσι δὲ αὖθις ἐπιτίθεσθαι. Συμβέβηκε δὲ τὸ μεταξὺ τῶν στρατευμάτων ἀμφο-
D τέρων, ὅσον μὲν ἦν κατὰ τοὺς Ῥωμαίους ὁμαλόν τε εἶναι, καὶ ῥᾴδιον πρὸς τὰς ἱππηλασίας· τὸ δὲ κατὰ τοὺς Πέρσας, οὐ μόνον ἄναντες καὶ δυσπρόσοδον, ἀλλὰ καὶ τάφροις αὐτοφυέσι πανταχόσε διατετμημένον· ᾧ καὶ μᾶλλον οἱ βάρβαροι πεποιθότες ἐπῄεσαν Ῥωμαίοις. Τούτοις μὲν οὖν τοῖς τριακοσίοις προσετέτακτο τὸν τρόπον τοῦτον συμπλέκεσθαι Ῥωμαίοις. Ἑτέρους δὲ χιλίους ὄπισθεν αὐτῶν ἐπέστησε

Jacobi Pontani notæ.

(55) Tale genus pugnæ habes apud Maronem lib. II.

Bis Thusci Rutulos egere ad mœnia versos,
Bis rejecti armis respectant terga tegentes:
Tertia sed postquam congressi in prælia, etc.

(56) Sic Parthi pugnare consueverant. Unde Horat. Ode 19, lib. I.

Et versis animosum equis Parthum.

Fugientes, inquam, ex equis pugnabant. Virgilius 3. Georg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.

κατὰ τὰς τάφρους καὶ τὰς δυσχωρίας, ὡς ἂν εἰ διώκοιντο οἱ τριακόσιοι πρὸς τῶν Ῥωμαίων, αὐτοὶ πρὸς τὰ στενὰ ἑστῶτες ἀμύνωσιν αὐτοῖς· ἑκατέρωθέν τε αὐτῶν χιλίους ἐφ' ἑκάστῳ μέρει τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἑώρα τοὺς Πέρσας ἀπὸ τοῦ λόφου κατιόντας, τριακοσίους καὶ αὐτὸς ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ περιστησάμενος ἑαυτῷ, τοιαύτην τινὰ παραίνεσιν ἐποιήσατο πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες στρατιῶται, τὴν μὲν εὔκλειαν τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν δόξαν, ἣν ἀπὸ τοῦ φοβεροὶ τοῖς πολεμίοις εἶναι ἐκτήσαντο ἐξ ἀρχῆς, οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε· οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ μικροῦ δεῖν πᾶσαν παραστησάμενοι τὴν οἰκουμένην, καὶ πάντα γένη καὶ Εὐρωπαῖα καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ἀναγκάσαντες αὐτοῖς δουλεύειν· ὅτι δὲ ἡμᾶς οὐκ ἐπὶ πολύν τινα χρόνον οὐκ ὀλίγα τινὰ τῶν βαρβάρων συμβέβηκεν ἐλαττωθῆναι, οὐ χρὴ διὰ ταῦτα καὶ πρὸς τὰ ὑπόλοιπα ἀπαγορεύειν. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν ἡμετέραν κακίαν τὸ ἡσσῆσθαι προσεγένετο· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἔκτισιν ὧν προσκεκρούκαμεν αὐτῷ, διὰ τῶν βαρβάρων τιμωρουμένου· οὐ δὴ δίκαιον τοὺς τὴν γνώμην μὴ κατὰ κράτος νικηθέντας, ἔχοντας δέ τινα αὖθις κρείττονα ἐλπίδα τῆς συμφορᾶς τῇ ἀποβάσει ἀμβλύνεσθαι· νομίσαι δὲ ἐν μὲν ταῖς πράξεσιν ἐνδέχεσθαι σφάλλεσθαι τοὺς ἀνθρώπους· ταῖς δὲ γνώμαις ἀεὶ τοὺς αὐτοὺς ἀνδρείους ὀρθῶς εἶναι, καὶ μὴ διὰ τὴν προτέραν ἧτταν τοῦ ἀνδρείου παρόντος, εἰκότως ἄν ἔν τινι κακοὺς ὀφθῆναι. Ὑμεῖς δὲ οὔτε ἐμπειρίᾳ τῇ πρὸς τὰς μάχας λείπεσθε τῶν βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ τῇ τόλμῃ πολὺ προέχετε αὐτῶν. Ὁρᾶτε γὰρ αὐτοὺς κατεπτηχότας καὶ καταδυομένους πρὸς τὰ κοῖλα τῶν ὀρῶν, καὶ μηδαμοῦ τῆς δυσχωρίας ἀποστῆναι βουλομένους, μηδὲ ἐκ τοῦ ἴσου διαγωνίσασθαι ἡμῖν τολμῶντας. Γίνεσθε δὴ ἄνδρες ἀγαθοί, καὶ τὴν καταπεσοῦσαν ἤδη δόξαν τῶν προγόνων ἀνορθώσατε αὐτοί· καὶ μὴ νομίσητε ὑπὲρ μηδὲν προσηκούσης γῆς ὑμῖν διαγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς βαρβάρους, ἀλλ' ὑπὲρ ἐλευθερίας μάλιστα, καὶ τῆς οἰκείας ἕκαστος πατρίδος. Ἐὰν γὰρ ἐνταῦθα ἀξίως ἑαυτῶν ἀγωνιζόμενοι νικήσωμεν αὐτούς, πρὸς οἷς ἀφῃρήμεθα πρότερον ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὴν οὖσαν καρπωσόμεθα ἀδεῶς. Πρὸς τούτοις δέ, εἰ μὲν καὶ αὐτὸς συνηγωνιζόμην ὑμῖν ἐν τῷ παρόντι, πρόφασις ἂν ἦν τινι κακῷ γενέσθαι λήσειν οἰομένῳ· ἐπεὶ δὲ αὐτὸς ἔξω ἕστηκα τῶν ἄλλων βραβευτής, ἔξεστι σκοπεῖν ἑκάστῳ

A orbem, **212** omnesque gentes subegerunt (57), et Europæ Asiæque jugum imposuerunt. Quod autem nos brevi tempore non pauca a Barbaris detrimenta accepimus, non propterea de cætero animis frangi debemus. Haud enim ignavia, sed peccatis nostris, Deo nos per Barbaros ulciscente, victi sumus. Non igitur fas est, quorum spiritus nulla vis devicit, et quos rursum melior spes alit, eos eventu calamitatis hebetari atque languescere; cum rectius sit arbitrari, in actionibus homines frustrari ac decipi, animis vero semper æque ac vere generosos esse posse; nec quia prius manus dederint, ideo in præsens merito imbelles videri debere. Quin vos Barbaris nec usu militari ceditis, et audendo multum antecellitis. Cernitis,
B quemadmodum trepidantes in cava montium se abdant, et ab illis anfractibus atque angustiis locorum sejungere se nusquam audeant, nec æquo campo nobiscum congredi. Quamobrem estote viri fortes, et collapsam majorum vestrorum gloriam instaurate: neve cum Barbaris pro regione ad vos nihil attinente, sed pro libertate in primis, et unumquemque pro patria sua dimicaturum existimatote. Si enim hic, ut nobis dignum est, pugnantes eos debellaverimus, præter ea quæ prius ipsi nobis abstulerunt recuperata, etiam nostra regione tuto fruemur (58). Ad hæc, si quidem ego nunc vobiscum una in hostem pugnarem, daretur imbelli alicui occasio, dum se posse
C latere existimaret. Sed quoniam extra prælium arbiter et judex certaminis sum, licet quisque secum cogitet, si ignavus fuerit, pœnas debitas luiturum, strenuos autem paribus virtuti suæ præmiis honoratum iri. Sed qua ratione cum Barbaris pugna pugnanda sit, ipsi etiam a pueritia bellicis assuefacti operibus non ignoratis: tamen admonebo. Si ipsi in acies distributi prælium inibunt, nos quoque acie ordinata illis occurramus necesse est. Quia vero, quantum conjectura provideo, non dextras conserere, sed jacula eminus spargere, et ubi in nos incursarint, non subsistere, sed ad loca impedita, ibidemque in insidiis subsidentes refugere meditantur, et vos extra teli conjectum sitis, lenteque servatis ordinibus incedatis oportet. Ubi autem propiores fueritis, omnem

Jacobi Pontani notæ.

(57) Jovem pollicitum esse, e Trojanis nascituros Romanos,

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,

ait Venus 1 *Æneid*. Postea Jupiter de Romanis,

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Juno,
Quæ mare nunc terrasque metu, cælumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum: veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assaraci Pthiam, clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.

Vide quæ in symbolis nostris ad hunc locum adnotavimus, in quibus illa ex Cicerone Philipp. 3: *Nos principes terrarum, omniumque gentium.* Phi-
D lipp. 6: *Populi Romani victoris, dominique omnium gentium*. Agit etiam de magnitudine Romani imperii Appianus, præfatione Strategici præclare: *Romanos neque rex, neque civitas, neque gens ulla imperii amplitudine superavit. Imo nec tantam attingere unquam potuit, nec tot sæculorum ætates mansuram firmare potentiam*, etc.

(58) Demosthenica plane sententia, ex 1 Olynthiaca. Πρὸς οἷς ἀφῃρήμεθα πρότερον ὑπ' αὐτῶν, καὶ τὴν οὖσαν καρπωσόμεθα ἀδεῶς. Valeat eadem sententia, imo tota oratio Olynthiaca illa hodie magnopere ad Christianos in Turcam exhortandos, et ea usus est olim ad verbum, in eodem argumento, pauculis nonnunquam de suo interjectis, Bessarion cardinalis eruditissimus ac celeberrimus.

acrimoniam et virtutem animi expromatis, simul spatium in medio contrahentes, ne per moram telis crebris feriamini : simul Barbaros receptu prohibentes, **213** et ipsos male multantes. Ne porro illis fugientibus valde instate (59), neve confidentia elati, in discrimen vos conjicite, sed postquam ad triarios seu subsidiarios eorum veneritis, in campum revertimini, servatisque ordinibus, eos incursantes propulsate. His imperator suos hortatus, et a Deo auxilium ipsis victoriamque precatus est. Qui vicissim eum venerati, et se aut honeste victuros aut cum laude occubituros (60) professi, signoque crucis obarmati (61), in hostem lento passu et ordine, Exotrocho magno hetæriarcha ducente, procedebant. Similiter Barbari gradum inferebant. Cum spatio jam distarent, quo telum adjici potest, Romani ut imperatum erat, immissis penitus habenis quam acerrime in Persas incurrebant. Illi aliquandiu persistentes, tela in Romanos contorquebant, sperantes se illorum incursum ita repressuros. Sed ubi eos constanter premere, sagittarumque securos viderunt, tum in fugam se penetrarunt, in qua circiter quadraginta ceciderunt : reliqui ad angustias locorum et subsidiarios retro collocatos pervenerunt; Romanorum nemo neque occubuit, neque vulnus accepit; pauci equi consauciati. Regressi, in planitie rursum hostem, quasi intra carceres exspectantes constiterunt. Persæ aliquantisper inter suos morati, pluribus quam oppetierant assumptis, in Romanos denuo vadunt. Sed illis parem priori impetum alacritatemque adhibentibus, iterum fugam arripiunt, in qua circiter triginta cadunt; Romanorum nullus desideratus, nec vulneratus est, vulnerati tamen equi aliquot. Orchanes e tumulo suos jam bis victos conspiciens, animos addit, manumque auxiliariam submittit. Imperator quoque suos de magnanimitate ac fortitudine commendat; hortaturque ne quid de ea, utpote semper Barbaris superiores futuri, deminuant; mittitque contra illos parem copiam. Ut sibi appropinquarunt, Persæ denuo acrius resistunt; sed Romanorum

A ὡς εἰ μὲν κακὸς ὀφθείη, κολασθήσεται τῇ πρεπούσῃ ζημίᾳ· οἱ δὲ ἀγαθοὶ τιμηθήσονται τοῖς προσήκουσιν ἄθλοις τῆς ἀρετῆς. Τὴν δὲ συμπλοκὴν ὁποίαν τινὰ χρὴ ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ αὐτοὶ μὲν ἴστε ἐκ παιδὸς πολεμίοις ἔργοις ἐντεθραμμένοι· παραινέσω δὲ καὶ αὐτός. Εἰ μὲν γὰρ τεταγμένοι κατὰ φάλαγγας ἐκ τοῦ ὁμοίου καὶ αὐτοὶ ἐμάχοντο ἡμῖν, ἦν ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς τὴν τάξιν φυλάττοντας αὐτοῖς ἐπιέναι· ἐπεὶ δὲ, ὅσον ἀπὸ τῶν γινομένων ἔστιν εἰκάζειν, οὐκ εἰς χεῖρας ὑμῖν ἰέναι διανοοῦνται, ἀλλ' ἄπωθέν τε βάλλειν, καὶ ἐπιόντας οὐχ ὑφίστασθαι, ἀλλ' ὑπαναχωρεῖν πρὸς τὰς δυσχωρίας καὶ τοὺς τεταγμένους ἐν αὐταῖς, δέον καὶ ὑμᾶς, μέχρι μὲν τοῦ ἐν ἐφικτῷ τῶν τοξευμάτων γίνεσθαι, σχολῇ βαδίζειν καὶ τεταγμένως· ἐπειδὰν δὲ γένησθε ἐγγὺς, B ὀξύτητι πάσῃ χρῆσθαι καὶ εὐψυχίᾳ. Ἅμα μὲν τὸ μεταίχμιον συναιροῦντας ὡς ἂν μὴ κατὰ σχολὴν βάλλησθε τοῖς βέλεσι συχνοῖς, ἅμα δ' ἵνα καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν βαρβάρων φθάνοντες αὐτοὺς κακῶς ποιῆτε. Τὴν δίωξιν δὲ μὴ ἐπιπολὺ ποιεῖσθαι· μηδὲ θρασύτητι ἐπαιρομένους, ἑαυτοὺς εἰς τοὺς κινδύνους εἰσωθεῖν· ἀλλ' ἐπειδὰν ἐν τοῖς ἐπιτάκτοις γένησθε ἐκείνοις, πάλιν ὑπαναχωρεῖν πρὸς τὸ πεδίον, τήν τάξιν τε φυλάττειν, καὶ ἐπιόντας ἀμύνεσθαι τοὺς βαρβάρους. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς παρεκελεύσατο τοῖς στρατιώταις, ἅμα καὶ βοήθειαν τὴν ἐκ τοῦ κρείττονος, καὶ νίκην ἐπευξάμενος αὐτοῖς. Οἱ δὲ προσκυνήσαντές τε βασιλέα, καὶ ἢ καλῶς νικήσειν, ἢ εὐκλεῶς τεθνήξεσθαι εἰπόντες, σταυρῷ τε καθο- C πλίσαντες ἑαυτοὺς, ἐχώρουν κατὰ τῶν βαρβάρων τεταγμένως καὶ κατὰ σχολήν. Ἐστρατήγει δὲ αὐτῶν Ἐξώτροχος ὁ μέγας ἑταιρειάρχης· ἀντεπῄεσαν δὲ καὶ οἱ βάρβαροι αὐτοῖς ὁμοίως. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν ἐγγὺς ἀλλήλων ὅσον ἐφικνεῖσθαι τοῖς τοξεύμασιν, οἱ Ῥωμαῖοι μὲν ᾗ αὐτοῖς προσετέτακτο πρὸς βασιλέως, ὅλους ἀνέντες χαλινοὺς, ὅσον ἐνῆν ὀξέως ἐπεφέροντο τοῖς Πέρσαις· οἱ βάρβαροι δὲ καρτερήσαντες μὲν ἐπὶ μικρὸν, καὶ βέλη κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀφέντες οἰόμενοι οὕτως ἂν ἀποτρέψαι τῆς ὁρμῆς, ἐπεὶ ἑώρων αὐτοὺς ἀτρέπτως ἐπιόντας καὶ οὐδὲ ὀλίγα φροντίζοντας τῶν οἰστῶν, εἰς φυγὴν ἐτράποντο εὐθύς. Ἐν δὲ τῇ φυγῇ ἀπέθανον περὶ

Jacobi Pontani notæ.

(59) Onosander cap. II, *Hostium discessiones*, inquit, *semper suspectæ, nec unquam susque deque habendæ. Et considerandi potius locorum, quam hostium situs; nec solum qua via ducatur exercitus prospiciendum; sed etiam ut eadem reduci possit, providendum. Et vel copias non immittat, sed coerceat ac reprimat, vel si immittat, caveat diligenter et montium cacumina, angustiarumque fauces, relictis custodibus, occupari a suis curet, ut tutum iter receptui præstetur.* Sic ille. Pyrrhus Epirotarum rex præcepit, non esse pertinaciter instandum hosti fugienti; non solum ne fortius ex necessitate resistat, sed ut postea quoque facilius acie cedat, ratus, non usque ad perniciem fugientibus instaturos victores.

(60) Quod profitentur, se honeste victuros, indicant, non fugituros, et hostem superaturos potius quam se illi dedituros. Nam qui e prælio fugit, D non vivit honeste, nec qui se timore fractus hosti dedit. Instituto quidem Lacedæmoniorum, apud quos aut vincere oportebat, aut mori, nihil dabatur tertium. Lacedæmoniorum igitur spiritus et animos milites isti gerebant.

(61) Christianæ pietatis est, omnia in nomine Domini, et cum fiducia cœlestis auxilii facere : cujus voluntatis ac spei signum est, formatum in fronte, aut in aere ante nos expressa manu sanctæ crucis figura : per quam bona omnia, et salus nobis per Filium a Deo Patre impetrata est. Credo etiam hos milites fuisse memores illius, quod in vita Constantini legimus, *In hoc signo vinces.* Sunt et alia exempla, et unum illustre sancti Martini, cui cum timiditas objiceretur, propter quam missionem peteret, *Ego*, inquit, *signo crucis, non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.* Sulpitius, in ejus Vita.

τεσσαράκοντα αὐτῶν· οἱ λοιποὶ δὲ διεσώθησαν πρὸς A τὰς δυσχωρίας καὶ τοὺς τεταγμένους ὄπισθεν καταφυγόντες· Ῥωμαίων δὲ ἀπέθανεν οὐδεὶς οὔτε ἐτρώθη· ἵπποι δὲ ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματίαι· ἀναχωρήσαντες δὲ ἀπὸ τῆς διώξεως ἔστησαν ἐπὶ τοῦ πεδινοῦ πάλιν ὡς ἐπὶ βαλβίδος, τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων περιμένοντες· οἱ Πέρσαι δὲ μικρὸν ἐνδιατρίψαντες τοῖς οἰκείοις, καὶ πλείους τῶν πεσόντων προσλαβόμενοι ἑτέρους, ᾔεσαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους. Καὶ ἐπεὶ πάλιν ὥσπερ καὶ πρότερον ἐγένοντο ἐγγὺς τῇ ἴσῃ καὶ ὀξύτητι καὶ προθυμίᾳ τῶν Ῥωμαίων χρησαμένων, ἐτράπησάν τε αὖθις εἰς φυγὴν οἱ βάρβαροι, καὶ περὶ τριάκοντα αὐτῶν ἀπέθανον ἐν τῇ διώξει. Ῥωμαίων δὲ οὐδείς, οὔτε ἐτρώθη, εἰ μὴ ἔνιοι τῶν ἵππων. Ὀρχάνης δὲ ὁρῶν ἀπὸ τοῦ λόφου τοὺς ἰδίους ἤδη ἡσσημένους δίς, παρεθάῤῥυνέ τε B τοὺς βαρβάρους, καὶ ἐπεβοήθει πέμψας στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἐπῄνει τε τοὺς ἰδίους καὶ αὐτὸς τῆς εὐψυχίας ἕνεκα καὶ τῆς ἀνδρίας, καὶ παρεκάλει μὴ ὑφίεσθαι τῆς τόλμης ὡς ἀεὶ κρείττους τῶν βαρβάρων ἐσομένους· ἔπεμπέ τε καὶ στρατιὰν ἀξιόμαχον πρὸς τοὺς βαρβάρους. Καὶ γενομένων ἐγγὺς τῶν στρατευμάτων, πάλιν ἀντέσχον μὲν οἱ Πέρσαι ἐπὶ πλέον· ἐκβιασθέντες δ' ὅμως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τοὺς οἰκείους, καὶ ἔπεσον ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν. Τοιαύτας μὲν δὴ τὰς συμπλοκὰς καὶ τὰς ἀναχωρήσεις οἱ Πέρσαι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐποιοῦντο, ἄχρι δείλης τῆς ἡμέρας ἐν ἀρχαῖς μάλιστα τοῦ θέρους, Ἰουνίου μηνὸς ἐνισταμένου· καὶ C κατὰ πάσας μὲν τὰς συμβολὰς ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι· κατὰ κράτος δὲ αὐτῶν περιγενέσθαι οὐκ ἠδύναντο, ἅμα μὲν διὰ τὸ φάραγγας βαθείας περιβεβλῆσθαι τὴν Περσῶν στρατιάν, καὶ μηδεμίαν κύκλωσιν παρέχειν τοῖς Ῥωμαίοις, ἅμα δ' ὅτι καὶ τὸ πεδίον, ἐν ᾧ κατιόντες διηγωνίζοντο οἱ Πέρσαι, τάφροις αὐτοφυέσι καὶ αὐτὸ διατετμημένον ἦν πανταχοῦ· ἐν οἷς τοξόται ἱστάμενοι πολλοὶ, τὴν τελείαν νίκην ἀφῃροῦντο Ῥωμαίους, βάλλοντες ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων· τήν τε στρατιὰν αὐτοῖς πᾶσαν βασιλέα οὐκ ἐξῆν ἐπαγαγεῖν διὰ τοῦ τόπου τὴν ἀνωμαλίαν. Ἐξ ἐκείνου δὲ ὁ Ὀρχάνης νομίσας καιρὸν εἶναι καὶ σφοδροτέρας προσβολῆς, χιλίους ἑτέρους ἀπολεξάμενος τῶν Περσῶν, ἐκέλευσεν εἰς τὸ πεδίον καταβάντας ἅμα τοῖς τριακοσίοις προσβαλεῖν Ῥωμαίοις. D Βασιλεύς τε ἐπεὶ ἐκείνους ἑώρα κατιόντας, τοῖς τε πρότερον μαχομένοις στρατιώταις τῆς ἀνδρίας ἕνεκα εὐχαριστήσας τὰ εἰκότα, καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Ἐξώτροχον ἐπαινέσας καὶ τῆς ἐμπειρίας καὶ τῆς

virtuti succumbentes, ad suos refugiunt; pauci in fuga animas amittunt. Hujusmodi pugnæ Persarum cum Romanis et refugia usque ad diei vesperam producebantur, principio maxime æstatis, Junio mense ineunte, et in omnibus congressibus Romanus vincebat; summo autem prælio ideo nequibat eos vincere, quod exercitus Persarum profundis vallibus **214** cingeretur, nec circumveniri posset; quodque campus, in quem certaturi descendebant, fossis naturalibus ubique intersectus erat, in quibus magno numero stantes sagittarii, plenam Romanorum victoriam impediebant, inde ut ex munitionibus jaculantes, cum propter inæqualitatem loci universum exercitum in eas immittere imperatori non liceret. Ex illo Orchanes vehementioris impressionis tempus esse statuens, rursum delectis mille Persis in æquor campi descendere, et cum aliis illis trecentis in Romanos se inferre jussit. Imperator eos descendisse conspicatus, militibus, qui prius dimicaverant, propter fortitudinem, ut par fuit, gratiis actis, et Exotrocho eorum duce ob experientiam interritamque mentem laudato, aliam cum ipsis manum, ad Barbaros excipiendos misit, cui Manuelem Tagarim magnum stratopedarcham præposuit. Cum utrinque animose diuque pugnatum esset, multis Romanorum equis, paucis militibus vulneratis, unus vitam reliquit, Persæ obtruncati quinquaginta. Orchanes porro dum pugna committitur, omnem exercitum suum in fronte locat (cum prius magnam ejus partem in insidiis occultasset), ut a Romanis atque Barbaris cerneretur, confisus, his animos facturum, illis terrorem incussurum. Quo commento cum nihil se proficere animadverteret (Romani siquidem nihilominus acriter præliabantur, hostemque devincebant), Pazarlo fratri mandat, totis copiis cum Romanis confligat, pauloque post et ipse e tumulo paucis comitatus descendens, rursum constitit, quo res evaderet observans. Imperator ut Barbaros quotquot erant in pugnam ruere vidit, reliquas acies omnes manere, ac bonum habere animum jubet: cum tribus turmis pugnatum prodit, dextroque cornu magno domestico, sinistro Joanni Angelo ejus consobrino commisso, ipse medium tenet (62). Collatis signis, Barbari nec primum impetum sustinentes, vi ac virtute in fugam vertuntur, quos Romani per invia quæque usque ad verticem collis, ubi Orchanes stabat, in-

Jacobi Pontani notæ.

(62) Locus imperatoris in exercitu, quod vidit poeta noster, cum sic de Turno cecinit, principio libri IX.

Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai vestis, et auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidæ juvenes, medio dux agmine Turnus
Vertitur, arma tenens.

Libro item X de Ascanio, qui personam patris, ac summi proinde ducis referebat, in obsidione sustinenda.

Ipse inter medios Veneris justissima cura
Dardanius caput ecce puer detectus honestum.

Aquila circa medium totius legionis locabatur, inquit Lipsius, *De milit. Rom.* libro IV, dial. 4, *ibi enim imperator ut sit oportet, unde prospiciat, et mandet facillime in omnes partes. Is autem locus medius est, sed paulum tamen ad finem magis admotus. Nam inter principes, et triarios, ante aquilas stetisse censeo imperatorem. Argumento, quod is ejus situs in castris, ante principia dico et aquilas.*

secuti sunt. In eo conflictu Persarum centum quinquaginta cæsis, e Romanis nec miles, nec equus vulneratus est. Imperator inde se recipit, cum ad collem occupandum eniti non arbitraretur conducere, et in campum veniens edixit, ut quisque servaret ordinem suum, quem ab initio obtinuisset. **215** Barbari in prominentia, seu crepidine montis stantes, prodire ulterius haud tutum opinabantur.

A τόλμης, ἔπεμπε καὶ στρατιὰν ἑτέραν ἧς ἦρχε Τάγαρις Μανουὴλ ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, ὡς σὺν αὐτοῖς ἀντιστησομένην τοῖς βαρβάροις. Καὶ γενομένης ἐπὶ πολὺ μάχης ἰσχυρᾶς ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν, τῶν μὲν Ῥωμαίων ἵππων ἐτρώθησαν πολλοὶ, στρατιῶται δὲ ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματίαι, τέθνηκε δὲ εἷς· Περσῶν δὲ ἔπεσον πεντήκοντα παρὰ τὴν μάχην. Ὀρχάνης δὲ ἐν ᾧ ἡ μάχη συνεκροτεῖτο, τὴν στρατιὰν, ἣν εἶχε, πᾶσαν ἔστησεν ἐπὶ μετώπου (πρότερον γὰρ μέρος τι αὐτῆς πολὺ ἐν ταῖς ἐνέδραις κεκρυμμένον ἦν)· ὡς εἶναι καταφανῆ καὶ Ῥωμαίοις καὶ βαρβάροις, οἰόμενος ἐκείνοις τε προθυμίαν καὶ Ῥωμαίοις ἔκπληξιν τὸ τοιοῦτον ἐμποιήσειν. Ὡς δὲ ἑώρα τῆς ἐπινοίας ἀπονάμενος οὐδὲν (οἱ Ῥωμαῖοι γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐμάχοντο εὐψύχως, καὶ ἤδη περιεγίνοντο τῶν πολεμίων), Παζαρλοῦν τὸν ἀδελφὸν πανστρατιᾷ ἐκέλευσε τοῖς Ῥωμαίοις συμβαλεῖν· μικρὸν δὲ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ λόφου καταβὰς, πάλιν ἔστη μετ' ὀλίγων ὅ τι ἂν ἀποβαίη σκοπῶν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἑώρα πανστρατιᾷ πρὸς τὴν μάχην τοὺς βαρβάρους ὡρμημένους, τὰς μὲν ἄλλας ἐκέλευε τάξεις μένειν πάσας ἀτρεμούσας· αὐτὸς δὲ τρία τέλη ἀναλαβὼν, ἐχώρει πρὸς τὴν μάχην. Ἐτέτακτο δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρως ὁ μέγας δομέστικος· τὸ ἀριστερὸν δὲ εἶχεν ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης ἐξάδελφος αὐτῷ· βασιλεὺς δὲ ἐπεῖχε τὸ μέσον· καὶ συμβαλόντες τοῖς βαρβάροις, ἐτρέψαντό τε κατὰ κράτος μηδὲ ἀντισχεῖν τὴν πρώτην δυνηθέντας ὁρμήν· καὶ τὰς δυσχωρίας πάσας ὑπερβάντες, ἄχρι τῶν ἄκρων κατεδίωξαν τοῦ λόφου, ἔνθα καὶ Ὀρχάνης ἦν ἑστώς. Ἔπεσον δὲ παρὰ τὴν μάχην, Περσῶν μὲν πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, Ῥωμαίων δὲ οὐδείς· ἀλλ' οὔτε ἐτρώθη οὔτε στρατιώτης οὔτε ἵππος. Βασιλεὺς δὲ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, τὸ βιάζεσθαι πρὸς τὸν λόφον οὐχ ἡγούμενος λυσιτελεῖν· καὶ πρὸς τὸ πεδίον ἐλθὼν, ἐκέλευσεν ἕκαστον, τὴν ἣν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς τάξιν φυλάττειν. Οἱ βάρβαροί τε ἐπὶ τοὺς πρόποδας ἔστησαν τοῦ ὄρους, τὸ περαιτέρω προβαίνειν οὐχ ἡγούμενοι λυσιτελεῖν.

CAPUT VII.

Consilium magni domestici, quia hostes se victos fatebantur, in castra redeundum, et Byzantium postridie revertendum. Placet; in castra reditur; triumphus canitur. Pars Persarum insequitur abeuntes; confligitur in via, cum quidam ordines suos deseruissent; quos et domesticus, et imperator reductum eunt; sed uterque summo cum periculo. Sebastopulus cum trecentis fugatur. Byzantium nuntius ad protostratorem mittitur; castra custodiuntur.

Desperationem Barbarorum intelligens imperator, ad proceres quid faciendum esset retulit. Progressus in medium magnus domesticus ita disseruit: Res nobis, sicut ab initio inter nos optabamus, exitu felici terminatæ sunt. Acie enim instructa, priores, ut ad prælium prodiimus, ne metu Barbarorum recedere videremur: qui aperte aciem contra dirigere non sunt ausi, quo se nobis cedere manifeste docuerunt; non tamen quieverunt, quin totas copias suas experirentur. Et quamvis Orchanes ipse prælio non interfuerit, ut timorem aliquem haberemus, plus ipsum præsentem posse, tamen ipsius præsentiam nihilo plus effecturam re ipsa cognovimus. Quando igitur palam certamen subterfugit, et in particularibus pugnis nos semper victoriam retulimus (pro trecentis enim Barbaris unus duntaxat de Romanis occubuit), quam, quæso, demonstrationem quisquam luculentiorem desideret, et corporibus et animis nobis succubuisse Barbaros? Illud quoque pro indicio certissimo haberi potest, eos nos sibi ut potentiores anteponere, quod cum militum nostrorum servitia toto die prope ipsos, equis pabula legerent (quanquam alioqui et belli, et lucri incredibiliter cupidi), prohibere ea aggressi non sunt. Et quia sol occasui proximus est, consultissimum puto in castra reversos, ibi noctem agere, crastinoque diluculo captis armis, et agmine composito Byzantium viam inire. Et si quidem Barbari impeditiora

B Βασιλεὺς δὲ, ὁρῶν τοὺς βαρβάρους, οὐκέτι διανοουμένους εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἰέναι, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει ὅ τι δέοι ποιεῖν αὐτούς. Παρελθὼν δὲ ὁ μέγας δομέστικος, ἐβουλεύετο τοιάδε· Τὰ μὲν πράγματα ἡμῖν, ᾗ αὐτοί τε ἐβουλευσάμεθα ἐξ ἀρχῆς καὶ πρὸς πέρας ἐχώρησεν ἀγαθόν. Παρεταξάμεθά τε γὰρ αὐτοὶ ἐλθόντες ὡς πρὸς μάχην πρῶτοι, ὡς ἂν μὴ δοκοίημεν τῷ δέει τῶν βαρβάρων ἀναχωρεῖν, οἵ τε πολέμιοι, φανερῶς μὲν ἀντιτάξασθαι οὐκ ἐτόλμησαν ἡμῖν· μαρτυρήσαντες ἐναργῶς, ὡς οὐκ ἀξιομάχους ἑαυτοὺς ἐνόμισαν ἡμῖν, οὐκέτι δὲ ἀπέσχοντο τοῦ μὴ καὶ πεῖραν λαβεῖν συμπάσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Εἰ γὰρ μὴ καὶ Ὀρχάνης αὐτὸς παρεγένετο πρὸς τὴν μάχην ὅπως τινὰ ἡμῖν ἔτι ὑπολίποιτο ἐλπίδα τοῦ δυνήσεσθαί τι πλέον αὐτὸς παρὼν, ἀλλ' C ἡμῖν γε δῆλον ἐξ αὐτῶν κατέστη τῶν πραγμάτων, ὡς οὐδὲν ἂν ἔσοιτο πλέον αὐτοῦ παρόντος. Ὅτε τοίνυν τὸ μὲν εἰς χεῖρας ἡμῖν ἰέναι φανερῶς ἐξέκλινεν αὐτὸς, ἐν δὲ ταῖς κατὰ μέρος συμπλοκαῖς ἀεὶ τὸ πλέον ἔσχομεν ἡμεῖς (ὑπὲρ τετρακοσίους γὰρ πεσόντων βαρβάρων, Ῥωμαίων τέθνηκε μόνος εἷς), ποίαν ἄν τις ἀπόδειξιν ζητοίη μείζονα καὶ περιφανεστέραν τοῦ καὶ ταῖς γνώμαις τοὺς βαρβάρους καὶ τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἡσσῆσθαι; Κἀκεῖνο δέ τις μέγιστον ἂν τεκμήριον τιθείη τοῦ οἴεσθαι ἡμᾶς τοὺς βαρβάρους δυνατωτέρους ἑαυτῶν· τοῦ γὰρ ὑπηρετικοῦ τῆς στρατιᾶς διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἐγγὺς αὐτῶν τροφὴν τοῖς ἵπποις συλλεγόντων, οὐδὲ ἐπεχείρησαν οἱ βάρβαροι κωλῦσαι (καίτοιγε τὰ ἄλλα ὄν-

τες τοῦ δέοντος μᾶλλον φιλοπόλεμοι καὶ φιλοκερδεῖς). A Ἐπειδὴ δὲ ὅσον οὔπω καὶ ὁ ἥλιός ἐστι πρὸς δυσμάς, ἄριστον εἶναί μοι δοκεῖ, εἰς τὸ στρατόπεδον ἐλθόντας, αὐλίσασθαι τὴν νύκτα, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα πρωῒ τὰ ὅπλα ἔχοντας, τεταγμένως τὴν ἐς Βυζάντιον ἰέναι. Κἂν μὲν οἱ βάρβαροι τῆς δυσχωρίας ἀποστάντες ἐπὶ τοῦ πεδίου ἐθελήσωσι διαγωνίσασθαι πρὸς ἡμᾶς, Θεῷ μελήσει τὴν νίκην ὁποτέροις ἂν παράσχοι. Ἂν δ' ἐπὶ τοῦ λόφου μένοντες, ἀπόσχωνται τῆς μάχης (ᾧ καί μοι μᾶλλον ἔπεισι πείθεσθαι, ὡς διὰ πεδίου μέλλομεν ἰέναι ἐνθυμουμένῳ), μετὰ βελτίστου τοῦ σχήματος ἡ ἐπάνοδος κείσεται ἡμῖν, ἀμφοτέρωθεν ἔχουσι τὴν νίκην, ἔκ τε ὧν τῇ προτεραίᾳ ἀγωνισάμενοι τὸ πλέον ἔσχομεν αὐτῶν, καὶ ἐξ ὧν εἰς τὴν ὑστεραίαν αὐτοὶ μὲν ἔργῳ προὐκαλούμεθα εἰς μάχην· B ἐκεῖνοι δ' οὐκ ἀξιόχρεως αὐτοὺς νομίζοντες, ἔμειναν ἑστῶτες ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου βουλευσαμένου, ὅ τε βασιλεὺς ἐπείθετο αὐτίκα, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄριστα ἐδόκει. Καὶ τῶν σημείων ἀρθέντων ἅμα καὶ τῆς σάλπιγγος ἀνάζευξιν σημηνάσης, πρὸς τὸ στρατόπεδον ἐχώρουν, παιωνίσαντες ὡς ἐπὶ νίκῃ. Ὀρχάνης δὲ αὐτὸς μὲν ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ λόφου τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς ἔχων, μέρος δέ τι πέμψας, παρέπεσθαι ἐκέλευσε Ῥωμαίοις ἄχρι στρατοπέδου. Ἐκ δὲ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς οἱ μάλιστα ἡβῶντες, οὐ τῶν εὐγενεστέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης στρατιᾶς, τοὺς Πέρσας αὐτοῖς ὁρῶντες ἑπομένους, οἷα νέοι καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς, τῶν τάξεων ἐξιόντες τῶν σφετέρων, ὑπελείποντο ὀπίσω, καὶ τοῖς βαρβάροις C συνεπλέκοντο ἐξ ἐφόδων. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τήν τε ἀκαιρίαν ὑποπτεύων, ἤδη γὰρ ὀψὲ ἦν, καὶ δεδιὼς περὶ τοῖς στρατιώταις μή τι τοῖς βαρβάροις κακουργηθῇ περὶ αὐτούς, ἄλλως τε καὶ δι' ὀργῆς αὐτοὺς ποιούμενος ὅτι μήτε βασιλέως προστεταχότος, μήτ' αὐτοῦ, τῆς Ῥωμαίων συμπάσης στρατηγοῦντος στρατιᾶς, ἀτάκτως, καὶ συνθήματος χωρὶς τοῖς βαρβάροις συμπλέκονται λειπόμενοι ὀπίσω, τὴν μὲν σημαίαν καὶ τὸ τάγμα τὸ ὑπ' αὐτὸν ἑνὶ τῶν ὑποστρατηγούντων αὐτῷ παραδούς, εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκέλευε χωρεῖν· αὐτὸς δὲ ὀλίγους λογάδας παραλαβών, ἐχώρει πρὸς τοὺς μαχομένους τοῖς βαρβάροις, ἅμα μὲν τῆς μάχης ἀποστήσων, καὶ ἄξων μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν στρατιάν, ἅμα δὲ καὶ δίκην ἐπιθήσων τὴν προσήκουσαν τοῖς ἀτάκτοις. Τοῖς ἴσοις D δὲ λογισμοῖς χρησάμενος καὶ βασιλεύς, τὸ ἴδιον τάγμα καὶ αὐτὸς καὶ τὴν σημαίαν τὴν βασιλικὴν Ἀσάνῃ Μανουὴλ τῷ Ἀνδρονίκου υἱῷ ἐξαδέλφῳ ὄντι αὐτοῦ παραδούς, καὶ χωρεῖν πρὸς τὸ στρατόπεδον κελεύσας, λογάδας καὶ αὐτὸς παραλαβών τινας, ἐβάδιζεν ὀπίσω. Οὕτω δὲ συμβὰν, γενόμενοι ἀλλήλοις ἐν ταὐτῷ, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ὑποστροφῆς πυθόμενοι εἶναι τὴν αὐτήν, ἐπεὶ ἐδόκουν καιρίως πεποιῆσθαι,

A illa loca deserentes, in planitie confligere nobiscum voluerint, Deo curæ erit, utris victoriam largiatur. Sin restantes in tumulis, pugnam reformidaverint (quod magis futurum credo, jam incessum nostrum per campum cogitatione concipiens), **216** honestissima nobis relinquitur reversio, utrinque scilicet victoribus : tum quod hesterna luce manus cum ipsis conserentes vicerimus, tum quod postridie ad certamen eos provocaverimus, illi vero se impares judicantes, in illis locorum claustris hærere perrexerint. Huic consilio imperator statim assensit, cæterique ut optimum amplexi sunt; sublatisque signis, cum tubæ clangore in castra, triumphum canentes redierunt. Orchanes cum corpore exercitus in collibus subsistens, partem B aliquam dimisit, quæ Romanos usque ad castra insectaretur. Ex Romanis autem qui ætate vigebant maxime, non de nobilioribus modo, seu gregariis etiam, Persas sequi conspicientes, ut juvenes et impotentes animi, ordinibus desertis, retro ex itinere cum iis concurrebant. At magnus domesticus, ob tempus incommodum (serum enim diei erat) formidans, ne quid milites a Barbaris acciperent mali, iratus insuper, quod neque imperatoris, neque sua, qui totum Romanum exercitum duceret, auctoritate, confuse et incomposite cum Barbaris retro subsistentes dimicarent, vexillum et agmen suum uni sub se ducum tradens, in castra ut pergeret mandavit; ipse cum paucis de- C lectis ad eos qui cum Barbaris pugnabant properavit, et ut cœpto revocatos secum ad reliquum exercitum reduceret, et ut pœnam ordinum desertoribus debitam imponeret. Eadem cogitatio imperatoris fuit, qui, suas cohortes et signum imperiale Manueli Asani, Andronici filio, cognato suo (63) committens, et in castra abducere jubens, ipse similiter cum selectis aliquot retro concessit. Ita contigit, ut alter in alterum incideret, et eamdem sibi retro redeundi causam fuisse intelligerent factumque probarent, ad pugnantes accederent, eosque abstrahentes, ipsi quamvis nolentes cum Barbaris præliarentur. Nam Barbari, cum exercitum Romanum jam non modico ab ipsis intervallo distantem cernerent, et relictos esse paucos, cen- D serentque maturum esse eos invadere et mactare, quod et ipsi selecti essent, et aliquot tantis plures, in summum illos discrimen adduxerunt. Magnus quippe domesticus, equo in tot cursibus et recursibus præcipitante, ferme periisset, nisi ab imperatore, aliisque proximis in alium equum continuo sublatus fuisset. **217** Et imperatoris quidem jumentum licet lethali confossum vulnere, non tamen cecidit, quoad a Barbaris se eriperet. Ac-

Jacobi Pontani notæ.

(63) Quamvis Græce sit ἐξαδέλφῳ, quod *patruelem* interpretantur, tamen certum est, Manuelem Andronici Asanis filium, imperatoris hujus patruelem minime fuisse; nisi ipse Asanes senior Michaelis patris imperatoris frater fuerit. Atqui non fuit. Verumtamen cum Andronicus Asanes ex sorore senioris Andronici imperatoris natus sit (siquidem is θεῖος ejus dicitur), Manuel hic cum minore Andronico, ut patet, cognatione conjunctus fuit.

cepit etiam luculentam plagam fortissime cum iis dimicans imperator, adacto per femur telo; verum sine periculo, post decimum namque diem consanuit femur, ut si nunquam vulneratum fuisset. Jam vero cum viriliter generoseque decertassent, et paucos quidem Barbaros, illustres tamen occidissent, nullo obturbante ad exercitum redierunt, et ad castra ambularunt. Persæ Romanis amplius non magis quam igni appropinquare, eosque tangere ausi sunt. Porro quidam Sebastopulus (64) imperatori parens, genere Mœsus, trecentorum militum, non valde armatorum, neque bonos equos habentium præfectus, et in extremo agmine curans, omnibus suis assumptis, et peditibus aliquot in auxilium ascitis, reliquo exercitu deserto, cursim in Persas tendebat. Illi hanc incitationem ad suam perniciem pertinere rati, et longius eos ab exercitu volentes abstrahere, perinde ut victi fugam simulabant (65). Sebastopulus temere et inconsulto insequitur. Tum Barbari de improviso converti, lætos clamores tollere, et in Romanos violenter irruere. Qui impressionem non sustinentes in fugam se effuderunt. Trucidati equites plusquam supra viginti, pedites totidem: cæteros subitum nec exiguum ab exercitu missum subsidium conservavit. Imperator rursum in Pelecano castrametatus, confestim Byzantium protostratori acta nuntiatum misit, cum mandatis, uti naves ad transducendum post unum alterumve diem exercitum paratæ essent. Et cum vereretur, ne (quod accidit) alia quam pro vero de vulnere suo fama divulgaretur, de eo quoque protostratorem certiorem esse voluit, vulneratum se quidem in femore, at non periculose, neque idcirco se redire, sed quod etiam ante vulnus ita e re fore statuisset. Magnus vero domesticus commode castris constitutis, sumptis quot voluit militibus, in eorum aditu natura pulchre angusto, et isthmo simili, lato admodum interiore spatio, per noctem excubias egit.

A ἄχρι τῶν μαχομένων ἦλθον· καὶ τῆς συμβολῆς μὲν ἀπέστησαν ἐκείνους· αὐτοὶ δὲ καὶ ἄκοντες τοῖς βαρβάροις συνεπλέκοντο. Οἱ γὰρ βάρβαροι τὴν μὲν στρατιὰν ὁρῶντες ἤδη οὐκ ὀλίγον αὐτῶν ἀφεστηκυῖαν, τοὺς ὑπολειπομένους δὲ ὀλίγους, καὶ νομίσαντες καιρὸν εἶναι αὐτοῖς ἐπιθεμένους διαφθεῖραι, λογάδες καὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ πολλάκις τόσοι ἐπιθέμενοι, ἐν χρῷ κατέστησαν αὐτοὺς κινδύνου. Δομέστικός τε γὰρ ὁ μέγας τοῦ ἵππου αὐτῷ ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς καὶ ἀναστροφαῖς πεσόντος, μικροῦ ἐδέησεν ἀποθανεῖν, εἰ μὴ βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων περιστάντων ἐφ' ἕτερον ἀνηνέχθη. Καὶ τὸν βασιλέως ἵππον ἔτρωσαν μὲν τραύμασι καιρίοις, ἐπέζησε δὲ ὅσον ἀπαλλάξαι τῶν βαρβάρων. B Ἐτρώθη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς βέλει τὸν μηρὸν, ἄγαν εὐψύχως μαχόμενος τοῖς βαρβάροις· καὶ διῆλθε τὸ βέλος ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφανείας. Κίνδυνον δὲ τὸ τραῦμα οὐδένα ὑπενόει, ἀλλὰ μετὰ δεκάτην τῆς πληγῆς ἡμέραν αὖθις ὑγιὴς ἦν, ὡς ἂν εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐτρώθη. Πλὴν εὐψύχως καὶ γενναίως ἀγωνισάμενοι, καὶ βαρβάρους, ὀλίγους μὲν, τῶν ἐπιφανῶν δὲ ἀνελόντες, καὶ διαλυθέντες ἀπ' ἀλλήλων, οἱ μὲν ἀπελείποντο ὀπίσω, ὥσπερ πυρὸς τῆς Ῥωμαίων ἀπεχόμενοι στρατιᾶς, καὶ μηδ' ἐγγὺς ὑπομένοντες γενέσθαι. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ ἀμφ' αὐτὸν, ἐνοχλοῦντος μηδενὸς, πρὸς τὸ στράτευμα γενόμενοι, τὴν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐχώρουν. Σεβαστόπουλος δέ τις τῶν ὑποτεταγμένων βασιλεῖ, τὸ γένος μὲν Μυσὸς, τριακοσίων δὲ ἄρχων στρατιωτῶν, οὐ πάνυ ὡπλισμένων, οὐδὲ ἵπποις χρωμένων ἀγαθοῖς, ἀλλὰ τὴν C ἐσχάτην χώραν ἐπεχόντων ἐν τῇ στρατιᾷ, τούς τε ἰδίους ὅσοι ἦσαν παραλαβὼν, καὶ πεζοὺς προσεταιρισάμενός τινας, τὴν ἄλλην στρατιὰν ἀπολιπὼν δρόμῳ κατὰ Περσῶν ἐχώρει. Συνιδόντες δὲ οἱ Πέρσαι ὡς ἐπὶ κακῷ τῷ σφετέρῳ τὴν ἔφοδον ποιοῦνται ταυτηνὶ, καὶ ἀποστῆσαι τῆς στρατιᾶς βουλόμενοι ἐπιπολὺ, τὴν ἧττάν τε προσεποιοῦντο, καὶ φεύγειν ἐδόκουν· οἱ δ' ἐφείποντο ἀνοήτως. Εἶτ' αἰφνίδιον οἱ βάρβαροι συστραφέντες, βοῇ τε ἐχρῶντο καὶ ἀλαλαγμοῖς. καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπεφέροντο ὀξέως· οἱ δὲ μὴ ἐνεγκόντες τῶν βαρβάρων τὴν ὁρμὴν, ἐτράποντό τε καὶ κατέστησαν εἰς φυγήν· καὶ εἴκοσι μὲν ἀπέθανον ἐκ τῶν ἱππέων, πέντε δὲ καὶ ἕτεροι τοσοῦτοι πεζοί. Οἱ δ' ἄλλοι διεσώθησαν ἐκ τῆς στρατιᾶς πολλῶν ὀξέως ἐπιβοηθησάντων· βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐστρατοπεδεύσατο πάλιν κατὰ τὸν Πελεκάνον, εἰς Βυζάντιον εὐθὺς τοὺς μηνύσοντας ἔπεμπε πρωτοστράτορι τὰ γεγεννημένα, ἐκέλευέ τε ναῦς ἔχειν παρεσκευασμένας πρὸς τὸν πόρον, ὡς τῆς στρατιᾶς μετὰ μίαν ἡμέραν ἢ δευτέραν περαιωθησομένης.

Jacobi Pontani notæ.

(64) Quidam Sebastus nomine, nam πουλος, et πουλον syllabæ sunt adjectitiæ recentium Græcorum, idque tam in appellativis, quam propriis nominibus, nihil significantes. Apud quos legas ἀετόπουλα pro ἀετοὶ, ἀρχοντόπουλον pro ἄρχοντα, στρατηγόπουλος pro στρατηγὸς, τουρκόπουλος, οὐμβερτόπουλος pro τοῦρκος, et οὐμβέρτος. Sic Othonopulus, Francopulus, etc. A πέλεσθα videntur ducta ambo, et pro πολὺς dici. Pura scholiastes Curopalatæ.

(65) Genus doli militaris, quo usi sunt Israelitæ contra Benjamitas lib. Judicum cap. xx. Nam fugam arte simulantes, consilium inierunt, ut abstraherent eos de civitate (Gabaa) et quasi fugientes, ad supradictas semitas perducerent, etc.

D Tale narrat Zonaras tomo III *Annal.* in Constantino, Constantio, et Constante fratribus imperatoribus. Nam qui missi erant (a Constante contra Constantinum, qui paterna partitione non contentus, fratris provincias invadebat) cum parum a Constantino abessent, insidias locant, pugnaque inita fugam simulant. Quos dum Constantini milites persequuntur, qui in insidiis collocati fuerant, a tergo invadunt. Sic fugientibus etiam conversis, in medio duorum exercituum intercepti, magna ex parte cadunt, ipso etiam Constantino interfecto. Vide in hoc genere strategema Gorgiæ contra Phœdibam apud Polyænum, lib. II.

Δείσας δὲ μὴ, ὅπερ ἐγένετο, περὶ τοῦ τραύματος αὐτοῦ ἑτέρως ἢ ὡς ἔχει φημισθῇ, ἐδήλου καὶ περὶ αὐτοῦ, ὡς τρωθείη μὲν τὸν μηρὸν, οὐδεμίαν δὲ τὸ τραῦμα ἔχειν ὑποψίαν, οὐδὲ διὰ τοῦτο τὴν ἐπάνοδον ποιεῖσθαι, ἀλλ' οὕτω δόξαν λυσιτελεῖν καὶ πρὶν τρωθῆναι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν στρατοπεδείαν κατεστήσατο καλῶς, ὅσους ἔδοξεν αὐτῷ τῆς στρατιᾶς παραλαβὼν, κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ στρατοπέδου, ἐπεὶ ἐπεφύκει καλῶς καθάπερ ἰσθμὸς οὖσα στενὴ, τοῦ ἔνδοθεν ἐπιπολὺ πλατυνομένου, ηὐλίσατο τὴν νύκτα, φυλακῆς ἕνεκεν τῆς στρατιᾶς.

218 CAPUT VIII.

Laudat pro concione Romanos Orchanes vel hostis; in locum tutiorem abscedendum suadet. Dissuadent senes, et qua ratione in eodem loco manendum sit, edocent. Duplex de imperatore per castra rumor et militum trepidatio; quorum fugam domesticus inhibere nequit. Imperatorem lembo vectum Constantinopolin frustra quærit. Exercitus fugiens in quatuor oppida se dispertit. Apud Philocrenen accepta calamitas.

A Ὀρχάνης δὲ, ἐπεὶ ἐπελάβετο ἡ νὺξ, τοὺς ὑπ' αὐτὸν σατράπας πάντας συναγαγὼν, Τὴν μὲν ἐμπειρίαν, εἶπε, καὶ τὴν τόλμαν τῶν Ῥωμαίων τὴν κατὰ τὰς μάχας, οὐδένα σήμερον ὑμῶν οἴομαι ἠγνοηκέναι. Δοκῶ δέ μοι καὶ αὐτοὺς ἂν ἐμοὶ συνομολογῆσαι, ὡς οὔτ' ἐφ' ἡμῶν, οὔτ' ἐπὶ τῶν ἡμετέρων προγόνων ἕτεροί τινες Ῥωμαίων οὕτως εὐκλεῶς ἄγαν ἠγωνίσαντο καὶ μετὰ πάσης ἐμπειρίας. Διὰ πάσης γὰρ ἡμέρας ἡμῶν, ἢ ἀπάτῃ, ἢ ἐκπλήξει, ἢ ὁρμῇ καὶ θρασύτητι παραβόλῳ, ἢ ἑνί γέ τῳ τρόπῳ εἰς ἀταξίαν αὐτοὺς πειρωμένων ἐμβαλεῖν, οἱ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐκινήθησαν τοῦ προσήκοντος φρονήματος αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμπειρίᾳ μὲν ἐφύλαξαν τὴν τάξιν, ἀνδρίᾳ δὲ καὶ εὐψυχίᾳ κρείττους ἀεὶ φαινόμενοι ἡμῶν, ἀπέκτειναν μὲν πολλοὺς ἡμῶν· ἐκείνων δὲ ἀπέθανον οὐδὲ ὀλίγοι· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι καὶ μετὰ B τὴν ἀνάζευξιν τῆς στρατιᾶς ὀλίγων τινῶν ὀπίσω ὑπολιπομένων, πολλαπλασίους ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπιθέμενοι αὐτοῖς, οὐ μόνον οὐ περιεγένοντο αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων ἀπέβαλον τοὺς ἀνδρίᾳ μάλιστα προέχοντας καὶ τόλμῃ· καὶ μετ' αὐτοὺς πάλιν ἑτέρων, καίτοιγε ἀνοήτως, προσβαλόντων καὶ φαύλως ἀγωνισαμένων, τὸ δοκεῖν, ὡς ἐμὲ οἰηθῆναι πάντας αὐτοὺς διαφθερεῖν ἡμᾶς, ὅμως πλὴν ὀλίγων τῶν πεσόντων, οἱ ἄλλοι πάντες παρὰ δόξαν διεσώθησαν. Ὧν μοι καὶ δοκεῖ τὸν στρατηγὸν ὁ βασιλεὺς τῆς ἀταξίας ἕνεκα εἰς τὴν σωτηρίαν ζημιώσειν. Ἐκ τοίνυν τούτων πάντων εἰκὸς τὸν βασιλέα οἴεσθαι εἰς τὴν ὑστεραίαν μᾶλλον ἢ πρότερον θαῤῥοῦντα ἡμῖν ἐπιστρατεύσειν· ἡμᾶς δὲ μὴ δυναμένους πρὸς τὴν C μάχην ἀντισχεῖν, φεύγειν ἀνάγκη ἡττηθέντας αἰσχρῶς καὶ ἀγεννῶς. Εἰ δὲ παρὸν ἀκινδύνως σώζεσθαι, καὶ προσέτι καὶ τὴν ἐκ τῆς ἥττης ἀδοξίαν διαφυγεῖν, (οὐδεὶς γὰρ ἂν ἡμῖν μέμψαιτο τῶν νοῦν ἐχόντων τὸν προὖπτον παραιτησαμένοις κίνδυνον), ἔπειθ' ὑπὸ φιλονεικίας εἰς τοὺς ἐσχάτους ἑαυτοὺς καταστήσομεν κινδύνους, οὐκ ἄρα δόξομεν ἀνοηταίνειν καὶ ἐπιβουλεύειν ἑαυτοῖς; Διὸ δή μοι καὶ δοκεῖ, τουτὶ μὲν τὸ στρατόπεδον καταλιπεῖν, ἑτέρας δὲ πολλὰς ἀναχωρήσεις ὀχυρωτάτας καὶ δυσπροσόδους ἔχοντος τοῦ τόπου, εἴς τινα αὐτῶν ἐλθεῖν, κἀκεῖ τὸ ἀποβησόμενον περιμένειν. Βέλτιον γὰρ μετὰ ἀδείας ἀναχωρεῖν, ἢ φεύγειν τῶν Ῥωμαίων διωκόντων. Τοιαῦτα μὲν Ὀρχάνης μετὰ τῶν ἐν τέλει ἐβουλεύετο D Περσῶν, καὶ ἐδόκει ἄριστα εἶναι καὶ λυσιτελοῦντα ἑαυτοῖς, καὶ ἐπεψηφίζοντο πάντες. Κολαούζης δὲ

Orchanes, postquam contenebravit, coactis satrapis suis, talia verba disseruit : Quam sint belli scientes, manuque prompti Romani, neminem vestrum hodie nescire opinor, novique pro certo, et vos mihi assensuros, neque nostris, neque majorum nostrorum sæculis Romanos alios cum tanta nominis sui gloria, tamque singulari peritia decertasse. Cum enim per totum diem aut fallacia, aut terrore, aut impetu audaci ac repentino, aut alio denique modo ordines eorum disturbare conaremur, ipsi nec tantillum a propria sibi altitudine animi deflexerunt, sed qua valent disciplina, stationes servarunt. fortitudine autem animique præstantia semper nobis meliores, complures nostrum Orco demiserunt, ne paucis quidem de eorum numero desideratis. Quodque mirabilius est, etiam in castra se recipiente exercitu, cum haud ita multi rediissent, eosque de nobis multo plures invasissent, tantum abest, ut eos vicerint, ut etiam de suis virtute et alacritate longe præcipuos amiserunt. Post eos cum alii, tametsi imprudenter, in nos incurrissent infausteque, ut apparebat, pugnassent (ut crediderim omnes ad unum manibus nostris interfectum iri), tamen demptis non ita multis, cæteri omnes præter opinionem evaserunt : quorum etiam ducem imperator, propter ordinem non servatum, salutariter multaturus videtur. Ex his verisimile fit, illum majoribus quam antea spiritibus luce crastina nos aggressurum. nos autem utpote ad resistendum imbecilles et victos, illiberali ac turpi fuga salutem volentes nolentesque petituros. Quod si, cum vitato discrimine salvis esse et ignominia quæ victos sequitur, carere liceat (nemo siquidem prudentium reprehendet, si prævisum periculum a nobis detestemur), ex æmulatione extrema pericula nobismet creaverimus, an non desipere, et ipsi capitibus nostris pestem struere censebimur? **219** Quamobrem hinc discedendum, et quoniam regio alios complures, munitissimosque, et impervios recessus habet, aliquem occupandum, et illic eventum exspectandum judico. Impune enim, et cum securitate recedere, quam persequentibus Romanis fugere, præstat utique. Hæc Orchanes ad Persas proceres : quæ ut recta valde et utilia omnium suffragiis confirmabantur. Cæterum Colauses Salingaris, et Catægialus Pachatures ætate

A confecti, et Osmani (66) patri Orchanis coævi, multis expeditionibus periculisque bellicis exerciti, non sibi probari aiebant hanc sententiam: neque cum adhuc Romanos tentare cum securitate liceat, perverso consilio incruentam illis victoriam concedendam; castra namque relinquere, nihil videri aliud, quam aperte victos, ac superatos esse. Imperatori ab ipsis resisti non posse, ne se quidem negare; et omnia excogitanda potius, quam ut Romanis sermonem dent. Fugam vero, cum fugiendi necessitas nulla sit, ne paulum quidem profuturam, sed quæcumque supervacanea, et militum supellectilem in tuto collocaret, ubi placeret, ipse cum exercitu leviter instructo et expedito eodem in loco persisteret, sic ut se nequaquam ostenderet, verum in saltibus B et vallibus occultaret, loci ingenio ad id mire apposito. Præterea milites centum diligeret, qui, ubi ipse pridie constitisset, pro speculatoribus starent. Si imperator castris suis se contineret, ipsi quoque tandiu ibi laterent, donec constaret, quo ille verteret. Si in ipsos latitantes moveret, primum quidem directo itinere venire non posse, difficultate et impedimentis locorum naturalibus prohibitum, esseque peritiæ imperatoriæ, non modo exercitum bene disponere, verum etiam tempora et loca conjicere, unde hostibus plurimum noceat, et amicis plurimum prosit (67). Si a recta ratione adeo discesserint, ut tam confidenter ac temere in præruptos montes et profundissima vallium semet intrudant, hoc et ipsos vehementer velle, nec posse quidquam opta- C

A Σαλιγγαρὶ, καὶ Καταιγίαλος Πατατοῦρης ἔξωροι μὲν ἤδη τὰς ἡλικίας ὄντες, καὶ Ἀτουμάνῳ τῷ Ὀρχάνη πατρὶ ἡλικιῶται, πολλῶν δὲ ἔμπειροι πολέμων καὶ κινδύνων, οὐκ ἔφασαν αὐτοῖς ἀρέσκειν τὰ βεβουλευμένα· οὐδὲ ἐξὸν ἀκινδύνως ἀποπειρᾶσθαι Ῥωμαίων, ἔτι ὑπὸ κακοβουλίας ἀναιμωτὶ τὴν νίκην αὐτοῖς παραδιδόναι. Τὸ γὰρ τὸ στρατόπεδον ἐκλιπεῖν, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἡττῆσθαι προφανῶς. Τὸ μὲν οὖν μὴ ἀντιστῆναι δύνασθαι πρὸς βασιλέα οὐδ' αὐτοὶ ἀρνηθείημεν, εἶπον, ἄν· καὶ πάντα μᾶλλον διανοητέον, ἢ κατὰ στόμα προσυπαντᾷν Ῥωμαίοις. Τὸ δὲ φεύγειν ἀνάγκης μὴ παρούσης, μηδ' ἐπὶ μικρὸν λυσιτελεῖν· ἀλλ' ὅσα μὲν περιττὰ, καὶ τὴν ἄλλην τῶν στρατιωτῶν ἀποσκευὴν, ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστᾷν ὅποι ἂν δοκῇ· αὐτὸν δὲ εὐσταλῆ καὶ κού- B φην ἔχοντα τὴν στρατιὰν, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων μένειν, ἐμφανῆ μέντοι μηδαμῶς ποιεῖν τὴν στρατιὰν, ἀλλ' ἐν νάπαις καὶ ταῖς κοιλάσι κατακρύπτειν, ἐπιεικῶς πρὸς τοῦτο ἔχοντος τοῦ τόπου εὐφυῶς. Ὥσπερ δέ τινας σκοποὺς ἑκατὸν ἀπολεξάμενον στρατιώτας, ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἑστάναι τόπων κελεύειν, οὗ αὐτὸς παρετάττετο τῇ προτεραίᾳ, καὶ εἰ μὲν βασιλεὺς ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἡσυχάζοι, καὶ αὐτοὺς ἐνταῦθα κρύπτεσθαι ἄχρις ἂν ἡμῖν ἐμφανὲς καταστῇ πρὸς ὅ τι τράπηται κἀκεῖνος. Ἐὰν δὲ ἡμῖν ἐπίῃ, πρῶτον μὲν οὐ δυνατὸν αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον ἐλθεῖν τὰς δυσχωρίας παραιτουμένους καὶ τὰς ὀχυρότητας τὰς ἐκ τῶν τόπων. Ἐμπειρίας γὰρ ἴδιον στρατηγικῆς, οὐ μόνον τὴν στρατιὰν διατάττειν κοσμίως, C ἀλλὰ καὶ καιρῶν στοχάζεσθαι καὶ τόπων ἐξ ὧν

Jacobi Pontani notæ.

(66) Ita scribo, pro Atumano, quod habet Græcus codex. Vulgus Othmanum, seu Othomanum nominat, et ejus posteros Othomanidas pro Osmanidis; postulat id Arabicæ et Turcicæ linguæ pronuntiatio, et Græca prolatio nominis per θ scripti, non adversatur: quando istæc littera non Latinæ *t* vel *th* respondet, sed ex usu Græcorum gemino potius *ss* cum sibilo quodam expresso. (Leunclavius). De origine autem hujus Osmani seu Osmanis, et propagatione imperii Turcici, ex *Sultanorum Osmanidarum*, seu *Turcicis Annalibus*, audi somnium, non dissimile illi, quod Astyages rex Medorum de filia sua Cyrum genitura vidit, quodque Herodotus et Justinus retulerunt: *Accidit aliquando, ut Etrucules fessus interdiu, semet ad quietem componeret. Ibi tum ei somnium se quoddam obtulit: quo viso fuit experrectus. Mox hinc et inde rem cogitabundus expendens, corpus abluit, preces suas absolvit, habituque mutato,* D *Coniam profectus, urbem ingreditur. Agebat istic vir auctoritatis et doctrinæ maximæ, cui nomen Edebales, operum et prodigiorum mirabilium effector, in quem conjecti erant omnium oculi, quod eos in lege Mahometana instituerat, ac facultates cæteroqui amplissimas possideret. Etiam sultanus ipse, quem diximus, Aladines plurimum ei tribuebat. Hunc ubi convenisset Etrucules, ut somnium illi suum exponeret: Venerande vir, ait, per quietem visus sum videre splendorem lunæ prodeuntem e sinu tuo, qui meum in sinum penetraret. Eo cum delatus esset, ex umbilico meo mox enatam fuisse arborem, quæ regiones aliquot, ac præaltos montes, latosque campos umbra sua tegeret. Ad ipsas autem radices arboris, perennes aquas emanasse, quibus vineæ passim, et horti irrigarentur: ac secundum hæc experrectus fui. Posteaquam diu multumque semet Edebales, qui a suis vir sanctus habebatur, ob interpretationem somnii torsisset, tandem oratione ad Etruculem conversa: Nascetur tibi filius, inquit, vir optime, cui nomen erit Osman. Is bella plurima geret, ac posteri tui deinceps reges terrarumque principes erunt. Mea quoque filia nuptura est Osmani, ex qua procreabit ille liberos, qui ad dignitatem regiam pervenient, ac populis cum imperio præerunt. Secundum illa natus fuit Osman, qui cum adolevisset, Mahometani illius filiam duxit uxorem, de qua natus est ei filius Urchan* (quem Orchanem nostra historia vocat). *Cum Osman provinciis aliquot occupatis principatum sibi constituisset partem ditionum inter duces militares, qui ea in loca cum Etrucule patre venerant, liberaliter distribuit; a quibus illæ regiones hodieque nomina sua sortitæ sunt. Itidem Urchani filio ditiunculam, cui nomen Chisard Saugagi, et cognomen Inunge, concessit.*

(67) De idoneo loco eligendo Vegetius, lib. III, cap. 13. Bonum ducem convenit nosse, magnam partem victoriæ ipsum locum, in quo dimicandum est, possidere. Elabora ergo, ut conserturus manum, primum auxilium captes ex loco, qui tanto utilior judicatur, quanto superior fuerit occupatus. In subjectos enim vehementius tela descendunt, et majore impetu obnitentes pars altior pellit. Qui adverso nititur clivo, duplex subit, et cum loco, et cum hoste certamen. Sed illa distantia est, quod si de peditibus tuis victoriam speras contra equites hostium, loca aspera, inæqualia, montuosa debes eligere. Si vero de equitibus tuis contra adversarii pedites victoriam quæris, sequi debes paulo quidem editiora loca, sed plana ac patentia neque paludibus impedita.

A πλεῖστα τούς τε πολεμίους δυνήσονται βλάψαι, καὶ τοὺς φίλους ὠφελῆσαι. Εἰ δ' ἄρα τοσοῦτον ἐκστήσονται τῶν ὀρθῶς ἐχόντων λογισμῶν, ὥσθ' ἑαυτοὺς θρασέως οὑτωσὶ καὶ παραβόλως ἐπὶ τὰ κρημνὰ τῶν ὀρῶν καὶ τὰς χαράδρας εἰσωθεῖν, τοῦτ' ἂν μάλιστα βουλοίμεθα ἡμεῖς, καὶ εὐχῆς ἂν ἔργον ἰδεῖν γεγενημένον εἴη. Τὴν νίκην γὰρ ἡμῖν παραδώσουσιν ἀπονητὶ διαφθαρέντες. Τοῦτο μὲν οὖν τοιοῦτον ὄν, οὐδὲ αὐτοὺς οἰόμεθα ἀγνοῆσαι, πεῖραν ὡς ὁρῶμεν πολεμίων ἔργων ἔχοντας. Λείπεται δὴ περιελθόντας τὴν ἄκραν τῶν ὀρῶν ἐκ θατέρου μέρους προσβαλεῖν ἡμῖν, πεδινοῦ τε ὄντος, καὶ ῥᾳδίαν παρέχοντος τὴν ἐπιχείρησιν αὐτοῖς. Στοχάζεσθαι δὲ ἔξεστι παντὶ τῷ βουλομένῳ, ὡς ἄχρις ἂν αὐτοῖς ἡ ὁδὸς διανυσθῇ, δυνατὸν ἡμῖν ἔξω τε κινδύνων καὶ φόβου παντὸς
B ἑαυτοὺς καθιστᾶν πρὸς τὰ καρτερώτατα ἀναχωρήσαντας, καὶ προσέτι προσέσται τὸ μὴ διὰ τὴν ἐκείνων ὀρρωδίαν φεύγειν δοκεῖν, ἐν ᾧ μάλιστά ἐστι τὸ αἰσχρὸν, ἀλλ' ἐμπειρίᾳ στρατηγῶν χρωμένους, τὴν ἀσφάλειαν τοῖς οἰκείοις ἐκπορίζειν. Οὓς μέντοι ἔφημεν ὥσπερ σκοποὺς ἑστάναι ἑκατὸν, τὸν βασιλέα περιμείναντας ἄχρις ἂν ἐγγὺς γένηται αὐτῶν, τότ' ἤδη καὶ αὐτοὺς ἀσφαλῶς ἀποχωρεῖν, οὐδενὸς ἂν ἐπιθησομένου διὰ τὸ εὐσταλεῖς εἶναι καὶ κούφους, καὶ ἵπποις χρῆσθαι ἀγαθοῖς. Τοιαῦτα τῶν βαρβάρων βουλευσαμένων, Ὀρχάνης τε ἐπείθετο καὶ οἱ ἄλλοι· καὶ ἐδέδοκτο μένειν ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν τὰ βεβουλευμένα ἐκτελέσοντας. Εἰς δὲ τὸ Ῥωμαίων στρατόπεδον διῄει φήμη, ὡς βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ
C τραύματος πονήρως ἔχει, καιρίως πληγείς. Ὅσοι δὲ ἦσαν ἔτι καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ βασιλεῖ προσκείμενοι τὰς γνώμας, διεφήμισαν ὡς τεθνηξόμενον ὅσον οὐδέπω βασιλέα· εἴτε δὲ καὶ ἀληθῶς οὕτως ἔχειν οἰηθέντες, εἴτε καὶ πρὸς ἔχθραν τὰ τοιαῦτα διεθρύλησαν, ἐν ἀδήλῳ κατελείφθη, τοῦ βασιλέως ὕστερον διὰ τὸ μὴ δοκεῖν τῆς εἰς τὸν πάππον ἕνεκα εὐνοίας ἀμύνεσθαι αὐτοὺς ἀβασάνιστον καταλιπόντος τὸ τοιοῦτον. Τέως οὖν διεθρυλήθη παρ' αὐτῶν· καὶ τοῖς ἐκ Βυζαντίου στρατιώταις συνεβούλευον, τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὰς παρακειμένας τῆς Βιθυνίας ἀναχωρεῖν πόλεις· ὡς εἴ τι συμβαίη περὶ βασιλέα πάντων αὐτῶν ὑπὸ Περσῶν διαφθαρησομένων· ἔνιοι δὲ αὐτῶν, καὶ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθόντες, οἷα δὴ εὔνοι συνεβούλευον ἀπαγα-
D γεῖν τὴν στρατιὰν πρὸς τὰς πλησίον πόλεις ὡς ἤδη τεταραγμένην ὑπὸ τῆς φήμης, καὶ ὅσον οὔπω καὶ ἀταξίᾳ χρησομένην. Ὁ δὲ ἀνένευέ τε πρὸς τὸν λόγον, καὶ μὴ λυσιτελοῦντα ἔφασκε βουλεύεσθαι αὐτούς. Ὡς δὲ οὐκ ἔπειθον πολλὰ δεόμενοι, καὶ βασιλεῖ κοινοῦσθαι τὴν γνώμην ὑπετίθεντο, ὡς ὅ τι ἂν αὐτῷ δοκοίη πραχθησομένου. Τοῦτο μὲν δὴ ἔπειθον οἰό-

A tius evenire; victoriam enim nullo labore interemptos, quasi in manum tradituros. Hæc ita se habere, ne illos ipsos quidem Romanos, usu belli doctos videri ignorare. Relinqui igitur, ut ubi montium crepidines seu extrema circuierint, ex altera parte, qua planities est, et ad aggrediendum commoditas, invadant. **220** Conjectare autem cuivis licere, si volet, donec illi circuierint, posse eos ad munitissima loca interim secedentes, omni vacare timore atque periculo. Accedere hoc etiam, quod non illorum timore perculsi fugere (in quo summa insit turpitudo) sed peritia ducis usi, securitatem suis quærere videbuntur. Quos vero centum tanquam in specula stare debere dixerint, imperatorem dum accederet observantes, tum quo-
B que ipsos secure secessuros, quos ut levi armatura præditos, et in equis expeditis nemo sit aggressurus. Hac oratione Orchani cæterisque manendi voluntas injecta est, decreveruntque die sequenti consulta præstare. Interea Romanorum castra rumor pervasit, imperatorem ex lethali vulnere laborare. Quicunque autem adhuc seniori favebant, jamjam animam exhalaturum dictitabant. An quia sic esse putarent, an ex odio famam istam spargerent, in ambiguo mansit; nam imperator postmodum, ne quod avo bene vellent eos punivisse existimaretur, rem indiscussam reliquit. Dum hæc per ora volverentur, etiam Byzantinos milites impulerunt, uti e castris in urbes Bithyniæ vicinas se confer-
C rent: alioqui, si quid humanitus imperatori accidisset (68), omnes a Persis trucidandi. Quidam insuper amici ad magnum domesticum adeuntes hortabantur, militem in oppida propinqua deduceret, tanquam malis nuntiis conterritum, et illico tumultuaturum. Domestico eos repellente, multis precibus rogare institerunt, uti sententiam eorum cum imperatore communicaret, fieretque quod illi placuisset. Hoc obtinuerunt, quando et ille imperatorem quid ageretur, omnino monendum sentiebat. Protinus vadit, ut ei nuntiet, quid optimates e republica futurum arbitrentur. Imperator id ipsum fore damnosissimum ducere, nec leviter stomachari, ac præcipere quamprimum se ad portam castrorum objiceret, milites cohiberet, ac neutiquam tumul-
D tuari omniaque confundi sineret, ne sine hostibus ipsi semetipsos perderent. Ubi ad aditum castrorum venit (venit autem, uti mandatum erat, festinus), totum exercitum ad fugam in urbes incumbentem invenit. Nam Byzantini ne exspectato quidem ejus reditu ab imperatore (quem obiisse putabant), **221** tabernaculis cum omni instrumento sublatis, ad

Jacobi Pontani notæ.

(68) Demosthenes, εἰ παθεῖν τί μοι συνέβη, *si quid mihi contigisset*, id est, si mortuus fuissem, quomodo et Cicero loquitur, pro Milone: *Si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro.* Et II, De invent: *Si quid pupillo accidisset.* In I autem Philippica: *Si quid mihi humanitus accidisset*, id est, ut homini. Ea est autem naturæ humanæ conditio, ut a morte nunquam tuta sit. Habet ergo verbum πάσχω Græcis modo optativo, particulis εἴ τι præcedentibus singularem quamdam patiendi significationem videlicet mortem. In IV Catilinaria dixit: *Si quid mihi obtigerit, æquo animo paratoque moriar.* Et in Maniliana: *Si quid eo* (Pompeio) *factum esset.*

urbes quas diximus iter capessebant. Quo conspecto, alii ne ipsi quidem manere poterant, sed cuncti jam fugam moliebantur. Magnus domesticus rei indignitatem iniquo passus animo, principes fugitores ad reditionem inducere nitebatur. Cum nihil obtineret (totum quippe agmen jam seditione fervebat), reliqua in postremis ponens, omni studio curaque ad salutem imperatoris se dat; et quam celerrime potest, ad ejus tabernaculum accurrens eum non reperit, quod ministri, dum exercitum ad fugam efferri, castra deserere, ipsum propter illatum vulnus equo insidere non posse cernerent, ejus saluti metuentes, tapeti impositum, ac lembo forte fortuna occurrenti creditum. Constantinopolin pervehendum curaverant. Reversus ipse quoque Philocreneu concessit. In quatuor autem agmina divisis militibus, unum Philocrenen, alterum Nicetiatum, tertium Diacibizam, quartum Rhitzium discessit. Orchanes horum omnium ignarus nihilo minus Parzalum fratrem cum Persis aliquot ire, exercitumque imperatoris speculari jussit; nam eos ne somnum quidem placatum ea nocte visuros, sed ad cladem ipsorum quippiam machinaturos opinabatur. Ille tenebris quam maxime dabatur tectus, et castris vicinus, ubi milites turbare sensit, e vestigio nuntium ad fratrem mittit; quo ille nuntio percussus, motus hosce nihil suis apportare boni est auguratus. Paulo post per secundum nuntium eum docet Romanos perturbate ac mistim castris consurrexisse, nec Byzantium, sed versus supradictas urbes aufugisse. Quo cognito, sub auroram ipse quoque motis castris, circa horam ab orto sole secundam, Philocrenen venit. Romani, qui eo se receperant, quoniam claves portæ casu perditæ fuerant, confuse cum calonibus et lixis, vasa et onera portantibus stantes, cum jam Persæ certo in ipsos graderentur, in ordinem redigi ad resistendum non poterant, a bajulis servitiisque aliis intermistis impediti. Ubi clavibus inventis portæ patefactæ sunt, plures confertim intro rumpebant. Cumque se in ipso introitu vehementius contruderent, ac mutuum comprimerent et conculcarent, tres obtriti, **222** foris autem a Barbaris duo et triginta ferro perempti sunt; e quibus duo illustres, Manuel Tarchaniota, et Nicephorus Cantacuzenus, ambo cognati magni domestici; capti item centum quinquaginta, majorem partem servi militum. Equi ablati quadringenti. Reliqui facto globo cum Barbaris conflixerunt, et ex illis paulo minus ducentos occiderunt. Orchanes cernens Romanos jam se defendere, cum aliud non posset, copias a mœnibus abducens in proximo castra fecit. Qui igitur illic partim occisi, partim capti sunt, numero tot fuerunt. Postridie (69) in

A μένοι καὶ αὐτὸν ἀναγκαῖον τὰ γινόμενα γνωρίσαι βασιλεῖ. Καὶ δὴ πρὸς βασιλέα ἀπελθὼν, ἀπήγγειλεν ὅσα οἱ ἐν τέλει εἶπον περὶ τοῦ λυσιτελεῖν δοκοῦντος. Βασιλεὺς δὲ ἀσυμφορώτατόν τε ἡγεῖτο, καὶ ἐδυσχέραινεν οὐ μετρίως. Ἐκέλευέ τε ὅτι τάχιστα πρὸς τοῦ στρατοπέδου τὴν εἰσβολὴν ἐλθόντα, κατέχειν τὴν στρατιὰν, καὶ μηδαμῶς ἀτακτεῖν ἐᾷν ὡς ἄνευ πολεμίων αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτοὺς διαφθαρησομένους. Τοῦτο μὲν οὖν ᾗ προσετέτακτο ἐποίει κατὰ τάχος. Ἐλθὼν δὲ παρὰ τὴν εἰσβολὴν, τὴν στρατιὰν εὗρε πᾶσαν ἤδη ὡρμημένην πρὸς τὰς πόλεις φεύγειν. Οἱ γὰρ ἐκ Βυζαντίου, μηδὲ τὴν ἐκ βασιλέως ἐπάνοδον περιμείναντες αὐτοῦ, ἀλλὰ νομίσαντες τεθνηκέναι βασιλέα, σκηνάς τε καὶ ἄλλα ὅσα ἐπεφέροντο ἀράμενοι, ἐχώρουν πρὸς τὰς εἰρημένας πόλεις. Ὁρῶντες δὲ B καὶ οἱ λοιποὶ, οὐκέτι μένειν οὐδὲ αὐτοὶ ἐδύναντο ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, ἀλλὰ κεκίνητο ἤδη πᾶσα πρὸς φυγὴν ἡ στρατιά. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἐν δεινῷ μὲν τὰ γινόμενα ἐποιεῖτο, καὶ ὥρμητο τοὺς πρώτους τῆς φυγῆς ἀρξαμένους ἀναστρέφειν· ὡς δὲ οὐδὲν τῶν προσηκόντων ἴσχυε πράττειν (πᾶσα γὰρ ἤδη κεκίνητο ἡ στρατιά), τῶν ἄλλων ἀμελήσας, διὰ σπουδῆς ἐποιεῖτο πάσης καὶ φροντίδος τὴν βασιλέως σωτηρίαν· καὶ ᾗ τάχιστα εἶχε, πρὸς τὴν βασιλέως σκηνὴν ἐλθὼν, τοῦτον μὲν οὐχ εὗρεν. Ἡ γὰρ θεραπεία ἡ περὶ αὐτὸν, τὴν μὲν στρατιὰν ἤδη πᾶσαν ὁρῶντες ὡρμημένην πρὸς φυγὴν καὶ τὸ στρατόπεδον ἔρημον καταλειφθὲν, τόν τε βασιλέα ἀδυνάτως ἔχοντα διὰ τὸ τραῦμα ἵππῳ χρῆσθαι, δείσαντες περὶ αὐτῷ, ἄραν- C τες ἐπὶ τάπητος, ἑνὶ τῶν παρατυχόντων ἐνέβαλον λέμβῳ· καὶ ἐκέλευον τοῖς ναύταις εἰς Βυζάντιον ἐλαύνειν. Ἀναστρέψας δὲ ἐχώρει καὶ αὐτὸς εἰς Φιλοκρήνην. Εἰς τέτταρα δὲ ἡ στρατιὰ διαιρεθεῖσα, τὸ μὲν αὐτῆς ἐχώρησεν εἰς Φιλοκρήνην· εἰς Νικητιάτου δὲ τὸ λοιπόν· εἰς Δακίβιζαν δὲ τὸ τρίτον, καὶ τὸ τέταρτον εἰς τὸ Ῥιτζίου. Ὀρχάνης δὲ τῶν γινομένων μηδὲν εἰδὼς, ὅμως Πάρζαλοῦν τὸν ἀδελφὸν μετά τινων Περσῶν ὀλίγων ἐκέλευσεν ἐλθόντα κατασκέψασθαι τὴν βασιλέως στρατιάν. Ὤετο γὰρ αὐτοὺς οὐδὲ τὴν νύκτα καθευδήσειν ἀμερίμνως, ἀλλ' ἐπιχειρήσειν τι πρὸς κάκωσιν αὐτῶν. Ὁ δ' ὑπὸ τὸ σκότος ὡς ἐνῆν μάλιστα λαθὼν, καὶ γενόμενος ἐγγὺς τοῦ στρατοπέδου ἐπεὶ ᾐσθάνετο τὴν στρατιὰν κεκινημένην, ταχέως Ὀρχάνῃ τῷ ἀδελφῷ ἐδή- D λου. Τῷ δ' ἐδόκει μὲν εὐθὺς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τῷ σφετέρῳ κίνησις τῆς στρατιᾶς, καὶ διεσέσειστο τοὺς λογισμοὺς, μετὰ μικρὸν δὲ, Παρζαλοῦν καὶ δεύτερον πέμψας ἄγγελον, ἐδήλου τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν ἀτάκτως καὶ πεφυρμένως ἀναστᾶσαν ἐκ τοῦ στρατοπέδου μὴ τὴν εἰς Βυζάντιον τραπέσθαι, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὰς εἰρημένας τῆς Βιθυνίας πόλεις. Ὁ δ' ἐπεὶ ἐπύθετο, ἐπεὶ καὶ περὶ ὄρθρον ἦν ἡ νὺξ, ἄρας καὶ αὐτὸς πανστρατιᾷ, ἦλθεν εἰς Φιλοκρήνην, περὶ ὥραν τῆς ἡμέρας μάλιστα δευτέραν. Ῥωμαῖοι δὲ

Jacobi Pontani notæ.

(69) Codex Græcus habet, τῇ δὲ προτεραίᾳ, *pridie*. Sed quando huc venerint isti equites ac pedites, et a quibus Barbaris interempti sint, non queo conjicere; certe Orchanes mane venit Philocrenen, hora altera post ortum solis. Existimo loco τῇ δὲ προτεραίᾳ, legendum τῇ δὲ ὑστεραίᾳ, *postridie* pro pridie. Consideret lector.

οἱ εἰς αὐτὴν ἐλθόντες, ἐπεὶ συνέβη τὸ κλεῖθρον τῆς A πύλης ἀπολέσθαι, ἀναμὶξ ἑστῶτες μετὰ τῶν σκευοφόρων, ὡς οἱ Πέρσαι ἤδη κατάδηλοι ἦσαν ἐπιόντες, πρῶτα μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν εἰς τάξιν καταστῆναι καὶ ἀμύνασθαι τοὺς βαρβάρους, κωλυόμενοι ὑπό τε τῶν ἀχθοφόρων καὶ τοῦ ἄλλου οἰκετικοῦ ἀναπεφυρμένου αὐτοῖς. Ἐπεὶ δὲ τῶν κλεῖθρων εὑρημένων, ἀνεῴχθησαν αἱ πύλαι, οἱ πλείους ἀθρόοι ὥρμησαν ἐντὸς ἐλθεῖν. Γενομένου δὲ ὠθισμοῦ πολλοῦ κατὰ τὴν εἴσοδον, καὶ συνθλιβομένων ὑπ' ἀλλήλων καὶ συμπατουμένων, ἀπέθανον μὲν τρεῖς κατὰ τὰς πύλας, τῶν ἄλλων εἰσελθόντων, ἔξω δὲ ὑπὸ τῶν βαρβάρων δύο μὲν ἀπέθανον καὶ τριάκοντα· ἐξ ὧν ἦσαν δύο τῶν ἐπιφανῶν, Μανουὴλ ὁ Ταρχανειώτης, καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Νικηφόρος, τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ ἀμφότεροι τυγχάνοντες ἀνεψιοί· ἑάλωσαν B δὲ καὶ ζῶντες πεντήκοντα καὶ ἑκατόν· ὧν οἱ πλείους ἐκ τῶν ὑπηρετούντων τοῖς στρατιώταις ἦσαν. Ἵπποι δὲ οἱ ἀφαιρεθέντες ἐγένοντο ὡς τετρακόσιοι. Ἔπειτα οἱ ἄλλοι συστραφέντες, συνεπλάκησάν τε τοῖς βαρβάροις, καὶ ἀπέκτειναν ἐξ αὐτῶν ὀλίγῳ δέοντας διακοσίων. Ὀρχάνης δὲ ὁρῶν ἤδη τοὺς Ῥωμαίους ἀμυνομένους, μὴ δυνάμενός τι δρᾶσαι πλέον, ἀπήγαγέ τε τὴν στρατιὰν τῆς Φιλοκρήνης, καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐκεῖ. Τοσοῦτοι μὲν ἀπέθανον κατὰ τὴν Φιλοκρήνην καὶ ἑάλωσαν ζῶντες. Τῇ προτεραίᾳ δὲ κατὰ τὰς μάχας οἱ σύμπαντες ἀπέθανον ἱππεῖς τε καὶ πεζοὶ, ἑπτὰ καὶ τεσσαράκοντα· καὶ ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Ἐξώτροχος κατὰ τὴν τελευταίαν συμπλοκήν· ὃς καὶ ἐλέγετο οὐχ ὑπὸ βαρβάρου, ἀλλ' ὑπὸ Ῥωμαίου τινὸς πληγῆναι, εἴτε ἀγνοήσαντος αὐτὸν (ἤδη γὰρ ἐπελάβετο ἡ νύξ), εἴτε καὶ κατά τινα διαφορὰν ἀμυνομένου, τοῦ σκότους συνεπικρύπτοντος τὴν κακουργίαν. Ὑπωπτεύθη δὲ ὑπὸ Ῥωμαίου πληγῆναι, ὅτι ἀνακεχωρηκότες ἤδη οἱ Πέρσαι ἦσαν, ὅτε ἐκεῖνος τὴν κεφαλὴν εὑρέθη πεπληγμένος ξίφει, ἔφιππος ἔτι ὤν. Ἀφωνίᾳ δὲ κατεσχέθη, τοῦ ἐγκεφάλου ἀψαμένης τῆς πληγῆς, καὶ ἐτελεύτησε μετὰ μικρόν. Ἡ μέντοι κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις διεσκεδασμένη στρατιὰ Ῥωμαίων τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὥσπερ ἐκ συνθήματος εἰς Φιλοκρήνην συνελθόντες, ἐκεῖθέν τε οὐ πολὺ ἄπωθεν τοῦ στρατοπέδου Ὀρχάνη παριόντες, ἦλθον εἰς Σκουτάριον, καὶ ἐπεραιώθησαν εἰς Βυζάντιον ἀδεῶς, ἐκεῖθέν τε ἀνεχώρησαν ἕκαστος ἐπ' οἴκου. Βασιλεὺς δὲ τοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον διαθρυλλήσαντας ὡς ἐτεθνήκει, ἐν αἰτίαις μὲν ἐποιήσατο καὶ κατηγόρησε πολλὰ, οὐκέτι δὲ καὶ ἐτιμωρήσατο ἀξίως τῆς κακουργίας ἑαυτῶν, δέει τοῦ μὴ δοκεῖν τῷ πρὸς τὸν πάππον καὶ βασιλέα ἔχθει ἀμύνεσθαι αὐτούς.

pugna equites ac pedites simul omnes septem supra quadraginta occubuerunt, et ad extremum magnus betæriarcha Exotrochus, quem non a barbaro, sed Romano aliquo ictum ferebatur; sive quod eum non agnosceret (jam enim nox intervenerat), sive quod ob dissidium nescio quale se ulcisci vellet, tenebris maleficium occultantibus. Suspicio fuit a Romano vulneratum, quia Persæ tum recesserant, quando ipse caput gladio diffissus, ac cerebro patente, etiamnum in equo, sine voce inventus est, nec diu post animam exhalavit. Per alia porro oppida dispersus Romanus exercitus, eodem die velut ex composito Philocrenen convenit, indeque non procul a castris Orchanis transeuntes, Scutarium accesserunt, et Byzantium libere trajecerunt, unde ad suos quisque lares remeavit. Imperator eos qui de morte sua in castris fabulam disseminarant, criminis damnabat ille quidem, magnopereque accusabat, non tamen pro merito multabat, veritus scilicet, ne odio avi id facere videretur.

CAPUT IX.

Amor imperatoris in magnum domesticum incredibilis exprimitur denuo. Docetur quantopere contenderit, ut eum imperii consortem haberet; quem tamen honorem ille constanter toties repudiavit, cum alioqui re ipsa parum omnino ab imperatore differret, quandoquidem penes eum erat tota imperii administratio. Sed certis de causis a nomine et insignibus abstinuit; quæ tamen, ut videbimus libro tertio, etiam certas ob causas postea admisit.

Ὀλίγας δὲ ἐνδιατρίψας ἡμέρας Βυζαντίῳ, ἐπεὶ C καὶ ὁ μηρὸς αὐτῷ ἀπὸ τοῦ τραύματος εἶχεν ὑγιῶς, ἐξελθὼν ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον καὶ τὰ περὶ Ἀδριανοῦ. Διατρίβων δὲ ἐκεῖ, καὶ πάντοτε μὲν ἡδέως εἶχε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ συνεῖναι καὶ ὁμιλεῖν, ὡς καὶ διημερεύειν αὐτοὺς πολλάκις καὶ διανυκτερεύειν ἐν ταῖς ὁμιλίαις· καὶ τότε δὲ ὁμιλῶν αὐτῷ τῆς ἀρχαίας τε ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν πρὸς ἀλλήλους φιλίας, καὶ τῆς κατάκρας συναφείας, οὐκ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ μετά τινος φροντίδος καὶ σπουδῆς, καὶ ὧν μικρῷ πρόσθεν εἰρήκει πρὸς αὐτὸν, ὅτε περὶ Συργιάννη ἐδεῖτο τῆς εἱρκτῆς ἀπολυθῆναι, ὡς οὔτ' ἂν εἴη τι τῶν πάντων ὃ κατὰ γνώμην αὐτῷ πραχθῆναι δι' αὐτὸν ἐθελῆσαι ἄν ποτε κωλῦσαι, ἀλλὰ συγκατεργάσασθαι πάσῃ σπουδῇ· οὔτε εἰ κατὰ δή τινα τρόπον δόξειεν αὐτῷ τῆς οἰκίας ἀποστάντα καὶ φιλτάτων καὶ γυναικὸς, καὶ συμπάντων εἰπεῖν χρη-

Diebus non adeo multis Byzantii commoratus, femore jam persanato Didymotichum et Adrianopolin excurrit. Ibi, cum antea semper cum magno domestico tam jucunde in sermone versari soleret, ut **223** sæpe dies, sæpe noctes confabulando consumerentur, dum collocutioni vacant, veteris amicitiæ et arctissimæ conjunctionis, non per transennam, sed cogitato, et de industria eum commonefacit; illorum præterea, quæ nuperrime pro Syrgianne e carcere liberando roganti responderat, nihil penitus fore scilicet, quod si ille factum vellet, non idem ipse vellet, et in quo efficiendo non etiam omni studio elaboraret, neque si quo modo relicta patria, uxore, liberis, et ut semel dicam, rebus omnibus, in solo peregrino ævum traducere instituerei, posse unquam ab eo divelli, sed prius cum docturum, quam id intempestive atque insolenter

faceret. Si ab ista cupiditate avertere mentem ejus non posset, se quoque, rebus universis remisso nuntio, vitam cum illo vagam in locis exteris victurum. Deinde, si a Deo, in cujus unius manu id est, optio sibi daretur ut pro illo hac luce decederet (70), se omnimodis de annis suis ad illius annos additurum. Ad hæc, si quacunque tandem de causa, contingeret ipsum stricto ense in se ad cædem ipsam ruere, ac invitum reprimi, facinus quidem, ut malum reprehensurum; eum tamen idcirco nunquam odio prosecuturum. Hic cursum orationis interrumpens magnus domesticus, omnium bonorum magis quam aliorum quorumdam meminisse dixit, et arbitrari, si quis animis post fata rerum humanarum sensus et memoria restet (71), omnia potius, quam sermonem hunc, menti suæ notis indelebilibus insculptum, oblivioni traditurum. Quid autem nunc ista sibi velint, et quorsum spectent, haud assequi. Tum imperator, Recte, hactenus enim ipsum eorum vim celasse, quam nunc manifeste proditurus sit. Quam sincere ac pure illum corde suo amet, jampridem multis argumentis cognovisse; cupere autem nunc eumdem amorem suum cæteris quoque omnibus et Romanis et barbaris per terras ultimas clarum conspicuumque reddere: quod quidem futurum sit, si et ipse purpuram indutus, et imperatoriis insignibus ornatus una secum Romanis imperitet, sibi palam assideat, secum more imperatorio respondeat. Et quanquam hoc extra, inquit, singulare quiddam et eximium, ut sane est, videbitur, tamen si cum interiore mea erga te affectione comparetur, multo illa inferius reperietur. Nam et alii ante nos consortem imperii (72) elegerunt, majestatemque communicarunt;

A μάτων, ἐπ' ἀλλοτρίας διατρίβειν, δυνήσεσθαι ἄν ποτε ἀποστήσεσθαι αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀκαιρίαν τοῦ πράγματος καὶ τὴν ἀτοπίαν ὅση ἐκδιδάξειν. Ἐὰν δὲ μὴ δύναιτο τῆς ὁρμῆς ἀφιστᾷν, καὶ αὐτὸν εἰπόντα πᾶσι χαίρειν, αἱρήσεσθαι τὴν ἐπὶ ξένης πλάνην· ἔτι τε εἰ αἵρεσις αὐτῷ δοθείη, πάντως δὲ παρὰ τοῦ τὰ τοιαῦτα δυναμένου Θεοῦ τὸν ἕτερον αὐτῶν παρὰ τοῖς πλείοσι γενέσθαι, ἁπάσαις ψήφοις αὐτὸν ἂν ἑλέσθαι τὴν ἐν ᾅδου διατριβὴν, ὑπὲρ τοῦ αὐτὸν μακροῦ βίου ἀπολαύειν· καὶ πρὸς ἐπὶ τούτοις, εἰ καθ' ἡντιναοῦν αἰτίαν ξίφος αὐτὸν γυμνώσαντα συνέβη κατ' αὐτοῦ χωρῆσαι ὡς ἀποκτενοῦντα πάντως, ἔπειτα ἄκοντα εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὴν ἐπιχείρησιν κωλυθῆναι, μέμψασθαι μὲν ἂν τὴν πρᾶξιν, ὡς οὐκ ἀγαθὴν, αὐτὸν δὲ δυνήσεσθαι μηδέποτε μι- B σῆσαι. Μεταξὺ δὲ τῶν τοιούτων λόγων ἐπικόπτων τὴν ὁρμὴν, πάντων μὲν ἔλεγε τούτων ὁ μέγας δομέστικος μεμνῆσθαι, καὶ μᾶλλον ἤ τινων ἄλλων· οἴεσθαι δὲ καὶ ψυχαῖς εἴ τις αἴσθησις καὶ μνήμη τῶν κατὰ τὸν βίον μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, πάντων μᾶλλον αὐτὸν ἐπιλήσεσθαι τῶν ἄλλων ἢ τῶν λόγων τουτωνὶ ἀνεξάλειπτα τῇ διανοίᾳ ἐγκεκολαμμένων. Ὅ τι δὲ αὐτῷ τὰ τοιαῦτα δύναται νοεῖν, νῦν ἀγνοεῖν. Εἰκότως, εἴρηκεν ὁ βασιλεύς· ἔτι γὰρ ἑαυτῷ τῶν τοιούτων τὴν δύναμιν ἄδηλον παρακατέχειν, νυνὶ δὲ ποιήσειν φανεράν· τὴν γὰρ ἔνδοθεν πρὸς αὐτὸν ἀκραιφνῆ καὶ καθαρὰν φιλίαν αὐτῷ μὲν εἶναι καὶ πάλαι δήλην ἐκ πολλῶν· βούλεσθαι δὲ νῦν καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν οὐ Ῥωμαίοις μόνον, ἀλλὰ C καὶ τοῖς ἐν ἐσχατιαῖς γῆς βαρβάροις ἔνδηλον καὶ φανερὰν ποιῆσαι· τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν εἴγε καὶ αὐτὸς πορφύραν ἐνδοὺς, καὶ παρασήμοις κοσμηθεὶς βασιλικοῖς, συμβασιλεύσει Ῥωμαίων, καὶ συνεδριάζων αὐτῷ φανεῖται καὶ χρηματίζων βασιλικῶς.

Jacobi Pontani notæ.

(70) In Græco est, παρὰ τοῖς πλείοσι γενέσθαι, *apud plures esse.* Sic rursum cap. 16, Ἄν τε γὰρ ἀπέλθω πρὸς τοὺς πλείονας, *sive enim abiero ad plures*. Loquitur eodem modo Plautus Trinummo.

Lacrymas hæc mihi, cum video,
Eliciunt, quia ego ad hoc genus hominum duravi, [*quin prius*
Me ad plures penetravi?

Plures vocant mortuos, quoniam revera plures sunt mortui, quam vivi. Aristides Sophista: Ταῦτα εἰπόντας ἂν αὐτοὺς οἶμαι ῥᾳδίως πάλιν πορεύεσθαι παρὰ τοὺς πλείονας, εἰ δὴ κἀκείνους μετὰ τῶν πλειόνων χρὴ κεῖσθαι δοκεῖν, ὅπερ ἔγωγε οὐκ οἶμαι. Id est: *Hæc eos locutos, arbitror facile ad plures,* (hoc est, ad mortuos, seu ad inferos) *redituros, si modo quidem etiam illi cum pluribus jacere existimandi sunt, quod mihi sane non videtur.* Verumtamen sensum verbis aliis paulo clarius expressi, cum dixi, *hac luce decederet.*

(71) Sulpitius ad Ciceron. in illa consolatoria epistola super obitu Tulliæ: *Quod si quis etiam inferis sensus est, qui illius in te animus fuit, hoc certe illa te facere non vult.* Isocrates in laudatione Evagoræ tali quodam principio usus est, cum dixit putare se, si quis eorum quæ hic fiunt sensus ad mortuos perveniret, nihil posse ipsi Evagoræ accidere optatius, quam ut res ab ipso præclare ac fortiter gestæ eloquentis alicujus hominis voce, ut ipsarum dignitas posceret, celebrarentur. Eum imitatus M. Tullius, *Philipp.* IX, ubi de Servii Sulpitii statua erigenda agitur: *Mihi autem recordanti*, inquit, *Servii Sulpitii multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi videtur, si quis est sensus in morte, ænea statua futura, et ea pedestris magis, quam inaurata equestris.* Pluribus hæc Muretus Variar. lect. lib. 7, cap. XIX. Porro quas res de nostris rebus cognoscant beati, consulendi sunt theologi. Iidem asserunt absque peculiari revelatione permissuque Dei damnatos rerum nostrarum nihil cognoscere. D Idem sentiunt de his qui purgatorio igne detinentur, quibus Deus de his quæ apud nos aguntur, crebrius quam damnatis, quando opus est et illi placet, revelat.

(72) Michael pater ejus cum Andronico seniore, et is cum Michaele primo Palæologo, et superiores quoque Constantinopolitani cum liberis suis imperarunt. Apud Romanos imperatores, a Diocletiano, qui primus imperium cum Maximiano commilitone suo communicavit, et in ea re moderationis summam laudem promeruit, usitatum fuit habere consortem imperii: non modo ut unus Orientis, alter Occidentis esset imperator, sed etiam, ut plures Occidenti imperarent: tametsi hoc interdum per tyrannidem potius factum est. Notanda ambitio, et φιλαρχία Alexandri Magni, qui Dario majorem partem regni usque ad Euphratem, et alteram filiam uxorem, pro reliquis captivis triginta millia talentum offerente,

A Καίτοι τοῦτο δόξαι μὲν ἂν τοῖς ἔξωθεν ὑπερφυὲς ὥσπερ δῆτα καὶ ἔστι, τῇδε ἔνδοθεν πρὸς σέ μου διαθέσει διαβάλλων τις, ἡττώμενον εὑρήσει παραπολύ. Τὸ μὲν γὰρ κοινωνὸν ἑλέσθαι τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς εὐδοξίας μεταδοῦναι, καὶ ἄλλοις ἂν τισιν εὕροι τις εἰργασμένον πρὸ ἡμῶν· τῇ δὲ φιλίᾳ καὶ τῇ συμπνοίᾳ, ἣν ἐν ἀλλήλοις ἐκτησάμεθα ἡμεῖς, καὶ τοὺς παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἐπὶ φιλίαις ὑμνουμένους οὐκ ἐπ' ὀλίγον νομίζω παρηκοντικέναι. Ὅθεν εἴ τι καὶ τῶν θαυμασίων δοκεῖ εἶναι τοῖς ἄλλοις πᾶσι, τῶν μετρίων ἔμοιγε φαίνεται καὶ ὀλίγων, οὐ διὰ τὸ μάλιστα βούλεσθαι μόνον καὶ ὥσπερ τι δεῖγμα οἴεσθαι μικρὸν τῆς ἔνδοθεν στοργῆς τῆς περὶ σέ, ἀλλ' ὅτι καὶ Ῥωμαίους οὐ μικρὸν εἰς τὰ πράγματα λυσιτελήσει. B Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐκ τούτων ἐπεχείρει τὸν μέγαν δομέστικον πείθειν αὐτῷ συμβασιλεύειν καὶ συνδιέπειν τὴν ἀρχήν· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς μὲν ἔλεγε τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν ἔχειν περὶ τὸ πρᾶγμα δόξαν· καὶ μέγα μὲν οἴεσθαι καὶ θαυμαστὸν καθ' ἑαυτό τε εἶναι καὶ δοκεῖν τοῖς ἄλλοις ὥσπερ τις κορωνὶς τῶν ἐν ἀνθρώποις εὐτυχημάτων ὄν, τῇ φιλίᾳ δὲ αὐτῶν παραβαλλόμενον τῇ πρὸς ἀλλήλους, οὐδὲν τῶν θαυμασίων εἶναι, οὐδὲ τῶν εἰκότως ἂν ἐκπλῆξαι δυναμένων. Ὁ γὰρ τὴν αὑτοῦ ζωὴν τῆς οἰκείας προτιθεὶς, καὶ μεθ' ὅσης ἂν ἡδονῆς τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀνθελόμενος ἀποθανεῖν τί θαυμαστὸν εἰ καὶ βασιλείας μεταδοίη, ἢ εἴ τινος καὶ τούτου θαυμασιωτέρου; τῆς δὲ εὐεργεσίας ἕνεκα ταυτησὶ πολλὰς μὲν ὀφείλειν χάριτας ὁμολογεῖν, καὶ λόγοις τε καθόσον οἷόν τε τὴν ὑπὲρ αὐτῆς χάριν ἀφοσιοῦν, ἔργοις τε ἀμείβεσθαι τοῖς ἴσοις, τὴν ὁμοίαν καὶ αὐτὸν ἐκ τῆς καρδίας αὐτῷ προσάγοντα καὶ φιλίαν καὶ στοργήν. C Ὃ δὲ αὐτῷ προστάττει νῦν δέχεσθαί τε, καὶ ὡς τετελεσμένον νομίζειν ἤδη· τὸ γὰρ εἰς αὐτὸν ἧκον, οὐδὲν ἐλλείπειν τοῦ πεπρᾶχθαι· ἔργῳ δὲ τελεῖν μήτε δύνασθαι μήτε κατὰ γνώμην αὐτῷ εἶναι, μήτε καθ' ἡδονήν. Διὸ αὐτόν τε παύεσθαι πείθειν ἐπιχειροῦντα περὶ τούτου, καὶ αὐτῷ παραιτουμένῳ συγγινώσκειν. Βασιλεὺς δὲ οὐχ οὕτως ἔφασκεν ἀπροφασίστως παραιτεῖσθαι χρῆναι· ἀλλὰ τὰς αἰτίας διδάξαντα πρῶτον, καὶ τὴν ἀξίωσιν πείσαντα ὡς παράλογον, οὕτως ἤδη ἀπολύεσθαι αἰτίας· πρὶν δὲ ταῦτα ποιεῖν οὐ συνετὸν, οὐδ' ἄγαν φιλοῦντος οὕτως ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας ἰσχυρίζεσθαι τὸ μὴ πεισθῆναι ἄν ποτε. D Καίτοιγε εἰ μή τι ἄλλο, τὸ γοῦν ἀεὶ διαβεβαιοῦσθαι μηδὲν εἶναι μήτε μεῖζον μήτε ἔλαττον ὃ θελήσαντος ἐκείνου, μὴ ἂν εἰς πέρας ἀγαγεῖν αὐτὸν ἄξιον καταναγκάζειν πείθεσθαι αὐτῷ. Εἰ δ' οὐχ οὕτως ἔχεις, δίκαιον διδάσκειν ὡς ἂν εἰδείην τὸν πρότερον ἠπατημένος χρόνον. Οὕτως ἔφασκεν ὁ

ab **224** amicitia autem et voluntatum conspiratione etiam a poetis historicisque prædicatos, non parum a nobis superatos opinor. Quamvis igitur aliis omnibus mirabile, mihi tamen mediocre et exiguum quiddam apparet; non solum quia maxime tibi volo, et idtanquam parvum aliquod documentum intrinseci summique amoris erga te mei existimo, sed etiam quia id Romanæ reipublicæ majorem in modum proderit. His rationibus imperator magnum domesticum promovere nitebatur, ut imperii collega simul ad clavum sederet. Ille vero idem se prorsus sentire respondit, et magnum quiddam ac suspiciendum esse imperium Romanum per se, et aliis humanarum felicitatum quasi coronidem quamdam et fastigium quoddam videri; si tamen cum eorum mutua charitate conferatur, nec admirabile, nec merito obstupescendum esse. Qui enim alterius vitam suæ antetulit, et pro eodem summa cum voluptate emori elegit, quid mirum, si cum hoc imperium, aut si quid imperio præstantius est, dividat? De hac autem beneficentia multum se illi debere, idque ingenue confiteri, et verbis quam religiosissime possit gratias agere, re ipsa referre, cum animo eamdem illi benevolentiæ amorisque magnitudinem remetiatur. Quod vero nunc sibi imponat, id se admittere, et pro confecto ducere [73] (quod enim ad se attineat, nihil deesse, quominus confectum sit), re tamen nequire perficere, neque allubescere sibi, neque ullam jucunditatem parere. Quamobrem cœptis desistat, sibique recusanti ignoscat. Tum imperator: Non ita præcise, nulloque prætextu recusandum, verum causas afferendas, et quod postuletur, cum ratione non congruere demonstrandum, atque ita demum culpam ab se amovendam: alioqui nec prudentis, nec valde amantis esse, asseverare simpliciter, nunquam sibi persuasum iri. Ac si non aliud, hoc unum certe, quod semper præ se ferat, nihil esse tam parvum aut magnum, quod eo volente non sit facturus, jure ad dandas manus posse compellere. Si aliter fit, par esse, ut demonstret, quo se hactenus dolis ductatum fuisse intelligat. Tum magnus domesticus: Non aliter esse, et semper sese affirmare facturum quæ ille velit omnia, et in præsens nihilo minus ad hoc ipsum paratum esse. Cæterum quod modo a se conetur impetrare, in eo non dici cohærentia. **225** Omnia enim propter me executurum dixerim, inquit, sed propter te fiant. Cum porro id, de quo nunc sermonem habemus, propter me fit, neque justitia sinit, neque necessitas flagitat quidquam te verborum amplius persuasionis ergo proloqui. Nam quia tu

Jacobi Pontani notæ.

respondit, præstaturum se ea, si secundus sibi, non par haberi velit. Cæterum nempe mundum posse duobus solibus regi, neque orbem summa duo regna salvo statu terrarum habere. Justinus lib. II.

(73) Pugnantia videtur loqui, si sequentia consideres. Sed hæc ad animum, quæ sequuntur, ad habitum, et insignia, et nomen pertinent, quæ sibi ait non allubescere, neque ullam jucunditatem parere. Adhibet etiam ista recusatione argutias. Demum infra, ex illis, *exteriore quidem habitu vestituque non eo*, etc., patet, non tam officia ac munera imperatoria recusasse, quam propter externam illam majestatem, cum non deessent Andronico liberi, etsi impuberes, invidiam fugisse.

ita affectus es erga me, ut ego erga te, et idem quod ego profiteris, non est secundum rationem existimare, orationem tuam apud me valere debere, meam apud te non item. Si igitur in utroque eamdem vim habet idemque valet, decet ut tu quoque quod ego malim id præstes, cum præsertim de me sit negotium. His, et pluribus ultro citroque dictis, imperatore id agente, ut eum ad imperii societatem capessendam induceret, magno vero domestico prorsus abnuente, in præsens digressi sunt : cum nec ille spem omnino abjiceret, nec hic tantum valeret ut a sententia illum detorqueret. Videns ergo adeo retractarium imperator, alios insuper in partem laboris hujus vocare statuit, si forte per eos quod volebat consequeretur. Andronicum Asanem, ipsius socerum, et protostratorem Synadenum assumit, domesticoque coram præsente, postquam super aliis nonnullis eos compellavit, rem propositam exorsus est. Domesticus divinans quo de argumento texeretur oratio, e concilio imperatorem, ac si quiddam necessarium haberet dicere, evocat; et seducens eum, per Deum obtestatur, ne quid eorum quæ decrevisset ad præsentes proferret, utpote utilitate nulla inde consecutura. Nam si ab ullo mortalium eo perpelli potuisset, ab ipso potuisse. Et quia multis assiduisque congressibus actum egisset, mirari se, quomodo alios id sibi effecturos speraverit. Imperator, quoniam conatum suum fore inanem cernebat, magno in dolore per dies complures fuit, deque magni domestici inobedientia et parum honesta pertinacia querimoniam habuit. Verumtamen precibus obsecutus, de re tantopere cupita conticuit. Illi alii, quid imperator voluisset, non satis norant, nisi quod verisimiliter conjectabant de arduis negotiis eum ipsis acturum, a domestico impeditum fuisse : quam rem ei vitio vertebant, secumque iniquissime actum contendebant. Porro nemo qui ista audit, nullo argumento probata nos scribere ac mentiri putet, quod hæc usque hodie non publice innotuerunt. **226** Testor enim omnia inspectantem et universis quæ sunt semper præsentem incertorumque et occultorum nihil nescientem Deum, me neque in cæteris omnibus, quæ narravi, vel odium, vel gratiam, vel aliud quidquam veritati præposuisse, et nunc rem gestam ut gesta est vobis tradidisse. Neque vero semel, bisve quaterve, sed sæpius Andronicus junior imperator Cantacuzenum magnum domesticum toto pectore et omni conatu ornamentis imperatoriis condecorare, sibique assessorem et collegam cooptare contendit. Quo nimiopere detrectante, confirmanteque, quo res cumque caderet, nunquam se obtemperaturum, diu in gravi ægrimonia versatus est, et immodicam ejus obstinationem in reprehensione posuit. Exteriore quidem habitu vestituque non eo incedebat, quo imperator postulabat, sed actionibus propemodum nihil ab eo differebat. Nam et rerum tota administratio penes illum erat, et edictis imperatoriis æque ut ipse imperator minio seu cinnabari subscribebat : quæque

A μέγας δομέστικος ἔχειν, καὶ ἀεί τε διϊσχυρίζεσθαι πάντα πράττειν ἐθέλειν, ἅττα ἂν βούλοιτο αὐτὸς, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένος εἶναι. Ἐφ' οὗ δὲ πείθειν νῦν ἐπιχειρεῖς, οὐ σώζειν τὴν ἀκολουθίαν τὸν λόγον. Πᾶν γὰρ ἐθέλειν ποιεῖν φαίην ἂν, ὃ οὐ δι' ἐμὲ ἂν γίγνοιτο, διὰ σὲ δέ. Περὶ οὗ δὲ νῦν ὁ λόγος δι' ἐμὲ ὄντος, οὐ δίκαιον οὐδ' ἀναγκαῖον εἰς πειθὼ τῷ λόγῳ χρῆσθαι· ἄλλως τε καὶ αὐτὸν ὡσαύτως διακείμενον περὶ ἐμὲ, καὶ τοῖς ὁμοίοις καὶ αὐτὸν χρώμενον λόγοις, οὐκ εὔλογον πρὸς ἐμὲ μὲν ἰσχυρὸν τὸν λόγον ἡγεῖσθαι, πρὸς σὲ δὲ μὴ δύνασθαι τὰ ἴσα. Εἰ δ' ἐν ἀμφοτέροις ὁμοίαν ἔχει τὴν ἰσχὺν, δίκαιον καὶ σὲ, ὃ μᾶλλον ἐγὼ βούλομαι ποιῆσαι, ἄλλως τε καὶ περὶ ἐμοῦ τοῦ ζητουμένου ὄντος. Τοιούτων δή τινων καὶ πλειόνων ἑτέρων πρὸς ἀλλήλους εἰρημένων, βασιλέως μὲν ἐπιχειροῦντος πείθειν δέχεσθαι τὴν βασιλείαν, τοῦ μεγάλου δομεστίκου δὲ μήτε βουλομένου μήτε πειθομένου, τὸ νῦν μὲν ἔχον, διελύθησαν, οὔτ' ἀπαγορεύσαντος εἰς τέλος βασιλέως, οὔτε τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀποσχέσθαι τοῦ πράγματος πεῖσαι δυνηθέντος βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν οὕτως ἀνθιστάμενον ὁρῶν, δεῖν ἔγνω καὶ ἑτέρους πρὸς πειθὼ παραλαβεῖν, εἴπως δυνηθείη δι' αὐτῶν πεῖσαι δέξασθαι τὴν βασιλείαν, καὶ παραλαβὼν Ἀνδρόνικον τὸν Ἀσάνην, ὄντα τοῦ μεγάλου δομεστίκου πενθερὸν, καὶ τὸν πρωτοστράτορα Συναδηνὸν, καὶ αὐτοῦ μεγάλου δομεστίκου παρόντος, μετὰ τὸ διαλεχθῆναι περί τινων ἑτέρων πρὸς αὐτοὺς, ἤδη καὶ περὶ τοῦ προκειμένου προοιμιαζομένου, ὁ μέγας δομέστικος περὶ ὧν ἔσοιντο οἱ λόγοι συμβαλὼν, ἀνίστη τε τὸν βασιλέα τοῦ συνεδρίου, ὡς περί τινος ἀναγκαίου μέλλων διαλέξεσθαι· καὶ μόνον παραλαβὼν, ὥρκιζε τὸν Θεὸν, μηδὲν πρὸς τοὺς εἰρημένους περὶ ὧν βούλοιτο εἰπεῖν, ὡς ὠφελείας οὐδεμιᾶς ἐκ τῶν λόγων ἐσομένης. Εἰ γὰρ ἐνῆν ὑπό τινων πεισθῆναι, μᾶλλον ἂν τῶν ἄλλων πάντων ἐπείθετο αὐτῷ. Αὐτοῦ δὴ ἐκ πολλῶν καὶ συνεχῶν ὁμιλιῶν πλέον ἠνυκότος οὐδὲν, θαυμάζειν εἰ ἑτέροις τισὶν ἤλπισε τοῦτο γενέσθαι δυνατόν. Βασιλεὺς δὲ ἤλγησε μὲν οὐκ ἐπ' ὀλίγον, ὁρῶν ἤδη τὴν ἐπιχείρησιν οὐκ ἐσομένην ἀνυσθῆναι δυνατήν. Καὶ διετέλεσεν ἡμέρας οὐκ ὀλίγας, ἀλγῶν τε καὶ πολλὰ τὸν μέγαν δομέστικον καταμεμφόμενος τῆς ἀπειθείας καὶ τῆς οὐ καλῆς φιλονεικίας. Ὅμως μέντοι τοῖς ἐκείνου πειθόμενος λόγοις ἀπέσχετο τοῦ λέγειν περὶ ὧν ὥρμητο πρὸς τοὺς εἰρημένους. Καὶ αὐτοὶ δὲ ὅ τι μὲν ἔμελλεν ἐρεῖν, οὐκ ᾔδεισαν ἀκριβῶς, ὁ βασιλεὺς, ὅμως δὲ ἐκ τῶν εἰκότων στοχαζόμενοι ὡς περί τινων μεγάλων διαλέξεσθαι μέλλοντος αὐτοῖς, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου κωλυθείη, ἐν αἰτίαις τε αὐτὸν ἐποιοῦντο, καὶ τὰ ἔσχατα ἠδικῆσθαι διετείνοντο ὑπ' αὐτοῦ. Μηδεὶς δὲ ταῦτ' ἀκούων, ἀνεξέλεγκτα οἰέσθω ψεύδεσθαι ἡμᾶς διὰ τὸ μὴ πᾶσι μέχρι νῦν τὰ τοιαῦτα κατάδηλα γενέσθαι. Ἴστω γὰρ Θεὸς ὁ πάντα ἐφορῶν, καὶ πᾶσι τοῖς γινομένοις ἀεὶ παρὼν, καὶ τῶν ἀδήλων καὶ κεκρυμμένων ἀγνοῶν μηδὲν, ὡς οὔτ' ἐπὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς συγγεγραμμένοις ἅπασιν, οὔτ' ἔχθραν οὔτε φιλίαν, οὔτ' ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲν

A τῆς ἀληθείας προεθέμεθα, νῦν τε οὕτως ὡς ἐγένετο περὶ τοῦ πράγματος τὴν διήγησιν ἀποδιδόαμεν ὑμῖν, ὡς οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς καὶ τετράκις, ἀλλὰ καὶ πολλάκις βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ νέος Καντακουζηνὸν τὸν μέγαν δομέστικον ὅλῃ γνώμῃ καὶ πάσῃ σπουδῇ τοῖς βασιλικοῖς ἠθέλησε κοσμῆσαι παρασήμοις, καὶ συγκάθεδρον αὐτῷ καὶ συμβασιλεύοντα ἀποδεῖξαι. Αὐτοῦ δὲ παραιτουμένου ἰσχυρῶς, καὶ μηδ' ἂν εἴ τι γένοιτο πεισθήσεσθαι ἰσχυριζομένου ἤλγησέ τε σφοδρῶς ὁ βασιλεὺς ἐπιπολὺ, καὶ τῆς ἀκαίρου κατεμέμψατο φιλονεικίας. Τῷ μὲν δὴ ἔξωθεν σχήματι καὶ τῇ περιβολῇ, οὐχ ᾗ ἠξίου ἐγεγόνει ὁ βασιλεὺς, ἔργοις δὲ οὐδὲν ἦν σχεδὸν διαφέρων βασιλέως. Ἥ τε γὰρ διοίκησις τῶν πραγμάτων πᾶσα ὑπ' αὐτῷ ἦν, καὶ τὰ βασιλέως προστάγματα, B οὐχ ἧττον ἢ αὐτὸς βασιλεὺς, ἐρυθραῖς ὑπεσημαίνετο ὑπογραφαῖς· καὶ ἃ ἐξεφέρετο παρ' ἑαυτοῦ, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν δύναμιν τοῖς βασιλέως εἶχε· καὶ τἄλλα ὅσα βασιλέως ἔργα ἦν, καὶ αὐτῷ ἐξῆν. Στρώμασί τε γὰρ ἐφύπνωττε βασιλέως, εἴποτε στρατευομένῳ συνέβαινε τοῖς αὐτοῦ σκευοφόροις μὴ παρεῖναι. Καὶ τῇ βασιλέως κλίνῃ ᾗ μηδὲ υἱῷ καὶ βασιλεῖ, εἰ μὴ ἐπιτραπείη, ἔξεστιν, αὐτὸς ἀνεκλίνετο ἀκωλύτως ὁμοίως τε ἀπόντος καὶ παρόντος βασιλέως. Ἐμβάσι τε ἐχρῆτο ταῖς βασιλικαῖς ἀδεέστερον ταῖς ἰδίαις, ὁπότε συνδιενυκτέρευε βασιλεῖ, καὶ πάντα ἔπραττε βασιλικῶς, ὡς καὶ βασιλέα ὁρῶντα τὰ τοιαῦτα ἥδεσθαί τε ἄγαν ὑπερφυῶς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐνδείκνυσθαι ὡς εἴη αὐτῷ καθ' ἡδονήν. Τὰ τοιαῦτα δὲ οὐδὲ τῇ βασιλίδι Ἄννῃ ἄγνωστα ἦν, ἀλλὰ παρούσης καὶ αὐτῆς ἐπράττετο πολλάκις, ὡς καὶ βασιλέα πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον λέγειν, ὅτι Τί δ' ἂν εἴη δεινὸν, εἰ ἃ ἰδίᾳ, ταῦτα καὶ δημοσίᾳ πραχθείη, καὶ τοῖς πᾶσι γένοιτο καταφανῆ; Ὁ δ' οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον ἀπεωθεῖτο, ἀρκεῖσθαι τοῖς παροῦσι φάσκων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, τῆς ἀληθείας ἕνεκα, τοσαῦτα εἴρηται ἡμῖν.

ipse prutulisset, perinde accipiebantur atque si ab ore imperatoris prodiissent, et reliqua demum quæcumque imperator faceret, eadem ipsi licebant. Nam et in ejus stragula veste somnum capiebat, si quando in expeditione contigisset ministros supellectilem, seu impedimenta portantes non adesse: et in grabatulo ejusdem (quod nec filio et quidem imperatori, nisi id ei parens deferret, fas erat) ipse liberrime, idque eo tam præsente, quam absente meridiabatur: et si quando simul pernoctassent, cothurnis ejus licentius quam suis utebatur, agebatque imperatorie omnia, ut imperator intuens, vehementer et ultra quam dici potest lætaretur, et gaudium suum nec apud alios tacitum habere posset. Nec ista Annam imperatricem latebant in cujus conspectu eadem sæpe faciebat, ut imperator ei nonnunquam diceret: Quid tandem foret mali, si quæ privatim agis, publice fierent, noscerenturque ab omnibus? Ille nihilo minus, ut semper renitebatur, præsentibus se contentum autumans. Ac de his quidem veritatis testificandæ causa tantum dixisse sufficiat.

227 CAPUT X.

Quomodo Benedictus Zacharias Genuensis, posterique Chium insulam sibi propriam fecerint. Ejus recuperandæ occasionem Calothetus dynasta Chius, matre magni domestici conventa, ostendit; a qua filius et imperator Didymotichum ob id Byzantio evocantur. Cum Calotheto præsentes colloquuntur. Consilium magni domestici, quo pacto cum Martino, qui tum Chium obtinebat, agendum sit.

C Οὐ πολλοῖς δὲ ἔτεσι πρότερον, Ζαχαρίας Μπενέτος ὁ ἐκ Γεννούας τῇ Χίῳ ἐπιθέμενος ἐκράτησεν αὐτῆς. Βασιλεῖ δὲ Ῥωμαίων τῷ πρεσβυτέρῳ Ἀνδρονίκῳ, διὰ τὰς συχνὰς ἐφόδους τῶν Περσῶν κατὰ τῶν πρὸς ἕω τοῖς Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων, οὐ

Non multis ante annis Benedictus Zacharias (74) Genuensis Chium invadens, ea potitus est (75). Cum vero seniori Andronico propter frequentes, et infestas Persarum in urbes orientales Romanorum incursiones difficile esset insulam recuperare,

Jacobi Pontani notæ.

(74) Propria solet postponere, quod apud nos inusitatum est. Itaque pro Zacharias Benedictus, scripsi Benedictus Zacharias. Erat autem Μπένετος. Recentes enim in hujusmodi Italicis et Latinis vocibus, ut est Benedetto, pro littera *b* ponunt π, et quidem præfixa ei μ. Hic pro Benedictus, scribunt μπενεδίκτους, et Beato exprimitur his litteris, μπεάτο. Lege Henrici Stephani libellum, de infidis Græcæ linguæ magistris, pag. 137. Hic autem ex μπενεδίκτους factum depravate μπένετος, non dubito.

(75) Quæ deinceps de insula Chio a Genuensibus per vim occupata, et vi retenta, ab hoc nostro memorantur, vehementer discordant ab iis quæ Petrus Bizacus memoriæ prodidit lib. IV Historiæ Genuensis, et post eum Ubertus Folieta, lib. VII, dum Smyrnam et Chium a Michaele I Palæologo Genuensibus donatas esse affirmant. Locum ad verbum adscribemus: *Circa hæc tempora (1261) Michael Palæologus orientis imperium obtinebat. Qui ob privatas simultates et inimicitias, quæ illi cum Venetis intercedebant, singularem benevolentiam, et animi propensionem in Ligures manifestis argumentis præ se ferebat. Et cum multum reipublicæ interesset, tam potentis principis in Oriente, ad navigationes Atticas conficiendum, amicitia atque favore adjuvari, sub initium proximi anni Jordano Raaluengo cive Astensi prætore, senatus nomine Gulielmus vicecomes, et Guarnerus, judex, prudentissimi atque integerrimi viri, optimeque de patria semper meriti, ad eum legati missi sunt, quorum opera atque industria respu-* D *blica assecuta est, ut inito cum ipso fœdere atque amicitia, res orientales longe meliori loco, quam antea essent. Ipse etiam, ut aliquo recenti beneficio sibi rempublicam arctius, ut nonnullis placet, Chium Ionii maris insulam dono dedit*, etc. Si donata fuisset, credo equidem, Andronicus ejus filius, Michaelis, inquam, non postulasset quæ hic postulasse legitur, nec ipse nepos ista contra jus fasque fecisset. Libro tertio, cap. 95, iterum capitur a Genuensibus.

A pacem cum Zacharia composuit, sub ea conditione ut is Chium retineret per decennium, nec esset tributarius, tantum ut insula imperatoris vocaretur, et in muris signa ejus figerentur; eo tempore finito, Romanis restitueretur. Hoc fœdus primum cum Zacharia percussit imperator. Intra eosdem annos Zacharias, Chiis subactis, insulam sui juris fecit; Ochyrum oppidum, et alia vetustate ruinosa instauravit; et sicubi opus erat, muros in altitudinem majorem eduxit; fossas item et alia adornavit, quæ usui essent, si bello peteretur. Elapso hoc decennio cum videret imperator Chium sic munitam haud sine magno labore posse recipi, et accessisset præterea legatio a Zacharia, qua rogabatur, ne sibi propter insulam negotium exhiberet, B quinquennium sub iisdem conditionibus adjecit, rursumque aliud quinquennium. Zacharia enim mortuo, filii ejus, ut Chii, ita paternæ calliditatis hæredes, et imperatorem instar pueri tractantes, priusquam anni concessi finirentur, alios paciscebantur : et cum re quidem ipsi insula fruerentur, solo nomine imperatorem esse dominum sinebant. Jam fœdus exibat, cum Calothetus unus de Chiis dynastis maximarum opum, cui cum domo magni domestici vetus et summa erat necessitudo (avi enim ejus, domestici majoribus amicissimi, conjunctissimique fuerant, ut et ipse domestico), hic igitur Calothetus ad matrem ejus, per id tempus Didymotichi manentem adiit, Latinorum scelus ei C indicavit, qui Romanos insula spoliassent, quam per fraudem tandiu occuparent; et rem haud contemnendam, neque temere e manibus dimittendam videri, cum in annos singulos **228** centum viginti aureorum millia pensitet. Benevolentiam quoque suam et conjunctionem consuetudinis cum ipsa, et ejus filio in medium attulit, ac tandem auctor fuit ut si posset imperator classem subsidiariam in Chium mitteret; ipse vero qui per se plurimum opibus et gratia valeret, multosque alios tum amicos tum cognatos ad societatem aggregaturus esset, ad insulam vindicandam vires suas conjungeret. Præclaram autem occasionem belli contra Martinum fore, tum quod fœderis tempus jam exspiraret, tum quod imperatore inscio, arcem ad D Chium vi subjugandam exstrueret. Orabat tamen illam, negotium prius perpenderet diligenter, ne ipse caput et fortunas suas in periculum adduceret, si imperator cum copiis non justis eo adnavigaret. Sibi quidem nihil esse optatius, quam Chium quoque non mediocriter fructuosam sub Romanorum ditionem succedere; nihilominus se sibi ac propinquis suis prospicere. Si namque res secus evenirent, cum tota stirpe vita et facultatibus exutum iri, nempe Latinis resciscentibus ejus impulsu imperatorem cum hostili classe advenisse. Ideo porro se ipsi ante omnes mentem suam aperire, quod imperator per omnia ex ejus judicio arbitrioque acturus sit. Hæc matri magni domestici clam de Chio Calothetus; quæ stimulos ei majores sub-

ῥᾳδίως ἔχοντι πολέμῳ τὴν νῆσον Ῥωμαίοις ἀνακτήσασθαι, ἔδοξε λυσιτελεῖν εἰρηνικὰς πρὸς Ζαχαρίαν σπονδὰς θέσθαι, ὥστε Χίον μὲν ἐπὶ δέκα ἔτεσι κατέχεσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μηδένα βασιλεῖ παρέχειν φόρον, ὀνομάζεσθαι δὲ μόνον βασιλέως, καὶ σημαίας ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀνάγεσθαι βασιλικάς· μετὰ δὲ τὴν δεκαετίαν, πάλιν Ῥωμαίοις τὴν νῆσον ἀποδιδόναι. Τοιαύτας μὲν βασιλεὺς τὰς πρώτας σπονδὰς ἔθετο πρὸς Ζαχαρίαν· ἐν τοῖς αὐτοῖς δὲ ἔτεσιν αὐτὸς περιεποίει τε τὴν νῆσον ἑαυτῷ ὑποποιούμενος τοὺς Χίους, καὶ Ὀχύρου τὴν πόλιν, τά τε πεπονηκότα ἀνοικοδομῶν, καὶ εἴπου δέοι, τοῖς τείχεσιν ὕψος προστιθείς· καὶ τάφρους τε καὶ τἄλλα ἐξαρτυόμενος ἃ ἔμελλε λυσιτελήσειν εἰ καταστσίη πρὸς τὸν πόλεμον. Μετὰ δὲ ταύτας τὰς δεκαετεῖς, οὐ ῥᾳδίαν ὁρῶν ὁ βασιλεὺς τὴν παράληψιν τῆς Χίου διὰ τὸ ὠχυρῶσθαι, ἄλλως τε καὶ Ζαχαρίου πρεσβείαν πέμψαντος, καὶ βασιλέως δεομένου μὴ περὶ τῆς νήσου ἐνοχλεῖν, ἑτέρας ἔθετο πενταετεῖς ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις, καὶ μετ' αὐτὰς, ἑτέρας πάλιν· καὶ τετελευτηκότος Ζαχαρίου, τῆς τε Χίου καὶ τῆς πανουργίας οἱ παῖδες καταλειφθέντες κληρονόμοι, οὕτω διεπαιδαγώγουν βασιλέα, πρὶν τὰς οὔσας ἐξηκεῖσθαι ἑτέρας τιθέμενοι· καὶ ἔργῳ μὲν αὐτοὶ καρπούμενοι τὴν Χίον, ψιλῇ δὲ προσηγορίᾳ βασιλεῖ παρέχοντες αὐτῆς κυρίῳ εἶναι. Τῶν σπονδῶν δὲ αὐτοῖς τότε πρὸς ἔξοδον ἤδη οὐσῶν, Καλόθετος τῶν παρὰ Χίοις δυνατῶν ὁ μάλιστα διαφορώτατος, τῷ μεγάλου δομεστίκου οἴκῳ προσῳκειωμένος ἐκ πολλῶν ἐτῶν (πατέρες τε γὰρ ἐκείνου τοῖς μεγάλου δομεστίκου πατράσιν ἐς τὰ μάλιστα ἦσαν φίλοι καὶ οἰκεῖοι, καὶ αὐτὸς αὐτῷ), οὗτος δὴ ὁ Καλόθετος τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μητρὶ τότε προσελθὼν Διδυμοτείχῳ ἐνδιατριβούσῃ, καὶ τήν τε κακουργίαν τῶν Λατίνων ἀπαγγείλας ᾗ χρώμενοι ἀπεστέρησάν τε Ῥωμαίους τῆς Χίου τὴν ἀρχὴν, καὶ νῦν ἐπὶ τοσοῦτον κατέχουσιν ἐξαπατῶντες, πρᾶγμα οὐκ εὐκαταφρόνητον, οὐδ' οἷον ῥᾳδίως τινὰ αὐτὸ καταπροέσθαι· δύο γὰρ πρὸς ταῖς δέκα μυριάσι χρυσίου ἐτησίους τελεῖ φόρους, τήν τε εὔνοιαν αὐτοῦ τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν συνήθειαν τήν τε πρὸς αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν, τελευταῖον συνεβούλευεν ὡς εἰ εἴη δυνατὸν βασιλέα στόλῳ εἰς τὴν Χίον βοηθῆσαι, αὐτὸν τὰ μέγιστα ἂν συνάρασθαι πρὸς τὸ ἀνακτήσασθαι τὴν νῆσον, τὰ πρῶτά τε δυνάμενον παρὰ Χίοις καὶ πολλοὺς ἑτέρους προσεταιρισάμενον καὶ τῶν φίλων καὶ τῶν συγγενῶν. Εἶναι δὲ καὶ ἀφορμὰς οὐκ ἀγεννεῖς τοῦ πρὸς Μαρτῖνον πολέμου, τότε πρὸς ἔξοδον ἤδη εἶναι τὰς σπονδὰς, καὶ τὸ βασιλέως ἀγνοοῦντος ἀκρόπολιν ἐπὶ τῷ Χίον βίᾳ κατασχεῖν οἰκοδομεῖν, ἐδεῖτό τε αὐτῆς σκέψασθαι περὶ αὐτοῦ πρότερον καλῶς, ὅπως μὴ αὐτῷ ἐς κίνδυνον τὰ πράγματα χωρήσει, βασιλέως οὐ μετὰ τῆς προσηκούσης δυνάμεως ἐκεῖ ἐλθόντος. Περὶ πλείστου μὲν γὰρ ποιεῖσθαι καὶ τὸ Χίον Ῥωμαίοις προσχωρῆσαι ὠφέλειαν παρέξουσαν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν οἰκείων προνοεῖσθαι, ὡς εἰ μὴ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὰ πράγματα χωρήσει, πανοικεσίᾳ διαφθαρησομένου, εἰ

κατάδηλον γένοιτο Λατίνοις, ὅτι αὐτοῦ πράττοντος ἐπεστράτευσεν αὐτοῖς ὁ βασιλεύς. Οὗ δὴ ἕνεκα αὐτῇ τὴν γνώμην ἀναθεῖναι πρώτῃ ὡς ἅττα ἂν αὐτῇ δοκοίη ἐκείνου διαπραξομένου. Τοιαῦτα μὲν ὁ Καλόθετος τῇ μητρὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου κρύφα περὶ Χίου διειλέχθη· ἡ δὲ ἐπέῤῥωσέ τε μᾶλλον πρὸς τὸ ἔργον αὐτὸν, καὶ καλῶς ἔφασκε καὶ λυσιτελούντως βεβουλεῦσθαι καὶ Ῥωμαίοις καὶ ἑαυτῷ. Ἐπεὶ δὲ αὐτῇ τὴν πρᾶξιν ἀναθείη πρώτῃ διὰ τὴν ἀρχαίαν οἰκειότητα καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν ἔσχηκεν ἐκ παλαιοῦ πρὸς αὐτὴν καὶ υἱὸν, αὐτὴ καὶ διαπράξεται ὅπως ἄριστα αὐτῷ ἕξει. Ἐκείνη μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε· πέμψασα δὲ ἐκ Βυζαντίου βασιλέα καὶ τὸν υἱὸν εἰς Διδυμότειχον ἐκάλει, ὡς ἀναγκαίων πέρι διαλεξομένη. Οἱ δ' εὐθὺς τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες, εἴχοντο ὁδοῦ· γενόμενοι δὲ ἐν Διδυμοτείχῳ, ἐπεὶ ἐπύθοντο περὶ ὧν καλοῖντο, ἡδέως τε ἐδέξαντο τοὺς λόγους, καὶ ἐδόκει δεῖν ὡς περὶ ἀναγκαίου τῆς Χίου παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον προθύμως. Τόν τε Καλόθετον ἰδίᾳ μετακαλεσάμενοι, ἑκάτερος αὐτῶν λόγοις τε ἐπέῤῥωσαν πρὸς τὸ ἔργον ἐπαγωγοῖς, καὶ δώροις φιλοφρονησάμενοι ἀξίως ἑαυτῶν, ἔτι δὲ ἐπαγγειλάμενοι αὐτόν τε καὶ γένος εὖ ποιήσειν, ἐξέπεμψαν πρὸς Χίον ὡς ὧν ἂν δέοιτο παρασκευασόμενον πρὸς τὸ Λατίνοις, ἣν δέῃ, ἐπιθέσθαι. Αὐτοὶ δὲ εἰς Βυζάντιον ἐπαναστρέψαντες, τριήρεις τε ἐναυπηγοῦντο, καὶ τἄλλα παρεσκευάζοντο ὡς πλευσούμενοι ἐς Χίον. Σκεπτομένοις δὲ αὐτοῖς ἥντινα ἐξέσται τοῦ πολέμου εὐπρόσωπον ἀρχὴν λαβεῖν, ὁ μέγας δομέστικος συνεβούλευε τὰς μὲν τριήρεις ναυπηγεῖσθαι, καὶ τὰ ὅπλα ὧν δέονται παρασκευάζεσθαι, καὶ ναυτικὸν συλλέγειν οἳ ἐπιβήσονται, καὶ ὁπλίτας. Ἐπεὶ δὲ αἵ τε σπονδαὶ τῷ Μαρτίνῳ ἐν ἐξόδῳ εἰσὶν ἤδη, καὶ ἄκραν βασιλέως μὴ ἐπιτρέψαντος οἰκοδομεῖ ἐπὶ τῷ καταδουλώσασθαι τὴν νῆσον, πρόσταγμα πρὸς ἐκεῖνον αὐτοῦ πεμφθῆναι, ἅμα μὲν αὐτὸν αἰτιωμένου ὡς τὴν ἄκραν αὐτοῦ μὴ συνειδότος οἰκοδομοίη, κελεύοντός τε τὸ οἰκοδομεῖν ἐᾶν, καὶ περαιτέρω μὴ προβαίνειν· ἅμα δὲ καὶ τὰς σπονδὰς ὡς εἰ βούλοιτο ἑτέρας θέσθαι τῶν οὐσῶν ἤδη ἐξηκουσῶν, εἰς Βυζάντιον ἐλθεῖν· κἂν μὲν παύσηταί τε οἰκοδομεῖν, καὶ γενόμενος ἐν Βυζαντίῳ περὶ ἑτέρων δέοιτο σπονδῶν, ὅ τι ἂν εἴη σκεψαμένοις βέλτιον ποιεῖν. Ἢ γὰρ μηκέτι Χίου Μαρτῖνον ἄρχειν δίκαιον ἐᾶν, ἀλλ' ἕτερον τρόπον εὖ ποιεῖν· τὴν νῆσον δὲ τελεῖν ὑπὸ Ῥωμαίους, ἢ σπονδὰς οὐ κατὰ τὰς προτέρας, ἀλλ' ἐφ' οἷς ἂν αὐτοῖς βέλτιον δοκοίη τίθεσθαι, ὥστε αὖθις Μαρτῖνον Χίου ἄρχειν ἐπὶ χρόνον τινὰ ῥητόν· ἐὰν δὲ μήτε παύηται οἰκοδομῶν, σπονδῶν τε μὴ δέοιτο ἑτέρων, ὡς ἤδη βεβαίως τῆς νήσου ἐχομένης, τότε παρεσκευασμένων τῶν τριήρεων οὐσῶν, τὴν ταχίστην ἐπιπλεῖν· πέμπειν δὲ καὶ ἕτερα γράμματα Χίοις, κελεύοντα καὶ αὐτοῖς ἀποσχέσθαι τοῦ οἰκοδομεῖν, ὡς ἢ παύοιτο καὶ ἄκων οὐκ ἔχων τοὺς συναιρομένους, ἢ εἰ βιάζοιτο καὶ ἄκοντας, μᾶλλον ἐκπολεμωθεῖεν πρὸς αὐτόν. Οὕτω βουλευσαμένοις ἐδόκει δεῖν τά τε γράμματα εἰς Χίον πέμπειν, καὶ τριήρεις τάς τε οὔσας

A jecit, bonumque et utile tum Romanis tum sibimet quoque consilium dedisse affirmavit. Et quia ad se primum pro antiqua familiaritate ac benevolentia quæ illi secum, et cum filio inde a majoribus intercessisset, referendum putavisset, se rem quam optime confecturam. Hæc illa. Inde imperatorem et filium Byzantio Didymotichum, ut de necessariis quibusdam cum ipsis actura, accersit; qui mox aliis posthabitis, in viam se dederunt. Audita causa ob quam essent evocati, lætitiam ceperunt bellumque pro Chio ut rem præcipui momenti prompte comparandum decreverunt. Accitum quoque Calothetum verbis efficacibus in proposito confirmarunt, et pro dignitate sua humaniter munerarunt; datisque promissis, se ipsi et generi suo benefac-B turos, Chium dimiserunt, ut quibus opus foret ad Latinos in tempore adoriundos præpararet; ipsi Byzantium reversi, triremes fabricandos locarunt, et cætera tanquam Chium navigaturi curaverunt. Dum vero circumspicerent, et honestum aliquod belli principium quærerent, magnus **229** domesticus, triremes et arma necessaria conficienda, copiamque navalem, et gravis armaturæ militem, qui conscenderet, colligendum suadebat. Et quoniam fœderis cum Martino terminus adesset, ipseque inconsulto imperatore arcem ad insulam servitute opprimendam exædificaret, mandatum illi mittendum, quo tum de facto incusaretur, et exstructione desistere juberetur; tum si fœdus novum C cuperet, priore jam exacto, Byzantium venire moneretur. Si ædificare cessarit, et Byzantium profectus, pacta conventa nova rogaverit, quod re considerata melius censebitur, se facturos. Etenim aut justum esse, non pati de cætero Martinum Chio imperare, sed alio modo de illo bene mereri, insulamque Romanis parere: aut fœdus non in eas conditiones, in quas antea, sed quibus ipsis libuerit, ineundum, nempe ut Martinus rursum ad tempus certum præsit: et si neque ædificare destiterit, neque fœdera nova quæsierit, ac si jam firma sit sibi et stabilis insulæ possessio, tum instructis triremibus primo quoque tempore illuc contendendum; mittendasque insuper litteras, quæ Chios in ædificando pergere vetent, ut hac ratione aut invitus D desinat, ab operis desertus; aut si etiam nolentes coegerit, sibi infensiores reddat. Itaque consilium ceperunt, ut Chiis scriberent, et quæ essent paratæ triremes, eas armarent, aliasque novas adderent. Ac epistola quidem imperatoris Martino reddita frustra fuit: ea siquidem lecta, operi magis institit, summa ope enitens ut arx absolveretur; et ut quibus esset opus, iis adventum imperatoris, quem jam suspicione et ipse præcipiebat, anteverteret. Benedictus porro cum Martino fratre litigans de sex aureorum millibus, quæ sibi in annos singulos hæreditario jure de publicis vectigalibus debebantur, quibusque ab eodem fraudatus erat, ad imperatorem se contulit, fratris iniquitatem accusans et auxilium flagitans: quin etiam litteras

exhibens, quibus magna illius injustitia improbitasque coarguebatur. Imperator et se, ubi eo venisset, scelus vindicaturum, et Benedictum nihilo minus pecuniam interversam recepturum promisit.

A ἐπισκευάζειν, καὶ ἑτέρας ἐπιναυπηγεῖν. Τὰ μὲν οὖν γράμματα βασιλέως ἀφιγμένα πρὸς Μαρτῖνον πλέον ἤνυσαν οὐδέν· ἀλλ' ἀναγνοὺς, μᾶλλον ἔργου εἴχετο, καὶ πᾶσαν ἐπεδείκνυτο σπουδὴν ὥστε τὴν ἀκρόπολιν ἀπαρτίσαι ὧν ἂν δέοιτο τὴν βασιλέως φθάσας ἔφοδον. Ἤδη γὰρ ὑπώπτευε καὶ αὐτός. Μπενέτος δὲ ὁ Μαρτίνου ἀδελφὸς, ἐν διαφορᾷ πρὸς ἐκεῖνον καταστὰς, ὅτι χρυσίων ἑξακισχιλίων ἀποστεροῖτο παρ' αὐτοῦ, ἃ ἐχρῆν αὐτὸν ἐκ τῶν δημοσίων τῆς Χίου φόρων λαμβάνειν ἐτησίως, προσήκοντα ἐκ πατρῴου κλήρου, ἧκεν ὡς βασιλέα τὴν ἀδικίαν ἐγκαλῶν τῷ ἀδελφῷ καὶ τυχεῖν δεόμενος ἐπικουρίας. Γραμματεῖά τε ἐδείκνυ ἃ σαφῶς πολλὴν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τὴν ἀδικίαν κατηγόρει καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην. Βασιλεὺς δὲ ἐπηγγέλλετό τε τιμωρήσειν αὐτῷ ἐφ' οἷς ἠδικεῖται ἀφικόμενος ἐκεῖ, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον ἃ παρὰ Μαρτίνου ἀδικεῖται ἀπολήψεσθαι.

230 CAPUT XI.

Numerus navium in Chium proficiscentium : trierarcharum ambitiosa contentio. Qua conditione imperator Martino insulæ præfecturam relinquere statuerit. Ejus contumacia. Calothetus adjuvare Romanos metuit. Benedictus castellum imperatori tradit. Martinus rebus desperatis se dedit, et Chiorum manibus a magno domestico eripitur. Martinus in vincula ducitur : uxor, liberi, famuli exsilio multantur. Ejus militibus duplex conditio proponitur. Imperatoris non tam in bene mereri cupientes gratus animus.

Itaque classis centum et quinque navium comparabatur, e quibus paulo pauciores erant duorum generum, biremes et triremes videlicet, et ex his hippagogi [quibus nimirum equi transvehuntur] octo, in iis equi trecenti, reliquæ uniremes. His paratis equitatum et cibaria imposuit. Tum non levis contentio trierarchis incidit, dum quilibet cæteros sumptuoso splendidoque apparatu superare nititur, et cum alia magnifice instruit, tum classiariorum arma, et clypeos suis insignibus exornat : nec enim de infima plebe, sed viri nobiles et admodum copiosi erant. Navigabant porro cum imperatore non modo gravis et levis armaturæ multi, verum etiam de proceribus non pauci, et præter equites multitudo item non spernenda. Omnibus rite ac perfecte paratis, Byzantio vela in altum dantes, cursum in Chium dirigunt (76). Statuerat vero imperator ut si Martinus, adventu classis audito, priusquam in insulam descenderetur, pro ea rogatum veniret, reliquum arcis ædificare, et pro securitate in futurum, præsidium illi imponere : Martino, restituenti Benedicto certorum annorum, quam ei detraxerat pecuniam, reliquæ insulæ præfecturam committere. Qui tamen non solum nihil eorum fecit, quæ debuit, sed ubi appropinquare classem intellexit, ternas triremes suas, easque vacuas in mare demersit, Romanisque insulam habitantibus, mortis pœna proposita, armis interdixit, urbis portas communiit, et cætera quam visum est optime constituit, octingentosque armatos quos habebat, in muris ad imperatoris impetum repellendum collocavit; jam enim non dubie rebellabatur, nec signa imperatoria in mœnibus, pro consuetudine, sed Martini duntaxat

B Παρεσκευάζετο μὲν οὖν στόλος πέντε καὶ ἑκατὸν νεῶν· ὧν ἦσαν ὀλίγῳ ἐλάσσους εἰς τὰς δύο μοίρας διήρεις καὶ τριήρεις· ἐξ ὧν ἦσαν ἱππαγωγοὶ ὀκτὼ ἄγουσαι τριακοσίαν ἵππον· αἱ λοιπαὶ δὲ μονήρεις ἦσαν. Ἐπεὶ δὲ παρεσκευασμέναι ἦσαν, τήν τε ἵππον ἐσεκόμιζον, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια, ἦν τε ἅμιλλα πολλὴ τοῖς τριηράρχαις, ἑκάστου φιλονεικοῦντος πολυτελείᾳ καὶ λαμπρότητι παρασκευῆς τοὺς ἄλλους ὑπερβαλέσθαι. Καὶ τά τε ἄλλα ἐξηρτύοντο πρὸς τὸ μεγαλοπρεπέστερον, καὶ τὰ πληρώματα ἐκόσμουν ἰδίοις παρασήμοις, ἔν τε ὅπλοις καὶ ἀσπίσιν· ἦσαν γὰρ οὐ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ τῶν τε εὐγενῶν καὶ μεγάλα δυναμένων. Συνέπλεον δὲ τῷ βασιλεῖ οὐ μόνον ὁπλῖται καὶ ψιλὸς πολὺς, ἀλλὰ τῶν τε συγκλητικῶν οὐκ ὀλίγοι, καὶ στρατιωτῶν οὐ C μόνον οἱ χρησόμενοι τοῖς ἵπποις, ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὅμιλος πολύς. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἤδη ἐπεπόριστο, καὶ οὐδὲν ἐνέδει ἔτι, ἄραντες ἐκ Βυζαντίου ἔπλεον ἐπὶ Χίον. Γνώμην δὲ εἶχεν ὁ βασιλεὺς, ὡς ἢν ὁ Μαρτῖνος τὸν ἐπίπλουν πυθόμενος, πρὶν εἰς τὴν νῆσον κατᾶραι, ἀφίκηται πρὸς αὐτὸν καὶ δεηθῇ περὶ αὐτῆς, τὴν μὲν ἀκρόπολιν, ἣν αὐτὸς ᾠκοδόμει, τὰ ἐλλείποντα ἐπισκευάσας, κατασχεῖν φρουρᾷ, τῆς εἰσέπειτα ἀσφαλείας ἕνεκα· Μαρτίνῳ δὲ τῆς ἄλλης νήσου ἐπιτρέψαι ἄρχειν, ἀποδιδόντι ἐτησίως Μπενέτῳ ἃ πρότερον χρήματα ἀπεστέρει. Ὁδ' οὐ μόνον ἐποίει τῶν δεόντων οὐδὲν, ἀλλ' ἐπεὶ ἐπύθετο ὅσον οὐδέπω ἐπιπλέοντα τὸν στόλον, τὰς μὲν τριήρεις ἃς εἶχε, τρεῖς δὲ ἦσαν, εἰς τὴν θάλασσαν D κατέδυσε κενάς· Ῥωμαίων τε τοῖς τὴν νῆσον κατοικοῦσι μηδενὶ ἐκέλευσεν ἐξεῖναι ὅπλοις χρῆσθαι, θάνατον δὲ εἶναι τὴν ζημίαν τῷ χρωμένῳ. Αὐτὸς δὲ τάς τε πύλας τῆς πόλεως ἀσφαλισάμενος, καὶ τὰ ἄλλα καταστήσας ᾗ αὐτῷ ἄριστα ἐδόκει ἔχειν, ἅμα

Jacobi Pontani notæ.

(76) De hoc bello tam memorabili, et causis ejus pauca perstringit Gregoras, lib. IX. Nam quæ ad gloriam junioris Andronici faciunt, libenter vel extenuat, vel omittit : *Sub autumnum omnibus triremibus Romanorum, quæ Byzantii, Lesbi, atque in cæteris insulis, et maritimis urbibus erant, nec non uniremibus, et quatuor auxiliariis triremibus a Cycladum insularum principe accersitis, e portu solvit*, etc. Rem totam, de qua noster tam multa et insignia, deinceps versibus circiter viginti tribus absolvit. Quamquam et illud verissimum est, paucorum admodum notitiam habuisse Gregoram, quod et noster Cantacuzenus initio historiæ suæ, quamquam tacito ejus nomine affirmavit, et ego narrationibus utriusque conferendis persæpe expertus sum.

ὀκτακοσίοις οὓς εἶχε, φραξάμενοι ἀνῆλθον εἰς τὰ τείχη, ὡς ἀμυνούμενοι ἐπιόντα βασιλέα. Ἤδη γὰρ ἀνθίσταντο ἀναφανδόν. Καὶ οὐδὲ σημαίας τὰς βασιλικὰς ἠξίωσαν ἀναγαγεῖν ἐπὶ τὰ τείχη, ὥσπερ ἦν ἔθος, ἀλλὰ τὰς Μαρτίνου μόνας, ὡς βεβαίως ἤδη τῆς νήσου ἐχομένης. Καλόθετος δ' ἅμα τοῖς περὶ αὐτὸν, ὅπλοις μὲν οὐκ ἐτόλμων χρῆσθαι τῷ δέει τῶν Λατίνων· παρεσκευασμένοι δὲ ἦσαν ὡς πειθησόμενοι αὐτοῖς, ἐπειδὰν ὁ βασιλεὺς εἰς τειχομαχίαν καταστῇ. Μαρτῖνος μὲν οὖν οὕτω τοῖς ὀκτακοσίοις πεποιθὼς, ἀντικατέστη πρὸς τὴν μάχην. Βασιλεὺς δὲ τῇ νήσῳ ὡς προσέσχεν, ἀπόβασίν τε ἐποιεῖτο, τῆς γῆς εὐθὺς κρατῶν, καὶ τὴν ἵππον ἐξάγων παρεσκευάζετο πρὸς τὴν τειχομαχίαν. Μπενέτος δὲ ὁ Μαρτίνου ἀδελφὸς φρούριόν τι καὶ αὐτὸς κατέχων οὐ μακρὰν τῆς ἄλλης πόλεως ᾠκοδομημένον, ἀλλ' ὅσον ἀφ' ἑκατέρου πρὸς τὸ ἕτερον λίθῳ σχεδὸν ἐξικνεῖσθαι, ἐνεχείρισεν ἐλθὼν τῷ βασιλεῖ, πολλὰ τοῦ ἀδελφοῦ κατηγορῶν ὡς καὶ ἀνόητα καὶ ἄδικα πράττειν ἐγνωκότος· τοῦτο μὲν, εἰ πρὸς τοσαύτην δύναμιν ἀντισχήσειν ἤλπισε μὴ αὐτὸς ἐξ ἴσης ὁρμώμενος παρασκευῆς· ἀδικίαν δὲ κατεγίνωσκεν αὐτοῦ, εἰ πολλὰ πρὸς βασιλέως εὐεργετηθεὶς, Χίον διενοήθη αὐτοῦ ἀποστερῆσαι. Βασιλεὺς μὲν οὖν εἰς τὸ φρούριον εἰσῆλθε, Μπενέτον τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἐπαινέσας. Καὶ μετὰ μικρὸν ἐξελθὼν διεκόσμει τὴν στρατιὰν ὡς ἐς τειχομαχίαν. Μαρτῖνος δὲ πρός τε τὴν βασιλέως στρατιὰν ἤδη ἑαυτὸν οὐκ ἀξιόμαχον ὁρῶν, ἔκ τε τῶν Χίων ἐπικουρίαν οὐδεμίαν προσδοκῶν διὰ τὸ οὐχ ἧσσον αὐτοῦ ἀφεστηκέναι ταῖς γνώμαις ἢ καθ' ὅσον εὖνοι ἦσαν βασιλεῖ ὑπωπτευκέναι, ἄλλως τε καὶ Μπενέτου προσχωρήσαντος, καὶ τὸ φρούριον παραδόντος ὃ οὐκ ἔλαττον ἠδύνατο ἀποτειχισμοῦ οὕτω πλησίον ᾠκοδομημένον, σφοδρῶς τε ἐθορυβεῖτο, καὶ τὰς σωζούσας ἀπεγίνωσκεν ἐλπίδας. Ἐπεὶ δὲ τά τε σημεῖα ἤδη ἤρετο καὶ ἦρχον μάχης οἱ Ῥωμαῖοι, πρεσβείαν πέμψας ὁ Μαρτῖνος, ἐδεῖτο βασιλέως συγγνώμης τυχεῖν, καὶ πρὸς συμβάσεις χωρῆσαι οἵας ἂν δοκῇ βασιλεῖ. Βασιλεὺς δὲ ἀπεώσατό τε τὴν πρεσβείαν, καὶ οὐκ ἔφασκε δεῖν τῆς στρατιᾶς πρὸς τὴν μάχην παρατεταγμένης, διαλέγεσθαι περὶ συμβάσεων. Πρότερον γὰρ αὐτῷ ἐξῆν πρὶν ἐνθάδε ἥκειν, συγγνώμην τε αἰτεῖν, καὶ σπονδὰς τίθεσθαι εἰρηνικὰς, νῦν δὲ ὅπως ἂν αὐτῷ δοκῇ ποιεῖν, ἐπεὶ τῇ σφετέρᾳ πεποιθὼς δυνάμει ὅπλα αὐτῷ ἀντῆρε. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε· Μαρτῖνος δὲ ἤδη πᾶσαν ἐλπίδα περιῃρημένος σωτηρίας, δείσας μὴ καὶ τὸ ζῆν ἀφαιρεθείη, ἑαυτὸν ἐνεχείρισε βασιλεῖ καὶ τὴν στρατιὰν τῆς πόλεως ἐξελθών. Οἱ Χῖοι δὲ αὐτὸν ὁρῶντες ἤδη πρὸς αἰχμαλώτου τύχην καταστάντα, ὥρμησαν ὡς ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἀποκτενοῦντες. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀπειλήσας αὐτοὺς τὰ δεινότατα διαθήσειν εἴ τι νεωτερίζοιεν περὶ αὐτὸν, ἀπαθῆ διετήρησε κακῶν. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν πολλὰ καταμεμψάμενος τῆς ἀβουλίας, ὅμως οὐ διέθηκεν αὐτὸν κακῶς, ἀλλὰ τὴν μὲν γυναῖκα αὐτοῦ ἐκέλευσε καὶ παῖδας, ἔτι δὲ καὶ θεραπαινίδας ὅσαι ἦσαν, αὐτὰς μὲν ἐπιφορτίσασθαι ὅσον ἀνύσαι δυνατὸν ἐκ τῶν

A figebantur : quasi insula ab eo certo jam acquisita, et mancipio obtenta esset. Calotheus cum **231** suis Latinorum metu corripere arma ultro non audebant, sed ad operam præstandam, ubi imperator oppugnare urbem cœpisset, parati erant. Martinus octingentis illis confisus, se defendere instituebat. Imperator ad littus appulsus, et exscensione facta, terra statim potitus, producto equitatu ad oppugnationem accingebatur. Benedictus Martini germanus castellum jactu lapidis ab oppido dissitum tenens venit, illudque imperatori tradit, et fratrem ut injustum ac stolidum accusat, si quidem apparatu multo inferior, tantis copiis resistere se posse speravisset, et pluribus ab imperatore beneficiis obligatus, Chio ipsum spoliare
B meditatus esset. Imperator castellum ingreditur, Benedictum de officio commendat : pauloque post exercitum ad oppugnandam urbem ordinat, ac disponit. Martinus jam se illi imparem aspiciens, et nullum a Chiis subsidium exspectans, quod eorum animos non minus a se aversos, quam in imperatorem conversos conjectabat, cum etiam Benedictus deditione castelli facta (quod quidem muro valido cinctum et firmatum, urbique vicinum, æque resistere poterat), ejus fidei potestatique se permisisset, medullitus conturbatus, de spe qua se adhuc consolabatur, decidit. Cum Romani jam signa vellerent, pugnamque ordireutur, missis legatis Martinus veniam precari, et pactis,
C quæ vellet imperator se staturum promittere. Ille legatos repudiare, ac dicere, stante jam in procinctu milite, importunum esse de pactis agere, integrum ei fuisse antequam huc iretur et veniam rogare, et de pace secum convenire. Nunc facere se quod liberet, quando ipse sua fretus potentia, contra se arma capere non dubitasset. Martinus omni jam spe deperdita timens ne insuper morti dederetur, urbe egressus, seque, exercitumque suum imperatori transdidit. Chii hominem nunc ad captivi fortunam redactum cernentes, insurgere, ut eum ante oculos imperatoris mactarent. At magnus domesticus se pessimis modis illos accepturum comminatus, si quid ei nocuissent, vivum incolumemque servavit. Imperator de
D amentia objurgatum, nulli supplicio subjecit, sed uxorem, liberos, et famulas quotquot erant tollere jussit quantum ferre **232** possent de illius rebus, pretiosaque supellectile : famulos autem toralia, tapetes, ac reliqua omnia ad nocturnam quietem requisita, et Chio excedentes ire, quo voluntas duceret, Martinum autem in vincula duci. Et hæc quidem hoc modo patrata sunt, ac ferme omnia quæ Martinus habebat, ministræ et uxor in humeros sublata extulerunt. Octingentos autem illos, qui eidem militabant, venia et impunitate dignatus est; tali optione data, ut qui vellent, cum re familiari sua libere insula demigrarent; qui manere mallent, iis nemo esset molestus, et imperatoris militiam mercede tolerarent. Paucis Chium

deserentibus, cæteri omnes aut ibidem æra merere perrexerunt, aut in ministros ejus domesticos relati sunt. Hac ratione Chius in Romanorum jus mancipiumque rediit. Imperator deinde et Benedicto pro navata benevolentia ac prompta voluntate, et Chiorum principibus populoque gratiam rependi æquum judicavit. Qui quanquam ad bellum contra Martinum nihil contulissent, tamen is erat eorum sensus atque animus, ut necessitate flagitante, omnem operam ad imperatorem strenue adjuvandum collaturi fuerint. Quare et Calothetum, et genus ejus tum iis quæ apud Didymotichum de Chio clandestino secum disserenti promiserat, tum aliis præterea pluribus remuneratus est; atque alios donis et honoribus auxit, populum vero tributorum onere, quo gravissime premebatur levavit.

A ἐκείνῳ προσόντων χρημάτων τε καὶ ἄλλων ἐπίπλων καὶ σκευῶν πολυτελῶν, τοὺς δὲ δούλους, στρώματά τε καὶ τάπητας ἆραι, καὶ ἄλλα ὅσα ἐπιτήδεια πρὸς τὸ καθεύδειν τῆς νυκτὸς, καὶ ἐξελθόντας Χίου, πορεύεσθαι ὅποι ἂν δοκῇ. Μαρτῖνον δὲ ἐκέλευσεν εἱρχθῆναι. Καὶ τοῦτο μὲν τοῦτον ἐπράχθη τὸν τρόπον, καὶ σχεδὸν ὅσαι Μαρτίνῳ ἦσαν αἱ θεραπαινίδες ἅμα γυναικὶ ἐπεφορτίσαντο. Τοὺς συνόντας δὲ αὐτῷ ὀκτακοσίους, συγγνώμης τε ἠξίωσεν ὁ βασιλεὺς, ἀδικήσας μηδέν· καὶ προὔθηκεν αἵρεσιν αὐτοῖς τοιαύτην, ὥστε τοῖς τε βουλομένοις τὰ ὄντα λαβόντας ἐξεῖναι ἀναχωρεῖν· τοῖς τε μένειν ἐθέλουσι μηδένα ἐνοχλεῖν· ἀλλὰ τὴν μισθοφορὰν λαμβάνοντας, δουλεύειν βασιλεῖ. Ὀλίγοι μὲν οὖν ἐκείνων ἀπῆραν ἐκ τῆς Χίου, οἱ λοιποὶ δὲ, οἱ μὲν ἔμειναν B ἐν Χίῳ αὖθις μισθοφοροῦντες, οἱ δὲ τοῖς βασιλέως συνηριθμήθησαν οἰκέταις. Χίος μὲν οὖν οὕτως αὖθις γέγονεν ὑπὸ Ῥωμαίοις· βασιλεὺς δὲ Μπενέτον τε δίκαιον ἔκρινεν ἀμείβεσθαι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς προθυμίας τῆς εἰς αὐτόν· καὶ τῶν Χίων τοὺς δυνατοὺς καὶ τὸν δῆμον. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν εἰς τὸν πρὸς Μαρτῖνον πόλεμον εἰσήνεγκαν αὐτοὶ, ἀλλὰ ταῖς γνώμαις οὕτως ἦσαν παρεσκευασμένοι, ὡς ἣν δέῃ, πᾶσαν ἐπιδειξόμενοι σπουδὴν καὶ προθυμίαν ὑπὲρ βασιλέως. Διὸ καὶ Καλόθετον μὲν καὶ γένος, τά τε ἐν Διδυμοτείχῳ προεπηγγελμένα, ὅτε περὶ Χίου κρύφα διειλέχθη, καὶ προσέτι πλείω εὐηργέτει. Καὶ τοὺς ἄλλους καὶ τιμαῖς ἠμείβετο καὶ δωρεαῖς. Τὸν δῆμον δὲ τῶν δημοσίων ἀνῆκεν εἰσφορῶν, ὅσαι μάλιστα ἐπίεζον.

CAPUT XII.

Imperator ad gratiam Benedicto referendam, Chii præfectura illum ornare vult, cum reditibus amplissimis. Homo avarus, et ambitiosus totam insulam pro peculio audet petere. Conatur eum sanare imperator. Datur spatium ad deliberandum. Manet in sententia pertinaciter. Galatam triremes petit, quas illi negat imperator. Iterum spatium deliberandi datur, et Benedictus pro fatuo habetur. Consilium magni domestici de infamia imperatori effugienda. A Latinorum conventu Benedictus pro insano damnatur. Honores illi exquisitissimi, cum viginti aureorum millibus promittuntur: spernit omnia. Imperatoris virtus laudatur: Benedictus Galatam navigat.

Accersitum quoque Benedictum Martini fratrem accusationis admonet, quam ei Byzantium veniens intenderat de sex aureorum millibus, quæ pro paterna sorte de publicis Chii reditibus capere debuisset, ab illo autem, qui insulam sibi vendicasset, privatus fuisset. Et quo pacto auxilium, si quod posset, afferri petivisset; quæ ipse promisisset, **233** quam severe nimirum in Chium delatus, et sibi, et illi injuriam illatam ulturus foret. Quod quoniam feliciter, atque ut par erat, evenerit, et Martinus insula exactus sit, consentaneum sibi videri promissa persolvere, et castello sponte dedendo declaratam erga se propensionem compensare. Quocirca se illi præfecturam Chii deferre. Cumque reditus insulæ centum ac viginti millium aureorum summam plane conficerent, ad ejus procurationem, ad præsidia, ususque necessarios, quantum re perspecta merito requiri putaret, impenderet; de reliquo dimidium unum in imperatoris fiscum inferret, altero ipse frueretur. Et quoniam suus quemque dies latet, æquum se et utile arbitrari, arcem a Martino inchoatam perfici, et a se cum præsidio occupari; quo, si quid, ut sunt res humanæ, sibi acciderit, et inter homines esse desierit, Romani Chium, cui multi et remoti, et [illegible], præsertimque Delii Hospitalenses (77) insi-

C Μπένετον δὲ μετακαλεσάμενος τὸν Μαρτίνου ἀδελφὸν, ἀνεμίμνησκέ τε ὧν πρὸς Βυζάντιον ἐλθὼν τοῦ ἀδελφοῦ κατηγόρει, ὡς ἀποστεροίη μὲν τῶν ἑξακισχιλίων χρυσίων, ἃ προσῆκεν αὐτῷ ἀπὸ τῶν δημοσίων προσόδων τῆς Χίου λαμβάνειν, αὐτὸς δὲ τὴν νῆσον σφετεριζόμενος ἀποστεροίη τοῦ πατρῴου κλήρου, καὶ ὡς ἐδεῖτο τῆς δυνατῆς τυχεῖν ἐπικουρίας, ὧν τε αὐτὸς ἐπηγγείλατο, ὡς ὅσον ἤδη γενόμενος ἐν Χίῳ τῆς τε εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀδικίας εἰσπράξεται Μαρτῖνον δίκας. Ὧν δὴ νῦν καλῶς καὶ ὡς προσῆκεν ἀποβάντων, καὶ Μαρτίνου Χίου ἐξεληλαμένου, δίκαιον ἡγεῖσθαι εἶναι τάς τε ἐπαγγελίας ἐκπληροῦν τὰς εἰς αὐτὸν, καὶ τῆς εὐνοίας ἀμείβεσθαι ἧς πρὸς ἐλθόντα ἐνεδείξατο, τὸ φρούριον παραδούς. Οὗ δὴ D ἕνεκα τῆς τε Χίου ἐπιτρέπειν τὴν ἀρχὴν, καὶ τῶν προσόδων αὐτῆς τῶν δημοσίων οὐκ ἔλαττον χρυσίου μυριάδων δυοκαίδεκα οὐσῶν, εἰς μὲν ἐπιμέλειαν τῆς νήσου καὶ φυλακὴν, ἔτι τε λοιπὴν ἀναγκαίων ἀναλωμάτων χρείαν ὅσα ἂν αὐτῷ σκεψαμένῳ βέλτιον δοκοίη ἔχειν ἀναλοῦν· τὰ δὲ ὑπολειφθέντα χρήματα, τὰ ἡμίση μὲν τῷ βασιλικῷ ταμιείῳ εἰσκομίζειν, αὐτὸν δὲ τὰ ἐπίλοιπα καρποῦσθαι. Ἄδηλον δὲ ὂν ἀνθρώπῳ παντὶ ὁπότε ἀπροσδόκητον ἕξει τὸ τέλος τῆς ζωῆς, δίκαιον ἅμα καὶ λυσιτελὲς ἡγεῖσθαι εἶναι τὴν ἀκρόπολιν, ἣ πρὸς Μαρτίνου ᾠκοδομεῖτο,

Jacobi Pontani notæ.

(77) Delus tum Hospitalensium erat, quomodo et Græcus codex illos nominat. Σπιτάλη enim in Græco

ἐπισκευασθεῖσαν ὧν δέοιτο, φρουρᾷ κατασχεθῆναι παρ' αὐτοῦ, ὡς εἴ τι περὶ αὐτοῦ, οἷα τὰ ἀνθρώπινα, συμβαίη καὶ γένοιτο ἐξ ἀνθρώπων, μὴ τὴν Χίον Ῥωμαίους ἀποστερηθῆναι, πολλοὺς ἔχουσαν οὐ πόῤῥωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐγγύθεν ἐπιβούλους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐκ Δήλου Σπιταλιώτας. Τοιαῦτα πρὸς Μπενέτον διεξιόντος βασιλέως, καὶ μικρᾶς εὐνοίας χάριν μεγάλην κατατιθεμένου, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες κατεπλήττοντο τὴν περὶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ βασιλέως φιλοτιμίαν, ὅτι μικρᾶς ἕνεκα εὐνοίας τοσαύτην ἀντιπαρέσχε χάριν, μήτε ὧν ἀνάλωσε χρημάτων πρὸς τὴν παρασκευὴν τοῦ στόλου καὶ τῆς συνεπομένης ἄλλης στρατιᾶς ὑπολογισάμενος τὸ πλῆθος, μήτε ὧν ἐκ Χίου ἔμελλεν ἐτησίως ὁ Μπενέτος ἀποφέρεσθαι, καὶ ταῦτα, ὀλίγα ἢ οὐδὲν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς Χίου πόλεμον εἰσενεγκών. Μπενέτῳ δὲ οὐδὲν ἄρα ἤρκει, ἀλλ' ἀδικεῖσθαι ἡγεῖτο καὶ ἀποστερεῖσθαι μὴ μειζόνων ἀξιούμενος. Διὸ καὶ τὴν βασιλέως δωρεὰν ἀπεωθεῖτο μὴ δεῖσθαι φάσκων μήτ' ἐπιτροπεύειν Χίου, μήτ' ἐφ' οἷς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, μήθ' ὁ ἀδελφὸς Μαρτῖνος καὶ αὐτὸν κατέχειν· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτῷ παντάπασι τῆς Χίου βασιλεὺς παραχωροίη, ὥστ' ἰδίαν αὐτῷ ἀρχὴν εἶναι, καὶ μηδαμῶς τελεῖν ὑπὸ Ῥωμαίους, πολλὴν ἂν εἰδείη τῆς εὐεργεσίας χάριν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτον βούλοιτο τὸν τρόπον, μηδεμιᾶς ἑτέρας εὐεργεσίας μεμνῆσθαι ὡς πρὸς ἡδονὴν αὐτῷ οὐκ ἐσομένης· ἀλλ' αὐτὸν ὅ, τι ἂν δοκῇ δεσπότην ὄντα περὶ τῆς νήσου πράττειν. Βασιλεὺς δὲ οὐ δίκαια αἰτεῖν ἔφασκε Μπενέτον, οὐδ' οἷα τυχεῖν. Ἐχρῆν μὲν γὰρ εἰ καὶ τοὺς ἑξακισχιλίους ἐλάμβανε χρυσοῦς, ὧν παρὰ Μαρτίνου ἠδικεῖτο, ἀγαπᾷν, καὶ πολυπραγμονεῖν μηδέν. Εἰ δὲ οὐ τοσαῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίω τούτων, καὶ προσέτι τὴν ἀρχὴν ἔχειν ἔξεστι τῆς νήσου, πῶς ἂν εἴη δίκαιον ἐνδεᾶ τὴν χάριν τοῦ προσήκοντος νομίζειν; ἔτι δὲ οὐδὲ ἑαυτῷ τὸ παντάπασιν αὐτῷ παραχωρῆσαι Χίου, ἐν καλῷ τοῦ σχήματος ἔφη κεῖσθαι ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ φιλοτιμίαν καὶ μεγαλοψυχίαν, ἀλλὰ παραπληξίαν καὶ ἀκρισίαν περιάψειν ἑαυτῷ. Εἰ γὰρ ἔδει τοσοῦτον πόνον αὐτόν τε καὶ Ῥωμαίους ὑπομείναντα, καὶ τοσαῦτα κατὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ στόλου χρήματα οὐκ αὐτὸν μόνον ἐκ τῶν βασιλικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων τῶν ἐπιφανῶν πολλὰ ἀναλωκότων ὥστε κρατῆσαι Χίου, ἔπειτα αὐτῷ παραχωρῆσαι ἐς τοσοῦτον ὥστε μήτε νῦν μήθ' ὕστερον μὴ μόνον μὴ μετεῖναι Ῥωμαίοις τῆς ὠφελείας τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ μηδὲ προσρήματι ψιλῷ κυρίους ὀνομάζεσθαι αὐτῆς, πολλῷ τῷ μέτρῳ βέλτιον καὶ λυσιτελέστερον ἦν, τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ τὴν ἡσυχίαν αἱρεῖσθαι, Μαρτῖνόν τε ἐᾷν κατέχειν καὶ μὴ παρενοχλεῖν. Ἐκείνως μὲν γὰρ πρὸς τῷ μὴ κόπτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν ἐν στρατείαις, καὶ ταῦτα, διαποντίοις, καὶ τὰ ἀναλωθέντα χρήματα ἐξῆν κερδαίνειν· καὶ προσέτιγε εἰ μὴ νῦν, ἀλλ' ὕστερόν ποτε δύναμιν

A dientur, ne amittant. Hæc cum imperator diceret, parvoque officio illius ingenti beneficio suo responderet, reliqui omnes ejus tam fervens benefaciendi studium obstupescebant, quando tam modica tam magnis pensaret : non reputans, neque quantos sumptus in ædificanda ornandaque classe, et in classiarios fecisset : neque quam grandem pecuniam Benedictus anniversarie reportaturus esset, idque cum parum aut nihil bello pro Chio commodasset. Sed Benedicto nihil sufficiebat : qui se etiam injuria affici, et suis spoliari censebat, quod majoribus dignus non haberetur. Quare donationem imperatoris rejiciebat, profitebaturque, non se iis indigere : nec Chium procurare velle, nec retinere iis conditionibus, quibus B aut parens, aut frater retinuissent. Si imperator eam totam omnimodis pro peculiari principatu, a Romanorum imperio prorsus exemptam sibi cedat, tum demum illi ut beneficio gratiam magnam habiturum. Si nolit, ne ullius beneficii mentionem faciat, audire enim non posse. Verum cum ipse insulæ dominus sit, ageret pro arbitratu. Respondit imperator, Benedicti petitionem nec æquam, nec impetrabilem esse : oportuisse enim sex aureorum millibus a Martino recipiendis contentum, alienis se non implicare. Cum vero non tantum modo, sed multo etiam plura, et insuper insulæ præfecturam consequi liceat, **234** qui tandem munus hoc ejus meritis impar juste videri queat ? C Ad hoc, si totam insulam ei in mancipio det, id sibi neutiquam laudi fore ; neque gloriæ cupidum, et magnanimum, sed vesanum, et nullius cerebri visum iri. Si enim necesse erat tot laboribus et a se susceptis, et a Romanis, atque in classe instruenda non a se duntaxat, e fisco suo, sed ab illustribus quoque separatim impensa non mediocri facta, ut Chius reciperetur, deinde eam illi relinquere, adeo ut Romani neque nunc, neque posthac quidquam inde emolumenti perciperent, imo nec verbo saltem illius dominii appellarentur, longe utique melius, et conducibilius fuisse, procul negotiis quietem persequi, Martinumque eam retinere perpeti, et nihil turbarum excitare. Sic namque et defatigatione ac labore expeditionis hu- D jus, et quidem maritimæ et præterea consumptæ pecuniæ supersederi potuisse. Adde, quod, si non hoc tempore, at aliquando Romanis, ut injuriam passis, comparato exercitu insulam recuperare licebit ; et vel ea potitis jus suum obtinere, vel potentia adversariorum superatis, neque perperam egisse, neque fœdus violasse existimari. Sin, quod tu nunc postulas, insulam tibi cessero, prætterquam quod tempus, et impensa periit, nulla spes ejus unquam recipiendæ Romanis relinquetur ;

Jacobi Pontani notæ.

barbaro *hospitium* est. Genus religiosorum sub Hygino pontifice notum. Iidem qui Rhodii, seu Rhodienses, et Melitenses hodie quorum historiæ Latinis et Italicis litteris exstant. De origine Hospitalensium Hierosolymæ scripsit in Historia sua Oriental. cap. 64, Jacobus de Vitriaco, episcopus Tusculanus et cardinalis.

aut contra fas agere, et fœdifragos haberi oportebit, sive eam obtinuerint, sive non obtinuerint. His de causis nec tu justa et quæ fieri possunt petis, nec ego possum concedere. Quæ autem prius a me statuta sunt, ea fieri queunt, et cum ex Romanorum, tum etiam ex re tua sunt. Hic Benedictus, audisse attente omnia, quæ dixisset imperator; sed iis nec hilum commoveri, perstareque in prima sententia, et ita sentire, nisi tota insula detur, nulla posse meritis suis digna præmia rependi. Solent, excipit imperator, de re aliqua deliberantibus jam hæc, paulo post contraria in mentem venire, quæ aut meliora, aut deteriora appareant. Quare nec ipsum decere, primis ab se auditis sermonibus, adeo inconsiderate desperare; verum cum amicis ac propinquis biduo triduove ubi consuluerit, tum demum venire, et quid probetur exponere; fortassis enim ea consultatione, quid facere par sit, inventurum. Benedictum adhuc parantem contradicere, imperator solio exsurgens cohibuit, testificans non se ante aures illi daturum,
235 quam communicato cum amicis negotio redierit. Sic ille domum perturbatissimus abiit. Tertia luce vocatum imperator et dictorum admonuit, et alia quædam adjecit, quibus et animum suum erga ipsum, et quantopere de homine bene mereri cuperet, declaravit, hortatusque est, ut sibi utile danti consilium obsecundaret. Benedictus a pertinacia non discedere, imperatoremque monere, ne dum aliud suadere conatur, oleum atque operam perdat, sed siquidem plenum totius insulæ principatum sibi det : sin autem, rogare se, triremes quot indigeret daret, quibus facultates suas imponeret, Galatamque trajiceret (78). Imperator odio-

A κτησαμένοις τοῖς Ῥωμαίοις, τὴν νῆσον ἂν ἐξῆν ἀνακαλεῖσθαι ὡς ἀδικουμένοις, καὶ ἢ αὐτῆς τῶν ἀδικούντων κρατήσασι τυγχάνειν, ἢ ἐλάσσοσι τῶν ἀντιπάλων γενομένοις μὴ ἀδικεῖν νομίζεσθαι, μηδὲ παρασπονδεῖν. Εἰ δ' ὥσπερ νῦν ἀξιοῖς αὐτοὺς, σοὶ παραχωρήσομεν τῆς νήσου, οὐ μόνον εἰκῇ καὶ μάτην τόν τε πόνον ἐσόμεθα πεπονηκότες καὶ τὰ χρήματα ἀναλωκότες, ἀλλ' οὐδ' ἐλπίδα ὑπολειψόμεθα Ῥωμαίοις τοῦ ἀνασώσασθαι ἄν ποτε τὴν νῆσον· ἢ δοκεῖν ἀδικεῖν καὶ παρασπονδεῖν ἐάν τε κρατήσωσιν, ἐάν τε μή. Δι' ἃ δὴ πάντα μήτ' αὐτὸν μήτε δίκαια μήτε δυνατὰ αἰτεῖσθαι, μήτ' αὐτὸν δύνασθαι παρέχεσθαι. Ἀλλ' ἃ ὑπ' αὐτοῦ πρότερον ἐκρίθη δυνατά τε εἶναι, καὶ Ῥωμαίοις καὶ αὐτῷ λυσιτελῆ. Μπενέτου δὲ πάντων μὲν φάσκοντος ἀκηκοέναι τῶν βασιλέως
B λόγων, καὶ προσεσχηκέναι αὐτοῖς, μηδενὶ δὲ πείθεσθαι αὐτῶν, ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐμμένειν δεδογμένοις, καὶ μηδεμίαν ἡγεῖσθαι χάριν προσήκουσαν αὐτῷ, ἢ τὴν παντελῆ παραχώρησιν τῆς νήσου, Οὐδὲν, ἔφη, θαυμαστὸν, ὁ βασιλεὺς, εἴ τινι περὶ πράγματός τινος βουλευομένῳ, νῦν μὲν τοιάδε τινὰ λογίζεσθαι παρασταίη, μικρὸν δὲ ὕστερον τἀναντία ἢ βελτίω ἢ χείρω σκεπτομένῳ φαίνοιτο ἐκ τῶν πραγμάτων. Διόπερ οὐδ' αὐτὸν δίκαιον νῦν πρῶτον τῶν πρὸς αὐτὸν ἀκηκοότα λόγων, ἀπερισκέπτως οὕτως ἀπαγορεύειν· ἀλλὰ δέον εἰς δευτέραν καὶ τρίτην μετὰ τῶν φίλων σκεψάμενον ἡμέραν, οὕτως ἥκειν ἀπαγγέλλοντα ὅσα ἔδοξεν. Ἴσως γάρ τι τῶν δεόντων ἡ μετὰ τῶν φίλων καὶ οἰκείων συνδιάσκεψις εὑρήσει. Ἐπιχειροῦντος δὲ αὖθις ἀντιλέγειν τοῦ Μπενέτου,
C ἐπέσχεν ὁ βασιλεὺς, τῆς καθέδρας τε ἐξαναστὰς, καὶ πρὸς αὐτὸν εἰπὼν, ὡς οὐκ ἀκούσεται πρὶν μετὰ τῶν φίλων βουλευσάμενον ἥκειν. Μπενέτος μὲν οὖν οὕτως οἴκαδε ἀπῆλθεν, ἀνάπλεως ταραχῆς·

Jacobi Pontani notæ.

(78) Galata (cujus per hanc historiam mentio erit plurima, et res ejus gestæ memorabiles afferentur) urbs e regione Constantinopolis sita trans sinum, quem Ceras sive Cornu, et Ceratinum, sive Cornutum veteres etiam vocarunt; quod instar cornu cervini sparsim ramis quasi quibusdam littus utrumque amplectatur. Eadem et Pera dicitur, et Peræa Nicetæ historico, quod ultra sinum posita sit. Veteres ab arborum ficos ferentium copia Sycas nominabant, quæ vox apud Zosimum quoque legitur. Colonia est Genuensium, etiam hodie majori ex parte a Christianis inhabitata, præsertim mercatoribus. (Leunclavius.)

Placet insuper ejus descriptionem, quamvis longiusculam, ex Petri Gylii topographia Constantinopolitana apponere, quod me utiliter fecisse lectores, ut spero, judicabunt, cum majorem historiæ hujus partem evolverint. *Sycena regio, jam vulgo nominata Galata, sive Pera, rectius nominanda Peræa, ut Josephus Judæam trans Jordanem nominat Peræam. Cur autem appelletur Galata, Constantinopolitani omnes jam prædicant, ex eo, quod illic olim lac venderetur, aut mulgeretur, decepti nominis allusione; nec dubito, si scirent, Galatam appellatam olim Sycam, quin etiam auderent eam dicere a ficuum lacte ita appellatam esse, suamque tum aberrationem a vero tueri possent auctoritate Dionysii Byzantii, scribentis, Sycam appellatam a multitudine et pulchritudine arborum ficuum ibi provenientium. Quanto rectius conjectussent, si a Galatis populis eam Galatam nominatam fuisse arbitrati essent, adducti Joannis Tzetzæ, civis Constantinopolitani et diligentis grammatici varia Historia, abhinc fere quadringentos annos conscripta, quæ tradit, Brennum Gallum, ducem Gallorum, quos Græci Galatas appellant, profectum Byzantium, illinc trajecisse: indeque Byzantii locum appellatum fuisse Peram ex trajectione Galatarum, a quibus postea arbitror etiam Galatam appellatam. Hæc autem sita est partim in colle, partim in planitie subjecta sub ipsum* D *collem, quem duæ valles efficiunt, una ab oriente, altera ab occidente, utraque longa circiter unum milliare. Collis dorsum procedit a septentrione ad meridiem, latum ubique non minus ducentis passibus, tam longum, quam valles, quibus utrimque clauditur: deinde conjungitur cum reliqua continentis planitie. Collis meridianum latus, et planitiem sub ipsum subjectam continentes Galatam, circumscribit sinus Ceratinus, Isthmumque, et peninsulam fere semicircularem efficit, ut si lineam duceres ab ore et faucibus sinus ad medium recessum, quem sinus Ceratinus insinuat in vallem, quæ collem Galatinum ab occasu claudit, inclusum videres intro semicirculum, quem designaret ducta linea Galatam accedentem ad figuram arcus intenti, nisi ejus cornu vergens ad occasum, dimidio largius quam orientale esset, et minus longum. Galatæ circuitus muro circumdatus patet quater mille et quadringentos passus; latitudo varia: nam media est sexcentorum passuum, quorum viginti intercedunt inter sinum et muros. Jam*

Εἰς τρίτην δὲ ἡμέραν μεταπεμψάμενος αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, τῶν τε πρότερον ἀνεμίμνησκεν εἰρημένων, καὶ ἕτερ' ἄττα προσετίθει· τήν τε εὐμένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνδηλον ποιῶν, καὶ ὅσην ἔχει περὶ τὸ εὖ ποιεῖν αὐτὸν τὴν προθυμίαν· συνεβούλευέ τε πείθεσθαι αὐτῷ ὡς λυσιτελοῦντα βουλευομένῳ· ὁ δὲ τῆς τε ἐξ ἀρχῆς εἴχετο γνώμης, καὶ βασιλεῖ παρῄνει μὴ εἰκῆ πονεῖν, μηδ' ἄλλο τι πείθειν ἐπιχειρεῖν· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτῷ τῆς νήσου πᾶσαν παραδοίη τὴν ἀρχήν. Εἰ δὲ μὴ, ἀλλά τόγε δεύτερον, τῶν τριήρεων ὅσων δέοιτο ἐδεῖτο παρασχεῖν, ὡς ἂν εἰς Γαλατᾶν ἀφίκηται, ἐνθέμενος τὰ ὄντα. Βασιλεῖ δὲ ἐδόκει δεινὸν, εἰ μήπω πᾶσι φανερᾶς τῆς εἰς αὐτὸν εὐεργεσίας καθεστηκυίας, ἢ τἀληθὲς αὐτὸς ἐθέλων ἀποκρύπτειν, ἢ ἕτεροί τινες τῶν γινομένων πέρι μηδὲν εἰδότες, οἰήσονται τὸν βασιλέα βούλεσθαι μὲν ἀπελαύνειν Μπενέτον Χίου, εὐπροσώπου δὲ προφάσεως οὐκ εὐπορεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἀσμένως λαβόμενον τοῦ λόγου, τάς τε τριήρεις παρέχειν, καὶ τὴν ἔξοδον ἐπιτρέπειν. Διὸ καὶ αὖθις ἐφ' ἑτέραις τρισὶν ἡμέραις περὶ τοῦ πράγματος ἐκέλευε διασκέψασθαι, δίκαιον δὲ εἶναι μὴ πρὸς τὴν ἐκείνου μικροψυχίαν ἀπιδεῖν, ἀλλὰ τὴν αὐτῷ προσήκουσαν ἐνδείξασθαι μεγαλοψυχίαν καὶ καρτερίαν. Ἴσως γὰρ ἐν αὐταῖς τῶν δεόντων τι βουλεύσασθαι δυνήσῃ. Μπενέτος δὲ μηδὲν ἔτι προσθεὶς, θυμοῦ γέμων,

A sum arbitrari, si cum de sua in illum beneficentia nondum constaret palam, aut ipse veritatem celare vellet, aut quidam alii, rei transactæ prorsus ignari existimarent, imperatorem Benedictum Chio expulsum cupere; verum causa aliqua in speciem honesta non suppetente, libenter ex ejus verbis occasionem arripuisse, et triremibus suppeditatis, abitionem illi permittere. Itaque rursus alio triduo rem deliberationi jussit committere (æquum censens, non ad ejus illiberalem animum respicere, sed personæ suæ convenientem mentis celsitatem patientiamque præ se ferre), forsitan enim illo spatio quidpiam opportunum posse statuere. Benedictus verbum non amplius addens, et ira æstuans, quasi intoleranda vexatus injuria, domum recessit. B Imperator facto indignatus, præsentes Romanos percontatur, num Benedicto meritas gratias non retulerit, qui tamen ad bellum Chium tenui, aut nullo auxilio fuerit; et, nunquid non justa, et ad præscriptum rationis ab eo requireret: se enim non percipere, quid ejus verba significent. Aliis igitur in hominem invehentibus, et ut insigniter vecordem condemnantibus, magnus domesticus ita disseruit: Quam a ratione alienum ac delirum sit Benedicti desiderium, omnes perspectum habent. Ille quid spectans tam rigidus in eo et præfractus perse-

Jacobi Pontani notæ.

vero planities procurrens inter sinum et collem, dilatatur in centum octoginta passus, clivus vero in quadringentos. Latus Galatæ orientale patet in latitudinem primo quadringentorum passuum, deinde contrahitur in ducentos sexaginta passus. Latus pertinens ad occasum extra veterem Galatam situm, habet mollem clivum, et fere totum ad meridiem tendentem, præter exiguum proclivitatem subsidentem ad solis occasum juxta muros veteris Galatæ sitam; clivi enim collis Galatini duplici devexitate inclinantur, una in valles, altera in sinum. Unde fit prona triplici proclivitate, una a septentrionibus ad meridiem, altera ad ortum solis, tertia ad occasum. Declivitas per medium Galatæ latitudinem decurrens, tendit a septentrionibus ad meridiem, ita prona, ut multis locis clivi gradibus molliatur, ut domus ex parte infera scalis ascendantur, ex supera adeantur plano pede usque ad primam contignationem. Latus vero tum vergens ad solis ortum, quam ad occasum, duplicem devexitatem habet, unam a septentrionibus ad meridianum cardinem, alteram ad orientem, aut occidentem: ut non modo viæ rectæ, sed etiam transversæ proclivitatem habeant, sed orientale latus proclivius in utramque devexitatem, occidentale molles clivos habet tam rectos, quam transversos. Denique Galata sic prona est, ut si eadem altitudine omnes essent, superiores contignationes aspectu maris fruerentur, ex eisque, velut ex theatris, naves ultra citraque trajicientes spectarentur: neque modo Galata, sed tota fere Constantinopolis maris aspectu frueretur, si lex a Zenone constituta, et a Justiniano sancita servaretur, jubens intra centum passus neminem posse Constantinopoli impedire maris aspectum, neque rectum, neque obliquum. Plana urbis pars discurrens inter imos collis clivos, et sinum nusquam minus stricta ducentis passibus, in cornibus largior est, et quidem alicubi patet in longitudinem quadringentorum passuum, oppidum triplo longius, quam latius; latitudo tendit a septentrionibus ad meridiem, longitudo ab oriente ad occasum, latus occidentale latius quam orientale, et fere eadem latitudine, qua media urbs; nam per longitudinem quingentorum passuum nusquam minus lata quingentis passibus orientale latus contrahitur molliter, quoad ejus extremitas ad formam cunei reducitur, ubi lata est ducentos sexaginta passus. Totum littus, quod circuit Galatam portuosum est, naves admittens usque dum contingant oram maritimam. Inter mœnia et sinum intermissum est spatium, ubi tabernæ, et officinæ mercatorum, et cauponæ frequentes, et vacua intervalla ad exonerandas naves. Portas habet maritimas sex quarum tres trajectum frequentem habent ad Constantinopolim. Ita enim contra Constantinopolim jacet Galata a septentrionibus, ut primo, secundo, tertio collibus, et valli primæ et secundæ Constantinopolitanis sit adversa, præ se habens sinum et Constantinopolim, a tergo suburbana ædificia. Nam supra Galatam multæ domus suburbanæ partim in collis Galatini dorso, partim ejus lateribus triplicibus. Nam Galata non attingit summum verticem collis, imo ex summa urbe, ubi est excelsissima turris, adhuc restat extra urbem ascensus trecentorum circiter passuum, plenus ædificiis, inde jugum planum tendens a meridie ad Aquilonem, largum circiter ducentos passus, longum duo millia passuum, per quod medium discurrit via lata, utrinque ædificiis cincta hortorum, et vinetorum, neque est ulla pars amœnior: ex qua cjusque lateribus videtur sinus Ceratinus, et Bosphorus, et Propontis, et septem colles Constantinopolis, et Bithynia, et semper nivosus Olympus. Denique ædificia non modo in colle Galatino, sed etiam in collibus et vallibus circumvicinis sitis in littore Galatino posito contra Constantinopolim, tot colles et valles habente, quot Constantinopolis, ut jam longe dimidio majorem, quam sit Galata, urbem efficere possint, ac si centum annos felicitas imperii Byzantini duraverit, altera Constantinopolis futura est Galata. Hæc Gyllius. Porro quibus temporibus hæc gerebantur multis partibus minor et infrequentior fuit Galata.

veret, non est curiosius inquirendum. Censendum vero furiosorum esse similem, qui neque quid neque apud quos loquantur, norunt, sed quatenus a cacodæmone exagitantur, cogitationibus humanis abhorrentia effutiunt. Ut autem in posterum nec ipse, nec alius veritatem mendacio obscurare queat, et inanes comminisci fabulas, quo nobis labem aliquam improbitatis inurat, **236** quæ mihi videantur, si forte eadem tibi probabuntur, eloquar. Quia in præsens non Romani duntaxat, sed et Genuenses et Veneti in hac insula negotiantur, et Nicolaus Sanutus Cycladum præfectus, qui amicitiæ ergo te salutatum venit: item ex Latinis episcopus, cui a papa Chii pontificatus commissus est (79), et aliquot Ferrarienses (80), qui terram hanc lustrare, et mores hominum cognoscere student; conventum omnibus istis indicito, et in eorum præsentia Benedictum compellari jubeto: qui si quod offers, mutatus admiserit, optatissimum acciderit; sin priore adhuc obstrictus amentia, quæ in manibus habet bona abjecerit, quæ autem nulla sunt, neque erunt, concupierit, et nos illi fidem facere nequibimus, ea ipsum postulare, quæ dari non possint, certe præsentes quidem non solum testes, verum etiam integritatis tuæ ac studii in benefaciendo, et illius insaniæ præcones habebimus: et hinc præcipuam, eamque bipartitam utilitatem hauriemus, quod nos ipsos nimirum ab immerita infamia servabimus, et aliis a nocumento mendacii cavebimus. Hæc ubi effatus est magnus domesticus, imperator protinus in ejus sententiam ivit, et rei conficiendæ negotium illi dedit: atque hoc amplius, nisi Benedictus ex priori decreto Chium administrare vellet, ut aliam ei ex liberalitate conditionem, prima nequaquam deteriorem proponeret. Die præstituta cum magnus domesticus ex Romanis et Latinis advenis conventum coegisset; præsente etiam Benedicto, et non paucis, qui antea cum Martino fratre ejus familiariter vivebant, ad verba ventum est; altiusque repetito principio, domesticus narravit, quo pacto Benedictus Byzantium ad imperatorem confugiens, fratrem injuriarum postulasset, quidque imperator supplici respondisset, et qua is benevolentia postea eumdem imperatorem in Chio complexus esset; atque hanc esse causam, quare imperator tantam ei gratiam referret. Benedictum autem iterato, quasi se indignam rejecisse; ac nisi Chio a Romano imperio avulsa sibi penitus cederet, nullo se alio ejus beneficio egere jactasse: et ne irritus ac temerarius labor impossibilibus sibi suadendis susciperetur, monuisse. Qui aderant, Latini præsertim, fatuum adeo Benedicti judicium insectabantur, et damnabant apertissime; atque

A οἴκαδε ἀπεχώρει ὡς τὰ ἔσχατα ἠδικημένος. Βασιλεὺς δὲ ἐπὶ τοῖς γινομένοις δυσχεραίνων, τῶν παρόντων ἐπυνθάνετο Ῥωμαίων, εἰ μὴ τὴν προσήκουσαν εὐεργεσίαν κατατίθεται Μπενέτῳ, μικρὰ ἢ οὐδὲν πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς Χίου πόλεμον συναραμένῳ, ἢ εἰ δικαία ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ καὶ σὺν λόγῳ γινομένη. Αὐτὸν γὰρ μὴ δύνασθαι συνεῖναι, ὅ τι ταῦτα αὐτῷ τὰ ῥήματα νοεῖ. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Μπενέτον τε κατῃτιῶντο, καὶ πολλὴν κατεγίνωσκον αὐτοῦ ἀβελτηρίαν· ὁ μέγας δὲ δομέστικος. Τὴν μὲν ἀλογίαν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, καὶ τὴν παράνοιαν τῶν Μπενέτου ζητημάτων πάντες τε ἴσασι σαφῶς, καὶ τὴν ὁμοίαν ψῆφον φέρουσι περὶ αὐτοῦ. Διὸ οὐδὲ πολυπραγμονεῖν ἐξετάζοντας χρὴ ὅ τι βουλόμενος ἀνενδότως ἔχει περὶ αὐτά. Οἴεσθαι δὲ αὐτὸν τοῖς μαινομένοις προσεοικέναι, B οἳ μήτε περὶ ὧν λέγουσι, μήτε πρὸς οὓς ποιοῦνται ἴσασι τοὺς λόγους, ἀλλ' ᾗ ἂν τὸ δαιμόνιον κινοίη, φθέγγονται ἀδιανόητα τοῖς πᾶσιν. Ὡς ἂν δὲ μήθ' ὕστερον αὐτός ποτε μηδ' ἕτερός τις τὴν ἀλήθειαν ἐθέλων ἀφανίζειν δύναιτο τῷ ψεύδει χρῆσθαι καὶ τὰ οὐκ ὄντα λογοποιεῖν, κακίαν δῆθεν προστριβόμενος ἡμῖν τινα, ἅ μοι δοκῶ ποιητέα, εἴγε καὶ αὐτῷ σοι συνδόξειεν εἶναι, ἐρῶ. Τῇ Χίῳ νυνὶ πολλῶν ἐπιδημούντων, οὐ Ῥωμαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ Γεννούας καὶ Βενετίας κατ' ἐμπορίαν, καὶ Νικολάου Σανούτου τοῦ τῶν Κυκλάδων ἄρχοντος, ὃς ἧκε κατὰ φιλίαν σε προσκυνήσων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ Λατίνων ἀρχιερέως, ὃς τὴν τῆς Χίου παρὰ τοῦ πάπα ἐπιτέτραπτο ἐπισκοπὴν, καὶ Φρερίων τινῶν καθ' ἱστορίαν, κέλευσον ἐκ C πάντων ἐκκλησίαν ἀθροισθῆναι· πάντων δὲ παρόντων γενέσθαι τοὺς λόγους πρὸς Μπενέτον. Κἂν δέξηται πεισθεὶς τὴν εὐεργεσίαν, πανταχόθεν ἂν ἔχοι καλῶς· ἐὰν δὲ τῇ προτέρᾳ παρανοίᾳ χρώμενος, τῶν μὲν ἐν χερσὶν ἀπόσχηται ἀγαθῶν, τῶν δὲ μήτε ὄντων μήτε ἐσομένων ἐπιθυμοίη, εἰ μὴ αὐτὸν ὡς ἀδύνατα ἀξιοίη πεῖσαι δυνησόμεθα, ἀλλὰ τούς γε παρόντας οὐ μάρτυρας μόνον ἕξομεν, ἀλλὰ καὶ κήρυκας, καὶ τῆς σῆς καλοκαγαθίας καὶ φιλοτιμίας περὶ τὰς εὐεργεσίας, βασιλεῦ, καὶ τῆς ἐκείνου παραπληξίας καὶ δύο τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδανοῦμεν, ἡμᾶς τε αὐτοὺς ἀπαλλάττοντες ἀδοξίας οὐ προσηκούσης, καὶ τοὺς ἄλλους τῆς ἐκ τοῦ ψεύδους ἐλευθεροῦντες προσγενησομένης βλάβης. Τοιαῦτα μὲν ὁ μέγας δομέστικος εἶπε· βασιλεὺς δὲ ἐπείθετό τε εὐθὺς τοῖς εἰρημένοις ὡς καλῶς D ἔχουσι, καὶ αὐτῷ ἐπέτρεπε τὴν πρᾶξιν, προσθεὶς, ὡς εἰ μὴ βούλοιτο κατὰ τὰ διατεταγμένα πρότερον ἄρχειν ὁ Μπενέτος Χίου, καὶ δευτέραν αἵρεσιν εὐεργεσίας αὐτῷ προθεῖναι, ἐλάττονος ἢ κατὰ τὴν προτέραν οὐδαμῶς. Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ἐκκλησίαν ὁ μέγας δομέστικος ἔκ τε Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐπιχωριαζόντων Λατίνων συναγαγὼν, παρόντος καὶ αὐτοῦ Μπενέτου, καὶ τῶν Μαρτίνῳ τῷ ἀδελφῷ πρότερον συνόντων οὐκ ὀλίγων, εἰς λόγους τε καθίσταντο, καὶ διηγεῖτο ἄνωθεν ἀπαρχῆς, ὅπως τε εἰς Βυζάντιον ἀφίκοιτο πρὸς

Jacobi Pontani notæ.

(79) Hunc episcopum Genuenses induxerunt, catholicum utique, pro schismatico.

(80) In Græco Φρερίων, qui non sunt Ferrarienses; quo enim? nam et Ferraria Græcis, ut in cod. Florentino, dicitur Φεῤῥαρία; sed est vox Gallica, *frères*; erant autem equites Hierosolymitani, testante Niceta pag. 145 primæ editionis. Πρὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν λυθεὶς, οὓς Φρερίους φασίν.

A βασιλέα δ Μπενέτος κατηγορῶν τοῦ ἀδελφοῦ ἐφ' οἷς ἠδικεῖτο παρ' αὐτοῦ· ὅσα τε αὐτῷ λεχθείη πρὸς βασιλέως, καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν ἐνεδείξατο πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενον πρὸς Χίον, καὶ ὡς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἕνεκα ὁ βασιλεὺς ἀμείβεται τοιαύταις εὐεργεσίαις. Μπενέτος δὲ αὖθις τήν τε δωρεὰν ἀπεωθεῖτο τὴν βασιλέως, ἀναξίαν κρίνων ἑαυτοῦ· καὶ εἰ μὴ παντάπασιν αὐτῷ παραχωρήσει Χίου, τῆς Ῥωμαίων ἀφελόμενος ἡγεμονίας, μηδεμιᾶς ἑτέρας εὐεργεσίας φάσκων δεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲ τρίβεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην ἀδύνατα ἐπιχειροῦντας πείθειν. Οἱ μὲν οὖν παρόντες, καὶ μάλιστα οἱ ἐκ Λατίνων, πολλὴν ἀκρισίαν κατεγίνωσκον Μπενέτου, καὶ ᾐτιῶντο φανερῶς, καὶ τὴν βασιλέως θαυμάζοντες φιλοτιμίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ κακοβουλίαν, καὶ συνεβούλευον πείθεσθαι βασιλεῖ, ὡς εἰ μὴ πεισθείη νῦν, πολλὰ πολλάκις ὕστερον μεταμελήσοντος αὐτῷ. Ὁ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐπείθετο αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς προτέροις ἐνέμενε λογισμοῖς. Ὁρῶν δὲ αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος οὕτως ἔχοντα ἐφ' οἷς ἠξίου ἀμεταμελήτως, Οὐκοῦν, εἶπεν, εἰ μή σοι ταῦτα ἀρεστὰ δοκοίη, ἀλλ' εἰ μὴ τύχοις ὧν αὐτὸς ἀξιοῖς, καὶ τῆς Χίου παντάπασι κέκρικας ἀποστῆναι δεῖν, καὶ δευτέραν αἵρεσίν σοι προθήσομαι εὐεργεσίας, ἣν αὐτὸς ἐκέλευσε βασιλεύς. Οἰκίας γάρ σοι λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς χαρίζεται ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τῶν συγκλητικῶν Ῥωμαίων ἕνα κελεύει εἶναι, καὶ ἀξιώματι τῷ προσήκοντι τιμήσει, καὶ ἀρχὴν ἐγχειρίσει τῶν παρὰ Ῥωμαίοις νενομισμένων, καὶ τἄλλα ὅσα τοῖς εὐγενεστέροις Ῥωμαίων, καὶ αὐτῷ προσήκοντα ἔσται· καὶ τούτων πάντων χωρὶς προσόδων ἐτησίων ἕνεκα ἐκ τῶν τῆς Χίου φόρων μυριάδας χρυσίου λαμβάνειν δύο. Τούτων ἀκούσας ὁ Μπενέτος, οὐκέτι οὐδὲ καθεκτὸς ἐδόκει εἶναι, ἀλλ' ὥσπερ τὰ μέγιστα ἀδικούμενος, ἀχθόμενος καὶ δυσανασχετῶν, καὶ ὅρκοις ἑαυτὸν κατελάμβανε, καὶ ἀραῖς ταῖς παλαμναιοτάταις, εἴ τι παραδέξαιτο τῶν λεγομένων, εἰ μὴ ἅπερ ἐξ ἀρχῆς ᾐτήσατο παράσχοι βασιλεύς. Τρεῖς δὲ ᾐτεῖτο τριήρεις ἐκ τῶν βασιλικῶν ὡς πανοικεσίᾳ πλευσούμενος ἐς Γαλατᾶν. Ὁ μὲν οὖν τοιούτους παραπληξίας γέμοντας προῄει λόγους· οἱ δ' ἀκροώμενοι τῶν εἰρημένων, βασιλέα μὲν ἐθαύμαζον καὶ ἐπῄνουν, καὶ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς φιλοτιμίας. Μπενέτου δὲ πολλὴν κατεγίνωσκον ἀγνωμοσύνην, καὶ ὁ σύλλογος διελέλυτο ἐπὶ τούτοις. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ὅσα τε εἴποι καὶ ὧν ἀκούσειε Μπενέτος, ἐπεὶ μηδὲν ἔτι συνεώρα λειπόμενον τῶν προσηκόντων, ἐκείνῳ μὲν τρεῖς παρέσχετο τριήρεις, ὥσπερ ᾐτεῖτο, αἷς ἐνθέμενος ὅση ἦν αὐτῷ περιουσία, ἦλθεν εἰς Γαλατᾶν.

ut imperatoris honestissimum conatum, sic hujus perversum **237** consilium admirabantur, et ad parendum imperatori impellebant; quod ni faceret modo, fore ut in futurum sæpe vehementerque pœniteret. At enim surdo fabula canebatur; quippe qui animo obstinaverat non cedere. Tum magnus domesticus usque eo in proposito suo pertendentem videns: Igitur, inquit, si hæc tibi non placent, sed nisi quæ vis adipiscare, Chio omnino emigrare decrevisti, en alteram tibi jussu imperatoris optionem do; ædes enim tibi magnificas et sumptuosas donat Byzantii, et inter proceres Romanos te allegit, proque dignitate te honorabit, et consuetos Romanis magistratus tibi mandabit: quæcunque etiam nobilioribus Romanis, eadem B tibi similiter tribuentur. Præter hæc omnia, in annuam pensionem ex Chii vectigalibus viginti nummorum aureorum millia accipies. His auditis Benedictus e potestate videbatur exiisse, et tanquam mirifice læsus, æger animi, semet jurejurando astringebat, dirissimisque precibus detestabatur, si quid eorum quæ promittebantur, admitteret: nisi, quæ a principio petivisset, imperator daret. Quapropter iterum ternas de imperatoria classe triremes orabat, quibus cum tota familia sua Galatam navigaret. Tales ille sermones vesaniæ plenos effundebat. Qui intererant, imperatorem suspicientes, ejus laudabile studium excelsumque animum commendabant, ac Benedictum valde C improbum ingratumque pronuntiabant. Ita conventus est solutus. Imperator ut didicit quæ Benedictus audivisset, ac respondisset, quoniam nihil æquitatis videbat prætermissum, tres illi triremes quas petebat attribuit; iis omni instrumento suo imposito, Galatam pervenit.

CAPUT XIII.

Imperator Phocæam veterem veniens, a duobus Persarum satrapis colitur. Phocæam novam in deditionem accipit, quam Arego Genuensi ut præfecto committit. Persæ Trajanopolin et Beren depopulantes, partim occiduntur, partim capiuntur. Benedictus cum octo triremibus Chium ultionis ergo, et insulæ subigendæ infelici eventu appellitur.

Αὐτὸς δὲ ὅσα ἐξῆν πρὸς φυλακὴν ἐξαρτυσάμενος D τῆς νήσου, ἄρας ἐκεῖθεν ταῖς λοιπαῖς ναυσὶν, ἦλθεν εἰς Φώκαιαν τὴν παλαιὰν, οὖσαν ὑπήκοον Ῥωμαίοις· καὶ ἀπόβασιν ποιησάμενος ἐφ' ἡμέρας τινὰς συνεγένετο Σαρχάνῃ, τῷ κατὰ τὴν Ἰωνίαν ἄρχοντι Περσῶν ἐκεῖσε γενομένῳ, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ προσελθόντι μετριότητος, καὶ, ἵν' εἰπεῖν, δουλείας. Ὃν καὶ δώροις φιλοφρονησάμενος ὁ βασιλεὺς μεγαλοπρεπῶς, ἀπέστειλεν ἔνσπονδον Ῥωμαίοις· Αἰτίνης δὲ καὶ αὐτὸς Καρίας ὢν σατράπης, πρὸς βασιλέα μὲν οὐ παρεγένετο ὑπὸ

Imperator quantis potuit præsidiis in insula constitutis, Phocæam antiquam, Romanis parentem, navibus delatus, ibi dies aliquot cum Sarchane Persarum in Ionia satrapa familiariter versatus est: qui eum qua par erat modestia, et ut ita **238** dicam, subjectione humili convenerat. Quem splendidis muneribus amice donatum, et Romanis fœdere sociatum dimisit. Ætines porro Cariæ satrapa, morbo diuturno prohibitus, ad imperatorem ipse non venit, sed Persarum quibus præerat missa non parva manu cum donis, valetudinem

excusavit, qua detentus ad eum salutandum proficisci nequivisset. Imperator gratiis actis, vicissim dona ei portanda dedit. Inde Phocæam novam accessit, quam Romani habitabant quidem: ex quadam vero causa, ut Zacharis Chio, sic ipsi Andreas Catanias Genuensis subjugata, arceque constructa, et præsidio firmata, secure dominabatur. Ac per id tempus quidem negotii curandi Genuam peregre abierat. Interim Aregus (81) Andreæ patruus pro eo cum potestate præerat. Is ut imperatorem adventantem conspexit, portis apertis cives ad occurrendum urgere instituit: ipseque simul exiens, venerabundus eum salutavit. Ubi intra mœnia ventum est, præsidiarios egressos (erant autem Latini et Genuenses) arcem imperatori transdere jussit. Illi egredientes, capita venerabundi submittunt arcemque dedunt. Duobus diebus in arce exactis, die tertio mane Arego accersito securigeros barangos claves urbis afferre (hos enim urbium claves imperatore præsente custodire solemne erat) et Arego tradere imperavit, eum in hanc sententiam alloquens: Nunc quidem Phocæam mihi subjectam veni mansique quam diu volui: rursum discedens, urbem tibi commendo, et per te Andreæ, uti eam quemadmodum prius ceu præfectus gubernet, quandiu mihi volenti erit. Deinde donis illum ac præsidium humaniter auxit, singularesque de liberalitate gratias agentes relinquens, cum tota classe Byzantio successit, ac militi missionem dedit. Brevi tempore illic posito, Didymotichum inivit. Eo nuntiatur, ex oriente Persarum peditatum navibus septuaginta transjecisse, agrumque Trajanopolis et Beres deprædari. Evenit autem, propter reditum e Chio omnibus domum ad requiescendum dimissis, cum imperatore magnoque domestico paucos esse milites. Verumtamen quotquot licuit, quam maturrime ex finitimis oppidis cogentes, improviso in Persas feruntur, eosque facillime victos partim **239** occidunt, partim captivos ducunt. Qui effugere potuerant, conscensis navibus (tunc enim Romani a navali manu et apparatu instructi non erant) in orientem recurrerunt, et imperator parta victoria Trajanopolin se retulit. Benedictus Martini frater e Chio Galatam appulsus, imperatorem ulcisci volens, si posset, inventis in portu octo Genuatium triremibus, constitutis rebus suis omnibus, mercede persuadet trierarchis, uti secum contra Chium navigent; sperans, se eam levi negotio subacturum, quod imperator dispersis classiariis, tarde opem insulanis esset allaturus. Postquam Chium naves tetigerunt, exscensione facta, armati ad oppidum, veluti periculum murorum facturi processerunt. At Chii erumpentes quam multi erant, Latinos congressu devicerunt, lethoque datis paulo plus tre-

A νόσου χρονίου κωλυθείς· τῶν ὑπ' αὐτὸν δὲ Περσῶν οὐκ ὀλίγους πέμψας ἅμα δώροις πρὸς βασιλέα, τὴν νόσον, ὡς ὑπ' αὐτῆς κεκωλυμένος, ᾐτιᾶτο, προσκυνῆσαι βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ λόγοις τε εὐχαριστήσας, καὶ δώροις ἀμειψάμενος αὐτὸν, ἀπέστειλε τοὺς ἐλθόντας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐξελθὼν, εἰς Φώκαιαν τὴν νέαν ἦλθεν. Αὕτη δὲ Ῥωμαίους μὲν οἰκοῦντας εἶχεν· ἐξ αἰτίας δέ τινος ὥσπερ Ζαχαρίας Χίου, οὕτω δὴ καὶ αὐτῆς Ἀνδρέας Κατανίας ἐκ Γεννούας κρατήσας, ἀκρόπολίν τε οἰκοδομησάμενος καὶ κατασχὼν φρουρᾷ, τῆς ἄλλης πόλεως ἦρχεν ἀσφαλῶς. Τότε μὲν οὖν Ανδρέας οὐ παρῆν, ἀλλ' εἰς Γέννουαν κατά τινα χρείαν ἀπεδήμει. Ἀρῆγος δὲ Ταρταρὼ, ὃς ἦν Ἀνδρέου θεῖος, Φωκαίας ἦρχεν ἀντ' αὐτοῦ· ὃς ἰδὼν τὸν βασιλέα προσιόντα, Φωκαίας τε ἐπέσπευ-
B δεν εἰς ὑπάντησιν βασιλέως ἐξελθεῖν, ἀνοίξας τὰς πύλας, καὶ αὐτὸς ἅμα σὺν αὐτοῖς ἐξῆλθε καὶ προσεκύνει βασιλέα. Ἐπεὶ δ' ἐγένετο ἐντὸς τειχῶν, τοὺς τὴν ἀκρόπολιν φρουροῦντας (ἦσαν δὲ ἐκ Γεννούας Λατῖνοι,) ἐξελθόντας ἐκέλευε βασιλεῖ παραδιδόναι. Οἱ δὲ ἐξήρχοντό τε προσκυνοῦντες, καὶ παραδίδοσαν τὴν ἄκραν. Βασιλεὺς δ' ἐν αὐτῇ δύο αὐλισάμενος ἡμέρας, εἰς τὴν τρίτην ἅμα ἕῳ τὸν Ἀρῆγον μεταπεμψάμενος, καὶ τὰ κλεῖθρα τῆς πόλεως τοὺς τοὺς πελέκυς ἔχοντας Βαράγκους (82) κελεύσας ἀγαγεῖν (τούτους γὰρ ἔθος τὰ κλεῖθρα τῶν πόλεων ἔνθα ἂν ἐπιδημοίη βασιλεὺς κατέχειν,) Ἀρήγῳ ἐκέλευε παραδιδόναι, πρὸς αὐτὸν εἰπὼν, ὡς Νῦν μὲν εἰς Φώκαιαν ἐμοὶ ὑπήκοον οὖσαν ἐλθὼν,
C ἔμεινα ἐφ' ὅσον ἠβουλόμην. Αὖθις δὲ ἐξερχόμενος, τὴν πόλιν παραδίδωμί σοι· καὶ διὰ σοῦ τῷ Ἀνδρέᾳ ὥστε ἄρχειν αὐτῆς ὥσπερ καὶ πρότερον ἐπιτροπεύοντα καθ' ὅσον ἂν χρόνον ἐμοὶ βουλομένῳ ᾖ· δώροις τε αὐτὸν καὶ τοὺς τὴν ἄκραν φρουροῦντας φιλοφρονησάμενος, καταλιπὼν ἐκεῖ πολλὰς αὐτῷ τῆς εὐεργεσίας χάριτας ὁμολογοῦντας, ἄρας σὺν ἅμα παντὶ τῷ στόλῳ ἦλθεν εἰς Βυζάντιον, καὶ διέλυσε τὴν στρατιάν. Ὀλίγον δὲ ἐνδιατρίψας Βυζαντίῳ χρόνον, ἐξελθὼν ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον. Ἔνθα διατρίβοντι, ἠγγέλθη ὡς ἐκ τῆς ἕω στρατιὰ Περσῶν πεζὴ περαιωθεῖσα ἑβδομήκοντα ναυσὶ, τὰ περὶ Τραϊανούπολιν ληΐζεται καὶ Βήραν. Συμβέβηκε δὲ διὰ τὸν εἰς Χίον ἀπόπλουν πάντων οἴκαδε διαλυθέντων ἀναπαύλης χάριν, βασιλέα ἅμα δο-
D μεστίκῳ τῷ μεγάλῳ σὺν ὀλίγοις τισὶν εἶναι στρατιώταις· ὅσους δὲ ἐνῆν ὡς τάχιστα συναγαγόντες ἐκ τῶν πέριξ πόλεων, ἀπροσδοκήτως ἐπέθεντο τοῖς Πέρσαις· καὶ μάχῃ κρατήσαντες παρὰ πολὺ, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν, τοὺς δὲ καὶ εἷλον ζῶντας. Ὅσοι δὲ ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, ἐμβάντες εἰς τὰς ναῦς (ἐπεὶ τοτηνικάδε ναυτικὴ δύναμις οὐκ ἦν Ῥωμαίοις παρεσκευασμένη), ἐπεραιώθησαν πρὸς ἕω. Καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τὴν νίκην εἰς Ἀδριανούπολιν ἐπανῆλθεν. Μπενέτος δὲ ὁ Μαρτίνου ἀδελφὸς ἐκ Χίου κατασχὼν εἰς Γαλατᾶν, γνώμην ἔχων ὡς ἦν

Jacobi Pontani notæ.

(81) In Græco est Ἀρῆγος Ταρταρώ. Civem suum agnoscant Genuates.

(82) Aliis scriptoribus Βάραγγοι dicuntur; erantque Angli, ut ex his Codini verbis discere est: πολυχρονίζουσι καὶ οἱ Βάραγγοι κατὰ τὴν πάτριον καὶ οὗτοι γλῶτταν αὐτῶν ἤγουν Ἰγκλινιστί.

δύγηται ἀμυνούμενος βασιλέα, τριήρεις ἐκ Γεννούας εὑρὼν ἐφορμούσας ὀκτὼ, τὰ ὄντα πάντα διαθέμενος, πείθει μισθῷ τοὺς τριηράρχας, αὐτῷ κατὰ Χίου συνεκπλεῦσαι, ἐλπίσας αἱρήσειν ῥᾳδίως, ὡς βασιλέως οὐ ταχέως βοηθήσοντος, τῆς ναυτικῆς αὐτῷ δυνάμεως διεσκεδασμένης. Ἐπεὶ δὲ προσέσχον τῇ Χίῳ, ἀπέβαινόν τε τῶν νεῶν, καὶ ὁπλισάμενοι ἐχώρουν πρὸς τὴν πόλιν ὡς τῶν τειχῶν ἀποπειράσοντες. Χῖοι δὲ ἐξελθόντες πανδημεὶ ἐκράτησάν τε μάχῃ τῶν Λατίνων, καὶ φεύγοντας αἰσχρῶς ἐνέβαλον εἰς τὰς ναῦς· ἀπέκτειναν δὲ αὐτῶν ὀλίγῳ πλείους τριακοσίων. Οἱ δὲ λοιποὶ ἀναχθέντες, ὡρμίσαντο ἐπ' ἀγκυρῶν. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν, οὐκέτι ἀγαθὰς ἔχοντες τὰς ἐλπίδας περὶ Χίου, ἐπ' οἴκου ἀνεχώρουν. Μπενέτῳ δὲ ὡς πᾶσα ἐλπὶς περιῄρεῖτο, ἐπιληψίᾳ κατεσχέθη· καὶ πρὶν ἑβδόμην ἥκειν ἐτελεύτησεν.

A centis, turpiter ad naves fugere compulerunt. Qui restabant, ora soluta a litore recedentes, ancoris naves fundabant. Postridie, cum de insula potiunda nihil bonæ spei haurirent, domum viam remensi sunt. Benedictum desperatione fractum epilepsia invasi', et ante diem septimum vita defunctus est.

CAPUT XIV.

Periculose ægrotus imperator tertium magno domestico imperium defert; tertium recusat. Oratio imperatoris jam morituri, ut putabat, sane pathetica; qua convocatis ordinibus præsente etiam uxore valedicit, et preces expiatorias petit. Magnum domesticum pro se administratorem nominat, cui imperatricem commendat. Excutiuntur omnibus lacrymæ, laniantur crines, feriuntur pectora. Flentes ei valedicunt. De populo cuilibet palatium ingredi eique salve et vale licet dicere. Medicos obtestatur, uti se ante mortem cucullo monachi induant.

Ὀλίγου δὲ παρῳχηκότος χρόνου, συμβέβηκε βασιλέα Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντα, ὀξεῖ νοσήματι περιπεσεῖν, ὃ παῖδες ἰατρῶν κεφαλικὸν σύμπτωμα καλοῦσιν. Ἰατροὶ μὲν οὖν ἐκ πρώτης προσβολῆς τὴν ὀξύτητα δείσαντες τῆς νόσου, οὐκ ἀγαθὰς εἶχον τὰς ἐλπίδας· καὶ βασιλεὺς δὲ αὐτὸς, τὴν ἀθρόαν καταβολὴν ὑπώπτευε μὴ οὐκ ἄνευ κινδύνου τελευτήσειν. Δευτέρᾳ δὲ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν προσβολὴν, τὸν μέγαν δομέστικον μετακαλεσάμενος, Σὺ μὲν, εἶπεν, οἶσθα ὁσάκις ἐμοῦ πείθειν ἐπιχειρήσαντος παρασήμοις σε κοσμηθῆναι βασιλικοῖς, ὥς τι πλέον αὐτὸς εἰδὼς, τοὺς μὲν ἐμοὺς διεκρούσω λόγους, καίτοι λυσιτελοῦντα πᾶσιν ἀξιοῦντος, ἃ δὲ αὐτὸς ᾤου βελτίω εἶναι, ταῦτ' ἔθου διὰ σπουδῆς ἀκατάλυτα τηρεῖν. Νῦν δὲ αὐτὸς ἔοικα μᾶλλον ἢ σὺ στοχάζεσθαι τῶν συμφερόντων. Εἰ γὰρ ὅσα αὐτὸς ἠξίουν ἐτελεῖτο, νῦν οὐκ ἂν ἐν θορύβῳ πολλῷ καὶ ταραχῇ αὐτός τε ἦν, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα τοὺς ἐσχάτους ὑπώπτευε κινδύνους. Εἰ γάρ με συμβαίη νῦν ὑπὸ τῆς νόσου κατεργασθέντα τελευτῆσαι, ὅπερ οὐδὲ πόῤῥω προσδοκίας, ἄδηλον εἰ μὴ εἰς πράγματα ὑμῖν καὶ ταραχὰς ἡ ἐμὴ τελευτὴ χωρήσει· διὸ καὶ δεῖν οἴομαι αὐτῶν νυνὶ σαφῶς τὰ δέοντα τῶν πραγμάτων διδασκόντων, τὴν μὲν ἄκαιρον φιλονεικίαν καὶ τὴν οὐ προσήκουσαν ἔνστασιν καταλιπεῖν· αὐτὸν δὲ ὑπ' ὀφθαλμοῖς ὅσοι πάρεισι Ῥωμαίων, ὑποδήμασί τε βασιλικοῖς καὶ πίλῳ τῷ ἐμῷ (ἃ δοκεῖ βασιλείας σύμβολα εἶναι) κοσμηθῆναι ἐπ' ἐμοῦ. Κἂν μὲν καὶ αὐτὸς περιγένωμαι τῆς νόσου, καινὸν οὐδὲν ἂν εἴη εἰργασμένον. Ἃ γὰρ προὐθέμην ἐξ ἀρχῆς καὶ διὰ σπουδῆς εἶχον ἐλθεῖν εἰς πέρας, ταῦτα ἔσται εἰργασμένα. Εἰ δ' ἐξ ἀνθρώπων γένωμαι, τὴν ἡγεμονίαν πᾶσαν ἀναδέξασθαι Ῥωμαίων σε· καὶ μὴ διὰ τὴν ἀναρχίαν, εἰς στάσεις καὶ πολέμους χωρῆσαι, ἐξ ὧν διαφθαρήσονται. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα

B Non multum temporis intercessit, cum imperator Didymotichi in morbum acutum incidit, quem cephalicum symptoma nominant medici (83). Igitur ex prima ejus accessione gravitatem metuentes, parum bene sperabant: et imperator ipse crebriores accessiones interitum sibi allaturas formidabat. Postero igitur die, post accessionem magnum domesticum advocans, his eum verbis alloquitur: Memoria tenes, quo pacto, cum ego sæpius te flectere enisus sim, ut insignia imperatoria ne recusares, tu velut longius quam ego prospiciens, dicta mea quanquam ad communem fructum spectantia, repudiaris: quæ autem ut meliora probasses, ea studiose constanterque servare constitueris. At nunc quid e re publica sit, C melius quam tu conjicere videor. Nam si tunc obtinuissem, quæ jure postulabam, nec ego jam in tantis curis ac perturbatione, **240** nec Romanum imperium in extremorum periculorum metu versaretur. Si enim modo vi morbi confectus emoriar (id quod ante fores est), forsitan mors mea molestias vobis et turbas creabit. Itaque cum jam res ipsa officium satis doceat, valere jubenda intempestiva pertinacia et indecens in repugnando perseverantia: patiendumque, ut te in conspectu quotquot adsunt Romanorum, sandaliis imperatoriis et tiara mea (quæ imperii habentur symbola) exornem. Et si quidem convaluero, nihil novi factum fuerit: sed quod a principio mihi erat D in animo, quodque studebam ad opus perducere, hoc jam opere ipso perfectum conspicietur. Quod si ab hominibus demigravero, tu totum imperium susceperis, neque (ut solet, cum nullus est princeps) Romani seditionibus et bellis ad mutuam perniciem miscebuntur. Hæc imperator hortaba-

Jacobi Pontani notæ.

(83) De causa morbi hujus, et quod noster dicit cephalicum symptoma, Gregoras sic: *Paucis diebus elapsis, imperator Didymotichi agens, in morbum gravissimum incidit. Nam cum lavisset, et in summa rigore hiemis frigus a balneo non cavisset, cum reliquum corpus est densatum, tum vero et caput ita afflictum, maxima parte mali eo inclinante, ut non modo gravissimis doloribus cruciaretur, sed et mente alienaretur.*

tur, addebatque, si se, et quidem nunc ægrotum contristare nollet, ne detrectaret, quo invitaretur. Sed domesticus semel susceptæ sententiæ affixus, omnia potius velle experiri, quam ornamenta imperatoria capessere. Sentiens porro imperator fieri non posse, ut in habitus mutationem consentiret, non ultra quam fas cum eo contendendum, rebus in tantas angustias redactis, sed factis ipsis imperii successorem relinquendum censuit: et astantibus præcepit, principes primum aulicorum procerum et alioqui nobilitate præstantes, deinde alios ordine Romanos qui aderant accire. Ubi adfuerunt, lectulumque circumsteterunt, etiam Augustam vocari jussit. Qua præsente, ut maxime potuit, se confirmans, pauca ad eos his verbis locutus est: Meum erga vos propensum animum, amici, et quomodo me felicissimum judicassem, si non solum in omnes communiter, sed in unumquemque vestrum seorsum potuissem quamplurimum benignitatis conferre: nec leviter, sed summo conatu reipublicæ Romanorum, vobis adjutoribus, prodesse aliquid apud animum certum ac fixum habuerim, ratus omni vita suavius ac beatius, si pro iis contra barbaros decertans oppeterem, ipse, qui occulta et abscondita hominum perspicit, quique corda ac renes scrutatur Deus, novit. Quia vero is hoc fieri non debere statuit (quo judicio, ipse scit), sed ut aspicitis, morte nos circumdedit, omnes manifesto exemplo commonens, nec pecuniæ, nec reliquis quibuscunque fluxis ac pereuntibus incumbendum, verum uni tantum Deo serviendum, **241** eique quandiu supersis adhærendum, et ad illam cœlestem vitam cuique mores suos corrigendos aptandosque, primum quidem hoc sermone extremum vobis valedico, cum dubitem, eequid vos de cætero allocuturus sim: rogoque, si quid me amatis, ut Numen toties et tam graviter a me offensum, precibus vestris mihi tali tempore potissimum tali auxilio indigenti propitietis. Deinde ducem ac præsidem loco meo magnum domesticum vobis relinquo. Hæc fatus, comprehensam ejus dexteram dexteræ imperatricis, tum Mariam filiam utero gestantis, quæ postea Michaeli, Alexandri Mœsorum regis filio nupsit, implicuit, et ante illius imaginem, quæ supra naturam ad salutem humani generis Deum Jesum Christum peperit: Tibi, inquit, hanc, et Romanos omnes trado atque commendo; tibi ex hoc curæ erunt. Illico se omnes in lamenta et gemitus effundere; nec videre licebat, nisi pectora ferientes, et crinem laniantes. Tollebatur ad æthera communis ejulatus, et confusæ omnium voces exaudiebantur, nec quisquam in tanto luctu, nisi e silice natus esset, a fletu temperare poterat. Diutule igitur universi ploratibus indulgebant; nec ad ea quæ audierant, respondere valebant. Ubi sero se collegerunt, præcepta imperatoris servare inter se decreverunt, eique ultimum vale singuli multis cum lacrymis dicentes recesserunt.

A συνεβούλευε, καὶ προσετίθει, ὡς εἰ μὴ ἀνιᾷν βούλοιτο αὐτὸν, καὶ ταῦτα νοσοῦντα νῦν, τὸ κελευόμενον ποιεῖν. Ὁ δ' οὐδὲν ἔλαττον τῶν ἐξ ἀρχῆς εἴχετο λογισμῶν, καὶ γνώμην εἶχεν, ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο εἰς βασιλέως σχῆμα καταστα(ίη. Συνιδὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς οὐκ ἂν δύναιτο πείθειν αὐτὸν ἀμείβειν τὸ σχῆμα, ἔγνω δεῖν μὴ πέρα τοῦ δέοντος φιλονεικεῖν ἐν οὕτω στενῷ κομιδῇ τῶν πραγμάτων καθεστώτων, ἀλλ' αὐτοῖς πράγμασι διάδοχον αὐτὸν τῆς βασιλείας καταλιπεῖν· καὶ τοῖς παρεστῶσιν ἐκέλευε τούς τε προύχοντας τῆς συγκλήτου πρῶτον, καὶ τοὺς ἄλλους εὐγενείᾳ διαφέροντας, ἔπειτ' ἐφεξῆς καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι παρῆσαν Ῥωμαίων συγκαλεῖν. Ἐπεὶ δὲ συνῆλθον καὶ περιέστησαν αὐτὸν, καὶ Ἄνναν τὴν βασιλίδα ἐκέλευε B παρεῖναι. Ὡς δὲ καὶ αὐτὴ παρῆν, ὡς μάλιστα εἶχεν ἐπιῤῥώσας ἑαυτὸν, ὀλίγα ἄττα διειλέχθη πρὸς αὐτούς· ἔφη γάρ· Τὴν μὲν εὔνοιαν, ὦ φίλοι, τὴν περὶ ὑμᾶς, καὶ ὡς τοῦ παντὸς ἂν ἐτιμησάμην, οὐ μόνον κοινῇ πάντας, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον ὑμῶν ἰδίᾳ τὰ μέγιστα εὐεργετῆσαι, καὶ ὡς οὐκ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ πάσῃ σπουδῇ τῷ κοινῷ Ῥωμαίων τι λυσιτελήσειν ὑμῖν χρώμενος συνεργοῖς προὐθέμην, νομίζων εἰ ἀποθανοῦμαι τοῖς βαρβάροις μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, πάσης ἥδιον καὶ μακαριώτερον ζωῆς, αὐτὸς ἂν εἰδείη Θεὸς, ὁ τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν ἀνθρώπων εἰδὼς, καὶ καρδιῶν καὶ φρενῶν ἐταστής. Ἐπεὶ δὲ, οἷς οἶδε κρίμασιν αὐτὸς, τοῦτο μὲν οὐ κέκρικε δεῖν, ἀλλ' ὡς ὁρᾶτε περιέστησεν ἡμῖν C τὴν τελευτὴν, πάντας πείθων ἔργοις αὐτοῖς, ὡς οὔτε χρήμασιν οὔτε δόξῃ οὔτε τοῖς λοιποῖς ὅσα τῶν ῥεόντων καὶ φθειρομένων χρεὼν προσέχειν, ἀλλ' ἑνὸς μόνου γίνεσθαι τοῦ διὰ βίου παντὸς προσέχειν Θεῷ καὶ πρὸς τὸν ἐκεῖθεν βίον ἑαυτὸν ἕκαστον μεταῤῥυθμίζειν καὶ μεθαρμόζειν, πρῶτον μὲν ὑμᾶς ἀσπάζομαι τὰ τελευταῖα δὴ ταῦτα, ἄδηλον ὂν εἰ ἔτι προσφθέγξομαι ὑμῖν· καὶ δέομαι ὑμῶν εἴ τις ὑμῖν κεῖται χάρις ἐμοῦ, ἱκεσίαις ἱλεώσασθαι τὸ κρεῖττον ἐμοὶ τῷ πολλὰ πολλάκις αὐτῷ προσκεκρουκότι, μάλιστα νυνὶ δεομένῳ τῆς ἐπικουρίας ταυτησί. Ἔπειτα δὲ ἡγεμόνα καὶ προστάτην ἀντ' ἐμοῦ τὸν μέγαν δομέστικον ἀφίημι ὑμῖν. Μετὰ δὲ τοῦτο, τῶν αὐτοῦ λαβόμενος χειρῶν, καὶ ταῖς χερσὶ τῆς βασιλίδος περιαγαγὼν, ἐχούσης ἐν γαστρὶ Μαρίαν D τὴν θυγατέρα, ἣ καὶ ὕστερον Μιχαὴλ πρὸς γάμον ἐξεδόθη τῷ Μυσῶν βασιλέως Ἀλεξάνδρου· καὶ τῆς εἰκόνος ἐφεστηκυίας τῆς ὑπερφυῶς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν τετοκυίας Θεὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, Σοὶ ταύτην, ἔφη, παραδίδωμι καὶ πάντας Ῥωμαίους, καὶ τοαποτοῦδέ σοι μελήσει περὶ αὐτῶν. Θρῆνος μὲν οὖν εὐθὺς ὑπὸ πάντων ἤρτο λαμπρὸς, καὶ πάντες ἐτράποντο πρὸς οἰμωγάς· καὶ οὐδὲν ἦν ὁρᾷν εἰ μὴ κοπτομένους καὶ κατατιλλομένους, καὶ ὁ διὰ πάντων ὀλοφυρμὸς ἐπιπολὺ τοῦ ἀέρος ἐχώρει, καὶ πάντα ἐξηκούετο συμμιγῆ· καὶ οὐδεὶς εἰ μὴ αὐτολιθίνην εἶχε ψυχὴν, ἴσχυσεν ἂν ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ γενέσθαι καὶ μὴ ἐπιδακρῦσαι τοῖς γινομένοις. Ἐφ' ἱκανὸν μὲν οὖν πάντες ἐνέμειναν τοῖς ὀλοφυρμοῖς, οὐδενὸς ἰσχύσαντος ἀπολο

γίαν πρὸς τὰ εἰρημένα παρασχεῖν. Ὀψὲ δὲ ἀναλαβόντες ἑαυτούς, συνέθεντο τὰ διατεταγμένα ἐκπληροῦν, καὶ προσαγορεύοντες τὰ τελευταῖα ἕκαστος βασιλέα, δάκρυσι περιῤῥεόμενοι ἀνεχώρουν. Διὰ πάσης δὲ τῆς ἡμέρας ταυτησὶν οὕτω προστεταγμένον ὑπὸ βασιλέως τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις θυρῶν ἀναπετασθεισῶν, πάντες εἰσιόντες ἀκωλύτως προσηγόρευον βασιλέα, καὶ ἠσπάζοντο τὰ τελευταῖα· καὶ αὐτὸς ἀντασπαζόμενος αὐτούς, τὰ διατεταγμένα ὑπ' αὐτοῦ παρηγγύα στέργειν. Οὕτω μὲν οὖν διὰ πάσης τῆς ἡμέρας τοῖς πᾶσι συνταττόμενος διετέλεσεν ὁ βασιλεύς. Μετὰ δὲ τοῦτο προσκαλεσάμενος τοὺς ἰατρούς, ὥρκιζεν αὐτούς, Θεὸν τὸν ζῶντας κρινοῦντα καὶ νεκρούς, μὴ ἀποστερῆσαι τοῦ σχήματος τῶν μοναχῶν, ἀλλ' ἐπιτρέψαι οἱ τούτου ἀξιωθῆναι. Ἔφασκε δὲ μὴ ὡς ἤδη τελευτῶν ἐφίεσθαι τοῦ τοιούτου βίου μηδ' αὐτοὺς πρὸς ἐκεῖνο ἀποβλέπειν, ὡς εἰ μὲν μηδεμία εἴη τοῦ περιγενήσεσθαι αὐτὸν ἐλπίς, ἐπιτρέπειν, τοὐναντίον δὲ κωλύειν, ἀλλ' ἤδη πράττειν μηδὲν ἀναβαλλομένους, τοῦτο γὰρ αὐτῷ μᾶλλον εἶναι πρὸς ἡδονήν· καὶ ὅρκοις ἰσχυρίζετο, ἦ μὴν αἱρεῖσθαι μᾶλλον ἐν τούτῳ τῷ σχήματι ὅσα δήποτε ἔτη ἐπιβιοὺς ὑπὲρ τῶν πρότερον πεπλημμελημένων εὐθύνειν ἑαυτόν, καὶ διὰ μετανοίας Θεῷ προσοικειοῦν, ἢ ἅμα τῷ περιβαλλέσθαι ἀπελθόντα μὴ προσεπεργάσασθαι τῷ χαρίσματι. Ἀσκληπιάδαι δὲ πρῶτα μὲν παρεμυθοῦντο ὡς μηδενὸς δεινοῦ συμβησομένου· ἔπειτα ὡς ἐπέκειτο σφοδρῶς, καὶ ἃ ἐδεῖτο ὑπισχνοῦντο πράττειν, ὁ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἐπείθετο, εἰ μὴ καὶ ὅρκοις αὐτοὺς καταλάβοι, ἦ μὴν αὐτὸν τῆς καλῆς ἐπιθυμίας μὴ ἀποστερήσειν.

A Per diem vero totum imperatoris jussu apertis palatii portis, quicunque volebant, ingressi, salve et vale ei dicebant; ipseque vicissim valedicens hortabatur, uti a se sancita boni consulerent. Sic itaque diem omnibus valedicendo consumpsit. Post, advocatis medicis, per Deum vivorum ac mortuorum judicem eos adjuravit, ne ipsum vetarent sancto habitu monachorum indui. Hoc se petere, non quod jam morti proximus hujusmodi genus vitæ desideraret, neque quod eos eo vellet respicere, ut si quidem sanitatis spes nulla esset, hoc ipsi concederent, sin aliqua, prohiberent; sed quod jam nihil cunctandum ac differendum putaret, quo facto esset opus, et hoc sibi jam potius esse voluptati. Quin cum sacramento asseverabat, B potius eligere se in hoc habitu quotquot annis superviveret pro commissis antehac se punire, ac per pœnitentiam Deo sese conjungere, quam potentia septum, nec divinæ gratiæ cooperatum emori. **242** Medici primum eum consolari, et affirmare, nihil gravius metuendum. Cum instaret vehementius, quæ peteret, se facturos promittere. At ille nihilo magis quiescere, nisi et jurejurando eos adigeret, ipsum tam honesto desiderio non fraudaturos.

CAPUT XV.

De Xena matre imperator nihil statuit. Magnus domesticus juramenta excipit; præfectos urbium decernit; insignia imperatoria quartum repudiat; ut Constantinum despotam occidat, aut oculos ei eruat, adduci nequit, eumque occulte liberum dimittit. Protostrator Byzantii præfectus de statu imperatoris fit certior; jubetur ipse jurare, et aliis juramentum deferre.

Ἡ νόσος δὲ ἐπετείνετο μᾶλλον καὶ προέκοπτεν ἐπὶ τὸ χεῖρον· ἡ θεία δὲ αὐτῷ Παλαιολογῖνα παροῦσα, ἡ Καντακουζηνή, ἤρετο περὶ τῆς μητρὸς τῆς βασιλίδος Ξένης, εἴ τι διατάττοιτο περὶ αὐτῆς. Ἀποκριναμένου δέ, Μηδέν, νομίσασα ὑπὸ τῆς νόσου μὴ ἐπαισθάνεσθαι τῶν λεγομένων, αὖθις περὶ τῶν αὐτῶν ἐπανήρετο καὶ τρίτον. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, μὴ δύνασθαι δύο τοῖς πράγμασιν ἐφιστάναι, καὶ ταῦτα γυναῖκας οὔσας. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἐξελθών, ὅρκους προσέταξε γίνεσθαι κατὰ τὸ ἐπικρατῆσαν ἐξ ἀρχῆς ἔθος ἐπὶ τῇ βασιλέως τελευτῇ· καὶ ἐγίνοντο ἐπὶ τοῖσδε· Στέργειν Ἄνναν τὴν βασιλίδα, κυρίαν καὶ δεσπόζουσαν τῶν πραγμάτων, καὶ τὴν πίστιν αὐτῇ

C Ingravescente morbo, et in deterius proficiente, Palæologa Cantacuzena ejus cognata astans interrogabat, quid de Xena matre decerneret (84). Cum responderet, Nihil, existimans illa, sævitia morbi non percepisse quæ dicebantur, interrogationem iteravit, et quæsivit etiam tertium. Tum ait, non posse duos imperare, idque feminas. Magnus autem domesticus egressus, pro inveterata consuetudine in morte imperatorum sacramenta indixit, super his capitibus scilicet: Se Annam imperatricem dominam ac rerum principem agnoscere (85), eique fidem integram ac sinceram præstituros. Magno

Jacobi Pontani notæ.

(84) Gregoras lib. IX: *Nulla vero tum facta est mentio, nec avi imperatoris, nec dominæ matris, quæ Thessalonicæ tunc agebat, gravi affecta dolore et sollicita, ac desperata etiam vita sua, si defuncto filio, se præterita, imperii cura aliis mandaretur. Negabat enim, posse fieri, ut sibi, quæ domina esset, vita concederetur a magno domestico Cantacuzeno, et matre illius, præter omnem exspectationem summæ rerum præfectis, et longo jam tempore sibi inimicis*, etc. Vides quomodo bonum virum Cantacuzenum cum matre adducat Gregoras in invidiam? Cur enim Xenæ ambitiosæ feminæ esset ini- D micus, ipse ab ambitione remotissimus? quoties enim delatum sibi imperium fugit?

(85) Gregoras: *Ore porro mandavit, ut omnes Romani jurarent, se conjugem ipsius ut dominam veneraturos esse, et (ipsa enim aderat gravida, eaque verba audiebat) puerum, si filius nasceretur, ut imperatorem, cujus tutor esset Cantacuzenus magnus domesticus, quæ sola in litteras relata, vim testamenti habuerint.* Sic ille. Dum porro tutorem filii Cantacuzenum instituit, sine dubio etiam imperium ei regendum commisit. Viduam ipse in manum illi tradit.

domestico in omnibus libenter obtemperaturos. Sic juramenta concipiebantur, dabanturque ordine ab omnibus. Ipse porro in regunda republica quod optimum judicabat, id sequebatur: et urbium præfecturas mandabat, quibus mandandæ, et auferebat, quibus auferendæ videbantur. Quotquot vero Romanorum tunc Didymotichi degebant, non optimatium modo, verum etiam de ducibus exercitus, ad illum accedentes urgebant ad usurpanda insignia imperatoria, asserentes, et aliis de causis id justum esse, et quia imperator ita decrevisset. Renuebat domesticus, petebatque, ne postulantes quæ ipse facere neutiquam posset, molestiam sibi exhiberent. Constantinus despota, quem non longe a principio hujus historiæ Thessalonica in vinculis, cultu monachi adductum, et Callistum appellatum demonstravimus, adhuc Didymotichi in carcere attinebatur. Timentes igitur qui aderant primores et principes exercitus, ne imperatore defuncto, despota e custodia elapsus (86), novam inter Romanos seditionem concitaret, civilique bello sato imperium sibi assisceret, et rempublicam perderet, **243** magnum domesticum adeuntes precantur, uti hominem e medio tollat: id enim communi maximopere profuturum. Illi res plena inhumanitatis et crudelitatis visa; idque ipsum alii ut crederent, perficere nitebatur, autumans, nunquam se cogitaturum fuisse, eos in despotam istiusmodi ausuros meditari ac proloqui. Nam si ipsi per se, quid officii ratio exigeret, videre non possent; at imperatore licuisse pro magistro uti, qui usque nunc factis eos docuisset, Deo se fidere, qui etiam de cætero adfuturus, et in longinquum tempus eos docturus esset, ne sævi et ad civilem potissimum sanguinem fundendum proclives sint. Quem enim morte damnasset imperator, quamvis non paucos sibi insidiatos, et tantum non sua manu eum jugulare cupientes invenerit? Quare si ipse pro se ipso tanta est usus humanitate, inquit, nec nos æquum est in nostra ipsorum causa belluarum immanitatem superasse existimari, sed his cogitationibus depositis, mansuetius ac moderatius in illum consulere. Tum Romani, haud se volentes imminentia bella civilia, seditiones, rerumque omnium perturbationes passuros; nosse enim, quam diram cladem patratum inter imperatores bellum

A καθαρὰν καὶ ἄδολον τηρεῖν· πείθεσθαι δὲ πάντα καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ, καὶ τὰ κελευόμενα ὑπ' αὐτοῦ μηδὲν ἀντιλέγοντας ποιεῖν. Οὕτω μὲν οὖν ἐγίνοντο οἱ ὅρκοι, πάντων ὀμνυόντων ἐφεξῆς. Αὐτὸς δὲ τὰ πράγματα διῴκει ᾗ αὐτῷ ἄριστα ἐδόκει ἔχειν, καὶ τὰς ἀρχὰς ἐπέτρεπε τῶν πόλεων οἷς ἔκρινε δεῖν, τῶν δὲ ἀφῃρεῖτο. Ὅσοι δὲ Ῥωμαίων εἰς Διδυμότειχον ἔτυχον τότε παρόντες, οὐ τῆς συγκλήτου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς στρατιᾶς, τὸν μέγαν δομέστικον ἠνάγκαζον συνελθόντες τὰ βασιλικὰ σύμβολα περιθέσθαι· τά τε ἄλλα ἰσχυριζόμενοι δίκαιον εἶναι, καὶ ὅτι οὕτω διατάξαιτο βασιλεύς. Ὁ δ' ἀνένευέ τε, καὶ ἐκέλευε μὴ παρενοχλεῖν ὡς ἀδύνατα ἀξιοῦσι. Κωνσταντῖνος δὲ ὁ δεσπότης, ὃν ἐν ἀρχαῖς τῆς ἱστορίας μάλιστα ἐκ Θεσσαλονίκης ἔφημεν ἀχθῆναι δεσμώτην, σχῆμά τε B ἠμφιεσμένον μοναχῶν, καὶ Κάλλιστον ὠνομασμένον, ἔτι μὲν ἐν δεσμωτηρίῳ κατὰ τὸ Διδυμότειχον ἐφρουρεῖτο. Δείσαντες δὲ οἱ παρόντες τῶν συγκλητικῶν καὶ τῆς στρατιᾶς μὴ τοῦ βασιλέως τελευτήσαντος ὁ δεσπότης τοῦ δεσμωτηρίου διαδρὰς, στάσιν πάλιν τοῖς Ῥωμαίοις ἐγερεῖ, καὶ τὰ πράγματα διαφθερεῖ, πόλεμον ἐμφύλιον κινήσας, τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ περιποιούμενος, πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθόντες ἐδέοντο αὐτὸν ἀποκτιννύναι (τοῦτο γὰρ μάλιστα τοῖς πράγμασι λυσιτελεῖν). Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, δεινῶς τε ἀπάνθρωπον ᾤετο τὸ πρᾶγμα καὶ ὠμὸν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπεχείρει πείθειν, μηδέποτε λέγων παραστῆναι ἂν αὐτῷ περὶ αὐτῶν τοιαῦτα καὶ βουλεύσασθαι καὶ εἰπεῖν περὶ δεσπότου. Εἰ γὰρ μὴ καὶ ἀφ' C ἑαυτῶν αὐτοὶ συνεῖναι τὰ δέοντα ἦσαν ἱκανοὶ, ἀλλὰ τῷ γε βασιλεῖ ἐξῆν χρῆσθαι διδασκάλῳ αὐτοῖς πράγμασι παιδεύοντι ἄχρι νῦν, Θεῷ δὲ θαῤῥεῖν ὡς καὶ εἰς τοὐπιὸν συνεσομένῳ καὶ παιδεύσοντι ἄχρι πολλοῦ, μὴ ὠμοὺς μηδὲ φονικοὺς εἶναι, καὶ ταῦτα πρὸς ὁμοφύλους. Τίνος γὰρ κατεψηφίσατο θάνατον ὁ βασιλεὺς, καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγους αὐτῷ ἐπιβουλεύοντας εὑρὼν, καὶ αὐτόχειρας μονονουχί; εἰ δὲ αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοσαύτῃ ἐχρήσατο φιλανθρωπίᾳ, οὐδ' ἡμᾶς ὑπὲρ αὐτοῦ δίκαιον θηρίων ἀγριωτέρους ὀφθῆναι, ἀλλ' ἀποστάντας τῶν τοιούτων λογισμῶν, ἡμερώτερα καὶ μετριώτερα βουλεύσασθαι περὶ τ' ἀνθρώπου. Οἱ δ' ἔφασαν οὐ περιόψεσθαι ἑκόντες εἶναι εἰς πολέμους ἐμφυλίους καὶ στάσεις καὶ ταραχὰς τὰ πράγματα χωρήσοντα Ῥωμαίοις. Αὐτοὶ γὰρ εἰδέναι ὁπόσα ἐλυ- D μήνατο τοῖς πράγμασιν ὁ τῶν βασιλέων πρὸς ἀλλήλους πόλεμος. Διὸ μάλιστα μὲν αὐτοῦ δεῖσθαι τὰ ὑφορμοῦντα κακὰ ἐκποδὼν ποιεῖν· καὶ μὴ τοὺς

Jacobi Pontani notæ.

(86) Gregoras: *Constantinus despota cum cæteris vinculis solutus, ut diximus* (captivos jussisse dimitti imperatorem supra dixit, Constantinum despotam, magnum logothetam Metochiten, omnes denique eodem crimine damnatos), *cum paulum se ostendisset, rursus in obscuras latebras noctu a proceribus aulicis est abditus. Veriti enim, ne imperatore defuncto turba in populo oriretur, cum ob alia, tum propter C. litteram, et olim temere de illo jactatum rumorem sic illum tractarunt. Vulgaris enim fama erat, imperium vetere imperatore defuncto, ei esse destinatum, cujus nomen C. littera inchoaret. Unde cum et ipse Constantinus diceretur, suspectus erat.* Pergit deinde, ac docet, quo pacto iidem proceres seniorem Andronicum male multaverint: quæ tamen cum nostra narratione pugnant mirabiliter. Sed cur Gregoras singularem humanitatem et clementiam magni domestici in Constantinum istum prætermittit, qui nullis precibus flecti potest, ut ei oculos eruat, ne dum ut illum (quod in primis volebant proceres) occidat? nescio quæ malignitas hominis se prodit non raro: nam ut multa ignorarit, quod aliquoties jam diximus; tam illustria qui tandem ei inaudita et incomperta esse potuerunt?

περὶ βασιλείας ἐρίζοντας ζῆν ἐᾷν. Εἰ δὲ μὴ, τά τε δεύτερα, ἐκτυφλοῦν ὡς ἂν μήτ' αὐτοὶ στερίσκωνται τοῦ ζῆν, μήτ' αὐτοῖς αἴτιοι γίνωνται πολλῶν κακῶν. Οἱ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπον· καὶ παρεσκευασμένοι ἦσαν ὡς εἰ μὴ πείθοιτο ὁ μέγας δομέστικος αὐτοῖς, καὶ ἄκοντος ἐν δεσμωτηρίῳ τὸν δεσπότην ἀποκτενοῦντες. Ὁ δὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν λόγων συνορῶν, καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ἀποτρέψαι τῆς ὁρμῆς. Τὸ μὲν ἀποκτιννύναι, εἶπεν, οὐδενὶ ἐξέσται τρόπῳ, οὐδὲ περιϊδεῖν ἂν αὐτὸς τὴν βασιλέως ψυχὴν φόνῳ συγγενικῷ δι' αὐτὸν καταχρανθεῖσαν. Τὸ δὲ ἀποστερεῖν τῶν ὀφθαλμῶν, μάλιστα μὲν οὐδὲ αὐτῷ βούλεσθαι ἑκὼν εἶναι· ὡς ἂν δὲ μὴ ὑποψίαν παρέχῃ στάσεως καὶ ταραχῆς, σκεψαμένῳ τῆς νυκτὸς, ὅ τι ἂν λυσιτελοίη τοῖς πράγμασι ποιήσειν εἰς τὴν ὑστεραίαν. Οἱ μὲν οὖν ἐπείθοντο τοῖς λόγοις, οἰόμενοι ἀπαλλάξεσθαι πραγμάτων, ἐὰν τῶν ὄψεων ὁ δεσπότης ἀποστερηθῇ. Αὐτὸς δὲ νυκτὸς τρισὶ τῶν πιστοτάτων οἰκετῶν, τὸν δεσπότην ἐκέλευεν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου λαβόντας, ἐν μυχοῖς κατακρύψαι γῆς ἀσφαλέστατα εἰς ὅσον μάλιστα ἂν ἐξῇ. Κατὰ δὲ τὸν παραῤῥέοντα ποταμὸν, ὃς Ἄδρα καλεῖται, ἀκάτιον ἀνατρέψαι, φήμην δὲ κρύφα διαδοῦναι, πρῶτα μὲν ὡς διαδράσειε τοῦ δεσμωτηρίου ὁ δεσπότης· ἔπειτα δὲ ὡς ἀποπνιγείη κατὰ τὸν ποταμόν. Οἱ μὲν οὖν ἐποίουν κατὰ τὰ κεκελευσμένα· καὶ ὁ δεσπότης ἐκέκρυπτο ἐν ἀδύτοις γῆς. Ἅμα δὲ πρωῒ τοῦ ὄρθρου φήμη διεδόθη, ὡς διαδράσειε τοῦ δεσμωτηρίου ὁ δεσπότης· καὶ πάντες ἦσαν ἐν θορύβῳ καὶ ταραχῇ, οἰόμενοι ἤδη τὰ πράγματα εἰς στάσιν χωρεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο περὶ τοῦ ἀνατετραμμένου ἀκατίου κατὰ τὸν ποταμὸν, λογισάμενοι αὐτὸν ἐκ προνοίας ἀποπεπνίχθαι, κατεστέλλοντό τε θορυβοῦντες, καὶ οὐκέτι περὶ στάσεως προσδοκίαν οὐδεμίαν εἶχον. Ὁ δεσπότης μὲν οὖν οὕτω διέφυγε τὸ ἀποθανεῖν πρὸς τῷ μηδὲ τῶν ὄψεων ἀποστερηθῆναι· Λάσκαριν δὲ τὸν Καλαμάνον ὁ μέγας δομέστικος εἰς Βυζάντιον πέμψας πρωτοστράτορι, ἐπιτροπεύοντι αὐτοῦ, τὰ περὶ βασιλέως ἐδήλου· ἐκέλευέ τε αὐτόν τε ὀμνύειν τὸν προειρημένον ὅρκον, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέπειν τῶν συγκλητικῶν, καὶ τοῖς δυνατοῖς τῶν Βυζαντίων· καὶ ὃς μελλήσας μηδὲν, ἐποίει τὰ προστεταγμένα.

communi invexerit. Idcirco vehementer etiam atque etiam orare, malis impendentibus obviam eat, nec imperii æmulos vivere sinat; aut saltem oculos illis effodiat, ut hac ratione nec ipsi vitam amittant, et aliis multorum incommodorum auctores ne fiant. Hæc fuit eorum postulatio. Quod nisi magnus domesticus annueret, vel invito ipso, despotam in carcere contrucidare constituerant. Id cum et ipse ex eorum sermone animadverteret, et eos ab hoc turbulento animi motu avocare cuperet, occidi illum nullo modo permissurum dixit; nec passurum, imperatoris animam cognati cæde sua opera contaminari. Ut autem vel lumina ei effodiat, etiam hunc adigi neutiquam posse. Verum ut ne seditionis ac tumultus materiam ministrare videatur, noctu se capturum consilium (87), et die crastino facturum, quod e republica fuerit. Quibus illi verbis pacati, omni jam molestia defunctos se arbitrabantur, si despota exocularetur. Ea nocte famulis tribus, iisque fidissimis mandat, despotam carcere educant, loco subterraneo quam liceat tutissime abscondant, in Adra præterlabente fluvio naviculam evertant, rumorem clanculum serant, primum quidem e custodia profugisse, deinde in flumine submersum periisse. **244** Famuli jussa facessunt, despotam sub terra locis secretissimis occulunt. Simul atque luxit, fama diditur, despotam e carcere evasisse. Ingens statim tumultus ac turbæ, et res omnium judicio ad seditionem spectare. Sed ubi de subverso actuariolo auditum est, divinitus aquis præfocatum rati, turbas facere et seditionem aliquam timere desierunt. Despota igitur hunc in modum et mortem, et oculorum orbitatem effugit. Domesticus Calamanum Lascarim Byzantium ad protostratorem præfectum, super statu imperatores significando misit; præcepitque ut et ipse, de quo supra dictum est, juramentum ederet, atque eo optimates et principes civitatis obligaret, qui quam maturrime paruit.

CAPUT XVI.

Andronicus senior vitæ suæ timens, fit monachus. Junior iterum flagitat monasticum habitum, et cum ingenti gaudio impetrat. Domestico subirascitur, per quem stet quominus pater spiritualis, quod maxime cupiebat, ad se in tali tempore veniat. Domestici lacrymæ. Medicus quoque ejus stropham ægre fert; et domestici cum eodem expostulatio. Nolebat enim cucullo indui imperatorem quod eum speraret posse convalescere, timeretque ne oppressus gaudio, quod quibusdam accidit, moreretur, aut in posterum inter monachos vivere obstinaret. Quomodo eumdem medicum terruerit. Mandatum ultimum imperatoris de corpore suo exanimi.

Ἀνδρόνικος δὲ ὁ πρεσβύτερος βασιλεὺς πυθόμενος περὶ βασιλέως τοῦ ἐγγόνου ὡς νοσήματι ὀξεῖ κατασχεθεὶς, προσδόκιμός ἐστιν ἀποθανεῖν, ὁρῶν δὲ καὶ τοὺς τελουμένους ὅρκους, οὓς ἐπὶ βασιλέως ᾔδει γι-

Andronicus porro senior, nepotem difficili morbo conflictantem prope a janua lethi abesse accipiens, et jam, ut in obitu imperatorum mos est, sacramenta dici, timensque ne eo exstincto quidpiam novi de

Jacobi Pontani notæ.

(87) Vide proverbium ἐν νυκτὶ βουλή, *in nocte consilium*. Tempus nocturnum propter silentium, cum quiescunt voces hominumque canumque, idoneum est captandis consiliis. Quare sapientissimus poeta etiam Æneam suum per noctem plurima volventem, secumque deliberantem inducit I *Æneid.*

At pius Æneas per noctem plurima volvens.

Ad quem versum vide symbolas nostras. Onosander cap. 1, vult imperatorem, sive ducem esse sobrium, sive siccum, ut in arduis negotiis parandis putandisque pervigilet. Noctu enim quasi silente et quiescente animo, multa ducis cogitatio molitur ac perficit.

se fieret (88) : et reperirentur, qui sibi animam extorquerent, quod ipsum rursus imperium invasurum putarent, rogavit in numerum monachorum referri : quod ita demum se vitam retenturum confideret, et protostratoris permissu vestem detritam induit, mutatoque nomine, pro Andronico Antonius appellatus est. At imperator cum ob morbi magnitudinem spiritum ultimum jamjam se ducturum crederet, coactis medicis : Probe recordamini, inquit, quæ vobis ad monasticam vestem obtinendam dixerim, non quia de vita prorsus desperassem, sed quia arbitrarer, etiamsi firmam spem sospitatis haberem, in utramque partem id mihi bono fore. Sive enim vivorum numero exemptus fuero, **245** proderit mihi coram incorrupto judice in terribili illo judicio cum pœnitentium habitu apparere (89) : sive convaluero, multo melius erit, concessum vivendi spatium in peccatis meis per pœnitentiam expiandis consumere. Cæterum vos, qui jurati promisistis, non me tali bono privaturos, nunc omnino pugnantia facitis, ut video. Nam cum ego paulum distem a mortuis, vos alia potius omnia, quam quæ mihi utilia et jucunda sint, cogitatis. Quamobrem oro, ne diutius negligentes, me non mediocri, sed summo detrimento multetis, et quod hactenus omissum est, nunc resarcire studeatis, priusquam finis vitæ superveniat. Hactenus imperator. Medici erumpentes in lacrymas, multumque ac sæpe optantes, artem medendi nunquam didicisse, ne talia intuerentur, imperatorem suo sibi arbitrio permiserunt : qui præ lætitia vix mente constans, ac velut dona beata consecutus, magnum domesticum accersit, patremque suum spiritualem vocatum (90) celeriter ire jubet. Ille ignarus omnium, quam ob

A νομένους τελευτῇ, δείσας μὴ τελευτήσαντος αὐτοῦ νεωτερισθῇ τι περὶ αὐτὸν καὶ ὑπό τινων ἀποστερηθῇ τὸ ζῆν, οἰησομένων ἐπιθήσεσθαι πάλιν τῇ ἀρχῇ Ῥωμαίων, ᾐτήσατο γενέσθαι μοναχὸς, οἰόμενος οὕτως ἂν διαφυγεῖν τὸ ἀποθανεῖν, ἂν ὁ ἔγγονος τελευτήσῃ. Ἐνδόντος δὲ καὶ πρωτοστράτορος ῥάκη τε ἐνέδυ, καὶ Ἀντώνιος ἐξ Ἀνδρονίκου μετωνομάσθη. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ βασιλεὺς τῇ νόσῳ συνεχόμενος δεινῶς, καὶ ὅσον οὔπω νομίζων αὐτὸν ἀπολείψειν καὶ τὸ ζῆν, τοὺς ἰατροὺς προσκαλεσάμενος, Ὑμεῖς, εἶπεν, ἴστε σαφῶς ὅσα τε διειλέχθην πρὸς ὑμᾶς αὐτὸς, τοῦ τῶν μοναχῶν ἐφιέμενος σχήματος ἐπιτυχεῖν, οὐχ ὡς ἤδη παντάπασιν ἀπηγορευκὼς τὸ ζῆν, ἀλλ' εἰ καὶ βεβαίας ἔχοιμι τοῦ περιέσεσθαι τὰς ἐλπίδας, οἰόμενος ἔχειν ἀμφοτέρωθεν καλῶς. Ἄν τε γὰρ ἀπέλθω πρὸς τοὺς πλείους,
B ἐν καλῷ μοι κείσεται τῷ ἀδεκάστῳ κριτῇ τὸ μετανοίας ἔχοντα σχῆμα ὀφθῆναι ἐπὶ τῆς δίκης ἐκείνης τῆς φοβερᾶς. Ἄν τε περιγένωμαι τῆς νόσου, μᾶλλον βέλτιον, ὅσῳ καὶ καιρὸν εὑρήσω μετανοίᾳ ἀπολούσασθαι τὰ πεπλημμελημένα. Ὅσα τε ἐπηγγείλασθε αὐτοὶ, καὶ ὅρκοις ἐπιβεβαιώσαντες τοὺς λόγους μὴ τοῦ τοιούτου καλοῦ ἀποστερήσειν, νυνὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν ὁρῶ γινόμενον· αὐτός τε γὰρ ἤδη ὀλίγον ἀποδέω τοῦ ἀψύχοις ἐοικέναι, καὶ ὑμᾶς πάντα μᾶλλον ἢ τὸ τὰ συμφέροντα καὶ φίλα ἐμοὶ διανοουμένους πράττειν ὁρῶ. Διὸ δὴ καὶ δέομαι ὑμῶν, μὴ ἐπὶ πλεῖον καταχρήσασθαι τῇ ἀμελείᾳ, οὐ μέτριά τινα, ἀλλ' εἰς αὐτὰ τὰ καιριώτατα βλαπτούσῃ· ἀλλ' ὃ μὴ πρότερον, νυνὶ σπουδάσαι καταπράξασθαι πρὶν ἢ τὸ τέλος ἐπιστῇ. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα
C εἶπεν· οἱ δὲ ἰατροὶ μέγα ἀνοιμώξαντες, καὶ πολλὰ πολλάκις ἐπευξάμενοι, εἰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐν ἐπιστήμῃ τῆς θεραπευτικῆς ἐγένοντο, ὥστε τοιαῦτα ἐπιδεῖν, ἐπέτρεπον ὅ τι ἂν βούλοιτο βασιλέα πράτ-

Jacobi Pontani notæ.

(88) Quæ timuerit senex, ne sibi fierent nepote mortuo, ea facta esse nepote adhuc vivo, audacter narrat Gregoras, lib. IX : *In seniorem vero imperatorem plures malorum vias excogitarunt, quæ omnes eodem ducerent. Optionem ei dederunt, malletne monasticum habitum induere, an aliud malum subire. Id vero esse aut cædem, aut acerbissimum exsilium, aut violentam in oblivionis castellum abductionem : quorum omnium vehementissimus minister esset Theodorus Synadenus. Imperator vero tanta periculorum tempestate subito oppressus, diu sine voce in lecto jacuit. Quid enim faceret aliud, nisi ferreus esset, aut corde adamantino? multis barbaris et efferatis militibus circumfusus, domesticis vero omnibus extrusis : cum nemo esset, qui hominem luminibus orbatum duceret, ubi vel staret, vel transiret? Sed ne longum faciam, volentem nolentem tondent, et cucullo induunt, atque Antonium nominant.* His tu, lector, quantum fidei tribuas, cogita. Valde amicum hic Gregoras seniori Andronico se ostendit : ex quo sequitur, ut juniori valde amicus esse vix possit.

(89) Duo hic observa, unum, homines religiosos, sive monachos securius coram tribunali illius æterni ac justissimi judicis apparere ; alterum habitum monasticum esse pœnitentium habitum. Μετανοίας ἐνδύματα rursus infra nominat. Ex quo sequitur religionem esse statum pœnitentiæ, quod noster Hieronymus Platus in volumine aureo *De bono status religiosi* erudite ac diserte docuit, lib. I, cap. 14. De Manuele Comneno jam morituro, Nicetas lib. VII : Τὸ μοναδικὸν σχῆμα ᾔτησε· καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὅθεν οὖν εὐπορήσαντες (in manuscripto εὑρόντες) τινὸς μοναχοῦ ῥάσα περιδύουσι μὲν αὐτὸν, καὶ ἀπεκδύουσι τὰ μαλακὰ καὶ ἀρχικὰ (τὰ βασιλικὰ) ἄμφια· ἐπενδύουσι δὲ τὸ τραχὺ τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἔνδυμα, εἰς ὁπλίτην μετημειφότες πνευματικόν· κράνει τε θειοτέρῳ, καὶ θώρακι σεμνοτέρῳ τῷ οὐρανίῳ στρατολογήσαντες ἡγεμόνι· *Monasticum postulavit habitum. Ac ministri cucullam, nescio unde nacti, mollibus et regiis vestibus detra-*
D *ctis, asperoque illo divinæ vitæ indumento illi inducto, in spiritualem illum mutant militem ; et galea diviniore, thraceque honestiore in cœlestis imperatoris album referunt.* Wolfius cum illa ex manuscripto codice converteret, *cucullam*, seu *vestem monachalem*, ut hæreticus, ferre non potuit, transtulit enim *spiritualem vestem nigro panno, omnis ornatus expertem, ministri nescio ubi nacti*. Illud autem quod præcedit, τὸ μοναδικὸν σχῆμα ᾔτησε, penitus omisit. Fideliter, si superis placet. Et adhuc projiciemus margaritas ante porcos?

(90) Hic erat episcopus Didymotichensis, de quo multa dicentur infra. Cui ego animæ meæ salutem credidi atque commendavi, qui suis præceptis viam mihi ad cœlum munit, paternamque pro me curam gerit, cur ego illum non patrem nominem? Animadverte quam reverenter et honorifice de patre spirituali loquatur noster historiographus.

τειν περὶ ἑαυτοῦ· ὁ δὲ ἀκούσας, ἔνθους τε ἐγένετο ὑφ' ἡδονῆς, καὶ ὡς ἤδη λαμπρά τινα εὐτυχηκώς, τὸν μέγαν δομέστικον μετεκαλεῖτο, καὶ μετὰ σπουδῆς ἐκέλευε πατέρα τὸν πνευματικὸν καλεῖν τὸν ἑαυτοῦ· ὁ δὲ τῶν γεγενημένων εἰδὼς μηδὲν, ἐπυνθάνετο τὴν αἰτίαν τῆς κλήσεως ἥτις εἴη· ἐπεὶ δὲ μάθοι, βασιλεῖ μὲν ὑπισχνεῖτο τὰ κελευόμενα ποιεῖν· τοῖς ἰατροῖς δὲ ἐπετίμα τε οὐ μετρίως, καὶ αὐτὸς ἤνεγκεν οὐκ ἀνεκτῶς. Τριβομένης δὲ ἐπιπολὺ τῆς ὥρας καὶ τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς οὐ παραγινομένου, αὐτός τε ἐπέσπευδε τὴν ἄφιξιν, καὶ τοὺς ἰατροὺς τὴν αἰτίαν τῆς μελλήσεως ἠρώτα. Συνεὶς δὲ ἀπὸ τῶν λεγομένων ὑγιὲς μηδὲν αὐτοὺς λέγειν, ἐστοχάζετο παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου κωλύεσθαι τὴν πρᾶξιν· καὶ μετακαλεσάμενος αὐτὸν, τῆς τε ἐκ πρώτης ἡλικίας πρὸς ἀλλήλους αὐτὸν ἀνεμίμνησκε φιλίας, καὶ τοῦ μηδέπω μηδαμῶς παρὰ πάντα τὸν βίον οὐδέτερον ἑτέρῳ ταραχῆς καὶ σκανδάλου ἀφορμὴν παρεσχηκέναι. Νυνὶ δὲ ἀπορεῖν ὅθεν ὁρμώμενος οὕτως ἐξεπίτηδες ἐβουλήθη ἀχθόμενον αὐτῷ εἰς ᾅδην παραπέμψαι. Μὴ δὴ τοιαῦτά με ἐργάσῃ κακὰ, ὦ φίλων, ἔλεγεν, ἄριστε, μηδὲ καταπρόῃ μοι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας· ἀλλ' ὥσπερ πολλάκις ὑπὲρ τοῦ δυστήνου σώματος τουτουῒ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ σεαυτὸν ἐνέβαλες εἰς τοὺς κινδύνους, οὕτω νῦν πολλῷ πλέον κινδυνεύοντος κατὰ ψυχὴν, πρόστηθι πάσῃ προθυμίᾳ, οὐ μόνον διὰ τὴν φιλίαν, ἀλλ' ἵνα μὴ καὶ δίκας ὑπόσχῃς τῷ πάντων κριτῇ, τό γε εἰς σὲ ἧκον ἀποστερήσας αὐτὸν ψυχῆς ὑπὲρ ἧς αὐτὸς θάνατον εἵλετο καὶ σταυρόν· μηδὲ κατάτριβε τὸν καιρὸν, οὕτως ἀναγκαῖον ὄντα, ὃν αὖθις εὑρεῖν οὐκ ἐξέσται διαφυγόντα νῦν· ἀλλ' εὐχῶν τε πολλῶν δεόμενον καὶ σπουδῆς οὐ τῆς τυχούσης. Ἐγὼ γὰρ καὶ ὃν ἀναλίσκω σοι διαλεγόμενος χρόνον, ζημίαν ἥγημαι τὴν ἐσχάτην. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀποκρίνασθαι μὲν ἴσχυσεν οὐδὲν, τῆς ψυχῆς ἤδη τῇ λύπῃ καταβεβαπτισμένης· ἔξω δὲ ἐλθὼν ἀνῴμωξέ τε πικρῶς, καὶ τὸν φίλον ἀνεκαλεῖτο· καὶ μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἀφεῖναι καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῖς θρήνοις. Ὅμως δ' ἀνελάμβανέ τε πάλιν ἑαυτὸν, καὶ τὰς ὄψεις ὕδατι τῶν δακρύων ἀποκαθαίρων, ὥσπερ ἄλλου πάσχοντος ἀδάκρυτος ὡρᾶτο βασιλεῖ. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς συχνοὺς ἀγγέλους ἐπιπέμπων, τὴν τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς ἄφιξιν ἐπέσπευδεν, ὁ μέγας δομέστικος πέμψας, τὸν μὲν πνευματικὸν ἐκέλευεν ἔξω Διδυμοτείχου χωρεῖν, καὶ διατρίβειν ἐν προαστείοις ἄχρις ἂν αὐτὸς τὴν εἴσοδον ἐνδῷ, πρότερον δὲ μὴ εἰσιέναι, μηδ' εἰ πάντες ἄνθρωποι ἐπιτρέποιεν· ἕτερον δὲ ἀνθ' ἐκείνου παραλαβὼν, εἰσήγαγεν ὡς βασιλέα, ἔφασκέ τε τὸν μὲν εἰωθότα τῆς πόλεως ἀποδημεῖν, καὶ ὅρκους προστιθεὶς ὡς ἀληθεύοι, τουτονὶ δὲ εἰσαγαγεῖν οὐδαμῶς ὄντα σοι ἐν συνηθείᾳ καὶ πάνυ ἄκοντα διὰ τὸ βιάζεσθαι ὑπὸ σοῦ. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν προσαγορεύσας, Ὥρα σοι, πάτερ, ἔλεγε, τοῖς πνευματικοῖς χρῆσθαι φαρμάκοις, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἐπιδείκνυσθαι τὴν πασῶν φιλανθρωποτάτην, καὶ ψυχὴν ὀδυνωμένην καὶ κακῶς πάσχουσαν ὑπὸ πολλῶν τραυμάτων καὶ πταισμάτων ἀνακαλεῖσθαι, καὶ πρὸς σωτηρίους τρίβους καθοδηγεῖν, καὶ μετα-

A causam accersendus sit quærit, qua intellecta, se facturum recipit, rem indigne fert, medicos acerrime increpat. Hora propemodum transacta, et patre spirituali nondum veniente, imperator ut adveniret instabat, et ex medicis causam cunctationis sciscitabatur. Sed cum nihil sincerum ac simplex responderetur, a magno domestico moras objici, negotiumque impediri conjiciebat. Quem adesse jussum amicitiæ a parvis institutæ admonuit; et quomodo nunquam in omni vita alter alteri aut turbationi, aut offensioni fuisset. Nunc autem nescire se, quo impulsu sic de industria se tanto gravatum pondere ad inferos velit transmittere. Ne, inquit, amicorum optime, tanto malo me mactaveris, neve salutis meæ spem prodideris, sed

B quemadmodum crebro pro hoc misero corpore cupidissime studiosissimeque in discrimina te obtulisti: sic nunc multo in majore periculo versantem animam meam defende, idque non propter amicitiam nostram solum, verum etiam ne universorum Judex pœnas abs te reposcat, qui, quantum in te fuit, animam illi abstuleris, pro qua ipse in cruce suffixus necem pertulit. Noli hoc tempus, quæso, tam necessarium, quodque in multis precibus cum studio singulari ponendum est, negligere atque conterere: quod si nunc præterierit, frustra requiretur. **246** Ego vero quod hoc quantumcunque intervallum tecum loquens consumo, mihi damnosissimum judico. Ad hæc magnus do-

C mesticus dolore absorptus obmutuit; egressusque foras, amici nomen inter amaras lacrymas ingeminavit; quas tam largiter profudit, ut cum ipsis pene animam profunderet. Verumtamen se collegit iterum, ablutaque facie, imperatori, velut alio quopiam, non se ægrotante, nec flevisse quidem visus est. Qui cum nuntios duplicans, spiritualem patrem ad se accelerare juberet, magnus domesticus per certum hominem patrem illum monuit, ut Didymoticho exiens, in suburbio tantisper maneret, quoad ipse ingressum illi permitteret: citius caveret ingredi, quamvis id omnes mortales ei demandarent. Alium vero in ejus locum subornatum ad imperatorem introducit, narrans, ordinarium abesse peregre, et addit juramentum, se vera loqui.

D Hunc autem, etsi minime consuetum, ejus coactu ab se invito ac nolente adduci. Imperator eo salutato: Tempus est, inquit, pater, ut spiritualem mihi medicinam facias, scientiamque in me exerceas omnium humanissimam, animamque multis molestiis discruciatam et afflictam sanes, atque in salutarem semitam deducas, et pœnitentiæ indumentis operibusque judicem illi ad misericordiam præpares. Ille imperatorem resalutans, non ei licitum esse dixit, vivo etiamnum patre, cui se in spiritualibus subjecisset, alium pro eo deligere: tali præsertim articulo, quo hinc migraturus et inter ordines angelicæ reipublicæ collocandus esset: quandoquidem et in omni vita eo præceptore uti, et tanquam Deo alicui auscultare justum sit; nec

ita oLiter et temeritate quadam a quocunque his **A** sacris initiari; hujusmodi enim ut loqueretur, edoctus erat. His verbis non parum irritatus imperator magnum domesticum in crimen vocavit, ab eo salutem suam impediri affirmans. Qui cum suffragaretur his, quæ spiritualis dixerat, testareturque abesse illum, cui oporteret talia committere, et insuper polliceretur, si quando rediret, sine procrastinatione adfuturum, credens imperator, quievit. Cæterum Barys medicorum longo experientissimus indignari, viderique haud passurus, imperatorem, cujus vita in extremo discrimine esset, a magno domestico delusum, salutem amittere. Quare ipsum [puta imperatorem] docere instituit, quæ circa patrem spiritualem per technam conficta essent: **247** nihilque impedire, quo **B** minus alius absentis munus fungeretur, cum omnium opifex omnibus patribus spiritualibus ex æquo eamdem potestatem condonaverit. Domesticus odoratus, quid Barys coqueret, eum extra conclave educit, et, Quantum conjectura percipio, inquit, imperatorem dementare vis, ut habitum monasticum e cujuscunque patris spiritualis manibus induat, ad quod illum jam pridem exstimulasti. Ac tunc quidem quod expertus tale quidquam non esses, conditionemque rei ignorares, a supplicio excusabare; si denuo quidpiam hujusmodi, aut deterius aliquid conabere, scito tibi non sic abiturum. Primum enim, si hoc imperatore orbemur, non dabitur nobis in foro rerum venalium **C** emere alium. Atque ut daretur, in talem, id est, omnimodis optimum, non incidemus. Nam quorum in manus tantum imperium tradendum est, eos omnia prospiciens Deus, pro rata portione ad principatus magnitudinem condere atque aptare consuevit. Ad hoc, quam multi cum periculosis morbis luctantes, et a medicis desperati, atque ad extremum, ut apparebat, halitum redacti, ab eo qui regit commutatque omnia prout vult, integritati vitæ ac valetudinis restituti, præteritis annis non pauciores supervixerunt? Nihil ergo novum, si Dei nutu imperatori nostro idem contigerit. Quam ob causam prædico tibi, quiescas, nec illum obturbes, sed hunc quem gerit habitum gerere **D** sinas. Et si quidem Deus Romanos propitio lumine respiciens, imperatorem illis redonaverit, et quantas mens nostra capit gratias agemus, et sanitatem ejus in maxima felicitatis parte numerabimus. Sin, quod absit occulto Dei judicio ab hisce fluxis terrenisque ad meliora ac durabiliora palatia evolarit, qui est justus judex, et cordium cogitationumque scrutator, de ejus proposito sententiam feret: eumque non sua sponte, sed aliena fraude hoc bono privatum, pari cum monachis præmio dignabitur. Hæc ubi dicta domesticus dedit, Barys impotenter erumpens, ait, non se in extremo periculo versantem imperatorem deserturum, sed quam posset opem ei allaturum: non modo, quia nisi salutaria suaserit ut medicus gravissimas pœ-

νοίας ἐνδύμασι καὶ πράγμασι τὸν κριτὴν ἵλεων αὐτῇ προκατασκευάζειν. Ὁ δ' ἀντησπάζετο μὲν βασιλέα καὶ αὐτὸς, μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἔλεγεν ἔτι ζῶντος τοῦ πατρὸς ᾧ φέρων ἑαυτὸν ὑπέταξας πνευματικῶς, ἕτερον ἀνθαιρεῖσθαι, καὶ ταῦτα, ἐν καιροῖς μάλιστα τοιούτοις, ὅτε βούλει μεταλλάξασθαι τὸν βίον, καὶ πρὸς ἀγγελικὴν μετατάξασθαι πολιτείαν. Ἐπεὶ καὶ διὰ βίου παντὸς, τούτῳ χρῆσθαι δίκαιον διδασκάλῳ, καὶ ὡς τῶν κρειττόνων τινὶ προσέχειν, ἀλλὰ μὴ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως ὑπὸ τοῦ τυχόντος τὰ τοιαῦτα μυσταγωγεῖσθαι. Τοιαῦτα γὰρ ἦν δεδιδαγμένος λέγειν. Βασιλεὺς δὲ ἐδυσχέραινε μὲν οὐ μετρίως πρὸς τοὺς λόγους, καὶ τὸν μέγαν δομέστικον ἐν αἰτίαις ἐποιεῖτο, ὑπ' αὐτοῦ φάσκων κωλύεσθαι σωτηρίας τυχεῖν. Συνηγοροῦντος δὲ αὐτοῦ τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ διαβεβαιουμένου μὴ παρεῖναι ἐκεῖνον, ᾧ δίκαιον τὰ τοιαῦτα ἐπιτρέπειν· ἔτι τε ἐπαγγελλομένου ὡς εἴποτε ἐπανήξει, μηδὲν ἀναβαλλόμενος παρέσται, ἡσύχασε πεισθεὶς ὁ βασιλεύς. Βαρὺς δὲ, τῶν ἰατρῶν ὁ μάλιστα ἐμπειρότατος, δεινὰ ἐποιεῖτο, καὶ οὐδὲ ἀνέξεσθαι ἐδόκει, εἰ βασιλεὺς ἀποστερήσοιτο τῆς σωτηρίας ἐν χρῷ κινδύνου καθεστὼς, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου παραχθείς, ὥρμητό τε δῆλα βασιλεῖ ποιεῖν ὅσα τε περὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα συσκευασθείη, καὶ ὡς οὐδὲν ἂν εἴη κώλυμα, εἰ μὴ παρείη ὁ πνευματικὸς ἐκεῖνος, ἕτερον τὰ ὅμοια ποιεῖν τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ παντουργοῦ πνεύματος πᾶσι πνευματικοῖς πατράσιν ἐξίσης κεχορηγημένης. Συνιδὼν δὲ ὁ μέγας δομέστικος ὅ τι βούλεται ὁ Βαρὺς, εἰς τὸ ἐξώτερον οἴκημα παραλαβὼν, Στοχάζομαί σε, εἶπε, βούλεσθαι βασιλέα παρακινεῖν τὸ μοναχῶν ἐνδύναι σχῆμα ὑφ' ὅτου ἂν τύχοι πατρὸς πνευματικοῦ. Σὺ δ' αὐτὸς καὶ τὴν ἀρχὴν εἰς τοῦτο παρώρμησας βασιλέα. Τότε μὲν οὖν ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἄγνοια παρῃτήσατό σε μὴ κακῶς παθεῖν. Ἂν δ' αὖθις τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ χείροσιν ἐπιχειρῇς, ἴσθι μὴ ἄνευ τιμωρίας ἀπαλλάξων. Πρῶτον μὲν γὰρ, οὐκ ἐξ ἀγορᾶς ἔστιν ὠνήσασθαι βασιλέα, ἂν τοῦ ὄντος ἀποστερηθῶμεν. Ἔπειτα εἰ καὶ τοῦτ' ἐξῆν, ἀλλ' οὐκ ἂν τοιούτῳ γε ἐνετύχομεν τὰ πάντα βελτίστῳ. Τοὺς γὰρ μέλλοντας τοσαύτην προστασίαν ἐγχειρισθήσεσθαι πραγμάτων ὁ τὰ πάντα προορώμενος Θεὸς ἀναλόγους πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος δημιουργεῖ. Ἄλλως τε, πόσοις τῶν νοσήμασι δεινοῖς παλαιόντων, ὑπὸ μὲν τῶν ἰατρῶν συμβέβηκεν ἀπαγορευθῆναι, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἔσχατον δοκοῦν κατηντηκέναι τῆς ζωῆς, ὑπὸ δὲ τοῦ τὰ πάντα οἰκονομοῦντος καὶ μετασκευάζοντος ᾗ βούλεται, ἀνεβίωσάν τε αὖθις, καὶ ῥαΐσαντες, οὐκ ἐλάσσω τῶν προτέρων ἔτη ἐπεβίωσαν; Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ Θεοῦ βουλομένου, τοιαῦτα παραπλήσια καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου συμβήσεται βασιλέως; οὗ δὴ ἕνεκά σοι λέγω ἠρεμεῖν, καὶ μὴ βασιλέα παρενοχλεῖν, ἀλλ' ἐᾷν οὕτως ὅπως ἔχει σχήματος. Κἂν μὲν Θεὸς Ῥωμαίοις ἵλεων ἐπιβλέψας, τὸν σφέτερον χαρίσεται βασιλέα, αὐτῷ τε τὰς δυνατὰς ἀποδώσομεν εὐχαριστίας, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀντὶ μεγίστης εὐτυχίας τὴν ὑγείαν λογιούμεθα βασιλέως· ἂν δ', ὃ μὴ γένοιτο, κρίμασιν οἷς οἶδεν αὐτὸς, ἐκ τῶν προσκαίρων καὶ ἐπιγείων πρὸς τὰ

βελτίω καὶ μονιμώτερα βασίλεια καταστήσῃ, δίκαιος ὢν κριτὴς, καὶ καρδιῶν καὶ λογισμῶν ἐταστὴς, τήν τε πρόθεσιν κρινεῖ, καὶ τῶν ἴσων ἀξιώσει γερῶν τοῖς μοναχοῖς, ὅτι μὴ προθέσει τῇ σφετέρᾳ, ἀλλ' ἀπατηθεὶς ἀπεστέρηται τοῦ τοιούτου καλοῦ. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου εἰρηκότος, ὁ Βαρὺς οὐ καθεκτὸς ἦν, ἀλλ' οὐ περιόψεσθαι ἔφασκε βασιλεῖ οὕτως ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις ὄντι μὴ τὴν δυνατὴν βοήθειαν εἰσενεγκεῖν· οὐ μόνον ὡς ἰατρὸς ὤν, εἰ μὴ τὰ δέοντα παραινέσει, τὰς ἐσχάτας τίσων δίκας, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅρκοις πρὸς βασιλέως κατελήφθη ἔνδηλα αὐτῷ ποιῆσαι τἀληθῆ περὶ ἑαυτοῦ. Νυνὶ δὲ ἤδη οὐδενὶ τρόπῳ βασιλέως ἐν τοῖς ζῶσιν ἐσομένου, τί χρὴ τῆς ψυχῆς τῆς σωτηρίας ἀμελεῖν ἐλπίσι κεναῖς αἰωρουμένους; Τοιαῦτα λέγοντι Βαρεῖ, καὶ ἤδη ὡρμημένῳ βασιλεῖ δῆλα ποιεῖν, ὁ μέγας δομέστικος ἠπείλησεν ἀποκτενεῖν, εἰ μὴ παύσοιτο τοιαῦτα δρῶν. Εἰδώς τε αὐτὸν δειλότατον ὄντα, καὶ θορυβῆσαι διανοηθεὶς, ἐξαγαγὼν ἔξω, τοῖς παροῦσι Ῥωμαίων εἶπεν· Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἰατρὸς οὑτοσὶ ἐμοὶ μὲν πείθεσθαι βούλεται οὐδαμῶς, ἑαυτῷ δὲ πεποιθὼς ὡς δή τις ὢν τῶν τε τὰ ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα εἰδότων, ὥρμηται ἡμῖν τὸν βασιλέα μονάζοντα ἐκ βασιλέως ἀποδεῖξαι. Εἰ δὴ τὰ πραττόμενα ὑμῖν κατὰ γνώμην, εἰδείητε ἂν αὐτοί. Οἱ δ' αὐτίκα περιστάντες τὸν ἰατρὸν, ἐθορύβησάν τε οὐ μετρίως, καὶ καινήν τινα αὐτῷ ἠπείλησαν ἰδέαν ἐξευρήσειν θανάτου εἰ μὴ παύσοιτο τοιούτοις ἐγχειρῶν. Ὁ δὲ ἔδεισέ τε καὶ ἐπείθετο τοῖς ἀπειλοῦσι. Βασιλεὺς δὲ, καίτοι τοῦ νοσήματος αὐξανομένου, καὶ προσθήκην οὐ μικρὰν ὁσημέραι δεχομένου, ὅμως εἶχεν ὑγιῶς τὰς φρένας. Καὶ οὐδὲν ὑπὸ τοῦ νοσήματος, καίτοι περὶ τὴν κεφαλὴν ὄντος παρεβλάπτετο· καὶ τὸν πνευματικὸν πατέρα συνεχῶς ἀνεκαλεῖτο, καὶ ἐρωτικῶς εἶχεν ἀτόπως περὶ τὸ Ναζιραίων σχῆμα, τῷ τε παρόντι ἐπέτρεπε πνευματικῷ τὸ ἔργον· οὐδὲν εἶναι λέγων θαυμαστὸν, εἰ ἀπόντος ἐκείνου τοῦ συνήθους, αὐτὸς τὰ ἴσα δρῴη. Ὁ δὲ ἀνεβάλλετό τε ἰσχυρῶς, καὶ ἔφασκεν οὐκ ἐγχειρήσειν, εἰ μὴ βούλοιτο καὶ αὐτῆς ἱερωσύνης ἐκπεσεῖσθαι, ὡς ἐκθέσμως καὶ παρανόμως ἐγχειρῶν τοῖς ἱεροῖς. Οὕτω γὰρ εἶναι τοῖς θείοις Πατράσι νενομοθετημένον. Ὁ δ' ἐπείθετο μὲν, βαρέως δὲ ἤνεγκε τοῦ σχήματος τὴν ἀποτυχίαν. Σιωπήσας δὲ ἐπὶ μικρὸν, καὶ τῶν τε πεπλημμελημένων εἰς ἔννοιαν ἐλθὼν, καὶ ὡς πάντων ἐκείνων ὑφέξει δίκας ἐπὶ τοῦ ἀδεκάστου καὶ φρικτοῦ δικαστηρίου, δάκρυά τε ἠφίει τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐθρήνησεν αὐτὸν ἐφ' ἱκανόν. Εἶτα τῇ περὶ αὐτὸν ἐπέσκηπτε θεραπείᾳ τελευταίας ἐντολάς· καὶ ὥρκι-

A nas luiturus sit; sed etiam, quia sacramento ei spoponderit, veritatem de ipso non celaturum. Nunc cum nequaquam vita illi de cætero suppeditatura sit, cur ab inani spe pendendum, et salus animæ illius negligenda? **248** Hæc loquentem Baryn, et jam imperatori parantem quod res erat patefacere, magnus domesticus nisi facto supersederet, se interfecturum minabatur. Cumque sciret hominem esse timidissimum, et qua via eum perterreret mente agitaret, foras educit, præsentesque Romanos ipso audiente sic alloquitur: Medicus iste, viri Romani, mihi morem gerere omnino recusat, sibique multum tribuens, perinde quasi unus sit eorum qui præsentia et futura norunt, id agit, ut nobis imperatorem monachum reddat. B Quod num animis vestris jucundum accidat, ipsi noveritis. Illi repente medicum circumfundunt, tumultuosius fremunt; ac nisi cœpta deserat, inaudito genere mortis se illum deleturos comminantur. Quibus minis perterritus, sententia decessit. Verumenimvero imperator, etsi morbus quotidie non parvis incrementis augesceret, tamen animo valebat, et is ab illo, quanquam capitis, affectu nihil lædebatur, spiritualemque patrem sine intermissione inclamans, habitum Nazaræorum, velut quispiam amores suos efflictim, et indecore deperibat, præsentique spirituali negotium committebat; nihil esse absurdum dicens, si in absentia consueti et ordinarii illius, ipse eas partes impleret. At C enim is differendo contra niti, seque id facturum negare, alioqui sacerdotio motum iri, ut qui sacra sibi vetita inique usurparit: sic enim a sanctis Patribus lege sancitum esse (91). Accepit excusationem imperator, et se habitu frustratum acerbe tulit, paulisperque conticescens, et peccata sua secum reputans, pro quibus omnibus apud inflexibile illud, et horribile tribunal judicium esset subiturus, manantibus per ora lacrymis semet diu deploravit. Deinde famulorum turbæ astanti ultima mandata dedit; per Deum obtestans, ut ubi corpus anima vacuum cum funere extulerint, ad ædes magni domestici primum efferant, ibique aliquandiu depositum denuo tollant, et sub lapide D recondant, quo omnes intelligant, nec ipsam mortem, quæ omnium istarum rerum oblivionem affert, suum erga illum amorem hebetare potuisse. Quotquot igitur præsentes aderant, dictis ejus illacrymantes, incredibilem inter eos charita-

Jacobi Pontani notæ.

(91) Spiritualis iste pater, quia non erat ordinarius et consuetus, noluit imperatorem habitu monastico induere, et quasi consecrare, testificans id sacris canonibus adversari. Nempe concilii Constantinopolitani I, can. 2, juxta ordinem Balsamonis, et canone 3, ut quidem citat Gratianus, licet Balsamo conjungat. Item concilii Antiocheni, cap. 13. Exstat apud Gratianum Græce et Latine in editione Gregoriana, in volumine quod appellatur decretum, causa 9, quæst. 2, ubi et alii plures canones in hanc sententiam. Sed Cantacuzenus respexit ad canones Græcos tanquam Græcus. Cæterum ut ordines conferre non licebat in aliena diœcesi, ita nec monachismo initiare, de quo agit Cantacuzenus. Nam monasticis mysteriis aliquem initiare, non censebatur minus, quam diaconatu, aut sacerdotio insignire, quod ex Areopagita intelligi potest, *Ecclesiast. Hierarchiæ* parte II, cap. 6; et parte III, cap. 6, Ita enim Ambrosii Camaldulensis Lutetiana editio distinguitur. Hæc Jacobus Gretserus.

tem admirabantur, quæ etiam usque ad obitum ita vivida permansisset.

A ζεν αὐτοῖς τὸν Θεὸν, ὡς ἐπειδὰν ἀναλύσαντα τοῦ σώματος ἐπὶ τῷ ὁσίας ἀπάγωσιν ἀξιῶσαι, ἐπὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου οἰκίαν ἀγαγόντας πρῶτον, καὶ καταθέντας χρόνον τινὰ, οὕτως ἐκεῖθεν ἀραμένους, ὑπὸ λίθον κατακρύψαι, ὡς ἂν γένοιτο πᾶσι καταφανὲς, ὡς οὐδ' αὐτὸς ὁ τῶν τῇδε πάντων θάνατος ἐπιλανθάνεσθαι ποιῶν, ἴσχυσεν αὐτοῦ τὴν πρὸς ἐκεῖνον φιλίαν ἀμβλῦναι. Οἱ μὲν οὖν παρόντες ἐθρήνησάν τε ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, καὶ τὴν ὑπερβολὴν ἐθαύμασαν τῆς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν φιλίας, ὅτι καὶ ἄχρι τελευτῆς οὕτως ἐν ἀκμῇ διετηρήθη.

249 CAPUT XVII.

Miseratur magnum domesticum, jamjam moriturus, ut putabat, imperator ob molestias ex imperio illi suborituras. Amorem suum rursum testatur. Effusa domestici lamentatio et lacrymæ. Nocte proxima moriturum respondent medici. Adsunt mortis omnia indicia; Libitina paratur; aqua de fonte Matris Dei sanatur. Omnes miraculum agnoscunt, Deoque factis se gratos demonstrant.

Postea imperator accito magno domestico, Equidem præclare scio, inquit, amicorum optime, præsentem diem non solum quovis nefasto die odiosiorem tibi visum iri, sed molestias quoque et afflictiones ingentes pariturum. Necesse namque erit, propter administrationem Romani imperii animum nunc huc, nunc illuc per varias sollicitudines dividere, formidantem, ne propter excessum meum quidpiam meorum constitutorum violetur: et quia me orbaris, tristitiam tantam capere, ut ad eam addi nihil queat; cogitantem, et merito, longe charissimum, et quem neque tempus, quo omnia defluunt ac deflorescunt, neque mutabilis, et inconstans rerum natura, neque ulla necessitudo ab amicitia tua vel ad momentum sejungere potuit, nunc per mortem ipsa natura potentiorem abs te crudeliter abrumpi ac separari. Ac tibi quidem corpus exanimum relinquit, meam autem animam bonis operibus vacuam, et ista diremptione etiam atque etiam dolentem aufert. Sed quid agas? leges a naturæ conditore latas æqui bonique faciamus necesse est. Verum quia modicum tempus vivendi superest, cæteris curis omnibus sepositis, super lectulo meo reside, et tibi charissimum caput genibus tuis, et manus oculis meis impone, forsitan hoc animæ solatium aliquod conciliabit: quæ dum a corpore discedit, multum, ut prædicant, dolorem sustinet (92). Imo vero, ut duplicem dolorem sentiat, quæ et abs te, et a tabernaculo suo divellitur, ne apud inferos quidem poterit non meminisse tui, si quis animis, ubi hinc emigrarint, eorum quæ hic fiunt sensus restat (93). Ad hæc magnus domesticus flevit miserabiliter, quod illi eo usque coram imperatore nunquam acciderat; sed etsi foris aliquando lacrymas daret ac plangeret, intus tamen maxime studebat, ut se in potestate haberet. Tum vero affectus immensitate prorsus devictus, et imo

Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ βασιλεὺς, τὸν μέγαν δομέστικον μετακαλεσάμενος, Οἶδα μὲν, εἶπεν, ὦ φίλων ἄριστε, σαφῶς ὡς ἡ νῦν ἡμέρα, οὐ μόνον ἀποφράδος πάσης
B ἐχθίων σοι φανεῖται, ἀλλὰ καὶ μεγάλας οἴσει τὰς δυσχερείας καὶ περιστάσεις. Ἀνάγκη γὰρ πρός τε τὴν πρόνοιαν τῆς ἀρχῆς μερίζεσθαι Ῥωμαίων, δεδοικότι μὴ διὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν τῶν καθεστηκότων τι κινηθῇ, καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν ἀποστέρησιν οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀθυμίας ἀπολείπειν· λογιζόμενον εἰκότως ὅτι τὸν πάνυ φίλτατον, καὶ ὃν οὔτε χρόνος ὁ πάντ' ἀποῤῥέειν καὶ ἀπανθεῖν ποιῶν, οὔθ' ἡ τῶν πραγμάτων ἄστατος καὶ ἀβέβαιος φύσις, οὔτ' ἀνάγκη τις οὐδεμία τῆς σῆς ἴσχυσε φιλίας ἀποστῆσαι κἂν πρὸς βραχὺ, νῦν ὁ καὶ αὐτῆς φύσεως ἰσχυρότερος θάνατος ἐπελθὼν, ἀποτέμνει τε καὶ διαζεύγνυσιν ἀνημέρως. Καὶ σὲ μὲν ἀπολείπει σῶμα χωρὶς ψυχῆς, ἐμὲ δὲ ἀνενέργητον ψυχὴν παραλαμβάνει πικρῶς ὀδυνωμένην τὴν διάζευξιν. Ἀλλὰ τί ἄν τις
C πάθοι; στέργειν γὰρ ἀνάγκη τοὺς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως κειμένους θεσμούς. Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ λειπόμενον ὀλίγον τῆς ζωῆς, τοῖς ἄλλοις πᾶσι χαίρειν εἰπὼν, ἐπὶ τῆς κλίνης ἀνακλίθητι τῆς ἐμῆς· καὶ τὴν σοι φιλτάτην κεφαλὴν τοῖς γόνασιν ἐπίθες, καὶ χεῖρας ἐπίβαλε τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἴσως τοῦτο παραμυθίαν τινὰ προξενήσει τῇ ψυχῇ τοῦ σώματος χωριζομένῃ, πολλὰς, ὡς λέγουσιν, ὑφισταμένῃ τὰς ὀδύνας. Μᾶλλον δ' ἵν' αἰσθάνηται διπλῶν τῶν ὀδυνῶν σοῦ τε καὶ σώματος χωριζομένη, καὶ μηδ' ἐν ᾅδου σου δύνηται ἐπιλαθέσθαι, εἴ τις αἴσθησις τῶν τῇδε ψυχαῖς μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγήν. Τούτων ὁ μέγας δομέστικος ἀκούσας, ἀνῴμωξέ τε πικρὸν, οὔπω πρότερον ἄχρι τότε τοῦτο παθὼν ἐπὶ τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἀεὶ μὲν ἔξω κοπτόμενος καὶ
D θρηνῶν, ἔνδον δὲ μάλιστα σπουδάζων ἐγκρατὴς εἶναι ἑαυτοῦ. Τότε δὲ ὑπὸ τοῦ πάθους ἤδη λαμπρῶς νενικημένος, ἔστενέ τε βύθιον ἐκ καρδίας, καὶ τὸν ἑταῖρον ἀνεκλαίετο, ὡς καὶ τοὺς ἔξωθεν αἰσθομένους τῆς ὀλωλυγῆς, τετελευτηκέναι νομίσαι βασιλέα.

Jacobi Pontani notæ.

(92) Cicero I Tuscul. *An quod ipse animi discessus a corpore non fit sine dolore? Ut credam ita esse, quam est id exiguum? Et falsum esse arbitror; et fit plerumque sine sensu, nonnunquam etiam cum voluptate; totumque hoc leve est, qualecunque est. Fit enim ad punctum temporis.* Sed ista est oratio mortem contemnentis, quod est illius libri argumentum. Nam ut mortem senum concedamus esse levissimam, adolescentium certe plerumque dolorem habet. Et cum illi ut poma vieta ultro ab arboribus decidant, hi velut cruda avelluntur, et tanquam ignis aqua superfusa non sine multo stridore exstinguuntur. Si mors dolorem non habet, aut ad punctum temporis tantum, unde ergo clamores, jactationes corporum, membrorum distortiones in moribundis?

(93) Hac de re dictum supra, not. 71, quantum satis est.

Ἐπιπολὺ μὲν οὖν ὁ θρῆνος παρετάθη, καὶ τῶν ἄλ- A λων τῶν παρόντων πάντων συνθρηνούντων. Ἐπεὶ δὲ ἱκανῶς εἶχεν, αὐτῷ ὁ βασιλεὺς αὖθις, Τὸ μὲν θρηνεῖν, εἶπεν, ἐᾶν, οὐκ ἂν κατὰ καιρὸν, ἐπὶ τῆς κλίνης δὲ ἀνελθόντα, τὸ προστεταγμένον ποιεῖν. Ἐπειδὰν δὲ ὁ τοῦ θρηνεῖν ἀφίκηται καιρὸς, σύ τε κλαύσῃ πολλὰ πολλάκις, καὶ αὐτὸς ὡς νεκρὸς ἀπὸ καρδίας ἐπιλησθήσομαι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἴθε δὲ καὶ τῆς σῆς μέρος τι μικρὸν τῆς μνήμης τῆς ἐμῆς ἠδυνήθην ἐκβαλεῖν. Ἀνῆλθε μὲν οὖν ὁ μέγας δομέστικος ἐπὶ τῆς βασιλέως κλίνης· καὶ τῆς κεφαλῆς ἡμμένος, τὸ μέλλον ἀπεσκόπει, δάκρυα προχέων ἀψοφητί. Ἤδη δὲ ἠργμένης τῆς νυκτὸς, τό τε σφύζειν παντελῶς ἀπέλιπε βασιλέα, καὶ οὐκέτι ἀμφιβάλλειν ἦν περὶ τῆς τελευτῆς. Περὶ δὲ ὥραν αὐτῆς B τετάρτην, ἐπυνθάνετο τῶν ἰατρῶν ὁ βασιλεὺς τὸν χρόνον ὁπόσον ἂν αὐτῷ νομίζοιεν διαρκέσειν τὴν ζωήν· καὶ ἐκέλευε σὺν ἀληθείᾳ ἀπαγγέλλειν. Οἱ δ' ἅμα καὶ θρηνοῦντες, ἄχρι νύκτα ἔλεγον οἴεσθαι ἐξήκειν. Οὐ πολλοῦ δὲ χρόνου διαλιπόντος, τά τε ἄκρα ψύχεσθαι ἤρχετο, ἀπολείποντος τοῦ ζωτικοῦ· καὶ αὐτὸς ἤδη καὶ τὰ μέλη παρεῖτο καὶ τὴν φωνήν. Καὶ κνῆμαι μὲν ἐμελαίνοντο ἄχρι γονάτων· πήχεις δὲ χειρῶν οὐδὲν ἦσαν ἀψύχων ἀπεοικυῖαι· βλέφαρά τε τῶν φυσικῶν ἐκλυθέντα τόνων, καθίεντο τοῦ μέτρου πλέον· καὶ ῥὶς ἀπωξύνετο ἐπιπολύ· καὶ κρόταφοι συνεπεπτώκεσαν, καὶ πάνθ' ὅσα τελευτῆς τεκμήρια παῖδες ἴσασιν ἰατρῶν γινόμενα ἦν ὁρᾷν, ὡς καὶ αὐτοὺς καὶ τῆς προθεσμίας οἰηθῆναι πρότερον τελευτήσειν. Ὅσα μὲν οὖν ἦν ἀναγκαῖα πρὸς ταφὴν, πάν- C τα ἤδη ἐπεπόριστο, καὶ οὐδὲν ἦν ἕτερον οὐδένα προσδοκᾷν πλὴν ταφῆς. Βασιλεὺς δ' ἀμυδρᾷ φωνῇ, καὶ οἷον ἤδη ἐκλειπούσῃ εἰ τῶν ἱερῶν ὑδάτων τῶν ἐκ τῆς ἀεννάου καὶ σωτηρίου πηγῆς τῆς Θεομήτορος ἐκβλυζόντων, εὑρεθῆναι ἠρώτα δυνατόν. Φακρασίνα δὲ τῶν τῇ βασιλίδι συνουσῶν μία γυναικῶν εὐγενῶν

A pectore trahebat gemitus, et amicum tanto fletu ejulatuque lugebat, ut cum id exaudirent qui extra locum erant, imperatorem jam excessisse arbitrarentur. **250** Duravit diu hæc lacrymatio, aliis etiam, quotquot coram erant, collacrymantibus. Postquam finem fecit, rursum imperator, desineret ab intempestivis lamentis, ad lectulum autem ascendens, imperata perficeret. Quando flendi tempus advenerit, inquit, tum sæpe ac multum flebis, et ego, ut mortuus a corde, aliorum hominum oblivioni tradar (94); utinam autem et de tua memoria partem aliquam memoriæ meæ possem ejicere. Ascendit itaque domesticus ad lectulum, et contacto ejus capite, quid futurum esset prævidebat, tacitus emittens lacrymas. Ut nox serpere cœpit, B venarum pulsus imperatorem penitus destituit: nec erat cur de ejus morte amplius dubitaretur. Sub horam quartam medicos interrogat, quandiu se victurum adhuc putarent, jubetque verum dicere. Qui non sine lamento, cum nocte vivere desiturum respondent, ut ipsi quidem existiment. Non longo spatio intermisso, extrema corporis, deficiente spiritu vitali (95), frigore corripi cœperunt; et jam membra resolvebantur, vox tenuabatur, tibiæ genuum tenus nigrescebant, et brachiorum cubiti nihil differebant mortuis. Supercilia naturali intentione laxata, nimium demittebantur: nasus multum acuebatur; tempora recesserant, et omnia demum, quæ medicis indicia mortis sunt, C apparebant, ut et ipsi ante horam prænuntiatam moriturum opinarentur. Jamque parata erant funeralia, cum aliud præter sepulturam non exspectaretur. Imperator autem exili, et velut jam deficiente voce quærit, si quid de laticibus illis sacris (96) ex perenni salutiferoque fonte Dei Matris habere liceat (c). Ibi Phacrasina femina

Jacobi Pontani notæ.

(94) Ad Scripturam alludit. Sed nescio quomodo se mortuum a corde aliorum oblitturum dicat, cum potius aliis obliviscendum se dicere debuerit.

(95) Signa mortis prænuntia, ut et paulo ante quædam. Plura afferunt medici, et experientia quotidiana docet.

(96) Gregoras his verbis rem totam perstringit: D *His ita gestis, imperator Didymotichi, nullo alio vitæ signo apparente, præter exiguam et tenuissimam respirationem, vitalibus instrumentis immotis, et extremitatibus corporis emortuis, plane mortuus totum biduum jacebat. Tertio vero die, velut e profundo somno nonnihil experrectus, divinum laticem castissimæ Dei Genitricis Pegæ postulavit; quo statim allato, et capiti affuso, recreatus est, et cibum cepit, et pristinam valetudinem recuperavit.* Templum hoc ad fontem Dei Matri erexit Leo Thrax imperator ejusdem monitu. Occasio, locus seu regio, et ipsa templi structura, et fons iste in medio ferme templi, diserte a Nicephoro describuntur lib. xv, cap. 25 et 26. De miraculis, quæ ad fontem plurima sunt edita, librum se conscripsisse testatur.

Jacobi Gretseri notæ.

(c) De hoc fonte, cujus hic Cantacuzenus meminit, et de templo divæ Virginis, quod ad fontem hunc a Leone Thrace ædificatum, a Justiniano aut instauratum, aut ampliatum, aut de integro exstructum est, præter auctores in Notis ad hoc caput adductos, vide etiam Procopium, lib. I *De ædificiis Justiniani*. Fons hoc itidem tempore exstat, templum Barbarorum immanitate periit, de quo hæc auctor *Pandectæ histor. Turcic.*, cap. 200: *Inde pervenitur ad decimam sextam, videlicet Silyvriæ vel Selybriæ portam, quæ a Priscis* χρυσῆ πόρτα, *vel aurea porta nominabatur, et porta fontis. Nam extra portam hanc est hodieque fons, qui* χρυσοπηγὴ, *vel aureus fons a Græcis antiquo nomine dicitur, celebris in eorum historiis, quæ sæpe numero palatii* πηγῆς, *sive fontis mentionem faciunt, et templi Deiparæ Virginis ad* πηγὴν, *sive fontem. Ædificia nunc diruta sunt, fundamentis adhuc exstantibus, et ipso fonte, quem hodieque Græcorum vulgus* χρυσοπηγὴν *appellat, et invisere magno concursu, certo anni tempore, veluti si Deiparæ templum adhuc incolume staret, consuevit. Aurea porta nunc etiam reliqua conspicitur, sed obstructa.* Hæc ille. Galatæ seu Peræ e regione Constantinopoleos celebratur hoc quoque rerum statu, τῆς χρυσοπηγῆς templum, quæ appellatio forte a veteri illo ad fontem, eo

nobilis, e gynæceo imperatricis, ad vesperam unum de famulis suis Bysantio venisse, et de aqua illa apportasse, curriculoque affert, ac bibendam porrigit. Quam visus est hausisse, omnibus admirantibus, quod cum extremam pene animam duceret, a fide honoreque rebus venerabilibus exhibendo non abstinuisset. Tamen ad portas mortis nihilo secus appropinquare cernebatur. Deinde ea lympha ejus corpore perlito, secuta est quies tranquillissima, ut exinde usque ad auroram nec vocem emitteret, nec se quoquam commoveret, et vitam sola respiratione testaretur. Diluculo autem, ac si a mortuis exsisteret : Gloria tibi, Deus, exclamat. **251** Tum percontante magno domestico, ut se haberet, nescire se dixit; Deum scire, qui nihil nesciat. Accedit medicus primarius, tactaque manu sentit venam micare exiliter, et se tam inopinata re deceptum veritus (in desperatissimis enim salutem ejus posuerat) venæ pulsum manu iterum contrectatæ diligenter et curiose explorat. Ut se minime deceptum vidit, obstupefactus miraculo, clara voce , Magnus est Deus, inquit, qui solus potest ad inferos deducere, et reducere. Et quia præ stupore nondum sibimet plane credebat, aliorum medicorum turba convocata lectulum circumdans quærit, ecquid idem de imperatore ipsis videatur. Quibus assentientibus, omnes obstupuere, immortalique gaudio exsiluere. Cœpit vero imperator e morbo recreari ac refici, et quasi a portis inferi redire; et ab hora diei tertia pulsus, motusque, tenues illi quidem, et languiduli, pariter tamen, æqualiterque et manifeste sentiebantur, ipseque levabatur, et malis omnibus dissipatis, ab illo die magis ac magis se confirmans, perfectam et integram valetudinem recuperavit. Tanta porro erat rei admirabilitas, ut omnes, non audientes solum dictis diffiderent, obiisse imperatorem credentes : sed propemodum etiam intuentes non facile oculis suis fidem contraderent. Quicunque porro Roma-

A τῆς ἑσπέρας, ἔφασκεν ἥκοντα ἐκ Βυζαντίου τῶν αὐτῆς τινα οἰκετῶν, τῶν ἱερῶν ὑδάτων κεκομικέναι· ἅμα δὲ καὶ φέρουσα, παρείχετο σὺν σπουδῇ. Προσαχθέντων τε τῷ στόματι βασιλέως, ἐδόκει μὲν καταβροχθίσαι, καὶ ἐθαυμάζετο παρὰ πάντων, ὅτι καίτοι τὰ τελευταῖα πνέων, οὐκ ἀπέσχετο τῆς περὶ τὰ σεβάσμια καὶ πίστεως καὶ τιμῆς. Ὅμως δὲ οὐδὲν ἧττον ἐγγίζειν ἐδόκει ταῖς ᾅδου πύλαις. Χρισθείσης δὲ αὐτῷ καὶ τῆς σαρκὸς ἐξ ἐκείνων τῶν ὑδάτων, ἡσύχασέ τε παντελῶς, καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας, ἄφωνός τε καὶ ἀκίνητος ἔμεινεν ὄρθρου ἄχρι παντελῶς· ζῆν μόνῳ πιστευόμενος τῷ ἀναπνεῖν. Περὶ ὄρθρον δὲ ὥσπερ ἐκ τεθνεώτων ἀναβιοὺς, Δόξα σοι, ὦ Θεὸς, εἶπεν. Ἐρομένου δὲ ὅπως ἔχει τοῦ μεγάλου δομεστίκου, αὐτὸς μὲν εἶπεν οὐκ εἰδέναι· εἰδείη δ' ἂν ὁ **B** πάντα γινώσκων Θεός. Προσελθὼν δ' ὁ τῶν ἰατρῶν προέχων, καὶ τῆς χειρὸς ἀψάμενος τῆς βασιλέως, ἐδόκει μὲν σφύζειν ἀμυδρῶς· τῷ παραλόγῳ δὲ τοῦ πράγματος οἰόμενος ἠπατῆσθαι (οὐδεμία γὰρ ὑπελείπετο ἐλπὶς τοῦ ζήσεσθαι αὐτὸν) ἀνηρεύνα τε αὖθις ἐπιμελῶς καὶ περιειργάζετο τοὺς σφυγμοὺς, καὶ τὰς χεῖρας περιέψα. Ὡς δὲ ἐπείθετο οὐκ ἠπατημένος ὢν, ἐξεπέπληκτό τε τοῦ πράγματος τῷ παραδόξῳ, καὶ, Μέγας ὁ Θεὸς, ἀνεβόησεν, ὁ μόνος δυνάμενος εἰς ᾅδου κατάγειν πύλας καὶ ἀνάγειν αὖθις ἐκεῖθεν. Περιστησάμενος δὲ καὶ τὸν ἄλλον ὅμιλον τῶν ἰατρῶν ὥσπερ ὑπ' ἐκπλήξεως οὐδ' ἑαυτῷ θαῤῥῶν, εἰ καὶ αὐτοῖς τὰ ἴσα περὶ βασιλέως ἐπυνθάνετο δοκεῖ. Συνθεμένων δὲ καὶ αὐτῶν, ἔκπληξις μὲν πάντας εἶχε καὶ **C** χαρὰ οὐδεμίας δευτέρα. Ἀναλαμβάνειν δὲ ἤρξατο αὐτὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὥσπερ ἀναστρέφειν ἐξ ᾅδου πυλῶν· καὶ μέχρι τρίτης τῆς ἡμέρας ὥρας οἵ τε σφυγμοὶ διεφαίνοντο ἤδη καθαρῶς, ἐξίτηλοι μὲν καὶ ἀτονοῦντες, ἴσοι δὲ ὅμως καὶ ὁμαλοί. Καὶ αὐτὸς ῥάων ἦν, καὶ πάνθ' ὁμοῦ διελέλυτο τὰ δεινά. Καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἀνακτώμενος ἑαυτὸν κατὰ μικρὸν, εἰς τελεωτάτην καὶ καθαρὰν ἦλθεν ὑγείαν. Τοσαύτη δὲ παρὰ πᾶσιν ἦν ἡ τῆς ἐκπλήξεως ὑπερβολὴ, ὥστ' οὐ μόνον ἀκούοντες ἠπίστουν τοῖς λεγομένοις, οἰό-

Jacobi Gretseri notæ.

translata est. Ut ut sit, hoc itidem loco duo nobis catholicis adversus avitæ fidei desertores et oppugnatores argumenta proponuntur : I. Cultus et invocatio sanctissimæ Virginis, non sine fructu in hac quoque vita; si enim Mater misericordiæ tam benefica fuit in hominem extra ovile Domini oberrantem, quid de eadem cœli Regina sibi polliceri non poterit, qui eam pie in vota vocat, debitaque veneratione prosequitur in atriis domus Domini, in medio tui Jerusalem, hoc est, in Ecclesia Christi? II. Cultus et observantia in illas res, quæ divæ Virginis favore et beneficio consecratæ inter profanas numerari desierunt, ut erant sacri illi latices ex Virginis fonte hausti, quorum non minori desiderio tenebatur Andronicus imperator, atque olim rex David aquæ de cisterna, quæ erat in Bethlehem juxta portam, II Reg. XXIII. Quanta veneratione colebatur olim non modo a Christianis, sed et a Judæis et Sarracenis fons apud Nicopolim Palæstinæ, Christi contactu ita sanctificatus, ut non modo ægritudinibus hominum, sed et brutorum morbis salutaris esset, ut Sozomenus et Cedrenus scribunt : quemadmodum et arbor Persica Hermopoli, quæ ejusdem Servatoris nostri transitu et **D** sub tegmine ejus quiete similem vim medicam accepit, ut taceam fontem illum infantis Jesu in Ægypto, de quo Borcardus in *Descriptione Terræ sanctæ*, et alia innumera, per quæ cœlites ingentia olim miracula fecerunt in omnis generis et conditionis homines, ut omnes ad agnitionem veritatis, quæ una est, adducerentur. Neque enim miraculis a quocunque divo, quocunque loco aut tempore patratis ulla alia fides probata et confirmata est, quam illa, qua ipse dum hanc vitam viveret, claruit, hoc est, catholica et Romana, ut lib. I copiosius dictum : *Cui, nisi huic fidei attestantur ista miracula?* utar enim verbis sancti Augustini, lib. XXII *De civitate Dei*, cap. 9, *nam et ipsi martyres* (et cæteri cœlestium sedium incolæ) *hujus fidei martyres, id est, hujus fidei testes fuerunt, huc fidei testimonium perhibentes mundum inimicissimum et crudelissimum pertulerunt, eumque non repugnando, sed moriendo vicerunt. Pro ista fide mortui sunt, qui hæc a Domino impetrare possunt, propter cujus nomen occisi sunt. Pro hac fide præcessit eorum mira patientia, ut in his miraculis tanta ista potentia sequeretur.* Hæc sanctus Augustinus.

μένοι τεθνάναι βασιλέα, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν ὁρῶντες, οὐ ῥᾳδίως ἑαυτοῖς πιστεύειν εἶχον. Ὅσοις μέντοι Ῥωμαίων εὔνοια πρὸς βασιλέα καθαρὰ καὶ ἄδολος ἦν, οὐδ' ἡ χαλεπὴ νόσος ἐκείνη καὶ ἡ παρὰ δόξαν ὑγεία, ἀκερδὴς διέμεινε παντελῶς· ἀλλ' οἰκεῖον ἕκαστος λογιζόμενοι τὴν εἰς βασιλέα παραδοξοποιΐαν, ἔργοις ἀγαθοῖς ἠμείβοντο τὸν Θεόν· οἱ μὲν ἀφιστάμενοι οἷς συνείχοντο κακοῖς· οἱ δ' ἐλεημοσύναις καὶ λύτροις αἰχμαλώτων, καὶ ἐγκρατείᾳ βρωμάτων ἐπὶ καιρὸν τὴν εὐγνωμοσύνην ἐνδεικνύμενοι καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Οὕτω μὲν ὁ βασιλεὺς εἰς αὐτὸ τὸ ἀκρότατον ἔφθασε τοῦ κινδύνου· οὕτω δ' αὖθις παραδόξως διεσώθη.

A norum in imperatorem candido erant sinceroque animo, iis morbus hic sævus, insperataque sanitas non usquequaque infructuosa fuerunt, cum unusquisque tanquam suo corpori præstitum hoc miraculum ducens, pia facta Deo rependeret; et alii quidem vitia, quibus constricti tenebantur desererent; alii egentibus largiendo, et lytro captivis redimendis, ciborumque ad tempus abstinentia, agnitionem accepti beneficii gratumque animum demonstrarent. Ergo imperator ita in summum periculum delapsus, et ita rursum præter opinionem elapsus est.

CAPUT XVIII.

Magnus domesticus gestorum rationem reddit. Syrgiannem cum copiis in occidentem missum non probat; revocari tamen vetat. Qui delatorum litteris a domestico alienatur. Despotæ tragœdia narratur, et is e carcere liberatur. Avum monachum factum cognoscit imperator. Causam quærit: Domesticus quid rumore feratur indicat, doloremque imperatoris consolatur. Eum imperator præteritæ cogitationis admonet, de qua sequenti capite.

Ἐπεὶ δ' ἐῤῥάϊσεν, ἕκαστα καθ' ὅ τι πραχθείη παρὰ τοῦ μεγάλου διεπυνθάνετο δομεστίκου· καὶ αὐτοῦ διηγουμένου κατὰ μέρος, πᾶσιν ὡς λυσιτελῶς καὶ προσηκόντως εἰργασμένοις ἐπεψηφίζετο ὁ βασιλεύς. Ἐπεὶ δὲ ἀπαγγεῖλαι ὡς καὶ Συργιάννην τῆς ἑσπέρας ἐκπέμψειε στρατηγὸν, οὐκέτι εἶχεν ἐπαινεῖν· ἀλλ' ᾐτιᾶτο τοῦτο μόνον ὡς οὐ διαπεπραγμένον συνετῶς. Βέλτιον γὰρ εἶναι Συργιάννην ἐπὶ τοῦ προτέρου μένειν σχήματος, καὶ μὴ πρὸς κακίαν ἐναγούσης ὕλης εὐπορεῖν. Ὁ δ', Οὐκοῦν, ἔφασκεν, εἴ σοι βέλτιον δοκοίη, γράμμασι μὲν αὐτὸν τῆς ἑσπέρας παραλύσω τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ δὲ τῶν προτέρων πάλιν καταστήσω. Ἐπινεύσαντος δὲ τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν ἐχώρει πρὸς τὸ τὰ κεκελευσμένα ἐκπληροῦν. Μεταμεληθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευέ τε ἀναστρέφειν, καὶ Συργιάννην ἐᾷν ἐφ' ἧς ἐτέτακτο ἀρχῆς, ὡς οὐ δίκαιον ὂν οὐδὲ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ, τῶν ἄλλων πάντων ἃ αὐτῷ πέπρακται στεργομένων, ταύτην μόνην τὴν πρᾶξιν ἄκυρον ὀφθῆναι. Ὁ δ' ἐπείθετο εὐθύς· τῶν παρόντων δὲ ἐκεῖ τινὲς κρύφα Συργιάννῃ ἐδήλουν γραφῇ ὡς βουληθείη μὲν ὁ μέγας δομέστικος παραλῦσαι τῆς ἀρχῆς, μεταγνοὺς ὅτι ἐνεχείρισε καὶ τὴν ἀρχὴν, κωλυθείη δὲ ὑπὸ βασιλέως· καὶ, τὸ μὲν εἰς ἐκεῖνον ἧκον, ἤδη τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένον εἶναι, βασιλεῖ δὲ ὀφείλειν χάριτας κεκωλυκότι. Τοιαῦτα πυθόμενος ὁ Συργιάννης, τῶν μὲν ὑπηργμένων αὐτῷ παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἠμνημόνησεν ἀγαθῶν, διὰ ταῦτα δὲ, καίτοι γε οὐκ ὄντα ἀληθῆ, ὀργῇ φερόμενος εἰργάσατο ἃ δηλώσει προϊὼν ὁ λόγος. Τότε δὲ πάντα ἀπαγγέλλων ὁ μέγας δομέστικος βασιλεῖ, καὶ περὶ δεσπότου τοῦ Καλλίστου διηγεῖτο, ὡς κινηθείη μὲν ἡ στρατιὰ κατ' αὐτοῦ, δείσαντες μὴ τοῦ δεσμωτηρίου διαδρὰς μετὰ τὴν σὴν τελευτήν τι νεωτερίσῃ· καὶ ὡς βουληθεῖεν ἀποκτεῖναι, αὐτὸς δὲ μηχαναῖς χρησάμενος καὶ ἀπάταις, διασώσειέ τε αὐτὸν, καὶ νῦν ἐν ζῶσιν εἶναι. Ἡδέως δὲ ἄγαν ἐπὶ τούτοις διατεθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ τὸν μέγαν δομέστικον ἐπαινέσας, καὶ συγγνώμης ἠξίωσεν ἐκεῖνον ἀπολύσας τῆς εἱρκτῆς, καίτοι γε καὶ πρότερον πολλάκις ἠβουλήθη τοῦ

B Ubi ex tam perdita valetudine emersit, quo pacto interim gesta sit **252** respublica, ex magno domestico sigillatim sciscitatur. Illo distincte narrante omnia, imperator recte et ordine gesta confirmavit. Sed cum referret de Syrgianne, quem copiis occidentalibus ducem misisset, id laudare non potuit, tantummodoque ut minus prudenter factum reprehendit; præstare enim Syrgiannem in sua pelle quiescentem, idoneam facultatem ad improbe agendum nunquam adipisci. Tum domesticus: Si hæc tua mens est, datis litteris præfecturam Occidentis ei adimam, et in ordinem redigam Probante imperatore; ille ut jussa confecturus abibat; cum imperator factum mutans, C abeuntem revocat, et Syrgianni mandatam præfecturam relinqui jubet: quod nec æquum, nec sibi jucundum sit, cætera ejus, domestici inquam, acta confirmasse omnia, hoc solum rescidisse. Obtemperatum subito. Verum ex iis qui aderant, nonnulli clam Syrgianni scribunt, magnum domesticum semel accusare, et absque imperatore fuisset, traditam præfecturam illi adimere voluisse. Quare quod ad ipsum attineret, Syrgiannes jam dignitate sua se dejectum sciret. Imperatori gratias debere, qui id impedivisset. His cognitis Syrgiannes collatorum in se a magno domestico beneficiorum memoriam deposuit, atque ob ea (quanquam falsa erant) ira transversim actus perpetravit quæ procedens narratio declarabit. Dum omnia imperatori D recenset magnus domesticus, etiam de despota Callisto injicit, nempe ut milites in illum insurrexerint, quod timerent, ne e custodia fugitivus, imperatore defuncto res novas moliretur; et quomodo cum neci dedissent, nisi ipse machinis et dolis adhibitis hominem conservasset. Hoc sermone mirum in modum delectatus imperator, et magno domestico laudem impertivit, et Callistum venia dignatus, custodia liberavit, tametsi et antea sæpius liberare voluit, fide cum jurejurando ab eo exacta, Thessalonicenses, a quibus male habitus

et vinctus fuisset, etiam oblata opportunitate non ulturum. Sed frustra illi canebatur; quin palam affirmavit, se vires nactum, talibus meritis par pretium redditurum. Quam ob causam adhuc custodiebatur. Verum tunc imperatore quantum oportebat admonente, illoque promittente, se a quibus esset offensus, eorum injurias oblivione contriturum, e carcere dimissus est. Sed Andronici senioris minor nepos, **253** interrogat magnum domesticum, quem is animum se ægrotante præ se tulisset. Respondet, monachi habitu coopertum, et pro Andronico Antonium appellatum. Attonitus imperator causam hujus mutationis, et spontene sua an ab alio coactus genus vitæ mutarit, percunctatur. Ille, nondum se veritatem rei comperire potuisse; neque enim quemquam adhuc inde nuntiatum venisse, cujus magni sit facienda fides, neque protostratorem quidquam super eo scripsisse; hoc solum a Constantinopolitanis rumigerulis audivisse, avum de morbo ejus, esse videlicet mortiferum, accepisse: formidantemque, ne eo mortuo in se atrocissimum aliquid designaretur, monachum induisse. Hic nuntius imperatori ægrimoniæ atque indignationi fuit non mediocri, ac voce ipsa, non sibi placere factum indicavit. Magnus domesticus illum tali eventu dolere cernens, sollicitusque ne quid hic dolor ad morbum renovandum momenti afferret, admonere, et consolari, dicereque, se melius omnibus nosse et una testificari posse, quanta reverentia honoreque avum semper coluerit, et quanto redemisset, ne istuc evenisset, sed vestitum pristinum senex retinuisset. Quia vero facta infecta fieri nequirent, cur ob ea multis curis angeretur, quæ nec ipsis proficerent, et animis non levi nocumento essent? Ego vero, inquit, si per te liceret, non vulgari me pœna afficerem, quod tam imprudenter, seu, ut rectius dicam, tam insipienter et inutiliter hoc nuntio te perturbarim contristarimque, quod huic tempori minime omnium congruebat. Etsi enim mortis metu suspicioneque liber, nondum tamen consummata incolumitate securus es. Imperator autem quid paulo ante de avo facere cogitarit, domestico in memoriam redigens, dicebat, si illud ad rem collatum fuisset, quæ nunc evenerunt, eventura non fuisse. Et domesticus: Hujuscemodi quidem, non; alia vero multo deteriora, minusque commoda fortassis evenissent.

A δεσμωτηρίου ἀπολύειν ὅρκοις πιστωσάμενον ὡς τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ κακῶς διαθέντας καὶ δεσμώτην ἀποδείξαντας οὐκ ἀμυνεῖται καιροῦ τυχών· ὁ δὲ, οὐκ ἐπείθετο, ἀλλ' ἰσχυρίζετο φανερῶς, ὡς ἀμυνούμενος αὐτοὺς ἀξίως, ἂν τὴν δύναμιν προσλάβηται τοῦ ἀντιδρᾷν. Διὰ ταῦτα δὲ ἔτι ἐφρουρεῖτο· τότε δὲ βασιλέως παραινέσαντος ὅσα ἐχρῆν, καὶ συνθεμένου καὶ αὐτοῦ ἀμνηστήσειν τοῖς προσκεκρουκόσι, τοῦ δεσμωτηρίου ἀπηλλάττετο. Περί γε μὴν Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως βασιλεὺς ὁ ἔγγονος ἐνθυμηθεὶς, ἐπυνθάνετο τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὅπως περὶ τὴν αὐτοῦ διατεθείη νόσον. Ὁ δ' ἔφασκε μοναχῶν τε ὑποδῦναι σχῆμα, καὶ Ἀντώνιον ἐξ Ἀνδρονίκου προσαγορευθῆναι. Ἐκπλαγεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς, τήν αἰτίαν τε ἠρώτα τῆς μεταB βολῆς, καὶ εἰ ἑκὼν εἶναι μεταλλάττοιτο τὸν βίον ἢ παρά του βιασθείς. Ὁ δ' ἔφασκεν, εἰδέναι μὲν τἀληθὲς οὐκέτι ἔχειν· μήτε γὰρ ἀξιόλογόν τινα ἀπαγγελοῦντα ἐκεῖθεν ἀφῖχθαι, μήτε πρωτοστράτορα γράμμασι δεδηλωκέναι. Τοῦτο δὲ μόνον τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων ἀγγελιαφόρων ἀκηκοέναι, ὡς πύθοιτο μὲν ὁ βασιλεὺς περὶ τῆς νόσου τῆς σῆς ὡς εἴη τῶν πρὸς θάνατον ἀγουσῶν. Δείσας δὲ μὴ μετὰ σὴν τελευτὴν τῶν ἀνηκέστων τι τολμηθῇ περὶ αὐτὸν, ὑποδύσαιτο τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν. Βασιλεὺς δὲ ἤχθετό τε πρὸς τὴν ἀγγελίαν καὶ ἐδυσχέραινεν οὐ μετρίως, οὐ κατὰ γνώμην αὐτῷ λέγων εἶναι τὰ γεγενημένα. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὁρῶν αὐτὸν ἀλγοῦντα ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ δείσας μή τι C πρὸς τὴν νόσον ὑπὸ τοῦ ἀλγεῖν παραβλαβῇ, ἀνελάμβανέ τε αὐτὸν καὶ παρεμυθεῖτο, τὴν μὲν αἰδῶ καὶ τιμὴν ἣν αὐτὸς ἔχων περὶ βασιλέα διατελεῖ, καὶ ὡς πολλοῦ ἂν ἐτιμήσατο μὴ τοιαῦτα περὶ αὐτὸν συμβεβηκέναι, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προτέρου διαμένειν σχήματος πάντων μᾶλλον αὐτὸς εἰδέναι καὶ συνεπιμαρτυρεῖν, εἰπών· εἰ δὲ ἀδύνατον τὰ γεγενημένα ἀναλῦσαι, τί χρὴ περὶ αὐτῶν πολλὴν ποιούμενον φροντίδα, ἐκείνοις μὲν οὐδεμίαν ἐξευρίσκειν ὄνησιν, ἡμῖν δὲ αὐτοῖς οὐ τὴν τυχοῦσαν βλάβην προξενεῖν; Ἐγὼ δὲ, εἴ γε ἐξῆν, ἐμαυτῷ δίκας οὐ μικρὰς ἐτιμησάμην, ὅτι οὕτως ἀπερισκέπτως ἢ ἀνοήτως, μᾶλλον εἰπεῖν, ἐπ' οὐδενὶ κέρδει ταραχὴν σοι προσήγαγον καὶ λύπην οὐδαμῶς ἐν τῷ νυνὶ προσήκουσαν καιρῷ. Κἂν γὰρ τῶν πρὸς D θάνατον ἀπηλλάγημεν φόβων καὶ ὑπονοιῶν, ἀλλ' οὔπω καθαρᾶς ὑγείας οὐδ' ἀσφαλείας ἀπολαύειν ἔξεστι. Βασιλεὺς δὲ, ἃ μικρῷ πρόσθεν περὶ βασιλέα τὸν πάππον διενοεῖτο δρᾷν ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν, ὡς Εἴ γε ἐκεῖνα, λέγων, εἰς ἔργον προὔβη, νῦν οὐκ ἂν συνέβαινε τοιαῦτα. Ὁ δ' ἔφασκε καὶ αὐτὸς, ὡς Τοιαῦτα μὲν οὐκ ἂν ἐδρᾶτο· ἕτερα δὲ πολλῷ χείρονα καὶ ἀλυσιτελέστερα ἴσως ἂν συνέβη.

254 CAPUT XIX.

Andronicus minor avo imperium redditurus, rem cum magno domestico communicat; qui postquam intellexit voluntatem esse seriam, monet ut prius secum diligenter cogitet quid agat. Proponuntur causæ tres quæ moverint imperatorem, et refutantur. Ipse imperator negans se illis motum, duas alias affert, quibus impellatur

Et quoniam eorum mentio facta est, quæ de avo imperator mente volutasset, res poscit, ut pauca de iis separatim dicamus, ne totius histo-

Ἐπεὶ δ' ὧν περὶ βασιλέα τὸν πάππον ὁ νέος διενοεῖτο, ἐμνήσθημεν, βασιλεὺς, ἀναγκαῖον βραχέα καὶ περὶ αὐτῶν διαλαβεῖν, ὡς ἂν μὴ λυμαίνοιτο

A τῷ σώματι τῆς ἱστορίας ἢ τῶν δοκούντων τινῶν παράλειψις ἀναγκαίων. Ὡς γὰρ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος ὁ νέος, καθάπερ ἔφθημεν εἰπόντες, τῆς βασιλείας διενοήθη κοινωνὸν τὸν μέγαν δομέστικον παραλαβεῖν, καὶ τῷ τῆς ἁλουργίδος ἄνθει καὶ βασιλικοῖς κοσμῆσαι παρασήμοις, καὶ πολλὰ πολλάκις περὶ τούτου γε αὐτῷ διαλεχθεὶς, οὐδὲν ἠδυνήθη πλέον, ἀλλ' ἀμετάθετον τὴν γνώμην ἔχοντα ἑώρα πρὸς τὸ μηδέποτε αὐτῷ πεισθέντα πράττειν ἃ ἠξίου, ἐκείνου μὲν ἀπέσχετο καὶ αὐτὸς, ἀνηνύτοις οἰόμενος ἐπιχειρεῖν· ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ, τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὥσπερ καὶ πρότερον παρέστη ἐγχειρίσαι· οὕτω δὴ διανοηθέντι ἐδόκει δεῖν προάγειν καὶ εἰς ἔργον. Καὶ
B τῷ δομεστίκῳ ἐκοινοῦτο τὰ τῆς γνώμης, ὡς εἰ λυσιτελοίη καταπραξόμενος. Τῷ δ' εὐθὺς μὲν ἐδόκει πεῖραν αὐτοῦ ποιεῖσθαι βασιλέα, οἰόμενον ὡς ἂν τοιαῦτα περὶ βασιλέως τοῦ πάππου πύθηται βουλόμενον, ῥᾳδίως ὑπείξει πρὸς τὸ ὑπ' αὐτοῦ γενέσθαι βασιλεὺς, ὅπερ ἀνεβάλλετο πρὶν, καὶ ἐδήλου ἃ ὑπενόει βασιλεῖ. Ὡς δὲ ἐκεῖνος τοιοῦτον μὲν ἔφασκε διανενοῆσθαι μηδὲν, ἁπλῶς δ' οὑτωσὶ καὶ πανουργίας τινὸς χωρὶς, καλόν τε οἴεσθαι καὶ βούλεσθαι προάγειν καὶ εἰς ἔργον, ὁ μέγας δομέστικος ὑπολαβών· Ἀλλ' ἔμοιγε, εἶπεν, οὐκ ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ· οὐδὲ, τό γε εἰς ἐμὲ ἧκον, ὡς λυσιτελοῦν βουλεύσασθαι πραχθῆναι ἄν. Εἰ δὲ σοί γε ἔδοξε τοιαῦτα περὶ βασιλέως, καὶ παντὶ τρόπῳ βούλει ἐκτελέσαι, βέλτιον ὃ παρὰ σοὶ κέκριται
C καλὸν τοῦ παρ' ἐμοὶ μὴ τοιούτου φαινομένου τὸ πλέον ἔχειν· εἰ μὲν γὰρ σαυτῷ τε καὶ Ῥωμαίοις καὶ προσήκοντα καὶ λυσιτελοῦντα ἐβουλεύσω (96*), Θεὸς ὁ πᾶσιν ἀγαθοῖς ἔργοις ἐνηδόμενος, καὶ τὴν σὴν ἂν ἐπιῤῥώσειε πρὸς τοῦτο ψυχήν· καὶ οὐδ' εἰ πάντες ἄνθρωποι κωλύειν ἐπιχειροῖεν, πεῖσαι δύναιντ' ἂν σε ἀποσχέσθαι. Εἰ δ' ἄρα ταῦτα μὲν ἀσύμφορα πάντη καὶ Ῥωμαίοις καὶ σαυτῷ, Θεῷ δ' ἔδοξε τοιαῦτα πεῖσαι ὥστε πρόφασιν πολέμων ἐμφυλίων καὶ στάσεως καὶ ταραχῆς Ῥωμαίοις εὑρεθῆναι, τίς οὕτως ἂν εἴη παντάπασιν ἔρημος φρενῶν, ὥσθ' ἃ ἔδοξε Θεῷ, ταῦτ' αὐτὸν ἄν ποτε δυνηθῆναι ἀναλῦσαι νομίσαι; σκέψαι τοίνυν παρὰ σαυτῷ· κἂν ἴδῃς ἁπάσαις ψήφοις πρὸς τοῦτο ῥέπουσαν τὴν σὴν ψυχὴν, τί χρὴ καὶ βουλεύεσθαι
D περὶ αὐτοῦ; εἰ δ' ἄρα τοιοῦτον μὲν οὐδὲν κέκριται παρὰ σοὶ, σαυτῷ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπηκόοις λυσιτελῆ τε ὁμοῦ καὶ δίκαια ποιεῖν ἐθέλων τὸ πάλιν ἀνακαλεῖσθαι βασιλέα καὶ τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ἐγχειρίζειν διεσκέψω, οὐχ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀπερισκέπτως ὥς τι τῶν μηδενὸς ἀξίων πράττειν χρή· ἀλλὰ πρότερον πολλὰ πολλάκις σκεψάμενον περὶ αὐτοῦ καὶ διακωδωνίσαντα ἀκριβῶς, οὕτω χωρεῖν ἐπὶ τὸ πράττειν· μήπως τι τῶν ἀδοκήτων ὕστερον συμβὰν (πολλὰ δ' ἂν γένοιτο τοιαῦτα) τοῖς τε ἄλλοις

riæ corpus vitiosum ac mutilum reddat quorumdam, ut videtur, necessariorum prætermissio. Posteaquam, ut supra commemoravimus, magnum domesticum imperii consortem sibi adjungere, eumque purpura et imperatoriis ornare insignibus meditatus, crebrius et pluribus cum eo agens nihil obtinuit, et in voluntate nunquam cedendi hac in parte obduruisse vidit, ne contra torrentem niteretur, urgere non perrexit. Non diu post, totum imperium et administrationem Romani principatus, ut et antea, avo restituere in mentem venit. Sic igitur sentienti visum ad opus procedendum. Tamen prius cum magno domestico sententiam contulit, ut si ille expedire putaret, cogitata exsequeretur. Cui statim occurrit se ab imperatore tentari, qui existimaret hac de avo deliberatione audita, sine mora facile se ab ipso imperatorem renuntiari passurum, continuoque suspicionem suam aperuit. Autumante imperatore, nihil tale animo versasse; sed sic candide, nullaque vafritie bone id fore censere, et velle in rem deducere, magnus domesticus excipiens, Atqui mihi, ait, secus videtur; neque quod ad me attinet, tanquam utile, velim fieri. Quod si ita de illo statuisti, modisque omnibus exsequi vis, præstat vincere quod tu bonum interpretaris, quam quod mihi tale non apparet. Nam si ego quæ tibi et Romanis decora et utilia essent suasi, Deus qui omnibus egregie factis delectatur, animum tuum ad ea aggredienda corroboret; et si omnes mortales conentur, ne te ab iis avertere queant. Sin autem ad hæc tibi et Romanis prorsus incommoda, Deo tamen placuit te impellere, ut tumultus ac seditionis, bellorumque civilium nasceretur occasio, quis ita penitus a ratione desertus invenietur, ut se unquam dissolvere ac retexere posse confidat, quæ Deus ipse texuerit? **255** Circumspice igitur sollicite, et si mentem tuam omnibus veluti suffragiis eo ferri ac propendere videris, aliorum judicium ne exquiras. Si autem tale nihil statuisti, sed rem justam, tibi et sub ditione tua constitutis frugiferam efficere volens, avum in imperium revocare deliberasti, haud istuc ita temere et inconsiderate, ut nugatorium aliquid conficiendum est: sed ubi antea multum ac frequenter omnia perpenderis, accurateque exploraveris, sic demum ad opus veniendum: ne, si postmodum inopinatum quidpiam acciderit (multa autem accidere queant) id et aliis, et ante alios nobismetipsis ad temeritatem inertiamque nostram condemnandam fiat occasio. Dicta approbavit imperator, et negotium consultationi permisit. At magnus domesticus momenta prius nosse desideravit, quibus motus in hanc voluntatem descendisset; quæ si sibi quoque haud absurda et ad fidem valida videbuntur, ultra

Jacobi Pontani notæ.

(96*) Ἐβούλευσα, nam id de se magnus domesticus dicit.

non fore, cur in consultando opera frustra consumatur; nihil enim obstaturum, quin quæ bene habere visa sint, peragantur. Si vero talia non reperientur, tum vicissim ex altera parte se rationes, propter quas factum non profuturum arbitretur, expositurum: quas si a recto et justo aptas judicarit, obtemperet, et contra officium committere pareat. Quod si satis virium ad persuadendum non habebunt, fueritque pugna anceps, tum se victoriam illi cessurum, quomodo Athenienses solere fama est, cum Minervæ calculus accesserit (97). Cum igitur tria sint potissimum, quæ te ad pœnitudinem facti possint inducere, quod non cum utilitate reipublicæ, quod nonnulla necessaria negligantur, quoniam avus non imperet, unumquodque eorum, quantum valeat dispiciamus. Ac primum quidem nemo mihi non assentietur, justissime abs te factum. Tu enim bellum non incepisti, sed ab illo inceptum coactus es gerere. Et tum quidem invitus, tamen secessisti, periculum fugiens, quod ad illo tibi impendebat, et postea te necessario defendisti. Et postquam Deo opitulante omnium evasisti potens, quamvis liceret cum justitia retinere imperium, quod ab illo bellum esset inchoatum (nulla quippe lex vetat, ne victores hostium bona, tanquam virtutis præmia possideant), non prior pacem petivit, et tu justus injusto imperium reddebas. Itaque dum **256** neque propter ea quibus antea privatus es, quidquam contra fas egisti, neque propter eam quam postmodum de adversariis consecutus es, victoriam, quemquam spoliasti, utrinque justitia tibi superat. Quod autem et cum utilitate reipublicæ, demonstrandum non opinor. Quis enim nescit, nisi forte extra mundum habitet, bellum civile cladem et perniciem esse civibus, sicut contra pacem et concordiam norunt omnes esse utilitatem et incrementum reipublicæ? Porro nos nullum officii munus prætermittere, quamvis ipse non moderetur imperium, conabor ostendere. Cum enim duo sint imperatorum munera, unum rebus bellicis occupari (98), prædones arcendo, et subjectis habitationem tutam præstando, et si ferro opus sit, hostibus cum exercitu occurrendo; alterum, tempore pacis juri et legibus intendere animum, urbanaque recte administrare, in neutro ipse nobis superior videri queat: imo vero in altero nihil illi cedere, in altero longo intervallo illum ante-

A καὶ πρό γε αὐτῶν ἡμῖν ἀβουλίαν καὶ ἀπραγμοσύνην καταγινώσκειν ἑαυτῶν πρόφασιν παράσχῃ. Τούτων οὕτως εἰρημένων, ἐπείθετο ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡς καλῶς ἔχοντα ἐπῄνει· ἐπέτρεπέ τε βουλεύεσθαι περὶ αὐτοῦ. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τὰς αἰτίας πρότερον ἔφασκε μαθεῖν ἐθέλειν, ἐξ ὧν εἰς τοῦτο ἐναχθείη. Κἂν μὲν καὶ αὐτῷ λόγον ἔχουσαι δοκοῖεν, καὶ πείθειν ἰσχυραὶ, τί χρὴ περαιτέρω πονεῖν εἰκῆ βουλευομένους; τὸ κωλῦον γὰρ οὐδὲν τὰ καλῶς δοκοῦντα ἔχειν ποιεῖν. Ἂν δ' ἄρα μὴ τοιαῦται φαίνοιντο, πάλιν αὐτὸν ἐξ ἀντιστρόφου δι' ἃ μὴ λογίζοιτο αὐτὸς λυσιτελεῖν, τὴν πρᾶξιν προτιθέναι. Κἂν μὲν τοῦ ὀρθῶς καὶ δικαίως ἔχοντος φαίνηται ἡμμένα, πείθεσθαί τε αὐτὸν, καὶ ἀφίστασθαι τοῦ μὴ τὰ δέοντα ποιεῖν· ἐὰν δὲ ἐνδεῶς ᾖ ὥστε δύνασθαι B πείθειν ἔχωσι, καὶ ἀγχώμαλος ἡ μάχη καταστῇ, τότ' αὐτὸν τῆς νίκης αὐτῷ προχωρεῖν, ὥσπερ τοὺς Ἀθηναίους τῆς Ἀθηνᾶς προστιθεμένης ψήφου λόγος ποιεῖν. Τριῶν δὲ ὄντων ἃ ἂν σε μάλιστα δύναιτο πρὸς μεταμέλειαν τῶν γεγενημένων ἐνάγειν, τοῦ τε μὴ δικαίως δοκεῖν πεπρᾶχθαι, καὶ τοῦ μὴ τοῖς πράγμασι λυσιτελούντως, καὶ τρίτου τοῦ τινα τῶν δεόντων γίνεσθαι ἀμελεῖσθαι διὰ τὸ μὴ βασιλέα τοῖς πράγμασιν ἐφεστάναι, σκεψώμεθα ἕκαστον αὐτῶν. Καὶ πρῶτόν γε πάντες ἂν ἐμοὶ συμφαῖεν ὡς μάλιστα πέπρακται δίκαια. Πρότερόν τε γὰρ αὐτὸς οὐκ ἦρξας πολέμου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐκβιασθεὶς. Καὶ τότε μὲν ἄκων, ἀνεχώρησας δ' οὖν ὅμως, βασιλέως τὸν κίνδυνον C ἀποδιδράσκων· καὶ ὕστερον ἀμυνόμενος ἀναγκαίως καὶ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, ἐπεὶ τὰ πράγματα γεγένηται ὑπὸ σοὶ, καίτοι γε ἐξὸν τὴν σύμπασαν ἀρχὴν ἔχειν, καὶ προσεῖναι τὸ δικαίως διὰ τὸ ἐκεῖνον πολέμου ἄρξαι (οὐδεὶς γὰρ ὁ κωλύων νόμος τὰ τῶν πολεμίων τοὺς νενικηκότας ἆθλα τῆς ἀρετῆς κεκτῆσθαι), οὐκ ἔφθασε μνησθεὶς εἰρήνης, καὶ σὺ τὰ δίκαια ποιῶν, ἀπεδίδους τὴν ἀρχήν. Ὥστε καὶ ἐξ ὧν πρότερον ἀπεστεροῦ μηδὲν ἀδικῶν, καὶ ἐξ ὧν ὕστερον κρατῶν τῶν ἀντιπάλων οὐκ ἀπεστέρεις τῶν δικαίων, ὁμοίως σοὶ τὸ δικαίῳ εἶναι περιέσται. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς πράγμασι λυσιτελῶς, οὐδ' ἀποδείξεως δεήσεσθαι οἶμαι. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε τῶν ἁπάντων, εἰ μὴ τῶν πραγμάτων ἔξω κατοικεῖ, τὸν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους πόλεμον λύμην οὖσαν τοῖς D χρωμένοις καὶ φθορὰν, ὥσπερ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν τοὐναντίον ἅπαν, ὠφέλειαν, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν τῶν κοινῶν; ἀλλὰ μὴν ὅτι γε οὐδὲ τῶν δεόντων οὐδὲν παραλείπομεν ἡμεῖς διὰ τὸ μὴ

Jacobi Pontani notæ.

(97) Opinor tangi judicium Areopagitarum apud Athenas, quod fuit severissimum, et causam Orestis, quam de matricidio ibidem dixit, accedenteque Minervæ suffragio absolutus est. Qua de re in Miloniana M. Tullius: *Itaque hoc, judices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum.* Hunc porro versum qui est apud Ennium in Eumenidibus pronuntiasse videtur Minerva.

Dico vicisse Orestem, vos ab hoc facessite.

Lege Petrum Victor. *Variar. lect.* lib. XIII, cap. 25, et lib. XXVII, cap. 6.

(98) Hæc duo complexus est Homerus illis verbis de Agamemnone,

Βασιλεύς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής.

Bonus rex, in pace videlicet, *fortis pugnator*, in bello. Bonus autem non est qui rempublicam non bonis institutis ac legibus temperat; nec fortis, qui castra nunquam vidit.

A ἐκείνων τῶν πραγμάτων ἐξηγεῖσθαι, πειράσομαι ἀποδεικνύναι. Δύο γὰρ ὄντων ἃ προσήκει βασιλεῦσιν ἔργων, τοῦ τε περὶ τὰ πολέμια διατρίβειν, ἀμυνόμενον μὲν τοὺς ἐπιόντας πολεμίους καὶ τὴν οἴκησιν παρέχοντα τοῖς ὑπηκόοις ἀσφαλῆ, εἰ δέ που δέοι, καὶ ἐπιστρατεύοντα τοῖς πρότερον ἐπελθοῦσι, καὶ τοῦ περὶ δίκας ἀσχολεῖσθαι καὶ θεσμοὺς ἐν τοῖς εἰρήνης τοῖς καιροῖς, καὶ τὰ οἰκεῖα εὖ τίθεσθαι, ἐν οὐδετέρῳ τὸ πλέον ἔχων ἡμῶν ἐκεῖνος ἂν φανείη, μᾶλλον δὲ τῷ μὲν οὐδαμῶς λείπεσθαι βασιλέως· τῷ ἑτέρῳ δέ σοι συμβέβηκε νικᾷν παραπολύ. Τῆς γὰρ ἄλλης τῶν πραγμάτων διοικήσεως οὐδὲν ἔλαττον ἢ πρότερον ὡς προσῆκον γινομένης, ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ταῖς στρατείαις πολὺ προέχεις, αὐτὸς ἐφ' ἅπασι παρών, καὶ στρατηγοῖς χρώμενος βελτίοσιν ἢ ἐκεῖνος, ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων ἐγένετο κατα- B φανές, αὐτοῦ τὰ πολλὰ καὶ πρότερον οἰκουροῦντος ὥσπερ νῦν. Ἔτι δὲ τὸν λόγον βουλομένου τοῦ μεγάλου συνείρειν δομεστίκου καὶ διὰ πολλῶν ἀποδεικνύναι μὴ ὂν λυσιτελὲς πρὸς τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχὴν αὖθις ἐπανάγειν τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον, ὁ νέος ἐπικόπτων βασιλεὺς, ταῦτα μὲν ἔφη καὶ αὐτὸς οἴεσθαι ὀρθῶς ἔχειν· καὶ τούτων ἕνεκα οὐδενὸς τῷ πάππῳ ἐθέλειν ἐγχειρίζειν τὴν ἀρχήν. Ἀλλὰ πρώτου μὲν, τοῦ μὴ τοὺς πάντα εὐχερεῖς καὶ φαύλους καὶ διεφθορότας ὡς ἐκ προνοίας αὐτὸς καὶ σκέψεως ἐπιβούλου τὴν ἀρχὴν παρειλόμην, βασιλέως μηδεμίαν πρόφασιν πρὸς τὸν πόλεμον παρεσχημένου, δύνασθαι λογοποιεῖν καὶ πείθειν τοὺς πολλούς. Δευτέρου δὲ, τοῦ μάλιστα βούλεσθαι καὶ διὰ σπουδῆς ἔχειν, ἅττα ἂν ᾖ μάλιστα πρὸς ἡδονὴν καὶ τιμὴν τῷ βασιλεῖ, ταῦτα καταπράξασθαι ἐμέ. Οἴομαι δὲ μηδὲ βασιλέα πρὸ τοῦ ἄρχειν τῶν πραγμάτων ἕτερόν τι μήτε βούλεσθαι μήτε ἄγειν.

A gredi contigit. Nam cum civilis tua administratio æque proba sit, ut illius ante fuit, virtute prudentiaque militari multum antecellis, ipse præsens omnibus et præstantiores duces habens, quam ille habuit: id quod rebus ipsis patuit, cum ipse, quemadmodum nunc, ita antea domi plerumque delituerit. Volebat domesticus sermonem continuare, ac pluribus docere, incommodum fore, seniori Andronico imperium reddere, cum interpellans junior se his assipulari dixit: ob nullam tamen harum causarum avo decrevisse imperium restituere, sed primum, ne levissimi, improbissimi, atque corruptissimi homines ipsum velut de industria, et cum insidiosa machinatione, avum insontem imperio exuisse (99) comminisci, et aliis B commentum suum persuadere possint. Deinde quia impense concupiscat, et studiose conetur ut, quæ illi jucunditati et honori sint, ea præstet, credat autem, eum nihil neque malle, neque melius ducere, quam imperare.

237 CAPUT XX.

Hac oratione domesticus duas causas ab imperatore allatas, quibus ad imperium avo reddendum moveretur, confutare nititur; obtrectationem improborum, et honorem ac voluptatem avi. Agit autem valde oratorie. Byzantium se confert imperator divæ Matri pro recepta sanitate gratias acturus. Hominum ad eum visendum concursus Thraciæ urbes lustrat.

Αὖθις δὲ ὁ μέγας δομέστικος τὸν λόγον ἀναλαβών. Τὴν μὲν ἐμὴν, εἶπεν, εὔνοιαν πρὸς βασιλέα C καὶ σπουδὴν, καὶ ὡς ἐποιούμην περὶ πλείστου μὴ μόνον ἀνήκεστον οὐδὲν εἰς αὐτὸν ἰδεῖν ἐλθὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχῆς κρατεῖν, καὶ παρὰ πᾶσι καὶ θαυμάζεσθαι καὶ ἐπαινεῖσθαι, οὐδένα μοι μᾶλλον ἢ σὲ οἴομαι συνειδέναι. Καὶ ὅτε γὰρ τοῦ πρὸς ἀλλήλους ὑμῶν μάλιστα φυομένου πολέμου ἐβουλευόμεθα περὶ τοῦ ᾗ χρὴ τὸν πόλεμον διαθέσθαι, τῶν ἄλλων παραινούντων εἴργειν, ἢ καὶ ἀποκτιννύναι, καὶ ὀλίγῳ χρόνῳ πολλῶν ἀπαλλάττεσθαι πραγμάτων, οἶσθα ὁπόσα φιλάνθρωπα αὐτός τε ἐβουλεύσω (1) περὶ αὐτοῦ, κἀγὼ συνεῖπον προθύμως, καὶ τὸ μέρος συγκατειργασάμην. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τὸν πόλεμον καταστάντες περιεγενόμεθα αὐτοῦ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, οἶσθα ὅσην ἐπεδειξάμεθα περὶ αὐτὸν καὶ τὴν εὔνοιαν D καὶ τὴν αἰδῶ, ἐκ μέσων ἐξαρπάσαντες τῶν κινδύνων, καὶ οὐ μόνον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσαντες, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὶν εὐδαιμονίαν, ὅσα γε ἐξῆν, φυλάξαντες αὐτῷ, τῶν ἄλλων ἁπάντων βουλευομένων τἀναντία, καὶ δεομένων πείθεσθαι αὐτοῖς. Διό με οὐδὲ οἴεσθαι χρή τινα ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν τοὺς λόγους

C Excipiens magnus domesticus sic ait: Benevolentiam atque studium meum erga Imperatorem avum, et quomodo nihil optarim ardentius, quam cum videre non solum nihil immane perpeti, sed etiam tenere imperium, esseque in ore et admiratione omnium, nemo melius te uno juxta me cum novit. Nam et cum maxime bello inter vos exorto, quo pacto illud gereretur, consilia conferebamus, hortarenturque nonnulli ut eum carcere clauderemus, aut etiam necaremus, et brevi tempore multis nos molestiis eximeremus, scis quam multa humanitatis plena super eo disseruerim, tibique perlibens assenserim, teque pro parte quoque adjuverim. Bello flagrante, cum semel iterumque vicissemus, recordaris quanta in ipsum inclinatio atque observantia D nostra fuerit: quando e mediis ereptum periculis, non tutum modo præstitimus, verum etiam pristinam, quantum licuit, felicitatem ei conservavimus, cæteris omnibus reclamantibus, et ut ipsis in contrarium obsequeremur, flagitantibus. Quod cum ita sit, non me odio aliquo stimulatum, sed communes utilitates intuentem, hæc effari existimandum est,

Jacobi Pontani notæ.

(99) Hoc quidem duce Gregora Chronographi quidam volunt, sed nos hujus historici fidem sequi malumus.

(1) Interpres ἐβούλευσα legit.

præsertim cum nec callidissimus calumniator hoc in me consuere possit mendacium, ideo me impedire ne ei tradatur imperium, quia id mihi studeam acquirere. Nam et prius copia erat, si libuisset, et adhuc mei arbitrii est sumere, quod tu cupide mecum communicaturus es. Non igitur ut inde privata ad me redeat utilitas, hoc dabo consilium. Et quia ex rebus ipsis liquet, me neque mihi ad gratiam, neque illi ad invidiam verba facere, æquum est, si frugifera consulere judicabor, mihi auscultare. Aiebas duabus potissimum de causis te ad hoc incitari, et ne male tibi dictitarent improbi corruptique mortales, et quod maximopere præstare velles, quantum quidem posses, quæ ad reverentiam, honorem et lætitiam avi pertinerent. Colere igitur et observare illum ego quoque et justum, et ex officio tuo esse **258** affirmarim. Sed cultum istum et observationem multis aliis rationibus declarare conceditur. Nam et illum honorare ut parentem oportet, et providere quam diligentissime, ut cum ipsi, tum ejus familiæ res ad vitam sustentandam necessariæ affatim suppeditent. Ergo si separatim ei decreta pecunia ejus necessitates explere non putatur, haud recusandum, quin alterum tantum, aut etiam plus duplum tribuatur, et adjiciantur alia, quæ illi voluptati, cæteris nullo detrimento fuerint. At vero rerum dominum illum instituere, hoc est quod reipublicæ interesse, nec quisquam mihi persuaserit, nec ego cuiquam suadere velim. Improborum autem voces contemnendas opinor: aut rem nefariam designabimus, si bonorum spreto judicio, malis tantopere gratificabimur, ut etiam quæ commoda et justa numeramus, ea volentes propter ipsos abjiciamus. Age enim, per Deum immortalem, si boni omnes coeant, nosque ad judicium vocatos accusent hunc in modum: Injuste et violenter agitis, dum nobis bellum civile excitatis. Mox enim a principio, simul atque senior imperator arma in vos movit, iniquam conditionem vestram cernentes, mirifice vobiscum doluimus, alacriterque auxiliati sumus. Ubi autem, Deo favente, hostium labore nullo potiti sumus, cum grada depellendi et puniendi essent, qui facere cœpissent injuriam, nosque molestiis exsolvendi, vos noluistis: sed quasi malorum sitientes, imperatore mediocria petente, et vitam tantummodo orante, vos cum subjectorum, vestroque ipsorum damno, stulta quadam gloriæ cupiditate totum ferme imperium, nobis deprecantibus et amentiam vestram testantibus ei dedistis. Ille non longo post tempore eadem tentavit, ac veluti oblitus, in quod se antea periculum objecisset, bellum non ante in ictum nobis intulit. Tum nos perspicientes, quo malorum res procederet, ac Romanorum rempublicam funditus perituram, legationem non pro vobis duntaxat privatim, sed pro communi quoque ad imperatorem suscepimus, suppliciter rogantes, ne nos mutuis cædibus interire pateretur. Sed si quod etiam crimen vobis intentaret, in judicio dissoluturos. Is

A ποιεῖσθαι τουτουσὶ, ἀλλὰ τῷ κοινῷ προσέχοντα λυσιτελεῖ· ἄλλως τ' οὐδὲ τῷ μάλιστα τοὺς τρόπους συκοφαντικῷ διαβολὰς ἐξέσται ῥάπτειν, ὡς ἐμαυτῷ περιποιούμενος τὴν βασιλείαν κωλύω τοῦ μὴ ἐγχειρίζειν ἐκείνῳ τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχήν. Πρότερόν τε γὰρ ἐξῆν, εἴπερ ἐβουλόμην, καὶ νῦν ἔτι κεῖται ἐπ' ἐμοὶ, σοῦ παρασχόντος ἂν προθύμως, εἰ βουληθείην· ὥστ' οὐδὲ τοῦ ξυνοίσοντος ἰδίᾳ τι ἐμοὶ ταῦτα συμβουλεύω. Ὅτε τοίνυν ἐξ αὐτῶν ἀποδείκνυται τῶν πραγμάτων, μήτε πρὸς χάριν ἐμαυτῷ μήτε πρὸς ἀπέχθειαν ἐκείνῳ λέγειν, δέον ἦν τι τῶν δεόντων πείθεσθαι, φαίνομαι συμβουλεύων. Ἔφης τοιγαροῦν δυοῖν ἕνεκα μάλιστα ἐνάγεσθαι πρὸς τοῦτο· τοῦ τε μὴ κακῶς ἀκούειν παρὰ φαύλων ἀνθρώπων καὶ διεφθορότων, καὶ τοῦ μάλιστα βούλεσθαι τῶν B πρὸς αἰδῶ καὶ τιμὴν καὶ ἡδονὴν ἐσομένων βασιλεῖ, ὅ τι ἂν ἐξῇ ποιεῖν· τὸ μὲν οὖν θεραπεύειν βασιλέα, δίκαιόν τε φαίην ἂν καὶ αὐτὸς καὶ σοὶ προσῆκον. Ἔξεστι δὲ πολλοῖς τρόποις ἐπιδείκνυσθαι τὴν θεραπείαν. Τό τε γὰρ τιμᾷν ὡς πατέρα ἀναγκαῖον· καὶ τὸ πρόνοιαν αὐτοῦ τὴν δυνατὴν ποιεῖσθαι ὥστ' αὐτόν τε καὶ οἰκετικὸν διάγειν ἐν ἀφθόνοις. Εἰ δὴ τὰ ἀποτεταγμένα χρήματα αὐτῷ τῆς χρείας δοκεῖ ἐλάσσω εἶναι, φθόνος οὐδεὶς καὶ ἕτερα τοσαῦτα ἢ καὶ διπλασίω προστιθέναι· καὶ ἕτερ' ἄττα ἃ αὐτῷ μὲν ἂν εἴη καθ ἡδονὴν, βλάβην δὲ ἑτέροις μὴ παρέχῃ. Ἄρχοντα δὲ ἀποδεικνύναι τῶν πραγμάτων, οὔτ' ἂν αὐτὸς πεισθείην τῶν κοινῇ λυσιτελούντων εἶναι, οὔθ' ἑτέρῳ συμβουλεύσαιμι. Τῶν κακῶν δὲ C οὐδένα λόγον οἴομαι ποιεῖσθαι δεῖν· ἢ σχέτλιον ἂν εἴη, εἰ τῶν μὲν ἀγαθῶν οὐδένα ποιησόμεθα λόγον, τοῖς δὲ κακοῖς τοσοῦτον χαριούμεθα, ὥστε καὶ ἃ λυσιτελῆ καὶ δίκαια δοκοῦμεν εἶναι, ταῦθ' ἑκόντες ὄντες προησόμεθα αὐτοῖς. Φέρε γὰρ πρὸς Θεοῦ, εἴ γε πάντες οἱ τοὺς τρόπους ἀγαθοὶ ἐκκλησίαν συναθροίσαντες, ἡμᾶς ἐπὶ δίκῃ προκαλοῖντο, λέγοντες, Ὡς ἄδικα καὶ βίαια ποιεῖτε, πολέμους ἡμῖν ὁμοφύλοις ἐπεγείροντες, εὐθύς τε γὰρ ἐξ ἀρχῆς, ἅμα τῷ βασιλεῖ καθ' ὑμῶν τὸν πόλεμον κεκινηκέναι ὁρῶντες ὡς ἄδικα πάσχετε ὑμεῖς, συνηλγήσαμέν τε μάλιστα ὑμῖν καὶ συνηγωνισάμεθα προθύμως. Καὶ ἐπειδὴ Θεοῦ συναιρομένου, ῥᾷστα κεκρατήκαμεν τῶν πολεμίων, δέον ἀπελαύνειν καὶ κακῶς ποιεῖν τοὺς προτέρους ἄρξαντας τῆς ἀδικίας, καὶ ἡμᾶς πραγμάτων D ἀπαλλάττειν, οὐκ ἠθελήσατε ὑμεῖς, ἀλλ' ὥσπερ κακῶν ἐπιθυμοῦντες, βασιλέως μέτρια αἰτοῦντος, καὶ σώζεσθαι μόνον δεομένου ὑμεῖς ἐπὶ κακῷ τῶν ὑπηκόων καὶ ὑμῶν αὐτῶν ἄτοπα φιλοτιμούμενοι, τῆς ἀρχῆς ὀλίγου δεῖν ἁπάσης παρεχωρήσατε αὐτῷ ἡμῶν ἀπαναινομένων καὶ τὴν ἀβουλίαν ἐπιμαρτυρομένων. Ὁ δ' οὐ πολλοῦ χρόνου παρεῤῥυηκότος, αὖθις ἐπεχείρησε τοῖς ἴσοις, ὥσπερ ἐπιλελησμένος εἰς ὅσον ἤλασε κινδύνου, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπήνεγκεν ἡμῖν. Ὁρῶντες δὲ ἡμεῖς οἷ κακῶν τὰ πράγματα χωρήσει, καὶ ὡς ἄρδην ἀπολεῖται τὸ Ῥωμαϊκὸν, πρεσβείαν οὐκ ἰδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινὴν ὑμῖν ἐποιησάμεθα πρὸς βασιλέα, δεόμενοι μὴ περιιδεῖν ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀλλήλους πολέμου διαφθαρησομένους· ἀλλ' εἴ τι καὶ ἐγκαλεῖν ὑμῖν

ἔχει, δίκῃ διαλύεσθαι. Ὁ δ' οὐδ' ἄκροις ἠνέσχετο A ὠσὶ τῶν περὶ τῆς εἰρήνης λόγων. Πάντοθεν δὲ ἡμεῖς ἀπορίᾳ συσχεθέντες αὖθις ἐνεβάλλομεν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ πόλεμον ἀράμενοι δεύτερον πρὸς αὐτὸν, νενικήκαμεν αὖθις καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἢ καὶ μείζω συνηλάσαμεν ἀπορίαν. Ὁρῶν δὲ ἐκεῖνος ὡς οὐκ ἄνευ κινδύνων ὁ πόλεμος αὐτῷ τελευτήσει, αὖθις ἐπρεσβεύετο ὑμῖν περὶ εἰρήνης, ὁ μηδὲ ἴχνος πρότερον ἀνεχόμενος αὐτῆς. Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες, δέον ἐκ τῶν προτέρων διδαχθέντας σωφρονεῖν, ὑμεῖς δὲ τἀναντία τῶν ἐναντίων ἐποιεῖτε, καὶ τὴν ἀρχὴν παρεδίδοτε αὐτῷ πᾶσαν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν πραγμάτων καὶ προσέτι φέροντες ὑμᾶς αὐτοὺς, (ἐῶ γὰρ λέγειν καὶ ἡμᾶς τοὺς ὑπηκόους, πολλὰ δυσανασχετοῦντας καὶ μονονοὺ τὴν ἀδικίαν ὀδυρομένους), ἄδικοι καὶ προδόται σχεδὸν περὶ ἡμᾶς γεγενημένοι, οἰόμενοι κἂν B οὕτω πᾶσαν πολέμου πρόφασιν περιαιρήσειν. Ὁ δ' ὥσπερ στενὴν αὐτῷ τῆς γῆς τὴν οἴκησιν παρεχούσης εἰ ταύτην οἰκείῃ μεθ' ὑμῶν, αὖθις ἐπολέμησε· καὶ τρίτον μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν, οὐκέθ' ὥσπερ πρότερον ἀπαρασκεύως καὶ ἐξ ἐφόδου, ἀλλὰ πολλὰ πρότερον συνεσκευασμένος περὶ τὴν ἑσπέραν, καὶ στρατιὰν ἐπαγαγὼν ἡμῖν πλήθει οὐκ ὀλίγον ὑπερέχουσαν ἡμῶν οὐκ ἐξ Ἑλλήνων μόνον τῶν αὐτόθι κατοικούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν προσοίκων βαρβάρων συμμαχίδα. Ὁρῶντες δὲ ταῦθ' ὑμεῖς, ἐλθόντες εἰς Βυζάντιον, ἐδεῖσθε βασιλέως περὶ εἰρήνης. Ὁ δ' οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον, ἦν ἀδύνατος πεισθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαίως πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τρίτον ἐχωρήσατε ὑμεῖς. Καὶ ἡμεῖς τὴν ὑπερβολὴν C βδελυξάμενοι τῆς ἀδικίας, προθύμως συνηράμεθα ὑμῖν, καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπεμείναμεν καὶ πόνους. Εἶτ' αὖθις μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην πλάνην καὶ τοὺς περιδρόμους τοὺς πολλοὺς, καὶ τὴν ἐκ τῆς χρονίου κακοπάθειαν στρατείας, καὶ τῆς κρείττονος δυνάμεως ἡμῖν τὸν πόλεμον συγκατεργαζομένης, τῶν τε πολεμίων κεκρατήκαμεν ἤδη καθαρῶς, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν συγκατεκτησάμεθα ὑμῖν. Νυνὶ δ' αὖθις τῶν πολέμων πεπαυμένων, καὶ εἰρήνης τὰ Ῥωμαίων κατεχούσης πράγματα, ὁρῶντες ὑμᾶς τῶν προτέρων μείζοσι κακοῖς ἐπιχειροῦντας ἡμᾶς ἐμβάλλειν, παραγγέλλομεν ὑμῖν μὴ αὖθις καινὰ διανοεῖσθαι, μηδ' ἀφορμὰς παρέχειν τῷ κάκιστ' ἀπολουμένῳ πολέμῳ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους. Εἰ ταῦτ' ἔλεγον, καὶ ὥσπερ κορωνίδα προσετίθεσαν, ὅτι εἰ μὲν δέχεσθε ἐπὶ τούτοις, εἰ δὲ μὴ, D σκοπεῖτε μὴ οὐχ ἡμῖν μᾶλλον ἢ ὑμῖν αὐτοῖς αἴτιοι μειζόνων γενήσεσθε κακῶν. Εἰ δὲ δὴ καὶ προσέθηκαν, ἐῶ γὰρ εἰπεῖν, Ὅτι εἰ μὲν βασιλεὺς οὕτως ἔχοι γνώμης ὥστ' ἐφ' ἑκάτερα ῥᾳδίως μεταβάλλεσθαι, καὶ μικρᾶς ἕνεκα ἢ καὶ οὐδεμιᾶς αἰτίας, πολέμου ἄρχειν, τί δεῖ τῷ τοιούτῳ ἀφορμὰς παραχῆς καὶ στάσεως; ἐπὶ λύμῃ καὶ φθορᾷ τοῦ κοινοῦ

mentionem pacis nec ad summas aures admisit. Nos undique difficultatibus coarctati, rursus discrimen adimus; et altero adversus illum bello iterum vincimus, et ad priores eum, aut majores etiam angustias redigimus. Qui **259** bellum citra summum periculum suum haud finitum iri animadvertens, de pace vos per legatos appellat, cum alias nec nomen ejus sustinuisset. Vobis autem nescio quid mali mala objectum est manu (2). Nam cum debuissetis ex antegressis sapere, desipuistis; imperiumque totum, et administrationem rerum, et vosmetipsos insuper ei in manus tradidistis (omitto enim dicere, et nos subditos, ægre admodum istuc patientes, et injuriam tantum non lamentantes), injusti et propemodum proditores nostri effecti, dum saltem ista via omnem vos belli occasionem amputaturos creditis. At ille, perinde ac si tellus ei non sufficeret, si hanc vobiscum habitaret, de integro ac tertium ad arma venit, cum nihil esset quod loco criminis objectaret. Nec jam imparatus, et velut ex itinere ut alias, sed multo antea instructus in Occidente, exercitumque contra nos, non ex Græcis solum illic incolentibus, sed ex vicinis quoque barbaris auxiliarium, nostro non paulo numerosiorem adduxit. Quo comperto, Byzantium profecti, pacem rogavistis, cum postulata æque ut ante rejecta sunt; unde vos ad bellum tertium compulsi descendistis, nosque sceleris magnitudinem exsecrati, per multa discrimina laboresque impigre vobis succurrimus. Postmodum denuo post longam illam vagationem, variasque ambages, et afflictionem diuturnæ expeditionis, cum etiam divina nos virtus adjuvaret jam de hostibus perfecte triumphavimus, et Romanum principatum vobiscum recuperavimus. Nunc hostibus quiescentibus, pacemque agitante republica cum cernamus vos iterum laborare, ut in mala prioribus graviora præcipitetis, jubemus ne rursus nova meditemini, neve bello infelicissimo, hoc est civili, materiam suggeratis. Si hæc dicerent, inquam, et tanquam coronidem adderent hæc: Siquidem propter has rationes dicta nostra admittitis, et approbatis, bene est; sin autem, videte ne vobis potius quam nobis perniciem accersatis. Quod si adderent etiam, non dicam tale quid: Si imperator eo sit ingenio, ut in utramque partem facile mutetur, et propter causam vel parvam, vel nullam bellum incipiat, quid huic perturbationis ac seditionis ad pestem et interitum reipublicæ opportunitatem porrigere opus est? Si autem sycophantis, perversisque hominibus, ac nihilo melioribus mancipiis pessimis obsequitur, nec **260** sic justum atque utile censemus, sic affectis, ut Cares nos subjicere (3), non dicam, si istuc, sed si orationi suæ illud unum modo adjungerent, di-

Jacobi Pontani notæ.

(2) Sic, verbis inquam Plautinis, reddi posse opinor, quod Græce est, οὐκ οἶδ' ὅτι παθόντες.

(3) Cares fuerunt barbaro ac servili ingenio, et proposita mercede parati ad quodvis malum perferendum. Testis Herodotus in *Euterpe*. Indicat et Aristophanes in *Avibus*: Εἰ δὲ δοῦλος, καὶ Κάρ, *quod si servus est, et Car*. Plura Parœmiographus proverbio *In Care periculum*

ferentque: Si vobis ea mens est de imperatore, A nobis certe juste utiliterque consulere non videmini; ac si quid præter exspectatum contigerit, nos periculis nosmet subtrahentes, ut otiosi spectatores tragœdiarum vestrarum sedebimus; num eorum postulato ut iniquo adversari, aut eorum verba ut intempestiva vilipendere possemus? Non solum enim quod omnium bellorum occasio ab eo manarit, et natura sit inconstanti ac mutabili, imperiumque Romanum bellis civilibus nimiopere attritum, et nemo mutationem æquo animo passurus sit; sed si omnia in utroque essent æqualia, alterque ab altero in nullo differret, oporteretque rerum statu considerato, aptiorem ad imperandum eligere, non esset justitiæ consentaneum, tibi quemquam antepon: non ob mansuetudinem animique altitudinem solum, quæ toto belli tempore in te eluxerunt, sed etiam ob fortitudinem strenuitatemque bellicam; et præcipue quod Romana res nunc non tantum perito et acri, sed et probo etiam exercitatoque duce indiget. Mihi itaque omnia perpendenti nulla causa satis idonea videtur, ob quam te ab imperio removeas, et in avum illud transferas. Quare boni communis ergo id fidenter dissuadere non dubitavi. Tibi licitum est, si quæ dixi, non sufficiant, aliis item et peritioribus uti consiliariis, ut a recta semita ne declines. Adhæc imperator, more suo paulum cunctatus, Non negaverim, inquit, prudenter dicta omnia; nihilominus de iis per otium deliberandum mihi videtur, si forte mora temporis meliora suggesserit. Quod cum et magnus domesticus probasset, ita discessum est. Post diem tertium congressi, vicissim percontantur, num aliud interea occurrerit. Cum uterque negaret, consilium ratum fecerunt. Sic quod pene factum erat, ut imperator senior imperium reciperet, a magno domestico impeditum est. Quorum in memoriam postea rediens imperator, ubi avum monasticam vitam sectari audivit, magno domestico ea sub hoc verborum integumento significata voluit: Si quæ prius volebamus, opere perfecta fuissent, ista nunc non evenissent. Quibus **261** ille respondit: Ista quidem non; fortassis autem alia deteriora longeque magis incommoda evenire potuisse. Imperator confirmata jam valetudine, Didymoticho Byzantium abiit, ut castissimæ Deiparæ vitali fonte sanitates magis quam aquas emananti (4), quibus et ipse lethali illo morbo levatus esset, gratias ageret. Venienti frequentissimus Byzantiorum populus, et ex locis vicinis atque urbibus permulti ejus videndi causa obviam usque Rhegium processerunt (5) (erat quippe aspectus ejus

A παρέχειν; Εἰ δ' ἑτέροις πείθεται συκοφάνταις καὶ διεφθορόσι καὶ οὐδὲν ἀμείνοσιν ἀνθρώποις ἀνδραπόδων, οὐδ' οὕτω δίκαιον οὐδὲ λυσιτελὲς τοῖς οὕτως ἔχουσιν, ἐν μοίρᾳ Καρὸς ἡμᾶς ὑποτάττειν ἑαυτοὺς, ἀλλ' εἰ προσέθηκαν τοῖς λόγοις ἐκεῖνο μόνον, Ὅτι εἰ νῦν τοιαῦτα περὶ βασιλέως ἐγνώκατε ὑμεῖς, ἀλλ' ἡμῖν οὐ δίκαια οὐδὲ λυσιτελῆ βουλεύεσθαι δοκεῖτε, κἂν τι συμβαίη τῶν ἀδοκήτων, ἡμεῖς ἔξω κινδύνων καὶ πραγμάτων καταστήσαντες ἑαυτοὺς, ὥσπερ θεαταὶ καθεδούμεθα τῶν γινομένων. Ἆρ' ἢ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ὡς οὐ δικαίᾳ δυνησόμεθα ἀντειπεῖν; ἢ ἐν οὐδενὶ θησόμεθα τοὺς λόγους ὡς ἀκαίρως εἰρημένους; μὴ γὰρ ὅτι πάσης μὲν προφάσεως πολέμων ἐκ βασιλέως ἐξ ἀρχῆς κεκινημένης, ῥᾳδίου δὲ ὄντος φύσει πρὸς μεταβολὰς, τῆς Ῥωμαίων δὲ ἡγεμονίας B πολλὰ τοῖς ἐμφυλίοις τετρυχωμένης πολέμοις, ἁπάντων δὲ οὐκ ἂν οἰσόντων ῥᾳδίως τὴν μεταβολὴν, ἀλλ' εἰ πάντων μὲν ἀμφοτέροις μετῆν ἐπίσης, ἐν μηδενὶ δὲ διενήνοχεν ἅτερος ἑτέρου, ἔδει δὲ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σκεψαμένους τὸν προσήκοντα ἑλέσθαι μᾶλλον ἄρχειν, οὐ σοὶ προστίθεσθαι προσῆκον πάντα ὁντινοῦν· οὐ μόνον διὰ τὴν πραότητα καὶ μεγαλοψυχίαν, ἣν παρὰ πάντα ἐπεδείξω τὸν τοῦ πολέμου χρόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν εὐψυχίαν καὶ τὴν τόλμαν τὴν ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ τὸ μάλιστα δεῖσθαι τὰ Ῥωμαίων πράγματα νυνὶ, οὐκ ἐμπείρου καὶ δεινοῦ μόνον στρατηγοῦ, ἀλλὰ καὶ σπουδαίου καὶ τὰ πολέμια ἐξησκημένου; Ἐμοὶ μὲν οὖν πανταχόθεν ἐξετάζοντι, οὐδεμία τις αἰτία φαίνεται ἀρκοῦσα πείθειν C ὡς λυσιτελὲς αὐτὸν ἀποστάντα τῆς ἀρχῆς τῷ πάππῳ ἐγχειρίζειν. Διὸ καὶ συμβεβούλευκα προθύμως τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἕνεκα. Σὲ δὲ εἰ μὴ τὰ λεγόμενα πείθειν ἱκανὰ, ἔξεστι καὶ ἑτέροις ἅμα καὶ συνετωτέροις καὶ ἐμπειροτέροις συμβούλοις χρησαμένῳ, μὴ τοῦ δέοντος ἁμαρτεῖν. Τοιαῦτα μὲν ὁ μέγας δομέστικος εἶπε· βασιλεὺς δ' ὥσπερ εἴωθε μικρὸν ἐπισχὼν, Συνετῶς μὲν εἰρῆσθαι τοὺς λόγους, εἶπεν, οὐκ ἂν ἔξαρνος γενοίμην· ἔτι δέ μοι δοκεῖ καὶ κατὰ σχολὴν εἶναι βουλευτέον περὶ αὐτῶν, εἴ πώς τι βέλτιον ὁ μεταξὺ χρόνος ἐξευρήσει. Ἐπαινέσαντος δὲ καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, τὸ νῦν μὲν ἔχον διελύθησαν, ἐς τρίτην δὲ ἡμέραν πάλιν συνελθόντες, ἐπυνθάνοντο ἀλλήλων εἴτι πλέον ἐν τῷ μεταξὺ ἐξευρηκότες εἶεν χρόνῳ· μηδὲν δὲ ἀμφοτέ- D ρων εἰρηκότων ἐπεψηφίσαντο τὴν βουλὴν, καὶ οὕτω παρ' ὀλίγον ἐλθὸν τοῦ βασιλέα τὸν πρεσβύτερον αὖθις ἄρχοντα γενέσθαι τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐκωλύθη. Ὧν ὕστερον εἰς μνήμην ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ ἐπύθετο αὐτὸν τὸν μονήρη βίον ἀνῃρημένον, ἠνίττετο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, Ὡς εἰ ἃ πρότερον ἐβουλευόμεθα εἰς ἔργον ἧκον, νῦν οὐκ ἂν συνέβαινε τοιαῦτα, πρὸς ἃ ἐκεῖνος

Jacobi Pontani notæ.

(4) Græce, festivius, μᾶλλον ἰάματα, ἢ νάματα, quo lepore aliquoties orationem aspergit. Παρήχησιν figuram vocant Græci. Vide quæ paulo ante de hoc fonte diximus, vel potius vide ipsummet Nicephorum. Facies operæ pretium.

(5) Hæc mihi reditum ab exsilio M. Tullii Ciceronis revocant in memoriam, cui, teste Plutarcho, tanta municipiorum omnium lætitia et favore hominum proditum est obviam, ut quod jactavit postea, minus esset vero. Ait enim, Italiæ se humeris reportatum, oratione post reditum ad Quirites, si memini.

ἀπεκρίνατο, Ὡς τοιαῦτα μὲν οὐκ ἂν συνέβη, ἴσως A δ' ἕτερα χείρω καὶ ἀλυσιτελέστερα πολλῷ. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ τῆς νόσου ἤδη ἀπηλλάγη καθαρῶς, ἐκ Διδυμοτείχου εἰς Βυζάντιον ἧκεν, ἀποδώσων τὰς εὐχαριστίας τῇ πανάγνῳ μητρὶ τοῦ Θεοῦ τῇ ζωοδόχῳ πηγῇ τῇ μᾶλλον ἰάματα ἢ νάματα βρυούσῃ· ἧς τυχὼν ἀπήλλακτο καὶ αὐτὸς τῆς χαλεπῆς ἐκείνης νόσου. Βυζάντιοι δὲ πανδημεὶ πρὸς ὑπάντησιν τοῦ βασιλέως ἐξελθόντες, ἔτι δὲ καὶ οἱ τῶν πέριξ χωρῶν τε καὶ πόλεων κατὰ θέαν βασιλέως (πᾶσι γὰρ οὐκ ἐπέραστος μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματος ἀξία ὄψις ἦν, ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἐγηγερμένος), ἄχρι μὲν Ῥηγίου προῆκον ὑπ' ἀλλήλων συνωθούμενοι καὶ ἠσπάζοντο βασιλέα προσκυνοῦντες. Ἐκεῖθεν δὲ δι' αὐτῶν ἰὼν ὁ βασιλεὺς ἄχρι τοῦ πρὸ τῆς πόλεως τεμένους τῆς ἀεννάου πηγῆς ἦλθε συνωθούμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους· ἀποδοὺς δὲ τὰς εὐχαριστίας Θεῷ, ἦλθεν εἰς τὰ βασίλεια ἐκεῖθεν, καὶ διέτριψεν ἐν Βυζαντίῳ ἐξ ἐκείνης, εἰς ἑξηκοστὴν ἡμέραν. Αὖθις δὲ ἐξελθὼν, περιῄει τὰς τῆς Θρᾴκης πόλεις.

non amabilis tantum, sed admirabilis etiam, ut si ab inferis redivivus exstitisset) ac sese invicem comprimentes et impellentes præ multitudine, eumque adorantes consalutarunt. Ille per medium agmen incedens, ad templi ante urbem positi fontem perennem accessit, compressus a turba, actisque Deo gratiis, inde in palatium se contulit; et usque ad diem sexagesimum Byzantii mansit, post quem Thraciæ urbes lustravit.

CAPUT XXI.

Persæ prædatores cæduntur; Achris Triballorum obsidione liberatur. Mœsorum rex, et imperator pacta societate in Triballorum regionem irruunt. Triballus Mœso copiis integris occurrit, hostes partim cædit, partim fugat. Rex vulneratus moritur. In imperatorem Crales nihil molitur. Michaelis conjux, soror imperatoris, cum liberis pellitur. In concilio decernitur in Mœsiam proficiscendum, ubi magnæ spes ostentarentur, et expulsa imperatoris soror justa esset belli occasio. Vastatur Mœsia; aliquot oppida se dedunt. In locum Isaiæ patriarchæ magnus domesticus Joannem presbyterum subrogandum suadet, et episcopos quodam callido commento ad id permovet.

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ στρατιὰ Περ- B σῶν ἱππικὴ τὸν Ἑλλήσποντον περαιωθεῖσα, ἐληΐζετο τὴν Θρᾴκην. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς, συνήθροιζε τὴν στρατιὰν ὡς ἀμυνούμενος αὐτούς. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, οἱ μὲν πολλοὶ τῶν Περσῶν, ἀναστρέψαντες ἐπεραιώθησαν πρὸς ἕω. Πεντακόσιοι δὲ αὐτῶν καὶ χίλιοι λογάδες ἔμειναν ἐπὶ τῆς Θρᾴκης· βασιλέως δὲ αὐτοῖς ἐπιστρατεύσαντος, ἔπεσον πάντες μάχῃ νικηθέντες. Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις ἐκ τῆς ἑσπέρας ἠγγέλθη βασιλεῖ ὡς παρασκευάζοιτο στρατιὰ Τριβαλῶν τῇ Ἀχρίδι ἐπιθέσθαι πόλει ἑσπερίῳ ὑπὸ τὴν Πιερίαν τὸ ὄρος κειμένῃ, καὶ μετὰ μικρὸν οἱ Τριβαλοὶ δῃώσαντες τὰ περὶ αὐτὴν, περικαθήμενοι ἐπολιόρκουν· βασιλεὺς δὲ ἐβοήθει κατὰ τάχος. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ Τριβαλοὶ, τὴν πολιορκίαν ἐκλιπόντες, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκείαν· καὶ ὁ βα- C σιλεὺς εἰς Ἀχρίδα παρελθὼν, πρόνοιάν τε ἐποιήσατο τῆς πόλεως ὅση δυνατή· καὶ ἐκ τῶν παρακειμένων αὐτῇ φρουρίων τινὰ ὄντων ὑπηκόων Τριβαλοῖς, εἷλεν ἐξ ἐφόδου· τῶν τε ἑσπερίων ἑτέρων πόλεων προνοησάμενος, αὖθις εἰς Διδυμότειχον ἐπανῆκε. Μιχαὴλ δ' ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς ἔκ τινων διαφορῶν πρὸς Κράλην τὸν Τριβαλῶν ἄρχοντα ἐκπολεμωθεὶς, παρεσκευάζετο ὡς αὐτῷ ἐπιστρατεύων. Εἰδὼς δὲ καὶ βασιλέα πολέμιον αὐτῷ ὄντα, πέμψας πρεσβείαν πρὸς αὐτὸν, ἐδεῖτο αὐτοῦ ἐπιθέσθαι Κράλῃ, ὡς ὑπ' ἀμφοτέρων ῥᾳδίως ἐκτριβησομένῳ. Ἐπεὶ δὲ ἐδόκει καὶ βασιλεῖ καιρὸν εἶναι δίκας παρὰ Τριβαλῶν λαβεῖν ὧν ἠδίκησαν Ῥωμαίους, Μιχαὴλ μὲν ὑπέσ-

Sub id tempus equestris Persarum manus Hellespontum transducta, Thraciam depopulabatur. Quod ubi rescivit imperator, delectum ad eos propulsandos habuit. Interea de Persis multi in orientem renavigarunt. Selecti, qui in Thracia remanerent, mille quingenti: quibuscum pugna congressus imperator, omnes ferro concidit. Diebus paucis ex occidente affertur, Triballos ad Achridem urbem occidentalem, sub monte Pieria sitam, armis adoriundam sese comparare: quam paulo post agro circumcirca devastato, obsidio circumdederunt. Imperator cum subsidio adest celeriter. Quod Triballi sentientes, obsidione soluta domum recedunt. Imperator urbi quantum potest providet, et ex finitimis ei castellis, Triballorum ditioni subjectis, quædam primo impetu capit; reliquis item occidentis urbibus prospiciens, 262 Didymotichum revertitur. Michael Mœsorum rex ob quasdam lites Triballorum principi infensus, ad bellum ei inferendum se instruebat (6). Cumque imperatorem quoque illi hostem esse non nesciret, per legatos rogat uti Cralem invadat, ut ita amborum viribus haud ægre contereretur. Ubi imperatori maturum visum est, a Triballis injurias Romanis irrogatas persequi, Michael expeditionem promisit, addens etiamsi illum ad istam societatem non invitasset, per se in Triballos, a quibus intolerabilia damna accepisset, ducturum fuisse. Imperator contracto exercitu, omnibusque necessariis comparatis, per

Jacobi Pontani notæ.

(6) De hoc bello Gregoras, lib. IX: *Sequenti vere, cum Serviæ Cralem appareret non quieturum, nisi Michaelem ob injuriam, et contumeliam sorori factam ultus esset, quod ea legitima conjuge, post susceptos ex ea liberos, regni hæredes, nulla de causa repudiata, imperatoris sororem duxisset, Michael legatos ad imperatorem mittit, ab eo postulans ut* D *per Romanas provincias transiens, in Triballorum terram impressionem faceret; nam et se illi arma infesta illaturum, ut duobus bellis impar, fieret imbecillior, multis utrinque agris amissis. Proinde ad expeditionem usque ad veris exitum sese parant.* Lege reliqua.

Pelagoniam profectus, Triballorum provinciam infestam habet; partem aliquam conculcatis et succisis segetibus arboribusque deformat: Butzunin oppidulum ex itinere capit, Deuritza, Dubrunin, Caballarium, Siderocastrum, et ipsa oppidula, se dedunt. Michael ipse quoque per Paeoniam totis copiis in Triballos tendens, in loco quem indigenae Belmasdin vocant, castra facit, despectis hostibus, ut ei resistere non ausuris. Stephanus Crales Triballorum princeps cum hinc et hinc hostilibus flammis circumdatum se videret, nec putaret divisis copiis utrumque regem sustinere posse, iis integris contra Mœsum ire maluit, juxtaque eum castra fixit; loco autem opportuno, ubi angustus et asper transitus, ne quis irrumperet, custodiæ causa peditum globum collocavit. Cæterum ultro citroque missis de pace caduceatoribus, cum transigi nihil posset, et placeret confligere, illo die manus mutuum abstinere pacti sunt, ut postridie concursuri. Mœsis commeatu jam defectis, Michael rex illo die de exercitu delegit, quos ad victum quærendum dimisit; majorque pars militum ad prædas agendas per agros adjacentes se effudit. Cernens Crales dissipatum Mœsorum exercitum, et arbitratus adesse tempus aggrediundi Michaelis ejusque astu bellico opprimendi, armato milite, et cum trecentis ex Alemania gravis armaturæ, pactorum securus in Mœsos graditur. Michael venientes Triballos conspicatus, sibi data verba intellexit; verumtamen et ipse celeriter ad pugnam **263** contendit occurrere. Triballi, priusquam ille instrueret aciem, impressionem faciunt, vi devincunt, Mœsorumque partem in fugam compellunt, partem congressi occidunt, captos armis nudant ac dimittunt. Nam quoniam homophyli sunt, inter se captivos facere, et in servitutem redigere, moribus eorum nefas est. Michael lethali tactus vulnere, et ad castra hostium perductus, brevi exspiravit. Mœsorum castra Triballi diripiunt. Qui prædæ intenti vagabantur, audito, regem suum esse victum, alii alibi comprehensi contrucidabantur; plures fuga salutem adipiscebantur. Crales potitus victoria, in imperatorem Romanum, ipsum quoque ad urbes in confiniis expugnandas intentum, nihil molitus est; sed remotius castris se continuit: utrum quod majores copias conduceret, quando quas habebat, Romanis impares viderentur; an quod aliud quiddam in pectore volutaret, cognosci non potuit. Paulo post imperatori nuntiatur dynastas Mœsorum, rege illorum mortuo, seu quia Stephanum Cralem hoc officio sibi devincire conarentur, seu alius ergo, imperatoris sororem, Michaelis conjugem, una cum liberis expulisse: sorori autem Stephani, quæ prius cum Michaele nupta fuerat, ipsi liberisque ejus regiam Mœsorum regnumque reddidisse. Imperator optimatum concilio convocato, quid ageret disceptare instituit. Judicatum, rebus præsentibus aut parvo, aut nullo fructu responsuris (cum Crales bello

A χετο τὴν ἐκστρατείαν, προσθεὶς ὡς εἰ μὴ παρεκάλει καὶ αὐτὸς, ἀλλ' αὐτὸς διενοεῖτο στρατιᾷ ἐπὶ Τριβαλοὺς ἐλθεῖν ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένος ὑπ' αὐτῶν· αὐτὸς δὲ ἀθροίσας τὴν στρατιὰν καὶ πάντα ἐκποριζάμενος ὧν ἐδεῖτο, διὰ Πελαγονίας ἐσέβαλεν ἐς τὴν γῆν τῶν Τριβαλῶν, καὶ ἔτεμέ τινα αὐτῆς· καὶ Βουτζοῦνιν μέν τι φρούριον προσαγορευόμενον εἷλεν ἐξ ἐφόδου· Δεύριτζαν δὲ καὶ Δουβροῦσιν, καὶ Καβαλλάριον, καὶ Σιδηρόκαστρον, φρούρια καὶ αὐτὰ, παρεστήσατο ὁμολογίᾳ. Μιχαὴλ δὲ καὶ αὐτὸς διὰ Παιονίας πανστρατιᾷ ἐπιστρατεύσας Τριβαλοῖς, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τόπῳ Βελμάσδιν ἐγχωρίως προσαγορευομένῳ, περιορώμενος τοὺς πολεμίους, ὡς οὐκ ἂν τολμήσοντας προσβαλεῖν αὐτῷ. Στέφανος δὲ Κράλης ὁ τῶν Τριβαλῶν ἄρχων, ἐπεὶ ἑκατέρωθεν
B συνεώρα τῷ πολεμίῳ πυρὶ περισχεθεὶς, ἑκατέροις μὲν ἀντιτάξασθαι τοῖς βασιλεῦσι, διελόμενος τὴν στρατιὰν, οὐκ ᾤετο εἶναι δυνατός. Εἵλετο δὲ μᾶλλον τὸν Μυσῶν βασιλέα ἀνταγωνιστὴν, καὶ πανστρατιᾷ καὶ αὐτὸς ἐλθὼν, παρεστρατοπέδευσε μὲν αὐτῷ. Ἐν ἐπικαίρῳ δὲ χωρίῳ στενὴν ἔχοντι τὴν δίοδον καὶ σκληρὰν ᾗ ἐπέστησε στρατιὰν πεζὴν φρουρεῖν, ὡς μή τις δύναιτο δι' αὐτῆς ἰέναι ἐπ' αὐτόν· ἐπικηρυκευσάμενοι δὲ ἀλλήλοις, ἐπεὶ ἀσυμβάτως εἶχον, καὶ ἐδόκει πολεμητέα εἶναι, ἐκεχειρίαν ἄγειν συνέθεντο ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὡς μαχούμενοι ἐς τὴν ὑστεραίαν. Ἐπιλελοιπότος δὲ ἤδη σίτου τῷ στρατοπέδῳ τῶν Μυσῶν, ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ ἔγνω δεῖν καθ' ἣν τὴν ἐκεχειρίαν ἦγον, στρατιὰν ἀπολεξάμενος, πέμψαι ἐπὶ σῖτον· καὶ διεσκέδαστο τὸ πλεῖον τῆς
C στρατιᾶς ἐπὶ τὰ παρακείμενα χωρία ἐφ' ἁρπαγήν· ὁρῶν δὲ ὁ Κράλης τὴν Μυσῶν διεσκεδασμένην στρατιὰν, καὶ νομίσας καιρὸν εἶναι ἐπιθέσθαι Μιχαὴλ καταστρατηγηθέντι ὑπ' αὐτοῦ, ὡς εἶχε τάχους, ὡπλισμένην τὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν, καὶ τριακοσίους ἐξ Ἀλαμανῶν ἐπαγόμενος καταφράκτους, ὀλίγα τῶν συνθηκῶν φροντίσας, ἐπὶ Μυσοὺς ἐχώρει· Μιχαὴλ δὲ ὁρῶν τὴν Τριβαλῶν στρατιὰν ἐπαγομένην, ἔγνω μὲν ἠπατημένος, πλὴν ὡς εἶχε τάχους καὶ αὐτὸς τὴν στρατιὰν ὁπλίσας, ἐξῆγεν ὡς ἐς μάχην· καὶ πρὶν εἰς τάξιν καταστῆναι, οἱ Τριβαλοὶ ἐπιπεσόντες, ἐτρέψαντό τε τοὺς Μυσοὺς, καὶ ἐνίκων κατὰ κράτος, καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτειναν αὐτῶν παρὰ τὴν μάχην· ὅσοι δὲ ἑάλωσαν ζῶντες, γυμνούμενοι τῶν ὅπλων, ἀπελύοντο·
D οὐ γὰρ ἔξεστιν αὐτοῖς ἀλλήλους ἀνδραποδίζειν ὄντας ὁμοφύλους. Βασιλεὺς δὲ ὁ Μιχαὴλ τραυματίας γενόμενος καιρίως ἑάλω μὲν ἔτι ζῶν καὶ ἀπήχθη παρὰ τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων. Ἐτελεύτησε δὲ μικρὸν ἐπιβιούς. Τὸ δὲ στρατόπεδον τῶν Μυσῶν ἐπόρθησαν οἱ Τριβαλοί· ἡ δ' ἐπὶ τὸν σῖτον διεσκεδασμένη στρατιὰ, τοῦ σφετέρου βασιλέως πυθόμενοι τὴν ἧτταν, οἱ μὲν αὐτῶν ἄλλοι ἄλλοσε καταλαμβανόμενοι διεφθείροντο, οἱ πλείους δὲ αὐτῶν, φυγῇ ἐπορίσαντο τὴν σωτηρίαν. Ὁ Κράλης δὲ μετὰ τὴν νίκην, βασιλεῖ μὲν οὐκ ἐπεστράτευσε Ῥωμαίων ἐπικειμένῳ ὁμοίως καὶ πολιορκοῦντι, τὰς ἐν τοῖς μεθορίοις αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας πόλεις. ἀλλ' ἔμεινεν ἐστρατοπεδευμένος οὐκ ἐγγύς. Εἴτε δὲ μείζονα συναθροίζων στρατιὰν, ὡς τῆς οὔσης

οὐκ ἀξιομάχου Ῥωμαίοις δοκούσης εἶναι, εἴθ' ἕτερόν τι διανοούμενος, ἔμεινεν ἐν ἀδήλῳ. Μετὰ μικρὸν δὲ ἠγγέλλετο τῷ βασιλεῖ, ὡς οἱ δυνατοὶ παρὰ Μυσοῖς τοῦ σφετέρου βασιλέως Μιχαὴλ ἀποθανόντος, εἴτε Στέφανον θεραπεύοντες τὸν Κράλην, εἴθ' ὅ τι ἕτερον διανοούμενοι, τὴν μὲν βασιλέως ἀδελφὴν ἀπήλασαν μετὰ τῶν τέκνων, τῇ δὲ ἀδελφῇ Στεφάνου ἣ πρότερον συνῴκει Μιχαὴλ, ἅμα τέκνοις τά τε βασίλεια παρέδοσαν τῶν Μυσῶν καὶ τὴν ἀρχήν. Βασιλεὺς δὲ ἐκκλησίαν συναθροίσας μετὰ τῶν ἐν τέλει, ὅ τι δέοι ἐβουλεύετο ποιεῖν, καὶ ἐδόκει δεῖν τὰ ἐνταῦθα μὲν καταλιπεῖν, ὡς ὀλίγα ἢ οὐδὲν δυνησομένους ἑαυτοῖς περιποιήσασθαι, τοῦ Κράλη ἤδη τοῦ πρὸς Μυσοὺς πολέμου ἀπηλλαγμένου, καὶ δυνηθέντος ἂν ῥᾳδίως ἀμύνεσθαι αὐτοὺς κακοῦντας τὴν αὐτοῦ· πρὸς δὲ τὴν Μυσίαν ἀπαίρειν τὴν ταχίστην, ὡς ἐλπίδων ἐκεῖ μεγάλων ὑποφαινομένων· πρόφασιν δὲ πολέμου εἶναι οὐ μικρὰν, τὸ τὴν βασιλέως ἀδελφὴν ἀπελαθῆναι τῆς ἀρχῆς, δικαιοτέραν οὖσαν ἄρχειν ἅτε τῆς Κράλη ἀδελφῆς ὑπὸ περιόντος ἔτι ἐκβληθείσης Μιχαήλ. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο ἀναχωρεῖν τοῖς τε προσχωρήσασιν ἀρτίως πολιχνίοις φρουρὰς ἐγκαταστησάμενος ὁ βασιλεὺς, τῶν τε λοιπῶν πέρι τὴν ἄκραν πόλεων ὅσης ἐδέοντο πρόνοιαν ποιησάμενος, καὶ στρατιὰν ἅμα στρατηγῷ Συργιάννῃ καὶ τῆς ἄλλης ἑσπέρας ὄντι καταλιπὼν ὥστε ἀμύνεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν ἂν ἐπίωσιν οἱ Τριβαλοὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν ἀναλαβὼν, εἰς Ἀδριανούπολιν ἐπανῆλθεν· οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις καὶ τὴν ἐπίλοιπον Ῥωμαίων στρατιὰν ὅση ἦν συναγαγὼν, ἐσέβαλεν εἰς τὴν Μυσίαν, καὶ τά τε ἄλλα μάλιστα τὴν χώραν δῃώσας, καὶ ἐκ τῶν ὑπηκόων πόλεων Μυσοῖς, τὴν Ἀγχίαλον καὶ Μεσημβρίαν, καὶ Ἀετὸν, Κτένιά τε καὶ Ῥωσόκαστρον, καὶ Διάμπολιν παραστησάμενος ὁμολογίᾳ, εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε. Διατρίβοντι δὲ ἐκεῖ, ἐπεὶ καὶ ἡ Βυζαντίων Ἐκκλησία χηρεύουσα ἦν ἀρχιερέως, τοῦ πατριάρχου Ἠσαΐου οὐ πολλῷ πρότερον χρόνῳ τετελευτηκότος, ἐδόκει τῶν ἀναγκαίων τοῖς πατριαρχικοῖς θρόνοις τινὰ ἐγκαθιδρῦσαι. Πολλῆς δὲ ζητήσεως περὶ τούτου γινομένης, καὶ ἄλλων ἄλλους προβαλλομένων, ὁ μέγας δομέστικος συνεβούλευε βασιλεῖ, τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην ἀποδεῖξαι πατριάρχην· ὃν τῆς Ἀπρίων μὲν ὄντα πόλεως πολίτην καὶ ἐξ ἀσήμων, περὶ δὲ τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν μάλιστα δοκοῦντα ἔχειν ἀφυῶς, ὁ μέγας δομέστικος ἐνέγραψε τοῖς οἰκείοις, καὶ περὶ τὴν ἱερὰν ἐχρῆτο τούτῳ λειτουργίαν. Ὕστερον δὲ οὐ πολλῷ χρείας γενομένης, τῷ βασιλικῷ ἐνέγραψε κλήρῳ μηδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ χορηγουμένων προσόδων ἀποστερήσας, ἀλλ' ἐκείναις τὰς βασιλικὰς

A contra Mœsos jam liber, suam provinciam vexantibus levi opera posset obsistere) supersedendum, et in Mœsiam, ubi magnæ spes ostentarentur, quamprimum discedendum. Occasionem belli gravem offerri, sororem scilicet imperatoris regno depulsam, quæ justius imperaret, cum soror Cralis a Michaele adhuc vivente matrimonio multata fuerit. Postquam igitur recedere complacitum fuit, tum oppidulis, quæ recens in ejus se potestatem tradiderant, præsidiis impositis, tum reliquis urbibus in confiniis, cura quanta egebant curatis, parteque exercitus cum Syrgianne etiam, reliqui Occidentis duce relicta, ut illas adversus Triballorum vim tueretur, cum altera parte Adrianopolin rediit. Diebus aliquot præterlapsis, allectis B quantæ erant copiis, in Mœsiam irrumpit, **264**
et cum cætera regionem vastat maxime, tum Anchialum, Mesembriam (7), Aeton, Ctenia, Rhosocastrum et Diampolin civitates per deditionem accipit, Byzantiumque revertitur. Quia vero tum Ecclesia Byzantina episcopo suo viduata erat, quod Isaias patriarcha nuper de vita exierat, visum omnino faciendum, ut alius in ejus throno locaretur, Cum igitur diutius controversando alii alium nominarent, magnus domesticus imperatori auctor fuit, uti Joannem presbyterum designaret: quem quanquam apud Apros obscuris ortum natalibus, tamen ut in sacerdotali ministerio dexterrimum, et ad id accommodatissimum, idem domesticus inter suos C domesticos ascripserat, qui sibi a sacris esset. Non diu post cum ita usus posceret, in clerum imperatoris eumdem cooptavit, pensionem suam ei relinquens, et insuper imperatoria pensione cumulans. Ibi quoque semper bene audiit, et imperatoris gratiam est consecutus: qui consilium probavit, et ita faciundum dixit, si modo perfici possit. Ubi ad episcopos super eo retulit, illi statim quasi conspirassent, ad unum omnes reniti, neque audire velle. Imperator usque adeo repugnantes cernens, negotium magno domestico committit, qui nihil cunctatus, episcoporum in sanctorum apostolorum (8) templo conventum agit; ibi exorsus loqui, impetrare ab illis laborat, uti Joannem pro patriarcha suscipiendum decernant. Illi contra asserere id D neque justum, neque Ecclesiæ Dei frugiferum fore. Multis ab utraque parte dictis, tandem surgunt, discrepantibus sententiis, dum hi nequaquam ferendum existimant, vitæ curis implicitum, uxori et filiis cohabitantem (*d*), in excelsissimam magisterii

Jacobi Pontani notæ.

(7) Gregoras: *Proximo anno, cum audivisset imperator, Bulgaricum principatum* (Triballos vocat Bulgaros) *et a priore uxore, a cognatis Michaelis divelli* (nam imperatoris soror ægre fuga salutem quæsierat) *in ea multorum contentione de regno, justis copiis delectis, oppidula Æmo vicina invasit, et fere omnia citra negotium cepit, habitatoribus ultro sese ad eum conferentibus. Inter cætera vero etiam urbem munitam, et frequentem Mesembriam, ad mare sitam*, etc.

(8) Petri et Pauli. Templum illud Constantini opus, in eoque, ut et Helena mater, sepultus est. De eo sæpius Zonaras lib. III.

Jacobi Gretseri notæ.

(*d*) Græcorum sacerdotes uxoratos esse notius est, quam ut admonitione egeat, et si cui ignotum esset, id ex hujus Joannis exemplo, de quo hoc capite Cantacuzenus, planum testatumque redde-

cathedram evehere, ille sic eos refellit : Si alioqui ad hanc functionem idoneus et habilis sit, hoc ei

A προσθεις· καὶ διετέλεσέ γε κἀκεῖ περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα εὐδοκιμῶν· καὶ διὰ τοῦτ' ἀπέλαυε τῆς βα-

Jacobi Gretseri notæ.

retur, ut etiam ex primo responso Jeremiæ patriarchæ Constantinopolitani ad Wirtenbergenses. Multum tamen differunt Græci ab illis qui Evangelicorum nomen hodie sibi arrogant, quæ discrimina speciatim enumeranda sunt, ne isti nostri libidinem suam Græcorum licentia honestare et excusare tentent. Ac primo apud Græcos piaculum censetur, si monachus uxorem ducat, aut cum ducta consuetudinem habeat. Par scelus si monialis nubat. Ὁ δὲ ἐπαγγειλάμενος παραθενεύειν, inquit Jeremias patriarcha, παρθενευέτω, καὶ ἄδειαν αὐτῷ γαμεῖν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν οὐ παρέχομεν. Οὐδεὶς γὰρ θεὶς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτον, καὶ στραφεὶς, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἂν δέ τι πάθῃ ἀνθρώπινον, σωφρονίζομεν διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως, καὶ λοιπῆς κακοπαθείας, καὶ ἀποχῆς κακῶν ἀποπλύνομεν, καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀποδοκιμάζει αὐτόν· *Ille autem, qui semel virginitatem professus est, virgo permaneat, nec jam illi ullam amplius licentiam post votum susceptum nubendi damus. « Nemo enim mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, idoneus est consequendo cœlesti regno. » Si vero huic humanitus quid contigerit, hunc ecclesiastica disciplina coercemus, ac ad moderationem vitæ, per pœnitentiam, atque confessionem, carnis item mortificationem, ac omnem vitæ continentiam, revocamus, ac veluti lustratione quadam expiamus, nihil dubitantes misericordiam benignissimi Dei humanæ ejus infirmitati non defuturam.* Hæc Jeremias patriarcha. Immane quantum a Græcis hac in re distent, qui a Romana Ecclesia secessionem fecerunt, quibus nihil usitatius, quam monachorum et monialium innuptæ nuptiæ, nec forte mirum, cum tota illorum doctrina ex hujusmodi nuptiis sit progenerata, cujus pater monachus, mater monialis.

Secundo, Græci nullum ad episcopi dignitatem evehunt, nisi aut cælibem, aut talem, qui conditioni uxoris renuntiet. Quocirca cum episcopi uxorem ac liberos presbyteri hujus magno domestico objicerent, tanquam impedimenta ad patriarchæ honorem obtinendum, respondit domesticus, fore ut patriarcha creatus, uxori valedicat. At hæretici superintendentes, qui alicubi episcoporum quoque appellationem usurpant, tum primum ad hoc munus aptissimi existimantur, si uxorio jugo devincti sint, sobolemque numerosam in circuitu mensæ suæ numerent. Tertio, si quis cælebs apud Græcos sacris ordinibus initietur, expers thori vita porro quoque agenda est, imo dum spiritus regit artus. *Si post ordinationem presbyter aut diaconus, aut subdiaconus uxorem duxerit, ejiciatur ex clero, et curiæ civitatis, in qua clericus erat, cum bonis suis tradatur*, inquit Justinianus, Novell. 123. Qui et Novella 6 : *Si presbyter aut diaconus, aut subdiaconus postea ducat uxorem, aut concubinam, aut palam, aut occulte, sacro statim cadat ordine, et deinceps idiota sit.* Nec in hoc conveniunt sectarii cum Græcis. Forte libentius se conformarent cum more quodam Græcorum, qui si non hoc tempore, olim certe in Græcia vigebat; nam ut testatur Humbertus Cenomanensis, Leonis noni ad Constantinopolitanos legatus, ordinandi prius interrogabantur num uxores haberent; si abnuerent, jubebantur ducere, et tum ad manuum impositionem reverti. Quæ forte consuetudo hodie desiit in Græcia, cum canon Trullanus, de quo postea, hoc non exigat, aut præcipiat. Mirum tamen non renovari hoc ævo ab illis, qui in Joviniani et Vigilantii disciplinam nomina sua dederunt, præsertim cum si non Nicolaum, unum ex septem primis diaconis, certe Vigilantium auctorem habeat. In quem sanctus Hieronymus : *Episcopos sui sceleris dicitur habere consortes, si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cælibi credentes pudicitiam, imo ostendentes quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicantur, et nisi prægnantes uxores viderint clericorum, infantesque de ulnis matrum vagientes, Christi sacramenta non tribuunt.*

Quarto, Græci nulli bigamo aditum ad sacros ordines patefaciunt. *Quod eos qui alteram duxerunt uxorem*, inquit Justinianus novell. 123, *sacri canones clericos esse prohibeant, sanctus Basilius his verbis docet : Eos qui nuptias iterarunt, canon exclusit ministerio.* Hæretici a sua suorum ministrorum chirotonia vix excludunt polygamum, nedum bigamum.
B Quinto, Græci olim, et nunc quoque, adegerunt ad professionem perpetuæ castitatis eum qui cælebs ordines suscipere vellet. *Si is qui ordinandus est diaconus*, inquit Justinianus loco citato, *uxorem sibi junctam non habeat, non aliter ordinetur, nisi prius ab eo qui ipsum ordinat, interrogatus profiteatur, posse se post ordinationem, vel sine legitima uxore caste vivere : nequeunte eo, qui ordinat, ordinationis tempore diacono permittere, ut post ordinationem uxorem ducat. Sin vero hoc fiat, episcopus, qui id permisit, episcopatu dejiciatur.*

Sexto, apud Græcos, si uxor ante ordines ducta, post mariti ordines hinc excedat, alterum matrimonium inire nequaquam licet. In quo itidem a Græcis discedunt Lutherani nuptiatores : quorum præconibus meta nulla, consortes in thalamum adsciscendi.

Porro mos quem Græci ab aliquot sæculis servant, saniori et sanctiori Græciæ inusitatus fuit;
C statim enim cum tradita et vulgata Christi doctrina, cælibatus inter Ecclesiæ ministros invaluit. Nolo repetere, quæ hac de re doctissime disputant Turrianus, lib. II, *De dogmaticis characteribus verbi Dei*; et lib. II, *Adversus Magdeburgenses* pro canonibus apostolorum cap. 1 et 2; et lib. V ejusdem operis, cap. 12, et aliquot seqq. et in scholiis super caput 15 lib. VI *Constitut. apostolicarum* Clementis Romani; Cardinalis Baronius, tom. I *Annal.* anno Christi 58, et tom. VIII, anno 692; et cardinalis Bellarminus lib. I *De clericis*, cap 19 et seq. Nos contenti erimus uno vel altero testimonio, quo planum fiat, quid in Ecclesia lege et consuetudine receptum fuerit. Audiamus ergo sanctum Hieronymum, qui postquam recensuisset, qua mente essent episcopi, Vigilantii fermento infecti, nulli præterquam conjugato clericatum impertire consueti, mox subjungit : *Quid facient Orientis Ecclesiæ, quid Ægypti et sedis apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint,*
D *mariti esse desierunt.* Et ad Pammachium : *Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici.* Sanctus Epiphanius hæresi 59 : *Adhuc viventem et liberos gignentem unius uxoris virum Ecclesia non suscipit, sed eum, qui se ab una continuit, aut in viduitate vixit, diaconum, et presbyterum, et episcopum, et hypodiaconum : maxime ubi sinceri sunt canones ecclesiastici. At dices mihi, in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, et diaconos, et hypodiaconos; at hoc non est juxta canonem, sed juxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit.*

Nicæna synodus : Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τῶν ἐν τῷ κλήρῳ τινὶ ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν, πλὴν ἢ ἄρα μητέρα, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα ὑποψίαν διαφεύγει. Hunc canonem citat Justinianus, Novell. 123 Qui Latine sic redditur a Turriano : *Prohibuit in universum magna*

σιλέως εὐμενείας· βασιλεὺς δὲ ἐπῄνει τε τὸν λόγον καὶ ἐπιχειρητέα ἔλεγεν εἶναι εἴ γε ἀνυσθῆναι δυνατόν. Ὡς δὲ τοῖς λοιποῖς ἀρχιερεῦσι τὸν περὶ τούτου προσῆγον λόγον, οἱ μὲν εὐθὺς ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος πάντες ἀπωθοῦντο, καὶ οὐδὲ ἠνείχοντο τῶν περὶ τούτου λόγων·

A impedimento non futurum, quandoquidem illo se penitus extricabit. Tandem cœtu soluto quemque redire domum, et non parum defatigatos, corpus recreare jussit, iterumque super eadem deliberatione concilium indixit. Illi domos redeunt Mo-

Jacobi Gretseri notæ.

synodus, ut neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli prorsus clerico liceret habere συνείσακτον *mulierem, nisi forte matrem, aut sororem, aut materteram, aut amitam, aut eas solum personas, quæ ab omni suspicione alienæ essent.* Quidam vertunt illud συνείσακτον *extraneam;* nonnulli, *subintroductam;* alii *introductam;* alii *ascititiam.* Turrianus aliquando ad verbum, *cointroductam.* Item absolute, *mulierem,* et quidem quamcunque, B exceptis iis quas canon excipit. Antiocheni enim (quorum vocem canon Nicænus usurpat) quaslibet mulieres, sive uxores, sive non uxores libere et familiariter non sine suspicione consuetudinis illicitæ cum viris versantes vocant συνεισάκτους; ut ex Eusebio lib. VII *Histor. ecclesiast.*, cap. 24, liquet, quæ inde hoc nomen adeptæ videntur, quod in eodem conclavi aut cella cum viris versentur, quas synodus Ancyrana nominat συνερχομένας, hoc est, *congredientes,* cujusmodi sunt, quibus ministrandi gratia ingredi licet, quocunque dominus domus ingreditur, et cum eo simul ire per omne conclave domus. Frustra ergo est cum sua explicatione Balsamon, qui in scholiis ad tertium canonem Nicænum, συνεισάκτους tantum restringit ad mulieres non uxores, cum canon loquatur de omnibus. Plura Turrianus Idem de cælibatu ministrorum Ecclesiæ decretum quoque est in aliis synodis, ut in Eliberitana, Arelatensi, Agathensi, Turonensi prima et secunda etc., quæ omnes synodi non novum morem introduxerunt, sed veterem ab apostolica traditione manentem denuo sanxerunt: semper enim synodis hoc curæ fuit, *ne,* ut inquit Vincentius Lirinensis, *aliquid posteris traderent, quod ipsæ a patribus non accepissent, utque non solum in præsenti rem bene disponerent, verum etiam post futuris exempla præberent, ut et ipsi scilicet sacratæ vetustatis dogmata colerent, profanæ vero novitatis adinventa damnarent.*

Cæterum hodierna Græcorum consuetudo fluxit a pseudosynodo, quam Græci vocant πενθέκτην, *Quinisextam,* nomine novo et monstruoso, ut ipsa appellatio monstrum synodi, non synodum indicet: cujus architecti et auctores carni fibulam laxarunt cum sempiterno Græciæ dedecore, facta conjugatis ordines accipiendi, et conjugio inito, etiam post initiationem utendi potestate, contra tot sæculorum consensionem, et ab apostolis derivatam consuetudinem. Nimirum ubi decrescit virtus, ut tunc fiebat in Græcia, eo irrepit venus. Est autem canon (decimus tertius inter Trullanos) quem hac de re condiderunt, plenus inscitia et mendaciis, ut Baronius fuse demonstrat, tom. VIII. Si enim ideo ministri Ecclesiæ debent esse mariti, quia *honorabile connubium in omnibus, et thorus immaculatus;* item, quia, *quod Deus conjunxit, ab homine non est separandum;* denique, quia Apostolus monet, *ut qui uxorem habet, solutionem non quærat,* cur non patiuntur iidem Trullani legislatores, ut episcopi aut monachi uxores retineant? Si nihil in sacras Litteras committitur, quando episcopi et monachi a conjugibus sejunguntur, cur sacrilegium sit, si mariti a sacris ordinibus repellantur, aut si admissi sunt, a matrimonii usu abstinere jubeantur, et pœnis quoque ecclesiasticis, si ita necessitas exigat, compellantur? Verumenimvero perpulchram profecto hujus impuri canonis et moris rationem reddit Jeremias patriarcha: *Non ignoramus,* inquit, *turpitudinis germina multa suscipi inter eos, qui sacerdotes uxores accipere prohibent.* Quæ ratio, si quid valet contra cælibatum sacerdotum, valebit etiam contra cælibatum episcoporum, monachorum, et eorum qui mortua uxore, cælibem vitam agere coguntur apud Græcos, sive sint sacerdotes, sive diaconi, sive subdiaconi. An isti ex carne et sanguine non sunt coagmentati? Si isti sine hujusmodi maculis castam integramque vitam vivere queunt, cur non et illi, qui recens ad sacerdotis, diaconi aut subdiaconi officium accedunt? An non et his, si in flagitia labantur, adhibere licet ea medicamina, quæ castitatem professis adhibere iste Jeremias refert, nosque supra commemoravimus. *Episcopum nullam omnino mulierem habere, aut cum ea habitare concedimus,* inquit imperator Justinianus, Novell. 123, *sed si id minus comprobasse visus fuerit, episcopatu dejiciatur. Ipse enim seipsum episcopatu indignum demonstrat.* Cur hoc vel simili emplasmate non curant itidem Græci suos sacerdotes, diaconos, et subdiaconos, si quando extra honestatis limites evagentur? Si Græci totam antiquitatem respuebant, par saltem erat, ut audirent suum Justinianum, qui mentem suam de cælibatu ministrorum Ecclesiæ, diu ante Trullani conciliabuli tempora explicarat his verbis, Novell 6: *Nihil sic in sacris ordinationibus diligimus, quam cum castitate viventes, aut cum uxoribus non cohabitantes,* C *aut unius uxoris virum, qui sive fuerit, sive adhuc sit, et ipse castitatem eligat secundum divinas regulas, primum principium et manifestum fundamentum residuæ virtutis constitutum.* Sed venter aures non habet, multo minus libido: et forte patrocinium a Justiniano quærent, etsi imprudenter, ne dicam impudenter. Nam Photius in *Nomocanone* titulo 8, hanc ex Novellis Justiniani sanctionem citat: *Nullus clericus, qui uxorem non habet, habeat in domo sua introductitiam, præterquam matrem, et filiam, et sororem, et alias non suspectas;* ubi imperator indicare videtur, esse clericis matrimonium permissum, quandoquidem monet, ut qui uxores non habent, ab ἐπεισάκτοις abstineant. Quo ipso existimare quis posset, ab eo significatum, clericos, si voluissent, potuisse uxores ducere. Verum si quis integra verba Justiniani, non ut a Photio decurtata sunt, consideret, aliam longe mentem Justiniano fuisse intelliget. Verba edicti hæc sunt, Novell. 123: Τοῖς δὲ πρεσ-D βυτέροις, καὶ διακόνοις, καὶ ὑποδιακόνοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν κλήρῳ τεταγμένοις μὴ ἔχουσι γαμετὰς κατὰ τοὺς θείους κανόνας ἀπαγορεύομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τῶν ἁγίων κανόνων δύναμιν γυναῖκά τινα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ ἐπείσακτον ἔχειν· *Presbyteris, diaconis, subdiaconis, et omnibus aliis in clerum ascriptis, qui secundum divinos canones uxorem non habent, interdicimus et nos, ex sacrorum canonum præscripto, ne mulierem introductitiam domi suæ habeant, excepta matre* etc. Quo loquendi modo manifeste docet imperator, presbyteros, diaconos, subdiaconos cælibem vitam agere debuisse, sacris canonibus id ita præcipientibus: licet nonnullis ex clericorum numero nuptiæ permissæ essent, lectoribus nimirum et cantoribus, de quibus apostolorum can. 25, vel juxta aliorum divisionem, 26, et ipsemet Justinianus, Novell. 6 et 123, qui mulierem, quam Nicæna synodus vocat συνείσακτον, eadem notione ἐπείσακτον appellat, eoque vocabulo idem, quod Nicæna synodus intelligit.

gnus domesticus imperatori exponit, et quæ ipse ut episcopis persuaderet, dixerit, et quomodo illi contradixerint, postremoque convenerit, ut altero cœtu super eadem quæstione coirent.

A βασιλεὺς δὲ αὐτοὺς οὕτως ἄγαν ὁρῶν ἐνισταμένους, τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν περὶ τούτου ἐπιχείρησιν ἐπέτρεπεν· ὁ δὲ οὐδὲν μελλήσας ἐκκλησίαν συνήθροιζεν ἐκ τῶν ἀρχιερέων ἐν τῷ τῶν θείων ἀποστόλων Χριστοῦ νεῷ· καὶ καταστὰς εἰς λόγους, ἐπεχείρει πείθειν, ὡς δεῖ τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην ἐπὶ τὸ πατριάρχην δέχεσθαι ψηφίζεσθαι· οἱ δ' ἀντεπεχείρουν, ὡς οὔτε δίκαιον, οὔτε λυσιτελὲς ἂν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἴη τοῦ Θεοῦ. Πολλῶν δὲ ἐξ ἑκατέρου μέρους λόγων εἰρημένων, τέλος ἀνέστησαν ἀσύμφωνοι ταῖς γνώμαις, τῶν μὲν, οὐδαμῶς οἰομένων εἶναι ἀνεκτὸν, τὸν ἔτι τοῖς τοῦ βίου πράγμασι συνεσχημένον, καὶ γυναικὶ καὶ τέκνοις συνοικοῦντα, εἰς τὸν ὑψηλότατον τῆς διδασκαλίας ἀνάγειν θρόνον· τοῦ δ' ἀντεπιχειροῦντος ὡς οὐδὲν ἂν εἴη τοῦτο κώλυμα καθάπαξ ἀποστησαμένου ἂν τἄλλα ἱκανός τε καὶ ἁρμόζων πρὸς τὸ ἔργον ᾖ. Τέλος δὲ ὁ μέγας δομέστικος τὴν ἐκκλησίαν διαλύων, νῦν μὲν ἕκαστον ἐκέλευεν οἴκαδε ἀπελθόντα, ἀναπαύλης τυχεῖν οὐκ ὀλίγον πόνον ὑπομείναντας· αὖθις δὲ συνελθόντας περὶ τῶν αὐτῶν ποιήσασθαι τοὺς λόγους. Οἱ μὲν οὖν ἕκαστος ἐπ' οἴκου διελύοντο. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀπήγγελλε τῷ βασιλεῖ ἐλθὼν, ὅσα τε λέξαι τοὺς ἀρχιερέας πείθειν ἐπιχειρῶν, καὶ ὧν παρ' αὐτῶν ἀκούσειεν ἀντιλεγόντων· καὶ τέλος, ὡς συντεθείη καὶ δευτέραν ἐκκλησίαν συναθροῖσαι τούτου ἕνεκα.

265 Post decimum itaque diem in eodem templo omnibus jam ejus jussu congregatis, non iisdem usus est argumentis, cum se nihil consecuturum sciret; sed unde potissimum velut per cuniculum eorum animis obreperet; sic enim aiebat: Suadere quemquam Joannem presbyterum in sedem patriarchicam extollendum, ne sibi quidem placere, qui ipsis summopere gratificari vellet: et ad nihil quod quidem eorum animis injucundum esset, quodque nollent, cogere. Considerandum vero, an is alius Ecclesiæ pastor merito creetur, quod quominus fiat nihil omnino vetare, quandiu in sacerdotium commissum piaculum nemo illi objectare possit. At episcopi non prævidentes quorsum ille collimaret, neque hoc cogitantes, suis se laqueis irretitum iri, libenter istuc audierunt, rati se jam vicisse: suffragiaque extemplo inierunt, ut Joannes Thessalonicensis hierarcha crearetur. Ut omnes sententia congruerunt, etiam chirographo decretum suum eos confirmare voluit. Illi decretum statim conscripserunt. Quod simul in manibus habuit: Pulchre, inquit, decenterque factum, et vobis idcirco amplas ago gratias. Velim autem mihi dicatis, si imperator sic loquatur: Si episcopis re diligenter perpensa, et præstito quod debent officio visum est Joannem presbyterum in collegium episcoporum asciscere, nullaque causa apparuit, quæ impedire posset: sed ab omnibus concorditer sacra liturgia dignus est judicatus, cur non etiam me volente ad patriarchicum thronum ascendat? Si hoc, inquam, dixerit, quid respondebimus, quæso, aut quod velum honeste obtendemus? Doceatis licet. Cum illi, satis esse, quod decreto suo effecissent, ut Joannes Thessalonicensis, aut alterius Ecclesiæ episcopus, non autem patriarcha, institui posset: Hoc, inquit domesticus, demonstrare oportet. Si enim patriarcha aliquam aliam gratiam, virtutemve ex cœlestium donorum promptuario accipit, quam aliis antistibus accipere non licet, valeret aliquid oratio: si autem secus est, omnesque et majorum et minorum urbium episcopi æqualiter gratiæ participes sunt

B Μετὰ δεκάτην δὲ ἡμέραν αὖθις ἐκέλευεν ἀθροίζεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ· καὶ ἐπειδὴ πάντες ἠθροισμένοι ἦσαν, οὐκέτι μὲν ἐκ τῶν ὁμοίων ἐπεχείρει πείθειν, ᾔδει γὰρ οὐ πείσων, ἀλλ' ἐξ ὧν μάλιστα ᾤετο ὑποκλέψειν τὴν πειθὼ αὐτοῖς. Ἔφη γὰρ τὸ μὲν περὶ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου πείθειν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγειν θρόνον, οὐδ' αὐτῷ δοκεῖν εἶναι δεῖν, μάλιστα βουλομένῳ τὰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ποιεῖν, καὶ μηδὲν ἀηδὲς μήτ' ἀβούλητον προσαναγκάζειν· ἑτέρας δὲ ἐκκλησίας σκέψασθαι εἴγε δίκαιον προστάτην ἀποδεῖξαι· πάντως δὲ οὐδ' ἂν εἴη τοῦ τοιούτου κώλυμα ἕως ἂν μηδεὶς αὐτῷ ἔχῃ περὶ τῆς ἱερωσύνης ἔγκλημα ἐπενεγκεῖν. Οἱ δὲ μηδὲν τῶν μελλόντων ὑποπτεύσαντες, μηδὲ τοῦτο ἐννοήσαντες, ὡς τοῖς σφετέροις αὐτῶν ἁλώσονται βρόχοις, αὐτοὶ ἡδέως C τε ἐδέξαντο τοὺς λόγους οἰόμενοι κεκρατηκέναι, καὶ ἐπεψηφίζοντο προθύμως, Θεσσαλονίκης ἱεράρχην ἀποδεῖξαι τὸν Ἰωάννην. Ἐπεὶ δὲ εἰς ἓν συνῆλθον ἅπαντες ταῖς γνώμαις, ἐκέλευε γράμμασι τὰ ἐψηφισμένα ἐπιβεβαιοῦν· οἱ δ' ἔγραφον τὸ ψήφισμα αὐτίκα. Ἐπεὶ δ' ἐν χερσὶ τοῦτο εἶχεν ὁ μέγας δομέστικος λαβὼν, Τοῦτο μὲν, εἶπε, καλῶς καὶ ᾗ προσῆκεν ἐγεγόνει· καὶ χάριν ἂν ὑμῖν εἰδείην καὶ αὐτὸς τούτου ἕνεκα πολλήν. Πυθέσθαι δὲ ὑμῶν βούλομαι ἐκεῖνο· ἂν ἔρηται ὁ βασιλεὺς ὅτι Εἰ τοῖς ἀρχιερεῦσι πολλὰ σκεψαμένοις καὶ τὰ δίκαια ποιοῦσιν, ἔδοξε τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην ψηφίσασθαι ἀρχιερέα, καὶ οὐδεμία τις ἐφάνη αἰτία κωλῦσαι δυνατὴ, ἀλλὰ πᾶσιν ἔδοξεν ὁμοῦ ψήφῳ κοινῇ τῆς ἱερᾶς ἄξιος λειτουργίας ταυτησὶν, ἀνθ' ὅτου μὴ καὶ πρὸς τὸν D πατριαρχικὸν ἐμοῦ βουλομένου ἀναχθείη θρόνον; ἂν ταῦτα λέγῃ, τί ἐροῦμεν; ἢ τίνα εὐπρόσωπον ἀπολογίαν ἀποδῶμεν ἄν, διδάξατε αὐτοί. Τῶν δὲ φαμένων, ὅτι Ἐπειδὴ τὸ ψήφισμα ἐπὶ τούτοις ἐποιησάμεθα, ὅτι Θεσσαλονίκης μὲν ἢ τινος ἄλλης Ἐκκλησίας ἡγεμόνα δέχεσθαι τὸν Ἰωάννην, πατριάρχην δὲ μή. Οὐκοῦν ἔδει, εἶπε, καὶ ἀνάγκην τινὰ προσεῖναι τῷ λόγῳ. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλην τινὰ χάριν ἢ δύναμιν ἄνωθεν ἐκ ταμιείου δωρεῶν δέχεται ὁ πατριάρχης ἣν οὐκ ἔξεστι λαμβάνειν καὶ τοῖς ἄλλοις ἱεράρχαις, ἔχοι ἄν τινα πρόφασιν ὁ λόγος· εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἔστι, πᾶσι δὲ ἐπίσης καὶ τῆς ἐλάσσονος πόλεως ἐπισκόποις

μέτεστι δωρεᾶς, αἱ τιμαὶ δὲ καὶ αἱ λαμπρότητες τῶν θρόνων κεῖνται παρὰ βασιλεῖ, καὶ ἔξεστιν αὐτῷ καὶ τὸν μικρᾶς πόλεως ἐπισκοπεῖν ἄξιον κριθέντα, ἐπὶ τὴν μείζονα ἀνάγειν, τί δεῖ ἀπέραντα πονοῦντας, ἀπολογίας οὕτω σαθρὰς καὶ εὐκαταλύτους συναγείρειν, καὶ προσκρούειν εἰκῆ δοκεῖν τῷ βασιλεῖ; ἐφ' ἃ μὴ δέον ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ μὴ μικρὸν τῆς φιλονεικίας ὑπενδόντας, ψηφίσασθαι τὰ κατὰ γνώμην βασιλεῖ, καίτοιγε τοῦ δικαίου καὶ εὐλόγου οὐ μακρὰν ἀφεστηκότα· τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐῶ, εἰ δή τις χάρις καὶ ἐμοῦ κεῖται παρ' ὑμῖν. Τοιαῦτα εἰρηκότος

(9) (e): honor autem ac splendor sedium (f) penes imperatorem est, licetque ipsi parvæ urbis episcopatu dignum judicatum ad majorem provehere (10), quid necesse est sine modo ita putidas solutuque faciles responsiones congerere; viderique temere imperatorem offendere, **266** in quibus non solum non contradicere, sed nec paulum adversari, verum quæ ei ut a justitia et recta ratione non adeo abhorrentia, probantur, decernere oportet? De me nihil dico, si quis honos mei vestrum tangit animum. Hæc ubi profatus est, etsi

Jacobi Pontani notæ.

(9) Potestate ordinis pares sunt omnes episcopi, non jurisdictionis: ea enim metropolitanus episcopo, et patriarcha utrisque antecellit.

(10) Nimium auctoritatis dederunt imperatori episcopi et patriarchæ Græci, postquam se ab Ecclesia Romana abruperunt et ii delata sibi potestate usi sunt egregie. Patet per omnes historias Byzantinas ista subjectio, et quædam indigna profecto servitus, quam volentes suis imperatoribus servierunt. Ne itaque mireris, si et apud hunc ejus rei exempla videas.

Jacobi Gretseri notæ

(e) Quod Cantacuzenus ait, omnes episcopos pares esse gratia, id accipi debet de gratia et potestate ordinis, non jurisdictionis: qua alios aliis esse majores certum est et indubitatum apud omnes illos, quibus ecclesiasticæ hierarchiæ gradus perspecti sunt.

(f) Cum legis honorem splendoremque sedium penes imperatorem esse, eique licere parvæ urbis episcopatu dignum judicatum ad majorem provehere, id ne mireris: postquam enim Græci a Romani pontificis obedientia se subtraxerunt, omnia suo imperatori per adulationem detulerunt, et pro jugo leni et levi Romanæ Ecclesiæ, cervicibus suis ferreum asciverunt. Semel enim in hanc provinciam imperatores admissi, nihil in ecclesiasticos, inque ipsos patriarchas sibi non permisere, quod testantur tot constitutiones Græcorum imperatorum de rebus ecclesiasticis, et commentarii Balsamonis in *Nomocanonem* Photii, et in canones conciliorum, omnesque historici, quotquot post natum dissidium a Latinis res Græcanicas litterarum monumentis commendarunt. Quocirca arbitratu suo episcopos ponebant, deponebant, reponebant, transferebant, et in ordinem, quoties collibitum erat, redigebant: privilegia et immunitates, titulos et dignitates augebant, minuebant, tollebant, ipsarumque diœceseon fines ampliabant, aut contrahebant liberrime sine ullius metu aut reverentia: ipsisque Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsulibus exiguum sane honorem habebant; id vel hinc colligas, quod, ut inquit Innocentius tertius cap. *Solitæ*, extravag. De major. et obed., illos juxta *scabellum pedum suorum in sinistra parte sedere aut faciebant, aut permittebant; cum*, ut inquit Innocentius, *alii reges et principes archiepiscopis suis (sicut debent) reverentes assurgant, et eis juxta se venerabilem sedem assignent.* Quid quod et patriarchale pedum seu sceptrum ex manu imperatoris accipiebant, et tantum non ab iisdem consecrabantur; ut planum, ex Curopalata, qui in libello *De officiis aulæ Constantinopolitanæ*, περὶ προβλήσεως, de patriarchæ designatione seu inauguratione ab imperatore fieri solita copiose scripsit: quem et ait traditioni τοῦ δικανικίου, seu sceptri patriarchalis hæc solemnia verba adhibuisse: Ἡ ἁγία Τριὰς διὰ τῆς παρ' αὐτῆς δωρηθείσης ἡμῖν βασιλείας προβάλλεται σε ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην· *Sacrosancta Trinitas per imperium nobis concessum, constituit te archiepiscopum Constantinopoleos, novæ Romæ, et œcumenicum patriarcham.* Ita quod a Romano pontifice tanquam ab universali Christi vicario, pastorumque pastore accipiendum erat, accipere coacti sunt (in pœnam, opinor, conflati schismatis) ab imperatoribus, qui dabant, quod dare nequibant: et quia ad ovile reverti renuerunt, adhuc in longe magis duros et immites initiatores inciderunt, in ipsos inquam truculentissimos Turcas, a quorum tyranno primus post captam Constantinopolim δικανίκιον, hoc est, pedum episcopale accepit Gennadius patriarcha: et hac etiam tempestate nullus patriarcha munus obire potest, nisi prius χρυσόβουλλον, seu, ut vocant hodierni Græci μπαράτιον, hoc est, diploma et litteras confirmationis et potestatis ab impio imperatore impetraverit: nec impetrat nisi largo Pescesio (hoc enim nomen est tributo, quod a novo patriarcha initio suæ functionis in ærarium Turcicum inferri debet) comitatus veniat εἰς τὸ διβαΐη, ad senatum Turcicum, tum aditus ad tyrannum, imo et ad osculum manus patet, grandi scilicet beneficio, tum praeclarus ille mystagogus dat patriarchæ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δεσποτείαν εἰς πάντας τοὺς εὐσεβεῖς Χριστιανοὺς, ἱερωμένους καὶ λαϊκούς· *Omnem potestatem et auctoritatem in omnes pios Christianos clericos et laicos*, ut proditum est in historia quadam mistobarbara de patriarchis Constantinopolis Turco Græciæ inserta. Ex eodem fonte manavit, ut imperatores episcoporum synodis præsiderent, primique subscriberent (cujus aliquot exempla in hac nostra historia extant) adversus omnem antiquitatis morem, et cujusvis recte sentientis rationem. Quid enim indecentius, quam ut ovis pastoribus præsit? Quantum distat istorum arrogantia a Magni Constantini submissione, qui in concilio Nicæno sedere noluit, nisi in sede humiliore, quam essent episcoporum sedilia: nec nisi episcopis annuentibus, ut colligitur ex Theodoreto, lib. 1, cap. 7 *Histor. ecclesiast.* et ex Eusebio lib. III *De vita Constantini*. Item Constantinus post omnes episcopos subscripsit, ut testatur Basilius imperator in fine octavæ synodi. Quam igitur degeneres Græci posteri a Constantinopoleos conditore Constantino, qui, proh nefas! imperatricibus quoque hunc præsidendi honorem in conciliis detulerunt. Non longe abeundum est; sub finem libri tertii suæ Historiæ subministrat nobis Cantacuzenus præclari hujus facti praclarum specimen. Sed supervacaneum fuerit pluribus de hoc argumento disserere velle. In promptu est Bellarminus, qui copiose docet, cujus sit præsidere conciliis, et quis hactenus quoque præsederit, libro primo de concil., cap. 19 et 20, ut et illud, cujus sit congregare concilia, cap. 12 ejusdem libri.

vix, tamen suis se pennis captos intellexerunt (11), decretaque revocari non posse; et inter se ut circumducti aspiciebant. Nihilominus, quamvis inviti, Joannem patriarcham renuntiabant, cum ante magnus domesticus, et cum singulis seorsum, et cum omnibus communiter multum egisset, flexissetque hos, quia prius propenso erant in illum animo: illos, quod et ipsi ejus, utpote summi rerum præsidis, ope indigerent, et in futurum sibi ejus amicitiam conciliarent. Hoc igitur modo Joannes contentione magni domestici patriarcha decretus, (quod sine eo nullus potuisset) pauloque post consecratus est.

A πρὸς αὐτούς, μόλις μὲν, νοῦν δὲ ὅμως ἔσχον, ὡς τοῖς οἰκείοις ἑάλωσαν πτεροῖς, καὶ ἀναλῦσαι οὐκ ἔστι τὰ ἐψηφισμένα· καὶ πρὸς ἀλλήλοις μὲν ἑώρων ὡς ἠπατημένοι· ὅμως δὲ καὶ ἄκοντες ἐπεψηφίζοντο τὸν Ἰωάννην πατρίαρχην, πολλὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρότερον καὶ πρὸς ἕκαστον ἰδίᾳ καὶ πᾶσι κοινῇ διειλεγμένου καὶ πείθοντος, τοὺς μὲν, ὅτι ἦσαν εὔνοι πρότερον αὐτῷ, τοὺς δ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐδέοντο αὐτοῦ τοῖς πράγμασιν ἐφεστηκότος, τὴν εἰς τὸ μέλλον οἰκείωσιν προμνωμένους αὐτοῖς. Οὕτω μὲν δὴ ὁ Ἰωάννης σπουδῇ πολλῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πατρίαρχης ἐψηφίσθη, οὐδενὸς ἂν ἑτέρου πείσαντος, εἰ μὴ αὐτὸς παρῆν, καὶ ἐχειροτονήθη μετὰ μικρόν.

CAPUT XXII.

Persæ prædones occiduntur, fugantur, capiuntur. Pars his auditis in orientem refugit. Syrgiannes contra domesticum conjurationem facit. Æquanimitas domestici. Zamplaco Syrgiannem apud imperatorem accusat; ille inficiatione se defendit.

Imperator postquam Byzantii diu satis mansisse sibi visus est, Thraciæ urbes obire institu t. Quod dum facit, nuntiatur equitatum Persicum transito Hellesponto bipartito divisum, alios circum urbes Cisson, Polybotum, Aconiten, urbes Thracias, agros depopulari; alios Rhædestum invadere. Eo quanta poterat coacta manu opitulatum occurrit, collatoque pede, prædones illos vincit, paucisque fuga se eripientibus, cæteros partim interficit, partim capit. Pars altera apud Polybotum, audiens imperatorem captis sociis in se movere, statim cum præda et captivis in orientem trajecerunt, atque ita imperator iis frustratus est. Syrgiannes porro dux Occidenti a magno domestico præfectus, cum imperator ægrotaret morbo illo gravissimo, amicum præ se ferebat animum, et agebat gratias. Quo jam sospite, ut didicit, domesticum sibi magistratum abrogare voluisse, sed imperatorem intercessisse (quod tamen falsum et commentitium erat) omnium beneficiorum, quibus fuerat
267 ab ipso affectus, oblitterata memoria, et ira impotenti subactus, sodalitium contrahere ac parare cœpit; existimans, si ex amicis plurimis servisque domesticis sufficientem numerum conflasset, futurum ut magnus domesticus, quando vellet, incommodare sibi non posset. Hoc igitur illi tanto studio erat, quanto maximo poterat, arcano tamen, et familiarissimis tantum consciis. Ac latuit quidem res ad tempus ignorata, donec a quodam de illis magno domestico patefacta est. Qui quanquam Syrgiannem ingratissimum meritorumque immemorem judicaret, nihilominus solitam in malis æquabilitatem atque constantiam servare stu-

B Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἡ κατὰ Βυζάντιον αὐτῷ διατριβὴ εἶχεν ἱκανῶς, ἐξῄει πρὸς τὰς κατὰ Θρᾴκην πόλεις· ἔνθα διατρίβοντι ἠγγέλθη ὡς τὸν Ἑλλήσποντον διαβᾶσα στρατιὰ Περσῶν ἱππικὴ, καὶ εἰς δύο διαιρεθεῖσα, οἱ μὲν αὐτῶν περὶ Κισσὸν καὶ Πολύβοτον καὶ Ἀκονίτην, πόλεις Θρακικὰς, ἐπερχόμενοι δῃοῦσιν· ἡ δ' ἐχώρησε πρὸς Ῥαιδεστόν. Συναθροίσας δὲ στρατιὰν ὅσην μάλιστα ἐνῆν ἐπὶ Ῥαιδεστὸν ὀξέως ἐβοήθει· καὶ συμβαλὼν τοῖς τὰ ταύτῃ χωρία ληϊζομένοις, ἐκράτησε μάχῃ. καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτεινεν αὐτῶν, τοὺς δὲ ἠνδραποδίσατο, διαδράντων τινῶν εὐαριθμήτων. Ἡ δὲ κατὰ τὸ Πολύβοτον ἑτέρα μοῖρα τῶν Περσῶν πυθόμενοι ὡς βασιλεὺς τοὺς ἑτέρους ἀνδραποδισάμενος χωρεῖ καὶ κατ' αὐτῶν, τὴν λείαν τάχιστα καὶ ὅσοι ἦσαν αἰχμάλωτοι λαβόντες, ἐπεραιώθησαν πρὸς ἕω. Βασιλεὺς δὲ ἐλθὼν, ὑστέρησεν C αὐτῶν. Συργιάννης δὲ ἑσπέρας στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐπιτραπεὶς, ἡνίκα ὁ βασιλεὺς ἐνόσησε τὴν νόσον ἐκείνην τὴν σφοδρὰν, πρῶτα μὲν ἐδόκει εὔνους εἶναι, καὶ χάριτας ὡμολόγει· ἔπειτα ὡς ἐπύθετο ὡς ῥαΐσαντος ἀπὸ τῆς νόσου βασιλέως, ὥρμητο μὲν ὁ μέγας δομέστικος αὐτὸν παραλύειν τῆς ἀρχῆς, ἐπέσχε δὲ ὁ βασιλεὺς, ψευδῶς οὕτως εἰρημένου, τῶν μὲν προτέρων ἀγαθῶν, ὧν ἦν παρ' αὐτοῦ τετυχηκὼς, οὐδενὸς μεμνημένος ἦν, ὀργῇ δὲ φερόμενος πρὸς αὐτὸν διὰ τὰ εἰρημένα, ἑταιρείαν ἤρξατο συναθροίζειν, καὶ ἑαυτῷ περιποιεῖν· οἰόμενος, ὡς ἐὰν δύναμιν ἑαυτῷ ἐκ φίλων μάλιστα πολλῶν καὶ οἰκετῶν συστήσηται ἀρκοῦσαν, οὐ δυνησομένου τοῦ μεγάλου δομεστίκου κακῶς αὐτὸν ὅταν D βούληται ποιεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν ὡς μάλιστα ἐνῆν ἐσπουδάζετο αὐτῷ, ἐν ἀπορρήτῳ δὲ καὶ τῶν μάλιστα οἰκειοτάτων συνειδότων. Καὶ διέλαθέ γε ἀγνοούμενος

Jacobi Pontani notæ.

(11) Suis se laqueis irretire sæpius legi; suis pennis se capere, nunquam. Forsitan hoc vult, quemadmodum aviculæ dum viscatis virgis insident, quo magis alarum concussu se laborant eripere, eo magis etiam ipsis pennis implicatæ hærescunt: sic istos episcopos suo ipsorum sermone contra se tulisse suffragium, dum Joannem Constantinopolitanum episcopum esse noluerunt, Thessalonicensem fieri concesserunt, cum ordo episcopalis unus idemque sit, nec propter hanc vel illam sedem varietur.

ἐπὶ καιρόν· ἔπειτα ὑπ' αὐτῶν τινος τῶν συνειδότων A τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐμηνύθη· καὶ κατέγνω μὲν πολλὴν αὐτοῦ ἀχαριστίαν καὶ ἀμνημοσύνην τῶν καλῶν· ὅμως δὲ σπουδάζων ἴσος εἶναι ἑαυτῷ καὶ ὅμοιος ἐπὶ τῷ ἄτρεπτος μένειν ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, οὔτε ἐβουλεύσατο αὐτῷ τι δυσχερὲς, οὔτε εἴργαστο, ἀλλὰ τά τε ἄλλα ἦν προσκεκρουκὼς αὐτῷ οὐδὲν, καὶ τῆς ἑσπέρας τὴν ἀρχὴν ἐφ' ἱκανὸν παρεῖχε χρόνον ἄρχειν· ὁ δ' ἔτι μᾶλλον βουλόμενος βεβαίους αὐτῷ τοὺς φίλους εἶναι, καὶ ὅρκοις κατελάμβανε, καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ὁμοίου παρεῖχεν. Ἐγίνοντο δὲ οἱ ὅρκοι ἐπὶ τούτοις· Συργιάννην καὶ αὐτόν τινα φίλους εἶναι βεβαίους καὶ μηδένα ὑπ' οὐδεμιᾶς ἀνάγκης τὸν ἕτερον προδιδόναι· ἂν δ' ἑνί γέ τῳ τελευτήσῃ τρόπῳ ὁ βασιλεὺς, μὴ ἕκαστον ὅ τι ἂν οἴηται δίκαιον καὶ λυσιτελὲς ποιεῖν, B ἀλλὰ κοινῇ βουλευσαμένους ὅ τι ἂν δοκῇ Συργιάννῃ πράττειν, καὶ μηδένα ἀντιλέγειν, ἀλλὰ πείθεσθαι αὐτῷ ὡς τὰ κοινῇ συμφέροντα βουλευσομένῳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρότερον· ὕστερον δὲ οὐκ ὀλίγῳ χρόνῳ διατρίβοντι βασιλεῖ κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν τὴν ἐν τῇ Θράκῃ, συνῆσαν μὲν τῶν ἐν τέλει πολλοὶ, παρῆν δὲ καὶ Συργιάννης· Ἀρσένιος δὲ Τζαμπλάκων ὁ μέγας παπίας παρελθὼν ἐπὶ τοῦ βασιλέως, ἐδίωκε τὸν Συργιάννην ἀπιστίας· διϊσχυριζόμενος ὡς ἀπελέγξειεν ἐπὶ τῆς δίκης. Συργιάννης δὲ εὐθὺς πρὶν βασιλέα φθέγξασθαί τι, καταψεύδεσθαί τε ἔφασκεν αὐτοῦ Τζαμπλάκωνα, καὶ ἀποδείξεις παρέξειν τοῦ ψεύδους ἰσχυράς. Ὁ δ' οὐ δεῖν ἔφασκεν εἰκῇ λογομαχεῖν ἀλλήλοις ἀντεπάγοντας τὸ ψεύδεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς δίκης καταστάντας ἑκάτερον ὧν ἀξιοῖ παρέχεσθαι τὰς C ἀποδείξεις· βασιλεὺς δὲ πρότερον μὲν ἡσύχασεν ἐπὶ μικρὸν πρὸς τὰ εἰρημένα· οὐδὲ γὰρ ἦν πω πρότερον οὐδὲν ἀκηκοὼς περὶ Συργιάννη· ἔπειτα ἄχθεσθαι μὲν εἶπε καὶ πάνυ πρὸς τοὺς τοιούτους λόγους· οὐ γὰρ βούλεσθαι αὐτῷ τοὺς ὑπηκόους, τοὺς μὲν ἀπιστίας φεύγειν, τοὺς δὲ διώκειν· ἀλλὰ πάντας τε αὐτῷ εὔνους εἶναι, καὶ μηδένα μηδ' ὑφ' ἑνὸς κατηγορεῖσθαι· ἐπεὶ δὲ εἴρηται τοιαῦτα, οὔθ' οὕτως ἔχειν ὥστε πάνυ πιστεύειν δεῖ, οὔθ' ὥστε ἀπιστεῖν, ἀλλὰ βασάνῳ τὸ πρᾶγμα δόντας, τἀληθὲς ἀνερευνᾷν. Εὔχομαι δὲ Τζαμπλάκωνα παραχθέντα μᾶλλον τὰ μὴ ὄντα λέγειν, ἢ σὲ τοιούτοις οἵοις αὐτός φησιν ἐνέχεσθαι κακοῖς. Συργιάννης δὲ ἐδεῖτο βασιλέως μόνον τῶν δικαίων τυχεῖν, καὶ μὴ διὰ συκοφαντίαν ἐρήμην ἁλῶναι· τοὺς δὲ ψευδεῖς τουτουσὶ καὶ πεπλα- D σμένους λόγους, ἡγεῖσθαί τε μηδὲν, καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ ὅ περ εἰσὶ ῥᾳδίως ἀποδείξειν. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὐτὸς ἔφασκε κατὰ γνώμην αὐτῷ εἶναι μᾶλλον ἀπολύσασθαι τὰς κατηγορίας καὶ μηδ' ἐπὶ μιᾷ αὐτῶν ἁλῶναι ἀληθῶς· ἄδικον δὲ ψῆφον οὐκ ἄν ποτε αὐτῷ ἐπενεγκεῖν, οὐ μόνον ὥσπερ νῦν περὶ ψυχῆς ἀγωνιζομένῳ, ἀλλ' οὐδ' εἰ περὶ τῶν φαυλοτάτων τινὸς ἐλάγχανε τὴν δίκην. Τζαμπλάκωνι δὲ ἐκέ-

dens, nihil ei vel faciebat, vel meditabatur molestius, sed et alioqui nihil ei iratus, Occidentis præfecturam diu indulsit. Ille volens sibi amicos stabilire, jusjurandum poscebat, idemque ipse præstabat. Jurabatur autem verbis conceptis, Syrgiannem et illum amicos in fide permansuros, neminemque ulla necessitate adactum, alterum proditurum. Quod si forte moreretur imperator, nullum quod sibi, sed quod habito consilio, Syrgianni pro æquo et bono placuisset, id facturum, et neminem repugnaturum : verum illi ut communitati fructuose consulturo obedituros. Sed hæc prius gesta sunt. Non multo post imperatore apud Chalcidicen (12) Thraciæ commorante, aderant ibidem qui magistratibus fungebantur complures, inter quos et Syrgiannes. Arsenius autem Zamplaco magnus pappias ejus nomen ut perfidi ad imperatorem detulit (13), affirmans, se eum judicio convicturum. Syrgiannes confestim imperatoris verba præveniens, Zamplaconem mentiri, seque mendacium illius firmis argumentis probaturum dixit. Tum Zamplaco, non opus esse inanibus verborum pugnis, dum alter alterum mentiri clamat, sed in judicium veniendum, et ab utroque ad id quod velit ostendendum, rationes in medium adducendas. Ad hæc imperator primum quidem aliquantisper siluit; nihil enim hactenus de Syrgianne audierat : deinde permolestos sibi hos sermones esse dixit, quoniam nollet subjectos suos alios quidem infidelitatis crimen intendere, alios causam dicere, sed amari ab omnibus, et neminem ab ullo ullius sceleris accusari. Quæ vero dicta sint, nec talia esse, ut valde credenda, nec talia, ut omnino credenda non sint, **268** quocirca examinanda, et veritatem inquirendam. Optare autem se, Zamplaconem potius quæ non sint objicere, quam Syrgiannem objectorum criminum reum esse. Syrgiannes rogare imperatorem, tantum ut jure secum agatur, ne per calumniam indicta causa damnetur. Falsis autem hisce et confictis sermonibus nihil se turbari, nulloque labore id quod essent demonstraturum. Tum imperator, Sibi quoque probari magis, uti crimina diluat, et ne unius quidem vere convincatur. Iniquam autem sententiam nunquam in eum laturum, non solum, ut in præsens, de vita in periculum vocatum, sed neque de aliqua re abjectissima judicium suum subeuntem. Tum Zamplaconi mandavit exponere, quorum Syrgiannem insimularet; adhuc enim ea nesciebat. Ille altius repetens, accusationem sic ordiri : Syrgiannes hic, imperator, Occidenti præfectus, primum quidem studiose fecit, atque omni ope elaboravit, ut sodalitium sibi constitueret : ac, si posset, omnes eo impelleret, uti se ad ipsum

Jacobi Pontani notæ.

(12) Ad oram ms. legebatur : Ὁ νῦν καλεῖται Βολερὸν, *quæ nunc dicitur Volerum.*

(13) De ista accusatione Syrgiannis a Zamplacone Gregoras lib. x : *Syrgiannes prius etiam ob exactum a Thessalonicensibus jusjurandum magistratui suspectus; et quia a matre imperatoris adoptatus fuerat, cum imperator Didymotichi capitali morbo laboraret; tum a Zamplacone læsæ majestatis reus actus, sui defendendi causa Byzantium ad imperatorem venit.*

applicarent, et inter amicissimos numerarent. Quod cum a principio statim videremus, arbitrati eum gloriæ laudumque cupiditate (quas homines beati præcipue admirantur, et obstupescunt) isti occupationi se dedisse, rem haud indigne ferebamus. Cum autem tempore procedente ejus in his diligentiam ultra æquum crescere observaremus, incidit nobis suspicio, non gloriæ, sed cujuspiam occultioris rei desiderio in hoc eum operam ponere, et accuratius ad ea quæ agitabantur attendebamus. Ut vero negotio indagato comperimus, aggregantes se ad illum non inconsulte in amicitiam recipi, sed fidem suam juramento astringere, ipsumque vicissim suam illis sacramento obligare, tum nobis aucta est suspicio, hominem magna quædam scelera moliri, diligenterque conditiones et capita in quæ juratum esset, inquisivimus. Narrabatur autem a consciis, primum jurasse Syrgianni amicitiam, et Syrgiannem illis, et omnimodis inter se profuturos. Deinde si quid imperatori humanitus contigisset, non unumquemque quod sibi conducibile appareret, sed quæ post communem deliberationem Syrgiannes pro utilibus haberet, ea demum facturos. Hæc a me vere asseverari testes dabo. Tu igitur, imperator, quid de his pronunties monitore non eges; mihi quidem insolentissimum est visum, **269** aliquem imperatori parentem, subjectumque se confitentem, talia machinari. Audivi etiam a majoribus meis subditorum hujuscemodi ausus nefarios maxime omnium eorum perfidiam defectionemque arguere. Proinde cum tacere non possem, horum ipsum apud te accusavi, opinatus, perinde esse atque si mala simul perpetres, nisi ea conscius accusando detegas. Ubi Zamp'aco conticuit, Syrgiannes affirmare, injuriam sibi fieri, et se calumniose oppugnari, mentirique Zamplaconem, qui ista ex odio inveterato confinxerit; quia scilicet filios ejus, Zamplaconis, inquam, qui ab imperatore defecerant, dux contra eos missus, captos et vinctos ad imperatorem adduxerit. Zamplaco sibi filios parvæ, aut nulli curæ dixit esse, quod nec profuturi sint quidquam, si meliores (14), nec maculam sibi aspersuri, si mali fuerint; imperatori cordi fore, quo pacto eos tractet, cum illi subsint. Odio autem commotum accusasse, non inficiaturum; nec enim posse, qui se improbe erga imperatorem gesserit, non odisse: orabatque eumdem, ne eorum quemquam domum dimitteret, donec ipse testibus evocatis, nihil se calumniandi libidine fictum, sed ipsissima ejus facta in accusatione sua posuisse manifeste ostenderet. Imperator Zamplaconem æquum petere censens, ita facere jussit. Mox et Syrgiannes oravit acciri quosdam, qui secum per calumnias inique actum testarentur. Concessum est, quæ ad veritatem demonstrandam liceret, experiretur omnia. Subito itaque missi, qui

A λευσεν ἃ Συργιάννῃ ἐγκαλοίη εἰς μέσον ἄγειν· οὐδὲ γάρ πω ᾔδει περὶ αὐτῶν οὐδέν. Τζαμπλάκων δὲ ἄνωθεν ἀρξάμενος, οὕτως ἐποιεῖτο τὴν κατηγορίαν· Συργιάννης οὑτοσὶ, λέγων, ὦ βασιλεῦ, τὴν τῆς ἑσπέρας ἀρχὴν ἐπιτετραμμένος, πρῶτα μὲν ἐποιεῖτο διὰ σπουδῆς, καὶ ἔργον ἦν αὐτῷ τῶν πάντων περισπουδαστότατον ἑταιρείαν συστήσασθαι περὶ αὐτὸν, καὶ πάντας εἰ δύναιτο αὐτῷ πεῖσαι προσέχειν, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα τῶν φίλων ἄγειν· ἡμεῖς δὲ τὰ τοιαῦτα ὁρῶντες μάλιστα ἐν ταῖς ἀρχαῖς, οἰόμενοι αὐτὸν δόξης ἐπιθυμοῦντα καὶ ἐπαίνων, εἰς ἃ μάλιστα ἐπτόηνται οἱ δοκοῦντες εὐτυχεῖν τοῖς τοιούτοις ἠσχολῆσθαι, ἐποιούμεθα τὰ πραττόμενα οὐκ ἐν δεινῷ· ὡς δὲ τοῦ χρόνου τριβομένου, τὴν ἐν τοῖς τοιούτοις σπουδὴν μείζω B τοῦ προσήκοντος γινομένην ἑωρῶμεν, ὑποπτεύειν ἐπῄει, μὴ οὐχὶ εὐδοξίας ἕνεκα τὰ τοιαῦτα αὐτὸν ἐπιτηδεύειν, ἀλλά τινος ἑτέρου χάριν ἀποῤῥητοτέρου· καὶ περιεργότερον προσείχομεν τοῖς γινομένοις· ὡς δὲ τὰ τοιαῦτα ἐρευνῶσιν ἐμηνύετο ὡς οὐδὲ ἁπλῶς καὶ ἀπεριέργως αἱ φιλίαι γίνωνται τῶν συνισταμένων πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ὅρκοις διδόντων πίστεις ἰσχυρὰς καὶ λαμβανόντων παρ' αὐτοῦ, τότ' ἤδη ἐν πλείονι ἦμεν ὑποψίᾳ τοῦ μεγάλα τινὰ κακουργεῖν αὐτόν· καὶ τοὺς ὅρκους ἐφ' ὁποίοις γίνονται ἀκριβῶς διηρευνῶμεν. Ἐμηνύετο δ' ὑπ' αὐτῶν τῶν τὰ τοιαῦτα συνειδότων, ὡς πρῶτον μὲν γίνοιντο οἱ ὅρκοι ἐπὶ τῷ αὐτοὺς φίλους εἶναι Συργιάννῃ, καὶ αὐτὸν αὐτοῖς· καὶ τὰ συνοίσοντα C ἀλλήλοις ἐκ παντὸς τρόπου πράττειν ἑκατέρους· ἔπειτα ἂν συμβῇ βασιλέα τρόπῳ δή τινι τελευτῆσαι, μὴ ἕκαστον ἐφ' ἑαυτοῦ ὅ τι ἂν δοκῇ συνοῖσον πράττειν, ἀλλὰ κοινῇ σκεψαμένους, τὰ δοκοῦντα Συργιάννῃ λυσιτελεῖν ποιεῖν· ὅτι δὲ ἀληθῆ, μάρτυρας παρέξομαι τῶν λεγομένων. Σὺ μὲν οὖν ἂν εἰδείης, ὦ βασιλεῦ, ὅ τι χρὴ ἀποφαίνεσθαι περὶ αὐτῶν· ἐμοὶ δὲ ἐδόκει τῶν ἀτοπωτάτων, ὑπὸ βασιλέα τινὰ τελοῦντα, καὶ δουλείαν ὁμολογοῦντα ὀφείλειν, τοιούτοις ἐγχειρεῖν. Ἐπυθόμην δὲ καὶ τῶν πρώτων τῶν ἐμῶν ἐγὼ, ὡς τὰ τοιαῦτα τολμώμενα παρὰ τῶν ὑπηκόων ἀποστασίαν καὶ ἀπιστίαν πάντων μάλιστα ἂν αὐτῶν κατηγοροίη. Διὸ οὐδὲ ἠνεσχόμην σιγῇ φέρειν· ἀλλ' ἐπὶ σοῦ τὰ τοιαῦτα κατηγόρηκα αὐτοῦ, νομίζων οὐκ ἔλαττον εἶναι D τὸ συμπράττειν πρὸς τὰ φαῦλα τοῦ συνειδότα μὴ ἐλέγχειν εἰς κατηγορίας λόγον. Τοιαῦτα Τζαμπλάκωνος διεξιόντος, ἀδικεῖσθαι καὶ συκοφαντεῖσθαι διετείνετο ὁ Συργιάννης καὶ καταψεύδεσθαι Τζαμπλάκωνα αὐτοῦ, πλασάμενον διαβολὰς ἔχθει παλαιῷ τῷ πρὸς αὐτὸν, ὅτι τοὺς υἱοὺς, βασιλέως ἀποστάντας, στρατηγὸς κατ' αὐτῶν ἐκπεμφθεὶς χειρώσαιτό τε καὶ δεσμώτας πρὸς βασιλέα ἀπαγάγοι. Τζαμπλάκων δὲ τῶν μὲν υἱῶν αὐτῷ μέλειν ἔλεγεν ὀλίγα ἢ οὐδὲν, ὡς οὔτε ὀνησόντων οὐδὲν ἂν βελτίους ὦσιν, οὔτε προστριψομένων τινὰ αἰσχύνην ἂν φαίνωνται

Jacobi Pontani notæ.

(14) Videndum, quomodo vera sit hæc sententia. Certe filii, et nepotes boni ad decus et gloriam familiæ suæ prosunt; et filius sapiens est gloria patris sui, et nequam filii, eidem ignominiam ac dedecus inurunt, quod exemplis probare nihil attinet.

κακοί· βασιλεῖ γὰρ μελήσειν ὅπῃ ἂν διάθηται τὰ A κατ' αὐτούς, ὄντας ὑπηκόους. Ἔχθει δὲ τῷ πρὸς ἐκεῖνον κατηγορηκέναι, οὐκ ἂν ἔξαρνος γενέσθαι. Οὐ γὰρ ἂν δύναιτο κακῷ γενομένῳ περὶ βασιλέα μὴ ἐχθραίνειν. Ἐδεῖτό τε βασιλέως μηδένα αὐτῶν ἐᾷν οἴκαδε ἀναχωρεῖν, ἀλλ' αὐτῷ συνδιατρίβειν, ἄχρις ἂν μεταπεμψάμενος τοὺς μαρτυρήσοντας τοῖς εἰρημένοις, ἀπελέγξῃ διαῤῥήδην, ὡς οὐδὲν ἂν εἴη ὧν κατηγόρηκε πλάσμα καὶ συκοφαντία, ἀλλ' αὐτὰ τὰ γεγενημένα ὑπ' αὐτοῦ. Βασιλεὺς δὲ δίκαιά τε Τζαμπλάκωνα ἐπεψηφίζετο ἀξιοῦν, καὶ προσέταττεν οὕτω πράττειν. Ἀξιοῦντος δὲ καὶ Συργιάννη προσκαλεῖσθαί τινας οἳ ἀδικούμενον αὐτὸν καὶ συκοφαντούμενον ἀποφανοῦσιν, ἐπέτρεπε καὶ αὐτῷ πᾶν ὅπερ ἂν ᾖ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἐξεῖναι πράττειν. Τοὺς μὲν οὖν συμμαρτυρήσοντας αὐτοῖς ἐπὶ τῆς δίκης αὐτίκα ἔπεμψαν τοὺς κομιοῦντας· αὐτοὶ δὲ συνόντες βασιλεῖ, παρεσκευάζοντο ὡς ἐπὶ δίκην.

testes in judicio utrique adfuturos adducerent; ipsi interea apud imperatorem hærentes, ad actionem se comparabant.

CAPUT XXIII.

In d scrimine suo magni domestici opem salutarem Syrgiannes implorat, culpamque confitens, meliora pollicetur. Domesticus enumerans sua in illum merita, ingratissimum fuisse convincit, et cum conditione promittit auxilium. Præterea quid fecerit Syrgiannes, et quid nunc facere debeat, eleganti apologo docetur.

Τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης παρελθούσης, ἐπεὶ ἐπεγένετο ἡ νὺξ περὶ μέσην, ὁ Συργιάννης εἰς τὴν οἰκίαν B τὴν μεγάλου δομεστίκου ἀπελθών, ἐδεῖτο μὴ περιϊδεῖν ὑπὸ συκοφαντίας τὰ ἔσχατα προσδοκῶντα πείσεσθαι δεινά, ἀλλὰ χεῖρα σώζουσαν παρασχεῖν· καὶ μὴ διὰ τὸ προσκεκρουκέναι ἀφειδῆσαι κινδυνεύοντος, ἀλλὰ πρόνοιάν τινα ποιήσασθαι αὐτοῦ. Αὐτῷ μὲν γὰρ ὁμολογεῖν προσκεκρουκέναι, πεισθέντα φαύλοις ἀνθρώποις καὶ διεφθορόσι, καὶ ψευδομένοις ὡς τὰ πολλά· καὶ διὰ τοῦτο αὐτόν τε ἑαυτοῦ κατηγορεῖν πολλὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ αὐτῷ ἐφιέναι ἣν ἂν ἐθέλοι δίκην λαμβάνειν παρ' αὐτοῦ. Περὶ βασιλέα δὲ μηδὲν ἑαυτῷ κακῷ γενομένῳ συνειδέναι, ἀλλ' ἄκρατον εἶναι τὴν διαβολήν. Οὗ δὴ ἕνεκα αὐτοῦ δεῖσθαι συγγνῶναί τε αὐτῷ τῆς περὶ αὐτὸν ἀδικίας καὶ ἀγνωμοσύνης, καὶ τὴν προσδοκωμένην λύειν συμφοράν· αὐτὸν δὲ ὅρκοις οἷς ἂν C ἐθέλοι τὸ μὴ διὰ βίου παντὸς κακὸν ὀφθῆναι περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ πιστώσασθαι ὑπείκειν. Συργιάννης μὲν οὖν τοιαῦτα ἐδεῖτο. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος αὐτῷ ὑπετίθετο, θαῤῥεῖν ὡς οὐκ ἀποστερήσοιτο τῶν δικαίων· οὐδὲ διὰ συκοφαντίαν αὐτῷ ἀπαντήσει δυσχερὲς οὐδέν· οὔτε γὰρ βασιλέα ἀνασχέσθαι ἄν ποτε καταψηφίσασθαι συκοφαντουμένου, μήτ' αὐτὸν περιϊδεῖν. Τὸ δ' ὅρκους παρασχέσθαι ἐπηγγέλθαι, ἂν σοι νῦν περὶ τὰς προσδοκωμένας τύχας χρήσιμος ὀφθῶ, ὥστε διὰ βίου παντὸς ἐμοὶ ὑπείκειν καὶ μηδέποτε ἀγνωμονῆσαι, μηδὲ εἰς λήθην τῶν εὐεργεσιῶν ἐλθεῖν, ἐν ἴσῳ μοι δοκεῖς καὶ ἀδύνατα ἀξιοῦν. Ὁ γὰρ μήτε πρότερον μήθ' ὕστερον D ἀγαθὸς γενόμενος περὶ τοὺς φίλους, ἀλλὰ μικρᾶς καὶ φαύλης τινὸς ἕνεκα αἰτίας ἢ οὐδὲ μικρᾶς, Εὐρίπου δίκην μεταφερόμενος καὶ ἀστατῶν, πῶς ἂν εἴης δίκαιος πιστεύεσθαι περὶ τοῦ μέλλοντος παρεχόμενος τὰς πίστεις; Οἶσθα γὰρ ὡς φιλίας ἡμῖν ἄνωθεν ἐκ παίδων προσγεγενημένης, ἐγὼ μὲν ἐσπούδασα ἀεὶ μηδεμίαν πρόφασιν δικαίαν σοι διαστάσεως παρασχεῖν ταραχῆς, καὶ διετήρησά γε ἐμαυτὸν ἄχρι νῦν ἐπὶ τῆς ὁμοίας προαιρέσεως καὶ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου· σὺ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς μηδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν, ἀντὶ φίλου καὶ συνήθους πολέμιος ἐξαίφνης ἀνεφάνης· καὶ οὐδενὸς, τό γε εἰς σὲ ἧκον, τῶν λυπεῖν ἀπέσχου δυναμένων· ἃ νῦν ἔμοιγε

Sub medium noctis sequentis, Syrgiannes in ædes magni domestici adventans, orat ne se ob f. lsam criminationem atrocissima pertimescentem supplicia despiciat, sed salutarem sibi manum porrigat: neve propter offensionem animi sui periculo **270** jactatum aspernetur, sed aliqua sui cura tangatur. Fateri, se nequam et perditis hominibus, et ut plurimum mentientibus nimis credudulum, in eum deliquisse. Ideo semet magnæ improbitatis condemnare, et æstimationem pœnæ in ejus arbitratu ponere. Ast in imperatorem nullius facinoris sibi conscium, meramque calumniam esse. Quamobrem rogare ut injustitiæ et ingratitudinis suæ gratiam sibi faciat, imminentemque cervicibus suis calamitatem avertat, per omnem deinceps ætatem nihil in eum mali attentaturum, ejus auctoritati in omnibus obsecuturum, atque hujus promissi fidem, si velit, dicto sacramento facturum. Hæc Syrgiannes. Quem magnus domesticus admonet bonum habere animum, salva illi esse jura sua: nec propter sycophantiam quidquam incommodorum ei nasciturum. Neque enim imperatorem, ut calumniis tantummodo oppugnatus damnetur, unquam passurum, neque ejus res neglecturum. Quod autem juratarum promittis, inquit, si nunc afflicto tibi succurrero, te in omni reliqua vita in auctoritate mea permansurum, nihil adversum me improbe admissurum, neque beneficiorum immemorem futurum, videris eadem oratione impossibilia petere. Qui enim amicis nunquam fidus, sed ob causam modicam et inanem, imo ne modicam quidem, ut Euripus variabilis et inconstans fuit, quomodo hic, quamvis fidem dederit, de cætero fidem mereatur? Certe nosti, quo pacto, cum inde usque a pueris inter nos amaverimus, ego semper studuerim, ne tibi justam dissidii, ac perturbationis occasionem darem: et in hunc usque diem, Deo adjuvante, in suscepto consilio perstiti. Quid tu? Cum semel atque iterum non haberes, quod nos accusares, pro amico et familiari repente hostis evasisti: et quantum in te fuit, nihil ad dolorem nobis ingenerandum omisisti, quæ nunc exprobrandi tempus non est, cum ea semel condonarim.

Denique cum imperante seniore in custodia vinculis constrictus tenerere, nulla spe evadendi, sceleris tui immemor, et amicitiæ nostræ consuetudinisque, ut soleo, recordatus, quæ tu nec sperravisses, nec ab alio narrata credidisses, ea ego tua causa et cogitavi, et feci : nec solum e carcere et vinculis te eripui (quanquam imperatoris mater eam tui curam in me reprehenderet, et imperator non ob aliud, **271** quam quod ego ita vellem, hanc licentiam daret), verum etiam de publico haud parum tibi profui, annuos tibi reditus e locis certis suppeditans, urbiumque præfectum te constituens; nec minus de meis facultatibus tibi consulens, quæ nunc sigillatim recensere, nec ingenuum, et moribus meis alienum esset. Res enim ipsæ docere te possunt, qualem amicum cum tuo vitio perdidisses, ipsius bonitate recuperaveris. Postremo o tenui ignobilique præfectura ad totius Occidentis procurationem te provexi. At tu, pro istis omnibus admirabilem quamdam et ingenio tuo convenientem in primis gratiam rependisti. Cum enim me bene merentem, servatoremque, ac tutorem tuum dictis et factis profiteri debuisses, prorsus contra egisti, tanquam in hostem nocentissimum te instruens, et multos in sodalitium aggregans, ut si iterum vexare te vellem, posses te comparatis ad id viribus tueri atque defendere. Unde, ut accusatores tui dictitant, in barathrum longe deterius atque exitiosius temet deturbasti. Jam vero intelligens, quo miseriarum tua te amentia adegerit, quæ sola ad levandam præsentem calamitatem suffectura judicasti, hæc ut diceres, meditatus advenisti. Atqui ego nihil te celans, quo sim in te animo, et quid decreverim, enuntiabo. Neque ita affectus sum, ut aliquando te in amicos referre, tuaque causa quid de officiis amantium præstare cogitem, neque hostis loco te habere, quantaque possim detrimenta tibi injungere velim. Sed cum te in judicio stiteris, et ad capita accusationis responderis, ego longum silebo. Et si quidem confutatis accusatoribus absolveris, placebit id mihi quoque : nec tibi jus tuum adepto invidebo. Sin multo adversariis inferior, causa cecidisse videbere : et aut imperitia dicendi, aut iniquitate calumniatorum, aut alio quodam modo jure tuo excidere contigerit, patrocinium tui perlibens arripiam, et injusta te feriri sententia non sinam : neque id tibi magis, quam æquitati dabo. Sin jure damnaberis, nullam a me defensionem exspectabis. Ex quo enim tu amicitiam meam projecisti, hostesque imitari maluisti, ex eo ego quoque te amicum agnoscere desii, et vetus quoddam vitæ institutum mihi custodiens, ut nemini scilicet inimicus sim, neque tibi hactenus fui, neque in posterum ero; et quomodo inique læsum, ut promisi, non deseram, sic inique lædentem discrimine haud expediam. **272** Igitur cum prudentia, et rerum verborumque exercitatione valeas, quemadmodum tibi videtur, sic age. Syrgiannem illico non parum hæc contur-

A ὀνειδίζειν οὐ κατὰ καιρὸν δοκεῖ, περὶ αὐτῶν ἅπαξ συνεγνωκότι· τὰ τελευταῖα δὲ νῦν ταῦτα ὑπὸ κλοιοῖς ἐν δεσμωτηρίῳ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως κατεχομένῳ, καὶ μηδεμίαν ἐλπίδα ἔχοντι τῆς τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆς, τῆς μὲν σῆς ἀγνωμοσύνης οὐδὲ ἐπεμνήσθην· τῆς δὲ ἐμῆς πρὸς σὲ φιλίας καὶ συνηθείας, ὥσπερ εἴωθα, μεμνημένος, ἅπερ οὐδ' ἂν ποτε αὐτὸς ἤλπισας, οὐδ' ἂν ἑτέρου λέγοντος ἐπείθου ὡς εἴη ἀληθῆ, τοιαῦτα καὶ διενοήθην καὶ εἰργασάμην ὑπὲρ σοῦ· καὶ οὐ μόνον τοῦ δεσμωτηρίου ἀπήλλαξα καὶ τῶν κλοιῶν, καίτοιγε πολλὰ καὶ βασιλίδος τῆς βασιλέως μητρὸς τῆς εἰς σὲ προνοίας ἕνεκα αἰτιωμένης, καὶ βασιλέως αὐτοῦ δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ διὰ τὸ ἐμὲ βούλεσθαι μόνον τὴν ἄδειαν παρεσχημένου, ἀλλὰ καὶ ἔκ τε τῶν κοινῶν ὠφέλησα πολλὰ, B προσόδους τε παρέχων ἐτησίους ἐκ χωρίων, καὶ ἄρχοντα πόλεων καθιστὰς, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων οὐδὲν ἔλαττον· ἃ νῦν ἕκαστα ἀπαριθμεῖν, ἀγενὲς ἂν εἴη, καὶ οὐδαμῶς ἐγγὺς τοῦ ἡμετέρου τρόπου· ἐκεῖνο ἐννοῶν, ὡς αὐτὰ τὰ πράγματα διδάξαι δυνατὰ οἷον φίλον ἰδίᾳ φαυλότητι τρόπων ἀπολωλεκότι, τῇ σφετέρ' αὐτοῦ καλοκαγαθίᾳ πάλιν ὑπῆρξεν ἀνασώσασθαι· καὶ τελευταῖον ἀπὸ μικρᾶς τινος καὶ εὐτελοῦς ἀρχῆς ἐπὶ πᾶσαν τῆς ἑσπέρας ἀνῆγον τὴν ἡγεμονίαν. Σὺ δ', ἀντὶ πάντων τούτων θαυμασίαν τινὰ καὶ μάλιστα σοὶ προσήκουσαν ἀπεδίδους τὴν ἀντιμισθίαν. Δέον γὰρ ἔργοις τε καὶ λόγοις εὐεργέτην ἀναγράφεσθαι καὶ σωτῆρα καὶ κηδεμόνα, πᾶν ἐποίεις τοὐναντίον· ὡς ἐπὶ πολέμιον καὶ πολλὰ δεινὰ C εἰργασμένον παρασκευαζόμενος, καὶ προσεταιριζόμενος πολλοὺς, ὡς ἂν εἰ βουληθείην ὥσπερ δὴ καὶ πρότερον ἀδικεῖν καὶ κακῶς ποιεῖν, αὐτὸς εἴης δυνατὸς ἀμύνεσθαι τῇ προπαρεσκευασμένῃ χρώμενος δυνάμει. Ἐξ ὧν, ὥσπερ αὐτοὶ λέγουσιν οἱ κατηγοροῦντες, εἰς πολλῷ χαλεπώτερον καὶ χεῖρον βάραθρον κατεκρημνίσθης· σὺ δὲ ἤδη συνορῶν οἷ κακῶν ὑπ' ἀβουλίας συνηλάθης, ἃ σοι ἔδοξε μόνα δυνατὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀνάγκην ἀποχρήσειν, ταῦτα ἥκεις ἐσκεμμένος λέγειν. Ἐγὼ δὲ μηδὲν ἀποκρυψάμενος, ὅπως τε διάκειμαι πρὸς σὲ, καὶ οἷα ποιήσω, ἐρῶ. Οὔθ' οὕτως ἔχω ὥστε ποτὲ τοῖς φίλοις σε συντάττειν τοῖς ἐμοῖς, καὶ ὑπὲρ σοῦ τῶν προσηκόντων τοῖς φιλοῦσι πράττειν τι, οὔθ' ὡς πολεμίῳ χρῆσθαι βλάπτων ὅσα δυνατά· ἀλλ' ἐπὶ τῆς D δίκης γενομένου, καὶ ὑπὲρ ὧν κατηγορῇ τὰς ἀπολογίας ποιουμένου, αὐτὸς μακρὰν ἐξασκήσω σιωπὴν, φθεγγόμενος μηδέν· κἂν μὲν τῶν κατηγόρων περιγένῃ καὶ τὴν δίκην διαφύγῃς, ἀγαπήσω καὶ αὐτὸς, καὶ οὐ φθονήσω τυχόντι τῶν δικαίων· ἂν δ' ἥττων φαίνῃ παρὰ πολὺ καὶ ἁλίσκῃ ἀδικῶν, ἂν μὲν ἀπειρίᾳ λόγων ἢ ἀδικίᾳ τῶν συκοφαντῶν, ἢ τρόπῳ δή τινι ἑτέρῳ ἀποστερεῖσθαι συμβαίη τῶν δικαίων, προστήσομαι προθύμως, καὶ οὐ περιόψομαι ἄδικον ψῆφον ἐνεχθεῖσαν κατὰ σοῦ, οὐ σοῦ γε ἕνεκα μᾶλλον, ἢ αὐτοῦ δικαίου· ἂν δὲ προσῇ τὸ δικαίως τῇ κατὰ σοῦ ἐξαγομένῃ ψήφῳ, μηδεμίαν ἐπικουρίαν προσδόκα παρ' ἐμοῦ. Ἐξ ὅτου γὰρ αὐτὸς ἀπώσω τὴν φιλίαν τὴν ἐμὴν, καὶ πολεμίου ἔργα εἵλου πράττειν, καὶ αὐτὸς τοῦ νομίζειν φίλον ἀπεσχόμην·

ἐμαυτῷ δ' ὥσπερ πολιτείαν ἀρχαίαν τὸ μηδενὶ πολέμιος εἶναι συντηρῶν, οὔτε σοι μέχρι νῦν, οὔθ' ὕστερον γενήσομαι· ἀλλ' οὔτ' ἀδικούμενον περιόψομαι, ὥσπερ ἔφην, οὔτ' ἀδικοῦντα ἐξαρπάσω τῶν κινδύνων. Πρὸς δὴ ταῦτα ὅπῃ ἂν σοι δοκῇ τοῖς πράγμασι χρῆσθαι, συνετός τε ὢν καὶ πεῖραν ἔχων καὶ λόγων καὶ πραγμάτων. Συργιάννην μὲν οὖν εὐθὺς οὐκ ὀλίγον ἐθορύβησαν οἱ λόγοι, νομίσαντα ἤδη ἐν χρῷ κινδύνου καθεστάναι. Ὅμως δὲ ἔτι πειρώμενος αὐτοῦ, εἰ δύναιτο ἀποθέμενος τὴν πρὸς αὐτὸν ὀργὴν στῆσαι τὴν προσδοκωμένην συμφοράν, Ἐγὼ μὲν ᾤμην, εἶπε, μέχρι λόγων μοί σε τὴν τιμωρίαν τῶν ἡμαρτημένων στήσειν, καὶ μὴ διὰ μικροψυχίαν ἐφ' ᾗ μοι καὶ πρότερον πολλὰ πολλάκις συνέγνως, προήσεσθαι τοῖς συκοφαντοῦσι νῦν. Ὁρῶ δὲ ἤδη τὸν ὄλεθρον κατ' οὐδὲν ἐλλείποντα ἐμοί. Ἐὰν γὰρ πεισθῶ σαφῶς ὅτι σε οὐ πείσω δυνατὸν δεηθεὶς ὑφεῖναί μοι τὴν ὀργὴν καὶ ὁμοίας ὥσπερ πρότερον κηδεμονίας ἀξιοῦν, οὐδὲν λοιπὸν ἢ κακοῖς τοῖς ἐσχάτοις περιπεσεῖσθαι προσδοκᾷν. Ὁ δ' ἔφασκεν, οὐ χρείαν εἶναι λόγων περιττῶν· αὐτὸς δὲ πρότερόν τε λόγοις ὀλίγοις τὴν διάνοιαν δεδηλωκέναι, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον τὸ αὐτὸ ποιήσειν· ἀνεπίφθονον δὲ εἶναι, εἰ διὰ παραδειγμάτων τὴν ἀπόδειξιν ποιήσομαι τοῦ λόγου. Ἐοικέναι γὰρ νομίζειν, ἐμὲ μὲν γαληνῷ τινι λιμένι προσερηρεισμένῃ πέτρᾳ, σὲ δὲ νηΐ, κάλων ἐξ αὐτῆς ἀναψαμένῃ, καὶ πολλῆς ἀπολαυούσῃ τῆς εὐδίας, νομίσαντα δὲ ἂν αὐτῆς ἀπολυθήσῃ, πλέον τι καὶ κερδαλεώτερον εὑρήσειν, ἀφεῖναι ἐπὶ τοῦ πελάγους ἀποστάντα· κλυδωνίῳ δὲ περιπεσόντα, καὶ σαφῶς τὴν ἀβουλίαν ἐγνωκότα τῆς πέτρας δεῖσθαι τοῦ κλύδωνος ἐπὶ τοῦ πελάγους ἐλθοῦσαν ἐξαρπάσαι· τὴν δὲ ἀποκρίνασθαι, οὐ δυνατὰ αἰτεῖσθαι· ἀλλ' εἴ τι δέοιτο τῆς παρ' αὐτῆς γαλήνης, αὐτὸν μᾶλλον ἐλθόντα πρὸς αὐτήν, τὰ πρυμνήσια ἀνάψαι. Τοῦτο δὲ οὐ λόγοις, ἀλλὰ μᾶλλον ἔργοις ἐπιδείκνυσθαι· οὐδεμία γὰρ ἔσται τις ὠφέλεια ἀπὸ τῶν λόγων ἐὰν μὴ αὐτὸς ἔργῳ προσορμήσῃ τῷ λιμένι. Τὸ νῦν μὲν οὖν ἔχον, μηδένα παρ' αὐτοῦ μήτε κίνδυνον ὑφορᾶσθαι, μήτ' ἐπικουρίας τυχεῖν ἐλπίζειν. Ἐὰν δὲ ἔργοις εἰς τὸ ἐπιὸν ἐπιδείξηται τὴν πρὸς αὐτὸν στοργὴν (λόγοις γὰρ οὐ πιστεύειν, ἤδη δὶς καὶ τρὶς ἀποδεδειγμένοις ἔχειν ὑγιὲς οὐδέν), τότ' ἤδη τὰ παρ' ἑαυτοῦ καὶ αὐτὸν προσθήσειν. Συργιάννης μὲν οὖν τοσαῦτα εἰπὼν καὶ ἀκούσας ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, οὐκ ὀλίγα ἀνιώμενος ὅτι μὴ δυνηθείη πεῖσαι τὸν μέγαν αὐτῷ δομέστικον προσέχειν.

A bavit oratio, existimantem se jam velut in ipsis periculi faucibus versari. Tamen iterum experiens, si posset efficere ut ille ira deposita, formidatum a se malum depelleret: Equidem putabam, inquit, te peccata mea verbis tenus puniturum: nec ob animum generosum (15), ob quem alias toties mihi ignovisti, calumniatoribus modo objecturum. Sed jam me nihil perditius. Si enim plane credam, tibi persuaderi non posse ut iram adversum me remittas, perindeque ut antea curæ habeas, quid superest, nisi ut extrema exspectem? Nil opus est, inquit magnus domesticus, supervacaneis sermonibus. Nam et ante compluscutis verbis mentem meam explicavi, et nunc nihilominus idem faciam. B Non erit porro absurdum, si rem exemplo declaravero. Me petræ, tranquillissimo portui adhærescenti, te navigio funibus eidem alligato, et placidissimo cœlo quiescenti similem arbitror: teque, quoniam, si inde solvereris, majus quiddam et lucrosius inventurum somniasses, in vastum pelagus processisse, et in fluctus incidisse. Cumque perspicue stultitiam tuam agnoveris, nunc rogare petram, uti in altum mare veniat, et e fluctibus te educat; illam respondere, ab se peti, quod in manu sua non sit; verum si ejus secura tranquillitate frui desideres, uti tu potius ad se accurras, et retinacula a se aptes, id quod non verbis, sed opere magis ostendendum; nihil enim verba proderunt, nisi reipsa ad portum hunc confugeris. In præsens C itaque nec a me ullum timebis periculum, neque ullum sperabis auxilium. Quod si postbac factis tuum erga me, et eximium quidem amorem demonstraveris (verbis namque non credo, quæ jam bis terque falsitatis comperta sunt), tum ego quoque officium meum non prætermittam. His a se dictis, et a domestico auditis, Syrgiannes admodum mœstus discessit, quod eum precibus ad se tuendum flectere nequivisset.

273 CAPUT XXIV.

Testibus jam præsentibus, Nicææ obsidio nuntiatur. Cum classe eo proficiscitur imperator. Ad pugnam non venitur, sed pax certis conditionibus componitur. Judicium Syrgiannis exercetur; ampliationem petit: magni domestici opem denuo flagitat, et Byzantio clandestina fuga se Galatam proripit. Ab ipso imperatore quæsitus non invenitur. Eubœam inde, postmodum ad Cralem fugit, eique contra Romanos operam navat. Imperator exercitum adversus illum conscribit.

Βασιλεὺς δὲ ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς ἄρας, ἦλθεν εἰς Βυζάντιον· συνείποντο δὲ καὶ Συργιάννης καὶ Τζαμπλάκων, ὡς ἐκεῖ γενησομένης δίκης. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ οἱ παρ' ἑκατέρου προσκεκλημένοι μάρτυρες παρῆσαν. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθετο ὁ βασιλεύς, ἐκέ-

D Imperator Chalcidice Byzantium venit, Syrgianne et Zamplacone sequentibus, ad judicium illic obeundum: brevique vocati ab utroque testes affuerunt. Quod ut rescivit imperator, uti ad tribunal omnes præsto adessent, mandavit. Cum

Jacobi Pontani notæ.

(15) Καὶ μὴ διὰ μικροψυχίαν Fœdum erratum; plane enim flagitante sententia scribendum, μεγαλοψυχίαν. Profecto enim propter μεγαλοψυχίαν Syrgianni alias quoque ignovit. Sicut ergo hoc officium est τῶν μεγαλοψύχων, ita et innocentem non pati calumniis opprimi. — Interpres corrigit μεγαλοψυχίαν, sed melius μικρολυπίαν, quod Nicetæ verbum est.

inibi res esset, nuntiatur e Bithynia Persarum illic satrapam Nicomediam in sinu Astaceno urbem amplam et frequentem, frequenti exercitu circumsedere, admotisque machinis oppugnare; cui mature opem ferendam imperator statuit. Ergo non in triremes duntaxat, sed in onerarias quoque peditibus et equitibus impositis, eo cursum intendit. Verum antequam classis Nicomediense littus teneret, Orchanes missa legatione primum imperatori salutem dicere, tum indicare, se arma positurum, si illi quoque eadem sit voluntas; si decertare aveat, se non recusaturum. Resalutat eum imperator, significatque, negare non posse, se ad pugnam instructum adventare, quod ipsa res loquatur, sed si ipse pacem amplectatur, se quoque non repudiaturum. Collocutis inter se legatis (nam principes non convenerunt), consensu pax fœdere constituta est, cum his conditionibus, ut Orchanes imperatoris esset amicus, et urbes per Orientem, quotquot adhuc Romanis parebant, nullo maleficio incommodaret. Postea inter se donaverunt, Orchanes equos, et canes ad venandum (16), tapetas, et pelles pardalinas (17); imperator argentea pocula, textilia non lanea modo, sed et serica, et unum ex imperatoriis amiculis: quod satrapæ Barbarorum plurimi æstimant, et honoris ac benevolentiæ argumentum interpretantur: quo et ipse tum Orchanes supra cætera lætatus, imperatori gratias egit, et in sedes suas recessit. Imperator exscensione facta, et diebus septem **274** locis illis, quæ nondum viderat, immoratus, quantum erat in navibus commeatus, Nicomediensibus dilargitus, cum tota classe Byzantium relegit; nihilque procrastinans, de causa Syrgiannis judex sedit. Et Zamplaco quidem accusationem iterans, testibus præsentibus dicta sua astruebat. Syrgiannes vicissim testes pro se inducebat. Atenim nihil solidum afferre, sed ambagibus uti in refutando, deterioremque causam habere visus est. Quare imperator, et qui ei aderant in consilio, utriusque partis dicta discutientes inter se disquirendo veritatem indagare conabantur, magno domestico cum silentio, quæ dicebantur, audiente. Cum terque quaterque super eodem conveniretur (18), videretque Syrgiannes victoriam ad Zamplaconem inclinare, am-

A λευεν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπαντᾷν. Μελλόντων δὲ ἤδη, ἠγγέλλετο ἐκ Βιθυνίας ὡς Ὀρχάνης ὁ τῶν αὐτόθι Περσῶν σατράπης τὴν κατὰ τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον Νικομήδειαν, πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, στρατιὰν πολλὴν περικαθίσας, καὶ μηχανήματ' ἐπιστήσας, πολιορκεῖ. Ἐδόκει δὴ βασιλεῖ βοηθητέον εἶναι κατὰ τάχος. Καὶ στρατιὰν ἐνθέμενος, οὐ μόνον τριήρεσιν, ἀλλὰ καὶ φορτηγοῖς ναυσὶ πεζήν τε καὶ ἱππικὴν, ἔπλει πρὸς τὴν Νικομήδους, ὡς ἐξαιρησόμενος τῶν κινδύνων. Ἔτι δὲ ὄντος μετεώρου τοῦ στόλου, καὶ μέλλοντος εἰς Νικομήδειαν κατaίρειν, Ὀρχάνης πρεσβείαν πέμψας, πρῶτα μὲν ἠσπάζετο βασιλέα· ἔπειτα ἐμήνυεν ὡς βούλοιτο τὸν πόλεμον καταθέσθαι, ἐὰν καὶ αὐτῷ κατὰ γνώμην ᾖ· ἐὰν δὲ μάχην συνάπτειν προθυμοῖτο, μαχεῖσθαι καὶ αὐτόν. B Ὁ δ' ἀντησπάζετο μὲν καὶ αὐτὸς αὐτὸν, ἐδήλου τε ὡς τοῦ μὲν ἥκειν παρεσκευασμένος ὡς ἐς μάχην, οὐκ ἂν δύναιτο ἔξαρνος γενέσθαι, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὄντος φανεροῦ, ἐὰν δὲ αὐτὸς βούλοιτο τὸν πόλεμον καταθέμενος εἰρήνην ἄγειν, οὐδ' αὐτὸν ἀπώσασθαι αὐτήν. Καὶ λόγων γενομένων περὶ σπονδῶν διὰ τῶν πρέσβεων (οὐ γὰρ αὐτοὶ συνῆλθόν γε ἀλλήλοις), συνέβησάν τε καὶ ἔθεντο σπονδὰς εἰρηνικὰς, ὥστε Ὀρχάνην βασιλέως εἶναι φίλον, καὶ τὰς κατὰ τὴν ἕω πόλεις ὅσαι ἔτι ἦσαν ὑπήκοοι Ῥωμαίοις, ἀδικεῖν μηδέν· ἔπειτα ἀλλήλους ἠμείβοντο δώροις, Ὀρχάνης μὲν ἵππους πέμψας καὶ κύνας θηρευτικὰς, τάπητάς τε καὶ παρδάλεων δορὰς· βασιλεὺς δὲ ἐκπώματά τε ἀργυρᾶ, καὶ ὑφάσματα οὐκ ἐξ ἐρίων μόνον, ἀλλὰ καὶ σηρικὰ, καὶ τῶν βασιλικῶν ἐπιβλη- C μάτων ἓν, ὃ περὶ πλείστου παρὰ τοῖς βαρβάρων σατράπαις ἄγεται ἀεὶ, καὶ τιμῆς εἶναι δοκεῖ τεκμήριον καὶ εὐμενείας· ἐφ' ᾧ τότε καὶ αὐτὸς ὑπερήσθη τε τῶν ἄλλων μᾶλλον, καὶ χάριτας ὡμολόγει βασιλεῖ. Μετὰ τοῦτο Ὀρχάνης μὲν ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν, βασιλεὺς δὲ ἀπόβασιν ποιησάμενος καὶ ἐφ' ἡμέραις ἑπτὰ περὶ τὰ ἐκεῖσε χωρία διατρίψας (οὔπω γὰρ ἄχρι τότε ταῦτα ἦν ἑωρακὼς), καὶ τὸν σῖτον ὅσος ταῖς ναυσὶν ἐνῆν, Νικομηδεῦσι παρασχὼν, ἅμα παντὶ τῷ στόλῳ εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε· καὶ μηδὲν ἀναβαλλόμενος εὐθὺς τὴν περὶ τοῦ Συργιάννη δίκην ἐποιεῖτο. Καὶ Τζαμπλάκων μὲν ὅσα καὶ πρότερον αὖθις κατηγόρει· καὶ μάρτυρας παρείχετο τῶν λεγομένων. Συργιάννης δὲ καὶ αὐτὸς μὲν ἐκ τοῦ ὁμοίου D παρεισῆγε τοὺς συνεροῦντας αὐτῷ περὶ ὧν ἀπελο-

Jacobi Pontani notæ.

(16) Gratissimum donum venationis perstudioso, sicut militi arma, cupido litterarum libri.

(17) Heroicum donum; animalium enim generosorum ac nobilium, ut ursorum, pardorum, leonum, tigridum pelles seu exuvias gestare pro indicio virtutis, heroibus in more fuit. Id pluribus locis ex solo Marone cognoscimus. Acestes, lib. v, occurrit Æneæ,

Horridus in jaculis, et pelle Libystidis ursæ.

Ibid. Salio Æneas donat *tergum Getuli immane leonis, villis onerosum atque unguibus aureis.* Lib. vii, de Aventino:

Ipse pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta, cum dentibus albis
Indutus capiti: sic regia tecta subibat,
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

Lib. viii, de Evandro.:

Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.

(18) Hæc ex Gregora illustrantur: *Semel atque iterum, et tertio causa apud omnes judices dicta, plane reus peragi non potuit, adeo, ut jam a plerisque judicibus absolveretur. Lite autem adhuc pendente, vades ab eo imperator petiit, ne clam profugeret, priusquam omnes judices de eo suffragia tulissent. Quæ res ejus animum valde turbavit, et in carceris metum conjecit; gravissima illa et in tolerabilia, quæ prius perpessus erat recordantem, quorum vestigia recentia adhuc et evidentia in animo circumferebat. Cum autem vades minus alacres videret, graviore metu urgebatur. Quas ob res fuga clam arrepta, cum statim sollicite quæreretur, nusquam est inventus, etc.*

γεῖτο· ἐδόκει δὲ οὐδὲν προφέρειν ἰσχυρὸν, ἀλλ' ἐπλανᾶτο περὶ τὰς ἀποδείξεις, καὶ ἀδύνατος ἐδόκει εἶναι. Βασιλεὺς μὲν οὖν καὶ οἱ ἄλλοι παρόντες τῶν συγκλητικῶν ἐβασάνιζόν τε τὰ λεγόμενα παρ' ἑκατέρων, καὶ ἐπειρῶντο ἀπὸ τῆς συζητήσεως τἀληθῆ ἀνερευνᾷν· ὁ μέγας δομέστικος ἐφθέγγετο οὐδέν· ἀλλὰ καθῆστο μόνον ἀκροώμενος τῶν λεγομένων. Τρὶς δὲ καὶ τετράκις γενομένου συλλόγου περὶ τῶν αὐτῶν, ἐπεὶ ὁ Συργιάννης συνεώρα τὴν νίκην πρὸς Τζαμπλάκωνα χωροῦσαν, ἐδόκει δεῖν διακρούσασθαι τὴν δίκην, καὶ ἐδεῖτο βασιλέως προθεσμίαν αὐτῷ ἔτι παρασχεῖν ἐπὶ τῷ μάρτυρας ἑτέρους ἀγαγεῖν οἳ δυνήσονται αὐτῷ συνάρασθαι πρὸς τὸ διαφυγεῖν τὴν καταδίκην. Βασιλεὺς δὲ παρέσχετο προθύμως καὶ ὅ τι ἂν ἕτερον δοκοίη δυνάμενον αὐτῷ ἐπικουρίαν παρασχεῖν τινα μηδὲν ἀναβαλλόμενον κελεύσας ἐκπορίζειν ἑαυτῷ. Τζαμπλάκων δὲ κατεβόα τοῦ δικαστηρίου καὶ δεινὰ ἐποιεῖτο, εἰ προφάσει χρώμενος τοῖς μάρτυσι Συργιάννης διαφύγοι τὴν ἐπὶ τῇ δίκῃ τιμωρίαν διαδράς. Οὐ γὰρ ἄλλο τι δύνασθαι αὐτῷ τὴν προθεσμίαν· μάρτυρας γὰρ αὐτῷ οὔτε πλείους οὔτε βελτίους εἶναι τῶν παρηνεγμένων· ἐδεῖτό τε βασιλέως, εἰ μὴ πλεῖστα βούλοιτο χαρίζεσθαι Συργιάννῃ, δεσμωτηρίῳ ἀμφοτέρους ἐμβληθέντας φρουρεῖσθαι τὴν ἄφιξιν τῶν μαρτύρων περιμένοντας. Δίκαια δὲ φάσκοντος βασιλέως τὸν Τζαμπλάκωνα ἀξιοῦν, Ἀλλ' οὐ καλὸν, εἶπεν ὁ Συργιάννης, εἰκῇ καὶ μάτην εἰργομένους ταλαιπωρεῖσθαι, ἐξὸν ἐγγυητὰς παρασχομένους ἀμφοτέρους τοῦ μὴ ἀποδρᾶναι ἀναπαύλης ἀπολαύειν, οἴκοι διατρίβοντας. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἀσφαλείας ἐνέχυρον ἄξιον ἐδόκει εἶναι, τὸν σύλλογον μὲν διέλυσεν ὁ βασιλεὺς, τοὺς ἐγγυητὰς δὲ ἐκέλευε παρέχειν τοῖς δικαζομένοις. Ἐς τὴν ὑστεραίαν δὲ ὁ Συργιάννης, γενόμενος ἐν τῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου οἰκίᾳ, Τὰ μὲν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, ἔφη, εἰρημένα πρὸς ἐμὲ, πέρας ἤδη ἔσχεν· ἃ καὶ πρότερον πιστευόμενα, νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον ἐπὶ τῶν ἔργων βέβαια ἐφάνη. Πρὸς οὐδὲν γὰρ ἐπὶ τῆς δίκης ἐναντία πράττων ἢ φθεγγόμενος ἐμοὶ ἐφάνης· ἔδει δὲ μηδ' οὕτω παντάπασι κινδυνεύοντα ἀβοήθητον καταλιπεῖν. Νυνὶ δὲ μάλιστα ἀναγκαίως ἐπικουρίας δεομένῳ μὴ περιιδεῖν παρακαλῶ, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις συγγνώμην παρασχόντα, βοηθεῖν τὰ δυνατά. Ἠτεῖτό τε ἐγγύας παρασχεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἄχρις ἂν πέμψας ὧν δέοιτο μάρτυρας ἀγάγοι. Ἐπαγγειλαμένου δὲ προθύμως ἃ ᾐτεῖτο ἐκπληρώσειν, ἐκεῖθεν μὲν πολλὰς αὐτῷ χάριτας ἀνεχώρησεν ὁμολογῶν. Ἐπιγενομένης δὲ νυκτὸς ἐκ Βυζαντίου ὡς μάλιστα ἐνῆν λαθὼν, πρὶν ἐγγύας παρασχεῖν, εἰς Γαλατᾶν ἐπεραιώθη, καὶ κατέκρυψεν ἑαυτὸν ἐν ἀσφαλεῖ. Ἐπεὶ δὲ διεθρυλλήθη ἀποδεδρακέναι Συργιάννην, πάντα χρήματα ἐξη-

A pliandum censuit, rogans imperatorem, sibi diem præfiniret, ad quem alios testes apponeret, quorum opera damnationem effugeret: quod imperator prompte fecit, hortans insuper, ut si quid prætere a putaret auxilio esse posse, id sibi properare pararet. Zamplaco judicum fidem implorare, et indignum ducere, si Syrgiannes testium prætextu evaderet, ac supplicio jure infligendo se eximeret; nam diem præstitutum nihil ei adjumenti allaturum; testes enim neque plures, neque meliores habiturum iis, quos introduxisset. Orabat igitur imperatorem, nisi plurimum Syrgianni gratificari vellet, uti utrumque in custodiam tantisper mitteret, dum testes advenirent. Imperatore Zamplaconis petitionem pro justa agnoscente, Syrgiannes B occurrit, non esse æquum, frustra ac sine causa carcere affligtari, cum ab utroque sponsores exigere liceat, non fugituros, sed interim domi quieturos. Ubi et hoc conveniens securitatis pignus apparuit, imperator reis, ut sponsores darent, imperavit, conventumque dimisit. Postridie in ædibus magni domestici Syrgiannes, Quæ apud Chalcidicen mihi dicta sunt, inquit, jam evenerunt; quæ tametsi prius credita, nunc tamen certiora, utpote re ipsa comprobata, evaserunt; quandoquidem in judicio nihil quidquam pro me aut egisti, aut locutus es, cum ne sic quidem periculis undique circumventum deserere oportuerit. Nunc ut me opis tuæ maxime egentem ne abjicias, C sed priora delicta ignoscens, quantum potes **275** me adjuves, etiam atque etiam te oro. Contendebat vero ut pro se fidejuberet donec vocati quibus egebat, testes adessent. Promisit magnus domesticus libenter facturum quæ peteret; ille singularibus actis gratiis discessit. Cæterum noctu, priusquam satisdaret, Byzantio quam potuit occultissime Galatam trajiciens, tuto se abscondit. Ubi rumor dissipatus est, Syrgiannem aufugisse, omnibus locis pervestigatis, inquirebatur. Cum angulus nullus restaret ubi amplius quæreretur, ratus imperator indagatorum negligentia elapsum, per semet hominem quærere instituit, Galatamque cum Romanis obviis profectus, quoniam Latini id recusare non poterant, domos D singulas perscrutatum misit. Ille vero quasi Orci galeam subiisset (19), nusquam inveniebatur. Tamen Galatæ in vili casa latitabat, atque idcirco ibi non est quæsitus: etsi dum per cæteras domos vestigaretur, ad eam imperator venisset. Simul atque Galata inventione penitus desperata discessit, Syrgiannes conscensa navi, quæ Eubœam solvebat, eo primum portatus est (20). Dein per Locros et

Jacobi Pontani notæ.

(19) **Orci galea** proverbium in eos qui se arte quadam occultant. Simile, Gygis annulus Plato lib. x. *De republica*, dixit semper honesta propter se sequi oportere, etiamsi quis Gygis annulum, vel Plutonis haberet galeam. Origenes libro I *adversus Celsum* hæreticum docet, magis convenisse, ut Christus in Ægyptum fugiens subduceret sese Herodis insaniæ, quam si sub Plutonis casside latitans, eumdem fefellisset. Vide Chiliasten.

(20) Gregoras: *Post annum autem supplices litteras ex Eubœa ad imperatorem misit, quibus veniam petebat, et locum aliquem in extremis Macedoniæ*

Acarnanes ad Albanos (qui circum Thessaliam A habitantes, homines agrestes et pastoritii, suis utuntur legibus) pro veteri amicitia, quam adhuc prætor occidentis cum illis iniverat, confugit. Inde viæ duces ab ipsis nactus, ad Cralem Triballorum principem profugus venit, cui multa Romanorum oppida acquisiturum recepit. Crales ut supplicem, et quia per eum Romanis vehementer nociturum sese sperabat, haud nolens suscepit: et cum cætera honorificentissime illum tractavit, tum exercitum ei ad subjugandas Romanorum urbes attribuit. Ergo et alia oppida, et Castoriam urbem magnam Boffiææ Crali subjecit. Imperator intelligens quas res novas Syrgiannes in occidente machinatus esset, quiete posthabita, Didymotichum B abiit, illucque exercitum in Occidentem ducturus contraxit.

ρευνᾶτο καὶ ἐζητεῖτο πανταχοῦ· ἀπόρου δὲ ἤδη τῆς εὑρέσεως γινομένης, οἰηθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀμελείᾳ τῶν ζητούντων αὐτὸν διαδιδράσκειν, ἑαυτοῦ αὐτὸς τὴν ζήτησιν ἐποιεῖτο· καὶ παρελθὼν εἰς Γαλατᾶν ἅμα ὅσοις ἔτυχε Ῥωμαίων, ἐπεὶ μηδὲν εἶχον οἱ Λατῖνοι ἀντιλέγειν, τὰς οἰκίας πέμπων διηρευνᾶτο καθ' ἑκάστην, ὁ δ' ἴσα καὶ ᾅδου ὑποδύντι κυνῆν, ἀνεύρητος ἦν· ὅμως δὲ ἐκέκρυπτο ἐν Γαλατᾷ, ὑπὸ φαύλου τινὰ οἰκίαν, ἣ διὰ φαυλότητα οὐδὲ ἀνηρευνήθη· καίτοιγε βασιλέως ἐπ' αὐτῆς ἑστῶτος καθ' ὅσον χρόνον αἱ λοιπαὶ διηρευνῶντο. Ἐπεὶ δὲ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ὡς ἀδύνατον ἀπαγορεύσας τὸ ζητεῖν, ὁ Συργιάννης ἐπιβὰς νεὼς ἐπ' Εὔβοιαν πλεούσης, ἐκεῖ ἀπεκομίσθη πρῶτον· ἔπειτα ἐκεῖθεν διὰ Λοκρῶν καὶ Ἀκαρνάνων εἰς Ἀλβανοὺς, οἳ περὶ Θετταλίαν οἰκοῦσιν αὐτόνομοι νομάδες, διεσώθη κατὰ φιλίαν παλαιὰν ἣν πρὸς αὐτοὺς ἦν πεποιημένος ὅτε τῆς ἑσπέρας ἐστρατήγει· κἀκεῖθεν ἀγωγῶν παρ' αὐτῶν τυχὼν, ἦλθεν εἰς Κράλην ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν φυγάς· καὶ ἐπηγγέλλετο πολλὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὑπήκοα αὐτῷ ὑποποιήσειν· Κράλης δὲ ὑπεδέξατο αὐτὸν ἀσμένως, ἅμα μὲν ἱκέτην γεγενημένον, ἅμα δὲ ἐλπίσας δι' αὐτοῦ τὰ Ῥωμαίων πράγματα ὡς μάλιστα κακώσειν. Καὶ τά τε ἄλλα φιλοτίμως μάλιστα προσεφέρετο αὐτῷ, καὶ στρατιὰν ὅσης ἐδέετο παρεῖχεν ἐπὶ τῷ τὰς ὑπηκόους τοῖς Ῥωμαίοις πόλεις καταδουλοῦσθαι. Καὶ ἄλλα τε μάλιστα πολίσματα προσεποιήσατο, καὶ Καστορίαν πόλιν μεγάλην κατὰ τὴν Βοτιαίαν ᾠκισμένην. Πυθομένῳ δὲ βασιλεῖ ὅσα κατὰ τὴν ἑσπέραν Συργιάννῃ νεωτερισθείη, ἠρεμεῖν οὐκ ἦν· ἀλλ' ἐκ Βυζαντίου εἰς Διδυμότειχον ἐλθὼν, συνέλεγε τὴν στρατιὰν, ὡς εἰς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατεύσων.

276 CAPUT XXV.

Sphranzes quidam ad referendam imperatori pro meritis gratiam, se illi adversus Syrgiannem offert. Cum domestico consultat, quo pacto sine pugna hostem vivum, et vinctum adipiscantur: Sphranzi res mandatur, et præfectura eidem committitur. Imperator in Macedoniam ducit. Persarum incursio, et infortunium. Dolus, quo Sphranzes Syrgiannem jugulavit. Præmia in eum collata. Pax cum Crale. Urbes a Syrgianne subactæ ad fidem imperatoris redeunt. Crali adversus Ungrorum regem mittuntur auxilia, et cum honore domum remittuntur.

Huic rei dum impendit operam, Sphranzes Pa- C læologus, unus ex optimatibus (21), non ita conspicuus genere, ad imperatorem nocte adit, multa se in eum piacula admisisse confitetur: pro iis tamen veniam ab eo consecutum, et beneficiis auctum. Quocirca se vicissim velle, et gestire beneficiis dignum, et erga tam bonum dominum non ingratum videri. Quia vero hactenus occasio defuerit, promptam voluntatem hucusque effectu caruisse: quam cum nunc res ipsæ porrigant, ministrisque fidelibus ac benevolis indigeant, venire se quoque, suique ad bellum contra Syrgiannem pro arbitrio utendi imperatori potestatem facere: et paratum esse, non solum multis laboribus, idque cum omni alacritate, et quam studio-

Ἀσχολουμένου δὲ αὐτοῦ περὶ τοῦ στρατεύματος τὴν συλλογὴν, Σφραντζῆς ὁ Παλαιολόγος, τῶν συγκλητικῶν εἷς, οὐ πάνυ δὲ τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ λαμπρυνομένων, βασιλεῖ νυκτὸς προσελθὼν, προσκεκρουκέναι τε ὡμολόγει πολλὰ καὶ δίκης ἄξια, συγγνώμης τε καὶ εὐεργεσίας ἀνθ' ὧν ἔδει τυχεῖν τιμωριῶν· ἀνθ' ὧν βούλεσθαι μὲν καὶ αὐτὸν, καὶ προθυμεῖσθαι ἄξιον φανῆναι τῆς εὐεργεσίας καὶ εὐγνώμονα περὶ τὸν οὕτως ἀγαθὸν δεσπότην· καιροῦ δὲ μὴ παρασχόντος, ἀτελῆ μέχρι νῦν καταλείπεσθαι τὴν προθυμίαν· νυνὶ δὲ μάλιστα τῶν πραγμάτων ἐνδιδόντων, καὶ δεομένων εὔνων οἰκετῶν καὶ πιστῶν, ἥκειν καὶ αὐτὸν πρὸς τὸν κατὰ Συργιάννη πόλεμον, διδόντα ὅ τι βούλοιτο χρῆσθαι βασιλεῖ. Ἕτοιμον δὲ εἶναι μὴ μόνον πόνοις πολλοῖς καὶ προθυμίᾳ καὶ

Jacobi Pontani notæ.

finibus, in quo cum uxore et liberis consideret. Nam cum aulicorum invidiæ, ut diximus, obnoxius esset, procul ab illis esse voluit, ne per insidias ab eis occideretur. Addebat et jusjurandum, quo se imperatori perpetuo fidelem fore testabatur. Sed cum nihil impetrasset, Eubœa digressus, ad Serviæ Cralem proficiscitur; ab eoque cupidissime susceptus, summa et gratia, et auctoritate floruit, assessor concors, amicus consentiens, consiliarius acceptus, intimorum fidelissimus, exterorum occupatissimus, alter Themistocles Artaxerxi Persæ. Nam cum fama eum jampridem cognovisset, tum adventum ejus in luculento lucro deputabat. Et quia pollicebatur, si illius opibus ad Romanum imperium occupandum adjura- D *retur, se Macedoniam Triballis subjecturum, omni studio eum fovebat.*

(21) Historiam hanc Gregoras quoque persequitur, lib. x, quam cum hac nostra contendas licebit: *Imperatorem autem in hanc curam intentum senator quidam Sphranzes Palæologus adit, et sine arbitris alloquitur, illoque opes et honores pollicente, vicissim cædem Syrgiannis pollicetur, fuga simulata*, etc. Vides quemadmodum imperatorem hujus cædis insimulet? Sphranzes ex Francisco depravatum puto. Nam et multo ante id sæculum Græci Latinorum quoque, et ex Latinis vocibus facta nomina sibi indebant, homines præsertim nobiles.

A σπουδῇ, ἀλλὰ καὶ αἵματι τῷ σφετέρῳ ἀλλαττόμενον, καταπράττεσθαι τὰ κατὰ γνώμην βασιλεῖ. Βασιλεὺς δὲ, τῶν μὲν προτέρων ἕνεκα ἁμαρτημάτων, ἔφη, καίτοιγε μεγάλων ὄντων, μηδεμίαν εἶναι δίκαιον παραίτησιν ποιεῖσθαι νῦν, ἐκ πολλοῦ συνεγνωσμένων· εὐνοίας δὲ ἕνεκεν τῆς πρὸς αὐτὸν πράττειν τῶν δεόντων τι, καὶ μάλιστα βούλεσθαι οὐ μόνον ὅτι δίκαιον εὔνουν εἶναι καὶ πρόθυμον περὶ αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα καὶ μᾶλλον ἐπισπάσηται τιμάς τε παρέχειν, καὶ προσηκούσας τὰς εὐεργεσίας· ἃ δὲ νῦν ἔφης εἰς τὸν κατὰ Συργιάννη πόλεμον χρήσιμος ὀφθήσεσθαι ἡμῖν, βούλεσθαι μαθεῖν ὁποῖ' ἄττα, ὡς ἂν ἐκ τῶν λεγομένων ᾖ διαγινώσκειν ἄν τε λυσιτελοῦντα τὰ βεβουλευμένα εἴη, ἄν τε μή. Σφραντζῆς δὲ οὐδὲν μὲν ἥκειν ἔφασκεν οἴκοθεν αὐτὸς βεβουλευμένος B πλὴν τοῦ προθυμότατον ἑαυτὸν ἐφ' οἷς ἂν κελευσθείη παρασχέσθαι· ἐπ' αὐτῷ δὲ εἶναι ἐφ' ὅ τι ἂν δοκοίη λυσιτελεῖν σκεψαμένῳ χρῆσθαι. Βασιλεὺς δὲ ἐπῄνει τε αὐτὸν τοῦ βουλεύματος, καὶ οἴκαδε ἐκέλευεν ἀναχωρεῖν, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅττα ἂν δοκοίη βέλτιστα ὑποθησόμενος. Τὸν μέγαν δὲ δομέστικον παραλαβὼν, ἐβουλεύοντο ὅπως δέοι τὸν κατὰ τοῦ Συργιάννη πόλεμον διαθέσθαι· ᾤοντο δὲ πρὶν παρασκευασαμένους ἥκειν ἀντιπάλῳ στρατιᾷ οὐ μέμψιν τινὰ δικαίαν εἶναι, εἴγε χωρὶς ὅπλων καὶ κινδύνων ἀπάτῃ τὸν πολέμιον συσχόντες δυνήσονται τὸν πόλεμον πρὶν συστῆναι καταλῦσαι. Τὰ γὰρ τοιαῦτα κλέμματα καλλίστην δόξαν ἔχειν, ἃ μάλιστ' ἄν τις τὸν πολέμιον ἐξαπατήσας, ἑαυτόν τε καὶ τοὺς ὑπηκόους ὠφελήσειε. Διὰ ταῦτα δὴ ἐδόκει Σφραντζῇ τῶν πα- C ρακειμένων τῇ Καστορίᾳ πολιχνίων ἐγχειρίζειν τὴν ἀρχὴν, καὶ ἐπειδὰν γένηται ἐκεῖ, Συργιάννην μὲν οὐκ ἀνέξεσθαι εὐθὺς μὴ προσπέμψαι πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλεῖν αὐτῷ προσθέσθαι ἀποστάντα βασιλέως· τὸν δὲ ὑπακούσαντα προθύμως, φιλίαν θέσθαι πρὸς αὐτὸν καὶ συμμαχίαν· καὶ ἐπειδὰν γένωνται ἐν συνηθείᾳ, καὶ φοιτῶσι παρ' ἀλλήλους ἀδεῶς, τότ' ἤδη φυλάξαντα καιρὸν ἐν ᾧ μὴ μεθ' ἑτέρων ἂν εἴη πολλῶν ὁ Συργιάννης (πάντως δὲ τοιούτους πολλοὺς εὑρήσειν), εἰς ἕν τῶν φρουρίων κατασχόντα δῆσαι· φρουρεῖν τε ἀσφαλῶς ἄχρις ἂν ἐλθόντι ἐγχειρίσῃ βασιλεῖ· οἴεσθαι δὲ ἔσεσθαι αὐτοῦ ῥᾳδίαν καὶ τὴν φυλακὴν, ἅτε τῆς ἑπομένης στρατιᾶς οὐκ οἰκείας, ἀλλ' ἐξ Ἀλβανῶν καὶ Τριβαλῶν οὔσης συμμαχίδος· οἳ οὐ βουλήσονται ὑπὲρ Συργιάννη δια- D κινδυνεύειν, τὸ φρούριον πολιορκοῦντες, ἀλλὰ διαλυθήσονται ἐπ' οἴκου, ἄσμενοι τῶν ἐκ τῶν πολέμων κακῶν ἀπηλλαγμένοι. Τοιαῦτα μὲν ἐδόκει ἀμφοτέροις ἐπιχειρητέα εἶναι· καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν, τὸν Σφραντζῆν μεταπεμψάμενος ὁ βασιλεὺς, τὰ βεβουλευμένα τε διηγεῖτο, καὶ ἐπυνθάνετο αὐτοῦ, εἰ καὶ αὐτὸς λυσιτελῆ τε καὶ δυνατὰ ἡγοῖτο· ὁ δ' ἔφασκε

sissime, verum etiam cum profusione sanguinis, quod illi placeat, efficere. At imperator, priorum quidem delictorum quanquam grandium, nunc veniam peti non debere, quæ jampridem ipse ignoverit. Pro isto autem in se animo cupere vehementissime quidpiam in eum officii conferre: quod in talem virum non solum amicum, et promptum gerere animum, sed etiam, quo magis eum sibi devinciat, honoribus ac donis congruentibus ejus dignitatem amplificare justum sit. Cupere porro scire, in quibus se modo operam sibi in bello contra Syrgiannem navaturum profiteretur, ut eo indicante, utile necne consilium ceperit, cognosci possit. Tum Sphranzes, haudquaquam per se meditatum venire, nisi ut se quam promptissimum ad imperata præbeat. In ipso situm esse, ubi re circumspecta operæ pretium facturum putaverit, ibi potissimum suo labore uti. Imperator de sententia laudatum redire domum jussit; se die sequenti, quid optimum fore judicasset, eum edocturum. Post magnum domesticum in consilium de bello adversus Syrgiannem instituendo adhibuit; visumque factum justa reprehensione cariturum, si priusquam instructo
277 exercitu contrairetur, absque armis et periculo, per dolum aliquem hoste capto et constricto, bellum ante finire possent, quam incipere. Hujusmodi namque furta belli (22) gloriosissima sunt, quibus hoste circumvento, sibi quispiam ac subditis plurimum commodat. Quapropter Sphranzi oppidorum Castoriæ vicinorum præfecturam dandam censuerunt. Quo cum venerit, Syrgiannem non temperaturum, quin sine mora mittens, ab imperatore eum ad suas partes transire hortetur. Sphranzem aures præbiturum libenter, et cum illo amicitiam societatemque conjuncturum. Ubi jam nata consuetudo, et familiaritas alterius ad alterum aditus liberos, ac securos præstiterit, tum capto articulo, quo Syrgiannem pauci stipabunt (omnino enim talem occasionem sæpius futuram), oppressum et vinctum in castellum aliquod abducturum, ibique, donec venienti imperatori tradat, tuto custoditurum. Facilem autem illius fore custodiam: quippe quem non proprius, sed ex Albanis et Triballis auxiliarius sequatur exercitus: qui pro Syrgiannis capite castello obsidendo vitæ aleam experiri neutiquam volent, sed bellicæ miseriæ immunes, domum cupide repedabunt. Tali arte rem aggrediendam ambobus placuit. Ergo postridie imperator Sphranzen vocat, quid placeat enuntiat, et num ipse quoque id fieri, et utiliter fieri posse arbitretur, exquirit. Respondet, prorsus non hæc, sed alia quædam multum

Jacobi Pontani notæ.

(22) Sic Virgil. lib. II:

Furta paro belli.

Et IX:

Hic furto fervidus instat.

Sermo est de cæde et strage nocturna. Statius IX *Thebaid.*:

Ausus erat furto dextram injectare Leonteus.

Curtius, lib. IV: *Parmenio, peritissimus inter duces artium belli, furto, non prælio, opus esse censebat: incepta nocte opprimi posse hostes.* Sic furtivi amores, Veneris furta poetæ. Velleius lib. II: *Pont. max. in C. Cæsaris locum furto creatus.* Furtum siquidem appellabant, quidquid occulte fieret.

diversa sibi in mentem venisse. Eorum porro consulta non utilia modo, sed etiam effectu expeditissima sibi videri; quare nihil cunctandum, sed opus urgendum. Stabilita hac sententia, Dromoræ cuidam, Sphranzi amicissimo, eo petente, imperator hoc munus imposuit, ut postquam Sphranzes palam ad Syrgiannem defecisset, quidquid haberet possessionum, quidquid pecoris, et reliquas facultates proscriberet, easque, ne direptæ perderentur, custodiret: et verbo quidem imperatori eas servaret, re autem vera in amicum Sphranzen hujus tutelæ gratiam conferret: traditoque diplomate, quo oppidulorum Sosci, Deures, Staridolorum, et Chlereni præfectus declarabatur, Didymoticho eum mature dimisit: ipse post dies paucos, quot Sphranzen velut per inducias ante facinoris aggressionem consumpturum putabat, lento itinere Thessalonicam petiit. Ad Sphranzen præfecturæ jam potentem Syrgiannes **278** continuo mittit qui eum ad defectionem sollicitent. Is ira ingenti in imperatorem, et antiqua jam in Syrgiannem benevolentia simulata, sancito fœdere, statim se cum illo conjungit. Qua conjunctione Syrgiannes mirum in modum gavisus cum eodem ad Cralem proficiscitur, tum ut ostenderet rem belle procedere (utpote jam etiam consiliariis imperatoris ad se transeuntibus), tum ut per eum commotus cum omnibus copiis suis bello interesset. Metuebat siquidem ne superveniente imperatore, cum ad resistendum haud satis valeret, victus cum suis periret. Et persuasit monuitque, si profecti apud Thessalonicam castrametarentur, occidentales urbes, quæ se nondum dedidissent, auxilium imperatoris desperantes, cernentesque ipsos [Syrgiannem et Cralem] ante se positas urbes jam armis domuisse (23), interclusas in medio statim se dedituras. Crale igitur cum totis copiis assumpto, juxta flumen Axium castra ponunt (24). Imperator per Macedoniam adducens partem exercitus (25) (propter festinatam quippe expeditionem plures adhuc se comparabant), inter Thessalonicam et Rhetinen, castellum quoddam, juxta Bolben palu-

A τοιαῦτα μὲν αὐτὸς οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἕτερ' ἄττα πολλῷ ἀποδέοντα αὐτῶν· ἃ δὲ ἐβουλεύσαντο αὐτοὶ οὐ λυσιτελοῦντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥᾷστα καὶ αὐτὸς νομίζειν· διὸ μηδὲ μέλλειν, ἀλλ' ἔργου ἅπτεσθαι ἤδη ἀναγκαῖον. Ἐπεὶ τοίνυν ἐκεκύρωτο ἡ βουλὴ, Δρομορᾶν μέν τινα ἐς τὰ μάλιστα φίλον τῷ Σφραντζῇ, αὐτοῦ δεηθέντος προσέταξεν ὁ βασιλεὺς, ὡς ἐπειδὰν ἐμφανῶς ὁ Σφραντζῆς εἰς Συργιάννην ἀποστῇ, κτήματά τε ὅσα πρόσεστι, καὶ βοσκήματα καὶ τὴν ἄλλην περιουσίαν δημοσιώσαντα φυλάττειν, ἵνα μὴ ὑπό τινων ἁρπασθέντα διαφθαρῇ· λόγῳ μὲν ὡς διαφέροντα βασιλεῖ, τῇ δ' ἀληθείᾳ τῷ φίλῳ Σφραντζῇ τὴν χάριν κατατιθέμενον τῆς φυλακῆς· αὐτῷ δὲ γράμματα παρασχόμενος βασιλικὰ ἃ τῶν φρουρίων Σωσκοῦ τε καὶ Δεύρης καὶ Σταριδόλων B καὶ Χλερηνοῦ ἐπέτρεπε τὴν ἀρχὴν, ἐξέπεμπεν ἐκ Διδυμοτείχου κατὰ τάχος· αὐτὸς δὲ περιμείνας οὐ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλ' ὅσας ᾤετο Σφραντζῇ ἀναχωχὴν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν παρέξειν, ἄρας καὶ αὐτὸς τὴν πρὸς Θεσσαλονίκην ᾔει σχολῇ βαδίζων. Σφραντζῇ δὲ ἐπεὶ τῆς ἐγκεχειρισμένης ἀρχῆς ἐγκρατὴς ἦν, προσέπεμπεν εὐθὺς τοὺς ἀποστήσοντας ὁ Συργιάννης· ὁ δὲ, ὀργῇ τε φέρεσθαι δοκῶν πρὸς βασιλέα καὶ αὐτῷ εὔνους εἶναι ἐκ πολλοῦ συνθήκας θέμενος καὶ ὅρκους πρὸς αὐτὸν, προσεχώρησεν εὐθέως. Συργιάννης δὲ ὑπερήσθη τε τῇ πρὸς αὐτὸν ἀποστασίᾳ τοῦ Σφραντζῆ, καὶ μηδὲν μελλήσας, παραλαβὼν αὐτὸν, ἀφίκετο πρὸς Κράλην, ἅμα μὲν ἐνδεικνύμενος ὡς τὰ C πράγματα αὐτῷ ἐπὶ τὸ βέλτιον χωροίη, ὡς καὶ τῶν συγκλητικῶν ἤδη βασιλέως πρὸς αὐτὸν ἀφισταμένων· ἅμα δ' ἵν' ἐφελκύσηται καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸ παρεῖναι καὶ αὐτὸν πανστρατιᾷ καὶ συμμαχεῖν. Ἐδεδίει γὰρ μὴ βασιλέως ἐπελθόντος, ἀδύνατος ὢν ἀνθίστασθαι αὐτὸς, διαφθαρῇ καὶ ἀπόληται καταπολεμηθείς· καὶ ἔπεισέ γε ὑποτιθέμενος, ὡς ἂν ἐλθόντες αὐτοὶ στρατοπεδεύσωνται ἐν Θεσσαλονίκῃ, αἱ μήπω προσκεχωρηκυῖαι τῶν ἑσπερίων πόλεων ἀπογνοῦσαι τὴν ἐκ βασιλέως ἐπικουρίαν, ὁρῶσαί τε ἤδη αὐτοὺς τὰ ἔμπροσθεν αὐτῶν πολέμῳ κτωμένους, αὐτοὶ ἐναπειλημμένοι μέσοι προσχωρήσουσιν εὐθέως· καὶ παραλαβόντες αὐτὸν

Jacobi Pontani notæ.

(23) Gregoras: *Veris initio Crales suas copias coegit; Syrgiannes vero clandestinas litteras per omne imperium Romanum dimisit, a provincia finitima Triballis auspicatus, et per omnem oram maritimam, et mediterraneas urbes ac provincias Byzantium usque progressus, quibus et agrorum assignationes, et pecuniæ largitiones, et honorum fastigia, et id genus alia pollicebatur*, etc. Infra: *Æstate vero jam media Crales cum suis copiis Syrgiannem sequitur, recta Thessalonicam petentem, levi opera interjectis urbibus et provinciis in deditionem acceptis, partim desiderio veteris administrationis, partim vastationis segetum metu, tempus enim messis erat.*

(24) De hoc fluvio Gregoras: *Post Strymonem esse maximum, et iisdem quibus ille montibus, erumpere, ab ipsa quidem origine non tantum, sed in decursu montium multis torrentibus actum, et nomine in Bardarium mutato, aliquando et quibusdam* D *in locis navigabile. Ad oram ms.*: Τὸν νῦν Βαρδάριον καλούμενον, ἢ μᾶλλον Βιστρίτζα. *Id est, quod Bardarium dicunt, seu potius Bistritzam. Cæterum legitur et* Ἀξειός.

(25) Gregoras: *Deinde in Macedoniam abiturus, ut sua præsentia eos qui defectionem spectabant, in urbibus terreret, patriarchici solii post Isaiæ obitum Joannem Apris oriundum, imperatorii collegii tum sacerdotem, successorem deligit: cujus fidei, Deum testatus, in maximo divini verbi Sapientiæ templo conjugem et liberos suos mandavit, ut eorum curator et custos post Deum esset, si quid forte respublica detrimenti cepisset. His actis propere in Macedoniam contendit, nullo secum adducto exercitu. Jam enim omnes suspectos habebat, præter fidelissimos domesticos suos, et magnum domesticum Cantacuzenum, quem ejus studiosissimum et amantissimum, cæteris vero omnibus comem et hilarem tempus declaravit.*

A πανστρατιᾷ ἐλθόντες, ἐστρατοπεδεύσαντο παρὰ τὸν Ἄξιον ποταμόν. Καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ Μακεδονίας μέρος τῆς Ῥωμαίων ἐπαγόμενος στρατιᾶς· οἱ πλείους γὰρ ἔτι ἐν παρασκευαῖς ἦσαν διὰ τὸ ταχεῖαν γεγενῆσθαι τὴν στρατείαν· μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Ῥεντίνης φρουρίου τινός, ὃ παρὰ τῇ Βόλβῃ λίμνῃ κεῖται ἐπὶ λόφου ἱδρυμένον, ἐστρατοπέδευσεν ἐν χωρίῳ τινὶ τῶν Κρητῶν προσαγορευομένῳ, ὅτι στρατιὰ ἐκ Κρήτης αὐτὸ κατῴκουν, δι' αἰτίαν τινὰ ἐκ τῆς νήσου ἀναστάντες. Ἐκεῖσε δὲ ἐστρατοπεδευμένῳ ἠγγέλλετο ὑπό τινος δρόμῳ πρὸς τὴν ἀγγελίαν ὡρμημένου, ὡς περὶ τὴν Σερμυλίων πόλιν, πάλαι μὲν ᾠκισμένην, νυνὶ δὲ ὑπό τινος, ὡς ἔοικε, πολέμου κατεσκαμμένην, μεταξὺ Παλλήνης καὶ Ἄθω, ἑξήκοντα προσέσχον νῆες Περσικαί, καὶ ἐκεῖσε χωρία πορθοῦσιν ἀποβάντες. B Τὸν μέγαν δὲ δομέστικον μετακαλεσάμενος ὁ βασιλεύς, περὶ τῆς στρατιᾶς ἐπυνθάνετο τῆς ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένης, εἰ ἀρκοῦσα πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων δοκοίη συμπλοκήν. Ὁ δ' ἔφασκεν, ἀκριβῶς μὲν οὐδὲ αὐτὸς τὸν ἀριθμὸν εἰδέναι. Διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς Θεσσαλονίκης ἤδη γεγενῆσθαι, πολὺ προσεῤῥυηκέναι αὐτῇ στρατιᾶς πορισμοῦ τῶν ἐπιτηδείων ἕνεκα· παρῄνει δὲ εἰ καὶ αὐτῷ βέλτιον δοκοίη, τὴν οὖσαν παραλαβόντα στρατιὰν, τῆς πρὸς Πέρσας φερούσης ἔχεσθαι ὁδοῦ· ὡς αὐτοῦ τάχιστα ἐκ τῶν παρακειμένων χωρίων συλλέξοντος καὶ ἑτέραν ἀρκοῦσαν πρὸς τὸ ἔργον. Ἐπείθετο μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς εὐθύς, καὶ τῆς πρὸς Πέρσας εἴχετο ὁδοῦ. Ὁ δὲ, ὡς μάλιστα ἐνῆν, ὀξέως ἀθροίσας στρατιὰν, συνέμιξε τῷ βασιλεῖ· C καὶ μετὰ μέσην ἡμέραν, καθ' ἃ οἱ Πέρσαι ἐληΐζοντο ἐγένοντο χωρία. Καὶ γενομένης αὐτόθι συμβολῆς, ἐπὶ πολὺ μὲν ἀντέσχον οἱ Πέρσαι διὰ τὸ δυσπρόσοδα εἶναι τὰ χωρία, καὶ ὑλώδη ἐφ' ἃ ἐγεγένητο ἡ μάχη· ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνεβάλλετο στρατιᾷ τῇ Περσικῇ οὔσῃ πεζῇ. Τέλος δὲ κατὰ κράτος νικηθέντες διεφθάρησαν, οἱ μὲν ἁλόντες ζῶντες, οἱ δὲ πεσόντες παρὰ τὴν μάχην· ὅσοι δὲ εἰς τὴν ὕλην ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, ἐς τὴν ὑστεραίαν γενόμενοι παρὰ τὰς ναῦς τὰς ἑαυτῶν, τὰς μὲν λοιπὰς ἁπάσας ἐνέπρησαν πυρί· δύο δὲ πληρώσαντες (μόνοι γὰρ τοσοῦτοι ὑπελείποντο) ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. Ῥωμαίων δὲ κατὰ τὴν μάχην ἔπεσον μὲν ὀλίγοι, τραυματίαι δὲ ἐγένοντο καὶ ἄνθρωποι καὶ ἵπποι πλεῖστοι. Ἐκεῖθεν D δὲ ὁ βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς Θεσσαλονίκην, ηὐλίζετο ἐκεῖ ἐφ' ἱκαναῖς ἡμέραις. Συργιάννης δὲ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τῶν οἰκείων ἓξ παραλαβὼν καὶ Σφραντζῆν, τριάκοντα καὶ αὐτὸν ἐπαγόμενον τῶν οἰκετῶν, εἰς ποταμόν τινα οὐ τῶν ἀεννάων Γαλυκὸν ὠνομασμένον οὐ μακρὰν Θεσσαλονίκης ῥέοντα,

dem in colle situm, castrametatur, in loco Cretensium appellato, quod illic e Creta insula, nescio quam ob causam, pulsi milites habitaverant. Ibi a quodam curriculo ei nuntius perfertur, prope urbem vetustam Sermyliorum, nunc bello, ut apparet, subversam, inter Pallenen (26) et Atho, Persas sexaginta navibus appulsos, agro vastitatem inferre. Advocato igitur magno domestico, de præsenti copia percunctatur, num ad confligendum cum Barbaris sufficiat. Negat ille explorate se nosse quanta sit; nam quia Thessalonicæ jam appropinquarint, ob facilitatem commeatus frequentes affluxisse. Hortabatur igitur ut, si placeret, viam contra Persas capesseret, quod e locis adjacentibus brevissimo tempore aliam manum, quanta rei sufficeret, collecturus esset. Paret actutum imperator, in Persas viam molitur. Domesticus quam potest celeriter ad eum milites congregat; ac secundum meridiem ubi in ea ipsa loca devenerunt, quæ Persæ depopulabantur, commisso prælio hostes diu se defenderunt; propterea quod ea regio propter nemorum densitatem difficiles habebat aditus, id quod Persis, cum essent pedestres, non parum proderat.
279 Tandem vi summa victi, partim ceciderunt, partim capti sunt. Quotquot autem in silvas se abdere potuerunt, postera luce ad naves suas reversi, reliquis inflammatis, duas compleverunt (tot enim de prædonibus illis tantummodo restabant) ac domum properarunt. Romanorum pauci desiderati, plurimi et milites et equi vulnerati. Inde imperator Thessalonicam ingressus, dies ibi complures agitavit. Syrgiannes cum sex de suo exercitu assumptis, et Sphranze, quem et ipsum triginta comitabantur, ad fluvium quemdam non perennem, Galycum vocabulo non procul a Thessalonica, animi levandi accessit. Sphranzes solum jam et interceptum videns, eumque comprehendere haud esse facile (quod timeret, ne si id in castris sentiretur, cum suis sibi pereundum esset), trucidare autem facillimum, imperatoriæ præceptionis immemor, cum satellitibus de nece Syrgianni afferenda secreto colloquitur. Quibus persuasis (nondum enim consilium suum cuiquam aperuerat), hominem hujusmodi insidiarum prorsus ignarum interficiunt (27), et Thessalonicam perfugiunt. Imperator Sphranzen ut imbellem castigat; malebat enim vivum et vinctum potius ad se perduci, quam jugulari. Sed quoniam facta infecta nequibant fieri, cædem rerum necessitudini ascribens (28), ipsi et administris ejus ob

Jacobi Pontani notæ.

(26) Ad oram ms, τῆς Κασανδρείας, *id est, quæ nunc Cassandria dicitur.*

(27) Longe aliter de nece Syrgiannis Gregoras: *Cæterum Sphranzes imperatori quid ageretur nuntiaturus, simulque Syrgianni non suspectus esse volens, callidissimo et mirifico commento illum aggressus, se cum duobus cubiculariorum principibus pepigisse ait, qui affirmassent, se, data opportunitate, imperatorem occisuros. Eos igitur commonefaciendos esse conventorum. Sic potestate data, imperatori quid ageretur significat: quæ erant hujusmodi. Deesse sibi facultatem simul et facinoris patrandi, et vitæ conservandæ. Magnam enim Syrgianni turbam noctu atque interdiu circumfusam esse, neque unquam relinqui solum. etc.*

(28) Fatum videtur indicare, quam εἱμαρμένην vocant, id est, ordinem, seriemque causarum, cum causam causa ex se gignit. Seu id, quod est apud di-

imperterritam animi fortitudinem, et quod se periculis manifestis pro ipso objecissent, gratiam rependit. At Sphranzen quidem magni stratopedarchæ dignitate condecoravit, reditusque respondentes e certis locis in annos singulos illi destinavit: cæteros quoque, unumquemque pro persona et merito muneravit. Crales Syrgiannes percussum, in castra adhuc spirantem deportandum curavit. Paulo post exstinctum, diu ut amicum deflevit, et splendide funeravit, missisque legatis, fœdus et societatem cum imperatore pepigit (29): et die altero, haud procul a Galyco flumine cum eodem sermone collato, domum rediit. Urbes quotquot sub Syrgianne fuerant, eo cæso veniam et ἀμνηστίαν ab imperatore consecutæ, ad illius auctoritatem et obedientiam redierunt. Sub idem tempus etiam Ungrorum princeps, quem Latina lingua regem nominat, magno cum exercitu Cralem, quicum ei de finibus erat controversia, appetivit. Formidans Crales, ne se adversus illum tueri non posset, **280** imperatorem subsidium per legatos rogavit. Qua petitione delectatus imperator, delectu confecto, ingens et animosum agmen confecit, eique auxilio misit. Ungriæ autem rex, cum in confiniis regni sui ac Triballorum tenderet, priusquam in hostilem regionem irrueret, propter submissas Triballo ab imperatore copias (ut fama fuit) converso itinere domum rediit: quod utrum hac, an alia de causa fecerit, incompertum mansit. Crales certe idcirco eum abiisse ratus, imperatori summas gratias egit: et duces exercitumque dignis donis humaniter donatos, domum lætabundus remisit. Imperator illius anni hiberna Thessalonicæ egit.

A ῥᾳστώνης ἦλθε χάριν καὶ παραψυχῆς. Σφραντζῆς δὲ αὐτὸν μόνον ἤδη ἀναπειλημμένον, καὶ το μεν συλλαμβάνειν, οὐ μάλιστα ὂν εὐχερὲς (ἐδεδίει γὰρ μὴ αἰσθήσεως γενομένης ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀπόλλωνται διαφθαρέντες), ῥᾷστον δὲ τὸ ἀποκτείνειν, τῶν βασιλέως παραινέσεων ἀμνημονήσας, τοῖς τε αὐτῷ συνοῦσι περὶ τοῦ ἀποκτείνειν Συργιάννην κρύφα διαλεχθεὶς καὶ πείσας (πρότερον γὰρ οὐδέπω οὐδενὶ τὴν βουλὴν κατάδηλον ἦν πεποιηκὼς), ἀποκτείνουσί τε αὐτὸν ἀγνοήσαντα τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ φεύγοντες ἧκον εἰς Θεσσαλονίκην. Βασιλεὺς δὲ ἐμέμψατο μὲν Σφραντζῆν τῆς μικροψυχίας· μᾶλλον γὰρ ἠβούλετο δεσμώτην ἀγαγεῖν ζῶντα Συργιάννην ἢ ἀποκτεῖναι· ἐπεὶ δὲ ἀναλῦσαι τὰ γεγενημένα οὐκ ἐνῆν, τὸν μὲν φόνον ἐλογίζετο τῇ ἀνάγκῃ τῇ B ἀπὸ τῶν πραγμάτων, αὐτὸν δὲ ἠμείβετο καὶ τοὺς συνόντας, τῆς τε εὐψυχίας ἕνεκα καὶ τόλμης, καὶ τοῦ σφᾶς αὐτοὺς προδήλοις κινδύνοις ἐμβαλεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ Σφραντζῆν μὲν τῇ τοῦ μεγάλου στρατοπεδάρχου τετίμηκεν ἀξίᾳ· προσόδους τε παρέσχεν ἐτησίους ἐκ χωρίων ἀναλόγως, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὡς ἕκαστοι. Κράλης δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο πεσόντα Συργιάννην, πέμψας μὲν ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐμπνέοντα ἔτι· ἀποθανόντα δὲ μετὰ μικρὸν, ἐθρήνησέ τε ἐφ' ἱκανὸν ὡς ἄνδρα φίλον, καὶ ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς. Πρεσβείαν δὲ εἰς βασιλέα πέμψας, σπονδὰς ἔθετο πρὸς αὐτὸν εἰρηνικὰς καὶ συμμαχίαν, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν οὐ μακρὰν Θεσσαλονίκης παρὰ τὸν Γαλυκὸν ποταμὸν συγγενόμενοι τῷ βασιλεῖ, ἀνεχώρησαν εἰς τὴν οἰκείαν. Πόλεις δὲ C ὅσαι πρότερον ἐγένοντο ὑπὸ Συργιάννην, πεσόντος αὐτοῦ, συγγνώμην παρασχομένου βασιλέως καὶ ἀμνηστίαν τῆς ἀποστασίας, προσεχώρησαν ἑκοῦσαι πάλιν. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ὁ τῶν Οὔγκρων ἄρχων, ὃν ῥῆγα καλεῖν οἶδεν ἡ Λατίνων φωνὴ, στρατιᾷ μεγάλῃ ἐστράτευσεν ἐπὶ Κράλην, περὶ γῆς ὅρων πρὸς αὐτὸν διενεχθείς· δείσας δὲ ὁ Κράλης μὴ ἀδύνατος εἴη ἀμύνεσθαι αὐτὸν, πρεσβείαν ὡς βασιλέα πέμψας, ᾐτεῖτο συμμαχίαν. Ἡσθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν πρεσβείαν, στρατιὰν ἀπολεξάμενος πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, ἔπεμψεν εἰς Κράλην συμμαχίαν. Ὁ ῥὴξ δὲ Οὐγκρίας, ἐπεὶ ἐγένετο ἐν μεθορίοις τῆς αὐτοῦ καὶ Τριβαλῶν ἀρχῆς, πρὶν ἐς τὴν πολεμίαν ἐσβαλεῖν, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν οἰκείαν. Λόγος δὲ ἦν ὡς πυθόμενος ἐκ βασιλέως ἥκειν συμμαχίαν ἀνεχώρησεν· εἴτε δὲ τούτου ἕνεκα εἴτε καὶ ἑτέρου τινὸς, ἔμεινεν ἐν ἀδήλῳ. Καὶ ὁ Κράλης δὲ τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας οἰόμενος ἀνακεχωρηκέναι ῥῆγα, βασιλεῖ τε ὡμολόγει χάριτας πολλὰς, καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἅμα καὶ τὴν στρατιὰν δώροις φιλοφρονησάμενος ἀξίως, χαίροντας ἀπέστειλεν εἰς τὴν οἰκείαν. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ ἔτος ἐκεῖνο διεχείμασεν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Jacobi Pontani notæ.

vum Augustinum *Civitatis divinæ* libro v, cap. 8: *Qui vero*, inquit, *non astrorum constitutionem, sicuti est, cum quidque concipitur, vel nascitur, vel inchoatur, sed omnium connexionem, seriemque causarum, qua fit omne quod fit, fati nomine appellant, non multum cum eis de verbi controversia laborandum atque certandum est: quandoquidem ipsum causarum ordinem, et quamdam connexionem Dei summi tribuunt voluntati et potestati, qui optime et veracissime creditur et cuncta scire antequam fiunt, et nihil inordinatum relinquere, a quo sunt omnes potestates, quamvis ab illo non sint omnium voluntates*, etc. In quod caput scribens Ludovicus Vives, ex Pico Mirandulano, *Contra astrologos*, lib. I, refert quatuor sententias veterum de fato. I. Alii dixerunt fatum esse naturam, ut quæ electionis D sint vel casus, extra fatum sint. Ut Virgilius de Didone, quæ semet occiderat dixit, eam non mori fato. Et Cicero I Phil pp.: *Si quid mihi humanitus accidisset; multa enim impendere videbantur præter naturam, præterque fatum.* II. Ponit æternam seriem causarum necessario nexarum. III. Sidera facit fata. IV. Divini consilii exsecutionem fatum vocat.

(29) Contrarium scribit Gregoras: *Postridie vero*, inquit, *Crales, re desperata, imperatori petenti pacem dedit: cumque eo egresso collocutus, muneribus quibusdam acceptis, domum se recepit.* Scilicet Syrgiannis cædes Crali profuit, ut pacem non ipse petere, sed petitam potius dare deberet. Mentitur ergo, ut apparet, Gregoras, et laudem Andronici Junioris, ubi potest, aut dissimulat, aut elevat.

CAPUT XXVI.

Factione duorum principum regina, Michaelis prima conjux, regno pellitur, Alexander Stranzimeri filius rex creatus, cum Mœsis et Scythis auxiliaribus urbes imperatori deditas recuperat. Protostrator præfectus Mesembriam mittitur. Persæ Nicomediam obsessuri, imperatoris adventu audito domum refugiunt. In Mœsiam irruptio. Mœsorum ignavia. Pax ea conditione fit, ut Romani pro recipienda Anchialo Diampolin Mœso reddant.

Ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ γράμματα ἧκε βασιλεῖ ἐκ Βυζαντίου ἀγγέλλοντα, ὡς δύο τῶν παρὰ Μυσοῖς δυνατῶν, Ῥαξίνας ὁ πρωτοβεστιάριος, καὶ Φίλιππος ὁ λογοθέτης, πρὸς τὴν βασιλεύουσαν αὐτῶν τοῦ Μιχαὴλ γαμετὴν, θείαν οὖσαν Κράλη τοῦ Στεφάνου, διαστασιάσαντες ἐξήλασαν τῆς ἀρχῆς· καὶ αὐτὴ μὲν φεύγουσα ἅμα τέκνοις, πρὸς Κράλην τὸν ἀδελφιδοῦν ἧκει. Ἐκεῖνοι δὲ ἅμα καὶ τοὺς ἄλλους πείσαντες δυνατοὺς τῶν Μυσῶν, τὸν ἀδελφιδοῦν τοῦ προβεβασιλευκότος Μιχαὴλ, Ἀλέξανδρον τὸν Στρεαντζιμήρου ἀπέδειξαν βασιλέα ἑαυτῶν· ὃς ἅμα τῷ ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς ἀρχῆς, τήν τε στρατιὰν ὅση ἦν Μυσοῖς παραλαβὼν, καὶ ἐκ Σκυθῶν κατασυμμαχίαν οὐκ ὀλίγην, ταῖς πρότερον ἐπεστράτευσε πόλεσι προσχωρησάσαις βασιλεῖ· καὶ πλὴν Μεσημβρίας, τὰ μὲν τῶν ἄλλων τοῖς ὅπλοις, τὰ δὲ παρεστήσατο ὁμολογίᾳ. Τοιαῦτα δὲ πυθομένῳ βασιλεῖ οὐκέτι ἀνεκτὸν ἐδόκει μένειν ἐν Θεσσαλονίκῃ· ἀλλ᾽ ἄρας ἐκεῖθεν, εἰς Βυζάντιον ἀφικνεῖται. Καὶ πρῶτα μὲν Συναδηνὸν τὸν πρωτοστράτορα εἰς Μεσημβρίαν ἄρχοντα ἐκπέμπει· δείσας μὴ καὶ Μεσημβριανοὶ ἄχρις ἂν ἡ στρατιὰ ἀποσταῖεν παρασκευασθῇ. Ἐκέλευέ τε εἰς Βυζάντιον ἀθροίζεσθαι τὴν στρατιάν· καὶ αὐτὸς παρεσκευάζετο ὡς τοῖς Μυσοῖς πολεμησείων. Μεταξὺ δὲ παρασκευαζομένου, ἠγγέλλετο ἐκ τῆς ἕω, ὡς στρατιὰ Περσῶν εἴη παρεσκευασμένη ἐπιθέσθαι Νικομηδεῦσι. Νικομήδεια δὲ ὅπλοις μὲν ἀνάλωτος ἦν καὶ βίᾳ χειρῶν, τειχῶν τε καρτερωτάτων περιβολῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ τοῦ τόπου φύσει εὐφυῶς πρὸς ὀχυρότητα ἐχούσῃ· ἐδεδίει δὲ τὴν ἔνδειαν τὴν ἐκ τοῦ σίτου. Ὃ δὴ καὶ οἱ βάρβαροι συνιδόντες, τῶν τειχῶν μὲν ἠμέλουν ὡς ἀναλώτων ἐσομένων ἐκ τειχομαχίας, τῆς παρόδου δὲ ἐσπούδαζον κρατῆσαι, δι᾽ ἧς ἐτρέφετο ἡ πόλις. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ ὁμοίως ὅ τι διανοοῦνται οἱ βάρβαροι σαφῶς εἰδὼς, διὰ σπουδῆς ἁπάσης τροφὴν παρέχειν Νικομηδεῦσιν ἐπιόντων τῶν βαρβάρων ἐποιεῖτο· ὡς εἰ τοῦτο παρείη, ῥᾷστα τὴν λοιπὴν οἰσόντων πολιορκίαν. Καὶ τότε οὖν πυθόμενος ἐστρατοπεδεῦσθαι τοὺς βαρβάρους παρ᾽ αὐτὴν, τῆς μὲν κατὰ τῶν Μυσῶν ἠμέλει εἰσβολῆς, στόλον δὲ ἐξαρτυσάμενος ἔκ τε τριήρεων καὶ φορτίδων νεῶν ἑτέρων, στρατιάν τε ἐνθέμενος καὶ σῖτον, ἔπλει ἐπὶ Νικομήδειαν. Πρὶν δὲ καταῖραι, οἱ βάρβαροι αἰσθόμενοι, σκηνὰς ἀναλαβόντες, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, ἀνεχώρουν εἰς τὴν οἰκείαν, δείσαντες τὴν βασιλέως ἔφοδον. Ὀρχάνης γὰρ αὐτῶν ὁ σατράπης ἔτι οὐ παρῆν. Ἀπόβασιν δὲ ποιησάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ Νικομηδέας λόγοις τε καὶ ἄλλαις

A (30) Ineunte vere, Byzantio accipiuntur litteræ, duos Mœsorum dynastas, Ravinam protovestiarium, et Philippum logothetam, reginam suam, defuncti Michaelis uxorem, et Cralis Stephani materteram, regno per seditionem expulisse: quæ cum liberis ad Cralem sororis suæ filium se contulit. Illi et aliis Mœsorum principibus in suam sententiam adductis, Alexandrum Stranzimero (31), et Michaelis sorore natum, regem sibi legunt. Is simul ac regnum inivit, quidquid erat in Mœsia copiarum, adjuncto præterea Scytharum non exiguo numero, contra civitates, quæ se imperatori tradiderant, eduxit; ac præter Mesembriam alias armis, alias deditione occupavit. Hæc ut ad imperatorem perlata sunt, Thessalonicæ minime hæ-B rendum censens, Byzantium discessit. Principio protostratorem Synadenum Mesembriam pro præfecto mittit: timens ne et Mesembriani, dum exercitus cogitur, deficerent. Copias Byzantium congregari jussit, et ipse ut in Mœsos pugnaturus se comparabat. In ipso belli apparatu fit certior Persarum copias ad Nicomediam adoriendam paratas esse. Quæ urbs, manu et armis inexpugnabilis, mœniumque firmissimorum ambitu et **281** reliqua ipsius loci natura munitissima, frumento et cætero commeatu haud abundabat. Quo perspecto Barbari muris desperatis vias nitebantur obsidere, quibus cibaria in urbem importabantur. Imperator exploratum habens, quid illi conarentur, C omnimodis vicissim laborabat, ut premente barbaro Nicomediensibus alimenta submitteret: quibus suppeditantibus, deinceps eos obsidionem commodissime toleraturos confidebat. Cum itaque didicisset hostes prope urbem castra constituisse, expeditione in Mœsos omissa classeque ex triremibus et onerariis adornata, et militibus commeatuque impositis, Nicomediam solvit. Sed antequam portum subiret, Barbari ejus adventu cognito præ formidine correptis tentoriis et impedimentis, Orchane eorum duce nondum præsente, in sedes suas reverterunt. Exscendens imperator Nicomedienses tum alloquio, tum omni genere humanitatis confirmavit, et commeatu eos impertivit, mansitque apud eos biduum. Die tertio in ipso lu-D cis primordio Constantinopolin cum tota classe remeavit: unde diebus haud ita multis, exercitu jam præsente, et necessariis instructus omnibus, in Mœsiam irrupit, ac loca quædam devastavit, Hæmumque prætergressus, alia quidem oppidula,

Jacobi Pontani notæ.

(30) Ad oram ms. ascriptum erat: Ταῦτα πρὸ τῶν εἰρημένων περὶ Συργιάννη συνέβη. Id est: *Hæc prius acciderunt quam quæ de Syrgianne supra memorata sunt.* Quod ita videtur ex libb. IX et X Nicephori Gregoræ.

(31) In Græco, *Streantzimero.*

quæ prius habuerat per deditionem recepit: Anchialum autem adhuc Mœsi præsidiarii tuebantur. Alexander siquidem Mœsorum, rex imperatoris impressionem sentiens, cum exercitu quantus erat ad arcendum accurrit, juxaque Aetum, non procul ab imperatore, qui apud Rhosocastrum tendebat, castra locat, angusto quodam et aspero transitu ambos exercitus dirimente: quem Alexander peditibus aliquot ibi dispositis custodire occuparat. Imperator Alexandrum in vicino castrametari intelligens, postridie diluculo suos capere arma jussit. Armatos deinde veluti pugnaturos, et per acies digestos, ad transitum illum deduxit, ac Mœsos ad manum conserendam provocavit. Nam quia transitus ille salebrosus et arctus erat, et ab ipsis servabatur, in castra irrumpere commode nequibat. Toto igitur die ibi transacto, quia nemo hostium contra exibat, in sua castra pedem retulit: paucisque diebus, instructis ad prælium militibus, rediit, ac eodem modo ad introitum angustiarum die quam longa est constitit, cum Mœsi ne tum quidem in planitiem se dare foras, et æquo campo lacessere Martem auderent. **282** Imperator itaque perterrefactis audacia sua Barbaris, ut antea, castra subiit. Alexander cernens, si acie congrederetur, fore imparem, per legatos oravit ut facta pace sua uterque retineret. Respondit imperator, neque se priorem arma movisse, neque quidquam Mœsis abstulisse: verum ab ipsis prius lacessitum, compelli resistere, et ablata recuperare. Insuper Anchialum sibi eripi, qua reddita, pacem fœdere firmaturum. Atqui oportuisse, si in rebus suis pertinax et implacabilis esset, nervos omnes ad par pari referendum intendere, et armis sibi vicissim quædam de illorum rebus vindicare. Quoniam vero utrique eamdem religionis sanctitatem colant, et pax cuilibet bello præponderet (32), ipsam se bello huic anteponere: modo sua sibi restituantur. At Alexander, nec se injuste agere; Anchialum enim, cæteraque oppidula, quæ adempta sibi quereretur, non Romanis potius quam Mœsis deberi; nam regibus antecedentibus perdiu subdita fuisse. Idcirco imperatorem esse injurium, qui præter ea quæ abstulerit, etiam Anchialum postulet. Tum imperator, injustitiæ non in ponendum nomen justitiæ: neque quia ad tempus alios spoliaverunt, ideo existimandum licere perpetuo spoliare. Has urbes non solum ex antiquo tempore Romanorum ditione contineri, sed etiam complures earum ab ipsis esse conditas, deductasque colonias. Mœsos vix heri et nudius tertius eas sub imperium suum redegisse, a regno Sphentisthlabi sororis suæ mariti videlicet; dum Romanis cum Persis et Catalanis bellum esset (33), qui rex Romanos vehementer afflixerit:

φιλοφροσύναις ἐπιῤῥώσας, τόν τε σῖτον παρασχὼν, ηὐλίσατο ἐκεῖ ἐπὶ δυσὶν ἡμέραις. Ἅμα δὲ ἕῳ εἰς τὴν τρίτην παντὶ τῷ στόλῳ ἐπανέπλευσεν εἰς Κωνσταντίνου. Καὶ διατρίψας ἐν αὐτῇ ἡμέρας οὐ πολλὰς, ἐπεὶ καὶ ἡ στρατιὰ πᾶσα ἤδη παρῆν, καὶ ὅσα ἔδει ἐπεπόριστο, ἄρας ἐκ Βυζαντίου, οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις ἐσέβαλεν εἰς τὴν Μυσίαν, καὶ ἐδῄωσέ τινα αὐτῆς· ὑπερβάς τε τὸν Αἷμον, τὰ μὲν ἄλλα πολίσματα ὅσα ἦν καὶ πρότερον ἔχων, παρεστήσατο ὁμολογίᾳ πάλιν· Ἀγχίαλος δὲ ἔτι ἐφρουρεῖτο παρὰ τῶν Μυσῶν. Ἀλέξανδρος γὰρ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς, αἰσθόμενος τὴν βασιλέως εἰσβολὴν, ἐβοήθει κατατάχος πανστρατιᾷ ἄγων τοὺς Μυσούς· καὶ ἐλθὼν ἐστρατοπεδεύσατο παρὰ τὸ Ἀετὸν, οὐ πολὺ ἀπέχων βασιλέως, παρὰ τὸ Ῥωσόκαστρον ἐστρατοπεδευμένου, πλὴν ὅτι στενή τις καὶ ἀπόκροτος δίοδος τὰ στρατεύματα ἀμφότερα διεῖργεν· ἣν φθάσας ὁ Ἀλέξανδρος, ἐφρούρει πεζὴν ἐπιστήσας στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο Ἀλέξανδρον ἐγγὺς ἐστρατοπεδευκέναι, ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα ἕῳ ἐκέλευεν ὁπλίζεσθαι τὴν στρατιάν· καὶ ἐπειδὴ ἦσαν ὡπλισμένοι, παραλαβὼν αὐτοὺς ὡς μάχην παρατεταγμένους, ἐγγὺς τῆς διόδου ἦλθεν, ἣ παρὰ Ἀλεξάνδρου ἐφρουρεῖτο· καὶ προυκαλεῖτο ὡς ἐς μάχην τοὺς Μυσούς. Προσβάλλειν γὰρ αὐτῶν τῷ στρατοπέδῳ οὐκ ἐνῆν διὰ τὴν δίοδον οὖσαν τραχεῖαν καὶ στενὴν καὶ φρουρουμένην ὑπ' αὐτῶν. Διημερεύσας δὲ ἐκεῖ ἐν ὅπλοις, ἐπεὶ οὐδεὶς ἀντεπεξῄει, εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον πάλιν ἐπανῆλθε. Καὶ ὕστερον ἡμέραις οὐ πολλαῖς, πάλιν ἧκεν ἄγων ὡπλισμένην τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὴν μάχην, καὶ διημέρευσεν ὥσπερ καὶ πρότερον πρὸς τῶν στενῶν τὰς εἰσβολάς. Μυσοὶ δὲ οὐδ' οὕτως ἐτόλμησαν εἰς τὴν εὐρυχωρίαν ἐξελθόντες ἐκ τοῦ ἴσου διαγωνίσασθαι πρὸς βασιλέα. Ὁ δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ οἰκεῖον πάλιν ἐπανέζευξε, καταπλήξας τῇ τόλμῃ τοὺς βαρβάρους. Ἀλέξανδρος δὲ ὁρῶν ἤδη ἀδύνατος ὢν ἐκ παρατάξεως ἀντιστῆναι βασιλεῖ, πρεσβείαν πέμψας διελέγετο περὶ εἰρήνης. Ἠξίου τε ἔχοντας ἑκάτερον ἃ ἔχουσι, πολέμου ἀποσχέσθαι. Βασιλεὺς δὲ, οὔτε πολέμου ἔφασκεν αὐτὸς ἄρξαι, οὔτε ἀποστερῆσαί τινα τῶν Μυσοῖς διαφερόντων· ἀλλ' ἀδικούμενος ὑπ' αὐτῶν πολέμου ὑπαρχόντων, ἀμύνεσθαί τε ἀναγκαίως, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀφῃρημένα ἀνασώζεσθαι. Ἀποστερεῖσθαι δὲ ἔτι Ἀγχιάλου· ἣν εἰ ἀπολήψεται, σπονδὰς θέσθαι ἕτοιμος εἶναι πρὸς αὐτοὺς εἰρηνικάς. Καίτοιγε ἐχρῆν εἰ φιλόνεικος ἦν καὶ ἀπαραίτητος πρὸς τὰς ἀντιδόσεις, πᾶσαν ἐπιδείξασθαι σπουδὴν, ὥστε καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν αὐτοῖς διαφερόντων τινὰ κτήσασθαι πολέμῳ· διὰ δὲ τὸ τὰ στρατεύματα ἀμφότερα τῆς αὐτῆς ἔχεσθαι θρησκείας, ἄλλως δ' ὅτι καὶ ἡ εἰρήνη παντὸς πολέμου εἶναι δοκεῖ αἱρετωτέρα, μᾶλλον αὐτὴν αἱρεῖσθαι εἰ τὰ οἰκεῖα μόνον ἀπολήψεται. Ἀλέξανδρος δὲ ἰσχυ-

Jacobi Pontani notæ.

(32) Pulchre M. Tullius, quod hanc sententiam, ut verissimam, confirmat, ad Atticum epist. 14, lib. VII: *Equidem ad pacem hortari non desino, quæ vel injusta utilior est, quam justissimum bellum.*

(33) Sub Andronico seniore; de quo bello Gregoras in septimo. Obiit autem Sphantisthlabus, qui Sphendosthlabus, eodem anno quo in juniorem Andronicum anathema pronuntiatum est.

ρίζετο ἀδικεῖν οὐδὲ αὐτός· Ἀγχίαλόν τε γὰρ καὶ τὰ ἄλλα πολίσματα, ἃ ἦν ἀφῃρημένος, οὐ Ῥωμαίοις προσήκειν μᾶλλον ἢ Μυσοῖς. Τοῖς γὰρ πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκόσιν ἱκανοῦ εἶναι ὑποχείρια τοῦ χρόνου. Διὸ καὶ μᾶλλον βασιλέα ἀδικεῖν πρὸς οἷς ἀφῄρηται ἀπαιτοῦντα καὶ Ἀγχίαλον. Βασιλέως δὲ ἀποκριναμένου μὴ δεῖν τὴν ἀδικίαν ἐν δικαιώμασι ποιεῖσθαι λόγῳ, μηδὲ ὅτι ἐπὶ χρόνον ἀπεστέρησαν, οἴεσθαι διὰ τοῦτο δίκαιον εἶναι καὶ διηνεκῶς ἀποστερεῖν· τὰς γὰρ τοιαύτας πόλεις οὐ μόνον ἄνωθεν ἐκ παλαιοῦ ὑπηκόους Ῥωμαίοις εἶναι, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τὰς πλείους ὑπ' αὐτῶν τε ἐκτίσθαι καὶ κατῳκίσθαι ἀποικίας πεπομφότων· οὔπω δὲ χθὲς καὶ πρώην ὑφ' ἑαυτοὺς πεποιῆσθαι Μυσοὺς ἐκ τῶν Σφεντισθλάβου τοῦ βασιλέως χρόνων, ὃς ἦν τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν γεγαμηκώς, τοῦ πρὸς Κατελάνους καὶ Πέρσας τοῖς Ῥωμαίοις πολέμου κεκινημένου· ὃς πλεῖστα δὴ ἐκάκωσε τὰ πράγματα αὐτοῖς, δι' ὃν οὐδὲ ταῦτα ἀνασώσεσθαι ἠδυνήθησαν ἐξ αὐτῶν. Νυνί τε αὐτὸν ἀδικεῖν οὐδὲν, ἀλλὰ τά τε ὄντα ἔχειν καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀπαιτεῖν, ἃ εἰ μὲν εἰρήνης ἐπιθυμοίη ἀποδιδόναι· εἰ δὲ μή, ἀλλ' αὐτόν γε μὴ δύνασθαι προΐεσθαι· τρόπῳ δὲ παντὶ, πειράσεσθαι διασώζειν τὴν ἀρχὴν, ὁ Ἀλέξανδρος (ἐπεὶ ἐγγὺς ἐστρατοπεδεύοντο ἀλλήλων καὶ δι' ἐλαχίστου τὰς ἀποκρίσεις ἐποιοῦντο) οὐκ ἔφασκε δεῖν περὶ ἀρχῆς τινα διαλεγόμενον ἀποδείξεσι χρῆσθαι καὶ λόγοις πιθανοῖς, ἀλλ' ὅπλοις καὶ χειρὶ βιαιοτέρᾳ τὰ δίκαια βραβεύειν. Ὡς καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος χρώμενον νυνὶ, περὶ γῆς ὅρων διαλέγεσθαι ἀσφαλῶς· ἐγὼ δὲ παρεχώρησα ἂν καὶ Ἀγχιάλου ἐκ τοῦ ῥᾴστου, εἰ μὴ πολλὴν ἐμοί τε καὶ στρατιᾷ τὴν ἀτολμίαν καὶ τὴν μέμψιν ἐπῆγε. Πρὸς γὰρ τῷ μὴ ἀντιστῆναι τολμῆσαι μηδὲ ἐκ παρατάξεως διαγωνίσασθαι ὑμῖν, καίτοιγε ἅπαξ καὶ δὶς πρώτοις ἐπελθοῦσιν, εἰ καὶ Ἀγχιάλου ἐπ' οὐδεμιᾷ παραχωρήσομεν ἀντιδόσει, σαφέστατα δὴ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμολογήσομεν τὴν ἧτταν. Ἀλλά τινος ἕνεκα αἰσχύνης προκαλύμματος, εἰ βούλοιτο, Διάμπολιν ἀποδόντα, τὴν Ἀγχίαλον ἀπολαμβάνειν. Πάντως δὲ εἰδέναι ἀκριβῶς, ὡς, ὅ φασι, χάλκεα χρυσείων ἀνταλλάττεται. Τούτου δὲ γενομένου, αὐτόν τε ἔχειν ἃ συμβήσεται αἰτεῖ καὶ αὐτὸν αἰσχύνης ἀπηλλάχθαι, τὰ ἀντ' ἴσων δοκοῦντα ἔχειν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ ἐδόκουν οἱ λόγοι προσηνεῖς τε εἶναι καὶ ἄξιοι παραδέχεσθαι, τοῦτο μὲν Ἀγχιάλου Διαμπόλεως οὐδ' ὅσον εἰπεῖν διαφερούσης, τοῦτο δ' εἴτι καὶ πρόοιτο τῆς εἰρήνης ἕνεκα, οὐδεμίαν αὐτῷ μέμψιν ἂν οἰηθεὶς ἐπαγαγεῖν· ἄλλως τε καὶ σιτίων τῇ στρατιᾷ ἐπιλιπόντων, καὶ ἐνδείας οὔσης ἤδη λαμπρᾶς τῷ στρατοπέδῳ καὶ δεομένων ἢ διαγωνίζεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους, ἢ ἀναχωρεῖν, ὥστε καὶ αὐτὸν τὴν ἔνδειαν συνορῶντα πολλοῖς τὴν ἐς τὰ οἰκεῖα ἐπιτρέψαι ἀναχώρησιν, προσεδέξατό τε τὴν πρεσβείαν, καὶ ἐγένοντο αἱ συνθῆκαι ἐπὶ τούτοις. Ὥστε Ῥωμαίους καὶ Μυσοὺς ποιήσασθαι σπονδὰς, καὶ μηδὲν ἀλλήλους ἀδικεῖν· ἀλλ' Ἀγχίαλον μὲν ἀπολαβεῖν Ῥωμαίους· ἀποδοῦναι δὲ Διάμπολιν, καὶ τοῦ λοιποῦ εἰρήνην ἄγειν ἔχοντας ἃ ἔχουσιν ἑκατέρους. Τοιαῦτα μὲν ἀμφοτέροις τοῖς βασιλεῦσιν ἐγεγένηντο αἱ σπονδαὶ ἑβδόμῃ καὶ δεκάτῃ μηνὸς Ἰουλίου ἱσταμένου· καὶ οἱ ἀπολημψόμενοι τὰς πόλεις καὶ τοὺς ὅρκους παρῆσαν ἑκατέροις παρ' ἀλλήλων.

A propter quem hæc ipsis tum extorquere non potuerint. Nunc se citra cujusquam injuriam et sua tenere, et quæ suis desunt repetere; quæ, si pacem cupiat, restituat, sin minus, se ea non posse relinquere, moturumque omnem lapidem, uti principatum tueatur atque conservet. Alexander (castris erant propinqui, et per minimum intervallum responsabant) non oportere dixit quemquam de imperio litigantem demonstrationibus et probabilibus conclusionibus, sed ferro et manu fortiore de jure statuere (34): quibus cum ipse nunc plus satis polleat, de imperiorum finibus secure disserat: se porro et Anchialo non gravate cessurum fuisse, ni ea res et sibi, et exercitui magnæ timiditatis reprehensionem pareret. Nam si præter

B **283** hoc, quod resistere et acie contra certare, quanquam semel iterumque ab ipsis accedentibus provocati, non fuissent ausi, etiam Anchialo absque compensatione cederent, apertissime omnibus mortalibus sese victos ostensuros. Verumtamen pro tegumento quodam dedecoris sui, si velit, traditurum Anchialum, et Diampolin recepturum; quamvis certissimo sciat se, ut est in proverbio, aurea æris permutare. Ita futurum ut et imperator habeat quod petit, et ipse probri expers sit, cum æqualia pro æqualibus possidere videbitur. Imperator, quoniam orationem non inhumanam, et admittendam censebat, et quia Anchialus Diampoli præstat, quantum dici non potest; deinde

C quia si quid etiam pacis gratia de suo jure remitteret, non id sibi vitio datum iri opinabatur: cum præsertim et commeatus exercitum defecisset, et luculenta penuria in castris laboraretur, militesque aut cum hoste committi, aut reduci obsecrarent; ut et ipse misericordia impulsus, multis missionem daret, legationi locum reliquit, pacemque in has conditiones fecit, ut Romanis et Mœsis fœdus esset, ac nihil vicissim injuriarum inferrent, illi Anchialum reciperent, et pro ea Diampolin reponerent, ac de cætero utrique suum sibi habentes, pacem concordiamque colerent. Iis legibus fœdus inter reges sexdecim kalendas sextiles junctum est, cum uterque et urbi, et sacramento pro se recipiendis vicarios dedisset.

Jacobi Pontani notæ.

(34) Atqui *sapientem omnia prius, quam armis experiri decet*, ut ait Terentius. Et Cicero I Offic.: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.*

CAPUT XXVII.

Scythæ veniunt Alexandro contra patruum suppetias, quos per fraudem in imperatorem immittit; quibuscum et una cum Mœsis prælio acerrimo contenditur. Mœsi superiores sunt. Alexander fœdus et filiam imperatoris filio suo uxorem petit. Differtur affinitas, fœdus vatratur. Comprānditur, et a Mœsis Romani egregie prædicantur.

Ea porro nocte, cui dies jurisjurandi illuxit, Scythæ Alexandro suppetias venerunt, contra patruum Belaurum ab eo invitati, qui seditione concitata, parteque regni ad se avulsa, et reliqua divexanda importunus erat. Existimans autem se ista commoditate opportune usurum, si eos fallacia quadam in imperatorem immitteret, patruum prope adesse dixit, et eum improviso aggrediendum: quem rei totius ignarum, acriter pugnaturum sit verisimile, **284** sed a multo pluribus facillime superatum et interfectum iri: et ita ipsos a labore longi itineris adhuc emetiendi fore liberos. Isto modo Barbaris fucum fecit; nam si scissent, propter fœdus recenter cum imperatore initum, nunquam in eum se intuli sent. Die igitur exoriente, armis induti, angusto calle in Romanos procedunt. Speculatores ibi collocati celeriter hostium adventum in castra nuntiant. Imperator arma expedire jubet, et cum sedecim dispositis phalangibus occurrit. Dextrum cornu protostrator, Zamplaco magnus pappias sinistrum tenebat; medio agmine imperator ipse emicabat. Senæ phalanges frontem totam implebant; post eas reliquæ decem, singulæ cum ducibus suis erant dispositæ. Imperator vero delusum se ideo dolebat, quod bonæ parti militum propter spem fœderis missionem concesserat. Veruntamen cum solis Mœsis sibi pugnandum ratus, fidenter in eos gradiebatur. Et ecce dum incedunt, tubam Scythicam exaudiunt, quæ non instar aliarum tubarum, sed horridum quiddam et absonum sonat: quale Barbaris ad Martem accendendum sufficit. Quare quamvis procul audiatur illud tubæ genus, statim agnoscitur. Putans tamen imperator, non esse Scythas (neque enim pacem secum pactam dissolvisse), sed trans Istrum Getas, qui iisdem quibus Scythæ armis utentes, plerique omnes sunt sagittarii, Getas, inquam, qui Mœsis ad auxilium adessent, et ad terrorem incutiendum Scythica tuba clangerent, quorum virtute nixus Alexander, hilariter ad certamen prodiret, ipse quoque bona spe plenus contra ingreditur. Postquam autem inter se conspexerunt, et sol altius supra finitorem elatus, rerum discrimina clarius ostendit, tum liquido apparuit, adventantium agmen Scythas esse; nam Mœsis non intermisti, suos ordines obtinebant. Cum jam facienda esset impressio, Scythæ imperatorem, cum iis qui erant in fronte, paulum declinantes, succenturiatos invadere; quos parum resistentes in fugam dederunt, et usque Rhosocastrum fugientibus inhæserunt. Ibi conversi Romani facto cuneo Barbaros a muris abstinuerunt. Imperator licet posteriores fugæ se mandassent, cum sex primis phalangibus nihilo magis se abducens, recta

A Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς καθ' ἣν ἔμελλον εἰς τὴν ὑστεραίαν τελεσθήσεσθαι οἱ ὅρκοι, ἧκον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ συμμαχίαν στρατιὰ ἀπὸ Σκυθῶν. Ἦν γὰρ δὴ αὐτοὺς προσκεκλημένος ἐπὶ Μπελαοῦρον τὸν θεῖον, ὃς διαστασιάσας πρὸς αὐτὸν καὶ μέρος τῆς ἀρχῆς παρασπασάμενος, λυπηρὸς ἦν, καὶ κακῶς ποιῶν τὴν χώραν. Νομίσας δὲ εἰς δέον χρήσεσθαι τῷ καιρῷ, εἰ τούτους ἐξαπατήσας ἐπαγάγοι βασιλεῖ, τὸν θεῖον ἔλεγεν αὐτοῖς ἐγγὺς παρεῖναι· ᾧ δέον πρὶν αἰσθέσθαι ἐπελθεῖν· ἐκεῖνον δὲ μηδὲν εἰδότα τῶν γεγενημένων προθύμως καταστῆναι εἰς τὸν πόλεμον εἰκός· τούτου δὲ γενομένου, ἐκεῖνόν τε διαφθαρήσεσθαι ῥᾷστα κρατηθέντα ὑφ' ἡμῶν ὄντων πολλαπλασιόνων καὶ ἡμᾶς πόνων ἀπαλλάξεσθαι μακρὰν ἀνύειν μέλλοντας ὁδόν. Καὶ ἔπεισέ γε τοὺς B βαρβάρους μὴ συνιδόντας τὴν ἀπάτην· βασιλεῖ γὰρ οὐκ ἂν ἐπῆλθον εἴπερ ἔγνωσαν, διὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς σπονδὰς οὓς ἦσαν νεωστὶ πρὸς αὐτὸν πεποιημένοι· ἅμα δὲ ὄρθρῳ ὁπλισάμενοι, ἐχώρουν διὰ τῶν στενῶν ἐπὶ Ῥωμαίους. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ βασιλέως σκοποὶ (αὐτόθι γὰρ ἦσαν τεταγμένοι), ἀπήγγελλον τὴν ἔφοδον κατὰ τάχος· καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκέλευεν ὁπλίζεσθαι τὴν στρατιάν. Ἐπεὶ δὲ ὡπλίσαντο, ἐξῄεσαν τεταγμένοι κατὰ φάλαγγας ἓξ οὔσας πρὸς ταῖς δέκα. Ἦρχε δὲ τοῦ μὲν δεξιοῦ κέρως ὁ πρωτοστράτωρ, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ Τζαμπλάκων ὁ μέγας παπίας· τὸ μέσον δὲ αὐτὸς ἐπεῖχεν ὁ βασιλεύς. Ἓξ δὲ φάλαγγες τὸ μέτωπον ἐπλήρουν ἅπαν· καὶ μετ' αὐτοὺς ἦσαν αἱ δέκα τεταγμέναι ὡς ἕκαστοι μετὰ τῶν στρα- C τηγῶν. Βασιλεὺς δὲ ἠνιᾶτο μὲν ἠπατημένος ὡς πολὺ τῆς στρατιᾶς διὰ τὴν τῶν συνθηκῶν ἐλπίδα ἐπιτρέψας οἴκαδε ἀναχωρεῖν· ὅμως δὲ πρὸς μόνους τοὺς Μυσοὺς τὸν ἀγῶνα ἔσεσθαι νομίζων, ἐπῄει θαρρῶν αὐτοῖς. Ἀπιοῦσι δὲ ἠκούετο σάλπιγξ ἠχοῦσα Σκυθική. Ἠχεῖ γὰρ οὐ κατὰ τὰς ἄλλας, ἀλλ' ἄγριόν τι καὶ ἀπηχές, ὁποῖον ἱκανὸν εἶναι τοὺς βαρβάρους ἐρεθίζειν πρὸς θυμόν. Διὸ καὶ γνώριμός ἐστι καὶ πόῤῥωθεν ἀκουομένη. Νομίσας δὲ ὁ βασιλεὺς οὐ Σκύθας εἶναι (οὐδὲ γὰρ ἂν ἠθετηκέναι τὰς σπονδὰς τὰς πρὸς αὐτὸν), ἀλλὰ τοὺς πέραν Ἴστρου Γέτας, οἳ ὁμόσκευοι τοῖς Σκύθαις ὡς τὰ πολλά εἰσιν ἱπποτοξόται, κατὰ συμμαχίαν παρόντας πρὸς ἔκπληξιν τῇ Σκυθικῇ σάλπιγγι χρῆσθαι, οἷς θαῤῥοῦντα καὶ Ἀλέξανδρον προθύμως πρὸς τὸν πόλεμον χωρεῖν, D ἀντεπῄει καὶ αὐτὸς θαῤῥῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἀλλήλων ἦσαν ὅσον ὁρᾶσθαι, ὅ τε ἥλιος τὸν ὁρίζοντα ὑπερβὰς, ἐνεργεστέραν ταῖς ὄψεσι τὴν δύναμιν παρεῖχε, τότ' ἤδη καθαρῶς ἐφαίνετο Σκυθικὴ εἶναι ἡ ἐπιοῦσα στρατιά· οὐ γὰρ ἦσαν τεταγμένοι μετὰ τῶν Μυσῶν, ἀλλ' ἰδίαν αὐτοὶ ἐπεῖχον τάξιν. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἦσαν ὅσον ἐμβαλεῖν, οἱ Σκύθαι τὸν μὲν βασιλέα μετὰ τῶν προτάκτων παρεξέκλιναν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἐπιτάκτους ἐχώρουν· καὶ ἐτρέψαντο ἀντισχόντας ἐπ' ὀλίγον· καὶ τὴν δίωξιν ἐποιήσαντο ἄχρι Ῥωσοκάστρου. Ἐκεῖ

A δὲ συστραφέντες οἱ Ῥωμαῖοι, ἠμύνοντο τοὺς βαρβάρους ἔξω τῶν τειχῶν. Βασιλεὺς δὲ ἅμα ταῖς προτεταγμέναις ἓξ φάλαγξι, καίτοι τῶν ὀπίσω τετραμμένων εἰς φυγὴν, οὐδὲν μᾶλλον ὑπεχώρησεν. Ἀλλ' ᾔει κατευθὺ Μυσῶν, καὶ συνέβαλον ὀλίγοι πρὸς πολλαπλασίους. Μάχης δὲ καρτερωτάτης ἐφ' ἱκανὸν γεγενημένης, καὶ χειρὸς ἔργα καὶ τόλμης ἄξια πολλὰ τῶν Ῥωμαίων ἐπιδειξαμένων, τέλος ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν Μυσῶν ἐκβιαζόμενοι καὶ ἐν κινδύνῳ ἤδη καθεστῶτες, ὑπεχώρησαν ὀπίσω. Βασιλεὺς δ' ἅμα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ καὶ Ἀσάνῃ τῷ Μανουὴλ τῷ τῆς μεγάλου δομεστίκου γυναικὸς ἀδελφῷ (ὃς τῆς βασιλικῆς τάξεων ἦρχε, καὶ ἑτέρους ἄγων πεντήκοντα ἐκ τῶν ἐπιφανῶν λογάδας) πρῶτα μὲν ἐτρέψαντο τοὺς κατ' αὐτούς. Ἔπειτα σφοδροῦ προσεῤῥυηκότος τοῦ B πολέμου καὶ πολλῶν περιχυθέντων, οὐκ ἠδυνήθησαν τηρῆσαι τὸν συνασπισμὸν, ἀλλὰ διαλυθέντες ὡς ἠδύναντο ἕκαστος, ἀνεχώρουν· τῶν δύο μόνων ὑπολελειμμένων, βασιλέως καὶ μεγάλου δομεστίκου ἐν ταὐτῷ· κἀκεῖνοι δὲ διαιρεθέντες ἐπ' ὀλίγου, πάλιν τάχιστα εἰς ἓν συνῆλθον, ὡς καὶ τὸν μέγαν δομέστικον εἰπεῖν πρὸς βασιλέα· Καιρὸς εὐψυχίας καὶ τόλμης, ὦ βασιλεῦ· χρῶ τοίνυν τῇ χειρὶ, καὶ ἄξια ἔργα ἐπιδείκνυσο σαυτοῦ· τὸν δ' ἀποκρίνασθαι, Μηδὲν ὄφελος εἶναι τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς τόλμης τῆς αὐτοῦ, τῶν ἄλλων ἁπάντων τετραμμένων εἰς φυγήν· ὅμως βασιλεύς τε καὶ ὅσοι εἰς χεῖρας ἦλθον τοῖς Μυσοῖς, καίτοι καὶ γενομένης τῆς τροπῆς οὐ νῶτα βάλλεσθαι παρέσχον φεύγοντες ἀμεταστρεπτί· ἀλλ' ἀμυνόμενοι καὶ περισῴζοντες ἑαυτοὺς, ἦλθον ἄχρι Ῥωσοκάστρου· ἐκεῖ C δὲ τῇ λοιπῇ στρατιᾷ γενόμενοι εἰς ἓν, ἠμύνοντο ὁμοῦ προθύμως πρός τε Σκύθας καὶ Μυσοὺς ἄχρι τρίτης τῆς ἡμέρας ὥρας· μηδὲν δὲ πλέον οἱ βάρβαροι δυνάμενοι ἀνῦσαι, οὐδὲ γὰρ αὐτὸς Ῥωσοκάστρου ἴσχυσαν βιάσασθαι ἐλθεῖν, διαλυθέντες εἰς στρατόπεδον τὸ οἰκεῖον ἐπανῆλθον. Ἔπεσον δὲ παρὰ τὴν μάχην καὶ ἐζωγρήθησαν, Ῥωμαίων, ἀπὸ μὲν τῶν ἱππέων, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ὧν ἦσαν ἐξ τῆς τάξεως τῆς βασιλικῆς· πεζοὶ δὲ, πέντε πρὸς τοῖς ἑξήκοντα· καὶ τούτων οἱ πλείους, ἢ σύμπαντες σχεδὸν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν ἑάλωσαν ἢ ἀπέθανον. Ἀπέθανον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν Μυσῶν ὀλίγῳ πλείους τῶν Ῥωμαίων. Πλὴν ἡ νίκη φανερῶς προσεγένετο τοῖς Μυσοῖς διὰ τὸ μὴ τοὺς Ῥωμαίους ἀντισχεῖν, ἀλλὰ τραπέντας ἀτάκτως εἰς Ῥωσόκαστρον ἐλθεῖν. Περὶ δὲ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς D ἡμέρας, Ἀλέξανδρος ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς, τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιφανῶν τὸν Ἰβάνην πέμψας πρὸς βασιλέα πρεσβευτὴν, ἠξίου τὰς γεγενημένας τῇ προτεραίᾳ

A in Mœsos ibat, confligebantque pauci cum multo pluribus. Cum in longa et acerrima pugna Romani strenue dimicassent, multaque virilia facinora edidissent, postremo Mœsorum multitudine vehementius instante, et præsenti periculo cogente, 285 retrocesserunt. Ast imperator cum magno domestico, et Manuele Asane fratre uxoris domestici (qui imperatoriam regebat aciem, et alios de nobilibus quinquaginta selectos ducebat) primum quidem in se irruentes fugaverunt. Post ingravescente certamine, multis circumfusis, cum testudinem servare amplius nequirent (35), dispersi, quisque ut potuit fugerunt, imperatore et magno domestico simul relictis, qui paulum disjuncti, rursus et celerrime coierunt, ut domesticus impe- B ratorem sic compellaret : Nunc tempus est audendi viriliter ; nunc utere dextra, imperator, et quæ tua persona digna sunt, perpetra. Qui virtutis suæ nullum fore fructum respondit, quandoquidem cæteri omnes in fugam se dedissent. Nihilominus et ipse, et quotquot cum Mœsis manus contulerant, quanquam fugerent, non tamen sine ulla conversione terga ad vulnera insequentibus præbebant : verum a fronte nihilo minus se tuentes (36), Rhosocastrumque pervenientes, conjuncti cum reliquis, simul contra Scythas atque Mœsos usque ad horam tertiam præliabantur alacriter. Barbari quia nihil agebant (nec enim per vim Rhosocastrum irrumpere poterant) palantes in tentoria sua reverterunt. Ceciderunt captique sunt de Romanis C equites quidem septem et triginta, et hi ex turma imperatoria : pedites quini et sexageni, paucis occisis, pene omnes a Scythis capti sunt. E Mœsis paulo plures Romanis occubuerunt. Cæterum victoria sine controversia penes Mœsos stetit, propterea quod Romani non resistentes, vage et sparsim Rhosocastrum fugerunt. Circa meridiem Alexander Mœsorum rex de proceribus suæ gentis Ibanem seu Joannem ad imperatorem legat, et ut fœdus pridie susceptum valeat, atque ad amicitiam securitatemque augendam filiam suam ipsius filio despondeat, precatur. Cui imperator, manere fœdus sibi quoque non displicere, siquidem et prius non necessitatis, sed utilitatis causa compositam D pacem existimaret, affinitatis conjunctionem in præsentia nolle ; neminem enim aliter judicaturum, quam vel necessitate, vel timore, quia ab illo victus sit, conciliatam : etsi non ob aliud fu-

Jacobi Pontani notæ.

(35) Συνασπισμὸς, quasi dicas, *conscutatio*, est, quam nos testudinem appellamus in oppugnationibus urbium. Interpretatur idem Turneb. 7, cap. 8, his verbis : *Faciebat eam exercitus, se tegumentis scutorum undique operiens, at testudo est suo obducta tutamine, eaque specie referebat tectum ædificiorum : sic autem se operiebant crate perpetua clypeorum adversus sagittas Parthorum, et adversus omnia missilia superne cadentia, cum urbem oppugnabant.* Plura in symbolis nostris ad illud II Æneid.

.....obsessumque acta testudine limen.

(36) Genus fugæ, retrocedere, interimque contra hostem insequentem se defendere. In qua fuga plus animi quam timoris inest. Sic Trojanis instantibus fugit Turnus, IX *Æneid.* et in eo leonem imitatur.

Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum, ceu sævum turba leonem
Cum telis premit infensis; at territus ille,
Asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga
Ira dare, aut virtus patitur, nec tendere contra
Ille quidem, hoc cupiens, potis est, per tela virosque.
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, et mens exæstuat ira.

gerint, quam quod pauci pluribus pares esse non potuerint. In amissione autem suorum nullum esse discrimen; imo ipsos plures amisisse. Sed ne victus ab illis habeatur, nolle nunc affinitatem contrahere; pacem **286** duntaxat et fœdus non recusare; ubi domum redierit, legationem super matrimonio missurum, et quod sibi re discussa expedire visum fuerit, in tranquillitate et requie facturum. Ihanes cum hoc responso ad regem suum reversus, paulo post cum socio, Alexandri patruo Synadeno rediit. Caput legationis idem quod ante, disserueruntque de affinitate ista multa probabiliter, quibus se imperatorem flexuros opinabantur. Verum is denuo in eamdem sententiam respondet, pacem quidem se amplecti, eamque fœdere interposito confirmaturum, affinitatem autem non modo, sed cum sibi placuerit ingressurum. Si igitur eadem sit illorum voluntas, quærendum de Scythis, cur illi videlicet pacem ruperint. Sin alia quædam cogitent, eant, et se quatenus libuerit compareut. Legati ut imperatorem nihil a primo immutatum animadverterunt, affinitatem ejus dixerunt regem ipsorum exoptare summopere, sibique imperasse, ut in ea conciliauda nullam diligentiam prætermitterent. Sin iret in alia omnia, tum de ea sermonem in aliud tempus opportunius rejicerent, interim pacem fœdere sancirent. Paucis utrinque dictis, res convenit, eademque die inter reges fœdus jurejurando solemni more firmatum, et captivi Romanorum, ut in conditionibus expressum erat, absque pretio dimissi. Diem sequentem totum comprandendo, et de pugna pridiana confabulando exegerunt. Alexander et Mœsi Romanorum virtutem cum stupore prædicabant, qui non multi cum longe pluribus decertassent, et cum postremum agmen manus plane dedisset, nihil tamen animo fracti, quasi nihil contigisset novi, constantissimo spiritu cum hostibus concurrissent, compulsique postea ab instantium catervis, ita recessissent, ut non fugam spectarent, sed abeuntes se defenderent, quod illis ad salutem sane multum profuit. Et asseverabat Alexander, sacramento addito, si adhuc aliquantisper in eo statu res durasset, nec fugissent Romani, sustineri non potuisse, sed Mœsos eorum virtute ac tolerantia, præcipueque imperatoris attonitos, fugam arrepturos fuisse. Hæc et alia toto die colloquiis agitantes, ad vesperam inter se valedixerunt. Et Alexander quidem in regnum suum discessit, imperator Rhosocastri diebus aliquot moratus, Didymotichum inde profectus, militem dimisit.

A συνθήκας ἀλύτους μένειν, καὶ πλείονος ἕνεκα φιλίας καὶ ἀσφαλείας τῆς πρὸς τὰς σπονδὰς τὴν θυγατέρα τὴν αὑτοῦ τῷ υἱῷ ἐκείνου κατεγγυῆσαι. Βασιλεὺς δὲ τὸ μὲν τελεσθῆναι τὰς γεγενημένας σπονδὰς καὶ αὐτῷ εἶναι ἀπεκρίνατο κατὰ γνώμην, ἐπεὶ καὶ πρότερον, οὐ πρὸς ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὸ λυσιτελεῖν νομίζειν τὴν εἰρήνην γεγενῆσθαι· τὴν δὲ συγγένειαν μὴ βούλεσθαι· δόξαι γὰρ ἂν πᾶσι δι' ἀνάγκην ἢ φόβον τοιαῦτα πράττειν οἷα δὴ νενικημένον ὑπὸ σοῦ· καίτοι τὸ μὲν τραπῆναι συμβέβηκεν ἡμῖν μόναις ὑπὸ πλειόνων βιασθεῖσιν. Ἀποστερήσει δὲ τῶν οἰκείων οὐδὲν διενηνόχαμεν ἀλλήλων. Πλείους γὰρ ἀπεβάλετε ὑμεῖς· ὅμως αὐτοῦ γε ἕνεκα τοῦ ἡσσῆσθαι δοκεῖν ἡμᾶς, οὐ βούλομαι τὴν συγγένειαν ποιήσασθαι νυνὶ, ἀλλ' εἰρήνην μόνον καὶ σπονδάς· ἀναστρέψαντι δὲ B εἰς τὴν οἰκείαν, πρεσβείαν περὶ τῆς ἐπιγαμίας ποιεῖσθαι· καὶ σκεψαμένῳ ὅ τι ἂν λυσιτελεῖν δοκοίη καθ' ἡσυχίαν πράττειν. Ἰβάνης μὲν οὖν ἐπανῆλθεν ὡς βασιλέα τὸν οἰκεῖον, τὰς ἀποκρίσεις τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως ἄγων· καὶ μετὰ μικρὸν ἐπανῆλθε πάλιν ἄγων καὶ συμπρεσβευτὴν τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως θεῖον Συναδηνὸν, τὰ ἴσα πρεσβεύοντα καὶ αὖθις, περί τε τοῦ κήδους πολλὰ διαλεγόμενοι ἐπαγωγὰ, ἐξ ὧν ᾤοντο τὸν βασιλέα πεῖσαι· ὁ βασιλεὺς δὲ τοῖς προτέροις καὶ αὖθις ἐχρῆτο λόγοις, καὶ τὴν μὲν εἰρήνην ἔφασκεν αἱρεῖσθαι, καὶ θέσθαι βούλεσθαι περὶ αὐτῆς σπονδὰς, τὴν συγγένειαν δὲ οὐ νυνὶ ποιήσειν, ἀλλ' ἐς ὕστερον ἢν αὐτῷ δοκῇ. Ἂν μὲν οὖν καὶ αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα κατὰ γνώμην ᾖ, διαλέ- C γεσθαι περὶ τῶν συνθηκῶν, ἂν δ' ἕτερά τινα διανοῶνται, ἀπελθόντας παρασκευάζεσθαι καθ' ὅ τι ἂν δοκῇ. Οἱ δ' ἐπεὶ ἑώρων βασιλέα ἀμεταστρεπτὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐχόμενον λογισμῶν, τὴν μὲν συγγένειαν τὸν αὐτῶν ἔφασαν βασιλέα περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, καὶ αὐτοῖς προστεταχέναι περὶ ἐκείνης πᾶσαν ἐπιδείξασθαι σπουδήν· ἂν δὲ μὴ προσχωροίη μηδὲ πείθοιτο ὁ βασιλεὺς, τότ' ἤδη τοὺς μὲν περὶ ἐκείνης λόγους εἰς τὸ μέλλον ὑπερθέσθαι ὡς καιρῷ τῷ προσήκοντι γενησομένους· αὐτοὺς δὲ περὶ τῆς εἰρήνης ποιεῖσθαι τὰς συνθήκας. Καὶ γενομένων παρ' ἀμφοτέρων λόγων οὐ πολλῶν, συνέβησάν τε, καὶ τὰς σπονδὰς ἐποιήσαντο αὐθημερόν· καὶ ὅρκους ἐποιήσαντο ἐπ' αὐταῖς οἱ βασιλεῖς κατὰ τὸ ἔθος, καὶ τοὺς περιόντας τῶν Ῥωμαίων δοριαλώτους ἔλυσαν D ἄνευ λύτρων· οὕτω γὰρ ἦν ταῖς συνθήκαις εἰρημένον. Εἰς τὴν ὑστεραίαν τε γενόμενοι ἐν ταὐτῷ συνηρίστησάν τε ἀλλήλοις καὶ συνδιέτριψαν διὰ πάσης τῆς ἡμέρας περὶ τῶν γεγενημένων τῇ προτεραίᾳ κατὰ τὴν μάχην ὁμιλοῦντες. Ἔκπληξις γὰρ εἶχεν Ἀλέξανδρόν τε καὶ Μυσοὺς τῆς Ῥωμαίων τόλμης καὶ τῆς εὐψυχίας, ὅτι ὀλίγοι πρὸς πολλαπλασίους ἀγωνιζόμενοι, καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς τεταγμένων ἡττημένων ἤδη λαμπρῶς, οὐδὲν μᾶλλον ὑφῆκαν τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς τόλμης· ἀλλ' ὥσπερ μηδενὸς καινοῦ γεγονότος, ἀτρέπτῳ φρονήματι συνέβαλον τοὺς πολεμίους· καὶ βιασθέντες ὑπὸ τοῦ πλήθους μετὰ ταῦτα ἐπεὶ ἀνεχώρουν, οὐ πρὸς φυγὴν παντάπασιν ἀπεῖδον, ἀλλ' ἠμύνοντο ἀπιόντες, ὅπερ καὶ μάλιστα διέσωσεν αὐτούς. Διεβεβαιοῦτό τε Ἀλέξανδρος καὶ ὅρκους προστιθεὶς, ὡς εἰ χρόνον τινὰ ἔτι ἐνέμειναν μικρὸν ἐπὶ τοῦ χρήματος, καὶ μὴ ἐγένετο ἡ τροπὴ, οὐκ ἂν ὑπέμειναν αὐτοί· ἀλλ' ᾤχοντο φεύγοντες, ἐκπεπληγμένοι τὴν τόλμαν αὐτῶν καὶ τὴν καρτερίαν καὶ μάλιστα βασιλέως. Τοιαῦτα καὶ ἕτερ' ἄττα διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ὁμιλήσαντες, πρὸς ἑσπέραν συνταξάμενοι ἀλλή-

λεις, Ἀλέξανδρος μὲν ἐπανέζευξεν εἰς τὴν οἰκείαν, βασιλεὺς δὲ Ῥωσοκάστρῳ ἡμέρας ἐνδιατρίψας οὐ πολλὰς, ἄρας ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον, καὶ διέλυσε τὴν στρατιάν.

287 CAPUT XXVIII.

Amurius satrapa Persicus in Thraciam irruit. Romanus occurrit; a neutris tamen pugnæ fit initium. Persæ domum abeunt. Andronicus senior, et Xena imperatoris mater vita decedunt. Monomachus Thessaliæ gubernator ad principatum grassatur. Thessali montani imperatori obedientiam deferunt. Ad Cralem, ut amicus, inopinato venit, quicum dies septem jucunde exigit.

Καὶ μετὰ πεντεκαιδεκάτην ἡμέραν ἠγγέλλετο αὐτῷ ὡς ὁ Σμύρνης καὶ Ἐφέσου καὶ ἄλλων τῶν κατὰ τὴν Ἰωνίαν πόλεων σατράπης Ἀμοὺρ, πέντε ἄγων καὶ ἑβδομήκοντα στόλον νεῶν, τὸν Αἰγαῖον διαβαλὼν Σαμοθρᾴκῃ προσέσχε πρῶτον· κἀκεῖθεν πρὸς τὴν ἀντιπέρας ἤπειρον περαιωθεὶς, τὰ ἐκεῖ παράλια τῆς Θρᾴκης παραπλεῖ, ἄδηλος ὢν ὅποι ἀποβήσεται. Αὐτίκα τε ἐκ τῶν παρόντων ὅσους ἐνῆν συναγαγὼν, πρὸς τὰ παράλια ἐχώρει τῆς Θρᾴκης, ὡς τῷ Περσικῷ στόλῳ κώλυμα ἐσόμενος τοῦ μὴ ἀποβάντας κακοῦν τὴν χώραν. Συμβέβηκε δὲ βασιλέα τε κατὰ τὰ Κουμουτζηνὰ πόλισμα τῆς Θρᾴκης οὐ πολὺ ἀπῳκισμένον τῆς θαλάσσης αὐλίσασθαι τὴν νύκτα, καὶ Ἀμοὺρ κατὰ τὴν Πορούν παράλιον τῆς Θρᾴκης χώραν καταντικρὺ Κουμουτζηνῶν τὴν ἀπόβασιν ποιήσασθαι. Ἐξελθόντα τε αὐτὸν πανστρατιᾷ ὡς ἐπὶ λείαν καὶ βασιλέα ἐπὶ τὸ κωλῦσαι προελθεῖν, συντυχεῖν ἀλλήλοις κατά τι χωρίον ὠνομασμένον Παναγίαν, ὃ ὕπτιον μὲν ἦν καὶ ὁμαλὸν, καὶ μάλιστα ἐπικαιρότατον ἱππεῦσι πρὸς πεζοὺς διαγωνίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο βασιλεῖ παρεῖχε προθυμίαν συμπλέκεσθαι τοῖς βαρβάροις. Ἀπέτρεπε δὲ αὖθις τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, οὐ τρὶς καὶ τετράκις οὐδὲ δεκάκις, ἀλλὰ καὶ πλεονάκις τοσούτων ὄντων ἢ ὅσους ἦγεν αὐτὸς, καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἀφίστασθαι αὐτῶν ἠδύνατο ὁρῶν οὐκ ἀνέλπιστον τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν· τό τε συμπλέκεσθαι ἐποιεῖτο ἐν δεινῷ, εἰ ὀλίγους ἄγων πρὸς τοσούτους διακινδυνεύσοι. Ἐλπίζων δὲ ἀφίξεσθαι καὶ ἄλλην στρατιὰν ἢ ἣν προστεταγμένη πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, περιέμενεν ἐκεῖ, ὡς εἰ ἀφίξοιτο τοῖς βαρβάροις συμβαλῶν. Οὕτω γὰρ ὅ τε μέγας δομέστικος καὶ ὁ τούτου πενθερὸς Ἀσάνης συνεβούλευεν ἐκεῖ παρών· οἵ τε βάρβαροι τῇ φύσει μὲν τοῦ τόπου οὐκ ἐθάῤῥουν διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι ἀναχώρησιν πρός τι καρτερὸν εἰ βιάζοιντο ὑπὸ τῶν ἱππέων· τῷ πλήθει δὲ ὁρῶντες ἑαυτοὺς ὑπερέχοντας πολὺ τῶν πολεμίων, ἐκαρτέρουν, μήτε ἄρχοντες αὐτοὶ πολέμου, μήτε ἀναχωροῦντες, ἵνα μὴ θάρσος παρέχωσι Ῥωμαίοις ἐπιφέρεσθαι αὐτοῖς. Οὕτω μὲν οὖν ἀμφότερα τὰ στρατεύματα εἱστήκει ἀλλήλοις ἀντιπαρατεταγμένοι, γνώμην ἔχοντες ἑκάτεροι μὴ προεπιχειρεῖν, ἀλλ' ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιόντας. Ἐπεὶ δὲ ἤδη περὶ δείλην ἡ ἡμέρα ἦν, οἱ βάρβαροι πρότερον Ἑλληνιστὶ πρὸς Ῥωμαίους εἶπον· Ὡς οὐ δέον ἀργοὺς οὕτω διὰ πάσης ἑστάναι τῆς ἡμέρας, ἀλλ' ἢ μάχην συνάπτειν, ἢ ἀναχωρεῖν σπονδὰς θεμένους. Μηδὲν δὲ ἀποκριναμένων τῶν Ῥωμαίων, οἱ βάρβαροι μικρὸν διαλιπόντες, ἐπυνθάνοντο πάλιν, ὅθεν εἴη τε ἡ στρατιὰ, καὶ τίς ὁ ἐξηγούμενος αὐτῆς. Κελεύσαντος δὲ βασιλέως, ἀπεκρίναντο, τὴν μὲν στρατιὰν ἐκ τῶν παρακειμένων πόλεων ἐγχωρίων εἶναι συνειλεγμένην, στρατη-

A Post diem quintum decimum nuntius venit, Amurium Smyrnæ, Ephesi, aliarumque urbium Ioniæ satrapam cum classe quinque et septuaginta navium Ægæo pelago transmisso, primum ad Samothracen appulsum, deinde ad oppositam continentem advectum, illic oram Thraciæ legere, esseque incertum, ubi descensurus sit. Extemplo igitur cum præsenti copia quanta quanta erat, ad Thraciæ littora, Persas populatione prohibiturus imperator contendit: quem Cumutzenis oppido non procul a mari pernoctare contigit, et Amurius apud Porum, locum maritimum e regione Cumutzenorum descendit. Dumque is ad prædas agendas cum omnibus suis, et imperator ad prædones cohibendos procedunt, in loco Panagia

B appellato, sibi occurrunt, regione plana et æquali, equitique contra peditem aptissima: id quod imperatori cupiditatem cum barbaris deprœliandi injiciebat. Sed rursum ab ea mente eorumdem multitudo, non ter, quater, sed decies, imo pluries sua major, ipsum revocabat. Atque idcirco abscedere non poterat, cum in abscedentes impetum facturos credibile fieret: et confligere haud æquum judicabat, quod exiguos numero tam multis periculose objiceret. Aliam vero manum, quam venire jusserat, exspectans, illic manebat, ut ubi ea adfuisset, cum Barbaris congrederetur; id enim et magnus domesticus, et ejusdem domestici socer Asanes illic præsentes suadebant, Barbarique naturæ

C loci non fidebant, quod nihil erat munitum, quo se reciperent, si ab equitibus urgerentur. Cum porro se hostibus longe numerosiores viderent, durabant, neque pugnam auspicantes, neque discedentes: ne Romanis in tergis hærendi ansam porrigerent. Sic igitur ambo exercitus sibi stabant oppositi, et utrique mens eadem non prius invadere, sed invadentes repellere. Sole in occasum vergente, 288 Barbari Romanos Græce compellant: non oportere ita inertes totum diem stare, sed vel manum miscere, vel icto fœdere abire. Quibus tacentibus, Barbari parvo interjecto spatio rursum pereunctantur: Unde exercitus, et quis ejus ductor. Imperatoris jussu responsum est, indigenam esse, ex oppidis in circuitu collectum. Duci

D autem ab eo quem imperator earumdem urbium præfectum creavisset. Tum illi, ducem se approbe nosse, quem ipsorum satrapa Amurius certiorem faciat, eos illuc sua lucra quæsitum venisse, putasseque nihil sibi ad explendum desiderium impedimento fore. Et quoniam ab ipsis impediantur, eaprooter ibi totum diem consistentes re docere se

illos non timere, sed si velint initium facere, se pugnaturos. Jam autem, quia lucis extremum esset, ad naves et ad castra redeundum. Si ipsis præstare videatur pugna abstinere, idem sensuros; si pugnam velint, pro viribus concertaturos. His dictis composito agmine ad naves recesserunt. Imperatori et comitibus visum sufficere tanta vastitate regionem prohibere: nec per æmulationem dum pauci cum multis dimicant, sese in discrimen conjicere, sed cum Barbari vacuis manibus discedant, amicis etiam de suis aliquot, quos Romani per agros dispersis occurrentes interemerant, ipsos quoque incruenta victoria contentos esse debere. Quocirca tanquam ex fœdere a pugna se represserunt; et Amurius Pecis (37) naves conscendens, in Asiam, imperator Didymotichum revertit, annoque integro neque ab occidentalibus, neque ab orientalibus bello petitus est.

A γεῖν δὲ αὐτῆς τὸν ἐκ βασιλέως ἐπιτετραμμένον τὴν τῶν πόλεων ἡγεμονίαν. Αὐτοὶ δὲ τὸν μὲν στρατηγὸν ἀπεκρίναντο οὐκ ἀγνοεῖν, ἀλλὰ σαφῶς εἰδέναι ὅστις εἴη· μηνύειν τε αὐτῷ τὸν αὐτῶν σατράπην Ἀμοὺρ, ὡς αὐτοὶ μὲν ἥκοιεν κέρδους ἕνεκα ἐνταῦθα, οἰόμενοι κώλυμα οὐδὲν ἔσεσθαι αὐτοῖς πρὸς τὴν ὁρμήν. Ὑμῶν δὲ ἐμποδὼν γεγενημένων, διὰ πάσης μὲν ἡμέρας ἑστάναι ἐνταυθοῖ, ἔργῳ δεικνύντας, ὡς οὐκ ὀῤῥωδοῦμεν τὴν μάχην τὴν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' οὕτω παρεσκευάσμεθα, ὡς διαγωνιούμενοι ὑμῖν ἂν πρῶτοι ἄρχητε πολέμου, κλινούσης δὲ ἤδη τῆς ἡμέρας καιρὸν εἶναι πρὸς τὰς ναῦς καὶ τὸ στρατόπεδον ἀναχωρεῖν· κἂν μὲν καὶ ὑμῖν δοκοίη βέλτιον ἀποσχέσθαι μάχης, ἀγαπήσειν καὶ αὐτούς· ἂν δ' ἐθέλητε συμπλέκεσθαι, ἀμυνεῖσθαι καὶ αὐτοὺς τὰ δυνατά. B Τοιαῦτα εἰπόντες, ἀναστρέψαντες ᾔεσαν τεταγμένοι πρὸς τὰς ναῦς. Βασιλεῖ δὲ καὶ τοῖς συνοῦσιν ἀρκεῖν ἐδόκει τὸ φθορᾶς τοσαύτης τὴν χώραν ἀπαλλάττειν, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν ἑαυτοὺς εἰς κίνδυνον ἐμβάλλειν, ὀλίγους συμπλεκομένους πρὸς πολλούς. Ἀλλ' ἐπεὶ κεναῖς χερσὶν οἱ βάρβαροι ἀπήλλαξαν καὶ τῶν ἰδίων τινὰς ἀποβαλόντες (τινὰς γὰρ αὐτῶν ἀπέκτειναν οἱ Ῥωμαῖοι, περί τι χωρίον ἐσκεδασμένους ἐντυχόντες), ἀγαπᾷν καὶ αὐτοὺς ἀναιμωτὶ τὴν νίκην καρπουμένους. Διὸ καὶ ὥσπερ ἀπὸ συνθήκης ἀπέσχοντο τῆς μάχης. Καὶ Ἀμούρπεκις μὲν ταῖς ναυσὶν ἐμβὰς, ἀπέπλει πρὸς Ἀσίαν· βασιλεὺς δὲ εἰς Διδυμότειχον ἐπανῆκε, καὶ διήγαγεν ἐνιαυτὸν, μήτε ἀπὸ τῶν ἑσπερίων, μήτε τῶν ἑῴων βαρβάρων πόλεμον μηδένα ἔχων.

Post hæc mense Februario, indictione quinta decima, anno quadragesimo supra sexies millesimum et octingentesimum, Antonius imperator avus diem clausit ultimum (38), natus annos septuaginta duos (39). Deinde anno et dimidio post Xena mater Andronici junioris vitam explevit. Sub idem tempus Thessaliæ qua Boliææ confinis est, despota Gabriel Stephanus sebastocrator mortem obiit. Thessalonicæ autem tum præfecturam gerens Monomachus, vir prudentia et usu rerum insignis, in armis exercitatus, et dux egregius, occasionem Thessaliæ invadendæ et imperatori subducendæ oblatam videns, Thessalonica cum delectu quam maximo in eam principis obitu perturbatam incursavit; **289** ejus oppidula Golum, Castrin, Lycostomum cepit. Stagos vero, Tricala, Phanarium, Damasin, Elasonem, quæ in ditione Gabrielis erant, et alia quædam castella, Acarnaniæ despota Joannes dux antea per deditionem occuparat, iisque præsidio firmatis in Acarnaniam reverterat. Imperator rerum Thessalicarum nuntiis excitus eo proficiscendum statuit; pauloque post veniens omnia quæ dux subegerat recepit, ejectosque præsidiarios inoffen-

Μετὰ δὲ τοῦτο, μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδικτιῶνι πέμπτῃ ἐπὶ δέκα, ἔτει τεσσαρακοστῷ ἐπὶ ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις, Ἀντώνιος ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς, δύο καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονώς. Καὶ μετὰ ἥμισυν καὶ ἕνα ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς βασιλέως τελευτῆς, ἡ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως μήτηρ βασιλὶς ἡ Ξένη ἐτελεύτησεν. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετὰ μικρὸν καὶ ὁ Θετταλίας δεσπόζων τῆς ὁμόρου τῇ Βοτιαίᾳ C Γαβριηλόπουλος Στέφανος ὁ σεβαστοκράτωρ ἐτεθνήκει. Θεσσαλονίκης δὲ ἐπιτροπεύων ἐν τῷ τότε ὕπαρχος ὁ Μονομάχος, συνέσει τε ἀγαθὸς καὶ πράγμασιν εἰδὼς χρῆσθαι, τά τε κατὰ τὰς στρατείας ἐξησκημένος, καὶ στρατηγεῖν ἱκανὸς, συνιδὼν καιρὸν εἶναι ἐπιθέσθαι Θετταλίᾳ, ὡς ἂν ὑπαγάγοι βασιλεῖ, στρατιὰν ὅσην ἐνῆν ἀθροίσας ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐσέβαλεν εἰς αὐτὴν, οὖσαν τεταραγμένην διὰ τὴν τοῦ δεσπόζοντος τελευτήν. Καὶ εἷλε τόν τε Γόλον, καὶ Καστρὶν, καὶ Λυκόστομον πολίσματα αὐτῆς. Σταγοὺς δὲ, καὶ Τρίκαλα, καὶ Φανάριον καὶ Δαμάσιν, καὶ Ἐλασῶνα, ἃ ὑπὸ Γαβριηλόπουλον ἐτέλουν, καὶ ἕτερα φρούριά τινα, ὁ τῆς Ἀκαρνανίας ἄρχων ὁ δεσπότης Ἰωάννης ὁ δοὺξ D φθάσας παρεστήσατο ὁμολογίᾳ· καὶ κατασχὼν φρου-

Jacobi Pontani notæ.

(37) In Græco est Ἀμούρπεκις unico verbo.

(38) Anno Domini, ut vult Onuphrius, 1332. De morte ejusdem multa Gregoras. Etiam prodigia non pauca quæ antecesserint recenset, ex quibus minime omnium fidem meretur, quod de solis defectione narrat, tot dierum, quot annos vixerit, id est, septuaginta duorum, nam tot annos habet noster historicus: Gregoras quatuor supra septuaginta. Quis non putaret tanto prodigio mundum interiturum? Annos imperii ejus quidam 50, alii 60 numerant, noster 62. Næniam in obitum senioris lege, si placet, apud eumdem Gregoram. Xena autem Thessalonicæ defuncta, ibique sepulta est. cui declamatorius ille historicus similiter næniam texit.

(39) In ms. sequentia annotarat quispiam studiosus: Τρισκαιδεκάτῃ Φεβρουαρίου περὶ ὥραν ιβ' τῆς νυκτὸς, ἐν μοναχῶν σχήματι διαγαγὼν ἐνιαυτοὺς δύο παρ' ὀλίγον, προαπεσβηκὼς καὶ τὰς κόρας ἀπὸ φυσικοῦ τινος πάθους· Id est, *Decimo tertio Februarii, circa horam noctis duodecimam [obiit] peractis duobus circiter annis in veste monastica, oculisque morbo quodam ante corruptis.* Vide Gregoram, lib. IX.

ραῖς, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ A ἐπύθετο τὰ κατὰ Θετταλίαν, ἔγνω δεῖν ἐκεῖ παραγενέσθαι. Κα. ὀλίγῳ ὕστερον ἐλθὼν, εἷλε πάντα ὅσα ὑπεποιήσατο ὁ δούξ. Καὶ τοὺς φρουροὺς ἐκβαλὼν, ἠδίκησεν οὐδὲν, ἀλλ' εὖ ποιήσας, ἀπέπεμψεν εἰς τὴν οἰκείαν. Διατρίβοντα δὲ ἐν Θετταλίᾳ βασιλέα οἱ τὰ ὀρεινὰ τῆς Θετταλίας νεμόμενοι Ἀλβανοὶ ἀβασίλευτοι Μαλακάσιοι καὶ Μπούιοι καὶ Μεσαρῖται ἀπὸ τῶν φυλάρχων προσαγορευόμενοι περὶ δισχιλίους καὶ μυρίους ὄντες, προσεκύνησαν ἐλθόντες καὶ ὑπέσχοντο δουλεύσειν. Ἐδεδοίκεσαν γὰρ μὴ χειμῶνος ἐπελθόντος διαφθαρῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἅτε πόλιν οἰκοῦντες οὐδεμίαν, ἀλλ' ὄρεσιν ἐνδιατρίβοντες καὶ χωρίοις δυσπροσόδοις, ὧν ἀναχωροῦντες τοῦ χειμῶνος διὰ τὸ κρύος καὶ τὴν χιόνα ἄπιστόν τινα B ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐκείνοις νιφομένην, εὐεπιχείρητοι ἔσεσθαι ἐδόκουν. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν ἀναζεύξας ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας πρεσβείαν πρὸς αὐτὸν ὁ Κράλης πεπομφὼς, ἠξίου καθ' ὃν ἂν δοκοίη τόπον γενομένους ἐν ταὐτῷ φιλίας ἕνεκα, ἀλλήλοις τε συνησθῆναι καὶ ὁμιλίας τῆς ἀλλήλων καὶ συντυχίας ἀπολαῦσαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ βασιλεῖ τοῦτο ἐδόκει κατὰ γνώμην, καὶ ἐπένευε πρὸς τὴν ἀξίωσιν, συνέθεντο μετὰ τῶν πρέσβεων ἐν Βαϊμὶ τὴν ἕνωσιν γενέσθαι χωρίῳ Μακεδονικῷ. Ὁ Κράλης μὲν οὖν, ἐπεὶ ἐπύθετο τὸ σύνθημα, ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμηθεὶς πρὸς τὸ συντεθειμένον χωρίον ᾔει. Βασιλεὺς δ' ὥσπερ ἔκπληξίν τινα βουληθεὶς τῷ Κράλῃ ἐμποιῆσαι, ἢ μᾶλλον ἀδόλου καὶ καθαρᾶς φιλίας πίστεις παρασχεῖν, τὸ μετὰ παρασκευῆς καὶ C ἀντιρρόπου στρατιᾶς εἰς τὸν ὡρισμένον τόπον ἐλθεῖν καταλιπὼν, τριακοσίους τῶν ἰδίων ἀπολεξάμενος, καὶ ἐκ τῶν ἐπιφανῶν τινας ὀλίγους χωρὶς τῶν πρὸς ὑπηρεσίας τεταγμένων, ἔτι περὶ μέσην τὴν οἰκείαν διατρίβοντι τῷ Κράλῃ κατὰ τὸ Ῥαδοβόσδιον προσαγορευόμενον, ἠγγέλλετο ὁ βασιλεὺς ἐξαίφνης προσιών. Πρῶτα μὲν οὖν ἐθορυβήθη δείσας τὴν βασιλέως ἔφοδον μὴ οὐ κατὰ φιλίαν εἴη· ὡς δὲ ἐπύθετο τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπομένων, καὶ τὴν γνώμην βασιλέως ἣν ἔχων μετὰ τοσούτων ἥκει, ὑπερηγάσθη τε τὸν βασιλέα τῆς ἀδόλου γνώμης καὶ τῆς πρὸς τοὺς φίλους ἐλευθερίας, καὶ συνήδετο ἑαυτῷ τοιοῦτον κτησαμένῳ φίλον. Εἱστίασέ τε αὐτὸν φιλοτίμως μάλα καὶ βασιλικῶς, καὶ παρακατέσχεν ἑαυτῷ ἐφ' ἡμέραις ἑπτά. Πολλήν τε ἐπιδειξάμενος φιλοφροσύνην, καὶ μετρίως ἐς τὰ μάλιστα καὶ οἷα δεσπότῃ προσενεχθεὶς τῷ βασιλεῖ μετὰ τὴν ἑβδόμην, αὐτὸς μὲν ὑπελείπετο εἰς τὴν οἰκείαν, βασιλέα δὲ χαίρων χαίροντα οἴκαδε ἀπέπεμπε. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν συντυχίαν καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐγένετο πρὸς Κράλην φιλία ἰσχυρὰ πεῖραν ἑαυτοῦ παρασχομένῳ.

sos, et recte quidem, domum remisit. Versantem in Thessalia imperatorem, qui montana ejus nullo rege incolunt Albani (40), Malacasii, Bovii, et Mesaritæ a tribunis sic cognominati, ad duodecim millia, salutatum venerunt, et sua eidem obsequia detulerunt; timebant enim ne per hiemem præsentem a Romanis delerentur, utpote urbem nullam habitantes, sed in montosis et inviis victitantes, a quibus per hiberna propter frigus et nives in montibus illis altissimas digressi, facile opprimi se posse arbitrabantur. Imperator inde Thessalonicam repetivit. Brevi intervallo Crales per legatos petit, ut in quo placeret loco, amicitiæ, hilaritatis, et commercii, collocutionumque causa convenirent. Cum idem optaret imperator, petitioni annuit, et cum legatis Baimam (41) castellum Macedoniæ nominavit. Ita convenisse intelligens Crales, eodem e sua provincia proficisci maturavit. Imperator velut terrefacere Cralem, seu potius germanæ ac sinceræ amicitiæ argumentum exhibere volens, in locum definitum cum apparatu et comitatu se digno venire omittens, delectis trecentis, et paucis de nobilitate (præter ministros et caculas videlicet) adhuc prope in medio regionis, Rhadobosdii repentino adventu suo eum oppressit. Crales hujus inexspectati adventus nuntio primum conterritus timuit ne fide non bona secum ageretur. Ut autem de numero qui sequeretur, et quo fine cum tam paucis advenisset, cognovit, imperatorem de candore et libertate erga amicos magnopere admiratus, sibique de tali amico gratulatus est; epulisque splendide et regaliter acceptum dies septem apud se detinuit, humanissimeque, et summa cum submissione, ac tanquam dominum suum tractatum, **290** ipse domi manens a se gaudens gaudentem dimisit. In hoc conventu etiam magnus domesticus cum specimen ingenii ac morum suorum præbuisset, firma cum Crale amicitia copulatus est.

CAPUT XXIX.

Dominicus quidam Genuensis Lesbum insulam occupat. Facinus Galatensibus imperator exprobrans cum classe eo contendit. Delii a Dominico deficiunt: reliqui confligere cum Romanis pertimescunt. Pincerna ad Mitylenen oppugnandam relinquitur; cætera oppida se Romanis dedunt. A Sarchane Satrapa ad Phocæam et Mitylenen obsidendas petitur auxilium, cum promissione liberandorum obsidum. Phocæenses acerrime se defendunt. Cheter, Amur et Sulaimasas filii satrapæ Ioniæ fidem ei suam pollicentur. Nobilium Romanorum clandestina perfidia.

Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην ἐλθὼν, καὶ οὐ πολὺ ἐνδιατρίψας, ἧκεν εἰς Βυζάντιον. Καὶ οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἠγγέλλετο, ὡς Δομένι-

Imperator Thessalonicam, et paucis diebus Byzantium venit: ubi audit Dominicum Andreæ Cataniæ (42) filium, qui suo beneficio Phocæam

Jacobi Pontani notæ.

(40) De his Albanis et aliis inferioribus Chalcocondylas, lib. VII.

(41) *In hoc ms. est* Baimi.

(42) Gregoræ dicitur *Catanes.*

novam obtinebat (43), patre divite mortuo hæreditatem crevisse; et opibus inflatum, Lesbo Romanis erepta, proprium sibi principatum instituere meditatum (44). Is Genua undecim triremibus sumptu suo adornatis (45), e Sicilia una sibi adjuncta, et a Deliis quinque impetratis, bello non indicto, Lesbum adnavigabat. Ac Mitylenæos quidem, utpote imparatos insperatoque casu perterritos expugnavit, et reliqua quotquot erant per insulam oppidula in potestatem redegit. Eressum et Methymnam tentavit ille quidem, sed perspecta suarum imbecillitate virium abstinuit; hodieque hæc sola oppida in fide et subjectione imperatoris manent. His itaque de Lesbo ad se perlatis, imperator Galatæis Genuensium colonis improbissimum facinus et rerum novarum molitionem exprobrat: illeum hominesque testes appellans, eos pacta inter Romanos et ipsorum populum ac senatum privata nequitia calliditateque violare: unde non detrimenta solum, sed etiam labores et pericula Romanorum imperatoribus creent. Quibus ne ipsi quidem, quasi immerito accusarentur, habebant quod opponerent. Ipse vero totis viginti diebus, quatuor et octoginta navium classem instruxit, quarum quatuor et viginti biremes et trimeres, cæteræ uniremes erant; onerariæ item, peditem, commeatum, et alia exercitui necessaria portantes sequebantur. Paratis plane omnibus, Byzantio Lesbum solvunt. **291** Ubi Callipolin juxta Hellespontum delati sunt, præsentes ibidem e Lesbo Latinorum speculatores, longa et celeri nave imperatoris adventu explorato, per eam celeritatem et summam in navigando festinationem primi adfuturum nuntiarunt. Genuensibus navium numerum nescientibus, placuit cum imperatoria classe fortunam experiri; jamque se ad nauticum certamen accingebant. Id aspicientes Delii, navarcho suo sensum suum aperiunt, affirmantque, contra quemvis mortalem potius, quam contra Romanorum imperatorem arma ferre posse. Quare ante pugnam se illi voluntatem suam detegere, ut quamprimum quæ in rem sint decernat, et ne turpiter atque

A κος ὁ Ἀνδρέου τοῦ Κατάνια, ὃς τῆς νέας Φωκαίας ἦρχε, βασιλέως παραδόντος κατὰ χάριν, τοῦ πατρὸς αὐτῷ ἀποθανόντος, κληρονόμος τῆς οὐσίας καταστὰς, πλούσιος δὲ ἦν, τοῖς χρήμασι φυσηθεὶς, Λέσβον διανοηθείη Ῥωμαίων ἀφελόμενος, ἰδίαν ἑαυτῷ περιποιήσασθαι ἡγεμονίαν. Μίαν καὶ δέκα ἐκ Γεννούης οἰκείοις χρήμασι πληρώσας τριήρεις, καὶ ἐκ Σικελίας μίαν προσεταιρισάμενος, Δηλίους τε πείσας πέντε παρασχεῖν, ἀκηρύκτως ἐπέπλευσε Λεσβίοις, καὶ Μιτυληναίους μὲν εἷλε τειχομαχίᾳ, ἀπαρασκεύοις προσπεσὼν, καὶ καταπλήξας τῷ ἀπροσδοκήτῳ· ἐκράτησε δὲ καὶ τῶν ἄλλων φρουρίων συμπάντων ὅσα ἦν κατὰ τὴν νῆσον· Ἐρεσσοῦ δὲ καὶ Μηθύμνης ἀπεπείρασαν μὲν, ἥττους δὲ ὀφθέντες τῶν τειχῶν, ἀπέσχοντο, καὶ νῦν ταῦτα μόνα τὴν πρὸς βασιλέα εὔ- B νοιαν καὶ δουλείαν ἀποσώζει. Τοιαῦτα περὶ Λέσβου πυθόμενος ὁ βασιλεὺς, Λατίνοις μὲν τοῖς κατὰ Γαλατᾶν ἀποίκοις οὖσι Γεννουϊτῶν πολλὴν ὠνείδιζε τὴν πονηρίαν καὶ τὴν νεωτεροποιΐαν, καὶ διεμαρτύρατο ὅτι παρὰ τὰ συγκείμενα Ῥωμαίοις καὶ αὐτῶν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, οἰκείᾳ χρώμενοι μοχθηρίᾳ καὶ πανουργίᾳ πράττουσιν, ἐξ ὧν οὐ ζημίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πόνους καὶ κινδύνους τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσι προξενοῦσιν. Οἷς οὐδὲ αὐτοὶ εἶχον ἀντειπεῖν ὡς δικαίως οὐ κατηγοροῦνται· αὐτὸς δὲ ἐν ἡμέραις εἴκοσι ταῖς πάσαις τεττάρων καὶ ὀγδοήκοντα νεῶν στόλον ἐξηρτύετο, ὧν ἦσαν αἱ τέτταρες καὶ τετταράκοντα διήρεις καὶ τριήρεις· αἱ λοιπαὶ δὲ μονήρεις ἦσαν. Εἵποντο δὲ καὶ νῆες φορτηγοὶ ἄγουσαί τε στρατιώτας πε- C ζομάχους, καὶ σῖτον καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια τῇ στρατιᾷ. Καὶ ἐπεὶ πάντα παρεσκευασμένα ἦν, καὶ οὐδὲν ἐνέδει ἔτι, ἄραντες ἐκ Βυζαντίου ἔπλεον ἐπὶ Λέσβον. Γενομένοις δὲ αὐτοῖς κατὰ τὴν Καλλιούπολιν τὴν πρὸς Ἑλλήσποντον, οἱ ἀπὸ τῆς Λέσβου τῶν Λατίνων σκοποὶ οἳ παρῆσαν αὐτόθι μακρᾷ νηῒ ταχυναυτούσῃ, φυλάσσοντες τὴν βασιλέως ἔφοδον, πρότεροι ἐλθόντες, διά τε ταχυτῆτα τῆς νηὸς καὶ τὸ μάλιστα ἐπισπεύδειν τὸν πλοῦν, ἐμήνυον βασιλέως τὸν ἐπίπλουν ὡς οὐ πολὺ ὕστερον ἐσόμενον. Ἐκείνοις δὲ τὸ πλῆθος μὴ εἰδόσι τῶν βασιλικῶν νεῶν, ἐδόκει μαχητέα πρὸς βασιλέα εἶναι, καὶ παρεσκευάζοντο ὡς ναυμαχήσοντες. Οἱ Δήλιοι δὲ ὁρῶντες αὐτοὺς παρασκευα-

Jacobi Pontani notæ.

(43) *Phocæam hæreditario jure a majoribus acceperant, ab avo imperatore eis datam. procurationis et reditus cujusdam ergo. Quamobrem certis temporibus, qui procurationem ejus accipiebant, perpetuo imperatoris litteris confirmabantur, ne qui temporis diuturnitate imperatorium dominatum detrectarent.* Ita Gregoras. Intelligis igitur, quomodo obtinuerit Phocæam Dominicus.

(44) Hanc insulam diserte describit Bizarus, historiæ Genuensis lib. XVII, qui, quod Francisco Catalusio propter fidelem sibi adversus Cantacuzenum navatam operam ab imperatore donatam Lesbum, et sororem ab eodem in matrimonium illi datam scribit, ab Ænea Sylvio hausit. Duas sorores habuit, Annam et Theodoram, quorum illa Sphentisthlabo Mœsorum regi nupta, patre Michaele adhuc vivo exstincta est; altera prius Nicephoro Acarnaniæ despotæ uxor, postea Michaeli æque Mœsorum regi nupsit, ut ex nostra historia patet, in qua de auxilio Francisci Catalusii adver- D sus Cantacuzenum nec verbum reperitur.

(45) Gregoras lib. x, initio: *Rhodii vero, et maritimæ Phocææ non procul a Smyrna accolæ, et Cycladum insularum princeps, consilio fraude mutato pepigerant, se Romanas insulas clam oppressuros, et ipsas imperatoris copias: veriti fortasse, ne is aliis rebus omissis, se invaderet. Itaque cum navibus quindecim Lesbum profecti, tota insula potiri non potuerunt: sed subito Mitylenes portum ingressi, urbem proditione ceperunt. Cum autem Rhodii, et Cycladum princeps, et opes diripere, et insulæ ditionem partiri vellent, Phocæensium princeps Catanes, per astum et dolum, suum præsidium in urbem induxit, illisque deceptis, eam sibi vindicavit; inde enim totius insulæ vel sine sociis facile se potiturum esse putabat: quippe qui solus illos ambos copiis vinceret. Is enim solus octo triremes adduxerat, quas Genuæ compleverat, Rhodii vero quatuor, reliquas tres Cycladum princeps.* Vide reliqua.

ζομένους, ναυάρχῳ τῷ σφετέρῳ τὴν γνώμην κατάδηλον ἐποίουν, φάσκοντες ὡς πᾶσι μᾶλλον ἀνθρώποις ἢ βασιλεῖ τῷ Ῥωμαίων ὅπλα ἀνταίρειν εἶεν δυνατοί. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ πρὶν καταστῆναι ἐς τὴν μάχην, φανερὰν αὐτῷ τὴν βουλὴν ποιεῖν ὅπως τάχιστα τὰ δέοντα βουλεύσηται καὶ μὴ ἀναγκασθῇ φεύγειν αἰσχρῶς καὶ ἀγεννῶς, μήτε ὅπλα ἀνταιρόντων αὐτῶν μήτε ἀμυνομένων. Ὁ δὲ αὐτοὺς μὲν τῆς ἀληθείας ἕνεκα ἐπῄνεσε, καὶ χάριν ὡμολόγησε πολλήν. Δομηνίκῳ δὲ τῷ παντὸς ἄρχοντι τοῦ στόλου, καὶ τοῖς ἄλλοις ναυάρχοις τῶν Λατίνων προσελθών, οὐκ ἔφασκε δεόντως βεβουλεῦσθαι πρὶν ἀκριβῶς ἐκμαθεῖν ὁπόσας ἄγει τριήρεις ὁ βασιλεύς, ἀπερισκέπτως πρὸς τὴν ναυμαχίαν οὕτω καὶ θρασέως χωρεῖν. Ἐὰν γὰρ συμβαίη ἡττηθῆναι, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ παντάπασι διαφθαρῆναι, πάντων τῶν ἐνθάδε πολεμίων ὄντων καὶ συνεπιθησομένων. Οὗ δὴ ἕνεκα ἐχρῆν πρότερον τὴν δύναμιν βασιλέως ἐρευνᾷν ὁπόσην ἄγει, κἂν μὲν οἷοί τε ἦτε διαναυμαχεῖν, ἂν δὲ μή, καταφυγήν τινα ὅπῃ σωθήσεσθε ζητεῖν. Ἐγὼ δὲ προθύμως μὲν ἂν πρὸς τὴν ναυμαχίαν συνηγωνισάμην παρὼν ὑμῖν. Δηλίους δὲ οὐδέν ἐστι τὸ πεῖσον ὅπλα ἀνταίρειν βασιλεῖ, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον αἱρετέα, ἢ πρὸς βασιλέα αὐτοῖς πολεμητέα εἶναι λέγουσι. Βιάζεσθαι μὲν οὖν οὐκ ἔξεστιν αὐτοὺς πάντας ἐπίσης τὴν ὁμοίαν γνώμην ἔχοντας. Ἔδοξε δέ μοι βέλτιον σκεψαμένῳ, πρὶν βασιλέα ἥκειν, ἀναχωρεῖν. Ἐὰν γὰρ ὀφθέντες φεύγωμεν, αἰσχύνην οὐ τὴν τυχοῦσαν προστριψόμεθα Σπιταλιώταις. Μελήσει δὲ ὑμῖν ὅπως ἂν βέλτιστα διάθησθε τὰ καθ' αὑτούς. Ὁ μὲν οὖν τῶν Δηλίων ναύαρχος, τοιαῦτα εἰπὼν καὶ συνταξάμενος αὐτοῖς, ἀπέπλευσεν εἰς Δῆλον. Δομενίκῳ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπολειφθεῖσιν, οὐκέτι ἐδόκει ναυμαχεῖν· ἀλλὰ πέντε μὲν τῶν τριήρεων ἔπεμψαν εἰς Καλλονὴν φρούριόν τι κατὰ τὴν Λέσβον ἐπὶ τῷ σῖτόν τε εἰσαγαγεῖν καὶ φρουράν. Ἐδεδίεσαν γὰρ περὶ αὐτοῦ μὴ ὑπὸ βασιλέως ἐξ ἐπιδρομῆς ἁλῷ· αὐτοὶ δὲ ταῖς λοιπαῖς ἐφρούρουν Μιτυλήνην. Βασιλεὺς δὲ ἅμα παντὶ τῷ στόλῳ ἦλθεν εἰς Ἐρεσόν· ἐπαινέσας δὲ Ἐρεσσίους τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἕνεκα, καὶ προνοίας ὅσης ἐδέοντο ἀξιώσας, ἄρας ἐκεῖθεν ἔπλει ἐπὶ Χίον. Ἀπὸ σκοπιᾶς δέ τις μέγα βοῶν, ἐπυνθάνετο περὶ στόλου ὅτων εἴη. Ἀποκριναμένων δὲ, ὡς εἴη βασιλέως, αὐτός τε πάρεστιν ὁ βασιλεύς· Αἱ δὲ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Καλλονῆς, ἔφη, τριήρεις τίνος; Ἐκ τοῦ λόγου δὲ συνεὶς ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν εἰς Μιτυλήνην οὐσῶν εἶναι φρουρούσας Καλλονήν, ἀναστρέψας ἤλαυνεν ἐπ' ἐκείνους. Ἤδη δὲ ἐπελάβετο ἡ νύξ. Λατῖνοι δὲ ὡς εἶδον βασιλέα προσελαύνοντα, τό τε φεύγειν ἄπορον ὁρῶντες, καὶ τὸ διαγωνίζεσθαι ἀδύνατον, ἐξῶσαν εἰς τὴν γῆν τὰς ναῦς, καὶ αὐτοὶ κατεκρύβησαν ὑπὸ τὴν ὕλην, συνηρεφοῦς τοῦ τόπου πεφυκότος, ἅμα δὲ συνεργοῦντος καὶ τοῦ σκότους. Καὶ τὰς μὲν τριήρεις εἵλκυσαν κενὰς οἱ βασιλικοί. Ἀποβάντες τε καὶ διερευνησάμενοι τὴν λόχμην, ὑπὲρ ἡμίσεις αὐτῶν τοὺς μὲν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ καὶ εἷλον ζῶντας. Ὅσοι δὲ ὑπὸ σκότος ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, εἰς Μιτυλήνην διεσώθησαν πρὸς τοὺς οἰκείους. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖ πιγκέρ-

A ignaviter cogatur fugere, ipsis nec vim illaturis, nec illatam repulsuris. Navarchus eos de confessione veri collaudat, gratias magnas agit, ad Dominicum totius classis imperatorem cæterosque Latinorum navarchos accedit; non eos bonum cepisse consilium dicit, priusquam exacte didicerint, cum quot triremibus Romanus adveniat, ita improvide confidenterque navale cum ipso prælium committere. Nam si vinci contigerit, nihil superesse quam disperire funditus, cum omnes qui in insula sint, ipsorum hostes sint, unaque cum Romanis ad eorum exitium incubituri videantur. Quare imperatoris vires et potentiam prius indagandam : et si se contra non infirmos sentiant, tum demum confligendum : sin minus, salutis B aliquod perfugium quærendum. Quod ad me attinet, inquit, cupide vobiscum ad hanc navalem pugnam aggrederer : Delios autem, ut imperatori armis resistant, nemo adducet : qui citius omnia sibi perpetienda, quam adversus eum pugnandum testantur. Cogere igitur illos fas non est, quando ex æquo omnes ita sentiunt. Mihi porro re considerata conducibilius apparet, antequam adsit imperator, recedere. Si enim ante ejus conspectum fugerimus, non qualemcunque labem Hospitalensibus inuremus. Vobis curæ erit, ut illis optime consulatur. Hæc postquam dicta dedit, eos valere jussit, ac Delum cucurrit. Dominico cæterisque ducibus non amplius fuit sententia navibus de- C certare, sed triremes quinas quidem in castellum quoddam Lesbi, Callonem vocabulo, ad commeatum et præsidium importandum mittunt, quod ab imperatore per incursionem captum iri metuebant: ipsi cum reliquis Mitylenen tuebantur. **292** Imperator cum tota classe Eressum tenens, civium erga se studium commendavit, et eorum rebus pro necessitate prospexit : inde Chium navigavit. E specula porro quidam altum vociferans, quæsivit, cujusnam classis esset ; responsum, imperatoris esse, et eum præsentem adesse. At enim quæ in sinu Callones sunt triremes, inquit, cujus sunt? E quibus verbis colligens imperator de iis esse, quæ apud Mitylenen erant, ad Callonem tuendam missæ videlicet, reversus in D ipsas ferebatur. Jam nox rebus incubuerat, cum Latini illi imperatorem allabi cognoscentes, quia fuga nusquam patebat, et contra pugnare non dabatur, naves ad terram appellunt, et ipsi se in silva proxima, loco natura umbroso et opaco, tenebris etiam eos adjuvantibus abscondunt. Ac triremes quidem vacuas Romani trahentes, descendunt : locaque insidiosa perscrutati, supra dimidium eorum partim trucidant, partim capiunt. Qui per tenebras effugere potuerunt, Mitylenen ad suos salvi pervenerunt. Imperator, pincerna Philanthropeno ad Mitylenen pedestri et equestri manu obsidendam relicto, Phocæam cursum intendit, cui tunc Odoardus præerat. In Lesbo igitur relicti, oppida cætera ad unum in deditionem recipiunt : Mitylene

terra marique obsidetur; imperator missis legatis ad Sarchanem (46) orienti circum Phocæam imperantem, fœdus et societatem cum eo pepigit, ut ipse pedestri et navali subsidio se ad Phocæam et Mitylenen obsidendas adjuvaret; imperator vicissim Sulimanum Sarchanis, et reliquos Persarum filios, qui nomine obsidum apud Phocæam tenerentur, libertate donaret. Nam qui erant Phocææ Genuates, cum Sulimanum atque alios quatuor et viginti nobilium Persarum filios dolo cepissent, non se illos servitutis causa, sed ut pacis obsides haberent, cepisse aiebant. Sarchanes cum aliud non posset, ingratis pacem accepit, propter charitatem filiorum videlicet. Cum autem imperatoris promissio de libertate illis reddenda accederet, si se in bello contra Latinos prompte adjuvaret, spe libertatis id fecit, ac Phocæam per se cum pedestri et equestri copia veniens, imperatorem venerabundus salutavit, et cum eo urbem obsedit, subjectisque sibi urbibus et locis mandans, ut cibaria Phocæam adveherent, imperatoris exercitui forum uberrimum præbuit. **293** Jam quintum mensem Phocæensium ac Mitylenæorum obsidio duraverat, et Phocææ præsertim tormentis muralibus machinisque oppugnatoriis crebra erat et valida mœnium adhibita oppugnatio: nec tamen propter soliditatem, et quod Latini fortiter constanterque se tuerentur, expugnari poterat. Sed cum obsidio produceretur longius, quoniam eos commeatus jam destituebat, et hostes ab oppugnatione non ante desituros suspicabantur, quam ipsi fame, aut armis subigerentur, quiddam machinati sunt, quo se tueri diutius possent. Romanos quotquot Phocæam incolebant, unumquemque tota cum domo exegerunt: annonam corporique sustentando requisita, in arcem, præsidio a se munitam collegerunt et comportarunt: quibus victitantes, obsidionem tolerarent. Ad imperatorem apud Phocæam filii Aitinis Ioniæ (47) satrapæ, Cheterus et Armurius (quem supra in Thraciam classe devectum docuimus) et tertius Salaimasas appellatus, amicitiæ ergo veniunt, eumque venerati, benevolentiam ac fidem pollicentur. Quos ille donis ac muneribus affectos domum remisit. In hoc rerum statu Byzantio nuntiatur, Genua sexdecim triremes alia quadam de causa Galatam appelli; quorum cum navarcho et trierarchis quidam nobiles Romani clam collocuti, donis et promissis multis eos pellexerent, ut adjunctis etiam sex aliis, quas Galatæ reperirent, et illis item sex apud Mitylenen, Phocææ ipsum imperatorem adorirentur. Talia Romanos struxisse, non ut Genuensibus consulerent, sed insidiatores et proditores factos, et imperium affectantes, unde

A νην τὸν Φιλανθρωπηνὸν καταλιπὼν ἅμα στρατιᾷ πεζῇ τε καὶ ἱππικῇ τὴν Μιτυλήνην πολιορκεῖν ἀπέπλευσεν εἰς Φώκαιαν ἧς ἦρχε τῷ τότε Ντουνάρδος. Οἱ μὲν οὖν εἰς Λέσβον καταλειφθέντες, τὰ μὲν λοιπὰ φρούρια πάντα παρεστήσαντο ὁμολογίᾳ, Μιτυλήνην δὲ ναυσί τε καὶ πεζῷ περικαθήμενοι ἐπολιόρκουν. Βασιλεὺς δὲ πρεσβείαν πρὸς Σαρχάνην πέμψας, ὃς ἦρχε τῆς ἕω τῆς κατὰ τὴν Φώκαιαν, σπονδὰς ἔθετο πρὸς αὐτὸν καὶ συμμαχίαν, ὥστε Σαρχάνην μὲν ἐπικουρίαν βασιλεῖ παρασχεῖν πεζὴν τε καὶ ναυτικὴν πρὸς τὴν τῆς Φωκαίας καὶ Μιτυλήνης πολιορκίαν, βασιλέα δὲ τὸν παῖδα Σαρχάνη Σουλιμὰν καὶ τοὺς λοιποὺς παῖδας τῶν Περσῶν, οἳ κατὰ Φώκαιαν ἐν προσχήματι ὁμήρων ἐφρουροῦντο, ἐλευθεροῦν. Οἱ γὰρ εἰς Φώκαιαν ἐκ Γεννούας Λατί-
B νοι δόλῳ Σουλιμὰν τὸν παῖδα Σαρχάνη καὶ τέτταρας καὶ εἴκοσιν ἑτέρους τῶν παρὰ Πέρσαις εὐγενῶν κρατήσαντες παῖδας, ἔφασαν οὐκ ἐπὶ δουλείᾳ κεκρατηκέναι, ἀλλ' ὥστε ὁμήρους ἔχειν βεβαίας ἕνεκα εἰρήνης. Σαρχάνης δὲ μὴ ἔχων ὅ τι δρᾷν, ἠσπάζετο καὶ ἄκων τὴν εἰρήνην διὰ τὸ πρὸς τοὺς παῖδας φίλτρον. Τότε δὲ ἐπαγγειλαμένου βασιλέως ἐλευθεροῦν, ἂν συναγωνίσηται προθύμως πρὸς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τῶν Λατίνων, ἐλπίδι τῆς τῶν παίδων ἐλευθερίας συνήρατο πρὸς τὸν πόλεμον τῷ βασιλεῖ, καὶ εἰς Φώκαιαν καὶ αὐτὸς ἐλθὼν ἅμα στρατιᾷ πεζῇ τε καὶ ἱππικῇ, προσεκύνησέ τε καὶ ἠσπάσατο βασιλέα, καὶ συνδιῆγεν αὐτῷ Φώκαιαν πολιορκῶν, παρεῖχέ τε ἄφθονον ἀγορὰν τῇ βασιλέως στρατιᾷ ταῖς ὑπ' αὐτὸν κε-
C λεύσας πόλεσι καὶ χώραις τὰ ἐπιτήδεια εἰς Φώκαιαν κομίζειν. Πέμπτος μὲν οὖν ἠνύετο μὴν Φωκαέων καὶ Μιτυληναίων πολιορκουμένων· μάλιστα δὲ κατὰ τὴν Φώκαιαν συχναί τε καὶ καρτεραὶ ἐγίνοντο τειχομαχίαι, καὶ ἑλεπόλεις προσήγοντο καὶ ἄλλαι μηχαναὶ πρὸς ἅλωσιν πόλεων ἐξευρημέναι. Ἐκπολιορκῆσαι δὲ οὐκ ἠδύναντο αὐτοὺς διά τε καρτερότητα τειχῶν, καὶ τὸ εὐρώστως ἀμύνεσθαι Λατίνους καὶ μὴ ἐνδιδόναι. Μηκυνομένης δὲ τῆς πολιορκίας ἐπὶ πλέον, ἐπεὶ ὅ τε σῖτος αὐτοῖς ἐνέδει ἤδη, καὶ τὴν πολιορκίαν ὑπώπτευον οὐ ταχέως λύσειν βασιλέα πρὶν ἢ λιμῷ ἢ τειχομαχίᾳ παραστήσεται αὐτούς, μηχανώμενοι τὸ ἐπὶ πλείονα χρόνον ἀντισχήσειν, τοὺς μὲν Ῥωμαίους ὅσοι Φώκαιαν κατῴκουν ἐξήλασαν πανοικεσίᾳ, αὐτοὶ δὲ τὸν σῖτον καὶ ὅσα ἕτερα ἦν
D ἐπιτήδεια συναγαγόντες, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἣν αὐτοὶ ἐφρούρουν, καὶ χρώμενοι αὐτοῖς ὑπέμενον τὴν πολιορκίαν. Διατρίβοντί τε κατὰ τὴν Φώκαιαν βασιλεῖ οἱ τοῦ Αἰτίνη παῖδες, ὃς ἦν σατράπης Ἰωνίας, Χετὴρ καὶ Ἀμούρ, ὃν φθάσαντες πρότερον εἰρήκαμεν στόλῳ καταπεπλευκέναι εἰς Θρᾴκην, καὶ τρίτος Σουλαϊμάσας ὠνομασμένος, προσῆλθόν τε κατὰ φιλίαν, καὶ προσεκύνησαν, καὶ ἐπηγγείλαντο εὔνοι ἔσεσθαι καὶ φίλοι βασιλεῖ· βασιλεύς τε αὐτοὺς τῆς εὐνοίας ἕνεκα δώροις ἀμειψά-

Jacobi Pontani notæ

(46) Fuit hic satrap s Turca, cui obtigerunt quæ a Philadelphia et Antiochia Mæandri per maritimam Ioniæ oram patent. Gregoras, lib. VII ineunte.

(47) Eam infestarat Aladino etiamnum vivente.

μενος καὶ εὐεργεσίαις, οἴκαδε ἀπέστειλεν. Ἐν τού- A τοις δὲ ὄντων τῶν πραγμάτων ἠγγέλλετο ἐκ Βυζαντίου βασιλεῖ ὡς ἐκ Γεννούας κατά τινα ἑτέραν χρείαν τριήρεις ἑκκαίδεκα προσέσχον Γαλατᾷ. Ὧν τῷ ναυάρχῳ καὶ τοῖς τριηράρχαις τινὲς τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἐπιφανῶν κρύφα διαλεχθέντες, ἔπεισαν δώροις καὶ ὑποσχέσεσι πολλαῖς προσεταιρισαμένους καὶ τὰς λοιπὰς ἓξ αἵ εἰσιν ἐγχώριοι, ἔπειτα καὶ τὰς κατὰ τὴν Μιτυλήνην ἓξ παραλαβόντας, ἐπιθέσθαι αὐτῷ κατὰ τὴν Φώκαιαν. Ταῦτα δὲ τοὺς Ῥωμαίους συνεσκευακέναι, οὐ τῆς τῶν Γεννουϊτῶν προνοίας ἕνεκα, ἀλλ' ἐπίβουλοι καὶ προδόται βασιλέως γεγενημένοι, καὶ τῆς ἀρχῆς κρατῆσαι βουληθέντες ἐξ ὧν ᾤοντο δυνήσεσθαι διαφθεῖραι ἔπραττον.

se ipsum imperatorem vita spoliare posse arbitrarentur, id agere et moliri.

CAPUT XXX.

Ingens Persarum auxilium. Magni domestici et Amurii Persæ satrapæ colloquium et amicitia, et illius apud hunc auctoritas. Domesticus invitatum in tabernaculum suum quemdam nobilem, Joannem Spinulam Latinum, longiore oratione allocutus, deditionem urbis suadere conatur.

Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο τοιαῦτα, τήν τε οὖσαν παρεσκεύαζε δύναμιν ὡς ἣν δέῃ ναυμαχήσων, καὶ ἑτέραν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν Ἰωνίαν βαρβάρων προσ- B επορίζετο ὅση δυνατή. Καὶ Σαρχάνης μὲν τέτταρας καὶ εἴκοσι παρέσχετο ναῦς, καὶ στρατιὰν πολλὴν πεζήν τε καὶ ἱππικήν· ἣ ἐλθοῦσα, ἐστρατοπεδεύετο παρὰ τὴν Φώκαιαν· Ἀμοὺρ δὲ ὁ τοῦ Ἀϊτίνη, τοῦ μεγάλου δομεστίκου πείσαντος, τριάκοντα ναυσὶ συνεμάχει βασιλεῖ. Ὁ γὰρ μέγας δομέστικος καὶ πρότερον μὲν εἶχε πρὸς Ἀμοὺρ φιλίως, καὶ γράμμασιν αὐτῷ ὡμίλει καὶ τὴν εὔνοιαν ἐπεδείκνυτο, συνεγένετό τε καὶ ἐπὶ μικρὸν ὀλίγῳ πρότερον ὅτε κατὰ Φώκαιαν πρὸς βασιλέα ἧκε. Τότε δὲ τῆς χρείας καλούσης, πρεσβείαν πέμψας πρὸς αὐτὸν, οὐ δίκαιον ἔφασκεν εἶναι οὐδὲ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ γράμμασι καὶ ἀγγελίαις ὥσπερ πρότερον καὶ αὖθις ὁμιλεῖν· πρότερον γὰρ αἰτίαν εἶναι τῆς τοιαύτης συντυχίας τὸ C πολὺ ἀλλήλων διεστάναι. Νυνὶ δὲ ἐγγὺς διατριβόντων δίκαιον εἶναι εἴ γε καὶ αὐτῷ κατὰ γνώμην εἴη ἐν ὡρισμένῳ τινὶ τόπῳ συγγενέσθαι καὶ τῆς ἀλλήλων ὁμιλίας ἀπολαῦσαι καὶ τὴν οὖσαν ἐπιβεβαιώσασθαι φιλίαν. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος τοιαῦτα ἐπρεσβεύετο. Ἀμοὺρ δὲ, ὡς ἤκουσεν, εὐτυχίας οὐδεμιᾶς ἐνόμισε δευτέραν τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἀγγελίαν· ἀλλὰ τὰ μέγιστα οἰόμενος εὐεργετεῖσθαι, τῶν ἄλλων πάντων ἀμελήσας κατὰ τὰς Κλαζομενὰς γενόμενος, συνεγένετο αὐτῷ, καὶ ἀποβάντα τῶν νεῶν εἱστίασέ τε φιλοτίμως, καὶ πολλὴν ἐπεδείξατο φιλοφροσύνην. Ἐπὶ τέσσαρσι δὲ ἡμέραις ὁ μέγας δομέστικος αὐτῷ συνδιατρίψας, βασιλεῖ τε ἔπεισε προσέχειν ὡς δεσπότῃ, καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνῳ τελούντων ἐπιφανῶν Ῥωμαίων νομίζειν ἕνα, καὶ ἑαυτῷ συνέδη- D σεν ἀρρήκτοις φιλίας δεσμοῖς· τάς τε ναῦς παρῄνει πέμπειν ὡς τάχιστα βασιλεῖ δεομένῳ συμμαχίας, αἳ καὶ ἐπέμφθησαν μετ' οὐ πολύ. Καὶ Φιλαδελφεινοῖς ἐκέλευσε φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον ἀντὶ πολεμίου, καὶ μηδένα φόρον λαμβάνειν ὃν παρείχοντο αὐτῷ ὅτε ἦσαν ἐν σπονδαῖς, καὶ οὐδὲν ἦν ὃ κελεύσαντος τοῦ μεγάλου δομεστίκου μὴ καθ' ἡδονὴν αὐτῷ πράττειν ἦν πρὸς τῷ καὶ χάριν εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα οἴεσθαι εὐεργετεῖσθαι. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ μέγας δομέστικος συνταξάμενος Ἀμοὺρ, ἧκεν ὡς βασιλέα. Καὶ ἐπεὶ καὶ αἱ παρὰ τοῦ Σαρχάνη παρῆσαν νῆες, παρεσκευάσαντό τε πρὸς τὴν ναυμαχίαν, καὶ ἠνιῶντο ὅτι οὐ παρῆσαν οἷς ναυμαχοῦνται. Λατῖνοι δὲ, εἴτε τὴν παρασκευὴν βασιλέως δείσαντες, εἴτε καὶ διὰ τὸ

His auditis imperator et quas secum habebat copias ut ad pugnam navalem instruebat, si opus foret, et alias insuper a Barbaris ex Ionia quantas poterat conquirebat. Ac Sarchanes quidem naves quaternas et **294** vicenas, peditumque et equitum magnam vim subministravit, qui prope Phocæam tetenderunt. Amurius vero Aitinis filius, impulsu magni domestici, cum triginta navibus imperatori auxiliatum venit. Domesticus enim et ante Amurium diligebat, amoremque suum crebris ei litteris declarabat, et cum eodem ad imperatorem Phocæam veniente paulo ante familiariter congressus fuerat. Tum autem re ita jubente, legatos ad eum misit, qui dicerent, nec justum, nec sibi jucundum esse, rursum nuntiis et litteris cum eo velut ante colloqui. Nam hujuscemodi colloquiorum causam prius fuisse, quod inter se longius distarent. Nunc quoniam viciniores sint, æquum esse, si idem illi probetur, in loco aliquo certo convenire, mutuaque consuetudine frui, et susceptam confirmare amicitiam. Hæc fuit legatio magni domestici. Amurius hosce nuntios summam felicitatem interpretari, et in maximo beneficio ducere: relictisque cæteris omnibus, Clazomenis cum eo miscere colloquium, ubi de navi descendentem convivio delicatissimo adhibuit, et perhumaniter habuit. Quatriduo cum illo versatus magnus domesticus, persuasit ut imperatori non secus ac domino deditus, se unum de nobilibus Romanis ei subjectis duceret, et sibi vinculis insolubilibus hominem astrinxit. Naves autem ut quamprimum mitteret hortabatur, quod imperator suppetiis indigeret; quæ brevi missæ sunt; præterea ut Philadelphiensibus amicus et pro hoste socius esset, nullumque ab iis tributum acciperet, quod illi pendebant, cum fœderati essent. Demum nihil erat, quod hortante magno domestico non cum voluptate præstaret; quin etiam gratias habebat, et se beneficiis ornari putabat. Amurio igitur valedicens domesticus, ad imperatorem se recepit. Cum naves a Sarchane jam venissent, ad naumachiam se comparabant, dolebantque, quod quibuscum pugnarent nondum adessent. Latini vero an quod apparatu imperatoris terrerentur, an quod Romanis, a quibus incitabantur deprehensis, pavore tenerentur (magni quippe domestici mater,

et imperatrix (48) præcipientes insidias, quam maxime poterant palatium reliquumque imperium communiverant), depositis cogitationibus illis, dissipati sunt. Quod ut accepit imperator, submissos ab Amurio cum donativo dimisit, ipse obsidioni contentius instare cœpit; jam enim et dies urgebat, autumno appetente scilicet. 295 Dum ita per obsidionem tempus labitur, forte magnus domesticus propter portam quamdam Joannem Spinulam (49) sibi antea notum ac familiarem stare videt, hominem inter Latinos nobilem, et Romanis tinctum litteris. Hunc uti ad se nihil metuens accedat, invitat. Ille fidem habens accedit. Salutat eum domesticus, factumque inhumanum exprobrat, quod ad veterem amicum et familiarem, et tanto tempore ad portas eorum commoratum, ne semel quidem adiisset, nec pro amicitia salutare voluisset. Alia demum tempori accommodata subjungens, in præsentia domum (jam enim diei serum erat) remittit. Postridie ut redeat, si placuerit, hortatur, quo per otium de hoc bello quæ justa censuerint colloquantur. Joannes reversionem pollicitus abit.

A τοὺς ἐνάγοντας Ῥωμαίους καταφώρους γενομένους ὑποπτῆξαι (ἡ γὰρ τοῦ μεγάλου δομεστίκου μήτηρ ἅμα βασιλίδι αἰσθόμεναι τὴν ἐπιβουλὴν, ὡς μάλιστα ἐνῆν ἠσφαλίσαντο τά τε βασίλεια καὶ τὴν ἄλλην ἀρχὴν), ἀποσχόμενοι ὧν διενοοῦντο, διελύθησαν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο διαλυθέντας, τοὺς μὲν παρὰ τοῦ Ἀμοὺρ παρόντας κατὰ συμμαχίαν ἀπέστειλεν εὐεργετήσας· αὐτὸς δὲ συντονώτερον εἴχετο τῆς πολιορκίας· ἤδη γὰρ καὶ ὁ καιρὸς ἤπειγε, περὶ φθινόπωρον ὤν. Τριβομένου δὲ τοῦ χρόνου κατὰ τὴν πολιορκίαν, συμβέβηκε τὸν μέγαν δομέστικον παρὰ τὴν τῆς Φωκαίας πύλην ἰδεῖν ἑστῶτα Ντζουὰν ντὲ Σπίνιά τινα ὠνομασμένον, ὃς ἦν αὐτῷ γνώριμος πρότερον καὶ συνήθης, ἔκ τε τῶν παρὰ Λατίνοις ἐπιφανῶν ὄντα, καὶ παιδείας τῆς παρὰ Ῥωμαίοις B ἱκανῶς μετεσχηκότα. Καὶ πέμψας αὐτὸν μετεκαλεῖτο, κελεύων ἥκειν πρὸς αὐτὸν μηδὲν ὑποπτεύοντα δεινόν. Ὁ δ' ἧκεν εὐθὺς πεισθείς. Προσαγορεύσας δὲ ὁ μέγας δομέστικος αὐτὸν, καὶ ἀγνωμοσύνην ἐγκαλέσας, ὅτι φίλον ἀρχαῖον ὄντα καὶ συνήθη, καὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον διατρίβοντα πρὸς ταῖς πύλαις ταῖς αὐτῶν οὐδὲ ἅπαξ πρὸς αὐτὸν ἠθέλησεν ἐλθεῖν, οὐδὲ ἀσπάσασθαι οἷα φίλον, καὶ ἕτερ' ἄττα ὅσα ἦν ἁρμόζοντα προσθεὶς τῷ χρόνῳ· ἤδη γὰρ ὀψὲ τῆς ἡμέρας ἦν· τὸ νῦν μὲν ἔχον οἴκαδε ἀπέπεμπεν, εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἐκέλευσεν, εἴ γε καὶ αὐτῷ καθ' ἡδονὴν εἴη, πρὸς αὐτὸν πάλιν ἐλθεῖν, ὡς ἂν κατὰ σχολὴν καὶ περὶ τοῦ παρόντος πολέμου διαλεχθῶσιν ἅττα ἂν ἑκάστῳ δοκοίη δίκαια ἔχειν πρὸς αὐτόν. Ντζουὰν μὲν οὖν ἀποδεξάμενος τοὺς λόγους οἴκαδε ἀπῆλθεν.

Altera luce mane in magni domestici tabernaculum venit. Facta consalutatione, solum domesticus sic aggreditur: Quavis occasione bellum gerere, aut in pace vivere, nemo sanæ mentis commendaverit, cum utriusque laus et vituperatio ex causis merito spectanda sit. Quod si quis bellum ordiens viribus suis majora suscipit, præterquam quod injustus est, prudentium judicio etiam stultus habebitur. Consideremus igitur et istuc bellum, quod contra imperatorem nulla in re ab eo læsi suscepistis, num honeste et utiliter a vobis geratur. Primum enim nullam passi injuriam Lesbum ei subjectam invasistis, vexastis, ac diripuistis; quod nec ipsimet negare poteritis. Deinde temeritatis et vecordiæ modum nullum tenuistis. Nam qui bellum incipit, non hoc solum providere

Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἅμα πρωῒ εἰς τὴν μεγάλου C δομεστίκου ἥκει σκηνὴν καὶ προσηγόρευεν αὐτόν. Ἀντιπροσειπὼν δὲ καὶ αὐτὸς αὐτὸν, καὶ μόνον παραλαβὼν, λόγου ἦρχε πρὸς αὐτὸν τοιοῦδε· Οὔτε τὸ ἐπὶ προφάσει πάσῃ πολεμεῖν τῶν ἐπαινετῶν ἄν τις τιθείη σωφρονῶν, οὔτε τὸ εἰρήνην ἄγειν· ἀλλ' ἑκάτερα βελτίω ἢ χείρω παρὰ τὰς αἰτίας νομίζοιτ' ἂν δικαίως. Ἐὰν δέ τις πολέμου ἄρχων μείζοσιν ἢ καθ' ἑαυτὸν πράγμασιν ἐπιχειροίη, πρὸς τῷ ἀδικεῖν καὶ ἄνοιαν προσοφλήσειεν ἂν παρ' εὖ φρονοῦσι κριταῖς. Σκεψώμεθα δὴ καὶ περὶ τοῦ νυνὶ παρόντος πολέμου ὃν ἤρασθε πρὸς μηδὲν ἀδικοῦντα βασιλέα, εἰ μετὰ βελτίονος τοῦ σχήματος προσγενήσεται ὑμῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ μηδὲν ὑπὸ βασιλέως ἀδικούμενοι, πρῶτοι ἐπήλθετε τῇ Λέσβῳ οὔσῃ ὑπηκόῳ, βασιλεία [f. βασιλέα] ἀδικοῦντες καὶ πλεονεκτοῦντες, οὔπερ οὐδὲ

Jacobi Pontani notæ.

(48) Gregoras: *Cæterum cum imperator cum classe diutius abesset, et in palatio magna impunitas et licentia vigeret, adolescentes aliquot seditionem moverunt, se Latinos quoque, ob intercedentes simultates, socios esse habituros rati. Scopus autem seditionis fuit, ut postea cognitum est, imperatoria potestas, si dominam imprimis, et filium ejus Joannem imperatorem, et eos denique omnes, qui adversari possent, occidissent. Sed dum id facinus adhuc parturiunt, et seditiosi rem clanculum vehementer urgent, Cantacuzena magni domestici mater, quid ageretur animadvertit, quam imperator assistricem conjugi suæ discessurus reliquerat; quippe senatoriam matronam et gravitate morum conspicuam, et singulari prudentia ornatam, et in rebus dubiis præsenti consilio instructam. Ea ergo una cum domina, priusquam scelus auctum erumperet, motum illum prudentissime* D *compescuit*, etc. De insidiatoribus autem istis quid actum sit, idem Gregoras sic exponit: *Paulo post* (ubi Byzantium rediit) *comprehensis insidiatoribus, singulis seorsum interrogatis, verum ab omnibus perquisivit. Mox toto senatu convocato, et episcopis qui tum in urbe agebant, una cum patriarcha accersitis, populique Byzantini proceribus, seditionis auctores, et eorum conjuratos, et testes in medium produxit. Hi vero inter sese jurgantes, et alii alios arguentes, certissimis argumentis conjurationem, et immania ac perniciosa consilia demonstrabant, ut et ipsi absque ulla tergiversatione parricidium suum fateri cogerentur. Ac discerpti statim essent a populo, nisi excellens imperatoris humanitas et clementia impetum illum repressisset.*

(49) In Græco, *Joannem de Spinia.*

αὐτοὺς οἶμαι ἐξάρνους δυνήσεσθαι γενέσθαι· ἔπειτα δὲ οὐδὲ ἀνοίας καὶ ἀβουλίας κατελίπετε ὑπερβολήν. Τὸν γὰρ ἄρχοντα πολέμου οὐ χρὴ τοῦτο μόνον σκοπεῖν ὅπως ἀδικήσῃ, ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἴ γε μάλιστα αὐτῷ τοῦτο δυνατὸν, ἔπειτα δὲ, εἰ καὶ ἀρκοῦσαν δύναμιν ἔχει πρὸς τὸ τὰ ἀδικηθέντα διασώζειν. Ὑμῖν δὲ πρός τε τὸ τὰ ἀλλότρια ἁρπάζειν ἡ δύναμις ἐνδεὴς, καὶ πρὸς τὸ τὰ ἡρπασμένα διασώζειν ἐλαχίστη. Λέσβῳ μὲν γὰρ ἐπιόντες, Δηλίους ἐπείσατε καὶ Σικελιώτας συμμαχεῖν· βασιλέως δὲ ἐπιστρατεύσαντος ὑμῖν, οἱ σύμμαχοι ᾤχοντο ὑμᾶς ἀπολιπόντες, οὐδὲ ὅπλα ἀνταίρειν δυνηθέντες. Ὑμῶν δὲ μόνων ὑπολελειμμένων, οἱ μὲν ἀπώλοντο κατὰ τὴν Καλλονὴν ἐν πέντε τριήρεσι διαφθαρέντες, οἱ δὲ κατὰ τὴν Μιτυλήνην καὶ Φώκαιαν ἀποκεκλεισμένοι πολιορκεῖσθε, οὐδεμίαν ἔχοντες ἐλπίδα βεβαίαν σωτηρίας. Μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ μηδεμίαν εἶπον ἐλπίδα βεβαίαν σωτηρίας ὑμᾶς ἔχειν, καίτοι καρτερώτατα ἀμυνομένους ἀπὸ τῶν τειχῶν, καὶ μηδεμίαν ἢ ὀλίγην βλάβην ὑπομένοντας ἀπό τε τῶν ἐκπιπτόντων τῆς μηχανῆς λίθων, καὶ τῶν κλιμάκων, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν τῶν κατὰ τὰς συχνὰς τειχομαχίας προσαγομένων. Ἀποδείξω γὰρ σαφέστατα ὑμᾶς οὐ πολὺ ἀπέχοντας τοῦ ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις εἶναι. Τριῶν γὰρ ὄντων ἃ ἂν μάλιστα διασώζειν δύναιτο τοὺς πολιορκουμένους, τοῦ τέ ποθεν ἔξωθεν ἐπελθοῦσαν δύναμιν τοὺς πολιορκοῦντας ἀναστῆν, καὶ τοῦ ἀφθονίαν σίτου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ἔχοντας, μετὰ ῥᾳστώνης τὴν πολιορκίαν διαφέρειν, καὶ τρίτου τοῦ τὸν πολιορκοῦντα ἀδύνατον εἶναι προσκαθέζεσθαι ἢ δι' ἀπορίαν ἀναλωμάτων, ἢ διὰ μικροψυχίαν, ἤ τινα αἰτίαν ἄλλην, ἐγὼ ὑμῖν προσὸν ἀποδείξω τούτων οὐδὲ ἕν. Τὴν μὲν οὖν ἴσως ἂν ἐπελθοῦσαν ἔξωθεν βοήθειαν ὑμῖν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν ἄν τις οἰηθείη ἢ ἐκ Γεννούας οἷα δὴ ὁμοφύλων ὄντων ὑμῖν καὶ συγγενῶν. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ εἶναι ἀληθὲς, ἢ ὑμᾶς οἴεσθαι ἐλπίζειν, ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ἐφ' ὑμᾶς ἐλεύσονται ἐκεῖνοι ἐκπολιορκήσοντες ὡς πολεμίους τῷ κοινῷ, ἂν κελεύῃ βασιλεύς. Ἴστε γὰρ δὴ σαφέστατα ὑμεῖς ὡς ἐν ταῖς συνθήκαις καὶ τοῖς ὅρκοις, οὓς πρὸς τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἔθετο Γεννούας ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ, πρὸς τοῖς ἄλλοις περιείληπται καὶ τοῦτο, τὸ μὴ μόνον τὸ κοινὸν αὐτῶν μηδεμίαν βλάβην ἢ ζημίαν ἐπάγειν τῇ Ῥωμαίων βασιλείᾳ πρόφασιν πολέμου οὐ παρεχομένῃ, ἀλλὰ καὶ ἐάν τις ἰδιώτης Ῥωμαῖον ἀδικήσῃ, ἀπὸ τῶν προσόντων αὐτῷ κτημάτων ἢ πραγμάτων τὴν ζημίαν ἀπολαμβάνειν τὸν Ῥωμαῖον. Ἂν δὲ καὶ τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων τὴν ζημίαν προξενῇ, ἢ νῆσον διαρπάζων, ἢ πόλιν τινὰ παράλιον ἤ τι ἕτερον, τὸν ἴσον τρόπον ἀπὸ τῶν ἐκείνων κτημάτων καὶ πραγμάτων, εἰ πολλοὶ εἶεν ἢ εἷς, τὴν ζημίαν ἀποτίννυσθαι βασιλεῖ, αὐτὸν δὲ ψηφίζεσθαι πολέμιον τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ, καὶ στρατεύειν ἐπ' ἐκεῖνον ὡς ἄπιστον καὶ προδότην τοῦ κοινοῦ. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ βασιλέα πρεσβείαν πρὸς Γέννουαν ἀπεσταλκέναι, ὥστε μὴ μόνον τὰ κτήματα ὑμῶν τῶν χρημάτων ἕνεκα ὧν ἀνάλωσε πολεμῶν ὑμῖν παραλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τριήρεις κελεῦσαι πέμψαι καθ' ὑμῶν κατὰ τὰ

A debet, quomodo per nefas aliena occupet: sed primum quidem, satisne istuc commode possit; tum an ad ea quæ per vim occupavit conservanda sufficiens ei facultas adsit. Vobis autem et ad aliena rapienda vires sunt parvæ, et ad rapta conservanda parvissimæ. Etenim Lesbum invasuri, Deliorum Siculorumque auxiliis indiguistis; et imperatoria classe adventante, socii imbelles diffugerunt; et alii quidem vestrum apud Callonem in quinque triremibus perierunt; alii intra Mitylenen et Phocæam conclusi cum incerta spe salutis obsidemini. Ac nolim te mirari quod dixerim nullam vos salutis certam spem **296** fovere, tametsi vos e mœnibus fortissime defendatis; nec ullum aut leve damnum accipiatis a saxis quæ e tormentis B jaciuntur, a scalis, cæterisque machinis, quæ in tam crebris oppugnationibus ad muros admoventur; demonstrabo enim luculentissime vos ab extremo discrimine haud longe abesse; nam cum tria sint quæ obsessos servare tuerique potissimum queant: primum aliunde superveniens auxilium, quo obsessi erigant animos; alterum frumenti ac reliqui commeatus abundantia, unde facile perfertur obsidio; tertium, quando hostis diutius assidere aut sumptibus defectus, aut animo fractus, aut alia de causa non potest: ego docebo nihil horum vobis adesse. Forsitan igitur auxilium vobis submissum, et non aliunde quam Genua (utpote a civibus cognatisque vestris) submissum C quis existimaverit. Atqui hoc tam remotum est a veritate, tantumque abest ut id sperandum vobis sit, ut timendum potius ne contra vos illi venturi, et hortante imperatore ut inimicos reipublicæ obsessuri sint. Scitis enim planissime pactis et fœderibus, quæ cum Romano imperio senatus populusque Genuatium pacis causa fecit, præter alia hoc etiam contineri, ut commune ipsorum non modo nullum Romano imperio detrimentum damnumve importet (si nullam belli occasionem dederit), sed si quis etiam privatus Romanum quempiam læserit, ut de possessionibus aut facultatibus ejus Romano multa solvatur. Sin imperio Romano detrimentosus exstiterit, aut insulam, aut maritimam urbem, aut aliud diripiens, ut eadem D ratione de eorum possessionibus, aut facultatibus, seu plures, seu unus duntaxat fuerit, imperatori satisfiat, ipseque a senatu populoque Genuensi hostis judicetur, et arma in illum ut perfidum ac reipublicæ proditorem capiantur. Cujus rei gratia et imperatorem ad Genuenses legationem misisse nostis, non solum ut fundos et villas vestras ad reficiendos sumptus, dum vobiscum belligerat, toleratos recipiat, sed eos insuper ad triremes secundum conventa et juramenta contra vos mittendas impulisse. Quamobrem non subsidium Genua, sed bellum et hostilis adnavigatio magis exspectanda vobis est. Porro et victus inopia vos laborare, pauloque post quod hæsitetis non habituros, ex re ipsa duci argumentum certissimum potest. Quos enim urbe

exegistis Romani, **297** quorumque alimentis fruimini, mensuram alimoniæ cum obsessorum multitudine contendentes, intra breve tempus omnimodis commeatu vos carituros affirmant. Ergo hæc una spes salutis restat, si imperator deses factus, aut propter impensæ magnitudinem, aut propter attritum laboribusque confectum exercitum, aut propter imminentem hiemem obsidionem solvat. Ego vero et in his nostri ipsorum factus proditor, omnem rei veritatem gratuito expromam : quanquam vos vel talentum fuisse numeraturos sciam, si quæ de vobis taciti cogitamus, vere cognoscere licuisset. Sed enim vobis hoc gratis dabo. Imperator, nos, exercitusque magnam partem domum discedemus, ne hic temere ac frustra maceremur : præsertim cum et illic respublica officium industriamque nostram desideret, quam ei nisi præsentes præstare non possumus. Hic ad continuandam obsidionem triremes denas et uniremes vicenas relinquemus : præterea de navibus Sarchanis quatuor et viginti, adnumerato quantum usque ad vernam tempestatem sufficit stipendio. Atque hi vos et Mytilenæos, a mari facto impetu, certo oppugnabunt : a continente Sarchanis copiæ auxiliares satis prement. Mytilenæis vero Romanorum conductitii ingressum in insulam intercludent, ut ambo terra marique victum invehere prohibeamini. Vere novo magna classe revertemur, eo animo, ut tandiu vos oppugnemus, quoad vel fame, vel armis domitos, in servitutem redigamus. Præter hæc alias adhuc imperatoris cogitationes occultas non habebo. Vult enim vobis obsessis omnibus alterius optionem esse juratis, aut intra mœnia manentes, ipsi et Genuensium reipublicæ hostes haberi, aut egressos, et a vobis secedentes, non ab imperatore duntaxat commissorum veniam et ἀμνηστίαν, sed etiam apud commune Genuensium impunitatem ejus auctoritate consequi. Quod quam multis inter obsessos ad defectionem incitamento futurum sit, non te fugit. Quando igitur et ab initio præter fas hoc bellum suscitastis, et nunc rebus contra spem cadentibus non insipientiæ solum audaciæque culpam sustinetis, verum etiam in gravissimum discrimen devenistis, qui tandem conducet, aut quomodo mente sua constantium erit, mala consilia non permutare melioribus, et aliquid inde ad salutem idoneum elicere, **298** sed per stolidam contentionem et arrogantiam semetipsos ire perditum, et propinquis ac necessariis non inopiam et amissionem facultatum tantummodo parere, verum etiam ignominiam perpetuam inurere? Adhuc præter isthæc omnia cum imperatore bellum ducere, nequaquam vobis prodesse ostendam. Etsi enim neque armis, neque fame, neque alia quadam via ad deditionem vos compellere poterimus, tamen ne sic quidem vobis conducet obsideri. Primum, non ut semper obsideremini, et penuria victus cæterisque bellorum incommodis premeremini, Lesbi tanto cum

A συγκείμενα καὶ τοὺς ὅρκους. Ὥστε ἐκ Γεννούας οὐ μόνον ἐπικουρίαν οὐδεμίαν, ἀλλὰ καὶ πόλεμον καὶ ἐπίπλουν προσδοκᾷν χρή. Ὅτι δὲ καὶ τῶν ἐπιτηδείων νῦν τε ἐνδεεῖς ἐστε, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπιλείψει παντελῶς ὑμᾶς, ἐξ αὐτῶν ἄν τις τῶν πραγμάτων ἀληθέστατα τεκμήραιτο. Οἱ γὰρ ἐξελαθέντες τοῦ ἄστεος ὑφ' ὑμῶν Ῥωμαῖοι, ὧν αὐτοὶ τὰ ἐπιτήδεια λαβόντες χρῆσθε, τὸ μέτρον τῆς τροφῆς πρὸς τὸ τῶν πολιορκουμένων πλῆθος λογιζόμενοι, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου παντάπασί φασιν ὑμᾶς τὰ σιτία ἐπιλείψειν. Λείπεται δὴ μίαν ὑπολείπεσθαι ἐλπίδα σωτηρίας, τὸ βασιλέα ῥαθυμήσαντα ἢ διὰ τὸ τῶν ἀναλισκομένων πλῆθος χρημάτων, ἢ διὰ τὴν κατὰ τὴν στρατείαν κακοπάθειαν λύσειν τὴν πολιορκίαν, ἢ διὰ τὸ χειμῶνα ἐπιγίνεσθαι ἤδη προσδοκᾷν. Ἐγὼ δὲ B καὶ περὶ τούτου προδότης γενήσομαι ἡμῶν αὐτῶν, καὶ μηνύσω προῖκα ἅπαν τἀληθές. Καίτοι γε πολλοῦ ἂν ἐπρίασθε αὐτοί, εὖ οἶδα, εἰ ἃ διανοούμεθα περὶ ὑμῶν ἀληθῶς ἐξεγένετο μαθεῖν. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν καὶ τοῦτο χαριοῦμαι. Βασιλεὺς μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς καὶ τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς οἴκαδε ἀπελευσόμεθα, ἵνα μὴ εἰκῇ καὶ μάτην κατατριβώμεθα ἐνταῦθα, ἄλλως τε καὶ τῶν ἐκεῖσε πραγμάτων ἐπιμελείας δεομένων, ἣν οὐκ ἐξὸν ποιεῖσθαι μὴ ἐκεῖ ἐπιδημοῦντας. Ἐνταυθοῖ δὲ πρὸς τὴν πολιορκίαν δέκα καταλείψομεν τριήρεις, καὶ μονήρεις εἴκοσι, καὶ ἑτέρας τέτταρας καὶ εἴκοσι τὰς τοῦ Σαρχάνη ναῦς, μισθὸν παρασχόντες διαρκέσοντα ἄχρι ἦρος. Οἳ ὑμᾶς τε καὶ Μιτυληναίους ἀσφαλῶς πολιορκήσουσιν ἐφορμοῦντες C ἐκ θαλάσσης· ἐκ δὲ ἠπείρου ὑμῖν μὲν ἀρκέσουσιν ἡ τοῦ Σαρχάνη παρακειμένη στρατιά. Μιτυληναίοις δὲ οἱ Ῥωμαίων μισθοφόροι τὴν εἰς τὴν Λέσβον ἔξοδον ἀπείρξουσιν, ὥστε καὶ ἀμφοτέρους ἑκατέρωθεν ἀπείργεσθαι ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης τοῦ μηδὲν εἰσάγειν τῶν ἐπιτηδείων. Ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ, στόλῳ μεγάλῳ αὖθις ἐφ' ὑμᾶς πλευσούμεθα, γνώμην ἔχοντες μέχρι παντὸς διακαρτερεῖν, ἄχρις ἂν ἢ λιμῷ ἢ ὅπλοις παραστησάμενοι, ἐξανδραποδισώμεθα ὑμᾶς. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἑτέραν βασιλέως ἐπίνοιαν οὐκ ἀποκρύψω. Βούλεται γὰρ τοῖς συμπολιορκουμένοις ὑμῖν πᾶσι δι' ὅρκων αἵρεσιν προθεῖναι ἢ μένοντας ἐντὸς τειχῶν πολεμίους αὐτῷ τε εἶναι καὶ τῷ κοινῷ Γεννούας, ἢ ἔξω γενομένους καὶ καταλιπόντας ὑμᾶς, μὴ μόνον παρὰ βασιλέως τυχεῖν συγγνώμης καὶ D ἀμνηστίας ὧν ἐξημαρτήκασιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ κοινῷ Γεννούας ἀζημίους εἶναι, βασιλέως τὴν δόσιαν παρασχομένου. Ὅπερ ὅτι πολλοὺς τῶν ὑμῖν συμπολιορκουμένων πείσει ἀποστῆναι, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς. Ὅτε τοίνυν ἐξ ἀρχῆς τε οὐ δίκαια ποιοῦντες τὸν πόλεμον κεκινήκατε τουτονί, νῦν τε τῶν πραγμάτων ἐναντίως ἢ αὐτοὶ προσεδοκᾶτε χωρησάντων, οὐ μόνον ἀβουλίας καὶ ἀσυνεσίας ὀφλετε κατηγορίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐσχάτοις κατέστητε κινδύνοις, ποῦ λυσιτελὲς ἢ σωφρονούντων ὅλως ἀνθρώπων μὴ μεταβουλεύεσθαι περὶ τῶν κακῶς βεβουλευμένων, καὶ σωτηρίαν τινὰ αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐκπορίζειν, ἀλλὰ διὰ φιλονεικίαν καὶ ἀλαζονείαν νοῦν οὐκ ἔχουσαν, αὐτούς τε ἀπόλλυσθαι κακῶς, καὶ τοῖς οἰκείοις οὐ πενίαν μόνον καὶ ἀποστέρησιν τῶν ὄντων, ἀλλὰ

καὶ ἀδ·ξίαν προστρίβεσθαι διὰ βίου; Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων ἁπάντων χωρὶς, οὐδαμῶς λυσιτελοῦντα τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον ὑμῖν ἀποφανῶ. Εἰ γὰρ καὶ μήτε ὅπλοις, μήτε λιμῷ, μήθ' ἑτέρᾳ μηχανῇ τινι καταστήσασθαι δυνησόμεθα ὑμᾶς, οὐδ' οὕτω τὸ πολιορκεῖσθαι λυσιτελήσειεν ἂν ὑμῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἐπὶ τῷ διηνεκῶς πολιορκεῖσθαι καὶ ἐνδείᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς πιέζεσθαι Λέσβου κρατῆσαι ὑμῖν ἐπῆλθε τοσαῦτα χρήματα ἀναλωκόσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ πολλαπλασίῳ τῶν ἀναλωμένων κτησαμένους, καὶ τῆς νήσου ἔχειν τὴν ἀρχήν. Τοῦτο δ' ἐναντίως ἢ αὐτοὶ συμβέβηκε προσδοκᾶτε. Τά τε γὰρ χρήματα ἀνάλωνται εἰς τὰς τριήρεις· καὶ ἡ νῆσος ὑπὸ βασιλέα αὖθις τελεῖ πλὴν Μιτυλήνης, ἣν δεῖ καὶ Φώκαιαν φρουρεῖν μισθοφόρους τρέφοντας χιλίων οὐκ ἐλάσσους. Πόθεν οὖν ποριεῖσθε τὴν τροφὴν αὐτοῖς; Οὔτε γὰρ χρήματα εἴχετε ἐν ταῖς ναυσὶν ἃ διαρκέσει πρὸς τὴν πολιορκίαν, οὔτε ἐκ Γεννούας ἐλπὶς ἐλθεῖν. Τὰ γὰρ ἐκεῖσε κτήματα ὑμῶν ἃ παρεῖχε τὰς προσόδους, ὑπὸ βασιλέα ἔσται· αἵ τε ἐκ Φωκαίας προσγινόμεναι πρότερον πρόσοδοι ὑμῖν ἀφῄρηνται διὰ τὸν πόλεμον. Ἐμπορία τε γὰρ ἐκλέλοιπε πᾶσα, θαλασσοκρατούντων ἡμῶν, καὶ γεωργίας ἀπείργομεν, οὐδὲ τὸ πυλῶν προβαίνειν ἀκίνδυνον ὂν ὑμῖν. Ὥστε πάντοθεν συμβαίνει περιΐστασθαι τὸν κίνδυνον, ἄν τε κρατῆσθε τοῖς ὅπλοις, ἄν τε μή· ὡς οὖν περὶ σωτηρίας ὑμῖν βουλευσομένοις οὐκ ἐν παρέργῳ χρὴ ποιεῖσθαι τὴν βουλὴν, ἀλλὰ μετὰ τῶν φίλων σκεψαμένους τὰ δέοντα ἑλέσθαι.

A impendio potiundæ cupido vobis incessit, sed ut impensas multo majoribus divitiis consolantes, insulæ quoque dominatum obtineretis: in quo multum plane vestra vos delusit opinio. Nam pecuniam in triremes absumpsistis, et insula (Mitylene excepta) imperatorem rursus principem suum agnoscit, quam (sicut et Phocæam) præsidiarios mercede conductos non pauciores mille oportet alere. Unde igitur alimenta illis suppeditabitis? Neque enim in navibus tantum pecuniæ habebatis, quantum obsidioni tolerandæ sufficeret; neque Genua missum iri sperandum est. Nam quæ illic possidetis, et unde vectigalia capiebatis, imperatori adjudicabuntur; et quæ prius Phocæa vobis pendebat bellum sustulit. B Etenim mercatura omnis, nobis mare tenentibus, conquievit; et agricultura per nos usque adeo arcemini, ut ne porta quidem urbis secure pedem efferre possitis. Quare sive armis subjugemini, sive non, unde unde periculis cingimini. Ergo quoniam salus vestra agitur, non obiter et velut per transennam, sed cum amicis res perpendenda, et utilitati consulendum est.

CAPUT XXXI.

Spinula culpam fatetur, consilium a domestico petit. Suadet, veniam ab imperatore petendam, et obsides Persas ei condonandos; Mytilenen et Phocæam restituendas. Quam multis bonis eos remuneraturus sit imperator docet, et, ut maturent, hortatur. Phocæa et Mytilene redduntur. Filios obsides Persæ læti accipiunt: Lesbos tota recuperatur.

Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου δομεστίκου εἰρηκότος, Ντζιουὰν ἐπιπολὺ μὲν ἦν σιωπῶν, ἐκπεπληγμένος ὅτι δὴ σαφέστατα περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς πραγμάτων διειλέχθη, συνεώρα τε ἤδη καὶ αὐτὸς τὸν κίνδυνον ὡς ἐν χρῷ. Ἔπειτα ἀνενεγκὼν, Ὡς μὲν ἀδικοῦμεν πολέμου ἄρχοντες, ἔφη, οὐδὲ αὐτοὶ δυνάμεθα ἀντειπεῖν. Πλὴν ἐλπίδι ἐπαρθέντες τοῦ τε ἐγκρατεῖς γενήσεσθαι τῆς Λέσβου, τοῦ τε ἀμυνεῖσθαι βασιλέα ἂν ἐπίῃ (οὐ γὰρ τοσαύτην γε ᾠόμεθα δύναμιν ἀθροίσειν ναυτικὴν) ἠράμεθα· νυνὶ δὲ ἤδη τά τε χρήματα ἀνάλωται ἡμῖν, καὶ αὐτοὶ πολιορκούμεθα, οὐκ ἀγαθὰς ἔχοντες ἐλπίδας περὶ τῶν μελλόντων. Ἐπεὶ δὲ, ὡς ἐρῶ, τοῦ Θεοῦ κεκινηκότος εἰς τοὺς περὶ τούτων προήχθης λόγους, δέομαι ἃ λυσιτελῆ δοκεῖ καὶ δέοντα βουλεύσασθαι περὶ τοῦ μέλλοντος. Τὰ γὰρ παρελθόντα οὐκ ἔστιν ἄλλως διαθέσθαι ἢ ὡς ἔτυχε γεγενημένα. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, Εἰ μὲν καθ' ἑαυτοὺς αὐτοὶ περὶ τῶν ὑμετέρων, ἔφη, ἐβουλεύεσθε πραγμάτων, οὐδὲν ἂν ἐκώλυεν εἰρήνην ἢ τὸν πόλεμον ἑλέσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐμοὶ περὶ τῶν ὑμετέρων ἐπιτρέπετε βουλεύεσθαι πραγμάτων, ἅ μοι δοκῶ ὑμῖν συμφέροντα ἐρῶ· ὑμῖν δὲ ἐξέσται ἢ αἱρεῖσθαι τὰ βεβουλευμένα ἢ διωθεῖσθαι. Οἶμαι δὲ οὐδὲ πολλῶν δεήσεσθαι λόγων περὶ τῶν ὑμῖν πείθοντα δοκούντων λυσιτελεῖν. Ἃ γὰρ διειλέχθην πρότερον, πολλῶν κακῶν ὑμῖν τὸν πόλεμον αἰτιώτατον γεγενημένον ἀποφαίνων καὶ ἔτι μέλλοντα, τούτοις ἔξεστι κατασκευάζειν ὡς

C Hactenus magnus domesticus; cujus sermone perculsus Joannes, diu siluit, quod suorum conditionem disertissime explicatam videbat, et jam ipse quoque periculum esse in cervicibus intelligebat. Postquam se deinde collegit, ita fari exorsus est: Perperam nos agere, dum ad arma priores prosilimus, nemo vel nostrum inficias **299** ire potest. Cæterum Lesbi insulæ adipiscendæ, et imperatorem, si impedire conaretur, depellendi fiducia elati (haud enim tantam classem comparaturum credebamus) bellum hanc ausi sumus. Nunc et pecuniis exhausti, et insuper ipsi obsessi, bonas spes omnes perdidimus. Quia vero divino, ut arbitror, afflatu de his rebus disseruisti, te oro, ut quæ utilia nobis in posterum et necessaria duxeris, D ea consulas, quando præterita corrigere non licet. Ad hæc magnus domesticus: Si, inquit, vobiscum ipsi de re vestra consuluissetis, nihil ad pacem bello præferendam obstitisset. Sed quia mihi in causa vestra judicium omne permittitis, quæ profutura opinor, non tacebo: vobis aut parere consilio meo, aut id repudiare integrum erit Existimo autem explicationem consilii mei longa oratione haud egere. Nam quæque prius a me dicta sunt, quibus bellum hocce præcipuum et solum complurium malorum vestrorum fontem fuisse probavi, quæque adhuc dicturus sum, iis-

dem pacem complectendam esse, confirmari potest. Modum porro, quo id fructuosissime faciatis, exponam. Antequam eo necessitatis compellamini, ut etiam inviti ad imperatorem vos adjungere videamini, præsenti benevolentia præteritam injuriam exæquate, ac per legatos bellicarum istarum offensarum veniam flagitate. Qui cum sit mitis ingenio, et in se peccantibus promptus ignoscere, si ejus iram fuerint deprecati, etiam vobis, meo insuper accedente impulsu, libenter ignoscet. Ubi eum placaveritis, Sarchanis Persarumque aliorum filios, quos obsidum nomine custoditis, eidem in muneris loco offertote: Mitylenen præterea et Phocæam restituite. Ille vero vestrum hoc erga se studium compensans, una cum venia, qua vos impertiet, etiam sumptus a se in hoc bellum collocatos, et Lesbiis per vos damna irrogata, quæ respublica Genuensis ex fœdere de facultatibus et bonis vestris resarcire debet, benigne remittet. Neque hoc tantum, sed et tanquam hostibus reipublicæ declaratis, ac proscriptis, et perfidiæ pœnam commeritis, impunitatem impetrabit, senatum ad veniam tribuendam cohortatus: quo nulla re spoliatis, denuo in republica libere negotium suum agere liceat. Adde quod Phocææ Romanorum propriæ principatum, et usumfructum sicut prius, quandiu voluerit, vobis permittet.
300 Quin et vestra causa cum Sarchane fœdus feriet, ut ex ejus provincia pristinos fructus percipiatis: perque omnes insulas ac civitates Romanorum mercaturæ faciendæ licentiam dabit. Dispicite igitur, quot infortuniis hoc bellum vos mactaverit, ac forsitan deterioribus mactabit: et quot vicissim bona vobis pax suppeditatura sit, si me audiveritis. Quod autem suadeo, id vel hodie, vel cras exsequi poteritis. Etenim si quasi non necessarium distuleritis, imperatorem deinde ad reconciliationem non perinde promptum invenietis. Nam si stipendia remigibus et aliis mercenariis, qui vos per hiemem obsidebunt, numerata fuerint, quæ jam quæstoribus imperavit, ego vero propter ea quæ dixi, ne darent prohibui, timeo ne postea legationem non admittat, illud secum reputans, ut est credibile, posse vos ad conditionem mancipiorum redigere, dum tempus merendi exeat, et cum modo, tum alias impensam pecuniam recipere. Itaque ut de necessariis deliberaturi, et tempore moras non ferente, quam primum concilium celebrate, et nobis quid statueritis significatote. Sic magnus domesticus Latinos admonuit. Jumunes tam sero se cum illo in collocutionem venisse doluit; multis enim profecto malis carere, et aliis carendi auctorem esse potuisse. Verumtamen præterita non revocari: oportere autem se postridie in urbem reversum aliis quoque hoc indicare consilium, et omnium sententias communiter exquirere. Annuente magno domestico, Phocæam regressus, Odoardo et cæteris quid is consuleret exposuit. Quod cum et ipsis ut optimum, atque

A αἱρετέα ἡ εἰρήνη· τὸν τρόπον δὲ ὃν ἂν ὑμῖν μάλιστα λυσιτελήσειεν ὑφηγήσομαι ἐγώ. Πρὶν εἰς τοσοῦτον κινδύνου ἥκειν ὥστε δοκεῖν καὶ ἄκοντας προσιέναι βασιλεῖ, ἐνδείξασθε εὔνοιάν τινα ἀντίῤῥοπον πρὸς τὴν προτέραν ἀδικίαν, καὶ πρεσβείαν πέμψαντες πρὸς βασιλέα, συγγνώμην αἰτήσατε ἐφ' οἷς προσκεκρούκατε κατὰ τὸν πόλεμον. Φύσει δὲ ὢν ἐκεῖνος πρᾶος, καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν ἑτοίμως παρέχειν συγγνώμην, ἂν παραιτῶνται τὴν ὀργὴν, καὶ ὑμῖν συγγνώσεται ῥᾳδίως, καὶ ἐμοῦ πρὸς τοῦτο μάλιστα ἐνάγοντος. Ἐπειδὰν δὲ τὴν βασιλέως ἐκμειλίξησθε ὀργὴν, τὸν παῖδα Σαρχάνη καὶ τῶν ἄλλων Περσῶν οἳ ἐν ὁμήρων προσχήματι φρουροῦνται παρ' ὑμῖν, λαβόντες ὥσπερ δῶρα, προσκομίσατε τῷ βασιλεῖ, καὶ Μιτυλήνην καὶ Φώκαιαν παράδοτε. Κἀκεῖνος ἀμει-
B βόμενος ὑμᾶς τῆς εὐνοίας ἕνεκα τῆς πρὸς αὐτὸν, μετὰ τῆς συγγνώμης ἣν παρέξεται, καὶ τά τε ἀναλωθέντα χρήματα εἰς τὸν πόλεμον τὸν καθ' ὑμῶν καὶ ἃ ἐζημιώσατε Λεσβίους, ἃ τὸ κοινὸν Γεννούας ἐκ τῶν ὑμετέρων κτημάτων κατὰ τὰς συνθήκας ὀφείλει ἀποτίνειν χαριεῖται. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πολεμίους ἀναγεγραμμένους τῷ κοινῷ, καὶ δίκας ὀφείλοντας τῆς ἀπιστίας, ἀπάθειαν κακῶν καταπράξεται ὑμῖν, τῇ βουλῇ συγγνώμην κελεύσας παρασχεῖν, ὥστε ἀδεῶς πάλιν ἐμπολιτεύεσθαι αὐτοῖς ἀποστερηθέντας τῶν οἰκείων μηδενός. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ Φωκαίας ὥσπερ πρότερον καὶ αὖθις ἄρχειν ἐπιτρέψει, ὡς ὑπηκόου μὲν Ῥωμαίοις οὔσης, ὑμῖν δὲ παρέχοντος βασιλέως τὴν ἀρχὴν, ἄχρις ἂν αὐτὸς
C ἐθέλῃ. Καὶ σπονδὰς ὑμῖν πρὸς Σαρχάνην θήσει, ὥστε καὶ αὖθις τὰς προσόδους ἃς καὶ πρότερον εἴχετε, ἐκ τῆς χώρας τῆς αὐτοῦ καρποῦσθαι. Καὶ κατὰ πάσας νήσους καὶ τὰς πόλεις, αἳ ὑπήκοοί εἰσι Ῥωμαίοις, ἀκώλυτον ὑμῖν τὴν ἐμπορίαν κελεύσει εἶναι. Σκοπεῖτε οὖν ὁπόσα μὲν ὑμῖν ὁ πόλεμος ἐπήνεγκε κακὸ, ἴσως δὲ καὶ χείρονα ἐπάξει, ὁπόσων δὲ ἀγαθῶν ἡ εἰρήνη γενήσεται ἀξία, ἂν πείθησθε ἐμοί. Ταῦτα δὲ ὑμῖν ἢ σήμερον πράττειν ἢ εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐξέσται. Ἐὰν γὰρ οὐκ ἀναγκαῖα λογιζόμενοι ὑπέρθησθε, οὐκέθ' ὁμοίως εὑρήσετε βασιλέα ῥᾴδιον πρὸς τὰς καταλλαγάς. Ἐὰν γὰρ τὰ χρήματα διαδοθῇ τοῖς τριηρίταις καὶ τοῖς ἄλλοις μισθοφόροις οἳ μέλλουσι τοῦ χειμῶνος ὑμᾶς πολιορκεῖν, ἃ νυνὶ βασιλεὺς μὲν ἐκέλευσε διαδιδόναι τοῖς ταμίαις, ἐγὼ δὲ
D ἐκώλυσα τουτωνὶ τῶν λόγων ἕνεκα, δέδοικα μὴ οὐ προσδέξηται τὴν πρεσβείαν μετὰ ταῦτα, λογιζόμενος ὥσπερ εἰκὸς, ὡς παραστήσεται ὑμᾶς ἐν ἀνδραπόδων μοίρᾳ, ἄχρις ἂν ὁ χρόνος τῆς μισθοφορᾶς ἀναλωθῇ, καὶ τὰ χρήματα ἀπολήψεται πρὸς τοῖς νῦν καὶ τὰ πρότερον ἀναλωμένα. Ὡς οὖν ἀναγκαίων πέρι ἐσομένης τῆς βουλῆς, καὶ τριβὴν τοῦ χρόνου οὐκ ἐνδεχομένου, ταχέως τε αὐτοὶ βουλεύεσθε καὶ ἡμῖν τὰ βεβουλευμένα γνώριμα ποιεῖτε. Τοιαῦτα μὲν Λατίνοις ὁ μέγας δομέστικος ὑπετίθετο ποιεῖν. Ντζιωὰν δὲ ὡς ἤκουσε περὶ τοῦ παρελθόντος ἠνιᾶτο χρόνου, ὅτι μὴ πρότερον μεγάλῳ δομεστίκῳ συνεγένετο· ἢ γὰρ ἂν αὐτός τε πολλῶν ἀπήλλακτο, κακῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιος κατέστη. Ὅμως μέντοι ἔφασκε, τὰ μὲν γεγενημένα ἀναλῦσαι οὐκ εἶναι δυνατὸν, δεῖν δὲ

A οἴεσθαι εἰς Φώκαιαν ἐλθόντα καὶ τοῖς ἄλλοις δήλην τὴν βουλὴν ποιεῖν, καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐλθόντα, ἃ πᾶσιν ἂν κοινῇ δόξειεν ἀπαγγέλλειν. Καὶ ἐπεὶ ἐπετέθραπτο, εἰς Φώκαιαν ἐλθὼν, Ντεάρδῳ (50) τε καὶ τοῖς λοιποῖς ὅσα ὑπόθοιτο ὁ μέγας δομέστικος ἀπαγγείλας, ἐπειδὴ κἀκείνοις ἄριστα καὶ λυσιτελοῦντα ἑαυτοῖς ἐδόκει τὰ βεβουλευμένα, καὶ ἕτοιμοι ἦσαν πράττειν, αὖθις πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθὼν, Ντεάρδῳ μὲν καὶ τοῖς λοιποῖς ὅσοι κατὰ Φώκαιαν πολιορκοῦνται, ἀρέσκειν ἔφασκε τὰ βεβουλευμένα, καὶ μάλιστα ἐθέλειν ὡς βασιλέα ἐλθόντας. ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων δεῖσθαι συγγνώμην παρασχεῖν. Δεῖν δὲ καὶ Δομενίκῳ τῷ κατὰ τὴν Μιτυλήνην πολιορκουμένῳ τὰ πρῶτα μάλιστα φερομένῳ παρ' αὐτοῖς, κοινὴν ποιήσασθαι τὴν γνώμην· μηδὲ γὰρ ἂν δύνασθαι B πράττειν μηδὲν, ἐκείνου μὴ συνεπιψηφιζομένου. Καὶ παρασχεθείσης αὐτῷ νεὼς, εἰς Μιτυλήνην ἦλθε· συγγενόμενός τε Δομενίκῳ, καὶ περὶ τῆς εἰρήνης διαλεχθεὶς, ἐπεὶ κἀκείνῳ ἀσμένως ἐγίνοντο οἱ λόγοι, καὶ πολλὰς χάριτας ὡμολόγει βασιλεῖ τῆς ἀνεξικακίας, ἀναστρέψας ἐκεῖθεν, εἰς Φώκαιαν ἐπεραιώθη ἄγων καὶ ἕτερόν τινα ὃς ἔμελλεν ἐκ προσώπου Δομενίκου βασιλέα προσκυνήσειν. Ὅσοι δὲ τῶν ἐπιφανεστέρων ἦσαν ἐν Φωκαίᾳ πολιορκούμενοι, καὶ τὸν υἱὸν Σαρχάνη καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἦσαν σὺν αὐτῷ, ὥσπερ δῶρον ἐπαγόμενοι, ἧκουσιν εἰς βασιλέα προσκυνήσαντές τε, καὶ περὶ ὧν κατὰ τὸν πόλεμον ἐξήμαρτον τυχεῖν συγγνώμης δεηθέντες. Βασιλεὺς μὲν ἡμέρως προσεδέξατο καὶ προσηνῶς, συγγνώμην τε παρέσχετο εὐθὺς, καὶ ὅσα πρότερον ἐπηγγείλατο αὐτοῖς ὁ μέγας δομέστικος ἔργῳ ἐπληροῦτο, καὶ αὐτῶν Μιτυλήνην παραδόντων βασιλεῖ, ἐκβληθέντων τῶν φρουρῶν, Σαρχάνῃ τε ὁ βασιλεὺς τὸν παῖδα ἀποδοὺς, καὶ τοῖς ἄλλοις Πέρσαις χάριτας αὐτῷ πολλὰς τῆς ἐλευθερίας τῶν παίδων ἕνεκα ὁμολογοῦσιν, αὐτὸς εἰς Βυζάντιον ἀπέπλευσε, Λέσβον ὑπὸ Λατίνοις ἤδη γεγενημένην Ῥωμαίοις ἀνασώσας.

utilissimum probaretur, seseque obsecuturos ostenderent, ad magnum domesticum rediens narrat, Odoardo et obsessis omnibus placere sententiam, et omnino ad imperatorem accedere, ab eoque admissorum veniam petere constituisse. Tamen cum Dominico nihilominus qui Mitylenæ obsideretur, et inter eos principis locum dignitatemque obtineret, rem communicandam; nihil enim citra ejus assensum confici posse. Itaque data sibi nave Mitylenen volavit, congressusque cum Dominico, et apud eum de pace locutus, et suffragantem atque etiam imperatori de patientia gratias agentem nactus, Phocæam revertit alio secum adducto, qui pro Dominico imperatorem venerabundus salutaret. **301** Quotquot autem nobilitate clari (50*) inter Phocæenses obsidebantur, filium Sarchanis, aliosque obsides, velut donum secum adducentes, ad imperatorem adeunt, eumque adorantes, veniam super bello male sumpto comprecantur. Eos ille placide ac leniter accepit, venia statim donavit, et promissa magni domestici re complevit. Cumque educto præsidio Mitylenen reddidissent, Sarchani aliisque Persis filios, gratias pro eorum libertate amplissimas agentibus restituit; et Lesbo a Latinis recepta atque ad imperium Romanum denuo adjuncta, Byzantium navigavit.

CAPUT XXXII.

Albanorum rebellio et incursiones. Spes Acarnaniæ recuperandæ. In Albanos cum Persico supplemento expeditio; victoria et prædæ immensitas. Civitates ante ab Albanis vexatæ, diem festum agunt. Persæ domum redeunt. Acarnanum procerum de imperatore admittendo pugnantes sententiæ; ipsius reginæ consilium.

Ὀλίγου δὲ παρελθόντος χρόνου, ἠγγέλλετο ἐκ τῆς C ἑσπέρας παρὰ τῶν ἐπιτροπευόντων ἐκεῖ, ὅτι οἱ περὶ Βαλάγριτα καὶ Κάνινα νεμόμενοι Ἀλβανοὶ, εὐχερεῖς ὄντες πρὸς μεταβολὰς καὶ φύσει νεωτεροποιοὶ, ἃς πρὸς βασιλέα ἐποιήσαντο συνθήκας παραβαίνοντες, ταῖς ἐκεῖσε πόλεσιν ἐξ ἐφόδου ἐπιόντες, κακῶς διατιθέασι καὶ λεηλατοῦσιν. Οἳ καὶ πρότερον τοιαῦτά τινα ἐτόλμων, καὶ συνιστάμενοι πολλοὶ καὶ ἄποροι, τὰς πόλεις κακῶς ἐποίουν, ἄχρις ἂν στρατιὰν ἐπ' ἐκείνους πέμψας βασιλεὺς, ἀναγκάσειεν εἰρήνην ἄγειν, καὶ τοὺς ἑσπερίους ἀδικεῖν μηδέν. Ἐπειδὰν

Brevi post tempore a præfectis ex occidente adest nuntius, Albanos ad Balagrita et Canina habitantes, instabiles animis, et natura rerum novarum cupidos, fracto fœdere urbes illas ex itinere adorientes male multasse ac diripuisse. Qui et alias hujusmodi facinus ausi, magno numero homines egestate perditi coiverant, civitatesque attriverant, donec imperator misso contra eos exercitu, a vexandis occidentalibus desistere cogeret. Quo exercitu domum regresso, in ipsa jam æstate quiescere amplius non poterant, sed populationibus et incursionibus

Jacobi Pontani notæ.

(50) Idem qui supra Ντουνάρδος.

(50*) De deditione Phocææ sic Gregoras: *Sub brumam autem, cum Phocæenses Latini perseverantia imperatoris neque hiemis rigore frangi, præsertim cum omnes navales copiæ oppugnationem noctu atque interdiu sub dio continenter urgerent, nec longa absentia a suis, nec ulla penuria urgeri cernerent, præsertim cum ipsos jam commeatus deficere inciperet; desperatis rebus, legatos Rhodum mittunt, petentes, ut in tanto discrimine subvenirent. Rhodii ergo apud imperatorem pro eis intercedentes, obsidionem* D *solvunt. Phocæenses enim Turco Romanos adjuvanti, filios statim restituerunt, quos multo ante furati, in vinculis habebant. Fidem præterea imperatori firmarunt, Rhodiis testibus, Mitylenen statim restituturos, et imperatori dicto audientes fore ut prius moris fuisset, atque a patribus acceptum esset. Sic imperator navalibus copiis inde reductis, ire quidem Mitylenen voluit; sed propter tumultum Byzantium, et defatigationem exercitus ex frigore male affecti, Byzantium cum tota classe rediit.*

urbes occidentis palam infestabant. Tunc porro A multi eadem male faciendi voluntate præditi, facta manu Balagrita et Canina, Screparium et Clisuram (31), castella vehementer affligebant, Timorumque et ipsum prope Balagrita oppidum occidentis jam ad deditionem compulerant : et deprædandi incursandique finem nullum faciebant. In illos igitur movendum imperator censuit. Et quia sub idem tempus Joannes ducas Acarnaniæ princeps in fata concesserat, hoc magis ad occidentalem expeditionem evasit, sperans se Arcarnaniam ad fidem et imperium suum reducturum. Hæc secum meditanti etiam auxilium Persicum, et pedestre quidem, propter Albanos, ex Ionia visum est accersendum.
302 Nam quia montes incolebant magnos, accessuque difficiles, in quibus multa latibula atque perfugia, haud facile ab equitibus lædebantur, æstivis præsertim mensibus, cum juga summa conscenderent, ubi peditatus ob loci nativa munimenta, et quod subeuntium capita saxis e superiore loco a propugnatoribus petuntur, adversam aciem explicare nequit. Quare Amurium pedestre subsidium rogat. Is legatum audit humaniter (nihil siquidem ei optabilius, quam imperatori gratum facere) et militem protinus Thessalonicam mittit. Postquam et ipse imperator Romanos ducens eo venit, Persico supplemento assumpto, per Thessaliam contra Albanos contendit, eosque vicissim depopulando Epidamnum accessit ; nec pauci ex eis interempti sunt. Audito enim imperatoris adventu, rati tantummodo equitatum Romanum esse, ad montes et loca impedita confugerunt, ubi se ab exitio tutos fore confidebant. Verum supervenientes Persæ levis armaturæ et sagittarii (quibus pugnare in locis invijs promptissimum est) nullo eos negotio devicerunt : non solum quod cum inermes essent, procul icti concidebant, sed etiam quod ut Barbari rei insolentia in stuporem vertebantur. Ac plurimos partim occiderunt, partim ceperunt. Quibus fuga patuit, liberis, uxoribus, ac fortunis relictis, nescio ubi terrarum se absconderunt. Persæ uxores et filios in servitutem rapiebant: quorum partem contribules, quod imperatorem non offenderant, dato Persis pretio asseruerunt. Nec non complures et ipse imperator, propinquis eorum venientibus et suppliciter rogantibus, sua pecunia redemit : redempturus plures, ac fortassis omnes, si citius ad se ventum esset, dum adhuc nimirum Persæ cum reliquo milite sequebantur. Sed quia post eorum discessum veniebant, misit et liberavit quotquot omnino licuit; major pars servitum in orientem abducta. Romani neminem captivum traxerunt (id

A δὲ ἡ στρατιὰ ἐπ' οἴκου διαλυθείη καὶ τὸ θέρος ἐπιγένοιτο, οὐκέτι οἷοί τε ἦσαν ἠρεμεῖν, ἀλλὰ λῃστείαις καὶ φανεραῖς ἐπιδρομαῖς ἐπίεζον τὰς πόλεις τὰς ἐκεῖ. Τότε δὲ πολλοί τε καὶ ὁμοίας περὶ τὸ ἀδικεῖν τὰς γνώμας ἔχοντες, συστάντες Βαλάγριτά τε καὶ Κάνινα ἐκακούργουν πάνυ. Καὶ φρούριόν τι Σκρεπάριον ὠνομασμένον καὶ τὴν Κλεισοῦραν, Τίμωρον δὲ φρούριόν τι καὶ αὐτὸ ἑσπέριον περὶ Βαλάγριτα ᾠκισμένον, παρεστήσαντο ἤδη, καὶ βεβαίως εἶχον πρός τε τὰς λῃστείας καὶ τὰς συχνὰς ἀπειρηκὼς ἐπιδρομάς. Διὰ ταῦτα οὖν ἐδόκει βασιλεῖ αὐτοῖς ἐπιστρατεύειν. Προσεπιγενομένη δὲ ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις καὶ ἡ Ἰωάννου τοῦ Δούκα τῆς Ἀκαρνανίας ἄρχοντος τελευτή, μᾶλλον ἐξώρμησε τὸν βασιλέα πρὸς τὴν ἑσπέραν, ἐλπίσαντα Ἀκαρνανίαν ὑποποιήσειν B ἑαυτῷ. Τοιαῦτα δὴ βουλευομένῳ, καὶ συμμαχίαν ἐδόκει δεῖν ἐξ Ἰωνίας μεταπέμπεσθαι Περσικὴν ἕνεκα τῶν Ἀλβανῶν πεζήν. Ὄρη γὰρ δυσπρόσοδα νεμόμενοι καὶ μεγάλα, καὶ πολλὰς ἔχοντα ἀποφυγὰς καὶ καταδύσεις, οὐ ῥᾳδίως ὑπὸ τῶν ἱππέων βλάπτεσθαι ἐδύναντο. Καὶ μάλιστα ἐν θέρει εἰς τὰ ἀκρότατα ἀνιόντες τῶν ὀρῶν ὅπου καὶ πεζοῖς ἀντιτάξασθαι οὐκ εὐχερὲς διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου, καὶ τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς τοὺς ἐπιόντας τοὺς ἀμυνομένους βάλλειν. Καὶ πέμψας πρὸς Ἀμοὺρ, ᾐτεῖτο συμμαχίαν πεζήν. Ὁ δὲ ἄσμενός τε προσεδέξατο τὴν πρεσβείαν βασιλέως (ἦν γὰρ ἄγων περὶ πλείστου τὸ κατὰ γνώμην τι βασιλέως πράττειν), καὶ τὴν στρατιὰν εὐθὺς ἔπεμπεν εἰς Θεσσαλονίκην. C Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν Ῥωμαίων ἄγων στρατιὰν ἀφίκετο ἐκεῖ, καὶ τὴν Περσικὴν παραλαβὼν διὰ Θετταλίας ἐπὶ Ἀλβανοὺς ἐχώρει, καὶ μέχρι Ἐπιδάμνου ἦλθε ληϊζόμενος αὐτοὺς, διεφθάρησάν τε ἐξ αὐτῶν πολλοί. Πυθόμενοι γὰρ τὴν βασιλέως ἔφοδον καὶ νομίσαντες μόνην ἐκ Ῥωμαίων ἱππικὴν εἶναι στρατιὰν, πρὸς τὰ ὄρη κατέφυγον καὶ τὰς δυσχωρίας, οἰόμενοι διαφεύξεσθαι τὸν ὄλεθρον. Ἐπελθόντες δὲ οἱ Πέρσαι, ψιλοί τε ὄντες καὶ τοξόται, οἷς μάλιστά ἐστι ῥᾳδία ἡ πρὸς τὰς δυσχωρίας μάχη, ῥᾷστά τε ἐκράτησαν αὐτῶν οὐ μόνον διὰ τὸ ἀόπλους ὄντας πόῤῥωθεν βαλλομένους πίπτειν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀηθὲς καταπλαγέντας τῶν βαρβάρων. Καὶ πλείστους τε ἀπέκτειναν αὐτῶν, καὶ εἷλον αἰχμαλώτους. Ὅσοι δὲ ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν τέκνα καὶ γυναῖκας καὶ D τὴν ἄλλην κτῆσιν ἐκλιπόντες, ὅπῃ γῆς ἐκρύπτοντο ἦσαν ἀφανεῖς. Γυναῖκας δὲ καὶ παῖδας ἠνδραπόδισαν οἱ Πέρσαι, ὧν μέρος μέν τι οἱ ὁμόφυλοι ἐλύσαντο, ὅσοι μὴ προκεκρουκότες ἦσαν βασιλεῖ λυτρὰ παρασχόμενοι τοῖς Πέρσαις. Ἔλυσε δὲ οὐκ ὀλίγους καὶ ὁ βασιλεὺς λύτροις τῶν οἰκείων προσελθόντων καὶ δεηθέντων. Ἔλυσε δ' ἂν καὶ πλείους ἢ σύμπαντας εἰ πρότερον προσῆλθον, ἕως ἔτι οἱ Πέρσαι συνεί-

Jacobi Pontani notæ.

(31) Castellum hoc Clisura inde nomen accepit, ut reor, quod ibi via, seu transitus angustus admodum, per loca videlicet montuosa ; Latini furcas et fauces nominabant. Quanquam et hoc Græcum a Latino est, a claudendo videlicet. Testatur Suidas. Κλεισοῦραι· οὕτω καλοῦνται τὰ ὀχυρώματα τῶν διαβάσεων τῇ πατρίῳ τῶν Ῥωμαίων φωνῇ· *Patria Romanorum lingua clisuræ transituum munitiones appellantur*. Clusura, clusa, clausa ad fines, seu limites imperii, quæ propugnaculis quibusdam muniebantur, quæ et castra, et castella, unde et castellanus miles alicubi. Dicuntur et burgi, a quibus olim Burgundiones, inquit Pithœus. *Adversar.*, lib. I, cap. 14.

ποντο μετὰ τῆς ἄλλης στρατιᾶς. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν A ἐκείνων ἀναχώρησιν προσῆλθον, ἔλυσεν ὁ βασιλεὺς πέμψας ὅσους μάλιστα ἐνῆν. Τοὺς πλείους δὲ εἰς ἔσω ἤγαγον ἐπὶ δουλείᾳ. Ῥωμαῖοι δὲ ἀνθρώπους μὲν οὐκ ἐξηνδραποδίζοντο. Οὐδὲ γὰρ ἔξεστιν αὐτοῖς εἰ μὴ ἀπὸ βαρβάρων εἶεν τῶν τῇ Σωτῆρος Χριστοῦ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίᾳ μὴ πεπιστευκότων. Βοσκημάτων δὲ ἐκράτησαν σχεδὸν ἀριθμὸν ὑπερβαινόντων, ἐπίπλων τε καὶ ἄλλων τινῶν χρημάτων οὐκ ὀλίγων. Ἐλέγετο δὲ, καὶ ἦν ἀληθὲς, ὡς ὕστερον ἐξ αὐτῶν τῶν κακῶς παθόντων βασιλεῖ προσελθόντων μετὰ τὴν συμφορὰν ἐκείνην τὴν μεγάλην ἀριθμούντων τὰ αὐτῶν ἐγένετο καταφανὲς ὡς κρατήσειαν οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν λείαν βοῶν μὲν τριάκοντα μυριάδων, πεντακισχιλίων δὲ ἵππων, προβάτων δὲ μυριάδων εἴκοσι καὶ ἑκατόν. Τοσαῦτα δὲ ὄντα τὸ πλῆ- B θος, ἄγειν μὲν οὐκ ἠδύνατο ἡ στρατιὰ, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας μόνον ἀπελάσαντες, κατέλιπον φέρεσθαι ἀνόμευτα ὡς ἔτυχεν. Αἵ τε πόλεις ὅσαι πρότερον κακῶς πάσχουσαι ἦσαν ὑπὸ Ἀλβανῶν, ἐξερχόμενοι ἦγον ὅσα ἕκαστος ἐβούλετο κωλύοντος οὐδενὸς, αὐτοί τε οἱ ἔχοντες, μετὰ τὸ ὑπὸ βασιλέα γενέσθαι καὶ ἐπαγγεῖλασθαι δουλείαν, πολλῶν ἐγένοντο αὖθις κύριοι, κατὰ νάπας καὶ τὰς φάραγγας εὑρόντες διεσκεδασμένα, ὠνήσαντό τε καὶ ἀπὸ τῆς στρατιᾶς πολλὰ· ὑπὲρ πεντακοσίων ἕνα παρέχοντες χρυσοῦν προβάτων, ὑπὲρ βοῶν δὲ, ἑκατόν. Ἔθους δὲ ὄντος πρότερον τῇ στρατιᾷ, ἐπειδὰν τινος κρατήσωσι λείας, ἢ πλείονος ἢ ἐλάσσονος, τὴν πέμπτην μοῖραν παρέχειν ἀριστεῖον βασιλεῖ, καὶ μετ' ἐκεῖνον τῷ μεγάλῳ δο- C μεστίκῳ ἴσην οἷα δὴ τῆς συμπάσης ἡγουμένῳ στρατιᾶς, τότε οὐδὲν ἐποίουν τῶν εἰωθότων. Οὐδέ τις ἠνώχλει αὐτοῖς περὶ τῆς πέμπτης. Ἀλλ' ὥσπερ ἐξ ἀεννάων ποταμῶν ἐξῆν ἑκάστῳ ὅσων ἂν βούλοιτο κύριος γενέσθαι. Τοιαῦτα μὲν Ἀλβανοὶ πρότερον τοὺς ἑσπερίους ἠδίκουν· τοιαύτην δὲ ἔδοσαν τὴν δίκην ὑπὲρ ὧν ἠδίκουν ὕστερον. Πόλεις δὲ αἱ πρότερον πάσχουσαι κακῶς διπλῆς ἀπήλαυσαν εὐεργεσίας· ἐπηρείας τε τῆς παρὰ Ἀλβανῶν ἀπηλλαγμένοι καὶ τῆς βασιλέως ἀπολαύσαντες ἐπιδημίας καὶ προνοίας. Ὃ μείζω καὶ λαμπροτέραν αὐτοῖς τὴν ἡδονὴν ἐποίει, καὶ ἑορτὴν ἦγον τὴν πασῶν χαριεστάτην. Ἀπὸ γὰρ τῶν Κομνηνοῦ τοῦ Μανουὴλ βασιλέως χρόνων ἄχρις Ἀνδρονίκου τῶν Παλαιολόγων τοῦ δευτέρου βασιλέως ἕτερος βασιλεὺς οὐκ ἐπεδήμησεν αὐτοῖς, οὐδὲ προ- D νοίας ἠξίωσε τοσαύτης. Διὸ καὶ τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ οὐχ ὡς τῶν ἐπιγείων τινὸς, τῶν κρειττόνων δὲ ἦγον. Τοὺς μὲν οὖν Πέρσας μετὰ τὸ καταδουλώσασθαι Ἀλβανοὺς ἀπέπεμπεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν οἰκείαν. Οἳ καὶ διὰ Θετταλίας καὶ Βοττιαίας εἰς Θεσσαλονίκην καταντήσαντες ἐκεῖθεν ταῖς ναυσὶν ἐπεραιώθη-

enim illis nefas) nisi e barbaris, qui Christi Servatoris œconomiam non credunt (52). Pecoris autem numero quodam infinito, prætcrea supellectile, aliisque rebus plurimis potiti sunt. Ferebatur porro, nec secus erat, postmodum ex ipsis spoliatis, qui se imperatori dedidissent, et post calamitatem illam magnam sua recensuissent, cognitum esse, Romanos in præda adeptos boum trecenta, equorum quinque, ovium **303** duodecies centena millia. Tam immensos greges agere exercitus non poterat: sed dominos tantum abripientes, sine pastoribus eos vagari sinebant. At urbes ab Albanis indigna perpessæ accurrentes, unaquæque quantum libebat, nemine obstante, auferebat. Ipsi possessores, cum de cætero subjectionem spopondissent, non parum recuperarunt, per silvas et valles dispersa invenientes, et ab exercitu quoque multa mercati, pro quingentis ovibus unum, pro totidem vero bobus centum aureos numeraverunt. Consueverat antea exercitus aliqua præda capta quantacunque foret, quintam partem imperatori in fortitudinis præmium seu honorarium offerre, ac secundum illum æque tantum magno domestico, velut duci summo totius exercitus. Hanc consuetudinem tunc penitus omisit; neque fuit qui de quinta parte non reddita conquereretur, sed quasi e perennibus fluviis cuivis quantum sibi pro peculio vellet, tollere integrum erat. Has Albanis occidentalibus injurias irrogarunt, et hancce postea mercedem pro male factis retulerunt. Urbes vero prius direptæ, duplicem fructum perceperunt, et rapinis Albanorum liberatæ, et quod illis uberiorem liquidioremque voluptatem afferebat, imperatoris adventu procurationeque perfruitæ. Quocirca et festum diem omnium in vita jucundissimum agebant. Nam a temporibus Manuelis Comneni imperatoris usque ad hunc Andronicum Palæologorum secundum, alius ad eos imperator non venit, neque tam sollicite illis prospexit. Unde etiam non e terris aliquem mortalem, sed tanquam divum quempiam e cœlis ad se venisse interpretati sunt. Persas compressis Albanis imperator dimisit: qui per Thessaliam et Botiæam Thessalonicam devenientes, inde navibus in Ioniam transmiserunt. Ipsum autem cura de irruptione in Acarnaniam versabat: quo adhuc apud Balagrita morante, de infesto ejus adventu fama jam divulgata multus inter Acarnanas sermo fuit. Erant igitur, qui neque in urbes admittendum, neque a vetusta erga Angelos, qui longo jam ævo ipsis imperitassent, benevolentia desciscendum, atque imperatori deinceps parendum, sed potius

Jacobi Pontani notæ.

(52) Placet mihi, quod lego apud Jacobum Billium, *Observat. sacrar.* lib. I, cap. 40. Cum innumeris locis Græci Patres οἰκονομίαν ἀντὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ accipiant, eamque etiam ita Theodoretus exponat in Polymorpho, qui tum *dispensationem*, vel *administrationem* vertere malunt, quam *incarnationem*, vel *assumptam humanitatem*, vel (nisi quod hoc vocabulum durius est) *inhumanationem*: quam recte id faciant, ipsi viderint; mihi quidem nihil dicere videntur, quod lector Græci sermonis ignarus intelligat. Docet etiam Budæus commentariis linguæ Græcæ, οἰκονομίαν valere ἐνανθρώπησιν. Imo vita Christi, et ejus theurgia tota, et provincia illi a Deo Patre injuncta, Græcis Patribus οἰκονομία dicitur.

reginæ Annæ, conjugi Joannis despotæ, filiæ protovestiarii (quem postremum inter imperatores bellum potissimum excitasse docuimus) et Nicephoro ejus filio constanter fidem servandam esse censebant. **304** Alii contra, imperatorem omnino recipi, ac belli sementem tolli volebant. Cui si nunc se tradidissent, et regionem, et semetipsos bellicarum miseriarum immunes conservaturos, reginæque ac Nicephoro ejus gnato conducibilia ab imperatore petituros ; sin ad arma veniatur, primum quidem illi resistere non posse, non modo quia exercitum frequentem adducat, verum etiam quoniam qui illi cum copiis occurrat, quique contra stet nemo sit, Nicephoro despotæ filio annum septimum nondum nato. Quod si etiam aliquandiu se queant defendere, nihilo plus profecturos, quam ut regione devastata, et conciso exercitu, tandem et ipsi, non iisdem quibus nunc, sed longe intolerabilioribus conditionibus, imperatore, quia bellum maluerint, iratissimo deditionem facere cogantur. Hæc illis quæ dicerent, occurrerunt, sperantibus non sibi solum et aliis, sed et imperatoris studiosis (ad quos clanculum arcanas litteras missitarat, quo tempore Albanis populationem vastitatemque inferebat) consilium prospere eventurum. Cum sic studia in contraria scinderentur, placuit ad reginam quoque referre, ut quo ipsa propenderet, eo omnes sequerentur. Quæ primum gratiis actis, quod non sibimet duntaxat, sed ipsi quoque et ejus filio providerent, arma dissuasit, quibus non essent bene defuncturi : quando ipsa sit mulier, filius infans, illi propter interregnum factionibus distracti ac perituri. Verum de ipsis prudentissimos, gerendæque reipublicæ scientissimos deligendos, qui ad imperatorem legati, petant : primum, ut magni domestici filiam Nicephoro filio suo despondeat ; post, si fieri queat, ut eos suis viventes legibus regnum administrare pro arbitrio patiatur. Copias præsentes tradituros, quibus quo vellet uteretur : et ipse vicissim si illi egerent, auxilium suppeditaret. Si his conditionibus spretis, regnum sibi omnimodis subjicere contenderet, petitis quæ in suam, et filii, et illorum rem sint, ei cedendum ; ne per contentionem et se, et regionem gravissimis belli calamitatibus involvant.

A σαν πρὸς Ἰωνίαν. Αὐτὸς δὲ διενοεῖτο ὡς εἰς Ἀκαρνανίαν ἐμβαλών. Ἔτι δὲ κατὰ τὰ Βαλάγριτα διατρίβουσι λόγος Ἀκαρνᾶσι πολὺς ἐγίνετο περὶ αὐτοῦ. Φήμη γὰρ διῄει ὡς αὐτοῖς ἐπιστρατεύσει. Οἱ μὲν οὖν μὴ δέχεσθαι ταῖς πόλεσιν ἠξίουν, μηδὲ τῆς παλαιᾶς εὐνοίας τῆς πρὸς τοὺς Ἀγγέλους ἀποστάντας, πολὺν ἤδη χρόνον ἄρξαντας αὐτῶν, ὑπὸ βασιλεῖ ὑποχειρίους γίνεσθαι, ἀλλὰ τῇ δεσπότου Ἰωάννου γυναικὶ τῇ βασιλίσσῃ Ἄννῃ, ἣ πρωτοβεστιαρίου θυγάτηρ ἦν Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, ὃν ἱστορήκαμεν τοῦ πρὸς ἀλλήλους τελευταίου τῶν βασιλέων πολέμου μάλιστα αἰτιώτατον γεγενημένον, καὶ Νικηφόρῳ τῷ ἐκείνου παιδὶ τὴν πίστιν τηρεῖν βεβαίαν. Οἱ δὲ ἀντέλεγον· καὶ δεῖν ἐβουλεύοντο δέχεσθαι βασιλέα, καὶ μὴ πόλεμον κινεῖν. Προσχωρή- B σαντας γὰρ νῦν τῷ βασιλεῖ, τήν τε χώραν διατηρήσειν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς τῶν ἐκ τοῦ πολέμου ἀπειράτους κακῶν, καὶ βασιλίσσῃ, καὶ Νικηφόρῳ τῷ ἐκείνης παιδὶ παρὰ βασιλέως τὰ συμφέροντα αἰτήσειν. Ἐὰν δὲ καταστῶσι πρὸς τὸν πόλεμον, πρῶτον μὲν οὐ δυνήσεσθαι πρὸς βασιλέα ἀντισχήσειν, οὐ μόνον διὰ τὸ πολλὴν ἄγειν στρατιὰν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ ἀντιστρατηγήσων αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀντικαταστησόμενος οὐκ ἔστι, Νικηφόρου τοῦ δεσπότου παιδὸς οὔπω ἔτη ἑπτὰ γεγενημένου. Εἰ δὲ καὶ ἀντιστῆναι δυνήσονται πρὸς χρόνον, οὐδὲν λυσιτελήσειν πλέον, ἢ ὅσον τῆς τε χώρας ἀναστάτου γινομένης, καὶ τῆς στρατιᾶς διεφθαρμένης, τελευταῖον βασιλεῖ καὶ αὐτοὺς ὑπ' ἀνάγκης προσχωρεῖν, οὐκ ἐπὶ τοῖς C αὐτοῖς ὥσπερ νῦν, ἀλλὰ χείροσι πολλῷ, ὀργῇ φερομένου βασιλέως πρὸς αὐτοὺς διὰ τὸν πόλεμον. Τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς ἐπῄει λέγειν, οὐ μόνον οἰομένοις ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν βουλὴν λυσιτελεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ βασιλέως πράττουσιν ἀφανῶς (κρύφα διὰ γραμμάτων πρὸς αὐτοὺς διειλεγμένου καθ' ὅσον χρόνον ἐλῄζετο καὶ ἐπόρθει Ἀλβανούς). Οὕτω δ' ἑκατέροις αὐτοῖς βουλευομένοις ἀλλήλοις ἐναντία, ἐδόκει δεῖν καὶ βασιλίσσῃ τὴν βουλὴν ἀνατιθέναι ὡς ἅττα ἂν ἕλοιτο αὐτὴ, διαπραξομένων καὶ αὐτῶν· ἡ δὲ πρῶτα μὲν ὡμολόγει χάριτας αὐτοῖς πολλὰς, ὡς οὐχ ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ παιδὸς πρόνοιαν ποιουμένοις. Συνεβούλευέ τε μὴ πρὸς βασιλέα πόλεμον κινεῖν ὡς οὐκ ἀπαλλάξοντας καλῶς, οἷα δὴ αὐτῆς μὲν οὔσης γυναικὸς, τοῦ παι- D δὸς δὲ νηπίου, αὐτῶν δὲ διὰ τὴν ἀναρχίαν στασιασόντων πρὸς ἀλλήλους καὶ διαφθαρησομένων, ἀλλὰ πρεσβείαν πρὸς βασιλέα πέμπειν, τοὺς συνετωτάτους ἑαυτῶν καὶ μάλιστα εἰδότας πράγμασι χρῆσθαι ἀπολεξαμένους· καὶ πρῶτα μὲν αἰτεῖν τὴν μεγάλου δομεστίκου θυγατέρα Νικηφόρῳ τῷ ἐκείνης παιδὶ κατεγγυᾶν. Ἔπειτα, εἰ μὲν οἷόν τε ᾖ, αὐτονόμους ἐᾶν, τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ᾗ βούλωνται διοικεῖν αὐτοί. Στρατιὰν δὲ παρέχειν ὅση πρόσεστι πολεμησείουσαν οἷς ἂν κελεύοι βασιλεύς. Καὶ αὐτὸν ὁμοίως ἄν τις αὐτοῖς ἐπίῃ, συμμαχίαν πέμπειν. Ἂν δὲ μὴ βούλοιτο ἐπὶ τούτοις βασιλεὺς, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῷ παντάπασι τὴν ἡμετέραν ποιεῖσθαι ἀρχὴν φιλονεικοίη, ὅσαπερ ἂν δοκοίη ἐμοί τε καὶ υἱῷ καὶ ὑμῖν λυσιτελεῖν αἰτησαμένους, τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν πόλεων παραχωρεῖν, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν ἑαυτούς τε καὶ τὴν χώραν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου κακοῖς ἐσχάτοις περιβάλλειν.

—

305 CAPUT XXXIII.

Approbatur reginæ consilium. Legati ad imperatorem mittuntur. De nuptiis cum domestici filia assentitur; αὐτονομίαν recusat. Deditur Acarnania. Mansuetudo et munificentia imperatoris in dedititios, ac providentia oppidatim. Puer Nicephorus a malevolis Tarentum traducitur. Imperator constitutis præfectis et prætore, et Deo recuperatam tandem aliquando provinciam gratulans, Thessalonicam abit. Filiam Alexandro Mœsorum regi despondet.

Τοιαῦτα μὲν βασίλισσα παρῄνει Ἀκαρνᾶσιν. A Ἐπεὶ δὲ πλείους ἦσαν οἱ βουλόμενοι τὰ ἴσα (ὀλίγοι γὰρ ἦσαν οἷς πρὸς βασιλέα πολεμητέα ἐδόκει εἶναι), ἐπεψηφίζετο ἡ βουλὴ, καὶ πρεσβείαν ἀπελέξαντο ἑαυτῶν τοὺς μάλιστα συνετωτάτους, οἷς ἐπετέτραπτο πρὸς βασιλέα ἀπελθοῦσιν, ἅττα ἂν μάλιστα συμφέρειν πᾶσι κοινῇ καὶ ᾗ δυνατὰ πράττειν. Οἳ καὶ εἰς Βαλάγριτα ἐλθόντες προσεκύνησάν τε βασιλέα, καὶ διελέχθησαν περὶ ὧν ἧκον. Βασιλεὺς δὲ, τὸ μὲν Νικηφόρῳ τῷ δεσπότου παιδὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου θυγατέρα πρὸς γάμον συνάπτειν, καὶ αὐτῷ εἶναι κατὰ γνώμην εἶπε, καὶ τὸν γάμον ἐπιτρέπειν· καὶ περιόντος γὰρ ἔτι δεσπότου τοῦ Νικηφόρου πατρὸς πρεσβείαν τούτου ἕνεκα πεπομφότος πρὸς αὐτὸν ἐπιτετραφέναι. Βασιλίσσης τε τῆς ἐκείνου B μητρὸς καὶ θυγατέρων πρόνοιαν τὴν προσήκουσαν ποιήσεσθαι, ἀποστάσης τῆς ἀρχῆς, ὥστε διάγειν ὅποι ἂν αὐτῷ βέλτιον δοκῇ. Αὐτούς τε εὐεργετήσειν τιμαῖς τε καὶ προσόδοις ἐτησίοις ὧν ἂν ἕκαστος ἄξιος κριθῇ. Αὐτονόμους δὲ αὐτοὺς ἔχοντας Ἀκαρνανίας τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν παρόψεσθαι· ἀλλ' ἐπιχειρήσειν παντὶ τῷ τρόπῳ καταδουλοῦν καὶ ὑπάγειν ἑαυτῷ. Καὶ βασιλέας γὰρ τοὺς αὐτοῦ προγόνους πολλὴν φροντίδα πεποιῆσθαι τοῦ Ἀκαρνανίαν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιεῖσθαι, ἀδίκως ἀποτετμημένην τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, τῶν πρώτως αὐτὴν ἀποστησάντων αὐθαδείᾳ καὶ ἀγνωμοσύνῃ τῇ πρὸς βασιλέα εἰς ἰδίαν ἑαυτοῖς ἀρχὴν περιποιησαμένων, καὶ κρατυναμένων ἐπὶ χρόνον ἤδη συχνόν τινα, διὰ τὸ βασιλέας εἰς ἐθνῶν τινων πολέμους ἑτέρους ἠσχολῆσθαι. C Νυνὶ δὲ αὐτὸν ἀμελήσαντα τῶν ἄλλων, ἐνθάδε ἥκειν. Εἰ μὲν οὖν ἐθέλωσιν ἄνευ πόνων καὶ κινδύνων τὰς πόλεις αὐτῷ παραδιδόναι, αὐτόν τε πραγμάτων ἀπαλλάξειν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς αἰτίους γενήσεσθαι μεγάλων ἀγαθῶν. Ἐὰν δὲ μὴ, ὡς πολεμήσοντας αὐτῷ παρασκευάζεσθαι ἀπελθόντας. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν. Οἱ πρέσβεις δὲ ὁρῶντες, ὡς εἰ μὴ πείθοιντο τοῖς βασιλέως λόγοις, οὐδενὸς ἑτέρου λειπομένου ἢ διαφθειρομένην ὑπὸ τοῦ πολέμου τὴν γῆν αὐτῶν ὁρᾷν, παρεσκευασμένης ἐσβάλλειν οὔσης τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις συνέβησαν παραδιδόναι· καὶ μετ' οὐ πολὺ βασιλέως ἐκεῖ γενομένου, αἵ τε πόλεις πᾶσαι προσεχώρησαν ἑκοῦσαι, καὶ ἡ στρατιὰ ἅμα τοῖς δυνατοῖς τῶν Ἀκαρνάνων. D Βασιλεύς τε ἐπιδεικνύμενος πρὸς αὐτοὺς πολλὴν τὴν πραότητα καὶ φιλοτιμίαν, οὐ μόνον τοὺς τῶν πόλεων δήμους κοιναῖς εὐεργεσίαις ἐθεράπευσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δυνα-

Tale consilium regina Acarnanibus dabat. Et quoniam, paucis bellum præoptantibus, major pars cum ea sentiebat, ratum fuit, lectique ex ipsis qui legatione fungerentur, intelligentissimi, quibus quæcunque omnibus communiter maxime conducerent, et fieri possent, commissa sunt. Legati Balagrita ingressi, et imperatorem venerati, legationem exposuerunt. Is cum Nicephoro despotæ filio magni domestici gnatam conjungi, sibi quoque non displicere respondit, et nuptias permissurum: quod etiam superstite Nicephori parente, et id per legatos rogante concesserit. Reginam matrem vero cum filiabus, ubi se principatu abdicaverint, pro dignitate curaturum, ut ubi collibuerit, vitam traducat: ipsos legatos ac principes honoribus et annuis reditibus, unumquemque suæ personæ convenienter affecturum. Ut autem, nullius imperio subjecti, Acarnaniæ principatum retineant, id se minime passurum, sed omni ope enisurum, ut eam ditioni suæ subjuget atque subdat. Nam et majores suos imperatores admodum cordi habuisse, uti Acarnaniam injuste a Romano abscissam imperio eodem revocarent: quæ quorumdam superbia et scelere adversus imperatorem principio ab ejus fide avocata, deinde in eorum dominatum, jam longinquo tempore, dum imperatores bello cum aliis aliquot gentibus occupantur, corroboratum conversa sit. Nunc aliis posthabitis, huc se profectum. Si igitur citra labores, periculaque urbes sibi tradere velint, et se molestiis liberatum iri, et eos ingentia sibimet bona conciliaturos fore. Sin minus, abirent, et viderent, quomodo fortunas suas tuerentur. Hæc imperator. Legati cernentes, nisi parerent, nihil superesse aliud quam ut regionem suam hostiliter devastatam aspicerent, parato ad irruptionem Romano exercitu, seque urbesque tradituros annuerunt: **306** ac brevi civitates omnes, unaque militares copiæ (53), et Acarnanum principes in præsentis adhuc potestatem libentes concesserunt. Imperator egregiam in illos mansuetudinem ac munificentiam declarans, non modo populos per oppida novis congiariis delinivit, verum etiam summates honoribus, et annuis pensionibus, aliisque donis remuneratus est, Nicephoroque magni domestici filiam despondit, et omnibus arbitratu et opinione sua rectissime ordinatis constitutisque, urbes Acarnaniæ singulas non lustrandi tantum gratia, quod eas ante non vidisset, sed etiam ut pro necessitate illarum rebus

Jacobi Pontani notæ.

(53) De ista deditione, atque adeo de tota expeditione, et victoria contra Acarnanas, ita Gregoras: *Jam vero imperatorem Ætolorum et Acarnanum res male affectæ, et propter domini eorum obitum laborantes vocabant. Principatus enim, qui a vidua muliere, et immaturæ ætatis puero gubernari non poterat, temere ferebatur, veluti navigium ancheris destitutum, quod hiberno tempore a fluctibus exagitatur*, etc.

consuleret, obivit. Ac cæteri quidem omnes imperatoris jugum æquis animis accipiebant. Quibus autem antea bellum potius arriserat, a rebus novandis non se abstinere poterant : existimantesque bello se valituros, si Nicephorum puerum prius emisissent, ut et ipsi pro eo pugnare viderentur, et alios ad armorum societatem permoverent, Richardum pueri pædagogum, et alios quosdam eo perpulerunt, ut Nicephorum ducam clandestina fuga subducerent : quem noctu in navim, Ionium pelagus trajecturum imponunt, et ad principem, seu dominam Tarentinam transfugiunt (54). Qua fuga audita, imperator artificum insidiis necdum cognitis et propter Tarenti longam ab Acarnània distantiam puerum revocare haud potis, paulum urbibus illis immoratus, et in singulas præsidibus institutis, eorumque omnium duce protostratore Synadeno declarato, et aliis demum omnibus pro arbitrio administratis, Thessalonicam discessit : gaudens simul, ac Deo gratulans, quoniam quod a Romano imperio, idque sub Alexio Angelo (55) semel abstractum, multis sumptibus et defatigationibus majores sui imperatores recuperare nequiverant, id nunc sine bellicis offensionibus prospero successu perficere sibi annuisset. Nam et Michael, qui ex Palæologis primus imperavit, Acarnaniæ et Thessaliæ causa enixe laboravit, qui et magnos sæpe et strenuos exercitus eximiosque duces cum Acarnanibus et Thessalis deprælìando perdidit, et post illum Andronicus filius. Huic autem parva molitione, et nihil belli causa durum perferenti, non solum Acarnaniam, sed Thessaliam quoque subigere, et jampridem sejunctas provincias cum reliquo imperio Romano denuo consociare contigit.
307 Paulo post Adrianopolin se contulit, ubi Mœsorum rex Alexander verborum quæ Rhosocastri ad eum super affinitate habuisset, memoriam ei per legatos redintegravit, certiorque fieri voluit, ecquid hoc matrimonium ei cordi esset. Legatio hæc imperatori parum jucunda fuit; filiam quippe suam domi retinere, quam Alexandri filio in communionem tori transdere maluisset, cum sciret puellæ, moribus ac legibus Græcis et imperatoriis educatæ, convictum barbarorum delectabilem non futurum. Tamen eas nuptias Romanæ reipublicæ commodaturas arbitratus, virginem suam despondit (56). Legati, quod imperatori affinitatis conjunctionem persuadere potuissent, gaudio delibuti recesserunt; ipse Byzantium filiæ nuptias adornaturus rediit.

A μένους παρ' αὐταῖς, τιμαῖς τε καὶ προσόδοις ἐτησίοις καὶ ἄλλαις ἠμείψατο εὐεργεσίαις. Νικηφόρῳ τε τῷ δεσπότου παιδὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου κατηγγύησε θυγατέρα, πάντα τε διαθέμενος ὡς ἂν αὐτῷ ἔχειν ἄριστα ἐδόκει, τὰς πόλεις πάσας τῆς Ἀκαρνανίας περιῄει οὐ μόνον ἱστορίας ἕνεκα, οὔπω πρότερον ἑωρακώς, ἀλλὰ καὶ προνοίας ἀξιώσων τῆς δεούσης. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἡγάπων ὑπὸ βασιλέα τεταγμένοι. Οἷς δὲ καὶ πρότερον ἐδόκει μᾶλλον ὁ πόλεμος αἱρετέος, οὐκ ἠνείχοντο εἰ μὴ νεωτερίζοιεν· οἰόμενοι δὲ αὐτοῖς δύναμιν πρὸς τὸν πόλεμον παρέξειν, τὸν Νικηφόρον τὸν δεσπότου παῖδα πρότερον ἐκθέσθαι, ὡς ἂν αὐτοί τε ὑπὲρ τοῦ παιδὸς δοκοῖεν πολεμεῖν, καὶ τοὺς ἄλλους πείθοιεν συναίρεσθαι ὅταν καταστῶσιν εἰς τὸν πόλεμον, τὸν
B τοῦ παιδὸς ἔπεισαν παιδαγωγὸν Ῥιτζάρδον, ἅμα καί τισιν ἑτέροις, Νικηφόρον τὸν δοῦκαν ὑπεκθέσθαι, καὶ παραλαβόντες νυκτὸς, πλοίου τε τὸν Ἰόνιον περαιουμένου ἐπιβάντες, εἰς τὴν Τάραντος κρατοῦσαν πριγκίπισσαν διαφεύγουσι. Πυθόμενος δὲ τὸν δρασμὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ μήτε τῶν συνεσκευακότων τὴν ἐπιβουλὴν εἰδὼς, ἀνακαλεῖσθαί τε τὸν παῖδα ὢν οὐ δυνατὸς, διὰ τὸ πολὺ Ἀκαρνανίας Τάραντα διεστηκέναι, ἐπ' ὀλίγον ταῖς πόλεσιν ἐκείναις ἐνδιατρίψας καὶ πάσαις ἡγεμόνας ἐπιστήσας ἐφ' ἑκάστῃ, τόν τε πρωτοστράτορα Συναδηνὸν ἐπὶ πᾶσιν ἀποδείξας στρατηγὸν, καὶ τ' ἄλλα πάντα ὡς ἂν αὐτῷ ἐδόκει διοικησάμενος, ἄρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, χαίρων ἅμα καὶ Θεῷ τῆς εὐεργεσίας χάριτας ὁμολογῶν, ὅτι ἃ πολλοῖς ἀναλώμασι
C καὶ πόνοις ἐκ τῶν Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου χρόνων τῆς Ῥωμαίων ἀποτμηθὲν ἡγεμονίας οἱ τούτου πρόγονοι βασιλεῖς ἀνασώσασθαι οὐκ ἴσχυσαν, τοῦτο νῦν ἄνευ πολέμων καὶ κινδύνων παρέσχε κατορθῶσαι. Μιχαὴλ τε γὰρ ὁ πρῶτος ἐκ Παλαιολόγων ἄρξας πολλὴν ἐνεδείξατο σπουδὴν Ἀκαρνανίας ἕνεκα καὶ Θετταλίας, καὶ στρατιὰν ἀπώλεσε πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, πολλάκις καὶ θαυμασίους στρατηγοὺς, Ἀκαρνᾶσι καὶ Θετταλοῖς πολεμῶν, καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνδρόνικος ὁ υἱός. Τούτῳ δὲ ὀλίγα πραγματευσαμένῳ καὶ οὐδὲν ὑποστάντι διὰ τὸν πόλεμον δεινὸν, οὐ μόνον Ἀκαρνανίαν, ἀλλὰ καὶ Θετταλίαν ἐξεγένετο παραστήσασθαι καὶ τῇ λοιπῇ συνάψαι ἡγεμονίᾳ τῇ Ῥωμαίων ἐπ' ἔτεσι πολλοῖς ἀποτμη-
D θέντα. Ἐκεῖθεν δὲ οὐ πολὺ ὕστερον ἧκεν εἰς Ἀδριανούπολιν· διατρίβοντί τε ἐκεῖ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ἔπεμψε πρεσβείαν ὧν πρὸς αὐτὸν ἐν Ῥωσοκάστρῳ περὶ τοῦ κήδους διειλέχθη λόγων ἀναμιμνήσκων, νυνί τε εἰ κατὰ γνώμην αὐτῷ

Jacobi Pontani notæ.

(54) Græce est, εἰς τὴν Τάραντος κρατοῦσαν πριγκίπισσαν, ex Italico, ut alia multa, *principessa*. Quæ autem hæc mulier vidua fuerit, capite sequenti exponitur.

(55) Sub Alexio Angelo juniore, Isaacii filio, quem Alexius Angelus frater occiderat, circiter annum a Christo nato 1200, sed mense post restitutionem suam in imperium vix exacto (restitutus est autem Gallorum, seu Flandrorum, et Venetorum armis) a Murtzuphlo quodam ignobili, quem tamen ad summum dignitatis gradum extulerat, fraude puer necatur (erat autem annorum 12); urbs Gallis Venetisque dedita est, et imperium deinceps penes Francos seu Flandros fuit. Egnatius, lib. II.

(56) Puellam tum novem annos explevisse, adolescentem vero quindecim, auctor est Gregoras. Unde firma pax inter Romanos et Mœsos constituta sit. De puella vix credi potest. A jureconsultis quidem tempus nuptiis idoneum annis duodecim circumscribitur in femina.

εἴη τὴν ἐπιγαμίαν ποιεῖσθαι εἰδέναι, ἀξιῶν. Βασιλεῖ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἦν καθ' ἡδονήν. Μᾶλλον γὰρ ἐβούλετο τὴν θυγατέρα οἴκοι διατρίβειν, ἢ Ἀλεξάνδρου τῷ υἱεῖ εἰς κοινωνίαν ἐκδιδόναι γάμου, τὴν παρὰ τοῖς βαρβάροις διατριβὴν εἰδὼς οὐκ ἐσομένην πρὸς ἡδονὴν τοῖς ἤθεσι καὶ νόμοις Ἑλληνικοῖς ἐντεθραμμένῃ καὶ βασιλικοῖς. Τῷ κοινῷ δὲ Ῥωμαίων τὸν γάμον οἰόμενος τῆς θυγατρὸς λυσιτελεῖν, ὑπέσχετο ποιήσειν. Οἱ μὲν οὖν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως πρέσβεις πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανῆκον χαίροντες, ὅτι βασιλέα πεῖσαι ἠδυνήθησαν περὶ τοῦ κήδους. Αὐτὸς δὲ βασιλεὺς ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἧκεν, ὡς τῆς θυγατρὸς ἐξαρτυσόμενος τοὺς γάμους.

CAPUT XXXIV.

Persarum incursio, et in illis trucidandis, capiendis, fugandisque magni domestici, ipsius imperatoris præclara virtus. Nuptiæ apud Adrianopolin filiæ Mariæ cum Michaele Alexandri filio. Ducitur nova nupta in Mœsiam. Acarnanes deficiunt; protostratorem in carcerem trudunt; Nicephorum a principe Tarentina repetunt, et ab ea auxilium petunt. Quem illa libenter e duabus filiabus altera ei desponsa dimittit. Quænam hæc mulier, et quam ambitiosa fuerit. Joannes Angelus Pincerna, et Monomachus cum copiis in Acarnaniam mittuntur. Eodem postea veniens imperator res memorabiles gerit.

A Ὄντος δὲ ἤδη περὶ ἐκβολὰς τοῦ θέρους, ἠγγέλλετο ἐκ Τριγλείας τῆς πρὸς Ἑλλήσποντον ὡς στρατιὰ Περσῶν πεζή, ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἕω πόλεων λογάδες, ὧν Ὀρχάνης ἐστὶ σατράπης, ἓξ καὶ τριάκοντα ναυσὶ πρὸς τὰ περὶ Βυζάντιον χωρία εἰσὶ παρεσκευασμένοι περαιοῦσθαι, ἢ ταύτῃ καθ' ἣν ἠγγέλλετο τὴν νύκτα, ἢ ἐς τὴν ὑστεραίαν· εἶναι δὲ οὕτω παρεσκευασμένους ὡς οὐ ταχέως ἐπανήξοντας, οὐδὲ λαθραίαν τὴν ἁρπαγὴν ποιησομένους, ἀλλ' ἀναίδην, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἅπαντα λῃϊσομένους. Παρασκευάσασθαι μὲν οὖν ἀντίρροπον δύναμιν πρὸς τὴν Περσικὴν οὐκ ἐνῆν, οὐκ ἐνδιδόντος τοῦ χρόνου διὰ τὴν ταχεῖαν τῶν βαρβάρων ἔφοδον. Ὅμως δὲ τὴν τότε παρατυχοῦσαν ἐν Βυζαντίῳ στρατιὰν εὐαρίθμητόν τινα οὖσαν, τὸν B μέγαν δομέστικον ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς παραλαβόντα, πρὸς τὰ περὶ Βυζάντιον χωρεῖν παράλια χωρία τὴν ἔφοδον τῶν βαρβάρων περιμένοντα. Αὐτὸς δὲ ὡς ἅμα ἐκ θαλάσσης ἐπιθησόμενος, ἐφώπλιζε τριήρεις. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος πρός τινι χωρίῳ Ἐννακοσίᾳ προσαγορευομένῳ ἐγκαθίδρυσε τὴν στρατιάν· κατασκόπους τε καταστήσας ἐφ' ὅσα μάλιστα χωρία ἀπόβασιν ὑπώπτευε τῶν Περσῶν, διενυκτέρευεν ἐκεῖ. Περὶ δὲ ὄρθρον ἐκ τῶν κατασκόπων τινὲς ἀπήγγελλον, ὡς οἱ βάρβαροι τοῖς ἐκεῖ αἰγιαλοῖς τὴν ἀπόβασιν ἐποιήσαντο, καὶ τεκμήριον ἀληθὲς τῆς ἀγγελίας ἐποιοῦντο, τὸ τραυματίαι γεγενῆσθαι παρ' αὐτῶν. Οἱ βάρβαροι δὲ οὐκ ἐφ' ἑνὶ χωρίῳ προσέσχον πάντες· ἀλλ' οὐ μακρὰν ἀλλήλων διεστηκότες, δύο ναυλοχίας ἐποιήσαντο· οἱ μὲν οὖν C ἐκ τῆς μιᾶς μερίδος, πρὸς ἕτερα ἐτράποντο χωρία· οἱ δὲ τῆς ἑτέρας ὥσπερ σκοπούς τινας ὀλίγους ἑαυτῶν προπέμψαντες, οἱ λοιποὶ συντεταγμένοι ᾔεσαν, ὡς διὰ τῶν χωρίων ἐκείνων ἐλευσόμενοι, οἷς ὁ μέγας δομέστικος ἐνήδρευεν. Ὡς δὲ οἱ προτεταγμένοι ἐκεῖνοι ἐγένοντο πλησίον τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, πλὴν ὀλίγων πάντες ἔπεσον ἀπροσδοκήτοις ἐμπεσόντων· ὅσοι δὲ διεσώθησαν, εἰς τὴν αὐτῶν ἐλθόντες στρατιάν, ἀπήγγελλον ὡς διαφθαρεῖεν, στρατιᾷ περιτυχόντες, ὀλίγῃ μὲν, ὡς ᾠήθημεν, (καθαρῶς οὐκ ἔχοντες διὰ τὴν νύκτα διαγνῶναι), ἀγαθῇ δὲ καὶ τὰ πολέμια κρατίστῃ. Ὁ δὴ καὶ οἱ τῆς Περσικῆς ἄρχοντες πυθόμενοι στρατιᾶς παρεσκευάσαντο ὡς ἐπὶ μάχην. Ἐπιγενομένης δὲ ἤδη καὶ ἡμέρας, συνεπλέκοντο οἵ τε Ῥωμαῖοι καὶ οἱ

Præcipiti jam æstate a Triglia juxta Hellespontum perferuntur nuntii, pedites Persas ex orientis urbibus delectos, Orchane duce, sex et triginta navibus ad loca Byzantio vicina, aut ea ipsa, aut certe postera nocte trajicere paratos esse; sic autem instructos, ut non mox reversuri, neque furtim ad rapinas incubituri, sed impudenter et avare nimis omnia direpturi videantur. Quia igitur festinatus barbarorum adventus, et temporis angustiæ æqualem exercitum colligere non sinebant, nihilominus qui tunc erat Byzantii exiguus, eum mandavit magno domestico ut acciperet, et ad maritima urbis loca venientium impetum exciperet; ipse simul e mari invasurus, triremes armabat. Itaque domesticus loco cui nomen Enacosia, cohortibus suis collocatis, et speculatoribus constitutis, ubi potissimum Persas descensuros suspicabatur, ibi pernoctat. Sub diluculum quidam speculatores narrant,
308 barbaros illic in littus exisse; fidemque narrationi accepta ab illis vulnera astruebant. Cæterum barbari non omnes ad unum locum appellentes, duas navium stationes haud longo intervallo faciebant: et alii quidem ex una parte alio se diffundebant, alii ex altera, velut speculatores quosdam paucos de suis præmittentes, agmine composito incedebant, quasi locos a magno domestico insessos transituri. Ut primum Romanis appropinquarunt, demptis aliquot, omnes, quod in hostem improvisum incidissent, letho occubuerunt. Qui evaserant, ad suos retrogressi, memorabant, quemadmodum commilitones cecidissent, cum in quasdam copiolas, ut videbatur (nam per noctem clare internoscere non potuisse), sed animosas, et bello invictas incidissent. Re intellecta, Persarum duces ad conflictum accinguntur, luceque terris jam diffusa manus conseruntur. Persæ, qui nobiles, et inter suos noti erant, omnes diu se defenderunt. Verumtamen vi victi, præter septem, omnes vel in pugna ceciderunt, vel vivi in potestatem venerunt. Eadem hora etiam imperator duabus triremibus, quas noctu impleverat (reliquæ enim tum navigationi non erant idoneæ) adnavigabat: compertoque, barbarorum aliis a magno domestico fusis, eum in cæteros jam iter moliri, triremi exscendens, quoniam imperatoris equi non aderant, in equum du-

mastici interea ascendit, et cum suis ingenti studio A ardoreque contra Persas vadit. Ubi ad locum venit, in quo illi direptionibus ac prædis agendis vacabant, conflixit vicitque viriliter. Nam et ipsos, extra paucos, aut interemit, aut captivos duxit. Qui necem effugere potuerunt, ad naves recurrentes, unam quidem compleverunt, duabus aliis, uni octo, alteri decem imponentes vela sustulerunt, ac ventos secundos adepti, exitium præter opinionem suam evaserunt; sic Deo cœlitus barbaris et ut vincerentur, et ut servarentur, ambo, inquam, hæc dispensante. Nam quæ cum imperatore venerunt triremes binæ, ut Persicas naves viderunt pedem fecisse, et fugisse, remigatione fugientes assequi posse diffisi (quod procul eas flamine prospero ferri viderent) festinarunt et ipsæ cum antennis vela B tollere. Dum tollerent, horum funes, quibus antennam attrahebant rumpebantur: illorum antenna, vento dejecta in tabulatum decidebat; atque ita re desperata persecutione abstiterunt. 309 Quæ restabant quinæ et tricenæ Persarum naves (57), vacuæ in littore manserunt. Imperator et sui, cum triremibus illic noctem agentes, cadavera hostium spoliabant. Circa medium ejusdem noctis, alii barbari rei gestæ ignari, novem navibus ad eamdem oram delati sunt, ut se prioribus conjungerent. Improviso autem Romanis triremibus occurrentes, eo casu obstupuerunt. Tamen ex earum paucitate sumpta audacia, pugnam tentarunt, parumque abfuit, quin illas perderent, nam in alte- C ram jam insiluerant. Verumtamen classiarii a viribus suis potentes auxilium, eos devicerunt, omniumque Persicarum navium, una solum effugiente, potiti sunt. Atque hi quoque, ut priores, delecti erant, et domi suæ nominatissimi. Quare et milites Romani, si qui a propinquis peterentur, grandi pecunia eos vendebant. Hunc in modum barbari male mali perierunt. Imperator rebus omnibus ad filiæ nuptias præparatis et instructis, Byzantio Adrianopolim ad eas ibidem peragendas profectus est. Eodem rex Mœsorum Alexander cum filio Michaele Asene (58), rege jam a se nominato venit. Et apprecationes quidem, seu benedictiones, et quæcunque super nuptiis sacræ leges præcipiunt, in urbe fiebant. Convivia vero, et compotationes, D et quæ ad lætitiam festorum connubialium inventa sunt, in pratis Comnenes appellatis, non procul ab urbe, prope Tuntzam (59) fluvium obibantur: diebusque octo a Mœsis et Romanis in his sacris nuptialibus consumptis, die nono Alexander rex et Mœsi, imperatoris filiam, reginam suam Mariam e gente Palæologorum assumentes, in Mœsiam abducunt, multis eam ex Romana nobilitate usque Tri-

A βάρβαροι ἀλλήλοις, καὶ ἀντέσχον μὲν ἐπὶ πολὺ, τῶν παρὰ Πέρσαις ἐπιφανῶν ὄντες καὶ γνωρίμων πάντες· ὅμως νικηθέντες κατὰ κράτος, πλὴν ἑπτὰ, οἱ μὲν ἀπέθανον παρὰ τὴν μάχην, οἱ δ' ἑάλωσαν. Τῆς αὐτῆς δὲ ὥρας καὶ ὁ βασιλεὺς δυσὶ τριήρεσι παρέπλει, ἃς ἦν τῆς νυκτὸς πεπληρωκὼς, ἕτεραι γὰρ οὐκ ἔτυχον οὖσαι πλώϊμοι. Πυθόμενος δὲ ὡς οἱ μὲν τῶν βαρβάρων ἡττηθεῖεν παρὰ μεγάλου δομεστίκου καὶ τῆς στρατιᾶς, ἐπὶ δὲ τοὺς ἑτέρους ἤδη παρασκευάζονται χωρεῖν, ἀποβὰς τῆς τριήρεως, ἐπεὶ τῶν βασιλικῶν οὐ παρῆσαν ἵπποι, τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἵππῳ ἐπιβὰς, ἄγων καὶ τὴν στρατιὰν ἐχώρει κατὰ τῶν Περσῶν σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ. Καὶ γενόμενος καθ' ἃ οἱ Πέρσαι ἐληΐζοντο χωρία, συνέβαλλέ τε καὶ ἐνίκα κατὰ κράτος. Πλὴν γὰρ B ὀλίγων, καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ἔπεσον κατὰ τὴν μάχην, οἱ δ' ἑάλωσαν. Ὅσοι δὲ τὸ διαφθαρῆναι ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν παρὰ τὰς ναῦς τὰς ἑαυτῶν ἐλθόντες, μίαν μὲν ἐπλήρουν, δυσὶ δὲ ἑτέραις, τῇ μὲν ὀκτὼ, δέκα δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἐπιβάντες, ἱστία τε ἐπάραντες, καὶ πνεύματος εὐτυχηκότες ἐπιφόρου, παρὰ δόξαν διέφυγον τὸ ἀπολέσθαι, οὕτως ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἧτταν τοῖς βαρβάροις πρυτανεύοντος. Αἱ γὰρ μετὰ βασιλέως ἐλθοῦσαι δύο τριήρεις, ἐπεὶ τὰς Περσικὰς εἶδον ἀραμένας πρὸς τὸ πέλαγος ἱστία ἐπὶ φυγῇ, τῇ εἰρεσίᾳ τὴν δίωξιν ἀπαγορεύσαντες διὰ τὸ μήκοθεν τὰς Περσικὰς ὁρᾷν ἐπιφόρῳ πνεύματι χρωμένας, αἴρειν ὥρμηντο ἱστία καὶ αὐτοί. Ἅμα δὲ αἰρόντων, τῶν μὲν ἐῤῥάγησαν οἱ κάλῳ οἷς ἀνῆγον τὴν κεραίαν· τῶν ἑτέρων δὲ ἡ κε- C ραία καταχθεῖσα, κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· καὶ οὕτως ἀπέσχοντο τὸ διώκειν ἀπειπόντες. Αἱ λοιπαὶ δὲ πέντε [τρεῖς] καὶ τριάκοντα οὖσαι νῆες Περσικαὶ, κατελείφθησαν ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ κεναί. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ αἱ τριήρεις ηὐλίσαντο αὐτοῦ τὴν νύκτα σκυλεύοντες τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων. Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς περὶ μέσην, ἕτεροι βάρβαροι, ἐννέα ναυσὶ, μηδὲν εἰδότες τῶν γεγενημένων, κατέπλεον ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς αἰγιαλοὺς ὡς συμμίξοντες τοῖς ἄλλοις· ἀπροσδοκήτως δὲ ταῖς δυσὶ τριήρεσι περιπεσόντες τῶν Ῥωμαίων κατεπλάγησαν μὲν τῷ ἀδοκήτῳ. Πλὴν διὰ τὴν ὀλιγότητα θαῤῥήσαντες αὐτῶν, συνεπλέκοντο πρὸς μάχην. Καὶ παρ' ὀλίγον μὲν ἦλθον τὰς τριήρεις διαφθεῖραι. Ἐπέβησαν D γὰρ οἱ βάρβαροι καὶ τῆς μιᾶς. Πλὴν πρὸς ἀλκὴν τραπόμενοι οἱ τριηρῖται, ἐνίκησάν τε καὶ πασῶν ἐκράτησαν Περσικῶν νεῶν, μιᾶς διαδράναι δυνηθείσης. Ἦσαν δὲ καὶ οὗτοι ὥσπερ καὶ οἱ πρότεροι λογάδες τῶν παρὰ Πέρσαις ὀνομαστοτάτων. Ὅθεν καὶ οἱ στρατιῶται τοὺς ἁλόντας αὐτῶν πολλῶν ἔλυσαν χρημάτων ἐκ τῶν οἰκείων μεταπεμπομένους. Οἱ μὲν δὴ βάρβαροι οὕτως ἀπώλοντο κακοὶ κακῶς. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὰ πρὸς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς

Jacobi Pontani notæ.

(57) Supra dixit, fuisse sex et triginta; postea, tribus fugisse Persas; quomodo ergo supersunt quinque et triginta? potius triginta tres dicendum fuit.

(58) Cur Asanem cognominat? an id ei cognomentum ab Asane honoris causa imposuit?

(59) Trium confluentes amnium sunt Adrianopoli: Marizæ, sive Mariscæ, qui olim Hebrus, Tunzæ sive Tænari, et Hardæ. Postquam hi fluvii coiere, Mariza superat. Corruptum est Nizan ex Tuntzam, itaque emendare non dubitavi.

πάντα παρεσκευασμένα ἦν, ἄρας ἐκ Βυζαντίου, A ἧκεν εἰ Ἀδριανούπολιν, ἐκεῖ τοὺς γάμους ἐκτελέσων. Ἧκε δὲ καὶ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἄγων καὶ τὸν υἱὸν Ἀσάνην Μιχαὴλ, βασιλέα καὶ αὐτὸν κεχειροτονημένον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ εὐλογίαι μὲν καὶ ὅσα ἱερῶς νενόμισται ἐπὶ τοῖς γάμοις ἔνδον ἐτελοῦντο τῆς πόλεως Ἀδριανοῦ. Εὐωχίαι δὲ καὶ πότοι καὶ ὅσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηντο τῆς ἑορτῆς, παρὰ τοὺς τῆς Κομνηνῆς προσαγορευομένους λειμῶνας οὐ πολὺ τῆς πόλεως διεστηκότας παρὰ τὴν Τοῦντζαν ὠνομασμένον ποταμόν. Ὀκτὼ δὲ ἡμέραις Ῥωμαίων τε καὶ Μυσῶν τοὺς τῶν σφετέρων βασιλέων γάμους συνεορτασάντων, τῇ ἐννάτῃ ἅμα ἕῳ, βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ Μυσοὶ τὴν βασιλέως θυγατέρα, βασιλίδα δὲ αὐτῶν Μαρίαν τὴν Παλαιολογίναν παρα- B λαβόντες ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Μυσίαν· εἵποντο δὲ αὐτῇ καὶ Ῥωμαίων ἐκ τῶν ἐπιφανῶν πολλοὶ ἄχρι Τριγόδου. Ἐκεῖ δὲ ὑπολελειμμένων τῶν παρὰ βασιλέως τεταγμένων ἀεὶ τῇ θυγατρὶ συνεῖναι, οἱ λοιποὶ ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου. Μετὰ δὲ χρόνον οὐκ ὀλίγον, οἱ παρὰ Ἀκαρνᾶσι μὴ βουλόμενοι δουλεύειν βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους πρότερον ἐξορμῶντες πρὸς τὸν πόλεμον, καιρὸν ἑαυτοῖς πρὸς νεωτερισμὸν εἶναι τὴν βασιλέως ἀποδημίαν οἰηθέντες, καὶ ἑτέρους προσεταιρισάμενοι πολλοὺς, Ἄρταν μὲν ἣ τῆς Ἀκαρνανίας ὡς παρὰ κεφάλαιον τῶν πόλεών ἐστι, Νικόλαος ὁ Βασιλίτζης κατέσχεν ἅμα Καβασίλας, ἀποστήσας βασιλέως· καὶ τὸν πρωτοστράτορα αὐτόθι διατρίβοντα εἰς δεσμωτήριον ἤγαγον ὑπὸ φρουρᾷ, Ἀλέξιος δὲ Καβασίλας τὴν Ῥωγώ. Τεσσαράκοντα C δὲ τῆς αὐτῆς συνωμοσίας ἕτεροι, τὸ Θωμόκαστρον ὀνομαζόμενον παράλιον ὂν κατὰ τὴν θάλασσαν τὴν πρὸς Ἀδρίαν· τῶν ἄλλων ἁπάντων οὐκ ἀποστάντων βασιλέως, ἀλλὰ τὴν εὔνοιαν ἀκμάζουσαν τηρούντων· ἦσαν δὲ οὐκ ὀλίγαι πόλεις. Τό τε Μεσοπόταμον ὀνομαζόμενον, καὶ ὁ Σοποτὸς, καὶ ἡ Χειμάῤῥα. Πρὸς τούταις τε τὸ Ἀργυρόκαστρον, καὶ ἡ Πάργα, καὶ ὁ Ἅγιος Δονάτος, καὶ Ἀγγελόκαστρον, καὶ Ἰωάννινα, ὅ τε Εὐλοχὸς καὶ τὸ Βάλτον, καὶ ἕτερ' ἄττα φρούρια οὐκ ὀλίγα. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ ἀποστάντες βασιλέως πρεσβείαν πρὸς πριγκίπισσαν τὴν Τάραντος δεσπότιν πέμψαντες, Νικηφόρον τε τὸν παῖδα ᾐτοῦντο δεσπότου ὡς σφῶν ἄρξοντα κατὰ πατρῷον κλῆρον καὶ συμμαχίαν μεθ' ἧς καὶ τὰς ἄλλας δυνήσον- D ται πόλεις ἀποστῆσαι βασιλέως, ἢ ἑκούσας προσχωρησάσας, ἢ βιασάμενοι τοῖς ὅπλοις. Πριγκίπισσα δὲ ἡδέως τε ἐδέξατο Νικηφόρον φυγόντα πρὸς αὐτήν· ἤλπισε γὰρ Ἀκαρνανίας κρατήσειν δι' αὐτοῦ· καὶ πάλιν ἐπεὶ ἐπύθετό τινας βασιλέως ἀποστάντας καὶ προσχωρήσαντας αὐτῷ, ἐξέπεμπε προθύμως, καὶ μίαν ἐκείνῳ τῶν θυγατέρων (δύο δὲ ἦσαν αὐτῇ) κατεγγυήσας, συμμαχίαν τε παρασχομένη ὅση δυνατή. Ἡ γὰρ πριγκίπισσα αὕτη δὴ ἀπόγονος οὖσα Βαλδουΐνου, ὃς Βυζαντίου ἐβασίλευσεν ἐπὶ καιρὸν καθ' ὃν ὑπὸ Λατίνοις ἑάλω χρόνον, τόν τε πρόγονον

nobum prosequentibus : ubi remanentibus quos ei pater perpetuos honorarios attribuerat, cæteri reverterunt. Multo post id tempus, qui se apud Acarnanas imperatori nolebant subjicere, et cæteros quoque ad arma stimulabant, ejus absentiam ad res novandas opportunam statuentes, complures in sodalitium suum pellexerunt. Et Artam quidem urbium Acarnaniæ velut caput, Nicolaus Basilitzes et Cabasilas a fide imperatoris aversam occupaverunt, ac protostratorem illic degentem in carcerem, adhibitis custodibus compegerunt. Alexius Cabasilas Rhogum vindicavit. Quadraginta porro ejusdem conjurationis satellites et administri Thomocastrum ad mare **310** Adrianum : cum nullum præterea oppidum deficeret, sed recenti semper studio benevolentiaque erga imperatorem floreret. Erantque oppida illa non pauca sane, Mesopotamum, Sopotus, Chimarra, Argyrocastrum, Parga, Sanctus Donatus, Angelocastrum, Joannina. Item Eulochus, Baltum, et alia castella complura. At enim desertores illi per legatos a domina Tarentina Nicephorum despotæ filium, sibi ut parentis legitimum successorem imperaturum repetebant; et simul auxilium, quo et alias urbes, si sponte sua nollent, ad defectionem cogere possent, flagitabant. Tarentina princeps Nicephorum ad se confugientem læta excèpit, quod per ipsum se in Acarnania regnaturam confideret. Post, ubi audivit quosdam ab imperatore ad illum desciyisse, non invita cum una filiarum (duas enim habebat) eidem desponsa, et subsidio quanto potuit dimisit. Erat hæc femina e minoribus, seu posteris Balduini, qui Byzantio a Latinis capto, aliquandiu ibidem imperavit (60) : et illum familiæ suæ auctorem Romanum imperatorem, seque imperatricem Romanorum (quippe illius neptem) palam prædicabat. Hinc elaborabat, ut in parte saltem Romani principatus imperare posset. Quam ob causam etiam Nicephorum cupide cum navali copia dimisit, arbitrans, si is filiæ suæ maritus, Acarnaniæ dominus esset, habituram se quod concupivisset : qui et Thomocastri urbe maritima degebat. Imperator statu rerum Acarnanensium percepto, sibimet in præsens, senescente jam autumno, cum exercitu eo proficiscendum non putavit; Joannem autem pincernam et Monomachum illuc cum copiis contendere jussit, ibique hibernare, et simul urbibus adhuc fidem præstantibus] opem ac præsidium et iisdem, ne aliarum exemplo deficerent, timorem afferre : simul desertrices, si non omnino obsidere, at saltem populationibus exagitare, ut vere incipiente, et imperatore eodem cum exercitu veniente, per hiemem prius ærumnis conflictatæ, multisque ab hostibus cumulatæ miseriis, facilius subjugarentur. Pincerna mandata facessens, in Acarnania hiemat,

Jacobi Pontani notæ.

(60) De imperatoribus Constantinopolitanis Latinis dicemus infra ad cap. 36 qui fuerint, quandiu singuli imperarint. Dabit enim nobis occasionem Cantacuzenus.

parentes adhuc imperatori civitates custodit, rebelles affligit. Vere primo imperator ipse cum agmine infesto adest, et aliarum quidem urbium populos atque optimates pro fide et benevolentia in se multis donis cohonestat: exercitu autem trifariam diviso (61), **311** urbes perfidas assiduissima obsidione urgere pertendit. Thomocastrum itaque, ubi Nicephorus dux agebat, obsidionem facile tolerabat, utpote a continente tantummodo Romanis oppugnantibus : nam qua mare, ad usum necessaria et importabantur, et exportabantur omnia, quod imperator classem non haberet. Arta autem et Rhogus, quod in continente erant sitæ, magnam ex obsidione penuriam sustinebant : cum præter ea quæ sibi ante imperatoris adventum in hieme conquisissent, invehere nihil possent, et cum a frumento, tum a reliquo victu essent perquam inopes. Quanquam vero ad obsidionem perpetiendam adeo non instructæ essent, nihilo tamen magis acerbitatem minuebant : neque de cætero verbis tenus imperatori cedendum et obsequendum, sed omnia patiunda, et victu abominando utendum potius censebant, quam ut sese dederent. Imperator Artam præsens obsidebat, murosque valide continenterque oppugnans, machinas omnes expugnationi idoneas admovebat. Artæi protostratorem carcere eductum ad illum mittunt, sive timentes, ne quid inceptaret novi, quod quidam cum eo conspirassent, sive aliud quiddam cogitantes ; ipsi e muris fortiter se tuentur, omnesque machinas et impetus vanos irritosque demonstrant. Longo tempore in obsidione contrito (nam a principio maxime veris usque ad exitum æstatis duraverat), imperator Rhogum se conferre, et cum Cabasila coram colloqui decrevit, persuasurum confisus, ut sensim emollitus, urbem citra pugnam ultro traderet. Qui usque adeo monitis non obtemperavit, ut minaretur etiam, si quavis tandem de causa imperatorem Rhogi compotem fieri contingeret, semel de turri præcipitaturum, ne captus iterum illi servire cogeretur. Tantum in eo odium et ira valebant.

A ὡς βασιλέα Ῥωμαίων διεθρύλλει, καὶ ἑαυτὴν βασιλίδα προσηγόρευε Ῥωμαίων ὡς ἀπόγονον ἐκείνου. Διὸ καὶ διὰ σπουδῆς ἁπάσης ἐποιεῖτο μέρους ἄρξαι τινὸς τῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίων βασιλέας οὔσης ἀρχῆς. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ τότε Νικηφόρον ἐξέπεμπε διὰ σπουδῆς, καὶ δύναμιν παρασχοῦσα ναυτικὴν, οἰομένη ἂν Ἀκαρνανίας αὐτὸς ἄρξῃ τῇ θυγατρὶ ἐκείνης συνοικῶν, τὴν ἐπιθυμίαν ἠνυκέναι, ὃς δὴ καὶ Θωμοκάστρῳ ἐνδιῆγεν ὄντι παραλίῳ. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, στρατεύειν μὲν αὐτὸς οὐκ ᾤετο δεῖν τὸ νῦν ἔχον ἐπ' αὐτοὺς, ἤδη περὶ ἐκβολὰς τοῦ φθινοπώρου ὄντος· Ἰωάννην δὲ Ἄγγελον τὸν πιγκέρνην ἅμα Μονομάχῳ ἐκέλευσεν ἀναλαβόντα στρατιὰν χωρεῖν ἐπὶ Ἀκαρνανίαν, κἀκεῖ διαχειμάζειν ἅμα μὲν ταῖς ὑπὸ βασιλέα B τελούσαις ἔτι πόλεσι δύναμιν παρέχοντας, καὶ δέος τοῦ μὴ συναφίστασθαι ταῖς ἄλλαις· ἅμα δὲ καὶ τὰς ἀφεστηκυίας εἰ μὴ τελείως, ἀλλ' ἐκ μέρους πολιορκήσοντας λεηλασίαις, ὡς ἂν ἅμα ἦρι βασιλεῖ ἐπιστρατεύσαντι ῥᾴδιαι εἶεν παραστήσασθαι, προτεταλαιπωρηκυῖαι τοῦ χειμῶνος, καὶ πολλῶν ἀναπεπλησμέναι κακῶν ἐκ τοῦ πολέμου. Πιγκέρνης μὲν οὖν κατὰ τὰ προστεταγμένα ὑπὸ βασιλέως ἅμα στρατιᾷ εἰς Ἀκαρνανίαν διαχειμάσας, τάς τε οὔσας ὑπηκόους βασιλεῖ πόλεις διεφύλαξε, καὶ τὰς ἀποστάσας ἐκάκου. Ἅμα δὲ ἦρι, καὶ ὁ βασιλεὺς πανστρατιᾷ ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἦλθε· καὶ τοὺς μὲν τῶν ἄλλων πόλεων δήμους καὶ τοὺς δυνατοὺς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἕνεκα ἠμείβετο πολλαῖς εὐεργεσίαις, τὴν στρατιὰν δὲ διελόμενος τριχῇ, C τὰς ἀποστάσας πόλεις συντονώτατα ἐπολιόρκει. Θωμόκαστρον μὲν οὖν, ἔνθα καὶ Νικηφόρος διῆγεν ὁ δοὺξ, διέφερε ῥᾳδίως τὴν πολιορκίαν, ἅτε ἐξ ἠπείρου τῶν Ῥωμαίων μόνον πολιορκούντων, κατὰ γὰρ τὴν θάλατταν ὅσων ἐδεῖτο εἰσῆγέ τε καὶ ἐξῆγε, δύναμιν μὴ ἔχοντος βασιλέως ναυτικήν. Ἄρτα δὲ καὶ Ῥωγὼ οὖσαι ἠπειρώτιδες, πολλὴν ὑπέμενον τὴν ἔνδειαν ἐκ τῆς πολιορκίας, οὐδὲν πλέον δυνάμεναι ἐπεισάγειν πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ χειμῶνος πρὶν βασιλέα ἀφικέσθαι παρεσκευασμένων. Καὶ φλαύρως εἶχον σίτου τε καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων ἀπορίᾳ· καί περ δὲ οὕτω πρὸς τὴν πολιορκίαν ἀνεπιτηδείως παρεσκευασμέναι, οὐδὲν μᾶλλον ὑφεῖσαν τῆς πικρίας, οὐδὲ ἠνείχοντο ἄχρι λόγων τὸ ὑπείκειν αὖθις βασιλεῖ· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ᾤοντο ὑπομενετέον εἶναι, καὶ τῶν πρὸς τροφὴν ἀθεμίτων ἅπτεσθαι, ἢ παραδιδόναι βασιλεῖ τὰς πόλεις. Βασιλεὺς δὲ Ἄρταν ἐπολιόρκει αὐτὸς παρών· καὶ τειχομαχίας τε ἐποιεῖτο καρτερὰς καὶ συνεχεῖς. Καὶ μηχανήματα πάντα, ἐξ ὧν ᾤετο παραστήσεσθαι προσῆγεν. Ἀρταῖοι δὲ πρωτοστράτορα μὲν τοῦ δεσμωτηρίου ἐκβαλόντες, ἐξέπεμψαν ὡς βασιλέα, εἴτε μή τι νεωτερισθείη παρ' αὐτοῦ, τινῶν δείσαντες συστάντων πρὸς αὐτὸν, εἴτε τι διανοηθέντες ἕτερον· αὐτοὶ δὲ ἀπὸ τῶν τειχῶν ἠμύνοντο καρτερῶς, καὶ ἀπράκτους ἀπεδείκνυον πάσας μηχανὰς καὶ τειχομαχίας. Τριβομένου δὲ τοῦ χρόνου κατὰ τὴν πολιορκίαν (ἀπὸ γὰρ ἦρος μάλιστα ἀρχῆς ἄχρι ἐκβολῆς τοῦ θέρους ἐπολιορκοῦντο) ἔγνω δεῖν ὁ βασιλεὺς Καβασίλᾳ εἰς Ῥωγὼ ἀπελθὼν δι' ἑαυτοῦ διαλεχθῆναι, νομίζων πείσειν ὑπενδοῦναι τῆς φιλονεικίας, καὶ τὴν πόλιν παραδοῦναι ἀμαχεί. Ὁ δὲ τοσοῦτον ἐδέησε τοῦ πείθεσθαι αὐτῷ, ὥστε καὶ ἠπείλησεν ὡς εἰ συμβαίη καθ' ἡντιναοῦν αἰτίαν βασιλέα ἐγκρατῆ Ῥωγοῦς γενέσθαι, καταχρημνίσειν ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ πύργου, ἵνα μὴ ζῶν ἁλοὺς, ἀναγκασθῇ δουλεύειν αὖθις βασιλεῖ. Τοσοῦτον ἀπεχθείας αὐτῷ καὶ μήνιδος περιῆν.

Jacobi Pontani notæ.

(61) Tres urbes defecerant, Arta, Rhogus, Thomocastrum : singulis obsidendis partem copiarum destinat.

CAPUT XXXV.

Magnus domesticus ægre colloquium Cabasilæ impetrat. Defectionem urbium illi exprobrat. Tertio die reversus, ad deditionem flectere frustra conatur. Demum persuadet, ac lætum nuntium imperatori Artam allaturus, in itinere ad fontem prandet. Eo venit Cabasilas, consilium quærens. Quem edoctum dimittit, et postridie nomine imperatoris urbem accipit. Cabasilas cum primoribus ad imperatorem a magno domestico adducitur, fidem constantem promittit. Imperator illum, cæterosque collaudat et muneratur. Artæi Rhogios maledictis proscindunt, et obdurant.

A Ὁ μέγας δὲ δομέστικος μεμνημένος ὡς Καβασίλας οὑτοσὶ, ὅτε πρῶτον Ἀκαρνανίαν ποιήσατο αὐτῷ ὁ βασιλεὺς, πολλὰ αὐτοῦ πολλάκις ἐδεήθη τοῖς φίλοις συναριθμηθῆναι αὐτοῦ καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ πολλῆς ἀπέλαυσε προνοίας τῆς αὐτοῦ πεισθέντος πρὸς τὴν αἴτησιν, ἐλπίσας τέ τι ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνύσειν Καβασίλα φιλίας, τῶν οἰκείων ὀλίγους παραλαβὼν, ἦλθεν εἰς Ῥωγώ. Καβασίλας δ' ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ τείχους ἑώρα προσιόντα, πέμψας ἐδεῖτο, μὴ ἐγγὺς τειχῶν γενέσθαι. Ἦ γὰρ ἀνάγκη συντυγχάνειν παρὰ γνώμην. Πεπεικέναι γὰρ ἑαυτὸν καθάπαξ ἀφίστασθαι Ῥωμαίων, ἢ ἀποθανεῖσθαι· ὃ καὶ αὐτὸ παντὸς ἐπαχθέστερον κακοῦ, καὶ οὐχ ἥκιστα παντὸς ἀνιαρώτερον. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος οὐδὲν ἔφασκε τοὺς λόγους εἶναι πρὸς αὐτόν. Αὐτὸς γὰρ ἐπαγγειλάμενος Καβασίλα εἶναι φίλος, τὰ προσήκοντα φίλοις μὴ B κατοκνεῖν ποιεῖν. Ἂν δ' αὐτὸς διωθῆται προσιόντα, τῇ σφετέρᾳ δόξῃ λυμανεῖσθαι, ἀγνώμονα περὶ τοὺς φίλους, καὶ τὴν γνώμην εὐμετάβολον ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, καὶ ταῦτα πρότερον αὐτὸν δεηθέντα, καὶ πείσαντα τοῖς φίλοις τοῖς ἐμοῖς καταγραφῆναι. Καβασίλας δὲ καὶ αὐτὸς διϊσχυρίζετο, μήτε βούλεσθαι, μήτε δύνασθαι τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν ἀπειπεῖν, καὶ δεινὰ πάσχειν, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν φιλίᾳ τυραννεῖσθαι, οὐ μετρίως ἀνιώμενον, ὅτι μὴ δι' ἑαυτοῦ αὐτὸς, ἀλλὰ δι' ἑτέρων τὸν παρόντα χρόνον ὁμιλεῖ. Δεδοικέναι δὲ μὴ οὐχ οἷός τε ᾖ κρατεῖν ἑαυτοῦ, συγγενόμενος ἐκείνῳ, ἀλλὰ ταὐτὸν τοῖς μαινομένοις πάθῃ, οἳ ἥδονται κατακόπτοντες ἑαυτοὺς, ἀγνοοῦντες ὅτι πάσχουσι διὰ τὴν νόσον. Τούτου μὲν οὖν C ἕνεκα, ὁ μέγας δομέστικος εἶπεν. Ἐπαινῶ, ὅτι φιλίας ἥττησαι τοσοῦτον, ἧς ἥδεται ἡττώμενος πᾶς τις σωφρονῶν. Εἰ δέ σοι φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς τὸ τελείως ἐμοὶ συνελθεῖν, ἀλλὰ τόγε δεύτερον, παρὰ τὴν γέφυραν ἐλθὲ τοῦ ποταμοῦ, ὡς ἂν ἐξ ἑκατέρου μέρους ὁμιλήσαντες ἀλλήλοις, ἐμοί τε τὸ σοὶ ὡμιληκέναι, καὶ σοὶ τὸ μὴ ἐγγὺς ἐμοῦ γενέσθαι, ὃ μάλιστα δέδοικας, περισώζοιτο. Ἐπεὶ δὲ ἧκε παρὰ τὴν γέφυραν πεισθεὶς, ἄλλα τε διειλέχθησαν ὅσα τις ἂν εἴποι πρὸς ἄνδρα φίλον, καὶ περὶ τῆς ἀποστασίας τῶν πόλεων ὁ μέγας δομέστικος αὐτοῦ κατηγόρει ὡς αἰτιωτάτου μάλιστα γεγενημένου. Ἐφ' οἷς ἀπελογεῖτο καὶ αὐτὸς ὡς λυσιτελοῦντα δράσειεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀκαρνᾶσι τῆς δουλείας αὐτοὺς ἐλευθερῶν Ῥωμαίων, καὶ τὴν πάτριον αὐτοῖς τῶν Ἀγγέλων ἀρχὴν ἐπανασώζων. D Τοιαῦτα καὶ ἕτερά τινα διαλεχθέντες, ὁ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐς τρίτην ἡμέραν αὖθις ἥξειν

A Magnus autem domesticus, memor quomodo hic Cabasilas, cum primum Acarnaniam reciperet imperator, sæpe multumque rogasset, uti eum amicis ac familiaribus suis allegeret, et quo pacto ejus petitioni annuens, sua cura ac providentia singulari 312 magnum homini fructum attulisset, conceptaque spe, propter eam amicitiam aliquid effecturum, paucis comitatus familiaribus Rhogum adit. Cabasilas accedentem de muro conspicatus, misit oratum, ne propius mœnia veniret: nolle enim cum eo colloqui. Nam induxisse in animum semel, eum Romanis nil habere negotii, aut emori: quod omnium malorum odiosissimum erat atque tristissimum. Tum magnus domesticus, nihil ad se ista verba pertinere: nam cum se Cabasilæ amicum B fore spopondisset, non pigrari officium amici præstare. Si ipse se convenientem repelleret, gloriam suam corrupturum, dum semet in amicos inconstantem atque improbum ostenderet: cum tamen petivisset prius et impetrasset, ut ab eo in amicorum numerum referretur. Cabasilas affirmare, nec velle, nec posse initam cum eo amicitiam retractare. Et ob eam excruciari, et quasi tyrannidem quamdam experiri, contristarique non mediocriter, quod non ipse per se, sed per alios hoc tempore cum eo colloquatur. Timuisse vero, si cum illo sit, ne se continere nequeat; sed idem sibi quod furiosis usu veniat, qui corpora sua cum voluptate dilaniant, propter morbum quid faciant ignorantes. C Ergo se illum laudare, inquit magnus domesticus, cum tantopere ab amicitia victus sit, qua se victum prudens quilibet lætatur. Quod si onerosum ac molestum sit, proxime secum congredi, certe ad pontem fluminis accedat, ut ex intervallo se appellent, et sibi detur cum eo collocutum esse et illi (quod maxime timeat) non appropinquasse. Ubi morem gerens ad pontem accessit, cum alia, quæ inter amicos solent, ultro citroque dicta sunt, tum magnus domesticus de urbium defectione questus est, cui rei ipse puppis et prora fuisset. Ille defendendi sui gratia refert, se Acarnanibus e Romanorum servitute asserendis, et patrio Angelorum principatu (62) ipsis recuperando, sibi aliisque commodare voluisse. Ilis aliisque inter se dictis, domesticus ad D exercitum, tertio die reversionem pollicitus, Cabasilas in oppidum, secunda congressione recusata, digressi sunt. Tertia luce magnus domesticus

Jacobi Pontani notæ.

(62) A temporibus Angeli Alexii abrupta est a Romano imperio Acarnania. Sed cap. sequenti historicus noster explicabit, quomodo ex præfectura facta sit propria provincia. Ex prætore Græciæ Leunclavius hæc verba recitat: *Qui duces aliis in locis alii fuerant hactenus (nondum occupata a Flandris Constantinopoli, et toto fere imperio) singuli regionem administrationi suæ commissam tunc sui juris efficiebant: vel ad hoc impulsi motu proprio, vel ab incolis ad defendendam regionem arcessiti.*

Rhogum, cum Cabasila acturus redit. Qui paulum cunctatus, postquam vidit eum nolle discedere, rursum egressus, ponte transito ad eum accessit; quem, licet longa oratione, domesticus flectere non potuit, ut se urbemque imperatori dederet, tamen animum ejus terruit, ne existimaret sub imperatore vivere plane desperatorum, **313** nec obsessum mori, subjectione optabilius esse, dictaque salute, cum paulo post tertium se adfuturum prædixisset, uterque quo ante se receperunt. Lapsis diebus aliquot adest, et cum eo extra muros die consumpto, persuadet tandem, ut in fidem imperatoris urbe tradita veniat. Ita persuasum Rhogi relinquit: ipse ad imperatorem ad Artam castra habentem, Cabasilam Rhogum traditurum nuntiaturus ire pergit. In itinere ubi ad fontem quemdam aqua frigida ac pellucida, haustuque dulcissima manantem venit, placuit ab equis descendere, et corpus cibo reficere. Descendunt, ac recumbunt: nec mora longa, et Cabasilam propere adequitantem conspicantur. Quo jam vicino, priusquam verbum ederet, Opinor, ait magnus domesticus, te aliis quiritantibus, ac nimiam facilitatem tuam accusantibus, quod ad me, qui hostis esse videor, nullo securitatis pignore tam inconsulto, ut apparet, adeas, volentem facto ipso docere, quod non imperite, neque confidenter, sed probe sciens, cui te credideris, et cui officium præstes, illos quidem cum stultis cogitationibus relinquere, et ad nos, quos aliis fideliores judicasti, advenire. Respondit Cabasilas, nisi primus ipse post sermones Rhogi habites advenisset, difficile crediturum fuisse, neminem eos ibidem dictorum nuntium accepisse. His enim ipsis inter nos prolatis, inquit, relictis illis ad te advolo. Tu noveris quid me facere melius sit: tecumne ad imperatorem progrediar, an hic, quandiu jusseris subsistam? Ego enim, scias velim, nunquam imperatori me dedidissem: sed quemadmodum illi dixeram, mori, quam ei subjici maluissem. In amore autem tui prorsus me expugnatum confiteor, propter eaque me ipsum cum civibus tradidisse, ut integrum tibi sit de nobis statuere quod voles. Magnus domesticus tam benevolæ voluntati actis gratiis ingentibus, Rhogum Cabasilam remittit; se crastina luce cum donis regalibus venturum, ipsumque et cæteros pro imperatore in potestatem accepturum. Inde ad imperatorem tendit, de Cabasila et Rhogo quemadmodum se tradidissent, commemorat: nactusque auctoritatem quæcunque justa et commoda duceret in illos beneficentiæ causa conferendi, die sequenti Rhogum init; quem Rhogii urbe transdita accipiunt; ipse dona imperatoris, ut quoque dignum erat, distribuit, assumptisque quorum inter eos præcipua vigebat existimatio, simulque Cabasila **314** imperatorem adit; quibus se adorantibus subjectionemque profitentibus mansueta ac leni oratione respondit, et pro mutatione in melius laudatos, ad se diligen-

A ἐπαγγειλάμενος, ὁ δ' εἰς τὴν πόλιν, τὴν δευτέραν συντυχίαν ἀπειπάμενος, διελύοντο. Ἐς τρίτην δὲ ἡμέραν ὁ μέγας δομέστικος αὖθις ἦλθεν εἰς Ῥωγὼ, ἐπὶ τῷ Καβασίλᾳ αὖθις συγγενέσθαι. Ὁ δ' ἀναβαλλόμενος ἐπὶ μικρὸν, ἐπεὶ οὐκ ἀφιστάμενον ἑώρα, ἐξελθὼν καὶ αὖθις, τήν τε γέφυραν διαβὰς, εἰς ἓν αὐτῷ συνῆλθεν. Ἐφ' ἱκανόν τε ὁ μέγας δομέστικος αὐτῷ διαλεχθεὶς, πεῖσαι μὲν οὐκ ἴσχυσε προσχωρῆσαι βασιλεῖ καὶ τὴν πόλιν παραδοῦναι· ὅμως δὲ διέσεισεν αὐτοῦ τοὺς λογισμοὺς τοῦ μὴ τῶν ἀπηγορευμένων παντάπασι τὸ ὑπὸ βασιλέα οἴεσθαι τελεῖν, μηδ' αἱρετώτερον ἡγεῖσθαι τῆς δουλείας τὸ ἀποθνήσκειν πολιορκουμένους. Συνταξάμενος δὲ αὐτῷ, κα' αὖθις ἥξειν προειπὼν μετ' οὐ πολὺ, ὁ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁ δὲ εἰς τὴν πόλιν ἀνεχώρησαν. Μεθ' ἡμέρας B δέ τινας καὶ αὖθις προσελθὼν καὶ συνδιημερεύσας αὐτῷ ἔξω γενομένῳ τῶν τειχῶν, ἔπεισε προσχωρῆσαι βασιλεῖ, καὶ τὴν πόλιν παραδοῦναι. Ἐπεὶ δὲ εἶχε πεπεισμένον, αὐτὸν μὲν ἐν Ῥωγοῖ κατέλιπεν αὖθις· αὐτὸς δὲ πρὸς βασιλέα παρὰ τὴν Ἄρταν ἐστρατοπεδευμένῳ ὅτι παραδιδοίη Καβασίλας Ῥωγὼ ἀπαγγελῶν ἐχώρει· ὁδεύοντι δὲ αὐτῷ, ἐπεὶ ἐγένετο κατά τινα πηγὴν ψυχρὸν ἅμα ῥέουσαν καὶ διειδὲς καὶ ἥδιστον πιεῖν, ἐδόκει δεῖν τῶν ἵππων ἀποβάντας, ἄριστον ἑλέσθαι, καὶ ἀποβάντες κατεκλίνοντο. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ὁ Καβασίλας σπουδῇ ὡρᾶτο προσελαύνων, καὶ ἐπειδὴ ἐγγὺς ἦν, πρίν τι φθέγξασθαι αὐτὸν, Οἶομαι, ὁ μέγας δομέστικος εἶπε, σοὶ τῶν ἑταίρων μεμφομένων, καὶ πολλὴν κατηγορούντων εὐκολίαν ὅτι C πρὸς ἐμὲ πολέμιον δοκοῦντα εἶναι, μηδὲν ἔχων ἐνέχυρον ἀσφαλείας, ἀπερισκέπτως οὕτω τὸ δοκοῦν φοιτᾷς, βουληθεὶς ἔργοις ἀποδεῖξαι ὡς οὐχ ἀμαθῶς οὐδὲ θρασέως, ἀλλ' εὖ εἰδὼς ᾧτινι πιστεύεις σεαυτὸν, τὰ δέοντα ποιεῖς, ἐκείνους μὲν καταλιπεῖν ἀνόητα ἐνθυμουμένους, παρ' ἡμᾶς δὲ ἥκειν, οὓς κέκρικας τῶν ἄλλων μᾶλλον πιστοτέρους. Ὁ δ' εἰ μὴ πρῶτος, ἔφασκεν, αὐτὸς ἀφῖκτο μετὰ τοὺς ἐκεῖ ῥηθέντας λόγους, οὐ πιστεῦσαι ἂν ῥᾳδίως μή τινὰ τῶν λόγων ἐκείνων ἄγγελον ἐλθεῖν. Τούτων γὰρ αὐτῶν ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους εἰρημένων, καταλιπὼν αὐτοὺς, ἥκω παρὰ σέ· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅ τι πράττειν βέλτιον ἐμέ· καὶ ἢ πρὸς βασιλέα ἥκειν ἅμα σοὶ, ἢ ἐνταῦθα μένειν, ἄχρις ἂν αὐτὸς κελεύῃς. Ἐγὼ γὰρ, εὖ ἴσθι, βασιλεῖ μὲν οὐκ ἄν ποτε προσεχώρησα, ἀλλ', ὅπερ D ἔφην πρὸς ἐκεῖνον, μᾶλλον ἂν ἀποθανεῖν εἱλόμην, ἢ ἐκείνῳ ὑποχείριος γενέσθαι· τῆς σῆς δὲ φιλίας ἡττῆσθαι παρὰ πολὺ ὁμολογῶ· καὶ τούτου γε ἕνεκα ἐμαυτόν τε καὶ πολίτας ἐγκεχειρικέναι τοὺς ἐμοὺς, ὥσθ' ἅ σοι κατὰ γνώμην, ἐξεῖναι πράττειν περὶ ἡμᾶς. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος πολλὴν αὐτῷ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας χάριν ὁμολογήσας, εἰς Ῥωγὼ ἐκέλευεν αὖθις ἐπιέναι, ὡς τὴν ὑστεραίαν αὐτοῦ μετὰ τῶν βασιλικῶν ἀφιξομένου δωρεῶν, καὶ αὐτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους παραληψομένου· ὁ δὲ πεισθεὶς, αὖθις ἐπανῆλθεν εἰς Ῥωγώ. Ἐκεῖθεν δὲ ὁ μέγας δομέστικος εἰς βασιλέα ἐλθὼν, καὶ περὶ Καβασίλα καὶ Ῥωγοῦς ὡς προσεχώρησαν ἀπαγγείλας, ἐπιτραπείς τε παρ' ἐκείνου ὅσα ἂν ᾖ δίκαια καὶ συμφέροντα εὐποιΐας ἕνεκα πράσσειν πρὸς αὐτοὺς, εἰς τὴν ὑστεραίαν αὖθις εἰς Ῥωγὼ ἐλ-

θῶν, εἰσεδέχθη τε παρὰ τῶν Ῥωγίων τὴν πόλιν παραδόντων· καὶ αὐτὸς ἑκάστῳ καταξίαν τὰς βασιλέως παρέσχετο εὐεργεσίας· συμπαραλαβών τε αὐτῶν τοὺς μάλιστα ἐν λόγῳ, Καβασίλαν τε σὺν αὐτοῖς ὡς βασιλέα ἧκε, προσκυνήσασί τε αὐτοῖς καὶ ὡμολογηκόσι τὴν δουλείαν· καὶ ὁ βασιλεὺς ἠμείβετο λόγοις ἡμέροις καὶ προσηνέσι· καὶ τῆς πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς ἐπῄνει, καὶ πρὸς εὔνοιαν μάλιστα προσήγετο. Καβασίλας δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις ἔφασκε προσήκειν τοὺς πρὸς βασιλέως εἰρημένους λόγους, αὐτῷ δὲ μή. Εἰ γάρ τι καὶ εἴργασται τῶν κατὰ γνώμην βασιλεῖ, οὐκ ἐκείνῳ μᾶλλον ἢ μεγάλῳ δομεστίκῳ λογίζεσθαι τὴν χάριν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ ὥσπερ ἔπεισέ τε ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν καὶ πρὸς βασιλέα εἰς Ῥωγὼ ἐλθόντα εἰπεν ὡς μᾶλλον ἂν ἕλοιτο ἀποθανεῖν, ἢ ὑπὸ βασιλέα γενέσθαι, αὖθις τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν γνώμην ἐσχηκέναι ἄχρι προτεραίας· ἀγνοεῖν δὲ ὅπως τοῖς μεγάλου δομεστίκου λόγοις κατάκρας ἡττηθεὶς, τἀναντία πρᾶξαι ὧν προείλετο. Ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι μόνον σαφῶς, ὡς δεσμώτης ἀχθείη τοῖς ἐκείνου λόγοις· γνώμην τε ἀντὶ τῆς προτέρας ἐσχηκέναι νῦν ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι καὶ γένοιτο ἕως ἂν περιῇ τῆς πρὸς αὐτόν τε βασιλέα καὶ τὸν μέγαν δομέστικον εὐνοίας ἀποσταίη. Τοιαῦτα Καβασίλα εἰπόντος, τοὺς λόγους ἐπαινέσας ὁ βασιλεὺς, λόγοις τε ἠμείβετο πολλοῖς, τὴν πραότητα ἐπιδεικνύμενος καὶ τὴν εὐμένειαν τὴν πρὸς αὐτὸν, καὶ τὸ μεγάλου κονοσταύλου ἀξιώματι ἐτίμα, καὶ τοὺς ἄλλους ἀναλόγως. Οἱ πολιορκούμενοι δὲ κατὰ τὴν Ἄρταν, Καβασίλαν καὶ Ῥωγίους ὁρῶντες προσκεχωρηκότας βασιλεῖ, ὕβριζόν τε εἰς αὐτοὺς ὡς προδότας τῶν κοινῇ λυσιτελούντων, καὶ ἰδίων ἕνεκα κερδῶν τὰ κοινῇ συμφέροντα προϊεμένους, καὶ πολλὴν κατεγίνωσκον τὴν μοχθηρίαν καὶ τὴν φαυλότητα αὐτοῖς τῶν τρόπων. Ἦσάν τε οὕτω παρεσκευασμένοι ὡς οὐκ ἐνδώσοντες πρὸς τὴν πολιορκίαν οὔτε φόβῳ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν, οὔθ' ὑποσχέσεσι μυρίων ἀγαθῶν.

A dum mirifice illexit. Cabasilas ejus verba in alios, in se minime quadrare autumavit. Quanquam enim gratum aliquid ipsi fecerit, non sibi magis, quam magno domestico ob id gratiam deberi. Se enim, quod ab initio statuisset, et imperatori Rhogum venienti affirmasset, malle mori, quam denuo illi subesse, id ipsum eodem plane modo usque ad diem hesternum in animo fixum habuisse. Nescire autem, quomodo sermone magni domestici omnino devictus, decretum suum fregerit. Illud solum pulchre scire, verbis magni domestici injecta sibi vincula, quibus duceretur quo is vellet; et nunc priori contrariam induisse mentem, ut quicunque casus exstiterit, quandiu spiritus suppeditaverit, ab imperatoris et magni domestici amicitia B nunquam desciscat. Hæc locutum Cabasilam laudibus ornavit imperator, et multis respondens, humanitatem ac propensionem illi suam ostendit: ac ipsum quidem magni Contostauli honore, alios pro portione aliis ornamentis cohonestavit. Artæi obsessi Cabasilam et Rhogios ad imperatoris auctoritatem rediisse cognoscentes, maledictis eos, ut communis emolumenti proditores, et qui propter compendia propria communes utilitates in postremis ducerent, incessebant, ac pro nequissimis ignavissimisque mortalibus damnabant: erantque sic animati, ut quamvis obsiderentur, nec tantillum tamen vel timore malorum bellicorum, vel promissione millium bonorum vellent cedere.

CAPUT XXXVI.

Artæorum pertinaciam castigat magnus domesticus: quæ bona perdiderint, quæ mala passuri sint, ostendit. Eorum in Rhogios contumelias ægre fert. Quam inique resistant, et quomodo Acarnania Romanis debeatur, docet. Hortatur, ut se illius fidei permittant. Artæi deditionem decernunt; præteritam pertinaciam excusant. Laudat eos, et gratias agit magnus domesticus. Imperatoris et exercitus invaletudo.

Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις μετὰ τὸ Ῥωγίους προσχωρῆσαι, παρὰ τὰς πύλας Ἄρτας ὁ μέγας δομέστικος προσελθὼν, εἰς λόγους ἐλθεῖν ᾐτεῖτο Βασιλίτζῃ ἐπιτροπεύοντι αὐτῆς. Ἐλθόντι δὲ καὶ αὐτῷ πρὸ τῶν πυλῶν, Οὐ δέον, ἔφασκεν, αὐτοὺς νοῦν ἔχοντας καὶ λογισμοῖς χρωμένους, οὕτω φέρεσθαι ἀλόγως, ὥστε μήτε πρότερον βουλεύσασθαί τι τῶν δεόντων, καίτοι παραινοῦντος καὶ ἐμοῦ, μήθ' ὕστερον μεταβάλλεσθαι μετὰ τὴν πεῖραν τῶν δεινῶν. Εἰ γὰρ ὅτε πρῶτον πρὸς ὑμᾶς ἥκομεν πρὶν ἄρξασθαι πολιορκίας, ἐμοὶ παραινοῦντι τὰ δέοντα ἐπείθεσθε, αὐτοί τε ἂν ἦτε τῶν ἐκ τῆς πολιορκίας κακῶν ἀπηλλαγμένοι, ἥτε χώρα ἄτμητος ἔτι οὖσα διεσώζετο ἂν ὑμῖν ἀφ' ἧς αὐτοί τε οἱ δυνατοὶ εἴχετε πολλὰς προσόδους, καὶ ὁ δῆμος ἀφθόνων ἀπέλαυε τῶν ἐπιτηδείων. Νυνὶ δὲ ὑμᾶς τε αἱ πρόσοδοι ἐκλελοίπασι διεφθαρμένων τῶν κτημάτων, καὶ ὁ δῆμος ἐνδείᾳ κινδυνεύει ἀπολέσθαι. Ταῖς γὰρ ἠπειρώτισι ταύταις πόλεσιν, ἂν τὴν χώραν ὑπὸ τοῦ πολέμου ἢ ἑτέρου ὁτουοῦν συμβαίη ἀπολέσθαι, ἑτέρωθέν πο-

C Non diu post Rhogiorum deditionem, magnus domesticus ad portas Artæ gradum ferens, Basilitzis præfecti alloquendi copiam petit. Quo ante portam exeunte, domesticus ita cœpit: Non oportebat vos intelligentia consilioque præditos, usque eo cæco raptari impetu **315** ut neque antea, quanquam hortante me, quidquam ex usu deliberaveritis, neque postea, suadente malorum experientia, sententiam mutaveritis. Si enim, quando primo adventu nostro priusquam obsideremini, mihi recta monenti paruissetis: et ipsi nullum ex obsidione detrimentum pertulissetis, et ager vester, ex quo et vos optimates largos reditus, et plebs rerum victui opportunarum ubertatem percipiebat, integer vobis intactusque servaretur. Nunc et vos D propter illatam possessionibus vestris calamitatem vectigalia defecerunt, et plebs ob egestatem proxima est interitui. Nam urbium mediterrancarum inopiæ aliunde succurrere, si agrum bellum aut alia quæcunque clades afflixerit, non est facile.

Quanquam si maxime liceret, nobis aliquo modo A obsidione depulsis secure vivere, ne ita quidem, ob accepta damna videlicet, vobis ipsis utiliter consuluisse, a sapientibus videremini. Atqui graviora ,prioribus in posterum exspectanda sunt. Non enim est, non est, inquam, nisi quid præter opinionem de cœlo ad salutem vestram expediendam impetretis, quod nos ab oppugnatione revocaverit : ut vos cum agro urbem quoque amissuros verisimile fiat. Miror autem quod, cum iisdem, vel gravioribus etiam malis quam Rhogii exerceamini, et velitis nolitis propediem in imperatoris jus ac potestatem venturi sitis, non solum eos (ut qui suis rationibus bene honesteque prospexerint, dum antequam in extremum delaberentur discrimen, salutem et commodum consilii mutatione B sibi quæsierunt) non commendetis, sed multas potius contumelias in ipsos effuderitis, quia temeritatis ac stultitiæ vestræ socii esse noluerunt. At enim intuemini paulisper, quam iniqui, quam damnosi et vobismet ipsis, et reliquis Acarnanibus sitis, dum in hac cogitatione persistitis. Ipsi quippe bello consumpti periistis, et aliis oppidis, tametsi defectionis vestræ haud participibus, nocumenta non vulgaria invexistis. Exercitus enim (63), ac præsertim tantus, in extera regione hærens, hostium agros inclementer depopulatur. Sin autem e sociorum suaque provincia alimoniam capiat, repentinam illi famem inducit. Agitis porro iniquissime, qui pro Romanorum imperio, quod a C Julii Cæsaris ferme temporibus ipsis patrium est (64), Tarentinorum, hominum barbarorum dominationem introducitis. Nicephorus enim, cujus potissimum causa hoc bellum vos militare profitemini, ad libertatem **316** neque vobis, neque sibimet pariundam satis habet virium : verum ad Tarentinos cum perfugerit, inde adjutus ex Acarnania imperatorem se expulsurum opinatur. Hoc autem se posse, nec illos fas est opinari nec, si poterunt, sine magnis laboribus, periculisque poterunt. Qui igitur tale bellum pro vobis adversus imperatorem gerendum suscipient, si superiores evadere quiverint, nonne provinciam vestram, tanquam virtutis, certaminumque multorum præmium habituros arbitramini? Non recte sapitis, si D hoc non creditis. Ego vero, etiamsi per vos Nicephoro Acarnaniæ principatum acquirere possetis, in imperatorem injuriosissimos esse pronuntiarem. Angeli enim non a Barbaris Acarnania asserta, principatum consecuti sunt, sed jam tum subjectam Romanorum imperatoribus, cum ab eis annuam ejus procurationem haberent, propter bellum, quod Latini Romanis intulerunt, eam sibi ut propriam vindicarunt. Quibus, Latinis inquam, con-

A θεν οὐ ῥᾴδιόν ἐστιν ἰάσασθαι τὴν ἔνδειαν, καίτοι εἴ γε μάλιστα ἐνῆν τρόπῳ δή τινι ἀναστήσαντας ἡμᾶς ἐκ τῆς πολιορκίας διάγειν ἐν ἀδείᾳ, οὐδ' οὕτω λυσιτελούντως σφίσιν αὐτοῖς ἂν ἐδοκεῖτε βεβουλεῦσθαι παρὰ σωφρονοῦσι διὰ τὴν γεγενημένην βλάβην· νυνὶ δὲ συμβαίνει δεινότερα πείσεσθαι προσδοκᾷν ὑπαρξάντων. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, εἰ μή τι παράλογον ἐξ οὐρανοῦ πρὸς σωτηρίαν ὑμῖν πραχθείη, ὃ τοῦ πολιορκεῖν ἡμᾶς πείσει ἀποσχέσθαι· ὥστε εἰκὸς πρὸς τῇ χώρᾳ καὶ τὴν πόλιν ὑμᾶς προσαπολεῖν. Θαυμάζω δὲ ὑμῶν εἰ τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ μείζοσι κακοῖς ἐνεχόμενοι Ῥωγίοις, καὶ μέλλοντες ὑπ' ἀνάγκης ὅσον οὐδέπω βασιλεῖ προσχωρεῖν αὐτοὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπαινεῖτε ὡς καλῶς καὶ συμφερόντως ἑαυτοῖς βεβουλευμένους, ὅτι πρὶν εἰς ἔσχατον B κινδύνου ἥκειν, σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν ἐπορίσαντο ἑαυτοῖς ἐκ τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις καταχέετε αὐτῶν πολλὰς, ὅτι οὐ τῆς αὐτῆς ὑμῖν ἀβουλίας εἵλοντο εἶναι κοινωνοί· καίτοι σκέψασθε ὡς οὔτε δίκαια οὔτε συμφέροντα οὔθ' ἑαυτοῖς, οὔτε τοῖς ἄλλοις Ἀκαρνάσιν αὐτοὶ ποιεῖτε τῆς αὐτῆς ἐχόμενοι ἐννοίας. Αὐτοί τε γὰρ ἀπολώλατε διαφθαρέντες ὑπὸ τοῦ πολέμου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι βλάβης οὐ μετρίας αἴτιοι κατέστητε, καίτοιγε ὑμῖν βασιλέως οὐ συναποστάσαις. Στρατιὰ γὰρ ἐπὶ ξένης διατρίβουσα καὶ μάλιστα τοσαύτη, τὴν μὲν πολεμίαν κείρει ἀφειδῶς· ἐν δὲ τῆς συμμαχίδος καὶ οἰκείας τρεφομένη, λιμὸν αὐτῇ αἰφνίδιον ἐπάγει· ἀδικεῖτε δὲ τὰ ἔσχατα, ἀντὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, ἣ σχεC δὸν αὐτοῖς ἐκ τῶν Καίσαρος χρόνων πάτριός ἐστι, τὴν Ταραντίνων αὐτοῖς ἀνθρώπων βαρβάρων ἐπάγοντες ἀρχήν. Νικηφόρος γὰρ, ὑπὲρ οὗ μάλιστα αὐτοὶ οἴεσθε τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι, οὔθ' ὑμῖν οὔθ' ἑαυτῷ οἷός τέ ἐστιν ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ Ταραντίνοις προσφυγὼν, τῇ ἐκεῖθεν οἴεται δυνάμει Ἀκαρνανίας βασιλέα ἐξελάσειν. Τοῦτο δὲ οὔτε δυνήσεσθαι οἴεσθαι αὐτὸν εἰκὸς, οὔτ' εἰ δυνήσεται ἄνευ πόνων μεγάλων καὶ κινδύνων. Τοὺς οὖν πόλεμον τοιοῦτον ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς βασιλέα ἀναδεξαμένους, εἰ κρείττους δυνήσονται γενέσθαι, οὐκ οἴεσθε ὑμᾶς τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τῶν ἀγώνων σχήσειν τῶν πολλῶν; οὐκ ἄρα δόξετε ὀρθῶς φρονεῖν. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὑμεῖς Ἀκαρνανίας τὴν ἀρχὴν Νικηφόρῳ ἠδύνασθε περιποιεῖν, ἀδικοῦνD τας ἂν τὰ μέγιστα βασιλέα ἀπέφηνα ὑμᾶς. Ἀγγέλους γὰρ οὐκ ἀπὸ βαρβάρων Ἀκαρνανίαν ἐλευθερώσαντας κτήσασθαι συνέβη τὴν ἀρχήν· ἀλλ' ὑποχειρίους ὄντας Ῥωμαίων βασιλεῦσι, καὶ παρ' ἐκείνων ἐτήσιον ἀρχὴν τῆς χώρας ἐπιτετραμμένους, σφετερίσασθαι τὴν ἀρχὴν διὰ τὸν ἐπενεχθέντα τότε παρὰ Λατίνων Ῥωμαίοις πόλεμον· ὧν δὴ τοῦ κρείττονος συγχωρήσει Βυζαντίου κρατησάντων καὶ Θρᾴκης ἁπάσης, καὶ τῶν κατὰ Μακεδονίαν πόλεων πολλῶν, βασιλέα μὲν ἡ Ῥωμαίων ὑπέθορε πρὸς ἕω· Ἀκαρνανίας

Jacobi Pontani notæ

(63) Demosthenis sententia est in Olynthiacis, quibus orationibus Athenienses ad auxilium Olynthiis contra Philippum ferendum cohortatur, ne in sua regione hostem habeant, si illos deseruerint.

(64) Inde usque a Julio Cæsare Romani tenent Acarnaniam.

δὲ τὴν ἀρχὴν Ἄγγελοι προσεποιήσαντο ἑαυτοῖς· καὶ A ἄλλοι ἄλλας τῶν ἑσπερίων ἐπαρχιῶν ὧν ἕκαστοι ἔτυχον ἐπιτροπεύοντες, διὰ τὸ βασιλεῦσι Ῥωμαίων δίοδον οὐκ εἶναι πρὸς αὐτοὺς διὰ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας οὐσῶν ὑπὸ Λατίνοις. Ὕστερον δὲ ἔτεσι πολλοῖς ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων ἰθυνομένης τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, Λατίνους μὲν αὖθις τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, τῆς Ῥωμαίων ἐξήλασαν ἡγεμονίας· καὶ Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ὅσης ἦρχον εἰς ἓν συνῆψαν· Ἀκαρνανίαν δὲ Ἀγγέλους ἀπαιτοῦντες, οὐκ ἠδύναντο ἀπολαβεῖν· ἀλλ' ἄδικα καὶ βίαια ποιοῦντες, ἀπεστέρουν· καὶ στρατιὰν πολλάκις ἐπ' ἐκείνους πέμψασιν, ὅπλα ἀντῄροντο, καὶ τοὺς περιοίκους συμμάχους ἐπήγοντο βαρβάρους. Τὸν βασιλεύοντα δὲ νυνὶ ἐπιστρατεύοντα ὑμῖν, καὶ τῇ ἄνωθεν ἐπικουρίᾳ δουλωσάμενον, οὐκ ἀδικεῖν ἄν τις φαίη τὴν ἑτέρων παρ- B αιρούμενον ἀρχήν· ἀλλὰ μάλιστα τὰ δίκαια ποιεῖν ἀπολαμβάνοντα τὴν πατρῴαν. Εἰ γὰρ Νικηφόρῳ δίκαιον τὸ ἐκ προγόνων οὐ πολλῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν κατάγεσθαι, πολλῷ μᾶλλον βασιλεῖ τῶν ἐξ ἀρχῆς βασιλευσάντων Ῥωμαίων ὄντι ἀπογόνῳ κατὰ τὸν λόγον τῆς διαδοχῆς. Εἰ δὲ τὸ τοῦ χρόνου μῆκος ἀξιόχρεων δοκεῖ πρὸς δικαίωσιν ὑμῖν, ἴστε τἀναντία λογιζόμενοι τῶν ὄντων· μᾶλλον γὰρ διὰ τοῦτο δίκης ἄξιοι, ὅτι τοσοῦτον χρόνον ἠδικεῖτε. Εἰ οὖν μηχανῇ τε οὐδεμιᾷ τὸ ἁλῶναι οὐ δύνασθε διαφυγεῖν, εἴ τε καὶ δύναμις ὑμῖν παρῆν Ἀκαρνανίας βασιλέα ἐξελαύνειν, τὸ ἀδικεῖν οὐκ ἂν ἦν διαφυγεῖν, τί δεῖ ἀνήνυτα πονοῦντας τὴν κακοπραγίαν ἐπιτείνειν ἑαυτοῖς, καὶ μὴ πειθομένους ἐμοὶ τὰ βελτίω συμ- C βουλεύοντι, σφίσι μὲν αὐτοῖς αἰτίους γενέσθαι μεγάλων ἀγαθῶν, ἡμᾶς δὲ ὀλίγου πόνου ἀπαλλάξαι ὃν ὑπομενοῦμεν ὑμᾶς καταστρεφόμενοι; Ὅτι δὲ ἡ ἐμὴ παραίνεσις συμφέρουσα ὑμῖν, ἔξεστι χρήσασθαι συμβούλοις τοῖς συγγενέσι καὶ ἑταίροις ὑμῶν Ῥωγίοις, οἳ ἐμοὶ πάντα ἀναθέμενοι τὰ κατ' αὐτούς, ὅσης ἀπήλαυσαν εὐνοίας καὶ προνοίας τῆς πρὸς βασιλέως, μαρτυρήσουσιν αὐτοί. Εἰ οὖν καὶ ὑμεῖς τὰ ὑμέτερα ἀνάθησθε ἐμοί, εἴσεσθε καλῶς ὡς ἀληθεῖ καὶ δικαίῳ καὶ δυναμένῳ εὖ ποιεῖν ἐπιστεύσατε ἀνδρί. Ἀπολογίαν μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀπαιτεῖν οὐ δίκαιον νυνί, τῶν πλειόνων τε ἀπόντων, καὶ ὑμῶν ἀμελετήτων πρὸς τοὺς λόγους ὄντων· ἐκκλησίαν δὲ ἀθροίσαντες καὶ βουλευσάμενοι περὶ τῶν δεόντων, ἐς τὴν ὑστεραίαν, εἰ δοκεῖ, ἀπόδοτε τὸν D λόγον. Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν τοιαῦτα πρὸς Ἀρταίους, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον, Καβασίλαν καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωγίους διαλέγεσθαι αὐτοῖς καταλιπών,

cessu Numinis Byzantio, universa Thracia, multisque urbibus Macedoniæ potitis, Romanorum quidem imperium in Orientem sese contraxit (65). Acarnaniam autem Angeli, aliique alias occidentales provincias, quarum prætores erant, sibi subdiderunt : propterea quod Romanis imperatoribus, Thraciam et Macedoniam Latinis tenentibus (66), ad illas transitus non patebat. Tandem post annos plurimos, cum imperium Romanorum a Palæologis regeretur, Latinos Deo opitulante principatu depulerunt et Asiam atque Europam quousque imperabant, iterum conjunxerunt : Acarnaniam ab Angelis frustra repetiverunt, qui per vim et scelus eam retinentes, sæpius contra se missis exercitibus, cum vicinis barbaris ad auxilium invocatis restiterunt. Imperatorem porro hunc, qui nunc vos cœlesti fultus ope armis subegit, nemo injustum esse dixerit, dum alios imperare non patitur, sed justissimum, qui paternam hæreditatem reposcat. Si enim æquum est, Nicephorum a majoribus haud ita multis principatum deducere, quanto æquius imperatorem, imperatorum qui ab initio Acarnaniam tenuerunt nepotem successoremque legitimum? Quod si longinquitatem temporis causæ vestræ satis patrocinari censetis, scitote vos falsum ratiocinari (67); nam ob id magis supplicio digni estis, qui tandiu in facienda injuria perseveraveritis. Ergo si nulla fraude evadere potestis, quin convincamini, **317** et si viribus ad imperatorem Acarnania ejiciendum valeretis, non possetis tamen injuriæ opinionem effugere, quid, quæso, inaniter laborantes, miseriam vobis producitis? Quin mihi salutaria monenti obsequentes, et vobis uberrimum fructum adipiscimini; et nos a tantillo labore, quem vobis edomandis sustinebimus, liberos esse sinitis? Cæterum cohortationem meam ut non inutilem rebus vestris, Rhogii cognati ac socii vestri testabuntur, si eos adhibere consiliarios volueritis : qui cum in arbitrio meo sua posuissent, quanta cura benevolentiaque ab imperatore dignati sint, ipsi loquentur. Si item vos vestra mihi permiseritis, efficiam ut ea homini veraci et justo, et qui benefacere possit, permisisse præclare intelligatis. Responsionem in præsens non postulo, quando major pars abest; et vos ad respondendum non estis meditati. Ubi acto conventu de summa rerum deliberaveritis, crastino die, si libebit, respondete. His

Jacobi Pontani notæ.

(65) Theodoro Lascari imperatore designato circa Nicæam Bithyniæ.

(66) Per annos fere 63. Interea Nicomediæ in Bithynia sedem habuerunt Constantinopolitani imperatores. Primus autem ex Latinis imperavit Constantinopoli, anno Domini 1200, Balduinus Flander mensibus II. Quo a Mœsis et Bulgaris capto atque interfecto, interregnum fuit anno uno et mensibus quatuor. Secundus, Henricus, Balduini filius, qui sine liberis obiit. Tertius, Petrus, comes Altisiodorensis. Quartus, Robertus, Petri filius. Quintus, Balduinus secundus, Roberti filius. Donec Michael Palæologus imperium Latinis ereptum Græcis restituit, anno Domini 1258. Quomodo præclaram illam urbem Latini occuparint, et quam horribilia scelera designarint, fuse docet Nicetas in Alexio Comneno, lib. III, in imperio Alexii Ducæ, cognomento Murtzuphli.

(67) Non vult dari præscriptionem in regnis et provinciis : et qui vel centum annis possederit regnum non suum, quod inique occuparit, eo ab hærede legitimo depelli posse; de quo jureconsulti viderint.

Quanquam si maxime liceret, nobis aliquo modo obsidione depulsis secure vivere, ne ita quidem, ob accepta damna videlicet, vobis ipsis utiliter consuluisse, a sapientibus videremini. Atqui graviora ,prioribus in posterum exspectanda sunt. Non enim est, non est, inquam, nisi quid præter opinionem de cœlo ad salutem vestram expediendam impetretis, quod nos ab oppugnatione revocaverit : ut vos cum agro urbem quoque amissuros verisimile fiat. Miror autem quod, cum iisdem, vel gravioribus etiam malis quam Rhogii exerceamini, et velitis nolitis propediem in imperatoris jus ac potestatem venturi sitis, non solum eos (ut qui suis rationibus bene honesteque prospexerint, dum anteqyam in extremum delaberentur discrimen, salutem et commodum consilii mutatione sibi quæsierunt) non commendetis, sed multas potius contumelias in ipsos effuderitis, quia temeritatis ac stultitiæ vestræ socii esse noluerunt. At enim intuemini paulisper, quam iniqui, quam damnosi et vobismet ipsis, et reliquis Acarnanibus sitis, dum in hac cogitatione persistitis. Ipsi quippe bello consumpti periistis, et aliis oppidis, tametsi defectionis vestræ haud participibus, nocumenta non vulgaria invexistis. Exercitus enim (63), ac præsertim tantus, in extera regione hærens, hostium agros inclementer depopulatur. Sin autem e sociorum suaque provincia alimoniam capiat, repentinam illi famem inducit. Agitis porro iniquissime, qui pro Romanorum imperio, quod a Julii Cæsaris ferme temporibus ipsis patrium est (64), Tarentinorum, hominum barbarorum dominationem introducitis. Nicephorus enim, cujus potissimum causa hoc bellum vos militare profitemini, ad libertatem **316** neque vobis, neque sibimet pariundam satis habet virium : verum ad Tarentinos cum perfugerit, inde adjutus ex Acarnania imperatorem se expulsurum opinatur. Hoc autem se posse, nec illos fas est opinari nec, si poterunt, sine magnis laboribus, periculisque poterunt. Qui igitur tale bellum pro vobis adversus imperatorem gerendum suscipient, si superiores evadere quiverint, nonne provinciam vestram, tanquam virtutis, certaminumque multorum præmium habituros arbitramini? Non recte sapitis, si hoc non creditis. Ego vero, etiamsi per vos Nicephoro Acarnaniæ principatum acquirere possetis, in imperatorem injuriosissimos esse pronuntiarem. Angeli enim non a Barbaris Acarnania asserta, principatum consecuti sunt, sed jam tum subjectam Romanorum imperatoribus, cum ab eis annuam ejus procurationem haberent, propter bellum, quod Latini Romanis intulerunt, eam sibi ut propriam vindicarunt. Quibus, Latinis inquam, con-

θεν οὐ ῥᾴδιόν ἐστιν ἰάσασθαι τὴν ἔνδειαν, καίτοι εἴ γε μάλιστα ἐνῆν τρόπῳ δή τινι ἀναστήσαντας ἡμᾶς ἐκ τῆς πολιορκίας διάγειν ἐν ἀδείᾳ, οὐδ' οὕτω λυσιτελούντως σφίσιν αὐτοῖς ἂν ἐδοκεῖτε βεβουλεῦσθαι παρὰ σωφρονοῦσι διὰ τὴν γεγενημένην βλάβην· νυνὶ δὲ συμβαίνει δεινότερα πείσεσθαι προσδοκᾷν ὑπαρξάντων. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, εἰ μή τι παράλογον ἐξ οὐρανοῦ πρὸς σωτηρίαν ὑμῖν πραχθείη, ὃ τοῦ πολιορκεῖν ἡμᾶς πείσει ἀποσχέσθαι· ὥστε εἰκὸς πρὸς τῇ χώρᾳ καὶ τὴν πόλιν ὑμᾶς προσαπολεῖν. Θαυμάζω δὲ ὑμῶν εἰ τοῖς αὐτοῖς ἢ καὶ μείζοσι κακοῖς ἐνεχόμενοι Ῥωγίοις, καὶ μέλλοντες ὑπ' ἀνάγκης ὅσον οὐδέπω βασιλεῖ προσχωρεῖν αὐτοὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπαινεῖτε ὡς καλῶς καὶ συμφερόντως ἑαυτοῖς βεβουλευμένους, ὅτι πρὶν εἰς ἔσχατον κινδύνου ἥκειν, σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν ἐπορίσαντο ἑαυτοῖς ἐκ τῆς μεταβολῆς, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις καταχέετε αὐτῶν πολλὰς, ὅτι οὐ τῆς αὐτῆς ὑμῖν ἀβουλίας εἵλοντο εἶναι κοινωνοί· καίτοι σκέψασθε ὡς οὔτε δίκαια οὔτε συμφέροντα οὔθ' ἑαυτοῖς, οὔτε τοῖς ἄλλοις Ἀκαρνᾶσιν αὐτοὶ ποιεῖτε τῆς αὐτῆς ἐχόμενοι ἐννοίας. Αὐτοί τε γὰρ ἀπολώλατε διαφθαρέντες ὑπὸ τοῦ πολέμου, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι βλάβης οὐ μετρίας αἴτιοι κατέστητε, καίτοιγε ὑμῖν βασιλέως οὐ συναποστάσαις. Στρατιὰ γὰρ ἐπὶ ξένης διατρίβουσα καὶ μάλιστα τοσαύτη, τὴν μὲν πολεμίαν κείρει ἀφειδῶς· ἐν δὲ τῆς συμμαχίδος καὶ οἰκείας τρεφομένη, λιμὸν αὐτῇ αἰφνίδιον ἐπάγει· ἀδικεῖτε δὲ τὰ ἔσχατα, ἀντὶ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, ἣ σχεδὸν αὐτοῖς ἐκ τῶν Καίσαρος χρόνων πάτριός ἐστι, τὴν Ταραντίνων αὐτοῖς ἀνθρώπων βαρβάρων ἐπάγοντες ἀρχήν. Νικηφόρος γὰρ, ὑπὲρ οὗ μάλιστα αὐτοὶ οἴεσθε τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι, οὔθ' ὑμῖν οὔθ' ἑαυτῷ οἷός τέ ἐστιν ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν· ἀλλὰ Ταραντίνοις προσφυγὼν, τῇ ἐκεῖθεν οἴεται δυνάμει Ἀκαρνανίας βασιλέα ἐξελάσειν. Τοῦτο δὲ οὔτε δυνήσεσθαι οἴεσθαι αὐτὸν εἰκὸς, οὔτ' εἰ δυνήσεται ἄνευ πόνων μεγάλων καὶ κινδύνων. Τοὺς οὖν πόλεμον τοιοῦτον ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς βασιλέα ἀναδεξαμένους, εἰ κρείττους δυνήσονται γενέσθαι, οὐκ οἴεσθε ὑμᾶς τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τῶν ἀγώνων σχήσειν τῶν πολλῶν; οὐκ ἄρα δόξετε ὀρθῶς φρονεῖν. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὑμεῖς Ἀκαρνανίας τὴν ἀρχὴν Νικηφόρῳ ἠδύνασθε περιποιεῖν, ἀδικοῦντας ἂν τὰ μέγιστα βασιλέα ἀπέφηνα ὑμᾶς. Ἀγγέλους γὰρ οὐκ ἀπὸ βαρβάρων Ἀκαρνανίαν ἐλευθερώσαντας κτήσασθαι συνέβη τὴν ἀρχήν· ἀλλ' ὑποχειρίους ὄντας Ῥωμαίων βασιλεῦσι, καὶ παρ' ἐκείνων ἐτήσιον ἀρχὴν τῆς χώρας ἐπιτετραμμένους, σφετερίσασθαι τὴν ἀρχὴν διὰ τὸν ἐπενεχθέντα τότε παρὰ Λατίνων Ῥωμαίοις πόλεμον· ὧν δὴ τοῦ κρείττονος συγχωρήσει Βυζαντίου κρατησάντων καὶ Θρᾴκης ἁπάσης, καὶ τῶν κατὰ Μακεδονίαν πόλεων πολλῶν, βασιλέα μὲν ἡ Ῥωμαίων ὑπέθορε πρὸς ἕω· Ἀκαρνανίας

Jacobi Pontani notæ

(63) Demosthenis sententia est in Olynthiacis, quibus orationibus Athenienses ad auxilium Olynthiis contra Philippum ferendum cohortatur, ne in sua regione hostem habeant, si illos deseruerint.

(64) Inde usque a Julio Cæsare Romani tenent Acarnaniam.

δὲ τὴν ἀρχὴν Ἄγγελοι προσεποιήσαντο ἑαυτοῖς· καὶ A ἄλλοι ἄλλας τῶν ἑσπερίων ἐπαρχιῶν ὧν ἕκαστοι ἔτυχον ἐπιτροπεύοντες, διὰ τὸ βασιλεῦσι Ῥωμαίων δίοδον οὐκ εἶναι πρὸς αὐτοὺς διὰ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας οὐσῶν ὑπὸ Λατίνοις. Ὕστερον δὲ ἔτεσι πολλοῖς ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων ἰθυνομένης τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, Λατίνους μὲν αὖθις τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, τῆς Ῥωμαίων ἐξήλασαν ἡγεμονίας· καὶ Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ὅσης ἦρχον εἰς ἓν συνῆψαν· Ἀκαρνανίαν δὲ Ἀγγέλους ἀπαιτοῦντες, οὐκ ἠδύναντο ἀπολαβεῖν· ἀλλ' ἄδικα καὶ βίαια ποιοῦντες, ἀπεστέρουν· καὶ στρατιὰν πολλάκις ἐπ' ἐκείνους πέμψασιν, ὅπλα ἀντῄροντο, καὶ τοὺς περιοίκους συμμάχους ἐπήγοντο βαρβάρους. Τὸν βασιλεύοντα δὲ νυνὶ ἐπιστρατεύοντα ὑμῖν, καὶ τῇ ἄνωθεν ἐπικουρίᾳ δουλωσάμενον, οὐκ ἀδικεῖν ἄν τις φαίη τὴν ἑτέρων παρ- B αιρούμενον ἀρχήν· ἀλλὰ μάλιστα τὰ δίκαια ποιεῖν ἀπολαμβάνοντα τὴν πατρῴαν. Εἰ γὰρ Νικηφόρῳ δίκαιον τὸ ἐκ προγόνων οὐ πολλῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν κατάγεσθαι, πολλῷ μᾶλλον βασιλεῖ τῶν ἐξ ἀρχῆς βασιλευσάντων Ῥωμαίων ὄντι ἀπογόνῳ κατὰ τὸν λόγον τῆς διαδοχῆς. Εἰ δὲ τὸ τοῦ χρόνου μῆκος ἀξιόχρεων δοκεῖ πρὸς δικαίωσιν ὑμῖν, ἴστε τἀναντία λογιζόμενοι τῶν ὄντων· μᾶλλον γὰρ διὰ τοῦτο δίκης ἄξιοι, ὅτι τοσοῦτον χρόνον ἠδικεῖτε. Εἰ οὖν μηχανῇ τε οὐδεμιᾷ τὸ ἁλῶναι οὐ δύνασθε διαφυγεῖν, εἴ τε καὶ δύναμις ὑμῖν παρῆν Ἀκαρνανίας βασιλέα ἐξελαύνειν, τὸ ἀδικεῖν οὐκ ἂν ἦν διαφυγεῖν, τί δεῖ ἀνήνυτα πονοῦντας τὴν κακοπραγίαν ἐπιτείνειν ἑαυτοῖς, καὶ μὴ πειθομένους ἐμοὶ τὰ βελτίω συμ- C βουλεύοντι, σφίσι μὲν αὐτοῖς αἰτίους γενέσθαι μεγάλων ἀγαθῶν, ἡμᾶς δὲ ὀλίγου πόνου ἀπαλλάξαι ὃν ὑπομενοῦμεν ὑμᾶς καταστρεφόμενοι; Ὅτι δὲ ἡ ἐμὴ παραίνεσις συμφέρουσα ὑμῖν, ἔξεστι χρήσασθαι συμβούλοις τοῖς συγγενέσι καὶ ἑταίροις ὑμῶν Ῥωγίοις, οἳ ἐμοὶ πάντα ἀναθέμενοι τὰ κατ' αὐτούς, ὅσης ἀπήλαυσαν εὐνοίας καὶ προνοίας τῆς πρὸς βασιλέως, μαρτυρήσουσιν αὐτοί. Εἰ οὖν καὶ ὑμεῖς τὰ ὑμέτερα ἀνάθησθε ἐμοί, εἴσεσθε καλῶς ὡς ἀληθεῖ καὶ δικαίῳ καὶ δυναμένῳ εὖ ποιεῖν ἐπιστεύσατε ἀνδρί. Ἀπολογίαν μὲν οὖν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀπαιτεῖν οὐ δίκαιον νυνί, τῶν πλειόνων τε ἀπόντων, καὶ ὑμῶν ἀμελετήτων πρὸς τοὺς λόγους ὄντων· ἐκκλησίαν δὲ ἀθροίσαντες καὶ βουλευσάμενοι περὶ τῶν δεόντων, ἐς τὴν ὑστεραίαν, εἰ δοκεῖ, ἀπόδοτε τὸν D λόγον. Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν τοιαῦτα πρὸς Ἀρταίους, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον, Καβασίλαν καὶ τοὺς ἄλλους Ῥωγίους διαλέγεσθαι αὐτοῖς καταλιπών,

cessu Numinis Byzantio, universa Thracia, multisque urbibus Macedoniæ potitis, Romanorum quidem imperium in Orientem sese contraxit (65). Acarnaniam autem Angeli, aliique alias occidentales provincias, quarum prætores erant, sibi subdiderunt : propterea quod Romanis imperatoribus, Thraciam et Macedoniam Latinis tenentibus (66), ad illas transitus non patebat. Tandem post annos plurimos, cum imperium Romanorum a Palæologis regeretur, Latinos Deo opitulante principatu depulerunt et Asiam atque Europam quousque imperabant, iterum conjunxerunt : Acarnaniam ab Angelis frustra repetiverunt, qui per vim et scelus eam retinentes, sæpius contra se missis exercitibus, cum vicinis barbaris ad auxilium invocatis restiterunt. Imperatorem porro hunc, qui nunc vos cœlesti fultus ope armis subegit, nemo injustum esse dixerit, dum alios imperare non patitur, sed justissimum, qui paternam hæreditatem reposcat. Si enim æquum est, Nicephorum a majoribus haud ita multis principatum deducere, quanto æquius imperatorem, imperatorum qui ab initio Acarnaniam tenuerunt nepotem successoremque legitimum? Quod si longinquitatem temporis causæ vestræ satis patrocinari censetis, scitote vos falsum ratiocinari (67); nam ob id magis supplicio digni estis, qui tandiu in facienda injuria perseveraveritis. Ergo si nulla fraude evadere potestis, quin convincamini, **317** et si viribus ad imperatorem Acarnania ejiciendum valeretis, non possetis tamen injuriæ opinionem effugere, quid, quæso, inaniter laborantes, miseriam vobis producitis? Quin mihi salutaria monenti obsequentes, et vobis uberrimum fructum adipiscimini; et nos a tantillo labore, quem vobis edomandis sustinebimus, liberos esse sinitis? Cæterum cohortationem meam ut non inutilem rebus vestris, Rhogii cognati ac socii vestri testabuntur, si eos adhibere consiliarios volueritis : qui cum in arbitrio meo sua posuissent, quanta cura benevolentiaque ab imperatore dignati sint, ipsi loquentur. Si item vos vestra mihi permiseritis, efficiam ut ea homini veraci et justo, et qui benefacere possit, permisisse præclare intelligatis. Responsionem in præsens non postulo, quando major pars abest; et vos ad respondendum non estis meditati. Ubi acto conventu de summa rerum deliberaveritis, crastino die, si libebit, respondete. His

Jacobi Pontani notæ.

(65) Theodoro Lascari imperatore designato circa Nicæam Bithyniæ.

(66) Per annos fere 63. Interea Nicomediæ in Bithynia sedem habuerunt Constantinopolitani imperatores. Primus autem ex Latinis imperavit Constantinopoli, anno Domini 1200, Balduinus Flander mensibus II. Quo a Mœsis et Bulgaris capto atque interfecto, interregnum fuit anno uno et mensibus quatuor. Secundus, Henricus, Balduini filius, qui sine liberis obiit. Tertius, Petrus, comes Altisiodorensis. Quartus, Robertus, Petri filius. Quintus, Balduinus secundus, Roberti filius. Donec Michael Palæologus imperium Latinis ereptum Græcis restituit, anno Domini 1258. Quomodo præclaram illam urbem Latini occuparint, et quam horribilia scelera designarint, fuse docet Nicetas in Alexio Comneno, lib. III, in imperio Alexii Ducæ, cognomento Murtzuphli.

(67) Non vult dari præscriptionem in regnis et provinciis : et qui vel centum annis possederit regnum non suum, quod inique occuparit, eo ab hærede legitimo depelli posse; de quo jureconsulti viderint.

Artæos allocutus, in castra rediit. Cabasila et Rhogiis quibusdam relictis, quorum imprimis sermonibus ad imperatoris obedientiam reducerentur. Artæi a porta digressi, concilium convocant, in quo, ut res ad finem non bonum spectare visa est, placuit sequestre magno domestico ad imperatorem transire. Itaque die altero pro porta urbis stantes, domestico præsente, et responsum poscente: Nos, inquiunt, ut putamus, non ita magnis in rebus imperatorem offendimus: nec quæ illum in nos tantum efferare debeant, ut extremam nobis perniciem intentet. Nam cum sciremus Acarnaniam a Romano imperio penitus abjunctam, plurimis annis in Angelorum potestate fuisse; et videremus modo imperatorem eam sibi subjecisse, Nicephorumque puerum paterno principatu exuisse, statueremus autem nos illi facere injuriam, et nefandi sceleris reos fore, nisi eidem in patrimonio suo tuendo totis viribus daremus operam, hoc facinus suscepimus, et urbes ab imperatore alienavimus: ne ipsum quidem adeo indignaturum rati, si provincia, quæ a multis jam imperatoribus sub ditione Romanorum non fuisset, etiam sub ipso ab alio regeretur, cui successionis nomine in primis deberetur. At nunc animadvertentes eum nobis summopere iratum, tandiu obsidionem continuare: adhæc, heri abs te et **318** aliis quibusdam amicis nostris edocti, illum defectionem nostram pro re injuriosa habere habericque velle, nec obsidione destiturum, donec aut fame, aut vi subactos expugnaverit, nobis stat sententia mutare factum; nec imperatori, et vobis adeo multis continenter armis resistere, timentibus ne vastationem pro libertate in patriam inferamus, et cum ipsa simul dispereamus. Ideo bello cum imperatore jam supersedentes, nos ipsos urbemque per te dedimus. Tu quo pacto res nostras administres, nobisque et patriæ subjectionem ictam ipsa libertate jucundiorem reddas, haud nescies. Probata responsione magnus domesticus: Si, inquit, dicta vestra prudenti clausula terminata non fuissent, poteram, ut etiam hesterno die, copiose docere imperatorem nihil contra æquitatem committere, sed et prius sub Angelis, longo jam tempore Acarnaniam per nefas possidentibus, injuriam pertulisse: et nunc a vobis, qui improbe defecistis, cum quidvis pati potius merito debuissetis, tantarumque illi impensarum ac molestiarum causa fuistis. Quia vero, ut decuit, ab importuna contentione et insipienti pertinacia discessistis, voluntariaque deditione imperatori vos obtulistis, gratias ego vobis, et vestra causa ingentes ago. Primum, quod ad imperatorem vos adjunxistis, nec in pristina obstinatione perdurastis, quæ pestem forsitan vobis peperisset. Deinde quod id per me fieri cupistis, ut liquida voluptate perfundar, quoniam et vos servaverim, et ad imperatoris auctoritatem fidemque revocarim. Postremo, quia honesta et patriæ frugifera constituentes, et

A ὡς ἂν ὑπ' ἐκείνων μάλιστα ἐνάγοιντο προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ. Ἀρταῖοι δὲ ἐκ τῶν πυλῶν ἀναχωρήσαντες, ἐκκλησίαν ἐποιοῦντο· καὶ ἐπεὶ ἐφαίνετο αὐτοῖς τὰ πράγματα εἰς τέλος ἥξοντα οὐκ ἀγαθόν, ἐδέδοκτο διὰ μεγάλου δομεστίκου προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ. Καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν πρὸς τῆς πόλεως γενόμενοι τὰς πύλας, ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας δομέστικος παρῆν τὸν λόγον ἀπαιτῶν, Ἡμεῖς, ἔφασαν, οὐ μεγάλα τινὰ ᾠόμεθα βασιλεῖ προσκεκρουμέναι, οὐδ' οἷα αὐτὸν πρὸς ὀργὴν ἐκκαλέσασθαι τοσαύτην, ὥστε καταψηφίσασθαι ἡμῶν πανωλεθρίαν. Ἀκαρνανίαν γὰρ εἰδότες πολὺν ἤδη χρόνον ὑπὸ τοῖς Ἀγγέλοις ἀγομένην, καὶ τῆς Ῥωμαίων παντάπασιν ἡγεμονίας ἀπεστερημένην, νυνὶ δὲ ὁρῶντες βασιλέα καταδουλωσάμενον αὐτήν, Νικηφόρον τε τὸν παῖδα παντάπασι B τὴν ἀρχὴν ἀποστερήσαντα πατρόθεν προσήκουσαν αὐτῷ, ἐκεῖνόν τε ἀδικεῖν οἰόμενοι καὶ αὐτοὺς ἀγνωμοσύνην ὀφλεῖν τὴν ἐσχάτην, εἰ μὴ πάσῃ δυνάμει συναιροίμεθα Νικηφόρῳ πρὸς τὴν κληρονομίαν τοῦ πατρῴου κλήρου, τὸ ἔργον ὑπέστημεν τουτὶ, καὶ τὰς πόλεις βασιλέως ἀπεστήσαμεν, οὐδὲ αὐτὸν οἰόμενοι ποιήσεσθαι τοσοῦτον ἐν δεινῷ εἰ τὴν ἐκ πολλῶν ἤδη βασιλέων μὴ προσοῦσαν τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ γῆν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ὑφ' ἑτέρου ἄγοιτο, ᾧ μάλιστα προσήκει κατὰ τὴν διαδοχήν. Νυνὶ δὲ αὐτὸν ὁρῶντες σφόδρα καθ' ἡμῶν ἐξωργισμένον καὶ πολιορκοῦντα χρόνον ἤδη συχνόν· ἄλλως τε καὶ τῇ προτεραίᾳ παρὰ σοῦ, καὶ τινων ἑτέρων τῶν φιλίως πρὸς ἡμᾶς διακειμένων δεδιδαγμένοι ὡς ἐν δεινῷ βασιλεὺς τὴν ἀποστασίαν ἡμῶν ποιεῖται, καὶ οὐ παύσεται πολιορC κῶν, εἰ μὴ προσχωρήσαιμεν ἑκόντες, ἄχρις ἂν ἢ λιμῷ ἢ ὅπλοις παραστησάμενος ἐκπορθήσῃ· οὐκέτι μένειν ἔγνωμεν ἐπὶ τῶν προτέρων λογισμῶν· οὐδὲ βασιλεῖ καὶ πᾶσιν ὑμῖν οὖσι τηλικούτοις ὅπλα διηνεκῶς ἀνταίρειν· δείσαντες μὴ καὶ ἀνάστατον ἀντὶ ἐλευθέρας θήσομεν τὴν πατρίδα καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διαφθεροῦμεν σὺν αὐτῇ. Διὸ καὶ τοῦ πρὸς βασιλέα ἤδη ἀποστάντες πολεμεῖν, σφᾶς αὐτούς τε καὶ τὴν πόλιν παραδιδοῦμεν διὰ σοῦ· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅτῳ τρόπῳ διοικησάμενος τὰ καθ' ἡμᾶς ἡμῖν τε καὶ πατρίδι τῆς ἐλευθερίας ἡδίω τὴν πρὸς βασιλέα δουλείαν ἀποδείξεις. Ἐπαινέσας δὲ αὐτοὺς ὁ μέγας δομέστικος ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, Εἰ μὲν μὴ πρὸς τέλος, ἔφη, συνετὸν ἡ ἀπολογία κατέληγεν ὑμῖν, εἶχον ἂν D αὐτὸς ὥσπερ καὶ τῇ προτεραίᾳ διὰ πολλῶν οὐκ ἀδικοῦντα ἀποφαίνειν βασιλέα· ἀλλὰ πρότερόν τε ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων ἀδικούμενον πολὺν ἤδη χρόνον Ἀκαρνανίας ἀπεστερηκότων καὶ νῦν ὑφ' ἡμῶν ἀφισταμένων οὐ δικαίως, ἀλλὰ πᾶν ὁτιοῦν ὑφίστασθαι δικαίων ὄντων· ὅτι τοσούτων ἀναλωμάτων καὶ πόνων αἴτιοι κατέστητε αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ εὖ ποιοῦντες τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας καὶ τῆς οὐδένα νοῦν ἐχούσης ἐνστάσεως ἀπέστητε καὶ προσκεχωρήκατε βασιλεῖ ἑκόντες ὄντες, χάριτας ὑμῖν ἐγὼ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν ὁμολογῶ πολλάς· ἑνὸς μὲν, ὅτι βασιλεῖ προσεχωρήσατε καὶ οὐ τῇ ἀρχαίᾳ ἐνεμείνατε ἐνστάσει ὑφ' ἧς ἴσως κἂν ἀπώλεσθε, δευτέρου δὲ, ὅτι δι' ἐμοῦ, ὡς ἂν ἔχω καθαρὰν τὴν ἡδονὴν καὶ σώσας αὐτὸς, καὶ βασιλεῖ προσαναγὼν, τρίτου δὲ, ὅτι τὰ

δέοντα καὶ σφίσιν αὐτοῖς καὶ πατρίδι βουλευσάμενοι λυσιτελοῦντα, καὶ ἑαυτοὺς σεσώκατε καὶ πατρίδα· ὧν τὰ σῶστρα ὑμῖν ὀφείλειν αὐτὸς ὁμολογῶ, διὰ τὴν εὐμένειαν τὴν πρὸς ὑμᾶς, πάνθ' ὅσα πρὸς ὑμᾶς ἥκει ἀγαθὰ λογιζόμενος διαφέρειν ἐμαυτῷ. Τοιαῦτα καὶ ἕτερ' ἄττα πολλῆς γέμοντα πραότητος καὶ χάριτος πρὸς αὐτοὺς διαλεχθεὶς, ἅμα Βασιλίτζῃ τῷ τῆς πόλεως ἄρχοντι καὶ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἦσαν ἐν λόγῳ παραλαβὼν, ἤγαγεν ὡς βασιλέα· συγγνώμης τε ἐφ' οἷς ἀπέστησαν τυχόντες καὶ πολλῶν ἑτέρων εὐεργεσιῶν, ἐπανελθόντες καὶ ἀναπετάσαντες τὰς πύλας, εἰσεδέξαντο βασιλέα καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν, τὴν πόλιν παραδόντες. Βασιλεὺς δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐκεκάκωτο τὰ σπλάγχνα, καὶ διέκειτο πονηρῶς ὑπ' αὐτῶν· τότε δὲ ἐκ τῆς κακοπαθείας τῆς κατὰ τὴν στρατείαν, μάλιστα δὲ καὶ διὰ τῶν ἀέρων τὴν ἀήθειαν, παρὰ πάντα τὸν τῆς πολιορκίας χρόνον ἐνόσει· καὶ ἡ ἄλλη δὲ πᾶσα στρατιὰ διαῤῥοίαις κατεχόμενοι καὶ πυρετοῖς καὶ κεφαλῶν ἀλγήμασιν ἔπασχον κακῶς· καὶ ὀλίγοι ἦσαν οἱ διαφυγόντες τὸ κακόν. Ἐτεθνήκει δὲ οὐδεὶς ὑπὸ νόσου, εἰ μὴ Σφραντζῆς ὁ μέγας στρατοπεδάρχης· ἐπὶ χρόνον δὲ συχνὸν παλαίοντες τῇ νόσῳ, ἀπηλλάττοντο· ἵπποι δὲ καὶ ἡμίονοι, καὶ εἴ τι τῶν ἀλόγων ἕτερον ἦν, χαλεπῶς διέφευγε τὸ ἀποθνήσκειν. Διὸ καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγοι ἵππους ἔχοντες ἀνέζευξαν· τότε δὲ ἐπεὶ ἡ Ἄρτα προσεχώρησε, βασιλεὺς μὲν διὰ τὴν νόσον καταλέλειπτο ἐκεῖ.

A vos, et patriam conservatum vistis: quorum vobis σῶστρα [id est, libertatis ac salutis conservatæ pretium] deberi confiteor, qui amore quodam vestri, omnia ad vos bona confluentia, mea bona judico. Talia et plura suavitatis gratiarumque plena cum disseruisset, Basilitzem præfectum et alios civitatis principes ad imperatorem adducit: qui venia ac donis insuper affecti redeuntes, portis reclusis cum exercitu eum intromiserunt, urbemque dediderunt. Imperator cum antea quoque intestinorum dolore torqueretur, et ex eis vehementer laboraret, tunc ex incommodis expeditionis, et præsertim ex cœli insolentia toto obsidionis tempore ægrotabat. Exercitum præterea totum alvus citata exercebat, febresque et dolor capitis B divexabant, ac pauci hujus mali expertes manebant.
319 Nemo tamen præter Sphranzem magnum stratopedarcham, interiit, sed diutius cum morbo colluctati convalescebant. Equi, muli, et si quid aliud animalium erat, difficulter vitam retinebant. Quare de multis haud multi cum equis redierunt. Arta recepta, imperator ibidem ob afflictam valetudinem mansit.

CAPUT XXXVII.

Thomocastrenses a magno domestico obsidentur. Quare essent tam superbi et refractarii. Ad deditionem exstimulantur. Eodem scopo et cum pædagogo Nicephori multis agitur. Ille rem ad primores refert, et renuntiat; concilio visum deditionem imperatori faciendam. Laudat factum domesticus; pædagogum cum Nicephoro et optimatibus ad se redire jubet.

Ὁ μέγας δὲ δομέστικος στρατιὰν ἀναλαβὼν ἦλθεν εἰς Θωμόκαστρον καὶ πρότερον πολιορκούμενον· ἔνθα καὶ Νικηφόρος ὁ δεσπότου παῖς ἐκ Τάραντος ἐλθὼν μετὰ τῶν ἄλλων τῶν φυγάδων ἔτι νήπιος ὢν ἐπολιορκεῖτο· οὗτοι δὲ ἅτε καὶ ἐν ἀφθόνοις ὄντες διὰ τὸ θαλασσοκρατεῖν, τριήρεων οὐ παρουσῶν βασιλικῶν, καὶ δυσπειθέστεροι τῶν ἄλλων μᾶλλον ἦσαν, καὶ οὐδὲ λόγου γοῦν ψιλοῦ ἠξίουν τοὺς πολιορκοῦντας. Καὶ γὰρ καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐν δύο καὶ εἴκοσιν ἡμέραις, αἳ μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ παρῆλθον προσπέμποντος ἀεί τινας αὐτοῖς καὶ τὴν αἰτίαν ἐρομένου δι' ἣν οὕτως ἀσυμβάτως ἔχουσι πρὸς βασιλέα, καὶ πάντα μᾶλλον αἳ (68) ὑπομένειν ἢ ὑπ' αὐτὸν τελεῖν, οὐδεμίαν παρέσχον ἀπολογίαν· ἅμα μὲν καὶ διὰ τὸ μὴ ἑκατέρωθεν γῆς πολιορκεῖσθαι καὶ θαλάσσης, ἅμα δὲ καὶ συμμαχίαν ἐκδεχόμενοι ἐκ Τραντίνων [γρ. Τάραντος] ἥξειν ἣν ᾤοντο αὐτοῖς λύσειν τὴν πολιορκίαν τοὺς Ῥωμαίους ἐκφοβήσαντας· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν καὶ εἰκοστὴν ἡμέραν, ἧκον ἐκ τοῦ Τάραντος αἱ προσδοκώμεναι δέκα τριήρεις, καὶ πεντηκόντοροι τρεῖς· ἃς ἰδόντες οἱ πολιορκούμενοι ἐν Θωμοκάστρῳ, ἡδονῆς τε ἦσαν ἔμπλεῳ, καὶ σωτήρια ἑώρταζον, καὶ ἐπαιάνιζον ἀπὸ τοῦ τείχους, ὡς ἤδη τῶν κακῶν ἀπηλλαγμένοι· οἱ δὲ ἦσαν

C Magnus domesticus exercitum Thomocastro ante jam obsesso admovet, ubi puer Nicephorus (69), despotæ filius, Tarento cum aliis fugitivis reversus, obsidebatur. Thomocastrii velut copiis omnibus circumfluentes, quod mare obtinerent, ubi imperatoriæ triremes nullæ erant, multo plus cæteris calcitrabant, nec verbis saltem nudis obsessores dignabantur. Etenim cum magnus domesticus per dies duos et vicenos ab adventu suo ad eos quotidie mitteret, et causam exquireret cur adeo nullam cum imperatore compositionem paterentur, et quidvis, quam ei parere mallent, nihil responsi dabant, simul quia non utrinque, terra marique oppugnabantur, simul quia Tarento auxilium exspectabant, quod Romanis perterritis obsidione eos D liberaret. Post secundum autem et vicesimum diem Tarento venerunt exspectatæ triremes decem, et tres aliæ, quarum singulæ quinquaginta remis agebantur. Earum conspectu obsessi plurimum exhilarati, σωτήρια [id est, diem festum salutis] agebant, ac de muro divinas laudes, ut jam malis defuncti, concinebant: qui tamen nihilo magis minoribus erant in malis. Magnus siquidem domesticus, etsi propter mare castra posuisset,

Jacobi Pontani notæ.

(68) Nihil ad rem istud αἳ. Legendum videtur αἱροῦνται.

(69) Miror, cum paulo post dicat, fuisse duodenem: qua certe ætate non sunt infantes. Nisi forte per μείωσιν aut contemptum vocet νήπιον.

nec tantillum se commovit, obsidionemque perpetuavit. Tarentini stantes in anchoris, ad terram ut hostilem naves appellere, ac prope urbem descendere non audebant. Tertio post die suspicatus magnus domesticus, Thomocastriis spiritus paulatim comprimi, quandoquidem Tarentino subsidio non fruerentur, per internuntium eos in hanc sententiam verbis est aggressus. **320** Se illos non posse satis admirari, quod cum viri prudentes, ac rerum usu triti sint, ut quidem fama prædicentur (nam adhuc recenti adventu suo paucos eorum vidisse), nunc existimationi suæ minime servire, ac neutiquam ea facere, unde se omni crimine prorsus liberent. Ipso enim circiter quinque et viginti dies ad muros sedente, et avente causam noscere, ob quam subesse imperatori prorsus intolerabile videatur, eos nihil plane respondere, neque ex his, quæ faciant, suspicionem afferre, quasi aut hostibus incommodum, aut sibimet ipsis molestiarum vacuitatem prudenter meditentur : sed idem illis, quod polypis accidere, qui egressi e latibulo (70), si quid apprehenderint, non facile dimittunt, donec aut per se, aut vi abstracti, quod constrinxerant, dimiserint. Sic ipsos, cum semel imperatorem se nolle principem agnoscere testati sint, idem semper et præfracte testari. Quanquam si de rebus immutabilibus ita meditato loquerentur, haberent rationem aliquam, cur in iis perseverarent, quæ a principio statuissent. Nunc palam esse, eos de iis loqui, quæ nec unum diem sunt eadem, sed varie commutantur. Quare et verba cum rebus ad eorum utilitatem oportuisse congruere : admonebatque, ut e prudentioribus aliquem mitterent, quem, quid ipsis expediret, docere posset. Et si quidem is sibi assentiretur, bene ; sin autem, rursum eis integrum fore, ea persequi, quæ profectura ducerent. Sic ille verbis quodammodo cum ipsis velitabatur. Qui cum respondissent, missuros aliquem, si concilio placuisset, postridie Richardum, Nicephori pædagogum, cæteris nobiliorem ac prudentiorem mittunt. Congressus cum eo magnus domesticus, sic ait : Neminem ego mortalium, nisi a mente desertissimum, non ad finem aliquem, in quibuscunque actionibus suis respicere judico. Quod igitur primum fidem prodidistis, et nunc in obsidione istam animi, quæ videtur, altitudinem adhibetis, non alia de causa id facere vos autumo, quam ut Nicephoro despotæ filio ad principatum, et vobis ipsis aliquid ad felicitatem adjumenti afferatis. Ergo age, utrumque consideremus : ita, ut si quidem ex iis quæ facta sunt, aut ex iis quæ speratis, invenerimus quidpiam, quo consulta vestra finem suum sortiantur, id ne omittatis : sin contra invenerimus, quam vos suspicamini, ut non **321** so-

A οὐδὲν μᾶλλον ἐν ἐλάττοσι κακοῖς. Ὁ μέγας μὲν γὰρ δομέστικος καίτοι ἐγγὺς ἐστρατοπεδευμένος τῆς θαλάσσης, οὐδὲν μᾶλλον ἐκινήθη· ἀλλ' ἀτρέμας τῆς πολιορκίας εἴχετο. Ταραντῖνοι δὲ ἐπ' ἀγκυρῶν ἐφώρμουν, τῆς τε γῆς ἀπεχόμενοι ὡς πολεμίας, καὶ πρὸς τῇ πόλει οὐδεμίαν ποιούμενοι ἀπόβασιν. Εἰς τρίτην δὲ ἡμέραν ὕστερον ὁ μέγας δομέστικος ὑποπτεύσας τοῖς ἐν Θωμοκάστρῳ τὸ φρόνημα ὑπενδοῦναι, ἐπεὶ οὐδὲν ἀπώναντο τῆς βοηθείας Ταραντίνων, προσῆγεν αὐτοῖς τοὺς λόγους προσπέμπων τοὺς διαλεξομένους. Ἔφασκέ τε θαυμάζειν μάλιστα αὐτῶν ὅτι συνετοί τε ὄντες, καὶ πράγμασιν εἰδότες χρῆσθαι, ὡς περὶ αὐτῶν ἀκούειν ἔξεστιν (ὀλίγοις γὰρ αὐτῶν ἑωρακέναι κατὰ τὴν πρώην τὴν ἔφοδον), νῦν οὐ προσήκοντα ποιοῦσιν ἑαυτοῖς, οὐδ' ἐξ ὧν μάλιστα B ἂν ἀπολύοιντο αἰτίας. Αὐτοῦ γὰρ δὴ ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἡμέραις περικαθημένου, καὶ τὴν αἰτίαν ἐθέλοντος μαθεῖν ἧς ἕνεκα αὐτοῖς τὸ ὑπὸ βασιλεῖ τετάχθαι νομίζεται τῶν πάνυ ἀδυνάτων, μήτε παρέχεσθαι ἀπολογίαν μηδεμίαν, μήτε ἐξ ὧν πράττουσιν ὑποψίαν ἐνδιδόναι ὡς σωφρόνων ἀνθρώπων χρῶνται λογισμοῖς ὑφ' ὧν ἢ ἡμᾶς κακώσουσι τοὺς πολεμίους, ἢ σφίσι αὐτοῖς ποριοῦνται τινα ἀπαλλαγὴν τῶν ἀλγεινῶν· ἀλλὰ ταὐτὸν πάσχειν οἷον τοὺς πολύποδας φασίν· οἳ ἐπειδὰν ἐξέλκωνται τῆς θαλάμης, ἂν συμβαίη τινὸς ἐπιλαβέσθαι, οὐ ῥᾳδίως μεθιᾶσιν, ἄχρις ἂν ἢ ἐπιλείψωσί τι ἑαυτῶν, ἢ παρασπάσωσι τῶν ἡμμένων, τοιοῦτον δή τι συμβαίνειν καὶ περὶ αὐτούς. Ἅπαξ γὰρ ὡς οὐ βασιλεῖ προσθήσονται εἰπόντες τοῖς C αὐτοῖς λόγοις χρῶνται διηνεκῶς, καὶ οὐδεμίαν ἐπιδέχονται μεταβολήν· καίτοι εἰ μὲν περὶ ἀκινήτων πραγμάτων ἦσαν τοὺς λόγους ἐσκεμμένοι, εἶχεν ἄν τινα λόγον ἐμμένειν τοῖς βεβουλευμένοις ἐξ ἀρχῆς. Νῦν δ' ἔξεστι συνορᾷν ὡς οὐδ' ἐπὶ μιᾷ ἡμέρᾳ τῶν αὐτῶν μενόντων, ἀλλὰ ποικίλας δεχομένων τὰς μεταβολὰς ποιοῦνται. Ὥστε ἐχρῆν αὐτοῖς καὶ τοὺς περὶ ἐκείνων λόγους ὁμοίως τοῖς πράγμασι μεθαρμόζεσθαι πρὸς τὸ λυσιτελοῦν· παρῄνει τε αὐτοῖς τῶν συνετωτέρων παρ' αὐτοῖς τινα πέμψαι πρὸς αὐτὸν, ὥστε ἃ αὐτοῖς οἴεται λυσιτελοῦντα ὑποθέσθαι. Κἂν μὲν καὶ αὐτῷ συμφέροντα δοκῇ· εἰ δὲ μὴ, ἀλλ' αὐτοῖς γε ἐξεῖναι πάλιν ἃ ὀνήσειν οἴεται ἑλέσθαι. Τοιούτους μὲν ὥσπερ διὰ προβολισμῶν πρὸς ἐκείνους ἐποιήσατο τοὺς λόγους· ἐκεῖνοι δὲ ἀποκρινάμενοι ὡς εἰ δοκεῖ αὐτοῖς συμβουλευσαμένοις πέμπουσί τινα D εἰς τὴν ὑστεραίαν, πέμπουσι Ῥιτζαρδὸν τὸν Νικηφόρου παιδαγωγὸν ἐπιφανέστερόν τε καὶ συνετώτερον τῶν ἄλλων ὄντα· καταστάντων δὲ εἰς λόγους, τοιαῦτα πρὸς αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος διειλέχθη· Οὐδένα οἴομαι τῶν πάντων εἰ μὴ παντάπασι ἀπεστέρηται φρενῶν, μὴ πρός τι τέλος ἀποβλέποντα ὁτῳδήποτε ἐπιχειρεῖν. Διὸ τήν τε ἀποστασίαν πρῶτον καὶ τὴν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ νῦν δοκοῦσαν μεγαλοψυχίαν οὐκ ἄλλου του ἕνεκα ἑλέσθαι ὑμᾶς νομίζω ἢ ὥστε Νικηφόρῳ τῷ τοῦ δεσπότου παιδὶ εἰς τὴν ἀρχὴν, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς εἰς εὐπραγίαν ὠφέλειάν τινα ἐργάσασθαι· σκεψώμεθα

Jacobi Pontani notæ.

(70) De polypo hæc Plinius, lib. IX, cap. 29 : *Polyporum multa genera; terreni majores, quam pelagii, omnes brachiis ut pedibus ac manibus utuntur · cauda vero quæ est bisulca, et acuta, in coitu. Cæterum per brachia velut acetabulis dispersis haustu quodam adhærescunt, tenent supini, ut avelli non queant*, etc.

δὴ ἐπ' ἀμφοτέρων· κἂν μέν τινα ἐκ τῶν εἰργασμένων ἢ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἐλπίζετε δυνώμεθα εὑρεῖν, ταῦτα πράττειν ἐξ ὧν ἂν εἰς πέρας ἔλθοι τὰ βεβουλευμένα· ἂν δ' ἐναντίως ἔχοντα ἢ αὐτοὶ ὑπονοῆτε, μὴ μόνον ἀφίστασθαι τῶν μὴ ὀρθῶς ἐχόντων, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ πείθεσθαι παραινοῦντι τὰ συνοίσοντα. Ὑμεῖς τοίνυν βασιλέως ἀποστάντες οὐδὲν εἰς ὑμᾶς ἀγνωμονήσαντος, προσεχωρήσατε τοῖς Ταραντίνοις, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀλόγως, ἀλλ' οἰόμενοι τῇ ἐκείνων συμμαχίᾳ Ἀκαρνανίαν δυνήσεσθαι ὑπάγειν ἑαυτοῖς. Τοῦτο δὲ οὐδὲ ὀλίγου δεῖ τοῦ εἶναι δυνατόν· αὐτοὶ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἰδίᾳ κινούμενοι πλεονεξίᾳ πολλάκις Ἀκαρνᾶσι στρατῷ μεγάλῳ ἐπεστράτευσαν, καὶ τὴν χώραν ἐκάκωσαν ὅσα μάλιστα ἐξῆν. Πόλεως δὲ οὐδεμιᾶς ἠδυνήθησαν κύριοι γενέσθαι, οὔτε ὅπλοις βιασάμενοι οὔτε πολιορκίᾳ ἀναγκάσαντες ὁμολογίᾳ παραδοῦναι, ἀλλ' ἀνεχώρησαν ὧν ἦγον ἀποβαλόντες οὐκ ὀλίγους, πλὴν εἰ μὴ ὧν αὐτοῖς ἑκόντες οἱ Ἀκαρνανίας ἄρχοντες παρεχώρησαν, Βοντίτζης καὶ Ναυπάκτου καὶ Βοθρεντοῦ, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς συμμάχους πρὸς τὸν πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων πόλεμον. Οἳ οὖν Ἀκαρνᾶσι μόνοις πολεμοῦντες οὐδὲν ἠδυνήθησαν ἀνύσαι πλέον, τίς ἐλπὶς περιγενέσθαι νῦν καὶ βασιλέως παρόντος ἅμα στρατιᾷ, ὃς πρότερόν τε καὶ νῦν ῥᾷον ἐξαρκεῖ Ἀκαρνᾶσιν ὁμοῦ καὶ Ταραντίνοις πολεμεῖν; Οὐ μὴν, ἀλλ' οὐδὲ ὑμῖν ἐλπὶς Ἀκαρνάνων τινὰς συναποστῆναι· καὶ οἱ γὰρ πρότερον, Ῥώγιοι καὶ Ἀρταῖοι, συναπέστησαν, καλῶς περὶ σφῶν αὐτῶν βουλευσάμενοι τὰ δέοντα, βασιλεῖ τὰς πόλεις παραδόντες προσεχώρησαν. καὶ σφίσι τε αὐτοῖς αἴτιοι ἐγένοντο εὐπραγίας· πολλῶν γὰρ ἐπέτυχον τῶν βασιλέως εὐεργεσιῶν, καὶ τοῖς πολίταις τοῖς αὐτῶν. Ὡς μὲν οὖν εἰ καὶ ἥξουσι Ταραντῖνοι, ὀλίγα ἢ οὐδὲν λυσιτελήσουσιν ὑμῖν, δέδεικται ἡμῖν· ὅτι δὲ οὐδὲ ἥξουσι τὴν ἀρχὴν, αὐτόθεν ἤδη πειράσομαι κατάδηλον ποιεῖν. Πᾶς γὰρ ὁστισοῦν ἰδίων ἕνεκα ἐγκλημάτων ἢ ἑτέροις συμμαχῶν ἁπτόμενος πολέμου, ἐν ἀρχαῖς μὲν μάλιστα καὶ χρήμασι καὶ ὅπλοις ἐῤῥωμένος ἔχεται προθύμως, ἐὰν δὲ ἅπαξ καὶ δὶς ἐπιχειρήσας σφαλῇ, ἀμβλύνεται· πριγκίπισσα τοιγαροῦν, ὡς αὐτοί τε οἴεσθε, καὶ ἡμεῖς οὐκ ἂν ἔξαρνοι γενοίμεθα, προθύμως τοῦ ὑπὲρ ὑμῶν πολέμου ἁπτομένη ἐν ἐνιαυτῷ μάλιστα ᾧ πολεμεῖσθε ὑφ' ἡμῶν, παρασκευαζομένη νῦν τὰς δέκα ταύτας πέπομφε τριήρεις· αἳ οὐχ ὅτιγε ὑμῖν, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτοῖς ἀμύνειν οἷοί τέ εἰσιν. Ἐμοῦ γὰρ παρὰ θάλασσαν ἐστρατοπεδευμένου, οὔτε ἀπέβησαν, οὔτε ἀποβῆναι οἷοί τέ εἰσιν· ἀλλ' ὀλίγον ἀπεοίκασιν ἀψύχων. Λείπεται δὴ οὖν κεναῖς χερσὶ πρὸς τὴν πέμψασαν ἐπανελθεῖν· ἐκείνη δὲ ὁρῶσα ὡς οὐκ ὀλίγων τινῶν ἀναλωμάτων, οὐδὲ φαύλης πραγματείας ὁ πρὸς βασιλέα δεῖται πόλεμος, ἀποσχήσεται ἐπιχειροῦσα ἀδυνάτοις· ὑμῖν δὲ ἐρήμοις τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας λειπομένοις, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ σφᾶς αὐτοὺς ἐν ἀνδραπόδων μοίρᾳ παραδοῦναι ἐνδείᾳ πιεσθέντας, καὶ δούλους καὶ ἀναστάτους γενέσθαι, ἢ πολιορκουμένους ἐνταῦθα ἀπολέσθαι πανδημεὶ ἐν φρουρίῳ πνιγηρῷ καὶ πλήρει δυσωδίας κατακεκλεισμένους. Ἔξεστιν οὖν συνορᾷν τὴν ὠφέλειαν ἧς αὐτοί τε καὶ Νικηφόρος ὁ ὑμῶν δεσπότης ἀπολαύσεται ἐκ τῆς

A lum, quod verum et rectum non est deseratis, sed et mihi bene consulenti obtemperandum existimetis. Vos itaque nullo imperatoris peccato offensi, ad Tarentinos transfugistis; nec id simpliciter et inconsulto, sed rati illorum opibus Acarnania potituros. Hoc autem, proh! quantum ab effectu abest? Ipsi enim sua privatim cupiditate et avaritia impulsi, sæpius in Acarnanas cum magno profecti exercitu, regionem quidem populationibus et maleficiis infestam habuerunt, urbem tamen nullam nec armis expugnando ceperunt, nec obsidendo ad deditionem coegerunt, sed copiis non parum imminutis, remearunt. Paucas, nempe Bontitzen, Naupactum et Bothrentum excipio, quibus Acarnaniæ principes, ut eos belli contra imperatorem

B socios haberent, cesserunt. Qui igitur cum Acarnanibus solis bello contendentes, nihil egerunt, quæ spes superaturos nunc præsentem imperatorem cum exercitu, qui et alias potuit, et nunc facilius potest cum Acarnanibus et Tarentinis simul bellum gerere? At neque vobis sperare licet, Acarnanum aliquos vestro exemplo defecturos. Nam qui prius vobiscum defecerant Rhogii et Artæi, rebus suis probe consulentes, imperatori se addixerunt, multaque sibi ac civibus suis ab eo dona consecuti, felicem statum invenerunt. Tarentinos itaque, etiamsi venerint, parum aut nihil vobis operæ navaturos demonstratum est: prorsus autem non venturos, inde conabor osten-

C dere. Quicunque aut propter privatas offensiones, aut ut socius bellum capessit, principio quidem, dum armis et pecunia est instructissimus, impigre opus invadit; si semel iterumque id frustra fecerit, languescit impetus. Princeps igitur Tarentina vestra opinione, et vero etiam nostra, prompte pro vobis bellum capessens, uno hoc anno, quo a nobis oppugnamini, comparatas triremes hasce misit, quæ tantum abest, ut vos defendant, ut nec seipsas queant defendere. Me enim juxta mare castrametante, nec descenderunt classiarii, nec quasi essent mortui descendere potuerunt. Reliquum est, ut vacuis manibus ad eam redeant, a qua missi sunt. Quæ cum intelliget, bellum adversus imperatorem nec modicis sumptibus, et magnis

D egere laboribus, de cætero quæ effici non possunt, non tentabit. Vobis vero illo frustratis auxilio, aliud nihil **322** restabit, quam ut vexati et rerum egestate oppressi, pro mancipiis vos tradatis, ac sedibus vestris profugi servitutem serviatis, aut hic in oppidulo æstuoso ac fœtoris pleno obsessi et conclusi, cum populo universo intereatis. Quamobrem hinc utilitatem, quam vobiscum despota vester ex hac defectione capturus sit, perspicere licet. Quod si etiam concederemus, cum ingenti apparatu concitatos huc venire Tarentinos, incertum est, num et sic nos Acarnania queant depellere, qui nec a solis Acarnanibus, quamvis eos sæpe aggressi, sine detrimento potuerunt discedere. Quod si et hoc daremus, illos nobis po-

tentiores existimatos, urbes subacturos; nihilominus tum quoque misera erit vestra et infelix conditio. Necessario enim illis servietis. Non enim profecto adeo insipientes sunt, ut quod sæpenumero cupierunt, si id post magnos labores et pericula assequantur, citra ullam necessitatem vobis condonent. Quale autem et quam durum Tarentinorum aliorumque Latinorum imperium sit, vos experientia ipsa melius quam nos cognovistis. Quocirca sive adjuvabimini a Tarentinis, sive non; sive nos vicerint, sive a nobis vincentur, nihil aberit, quominus in extremis malis versemini. Sed neque nos diuturnitate remissiores factos obsidionem soluturos arbitrari prudentis est hominis. Nos ipsi quidem non semper vobis assidebimus. Nunc enim imperator, arbitrans ipso eventu doctos, quam de vobismet male merueritis, mutata voluntate ad se accessuros, et ipse adhuc exspectat, et quas in aliis urbibus habetis facultates, nondum in alios dispertit. Si vos calculum reducturos desperaverit, non vestras duntaxat, sed et cognatorum vestrorum fortunas Acarnanum potentissimis gratis dabit. Qui sui quæstus cupidine commoti, vel ultra vires animosi, et parvo ab imperatore accepto præsidio, ut perniciosissimos hostes vos oppugnabunt, nec obsidere cessabunt, quoad subactos cum conjugibus et liberis patria extorres reddiderint. Nos cum imperatore domum revertemur. Videte igitur, quibus casibus hoc bellum vos objectabit. Si me meliora suadentem audieritis, vosque et urbem imperatori dediderilis, primum quidem, quod studetis, Nicephoro despotæ vestro commodare licebit; ego enim filiam meam ei uxorem conjungam, quod in summa felicitate ponendum nec vos nescitis. Præterea ut filium meum **323** educabo; et imperator, qui mihi bene vult, mea causa honoribus ac beneficiis apud Romanos amplitudinem ejus illustrabit. Adde quod et vobis non pauca hinc emolumenta parabitis. Nam et hic opes vestras cumulabit imperator, et quæ Nicephoro despotæ vestro assignabuntur, ex iis fructum aliquem capietis. Plura acervanda dictis non censeo, cum ex his, qui sapiunt, possint intelligere, quantam vim malorum bellum, quantam vicissim bonorum copiam deditio allatura sit. Vos considerate, et utrumvis eligitote. Ut absolvit domesticus, Richardus inter familiares Nicephori primas tenere se ipse quoque non negabat, tamen ad illos quoque referendum, et communiter quid agi conveniret, decernendum. Approbante magno domestico, die sequenti rediturum responsumque relaturum pollicitus, in urbem se recepit. Coacto e præsentibus conventu, quærunt, ecquid se et oppidum tradant, magnique domestici monitis obsequelam faciendam consensu firmant. Postridie rediens Richardus Deum testatur, ipsos neque odio imperatoris, neque sui quæstus causa ejus frenos excussisse, sed opinantes, si primi deficerent, reliquos Acarnanus secuturos, et hoc modo

A ἀποστασίας. Εἰ δ' ἄρα καὶ συγχωρήσαιμεν παρασκευῇ μεγάλῃ Ταραντίνους ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμηθέντας ἐνθάδε ἥκειν, ἄδηλον μὲν εἰ καὶ οὕτω δυνήσονται ἡμᾶς Ἀκαρνανίας ἐξελάσαι, οἳ οὐδὲ πρὸς μόνους Ἀκαρνάνας, καίτοιγε πολλάκις ἐπιχειρήσαντες, ἴσχυσαν χωρὶς ζημίας ἀπαλλάξαι πολεμοῦντες. Εἰ δ' ἄρα καὶ τοῦτο δοίημεν τὸ ἡμῶν αὐτοὺς ὀφθέντας κρείττους παραστήσασθαι τὰς πόλεις, τότε γε ὑμῖν τὰ πράγματα οὐδεμιᾶς βέλτιον ἕξει δυστραγίας. Ἀνάγκη γὰρ ὑμᾶς αὐτοῖς δουλεύειν. Οὐ γὰρ δήπου γε ἀνοηταίνουσι τοσοῦτον, ὥστε οὗ πολλάκις ἐπεθύμησαν, μετὰ τοὺς μεγάλους πόνους καὶ κινδύνους εἰ παρέσται ἀνάγκης οὐδεμιᾶς παρούσης ὑμῖν προέσθαι. Ὁποία δὲ ἡ Ταραντίνων καὶ τῶν ἄλλων Λατίνων δουλεία, αὐτοὶ ἴστε πείρᾳ βέλτιον ἡμῶν· B ὥστε εἴτε συμμαχήσουσιν ὑμῖν οἱ Ταραντῖνοι, εἴτε μὴ, εἴτε νικήσουσιν ἡμᾶς, εἴτε ἡττηθήσονται αὐτοὶ, οὐδὲν ὑμῖν ἐλλείπει τοῦ μὴ εἰς ἔσχατον κινδύνου ἀφικέσθαι· οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς ὀλιγωρήσαντας διὰ τὸν χρόνον, ἀποστήσεσθαι τῆς πολιορκίας οἴεσθαι, νοῦν ἐχόντων ἐστὶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ δὴ αὐτοὶ καθοδούμεθα μέχρι παντὸς ὑμᾶς πολιορκοῦντες. Νῦν μὲν γὰρ βασιλεὺς οἰόμενος ἐξ αὐτῶν διδαχθέντας τῶν πραγμάτων ὡς οὐ λυσιτελοῦντα ἐβουλεύσασθε ὑμῖν αὐτοῖς, μεταγγόντες προσχωρήσετε αὐτῷ, αὐτός τε ἔτι περιμένει, καὶ οὐδὲ τὰς κτήσεις ὑμῶν τὰς ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι παρέσχετο ἑτέροις· ἂν δὲ ἀπογνῷ τὴν μεταμέλειαν ὑμῶν, οὐ μόνον τὰ ὑμετέρα κτήματα, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν ὑμῶν τοῖς δυνατωτάτοις Ἀκαρνάνων παC ραδώσει· οἳ κέρδους ἕνεκα ἰδίου, καὶ ὑπὲρ δύναμιν πολεμήσουσιν ὑμῖν ὡς πολεμιωτάτοις καὶ ὀλίγην ἔχοντες ἐκ βασιλέως στρατιὰν, καὶ οὐκ ἀνήσουσι πολιορκοῦντες ἄχρις οὗ παραστησάμενοι αὐτούς τε καὶ γυναῖκας καὶ τέκνα, θήσουσιν ὑπερορίους. Βασιλεὺς δὲ καὶ ἡμεῖς οἴκαδε ἀναχωρήσομεν. Σκέψασθε οὖν οἵ κακῶν ὁ πρὸς βασιλέα πόλεμος ὑμῖν χωρήσει· ἐὰν δ' ἐμοὶ τὰ βελτίω παραινοῦντι πείθησθε καὶ ἑαυτοὺς βασιλεῖ καὶ τὴν πόλιν παραδῶτε, πρῶτον μὲν, ὅπερ αὐτοὶ διὰ σπουδῆς ποιεῖσθε τὸ Νικηφόρῳ τῷ ὑμῶν δεσπότῃ ὠφέλειάν τινα ἐξευρεῖν ἐξέσται. Ἐγὼ γὰρ αὐτῷ τὴν ἐμὴν κατεγγυήσω θυγατέρα· ὅπερ ὅτι γε οὐδενὸς δεύτερον εἰς εὐτυχίας λόγον, οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε δήπου. Ἐγώ τε γὰρ ὡς υἱὸν D ἐκθρέψω· καὶ βασιλεὺς τῆς εἰς ἐμὲ εὐνοίας ἕνεκα, τιμαῖς τε καὶ πολλαῖς εὐεργεσίαις περιφανῆ παρὰ Ῥωμαίοις θήσει. Ἔπειτα καὶ ἑαυτοῖς οὐκ ὀλίγων τινῶν ἀγαθῶν αἴτιοι γενήσεσθε. Ἐνταῦθά τε γὰρ ὑμᾶς εὖ ποιήσει βασιλεὺς, οἷς εἴχετε πρότερον καὶ ἕτερα προσθείς· καὶ τῶν Νικηφόρῳ τῷ ὑμῶν δεσπότῃ ἀπονεμηθησομένων ἀπολαύσετε τὸ μέρος. Πλείω μὲν οὖν οὐκέτι δεῖν οἴομαι συνείρειν, ἱκανὰ γὰρ παρ' εὖ φρονοῦσι καὶ τὰ εἰρημένα, ὅσων τε κακῶν ὑμῖν ὁ πόλεμος αἴτιος ἔσται καταμαθεῖν, καὶ ὅσων ἀγαθῶν τὸ προσχωρῆσαι βασιλεῖ. Ὑμῖν δὲ ἐξέσται διασκεψαμένοις, τῶν εἰρημένων προσθέσθαι ὁποτέροις. Τοιαῦτα διειλεγμένου τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὁ Ῥιτζάρδος τῶν μὲν Νικηφόρῳ συμπαρόντων ἄλλων ὡμολόγει καὶ αὐτὸς προέχειν, δεῖν

δὲ ἔφασκε καὶ ἐκείνους περὶ τῶν εἰρημένων πυθομένους, κοινῇ τῶν πρακτέων τὴν ψῆφον ἐξαγαγεῖν. Ἐπαινοῦντος δὲ καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν πόλιν, ἐπαγγειλάμενος εἰς τὴν ὑστεραίαν ἥξειν ὡς λόγον ἀποδώσων. Ἐκκλησίαν δὲ συναθροίσας ἐκ τῶν συνόντων, ἐβουλεύετο ἅμα αὐτοῖς εἰ δέοι βασιλεῖ σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν ἐγχειρίζειν· καὶ ἐδόκει αἱρετέα εἶναι ἃ αὐτοῖς ὁ μέγας δομέστικος παρῄνει. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ὁ Ῥιτζάρδος αὐτοῖς τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ προσελθὼν, ἐμαρτύρετο Θεὸν, ὡς Οὔτ' ἀπεχθῶς διακείμενοι πρὸς βασιλέα, οὔθ' ἑαυτοῖς τινα οἰόμενοι ὠφέλειαν ἐκ τῆς ἀποστασίας προξενήσειν, εἱλόμεθα ἀποστῆναι βασιλέως· οἰόμενοι δὲ, ἂν αὐτοὶ πρῶτοι ἀποστῶμεν, καὶ τοὺς ἄλλους Ἀκαρνᾶνας συνέψεσθαι ἡμῖν, καὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν Νικηφόρῳ ἀποδώσειν ἑκόντες ὄντες εἰσήχθημεν εἰς τοὺς κινδύνους, εὔκλειάν τε ἑαυτοῖς, καὶ ὠφέλειαν τῷ ἡμετέρῳ δεσπότῃ οἰόμενοι προξενήσειν· τῶν πραγμάτων δὲ ἀνεστραμμένων, ἀπέβη τἀναντία ἢ αὐτοὶ προσεδοκῶμεν. Νῦν οὖν καὶ ἡμῖν πολλὰ περὶ τῶν παρόντων διασκεψαμένοις, λυσιτελέστερον οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι οὔθ' ἡμῖν, οὔτε Νικηφόρῳ, ἢ ὧν συνεβούλευσας αὐτὸς, εὑρέθη. Οὗ δὴ ἕνεκα, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν διὰ σοῦ παραδιδοῦμεν βασιλεῖ· αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης ὅτῳ τρόπῳ βέλτιστα ἡμῖν τὰ πράγματα παρασκευάσειας ἔχειν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν· ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἐπαινέσας τῆς μεταβολῆς αὐτοὺς, καὶ ὧν ἐδέοντο ἐπαγγειλάμενος πράξειν αὐτοῖς παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἐκέλευεν ἐλθόντα εἰς τὴν πόλιν καὶ Νικηφόρον καὶ τοὺς ἄλλους παραλαβόντα ἥκειν πρὸς αὐτόν.

A paternum regnum Nicephoro restitutum iri, ultro se periculo involvisse, ut Nicephoro, inquam, auxilio essent, et sibi decus compararent. Rebus autem retro sublapsis, contra exspectationem evenisse. Nunc ipsis quoque diligenter statum suum contemplatis, nihil in præsens vel sibi, vel Nicephoro repertum utilius quam quod ipse suasisset. Quapropter et se et urbem eos per manus ejus imperatori transdere; nosse ipsum, quid rebus eorum quam optime faciat. Tum magnus domesticus illorum ad partes meliores conversionem laudavit, et quibus egerent, ab imperatore impetraturum fidem dedit, jussitque, ut in urbem regressus, B cum Nicephoro et aliis ad se reverteretur.

324 CAPUT XXXVIII.

Nicephorus cum primoribus a domestico ad imperatorem deductus, humaniter et munifice accipitur. Matthæus Cantacuzenus magni domestici filius, Demetrii despotæ filiam ducit domum. Enixe contendit Apocauchus, ut sibi monachum fieri liceat. Ejus preces imperatori suspectæ sunt. Exploratur animus. Iterum instat, et classis contra Barbaros præfecturam, ut sibi et reipublicæ salutarem petit et impetrat. Imperator Apocauchum pro ignavo et improbo habet. Recensentur castella quæ ædificarit, et urbes quas instaurarit.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ὑστεραίαν ἅμα καὶ Νικηφόρον ἄγοντες τὸν δούκαν εἰς τὸ στρατόπεδον παρῆσαν, καὶ τῶν Ταραντίνων ἔτι παρόντων ταῖς ναυσὶ καὶ ὁρώντων τὰ πραττόμενα, Θωμοκάστρῳ μὲν ἐγκατέλιπε φρουρὰν τοῦ μὴ παρὰ τῶν Ταραντίνων τι ἀδικηθῆναι τῆς στρατιᾶς ἀναχωρούσης· αὐτὸς δὲ Νικηφόρον τὸν δούκαν ἅμα τοῖς ἄλλοις παραλαβὼν, ἐπανέζευξεν εἰς βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ ἀσμένως ἐδέξατο αὐτοὺς, καὶ πολλαῖς ἠμείψατο εὐεργεσίαις· Νικηφόρον δὲ τὸν δούκαν τῷ τε τοῦ πανυπερσεβάστου τετίμηκεν ἀξιώματι, καὶ πολλῆς ἠξίωσεν εὐμενείας καὶ οἰκειότητος τῆς πρὸς αὐτόν. Διατρίψας δὲ ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐξ ἐκείνου ὑπὲρ εἴκοσιν ἡμέρας, καὶ ὅσα μάλιστα ἔδει πρὸς ἀσφάλειαν ταῖς πόλεσι καταστήσας, ἐπανέζευξεν εἰς Θεσσαλονίκην, χειμῶνος ἤδη ἀρχομένου, Νοεμβρίου μηνὸς ἐνισταμένου, καὶ διεχείμασεν ἐκεῖ. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χειμῶνα καὶ οἱ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρώτου υἱοῦ ἐτελοῦντο γάμοι ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἔγημε γὰρ τὴν Δημητρίου τοῦ δεσπότου θυγατέρα, ὃς ἦν βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων παῖς· τελεσθέντων δὲ τῶν γάμων πολυτελῶν τε καὶ περιφανεστάτων, ἐπεὶ καὶ ὁ χειμὼν ἤδη περὶ ἐκβολὰς ἦν, παρεσκευάζετο βασιλεὺς ὡς εἰς Βυζάντιον ἐπανήξων. Μεταξὺ δὲ παρασκευαζομένῳ, καὶ ὁ παρακοιμώμενος Ἀπόκαυχος ἐκ Βυζαντίου ἧκεν· οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ προσελθὼν, ἀνεμίμνησκέ τε παλαιῶν εὐεργεσιῶν ὧν ὑπηρ-

C Postquam die altero Nicephorum ducam secum adducentes in castris adfuerunt, Tarentinis adhuc cum classe præsentibus et quæ fierent aspicientibus, domesticus Thomocastri præsidiariam manum reliquit, ne quid exercitu recedente Tarentini per injuriam molirentur; ipse cum Nicephoro duca aliisque ad imperatorem rediit. Quos ille accipit humaniter, et muneribus multis honorat; Nicephorum Panhypersebasti dignitate condecorat, præcipuaque benevolentia et familiaritate dignatur. Cumque in Acarnania dies adhuc plus vicenos mansisset, et quæ ad urbes tutandas potissimum pertinebant, præscripsisset, hiemis initio, mense Novembri instante, Thessalonicam revertens, ibidem hiberna egit. Eadem Matthæi Cantacuzeni primo- D geniti magni domestici nuptiæ cum filia Demetrii despotæ, Andronici Palæologi senioris filii, Thessalonicæ sumptuosissimæ splendidissimæque peractæ sunt. Secundum quas hieme jam præcipiti, dum se imperator ad reversionem Byzantium instruit, Apocauchus cubiculo sacro præfectus inde veniens, paucis post diebus magnum domesticum adit, quibus olim beneficiis ultro ab eo esset obligatus in memoriam redigit: rogat, ut filii sui redituum, quos in singulos annos caperet, imperatoris concessu hæredes instituantur, sibi autem ejusdem bona venia monasterium liceat ingredi, valedicentem rebus hujus vitæ omnibus, et in una tantummodo sollicitudine versantem, quo pacto ex anima

sua tot maculas quotidianis actionibus inustas eluat; et hanc unam causam profectionis hujus sibi exstitisse. Magnus domesticus illum vera narrare opinatus, nec se id permissurum, nec cum imperatore super ea re locuturum asseveravit. Apocauchus rursum ac sæpius accedere, idem flagitare, et jurare se ex animo petere, **325** sibique tam frugiferum nihil posse contingere, quam a mundo secedere (71): nec susceptam voluntatem depositurum, quo res cunque ceciderit. Orabat igitur suppliciter, ut ad multa in se benefacta hoc postremum adjicere ne gravaretur. Itaque ille quidem serio, ut videbatur, hoc efflagitabat. Magnus autem domesticus quanquam de isto secessu dolens et anxius animi, tamen quia petitionem videbat momenti maximi, eam imperatori exponit: quem suspicio vera incessit, rem non ita se habere, sed alia quapiam de causa totum fingi. Proinde mirari se dixit magnum domesticum, si fidem possit tribuere. Quo asseverante, esse aliter non posse, Ergo tu, inquit, pericliteris velim, eique dicas, non probaturum, sed moleste laturum potius imperatorem, si a vita communi se removerit. Verumtamen ne rem adeo honestam, Deoque amabilem impediendo videatur ei bona invidere, non repugnaturum. Non opus est, excipit magnus domesticus, tentandi gratia hæc ei dicere; simul enim responsum audiet, valedicet ac secedet; sed potius, si quid eo egeat, cœpto prohibendum. Imperator iterato jubet eadem dici; nam audientem fore, et in statu priore persliturum. Paret domesticus; imperatoris responsum Apocaucho renuntiat. Qui nec totum quidem audire sustinens, putare se ait, secessum suum imperatori etiam atque etiam jucundum accidere, ejusque facultatem libentissime concedere: quia vero ipsi domestico displiceret, non se facturum. Is verbis ejus antea se circumscriptum fuisse intelligens, imperatori jocabundus quid ille responderit narrat. Unde non mediocriter delectatus imperator, domestico per ludum, Saltem nunc credes, inquit, me solertiorem esse te, magisque nosse ex hominum verbis eorum sensa conjicere. Tum domesticus, et jampridem credidisse, nec ita excellere ipsum judicio, ut lateret; et nunc maxime confiteri, se ab eo intelligendi prudentia longe victum esse. Hæc illi inter se jocantes. Apocauchus paucis diebus interjectis, denuo magnum domesticum conveniens, mundo penitus nuntium remittere non sibi licuisse dixit, quantumvis id ardentissime cupivisset: verum secundam, quod aiunt, navigationem sibi occurrere, ut divisis inter filios facultatibus, divitiarum sibi partem potiorem retineat, quam in bellum Persicum conferat. **326** Scis enim, inquit, quomodo plenis classibus insulas jam prope

A ξεν εἰς αὐτὸν, καὶ νῦν ἐδεῖτο, τῶν μὲν ἐτησίων προσόδων, ἃς αὐτὸς καρποῦται, βασιλέως παρασχόντος κληρονόμους εἶναι παῖδας τοὺς αὐτοῦ. Αὐτὸν δὲ ἀδείας τυχόντα ἐκ βασιλέως, φροντιστηρίῳ προσελθεῖν, πᾶσι τοῖς τοῦ βίου χαίρειν ἀπόντα· μίαν δὲ ποιούμενον φροντίδα, τὸ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν πολλῶν κηλίδων ἃς αὐτῇ προσετρίψατο ἐκ τῶν πραγμάτων ἐκκαθᾶραι. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκ Βυζαντίου ἥκειν· οὐδεμίαν ἑτέραν τῆς ἐπιδημίας ἔχοντα αἰτίαν. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος οἰόμενος τὰ εἰρημένα εἶναι ἀληθῆ, αὐτός τε ἔφασκεν οὐκ ἂν ἐνδώσειν, μήτε βασιλεῖ περὶ τούτου διαλέξεσθαι. Ὁ δὲ αὖθις καὶ πολλάκις προσελθὼν, ἐδεῖτο περὶ τῶν αὐτῶν, καὶ ὅρκους προσετίθει ὡς οὐ πλάττεται τὴν αἴτησιν· ἀλλὰ προὔργου παντὸς αὐτῷ ἡ ἀνα- B χώρησις τοῦ κόσμου, καὶ ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο μεταβάλοι τῆς προθέσεως. Διὸ καὶ ταύτην ἱκέτευε τελευταίαν εὐεργεσίαν καταθεῖναι ἐπὶ πολλαῖς ταῖς πρότερον γεγενημέναις. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα μετὰ σπουδῆς ἐδεῖτο ὡς ἐδόκει. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἀλγῶν μὲν καὶ τὴν ψυχὴν δακνόμενος ἐπὶ τῇ τούτου ἀναχωρήσει, ὅμως δὲ ἀναγκαίαν τὴν αἴτησιν ὁρῶν, ἀπήγγελλε βασιλεῖ ὅσα ὁ παρακοιμώμενος ἐδεῖτο. Βασιλεὺς δὲ ὑποπτεύσας ὅπερ ἦν, ὡς οὐκ ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ἀλλά τινος ἕνεκα αἰτίας πλάττεται ἑτέρας, θαυμάζειν ἔλεγε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, εἰ ταῦτα ὄντως οἴεται εἶναι ἀληθῆ. Τοῦ δὲ διισχυριζομένου μὴ ἂν ἄλλως ἔχειν, Οὐκοῦν, αὐτῷ ἔφασκε, πείρας ἕνεκα φράσον ὡς βασιλεῖ μὲν οὐκ ἂν εἴη κατὰ C γνώμην, ἀλλὰ καὶ ἄχθοιτο μᾶλλον, τοῦ βίου σοῦ ἀναχωροῦντος. Ὡς ἂν δὲ μὴ πράγματος οὕτω καλοῦ καὶ θεοφιλοῦς κώλυμα αὐτὸς ὀφθεὶς δοκῇ βασκαίνειν τοῖς καλοῖς, ἐνδίδωσιν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, μὴ πείρας ἕνεκα τοιαῦτα λέγειν ἔφασκε δέον· ὡς οὐκ ἂν φθάνοι τὴν ἀπολογίαν εἰληφὼς, καὶ συνταξάμενος ἀναχωρήσει· ἀλλὰ μᾶλλον εἴ τι δέοιτο αὐτοῦ, κωλύειν. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὖθις ἔφασκε τὰ προειρημένα λέγειν πρὸς αὐτόν. Καὶ γὰρ ἀκούσεταί τε τῶν λόγων, καὶ μενεῖ ἐπὶ τοῖς πρότερον. Ὁ μὲν οὖν ἐπείθετό τε βασιλεῖ· καὶ παρακοιμωμένῳ ἐξήγγελλε τοὺς βασιλέως λόγους. Ὁ δὲ μηδὲ ὅλους σχεδὸν ἀκοῦσαι ἀναμείνας, οἴεσθαι ἔφασκε μάλιστα κατὰ γνώμην εἶναι βασιλεῖ τὴν ἐκείνου ἀναχώρησιν καὶ ὅλῃ προθέσει ἐπιτρέπειν· ἐπεὶ δὲ οὐ φίλον αὐτῷ, οὐδ' αὐτὸν D ποιήσειν. Ὁ μὲν οὖν ὡς ἐπὶ τοῖς πρότερον λεγομένοις ἐξηπατᾶτο συνιεὶς, βασιλεῖ μετὰ παιδιᾶς προσελθὼν, ἀπήγγελλεν ὅσα ὁ παρακοιμώμενος ἀποκριθείη. Βασιλεῖ δὲ διατριβήν τε οὐ μετρίαν παρέσχοντο οἱ λόγοι, καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ παίζων ἔλεγεν, ὡς νῦν γοῦν ἂν πεισθείη, ὀξύτερόν τε νοεῖν ὄντα αὐτοῦ, καὶ μᾶλλον ἐκ τῶν λόγων εἰδότα καταστοχάζεσθαι γνώμας ἀνδρῶν· ὁ δ' ἔφασκε, πάλαι τε πεπεῖσθαι οὐδὲ τοσοῦτον ὅσον λανθάνειν διαφέροντα, καὶ νῦν μάλιστα ὁμολογεῖν ὡς ἁπάσαις ψήφοις αὐτοῦ κρατεῖ πρὸς τὸ φρονεῖν· εἰ

Jacobi Pontani notæ.

(71) Istum secessum ἀναχώρησιν ἐκ τοῦ κόσμου, et ἐκ τῶν πραγμάτων alibi appellat. Inde ἀναχωρηταί, ad verbum, *secessores*. Quid autem mundi nomen sacris scriptoribus valeat, quis tam crassa Minerva, ut non intelligat?

μὲν οὖν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους διειλέχθησαν ἐν A παιδιᾷ. Ἀπόκαυχος δὲ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας αὖθις τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ προσελθὼν, Τὸ μὲν ἀποστῆναι, ἔφασκε, παντάπασι τοῦ κόσμου, καίτοι μάλιστα κατὰ γνώμην ὂν, οὐκ ἐξεγένετο. Δεύτερον δὲ, ὅ φασιν, ἐπῆλθέ μοι πλοῦν, τὴν οὐσίαν τοῖς παισὶ διελομένῳ, τὴν διαφέρουσαν ἐμοὶ τοῦ πλούτου μοῖραν εἰς τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον ἐξαναλῶσαι. Οἶσθα γὰρ ὡς ἤδη καὶ αὐτοὶ στόλοις ὅλοις χρώμενοι, νήσους τε ἤδη ἐξηνδραποδίσαντο σχεδὸν, καὶ πρὸς Θρᾴκην περαιούμενοι καὶ τὴν ἄλλην Μακεδονίαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον κακῶς ποιοῦσιν. Εἰ οὖν σοι πρῶτον, ἔπειτα καὶ βασιλεῖ πυθομένῳ δόξειε λυσιτελεῖν, καὶ παράσχοισθε Βυζαντίου τε καὶ τῶν νήσων τὴν ἀρχὴν, καὶ B χρήματα ἐκ τῶν κοινῶν ὅσα ἂν ὑμῖν βουλομένοις ᾖ, στόλον ἐξαρτύσομαι αὐτὸς, καὶ ἐκ τῶν ἰδίων προσαναλώσας· καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πολεμήσω τοῖς βαρβάροις· οἴομαι δὲ Ῥωμαίοις τε ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν τὴν ναυτικὴν ταύτην προξενήσειν δύναμιν θαλασσοκρατοῦσαν καὶ ἀπείργουσαν τοὺς βαρβάρους τοῦ μὴ τὰς νήσους καὶ τὴν ἤπειρον κακουργεῖν· καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς ἐμῆς ψυχῆς τὰ μέγιστα συμβαλέσθαι ἂν οἱονεὶ λύτρα τὰ χρήματα παρεχομένῳ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀποκτίννυσθαι καὶ ἐξανδραποδίζεσθαι. Ὡς οὖν εἴς τε τὸ κοινὸν Ῥωμαίων τῆς ἐκεῖθεν ὠφελείας διαβαινούσης, καὶ ἰδίᾳ ἐμοὶ οὐκ ὀλίγης ἐσομένης εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς, δέομαι βασιλέως τε καὶ σοῦ, τὴν χάριν ταύτην C παρασχεῖν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ κοινῷ λυσιτελοῦντα οἰόμενος παρακοιμώμενον αἰτεῖν, αὐτόν τε ἐπείθετο, καὶ ἐπηγγείλατο ποιήσειν· καὶ βασιλεῖ ἀπήγγελλε προσελθών· ἅμα καὶ ἐνάγων πρὸς τὸ δεῖν τὴν ἀξίωσιν αὐτοῦ λυσιτελοῦσαν πράττειν τῷ κοινῷ. Βασιλεὺς δὲ εἰ σπουδάζων ταῦτα καὶ μὴ εἰρωνευόμενος λέγει ἐπυνθάνετο· ὡς δ' ἤκουεν οὐκ ἐν παρέργῳ, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς λέγειν, θαυμάζειν ἔφασκεν αὐτοῦ πολλὰ, εἰ πρὸς τοιαύτην ἐπιχείρησιν ἀξιόχρεων ᾠήθη ἔσεσθαι Ἀπόκαυχον. Εἰ μὲν γὰρ οἰόμενος σοὶ φίλον εἶναι ταύτην ἐβουλεύσω αὐτῷ τὴν χάριν καταθεῖναι, ἴσθι σεαυτὸν ἐξαπατῶν. Οὐδὲν γὰρ ἧττον ἐγώ σοι πολέμιος, ἢ ἐκεῖνος φίλος· εἰ δὲ ὡς τῷ κοινῷ λυσιτελήσοντα τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον ἐγχειρίζειν παραινεῖς, D ἔτι μᾶλλον θαυμάζειν, ὅθεν ὁρμώμενος αὐτός τε ἐπείσθης, καὶ ἐμοὶ προείλου τὰ ἴσα συμβουλεύειν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ παρὰ πάντα τὸν βίον, οὔτε κατεπράξατό τι στρατιώτῃ πρέπον, οὔτε ἐμέλησεν· ἀλλὰ φόρων τε εἰσπράξεις δημοσίων καὶ χρημάτων καὶ προσόδων διοικήσεις φίλαι, αἷς ἐγγεγηρακὼς, εἰκότως ἐν τοῖς τοιούτοις ἐμπειρίαν ἐκτήσατο πολλήν. Τὰς δὲ τοιαύτας πράξεις καὶ τὰς ναυμαχίας, ἀνδρὸς δεῖσθαι μάλιστα τοῖς ὅπλοις ἐντραφέντος, καὶ σαφεῖς τὰς ἀποδείξεις ἐν πολλοῖς παρεσχημένου τῆς τε τόλμης καὶ τῆς ἐμπειρίας τῆς κατὰ τὰς μάχας. Ὁ δ' ἔφασκε, τὰ ἴσα μὲν καὶ αὐτὸς εἰδέναι περὶ παρακοιμωμένου. Οὔτε γὰρ ἑαυτὸν ἤσκει παρὰ τὸν βίον ἐν τοῖς προσήκουσιν ἔργοις στρατιώτῃ· οὔτε ἀπό-

A in servitutem redegerint, quomodo Thraciam et Macedoniam, eo trajicientes, imo et Helladem ac Peloponnesum incursent. Quare si tibi primum, deinde imperatori abs te persuaso conducere videbitur, ut Byzantii insularumque præfectum me declaretis, pecuniamque ex ærario, quantam volueritis, subministretis, ego addens de meo classem instruam, omnique diligentia et alacritate cum Barbaris decertabo. Puto autem navalem istam expeditionem mare obtinentem, Barbarosque coercentem, ne in insulas et continentem grassentur, cum Romanis non parum profuturam, tum ad animæ meæ salutem momentum præcipuum allaturam, si mihi argentum meum ad futura tan-B quam lytrum peccatorum impendenti, a Barbaris aut captivum abduci, aut interfici contigerit. Quando igitur ad commune Romanorum, et ad me seorsum, ad salutem animæ non parva ex hoc redundatura est utilitas, imperatorem et te rogo, uti hoc apud me beneficium ponere velitis. Magnus domesticus Apocauchum sibi et reipublicæ commoda petere judicans, assensit, et facturum spopondit, reque ad imperatorem relata, cum ad petitioni huic, veluti reipublicæ salutari, obsequendum impellere instituit. Imperator, num ex animo ista citraque dissimulationem dicat sciscitatur, audiensque non quasi aliud agentem, sed dedita opera dixisse, Equidem te impense miror, inquit, cum ad hujuscemodi conatus Apocauchum C idoneum censuisti. Si enim arbitratus esse amicum tibi, hoc in eum collocare meritum voluisti, crede mihi, tute tibimet illudis. Tam enim ego tibi inimicus atque hostis, quam ille amicus. Si autem bellum ei contra Persas aggrediundum suades, amplius miror, undenam tu persuasus idem mihi persuadere nitare. Nunquam hic homo, nunquam in omni vita sua militare aliquod facinus edidit, neque edet, sed tributorum publicæque pecuniæ et redituum coactiones procurationesque eum delectant; in quo munere quoniam consenuit, jure multam experientiam est adeptus. Hæc autem negotia et prælia maritima virum quærunt, maxime, qui militiam a puero toleraverit, claraque fortitudinis et bellicæ exercitatio-D nis documenta sæpe dederit. Tum ille, se quoque haud nescire, Apocauchum quandiu adhuc vixerit, in nullo opere militari versatum, 327 neque ullum vel generosi animi vel usus bellici specimen prodidisse. Quocirca non se auctorem esse, ut tanquam accommodato duci bellum Persicum mandetur, sed cum videat Persas pedestri equestrique pugna valere plurimum, quibus dux bene peritus opponi debeat, navali autem conflictu eosdem propter insolentiam timidissimos, facileque a quovis obvio superari : ad hæc, in Romanis triremibus fore navalis et terrestris prælii scientissimos, quos ille magistros capere poterit, ideo se existimasse, ejus ad res præclaras impetum retundi non oportere, et ut nava-

lis exercitus imperator fiat, rogatum venisse. Forsitan enim ardorem ejus timiditatem pristinam et inscitiam compensaturum, et alicui rei agendæ aptum atque utilem redditurum. Rursum imperator, Quia te ad triremium præfecturam Apocaucho mandandam mire propensum cerno, plura non dicam; tu quod deliberatum habes, facias licet. Utinam falsus vates reperiar. Post colloquium istuc, ubi certum fuit, Apocaucho Byzantii insularumque præfecturam cum earum vectigalibus committere, instrumentum imperatoris nomine confectum est, quo ille classis contra Persas ductor designabatur, et de ærario centum aureorum millia sumere jubebatur, ut hinc et ex propriis, quod pollicebatur, triremes compararet, ac mercenariis militibus de victu provideret. His litteris acceptis, et præfecturam consecutus, Byzantium venit, nec eas in conventu legendas exhibuit, ut omnes nossent, classem imperatoriæ erga illos benevolentiæ ac sollicitudinis opus esse, sumptumque de imperatoris pecunia suppeditari, quo proinde illum vulgus admurmurationibus et laudibus prosequeretur, sed eas quidem occultavit. Ipse cum a quæstoribus clam pecuniam acciperet, domo sua manifeste aliam petebat, et triremes instruebat, ac popularem auram captabat, magnopereque celebrabatur ab omnibus, quod nec pecuniis suis, nec laboribus adjuvandæ reipublicæ causa parceret. Contra imperatorem autem, ut erat consentaneum, apud plebem querelæ murmuraque excitabantur, ut qui subjectorum commoda nullo loco haberet. Apocauchus instructis triremibus insulas usque Chium circumnavigans, cum in novem Persicas naves incidisset, iis cum ipsis vectoribus potitus, Byzantium relegit. Imperator, ut ejus in litteris supprimendis nequitiam, et quomodo in vulgum voces sparsisset, non imperatoris, **328** sed suam esse pecuniam, quæ in triremes impenderetur, rescivit, in hominem excandescens, magnum domesticum, ut ejus perpetuum fautorem his verbis compellat: Sentin' quid Apocauchus struat? Ego vero, tametsi frequens quod erat mearum partium volui, abs te impeditus omisi. Nunc mihi ad ea quæ e republica fore judico facienda, nihil erit impedimento. Hæc ille irarum plenus. Domesticus sibi conscius ut auctori hujus tragœdiæ (ipse namque imperatore nolente præfectura illum auxerat), cum silentio discessit. Imperator usque ad vernam tempestatem Thessalonicæ moratus, inde Didymotichum et paulo post Byzantium se contulit, ubi cum haud diu mansisset, rursum in Thraciam erat egressurus, ut antiquam urbem jam eversam, alicubi muris usque hodie adhuc integris (cujus Arcadium Theodosii magni filium conditorem ferunt, a quo et nomen invenit, Arcadiapolis dicta) reædificaret, loci natura delectatus videlicet. Erat siquidem imperator etiam ædificationum percupidus, paratusque non necessitatis modo, sed et voluptatis causa in ædificia sumptus impendere. Certe prope

A δεῖξίν τινα παρέσχετο οὐδεμίαν, οὔτε τόλμης, οὔτε ἐμπειρίας. Ὅθεν οὐδὲ οἷα ἀξιόχρεων πρὸς στρατηγίας τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον αὐτῷ ἐγχειρίζειν παραινεῖν· ἀλλ' εἰδὼς μάλιστα τοὺς Πέρσας πεζομαχίας μὲν καὶ ἱππομαχίας ἐμπειροτάτους, καὶ δεινοῦ δεομένους τοῦ ἀντιστησομένου στρατηγοῦ, ἐν ναυμαχίαις δὲ ἀτολμοτάτους δι' ἀπειρίαν, καὶ ῥᾳδίους τῷ προστυχόντι παντὶ ἡττᾶσθαι· ἄλλως τε καὶ τριήρεσι ταῖς ἡμετέραις πολλοὺς παρεσομένους ἐμπειροτάτους καὶ ναυμαχιῶν καὶ πεζομαχιῶν, οἷς χρήσεται παρακοιμώμενος διδασκάλοις πρὸς τὸν πόλεμον, αὐτός τε ᾠήθην μὴ δεῖν ἀμβλύνειν τὴν προθυμίαν αὐτοῦ τὴν περὶ τὰ καλά· καὶ σοῦ ἥκω δεησόμενος τὴν στρατηγίαν ἐπιτρέπειν. Ἴσως γὰρ ἡ προθυμία τῇ ἀτολμίᾳ καὶ ἀπειρίᾳ ἀντίῤῥοπος B ὀφθεῖσα, χρήσιμον πρός τι τῶν δεόντων ἀποδείξει. Πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεὺς, Ὁρῶ μέν σε, εἶπε, μάλιστα προθυμούμενον Ἀποκαύχῳ τῶν τριήρεων ἐγχειρίζειν τὴν ἀρχήν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ πολὺν περὶ αὐτοῦ βούλομαι ποιεῖσθαι λόγον· ἀλλ' ὃ προείλου πράττε· εὔχομαι δὲ μὴ κἂν τοῖς τοιούτοις αὐτὸς φανεῖσθαι ἀληθεύων. Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν διειλεγμένων ἐπεὶ ἐδέδοκτο παρακοιμωμένῳ Βυζαντίου καὶ τῶν νήσων ἐπιτρέπειν τὴν ἀρχὴν ἅμα τοῖς ἐκ τούτων ἐτησίοις φόροις, γράμματα ἐγράφετο βασιλικὰ, ἄρχοντα ἀποδεικνύντα παρακοιμώμενον τοῦ στόλου τοῦ κατὰ Περσῶν· καὶ ἀπὸ τῶν δημοσίων κελεύοντα λαμβάνειν χρυσίου μυριάδας δέκα ὥστε ἔχειν ἔκ τε τούτων καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὡς ὑπέσχετο, τριήρεις τε παρασκευάζειν, καὶ τὸ C μισθοφορικὸν τρέφειν τὸ ἐν ταύταις. Ἐπεὶ δὲ τά τε γράμματα εἰλήφει καὶ τὴν ἀρχὴν ἐνεχειρίσθη, πρὸς Βυζάντιον ἐλθὼν, τὰ μὲν βασιλικὰ γράμματα οὐ παρέσχετο ἀναγινώσκεσθαι ἐπ' ἐκκλησίας, ὡς ἂν εἰδεῖεν πάντες ὡς τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας εἴη καὶ κηδεμονίας βασιλέως ὁ στόλος ἔργον, ἔκ τε τῶν βασιλικῶν χρημάτων ἡ δαπάνη, ἵνα καὶ ἡ εὐφημία τῶν πολλῶν καὶ ὁ ἔπαινος πρὸς βασιλέα ᾖ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀφανείᾳ παρεδίδου· αὐτὸς δὲ τὰ μὲν βασιλικὰ χρήματα παρὰ τῶν τὰ δημόσια πραττόντων λαμβάνων κρύφα, οἴκοθεν δὲ ἀναφανδὸν μεταπεμπόμενος, ἐπλήρου τὰς τριήρεις. Ἐξ ὧν αὐτὸς μὲν ἐθηρᾶτο τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ πλήθους· καὶ πολὺς ἦν ᾀδόμενος παρὰ πᾶσιν ὡς τῶν D οἰκείων οὐ φειδόμενος οὔτε χρημάτων οὔτε πόνων ὑπὲρ τῶν κοινῇ λυσιτελούντων. Βασιλεῖ δὲ, ὥσπερ εἰκὸς, προσετρίβετο τὴν μέμψιν καὶ τὸν γογγυσμὸν τὸν παρὰ τῶν πολλῶν, ὡς τῶν λυσιτελούντων ὑπηκόοις μηδεμίαν ποιουμένῳ πρόνοιαν. Ὅμως δὲ πληρώσας τὰς τριήρεις περιέπλευσε τὰς νήσους μέχρι Χίου, καὶ ἐννέα ναυσὶ Περσικαῖς περιτυχὼν ἐκράτησεν αὐτάνδρων, καὶ πάλιν ἀπέπλευσεν εἰς Βυζάντιον. Πυθόμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ὅσα αὐτῷ περὶ τὰ βασιλικὰ γράμματα κακουργηθείη, καὶ ὡς λόγους διαδοίη, μὴ βασιλέως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων εἶναι τὴν δαπάνην τῶν τριήρεων, ὀργῇ τε ἐφέρετο πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον, ὡς ὑπὲρ ἐκείνου πράττοντα ἀεὶ, Ὁρᾷς, ἔφη, οἷα Ἀπόκαυχος τυρεύει; ἐγὼ δὲ καίτοι πολλάκις ὁρμηθεὶς τὰ δέοντα

ποιεῖν, σοῦ κωλύοντος ἀπεσχόμην. Νυνὶ δέ μοι A δοκῶ μηδὲν ἐμποδὼν ἔσεσθαι ἃ αὐτὸς οἴομαι λυσιτελεῖν ποιεῖν. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν ὀργιζόμενος. Ὁ δ' ἑαυτῷ συνειδὼς μάλιστα αἰτίῳ τῶν παρόντων ὄντι (αὐτὸς γὰρ παρέσχετο Ἀποκαύχῳ τὴν ἀρχὴν βασιλέως ἀντιλέγοντος), σιωπῇ παρῆλθε μηδὲν ἀποκριθείς. Βασιλεὺς δὲ ἄχρι ἦρος ἀρχομένου διατρίψας ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἄρας ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Διδυμότειχον, καὶ μετὰ μικρὸν ἐγένετο ἐν Βυζαντίῳ· ἐνδιατρίψας δὲ καὶ Βυζαντίοις χρόνον τινά, οὐχὶ συχνὸν, ἔμελλεν αὖθις εἰς Θρᾴκην ἐξελθὼν πόλιν παλαιὰν κατεσκαμμένην (ἧς φασιν Ἀρκάδιον εἶναι οἰκιστὴν τὸν Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, ἐξ οὗ καὶ τὴν προσηγορίαν ἔλαχεν Ἀρκαδίου προσαγορευομένη πόλις) αὖθις ἀνοικοδομεῖν, ἔστιν οὗ καὶ ἄχρι νῦν περισωζομένων τῶν τειχῶν, ἀγασθεὶς τοῦ B τόπου τὴν εὐφυΐαν· ἦν γὰρ καὶ περὶ τὰς οἰκοδομὰς φιλότιμος ὁ βασιλεὺς, οὐ μόνον χρείας ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ ψυχαγωγίας ὧν ἕτοιμος ἀναλοῦν. Περὶ μὲν γὰρ Θεσσαλονίκην οὔπω πρότερον ὂν τὸ Γυναικόκαστρον προσαγορευόμενον ἐτείχισε, καὶ πύργον ἐπιστήσας μεγέθει τε μέγιστον καὶ καρτερώτατον ἀντισχεῖν πρὸς πολεμίων μηχανάς· ὅθεν ἔλαχε καὶ τὴν προσηγορίαν, ὡς καὶ γυναικείας οὔσης φρουρᾶς, κρείττων ἐσόμενος παντοίας πολεμίων προσβολῆς. Καὶ περὶ Φερὰς ἕτερον Σιδηρόκαστρον, καὶ αὐτὸ διὰ τῶν τειχῶν τὸ εὐπαγὲς καὶ λίαν ὀχυρὸν ὠνομασμένον. Ἀμφίπολιν δὲ τὴν ἐν Στρυμμόνι πόλιν Ἑλληνίδα παλαιὰν ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένην αὖθις ἐτείχισεν ὁ βασιλεύς. Καὶ συνῴκισεν ἐκ τῶν πέριξ πόλεων πέμψας ἀποικίας. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ Θρᾴκην παράλιον ἑτέραν πόλιν κατεσκαμμένην καὶ αὐτὴν, ἧς φασιν Ἀναστάσιον βασιλέα Ῥωμαίων οἰκιστὴν καὶ ἐξ ἐκείνου προσαγορευομένην, ἀνέστησεν αὖθις, οὐ πᾶσαν, ἀλλ' ὅσον μάλιστα ἐνῆν ἀπολαβὼν, καὶ Περιθεώριον προσηγόρευσεν· ἕτερον δὲ φρούριον ἐδείματο, οὐ πολὺ ἀφεστηκὸς θαλάσσης, Διπόταμον προσαγορευθέν· ἃ δὴ πάντα οὐ μᾶλλον φιλοτιμίας ἢ ἀσφαλείας τῶν χωρίων ἕνεκα ἐν οἷς ἐκτίσθησαν, ἐτείχισεν ὁ βασιλεύς. Ἀρκαδιούπολιν δὲ διὰ τὰς ἐκ τῶν Σκυθῶν ἐφόδους ἀναγκαίαν οὖσαν, ἀνοικοδομῆσαι ἠβουλήθη πολυτελῶς, καὶ οἰκήτορας ἐκ τῶν ἐπιφανῶν ἐγκαθιδρῦσαι, εὐδαίμονά τε καὶ ὀλβίαν ἀποδεῖξαι, καὶ τῶν κατὰ τὴν Θρᾴκην ἄλλων πόλεων ὑπερέχουσαν πολλῷ μετὰ τὴν μεγάλην πόλιν.

Thessalonicam a fundamentis Gynæcocastrum appellatum construxit, et turrim magnitudine maxima, atque ad hostium machinas excipiendas validissimam imposuit ; unde et nomen sortita est, quia quamvis a feminis defensa, quemvis hostium impetum elusura sit. Juxta Pheras Siderocastrum excitavit, et ipsum ob murorum soliditatem egregiam sic nominatum. Amphipolim autem ad Strymonem fluvium, urbem Græcam et vetustam, multis abhinc annis dirutam instauravit, et ex urbibus finitimis coloniam eo deduxit. Quin et aliam Thraciæ maritimam urbem ab Anastasio imperatore, ut fama est, conditam et ab eo dictam, tum autem destructam restituit : non totam illam quidem, sed quantum potuit, mœnibus complexus, et Peritheorium indigitavit. Præterea haud procul a mari castellum Dipotamum ædificavit. Atque hæc omnia non gloriæ causa magis, quam ut loca, in quibus ea construebat, secura ac tuta redderet. Arcadiopolim vero, Scytharum incursionibus prohibendis necessariam, majoribus impendiis instaurare, et nobilibus incolis ibidem collocatis, felicem ac beatam, et inter civitates Thraciæ secundum magnam illam urbem longe principem efficere voluit.

329 CAPUT XXXIX.

De Barlaamo monacho Latino, quomodo turbas in ecclesia Constantinopolitana exorsus sit. Laus Gregorii Palamæ, et duorum ejus fratrum, propter monachismum. Monetur Barlaamus, ut genus vitæ* τῶν ἡσυχαζόντων *lacerare conviciis desinat. De lumine, quod sanctos circumfulsit. Divinum et increatum lumen videri posse oculis corporeis. De lumine in monte Thabor, quod Barlaamus increatum negat.

Συμβάσης δέ τινος ταραχῆς περὶ τὴν Ἐκκλησίαν, C περιμείνας ὥστε τὰς προφάσεις τῆς ταραχῆς ποιῆσαι ἐκποδὼν, ἐτελεύτησε μετὰ μικρὸν, μηδὲν ὧν ἐσκέπτετο εἰς ἔργον ἀγαγών. Μοναχὸς γάρ τις ὁρμώμενος ἐκ Καλαβρίας τοῖς Λατίνων ἤθεσι καὶ νόμοις ἐντραφεὶς ὄνομα Βαρλαὰμ, ἄλλως δὲ νοῆσαί τε ὀξὺς καὶ τὰ νοηθέντα ἐξηγήσασθαι ἱκανώτατος, καὶ τὰ Εὐκλείδου καὶ Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἐκμελετήσας, καὶ διαβόητος περὶ ταῦτα ὢν, ἐπὶ κακῷ τῇ Ῥω-

Cæterum quibusdam turbis in Ecclesia excitatis, paulo post, dum earum occasiones amputandi commoditatem exspectat, vita excedit, infectis omnibus quæ fuerat meditatus. Monachus enim quidam e Calabria profectus, Latinorum moribus et legibus educatus, nomine Barlaamus (72), acutus alioqui et perspicax, et ad intelligentiam explicandam disertissimus, insuper in Euclide, Aristotele, Platone volutatus, et ob id illustri fama, ad calamitatem

Jacobi Pontani notæ.

(72) Meminit hujus monachi et Gregoras, lib. x, et similia nostris scribit, quamvis brevius. De eodem, lib. II, *De magnitud. Romanæ Ecclesiæ*, hunc in modum Stapletonus : *Nihilominus sub proximo imperatore Andronico juniore, cum missis a Benedicto XII Constantinopolim legatis pro Ecclesiarum unione, omnem collationem ac disputationem Græci pertinaciter recusarent, unus Barlaam monachus Calaber Constantinopolim profectus, hæresin hanc Græcanicam tribus totis annis publice exagitavit, nemine resistente, donec Palamam quemdam Græci illi opponerent : quem cum ex scriptis ejus hæreticum hominem esse in publico consessu, cui et imperator interfuit, probare vellet, ab omnibus explosus, audiri non potuit.* Hactenus ille. Quod autem ita laudatur Palamas, et vituperatur Barlaamus, ignoscendum est, juxta illud, *Doribus Dorice loqui fas est.* Præterea non Constantinopolim, sed Thessalonicam primum venisse Barlaamum ex nostro liquet.

Romani imperii Thessalonicam advenit; multis A enim magnisque seditionibus Ecclesiam pacatam implevit. Qui cum se Latinorum dogmata profligaturum simulasset, libellis adversum illos compositis, conclusione rationum demonstrabat, eos in religionis doctrina hallucinari ac labi, nostrisque gaudebat institutis et legibus, et a se Latinorum cæremonias atque dogmata ex animo damnari apertissima dabat indicia, ut apparebat. Ob hanc igitur sacram, et illam aliam civilem eruditionem imperator honore et amore eum dignabatur, et magnus quoque domesticus curabat et diligebat; nec illi quidquam ad felicitatem deerat. Hic ergo Barlaamus sive statim a principio ea opinione imbutus, sive postea immutatus, vel, ut dicam rectius, a B communi Christianorum hoste instinctus, occasionem quamdam affectans, qua nostra quasi per comœdiam traduceret, et bellum nobiscum apertum gereret, velut discendi causa ad quemdam ex iis qui dicuntur quiescentes [sive solitarii], mente ac ratione plane vacuum, paulumque a bruto differentem, neque idiotæ saltem instar prudentem accessit, seque ab ipso institui, et modum vitæ solitariæ, ac præcepta obedientiæ ab illo discere velle simulavit. Quem precibus vicit, paucosque apud eum dies mansit. Posthæc ab imperito illo contendit, ut se genus illud vitæ doceret, et quomodo ipse quoque vel ipso illo die inter solitarios referri posset. Qui dolum haud olfaciens, et nimia levitate elatus, cum alia hominem improbissimum ipse C stultus docuit, tum **330** quo pacto paulatim proficientes solitarii, et tranquille precationibus intenti, exsultatione animi et divina quadam inexplicabilique voluptate perfunduntur, et oculis corporeis lumen se circumfulgens aspiciant. Barlaamus et alioqui hominem valde indoctum amentemque judicare, et lumen audiens cerni oculis corporeis, non sibi temperare, quin communiter solitarios insectaretur, eos impostores, mendaces, Massalianos (73) et Omphalopsychos (74), germanorumque Ecclesiæ dogmatum corruptores, et similibus vocabulis appellans, palamque testificans, omnes ab eorum consuetudine refugere debere, qui seducerent et seducerentur: quos oportebat virtute perfectos et doctrinæ religionis peritissimos esse, D utpote quibus cæteri mortales, propter eam quam præ se ferrent pietatem, animas suas credidissent.

A μαίων ἐπεδήμησε βασιλεία· πολλῶν γὰρ ἐνέπλησε καὶ μεγάλων στάσεων εἰρήνην ἄγουσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑποκρινάμενος γὰρ τὰ Λατίνων ἀποσείεσθαι, λόγους τε συνεγράφετο κατ' αὐτῶν, καὶ ἀπεδείκνυε λογικῶς περὶ τὴν πίστιν σφαλλομένους, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἔχαιρεν ἤθεσι καὶ νόμοις· καὶ ὅλως σαφεῖς ἐδόκει παρέχεσθαι τὰς ἀποδείξεις τοῦ κατεγνωκέναι τὰ Λατίνων ἀληθῶς. Διά ταῦτά τε οὖν καὶ τὴν ἄλλην σοφίαν τῆς τε παρὰ βασιλέως ἀπέλαυνεν εὐμενείας καὶ τιμῆς, καὶ παρὰ μεγάλου δομεστίκου οὐδὲν ἧττον ἠγαπᾶτο καὶ προνοίας ἠξιοῦτο, καὶ οὐδὲν ἐνέδει αὐτῷ τοῦ μὴ ἐν εὐπραγίαις εἶναι. Οὗτος δὴ ὁ Βαρλαὰμ εἴτε καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ὁμοίαν γνώμην ἔχων, εἴτε ὕστερον μεταβαλὼν, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Χριστιανῶν πληρώ- B ματος πολεμίου ἐναγόμενος, πρόφασίν τινα ζητῶν ἐξ ἧς τὰ ἡμέτερα διακωμῳδήσει καὶ πρὸς πόλεμον χωρήσει φανερῶς ὡς δὴ μαθητιῶν τινι προσῆλθε τῶν ἡσυχαζόντων, λόγου τε ἀπεστερημένῳ παντελῶς, καὶ ὀλίγον διαφέροντι ἀλόγων, καὶ οὐδὲ φρονήσεως γοῦν μετεσχηκότι πρεπούσης ἰδιώτῃ· καὶ ὑπεκρίνετο βούλεσθαι μαθητεῦσαι παρ' αὐτῷ, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἡσυχίας ἐκδιδάσκεσθαι, καὶ τοὺς νόμους τῆς ὑποταγῆς. Ἔπεισέ τε δεηθεὶς, καὶ διέτριψε παρ' αὐτῷ ἡμέρας οὐ πολλάς. Καὶ μετὰ ταῦτα τοῦ ἀμαθοῦς ἐκείνου ἐδεῖτο διδάσκειν περὶ ἡσυχίας· καὶ ὅτῳ τρόπῳ καὶ αὐτὸς ἐν ἡσυχασταῖς αὐθημερὸν τελέσειεν ὑποθέσθαι. Ὁ δὲ τόν τε δόλον μὴ συνιδὼν, ὑπό τε τῆς ἄγαν κουφότητος ἐπαρθεὶς, ἄλλα τε ἐδίδασκε C τὸν πονηρότατον ὁ ἀνόητος, καὶ ὡς προκόπτοντες κατὰ μικρὸν οἱ ἡσυχάζοντες, καὶ προσευχόμενοι ἀθορύβως, ἀγαλλίασίν τέ τινα καὶ ἄῤῥητον ἡδονὴν καὶ θείαν ἐπιδέχονται ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ φῶς ὁρῶσι τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἀστράπτον περὶ αὐτούς. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις, πολλὴν κατεγίνωσκεν ὁ Βαρλαὰμ ἄνοιαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀμαθίαν· φῶς δὲ ἀκούσας ὁρώμενον ὀφθαλμοῖς σωματικοῖς, οὐκέτι οὐδὲ ἠρεμεῖν ἠνέσχετο, ἀλλὰ κοινὴν ἐποιεῖτο τῶν ἡσυχαζόντων καταδρομὴν, ἀπατεῶνας καλῶν καὶ ψευδομένους καὶ Μασσαλιανοὺς καὶ Ὀμφαλοψύχους, καὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα διαστρέφοντας, καὶ εἴ τι ἕτερον τοιοῦτον· καὶ διεμαρτύρετο ἀναφανδὸν ὡς δεῖ πάντα ὁντιναοῦν ἀπέχεσθαι αὐτῶν πλανώντων τε καὶ πλανωμένων, οὓς ἔδει τήν τε D ἀρετὴν τελείους εἶναι, καὶ περὶ τὰ δόγματα μάλιστα ἀσφαλεῖς, ὡς τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχὰς αὐτοῖς διὰ τὴν δοκοῦσαν εὐλάβειαν ἐμπιστευόντων. Ταῦτα δὲ

Jacobi Pontani notæ.

(73) Massaliani, seu Messaliani sub Valent. imperatore et Damaso pontifice nati, circiter annum Domini 380 a quibusdam dicti Euchitæ, id est, orantes, a nonnullis Enthusiastæ, id est, numine afflati, dæmone videlicet. Negabant animos creari a Deo. Nullam baptismo virtutem tribuebant. Eucharistiam docebant nec prodesse homini, nec obesse. Laborem manuum ut malum aversabantur. Somno indulgebant, et somnia sua prophetias appellabant. Vide Theodoretum, lib. IV, cap. 11, *Historiæ ecclesiasticæ*; Nicephorum lib. II, cap. 14; Cedrenum, in Constantino; Augustinum, lib. *De hæres.*, cap. 57.

(74) Existimat Gretserus noster Barlaamum vocasse hos monachos ὀμφαλοψύχους, ad verbum, *umbilicanimos*, quia eos ut ventri deditos notare ac perstringere voluit, quasi animam in ventre ferentes, eo modo, quo olim Tertullianus ad Montanum transgressus, orthodoxos appellare solebat psychicos, animales, voluptuarios, *etc.* ut ὀμφαλόψυχοι sint gastrimargi: seu, ut Apostolus Cretenses vocat, γαστέρες ἀργαί, *ventres pigri*. Et Nicephorus Gregoras Barlaami partibus postea studens, in eosdem monachos, ut crapulæ et vinolentiæ deditos, acerbe invectus est, ut libro quarto Cantacuzenus scribit.

οὐ λόγοις μόνον διεθρύλλει κοινῶς κατὰ τῆς ἡσυ- A χίας ὡς αἰτίου τῆς πλάνης γινομένης, ἀλλὰ καὶ συνεγράφετο, ἵνα ἐς ἀεὶ ἀνάγραπτος ἡ ὕβρις εἴη. Ταῦτα δὲ ἐπράττετο ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐν οἷς καιροῖς καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἀπεδήμει. Ἐν ταύτῃ δὲ ἄλλοι τε παρῆσαν ἡσυχάζοντες πολλοί, οἳ δεινὰ ἐποιοῦντο τὰ Βαρλαὰμ διαθρυλλούμενα, καὶ μάλιστα Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὃς καὶ ὕστερον εἰς ἀρχιερέας ἐτέλεσε Θεσσαλονίκης· ὃς ἐξ Ἀσίας ὢν τὸ γένος, καὶ βασιλείοις αὐλαῖς ἐντεθραμμένος, ἅμα δυσὶν ἑτέροις ἀδελφοῖς, ἐπὶ πάνυ παιδικῇ τῇ ἡλικίᾳ, κτῆσιν καὶ γονέας καὶ τὴν ἄλλην περιφάνειαν τοῦ βίου, καὶ τὰς ἐκ βασιλέως τιμάς, ὡς ὀλίγου ἢ οὐδενὸς ἐκλιπόντες ἄξια, Χριστῷ εἵλοντο μόνῳ ἀκολουθεῖν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν λαμπρότητα B ἐπιζητεῖν· καὶ Ναζιραῖοι τῷ Θεῷ γεγεννημένοι, τὴν πτωχείαν μᾶλλον εἵλοντο τὴν δι' αὐτόν, καὶ τὴν ἀκτησίαν καὶ τὴν δουλείαν. Καὶ πρὸς Ἄθω τῷ ἱερῷ γενόμενοι ὄρει (ὅπερ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι πόλιν προσειπὼν οὐράνιον) ἐκδεδώκασιν ἑαυτοὺς ὑποταγῇ πατρὸς πνευματικοῦ· οὗ δὴ τὸν πνευματικὸν ἀγωνιζομένων δίαυλον, καὶ θεόντων τὸν περὶ ψυχῆς, ὁ τελευταῖος ἐξέλιπε τῶν ἀδελφῶν πρῶτος χωρήσας πρὸς τὰ βραβεῖα τῆς ἄνω κλήσεως· καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ διδάσκαλος ὀλίγῳ ὕστερον ἀπηλλάττετο τῶν δεσμῶν τοῦ γεώδους τούτου καὶ ταπεινοῦ σαρκίου, καὶ πρὸς ὃν ἐπόθησε μετέβαινεν ἐξ ἀρχῆς. Γρηγορίῳ δὲ καὶ τῷ ἀδελφῷ ἐκ πατρὸς καταλειφθεῖσιν ὀρφανοῖς, οὐκ ἐδόκει δεῖν ἔτι πιστεύειν τῇ ἡλικίᾳ· ἀλλ' ἑτέρῳ φέροντες ὑπέταξαν πατρὶ πνευματικῷ· C ὑφ' ᾧ ὑπὲρ ὀκτὼ τελέσαντες ἔτη, ἐπεὶ κἀκεῖνος τῶν τῇδε ἀπηλλάττετο, πρὸς τῇ κατὰ Βέῤῥοιαν Σκήτῃ φροντιστήριον οἰκοδομήσας ὁ Γρηγόριος, καὶ κατακλείσας ἑαυτόν, πᾶσάν τε ἀποθέμενος φροντίδα γηΐνην, ἑαυτῷ δὲ μόνῳ καὶ Θεῷ προσαδολεσχῶν, δέκα διετέλεσεν ἔτη, πολλὰ τὴν σάρκα παιδαγωγήσας καὶ ὑποτάξας τῷ πνεύματι· ὡς ἐκ τῆς συντονωτάτης καὶ ἄγαν ἀνενδότου ἀσκήσεως, καὶ τοῦ σπηλαίου τῆς πρὸς ψύχος ἀσυμμετρίας, νόσῳ δεινῇ περιπεσόντα, οὐ μακρὰν γενέσθαι τοῦ ἀποθανεῖν· οὗ μετὰ τὰ δέκα ἔτη ἀποστὰς τῶν ἐκεῖσε διακριτικῶν Πατέρων κελευσάντων, οἷς οὐκ ἐξῆν

Atque hæc non verbis tantum publice contra statum solitarium, ut causam erroris disseminabat, sed in litteras quoque redigebat, ut exstarent semper ejus contumeliæ. Hæc Thessalonicæ acta sunt, quo tempore imperator in Acarnaniam abierat. Ibi cum multi solitarii versarentur, qui jactatos a Barlaamo sermones ferebant graviter, tum præsertim Gregorius Palamas, qui postea archiepiscopus Thessalonicensis renuntiatus est, genere Asiaticus, et in aula imperatoria educatus. Hic et duo fratres ejus, ætate admodum puerili possessiones, parentes, et quidquid est in hominum vita conspicuum et admirabile, et honores ab imperatore promissos, ut parvi aut nullius momenti reliquerant, Christumque solum sequi, et quæ in cœlis est claritatem expetere instituerant: ac Nazaræi Christo facti (75), paupertatem magis possessionumque inopiam, et subjectionem illius causa elegerant. Atque apud Atho sanctum montem degentes (quem qui cœlestem civitatem appellarit, non erraverit) Patris ibidem spiritualis arbitrio, seu obedientiæ se consecrarant. Ubi nimirum in spiritali circo illis certantibus, et cursum pro animæ salute currentibus, minimus natu primus decessit, ad bravium supernæ vocationis profectus. Non diu post illum magister vinculis terrenæ hujus et abjectæ carunculæ exsolutus, ad eum quem ab initio concupierat, evolavit. Gregorio autem et fratri, quasi orphanis a patre relictis, visum est, non oportere jam ætati credere; quare alteri patri spirituali se subdunt, sub quo octo annis transactis, postquam et ille ab his rebus moriens recessit, apud Sceten Berrhoeæ ædificato **331** monasterio se Gregorius includit, omnique labentium ac pereuntium cura deposita, secum solo et cum Deo colloquens, decennium ibi traducit, studens vehementer frangere appetitiones suas, et spiritui eas subjicere, adeo ut ex assiduissima asperrimaque pietatis exercitationum usurpatione (76), et speluncæ frigore, in difficilem morbum delapsus, non procul ab interitu abesset. Inde cum post annum decimum, auctoritate Patrum illic discretorum (quorum optimis consiliis refragari

Jacobi Pontani notæ.

(75) Monasticum habitum supra indumentum Nazaræorum appellavit, et nunc monachos Nazaræos nominat, propter similitudinem vitæ morumque. Lex autem Nazaræorum hæc est, *Numerorum* cap. IV: *Vir sive mulier, cum fecerint votum, ut sanctificentur, et se voluerint Domino consecrare, a vino, et omni quod inebriare potest, se abstinebunt. Acetum ex vino et ex alia qualibet potione, et quidquid de uva exprimitur, non bibent; uvas recentes siccasque non comedent cunctis diebus, quibus ex voto Domino consecrantur. Quidquid ex vinea esse potest, ab uva passa usque ad acinum, non comedent. Omni tempore separationis suæ novacula non transibit per caput ejus, usque ad completum diem quo Domino consecratur. Sanctus erit crescente cæsarie capitis ejus*, etc. Nazaræi fuerunt Samson, ut scriptum est *Judicum* cap. XIII, et Rechabitæ filii Jonadab, nepotes Rechab, *Jeremiæ* cap. LIII. Bene autem hoc illis nomen imponitur; Nazaræus enim sonat Latine *separatus, sanctificatus;* et tales Domino sepa- D rantur sanctificanturque.

(76) Apud sacros auctores ἀσκεῖν est vitam sanctam ac religiosam profiteri. Unde ἄσκησις vel ἀσκητικὸς βίος, pro pio ac Dei cultui dicato, atque consecrato vitæ genere usurpatur: et ἀσκητής appellari solet, qui pietatis colendæ studio se totum mancipavit. At quanquam hujusmodi vox plerumque iis duntaxat tribuatur, qui ad monasticam vitam se contulerunt (unde etiam apud Basilium regulæ illæ, quas monachis sanciebat, *τὰ ἀσκητικὰ* inscribuntur), certum est tamen, eam latius patere, atque ad eos omnes etiam pertinere, qui, tametsi palam ac publice concepto voto monasticis legibus sese minime obstrinxerint, tamen in mundo ita vivunt, atque si in monasterium concessissent, atque abjectis omnibus voluptatibus, ac vitæ hujusce curis, totos se ad pietatis cultum et divinarum rerum meditationem conferunt. Billius, *Observat. sacrar.* lib. I, cap. 40.

nefas erat) discessisset, primum quidem diu in monasteriis apud Atho montem vixit, deinde curatione morbi urgente, Thessalonicam venit. Hic ergo aliique monachi Barlaamo sacræ quietis instituto insultanti, multisque conviciis illud cumulanti succensentes, quibusdam amicis ad illum pro legatis usi, rogabant, ut talia et sentire, et loqui adversus quiescentes (sive solitarios) desineret, et ne propter unius imperitiam omnes damnaret, quodque ad ipsum attineret, supremo ac perfectissimo vitæ genere homines privatum iret, dum quæ non essent mentiretur, et calumniis ut nescio quorum malorum originem oppugnaret, abstinendumque ab eo persuadere conaretur. Sed si quid audisset indecentius, inscitiæ dicentis ascriberet: ipsam vitæ rationem sanctam et divinam duceret, et ei oblatrare desisteret. Si quid etiam adversus eamdem affectu non bono a recto detortus conscripsisset, ut perditione dignum, flammis aboleret. Nec enim esse fas, nec secundum rationem, quempiam geometrica, astronomica, et numerorum proportiones volentem percipere, nedum ad indoctissimum, sed ad doctissimum ventitare, in vera autem philosophia et cognitione rerum cœlestium profanum ac non initiatum magistrum adhibere. Oportuisse enim illum ut philosophum, et intelligentia præstantem multis, siquidem talia discere cupiebat, aut prius quæsisse a Deo hujusmodi gratia dignatum (non enim humano intellectu studiove ista acquiruntur) et sincero animo, atque ab omni malignitate vacuo accedere, et de quibus vellet, rogare doceri (qui utique divinarum rerum gnarus, et quantum quisque hujus disciplinæ caperet, haud nescius, juxta divinæ purgationis modulum non statim ab initio aures flaccidas tonitrui sonitu imbuisset, sed vitæ prius accuratione, multaque scientia, **332** et omnium cogitationum terrenarum, ac rationi consentientium repugnantiumque depositione animum expurgare docuisset, et ita ad sacra vestibula hujus divinæ sapientiæ accedere, multa Deum, multa viros hac perfectione dignos habitos precantem, ut ad opus tam sublime, et humana facultate superius, adjumento sibi esse ne recusarent), aut postquam propter desidiam suam inconsulto ad proximum accessisset, auditum sermonem illius inscitiæ tribuere: nec velut dedita opera, et tanquam insperatum lucrum ea verba arripere, arroganterque et projecte in sacram quietem invadere, et ea fruentes maledictis conscindere, impostores, mendaces, Massalianos nuncupare, ex eo quod audisset sanctos lumine circumfundi, plurium contumeliarum ansa arrepta videlicet. Quanquam doctorem istum de aliis quidem merito forsitan, de hoc autem a nemine posse reprehendi. Nam et alios multos persecutionis temporibus pro Christo dimicantes, hoc divinum lumen convestisse (77), et sanctum Anto-

A τὰ βελτίω συμβουλεύουσι μὴ πείθεσθαι, πρῶτα μὲν ἐφ᾽ ἱκανὸν ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἄθω διέτριψε φροντιστηρίοις. Ἔπειτα τῆς περὶ τὸ σῶμα νοσοκομίας ἐπειγούσης, ἦλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Οὗτος δὴ ἅμα τοῖς ἄλλοις οὐ μετρίως δυσχεράναντες κατὰ Βαρλαὰμ τὰ τῆς ἱερᾶς ἡσυχίας ἐξορχουμένου, καὶ πολλὰς αὐτῆς καταχέοντος τὰς λοιδορίας, τισὶ τῶν φίλων πρὸς αὐτὸν χρησάμενοι πρεσβευταῖς, ἐδέοντο παύεσθαι τοῦ τοιαῦτα καὶ φρονεῖν, καὶ λέγειν κατὰ τῶν ἡσυχαζόντων· καὶ μὴ διὰ τὴν ἀπειρίαν ἑνὸς τὰ ἴσα πάντων καταψηφίζεσθαι, καὶ τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον, τοῦ ἀκροτάτου βίου καὶ τῆς τελεωτάτης πολιτείας τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερεῖν τὰ οὐκ ὄντα καταψευδόμενον, καὶ ὡς κακῶν αἰτίαν διαβάλλοντα καὶ πείθοντα ἀπέχεσθαι αὐτῆς. Ἀλλ᾽ εἰ μέν τι καὶ B παρὰ τὸ προσῆκον ἤκουσται αὐτῷ, τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ εἰπόντος προσλογίζεσθαι· αὐτὴν δὲ ἡγεῖσθαι θεῖόν τι χρῆμα καὶ ἱερὸν, καὶ τοῦ τε κατ᾽ αὐτῆς παύεσθαι λέγειν. Ἀλλὰ καὶ εἴ τι συναρπασθεὶς συνέγραψε κατ᾽ αὐτῆς, ὡς ἀπωλείας ἄξια παραδιδόναι πυρί. Οὐδὲ γὰρ ὅσιον, οὐδὲ ἄλλως νοῦν ἔχον, γεωμετρίαν μὲν καὶ ἀστρονομίαν, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίας βουλόμενόν τινα ἐκδιδάσκεσθαι μὴ τῷ ἀμαθεστάτῳ, ἀλλὰ τῷ δεινοτάτῳ περὶ ταῦτα φοιτᾷν· τῆς δὲ ὄντως φιλοσοφίας, καὶ τῆς περὶ οὐρανίων πραγμάτων γνώσεως τῷ περὶ ταῦτα ἀμυήτῳ χρῆσθαι διδασκάλῳ. Ἐχρῆν γὰρ αὐτὸν ὄντα φιλόσοφον, καὶ τῶν πολλῶν ὑπερέχοντα συνέσει, εἴγε περὶ τοιούτων ἐδεῖτο μαθεῖν πραγμάτων, ἢ πρότερον διερευνησάμενον, C τῷ παρὰ Θεῷ τῆς τοιαύτης χάριτος ἠξιωμένῳ (οὐ γὰρ δὴ ἀνθρωπίνῃ γε συνέσει ἢ σπουδῇ τὰ τοιαῦτα περιγίνεται) ἀδόλῳ γνώμῃ, καὶ πάσης ἀπηλλαγμένῃ κακουργίας προσελθεῖν, καὶ περὶ ὧν ἐβούλετο δεῖσθαι μαθεῖν (ἦ γὰρ ἂν ἐκεῖνος σοφὸς ὢν τὰ θεῖα καὶ μέτρα μαθημάτων ἑκάστῳ προσήκοντα εἰδὼς κατὰ τὴν τῆς καθάρσεως ἀναλογίαν, οὐκ ἂν ἐνεπίστευσεν ἀκοῇ σαθρᾷ βροντῆς ἦχον ἐκ προοιμίων εὐθὺς, ἀλλὰ βίου πρότερον ἀκριβείᾳ καὶ πολλῇ φιλοσοφίᾳ, καὶ πασῶν γηΐνων ἐννοιῶν εὐλόγων τε καὶ μὴ τοιούτων ἀποθέσει, τὴν ψυχὴν ἂν πρότερον ἐδίδαξεν ἐκκαθάραι, καὶ οὕτω τῶν ἱερῶν προθύρων τῆς θείας ταυτησὶ σοφίας ἐπιβαίνειν δεόμενον, καὶ Θεοῦ πολλὰ καὶ ἀνδρῶν τῶν τὰ τοιαῦτα δύνασθαι ἠξιωμένων συνάρασθαι πρὸς τὸ ἔργον D οὕτως ὂν ὑψηλὸν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον δύναμιν)· ἢ ἐπειδή γε διὰ ῥᾳθυμίαν ἀπερισκέπτως τῷ προστυχόντι προσεχώρησε, τῇ ἐκείνου ἀμαθίᾳ προσλογίσασθαι τοὺς λόγους, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ ἐξεπίτηδες ὥσπερ τινὸς ἑρμαίου λαβόμενον τῶν λόγων, αὐθαδῶς καὶ θρασέως κατ᾽ αὐτῆς τῆς ἱερᾶς χωρῆσαι ἡσυχίας, καὶ τοῖς ἡσυχάζουσι πολλὰ προστρίψασθαι ὀνείδη, ἀπατεῶνας καλοῦντα, καὶ ψευδομένους καλοῦντα καὶ Μασσαλιανοὺς, ἐκ τοῦ φῶς περιαστράπτειν τοὺς ἁγίους ἀκηκοέναι τὰς ἀφορμὰς εἰληφότα τῶν πολλῶν λοιδοριῶν· καίτοι γε τῷ διδάξαντι, περὶ ἄλλων μὲν ἄν τις μέμφοιτο

Jacobi Pontani notæ.

(77) Hoc ex historiis martyrum patet, in quibus persæpe legas, eos ante judicum tribunalia, et inter manus carnificum cœlesti quodam splendore circumfusos fuisse: quo signo Deus suos esse testes

δικαίως, περὶ τούτου δὲ οὐδείς. Ἄλλους τε γὰρ περιήστραψε πολλοὺς τὸ θεῖον τοῦτο φῶς ἐν τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ Ἀντώνιον τὸν θεῖον, οὐ πρὸς τυράννους, ἀλλὰ τοὺς δεινοτέρους τυράννων δαίμονας παρατεταγμένον, ὡς ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ συγγεγραμμένων ἔξεστι μαθεῖν, οὐ μὴν ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ ταῦτα πάντα παραδραμόντας πρὸς τὸ πρῶτον παράδειγμα ἀναδραμεῖν, σαφῶς ἐξέσται τοῦ δυνατὸν εἶναι τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς θεῖον καὶ ἄκτιστον φῶς θεάσασθαι τὴν ἀπόδειξιν λαβεῖν. Παραλαβὼν γὰρ, φησὶν, ὁ Κύριος πρὸ τοῦ πάθους τοὺς προκρίτους τῶν μαθητῶν, καὶ ἀνελθὼν ἐπὶ Θαβὼρ, μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ ἔλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος. Οὗ μὴ φέροντες τὴν λαμπρότητα ὁρᾷν οἱ μαθηταὶ, κατέπεσον ἐπὶ τὴν γῆν. Εἰ οὖν κἀκεῖνοι, ἄνθρωποί τε ὄντες, καὶ ἔτι ἀτελέστερον διακείμενοι, τὸ περιαστράψαν αὐτοὺς θεῖον καὶ ἄκτιστον φῶς ἠδυνήθησαν ἰδεῖν, τί θαυμαστὸν εἰ καὶ νῦν τοὺς ἁγίους φαίημεν φῶς ὁρᾷν ἄνωθεν ἐλλαμπομένους ἐκ Θεοῦ; Διὸ δή σου καὶ δεόμεθα περὶ τῶν τοιούτων μήτε λέγειν, μήτε λογογραφεῖν, ὡς ὀλίγα ἢ οὐδὲν περὶ αὐτῶν εἰδότα· ἀλλὰ καὶ τὰ γεγραμμένα ἀφανίζειν, ὡς πολλοῖς αἴτια βλάβης παρεσόμενα οὐ τῆς τυχούσης. Τοιαῦτα μὲν Γρηγόριος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν διεπρεσβεύοντο πρὸς Βαρλαὰμ, οἰόμενοι τὴν παραίνεσιν αὐτῷ τὴν γλωσσαλγίαν στήσειν. Τὸ δ' ἐναντίως ἢ αὐτοὶ ᾠήθησαν ἀπέβη. Ὡς γὰρ τοὺς λόγους ὁ πρεσβεύων διῄει πρὸς αὐτὸν, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἡσυχίαν ἦγε· τὸ ἐν Θαβωρίῳ δὲ λάμψαν φῶς ἄκτιστον ἀκούσας, Τῆς ἀτοπίας, ἀνεβόησε· καπνὸν γὰρ φεύγοντες, ἐμπεπτώκαμεν εἰς πῦρ· ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ· τὸ ἐν Θαβὼρ φῶς ἄκτιστον, καὶ τί ἄλλο ἢ Θεὸς καθ' ὑμᾶς; Οὐδὲν γὰρ ἄκτιστον ὅτι μὴ Θεός· εἰ οὖν μήτε κτίσμα τὸ φῶς ἐκεῖνο, μήτε Θεοῦ οὐσία (*Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*), τί λοιπὸν ἢ δυσὶ λατρεύειν θεοῖς, ἑνὶ μὲν τῷ πάντων δημιουργῷ, ὃν καὶ ἀόρατον πᾶς τις ἂν ὁμολογήσειε, δευτέρῳ δὲ τῷ καθ' ὑμᾶς ὁρωμένῳ ἀκτίστῳ τούτῳ φωτί; ἐγὼ δὲ οὔτε πρότερον οὔθ' ὕστερόν ποτε ἀνασχοίμην ἂν ὁπωσοῦν τι διαφέρον τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἄκτιστον ἡγεῖσθαι. Ἐκ τούτων δὴ τῶν λόγων ὥσπερ ἀφετηρίας ὁρμηθεὶς, πολλὰ καὶ εἶπε καὶ συνεγράψατο κατὰ Γρηγορίου καὶ τῶν ἄλλων μοναχῶν, πρὸς τοῖς πρότερον καὶ διθεΐαν ἐγκαλῶν. Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκεῖνοί γε ἠμέλουν τοῦ μὴ ἀντιλέγειν φανερῶς καὶ διεφθαρμένα δόγματα εἰσάγοντα ἀποδεικνύναι καὶ τοῖς θεοσόφοις λόγοις ἐναντία. Βαρλαὰμ δὲ οἰόμενος καὶ τῶν ἀρχαίων

A nium non contra tyrannos, sed contra dæmonas(78) tyrannis horribiliores in acie stantem, id quod ex historia ejus vitæ pateat. Verum enimvero, si his omnibus præteritis ad primum exemplar recurrendum sit, posse fieri ut oculis corporeis quispiam divinum et increatum lumen contempletur, perspicue demonstrare licere. Evangelistam enim scribere, Dominum ante mortem suam principes discipulos assumpsisse : et cum ascendisset in montem Thabor, transfiguratum esse ante eos, resplenduisseque faciem ejus sicut solem. Cujus fulgorem discipulos non sustinentes intueri, in terram cecidisse. Si igitur illi et homines, et adhuc imperfecti, circumfulgens ipsos divinum et increatum lumen videre potuerunt, quid mirum si et nunc sanctos B superne a Deo collustratos dicamus lumen cernere? Quocirca se illum oratum velle ut de his rebus et loquendo et scribendo supersedeat; quippe qui de iis pauca, aut nihil noverit, imo vero etiam scripta jam, ut multis non vulgariter nocitura, disperdat. Hæc Gregorius et socii Barlaamo per oratorem,cum spe, admonitionem hanc petulantiam ejus linguæ coercircituram. Quod secus evenit. Ut enim legatus Patrum verba ei recensuit, ad cætera quidem se continuit, lucem autem in Thabor increatam audiens, O rem absurdam, **333** exclamat, fumum enim fugientes, in ignem incidimus. Audi, cœlum, et auribus percipe, terra. Lux in Thabor increata; quid ergo illa aliud, nisi Deus secundum vos? Nihil C enim increatum, nisi Deus. Si autem lumen illud neque res condita, neque Dei natura est, *Deum enim nemo vidit unquam* [1], quid reliquum, nisi vos duobus diis servire, uni quidem omnium fabricatori, quem et inaspectabilem omnes confitemur; alteri vero ex sententia vestra sub aspectum cadenti, et increato lumini? Ego vero haud unquam, quidquid tandem sit, a divina essentia diversum ac discrepans, increatum arbitrabor. Ex his sermonibus, velut a carceribus effusus, contra Gregorium aliosque monachos multa verbo et scripto blateravit, præter cætera etiam διθεΐαν, [id est, divinitatem duplicatam] ipsis crimini dans At enim nec Patres se palam tueri parcebant, et ostendere, illum corruptam doctrinam et divinæ D sapientia eruditis theologis contrariam introducere. Barlaamus autem antiquos etiam theologos doctrina et vi persuadendi se superaturum confisus, Byzantium navigat, Joanni per id tempus patriarchæ commentarios suos contra monachos tradit (79),

[1] I Joan. IV, 12.

Jacobi Pontani notæ.

sibique acceptos testari voluit. Verum illud divinum lumen, creatum quoddam lumen fuit, non divinitatis ipsius, ut inepte et indocte ratiocinantur isti Græculi; nam et quidam integros libros ea de re scripserunt.

(78) Post descriptam hujus sanctissimi viri pugnam cum dæmonibus, ita legimus in ejus Vita, cujus auctor est D. Athanasius : *Non oblitus Jesus colluctationis servi sui, eidem protector factus est. Denique cum elevaret oculos, vidit desuper cœlum aperiri, et diductis tenebris radium ad se lucis influere. Post ejus splendoris adventum, nec dæmonum aliquis apparuit, et corporis dolor extemplo deletus est.*

(79) Gregoras, lib. X : *Quare veritus Barlaam, ne monachorum manibus discerperetur, pluribus jam et e monte Atho, et Thessalonicæ ac Byzantii accolis confluentibus (putabant enim ignominiam illam ad omnes æque pertinere) Constantinopolitanum pa-*

et synodum adversus eosdem congregari instat, ut cum rectis dogmatis pugnantia illos sentire ac docere probaturus: in quos verbosius invehens, de geminata deitate eos accusabat. Patriarchæ res visa minime negligenda; quare monachos Thessalonica per litteras ad judicium citat. Illi causam dicturi adsunt. In his Ecclesiæ tumultibus ac motibus imperator ab expeditione in Acarnaniam Byzantium redit, certiorque factus de Barlaami et monachorum controversiis, primum quidem silentium eis imponere studuit, utrosque hortatus, uti altercationibus modum facerent, inimicitiasque cum pristina concordia mutarent, neve per rixas sibimet et aliis turbas concierent. Cum autem verba in ventum irent, et Barlaamus se docturum affirmaret, Gregorium cum monachis suis perverse sapere, et judicium urgeret, Gregorius contra cum suis injuriam sibi fieri contenderet, velletque in judicio crimina diluere, intelligens imperator contentionem citra probationes sedari non posse, synodo negotium commisit.

A θεολόγων σοφίᾳ λόγων καὶ πειθοῖ κρατήσειν, εἰς Βυζάντιον ἐκπλεύσας, Ἰωάννῃ τῷ πατριαρχεύοντι τότε τὰ κατὰ τῶν μοναχῶν συγγράμματα ἐγχειρίζει· καὶ σύνοδον ἐδεῖτο συναθροίζειν κατ' αὐτῶν, ὡς τοῖς ὀρθοῖς δόγμασιν ἐναντία καὶ φρονοῦντας καὶ λέγοντας ἐλέγξων· καὶ πολὺς ἦν ῥέων κατ' ἐκείνων, καὶ τὴν διθεΐαν ἐγκαλῶν. Πατριάρχῃ δὲ περιορᾷν οὐ δεῖν ἐδόκει τὰ τοιαῦτα· ἀλλὰ γράμμασιν ἐκάλει τοὺς μοναχοὺς ἐκ Θεσσαλονίκης ἀπαντᾷν ἐπὶ τὴν δίκην· καὶ παρῆσαν καὶ αὐτοὶ, τῶν λόγων ὑφέξοντες εὐθύνας· ἐν τούτοις δὲ αὐτοῖς τῶν πραγμάτων, καὶ θορύβου πολλοῦ καὶ ταραχῆς τὴν Ἐκκλησίαν κατεχούσης, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τῆς εἰς Ἀκαρνανίαν στρατείας εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε· καὶ πυθόμενος ὅσα Βαρλαὰμ διαφέροιτο καὶ οἱ μοναχοὶ, πρῶτα μὲν B κατασιγάζειν ἐπειρᾶτο, ἑκατέροις παραινῶν τῆς ἀντιλογίας ἀποσχέσθαι· καὶ τὴν ἔχθραν καταλύσαντας, ὥσπερ καὶ πρότερον ἀλλήλοις εἶναι φίλους· καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ταραχὴν παρέχειν. Ὡς δὲ ἐπείθοντο οὐδέτεροι, ἀλλ' ὅ τε Βαρλαὰμ διεφθαρμένα ἰσχυρίζετο δοξάζοντας ἀποδείξειν Γρηγόριον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, καὶ ἐπέσπευδε τὴν δίκην, ὅ τε Γρηγόριος ἀδικεῖσθαι διετείνετο καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, καὶ ἤθελον ἐπὶ τῆς δίκης ἑαυτοὺς ἐγκλημάτων ἀπολύειν, συνιδὼν καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς ἐλέγχων χωρὶς οὐκ ἂν δύναιτο παύειν τὴν φιλονεικίαν, ἐπέτρεπε τὴν σύνοδον.

334

CAPUT XL.

Synodus in Sophiæ templo. Causam prior agit Barlaamus. Respondet ei pro omnibus Palamas et lumen in Thabor quid fuerit, docet. Barlaamus magni domestici opem supplex orat. Ejus prudens consilium. Oppositio Barlaami. Responsio domestici, qua motus ille, culpam suam confitetur in synodo. Datur amanter venia. Relabitur Barlaamus et in Italiam aufugiens, fit episcopus. De novis turbis quas Gregorius Acindynus Barlaami discipulus concitavit. Imperatoris morbus. Apocauchus magno domestico suadet imperii insignia sumere, sed reiicitur. Eumdem et mater rejicit. Consilium domestici ad imperatricem, et mors imperatoris.

Fit igitur in sacrosancto divinæ Sapientiæ templo synodus, imperatore cum Joanne patriarcha præsidentibus, reliquis episcopis multisque proceribus et senatoribus assidentibus. Prior dicendi locus Barlaamo datus est. Ille siquidem Gregorium et monachos propter adulterina dogmata in judicium vocaverat. Multa igitur præfatus, et causa, quæ illum huc impulisset, narrata, deinde libellum de iis rebus a se conscriptum porrexit: quo toto ab ipsis perlecto, adjecit alia, quæ ad rem propositam accommodata sentiebat. Postremo monachos criminatus est, quod neque precationem quam se celebrare dicerent, absque defectu et convenienter proferrent, sed egentem additamento aliquo, idque ipse adjiciebat, ut quod deesset suppleret; sic enim aiebat. Post hæc monachis respondendi potestas facta. Qui cum Gregorio Palamæ hoc honoris detulissent (erat enim non in dicendo solum eximius, sed etiam theologicis litteris eruditissimus), is perspicue et firme probabat sententiam suam, non syllogismis et geometricis conclusionibus (neque enim poterat ex iis quæ sunt apud nos, demonstrare quæ supra nos), sed sanctorum et

C Καὶ γίνεται κατὰ τὸν θεῖον τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεὼν· καὶ προκαθημένου βασιλέως καὶ Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἐν τέλει πολλῶν καὶ συγκλητικῶν συνεδριαζόντων, λέγειν ὁ Βαρλαὰμ ἐπετράπη πρῶτος· ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ Γρηγόριον καὶ τοὺς μοναχοὺς τὴν διαστροφὴν τῶν δογμάτων ἐγκαλῶν. Πολλὰ δὲ πρότερον διεξελθὼν, καὶ τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς πρὸς ταῦτα ὥρμητο διηγησάμενος, ἔπειτα καὶ τὸ βιβλίον ὃ περὶ τούτων ἦν συγγεγραφὼς, παρείχετο ἀναγινώσκεσθαι· ἐπεὶ δὲ ἀνεγνώσθη πᾶν, ἄλλα τε ἐπεῖπεν ὅσα αὐτῷ ἐδόκει πρὸς τὰ προκείμενα λυσιτελεῖν, καὶ τελευταῖον κατηγόρησε τῶν μοναχῶν ὡς οὐδὲ τὴν εὐχὴν ἣν αὐτοί φασιν εὔχεσθαι καθ' ἑαυτοὺς ἀνελλιπῶς προφέρουσι καὶ προσηκόντως, ἀλλά τινος προσθήκης δεομένην, D ἣν ἐκεῖνος προσετίθει, τὸ ἐνδέον, ὡς ἔφασκεν, ἀναπληρῶν. Μετὰ τοῦτον δὲ καὶ οἱ μοναχοὶ πρὸς τὰς κατηγορίας ἐπετράπησαν ἀπολογεῖσθαι. Ἐπεὶ δ' ἑαυτῶν ἐκεῖνοι Γρηγόριον προεστήσαντο τὸν Παλαμᾶν (ἦν γὰρ δὴ τῶν ἄλλων, οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ τοῖς θεολόγοις περὶ Θεοῦ δεδογμένα ἐξηκριβωκέναι διαφέρων), καταστὰς πρὸς τοὺς λόγους καὶ αὐτὸς, σαφεῖς καὶ βεβαίας παρείχετο τὰς ἀπο-

Jacobi Pontani notæ.

triarcham, et cœtum episcoporum adit, nec omphalopsychiæ modo, et adulterinarum precum, sed etiam blasphemiæ theologiæ Palamam accusat; nam eum et novis vocibus in mystica Ecclesiæ theologia uti: et nescio quæ monstra cernere se profiteri, jactantiæ et arrogantiæ plena. Quare decretum est judicium in maximo divinæ Sapientiæ templo, etiam imperatore cum principibus senatus et doctissimis quibusdam viris præsente, etc.

δείξεις τῶν λεγομένων, οὐ συλλογισμοῖς χρώμενος A καὶ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις (οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποδεικνύναι τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς), ἀλλὰ τοῖς λόγοις τῶν ἁγίων καὶ θεολόγων ἀνδρῶν, οὓς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐχρημάτισε δι' αὐτῶν, ᾧ πάντα ἐρευνᾶται, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ἀπεδείκνυ τε ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων τὸ κατὰ τὸ Θαβώριον τοὺς μαθητὰς περιαστράψαν φῶς, δόξαν ἄναρχον τοῦ Θεοῦ, καὶ φῶς θεότητος, καὶ θεότητα, καὶ φυσικὸν καὶ ἀΐδιον τοῦ Θεοῦ φῶς, καὶ ὅσα τοιαῦτα παρὰ τοῖς θεολόγοις πιστευόμενόν τε καὶ προσαγορευόμενον. Εἶτα ἐκ τῶν ῥήσεων τῶν θεολογικῶν συνεπέραινε καὶ αὐτὸς, ὡς τὸ ἀΐδιον καὶ φυσικὸν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἂν εἴη κτιστὸν, οὐδὲ ἡ ἄναρχος δόξα καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, οὐδ' ὅσα πρὸς τῶν θεολόγων τὸ φῶς ἐκεῖνο ὑμνηται. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὸν ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν B Ἄθω ὁσίων ἀνδρῶν συντεθειμένον παρῆγε τόμον, ὃς αὐτῷ μὲν συνηγόρει ὡς τὰ ἴσα τοῖς ἁγίοις φθεγγομένῳ. Βαρλαὰμ δὲ βλασφημίαν καὶ κακοδοξίαν κατηγόρει πολλήν. Ἐπεὶ δὲ ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων ἡ νίκη πρὸς Γρηγόριον ἀπέβλεπε καὶ τοὺς μοναχοὺς, πάντων ἤδη πεπεισμένων τοῖς ἁγίοις ἕπεσθαι καὶ θεολόγοις, καὶ μὴ τοῖς ἐκ κοιλίας εἰρημένοις Βαρλαὰμ, συνεώρα τε καὶ αὐτὸς ὡς οὐκ ἂν διαδράσειε τῆς γλωσσαλγίας καὶ τῆς βωμολοχίας δοῦναι δίκην, τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ συνεδριάζοντι ἐκεῖ τῷ βασιλεῖ προσελθὼν, σύντομόν τινα ᾐτεῖτο καὶ βοήθειαν καὶ βουλὴν ἐξ ἧς τὴν προσδοκωμένην διαφυγεῖν ἐξέσται δίκην· ὁ δὲ πρότερόν τε ἔφασκε τὰ δέοντα βεβουλεῦσθαι αὐτῷ, παραινῶν τῆς πολλῆς φι- C λονεικίας ἀποσχέσθαι, καὶ πείθεσθαι τοῖς μοναχοῖς ὡς τὰ τοιαῦτα σοφωτέροις· καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον βουλεύσεσθαι καὶ πράξειν τὰ συνοίσοντα ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μήτε ἀντιλέγειν ἔτι πρὸς τὰ προτεινόμενα ἔχει, πέπεικέ τε ἑαυτὸν ὡς βελτίω καὶ δικαιότερα καὶ τοῖς ἁγίοις συνῳδὰ φθέγγονται οἱ μοναχοὶ, τί δεῖ τὴν ψῆφον κατ' αὐτοῦ ἐξαγομένην περιμένειν κατιδεῖν, ἀλλὰ μὴ πρότερον ἐξαναστάντα, τήν τε προτέραν ἄγνοιαν ἐπὶ πάντων ὁμολογεῖν, καὶ τὴν νῦν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ τοῖς τε ἁγίοις πείθεσθαι συνθέσθαι, καὶ τὴν ἔχθραν καταλύειν τὴν πρὸς τοὺς μοναχούς; Εἰ γὰρ ταῦτα πειθόμενος αὐτῷ ποιήσει, οὔτε βλάβη τις ἕψεται ἐκ τῶν λόγων οὐδεμία, βασιλεύς τε καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἐπαινέσονται τῆς πρὸς τὰ βελτίω μεταβολῆς. Οὐ γὰρ τοσοῦτον τὸ τῆς ἀληθείας ἀποπλανη- D θῆναι κατηγορίας ἄξιον, ὅσον τὸ πρὸς αὐτὴν ἐπανελθεῖν τοῖς ἁγίοις πειθόμενον καὶ θεολόγοις ἐπαινετόν· καὶ οἱ μοναχοὶ δὲ τοῖς πνευματικοῖς πειθόμενοι νόμοις, μείζονα ἐνδείξονται νυνὶ τὴν φιλίαν πρὸς σὲ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην, ἢ καθ' ὅσον πρότερον ἐνεδείκνυντο τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἔχθραν, ὡς οὐ τῶν εἰς αὐτοὺς ἕνεκα λοιδοριῶν, ἀλλὰ τῆς τῶν δογμάτων ἀμυνόμενοι διαστροφῆς· ὧν καλῶς καὶ ὡς προσῆκεν ἀποδεδειγμένων εἰ καὶ σὺ πεισθείης, οὐδὲν οὐδ' αὐτοὶ ζητήσουσι περαιτέρω· ἀλλ' ἀξίαν ἀμοιβὴν τῶν πολλῶν πόνων καὶ κινδύνων νομιοῦσιν ἔχειν τὴν διόρθωσιν τὴν σήν. Βαρλαὰμ δὲ καὶ αὐτῷ μὲν ἔφασκεν ἀρίστην φαίνεσθαι ταύτην τὴν βουλήν· δεδοικέναι δὲ μὴ οὐκ ἐξαρκέσουσιν οἱ λόγοι πρὸς τὸ τῶν

A theologiæ peritorum hominum effatis, quæ illis Spiritus sanctus suggessit, quo omnia indagantur, etiam profunda Dei; docebatque copiose, lumen in Thabor, quod discipulos collustravit, esse gloriam Dei, principio carentem, et majestatem ejus, et lumen divinitatis, et deitatem, et naturale æternumque Dei lumen, et quæcunque talia a theologis de eo creduntur dicunturque. Postmodum ex pronuntiatis theologicis et ipse concludebat, æternum et naturale Dei non esse conditum, nec ejus gloriam et majestatem, nec quidquid a theologis illud lumen esse prædicatur ac laudatur.

335 Præterea tomum a sanctis viris apud Atho habitantibus compositum promebat, quo eum cum sanctis consentire docebatur, et Barlaami blas- B phemiæ perversaque doctrina redarguebantur. Cum jam post longam disputationem victoria ad Gregorium et monachos inclinaret, persuasisque universis, sanctorum et theologorum placita, non autem ex cerebro Barlaami profecta commenta amplectenda, videretque ipse, non effugiturum se, quin loquacem maledicentiam et scurrilitatem suam lueret, ad magnum domesticum imperatori assidentem accedens, compendiarium quoddam ab eo auxilium et consilium flagitabat, quo imminentem pœnam evaderet. Tum ille, et antea se opportuna suasisse, dum a longa eum digladiatione deterreret, et ad credendum monachis, utpote in his sapientioribus hortaretur: et nunc nihilomi- C nus suasurum, facturumque quod illi prodesse possit. Si enim nec ad allata in medium refellendi causa quidquam dicere haberet amplius, crederetque monachos meliora et justiora et sanctis consentanea disserere, quid opus esset exspectare, donec atro calculo se damnari videret? Quin potius exsurgeret, prioremque inscitiam et agnitam veritatem palam confiteretur, et sanctis assentiretur inimicitiasque cum monachis poneret. Si se audiret, neque detrimenti quidquam secuturum, et imperatorem cæterosque conversionem ejus laudaturos. Non enim tam dignum esse accusari qui a veritate aberraverit, quam commendari, qui ad eam sanctis viris et theologis credens redierit: et monachos secundum leges ipsorum spiritales majore in po- D sterum charitate candoreque animi in eum futuros, quam prius amaritudine et simultate fuerint: quippe qui non conviciis in se effusis, verum perversitati doctrinæ ecclesiasticæ resistant: quibus bene, atque ut decet demonstratis, si ei facta sit fides, nihil amplius desideraturos, sed correctionem ipsius multorum laborum periculorumque suorum operæ pretium interpretaturos. Barlaamus affirmare, sibi quoque optimum videri istuc consilium, timere tamen, ne verba ad se periculo liberandum satis non sint, sed post confessionem quoque aliqua mulctetur ignominia, cum probatis et receptis dogmatis se opposuerit. Tum infamem fore, nec locum defensionis relictum iri quasi id injuste patiatur, quandoquidem se ipsum damnaverit:

ut proinde si talia passurus sit, melius videatur silentio ferre judicium, ut et **336** in posterum sibi factam injuriam dicere queat, et judicium revocari possit. At magnus domesticus illum confirmare monereque, ne quid hujusmodi metuat : se præsente, nihil ei triste eventurum. Cui obtemperans Barlaamus, in medium prodit, præteritam ignorantiam confitetur, veniam ob stulte dicta petit : se non contentionis causa, neque quod theologorum de Deo decretis non crederet, ad hos sermones provectum, sed cum ipse errans alios errare opinaretur, ad eorum errorem emendandum omnem diligentiam impigre adhibuisse. Nunc plane credere, illos de controversia melius sapere, et in aliis nihil ab eis dissidere ; et quod in Thabor lumen discipulos circumfulsit, gloriam Dei principii expertem, et æternum esse lumen credere se atque confiteri. Mox Gregorius Palamas cum cœtu suo surgentes Barlaamumque complexi, veniam præteritis libenter dederunt, et præclaram istam mutationem prædicarunt, Deoque pacis et concordiæ gratias egerunt, profitentes, nec se terrenarum ac pereuntium rerum gratia tam acriter pugnasse, sed ne in plures malo propagato, aut perversorum dogmatum Ecclesia repleretur, aut factionibus et dissidiis in se ipsa divideretur, dum alii his, alii illis adhærent. Ac propterea immodice litigiosos se apparuisse, qui in aliis omnibus ad mansuetudinem et animi submissionem eruditi sint : ubi autem Deus in periculum vocatur, ibi promptos esse et inexorabiles, et neque ad opprobrium ægrescere, neque ad laudem humanam emollescere. Quoniam vero pacis et concordiæ Deus distantia copularit, et se prompte a contentione desistere, et illi gratias habere, qui pacis hujus auctor in primis fuerit. Postmodum imperator et patriarcha utrosque de pace, ut oportebat, allocuti synodum dimiserunt. Barlaamus haud longum tempus Byzantii moratus, imperatore brevi defuncto, æque ut prius de dogmatis litem movit, judicium valde claudicasse clamitans, et aufugiens in Italiam, cum Latinis, ut antea, sensit, ab eisque Hieracis episcopus creatus est. Non multo post alius quidam Gregorius monachus, Acindynus cognominatus, Barlaami in profana doctrina longo temporis spatio discipulus, dissensionem ejus et litem cum Palama ut successor arripuit, cui quiddam ridiculum contigit. **337** Barlaamum verbo repudiabat (*a*), et ut male sanctisque Patribus contraria sentientem accusabat : re autem vera prorsus eum sequebatur, nihilque omnino ab eo differebat. Rursum itaque seditione ac tumultu in Ecclesia exoriente, patriarcha iniquum ducens, propter quorumdam rixosa ingenia Ecclesiæ statum perturbari, synodum in idem Sophiæ templum cogit, assidente ipsi et magno domestico, et quotquot Byzantii erant senatoribus. Cum Gregorii diu controversati essent, ubi animadversum est Acin-

A κινδύνων ἐξαρπάσαι · ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὁμολογίαν, ἀτιμία τις αὐτοῦ καταψηφισθῇ, οἷα δὴ κατὰ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐξενηνεγμένου. Καὶ τότε ἄτιμον εἶναι συμβήσεται αὐτῷ, καὶ μηδ' ἀπολογίαν τινὰ ὕστερον ἔχειν ὡς οὐ δικαίως τοιαῦτα πάθοι, οἷα δὴ καὶ αὐτὸν κατεψηφισμένον ἑαυτοῦ · ὡς εἴ γε τοιαῦτα πείσεσθαι μέλλοι, βέλτιον σιωπῇ τὴν δίκην ἐνεγκεῖν, ὥστε καὶ εἰσαῦθις ἠδικῆσθαι λέγειν δύνασθαι, καὶ τὴν δίκην ἀνακαλεῖσθαι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος παρεθάῤῥυνέ τε, καὶ μὴ τοιαῦτα παρῄνει δεδοικέναι, ὡς αὐτοῦ παρόντος, οὐδενὸς γενησομένου τοῦ λυπεῖν αὐτὸν δυνησομένου· ᾧ καὶ πειθόμενος ὁ Βαρλαάμ, παρελθὼν εἰς μέσους, τήν τε προτέραν ἄγνοιαν ὡμολόγει, καὶ συγγνώμην ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ᾐτεῖτο, ὡς οὐ φιλονεικίας ἕνεκα λέγων, οὐδὲ τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς B ὑπὸ τῶν θεολόγων εἰρημένοις περὶ Θεοῦ εἰς τοὺς τοιούτους τῶν λόγων ἐξενηνέχθαι, ἀλλ' ὑπ' ἀγνοίας οἰόμενος τοὺς ἄλλους ἁμαρτάνειν, ἕνεκα τοῦ διορθώσασθαι πᾶσαν εἰσῆγον σπουδὴν καὶ προθυμίαν. Νυνὶ δὲ ἤδη πεπεισμένος ἀκριβῶς ὡς αὐτοὶ βέλτιον ἐφρόνουν περὶ ὧν ἠμφισβητοῦμεν, περί τε τῶν ἄλλων οὐδενὸς διαφέρομαι πρὸς αὐτούς, καὶ τὸ ἐν Θαβωρίῳ τοὺς μαθητὰς περιλάμψαν φῶς ἀΐδιον καὶ πεπίστευκα καὶ εἶναι ὁμολογῶ. Ἐπὶ τούτοις καὶ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ὅσοι σὺν αὐτῷ ἦσαν, ἀναστάντες περιέβαλλόν τε Βαρλαάμ, καὶ συγγνώμην ἐπὶ τοῖς προτέροις ἄσμενοι παρεῖχον · ἐπῄνουν τε τῆς καλῆς μεταβολῆς, καὶ τῷ Θεῷ τῆς ὁμονοίας ὡμολόγουν χάριτας · φάσκοντες, οὐδ' αὐτοὶ γηΐνων ἕνεκα καὶ φθειρομένων πραγμάτων τοσοῦτον ἐνστήσασθαι ἀγῶνα, C ἀλλ' ἵνα μὴ εἰς πλείους διανεμηθέντος τοῦ κακοῦ, ἢ διεφθαρμένων δογμάτων ἀνάπλεως γένηται ἡ Ἐκκλησία, ἢ διαστασιάσῃ πρὸς ἑαυτήν, τῶν μὲν τούτοις, τῶν δὲ ἐκείνοις προστιθεμένων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ μετρίου πέρα ὀφθῆναι φιλονείκους, ἅτε δὴ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρᾴους εἶναι δεδιδαγμένους καὶ ταπεινούς· ἐν οἷς δὲ Θεός ἐστι τὸ κινδυνευόμενον, ὀξεῖς εἶναι καὶ ἀπαραιτήτους, καὶ μήτε πρὸς τὴν ἀδοξίαν δυσχεραίνειν, μήτε πρὸς τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον μαλακίζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ὁ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας Θεὸς εἰς ἓν συνῆψε τὰ διεστῶτα, αὐτοί τε προθύμως ἀποστήσονται φιλονεικίας, καὶ αὐτῷ πολλὴν εἰδήσουσι τὴν χάριν, μάλιστα αἰτιωτάτῳ τῆς εἰρήνης νυνὶ γεγενημένῳ. Ἐπὶ τού- D τοις καὶ βασιλεύς τε καὶ πατριάρχης ὅσα ἔδει διαλεχθέντες περὶ εἰρήνης πρὸς ἑκατέρους, διελύσαντο τὴν σύνοδον. Βαρλαὰμ δὲ ὀλίγας Βυζαντίῳ ἐνδιατρίψας ἡμέρας, ἐπεὶ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐτελεύτησε μετὰ μικρόν, καὶ τὰς περὶ τὰ δόγματα ἀμφισβητήσεις οὐδὲν ἧττον ἐχόμενος ἢ πρότερον, τῆς δίκης ὡς ἐκδεδιῃτημένης πολλὰ καταβοῶν, ἀποδρὰς ᾤχετο πρὸς Ἰταλίαν, καὶ συμφρονήσας Λατίνοις, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἐπίσκοπος ὑπ' αὐτῶν Ἱέρακος ἀνεδείχθη. Καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον Γρηγόριός τις ἕτερος μοναχὸς Ἀκίνδυνος ἐπικεκλημένος, ὁμιλητὴς Βαρλαὰμ κατὰ τὴν ἔξω σοφίαν γεγενημένος, καὶ πολὺν αὐτῷ φοιτήσας χρόνον, τῶν ἐκείνου διαφορῶν ὧν διηνέχθη

(*a*) Deest hic aliquid in interpretatione Pontani. Locum sic ex Græco restitue : *Barlaamum verbo repudiabat, quasi quis eum hortaretur ut illius sententiam suam faceret, et repulsa consociatione, ut male*, etc. Edit. Patr.

πρὸς Παλαμᾶν ἀντεποιήθη· συνέβαινε δέ τι γελοῖον περὶ αὐτόν. Βαρλαὰμ μὲν γὰρ ἀπεσείετο τῷ λόγῳ· κἂν τις πρὸς αὐτὸν ὡς τὰ ἐκείνου φρονοίη λέγοι, τὴν κοινωνίαν τε ἀπεωθεῖτο, καὶ κατηγόρει Βαρλαὰμ ὡς κακῶς φρονοῦντος καὶ ἀπεναντίως τοῖς ἁγίοις· τῇ δ' ἀληθείᾳ κατάκρας ἐκείνῳ ἠκολούθει, καὶ οὐδὲν ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον διεφέρετο· αὖθις δὲ στάσεως κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀναφυομένης, ἐν δεινῷ τιθέμενος ὁ πατριάρχης, εἰ διὰ τὴν τινῶν φιλονεικίαν νοσοίη καὶ

A dynum Barlaami cantilenam canere, ab episcopis et senatu communiter contra Barlaamum ejusque sectatores, ut hæreticos lata est sententia : et nisi resipiscerent, ab orthodoxorum communione uterque segregatus. Nec illi solum, sed et si quis alius de cætero talia auderet, et Palamæ aliisque quasi male de religione sentientibus crimen inferret. Præter hæc et tomo pro veteri synodorum more composito (*g*), Joannes patriarcha et præsentes tum

Jacobi Greiseri notæ.

(*g*) Quæ cap. 39 et 40, lib. II, Cantacuzenus scribit, ea ejusmodi sunt, ut non brevi adnotatione, sed integro propemodum et proprio libro egere videantur, cum gravissima fuerit apud Græcos hæc quæstio et controversia, Latinisque scriptoribus B propemodum ignota, aut certe non satis cognita, quod testantur errores nec pauci nec parvi a doctis viris in hujus argumenti litisque explicatione et relatione commissi. Ne tamen nihil dicamus, quando omnia non licet, breviter et distincte nonnulla libabimus, quæ obscuræ historiæ lucem accendant. Ut ergo ab ipso Barlaamo incipiamus, monachus is fuit, ordinis divi Basilii, ut quidam tradunt, natione Calaber, utriusque linguæ, imo et philosophiæ, mathematicæ et theologiæ doctus, acri et subtili ingenio, vel ipsorum adversariorum Cantacuzeni et Philothei patriarchæ testimonio. Varia scripsit, de quibus consule epitomen bibliothecæ Gesnerianæ. Prodiit non ita pridem Parisiis logistica ejus sex libris comprehensa interprete quodam Anglo. In Latinorum ecclesia orthodoxe educatus, transiit ad schisma Græcorum seu vero, seu simulato animo, teste nostro Cantacuzeno, et Philotheo patriarcha Constantinopolitano, passim in libris, quos contra Nicephorum Gregoram de C lumine Thaborio, deque distinctione essentiæ et operationis divinæ scripsit, maxime, lib. XII. Quare ab his, qui catalogos scriptorum ediderunt, referuntur Barlaami sermones de processione sancti Spiritus, primatuque pontificis contra Latinos, quos ut gratiam a Græcis iniret, evulgavit. Thessalonicam primo ex Italia delatus ; ubi cum versaretur, in monachorum Græcanicorum vitam et doctrinam curiosius inquisivit. In qua cum multa reperiret, quæ probanda et toleranda non viderentur, linguam publice in circulis et conventibus, calamumque in Musæo adversus monachos exserere cœpit, et non longo tempore omnia rixis et tumultibus implevit, Græcosque exemplo suo docuit, transfugas et apostatas plerumque turbas ciere etiam apud illos, ad quos transfugiunt, nec consultum esse, ut cuivis fores semper pateant.

Utrum autem, quod ad mores et vitam attinet, Barlaam monachis illis injuriam fecerit, id Cantacuzeno dictu perquam facile est, ut et Philotheo, qui monachos illos prolixa apologia tuetur, at non æque aliis ; qua enim vitæ sanctimonia enituissent illi, qui pernicioso schismate ab Ecclesia, una, sancta, catholica et apostolica abjuncti et segregati erant? Nulla sanctitas extra Ecclesiam sanctam, aut si quæ est, vera non est, fucata est. In quæ vitia non præcipitetur is, qui charitatis et concordiæ expers per avia et invia schismatum vagatur, relicta illa plana, trita et regia catholicæ Ecclesiæ via? Quibus dæmonum ludibriis et insidiis expositus non sit ille, quem unitas cum corpore Christi quod est Ecclesia, non munit et protegit, cui Christus non est caput, et quod hinc consequitur, nec tutamen, præsertim si ad schismatis crimen accedat disciplinarum divinarum et humanarum ignorantia, quæ monasticen in Græcia longe lateque hoc tempore occuparat; his enim, si simul concurrant, mens cuivis ludificationi habilis redditur. Quo factum, ut et isti ἡσυχασταὶ, seu *quiescentes* (ἡσυχίαν autem perfectius quoddam monasticæ vitæ genus censebant), cum aut suaviter dormirent, aut dormitarent, aut somniarent, cœlesti quodam et divino ipsisque corporeis oculis conspicuo lumine sese circumfundi crederent, angelo Satanæ in angelum lucis se transformante, plane Massalianorum ritu et instituto ; non enim paucis quibusdam, sed omnibus in hoc vitæ genere exercitatis id evenire tradebant. Quod Barlaamo plusquam mirum visum. Et hoc quidem merito, sive in aliis accusationibus a vero abierit, sive non ; sive etiam in reprehendendo tam lingua, quam stylo modum tenuerit, sive non. Certe monachorum agmen in se vehementissime concitavit, qui ducem belli sibi legerunt Gregorium Palamam tunc ejusdem professionis hominem, postea vero archiepiscopum Thessalonicensem, quem si æque veris ac magnis laudibus Cantacuzenus exornaret, vere magnus vir dicendus esset; sed cum, veteri verbo, *manus manum fricet et lavet*, facilis conjectura est, quid de his laudibus statuendum sit. Sunt nimirum æs sonans, et cymbalum tinniens, quia de ære sonante et cymbalo tinniente, ex Apostoli doctrina : *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens*. Et, quod propius ad Palamam spectat : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas*, etc., *charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quisquis ille est*, inquit sanctus Augustinus serm. 181 *De temp., et qualiscunque ille est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est. Sola quippe est, per quam sacrificium Dominus libenter accipiat; sola quæ pro errantibus fiducialiter intercedat; sola est, in qua opus bonum fructuose peragitur, unde mercedem denarii, non nisi qui intra vineam laboraverant, acceperunt.* Est autem Gregorius Palamas ille ipse, cujus exstant Græce et Latine duæ orationes ; altera, qua mens corpus accusat, altera qua corpus mentem, cum sententia judiciaria. Latina editio relata est in tom. IX Bibliothecæ sanctorum Patrum, ubi per collectoris et editoris ἀπεριβλεψίαν « sanctissimi » titulo Palamas honestatur, plane D præter meritum : quomodo sanctissimus, si schismaticus? *Quisquis ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam ; sed ira Dei manet super eum*, inquit sanctus Augustinus, epist. 152.

Ergo Palamas monachorum advocatus constitutus, Barlaamo adversa fronte resistere, lumenque illud ἡσυχασταῖ; objici solitum defendere instituit, etiam exemplo luminis in monte Thabor discipulis ostensi ; hoc enim increatum fuisse, et tamen corporis discipulorum oculis patuisse. Barlaamus hanc vere novam theologiam audiens magis in Palamam et socios excanduit. Itaque itinere sine mora Constantinopolim instituto, rem ad patriarcham detulit ; citantur monachi, synodus indicitur. Præsidet imperator Andronicus junior cum Joanne patriarcha, victoriam obtinet Palamas. Barlaam condemnatur, Thaborium lumen increatum æternumque fuisse et esse synodi decreto decernitur. Barlaamus

episcopi subscripserunt; postea et alii multi priorius assensi subscripserunt: quem tomum Palamæ

A ταράττοιτο τὰ τῆς Ἐκκλησίας, σύνοδον καὶ αὖθις δευτέραν συναθροίζει κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς Θεοῦ Σο-

Jacobi Gretseri notæ.

paulo post in Italiam revertitur. Ejusdem synodi acta refert Nicephorus Gregoras, lib. II suæ *Historiæ*, sed aliter, quam Cantacuzenus; de dogmatis enim nihil actum tradit ob præsentiam imperitæ multitudinis, tum ne theologiæ mysteria profanis vulgi auribus ingererentur, tum ne Palamas, contra disputante Barlaamo, blasphemæ doctrinæ convinceretur: quo Gregoras insinuat id gratiæ Palamæ datum a synodi præsidibus et Patribus. Utcunque sit, hoc certum fixumque maneat sententiam illam synodi de lumine Thaborio, quasi increatum et ipsum naturale Dei lumen fuerit, penitus falsam esse, ne quid gravius dicam, recteque a Barlaamo, Acindyno, Gregora, aliisque plurimis explosam, profligatam et acerrime refutatam, non obstante hujus schismatici conventiculi decreto. B Nam ut alia taceam, hæc duo argumenta Barlaami et Gregoræ aliorumque clara sunt et evidentia. Illud, quod oculis corporeis visum est, non est increatum; lumen Thaborium corporeis oculis a discipulis visum est, ergo increatum non est. II. Quidquid oculis corporeis visum est, creatum est; lumen Thaborium oculis corporeis visum est, ergo creatum est. Ad hæc argumenta exclamat Philotheus patriarcha libro decimo quarto contra Gregoram: Ἰοὺ, ἰοὺ, καὶ τίς ποτ' ἄρ' ἐκεῖνός ἐστιν ὁ καὶ νῦν τὰ καινὰ ταυτὶ λέγων, καὶ πρὸς τοὺς ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, τῆς Ἐκκλησίας φημὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ κηρυττομένους εὐαγγελικοὺς λόγους τοὺς εἰς πᾶσαν γῆν, ἀποστολικῶς λέγειν, ἐξελθόντας, καὶ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἀστραπῆς δίκην, ἢ μᾶλλον ἀκτίνων ἡλιακῶν φάναι πάλαι διαδραμόντας ἀμφιβόλως οὑτωσὶ καὶ ἀμαθῶς διακείμενος· *Io, io, quis iste, qui hæc tam nova profert: quique tam dubius imo imperitus est sermonum, qui* C *in excelso Ecclesiæ monte elata voce prædicati et annuntiati sunt: qui, ut evangelico dicto utar, in omnem terram exierunt, finesque terræ fulguris, vel potius solarium radiorum instar pervagati sunt.* Cæterum hæc mera verba sunt, ut et alia, quæ tribus libris de hoc lumine Thaborio Philotheus disserit: qui libri in bibliotheca Bavarica asservantur una cum aliis duodecim contra Gregoram de distinctione essentiæ et operationis divinæ. Nec quidquam ad solutionem argumentorum faciunt. Immotum enim stat illud fundamentum, et omni ex parte inconcussum: quidquid est, id aut Deus est, aut creatura. Si Deus, non ergo oculis corporeis conspicitur, si creatura, non ergo increatum.

Nec majoris pretii sunt ejusdem Philothei orationes duæ, quas legi in manuscripto codice bibliothecæ Augustanæ, oblatæ synodo contra Acindynum, de qua postea nomine τῶν ἁγιωριτῶν, mona- D chorum in monte sancto (sic enim montem Atho vocant) degentium, quas Philotheus cum adhuc inter monachos illos nomen suum profiteretur, composuerat, ut dicitur in Actis synodi quartæ sub Cantacuzeno. Alia de eodem argumento oratio exstat in eodem codice, auctore monacho quodam Thessalonicensi. Sed ejusdem prorsus notæ, hoc est, nullius, aut si alicujus, malæ. Citant isti, et denso agmine agglomerant dicta sanctorum Patrum, quæ non intelligunt, quia si intelligerent, non adducerent. Certum siquidem exploratumque est, vetustæ et eruditæ Græciæ hanc de lumine Thaborio opinionem ignotam fuisse, et auctores Græci eruditi, qui ante istos Palamas, Philotheos et similes vixerunt, illos ipsos Patres, illa ipsa ubique propemodum eorumdem Patrum testimonia proferunt pro sua et vera opinione, nempe, lumen Thaborium fuisse creatum, quæ isti objiciunt pro sua et falsa, videlicet, lumen Thaborium fuisse increatum. Testem laudo unum ex multis Joannem Cyparissiotum, scriptorem eruditissimum, quem Turrianus ex Græco in Latinum transtulit; qui postquam decade sexta, capite quarto et quinto exposuit, quid de lumine Thaborio sensisset sanctus Chrysostomus, quid Anastasius Sinaita, quid Theodorus ὁ γραπτὸς, quid Cyrillus Alexandrinus, quid Cyrillus Hierosolymitanus, quid sanctus Basilius, quid interpretes Evangelii Matthæi XVII, quid sanctus Maximus, quid Nazianzenus, tandem ex horum omnium sententia his verbis disputationem concludit: *Ex quibus patefit, quod lumen, quo splenduit Dominus in monte Thabor, neque divina substantia erat (illa enim nec ullo modo expromi, neque cognosci, neque videri, neque cogitari potest); nec erat defluxio quædam et splendor ex illa manans (divina enim operatio æterna, vel potius per se operatio nullo modo secreta est a substantia ejus, imo quidquid est substantia divina, est energia, sive operatio ejus); quare quia nec hoc, nec illud est, relinquitur exemplum fuisse gloriæ et splendoris post resurrectionem glorificati, symbolumque illius naturæ occultæ et inaspectabilis in eo latentis, et imaginem tenuem futuræ gloriæ, et simulacrum regni cœlorum*, etc.

Hæc Cyparissiotus ex sententia Græcorum Patrum, quibus imperitia Palamæ valide redarguitur, qui, ut refert David monachus, in relatione de dissidio Barlaami et Palamæ (quæ exstat in supradicto Augustanæ bibliothecæ codice) aiebat: Ὅτι θεῖον μέν ἐστι καὶ ἄκτιστον τὸ φῶς ἐκεῖνο, καὶ θεότης παρὰ τῶν ἁγίων ὀνομάζεται, οὐκ ἔστι δὲ οὐσία Θεοῦ, ἀλλ' ἐνέργεια, καὶ χάρις, καὶ δόξα, καὶ λαμπρότης ἐκ τῆς θείας οὐσίας εἰς τοὺς ἁγίους πεμπομένη. Οἱ γὰρ ἅγιοι πάντες καὶ ἄνθρωποι καὶ ἄγγελοι δόξαν μὴ ἄχρονον ὁρῶσι τοῦ Θεοῦ, καὶ χάριν ἀΐδιον δέχονται καὶ δωρεὰν, οὐσίαν δὲ Θεοῦ οὐδεὶς ποτε ἄνθρωπος, οὔτε ἄγγελος οὔτε εἶδε, οὔτε ἰδεῖν δύναται· *Est quidem lumen illud divinum et increatum, et deitas a sanctis nominatur, sed non est substantia Dei, sed operatio, et gratia, et gloria, et splendor ex divina substantia in sanctos missus. Omnes enim sancti tam homines, quam angeli vident quidem Dei gloriam temporis expertem, substantiam vero Dei nullus neque homo, neque angelus vidit, aut videre potest.* Ubi fere quot verba, tot errata; inter cætera etiam illud insigne; Dei essentiam et quidditatem a beatis non videri; sed nescio quam claritatem; qui error apud Armenos quoque olim invaluisse fertur, ejusque meminit sanctus Gregorius libro decimo octavo *Moralium* capite tricesimo septimo. Hæc deliramenta merito Barlaam exagitavit: merito et alii, qui licet hoc tempore, formidine forsan præpediti, tacuissent, postea tamen aperte contra Palamam pro Barlaamo stare cœperunt. Nec videtur in hac prima synodo de distinctione substantiæ et essentiæ divinæ disceptatum fuisse, sed de solo lumine Thaborio, licet Palamas jam semina alterius itidem controversiæ jecisset, ut constat ex verbis ejus, quæ paulo ante recitavimus.

Cæterum sive quæstio hæc agitata tum sit, sive non, haud longo post tempore exstiterunt, qui lumen Thaborium creatum esse ostenderent, Palamæque opinationem de distinctione substantiæ et operationis divinæ publice et privatim refellerent. Ex horum numero postremus non erat Gregorius Acindynus monachus. Contra hunc ergo, ut Barlaami sectatorem, altera synodus coacta est, de qua Cantacuzenus ultimo libri secundi capite, præside ipso Cantacuzeno, adhuc magno domestico, ut

φίας νεῶν, συνεδριάζοντος αὐτῷ καὶ μεγάλου δομεστίχου· καὶ ὅσοι ἐπεδήμουν Βυζαντίῳ τῶν συγκλητι-

A et consortibus ejus quo se defenderent, tradiderunt. Sed hæc postea evenerunt. Tunc autem, ut

Jacobi Gretseri notæ.

cum patriarcha Joanne primæ itidem synodi præside. In qua synodo Barlaam denuo damnatus est, ut et Acindynus, et quotquot horum partibus studebant, tomusque synodicus confectus; quo, ut ipsi credebant, recta et sana dogmata constabilita, contraria vero anathematis damnationi subjecta sunt: licet Cantacuzenus libro quarto, capite vicesimo tertio, significare videatur primum tomum compositum fuisse in prima synodo, ἐπὶ τῇ διαγνώσει Ἀνδρονίκου βασιλέως τοῦ νέου. Sed codex Augustanus, in quo acta totius controversiæ hujus continentur, tomum primum ad secundam synodum diserte refert, et eo non incommode verba Cantacuzeni trahi possunt, ut et Philothei; qui, ut Cantacuzenus, tres tomos (sic enim ὅρους, seu definitiones et decreta synodi nominant) conscriptos dicit: primum in prima vel secunda synodo; alterum, in synodo tertia, quando Joannes patriarcha e solio dejectus est; de qua synodo Cantacuzenus libro tertio, et nos postea; tertium, in quarta synodó, de qua historiæ hujus libro quarto, capite vicesimo quarto. Tot enim synodi coactæ sunt in causa Barlaami et Acindyni, et aliorum, qui inscitiæ Palamæ sese opponebant: qui ut de lumine Thaborio, ita et de distinctione substantiæ et actionis divinæ gravissime hallucinatus est, et cum illo hæc quadruplex synodus, veritas enim dicenda, non silentio tegenda. Sententiam Palamæ aperit nobis cum Philotheus, tum David monachus, cujus verba, utpote pauciora, ascribere placet: Ἀμέθεκτος μὲν ἐστιν ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀόρατος πάσῃ κτίσει, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγγέλοις, μεθεκτὴ δὲ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ θεοποιὸς, ἧς μετέχουσι καὶ οἱ ἅγιοι, μετεχομένης ὑπὸ τούτων· ἀχώριστός ἐστι πάλιν τῆς θείας οὐσίας καὶ ἀδιαίρετος· C διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶ δύο Θεοὶ, ἢ δύο θεότητες· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου ὁ μὲν δίσκος αὐτοῦ ἀψαυστός ἐστι παντελῶς καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἀχώρητος τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἂν γάρ τις ἐπλησίασεν αὐτῷ, ἔμελλεν ἀφαιρεθῆναί τε τὴν ὁρατικὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ὑπὸ τοῦ ἀπείρου φωτὸς, καὶ παντελῶς κατακαυθῆναι, αἱ δὲ ἀκτῖνες αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἔρχονται, καὶ καταλάμπουσι πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Λέγομεν δὲ ἡμεῖς ἥλιον καὶ τὸν δίσκον ἐκεῖνον, καὶ τὰς ἐκείνου ἀκτῖνας, καὶ οὐκ εἰσὶ διὰ τοῦτο δύο ἥλιοι, ἀλλὰ εἷς, οὐδὲ λέγομεν δύο ἡλίους, ἀλλὰ ἕνα, κἂν μυρίους ἔχῃ τὰς ἀκτῖνας· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ὅς ἐστι νοητὸς ἥλιος, κἂν λέγωμεν ἀμέθεκτον τὴν οὐσίαν αὐτοῦ καὶ ἀθέατον, μεθεκτὴν δὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, καὶ τὴν χάριν ἣν δέχονται πάντες οἱ ἅγιοι, ἀλλὰ εἷς ἐστι Θεὸς, καὶ τὴν οὐσίαν ἔχων καὶ τὴν ἐνέργειαν. Καὶ ὥσπερ ἐάν τις εἴπῃ ὅτι πολλοὶ εἰσὶν ἥλιοι διὰ τὰς πολλὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, πάντως οὐκ ἀληθῶς μέλλει εἰπεῖν, οὕτω καὶ ἐάν τις εἴπῃ, D ὅτι πολλοὶ εἰσὶ Θεοὶ διὰ τὰς ἐνεργείας καὶ χάριτας τοῦ Θεοῦ, μέλλει καὶ αὐτὸς ὁμοίως εἶναι ἀδεκτος. Ὥσπερ γὰρ λέγομεν, καθάπερ διδάσκει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ὅτι ἔχει ὁ Πατὴρ Υἱὸν, ἔχει καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ λέγομεν Θεὸν καὶ τὸν Πατέρα, Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν, Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ οὐ λέγομεν ὅτι τρεῖς εἰσὶ Θεοὶ, ἀλλ' εἷς Θεὸς τὰ τρία, οὕτως ὁμοίως κἂν λέγωμεν ὅτι ἔχει ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ φυσικὰς ἐνεργείας καὶ χάριτας, καὶ καλεῖται θεότης καὶ οὐσία, καλεῖται δὲ καὶ ἡ θεοποιὸς ἐνέργεια καὶ χάρις αὐτῆς, ἀλλὰ μία ἐστὶ θεότης ἡ οὐσία μετὰ τῆς ἐνεργείας, ἀχώριστος οὖσα ταύτης καὶ ἀδιαίρετος· οὐ γὰρ χωρίζεται ἡ ἐνέργεια ἐκ τῆς οὐσίας, ὡς οὐδὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἢ καὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰπεῖν παραδειγμάτων, ὡς οὐδὲ ἡ ἀκτὶς ἀπὸ τοῦ ἡλίου, ἢ ἡ θέρμη ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ ὃν τρόπον λέγομεν, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἡλίου ἢ ὁ δίσκος αὐτοῦ ὑπερέχει καὶ ὑπέρκειται ὡς ἀμέθεκτος τῶν ἀκτίνων καὶ τῆς ἐλλάμψεως τῆς πεμπομένης εἰς τοὺς ἡμετέρους ὀφθαλμούς· ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχὴ καὶ ῥίζα, καὶ ὁ χορηγὸς τῆς ἐλλάμψεως· οὕτω λέγομεν, καθὼς διδάσκουσιν οἱ ἅγιοι, ὅτι καὶ ἡ θεία οὐσία, ὡς ἀμέθεκτος καὶ ἀόρατος ὑπέρκειται τῶν ἐξ αὐτῆς πεμπομένων ἐλλάμψεων, καὶ ἐνεργειῶν καὶ χαρισμάτων. *Substantia Dei participari et videri nequit ab ulla creatura, ne ab angelis quidem: participari vero potest operatio et gratia illius deifica, cujus participes sunt et angeli et sancti, et quamvis ab his participetur, inseparabilis tamen est et indivulsa a divina substantia. Quocirca non sunt duo Dii, aut duæ deitates. Quemadmodum enim in hoc sensibili sole, orbis ejus attingi secundum se, aut* B *ab oculis capi non potest (si quis enim propius accedere tentet, et potentiam videndi amittet, ob immensitatem luminis, et penitus exuratur), radii autem ejus ad nos deferuntur, et omnia in hoc mundo illustrant: nos vero appellare solemus solem tam orbem illum, quam radios ejus, et tamen non sunt duo soles, sed unus; neque vocamus duos soles, sed unum, etiamsi infinitos habeat radios; sic et in Deo, qui sol intellectualis est, res sese habet. Licet enim dicam substantiam ejus participari non posse, posse autem operationem et gratiam, quam omnes sancti recipiunt, attamen unus Deus est, qui et substantiam et operationem habet. Et quemadmodum ille qui diceret, multos esse soles, eo quod multi sunt solis radii, a veritate prorsus aberraret: ita si quis dicat, plures esse Deos, propter plures operationes et gratias Dei, is pari modo audiendus non erit. Quemadmodum enim a sancta Dei Ecclesia edocti didicimus, Patrem habere Filium, habere et Spiritum sanctum, nec* C *dicimus tamen tres Deos esse, sed tres unum Deum, eodem modo licet dicamus, substantiam Dei habere naturales operationes, et gratias; et licet substantia vocetur deitas, deitasque vocetur itidem deifica ejus operatio et gratia, nihilominus una deitas est substantia et operatio, quæ a substantia separari et avelli nequit. Non enim separatur operatio a substantia, quemadmodum nec Filius aut Spiritus sanctus a Patre: vel, ut ex rebus sub sensum cadentibus exempla petamus, quemadmodum nec radius a sole, nec calor ab igne. Et quemadmodum dicimus substantiam solis, vel orbitam ejus, excedere radios, et splendorem inde ad oculos nostros demissum, eo quod participari non valeat, quippe fons et origo, et radix et subministratrix omnis splendoris et illustrationis: sic a sanctis edocti dicimus divinam substantiam, ut eam quæ participari et conspici nequit, superiorem et eminentiorem esse illustrationibus, operationibus, et donis inde missis.* Hæc et hujus notæ plura D Palamas.

Ex quibus manifestum evadit Græcos eo ruditatis processisse, ut putarent, operationem Dei esse quid a substantia Dei diversum, sicut splendor et lux solis diversum quid est a substantia solis, et calor ignis a substantia ignis: licet nec splendor a sole, nec calor ab igne separetur. Et sicut a sole splendor quidam perpetuo emittitur, qui non est substantia solis, licet solis substantiam perpetuo comitetur, ita etiam ex divina essentia, similem splendorem exire et emicare non valde subtiliter sibi imaginabantur, qui sub hominum oculos et angelorum intelligentiam cadat, quique cum creatura non sit, non sit tamen Deus aut deitas, nisi forsan improprie, eo modo, quo calor dicitur ignis, aut radius solaris, sol; neque etiam sit Dei substantia, sed tertium quiddam. Quarum anilium delirationum non modo vestigia, sed et integra plaustra hac itidem tempestate in Græcia super-

dicere cœperamus, soluta synodo, et aliis singulis alio dispersis, imperator sibi in monasterio

χῶν· πολλὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους τῶν Γρηγορίων ἀντειπόντων, ἐπεὶ ὁ Ἀκίνδυνος ἐφαίνετο τὰ ἴσα Βαρλαὰμ

Jacobi Gretseri notæ.

sunt; quod ex Jeremia patriarcha Constantinopolitano claret; nam in secundo suo ad Tubingenses responso, non longe a principio, reprehendit Lutheranos illos, quod dicerent, ταὐτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ Θεοῦ· *idem esse substantiam et operationem Dei :* ὅπερ οὐκ ἔστιν, inquit Jeremias, *quod non est ita :* ὅτι δὲ Θεοῦ οὐσία καὶ ἐνέργεια οὐ ταὐτὸν, ἀλλὰ διαφέρουσιν, ἀκούσατε πρὸς Θεοῦ· *Quodque substantia et operatio Dei non sint idem, sed differant, audite, obsecro.* Et mox argumenta quatuor vel quinque profert, acuta sane et digna Palamæ discipulo, ex quorum numero agmen claudit hoc : Εἰ πᾶσα δύναμις πρὸς ἕτερον λέγεται, πρὸς γὰρ τὸ δυνατὸν ἀποδίδοται, ὡς καὶ τῷ Θωμᾷ δὲ Ἀκίνῳ δοκεῖ, ἕτερον ἄρα οὐσία Θεοῦ, καὶ ἕτερον ἐνέργεια, εἰ μὴ καὶ τὴν οὐσίαν φαίη τις εἶναι τῶν πρός τι· *Si omnis potentia ad aliud dicitur; nam ad possibile refertur, ut et Thomæ de Aquino videtur, oportet, ut aliud sit substantia Dei, et aliud operatio ejus : nisi quis ipsam etiam substantiam in numero eorum, quæ ad aliquid dicuntur, collocare velit.* Facilis solutio. Aliud enim est substantia Dei, et aliud operatio, non re, sed sola ratione; eadem enim res simplicissima quatenus per se exsistit, substantia est : quatenus vim agendi habet, potentia est : quatenus productrix effectus, operatio et energia est : et hæc omnia simul est, propter infinitatem et immensitatem essentiæ. Nec absurdum ut substantia relationem seu habitudinem rationis significet, non quidem quatenus est substantia, sed quatenus illa substantia simul etiam est potentia, et operatio, quamvis cur non et quatenus substantia fundare possit respectum rationis ad aliud? Sed nil opus hoc, satis absque isto apparet ineptia argumenti Græcanici : cui simile est et hoc : *Si operatio ex substantia Dei perpetuo procedit et promanat, id vero de nulla creatura affirmari potest, sequitur operationem non esse creaturam, nec tamen Dei substantiam.* Ex quo velut ex speculo elucet, quid istos fallat; concipiunt enim et cogitatione informant operationem Dei, quasi a Deo prodeat, ut lux prodit a sole, calor ab igne, aqua a fonte perenni. Quod pinguius quiddam est, quam ut in subtile beneque purgatum ingenium cadere possit : cui non ignotum, has locutiones de progressu et fluxu operationum divinarum esse metaphoricas et ad nostrum intelligendi modum adaptatas, qui operationes tanquam quid substantia et essentia posterius, et ab ea emanans concipimus; quod tamen in Deo reipsa locum non habet; ubi a parte rei substantia seu essentia, et operatio unum prorsus idemque sunt; nec magis operatio Dei ab essentia divina fluit, quam ipsa essentia ab essentia, cum essentia et operatio sint unum idemque ens simplicissimum, penitusque indivisum. Addamus et hanc Græcorum subtilitatem : *Si de multis substantia Dei non dicitur, una enim ejus est substantia; de multis vero et diversis operatio ejus dicitur, variæ enim sunt operationes ejus : sequitur aliud esse ejus substantiam, aliud ejus operationem.* In promptu est responsio. Variæ sunt operationes Dei, virtualiter, et ratione variorum effectuum; una autem est eaque simplicissima ratione suæ entitatis; quæ cum infinita sit, non est opus, ut multiplicetur, quippe quæ sufficiat ad omnes omnino effectus producendos, quos multiplicatæ in creaturis operationes producere queunt.

Alia Jeremiæ argumenta brevitatis causa prætereo, ut et Philothei, et aliorum, quæ copiose refutat Gregorius Acindynus libris duobus *De essentia et operatione Dei*, qui exstant in bibliotheca Bavarica, qui cum aliis recte et orthodoxe de hoc argumento sensit et scripsit, nimirum operationes Dei sola ratione ab ipsius essentia distingui, nihilque operationum in Deo esse, quod non sit substantia et essentia Dei, idque ex simplicitate Dei prole deducit : neque enim effugere possunt alii, quin compositionem in Deo statuant, si operatio Dei non est substantia Dei. Conatur quidem Philotheus libro octavo contra Gregoram, simplicitatem Dei etiam cum pravæ opinionis suæ hypothesi defendere ; at conatur tantum, de cætero nec hilum proficit. Quia vero Acindyni libri lucem nunquam viderunt, placet saltem quorumdam capitum periochas ascribere, quæ lectori erudito perspicuum facient Acindynum de hac quæstione idem tradidisse, quod a scholasticæ theologiæ doctoribus tradi solet. Ergo capitis tertii libri primi inscriptio est ita : Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις παθητική· *In Deo non esse potentiam passivam.* Cap. 4 : Ὅτι οὐσία τοῦ Θεοῦ ἐστι τὸ εἶναι αὐτοῦ· *Dei substantiam esse illius esse* : Cap. 5 : Ὅτι Θεὸς οὐκ ἔστιν ὕλη· *Deum non esse materiam.* Libri secundi cap. 2 : Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ αἴσθησις· *Non esse in Deo sensum.* Cap. 3 : Ὅτι ὁ Θεός ἐστι νοῶν· *Deum esse intelligentem.* Cap. 4 : Ὅτι ὁ Θεός ἐστι θέλων· *Deum esse volentem.* Cap. 5 : Ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ νοερὰ καὶ θελητικὴ δύναμις· *In Deo esse intelligendi et volendi potentiam.* Cap. 6 : Ὅτι αἱ κατὰ ταύτας τὰς ἐνεργείας ἕξεις ἀποδίδονται τῷ Θεῷ· *Habitudines secundum istas operationes in Deo statuendas esse.* Cap. 7 : Ὅτι αἱ τοιαῦται ἐνέργειαι καὶ αἱ κατὰ ταύτας ἕξεις τε καὶ δυνάμεις εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ ἓν καὶ τὸ αὐτό· *Tales operationes et secundum illas habitudines et potentias in Deo unum et idem esse.* Cap. 8 : Λογισμοὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καὶ λύσεις μετὰ προθεωρίας· *Objectiones adversariorum et solutiones cum protheoria.* Cap. 9 : Ἔτι εἰς τὸ αὐτό· *Iterum de eodem argumento.* Cap. 10 : Ὅτι ἡ νοερὰ τοῦ Θεοῦ δύναμίς ἐστι ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Potentiam intellectualem Dei esse ejus substantiam.* Cap. 11 : Ὅτι ἡ νοερὰ τοῦ Θεοῦ ἐνέργειά ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Intellectualem Dei operationem esse ejus substantiam.* Cap. 12 : Ὅτι ὁ Θεὸς οὐδενὶ ἄλλῳ νοητῷ εἴδει νοεῖ, ἢ τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ· *Deum nulla alia specie intelligibili intelligere, nisi sua substantia.* Cap. 13 : Ὅτι τελείως ὁ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτὸν γινώσκει· *Deum perfecte seipsum intelligere.* Cap. 14 : Ὅτι ἐν τῷ Θεῷ οὐκ ἔστιν ἕξις ἐπιστημονική· *In Deo non esse habitum scientiæ.* Cap. 15 : Ὅτι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Sapientiam Dei esse ejus substantiam.* Cap. 16 : Ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Veritatem ejus esse substantiam ejus.* Cap. 17 : Ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησίς ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Dei voluntatem esse substantiam ejus.* Cap. 18 : Ὅτι τὸ πρῶτον τῇ θείᾳ θελήσει θελητόν ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ· *Primum objectum, quod sub Dei voluntatem cadit, esse ejus substantiam.* Cap. 19 : Λογισμοὶ δι' ὧν ἂν δόξειε ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἐναντιοῦσθαι, καὶ λύσεις αὐτῶν μετὰ προθεωρίας· *Rationes quibus hæc invicem dissidere videntur, et solutiones earum cum prævia inspectione.* Cap. 20 : Τίνα τρόπον ἐστὶν ὁ Θεὸς ἑαυτῷ ὡς θελητὸν ἐν τῷ θέλοντι· *Quomodo Deus sit sibi ipsi, ut objectum sub voluntatem cadens in volente.* Cap. 21 : Ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡ ἑαυτοῦ ζωή· *Deum esse vitam suam.* Cap. 22 : Λογισμοὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ λύσεις· *Objectiones in contrarium, et solutiones.* Cap. 23 : Ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ· *Deum esse suam bonitatem.* Cap. 24 : Ὅτι ὁ Θεός ἐστι μακάριος· *Deum esse beatum.* Cap. 25 : Ὅτι ὁ Θεός ἐστιν ἡ μακαριότης αὐτοῦ· *Deum esse suam beatitudinem.* Cap. 26 : Ὅτι ταῦτα τὰ ὀνόματα οὐκ εἰσὶ συνώνυμα· *Nomina hæc non esse synonyma.*

καὶ λέγων καὶ φρονῶν, ψῆφος μὲν ἐξενήνεκται κοινὴ ἐπισκόπων τε καὶ τῶν συγκλητικῶν κατὰ Ἀκινδύ-

A Ὁδηγῶν, [viæ monstratorum] (80) requiescendum censuit, ubi postridie continenter febricitare cœ-

Jacobi Pontani notæ.

(80) De hoc et de morte ejus Gregoras his verbis : *Cæterum sub vesperum spectaculo illo absoluto, Barlaamus ignominiam illam gravissime ferens, plenis velis in Italiam abiit, et ad Latinorum instituta et decreta, in quibus erat educatus, rediit. At imperator in Hodegium monasterium, corpore admodum male affecto, tum e concione illa, tum e morbo splenis, reversus, cum sub noctem fere mediam accubuisset, et largius quam decebat, cœnatus esset, postridie in somnum, et κάρον stupori atque exanimationi pene similem incidit. Tertio demum die, paulatim apertis oculis, imperatricem hortatur ne ploret, simulque opem medicorum requirit, et in majorem stuporem relapsus, extremumque spiritum agens, in tertium fere diem jacuit, ac Junii die decimo quinto, ante solis ortum defunctus est, anno ab orbe condito sexies millesimo, octingentesimo, quadragesimo nono. Omne vero tempus ætatis ejus ad annos circiter quadraginta quinque fuit, cum ante viginti urbem imperatricem belli jure occupasset.* De morbo et tempore mortis aliter noster.

Jacobi Gretseri notæ.

Cap. 27 : Πότερον συνωνύμως λέγεται ταῦτα τὰ ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων· *Utrum hæc nomina univoce dicantur de Deo rebusque creatis.* Cap. 28 : Ὅτι ταῦτα ὀνόματα οὐχ ὁμωνύμως λέγονται ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων· *Nomina hæc non dici æquivoce de Deo rebusque creatis.* Cap. 29 : Ὅτι ταῦτα τὰ ὀνόματα ἀναλογικῶς λέγονται ἐπί τε τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὄντων· *Nomina hæc prædicari analogice de Deo, rebusque creatis.* Hæc capita libri secundi Acindyniani, quæ auctor scholastice prorsus, hoc est theologice et philosophice persequitur. Et tamen damnatus est a synodo, Palamæ plus quam merebatur, studiosa. Verum ita evenire solet, ubi ignorantia præsidet et regnat. Recte enim de substantia et operatione Dei sensit Acindynus. Sola namque ratione distinxit : re tam operationem quam substantiam Dei conjunxit, nihil que in Deo esse statuit, quod cum essentia divina realiter unum et idem non esset.

Quapropter mera Græcorum convicia sunt, cum de Acindyno et Barlaamo ita scribunt : Λέγουσιν ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει ἐνέργειαν οὐσιώδη, τουτέστι φυσικήν· *Dicunt Deum non habere operationem essentialem, hoc est, naturalem.* Λέγουσιν ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ ἐνέργειαι οὐκ εἰσὶν ἄκτιστοι, οὐδὲ συναίτιοι τῷ Θεῷ· *Dicunt operationem vel operationes Dei non esse increatas, neque simul cum Deo causas, sed creatas.* Λέγουσιν ὅτι αὕτη ἡ λεγομένη ἄκτιστος καὶ φυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ αὐτή ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, καὶ οὐδεμία τις διαφορὰ οὐδαμῶς ἐστιν οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό ἐστιν· *Dicunt eam, quæ appellatur increata et naturalis operatio Dei, esse substantiam Dei, neque ullam esse differentiam inter substantiam et operationem...* Et id genus alia, quæ ab incerto auctore collecta sunt, exstantque in Bavarica bibliotheca, cod. 115. Sed ut dixi pleraque imperitorum figmenta sunt, in quorum numero hoc ultimum; nunquam enim Acindynus, aut quisquam alius distinctionem rationis negavit; sed illam duntaxat, quam Palamas cum suis inducte commentus fuerat; neque enim tam insipientes erant, ut distinctionem rationis inter substantiam et operationem Dei non agnoscerent. Et secundus liber Acindyni facile se suo marte ab omnibus istis calumniis defendet, ut patrono non egeat. Hoc solo miser est, quod vinculis et carcere attinetur, liberatoremque exspectat, nec reperit; quippe non modo in vulgum (ut ait ille) hactenus non vulgatus, sed ne in eruditorum quidem cœtum, dignus certe auctor, cui adversus Cantacuzeni scita et decreta manus porrigatur.

Cæterum adeo Palamæ asseclarumque vanitas adversus veritatem non prævaluit, ut in dies doctissimi quique totius Græciæ ad Barlaami et Acindyni castra transfugerent, multa Palamæ salute dicta, inter quos ipse patriarcha Joannes erat, primæ et secundæ synodi contra Barlaamum et Acindynum præses, sed præses non præses, quia

post imperatorem, et Nicephorus Gregoras omni

B litterarum cognitione ea tempestate apud Græcos illustris, de quo postea dicemus. Nunc ad Joannem patriarcham, contra quem, ut Acindyni sectatorem congregata est synodus, Anna imperatrice, et filio ejus imperatore Joanne Palæologo præsidentibus : de qua synodo Cantacuzenus lib. III, cap. 98, et lib. IV, cap. 24. Damnatus est Joannes patriarcha, deque dignitatis gradu dejectus, tomus alter contra Acindynum ejusque discipulos conscriptus et subscriptus, ὑπογραφαῖς ἀρχιερέων τριάκοντα τὸ βέβαιον ἔχων, οἷς συνεῖπε δι' ὑπογραφῆς ὕστερον καὶ ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Ἱεροσολύμων· *Triginta episcoporum subscriptionibus confirmatus, quibus postea per subscriptionem consensit quoque sanctissimus Hierosolymorum patriarcha,* inquit David monachus, seu quisquis ille collector est, in sua de controversia Barlaami et Acindyni relatione.

Necdum tamen Palamæ ejusque studiosis pacifice triumphare licebat, licet a tertia jam synodo victores

C pronuntiati fuissent. Plerique enim ex doctioribus tomo seu definitioni et decreto synodi minime acquiescentes libere contradicebant, ex quorum numero metropolitæ duo, alter Ephesi, alter Gani, item Nicephorus Gregoras et Deixus. Coacta est ergo quarta synodus a Cantacuzeno, postquam Constantinopolim jam obtinuisset, præsidente ipso Cantacuzeno, et Callisto patriarcha Constantinopolitano, in locum dejecti Joannis suffecto : de qua synodo fuse Cantacuzenus libro quarto, capite vicesimo tertio, vicesimo quarto, vicesimo quinto, et David Monachus in sua Relatione; imo tota exstat in sæpius jam nominato codice Augustano, cum subscriptionibus utriusque imperatoris, Cantacuzeni videlicet, et Joannis Palæologi, metropolitarum et episcoporum, aliorumque ministrorum Ecclesiæ. Eidem synodo postea subscribere debuit Matthæus Cantacuzenus, Joannis filius, jam ad imperium evectus, et quidem non paucis, ut moris erat, sed prolixe admodum. Legimus subscriptio-

D nem hanc in Augustano codice, quæ his verbis terminatur : Παρουσίᾳ τοῦ κραταιοῦ καὶ κυρίου μου, αὐθέντου καὶ βασιλέως τοῦ πατρὸς τῆς βασιλείας μου, καὶ τοῦ παναγιωτάτου μου δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Φιλοθέου, καὶ τῆς περὶ αὐτὸν θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου, Ματθαῖος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνός· *In præsentia invictissimi domini mei, domini et imperatoris patris mei, et sanctissimi domini mei œcumenici patriarchæ, sanctæque cum ipso synodi, Matthæus in Christo Deo fidelis rex et imperator Romanorum Asanes Cantacuzenus.* Quibus verbis significari videtur, quintam synodum celebratam esse super controversia Palamæ cum Barlaamo et Acindyno eorumque sectatoribus; nam tempore quartæ synodi Philotheus non erat patriarcha, sed Callistus; hancque quintam synodum congregatam oportuit antequam Joannes Cantacuzenus imperio se abdicaret, cum Matthæus

pit, judicaruntque medici ex perturbatione in synodo et inedia febrim exstitisse. Die tertio malum

A νου καὶ τῶν αὐτῷ φρονούντων ἴσως, ὡς τὰ αἱρετικῶν φρονούντων καὶ λεγόντων. Ἀφορίζονται δὲ καὶ

Jacobi Gretseri notæ.

in præsentia illius tanquam adhuc imperatoris subscripserit.

Porro contra tomum quartæ synodi tot subscriptionibus munitum libros decem scripsit Nicephorus Gregoras, qui licet prima synodo, vivente adhuc Andronico juniore, Barlaamo adversari videretur, cujus suæ mentis non obscura indicia dedit libro undecimo *Historiæ Byzantinæ* extremo; postea tamen aperte Barlaamum et Acindynum tueri cœpit. Gregoræ respondit libris quindecim Philotheus prius monachus; postea metropolita Heracleensis, tandem patriarcha Constantinopolitanus, quorum tres postremi, potissimum agunt de lumine Thaborio; ut et undecimus, duodecimus apologiam continet pro monachis et ἡσυχασταῖς, cum alibi, tum in monte Atho. Reliqui consumuntur in enodanda quæstione de essentia et B operatione Dei, quam Palamæ more tractat, hoc est imperite. Neque enim negavit Acindynus operationem Dei, sed negavit esse diversam a substantia Dei, nisi sola ratione et cogitatione, ut patet ex libris Acindyni. Quod autem, ut Græci dicunt, Filium et Spiritum sanctum nominavit *operationem increatam*, vocabulum operationis improprie sumpsit, nempe pro termino actionis. Est enim Filius terminus operationis divinæ non essentialis, sed notionalis, nimirum *generationis* activæ, quæ est in Patre, et Spiritus sanctus est terminus *actionis*, nempe spirationis activæ, quæ est in Patre et Filio, et huc respexit Acindynus, cum Filium et Spiritum sanctum operationes increatas vocavit. At præter has agnoscit alias essentiales toti Trinitati communes, sed cum essentia Dei prorsus unum et idem, ac proinde increatas, non autem tales quales statuebant Palamas, Philotheus et alii, quæ cum substantia quidem divina inseparabiliter C cohæreant, non sint tamen ipsa Dei substantia, sed πρόοδοι quædam illius : sicut lux est πρόοδος, seu processio a substantia solis, etsi cum sole perpetim conjuncta. Ex his, quæ hactenus diximus, facile erit judicium facere de viris quibusdam eruditis, qui aliquid de controversia Palamæ et Barlaami litteris mandarunt. Ac primo omnium de Prateolo, qui hæc in catalogo hæreticorum : *Adversus Barlaamum et Acindynum nonum generale concilium coactum fuit, et celebratum in præsentia illius beati et celeberrimi imperatoris domini Michaelis Andronici cognomento Palæologi, imperatoris Græcorum, et Joannis ejus filii.* Ubi plura manifesta errata. Nullum enim ex quatuor vel quinque conciliis supradictis generale fuit. Nullum sub Michaele habitum, sed sub Andronico juniore, et Cantacuzeno, et quarto Joannes Palæologus subscripsit filius : non Michaelis Palæologi, sed Andronici junioris, quem beatum frustra nominat, cum in D schismate vixerit et obierit. Addit Prateolus : *Censebant isti modo nullum esse discrimen in divina natura, substantia, et effectu, sed idem esse, nec diversum : modo differentiam esse profitebantur, substantiam tamen increatam. Ejus autem essentiales actiones et naturales sentiebant esse diversas, non tamen increatas, sed creatas.* Mirum unde hæc hauserit Prateolus, quorum Barlaamo et Acindyno nihil in mentem venit. Nam effectum a Dei substantia distingui tam probe norant, tamque libenter fatebantur, quam se non esse Deum, ut et operationem, quam scholæ appellant, *transeuntem*. Hæc enim ab effectu producto reipsa non distinguitur, ac proinde si effectus reipsa substantia Dei destinguitur, necesse est ut et operatio ista reipsa distinguatur : sed operationem Dei, quam vocant *immanentem*, negabant a Dei substantia distingui, ut actum intellectus aut voluntatis divinæ, nisi sola ratione ; et cum non distinguatur ista actio a substantia, sequitur id quod ex vi hujus actionis producitur, produci etiam ex vi substantiæ divinæ; et aperta cavillatio est, cum Græci in quarta synodo sub Cantacuzeno ita argumentabantur : *Si operatio non esset diversa a substantia Dei, tunc omnia creata essent ex substantia Dei, quandoquidem sunt ex operatione Dei; sed hoc est impium, ergo et illud.* Respondeo, falsam esse majorem, si intelligatur omnia fore ex substantia Dei, tanquam ex parte constituente interna ; quasi ex substantia Dei componerentur, aut ut partes ex ea decerperentur : veram autem si intelligatur, omnia fore ex substantia Dei, quatenus omnia vi et energia et efficacitate Dei, seu substantiæ divinæ operantis exsistunt. Nec verum est istos sensisse, operationes Dei essentiales et naturales esse creatas ; cum enim asseruerint istas operationes, reipsa prorsus idem esse cum substantia divina, qua ratione, obsecro, affirmare potuerunt eas esse creatas? Adjungit Prateolus : *Id quod in Thaborio monte effulsit divinum lumen, dixerunt esse phasma, id est, spectrum duntaxat, et creaturam, quæ ortum habet et interitum, verum non divinæ naturæ naturalem splendorem, et ut ita dicam, deitatem, et lumen quod est, quodque inaccessum dicitur.* Remoto phasmatis non satis decente vocabulo, quo Græci istos interdum usos fuisse tradunt, nihil prorsus est in tota hac sententia, quod reprehensionem mereatur : vere enim lumen illud Thaborium res creata fuit, et cum transfiguratione cœpta incœpit, et cum finita desiit.

Ex his emendare itidem licebit, quæ auctor quidam doctissimus, et in Græcis scriptoribus versatissimus litteris prodidit. Dicit lumen divinum et increatum visum esse in monte Thaborio non in se, sic enim oculis conspicuum non esse, sed in lumine creato ; sicut Spiritus sanctus descendens super Christum tempore baptismi visus est non in se, sed in specie columbæ : et hæc quidem recte et catholice. At quod addit, Barlaamum et Acindynum contendisse, ipsum lumen divinum (hoc est gloriam et majestatem Dei) in se et secundum se visam esse, non in sua imagine, ac propterea a synodo Constantinopolitana, sub Joanne Palæologo, et Joanne Cantacuzeno habita, damnatos fuisse, id pace eruditissimi viri dixerim, a vero longe abit. Nam Palamas et synodi illius patres dixerunt in se et secundum se divinum lumen et increatum visum esse, quibus Barlaam et Acindynus totis viribus restiterunt asserentes lumen divinum in se et secundum se oculo corporeo non patere, sed quidquid in monte Thaborio discipulorum oculis apparuit, id divinæ illius et increatæ, et inaspectabilis gloriæ creatam quandam imaginem fuisse. Neque id unquam affirmarunt eo consilio, ut Filium Dei cum Ario creaturam facerent. Neque ulla synodus hoc Barlaamo et Acindyno objecit : qui de hoc lumine tradiderunt, quod hodie theologi orthodoxe de eo sentiunt, fuisse nimirum invisibilis divinitatis et gloriæ increatæ visibile et creatum signum.

Ex his denique corrigere poterit Stapletonusque, quæ de Barlaamo scribit libro secundo de magnitudine Romanæ Ecclesiæ, videlicet Barlaamum monachum Constantinopolim profectum hæresin Græcanicam (de processione sancti Spiritus) *tribus totis annis publice exagitasse, nemine resistente, donec Palamam quemdam Græci illi opponerent.* Non enim disputavit Barlaam de processione sancti Spiritus pro Latinis contra Græcos, sed potius, quod argumentum attinet, pro Græcis contra Latinos disseruit, quod testantur libri ejus de hoc argu-

τῆς κοινωνίας τῶν ὀρθοδόξων, εἰ μὴ ἐπιστρέφοιεν, A ἀλλ' ἐπιμένοιεν τῇ κακίᾳ. Οὐ μὴν ἐκεῖνοι μόνοι, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἄλλος ὕστερον τοῖς ἴσοις ἐπιχειρήσοι, καὶ Παλαμᾷ καὶ τοῖς λοιποῖς ὡς οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν αἰτίαν ἐπάγάγοι, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπιτιμίαν εἶναι, εἰ μὴ μεταβάλλοι καὶ αὐτός· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τόμον συνθέντες κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῶν συνόδων ἔθος, καὶ ὑπογράψαντες αὐτὸν ὅ τε πατριάρχης Ἰωάννης καὶ ἀρχιερέων ὅσοι τότε παρῆσαν, ὕστερον γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τοῖς προτέροις ὑπογεγράφασι σύμψηφοι γεγενημένοι Παλαμᾷ καὶ τοῖς αὐτῷ συνοῦσιν, ἐγχειρίζουσιν εἰς δικαίωσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον. Τότε δὲ ἡ σύνοδος ἐπεὶ διελέλυτο, τῶν ἄλλων ἑκάστων διεσκεδασμένων, ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν ἀναπαύλης τινὸς τυχεῖν· καὶ B γενόμενος ἐκεῖ, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἤρξατο πυρέττειν ὁμαλῶς· καὶ ἐδόκει τοῖς τῶν ἰατρῶν παισὶ τὴν κατὰ τὴν σύνοδον ταραχὴν καὶ ἀσιτίαν τοῦ πυρετοῦ αἰτίαν γεγενῆσθαι. Δευτέρα δὲ ἡμέρα, πρὸς τῇ κεφαλῇ ἐνσκῆψαν τὸ κακὸν, πονηρὰς παρεῖχε τὰς ἐλπίδας. Ἐφαίνετο γὰρ τῶν ὀξυτάτων εἶναι. Τρίτῃ δὲ τῇ μετ' αὐτὴν, ἕωθεν μὲν ἐδόκει ἐνδιδόναι. καὶ τοῖς ἰατροῖς ὑπέφαινε χρηστὰς ἐλπίδας, ἐπεὶ δὲ ἤδη περὶ μεσημβρίαν ἦν, μεταβαλὸν ἐξαίφνης οὐ μετὰ πολὺ ἀποτεθνήξεσθαι ἐδήλου βασιλέα· καὶ ἰατροῖς οὐδεμία σωτηρίας ὑπελείπετο ἐλπίς. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα διεθρυλλήθη, τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ Ἀπόκαυχος ὁ παρακοιμώμενος προσελθὼν, συνεβούλευεν ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων, καὶ παρασήμοις κοσμεῖσθαι βασιλικοῖς μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν, βασιλέα γὰρ ἐν ζῶσιν C ἔτι μὴ εἶναι προσδοκᾷν· πάντως δὲ οὐδὲν καινὸν ποιήσειν, ἀλλ' ὅπερ αὐτός τε πολλάκις ἠνάγκασεν ὁ βασιλεὺς καὶ Ῥωμαίων οὐκ ὀλίγοι ἴσασιν οὐδαμῶς ἐλάττω τιμὴν ἀποδιδόντες βασιλέως. Οὐ μὴν οὐδὲ πολλοῦ δεήσεσθαι πόνου καὶ ἀγώνων· ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον εἰπεῖν, καὶ πάντας ἔχειν ὑπακούοντας ἑτοίμως. Αὐτόν τε πρότερόν τε παρὰ πάντα τὸν βίον, καὶ νῦν οὐχ ἧττον ἕτοιμον εἶναι τὰ λυσιτελεῖν αὐτῷ ποιεῖν δοκοῦντα, οὐ μόνον χρημάτων καὶ καμάτων ἀφειδοῦντα, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν προθύμως ὑπὲρ τῶν ἰδίᾳ τι αὐτῷ διαφερόντων προϊέμενον πάντων αὐτῷ μάλιστα ὄντα ὀφειλέτην· πολλῶν γὰρ ἀπολελαυκέναι τῶν εὐεργεσιῶν τῶν παρ' αὐτοῦ, οὐ βασιλεῖ μόνον τὴν ἀρχὴν καὶ προσαγαγόντα καὶ οἰκειώσαντα, ἀλλὰ D καὶ ὕστερον βασιλέως ὠργισμένου παραιτησάμενον αὐτὸν, καὶ τοῦ δεσμωτηρίου ἀπαλλάξαντα, καὶ μέ-

A in caput invadens, quia dolor acutissimus videbatur, spem parum bonam afferebat. Rursum tertio post die a mane visus dolor remittere, et medicis bona spes affulsit. Circa meridiem repentina mutatio, imperatorem vita mox cariturum significat, et medici quoque salutem ejus desperant. Cum hæc vulgarentur, ad magnum domesticum adiens Apocauchus sacri cubiculi præfectus, hortatur, uti rempublicam capessat, et insignia imperatoria post ejus obitum (jam enim conclamatum esse) induat. Plane nihil facturum novi : sed quod ipse imperator eum cogere sæpius voluerit : quodque Romani non pauci norint, qui non minorem ei, quam imperatori honorem semper habuissent. Neque vero B multo labore et certamine rem indigere; verbo tantum voluntatem suam declaret, statimque libenter se subdituros. Quod ad se attineret, et ante in omni vita, et hoc tempore non minus paratum esse ejus utilitatibus inservire; non solum non parcentem pecuniis et fortunis suis; sed et sanguinem cupide pro ejus rationibus effusurum, cum omnium ei plurimum debeat : multis enim beneficiis ejus usum, quando eum non modo a principio imperatori commendarit familiaremque reddiderit; sed etiam postea iram illius ab eo deprecatus sit et carcere liberarit, et in hanc conditionem, in qua hodie sit, perduxerit. Hactenus Apocauchus, magnus domesticus paulum silens : Non puto, inquit, talia de re aliquando C occurrisse animo meo; nec eo me improbitatis processisse existimandum, ut imperatore adhuc vivo, aut etiam eo mortuo, vel abs te, vel ab alio quocunque inducar, ut amoris mei erga illum, sive, ut melius dicam, consensus atque conspirationis immemor sim : et neglectis quæ communiter ejus liberis, et Augustæ conducant, privata consecter commoda : teque summæ damno stultitiæ, si talia mihi te persuasurum speravisti. Illo denuo sententiam suam, ut utilem, urgente: Cessa, inquit : qui enim amico mortuo leges amicitiæ non servat, hic nec vivo vere amicus erat. Sic Apocauchus gravitate responsi deterritus, magno domestico molestus esse desiit. Sed matrem ejus conveniens, idem illi persuadere nitebatur : ratus, si id consequeretur, quod stu- D duisset, perfectum habiturum : non enim filium matri contradicturum, si quid illa ut utile et ju-

Jacobi Gretseri notæ.

mento editi. Nec quæstio inter Barlaamum et Palamam fuit de processione sancti Spiritus, sed de lumine Thaborio, deque substantia et operatione divina. Verum hic hujus adnotationis finis sit, cujus non prolixitas, sed in historia tam obscura et ignota utilitas considerari a lectore debet; facem enim præportabit omnibus, quæ Cantacuzenus variis sui operis locis de Barlaamo, Acindyno, Gregora, eorumque opinionibus scripta reliquit.

Tomus in synodis libellus est, acta et decreta ejus, et totum illud, quod fidei professionem expositionemque continet complectens. Quocirca epistola sancti Leonis ad Flavianum contra Eutychen, qua exposuit sententiam Ecclesiæ catholicæ sæpissime in conciliis dicitur tomus : et ἑνωτικὸν Zenonis imperatoris typus et ἔκθεσις Heraclii, quibus fidei suæ seu perfidiæ potius rationem reddebant, tomi sunt; ut et constitutum Vigilii apud Baronium tomo VII. Hinc videlicet a continente transfertur ad ipsa dogmata, ut tomus Leonis contra Eutychen, sit ipsum dogma Ecclesiæ contra eumdem hæreticum. Hinc verbum Τομογραφεῖν, ὅπερ ἐστὶ τὸ συντετμημένως ἐκδιδόναι, καὶ οἷον ὁρίζεσθαι τὰ διὰ μακρῶν διαλαληθέντα, καὶ γραφέντα πολλάκις, ut ait Philotheus patriarcha Constantinopolitanus lib. 2, contra Nicephorum Gregoram, agens de hoc ipso tomo synodi Constantinopolitanæ adversus Barlaamum.

stum probavisset. Postquam ab illa simile, vel etiam severius responsum tulit, jubente, ne talia suaderet, quæ facere filio non conduceret, a tentatione prorsus abstinuit. Magnus porro domesticus imperatorem jam letho proximum cernens, et providendum maxime ejus liberis et imperio intelligens, ad Annam Augustam flentem ac lamentantem accedens: Non mihi jam luctus et lacrymarum tempus videtur, inquit: adhuc enim licebit (81), nisi Deus ab impendente calamitate nos liberet, ac propitius de cœlo respiciat, ejulatibus et ploratibus satis diu indulgere. In præsens æquum judico, pueros imperatores in tuto collocare (82). Me quidem vivo, et hic nunc præsente, neminem Romanorum nobis insidiaturum putandum est. Sin aliquid hujusmodi contigerit, quid præstabilius, te **339** solam (83) mihi curæ esse, an omnia simul, te, inquam, et filios, et imperium? Tum Augusta, sibi mirum accidere, ait, quod in tanta rerum necessitate oportere duxerit ipsam interrogare, num quid eum filiis imperatoris et imperio conducibile velit facere. Committit igitur illi, quæ in commune videantur prodesse, eorum nihil negligere. Qui confestim Joannem imperatorem et fratrem Manuelem in palatium duxit, jussitque illis adesse ministros et custodiri palatium a malitibus, quos puero imperatori benevolentissimos noverat. De suis quoque famulis fidelissimos ibi reliquit, et securigeros Barangos quotquot erant, omnes numero quingentos. Ibidem ipsemet pernoctans, filios imperatoris quantum poterat custodiebat. Ad vesperam autem die Mercurii decimo septimo Kalendas Quintiles, anno quadragesimo nono supra octingentos, et sex millia ab orbe condito, Indictione nona, morbi sævitia confectus, ex hac luce imperator migravit (84).

A χρι νῦν εἰς ὅπερ ἐστὶ σχῆμα δι' αὐτοῦ ἡγμένον. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπε. Μικρὸν δὲ ὁ μέγας δομέστικος ἐπισχὼν, Οὐκ ἄν μοι δοκῶ τοιαῦτα, εἶπε, παραστῆναι περὶ σοῦ ποτε, μήδ' εἰς τοσοῦτον ἥκειν ἐμὲ φαυλότητος ἡγεῖσθαι τρόπων, ὥστε βασιλέως ἔτι ζῶντος, ἢ καὶ μετὰ τελευτὴν, ἢ σοὶ πεισθήσεσθαι, ἢ ἑτέρῳ ὁτῳοῦν, τῆς μὲν εἰς ἐμὲ βασιλέως φιλίας, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, συμπνοίας ἀμνημονῆσαι· τῶν ἰδίᾳ δὲ τὶ ἐμοὶ ζητεῖν διαφερόντων ἀμελήσαντα τῶν κοινῇ τοῖς βασιλέως παισὶ καὶ βασιλίδι συμφερόντων. Διὸ καὶ μάλιστά σου κατεγνωκέναι εἰ τοιαῦτα παραινῶν ἤλπισας πείσειν. Τοῦ δ' αὖθις ἐπιχειροῦντος ὡς τὰ βελτίω πείθειν συμβουλεύει, Παῦσον, εἶπε, τοιαῦτα λέγειν. Ὃς γὰρ τοῦ φίλου τεθνεῶτος μὴ τοὺς φιλίας τηρεῖ θεσμοὺς, οὗτος οὐδὲ ζῶντος ἦν φίλος ἀληθής. Πρὸς μὲν οὖν τὸν μέγαν δομέστικον οὐδὲν ἔτι εἶπεν, οὕτως ἐμβριθῶς ἀποκρινάμενον. B Τῇ μητρὶ δὲ αὐτοῦ προσελθὼν, τὰ ἴσα ἐπεχείρει πείθειν· οἰόμενος, ἂν ταύτην πεῖσαι δυνηθῇ, τὸ σπουδαζόμενον ἠνυκέναι· ὡς οὐκ ἂν ἀντειπόντος τοῦ υἱοῦ, ὅ τι ἂν τῇ μητρὶ δοκοίη καὶ λυσιτελὲς ὁμοῦ καὶ δίκαιον· ὡς δὲ καὶ παρ' ἐκείνης τῆς ἴσης ἔτυχεν ἀπολογίας ἢ καὶ αὐστηροτέρας, μὴ τοιαῦτα κελευούσης συμβουλεύειν, ἃ μὴ συμφέρει πράττειν τὸν υἱὸν, παντελῶς ἀπέσχετο τῆς πείρας. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὁρῶν ἤδη βασιλέα ἐν χρῷ κινδύνου καθεστῶτα, καὶ συνιδὼν ὡς μάλιστα προσῆκον τῶν βασιλέως παίδων πρόνοιαν ποιήσασθαι, καὶ τῆς ἀρχῆς, Ἄννῃ τῇ βασιλίδι προσελθὼν θρηνούσῃ καὶ ὀδυρομένῃ, Ὁ μὲν παρὼν, εἶπε, καιρὸς οὐ πένθους οὐδὲ δακρύων εἶναί μοι δοκεῖ· ὕστερον γὰρ ἡμῖν ἐξέσται εἰ μὴ Θεὸς ἀπαλλάξει τῆς προσδοκωμένης συμφορᾶς, ἵλεως ἡμῖν ἄνωθεν ἐπιβλέψας, ὀδυρμῶν καὶ δακρύων ἀναπίμπλασθαι, κατὰ σχολήν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον εἶναί μοι δοκεῖ προσῆκον, ἀσφάλειαν ποιήσασθαι τῶν βασιλέως παίδων. Μάλιστα μὲν γὰρ οὐδένα Ῥωμαίων ἐπιβουλεύσειν οἴεσθαι ἡμῖν μάλιστα ζῶντος ἐμοῦ καὶ παρόντος ἐνθάδε νῦν· εἰ δ' ἄρα καὶ τοιοῦτον συμβαίη, τί βέλτιον περὶ σοῦ μόνην εἶναί μοι τὴν φροντίδα, καὶ μὴ πάντων ὁμοῦ καὶ παίδων καὶ τῆς ἀρχῆς; Ἡ βασιλὶς δὲ θαυμάζειν ἔφασκεν αὐτοῦ, εἰ τοιαύτης ἀνάγκης περιϊσταμένης, ἐνόμισεν εἶναι τῶν δεόντων καὶ αὐτῆς πυνθάνεσθαι, εἴ τι βούλοιτο τῶν συμφερόντων εἰς τοὺς βασιλέως παῖδας πράττειν καὶ τὴν ἀρχήν. Ἐπέτρεπέ τε ὃ ἂν αὐτῷ δοκοίη κοινῇ λυσιτελεῖν μηδενὸς ἀμελεῖν· ὁ δ' εὐθὺς Ἰωάννην τε βασιλέα τὸν βασιλέως υἱὸν, καὶ τὸν ἀδελφὸν Μιχαὴλ παραλαβὼν, ἤγαγεν εἰς τὰ βασίλεια· θεραπείαν τε αὐτοῖς τὴν γινομένην προστάξας εἶναι καὶ φρουρὰν τοῖς βασιλείοις ἔκ τε τῆς στρατιᾶς οὓς μάλιστα ᾔδει εὐνουστάτους τῷ βασιλεῖ, καὶ τῶν οἰκετῶν τοὺς πιστοτάτους τῶν ἰδίων περὶ πεντακοσίους τὸν ἀριθμὸν καταλιπὼν, καὶ τοὺς τοὺς πελέκεις ἔχοντας Βαράγγους, ὅσοι ἦσαν· καὶ αὐτὸς διενυκτέρευσεν ἐκεῖ, τῶν βασιλέως παίδων τὴν δυνατὴν ἀσφάλειαν ποιούμενος· εἰς ἑσπέραν δὲ τῆς τετάρτης ἡμέρας, τῇ τοῦ νοσήματος ὀξύτητι κατεργασθεὶς, ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς, πεντεκαιδεκάτῃ μηνὸς Ἰουνίου ἱσταμένου, τοῦ ἐννάτου καὶ τεσσαρακοστοῦ ἔτους ἐπὶ τοῖς ὀκτακοσίοις καὶ ἑξακισχιλίοις, ἐννάτης οὔσης ἰνδικτιῶνος.

Jacobi Pontani notæ.

(81) Hæc augurium quoddam sunt futuræ tempestatis, quæ imperatricem, et imperium exagitatura est, bello illo quinquennali videlicet, quod paulo post secutum est, de quo libro sequenti.

(82) Duo erant, Joannes et Manuel; de neutrius ortu quidquam dictum. De priore Gregoras lib. x: *Sequente æstate imperatoris conjux Anna domina, quæ Didymotichi prægnans agebat, decimo octavo die Junii filium Joannem imperatorem peperit. Et huic quidem Cantacuzenus Helenam filiam despondit.*

(83) Locus hic in Græco impeditior est, propter voculas, καὶ μὴ πάντων, pro quibus lego, ἢ καὶ πάντων, et puto, sensum hunc esse, quem expressi.

(84) Miror, cum supra illo ægrotante, et moribundo adeo lamentatus sit magnus domesticus, hic revera moriente quomodo non prodat lamentis, et lacrymis amorem quo in eum ardebat incredibili. Sed arbitror pro magnitudine doloris recusantis non potuisse quod volebat scribere.

ARGUMENTUM LIBRI TERTII.

Hic liber cæteris multo major, cum proximo superiore connectitur. Causæ indicantur, cur narranda, quæ deinceps sequuntur; veritas promittitur. Magni domestici in palatio custodiendo diligens provisio; a quo et urbium, provinciarumque præfecti monentur, ne quid novi incipiant. Imperatoris Andronici magnifica sepultura, ac sacra funeralia. Patriarchæ ambitio. Anathematismus in eos, qui mortuo imperatori de filiis ejus male meruerint. Iterum de ambitione patriarchæ. De Sismano exsule reddendo consultatio. Chumni in domesticum contumeliæ. Binæ de transfuga sententiæ. Domestici in defunctum imperatorem amor. Gubernationi nuntium mittere vult. Imperatricis lacrymatio, et de sua viduitate, filiorumque orbitate querimonia. Domesticum neglecti officii coarguit. Ea, et patriarcha præsentibus, disertissime suspicionem affectati imperii a se depellit. Aliter ad gubernacula rediturum negat, nisi imperatrix fidem dederit, calumniatoribus non crediturum. Utrimque juratur. Jurat eidem patriarchæ. Sismanum Mœsorum regi repetenti abnuit magnus domesticus, cujus prudentia se ingenti metu liberatam, cum proceribus lætatur imperatrix. Quid militem segniorem fecerit. Patricius quidam labellio ad usum reipublicæ grandem pecuniam offert. Stipendia, et reditus militum explentur. Ad pugnam ardent animi. Domesticus imperatricem de filio Joanne coronando monet, et contra ratiocinantes refutat. Lydiæ satrapæ Thraciam incursanti occurritur. Domesticus in occidentem ducturus, cum Orchane pacem jungit. Mentem imperatricis ex patriarcha explorat. Ab eadem laudatur, blandeque monetur, ne se conficiat tantis laboribus, neu de sumptu suo eroget. Eleganter respondet, ut viri virtutem cognoscas. Byzantio cum copiis discedit. Ex urbibus Thraciæ senatores et præsidia ad expeditionem evocantur. Mœsus fœdere innovato domum abit. Persæ prædabundi apud Chersonesum cæduntur, fugantur. Apocauchus tyrannidi studens, deprehenditur; in arcem suam Epibatas confugit. Domesticum de rerum humanarum mutabilitate admonet. Ejus pium ac solidum responsum. Latini Peloponnenses se subjiciunt cum conditionibus : quorum legati a domestico honorifice habiti. Apocaucho Sennacherim subrogatur. Conspiratio, et legatio præfectorum Occidentis. Crales Macedoniæ infestus. Magnus domesticus Peloponnesiacæ expeditioni antevertendum, ideoque Byzantium revertendum censet. Excipitur a Byzantinis; imperatricem **342** luctu, et morbo afflictam consolatur : quid egerit, quid acturus sit exponit. Ad palatium nobiles, et milites clamose cum patriarcha de honore domestici jurgantur. Imperatrix jurgantibus triplici eorum peccato demonstrato veniam dat. De pœna Apocauchi cum domestico deliberat; ejus natales et status pristinus. Quomodo idem Apocauchus Xenam imperatoris matrem adversus domesticum concitarit. Invitatus domesticus ad communionem purpuræ et imperii recusat. Metu mali obtrectatores domestici in ejus se gratiam restituere desiderant, et imprimis Apocauchus, cui supplici cum seria admonitione ignoscitur. Quo pacto ille idem propter præfecturam fisci non obtentam turbas fecerit, et in domesticum præsente imperatrice invectus sit. Eum et imperatricem placat, Epibatis egredi non audet. Domestici ad Byzantios de pace cohortatio. Filiam imperatori despondere differt. In itinere se Apocauchus ei permittit; cum matre domestici collocutus, ut se magis re quam verbis benevolum præstet, admonetur. Animum patriarchæ subit, domesticum falso accusat, imperatricem adversus domesticum irritandam suadet, et rationem proponit. Asanes pro filiis sexennium carcere detentis rogat. Domesticus operam pollicetur. Socerum contra generum Apocauchus inflammat. Conjurati sigillatim apud imperatricem domestici nomen deferunt. Singuli rejiciuntur. Postremo eo adigitur, ut judicio arcessendum putet, quem patriarcha indicta causa damnandum arbitrabatur. Idem imperatricem periculi gravitate deterret; vehementerque suspicionem auget. Asanes accusationem concludit. Dolet, et angitur imperatrix, atque in sententiam calumniatorum propendens, iis se cum liberis flens commendat. Mater domestici cum filio minimo natu, et uxore alterius filii domi velut in carcere clauditur. Apocauchus urbis præfectus creatus frustra militem ad diripiendas et evertendas domestici ædes mittit; cujus amici qui periculi vitandi ex urbe fugerant, imperatrici se excusant, redeundi veniam orant. Gabalas prævaricatur. Qui Byzantio fugerant, Didymotichi quæ acta sint narrant. Legatis missis judicium de se domesticus postulat; a ministris Apocauchi male accipiuntur. Idem domesticus hostis declaratur. Per litteras imperatricis vicariatu jubetur abire. Quid agendum sit militibus bellum flagitantibus, quæritur. Oratio longiuscula domestici; qua crimen occupandi regni refellit. Ad imperatricem profectus, ejus se arbitratui permittere cogitat. Proceres rectius rebus consulturum censent, si purpuram induat. Iis renitens, tandem reipublicæ causa eorum voluntati obsequitur. Didymotichi palam capit ornatum imperatorium cum faustis acclamationibus. Quædam futurorum præsagia. Episcopi Didymotichensis visum, et ejus viri laus. Imperator rursus ab se suspicionem tyrannidis removet. Militibus uxores, ac liberos habentibus missionem dat; retentos in agrum Byzantinum mittit; eodem brevi venturus, urbemque invasurus. Narratio longior de malis, quæ Adrianopoli ex seditione

ob novum imperatorem exstiterint. Item calamitates per Romanum imperium propter eumdem. Adrianopolitani Alexandri Mœsorum regis opem invocant; cujus adventus Cantacuzeno multum obest. Mœsi prædones a Romanis partim cæduntur, partim capiuntur. Pacem cum Mœso dissuadent milites, quos imperator confutat. Legati violantur. Opes Cantacuzeni diripiuntur; earum immensitas explicatur. Contra eum socer Andronicus Asanes dux deligitur. Vastatur provincia. E Zernomiano prædatores apud Didymotichum trucidantur, Adrianopolim imperator tendit. Pincerna Pamphilo accersitur. Hebrus congelascit. Pamphilensium scelus. Byzantii Cantacuzenus contumeliose admodum per ora traducitur. A patriarcha anathematismo percellitur; imperatricem, et archontas honorat. Tribus præfectis se celatos moleste ferentibus, factum suum de habitu, et nomine imperatoris probare contendit. Syrges Pherarum præfectus ejus bona ad se avertit. Protostrator immutatus, Thessalonicam traditurum promittit. Chreles dynasta Triballus ad occidentem invitat, opem suam spondet. Vincunt qui in consilio prius occidentem, quam Byzantium petendum sentiunt. Cantacuzenus uxorem cum filiabus Didymotichi relinquit; urbi, et suburbio præfectos dat cum præsidiis. Bera castellum in gratiam monachorum intus degentium sine vi capitur. Batatzis timor in imperatore persequendo. Anastasiopolis 343 dicta ad Andronico Juniore Peritheorum obsidetur. Batatzis mendacium. Epistola Cantacuzeni ad patriarcham, qua se pacis cupidissimum demonstrat. Tabellarius carcere multatur. Imperatrix feminis suis Cantacuzenum excusat, ac defendit, deque eo honorifice loquitur. Resciscens id Apocauchus, conjuratos super imminente periculo monet. Imperatrici juramentum indicere statuunt, ipsis nolentibus de pace nihil tentaturam. Apud eam adversus Cantacuzenum agunt acriter, præsertim patriarcha. Jurat, et diu noctuque, per conjuratos, et famulos custoditur, quibus, ut dicta ejus referant, aurum datur. Cantacuzenus e monte Atho monachorum sanctissimos evocat, quorum existimatio imperatrici pacem persuadet, sed religione a compositione impeditur. Patriarcha, et socii monachis irascuntur; inter eos conflare discordias student; primores duriter habent. A protostratore nuntius. Peritheorium oppugnatur. De muro fiunt convicia Cantacuzeno; conviciator ab eodem Christiane accipitur. Oppidani consilio perversi hominis deditionem retractant Imp. Thessalonicam abit. Joannes Andronici filius adolescens Byzantii coronatur. Conjurati dignitatibus ornantur. Patriarchæ fastus. Apocauchus summum imperium sibi arrogat; propinquos Cantacuzeni jugulat; ejus matrem in carcere usque ad mortem sævissime affligit, quam miseratur imperatrix. Theodoræ sororis Andronici junioris viduæ, et monachæ in moribundam, et mortuam charitas. Inventæ pecuniæ magnitudo et distributio. Gravis in Cantacuzenum calumnia. Contra eumdem Apocauchus classem in occidentem parat. Syrges itinera Thessalonicam obsidens deluditur. Polystylus munitur. Protostratoris monitio, et Chrelis responsio. Imperatoris angustiæ. Syrges, Monomachus, et episcopus metropolitanus ad castra Cantacuzeni exploratores mittunt. Per litteras ad eos datas suam innocentiam tuetur; de juramenti causis disserit; eos improbitatis convincit. Melenicum Cantacuzenus occupat. Chrelis ex formidine cunctatio; cujus adventu exercitus lætatur. Protostratoris anceps animus. Thessalonicæ Zelotarum (ea erat factio Palæologi) nefanda scelera. Protostrator cum optimatibus fugatus, agrum populatur. Cantacuzeni afflictio. Byzantini Thessalonicam magnis copiis ingrediuntur. Cum exsulibus consultatio. In concione dicendæ sententiæ cuique fit potestas. Aliis tergiversantibus imperator Thessalonica recedendum, nec ad cætera desperandum pronuntiat; Rhentinæ præsidium augendum, Thessalonicam incursandam; quo facto Thessali, Acarnanes, reliqua item continens in potestatem veniat. Quidam Thessalonicenses deficiunt. Byzantini nobiles rebus suis metuentes, iter ejus conantur impedire. Axius fluvius exundat. Exercitus Gynæcocastrum redit. Apocauchus ad ostendendam potentiam insulas circumvectus, ob id ipsum Thessalonicam adnavigat. Protostrator ad eum desciscit. Imperator in desertores ut ignavos invehitur. Apelmenes ingratus et superbus. Protostrator objurgatur, cui puer Asanes commendatur. Ostendit imperator in quantis difficultatibus versetur: militum animos erigit: ad principem Triballorum pro auxilio eundum suadet. Discedentes Apocauchus insequitur, non tamen pugnatur. Transfugas imp. excipit. Equites ab Apocaucho Edessam obsidione Triballorum liberat. Zimpanus quidam pecuarius imperatoris legatos vinctos Apocaucho dedit. Quid passi sint. Munifice ac perhumaniter a duobus dynastis accipitur imperator. Scopiam venit. Eumdem Liberus Triballus Crali conciliat. Is cum uxore occurrens, magno illum honore suscipit, et regaliter tractat. Ab eo auxilium petit; ille societatis mercedem urbes occidentis usque a Christopoli postulat. Recusat Cantacuzenus, et quasi parum ingenuum, honorisque studiosum tangit. Prudens oratio Helenæ Cralænæ de adjuvando hospite, cum conditione tolerabiliore. Imp. suorum consilium de concedendis, quæ Crales petat, repudiat. Ambo præsente archiepiscopo in certas conditiones jurant. De Chrele Triballo inter utrumque contentio. Cur is ad Cralem reverti noluerit. Melenicus Chreli deditur. Rhentinam castellum Syrges occupat. In dedititios sævit. Apocauchus Polystyli quid egerit; quid Didymotichum scripserit; quid ei, et quam aculeate ac libere responsum sit. Byzantini redeuntem cum gratulationibus et plausibus excipiunt. Pro libidine imperat. Irene uxor Cantacuzeni cum fratre Manuele in timore est. Militum, et ducum fides exploratur. Comitopulus constantiam suam profitetur. Juratur. Nuntius ab imperatore cum ejus cereo sigillo. Didymotichi suburbani in urbanos insurgunt 344. Fugantur. In exsilium voluntarium concedunt; eorum domus destruuntur. Episcopi va-

ticinium eventus probat. Triballos principes promissi auxilii pœnitet; obsidem Cantacuzeni filium poscunt; Liberus filiam suam ejus filio desponsam cupit. Imperator cum auxiliaribus Triballis, quid apud Pheras egerit. Syrges ad sceptrum Armeniæ vocatur. Pheræorum obstinatio. Morbus in exercitu multos exstinguit. Christopolin præsidium ab Apocaucho mittitur. Ad Triballos abiturientes præclara imperatoris concio. Romani tumultuantes increpantur. Plurimi Christopolin se conferunt. Ducum ibidem perjurium. Redeuntes imperator suscipit. Eorumdem ducum impudens de Cantacuzeno mendacium; inde Byzantii publica lætitia. Quæ, et quanta multi illic propter Cantacuzenum pertulerint. Præfectorum sævitia. Factum humanissimum Persæ cujusdam in flagellis laceratos. Impostor quidam sacræ confessioni illudit. Ad falsos nuntios denuo Deiparæ aguntur gratiæ. Crales imperatori repetenti Edessam, statim restituit. Apocauchus frustra Didymotichum movet. Empythium obsidet: Scytharum incursu territus, obsessionem relinquit. In Scythas abeuntes Scopelenses stulte et infelici exitu se inferunt. Apocauchus belli administrationem genero tradit. Anna imperatrix a Crale Cantacuzenum petit; urbes in præmium spondet. Triballorum procerum commemorabilis in illum fides. Thessali se Cantacuzeno subjiciunt ultro. Joannem Angelum eis prætorem præficit, quem in bulla commendat; multas ei conditiones præscribit, et a se affectati imperii suspicionem removet. Didymotichum vocatus, venturum promittit. Quo scopo Apocauchus, et Crales convenire voluerint. Illius in Cantacuzenicos crudelitas. Quare imperatrix stratopedarchæ consilium respuerit. Ad Pheræos de deditione Cantacuzeno facienda Cralis cohortatio. Præfracte abnuunt, ejusdemque Cantacuzeni legatum atrociter mactant. Militibus Didymotichum anhelantibus obsequitur imperator. Agrum Pheræorum Crales depopulatur. Triballi auxiliares in Thraciam sequentes, quales fuerint. Pro meliori auxilio reverti volentem imperatorem ad Cralem, milites cogunt Didymotichum vadere. Circa litteras Didymoticho ad eum perscriptas prodigium. Ad Triballos reditus. Protostrator prævaricationis suspectus se purgat. Byzantinorum ad reversionem Apocauchi gratulatio. De Cantacuzeno mendax rumor. Apocauchus quosdam includit in custodiam. Irenes imperatricis oratio. Ad Mœsorum regem de societate legatio, et ejus ludificatio. Quantam is calliditatem adhibuerit in copiis Didymotichum missis. Mœsorum ducum versutia. Episcopi cohortatio, et prædictiones. Persæ advehentes Mœsos fugant. Amurius satrapa ut exceptus ab imperatrice Irene, illiusque in imperatorem eximius amor, ad quem proficiscitur. Pheræorum in commentitiis litteris, quibus decipitur Amurius, et domum redit, pessimum facinus. Frigore enecti Persæ una nocte quingenti. Didymotichenses prædatores algore semimortui ad hostes confugiunt, et quomodo ab iis habiti. Oppida Irene imperatrici dedere se volentia, cur non recepta. Mire anxium imperatorem, Arbenus, homo obscurus, consilio levat, de Berrhœa occupanda. Crales opem promittit. Per legatos accersitur imperator, cui Cralæna suos milites Germanos attribuit. A Berrhœotis plaudentibus excipitur; a Thessalonica obtinenda per plebem, et zelotas impeditur. Cralis perfidia. Germanorum in imperatore tuendo fidelitas. De Axio flumine transeundo. Duorum filiorum Cantacuzeni encomium. Agrestis quidam Triballorum insidias eidem indicat, et ad flumen vado transeundum præit. Germani Berrhœæ donativum accipiunt. Insidiatores ad Cralem deferuntur; quorum duces imperatori ad pœnam deduntur quibus ignoscit. Apocauchus Cralem contra imperatorem incendit; simulate agit; cui imperator uberius respondens, ejus scelera carpit; periculum demonstrat; ignaviam deridet. Apocauchus consilium quærit. Monomachus Cantacuzeni felicitatem prædicat, timorem injicit, pacem suadet. Crales ab Apocaucho instigatus, Cantacuzenum ad consultationem dolose invitat, a quo deluditur. Idem Berrhœotas ad defectionem sollicitans, acerbissimas litteras accipit. Imperator etiam tertium a sagittario lædi non potuit; cui veniam petenti ignoscit, et cum donis dimittit. Apocauchus consultat. Gemina sententia Monomachi. Denuo vafrum ejus consilium. Persarum ad Berrhœam latrocinia. Apocauchus in Pepagomenum sævit. A Cantacuzeno ex Asia evocatur Amurius. Ficto nuntio contristatur. **345** Ejusdem insignis oratio, qua causa expeditionis, studium juvandi Cantacuzeni, amor et sollicitudo propter eum declaratur; milites ad laborem inflammantur; exustis navibus per continentem gradiendum suadetur. Vento secundo classis tota Macedoniam defertur. Persæ Thessalonicensem agrum vastant. Provinciæ Cralis cavet imperator; cum copiis Thessalonicam accedit. Amurii occursus. Zelotarum in Cantacuzenicos crudelitas. Peritheorii obsidio. In captivum imperatoris humanitas. Legati amborum ad imperatricem Annam de pace. Cantacuzeni legatus fœde, crudeliterque accipitur. Apocauchi maledicta. Amurius quare litteras sibi redditas ad imperatorem detulerit. Episcopi Didymotichensis prædictio. Castella Meropes, et pecuarii se dedunt; quibus Momitzilus præficitur; cujus mores describuntur. Didymotichum imperatorem cum Amurio venit. Thraciæ urbes refractariæ puniuntur. Morbus Amurii. Præsidium missum Adrianopolin, illiusque Didymotichum infelix excursio. Amurius mortem in conflictu evadit. Alexandro Mœsorum regi pro auxilio dantur urbes novem; ejus tergiversatio. Qua ratione conjurati Persas e Thracia educere conati sint. Eos incassum nititur retinere Amurius; de quo apud imperatorem conqueritur, reditumque ex Asia cum militibus melioribus pollicetur. Eum hortatur imperator legationem Byzantium mittat, quo naves et pecuniam ad reditum adipiscatur. Principes Constantinopoli Amurium de abjectione reprehendunt, naves cum pecunia promittunt. Defendit se. Locus de discrimine servitutis. Imperator divinitus

a Persis prædonibus liberatur. Ejus pugna cum obsessoribus Asomati, et victoria. Discessus Amurii; et quare is discessus imperatori commodaverit. Gratianopolis obsidio. Smyrna a Latinis capta. Ab ejus præfecto Angelitze non modica pecunia. Episcopi Didymotichensis obitus. Alexandri a Morrha recessus. Momitzilus Persicas naves tres incendit. Persæ, qui apud Cantacuzenum, custodes suarum navium interfectos, ulcisci ardent. Eis imperator Romanos adjungit; ejus regiunculam deprædari jubet. Momitzilus improviso adventu imperatorem terret; cujus milites fugiunt; ipse cum paucis strenue se tuetur. Lantzarethi famuli in dominium mirus amor, et fides. Momitzilus ab Anna imperatrice despota renuntiatur; quem Cantacuzenus insuper data supplici venia sebastocratorem creat. Persæ in Asiam redeunt. Palæologus imperator ægrotat. Mœsus rupto fœdere, Apocaucho mittit auxilia. Callidum imperatoris consilium. Gener Apocauchi in Hebro submersus. Didymoticho repellitur: Morrham vastat. Momitzilus sibi principatum proprium meditans, a Cantacuzeno et imperatrice Anna deficit. Archontes, sive imperii pro puero imperatore et vidua administratores, miserum reipublicæ statum dolent; imperatrici pacem suadent. Moleste fert Apocauchus, patriarchamque et Gabalam magnum logothetam se visentes ad suas partes reducit; imperatricem castigat; Gabalæ filiam despondet. Apocauchus de integro Cantacuzenum in imperatricem irritat; ac rursum, quanquam submissus dominatur. Legationis ad eum mittendæ auctores. Mittuntur simul binæ epistolæ, quibus significatur gaudium de ejus voluntate imperii deponendi, ut falso narraverat Apocauchus. Conditio ei proponitur, qua veniat. In acta imperatoris inquiritur; bene præfuisse communi docetur. Longior imperatoris oratio, qua archontibus ignobilitas, et imprudentia objicitur, et reipublicæ status deploratur. Respondet præterea ad id, quod patriarcha eum ad reditum invitans, pœna soluturum dixerat; et de vi anathematis disputat. In fine ingens pacis desiderium. Pheræi veniam, et opem ab imperatore flagitant, et consequuntur. Ex ipsis mutabilitatis fortunæ humanæ documentum; quorum exemplo Byzantii terrentur, et non posse imperium defendere, multis probatur. Ostenditur item Annam imperatricem sui juris non esse. Chrysobergis legati imperatoris constantia adversus minas et verbera. Archontum invictus animus in arcano reticendo. Garellæ deditio. Rursum pacis petitio. Castella quædam se dedunt. Batatzæ ab imperatore defectio, et reversio; ejus remuneratio. Sultani satrapæ liberalitas. Cur pranderet in Thracia prima luce imperator. Choræ cives maledicentiam terræ motu luunt. Muri reædificantur, quibus perfectis ad pertinaciam redeunt. Magnus dux iterum copiis præficitur; Cantacuzenum conatur occidere. Mutuæ litteræ, illius minaces, hujus exprobratoriæ. Argutia in voce οἰκία. Derisio senis, ut imbellis. Juxta Byzantium Persarum vastatio fervet. Apocauchi fastus. Urbes Thraciæ præter duas se dedunt. **346** Imperatoris in illorum præfectis dimittendis humanitas et liberalitas. Comparatio inter Cantacuzenum, et Archontas. Urbes ad Pontum imperator infestas habet. Amici eum Adrianopolim accersunt. Eorum stultitia et pœnæ. Imperatrix urbem recuperat. Manuel Apocauchi filius præfectus deficit; accipitur ab imperatore benigne, et honoratur. Acta apud Bizyam. Amzas Persa socium ad imp. occidendum subornatum prodit, quem ille liberum dimittit. Bizyenses se tradunt. Annæ imperatrici et filio ejus, deinde Cantacuzeno, et uxori ut imp. Bizyæ, et alibi acclamatur; omniumque mentio in sacris usurpatur. Plura oppida se subjiciunt. Bizyæ præfectura Manueli Asani datur. Protostratoris, cæterorumque Apocauchi amicorum miserrima conditio. Apocauchi astus, quo ignaviæ opinionem vitare studebat, salse irridetur, acriterque vituperatur. Fraus, impostura et nequitia admirabilis, qua idem Apocauchus Gabalam vita privare enisus est. Orchanes Cantacuzeno se adjungit. Capta ad Pontum aliquot oppida. Somnium Manuelis filii imp. Veniente ad urbem Cantacuzeno, Apocauchi timiditas. Ager Byzantinus miserante imp. devastatur. Galatæi causam et originem belli hujus sciscitantur; quibus a principio narrat omnia imp. ut se innocentem testetur. De advocatis item Persarum auxiliis se defendit. Aregus monachus legatus omni culpa belli eum absolvit. Ejus prudentiam laudat imp., de adversariis conqueritur; si se imperatorem et collegam esse sinant, quod facturus sit aperit. Amor in rempublicam. Quibus conditionibus abdicare se imperio velit. Aregus orationem commendat; dicta Byzantium renuntiare jubetur. Apocauchus arma, et vota indicit. Quædam oppida ab imperatore subiguntur. Epistola Apocauchi, et patriarchæ de abdicatione imperatoris. Argus Græce indoctus deluditur. Eam imperator Italice interpretatur; ambo stomachantur. Apocauchus frustra Empyriten obsidet; in portoriis exigendis nihil consequitur; ab aulicis proceribus dissimulanter irridetur. Aregus ad illum contemnit accedere; de impietate et imprudentia accusat; imperatricem imperatori excusat. Imperator infestus Byzantium veniens, recedit. Adrianopolis, et aliquot finitima oppida in potestatem concedunt. Cum tribus dedititiis, quorum duo præfecti, quid actum. Quare Amurius ad imperatorem non redierit. Concessu Sarchanis per Lydiam, inde per Hellespontum transit. Persarum in Mœsiam impressio. Momitzilus cum parte exercitus sui cæditur, reliqua capitur. Imperator illacrymat. Momitzilus humanæ fortunæ exemplum. Xanthienses suorum funeribus lugent; urbem tradunt. In Momitzili conjugem imperatoris clementia. Cralem ut fœdifragum ulcisci decernit. Pheræos Romani ad defectionem impellunt. Minatur Crali, ni Pheris abscedat, et fœdera violare desinat. Imposturæ Apocauchi repetuntur. Continentem relinquere statuit; tyrannis ejus in Byzantios. De carcere, quem in palatio Constantini ædificare aggressus est. Affinitatem imperatricis per filiæ nuptias cum ejus filio quærit, et litteris sub ejus nomine ad pontificem Romanum

confictis, periculum ei magnum conflat. Clementis Sexti responsum. Quid facturus Apocauchus, si dolus non procederet. Odium in illum commune. Urget ædificationem carceris, et a vinctis obtruncatur. Amicorum et uxoris imperatoris litteræ de ejus nece, et invitatio Byzantium, urbisque occupandæ indicata commoditas. Persæ duces persuadent Cantacuzeno, uti statim cum omnibus copiis Byzantium tendat. Uxor Apocauchi in Epibatas migrat. Imperator culpam amissarum urbium Macedoniæ in Persas duces confert, cum quibus in Macedoniam redit. Sulimanus moritur. Amurius provinciæ suæ a Sarchane timens, domum revertitur. Crales Pheras occupat, et se imperatorem, filium Cralem appellat. Batatzes jussus fines Byzantinos incursat; ad imperatricem immodica honoris cupidine transit. Causa cur imperatrix a pace sic abhorruerit. Batatzen ad se revocare quamobrem laborarit imperator. Ejus præclarum quoddam visum. Batatzes a Persis propter imperatorem occiditur. Empyrite imperatrici transditur. Phrangopulus quidam, invito imperatore in castra adductus, a veneno eum servat. Hieracem sibi moliri interitum non credit primum; quem deinde officii admonet. Cum Archontibus iterum ut proditor agit. Idem facit Paraspondylus, et duas ob causas Hieracis nomen ad imperatorem defert. Qui in pugna vulneratus, ad castra perducitur. Byzantium profugit, ibi de cæde imperatoris non obita causam dicit. **347** Studiosi imperatoris Byzantii jam manifesti, ad eum perfugiunt. Hierum pene occupatum, ac mox per negligentiam amissum. Adrianopoli Cantacuzenus coronatur. Joanni patriarchæ Constantinopolitano ab episcopis, imperatore annuente, sacris interdicitur. Primores et exercitus Matthæum filium imperatorem designari rogant, quod imperator sapienter recusat. Thessalonicensium cædes. Palæologus præfectus a Joanne Apocaucho interficitur. Zelotarum scelus et impietas. Quidam eorum a populo mactantur; unus per forum trahitur. Apocauchus pro Cantacuzenico se gerens, zelotas punit; defectionem ad imperatricem simulat; patre mortuo aperte Cantacuzeno favet; Thessalonicam ei, concilio suffragante contradit. Ad Cantacuzenum legati. Quænam Thessalonicenses a filio ejus petentes impetrarint. Andreas Palæologus, et Cocalas populum ad arma sollicitant. Apocauchus et socii carcere ac vita multantur. Humanus adeps comeditur. Matthæus filius rem contra Hieracem in Thracia feliciter gerit. Patriarcha Constantinopolitanus a papa declaratus. Smyrnæ ab Amurio Persarum satrapa jugulatur. Chii compulsi Genuensibus se dedunt. Phaceolatus capta jam Chio cum triremibus Byzantium redit; Genuensem onerariam intercipit. Imperatrix Mpalicis Carbonæ principis opem impetrat; ejus fratrem Tomprotizam exercitus Romani ducem facit. Orchani Theodora imperatoris filia apud Selybriam solemnibus cum cæremoniis nuptum traditur. Ejusdem matronæ eximia virtus. Speculatores submissi ex Ponticis urbibus, quorum indicio sicarius deprehenditur. Imperatrix ad Sarchanis Lydiæ satrapæ auxilium confugit. Amurii techna ad succurrendum imperatori. Persæ a perfidioso facto cohibiti; obvios capiunt et spoliant. Duces eorum ab imperatore convivio excipiuntur; iique præter navigantes, et conviciantes Byzantios sagittis petunt. Byzantii eorum defectione perspecta, redeunt. Donatis ducibus Persæ domum remittuntur; Mœsiam deprædantur; imperator excusatur. De Romanis hostibus, et auctoribus malorum omnium gravis querimonia. Monomachus ad cædem imperatoris subornatus, monentibus amicis deprehenditur. De efficacitate veneni ab eo parati, historia notabilis. Zyraces et Phaceolatus de urbe tradenda cum imperatore agunt. Microcephalus ab his Selybriam hac de causa mittitur, quem Archontes eodem ob aliam causam mittunt. Ratio cur imperatrix Anna a patriarcha alienata, alte repetita. Ejusdem patriarchæ furor in damnandis, puniendisque episcopis, a quibus apud imperatorem accusatur. Synodus in palatium indicitur. Adventus Cantacuzeni Bysantium nuntiatus, nec ab imperatrice creditus. Dolor et sollicitudo Cantacuzeni de amicis, ne discrimen adierint. Portam Auream perfodiunt ad ingressum. Patriarcha gradu movetur. Cantacuzenus cum plausu populi urbem intrat. Imperatrix palatium communit; Galatæos auxilio vocat. Imperator coram episcopis, et primariis de clero suam causam agit; ad imperatricem mittit, qui doceat, quam periculoso loco ejus res sint. Commendatur virtus imperatoris. Imperatrix legationem despicit. Palatii propugnatores defectionem cogitant. Joannis filii suasu imperatrix se imperatori Cantacuzeno submittit. Asanes socer legatus ab eo ut ingratus culpatur. Palamas alter legatus de constantia prædicatur. Conditiones pacis, et utrinque juramenta. Cantacuzenus palatium ingreditur. Hic liber ut reliquos mole, sic præcipuis quibusdam, et maxime notandis capitibus superat. Sunt autem ista fere. Funus et exsequiæ imperatoris Andronici minoris. Dolor et lacrymæ imperatricis viduæ, propter abdicationem magni domestici; ejusdemque ad imperii administrationem regressio. In Sismanum exsulem, ac supplicem Byzantinorum humanitas. Fraudes inexpiabiles, et scelera Apocauchi in magnum domesticum, quibus illum in summas sæpe difficultates ex invidia conjecit. Pro reipublicæ incolumitate a magno domestico induta purpura. Ejusdem varia, nec levia infortunia. Pax ab eo frequentissime petita, nec impetrata. Honores magnificentissimi in eum a Crale collati, et ejusdem Cralis perfidia. Amurii Persæ satrapæ Ioniæ mirificus ac perpetuus in Cantacuzenum amor, ejusque juvandi studium incitatissimum. Duarum mulierum, Irene imperatricis et Helenæ Cralænæ prudentia, et magnanimitas. Diligens admodum, et crebra defensio Cantacuzeni contra calumniatores de non factis insidiis imperatrici ac filiis ejus, nec affectata tyrannide. Res gestæ adversus Momitzilum, ejusque pugna, et interitus. Constantinopolis a Cantacuzeno capta, et ibi ejusdem pietas, prudentia, æquitas, clementia.

LIBER TERTIUS.

348 CAPUT PRIMUM.

Transitio, breviter narrata repetens, et narranda promittens. Narrandi causæ duæ. Comparat se cum aliis harum rerum scriptoribus et veritatem sinceram promittit. Luctus imperatoris ob defunctum imperatorem. Magni domestici diligens custodia et vigiliæ : et in procurando imperio sollicitudo. Funus imperatoris magnificum et sacra piacularia.

Quemadmodum igitur Palæologi imperatores A inter se contenderint, et quæ separatim junior, postquam senior imperio abivit, contra barbaros armis gesserit : quomodo domi semper rempublicam habuerit, hucusque a nobis explicatum est, et promissa ab initio conservata, dum accurate et vere, ut contigerunt, omnia litterarum monumentis complexi sumus. Sed quoniam post Andronici minoris ex hac luce migrationem, bellum omnium quotquot unquam litteris exstiterunt, perniciosissimum inter Romanos ipsos inflammatum est, unde propemodum omnia prostrata, et eversa perierunt, ac beatum illud et amplum imperium, imbecillimum, et veluti simulacrum quoddam, et umbra tantum prioris evasit, B necessarium existimavi, etiam eo ipso perpetrata contexere : non solum ut posteritas cognoscat, quantam vim incommodorum invidia importare soleat, quæ tam sibi, quam aliis, instar rubiginis ex ipso ferro nascentis (85), ferrumque consumentis exitiosa est, sed etiam ut præsentes habeant, unde veritatem percipiant, ne peregrinis rumoribus, neve iis quæ ab utraque parte vel ad suum decus per gratiam, vel ad adversariorum dedecus per calumniam disseminantur, animos advertentes circumducantur, falsa pro veris opinantes. Erit autem operæ pretium non oscitanter, sed studiose mihi dare operam. Nam cæteri omnes, si qui hujus belli historiam composuerunt, aut neutiquam interfuerunt, quæque sive multitudo popularis sive C alii quidam jactarunt, persecuti sunt, nihilque rerum gestarum liquido compertum habentes, qualia auribus acceperant, talia, nullo ad veritatem respectu, posteris tradiderunt : aut si etiam sub utrovis imperatorum militarant, non utique consiliorum participes, neque arcanorum conscii fuerunt. Deinde nec omnibus coram adfuerunt, cum continenter et diu, nempe totum quinquennium arma duraverint. Mihi vero hujusmodi culpam aliquam 349 nemo objecerit. Nam iis,

Τὰ μὲν δὴ τῶν παλαιολόγων βασιλέων, ὅσα τε περὶ τῆς ἀρχῆς πρὸς ἀλλήλους διηνέχθησαν, καὶ ὅσα καθ' ἑαυτὸν ὁ νέος μετὰ τὸν πρεσβύτερον τῶν πραγμάτων παῦσαι τῆς ἀρχῆς πρός τε βαρβάρους πολεμῶν καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους διετέλεσε πολιτευόμενος, ἐνταῦθα ἐτελεύτησε· καὶ ἡ πρόθεσις ἡμῖν πέρας ἔσχηκεν ἡ ἐξ ἀρχῆς, πάντα σὺν ἀκριβείᾳ καὶ μετὰ ἀληθείας ἀπαγγεῖλασιν, ὡς ἐγένετο. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν Ἀνδρονίκου τοῦ νέου τελευτὴν, ὁ χαλεπώτατος τῶν πώποτε μνημονευομένων τοῖς Ῥωμαίοις πρὸς ἀλλήλους πόλεμος ἀνεῤῥιπίσθη, ὃς ὀλίγου δεῖν πάντα ἀνατέτραφε καὶ διέφθαρκε, καὶ τὴν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν ἀσθενεστάτην, καὶ ὥσπερ εἴδωλον ἀπέδειξε τῆς προτέρας, ἀναγκαῖον ᾠήθην καὶ τὰ κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον γεγενημένα ἐξηγήσασθαι· οὐ μόνον ἵν' εἰδεῖεν οἱ μετέπειτα, ὅσων κακῶν αἴτιος ὁ φθόνος, οὐ τοὺς φθονουμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐξαφανίζων τοὺς φθονοῦντας, ὥσπερ τὸν σίδηρον ὁ ἐξ αὐτοῦ τικτόμενος ἰὸς, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὶ οἱ νῦν τοῖς πράγμασι παρόντες, τἀληθὲς εἰδέναι ἔχητε, καὶ μὴ ταῖς ἔξωθεν φήμαις, μηδὲ τοῖς παρ' ἑκατέρων τῶν μερῶν ἢ ἑαυτοῖς χαριζομένοις, ἢ τοὺς ἐναντίους διαβάλλουσι προσέχοντας θρυλλουμένοις, παράγησθε δοξάζοντες τὰ μὴ ὄντα. Ἄξιον δὲ μετὰ ἀκριβείας ἐμοὶ προσέχειν καὶ μὴ παρέργως. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες εἰ δή τινες εἶεν οἱ συγγραψάμενοι περὶ τοῦδε τοῦ πολέμου, ἢ παντάπασιν ἀπόντες τῶν πραγμάτων, ὅσα ἢ ὄχλος ὁ δημώδης διεθρύλλει, ἢ τινες ἕτεροι ἀπήγγελλον, οὐδὲν σαφὲς εἰδότες περὶ τῶν γινομένων, οἷα παρεδέξαντο ταῖς ἀκοαῖς, τοιαῦτα καὶ τοῖς μετέπειτα ἐξέδωκαν μηδὲν φροντίσαντες τῆς ἀληθείας· ἢ εἰ καὶ συνεστρατεύοντο τοῖς βασιλεῦσιν ἑκατέροις, ἀλλ' οὐ δήπου γε βουλῆς μετεῖχον, οὐδὲ τῶν ἀποῤῥητοτέρων ἦσαν κοινωνοί· ἄλλως τε, οὐδ' ἐφ' ἅπασι παρόντες τοῖς πραττομένοις συνεχοῦς καὶ πολυχρονίου γεγενημένου τοῦ πολέμου· ἐπὶ πέντε γὰρ ἔτεσι διήρκεσεν. Ἐμοὶ δὲ οὐδεμίαν τινὰ τοιαύτην ἔχοι τις ἂν ἐπενεγκεῖν αἰτίαν. Τοῖς γὰρ τῶν πραττομένων αὐτουργοῖς συμπαρὼν αὐτὸς, τὰ

Jacobi Pontani notæ.

(85) Aptissima similitudo. Invidia ipsum quoque invidentem, ut rubigo ferrum, ex quo exstitit, consumit. Periander, Ὥσπερ ὁ ἰὸς σιδηρὸν, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξαναψήχει. *Quemadmodum ærugo ferrum, sic invidia animum illius, in quo est, conterit.* Lib. I *Anthologiæ :*

Ὁ φθόνος ἐστὶ κάκιστον. Ἔχει δέ τι καλὸν ἐν αὐτῷ·
Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα καὶ κραδίην.

Grande malum livor. Comedit liventibus idem
Atque cor, atque oculos : hoc habet ergo boni.

Isocrates in *Evagora:* Τῷ φθόνῳ τοῦτο μόνον πρόσεστι ἀγαθὸν, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσίν ἐστιν· *Invidia hoc duntaxat habet boni, quod sibimetipsi plurimum affert mali.*

μὲν οἶδα παρ' ἐμαυτοῦ· τῶν δὲ ἀκριβῆ τὴν γνῶσιν ἔσχον, αὐτῶν ἀπαγγειλάντων τῶν πραξάντων, διὰ τὸ πολλὰς καὶ συνεχεῖς ἐφ' ἅπαντα τὸν τοῦ πολέμου χρόνον τὰς μεταβολὰς ὑπομεμενηκέναι· ὥστε εἰκὸς μὴ τῶν πραττομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ βουλευμάτων ἀπορρήτων, καὶ δόλων καὶ ἐπιβουλῶν, καὶ ὅλως πάντων, καὶ τῶν πραττομένων φανερῶς, καὶ τῶν ἀφανῶς κατασκευαζομένων ἀγνοεῖν μηδέν. Οὐ μὴν ἀλλ' ὅπερ ἔφην ἐξ ἀρχῆς, οὐδὲ τῆς ἀληθείας προστήσομαι οὐδέν· ἀλλ' ὡς αὐτὰ ἔσχον τὰ πράγματα ἀπαγγελῶ, πλὴν εἰ μή πού τι παρήσομαι ἑκών, τῶν ὅσα τισὶ λοιδορίαν ἢ μέμψιν εἰρημένα ἐμποιήσει· οὐ γὰρ ἐμοὶ φίλον τὸ τινὰς κατηγορεῖν, κἂν εἰ πάντες εἰδεῖεν ἄνθρωποι. Ἢν δέ πού τι φαίνωμαι διηγούμενος μὴ ὡς δοξάζουσιν οἱ πολλοί, οὐ χρὴ θαυμάζειν. Οὐ γὰρ τὸ μὴ ταὐτὰ τοῖς πολλοῖς φθέγγεσθαι φεύγων λογοποιήσω τὰ μὴ ὄντα· ἀλλ' ὡς ἔχουσι τὰ πράγματα ἀπαγγέλλων, χαίρειν ἐάσω τὰς δόξας τῶν πολλῶν, ὡς ψευδομένας. Τετελευτηκότος τοίνυν τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ νέου, ἡ αὐτῷ σύζυγος Ἄννα ἡ βασιλὶς, εἰς τρίτην μὲν ἡμέραν διεκαρτέρησεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ὁδηγῶν. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐν βασιλείοις γενομένη, ἐπένθησεν ἐφ' ἡμέραις ἐννέα, πάντων ὁσημέραι πρὸς τὰ βασίλεια παραγινομένων, οὐ τῶν συγκλητικῶν μόνον καὶ στρατευομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσοι Βυζαντίων ἦσαν ἐν λόγῳ καὶ κοινῇ τὸν ἀπελθόντα θρηνούντων βασιλέα. Δομέστικος δὲ ὁ μέγας, ἐξ αὐτῆς ἡμέρας ἧς ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς, οὐδαμῇ τῶν βασιλείων ἀπέστη· ἀλλὰ τῶν τε οἰκείων καὶ τῶν βασιλικῶν πεντακοσίους ἔχων οὓς ἐγκατέστησε τοῖς βασιλείοις φρουρὰν, διὰ πάσης ἐπιμελείας ἐποιεῖτο καὶ σπουδῆς τῶν ἴσως νεωτεριούντων ἀπαμβλύνειν τὰς ὁρμάς· μετὰ δὲ τὴν ἐνάτην τῶν ἐπὶ τοῖς τετελευτηκόσι συνήθως γεγενημένων ἱλασμῶν, τὴν μὲν φρουρὰν τὴν πολλὴν ἐξέβαλε τῶν βασιλείων, ὀλίγους καταστήσας ὅσοι καὶ πρότερον ἐξ ἔθους ἦσαν· αὐτὸς δὲ οἴκοι γεγονὼς, συνήθως ἐπεμελεῖτο τῶν πραγμάτων· καὶ τοῖς τε τὰς ἀρχὰς ἐπιτετραμμένοις τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων παρῄνει διὰ γραμμάτων ἀτρεμεῖν καὶ μηδὲν νεωτερίζειν, ὡς τῆς τε καλοκἀγαθίας καὶ τῆς εἰς βασιλέα εὐνοίας ἀξίας ἀποληψομένοις τὰς εὐεργεσίας· καὶ τοὐναντίον ἢν τις νεωτερίζοιεν, τίσουσι δίκας· καὶ τοῖς τῶν δημοσίων συνεισφορῶν τὴν εἴσπραξιν ἐγκεχειρισμένοις ἐκέλευε κακουργεῖν περὶ τὰ χρήματα μηδὲν, ὡς οὐδὲν ἔλαττον ἢ βασιλέως ζῶντος περὶ αὐτῶν παρέξουσιν εὐθύνας. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν πλείοσιν ἢ τριάκοντα ἡμέραις ὑπὲρ πεντακοσίας ἐφ' ἑκάστης πέμπων γραφὰς, εἰς τοσοῦτον εὐταξίας καὶ εὐπειθείας τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους πᾶσαν κατέστησεν ἡγεμονίαν, ὡς δοκεῖν καινὸν μηδὲν συμβεβηκέναι, ἀλλὰ ζῆν ἔτι βασιλέα καὶ τοῖς πράγμασιν ἐφεστάναι. Οὐδὲν γὰρ οὔτε μικρὸν οὔτε μέγα ἐκινήθη· πλὴν οἱ κατὰ Θετταλίαν μόνοι νεμόμενοι Ἀλβανοὶ,

A qui ea fecerunt, ego præsens (86), alia per meipsum novi : alia ex ore ipsorum, a quibus acta sunt, ad unguem didici. Et cum frequentes continentesque toto eo tempore mutationes fuerint, verisimile est, non gestorum modo, sed et consultorum arcanorum, et fraudum, insidiarumque, et prorsus omnium quæque palam acta, quæque occulte comparata sunt, nihil me fugere. Verumtamen quod in vestibulo operis mei sum pollicitus, veritati nihil anteferam; sed ut res evenerunt, ita eas explanabo : excepto quod alicubi prudens præteribo, quæ nonnullis convicio aut vituperationi esse possint : non enim mihi amicum est cuiquam conviciari, etiamsi mortalium nemo rem ignoret.

B Quod si interdum quædam secus quam multi opinantur videbor exponere (87), ne sit mirum. Non enim dum vito eadem cum multis dicere, nova comminiscar : sed res ut se habent commemorans, vulgi opiniones ut falsas valere jubebo. Mortuo igitur Andronico juniore imperatore, Augusta triduo in monasterio Hodegorum mansit. Postea in regiam regressa, diebus novem luctui se dedidit, cum quotidie omnes, non senatores modo ac duces, sed quotquot Byzantii eminebant accederent, et defunctum imperatorem communi lamentatione prosequerentur. Magnus porro domesticus ab eo ipso die, quo imperator animam edidit, a palatio nusquam discedebat; sed quingentis, partim suis, partim imperatoriis in eo ad

C custodiam collocatis, summum studium diligentiamque impendebat, ut si qui fortasse res novas attentarent, eorum conatus infringeret. Post diem nonum, peracta, ut assolet, pro defunctis piaculari cæremonia, custodes e palatio dimittit (paucis retentis, quot nimirum et antea esse consueverant) ipse domi, ut semper, reipublicæ animum intendebat, et urbium provinciarumque rectores per litteras monebat, ne rebus novis studerent, utpote hujus suæ probitatis et egregiæ in imperatorem voluntatis condigna præmia accepturos : contra si quid machinarentur, pœnas daturos. Quæstoribus item mandabat, ne quid sceleris in pecunia designarent, quod nihilominus, quam imperatore vivo rationes relaturi essent. Atque ad hunc

D modum diebus plus triginta missis epistolis 350
amplius quingentis ad tantum ordinem obedientiamque Romanum imperium universum redegit, ut nihil novi contigisse, sed imperator adhuc aura vesci et præesse rebus videretur. Nulli enim nec parvi nec magni motus audiebantur; nisi quod Albani in Thessalia morte imperatoris intellecta, urbes illic incursabant, et (quanquam non admodum) deprædabantur. Quo comperto magnus domesticus quam primum eo nuntium expedit :

Jacobi Pontani notæ.

(86) Compara hæc cum iis, quæ in prooemio, seu in epistola responsoria Christoduli ad Nilum dicuntur. *Ad hoc, non ista a majoribus didici, aut famæ fabulisve ineptis*, etc.

(87) Conferes etiam hunc locum cum illis, quæ sunt in extrema epistola Nili. *Quapropter ut plurimum humanæ vitæ commodaturus* etc.

Albanis imperat, aut prædam restituant, ac de cætero se contineant : aut, si jussa detrectent, se apud ipsum in hostium loco futuros sciant. Quibus illi minis exterriti, non solum prædam spoliatis reddiderunt, verum etiam posthac nihil tale ausuros promiserunt ; modo hujus peccati gratia sibi fieret. Verum hæc paulo post acciderunt. Postquam magnus domesticus e palatio domum concessit, præcones ejus missu vicos et oppida Byzantio vicina concursant, omnem clerum (88) Constantinopolim ad diem præfixam propter defunctum imperatorem funebribus sacris expiandum evocantes. Confluxerunt tanti greges, ut Sophiæ templum, omnium quæ sol aspicit spatiosissimum (88), ad præsentem usum haud satis capax appareret, a sacerdotibus confertim repletum videlicet. Ubi dies placandis manibus dicta illuxit, omnia adeo citra tumultum, tantoque ordine peracta sunt, quasi qui peragebant pauci, ac numeratu faciles essent. Neque enim saltem obscurius murmur, quale in frequentia solet, sed admirabilis quædam, omnibus alternatim sacros hymnos modulantibus concinnitas atque convenientia vocum exaudiebatur; nec stupori tantum, sed voluptati quoque erat hoc spectaculum, dum ita ingens sacerdotum multitudo cum episcopis, induta sacris vestibus, sub uno patriarcha duce, iisdem ritibus fungeretur. Lampadum vero copia reliquique apparatus amplitudo omnium dierum festorum, qui unquam memorabiles exstiterunt magnificentiam splendoremque superabat. Atque in hæc et in sacerdotum amplissima honoraria, pro cujusque dignitate sumptum de suo fecit magnus domesticus.

A αἰσθόμενοι τὴν βασιλέως τελευτὴν τῶν ἐκεῖ κατέδραμον πόλεων, καὶ ἐλῄσαντο οὐ πολλά. Ὅπερ ὁ μέγας δομέστικος πυθόμενος, κατὰ τάχος ἔπεμψε τοὺς ἀγγελοῦντας Ἀλβανοῖς ἢ τὴν λείαν ἀποδιδόναι, καὶ μηδὲν νεωτερίζειν ἔτι, ἢ εἰ μὴ πείθοιντο, ἐκδέχεσθαι αὐτὸν χρησόμενον ὡς πολεμίοις· οἱ δὴ καὶ ὑποπτήξαντες τὴν ἀπειλὴν, οὐ μόνον τὴν λείαν ἀπέδοσαν τοῖς ἠδικημένοις, ἀλλὰ καὶ ἡσυχίαν ἄγειν ἐπηγγείλαντο τοῦ λοιποῦ, εἰ μόνον ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις λήψονται συγγνώμην. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγῳ ὕστερον. Μετὰ δὲ τὸ μέγαν δομέστικον ἐκ τῶν βασιλείων οἴκαδε ἐλθεῖν, κήρυκες ἐφοίτων αὐτοῦ κελεύσαντος εἰς τὰς περὶ Βυζάντιον πόλεις καὶ κώμας, πάντας ὅσοι τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καλοῦντες πρὸς τὴν Κωνσταντίνου πόλιν ἐφ' ἡμέρᾳ ῥητῇ ὡς B τῶν ὑπὲρ τοῦ τετελευτηκότος βασιλέως τελεσθησομένων ἱλασμῶν. Καὶ συνῆλθε πλῆθος ἱερέων τοσοῦτον, ὥστε τὸν νεὼν τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ μεγέθει μέγιστον ὄντα τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἁπάντων, ἐλάσσω τῆς χρείας τότε δοκεῖν ὑπὸ τοῦ πλήθους ἀκριβῶς πεπληρωμένον τῶν ἱερέων. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ προθεσμία παρῆν τῶν ἱλασμῶν, ἐτελοῦντο ἀθορύβως καὶ τεταγμένως οὕτως, ὡς δοκεῖν ὀλίγους τινὰς εἶναι καὶ εὐαριθμήτους τοὺς τελοῦντας. Οὐδὲ γὰρ ἄσημός τις ἐξηκούετο θροῦς οἷον ποιεῖν φιλεῖ τὸ πλῆθος· ἀλλ' ἐξαισία τις εὐαρμοστία καὶ συμφωνία μέλους, πάντων ἐφεξῆς τοὺς ἱεροὺς ᾀδόντων ὕμνους· καὶ ἦν οὐκ ἔκπληξιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡδονὴν τὸ θέαμα παρέχον, κατάλογος ἱερὸς ὁρώμενος τοσοῦτος ἅμα τοῖς ἱεράρχαις, στολαῖς ἱεραῖς κεκοσμημένοι, καὶ μίαν C τελοῦντες τελετὴν ὑφ' ἑνὶ καθηγεμόνι, τῷ πατριάρχῃ, τεταγμένοι. Λαμπάδων δὲ περιουσίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ πολυτελείᾳ τῆς παρασκευῆς, καὶ τὰς πώποτε ὑμνουμένας παρηκόντιζε τῶν ἑορτῶν· ἀναλώματα δὲ τὰ ἐπὶ τούτοις, καὶ τοὺς τῶν ἱερέων μισθοὺς φιλοτίμως μάλιστα γεγενημένους ἑκάστῳ κατ' ἀξίαν, οἴκοθεν ὁ μέγας δομέστικος παρέσχετο αὐτός.

351 CAPUT II.

Ambitio patriarchæ. Consilium magni domestici de excommunicandis insidiatoribus filiorum imperatoris. Pia imperatoris recusatio. Tandem importunitas domestici ab invito assensum extorquet Patriarcha regnare contendit. Sismanus exsul ab imperatrice petitur. Ejus fratrisque ac matris conditio. Consultatur de reddendo. Chumni in domesticum convicium. Imperatrix litem præcidit. Binæ sententiæ de Sismano. Patriarchæ sententia laudatur vehementer. Domesticus imprudentiam consultantium reprehendit, rectius suadet. Patriarcha culpam agnoscit. Ex Chumni dicterio civilis seditionis augurium, et domestico se abdicandi renovatum desiderium.

Piamina quidem hæc fuerunt. Ipse autem magnus domesticus, quomodo antehac, ad rempublicam procurandam incumbebat, de nemine nulla in re quidquam suspicans mali. Patriarcha in sua pelle quiescere non poterat ; sed imperii administrationem, ut sibi congruentem ex causa istiusmodi capessendam judicabat. Non parum diu ante

Ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν ἱλασμῶν τοιαῦτα ἐγεγόνει. Αὐτὸς δὲ εἴχετο τῆς τῶν πραγμάτων διοικήσεως ὥσπερ D καὶ πρότερον μηδένα ὑποπτεύων περὶ οὐδενός. Τῷ πατριάρχῃ δὲ οὐκ ἤρκει μένειν ἐπὶ τοῖς προτέροις· ἀλλ' ἐδόκει δεῖν ἀντέχεσθαι τῆς τῶν κοινῶν πραγμάτων διοικήσεως ὡς αὐτῷ προσηκούσης, ἐκ τοιαύτης δή τινος αἰτίας. Ἔτι περιόντος βασιλέως,

Jacobi Pontani notæ.

(88) Ἱερὸν κατάλογον, universum sacerdotum ordinem vocat sumpta metaphora a re militari. Est enim κατάλογος delectus, et καταλεγέντες sunt conscripti, centuriati, et καταλέγειν est allegere, ut Budæus tradit. Idem esset si diceremus : de sacro albo. Matricem aut matriculam vocant jureconsulti, de qua Vegetius, lib. II, cap. 5; Isidorus, lib. I, cap. 23. Unde facile intelligimus, quid sit dare nomina, quid scripti, aut conscripti milites.

(89) De hoc templo diximus nonnulla in lib. I, cap. 12. Quanquam autem frequenter, Σοφίας τοῦ Θεοῦ Λόγου, *Sapientiæ divini Verbi* dicitur, id est, Filii Dei, qui est Verbum, et sapientia Patris, non tamen necesse habemus totidem verbis interpretari, cum quæ illa Sophia sit, jam satis constet. Rudiores historiarum quamdam martyrem, nomine Sophiam somniant, cui hoc templum dedicatum fuerit.

οὐκ ὀλίγῳ χρόνῳ πρὸ τῆς τελευτῆς συνεβούλευεν ὁ μέγας δομέστικος αὐτῷ πατριάρχην πεῖσαι ἐπιτίμιον ἐπαπειλῆσαι ἀνατείνασθαι καὶ χωρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν, εἴ τις τετελευτηκότος βασιλέως ἐπιβουλεύσειε τοῖς ἐκείνου παισὶ, καὶ τὴν βασιλείαν παρέλοιτο ἀδίκως· ἔφασκέ τε πείθειν ἐπιχειρῶν ὡς οὐδὲν ἔσονται τοιαῦτα πράττοντες τῶν ἀτόπων εἰργασμένοι καὶ παραλόγων· ἀλλὰ καὶ ὠφέλειαν οὐ μικράν τινα παρέξονται τοῖς παισὶν ἐκ τούτου εἴ τι τοιοῦτον συμβαίη περὶ αὐτούς. Πᾶσι μὲν γὰρ ἄδηλον εἶναι τὸ τοῦ θανάτου τέλος, ὁπότε ἥξει· μάλιστα δὲ αὐτοῖς ἀεὶ περὶ μάχας καὶ κινδύνους ἠσχολημένοις· καὶ οὐδὲν εἶναι τῶν ἀδυνάτων, εἰ καὶ ἀμφοτέροις αὐτοῖς συμβαίη περὶ μίαν μάχην πεσεῖν. Εἰ δὲ τοῦτο γένοιτο, ἀπρονοήτους παντάπασι συμβαίνει λείπεσθαι τοὺς παῖδας, μήθ' ἑαυτοῖς ἀμύνειν διὰ νηπιότητα δυναμένοις, μήθ' ἕτερόν τινα ἔχοντας τὸν προστησόμενον γνησίως καὶ ἀδόλως. Βασιλεὺς δὲ, οὐκ ἐπείθετο ῥᾳδίως γνώμης τε ὢν ἀγαθῆς, καὶ μᾶλλον οἰόμενος προσήκειν ἐπὶ τὴν πάντα δυναμένην δεξιὰν τὰς ἐλπίδας τῆς τῶν παίδων σωτηρίας ἔχειν, ἢ πρὸς συκίνην ἐπικουρίαν τὴν ἐξ ἀνθρωπίνης ἐπινοίας ἀποβλέπειν, συνορῶν ὡς καὶ τοῖς πρὸ ἐκείνων βασιλεῦσι τοιαῦτα ἐπινενοημένα ὤνησαν οὐδὲν, ἔφασκέ τε ὡς ἢ Θεὸς ἄνωθεν χεῖρα σώζουσαν ὑπερέχων, ἢ τῶν ἡμῖν εὔνων ἡ δύναμις ἂν τῶν ἐναντίων ὑπερέχῃ τὰς τῶν ἀδικεῖν ἐθελόντων ἂν κωλύσειεν ὁρμάς· ὅρκοι δὲ καὶ δεσμοὶ καὶ ὅσα παραπλήσια, οὐδὲν ἂν ἐκφοβήσειε τοὺς πλεονεκτεῖν προῃρημένους. Διὸ καὶ τῆς τοιαύτης πράξεως ἀποσχέσθαι, ὡς οὐ μόνον οὐδὲν ἡμῖν λυσιτελούσης, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις οὐ τὴν τυχοῦσαν βλάβην δυναμένης προξενεῖν οἷα δὴ πρὸς τῷ δίκας τῆς ἁρπαγῆς ὀφείλειν, καὶ κεχωρισμένοις ἀπὸ Θεοῦ. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος οὐκ ἀνίη βιαζόμενος, ἀλλ' ἐδεῖτο τῶν μὲν τοιούτων λόγων ἀποσχέσθαι, αὐτῷ δὲ πείθεσθαι ὡς λυσιτελοῦντα καὶ δίκαια βουλευομένῳ· καὶ ἔπεισέ γε βιασάμενος, οὐδ' οὕτω μὲν πεπεισμένων ὡς λυσιτελῆ τὰ πραττόμενα εἴη, ἀλλὰ τῆς ἐξαρχῆς ἐχόμενον γνώμης. Διὰ δὲ τὸ δοκεῖν ἐκείνῳ λυσιτελεῖν καὶ ἄκοντα πεπεισμένον· καὶ τὸν πατριάρχην μετακαλεσάμενος καὶ ὅσοι τῶν ἀρχιερέων ἐν Βυζαντίῳ τότε παρῆσαν, καὶ ὅσα ἦν εἰκὸς διαλεχθεὶς περὶ τοῦ πράγματος, καὶ τὴν γνώμην φανερὰν ποιήσας, ὡς αὐτῷ μὲν οὔτε ἀναγκαῖον οὔτε λυσιτελὲς δοκεῖ τὸ πρᾶγμα· οὐ γὰρ ἐπισχήσει τὰς ὁρμὰς τῶν ἐπιβούλων· ὡς ἂν δὲ μὴ δοκοίη τοῖς σφετέροις μόνοις πείθεσθαι λογισμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις συμβουλεύουσι παραχωρεῖν, αὐτόν τε πεπεῖσθαι καὶ σφίσιν ἐπιτρέπειν, ἐκέλευε τὸν ἀφορισμὸν κατὰ τῶν μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν τοῖς παισὶν ἀδίκως ἐπιθησομένων ἐκφωνεῖν· καὶ ἐτελεῖτο παρὰ πατριάρχου ἃ προσέταττεν ὁ βασιλεύς. Διὰ ταῦτα δὴ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, ὁ πατριάρχης ᾠήθη δεῖν, οἷα δὴ τῶν βασιλέως παίδων φύλαξ, ἄλλως θ' ὅτι καὶ ὁ τοῦ βασιλέως παῖς Ἰωάννης ὁ βασιλεὺς

A excessum imperatori consilium dedit magnus domesticus, patriarchæ auctor esset, pœnam et ejectionem ex Ecclesia interminandi, si quis imperatore mortuo filiis ejus insidiaretur, et imperium illis nefarie adimeret: addiditque persuadendi causa, nihil indecens aut inopinatum facturos; quinetiam non modice filiis profuturos, si quid humanitus ipsis accidisset. Neminem enim præscire diem ultimum, præsertim ipsos semper bellis, cum periculo distentos: et posse utrumque eorum in eodem prælio occumbere; male curatos relinqui filios, qui nec sibi ipsis propter ætatis imbecillitatem ferre opem poterint; nec habituri sint, qui eos sincere ac legitime tueatur. Imperator reniti, quod pius esset animi, putaretque convenire B magis in omnipotenti dextera salutem filiorum reponere, quam ad ficulneum auxilium humana cogitatione inventum respicere; intelligeret præterea a superioribus imperatoribus similia excogitata fuisse, nec profuisse. Et adjungebat, aut Deum ab alto salutarem manum extendentem, aut potentiam sibi bene cupientium, devictis adversariis, eorum ad injuriam inferendam impetus repressuram. Juramenta, et vincula, et quæcunque hujus generis nihil perterritura eos, qui ex alienis incommodis sua comparare commoda statuerint. Idcirco abstinendum hoc negotio, ut non solum ipsis inutili, sed cæteris etiam non mediocriter nocituro; utpote præter pœnas ob rapinam debitas C etiam diris precibus a divina conjunctione seclusis. Magnus domesticus instare, rogareque **352** hujusmodi verbis parceret, sibi utiliter ac juste consulenti pareret. Et importunitate quod voluit, effecit, non ita tamen ut profuturum crederet imperator, si fieret; verum anticipatæ opinioni suæ affixus, quoniam ille profuturum censebat, in speciem assensus est, accersitoque patriarcha cum episcopis quotquot Byzantii versabantur, et quæ decebat de re locutus: declarata insuper palam sententia sua, sibi quidem rem neque necessariam, neque conducibilem videri (non enim cohiberi posse insidiatorum cupidinem), tamen ne existimetur suo tantum judicio obsequi, sed aliorum quoque consiliis cedere, et manus dare, et D rem illis committere. Proinde anathema in eos dicant, qui se mortuo filios ejus per scelus adorirentur. Patriarcha jussa complet; et hac nimirum de causa post ejus obitum oportere se tanquam filiorum tutorem (et præsertim quia Joannes imperator admodum puer adhuc, novem duntaxat annos natus erat (90)) gubernationem attingere, et adolescentulo imperatori imperium conservare existimavit. Ac suscepit quidem ille rempublicam, paulatimque semet in principatum intrudens, latere studuit quam maxime potuit: quod metueret

Jacobi Pontani notæ.

(90) Patre moriente Joannes Palæologus non plus novem annos natus erat. Huic crede, et falsum puta Laonicum, qui ei duodecim annos tribuit.

ne magni domestici æmulum se esse in regenda
republica palam constaret. Et cum alia ei inimica
faciebat, tum sodalitium ex aulicis proceribus
conflabat, multaque amplissima beneficia promit-
tebat, si ipsis administris rerum principatum
adipisceretur. Præterea totos dies, et ad medias
noctes in palatio hærebat. Hinc magnus domesticus,
ejus cogitata olfaciens, et imprimis a nonnullis,
quibuscum patriarcha arcana sua communicabat,
de causa molitionum istarum certior factus, merito
indigne ferebat et irascebatur. Silebat nihilominus,
et quo demum res erumperet, observabat. Inter
hæc aliud quiddam evenit, quod ejus animum non
leviter pupugit. Nam Mœsorum rex Alexander per
legatos ab imperatrice, et Romanis Sismanum
exsulem Byzantii degentem petebat, Michaelis, cui
successerat ex Stephani Triballorum principis so-
rore filium : quæ a marito, superinducta sorore
Andronici junioris, ejecta, post ejus interitum in
Mœsia regnaverat; nec multo post potentissi-
morum factione rursum pulsa regno, cum Joanne,
e filiis altero, ad Cralem fratrem se receperat.
353 Sismanus alter filius ad Scythas exsulatum ab-
ierat; nec longo tempore ibidem exacto, post mortem
imperatoris ad Romanos sponte confugerat. Hunc igi-
tur Alexander ut teterrimum hostem suum postula-
bat, et alterutrius optionem dabat : ut aut Sismanum
sibi jugulandum dederent, aut se ad bellum pararet;
haud enim Romanis amicum, ac socium esse posse,
quandiu illi hostem suum apud se alerent; simul-
que juramentum mittebat, quo se ipsi Andronicus
pacis causa obstrinxerat. Legatio Alexandri ita
se habuit. Oportebat vero convenire optimates, et
cum Augusta deliberare, fasne esset perfugam
tradere, an pro eo bellum contra Mœsos suscipere.
Convenitur in palatio; adsunt item magnus do-
mesticus, et patriarcha; quæstio movetur. Ibi aliis
omnibus in magnum domesticum, ora atque oculos
cum silentio convertentibus, ejusque super re pro-
posita sententiam exspectantibus, Georgius Chum-
nus mensæ præfectus inscite, et audacter, prius-
quam ab ullo verbum audiretur : Scriptum est,
inquit, *Si postremo revelatum fuerit, primus ta-
ceat* (91). Ergo si alicui nostrum, qui videmur esse
postremi, melius aliquid in illis, de quibus nunc
est inducta deliberatio, loqui licuerit, necesse erit
primum boni consulere. Percussit illico, et indi-
gnatione commovit magnum domesticum, tam pro-
terva, et impudens oratio. Sed quia aut impera-
tricem, aut patriarcham, ille enim consilio præ-
sidebat, iratos e curia hominem exacturos, aut
verbis saltem de istac tam intempestiva linguæ petu-
lantia objurgaturos sperabat, ad contumeliam ta-
cuit. Cum autem illi contra ne mutirent quidem

A ἔτι νήπιος ἦν, ἄρτι παιδικῆς ἡμμένος ἡλικίας, ἔτη
γὰρ ἦν γεγονὼς ἐννέα, ἀντιλάπτεσθαι τῶν πραγμάτων
καὶ τὴν βασιλείαν συνδιασώζειν τῷ νέῳ βασιλεῖ·
καὶ ἥπτετό γε αὐτῶν, λανθάνειν ἐπιχειρῶν ὡς μά-
λιστα ἐνῆν καὶ κατὰ μικρὸν ἐμβιβάζων ἑαυτὸν εἰς
τὴν ἀρχήν. Ἐδεδίει γὰρ γενέσθαι φανερὸς ἀντιπο-
λιτευόμενος τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ· καὶ ἄλλα τε
ἔπραττεν ἃ οὐκ ἦν αὐτῷ ἀρέσκειν, καὶ ἑταιρείαν ἐκ
τῶν συγκλητικῶν συνίστα, καὶ ἔπειθε πολλαῖς ὑπο-
σχέσεσιν αὐτῷ συμπράττειν ὡς τὰ μέγιστα εὖ ποιή-
σων εἰ αὐτῷ προσγένοιτο τῶν πραγμάτων ἡ ἀρχή.
Καὶ διηνεκῶς διέτριβεν ἐν βασιλείοις, νυκτὸς μόνης
καὶ ταύτης μέσης οἴκαδε ἀναχωρῶν. Ἐξ ὧν ὁ μέγας
δομέστικος καταστοχαζόμενος τῆς τοῦ πατριάρχου
διανοίας, ἄλλως τε καὶ τινῶν τῶν κοινωνούντων,
B αὐτῷ τῶν ἀποῤῥήτων ἀπαγγελλόντων τῶν γινομέ-
νων τὴν αἰτίαν, ἐδυσχέραινε μὲν ὡς εἰκὸς, καὶ δι'
ὀργῆς τὰ πραττόμενα ἐποιεῖτο, ὅμως δὲ ἔφερε σιγῇ
ἀποσκοπῶν ὅποι τελευτήσει ἡ διάνοια αὐτῷ. Μεταξὺ
δὲ τούτων γινομένων συμβέβηκέ τι καὶ ἄλλο, ὃ με-
τρίως οὐ καθήψατο τῆς τοῦ μεγάλου δομεστίκου
ψυχῆς· ὁ γὰρ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος
πρεσβείαν πέμψας πρὸς βασιλίδα καὶ Ῥωμαίους,
τὸν παρ' αὐτοῖς διατρίβοντα φυγάδα ᾔτει Σίσμανον
τὸν τοῦ παρὰ Μυσοῖς προβεβασιλευκότος Μιχαὴλ·
ὃς δὴ γεγέννητο αὐτῷ ἐκ τῆς Στεφάνου τοῦ τῶν
Τριβαλῶν ἄρχοντος ἀδελφῆς, ἣ μετὰ τὴν ἐκείνου
τελευτὴν ἦρξε Μυσίας· πρότερον γὰρ ἐκβεβλημένη
ὑπ' ἐκείνου ἦν ἔτι περιόντος, καὶ τῇ βασιλέως Ἀν-
C δρονίκου τοῦ νέου συνοικοῦντος ἀδελφῇ· ἐπεὶ δὲ
μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν δυνατωτάτων ἐπιβουλευθεῖσα
πάλιν ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς, ἡ μὲν τὸν ἕτερον ἔχουσα
τῶν υἱῶν Ἰωάννην, πρὸς Κράλην ἐπανῆκε τὸν ἀδελ-
φόν. Σίσμανος δὲ ὁ λοιπὸς τῶν παίδων, εἰς Σκύθας
ᾤχετο φυγάς· ὃς δὴ παρ' ἐκείνοις διατρίψας οὐκ
ὀλίγον, ὕστερον Ῥωμαίοις ἑκοντὶ προσῆλθε μετὰ
τὴν βασιλέως τελευτήν. Τοῦτον δὴ Ἀλέξανδρος ᾐ-
τεῖτο πέμψας ὡς πολεμιώτατον αὐτῷ· ἔφασκέ τε
δυοῖν θάτερον, ἢ παραδοῦναι Σίσμανον ἐπὶ θανάτῳ,
ἢ παρασκευάζεσθαι πρὸς πόλεμον, ὡς οὐκ ἐνὸν αὐ-
τὸν εἶναι φίλον καὶ σύμμαχον Ῥωμαίοις τοῦ πολε-
μιωτάτου τρεφομένου παρ' αὐτοῖς· ἔπεμπέ τε καὶ
τοὺς ὅρκους οἳ πρὸς βασιλέως Ἀνδρονίκου πρὸς
αὐτὸν ἦσαν ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ γεγενημένοι. Ἡ μὲν οὖν
D Ἀλεξάνδρου πρεσβεία τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον· ἔδει
δὲ τὴν σύγκλητον συνελθοῦσαν βουλεύσασθαι ἅμα
βασιλίδι εἰ δέον ἢ τὸν αὐτόμολον παραδιδόναι, ἢ
πόλεμον ἄρασθαι πρὸς Μυσοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ. Οἱ μὲν
οὖν συνῆλθον ἐν βασιλείοις· συμπαρῆν δ' αὐτοῖς
καὶ δομέστικος ὁ μέγας, ἅμα πατριάρχῃ· προτεθεί-
σης δὲ τῆς βουλῆς ἐπ' ἐκκλησίας, οἱ μὲν ἄλλοι πάν-
τες ἡσυχίαν ἦγον πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἀπο-
βλέποντες, ὅ τι ἂν βουλεύσαιτο περὶ τῶν προκει-
μένων. Χοῦμνος δὲ Γεώργιος ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης

Jacobi Pontani notæ.

(91) Ex D. Paulo, I ad Corinth. cap. XIV, ubi ita legitur : Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω· *Prophetæ autem duo, aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, primus taceat.* Verumtamen in sententia diversitas nulla apparet.

ἀμαθῶς καὶ θρασέως πρίν τι φθέγξασθαί τινα, A Γέγραπται, εἶπεν, ἐὰν τῳ ἐσχάτῳ ἀποκαλυφθῇ, σιγάτω ὁ πρῶτος. Ἂν οὖν καὶ ἡμῶν τινι τῶν δοκούντων ἐσχάτων εἶναι βέλτιόν τι περὶ ὧν νυνὶ βουλευόμεθα εἰπεῖν ἐξῇ, ἀνάγκη τὸν πρῶτον στέργειν. Ἐταράχθη μὲν οὖν εὐθὺς ὁ μέγας δομέστικος ἐπὶ τῷ λόγῳ πρὸς τὴν θρασυτητα καὶ ἀναίδειαν τοῦ ἀνδρὸς ἀγανακτῶν· οἰόμενος δὲ τὴν βασιλίδα ἢ τὸν πατριάρχην, οὗτος γὰρ ἤδη προΐστατο τῆς βουλῆς πρὸς ὀργὴν τὸν Χοῦμνον ἀπελάσειν τοῦ βουλευτηρίου, ἢ λόγοις ἐπιπλήξειν τῆς ἀκαίρου γλωσσαλγίας, ἤνεγκε σιγῇ· ὡς δὲ μήτε παρ' ἐκείνων ἐλέγετο τῶν δεόντων τι, ἔτι μᾶλλον ἐταράττετο· τεκμήριον ἐναργὲς ἀταξίας καὶ ἀναρχίας τιθέμενος τὸν λόγον εἰ πᾶσιν ἐξέσται τοῖς μείζοσι προσκρούειν ἀδεῶς. B Τορνίκης δὲ Δημήτριος οὐκ ἐνεγκὼν τὴν ἀτοπίαν. Τί οὖν, εἶπε, δημοκρατίαν χρὴ ποιεῖν τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν, ἵν' ἐξῇ παντὶ τῷ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν ἅττα ἂν δοκῇ καὶ περὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων πραγμάτων, καὶ ἀνάγκην προστιθέναι τοῖς βελτίοσι στέργειν τὰ ἐψηφισμένα; καὶ ποίαν ἀτοπίας ἂν ὑπερβολὴν ἐλλίποι τὸ τοιοῦτον· ὡρμημένων τε ἤδη περὶ τῶν τοιούτων ἀλλήλοις ἀντιλέγειν, ἐπέσχεν ἡ βασιλὶς, τῶν ἀκαίρων ἀποσχέσθαι κελεύουσα λόγων τουτωνὶ καὶ ἀναγκαίων πέρι διαλέγεσθαι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὑποκρινάμενος τὸν στόμαχον ἀλγεῖν, ἔπλαττε τότε στρέφεσθαι τὰ ἔνδον, καὶ ἐσιώπα ὡς μηδὲ φθέγγεσθαι δυνάμενος ὑπὸ τῆς ἀλγηδόνος· οἱ δὲ, ἀτάκτως ἐθορύβουν, ἕκαστος τὸ προσιστάμενον βουλόμενος κυροῦν. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον δεῖν Σίσμανον C διασώζειν, ἱκέτην τῆς Ῥωμαίων βασιλείας γεγενημένον, καὶ μὴ καταπροδιδόναι, εἰ δεῖ τι καὶ τῶν δυσχερῶν ὑπομένειν δι' αὐτόν. Οἱ δὲ, τὴν χώραν μᾶλλον καὶ τὰ οἰκεῖα διασώζειν, καὶ μὴ βαρβάρου ἕνεκα φυγάδος εἰς προὖπτον κίνδυνον ἐμβάλλειν σφᾶς αὐτούς· καὶ τοιαῦτα ἕτερα ἀντέλεγον πρὸς ἀλλήλους, καὶ βοῆς τὰ βασίλεια ἐπλήρουν, πάντων ἐθελόντων γνώμας καὶ ψηφίσματα προτείνειν ὑπὲρ τῶν κοινῇ λυσιτελούντων. Ὡς δὲ ἐπιπλέον ἡ φιλονεικία παρετείνετο καὶ ἀσύμφωνοι ταῖς γνώμαις ἦσαν, ὁ πατριάρχης ὡς δήτι μέγα καὶ θαυμάσιον βεβουλευμένος, Ἐμοὶ δοκεῖν, ἔφη, Σίσμανον πρὸς τὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεὼν καταφυγεῖν· ἀσυλίᾳ δὲ αὐτοῦ τετιμημένου ὑπὸ πάντων ὅσοι Ῥωμαίων ἐβα- D σίλευσαν, ἐξεῖναι καὶ ἡμῖν εὐπρόσωπον ἀπολογίαν πρὸς τοὺς Ἀλεξάνδρου θέσθαι πρεσβευτὰς, ὡς οὐκ ἐξὸν ἀποσπάσαντας τὸν ἱκέτην τοῦ Θεοῦ παραδιδόναι πρὸς σφαγήν· μάλιστα πάντων τοῦτο ἄγος ἐναγέστατον καὶ παρὰ τῶν πάλαι καὶ τῶν νῦν Ῥωμαίων νομιζόμενον. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τῶν παρόντων, ἐξεθείασαν τὴν βουλὴν ὡς ἀρίστην καὶ συνετωτάτην, καὶ δυναμένην μάλιστα ἀπράκτους ἀποπέμψαι τοὺς Ἀλεξάνδρου πρεσβευτὰς, συνορῶντας ἤδη καὶ αὐτοὺς τὴν τοῦ πράγματος ἀνάγκην. Τοῦ μεγάλου δὲ δομεστίκου φθεγγομένου μηδὲν, ἡ βασιλὶς πρῶτα μὲν κατεμέμφετο τὴν ἀκαιρίαν τῆς νόσου ἐφ' οὕτως ἀναγκαίου καιροῦ καὶ δεομένου βουλῆς γεγενημένην· ἔπειτα δὲ ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, ὡς εἰ μὲν καὶ αὐτῷ εὖ ἔχειν ἡ τοῦ πατριάρχου δοκεῖ βουλὴ ὥσπερ δὴ

A (quod minime decebat) major cum perturbatio incessit, pro manifesto confusionis et anarchiæ habentem indicio, si in quemvis e majoribus libere insultare liceret. Demetrius porro Tornicius insolentiam non ferens : Quid hoc rei, inquit, ad democratiam ne Romanum imperium redigemus, ut unicuique fas sit consulere, ac dicere pro libidine æque in gravioribus, ut in levioribus et prudentioribus sua decreta approbandi necessitatem imponere? Quid tandem hoc stolidius fieri queat? Cumque jam inter se altercari inciperent, imperatrix se interponens, eos cohibuit; hortata, ut istiusmodi sermonibus alienis omissis, de necessariis dissererent. Magnus domesticus dolorem stomachi, B et tormina simulare, silereque, ac si cruciatus ille sibi vocem eriperet. Illi immodeste mutuum obstrepere, dum quisque propositum confirmare nititur. **354** Quidam enim Sismanum Romani imperii supplicem conservandum, non prodendum asserebant : etiamsi ejus causa quippiam durius patiendum foret. Alii magis regionem, et propria servanda tuendaque, nec propter fugitivum Barbarum in prævisa pericula sponte incurrendum. His atque similibus verbis concertantes, palatium clamoribus implebant, cunctis ad communem utilitatem sententias, et placita sua in medium afferre satagentibus. Cumque sententiarum contentio ingravesceret, patriarcha quasi nimirum nescio quid magnum et admirabile consulturus: Mea opinione, inquit, Sismano C in ædem Sophiæ transfugiendum est; quam cum ab omnibus imperatoribus asyli jure honoratam constet, licebit et nobis honestum Alexandri legatis responsum reddere; nefas fuisse nobis Dei supplicem abstrahere, et aliis interficiendum transdere; quando id in scelere omnium impurissimo a Romanis semper numeratum sit. Multi igitur præsentes consilium hoc in cœlum ferebant, optimumque ac prudentissimum, et ad legatos Alexandri (ut qui jam ipsi quoque recusationis necessitudinem perspicerent), re imperfecta dimittendos longe opportunissimum judicabant. Tacente magno domestico, Augusta primum de morbi ejus importunitate, tempore tam ancipiti et consilio egente, querebatur. Deinde ad- D monebat, si placeret ei patriarchæ ratio, quomodo aliis ac sibi placuisset, vultu annueret, atque ita dicta confirmaret, et consultationi finem daret. Sin quid aliud melius et utilius haberet, se in præsentia propter ejus tentationem valetudinis consilium dimissuram, ubi se ex illa recreasset, de iisdem denuo acturos. Domesticus paulum se colligens, Videmini mihi, ait, non respondere ad ea, de quibus ventum est in consilium. Non enim nunc de sermonibus honesta specie confictis quæritur : sed num quæ Alexander postulat, concedenda, an potius armis cum eo depugnandum sit. Vos autem, posthabita consultationis materia, de jure, institutisque Romanorum disputatis : perinde ac si esset, qui Alexandrum posset etiam cogere ad obtemperandum Romanorum legibus.

Qui dicet fortasse : Non mihi, sed Romanis hæ leges præscribuntur ; ego unam hanc legem agnosco, omni ratione mea commoda persequi (92). Quanquam autem vobis in sacris asylis Sismanum licet abscondere, urbes tamen, et castella in iis abscondere non licet ; neque armenta boum et greges ovium, cæterasque in agris facultates, **355** ex quibus mihi pœnas injuriæ persolvetis. Huc itaque, non ad speciosas rationes accommodanda est vobis deliberatio. Ego vero parum abest, quin meipsum accusem, qui nescio quomodo ad hæc dicenda prolapsus sum. Dictum est enim ab initio, et ratum ab omnibus habitum (nemo siquidem contradixit prorsus), si quid postremo revelatum sit, ut primus taceat. Atqui si non inter postremos collocato, sed et primo, et curiæ longe principi tali visa sint, et a vobis universis confirmata pro utilibus, par est ipsum quoque boni consulere, et ultra nihil curiose perscrutari. Hic cum imperatrix eum ad porro dicendum enixius impelleret, ac perurgeret, Nec ista, inquit, tametsi pauca, libens protuli. Tum patriarcha hæc vera sentiens, statim ut se culpa liberaret : Ego primus, inquit, etiam ipse fateor, consultationem nostram nihil ad ea facere, quæ in quæstionem adducuntur. Non enim Alexandrum curaturum, cum ratione, an secus ,ei respondeatur : sed quomodo ab initio sibi proposita ad finem perducat, si possit. Quocirca et ipse non de verbis, sed de illo alio consilia agitanda sentio. Aliis omnibus protinus astipulantibus, et post magnum domesticum consurrectione facta, conventus est solutus. Cæterum jam ante cernens magnus domesticus, patriarcham ad imperium affectare viam, et conatum ejus vi reprimere nolens (haud enim invitis, sed cupidissimis, et de imperio sibi gratias habentibus imperare cupiebat), præterea timens, ne qua inde seditionis, bellique civilis occasio nasceretur, e quibus verisimile erat collapsurum Romanum imperium ; et omni morte horribilius arbitratus, tantis ærumnis sese originem, et caput esse (unde nec imperatore adhuc superstite, quamvis multis sæpe ab eo precibus fatigatus, purpuram induere sustinuit), cogitaverat quidem prius dignitate ultro abire, et reliquum vitæ curis et negotiis vacuum decurrere, quod, ut modo dicebamus, quidvis tolerabilius duceret, quam Romanis a se pestem evenire. Verum ut Chumnum in consessu superbe et impudenter se perstringentem (ad se enim potissimum ejus maledictum pertinere censebat, omnium tunc Romanorum et opinione, et re præcipuum), nullus de intempestiva libertate increpuit, aut accusavit, hoc ipsum civilis seditionis exordium fore ratus, citius quam volebat, potestate se abdicandi desiderio captus est.

A καὶ τοῖς ἄλλοις συνέδοξε καὶ αὐτῇ, ἐπινεῦσαι ὡς καλῶς ἔχουσι τοῖς λεγομένοις, καὶ τοῦτο ἐπιθέσθαι πέρας τῇ βουλῇ. Εἰ δέ τι βέλτιον αὐτῷ καὶ λυσιτελέστερον ἕτερον δοκεῖ, τὸ νῦν μὲν εἶναι διὰ τὴν αὐτοῦ νόσον, τὸν σύλλογον διαλύειν· αὖθις δὲ ῥαΐσαντος, βουλεύσεσθαι περὶ τῶν αὐτῶν· ὁ δὲ μικρὸν ἐπισχών· Δοκεῖτέ μοι, ἔφη, μὴ περὶ ὧν βουλεύεσθε, τὴν ἀπόκρισιν ποιεῖσθαι. Οὐ γὰρ νῦν ἡμῖν ἡ σκέψις περὶ λόγων εὐπροσώπων, ἀλλὰ εἴτε χρὴ τὰ κελευόμενα ὑπ' Ἀλεξάνδρου πράττειν, εἴτε πολεμεῖν αὐτῷ. Ὑμεῖς δὲ περὶ ὧν προὔθεσθε βουλεύεσθαι ἀφέντες, περὶ νομίμων καὶ δικαίων τῶν παρὰ Ῥωμαίοις διαλέγεσθαι, ὥσπερ ἂν εἴ τις καὶ Ἀλέξανδρον ὁ καταναγκάσων ἦν τοῖς Ῥωμαίων νόμοις πείθεσθαι. Ὁ δ' ἴσως ἐρεῖ, ὡς Οὐκ ἐμοὶ, ἀλλὰ Ῥωμαίοις οἱ νόμοι B οὗτοι κεῖνται· ἐμοὶ δὲ εἷς νόμος ἐκ παντὸς τρόπου τὰ συνοίσοντα ἐμοὶ ζητεῖν· ὑμῖν δὲ εἰ καὶ Σίσμανον ἔξεστι τοῖς ἀσύλοις κατακρύπτειν ἱεροῖς, ἀλλ' οὐ δή που καὶ πόλεις καὶ κώμας κατακρύψετε ἐν τοῖς τοιούτοις· οὐδὲ βοῶν ἀγέλας καὶ ποίμνια προβάτων, καὶ τὴν ἄλλην περιουσίαν τὴν ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐξ ὧν ἐμοὶ τοῖς ἀδικίας ἐξέσται κομίζεσθαι ποινάς. Πρὸς οὖν τὰ τοιαῦτα χρὴ βουλεύεσθαι, οὐ πρὸς ἀπολογίας εὐπροσώπους. Ἐγὼ δὲ ὀλίγου δεῖν νυνὶ μέμφομαι καὶ ἐμαυτῷ ὅτι καὶ ὁπωσοῦν εἰς τοιουτουσὶ προήχθην λόγους· εἴρηται γὰρ ἐξαρχῆς καὶ ἐπεψηφίσθη γε ὑπὸ πάντων (ἐπεὶ μηδεὶς ἀντεῖπε μηδὲν), ἐὰν τῷ ἐσχάτῳ τι ἀποκαλυφθῇ σιγᾷν τὸν πρῶτον. Εἰ δὲ μὴ τῷ ἐν ἐσχάτοις τεταγμένῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ πρώτῳ καὶ C μάλιστα ἐξάρχοντι τοῦ βουλευτηρίου τοιαῦτα ἔδοξε, καὶ ὑμῖν ἐπεψηφίσθη γε τοῖς πᾶσιν ὡς λυσιτελῆ, προσῆκε στέργειν καὶ αὐτὸν, καὶ περαιτέρω πολυπραγμονεῖν μηδέν· τῆς βασιλίδος δὲ ἐναγούσης μάλιστα, καὶ ἐπισπωμένης πρὸς τοὺς λόγους, Οὐδὲ τὰ τοιαῦτα καίτοιγε ὀλίγα ὄντα ἑκὼν εἶναι ἐφθεγξάμην. Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα εὐθὺς ὁ πατριάρχης αἰτίας ἀπολύων ἑαυτὸν, Ἀλλ' ἐγὼ, εἶπε, πρῶτος καὶ αὐτὸς μηδὲν εἶναι πρὸς τὰ ζητούμενα τὴν βουλὴν ὁμολογῶ. Οὐ γὰρ Ἀλεξάνδρῳ περὶ εὐλόγων καὶ μὴ τοιούτων ἀποκρίσεων μελήσειν· ἀλλ' ὅπως ὃ προὔθετο ἐξαρχῆς εἰς πέρας εἰ δύναιτο ἀγάγῃ· οὗ δὴ ἕνεκα καὶ αὐτὸς οὐ πρὸς λόγους, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο φημὶ βουλευτέον εἶναι· τὰ ἴσα δὲ εὐθὺς καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιψηφισαμένων πάντων, ἐπεὶ ὁ μέγας δομέστικος D ἀνέστη, καὶ οἱ ἄλλοι συνανέστησαν, καὶ ὁ σύλλογος διελύθη. Ὁρῶν δὲ καὶ πρότερον ἐφιέμενον ὁ μέγας δομέστικος τὸν πατριάρχην τῆς ἀρχῆς τῶν πραγμάτων, καὶ μήτε βίᾳ βουλόμενος τὴν ἐπιχείρησιν ἐπέχειν (οὐ γὰρ ἐβούλετο ἀκουσίων ἄρχειν, ἀλλὰ πολὺ μάλιστα βουλομένων, καὶ χάριν εἰδότων τῆς ἀρχῆς)· ἄλλως τε καὶ δεδοικὼς μὴ καὶ πρόφασις ἐκ τούτου στάσεως ἀναφυῇ, καὶ πολέμου ἐμφυλίου, ἐξ ὧν ὡς εἰκὸς διαφθαρησομένην συνεώρα τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν· καὶ παντὸς οἰόμενος θανάτου ἐπαχθέστερον τὴν αἰτίαν τῶν δεινῶν παρασχεῖν αὐτὸς (διὸ οὐδὲ βασιλέως ἔτι περιόντος, καίτοι πολλὰ πολλά-

Jacobi Pontani notæ.

(92) Dicit hoc quilibet tyrannus et barbarus, et tyrannorum est, regnandi gratia omnia divina et humana jura pervertere. Non inscite efficta Alexandri hujus responsio, æquitatem pro nihilo ducentis.

κις π·ρακεκληκότος ἠθέλησε γενέσθαι βασιλεὺς) ἐσκέπτετο μὲν καὶ πρότερον τὴν ἡγεμονίαν ἀποθέσθαι, καὶ ἀπραγμοσύνῃ τὸν ἐπίλοιπον βίον ζῆν, ὅπερ ἔφην τοῦ φθορᾶς αὐτὸς αἴτιος Ῥωμαίοις καταστῆναι πᾶν ὁτιοῦν ἀνεκτότερον νομίζων. Ὡς δὲ καὶ κατὰ τὸν σύλλογον αὐθαδῶς καὶ θρασέως τοῦ Χούμνου πρὸς αὐτὸν διειλεγμένου (μάλιστα γὰρ πρὸς αὐτὸν τὸν λόγον ἀποτείνεσθαι ᾠήθη, πάντων τῶν τότε Ῥωμαίων καὶ νομιζόμενον καὶ ὄντα πρῶτον) οὐδεὶς ἐπετίμησεν, οὐδὲ ἐμέμψατο τῆς ἀκαίρου παῤῥησίας, ὥσπερ ἀρχὴν νομίσας στάσεως ἐμφυλίου τὸ τοιοῦτον, θᾶττον ἢ ἐβούλετο, ὥρμητο ἀπαγορεύειν τὴν ἀρχήν.

356 CAPUT III.

Amor in imperatorem mortuum. Fastidium potestatis et causa nova. Chumni contumeliosum dictum non vindicatur. Excusant se patriarcha et imperatrix. Domesticus multis verbis studium et fidelitatem in imperatorem vivum declaratum significat, et imperii administrationem in concilio deponit, obscure patriarchæ ambitionem hujus rei causam indicans.

A Μετὰ γοῦν τὸν σύλλογον εἰς τὴν ὑστεραίαν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς καὶ πατριάρχης παρῆσαν ἐν βασιλείοις, πρὸς βασιλέα ἐχρῆτο μηνυτῇ, καὶ τοιαῦτα αὐτῇ ἐδήλου δι' αὐτοῦ, ὡς εἴπερ ἦν αἵρεσις αὐτῷ προτεθῆναι ἐκ Θεοῦ (αὐτὸς δ' ἂν εἴη τῶν λεγομένων μάρτυς ὡς ἀληθῆ), βασιλέα μὲν ἐν ζῶσιν εἶναι, αὐτὸν δ' ἐκείνου τὸν θάνατον ἀθτελέσθαι, ἁπάσαις ψήφοις καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ προείλετο ἂν αὐτὸς ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ ἐκεῖνον ζῆν. Ἐπεὶ δὲ τῷ μέτρα καὶ ζωῆς καὶ τελευτῆς ἑκάστῳ ταλαντεύοντι τοῦτον ἔδοξε τὸν τρόπον, ἐκείνῳ μὲν ὁμολογεῖν προσῆκον χάριτας τῆς περὶ ἡμᾶς σοφῆς οἰκονομίας· αὐτοὺς δὲ, ἕκαστον ὅ τι ἂν εἴη αὐτῷ τε προσῆκον καὶ λυσιτελὲς σκοπεῖν· ὃ δὴ κἀμοὶ σκεψαμένῳ περὶ ἐμαυτοῦ, ἔδοξε δεῖν τῶν μὲν πρα- B γμάτων ἀποσχέσθαι· συνεῖναι δὲ τὴν ἐπίλοιπον ἀπραγμοσύνῃ βίον ὅπως ἂν δύνωμαι διάγοντα κατ' ἐμαυτόν· οὕτω δὴ δόξαν, ἤδη καὶ σοὶ κατάδηλον ποιῶ. Τοῦ πατριάρχου δὲ πυνθανομένου τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτῷ τοιαῦτα πρὸς τὴν βασιλίδα παρέστη λέγειν. Καὶ πρότερον μὲν ἔφασκε τοὺς τοιούτους στρέφειν λογισμοὺς, καὶ ἀναγκαῖον οἴεσθαι ἀφίστασθαι τῶν πραγμάτων. Ὃ δέ με τάχιον ἀνέπεισε τὴν βουλὴν ἀνακαλύπτειν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι, ἢ ὅτι τῇ προτεραίᾳ κατὰ τὸν σύλλογον ἀκαίρως τοῦ Χούμνου καὶ ἀνοήτως παῤῥησιασαμένου, καὶ ἐὰν τῷ ἐσχάτῳ ἀποκαλυφθῇ, σιγάτω ὁ πρῶτος φαμένου, οὔθ' ἡ βασιλὶς, οὔτ' αὐτὸς ἠγανακτήσατε πρὸς τὴν ἀναισχυντίαν, οὐδὲ δίκην ἔδωκε τῆς ἀνοήτου γλωσσαλγίας, ἀλλ' ἐφησυχάσατε τοῖς λεγομένοις, ὥσπερ εἰρημένου C μηδενὸς καινοῦ. Ὁ πατριάρχης δὲ, Εἰ μὲν καί τις ἄλλη πρὸς τοὺς τοιούτους, ἔλεγε, λόγους ἤγαγεν αἰτία, αὐτὸς ἂν εἰδείης. Εἰ δ' αὐτοῦ τούτου ἕνεκα μόνου παροξυνθεὶς ὀργῇ φερόμενος πρὸς ἐμέ τε καὶ τὴν βασιλίδα, ἀφίστασθαι τῆς διοικήσεως ἔγνωκας τῶν κοινῶν, οὔτε δίκαια ποιεῖς, οὔτε προσήκοντα σαυτῷ. Ἐγώ τε γὰρ ἰσχυρίζομαι τουτωνὶ τῶν λόγων μὴ ἀκηκοέναι παντελῶς· καὶ δίκαιος εἶναι ἀξιῶ πιστεύεσθαι παρὰ σοί· οἴομαι δὲ καὶ τὴν βασιλίδα τὰ ἴσα ἐμοὶ ἐρεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἤνεγκε σιγῇ, εἰ ἀκοῦσαί τε συνέβαινε τῶν λόγων, καὶ πρὸς σὲ εἰρῆσθαι οἰηθῆναι. Διό σου καὶ δέομαι τῶν πρὸς τὴν βασιλίδα λόγων ἀποσχέσθαι οὐ φαύλην τινὰ ἐσομένων ἐπιθήκην τῶν κακῶν. Ὁ δ' οὐκ ἀνίη, ἀλλ' D ἐκέλευεν ἀπαγγέλλειν. Νῦν μὲν φάσκων τὸν λόγον μόνον ἐκεῖνον τὸν ποιήσαντα τὴν ταραχὴν, ἴσως

Ergo die proxime sequenti cum ipse et patriarcha essent in palatio, per eum imperatrici hæc renuntiat. Si fuisset a Deo in ejus relictum arbitrio (ipso teste vera se dicere), utrum mallet, imperatorem quidem vivere, se autem pro illo vitam ponere, quasi omnibus punctis, omnique studio, et alacritate præoptaturum fuisse mori, ut illi vivere diutius concederetur. Quoniam vero Deo unicuique sua fata dispensanti ita placuisset æquum esse eidem ut sapientissimo patri nostro familias gratias agere, et hominum quemlibet pro se, quid sibi conveniens utileque sit circumspicere. Hoc se sibi jam præstitisse, visumque rerum administratione cedendum, et quod superest ævi sibi, quoad fieri possit, soli viventem in curarum vacuitate consumendum. Hujus suæ voluntatis eam esse ignaram noluisse. Sciscitante autem patriarcha causam, quid ei in mentem venisset, talem ad Augustam mittere nuntium, respondit: pridem se istas cogitationes volvere, et abdicationem rectionis sibi necessariam arbitrari. Quod vero eum ad meditata citius patefacienda incitarit, non esse aliud, quam quod pridie Chumnus in conventu importune, et insipienter ac sine fronte illud effutiverit, si postremo revelatum sit, taceat primus: quam impudentiam nec imperatrix, nec ipse patriarcha ægre tulerit, nec maledicentiam istam puniverit, sed perinde ac si nihil diceretur novi, in dicto istoc conquieverint. Excepit patriarcha. Num alia præterea res te commoverit, ut hoc diceres, tu nosti. Si propter hoc solum exacerbatus, mihi et imperatrici tantopere irasceris, ut reipublicæ regendæ munus abjicere constitueris, nec juste, nec ex tua dignitate facis. Nam ego me verba illa Chumni omnino non audivisse, tibi confirmare possum, et mihi fidem haberi æquum est, putoque imperatricem eadem mecum confessuram. Haud enim vocem tenuisset, si audivisset, et te tactum credidisset. Quare te oro quæsoque, uti verbis talibus ad eam supersedeas, quæ præsentibus malis non parvo additamento futura sunt. 357 Ille non se flectere, et instare ut imperatrici nuntius iret; nunc quidem illud verbum solum esse, quod turbas concitaret; fortasse autem alia quosdam inclusa habere in pectore, quæ prodere nolint. Statim igitur patriarcha ad imperatricem

refert, quæ a magno domestico acceperit, et jussa efficit. Quæ tam insperatos, et inexspectatos sermones auribus hauriens contristatur, et ad stuporem miratur, quid eum ad hæc cogitanda, et sibi eloquenda perpulerit. Tamen ut se collegit, ei vicissim nuntiari jubet nulla ratione hæc ipsum loqui decere, neque ejus ingenio, neque amore illo, quo se ipse et imperator mutuo dilexerint, quemque a pueritia usque ad hoc tempus purum sincerumque conservarint, digna esse. Quocirca se credere etiam non posse, eum propter hominem fatuum eo iracundiæ ægritudinisque processisse. Deinde se nec audisse quid diceret; nec si audire contigisset, operæ pretium censuram fuisse hominem multare, quando ipsemet non minorem quam ipsa, et puniendi a quibus offensus sit, et ignoscendi, si velit, auctoritatem habeat. Quamobrem si propter illud verbum duntaxat indignaretur, a semetipso magis, quam ab illa pœnas sumere convenire. Si quo alio sibi opus sit, quod ipsa usque nunc ignoret, cum fiducia aperiat: nihil fore, in quo ejus animo non libenter gratificatura sit, nisi multo maxime ad præstandum impossibile fuerit. Sic imperatrix magno domestico respondendum curavit. Qui ad patriarcham, Et tu penitus vim verborum meorum ignoras, inquit, et Augusta a cogitatione eorum quæ fiunt, abest longissime. Ut autem et tu scias, et illi exponas, quam non iniqua in corde meo versem, audi quis sit meus de republica sensus. Meam cum defuncto imperatore a pueris perfectissimam amicitiam, et te nescire credibile est; et imperatrix in patria adhuc degens nosse qui potuit? Quod vero ad bellum contra avum et inceptum, et finitum attinet, quando reliquis omnibus multum et varie immutatis, omnibusque adversantibus in extremas fere difficultates devenit, quam promptus ei adjutor exstiterim, nec corpori meo, nec pecuniis, nec alii cuipiam rerum mearum parcens, sed temporibus miseris, et amicos germanos requirentibus, omnia ei factus sim, nullumque officium prætermiserim; et postquam rerum summam obtinuit, quantum ad externos hostes, Græcos, inquam, et Barbaros, et ad domesticos insidiatores attinet, 358 quomodo ego tanquam alter ille ei collaborarim, et cum eo, ac pro eo multa gravia periculosaque sustinuerim (sileo enim de administratione, quo pacto omnem ego laborem perferens, imperium ipsi facillimum reddiderim), Romani omnes scire possunt, rebus ipsis manifestissime clamantibus, et testimonium ferent; præque omnibus imperatrix, quam non experientia tantum, sed ipsemet quoque imperator de mutua inter nos concordia docuit: quæ quidem tanta fuit, ut opinione mea omnes et antiquos, et recentes ab amicitia nobilitatos superaverit. Unde non modo vicissim nos adjuvari, sed etiam usque ad hoc tempus in summa gloria vixisse contigit. Turpe igitur, me, qui antehac nunquam ullius dedecoris occasionem mihi præbuerim, nunc sponte, ac libentem ma-

A δέ τινα καὶ ἄλλα ἔχειν ἀνέκφορα ἐν τῇ ψυχῇ. Αὐτίκα μὲν οὖν ὁ πατριάρχης ἐποίει τὰ κεκελευσμένα, καὶ τῇ βασιλίδι ἀπήγγειλεν ὅσα ὁ μέγας δομέστικος πρὸς αὐτὸν διαλεχθείη. Ἡ δὲ ἐλπίδος τε ἔξω, καὶ πέρα προσδοκίας λόγους ταῖς ἀκοαῖς εἰσδεξαμένη, ἠνιᾶτο μὲν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, ἐξεπέπληκτο δὲ, ὅ, τι τὸ τὸν μέγαν δομέστικον πεῖσαν τοιαῦτά τε ἐνθυμηθῆναι καὶ πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν· ὅμως ἑαυτὴν ἀναλαβοῦσα, ἀντεμήνυεν αὐτῷ, μὴ παντάπασιν αὐτῷ προσήκειν τοὺς τοιούτους λόγους, οὐδὲ τῆς αὐτοῦ διανοίας ἀξίους εἶναι· οὐδὲ τῆς πρὸς βασιλέα φιλίας ἣν ἐκ παίδων ἄχρι, καὶ εἰς τόδε χρόνου ἀλλήλοις διετηρήσατε ἄδολον καὶ καθαράν. Διὸ οὐδὲ πείθεσθαι οἷά τε εἰμὶ ὡς παραφρονοῦντος ἕνεκα ἀνθρώπου προήχθης εἰς τοσοῦτον καὶ ὀργῆς B καὶ λύπης. Ἐγὼ δὲ μήτ' ἀκηκοέναι τοῦ ἀνθρώπου λέγοντος ὁμολογῶ, μήτ' εἰ καὶ συνέβαινε πυθέσθαι, προὔργου ποιήσασθαι κολάζειν τὸν εἰπόντα· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς σὺ ἐλάττω δύναμιν ἔχεις, ἢ ἐγὼ κολάζειν τε τοὺς προσκρούοντας, καὶ συγγνώμην παρέχειν ἂν ἐθέλῃς. Εἰ μὲν οὖν ἐκείνων ἕνεκα τῶν λόγων μόνον ἀγανακτεῖς, παρὰ σαυτοῦ μᾶλλον ἢ παρ' ἐμοῦ προσήκει λαμβάνειν δίκας. Εἰ δὲ καί τινος ἑτέρου δέῃ ὅπερ ἄχρι νῦν ἄγνωστον ἐμοὶ, λέγειν θαῤῥοῦντα, ὡς παρ' ἐμοὶ δύσκολον ἐσόμενον μηδὲν ἅπερ ἂν σοι κατὰ γνώμην ᾖ, εἰ μὴ πάντῃ τῶν ἀδυνατωτάτων εἴη. Τοιαῦτα μὲν ἡ βασιλὶς πρὸς τοὺς τοῦ μεγάλου δομεστίκου λόγους ἀπεκρίνατο· ὁ δ' ἔφασκεν, αὐτόν τε παντάπασιν ἠγνοηκέναι τὴν C δύναμιν τῶν λόγων τῶν αὐτοῦ, καὶ βασιλίδα τὴν διάνοιαν τῶν γιγνομένων μάλιστα ὡς ποῤῥωτάτω ἔχειν. Ἵνα δὲ αὐτός τε εἰδῇς καὶ βασιλίδι φράσῃς ὡς δίκαια διανοοῦμαι, ὡς ἔχω περὶ τῶν πραγμάτων ἄκουσον. Τὴν μὲν ἐμοῦ τε καὶ βασιλέως ἐκείνου πρὸς ἀλλήλους ἐκ παίδων ἀκροτάτην φιλίαν, σύ τ' ἂν ἀγνοοίης ὥσπερ εἰκὸς, καὶ ἡ βασιλὶς πρὸς τὴν οἰκίαν διατρίβουσα· ὅσα μέντοι γε πρὸς τὸν πρὸς βασιλέα τὸν πάππον πόλεμον, καὶ ἀρχομένου καὶ τελευτῶντος, ὅτε τῶν ἄλλων ἁπάντων πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ὑποστάντων τὰς μεταβολὰς, πάντων ἀντιτεταγμένων σχεδὸν εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν συνηλάθη, αὐτῷ προθύμως συνηγωνισάμην, μήτε σώματος φειδόμενος, μήτε χρημάτων, μήτ' ἄλλου τῶν οἰκείων μηδενὸς, ἀλλ' ἐν τοῖς μάλιστα ἐπείγουσι D τῶν καιρῶν καὶ δεομένοις γνησίων φίλων πάντα ἐγινόμην αὐτῷ, καὶ τῶν δεόντων ἐνέλιπον οὐδὲν, καὶ μετὰ τὸ τῶν πραγμάτων ἐγκρατῆ γενέσθαι, ὅσα τε πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολεμίους, καὶ Ἕλληνας λέγω, καὶ βαρβάρους, καὶ πρὸς τοὺς ἔνδον ἐπιβούλους, ὥσπερ ἄλλος ὢν αὐτὸς, καὶ συγκατειργαζόμην καὶ συνδιέφερον αὐτῷ τοὺς ὑπὲρ ἑαυτοῦ πόνους καὶ κινδύνους (ἐῶ γὰρ λέγειν τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων, ὡς αὐτὸς πάντα πόνον ὑφιστάμενος, ἄλυπον αὐτῷ καὶ ἄπονον ἐποίουν τὴν ἀρχὴν), πάντες μὲν ἂν εἰδεῖεν Ῥωμαῖοι, αὐτῶν σαφέστατα βοώντων τῶν πραγμάτων, καὶ συμμαρτυρήσαιεν ἐμοί. Τῶν ἄλλων δὲ πάντων μάλιστα ἡ βασιλὶς ὅσα μὴ μόνον ὑπὸ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ βασιλέως αὐτοῦ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ὁμόνοιαν,

A τὴν πάντας ὡς ἐγῷμαι καὶ τοὺς πάλαι καὶ τοὺς νῦν ὑπερελάσασαν ἐπὶ φιλίᾳ ὑμνουμένους σαφῶς διδασκομένη. Ἐφ' οἷς οὐκ ὠφελεῖσθαι μόνον παρ' ἑκατέρων συνέβαινεν ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄχρι νῦν χρόνον εὐκλεέστατα βεβιωκέναι. Ἄτοπον οὖν, τὸν μὲν πρὸ τοῦ χρόνον ἅπαντα, μηδέποτε μηδεμίαν ἀδοξίας πρόφασιν παρεσχηκέναι ἐμαυτῷ, νυνὶ δὲ ἑκόντι λοιδορίας ἄξια καὶ μέμψεως ποιεῖν· ἄν τε γὰρ ἀγνοήσας οἵων κακῶν τὰ πράγματα χωρήσει, ἐμαυτῷ μὲν ἀδοξίας, τοῖς λοιποῖς δὲ Ῥωμαίοις φθορᾶς καὶ κινδύνων αἴτιος καταστῶ, οὐδεμίαν παραιτεῖσθαι δίκαιος συγγνώμην αὐτὸς παρ' ἐμαυτῷ κριτῇ. Ἄν τε καὶ συνορῶν (ὥσπερ ἤδη καὶ ἐπίσταμαι σαφῶς), ἔπειτα καταμαλακιζοίμην δέει τοῦ μὴ δοκεῖν ἐν καιροῖς, ἐπὶ κινδύνοις τὴν ἀρχὴν μεθίεσθαι, οὐ λοιδορίας ἄξιος μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκης B τῆς ἐσχάτης, ὅτι καί τοι προειδὼς, ὑπέμεινα ἑκὼν εἶναι κακὸς ὀφθῆναι, καὶ μήτε καιροῖς, μήτε πράγμασιν ὡς δέον χρήσασθαι εἰδώς. Οὗ δὲ ἕνεκα κινδύνων τε καὶ ἀδοξίας ἔγνων ἀπαλλάττειν ἐμαυτόν. Καί τοι γε οὐδὲ βασιλίδι τε καὶ τοῖς βασιλέως παισὶν ἐκ τῆς ἀδοξίας ταυτησὶ καὶ τῶν κινδύνων ὠφέλειάν τινα ἔξεστι πορίζειν. Ἦν γὰρ ἂν τοῦτο παραμύθιον οὐ φαῦλον, ὡς ἂν δὲ μὴ δόκῶ τοὺς ὑπὲρ τῶν βασιλέως παίδων πόνους καὶ κινδύνους ἀποδιδράσκειν, νῦν μὲν ἐν τῆς εἰρήνης τοῖς καιροῖς, ὅτε μήτε πόλεμος οὐδεὶς, μήτε κακῶν προσδοκία μηδεμία, πατριάρχης τε καὶ σύγκλητος ἅμα βασιλίδι ἰθυνόντων τὴν ἀρχὴν, καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ καὶ τὰς τιμὰς καρπούσθων. Ἐὰν δέ ποτε συμβαίη πόλεμόν C τινα ἀναφυῆναι κίνδυνον ἀπειλοῦντα βασιλέως τοῖς παισὶ, τότ' αὐτὸς ἤδη προθύμως τοῖς κινδύνοις ἐμπαρέξω ἐμαυτὸν, καὶ ἢ συνδιασώσω τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς, ἢ ὑπὲρ αὐτῶν μαχόμενος πεσοῦμαι· ὡς ἂν ἐμοὶ μὲν οἱ πόνοι καὶ τὸ κινδυνεύειν, ὑμῖν δὲ τὸ ἐντρυφᾷν τοῖς πράγμασι, καὶ αὐτῶν καταπολαύειν μηδενὸς παρενοχλοῦντος περιγίνοιτο. Κεφάλαιον δὲ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν, ὡς ἔστιν οὐδὲν τὸ πεῖσον, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἔχεσθαι τῶν πραγμάτων τῆς ἀρχῆς· ὡς ἂν δὲ καὶ ἔργοις ὃ λέγω κατάδηλον ποιήσω, τῆς συνήθους καθέδρας ἐξαναστὰς, ἐφ' ἑτέραν καθεδοῦμαι, ἵν' εἰδείη τε βασιλὶς τε καὶ ὑμεῖς, ὡς οὐδὲν ἤδη τὸ κωλῦον ἕτερόν τινα ὃν ἂν βούλησθε αὐτοὶ τοῖς πράγμασιν ἐφιστᾷν· οὕτως εἰπὼν, ἐφ' ἕτερον μετέβη τόπον, ὥσπερ ἔργῳ D παραχωρῶν ἑτέρῳ τῆς ἀρχῆς. Ὁ πατριάρχης δὲ τοιαῦτα ὁρῶν τε καὶ ἀκούων, Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος, εἶπε, καὶ μάλιστα δυνάμενος τῆς ψυχῆς τῆς βασιλίδος καθικέσθαι. Ὁ δ', Ἀληθῆ λέγεις, ἔφη, καὶ ἔδει γε μηδὲν τοιοῦτον μήτε εἰρῆσθαι, μήτε εἶναι, νυνὶ δὲ εἰς τοσοῦτον ἀνάγκης συνηλάθην, ὥστε καίτοι τῶν ἄλλων μάλιστα ἁπάντων ὅσα εἰς παραμυθίαν πολλῶν ἄνεσιν ἀνιαρῶν (ὅσα βασιλίδι ἐκ τῆς βασιλέως προσεγένετο τελευτῆς) λέγεσθαι βουλόμενος ἐπ' αὐτῆς ἐναντιώτατα πράττειν ἐμαυτῷ δυοῖν ἕνεκα. Ἡ γὰρ ἀπρακτεῖν παντελῶς ἀνάγκη, ἢ φαύλως καὶ οὐχ ᾗ προσῆκεν, ἄρχειν. Εἴτε τοίνυν πράττοντος μηδὲν, καὶ ὁ βασιλὶς ἐφησυχάζοι ὡς χθὲς καὶ πρώην τὴν ἀρχὴν οἰομένη διοικεῖσθαι παρ' ἐμοῦ,

A ledictis, et reprehensione digna committere. Sive enim nescius quo miseriarum res evadent, mihi quidem ignominiam, cæteris autem Romanis pericula exitiumque creavero, nullam vel me ipso judice veniam; sive etiam animadvertens (quemadmodum jam liquido scio), tamen emollescam timore, ne scilicet dubiis ac formidolosis temporibus imperium videar dimittere, præter vituperationem crudelissimum quoque supplicium commerebor: quod quanquam præsciens, sustinuerim volens ignavus, et neque occasionum, neque rerum bene utendarum peritus videri. Quam ob causam et discriminibus, et infamiæ me decrevi subducere; unde nec ad imperatricem, nec ad imperatoris liberos aliquid emolumenti redundabit; esset enim hoc B non exiguum solatium. Ne autem labores propter filios imperatoris capessendos vitare existimer, nunc quidem in ista pace, cum nec bellum est ullum, nec malorum exspectatio, patriarcha, et concilium una cum imperatrice imperium regant, ejusque bonis et honoribus perfruantur. Quodsi aliquando arma imperatoris liberis periculum denuntiantia movebuntur, rursum impigre hostium telis me objectabo, et aut imperium illis servabo incolume, aut eorum causa in medio certamine occumbam: ut ego quidem labores habeam et pericula, vos autem omnibus copiis affluentes, deliciis et gaudiis dediti, vitam nullo impediente transigatis. Caput denique et summa orationis meæ C est, re nulla me adductum iri, ut quomodo antehac imperium administrem: **359** et quo facto simul quod dico comprobem, e sella consueta surgens alibi sedebo, ut Augusta, et vos scire queatis, nihil jam obstare, quominus alium quempiam e vestra sententia tantis rebus præficiatis. Hæc fatus, in alium locum, tanquam ipso opere alteri imperium cedens concessit. At enim patriarcha hæc videns et audiens: Durus est, inquit, hic sermo, et qui animum imperatricis gravissime vulnerare possit. Vera loqueris, ait domesticus; et sane nihil horum neque dici oportebat, neque fieri. Nunc autem eo necessitatis compellor, ut quamvis præ omnibus maxime, quæcunque ad consolationem, mœrorumque levationem pertinent (qui ex obitu D imperatoris multi ad imperatricem confluxerunt), apud illam dicere velim, faciam tamen, quæ solatio illius plurimum repugnant; idque duabus de causis, vel quia omnino cessandum, vel quia male et contra quam fas sinit, imperandum est. Seu igitur me feriante, etiam imperatrix vacaverit, credens ut nuperrime, a me imperium temperari, omnia pessum ire oportebit; seu somniculose et secus quam convenit gubernante, eadem est exspectanda calamitas; et ego insuper non aliis solum, verum etiam mihimet improbitatis pœnas dabo; ut utrinque referat hæc imperatricem cognoscere, etiamsi inde ægra animi futura sit; siquidem præstat, ut percepto rerum statu tecum et cum aliis pro eo ac debet de imperio consultet,

quam ut eo ignorato, haud multo post non horum duntaxat, sed et imminentium incommodorum causa doleat.

A ἀνάγκη πάντα ἀπολέσθαι. Εἴτε καὶ φαύλως καὶ μὴ κατὰ τὸ δέον ἄρχοντος, τὸν αὐτὸν τρόπον πάλιν φθείρεσθαι συμβαίνει, καὶ προσέτι γε αὐτὸν, οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτῷ τῆς μοχθηρίας ὀφείλειν δίκας· ὥστ' ἀμφοτέρωθεν λυσιτελὲς γνώριμα ταῦτα γίνεσθαι τῇ βασιλίδι, κἂν εἰ μέλλοι ταραχὴν καὶ λύπην προξενεῖν. Βέλτιον γὰρ περὶ τῶν γινομένων ὡς ἔχουσι μαθοῦσαν, ἅμα σοί τε καὶ τοῖς ἄλλοις τὰ δέοντα βουλεύσασθαι περὶ τῆς ἀρχῆς, ἢ ἀγνοήσασαν, ὀλίγῳ ὕστερον μὴ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς συμβησομένης βλάβης ἕνεκα ἀγανακτεῖν.

CAPUT IV.

Dolor et lacrymæ imperatricis, ob inexspectatum nuntium. Item querela miserabilis de viduitate sua, et puerorum orbitate, neglectoque a domestico amici officio. Eam porro amicitiam exaggerat, et miris modis ad mutandum consilium inflectere virum conatur.

Hæc omnia patriarcha imperatrici renuntiabat. Ea cum audiret, quæ nec unquam ipsa cogitasset, nec alio narrante credidisset, primum quidem præ dolore nihil respondere poterat. Deinde cum diu largas in silentio lacrymas effudisset: Facilius, inquit, persuasisset mihi (93) quispiam montem transferri, quam mentem magni domestici ad momentum temporis immutari posse. Quoniam ergo de illo talia jam est audire, qualia mihi nunquam succurrerunt, quid apte respondeam, penitus hæreo. Verumtamen ex iis, quæ me **360** præcipue momorderunt, respondendi ducam initium. Dico igitur (quasi enim præsentem alloquar), tu modo vel ut mente alienatam, aut sopore profundo, veternoque demersam, ad sensum circumstantium me malorum perduxisti. Prius namque, etsi certo sciebam imperatorem esse mortuum, nihilominus cum tu ad me ventitares, etiam illum, ut consueveratis, ad me putabam ingredi, et absentem licet, te tamen comitari, ac tantum non etiam in tua loquela illius affatus haurire, et omnino mediocribus quibusdam malis cinctam me arbitrabar. At nunc velut peripetasmate sublato, interiora patent omnia: sic tu spe, quæ nos ludificabatur erepta, res nudas aspectui subjecisti, et filios quidem meos jam pupillos, me autem viduam, et miseriis cum viduitate conjunctis implicatam spectatoribus exhibuisti. Quid porro dicemus de te, aut quid cogitabimus? An te oblitum esse conjunctissimæ illius necessitudinis, et admirabilis amicitiæ, quæ imperatori tecum fuit, quam propter magnitudinem credere imperitum vulgus non poterat? atqui hoc te nequire opinor, etiamsi velis. Sic enim statuo, quidquid est in genere humano conjunctionis, et familiaritatis si quis in unum colligeret, deinde ad exemplum aliquod respicere vellet, ex quo et aliis, et sibi vim ejus liceret perspicere, vobis solis præteritis (ut qui etiam terminos hujus transcendistis), inter alios potius id investigandum: usque adeo non amicos tantummodo quoslibet, sed ipsam quoque insidentem in animis amicitiæ ideam, speciemque exsuperastis. Atque hoc non in iis solum quæ agebatis erat observare, sed imperatorem præterea sæpenumero multis verbis testificantem au-

Ὁ μὲν οὖν πατριάρχης πάντα ἀπήγγελλε τῇ βασιλίδι. Ἡ δ' ἅπερ οὔτ' ἂν ποτε αὐτὴ διενοήθη, B μήθ' ἑτέρου λέγοντος ἐπείθετο ἀκούσασα, πρῶτα μὲν ὑπὸ τῆς λύπης οὐδὲ ἀντιφθέγγεσθαι ἠδύνατο. Ἔπειτα ἐφ' ἱκανὸν πολλὰ δάκρυα σιγῇ τῶν ὀφθαλμῶν καταγαγοῦσα, Ῥᾷον ἂν, εἶπεν, ἀνέπεισέ τις ὄρος δύνασθαι μεταβῆναι ἢ τὴν μεγάλου δομεστίκου γνώμην κινηθῆναι πρὸς βραχύ. Ἐπεὶ δὲ περὶ ἐκείνου τοιαῦτ' ἀκούειν ἔστι νῦν, ἅπερ οὐδ' ἂν ποτε ἐνεθυμήθην, προσηκούσης μὲν ἀπολογίας ἀπορῶ. Ὅμως ἐκ τῶν μάλιστά μου καθικομένων τῆς ψυχῆς, ποιήσομαι τῆς ἀπολογίας ἀρχήν. Λέγω τοίνυν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἄρτι νῦν, ὥσπερ ἐξεστηκυῖαν τῶν φρενῶν, ἢ κάρῳ βαθεῖ καὶ ὕπνῳ κατεσχημένην εἰς αἴσθησιν ἤγαγες τῶν περισχόντων με κακῶν. Πρότερον γὰρ, εἰ καὶ μάλιστα σαφῶς τὴν βασιλέως ἠπιστάμην τελευτὴν, ἀλλ' οὖν εἰσιόντος τε σοῦ C πρὸς ἐμὲ, κἀκεῖνον ἐδόκουν, ὥσπερ ἔθος ἦν συνεισιέναι, καὶ ἀπιόντα συνέπεσθαι. Καὶ μονονοὺ καὶ φθέγξεσθαι ἐλογιζόμην ἐκεῖνον ὅτε διελέγου πρὸς ἐμέ. Καὶ ὅλως μετρίαν τινὰ ἐλογιζόμην τὴν περισχοῦσάν με τῶν κακῶν ἐπιφοράν· νυνὶ δὲ ὥσπερ τινὸς παραπετάσματος ἀρθέντος πάντα φαίνεται τὰ ἔνδον, οὕτω σὺ τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς ὑφ' ὧν ἐφενακιζόμεθα ἀποστερήσας γυμνὰ παρεσκεύασας τὰ πράγματα καθορᾷν. Καὶ τοὺς μὲν ἐμοὺς οἴεσθαι παῖδας, ὀρφανοὺς πατρὸς, ἑαυτὴν δὲ χηρείᾳ καὶ τοῖς ἐκ ταύτης κακοῖς συνεσχημένην· ἀλλὰ τί ἄν τις φαίη, ἢ καὶ λογίσαιτο περὶ σοῦ; πότερον ὡς ἐπιλέλησαι τῆς ἀκροτάτης συναφείας καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης φιλίας βασιλέως τῆς πρὸς σὲ, ἣ διὰ τὸ μέγεθος οὐδὲ πιστεύειν εἶχον οἱ πολλοί; ἀλλ' D οὐχ οἴομαι δυνήσεσθαι εἴ γε καὶ μάλιστα ἐβούλου. Οἶμαι γὰρ εἴ τις τὴν ἐν ἀνθρώποις ἅπασαν φιλίαν συλλαβὼν, ἔπειτα πρὸς παράδειγμά τι θελήσεις σκοπεῖν, ἐξ οὗ τοῖς ἄλλοις τε κἀκείνῳ τὴν αὐτῆς ἰσχὺν ἐξέσται κατιδεῖν, ὑμᾶς ἂν μόνους παραδραμὼν (ὡς καὶ τοὺς ὅρους ταύτης ὑπερβάντας) ἐκ τῶν ἐπιλοίπων ἐξευρίσκειν, ὅ τι ἂν εἴη πειρᾶσθαι πρῶτον. Τοσοῦτον οὐ τοὺς φίλους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδέαν αὐτὴν φιλίας ἔσεσθε κατόπιν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐκ τῶν πραττομένων μόνον ὁρᾷν καὶ βασιλέως ἦν ἀκούειν πολλὰ πολλάκις φθεγγομένου, ὡς καὶ φιλτάτων καὶ γυναικὸς καὶ συμπάντων ὡς εἰπεῖν χρη-

Jacobi Pontani notæ.

(93) Oratio hæc imperatricis ad magnum domesticum, qua eum permovere conatur, ne se vidua, et duobus filiis parvulis orphanis, atque ad imperandum minime adhuc idoneis, imperii procurationem deponat, plane insignis, et vel ipso Cicerone, aut Demosthene digna est.

μάτων τὴν εἰς σὲ φιλίαν προηγοῖτο. Πότερον οὖν A ὡς μὲν ἐπιλέλησαι τῆς βασιλέως φιλίας, οὐδὲ τῷ λίαν συκοφαντικῷ τοὺς τρόπους εἰπεῖν ἐξέσται, ὅτι δὲ μεμνημένος ἀγνωμονεῖς, καὶ τοῖς βασιλέως παισὶν ἐναντίας ἢ προσῆκεν ἀποδίδως ἀμοιβὰς μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν; ἀλλ' οὔτε τοῦτο σόν, ὥσπερ οὐδὲ τὸ πρῶτον. Οὐ μὴν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν πρὸς ἐμέ σου λόγων οὓς ἑκάστοτε καὶ βασιλέως ζῶντος διεξῄεις, ἄξια τὰ δεδογμένα νῦν. Οὐ γὰρ δή πού γε ἐπιλέλησαι ὡς πολλοὺς ἀγῶνας καὶ κινδύνους καὶ θάνατον εἰ οἷόν τε εἰπεῖν ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ὠφελείας καὶ τῶν παίδων ἑτοιμότατος εἶναι καιροῦ καλοῦντος ὑπομένειν ἰσχυρίζου. Οὔ νῦν παρόντος εἴ σοι ἐξελέγχεσθαι ἐπὶ τῶν ἔργων εὐπρεπὲς, αὐτὸς ἐρεῖς. Ἔτι δὲ οὐδ' ἐμαυτῇ τι σύνοιδα σοὶ προσκεκρουκυίᾳ· ἀλλ' ἐξ ὅτου παρεγενόμην ἐν τοῖς B βασιλείοις οἴκοις, οὐδὲν ἀποδέουσαν οὔτ' εὔνοιαν, οὔτε τιμὴν ἢ τἀδελφῷ κόντῳ παρειχόμην, μᾶλλον δὲ καὶ πλείω παραπολύ. Ὅσον ἐκείνου μὲν οὔτε τεθνεῶτος ἐμοί τις βλάβη, οὔτ' ὠφέλεια ζῶντος ἔψεται τοσοῦτο διῳκισμένου· σὺ δὲ καὶ ζῶν τὰ μέγιστα ἂν ὀνήσαις, καὶ ἀποθανὼν οὐδὲν ἧττον ἡμῖν τε καὶ τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι λυμανῇ. Ἐγὼ δὲ καίτοι πολλὰ συνείρειν ἔχουσα, καὶ ἀποδεικνύναι δι' αὐτῶν ὡς οὔτε συμφέροντα, οὔτε δίκαια ἐβουλεύσω, ἐκεῖνο μόνον ἐρῶ τὰ ἄλλα καταλιποῦσα. Εἰ γὰρ περιόντα τινὰ ὁδὸν τῶν ἐπιφανῶν τινι συνέβη γυναικὶ συντυχεῖν χηρείᾳ μὲν συνούσῃ, καὶ τοῖς ἐκ ταύτης κακοῖς, καὶ παισὶν ὀρφανοῖς, καὶ μηδένα τὸν προστησόμενον ἔχουσι προστετηκυίᾳ, καὶ διὰ ταύτας C πολλοὺς ὑφορωμένη τοὺς κινδύνους, καὶ δεομένη τῆς δυστυχίας οἰκτεῖραι, καὶ αὐτῆς προστῆναι τῶν παίδων οὐδὲν ἕτερον εἰς δικαίου λόγον προβαλλομένη, ἢ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν παρὰ ἀξίαν κακοπραγίαν, οὐκ ἔδει καί σε καὶ πάντα ὁντινοῦν οἷος σὺ, τῶν ἄλλων ἀμελήσαντα, πρόνοιαν ποιήσασθαι τῆς γυναικὸς ὅση δυνατὴ καὶ ἀξιόχρεως τοὺς ὑπὲρ ἐκείνης νομίσαι πόνους εἰς εὐκλείας λόγον καὶ δικαιοσύνης; εἰ τοίνυν τοῦτο μόνον ἤρκεσεν ἂν εἰς πειθὼ, τίνα ἂν εὐπρόσωπον ἀπολογίαν ἀποδοίης, εἰ αὐτοῦ τε τούτου καὶ πολλῶν ἑτέρων ἰσχυροτέρων παρόντων, ἀπαραίτητος ὀφθῇς; Διὸ σοῦ δέομαι, ταύτης ἀποστῆναι τῆς βουλῆς, καὶ μὴ προφάσεως ἕνεκα μικρᾶς, ἐμέ τε καὶ νηπίους παῖδας τοὺς ἐμοὺς ὥσπερ ἐν μέσῳ πελάγει ναῦν ἐρήμην κυβερ- D νήτου καταλιπεῖν. Ἀλλ' εἴτ' αὐτὸς πρῶτος ἐνεθυμήθης, ἄκαιρον ἡγήσασθαι καὶ μυρίων γέμουσαν τὴν βουλὴν κακῶν, εἴθ' ἑτέρῳ συμβουλεύοντι ἐπείσθης, μὴ τῶν φίλων ἐκεῖνον, ἀλλ' ἔχθιστον ἡγεῖσθαι. Καὶ σοὶ μὲν πρὸς τὴν εὔκλειαν καὶ τὴν τιμὴν, ἡμῖν δὲ πρὸς αὐτὴν ἐπιβουλεύοντα τὴν σωτηρίαν, προσθήσω δ' ὅτι καὶ πᾶσι τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι κοινῇ. Ἐγὼ δὲ εἰ καὶ μὴ ἀφ' ἑαυτῆς αὐτὴ τὸ δέον συνεώρων, οὐδεμία τις ἑτέρα κοινῇ τοῖς πράγμασι βεβαιοτέρα σωτηρία, ἢ σὲ τοῖς πράγμασιν, ὥσπερ καὶ ζῶντος βασιλέως ἐφεστάναι. Ἐξ αὐτῶν γοῦν τῶν βασιλέως λόγων οὓς περὶ σοῦ πολλάκις ἐποιεῖτο πρὸς ἐμὲ, μάλιστα δὲ πρὸ τῆς τελευτῆς μικρὸν, ἐχρῆν συνιέναι τὸ συνοῖσον. Ἀνακείμενος γὰρ ἐπὶ

A divimus, te sibi et liberis, et uxore, et ut breviter dicam, rebus omnibus chariorem esse. Num igitur, ne insignis quidem calumniator te hujus amicitiæ oblitum, memorem autem, nihilominus improbe agere, liberisque imperatoris post ejus obitum alias quam debuisti gratias referre dicere poterit? Atqui non magis hoc tuum est, quam prius. At vero nec tuis sermonibus, quos semper, etiam vivo imperatore, mecum habebas, consentientia sunt, quæ statuisti. Non enim e memoria excidit tibi profecto, ut multa te certamina, variosque casus, et mortem quoque ipsam, si dici fas est, pro meis, filiorumque meorum rationibus turbulentis temporibus promptissime subiturum asseveraveris. Qua quidem necessitate nunc præsente, an re ipsa et refelli ac B redargui pulchrum adeo tibi sit, tu videris. Præterea non mihi sum conscia, offendisse aliquando voluntatem tuam, sed ex quo **361** in domum imperatoriam nupsi, æque ut fratrem meum germanum Sabaudiæ comitem te colui, ac dilexi; imo vero multo amplius, quod ex illo mortuo neque detrimenti quidquam, nec superstite quidquam commodi, tantis a me terrarum spatiis disjuncto adipiscar. Tu autem quantum prodesse potes vivus (potes autem longe plurimum) tantum, mihique, et reipublicæ Romanæ nocere potes mortuus. Quanquam porro multa queam adhuc adjungere, et inde ostendere te neque frugiferum, neque justum cepisse consilium, omissis aliis, illud tantum dicam. C Si cui viatori contingeret, in mulierem aliquam nobilem incidere, viduitatis calamitate conflictantem, cum liberis orphanis, tutore prorsus destitutis, et idcirco multa metuentem aspera, orantemque ut ærumnarum suarum misertus, sui liberorumque patrocinium susciperet, et argumenti ad impetrationem nihil afferentem, nisi nobilitatem suam, et conditionem infelicem, ac se indignam: nonne oporteret, et te, et quemcunque tui similem cæteris sepositis curare talem feminam, quantum in te esset, laboresque pro illa non recusatos ad celebritatis justitiæque rationem reputare idoneos? si ergo hoc duntaxat ad persuadendum sufficeret, quem, amabo, defensionis colorem habebis, si hoc ipso, multisque præterea firmioribus argu- D mentis suppeditantibus inflecti haud potuisse videbere? Quapropter te obsecro, muta istam mentem, et noli tam levi occasione me cum tenellis adhuc liberis tanquam in medio pelago navim magistro carentem deserere: sed sive per te in hac sententiam es ingressus, alienam, et mille malorum plenam existimes, sive alterius suasu huc es delapsus, ne illum amicum, sed inimicissimum, et tuæ quidem gloriæ honorisque, nostræ autem salutis, imo totius imperii Romani communiter insidiatorem arbitrere. Et tametsi per me non viderem, quid necesse sit, nimirum, non aliunde certius ac stabilius fore salvam Romanam rempublicam quam si tu ejus gubernacula teneas, perinde ut vivo imperatore tenuisti: at saltem ex ipsis ejus sermo-

nibus, quos de te non raro mecum, præcipueque paulo ante mortem habuit, quid expediret, me intelligere oportebat. Recubans enim te præsente in gremio meo, Tempus quidem mei ex hac luce discessus adest, inquit: tibi cavendum est, ne falsis ratiocinationibus, aut oratione quorumdam decepta, repulso hoc viro cuiquam alteri auscultes. Nam ita si fiat, et tu, **362** et liberi tui, et Romanum imperium universum necessario peribitis. Sin illi morem gesseris, tibi, et reipublicæ etiam atque etiam profueris. Si igitur hæc ab imperatore didici, et per me similiter judico, quomodo non ineptum sit, quæ tu male, et secus quam decebat, cogitasti, iis me quoque libenter assentiri? Quare si ex his quæ dixi, tu quoque summa rei indignitate perspecta hæc velle, et loqui desieris, et ut consueveras, in gubernando processeris, ipse quidem divina te adjuvante manu, quæ in commune Romanis commodabunt, efficies: mihi vero a calamitatibus meis deflendis, ac plangendis requiem præstabis (quæ sola erit consolatio mea, et malorum meorum induciæ), et quæ justa, utilia, tibique decora sunt perpetrabis. Sin contemptis, et abjectis omnibus in hoc uno te obfirmaveris, quod tibi proposuisti, quid ipsa contra factura sim, enuntiabo. Omni verecundia, et imbecillitate muliebri deposita, ac veluti præ malorum magnitudine mentis inops, in media urbe loco aliquo editiore conscenso, unde verba mea ad omnium aures allabantur, intentissima plenissimaque voce exclamabo: Viri Romani, vosque Græci, vosque Barbari, audite; perierunt, occiderunt omnia, nec ulla manet amicis apud homines gratia (94), nec cuiquam veritas, et justitia curæ sunt; et animi constantia, summatim, bona omnia ab hominibus demigrarunt; siquidem magnus domesticus ceu vento reflante sibimet ex diametro contrarius evasit, et amicitiæ, quæ illi cum imperatore intercedebat, oblitus, neglectaque, quod minime decebat, veritate atque justitia, et honestatis amore posthabito, ipse quidem, quod superest annorum, per inertiam traducere constituit: me autem, liberosque meos nunc aliena, et multa sollicitudine indigentes, ita reliquit, ac si onus inutile rejiceret: quasi nesciret, ecquid unquam nos de facie nosset, aut res nostras auribus accepisset. Si animum tuum a colenda amicitia alienum, et inconstantiam, mobilitatemque tuam omnibus palam prodidero, et ita res tulerit, etiam læta moriar, quandoquidem me pœna de te sumenda explevero. His de causis rursum te oro, ne turbas moveas, sed verbis istiusmodi temperans, quemadmodum ab initio solebas, officio servias, et rempublicam administres.

A γόνασι τοῖς ἐμοῖς σοῦ παρόντος, Ὁ μὲν καιρὸς, ἔφη, τῆς ἐμῆς ἥκει τελευτῆς· σὲ δὲ χρὴ σκοπεῖν ὅπως ἐμοῦ μὴ ἀπελθόντος, λογισμοῖς τισιν ἢ καὶ λόγοις ἐνίων ἀπατηθεῖσα, ἑτέρῳ τινὶ πρόσχῃς τὸν ἄνδρα τουτονὶ διωσαμένη. Εἰ γὰρ τοῦτο συμβαίη, οὐδὲν ἔτι τὸ λεῖπόν σέ τε καὶ τέκνα καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἀπολέσθαι· αὐτῷ δὲ προσέχουσα, ἄριστα ταυτῇ τε καὶ τοῖς πράγμασι βουλεύσῃ. Εἰ δὴ τοιαῦτα πρός τε βασιλέως ἐδιδάχθην, καὶ παρ' ἐμαυτῆς αὐτὴ τὰ ὅμοια γινώσκω, τίν' ἔχοι λόγον οἷς αὐτὸς κακῶς καὶ ὡς οὐ δέον ἐβουλεύσω, πείθεσθαι καὶ αὐτὴν ἑκοῦσαν εἶναι. Εἰ μὲν οὖν οἷς εἶπον τὴν ἀτοπίαν καὶ αὐτὸς τοῦ πράγματος ὅση κατιδὼν, ἀπόσχῃ τοῦ τε τοιαῦτα καὶ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν, καὶ τῶν πραγμάτων, ὥσπερ B εἴωθας ἐχόμενος, αὐτὸς μὲν τὰ κοινῇ συνοίσοντα Ῥωμαίοις καὶ τῆς ἄνωθεν χειρὸς συνεφαπτομένης πράττεις, ἐμοὶ δὲ παρέχεις ἡσυχίαν τὰς ἐμὰς θρηνεῖν καὶ κόπτεσθαι συμφοράς· τοῦτο γὰρ ἐμοὶ παραμυθία μόνον καὶ τῶν κακῶν ἀνακωχὴ, δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ συμφέροντα καὶ σαυτῷ προσήκοντα ποιήσεις. Ἂν δὲ πάντα διωσάμενος καὶ ἀποῤῥίψας, ἑνὸς μόνου γένῃ τοῦ τοῖς δεδογμένοις ἐγκαρτερεῖν πᾶσι χαίρειν εἰπὼν, ὃ καὶ αὐτὴ ποιήσω, σοὶ θήσω φανερόν· πᾶσαν γὰρ αἰδῶ καὶ γυναικείαν ἀσθένειαν ἀποθεμένη, καὶ τῶν τοῦ σωφρονεῖν ὥσπερ λογισμῶν ὑπὸ μεγέθους ἐκτραπεῖσα τῶν κακῶν, κατὰ μέσην τὴν πόλιν γενομένη, καὶ ἀναθεῖσα ἑαυτὴν ἐπί τινος μετεώρου, ἵν' ἐξῇ διὰ πάντων ἐξικνεῖσθαι C τὴν φωνὴν, ὄρθιον βοήσομαι καὶ μεγαλοφωνότατον· Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, μᾶλλον δὲ καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι πάντες, εὖ ἴστε ὡς πάντα ἀπόλωλε καὶ διέφθαρται, καὶ οὔτε φιλίας χάρις οὐδεμία κεῖται παρ' ἀνθρώποις, οὔτ' ἀληθείας μέλει καὶ δικαιοσύνης οὐδενί· λογισμῶν τε στεῤῥότης οἴχεται ἐκ τῶν ἀνθρώπων· καὶ συλλήβδην, πάντα ἀγαθά· εἰ δὴ ὁ μέγας δομέστικος ὥσπερ ἔκ τινος ἀντιπνοίας ἐναντιώτατος ἑαυτῷ φανεὶς, καὶ τῆς μὲν φιλίας ἐπιλελησμένος βασιλέως, ἀμελήσας δὲ καὶ τῆς αὐτῷ προσηκούσης ἀληθείας, καὶ δικαιοσύνης καὶ φιλοτιμίας τῶν καλῶν, αὐτὸς μὲν ἐσκέψατο ἀπραγμοσύνῃ τὸν ἐπίλοιπον βίον ζῆν· ἐμὲ δὲ καὶ παῖδας τοὺς ἐμοὺς πολλῆς νυνὶ τῆς κηδεμονίας δεομένους ὥσπερ τι βάρος ἀνόητον ἀπετρίψατο καὶ κατέλιπεν, D ὥσπερ ἀγνοήσας εἰ δήποτε καὶ μορφὴν ἡμῶν ἔγνω, ἢ ἀκοῇ παρειλήφει τὰ καθ' ἡμᾶς. Οὕτω δὲ τὸ ἄφιλον τῆς σῆς γνώμης καὶ ἄστατον καὶ ἀβέβαιον στηλιτεύσασα, εἴ γε συμβαίη καὶ τεθνήξομαι ἡδέως, παρὰ σοῦ δίκας ἀρκούσας ἐμοὶ λαβοῦσα. Ἐπὶ τούτοις δὲ πᾶσιν αὖθις σοῦ δέομαι μηδὲν παρενοχλεῖν, ἀλλὰ τῶν τε λόγων ἀποσχέσθαι τουτωνὶ, καὶ τὰ δέοντα ποιεῖν ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἐχόμενον τῶν πραγμάτων.

Jacobi Pontani notæ.

(94) Catullus:

Omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne est.

Virgil. IV, Æneid.: *Nusquam tuta fides.* Est autem argumentatio a minoribus. Si magnus domesticus hoc facit, multo magis cæteri et faciunt, et facient. Minus enim verisimile erat, domesticum hoc facturum.

363 CAPUT V.

Responsum magni domestici præsente patriarcha, ad imperatricem. Mos bonorum virorum in pacificatione Exponit quid ejus nomine patriarcha sibi dixerit, ut num vera sint intelligat. Deinde suspicionem affectati imperii a se removet; etiam divini judicii metu adducto, et a calumniatoribus cavendum monet. Conditionem proponit, quæ servata, ad imperium demum regendum se revocari patietur.

A Τοιαῦτα μὲν ἀπεκρίνατο ἡ βασιλὶς ἐξ ἄγαν ἀλγούσης καὶ ὀδυνωμένης ψυχῆς. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὥσπερ ἐλεγχόμενος αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ, ὡς δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ προσήκοντα ἐφθέγξατο, καὶ μηδὲν ἀντιλέγειν ἔχων πρὸς οὕτως ἀπόδειξιν ἐναργῆ τῆς ἀληθείας, πρὸς πατριάρχην μὲν ἐφθέγξατο οὐδέν. Παραλαβὼν δὲ αὐτὸν, εἴσεισιν εἰς βασιλίδα· ἡ μὲν οὖν εὐθὺς ὡς εἶδε, λύπῃ κάτοχος γεγενημένη, δάκρυσι περιεῤῥεῖτο, καὶ ἐθρήνησεν ἐφ' ἱκανὸν, τῆς ἔνδον ἀλγηδόνος ἐναργῆ τεκμήρια τὰ δάκρυα παρεχομένη. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο, λόγου πρὸς αὐτὴν ὁ μέγας δομέστικος ἤρχετο τοιοῦδε. Ἔθος ἐστὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν, ἐπειδὰν αὐτοῖς τινες χρήσωνται διαλλακταῖς, ἢ πρὸς φίλους καὶ οἰκείους, ἐάν τε πρὸς αὐτοὺς διενεχθῶσιν, ἢ καὶ πρὸς ἄγαν πολεμίους, τὰ μὲν σκληρὰ τῶν ἀποκρίσεων, καὶ ὅσα μάλιστα δυνατὰ τήν τε εἰρήνην διαλύειν, καὶ διερεθίζειν τὸν ἀκούοντα πρὸς ὀργὴν, ταῦτα μὲν συγκαλύπτειν καὶ περιιέναι σιγῇ. Ὅσα δὲ προσηνῆ καὶ ἥμερα καὶ ἱκανὰ πρὸς διαλύσεις, τὰ τοιαῦτα ἀπαγγέλλειν, οὐκ ἐλάττω ἢ ὅσα ἤκουσε προστιθέντα καὶ παρ' ἑαυτοῦ. Ὥσπερ αὖ πάλιν οἱ τοὺς τρόπους μοχθηροὶ, καὶ συγκρούειν τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους ᾑρημένοι, τὰ πρὸς ὀργὴν μὲν ἀπαγγέλλουσι μετὰ προσθήκης· ὅσα δὲ πρὸς διαλλαγὰς ἐπιτήδεια καὶ συμβάσεις, σιωπῶσι. Νυνὶ δὲ δὴ καὶ αὐτὸς τῷ πατριάρχῃ μηνυτῇ χρησάμενος τῶν λόγων τῶν ἐμῶν, καὶ πάλιν δι' αὐτοῦ τὴν γεγενημένην ἀπολογίαν παρὰ σοῦ μεμαθηκὼς, ἔδεισα μὴ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, οἰδαίνουσαν καὶ φλεγομένην ὑπὸ λύπης ἀναψύχειν βουλόμενος καὶ καταστέλλειν, C τοιαῦτα ἐφθέγξατο ἥμερα καὶ προσηνῆ· πρὸς σὲ δὲ οὔτε τοὺς ἐμοὺς ἀκεραίους διεσώσατο λόγους, μήτ' αὖ πάλιν οἵας ἔτυχεν ἀπολογίας ἀπήγγειλε καὶ πρὸς ἐμέ· ἀλλ' ἀνθ' ἑτέρων ἕτερα εἰπὼν, νῦν μὲν διαλλάξει πρὸς καιρὸν, ὕστερον δὲ ὀλίγῳ μείζω καὶ βαρυτέραν κατασκευάσει γενέσθαι τὴν διαφοράν. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ αὐτὸς εἰ τοιαῦτα ὄντως εἴρηται παρὰ σοῦ, δεῖν ἔγνων ἀκριβῶς μαθεῖν, ὡς ἂν εἰδείην ᾗ χρὴ καὶ περὶ τῶν ἐπιλοίπων ποιήσασθαι τοὺς λόγους. Καὶ πάντα διεξελθὼν ὅσα πατριάρχης πρὸς αὐτὴν διαλεχθείη, ἐπυνθάνετο αὐτῆς, εἰ καὶ αὐτῇ τοῦτον εἴρηται τὸν τρόπον. Ἐφ' ἅπασι δὲ συντιθεμένης ὡς ὀρθῶς καὶ ἀληθῶς γεγενημένοις, οὐκοῦν εἶπεν· εἰ καὶ πρὸς τὰ ἐπίλοιπα τραχέως δόξω προσ- D φέρεσθαι καὶ ἀπερισκέπτως, μηδεμίαν ἐμοῦ καταγινώσκειν, μήτ' ἀπειροκαλίαν, μήτ' αὐθάδειαν καὶ θρασύτητα τῶν τρόπων ἀξιῶ· ἀλλ' εἴ τις προσείη καὶ τοῖς λόγοις ἀταξία, ἐκείνην μὲν προσλογίζεσθαι τῶν πραγμάτων τῇ ἀνάγκῃ, ἐμοὶ δὲ παρέχεσθαι συγγνώμην ὡς ὑπ' αὐτῶν βιαζομένῳ. Ἐγὼ νομίζω πάντα ὁντινοῦν ὅστις μέλλει καλῶς, καὶ ἦθος κατασκέπτεσθαι ἀνδρὸς, καὶ τὰς τῆς ψυχῆς ὁρμὰς, ὁποίας ἔχει, μήτε τοῖς ἔξωθεν περὶ αὐτοῦ προσ-

A Hoc responsum e nimium dolente, et afflicto pectore profectum remisit imperatrix. Magnus autem domesticus tanquam a semetipso convictus, eam justa, rationique consentanea locutam, et nihil potis adeo manifestæ veritatis demonstrationi opponere, patriarchæ quidem nihil respondet, sed cum eo ad imperatricem ingreditur. Quæ primo ejus aspectu dolore oppressa, diu largo humectavit ora flumine, et lacrymis intestinum cruciatum testata est. Postquam quievit, magnus domesticus sic eam compellavit: Usitatum est viris bonis, cum pro pacificatoribus aut ad amicos et cognatis, si quid inter eos dissidii natum fuerit, aut etiam ad hostes capitales missi fuerint, quæ in responsione duriora sunt, et quæcunque tum pacem distinere, tum B audientem irritare ad iram possunt, ea silentio tegere, ac præterire: quæ autem lenia, mansueta, et ad compositionem idonea, ea renuntiare, ac non pauciora his quæ acceperunt de suo apponere. Quomodo contra improbi, et qui homines inter se committere constituerunt, quæ ad excitandam iracundiam valent, cum auctario nuntiant: quæ autem ad reconciliationem, et pacta ineunda quadrarent, illa reticent. Nunc quia et ipse patriarcha verborum meorum ad te internuntio usus sum, rursusque per eum responsionem tuam accepi, timui, ne animum quidem meum ira, doloreque tumentem, et ardentem refrigerare, ac reprimere volens, tam placida et mitia protulerit: ad te autem neque mea verba importuniora servaverit, neque rursum, quæ respondisti, retulerit, sed alia pro aliis locutus, nunc ad tempus nos conciliet, pauloque post dissidium inter nos majus et gravius efficiat. Quapropter num hæc vere abs te dicta sint, accurate cognoscendum duxi. Mox omnia repetens, quæ ex patriarcha audierat, num eadem ipsa dixerit sciscitatur. Qua ut recte, et vere relatis assentiente, 364 Igitur (subjecit magnus domesticus) tametsi de reliquo ferocius me, et inconsideratius videbor gerere, nullius me aut ineptiæ, aut arrogantiæ, audaciæve condemnandum: sed si qua fuerit in oratione mea confusio, ac perturbatio, illam rerum necessitati ascribendam, mihi ut ab ipsis coacto ignoscendum autumo. Ego D arbitror unumquemque qui mores et affectiones alterius probe perpensurus et dispecturus sit, neque iis quæ foris de eo dicuntur, debere attendere: neque illum per seipsum considerare, quibus temporibus consulta implendi potestatem non habebat, sed quibus maxime sua ei libertate, ac potestate uti licitum est. Si enim is tum nihil horum committere videbitur, qualia quispiam commissurum putaret, hic in posterum haud quaquam ingenium immutaverit. Proinde et ego de me dictum

libere, nec ante cupivisse præsentem habitum mutare cum imperatorio, quamvis toties a superstite adhuc beatæ memoriæ imperatore (95) invitarer, neque jam cupere. Si enim hujusmodi nefanda cupiditate irretitus fuissem, quid tandem erat impedimenti, quando mortuo imperatore ipse acceptis in tutelam ejus filiis palatium custodia muniebam, et qui erant intus tuto tenebantur, qui autem foris, eorum alii bene mihi volebant, alii potentiam meam formidabant, nec hiscere contra audebant, quominus latentem intus ambitionem foras exsererem : vel potius in tanta intercedentium solitudine cupiditatem meam satiarem? Quod tantum abest, ut fecerim, aut meditatus sim, ut plane contrarium fecerim. Nam te, et filiis imperatoris usque ad diem ab ejus interitu nonum tutissime in palatio servatis, postea præsidium a me ibi collocatum deduxi : et alio imposito, quantum ad insidiatorum, si qui exsisterent impetus cohibendos suffecturum censui, domum recessi; moderamen imperii, quod vivo imperatore habueram resumpsi, omnes hortans, omnibus suadens, minarum etiam terrore interposito, ne quid molirentur novi : sed puram et candidam tibi æque, ac filiis tuis benevolentiam obedientiamque præstarent, nec dissimulans, me novarum rerum auctoribus pœnas irrogaturum, bellumque pro vobis suscepturum. Quid ergo? tunc quidem noluisse me dicet quispiam, cum possem; nunc autem velle cum tantæ potentiæ facultas non sit? Atqui non minus hodie, quam tunc me posse, vos juxta mecum confitebimini.

365 Itaque neque prius, neque nunc, quia malefacere nequirem, idcirco abstinui : sed ideo potissimum, quia nolui, talemque motum mutationem pessimam omnino reputavi. Quamobrem si nec alias, non modo, quamvis facillime possem, quidquam ejusmodi, quale quis suspicetur, me animo agitasse certum est, etiam in futurum mihi fidere, nec sycophantis, et mendaciloquis, qui multi contra me exorientur, assentiri convenit. Haud enim in parvis, et despicabilibus eorum versabitur obtrectatio, sed de vita amittenda, aut certe non honeste, decenterque, sed turpiter et illiberaliter sub alterius jugo exigunda timorem vobis ingenerabunt : quod ipsum iis qui imperare consueverunt, nullo genere mortis, si dolorem spectemus, tolerabilius est. Tales autem complures exorituros, non conjectura providere, sed manifestissime scire vobis datur. Imperator namque ipse rerum dominus, et nullam in acta sua ab ullo inquisitionem veritus, alia quidem sponte, si volebat, condonare aliis poterat; alia fortassis etiam negligebat. At nunc nihil tale ulli concedetur, verum omnia cum

A ἔχειν λεγομένοις, μήτ' αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ σκοπεῖν ἐν οἷς καιροῖς οὐκ ἐπ' ἐκείνῳ ἦν τὸ τὰ βεβουλευμένα δύνασθαι εἰς ἔργα ἀγαγεῖν· ἀλλ' ἡνίκα ἔξεστι μάλιστα χρῆσθαι τῇ δυνάμει. Εἰ γὰρ τότε μηδέν τι φαίνεται τοιοῦτον δρῶν, οἷον αὐτὸν ἄν τις οἰηθείη, σχολῇ γ' ἂν εἰσέπειτα μεταβαλεῖν ὁ τοιοῦτος ἕλοιτ' ἄν. Τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐρῶ μετὰ παῤῥησίας περὶ ἐμαυτοῦ, ὡς οὔτε πρότερον ἐπεθύμησα εἰς βασιλέως σχῆμα μεταμεῖψαι τὸ παρὸν, καίτοι πολλὰ πολλάκις ὑπὸ περιόντος ἔτι τοῦ μακαρίτου βασιλέως ἐκείνου παρακληθεὶς, οὔτε νῦν ἐρῶ. Εἰ γὰρ τοιούτοις ἔρωσιν ἀτόποις συνέβαινεν ἁλῶναι, τί τὸ κωλύον ἦν, ὅτε βασιλέως τετελευτηκότος, αὐτὸς παραλαβὼν τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου, τὰ βασίλεια κατέσχον ἐν φρουρᾷ, τῶν τε ἔνδον ἀσφαλῶς κατεχο- B μένων, καὶ τῶν ἔξω πάντων, τῶν μὲν εὐνοϊκῶς ἐμοὶ διακειμένων, τῶν δὲ ὑποπτησσόντων τὴν δύναμιν τὴν ἐμὴν, καὶ οὐδὲ τολμώντων ἀντιγρύζειν, τὴν οἰκουροῦσαν ἄγειν εἰς φῶς κακίαν, ἢ τὴν ἐπιθυμίαν μᾶλλον κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἐρημίαν ἐκπληροῦν; νυνὶ δὲ οὐ μόνον οὐδὲν τοιοῦτον δεδρακὼς ἢ βεβουλευμένος φαίνομαι, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον πᾶν. Ἐν ἀσφαλείᾳ γὰρ πάσῃ καὶ τοὺς βασιλέως παῖδας καὶ σὲ ἄχρις ἐνάτης ἡμέρας ἐκ τῆς βασιλέως τελευτῆς διατηρήσας, μετ' ἐκείνην, τήν τε φρουρὰν ἀπήγαγον τῶν βασιλείων, ἣν αὐτὸς ἐγκαθιδρύσας ἦν καὶ ἄλλην καταστήσας ὅσην πρὸς τὸ τῶν ἐπιβουλευσάντων ἴσως ἐπέχειν τὰς ὁρμὰς ἔκρινα αὐτὸς ἀρκεῖν, οἴκαδε ἀνεχώρουν, τῶν πραγ- C μάτων ἐχόμενος ὥσπερ καὶ ζῶντος βασιλέως. Πᾶσι παραινῶν, συμβουλεύων, δεδιττόμενος ταῖς ἀπειλαῖς, μηδὲν νεωτερίζειν· ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἄδολον τηρεῖν καὶ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν δουλείαν σοί τε ὁμοίως καὶ παισὶ τοῖς σοῖς· καὶ δῆλος ὢν ὡς δίκας ἐπιθήσων τοῖς νεωτερίουσι, καὶ τὸν πόλεμον αὐτὸς ἀναδεξόμενος ὑπὲρ ὑμῶν. Τί οὖν ἄν τις εἴποι; τότε μὲν μὴ βουληθῆναι δεδυνημένον, νυνὶ δὲ βουλόμενον, μὴ τῆς ἴσης δυνάμεως εὐπορεῖν; ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὥσπερ καὶ τότε αὐτός τε ἂν δύνασθαι ἰσχυρισαίμην, καὶ ὑμεῖς συνομολογήσαιτε ἐμοί. Ὥστε οὔτε πρότερον, οὔτε νῦν ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι ἀπεσχόμην τῶν κακῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μάλιστα μὴ βούλεσθαι, καὶ τῶν φαυλοτάτων τὴν τοιαύτην οἴεσθαι μεταβολήν. Εἰ οὖν οὔτε πρότερον, οὔτε νῦν, D καίτοι ῥᾷστα καταπράξασθαι δυνάμενος, οὐδὲν τοιοῦτον οἷον ἄν τις ὑποπτεύσειε βεβουλευμένος ὤφθην, προσῆκον καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐμοὶ θαῤῥεῖν, καὶ μὴ τοῖς συκοφάνταις προσέχειν καὶ λογοποιοῖς πολλοῖς κατ' ἐμοῦ φυησομένοις. Οὐδὲ γὰρ περὶ μικρῶν τινων καὶ εὐκαταφρονήτων διαβαλοῦσιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ζῆν ὑμῖν ἐξαρτήσουσι τὸν φόβον. Ἢ τά γε δεύτερα, περὶ τοῦ μὴ καλῶς καὶ ὡς προσῆκον, ἀλλ' αἰσχρῶς καὶ ἀνελευθέρως καὶ δουλεύοντας ἑτέρῳ

Jacobi Pontani notæ.

(95) Qui ex hac vita discessissent, quasi ejus miseriis et ærumnis jam liberatos atque defunctos, μακαρίτας, id est, *beatos* appellabant. Nos idem significare volumus, cum mortuos nominantes, hæc verba præfamur, *beatæ memoriæ*, quasi diceremus, nos beatorum usurpaturos nomen, aut memoriam. Tametsi Christiani nos etiam alium μακαρισμὸν hoc verbo respicimus, et quos beatæ memoriæ nominamus, eos jam tum in cœlo beatos aut esse, aut brevi fore pie confidimus.

ζῆν. Ὃ καὶ αὐτὸ τοῖς εἰθισμένοις ἄρχειν, οὐδενὸς A θανάτου δεύτερον εἰς ἀλγηδόνος λόγον. Ὅτι δὲ τοιοῦτοι φυήσονται πολλοὶ, οὐ στοχάζεσθαι ἔξεστιν ἡμῖν, ἀλλὰ σαφέστατα εἰδέναι. Βασιλεὺς μὲν γὰρ κύριος αὐτὸς τῶν πραγμάτων ὢν, καὶ μηδεμίαν μηδ' ὑφ' ἑνὸς τῶν πραττομένων ὑφορώμενος ἐξέτασιν, τὰ μὲν αὐτὸς ἑκὼν εἶναι εἴπερ ἐβούλετο χαρίζεσθαί τι ὅσον ἠδύνατο, τὰ δ' ἴσως ἂν καὶ ἠμελεῖτο. Νυνὶ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐξέσται οὐδενὶ, ἀλλὰ πάντα σὺν λόγῳ καὶ μετὰ ἀκριβείας πράττειν ἀνάγκην πᾶσιν ἐπιθήσω· οὐ τῆς ὑμετέρας ἕνεκα κηδεμονίας μόνον, ἀλλὰ μὴ ἐλάττω τὴν ἀρχὴν ἣν παρέλαβον, ἀλλὰ καὶ μείζω καὶ βελτίω καιροῦ καλοῦντος ἀποδῶ, ἀλλὰ καὶ φιλοτιμίας καὶ δόξης ἕνεκα ἐμῆς. Τὸ δέ γε τούτων πάντων καὶ μεῖζον καὶ φοβερώτερον ἐμοὶ, B τῆς ἐκεῖθεν τῶν πραττομένων ἐξετάσεως καὶ τῶν εὐθυνῶν ἃς αὐτὸς ὑφέξειν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου ὑπὲρ τῶν εὖ ἢ κακῶς διῳκημένων μέλλω. Τὰ δὲ τοιαῦτα, τοῖς εἰθισμένοις ἀμελεῖν καὶ λυμαίνεσθαι τοῖς δημοσίοις, καὶ τὰ ἴδια ἐκ τῆς φθορᾶς ἐκείνων αὔξειν, παντί τε δῆλον ὡς οὐκ ἔσται ἀνεκτά. Ὥστε αὐτοὺς εἰκὸς τὸν τὴν τοιαύτην ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπαγαγόντα ἐκ μέσου ποιεῖν τίθεσθαι διὰ σπουδῆς. Τοῦτο δὲ ἄλλως αὐτοῖς οὐκ ἂν ἐξέσται, εἰ μὴ πρότερον πολλὰ ψεύδη καὶ συκοφαντίας πλάσαντες, ἐκπολεμώσουσιν ἡμᾶς ἀλλήλοις. Εἰς ὅσον δὲ ἀτοπίας ἐξελάσει τὰ πράγματα ἡμῖν ἂν συμβῇ τοιαῦτα, καὶ αὐτὴ μὲν ἂν συνορῴης οὖσα συνετὴ, σαφέστερον δὲ διδάξω καὶ αὐτός. Ἢ γὰρ ἐμὲ παρὰ πάντα δικαίου λόγον ἀνάγκη ἀποθνήσκειν, ἔργον γεγενημένον συ- C κοφαντίας καὶ διαβολῆς, ἄνθρωπον οὐ μόνον εὔνουν βασιλεῖ καὶ τοῖς ἐκείνῳ προσήκουσιν ὑμῖν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐξητασμένον ἀκριβῶς, ἀλλὰ καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἀδόλως καὶ καθαρῶς διῳκηκότα. Ὃν εἰ κατὰ δή τινα τύχην παρὰ βαρβάροις δή τισι συνέβαινε διατρίβειν πόῤῥω τῆς Ῥωμαίων γῆς, πολλῆς ἂν ἦτε μέμψεως ἄξιοι δικαίως καὶ κατηγορίας, εἰ μὴ πᾶσαν ἔθεσθε σπουδὴν ἐπανάγειν καὶ ἀνακαλεῖσθαι χρησόμενοι ᾗ αὐτῷ προσῆκεν. Ἢ εἰ μὴ αὐτὸς ἑκὼν αἱρήσομαι τὸν θάνατον, ἀλλ' ἐθελήσω προνοίας ἐμαυτὸν ἀξιοῦν, καὶ μὴ καταπροΐεσθαι τοῖς βουλομένοις τὴν σωτηρίαν, ἀνάγκη σοῦ ἀφίστασθαι καὶ σώζειν ἐμαυτόν. Τούτου δὲ γενομένου ὅτι πλείους ἐμοὶ τῶν Ῥωμαίων ἕψονται, καὶ πόλεμος ἐμφύλιος ἔσται, χαλεπὸς δὲ πόλεων ἀναστάσεις, καὶ D μυρίων φθοραὶ πραγμάτων, καὶ συμπάσης, ὡς εἰπεῖν, κατάλυσις τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, πάντα ὀντινοῦν οἴομαι μὴ ἀγνοεῖν τὸν καὶ ὁπωσοῦν φρενῶν μετειληχότα. Ὧν τὰς δίκας παρ' ἀμφοτέρων λήψεται ἡμῶν ἐπὶ τῆς δίκης ἐκείνης τῆς φοβερᾶς ὁ πάντας μέλλων κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς, ὡς τούτων αἰτίους πάντων γενησομένους. Μᾶλλον δὲ παρὰ μόνης σοῦ, τῆς μήτε παρ' ἑαυτῆς τὸ δέον συνιείσης, μήτε παρ' ἐμοῦ μαθεῖν διδάσκοντος βουλησομένης. Ἐγὼ γὰρ αὐτὸς διϊσχυρίζομαι καὶ τῆς ἄνωθεν χειρὸς συνεφαπτομένης, ὡς οὐδὲν παραβήσομαι τῶν δεόντων· οὐδ' ἔστιν ὃ με πείσει πρόφασιν τῷ πολέμῳ παρασχέσθαι. Εἰ μὲν οὖν οὕτω πέπεικας σαυτὴν, ὥστε μηδὲν μηδέποτε φαῦλον λογίζεσθαι περὶ ἐμοῦ,

ratione, et summa diligentia faciendi necessitatem imponam omnibus, non solum ob sollicitudinem vestri, ne minus quam accepi, sed et majus, et melius suo tempore imperium restituam, verum etiam propter incensum quoddam nominis mei propagandi studium. Quodque his omnibus et potius, et terribilius mihi est, propter examen factorum meorum, quod me illic manet : et rationes, quas apud tremendum tribunal, recte aut secus administratæ reipublicæ reposcendus sum. Quæ socordibus, et cum jactura communi suas privatim opes augentibus intoleranda fore, nemo non videt. Itaque probabile fit, eum qui tali ipsos necessitudine constrinxit, e medio tollere conaturos : quod aliter non procedet, ni ante multis confictis mendaciis, et consutis sycophantiis nos mutuum exasperaverint. Quo vero turpitudinis res evasura sit, si hoc contigerit, et tu pro tua prudentia videre potes, et ipse nihilominus docebo. Aut enim me calumniæ obnoxium præter omne jus fasque mori necesse est, hominem non solum imperatori, et vobis sanguineis ejus amicum, tandiu diligenter exploratum et in re Romana cum fide integritateque administranda versatum; quem, si fortuna aliqua apud Barbaros, procul Romanorum terris degeret, valde reprehendendi, et accusandi merito censeremini, nisi eum reducendum ac revocandum omni cura ac sedulitate studeretis, ejus opera ut decet usuri : aut **366** si mortem fugiens, saluti meæ prospicere, nec eam inimicis prodere voluero, ut me ipsum servem, abs te cogar deficere. Quo facto plures Romanorum me secuturos, bellumque civile sævum, et crudele emersurum, urbes et alia innumera perditum iri, et Romanum principatum, ut uno verbo complectar, occasurum, neminem prorsus utcunque rationis participem non cernere opinor. Quorum pœnas ab utrisque nostrum tanquam auctoribus horum omnium in judicio illo horrendo expetet, qui vivos mortuosque judicabit : imo abs te sola potius, quæ neque per te intellexeris, quid te facere conveniret, neque me docere volentem attenderis. Equidem Deo bene propitio ab officii tramite nusquam deflexurum me assevero : nec mortalium ullus mihi persuadebit, ut bello occasionem præbeam. Quare si ea tibi mens, ut nihil sinistrum aliquando de me cogitare velis, sed existimare, omnia me facta, et cogitata ad tuendam imperatoris filii tui auctoritatem, dignitatemque dirigere, accusatores autem meos in sycophantis, communibusque inimicis ducere, nec unquam illis ut veracibus credere; credere autem, imo nec ad aures quidem eos admittere, juste, et quod tibi, ac mihi, pariterque Romanis prosit, statueris, et hac conditione gubernacula recipiam. Sin autem ad hæc præstanda infirmitatem perspicis animi tui, ac de me fluctuant cogitationes tuæ, quid opus est mihi, ac vobis facessi negotium? cur non potius mihi bene monenti obtemperatur,

et ego quidem domi solutus occupationibus, quod volui, relinquor : tu vero cum patriarcha aliisque multis et bonis viris communi Romanorum commodo servis? Non enim tam insipiens sum, nec tam a recta ratione disto, ut in malum ante oculos positum me præcipitem : idque non pecuniis meis duntaxat pro utilitate publica, sed nec ipsi vitæ, si res vocabit (omnino autem et sæpius vocabit), ullo modo parsurus. Nec ullam aliam laborum, periculorumque, et tantorum sumptuum remunerationem exposco, quam ut primum quidem tutus sim a malis, deinde propter præclara facta celebritatem, et gloriam, cujus desiderio non vinci (96) haud valde insignium conspicuorumque, sed eorum est, qui vitam ignavam, et inhonoram vulgaremque plane vivere instituerunt. Mihi igitur re considerata et privatim cuique nostrum, et simul omnibus hæc conducere visa sunt. Tuarum partium erit, re una cum aliis, et sola tecum excussa, quæ conducibiliora fuerint, eligere. Faxit autem Deus, ut meliora eligas (97).

A ἀλλὰ πάντα ἡγεῖσθαι πράττειν καὶ διανοεῖσθαι ὑπὲρ σοῦ τε καὶ βασιλέως τοῦ σοῦ παιδός. Τοὺς δὲ διαβάλλοντας, ἡγεῖσθαι συκοφάντας καὶ κοινοὺς ἐχθρούς, καὶ μηδέποτε αὐτοῖς ὡς ἀληθεύουσι μὴ μόνον μὴ πιστεύειν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς ὑπέχειν ὦς πρὸς τὰς συκοφαντίας, δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ σαυτῇ τε καὶ ἐμοὶ συμφέροντα ἐβουλεύσω, καὶ πᾶσι τοῖς Ῥωμαίων πράγμασι κοινῇ, καὶ αὐτὸς τῆς διοικήσεως ἔχεσθαι πείθομαι τῶν κοινῶν. Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα τὴν ψυχὴν ὁρᾷς ἀδυνατοῦσαν, καὶ ἀμφιβόλους δόξας ἔχουσαν περὶ ἐμοῦ, τί δεῖ σφίσι τε αὐτοῖς, κἀμοὶ πράγματα παρέχειν, ἀλλὰ μὴ πειθομένους ἐμοὶ τὰ βελτίω συμβουλεύοντι, ἐμὲ μὲν ἐᾷν οἴκοι καθῆσθαι τὴν ἀπραγμοσύνην ᾑρημένον, αὐτὴν δ' ἅμα πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἄλλοις, πολλοῖς τε καὶ B ἀγαθοῖς οὖσι, τὰ κοινῇ συμφέροντα Ῥωμαίοις πράττειν; Οὐδὲ γὰρ ἀνόητος, οὐδ' οὕτως ἔξω φρενῶν ἐγὼ, ὥστ' εἰς προὖπτον κίνδυνον ἐμβάλλειν ἐμαυτὸν, καὶ ταῦτα μέλλων, μὴ χρημάτων μόνον τῶν ἰδίων ὑπὲρ τῶν κοινῇ Ῥωμαίοις συμφερόντων, ἀλλ' οὐδ' αὐτῆς εἰ δεήσει φείδεσθαι ψυχῆς. Πάντων δὲ δεήσει καὶ πολλάκις, μηδεμίαν δὲ ἑτέραν τῶν πόνων καὶ τῶν κινδύνων καὶ τῶν τοσούτων ἀναλωμάτων τὴν ἀντιμισθίαν ἀπαιτεῖν, ἢ πρῶτον μὲν τὸ ἀπαθῆ κακῶν διατηρεῖσθαι· δεύτερον δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις εὔκλειαν καὶ εὐδοξίαν ἧς τὸ μὴ ἡττῆσθαι οὐ τῶν πάνυ λαμπρῶν καὶ περιδόξων, ἀλλὰ τῶν φαύλως καὶ ἀτίμως καὶ οὐδὲν ἄμεινον τῶν πολλῶν βιοῦν προῃρημένων. Ἐμοὶ μὲν οὖν σκεψαμένῳ τοιαῦτα, ἔδοξε πρὸς ἐμαυτὸν ἰδίᾳ τε ἡμῶν ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ συμφέρειν. Σὲ δὲ προσήκει καὶ κοινῇ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἰδίᾳ σκεψαμένην περὶ τῶν αὐτῶν, ἅττα ἂν εἴη λυσιτελέστερα ἑλέσθαι. Δοίη δὲ Θεὸς ἑλέσθαι τὰ βελτίω.

367 CAPUT VI.

Laudat orationem domestici imperatrix. Pollicetur, quæ ille voluit. Magnus domesticus mentem suam interpretatur, et judicium adversum se postulat, si peccare videatur. Jusjurandum utrinque datur. Domesticus imperatricis fidem, ut mulieris, suspectam habet. Patriarcham per beneficia in illum collata obtestatur, ne calumniatoribus suis credat, causam suam tueatur. Patriarcha omnem operam suam spondet et sponsionem juramento sancit.

Cum ita libere, sineque ullo integumento verba fecisset magnus domesticus, imperatrix, ut non dura ac aspera (quod tamen in proœmio promiserat), sed vera, et ex æquitate cum libertate, amico germano conveniente locutum commendavit. Potuisse igitur antea, et nunc perinde, maximeque posse, si liberet, Romanum possidere imperium, certissimo scire se non negabat. Ad ea autem quæ petebat, non illa modo, verum multo plura sustinere se posse respondebat; et quamvis omnes mortales consensu adversus illum garrirent, nunquam illi infensam reddituros, sed inviolatam, sinceramque amicitiam ei præstituram, si non propter aliud, saltem popter ea, quæ ex imperatore sæpenumero audierit : nec si districto ense in se occidendi causa ruentem videret, posse illum odisse : sed pristina benevolentia etiam sic complexurum, et amici loco nihilominus habiturum. Et aiebat, se

C Τοιαῦτα πρὸς βασιλίδα μετὰ παῤῥησίας τοῦ μεγάλου δομεστίκου καὶ χωρὶς τινὸς περικαλύμματος διειλεγμένου, ἐπῄνεσέ τε τοὺς λόγους καὶ αὐτὴ ὡς οὐ σκληρῶς οὐδὲ τραχέως (ὥσπερ προοιμιαζόμενος εἶπεν) εἰρημένους, ἀλλ' ἀληθείας τε ἐχομένους καὶ δικαιοσύνης καὶ παῤῥησίας πρεπούσης φίλῳ ἀληθεῖ. Περὶ μὲν οὖν τοῦ πρότερόν τε καὶ νῦν ὁμοίως μάλιστα εἶναι δυνατὸν αὐτῷ εἰ ἐβούλετο τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν ἑαυτῷ περιποιεῖν σαφέστατα πάντων αὐτὴ εἰδέναι ὡμολόγει. Πρὸς ἃ δὲ ἠξίου ἰσχυρίζετο ὡς οὐ μόνον ταῦτα ἅπερ ᾔτησεν αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασίω ἀνασχέσθαι δυνατή. Καὶ ὡς οὐδ' ἂν εἰ πάντες ἄνθρωποι συμφωνήσαντες φαῖεν κατ' αὐτοῦ δυνήσονται ταύτην αὐτῷ ἐκπολεμῶσαι· ἀλλ' ἄθικτον αὐτῷ καὶ ἀκεραίαν τηρήσει τὴν φιλίαν· εἰ μή τι D ἄλλο, ἀλλὰ τῶν γε βασιλέως λόγων μεμνημένη ὡς πολλάκις εἴρηται περὶ αὐτοῦ, ὡς οὐδ' ἂν εἰ ξίφος σπασάμενον κατ' αὐτοῦ χωροῦντα ὡς ἀποκτενοῦντα

Jacobi Pontani notæ.

(96) M. Tullius Offic. : *Vix invenitur, qui laboribus susceptis, periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam.* Idem in Catone majore : *Optimi cujusque animus maxime ad immortalitatem gloria nititur.* Et sane frequenter hunc locum, in orationibus præsertim, attingit.

(97) Demosth. Olynthiacam primam ita claudit, ὡς ὁποῖ' ἄττ' ἂν ὑμᾶς περιστῇ τὰ πράγματα, τοιοῦτοι κριταὶ καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς ἔσεσθε. Χρηστὰ δὲ εἴη, παντὸς ἕνεκα. *Nam ut eæ res erunt quæ vobis evenient : ita et vos de actis ipsorum judicabitis. Quæ utinam bonæ sint, et officio funguntur omnes.* Ad quem locum respexisse historicum nostrum non dubito. Olet autem alibi quoque sententias Demosthenicas ex Olynthiacis, et Philippicis ob rerum similitudinem similibus etiam verbis utitur.

ἴδῃ, οὐδ' οὕτω δυνήσεσθαι αὐτὸν μισῆσαι, ἀλλὰ τὴν ἴσην εὔνοιαν αὐτῷ καὶ τούτου πεπραγμένου τηρήσει καὶ φιλίαν, ᾧ περ ἔφασκε χρωμένη διδασκάλῳ, καὶ αὐτῇ τοσοῦτον ὑπερέχοντι αὐτῆς καὶ συνέσει καὶ πραγμάτων ἐμπειρίᾳ τὰ ἴσα περὶ αὐτοῦ καὶ γινώσκειν καὶ πειράσεσθαι φυλάξειν, καὶ παρεθάῤῥυνεν αὐτὸν, μηδὲν περὶ αὐτῆς ὑποπτεύειν ἀγεννές· ἀλλ' εἶναι βεβαίως πεπεισμένον ὡς οὐδὲν ἔσται τηλικοῦτον ὃ δυνήσεται τοὺς αὐτῆς κατασεῖσαι λογισμοὺς καὶ περὶ αὐτοῦ κακὰ λογίζεσθαι παρασκευάσει. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ μέγας δομέστικος, τὴν μὲν ὁμολογίαν βασιλίδος ἀρκοῦσαν οἰηθεὶς ἀπόδειξιν πρὸς τὸ μηδὲν εἶναι ἐμποδὼν εἰ ἐβούλετο κακὸς ὀφθῆναι, μάλιστα δὲ δυνάμενος ἑκοντὶ τἀγαθὰ καὶ δίκαια αἱρεῖσθαι. Εἶτα καὶ τῆς καλοκἀγαθίας καὶ τῆς εἰς αὐτὸν στοργῆς χάριτας ὁμολογήσας βασιλίδι αὖθις ἀνελάμβανε τὸν λόγον· μὴ δὴ διὰ ταῦτα φάσκων, μήτ' αὐτὴν, μήτε πατριάρχην ὑποπτεύειν αὐτῷ τοὺς λόγους ὡς πανούργως εἰρημένους, ἄδειαν αὐτῷ προπαρασκευάζοντι τὸ μηδ' ἄν τις ἀληθῆ λέγειν ἔχῃ περὶ αὐτοῦ καὶ ἀποδεικνύειν ἀδικοῦντα, τόπον ἔχειν πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν καὶ γραφήν. Οὐ γὰρ τοῦτο βούλεσθαι αὐτῷ τοὺς λόγους· ἀλλ' εἰ μέν τινες τοιαῦτα δήποτε κατηγοροῖεν οἷα αὐτὰ ὑφ' ἑαυτῶν ἐξελέγχεσθαι ὡς εἰσὶ συκοφαντίαι καὶ διαβολαὶ, τούτων μηδένα ποιεῖσθαι λόγον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλάττοντας μισεῖν. Εἰ δ' ἄρα οὕτως εἴη πιθανὰ, ὥστ' ἀμφιβολίαν ἐμποιεῖν εἰ μᾶλλον χρὴ πιστεύειν ἢ παντάπασιν ἀπιστεῖν, μὴ ἐρήμην εὐθὺς καταψηφίζεσθαι καὶ ἀπόντος· ἀλλ' εἰς δικαστήριον καλεῖν, κἂν ἁλίσκωμαι ἀδικῶν, οὐ παραιτοῦμαι τῆς κακουργίας διδόναι δίκας. Τῆς βασιλίδος δὲ τὸν περὶ τῆς δίκης λόγον ἀποσειομένης, καὶ μηδ' ἂν εἴ τι γένοιτο τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ φρονήσειν διατεινομένης, ὥστε καὶ δικαστηρίων δεήσεσθαι πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἔφασκεν ἐκεῖνος ἀγαπήσειν εἰ μὴ καὶ περὶ τούτου πείθοιτο αὐτῷ τῶν ἄλλων μᾶλλον ἕνεκα, ἢ αὐτῆς· ὥστε διὰ πάντων αὐτοῖς ἀποφράττεσθαι τὰς γλώσσας, καὶ μὴ πρόφασιν ἐκ τούτου κακουργίας καὶ διαβολῆς λαβεῖν. Ἀπαγορευούσης δὲ αὐτῆς καὶ οὐκ ἐθελούσης πείθεσθαι, ἔπεισε πολλὰ εἰπὼν ὡς περὶ ἀναγκαίου, ἄκουσαν μὲν, καὶ τόγε εἰς αὐτὴν ἧκον τῶν τοιούτων μὴ δεομένην ζητημάτων. Ἐπείθετο δ' οὖν ἕνεκα αὐτοῦ. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ αὐτὸς ἡσθεὶς, καὶ πᾶσαν λογισμῶν ἀμφιβολίαν ἀποθέμενος, χαίρων ἔφασκεν ἤδη παραλήψεσθαι τὴν ἀρχὴν, εἰ καὶ δι' ὅρκων γένοιτο πιστὰ τὰ εἰρημένα. Καὶ αὐτίκα ἐτελοῦντο καὶ οἱ ὅρκοι παρ' ἑκατέρων ἐπὶ τοῦ πατριάρχου. Ἐπεὶ δὲ οὐδενὸς αὐτοῖς ἐνέδει ἔτι πρὸς τὰς διαλύσεις, βασιλὶς μὲν οἴκοι ὑπελείπετο. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἤδη πᾶσαν τὴν ἀρχὴν βεβαίως ἔχων, ἐξῄεσαν ἅμα πατριάρχῃ· καὶ πρὸς τῷ ναῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος γενόμενοι Δημητρίου, ὃς τῶν βασιλείων ᾠκοδόμητο ἐντὸς, πολλὰ καὶ πρὸς πατριάρχην ὁ μέγας δομέστικος διειλέχθη. Ἔφη γάρ· πεπεῖσθαι μὲν καὶ αὐτὸν σαφῶς ὡς οἵους ἡ βασιλὶς ἐφθέγξατο λόγους, τοιοῦτον καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν. Θορυβεῖσθαι δὲ αὖθις οὐ μικρῶς τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικείας φύσεως, εἰδότα ὡς εὐμετάβλητος διὰ

A imperatore magistro tantum sibi prudentia, et usu præstante, eadem de illo sentire, et ejus admonitioni parituram; confirmabatque illum ne quid de se abjectum suspicaretur, sed constanter crederet, nihil tanti fore, unde ipsa de sententia deturbata, male de eo existimaret. Posthæc magnus domesticus imperatricis confessione satis demonstratum arbitratus, nihil sibi esse obstaculo, si improbe velit agere, et posse sponte sua bene, justeque facere: deinde ob integritatem, et amorem in se declaratum gratiis actis, denuo sic ait. Nec ipsam, nec patriarcham verba sua suspecta habere oportere, quasi ita securitatem sibi præparet, ut neque si quis ut improbum eum accusare queat, et dicam impingere, recipiatur ejus oratio; non enim sibi B hoc velle; sed si quidam aliquando de talibus eum accusarent, quæ meras esse calumnias, et sycophantias ipsi a semetipsis convincerentur, 368 horum nullam duci rationem debere, sed cum figmentis suis aversandos. Sin ita probabilia forent, ut dubitaretur, credendane, an prorsus repudianda essent, non statim indicta causa, et absentem condemnandum, sed in judicium vocandum, ibi sceleris convictum sese pœnas non invite suscepturum. Cum imperatrix mentionem pœnæ non ferret, affirmaretque, quidquid tandem eveniret nunquam ita de ipso cogitaturam, ut judicio illum arcesseret non se quieturum domesticus respondebat, nisi et in hoc sibi obsequeretur, aliorum causa magis quam sua, ut sic per omnia illis ora obstruC erentur, et ne hinc maligne calumniandi occasionem sumerent. Recusanti vero et invitæ, quod se hujusmodi quæstionibus non egere diceret, multis verbis ut rem necessariam persuasit. Domestici igitur causa assensit. Quocirca et ipse exhilaratus, omnique cogitationum perplexitate deposita, se jam cum gaudio ad imperium moderandum esse regressurum dixit, si etiam sacramento dicta firmarentur; quod mox ab utroque coram patriarcha factum est. Perfecta igitur pacificatione imperatrix domi mansit. Magnus autem domesticus totius imperii gubernatione sibi confirmata, cum patriarcha recessit, et apud ædem magni martyris Demetrii intra aulam longo eum serD mone detinuit, nempe hoc: Ego quoque, non aliter quam sentiret, imperatricem locutam esse, plane credo. Perturbor tamen non mediocriter, quod naturæ muliebris imbecillitatem, quam scilicet varia, et ob timiditatem mutabilis sit cognosco: et male metuo, ne ego quidem semper propter bella cum finitimis Barbaris abesse longius cogar, sycophantæ autem domi desidentes, aliquando illam pervertant Quod et viris in pugna imbellissimis accidere videmus, qui a domesticis probrose increpiti, et contumeliosissime vexati ac nihil non grave perpessi. extra prælium verbis se jactitant magnifice, et jurati affirmant, de cætero non tergum hostibus præbituros, sed generose contra pugnaturos. Postquam autem eos accedentes conspexerunt, et

tubam belli signum exaudierunt, in acie amplius consistere non possunt; sed juramenti, et jactantiæ prioris obliti, ignave ac turpiter fugiunt. Scitum est etiam quod apud Persas ferri proverbium audio: Femina terram adhuc tangit, quamvis capite nubes tetigerit (97*). **369** Quo significant, opinor, etsi ad summum prudentiæ, magnanimitatis, et fortitudinis venerit mulier, nihilominus, ut antea, esse mulierem; hoc est naturalibus, et muliebribus affectionibus subditam. Quæ omnia me reminiscentem sollicitant, et animum metu implent, ne, si quid, ut feminæ, imperatrici acciderit, non ego solum, sed et Romani omnes multis involuti malis, extremis periculis circumveniamur. Quare primum quidem ultro præstitorum tibi a me beneficiorum te admoneo; nec te oblitum puto, quemadmodum ad hoc gloriæ et honoris fastigium propter amicitiam nostram, studiumque perveneris. Non enim solum te infimi ordinis hominem imperatoris clericorum collegio allegi, et cura multa non tantum domi meæ, sed jam e domesticis imperatoris unum dignatus sum, quanquam id necessitas nulla exigeret, sed et primus tui mentionem feci, et auctor imperatori fui, ut te in thronum patriarchicum extolleret. Quin etiam cum ab episcopis concorditer repellerere, diligentissime elaboravi, ut tibi præclaram hanc et pro qua jure certetur, cathedram darent. Postremo cum in ejus amittendæ periculum devenisses, solus ego difficultatem omnem sustuli. Hæc in præsens percensui, non quod beneficia exprobrare velim (non enim soleo, ne si longe plura quidem, et majora essent), sed ut ostenderem, æquum videri, ut a quo plura jam pridem amicitiæ, et singularis cujusdam amoris argumenta habes, idque gratuito, ei nunc tali tempore memorem te, et reipsa meritis compensandis gratum exhibeas. Adde, cum sis Pater spiritualis omnium, quantam unicuique ovium tuarum, tantam et mihi, imo vero multo majorem quam ferme omnibus sollicitudinem debes: quod omnes commodorum meorum, incommodorumve participes futuri sunt. Quod autem te oro, hoc est, ut simul ac debuero foris bellum gerere (nec enim vel mihi honorificum, vel vobis utile, hic sedentem ab hostibus agros nostros vastari, civitates obsideri, obvios in servitutem abduci permittere), nihil loci de sycophantis, hominibus perditis, et reipublicæ inimicis, qui hic cum Augusta versaberis semper: ut contra me calumnias comminisci, et illam ad obtrectatores ut bene consulentes audiendos, ac me pro hoste, et insidiatore suo propter imperium habendum inducere possis, sed jus **370** meum tueare; illorum machinas dissipes; calliditatem, ac dolos infirmes; et hoc solum eidem persuadeas, ne absentem damnet,

A δειλίαν, καὶ δεδοικέναι μὴ αὐτὸς μὲν ἀναγκάζοιτο πάντοτε μακραῖς ἀποδημίαις χρῆσθαι διὰ τοὺς πρὸς τοὺς περιοίκους βαρβάρους πολέμους, οἱ συκοφάνται δὲ οἰκουροῦντες, πείσωσί ποτε αὐτὴν μεταβαλεῖν, ὃ καὶ ἀνδράσι συμβαῖνον ὁρῶμεν τοῖς περὶ μάχας διὰ δειλίαν ἀτολμωτάτοις. Ἐκεῖνοι γὰρ ὑπὸ τῶν οἰκείων ὀνειδιζόμενοι καὶ περιυβριζόμενοι, καὶ ὁτιοῦν ὑπομένοντες δεινὸν, μάχης μὲν οὐ παρούσης, κομπάζουσι πολλὰ καὶ ἰσχυρίζονται καὶ ὅρκους προστιθέντες, μηκέτ' αὖθις τοῖς πολεμίοις τὸ πρόσωπον ἀποστρέψειν, ἀνδρείως αὐτίκα στήσεσθαι πρὸς αὐτούς. Ἐπειδὰν δὲ αὐτούς τε ἴδωσι προσιόντας, καὶ τῆς σάλπιγγος ἀκούσωσι σημαινούσης συμπλοκὴν, οὐκέτι μένειν οὐδ' ἐπὶ τῆς παρατάξεως οἷοί τέ εἰσιν, ἀλλὰ φεύγουσιν αἰσχρῶς καὶ ἀγεννῶς, B ὀλίγα φροντίζοντες τῶν ὅρκων καὶ τῶν κομπασμάτων τῶν προτέρων. Ἀκούω δὲ καὶ παροιμίας Περσικῆς ὀρθῶς ἄγαν καὶ συνετῶς περὶ τῆς γυναικείας εἰρημένης φύσεως· λέγουσι γὰρ ὡς κἂν μέχρι νεφελῶν ἀφίκηται ἡ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, οὐδὲν ἔλαττον ἢ πρότερον ἐφάπτεται τῆς γῆς. Σημαίνοντες, οἶμαι, διὰ τοῦ λόγου, ὡς κἂν εἰς ἄκρον καὶ φρονήσεως ἀφίκηται καὶ μεγαλοψυχίας καὶ ἀνδρίας, οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερόν ἐστι γυνὴ τοῖς φυσικοῖς δὴ γυναικείοις πάθεσιν ἐνεχομένη, ἃ δὴ πάντα με ἀποκναίει μεμνημένον, καὶ πολὺν ἐμποιεῖ θόρυβον τῇ ψυχῇ, μὴ τῆς βασιλίδος γυναικεῖόν τι παθούσης, οὐκ αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι πάντες, πολλαῖς ὁμιλήσομεν κακοῖς, καὶ τοῖς ἐσχάτοις περιπεσούμεθα κινδύνοις. Οὗ δὴ ἕνεκα, πρῶτα μὲν τῶν ὑπηργμένων παρ' ἐμοῦ σοι ἀγαθῶν ἀναμιμνήσκω. Οὐδ' αὐτὸν ἴσως ἐπιλελησμένον, ὡς εἰς τοῦτο εὐδοξίας C καὶ τιμῆς παρὰ τὴν ἡμετέραν ἥκεις καὶ φιλίαν καὶ σπουδήν, οὐ μόνον ἐξ ἀφανείας πολλῆς τῷ βασιλικῷ κλήρῳ καταλέξαντος, καὶ πολλῆς προνοίας οὐκ οἴκοθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠξιωκότος, καὶ καιροῦ καλοῦντος, ἐμοῦ τε πρώτου μνησθέντος, καὶ βασιλέα πείσαντος ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀνάγειν θρόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων κοινῇ γνώμῃ πάντων ἀποσειομένων, πολλῇ χρησαμένου πρὸς αὐτοὺς καὶ προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ ὥστε πεῖσαι ἐγχειρίσαι τὴν περιφανῆ ταύτην καὶ περιμάχητον καθέδραν, καὶ τὰ τελευταῖα δὴ ταῦτα κινδυνεύοντος περὶ αὐτὴν καὶ μέλλοντος ἀποστερεῖσθαι μόνου πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐξαρκέσαντος τῶν δυσχερῶν. Ταῦτα δὲ D διῆλθον νῦν, οὐχ ὀνειδίζειν προῃρημένος τὰς εὐεργεσίας. Οὐ γὰρ ἔμοιγε φίλον τὸ τοιοῦτον, οὐδ' εἰ πολλαπλασίους ἦσαν καὶ μείζους· ἀλλ' ἵν' ἐπιδείξαιμι, ὡς ἄνωθεν φιλίως πρός σε διατεθέντι, καὶ πολλὰς παρεσχημένῳ ἀποδείξεις τῆς πρὸς σὲ στοργῆς, δίκαιον καί σε τῶν πραγμάτων παρασχόντων νῦν, εὐγνώμονα φανῆναι τῷ προῖκα πρότερον ὀφθέντι φίλῳ, καὶ ἀμοιβὰς ἀξίας ἀποδοῦναι τῶν προτέρων εὐεργεσιῶν. Οὐ μόνον τούτων ἕνεκα αὐτῶν,

Jacobi Pontani notæ.

(97*) Hæc parœmia Persica de naturali, et agnata levitate et inconstantia mulierum propter quam nunquam illis fidendum sit, quamtumvis magna præ se ferentibus ac promittentibus, notatu digna, et in sermonibus merito usurpanda est. Qui adagia post Erasmum ab illo prætermissa collegerunt et adhuc colligunt, hoc etiam suis addere poterunt.

ἀλλ' ὅτι καὶ πατὴρ ὢν κοινὸς πνευματικὸς, ὅσην ἑκάστῳ τῶν ποιμαινομένων, τοσαύτην ὀφείλει; τὴν κηδεμονίαν καὶ ἐμοί. Μᾶλλον δὲ πολλαπλασίω ἢ σύμπασι σχεδὸν, ὅσῳ καὶ τῆς εἰς ἐμὲ ἡκούσης ὠφελείας ἢ βλάβης πάντες ἀπολαύσουσι τὸ μέρος. Τοῦτο δέ ἐστιν ὅσου δέομαι· ἵν' ἐπειδήπερ αὐτὸς ἀναγκαίως ἔχω πρὸς τὰς ἔξωθεν στρατείας ἀσχολεῖσθαι· οὔτε γὰρ ἔμοιγε εὐπρεπὲς, οὔθ' ὑμῖν συμφέρον ἐνταῦθα καθήμενον περιορᾷν τοὺς πολεμίους τοὺς ἀγροὺς πορθεῖν τοὺς ἡμετέρους, καὶ τὰς πόλεις πολιορκεῖν, καὶ ἐξανδραποδίζεσθαι τοὺς προστυγχάνοντας, μηδεμίαν δοῦναι χώραν τοῖς συκοφάνταις καὶ λυμεῶσι καὶ κοινοῖς ἐχθροῖς τὸν ἀεὶ χρόνον ἐνταῦθα συνεσόμενόν τῇ βασιλίδι ὥστε δυνηθῆναι συσκευάσαι κατ' ἐμοῦ διαβολὰς, καὶ πεῖσαι προσέχειν αὐτοῖς, ὡς ὀρθῶς καὶ λυσιτελῶς βουλευομένοις, ἐμὲ δὲ πολέμιον νομίζειν καὶ ἐπιβουλεύοντα αὐτῇ πρὸς τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ δικαίων ἀντεχόμενον διαλύειν αὐτοῖς τὰς μηχανὰς, καὶ ἀπράκτους καθιστᾷν τὰς πανουργίας καὶ τοὺς δόλους, οὐδὲν ἕτερον πείθοντα τὴν βασιλίδα, ἢ μὴ καταψηφίζεσθαι ἀπόντος, ἀλλὰ κληθέντα πρὸς τὴν δίκην, καὶ καιροῦ τυχόντα πρὸς ἀπολογίαν, ἢ διαλύεσθαι τὰ ἐγκλήματα ἂν δύνωμαι, ἢ διδόναι δίκας τῆς ἀδικίας ἂν ἁλίσκωμαι ἐπιορκῶν. Τῆς τοιαύτης δὲ σπουδῆς ἕνεκα καὶ προθυμίας οὐ παρὰ Θεοῦ μόνου λήψεσθαι τὰς ἀμοιβὰς ὡς ὑπὲρ εἰρήνης καὶ σωτηρίας τῆς κοινῆς καὶ αὐτοῦ ἐσπουδακότα τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν αὐτῷ πολλὴν εἰδήσειν χάριν, καὶ πάντας τοὺς ἐν λόγῳ ἐπαινέσεσθαι, ὅτι τὰ προστάτου ποιεῖ, καὶ κηδεμόνος τῶν ψυχῶν ἔργοις αὐτοῖς ἐπιδεικνύμενος ὡς ἐστι μαθητὴς τοῦ εἰρηνοποιοῦ, καὶ εἰς δύναμιν αὐτῷ ἐξομοιοῦται, τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον πᾶσαν πρόφασιν πολέμου ἐμφυλίου διαλύων. Τοιαῦτα καὶ πρὸς πατριάρχην διειλεγμένου τοῦ μεγάλου δομεστίκου, τάς τε εἰρημένας εὐεργεσίας ἣν αὐτῷ ἐκεῖνος συνομολογῶν, καὶ πάντων τῶν ἄλλων μείζω καὶ εὐηργετῆσθαι καὶ ὀφείλειν, καὶ θαῤῥεῖν περὶ τοῦ μέλλοντος· ὑποτιθέμενος ὡς οὐδὲν αὐτῷ τῶν δυσχερῶν τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον ἀπαντήσει, ἀλλὰ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ εἴ τι συμβαίη τοιοῦτον χρήσεται περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ ὑπὲρ αὐτὸς αὐτοῦ παρὼν τῶν αὐτῷ γινομένων ἀνθέξεται δικαίων. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ πατριάρχης προθύμως τὰ τοιαῦτα ἐπηγγείλατο, οὐκοῦν ἔφασκεν ὁ μέγας δομέστικος, οὐδὲν λοιπὸν, ἢ τὰς ὑποσχέσεις ταύτας τρόπῳ, ᾧ ἂν ἐπίσταιτο αὐτὸς βεβαίας αὐτῷ ποιεῖν καὶ ἀναμφιβόλους, ὥστε μηδὲν ἔτι ἐνδοιάζειν ἔχειν, ἀλλὰ πεπεῖσθαι ἀκριβῶς ὡς οὐδὲν ἧττον ἢ εἰ παρῆν αὐτὸς, οὐδεμία τοῖς συκοφάνταις ἔσται δύναμις πρὸς τὰς διαβολάς· ὃ δ' εὐθὺς τῆς καθέδρας ἐξαναστὰς, Εὐλογητὸς, εἶπεν, ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὢν εἰς τοὺς αἰῶνας, ὅτι οὔτε νῦν οὔθ' ὕστερον ψεύσομαί σε, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ σοῦ πᾶσαν ποιήσομαι δικαίου καὶ φροντίδα καὶ σπουδήν. Καὶ οὐδὲν τόγε εἰς ἐμὲ ἧκον περιόψομαι, μὴ πάντα καὶ διανοεῖσθαι καὶ φθέγγεσθαι καὶ πράττειν, ὥστε μηδεμίαν βλάβην ἐκ συκοφαντίας καὶ διαβολῆς σοὶ προσενεχθῆναι. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἐπειπὼν, καὶ πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ μεγάλου δομεστίκου εὐχήν τινὰ τῶν ἱερῶν διεξελθὼν, καὶ πολλὴν αὐτῷ εἰρήνην καὶ εὔκλειαν, καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ἐπευξάμενος ἐσμὸν, ἐπεὶ καὶ ἡ ἡμέρα ἤδη περὶ δείλην ἦν, ὁ πατριάρχης μὲν ἐπ' οἴκου ἀνεχώρει. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἥπτετο προθύμως τῶν πραγμάτων, βεβαίας ἤδη περὶ τῶν μελλόντων ἔχων τὰς ἐλπίδας, καὶ οὐδὲν δεινὸν ὑπονοῶν.

sed in judicium vocet: ut tempus ad defensionem nactus, aut objecta refellam, si potero, aut si pejerasse deprehendar, pœnam subeam. Pro hac impigra diligentia tua, non modo a Deo velut pacis et salutis communis, et juris mei cupidus, præmium accipies, sed me quoque quam gratissimum experiere; et omnes honorati te laudabunt, quia quæ præpositum, curatoremque animarum decent, feceris; factoque ipso te pacificatoris discipulum demonstraris, quem pro viribus imitere, dum, quantum in te est, omnem belli civilis materiam tollis. His dictis a magno domestico, patriarcha memorata se beneficia accepisse, et omnibus aliis majora se et accepisse, et debere confitebatur, monebatque ne futuri esset anxius, quod ad se attineret, nihil ei molestiarum enasciturum, et si quid adversi contingeret, perstudiose amoliturum, ejusque causam ita defensurum, ut si ipsemet præsens adesset, melius non posset. Ubi hæc patriarcha prompta voluntate promisit, magnus domesticus nihil reliquum esse dixit, quam eadem promissa, modo quo sciret ipse, firma et minime dubia efficere, ut nihil ambigeret: sed prorsus crederet, non secus, ac si ipse adesset, criminatoribus nullam criminandi potestatem fore. Ille confestim e cathedra exsurgens: Benedictus Deus, inquit, et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est in sæcula, ego neque nunc, neque in posterum te fallam, sed in tua causa omnem conatum adhibebo, nihilque quod officii mei sit, prætermittam, quo minus omnia cogitem, dicam, faciam, ut per sycophantias, et calumnias nullum detrimentum capias. Secundum hæc hymnum trisagion addidit, et super caput ejus sacra precatione recitata, multamque illi pacem, et gloriam, et aliorum bonorum cumulum apprecatus, quoniam advesperascebat, ipse domum concessit. Magnus domesticus jam spe futurorum nixus et nihil quidquam sinistrum opinione præcipiens, ad imperii gubernationem accessit.

371 CAPUT VII.

Sismanus a legatis Alexandri regis petitur. Magnus domesticus reprehendit, quod ideo bellum intentet et transfugam reddere recusat, proque eo Mœsis bellum grave minatur. Legati fractis spiritibus triginta dies ad reditum responsumque regis renuntiandum impetrant. Imperatrix et proceres de prudentia domestici gratis animis lætantur.

Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἐκέλευε τοὺς Ἀλεξάνδρου

Postridie Alexandri regis legatos in palatium

accitos, quid venirent interrogavit. Qui juramentum, quod imperator Alexandro pacis ergo dederat, exhibentes, petere aiunt, aut Sismanum sibi regis sui hostem tradi: aut juramentum, ut pace jam irrita recipi. Neque enim fore justum, aut tolerabile, ipsos quidem certos, et constantes amicos ac socios Romanorum esse: illos autem eorum hostes infensissimos recipiendo, fœdus violare. Hæc legati, fastu et arrogantia pleni; nihil contradicturos Romanos, sed extemplo Sismanum belli metu reddituros opinati. Imperatrix magnum domesticum cum iis agere, et ad petitionem respondere jussit. Qui primum vitio dedit, quod non jure venissent. Non enim oportebat, inquit, regem vestrum defuncti imperatoris Romani amicum atque generum, ejus liberis bellum inferre, et cum causa injusta conari fœdus rumpere. Quin si antea quidpiam cum eo litis et controversiæ habuisset, eam nunc missam facere, et fœdus inviolabilius custodire, cumque liberis ejus, amicorum præsidiis modo potissimum indigentibus, contra eorum hostes, si qui fuerint, societatem instituere debuisse. Verum illi idem, quod multis usus venire, qui potentiores, vivos quidem officiis demerentur, non tam ipsorum amici, quam temporis, et opulentiæ: ubi autem mortem obierunt, veluti cum morte solutis amicitiæ legibus, eos jam ut impotentes contemnunt, facillimeque oderunt, quos prius diligere videbantur. Deinde ad petitionem hoc responsum attulit. Non est hic patrius mos Romanis, ad se confugientes eorum hostibus dedere. A Constantino enim Magno, Romanis imperatoribus singularum gentium reges, ac dominos magnitudine ac nobilitate imperii antecellentibus, complures eorum adversa fortuna usi (98), et principatu ejecti, supplices facti sunt; alii rogantes, suum sibi principatum recuperari; **372** sui curam, providentiamque flagitantes. Qui tanquam communes calamitosorum salvatores, ac patroni ab omnibus ærumnam depulerunt. Nam hos in imperia sua cum valida manu reduxerunt; illos beneficiis, ac donis magnificentissimis cohonestarunt: quibus cum eis suarum provinciarum memoriam excussissent, ut secum de cætero vitam viverent, auctores fuerunt; imperatori subesse, multo melius, et illustrius ducentibus, quam apud suam gentem rerum habenas moderari. Similiter nunc Sismanus Ramanorum majestatem supplex invocavit, non ille quidem ut in suum regnum restituatur, sed ut e regno profligatus, in hac misera fortuna sua nostra cura, procurationeque recreetur. Alexander porro rex vester, propter obitum imperatoris de Romanorum rebus actum existimans, et neminem adeptos, qui eas regere possit, legatos

A πρεσβευτὰς εἰς τὰ βασίλεια ἐλθόντας, περὶ ὧν ἥκουσιν ἀπαγγέλλειν. Οἱ δὲ ἧκον, καὶ τοὺς ὅρκους ἔχοντες οὓς βασιλεὺς πρὸς Ἀλέξανδρον ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ ἐποιεῖτο, ᾐτοῦντό τε αὐτοῖς τὸν Σίσμανον ἐγχειρίζειν πολέμιον ὄντα τῷ σφετέρῳ βασιλεῖ, ἢ τοὺς ὅρκους ἀπολαμβάνειν, ὡς οὐκέτι τῆς εἰρήνης ἐσομένης. Μηδὲ γὰρ ἂν εἶναι δίκαιον, μηδὲ ἀνεκτὸν αὐτοῖς, αὐτοὺς μὲν ἀσφαλεῖς εἶναι καὶ βεβαίους φίλους καὶ συμμάχους Ῥωμαίοις, ἐκείνους δὲ παρασπονδεῖν τοὺς αὐτοῖς πολεμιωτάτους ὑποδεχομένους. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις τοιαῦτα εἶπον, ὄγκου καὶ φρονήματος πεπληρωμένοι, καὶ οὐδὲ ἀντειπεῖν οἰόμενοι Ῥωμαίους, ἀλλ' αὐτίκα ἐγχειρίσειν Σίσμανον δείσαντας τὸν πόλεμον τὸν πρὸς αὐτούς· ἡ βασιλὶς δὲ ἐκέλευεν αὐτοῖς τὸν μέγαν δομέστικον χρημα-
B τίζειν, καὶ περὶ ὧν αἰτοῦσιν ἀποκρίνεσθαι. Ὁ δὲ, πρῶτα μὲν, ἐμέμφετο αὐτοῖς ὡς οὐκ ἐφ' οἷς προσῆκε τὴν ἄφιξιν πεποιημένοις. Ἔδει γὰρ βασιλέα τὸν ὑμῶν φίλον ὄντα καὶ πατέρα κηδεστοῦ, τῷ τετελευτηκότι βασιλεῖ Ῥωμαίων μὴ τοῖς ἐκείνου παισὶ πόλεμον ἐπάγειν, καὶ διαλύειν πειρᾶσθαι τὰς σπονδὰς ἐπ' αἰτίαις οὐ δικαίαις. Ἀλλ' εἴ τινα καὶ πρότερον εἶχε πρὸς ἐκεῖνον πρόφασιν διαφορᾶς, ταύτην καταλύειν νῦν, καὶ βεβαιότερον ἢ πρότερον φυλάττειν τὰς συνθήκας, καὶ βασιλέως τοῖς παισὶ συμμαχεῖν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἄν τινες ὦσι, νυνὶ μάλιστα τῆς παρὰ τῶν φίλων ἐπικουρίας δεομένοις· ὁ δ' ἔοικε ταὐτὸν τοῖς πολλοῖς παθεῖν, οἳ ζῶντας μὲν θεραπεύουσι τοὺς δυνατοὺς, οὐ μᾶλλον ἐκείνων, ἢ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς ἐκείνων δυνάμεως ὄντες φίλοι·
C ἐπειδὰν δὲ ἀποίχωνται, τῶν αἰτίων ὡσπερεὶ διαλυθέντων τῆς φιλίας, ῥᾷστα πρὸς ἔχθραν ἐξάγονται τῶν πρότερον δοκούντων εἶναι φίλων διὰ τὴν ἀδυναμίαν αὐτοὺς περιορῶντες. Ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν, οὕτω τὴν ἀπολογίαν ἐποιεῖτο, ὡς οὐ πάτριον τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσι τοὺς αὐτοῖς προσφυγόντας τοῖς πολεμίοις προδιδόναι. Ἀπὸ γὰρ τῶν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου χρόνων ἄχρι νῦν τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσι, μείζοσι καὶ περιφανεστέροις τῶν παρ' ἑκάστοις ἔθνεσι βασιλεῦσιν ἢ δυνάσταις οὖσι, πολλοὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἀρχόντων ἀτυχήσαντες, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένοι γεγόνασιν ἱκέται· οἱ μὲν, τὴν οἰκείαν αὐτοῖς ἀρχόντων ἀτυχήσαντες, καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένοι γεγόνασιν
D ἱκέται οἱ μὲν τὴν οἰκείαν αὐτοῖς δεόμενοι ἀρχὴν ἐπανασώζειν, οἱ δὲ καὶ ἄλλως προνοίας καὶ κηδεμονίας τυχεῖν τινος, καὶ πᾶσιν ἤρκεσαν πρὸς τὰς συμφορὰς, ὥσπερ κοινοὶ σωτῆρες, καὶ προστάται τῶν δυσκόλῳ τύχῃ χρησαμένων ὄντες. Καὶ τοῖς μὲν αὐτῶν ἀπέδοσαν τὰς ἀρχὰς χειρὶ πολλῇ καταγαγόντες, ἐνίους δὲ εὐεργετήσαντες μεγάλα, καὶ τῆς οἰκείας ποιήσαντες ἐκλαθέσθαι τῇ ὑπερβολῇ τῶν δωρεῶν, ἔπεισαν αὐτοῖς συνεῖναι διὰ βίου, τὴν παρὰ βασιλεῖ δουλείαν πολὺ βελτίω νομίσαντας καὶ θαυ-

Jacobi Pontani notæ.

(98) Romanos imperatores a Constantino Magno recepisse supplices, aut profugos reges variarum gentium, iisque consuluisse, patet ex historiis Romanis. Nam ut bene Cicero in Maniliana: *Afflictæ regum fortunæ facile multorum opes, eorum imprimis, qui aut reges sunt, aut in regno vivunt, ad misericordiam alliciunt: quod regale iis nomen magnum, et sanctum esse videatur.*

μασιωτέραν τῆς ἀρχῆς τῶν ὁμοφύλων, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν, Σίσμανος ἱκέτης γέγονε τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, οὐ πρὸς τὴν οἰκείαν δεόμενος καταγαγεῖν, ἀλλὰ προνοίας τινὸς τυχεῖν κακοπραγῶν καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένος. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ ὑμέτερος βασιλεύς, ὡς ἔοικε, διὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν τὰ Ῥωμαίων πράγματα παντάπασι νομίζων διεφθάρθαι, καὶ μηδένα τὸν προστησόμενον κεκτῆσθαι, ἐκεῖνον ἀπέστειλεν αἰτῶν μετὰ πολλῆς τῆς παῤῥησίας καὶ τὸ κελευόμενον ποιεῖν μηδὲν πολυπραγμονοῦντας ἀξιῶν. Τὸ δ' ἐναντίως ἔχει ἢ ᾠήθητε αὐτοί. Βασιλεύς τε γὰρ ἔτι περιὼν ἡμῖν χρώμενος τοὺς ἀδικεῖν ἐθέλοντας ἐτιμωρεῖτο· καὶ νῦν ἐξ ἀνθρώπων ἐκείνου γεγενημένου, ἡμεῖς ἀμυνούμεθα ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, ἄν τις ἐπίῃ, ὑπὸ βασιλέα τὸν ἐκείνου παῖδα τεταγμένοι, καὶ τήν τε χώραν ἡμῶν φυλάξομεν ἀπαθῆ κακῶν, καὶ ὑπὲρ φιλοτιμίας τῆς ἀνέκαθεν Ῥωμαίοις προσηκούσης πολεμήσομεν ὑμῖν προθύμως. Οὐ γὰρ μικρὸν τοῦτό γε, οὐδὲ εὐκαταφρόνητον ἡμῖν εἰς ἀδοξίας λόγον τὸ τὸν φυγάδα παρ' ἡμῖν γεγενημένον, ἢ ὑμῶν, ἢ ἑτέρων κελευόντων ἐπὶ θανάτῳ προδιδόναι. Ἂν μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ τῆς ἀτοπίας τῶν τοιούτων ζητημάτων ἀποστάντες, εἰρήνην ἄγειν, καὶ ταῖς σπονδαῖς ἐμμένειν καὶ τοῖς ὅρκοις οὓς πρὸς βασιλέα ἔθεσθε, ἐθέλητε, πειρασόμεθα καὶ ἡμεῖς τῶν καθεστώτων μηδὲν κινεῖν. Ἂν δ' ἄρχητε αὐτοὶ πρότεροι πολέμου, τὸν Θεὸν καὶ ἡμεῖς μάρτυρα τῆς ἀδικίας προστησάμενοι, ὃν αὐτοὶ ἐπιορκεῖτε διαλύοντες τὰς σπονδάς, διδάξομεν ὑμᾶς μηδὲν πέρα τοῦ προσήκοντος φρονεῖν, καὶ ἢ Σίσμανον τριήρεσι διὰ τοῦ Ἴστρου καταστήσαντες ἐπὶ Βιδήνην, καὶ πόλεμον ἐμφύλιον ἀνάψαντες ὑμῖν· ἴστε γὰρ δή που καὶ αὐτοὶ ὡς πολλοὶ Μυσῶν προσχωρήσουσιν ἐκείνῳ διὰ τὴν ἀρχαίαν φιλίαν καὶ τὴν οἰκειότητα τοῦ γένους, ἢ παντάπασιν Ἀλέξανδρον ἐκβαλοῦμεν τῆς ἀρχῆς, ἢ τά γε δεύτερα, οὐ μέτριά τινα ζημιώσομεν αὐτὸν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο δοκοίη, ὡς ἐλάττονος ἢ προσῆκε τῆς ἐπικουρίας γινομένης, ἀλλ' ἔγωγε αὐτὸς ἅμα στρατιᾷ Ῥωμαίων ἔχων καὶ Σίσμανον ὑμῖν ἐπιστρατεύσω καὶ μαχοῦμαι προθυμότατα ὑμῖν· οὐ μόνον παρασπονδούμενος αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἀδικουμένῳ βοηθῶν, καὶ προσέτι γε στασιάζουσι πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ τοῖς μὲν Ἀλεξάνδρῳ προσκειμένοις, τοῖς δὲ ἥδιον ἂν ἀπαλλαξομένοις καὶ πρὸς Σίσμανον ἀποχωρήσουσιν, ὅπερ οὐκ οἴομαι ὑμῖν λυσιτελήσειν. Ἐγὼ δὲ καὶ τρόπον ἕτερον πολέμου ἐξ οὗ τήν τε ὑμετέραν κακοῦν, ἡμῖν καὶ τὴν οἰκείαν ἐξέσται διασώζειν οὐκ ἀποκρύψω, ἵνα μή τινων ἀνηκέστων πρὸς τὸν πόλεμον συμβάντων, οὐχ ἡμᾶς αἰτίους, ἀλλὰ σφᾶς αὐτοὺς εἰδείητε αὐτοῖς. Τῶν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν σατραπῶν ὁ δυνατώτατος, ὃν οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε παρειληφότες ἀκοῇ, Ἀμοὺρ ὁ τοῦ Αἰτίνη, τὴν βασιλέως πεπυσμένος τελευτὴν, καὶ νομίσας καὶ αὐτὸς ῥᾷστα λῃΐσεσθαι Ῥωμαίους, διὰ τὸ μηδένα εἶναι τὸν ἀμυνούμενον ὑπὲρ αὐτῶν, πεντήκοντα καὶ διακοσίας πληρώσας ναῦς, πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν κακοῦν τὴν ἡμετέραν. Ἐπεὶ δὲ

A multa cum libertate Sismanum postulatum misit, censens, nos quæ ille velit citra detrectationem exsequi oportere. At enim longe fallimini. Nam et imperator adhuc spiritum ducens, nostra opera injuriosos puniebat, et nunc eo e mortalibus sublato, nos filio ejus imperatori subjecti, nosmet, si quis invaserit, ulciscemur; et cum regionem nostram a vastitudine direptioneque tuebimur, tum gloriæ studio, quod Romani a majoribus quasi hæreditatem quamdam accepimus, cupide vobiscum signa conferemus. Haud enim leve hoc sane, nec parum nobis probrosum, supplicem nostrum vobis aut aliis petentibus interficiendum tradere. Quamobrem si istis stulte requirendis supersedentes, pacem colere et fœdus cum demortuo imperatore sancitum conservare volueritis, nec nos **B** quidquam constitutorum volentes movebimus. Sin vos prius ad bellum proruperitis, Deum sceleris vestri testem adhibentes, quem vos ista perfidia læditis, docebimus vos non ultra quam decet sapere: et vel Sismano triremibus trans Istrum Bidenen deportato bellum civile inter vos suscitabimus (non enim nescitis, Mœsos magnam partem ob amicitiæ vetustatem cognationemque generis ad eum defecturos) et Alexandrum regno penitus exturbabimus, aut certe non exiguis eum cladibus afficiemus; vel si hoc non probabitur, quia infirmius erit, quam pro rei conditione auxilium, equidem ego ipse cum Romano exercitu mecum Sismanum habens, in vos profectus, acerrime vobis- **C** cum depræliabor; **373** non solum ut a fœdifragis ipse offensus, sed et inique violato opem ferens, vobiscum, inquam, qui factionibus dissidentes, alii Alexandro adhærebitis, alii libentius ab eo discedentes, cum Sismano vos conjungetis, quod e re vestra futurum non existimo. Ego vero et aliam belli viam, qua regionem vestram infestam habere, nostram tutam præstare licebit, non vos celabo: ut atrocissime multati (99), vosmetipsos ea mala vobis intrivisse agnoscatis. Etenim Amurius Aitinæ filius satraparum Asiæ opulentissimus, quem et vos de fama cognovistis, cum de morte imperatoris accepisset, ratus se Romanorum terras facillime deprædaturum, quod jam propugnatore care- **D** rent, impletis ducentis quinquaginta navibus, omnes eo nervos intendit, ut agros nostros popularet. De cujus irruptione ego audiens, virum inter amicissimos meos probatum misi, qui hortaretur, uti cœptis desistens reverteretur, utpote non in alios quam in me iturum. Is simul ac legatum audivit, e medio itinere retro rediit. Nunc ad me misit, rogavitque ne exercitum a se frustra collectum esse sinam, sed si quod nobis bellum sit, eo contra hostem utamur: ut et milites spoliis ditentur, et ipse tantos sumptus sine ullo fructu ne effuderit, sed hunc saltem consequatur, quod pro amico eos posuerit. Ac nolim vos dictis meis

(99) Gr., *ut si quid exitiale circa bellum contigerit* Edit.

fidem detrahere, et ventosæ cujusdam ostentationis causa hæc conficta arbitrari. Nam præterquam quod ad figmenta et mendacia non propendemus, vos item si indagaveritis, vera esse comperietis. Quocirca pacem utrisque nostrum longe meliorem utilioremque statuens, et ipse eam amplector, et vos ad eamdem capessendam adhortor. Itaque propter vos in præsens non mihi concidit animus. Sed agite ad regem vestrum quam citissime potest reversi, ut Sismanum se recepturum ne speret, renuntiate. Si ideirco nos bello lacessendos putabit, ut diebus viginti quibus redire poteritis, bellum nobis indicat: tandiu enim et legatum Amurii hic hærere faciam, quo bello denuntiato per litteras ei huc veniendi copiam concedam: et omnino facilius atque cupidius huc venturum, quam antea auctoritati meæ obsecundans, expeditione interrupta rediit, existimandum est. Sin quadam neglectione diem præfixam transgrediemini, non mihi amplius tutum erit requiescere: verum et ipse **374** per me bellum apparabo, et Persicas copias jam paratas huc accersam: nec de cætero, etiam vobis cupientibus, ego facile bellum omittere potero, non solum propter impensam in eo instruendo factam, quam e vestris vectigalibus reficere necesse erit, sed quod etiam socios Barbaros non vacuis manibus, sed ex hostili solo auctos lucris domum remeare oportebit. Igitur et vos iter properare, et regem vestrum responsione nostra percepta, quæ in rem suam fore duxerit, celerrime nuntianda curare opus est. Hactenus ille. Oratores Alexandri, velut obliti priorum spirituum et grandiloquentiæ illius popularis, reducto calculo diem sibi laxiorem definiri rogitarunt, ac se quidem summa festinatione iter acturos prædicabant; quod si rex in ultimo regno degeret, spatium præstitutum esse brevius, quam ut viæ conficiendæ sufficeret. Probata petitione dies triginta concessi, quibus reversi, aut pacem antea compositam et fœdus confirmarent, aut arma denuntiarent. Istiusmodi responsum a magno domestico ferentes, in Mœsiam redierunt. Imperatrix totumque concilium et prudentiam ejus admirati sunt, et gratias multas habuerunt, quod quos heri metuebant, quibusque quid honeste responderent non videbant, cum quo se verterent nescirent, eos ille tam formidolosos redegisset, ut neglectis aliis, diem ampliandum, velut rem necessariam orarent. Sed de his dictum est satis.

A ἐπυθόμην αὐτὸς τῶν Περσῶν τὴν ἐσομένην εἰσβολήν, πρεσβείαν πέμψας πρὸς ἐκεῖνον, ἐν τοῖς μάλιστα ἐξητασμένον τῶν φίλων τῶν ἐμῶν, ἐκέλευον ἀναστρέφειν καὶ ἀπέχεσθαι τῆς πείρας, ὡς οὐδέσιν ἄλλοις ἐπιστρατεύσοντα, ἢ ἐμοί. Ὁ δ' ἅμα τε ἐδέξατο τὴν πρεσβείαν καὶ ἀνέστρεφεν ἐκ μέσης τῆς ὁδοῦ. Νυνὶ δὲ ἐνταῦθα πρὸς ἐμὲ πρεσβείαν πεπομφὼς, δεῖται μὴ περιϊδεῖν αὐτῷ τὴν στρατιὰν εἰκῆ συνειλεγμένην, ἀλλ' εἴ τις πρός τινα πόλεμος ἡμῖν, χρήσασθαι αὐτῇ, ὡς ἄν ἥ τε στρατιὰ ὠφεληθείη ἀπὸ τῶν πολεμίων τῶν λαφύρων, ἐκεῖνός τε μὴ μάτην εἴη τοσαῦτα χρήματα ἀνηλωκὼς, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτό γε καρπώσαιτο τὸ ἀνηλωκέναι ὑπὲρ φίλου. Οὐ χρὴ δὲ ἀπιστεῖν τοῖς λεγομένοις, κόμπου ἕνεκα καὶ αὐχήματος διακένου πεπλάσθαι οἰομένους. Πρὸς γὰρ B τῷ μὴ εὐχερεῖς ἡμᾶς πρὸς πλάσματα καὶ ψεύδη εἶναι, ἔξεστι καὶ αὐτοῖς ἀνερευνῶσιν ἐξευρίσκειν ὡς ἀληθῆ. Ἐγὼ μὲν οὖν τὴν εἰρήνην πολλῷ βελτίω καὶ λυσιτελεστέραν ἑκατέροις οἰόμενος ἡμῖν, αὐτός τε ἀσπάζομαι, καὶ ὑμῖν ἔχεσθαι ταύτης παραινῶ. Διὸ οὐδὲ πρὸς ὑμᾶς ἀπαγορεύω τὸ νῦν ἔχον, ἀλλ' ὡς τάχιστα πρὸς τὸν πέμψαντα ἐπανελθόντες, Σισμάνον μὲν ἀπαγγείλατε μηδέποτε λήψεσθαι προσδοκᾷν. Εἰ δ' ἐκείνῳ διὰ ταῦτα πρὸς ἡμᾶς δοκεῖ πολεμητέα εἶναι, ἐν εἴκοσιν ἡμέραις αἷς δυνήσεσθε ἐπανελθεῖν, τὸν πόλεμον ἀπαγγέλλειν. Ἐν τοσαύταις γὰρ καὶ τὸν Ἀμοὺρ πρεσβευτὴν ἐνταυθοῖ παρασκευάσω διατρίβειν, ἵν' εἰ ὁ πόλεμος ἀπαγγέλλοιτο, γράμμασιν ἐκείνῳ τὴν ἐνθάδε ἄφιξιν ἐπιτρέψω. C Πάντως δὲ ῥᾷον οἴεσθαι αὐτὸν ὑμᾶς καὶ προθυμότερον ἀφικέσθαι, ἢ πρότερον ἐκ τῆς στρατείας ἀναστρέφειν πειθόμενον τοῖς λόγοις τοῖς ἐμοῖς. Ἂν δ' ἀμελήσαντες τὴν προθεσμίαν ὑπερβῆτε, ἐμοὶ μὲν ἀσφαλὲς οὐκέτι ἡσυχάζειν, ἀλλ' αὐτός τε οἴκοθεν ἐξαρτύσομαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ τὴν Περσικὴν συμμαχίαν οὖσαν παρεσκευασμένην ἐνθάδε ἄξω. Καὶ τοῦ λοιποῦ οὐδ' ἂν αὐτοὶ ἐθέλητε καταθέσθαι ῥᾴδιον ἔσται τὸν πόλεμον ἐμοὶ, οὐ μόνον διὰ τὰ ἀναλωθέντα χρήματα πρὸς τοῦ πολέμου τὴν παρασκευὴν, ἃ κομίζεσθαι ἐκ τῆς ὑμετέρας ἀναγκαῖον, ἀλλ' ὅτι καὶ τοὺς κατὰ συμμαχίαν ἥξοντας βαρβάρους, οὐ κεναῖς χερσὶν, ἀλλ' ὠφεληθέντας ἐκ τῆς πολεμίας, πρὸς τὴν οἰκείαν δεῖ ἐπαναστρέφειν. Διὰ ταῦτα ὑμᾶς τε σπουδῇ χρήσασθαι πρὸς τὴν D ὁδοιπορίαν ἀναγκαῖον, καὶ τὸν ὑμέτερον βασιλέα πυθόμενον τὰ παρ' ἡμῶν ἃ συνοίσειν οἴεται αὐτῷ τὴν ταχίστην ἀπαγγέλλειν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν· οἱ δὲ Ἀλεξάνδρου πρεσβευταὶ ὥσπερ ἐκλαθόμενοι τοῦ προτέρου φυσήματος, καὶ τῆς μεγαλορρημοσύνης τῆς πρὸς τὰς δημηγορίας, μεταβαλόντες ἐγίνοντο ἱκέται πλείω αὐτοῖς παρασχεθῆναι προθεσμίαν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἔφασαν πᾶσαν ἐπιδείξεσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν. Ἂν δ' ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐν ἐσχατιαῖς διάγῃ τῆς ἀρχῆς, οὐκ ἐξαρκέσειν τὰς ἡμέρας ἐνδεεστέρας οὔσας, ἢ προσήκει ἀνυσθῆναι τὴν ὁδόν. Καὶ ἐπεὶ ἐδόκει ἡ ἀξίωσις αὐτῶν δικαία εἶναι, τριάκοντα παρείχοντο αὐτοῖς ἡμέραι, ἐν αἷς ἔδει ἐπαναστρέψαντας, ἢ τὴν οὖσαν εἰρήνην ἐπιβεβαιοῦν καὶ τὰς σπονδὰς, ἢ πόλεμον καταγγέλλειν. Οἱ μὲν οὖν Ἀλεξάνδρου πρέσβεις, τοιαύτας ἀποκρίσεις παρὰ τοῦ μεγάλου δεξάμενοι δομεστίκου, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανῆκον. Βασιλὶς δὲ καὶ ἡ σύγκλητος πᾶσα ἐθαύμαζόν τε τῆς συνέσεως αὐτὸν, καὶ χάριτας ᾔδεσαν πολλὰς, ὅτι οὓς αὐτοὶ ὠρρώδουν ἐν τῇ προτεραίᾳ καὶ πρὸς οὓς οὐδὲ ἀπολογίας εὐπόρουν εὐπροσώπου, ἀλλ' ἀπορίᾳ πάντοθεν συνείχοντο, τούτους οὕτω κατέστησεν αὐτὸς περιδεεῖς, ὥστε με-

λήσαντας τῶν ἄλλων δεῖσθαι περὶ τῆς προθεσμίας, ὡς περί τινος ἀναγκαίου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

CAPUT VIII.

Cur milites ad arma tardiores. Patricii cujusdam professionum scribæ desiderium juvandæ reipublicæ. Ejusdem pecunia, quam liberaliter ad usum reipublicæ domestico defert. Ille de facto hominem commendat. Antiquum munus ei denuo mandat, idque ipsum extollit; oblatam accipere pecuniam in tempus necessarium differt; militum reditus cum insigni eorumdem lætitia exæquantur et augentur.

Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τοῖς μὲν στρατιώταις (A) κατὰ πόλεις ἐκέλευε διὰ γραμμάτων παρασκευάζεσθαι ὡς ἣν δέῃ πολεμήσων τοῖς Μυσοῖς. Ὁρῶν δὲ οὐ τοῦ καταλόγου μόνου τοῦ στρατιωτικοῦ πολλοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγοι προφάσει τοῦ μὴ τὰς παρὰ βασιλέως ἑκάστῳ τεταγμένας χορηγίας ἀκεραίους εἶναι παντάπασιν ἀμελοῦντας πρὸς τὰς στρατείας καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ὠφελείας ἀποστεροῦντας τὸ κοινὸν ἐσκέπτετο, ὅθεν ἂν ἐκείνους τε τῆς πιεζούσης ἀπορίας ἀπαλλάξαι, τὸ ἐλλεῖπον ἑκάστῳ πρὸς τὴν ἐκ βασιλέως πρόνοιαν ἀναπληρώσας, καὶ αὐτὸς αὐτοῖς πρὸς δέον χρήσαιτο ἑκάστῳ, πάντας πρὸς τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν ἀποδείξας συνεισφέροντάς τι. Οὕτω δὲ περὶ τούτων αὐτῷ φροντίζοντι πρὸς ἑαυτὸν, ὁ Πατρικιώτης προσελθὼν, πολὺν δή τινα χρόνον περὶ (B) ἀπογραφὰς ἠσχολημένος, καὶ πεῖραν ἐν τοῖς τοιούτοις ἐσχηκὼς πολλὴν, ἀκηκοέναι ἔφασκεν αὐτὸν πάντας βούλεσθαι πρὸς τὰς στρατείας ἀπροφασίστους παρασκευάζειν ταῖς ἐκ τῶν δημοσίων ἀποτεταγμέναις αὐτοῖς προσόδοις τὰ ἐλλείποντα ἀναπληρῶν, ἢ καὶ προστιθείς. Τὰ δὲ τοιαῦτα, οὔτε βέλτιον, ὥσπερ ἂν εἰδείη καὶ αὐτὸς, οὔτε μὴν μετ' ἐμπειρίας πλείονος ἑτέρῳ τινὶ τῶν πάντων ἢ αὐτῷ ὑπηρετηθείη. Ὅτι δὲ μὴ προσκληθεὶς, ἀλλ' αὐτὸς πρότερος προσελθὼν, ἐγχειρισθῆναι τὴν ἀπογραφὴν ἀξιοίη, οὐ δίκαιον ὑποπτεύειν. Οὐ γὰρ ἐπιθυμίᾳ κέρδους μᾶλλον, ἢ τοῦ βούλεσθαι αὐτῷ πρὸς τὰ κοινῇ συναίρεσθαι λυσιτελοῦντα τοιαῦτα προελέσθαι, μάλιστα ποιουμένῳ περὶ πλείστου, τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν μείζω καὶ περιφανεστέραν ἀποδεικνύναι· τούτου δὲ (C) ἀπόδειξιν, οὐ λόγοις, ἀλλ' ἔργοις πειράσεσθαι παρέχειν ἐναργῆ. Ἔτεσι γὰρ ἤδη καὶ πρότερόν τισιν οὐκ ὀλίγοις ἠσχολημένῳ περὶ τοιαῦτα, χρήματα ἠθροικέναι οὐκ ὀλίγα ἐξεγένετο, καί τοι πειρωμένῳ μάλιστα μὴ βιαίως, μηδ' ἐκτὸς παντὸς τρόπου κερδαίνειν εἶναι, ἃ δὴ ὕστερον οὐκ εἴα ἠρεμεῖν· ἀλλὰ πολλοὺς ἐκίνει λογισμοὺς ἐν τῇ ψυχῇ, μὴ κατορύττειν, ἀλλ' εἰς εὐποιΐας ἀναλίσκειν τινῶν ἀνθρώπων, ὡς διὰ τούτου δυναμένῳ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀποτρίβεσθαι κηλῖδα. Νῦν μὲν οὖν ἐδόκει φροντιστήριον ἐκ τούτων ἀνδρῶν οἰκοδομεῖν τῷ Θεῷ καθάπαξ ἀνατεθεικότων ἑαυτοὺς, καὶ διὰ τῆς εἰς ἐκείνους εὐποιΐας ἱλεοῦν τὸ θεῖον ἑαυτῷ δι' ἀλλακταῖς ἐκείνοις τὰ τοιαῦτα μάλιστα καταπράττεσθαι χρωμένῳ οὖσι δυνατοί. Νυνὶ δὲ εἰς πένητας ἀγύρτας ἀναλοῦν, ὡς (D)

At magnus domesticus, missis oppidatim epistolis, veteranos ad bellum cum Mœsis gerendum, ubi necesse fuerit, paratos esse jussit. Sed cum animadverteret, non solum ex albo militari multos, verum etiam de aliis complures, obtentu quod decretum quisque ab imperatore stipendium non integre perciperet, ad expeditiones parum promptos, **375** et rempublicam privari, quas illi præstabant commoditatibus, quo pacto et paupertatis eos onere levaret, suppleto quod cuique ad præscriptum imperatoris deerat, et ipse singulorum opera opportune usus efficeret, ut omnes ad communem fructum aliquid conferrent, secum considerabat. Interea Patriciota, qui diu publicis professionum tabulis conficiendis vacaverat (1), multamque in eo munere experientiam consecutus erat, accedens se audisse narrat, illum velle omnes expeditioni citra excusationem accingi, et pensiones illis de publico constitutas supplere, vel augere etiam. Tale vero negotium nec melius (quod sciret etiam ipse) nec experientius a quoquam præter se administrari posse. Jam quod non advocatus, sed sponte sua veniret, descriptionemque sibi mandari cuperet, nihil justæ suspicionis habere. Haud enim cupiditate quæstus magis, quam quod ipsum maximopere optantem Romanorum principatum amplificare et illustrare, in eo boni communis ergo adjuvare constituisset, hanc potissimum mentem suscepisse, seque id non verbis, sed factis evidenter demonstrare conaturum. Nam antea pluribus annis in hoc munere versantem, magnam pecuniæ vim (tametsi non vi, ne quo jure, qua injuria compendia sua quærere niteretur) confecisse, quam otiosam in posterum jacere non sivisse, sed frequenter in pectore volvisse, quomodo non humi defossam ad beneficentiam liberalitatemque conferret, et ita peccatorum suorum maculas detergere posset. Aliquando igitur ædificare monasterium virorum, qui semel se Deo dedicassent, et per liberalitatem in illos collatam sibi divinum numen placare, per reconciliatores nimirum, qui id præstare in primis queunt, aliquando in mendicos circumforaneos consumere cogitasse. Sed cum reputarit, aut illos, aut hos commode pecunia non usuros, aut alios per rapinam et

Jacobi Pontani notæ.

(1) Hoc puto Græca velle. *Profiteri*, inquit Budæus in Pandect. *est publice, et apud acta aliquid ultro denuntiare, quod vulgo insinuare vocant.* Curtius, lib. x: *Alexander priusquam secerneret, quos erat retenturus, edixit ut omnes milites æs alienum profiterentur.* Fiebat etiam professio in censu peragendo. Ulpianus: *Vitia priorum censuum editis novis professionibus evanescunt.* A Græcis ἀπογράφεσθαι dicitur, et professio ἀπογραφή. Lucæ II. Αὕτη ἡ πρώτη ἐγένετο, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου, καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. *Hæc professio prima facta est, etc.*

scelus usuros, eamque disperdituros, et illum solum rerum præsidem ejusque sensum perspexerit, quomodo ob communem utilitatem non pecuniam modo, verum et ipsam animam, si facultas sit, pro nihilo habere meditetur, et morum ejus honestatem jam noverit, statuisse ipsi offerendam pecuniam illam, non honeste solum, sed et cum ratione et diligentia ad publicam Romanorum utilitatem insumendam, quando et ab ipsis collecta sit. Hanc igitur omnem illi venisse tradere, ubicunque voluerit utendam. **376** Itaque patere omnibus, non ideo se adesse, ut se huic muneri quæstus faciendi causa præfici roget, cum parta retinendi ac de cætero in otio vivendi libertas fuerit, sed quia ipsi ad veterem felicitatem Romanis recuperandam tam intensa et assidua cura incumbenti utilis et ad juvandum idoneus videri cupiat. Hac oratione delectatus magnus domesticus, de pecunia se illi gratiam habere ait, non tantum quod eam ad communem usum contulerit, sed quod etiam sibi ejus dispensandæ rationem crediderit, quam recte fideliterque collocare velit. Nam quempiam, cui communium rerum mandata est procuratio, non inde augere facultates suas, sed quæ ante magistratum acquisivit, in his emori, et a pecunia invictum prorsus apparere, non difficile solum, sed nunquam contingere. Possidere autem jam, ac ob id nihil formidare mali, deinde æquo animo velle erogare, et male collectis bene uti, hoc non multorum, sed salvari volentium esse certoque credentium, se post finem hujus lucis omnium in vita gestorum rationem redditoros. Præstat quidem non peccare prorsus, neque maculis multis fœdare animam; si tamen id evenerit, non iterum peccandi principium erit, non modo a delictis abstinere, sed et admissa sequentibus recte factis compensare. Idcirco te ob istam mutationem, quod non aliter quam ad communem fructum pecuniam tuam donandam censueris, laudo. Quod vero non vocatus, sed ultro ad me adiens vitæ subsidia a militibus de publico pendi solita exæquare petivisti, tantum abest ut damnem, ut cum prius ipse meopte impulsu tibi propter experientiam hoc ministerii committere voluerim, nunc amplius credam, te id melius ac justius obiturum. Non enim æque et qui promissis largus est, et qui nihil promittit, promissa implere enituntur. Hanc igitur provinciam tibi injungo. Te quoque par est existimare, non parva quædam et despicabilia abs te tractari, et quæ nec, si probe curentur, communi admodum proficiant, nec non perinde noceant, si segniter ac nequiter fiant. Quod namque in re politica judex, hoc in publicis stipendiis præstare possit exæquator. Etenim et ille ex æquitate arbitriis faciendis et ad legum obedientiam cogendo, bonum civitatis statum conciliat; et hic si justus esse, communique commodare velit, alios spoliabit, si ultra justum fructus percipiant, **377** aliis minus habentibus plus addet, om-

A τῶν προτέρων, ἢ ἐκείνων μὴ εἰς δέον τοῖς χρήμασι δυναμένων χρήσασθαι, ἢ ἑτέρων ἁρπαγῇ καὶ ἀδικίᾳ χρησομένων καὶ διαφθαρούντων, ὡς δὲ σοῦ μόνου καταστάντος ἐπὶ τοῖς πράγμασι, καὶ τὴν διάνοιαν κατεῖδον, ὡς ὑπὲρ ὠφελείας τῶν κοινῶν, οὐ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν αὐτὴν εἰ οἷόν τε προΐεσθαι διανοῇ, καὶ τὸν τρόπον προειδὼς ὡς ἀγαθὸς, ἔγνων δεῖν σοι τὰ χρήματα ἐκεῖνα ἐγχειρίζειν, ὡς οὐ καλῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐλόγως ἀκριβῶς ὑπὲρ τῶν κοινῇ Ῥωμαίοις συμφερόντων ἀναλωθησομένων, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τούτων συνελέγησαν αὐτῶν· ἃ δὴ πάντα ἥκω ἐγχειρίζων, ἐφ' ὅ τι ἂν ᾖ σοι χρησομένῳ βούλησις. Ἔξεστιν οὖν παντὶ τὴν ἀπόδειξιν λαμβάνειν ἐναργῆ, ὡς οὐ χρηματισόμενος ἐκ τῆς ἀπογραφῆς ἥκω δεόμενος καταστῆναι πρὸς αὐτήν· ἐξῆν γὰρ
B ἔχοντα ἃ κέκτημαι, μηδὲν περαιτέρω πολυπραγμονεῖν, ἀλλὰ σοὶ φανεῖσθαι χρήσιμος ἐπιθυμῶν, καὶ πολλὰ συνάρασθαι δυνάμενος πρὸς τὸ τὴν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν τοῖς Ῥωμαίοις ἀνασώζειν, πολλὴν τούτου ἕνεκα καὶ συνεχῆ ποιουμένῳ τὴν φροντίδα. Ὁ δὲ ἄσμενος ἀποδεξάμενος τοὺς λόγους, περὶ μὲν τῶν χρημάτων ἔφασκε χάριν αὐτῷ πολλὴν εἰδέναι, οὐ τῷ ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων μόνον παρεσχῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ αὐτῷ πεπιστευκέναι τὴν διοίκησιν αὐτῷ ὀρθῶς πεπεισμένῳ καὶ δικαίως ἀναλώσειν. Τὸ μὲν γάρ τινα τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν ἐγκεχειρισμένον, μὴ τὴν οὐσίαν ποιεῖν βελτίω, ἀλλ' ὅσα πρὶν ἅπτεσθαι, τοσαῦτα ἔχοντα ἀπαλλάττεσθαι, καὶ χρημάτων ὡς ἐπίπαν ὀφθῆναι κρείττω, οὐ χαλεπὸν μό-
C νον, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον σχεδόν. Τὸ δ' ἔχοντα ἤδη καὶ μηδὲν ὑποπτεύοντα δεινὸν περὶ αὐτῶν, ἔπειτα ἑκόντα βουληθῆναι ἀποθέσθαι, καὶ ἃ συνέλεξε κακῶς χρήσασθαι εἰς δέον, οὐ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τῶν βουλομένων σώζεσθαι, καὶ πεπεισμένων ἀκριβῶς ὡς πάντων παρέξουσιν εὐθύνας τῶν βεβιωμένων μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγήν. Βέλτιον μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτάνειν τὴν ἀρχὴν, μηδὲ κηλῖσι πολλαῖς καταμιαίνειν τὴν ψυχήν. Ἂν δ' ἄρα τοῦτο συμβαίνῃ, δευτέρας ἀναμαρτησίας ἀρχὴ, τὸ μὴ μόνον τε παύσασθαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ ἀντίῤῥοπον ἐπιδείκνυσθαι τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐργασίαν. Διὰ ταῦτα δὴ καὶ ἐπαινῶ σε τῆς μεταβολῆς, καὶ τοῦ μὴ τρόπον ἕτερον, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων τὰ χρήματα βουληθῆναι ἐπιδοῦναι. Ὅτι δὲ μὴ προσκληθεὶς,
D ἀλλὰ πρότερος προσελθὼν αὐτὸς τὸ ἐπανισοῦν τοῖς στρατιώταις τὰς ἐκ τῶν δημοσίων ᾔτησας τοῦ βίου ἀφορμὰς, τοσοῦτον ἀπέχω καταγινώσκειν, ὥστε καὶ πρότερον αὐτὸν οἴκοθεν ὡρμημένον διὰ τὴν περὶ ταῦτα ἐμπειρίαν σοι τὴν ὑπηρεσίαν ἐγχειρίζειν, νῦν μᾶλλον ἀνέπεισας βέλτιον οἴεσθαι καὶ δικαιότερον τὰ τοιαῦτα διοικήσειν. Οὐ γὰρ ὁμοίως ὅ τε πολλὰ ἐπαγγειλάμενος καὶ ὁ μηδὲν, περὶ τῶν ἐπηγγελμένων τὴν ἐκπλήρωσιν σπουδάσουσι. Τὴν μὲν οὖν ὑπηρεσίαν τῶν τοιούτων ἐπιτρέπω. Σὲ δὲ καὶ αὐτὸν οἴεσθαι προσῆκον, μὴ μικρά τινα καὶ εὐκαταφρόνητα μετιέναι, μηδ' οἷα, μήτε διοικούμενα καλῶς πολλὴν ὠφέλειαν παρέχειν τῷ κοινῷ, μήτ' ἐπίσης βλάπτειν ἂν ῥαθύμως καὶ πανούργως πράττωνται. Ὅπερ γάρ ἐστι τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν ὁ κριτὴς, τοῦτο τοῖς

δημοσίοις δύναιτ' ἂν ὁ ἐξισωτής. Ἐκεῖνος τε γὰρ **A** εὐνομίαν ταῖς πόλεσι παρασκευάζει, δικαίως διαιτῶν, καὶ τοῖς νόμοις πείθεσθαι καταναγκάζων. Καὶ οὗτος ἂν ἐθέλῃ τὰ δίκαια ποιεῖν καὶ τὰ λυσιτελοῦντα τῷ κοινῷ, τῶν μὲν ἀφαιρήσεται ἂν πλέον καρπῶνται τοῦ δικαίου· τοῖς δὲ ἔλαττον ἔχουσι προσθεὶς, προθύμους πρὸς τὰς στρατείας παρασκευάσει πάντας, καὶ φυλάττοντας τὴν τάξιν, καὶ πειθομένους ἄριστα τοῖς στρατηγοῖς, ὡς οὖν μεγάλα πεπιστευμένος, καὶ τὰ μέγιστα συμβαλλόμενα πρὸς τὴν διοίκησιν τῶν ὅλων, οὕτω χρὴ καὶ πεπεῖσθαι, καὶ προσήκουσαν σπουδὴν καὶ προθυμίαν ἐπιδείκνυσθαι ἐπὶ τοῖς ἔργοις. Τοιαῦτα μὲν διῆλθε πρὸς αὐτὸν, ἀπολογίαν ποιούμενος ἐφ' οἷς ἠξίου. Ἔπειτα τῶν χρημάτων ἐπυνθάνετο τὸν ἀριθμὸν ὁπόσος εἴη. Τοῦ δὲ ἀποκριναμένου, **B** χρυσίου μὲν εἶναι μυριάδας δέκα, ἔπιπλά τε καὶ σκεύη ἐκ χρυσοῦ πεποιημένα καὶ ἀργύρου, χρυσίων τετρακισμυρίων ἄξια, καὶ ταῦτα φαμένου πάντα τὸ νῦν ἔχον, ἑτοίμως ἐπιδοῦναι ἔχειν, τῶν οἰκετῶν μετακαλεσάμενός τινα, Οὐκοῦν, ἔφη, ταῦτα τούτῳ παράδος ἀπελθών. Ὡς δὲ μηδὲν μελλήσας ἐπορεύετο τὰ προστεταγμένα ἐκπληρώσων, πρὶν οἴκαδε ἐλθεῖν, ὁ μέγας δομέστικος ἐκέλευεν ἀναστρέφειν, καὶ τῆς μὲν προθυμίας ἕνεκα ἐπῄνει, τὰ χρήματα δὲ ἐκέλευεν αὐτὸν φυλάττειν, ὡς νῦν μὲν αὐτῶν οὐ δεομένῳ. Ἐὰν δὲ τῶν ἰδίων ἀναλωθέντων καὶ τούτων δεηθῇ, τότ' ἤδη λαμβάνειν ὡς αὐτῷ καὶ ταῦτα διαφέροντα, καὶ ἀναλίσκειν, ὅποι ἂν δοκῇ τῷ κοινῷ ἀναλωθέντα μάλιστα λυσιτελήσειν. Ὁ δ' ἀπηγόρευε μὲν τῶν χρημάτων τὴν φυλακὴν, οὐ καθ' **C** ἡδονὴν εἶναι φάσκων αὐτῷ παρακατέχειν ἔτι. Ὅμως ἀναγκαίως προσταττόμενος ἐπείθετο. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ μέγας δομέστικος, τῶν τε συγκλητικῶν καθ' ἕνα, καὶ τῶν ἄλλως εὐγενείᾳ διαφερόντων, ἔπειτα καὶ στρατιώτας μετακαλούμενος, τῆς τε παρὰ βασιλέως ἀποτεταγμένης ἑκάστῳ προνοίας ἐπυνθάνετο τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰ τοσοῦτον κέκτηται νῦν, ἢ τοῦ τεταγμένου ἧττον· τῶν δὲ ἀποκρινομένων ἑκάστου ὅπως εἶχε τὰ αὐτοῦ, τοῖς μὲν ἀπεστερημένοις τῶν δεόντων τὸν Πατρικιώτην ἐκέλευεν ἀναπληροῦν, καὶ προσέτι προστιθέναι, ὅσον αὐτῷ καλῶς ἔχειν ἐδόκει, ἀναλόγως ἑκάστῳ τὴν εὐεργεσίαν προστιθείς. Τοῖς δὲ ἀνενδεεῖς τὰς ἐκ βασιλέως ἔχουσι προσόδους, καὶ αὐτοῖς ἐκέλευεν ὁμοίως πρὸς οἷς ἔχουσι καὶ ἑτέρας προστιθέναι. Καὶ ἐν ἑξήκοντα ἡμέραις μάλιστα γεγενημένου τοῦ ἀναδασμοῦ, τοῖς τε ἔλαττον ἔχουσι προσετίθετο τὸ ἐλλεῖπον μετὰ προσθήκης, καὶ τοῖς λειπομένοις μηδενὸς ἡ προσθήκη προσεγίνετο. Καὶ πάντες ἐξαρκούσας τὰς προσόδους ἡγησάμενοι, χάριτάς τε ὡμολόγουν τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ πολλὰς, καὶ πρόθυμοι ἦσαν τοῖς ὁπουδήποτε γῆς τῶν Ῥωμαίων πολεμίοις μάχεσθαι. Καὶ ὅπλα ἐπεσκεύαζον σμήχοντες, καὶ ἵππους προσεπορίζοντο καὶ πλείους καὶ βελτίους τῶν προτέρων· καὶ ὅλως ἐδόκουν καὶ ἀγανακτεῖν, ὅτι μὴ τάχιον πρὸς ἄμυναν ἐξάγονται τῶν πολεμίων.

A nesque ad militandum promptos, et ordinum observantes, et ducibus obsequentissimos reddet. Quia igitur magnarum et ad gubernationem summæ reipublicæ utilissimarum rerum tibi credita cura est, te id sentire, et in opere conveniens studium alacritatemque adhibere oportet. Atque hæc quidem ad ejus petitionem disseruit, ac respondit, post, quantum esset pecuniæ, quæsivit. Eo respondente, aureorum centum millia, supellectilem vero et vasa ex auro argentoque quadraginta millibus æstimata, quæ omnia in præsens donare paratus sit, quodam famulorum accito, Abi igitur, inquit, et huic da isthæc. Qui cum sine mora abiret jussa confecturus, priusquam domum **B** attingeret, magnus domesticus eum revocat, et de libentia collaudatum, pecunias servare jubet, quod iis modo non egeat. Ubi suis consumptis et his indiguerit, tum ipsas quoque ut sibi necessarias accepturum, ibique eas positurum, ubi earum erogatio reipublicæ plurimum profutura videbitur. Hic ille primum tergiversari et dictitare parum sibi jucundam esse pecuniæ custodiam. Verumtamen imperata facere necesse habuit. Secundum hæc magnus domesticus primoribus singulis et alioqui nobilitate præstantibus, et præterea militibus accersitis, quantum cuique imperator decrevisset, percuntiabatur, et tantumne modo, an minus possiderent. Quibus sigillatim quod res erat respondentibus, Patriciotæ mandavit, ut qui frau- **C** dati essent, eorum damna resarciret, et insuper quantum decere judicaret, spectata cujusque dignitate et meritis adjiceret. Qui ab imperatore sufficientia haberent stipendia, illis similiter alia addi jussit. Sic diebus sexaginta maxime divisione facta, cum minus habentibus quod deerat accederet cum auctario, et reliquis nihil desiderantibus tamen adderetur, universi contenti stipendiis, magnum domesticum gratiarum actione prosequebantur, et ubicunque terrarum adversus Romanorum hostes ad decertandum se paratos ostendebant, arma extergentes et equos consuetis plures ac meliores comparantes, dolentesque plane, ut apparebat, quod non citius ad hostium injurias defendendas educerentur.

378 CAPUT IX.

De coronando Joanne imperatore domestici consilium et refutatio adversariorum. Imperatricis cunctatio. Classis contra satrapam Lydiæ, populatum venientem. Pedestris exercitus a domestico in Occidentem ducendus. Iterum a patriarcha fidem exigit, quam sancte pollicetur. Ab imperatrice et laudatur et suaviter monetur ne se laboribus conficiat, et pecuniæ suæ parcat. Respondet admodum ingenue et liberaliter, et se rebelles coerciturum atque in ordinem redacturum promittit, Byzantioque cum exercitu discedit.

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα αὐτῷ διῴκητο καλῶς, συνεβούλευε **D** τῇ βασιλίδι, τὸν υἱὸν βασιλέα τὸν Ἰωάννην, χρίειν τε μύρῳ τῷ ἁγίῳ, καὶ στέφει τὴν κεφαλὴν κατα-

D His tam præclare gestis, imperatrici suadere instituit, uti Joannem filium imperatorem oleo sancto ungendum et corona exornandum curaret.

Placuit consilium; sed e consanguineis nonnullis dissentientibus, qui dicerent haud æquum esse, patre imperatore paulo ante mortuo filium agitare panegyrin (id quod illis Apocauchus sacri cubiculi præfectus suggesserat, concitatam deinde seditionem jam tum meditans, ut postea claruit, et nolens imperatricem benevolentiæ in ipsam et filium fidele pignus habere a magno domestico). Augusta rem in diem posterum distulit, quorumdam reprehensionem causata: qui videlicet crimini darent, negotium a tempore alienum suscipere, et festum ducere panegyricum, diemque peragere regalissimum, quando adhuc plangere lamentarique oporteret. Quos ita loquentes prorsus delirare affirmabat magnus domesticus et nec saltem cogitare multis imperatorum morientibus successores statim promulgatos esse filios, nemine hoc ut intempestivum vituperante: quin omnibus, prout æquum erat, tali tempori id convenientissimum judicantibus, non luxus et voluptatis gratia, sed ne qua vulgo seditionis ac tumultus daretur occasio: cunctis jam prorsus sentientibus, se imperatori subjectos, et amentiam luituros, si seditiones agitarint: monebatque imperatricem, ut valere jussis eorum sermonibus, ad opus tam utile quam æquum procederet. Imperatrix orare, poneret nimiam sollicitudinem, et nunc quidem multorum opinioni ne repugnaret: paulo post, cum licebit obtrectationes imperitorum effugere, facturam quod suaderet. Ille renuenti contradicendum non putavit, quamvis doleret non sibi qui potiora, sed aliis qui parum frugifera consulerent morem geri. Ita res quievit. Brevi nuntius apportatur, Sarchanem Lydiæ satrapam et Gyaxen in Thraciam Romanos depopuletum transmissuros. Quem nuntium magnus domesticus minime negligendum ratus, **379** statim triremes, quot ad Barbaris occurrendum fore satis autumabat, remigibus et militibus adornari atque instrui, sumptumque in classem partim a quæstoribus ex ærario suppeditari præcepit, partim de suo ipse contulit. Triremibus instructis Apocauchum ducem præposuit; cui cum mandata necessaria dedisset, et oram solvendam discessumque commisisset, ad Orchanem orientalis Bithyniæ satrapam (2) legatos de pace misit: non enim in Occidentem ducturus, bellum aliquod Romanis a tergo relinquendum judicabat. Pace cum illo firmata, et Didymotichi atque Adrianopoli domestici evocatu congregato exercitu, itineri se accinxit. Quo autem die exiturus erat, patriarcham solum solus conveniens, et ad templum Demetrii martyris myroblytæ [id est, oleum stillantis] cognominati adducens, Quæ inter me et imperatricem dicta sunt, inquit, non te latent;

A κοσμεῖν. Ἐπεισέ γε δόξας βουλεύεσθαι καλῶς. Τῶν δὲ καθ' αἷμα προσηκόντων βασιλεῖ τινων, μὴ δίκαιον εἶναι παραινούντων, τοῦ πατρὸς ὀλίγῳ πρότερον τετελευτηκότος βασιλέως, τὸν υἱὸν πανηγυρίζειν (τοῦτο δὲ αὐτοῖς ὁ παρακοιμώμενος Ἀπόκαυχος ὑπετίθει λέγειν, ὡς ἐκ τῶν ὕστερον γέγονε καταφανὲς, τὴν γεγενημένην στάσιν μελετῶν, καὶ μὴ βουλόμενος βασιλίδα τῆς εἰς αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν εὐνοίας ἐνέχυρα πιστὰ κεκτῆσθαι παρὰ μεγάλου δομεστίκου), εἰς τὴν ὑστεραίαν τὸ ἔργον ἀνεβάλλετο ἡ βασιλὶς, τὴν μέμψιν τινῶν αἰτιωμένη, ὅτι δὴ πυθόμενοι κατηγοροῖεν, ὡς οὐ κεχρημένων τῷ πράγματι κατὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐν οἷς ἔδει κόπτεσθαι καὶ θρηνεῖν, πανηγυριζόντων αὐτῶν, καὶ τὴν βασιλικωτάτην τελούντων ἑορτήν. Ὁ δ' ἀνοηταίνειν ἔφασκε παντάπασι τοὺς εἰρηκότας, καὶ B μηδὲ τοῦτο ἐννοεῖν ὡς πολλοῖς τῶν βασιλέων τελευτῶσιν ἡ ἀνάῤῥησις ἐγίνετο τῶν παίδων, οὐδενὸς αὐτοῖς τὴν ἀκαιρίαν μεμφομένου, ἀλλὰ πάντων ὥσπερ δίκαιον ἦν λογιζομένων, μάλιστα προσήκειν ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς, οὐ τρυφῆς ἕνεκα καὶ ἡδονῆς, ἀλλὰ τοῦ μηδεμίαν πρόφασιν στάσεως καὶ ταραχῆς ἐγγενέσθαι τοῖς πολλοῖς, πάντων ἤδη πεπεισμένων ἀκριβῶς ὡς ὑπὸ βασιλέα τελοῦσι, καὶ δίκας δώσουσι τῆς παρανοίας ἂν ἐπιχειρῶσι στασιάζειν. Παρῄνει τε αὐτῇ, τοὺς μὲν ἐκείνων λόγους χαίρειν ἐᾷν, αὐτοὺς δὲ χωρεῖν ἐπὶ τὸ ἔργον ὡς ἅμα λυσιτελὲς καὶ δίκαιον ὄν. Ἡ δὲ μὴ πολυπραγμονεῖν ἐδεῖτο, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐᾷν διὰ τὰς δόξας τῶν πολλῶν, ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ποιεῖν, ἡνίκα ἂν ἐξῇ C καὶ τὰς λοιδορίας διαφεύγειν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, πρὸς μὲν τῆς βασιλίδος τὴν ἔνστασιν, οὐδὲν ἀντεῖπεν· ἤχθετο δὲ ὅτι, οὐκ αὐτῷ τὰ βελτίω, ἀλλ' ἑτέροις ἀλυσιτελῆ βουλευομένοις πείθοιτο. Ἐκεῖνο μὲν οὕτως ἐκωλύθη. Μικρῷ δὲ ὕστερον ἠγγέλλετο ὡς Σαρχάνης ὁ Λυδίας σατράπης καὶ Γιαξῆς πρὸς Θρᾴκην περαιοῦσθαι παρασκευάζονται, ναυσὶ ληϊσόμενοι Ῥωμαίους. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος οὐκ ἠμέλει, ἀλλ' αὐτίκα τριήρεις ὅσας ἐξαρκέσειν ᾤετο πρὸς πόλεμον τοῖς βαρβάροις ἐκέλευε πληροῦν. Τὴν δὲ δαπάνην τῶν τριήρεων, τὴν μὲν ἐκ τῶν δημοσίων τοῖς ταμίαις ἐκέλευε παρέχειν, τὴν δ' ἐκ τῶν ἰδίων παρείχετο αὐτός. Ἐπεὶ δὲ ἐπεπλήρωντο, ταῖς μὲν ἐπέστησε στρατηγὸν τὸν παρακοιμώμενον Ἀπόκαυχον· καὶ ὅσα ἔδει ἐντειλάμενος, καὶ τοῦ λοιποῦ D κελεύσας αὐτῷ μέλειν τὸν ἀπόπλουν, αὐτὸς Ὀρχάνῃ τῷ τῆς κατὰ Βιθυνίαν ἑῴας σατράπῃ διεπρεσβεύετο περὶ εἰρήνης. Οὐδὲ γὰρ ἐδόκει δεῖν αὐτῷ πρὸς ἑσπέραν μέλλοντι στρατεύειν, πόλεμόν τινα Ῥωμαίοις ὀπίσω καταλιπεῖν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ πρὸς ἐκεῖνον εἰρήνη τέλος εἶχεν, αὐτὸς μὲν πρὸς τὴν ἔξοδον παρεσκευάζετο. Ἤδη γὰρ καὶ ἡ στρατιὰ κατὰ Διδυμότειχον καὶ τὴν Ἀδριανοῦ πόλιν αὐτοῦ κελεύοντος συνελέγοντο. Ἐν ᾗ δὲ ἔμελλεν ἡμέρᾳ Βυζαντίου ἐξιέναι, τὸν πατριάρχην μόνος μόνον παραλαβὼν, καὶ πρὸς τὸν ἐν βασιλείοις τοῦ μυροβλύτου Δημη-

Jacobi Pontani notæ.

(2) Nondum igitur totam Bithyniam Turcæ possidebant; nam hic Orchanes Osmanis filius, secundus eorum imperator fuit, ut videre est in Annalibus sultanorum Turcicorum. Præterea id etiam ex bellis in Bithynia contra Orchanem gestis perspicere licet.

τρίου τοῦ μάρτυρος γενόμενος ναὸν, Τοὺς μὲν ἐμοῦ A τε μεταξὺ καὶ βασιλίδος, ἔφη, γεγενημένους λόγους οὐκ ἀγνοεῖς· οὐ γὰρ μόνον παρῆς τοῖς παρ' ἀμφοτέρων λεγομένοις, ἀλλὰ καὶ τῶν πρότερον ἰδίᾳ ἡμῶν ἑκάστῳ εἰρημένων αὐτὸς ἦσθα μηνυτής. Οὐδὲν δὲ παράλογον ἢ θαυμαστὸν, εἰ τότε μὲν περὶ ἐμοῦ τοιαῦτα ἐπῄει τῇ βασιλίδι λέγειν, ἴσως οἰομένη μεγάλα τινὰ καταπράξεσθαι ἐμὲ, νυνὶ δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων μὴ κατ' ἐλπίδας αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἐκβαινόντων, μεταμέλειά τις εἰσῆλθε τῶν γεγενημένων. Εἰ μὲν οὖν ὅπερ ἔφην πρός τι τῶν γινομένων ἀηδῶς διατεθεῖσα, τὰ δεδογμένα μηκέτι στέργειν ἐθέλει, διαῤῥήδην λέγειν ἀξιῶ, καὶ μὴ συγκαλύπτειν ὑπ' αἰδοῦς. Ἐγὼ γὰρ ὥσπερ καὶ πρότερον ἑτοιμότατα ἔχω παραιτεῖσθαι τὴν ἀρχήν. Εἰ δ' ἐκείνη διὰ τέλους B ἔγνωκε στέργειν τὰ ἐψηφισμένα, καὶ τοὺς ὅρκους, οὓς ὀμώμοκε τηρεῖν, οὐδ' αὐτὸς ἀμελήσω τοῦ μὴ πάντα πράττειν ὅσα ἂν αὐτῇ τε καὶ παισὶ, καὶ κοινῇ λυσιτελῇ Ῥωμαίοις. Τοῦ πατριάρχου δὲ πρὸς τὴν ἀκαιρίαν τῶν λόγων μεμψαμένου, καὶ μὴ τοιαῦτα προσήκειν αὐτὸν, μήτε διανοεῖσθαι φαμένου, μήτε λέγειν· βασιλίδα γὰρ μηδὲν περὶ αὐτοῦ λογίζεσθαι τοιοῦτον, ἀλλὰ βασιλέα οἴεσθαι ἐν ζῶσιν εἶναι, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ὥσπερ ὑπ' ἐκείνου διοικεῖσθαι τῶν σῶν μεμνημένην λόγων, ὧν διεξῄεις πρὸς αὐτὴν, ἡνίκα ἐποιεῖσθε τὰς συμβάσεις, Οὐκοῦν, ὁ μέγας δομέστικος ἔφη, περὶ μὲν ἐκείνης, οὕτω δεῖ πεπεῖσθαι ὥσπερ αὐτὸς διϊσχυρίζῃ. Περὶ δὲ σοῦ, τί ποτε ἔξεστι νομίζειν; ἆρ' ἐμμένεις ταῖς ὁμολογίαις; μᾶλλον δὲ τοῖς ὅρκοις οὓς ἐποιήσω πρὸς ἐμέ; Ὁ δ' C αὐτίκα πάλιν ἀναστὰς, Εὐλογητὸς, εἶπεν, ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι καὶ πρότερον καὶ νῦν οἷς περ εἶπον ἐμμενῶ, καὶ οὐδενὸς ἀμελήσω τῶν σῶν δικαίων· ἀλλ' ἀνθέξομαι παντὶ σθένει, οὐ μόνον ὡς εὐεργέτην ἀμειβόμενος ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς υἱοῦ κηδόμενος πνευματικοῦ. Ἐπὶ τούτοις δὲ αὐτῷ πολλὰς ὁ μέγας δομέστικος χάριτας ὁμολογήσας καὶ συνταξάμενος, καταλιπὼν τὸν πατριάρχην ἧκεν ὡς βασιλίδα. Ἡ δ' εὐθὺς ὡς εἶδε, χάριτας ἔφασκεν ὁμολογεῖν αὐτῷ πολλὰς, ὅτι ἃ πρότερον ἐπηγγέλλετο λόγοις, νῦν ἀποδείκνυσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἀληθῆ, μήτε σώματος φειδόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων νύκτωρ πονῶν καὶ μεθ' ἡμέραν, μήτε χρημάτων· ἦν γὰρ δὴ ὁ μέγας δομέστικος, οὐ μόνον πρὸς τῶν τριήρων τὴν D δαπάνην χρήματα ἀναλωκὼς πολλὰ ἐκ τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἑτέροις ἃ συνοίσειν ἔμελλε πᾶσι κοινῇ φιλοτίμως ἄγαν καὶ δαψιλῶς καταναλίσκων μετὰ τὴν βασιλέως τελευτήν· παρῄνει τε μὴ οὕτω ποιεῖν ὡς οὐκ ἐξαρκέσοντα πρὸς τοὺς πόνους ἐπιπολὺ, ἀλλ' ἑαυτοῦ τε πρόνοιαν ποιεῖσθαι καὶ χρημάτων φείδεσθαι χρώμενον τοῖς δημοσίοις. Ὁ δ' ἔφασκε μᾶλλον ἥδεσθαι πονῶν αὐτὸς ὑπὲρ τῶν κοινῇ λυσιτελούντων, ἢ ἕτεροι πρὸς ἀνέσεις τετραμμένοι καὶ ἡδονάς· τό τε χρήματα καταναλίσκειν οὐ ζημίαν, ἀλλὰ πάντων κερδῶν ἡγεῖσθαι χαριέστερον, ἄχρις ἂν καὶ τοῦ Θεοῦ συναιρομένου, τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐπὶ μέγα ἴδοι αἰρομένην, καὶ πάντων κρατοῦσαν πολεμίων. Ἐλπίζειν δὲ, μετὰ μικρὸν, εἰ μὴ

nec enim tantum interfuisti, sed et quæ prius uterque nostrum separatim dixit, tu eorum internuntius fuisti. Nihil porro inopinatum aut admirabile, si tum quidem imperatrici talia de me loqui occurrebant, quæ forsitan eximia quædam me perpetraturum arbitraretur; nunc autem in ipso opere rebus secus quam sperabat evenientibus pœnitudo quædam facti eam subiit. Si igitur, quod aiebam, aliquid eorum quæ fiunt aversata, in pristina voluntate ac judicio acquiescere amplius non vult, aperte id mihi indicari nec pudore quodam celari cupio. Ego enim, quomodo antea, abdicare me administratione imperii paratissimus sum. Quod si ipsa usque ad extremum quod decrevit complecti, et quod juravit servare constituit, ego quoque in omnibus, quæ ipsi liberisque ejus, et Romanorum communi conducant efficiendis, nullum diligentissimi hominis officium prætermittam. Patriarcha eum de importuno sermone castigare, dicereque, non decere ista vel cogitare vel proloqui; imperatrici enim de bello nihil hujuscemodi in mentem venire, sed imperatorem putare adhuc vivere, et quasi ab illo Romanum principatum gubernari, memorem verborum, quæ in pactis faciendis ex ipso domestico audierit. Tum domesticus: De illa quidem sic credendum, ut affirmas; de te autem quid sentiendum? Ecquid pactis stas, imo vero juramentis, quibus te mihi obstrinxisti? Hic patriarcha iterum exsurgens, ait: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, quod et prius servavi quæ dixi, et nunc servabo, nihilque negligam, quod tibi jure debeatur, **380** sed omnibus nervis tuendum te suscipiam, non solum ut bene merito respondeam, verum ut de filio quoque spirituali sollicitus. Cui post actas gratias valedicens magnus domesticus, ab eo ad imperatricem digreditur. Quem illa simul ut conspexit, grates se illi magnas agere affirmavit, quod verbis promissa nunc rebus confirmaret, neque corpori parcens, cum noctu diuque pro republica laboraret, neque pecuniis (non enim in triremes duntaxat grandem summam de suo impenderat, sed in alia præterea multa, ex quibus communis caperetur utilitas, perstudiose liberaliterque post mortem imperatoris impendebat), hortabaturque, ut de contentione laborandi remitteret, quo ferre laborem diutius posset, sibimet curæ esset, a pecuniis suis abstineret, publicis uteretur. Ad ea ille hunc in modum, solidius se gaudere gaudium pro communibus emolumentis desudantem, quam alios otio voluptatique deditos. Quod vero de sua pecunia in sumptum conferret, id non detrimentum, sed omnium quæstuum censere jucundissimum, donec Deo bene fortunante, Romanorum principatum magnopere exaltatum, et omnibus hostibus suis superiorem cerneret. Sperare autem, nisi quid impedimenti intervenerit, brevi adeo Romanis profuturum, ut et ipsa imperatrix id intuens, Deo

bonorum auctori gratias actura sit; non enim A parvi momenti quædam per hiemem moliri efficere, utpote multos ante refractarios et audaces eo adacturum, ut se Romano imperatori tributarios et subjectos confiteantur. Plura in hanc sententiam narrabat, et quæ ipse versabat animo, et imperatrici auditu perjucunda fore non ignorabat. Qua tandem salutata, Byzantio cum exercitu et nobilium seu patriciorum magno numero exivit, relicta ibidem matre, quæ calamitatem ejus non mediocribus solatiis leniret ac mitigaret.

τι κώλυμα συμβαίη, τοσαῦτα Ῥωμαίους ὠφελήσειν, ὅσα καὶ αὐτὴν ὁρῶσαν Θεῷ χάριτας ὁμολογεῖν τῷ συνεργῷ τῶν καλῶν· οὐ μικρὰ γάρ τινα διανοεῖσθαι παρασκευάσειν τοῦ χειμῶνος, ὡς ἅμα ἦρι, πολλοὺς τῶν πρότερον κατὰ Ῥωμαίων θρασυνομένων ὑποφόρους καὶ δουλείαν ὁμολογοῦντας βασιλεῖ Ῥωμαίων ἀποδείξων. Καὶ τοιαῦτα ἕτερα πολλὰ προσεπειπὼν, ὅσα τε αὐτὸς διενοεῖτο πράττειν, καὶ βασιλίδα ᾔδει ἀκούουσαν πρὸς ἡδονὴν, καὶ τελευταῖον συνταξάμενος, ἐξῄει Βυζαντίου ἅμα στρατιᾷ καὶ τῶν εὐπατριδῶν πολλοῖς, τὴν μητέρα καταλιπὼν ἐκεῖ, ὡς παραμυθίαν οὐ μικρὰν ἐσομένην βασιλίδι πρὸς τὰς συμφοράς.

CAPUT X.

Ex urbibus Thraciæ senatores et præsidia ad expeditionem assumuntur. Mœsus renovato fœdere discedit. Apud Chersonesum Persæ cæduntur et fugantur semel et iterum. Apocauchus capere imperatorem adolescentem et regnare meditatur. Deprehensus in arcem suam confugit, atque ut mortem effugiat, domesticum inconstantiæ rerum humanarum monet, a quo vicissim monetur persapienter et Deo in primis nitendum ostenditur.

Didymotichi cum esset, maximum operæ pretium B duxit urbium Thraciarum senatores, et quod erat ibi militum citra excusationem, **381** uti et Byzantios expeditioni ascribere; idque intra paucos dies effectui datum est. Deinde resciscens Mœsorum regem Alexandrum apud Stilbnum oppidum Mœsis subjectum in confinibus castra habere, per legatos ei significat, se Adrianopoli subsistere, velleque discere, belline an pace delectaretur magis; diem enim quam Byzantii ejus legatis præfixisset, prope exitum esse. Alexander videns Romanos non esse consternatos, ut augurabatur, sed paratos ad ulciscendum volentes inferre injuriam, et neque per legatos minis, neque apparatu suo militari eos potuisse commoveri, ut libidini suæ satisfacerent, ad dimicationem venire haud C utile sibi ratus, ad conventa descendit; rursumque priori fœdere sancito, ipse Trinobum in sedem suam, magnus domesticus Chersonesum abiit, quod frequentes Persarum copias Giaxe duce Pergamo advenientes eo irrupturas audivisset. Simul porro ac Romani, etiam Persæ illic adfuerunt, qui collato pede adversum Romanos ne paulum quidem valuerunt, sed vi ac virtute victi, pars in pugna ceciderunt, pars capti sunt. Quibus fuga contigit, conscensis navibus in Asiam renavigarunt. Paucis diebus intermissis, alia manus priorem vindicatura indidem trajecit. Qui similiter devicti, plurimos amiserunt; Giaxes bis continenter cæsus, multisque ac strenuis suorum desideratis, desperatione debilitatus, pacem concupivit, D quam cum eo pepigit magnus domesticus. Depulsa calamitate a Persis imminente, Didymotichum regressus, ad occidentalem sese expeditionem comparabat, exercitumque delectibus novis supplebat. Interea Apocauchus novarum rerum cupidus, manibusque ac pedibus enitens, ut ad se rempublicam transferret, jam classis contra Persas præfectus, et facultatem navalis exercitus adeptus, Joannem adolescentem imperatorem in unam tri-

Ἐπεὶ δὲ γένοιτο πρὸς Διδυμοτείχῳ, προὔργου μὲν ἐποιεῖτο παντὸς τοὺς κατὰ τὰς τῆς Θρᾴκης πόλεις κατοικοῦντας συγκλητικοὺς καὶ τὴν στρατιὰν, ἀποφασίστους ποιεῖν περὶ τὰς στρατείας, ὥσπερ δὴ καὶ Βυζαντίους, καὶ ἐποίησεν ὀλίγων εἴσω ἡμερῶν. Ἔπειτα πειθόμενος ὡς ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος στρατιὰν ἔχων, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Στίλβνῳ Μυσοῖς ὑπηκόῳ πόλει ἐν μεθορίοις τῆς αὐτοῦ τε καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας ᾠκισμένῃ, ἔγνω δεῖν πρεσβείαν πέμπειν πρὸς αὐτόν· καὶ πέμψας, ἐν Ἀδριανουπόλει τε ἐδήλου διατρίβειν, καὶ μαθεῖν ἐθέλειν, εἰ ὁ πόλεμος αὐτῷ μᾶλλον αἱρετέος, ἢ εἰρήνη. Τὴν γὰρ προθεσμίαν ἣν τοῖς ἐκείνου πρέσβεσι παρέσχετο αὐτὸς ἐν Βυζαντίῳ γενομένοις, περὶ ἔξοδον ἤδη εἶναι. Ἀλέξανδρος δὲ ὁρῶν οὐ κατεπτηχότας ὥσπερ ᾤετο Ῥωμαίους, ἀλλ' ἑτοίμους ὄντας ἀμύνεσθαι τοὺς αἱρουμένους ἀδικεῖν, καὶ μήτε ταῖς διὰ τῶν πρέσβεων ἀπειλαῖς, μήτ' αὐτοῦ τῇ πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευῇ δυνάμενος πείθειν τὰ κατὰ γνώμην αὐτῷ ποιεῖν, πρὸς πόλεμον χωρεῖν ἀλυσιτελὲς οἰόμενος αὐτῷ, ἐχώρει πρὸς συμβάσεις· καὶ τῶν προτέρων αὖθις σπονδῶν καὶ ὅρκων ἀνανεωθέντων, Ἀλέξανδρος μὲν εἰς Τρίνοβον τὰ οἰκεῖα βασίλεια ἐπανεζεύγνυε, δομέστικος δὲ ὁ μέγας, εἰς Χερρόνησον μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐχώρει, πεπυσμένος στρατιὰν Περσῶν πεζὴν μέλλουσαν εἰς Χερρόνησον ἐμβάλλειν ἐκ Περγάμου ἀφιγμένην, ἧς Γιαξῆς σατράπης ἦν. Ἅμα δὲ τῷ Ῥωμαίους εἰς Χερρόνησον ἀφικέσθαι, καὶ ἡ στρατιὰ Περσῶν παρῆν· καὶ γενομένης μάχης, οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἴσχυσαν οἱ Πέρσαι Ῥωμαίοις ἀντιστῆναι, ἀλλ' ἡττηθέντες κατὰ κράτος, οἱ μὲν ἔπεσον παρὰ τὴν μάχην, οἱ δ' ἑάλωσαν· ὅσοι δὲ ἠδυνήθησαν διαφυγεῖν, ἐμβάντες ταῖς ναυσὶν, ἀπέπλεον ἐπ' οἴκου. Οὐ πολλαῖς δὲ ὕστερον ἡμέραις ἐκ τῆς αὐτῆς χώρας καὶ δευτέρα στρατιὰ ἐπεραιοῦτο, ὡς τὴν προτέραν ἧτταν ἀναμαχεσόμενοι· συμβαλόντες δὲ καὶ τούτοις Ῥωμαῖοι, ἐνίκησάν τε καὶ ἀπέκτειναν τοὺς πλείους. Ἐπεὶ δὲ Γιαξῆς δὶς ἐπλήγη ἐφεξῆς καὶ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἀπώλεσε στρατιὰν, ἀπογνοὺς τὸ Ῥωμαίοις πολεμεῖν, ἐχώρει πρὸς συμ-

βάσεις· καὶ ἐπέμπετο πρὸς αὐτὸν ὁ μέγας δομέστικος σπονδὰς εἰρηνικάς. Ἐπεὶ δὲ ἐτρέψατο τὴν ἐκ τῶν Περσῶν προσδοκωμένην βλάβην, αὖθις εἰς Διδυμότειχον ἐπανελθὼν, παρεσκευάζετο πρὸς τὴν εἰς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατείαν, καὶ τὴν στρατιὰν ἀποκαθίστη, ἣ ἔμελλε συνέψεσθαι αὐτῷ. Τούτων δὲ πραττομένων ὑπ' αὐτοῦ, ὁ παρακοιμώμενος Ἀπόκαυχος, νεωτέρων πραγμάτων ἐπιθυμῶν, καὶ τρόπῳ παντὶ πειρώμενος μετάγειν εἰς ἑαυτὸν τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχὴν, ἐσκέψατο, ἐπεὶ τοῦ κατὰ Περσῶν αὐτὸς κεχειροτόνητο στρατηγὸς, καὶ δυνάμεως εὐπόρει ναυτικῆς, βασιλέα τὸν νέον Ἰωάννην εἰς μίαν τῶν τριηρῶν ἐνθέμενος, ἀγνοούσης βασιλίδος τῆς μητρὸς, εἰς τὸν περὶ Βυζάντιον πρότερον αὐτῷ πύργον ᾠκοδομημένον ὀχυρώτατον ὄντα ὕψει τε καὶ καρτερότητι τειχῶν Ἐπιβάτας προσαγορευόμενον ἀγαγεῖν· ἐκεῖ δὲ μετὰ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν οἰκειοτάτων βασιλέα φρουρῶν, σπονδὰς τίθεσθαι πρὸς βασιλίδα, ὥστε αὐτὸν μὲν καὶ συγγενεῖς καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς συνόντας, τιμὰς τὰς παρὰ Ῥωμαίοις πρώτας καρποῦσθαι, καὶ χωρῶν εἶναι καὶ πόλεων κυρίους, ὁποίων ἂν δόξειεν αὐτοῖς, καὶ μηδὲν ἐλλείπειν εἰς εὐτυχίας λόγον, βασιλέα δὲ, οὐδ' οὕτως ἀπολύειν τοῦ φρουρίου· ἀλλ' ὥσπερ ὅμηρον κατέχοντα, μιᾷ τῶν θυγατέρων ἐπὶ γάμῳ προσαρμόζειν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτά τε διενοεῖτο, καὶ ὥρμητο ἤδη πράττειν· τῶν συνειδότων δέ τινος βασιλίδι ἀπαγγείλαντος, ἐπεὶ βασιλέα τε ἤδη περιΐστατο φρουρὰ, καὶ αὐτὸς ἔγνω φωραθεὶς, ᾤχετο φυγὼν εἰς Ἐπιβάτας, τὸν ἐκ τῶν πραττομένων, ὥσπερ ἦν εἰκὸς, κίνδυνον διαδιδράσκων. Περὶ τῶν τοιούτων δὴ ὁ μέγας δομέστικος μαθὼν, καίτοι πρὸς τὴν ἐκστρατείαν παρασκευαζόμενος, ὅμως τὸν Ταρχανειώτην Μανουὴλ τὸν καὶ Κουρτίκην προσαγορευόμενον μετὰ στρατιωτῶν ὀλίγων πέμψας, ἐκέλευεν Ἐπιβάτας ἔξωθεν φρουρεῖν ἐστρατοπεδευμένον, ἄχρις ἂν ἀφίκηται αὐτός. Πέμψας δὲ καὶ πρὸς Ἀπόκαυχον ἐπυνθάνετο εἰ ἀληθῆ τὰ θρυλλούμενα εἴη περὶ αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἔφασκε μὲν συκοφαντεῖσθαι, δείσας δὲ μὴ φθάσῃ διαφθαρεὶς ὑπὸ διαβολῆς πρὶν διερευνώμενα φανῆναι τἀληθῆ, τὴν σωτηρίαν ἐκ τῶν ἐνόντων ἑαυτῷ πορίζειν κατακλείσαντα ἐν τῷ φρουρίῳ. Συνεβούλευέ τε παράδειγμα τῶν ἀπροσδοκήτων τῶν πραγμάτων μεταβολῶν λαμβάνειν ἐξ αὐτοῦ. Καὶ πρότερόν τε γὰρ αὐτῷ τὰ τοιαῦτα ὑποτίθεσθαι ἔφασκεν, εἰ καὶ μὴ ἔπειθε συμβουλεύων τὰ λυσιτελῆ· καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον συμβουλεύειν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔχων τῆς ὠφελείας τὴν ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τελούντων φρουρίων ἓν, πολλὰ δὲ εἶναι, τὸ μάλιστα ἐπιτηδείως ἔχον πρός τε γῆς καὶ θαλάσσης εὐφυΐαν ἐκλεξάμενον κατασκευαῖς χειροποιήτοις ὀχυρώτατον ποιεῖν, ἵν' εἴ τι συμβαίη τῶν ἀπροσδοκήτων, ἀναχώρησιν ἔχῃ καὶ τῶν δεινῶν ἀποφυγήν· ἐδεῖτό τε εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν πείθεσθαι αὐτῷ εὐνοϊκῶς διακειμένῳ

A remium matre insciente impositum, in arcem propter Byzantium (3), ante a se ædificatam, altitudine et crassitudine murorum munitissimam, Epibatæ nominatam includere meditabatur, ibique inter cognatos ac familiarissimos eo custodito, cum imperatrice fœdus ferire, ea conditione ut ipse cognatique ac familiares **382** sui præcipuis apud Romanos honoribus insignirentur, provinciarumque et urbium quantum ipsi vellent dominatum obtinerent, et ad felicitatem nihil requirerent; imperatorem autem ne sic quidem custodia liberare, sed loco obsidis tenere, et unam filiarum connubio ei copulare. Atque is quidem hæc mente pertractabat, et jam ad rem parabat aggredi, cum a quodam e consciis imperatrici indicio B facto, et imperatore jam custodia circumsepto, Apocauchus se deprehensum intelligens, Epibatas, impendens sibi e malitia sua discrimen, ut verisimile est, declinans aufugit. Quibus rebus ad magnum domesticum perlatis, etsi ad expeditionem instructus erat, nihilominus Manuelem Tarchaniotam, qui et Curtizes appellabatur, cum aliquot manipulis ad Epibatas, tentoriis excitatis, quoad ipse veniret custodiendas misit. Ad Apocauchum quoque sciscitatum misit, num vera essent, quæ de illo rumor spargeret. Qui se sycophantiis oppugnari asseverare. Et cum timeret, ne prius ob calumnias vita multaretur, quam veritas indagata palesceret, a re præsenti salutem C petere decrevit; ac proinde eum, qui se in castello illo incluserat, monuit, ut e suo casu saluti suæ prospiceret, et improvisæ rerum commutationis exemplum a se sumeret. Nam et prius se idem utiliter eum monuisse et hortatum esse, quanquam nullo effectu, et nunc nihilominus suadere, cum ex re ipsa suasionis suæ utilitatem probare queat, subjectorum ipsi castellorum (multa enim habere) ad terræ marisque commoditates præcipuo situ unum deligeret, et illud operibus quam firmissimum redderet, ut si quid improvisum emergeret, secessus malorumque effugium suppeditaret. Rogabat autem, ut si non antehac, saltem nunc benevolentis animi consilium amplecteretur. Etenim et sibi in præsens, tametsi D falsis criminibus appetito, nullam aliam salutis tuendæ occasionem relinqui, præter arcem, in quam se periculi vitandi recepisset: quæ, si vera esse contingeret de se jactata, vel audaciam suam adjuvaret, vel deprehensum et convictum a morte liberaret. Apocauchi quidem consilium hoc fuit. Ad quem magnus domesticus iterato mittens, adversus illum vulgata se quoque falsa reperiri (quemadmodum videlicet ipse quoque affirmaret) in primis cupere testatus est; sic namque et ipsum imperatori amicum et benevolum, ac syco-

Jacobi Pontani notæ.

(3) *In turrim juxta Byzantium.* Sed hæc turris fuit φρούριον, castellum, et sic infra nominatur. Ante igitur arcem aut castellum vocemus licet. Item alibi hac voce πύργος eadem notione utitur: *Eine Burg.* Monuimus lectorem super hoc.

pluvias hoc ipsum quod sunt ostensum ac probatum iri. Sin et ipse spe vana delusus, quod multis evenit, ab officio detortus, et quæ neque
383 posset efficere, neque se deceret, machinatus sit, non idcirco bellum contra imperatorem capessendum, fiducia murorum, in quibus nulla insit utilitas; sed priora, ut male consulta, detestando, in posterum se melius gerere, et loco se digno contentum esse, admissorumque veniam petere debere. Melius quidem esse omnino non peccare; si tamen peccaveris, quasi secundam post naufragium videri tabulam, semet nihil tale amplius perpetrando corrigere. Et quia mox adfuturus sit, quem ille suum vocare medicum consueverit, multa habens medicamenta uniuscujusque morbis congruentia, siquidem velit, facile ejus vulnera sanaturum. Solebat nimirum Apocauchus inter ea, quibus magnum domesticum honorabat, nomina et medicum suum appellare: utpote cujus opera multis sæpenumero implicitus periculis, et miseris affectus modis, ereptus atque curatus fuisset. Quod autem attineret ad consilium parandi locum aliquem munitum, quo rebus conversis perfugeret, se ejus propenso studio gratias habere, non tamen securitatem ex rebus hujusmodi vehementer expetere, sed libenter illo die cum inferis futurum, quo post spem supernæ dexteræ securitate ex amicis neglecta, et contempto, quod horum corda velut arces (tutissimam utique custodiam) per amicitiam possideret, lignis et lapidibus et consiliis nihil sincerum ac probum habentibus salutem suam credidisset. Non se nescire, primam felicitatem et summum hominis bonum esse, cum Deo versari, et ascensu ad illum per puritatem animi semper ei adhærere. Secundam, amicis uti certis ac fidelibus, principio quidem paucis, et prudentia supra vulgus excellentibus, deinde post illos etiam multitudinis frui benevolentia, quæ illis propter bonitatem morum dedita et addicta sit: et hoc putare non solum quibusvis propugnaculis inexpugnabilius, sed et pecuniis et gloria et omni decore pretiosius, imperioque ipso longe beatius. Quocirca se ejus monitis haud pariturum, verum quam ab initio securitatem elegerit, eam usque ad extremum retenturum; ipse munitionibus et arcibus suis fideret. Igitur Apocauchus sic in Epibatis conclusus custodiebatur.

A πρὸς αὐτὸν, καὶ μὴ ἀτιμάζειν τὴν βουλήν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ νυνὶ, καί τοι καὶ ψευδῶν ὄντων τῶν εἰρημένων κατ' αὐτοῦ, μηδεμίαν ἑτέραν εἶναι σωτηρίας πρόφασιν, ἢ τὸν πύργον εἰς ὃν κατέφυγε τὸν κίνδυνον διαδιδράσκων. Εἰ δὲ καὶ ἀληθῆ συνέβαινε τὰ εἰρημένα εἶναι, ἢ πρὸς τὸ τόλμημα ἂν συνήρατο, ἢ ἐῤῥύσατο τοῦ θανάτου φωραθέντα. Ἀπόκαυχος μὲν οὖν τοιαῦτα συνεβούλευε, δομέστικος δὲ ὁ μέγας πάλιν πέμψας πρὸς αὐτὸν, περὶ μὲν τῶν λεγομένων ἔφη κατ' αὐτοῦ μάλιστα βούλεσθαι καὶ αὐτὸν μὴ εἶναι ἀληθῆ (ὥσπερ δῆτα καὶ αὐτὸς διϊσχυρίζεται)· οὕτω γὰρ αὐτός τε εὔνους ἔσται ἀποδεδειγμένος βασιλεῖ, καὶ οἱ συκοφάνται αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν ἐξεληλεγμένοι. Εἰ δ' ἄρα καὶ αὐτὸς ἐλπίσι κεναῖς ἀπατηθεὶς, ὅπερ δὴ πολλοῖς συμβέβηκε, B τοῦ δέοντος ἐξετράπη, καὶ μήτε δυνατὰ μήτ' αὐτῷ προσήκοντα διενοήθη, οὐ χρὴ διὰ ταῦτα τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον αἱρεῖσθαι, τείχεσι θαῤῥοῦντα ἐξ ὧν ἔσται πλέον ὄφελος οὐδὲν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς προτέροις ἑαυτῷ μεμψάμενον, ὡς κακῶς βεβουλευμένῳ, ἐν τοῖς ἐφεξῆς βελτίω παρέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὴν προσήκουσαν φυλάττειν τάξιν, καὶ συγγνώμης ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις δεῖσθαι τυχεῖν. Βέλτιον μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν μὴ ἁμαρτάνειν· εἰ δ' ἄρα συμβαίη, δεύτερον ἀγαθὸν ἑαυτόν τινα ἐπανορθοῦν ἀποστάντα τῶν κακῶν. Ἐπεὶ δὲ ὅσων οὔπω παρέσται καὶ αὐτὸς ὃν εἴωθεν αὐτὸς ἰατρὸν ἑαυτοῦ καλεῖν, ἔχων πολλὰ φάρμακα τοῖς ἑκάστου κατ' ἄλληλα νοσήμασιν, εἴ γε βούλοιτο αὐτὸς, ῥᾳδία τῶν τραυμά- C των ἡ ἴασις ἐκείνῳ ἔσται. Ἦν γὰρ δὴ ὁ παρακοιμώμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς τὸν μέγαν δομέστικον προηγόρευε, καὶ ἰατρὸν εἰθισμένος ἑαυτοῦ καλεῖν, οἷα δὴ ἐκ πολλῶν τῶν περισχόντων πολλάκις αὐτὸν κινδύνων ἐξαρπάσαντα καὶ τεθεραπευκότα πονηρῶς ἐσχηκότα. Τῆς γε μὴν ἕνεκα βουλῆς ἧς αὐτοῦ συνεβούλευε περὶ τοῦ φρούριόν τι ἑαυτῷ κατασκευάσαι, ἵν' εἴη καταφυγὴ πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολὰς, χάριτας μὲν ἔλεγεν εἰδέναι τῆς περὶ ἐκεῖνον προθυμίας καὶ σπουδῆς· αὐτὸν δὲ μὴ τὴν ἐκ τῶν τοιούτων ἀσφάλειαν εἶναι περισπούδαστον· ἀλλ' ἡδέως ἂν ἔχειν τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τῶν ἐν ᾅδου προσομιλεῖν, ἐν ᾗ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐλπίδα δεξιᾶς τῆς ἐκ τῶν φίλων ἀσφαλείας ἀμελήσας καὶ τοῦ τούτων τὰς καρδίας, ὥσπερ D ἀκροπόλεις οἷα δὴ ἀσφαλεστάτῃ φρουρᾷ κατέχειν τῇ φιλίᾳ, ξύλοις καὶ λίθοις καὶ λογισμοῖς ὑγιὲς οὐδὲν ἔχουσι πιστεύσειε τὴν σωτηρίαν. Πρώτην μὲν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ ἄκρως ἀγαθὸν ἀνθρώποις τῷ Θεῷ προσομιλεῖν, καὶ διὰ παντὸς αὐτῷ συνεῖναι τῇ πρὸς ἐκεῖνον διὰ καθαρότητος ἀναβάσει αὐτὸς εἶναι. Δευτέραν δὲ μετ' ἐκείνην, τὸ φίλοις χρῆσθαι ἀσφαλέσι καὶ πιστοῖς, πρῶτον μὲν τοῖς ὀλίγοις καὶ συνέσει διαφέρουσι τῶν πολλῶν· ἔπειτα δὲ μετ' ἐκείνους, καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν εὔνοιαν καρποῦσθαι, πάντων ἐκείνοις διὰ χρηστότητα τρόπων προσεχόντων· καὶ τοῦτο οἴεσθαι, οὐ πύργων μόνον ἁπάντων ἀναλωτότερον, ἀλλὰ καὶ χρημάτων καὶ δόξης καὶ τιμῆς ἁπάσης τιμιώτερον, καὶ βασιλείας αὐτῆς ὑψηλότερον εἰς εὐτυχίας λόγον· ὅθεν οὐδὲ πείσεσθαι αὐτῷ τοιαῦτα συμβουλεύοντι, ἀλλ' ἣν ἐξαρχῆς προείλετο μέχρι τέλους ἑαυτῷ ἀσφάλειαν τηρήσειν, ὥσπερ δῆτα καὶ σὺ τὴν ἐκ τῶν φρουρίων καὶ ὀχυρωμάτων. Ἀπόκαυχος μὲν οὖν ὁ παρακοιμώμενος οὕτως ἐν Ἐπιβάταις ἐγκεκλεισμένος ἐφρουρεῖτο.

384 CAPUT XI.

Peloponnenses Latini se imperatori certis conditionibus subjiciunt. Eorumdem litteræ ad magnum domesticum plenæ humanitatis ac benevolentiæ. Legati tractantur magnifice, et cum promissis ac muneribus dimittuntur. Apocaucho Senacherimus substituitur, et ejus facinora. Conspiratio et legatio præfectorum Occidentis; et cur sibi occurrere voluerint magnum domesticum.

A Τοῦ μεγάλου δὲ δομεστίκου Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντος, καὶ περὶ τὴν παρασκευὴν τῆς στρατιᾶς ἠσχολημένου, ἧκον ἐκ Πελοποννήσου πρέσβεις πρὸς αὐτὸν, ἐπίσκοπός τε ὁ Κορώνης, καὶ ὁ Σιδηρὸς Ντζιουάν, ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν πόλεων αἳ ὑπήκοοι Λατίνοις ἦσαν ἀπεσταλμένοι· ἡ πρεσβεία δὲ ἦν· ὑπὸ βασιλέα γενέσθαι πάντας ἐπὶ τῷ τῶν μὲν πόλεων ἃς κατέχουσιν αὖθις αὐτοὺς ἡγεμονεύειν· φόρους δὲ τοὺς δημοσίους πάντας οὓς πρίγγιπι παρέχουσι, διδόναι βασιλεῖ· καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπιδείκνυσθαι καὶ θεραπείαν καὶ δουλείαν· καὶ στρατηγὸν ἐκ βασιλέως ἔχειν ὑφ' ᾧ τελέουσιν ἑκόντες πάντες. Ἡ μὲν οὖν τῶν ἐκ Πελοποννήσου Λατίνων πρεσβεία τοιαύτη ἦν· γράμματα δὲ καὶ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον πεπόμφασιν, ἃ ἐδήλου τοιάδε· B ὡς πάντες αὐτοὶ ἀπὸ συνθήματος ἔτι περιόντος βασιλέως βουλεύσαιντο ἀποστάντες πρίγγιπος ἐκείνῳ προσχωρεῖν, καὶ ἤδη ἐν ἐπιχειρήσει ἦσαν τοῦ πράττειν τὰ βεβουλευμένα· ἐπεὶ δὲ βασιλέα τετελευτηκότα πύθοιντο, ἀπογνόντας τὴν ἐπιχείρησιν, αὖθις ἠρεμεῖν· Παγάνου δὲ Ντεπιστόγια συνήθους αὐτοῖς ἐς τὰ μάλιστα καὶ φίλου ὀλίγῳ πρότερον ἐκ Βυζαντίου ἀφιγμένου, καὶ τῶν πραγμάτων πᾶσαν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὑπό σε ἀπαγγείλαντος τελεῖν, αὖθις συνελθόντας πάντας ἡμᾶς, τὰ δεδογμένα πρότερον ἐπιψηφίσασθαι· οὐ μόνον διὰ τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων, καὶ τὸ δύνασθαι αὐτοῖς ἄν τινες ἐπίωσιν ἀμύνειν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολὺν ἤδη χρόνον καίτοι μήπω συντυχόντες εὐνοϊκῶς σοι διακείμεθα καὶ φιλίως· ἐξ ὅτου γὰρ ἐν Ἀκαρνανίᾳ βασιλεῖ C συστρατευόμενος τοῖς ἐν Θωμοκάστρῳ, παρ' ἡμῶν κατὰ συμμαχίαν ἀφιγμένοις Νικηφόρου τοῦ δεσπότου παιδὸς πρὸς λόγους ἐλθὼν αὐτὸς, φίλους ἀντὶ πολεμίων ἔπεισας γενέσθαι, ἐκεῖνοί τε ἀεί σοι τὴν εὔνοιαν διατηροῦσι καὶ ἡμᾶς ἀνέπεισαν, πολλὰ καὶ θαυμάσιά τινα περὶ σοῦ διεξιόντες, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν εὔνοιαν κεκτῆσθαι περὶ σὲ, ὑφ' ἧς καὶ νῦν πεπείσμεθα τὴν πρεσβείαν ταύτην ποιήσασθαι νυνί. Τὴν μὲν οὖν ἀξίωσιν ἡμῶν οἱ παραγενόμενοι ἀπαγγελοῦσι πρέσβεις· ἂν δὲ τούτοις βασιλίς τε καὶ αὐτὸς ἐπιψηφίσησθε, οὐδὲν ἔτι τὸ κωλῦσον ἡμᾶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν, ὥσπερ ἐπηγγειλάμεθα τελεῖν, μόνον εἰ αὐτὸς ἀφίξῃ πρὸς ἡμᾶς, τάς τε πόλεις παραληψόμενος, καὶ τὰ ἐνταῦθα πράγματα ὅπῃ ἄν σοι δοκῇ ἄριστα διοικήσων. Τὰ μὲν D οὖν γράμματα ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοιάδε ἦν· ἃ δεξάμενος ὁ μέγας δομέστικος, ἥσθη τε ὑπερφυῶς, καὶ τοῖς τε πρέσβεσι προσεφέρετο φιλοτίμως ἄγαν καὶ μεγαλοπρεπῶς· καὶ τοῖς πεπομφόσιν ὡμολόγει χάριτας πολλὰς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας· καὶ τἄλλα τε ὅσων ἐδέοντο ὑπέσχετο ποιήσειν καὶ ἀφίξεσθαι πρὸς αὐτοὺς ἅμα ἦρι. Νῦν γὰρ οὐκ εἶναι ῥᾴδιον κινεῖν τὴν στρατιὰν πρὸς οὕτως ὑπερόριον στρατείαν, οὐ μετὰ πολὺ χειμῶνος ἐσομένου· φθι-

Magno domestico Didymotichi agente, et apparatu bellico distento, legati ex Peloponneso veniunt, episcopus Corones et Joannes Siderus, missi a præsidibus urbium, quæ Latinis parebant. Summa legationis erat, velle omnes imperatori subesse, ea conditione ut quibus præessent urbibus, eas posthac etiam retinerent: vectigalia autem publica, quæ hactenus principi solvissent, ea in posterum imperatori penderent: omni præterea genere observantiæ et subjectionis eum colerent, et ducem, cui omnes sponte obtemperarent, ab eo acciperent. Latinorum Peloponnesiaca legatio talis fuit. Quin litteras quoque ad magnum domesticum dederunt, in quibus erat scriptum, adhuc vivo imperatore omnes ex composito a principe defectione facta, ad eum se adjungere voluisse, et jam ad cogitata perficienda aggressos. Sed ut eum decessisse compererint, re desperata quievisse. Pagano autem Pistogia ipsis amicissimo ac familiarissimo Byzantio veniente, summamque imperii et principatum in ejus manu esse renuntiante, rursum omnes convenisse, et prius decreta confirmasse; non solum propter morum ejus ingenuitatem, et quod ipsis contra hostes ingruentes opem ferre queat, sed quod item jampridem, quanquam nondum coram allocuti, propensa in eum voluntate exstiterint. Ex quo namque in expeditione Acarnanica imperatore collega, cum iis quos ipsi ad Thomacastrum Nicephoro despotæ filio ad subsidium misissent, sermonem miscuisset ex hostibusque amicos fecisset, et illos deinceps perpetuam ei benevolentiam conservasse, et cæteris multa eximiaque de eodem commemorantes, ad parem æqualemque ei animum præstandum auctores fuisse. Ab iisdem nunc quoque se ad hanc legationem instituendam permotos; petitionem igitur legatos coram expposituros. Quam si imperatrix et ipse suffragatione sua comprobaverint, nihil impediturum quin promissis stantes, sub imperium Romanum succedant: tantum ad eos ipse profectus, civitates accipiat, et rempublicam prout illi commodissimum videbitur, digerat atque constituat. 385 Litteræ igitur separatim singulorum atque omnium simul hoc exemplo conscriptæ erant. Quibus acceptis magnus domesticus mirifice lætus, legatos exquisite ac splendide habuit, egitque a quibus missi erant singulares gratias de benevolentia, et quæ petebant, omnia se facturum, ac primo vere ad eos venturum spopondit; nunc enim hieme appetente, exercitum trans fines educi difficulter posse. Cæterum ad fidem dictis astruendam Jacobum Brulam hominem ex intimis familiaribus suis dedit, qui per hiemem apud eos diversaretur, simul hac ratione testificans, quam bene

illis cuperet, cum jam non quasi externis, sed domesticis prospiceret; simul etiam, si quid apud eos alienationis restaret, ut hoc sequestre conciliarentur; quo eo delatus, nihil molestiarum inveniret, sed omnes consensu imperatori se subjungerent. Posthæc et legatos, et legantes honorificis muneribus afficiens (4), Brulam una dimittit, seque opportuno tempore adfuturum promittit. Byzantii comparatis triremibus, quas contra Persas armari dicebamus, postquam Apocauchus earum ductor creatus, malevolentiæ in imperatricem reus Epibatas fugit, magnus domesticus ad Senacherimum mittens, classis ei præfecturam tradidit. Qui quamprimum solvens, Persas tanta instructionis celeritate perculsos dissipavit, et Sarchanis provincia fœde devastata, oppidum quoddam e maritimis primo impetu cepit, et captivos inde abduxit, præstitisque omnibus, quæ ex boni ac strenui ducis officio erant, Constantinopolin rediit. Ex Occidente autem post imperatoris obitum protostrator Synadenus, Thessalonicæ præfectus, item Chreles, Constantinus Palæologus imperatoris patruus, et Joannes Angelus pincerna, magni domestici consobrinus, et Zamplaco magnus papias, et quotquot ex proceribus urbium præfecturas obtinebant, caduceatoribus inter se missis conspirant; pluribusque a procuratione se removentibus, Angelus pincerna, Constantinus Palæologus et Zamplaco ad magnum domesticum mittuntur, ut ei communiter decreta nuntient, et ex itinere præconem cum litteris præmittunt, eique significant, ne quid de ipsis constitutorum (5) moveat, nec ipsis absentibus quidquam, sive melius, sive deterius visum, occipiat; mox autem et omnino adfuturos. Æquum porro esse se audiri, non solum ut ex amicis præcipuis, sed etiam sociorum missu venientes. Ubi adfuerint, **386** tum quæ simul omnes senserint, ea aggrediatur. Didymotichum appropinquantes, rursum alium præmittentes, adventum suum indicant hortanturque ut obviam ipsis prodeat. Visa stulta postulatio; non enim fas esse, a quoquam se compelli, ut adeuntes honoret, sed iis sponte honorem decernere, si honore dignos æstimaverit. Expendenti autem secum verba, quoniam absurda apparebant, incidit id quod erat, non ipsorum honoris gratia istuc peti, verum ut sibi occurrentem de equis descendentes summe venerarentur. His secum cogitatis, domi mansit. Illi cum exsequi meditata non possent,

A νοπώρου γὰρ ὥρα τότε ἦν· πίστεως δὲ τῶν εἰρημένων ἕνεκα, καὶ Βρουλᾶν τὸν Ἰάκωβον παρείχετο αὐτοῖς, ὥστε συνεῖναι τοῦ χειμῶνος, ὃς τῶν οἰκειοτάτων ἦν αὐτῷ, ἅμα μὲν τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐμένειαν ἐπιδεικνύμενος, ὅτι ὡς οἰκείων ἤδη προνοοῖτο· ἅμα δ' εἴ τι καὶ δύσνουν ἔτι ὑπολέλειπτο τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, προσαξόμενος δι' αὐτοῦ, ὥστε μηδεμίαν εἶναι δυσχέρειαν ἐκεῖσε παραγενομένῳ, ἀλλ' ὑπαγάγηται πάντας βασιλεῖ. Δώροις δὲ τούς τε πρέσβεις ἅμα καὶ τοὺς πεπομφότας φιλοτίμως ἀμειψάμενος, συνεξαπέστειλεν αὐτοῖς ἅμα τὸν Βρουλᾶν, ἐπαγγειλάμενος ἐπικαίρως καὶ αὐτὸς ἀφίξεσθαι. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ παρεσκευασμένων τῶν τριηρῶν ἃς πρὸς τὴν ἔφοδον τῶν Περσῶν ἔφημεν ὁπλίζεσθαι, ἐπεὶ ὁ παρακοιμώμενος ὃς αὐτῶν στρατηγὸς κεχει- B ροτόνητο, δύσνους βασιλίδι γεγονώς, ἐδραπέτευσεν ἐν Ἐπιβάταις, πέμψας ὁ μέγας δομέστικος ἐνεχείριστο τῷ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ Σεναχηρεὶμ, ὃς αὐτίκα ἀποπλεύσας, τήν τε Περσικὴν διέλυσε στρατιὰν καταπλήξας τῷ τάχει τῆς παρασκευῆς, καὶ πολλὰ τὴν Σαρχάνη κακώσας χώραν, καὶ πολίσματος ἑνὸς τῶν παραθαλασσίων κρατήσας ἐξ ἐφόδου καὶ ἀνδραποδισάμενος, καὶ τἄλλα ὅσα ἔδει τὸν ἀγαθὸν ποιήσας στρατηγὸν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντίνου. Ἐκ δὲ τῆς ἑσπέρας μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν ὅτε πρωτοστράτωρ Συναδηνὸς Θεσσαλονίκης ἐπιτροπεύων, καὶ ὁ Χρέλης, Κωνσταντῖνός τε Παλαιολόγος ὁ τοῦ βασιλέως θεῖος, καὶ ὁ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀνεψιὸς Ἄγγελος Ἰωάννης ὁ πιγκέρνης, C Τξαμπλάκων τε ὁ μέγας παπίας, καὶ ὅσοι τῶν ἐν τέλει ἦσαν πόλεων ἐπιτροπεύοντες, πρὸς ἀλλήλους ἐπικηρυκευσάμενοι καὶ συμφρονήσαντες, οἱ πλείους μὲν κατελείποντο διοικοῦντες τὰς ἀρχάς. Πιγκέρνης δὲ ὁ Ἄγγελος, καὶ ὁ Παλαιολόγος Κωνσταντῖνος καὶ Τζαμπλάκων, πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἀπεστέλλοντο, τὰ κοινῇ δηλώσοντες πᾶσι δεδογμένα· ἔτι δὲ ἐχόμενοι ὁδοῦ, κήρυκα προπέμψαντες, ἐδήλουν γράμμασι τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, μηδὲν περὶ ἑαυτοῦ κινεῖν τῶν καθεστώτων μηδὲ πράττειν μηδὲν, μήτε τῶν δοκούντων βελτιόνων ἢ χειρόνων ἂν μὴ παρῶσι καὶ αὐτοί· πάντως δὲ παρέσονται ὅσον οὐδέπω· δίκαιον δὲ εἶναι πείθεσθαι αὐτοῖς, οὐ μόνον ἐν τοῖς πρώτοις τῶν φίλων τεταγμένοις, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων ἥκουσιν ὁμοίων, παραγενομένοις δὲ, ἃ D ἂν πᾶσι δόξειε κοινῇ λυσιτελεῖν, ταῦτα πράττειν. Ἐπεὶ δὲ γένοιντο ἐγγὺς Διδυμοτείχου, πάλιν ἕτερον προπέμψαντες, τήν τε ἄφιξιν ἐμήνυον αὐτῶν, καὶ προετρέποντο ἐξιέναι εἰς ὑπάντησιν αὐτῶν. Τῷ δὲ ἐδόκουν ἀνόητα ἀξιοῦν· οὐ γὰρ αὐτόν τινα προσ-

Jacobi Pontani notæ.

(4) Virgilius viii *Æneid.* Latinum regem, prætorquam quod legatos Æneæ muneribus eximiis donat, etiam ipsum, a quo mittebantur, Æneam donantem facit.

Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum in nitidis præsepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Æneæ currum, geminosque jugales
Semine ab ætherio, spirantes naribus ignem,
Horum de gente, patri quos Dædala Circe
Supposita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis, dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

(5) Sententia requirit ut in Græco legamus, περὶ ἑαυτῶν. Cur enim vellent, ne quidquam mutaret Cantacuzenus de se constitutum? Quid enim erat constitutum de ipso? At de ipsis erat, et ne quid immutaret, vereri poterant.

ἥκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας τιμᾶν προσαναγκάζειν· A ἀλλ' ἐκείνους οἴκοθεν ἀξίους κρίνοντας ἐπιψηφίζειν τὴν τιμήν· ἐξετάζοντι δὲ πρὸς ἑαυτὸν τὸν λόγον διὰ τὴν δοκοῦσαν ἀτοπίαν, παρίστατο νοεῖν ὅπερ ἦν, ὡς οὐ σφετέρας ἕνεκα αὐτῶν τιμῆς ἠξίουν τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα ὑπαντήσαντος, τῶν ἵππων ἀποβάντες αὐτοὶ τιμὴν ἀποδῶσι τὴν μεγίστην. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐννοήσας, ἔμενεν οἴκοι. Τοῖς δ' ἐπεὶ οὐκ ἐξεγένετο τὴν ἐπίνοιαν εἰς ἔργον ἄγειν, ὀλίγῳ ὕστερον καιρὸν ἐπιτηρήσαντες, καὶ συντυχόντες ἐφίππῳ, τῶν ἵππων ἀποβάντες προσεκύνουν. Εἶτ' αὐτῷ οἴκοι συνελθόντες οὐ κατὰ τὸ πρότερον ἔθος συνεισῄεσαν ἔφιπποι τὴν αὐλὴν, ἀλλ' ἔξω καταλιπόντες, παρέθεον πεζῇ. Ὁ δὲ ἠγανάκτησεν ἐφ' ἑκατέροις οὐ μετρίως. Ἔπειθ' ἑαυτῷ περιστησάμενος, κατηγόρει τὴν καινοτομίαν, καὶ μὴ τοιαῦτα συνεβούλευε ποιεῖν, B ἀλλὰ τοῖς προτέροις ἔθεσιν ἐμμένειν. Εἰ δὲ μὴ πείθοιντο, ἠπείλησεν ἀπελάσειν πρὸς ὀργήν· δεῆσαν δὲ αὖθις ἵππῳ ἐπιβῆναι, ἐκέλευε τῆς πύλης ἄγειν ἔξω. Εἶτα παριὼν τὴν αὐλὴν πεζῇ ἐπέβαινε πρὸς τῇ πύλῃ· ὅπερ οἱ τὴν καινοτομίαν ἰδόντες εἰργασμένοι, καὶ καταπτήξαντες τὴν ἀπειλὴν, ἐνέμενον τοῖς προτέροις, μηδὲν καινὸν μήτε διανοούμενοι, μήτε πράττειν ὑπομένοντες, μήτ' ἐκεῖνοι, μήθ' ἕτεροί τινες.

paulo post captato tempore, equitanti occurrunt, ac de suis jumentis defluentes, eum adorabundi salutant. Deinde domum comitantes, non pristino more adequitantes, sed foris equos relinquentes, et juxta pedibus ambulantes, aulam simul ingressi sunt. Ille utrumque permoleste tulit. Post in orbem se circumsistentes de facti novitate reprehendit, monens, ne quid simile posthac, sed antiquam consuetudinem retinerent. Ni obedirent, se illos cum stomacho repulsurum. Cum in equum rursum ascendere oporteret, jussit eum extra portam educi, ac per aulam transiens, ibidem ascendit. Id illi aspicientes, qui novitatem usurparant, et minis perterriti, morem pristinum retinuerunt, et neque ipsi, neque alii amplius quidpiam novi vel cogitare vel facere sustinuerunt.

CAPUT XII.

Crales fracto fœdere Macedoniam populatur. Consultatio de eo reprimendo. Sententia magni domestici de expeditione Peloponnesiaca præponenda, ob quam Byzantium revertendum, et quid ibi faciendum et quo omnibus comparatis eundum. Byzantium veniens, honorifice excipitur. Imperatricem ægrotam salutat, et lugentem adhuc consolatur, cum eademque cogitationes suas communicat, quas illa probat.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ὁ τῶν Τριβαλῶν ἄρχων Στέφανος ὁ Κράλης τὰς πρὸς βασιλέα λύσας σπονδὰς, ἐπεὶ ἐπύθετο ἀποθανόντα, τήν τε ἄλλην C πᾶσαν κατέδραμε Μακεδονίαν ληϊζόμενος· καὶ Θεσσαλονίκην παρελθὼν, ἄχρι χωρίου ἦλθε τοῦ προσαγορευομένου Κρητῶν. Ἔπειτα ἀνέστρεφεν οὐ πολλὴν λείαν ἐπαγόμενος διὰ τὸ μηνυθείσης τῆς ἐφόδου πρότερον ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς φρουρίοις τά τε βοσκήματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγκατακλεισθῆναι. Ἐπεὶ δὲ ἠγγέλλετο περὶ τούτων τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ἐκκλησίαν συναθροίσας, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς στρατιᾶς ὅ τι δέοι ποιεῖν πρὸς τὴν ἔφοδον τῶν Τριβαλῶν. Οἱ μὲν οὖν ὅ τι ἕκαστος ἐδόκει λυσιτελεῖν, ἐβουλεύετο πρὸς τὰ παρόντα. Τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ, τὸ πρὸς Κράλην ἀντικαθίστασθαι ταχέως, ἵν' ἢ πείθοιεν αἱρεῖσθαι τὴν εἰρήνην, ἢ θρασυνομένῳ πολεμοῖεν δοκοῦν τῶν ἀναγκαίων, ἔτι πολλῷ μᾶλλον D ἀναγκαιότερον καὶ λυσιτελέστερον, πρὸς τὴν εἰς Πελοπόννησον στρατείαν ἅμα ἦρι παρεσκευασμένους ἐδόκει εἶναι, καὶ μὴ προΐεσθαι τὸν καιρὸν, πράξεων παρεχόμενον μεγάλων ἀφορμάς. Εἰ γὰρ Θεοῦ συναιρουμένου τοὺς τὴν Πελοπόννησον οἰκοῦντας Λατίνους ἔφασκε γένοιτο προσλαβεῖν, ἀνάγκη καὶ τοὺς τὴν Ἀττικὴν Βοιωτίαν οἰκοῦντας Κατελάνους, ἢ ἑκόντας ἡμῖν, ἢ βιασθέντας προσχωρῆσαι. Τούτου δὲ γεγενημένου, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὥσπερ ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ἐκ Πελοποννήσου μέχρι Βυζαντίου συνεχοῦς γεγενημένης ἔξεστι συνορᾶν, ὡς οὐδὲν ἔργον ἤδη Τριβαλούς τε καὶ τοὺς ἄλλους περιοίκους τῶν βαρβάρων τῆς ὕβρεως δίκας ἀπαιτεῖν, ἧς ἐξυβρίζουσιν εἰς ἡμᾶς τοσοῦτον ἤδη

Sub idem tempus etiam Triballorum princeps Stephanus Crales, audito imperatorem obiisse, fœdus solvit, et cum reliquam Macedoniam omnem populabundus incursavit, tum Thessalonicam porro vadens, ad locum qui Cretensium dicitur pervenit. Deinde cum præda haud opima reversus est, propterea quod ejus adventu prius nuntiato, agrestes se cum pecore urbibus castellisque incluserant. Quibus ad se perlatis, magnus domesticus concilio optimatum et ducum exercitus convocato, quid contra Triballorum impressionem inceptandum esset, quæsivit. **387** Eorum unusquisque sententiam, quam putavit ad tempus commodam, dixit. Sed cum magno domestico necessarium videretur, cito Crali resistendum, ut eum vel pacem cogeret accipere, vel cum audacius refragante bello decerneret, multo tamen magis necessarium magisque utile visum est ad expeditionem in Peloponnesum principio veris paratos esse, nec e manibus dimittendum tempus rebus præclare gerendis idoneum. Si enim Deo auxiliante, inquit, Peloponnesum habitantes Latinos ad imperium adjunxerimus, etiam Catalani Atticam et Bœotiam incolentes, velint nolint, se nobis dedent. Quo facto, Romanoque principatu velut olim a Peloponneso Byzantium continuato, intelligi potest, non fore operosum Triballis aliisque circumjacentibus Barbaris pro injuriis tamdiu nobis cum tanta insolentia illatis pretium persolvere. Ad spes igitur amplissimas inde sublucentes accommodandum est agendi studium, ne occasio elabatur. Qua de causa Byzantium redeundum

censeo; ad Peloponnesum enim navali apparatu indigemus, et is per hiemem providendus est. Quod si his modo posthabitis in Occidentem convertemur, opinantes nos constituto illic rerum statu celeriter reversuros, timendum, ne illic bello et aliis quibusdam necessitatibus impliciti, post reditum, cum nos instruere nequiverimus, rei gerendæ facultatem amittamus. Sin Byzantii nunc fuerimus, primum quidem navarchos et ducem classis designabimus, quibus curæ erit et, naves reparare, nautasque ac milites colligere, qui conscendant. Postea et de pecunia videbimus, unde ea in classem suppeditet. Ad hæc vectigalium publicorum curatores necesse erit declarare, ne, si confuse ac fortuito capiantur, grave damnum ærario injungant: quod quidem nulla consuetorum accessione tributorum, verum aliis modis et artibus vehementer crevit. Ubi hæc qua par est sedulitate sollicitudineque confecta fuerint, legatos ad Triballorum regulum mittere in animo habeo, qui simul ejus vires et copias explorent, simul, si a reconciliatione non abhorreat, pacem cum eo componant; nam nunc quidem rationes nostræ non ferunt, ut arbitror, quando in pace cum finitimis gentibus vivere licet, ultro bellum deposcere. Ubi aliquandiu Byzantii fuero, deinde milites mercenarios, et qui ex possessiunculis uberiores capiunt reditus, assumens, **388** occidentali insuper exercitu accessuro, hieme in Occidentem movebo: alios domi manere sinam, ut interim ad expeditionem, cum ver aperietur, suscipiendam se comparent. Et Albanos circa Pogonianam et Libisdam positos deprædatus, et injurias ab eis persecutus (nostis enim utique vos etiam, quomodo adhuc superstite imperatore et post ejus obitum urbes Acarnaniæ complures et Balagrita quotidianis incursionibus ac direptionibus afflixerint) conabor, si possim, et potero, ut opinor, solemne Christi Natalium Byzantii agere, non tantum exercitus causa, ne extra fines hibernet, sed etiam ut novi imperatoris, quemadmodum inter nos convenit, coronationem celebremus. Ineunte autem vere triremibus ad navigationem paratis, exercituque toto præsente, Peloponnesum terra marique pariter adoriemur, qua insula subacta, Romanos fines non parum proferemus. Levi autem brachio etiam Ioniæ lustratis navalibus et fluminibus, ad quæ Persæ naves suas appellunt, illisque inflammatis (sic namque ego et Aliseres Cotiæi satrapa, qui ex continente pedestri nos et equestri auxilio juvabit, pacti sumus) et imminenti inde clade anxiaque cura liberati, omnibus domi recte ordinatis, ad propositum certamen aggrediemur. Postquam huic consilio magni domestici etiam cæteri applauserunt, legati ad Triballorum principem mox delecti sunt. Qui profecti, pacem ei persuaserunt, et fœdus pristinum revocarunt. Magnus porro domesticus congregato exercitu Byzantium petivit; quem appropinquantem, qui erant illic

A χρόνον. Ὡς οὖν μεγάλων ἐκεῖθεν ἐλπίδων ὑποφαινομένων, οὕτω προσήκει πράττειν, ὥστε μὴ τὸν καιρὸν ἡμᾶς διαφυγεῖν. Οὗ δὴ ἕνεκα εἰς Βυζάντιον ἡμᾶς ἐπανελθεῖν ἡγοῦμαι νυνὶ προσήκειν. Δυνάμεως γὰρ ἡμῖν πρὸς τὴν Πελοπόννησον χρεία ναυτικῆς, ἣν δεῖ τοῦ χειμῶνος παρασκευασθῆναι. Ἂν οὖν τούτων ἀμελήσαντες νῦν, τραπώμεθα πρὸς τὴν ἑσπέραν, νομίσαντες ὡς ἐπανήξομεν τάχεῖ καταστήσαντες ταχέως, δέος μὴ πολέμοις ἐμπλακέντες, καί τισιν ἑτέροις ἀναγκαίοις, καὶ μὴ δυνηθέντες παρασκευάσασθαι, ἐπανελθόντες ἀπολέσωμεν τὴν πρᾶξιν. Ἐὰν δὲ γενώμεθα ἐν Βυζαντίῳ νῦν, πρῶτα μὲν ναυάρχους καταστήσομεν καὶ στρατηγὸν, οἷς μελήσει τάς τε ναῦς ἐπισκευάζειν, καὶ ναύτας, οἳ ἐπιβήσονται καὶ ὁπλίτας καταλέγειν. Ἔπειτα δὲ B καὶ περὶ χρημάτων σκεψόμεθα, ὅθεν λαμβάνειν αὐτοῖς ἐξέσται πρὸς τοῦ στόλου τὴν παρασκευήν· πρὸς δὲ ταύτοις καὶ τοὺς τῶν δημοσίων φόρων διακητὰς ἀνάγκη καθιστᾷν, ἵνα μὴ ἀτάκτως φερομένων καὶ ὡς ἔτυχε λύμη τις γένηται περὶ χρήματι τὰ κοινὰ, ἐπιδεδωκότα οὐ μικρῶς ἐκ προσθήκης μὲν οὐδεμιᾶς τῶν εἰθισμένων φόρων, ἐξ ἑτέρων δέ τινων τρόπων καὶ ἐπινοιῶν. Ἐπειδὰν δὲ ταῦτα τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας τύχῃ καὶ φροντίδος, πρεσβείαν διανοοῦμαι πέμπειν πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν, ἅμα μὲν κατασκεψομένους τὴν ἐκείνου δύναμιν ὁπόση εἴη, ἅμα δὲ εἰ καὶ πρὸς διαλλαγὰς ἑτοίμως ἔχει, χωρήσοντας πρὸς διαλύσεις· οὐ γὰρ ἡγοῦμαι νῦν ἡμῖν λυσιτελεῖν, ἐξὸν εἰρήνην μετὰ C τῶν ὁμορούντων ἐθνῶν ἄγειν, ἑκόντι τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι· αὐτὸς δὲ ὀλίγας ἡμέρας Βυζαντίῳ ἐνδιατρίψας, ἔπειτα τὸ μισθοφορικὸν τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἐκ χωρίων τὰς προσόδους ἐχόντων τοὺς δυνατωτέρους, παραλαβὼν, ὡς καὶ τῆς ἑσπερίου στρατιᾶς συνεσομένης, πρὸς ἑσπέραν τοῦ χειμῶνος βαδιοῦμαι, τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέψας οἴκοι διατρίβειν, καὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς τὴν στρατείαν ὡς ἅμα ἦρι ἐσομένης. Καὶ Ἀλβανοὺς τοὺς περὶ Πογωνιανὴν καὶ Λιβίσδαν νεμομένους λῃσάμενος, καὶ δίκας τῆς ἀδικίας ἐπιθεὶς (ἴστε γὰρ δή που καὶ αὐτοὶ, ὡς καὶ περιόντος βασιλέως, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν πολλὰ τὰς τῆς Ἀκαρνανίας πόλεις καὶ Βαλάγριτα ἐκάκωσαν ὁσημέραι κατατρέχοντες καὶ ληϊζόμενοι) πειράσομαι εἰ δυναίμην· οἴομαι δὲ τὴν τῶν Χρι-D στοῦ γενεθλίων ἑορτὴν ἐν Βυζαντίῳ ἀγαγεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν στρατιὰν, ἵνα μὴ ὑπερόριος ἐν χειμῶνι διατρίβῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ βασιλέως ἡ νέου στεφηφορία τελεσθῇ. Οὕτω γὰρ ἐδέδοκτο ἡμῖν· ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ τῶν τε τριηρῶν πρὸς τὸν πλοῦν οὐσῶν παρεσκευασμένων, καὶ τῆς στρατιᾶς ἁπάσης ἐξ ἠπείρου τε ἅμα καὶ θαλάσσης προσβαλοῦμεν τῇ Πελοποννήσῳ· οὐ γὰρ μικρὰ προσθήκη γενήσεται Ῥωμαίοις, ἂν ὑπαγαγώμεθα ἐκείνους· ὁδοῦ δὲ πάρεργον καὶ τοὺς τῆς Ἰωνίας διερευνησάμενοι ναυστάθμους καὶ ποταμοὺς ἐν οἷς οἱ Πέρσαι τὰς σφετέρας αὐτῶν προσορμίζουσι ναῦς, καὶ καταφλέξαντες πυρὶ (οὕτω γὰρ Ἀλησέρῃ τῷ Κοτυαείου σατράπῃ καὶ ἐμοὶ συντέθειται, ἐκ τῆς ἠπείρου παραβοηθοῦντι ἅμα στρατιᾷ πεζῇ τε καὶ ἱππικῇ),

A καὶ τῆς ἐξ ἐκείνων ἀπαλλαγέντες λύμης καὶ φροντίδος, πρὸς τὸν προκείμενον βαδιούμεθα ἀγῶνα, πάντα τὰ οἴκοι καταστήσαντες καλῶς. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου βουλευσαμένου δομεστίκου, ἐπὶ καὶ τοῖς ἄλλοις συνεδόκει καὶ ἐπῄνουν τὴν βουλήν· πρὸς μὲν τὸν Τριβαλῶν ἄρχοντα, πρέσβεις ᾑροῦντο αὐτίκα· οἳ καὶ παραγενόμενοι καὶ διαλεχθέντες περὶ εἰρήνης, ἐπεισάν τε διαλύσασθαι, καὶ ἔθεντο σπονδὰς κατὰ τὰς οὔσας πρίν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀθροίζεσθαι κελεύσας τὴν στρατιάν, αὐτὸς ᾔει εἰς Βυζάντιον. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐγγὺς, οἱ Βυζαντίῳ παρόντες τῶν συγκλητικῶν εἰς ὑπάντησιν ἐξελθόντες, ἠσπάζοντο τῶν ἵππων ἀποβάντες· ὁ δὲ ἐπέπληττεν αὐτοῖς ὡς οὐ προσήκοντα ποιοῦσιν· ἔπειτα εἰς τὰ βασίλεια ἐλθὼν, ἠσπάζετό τε βασιλίδα, καὶ παρεμυθεῖτο λόγοις, οὐκ ἀλγοῦσαν μόνον ὑπὸ τῶν B συμφορῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα νοσηλευομένην· καὶ διηγησάμενος ὅσα τε πράξειε πρὸς Διδυμότειχον ἐλθὼν, καὶ ὅσα τοῖς ἐκ Πελοποννήσου πρέσβεσιν ἐπαγγείλαιτο, οἷά τε διανοοῖτο περί τε ἐκείνων καὶ περὶ τῶν ἄλλων πράττειν, μεγάλα τε ἐλπίζειν παρῄνει καὶ αὐτῷ θαῤῥεῖν ὡς ὑπὲρ ὠφελείας αὐτῆς τε καὶ παίδων καὶ τοῦ κοινοῦ Ῥωμαίων, οὔτε σώματος, οὔτε χρημάτων φεισομένῳ, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιδειξομένῳ καὶ σπουδὴν καὶ προθυμίαν. Νῦν μὲν γὰρ οὐ ῥᾴδιον εἶναι λόγοις τήν τε στρατιᾶς ἐπίδοσιν καὶ τῶν προσόδων τῶν κοινῶν ἀποδεικνύειν. Ἦρος δὲ γενομένου εἰ ἐν ζῶσιν εἴη, οὐ λόγων δεήσεσθαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων φανερᾶς τῆς ὠφελείας γινομένης. Ἔπειτα καὶ περὶ ὧν ἥκει κοινωσάμενος ὡς καὶ αὐτῇ συμφέροντα ἐδόκει, καὶ ἐπεψήφιζε τὴν βουλὴν, ἔργου εἴχετο καὶ διῴκει πάντα ᾗ βεβούλευτο.

proceres, obviam se ferentes, et ab equis descendentes consalutarunt, quos ille ut ineptos objurgavit; progressusque in palatium, Augustam, salute dicta, ex calamitate ægram animi, et ægrotam corpore consolatus, et expositis quæ Didymotichi egisset, quæque Peloponnesiorum legatis promisisset, quæque illis et aliis facere cogitaret, spes magnas ut conciperet, atque ut sibi fideret, quando pro ejus et filiorum, Romanorumque omnium utilitate, omni studio alacritateque pugnaturus, et neque pecuniis neque sanguini suo parsurus sit, hortatus est Nunc quidem quantopere cum redditibus communibus auctus sit exercitus, non facile posse verbis demonstrari: vere novo, si vivat, nullis verbis opus futurum, cum ipse operum fructus id demonstraverit. **389** Deinde collatis cum ea ob quæ venerat, ubi et illa ut commoda probavit, et consilium ejus approbavit, ad deliberata opera explicanda se dedit.

CAPUT XIII.

Clamor confusus ante palatium; causam ejus litem aliquam censet magnus domesticus; discit se causam esse, pro cujus honore milites et nobiles contra patriarcham linguis pugnabant. Rem imperatrici narrat, monens ut homines protervos castiget, quod facit castigatione in partes certas distributa.

C Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν βασιλείοις αὐτοῦ τῇ βασιλίδι διαλεγομένου περὶ τῶν κοινῶν καὶ κοινῇ βουλευομένων περὶ ὧν ἂν δέοι πράττειν, θροῦς ἔξωθεν ἠκούετο καὶ βοὴ περὶ τὰ βασίλεια συμμιγής· ἐρομένης δὲ τῆς βασιλίδος πρὸς αὐτὸν τί ἂν εἴη ταῦτα, φάσκειν μὲν οὐδὲν εἰδέναι ἔφασκεν· οἴεσθαι δὲ πρὸς τὴν δίκην τινῶν ἀλλήλοις ἀντιλεγόντων τὸν θόρυβον γίνεσθαι τουτονί· διισχυρίζετο δὲ καὶ ὕστερον, οὐδὲν ἄλλο οἰηθῆναι τὴν ἀρχήν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτὸς τί ᾔδει τῶν γιγνομένων. Ἔπειτα ὡς μείζων ἦν ὁ θόρυβος καὶ παρετείνετο ἐπιπολὺ, νομίσας καὶ αὐτὸς νεώτερόν τι εἶναι, ἀναστὰς ἐξῄει μαθεῖν ἐθέλων τῶν γινομένων τὴν αἰτίαν. Ὁρᾷ δὲ τῶν βασιλείων τὴν αὐλὴν πλήθουσαν ἀνδρῶν, οἳ ἦσαν οὐ τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ λαμπρυνομένων D νέων, καὶ τὸν πατριάρχην ἐν μέσοις αὐτοῖς ἑστῶτα καὶ λογομαχοῦντα πρὸς αὐτοὺς διαφερομένους. Αἰτία δὲ τῆς διαφορᾶς ἦν, ὅτι δὴ ἠξίουν μείζονος τιμῆς τὸν μέγαν δομέστικον δίκαιον τυγχάνειν εἶναι, καὶ μὴ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως πεζῇ τῶν βασιλείων εἰσιέναι τὴν αὐλήν· ὃς οὐ μόνον νῦν τῶν ὅλων πραγμάτων ἔχει τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ βασιλέως περιόντος, παραδυναστεύων ἦν, καὶ πολλάκις ὑπ' ἐκείνου προσκεκλημένος πρὸς τὴν βασιλείας κοινωνίαν. Ἐν αἰτίαις τε τὸν πατριάρχην διὰ ταῦτα ἐποιοῦντο, ὅτι δὴ περιορῴη, καὶ μὴ βασιλίδι παραινοίη τὰ προσήκοντα. Ταῦτα δὴ αὐτοῖς ἐλέγετο, οὐ πᾶσιν ὁμοίας

Paulo post diem illum, dum in regia cum imperatrice de republica sermocinatur, et ambo de rebus agendis consultant, foris tumultus et commistus clamor exauditur. Interrogante ea quidnam hoc esset, negavit se certum scire, credere tamen ob litem aliquam jurgantes sic eos vociferari, quin aliud nihil prorsus se putasse postea affirmavit, neque enim vel ipse quid ageretur sciebat. Crescente et diutius durante strepitu, ratus et ipse quidpiam novi tentari, surgens exit, uti causam noscitet. Atrium palatii plenum, non ex albo militari solum, sed etiam ex juvenibus nobilitate illustribus, et patriarcham stantem in medio, verbisque cum ipsis velitantem videt. Causa dissensionis erat, quod illi magnum domesticum majore dignandum honore censebant, et non ut unum de infima plebe aulam palatii pedibus debere ingredi, qui jam non summo imperio, sed defuncti quoque imperatoris collega, et crebro ad communionem imperii ab eodem invitatus fuisset; atque idcirco patriarcham carpebant, qui conniveret, nec imperatricem officii sui admoneret. Hæc illi loquebantur; nec erat una mens omnibus. Nam qui illum diligebant, eique ex animo studebant, quod sentiebant, id in ore habebant; alii metu illius potentiæ tempori inserviebant. Erant etiam qui sermones hos ægrius ferentes, libenter vetuissent, si potuissent; nihilominus quadam mali formidine pluribus asti-

pulari videbantur, cogitantes, ipso conscio et clam talia moliente dici. Patriarcha eorum assertioni adversari, et nihil turbandum, sed iis quæ imperatrici et magno domestico placuissent, obsequendum contendere. Cum in hoc esset controversia, ejusque conspectu omnes conticuissent, aliis quidem velut iratus nihil dixit, patriarcham autem increpuit, quod hominibus insipientibus aures commodasset, et verborum cum ipsis digladiatione turbas excitasset. **390** Proinde litigare cessaret, postridie secum de lite acturus, et ita usque ad equum deduxit, hoc officio objurgatum deliniens, quod ante non solebat, sed in penetralibus palatii valedicere ac reverti consueverat. Ad imperatricem porro rediens, tumultus causam narrat, et quo pacto patriarcham propter intempestivam concertationem reprehendisset, quodque stultorum sermones ineptos attendisset, et eum uti domum abiret admonuisset. Asseverabat item ac Deum testem faciebat, se nullius horum esse conscium, sed ab imperitis quibusdam superbe ac stolide ea moveri. Quem cum de turbis sedatis commendaret imperatrix, Sed illi quidem, inquit magnus domesticus, suasi, nihil verborum adderet, domumque discederet; intelligens sic me litem mea potissimum causa exortam facile dirempturum. Te autem moneo, ut superbiam istam inultam ne relinquas, verum accersitos propter linguæ protervitatem objurgites. Monerem etiam ut te admodum illis iratam ostenderes, nisi brevi hinc pluribus eorum ascitis discessurus essem. Idcirco ubi quantum satis est eos castigaveris, causata profectionis meæ necessitatem, venia illos impertito. Augusta monenti obsecuta, viros illos accersit, inscitiam exprobrat, quod inter leges regias educati, et in iis a teneris versati, nihilo tamen Barbaris rege carentibus præstarent, et quidquid sibi obstitisset, statim turbas ac tumultum cierent. Perpendite enim, inquit, quo nunc amentiæ prodieritis. Primum enim in ipso palatio imperatoribus aperte repugnastis. Deinde cum patriarcha communi omnium Patre spirituali, et omni reverentia dignissimo, magis quam qui per corporum conjunctionem nos generarunt, altercati estis. Postremo etiam pro magno domestico videlicet verba fecistis; quod ad vos attinet, docentes eum vestra indigere ope, si qua illi re a nobis opus sit. Hoc autem absurdissimum esse, non aliis, sed vobis ipsis judicibus utamini licet. Non enim modo duntaxat, quando ad eum summa rerum procuratio devoluta est, sed et vivo imperatore vobis omnibus hic præerat, in quibus imperatorem requirebatis, vestrum contra illi nemo. Quare cum e præteritis, tum e præsentibus discere vos oportebat, illum vestro patrocinio non egere. Non enim est, non est, inquam, quod ille, si velit, non vel sibi, vel aliis curaverit. Quod **391** cum ita sit, et fateantur omnes nec vos temere tumultuari turbarique conveniebat, atque ideo non gratiam, sed pœnam

A ἔχουσι τὰς γνώμας, ἀλλ' οἷς μὲν εὔνοια πρὸς ἐκεῖνον ἦν, ἐσπουδάζετό τε ἀληθῶς ὁμοίως καὶ ἐλέγετο· οἱ δ' ἐθεράπευον τὸν καιρὸν καὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου δύναμιν. Ἦσαν δὲ οἳ καὶ δυσχεραίνοντες πρὸς τοὺς λόγους, καὶ ἡδέως ἂν κωλύσοντες εἰ ἐξῆν, ὅμως ὑπὸ δέους συμφωνεῖν ἐδόκουν τοῖς πολλοῖς, οἰόμενοι ἐκείνου συνειδότος καὶ ἀφανῶς τὰ τοιαῦτα συσκευάζοντος εἰρῆσθαι. Ὁ πατριάρχης δὲ ἀντικαθίστατο πρὸς τοὺς λόγους, καὶ μὴ δεῖν ἔλεγεν αὐτοὺς ἀτάκτως θορυβεῖν, ἀλλὰ πείθεσθαι τοῖς βασιλίδι καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐγνωσμένοις. Ἐν τούτοις δὲ τῆς ἔριδος ἐκείνοις οὔσης, ἐπεὶ ἐπέπαυτο φανέντος, τοῖς μὲν ἄλλοις ὥσπερ ὀργιζόμενος οὐδὲν εἰρήκει, πατριάρχην δὲ ἐμέμφετο, ὅτι ἀνοήτων ἀνθρώπων προσέχων λόγοις ἔστηκε πρὸς αὐτοὺς λογομαχῶν καὶ θόρυβον κινῶν. B Συνεβούλευέ τε οἴκοι ἀπελθεῖν· καὶ μηδὲν πρὸς ἐκείνους διαφέρεσθαι νῦν, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα αὐτῷ περὶ τῶν εἰρημένων ποιησομένῳ λόγον· προέπεμπέ τε ἄχρι ἵππου θεραπεύων διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν γεγενημένην μέμψιν, οὔπω πρότερον τοῦτο εἰργασμένος, ἀλλ' ἐν τοῖς βασιλείοις οἴκοις συνταττόμενος, ἀναστρέφειν εἰωθώς. Εἰς βασιλίδα δὲ αὖθις ὁ μέγας δομέστικος ἐπανελθὼν, τὴν αἰτίαν τοῦ θορύβου διηγεῖτο· ὅπως τε αὐτὸς τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας μεμψάμενος πατριάρχῃ, ὅτι ἀνοήτων ἀνθρώπων προσχοίη λόγοις ἔχουσι μηδὲν ὑγιὲς, παραινέσειεν οἴκαδε ἀναχωρεῖν. Διισχυρίζετό τε καὶ αὐτὸς ἐπιμαρτυρόμενος Θεὸν, ὡς οὐδὲν τῶν λεγομένων συνειδείη, ἀλλ' ὑπό τινων ἀπαιδεύτων ὑπ' αὐθαδείας ἀνοήτως κινηθείη. Ἐπαινούσης C δὲ τῆς βασιλίδος ἐπὶ τῷ τὸν θόρυβον καταστεῖλαι, Ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν, ὁ μέγας δομέστικος ἔφη, συνεβούλευσα μηδὲν προσθέντι τοῖς εἰρημένοις ἀπελθεῖν· οὕτω συνιδὼν ῥᾳδίως διαλύσειν τὴν φιλονεικίαν μάλιστα περὶ ἐμοῦ γεγενημένην. Σοὶ δὲ μὴ τὴν αὐθάδειαν ἀτιμώρητον παραινῶ περιϊδεῖν, ἀλλὰ λόγοις κολάσαι προσκαλεσαμένην τῆς γλώσσης τῆς ἀκολασίας ἕνεκα. Παρῄνεσα δ' ἂν καὶ ἐπιπλεῖον ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν τὴν πρὸς αὐτοὺς, εἰ μὴ ταχέως ἔμελλον ἐνθένδε ἀπελεύσεσθαι, τοὺς πλείους αὐτῶν παραλαβών. Διὸ μετὰ τὸ καθάψασθαι ἀρκούντως, παράσχου συγγνώμην, αἰτιωμένη τῆς ὁδοιπορίας τὴν ἀνάγκην. Ὦ πεισθεῖσα καὶ ἡ βασιλὶς τοὺς ἄνδρας τε προσεκαλεῖτο, καὶ ὠνείδιζεν αὐτοῖς τὴν D ἀπαιδευσίαν, ὅτι βασιλέων ἐντεθραμμένοι νόμοις, καὶ συνόντες ἐκ παιδὸς, οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἀβασιλεύτων διάκεισθε βαρβάρων, πᾶν τὸ προσιστάμενον ὑμῖν ἀτάκτως θορυβοῦντες. Σκοπεῖτε γὰρ εἰς ὅσον ἀνοίας ἠλάσατε νυνί. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν βασιλείοις φανερῶς ἀντείπετε βασιλεῦσι. Δεύτερον δ' ὅτι πατριάρχῃ διηνέχθητε κοινῷ πάντων ὄντι πατρὶ πνευματικῷ, καὶ μάλιστα πολλῆς αἰδοῦς ἀξίῳ, καὶ τιμῆς πολλῷ πλέον ἢ οἱ σαρκικῶς γεγεννηκότες. Τρίτον δ' ὅτι καὶ ὑπὲρ μεγάλου δομεστίκου δῆθεν ἐποιήσασθε τοὺς λόγους, τό γε εἰς ὑμᾶς ἧκον ἀποδεικνύντες διὰ τούτων, τῆς παρ' ὑμῶν αὐτὸν δεόμενον ἐπικουρίας εἰς τὸ τυχεῖν εἴ τινος δέοιτο παρ' ἡμῶν. Τοῦτο δ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων, οὐχ ἑτέροις, ἀλλ' ὑμῖν αὐτοῖς χρήσασθε διαιτηταῖς· οὐ γὰρ νῦν μόνον ὅτε

A εἰς αὐτὸν περιήκει τῶν ὅλων ἡ φροντὶς, ἀλλὰ καὶ βασιλέως ζῶντος, ὑμῶν ἁπάντων οὗτος προΐστατο, ἐν οἷς ᾔδεισθε βασιλέως· αὐτοῦ δὲ ὑμῶν οὐδείς. Ὥστε καὶ ἐκ τῶν προτέρων καὶ τῶν νῦν, συνιδεῖν ὑμᾶς ἐχρῆν ὡς οὐκ ἂν δέοιτο τῆς παρ' ὑμῶν ἐπικουρίας. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ βουλομένῳ ἢ περὶ ἑαυτοῦ, ἢ ἑτέρων μὴ καὶ πράττειν δυνατόν. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὐδ' ὑμᾶς ἐχρῆν θορυβεῖν καὶ ταράττεσθαι εἰκῇ· καὶ διὰ τοῦτο, οὐκ εὐεργεσίας, ἀλλὰ δίκης ἄξιοι παρ' αὐτῷ. Κἀγὼ δὲ ὑμᾶς τὰς προσηκούσας τῆς αὐθαδείας ἀπῄτησα ἂν εὐθύνας, εἰ μὴ αὐτὸς παρῃτήσατο δεηθεὶς ὑπὲρ ὑμῶν, ἄλλως θ' ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν παρεσκευάσθε, πρὸς ἣν χαίροντας βαδίζειν οὐκ ἀνιωμένους οἴομαι προσήκειν. Οὗ δὴ ἕνεκα, τὴν μὲν τῶν ἡμαρτημένων παρέχομαι συγγνώμην· τοῦ λοιποῦ δὲ εὐτάκτους εἶναι παραγγέλλω, καὶ τῶν μειζόνων μηδὲν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ παραχωρεῖν ἐκείνοις, οἷς τὰ τοιαῦτα καλῶς τε ἔξεστι διοικεῖν, καὶ ἐάν τι σφάλλωνται ἐπανορθοῦσθαι. Τοσαῦτα μὲν ἡ βασιλὶς πρὸς ἐκείνους διειλέχθη τοῦ θορύβου ἕνεκα καθαπτομένη· ἐκεῖνοι δὲ τῆς ἡμερότητος καὶ τῆς συγγνώμης χάριτας ὁμολογήσαντες, καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον ὁ μέγας δομέστικος, οἱ μὲν ἄλλοι ἀνεχώρουν, ὁ μέγας δὲ αὖθις δομέστικος καταλειφθεὶς, ἐβουλεύοντο ἅμα βασιλίδι περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἦν.

ille vobis debet: et ego condigno superbiam vestram multarem supplicio, nisi ille id a vobis deprecatus esset, quod ad expeditionem præparamini, quo gaudentes, non mœstos ire decet, ut opinor. Quamobrem delicti gratiam facio, et de cætero ut quiescatis, impero, ac rebus majoribus ne vos curiose immisceatis, sed illis eas relinquatis, quibus easdem bene administrare, et si quid erraverint, emendare licet. Imperatrix de tumultu sic eos accepit; ipsi de benignitate dataque venia gratias agentes (et præ aliis magnus domesticus), cæteri quidem recesserunt; domesticus restans, cum imperatrice de his quæ opus erant, de integro deliberavit.

CAPUT XIV.

Pœna in Apocauchum, et ejus opera rursus utendum absente domestico, Imperatrix plane abnuit. Improbitas et scelus Apocauchi in magnum domesticum (sed prius ejus natales et conditio) per Xenam imperatoris matrem, a qua apud filium affectatæ tyrannidis vehementer accusatur et ab eo defenditur, atque ad purpuram rursus invitatur et recusat. Abhorret etiam plane a serenda inter filium et matrem discordia, quod quidam suadebant.

B Λόγου δὲ καὶ περὶ Ἀποκαύχου τοῦ παρακοιμωμένου ἐμπεσόντος, καὶ σκεπτομένων καθότι δέοι χρήσασθαι αὐτῷ, μηδεμίαν ἄλλην ἔφασκεν ἡ βασιλὶς τῶν τετολμημένων παρ' ἐκείνου δίκην ἀπαιτεῖν, ἢ ἣν αὐτὸς ἐτιμήσατο αὐτῷ, ὥστε οἴκοι καθῆσθαι μὴ ἐξιόντα, μήτε τῶν κοινῶν τι διοικοῦντα. Ὁ δ' ἔφασκε καὶ αὐτὸς τὴν δίκην πρέπουσαν ἡγεῖσθαι τῷ τολμήματι. Μὴ μέν τοί γε αὐτῷ κατὰ γνώμην εἶναι πρὸς ὑπερόριον ἀπιόντι στρατείαν τὴν πρὸς ἑσπέραν, τῶν δεομένων διορθώσεως ὀπίσω τι καταλιπεῖν· οὗ δὴ ἕνεκα πρός τε τοὺς περιοίκους Πέρσας θέσθαι σπονδὰς, καὶ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Μυσῶν βασιλέα, ἵνα μὴ ἀπόντος ταράττοιτο αὐτὴ ὑπὸ πολέμων ὀχλουμένη. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ παρακοιμώμενον ἡγεῖσθαι προσήκειν ἀξιώσαντα συγγνώμης, πάλιν χρῆσθαι ὅπῃ ἂν δοκῇ συμφέρειν. Ἡ δ' ἀνένευεν, C οὐχ ἑαυτῇ καὶ τέκνοις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δύσνουν ἐκ πολλῶν ἀποδεικνῦσα· μάλιστα δὲ ἐξ ὧν ἐπ' αὐτῇ ὀλίγῳ πρότερον αὐθαδῶς ἐκεῖνος καὶ τραχέως προσηνέχθη πρὸς αὐτόν. Εἰ δὴ ἀμφοτέροις ἐκεῖνος ἐπιβουλεύων σαφέστατα ἠλέγχθη, τίνι χρὴ θαρρήσαντα, ἄνθρωπον πανουργίας καὶ ἐπιβουλῆς μεστὸν ἀποδημοῦντα αὐτὸν, ὀπίσω ἔφασκε καταλιπεῖν; Ἄξιον δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον Ἀποκαύχῳ εἰρημένων ἐπὶ τῆς βασιλίδος μνημονεῦσαι, καὶ ἔτι παλαιοτέρων κακουργημάτων, οἷς ἐχρήσατο κατὰ μεγάλου δομεστίκου μεγάλα εὐηργετηκότος, ἵν' ἐκ τῶν διηγημάτων κατάδηλος γένηται ἡμῖν ἥ τε τούτου πρὸς τὰς εὐεργεσίας φιλοτιμία καὶ ἑτοιμότης πρὸς τὸ παρέχειν τοῖς εἰς αὐτὸν ἁμαρτάνουσι D συγγνώμην· καὶ ἡ παρακοιμωμένου πρὸς τὰ καλὰ ἀχαριστία, καὶ τῶν τρόπων ἡ σκαιότης. Οὗτος γὰρ δὴ ὁ παρακοιμώμενος ἐκ Βιθυνίας ὡρμημένος,

Cum autem mentio de Apocaucho sacri cubiculi præfecto fieret, quæsissentque, quomodo eum punirent, nullam se aliam, aiebat imperatrix, nefarii criminis pœnam poscere, præter eam, qua se ipsum multasset, ut domi sedens nunquam exiret, nec publicum munus ullum attingeret. Domesticus quoque hanc pœnam ejus facinori parem affirmare. Cæterum non placere sibi, cum exercitum occidentalem extra fines eduxerit, aliquid corrigendum post se relinqui, cujus causa cum Persis vicinis et cum Alexandro Mœsorum rege fœdus ferierit, ne se absente ipsa bellis quatiatur. Existimare igitur se, Apocauchum ab ipsis venia donatum, rursus, ubi conducere videbitur adhibendum. Imperatrix recusare, nec in se et liberos tantummodo, sed in ipsum quoque eum malevolum multis rationibus demonstrare, ex his præcipue, quibus paulo ante coram ipsa arroganter et aspere in eum invaserat. Quia ergo utrisque insidiari manifestissime convictus sit, qua re confisus hominem callidissimum et insidiosissimum ipse peregre abiens retro relinqueret? Non erit 392
autem alienum etiam eorum meminisse, quæ imperatrice præsente Apocauchus in magnum domesticum jactarit; et præterea antiquiorum maleficiorum, quibus eum remunerarit, a quo tantis erat beneficiis obligatus, ut ex hac narratione pateat, tum illius ardens bene merendi studium, et ad veniam in se delinquentibus tribuendam promptus animus: tum hujus erga bene meritum ingrata voluntas, et agrestis immanisque natura. Hic e Bithynia oriundus, homo obscurus, ex contemptis parentibus natus, primum quidem multis

vectigalium coactoribus mercedula scriptum fecit. Postea Andronico Asani, qui fuit magni avunculi imperatoris filius, etiam mercede servivit : a quo recedens, occidentalium thematum, sive agminum militarium per Occidentem (6) distributorum domestico, qui tum erat salinarum præfectus, se addixit. Is dexterum et ad ministerium impigrum cernens, pecunias ei credidit, ut ad imperatorem, puta Andronicum seniorem accedens, ei persuaderet, duci etiam in annum sequentem salis negotiationem permitteret. At ille pecuniis tanquam suis imperatori traditis, pollicitusque, se duplo amplius quam dux in fiscum ejus illaturum, ad se potius eligendum salariumque creandum inducit. Sic cum ducem pecunia sua hoc magistratu ejecisset, jam illustris erat, et inter publicanos primas ferebat. Deinde cum multis nominibus publice grandem pecuniam deberet, exspectareturque, ut in carcerem daretur, et ad sanitatem reductus, hujuscemodi nequitias dedisceret, ab imperatore defectionem moliri cœpit ; non enim alioqui supplicium devitare potuisset. Cum autem videret eum esse statum rerum, ut Andronicus junior necessario cum avo deberet contendere, Syrgiannem cujus erat studiosissimus, rogavit, ut se illi commendaret. Is bello jam inter imperatores pullulante, magnum domesticum orare uti et Apocauchum ascisceret, non solum ad exactionem publicarum pensionum naturali quadam dexteritate præditum, verum etiam pecuniosum, ut bello commodaturus videretur ; quas res initio quoque hujus historiæ breviter attigimus. Hic itaque magno domestico parario, junioris imperatoris familiaritatem consecutus, postquam belli maturitas erupit, a seniore statim ad ejus partes transiit, non tam quod ei bene vellet, quam quod ob æs alienum imminens periculum fugeret ; et a domestico quæstor imperatoris **393** creatus, atque ubi victoria ad illum respexit, rursus ab eodem domestico, propemodum invito imperatore, neque id muneris in eum quadrare judicante, rerum administrator institutus est. Verumtamen non omni-

καὶ ἄσημος ἐκ φαύλων φὺς, τὰ πρῶτα μὲν ὑπεγραμμάτευσε πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια χρήματα εἰσπραττόντων ὀλίγου ἕνεκα μισθοῦ· ἔπειτα τῷ τοῦ βασιλέως ἐμισθοφόρησε θείῳ Ἀσάνῃ τῷ Ἀνδρονίκῳ. Εἶτ' ἐκείνου ἀποστὰς, προσεχώρησε στρατηγῷ τῷ τῶν ἑσπερίων θεμάτων δομεστίκῳ τοὺς δημοσίους ἅλας τότε ἐφορεύοντι. Εὐφυὴς δὲ φανεὶς καὶ πρόθυμος πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, χρήματα ἐπιστεύθη παρ' ἐκείνου, ἵν' ἐλθὼν πρὸς βασιλέα, Ἀνδρόνικος δὲ ὁ πρῶτος ἦν, πείσῃ στρατηγῷ καὶ εἰς τοὐπιὸν ἔτος τὴν διάθεσιν ἐγχειρίζειν τῶν ἁλῶν. Ὁ δὲ, τὰ μὲν χρήματα ὡς ἴδια βασιλεῖ παρεσχηκὼς, ἐπαγγειλάμενος δὲ καὶ διπλασίω τῶν ὑπὸ στρατηγοῦ παρεχομένων τῷ βασιλικῷ αὐτὸς εἰσφέρειν ταμιείῳ, πείθει βασιλέα ἐκεῖνον προελέσθαι καὶ τῶν ἁλῶν παρέχειν τὴν ἀρχήν. Καὶ οὕτω τοῖς ἰδίοις χρήμασι τῆς ἀρχῆς ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, ἤδη λαμπρὸς ἦν, καὶ τὰ πρῶτα φέρων τελωνῶν. Εἶτ' ἐπειδὴ πολλὰ τῷ δημοσίῳ χρήματα ὀφείλων, προσδόκιμος ἦν δεσμωτήριον οἰκεῖν, καὶ σωφρονίζεσθαι μὴ τοιαῦτα κακουργεῖν, πρὸς ἀποστασίαν εἶδε βασιλέως· οὐ γὰρ ἦν ἑτέρως τὸ κακῶς παθεῖν διαφυγεῖν. Συνιδὼν δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων ὡς βασιλεῖ τῷ νέῳ Ἀνδρονίκῳ πρὸς τὸν πάππον ἀναγκαίως ἔσται διαφορὰ, Συργιάννη ἐδεήθη, τῶν ἐπιτηδειοτάτων ὢν αὐτῷ, τῷ νέῳ βασιλεῖ προσαγαγεῖν. Ὁ δὲ, καὶ γὰρ ἤδη ὁ τῶν βασιλέων πρὸς ἀλλήλους ἐκινεῖτο πόλεμος, ἐδεῖτο τοῦ μεγάλου δομεστίκου, καὶ τὸν Ἀπόκαυχον προσλαμβάνειν, οὐ μόνον εὐφυῶς πρὸς τῶν δημοσίων τὴν εἴσπραξιν ἐσχηκότα φέρων, ἀλλὰ καὶ χρημάτων εὐποροῦντα οἷς χρήσιμος πρὸς τὸν πόλεμον ὀφθήσεται αὐτοῖς· ὧν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας μάλιστα ἐπεμνήσθημεν συντόμως. Ὁ δὲ βασιλεῖ τῷ νέῳ δι' ἐκείνου προσοικειωθεὶς, ἐπεὶ ὁ τῶν βασιλέων πόλεμος ἀνεῤῥήγνυτο, τοῦ μὲν πρεσβυτέρου βασιλέως εὐθὺς ἀπέστη πρὸς τὸν νέον· οὐ μᾶλλον δι' εὔνοιαν, ἢ τὸν ὑφορώμενον κίνδυνον διὰ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα ἀποδιδράσκων· ταμίας δὲ τῶν βασιλικῶν ἀπεδείκνυτο χρημάτων παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Ἐπεὶ δὲ ἡ νίκη πρὸς τὸν νέον ἀπεῖδε βασιλέα, καὶ ὑπ' αὐτῷ πᾶσα ἡ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονία ἦν, πάλιν ὑπ' ἐκείνου σχεδὸν οὐχ ἑκόντος

Jacobi Pontani notæ.

(6) Exstat libellus Constantini Porphyrogeniti *Περὶ θεμάτων*. *Olim, et ab initio,* inquit, *legiones quædam per singulas provincias distributæ exstiterunt, quemadmodum legio* XL *martyrum, et alia Pisidica, alia Thessalica, aliæque aliter vocatæ, quæ ducibus et præfectis, sæpe etiam præpositis subditæ fuerunt. Atque hæc quidem olim, cum reges una cum populo expeditiones faciebant, et in eos qui Romanæ servitutis jugum detrectabant, copias ducebant, ac totum fere orbem terrarum renitentem reluctantemque subigebant, ut Julius Cæsar, ut admirabilis ille Augustus, ut celebratissimus Trajanus, ut magnus ille inter reges Constantinus, et Theodosius, et qui post illum Christianam religionem, ac divini Numinis cultum sunt amplexi. Neque enim par erat, ipso rege in exercitu versante, prætorem designari. Sub ducibus enim et tribunis degebant, omniaque bellica negotia a regis voluntate pendebant, et populi totius oculi in unum ac solum regem erant conjecti. Cum vero reges ipsi expeditionibus interesse desierunt, tum demum prætores et themata constituta. Atque hanc quidem rationem Romanum imperium in hodiernum usque diem tenuit. Nunc vero cum angustius tam orientem, quam occasum versus Romanum regnum sit factum, et extremis aliquot provinciis mutilatum, ab imperio Heraclii Libyci, qui post eum regnarunt, non habentes ubi aut quomodo potentiam dominatumque suum exercerent, in parvas aliquot partes imperium suum secuerunt, et militaria τάγματα Græcum sermonem affectantes, patrium vero ac Romanum repudiantes, constituerunt.* Hæc ille. θέμα est nonnunquam idem quod τάξις, seu τάγμα, et legio : sed inter τάγματα, sive legiones, et θέματα hoc interest, quod illa florente imperio Romano ut justæ legiones ita dictæ fuerunt, quæ postea imminuto truncatoque Heraclii temporibus eodem imperio, θεμάτων appellationem, desciscentibus a veteri amplitudine legionibus sunt consecuta. Hæc interpres in Scholiis.

βασιλέως οὐδὲ προσήκειν αὐτῷ τὴν ὑπηρεσίαν κρίνοντος, εἰς τὸ μεσάζειν τοῖς πράγμασι κατέστη. Πλὴν οὐ παντάπασιν ἐπετράπη τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, ἀλλ' ὅσα τῶν ἀναγκαιοτέρων ἦν πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἀνάγων, αὐτὸς τῶν ταπεινοτέρων εἴχετο, ἐξ ὧν οὐδεμία τοῖς κοινοῖς προσεδοκᾶτο βλάβη εὖ ἢ κακῶς διῳκημένοις. Ὅμως δὲ ὑπὸ πολλῶν ἐθεραπεύετο. Μεταξὺ δὲ καὶ πολλάκις βασιλεῖ προσκεκρουκὼς διὰ τὴν φίλην πανουργίαν, καὶ μέλλων διδόναι δίκας, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὴν βασιλέως ὀργὴν ἐῤῥύσθη παραιτουμένου. Εἰς τοιαύτην δὲ περιφάνειαν ἐξ ἀφανείας πολλῆς ἐλθὼν, ἐσκέψατο εἰ δύναιτο τὸν εὐεργέτην ἀμείψασθαι τοῖς ἐναντιωτάτοις. Ὡς γὰρ βασιλεὺς ὁ νέος Ἀνδρόνικος τὴν νόσον ἐνόσησεν ἐκείνην τὴν σφοδρὰν, καὶ τελευτῆς ἐγένετο ἐγγὺς, βασιλίδι μὲν τῇ γαμετῇ κατελίμπανε τὴν ἀρχὴν, οὔπω μὲν παιδὸς μητρὶ γεγενημένῃ, ὠδινούσῃ δέ· τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν καὶ τὸ πάντας αὐτῷ ὑπείκειν, καὶ μηδένα ἀντιλέγειν πρὸς μηδέν. Ὁ δ' ὥσπερ ἔθος ἐπὶ τελευτῶσι τοῖς βασιλεῦσι τοῖς ὑπολειπομένοις τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν πίστιν βεβαίαν παρὰ τῶν ὑπηκόων βουλόμενος ποιεῖν, ὅρκους ἐκθεὶς, πάντας δι' αὐτῶν ἐκέλευε τὴν πίστιν ἐμπεδοῦν· οἱ ὅρκοι δὲ Ἄννῃ τε τῇ βασιλίδι Ῥωμαίους διελάμβανον τὴν πίστιν ἀκραιφνῆ φυλάξειν, καὶ παιδὶ βασιλέως τῷ γεννησομένῳ ἐξ αὐτῆς, καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν εὐπείθειαν. Ξένης δὲ βασιλίδος τῆς βασιλέως μητρὸς ἐμέμνηντο οὐδοτιοῦν· οὕτω καὶ βασιλεῖ κεκρικότι δεῖν, μὴ δύνασθαι δύο, καὶ ταύτας γυναῖκας μίαν διοικεῖν ἀρχήν. Τότε μὲν οὖν ἐκείνη τε ἤνεγκε βαρέως, καὶ οἷς πρὸς ἐκείνην εὔνοιά τις ἦν, καίπερ οὐδ' ἐκείνην ἀθεράπευτον καταλιπόντος τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Ὡς γὰρ καὶ αὐτὸς τὸ πρᾶγμα ὑπενόει θόρυβον δυνάμενον τῇ βασιλίδι ἐμποιεῖν, Γλαβᾶν τὸν μέγαν διοικητὴν πέμψας κατὰ τάχος πρὸς αὐτὴν, ἅμα δὲ καὶ σταυρὸν ἐκ τῶν πολυτιμήτων λίθων ἀξιοπιστίας ἕνεκα τῶν λόγων, τὴν μὲν νόσον ἐδήλου βασιλέως ὡς εἴη χαλεπή· ἐδεῖτο τε Θεοῦ μὴ περιϊδεῖν αὐτοὺς τοιούτου βασιλέως ἀποστερηθέντας. Εἰ δ' ἄρα τι συμβαίη τῶν προσδοκωμένων, οὕτω τοῦ πάντα δικαίως καὶ συμφερόντως ταλαντεύοντος, οἰκονομοῦντος μηδὲν αὐτὴν ὑποπτεύειν ἀηδὲς ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταβολῆς, ὡς οὐδὲν ἧττον εὐνοϊκῶς αὐτοῦ διακεισομένου πρὸς αὐτὴν, ἢ εἰ καὶ αὐτὸς γεγέννητο ἐξ αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἐκείνης πρὸς ὀργὴν κεκινημένης, οἱ πάλαι τε ὑπὸ φθόνου πρὸς τὴν εὔκλειαν δακνόμενοι τὴν μεγάλου δομεστίκου, καὶ τότε μᾶλλον πρὸς τὸ πάθος ἐξαφθέντες, σαφῶς ἰδόντες κύριον γεγενημένων τῶν πραγμάτων. Ἐν οἷς ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ ὁ παρακοιμώμενος Ἀπόκαυχος ἐξητασμένος ἦν Συργιάννῃ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἡγουμένου, τὴν βασιλίδος ὀργὴν νομίσαντες ἂν αὐτοῖς τὰ

A modis commissa ei respublica, sed ita, ut magis necessaria seu præcipua ad magnum domesticum referret, ipse leviora transigeret : e quibus seu bene seu male transactis, communitas nullum sentiret nocumentum. Nihilo minus a multis observabatur. Et cum interim sæpe etiam propter usitatam et amicam sibi nequitiam imperatorem offendisset, ac pœnis subjiciendus esset, per magnum domesticum iratum scilicet exorantem, evasit. Jam vero e tantis tenebris in tantam claritatem deductus, quomodo bene merenti suo quam maxime contraria rependeret, secum consideravit. Nam cum Andronicus junior morbo illo difficillimo conflictatus, mortique proximus, uxori ad filium pariendum jam vicinæ imperium, magno B autem domestico vicariam gubernationem reliquisset, cui citra tergiversationem omnes parerent, ille (quod consuetudo tenet, imperatoribus de vita excuntibus) successoribus benevolentiam ac fidem subjectorum stabilire volens, juramentum, quo omnes fidem suam ratam facerent, in hæc verba conceptum proposuit, Romanos Annæ imperatrici, et filio imperatori ex ea nascituro sinceram et integram fidem, et magno domestico obedientiam præstituros. Xena imperatoris mater præteribatur omnino, quod ita filius constituisset; non enim posse duos, idque feminas unum imperium regere. Hoc illa ejusque fautores graviter tulerunt, tametsi magnus domesticus eam officiose C coleret. Siquidem hinc eam perturbatum iri suspicatus, Glaba magno diœceta cum cruce ex pretiosissimis lapillis confecta, quo verbis esset fides, ad eam celeriter misso, de lethali morbo imperatoris certiorem fecit, Deum rogans, ne eos tali imperatore orbari sineret. Sin quid eorum quæ metuerentur, eveniret, sic moderante, qui omnia juste utiliterque, ceu per libram dispensat, nihil ipsa tristius ex rerum mutatione timeret, quandoquidem non minus eam quam parentem suam amaret (7). Cum illa in iram se effunderet, quibus pridem ex splendore magni domestici dolebant oculi 394 (qui complures erant, et in his certissimus Apocauchus, et antesignanus atque incentor sceleris Syrgiannes), tunc majore accensi D invidia, quod perspicue viderent rerum esse dominum, imperatricis Xenæ iracundiam ad opprimendum magnum domesticum, et ejus vicariatum evertendum, plurimo sibi adjumento futuram confidentes, cum jam imperator morbo solutus convalesceret, frequentes eam conveniunt, ejus vicem se dolere simulant, magnum domesticum pro iniquissimo accusant, quod imperatore animam agente, quando ipsum ambabus imperatrici-

Jacobi Pontani notæ.

(7) Modus declarandi magni cujusdam amoris. Quid enim cuique vel patre, vel matre charius? Quæsivimus aliquando ad exercendum ingenium, uter parens, liberis deberet esse charior, momenta rationum in utramque partem attulimus, et ad extremum affirmavimus, patrem amandum esse plenius, et constantius, matrem dulcius; quandoquidem tam vehementer quos genuisset, tamque dulciter diligeret.

plenius hoc ipsum quod sunt ostensum ac probatum iri. Sin et ipse spe vana delusus, quod multis evenit, ab officio detortus, et quæ neque 383 posset efficere, neque se deceret, machinatus sit, non idcirco bellum contra imperatorem capessendum, fiducia murorum, in quibus nulla insit utilitas; sed priora, ut male consulta, detestando, in posterum se melius gerere, et loco se digno contentum esse, admissorumque veniam petere debere. Melius quidem esse omnino non peccare; si tamen peccaveris, quasi secundam post naufragium videri tabulam, semet nihil tale amplius perpetrando corrigere. Et quia mox adfuturus sit, quem ille suum vocare medicum consueverit, multa habens medicamenta uniuscujusque morbis congruentia, siquidem velit, facile ejus vulnera sanaturum. Solebat nimirum Apocauchus inter ea, quibus magnum domesticum honorabat, nomina et medicum suum appellare: utpote cujus opera multis sæpenumero implicitus periculis, et miseris affectus modis, ereptus atque curatus fuisset. Quod autem attineret ad consilium parandi locum aliquem munitum, quo rebus conversis perfugeret, se ejus propenso studio gratias habere, non tamen securitatem ex rebus hujusmodi vehementer expetere, sed libenter illo die cum inferis futurum, quo post spem supernæ dexteræ securitate ex amicis neglecta, et contempto, quod horum corda velut arces (tutissimam utique custodiam) per amicitiam possideret, lignis et lapidibus et consiliis nihil sincerum ac probum habentibus salutem suam credidisset. Non se nescire, primam felicitatem et summum hominis bonum esse, cum Deo versari, et ascensu ad illum per puritatem animi semper ei adhærere. Secundam, amicis uti certis ac fidelibus, principio quidem paucis, et prudentia supra vulgus excellentibus, deinde post illos etiam multitudinis frui benevolentia, quæ illis propter bonitatem morum dedita et addicta sit: et hoc putare non solum quibusvis propugnaculis inexpugnabilius, sed et pecuniis et gloria et omni decore pretiosius, imperioque ipso longe beatius. Quocirca se ejus monitis haud pariturum, verum quam ab initio securitatem elegerit, eam usque ad extremum retenturum; ipse munitionibus et arcibus suis fideret. Igitur Apocauchus sic in Epibatis conclusus custodiebatur.

A πρὸς αὐτὸν, καὶ μὴ ἀτιμάζειν τὴν βουλήν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτῷ νυνὶ, καί τοι καὶ ψευδῶν ὄντων τῶν εἰρημένων κατ' αὐτοῦ, μηδεμίαν ἑτέραν εἶναι σωτηρίας πρόφασιν, ἢ τὸν πύργον εἰς ὃν κατέφυγε τὸν κίνδυνον διαδιδράσκων. Εἰ δὲ καὶ ἀληθῆ συνέβαινε τὰ εἰρημένα εἶναι, ἢ πρὸς τὸ τόλμημα ἂν συνήρατο, ἢ ἐῤῥύσατο τοῦ θανάτου φωραθέντα. Ἀπόκαυχος μὲν οὖν τοιαῦτα συνεβούλευε, δομέστικος δὲ ὁ μέγας πάλιν πέμψας πρὸς αὐτὸν, περὶ μὲν τῶν λεγομένων ἔφη κατ' αὐτοῦ μάλιστα βούλεσθαι καὶ αὐτὸν μὴ εἶναι ἀληθῆ (ὥσπερ δῆτα καὶ αὐτὸς διϊσχυρίζεται)· οὕτω γὰρ αὐτός τε εὔνους ἔσται ἀποδεδειγμένος βασιλεῖ, καὶ οἱ συκοφάνται αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν ἐξεληλεγμένοι. Εἰ δ' ἄρα καὶ αὐτὸς ἐλπίσι κεναῖς ἀπατηθεὶς, ὅπερ δὴ πολλοῖς συμβέβηκε, B τοῦ δέοντος ἐξετράπη, καὶ μήτε δυνατὰ μήτ' αὐτῷ προσήκοντα διενοήθη, οὐ χρὴ διὰ ταῦτα τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον αἱρεῖσθαι, τείχεσι θαῤῥοῦντα ἐξ ὧν ἔσται πλέον ὄφελος οὐδὲν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς προτέροις ἑαυτῷ μεμψάμενον, ὡς κακῶς βεβουλευμένῳ, ἐν τοῖς ἐφεξῆς βελτίω παρέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὴν προσήκουσαν φυλάττειν τάξιν, καὶ συγγνώμης ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις δεῖσθαι τυχεῖν. Βέλτιον μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν μὴ ἁμαρτάνειν· εἰ δ' ἄρα συμβαίη, δεύτερον ἀγαθὸν ἑαυτόν τινα ἐπανορθοῦν ἀποστάντα τῶν κακῶν. Ἐπεὶ δὲ ὅσων οὔπω παρέσται καὶ αὐτὸς ὃν εἴωθεν αὐτὸς ἰατρὸν ἑαυτοῦ καλεῖν, ἔχων πολλὰ φάρμακα τοῖς ἑκάστου κατ' ἄλληλα νοσήμασιν, εἴ γε βούλοιτο αὐτὸς, ῥᾳδία τῶν τραυμάC των ἡ ἴασις ἐκείνῳ ἔσται. Ἦν γὰρ δὴ ὁ παρακοιμώμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς τὸν μέγαν δομέστικον προηγόρευε, καὶ ἰατρὸν εἰθισμένος ἑαυτοῦ καλεῖν, οἷα δὴ ἐκ πολλῶν τῶν περισχόντων πολλάκις αὐτὸν κινδύνων ἐξαρπάσαντα καὶ τεθεραπευκότα πονηρῶς ἐσχηκότα. Τῆς γε μὴν ἕνεκα βουλῆς ἧς αὐτοῦ συνεβούλευε περὶ τοῦ φρούριόν τι ἑαυτῷ κατασκευάσαι, ἵν' εἴη καταφυγὴ πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολὰς, χάριτας μὲν ἔλεγεν εἰδέναι τῆς περὶ ἐκεῖνον προθυμίας καὶ σπουδῆς· αὐτὴν δὲ μὴ τὴν ἐκ τῶν τοιούτων ἀσφάλειαν εἶναι περισπούδαστον· ἀλλ' ἡδέως ἂν ἔχειν τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τῶν ἐν ᾅδου προσομιλεῖν, ἐν ᾗ μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐλπίδα δεξιᾶς τῆς ἐκ τῶν φίλων ἀσφαλείας ἀμελήσας καὶ τοῦ τούτων τὰς καρδίας, ὥσπερ D ἀκροπόλεις οἷα δὴ ἀσφαλεστάτῃ φρουρᾷ κατέχειν τῇ φιλίᾳ, ξύλοις καὶ λίθοις καὶ λογισμοῖς ὑγιὲς οὐδὲν ἔχουσι πιστεύσειε τὴν σωτηρίαν. Πρώτην μὲν γὰρ εὐδαιμονίαν καὶ ἄκρως ἀγαθὸν ἀνθρώποις τῷ Θεῷ προσομιλεῖν, καὶ διὰ παντὸς αὐτῷ συνεῖναι τῇ πρὸς ἐκεῖνον διὰ καθαρότητος ἀναβάσει αὐτὸς εἰδέναι. Δευτέραν δὲ μετ' ἐκείνην, τὸ φίλοις χρῆσθαι ἀσφαλέσι καὶ πιστοῖς, πρῶτον μὲν τοῖς ὀλίγοις καὶ συνέσει διαφέρουσι τῶν πολλῶν· ἔπειτα δὲ μετ' ἐκείνους, καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν εὔνοιαν καρποῦσθαι, πάντων ἐκείνοις διὰ χρηστότητα τρόπων προσεχόντων· καὶ τοῦτο οἴεσθαι, οὐ πύργων μόνον ἁπάντων ἀναλωτότερον, ἀλλὰ καὶ χρημάτων καὶ δόξης καὶ τιμῆς ἁπάσης τιμιώτερον, καὶ βασιλείας αὐτῆς ὑψηλότερον εἰς εὐτυχίας λόγον· ὅθεν οὐδὲ πείσεσθαι αὐτῷ τοιαῦτα συμβουλεύοντι, ἀλλ' ἣν ἐξαρχῆς προείλετο μέχρι τέλους ἑαυτῷ ἀσφάλειαν τηρήσειν, ὥσπερ δῆτα καὶ σὺ τὴν ἐκ τῶν φρουρίων καὶ ὀχυρωμάτων. Ἀπόκαυχος μὲν οὖν ὁ παρακοιμώμενος οὕτως ἐν Ἐπιβάταις ἐγκεκλεισμένος ἐφρουρεῖτο.

384 CAPUT XI.

Peloponnenses Latini se imperatori certis conditionibus subjiciunt. Eorumdem litteræ ad magnum domesticum plenæ humanitatis ac benevolentiæ. Legati tractantur magnifice, et cum promissis ac muneribus dimittuntur. Apocaucho Senacherimus substituitur, et ejus facinora. Conspiratio et legatio præfectorum Occidentis; et cur sibi occurrere voluerint magnum domesticum.

A Τοῦ μεγάλου δὲ δομεστίκου Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντος, καὶ περὶ τὴν παρασκευὴν τῆς στρατιᾶς ἠσχολημένου, ἧκον ἐκ Πελοποννήσου πρέσβεις πρὸς αὐτὸν, ἐπίσκοπός τε ὁ Κορώνης, καὶ ὁ Σιδηρὸς Ντζιουὰν, ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν πόλεων αἳ ὑπήκοοι Λατίνοις ἦσαν ἀπεσταλμένοι· ἡ πρεσβεία δὲ ἦν· ὑπὸ βασιλέα γενέσθαι πάντας ἐπὶ τῷ τῶν μὲν πόλεων ἃς κατέχουσιν αὖθις αὐτοὺς ἡγεμονεύειν· φόρους δὲ τοὺς δημοσίους πάντας οὓς πρίγγιπι παρέχουσι, διδόναι βασιλεῖ· καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπιδείκνυσθαι καὶ θεραπείαν καὶ δουλείαν· καὶ στρατηγὸν ἐκ βασιλέως ἔχειν ὑφ' ᾧ τελέουσιν ἑκόντες πάντες. Ἡ μὲν οὖν τῶν ἐκ Πελοποννήσου Λατίνων πρεσβεία τοιαύτη ἦν· γράμματα δὲ καὶ πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον πεπόμφασιν, ἃ ἐδήλου τοιάδε· B ὡς πάντες αὐτοὶ ἀπὸ συνθήματος ἔτι περιόντος βασιλέως βουλεύσαιντο ἀποστάντες πρίγγιπος ἐκείνῳ προσχωρεῖν, καὶ ἤδη ἐν ἐπιχειρήσει ἦσαν τοῦ πράττειν τὰ βεβουλευμένα· ἐπεὶ δὲ βασιλέα τετελευτηκότα πύθοιντο, ἀπογνόντας τὴν ἐπιχείρησιν, αὖθις ἠρεμεῖν· Παγάνου δὲ Ντεπιστόγια συνήθους αὐτοῖς ἐς τὰ μάλιστα καὶ φίλου ὀλίγῳ πρότερον ἐκ Βυζαντίου ἀφιγμένου, καὶ τῶν πραγμάτων πᾶσαν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν ὑπό σε ἀπαγγείλαντος τελεῖν, αὖθις συνελθόντας πάντας ἡμᾶς, τὰ δεδογμένα πρότερον ἐπιψηφίσασθαι· οὐ μόνον διὰ τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων, καὶ τὸ δύνασθαι αὐτοῖς ἄν τινες ἐπίωσιν ἀμύνειν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολὺν ἤδη χρόνον καίτοι μήπω συντυχόντες εὐνοϊκῶς σοι διακείμεθα καὶ φιλίως· ἐξ ὅτου γὰρ ἐν Ἀκαρνανίᾳ βασιλεῖ C συστρατευόμενος τοῖς ἐν Θωμοκάστρῳ, παρ' ἡμῶν κατὰ συμμαχίαν ἀφιγμένοις Νικηφόρου τοῦ δεσπότου παιδὸς πρὸς λόγους ἐλθὼν αὐτὸς, φίλους ἀντὶ πολεμίων ἔπεισας γενέσθαι, ἐκεῖνοί τε ἀεί σοι τὴν εὔνοιαν διατηροῦσι καὶ ἡμᾶς ἀνέπεισαν, πολλὰ καὶ θαυμάσιά τινα περὶ σοῦ διεξιόντες, τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν εὔνοιαν κεκτῆσθαι περὶ σὲ, ὑφ' ἧς καὶ νῦν πεπείσμεθα τὴν πρεσβείαν ταύτην ποιήσασθαι νυνί. Τὴν μὲν οὖν ἀξίωσιν ἡμῶν οἱ παραγενόμενοι ἀπαγγελοῦσι πρέσβεις· ἂν δὲ τούτοις βασιλίς τε καὶ αὐτὸς ἐπιψηφίσησθε, οὐδὲν ἔτι τὸ κωλῦσον ἡμᾶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων βασιλείαν, ὥσπερ ἐπηγγειλάμεθα τελεῖν, μόνον εἰ αὐτὸς ἀφίξῃ πρὸς ἡμᾶς, τάς τε πόλεις παραληψόμενος, καὶ τὰ ἐνταῦθα πράγματα ὅπῃ ἄν σοι δοκῇ ἄριστα διοικήσων. Τὰ μὲν D οὖν γράμματα ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοιάδε ἦν· ἃ δεξάμενος ὁ μέγας δομέστικος, ἥσθη τε ὑπερφυῶς, καὶ τοῖς τε πρέσβεσι προσεφέρετο φιλοτίμως ἄγαν καὶ μεγαλοπρεπῶς· καὶ τοῖς πεπομφόσιν ὡμολόγει χάριτας πολλὰς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας· καὶ τἄλλα τε ὅσων ἐδέοντο ὑπέσχετο ποιήσειν καὶ ἀφίξεσθαι πρὸς αὐτοὺς ἅμα ἦρι. Νῦν γὰρ οὐκ εἶναι ῥᾴδιον κινεῖν τὴν στρατιὰν πρὸς οὕτως ὑπερόριον στρατείαν, οὐ μετὰ πολὺ χειμῶνος ἐσομένου· φθι-

Magno domestico Didymotichi agente, et apparatu bellico distento, legati ex Peloponneso veniunt, episcopus Corones et Joannes Siderus, missi a præsidibus urbium, quæ Latinis parebant. Summa legationis erat, velle omnes imperatori subesse, ea conditione ut quibus præessent urbibus, eas posthac etiam retinerent: vectigalia autem publica, quæ hactenus principi solvissent, ea in posterum imperatori penderent: omni præterea genere observantiæ et subjectionis eum colerent, et ducem, cui omnes sponte obtemperarent, ab eo acciperent. Latinorum Peloponnesiaca legatio talis fuit. Quin litteras quoque ad magnum domesticum dederunt, in quibus erat scriptum, adhuc vivo imperatore omnes ex composito a principe defectione facta, ad eum se adjungere voluisse, et jam ad cogitata perficienda aggressos. Sed ut eum decessisse compererint, re desperata quievisse. Pagano autem Pistogia ipsis amicissimo ac familiarissimo Byzantio veniente, summamque imperii et principatum in ejus manu esse renuntiante, rursum omnes convenisse, et prius decreta confirmasse; non solum propter morum ejus ingenuitatem, et quod ipsis contra hostes ingruentes opem ferre queat, sed quod item jampridem, quanquam nondum coram allocuti, propensa in eum voluntate exstiterint. Ex quo namque in expeditione Acarnanica imperatore collega, cum iis quos ipsi ad Thomacastrum Nicephoro despotæ filio ad subsidium misissent, sermonem miscuisset ex hostibusque amicos fecisset, et illos deinceps perpetuam ei benevolentiam conservasse, et cæteris multa eximiaque de eodem commemorantes, ad parem æqualemque ei animum præstandum auctores fuisse. Ab iisdem nunc quoque se ad hanc legationem instituendam permotos; petitionem igitur legatos coram expposituros. Quam si imperatrix et ipse suffragatione sua comprobaverint, nihil impediturum quin promissis stantes, sub imperium Romanum succedant: tantum ad eos ipse profectus, civitates accipiat, et rempublicam prout illi commodissimum videbitur, digerat atque constituat. **385** Litteræ igitur separatim singulorum atque omnium simul hoc exemplo conscriptæ erant. Quibus acceptis magnus domesticus mirifice lætus, legatos exquisite ac splendide habuit, egitque a quibus missi erant singulares gratias de benevolentia, et quæ petebant, omnia se facturum, ac primo vere ad eos venturum spopondit; nunc enim hieme appetente, exercitum trans fines educi difficulter posse. Cæterum ad fidem dictis astruendam Jacobum Brulam hominem ex intimis familiaribus suis dedit, qui per hiemem apud eos diversaretur, simul hac ratione testificans, quam bene

A illis cuperet, cum jam non quasi externis, sed domesticis prospiceret; simul etiam, si quid apud eos alienationis restaret, ut hoc sequestre conciliarentur; quo eo delatus, nihil molestiarum inveniret, sed omnes consensu imperatori se subjungerent. Posthæc et legatos, et legantes honorificis muneribus afficiens (4), Brulam una dimittit, seque opportuno tempore adfuturum promittit. Byzantii comparatis triremibus, quas contra Persas armari dicebamus, postquam Apocauchus earum ductor creatus, malevolentiæ in imperatricem reus Epibatas fugit, magnus domesticus ad Senacherimum mittens, classis ei præfecturam tradidit. Qui quamprimum solvens, Persas tanta instructionis celeritate perculsos dissipavit, et Sarchanis provincia fœde devastata, oppidum quoddam e maritimis primo impetu cepit, et captivos inde abduxit, præstitisque omnibus, quæ ex boni ac strenui ducis officio erant, Constantinopolin rediit. Ex Occidente autem post imperatoris obitum protostrator Synadenus, Thessalonicæ præfectus, item Chreles, Constantinus Palæologus imperatoris patruus, et Joannes Angelus pincerna, magni domestici consobrinus, et Zamplaco magnus papias, et quotquot ex proceribus urbium præfecturas obtinebant, caduceatoribus inter se missis conspirant; pluribusque a procuratione se removentibus, Angelus pincerna, Constantinus Palæologus et Zamplaco ad magnum domesticum mittuntur, ut ei communiter decreta nuntient, et ex itinere præconem cum litteris præmittunt, eique significant, ne quid de ipsis constitutorum (5) moveat, nec ipsis absentibus quidquam, sive melius, sive deterius visum, occipiat; mox autem et omnino adfuturos. Æquum porro esse se audiri, non solum ut ex amicis præcipuis, sed etiam sociorum missu venientes. Ubi adfuerint, **386** tum quæ simul omnes senserint, ea aggrediatur. Didymotichum appropinquantes, rursum alium præmittentes, adventum suum indicant hortanturque ut obviam ipsis prodeat. Visa stulta postulatio; non enim fas esse, a quoquam se compelli, ut adeuntes honoret, sed iis sponte honorem decernere, si honore dignos æstimaverit. Expendenti autem secum verba, quoniam absurda apparebant, incidit id quod erat, non ipsorum honoris gratia istuc peti, verum ut sibi occurrentem de equis descendentes summe venerarentur. His secum cogitatis, domi mansit. Illi cum exsequi meditata non possent,

νοπώρου γὰρ ὥρα τότε ἦν· πίστεως δὲ τῶν εἰρημένων ἕνεκα, καὶ Βρουλᾶν τὸν Ἰάκωβον παρείχετο αὐτοῖς, ὥστε συνεῖναι τοῦ χειμῶνος, ὃς τῶν οἰκειοτάτων ἦν αὐτῷ, ἅμα μὲν τὴν πρὸς αὐτοὺς εὐμένειαν ἐπιδεικνύμενος, ὅτι ὡς οἰκείων ἤδη προνοοῖτο· ἅμα δ' εἴ τι καὶ δύσνουν ἔτι ὑπολέλειπτο τῶν ἐν Πελοποννήσῳ, προσαξόμενος δι' αὐτοῦ, ὥστε μηδεμίαν εἶναι δυσχέρειαν ἐκεῖσε παραγενομένῳ, ἀλλ' ὑπαγάγηται πάντας βασιλεῖ. Δώροις δὲ τούς τε πρέσβεις ἅμα καὶ τοὺς πεπομφότας φιλοτίμως ἀμειψάμενος, συνεξαπέστειλεν αὐτοῖς ἅμα τὸν Βρουλᾶν, ἐπαγγειλάμενος ἐπικαίρως καὶ αὐτὸς ἀφίξεσθαι. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ παρεσκευασμένων τῶν τριηρῶν ἃς πρὸς τὴν ἔφοδον τῶν Περσῶν ἔφημεν ὁπλίζεσθαι, ἐπεὶ ὁ παρακοιμώμενος ὃς αὐτῶν στρατηγὸς κεχει-B ροτόνητο, δύσνους βασιλίδι γεγονὼς, ἐδραπέτευσεν ἐν Ἐπιβάταις, πέμψας ὁ μέγας δομέστικος ἐνεχείριστο τῷ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ Σεναχηρεὶμ, ὃς αὐτίκα ἀποπλεύσας, τήν τε Περσικὴν διέλυσε στρατιὰν καταπλήξας τῷ τάχει τῆς παρασκευῆς, καὶ πολλὰ τὴν Σαρχάνη κακώσας χώραν, καὶ πολίσματος ἑνὸς τῶν παραθαλασσίων κρατήσας ἐξ ἐφόδου καὶ ἀνδραποδισάμενος, καὶ τἄλλα ὅσα ἔδει τὸν ἀγαθὸν ποιήσας στρατηγὸν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντίνου. Ἐκ δὲ τῆς ἑσπέρας μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν ὅτε πρωτοστράτωρ Συναδηνὸς Θεσσαλονίκης ἐπιτροπεύων, καὶ ὁ Χρέλης, Κωνσταντῖνος τε Παλαιολόγος ὁ τοῦ βασιλέως θεῖος, καὶ ὁ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἀνεψιὸς Ἄγγελος Ἰωάννης ὁ πιγκέρνης, C Τξαμπλάκων τε ὁ μέγας παπίας, καὶ ὅσοι τῶν ἐν τέλει ἦσαν πόλεων ἐπιτροπεύοντες, πρὸς ἀλλήλους ἐπικηρυκευσάμενοι καὶ συμφρονήσαντες, οἱ πλείους μὲν κατελείποντο διοικοῦντες τὰς ἀρχάς. Πιγκέρνης δὲ ὁ Ἄγγελος, καὶ ὁ Παλαιολόγος Κωνσταντῖνος καὶ Τζαμπλάκων, πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἀπεστέλλοντο, τὰ κοινῇ δηλώσοντες πᾶσι δεδογμένα· ἔτι δὲ ἐχόμενοι ὁδοῦ, κήρυκα προπέμψαντες, ἐδήλουν γράμμασι τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, μηδὲν περὶ ἑαυτοῦ κινεῖν τῶν καθεστώτων μηδὲ πράττειν μηδὲν, μήτε τῶν δοκούντων βελτιόνων ἢ χειρόνων ἂν μὴ παρῶσι καὶ αὐτοί· πάντως δὲ παρέσονται ὅσον οὐδέπω· δίκαιον δὲ εἶναι πείθεσθαι αὐτοῖς, οὐ μόνον ἐν τοῖς πρώτοις τῶν φίλων τεταγμένοις, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων ἥκουσιν ὁμοίων, παραγενομένοις δὲ, ἃ D ἂν πᾶσι δόξειε κοινῇ λυσιτελεῖν, ταῦτα πράττειν. Ἐπεὶ δὲ γένοιντο ἐγγὺς Διδυμοτείχου, πάλιν ἕτερον προπέμψαντες, τήν τε ἄφιξιν ἐμήνυον αὐτῶν, καὶ προετρέποντο ἐξιέναι εἰς ὑπάντησιν αὐτῶν. Τῷ δὲ ἐδόκουν ἀνόητα ἀξιοῦν· οὐ γὰρ αὐτόν τινα προσ-

Jacobi Pontani notæ.

(4) Virgilius viii *Æneid.* Latinum regem, præterquam quod legatos Æneæ muneribus eximiis donat, etiam ipsum, a quo mittebantur, Æneam donantem facit.

Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum in nitidis præsepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Instratos ostro alipedes, pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent:
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Æneæ currum, geminosque jugales
Semine ab ætherio, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Supposita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis, dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.

(5) Sententia requirit ut in Græco legamus, περὶ ἑαυτῶν. Cur enim vellent, ne quidquam mutaret Cantacuzenus de se constitutum? Quid enim erat constitutum de ipso? At de ipsis erat, et ne quid immutaret, vereri poterant.

ἥκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας τιμᾷν προσαναγκάζειν· A ἀλλ' ἐκείνους οἴκοθεν ἀξίους κρίνοντας ἐπιψηφίζειν τὴν τιμήν· ἐξετάζοντι δὲ πρὸς ἑαυτὸν τὸν λόγον διὰ τὴν δοκοῦσαν ἀτοπίαν, παρίστατο νοεῖν ὅπερ ἦν, ὡς οὐ σφετέρας ἕνεκα αὐτῶν τιμῆς ἠξίουν τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα ὑπαντήσαντος, τῶν ἵππων ἀποβάντες αὐτοὶ τιμὴν ἀποδῶσι τὴν μεγίστην. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐννοήσας, ἔμενεν οἴκοι. Τοῖς δ' ἐπεὶ οὐκ ἐξεγένετο τὴν ἐπίνοιαν εἰς ἔργον ἄγειν, ὀλίγῳ ὕστερον καιρὸν ἐπιτηρήσαντες, καὶ συντυχόντες ἐφίππῳ, τῶν ἵππων ἀποβάντες προσεκύνουν. Εἶτ' αὐτῷ οἴκοι συνελθόντες οὐ κατὰ τὸ πρότερον ἔθος συνεισῄεσαν ἔφιπποι τὴν αὐλήν, ἀλλ' ἔξω καταλιπόντες, παρέθεον πεζῇ. Ὁ δὲ ἠγανάκτησεν ἐφ' ἑκατέροις οὐ μετρίως. Ἔπειθ' ἑαυτῷ περιστησάμενος, κατηγόρει τὴν καινοτομίαν, καὶ μὴ τοιαῦτα συνεβούλευε ποιεῖν, B ἀλλὰ τοῖς προτέροις ἔθεσιν ἐμμένειν. Εἰ δὲ μὴ πείθοιντο, ἠπείλησεν ἀπελάσειν πρὸς ὀργήν· δεῆσαν δὲ αὖθις ἵππῳ ἐπιβῆναι, ἐκέλευε τῆς πύλης ἄγειν ἔξω. Εἶτα παριὼν τὴν αὐλὴν πεζῇ ἐπέβαινε πρὸς τῇ πύλῃ· ὅπερ οἱ τὴν καινοτομίαν ἰδόντες εἰργασμένοι, καὶ καταπτήξαντες τὴν ἀπειλήν, ἐνέμενον τοῖς προτέροις, μηδὲν καινὸν μήτε διανοούμενοι, μήτε πράττειν ὑπομένοντες, μήτ' ἐκεῖνοι, μήθ' ἕτεροί τινες.

paulo post captato tempore, equitanti occurrunt, ac de suis jumentis defluentes, eum adorabundi salutant. Deinde domum comitantes, non pristino more adequitantes, sed foris equos relinquentes, et juxta pedibus ambulantes, aulam simul ingressi sunt. Ille utrumque permoleste tulit. Post in orbem se circumsistentes de facti novitate reprehendit, monens, ne quid simile posthac, sed antiquam consuetudinem retinerent. Ni obedirent, se illos cum stomacho repulsurum. Cum in equum rursum ascendere oporteret, jussit eum extra portam educi, ac per aulam transiens, ibidem ascendit. Id illi aspicientes, qui novitatem usurparant, et minis perterriti, morem pristinum retinuerunt, et neque ipsi, neque alii amplius quidpiam novi vel cogitare vel facere sustinuerunt.

CAPUT XII.

Crales fracto fœdere Macedoniam populatur. Consultatio de eo reprimendo. Sententia magni domestici de expeditione Peloponnesiaca præponenda, ob quam Byzantium revertendum, et quid ibi faciendum et quo omnibus comparatis eundum. Byzantium veniens, honorifice excipitur. Imperatricem ægrotam salutat, et lugentem adhuc consolatur, cum eademque cogitationes suas communicat, quas illa probat.

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ὁ τῶν Τριβαλῶν ἄρχων Στέφανος ὁ Κράλης τὰς πρὸς βασιλέα λύσας σπονδάς, ἐπεὶ ἐπύθετο ἀποθανόντα, τήν τε ἄλλην C πᾶσαν κατέδραμε Μακεδονίαν ληϊζόμενος· καὶ Θεσσαλονίκην παρελθών, ἄχρι χωρίου ἦλθε τοῦ προσαγορευομένου Κρητῶν. Ἔπειτα ἀνέστρεψεν οὐ πολλὴν λείαν ἐπαγόμενος διὰ τὸ μηνυθείσης τῆς ἐφόδου πρότερον ταῖς πόλεσι καὶ τοῖς φρουρίοις τά τε βοσκήματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγκατακλεισθῆναι. Ἐπεὶ δὲ ἠγγέλλετο περὶ τούτων τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ἐκκλησίαν συναθροίσας, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν ἐν τέλει καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς στρατιᾶς ὅ τι δέοι ποιεῖν πρὸς τὴν ἔφοδον τῶν Τριβαλῶν. Οἱ μὲν οὖν ὅ τι ἕκαστος ἐδόκει λυσιτελεῖν, ἐβουλεύετο πρὸς τὰ παρόντα. Τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ, τὸ πρὸς Κράλην ἀντικαθίστασθαι ταχέως, ἵν' ἢ πείθοιεν αἱρεῖσθαι τὴν εἰρήνην, ἢ θρασυνομένῳ πολεμοῖεν δοκοῦν τῶν ἀναγκαίων, ἔτι πολλῷ μᾶλλον D ἀναγκαιότερον καὶ λυσιτελέστερον, πρὸς τὴν εἰς Πελοπόννησον στρατείαν ἅμα ἦρι παρεσκευασμένους ἐδόκει εἶναι, καὶ μὴ προΐεσθαι τὸν καιρόν, πράξεων παρεχόμενον μεγάλων ἀφορμάς. Εἰ γὰρ Θεοῦ συναιρουμένου τοὺς τὴν Πελοπόννησον οἰκοῦντας Λατίνους ἔφασκε γένοιτο προσλαβεῖν, ἀνάγκη καὶ τοὺς τὴν Ἀττικὴν Βοιωτίαν οἰκοῦντας Κατελάνους, ἢ ἑκόντας ἡμῖν, ἢ βιασθέντας προσχωρῆσαι. Τούτου δὲ γεγενημένου, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ὥσπερ ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις ἐκ Πελοποννήσου μέχρι Βυζαντίου συνεχοῦς γεγενημένης ἔξεστι συνορᾷν, ὡς οὐδὲν ἔργον ἤδη Τριβαλούς τε καὶ τοὺς ἄλλους περιοίκους τῶν βαρβάρων τῆς ὕβρεως δίκας ἀπαιτεῖν, ἧς ἐξυβρίζουσιν εἰς ἡμᾶς τοσοῦτον ἤδη

Sub idem tempus etiam Triballorum princeps Stephanus Crales, audito imperatorem obiisse, fœdus solvit, et cum reliquam Macedoniam omnem populabundus incursavit, tum Thessalonicam porro vadens, ad locum qui Cretensium dicitur pervenit. Deinde cum præda haud opima reversus est, propterea quod ejus adventu prius nuntiato, agrestes se cum pecore urbibus castellisque incluserant. Quibus ad se perlatis, magnus domesticus concilio optimatum et ducum exercitus convocato, quid contra Triballorum impressionem inceptandum esset, quæsivit. **387** Eorum unusquisque sententiam, quam putavit ad tempus commodam, dixit. Sed cum magno domestico necessarium videretur, cito Crali resistendum, ut eum vel pacem cogeret accipere, vel cum audacius refragante bello decerneret, multo tamen magis necessarium magisque utile visum est ad expeditionem in Peloponnesum principio veris paratos esse, nec e manibus dimittendum tempus rebus præclare gerendis idoneum. Si enim Deo auxiliante, inquit, Peloponnesum habitantes Latinos ad imperium adjunxerimus, etiam Catalani Atticam et Bœotiam incolentes, velint nolint, se nobis dedent. Quo facto, Romanoque principatu velut olim a Peloponneso Byzantium continuato, intelligi potest, non fore operosum Triballis aliisque circumjacentibus Barbaris pro injuriis tamdiu nobis cum tanta insolentia illatis pretium persolvere. Ad spes igitur amplissimas inde sublucentes accommodandum est agendi studium, ne occasio elabatur. Qua de causa Byzantium redeundum

censeo; ad Peloponnesum enim navali apparatu A indigemus, et is per hiemem providendus est. Quod si his modo posthabitis in Occidentem convertemur, opinantes nos constituto illic rerum statu celeriter reversuros, timendum, ne illic bello et aliis quibusdam necessitatibus impliciti, post reditum, cum nos instruere nequiverimus, rei gerendæ facultatem amittamus. Sin Byzantii nunc fuerimus, primum quidem navarchos et ducem classis designabimus, quibus curæ erit et naves reparare, nautasque ac milites colligere, qui conscendant. Postea et de pecunia videbimus, unde ea in classem suppeditet. Ad hæc vectigalium publicorum curatores necesse erit declarare, ne, si confuse ac fortuito capiantur, grave damnum ærario injungant: quod quidem nulla consuetorum B accessione tributorum, verum aliis modis et artibus vehementer crevit. Ubi hæc qua par est sedulitate sollicitudineque confecta fuerint, legatos ad Triballorum regulum mittere in animo habeo, qui simul ejus vires et copias explorent, simul, si a reconciliatione non abhorreat, pacem cum eo componant; nam nunc quidem rationes nostræ non ferunt, ut arbitror, quando in pace cum finitimis gentibus vivere licet, ultro bellum deposcere. Ubi aliquandiu Byzantii fuero, deinde milites mercenarios, et qui ex possessiunculis uberiores capiunt reditus, assumens, **388** occidentali insuper exercitu accessuro, hieme in Occidentem movebo: alios domi manere sinam, ut interim ad C expeditionem, cum ver aperietur, suscipiendam se comparent. Et Albanos circa Pogonianam et Libisdam positos deprædatus, et injurias ab eis persecutus (nostis enim utique vos etiam, quomodo adhuc superstite imperatore et post ejus obitum urbes Acarnaniæ complures et Balagrita quotidianis incursionibus ac direptionibus afflixerint) conabor, si possim, et potero, ut opinor, solemne Christi Natalium Byzantii agere, non tantum exercitus causa, ne extra fines hibernet, sed etiam ut novi imperatoris, quemadmodum inter nos convenit, coronationem celebremus. Ineunte autem vere triremibus ad navigationem paratis, exercituque toto præsente, Peloponnesum terra marique pariter adoriemur, qua insula subacta, Romanos D fines non parum proferemus. Levi autem brachio etiam Ioniæ lustratis navalibus et fluminibus, ad quæ Persæ naves suas appellunt, illisque inflammatis (sic namque ego et Alisceres Cotiæi satrapa, qui ex continente pedestri nos et equestri auxilio juvabit, pacti sumus) et imminenti inde clade anxiaque cura liberati, omnibus domi recte ordinatis, ad propositum certamen aggrediemur. Postquam huic consilio magni domestici etiam cæteri applauserunt, legati ad Triballorum principem mox delecti sunt. Qui profecti, pacem ei persuaserunt, et fœdus pristinum revocarunt. Magnus porro domesticus congregato exercitu Byzantium petivit; quem appropinquantem, qui erant illic

A χρόνον. Ὡς οὖν μεγάλων ἐκεῖθεν ἐλπίδων ὑποφαινομένων, οὕτω προσήκει πράττειν, ὥστε μὴ τὸν καιρὸν ἡμᾶς διαφυγεῖν. Οὗ δὴ ἕνεκα εἰς Βυζάντιον ἡμᾶς ἐπανελθεῖν ἡγοῦμαι νυνὶ προσήκειν. Δυνάμεως γὰρ ἡμῖν πρὸς τὴν Πελοπόννησον χρεία ναυτικῆς, ἣν δεῖ τοῦ χειμῶνος παρασκευασθῆναι. Ἂν οὖν τούτων ἀμελήσαντες νῦν, τραπώμεθα πρὸς τὴν ἑσπέραν, νομίσαντες ὡς ἐπανήξομεν τἀκεῖ καταστήσαντες ταχέως, δέος μὴ πολέμοις ἐμπλακέντες, καὶ τισιν ἑτέροις ἀναγκαίοις, καὶ μὴ δυνηθέντες παρασκευάσασθαι, ἐπανελθόντες ἀπολέσωμεν τὴν πρᾶξιν. Ἐὰν δὲ γενώμεθα ἐν Βυζαντίῳ νῦν, πρῶτα μὲν ναυάρχους καταστήσομεν καὶ στρατηγὸν, οἷς μελήσει τάς τε ναῦς ἐπισκευάζειν, καὶ ναύτας, οἳ ἐπιβήσονται καὶ ὁπλίτας καταλέγειν. Ἔπειτα δὲ B καὶ περὶ χρημάτων σκεψόμεθα, ὅθεν λαμβάνειν αὐτοῖς ἐξέσται πρὸς τοῦ στόλου τὴν παρασκευήν· πρὸς δὲ ταύτοις καὶ τοὺς τῶν δημοσίων φόρων διαχητὰς ἀνάγκη καθιστᾷν, ἵνα μὴ ἀτάκτως φερομένων καὶ ὡς ἔτυχε λύμη τις γένηται περὶ χρήματι τὰ κοινὰ, ἐπιδεδωκότα οὐ μικρῶς ἐκ προσθήκης μὲν οὐδεμιᾶς τῶν εἰθισμένων φόρων, ἐξ ἑτέρων δέ τινων τρόπων καὶ ἐπινοιῶν. Ἐπειδὰν δὲ ταῦτα τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας τύχῃ καὶ φροντίδος, πρεσβείαν διανοοῦμαι πέμπειν πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν, ἅμα μὲν κατασκεψομένους τὴν ἐκείνου δύναμιν ὁπόση εἴη, ἅμα δὲ εἰ καὶ πρὸς διαλλαγὰς ἑτοίμως ἔχει, χωρήσοντας πρὸς διαλύσεις· οὐ γὰρ ἡγοῦμαι νῦν ἡμῖν λυσιτελεῖν, ἐξὸν εἰρήνην μετὰ C τῶν ὁμορούντων ἐθνῶν ἄγειν, ἑκοντὶ τὸν πόλεμον αἱρεῖσθαι· αὐτὸς δὲ ὀλίγας ἡμέρας Βυζαντίῳ ἐνδιατρίψας, ἔπειτα τὸ μισθοφορικὸν τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἐκ χωρίων τὰς προσόδους ἐχόντων τοὺς δυνατωτέρους, παραλαβὼν, ὡς καὶ τῆς ἑσπερίου στρατιᾶς συνεσομένης, πρὸς ἑσπέραν τοῦ χειμῶνος βαδιοῦμαι, τοῖς ἄλλοις ἐπιτρέψας οἴκοι διατρίβειν, καὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς τὴν στρατείαν ὡς ἅμα ἦρι ἐσομένης. Καὶ Ἀλβανοὺς τοὺς περὶ Πογονιανὴν καὶ Λιβίσδαν νεμομένους λῃσάμενος, καὶ δίκας τῆς ἀδικίας ἐπιθεὶς (ἴστε γὰρ δή που καὶ αὐτοὶ, ὡς καὶ περιόντος βασιλέως, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν πολλὰ τὰς τῆς Ἀκαρνανίας πόλεις καὶ Βαλάγριτα ἐκάκωσαν ὁσημέραι κατατρέχοντες καὶ ληϊζόμενοι) πειράσομαι εἰ δυναίμην· οἴομαι δὲ τὴν τῶν Χριστοῦ D γενεθλίων ἑορτὴν ἐν Βυζαντίῳ ἀγαγεῖν, οὐ μόνον διὰ τὴν στρατιὰν, ἵνα μὴ ὑπερόριος ἐν χειμῶνι διατρίβῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ βασιλέως ἡ νέου στεφηφορία τελεσθῇ. Οὕτω γὰρ ἐδέδοκτο ἡμῖν· ἅμα δὲ ἦρι ἀρχομένῳ τῶν τε τριηρῶν πρὸς τὸν πλοῦν οὐσῶν παρεσκευασμένων, καὶ τῆς στρατιᾶς ἁπάσης ἐξ ἠπείρου τε ἅμα καὶ θαλάσσης προσβαλοῦμεν τῇ Πελοποννήσῳ· οὐ γὰρ μικρὰ προσθήκη γενήσεται Ῥωμαίοις, ἂν ὑπαγαγώμεθα ἐκείνους· ὁδοῦ δὲ πάρεργον καὶ τοὺς τῆς Ἰωνίας διερευνησάμενοι ναυστάθμους καὶ ποταμοὺς ἐν οἷς οἱ Πέρσαι τὰς σφετέρας αὐτῶν προσορμίζουσι ναῦς, καὶ καταφλέξαντες πυρὶ (οὕτω γὰρ Ἀλησὲρ τῷ Κοτυαείου σατράπῃ καὶ ἐμοὶ συντέθειται, ἐκ τῆς ἠπείρου παραβοηθοῦντι ἅμα στρατιᾷ πεζῇ τε καὶ ἱππικῇ),

καὶ τῆς ἐξ ἐκείνων ἀπαλλαγέντες λύμης καὶ φροντίδος, πρὸς τὸν προκείμενον βαδιούμεθα ἀγῶνα, πάντα τὰ οἴκοι καταστήσαντες καλῶς. Τοιαῦτα τοῦ μεγάλου βουλευσαμένου δομεστίκου, ἐπὶ καὶ τοῖς ἄλλοις συνεδόκει καὶ ἐπῄνουν τὴν βουλήν· πρὸς μὲν τὸν Τριβαλῶν ἄρχοντα, πρέσβεις ᾑροῦντο αὐτίκα· οἳ καὶ παραγενόμενοι καὶ διαλεχθέντες περὶ εἰρήνης, ἐπεισάν τε διαλύσασθαι, καὶ ἔθεντο σπονδὰς κατὰ τὰς οὔσας πρίν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἀθροίζεσθαι κελεύσας τὴν στρατιάν, αὐτὸς ᾔει εἰς Βυζάντιον. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐγγύς, οἱ Βυζαντίῳ παρόντες τῶν συγκλητικῶν εἰς ὑπάντησιν ἐξελθόντες, ἠσπάζοντο τῶν ἵππων ἀποβάντες· ὁ δὲ ἐπέπληττεν αὐτοῖς ὡς οὐ προσήκοντα ποιοῦσιν· ἔπειτα εἰς τὰ βασίλεια ἐλθών, ἠσπάζετό τε βασιλίδα, καὶ παρεμυθεῖτο λόγοις, οὐκ ἀλγοῦσαν μόνον ὑπὸ τῶν συμφορῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα νοσηλευομένην· καὶ διηγησάμενος ὅσα τε πράξειε πρὸς Διδυμότειχον ἐλθών, καὶ ὅσα τοῖς ἐκ Πελοποννήσου πρέσβεσιν ἐπαγγείλαιτο, οἷά τε διανοοῖτο περί τε ἐκείνων καὶ περὶ τῶν ἄλλων πράττειν, μεγάλα τε ἐλπίζειν παρῄνει καὶ αὐτῷ θαρρεῖν ὡς ὑπὲρ ὠφελείας αὐτῆς τε καὶ παίδων καὶ τοῦ κοινοῦ Ῥωμαίων, οὔτε σώματος, οὔτε χρημάτων φεισομένῳ, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιδειξομένῳ καὶ σπουδὴν καὶ προθυμίαν. Νῦν μὲν γὰρ οὐ ῥᾴδιον εἶναι λόγοις τήν τε στρατιᾶς ἐπίδοσιν καὶ τῶν προσόδων τῶν κοινῶν ἀποδεικνύειν. Ἔαρος δὲ γενομένου εἰ ἐν ζῶσιν εἴη, οὐ λόγων δεήσεσθαι πρὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων φανερᾶς τῆς ὠφελείας γινομένης. Ἔπειτα καὶ περὶ ὧν ἥκει κοινωσάμενος ὡς καὶ αὐτῇ συμφέροντα ἐδόκει, καὶ ἐπεψήφιζε τὴν βουλήν, ἔργου εἴχετο καὶ διῴκει πάντα ᾗ βεβούλευτο.

A proceres, obviam se ferentes, et ab equis descendentes consalutarunt, quos ille ut ineptos objurgavit; progressusque in palatium, Augustam, salute dicta, ex calamitate ægram animi, et ægrotam corpore consolatus, et expositis quæ Didymotichi egisset, quæque Peloponnesiorum legatis promisisset, quæque illis et aliis facere cogitaret, spes magnas ut conciperet, atque ut sibi fideret, quando pro ejus et filiorum, Romanorumque omnium utilitate, omni studio alacritateque pugnaturus, et neque pecuniis neque sanguini suo parsurus sit, hortatus est. Nunc quidem quantopere cum redditibus communibus auctus sit exercitus, non facile posse verbis demonstrari: vere novo, si vivat, nullis verbis opus futurum, cum ipse operum fructus id demonstraverit. B **389** Deinde collatis cum ea ob quæ venerat, ubi et illa ut commoda probavit, et consilium ejus approbavit, ad deliberata opera explicanda se dedit.

CAPUT XIII.

Clamor confusus ante palatium; causam ejus litem aliquam censet magnus domesticus; discit se causam esse, pro cujus honore milites et nobiles contra patriarcham linguis pugnabant. Rem imperatrici narrat, monens ut homines protervos castiget, quod facit castigatione in partes certas distributa.

Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἐξ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν βασιλείοις αὐτοῦ τῇ βασιλίδι διαλεγομένου περὶ τῶν κοινῶν καὶ κοινῇ βουλευομένων περὶ ὧν ἂν δέοι πράττειν, θροῦς ἔξωθεν ἠκούετο καὶ βοὴ περὶ τὰ βασίλεια συμμιγής· ἐρομένης δὲ τῆς βασιλίδος πρὸς αὐτὸν τί ἂν εἴη ταῦτα, φάσκειν μὲν οὐδὲν εἰδέναι ἔφασκεν· οἴεσθαι δὲ πρὸς τὴν δίκην τινῶν ἀλλήλοις ἀντιλεγόντων τὸν θόρυβον γίνεσθαι τουτονί· διισχυρίζετο δὲ καὶ ὕστερον, οὐδὲν ἄλλο οἰηθῆναι τὴν ἀρχήν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' αὐτὸς τί ᾔδει τῶν γιγνομένων. Ἔπειτα ὡς μείζων ἦν ὁ θόρυβος καὶ παρετείνετο ἐπιπολύ, νομίσας καὶ αὐτὸς νεώτερόν τι εἶναι, ἀναστὰς ἐξῄει μαθεῖν ἐθέλων τῶν γινομένων τὴν αἰτίαν. Ὁρᾷ δὲ τῶν βασιλείων τὴν αὐλὴν πληθοῦσαν ἀνδρῶν, οἳ ἦσαν οὐ τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπ' εὐγενείᾳ λαμπρυνομένων νέων, καὶ τὸν πατριάρχην ἐν μέσοις αὐτοῖς ἑστῶτα καὶ λογομαχοῦντα πρὸς αὐτοὺς διαφερομένους. Αἰτία δὲ τῆς διαφορᾶς ἦν, ὅτι δὴ ἠξίουν μείζονος τιμῆς τὸν μέγαν δομέστικον δίκαιον τυγχάνειν εἶναι, καὶ μὴ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως πεζῇ τῶν βασιλείων εἰσιέναι τὴν αὐλήν· ὃς οὐ μόνον νῦν τῶν ὅλων πραγμάτων ἔχει τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ βασιλέως περιόντος, παραδυναστεύων ἦν, καὶ πολλάκις ὑπ' ἐκείνου προσκεκλημένος πρὸς τὴν βασιλείας κοινωνίαν. Ἐν αἰτίαις τε τὸν πατριάρχην διὰ ταῦτα ἐποιοῦντο, ὅτι δὴ περιορῴη, καὶ μὴ βασιλίδι παραινοίη τὰ προσήκοντα. Ταῦτα δὴ αὐτοῖς ἐλέγετο, οὐ πᾶσιν ὁμοίας

C Paulo post diem illum, dum in regia cum imperatrice de republica sermocinatur, et ambo de rebus agendis consultant, foris tumultus et communis clamor exauditur. Interrogante ea quidnam hoc esset, negavit se certum scire, credere tamen ob litem aliquam jurgantes sic eos vociferari, quin aliud nihil prorsus se putasse postea affirmavit, neque enim vel ipse quid ageretur sciebat. Crescente et diutius durante strepitu, ratus et ipse quidpiam novi tentari, surgens exit, uti causam noscitet. Atrium palatii plenum, non ex albo militari solum, sed etiam ex juvenibus nobilitate illustribus, et patriarcham stantem in medio, verbisque cum ipsis velitantem videt. Causa dissensionis erat, quod illi magnum domesticum majore dignandum honore censebant, et non ut unum de D infima plebe aulam palatii pedibus debere ingredi, qui jam non summo imperio, sed defuncti quoque imperatoris collega, et crebro ad communionem imperii ab eodem invitatus fuisset; atque idcirco patriarcham carpebant, qui conniveret, nec imperatricem officii sui admoneret. Hæc illi loquebantur; nec erat una mens omnibus. Nam qui illum diligebant, eique ex animo studebant, quod sentiebant, id in ore habebant; alii metu illius potentiæ tempori inserviebant. Erant etiam qui sermones hos ægrius ferentes, libenter vetuissent, si potuissent; nihilominus quadam mali formidine pluribus asti-

pulari videbantur, cogitantes, ipso conscio et clam talia moliente dici. Patriarcha eorum assertioni adversari, et nihil turbandum, sed iis quæ imperatrici et magno domestico placuissent, obsequendum contendere. Cum in hoc esset controversia, ejusque conspectu omnes conticuissent, aliis quidem velut iratus nihil dixit, patriarcham autem increpuit, quod hominibus insipientibus aures commodasset, et verborum cum ipsis digladiatione turbas excitasset. **390** Proinde litigare cessaret, postridie secum de lite acturus, et ita usque ad equum deduxit, hoc officio objurgatum deliniens, quod ante non solebat, sed in penetralibus palatii valedicere ac reverti consueverat. Ad imperatricem porro rediens, tumultus causam narrat, et quo pacto patriarcham propter intempestivam concertationem reprehendisset, quodque stultorum sermones ineptos attendisset, et eum uti domum abiret admonuisset. Asseverabat item ac Deum testem faciebat, se nullius horum esse conscium, sed ab imperitis quibusdam superbe ac stolide ea moveri. Quem cum de turbis sedatis commendaret imperatrix, Sed illi quidem, inquit magnus domesticus, suasi, nihil verborum adderet, domumque discederet; intelligens sic me litem mea potissimum causa exortam facile diremplurum. Te autem moneo, ut superbiam istam inultam ne relinquas, verum accersitos propter linguæ protervitatem objurgites. Monerem etiam ut te admodum illis iratam ostenderes, nisi brevi hinc pluribus eorum ascitis discessurus essem. Idcirco ubi quantum satis est eos castigaveris, causata profectionis meæ necessitatem, venia illos impertito. Augusta monenti obsecuta, viros illos accersit, inscitiam exprobrat, quod inter leges regias educati, et in iis a teneris versati, nihilo tamen Barbaris rege carentibus præstarent, et quidquid sibi obstitisset, statim turbas ac tumultum cierent. Perpendite enim, inquit, quo nunc amentiæ prodieritis. Primum enim in ipso palatio imperatoribus aperte repugnastis. Deinde cum patriarcha communi omnium Patre spirituali, et omni reverentia dignissimo, magis quam qui per corporum conjunctionem nos generarunt, altercati estis. Postremo etiam pro magno domestico videlicet verba fecistis; quod ad vos attinet, docentes eum vestra ind gere ope, si qua illi re a nobis opus sit. Hoc autem absurdissimum esse, non aliis, sed vobis ipsis judicibus utamini licet. Non enim modo duntaxat, quando ad eum summa rerum procuratio devoluta est, sed et vivo imperatore vobis omnibus hic præerat, in quibus imperatorem requirebatis, vestrum contra illi nemo. Quare cum e præteritis, tum e præsentibus discere vos oportebat, illum vestro patrocinio non egere. Non enim est, non est, inquam, quod ille, si velit, non vel sibi, vel aliis curaverit. Quod **391** cum ita sit, et fateantur omnes nec vos temere tumultuari turbarique conveniebat, atque ideo non gratiam, sed pœnam

A ἔχουσι τὰς γνώμας, ἀλλ' οἷς μὲν εὔνοια πρὸς ἐκεῖνον ἦν, ἐσπουδάζετό τε ἀληθῶς ὁμοίως καὶ ἐλέγετο· οἱ δ' ἐθεράπευον τὸν καιρὸν καὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου δύναμιν. Ἦσαν δὲ οἳ καὶ δυσχεραίνοντες πρὸς τοὺς λόγους, καὶ ἡδέως ἂν κωλύσοντες εἰ ἐξῆν, ὅμως ὑπὸ δέους συμφωνεῖν ἐδόκουν τοῖς πολλοῖς, οἰόμενοι ἐκείνου συνειδότος καὶ ἀφανῶς τὰ τοιαῦτα συσκευάζοντος εἰρῆσθαι. Ὁ πατριάρχης δὲ ἀντικαθίστατο πρὸς τοὺς λόγους, καὶ μὴ δεῖν ἔλεγεν αὐτοὺς ἀτάκτως θορυβεῖν, ἀλλὰ πείθεσθαι τοῖς βασιλίδι καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἐγνωσμένοις. Ἐν τούτοις δὲ τῆς ἔριδος ἐκείνοις οὔσης, ἐπεὶ ἐπέπαυτο φανέντος, τοῖς μὲν ἄλλοις ὥσπερ ὀργιζόμενος οὐδὲν εἰρήκει, πατριάρχην δὲ ἐμέμφετο, ὅτι ἀνοήτων ἀνθρώπων προσέχων λόγοις ἔστηκε πρὸς αὐτοὺς λογο-
B μαχῶν καὶ θόρυβον κινῶν. Συνεβούλευέ τε οἴκοι ἀπελθεῖν· καὶ μηδὲν πρὸς ἐκείνους διαφέρεσθαι νῦν, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἅμα αὐτῷ περὶ τῶν εἰρημένων ποιησομένῳ λόγον· προέπεμπέ τε ἄχρι ἵππου θεραπεύων διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν γεγενημένην μέμψιν, οὔπω πρότερον τοῦτο εἰργασμένος, ἀλλ' ἐν τοῖς βασιλείοις οἴκοις συντασσόμενος, ἀναστρέφειν εἰωθώς. Εἰς βασιλίδα δὲ αὖθις ὁ μέγας δομέστικος ἐπανελθὼν, τὴν αἰτίαν τοῦ θορύβου διηγεῖτο· ὅπως τε αὐτὸς τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας μεμψάμενος πατριάρχῃ, ὅτι ἀνοήτων ἀνθρώπων προσχοίη λόγοις ἔχουσι μηδὲν ὑγιὲς, παραινέσειεν οἴκαδε ἀναχωρεῖν. Διισχυρίζετό τε καὶ αὐτὸς ἐπιμαρτυρόμενος Θεὸν, ὡς οὐδὲν τῶν λεγομένων συνειδείη, ἀλλ' ὑπό τινων ἀπαι-
C δεύτων ὑπ' αὐθαδείας ἀνοήτως κινηθείη. Ἐπαινούσης δὲ τῆς βασιλίδος ἐπὶ τῷ τὸν θόρυβον καταστεῖλαι, Ἀλλ' ἐκείνῳ μὲν, ὁ μέγας δομέστικος ἔφη, συνεβούλευσα μηδὲν προσθέντι τοῖς εἰρημένοις ἀπελθεῖν· οὕτω συνιδὼν ῥᾳδίως διαλύσειν τὴν φιλονεικίαν μάλιστα περὶ ἐμοῦ γεγενημένην. Σοὶ δὲ μὴ τὴν αὐθάδειαν ἀτιμώρητον παραινῶ περιϊδεῖν, ἀλλὰ λόγοις κολάσαι προσκαλεσαμένην τῆς γλώσσης τῆς ἀκολασίας ἕνεκα. Παρῄνεσα δ' ἂν καὶ ἐπιπλεῖον ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν τὴν πρὸς αὐτοὺς, εἰ μὴ ταχέως ἔμελλον ἐνθένδε ἀπελεύσεσθαι, τοὺς πλείους αὐτῶν παραλαβών. Διὸ μετὰ τὸ καθάψασθαι ἀρκούντως, παράσχου συγγνώμην, αἰτιωμένη τῆς ὁδοιπορίας τὴν ἀνάγκην. Ὧ πεισθεῖσα καὶ ἡ βασιλὶς τούς ἄνδρας τε προσεκαλεῖτο, καὶ ὠνείδιζεν αὐτοῖς τὴν
D ἀπαιδευσίαν, ὅτι βασιλέων ἐντεθραμμένοι νόμοις, καὶ συνόντες ἐκ παιδὸς, οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἀβασιλεύτων διάκεισθε βαρβάρων, πᾶν τὸ προσιστάμενον ὑμῖν ἀτάκτως θορυβοῦντες. Σκοπεῖτε γὰρ εἰς ὅσον ἀνοίας ἠλάσατε νυνί. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν βασιλείοις φανερῶς ἀντείπετε βασιλεῦσι. Δεύτερον δ' ὅτι πατριάρχῃ διηνέχθητε κοινῷ πάντων ὄντι πατρὶ πνευματικῷ, καὶ μάλιστα πολλῆς αἰδοῦς ἀξίῳ, καὶ τιμῆς πολλῷ πλέον ἢ οἱ σαρκικῶς γεγεννηκότες. Τρίτον δ' ὅτι καὶ ὑπὲρ μεγάλου δομεστίκου δῆθεν ἐποιήσασθε τοὺς λόγους, τό γε εἰς ὑμᾶς ἧκον ἀποδεικνύντες διὰ τούτων, τῆς παρ' ὑμῶν αὐτὸν δεόμενον ἐπικουρίας εἰς τὸ τυχεῖν εἴ τινος δέοιτο παρ' ἡμῶν. Τοῦτο δ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων, οὐχ ἑτέροις, ἀλλ' ὑμῖν αὐτοῖς χρήσασθε διαιτηταῖς· οὐ γὰρ νῦν μόνον ὅτε

εἰς αὐτὸν περιήκει τῶν ὅλων ἡ φροντίς, ἀλλὰ καὶ βασιλέως ζῶντος, ὑμῶν ἁπάντων οὗτος προΐστατο, ἐν οἷς ἐδεῖσθε βασιλέως· αὐτοῦ δὲ ὑμῶν οὐδείς. Ὥστε καὶ ἐκ τῶν προτέρων καὶ τῶν νῦν, συνιδεῖν ὑμᾶς ἐχρῆν ὡς οὐκ ἂν δέοιτο τῆς παρ' ὑμῶν ἐπικουρίας. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ βουλομένῳ ἢ περὶ ἑαυτοῦ, ἢ ἑτέρων μὴ καὶ πράττειν δυνατόν. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὐδ' ὑμᾶς ἐχρῆν θορυβεῖν καὶ ταράττεσθαι εἰκῇ· καὶ διὰ τοῦτο, οὐκ εὐεργεσίας, ἀλλὰ δίκης ἄξιοι παρ' αὐτῷ. Κἀγὼ δὲ ὑμᾶς τὰς προσηκούσας τῆς αὐθαδείας ἀπῄτησα ἂν εὐθύνας, εἰ μὴ αὐτὸς παρῃτήσατο δεηθεὶς ὑπὲρ ὑμῶν, ἄλλως θ' ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν παρεσκευάσθε, πρὸς ἣν χαίροντας βαδίζειν οὐκ ἀνιωμένους οἴομαι προσήκειν. Οὗ δὴ ἕνεκα, τὴν μὲν τῶν ἡμαρτημένων παρέχομαι συγγνώμην· τοῦ λοιποῦ δὲ εὐτάκτους εἶναι παραγγέλλω, καὶ τῶν μειζόνων μηδὲν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ παραχωρεῖν ἐκείνοις, οἷς τὰ τοιαῦτα καλῶς τε ἔξεστι διοικεῖν, καὶ ἐάν τι σφάλλωνται ἐπανορθοῦσθαι. Τοσαῦτα μὲν ἡ βασιλὶς πρὸς ἐκείνους διειλέχθη τοῦ θορύβου ἕνεκα καθαπτομένη· ἐκεῖνοι δὲ τῆς ἡμερότητος καὶ τῆς συγγνώμης χάριτας ὁμολογήσαντες, καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον ὁ μέγας δομέστικος, οἱ μὲν ἄλλοι ἀνεχώρουν, ὁ μέγας δὲ αὖθις δομέστικος καταλειφθεὶς, ἐβουλεύοντο ἅμα βασιλίδι περὶ ὧν ἀναγκαῖον ἦν.

A ille vobis debet: et ego condigno superbiam vestram multarem supplicio, nisi ille id a vobis deprecatus esset, quod ad expeditionem præparamini, quo gaudentes, non mœstos ire decet, ut opinor. Quamobrem delicti gratiam facio, et de cætero ut quiescatis, impero, ac rebus majoribus ne vos curiose immisceatis, sed illis eas relinquatis, quibus easdem bene administrare, et si quid erraverint, emendare licet. Imperatrix de tumultu sic eos accepit; ipsi de benignitate dataque venia gratias agentes (et præ aliis magnus domesticus), cæteri quidem recesserunt; domesticus restans, cum imperatrice de his quæ opus erant, de integro deliberavit.

CAPUT XIV.

Pœna in Apocauchum, et ejus opera rursus utendum absente domestico, Imperatrix plane abnuit. Improbitas et scelus Apocauchi in magnum domesticum (sed prius ejus natales et conditio) per Xenam imperatoris matrem, a qua apud filium affectatæ tyrannidis vehementer accusatur et ab eo defenditur, atque ad purpuram rursus invitatur et recusat. Abhorret etiam plane a serenda inter filium et matrem discordia, quod quidam suadebant.

Λόγου δὲ καὶ περὶ Ἀποκαύχου τοῦ παρακοιμωμένου ἐμπεσόντος, καὶ σκεπτομένων καθότι δέοι χρήσασθαι αὐτῷ, μηδεμίαν ἄλλην ἔφασκεν ἡ βασιλὶς τῶν τετολμημένων παρ' ἐκείνου δίκην ἀπαιτεῖν, ἢ ἣν αὐτὸς ἐτιμήσατο αὐτῷ, ὥστε οἴκοι καθῆσθαι μὴ ἐξιόντα, μήτε τῶν κοινῶν τι διοικοῦντα. Ὁ δ' ἔφασκε καὶ αὐτὸς τὴν δίκην πρέπουσαν ἡγεῖσθαι τῷ τολμήματι. Μὴ μέν τοί γε αὐτῷ κατὰ γνώμην εἶναι πρὸς ὑπερόριον ἀπιόντι στρατείαν τὴν πρὸς ἑσπέραν, τῶν δεομένων διορθώσεως ὀπίσω τι καταλιπεῖν· οὗ δὴ ἕνεκα πρός τε τοὺς περιοίκους Πέρσας θέσθαι σπονδὰς, καὶ πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν Μυσῶν βασιλέα, ἵνα μὴ ἀπόντος ταράττοιτο αὐτὴ ὑπὸ πολέμων ὀχλουμένη. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ παρακοιμώμενον ἡγεῖσθαι προσήκειν ἀξιώσαντα συγγνώμης, πάλιν χρῆσθαι ὅπῃ ἂν δοκῇ συμφέρειν. Ἡ δ' ἀνένευεν, οὐχ ἑαυτῇ καὶ τέκνοις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δύσνουν ἐκ πολλῶν ἀποδεικνῦσα· μάλιστα δὲ ἐξ ὧν ἐπ' αὐτῇ ὀλίγῳ πρότερον αὐθαδῶς ἐκεῖνος καὶ τραχέως προσηνέχθη πρὸς αὐτόν. Εἰ δὴ ἀμφοτέροις ἐκεῖνος ἐπιβουλεύων σαφέστατα ἠλέγχθη, τίνι χρὴ θαρρήσαντα, ἄνθρωπον πανουργίας καὶ ἐπιβουλῆς μεστὸν ἀποδημοῦντα αὐτὸν, ὀπίσω ἔφασκε καταλιπεῖν; Ἄξιον δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον Ἀποκαύχῳ εἰρημένων ἐπὶ τῆς βασιλίδος μνημονεῦσαι, καὶ ἔτι παλαιοτέρων κακουργημάτων, οἷς ἐχρήσατο κατὰ μεγάλου δομεστίκου μεγάλα εὐηργετηκότος, ἵν' ἐκ τῶν διηγημάτων κατάδηλος γένηται ἡμῖν ἥ τε τούτου πρὸς τὰς εὐεργεσίας φιλοτιμία καὶ ἑτοιμότης πρὸς τὸ παρέχειν τοῖς εἰς αὐτὸν ἁμαρτάνουσι συγγνώμην· καὶ ἡ παρακοιμωμένου πρὸς τὰ καλὰ ἀχαριστία, καὶ τῶν τρόπων ἡ σκαιότης. Οὗτος γὰρ δὴ ὁ παρακοιμώμενος ἐκ Βιθυνίας ὡρμημένος,

B Cum autem mentio de Apocaucho sacri cubiculi præfecto fieret, quæsissentque, quomodo eum punirent, nullam se aliam, aiebat imperatrix, nefarii criminis pœnam poscere, præter eam, qua seipsum multasset, ut domi sedens nunquam exiret, nec publicum munus ullum attingeret. Domesticus quoque hanc pœnam ejus facinori parem affirmare. Cæterum non placere sibi, cum exercitum occidentalem extra fines eduxerit, aliquid corrigendum post se relinqui, cujus causa cum Persis vicinis et cum Alexandro Mœsorum rege fœdus ferierit, ne se absente ipsa bellis quatiatur. Existimare igitur se, Apocauchum ab ipsis venia donatum, rursus, ubi conducere videbitur adhibendum. Imperatrix recusare, nec in se et liberos C tantummodo, sed in ipsum quoque eum malevolum multis rationibus demonstrare, ex his præcipue, quibus paulo ante coram ipsa arroganter et aspere in eum invaserat. Quia ergo utrisque insidiari manifestissime convictus sit, qua re confisus hominem callidissimum et insidiosissimum ipse peregre abiens retro relinqueret? Non erit 392 autem alienum etiam eorum meminisse, quæ imperatrice præsente Apocauchus in magnum domesticum jactarit; et præterea antiquiorum maleficiorum, quibus eum remunerarit, a quo tantis erat beneficiis obligatus, ut ex hac narratione pateat, tum illius ardens bene merendi studium, et ad veniam in se delinquentibus tribuendam D promptus animus: tum hujus erga bene meritum ingrata voluntas, et agrestis immanisque natura. Hic e Bithynia oriundus, homo obscurus, ex contemptis parentibus natus, primum quidem multis

vectigalium coactoribus mercedula scriptum fecit. Postea Andronico Asani, qui fuit magni avunculi imperatoris filius, etiam mercede servivit: a quo recedens, occidentalium thematum, sive agminum militarium per Occidentem (6) distributorum domestico, qui tum erat salinarum præfectus, se addixit. Is dexterum et ad ministerium impigrum cernens, pecunias ei credidit, ut ad imperatorem, puta Andronicum seniorem accedens, ei persuaderet, duci etiam in annum sequentem salis negotiationem permitteret. At ille pecuniis tanquam suis imperatori traditis, pollicitusque, se duplo amplius quam dux in fiscum ejus illaturum, ad se potius eligendum salariumque creandum inducit. Sic cum ducem pecunia sua hoc magistratu ejecisset, jam illustris erat, et inter publicanos primas ferebat. Deinde cum multis nominibus publice grandem pecuniam deberet, exspectareturque, ut in carcerem daretur, et ad sanitatem reductus, hujuscemodi nequitias dedisceret, ab imperatore defectionem moliri cœpit; non enim alioqui supplicium devitare potuisset. Cum autem videret eum esse statum rerum, ut Andronicus junior necessario cum avo deberet contendere, Syrgiannem cujus erat studiosissimus, rogavit, ut se illi commendaret. Is bello jam inter imperatores pullulante, magnum domesticum orare uti et Apocauchum assisceret, non solum ad exactionem publicarum pensionum naturali quadam dexteritate præditum, verum etiam pecuniosum, ut bello commodaturus videretur; quas res initio quoque hujus historiæ breviter attigimus. Hic itaque magno domestico parario, junioris imperatoris familiaritatem consecutus, postquam belli maturitas erupit, a seniore statim ad ejus partes transiit, non tam quod ei bene vellet, quam quod ob æs alienum imminens periculum fugeret; et a domestico quæstor imperatoris **393** creatus, atque ubi victoria ad illum respexit, rursus ab eodem domestico, propemodum invito imperatore, neque id muneris in eum quadrare judicante, rerum administrator institutus est. Verumtamen non omni-

A καὶ ἄσημος ἐκ φαύλων φὺς, τὰ πρῶτα μὲν ὑπεγραμμάτευσε πολλοῖς τῶν τὰ δημόσια χρήματα εἰσπραττόντων ὀλίγου ἕνεκα μισθοῦ· ἔπειτα τῷ τοῦ βασιλέως ἐμισθοφόρησε θείῳ Ἀσάνῃ τῷ Ἀνδρονίκῳ. Εἶτ' ἐκείνου ἀποστὰς, προσεχώρησε στρατηγῷ τῷ τῶν ἑσπερίων θεμάτων δομεστίκῳ τοὺς δημοσίους ἅλας τότε ἐφορεύοντι. Εὐφυὴς δὲ φανεὶς καὶ πρόθυμος πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, χρήματα ἐπιστεύθη παρ' ἐκείνου, ἵν' ἐλθὼν πρὸς βασιλέα, Ἀνδρόνικος δὲ ὁ πρῶτος ἦν, πείσῃ στρατηγῷ καὶ εἰς τοὐπιὸν ἔτος τὴν διάθεσιν ἐγχειρίζειν τῶν ἁλῶν. Ὁ δὲ, τὰ μὲν χρήματα ὡς ἴδια βασιλεῖ παρεσχηκὼς, ἐπαγγειλάμενος δὲ καὶ διπλασίω τῶν ὑπὸ στρατηγοῦ παρεχομένων τῷ βασιλικῷ αὐτὸς εἰσφέρειν ταμιείῳ, πείθει βασιλέα ἐκείνου προελέσθαι καὶ τῶν ἁλῶν B παρέχειν τὴν ἀρχήν. Καὶ οὕτω τοῖς ἰδίοις χρήμασι τῆς ἀρχῆς ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, ἤδη λαμπρὸς ἦν, καὶ τὰ πρῶτα φέρων τελωνῶν. Εἶτ' ἐπειδὴ πολλὰ τῷ δημοσίῳ χρήματα ὀφείλων, προσδόκιμος ἦν δεσμωτήριον οἰκεῖν, καὶ σωφρονίζεσθαι μὴ τοιαῦτα κακουργεῖν, πρὸς ἀποστασίαν εἶδε βασιλέως· οὐ γὰρ ἦν ἑτέρως τὸ κακῶς παθεῖν διαφυγεῖν. Συνιδὼν δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων ὡς βασιλεῖ τῷ νέῳ Ἀνδρονίκῳ πρὸς τὸν πάππον ἀναγκαίως ἔσται διαφορὰ, Συργιάννῃ ἐδεήθη, τῶν ἐπιτηδειοτάτων ὢν αὐτῷ, τῷ νέῳ βασιλεῖ προσαγαγεῖν. Ὁ δὲ, καὶ γὰρ ἤδη ὁ τῶν βασιλέων πρὸς ἀλλήλους ἐκινεῖτο πόλεμος, ἐδεῖτο τοῦ μεγάλου δομεστίκου, καὶ τὸν Ἀπόκαυχον προσλαμβάνειν, οὐ μόνον εὐφυῶς πρὸς τῶν δημοσίων C τὴν εἴσπραξιν ἐσχηκότα φέρων, ἀλλὰ καὶ χρημάτων εὐποροῦντα οἷς χρήσιμος πρὸς τὸν πόλεμον ὀφθήσεται αὐτοῖς· ὧν καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας μάλιστα ἐπεμνήσθημεν συντόμως. Ὁ δὲ βασιλεῖ τῷ νέῳ δι' ἐκείνου προσοικειωθεὶς, ἐπεὶ ὁ τῶν βασιλέων πόλεμος ἀνεῤῥήγνυτο, τοῦ μὲν πρεσβυτέρου βασιλέως εὐθὺς ἀπέστη πρὸς τὸν νέον· οὐ μᾶλλον δι' εὔνοιαν, ἢ τὸν ὑφορώμενον κίνδυνον διὰ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα ἀποδιδράσκων· ταμίας δὲ τῶν βασιλικῶν ἀπεδείκνυτο χρημάτων παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Ἐπεὶ δὲ ἡ νίκη πρὸς τὸν νέον ἀπεῖδε βασιλέα, καὶ ὑπ' αὐτῷ πᾶσα ἡ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονία ἦν, πάλιν ὑπ' ἐκείνου σχεδὸν οὐχ ἑκόντος

Jacobi Pontani notæ.

(6) Exstat libellus Constantini Porphyrogeniti *Περὶ θεμάτων*. *Olim. et ab initio*, inquit, *legiones quædam per singulas provincias distributæ exstiterunt, quemadmodum legio* XL *martyrum, et alia Pisidica, alia Thessalica, aliæque aliter vocatæ, quæ ducibus et præfectis, sæpe etiam præpositis subditæ fuerunt. Atque hæc quidem olim, cum reges una cum populo expeditiones faciebant, et in eos qui Romanæ servitutis jugum detrectabant, copias ducebant, ac totum fere orbem terrarum renitentem reluctantemque subigebant, ut Julius Cæsar, ut admirabilis ille Augustus, ut celebratissimus Trajanus, ut magnus ille inter reges Constantinus, et Theodosius, et qui post illum Christianam religionem, ac divini Numinis cultum sunt amplexi. Neque enim par erat, ipso rege in exercitu versante, prætorem designari. Sub ducibus enim et tribunis degebant, omniaque bellica negotia a regis voluntate pendebant, et populi totius oculi in unum ac solum regem erant conjecti. Cum vero reges ipsi expeditionibus interesse desierunt, tum* D *demum prætores et themata constituta. Atque hanc quidem rationem Romanum imperium in hodiernum usque diem tenuit. Nunc vero cum angustius tam orientem, quam occasum versus Romanum regnum sit factum, et extremis aliquot provinciis mutilatum, ab imperio Heraclii Libyci, qui post eum regnarunt, non habentes ubi aut quomodo potentiam dominatumque suum exercerent, in parvas aliquot partes imperium suum secuerunt, et militaria τάγματα Græcum sermonem affectantes, patrium vero ac Romanum repudiantes, constituerunt.* Hæc ille. Θέμα est nonnunquam idem quod τάξις, seu τάγμα, et legio: sed inter τάγματα, sive legiones, et θέματα hoc interest, quod illa florente imperio Romano ut justæ legiones ita dictæ fuerunt, quæ postea imminuto truncatoque Heraclii temporibus eodem imperio, θεμάτων appellationem, desciscentibus a veteri amplitudine legionibus sunt consecuta. Hæc interpres in Scholiis.

βασιλέως οὐδὲ προσήκειν αὐτῷ τὴν ὑπηρεσίαν κρίνοντος, εἰς τὸ μεσάζειν τοῖς πράγμασι κατέστη. Πλὴν οὐ παντάπασιν ἐπετράπη τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, ἀλλ' ὅσα τῶν ἀναγκαιοτέρων ἦν πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἀνάγων, αὐτὸς τῶν ταπεινοτέρων εἴχετο, ἐξ ὧν οὐδεμία τοῖς κοινοῖς προσεδοκᾶτο βλάβη εὖ ἢ κακῶς διῳκημένοις. Ὅμως δὲ ὑπὸ πολλῶν ἐθεραπεύετο. Μεταξὺ δὲ καὶ πολλάκις βασιλεῖ προσκεκρουκὼς διὰ τὴν φίλην πανουργίαν, καὶ μέλλων διδόναι δίκας, ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τὴν βασιλέως ὀργὴν ἐῤῥύσθη παραιτουμένου. Εἰς τοιαύτην δὲ περιφάνειαν ἐξ ἀφανείας πολλῆς ἐλθὼν, ἐσκέψατο εἰ δύναιτο τὸν εὐεργέτην ἀμείψασθαι τοῖς ἐναντιωτάτοις. Ὡς γὰρ βασιλεὺς ὁ νέος Ἀνδρόνικος τὴν νόσον ἐνόσησεν ἐκείνην τὴν σφοδρὰν, καὶ τελευτῆς ἐγένετο ἐγγὺς, βασιλίδι μὲν τῇ γαμετῇ κατελίμπανε τὴν ἀρχὴν, οὔπω μὲν παιδὸς μητρὶ γεγενημένῃ, ὠδινούσῃ δέ· τῷ μεγάλῳ δὲ δομεστίκῳ τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν καὶ τὸ πάντας αὐτῷ ὑπείκειν, καὶ μηδένα ἀντιλέγειν πρὸς μηδέν. Ὁ δ' ὥσπερ ἔθος ἐπὶ τελευτῶσι τοῖς βασιλεῦσι τοῖς ὑπολειπομένοις τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν πίστιν βεβαίαν παρὰ τῶν ὑπηκόων βουλόμενος ποιεῖν, ὅρκους ἐκθεὶς, πάντας δι' αὐτῶν ἐκέλευε τὴν πίστιν ἐμπεδοῦν· οἱ ὅρκοι δὲ Ἄννῃ τε τῇ βασιλίδι Ῥωμαίους διελάμβανον τὴν πίστιν ἀκραιφνῆ φυλάξειν, καὶ παιδὶ βασιλέως τῷ γεννησομένῳ ἐξ αὐτῆς, καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τὴν εὐπείθειαν. Ξένης δὲ βασιλίδος τῆς βασιλέως μητρὸς ἐμέμνηντο οὐδοτιοῦν· οὕτω καὶ βασιλεῖ κεκρικότι δεῖν, μὴ δύνασθαι δύο, καὶ ταύτας γυναῖκας μίαν διοικεῖν ἀρχήν. Τότε μὲν οὖν ἐκείνη τε ἤνεγκε βαρέως, καὶ οἷς πρὸς ἐκείνην εὔνοιά τις ἦν, καίπερ οὐδ' ἐκείνην ἀθεράπευτον καταλιπόντος τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Ὡς γὰρ καὶ αὐτὸς τὸ πρᾶγμα ὑπενόει θόρυβον δυνάμενον τῇ βασιλίδι ἐμποιεῖν, Γλαβᾶν τὸν μέγαν διοικητὴν πέμψας κατὰ τάχος πρὸς αὐτὴν, ἅμα δὲ καὶ σταυρὸν ἐκ τῶν πολυτιμήτων λίθων ἀξιοπιστίας ἕνεκα τῶν λόγων, τὴν μὲν νόσον ἐδήλου βασιλέως ὡς εἴη χαλεπή· ἐδεῖτο τε Θεοῦ μὴ περιιδεῖν αὐτοὺς τοιούτου βασιλέως ἀποστερηθέντας. Εἰ δ' ἄρα τι συμβαίη τῶν προσδοκωμένων, οὕτω τοῦ πάντα δικαίως καὶ συμφερόντως ταλαντεύοντος, οἰκονομοῦντος μηδὲν αὐτὴν ὑποπτεύειν ἀηδὲς ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς μεταβολῆς, ὡς οὐδὲν ἧττον εὐνοϊκῶς αὐτοῦ διακεισομένου πρὸς αὐτὴν, ἢ εἰ καὶ αὐτὸς γεγέννητο ἐξ αὐτῆς. Οὕτω δὲ ἐκείνης πρὸς ὀργὴν κεκινημένης, οἱ πάλαι τε ὑπὸ φθόνου πρὸς τὴν εὔκλειαν δακνόμενοι τὴν μεγάλου δομεστίκου, καὶ τότε μᾶλλον πρὸς τὸ πάθος ἐξαφθέντες, σαφῶς ἰδόντες κύριον γεγενημένων τῶν πραγμάτων. Ἐν οἷς ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ ὁ παρακοιμώμενος Ἀπόκαυχος ἐξητασμένος ἦν Συργιάννῃ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἡγουμένου, τὴν βασιλίδος ὀργὴν νομίσαντες ἂν αὐτοῖς τὰ

A modis commissa ei respublica, sed ita, ut magis necessaria seu præcipua ad magnum domesticum referret, ipse leviora transigeret: e quibus seu bene seu male transactis, communitas nullum sentiret nocumentum. Nihilo minus a multis observabatur. Et cum interim sæpe etiam propter usitatam et amicam sibi nequitiam imperatorem offendisset, ac pœnis subjiciendus esset, per magnum domesticum iratum scilicet exorantem, evasit. Jam vero e tantis tenebris in tantam claritatem deductus, quomodo bene merenti suo quam maxime contraria rependeret, secum consideravit. Nam cum Andronicus junior morbo illo difficillimo conflictatus, mortique proximus, uxori ad filium pariendum jam vicinæ imperium, magno B autem domestico vicariam gubernationem reliquisset, cui citra tergiversationem omnes parerent, ille (quod consuetudo tenet, imperatoribus de vita exeuntibus) successoribus benevolentiam ac fidem subjectorum stabilire volens, juramentum, quo omnes fidem suam ratam facerent, in hæc verba conceptum proposuit, Romanos Annæ imperatrici, et filio imperatori ex ea nascituro sinceram et integram fidem, et magno domestico obedientiam præstituros. Xena imperatoris mater præteribatur omnino, quod ita filius constituisset; non enim posse duos, idque feminas unum imperium regere. Hoc illa ejusque fautores graviter tulerunt, tametsi magnus domesticus eam officiose C coleret. Siquidem hinc eam perturbatum iri suspicatus, Glaba magno diœceta cum cruce ex pretiosissimis lapillis confecta, quo verbis esset fides, ad eam celeriter misso, de lethali morbo imperatoris certiorem fecit, Deum rogans, ne eos tali imperatore orbari sineret. Sin quid eorum quæ metuerentur, eveniret, sic moderante, qui omnia juste utiliterque, ceu per libram dispensat, nihil ipsa tristius ex rerum mutatione timeret, quandoquidem non minus eam quam parentem suam amaret (7). Cum illa in iram se effunderet, quibus pridem ex splendore magni domestici dolebant oculi 394 (qui complures erant, et in his certissimus Apocauchus, et antesignanus atque incentor sceleris Syrgiannes), tunc majore accensi D invidia, quod perspicue viderent rerum esse dominum, imperatricis Xenæ iracundiam ad opprimendum magnum domesticum, et ejus vicariatum evertendum, plurimo sibi adjumento futuram confidentes, cum jam imperator morbo solutus convalesceret, frequentes eam conveniunt, ejus vicem se dolere simulant, magnum domesticum pro iniquissimo accusant, quod imperatore animam agente, quando ipsum ambabus imperatrici-

Jacobi Pontani notæ.

(7) Modus declarandi magni cujusdam amoris. Quid enim cuique vel patre, vel matre charius? Quæsivimus aliquando ad exercendum ingenium, uter parens, liberis deberet esse charior, momenta rationum in utramque partem attulimus, et ad extremum affirmavimus, patrem amandum esse plenius, et constantius, matrem dulcius; quandoquidem tam vehementer quos genuisset, tamque dulciter diligeret.

bus si quid modestum et humanum cogitaret, imperium servare oportebat, et illi potius cui utrimque et ex filio et ex marito deberetur, ille parum pensi habens, quid æquitas utilitasque flagitarent, imperium universum ad se attraxisset: Annam Augustam pro velamento suæ fraudis jurisjurandi formulæ inseruisset, quæ ex tellure peregrina paulo ante advenerit: et paucos habeat Romanos, qui se periculis ejus causa objectare volent, ac proinde facile illi imperio cessura sit. Suadent itaque ne conniveat, sed manibus ac pedibus ejus potentiam labefactare conetur, docendo imperatorem filium, quas insidias, quæ scelera adversus imperium ipso mortuo apud animum fabricetur, et quomodo nihilo minus etiam nunc Romanos omnes ad sibi obtemperandum illexerit, ut ita imperatoris nomen nudum et vacuum maneat, ipse opere et facto imperet. Quare cavere illum, imperatorem inquam, oportere, ne hæc in mala immedicabilia desinant, et spiritus istos ante comprimere, tantumque fastum edomare ac despicabilem reddere. Ergo ita fervens imperatrix, et cum per se ad ulciscendum magnum domesticum si posset, incitata, tum ab illis amplius inflammata, quam primum potuit, filio imperatore convento, magnum domesticum ut æmulum regni accusat, et ab homine, qui amicitiam mentiatur, occasionemque nactus nefanda perpetraturus sit, cavendum monet. Imperator multis verbis eum apud matrem tuetur, calumniatores et mendaces pronuntiat, qui hujus criminis reum faciant, factisque ipsis quodammodo probare volens se ista pro fabulis ducere, magnum domesticum complecti, propensius ei favere, et familiarius adhibere visus est: quæ res matri mœrorem cumulavit. Sycophantas itaque ad hunc modum removit imperator, domesticoque omnibus, super quibus mater ad se venerat indicatis, purpuram saltem propter vulgi opinionem suadebat assumere, ne veram esse suspicionem ostenderet, **395** ipsumque multis molestiis levaret. Domesticus tam amicæ et candidæ erga se voluntati gratiis actis, habitum suum cum imperatorio propter obtrectatorum voculas præsertim commutare non vult, re ipsa esse calumniatores palam ostendens, et pœnas de eorum improbitate sumens. Se quoque priusquam veniret imperatrix, quam ob causam ventura esset cognovisse. Quidam enim eidem a secretis, magnum domesticum de aditu ejus, et de causa, deque inventoribus et architectis hujus doli præmonuerant, consiliumque dederant, ut accessu præoccupato, illam cum imperatore committeret, fictisque sermonibus eum exterreret, quod illa nihil eorum quæ statuerat perficere posset. Verum hosce consiliarios iratus dimisit, ut qui sub amicorum persona hostilem tegerent animum: non enim talia se decere, sed prorsus contraria, ut si quod esset imperatori cum matre dissidium, ad reconciliandam gratiam faceret, moliretur que omnia, quod sit veri

A μέγιστα συμβαλέσθαι πρὸς τὸ μεγάλου δομεστίκου περιγενέσθαι καὶ καταλῦσαι τὴν ἀρχήν· πολλοὶ πρὸς βασιλίδα ἀφιγμένοι, ἐπεὶ ῥᾷων ἦν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀπήλλακτο τῆς νόσου ἀγανακτεῖν ὑπὲρ αὐτῆς προσεποιοῦντο, καὶ πολλὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ μεγάλου δομεστίκου κατεγίνωσκον, ὅτι βασιλέως τελευτῶντος ὅτ' αὐτὸν, εἰ μέτρια διενοεῖτο, ταῖς βασιλίσιν ἀμφοτέραις ἔδει τὴν ἀρχὴν συνδιασώζειν, καὶ μάλιστα ἐκείνῃ ὅτι ἀμφοτέρωθεν ἔκ τε παιδὸς καὶ τοῦ συνοίκου βασιλέως ἡ Ῥωμαίων προσῆκε βασιλεία· ὁ δ' ὀλίγον καὶ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ προσήκοντος φροντίσας, πᾶσαν τὴν ἀρχὴν περιήγαγεν εἰς ἑαυτὸν, ὥσπερ τι παραπέτασμα τῆς κακουργίας Ἄνναν τὴν βασιλίδα προσθεὶς τοῖς ὅρκοις, ἣ ἐξ ἀλλοδαπῆς ὀλίγῳ πρότερον ἀφιγμένη, καὶ ὀλίγους ἔχουσα Ῥωμαίων τοὺς B ὑπὲρ αὐτῆς βουλησομένους διακινδυνεύειν, ῥᾳδίως ἔμελλεν αὐτῷ παραχωρήσειν τῆς ἀρχῆς. Συνεβούλευόν τε μὴ τοιαῦτα γινόμενα περιορᾷν, ἀλλὰ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ τὴν ἐκείνου καταλύειν δύναμιν, διδάσκουσαν βασιλέα τὸν υἱὸν, ὡς ἐπιβούλως καὶ κακούργως διανοηθείη περὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου τελευτῶντος· καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον πάντας πείσαι Ῥωμαίους αὐτῷ προσέχειν, ὡς συμβαίνειν, βασιλεῖ μὲν προσηγορίαν μόνην εἶναι πραγμάτων ἔρημον, ἔργῳ δὲ ἐκεῖνον βασιλεύειν. Ἃ αὐτὸν σκοπεῖν προσήκει μὴ εἰς ἀνήκεστα ἐκβῇ· ἀλλὰ τὴν ὁρμὴν προανατέλλειν καθαιροῦντα τὸν ὄγκον τὸν πολὺν καὶ εὐκαταφρόνητον ποιοῦντα. Ἡ μὲν οὖν βασιλὶς οἴκοθέν τε ὑπ' ὀργῆς πρὸς τὸ ἀμύνασθαι τὸν μέγαν εἰ C δύναιτο δομέστικον ὡρμημένη, καὶ ὑπ' ἐκείνων ἐπιπλέον ἐξαφθεῖσα, ὡς εἶχε τάχους, πρὸς βασιλέα γενομένη τὸν υἱὸν, κατηγόρει τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὡς βασιλειῶντος, καὶ συνεβούλευε φυλάττεσθαι τὸν ἄνδρα ὡς τὴν εὔνοιαν ὑποκρινόμενον, ἀγνωμονήσοντα δὲ ἣν λάβηται καιροῦ. Βασιλεὺς δὲ πρὸς μὲν βασιλίδα τὴν μητέρα πολὺν ὑπὲρ μεγάλου δομεστίκου ἐποιήσατο τὸν λόγον, συκοφάντας καὶ ψευδομένους ἀποφαίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα κατηγορηκότας· ὥσπερ δὲ καὶ ἔργοις ἐθέλων κατάδηλον ποιεῖν ὅτι πλάσματα ἡγοῖτο τὰ τοιαῦτα, μᾶλλον ἢ πρότερον εὐμενὴς καὶ πλείονα παρέχων τὴν ῥοπὴν, καὶ ἀκριβέστερον προσέχων ὡρᾶτο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ὃ καὶ μᾶλλον βασιλίδα τὴν μητέρα παρεσκεύαζεν ἀνιᾶσθαι. Τοὺς μὲν οὖν συκοφάντας οὕτως ἀπεσκευάσατο ὁ βασιλεύς· D ἐκείνῳ δ' ἅπαντα περὶ ὧν ἡ βασιλὶς ἧκεν ἐξειπὼν, αὖθις βασιλικὴν ἐσθῆτα εἰ μή του ἄλλου, τῆς γοῦν τῶν πολλῶν δόξης ἕνεκα συνεβούλευεν ἀναλαβεῖν, ἵν' ἐκείνους τε ἀποδείξῃ ὑποπτεύοντας ἀληθῆ, καὶ αὐτὸν πολλῶν πραγμάτων ἀπαλλάξῃ. Ἐκεῖνος δὲ βασιλεῖ μὲν πολλὰς τῆς εἰς αὐτὸν εὐμενείας χάριτας ὡμολόγει καὶ τῆς καλοκἀγαθίας· τὸ δ' εἰς βασιλέως σχῆμα μεταμείβειν, οὐ μᾶλλον ἑτέρων αἰτιῶν, ἢ τῶν συκοφαντῶν ἕνεκα οὐκ ἐθελήσειν, ἵν' αὐτῷ τούτῳ τῆς κακουργίας λαμβάνῃ δίκας παρ' αὐτῶν ἔργοις αὐτοὺς συκοφάντας ἀποφαίνων. Αὐτὸς δὲ καὶ πρὶν βασιλίδα ἥκειν περὶ ὧν ἀφίξεται ἔφασκεν εἰδέναι. Καὶ γὰρ τῶν τὰ ἀπόρρητα συνειδότων αὐτῇ τινες πρότερον ἐλθόντες τήν τε ἄφιξιν αὐτῆς περὶ ὧν γένοιτο νυνὶ ἔνδηλον ἐποίουν τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, καὶ τοὺς

συνεσκευακότας τὴν ἐπιβουλήν· συνεβούλευόν τε A πρὸς βασιλέα συγκρούειν ἐκείνην τὸν υἱὸν φθάσαντα τὴν ἔφοδον, καὶ λόγοις πεπλασμένοις τὴν βασιλέως ἐκταράττειν ψυχὴν, ἵν' ἐκείνη μηδὲν ἀνύειν ᾖ τῶν βεβουλευμένων δυνατή. Ὁ δ' ἀπεπέμψατο πρὸς ὀργὴν, ὡς οὐδὲν ἄμεινον πολεμίων πρὸς αὐτὸν διακειμένους, καὶ ταῦτα φίλων περικειμένους προσωπεῖον· οὐ γὰρ αὐτῷ προσήκειν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τοὐναντίον πᾶν, εἴ τις πρὸς μητέρα βασιλεῖ συνέβαινε διαφορὰ πάντα πονεῖν καὶ πραγματεύεσθαι, ἐξ ὧν ἂν διαλλάττειν ᾖν· τοῦτο γὰρ γνώρισμα φιλίας ἀληθοῦς. Ἃ δὲ ἐκεῖνοι συμβουλεύουσιν, ἐχθροτάτου, καὶ τοὺς τρόπους διεφθαρμένου, καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίου. Αὐτὸς δὲ οὐ τὴν βασιλέως θεραπεύων δύναμιν, τὸν φιλοῦντα ὑποκρίνεσθαι· ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας ἄχρι νῦν Θεῷ δὲ θαῤῥεῖν ὡς καὶ μέχρι παντὸς, ἀληθὴς καὶ βέβαιος εἶναι φίλος βασιλεῖ προῃρημένος. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ἐνέδρα τοῦτον τὸν τρόπον διελύθη.

amoris indicium. Quod autem illi suaderent, hominis esse inimicissimi moribusque perditissimi, et nullius frugis. Se non potentiam imperatoris reverentem amicum fingere, sed a prima ætate usque in hanc diem verum constantemque amicum esse deliberasse, divinoque beneficio semper fore. Insidiæ igitur contra domesticum sic profligatæ sunt.

CAPUT XV.

Obtrectatores et inimici se in gratiam conantur reducere timore mali. Apocauchus præcipue in eo laborat. Litteras scribit, merita in se locata enumerat; se pro ingrato accusat; veniam orat; gratum et bonum virum fore promittit. Domesticus ingratum animum ei exprobrat, venia donat. Quomodo propter fisci præfecturam tumultuatus sit idem Apocauchus, quem imperatrix ut confidentem ac superbum severe objurgat.

Οἱ συνεσκευακότες δὲ ὁρῶντες ἤδη ἐκείνῳ μὲν B οὐδὲν δεινὸν ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς γεγενημένον, αὐτῶν δὲ τὴν μοχθηρίαν ἐγνωσμένην, καὶ δείσαντες μή τι διὰ ταῦτα πείσωνται δεινὸν, οἵ τε ἄλλοι τρόποις δή τισιν ἑτέροις ἐπειρῶντο τὸν μέγαν δομέστικον καταλλάττειν ἑαυτοῖς, καίτοι πρὸς ἄμυναν ὡρμημένον οὐδαμῶς· καὶ ὁ παρακοιμώμενος τήν τε πρὶν ἀδοξίαν ἐννοῶν, καὶ τὴν νῦν εἰς ἣν ἐληλάκει εὐδοξίαν δι' ἐκείνου, καὶ ὡς αὐτὸς οὐδὲν εὔγνωμον οὐδ' ἐπιεικὲς διενοήθη, ἀλλ' ἤδη καθαρῶς τῶν δυσμενεστάτων ἐξελήλεγκται ὤν, καὶ δείσας μὴ εἰς τὴν προτέραν τύχην ὑπ' ἐκείνου ὠργισμένου καταστῇ, ἐσκέψατο μὴ μεσίταις χρήσασθαι πρὸς ἐκεῖνον καὶ διαλλακταῖς, ὡς ὀλίγα ἢ οὐδὲν δυνησομένοις, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ παραιτεῖσθαι, ἀντίῤῥοπον τῆς πανουργίας ἐπιδειξάμενος τὴν μεταβολήν. Καὶ γράμμασι τὰς πρὸς ἐκεῖ- C νον ἐξαρχῆς εὐθὺς εὐεργεσίας τοῦ μεγάλου δομεστίκου, εἶτα καὶ τὰ νῦν ἐκθέμενος συνεσκευασμένα κατ' αὐτοῦ, καὶ κατήγορος γινόμενος ἑαυτοῦ, καὶ τὰς ἐσχάτας ὁμολογῶν ὀφείλειν δίκας, ἔπειτα ἐδεῖτο τυχεῖν συγγνώμης, εἰ μὴ πρότερον ἀλλὰ νῦν γοῦν ἐπαγγελλόμενος ἄξιος φανεῖσθαι τῆς εὐεργεσίας· καὶ τὸν πάντα χρόνον διατηρήσειν ἑαυτὸν οὐχ εὐγνώμονα μόνον καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν εἰς ἐκεῖνον μεμνημένον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ τὰ προστεταγμένα ποιοῦντα ὑπ' ἐκείνου, καὶ σαφῆ καὶ καθαρὰν ἐπιδεικνύμενον τὴν εὐπείθειαν ἐν πᾶσι. Πίστεις δὲ παρείχετο ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ἀσφαλεῖς, οὐχ ἑτέρους μόνον φρικώδεις ὅρκους καὶ ἀκοῦσαι φοβερούς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ νῦν ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν D ἀνθρώπων σωτηρίας ἱερουργούμενον ἁγιώτατον τοῦ Σωτῆρος Ἰησοῦ σῶμα, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν πάθη τοῦ ἀπαθοῦς, καὶ τὴν τριήμερον ταφὴν, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἃ ἱκέτευεν αἰδεσθέντα ὡς ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν πολλὰ ἐξυβρικότων ἀνθρώπων τῷ Σωτῆρι εἰργασμένων, συγγνώμην καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ παρασχέσθαι, καὶ μὴ τῆς ἀγνωμοσύνης δίκας ἀπαιτεῖν. Ἔπειτα καιρὸν φυλάξας ἐν ᾧ τῆς μυστικῆς ἱερουργίας τελουμένης ἐν τοῦ μεγάλου δομεστίκου τῇ οἰκίᾳ

Repertores doli, videntes nihil ex artibus suis evenisse mali, suamque improbitatem patefactam, et formidantes, ne quid præterea dirius paterentur, cum alii modis aliis apud magnum domesticum se in gratiam restituere laborabant (quanquam de talione et vindicta nec tantillum sollicitum), tum præfectus sacri cubiculi et pristinam utilitatem, et præsentem claritatem suam, ad quam per illum esset evectus, secum reputans, et se nihil æquum ac probum in eum cogitasse, sed jam malevolentissimum deprehensum; timensque ne ab eo infenso ad priorem **396** conditionem redigeretur, non uti interpretibus aut reconciliatoribus, qui parum aut nihil effecturi essent, sed per seipsum veniam impetrare constituit, ex improbo se jam bonæ frugi factum demonstrando videlicet. Itaque litteris ab initio statim ejus in se officia, suas vicissim in eum machinas recenset, et semet accusans ultimisque dignum suppliciis non inficians, ut ignoscatur, orat, promittens vel nunc curaturum sese, ne hoc beneficio veniæ indignus fuisse videatur: et in perpetuum non modo virum bonum, acceptorumque beneficiorum memorem futurum, sed etiam ejus auctoritati studiosissime obsecuturum, et indubitatam integramque in omnibus obedientiam præstiturum. Ad corroboranda autem quæ dicebat, non alia modo terribilia et auditu tremenda juramenta afferebat, sed ipsum quoque quod hodie pro communi hominum salute sacrificatur, sanctissimum Servatoris Jesu corpus, et quæ pro nobis passus est is, in quem non cadit perpessio, et triduanam sepulturam, et in vitam reditum, quæ ut a Salvatore pro hominibus in eum contumeliosissimis facta et tolerata revereretur, sibique condonato sceleris sui supplicio veniam impertiret, supplicabat. Deinde hora captata, qua mysticum sacrificium in ædibus magni domestici perageretur, venit ipse quoque, et in ipso potissimum articulo, cum divini ac vivifici et salutiferi Verbi corpus adest,

accedens libellum porrigit, addens lingua, se ibidem scriptorum testes appellare ipsum, quod cum tremore sacrificaretur corpus Christi, et qui inaspectabiles præcederent sequerenturque angelos, et qui a nobis videntur, in ministerio eos adjuvantes, sacerdotes istos. Magno vero domestico libellum in manibus tenente, sacrorumque finem exspectante, ut legeret, iterum præfectus cubiculi propius adiens, ut tunc legeret, rogabat, quo nimirum non ex juramentis tantum, verum etiam ex ipsa conditione temporis venerabiliora et credibiliora fierent, quæ scripta inerant. Victus precibus legit, ac tunc quidem tacuit. Post sacrificium solum deducens, Quam dura et aspera sors tua a principio fuerit, inquit, cum qua colluctans, meis auspiciis et opera in tam excelsum fortunæ gradum conscendisti, nemo est Romanorum, qui non juxta mecum noverit, et tu, utpote verum ac justum mihi ferens testimonium, testis esse potes omnium fide dignissimus. **397** Quæ igitur in te ultro contuli, ea et ab aliis et abs te maxime confirmata sunt, quibus vero te afficere cogitabam bonis majoribus, et insignioribus, eorum et ipse mihi sum testis, et cui animi uniuscujusque motiones atque sensa manifesta sunt, Deus. Tu tamen tam multis obstrictus, nec unius es recordatus, et tot benefactis a me cumulatus, nec semel offensus, cum ego velut catenam quamdam merita meritis huc usque semper addiderim, tu aliis præ invidentia me immerentem oppugnantibus socium te adjungere voluisti, qui quantum in vobis fuit, mala extrema designastis. Quid ergo ad hæc et cogitare et facere me vicissim par fuit? non conari, si possem contra tibi nocere? Huc si me dedissem, quid sequebatur, nisi ut tu perditam lugeres felicitatem tuam, infamis repente et ex opulento inops? Istuc mihi perfacile erat, et te ipsomet judice hæc et plura præmia pro vafritie tua meruisti. Ast ego cum mihimet conscius sim, quam multa a Deo venia opus habeam, cum quotidie et numero plura, et gravitate majora peccem, et insuper sacramento tuo credens, tibi ignoscam insidiarumque tuarum obliviscar. Tu enitere, ut posterioribus recte factis priora malefacta oblitteres. Tum igitur cubiculi præfectus denuo pluribus verbis et juramentis quæ scripserat confirmatis, in magni domestici gratiam se restituit, et multos genere illustres celebritate nominis anteivit. Tempore procedente, ut supra memoravimus, cum eum imperator adhuc superans, classis contra Persas ductorem legisset, idque magni domestici magnis precibus dedisset, quod alioqui huic muneri minime idoneum sentiret, curandæ reipublicæ præpositi erant Spanopulus a memoria et Joannes Melitenensis, quæstores Georgius Pepagamenus et Nicolaus Melitenensis. Verum ubi et in litteris imperatoriis, et in pecuniis, ut docuimus, fraude usus est, improbitatem detestatus imperator, honorem ei, quo parum diu gavisus erat, abrogavit, vixitque ad tempus nulla

A καὶ αὐτὸς παρῆν, μάλιστα κατὰ τὴν τοῦ θείου καὶ ζωοποιοῦ τοῦ Σωτῆρος Λόγου τοῦ σώματος προέλευσιν ἐγγὺς γενόμενος παρείχετο τὸ βιβλίον, εἰπὼν καὶ διὰ γλώττης, ὡς τῶν ἐγγεγραμμένων μάρτυρας παρέχοιτο αὐτό τε τὸ φρικτῶς ἱερουργούμενον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τούς τε ἀφανῶς προηγουμένους καὶ παρεπομένους ἀγγέλους, καὶ τοὺς αἰσθητῶς καὶ φανερῶς ἡμῖν πρὸς τὴν διακονίαν αὐτοῖς συναιρομένους ἱερέας τουτουσί. Τοῦ μεγάλου δὲ δομεστίκου τὰ γράμματα ἔχοντος ἐν ταῖν χεροῖν, καὶ τὴν τῆς ἱερουργίας περιμένοντος τελευτὴν, ἵνα ἀναγνῷ, πάλιν ὁ παρακοιμώμενος γενόμενος ἐγγὺς, ἐδεῖτο τὸ νῦν ἔχον ἀναγνῶναι, ἵνα μὴ ἐκ τῶν ὅρκων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χρόνου φοβερώτερα καὶ πιστότερα τὰ γεγραμμένα ᾖ· ἐπεὶ δὲ πειθόμενος ἀνέγνω, τότε B μὲν ἐφθέγξατο οὐδέν. Ὕστερον δὲ μετὰ τὴν τελετὴν, μόνον τὸν παρακοιμώμενον παραλαβὼν, Τὴν μὲν ἐξαρχῆς, ἔφη, κακοπραγίαν, ᾗ προσπαλαίων εἰς τοῦτο τύχης καὶ περιφανείας ἤχθης ὑπ' ἐμοῦ, πάντες μὲν συνειδοῖεν ἂν ἐμοὶ Ῥωμαῖοι· σὺ δ' ἂν εἴης πάντων μᾶλλον ἀξιόχρεως πιστεύεσθαι τἀληθῆ καὶ δίκαια περὶ σεαυτοῦ συμμαρτυρῶν ἐμοί. Τῶν μὲν οὖν ὑπηγμένων παρά τε τῶν ἄλλων ἀρκοῦσαν ἔχω τὴν ἀπόδειξιν, καὶ μάλιστα σοῦ· ὧν δὲ διενοούμην περὶ σοῦ μειζόνων καὶ θαυμασιωτέρων ἀγαθῶν αὐτός τε σύνοιδα ἐμαυτῷ, καὶ ᾧ τὰ ψυχῆς ἑκάστου κινήματα καὶ διανοήματα φανερὰ Θεός. Αὐτὸς δὲ μήθ' ὑπὲρ ὧν πολλάκις ὑπ' ἐμοῦ πέπονθας καλῶς μηδενὸς μνησθεὶς, μήθ' ὡς τοσαῦτα εὐεργετηθεὶς, C οὐδὲ ἅπαξ πέπονθας κακῶς, ἀλλὰ δίκην σειρᾶς τινος ἀδιάλυτος ἡ τῶν εὐεργετημάτων ἀκολουθία μέχρι νῦν παρ' ἐμοῦ διετηρήθη, ἑτέροις ὑπὸ βασκανίας μηδὲν ἀδικοῦντι πολεμοῦσιν ἐμοὶ προσνείμας ἑαυτὸν, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον τὰ ἔσχατα διέθεσθε κακά. Τί οὖν πρὸς ταῦτα κἀμὲ καὶ διανοεῖσθαι καὶ ποιεῖν ἐχρῆν, ἢ πειρᾶσθαι βλάπτειν ἂν ἄρα τι δύναμαι καὶ αὐτός; Εἰ δ' ἐπὶ ταῦτα ἐτραπόμην, τί λοιπὸν ἦν, ἢ σὲ τὴν προτέραν θρηνεῖν εὐδαιμονίαν ἄτιμον ἐξαίφνης καὶ ἄπορον περιϊόντα ἐκ μεγάλα δυναμένου; Τοῦτο μὲν οὖν ἐμοί τε τῶν πάνυ ῥᾳδίων ἦν, καὶ αὐτὸς ἂν δικάσαις σεαυτῷ ὡς τοιούτων ἦσθα καὶ πλειόνων ἄξιος τῆς πανουργίας ἀπολαύειν. Ἐγὼ δ' ἐμαυτῷ πολλῆς παρὰ Θεοῦ τῆς συγγνώμης δεομένῳ συνειδὼς, οὔτε ἀριθμῷ τοσαῦτα, οὔτε τηλικαῦτα D καθ' ἡμέραν ἁμαρτάνοντι τὸ μέγεθος, ἀλλὰ πολλῷ δεινότερα καὶ πλείω. Ἄλλως τε καὶ τοῖς ὅρκοις τοῖς σοῖς πιστεύσας, συγγνώμην παρέχομαι καὶ ἀμνηστίαν τῆς ἐπιβουλῆς· σοὶ δὲ μελήσει τοῖς ὕστερον ἀγαθοῖς τὰ πρότερα εἰργασμένα ἀπαλείφειν. Τότε μὲν ὁ παρακοιμώμενος αὖθις λόγοις τε πλείοσι καὶ ὅρκοις τὰ γεγραμμένα ἐπιβεβαιώσας, τῆς παρὰ μεγάλου δομεστίκου πάλιν ἀπέλαυε ῥοπῆς, καὶ πολλοὺς παρευδοκίμει καὶ τῶν γένει περιδόξων. Χρόνῳ δὲ ὕστερον, ὥσπερ δὴ καὶ πρότερον ἱστόρηται ἡμῖν, τοῦ κατὰ Περσῶν στόλου ὑπὸ βασιλέως ἔτι περιόντος ἀποδειχθέντος στρατηγοῦ, πολλὰ τοῦ μεγάλου περὶ τούτου δομεστίκου δεηθέντος βασιλέως, ὥστε τὴν στρατηγίαν ταύτην ἐγχειρίσαι μὴ προσήκουσαν ἐκείνῳ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα οἰομένου διατριβὴν,

πρὸς μὲν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μεσάζειν τοῖς δημοσίοις, ὁ ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων Σπανόπουλος καὶ ὁ Μελιτηνιώτης Ἰωάννης ἦσαν τεταγμένοι, χρημάτων δὲ ταμίαι τῶν κοινῶν, ὅ τε Πεπαγωμένος Γεώργιος καὶ Νικόλαος ὁ Μελιτηνιώτης. Ἐπεὶ δὲ περί τε τὰ βασιλικὰ γράμματα καὶ περὶ τὰ χρήματα, ὥσπερ ἔφημεν, ἐπιβούλως διανοηθείη, βασιλεὺς μὲν μισήσας τὴν πονηρίαν, μικρὰ τῆς στρατηγίας ἀπολαύσαντα, παρέλυσεν εὐθέως τῆς ἀρχῆς, καὶ διήγαγεν ἐπὶ καιρὸν μηδὲν ἐγκεχειρισμένος τῶν κοινῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς, πολλὰ τοῦ μεγάλου δεηθεὶς δομεστίκου, καίτοι καὶ οἴκοθεν ὡρμημένου ποιεῖν αὐτὸν εὖ, τὴν μὲν τοῦ μεσάζειν ὑπηρεσίαν ἐνεχειρίσθη, τὴν δὲ τῶν βασιλικῶν χρημάτων φυλακὴν, οὐκέτι· καί τοί γε ἔμελλε μικρὸν ὕστερον καὶ ταύτην, ὡς ὁ μέγας ὕστερον δομέστικος διεβεβαιοῦτο. Ὁ δὲ τὴν μὲν τῶν ἀρχῶν ἰδὼν εὐθέως καὶ μετὰ ῥᾳστώνης αὐτῷ προσγενομένην ἅμα τῷ αἰτῆσαι, τὴν ἑτέραν δὲ οὐκέτι, οὐ τῶν παρεσχημένων ἕνεκα ἐπῄει μᾶλλον χάριτας ὁμολογεῖν, ἢ ἀμύνεσθαι, ὧν ἀδίκως ᾤετο ἀποστερεῖσθαι· νομίσας δὲ καὶ βασιλίδα μὲν ἐπιτετραφέναι τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἀμφοτέρας ἐκείνῳ ἐγχειρίζειν τὰς ἀρχὰς, τὸν δὲ χαριζόμενον τοῖς τὴν ἑτέραν ἔχουσιν ἀποστερεῖν ἐκεῖνον, ἔγνω δεῖν προσκρούειν φανερῶς. Καὶ βασιλίδι προσελθὼν, παρόντος ἐκείνου καὶ διαλεγομένου, Ἐγὼ νομίζω, εἶπεν, οὐ μόνον τὴν ἐμοὶ παρεσχημένην νῦν ἀρχὴν, ἀλλὰ καὶ πάσας ὅσας ἄρχουσι Ῥωμαῖοι, οὐ παρὰ μεγάλου δομεστίκου, παρὰ σοῦ δὲ χορηγεῖσθαι πᾶσι. Διὸ καὶ οἴομαι προσήκειν σοὶ τὰς τῆς εὐεργεσίας χάριτας εἰδέναι. Εἰ δὴ ταῦτα οὕτως, ὥσπερ οἴομαι, ἔστιν ἀληθῆ, ἀνθ' ὅτου παρὰ σοῦ προστεταγμένον ἀμφοτέρας ἔχειν τὰς ἀρχὰς, ὧν καὶ περιόντος ἦρχον βασιλέως, τὴν ἑτέραν παρέσχετο αὐτὸς, τῆς μιᾶς ἀποστερήσας, δέομαί σου καὶ τὴν ἑτέραν αὐτῷ προστάξαι ἀποδοῦναι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ παρόντος παρά σου ἐγχειρισθῆναι, ἵνα σοὶ καὶ μᾶλλον προσηκούσας τὰς εὐχαριστίας τῆς εὐεργεσίας ἀποδῶ. Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος ἐφθέγξατο οὐδέν. Ἡ βασιλὶς δ' αὐτοῦ πολλὴν καταγνοῦσα τὴν ἀχαριστίαν, Πάνυ θαυμάζειν, εἶπεν, ἐπέρχεταί μοι, τὴν αἰτίαν ἐξ ἧς εἰς τούτους προήχθης τοὺς λόγους οὐ συνορώσῃ. Εἰ μὲν γὰρ οἰόμενος μὴ τὴν ὁμοίαν δύναμιν τὸν μέγαν δομέστικον ἥν περ καὶ πρότερον κεκτῆσθαι, ἢ ἐμέ τι διαφέρεσθαι πρὸς αὐτὸν, δεῖν ἔγνως αὐθαδῶς αὐτῷ προσφέρεσθαι καὶ θρασέως, ἴσθι πάνυ τοῦ προσήκοντος ἁμαρτών. Εἰ δ' οὐδὲν ἀποβεβληκότα καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς εὐνοίας τῆς εἰς ἐμὲ εἰδὼς, ἔπειτα εἰς τοῦτο προήχθης ἀτοπίας, οὐκ ἀσυνεσίας, ἀλλὰ παραπληξίας φαίην ἂν ἔγωγε τοὺς λόγους τουτουσί. Ἐγὼ δέ σε περιόντος μὲν ᾔδειν βασιλέως τήν τε τοῦ μεσάζειν ἐγκεχειρισμένον καὶ τοῦ βασιλικοῦ ταμιείου τὴν ἀρχήν. Πλὴν καὶ τότε εἴποι τις ἂν, οὐχ ἑκόντος βασιλέως, ἀλλὰ διὰ τὸ βούλεσθαι τοῦτον παραχωροῦντος. Διὸ καὶ πολλὰ πολλάκις ὠνειδίζετο παρ' ἐκείνου, κατὰ σοῦ ἐκφερομένου πρὸς ὀργὴν, ὡς οὐ λυσιτελοῦντα πράττων σὲ μειζόνων ἢ προσῆκεν ἀξιῶν. Ἐπεὶ δὲ ναύαρχος αἱρεθεὶς αὖθις ἐξεβλήθης τῆς ἀρχῆς, οὔτε βασιλέως ζῶντος, οὔτε μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὑπ' ἐμοῦ πρὸς ἀρχήν τινα προήχθης. Νῦν δ' οὗτος οἴκοθεν πρότερον ὁρμηθεὶς, ἣν ἔφης ἐνεχείρισεν ἀρχήν. Ἔπειθ' ὕστερον ἀπαγγείλας,

A functione publica. Exstincto imperatore magnum domesticum, quanquam per se cupientem illi benefacere, precatus, officium administratoris, at non fisci præfecturam, obtinuit, tametsi, ut magnus domesticus aiebat, paulo post et hanc obtinuisset.
398 At ille cum cerneret e præfecturis hanc statim ac facile, simul ut petiisset, contigisse, alteram non amplius, cum propter accepta gratias agere debuisset, ipsi ob ea, quibus se injuste privatum ducebat, ultionem parabat. Ratus vero imperatricem magno domestico utriusque præfecturæ in ipsum conferendæ potestatem dedisse, eumque quo alteram habentibus gratificaretur, illam sibi detrahere, in ejus odium offensionemque aperte incurrere statuit, et ad imperatricem ingrediens, eo præ- B sente, et cum illa colloquente, Opinor, inquit, non solum nunc mihi commissam præfecturam, sed omnes, quas Romani habent præfecturas, non a magno domestico, sed abs te committi ac dari omnibus. Quare etiam decere arbitror, tibi de beneficio gratias agere. Quod si ita est, ut mihi videtur, quid ita, cum abs te jussum sit ambas obtinere me præfecturas, quas vivo imperatore obtinuerim, unam hic mihi dedit, alteram eripuit? Quare te oro, ut alteram quoque reddi jubeas, vel potius ipso præsente tu in me conferas, ut tibi potius, quas debeo, gratias agam. Silebat ad hæc magnus domesticus; imperatrix autem Apocauchum vehementer ingratum judicans, Magna me capit C admiratio, inquit, non intelligentem undenam ad hujusmodi voces impellare. Si enim magnum domesticum non eadem, qua prius potestate valere, et me ab ipso discrepare existimans, arroganter et confidenter in eum irruendum decrevisti, scito te tota via aberrasse. Sin neque de potentia, neque de benevolentia illius erga me quidquam imminutum sciens, nihilo minus huc insolentiæ processisti, non ego jam hunc sermonem tuum impudentiæ, sed amentiæ ascripserim. Non me fallebat superstite imperatore administratoris munus, simulque fisci præfecturam tibi commissam: veruntamen etiam tum dicere licebat, non imperatorem voluisse, sed volente hoc permisisse, quo ei postea multum ac sæpe in te stomachans exprobra- D bat, quasi rem egisset inutilem, cum te majoribus, quam pro humeris tuis, dignum censuisset. Postquam autem classi es præfectus, et ea dignitate rursum exutus, nec vivo nec mortuo imperatore a me ad ullum magistratum provectus es. Nunc hic suopte nutu, quam dicebas, præfecturam tibi mandavit. Deinde cum id mihi renuntiasset, ut ratum haberem quod egerat, adduxit. Decebat igitur gratum esse adversus bene meritum, nec cum tanta confidentia tam arroganter te gerere. Hæc Augusta ad præfectum cubiculi.

ἔπεισε κἀμὲ στέργειν τὰ ἐψηφισμένα. Διὸ προσῆκε τῆς εὐεργεσίας χάριτας ὁμολογεῖν, καὶ μὴ θρασέως ἀπαυθαδίζεσθαι. Οὕτω μὲν οὖν ἡ βασιλὶς πρὸς τὸν παρακοιμώμενον ἐφθέγξατο.

399 CAPUT XVI.

Apocauchus a domestico collata dignitate privatur, et contemnitur; eum per ejus amicos et patriarcham placat. Imperatricem ei reconciliat. Mittuntur qui Epibatis illum adducant, sed venire abnegat. Domesticus cohortatus omnes ad concordiam et pacem, Byzantio discedit. Filiam suam imperatori juveni despondere differt. Apocauchus in itinere se illi ultro tradit et de juramentis ante rejectis sese purgat. Ejus cum matre magni domestici colloquium; a qua admonetur, ut factis magis, quam juramentis se amicum præstet.

A Magnus domesticus nec ipse tam improbum hominem diutius sustinens, vocem in hæc verba solvit: Oportebat quidem longinquitatem temporis, quo beneficiis meis usus es, magistram tibi gratitudinis fieri. Sed quia sponte ac libens malus es, et cum gratias ingentes agere oporteret, tu convicia dicere maluisti, jam ego te hoc ipso, quo ornaveram, honore multo; et ab hoc die nullius tibi publicæ rei cura esto. Sic domesticus. Apocauchus imperatricem percunctari, num his assentiatur: qua respondente, Etiam assentior, magnus domesticus omni rursum ei magistratu interdicto surrexit, et rempublicam perrexit gerere. Tum quotquot in palatio versabantur, cognita Apocauchi in magnum domesticum impudentia, et quomodo ab B illo succensente omni magistratu exclusus esset, pro improbo ac deliro habebant. Cumque antehac palatio exeuntem frequenter comitari et propter magistratum observare solerent, tunc egredientem nemo deducere ac prosequi ausus est, sed uno duntaxat famulo, Spalocota nomine, prosequente exivit. Ergo Apocauchus, cum his de causis magnum domesticum palam offendisset et ad iram compulisset, multis diebus domi sedebat, et sive ex mœrore ac desperatione vere, sive ex simulatione falso, male habebat. Postmodum rursum compluribus magni domestici amicis supplex factus, et in primis patriarchæ, per eos illum placavit, promissisque ingentibus ac sacramentis, de cætero nihil simile attentaturum fidem fecit. Non diu C post etiam quæ contra Persas parabatur, classi ducem eum constituit. Sed horum brevi oblitus, Joanni adolescenti imperatori, ut diximus, insidias tetendit; quorum ipsa Augusta tunc magnum domesticum admonuit, ut nempe Apocauchus ingratus in illum toties apparuerit, ob quæ neque veniam dandam, sed in Epibatis inclusum relinquendum; non enim quieturum, sed si copia fuerit, novi aliquid denuo moliturum. At enim ille longa oratione eam permovit, ut ei culpam condonaret, nullo tamen modo sineret Byzantii vivere, **400** sed Epibatis egressum, et ipsam adoratione veneratum, postridie eodem reverti juberet. Ut hæc sententia stetit, seorsum quisque, imperatrix, magnus domesticus et patriarcha ἀμνηστίαν illi juraverunt: et D nomine quidem imperatricis ac patriarchæ Phocas, Dexius, Ampar, magni autem domestici, Demetrius Casandrinus Epibatas venerunt, ut eum adducerent. Quibus visis et eorum verbis auditis, Apocauchus neque juramentis, neque ullis verbis fidem

A Ὁ μέγας δὲ δομέστικος τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ αὐτὸς οὐκ ἐνεγκὼν, Ἔδει μὲν, εἶπε, τὸν τοσοῦτον χρόνον διδάσκαλόν σοι τῶν ὑπηργμένων ἀγαθῶν γενέσθαι παρ' ἐμοῦ. Ἐπεὶ δ' ἑκόντι κακὸς ἐθέλων εἶναι, δέον πολλὰς χάριτας ὁμολογεῖν, οὐδὲ τἀναντία προείλου λέγειν, ἤδη σου κἀγὼ τὴν ἀρχὴν ἣν παρεσχόμην ἀφαιρῶ· καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης, μηδενός σοι μελέτω τῶν κοινῶν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα εἶπεν. Ἀπόκαυχος δὲ τῆς βασιλίδος ἐπυνθάνετο εἰ καὶ αὐτῇ τοιαῦτα συνδοκοίη· τῆς δὲ τὰ εἰρημένα στέργειν εἰπούσης, ὁ μέγας δομέστικος αὖθις πᾶσαν ἀπαγορεύσας ἀρχὴν ἐκείνῳ, ἀνέστη, καὶ διοικήσεως ἑτέρων εἴχετο πραγμάτων. Ὅσοι δὲ παρῆσαν ἐν βασιλείοις, τὴν παρακοιμωμένου γνόντες πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἀντιλογίαν, καὶ ὡς ὑπ' ἐκείνου B πρὸς ὀργὴν πάσης ἀρχῆς ἀπελαθείη, πολλὴν μὲν ἐκείνου καὶ ἀγνωμοσύνην καὶ παράνοιαν κατέγνωσαν. Ἐξιόντι δὲ τῶν βασιλείων, καίτοι πρότερον εἰωθότες ἕπεσθαι πολλοὶ καὶ θεραπεύειν διὰ τὴν ἀρχὴν, τότε προσελθεῖν οὐδεὶς ἐτόλμησεν, ἀλλ' ἑνὸς ἐξῄει τῶν οἰκετῶν αὐτῷ παρεπομένου, Σπαλοκότου προσαγορευομένου. Ἀπόκαυχος μὲν οὖν ἐκ τοιούτων αἰτιῶν τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ φανερῶς προσκεκρουκὼς, καὶ πρὸς ὀργὴν ἀπελαθεὶς, ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις οἴκοι καθῆστο, εἴτε ἀληθῶς ὑπ' ἀθυμίας, εἴτε ὑποκρινάμενος νοσεῖν. Εἶτ' αὖθις πολλοῖς τῶν μεγάλου δομεστίκου φίλων ἱκέτης γεγονὼς καὶ μάλιστα πατριάρχῃ, ἔπεισε δι' αὐτῶν ἀφεῖναι τὴν ὀργὴν, πολλὰ καὶ δι' ἑαυτοῦ ἐπαγγειλάμενος καὶ ὅρκοις C μεγάλοις πείσας, ὡς οὐκέτι τοῖς ὁμοίοις ἐπιχειρήσει. Καὶ μετ' οὐ πολὺ, καὶ τῶν κατὰ Περσῶν παρασκευαζομένων τριηρῶν παρέσχε τὴν ἀρχήν. Ὧν ὀλίγῳ ὕστερον ἀμνημονήσας, Ἰωάννῃ τῷ νέῳ ὥσπερ ἔφημεν ἐπεβούλευσε βασιλεῖ. Ὧν ἡ βασιλὶς ἀνεμίμνησκε τὸν μέγαν δομέστικον τότε, ὡς ἐν πολλοῖς ἀχαρίστου τοῦ παρακοιμωμένου πρὸς αὐτὸν ἀναφανέντος, δι' ἃ οὐδὲ παρέχειν ἐπείθετο συγγνώμην, ἀλλ' ἐᾷν ἐν Ἐπιβάταις ἐγκεκλεισμένον, ὡς οὐδ' αὖθις ἠρεμήσοντα ἂν ἐξῇ περιϊέναι, ἀλλά τισιν ἐπιχειρήσοντα καινοτέροις. Ὁ δὲ πολλοῖς ὑπὲρ ἐκείνου χρησάμενος πρὸς βασιλίδα λόγοις, ἔπεισε τελευταῖον, τὴν μὲν συγγνώμην παρασχεῖν, μηδαμῶς δὲ ἐᾷν ἐν Βυζαντίῳ διατρίβειν, ἀλλ' ἐξ Ἐπιβατῶν ἐλθόντα καὶ προσκυνήσαντα αὐτὴν, ἔπειτα εἰς τὴν ὑστεραίαν D ἐπανήκειν πρὸς αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο τοιαῦτα, καὶ ἀμνηστίας τῶν κακῶν ἐγίνοντο ὅρκοι πρὸς ἐκεῖνον ἰδίᾳ παρά τε βασιλίδος καὶ μεγάλου δομεστίκου καὶ πατριάρχου, τοὺς μὲν Φωκᾶς τε καὶ Δεξιὸς καὶ τρίτος Ἄμπαρ παρά τε βασιλίδος καὶ πατριάρχου ἧκον ἄγοντες ἐν Ἐπιβάταις· τοὺς μεγάλου δομε-

A στίχου δὲ Δημήτριος ὁ Κασανδρηνός. Οὓς ὁ παρακοιμώμενος ἰδὼν, τῶν τε λόγων οὓς ἐποιήσαντο ἀκούσας, πρὸς ἐκεῖνον ἔφασκεν, οὔθ' ὅρκοις, οὔτε λόγοις πείσασθαί τισιν, ἀλλ' αὐτῷ μελήσειν, ὅπως ἂν ἄριστα διάθηται τὰ κατ' αὐτόν. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐπανῆκον ἄπρακτοι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, ἐπεὶ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἠπείγετο Βυζαντίου ἐξελθεῖν, τὸν πατριάρχην αὖθις μόνον παραλαβὼν, τῶν τε προτέρων αὖθις ἀνεμίμνησκε λόγων, καὶ τῶν ὅρκων τῶν γεγενημένων πρὸς αὐτόν. Ἐδεῖτό τε τοιοῦτον φανῆναι καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων, ὥσπερ λόγοις ἐπηγγείλατο προθύμως, καὶ μὴ περιϊδεῖν αὐτὸν ὑπὸ συκοφαντῶν διαβληθέντα. Πατριάρχου δὲ τοῖς ὁμοίοις καὶ αὖθις καὶ λόγοις καὶ ἐπαγγελίαις χρησαμένου, καὶ θαῤῥεῖν εἰπόντος ὡς οὐδὲν ἧττον ἢ εἰ παρῆν αὐτὸς τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ δικαίων ἀνθεξομένου, ἀλλήλους B προσαγορεύσαντες, διελύθησαν. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις, μάλιστα δὲ τοῖς πρὸς πατριάρχην ὀλίγῳ πρότερον ὑπὲρ τοῦ ἔφιππον αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια εἰσιέναι διενεχθεῖσι, πολλὰ περὶ εὐταξίας καὶ τῆς εἰς βασιλίδα εὐπειθείας διαλεχθεὶς, καὶ τελευταῖον ἀπειλήσας ὡς οὐκ ἀτιμώρητον ἀφήσει, εἴ τις ἐπιχειροίη νεωτέροις, ἐξῆλθε Βυζαντίου, ὀγδόῃ φθίνοντος Σεπτεμβρίου. Πρὶν δὲ Βυζαντίου ἐξελθεῖν, γενόμενος ἐν βασιλείοις αὖθις ὡς συνταξόμενος τῇ βασιλίδι, τὴν θυγατέρα κελευούσης βασιλεῖ τῷ νέῳ Ἰωάννῃ τὸν μέγαν δομέστικον κατεγγυᾷν, ἀνεβάλλετο εἰς τὴν ἐπάνοδον ἐκεῖνος τὴν ἐκ τῆς ἑσπέρας· τὸ δοκεῖν μὲν ὡς τῶν πραγμάτων ἐπειγόντων, καὶ οὐκ ἐώντων περὶ τοιαῦτα C διατρίβειν, τῇ δ' ἀληθείᾳ, τῶν παρὰ τῶν φίλων μεμνημένος λόγων, οἳ μηδὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ μήτ' ἀγαθῶν, μήτε φαύλων πράττειν τὸ δοκεῖν πρὶν ἂν αὐτοῖς συγγένηται μόνον πέμψαντες ἐκώλυον· οἷς φυλάττων τὴν φιλίαν καὶ μηδὲν πρὶν ἐπιψηφίσασθαι τοὺς φίλους πράττειν βεβουλευμένος, ἀνεβάλλετο τῆς θυγατρὸς περὶ τῶν γάμων τότε τὰς συμβάσεις. Ὁδοῦ δὲ πάρεργον ἐν Ἐπιβάταις γενομένῳ, καὶ ἡ παρακοιμωμένου πρὸς βασιλίδα διάλυσις ἐπράττετο αὐτῷ. Ἐπεὶ γὰρ τοῦ φρουρίου ἐγένετο ἐγγὺς, ὁ παρακοιμώμενος ἐξελθὼν, ἠσπάζετό τε αὐτὸς, καὶ περὶ τῶν ὅρκων ἀπελογεῖτο τῆς ἀποστροφῆς, ὡς οὐ διὰ κακίαν αὐτῷ πραχθείη, ἀλλ' ἵν' ἔργοις αὐτοῖς γένοιτο καταφανὲς, ὡς οὐ δέοιτο ὅρκων παρ' αὐτοῦ, D ἀλλὰ λόγοις αὐτοῦ ψιλοῖς μᾶλλον θαῤῥοίη ἢ ἑτέρων ἐγγράφοις ὅρκοις. Διὸ καὶ νῦν ἰδὼν προθυμότατα ἐγκεχειρικέναι ἑαυτὸν, οὔθ' ὅρκων, οὔτε τινὸς ἑτέρου δεηθείς. Εὐχαριστήσας δὲ ὁ μέγας δομέστικος ἐπὶ τούτοις αὐτῷ καὶ ἱκανῶς προσομιλήσας, αὐτὸν μὲν οἴκοι κατελίμπανεν, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν ἥξοντα πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ εἰς Σηλυβρίαν ἦλθεν. Ἐς τὴν ὑστεραίαν δὲ, ἐπεὶ καὶ ὁ παρακοιμώμενος ἧκε πέμψας πρὸς Βυζάντιον ὡς τῇ βασιλίδι προσκυνήσαντα αὖθις ἐπανήκειν πρὸς αὐτὸν, αὐτὸς εἰς Διδυμότειχον ἐλθὼν, πρὸς τὴν εἰς τὴν ἑσπέραν παρεσκευάζετο στρατείαν. Ὁ παρακοιμώμενος δὲ γενόμενος ἐν Βυζαντίῳ, πρῶτα μὲν προσεκύνει βασιλίδα, καὶ συγγνώμης ἠξιοῦτο ἐφ' οἷς ἐδόκει προσκεκρουκέναι. Ἔπειτα τῇ μεγάλου δομεστίκου προσ-

se adjuncturum, sed ut res suæ quam optime se habeant, sibi curæ futurum affirmavit. Ita illi frustra reverterunt. Magnus autem domesticus quoniam Byzantio exire necessitas urgebat, patriarcham rursus solum aggrediens, priorumque sermonum et jurisjurandi commonefaciens, orabat, ut qualem verbis prompte promisisset, talem se reipsa præstaret, et ne sycophantarum calumniis objici ipsum pateretur. Cum patriarcha iterum iisdem verbis et promissis uteretur, juberetque sibi fidere, se enim æque ac si ipse præsens ageret, causam ejus absentis acturum defensurumque, dicto vale digressi sunt. Postea magnus domesticus et apud alios omnes, et apud eos præcipue qui antea cum patriarcha altercati erant, utrum equo insidens domesticus palatium introiret, multa de ordine et tranquillitate, deque obedientia erga imperatricem servanda locutus, et postremo comminatus, haud impune laturum, si quis res novas auderet, Byzantio ante diem quartum Kalendas Octobres discessit. Sed antequam itineri se daret, palatium ad imperatricem valedicendum petivit, quæ cum eum exhortaretur ut filiam suam Joanni adolescenti imperatori desponderet, ille in reditum sponsalia distulit, specie quidem, ut bello magnopere compellente, nec talibus moram concedente, re autem vera, amicorum memor, qui misso certo homine, ne quid seu bonum, seu non bonum videretur, ipsis absentibus faceret, interdixerant. Custodito igitur jure amicitiæ, et nihil ipsis invitis agere fixum habens, conventa et stipulationes super filiæ connubio differebat. In transitu porro Epibatis inter ipsum Apocauchum et Augustam rem omnem composuit. Nam cum prope castellum esset, Apocauchus salutatum foras exiit, et de juramentis rejectis se purgavit: non id vitio suo factum, sed ut re declararet, se ejus juramentum non requirere, cujus nudis verbis plus **401** quam reliquorum scriptis juramentis tribueret: idcirco et nunc eo viso sese illi nec juramentum, nec aliud ab illo desiderantem tradere promptissime. Ob hæc gratiis actis, et diutius cum ipso collocutus, eum domi, ut postridie ad se venturum reliquit, ipse vero Selybriam venit. Postridie, postquam et præfectus cubiculi eodem venit, misso illo Byzantium, ut imperatrice adorata, Epibatas rediret, ipse Didymotichum profectus, ad expeditionem in Occidentem se instruebat. Apocauchus jam Byzantii imperatricem submisso corpore veneratus, veniam peccatis suis flagitat. Deinde matrem magni domestici (quæ tunc consolandæ imperatricis Byzantii manebat) conveniens, primum quidem ejus filio magnas agebat gratias, non modo de beneficiis ab initio usque ad illum diem ab eo perceptis, verum etiam de tolerantia et commiseratione, quam sæpius et ad extremum tam stolide se offendenti ostendisset, addebatque nunquam omnino se ingratum atque improbum erga illum repertum iri, sed ita induxisse

animum, ut non ipse tantum, verum tota posteritas sua eum benevolentia et fide prosequatur in omnibus, et tanquam domino perfecte obediat. Id ut credatur, ad jusjurandum firmissimum religiosissimunque paratum esse. Respondit illa : Memorare officia quæ a primis huc usque magnus domesticus apud te posuit, addam ei illud, quoties immemor beneficiorum, male illi gratiam retuleris, et illius in se delinquentibus ignoscendi studium; hæc, inquam, memorare, cum ea tu antea testeris, nihil attinet; juramenta autem nunc quidem nulla postulantur, sed facta, quibus juramentis fides conciliatur, quæ non verba, sed opera potius sequitur. Quare et te, quam illi cupias rebus demonstrare, consentaneum est, non autem cum id verbo docueris, re defici. Tum ille, non verbis duntaxat, sed opere quoque suam in eum benevolentiam palam omnibus facturum pollicitus, inde abscedens ad patriarcham venit.

A ελθὼν μητρὶ ἐν Βυζαντίῳ τότε παραμυθίας ἕνεκα τῆς βασιλίδος οὔσῃ, πρῶτα μὲν πολλὰς ὡμολόγει χάριτας μεγάλῳ δομεστίκῳ, οὐ μόνων τῶν εὐεργεσιῶν ὧν ἐξαρχῆς ἄχρι νῦν παρέσχετο πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ συμπαθείας, ἣν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ τὰ τελευταῖα νῦν ἐξ ἀνοίας προσκεκρουκότος ἐνδείξαιτο πρὸς αὐτόν. Ἔπειτα ἐπηγγέλλετο ὡς οὐδὲν ἔσται τὸ πεῖσον ἢ βιασόμενον ἀχάριστον καὶ κακὸν ὀφθῆναι περὶ ἐκεῖνον, ἀλλ' οὕτω πεπεικέναι ἑαυτὸν, ὡς οὐκ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ γένος ὅλον εὔνουν ἐκείνῳ καὶ πιστὸν εἶναι διὰ πάντων καὶ τὴν δουλείαν ἀκριβῆ τηρῆσον οἷα δὴ δεσπότῃ. Πίστεως δὲ καὶ τῶν λεγομένων ἕνεκα νυνὶ, ἕτοιμος εἶναι ὅρκους παρασχέσθαι τοὺς μάλιστα δοκοῦντας βεβαιοτάτους καὶ φρικώδεις B εἶναι. Ἡ δὲ ἔφασκεν αὐτῷ· Τὰ μὲν τὰς εὐεργεσίας καταλέγειν αἳ παρὰ μεγάλου δομεστίκου ἐξαρχῆς ἄχρι νῦν γεγένηνται σοὶ, προσθήσω δ' ὅτι καὶ τὰς ἐξ ἀχαρίστου γνώμης παρὰ σοῦ γεγενημένας πρὸς ἐκεῖνον ἀμοιβὰς, καὶ τὴν ἐκείνου περὶ τὸ συγγνώμην τοῖς εἰς αὐτὸν ἁμαρτάνουσι παρέχειν φιλοτιμίαν, οὐκ ἀναγκαῖον νῦν, σοῦ προτέρου μαρτυροῦντος. Ὅρκων δὲ οὐ χρεία νῦν, ἀλλ' ἔργων μᾶλλον τοὺς ὅρκους βεβαιούντων. Οὐ γὰρ τοῖς λόγοις ἡ πίστις, τοῖς ἔργοις δὲ μᾶλλον ἐπακολουθεῖ. Διὸ καὶ σὲ πρoσῆκον ἔργοις ἐπιδείκνυσθαι τὴν εὔνοιαν τὴν πρὸς ἐκεῖνον, καὶ μὴ λόγοις ἐπιδεικνύμενον, τῶν ἔργων ὑστερεῖν. Ὁ δὲ οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἐπαγγειλάμενος τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν ποιήσειν πᾶσι φανερὰν, ἐκεῖθεν ἐξελθὼν ἧκεν ὡς πατριάρχην.

402 CAPUT XVII.

Ab officio suo incipit Apocauchus disserere, ut animum patriarchæ præparet. Deinde domesticum falso crimine in odium ejus rapit. Hortatur ut periculo obviam eat. Filiam suam ejus filio uxorem offert. Fiunt sponsalia. Occulte oppugnandum domesticum et imperatricem in eum per dolum ac mendacium irritandum suadet, ejusque rei modum præscribit. Quid domesticus socero suo pro filiorum liberatione e vinculis supplicanti responderit.

Eo salutato, alia quædam præfatus. Magni C quidem domestici benevolum in me animum, inquit, tu quoque haud ignoras, omnia a principio animadversione sic assecutus (8) ut nihil te fugiat. Pronuper autem, cum per dementiam illum offendissem, parum abfui ab exitio, nisi tu orando non solum ad iram deponendam, sed etiam ad præfecturam classis contra Persas materiam gloriæ mihi committendam inflexisses: unde non modo ut conservatus conservatori suo præmium, sed et pro honore isto gratiarum actiones jure me debere, omnique industria et alacritate, quæ tua intersint cogitare et agere oportere confiteor, quandoquidem eadem mibi quæ tibi et detrimentosa et utilia sunt. Quamobrem cum ego præ multis amorem, charitatemque sinceram ac minime fucatam tibi debeam, nec justum, nec alioqui commodum mihi duxi, quæ de te tristissima audivi, occulta habere: perinde ut alius quispiam qui melius, an pejus tecum ageretur, parum aut nihil laboraret. Interrogante patriarcha quid esset, ex magno domestico quidem nihil se audivisse ait, certissimo tamen scire, illum velle brevi dejecto patriarcha, Palamam amicum suum

Προσαγορεύσας τε αὐτὸν, καὶ περί τινων ἑτέρων προδιαλεχθεὶς, ἔπειτα, Τὴν μὲν εἰς ἐμὲ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ἔφασκεν, εὐμένειαν καὶ αὐτὸς ἂν εἰδείης ἄνωθεν τοῖς πράγμασι παρηκολουθηκώς. Ὀλίγῳ δὲ πρότερον ἐξ ἀβουλίας αὐτῷ προσκεκρουκὼς ὀλίγου ἐδέησα διαφθαρῆναι, εἰ μὴ σὺ δεηθεὶς, οὐ μόνον ἔπεισας ἀφεῖναί μοι τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ πρόφασιν εὐδοξίας τὴν τοῦ κατὰ Περσῶν στόλου παρασχεῖν ἀρχὴν, ὅθεν οὐ σῶστρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς πολλὰς ὀφείλειν τὰς εὐχαριστίας εἶναι δίκαιος ὁμολογῶ, καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ τὰ σοὶ λυσιτελοῦντα καὶ βουλεύεσθαι καὶ πράττειν, ὡς τῶν αὐτῶν καὶ τὴν βλάβην καὶ τὴν ὠφέλειαν ὁμοίαν ἐμοί τε καὶ σοὶ οἰσόντων. Εἰ τοίνυν ἐκ πολλῶν σοὶ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν φιλίαν ἄδολον καὶ καθαρὰν ὀφείλω, D οὔτε δίκαιον ᾠήθην, οὔτ' ἄλλως ἐμοὶ λυσιτελὲς δεινότατα πεπυσμένῳ περὶ σοῦ συγκρύπτειν, ὥσπερ ἄν τις ἄλλος, ᾧ βέλτιον ἢ χεῖρον ὀλίγα ἢ οὐδὲν μελήσει διακεῖσθαι σέ. Ἐρομένου δὲ τοῦ πατριάρχου ὅτι ἂν πύθοιτο περὶ αὐτοῦ, τὸν μέγαν ἔφασκε δομέστικον οὐκ ἀκηκοέναι, ἀλλὰ σαφέστατα εἰδέναι ὅτι βούλοιτο οὐκ εἰς μακρὰν σὲ καταγαγὼν τοῦ θρόνου, Παλαμᾶν ἐγκαθιδρύειν φίλον ὄντα τῶν γνησίων, καὶ μάλιστα περισπούδαστον αὐτῷ. Αὖθις δὲ τοῦ πατριάρ-

Jacobi Pontani notæ.

(8) Ad locum divi Lucæ allusum : Ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς. Quod quidam sic reddunt : *Cum omnia, repetito alte principio, perscrutatus sim.* Ad verbum, *assecutus.* Vulgatus interpres, *Visum est et mihi assecuto omnia a principio.*

χου ἐπανερχομένου, ὅθεν ἂν σχοίη τὴν τοῦ πράγματος, ὥσπερ ἰσχυρίζεται, κατάληψιν ἀκριβῆ. τὰς μὲν αἰτίας ὅθεν ἐξεγένετο μαθεῖν, ἐδεῖτο μὴ πολυπραγμονεῖν· οὐ γὰρ ἀποῤῥήτων δύνασθαι κατατολμᾷν· ἓν δὲ τοῦτο σαφέστατα πεπεῖσθαι, ὡς εἰ μὴ πάνυ τὴν ψυχὴν ἤλγει, τῶν κατ' ἐκείνου μελετωμένων ἀκριβῆ τὴν γνῶσιν ἐσχηκὼς, οὐκ ἂν ἀπήγγελλεν ἐλθών. Ἔτι δὲ τοῦ πατριάρχου ἀπιστοῦντος, καὶ τὴν ἀθρόαν τοῦ μεγάλου δομεστίκου μεταβολὴν μὴ παραδεχομένου, ὅρκοις ἐκεῖνος διεβεβαιοῦτο, μηδὲν εἶναι ψευδὲς τῶν εἰρημένων, ἀλλὰ πάντα ἀληθῆ. Παρῄνει τε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ τάχιστα βουλεύεσθαι ἐξ ὧν τὸν κίνδυνον ἐξέσται διαφυγεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ὡς καὶ σὺ βέλτιον ἂν εἰδείης εὔκολος μεταβάλλεσθαι πρὸς τὰ βεβουλευμένα. Ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ πατριάρχης σφόδρα θορυβηθεὶς, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν ὅρκων πεπεισμένος ὡς οὐδὲν ἂν εἴη πλάσμα τῶν εἰρημένων, ἐδεῖτο βουλεύσασθαί οἱ, ὅ τι δέοι πράττειν πρὸς τοσοῦτον ἑσμὸν κακῶν. Ὁ παρακοιμώμενος δ' ἔτι μᾶλλον τὸν πατριάρχην εἴσω δικτύων ἄγειν βουληθεὶς, Καὶ τῶν προτέρων μὲν, ἔφασκεν, εὐεργεσιῶν, πολλάς τε χάριτας ὀφείλειν ὁμολογῶ, καὶ δίκαιον εἶναι οὐ μόνον ἃ μοι δοκῶ βελτίω καὶ λυσιτελῆ βουλεύεσθαι προθύμως, ἀλλὰ καὶ χρήματα καὶ οἰκέτας καὶ συγγένειαν, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν εἰ οἷόν τε εἰπεῖν προΐεσθαι ἑτοίμως ὑπὲρ σοῦ. Ὡς ἂν δὲ μὴ δοκῶ τῶν κινδύνων ἔξω καθεστὼς αὐτὸς σὲ παραινεῖν πολὺν τὸν κίνδυνον ἔχουσι πράγμασιν ἐπιχειρεῖν, καὶ συγγενείας καὶ τῶν φιλτάτων ἐμοὶ ποιῆσαι βούλομαι κοινωνὸν τῶν θυγατέρων μίαν τῷ σῷ υἱῷ κατεγγυήσας, ἵν' εἰδείης ἀκριβῶς, ὡς οὐ τῶν ἁπλῶς φιλίως πρὸς σὲ διακειμένων εἶναι βούλομαι, ἀλλὰ τῶν σοί τε καλῶς πράττοντι τῆς εὐετηρίας κοινωνούντων, καὶ ἀπολλυμένῳ συνδιαφθαρησομένων ὁμοίως. Ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἀσμένῳ τῷ πατριάρχῃ εἰρημένα ἦν, καὶ μᾶλλον ἐπείθετο σπουδάζειν τὸν παρακοιμώμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, ὀλίγα περὶ τοῦ κήδους διαλεχθέντες· οὐ γὰρ ἦν τι τὸ διαφωνίαν παρασκευάσον, πάντα ἑτοίμως Ἀποκαύχου ἐπαγγελλομένου· συμβάσεις τε θέμενοι περὶ τοῦ γάμου, καὶ κατὰ τὸ Ῥωμαίων ἔθος δι' ἐγκολπίων ἐμπεδώσαντες τὴν πρᾶξιν, τοῦ παρακοιμωμένου δὲ καὶ ὅρκους προσθέντος φρικώδεις ἐπὶ τούτῳ, ἐτράποντο πρὸς τὸ βουλεύεσθαι. Συνεβούλευέ τε ὁ παρακοιμώμενος μὴ ἐκ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὁρμωμένους πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον πόλεμον ἄρασθαι προφανῶς· μὴ γὰρ ὅτι γε εἰς ἀντιπάλων μοῖραν οὐκ ἐξαρκέσειν μόνους πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' οὐδ' εἰ πολλοὺς ἑτέρους προσεταιρισαίμεθα τοιούτους. Ἡ γὰρ ἐν Ῥωμαίοις ἰσχὺς ἐκείνου οὐχ ἡμῖν γε μόνον φανερὰ, ἀλλὰ καὶ τοῖς πόῤῥω κατῳκισμένοις βαρβάροις οὐκ ἀγνοεῖται· πο-

A germanissimum atque optatissimum in ejus throno collocare. Rursum sciscitante patriarcha, undenam rem tam exacte, ut affirmabat, didicisset, rogabat, ne id curiosius exquireret; non enim tam audacem esse, ut arcana et tacenda vulgaret; unum indubitato crederet, nisi explorato compertis, quæ contra illum coquerentur, singularem animi dolorem sentiret, non ei talem nuntium fuisse allaturum. Adhuc incredulo patriarcha, magnumque domesticum tantum mutatum ab illo in aures haud admittente, Apocauchus juratus instare, nihil se falsum, omnia vera proloqui. Quocirca non cunctandum, sed primo quoque tempore periculi declinandi capiendum consilium. B Nam is homo, quod tu melius noveris, inquit, quæ semel statuit, non facile retractat. Turbatus majorem in modum ista narratione patriarcha, **403** et abesse fictionem juramento maxime persuasus, quid tantis malis obrutus inciperet, orabat uti consuleret. Præfectus cubiculi patriarcham magis in nassam studens inducere, Multum me tibi pro antegressis beneficiis obstrictum fateor, inquit, et æquum esse, me tibi non solum quæ meliora et magis salutaria judicem, cupide suadere, sed et pecuniam, et famulos, et cognatos, et ipsam, si res postulet, animam tua causa libenter contemnere. At enim ne videar ipse periculo procul, ad res admodum periculosas cohortari, et cognationis et mihi charissimorum te partici- C pem ac socium facere volo, una filiarum mearum tua desponsa filio, ut prorsus intelligas, nolle me de eorum censeri numero qui te quoquo modo diligunt, sed de iis qui tua felicitate exsultantes, tecum quoque perire non dubitent. Hæc ubi patriarcha libens audivit, et Apocauchum sui esse studiosum constantius credidit, pauca de affinitate collocuti (nihil quippe erat, quod dissensionem dare posset, omnia Apocaucho prompte pollicente) paciscentes nuptias, et more Romano pronubis monilibus de collo gestandis acta confirmantes (9), Apocaucho insuper caput suum horrendis exsecrationibus devovente, ni sincerus sit, consultare ordiuntur. Consulebat autem Apocauchus, non propriis viribus et palam bellum cum eo gerendum: Γ non solum enim ipsos, sed si tales quoque multi accesserint, impari conditione futuros. Nam ejus inter Romanos vires non modo nobis exploratæ sunt, inquit, sed etiam a remotissimis Barbaris non ignorantur. Perdiu jam nobis potentia antecellit omnibus, omnesque ejus auctoritati sedulo obsequuntur: alii, quod crebro ejus beneficia sen-

Jacobi Pontani notæ.

(9) Arrhæ vocantur proprie hujuscemodi sponsaliorum argumenta et munuscula, quæ dantur sponsis. Dabantur autem plerumque annuli; et dicitur pronubus annulus, quo vir sponsam seu uxorem sibi futuram oppignerare quodammodo consuevit. Qui olim Romanis erat ferreus, et sine gemma, prisca nimirum sæcula, et antiqui victus parcimoniam frugalesque mores designans. Testis Plinius, cap. 6, his verbis: *Aurum de matronis nulla norat, præter unico digito, quem sponsus oppigneraßet, pronubo annulo.* Verum ista ἐγκόλπια fuisse aurea, aut argentea, et inaurata non est dubium; sive cruciculæ, sive gemmæ auro argentove inclusæ, sive quid aliud fuerint; sane munus magis conspicuum, quam annulus.

serunt, et plura exspectant: alii, quod ejus opes A metuunt. Quare aperto Marte illi pugnare haud conducturum opinor. Præterquam enim quod ad nihilum cadent nostra consilia, etiam nos ipsos perditum ibimus. Sed potentiam aliquam illius potentiæ respondentem comparemus necesse est, quam non aliunde inveniemus, quam si artificio quodam imperatricem ad arma contra ipsum expedienda incitaverimus. Quo pacto multis nobis, ut pro novo imperatore pugnantibus opem laturis, facile illi resistemus. Ad hoc porro callide moliendum, etsi in primis valebit egregia prudentia tua, nihilo minus judicii mei quid sit exponam. Ne tamen mirere, **404** si contra hostem potentem mendacio utemur. Nam qui hostem suum evertere instituit, eum haud in magno discrimine B ponere oportet, a mendacio, an a veritate auxilium petat, sed reliquis omnibus dimissis, ad unum hoc respicere, ut vincat. Proinde eam fac convenias, illum ut non jam per cuniculos, sed propalam imperium vindicantem, et non multo post ipsam ejusque liberos jugulaturum accuses. Fidem dictis tuis pariet et antea navata ipsi benevolentia, ac studium post imperatoris excessum, et quod in præsens ei diligenter operam dare videberis. Si probationem exegerit, ea curiositate ut supersedeat mone, ab illo se disjungat, vitam suam liberorumque servet, alioqui morituram citius quam probationes expediantur. His de causis timore perculsam, belli administrationem nobis C permissuram existimo. Hoc felici successu peracto, nihil restabit, nisi ut malus male pereat, et tu impendenti ereptus periculo, rem Romanam meritissimo præ omnibus pro imperio regas. Quapropter te oro, mihi obtemperes, neu rem, via quam ego monstravi, effectu non difficilem, detrectes. Quod si pigritaris in discrimine tuo, ego quidem gravius nihil dicam, te autem quales fortunæ excepturæ sint, conjectura providere par est. His ille patriarcham ad sibi assentiendum, bellumque adversus magnum domesticum incipiendum impulit. Deinde alios singulatim, opinione aut genere præstantes circumiens, et mendacia calumniasque consuens, in eamdem mentem illicere contendebat. Ac primum quidem Andronicum Asanem magni D domestici socerum, argumentis, quibus eum potissimum expugnaturum confidebat, aggreditur. Hic namque Asanes ad generum paulo ante venerat, et ut sui misereretur, obsecraverat, vitam minime vitalem viventis ob Joannem et Manuelem filios, annum jam sextum ab imperatore teterrimo obscurrissimoque carcere, non secus atque apud inferos detentos. Et cum in Occidentem proficisceretur, quoniam Beras necessario transiturus esset, ubi in custodia habebantur, liberatos secum in militiam perduceret, eorumque opera uteretur, qui de agmine ipsius, quod ad manum conserendam laboremque militarem attinet, nemini concederent. Magnus domesticus non sibi probari hoc consilium respondit: non enim esse terræ filios,

A λὺν γὰρ ἤδη χρόνον πάντων ὁ δυνατώτατός ἐστι τῶν παρ' ἡμῖν, καὶ πάντες αὐτῷ προσέχουσιν ἀκριβῶς, οἱ μὲν, παρ' αὐτοῦ πολλῶν τυχόντες εὐεργεσιῶν, καὶ ἔτι πλείω προσδοκῶντες, οἱ δὲ κατεπτηχότες τὴν ἐκείνου δύναμιν. Δι' ἃ οὐκ οἴομαι πρὸς ἐκεῖνον ἐκ τοῦ προφανοῦς ἀντικαθίστασθαι λυσιτελεῖν ἡμῖν. Πρὸς γὰρ τῷ μηδὲν ἀνῦσαι δυνηθῆναι τῶν βεβουλευμένων· καὶ προσαπολοῦμεν ἑαυτοὺς, ἀλλά τινα καὶ ἡμᾶς δύναμιν δέον ἐκπορίζειν ἑαυτοῖς ἀντίῤῥοπον πρὸς τὴν ἐκείνου. Αὕτη δὲ οὐχ ἑτέρωθέν ποθεν ἂν ἐξευρεθείη, εἰ μὴ τρόπῳ δή τινι βασιλίδα ἐκπολεμώσαιμεν ἐκείνῳ. Τούτου δὲ γεγενημένου, ῥᾳδίως ἀντικαταστησόμεθα, πολλῶν ἡμῖν συναιρομένων ὡς ὑπὲρ τοῦ νέου βασιλέως πολεμοῦσι. Τοῦτο δ' ὅπως ἂν συσκευασθείη, μάλιστα μὲν καὶ ἡ σὴ σύνεσις B θαυμασία οὖσα ἐξευρήσει. Συμβουλεύσω δὲ καὶ αὐτός· μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ πρὸς ἰσχυρὸν ἐχθρὸν ἀντικαθιστάμενοι χρησόμεθα καὶ ψεύδει. Τῷ γὰρ ἐπιχειροῦντι τὸν πολέμιον καθαιρεῖν, οὐ τοῦτο χρὴ σκοπεῖν εἰ ψεύδει χρήσαιτο ἢ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ πρὸς ἓν ἀποβλέπειν μόνον, τὸ τοῦ πολεμοῦντος γενέσθαι κρείττω, τὰ δ' ἄλλα πάντα χαίρειν ἐᾷν. Τοιγαροῦν καὶ σὺ βασιλίδι προσελθὼν, ἀξιόχρεως δ' ἔσῃ πρὸς πειθὼ ἔκ τε τῆς προτέρας ἧς ἐνεδείξω πρὸς αὐτὴν εὐνοίας καὶ σπουδῆς μετὰ τὴν βασιλέως τελευτήν· καὶ τοῦ νῦν ὑπὲρ αὐτῆς δοκεῖν σπουδάζειν, ἐκείνου κατηγόρησον, ὡς οὐχ ὑποπτευομένου, ἀλλ' ἤδη φανερῶς τὴν βασιλείαν ἰδίαν ποιουμένου, καὶ ὅσον οὐδέπω μέλλοντος αὐτὴν καὶ τέκνα ἀποκτείνειν. Ἂν C δ' ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἀπαιτῇ, μὴ τοιαῦτα πεῖσον πολυπραγμονεῖν· φθάσειν γὰρ τελευτήσασαν πρὶν εἰς τοὺς ἐλέγχους ἥκειν, εἰ μὴ ἐκείνου διαστᾶσα, ἑαυτὴν διασώζοι καὶ τέκνα, ἐκ τούτων δὲ ἐκείνην ὥσπερ οἴομαι ὑπὸ δέους καταπλαγεῖσαν, τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἡμῖν πόλεμον ἐπιτρέψειν. Τούτου δὲ κατορθωθέντος, οὐδὲν ἄλλο λείπεται ἢ ἐκεῖνον μὲν ἀπολέσθαι κακὸν κακῶς, σὲ δὲ πρὸς τῷ τὸν ἐπηρτημένον κίνδυνον διαφυγεῖν, καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα διοικεῖν πάντων μάλιστα ἀξιώτατον ὄντα. Διὸ σοῦ δέομαι πεισθῆναι συμβουλεύοντι ἐμοὶ, καὶ μὴ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἀναδύεσθαι, ῥᾳδίαν οὖσαν ὡς ἐγὼ συμβουλεύω κατασκευασθῆναι. Εἰ δ' ἀποκνήσεις πρὸς τὸν κίνδυνον, ἐγὼ μὲν δυσχερὲς οὐδὲν ἐρῶ, σὲ δὲ τὰς ἐκδεξομένας τύχας ἤδη στοχάζεσθαι D προσῆκον. Τούτοις μὲν οὖν τὸν πατριάρχην ἔπεισεν αὐτῷ τε προσέχειν, καὶ πόλεμον πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον κινεῖν. Ἔπειθ' ἕκαστον τῶν ἄλλων δόξῃ διαφερόντων ἢ γένει τῶν πολλῶν περιϊὼν ἐμηχανᾶτο πείθειν ψεύδη συνείρων καὶ συκοφαντίας. Καὶ πρῶτα μὲν πρὸς τὸν Ἀσάνην Ἀνδρόνικον ἐλθὼν ὃς ἦν μεγάλῳ δομεστίκῳ κηδεστὴς, ἐξ ὧν μάλιστα πείσειν ᾤετο ἐπεχείρει. Οὗτος γὰρ δὴ ὁ Ἀσάνης πρὸς τὸν γαμβρὸν ὀλίγῳ πρότερον ἐλθὼν, ἐδεῖτο μὴ περιορᾷν αὐτὸν, ἀβίωτον οἰόμενον τὸν βίον, διὰ τὸ τοὺς παῖδας Ἰωάννην καὶ Μανουὴλ ἐπ' ἔτεσιν ἓξ ἤδη ὑπὸ βασιλέως ἐν δεσμωτηρίῳ εἰργομένους, δεινότατα πάσχειν, καὶ οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἐν ᾅδου διαγόντων. Ἀλλ' ἀπιόντα πρὸς τὴν ἑσπέραν, ἐπεὶ διὰ Βήρας ἀνάγκη διϊέναι ἔνθα κατεκλείοντο, τοῦ δεσμωτηρίου ἐξαγαγεῖν, καὶ πρὸς τὴν στρατείαν χρῆσθαι ἄγοντα

A μεθ' ἑαυτοῦ, οὐδενὸς ὧν ἄγει πρὸς μάχας καὶ στρατείας ὄντας ἀτιμοτέρους χρῆσθαι. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος, οὐκ ἀρέσκειν ἔφασκεν αὐτῷ ταύτην τὴν βουλήν. Οὐ γὰρ τῶν τυχόντων εἶναι τοὺς υἱοὺς, οὐδ' ἐπὶ μικροῖς τισι καταχριθέντας, ὥστ' εἰ ἀφεθεῖεν παρ' αὐτοῦ μηδεμίαν ταραχῆς πρόφασιν παρέχειν βασιλίδι· ἀλλ' ἔδει πρότερον ἐκείνην παρασκευάσαντας συγγνώμην ἐκείνοις παρασχέσθαι, οὕτως ἐξάγειν τοῦ δεσμωτηρίου. Νῦν δ' εἰ τοῦτο πράξομεν αὐτοὶ μὴ πρότερον ἐκείνης ἐπιτρεπούσης, εἰκὸς αὐτήν τε λογίσασθαι καὶ τοὺς συκοφάντας προφάσεως οὐ τῆς τυχούσης εὐπορῆσαι, ὡς ἤδη πᾶσαν αὐτῆς παρειλόμεθα διαβάλλειν τὴν ἀρχὴν, καὶ κατ' ἐξουσίαν καὶ τὰ μέγιστα διοικοῦμεν, μηδὲ λόγου γοῦν αὐτὴν τινος ἀξιοῦντες. Ἃ δὴ, οὔτ' ἐμοὶ πρῶτον, B οὔτ' ἐκείνοις οἴομαι λυσιτελεῖν, ἀλλὰ δέον πρὸς τοῖς ἔτεσιν οἷς εἴργονται, καὶ ὀλίγον τινὰ χρόνον διακαρτερῆσαι καίπερ ἀνιωμένους, ἄχρις ἂν Θεοῦ διδόντος ἐπανήξω τῆς στρατείας. Τότε δὲ τῆς βασιλίδος δεηθεὶς αὐτὸς ὑπὲρ ἐκείνων, καὶ εἰ δέοι καὶ ἐγγύας παρασχὼν, τοῦ τε δεσμωτηρίου παρασκευάσω ἐξελθεῖν, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν πειράσομαι ἐπανάγειν. Νυνὶ δὲ τῆς στρατιᾶς ἤδη παρεσκευασμένης οὔσης πρὸς τὴν ἔξοδον, οὐ σχολὴ περὶ τοιαῦτα διατρίβειν χρόνου δεόμενα πρὸς τὴν κατασκευήν. Ἀλλ' ἐπειγόντων τῶν πραγμάτων, νῦν μὲν κατὰ πάροδον ὥσπερ καὶ πρότερον πολλάκις πρὸς αὐτοὺς παραγενόμενος, οὐ παραμυθήσομαι μόνον διὰ τὴν ἐπιδημίαν, καὶ προνοίας ἀξιώσω τῆς δεούσης, ἀλλὰ καὶ χρηστοτέρων ἐμπλήσω τῶν ἐλπίδων, τὴν ἐλευθερίαν τῶν δεσμῶν ἐπαγγειλάμενος βεβαίως. Ὃ καὶ τὸν μεταξὺ χρόνον αὐτοῖς ἀνεκτότερον, ἢ πρότερον ἡμέρας ποιήσει διάστημα μιᾶς. Ὁ μὲν οὖν ἠγάπα τε ταῖς ἐπαγγελίαις, καὶ χάριτας ᾔδει πολλὰς ὑπὲρ αὐτῶν.

nec levium quorumdam criminum condemnatos, ut si ab ipso dimittantur, non aliquid turbarum imperatrix expertura sit. Oportuisse prius ea placata veniam ipsis dari, et sic demum e carcere educi. **405** Nunc si hoc nos citra ejus mandatum faciamus, inquit, probabile est et illam ita ratiocinaturam, et sycophantas idoneam occasionem nactos, calumniam contexturos, quasi jam omne imperium ei ademerimus, dum maxima per licentiam decernimus, et nec verbo uno ipsam dignamur. Quod nec mihi nec illis profuturum existimo. Ad annos igitur quibus in carcere sunt, adhuc breve tempus quanquam dolentes perdurent, donec divino munere ab expeditione rediero. Tum ipse imperatricem eorum nomine precatus, etiam, si opus erit, concepto vadimonio de custodia exire faciam, et in veterem eos dignitatem fortunamque conabor asserere. Nunc quoniam ad iter paratus est exercitus, his immorandi non est otium: quæ ut fiant tempore indigent. Sed quia negotium urget, nunc in transitu, ut alias sæpe, ipsos adibo, nec præsentia solum mea consolabor, et necessitati rerum consulam, verum etiam læta spe implebo, vinculorum solutionem affirmate promittens. Quod quidem illis hoc intervallum tolerabilius quam prius vel unius diei spatium reddet. His promissis contentus Asanes, gratias ingentes egit.

CAPUT XVIII.

Eodem blandimento Andronicum Asanem, domestici socerum, tentat Apocauchus, eumque adversus generum irritat suis mendaciis, dum filios ejus revera nolle e custodia liberare fingit, cum tamen possit; et ipsum Asanem ad imperii cupidinem extimulat, quod etiam patriarchæ faciebat. Suadet item ut imperatricem in domesticum exulceret et imperii spe hominem demulcet. Operam suam spondet. Veritatis et mendacii nullum faciendum discrimen, quod et antea monuerat.

C Παρακοιμώμενος δὲ αἰσθόμενος, οἷος ἦν ἐκεῖνος τὰ τοιαῦτα ἐρευνᾷν, καὶ προσελθὼν Ἀσάνῃ, πρῶτα μὲν δουλείαν ἀρχαίαν ὡμολόγει, καὶ μηδὲ τὴν τύχην ἐν ᾗ καθέστηκε νυνὶ τῆς πρὶν εὐτελείας ἐπιλελῆσθαι πεῖσαι διεβεβαιοῦτο, ἀλλ' οὕτως οἴεσθαι αὐτὸν οἷα δὴ ἕνα τῶν ἐκείνου οἰκετῶν· καὶ τὴν προσήκουσαν εὔνοιαν ἀγαθῷ δεσπότῃ παρὰ δούλων ἕτοιμον εἶναι καιροῦ καλοῦντος παρασχέσθαι καὶ αὐτὸν, καὶ πάντα πράττειν ὑπὲρ αὐτοῦ τε καὶ τῶν παίδων, εἰ δέοι καὶ ταῖς ἐσχάταις τύχαις περιπίπτειν. Ὃ καὶ νυνὶ παρεσκευακέναι μάλιστα ἥκειν παρ' αὐτὸν, ἅμα μὲν ἃ λυσιτελεῖν αὐτῷ τε καὶ παισὶ νομίζει παραινέσοντα, ἅμα δ' εἴ τι δέοιτο πρὸς τὸ ἔργον καὶ αὐτοῦ, ὅτι προθυμότατα συναγωνιεῖται καὶ χρήμασι, καὶ οἰκέταις καὶ πᾶσιν οἷς D ἔχει ἐκδιδάξοντα. Τῶν γὰρ αὐτοῦ παίδων ὑπὸ βασιλέως ἀδίκῳ γνώμῃ καὶ φθονερᾷ πολὺν ἤδη χρόνον ἐν φρουρᾷ κατεχομένων, πάνυ μὲν καὶ αὐτὸν ὑπεραλγεῖν αὐτῶν, οὐ μόνον ἄδικα καὶ βίαια πασχόντων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν εὔνοιαν, ἣν ἐκείνοις ὀφείλειν, καὶ σοὶ τῷ πατρὶ, μηδὲν δὲ βοηθεῖν ἔχοντα, στέργειν τὴν ἀνάγκην· νυνὶ δὲ

Cubiculi præfectus cum hæc intellexisset (erat enim in his indagandis impiger) cum Asane congreditur. Primum quidem se olim ejus fuisse servum confitetur, nec fortunam præsentem abjectionis suæ prioris memoriam sibi abstulisse asseverat, sed semet numerare in famulis ejus: quæque par est bono domino a servo parata esse studia, eadem se illi, si res exegerit, præstiturum, facturumque pro ipso et filiis ejus omnia, quamvis se idcirco ad extremam miseriam devolvendum sciat. Qua maxime de causa et nunc ad eum venerit, simul ut quæ ipsi liberisque ejus conducere putet, admoneat, simul ut si quid opera sua ad opus indigeat, promptissime et pecuniis, et famulis, et quibus poterit rebus, ei se adfuturum doceat. Nam quod filii ejus per injustitiam **406** et invidiam imperatoris tot jam annis carcere clausi teneantur, incredibiliter se cruciari, non modo quia inique et dire affligentur, sed et propter veterem, quam ipsis, eorumque parenti amorem debeat. Cum autem opem ferre nullam queat, necessitatem boni consulere. Cæterum quia nunc ad eos e vinculis eximendos

tempus adsit opportunissimum, se hortatum accessisse, ne id de manibus elabi sinat. Tametsi e Selybria rediens, inquit, audivi te magni domestici generum multis etiam precibus non flexisse. Qui ubi te inani spe lactavit ac delusit, abiit, quasi cum ex Occidente revenerit, eos dimissurus. Hanc vero si non animadverteris esse fallaciam, satis mirari non possum. Neque enim imperatore adhuc spirante uxoris suæ fratres absolvere vinculis non poterat, si modo justitiæ ac personæ suæ rationem ducere voluisset, cum potestate imperatoria polleret; hodie vero (id quod nec te latet) non talia solum, sed multo quoque majora potest, quando gesti imperii rationem non reposcitur, et habet quæ vult statuendi auctoritatem plenam atque liberam. Quin ille tum quoque imperatorem impulit, ut in vincula traderentur, cum eorum virtuti prudentiæque invideret, ac ne claritate nominis ab his superaretur, metueret. Nunc nihilo minus quoad vixerint, in custodia eos relinquere decrevit. Hæc non ex conjectura, sed ex certa scientia a me dicuntur. Nosti namque quo loco apud illum fuerim, quomodo item arcana sua mihi credere solitus sit; quem honorem jam vestri studio contempsi. Omnium ejus secretorum in primis conscius sum. Quare non mihi deneganda fides, sed mox dum tempus sinit, conferenda consilia, non tantum quomodo filii ærumna leventur, sed etiam, quomodo imperium tibi præ omnibus maxime aptum et conveniens acquiras. Quod aliter fieri neutiquam potest, quam si ipse prius imperio deturbetur. Atque hoc rursum non erit, nisi tu Augustam hostili illius odio imbuas accusando, inquam, quasi qui imperium rapere ipsamque cum liberis trucidare machinetur. Tribuetur autem tibi fides maxima, tum quia socer generi cogitata et sensus probe scias, tum quia naturam ipsam præ studio in illam, et filium imperatorem parvi pendere visus eris. Tametsi dixerit aliquis, ruinam ejus atque perniciem haud puram et liquidam tibi voluptatem præbituram, filia tua calamitatis ejus socia. Atqui permultum differre hæc duo, ex comparatione perspicere licet. **407** Non enim simile est, filiorum tuorum alios quasi vivos sepultos esse, alios indigne miseros esse, vitamque illiberalem, et inopem vivere, item genus ab illo totum velut servum pro libidine versari tractarique, ac te ob commiserationem erga omnes nihilo illis melius habere, et una filia infortunata, carere malis istis omnibus: teque non genus tantum et propinquos, sed alios præterea amicos, toto Romanorum imperio inde ad te translato illustrare et inclytos reddere posse. Quis enim illo aut in prælio oppetente, aut imperio dejecto, justius te illud capessat, qui non fortitudine duntaxat et artibus bellicis, sed et splendore familiæ, et ingenio, et aliis ornamentis Romanos omnes longe, multumque antecellis? Ergo vero ad omnia socium me libens merito offero, et instar ministri, jussis tuis ubique

A ἰρῶν τὸν ἐπιτηδειότατον ἥκοντα καιρὸν τῆς ἐκείνων ἐκ τῶν δεσμῶν ἐλευθερίας, μὴ προΐεσθαι ἥκειν παραινέσοντα. Καίτοι γε ἀκηκοέναι ἔφασκεν ἐκ Σηλυβρίας ἥκων, ὡς πολλὰ μεγάλου δομεστίκου τοῦ κεδεστοῦ δεηθεὶς ὑπὲρ ἐκείνων, οὐδὲν πλέον ἠδυνήθης, ἀλλὰ κεναῖς ἐλπίσι μετεωρίσας καὶ φεναχίσας, ἀπιὼν ᾤχετο, ὡς ἀπολύσων τῆς εἱρκτῆς ἢν ἐπανήξῃ τῆς ἑσπέρας. Τοῦτο δὲ εἴ σε λέληθεν ὡς ἀπάτη, πάνυ μάλιστα θαυμάζειν ἔχω. Οὔτε γὰρ βασιλέως ζῶντος τοὺς γυναικὸς ἀδελφοὺς ἀπαλλάττειν τῶν κακῶν ἀδυνάτως εἶχεν, εἴ γε δίκαια καὶ αὐτῷ προσήκοντα ᾕρεῖτο πράττειν, οὐκ ἐλάσσω δυνάμενος ἢ ὅσα βασιλεύς· νυνί τε ὥσπερ οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς, οὐ τοιαῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ μείζω πολλῷ καταπράττεσθαι δύναιτ' ἄν, ἀνυπεύθυνον ἔχων τὴν ἀρχήν, καὶ
B τῶν πραγμάτων αὐτοκράτωρ ὤν. Ἀλλὰ καὶ τότε πείθοντος αὐτοῦ βασιλέα κατείχοντο δεσμῶται, τῆς τε ἀνδρίας βασκαίνοντος καὶ τῆς συνέσεως, καὶ μὴ παρευδοκιμηθείη παρ' ἐκείνων δεδοικότος. Καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον διανενόηται παρ' ὅλον τὸν βίον κατέχειν ἐν δεσμοῖς. Τοῦτο δὲ οὐ στοχαζόμενος εἶπον, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδώς. Οἶσθα γὰρ ὡς πολλῆς εὐμενείας ἀπολαύων παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποῤῥήτων κοινωνῶν αὐτῷ, ὧν διὰ τὴν εἰς ὑμᾶς εὔνοιαν καταπεφρόνηκα νυνί, πάντα ἀκριβῶς σύνοιδα αὐτῷ. Ὅθεν οὐδ' ἀπιστεῖν ἐμοὶ χρεών, ἀλλὰ βουλεύεσθαι τὴν ταχίστην ἕως ἐστὶ καιρός, οὐ μόνον τοὺς παῖδας ἀπαλλάττειν τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ σεαυτῷ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν σοὶ μάλιστα προσήκουσαν τῶν πάντων περιποιεῖν.
C Τοῦτο δ' ἕτερον τρόπον ἀδύνατον γενέσθαι, εἰ μὴ πρότερος ἐκεῖνος ἐκβληθείη τῶν πραγμάτων τῆς ἀρχῆς. Ἐκεῖνο δὲ πάλιν ἑτέρως οὐκ ἐγχωρεῖ, εἰ μὴ αὐτὸς ἐκπολεμώσεις ἐκείνῳ βασιλίδα, ὡς ἁρπάζειν τὴν βασιλίδα διανοουμένου κατειπών, καὶ αὐτὴν καὶ παῖδας διαφθείρειν. Ἀξιώτατος δ' ἂν εἴης πιστεύεσθαι παρ' αὐτῇ, οὐ μόνον ὡς τὰ βεβουλευμένα τῷ γαμβρῷ σαφῶς εἰδώς, ἀλλ' ὡς καὶ φύσεως αὐτῆς ὑπὲρ τῆς εἰς ἐκείνην εὐνοίας καὶ τὸν παῖδα βασιλέα δοκῶν καταφρονεῖν. Καίτοι γε φαίη τις ἂν οὐδὲ τὴν ἐκείνου κατάλυσιν καὶ φθορὰν ἄδολόν σοι καὶ καθαρὰν τὴν ἡδονὴν παρέχειν, οἷα δὴ τῆς θυγατρὸς ἐκείνῳ συνατυχούσης. Τοῦτο δ' ὅσην ἔχει διαφοράν, ἔξεστι παράλληλα τιθέμενον τὰ πράγματα σκοπεῖν. Οὐ γὰρ ὅμοιον, τοὺς μὲν
D τῶν παίδων ὥσπερ κατορωρύχθαι ζῶντας, τοὺς δὲ παρ' ἀξίαν πράττειν κακῶς καὶ ἐνδεῶς καὶ ἀνελευθέρως ζῆν, καὶ γένος ὑπ' ἐκείνου πᾶν ὥσπερ δοῦλον ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι, καὶ αὐτὸν οὐδὲν ἄμεινω πάσχειν ὑπὸ τῆς πρὸς πάντας συμπαθείας, καὶ μιᾶς ἀτυχησάσης θυγατρὸς πάντ' ἐκεῖνα λελύσθαι τὰ δυσχερῆ· καὶ σὲ δύνασθαι οὐ γένος μόνον καὶ οἰκείους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους φίλους λαμπροὺς ποιεῖν καὶ περιδόξους, πάσης ἐξ ἐκείνου μετενηνεγμένης τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς εἰς σέ. Τίς γὰρ ἐκείνου πεσόντος ἢ καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκβεβλημένου, σοῦ μᾶλλον δικαιότερος ἐπὶ τῶν πραγμάτων εἶναι, οὐκ ἀνδρίᾳ μόνον καὶ πολέμων ἐμπειρίᾳ, ἀλλὰ καὶ λαμπρότητι γένους, καὶ συνέσει καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν οὐκ ὀλίγῳ τινὶ τῷ μέσῳ

πάντας Ῥωμαίους παριόντος; Ἐγὼ δὲ πρὸς ἅπαντα A προθύμως συναγωνιοῦμαι, τάξιν ἐπέχων ὑπηρέτου, καὶ πρὸς πᾶν τὸ κελευόμενον ἑτοιμότατα ἔχων ὑπακούειν. Οὐ δὴ πρὸς τοιοῦτον ἰσχυρότατον ἀνταγωνιστὴν ἀποδυόμενον, περὶ ψεύδους καὶ ἀληθείας ἀκριβολογεῖν χρεὼν, ἀλλὰ πρὸς ἓν μόνον τὴν ἐκείνου κατάλυσιν προσῆκον ἀφορᾷν· τἄλλα δὲ μηδὲν ἡγεῖσθαι, εἰ μέλλοις τι τῆς σῆς συνέσεως καὶ στρατηγίας ἀξιόχρεων ποιεῖν. Ὁρῶμεν δὲ καὶ τῶν στρατηγῶν τοὺς μάλιστα συνετωτάτους, οὐκ ἀεὶ τῇ παῤῥησίᾳ χρωμένους, καὶ κατὰ στόμα τοῖς πολεμίοις ὑπαντῶντας· ἀλλ' ἔστιν οὗ καὶ ἀπάταις χρωμένους, καὶ δόλοις καὶ μηχαναῖς τισι, καὶ μάλιστα ἡνίκα δέῃ φοβεροῖς τισι καὶ δυνατωτάτοις συμπλέκεσθαι πολεμίοις· καὶ οὐδεὶς αὐτῶν κακίζει τὴν ἀπάτην· ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν ἅπαντες, οἷα δὴ πλείω τῆς συνέσεως, ἢ τῆς ῥώμης δυναμένης κατορθοῦν.

summa voluntate obediam. Sane ad talem pugnam fortissimum certatorem repudiare, ac mendacium veritatemque in his accuratius discutere et examinare, nihil necesse est: sed neglectis cæteris, hoc unum studere, ut ille imperium amittat: si modo quidpiam prudentia tua, et quæ in te est scientia imperatoria dignum præstare velis. Videmus autem duces prudentissimos non semper libere loqui, et lingua hostibus occurrere, sed aliquando etiam ad fraudem, et dolum, et quasdam machinas confugere, præcipue quando cum hoste formidabili ac potentissimo res futura est; nec illis quisquam eas fraudes vitio dat, verum admiramur omnes, quasi in calliditate quam in robore (10) ac viribus majus momentum sit.

CAPUT XIX.

Expugnato Andronico Asane, duos fratres ejus aggreditur; fingit se eorum vicem dolere; segnitiem in quærenda libertate accusat. Demum similibus sententiis, quibus priores adversus domesticum eos incendit; nec est quidquam hoc homine audacius, impudentius et sceleratius. Tandem etiam Gabalam magnum drungarium, magnum stratopedarcham, et Zampeæ filium dolis suis capit et in perniciem domestici concitat.

Τοιαῦτα καὶ πρὸς ἐκεῖνον εἰπὼν καὶ πείσας, B ὅρκοις τε ἀσφαλισάμενος, ὡς νῦν τε προθυμότατα συναγωνιεῖται, καὶ καταστάντος πρὸς τὴν ἀρχὴν ἐν ὑπηρέτου τελέσει μοίρᾳ μόνον βουλεύεσθαι καταλιπὼν ὅπως ἂν τὸ σπουδαζόμενον κατορθωθείη, ἐπὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐχώρει Κωνσταντῖνόν τε καὶ Ἰσαάκιον τὸν μέγαν δοῦκα. Καὶ πρῶτα μὲν ᾤκτειρε τῆς παρ' ἀξίαν κακοπραγίας, καὶ ἐῴκει συναλγεῖν. Ἔπειτα καὶ ὠνείδιζε τὴν ἐθελοδουλίαν, καὶ τὸ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ῥᾳθύμως βιοῦν καὶ ἀνειμένως, καὶ μηδὲ νῦν γοῦν ὅτε καλῶς ποιῶν παρέσχετο ὁ χρόνος, τῆς μεγάλου δομεστίκου χρονίου δουλείας ἀπαλλαγῆναι προσῆκον εὐγενέσι καὶ ἐλευθέροις ἀνδράσι διανοουμένους τι. Καίτοι βασιλέως μὲν ζῶντος στέργειν ἐξ ἀνάγκης ἦν, πολλὴν ἐκείνου τὴν ῥοπὴν αὐτῷ χαριζομένου καὶ οὐδαμῶς ἐλάττω, C ἢ ἐκεῖνος δύνασθαι παρασκευάζοντος. Νυνὶ δέ, τί τὸ κωλῦον ζῆλον ὑπὲρ βασιλέως τοῦ παιδὸς ὑποκριθέντας, συμβουλεύειν βασιλίδι πρὸς γένους τε ὄντας καὶ προσήκοντας διὰ τὴν εὐγένειαν πιστεύεσθαι καταλύειν ἐκεῖνον, καὶ τῆς ἀρχῆς ἀποχειροτονεῖν ὡς ἁρπάζειν διανοούμενον τὴν βασιλείαν, καὶ αὐτὴν καὶ φίλτατα ἀποκτιννύναι, καὶ Ῥωμαίων τυραννεῖν; Οὐ γὰρ δήπου γε ἃ προτείνεται ὑμῖν ὥσπερ δέλεαρ ὑπ' ἐκείνου, ἀρχαὶ πόλεών τινων καὶ δημοσίων διοικήσεις ἵν' ἐκεῖνος τὸ μεῖζον ἔχῃ ὥσπερ δεσπότης ἐπιτάττων, καὶ πάντων καταδυναστεύων καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, τοῦθ' ἡμῖν ἀρκέσει πρὸς τὸ ἀποστερεῖσθαι τῆς ἐλευθερίας; Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὑμᾶς τοῦτο κατάδηλον λέληθεν ὂν, ὡς D ἐκείνου πεσόντος ἢ ἐκβεβλημένου τῆς ἀρχῆς, ὑμῖν ἐξέσται πράττειν ἃ αἱρεῖσθε ἀδεῶς, ἢ πρώτους γεγενημένους, ἢ μετὰ τοὺς πρώτους εὐθὺς Ῥωμαίων·

Ita locutus, juramentoque addito, se et nunc adjutorem fore paratissimum, et ubi ipse imperium adeptus fuerit, in loco ministri operas ei daturum, persuasit; solumque deliberare sinens, quomodo, quod studebatur, prospere succederet, ad fratres ejus Constantinum et Isaacium magnum ducem abiit. Ac primum quidem indignam eorum fortunam miseratus, mutuum doloris sensum præ se ferebat. Deinde voluntariam eis servitutem exprobrabat, quod tam ignaviter ac remisse libertatem quærerent, et neque nunc saltem, **408** quando adesset fortiter faciendi opportunitas, aliquid pro nobilitate et ingenuitate sua, ad diuturnum magni domestici jugum excutiendum animis agitarent. Quanquam enim superstite imperatore necessitati repugnari non potuerit, propterea quod in eum ille totus propendens, et potestatem cum eodem communicaverat, nunc tamen nihil obstare, quin cognatione juncti, et propter generis amplitudinem fide digni, zelum pro filio imperatoris simulent, et imperatricem eo pertrahant, uti abrogato imperio domesticum evertat, quippe qui ipsam et dulcissimos ejus liberos occidere, tyrannidemque arripere meditetur. An non enim quarumdam urbium præfecturæ, et publicorum munerum functiones, quæ tanquam esca vobis ab illo abjiciuntur, ut ipse majorem partem habeat, et veluti herus jubeat, atque in omnes, minores majoresque dominetur, ad amissionem vestræ libertatis sufficient? Patet enim, nec vos nescitis, illo vel interfecto, vel imperio depulso, nullo metu et impune integrum vobis futurum agere pro arbitratu, cum vel primi, vel a primis Romanorum proximi statim

Jacobi Pontani notæ.

(10) Σύνεσις est in Græco, quam hic non prudentiam, sed *calliditatem* et *astum* reddere oportet, sententia ita requirente. Nam prudentia non decipit, nec machinis utitur. Calliditas autem, sive astus prudentiam, non secus quam alia vitia, alias virtutes imitatur.

evaseritis. Cogitare porro, vos mendacia et calumnias ad imperatorem allaturos, et ita a facinore audendo resilire non oportet. Etenim si usque hodie nullum dixissetis mendacium, esset hoc aliquid. Si autem nobis omnibus æque et frequenter, vel lucelli causa, vel gratuito et pejerare et mentiri contigit, quæ est ista religio, quod tam sæpe ausus sis, ab eo nunc refugere, præsertim cum non exiguum quiddam, sed Romanum imperium lucro vobis apponendum sit? Quod si mea tam utiliter monentis nihil apud vos valet oratio, at fratri vestro et seniori, et melius scienti, quem ex rerum mutationibus novitatibusque fructum capere possit, creditote, quem ego ipsum magni domestici exauctorationem valde opinor expetere, non ferentem imperantis fastum, per quem omnes ut mancipia ab eo aguntur feruntur que. Ego igitur quæ in rem vestram judicarem vobis exposui; vos si quid pro gloria nominis vestri et claritudine vitæ tentandum censuistis, nolite oblatum tempus negligere, quo præterlapso, incassum pœnitebit. Illo enim absente, expeditissime omnia procedent feliciter; qui si ab expeditione redierit, me auctore ne mutire quidem audebitis, aut nihil prohibebit, quominus ignoretis, ubi terrarum agatis (11). Nec ego verbis nudis, sed et sacramento dicto fidem firmam dabo, me in hoc certamine impigerrimum futurum, pecuniam, arma, servos suppeditantem, 409 et eo exauctoraro, in omni vita vobis subjectum, imperata vestra facturum nec quidquam in vos illaudabile designaturum. His dictis, et jurejurando stabilitis, quoniam et ipsos ad obtemperandum paratos videbat, ad Joannem Gabalam magnum drungarium, qui in legatione ad Cralem a magno domestico missus reverterat, accedit; nunquid de se audierit, percunctatur. Illo negante, At ego, inquit, infelix nuntius tibi advenio; magnus enim domesticus antiquam in te benevolentiam cum amaritudine, qua plenus est, commutavit; et certum est, non temperaturum, quin te ut proditorem suum multet. Ego enim his auribus accepi, cum te conviciis affatim proscinderet, nugatorem, loquacem, ut plurimum mentientem, constupratorem virginum et reipublicæ proditorem vocaret. Nam cum a se ad principem Triballorum legatus esses missus, legatione perperam functum muneribusque corruptum jurasse, eorum domi procuratorem fore, quantum posses, et arcana nostra illis proditurum. Quocirca prorsus non Romanum te, sed Triballum numerat. Hoc sermone Gabalas obstupefactus, Deum testari, nihil tale conscire sibi, et neutiquam credere, magnum domesticum adeo inconsulto quorumdam obtrectationibus atque calumniis fidem commodare, ut immodice iratus, ipsum absentem condemnaret. Cum enim longo

A οὐ χρὴ δὲ πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν ἀναδύεσθαι λογιζομένους, ὡς ψεύδη καὶ συκοφαντίας ἐρεῖτε. Εἰ μὲν γὰρ οὐδὲν οὐδέπω μέχρι νῦν ψεῦδος εἴρητο ὑμῖν, ἦν ἄν τι τοῦτο πρὸς τὸν λόγον. Εἰ δὲ πολλάκις ἡμῖν ἅπασιν ὁμοίως, καὶ τοῦ τυχόντος κέρδους ἕνεκα, ἢ οὐδενὸς, καὶ ἐπιορκεῖν καὶ ψεύδεσθαι συνέβη, τί δεῖ τὰ πολλάκις τετολμημένα ὀῤῥωδεῖν νυνὶ, οὐ μικρά τινα, ἀλλὰ τὴν Ῥωμαίων μέλλοντας ἀρχὴν κερδαίνειν; Εἰ δ' ἀπιστεῖν ἐμοὶ κεκρίκατε τὰ βελτίω συμβουλεύοντι, ἀλλὰ τῷ γε ἀδελφῷ πείθεσθαι προσήκει, πρεσβυτέρῳ τε τὴν ἡλικίαν ὄντι, καὶ μᾶλλον ὑμῶν εἰδότι μεταβολαῖς τε καὶ καινοτομίαις πραγμάτων χρῆσθαι προσηκόντως. Οἴομαι δὲ κἀκείνῳ περισπούδαστον τὴν μεγάλου δομεστίκου κατάλυσιν εἶναι, οὐ φέροντι τὸν ὄγκον τῆς ἀρχῆς, καὶ τὸ πάντας ἐν B ἀνδραπόδων ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι ὑπ' ἐκείνου μοίρᾳ. Ἐγὼ μὲν οὖν ἃ συμφέρειν νομίζω συμβεβούλευκα ὑμῖν. Αὐτοὶ δ' εἴ τι περὶ εὐδοξίας ὑμῶν αὐτῶν καὶ βίου περιφανείας κεκρίκατε ἐπιχειρεῖν μὴ προΐεσθαι ἀναγκαῖον τὸν καιρὸν, ἵνα μὴ παρελθόντος οὐδὲν ὠφελώμεθα ἐκ τῆς μεταμελείας. Ἐκείνου γὰρ ἀπόντος, ῥᾷστα πᾶν κατορθωθείη. Ἂν δ' ἐκ τῆς στρατείας ἐπανέλθῃ, οὐδὲ γρύζειν παραινῶ τολμᾷν· ἢ οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦσον, τὸ μηδ' ὅπῃ γῆς διάγετε ἀγνοεῖσθαι. Ἐγὼ δὲ οὐ λόγοις ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ ὅρκοις παρέξομαι πίστεις ἰσχυρὰς τοῦ πρός τε τοὺς ἀγῶνας προθυμότατον παρασχέσθαι ἑαυτόν· καὶ χρήμασι καὶ ὅπλοις καὶ οἰκέταις συναιρόμενον, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν ἐκείνου πάντα ποιήσειν τὰ C προστεταγμένα ὑφ' ὑμῶν, καὶ παρὰ πάντα τὸν βίον ἐν ὑπηκόου μοίρᾳ τελέσειν. μηδὲ δέ ποτε πρὸς ὑμᾶς ἀγνωμονήσας. Τοιαῦτα εἰπὼν, καὶ προσέτι γε ὅρκοις ἀσφαλισάμενος τὰ εἰρημένα, ἐπεὶ κἀκείνους εἶχε πεπεισμένους πρὸς τὸ πράττειν τὰ βεβουλευμένα, πρὸς Γαβαλᾶν Ἰωάννην τὸν μέγαν δρουγγάριον ἐλθὼν, ὃς ἦν ἐκ τῆς πρὸς Κράλην πρεσβείας ἄρτι ἥκων ὑπὸ τοῦ μεγάλου δομεστίκου ᾑρημένος, εἴ τι πύθοιτο ἠρώτα περὶ ἑαυτοῦ. Τοῦ δὲ ἀποκριναμένου μηδὲν, Ἀλλ' ἐγώ σοι, εἶπεν, ἥκω ἄγγελος κακῶν. Ὁ γὰρ μέγας δομέστικος τὴν προτέραν εὐμένειαν τὴν πρὸς σὲ μεταβαλὼν, πολλῆς ἀναπέπλησται πικρίας, καὶ δῆλός ἐστιν οὐκ ἀνεξόμενος εἰ μὴ δίκας λήψεται παρὰ σοῦ τῆς προδοσίας τῆς εἰς αὐτόν. Αὐτὸς γὰρ αὐτοῦ ἀκηκοέναι λοιδορίας D σοῦ καταχέοντος πολλάς· φλύαρον καὶ λάλον ἀποκαλοῦντος, καὶ ψευδόμενον ὡς τὰ πολλὰ, καὶ φθορέα καὶ προδότην τῶν κοινῶν· ᾑρημένος γὰρ ὑπ' ἐκείνου πρὸς τὸν ἄρχοντα Τριβαλῶν πρεσβευτὴς, παραπρεσβεύσειας δωροδοκήσας, καὶ τὰ Ῥωμαίων καταπροδοὺς, τὰ ἐκείνων πράξειας, καὶ ὅρκους ἐκείνοις παρασχοίης, ὡς μόνων παρ' ἡμῖν, πρόξενος ἐκείνοις εἴης, παντὶ σθένει τὰ ἡμῶν ἀπόῤῥητα αὐτοῖς καταπροδιδούς. Δι' ἃ οὐδὲ Ῥωμαίοις ὅλως ἀνέχεται καταλέγειν σὲ, ἀλλὰ τῆς μερίδος ἡγεῖται Τριβαλῶν. Καταπλαγεὶς δὲ ἐπὶ τούτοις ὁ Γαβαλᾶς,

Jacobi Pontani notæ.

(11) Aut in exsilium remotissimum, a magno domestico missum, aut in obscurissimum profundissimumque carcerem, loco ignoto eos contrusum iri insinuat: neutro enim modo scient ubi sint.

A Θεόν τε ἐμαρτύρετο, ὡς οὐδὲν συνειδοίη τῶν λεγομένων ἑαυτῷ, καὶ οὐδὲ πιστεύειν ὅλως· εἶχεν ὁ μέγας δομέστικος οὕτως ἀπερισκέπτως συκοφαντίαις τινῶν πιστεύσας καὶ διαβολαῖς, ἐρήμην αὐτοῦ καταγνοίη καὶ ὀργίζοιτο ἀκαίρως. Οὐδὲ γὰρ ὁ παρεληλυθὼς ἤδη χρόνος πολὺς καθ' ὃν τὰ Ῥωμαίων διοικεῖ, τοιαύτην αὐτοῦ κατηγορεῖ φαυλότητα καὶ εὐκολίαν τρόπων. Παρακοιμώμενος δὲ τοῖς εἰωθόσιν ὅρκοις, ἢ ταῖς ἐπιορκίαις μᾶλλον, ἐχρῆτο, καὶ κατέπειθεν αὐτὸν, ὡς οὐδὲν εἴη τῶν λεγομένων πλάσμα, ἀλλὰ πάντα ἀληθῆ. Παρεγύμνου τε κατὰ μικρὸν ὡς σύστημα οὐκ ἀγεννὲς ἐπὶ καταλύσει ἤδη συσταίη τῇ ἐκείνου, οἷς δέον ἑαυτὸν προσνείμαντα τὸ μέρος καὶ αὐτὸν συγκαταβάλλειν εἴ τι μέλοι τῆς οἰκείας σωτηρίας καὶ αὐτῷ. Καὶ μὴ συγκαλυψάμενος ἔγνω δεῖν ἐκείνῳ ἐμπαρέχειν ἐμπιπλάναι τὸν θυμόν. B Πίστεως δὲ τῶν λεγομένων ἕνεκα ἀσφαλεστέρας, καὶ τοῦ σαφέστατα εἰδέναι ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ μάλιστα σπουδάζοι καὶ κήδοιτο αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγατέρα κατηγγύα· ἣν γὰρ πρότερον τὴν γαμετὴν ἀποβαλών· καὶ ὅρκους παρεῖχεν ἐπὶ τούτῳ ἐγκόλπιον τί τε τῶν ἱερῶν ἀσφαλείας ἕνεκα. Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνόν ἦν προσειληφὼς Χούμνῳ πρόσεισι τῷ μεγάλῳ Στρατοπεδάρχῃ, ἄλλως τε ὄντι τῶν ἐκείνῳ φίλων, καὶ προσήκοντι κατὰ γένος διὰ τὴν γυναῖκα· τῆς γὰρ συναφθείσης ἐκείνῳ πρώτως τετελευτηκυίας, ἣ Δισυπάτου θυγάτηρ ἦν, ἑνὸς τῶν τῷ κλήρῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατειλεγμένων, ἀνεψιᾷ συνῴκησε τῇ Χούμνου ἤδη λαμπρὸς ὢν, καὶ μὴ ἀπαξιούμενος πρὸς τῶν εὐγενεστέρων. Διὰ ταῦτα οὖν ἐκείνῳ τῶν C ἐπιτηδείων ὢν, ἀνεμίμνησκέ τε προσελθὼν τῶν πρὸς μέγαν δομέστικον εἰρημένων, ὅτε περὶ Μιχαὴλ τοῦ Μυσῶν βασιλέως ἐβουλεύοντο υἱοῦ, εἰ δέοι ἐκδιδόναι Ἀλεξάνδρῳ ἀπαιτοῦντι, τὸ ἐὰν ἀποκαλυφθῇ τῷ ἐσχάτῳ, σιγάτω ὁ πρῶτος. Ὧν ἔφασκε τὸν μέγαν δομέστικον ἀεὶ μεμνημένον, καὶ ὥσπερ βέλος περιφέροντα ἐν τῇ ψυχῇ, καιρὸν ζητεῖν ἐν ᾧ τοῦτον ἀμυνεῖται ἀξίως τῆς ὕβρεως τῆς εἰς αὐτόν. Τοῦτον δὲ οὐδένα ἄλλον εἶναι, ἢ τὴν ἐκ τῆς ἑσπέρας ἐπάνοδον αὐτοῦ. Οὕτω γὰρ ἐκείνου φάσκοντος ἀκηκοέναι. Ἐμὲ δὲ περὶ πλείστου ποιούμενον τὰ σὰ, οὐδὲ γὰρ περὶ ἐλαχίστων ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς ἥκειν ἀπαγγέλλοντά τε ὅσα ἐπυθόμην, καὶ εἰ βούλει σωτηρίας ὁδὸν ὑφηγησόμενον. Ὁ δὲ πρὸς τὰ εἰρημένα οὐ μετρίως θορυβηθεὶς, θαυμάζειν ἔφασκεν εἰ ὁ D μέγας δομέστικος οὕτως ἐξαίφνης τῆς συνήθους καλοκἀγαθίας μεταβαλὼν, ἀντὶ μετρίου καὶ προσηνοῦς ἀπαραίτητος οὕτως ὀφθείη πρὸς ὀργὴν, καὶ τοῖς προσκεκρουκόσι πικρὸς, καὶ πρὸς ἀντιδόσεις

A jam spatio publicum negotium gerat, nunquam se hujusmodi vitiorum levitatumque notatum esse. Hic Apocauchus ad consueta juramenta, vel perjuria potius se convertere, et homini persuadere, nihil eorum fingi, vera esse omnia, et subindicare non ignobilem cœtum ad eum imperio movendum jam conspirasse : cui se quoque deberet adjungere, ac pro virili parte adjuvare, si modo sua etiam salus illi cordi sit. Denique nihil reticendum putavit, quo illum ira egregie inflammaret. Ad firmandam porro fidem ostendendumque quantopere ejus causa laboraret, et quantum satageret, etiam filiam suam ei viduo despondet : quoque securiorem reddat, jurat insuper, et bulla sacra donat (72). Hoc etiam ad numerum aggregato, ad Chumnum B magnum stratopedarcham vadit, qui alioqui amicus et propter uxorem affinitate cum eo devinctus erat. Etenim prima conjuge, Disypati ministri S. Sophiæ filia demortua, **410** clarus jam, et nobiliorum affinitate non indignus habitus, Apocauchi consobrinam duxerat : hoc vinculo necessitudinis ei jungebatur. Revocabat autem illi in mentem, quæ dixisset, Chumnus, inquam, contra magnum domesticum, cum de filio Michaelis Mœsorum regis quæreretur, Alexandro petenti dandus esset, necne ; nempe, si revelatum fuerit postremo, primus taceat. Quorum verborum aiebat semper memorem magnum domesticum, et tanquam tacitum sub pectore vulnus circumferentem, captare tem- C pus, quo contumeliam pro dignitate penset, cum scilicet ab Occidente redierit ; sic enim ex ore ejus accepisse. Sibi res illius esse carissimas, nec de minimis, sed de vita ipsa fore periculum. Quare quæ cognoverit, se nuntiare et, si velit, iter salutis monstraturum. Chumnus hac oratione majorem in modum conturbatus, mirari se dixit, si magnus domesticus ita improviso integritate morum immutata, pro moderato] et mili adeo implacabili ira percitus, et iis qui apud se offendissent, tam acerbus, atque ad paria remetienda tam promptus appareret : non fuisse antehac tale ipsius ingenium. Quamvis enim multi et graviter eum læsissent, constare tamen, in nullum unquam vindicasse. In se vero propter verbum illud non tantopere exaspe- D ratum fuisse, et paulo post sic iram omnem deposuisse, ut nihil audisse videretur. Tum Apocauchus, Siquidem verba mea, inquit, quasi tentantis suspecta habes, et metuens ne illum denuo offendas, sic respondisti, alia ratio est; sin, quod existimes

Jacobi Pontani notæ.

(72) Ἐγκόλπιον τῶν ἱερῶν vocat Græcus. Bullam, in quam sacræ inclusæ sunt reliquiæ, intelligi posse opinor. Infra donat bulla Apocauchus etiam Artotum Zampeæ filium. Aptius autem hic verbum Græcum voce hac *bulla*, quam vocabulo *monilis* exprimitur, etiamsi proprie bulla fortasse non fuerit. Porro Romani, quod ex Plutarcho, et Macrobio, et Asconio in III *Verrin.* Alexander Neapolitanus observat, libro II, cap. 25, cum puer paulum ætate processisset, prætexta illum donabant et bulla. Ea erat aurea, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent, eam ætatem alterius consilio regendam. Hac Romani pueri honeste geniti et liberaliter educati patricii, aut illorum qui meruissent filii postea usi fuere. Monile, si proprie loqui velimus, est ornatus muliebris, qualem habuisse Eriphylen fabulæ ferunt. Ex eo etiam equis præpendens a collo ornamentum, monile appellatur. Sic Festus.

rem ita se habere, scias velim te falli summopere. Non enim mitis ille ac placidus, ut dicebas, molestusque nemini, sed quia jam pridem præpotentem omnes colunt ac suspiciunt, et hucusque nemo, non dicam verbo resistere, sed nec vultum ejus libere intueri ausus est, ipse vicissim præ timore submittentes sese et servitutem perfectam servientes omnes humaniter habuit. Cum porro tu nunc primum publice ei repugnare non timueris, non amplius vitium suum occultare quivit, sed abs te sibi obnoxios puniendi initium faciet: statimque tremendo sacramento dictis fidem astruxit, ac nisi quam citissime quoquomodo saluti suæ provisum eat, cum tota domo sine ulla dubitatione periturum. Ergo Chumnus hinc non immerito extrema metuens, doceri se obsecrabat, quo pacto impendens sibi tantum malum effugeret. **411** Tum Apocauchus, ipsum quoque e re præsenti quid opus sit, non difficulter posse cognoscere, quippe qui vulgo major, nec stultus sit, sed cum primis Romanorum experientia prudentiaque certet. Nihilo minus admoniturum, quæ in rem fore arbitretur; imo vero, sine quibus salus desperanda sit. Putare autem, non aliud ipsi cæterisque profuturum, quam si arreptis armis ad domestici opes debilitandas frangendasque totis viribus incumbant. Hoc in proclivi esse, si imperatrice adita, et benevolentia erga ipsam filiumque imperatorem simulata, eam permoveat ut eum pro hoste et insidiatore ducat, addatque se hæc pro certo audivisse, et esse scelus non ferendum, seque malle cum filiis suis pro ipsis pugnando oppetere, quam perpeti ut per nefas imperio aut etiam vita spolientur. Quibus rationibus credibile fieri ipsam tremefactam ac persuasam, nullo negotio ab illo discessuram, bellumque contra eumdem ipsis mandaturam. Quo obtento, non tantum ingruentibus malis liberatos, verum etiam felicitati quasi portam patefactam fore. Quod autem hæc de illo vera non sint, curandum non esse; non enim nunc de veritate falsitateque certamen proponi, sed utrum illius supercilio depresso cum gloria supersint, an, si imperium tenere perseveret, similiter nefariorum criminum convictis, capite plectantur. Idcirco tentanda omnia et omne genus pugnæ experiundum potius, quam de talibus anxie disputandum, quæ sive hoc sive alio modo se habeant, nihil obsunt. Sic illum quoque illexit quo voluit. Hucusque insidiæ. Visum insuper etiam de familiarissimis imperatricis quosdam ad hoc sodalitium asciscere, cum cogitaret, alios forsitan eidem suspectos futuros, quasi qui vel metu, vel invidentia quadam perversa et improba molirentur, cum de intimis domesticis suis tale quiddam sentire non possit. Proinde filium Zampæ, quæ illam e Sabaudia secuta fuerat, Artotum nomine (quem et imperator cum aliis de causis, tum de fortitudine bellica vehementer vivus dilexerat, et post ejus mortem ipsum matremque imperatrix in pretio habebat),

ἕτοιμος. Οὐδὲ γὰρ ὁ προτοῦ χρόνος τοιοῦτον αὐτῷ τὸ ἦθος συμμαρτυρεῖ. Πολλῶν γὰρ αὐτῷ προσκεκρουκότων καὶ μεγάλα, οὐδένα πώποτε ἐφάνη ἀντιδρῶν κακῶς. Πρὸς ἐμὲ δὲ μετρίως μὲν διὰ τὸν λόγον τετάρακτο ἐκεῖνον. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον, οὕτως ἀφῆκε τὴν ὀργὴν, ὡς μηδὲ εἰρῆσθαί τι δοκεῖν. Ἀπόκαυχος δὲ, Εἰ μὲν ὑποπτεύων, ἔφη, τοὺς λόγους τοὺς ἐμοὺς ὡς πειρωμένου, καὶ τὸ προσκρούειν αὖθις ἐκείνῳ δεδοικὼς τοιαῦτα ὑπεκρίνω, ἄλλος ἂν εἴη λόγος. Εἰ δ' ὡς ἀληθῶς οἰόμενος οὕτως ἔχειν, ἴσθι ἀγνοῶν τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ ἥμερος, ὥσπερ ἔφης, καὶ προσηνὴς, καὶ περὶ μηδένα ἐκεῖνος κακὸς ὀφθεὶς, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου δύναμιν μεγάλην περιβεβλημένον πάντες ἐθεράπευον. Καὶ οὐδεὶς ἄχρι νῦν, οὐχ ὅτι ἀντειπεῖν, ἀλλ' οὐδ' ἀντιβλέψαι πώποτε ἐτόλμησεν. Ὅθεν κἀκεῖνος πᾶσι προσεφέρετο μετρίως ὑπεπτηχόσι καὶ δεδουλωμένοις ἀκριβῶς. Σοῦ δὲ νυνὶ πρώτου τολμήσαντος ἀντειπεῖν ἀναφανδὸν, οὐκέτι συγκαλύπτειν τὴν κακίαν οἷός τε ἐγένετο, ἀλλ' ἀπὸ σοῦ κἀκεῖνος ἄρξεται πρώτου τοὺς εἰς αὐτὸν ἁμαρτάνοντας κολάζειν. Αὐτίκα τε ὤμνυε τὰ φρικωδέστατα ὡς πάντα εἴη ὅσα φθέγξαιτο ἀληθῆ, καὶ ὡς εἰ μὴ τὴν ταχίστην ἑνί γε τῷ τρόπῳ πειρῷτο διασώζειν ἑαυτὸν, οὐδὲν ἐμποδὼν μὴ καὶ αὐτὸν καὶ πᾶσαν οἰκίαν ἀπολέσθαι. Ὁ δ' ὥσπερ ἦν εἰκὸς, περὶ τῶν ἐσχάτων τὸν φόβον ἐσχηκὼς, ἐδεῖτό οἱ τρόπον ὑποθέσθαι δι' οὗ τὰ προσδοκώμενα δεινὰ δυνήσεται διαφυγεῖν. Ὁ δ' ἔφασκεν οὐ χαλεπὸν μὲν εἶναι καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν παρόντων τὸ δέον συνιδεῖν, οὐ τῶν πολλῶν καὶ ἀνοήτων ὄντα, ἀλλὰ τῶν ἐμπειρίᾳ πραγμάτων καὶ συνέσει τοῖς πρώτοις ἁμιλλώμενον Ῥωμαίων. Παραινέσειν δὲ καὶ αὐτὸν ἃ οἴεται λυσιτελήσειν· μᾶλλον δ' ὧν χωρὶς, σωτηρίας ἀδύνατον τυχεῖν. Οἴεσθαι δὲ μηδὲν ἕτερον αὐτῷ λυσιτελήσειν, καὶ τοῖς ἄλλοις, ἢ πόλεμον ἀραμένῳ πρὸς ἐκεῖνον, παντὶ σθένει πειρᾶσθαι καταλύειν τὴν ἐκείνου δύναμιν. Τοῦτο δ' ἔσται ῥᾴδιον, ἂν βασιλίδι προσελθὼν, καὶ τὴν εἰς ἐκείνην εὔνοιαν καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν ὑποκριθεὶς, ἀναπείσῃ ἐκεῖνον πολέμιον νομίσαι, καὶ ἐπιβουλεύοντα αὐτῇ πρὸς τὴν ἀρχὴν, φάσκων περὶ ἐκείνου ἀκριβῶς πεπεῖσθαι τὰ τοιαῦτα, καὶ τὴν ἀδικίαν μὴ ἐνεγκεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον αἱρετώτερον ἡγήσασθαι αὐτὸν καὶ παῖδας ὑπὲρ αὐτῶν εἰ δέοι πολεμοῦντας ἐκείνῳ ἀποθνήσκειν, ἢ αὐτοὺς ἀδίκως τὴν ἀρχὴν ἀφαιρουμένους, ἢ καὶ ἀποθνήσκοντας περιϊδεῖν. Οἷς ἐκείνην ὥσπερ εἰκὸς πεισθεῖσαν ὑπὸ δέους ῥᾷστα τε ἐκεῖνον διαστήσεσθαι καὶ τὸν πόλεμον ἡμῖν τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτρέψειν. Τούτου δὲ γεγενημένου, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦον οὐ τῶν προσδοκωμένων δεινῶν ἀπηλλάχθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τύχης ἀγαθῆς ἀφορμὴν τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον ποιήσασθαι. Ὅτι δὲ οὐκ ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, οὐ χρὴ σκοπεῖν περὶ ἐκείνου. Οὐ γὰρ περὶ ἀληθείας καὶ ψεύδους ἡμῖν πρόκειται νῦν ἀγὼν, ἀλλ' εἴτε ζῆν εὐκλεῶς καθῃρηκότας ἐκείνου τὴν ὀφρῦν, εἴτε ἀποθνήσκειν ὁμοίως τοῖς ἐπὶ δεινοῖς τισιν ἑαλωκόσιν, ἐὰν ἐκεῖνος ἔτι τῶν πραγμάτων ἄρχῃ. Διὸ πάσῃ χρηστέον μηχανῇ καὶ παντὶ πολέμου εἴδει προσεκτέον μᾶλλον, ἢ περὶ τοιούτων

μικρολογητέον, ἃ μηδεμίαν βλάβην ἔχει, ἂν ὧδε ἢ ἑτέρως ἔχωσι. Τούτοις μὲν οὖν ἔπειθε κἀκεῖνον. Καὶ πέρας ἤδη εἶχεν ἡ ἐπιβουλή. Ἐδόκει δὲ δεῖν καὶ τῶν οἰκειοτάτων βασιλίδι τινὰς προσεταιρίσασθαι, ἐκεῖνο ἐννοῶν, ὡς τοὺς μὲν ἄλλους ἴσως ἂν ὑποπτεύσειεν ἡ βασιλὶς, ἢ φόβῳ ἢ φθόνῳ τοιαῦτα ἐσκαιωρηκέναι. Τῶν οἰκειοτάτων δὲ μηδὲν καταγνοίη ἂν τοιοῦτος, καὶ τῷ Ζαμπέας υἱῷ ἡ ἐκ Σαβωΐας βασιλίδι εἵπετο πολλῆς καὶ παρὰ βασιλέως ἔτι ζῶντος ἀπολαύοντι τῆς εὐμενείας, τά τε ἄλλα, καὶ διὰ τὴν ἐν ταῖς μάχαις εὐψυχίαν. Καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν βασιλίδι σπουδαζομένων ἐκείνου τε καὶ τῆς μητρὸς Ἀρτώτῳ προσαγορευομένῳ, τούτῳ δὴ ἐντυχὼν, εἴ τι περὶ ἑαυτοῦ εἰδείη ἐπυνθάνετο. Ὡς δὲ ἐκεῖνος ἔφασκε μηδὲν, Ἀλλ' ἐγὼ, εἶπεν, αὐτοῖς ὠσὶν ἀκήκοα, τοῦ μεγάλου δομεστίκου πολλὰ σοῦ καὶ τῆς μητρὸς καταφερομένου, καὶ πολλὴν εὐήθειαν καταγινώσκοντος Ῥωμαίων, ὅτι δέον πρὸς τῶν κοινῶν τὴν ἐπιμέλειαν τοῖς ὁμοφύλοις χρῆσθαι, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ πολλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς οὖσι, οἱ δ' οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες, Ἀρτώτῳ χρῶνται καὶ μητρὶ, ἀνθρώποις ἀλλοφύλοις καὶ οὐδὲν ἄμεινον διακειμένοις τῶν πολλῶν βασιλίδα θεραπεύοντες. Ἀλλ' ἕως μὲν ἔτι περιῆν ὁ βασιλεὺς, οὐδὲν ἀντιλέγειν ἦν, πᾶν τὸ παριστάμενον κατ' ἐξουσίαν πράττοντι. Νυνὶ δὲ εἰς ἐμὲ τῶν πραγμάτων τῆς ἀρχῆς περιηκούσης, οὐ περιόψομαι ὑπὸ τοιούτων, ὥσπερ κηφήνων τὰ Ῥωμαίων καταναλισκόμενα κοινά· ἀλλ' ἐνθέμενος τριήρει μετὰ τὴν ἐπάνοδον, πρὸς τὴν οἰκείαν ἀποπέμψω. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ δειλίαν σου κατηγόρει καὶ ἀνανδρίαν ἐν ταῖς μάχαις. Ἐγὼ δὲ πρὸς τὴν τοσαύτην ἀδικίαν ἀχθεσθεὶς, μειζόνων τε ἄξιον ἢ ὧν παρὰ Ῥωμαίοις τυγχάνειν εἰδὼς, καὶ τὴν θυγατέρα προθύμως σοι πρὸς γάμον ἐκδιδόναι ἔχω, καὶ πάντα πράττειν ὑπὸ σοῦ οὐ διὰ τὴν προτέραν φιλίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ κήδους ἕνεκα. Καὶ εὐθέως ὅρκους τε τοῖς λεγομένοις προσετίθει, καὶ ἐγκόλπιον παρεῖχεν εἰς ἀσφαλῆ τῶν λεγομένων πίστιν. Ὡς δὲ συνθέμενον τὸν Λατῖνον εἶχε, παρῄνει τῇ μητρὶ τὰ εἰρημένα ἀπαγγείλαντα πείθειν αὐτὴν, πάσῃ χρήσασθαι καὶ ἐπινοίᾳ καὶ σπουδῇ, ὥστε ἐκπολεμῶσαι βασιλίδα τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ. Καὶ τἄλλα προσετίθει ἃ τοῖς ἄλλοις εἴρητο αὐτῷ. Τὰ δὲ τοιαῦτα εἰς τετάρτην ἡμέραν ἐξ ἧς ἧκεν εἰς Βυζάντιον αὐτῷ συνεσκευάζετο. Καὶ ἐπεὶ καθένα τοὺς εἰρημένους εἶχε πεπεισμένους, αὖθις συνίστα τοὺς ὁμοίαν περὶ τοῦ πολέμου γνώμην ἔχοντας ἑκάστῳ ἀπαγγέλλων. Παρῄνει τε κοινῇ βουλευσαμένους, ὅθεν ἂν δοκοίη βέλτιον τὸν πόλεμον κινεῖν.

A hunc, inquam, conveniens, ecquid de se audisset exquirebat. Illo negante, subjecit : Ego vero præsens audivi, cum magnus domesticus contra te matremque tuam debaccharetur multis, Romanosque magnæ fatuitatis argueret : qui, cum ad publicam procurationem uti civibus oporteret, essentque in promptu boni viri, bonæ feminæ magno numero, illi nescio quorsum acti, **412** vel potius imperatrici adulantes, Artotum, et ejus matrem, homines exteros ac plebeios adhiberent. Imperatori viventi, inquit, ac pro potestate quidquid incideret moderanti, contra dicere fas non erat : nunc, quando summa imperii ad me devenit, non patiar a talibus, tanquam a fucis communia Romanorum bona absumi, sed post reditum meum B triremi impositos, unde advenerunt, eo remittam. Præter cætera quoque timiditatem tuam et in prælio ignaviam reprehendit. Ast ego tanta iniquitate offensus, teque majoribus, quam a Romanis habes, dignum sciens, etiam filiam meam tibi in matrimonium dabo, nec propter pristinam duntaxat amicitiam, sed propter affinitatis quoque conjunctionem tua causa faciam omnia. Illico juramentum et bullam adjicit, quo certior dictis fides esset. Ut hominem Latinum ad suam factionem adjunxit, eum hortatur, eadem matri referens, illam commoveat, ut tota mente omnique ope enitatur, quo imperatricem magni domestici odio inflammaret. Alia item apud alios dicta annectit. Atque hæc quatriduo, postquam Byzantium venit, per dolum et C fraudem struxit. Cumque singulos quos nominavimus, jam irretitos teneret, de integro eos concitabat, dum, qui subscripsissent, circumiens singulis enarraret; monebatque uti communiter deliberarent, unde commodius bellum ordirentur.

CAPUT XX.

Conjuratorum astus in imperatrice convenienda. Accusatio magni domestici. Imperatricis vera suspicio et interdictum. Asani Artotus cum Zampea matre succedit. His Chumnus cum filio, et Manuele Cantacuzeno genero. Omnes rejiciuntur, quos Apocauchus audaciores facit. Postremi patriarcha, et Andronicus Asanes quasi triarii cum imperatrice decertant et eam vincunt; ita tamen, ut ex Occidente reversum judicio arcessendum decernat.

Καὶ ἐπεὶ πρὸς πατριάρχην ἧκον, ἐδόκει δεῖν, μὴ ἀθρόους ἀπαγγέλλειν βασιλίδι ἃ ἐσκέψαντο, ἀλλὰ κατ' ὀλίγους προσιόντας, ἵνα μήθ' ὑποψίαν παρέχοιέν τινα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον καταπλήττοιεν συνεχῶς τε περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγόμενοι, καὶ μᾶλλον πείθοιεν ἀληθῆ νομίζειν τὰ ὑπὸ πολλῶν ὡσαύτως εἰρημένα. Ἐδέδοκτο δὴ Ἀσάνην πρῶτον τὸν μέγαν δοῦκα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν ἀδελφὸν προσάγειν τὴν πεῖραν βασιλίδι. Προσελθόντες τοιγαροῦν, καὶ πολλὰ περὶ τῆς εἰς αὐτὴν εὐνοίας καὶ βασιλέα προδια-

D Ut ad patriarcham venerunt, placuit, non omnes simul clandestinis agitata consiliis exponere, sed paucos per successionem ad eam adire, ut neque suspicionem aliquam darent, sed magis eam terrerent, dum crebro de iisdem dissererent, et ad credendum tanquam veris impellerent, quia a multis eadem narrarentur. Convenit autem, ut Isaacius magnus dux, et Constantinus ejus frater Asanes primi animum Augustæ periclitarentur. Qui ingressi, et pluribus de sua in ipsam filiumque

imperatorem voluntate præfati, se nosse dicebant, magnum domesticum sibi **413** imperium asserere, et brevi cogitata perfecturum. Quod cum indignissimum statuant, judicasse minime tegendas, sed in apertum proferendas insidias, ut re perspecta, et de se ipsa et de liberis quod opus erit, decernat. Non enim res parvas in discrimen vocari, sed id agi, utrum cum dignitate vivant, retento imperio, quod jure paterno illorum sit, an cum dedecore intereant ejus insidiis, qui summa rerum administranda, tantam sibi potentiam compararit. Imperatrix, suspicione veritatem ipsam attingens, non modo querimoniam non probavit, sed eam præterea visa est moleste ferre, eosque admonuit, ut his criminationibus supersederent: quidquid enim de magno domestico dicatur, ipsam ab eo distrahi ac dissidere non posse, quæ vera et consentanea, non commentitia de illo plane credat. Postquam hi frustrati recesserunt, Artotus cum matre mittitur, qui eadem narrantes, antequam absolverent, cum bile et stomacho rejecti sunt. Postridie Chumnus cum filio et genero Manuele Cantacuzeno duce, et Gabala accedit, quasi qui recentius quidpiam rescierint: explicate memorant, non desidendum, sed ad vim propulsandam exsurgendum, se pecunia et armis bellum foturos. Nam cum benevolentiam fidemque imperatori inde a pueritia navaverint, tam incredibilem audaciam ferre nequire, malleque etiam animas suas projicere, quam hæc videre et perpeti. Imperatrix cum gratias de tam propensa voluntate egisset, dixissetque, sibi quoque minime dubium videri, eos, si quid tale accideret, cum quovis alacriter pro se dimicaturos, hortabatur tamen, ut de magno domestico ista loqui omitterent, quippe mera figmenta et calumnias; ejus enim erga se et imperatorem filium prompta ac parata studia sibi exploratissima esse: ne, si rediens se ab illis horum criminum accusatum intelligat, id ipsis merito irascatur. Sic imperatricem nihil dictorum a præjudicata opinione, omnia pro fabulis e cujusque ingenio profectis ducentem depulit. Cum et hi ad alios regressi, responsum retulissent, non levis timor incessit omnes, extremo jam periculo se circumventos existimantes, nisi quid dictis efficacius invenirent. Quos Apocauchus monere, ne cunctarentur, nam de magno domestico prolata, tam multis consciis silentio tegi non posse: quæ si rescierit, licere cuivis intelligere periculi secuturi magnitudinem. **414** Idcirco hortabatur, ne desperatione victi, actione desisterent, sed aliis omnibus posthabitis, hoc unum persequerentur, ut de acerbissimo hoste triumpharent, aut saltem ne atrocissime ab eo multarentur. Proinde ad patriarcham et Andronicum Asanem, magni domestici socerum, velut ad sacram anchoram confugiendum judicarunt: quorum quia potior esset ad persuadendum auctoritas, per ipsos imperatrici terrorem ac metum incuterent. Nam patriarcha

A λεχθέντες τὸν υἱὸν, ἔπειτα ἔφασαν τὸν μέγαν δομέστικον εἰδέναι τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ περιποιούμενον, καὶ ὅσον οὐδέπω τὴν ἐπίνοιαν εἰς ἔργον ἄγειν βεβουλημένον. Ὅσπερ αὐτοῖς τε ἄγαν ἔδοξε τῶν δεινοτάτων, καὶ δεῖν μὴ συγκαλύπτειν, ἀλλὰ δήλην τὴν ἐπιβουλὴν ποιεῖν, ἵν' αἰσθομένη, τὰ δέοντα περί τε ἑαυτῆς βουλεύσηται καὶ τέκνων. Οὐ γὰρ περὶ μικρῶν τινων εἶναι τὸν κίνδυνον αὐτοῖς, ἀλλ' εἴτε ζῆν καλῶς τῆς ἐκ πατρῴου κλήρου προσηκούσης ἐχομένους βασιλείας, ἢ ἀποθνήσκειν ἀκλεῶς ἐπιβουλευθέντας ὑπ' ἐκείνου δύναμιν τοσαύτην ἐκ τοῦ τῶν πραγμάτων ἄρχειν κεκτημένου. Βασιλὶς δὲ ὑποπτεύουσα ὅπερ ἦν, οὐ μόνον οὐκ ἐπῄνεσε τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἐῴκει καὶ ἀχθομένη διὰ ταῦτα. Παρῄνει τε αὐτοῖς ἀπέχεσθαι τῶν συκοφαντιῶν, ὡς B οὐδενὸς ὅσ' ἂν τις εἴποι διάστασιν αὐτῇ δυναμένου πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐμποιῆσαι· σαφῶς πεπεισμένη τἀληθῆ καὶ προσήκοντα περὶ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἄπρακτοι ἐκεῖνοι ἐπανῆκον, Ἀρτῶτος προσεπέμπετο ἅμα τῇ μητρί· τὰ ἴσα δὲ κἀκεῖνοι ἀπαγγείλαντες, ἀπεπέμφθησαν πρὸς ὀργὴν, οὐδὲ ὅλους ἀκοῦσαι τῆς βασιλίδος τοὺς λόγους ἀνασχομένης. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ὁ Χοῦμνος ἅμα υἱεῖ τε καὶ κηδεστῇ Μανουὴλ Καντακουζηνῷ τῷ στρατηγοπούλῳ, καὶ Γαβαλᾶς ὁμοίως βασιλίδι προσελθόντες, ὡς δή τι νεώτερον πεπυσμένοι, ἀπήγγελλον μετὰ σπουδῆς· συνεβούλευόν τε μὴ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ διανίστασθαι πρὸς ἄμυναν ὡς καὶ αὐτῶν καὶ χρήμασι καὶ ὅπλοις συνεφαψομένων τοῦ πολέμου. Οὐ C γὰρ φέρειν τῇ εἰς βασιλέα εὐνοίᾳ καὶ πίστει συντεθραμμένους, τὴν ὑπερβολὴν ὁρᾷν τῶν τολμωμένων· ἀλλ' ἑτοιμότερον ἔχειν καὶ τὰς ψυχὰς προΐεσθαι αὐτὰς, ἢ τοιαῦτα γινόμενα περιϊδεῖν. Βασιλὶς δὲ καὶ αὐτοῖς ὁμολογήσασα τῆς προθυμίας χάριν, καὶ πεπεῖσθαι καὶ αὐτὴ σαφῶς εἰποῦσα, ὡς εἴ τι συμβαίη τοιοῦτον, προθύμως παντί τῳ πολεμήσουσιν ὑπὲρ αὐτῆς, ἔπειτα παρῄνει τῶν κατὰ μεγάλου δομεστίκου λόγων ἀποσχέσθαι, ὡς οὐδὲν ὄντων ἢ πλάσμα καὶ συκοφαντίαν, εἰδέναι γὰρ ἀκριβῶς τὴν ἐκείνου πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν καὶ βασιλέα τὸν υἱόν· μὴ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὰ παρ' ὑμῶν αὐτοῦ κατηγορημένα ἐκμαθὼν δικαίως ἄχθοιτο ὑμῖν τοιαῦτα εἰρηκόσι. Βασιλὶς μὲν οὖν οὕτω πρὸς μηδὲν τῶν εἰρημένων τῶν ἐξαρχῆς ἐξέστη λογισμῶν, ἀλλὰ D πλάσματα ἡγεῖτο πάντα ὑπὸ τῆς ἑκάστου διανοίας ἀναπεπλασμένα. Ὡς δὲ καὶ οὗτοι πρὸς τοὺς ἄλλους συνελθόντες, ὅσα ἡ βασιλὶς ἀπήγγελλον ἀποκριθεῖσα, δέος ἔσχε πάντας οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐν ἐσχάτοις ᾤοντο ἤδη περιέχεσθαι κακοῖς, εἰ μή τι βουλεύσαιντο ἀνυσιμώτερον τῶν εἰρημένων. Συνεβούλευέ τε ὁ παρακοιμώμενος αὐτοῖς μηκέτι μέλλειν· τὰ μὲν γὰρ περὶ μεγάλου δομεστίκου εἰρημένα σιωπῇ καλύπτεσθαι οὐ δυνατὸν, πολλῶν τῶν συνειδότων ὄντων· καταδήλων δὲ ἐκείνῳ γενομένων, συνορᾷν ἔξεστιν ἑκάστῳ τοῦ κινδύνου τὴν ὑπερβολήν. Διὸ οὐδὲ παρῄνει ῥᾳθυμεῖν ἀπογνόντας πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ τῶν ἄλλων ἀποσχομένους πάντων, ἑνὸς τούτου γίνεσθαι μόνου, ὅπως περιγένοιντο τοῦ πολεμιωτάτου, ἢ, τά γε δεύτερα, μὴ τὰ ἀνήκεστα παρ' ἐκεί-

νου πάθοιεν αὐτοί. Ἐδόκει δὴ καὶ πατριάρχην, καὶ **A** τὸν Ἀσάνην Ἀνδρόνικον ὄντα τοῦ μεγάλου δομεστίκου πενθερὸν, ὥσπερ ἄγκυράν τινα καθεῖναι ἱεράν· καὶ δι' αὐτῶν τῆς βασιλίδος τοὺς λογισμοὺς πειρᾶσθαι κατασείειν, τῶν ἄλλων πάντων ἀξιολογωτέρων ὄντων πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοῖς, ἅτε δὴ πατριάρχου μὲν πρὸς τῇ δοκούσῃ πρὸς ἐκείνην εὐνοίᾳ καὶ ἱερωσύνῃ τῇ μεγίστῃ τετιμημένου, καὶ μὴ ἄν ποτε ψεύσασθαι ὑποπτευθέντος· τοῦ ἑτέρου δὲ μὴ τοσοῦτον ἂν εἰς ἀπονοίας βάραθρον ἐληλακέναι δόξαντος, εἰ μὴ τοιαῦτα τῷ γαμβρῷ συνῄδει ἀληθῶς, ὥσθ' ἑκόντι τὴν θυγατρὸς αἱρεῖσθαι κακοπραγίαν καταψευδόμενον τοσαῦτα. Ἐπεὶ δὲ ἐψηφίσαντο κοινῇ, γενομένων ἐν βασιλείοις τῶν εἰρημένων, ὁ πατριάρχης λόγου ἥπτετο πρῶτος πρὸς τὴν βασιλίδα, **B** Τὴν μὲν περὶ ἐμὲ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, φάσκων, εὐμένειαν καὶ σπουδὴν εὐθὺς ἐξαρχῆς, καὶ ὡς ἐκ φαύλης τύχης καὶ πολλῆς ἀφανείας εἰς τοῦτο δι' ἐκείνου δόξης καὶ λαμπρότητος προῆγμαι, δι' ἃ πολλὰς αὐτῷ χάριτας ὀφείλειν ὁμολογῶ δίκαιος εἶναι, πάντες μὲν ἂν εἰδεῖεν Ῥωμαῖοι, μάλιστα δὲ σύ. Ἄχρι μὲν οὖν αὐτὸν ἑώρων ὀρθοῖς καὶ δικαίοις χρώμενον λογισμοῖς, καὶ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν πίστιν ἄδολον ὑμῖν τηροῦντα καὶ καθαρὰν τοῖς βασιλεῦσι, δεῖν ἐνόμιζον καὶ αὐτὸς ὡς γνησιωτάτῳ φίλῳ προσέχειν· καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ φιλότεκνος πατὴρ ἃ λυσιτελήσειν ἤλπιζον αὐτῷ πρὸς εὐδοξίαν πράττειν ᾑρούμην· ἐπεὶ δὲ ἄλλων τε πολλῶν λεγόντων ἐπυθόμην, καὶ αὐτὸς παρ' ἐμαυτοῦ συνῆκα, ὡς ἄδικα καὶ βίαια καὶ διανοεῖται καὶ πράττειν ἤδη ὥρμηται, **C** τοῦ πολλὰ πεφιληκότος βασιλέως, καὶ ἐπὶ μέγα δόξης προαγαγόντος ἀδίκως ἀμειβόμενος τοὺς παῖδας, οὐ μόνον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ ζωῆς αὐτῆς ἀποστερῶν, τήν τε γνώμην ἐβδελυξάμην ὡς ὠμοτάτην, καὶ ἀγνωμοσύνης οὐδεμίαν ἐλλείπουσαν ὑπερβολὴν, καὶ αὐτὸν οὐ τῶν φίλων ὥσπερ πρότερον, ἀλλὰ τῶν πολεμιωτάτων ἔγνων δεῖν ἡγεῖσθαι. Νομίζων δὲ μὴ καὶ σὲ τὰ τοιαῦτα ἀγνοεῖν τῶν πάνυ καιρίων εἶναι, ἥκω ἀπαγγέλλων, ἵν' ἐκ τῶν παρόντων σκεψαμένη, οὐ μόνον αὐτὴν καὶ παῖδας διασώσῃς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν συγκινδυνεύουσαν ἀρχήν. Ἡ βασιλὶς δὲ ὥσπερ ἐκπεπληγμένη, λόγους ἔφασκεν ἀκούειν, οἵους οὐδ' αὐτὸν τὸν κακίας ἐφευρετὴν ἄν ποτε δυνήσεσθαι ᾠήθη περὶ μεγάλου δομεστίκου πείσειν ἐπιχειρήσειν· **D** ὡς κακὸς ἐκεῖνος περὶ αὐτὴν καὶ παισὶν ἐπιβουλεύων βασιλέως, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης φιλίας τοιαύτας χάριτας ἀποδιδούς. Τοῦ πατριάρχου δὲ καὶ αὐτοῦ τὰ ἴσα φάσκοντος ἐν ἀρχῇ πεπονθέναι πρὸς τὰ περὶ ἐκείνου εἰρημένα, καὶ τοῖς λέγουσιν ἀπιστεῖν, οὐ δὶς καὶ τετράκις τοσούτων, ἀλλὰ καὶ πολλαπλασιόνων, ἢ ὅσοι προσεληλύθασιν αὐτῇ τῶν εἰρηκότων ὄντων· ἔπειτ' ἐπιστήσαντα τὸν νοῦν καὶ τοῖς πραττομένοις ἀκριβῶς προσεσχηκότα, τὴν διαστροφὴν τῆς γνώμης καταμαθεῖν, καὶ πείθεσθαι ἀξιοῦντος καὶ αὐτὴν, καὶ μὴ περὶ πράγματος οὕτω τὸν κίνδυνον ὀξὺν ἔχοντος διαμέλλειν, ἀλλ' ἤδη περὶ σωτηρίας αὐτῆς τε καὶ τῶν τέκνων σκέπτεσθαι, ἀνεμίμνησκεν ἡ βασιλὶς τῶν πρὸς ἀλλήλους οὔπω χθὲς

A præterquam quod illi bene cupere videbatur, summo præerat sacerdotio, quem illa nunquam mentiturum suspicaretur; alter, nisi genero hujus molitionis esset conscius, in tantam amentiæ vecordiæque barathrum, ut tam multa mentiendo, sponte ac volens filiam calamitosam redderet, præcipitaturus non putabatur. Hoc fixo, cum essent in palatio omnes quos recensuimus, patriarcha primus talibus dictis Augustam compellavit: Magni domestici erga me voluntatem ac studium a principio, et quomodo per illum ex abjecta conditione multaque obscuritate ad istam amplitudinem claritatemque pervenerim (ob quod singulares me illi gratias merito debere haud inficior), Romanorum nullus est, qui scire non possit, et tu nosti potis**B**simum. Quandiu igitur illum recta incedere via, et amicum justitiæ, sinceraque et pura erga vos et imperatores benevolentia ac fide animadverti, me vicissim illi ut amico germanissimo addictum esse oportere sentiebam; nec minus quam liberorum suorum amans pater, quæ ad ejus gloriam factura confidebam, ea facere instituebam. Ast ubi multis commemorantibus audivi, et per me cognovi, illum vim et nefas meditari, et jam ad scelus perpetrandum esse incitatum (male videlicet remunerantem filios imperatoris, a quo tantopere dilectus, et ad tam inclytum fastigium evectus est, dum eos non modo imperio, sed vita etiam privare molitur), crudelissimum ejus, et supra quam cre**C**dibile est, perversum consilium exsecratus, non amicorum, ut prius, sed hostium infestissimorum numero ducendum existimavi. Ratus porro nec te nescire, quam hæc exitiosa sint, tibi nuntius adsum, ut pro tempore circumspicias, quemadmodum et te, et gnatos tuos, et totum imperium in idem discrimen conjectum serves. Tum imperatrix attonitæ similis, talia se de magno domestico audire dixit, qualia nunquam cogitasset de eo sibi persuadere conaturum, vel ipsum scelerum omnium satorem et architectum diabolum: **415** quod nimirum sibi infestus, et insidiator liberorum imperatoris, pro nobili illa amicitia tales referret gratias. Excipiente patriarcha, eumdem fuisse sensum suum ab initio, cum hæc de eo audiret, et nar**D**rantibus credere nequivisse, qui non ter quaterve, sed multis partibus plures fuissent, quam nunc ad eam convenissent: post, ubi animum applicuerit, et ad acta diligenter attenderit, pravitatem mentis ejus didicisse quam ut et ipsa credat, æquum videri, et ne in periculosissimo negotio moras nectat, sed jam de sua filiorumque salute laboret. Redibat autem in memoriam imperatrix, quomodo recentissime, ipso patriarcha præsente, jurassent mutuum, quando et alia dixerit magnus domesticus, quæ ipsi secum recordentur, et hoc inprimis ut si quid accusaretur, ne absentem indicta causa damnarent, sed in judicium vocato, locum defensionis darent; et siquidem injustus ac perjurus compeireretur, extremo cum supplicio addicerent;

sin al esset ab accusatione veritas, criminibus absolverent, et sycophantas hoc ipsum quod sunt, ostenderent. Nunc cum illum perfidiæ ac perjurii multi insimulent, neminem se videre, qui ei in judicio se opponere, et pro scelerato arguere audeat, sed nec qui manifeste eum accuset, quasi qui malignum se et proditorem ejus demonstrarit: ut ex auditis hanc delationem puras putas esse calumnias potius, quam aliquid veritatis habere, perspicere queat, et velut ex composito ab omnibus, nullo argumento ut imperii invasorem reum peragi. Non itaque justum esse, nec suam decere personam, multorum sermonibus, nihil ad probationem veritatis solidum continentibus credulam, bellum civile adversus eum inceptare. Non esse unum de plebe infima, ut opera levissima subigatur. Sed quæ nunc dicta sint, eorum nihil ei indicandum, verum bene perpendendum accurateque examinandum negotium, dum in Occidente abest, et post reditum citra cunctationem judicio arcessendum, ac tempore ad respondendum concesso, vel damnandum, si perjurii comperiatur, vel scelere omni solvendum, si nihil, quorum suspectus erat, designarit. Hæc imperatrix æqua simul et commoda reputans, respondit.

A καὶ πρώην ἐπ' αὐτοῦ γεγενημένων ὅρκων· ἐν οἷς ἄλλα τε εἴρητο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ἔφασκεν, ὅσα σύνισμεν αὐτοὶ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἵνα ἄν τι κατηγορηθῇ παρά τινος, μὴ ἐρήμην οὕτως ἐκείνου καταψηφίζεσθαι ἡμᾶς· ἀλλ' ἐπὶ δίκην καλέσαντας, καὶ τόπον ἀπολογίας παρασχομένους, ἂν μὲν ἀδικῶν ἁλίσκηται καὶ ἐπιορκῶν, δίκας τὰς ἐσχάτας ἀπαιτεῖν· ἂν δὲ μηδὲν προσῇ τοῖς εἰρημένοις ἀληθὲς, τῶν ἐγκλημάτων μὲν ἐκεῖνον ἀπολύεσθαι, τοὺς συκοφάντας δὲ αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν ἀποδείκνυσθαι συκοφάντας. Νυνὶ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν ἀπιστίας καὶ ἐπιορκίας διωκόντων, οὐδένα ὃς ἀντικαταστῆναι πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῆς δίκης τολμήσει, ὥστ' ἐξελέγχειν ἀδικοῦντα. Οὐ μὴν, ἀλλ' οὐδὲ νῦν τινα διαῤῥήδην ἐκείνου κατηγορεῖν, ὅτι πράττων κακῶς ὦπται, καὶ B προδότης περὶ ἐμὲ, ὥστ' ἐκ τῶν λεγομένων καὶ αὐτὴν ἔχειν συνορᾷν εἰ συκοφαντία τὰ εἰρημένα, ἢ ἀληθείας ἔχεταί τινος· ἀλλ' οὕτως ὥσπερ ἐκ συνθήματος πάντες αὐτοῦ καταψηφίζονται τὴν βασιλείας ἁρπαγὴν, μηδὲν πλέον προστιθέντες· οὐ δὴ δίκαιον, οὔτ' ἄλλως εὐπρεπὲς ἐμοὶ, τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν πεισθεῖσαν λόγοις, οὐδὲν βέβαιον πρὸς ἀπόδειξιν ἔχουσι τῆς ἀληθείας, πόλεμον πρὸς ἐκεῖνον ἐμφύλιον κινεῖν. Οὐ γὰρ τῶν πολλῶν εἷς, ὥστ' αὐτοῦ ῥᾷστα περιγενέσθαι· ἀλλὰ νῦν μὲν τῶν εἰρημένων δῆλον πρὸς αὐτὸν μηδὲν ποιεῖν· ἀλλὰ σκεψαμένους πολλὰ, καὶ βασάνῳ τὸ πρᾶγμα δόντας ἀκριβεῖ, ἕως ἂν ἐκεῖνος ἀπῇ πρὸς τὴν ἑσπέραν, μετὰ τὴν ἐπάνοδον εὐθὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν δίκην· καὶ καιρὸν παρασχομένους πρὸς ἀπολογίαν, ἢ καταψηφίζεσθαι ἂν φαίνηται ἐπιορκῶν, ἢ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολύειν, ἂν μηδὲν τῶν ὑποπτευομένων εἰργασμένος ᾖ. Τοιαῦτα μὲν ἡ βασιλὶς δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ συμφέροντα οἰομένη, ἀπεκρίνατο.

416 CAPUT XXI.

Probationibus et judicio audito terretur patriarcha vicissimque a periculi gravitate imperatricem terret, et de domestico suspicionem auget vehementer, ejusque in curanda sua et liberorum salute negligentiam liberius coarguit. Ei Asanem pro optimo consiliario commendat, qui ejus animum callide subiens colophonem addit et magnifico promisso, ut alii quoque, orationem concludit.

At enim patriarcha probationes et judicium C audiens, conscientia suæ aliorumque sycophantiæ, et quidem multæ excitus, ad hæc cernens, quantum ipsis præter dedecus sycophantis debitum periculi crearetur, angebatur animi vehementer, et timoris magnitudine parum differebat a mortuis. Nondum tamen omnino ad male faciendum fessus, velut imperatricis cæcitatem miserans, Quibus in rebus, inquit, etiam de cœlo Deus adjuvat, omnia velut ad cursum plane et expedita sunt, ac nullo labore feliciter geruntur: contra, quos idem sponte ad perniciem deserit, iis e diverso difficultatis et turbarum plena sunt omnia. Atqui ego quanquam me studio vestri summis periculis involverim, non tanti æstimo calamitatem meam, usque ad sedis amissionem et carcerem processu- D ram, quam vestram, quibus non solum Romanus principatus, sed ipsa quoque vita ignominiose ac nefarie eripietur. Te autem admiror magnopere, si nunc, dum abest Byzantio, et domari nullo labore potest (siquidem quæ in eum cuduntur ignorat), adeo ab armis in illum refugis. Post tantum vero spatium, in quo quæ nunc dicta sunt, eorum nihil nescire poterit, cum non pauci in hac

Ὁ πατριάρχης δὲ ἐλέγχους πυθόμενος καὶ δίκην, πολλήν τε ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις συνειδὼς συκοφαντίαν, καὶ τὸν κίνδυνον συνορῶν ὅσος αὐτοῖς μετὰ τῆς συκοφάνταις προσηκούσης αἰσχύνης περιέσται, ἠγωνία τε οὐ μετρίως, καὶ τῷ πλείστῳ μέρει ἦν ὑπὸ δέους ἀποτεθνηκώς. Ἔτι δὲ οὐ παντάπασι πρὸς τὸ κακουργεῖν ἀπειρηκὼς, ὥσπερ τὴν ἀπόνοιαν βασιλίδος οἰκτιζόμενος, Ἐν οἷς, ἔφασκε, πράγμασι καὶ ὁ Θεὸς ἄνωθεν συνεφάπτεται, εὔδρομα πάντα καὶ λεῖα καὶ κατορθούμενα ἀπονητί· ὧν δ' αὐτὸς ἑκὼν μεθίεται πρὸς τὸ διαφθαρῆναι, τοὐναντίον ἅπαν, δυσκολίας γέμοντα καὶ ταραχῆς. Ἐγὼ δὲ καί τοι κινδύνοις τοῖς ἐσχάτοις διὰ τὴν εἰς ὑμᾶς εὔνοιαν ἐμαυτὸν περιβαλὼν, οὐ τοσοῦτον ἐν δεινῷ τὴν κακοπραγίαν τίθεμαι τὴν ἐμαυτοῦ ἄχρι καθαιρέσεως τῶν θρόνων καὶ δεσμωτηρίου ἐσομένην, ὅσῳ τὴν ὑμετέραν οὐκ ἀφαίρεσιν μόνον μέλλουσιν ὑφίστασθαι τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ζωῆς ἀκλεῶς ἅμα καὶ παρανόμως ἀποστερεῖσθαι. Θαυμάζειν δέ μοι καὶ σοῦ παρίσταται πολλὰ, εἰ νῦν ἀπόντος ἐκείνου Βυζαντίου, καὶ λίαν ὄντος εὐεπιχειρήτου διὰ τὸ μηδὲν εἰδέναι τῶν πραττομένων, οὕτω πέφρικας τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον· μετὰ δὲ χρόνον τοσοῦτον ἐν ᾧ τῶν τε εἰρημένων μηδὲν ἐκείνῳ ἐξέσται ἀγνοεῖν

οὐκ ὀλίγον ἐνταυθοῖ διατριβόντων τῶν ἡδέως ἂν ὑπὲρ ἐκείνου καὶ τὰς ψυχὰς προησομένων, καὶ παρασκευάσασθαι πρὸς ἕκαστα ὡς ἂν ἄριστα αὐτῷ δοκῇ, ῥᾳδίως ἤλπισας περιγενήσεσθαι. Οὐ γὰρ ὡς αὐτή τε οἴει, κἀκεῖνος φεναχίζων ἡμᾶς ἀπεσεμνύνετο, οὕτω πρὸς Βυζάντιον ἐπανήξει τοὺς φίλους καταλιπὼν, καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν τὴν περὶ αὐτόν· ὥστε σε ἔχειν ὅ τι βούλει χρήσασθαι αὐτῷ, ἀλλ' εἰδὼς ὡς ὑποπτεύεται, οὐ τῶν εὐγενεστέρων μόνον πείσει πολλοὺς ὑποσχέσεσι καὶ δωρεαῖς μεγάλων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ στρατιὰν ἅπασαν αὐτῷ προσέχειν παρασκευάσει χρήμασι διαφθείρας· ἔχων δὲ μεγάλην δύναμιν περὶ αὐτὸν, οὐ μόνον ἡμᾶς τοὺς ᾑρημένους ἐκείνῳ πολεμεῖν τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοίας ἕνεκα διαφθερεῖ ῥᾳδίως, ἀλλὰ καὶ σοὶ καὶ τέκνοις, μηδενὸς τοῦ βοηθοῦντος ὄντος, ὃν αὐτῷ τρόπον λυσιτελήσειν χρήσεται οἰήσεται, πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς σεμνολογήμασι, καὶ ταῖς ἀπάταις, καὶ ταῖς εἰρωνείαις χαίρειν εἰπὼν μακρά· ἃ οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ συνορᾷς αὐτὴ, οὐδὲ σωτηρίαν ἑαυτῇ τε καὶ τέκνοις ἐκ τῶν ἐνόντων ἐκπορίζειν βούλει, ἀλλὰ δίκας ὀνειροπολεῖς, καὶ συκοφαντίας καὶ ἐλέγχους, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο βουλομένη ἐννοεῖν ὅτι φθάσαις ἂν διαφθαρεῖσα πρὶν εἰς ταῦτα ἥκειν. Ἐγὼ μὲν οὖν ἃ καὶ πρότερον ἔφθην εἰπὼν, οὐ τῆς βασιλέως μόνον εὐμενείας μεμνημένος ὑφ' οὗ πολλῶν ἀπήλαυσα καὶ μεγάλων εὐεργετημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς σῆς· ἄλλως θ' ὅτι καὶ νόμων αὐτῶν καὶ δικαίων προβεβλημένος, πᾶσιν ἀνάγκην ἔχων τοῖς ὁπωσοῦν ἀδικουμένοις συναίρεσθαι τὰ δυνατὰ, ἐκείνου τε ἀπεσχόμην τῆς φιλίας, ἄδικα καὶ παράνομα διανοηθέντος, καίτοι πολλὰς ἀφορμὰς τῆς εἰς ἐκεῖνον εὐνοίας ἐσχηκὼς, καὶ σοὶ τὰ λυσιτελοῦντα συμβεβούλευκα, κύβον ὅ φασι ῥίψας, καὶ σὺν ὑμῖν ἑλόμενος ἢ ζῆν νικώντων, ἢ ἀποθνήσκειν ἂν τῆς ἐναντίας πειρᾶσθαι συμβαίνῃ τύχης. Θειοτέρᾳ δέ τινι καὶ τοῦδε παρόντος τύχῃ ὃς ἐκείνου τε οὐκ ἄν ποτε ἕλοιτο καταψεύδεσθαι συνοικοῦντος θυγατρὶ, καὶ σοὶ βουλεύσαιτο τὰ δέοντα, οὐ μόνον διὰ τῶν πραγμάτων τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν σύνεσιν ἣν ὁ πολὺς αὐτῷ τῆς ἡλικίας χρόνος ἐστὶ συνειλοχὼς, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου εὔνοιαν καὶ πίστιν ἄδολον καὶ καθαρὰν, ἄξιον πυνθάνεσθαι καὶ πείθεσθαι παραινοῦντι, οὐδὲν ἄδικον οὐδ' ἐπισφαλὲς βουλησομένῳ συμβουλεύειν. Ἀσάνης δ' ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἐφεδρεύοντες ὥστε τοῖς νικῶσιν αὐτοὶ συμπλέκεσθαι, πρὸς τοὺς λόγους παρεσκευασμένος ὢν, Τὴν μὲν ἐμὴν, ἔφη, πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον γνησιότητα καὶ πατρικὴν στοργὴν ἣν ἔχω πρὸς ἐκεῖνον τῇ φιλτάτῃ συνοικοῦντα θυγατρὶ, οὐδεὶς ἀγνοεῖ δήπου· ὅθεν οὐδ' ἐξαρνεῖσθαι τὰ πᾶσι φανερὰ προσῆκον ἥγημαι ἐμοί. Εὔδηλον οὖν ὡς ἐκείνου κατωρθωκότος ἃ διανοεῖται, βασιλεὺς μὲν ἐκεῖνος ἔσται, καὶ βασιλίδι τῇ ἐμῇ θυγατρὶ συνοικῶν, ἐγὼ δὲ πατὴρ βασιλέων, καὶ τὴν ἀρχὴν συμμετριζόμενος αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ μέγα ἥκων καὶ δόξης καὶ πλούτου καὶ περιφανείας. Ἀλλὰ τὰ λαμπρὰ ταῦτα καὶ σεμνὰ ἅπερ ἑτέρῳ παντὶ τῳ ἤρκεσαν ἂν εἰς εὐδοξίαν, ἐμοὶ τῶν παρόντων ἀποδέοντα φαίνεται πολλῷ. Τῇ γὰρ εἰς βασιλέας εὐνοίᾳ καὶ πίστει καθαρᾷ ἐκ πρώτης

A urbe degant, qui cum voluptate ejus causa sanguinem profundent, et accingi parati sint, quibus illa potissimum eos accingi voluerit, non difficile te superiorem fore confidis. Non etenim ut et tu putas, et ille nos ludificans jactabat, sic Byzantium redibit amicis relictis, et quibus colitur obsequiis illis tam multis, ut eum pro arbitrio tractare possis. Sed cum se suspicione laborare sciat, non modo de nobilioribus complures donis et promissis magnificis, verum etiam totum exercitum largitione corruptum, ad partes suas tuendas alliciet, et potentia ingenti præditus, non solum nos, qui cum eo, studio erga vos adducti, bello contendere dicemur, nullo negotio concidet, sed de te quoque et filiis, nemine contra opem
B ferente, omnibus illis gloriose dictis, et fallaciis, et **417** simulationibus valedicens, pro commoditate sua statuet. Quæ nescio quomodo non vides, nec tibi liberisque salutem ex data opportunitate conciliare vis, sed judicia, et calumnias, et probationes somnias, nec te citius occisum iri perspicis, quam ad eas veniatur. Quare id quod etiam antea dixi, meæ cum in imperatorem, cujus multa eaque præclara constant in me officia, tum in te benevolentiæ memor (adde quod et legum ac justitiæ patronus, quomodocunque injuriam passis, quantum in me est, opitulari necesse habeo) et ab illius amicitia, iniqua legibusque adversantia parturientis, tametsi multis eum nominibus com-
C plecti deberem, me sejunxi, tibique utile consilium dedi, et ut dicunt, aleam jeci, vobiscum præoptans aut vivere, si viceritis, aut interire, si in contrarium fortuna ceciderit. Porro et hunc divina quadam sorte præsentem (qui nunquam in eum utpote generum mentiri velit, tibique non tantum propter rerum usum atque prudentiam, quam ei ætas longinqua peperit, sed propter eam nihilo minus, qua in imperatorem fuit, et in liberos adhuc est, germana sinceraque charitate et fide, recte consulet) percontere licet, eique obtemperes: nihil enim iniquum periculosumve suasurus est. Asanes autem perinde, ut qui in gymnicis ludis subsidunt, quo cum victoribus ipsi quoque congrediantur, ad dicendum meditatus, Meam
D quidem, inquit, patriam et germanam charitatem erga magnum domesticum, charissimæ filiæ maritum nemo utique ignorat. Unde quæ omnibus nota sunt, negare me non decet. Manifestum est itaque, si, quod cupit bene processerit, illum imperatorem, gnatam meam imperatricem, me imperatorum patrem, imperii consortem, et illustri gloria, magnis opibus ac splendore futurum. Atqui ego claritates istas et augustos honores, qui cuivis alteri ad celebritatem sufficerent, hoc rerum statu nequaquam convenire arbitror. Nam cum a prima ætate fide non fucata imperatoribus studuerim, malim illis adhærendo in miserias et ærumnas incidere, quam cum insidiatoribus faciendo amplissimos honores et dona adipisci. De magno

sin al esset ab accusatione veritas, criminibus absolverent, et sycophantas hoc ipsum quod sunt, ostenderent. Nunc cum illum perfidiæ ac perjurii multi insimulent, neminem se videre, qui ei in judicio se opponere, et pro scelerato arguere audeat, sed nec qui manifeste eum accuset, quasi qui malignum se et proditorem ejus demonstrarit: ut ex auditis hanc delationem puras putas esse calumnias potius, quam aliquid veritatis habere, perspicere queat, et velut ex composito ab omnibus, nullo argumento ut imperii invasorem reum peragi. Non itaque justum esse, nec suam decere personam, multorum sermonibus, nihil ad probationem veritatis solidum continentibus credulam, bellum civile adversus eum inceptare. Non esse unum de plebe infima, ut opera levissima subigatur. Sed B quæ nunc dicta sint, eorum nihil ei indicandum, verum bene perpendendum accurateque examinandum negotium, dum in Occidente abest, et post reditum citra cunctationem judicio arcessendum, ac tempore ad respondendum concesso, vel damnandum, si perjurii comperiatur, vel scelere omni solvendum, si nihil, quorum suspectus erat, designarit. Hæc imperatrix æqua simul et commoda reputans, respondit.

A καὶ πρώην ἐπ' αὐτοῦ γεγενημένων ὅρκων· ἐν οἷς ἄλλα τε εἴρητο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, ἔφασκεν, ὅσα σύνισμεν αὐτοὶ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἵνα ἄν τι κατηγορηθῇ παρά τινος, μὴ ἐρήμην οὕτως ἐκείνου καταψηφίζεσθαι ἡμᾶς· ἀλλ' ἐπὶ δίκην καλέσαντας, καὶ τόπον ἀπολογίας παρασχομένους, ἂν μὲν ἀδικῶν ἁλίσκηται καὶ ἐπιορκῶν, δίκας τὰς ἐσχάτας ἀπαιτεῖν· ἂν δὲ μηδὲν προσῇ τοῖς εἰρημένοις ἀληθὲς, τῶν ἐγκλημάτων μὲν ἐκεῖνον ἀπολύεσθαι, τοὺς συκοφάντας δὲ αὐτὸ τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν ἀποδείκνυσθαι συκοφάντας. Νυνὶ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν ἀπιστίας καὶ ἐπιορκίας διωκόντων, οὐδένα ὃς ἀντικαταστῆναι πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῆς δίκης τολμήσει, ὥστ' ἐξελέγχειν ἀδικοῦντα. Οὐ μὴν, ἀλλ' οὐδὲ νῦν τινα διαῤῥήδην ἐκείνου κατηγορεῖν, ὅτι πράττων κακῶς ὦπται, καὶ B προδότης περὶ ἐμὲ, ὥστ' ἐκ τῶν λεγομένων καὶ αὐτὴν ἔχειν συνορᾷν εἰ συκοφαντία τὰ εἰρημένα, ἢ ἀληθείας ἔχεταί τινος· ἀλλ' οὕτως ὥσπερ ἐκ συνθήματος πάντες αὐτοῦ καταψηφίζονται τὴν βασιλείας ἁρπαγὴν, μηδὲν πλέον προστιθέντες· οὐ δὴ δίκαιον, οὔτ' ἄλλως εὐπρεπὲς ἐμοὶ, τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν πεισθεῖσαν λόγοις, οὐδὲν βέβαιον πρὸς ἀπόδειξιν ἔχουσι τῆς ἀληθείας, πόλεμον πρὸς ἐκεῖνον ἐμφύλιον κινεῖν. Οὐ γὰρ τῶν πολλῶν εἷς, ὥστ' αὐτοῦ ῥᾷστα περιγενέσθαι· ἀλλὰ νῦν μὲν τῶν εἰρημένων δῆλον πρὸς αὐτὸν μηδὲν ποιεῖν· ἀλλὰ σκεψαμένους πολλὰ, καὶ βασάνῳ τὸ πρᾶγμα δόντας ἀκριβεῖ, ἕως ἂν ἐκεῖνος ἀπῇ πρὸς τὴν ἑσπέραν, μετὰ τὴν ἐπάνοδον εὐθὺς καλεῖν ἐπὶ τὴν δίκην· καὶ καιρὸν παρασχομένους πρὸς ἀπολογίαν, ἢ καταψηφίζεσθαι ἂν φαίνηται ἐπιορκῶν, ἢ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολύειν, ἂν μηδὲν τῶν ὑποπτευομένων εἰργασμένος ᾖ. Τοιαῦτα μὲν ἡ βασιλὶς δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ συμφέροντα οἰομένη, ἀπεκρίνατο.

416 CAPUT XXI.

Probationibus et judicio audito terretur patriarcha vicissimque a periculi gravitate imperatricem terret, et de domestico suspicionem auget vehementer, ejusque in curanda sua et liberorum salute negligentiam liberius coarguit. Et Asanem pro optimo consiliario commendat, qui ejus animum callide subiens colophonem addit et magnifico promisso, ut alii quoque, orationem concludit.

At enim patriarcha probationes et judicium C audiens, conscientia suæ aliorumque sycophantiæ, et quidem multæ excitus, ad hæc cernens, quantum ipsis præter dedecus sycophantis debitum periculi crearetur, angebatur animi vehementer, et timoris magnitudine parum differebat a mortuis. Nondum tamen omnino ad male faciendum fessus, velut imperatricis cæcitatem miserans, Quibus in rebus, inquit, etiam de cœlo Deus adjuvat, omnia velut ad cursum plane et expedita sunt, ac nullo labore feliciter geruntur: contra, quos idem sponte ad perniciem deserit, iis e diverso difficultatis et turbarum plena sunt omnia. Atqui ego quanquam me studio vestri summis periculis involverim, non tanti æstimo calamitatem meam, usque ad sedis amissionem et carcerem processu- D ram, quam vestram, quibus non solum Romanus principatus, sed ipsa quoque vita ignominiose ac nefarie eripietur. Te autem admiror magnopere, si nunc, dum abest Byzantio, et domari nullo labore potest (siquidem quæ in eum cuduntur ignorat), adeo ab armis in illum refugis. Post tantum vero spatium, in quo quæ nunc dicta sunt, eorum nihil nescire poterit, cum non pauci in hac

C Ὁ πατριάρχης δὲ ἐλέγχους πυθόμενος καὶ δίκην, πολλήν τε ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις συνειδὼς συκοφαντίαν, καὶ τὸν κίνδυνον συνορῶν ὅσος αὐτοῖς μετὰ τῆς συκοφάνταις προσηκούσης αἰσχύνης περιέσται, ἠγωνία τε οὐ μετρίως, καὶ τῷ πλείστῳ μέρει ἦν ὑπὸ δέους ἀποτεθνηκώς. Ἔτι δὲ οὐ παντάπασι πρὸς τὸ κακουργεῖν ἀπειρηκὼς, ὥσπερ τὴν ἀπόνοιαν βασιλίδος οἰκτιζόμενος, Ἐν οἷς, ἔφασκε, πράγμασι καὶ ὁ Θεὸς ἄνωθεν συνεφάπτεται, εὔδρομα πάντα καὶ λεῖα καὶ κατορθούμενα ἀπονητί· ὧν δ' αὐτὸς ἑκὼν μεθίεται πρὸς τὸ διαφθαρῆναι, τοὐναντίον ἅπαν, δυσκολίας γέμοντα καὶ ταραχῆς. Ἐγὼ δὲ καί τοι κινδύνοις τοῖς ἐσχάτοις διὰ τὴν εἰς ὑμᾶς εὔνοιαν ἐμαυτὸν περιβαλὼν, οὐ τοσοῦτον ἐν δεινῷ τὴν κακοπραγίαν τίθεμαι τὴν ἐμαυτοῦ ἄχρι καθαιρέσεως τῶν θρόνων D καὶ δεσμωτηρίου ἐσομένην, ὅσῳ τὴν ὑμετέραν οὐκ ἀφαίρεσιν μόνον μέλλουσιν ὑφίστασθαι τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ζωῆς ἀκλεῶς ἅμα καὶ παρανόμως ἀποστερεῖσθαι. Θαυμάζειν δέ μοι καὶ σοῦ παρίσταται πολλὰ, εἰ νῦν ἀπόντος ἐκείνου Βυζαντίου, καὶ λίαν ὄντος εὐεπιχειρήτου διὰ τὸ μηδὲν εἰδέναι τῶν πραττομένων, οὕτω πέφρικας τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον· μετὰ δὲ χρόνον τοσοῦτον ἐν ᾧ τῶν τε εἰρημένων μηδὲν ἐκείνῳ ἐξέσται ἀγνοεῖν

οὐκ ὀλίγον ἐνταυθοῖ διατριβόντων τῶν ἡδέως ἂν ὑπὲρ A ἐκείνου καὶ τὰς ψυχὰς προησομένων, καὶ παρασκευάσασθαι πρὸς ἕκαστα ὡς ἂν ἄριστα αὐτῷ δοκῇ, ῥᾳδίως ἤλπισας περιγενήσεσθαι. Οὐ γὰρ ὡς αὐτή τε οἴει, κἀκεῖνος φεναχίζων ἡμᾶς ἀπεσεμνύνετο, οὕτω πρὸς Βυζάντιον ἐπανήξει τοὺς φίλους καταλιπὼν, καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν τὴν περὶ αὐτόν· ὥστε σε ἔχειν ὅ τι βούλει χρήσασθαι αὐτῷ, ἀλλ' εἰδὼς ὡς ὑποπτεύεται, οὐ τῶν εὐγενεστέρων μόνον πείσει πολλοὺς ὑποσχέσεσι καὶ δωρεαῖς μεγάλων ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ στρατιὰν ἅπασαν αὐτῷ προσέχειν παρασκευάσει χρήμασι διαφθείρας· ἔχων δὲ μεγάλην δύναμιν περὶ αὐτὸν, οὐ μόνον ἡμᾶς τοὺς ᾑρημένους ἐκείνῳ πολεμεῖν τῆς εἰς ὑμᾶς εὐνοίας ἕνεκα διαφθερεῖ ῥᾳδίως, ἀλλὰ καὶ σοὶ καὶ τέκνοις, μηδενὸς τοῦ βοηθοῦντος ὄντος, ὃν αὐτῷ B τρόπον λυσιτελήσειν χρήσεται οἰήσεται, πᾶσιν ἐκείνοις τοῖς σεμνολογήμασι, καὶ ταῖς ἀπάταις, καὶ ταῖς εἰρωνείαις χαίρειν εἰπὼν μακρά· ἃ οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ συνορᾷς αὐτή, οὐδὲ σωτηρίαν ἑαυτῇ τε καὶ τέκνοις ἐκ τῶν ἐνόντων ἐκπορίζειν βούλει, ἀλλὰ δίκας ὀνειροπολεῖς, καὶ συκοφαντίας καὶ ἐλέγχους, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο βουλομένη ἐννοεῖν ὅτι φθάσαις ἂν διαφθαρεῖσα πρὶν εἰς ταῦτα ἥκειν. Ἐγὼ μὲν οὖν ἃ καὶ πρότερον ἔφθην εἰπὼν, οὐ τῆς βασιλέως μόνον εὐμενείας μεμνημένος ὑφ' οὗ πολλῶν ἀπήλαυσα καὶ μεγάλων εὐεργετημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς σῆς· ἄλλως θ' ὅτι καὶ νόμων αὐτῶν καὶ δικαίων προβεβλημένος, πᾶσιν ἀνάγκην ἔχων τοῖς ὁπωσοῦν ἀδικουμένοις συναίρεσθαι τὰ δυνατὰ, ἐκείνου τε ἀπεσχόμην τῆς φιλίας, ἄδικα καὶ παράνομα διανοηθέντος, καί τοι C πολλὰς ἀφορμὰς τῆς εἰς ἐκεῖνον εὐνοίας ἐσχηκὼς, καὶ σοὶ τὰ λυσιτελοῦντα συμβεβούλευκα, κύβον ὅ φασι ῥίψας, καὶ σὺν ὑμῖν ἑλόμενος ἢ ζῆν νικώντων, ἢ ἀποθνήσκειν ἂν τῆς ἐναντίας πειρᾶσθαι συμβαίνῃ τύχης. Θειοτέρᾳ δέ τινι καὶ τοῦδε παρόντος τύχῃ ὃς ἐκείνου τε οὐκ ἄν ποτε ἕλοιτο καταψεύδεσθαι συνοικοῦντος θυγατρὶ, καὶ σοὶ βουλεύσαιτο τὰ δέοντα, οὐ μόνον διὰ τῶν πραγμάτων τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν σύνεσιν ἣν ὁ πολὺς αὐτῷ τῆς ἡλικίας χρόνος ἐστὶ συνειλοχώς, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐκείνου εὔνοιαν καὶ πίστιν ἄδολον καὶ καθαρὰν, ἄξιον πυνθάνεσθαι καὶ πείθεσθαι παραινοῦντι, οὐδὲν ἄδικον οὐδ' ἐπισφαλὲς βουλησομένῳ συμβουλεύειν. Ἀσάνης δ' ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς γυμνικοῖς D ἀγῶσιν ἐφεδρεύοντες ὥστε τοῖς νικῶσιν αὐτοὶ συμπλέκεσθαι, πρὸς τοὺς λόγους παρεσκευασμένος ὢν, Τὴν μὲν ἐμὴν, ἔφη, πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον γνησιότητα καὶ πατρικὴν στοργὴν ἣν ἔχω πρὸς ἐκεῖνον τῇ φιλτάτῃ συνοικοῦντα θυγατρὶ, οὐδεὶς ἀγνοεῖ δήπου· ὅθεν οὐδ' ἐξαρνεῖσθαι τὰ πᾶσι φανερὰ προσῆκον ἥγημαι ἐμοί. Εὔδηλον οὖν ὡς ἐκείνου κατωρθωκότος ἃ διανοεῖται, βασιλεὺς μὲν ἐκεῖνος ἔσται, καὶ βασιλίδι τῇ ἐμῇ θυγατρὶ συνοικῶν, ἐγὼ δὲ πατὴρ βασιλέων, καὶ τὴν ἀρχὴν συμμετριζόμενος αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ μέγα ἥκων καὶ δόξης καὶ πλούτου καὶ περιφανείας. Ἀλλὰ τὰ λαμπρὰ ταῦτα καὶ σεμνὰ ἅπερ ἑτέρῳ παντί τῳ ἤρκεσαν ἂν εἰς εὐδοξίαν, ἐμοὶ τῶν παρόντων ἀποδέοντα φαίνεται πολλῷ. Τῇ γὰρ εἰς βασιλέας εὐνοίᾳ καὶ πίστει καθαρᾷ ἐκ πρώτης

urbe degant, qui cum voluptate ejus causa sanguinem profundent, et accingi parati sint, quibus illa potissimum eos accingi voluerit, non difficile te superiorem fore confidis. Non etenim ut et tu putas, et ille nos ludificans jactabat, sic Byzantium redibit amicis relictis, et quibus colitur obsequiis illis tam multis, ut eum pro arbitrio tractare possis. Sed cum se suspicione laborare sciat, non modo de nobilioribus complures donis et promissis magnificis, verum etiam totum exercitum largitione corruptum, ad partes suas tuendas alliciet, et potentia ingenti præditus, non solum nos, qui cum eo, studio erga vos adducti, bello contendere dicemur, nullo negotio concidet, sed de te quoque et filiis, nemine contra opem ferente, omnibus illis gloriose dictis, et fallaciis, et **417** simulationibus valedicens, pro commoditate sua statuet. Quæ nescio quomodo non vides, nec tibi liberisque salutem ex data opportunitate conciliare vis, sed judicia, et calumnias, et probationes somnias, nec te citius occisum iri perspicis, quam ad eas veniatur. Quare id quod etiam antea dixi, meæ cum in imperatorem, cujus multa eaque præclara constant in me officia, tum in te benevolentiæ memor (adde quod et legum ac justitiæ patronus, quomodocunque injuriam passis, quantum in me est, opitulari necesse habeo) et ab illius amicitia, iniqua legibusque adversantia parturientis, tametsi multis eum nominibus complecti deberem, me sejunxi, tibique utile consilium dedi, et ut dicunt, aleam jeci, vobiscum præoptans aut vivere, si viceritis, aut interire, si in contrarium fortuna ceciderit. Porro et hunc divina quadam sorte præsentem (qui nunquam in eum utpote generum mentiri velit, tibique non tantum propter rerum usum atque prudentiam, quam ei ætas longinqua peperit, sed propter eam nihilo minus, qua in imperatorem fuit, et in liberos adhuc est, germana sinceraque charitate et fide, recte consulet) percontere licet, eique obtemperes: nihil enim iniquum periculosumve suasurus est. Asanes autem perinde, ut qui in gymnicis ludis subsidunt, quo cum victoribus ipsi quoque congrediantur, ad dicendum meditatus, Meam quidem, inquit, patriam et germanam charitatem erga magnum domesticum, charissimæ filiæ maritum nemo utique ignorat. Unde quæ omnibus nota sunt, negare me non decet. Manifestum est itaque, si, quod cupit bene processerit, illum imperatorem, gnatam meam imperatricem, me imperatorum patrem, imperii consortem, et illustri gloria, magnis opibus ac splendore futurum. Atqui ego claritates istas et augustos honores, qui cuivis alteri ad celebritatem sufficerent, hoc rerum statu nequaquam convenire arbitror. Nam cum a prima ætate fide non fucata imperatoribus studuerim, malim illis adhærendo in miserias et ærumnas incidere, quam cum insidiatoribus faciendo amplissimos honores et dona adipisci. De magno

itaque domestico quæ et patriarcha, et fratres A mei, et alii locuti sunt, omnia certa esse scio, et te nihil vocare in dubium, sed mihi, ut qui singula penitus noverim, fidem adjungere par est. **418** Quod si hæc ad demonstrandam veritatem infirma videntur, at illud tibi omnino persuadeat, hominem super te filiisque tuis aliquid monstri alere. Etenim cum tu sub discessum de filia ipsius filio tuo imperatori despondenda cum urgeres, noluit, remque in reditum suum ab Occidente rejecit. Erubescebat enim post tot argumenta tuæ in se tam effusæ voluntatis hostis apparere infensissimus, et cui paulo ante gnatam ad communionem thori junxisset, eum imperio et vita exuere. Illud namque nullus profecto dixerit, qui sapit, filiam clariori insigniorive copulandam B existimasse. Quamobrem non tibi salus tua floccipendenda est, sed enitendum sedulo, ne te ejus insidiæ pessumdent. Ego, et quotquot ex nobilioribus nunc Byzantii adsunt, præter sumptus, etiam oppositus laterum nostrorum, et servos nostros, vitamque et sanguinem nostrum, si opus erit, tuæ ac liberorum tuorum tuendæ dignitati cupide pollicemur.

ἡλικίας συντραφείς, μᾶλλον ἂν βουλοίμην ἐκείνοις συνὼν κακοπραγεῖν, ἢ τοῖς ἐπιβουλεύουσι προσθέμενος, τῶν πρώτων τιμῶν καὶ δωρεῶν παρ' ἐκείνοις ἀπολαύειν. Περὶ μὲν οὖν τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὅσα τε πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εἴρηται, πάντα σύνοιδα ὡς ἀληθῆ, καὶ περὶ οὐδενὸς ἐκείνων σε προσῆκον ἀμφιβάλλειν, ἀλλ' ἐμοὶ πείθεσθαι πάντα ἀκριβῶς ἐπισταμένῳ. Εἰ δέ σοι ταῦτα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων ἀσθενῆ δοκεῖ, ἀλλ' ἐκεῖνό σε πειθέτω πάντως, τὸ μὴ μέτριά τινα περὶ σοῦ καὶ τῶν παίδων τὸν ἄνθρωπον διανοεῖσθαι. Σοῦ γὰρ πρὶν ἐνθένδε ἀπελθεῖν τὴν θυγατέρα τῷ σῷ υἱῷ καὶ βασιλεῖ πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν καταναγκαζούσης, οὐχ ἠθέλησεν ἐκεῖνος, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκ τῆς ἑσπέρας ἐπάνοδον ἀνεβάλλετο τὴν πρᾶξιν. Ἠσχύνετο γάρ, μετὰ τοσαύτας ἀποδείξεις τῆς εἰς ἐκεῖνον εὐμενείας παρὰ σοῦ, πολεμιώτατος ὀφθῆναι· καὶ ὃν πρὸ μικροῦ τῇ θυγατρὶ πρὸς γάμου συνῆπτε κοινωνίαν, οὐ μόνον βασιλείας, ἀλλὰ καὶ ζωῆς ἀποστερῶν. Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνο φαίη τις ἂν νοῦν ἔχων ὡς περιφανέστερον ἢ θαυμασιώτερον ἐκείνου νυμφίον ἀγαγέσθαι ποτὲ ᾠήθη τῇ θυγατρί· ὅθεν οὐδὲ σὲ τῆς σωτηρίας χρὴ καταμελεῖν, ἀλλὰ πάντα πράττειν σὺν σπουδῇ, ὅθεν ἂν γένοιτο ἐπιβουλεύοντος ἐκείνου περιγενέσθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ ὅσοι τῶν ἐπιφανεστέρων νῦν ἐπιδημοῦσι Βυζαντίῳ, οὐ χρήματα μόνον καὶ σώματα καὶ οἰκέτας, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς αὐτὰς εἰ δέοι, ὑπὲρ τῶν σοὶ καὶ τέκνοις συμφερόντων προησόμεθα προθύμως.

CAPUT XXII.

Imperatricis ægritudo et anxia mens. Iterum accusationem repudiat, rursumque dubitans et credens, se illorum fidei tradit cum lacrymis. Mater domestici cum nepote et uxor Matthæi nepotis alterius, ut in carcere domi custodiuntur. Apocauchus fit præfectus urbis. Bellum inchoatur. Qualem militem collegerit. Domum magni domestici diripere ac disturbare non audent. Amici ex urbe propter periculum fugiunt. Veniam ab imperatrice petunt. Gabalas legatus prævaricatur, alter in carcerem datur.

Ob hæc imperatrix doloris veluti quibusdam de- C mersa fluctibus, cum non videret, quomodo pro falso repudiaret, quod a tam multis testibus iisque locupletibus asseveraretur, neque quomodo crederet supra modum improbis mortalibus, diu plorans largiter, ubi se ex mœrore collegit, Adhuc, ait, in pristina opinione judicioque persisto, nec possum pro veris amplecti, quæ adversus magnum domesticum dicta sunt. Testor enim omnia, etiam antequam fiant, cognoscentem Deum, putavisse me ab ipso non secus quam matrem, aut sororem germanissimam semper dilectum et curatum iri, et orphanis imperatoris æque ut ipsum parentem, si superesset, prospecturum: dum non solum qui ipsi cum eodem imperatore fuit amor mutuus, D isque ob excellentiam vix credibilis, sed nostrum quoque in ipsum amorem reputarem. Quia vero non nisi Deo permittente, ut Romani videlicet bellis intestinis inter se **419** mactent, tam nefandas cogitationes suscepit, et tam scelerata et tyrannica sibi proposuit: illum cœleste Numen omnia e sublimi intuens, ut insidiatorem judicet, et pro talibus ausis dignam mercedem retribuat. Ego me ipsam liberosque meos secundum Deum vobis commendo; quo teste omnia pro nobis et cogitate et facite; qui quo pacto vos me et filios

Ἐπὶ τούτοις ὥσπερ ὑπὸ λύπης ἡ βασιλὶς καταβαπτισθεῖσα τὴν ψυχήν, καὶ μήθ' ὡς ἀπιστεῖν τοῖς ὑπὸ πολλῶν καὶ οὕτως ἀξιόχρεων πρὸς πίστιν εἰρημένοις ἔχουσα, μήθ' ὥστε πιστεύειν μηδεμίαν ἐλλείπουσι κακίας ὑπερβολήν, ἱκανὸν πολλὰ τῶν ὀφθαλμῶν καταγαγοῦσα δάκρυα, ἔπειθ' ὥσπερ ἐκ τῆς ἀθυμίας ἀνενεγκοῦσα, Ἔτι μέν, ἔφη, τῶν προτέρων ἔχομαι λογισμῶν, καὶ οὐ δύναμαι παραδέξασθαι ὡς ἀληθῆ τὰ κατὰ μεγάλου δομεστίκου εἰρημένα. Μαρτύρομαι γὰρ τὸν πάντα γινώσκοντα καὶ πρὶν γενέσθαι Θεόν, ὡς οὐδέποτε ᾠήθην ἀμελέστερον ἐκεῖνον διακείσεσθαι περὶ ἐμέ, ἢ περὶ μητέρα τὴν ἰδίαν, ἢ γνησιωτάτην ἀδελφήν, καὶ τῶν βασιλέως παίδων οὐχ ἧττον προνοήσεσθαι ἢ βασιλεὺς αὐτός, εἰ περιῆν, οὐ μόνον τὴν αὐτοῦ καὶ βασιλέως πρὸς ἀλλήλους μικροῦ καὶ ἀπιστουμένην φιλίαν ἐννοοῦσα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸς αὐτόν. Ἐπεὶ δ' αὐτὸς οὐκ ἄλλοθέν ποθεν, ἢ Θεοῦ παραχωροῦντος ἐπὶ τῷ Ῥωμαίους ὑπὸ πολέμων ἐμφυλίων διαφθείρεσθαι, πρὸς τοιαύτην ἀτοπίαν ἐξήχθη λογισμῶν, καὶ οὕτως ἄδικα καὶ βίαια διενοήθη, ἐκείνῳ μὲν Θεὸς ὁ πάντα ἄνωθεν ἐφορῶν τῆς ἐπιβουλῆς δικάσαι, καὶ τῶν πραττομένων ἀξίας παράσχοιτο τὰς ἀντιδόσεις. Ἐγὼ δ' ὑμῖν ἐμαυτὴν καὶ τέκνα ἐπιτρέπω μετὰ Θεόν, ἵν' ὡς ἐκείνῳ μάρτυρι πάντα καὶ διανοῆσθε καὶ πράττητε ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς τὸν ἴσον τρόπον ὃν αὐτοὶ πρὸς ἐμὲ

A καὶ τέκνα διακεισομένῳ πρὸς ὑμᾶς. Ἐκείνη μὲν οὖν περίδακρυς τοιαῦτα εἶπεν, ἀγνοήσασα οἷ κακῶν ὑπὸ συκοφαντίας κατηνέχθη καὶ διαβολῆς. Οἱ δ' ὑφ' ἡδονῆς οὐδὲ κατέχειν ἑαυτοὺς ἐπιπλέον δυνηθέντες, ᾗ τάχους εἶχον, ἀναστάντες, καὶ τοῖς ἄλλοις οἳ τῶν ἀπορρήτων ἐκοινώνουν, πάντα ἀπαγγείλαντες, ἔγνωσαν δεῖν μηκέτι διαμέλλειν, ἀλλ' ὁμόσε πρὸς τὸν πόλεμον χωρεῖν, ἵνα μή τι συμβὰν τὰ μελετώμενα κωλύσῃ. Αὐτίκα δὲ τὴν μὲν μητέρα τοῦ μεγάλου δομεστίκου, καὶ Ἀνδρόνικον τὸν υἱὸν, καὶ τὴν γυναῖκα Ματθαίου τοῦ πρώτου τῶν υἱῶν ἐν Βυζαντίῳ οὖσαν καὶ αὐτὴν, φρουρὰν περιστήσαντες, ἐφύλαττον οἴκοι διατρίβοντας. Ἀπόκαυχον δὲ τὸν παρακοιμώμενον ἄρχοντα Βυζαντίου ἀποδείξαντες, ἐκέλευον τὸν πόλεμον κινεῖν ὅθεν ἂν αὐτῷ δοκοίη βέλτιον· καὶ ἤρχετο ὁ πόλεμος ἀρχομένου Ὀκτωβρίου. Ἀπό- B καυχος δὲ τοὺς ἐν λόγῳ μάλιστα πάντας εἰδὼς οὐκ ἂν ἀνασχομένους ὑπ' ἐκείνου ἄγεσθαι, ἔγνω δεῖν τὸν δῆμον ἐρεθίζειν πρὸς τὸν πόλεμον· οὐ μόνον ἀλόγως πρὸς πᾶν ὁτιοῦν φερόμενον κέρδους ἕνεκα ὀλίγου, ἀλλὰ καὶ ῥᾳδίως ὑποκεισόμενον τοῖς προστάγμασιν ἐκείνου. Καὶ πρῶτα μὲν ἀπόρους τινὰς καὶ λάλους περιέστησεν ἑαυτῷ, ἑτοίμως ἔχοντας ὑπὸ πενίας καὶ τῶν δεινοτάτων κατατολμᾷν. Ἔπειτα δι' ἐκείνων τὸν δῆμον συνταράξας, καὶ πλῆθος ἐπαγαγόμενος πολὺ, πρὸς τὴν οἰκίαν ἀφῖκτο τὴν μεγάλου δομεστίκου, καὶ διαρπάζειν ἐκέλευε τὰ ὄντα, καὶ τὴν οἰκίαν καταστρέφειν. Οἱ δὲ, τῶν συνεσκευασμένων συνειδότες μηδὲν καὶ τὴν μεγάλου δομεστίκου δύναμιν κατεπτηχότες ἔτι, μέχρι μὲν αὐλῆς προῆλθον· ἔπειθ' ἔστασαν, ἀπορούμενοι πρὸς ὅ τι τράποντ- C αι. Τῆς μεγάλου δομεστίκου δὲ μητρὸς ἄνωθεν ἐκ τῶν οἰκημάτων τὴν ἄφιξιν αὐτῶν πυνθανομένης ὅ τι εἴη, σωφρόνως ἐκεῖνοι καὶ συνετῶς, ἀγνοεῖν μὲν ἐφ' ὅ τι ἔφασαν κληθεῖεν· νυνὶ δὲ γνόντες, ἀναχωρεῖν, μὴ τοιούτοις ἐπιχειρεῖν τολμῶντες. Οἱ μὲν οὖν, τῆς μεγάλου δομεστίκου μητρὸς χάριτας αὐτοῖς ὁμολογούσης τῆς εἰς αὐτὴν αἰδοῦς, ἐκεῖθεν ἀνεχώρουν, καὶ διελύοντο κατ' οἴκους. Πατριάρχης δὲ καὶ ἡ συνωμοσία, ἐπεὶ μὴ κατὰ νοῦν αὐτοῖς ἡ τοῦ δήμου κίνησις ἐτελεύτα, πρὸς τοὺς ἐπιτηδείως ἔχοντας ἐτράποντο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ· καί τινας κρατήσαντες αὐθημερὸν, ἐνέθεσαν φρουρᾷ, καὶ διήρπαζον τὰς οὐσίας. Οἱ δὲ λοιποὶ σφᾶς αὐτοὺς ὁρῶντες ἐν χρῷ κινδύνου καθεστῶτας ἤδη, καὶ δείσαντες μὴ D καὶ αὐτοὶ κατασχεθέντες μυρίοις προσπαλαίσωσι κακοῖς (κοινὴ γὰρ εὐθὺς πανωλεθρία τῶν μεγάλου δομεστίκου φίλων κατεψηφίσθη), τὴν τοῦ Πορφυρο-

meos habueritis, eodem pacto vos tractaverit. Hæc illa uberrimo cum fletu elocuta est, ignorans misera, quo malorum a sycophantis et calumniatoribus istis redigeretur; qui præ voluptate diutius non se tenentes, sed ut primum licuit exsurgentes, ad populares conspirationis omnia perferunt; non procrastinandum, sed bellum a proximo comparandum decernunt, ne quid interveniens cogitata dissipet. Mox magni domestici matrem cum Andronico nepote, et uxorem Matthæi nepotis senioris, quæ et ipsa tum erat Byzantii, circumjecta domui custodia inclusas detinent, Apocauchum urbi præficiunt, bellum, unde consultius putet, auspicari jubent; quod etiam ante diem VIII Idus Octobres cœptum est. Verum cum Apocauchus maxime cives primarios omnes ductum suum recusaturos sciret, vulgus ad arma concitandum censuit; quod et temere parvi compendii gratia quovis rapiatur, et facile etiam jussis ejus se subderet. Ac primum quidem quosdam egentes, et lingua nimium promptos, pro stipatoribus sibi delegit (73), paratos ad consolandam mendicitatem suam nihil non audere, quantumvis scelestum ac nefarium. Deinde per eos plebe conterrita, cum magna multitudine ad ædes magni domestici progreditur, mandans, uti eas diripiant ac disturbent. Qui sutelarum et machinationum inter conspiratos nescii, et etiamnum domestici potentiam formidantes, atrio tenus processerunt; tum constiterunt, hærentes, quo se verterent. Matre magni domestici de cœnaculo sciscitante, quid adventus eorum sibi vellet, illi modeste ac prudenter se nescisse quam ad rem vocati essent, nunc cognovisse et recedere, quod tale facinus eorum audacia reformidet; qua gratias ob sui reverentiam agente, domum quisque suam abscesserunt. Patriarcha et conjurati, quia plebeculæ motus aliter exierat, quam volebant, ad magni domestici studiosos ac necessarios se converterunt: **420** et quosdam eodem die comprehensos, in custodiam immiserunt, eorum facultatibus in prædam concessis. Cæteri se periculo jam proximos cernentes, timentesque ne et ipsi comprehensi, sexcentis malis exercerentur (statim enim consensu amicos magni domestici extremo exitio damnaverant), per portulam quæ Porphyrogeniti appellatur, viam secantes [74] (erant autem duo et quadraginta, Apelmene duce, magni domestici familiarissimo) Byzantio excesserunt. Securi jam

Jacobi Pontani notæ.

(73) Subit animo præclarum illud, et huic simile Catilinæ satellitium, de quo ita Sallustius: *In tanta tamque corrupta civitate, Catilina, id quod facillimum erat, omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum se, tanquam stipatorum, catervas habebat. Nam quicunque impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene bona patria laceraverat, quique alienum æs grave conflaverat, quo flagitium, aut facinus redimeret; præterea omnes undique parricidæ, sacrilegi, convicti judiciis, aut pro factis judicium timentes; ad hoc, quos manus atque lingua perjurio, aut sanguine civili alebat, postremo omnes quos flagitium, egestas, conscius animus exagitabat, hi Catilinæ proximi familiaresque erant.*

(74) *Portulam secantes*, ad verbum. Euripides *Phœnissis*, ὁ τὴν ἐν ἄστροις οὐρανοῦ τέμνων ὁδόν. *Qui in astris cœli viam secat.* Posidippus in epigramm. Ποίην τις βιότοιο τάμοι τρίβον; *quam vitæ viam secet quis.* Virgil. VI *Æneid.*

.... *Ille viam secat ad naves.*

Et lib. XII.

Sic Turno, quacunque viam secat, agmina cedunt.

Dixit et scindere viam idem Maro.

malorum, legationem ad imperatricem destinandam censent, partim audaciæ culpam deprecaturi, quod solo timore periculi, non malo animo id fecissent, partim veniam ipsam rogaturi, qua domum redire liceret. Erant enim in metu, ne, quamvis istuc necessitate coacti fuissent, a magno domestico nihilo minus pro rerum novarum cupidis reprehenderentur. Hoc statuto Nicephorum Cantacuzenum, magni domestici patruelem, et Gabalam (qui nondum usque ad illam horam apertum se ejus inimicum declaraverat, sed adhuc amicus apparebat) ad imperatricem mittunt. Ibi Gabalas, ut unus de conjuratis, omnium gnarus, et fugitivorum infidelitatem aperte accusare, et contra magnum domesticum eadem quæ cæteri effundere. Imperatrici fidem mereri videbatur: et omnino patriarchæ, aliisque palam se aggregans, nihil eorum quæ contra magnum domesticum agitarentur, pro sua parte negligebat. Ex quo hujus sui erga imperatricem studii præmium protosebasti, postea magni logothetæ dignitatem accepit. Nicephorus autem Cantacuzenus carcere multatus est.

A γεννήτου προσαγορευομένην πυλίδα διατεμόντες (ἦσαν δὲ δύο καὶ τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμὸν, Ἀπελμενὲ πρὸς τὴν πρᾶξιν ἡγουμένου ὃς τῶν οἰκειοτάτων τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἦν), ἔξω τειχῶν ἐγένοντο Βυζαντίου. Ἐπεὶ δὲ τῶν προσδοκωμένων ἀπηλλάττοντο δεινῶν, ἐδόκει δεῖν πρεσβείαν ποιεῖσθαι πρὸς τὴν βασιλίδα, τοῦτο μὲν ὑπὲρ τῶν τετολμημένων παραιτούμενοι, ὡς οὐ διὰ κακίαν, ἀλλὰ δείσαντες τὸν κίνδυνον τολμήσαιεν· τοῦτο δὲ καὶ δεόμενοι αὐτῇ; ὡς εἰ παράσχοιτο συγγνώμην, ἐπανήξοντες πρὸς τὰς οἰκίας. Ἐδεδίεσαν γὰρ, μὴ καί τοι πρὸς ἀνάγκην εἰς τοιαῦτα συνελαθέντες, καὶ παρὰ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῶν τετολμημένων ἕνεκα ὡς νεωτερίζοντες εὐθύνοιντο. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα ἔδοξε, τὸν Καντακουζηνὸν ἀπολεξάμενοι Νικηφόρον, ὃς ἐξάδελφος B τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ ἦν, καὶ Γαβαλᾶν, οὔπω μέχρι τότε τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ πολέμιον φανερῶς, ἀλλ' ἔτι τοῖς ἐκείνου φίλοις συνεξετάζεσθαι δοκοῦντα, πέμπουσι πρὸς βασιλίδα. Ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο, Γαβαλᾶς μὲν οἷα δὴ τὰ ἀπόρρητα ἐκείνοις συνειδὼς, τῶν τε διαδράντων ἀπιστίαν κατηγόρει προφανῶς, καὶ κατὰ μεγάλου δομεστίκου τὰ ἴσα τοῖς ἄλλοις λέγων, ἐδόκει ἀξιόχρεως εἰς πίστιν βασιλίδι· καὶ πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἄλλοις φανερῶς συντεταγμένος, τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον οὐδὲν ἠμέλει τῶν κατὰ μεγάλου δομεστίκου πραττομένων. Ὅθεν καὶ τῆς εἰς βασιλίδα εὐνοίας ἆθλον τὸ πρωτοσεβαστοῦ ἀξίωμα εἰλήφει, χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ τὸ μεγάλου λογοθέτου. Νικηφόρος δὲ ὁ Καντακουζηνὸς ἐν δεσμωτηρίῳ κατακλείεται.

CAPUT XXIII.

Fugitivi Didymotichum perfugiunt; magno domestico acta narrant; qui aliud suspicans, Byzantium eos remittere vult. Post ad imperatricem legatos mittit, illum officii admonet; ad judicium se offert. Legati a ministris Apocauchi spoliantur, carceri traduntur. Turbantes ob id suos domesticus compescit. Legatis dicendi locus datur. Apocauchus impedit, ne judicium domestico decernatur; cui contumelias dicit. Legati custodiuntur. Augetur belli societas. Domesticus hostis declaratur. Proceres eum ad moras tollendas sollicitant.

Fugitivi porro, ut alterum legatorum custodiæ mandatum, Gabalam vero inter domestici hostes nomen suum palam profiteri audiverunt, reditione desperata, Didymotichum ad magnum domesticum proficiscuntur, acta omnia **421** et bellum in eum susceptum exponunt. Qui tam nova et inexspectata nolens credere, putabat eos offensa in quopiam Augusta periculum fugisse, et hæc de compacto contra eam confinxisse: nec enim tali tempore sic mutari potuisse. Quare eos Byzantium, quanquam invitos cogitabat remittere, ut si quid in imperatricem peccavissent, id debitis pœnis expiarent. Ipse vero ad expeditionem occidentalem jam instructus; ita volebat rem aggredi. Sed ubi post unum alterumve diem multi Byzantio supervenientes, eadem cum fugitivis retulerunt, paululum subsistendum, legationemque ad imperatricem mittendam judicavit. Itaque præfectum Gauræ monasterio, virum virtuti deditum et politicis negotiis obeundis idoneum delegit, eumque cum ministro ejus Sguropulo, homine non stulto, et qui legationem dextre ac diserte posset exponere et referre, ad imperatricem Byzantium legat. Ac primum quidem jurejurando affirmat, se nullius, quorum accusaretur, sibi esse conscium. Deinde orat, ne obliviscatur quæ nuper præsente patriarcha

C Οἱ φυγάδες μέν τοί γε ἐκεῖνοι, ἐπεὶ τῶν πρέσβεων τὸν μὲν ἐπύθοντο εἰργμένον, Γαβαλᾶν δὲ τοῖς μεγάλῳ δομεστίκῳ πολεμοῦσι συντεταγμένον φανερῶς, ἀπογνόντες τὴν ἐπάνοδον, εἰς Διδυμότειχον παρὰ τὸν μέγαν δομέστικον ἀφικνοῦνται, καὶ τὰ γεγενημένα πάντα ἀπαγγέλλουσι, καὶ τὸν πόλεμον, τὸν κεκινημένον πρός αὐτόν. Ὁ δὲ πιστεύειν οὐκ ἠβούλετο, διὰ τῶν ἀπαγγελλομένων τὴν ἀτοπίαν· ἀλλ' ᾤετο αὐτούς τι βασιλίδι προσκεκρουκότας, διαδράναι, δείσαντας τὸν κίνδυνον, καὶ συνηγοροῦντας ἑαυτοῖς τοιαῦτα βασιλίδος καταψεύδεσθαι· μηδὲ γὰρ ἂν ποτε ἐκείνην ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τοιαύτην ὑποστῆναι τὴν μεταβολήν. Ὅθεν καὶ διενοεῖτο, τοὺς μὲν φυγάδας αὖθις εἰς Βυζάντιον καὶ ἄκοντας ἐκπέμπειν, εἴ τι βασιλίδι προσκεκρούκασι D δίκας ὑφέξοντας ἀξίας. Αὐτὸς δὲ πρὸς τὴν εἰς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατείαν ἤδη παρεσκευασμένος ὢν, ἔμελλεν ἔργου ἤδη ἔχεσθαι. Ὡς δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ἡμέραν, πολλοὶ ἐκ Βυζαντίου ἀφιγμένοι, τὰ ἴσα καὶ αὐτοὶ ἀπήγγελλον τοῖς φυγάσιν, ἐδόκει δεῖν περιμείναντα μικρὸν, πρεσβείαν πρὸς βασιλίδα περὶ τῶν πραττομένων πέμπειν. Καὶ τὸν τῆς Γαυρᾶ μονῆς ἡγούμενον ἀπολεξάμενος, ἄνδρα ἀρετῆς ἀντιποιούμενον, καὶ πολιτικοῖς πράγμασιν ὁμιλεῖν ἔχοντα ἐπιτηδείως, καὶ Σγουρόπουλον ἐκ τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, συνετόν τε ἅμα καὶ δυνάμενον ἀπταίστως τὰ παρ'

ἑκατέρων ἀπαγγέλλειν διαπρεσβευόμενα, πρὸς βασιλίδα εἰς Βυζάντιον ἐκπέμπει. Καὶ πρῶτα μὲν ὅρκοις ἐπιστοῦτο ὡς οὐδὲν αὐτῷ τῶν κατηγορημένων συνειδείη· ἔπειτα ἐδεῖτο μὴ τῶν ὀλίγῳ πρότερον ἐπὶ τοῦ πατριάρχου πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς γεγενημένων ὅρκων ἐκλαθέσθαι, μηδὲ ἐρήμην αὐτοῦ καταψηφίσασθαι τοῖς συκοφάνταις πειθομένην μόνοις, ἀλλ' ἐπὶ δίκην καλεῖν, καὶ τῶν ἐγκλημάτων ἔλεγχον ποιεῖσθαι. Αὐτὸν γὰρ εἶναι παρεσκευασμένον τῷ κατηγοροῦντι παντὶ ἀντικαθίστασθαι πρὸς δίκην· τοῖς δὲ ἐκπεμφθεῖσι πρέσβεσι προθεσμίαν ἡμερῶν παρείχετο ὅσην ᾤετο ἀρκέσειν βασιλίδι, ὥστε περὶ τῶν παρόντων σκεψαμένην ἀκριβῶς ἀπολογίαν ἀποδοῦναι· ἵν' εἰ μὲν ὁμοῦ τὰ λυσιτελῆ καὶ δίκαια πράττειν ᾑρημένη δικαστήριον καθίζοι, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων ἀπαιτοίη, στέργῃ τὰ ἐψηφισμένα καὶ αὐτὸς ὁποῖά ποτ' ἂν ᾖ πολυπραγμονῶν μηδὲν, ἵν' ἡ προσδοκωμένη τοῦ συγγενικοῦ πολέμου φλὸξ ἀπομαρανθῇ· ἂν δ' ἀγνωμονοίη καὶ μὴ βούλοιτο τὰ δίκαια ποιεῖν, ἀλλ' ἢ μηδαμῶς τὴν ἐξέτασιν ἀνέχοιτο, ἢ τὸν καιρὸν ὑπερτιθεμένη, διακρούοιτο αὐτοὺς μετὰ τὴν εἰρημένην προθεσμίαν, τὸν Θεὸν τῆς ἀδικίας καὶ αὐτὸν μάρτυρα προστησάμενος, ἃ ἂν αὐτῷ τε καὶ τοῖς συνοῦσιν οἴοιτο λυσιτελήσειν πράττειν· πρὶν δὲ μηδὲν κινεῖν τῶν καθεστώτων, κἂν πάντ' ἄνω καὶ κάτω γινόμενα ὁρῴη. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις οὕτω προστεταγμένοι πράττειν, ἐξῄεσαν Διδυμοτείχου. Ἐπεὶ δὲ εἰς Σηλυβρίαν ἧκον, οἱ ἐκ τῆς παρακοιμωμένου οἰκίας ἐντυχόντες, καὶ ἵππους διαρπάσαντες καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, αὐτοὺς εἶχον ἐν φρουρᾷ. Ἀγγελθέντων δὲ τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ τῶν περὶ τοὺς πρέσβεις τετολμημένων καὶ οὐδ' ἀνεκτὸν ἡγοῦντο, οὕτω παρὰ φαύλων ἐπὶ μηδεμιᾷ προφάσει προπηλακίζεσθαι ἀνθρώπων. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος παρῄνει μὴ μικροψυχεῖν· οἴεσθαι μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὰ τοιαῦτα τελευτήσειν, ἀλλὰ μεγάλων ἔσεσθαι πραγμάτων ὑποθέσεις· δεῖν δὲ ὅμως τοῖς παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ἐμμένειν ἐψηφισμένοις, καὶ μηδὲν νεωτερίζειν, πρὶν τὴν προθεσμίαν ἥκειν. Οὐ γὰρ ἀγαθὸν τοῖς παρὰ σφίσι κεκριμένοις ἐναντία πράττειν. Ἂν δέ τι παρὰ δόξαν καὶ τοῖς ἡμετέροις πρέσβεσι συμβέβηκε, θαυμαστὸν οὐδέν. Τῷ γὰρ πάντα τολμῶντι παρακοιμωμένῳ καὶ οἰκέταις, οὐδὲ τὰ τοιαῦτα εἶναι ἀνεπιχείρητα προσῆκεν· οὐ δὴ δίκαιον τὰ τοῖς ἄλλοις ἀνοήτως καὶ θρασέως τολμηθέντα, τῇ βασιλίδι πρὸς ἣν ἡμεῖς τὴν πρεσβείαν πεποιήμεθα, λογίζεσθαι. Ἄλλως τε, εἰ μὲν ἐκείνη τὰ δέοντα ποιοῦσα συμφερόντως βουλεύσεται περὶ τῶν ὅλων, καὶ τὸν προσδοκώμενον πόλεμον διαλύσει, ὡς μηδὲν ὄντα τὰ γεγενημένα περιϊδεῖν προσῆκον. Ἂν δ', ὃ μὴ γένοιτο, πρὸς μείζονα τὴν ἀτοπίαν ἐξαχθῶσι, τότ' ἤδη περὶ τῶν μεγίστων ἡμῖν, οὐ περὶ τοιούτων προκείσεται σκοπεῖν· ὥστ' ἐξ ἀμφοτέρων δεῖ τῶν γεγενημένων καταφρονεῖν, καὶ μὴ ὡς περί τινων ἀναγκαίων θορυβεῖσθαι. Ἐκεῖνος μὲν δὴ τοιαῦτα εἰπὼν, κατέπαυσε τὴν ταραχὴν, πάντων εὐξαμένων εἰς ἀγαθὸν, ὥσπερ εἴρηκεν αὐτὸς, ἀποβαίνειν τὰ παρόντα, καὶ μὴ ὥσπερ ἐκ τῶν πραττομένων ἀναγκάζονται στοχάζεσθαι αὐτοί. Οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνοι κατεστέλλοντο τοῦ

A vicissim jurassent, neve se inauditum, sycophantarum tantummodo vocibus permota, reum pronuntiet, sed in judicium vocet, ubi crimina sibi imposita demonstrentur: se enim paratum, cuivis accusatori apud legitimos judices respondere. Legatis certum dierum numerum præfixit, quot imperatrici sufficerent, ut re præsenti diligenter considerata ac perpensa, responsum daret: ut si commode ac juste secum agere volens, judicium constitueret, et delationum probationes exigeret, sententiam judicum qualemcunque, absque omni curiositate boni consuleret, ne civilis belli quod exspectabatur, incendium erumperet. Sin se improbum duceret, et quod justitia postularet, facere nollet, et aut nullam inquisitionem pateretur, aut tempus ducens, B ultra definitum eos moraretur, Deo injuriarum teste appellato, quæ in rem suam suorumque fore arbitraretur, ea transigeret; prius quæ constituta sint, etiamsi omnia sursum ac deorsum miscerentur, non moturum. Cum his mandatis legati Didymoticho egredientes, ubi Selybriæ propinquarunt, a domesticis Apocauchi, in quos inciderant, equis sarcinisque spoliati, et in custodiam contrusi sunt. Didymotichum tam nefario facinore nuntiato, cæteri quidem omnes non parum indignari, **422** et minime ferendum ducere, a vilissimis hominibus, tam fœde sine ulla causa multari. At magnus domesticus eos admonere, ne id imbecillius ferrent; se quoque existimare, non bene illis id eventurum, et magnarum C rerum esse quædam fundamenta ac prooemia. Perstandum tamen in his quæ ipsi decrevissent, et donec dies præfinita illuxisset, nihil novandum. Non enim expedire, contra suam ipsius sententiam venire. Quod si quid præter opinionem etiam nostris legatis accidit, nihil mirum. Nam præfecto cubiculi et servis ejus audentibus omnia, qui tandem conveniebat non etiam hoc audere? Proinde quæ alii stulte et confidenter admiserunt, ea imperatrici, ad quam legatos misimus, ascribere injustum est. Ad hæc, si ipsa pro munere suo summæ reipublicæ consuluerit, et bellum imminens discusserit, tum quæ facta sunt, pro nullius momenti factis habere decebit. Sin, quod absit, in majoribus improbi fuerint, tum non de parvis, sed de maximis D consultabimus. Quapropter tum hanc tum illam ob causam, quæ facta sunt, contemnenda, nec tanquam de singularibus molestiam capiendam aio. Hæc ubi dixit, tumultum sedavit, omnibus optantibus, ut quemadmodum dixerat, res bene verteret: non, ut ex anteactis conjectare ipsi cogebantur. Tumultuantes ita compescuit. Imperatrix, ut primum legatos esse violatos didicit, graviter tulit, jussitque raptores spolia reddere, et ad se deportare. Tum patriarcha, reliquisque optimatibus, et Augusta coram præsentibus, legati suo munere perfuncti sunt, cunctis quæ petebantur ut æqua approbantibus. Rogabant autem illam et patriarcham legati, ne in rebus tam magni momenti tempus eximerent, sed celeriter emendationem

adhiberent. Si litteris magnum domesticum ad tribunal citarent, nisi simul atque eas accepisset, advolaret, se quin capite punirentur, non recusaturos aiebant. Hic omnes conticuerunt. Apocauchus tamen sollicitus, ne imperatrix petitionem, ut æquam, respiciens, judicium decerneret, et cum hoc, quod consiliorum suorum pravitate nihil promovisset, ipse etiam vita multaretur, temeritate et impudentia, quibus de pace sermones confundere atque evertere posset, opportune usurum se existimavit. Et illico in consessu surgens, manuque silentium indicens, priusquam præfaretur, aut causam adduceret, ob quam huc ferretur, **423** multa adversus magnum domesticum maledicta congerebat, communem hostem, imperatoribus infidum, pejurum, mendaciloquum nominans, tandemque in fœda et illiberalia convitia desinens. Et qui a comites habebat, sibi maledicentia similes, et ad omnem inverecundiam projectos, imperavit illis in legatos torquere scommata. Ac monachum quidem impudenter lacerantes, acclamabant: Hic est Cantacuzeni patriarcha, illusor Christi, et hypocrita; et aliis demum contumeliosioribus vocabulis eum proscindebant. Sguropulum quoque variis probris perquam injuriose lacerabant. Deinde ambos in ædibus, ubi diversabantur, ita custodierunt, ut egredi nusquam possent. At imperatrix, an quia horum illi etiam nihil dolebat, an quia seditiosorum impetus jam reprimere et coercere non poterat, silentio ista ferebat. Archontes, seu primores illi, in quorum manibus jam erat respublica, matrem magni domestici cum nepote Andronico domi inclusam, aucta custodia tutius servabant. Ubi belli flamma Byzantii jam emicuit, alias quoque urbes, majores minoresque ad ejus societatem dedita opera traducere oportere judicatum est. Ergo ad omnes imperatoriæ transmittuntur epistolæ, quibus præcipitur magnum domesticum hostis loco habeant, ad se venientem nulla excipiat, nervis omnibus ei resistant eumque disperdant. Hæc ut illi nuntiata sunt, et ad luculentam confirmationem aliquot hujusmodi epistolæ apportatæ, cum suis nimiopere conturbatus, curarum æstu fluctuavit: nihil tamen novi tentarunt, diem oratoribus reversuris præfinitam præstolantes, indecorum rati, prius quidquam inceptare. Ea ubi affuit, nec legati usquam comparerent, et neque litteris, neque internuntiis quæ acta essent significare possent, propterea quod caute custodiebantur, quotquot optimates Didymotichi versabantur, et duces item exercitus simul ad magnum domesticum adeuntes, auctores erant, ne procrastinaret, omni jam prætextu sublato, et de ipsorum etiam salute incolumitateque cogitaret. Placuit consilium. Cum enim imperatrix cum factione sua utilitates suas curaret, haud ille sibi sedendum arbitrabatur. Nihilo minus aliquam adhuc conversionem bellique dissolutionem sperans, suos ne animis conciderent, neve bellum irritarent, hortabatur.

A θορυβεῖσθαι. Βασιλὶς δ' ἐπεὶ μάθοι τὰ περὶ τοὺς πρέσβεις εἰργασμένα πρὸς ὀργήν τε ἐποιεῖτο, καὶ ἐκέλευεν ἀποδόντας τὰ διηρπασμένα ἄγειν πρὸς αὐτήν. Ἐπεὶ δὲ ἤχθησαν, πατριάρχου τε καὶ τῶν λοιπῶν συγκλητικῶν παρόντων ἐπὶ τῆς βασιλίδος τοὺς λόγους τῆς πρεσβείας ἐποιοῦντο· καὶ οὐδεὶς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀξιουμένων ἐπῆγε μέμψιν, ἀλλ' ἐδόκουν πᾶσι δίκαια πρεσβεύειν. Ἐδέοντό τε καὶ βασιλίδος καὶ πατριάρχου οἱ πρεσβευταὶ, μὴ μέλλειν περὶ πραγμάτων ἀναγκαίων, ἀλλὰ ταχεῖαν τὴν διόρθωσιν ποιεῖσθαι· ᾗ δὲ ἦν, γράμμασι τὸν μέγαν δομέστικον εἰς δικαστήριον καλεῖν· ἐτιμῶντο τε θάνατον ἑαυτοῖς, εἰ μὴ παρέσται ἅμα τῷ τὰ γράμματα λαβεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἡσυχίαν ἦγον. Ἀπόκαυχος δὲ δείσας μὴ ἡ βασιλὶς πρὸς τὴν ἀξίωσιν ὡς δικαίαν B ἀπιδοῦσα ἐπιψηφίσηται τὴν δίκην, καὶ πρὸς τῷ μηδὲν αὐτὸς ἠνυκέναι τῶν ἐσκαιωρημένων, καὶ αὐτῆς σωτηρίας ἀποστερηθῇ, ἔγνω δεῖν ἰταμότητι χρήσασθαι ἐπικαιρὸν ὡς δι' ἐκείνης δυνησόμενος ἀνατρέψαι, καὶ συγχέαι τοὺς περὶ εἰρήνης λόγους, καὶ ἀναστὰς εὐθὺς τοῦ συνεδρίου, καὶ τῇ χειρὶ κατασείσας σιωπὴν, πρίν τι προειπεῖν, ἢ τὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς εἰς τοιαῦτα ὥρμητο προσθεῖναι, πολλὰς κατὰ μεγάλου δομεστίκου ὕβρεις διεξῄει, πολέμιον κοινὸν καὶ ἄπιστον βασιλεῦσιν, ἐπίορκόν τε καὶ ψευδόμενον ὡς τὰ πολλὰ καλῶν, καὶ τελευταῖον, εἰς αἰσχρὰς καὶ ἀνελευθέρους κατέληγεν ἐπιτιμίας. Ἔχων δὲ περὶ αὐτὸν πολλοὺς ὁμοίως τε ὑβριστὰς, καὶ πρὸς πᾶν ἀναιδείας χωρεῖν ἑτοίμως παρεσκευασμένους, ἐκέλευεν ἐρεσχελεῖν τοὺς πρέσβεις· καὶ τοῦ μοναχοῦ C μὲν ἁπτόμενοι θρασέως, Ὁ τοῦ Καντακουζηνοῦ πατριάρχης, ἐπεβόων, οὑτοσὶ· χριστεμπαίκτην καὶ ὑποκριτὴν, καὶ τοιαῦτα ἄττα δεινότερα προσαγορεύοντες· Σγουρόπουλόν τε ὁμοίως πολλὰ περιυβρίσαντες καὶ λοιδορησάμενοι, εἶτα ἀμφοτέρους, εἰς ἣν ἐξενίζοντο οἰκίαν, ἐφρούρουν ἀπροΐτους. Βασιλὶς δὲ εἴτε καὶ αὐτὴ πρὸς τὰ πεπραγμένα μηδὲν ἀγανακτοῦσα, εἴτε ἤδη καὶ ἀναστέλλειν τὰς τῶν στασιαζόντων ὁρμὰς οὐ δυναμένη, ἤνεγκε σιγῇ. Οἱ δὲ τῶν πραγμάτων ἄρχοντες τῇ μεγάλου δομεστίκου μητρὶ κατὰ τὴν οἰκίαν διαγούσῃ ἅμα τῷ ἐγγόνῳ Ἀνδρονίκῳ πλείονά τε φρουρὰν ἐφίστων, καὶ ἀσφαλέστερον ἐτήρουν. Ἐπεὶ δὲ ὁ πόλεμος ἐν Βυζαντίῳ ἤδη λαμπρὸς ἀνήφθη, ἐδόκει δεῖν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, καὶ D μείζους καὶ ἐλάσσους προσεταιρίζεσθαι πειρᾶσθαι. Γράφεται δὴ πρὸς πάσας γράμματα βασιλικὰ, κελεύοντα τὸν μέγαν δομέστικον πολέμιον ἡγεῖσθαι, καὶ μηδεμίαν δέχεσθαι ἐπιδημοῦντα, ἀλλὰ παντὶ σθένει πολεμεῖν, καὶ διαφθείρειν. Ὡς δὲ καὶ ταῦτα ἠγγέλλετο τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, καί τινα τῶν πραγμάτων ἐκομίζετο εἰς ἀπόδειξιν ἐναργῆ τῶν λεγομένων, ἐθορυβεῖτο μὲν σφοδρῶς ἤδη καὶ ἐκυμαίνετο τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ συνόντες· οὐδὲν μέντοι καὶ αὐτοὶ νεωτερίζειν ἐπεχείρουν, τὴν προθεσμίαν περιμένοντες, ἄτοπον ἡγούμενοι πρὸ ἐκείνης τι τολμᾷν. Ἐπεὶ δὲ ἡκούσης, οἵ τε πρέσβεις παρῆσαν οὐδαμοῦ, καὶ οὔτε γράμμασιν, οὔτε μὴν λόγοις ἠδυνήθησαν δῆλα θέσθαι τὰ γεγενημένα, ὑπὸ τοῦ φρουρεῖσθαι ἀσφαλῶς, ὅσοι τῶν συγκλητικῶν παρῆ-

σαν ἐν Διδυμοτείχῳ, καὶ ἡγεμόνες τῆς στρατιᾶς ἅμα πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον ἐλθόντες μηκέτι μέλλειν συνεβούλευον, ὡς πάσης προφάσεως ἤδη περιῃρημένης· ἀλλὰ σκεψαμένους ἐξευρίσκειν ὅθεν ἂν εἴη καὶ αὐτοῖς πορίζεσθαι τὴν σωτηρίαν. Τῷ δ' ἐδόκουν μὲν τὰ λυσιτελοῦντα συμβουλεύειν. Οὐδὲ γὰρ, βασιλίδος καὶ τῶν περὶ αὐτὴν ἃ λυσιτελεῖν αὐτοῖς ἐνόμιζον πραττόντων, αὐτοὺς ἀργοὺς προσήκειν ᾤετο καθῆσθαι· ἔτι γε μὴν οἰόμενος ἔσεσθαί τινα μεταβολὴν καὶ κατάλυσιν τοῦ πολέμου, παρεκάλει τοὺς συνόντας μὴ μικροψυχεῖν, μηδ' ἀφορμὰς παρέχειν τῷ πολέμῳ.

424 CAPUT XXIV.

Litteræ imperatricis de abdicatione ad domesticum. Acerbiores Apocauchi mitti vetat. Milites bellum flagitant; quæritur in concilio quid agendum. Sequitur egregia domestici oratio, qua se suspicione affectati imperii liberare, et hoc nomine magnam a suis gratiam inire conatur. Consilium suum proponit, ut se in potestatem imperatricis ad eam ultro profectus, penitus tradat.

A Ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις, ἧκε πρὸς αὐτὸν ἐκ Βυζαντίου ἐκ τῶν τῆς βασιλίδος οἰκετῶν ὁ Τζυράκης ὠνομασμένος, γράμματα φέρων ἃ ἐκέλευεν αὐτὸν ἀποσχόμενον τῶν πραγμάτων οἴκοι διατρίβειν, καὶ μηδὲ τῆς Διδυμοτείχου πύλης ἐξιέναι ἄχρις ἂν αὐτὴ ψηφίσηται περὶ αὐτοῦ ὅ τι ἂν δοκῇ· τὴν αἰτίαν δὲ τῶν εἰρημένων, οὐκ ἐν τῷ παρόντι δήλην ἔλεγε ποιήσεσθαι, ἀλλ' ὕστερον ὀλίγῳ τε καὶ πᾶσιν ἂν γενέσθαι φανεράν. Πρὶν δὲ τὰ γράμματα ταυτὶ γραφῆναι, ἕτερα ἐγράφοντο, τοῦ παρακοιμωμένου ὑπαγορεύοντος, πικρίας μεστὰ καὶ εἰρωνείας· ἃ ἐκώλυσεν ἡ βασιλὶς πεμφθῆναι, μόλις πείσασα τοὺς ἄγοντας. Ἐπεὶ δὲ ἀνεγινώσκετο ἐπ' ἐκκλησίας, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, τὴν τῶν γεγραμμένων ἀτοπίαν ἐκπεπληγμένοι, ἅπτεσθαι ἤδη παρῄνουν τοῦ πολέμου, καὶ μὴ διεφθορόσιν ἀνθρώποις τὸν καιρὸν B προΐεσθαι καθ' ὃν ἐξέσται διασώζειν ἑαυτούς. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ὁρῶν ἤδη τὰ πράγματα εἰς ἀκμὴν ἥκοντα κινδύνου, καὶ μηκέτι διαμέλλειν καὶ αὐτὸς οἰόμενος, ἐτράπετο ἤδη πρὸς τὸ βουλεύεσθαι καθ' ὅ τι χρηστέον ἂν εἴη τοῖς πράγμασι καὶ αὐτούς· καὶ πρῶτος αὐτὸς εἰς τὴν βουλὴν καταστάντων, ἔλεξε τοιάδε· Ἄνδρες συστρατιῶται, τὰ μὲν παρόντα πράγματα εἰς ὅσον δυσκολίας καὶ ταραχῆς νῦν τε ἥκουσι καὶ ἔτι μᾶλλον μέλλουσιν ἐπιδιδόναι, ὁμοίως ἔξεστι πᾶσι στοχάζεσθαι ἡμῖν. Ἐγὼ δ' εἰ μὲν ἢ νῦν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἐλθὼν, ἢ διατρίβων παρ' ὑμῖν τῶν πολλῶν οὐδὲν ἄμεινον διακείμενος ἠγνοούμην, εἶχεν ἄν τινα λόγον ἴσως ὁποῖος τὸν τρόπον καὶ τὸ ἦθος ἐφ' ὑμῶν διεξιέναι. Ἐπεὶ δ' ἐκ πρώτης ἡλι- D κίας ἄχρι νῦν, οὐ παρ' ὑμῖν ἐπολιτευόμην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διῴκουν μετὰ βασιλέα, ἐξ ὅτου περ ἐκεῖνος κατέστη πρὸς αὐτὴν ὑφ' ἧς ἐμοῦ πᾶσιν ἢ βελτίονος ἢ χείρονος πειρᾶσθαι παρέχεσθαι ἠναγκαζόμην, οὐχ ἧττον ἄν μοι συνειδείητε καὶ αὐτοὶ τὸν τρόπον, ἢ αὐτὸς ἐμαυτῷ. Ὅθεν οὐδὲ τοῦ προτέρου βίου πλείονα ποιήσομαι τὸν λόγον, ὀρθῶς καὶ δικαίως πεπολιτευμένον παρ' ὑμῖν ἐμαυτὸν ἀποδεικνὺς, πάντα σαφῶς τὰ ἡμέτερα εἰδόσιν. Ἕως μὲν οὖν περιῆν ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖνός τε ἐμοὶ πολλὴν ἐν τοῖς πράγμασι παρείχετο τὴν ῥοπὴν, καὶ πάντα οὐχ ἧττον ἢ ἑαυτῷ, καὶ τὰ μέγιστα ἐπέτρεπε διοικεῖν· ἐγώ τε τὴν ἴσην εὔνοιαν παρειχόμην καὶ σπουδὴν, ὅσα προσῆκε τὸν φιλούμενον ποιεῖν, οὐδὲν ἐλλείπων. Ἐπεὶ δ' οὕτω δόξαν D τῷ τὰ τῇδε πάντα διοικοῦντι ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο ἐκεῖνος, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἕτερον ἐλογιζόμην προσήκειν ἐμαυτῷ, ἢ τῆς εἰς ἐκεῖνον εὐνοίας δεῖγμα σα-

Paucis post diebus ex aulicis imperatricis Cyriacus Byzantio venit cum litteris, quibus imperabatur ut se abdicaret, ac domi suæ privatus viveret, neve extra portam Didymotichi pedem efferret, quoad ipsa de eo pro arbitrio statuisset. Causam mandati sui nolle in præsens patefacere, paulo post ipsi et omnibus manifestam fore. Antequam autem hæ litteræ conscriberentur, aliæ Apocaucho dictante exaratæ fuerant, felle contumeliarum et irrisionum plenæ, quas mitti imperatrix vetuit, vix ejus auctoritate quiescentibus, a quibus ad mittendum impellebatur. Illis porro aliis in conventu apud Didymotichum recitatis, cæteri quidem omnes, scriptorum absurditate attoniti, bellum capessendum, nec perditis hominibus suæ salutis opportunitatem esse condonandam dictitare. At magnus domesticus jam se inter saerum saxumque stare videns, et nec ipse ultra prolatandum censens, ad consilium refert, quid tali præsertim tempore faciendum sit, exquirit, ac princeps ipse consilii, hunc in modum disserit : Quæ nunc sit rerum difficultas perturbatioque, viri commilitones, et quanto afflictior status hic futurus sit, omnibus vobis sine discrimine exputare licitum est. Ego vero, si aut modo ex peregrina regione adventarem, aut apud vos degens, velut unus de media plebe ignorarer, esset fortasse cur mores ingeniumque meum vobis explicarem. Sed quoniam a primordio ætatis usque ad hoc tempus, non solum apud vos vestris legibus institutisque vixi, sed Romanum quoque imperium secundum imperatorem rexi, ex quo id ille accepit (in quo coactus sum, me aut benigniorem, aut severiorem experiundum præbere omnibus), non minus vos qualis sim, quam egomet ipse, cognitum perspectumque habetis. Quare nec de anteacta vita mea plura dicam : ut doceam nimirum, me honeste ac juste inter vos vixisse, quandoquidem nostra omnia perspicue nostis. Quandiu igitur superfuit imperator, multo me res imperii gubernantem amore prosecutus est, nec 425 magis sibi, quam mihi omnia, quamvis summi momenti regenda permisit : cui ego in amore ac studio respondebam, nec a me officium ullum desiderari patiebar, quod qui diligitur, se diligenti præstare debet. Postquam autem ille nutu ac voluntate universa moderantis Dei inter homines esse desiit, id solum negotii credebam mihi datum, ut evidentissimum mei erga

ipsum amoris argumentum, sollicitudinem atque curam in liberos et conjugem ejus ederem. Et quidem ab ejus obitu usque huc nihil prætermisi, sed nec corpori meo pecuniisve peperci, nihilque non feci et tentavi, ut illis imperium conservarem. Neque vero, cum hactenus pro eo ac debui fideliter justeque præfuerim, demum magnitudine potestatis inflatus, mihi Romanum imperium asserturus, et personam istam in imperatoriam mutaturus eram. Nam qua de præterito, res ipsæ hoc testabuntur, super futuris non solum Deum cogitationum mearum testem do, sed etiam ex ipsis præteritis ea liquido probari posse dico. Si enim ista, ut sycophantæ prædicant, concupiscebam, quid prohibebat, quando imperatore moriente, illius filios habens, palatium custodibus muniebam, et post diem tertium imperatrice accedente omnia erant in manu mea, ut iis ad arbitratum uterer, quin illos e medio tollerem, mihique imperium citra sudorem ac laborem retinerem, nullo jam relicto, qui se mihi auderet opponere? Atqui me non tantum nihil hujuscemodi machinari apparuit, sed cum in nonum diem a morte imperatoris omnia in tutissimo constituissem, custodiam deinde removi, et domi meæ, sicut antea, rem curare publicam perrexi, nihil novi incipiens, neque ad meum commodum ejus gubernationem dirigens, unde conari me imperium occupare quispiam jure putavisset. Qui vivo imperatore erant, eos provinciarum urbiumque præfectos reliqui: et ut exercitus non mihi bene vellet, sed communi plurimum prodesset, omnimodis elaboravi. Quin etiam dum fœdera cum Barbaris finitimis inivi, nemo est, qui me privatum aliquod compendium communibus emolumentis anteposuisse ostenderit. Sed cum illis quidem pacem reipublicæ salutarem confeci, pro filiis autem imperatoris de suorum fide securis ut pugnaretur, operam dedi. Ex quibus universe hac luce clarius est, me nullo dolo, et sinceriter eorum loco clavum tenuisse. **426** Si enim ea versabam animo, quæ calumniatores isti objiciunt, ut nihil aliud, certe toto Romano imperio sparsas, easque ut ipsi quoque scitis, immensas opes atque copias, mihique ad bellum opportunissimas colligere oportebat. Nunc videre est, præter pecorum greges et frugum ubertatem (quibus congregandis fortasse existimaret quispiam suspicionem vitari ægre posse) magnam meam auri argentique vim ubique. Quanquam dum quiddam admirabile dico, quod admirabilius est præterii. Non enim tantummodo sparsam pecuniam meam non contraxi, sed et præsentem ac suppeditantem partim in usus communes liberaliter insumpsi, partim quam in manibus habebam, Byzantii libens reliqui. Paucis igitur ante profectionem meam diebus, cum indigentia in palatio exstitisset, e domo mea vasa argentea admodum pretiosa supra ducenta præbita sunt. Quorum custodes cum rogarent me, ut post usum ea reciperem, superva-

A φέστατον τὴν εἰς τοὺς παῖδας πρόνοιαν καὶ βασιλίδα τὴν ἐκείνου γαμετὴν ἐξενεγκεῖν· καὶ διετέλεσά γε μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἄχρι νῦν, οὐδὲν τῶν δεόντων παραλείπων, ἀλλὰ καὶ σώματος καὶ χρημάτων ἀφειδῶν, καὶ πάντα πράττων καὶ μηχανώμενος ἐπὶ τῷ συνδιασώζειν ἐκείνοις τὴν ἀρχήν. Οὐ μὴν, οὐδ᾽ ἄχρι νῦν μὲν ὀρθῶς καὶ δικαίως ἐπολιτευόμην, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῶν πραγμάτων φυσηθεὶς, ἔμελλον τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐμαυτῷ περιποιεῖν, εἰς βασιλέως σχῆμα τὸ παρὸν μεταβαλών. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ παρεληλυθότος, αὐτὰ τὰ πράγματα συμμαρτυρήσειεν ἂν ἐμοί· ἐπὶ δὲ τῶν ἐσομένων, οὐ Θεὸν μόνον τῶν βεβουλευμένων συνίστορα παρέχομαι, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν παρελθόντων, τῶν μελλόντων ἔξεστιν ἀπόδειξιν ποιεῖσθαι ἐναργῆ. Εἰ
B γὰρ τοιούτων οἵων φασὶν οἱ συκοφάνται ἐπεθύμουν, τί ἐκώλυεν, ἡνίκα βασιλέως τελευτῶντος τοὺς ἐκείνου παῖδας ἔχων, ἐποιούμην τὰ βασίλεια ὑπὸ φρουρᾷ, καὶ μετὰ τρίτην ἡμέραν καὶ βασιλίδος ἀφιγμένης, πάντα χρήματα ἦσαν ἐπ᾽ ἐμοὶ, ὥσθ᾽ ὅτι χρῆσθαι ἠβουλόμην, ἐκείνους μὲν ἀποκτιννύναι, αὐτὸν δὲ τὴν βασιλείαν ἄνευ πόνων ἔχειν καὶ ἱδρώτων, οὐδενὸς ἔτι λειπομένου τοῦ τολμήσαντος ἀνθίστασθαι ἐμοί; Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον τοιοῦτον οὐδὲν ὤφθην διανοηθεὶς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐνάτην ἡμέραν ἐκ τῆς βασιλέως τελευτῆς ἐν ἀσφαλείᾳ πάσῃ καταστήσας, τήν τε φρουρὰν ἀπήγαγον ἐκεῖθεν, καὶ αὐτὸς οἴκοι καταστὰς, τῶν πραγμάτων, ὥσπερ καὶ πρότερον εἰχόμην, οὐδὲν καινοτομῶν, οὐδὲ πρὸς τὸ λυσιτελοῦν ἐμοὶ τὰ πράγματα οἰκονομῶν, ἐξ ὧν ἄν τις
C ᾠήθη δικαίως, εἰς ἐμαυτὸν μετάγειν πειρᾶσθαι τὴν ἀρχήν. Ἐπιτρόποις τε γὰρ ἐχρησάμην τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων οἳ καὶ πρότερον ἦσαν βασιλέως τελευτῶντος καὶ τὴν στρατιὰν οὐχ ὅπως εὐνοήσουσιν ἐμοὶ, ἀλλ᾽ ὅπως μάλιστα τῷ κοινῷ χρήσιμοι ἔσονται πάντα ἐπραγματευόμην. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς περιοίκοις τῶν βαρβάρων σπονδὰς τιθέμενος, οὐκ ἔσθ᾽ ὅστις ἂν ἐξελέγξειεν ὡς πρὸ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος τῶν ἰδίᾳ τι εἱλόμην ἐμοὶ διαφερόντων, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐσπενδόμην λυσιτελούντως τῷ κοινῷ· τοῖς δὲ παρεσκευαζόμην πολεμεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, μηδένα κίνδυνον ἐκ τῶν οἰκείων ὑφορώμενος· ἐξ ὧν ἁπάντων ἄν τις μάλιστα συνίδοι ὡς ἀδόλως καὶ καθαρῶς ὑπὲρ τῶν βασιλέως ἐπολι-
D τευόμην παίδων ἐγώ. Εἰ γὰρ οἷα διαβάλλουσιν οἱ κατηγοροῦντες διενοούμην, εἰ μή τι ἄλλο, τὸν γοῦν διεσκεδασμένον κατὰ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν πλοῦτον συνάγειν ἔδει, οὐδὲ ῥᾳδίως ἀριθμητὸν, ὥσπερ ἴστε ὄντα καὶ αὐτοὶ, καὶ μάλιστα χρησιμώτατον ἐσόμενον εἰς τὸν πόλεμον ἐμοί. Νυνὶ δὲ ἔξεστιν ὁρᾷν, οὐ βοσκημάτων μόνον πλῆθος καὶ καρπῶν, ἅπερ ἄν τις ἴσως οἰήσαιτο δυσκολίαν τινὰ παρέχειν καὶ ὑποψίαν ἀθροιζόμενα, ἀλλὰ καὶ χρυσὸν πολὺν καὶ ἄργυρον διεσκεδασμένον πανταχοῦ. Καί τοι τὸ θαυμαστότερον παρῆλθον ὡς δή τι θαυμαστὸν λέγων. Οὐ μόνον γὰρ τὸν διεσκεδασμένον οὐ συνῆγον πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τὸν ὄντα, τὸν μὲν ἐδαπάνων ἀφειδῶς ἐν ταῖς χρείαις ταῖς κοιναῖς, τὸν δ᾽ ἐκὼν εἶναι κατελίμπανον αὐτὸς ἐν Βυζαντίῳ,

ἔχων ἐν χερσίν. Ὀλίγαις γοῦν ἡμέραις πρότερον ἐν βασιλείοις χρείας γενομένης ἐκ τῆς ἐμῆς σκεύη ἀργυρᾶ ὑπὲρ διακόσια ἠνέχθη οὐκ ὀλίγου ἄξιά τινος. Ἃ μετὰ τὴν χρείαν τῶν ἐπὶ τὴν φυλακὴν ἐκείνων τεταγμένων ἀπολαμβάνειν δεομένων, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγησάμην· οὐδὲν διοίσειν φάμενος ἐν τοῖς βασιλικοῖς τηρεῖσθαι ταμιείοις, ἢ ἐν οἴκοις τοῖς ἐμοῖς. Ἔτι γε μὴν οὐδὲ νήσων πολλῶν καὶ πόλεων, καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, ἐχομένων ὑπ' ἐμοῦ, ὧν τὰς μὲν ἐκ τῶν οἰκείων δαπανῶν ᾠκοδόμησα αὐτὸς, τὰς δ' ἐκ βασιλέως ἔσχον δωρεὰν, οὐδεμίαν οὔτε φρουρᾷ κατέσχον, οὔτε τινὸς ἠξίωσα προνοίας ὥστε ἀσφαλῶς κατέχειν· οὐδέ τι τῶν ὅσα λυσιτελήσειν ἔμελλε πρὸς τὴν διάνοιαν ἐμοὶ, οὔτε εἰργασμένος, οὔτε μελλήσας ὑπ' οὐδενὸς ἐξελεγχθείην ἄν. Οὐ γὰρ B δήπου γε καὶ τοῦτο κατηγορήσουσιν ὡς ἀπραγμοσύνῃ καὶ πολέμων ἀπειρίᾳ εἰς οὐδὲν προῆγμαι τῶν δεόντων. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἐξ ὧν αὐτὸς ἐπραγματευόμην μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντων Ῥωμαίων οὐ τῶν νῦν ἐμοὶ συνόντων ὑμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τῶν ἄλλοθί που γῆς διατριβόντων ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἐναργῆ πειράσομαι ποιεῖσθαι. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων πάνυ τε φιλίως ἐμοὶ διακειμένων, καὶ τῶν μὲν, ἐξ αἵματος προσηκόντων, τῶν δὲ φιλίας δεσμοῖς ἀλύτοις συνημμένων ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ἐμοὶ, καὶ πολλὴν παρεσχημένων πεῖραν ἐν πολλοῖς τῆς εἰς ἐμὲ στοργῆς, οὐδεὶς οὔτε τῶν παρόντων ὑμῶν, οὔτ' εἴ τις ἄλλοθί που διατρίβοι, δύναιτ' ἂν ἐμοὶ τῶν κατηγορημένων ὥς τι σύνοιδεν ἐλέγχειν. Καί τοί γε πᾶς τις ἂν C φαίη καὶ ὀλίγα μετασχὼν φρενῶν, ὡς οὐκ ἂν δυναίμην τοιούτοις μόνος ἐπιχειρῶν· ἀλλὰ καὶ στρατιᾶς ἐδέησεν ἂν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν συναιρομένης, καὶ φίλων τῶν γνησιωτάτων μάλιστα, καὶ πολλῆς παρασκευῆς, ἐξ ἧς οὐκ ἐνῆν εἰ μὴ τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ τούς γε ἐπιτηδειοτάτους μὴ τὴν διάνοιαν καταστοχάζεσθαι τῶν γιγνομένων. Εἰ δέ τίς τι τοιοῦτον ἐξελέγχειν ἔχει, παρείτω, καὶ δεικνύτω. Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι. Ἐγὼ γὰρ ἀνδρίας μὲν καὶ συνέσεως καὶ ἐμπειρίας τῆς πρὸς τοὺς πολέμους πολλοῖς ἂν παραχωρήσαιμι καὶ τῶν πάλαι καὶ τῶν νῦν, τρόπων δὲ εὐθύτητος καὶ ἀληθείας, οὐδενί· οἷς μάλιστα νυνὶ θαῤῥήσας παῤῥησιάζομαι τοιαῦτα. Εἰ δὴ ἔκ τε ὧν ἐπραγματευόμην αὐτὸς, ἔκ τε τῶν τὸν ἅπαντα χρόνον συνόντων ὑμῶν ἐμοὶ, μήτε ὑποπτευθεὶς, D μήτε εἰργασμένος φαίνομαι ὧν κατηγόρημαι μηδὲν, οὐκ ἄν τις ἂν ἐμοὶ δικαίως ἐπενέγκοι μέμψιν, ὡς οὐ προσηκόντως πρὸς τὰ πραττόμενα ἐξαγομένῳ πρὸς ὀργήν. Ἔδει γὰρ βασιλίδα τόν τε τρόπον ἐμοὶ τὸν ἐξαρχῆς ὡς οὐ διεφθαρμένος συνειδυῖαν, καὶ τὴν ἐμοῦ καὶ βασιλέως ἀπαράμιλλον ἐκείνην καὶ θαυμασιωτάτην φιλίαν, καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὑπὲρ τῶν ἐκείνου παίδων καὶ αὐτῆς πολλὴν σπουδὴν καὶ προθυμίαν, μὴ συκοφάνταις ἀνθρώποις καὶ διεφθορόσι πείθεσθαι, ἀλλὰ ἐμοὶ προσέχειν ὀρθῶς καὶ δικαίως ὑπὲρ αὐτοῖς πολιτευομένῳ. Ἐπεὶ δὲ βάσκανός τις δαίμων τῶν ἐξητασμένων ἐπὶ φθορᾷ, τὰ μὲν ἀληθῆ καὶ δίκαια περὶ ἐμοῦ πεπεῖσθαι οὐκ ἀφῆκεν, ἐχθρὸν δὲ ἀντὶ φίλου, καὶ πολέμιον ἀντὶ

A caneum duxi, affirmavique nihil interfuturum, utrum in ærario imperatoris, an in ædibus meis servarentur. Præterea cum insulas et urbes majores minoresque obtinerem multas, quarum alias meis sumptibus ædificavi, alias dono ab imperatore accepi, nulli earum præsidium imposui, nec quo tutius eas possiderem, ulla cura dignatus sum. Nec me quisquam coarguerit, aut fecisse, aut facturum fuisse quippiam, quod mihi utile cum animo meo constituissem. Nec in hoc, credo, accusabunt, quod otio ac desidiæ deditus, et bellandi inscitia nullum operæ pretium fecerim. Ego vero non ex laboribus duntaxat meis, sed omnium Romanorum testimonio, non solum vestro, qui nunc mecum militatis, sed et qui Byzantii et alibi terrarum vivunt, veritatem evidenter enitar demonstrare. Cum namque multi, summi atque infimi, et omnes æque mei cupidi sint, aliique sanguine conjuncti, alii amicitiæ vinculis insolubilibus mecum copulati, quique multis jam annis et compluribus in rebus amoris erga me præcipui documenta dederunt, nullus neque vestrum qui adestis, neque alibi degentium docere possit, se ullum de me crimen nosse, quorum accusor. Et tamen unusquisque non plane stolidus confitebitur, me solum talia moliri non potuisse, sed et copiis, et amicis longe fidissimis, et apparatu plurimo indiguisse, ex quo si non vulgo, at mei amicissimis liceret colligere, quid sibi vellent quæ fierent. **427** Si quis tale aliquid probare potest, accedat licet, et probet. At non poterit. Equidem qua fortitudine, qua prudentia, usuque militari et superiorum et nostri sæculi multis concesserim, probatis autem moribus ac veritatis studio nemini, quibus potissimum nunc confisus, hæc libere sum prolocutus. Si igitur neque ex his quæ ipse efficere contendi, neque ex vobis, qui mecum semper fuistis, vel suspectus, vel reus eorum videor, quorum in me adornata est accusatio, nemo me jure reprehendet, quasi injuria super his rebus succenseam. Decebat enim Augustam, testem ab initio integritatis meæ, et ejus quæ mihi cum imperatore intercessit inimitabilis et admiratione dignissimæ amicitiæ, ac post obitum illius pro filiis ipsaque curarum mearum et impigræ sollicitudinis, non credere sycophantis, perversisque hominibus, sed a me, legitime recteque pro ipsa imperium regente, rationes suas suspensas habere. At postquam dæmon quispiam invidus et in pernicie invehenda exercitatus vera et justa de me credere non sivit, magisque inimicum pro amico, hostem pro socio, et malevolum pro fidelissimo existimare persuasit, ego quidem in hac causa nihil agere, sed vestræ me sententiæ permittere, et quod judicaveritis, in eo alacriter vobis obsequi in animum induxi. Imo vero ego primus, quæ in præsentia mihi videntur expedire, edisseram. Vestrum erit aut suffragari dictis meis, si ea probaveritis, aut unumquemque sententiam proferre hujusmodi, quæ et præsentem miseriam tollat, et

futuram multo majorem impediat, et cum vos, tum Romanum imperium universum conservet. Arbitror autem, omnibus nobis nihil vel utilius foro, vel salutarius, quam si ad imperatricem ultro profectus, ei me subjiciam, ut pro potestate et judicio suo de me statuat. Et si quidem, ut patrona justitiæ, judicium constituere, tempusque defensioni præscribere voluerit, Deo veritatis præside, taliquo appellatione gaudente fretus, omnia, ut revera sunt, falsitatis et sycophantiæ, quod erit facillimum, convincam; et ita totius imperii moderationi valedicens, et sycophantiæ atque invidiæ occasione omni sublata, privatus vivam, publici muneris nihil geram, nec si quantum est mortalium eo me aut verbis inducere, aut vi impellere connitatur. Sin neque justitiæ neque honestatis ullam rationem ducens, obtrectatorum sermunculis penitus capta **428** et occupata, inauditum me damnandum (quod est iniquissimum) decreverit, ut feram omnia hilariter, longeque malim vincula, et carcerem, et bonorum publicationem, et si quid his etiam acerbius est, perpeti, quam civile bellum serere. Quis enim omnium certius me novit mala certissima quæ ex hoc bello profluxura sint? quorum tantum abest, ut auctor esse velim, ut non magis cupiam ea ab alio inducta vivus cognoscere, quam apud inferos eorum quæ hic agantur, sensum nullum habere. Quæ in commune Romanis bono fore judicavi, hæc sunt. Si quid his utilius excogitare potueritis, ego, ut dixi, vobis obsecundabo. Præstat enim, etiamsi quid offendam fortasse, hoc mihi pluribus obtemperanti accidere, quam dum mea ipsius sententia nitor, magna quædam feliciter gerere.

A συμμάχου, καὶ δύσνουν ἀντὶ πιστοτάτου πεποίηκεν ἡγεῖσθαι, ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἐμαυτῷ πειθόμενος πρὸς τὰ παρόντα πράττειν ἔγνων δεῖν· ὑμῖν δὲ χρώμενος συμβούλοις, πρὸς ὅ τι ἂν ἐπιψηφίζεσθε ὑμεῖς ἐμαυτὸν παρέξομαι πειθόμενον προθύμως, μᾶλλον δ' αὐτὸς πρῶτος ἅ μοι δοκῶ ἐν τῷ παρόντι συμφέροντα ἐρῶ. Μελήσει δὲ ὑμῖν, ἢ ἐπιψηφίζεσθαι τὰ εἰρημένα ἂν δοκῇ λυσιτελεῖν, ἢ γνώμην ἕκαστον εἰσάγειν, ἣ τά τε παρόντα καὶ τὰ προσδοκώμενα μείζω λύσαι δυσχερῆ· ἡμᾶς τε καὶ σύμπασαν ἡγεμονίαν διασώζουσα Ῥωμαίων. Νομίζω δὲ μηδὲν εἶναι μᾶλλον λυσιτελέστερον καὶ σωτήριον τοῖς πᾶσιν, ἢ ἐμαυτὸν ἑκόντι παραγενόμενον, ἐγχειρίζειν βασιλίδι, ὥστε κατ' ἐξουσίαν ἔχειν αὐτὴν ὅ τι βούλοιτο ψηφίζεσθαι περὶ ἐμοῦ. Κἂν μὲν τὰ δίκαια ποιεῖν προῃρημένη, B δικαστήριον καθίζοι, καὶ καιρὸν παρέχοιτο ἀπολογίας, Θεῷ θαρρεῖν τῷ προστάτῃ τε ἀληθείας ὄντι, καὶ τοιαύτῃ χαίροντι προσηγορίᾳ, πάντα ὥσπερ εἰσὶ ψευδῆ καὶ συκοφαντίας ῥᾷστα ἀπελέγξειν· τούτῳ δὲ εἰ γένοιτο πᾶσαν ἀπωσάμενον ἀρχὴν, καὶ συκοφαντίας καὶ φθόνου πᾶσαν πρόφασιν περιελόντα, οἴκοι διατρίβειν, τῶν κοινῶν προσαπτόμενον μηδενὸς, μηδ' εἰ πάντες ἄνθρωποι βιάζεσθαι, ἢ πείθειν ἐπιχειροῖεν. Εἰ δ' ἄρα, μήτε τοῦ δικαίου, μήτε τοῦ προσήκοντος μηδένα ποιουμένη λόγον, ἀλλὰ κατάκρας ἁλοῦσα ταῖς συκοφαντίαις, ἐρήμην καὶ τὰ δεινότατα καταψηφίζοιτο, πάντα φέρειν ἱλαρῶς, αἱρετώτερα ἡγούμενον πολλῷ τῷ μέτρῳ καὶ κλοιὰ, καὶ δεσμωτήριον, καὶ δήμευσιν τῶν ὄντων, καὶ εἴ τι τούτων ἀηδέστερον, ἢ πρόφασιν C πολέμου ἐμφυλίου παρασχέσθαι. Τίς γὰρ τῶν πάντων ὥσπερ ἐγὼ τὰ ἐκ τούτου τοῦ πολέμου οἶδε σαφέστατα κακὰ, ὧν οὐχ ὅτι αἴτιος καταστῆναι, ἀλλ' οὐδ' ὑφ' ἑτέρων πραττομένων, μᾶλλον ἂν εἱλόμην αἰσθάνεσθαι ἐν ζῶσιν ὢν, ἢ τοῖς ἐν ᾅδου συνὼν πρὸς τὰ πραττόμενα ἀναισθητεῖν; Ἃ μὲν οὖν ἔμοιγε πᾶσι Ῥωμαίοις ἔδοξε κοινῇ λυσιτελεῖν τοιαῦτά ἐστιν. Ὑμῖν δὲ εἴ τι τούτων λυσιτελέστερον ἐξευρεθῆναι δυνατὸν, ὥσπερ ἔφην, ἐμαυτὸν πειθόμενον παρέξομαι· βέλτιον γὰρ ἂν ἄρα καί τι σφάλωμαι, τοῖς πλείοσι πειθόμενον τοῦτο πάσχειν, ἢ τῇ σφετέρᾳ θαρρήσαντα συνέσει, τὰ μεγάλα κατορθοῦν.

CAPUT XXV.

Responsum procerum, sæpius se de his rebus seorsum et communiter deliberasse. Præclare ipsum disseruisse; nec tamen si faciat, quod secum statuerit, bellum finitum, sed inceptum iri potius. Si purpuram induat, melius rebus communibus provisurum, et id omnes illustres approbaturos; alioqui mala grandia secutura. Domesticus nomen et habitum imperatoris iterum rejicit, ac denuo suspicionem amolitur; tandemque eorum voluntati propter salutem reipublicæ paret; eosque ad fidem et constantiam sibi præstandam hortatur; et alia imperatorie disserit, ac legationem de pace mittendam censet.

Hunc in modum magnus domesticus disseruit. Quotquot autem aderant optimates et principes exercitus, velut ab una mente et lingua, Et prius quidem (dicebant), ex quo ipsa novitas per audaciam cœpit, bellumque civile exstitit, non solum quilibet separatim, sed et communiter omnes multum ac sæpe eadem in deliberationem adduximus, perinde ut de rebus necessariis, ac tantum non de anima unusquisque per se anxie solliciti. Quare nec jam quid opus sit, scrutari oportebit, cum propter sedulam et crebram hujus rei cogitationem pridem nos veritatem invenisse arbitremur. Oratio vero tua, quæ et necessaria, et omnibus

D Ὁ μέγας μὲν οὖν δομέστικος τοιαῦτα εἰπὼν· ὅσοι δὲ παρῆσαν τῶν συγκλητικῶν καὶ τῆς στρατιᾶς οἱ μάλιστα προέχοντες, ὥσπερ μιᾷ καὶ γλώττῃ χρώμενοι καὶ γνώμῃ, Καὶ πρότερον μὲν, ἔφασαν, ἐξ ὅτου τὰ καινὰ ταῦτα ἐτολμήθη, καὶ ὁ συγγενικὸς πόλεμος ἔσχε τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἰδίᾳ μόνον ἕκαστος ἐφ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ κοινῇ πάντες, πολλὰ πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν ἐβουλευσάμεθα, ὡς περὶ πραγμάτων ἀναγκαίων, καὶ σχεδὸν περὶ ψυχῆς ἕκαστος πολλὴν ποιούμενοι φροντίδα. Ὅθεν οὐδὲ νυνὶ δεήσει τὰ δέοντα ἐξερευνᾷν, ὑπὸ τῆς πολλῆς περὶ αὐτὰ διατριβῆς ἐξευρηκέναι πάλαι οἰομένους· οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ὑφ' ὧν αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς διεξῆλθες, νῦν τὰ

τε δέοντα καὶ πᾶσιν ὁμοίως χρήσιμα ἐσόμενα, καὶ A συνεῖναι παρεσκεύακας, καὶ τοῖς ἄλλοις συμβουλεύειν· καὶ γὰρ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κακὰ τοῦ ἐμφυλίου ἃ πεφρικέναι καὶ αὐτῆς ὡς δεινότατα εἰρήκεις, καὶ αὐτοὶ πεφρίκαμεν ὁμοίως, καὶ πάσῃ χρηστέον εἶναι οἰόμεθα καὶ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ, ὥστε μὴ τοῖς τοιούτοις κακοῖς περιπεσεῖν· καὶ ὁμοίως τόν τε τὸν πόλεμον τοῦτον τὸν δεινότατον ἀνάπτοντα ἡγούμεθα πολέμιον κοινὸν, καὶ πᾶσιν ἐπιβουλεύοντα, καὶ τὸν δυνάμενον καταλύειν, εἰ μεθίησιν ἑκὼν, προδότην τῶν κοινῶν καὶ βάσκανον καὶ φθονερὸν, καὶ τῇ κοινῇ σωτηρίᾳ τῶν πραγμάτων λυμαινόμενον. Σκεψώμεθα τοιγαροῦν εἰ, ταῦτα πράττοντος ἅπερ εἴρηκας, καταλύεται ὁ πόλεμος, καὶ μὴ μᾶλλον ἐκ τούτων λήψεται ἀρχήν· εἰ γὰρ αὐτὸς ὥσπερ ἰσχυρίζῃ πρὸς τὴν δίκην ἀπελθὼν ἢ B τῶν συκοφαντῶν περιγενόμενος ἀπόσχῃ τῶν πραγμάτων, τὴν πολλὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ ἀχαριστίαν βδελυξάμενος, ἢ καταχριθεὶς ἐρήμην τῶν ἀνηκέστων πάθῃς τι, ἆρ᾽ εἰς τοσοῦτον οἴει παρανοίας ἡμᾶς ἥκειν, ἢ οὕτω ταπεινὰ καὶ ἀνελεύθερα φρονήσειν καὶ τῆς εὐκλείας ἀνάξια τοῦ προτέρου βίου, ὥστ᾽ ἐν ἀνδραπόδων μοίρᾳ δουλεύειν Ἀποκαύχῳ, πᾶν τὸ προσταττόμενον ποιοῦντας, ἀνθρώπῳ μηδὲν ἄμεινον διακειμένῳ τῶν πολλῶν; Θᾶττον μὲν τ᾽ ἂν ἡμῶν ἕκαστος οἰήσεται προσήκειν ζόφον μᾶλλον ὑποδῦναι καὶ συνεῖναι τοῖς ἐν ᾅδου, ἢ τοιαῦτα ἀνασχέσθαι. Ἀλλὰ οἱ μὲν αὐτίκα, ὅση δύναμις παρείη, πολεμήσομεν ἀναφανδὸν, ὧν ἄρχομεν πόλεων καὶ στρατιᾶς ἕκαστος ἰδίᾳ ποιούμενος· οἱ C δὲ, φέροντες ἑαυτοὺς ἅμα πόλεσιν, οἱ μὲν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μυσῶν βασιλεῖ, ἄλλοι δὲ Στεφάνῳ ἐγχειρίσομεν τῷ δυναστεύοντι Τριβαλῶν, βέλτιον ἡγούμενοι βαρβάροις ἀνθρώποις μᾶλλον, δυνάσταις δὲ ὅμως, ἢ τοῖς χθὲς καὶ πρώην καταφρονουμένοις ὑφ᾽ ἡμῶν δουλεύειν· ὥστε συμβήσεται ἐκ τούτων οὐ πόλεμος μόνον πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν, πάντων ἀγόντων καὶ φερόντων τὰ ἀλλήλων, καὶ τῶν ἔξωθεν πολεμίων οὐδὲν ἧττον εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τὰ Ῥωμαίων πράγματα διαφθειρόντων ὅσῳ καὶ τὰ ἀλλήλων ἀκριβέστερον ἴσμεν αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ συμπάσης τῆς Ῥωμαίων κατάλυσις ἡγεμονίας, οὐ πόλεων μόνον πολλῶν καὶ στρατιᾶς, ἀλλὰ καὶ προσόδων μεγάλων ἀποτετμημένων, ἐξ ὧν τὰ πολεμίων μὲν αὔξειν, καίτοι καὶ πρότερον ἀντίῤῥοπα τοῖς ἡμετέροις ὄντα, D τὰ Ῥωμαίων δὲ ἐλασσοῦσθαι περιέσται· δέος δὲ μὴ καὶ παντάπασι διαφθαρῇ, καὶ ἡ Ῥωμαίων περιμάχητος καὶ διαβόητος βασιλεία, Μυσοῖς ἢ ἄλλοις δή τισι χείροσι βαρβάροις δουλεύσει, τῶν ἔνδον μὲν στασιαζόντων καὶ διαφθειρόντων ἀλλήλους ὡς ἐνὸν, τῶν ἔξωθεν δὲ ἐπικειμένων πολεμίων, καὶ τῷ καιρῷ

A æquo utilia futura sint cum intelligere, tum aliis suadere dedit. Etenim civilis belli detrimenta, quæ et te horrere, ut gravissima, dixisti, nos similiter perhorrescimus, et toto pectore atque omni provisione laborandum censemus, ne in illa incurramus, quique hoc bellum dirissimum suscitavit, communem hostem et insidiatorem, quique illud disturbare potest, si id negligat, **429** reipublicæ proditorem, malignum, invidum, communisque salutis pestem ducimus. Igitur utrum te hæc faciente, quæ præ te tulisti, bellum tollatur, an potius inde incipiatur, consideremus. Si namque, ut affirmas, judicibus te sistens, refutatis sycophantis magistratum depones, tantam iniquitatem et adversus merita tua ingratum animum B detestatus; aut indicta causa condemnatus, atrocius plectere, ecquid eo dementiæ nos venturos, aut ita humiliter et illiberaliter, contraque gloriam ex anteacta vita collectam de nobismet sensuros putas, ut pro mancipiis Apocaucho homini ignobili prorsus ac plebeio ad nutum serviamus? Citius quisque nostrum inferorum caliginosa loca subeunda (75), et cum mortuis habitandum statuerit. Sed alii quidem mox pro copia præsente spreto Marte rebellabimus, unusquisque suam cui præest urbem suo præsidio defensando: alii nos Alexandro Mœsorum regi, alii Stephano Triballorum principi dedemus, consultius rati, Barbaris magis (regnantibus tamen), quam heri et nudiustertius in contemptu nostro versantibus servire. C Ergo hinc non solum bellum mutuum conflabitur, omnibus inter se populantibus, et instar hostium exterorum, si non etiam amplius (quando scilicet mutua nobis exploratiora sunt) Romanas provincias devastantibus, sed totius quoque Romani imperii subversio consequetur, non modo multis urbibus, sed exercitu etiam et amplissimis vectigalibus amissis. Ex quibus hostium potentia, quamquam et prius vestræ non impar, augescet, Romanorum contra minuetur; timendumque ne invidiosus ac declamatus ille Romanorum principatus omnino pereat, Mœsisque aut deterioribus Barbaris serviat; dum indigenæ intestinis discordiis ac seditionibus sese perdunt, quantum possunt, D et hostes auxilio temporis utentes, quo nullum est validius, feris incumbunt. Omnia porro circumspicientes, imminentesque clades reformidantes, nihil novi dicemus aut consulemus: verum quæ ipse imperator in rem communem fore opinabatur, et superstes adhuc, ut faceres, instabat, et moriens simul hortabatur, et in extremis

Jacobi Pontani notæ.

(75) Cicer. I *Tuscul.* ex antiqua tragœdia:
Adsum atque advenio Acheronte vix via alta atque ardua,
Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,
Maximis, ubi rigida constat, et crassa caligo inferum.
Qui locus ex principio Hecubæ Euripideæ expressus videtur.

Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου πύλας λιπών. *Adsum relictis mortuorum vallibus, et tenebrarum portis*, inquit umbra Polydori. Certe etiam divinæ Litteræ, Job cap. X, illa loca nominant *terram tenebrosam, et opertam mortis caligine, terram miseriæ et tenebrarum, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.*

mandatis dabat, id est, ut ornatum imperatorium in te capias, et ad rerum moderamina impensius incumbas, in quo solo malorum sita est depulsio. Quippe non modo qui coram adsumus, sed et alibi degentes viri illustres ac potentes usque adeo hoc facto non indignabuntur, ut **430** etiam diem illum, quo civiles discordias sanare licebit, festum numeraturi sint, omnesque cupidissime te imperatorem salutabimus, cujus imperio non hodie, sed antehac semper regi consuevimus, et honorem benevolentiamque quantam imperatori debemus, aut ei proximo, tibi tribuemus: ipsique belli auctores, cum se nullo negotio superiores fore confiderent, si te imperatrici hostem factum rumorem circumquaque spargerent, ubi res retro conversas et adversus animi sententiam evenisse viderint, levitatem ipsi suam accusantes, velint nolint ad pacem inclinabunt, si communis salutis vel tantilla cura tangantur, nec ad suum ipsorum aliorumque omnium exitium facere ac moliri omnia decreverunt. Quare cum et ex nostra, qui te sequimur, et ex hostium parte aliud reipublicæ salutare nihil appareat, æquius est nostro consilio, quemadmodum initio promisisti, quam tuæ ratiocinationi parere: unde nihil commodi in publicum redundet, sive te sycophantæ perdiderint, sive iræ indulgens, in otio vivere elegeris. E contrario omnino seditio, tumultus, fortunarum direptiones, mille cædes, amissio libertatis, eversiones urbium, et quod apud prudentes est calamitatum caput horrorisque plenissimum, sub Barbaris servitus, quam ipsi, civili hoc bello nostro adjuti, nobis imponere conabuntur. Quæ igitur nobis et cæteris universis visa sunt conducere, hæc fuerunt. Tibi utrumvis licebit, aut impendentes casus avertere, aut privata sectantem commoda, aliorum curam in postremis ponere, si commoda vocari queunt, quorumdam improbitate offensum, tantorum incommodorum solam et præcipuam causam Romanis exstitisse. Hæc optimates et exercitus principes magno domestico responderunt. Qui petitionem æquam, et eos vera et cum ratione congruentia conjectare cernens, ideoque tam claræ veritati nihil habens quod objiceret, et tamen mutationem admodum refugiens ac detrectans, quod plerumque ex hujusmodi mutationibus mala nasci solere haud nesciret, diu cunctatus, et quid potissimum diceret incertus animi, altoque silentio conventum detinens, omnibus ad audiendum aures arrigentibus, tandem vix, veluti fluctuantium cogitationum confusione pulsa, Prioris placiti mei, inquit, nihil de statu præsenti immutandum, neque novandum quidquam, nondum me pœnitet, maloque non facultatibus modo spoliari, **431** sed si necesse erit, etiam cruciamenta in corpore meo perferre, quam bellum civile introducere. Mecum enim juxta nostis, quam ab adolescentulis oderim, aliena rapere, et lætari deprædandis, perdendis occidendisque hominibus.

A συμμάχῳ χρωμένων δυνατωτάτῳ· ἃ πάντα δὴ ἐννοοῦντες, καὶ τὰ προσδοκώμενα ὀῤῥωδοῦντες δεινὰ, καινὸν μὲν οὐδὲν ἐροῦμεν οὐδὲ συμβουλεύσομεν· ἃ δὲ καὶ αὐτὸς ᾤετο βασιλεὺς κοινῇ λυσιτελεῖν καὶ περιὼν τε ἠνάγκαζε ποιεῖν, καὶ ἀποθνήσκων συνεβούλευέ τε ἅμα καὶ ἐπέσκηπτε τελευταίας ἐντολὰς, τοῦτο δέ ἐστι, βασιλικὴν ἐσθῆτά σε ἐνδῦναι, καὶ τῶν πραγμάτων ἀνθάπτεσθαι κραταιότερον, ὡς μόνου τούτου τὰς προσδοκωμένας οἵου τε ἐσομένου καταπαύειν συμφοράς. Οὐ μόνον γὰρ ἡμεῖς ὅσοι πάρεσμεν νυνὶ, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἄλλοθί που τῶν περιδόξων καὶ μέγα δυναμένων διατρίβει, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀγανακτήσει, ἀλλὰ καὶ ἑορτῆς ἡμέραν ἐκείνην ἐν ᾗ τὰς ἐμφυλίους καταλύεσθαι ἐξέσται στάσεις νομιεῖ· καὶ πάντες ἀνακηρύξομεν
B βασιλέα προθυμότατα, οὐ νυνὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πρὸ τοῦ πάντα χρόνον ἄγεσθαι εἰθισμένοι παρὰ σοῦ, καὶ τιμὴν καὶ εὔνοιαν ὅσην βασιλεῖ προσῆκεν, ἢ ὅτι ἐγγυτάτω παρεχόμενοι· αὐτοί τε οἱ τὸν πόλεμον κεκινηκότες, ἐκ τοῦ νομίζειν ῥᾷστα περιγενήσεσθαι, ἂν πολέμιον βασιλεῖ περιαγγείλωσιν, ὁρῶντες ἤδη τὰ πράγματα ἀντεστραμμένα, καὶ μὴ κατὰ νοῦν χωρήσαντα, πολλὰ τῆς ἀβουλίας αὐτοῖς καταμεμψάμενοι, χωρήσουσι πρὸς τὴν εἰρήνην ἀναγκαίως, εἴ γε καὶ ὀλίγα τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας μέλει, καὶ μὴ παντάπασιν ἐπὶ λύμῃ καὶ φθορᾷ σφῶν τε αὐτῶν καὶ τῶν πραγμάτων πάντα ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι ἐγνώκασιν. Εἰ τοίνυν ἔκ τε ἡμῶν τῶν σοὶ συνόντων, καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων οὐδὲν ἕτερον ἀναφαίνεται σωτήριον τοῖς πᾶσι, βέλτιον ἡμῖν πει-
C θόμενον, ἃ κοινῇ δοκεῖ λυσιτελοῦντα, ὥσπερ τὴν ἀρχὴν ἐπηγγείλω πράττειν, ἢ τοῖς σφετέροις λογισμοῖς, ἐξ ὧν ὠφέλεια μὲν οὐδεμία, εἴτε ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν διεφθαρμένου, εἴθ' ὑπ' ὀργῆς ἀπραγμοσύνῃ συζῆν προελομένου τοῖς πράγμασι παρέσται. Τοὐναντίον δ' ἅπαν, στάσις, καὶ ταραχαὶ, καὶ χρημάτων ἁρπαγαὶ, καὶ φόνοι μυρίοι, καὶ ἀνδραποδισμοὶ, καὶ ἀναστάσεις πόλεων· καὶ τὸ κακῶν ἔσχατον καὶ φοβερώτατον τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν, ἡ ὑπὸ βαρβάροις δουλεία, ἣν ἐπιχειρήσουσιν αὐτοὶ τῷ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν πολέμῳ χρώμενοι συνεργῷ καταδουλοῦν. Ἃ μὲν οὖν ἡμῖν σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἔδοξε λυσιτελεῖν, εἴρηται. Σοὶ δ' ὁπότερα ἐξέσται ἑλομένῳ, ἢ τὰς προσδοκωμένας
D παύειν συμφορὰς, ἢ τὸ συνοῖσον ἰδίᾳ μηχανώμενον, μηδεμίαν περὶ τῶν ἄλλων τίθεσθαι φροντίδα, εἴ γε τοῦτο συνοῖσον ἔξεστι φάναι τοσούτων αἰτιώτατον κακῶν διὰ τὴν τινῶν ἀγνωμοσύνην Ῥωμαίοις ὀφθῆναι ἑκοντί. Τοιαῦτα μὲν καὶ οἱ τῆς συγκλήτου προέχοντες, καὶ τῆς στρατιᾶς ἡγεμόνες, πρὸς τὸν μέγαν ἀπεκρίναντο δομέστικον· ὁ δὲ τὴν μὲν ἀξίωσιν αὐτῶν ὁρῶν δικαίαν, συνειδὼς τε αὐτοῖς ὡς ἀληθῆ καὶ νοῦν ἔχοντα στοχάζονται, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲν ἀντιλέγειν ἔχων πρὸς οὕτως ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἐναργῆ, ὅμως δὲ πρὸς τὴν μεταβολὴν ὀκνῶν πάνυ καὶ ἀναδυόμενος, οἷα δὴ τὰς τοιαύτας μεταβολὰς κακῶν αἰτίας εἰδὼς ὡς ἐπίπαν γινομένας, ἐπιπολὺ μὲν ἐπέσχε πρὸς ὅ τι τραπόμενος ἀποκρινεῖται στοχαζόμενος, καὶ σιωπῇ βαθείᾳ τὸ θέατρον κατ-

εἶχε, πάντων πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν λεχθησομένων μετεώρων ὑπαρχόντων, μόλις δὲ ὥσπερ τὴν ἐκ τῶν ἀμφιβόλων σύγχυσιν λογισμῶν ἀποκρουσάμενος, Τῶν μὲν προτέρων, ἔφη, λογισμῶν περὶ τοῦ δεῖν μηδὲν τῶν ὄντων μετακινεῖν, μηδὲ νεωτερίζειν, ἔτι ἔχομαι· καὶ μᾶλλον αὐτὸς αἱροῦμαι οὐ τῶν ὑπαρχόντων μόνον ἀποστερηθῆναι, ἀλλ' εἴ τι δέοι καὶ τῶν ἀνηκέστων ὑποστῆναι ἐν τῷ σώματι, ἢ πολέμου πρόφασιν ἐμφυλίου παρασχέσθαι. Τὴν γὰρ ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐτοί μοι σύνιστε ἀπέχθειαν, ἣν ἔσχον περὶ τὸ τὰ ἀλλότρια διαρπάζειν, ἢ φόνοις χαίρειν, καὶ λεηλασίαις, καὶ φθοραῖς ἀνθρώπων. Ἔτι δὲ οὐδὲ βαρβάρους καὶ Ἕλληνας μόνον ὅσοι τὴν πρὸς ἀλλήλους ἐμοῦ τε καὶ βασιλέως ἐπύθοντο φιλίαν, ἀλλὰ καὶ ἥλιον ἂν καὶ εἴ τι τῶν ἀψύχων ἕτερον αἰσχυνοίμην, εἰ τοῖς ἐκείνου παισὶ πολέμιος μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν φαινοίμην νῦν. Οὐ γὰρ μόνον ὑπὲρ τοῦ ζῆν ἐκεῖνον τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸς, εἴ γε ἐξῆν, ὡς ἥδιστα ἂν εἱλόμην, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, τὸν πάντα ἐφορῶντα μαρτύρομαι ὀφθαλμὸν, ὡς τὰ βέλτιστα καὶ λυσιτελέστατα περί τε γαμετῆς, καὶ τέκνων διενοούμην, καὶ πάντα πράττειν, καὶ ὑφίστασθαι πάντα κίνδυνον, ἵν' ἐκείνων τε πᾶν ἀπείη δυσχερὲς, καὶ τὰ Ῥωμαίων ἐπὶ μέγα καὶ εὐκλείας αἴροιτο τύχης, μένων ἐπὶ τοῦ παρόντος σχήματος. Νυνί τε οὐχ ἧττον μετὰ τὸν κηρυχθέντα παρ' ἐκείνων πόλεμον ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας, καὶ παρὰ πάνθ' ὡς ἂν ἐγὼ φαίην, τοῦ δικαίου λόγον, καὶ τὰ δεινότατα αἱροῦμαι ὑπομένειν ὑπὲρ τοῦ μὴ πόλεμον κινεῖν πρὸς βασιλίδα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ὑπόληψιν παρέχειν τοῖς πολλοῖς. Ἐπεὶ δὲ ὥσπερ αὐτός τε σύνοιδα, καὶ ὑμῖν βουλευομένοις πείθεσθαι προσήκει, μείζω καὶ δεινότατα προσδοκᾶσθαι τὰ δεινὰ ἐκ τοῦ τῶν πραγμάτων αὐτὸν ὑποχωρεῖν, ἄκων μὲν καὶ ὥσπερ εἰς κινδύνους προφανῶς αὐτομολῶν· οὔτε γὰρ ἐπιθυμίᾳ δόξης, τῆς γὰρ ἀκροτάτης κἂν τῷ παρόντι σχήματι ἀπολαύω νῦν, οὔτε χρημάτων ἕνεκα· τὰ γὰρ παρόντα, καὶ ἀριθμοῦ σχεδὸν ὄντα κρείττω, τοῖς διαρπάζειν προεῖμαι βουλομένοις· ὅμως ὑμῶν τε εἵνεκα, καὶ τῆς κοινῆς τῶν Ῥωμαίων σωτηρίας, τοὺς προσδοκωμένους μεγάλους καὶ πολλοὺς κινδύνους τῆς ἐν τῷ παρόντι ἀσφαλείας ἀνθαιροῦμαι. Καὶ ἃ ἐμοὶ λυσιτελέστατα ἐδόκει, οὐκ ἀπραγμόνως, οὐδ' ἀνοήτως, ἀλλὰ μηδεμίαν πρόφασιν παρέχειν τῷ πολέμῳ βουλομένῳ παρεὶς ἑκὼν, ἐπὶ τὰ ὑμῖν δεδογμένα τῆς ὑμῶν ὠφελείας ἕνεκα, ὥσπερ ἔφην, τρέψω ἐμαυτόν. Οὐ μὴν, ἀλλ' ἐπειδήπερ οὐκ ἰδίας πλεονεξίας, ἀλλ' ὑμῶν τε ἕνεκα καὶ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος τοιαῦτα προσειλόμην, οὐ δήπου δίκαιον, οὐδὲ ἄλλως εὐσεβὲς, νῦν μὲν ὁμοίως ἐπὶ ταῦτα πάντας ὑμᾶς παρακαλεῖν, καὶ μηδεμίαν ἄλλην ἢ ταύτην ὁδὸν ὑφηγεῖσθαι σωτηρίας· ὀλίγῳ δὲ ὕστερον εἰ μὴ κατὰ γνώμην ὑμῖν τὰ πράγματα ἐκβαίνοι, ἄλλον ἄλλοτε ἀφισταμένους, ἑαυτοῖς μὲν ἐκ τῶν ἐνόντων ἐκπορίζειν τὴν δοκοῦσαν σωτηρίαν, ἐμὲ δὲ ἐν τοῖς κινδύνοις καταλείπειν μόνον, ὃς ὑπὲρ ἁπάντων ὑμῶν αὐτοὺς ἀνεδεξάμην, ἐνὸν ἀκινδύνως σώζεσθαι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ

A Præterea non apud Barbaros et Græcos solum, quorum per aures necessitudinis meæ cum imperatore fama pervasit, sed et coram sole hoc, et si quid aliud inanimum nominandum est, erubescerem, si nunc post ejus obitum hostis viderer illius filiis. Non tantum enim pro ejus vita meam amittere, si licuisset, mirabiliter voluissem, sed et post ejus mortem (oculum omnia intuentem testor) uxori et liberis quam optime cupivi: omnia facere, ac subire omne periculum paratus, et ut ab illis abesset omnis molestia, et ut res Romana ad gloriam et felicitatem, me hunc cultum retinente, eximie proficeret. Nunc vero non minus post bellum ab ipsis nulla de causa et injustissime, ut B ego dicere ausim, promulgatum, dirissima sustinere præopto, ne vulgus nos imperatrici ad imperium eripiendum arma inferre suspicetur. Quoniam vero scio, si me a gubernaculis subduxero, majora et sæviora mala impendere, nec auctoritatem vestram aspernari queo, invitus, et velut in manifestum discrimen me projiciens, nullo desiderio gloriæ, qua summa etiam in hoc habitu fruor, neque pecuniarum gratia (quas enim habui pene innumerabiles, diripere volentibus reliqui), sed vestri et communis Romanorum salutis gratia, quæ me manent multa et grandia pericula, præsenti securitati antefero: quæque mihimet videbantur utilissima, non quasi a negotiis abhorrenti aut imprudenti, sed nullam bello ansam dare cupienti, C ea libens dimittam: et quia sic vultis, et vestræ, ut dixi, utilitatis gratia, alius fiam. Verumenimvero, quia non ut opibus abundem, sed vobis et communi studens, hunc statum assumo, non utique justum neque pium esset, nunc vos omnes æqualiter ad hoc me cohortari, et docere, nullam aliam præter hanc salutis viam esse: paulo autem post, re secus quam velletis procedente, alium alio defugere, ac sibi quidem pro occasione et judicio salutem quærere; me autem solum in iis periculis deserere, quæ ego, ut vobis omnibus liceret secure vivere, adierim, cum periculo omnino carere ac salvus esse potuerim. Hoc enim non tantum mihi, sed et vobis majorem in modum incommodaret.
432 Haud enim gubernator navim servabit, si D nautæ ob discordiam eum adjuvare desierint, quibus ipsis pereunte navi spes salutis nulla restat. Oportet enim nos omnes consentientes, et tolerantiam in adversis parem adhibentes, sic demum ardua feliciter gerere. Nam et veterum nullus cessando, desidendo, tardando, sed quemvis laborem durando, menteque imperterrita adversa sufferendo de hostibus tropæum erexit. Jam si, cui ista non placent, nec studio mei hic perseverando discrimini se exponere vult, sed magis penates suos sibi servandos, quam relictis quæ sunt in manibus, vana spe pendendum existimat, et libere patefacto animo suo domum redeundum, nihil ob id mali metuat; æque enim alibi vivens mihi charus erit. Quod si post tantam æquitatem et datam

a me libertatem maleficus exstiterit quispiam, et ad cladem pestemque tenuiorum se converterit, sciat se meritum supplicium non evasurum, sed exemplo suo docturum alios sapere, et talibus nequitiis abstinere. Ego itaque vestræ aliorumque salutis cupidus, consilio vestro sum obsecutus. Vos autem quæso, ut vestræ majorumque gloriæ memores, quam par est fortitudinem præstetis, et in hostes bello nos ultro et inique lacessentes, acriter dimicetis. Me autem animus admonet confidere, Deo omnia juste dispensante, intra breve tempus, et illorum qui per nefas ad arma prosiluerunt improbitatem, et vestram contra probitatem atque justitiam notam fore. Præterea tametsi prior legatio adeo nefarie præterque rationem injuriis affecta sit, nihilo minus alteram ad belli auctores mittendam arbitror, ut quemadmodum cæteris omnibus, sic animi altitudine nos superemus, dum non solum ipsi bellum non ordimur, sed jam publice ab illis inchoatum aversamur, pacemque vehementer expetimus. Forsitan, etsi antea, cum facile se nos domituros sperarent, legationem repudiarunt, nunc cernentes contra exspectatum sibi evenisse, meliora sanioraque consilia capessent, nosque multis laboribus, ac defatigationibus, et alios malis omnibus bello importandis absolvent.

A καὶ ὑμῖν ἀλυσιτελέστατον ἂν εἴη. Οὔτε γὰρ κυβερνήτῃ διασώζειν τὴν ναῦν ἐξέσται, ἂν πρὸς φιλονεικίαν οἱ ναῦται τοῦ συμπράττειν ἀφιστῶνται, τοῖς τε ναύταις οὐδεμία σωτηρίας ὑπολείπεται ἐλπὶς τῆς νηὸς ἀπολλυμένης. Ἀλλὰ δεῖ πάντας τὴν ὁμοίαν γνώμην ἔχοντας, καὶ τὴν καρτερίαν ἴσην ἐπιδεικνυμένους ἐν τοῖς δεινοῖς, οὕτω τὰ μεγάλα κατορθοῦν. Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ τῶν παλαιῶν οὐδεὶς, ἀργῶν, καὶ ῥᾳθυμῶν, καὶ ἀμβλυνόμενος, τρόπαιον ἀνέστησεν ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἀλλὰ πάντα πόνον ὑπομένων, καὶ ἀκατάπληκτος φαινόμενος ἐν τοῖς δεινοῖς. Εἰ δέ τῳ τὰ πραττόμενα οὐκ ἀρεστὰ, οὐδὲ διακινδυνεύειν βούλεται τῆς εἰς ἐμὲ εὐνοίας ἕνεκα ἐνθάδε διακαρτερῶν, ἀλλ' οἴεται δεῖν μᾶλλον τὰ οἴκοι διασώζειν, ἢ κεναῖς ἐλπίσιν αἰωρεῖσθαι τὰ ἐν χερσὶ B καταλιπὼν, ἐλευθέρᾳ γλώττῃ δέον χρησαμένους, καὶ τὴν γνώμην ἐκκαλύψαντας, οὕτως οἴκαδε ἀναχωρεῖν, μηδὲν ὑποπτεύοντας διὰ ταῦτα δυσχερὲς, ἀλλὰ καὶ τῆς ἴσης εὐμενείας ἀπολαύοντας παρ' ἐμοὶ ἂν ἄλλοσέ πη διατρίβωσιν. Εἰ γὰρ μετὰ τὴν τοσαύτην εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν ἄδειαν κακουργῶν τις φαίνοιτο, καὶ πρὸς λύμην καὶ φθορὰν ἀποδιδράσκων τῶν πολλῶν, ἴστω μὴ ἂν τῆς προσηκούσης ἄνευ τιμωρίας ἀπαλλάξων, ἀλλ' αὐτὸς διδάξων τοὺς ἄλλους σωφρονεῖν, καὶ μὴ τοιαῦτα πανουργεύεσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν τῆς ὑμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων σωτηρίας ἕνεκα, ἅπερ αὐτοὶ ἐβουλεύσασθε εἱλόμην. Ὑμῶν δὲ, παρακαλῶ, καὶ ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῶν προγόνων εὐδοξίας ἕνεκα, τὴν προσήκουσαν ἀνδρίαν, ἐπιδείκνυσθαι, καὶ καρτερῶς ἀμύνεσθαι τοὺς πολεμίους ἀδίκως ἐπιόντας, καὶ πρώτους πολέμου ἀρχομένους· ἔπειτι δέ μοι θαῤῥεῖν ἐπὶ τὸν πάντα δικαίως ταλαντεύοντα Θεὸν, ὡς οὐκ εἰς μακρὰν ἥ τε τῶν ἀδίκως μοχθηρία πολεμησάντων, καὶ ἡ ὑμῶν εὐγνωμοσύνη, καὶ ἡ τοῦ δικαίου αἵρεσις ἔσται καταφανής· ἔτι δέ μοι δοκῶ πρὸς τῇ προτέρᾳ πρεσβείᾳ, καί τοί γε ἀδίκως οὕτω καὶ παραλόγως ὑβρισμένῃ, καὶ δευτέραν πρὸς τοὺς πολεμεῖν ᾑρημένους ἡμῖν ποιήσασθαι νυνί· ἵν' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι, καὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ τὸ πλέον ἔχωμεν αὐτῶν, ὡς μὴ μόνον οὐ κατάρχοντες αὐτοὶ πολέμου, ἀλλ' ἤδη καὶ φανερῶς ὑπ' ἐκείνων ἐξαφθέντος, αὐτοὶ πολλὰ περὶ εἰρήνης δεηθέντες, ἴσως δὲ εἰ καὶ πρότερον ῥᾳδίως ἡμῶν περιγενέσθαι οἰηθέντες τὴν πρεσβείαν οὐκ ἐδέξαντο, νῦν ὁρῶντες οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῖς τὰ πράγματα ἐκβάντα, βέλτιόν τι βουλεύσαιντο καὶ σωφρονέστερον· καὶ ἡμᾶς τε πολλῶν πραγμάτων ἀπαλλάξαιεν, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν προσδοκωμένων δεινῶν ἐκ τοῦ πολέμου.

433 CAPUT XXVI.

Proceres se persuasisse lætantur, gaudet totus exercitus. Evocantur alii Didymotichum, ut ejus creationi intersint. Urbibus Thraciæ et Macedoniæ obedientiam imperat. Non idem omnium sensus. Litteræ interceptæ Byzantium feruntur; exsultant adversarii. Mittuntur quædam matri domestici, et quid responderit. Facultatum proscriptio et direptio.

Hæc ubi in concione disseruit magnus domesticus, præsentes omnes ejus orationem commendarunt, Deo gratias agentes, quod ei imperatorem esse persuadere potuissent, per quem se omnibus difficultatibus exemptum iri confidebant. Deinde e concione digressi, aliis quoque quid convenisset narrabant, communemque diem festum collætantes peragebant. Magnus autem domesticus ornatus imperatorii conficiendi negotium iis dedit, quorum erat ista provincia, et postridie juramento delato, omnes ei benevolentiam, germanamque et intaminatam fidem juraverunt. Cæterum antequam hoc bellum oriretur, cum expeditionem occidentalem adornaret, mercenarium militem præmittens usque ad Macedoniam processit. Quotquot prætera

C Τοιαῦτα καὶ μεγάλου δομεστίκου εἰρηκότος, οἱ μὲν παρόντες πάντες ἐπῄνουν τε τοὺς λόγους, καὶ Θεῷ χάριτας ὡμολόγουν, ὅτι πεπεισμένον εἶχον ἐκεῖνον βασιλέα εἶναι· ᾤοντο γὰρ αὐτοῖς πάντα λύσειν τὰ δυσχερῆ γεγενημένον. Ἐξιόντες τε ἐκεῖθεν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπήγγελλον τὰ ἐψηφισμένα, καὶ κοινὴν ἦγον ἑορτὴν, καὶ συνήδοντο ἀλλήλοις. Ὁ μέγας δὲ δομέστικος ἐκέλευε σκευὴν παρασκευάζεσθαι βασιλικὴν τοῖς ἐπὶ ταῦτα τεταγμένοις· καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ὅρκων προτεθέντων, πάντες ὤμνυον μεγάλῳ δομεστίκῳ εὔνοι εἶναι μόνῳ, καὶ τὴν πίστιν ἄδολον αὐτῷ καὶ καθαρὰν τηρήσειν. Πρὶν δὲ τὸν πόλεμον κινηθῆναι τουτονὶ, ἐπεὶ παρεσκευάζετο, ὡς εἰς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατεύσων, τὸ μισθοφορικὸν τῆς στρατιᾶς προέπεμπεν αὐτοῦ, καὶ

προῆλθεν ἄχρι Μακεδονίας. Οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι A Μόῤῥαν κατῴκουν, καὶ τῆς Ῥοδόπης ὅσαι πόλεις ἦσαν ὑπήκοοι Ῥωμαίοις, στρατιῶται πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, ὑπὸ στρατηγῷ Ματθαίῳ τῷ Καντακουζηνῷ τεταγμένοι, τῷ τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρεσβυτέρῳ υἱῷ κατὰ τὴν Χαλκιδικὴν τῆς Θρᾴκης ἐστρατοπεδευμένοι ἅμα τῷ στρατηγῷ, οὕτω τοῦ πατρὸς κελεύσαντος, περιέμενον τὴν ἄφιξιν ἐκείνου· οὓς εὐθὺς ἐκάλει διὰ γραμμάτων εἰς Διδυμότειχον, ὡς εἰς τὴν ἀνάῤῥησιν αὐτοῦ παρεσομένους· καὶ παρῆσαν μελλήσαντες οὐδέν. Ἔτι δὲ καὶ τῶν τῆς γυναικὸς ἀδελφῶν Ἰωάννου καὶ Μανουὴλ τῶν Ἀνδρονίκου τοῦ Ἀσάνη παίδων ὑπὸ κλοιοῖς, ὥσπερ ἔφημεν, κατὰ τὴν Βήρραν φρούριόν τι τῆς Θρᾴκης εἰργομένων, πέμψας τὴν ἀδελφὴν ἅμα στρατιᾷ, ἐξῆγέ τε B του δεσμωτηρίου, καὶ ἄγειν ἐκέλευεν εἰς Διδυμότειχον πρὸς αὑτὸν, φρουρᾷ τὸν πύργον κατασχοῦσαν, καὶ ἄρχοντα τῶν εθνων αὐτοῖς ἐπιστήσασάν τινα. Τριβομένου δὲ τοῦ χρόνου πρὸς τὴν τῶν βασιλικῶν παρασήμων παρασκευὴν, ἐπεὶ ἐδόκει μὴ μέλλειν μηδὲ προΐεσθαι τὸν καιρὸν, τῶν κατὰ τὸ Βυζάντιον συντόνως πολεμούντων, καὶ μηδεμιᾶς ἀπεχομένων πείρας, ἔγραφε καὶ αὐτὸς ταῖς κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ Μακεδονίαν ἁπάσαις πόλεσιν αὐτῷ προσέχειν, ὡς ἤδη Ῥωμαίων βασιλεῖ γεγενημένῳ, καὶ δυναμένῳ ὑπείκουσί τε εὖ ποιεῖν, καὶ τοὐναντίον, ἂν ἀνταίρωσιν ὅπλα, βλάπτειν· ἰδίᾳ τε τοὺς δυνατοὺς τῶν πόλεων, καὶ τοὺς παρ' ἑκάστοις στρατιώτας γράμμασιν ὑπεποιεῖτο, τῶν τε πρότερον ἀναμιμνήσκων εὐεργεσιῶν γεγενημένων εἰς αὐτοὺς, καὶ C ὡς, ἢν εὖνοι φαίνωνται νυνὶ καὶ τὰ αὐτοῦ προῃρημένοι πράττειν, μειζόνων ἀπολαύσονται καὶ θαυμασιωτέρων ἀγαθῶν· ὑπεσημαίνετό τε τὰ γράμματα ἐρυθροῖς, ὥσπερ ἔθος βασιλεῦσι, γράμμασι· προσετίθει τε τοῖς γράμμασι καὶ φρουρὰς ἐξ ὁπλιτῶν καὶ τοξοτῶν ψιλῶν πρὸς ἃς ᾔδει τῶν πόλεων ῥᾳδίας ἐσομένας κατέχεσθαι φρουροῖς. Ταῦτα δὴ τὰ γράμματα κομιζόμενα παρ' ἑκάστοις, οἱ μὲν ἐδέχοντο προθύμως, καὶ πᾶν τὸ προσταττόμενον ἐπηγγέλλοντο ποιεῖν· οἱ δ' ἐδυσχέραινον μὲν, οἰόμενοι ἀποστασίαν βασιλέως εἶναι τὰ πραττόμενα, ἔτι δὲ ὅμως τὴν τοῦ μέλλοντος βασιλέως δύναμιν ὑπεπτηχότες, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς μεγάλα δυναμένων ἐναγόμενοι τὰ ἐκείνου πράττειν ᾑρημένων, τὰ γράμματα ἐδέχοντο· δῆλοι δὲ ἦσαν D εὐθὺς ἀπὸ γραμμῆς ὡς νεωτερίσοντες ἢν λάβωνται καιροῦ. Ὅσοι δ' ἦσαν πρότερον τὰ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου δῆθεν αἱρεῖσθαι πεπεισμένοι, οἱ μὲν καὶ τοὺς κομίζοντας συλλαμβάνοντες ἅμα τοῖς γράμμασιν, ἔπεμπον εἰς Βυζάντιον δεσμώτας, πρότερον γυμνώσαντες τῶν ὄντων. Ὅσοι δὲ μετριώτερα ἐδοκίμαζον ποιεῖν, τὰ μὲν γράμματα ἀπεωθοῦντο, αὐτοὶ δὲ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάζοντο,

Morrham habitabant, et qui erant in urbibus Rhodopes Romanis parentibus, milites multi ac strenui sub Matthæo Cantacuzeno, magni domestici seniore filio, Chalcidicen Thraciæ patris jussu cum duce profecti, ejus adventum ibi præstolabantur: quos statim per litteras Didymotichum renuntiationi seu creationi suæ interfuturos evocavit; qui citra procrastinationem adfuerunt. Insuper fratres uxoris, Joannem et Manuelem, Andronici Asanis filios apud Beram castellum Thraciæ in vinculis, ut diximus, detentos missa sorore cum cohortibus educi, et ad se Didymotichum perduci, castellumque præsidio communire, et præfectum ex amicis dare jussit. Cum autem propter ornamenta imperatoria comparanda mora fieret, et minime cunctandum, occasioque neutiquam amittenda videretur, cum, qui erant Byzantii continenter bellarent, nihilque non tentarent, etiam ipse ad omnes Macedoniæ et Thraciæ urbes litteras dedit, quibus mandavit ut sibi jam Romanorum imperatori declarato obtemperarent, qui subjectis parcere et benefacere, superbos debellare posset. Sejunctim autem cives potentiores, et quod erat in unaquaque militum, ad suam auctoritatem ac fidem per epistolas alliciebat, **434** pristinorum beneficiorum illos admonens, majoraque et insigniora promittens, si nunc illi favere, et partes ejus sequi ac tutari vellent. Subscribebatur porro nomen ejus pro more imperatorum cinnabari, et adjungebantur litteris ex gravi armatura et sagittariis manipuli ad urbes, quas illa custodia facile retentum iri sciebat. Has igitur litteras ad singulos allatas, alii libenter accipiebant, mandata se facturos recipientes; alii rem indignabantur, opinantes nihil hoc aliud quam a legitimo imperatore defectionem esse. Verumtamen potentia futuri imperatoris territi, cum, qui apud eos opibus multum valebant, et ab illo stabant, etiam eodem incitarent, litteras quidem suscipiebant, sed tamen mox velut a sacra linea talum moventes (76), nova molituri videbantur, si tempus nacti essent. Qui vero prius ad Palæologum sequendum pellecti erant, eorum alii tabellarios comprehensos et spoliatos cum litteris Byzantium vinctos mittebant, alii, quibus moderatiora placebant, litteras contemnebant, seseque ad resistendum si invaderentur, comparabant. Pluribus hujuscemodi epistolis Byzantium allatis, patriarcha et ejus socii, qui nuper magnum domesticum apud imperatricem tyrannidis affectatæ accusarant, omnigena voluptate bacchabantur, litterasque invicem ostentantes, Non igitur, inquiebant, male augurabamur; dextre mentem ejus conjectavimus, ipseque nos

Jacobi Pontani notæ.

(76) *Sacræ lineæ talum moveo*, proverbium, de iis qui extrema parant experiri. Id Julius Pollux, lib. IX, exponens ait, a ludo quopiam tesserarum esse natum. Lusum autem fuisse hujusmodi, ut utrique ludentium essent calculi quinque, totidem impositi lineis: unde et Sophocles dixerit, πέσσα πεντέγραμμα, id est, *tesseræ quinque linearum*. Inter eas lineas utrinque quinas, unam fuisse mediam quam sacram vocabant; unde qui talum movisset, is sacræ lineæ calculum movere dicebatur. Id vero non fiebat, nisi cum res posceret, ut ludens ad extrema confugeret auxilia. Vide plura apud Chiliasten.

vera locutos opere statim pulchre demonstravit; multaque in illum probra, etiam turpissima, ad majorem contumeliam inverecunde intorquebant. Augusta jam credens magnum domesticum apertum esse hostem, de litteris illis paucas quasdam ad ipsius matrem, quæ domi custodiebatur, misit, ut filium ejus certissimis videlicet testibus convinceret. Illa respondit, hos sermones nihil contra se valere. Prius enim, cum filius apud eam reus ageretur, crimina demonstrari debuisse : ita profecto nihil horum evenisset, ipsamque pro se et filiis, insuper pro toto Romano imperio salutaria quæque ab eo obtenturam fuisse : cujus sensus omnes perspexerit, atque ad bene, quam ad male faciendum proniorem cognoverit. At nunc post diligentem custodiam, qua nulla sua culpa ab ipsis sepiatur, et post injuriam ejus legatis de pace venientibus, et ut in judicium vocaretur, ac si esset perjurii convictus acerbissime puniretur, poscentibus irrogatam, **435** quamnam ab eo regie, ut ipsi dicunt, factorum rationem reddat, sive illius hæ litteræ sint, sive non sint. De litteris igitur nihil se responsuram, suasuram vero ipsis, quæ optima putet, si modo parere velint, nempe hæc : Ne filium despiciant, neve eum quasi nihil magnum possit, contemnant, cujus potentiam, prudentiam et usum rerum, non Romani duntaxat, sed et Barbari longe semoti haud ignorent; et quam primum legatos ad illum de pace mittant, rationem ei qua acta et verbo et re emendet, etiam si quid inemendabile contigisse videatur, non defuturam. Si aliter sentiant, ipsi viderint, quomodo et sibi et reipublicæ recte consulant. Hactenus ad accusationem mater magni domestici. At vero qui missi ab imperatrice venerant, ut in mandatis habebant, ædibus eductam, intra palatium custodiæ tradunt: ea erat ab Andronico primo imperatori ædificata domus. Hac pro carcere utuntur; facultates quæ plurimæ erant, proscribunt, præter argentum, aurum, gemmas et margaritas; ea enim etiam prius extulerat. Tritici autem, hordei, frugumque et fructuum reliquorum infinita copia, non ea tantum in qua degebat domus, prope palatium, refertissima erat; sed et juxta Gorgepecum monasterium aliæ pyramidæ magis adhuc variis exstructæ frugibus visebantur. Omnia hæc non in communem usum, sed suum ipsorum et belli instigatorum, quibus jam erant commissa gubernacula, affatim exportabant. Post etiam amicos et familiares magni domestici scrutantes, grandem pecuniam invenerunt, partim quidem nonnullis prodentibus, spe simul inde lucrandi aliquid, ut qui plane nescierint, quanta ab initio deposita fuisset, partim cæteris per flagra, quæstiones et varia cruciamentorum genera indicare coactis. Multi item nihil illius depositi habentes, propter solam cum eo familiaritatem suspecti, dire affligebantur. Ac Byzantii quidem hæc actitabantur, malorumque Ilias magni domestici amicos obruerat.

A ὡς ἦν ἐπίῃ ἀμυνούμενοι. Ἐπεὶ δὲ τῶν γραμμάτων πολλὰ ἐκείνων εἰς Βυζάντιον ἀπεκομίσθη οἱ μὲν περὶ πατριάρχην ὅσοι πρότερον πρὸς βασιλίδα τοῦ μεγάλου δομεστίκου ὡς βασιλειῶντος κατηγόρουν, ἔχαιρόν τε καὶ παντοῖοι ἦσαν ὑφ' ἡδονῆς· τά τε γράμματα ἐπιδεικνύντες, Οὐκ ἄρα, ἔφασαν, ἡμεῖς τῶν μελλόντων κακοὶ κριταί· ἀλλ' αὐτοί τε εὐστόχως κατεστοχασάμεθα τῆς γνώμης, κἀκεῖνος καλῶς ποιῶν ἐπὶ τῶν ἔργων εὐθὺς ἀπέδειξεν εἰρηκότας ἀληθῆ· πολλά τε εἰς ἐκεῖνον βλάσφημα ἀπέσκωπτον ἀναίδην, καὶ οὐδὲ τῶν αἰσχίστων ἀπεχόμενοι πρὸς ὕβριν. Καὶ ἡ βασιλὶς δὲ ἤδη πεπεισμένη πολέμιον γεγενῆσθαι τὸν μέγαν δομέστικον φανερῶς, ἐκ τῶν γραμμάτων ἐκείνων ὀλίγα ἄττα ἔπεμπε τῇ μητρὶ κατὰ τὴν οἰκίαν
B φρουρουμένῃ, οἷα δράσειε κατηγοροῦσα ὁ υἱός. Ἐκείνη δὲ μηδὲν ἔφασκε πρὸς αὐτὴν τοὺς λόγους εἶναι. Πρότερον γὰρ ἐχρῆν ἡνίκα τοῦ υἱοῦ κατηγόρουν πρὸς αὐτὴν τὰ ἐγκλήματα δηλοῦν. Ἢ γὰρ ἂν τῶν γινομένων νῦν οὐδὲν συνέβη, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τε καὶ τῶν παίδων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ παντὸς, πάντα ἂν κατεπράξατο τὰ βέλτιστα πρὸς τὸν υἱόν· εἰδέναι γὰρ αὐτὴν σαφέστατα τὴν ἐκείνου γνώμην, ὡς πρὸς τὸ εὖ ποιεῖν μᾶλλον, ἢ τὸ κακουργεῖν ἐπιῤῥεπεῖς· νυνὶ δὲ μετὰ τὴν ἀκριβῆ φρουρὰν, ἣν αὐτὴ φρουρεῖται ὑπ' αὐτῶν ἐπ' οὐδενὶ ἐγκλήματι, καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐκείνου πρέσβεις ὕβριν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἀφιγμένους, καὶ δεομένους καλεῖν ἐκεῖνον ἐπὶ δίκην, ὡς ἦν ἁλίσκηται ἐπιορκῶν τὰ
C ἔσχατα πεισόμενον, τίνα ἂν ἀπολογίαν ἀποδοίη περὶ τῶν ἐκείνῳ πραττομένων, ὡς ὑμεῖς φατε βασιλικῶς, εἴ γε καὶ ἐκείνου τὰ γράμματα εἴη, εἴ τε μή· Περὶ μὲν οὖν τῶν γραμμάτων ἔφη μηδὲν ἀποκρινεῖσθαι· παραινέσειν δὲ τὰ βέλτιστα ὡς ἂν αὐτῇ δοκοίη, εἴ γε πείθοιντο. Ταῦτα δέ ἐστι· μὴ τὸν υἱὸν περιορᾷν, μηδ' ὡς μεγάλα καταφρονεῖν μὴ δυναμένου. Οὐ γὰρ Ῥωμαῖοι τὴν ἐκείνου μόνον δύναμιν, καὶ σύνεσιν, καὶ ἐμπειρίαν, ἀλλὰ καὶ βαρβάρων οἱ Ῥωμαίων κατῳκισμένοι πόῤῥω οὐκ ἀγνοοῦσιν· ἀλλ' ὡς τάχιστα πρέσβεις πέμπειν πρὸς ἐκεῖνον, οἳ περὶ εἰρήνης διαλέξονται· ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἀπορήσει ᾗ χρὴ τὰ πεπραγμένα καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν ἐπανορθοῦσθαι, εἴ τι συμβέβηκε τῶν δοκούντων ἀνιάτων. Εἰ δ' ἄρα ἄλλως ἐγνώκατε
D αὐτοὶ, ὑμῖν μελήσει, καὶ τὰ ἴδια εὖ τίθεσθαι καὶ τὰ κοινά. Ἡ μὲν οὖν μεγάλου δομεστίκου μήτηρ τοιαῦτα ἀπεκρίνατο πρὸς τὰς κατηγορίας. Οἱ πεμφθέντες δὲ οὕτω παρὰ βασιλίδος προστεταγμένοι, τῆς οἰκίας ἐκείνην ἐκβαλόντες, βασιλείων ἤγαγον ἐντὸς, καὶ εἷρξαν τῇ παρὰ Ἀνδρονίκου τοῦ πρώτου βασιλέως οἰκίᾳ κατασκευασθείσῃ χρώμενοι ἀντὶ δεσμωτηρίου· τὴν οὐσίαν δὲ ἐδημοσίωσαν πλείστην οὖσαν, πλὴν εἴ πού τι πρότερον ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν καὶ μαργάρων λάθρα ἔφθασεν ἐξαγαγοῦσα. Πυῤῥῶν δὲ, καὶ κριθῶν, καὶ καρπῶν τῶν ἐπιλοίπων, οὐκ ἐν ᾗ διέτριβεν οἰκίᾳ μόνον ἐγγὺς τῶν βασιλείων κομιδῆ τι δυσαρίθμητον χρῆμα ἦν, ἀλλὰ καὶ Γοργεπηκόου τῆς μονῆς ἐγγὺς, ἕτεραι πυραμίδες ἦσαν πολλαπλασίους ἐκείνων

συνέχουσαι καρπούς· ἃ πάντα ἐξεφόρουν ἀφειδῶς, πρὸς οὐδὲν χρήσιμον τῷ κοινῷ, ἀλλὰ σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις χαριζόμενοι, οἱ τὸν πόλεμον ἀνῃρημένοι καὶ τὰ πράγματα ἐπιτετραμμένοι διοικεῖν. Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ τοὺς φίλους καὶ συνήθεις διερευνώμενοι τοὺς μεγάλου δομεστίκου, πολύ τι πλῆθος εὕρισκον χρημάτων, τὰ μὲν αὐτῶν τῶν ἐχόντων προδιδόντων ἐλπίδι τοῦ καὶ αὐτούς τι τῶν χρημάτων παρακερδαίνειν, ἅτε πρὸς οὐδὲν εἰδότας παρεχόμενα ὅσα ἦσαν τὴν ἀρχὴν, τὰ δ' αἰκίαις καὶ στρεβλώσεσι καὶ παντοίοις βασανιστηρίων εἴδεσι καταναγκαζομένων φανεροῦν. Πολλοὶ δὲ καὶ μηδὲν τῶν ἐκείνου ἔχοντες, τὰ ἀνήκεστα ὑπέμενον ἐκ τῆς πρὸς ἐκεῖνον μόνον συνηθείας ὑποπτευόμενοι. Ἐν Βυζαντίῳ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐτελεῖτο· καὶ κακῶν ἰλιὰς περιειστήκει τοὺς μεγάλου δομεστίκου φίλους.

436 CAPUT XXVII.

Magnus domesticus Didymotichi ornatum imperatorium capit publice, eique tertio loco et ejus uxori acclamatur. Epulum imperatorium et dies festus. Mira quæ in Cantacuzeni inauguratione contigerunt, futurorum præsagia Episcopo Didymotichi se commendat, cujus responsio et visum memoratur, additurque domestico animus. Laus illius episcopi a facultate vaticinandi, et exemplum vindicatæ ab eo innocentiæ in femina.

A Ἐν Διδυμοτείχῳ δὲ ἐπεὶ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα παρεσκευασμένα ἦν, ἥ τε προθεσμία τῆς τοῦ νέου βασιλέως ἧκει ἀναῤῥήσεως, πάντες μὲν παρῆσαν ἐκείνου τῇ οἰκίᾳ ὅσοι διέτριβον ἐν Διδυμοτείχῳ τότε· οὐ τῶν εὖ γεγονότων μόνον καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων συγκλητικῶν καὶ τῆς στρατιᾶς. Ὁ νέος δὲ βασιλεὺς πρότερον ἐσθῆτα βασιλικὴν ἐνδὺς, ἔπειτα ὑπ' ὄψεσι ταῖς ἁπάντων ταῖς ἐρυθραῖς κρηπῖσι τοὺς πόδας κατεκόσμει· τὸν ἕτερον μὲν ὑπὸ τῶν ἄγχιστα καθ' αἷμα προσηκόντων ὑποδυόμενος, τὸν δὲ λοιπὸν, ὑπὸ τῶν τὰ πρῶτα φερομένων ἐπ' εὐγενείᾳ καὶ λαμπρότητι μισθοφόρων Λατίνων. Τὸν δὲ βασιλικὸν πῖλον, πρὸ τῆς ἀχράντου καὶ θεομήτορος τῆς εἰκόνος κείμενον ἐπ' ἐδάφους, αὐτοχειρίᾳ λαβὼν αὐτὸς B ἐπέθηκε τῇ κεφαλῇ· αὐτίκα δὲ οἱ τὰ τοιαῦτα ᾄδειν εἰθισμένοι, τῆς τῶν βασιλέων ἦρχον εὐφημίας. Καὶ πρῶτα μὲν ἡ βασιλὶς Ἄννα εὐφημεῖτο· καὶ μετ' ἐκείνην ὁ υἱὸς Ἰωάννης ὁ βασιλεύς· τρίτος δὲ ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης ὁ βασιλεὺς ἅμα Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ πρὸς τὰς ἱεροτελεστίας τὴν τῶν βασιλέων μνήμην ἐποιοῦντο, ὁμοίως καὶ πατριάρχου Ἰωάννου. Μετὰ δὲ τὴν εὐφημίαν ἔφιππος γενόμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἑπομένων ἐφ' ἵπποις ὅσοι ἦσαν, πρὸς τὸν ναόν τε τοῦ μεγαλομάρτυρος ἐγένετο Γεωργίου τοῦ Παλαιοκαστρίτου προσαγορευομένου, καὶ τὴν προσκύνησιν ἀπεδίδου· καί τισι τοῖς ἐκ τῆς Λατινι-

Didymotichi paratis indumentis imperatoriis, et die novi imperatoris creandi præsente, omnes qui in urbe erant, non modo nobiles et consanguinei, sed et proceres et milites ad ejus ædes confluxere. Tum novus imperator primum vestem imperatoriam induit; deinde in conspectu omnium pedes crepidis purpureis exornat, quarum dexteram ei sanguine proximi, sinistram ex conductitiis Latinis, nobilitate et splendore generis primi inducunt. Imperialem autem tiaram ante immaculatæ Virginis Dei Matris imaginem humi positam manu sua tollens, ipse capiti suo imponit. Mox præcones acclamationem imperatoriam præeunt (77). Et primum quidem Annæ Augustæ acclamatum, tum Joanni filio imperatori, tertio loco Joanni Cantacuzeno imperatori, cum Irene conjuge imperatrice. Eodem ordine in sacris, imperatorum et similiter Joannis patriarchæ fiebat mentio. Post applausum equo insidens imperator, aliis omnibus, quotquot erant, in equis prosequentibus, templum magni martyris Georgii Palæocastritæ (78) petivit, eumque precibus veneratus, gratias egit, et quibusdam de Latinis auxiliis cum solemni cærimonia equestrem dignitatem contulit. Hinc in palatium reversus, cum uxore magnificentissimo accubuit epulo, frequenti corona, ut imperatoribus solet, circumstante. Epulantibus Joannes et Manuel fratres Irenæ imperatricis, et Joannes Angelus imperatoris consobrinus ministrabant. Itaque diem illum novi im-

Jacobi Pontani notæ.

(77) Supra, lib. I, cap 41, dictum de acclamationibus. Cui lubet, legat acclamationes senatus in Alexandrum Severum, apud Lampridium.

(78) Epitheton παλαιοκαστρίτης Græco Latinum Gretsero nostro videtur. Nec mirandum, inquit, si παρὰ τὸ κάστρον, quod recentioribus Græcis in usu est, formavit καστρίτην, et composite παλαιοκαστρίτην, nihil enim in hoc genere non audent novi Græci. Hinc etiam καστροφύλαξ apud Curopalatam. Sed sanctum Georgium Græcis Latinisque tam celebrem nominari veterem aut antiquum militem, cum a Græcis τροπαιοφόρος, et aliis honestioribus multis epithetis ornetur, non placet, quo fit. ut alium Georgium fuisse existimem, et nomen Παλαιοκαστρίτης esse nomen ejus patriæ. Nam Palæocastrum vocatur a recentioribus Græcis, et ab Italis *Paleocastro* Itanus urbs Cretæ, idemque nomen habet Minos portus Cretæ, ut tradit Ortelius C in synonymis orthographicis. Hinc istum Georgium natum, et ut ab illo veteri discriminaretur, Παλαιοκαστρίτην ab historico appellatum credo: sicut et alius quidam Georgius martyr nominatur a Græcis Limniota, de quo etiam *Martyrolog. Rom.* 24 Augusti. Nihil præterea de Georgio Paleocastrite hactenus comperi. Si quis tamen velit, celebratum illud apud omnes Georgium martyrem intelligi a Cantacuzeno, cum hoc non contendam. Hoc enim probabile esse, vel illud est argumento, quod Cantacuzenus multos in hoc templo equestri dignitate ornavit, fortassis, tanquam in æde generosi equitis, equestriumque ordinum patroni. Nec forsan a vero aberret, qui arbitretur, nomen hoc Palæocastritæ venisse sancto Georgio ab ipso loco, quo Didymotichi colebatur. Quid enim usitatius quam nomina indere divis a locis in quibus coluntur?

peratores in auro conspicui panegyrica celebritate insignem peregerunt; quique aderant et de proceribus, et de exercitu, nihil quod ad diei festi hilaritatem faceret, omittebant. Postridie vestes auri subtemine picturatas deponentes, candidas induerunt, lugentium imperatorum argumentum (79). Mutationis causam imperator præsentibus aperuit. Pridie propter festum diem illas alias induisse, 437 nunc illo præterito, rursum fratris et imperatoris mortem sibi lugendam. Sed operæ pretium nonnulla memorare, quæ in creatione imperatorum multi notare consueverunt, eorum in posterum fortunæ in utramque partem certissima signa existimantes: si modo talia a suprema Providentia manare, divina scilicet et occulta quadam vi, ac puris tantum mentibus cognita (quas Deus hujuscemodi donis dignari voluit) res humanas dirigente, et non per se ac fortuito accidere arbitramur. Hora enim inaugurationis, qua novum imperatorem cultum sumere imperatorium oportebat, interiorem vestem plus æquo strictam esse contigit, ut quamvis multum distenta, operire corpus non posset, exteriorem plane contra, plus justo laxam, tametsi ambas idem fecisset artifex qui antea multas sæpe et habiles atque aptas confecerat. Tum assistens quidam familiarissimus prædixit, principia illi admodum arcta et difficultatis plena fore, quemadmodum nunc interius indumentum corpus nimium astringeret, subsequentia ex diametro opposita, nimium lata, remissionis et quietis abundantia. Eadem luce, dum missæ sacrificium confit, evenit ut in Evangelio illa sententia recitaretur, qua Salvator noster et Rex sæculorum Jesus Christus, ad discipulos de futuris eorum casibus disserens, ait: « Si me persecuti sunt, et vos persequentur; si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. » Quæ verba arripientes qui astabant, improbos ac perditos homines et calumniatores, quibus salutaria Christi mandata minime cordi sint, imperatorem prodigo et prompta in ipsum insania sua persecuturos aiebant, quomodo nimirum Judæi quoque Christum, bene de ipsis meritum, omnibus nervis persecuti sunt, et quidem ad tempus prævalituros, quemadmodum et illi prævaluisse visi sunt, cum Liberatorem occiderunt. Deinde vero honestos ac probos, et mandatis Christi dignos, sermonemque ejus servantes, etiam imperatoris sermonem servaturos, ejusque jussa omnia complexuros. Hujusmodi ex his multi vaticinabantur, quæ postea eventus ferme comprobavit. Cæterum ipse imperator cum (h)

A κῆς στρατιᾶς τὴν καβαλαρίων παρεῖχε τιμὴν, πάντα ἐπ' αὐτοῖς τὰ εἰθισμένα πράττων· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὰ βασίλεια ἐπανελθὼν, ἅμα βασιλίδι τῇ γαμετῇ λαμπρῶς εἱστιᾶτο, πάντων παρισταμένων κατὰ τὰ νενομισμένα βασιλεῦσιν. Ὑπηρετοῦντο δὲ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἑστίασιν οἵ τε τῆς βασιλίδος ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ, καὶ ὁ τοῦ βασιλέως ἀνεψιὸς ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης. Τὴν μὲν οὖν ἡμέραν ἐκείνην οἵ τε νέοι βασιλεῖς λαμπρῶς ἐπανηγύριζον χρυσοφοροῦντες, καὶ οἱ συνόντες αὐτοῖς καὶ τῆς συγκλήτου καὶ τῆς στρατιᾶς οὐδὲν ἐνέλιπον ἐξ ὧν ἐνῆν φαιδρύνειν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ τὰ χρυσόπαστα ἀποδυσάμενοι λευκὰς περιεβάλλοντο ἐσθῆτας, ὅπερ ἐστὶ τεκμήριον πενθούντων βασιλέων· ἐδήλου δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς μεταβολῆς ὁ βασιλεὺς πρὸς B τοὺς παρόντας, ὡς τῇ μὲν προτεραίᾳ τῆς ἑορτῆς ἕνεκα τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα περιβάλλοιτο, νυνὶ δὲ ἐκείνης παρελθούσης, ἀναγκαῖον πάλιν τὴν ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως τελευτὴν πενθεῖν. Ἄξιον δὲ καί τινων ἐπιμνησθῆναι ὧν πρὸς τὰς τῶν βασιλέων ἀναῤῥήσεις εἰώθασιν οἱ πολλοὶ ἐπισημαίνεσθαι, ἀψευδῆ τινα οἰόμενοι τεκμήρια τῆς εἰσέπειτα τῶν ἀναγορευομένων βασιλέων ἢ εὐτυχίας, ἢ κακοπραγίας· εἴ γε χρὴ τοιαῦτα ἐκ τῆς ἄνωθεν Προνοίας οἴεσθαι οἰκονομεῖσθαι, ἀλλὰ μὴ αὐτόματα συμβαίνειν ὡς ἂν τύχῃ, τῆς περὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐν ἀποῤῥήτῳ κειμένης, καὶ μόνοις οὔσης φανερᾶς τοῖς τὴν διάνοιαν κεκαθαρμένοις, καὶ τῶν τοιούτων δωρεῶν ἀξίοις κεκριμένοις παρὰ C Θεοῦ. Ἐν γὰρ τῆς ἀναῤῥήσεως ἡμέρᾳ, ἡνίκα ἔδει βασιλέα τὸν νέον τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα μεταμπίσχεσθαι, συνέβαινε, τὴν μὲν ἐνδοτέραν μᾶλλον εἶναι τοῦ δέοντος στενὴν, ὡς μηδὲ τὸ σῶμα, καίτοι πολλὰ κατατεινομένην δύνασθαι περικαλύπτειν, τὴν ἐξωτέραν δὲ, τοὐναντίον ἅπαν, πολλῷ τοῦ δέοντος εὐρυτέραν, καίτοι γε ἀμφοτέρας τοῦ πολλὰς καὶ πρότερον πολλάκις συμμέτρους ἐῤῥαφότος δεδημιουργηκότος. Ἐξ ὧν τῶν βασιλεῖ συνηθεστάτων τις παρὼν τὰ μὲν πρῶτα βασιλέως ἀπεφθέγξατο ἔσεσθαι κομιδῇ στενὰ, καὶ πολλὴν ἀπορίαν βασιλεῖ παρέχοντα, ὥσπερ ἡ ἐσθὴς τὸ σῶμα πιέζειν νῦν, τὰ δ' ὕστερον ἐκ διαμέτρου εὐρύτερα τοῦ δέοντος, καὶ πολλὴν παρεχόμενα τὴν ἄνεσιν. Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας, καὶ τῆς θείας τελουμένης ἱεροτελεστίας οὕτω D συμβὰν, ἡ τοῦ Εὐαγγελίου περικοπὴ ἐκείνη ἀνεγινώσκετο, ἐν οἷς ὁ ἡμέτερος Σωτὴρ καὶ τῶν αἰώνων βασιλεὺς ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς περὶ τῶν εἰς αὐτοὺς συμβησομένων διαλεγόμενος, Εἰ ἐμὲ, ἔλεγεν, ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ τὸν λόγον μου ἐτήρησαν, καὶ τὸν ὑμέτερον τηρήσουσιν· ἃ οἱ παρόντες ἐπισημαινόμενοι, τοὺς μὲν φαύλους

Jacobi Pontani notæ.

(79) Nonne candida vestis potius gaudii et lætitiæ argumentum est? Sane est. Sed fuit cum apud Syracusanos viri feminæque, item apud Argivos candidis in luctu vestibus uterentur. Apud Japones, ut scribunt Patres nostræ societatis, tristis color habetur albus, niger lætus. Itaque etiam dentes dant operam ut quam nigerrimos et splendentes præ nigrore sibi faciant.

Jacobi Gretseri notæ.

(h) Episcopum Didymotichensem commendat Cantacuzenus, tanquam miraculorum effectorem, et prophetam futura prædicere gnarum. Diximus libro primo probabile esse alienis ab Ecclesia, ut schis-

ἔφησαν ἀνθρώπους καὶ διεφθορότας καὶ συκοφάντας, καὶ οἷς οὐδὲν τῶν σωτηρίων μέλει τοῦ Χριστοῦ

A Didymotichi episcopo multum tribueret, eique ut divino homini auscultaret (quippe qui alias multis

Jacobi Gretseri notæ.

maticis et hæreticis, aliquando gratiam miracula nonnulla patrandi conferri. Idem pari verisimilitudine affirmare licet de dono prophetiæ. Non igitur mirum, si quid etiam per hunc episcopum Deus supra naturæ vim et facultatem præstitit. Ascribam verba Euthymii, qui explicans illud Matth. VII: *Multi dicent mihi in illo die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus*, etc., quibus respondebitur : *Nunquam novi vos*, ita scribit : *Si indigni erant, quomodo eis operabatur Spiritus sanctus? Omnino propter duo ista fiebant : nempe, ut gratiæ Dei liberalitas etiam in indignos diffundi demonstraretur, et ut per ipsos aliis beneficium conferretur, qui videlicet ab illis curabantur, vel qui opera illa admiranda intuentes credebant in Christum. Non ergo eos admirari oportet, qui miracula operabantur : neque enim a seipsis quidquam conferebant, sed Deum, qui cum illi tales essent, gratiam tamen illis præstiterat, etc. Nam licet indigni essent, gratiam tamen acceperant. In veteri quoque Testamento in multis indignis gratia operabatur, ut per eos aliis beneficium præstaret. Sed hi quidem fidem interim habebant, licet vita reprehensibiles essent. Balaam autem cum a fide et conversatione bona esset alienus, prophetabat. Quin et Pharaoni et Nabuchodonosor et filio ejus Balthasar, cum a pietate alienissimi et sceleratissimi essent, Deus futura demonstravit propter aliorum gubernationem. Sed quid de hominibus dico, cum et in asina Balaam suam demonstraverit virtutem, voce primum humana collata, ut eam ipsius ascensor intelligeret?* Hæc Euthymius. Similia in eumdem sancti Matthæi locum divus Hieronymus. *Prophetare*, inquit, *et virtutes facere, et dæmonia ejicere interdum non ejus meriti est, qui operatur, sed vel invocatione nominis Christi hoc agit, vel ob condemnationem eorum qui invocant, et utilitatem eorum qui vident et audiunt conceditur, ut licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cujus invocationem fiunt tanta miracula. Nam Saul et Balaam, et Caiphas prophetaverunt, nescientes quid dicerent; et Pharao et Nabuchodonosor somniis futura cognoscunt.* Idem docet de prophetis S. Thomas 2-2, q. 172; a. 6 ad 1 et 2. Apud Justinum Martyrem proponitur hæc quæstio lib. *Quæst. et Respons. ad orthodoxos : Si res futuras, veluti bellorum victorias et tropæa, hostium incursiones, et urbium per eos qui illas oppugnarunt, eversiones, prædixerunt prophetæ et apostoli, prædixerunt quoque Græcorum oraculorum responsa : unde cognosci potest, hos nostros alienis illis esse præstantiores, cum ab utraque parte futurorum prædictiones evenerint.* Ad quam quæstionem hoc responsum datur : *Ejusdem Dei hæc sunt omnia, tam prædictio verborum, quam eventus rerum : qui et per sanctos prophetas atque apostolos, quæ futura erant, prælocutus est, et per eos itidem, qui a vera religione sunt alieni, quæ facturus fuerat prænuntiavit. Quemadmodum enim per vatem Balaam Israeli benedixit, hostibus autem ejus maledixit, utrumque vero per rerum futurarum prædictionem fecit : ita etiam per vaticinium regi Babylonis Nabuchodonosori capiendam esse Jerusalem præsignificavit*, etc. *Similiter et per vates Græcos, quæcunque eventu ad rem collata sunt, ipse præmonstravit.* Pergit deinde pluribus ostendere, multum discriminis inter prophetas Dei, et reliquos vates esse, quæ ascribere nihil opus. Nobis satis est ex sententia seu Justini, seu alterius antiqui scriptoris, donum vaticinandi etiam a vera fide alienis conferri posse, et solere.

Verumenimvero tametsi hæc ita se habeant, non dubito tamen pleraque a schismaticis istis de miraculis et vaticiniis prodita, commentitia, vana, fanatica, malignique spiritus partim ludibria, partim artes et technas fuisse, ut istos in semel cœpto et suscepto schismate per ludificationes istas retineret ac confirmaret. Certum enim est dæmones naturali vi et perspicacitate multa nosse, quæ hominum scientiam fugiunt, eaque famulis suis patefacere posse, ut prophetæ appareant cum veri prophetæ non sint, ut docet sanctus Thomas loco paulo ante nominato. Certum præterea est, dæmonem ob occultarum rerum vim et energiam sibi quam optime perspectam et exploratam, multa patrare posse, quæ miracula videntur, non quia talia sunt, sed quia hominibus ignota sunt : de quo copiose sanctus Thomas lib. III *Contra Gent.* cap. 103, et nonnihil etiam I, p., q. 110, a. 4.

B

Nec male monent doctores, quod ad prophetias arcanorumque revelationes attinet, primo omnium considerandam esse fidem ejus qui sibi revelationem divinitus factam affirmat, num videlicet sit catholicus, num hæreticus, num ethnicus : et si quidem a vera fide sit alienus, magnam cautionem adhibendam, ne fallamur, ob decipulas hæreticorum et schismaticorum, quas incautis in hoc argumento parant : dum varias visiones, revelationes, divinos instinctus et impulsus comminiscuntur, cum non a Spiritu Dei, sed ab illo, qui omnis improbitatis auctor est et architectus agantur. Lege Delrium nostrum tom. II *Magicarum disquisitionum* cap. 1, q. 3, sect. 2.

Quis dubitet multos ex schismaticis istis fecisse, quod fecit olim presbyter Donatista, qui ut alium ad Donati castra traduceret, mentiebatur, angelum sibi apparuisse et imperasse, ut ipsum scripta

C

epistola ad Donatistarum partes vocaret. In quem pulchre sanctus Augustinus scribens ad illum ipsum, ad quem presbyter Donatista litteras dederat : *Si tibi ipsi angelus astitisset, quem sibi ille propter te astitisse, quantum arbitramur, astuta novitate confingit, et hæc ipsa tibi dixisset, quæ iste mandato illius tibi se insinuare dicit : oporteret te apostolicæ sententiæ memorem fieri, quæ ait : « Licet nos, aut angelus de cœlo vobis evangelizaverit præter id, quod evangelizavimus vobis, anathema sit. »* Hæc sanctus Augustinus, epist. 165.

Mira canit Philotheus de monachis montis Atho in oratione 12 *contra Gregoram*, quasi prophetiæ dono claruerint, et tam vivi, quam mortui miracula fecerint. Sed Philotheus fuit olim unus ex illis, non potuit minus facere, laudare debebat, ex quorum disciplina prodibat : Ὡς καὶ αὐτοὶ δήπου πείρᾳ μαθόντες ἔχομεν, παρ' ἐκείνοις ὄντες πάλαι τοῖς μακαρίοις· *Ut nos ipsi experientia didicimus,*

D

cum beatis illis olim versati. His tamen minime impeditus Gregoras et alii, quibus istorum vita non erat incognita, dicere solebant : ψεῦδος εἶναι κενὸν, καὶ πλάσματα, καὶ ὄχλον ῥημάτων ἁπλῶς τὰ περὶ ἐκείνων λεγόμενα πάντα· *Omnia ista mera esse figmenta, et inania verba*; nec abs re ista dicebant, quocunque tandem animo hæc dicerent et spargerent ; nam ex libro primo Cantacuzeni nostri planum fit, quam monachi isti et hesychastæ prope ad Massalianorum institutionem, cum suo nescio quo lumine precantibus et contemplantibus objici solito, accesserint. Et quantæ fidei est fabella, quam Philotheus narrat de Palama Constantinopolim adventante, tantæ fidei, si et cætera Philothei lector arbitretur, nullam, opinor, auctori injuriam faciet. Ait, Palamam per mare ab angelis comitatum non sine cœlesti melodia : Ὡς καὶ κατιόντι παρὰ τοὺς τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ταύτης λιμένας συνεξακούεσθαί τισι τῶν εὐλαβῶν τότε τοὺς ὕμνους παρ' αἰγιαλοῖς

in rebus non se divinæ gratiæ expertem demonstraverat) eodem die post creationem ad illum misit : A ἐντολῶν, τὸν βασιλέα διώξειν, καὶ πολλὴν ἐνδείξεσθαι τὴν μανίαν κατ' αὐτοῦ, οἷα δὴ καὶ Ἰουδαῖοι

Jacobi Gretseri notæ.

ἑστηκόσι. Οἱ καὶ τὸ καινὸν ἐκεῖνο τῆς καινῆς ᾠδῆς τε καὶ τοῦ μέλους ἀποθαυμάζοντες, καινὸν μέν τι καὶ ἄπιστον ἔλεγον εἶναι, εἰ παρὰ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν βαρβάρων μελῳδοὶ καὶ τοιοῦτοι κατάγονται παρ' αὐτοῖς. Ἐπεὶ δὲ τῆς νηὸς εἰς τὴν γῆν κατιούσης Γρηγόριος ὁ θεῖος σύνγε τῷ πληρώματι τῶν ναυτῶν ἀποβαίνοντες καθωρῶντο μόνοι, τότε δὴ καὶ οἱ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ᾠδῆς ἀκροαταὶ καὶ τῶν ὕμνων συνῆκαν ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἀγγελικῆς ἦσαν ἐκεῖνα δυνάμεως ἔργα, τοῦ Θεοῦ θαυμαστῶς κἀνταῦθα τὸν ἑαυτοῦ βουλομένου δοξάζειν θεράποντα. *Ita, ut cum ad portum imperatricis urbis propinquaret, quidam ex piorum numero in littore stantes concentum illum inaudirent. Cujus novitatem et insolentiam admirati, inauditum et supra fidem esse dicebant a Barbaris tales cantores ad ipsos adduci. Postquam vero navi ad terram appulsa Gregorius* (*Palamas*) *inter nauticam turbam apparuit, tunc statim illi, qui cœlestem symphoniam audierant, intellexerunt, non humanæ sed angelicæ potestatis opus exstitisse, Deo mirabiliter etiam hic famulum suum honorare volente.* Hæc Philotheus de Palama, quæ credat Judæus Apella, non ego, quia vel commenta, vel malorum spirituum schismaticis illudentium ludibria censeo.

Græcis miracula jactantibus, et miraculis schisma suum tueri et excusare adnitentibus, idem respondendum est quod olim sanctus Augustinus respondit Petiliano in libro *De unitate Ecclesiæ* cap. 16 : *Omissis istis morarum tendiculis, ostendat* (schismaticus) *ecclesiam vel in sola Africa* (Græcia) *perditis tot gentibus retinendam : vel ex Africa* (Græcia) *in omnibus gentibus reparandam et adimplendam ; et sic ostendat, ut non dicat, Verum est, quia hoc ego dico, aut quia dixit ille collega meus, aut illi collegæ mei, aut illi episcopi, vel clerici, vel laici nostri, aut ideo verum est, quia illa et illa mirabilia fecit Donatus vel Pontius* (Palamas vel Philotheus) *vel quilibet alius ; aut quia homines ad memorias mortuorum nostrorum* (monachorum montis Atho) *orant et exaudiuntur ; aut quia illa et illa ibi contingunt, aut quia ille frater noster aut soror nostra tale visum vigilans vidit, vel tale visum dormiens somniavit. Removeantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum : aut enim non sunt vera, quæ dicuntur, aut si hæreticorum* (et schismaticorum) *aliqua mira facta sunt, magis cavere debemus*, etc. *Porro si aliquis in hæreticorum* (et schismaticorum) *memoriis orans exauditur, non pro merito loci, sed pro merito desiderii sui recipit sive malum sive bonum*, etc. *Nonne legimus ab ipso Domino Deo nonnullos exauditos in excelsis montium Judææ, quæ tamen excelsa ita displicebant Deo, ut reges, qui ea non everterent culparentur, et qui everterent, laudarentur? Unde intelligitur magis valere petentis affectum, quam petitionis locum. De visis autem fallacibus legant quæ scripta sunt, et quia ipse Satanas transfigurat se tanquam angelum lucis, et quia multos seduxerunt somnia sua ; audiant etiam, quæ narrent pagani de templis et diis suis mirabiliter vel facta vel visa, et tamen dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Exaudiuntur ergo multi et multis locis, non solum Christiani catholici, sed et pagani, et Judæi, et hæretici variis erroribus et superstitionibus dediti. Exaudiuntur autem vel a spiritibus seductoribus, qui tamen nihil faciunt, nisi permittantur, Deo sublimiter atque ineffabiliter judicante, quid cuique tribuendum sit, sive ab ipso Deo, vel ad pœnam malitiæ, vel ad solatium miseriæ, vel ad monitionem quærendæ salutis æternæ. Ad ipsam autem salutem ac vitam æternam nemo pervenit, nisi qui habet caput Christum. Habere autem caput Christum nemo poterit, nisi qui in ejus corpore fuerit, quod est Ecclesia.*

Hæc pulcherrime sanctus Augustinus, qui et tract. XIII in Evangelium divi Joannis, monens catholicos, ut Donatistarum laqueos vitent, *Nemo vobis*, inquit, *fabulas vendat : Et Pontius fecit miraculum, et Donatus oravit, et respondit ei Deus de cœlo. Primo aut falluntur, aut fallunt. Postremo fac illum montes transferre. charitatem autem*, inquit, *non habeam, nihil sum. Videamus utrum habuerit charitatem. Crederem, si non divisisset unitatem : nam et contra istos, ut sic loquar, mirabiliarios, cautum me fecit Deus meus, dicens : « In novissimis temporibus exsurgent pseudoprophetæ, facientes* B *signa et portenta, ut in errorem inducant etiam electos. Ecce prædixi vobis. » Ergo cautos nos fecit Sponsus, quia et miraculis decipi non debemus. Aliquando enim et desertor terret provincialem, sed utrum in castris sit, et aliquid illi prosit character ille, in quo signatus est, hoc attendit qui terreri et seduci non vult. Teneamus ergo unitatem, fratres mei. Præter unitatem et qui facit miracula, nihil est. In unitate enim erat populus Israel, et non faciebat miracula. Præter unitatem erant magi Pharaonis, et faciebant similia Moysi.* Hæc alia complura in eamdem sententiam sanctus Augustinus, ad quæ, tanquam ad libellam examinanda sunt ea quæ schismatici jactant miracula suorumque vaticinia et oracula.

Nec est, quod quis moveatur externa sanctitatis specie et austeritate vitæ eorum, qui talia vel vere vel ficte agunt : videndum enim ante omnia, non qui sint et appareant, sed ubi sint, et quid dogmatum profiteantur. Nam, ut præclare scribit auctor *Operis imperfecti*, homilia quarta in Matthæum sub finem, C *Omnes species justitiæ, quas habent servi Dei in veritate, possunt habere et servi diaboli in simulatione. Habet enim diabolus et mansuetos, et humiles, habet castos et eleemosynarios et jejunos ; et omnem speciem boni, quam creavit Deus ad salutem hominum, ipsam speciem et diabolus introduxit ad seductionem, ut inter bonum verum et simulatum confusio fiat ; ut simplices homines, qui boni veri et simulati differentiam intelligere caute non possunt, dum quærunt bonos Dei viros, incurrant in seductores diaboli. Solam autem charitatem sancti Spiritus non potest immundus spiritus imitari. Omnis ergo species justitiæ in impostoribus invenitur, sola autem gratia veræ charitatis non invenitur, nisi in solis servis Dei.*

De purgatione per ferrum candens, cujus hic admirandum exemplum Cantacuzenus commemorat, dicere supersedeo post Delrium tom. II *Mag. disquisit.* lib. IV, cap. 4, quæst. 4, sect. 3, ne videar scribere velle *Iliadem* post Homerum. Satis est nosse, graviter, tanquam superstitiosam, a D sacris canonibus damnatam et interdictam esse. Vide cap. *Consuluisti*, cap. *Mennam*, 2, q. 5, et cap. *Dilecti* ext. de purgatione vulgari ; et cap. *Sententiam*, ext. ne clerici vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant ; sanctum Thomam 2-2, q. 95, a. 8, ad 3, et Antonium Augustinum in notis ad caput primum *Pœnitentialis Romani*.

Exemplum capiendi ominis de futuris, ex verbis fortuito prolatis auditisque, suppeditat etiam nobis hoc loco Cantacuzenus, referens, quosdam, ex dicto illo Evangelii in sacra Liturgia recitato : *Si me persecuti sunt, et vos persequentur*, omen cepisse de bellis et calamitatibus, quibus postea imperator Cantacuzenus ab invidis et æmulis exagitatus est. Quæ conjectandi species nihil superstitionis continere videtur, si modum teneat. Ejus passim fit mentio in historiis. Cum sanctus Anse-

Χριστὸν τὸν εὐεργέτην πάσῃ διώξαντες σπουδῇ, καὶ ἰσχύσειν κατ' αὐτοῦ ἐπὶ καιρὸν, ὥσπερ δὴ κἀκεῖνοι ἔδοξαν, ἀπεκτονότες τὸν Λυτρωτήν. Ὕστερον δὲ οἱ καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ καὶ ἄξιοι τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ τηροῦντες, καὶ τὸν βασιλέως λόγον τηρήσουσι, καὶ πάντα ποιήσουσι τὰ προστατττόμενα ὑπ' αὐτοῦ. Τοιαῦτα μὲν ἐπεθείασαν ἐν τοῖς λογίοις οἱ πολλοὶ, ἃ καὶ εἰς ὕστερον ἐξέβη κατὰ τὴν ἐξήγησιν αὐτῶν σχεδόν. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς περὶ τὸν Διδυμοτείχου ἀρχιερέα πολλὴν τὴν πίστιν ἔχων, καὶ τῶν κρειττόνων ὥς τινι προσέχων, οἷα δὴ ἐν πολλοῖς ἀποδεδειγμένῳ πρότερον θείας χάριτος οὐκ ἀμοιρεῖν, τῆς αὐτῆς ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάῤῥησιν πέμψας πρὸς ἐκεῖνον, τά γεγενημένα τε ἐδήλου, ὡς κοινῇ γνώμῃ λυσιτελεῖν ἐψηφισμένα τελεσθείη, καὶ προσάγειν εὐχὰς Θεῷ B ὑπὲρ αὐτοῦ ἐδεῖτο, ὥστε γενέσθαι ἐπ' αὐτῷ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον· τοῦτον γὰρ εἰώθει τὸν τρόπον τῶν τὰ τοιαῦτα δεῖσθαι ἠξιωμένων, εὐχὰς ὑπὲρ αὐτοῦ προσάγειν Θεῷ. Ὁ δ' ἔφασκεν, ὡς οὐ καλὸν μετὰ τὴν πρᾶξιν ἀπαγγέλλειν. Πρότερον γὰρ ἐχρῆν ἡνίκα καὶ αὐτῷ τι τῶν δεόντων Θεοῦ διδόντος παραινεῖν ἐξῆν. Νυνὶ δὲ οὐδὲν ἢ τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι λοιπὸν ὑπὲρ τῶν κοινῇ λυσιτελούντων καὶ αὐτοῦ. Τὸ βασιλεύειν δὲ Ῥωμαίων, καὶ αὐτὸν μὲν εἰδέναι ὡς ἐπιψηφισθείη παρὰ Θεῷ. Πλὴν ἐξοιδήσουσι τὰ χείλη μήπω πεπανθὲν τὸ σῦκον καταφαγόντος, αἰνιττόμενος ἐκ τοῦ παραδείγματος, ὡς πολλοῖς πρότερον περιπεσεῖται κινδύνοις καὶ πειρασμοῖς. Θέλων δ' ὥσπερ καὶ τοὺς C κινδύνους ὅθεν κἀκ τίνος ἔσονται δηλοῦν, ὁράσεώς τινος ἀνεμίμνησκεν αὐτὸν, ἧς ἔτι περιόντος Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἠξίωτο περὶ τῶν ἐσομένων. Ἔφασκε δὲ βασιλεὺς ὁ νέος οὑτοσὶ, ὡς ἔτι περιόντος βασιλέως, αὐτοῦ δ' ἔτι τὴν ἰδιώτου στέργοντος τύχην, ὁμιλίαν τινὰ τοῦ ἀρχιερέως τούτου ποιουμένου πρὸς αὐτὸν, τὸν Ἀπόκαυχον φάναι οὕτω τῆς ἀξίας χωρὶς προσαγορεύσαντα, μὴ πάνυ ποιεῖσθαι περὶ πλείστου, ἀλλὰ φυλάττεσθαι τὸν ἄνδρα, ὡς μεγάλης ἐπηρείας αἴτιον ἐσόμενον. Τοῦ δ' ἐν εὐτραπελίας εἴδει, καὶ ποίαν λίθῳ ἐπήρειαν προξενήσειεν ἂν ᾠὸν εἰπόντος, ὡς μέγα φάναι τὸν ἀρχιερέα τὴν ὑπερηφανίαν εἶναι κακὸν, μάλιστα τῶν τε τελείων τὴν ἀρετὴν, καὶ τῶν εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς κοσμικῆς ἐληλακότων εὐημερίας ἐφαπτομένην. Τοῦ δὲ, D μὴ εἰς τοιαῦτα προάγεσθαι ἐξ ὑπερηφανίας εἰρηκότος, ἀλλ' ἐκ τοῦ μάλιστα συνειδέναι ἑαυτῷ μὲν δύναμιν πολλὴν, ἐκείνῳ δὲ ἀδυναμίαν, πλὴν εἰ μὴ καὶ λύκον θρασύτητος αἰτιῷτό τις προβάτου ἰσχυρότερον νομίζεσθαι ἀξιοῦντα, καὶ τὸν λέοντα ἐλάφου τὴν ῥώμην πλεῖστον οἰόμενον διαφέρειν. Ἔτι δ' ἀξιοῦντος τὴν ὅρασιν δήλην αὐτῷ ποιεῖν, ὡς δὴ πειθομέ-

A **438** quæ facta essent, communi sententia, ut e re publica decreta fuisse significans, et rogans, Deum precibus sibi conciliaret, ut in se voluntas ejus bona et bene placens fieret; sic enim in tali gradu locatos rogare in more habebat, ut scilicet preces Deo pro se adhiberent. Respondit antistes, non esse pulchrum, hæc sibi post factum nuntiari; prius nuntiata oportuisse, quando et ipse, quod in rem esset, Dei concessu admonere potuisset. Nunc aliud nihil superesse quam ipsum et commune bonum Deo suppliciter commendare. Et nosse se quidem imperium Romanum illi a Deo decretum esse; verumtamen labra ejus extumescent, inquit, qui uvam acerbam comederit. Qua parabola innuit, illum multis ante periculis et tentationi- B bus circumventum iri. Cum vellet autem velut sub oculos subjicere, unde, et a quo pericula illa imminerent, visi cujusdam sui memorem fecit, quo vivente adhuc Andronico juniore super futuro rerum statu dignatus fuerat. Quod hunc in modum novus imperator narrabat. Vivo adhuc imperatore Andronico, cum ipse privati sortem locumque teneret, et in eo plane acquiesceret, secum hunc episcopum aliquando congressum, monuisse, ne Apocauchum (quem citra honoris adjunctum sic nude appellasset) admodum magnifaceret, sed ab homine ut ingens aliquando damnum invecturo caveret. Cum ipse jocabundus subjecisset, quale tandem damnum lapidi ovum importare possit, C illum respondisse, superbiam ingens esse malum, quod præcipue omni virtute perfectos et ad summum felicitatis culmen evectos comitetur. Tum se ita occurrisse, non ex superbia hæc a se, sed ex certa tum suarum virium, tum Apocauchi imbecillitatis conscientia dicta esse: nisi quis lupum et leonem audaciæ accuset, quia ille ove, hic cervo multo se robustiorem judicet. Præterea orasse, ut visum sibi detegeret, crediturumque promisisse; quoniam naturalia a Deo immutabilia fabricata sint, humana autem aliter alias ferri, varieque mutari. Et cum enixe orando eum vicisset, ita exorsum: Cum sacræ precationi me dedissem quodam tempore, mecumque solo et cum Deo colloquerer, te videre coram me stantem videbar; D statimque Apocauchum cum impetu supervenire, et te tanta violentia impellere, ut propemodum humi affligeret, certe in alterum genu te procidere, alteroque pede et sinistra manu terra contra impulsum niti, ipsumque quantumcunque conaretur, plus non posse. **439** Te a casu exsurgentem, crebrius illi in caput fustem impingere, et plagis non resistentem humi cadere: te jacenti novacula

Jacobi Gretseri notæ.

...us consecraretur episcopus, cumque postea pallium Roma missum susciperet, lectum est in ecclesia publice evangelium illud: *Homo quidam fecit cœnam magnam, et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis, ut venirent*, etc., in quo recusatio et inobedientia eorum qui ad cœnam illam magnam invitati fuerant, depingitur. Ominis loco habita est illa lectio. *Quod non casu factum, sed divino sensu putatur*, inquit Gulielmus Malmesburiensis, *De gestis pontificum Anglorum*, lib. I; *in nullo enim ei efficaciter obtemperatum est, sed omnibus pene prætexta excusatio, quæ vel prædicando docuit, vel interminando prohibuit.* Sed hæc hactenus.

cervices repente præcidere. Speciem igitur visam istiusmodi fuisse. Tum se apud animum suum inquisisse, quorsum hæc spectarent, et putare, illum mihi bellum facturum, graviaque et multa pericula creaturum, Deum autem mihi victoriam tandem concessurum. Ideo non pigrandum, sed cavendum ab hoc viro. Talia de episcopo imperator commemorabat; quibus qui intererant, audita etiam de ficu parabola (80), magis ad ea quæ tum ex Evangelii verbo, tum ex vestium proportione male respondente portendebantur credenda, confirmati sunt. Etenim si quando de futuris narraret ille episcopus, ejus sermonem non secus quam oracula attendebant; non solum quod sæpe ventura certo prænuntiasset, sed quod etiam mira quædam, et quæ solus Deus potest, quique puritate animorum, et sublimi vitæ instituto familiarem ejus amicitiam adepti sunt, effecisset. In iis et hoc fertur, quod animi gratia exponam. Didymotichi civis haud ignobilis uxorem adulterio pollutam suspicabatur, nec fallebatur. Eam suspicionem præ zelotypia celare non sustinens, probationes eam poscebat, quibus refutatus suspicari desineret: alioqui exemplo pessimo miseram cruciaturum minabatur, quæ tam petulanter matrimonii sacra contaminasset. Probatio hæc erat, ut ferrum candens in manus sumeret: aliter credere se non posse. Mulier intelligens quam periculosum esset, facinus admissum confiteri, quando huic in maritum injuriæ mors esset proposita, et ferri igniti contrectationem intolerabilem manifestum fore indicium turpitudinis, atque ita utrimque ad summam consilii inopiam redacta, ad magnum illum episcopum sibi confugiendum statuit. Quem, re tota exposita, oravit, uti se tuendam susciperet, neve malo consilio in extremum prolapsam infortunium despiceret, sed virum ab hujus experimenti cupidine auctoritate sua averteret doceretque, de quo is suspicionem haberet, id illam non fecisse. Percunctatus episcopus, num libidinis pœniteret, et de cætero pudicitiam promitteret, ubi effusissime lacrymantem aspexit, et affirmantem audiit, nunquam similia perpetraturam, quin etiam delicti pœnas libenter subituram, cum prius de conjugali castitate et de fide legitima viro servanda disputasset, **440** deinde jussit ferrum ignitum, id quod maritus voluerat, fidenter contingere. Illa ad virum redit, explorationem adhiberi petit. Maritus quia facere non poterat, quin aliquo minime dubio argumento suspicione se exsolveret, solam in quoddam templum seducit, ferrumque quantum posset ignescere curans, et forcipe corripiens, manibus conjugis imponit, ac ter sacrum suggestum circumire jubet. Quod ut fecit, tamque illæsa

A νου οἷς εἰρήκει, ἐπειδὴ τὰ μὲν φυσικὰ ἀμετάβλητα δεδημιούργηται παρὰ Θεοῦ, τὰ ἀνθρώπινα δὲ πράγματα, ἄλλο τε ἄλλως φέρεται, καὶ πολλὴν ὑπομένει τὴν μεταβολήν, καὶ πολλὰ δεηθέντος ὥστε πεῖσαι διηγήσασθαι τὰ ὁραθέντα. Εὐχόμενός ποτε εἶπε, καὶ ἐμαυτῷ μόνῳ καὶ Θεῷ προσαδολεσχῶν, ἐδόκουν σε ὁρᾷν ἑστῶτα πρὸ ἐμοῦ, αἴφνης δὲ Ἀπόκαυχον οὕτω ῥαγδαίως ἐπελθεῖν, καὶ ὠθισμῷ τοσούτῳ χρήσασθαι καὶ βίᾳ, ὥστε μικροῦ μὲν δεῆσαι ἀνατρέψαι· ὅμως ὑπὸ ῥύμης καταναγκάσαι ἐπὶ γόνυ τε κλιθῆναι θατέρου τῶν ποδῶν, καὶ τὴν λαιὰν χεῖρα προσερείσαντα τῇ γῇ ἀντέχειν πρὸς τοὺς ὠθισμούς. Ἐκεῖνον δὲ καίτοι πολλὰ μογήσαντα, μηδὲν πλέον δυνηθῆναι. Σὲ δὲ τοῦ πτώματος ἐξαναστάντα, χρήσασθαι ῥοπάλῳ, καὶ πολλάκις αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς κατενεγκεῖν, B μὴ ἀντισχόντα δὲ πρὸς τὰς πληγὰς εἰς τὴν γῆν καταῤῥυῆναι· σὲ δὲ αὖθις ξυρῷ τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος ἀποτεμεῖν. Ἡ μὲν οὖν ὅρασις, ἔφη, τοιαύτη ἦν. Ἐγὼ δ' ἐξετάζων ἐπ' ἐμαυτοῦ πρὸς ὅ τι τὰ τοιαῦτα φέρει, πόλεμόν τινα ἐκεῖνον οἴομαι ἐνστήσεσθαι πρὸς σὲ, καὶ κινδύνους μεγάλους καὶ πολλοὺς ἂν ἐπενεγκεῖν· τὴν δὲ νίκην μετὰ τοὺς κινδύνους σοὶ παρέξεσθαι τὸν Θεόν. Διὸ χρὴ μὴ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλὰ φυλάττεσθαι τὸν ἄνδρα. Τοιαῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀρχιερέως διεξῆλθεν ὁ βασιλεύς. Οἱ παρόντες δὲ καὶ τοῦ περὶ τοῦ σύκου παραδείγματος ἀκούσαντες, μᾶλλον ἐπεῤῥώσθησαν πρὸς ἃ ἐπεσημήναντο ἐκ τῶν λογίων, καὶ τῆς τῶν ἐνδυμάτων ἀσυμμετρίας. Ὥσπερ γάρ τισι χρησμοῖς τοῖς ἐκείνου προσεῖχον λόγοις, ἡνίκα περὶ τῶν μελλόντων διεξῄει τι· οὐ μόνον διὰ C τὸ πολλὰ πολλάκις τῶν ἐσομένων ἀπταίστως προειπεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ τεράστιά τινα εἰργασμένος ἦν, ἃ Θεῷ μόνῳ δυνατὰ, καὶ τοῖς ἐκείνῳ διὰ τὴν κάθαρσιν καὶ πολιτείας ὕψος ᾠκειωμένοις. Ἐν οἷς τι φέρεται καὶ τοιοῦτον ὃ ῥᾳστώνης χάριν διηγήσομαι. Τῶν παρὰ Διδυμοτείχῳ πολιτευομένων τις οὐ τῶν ἀσήμων, ὑπώπτευε παρά του τὸν γάμον διεφθάρθαι, καὶ οὐχ ἡμάρτανε τῶν λογισμῶν· διέφθαρτο γάρ. Τὴν ὑποψίαν δὲ μὴ φέρων ὑπὸ ζηλοτυπίας στέγειν σιγῇ, πίστεις ᾔτει τὴν γυναῖκα, αἳ δυνήσονται πείθειν ὡς μὴ εἴη ἅπερ ὑπενόει ἀληθῆ, ἢ τὰ δεινότατα ἠπείλει διαθήσειν οὕτως ἐξυβρικυῖαν εἰς τοὺς γάμους. Αἱ πίστεις δὲ ἦσαν, σίδηρον αὐτὴν ἐπὶ τὼ χεῖρε δέξασθαι ἐκφλογωθέντα· ἄλλως γὰρ D πείθεσθαι μὴ δύνασθαι. Ἡ γυνὴ δὲ τό τε τὰ εἰργασμένα ἐξαγγέλλειν συνορῶσα ὡς δεινὸν (θάνατος γὰρ ἦν ἡ ζημία τῆς εἰς τὸν ἄνδρα ἀδικίας), τό τε τοῦ σιδήρου ἅπτεσθαι ἔλεγχον τῆς ἀτοπίας οἰομένη φανερὸν, καὶ ἀμφοτέρωθεν εἰς ἀπορίαν ἐσχάτην συνελαυνομένη, ἐπὶ τὸν μέγαν ἐκεῖνον ἀρχιερέα καταφεύγειν ἔγνωκε δεῖν. Προσελθοῦσα δὲ καὶ πάντα ἀπαγγείλασα, ἐδεῖτο προστῆναί οἱ, καὶ μὴ περιιδεῖν ὑπὸ κακοβουλίας ἐσχάτοις κακοῖς περιπεσοῦσαν, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα πείθειν τῆς πείρας ἀποσχέσθαι, διδάσκοντα ὑπὲρ αὐτῆς, ὡς οὐδὲν εἴη τῶν

Jacobi Pontani notæ.

(80) Μνημονικὸν ἁμάρτημα, nam supra de ficu immatura parabolam attulit. Sed hoc genus peccati etiam magnis et notissimis scriptoribus solet accidere.

ὑποπτευομένων εἰργασμένη. Τοῦ δὲ, εἰ μετάνοιά A τις αὐτὴν εἰσίοι πρὸς τὴν ἀκολασίαν, καὶ εἰ σωφρονεῖν τὸν ἐπίλοιπον βίον ἐπαγγέλλοιτο πυνθανομένου, ὡς εἶδε πολλὰς δακρύων καταχέουσαν πηγὰς, καὶ μηδέποτε τοιαῦτα τολμήσειν αὖθις ἰσχυριζομένην, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡμαρτημένων διδόναι δίκας ἀξιοῦσαν, πολλὰ περὶ σωφροσύνης πρότερον διαλεχθεὶς, καὶ τοῦ μὴ δεῖν εἰς τὸν ἄνδρα παρανομεῖν, ἔπειτα ἐκέλευεν ἅπτεσθαι τοῦ σιδήρου, ὥσπερ ὁ ἀνὴρ ἠξίου καὶ τοῦ πυρὸς κατατολμᾷν. Ἡ δὲ ἐπανελθοῦσα πρὸς τὸν ἄνδρα, ἐδεῖτο τὴν βάσανον προσάγειν. Ἐκεῖνος δὲ, καὶ γὰρ οὐχ ἠνείχετο μὴ ἔκ τινος ἀναμφιβόλου τὴν περὶ τὴν γυναῖκα ὑποψίαν ἀποτρίψασθαι, μόνην ἔνδον ἱεροῦ τινος παραλαβὼν, καὶ σίδηρον ὡς μάλιστα ἐνῆν ἀπηνθρακῶσθαι πυρὶ παρασκευάσας, ἔπειτα λαβόμενος διὰ πυράγρας, ἐπέθηκε ταῖς χερσὶ τῆς γυναικὸς, καὶ τὸν ἱερὸν ἐκέλευε σκίμποδα περιϊέναι τρίς. Ἐπεὶ δὲ περιῆλθεν ἀπαθῶς κατέχουσα, ὡς μηδὲ τὴν ἀρχὴν προσομιλήσασα πυρὶ, τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας θαυμάσας ὁ ἀνὴρ, καὶ τὴν περὶ τὴν γυναῖκα ὑποψίαν ἀποσκευασάμενος, ἐκέλευε τὸν σίδηρον ἐπὶ τοῦ σκίμποδος τιθέναι. Ἐπεὶ δὲ ἔκειτο, ὑπὸ τῆς ἄγαν πυρακτώσεως τὸν σκίμποδα διατρήσας, κατέπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν. Τοιαύτης ἦν χάριτος ἠξιωμένος ὁ ἀνήρ· καὶ πολλὰ θαυμασιώτερα κατεπράξατο, ὡς ὕστερον ἐπιμνησόμεθα κατὰ καιρόν.

mansit, quam si ignem nullum tetigisset, maritus veritatis vim admiratus, abjecta suspicione, ferrum super suggesto reponi mandat; quem quia nimium candebat, ustulando penetravit, et in terram decidit. Tali gratia Deus virum illum dignatus fuerat, et longe mirabiliora edidit, ut infra opportune memorabimus.

CAPUT XXVIII.

Concio qua se novus imperator iterum de suspicione tyrannidis occupandæ excusans, de injuria conqueritur. Missionem dat quibusdam militibus. Retentos in agrum Byzantinum mittit, ut copias inde exituras arceant; urbem ipse post invadere cogitat. Adrianopolitanorum contraria studia et seditio; optimatum vexatio et direptio. Quanta invidia Cantacuzenus passim flagrarit, et quibus calamitatibus ejus causa laboratum sit.

Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὴν ὑστεραίαν B μετὰ τὴν ἀνάῤῥησιν ἐκκλησίαν συναθροίσας ἔκ τε τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν συγκλητικῶν ὅσοι παρῆσαν, Ἄνδρες, εἶπε, Ῥωμαῖοι, καίτοι καὶ πρότερον πολλάκις τὴν περὶ βασιλίδα καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν ἐμὴν εὔνοιαν καὶ προθυμίαν καὶ σπουδὴν πρὸς ὑμᾶς διεξελθὼν, οὐδέπω μέχρι νῦν ἔσχηκα κόρον τοῦ μὴ περὶ τῶν αὐτῶν ἀεὶ διεξιέναι. Διὸ καὶ νυνὶ τὸν πάντα πρὶν γενέσθαι σαφῶς εἰδότα τῶν λεγομένων μάρτυρα ποιοῦμαι, ὡς οὐδὲ μέχρι διανοίας ἐμαυτῷ τι σύνοιδα τῶν ὀρθῶν παρατραπέντι λογισμῶν, ἀλλὰ πᾶσαν πρόνοιαν ἐποιούμην καὶ σπουδὴν, οὐ μόνον τὰ Ῥωμαίων αὔξειν, ἀλλὰ καὶ βασιλίδι καὶ υἱῷ τὴν ἀρχὴν διασώζειν, καὶ μηδένα, τό γε εἰς ἐμὲ ἧκον, ἀδικεῖν ἐᾷν. Ἃ ἐχρῆν κἀκείνην συνορῶσαν, τἀληθῆ καὶ δίκαια λογίζεσθαι περὶ ἐμοῦ, καὶ μὴ οὕτως C ἐρήμην καταψηφίζεσθαι, ἀνθρώποις πεισθεῖσαν συκοφάνταις. Ἐπεὶ δ' ἐκείνη τἀληθὲς παραδραμοῦσα προείλετο τὸ ψεῦδος, καὶ μηδὲν ἠδικηκότα, μήτε πρόφασιν πολέμου παρεσχημένον οὐδεμίαν, πολέμιον ἐψηφίσατο αὐτῇ, καὶ πάσαις πόλεσιν ἐκήρυξε μὴ δέχεσθαι, ἀλλὰ παντὶ σθένει πολεμεῖν, ἃ ὑμῖν λυσιτελεῖν πρὸς τὰ παρόντα καὶ ἐμοὶ συνέδοξεν ἀνάγκῃ συνελαυνόμενοι ἐπράξαμεν. Τῆς μὲν οὖν προθυμίας ἕνεκα καὶ τῆς περὶ ἐμὲ εὐνοίας, χάριτας ὑμῖν πολλὰς ὁμολογῶ. Δίκαιον δὲ ἡγοῦμαι τὴν ἴσην καὶ αὐτὸν πέρι ὑμᾶς ἐπιδεικνύμενον κηδεμονίαν, ἃ συνοίσειν οἴομαι ὑμῖν ἑκάστῳ, καὶ παραινεῖν καὶ ἐπιτρέπειν· οὐ γὰρ ἂν εἴη φιλοῦντος εἰ τῶν ἰδίᾳ τι ἐμοὶ διαφερόντων ἕνεκα τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας D ἀμελοίην. Ὅσοις τοίνυν ὑμῶν ἐν αἷς οὐχ ὑπόκεινται πόλεσιν ἡμῖν ἢ κώμαις, οἰκίαι τέ εἰσι καὶ τέκνα καὶ γυναῖκες, καὶ ἡ ἄλλη τοῦ βίου ἀφορμὴ, οὐ χρὴ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐνοίας ἕνεκα ἐνταῦθα καρτεροῦντας, τὰ οἰκεῖα ἀπολύειν. Ἄτοπον γὰρ τὴν εἰς ἐμὲ φιλίαν

Imperator Cantacuzenus postridie creationis suæ ad concionem advocatis de primoribus et exercitu qui aderant, sic locutus est: Quanquam et antea frequenter, viri Romani, meam erga Augustam ejusque filium imperatorem benevolentiam, alacritatem atque studium apud vos testatus sim, tamen usque hodie eadem semper testificandi nondum me satietas cepit. Quare et in præsentia eum, qui pernovit omnia priusquam fiant, testem invoco, mihi ut ulla in re a curriculo rationis deflecterem, ne in mentem quidem unquam venisse, sed in id omnem curam diligentiamque contulisse, non modo ut rem Romanam amplificarem, verum etiam ut imperium imperatrici ejusque filio sartum tectum conservarem, nec, quantum in me esset, ulla eos affici injuria sinerem. Quæ cum et illam non fugerent, vera et justa de me sentire, nec adeo sycophantis credulam, indicta causa condemnare me oportebat. Quia vero postposita veritate mendacium amplecti maluit, meque culpa omni vacantem, et nullam bello ansam præbentem, hostem suum declaravit, et edictum per omnes urbes de me excludendo et quam acerrime oppugnando promulgavit, **441** quæ vobis et mihi in præsens tempus conducibilia apparuerunt, necessitate compulsi fecimus. Vestræ igitur erga me promptæ ac studiosæ voluntati ingentes ago gratias, et æquum arbitror, me pari pro vobis cura sollicitum, quæ cum fructu vestro conjuncta puto, ea cuique et suadere, et committere. Haud enim amici fungerer officio, si commoda mea privata aliorum saluti anteponerem. Quotquot ergo in urbibus aut vicis nobis non subjectis domicilium habetis, et uxores cum liberis, aliaque vitæ subsidia, non necesse est hic apud me perdurare.

ac domestica dimittere. Iniquum enim et absurdum foret, amorem quo me diligitis, vobis magnam parare miseriam; nam audaces isti, et rerum novarum incredibiliter cupidi, nullo non maleficio in vos grassabuntur. Sed domos repetentes eumdem adversus me animum retinete, et quando res admonuerit, facto ostendite. Dehinc quæstoribus mandavit, ut si quid stipendiorum deberetur, mercenariis persolverent cum auctario. Aliis quoque ex agris reditus capientibus, auro large distributo, omnes pro cura sui multis verbis egregie gratias agentes, dataque occasione beneficium dignis datum esse demonstraturos pollicentes, domum dimisit. Qui uxoribus et liberis carerent, et si quis alius sponte sua remaneret, apud se retinuit. Postea ex præsentium delectu exercitum cohortium sedecim (81) comparavit, quibus Joannem Pincernam et Manuelem uxoris fratrem duces constituit : jussitque in agrum Byzantinum irrumpere, et castris ad Nigrum flumen positis, arcere quod erat Byzantii copiarum, ne contra urbes, quæ in ejus fidem transierant, egredi possent. Ipse vero se instruebat, ut cum reliqua manu per Perinthum et Selybriam (erant enim ancipites, neutrique imperatori penitus adhærebant) ubi transisset illasque subjugasset, cum Pincerna et Manuele Asane ducibus ad ipsa Byzantii mœnia accederet, experturus, ecquid frenum acciperet. Adrianopolin allatis ab imperatore Cantacuzeno litteris, quibus perinde ut aliis urbibus mandabatur, ut sibi de cætero jam imperatori renuntiato obtemperarent, potentiores cives libenter eas acceperunt, et in concione recitari jusserunt. At populus graviter tulit, et seditionem emersuram apparebat, quidam etiam manifeste repugnabant. Quos principes civitatis **442** ira commoti comprehendebant, eosque non verbis tantum, verum etiam flagris castigabant. Alii interim propter istam potentum contumeliam se sustinebant, et quod timerent ipsos (quippe non paucos), et quod tribuni, qui plebem concitarent nulli essent. Ut nox diem abstulit, Branus quidam vocabulo, homo plebeius, ligone victum ægre tolerans, duos sibi alios Mugduphem et Phrangopulum asciscit. Hi noctu infimorum ædes obeuntes hortantesque ne desiderent, sed in potentiores insurgerent, seseque et ab injuria vindicarent, et facultates eorum diriperent, cum multitudinem non modicam conflassent, optimates invadunt omnesque subjiciunt, extra paucos, qui insidias odorati, sese occultando periculum effugerant. Captis illis, et per turres urbis distributis, custodibusque appositis, die jam claro certatim domos eorum concursant, fortunas diripiunt, ædificia diruunt, non tantum materiaturam et

A μεγάλων αἰτίαν ὑμῖν ἐφθῆναι συμφορῶν. Οὐ γὰρ ἀποσχήσονται οὐδενὸς δεινοῦ, οἱ πάντα οὗτοι τολμηταὶ, καὶ πέρα τοῦ μετρίου νεωτεροποιοί. Ἀλλ' εἰς τὰς οἰκίας ἀπελθόντες, τὴν ἴσην εὔνοιαν διασώζετε ἡμῖν, καὶ καιροῦ καλοῦντος, ἐπιδείξασθε. Ἔπειτα τοῖς τῶν χρημάτων ἐκέλευε ταμίαις, τοῖς μὲν μισθοφόροις, εἴ τι τοῦ μισθοῦ ὠφείλετο ἀποδιδόναι. Καὶ προσέτι ἐπεδαψιλεύετο· τοῖς δ' ἄλλοις ὅσοι ἐκ χωρίων τὰς προσόδους εἶχον, καὶ αὐτοῖς χρυσίον διανείμας, ἀπέπεμπε πρὸς τὰς οἰκίας, πολλὰς καὶ μεγάλας τῆς κηδεμονίας ἕνεκα τὰς χάριτας ὁμολογοῦντας, καὶ ὡς ἣν λάβονται καιροῦ, τῆς εὐεργεσίας ἄξιοι φανεῖσθαι ἐπαγγελλομένους. Ὅσοις δὲ μὴ γυναῖκες ἦσαν καὶ τέκνα, κατεῖχε παρ' αὐτῷ, καὶ εἴ τις ἕτερος ἑκὼν εἶναι ὑπελείπετο. Μετὰ δὲ τοῦτο στρατιὰν
B ἀπολεξάμενος ἐκ τῆς παρούσης εἰς τάγματα ἑκκαίδεκα, καὶ στρατηγοὺς ἐπιστήσας τόν τε πιγκέρνην Ἰωάννην, καὶ τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ἀσάνην τὸν Μανουὴλ, ἐκέλευεν εἰς Βυζάντιον ἐμβαλόντας καὶ περὶ τὸν μέλανα ποταμὸν στρατοπεδευσαμένους εἴργειν τὴν ἐκ Βυζαντίου στρατιὰν, ὅπως μὴ ἐξίωσιν ἐπὶ τὰς αὐτῷ προσχωρησάσας πόλεις· αὐτὸς δὲ παρεσκευάζετο ὡς ἅμα τοῖς ἐπιλοίποις στρατιώταις διὰ Περίνθου καὶ Σηλυβρίας, ἦσαν γὰρ ἐπαμφοτερίζουσαι, καὶ μηδετέρῳ βασιλέων καθαρῶς προσέχουσαι, διελθὼν καὶ ὑποποιησάμενος ἅμα πιγκέρνῃ καὶ Ἀσάνῃ τοῖς στρατηγοῖς ἄχρι Βυζαντίου τῶν τειχῶν ἔλθῃ, ἀποπειρασόμενος εἰ προσχωροίη. Ἐν Ἀδριανουπόλει δὲ ἐπεὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ βασιλέως ἧκε
C γράμματα, ὥσπερ κἀν ταῖς ἄλλαις πόλεσι κελεύοντα αὐτῷ προσέχειν ἤδη βασιλεῖ γεγενημένῳ, οἱ δυνατοὶ μὲν τῶν πολιτῶν ἐδέξαντο προθύμως, καὶ ἐκέλευον τὰ γράμματα ἀναγινώσκεσθαι ἐπ' ἐκκλησίας. Ὁ δῆμος δὲ οὐχ ἡδέως εἶχε. Καὶ δῆλοι ἦσαν ὡς νεωτερίσοντες· οἱ δέ τινες αὐτῶν καὶ φανερῶς ἀντεῖπον. Οὓς ἀπήλαυνον πρὸς ὀργὴν οἱ δυνατοὶ οὐ λοιδορίαις μόνον, ἀλλὰ καὶ μάστιγι χρησάμενοι. Οἱ δὲ, τέως μὲν πρὸς τὴν ὕβριν τῶν δυνατῶν διεκαρτέρουν, δεδιότες τε αὐτοὺς οὐκ ὀλίγους ὄντας, καὶ δημαγωγῶν οὐκ ὄντων ἔτι οἳ πρὸς ὀργὴν διερεθίσουσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐπεγένετο ἡ νὺξ, Βράνος τις τοὔνομα τοῦ δήμου εἷς σκαπάνῃ προσέχων καὶ χερσὶ καὶ γλίσχρως ἐκ τούτων ποριζόμενος τὸν βίον· καὶ δύο προσεταιρισάμενος τινας ἑτέρους οἳ Μουγδουφὴς καὶ Φραγγόπουλος
D προσηγορεύοντο, νυκτός τε τῶν δημοτῶν τὰς οἰκίας περιϊόντες καὶ πείσαντες μὴ ῥᾳθυμεῖν, ἀλλ' ἐπανίστασθαι τοῖς δυνατοῖς, ὡς οὐκ ἀπαλλαξόμενοι μόνον τῆς ὕβρεως ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ τὰς οὐσίας διαρπάσοντες, καὶ χεῖρα οὐκ ὀλίγην συστησάμενοι δημώδη ἐπιτίθενται τοῖς δυνατοῖς, καὶ πάντων κρατοῦσι, πλὴν ὀλίγων οἳ τὴν ἐπιβουλὴν αἰσθόμενοι, τὸν κίνδυνον διέφυγον, κατακρύψαντες ἑαυτούς. Κατακλείσαντες δὲ ἐν τοῖς πύργοις τῆς πόλεως καὶ ἐπιστήσαντες φρουρὰς, ἐπεὶ καὶ ἡμέρα ἤδη ἦν, πανδημεὶ

Jacobi Pontani notæ.

(81) Etsi τάγματα appellet, et τάγμα proprie legionem sonet, tamen malui *cohortes* vocare. Si enim in legione numeres saltem quatuor millia, confecisset exercitum 64 millium. quantum in his libris nunquam est videre, propter imminutas opes Romani imperii, et alienis opibus tum valde indigentes.

ταῖς οἰκίαις τῶν ἑαλωκότων ἐπελθόντες, τάς τε οὐσίας διήρπαζον, ἔπειτα καὶ τὰς οἰκίας καθῄρουν, οὐ μόνον τὰς ξυλώσεις περιαιροῦντες, ἀλλ' ὑπὸ μανίας καὶ τοίχους ἄχρι θεμελίων διαλύοντες. Καὶ οὐδὲν ἦν ὅ τι δεινὸν μὴ ἐτολμᾶτο κατὰ τῶν τὰ Καντακουζηνοῦ βασιλέως ᾑρημένων. Πολλοὶ δὲ καὶ ἰδίων ἕνεκα διαφορῶν παραπήλαυσαν τῆς τοῦ δήμου φορᾶς. Ἄλλοι δὲ καὶ, χρημάτων σφίσιν ὀφειλομένων, ὑπὸ τῶν λαβόντων ᾐτιάθησαν Καντακουζηνισμόν. Οὕτω χαλεπὴ στάσις ἐξαρχῆς εὐθὺς ἀνήφθη. Ἔδοξε δὴ καὶ μᾶλλον χαλεπωτέρα ἐκ τοῦ πρώτη παρ' αὐτοῖς γενέσθαι, ἐπεὶ ὕστερόν γε καὶ πᾶν τὸ Ῥωμαϊκὸν εἰς ὠμότερα πολλῷ καὶ χαλεπώτερα ἐξετράπη, τῶν μὲν ἑκασταχοῦ δήμων, τὸν βασιλέα Παλαιολόγον δεῖν οἰομένων αὐτοῖς δεσπότην ἐπιφημίζειν· τῶν ἀρίστων δὲ ἢ τῇ ἀληθείᾳ, τῷ Καντακουζηνῷ προσκειμένων βασιλεῖ, ἢ τῶν ἀπόρων καὶ νεωτερίζειν βουλομένων τὴν ἴσην αἰτίαν ἐπαγόντων οὐκ ἔκ τινος ἐλέγχου. Ῥᾷσται δὲ αὐτοῖς ἐγίνοντο αἱ ἐπαγωγαὶ, χρήματά τε ἔχουσιν ἃ ἔδει τοὺς ἀπόρους διαρπάζειν καὶ μὴ βουλομένοις τοῖς ἄλλοις ὁμοίως συνασχημονεῖν. Καὶ οἵ τε δῆμοι καὶ πρότερον πρὸς τοὺς ἀρίστους ἐκ τοῦ παρ' αὐτῶν ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι ἐν τῆς εἰρήνης τοῖς καιροῖς πολλὴν ἔχοντες ἀπέχθειαν, ἄλλως τε καὶ διαρπάζειν τὰς οὐσίας αὐτῶν ἐλπίζοντες πολλὰς οὔσας, ἕτοιμοι ἦσαν πρὸς τὰς στάσεις καὶ ἐξ ἐλαχίστης προφάσεως καὶ τὰ δεινότατα ἐτόλμων. Οἵ τε στασιασταὶ, ὡς ἐπιπολὺ τῶν ἀπορωτάτων καὶ λωποδυτῶν καὶ τοιχωρύχων ὄντες, αὐτοί τε ὑπὸ τῆς πενίας ἀναγκαζόμενοι, οὐδὲν εἴασαν ἀτόλμητον, καὶ τοὺς δήμους ἐνῆγον πρὸς τὰ ἴσα, τὴν πρὸς βασιλέα τὸν Παλαιολόγον εὔνοιαν ὑποκρινόμενοι, διὸ καὶ πιστοτάτους ἑαυτοὺς προσηγορεύκεισαν. Ὕστερον δὲ ὥσπερ τι νόσημα κακόηθες καὶ δεινὸν τὴν πᾶσαν ἀρχὴν ἐπινεμόμενον Ῥωμαίων καὶ τῶν πρότερον δοκούντων μετρίων καὶ ἐπιεικῶν πρὸς τὴν ὁμοίαν ὕβριν ἐξεκαλέσατο πολλούς. Ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ πολέμων ἀπουσίᾳ, αἵ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνους ἔχουσι τὰς γνώμας, καὶ πρὸς αἰσχρὰς καὶ φαύλας πράξεις ἥκιστα ἂν ἐξάγοιντο, διὰ τὸ μὴ ἐς ἀκουσίους ἀνάγκας περιπίπτειν. Ὁ δὲ πόλεμος τὴν καθημέραν ἀπορίαν ὑφαιρούμενος, βίαιος διδάσκαλος καὶ τῶν πρότερον δοκούντων ἀτολμήτων γίνεται. Ἐστασίαζον οὖν αἱ πόλεις πᾶσαι κοινῇ πρὸς τοὺς ἀρίστους. Καὶ οἱ ὑστερίζοντές που πύστει τῶν προγεγενημένων, πολλὴν ἐπεδείκνυντο ὑπερβολὴν, καὶ μέχρι φόνων ἐχώρησαν, καὶ τούτων ἀπανθρώπων· καὶ ἥ τε ἀλόγιστος ὁρμὴ ἀνδρία ἐνομίσθη, καὶ ἡ ἀναλγησία πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ ἀσυμπάθεια, βεβαία πρὸς τὸν βασιλέα πίστις. Καὶ ὁ μὲν πρὸς βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν χαλεπαίνων, καὶ πρὸς ὕβρεις ἐξαγόμενος αἰσχρὰς καὶ χαλεπὰς, πιστὸς ἐδόκει, ὁ σωφρονῶν δὲ καὶ γλώσσης κρατῶν, καὶ τὸ προσῆκον ἦθος διασώζων, ὕποπτος ἦν εὐθύς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐπιβουλεῦσαι, καὶ ψεύδη καὶ συκοφαντίας πλάσασθαι, δόκησιν συνέσεως παρεῖχε. Καὶ ἡ προδοσία τῶν οἰκειοτάτων, ὥσπερ τι τῶν ἀγαθῶν ἐπετηδεύετο μετὰ ὀνόματος εὐπρεποῦς. Οὕτω πᾶσα ἰδέα κακοτροπίας διὰ τὰς στάσεις ταῖς

A contabulata destruentes, sed præ furore etiam muros usque ad fundamenta evertentes, nec erat quidquam adeo horribile quod illi contra Cantacuzeni partium studiosos reformidarent. Complures item propter privatas controversias hoc furore populari ad suam utilitatem abusi sunt. Alii præterea, cum ipsis pecunia deberetur, a debitoribus Cantacuzenismi accusabantur. Ita seditio a principio statim perniciosa exstitit. Visa est autem eo perniciosior, quod apud eos primum facta esset; nam postea nomen totum Romanum ad sævitiam multo immaniorem conversum est, cum ubique populi omnes Palæologum sibi dominum promulgandum censerent, optimatibus vel sincere a Cantacuzeno stantibus, vel egentibus, et

B rerum novarum studiosis idem criminis loco, sed nulla probatione illis objectantibus. Facillime porro invadebantur, qui habebant pecunias, quas pauperiores diriperent, et nolebant aliorum instar et cum aliis indecenter ac turpiter se gerere. Plebs quoque etiam ante optimatibus infensa erat, eo quod tempore pacis prædæ ipsis ac populationi esset. Et cum spes diripiendorum bonorum, nec exiguorum accederet, a tumultu seditioneque haud abhorrebant, atque ex levissima occasione audebant atrocissima; seditionumque auctores plerique erant egestate perditi, perfossores parietum, et cum ipsi mendicitate coacti, nullum malum facinus detrectarent, vulgus ad similia inducebant,

C 443 interea se Palæologi imperatoris cupidos simulantes, et se ejus fidissimos appellantes. Tandem quasi morbus quidam gravis ac pestifer totum Romanum depastus imperium, multos etiam qui prius moderati et lenibus videbantur ingeniis, ad similem insolentiam provocavit. Nam in pace, dum bellum abest, cum urbes, tum privati probam mentem possident, turpesque et vitiosas actiones nequaquam susciperent, quia scilicet invitos ad id nulla necessitas urget. At vero bellum quotidianam copiam subtrahens et imminuens, violentus magister fit etiam eorum quæ prius nefaria ducebantur. Universæ igitur urbes communiter contra optimates insurgebant; et si quæ forte in eo tardiores fuissent, auditione alibi gestorum, postea modum

D omnem excedebant, et usque ad cædes quoque, easque truculentas procedebant, impetusque rationis expers, fortitudo, indolentia erga amicos, et a miseratione alienus animus, constans erga imperatorem fides nominabatur; quique imperator in Cantacuzenum odisset, et in eum fœda et acerba maledicta jactaret, fidelis habebatur. Contra modestus, et linguæ continens, et decorum in dictis factisque observans, statim suspectus fiebat. Eodem modo insidias tendere, mendaciaque et calumnias comminisci, opinionem prudentiæ conciliabat, familiarissimorumque proditioni, velut bono alicui honorifici nominis consectando opera dabatur. Sic omne genus improbitatis et nequitiæ propter seditiones tunc per civitates usurpatum est,

nec erat quidquam incommodorum, quod boni non perpeterentur. Nam optimates mox e medio tollebantur, aut ob pristinam erga imperatorem Cantacuzenum voluntatem, aut quod tum arma pro illo capesserent. Medii autem cives trucidabantur, aut quia seditiosos non adjuvarent, aut invidia, quod superessent. Et natura humana, quæ etiam contra leges semper peccare consuevit, tunc præcipue impotenter furere videtur, cum a magistratibus non coercetur: jureque ipso potentior, sublatis secundum id legitimis, etiam Deo, si vincere liceat, arma inferre non metuit

A πόλεσι τότε ἐπεδείχθη· καὶ οὐδὲν ἦν ὅ τι μὴ οἱ ἐπιεικέστεροι ὑπέμενον. Οἱ μὲν γὰρ ἄριστοι αὐτίκα διεφθείροντο, ἢ τὴν προτέραν πρὸς βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν εὔνοιαν ἐπικαλούμενοι, ἢ τὸ μὴ ἐν τῷ αὐτίκα ἐκείνῳ πολεμεῖν, οἱ μέσοι δὲ τῶν πολιτῶν, ἢ ὅτι οὐ συνηγωνίζοντο τοῖς στασιάζουσιν, ἢ φθόνῳ τοῦ περιεῖναι. Καὶ ἡ ἀνθρωπεία φύσις εἰωθυῖα καὶ παρὰ τοὺς νόμους ἀδικεῖν ἀεὶ, τότε μᾶλλον ἔδειξεν ἀκρατὴς μὲν οὖσα πρὸς ὀργὴν, ἣν μὴ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων σωφρονίζηται, κρείσσων δὲ τοῦ δικαίου τῶν περὶ τούτου νομίμων ἀνῃρημένων, πολεμία δὲ τοῦ κρείττονος ἂν περιγίνεσθαι ἐξῇ.

444 CAPUT XXIX.

Adrianopolitani conjecti in angustias, auxilium a rege Mæsorum flagitant, qui frustra Adrianopolim venit. Quantum adventus ejus Cantacuzeno obfuerit. Prædatores Mæsi male a Thracibus et Persis accipiuntur. Mæsus timens, pacem petit, quam suis licet invitis, concedit Cantacuzenus. Ipse quoque denuo ab imperatrice pacem petit. Ejus legati violantur. Syrales item familiarissimus intercipitur et ignominiose vexatur.

Populus Adrianopolitanus, postquam primores civitatis vinctos Byzantium misit, formidans ne imperator Cantacuzenus prope absens, cum universo exercitu urbem adoriretur, nec posset se defendere, quod milites omnes ferme partim capti essent, partim e domiciliis, ubi latebant, prospicere non auderent, ad hæc nullum Byzantio subsidium exspectans (sciebat enim in ejus agris stativa habere Cantacuzenum), ad regem Mœsorum legatos, celeres suppetias oratum mittit. Alexander autem, ut erat verisimile, non propter seditionem tantummodo, sed etiam pecunia (si magistratus urbis videlicet corrupisset) deditionem civibus se persuasurum opinatus, citra prolationem Adrianopolin venit. Sed frustra fuit; urbis enim rectores socium se, non dominum vocasse aiebant. At enim Cantacuzeno ejus adventus non vulgariter nocuit, omnibus eum imperatricis causa advenisse existimantibus. Nam et missum ab illo agmen ad flumen Nigrum, et duces, rati non expedire illic manere cum periculo, imperatore a Mœsis obsesso, recesserunt: nonnullique primarii, ac bona pars militum relictis ducibus Byzantium aufugerunt, e quibus erat Joannes Batatzes Achyraitarum aciei præpositus. Et Thraciæ Macedoniæque oppida, quotquot in Cantacuzeni ditionem se tradiderant, paucis admodum exceptis, ut Mœsos contra eum irruisse intellexerunt, simul ad Augustam defecerunt, locupletioresque cives cum præfectis vinculis constrictos, Byzantium deportarunt. Similia Rhodopes oppida designarunt, communeque adversus Cantacuzenum et potentiores cujusque oppidi cives bellum gerebatur. Ferme enim in duas factiones discesserant, paucisque a Cantacuzeno facientibus, plebs a seditiosis et egentibus sollicitata, imperatrici favebat potius; ubique autem popularis multitudo superior, ditiores interimebat, miseraque confusio ac perturbatio urbes occupabant. **445** Alexander cum Adrianopolin obtinere nequivisset, prope Didymotichum, Hebro

B Ὁ μέν τοι ἐν Ἀδριανουπόλει δῆμος, ἐπεὶ τοὺς δυνατοὺς αὐτῶν δεσμώτας εἰς Βυζάντιον παρέπεμψαν, δείσαντες μὴ ἐγγὺς βασιλεὺς διατρίβων ὁ Καντακουζηνὸς, ἀθρόον αὐτοῖς ἐπιστρατεύσῃ, καὶ οὐχ οἷοί τε ἀμύνεσθαι ὦσι διὰ τὸ τοὺς στρατευομένους μικροῦ δεῖν ἅπαντας τοὺς μὲν ἑαλωκέναι, τοὺς δὲ, μηδὲ τῶν οἰκιῶν προκύπτειν ἐν αἷς κατεκρύπτοντο τολμᾷν, ἄλλως τε μηδ' ἐκ Βυζαντίου βοήθειάν τινα σφίσι προσδοκῶντες ἥξειν· ᾔδεσαν γὰρ ἐκεῖ τὴν Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως στρατιὰν ἐστρατοπεδευμένην· πρὸς βασιλέα τῶν Μυσῶν πέμπουσι πρεσβείαν, δεόμενοι σφίσι κατὰ τάχος βοηθεῖν. Ἀλέξανδρος, δὲ ὥσπερ ἦν εἰκὸς, οὐ διὰ τὴν στάσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ χρήμασι νομίσας εἰ διαφθείρειε τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως πείσειν αὐτῷ ῥᾳδίως προσχωρήσειν, C ἧκεν εἰς Ἀδριανούπολιν οὐδὲν μελλήσας. Τῶν μὲν οὖν μελετωμένων ἤνυσεν οὐδέν. Οἱ γὰρ τὴν πόλιν ἄγοντες σύμμαχον ἔφασαν, οὐ δεσπότην κεκληκέναι. Βασιλέα δὲ τὸν Καντακουζηνὸν οὐ τὰ τυχόντα ἔβλαψεν ἡ ἐκείνου ἄφιξις, νομισθεῖσα παρὰ πᾶσιν, ὡς ὑπὲρ βασιλίδος ἐγεγόνει. Ἥ τε γὰρ πρὸς τὸν Μέλανα ποταμὸν ἀπεσταλμένη παρ' ἐκείνου στρατιὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ, μὴ νομίσαντες λυσιτελεῖν ἐνταῦθα διακινδυνεύειν τοῦ βασιλέως σφίσι πολιορκουμένου παρὰ τῶν Μυσῶν, ἐπανεζεύγνυον. Ἐν δὲ τῇ ἀναχωρήσει, τῶν τε συγκλητικῶν τινες καὶ οὐκ ὀλίγοι στρατιῶται, τοὺς στρατηγοὺς καταλιπόντες, διεδίδρασκον εἰς Βυζάντιον. Ὧν ἦν καὶ ὁ Βατάτζης Ἰωάννης, τάξιν ἄγων τὴν Ἀχυραϊτῶν προσαγορευομένην. Καὶ αἱ τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας πόλεις ὅσαι βασιλεῖ τῷ D Καντακουζηνῷ ὑπήκοοι ἦσαν, τὴν ἐσβολὴν τῶν Μυσῶν πυθόμεναι, ὡς κατὰ βασιλέως γένοιτο, πλὴν ὀλίγων λίαν, πρὸς βασιλίδα συναπέστησαν, καὶ τούς τε ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ τῶν πολιτῶν συλλαμβάνοντες τοὺς δυνατοὺς, ὑπὸ δεσμοῖς εἰς Βυζάντιον ἀπεκόμιζον. Τὰ ἴσα δὲ καὶ αἱ κατὰ τὴν Ῥοδόπην πόλεις ἔδρων· καὶ κοινὸς ἦν ὁ πόλεμος πρός τε Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς παρ' ἑκάστοις δυνατούς· σχεδὸν γάρ τοι εἰς δύο διῄρητο τὰ τῶν πολιτῶν· καὶ οἱ μὲν ὀλίγοι τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως

ἕδρων, οἱ δῆμοι δὲ ὑπὸ τῶν στασιαστῶν ἀγόμενοι καὶ τῶν ἀπόρων, τὰ βασιλίδος ᾑροῦντο μᾶλλον· κρείττους δὲ οἱ πολλοὶ πανταχοῦ γινόμενοι, διέφθειρον τοὺς δυνατούς. Καὶ σύγχυσις δεινὴ καὶ ἀταξία τὰς πόλεις κατεῖχεν. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μυσῶν βασιλεὺς ἐπεὶ τὴν Ἀδριανοῦ κατασχεῖν οὐκ ἠδυνήθη, πρὸς Διδυμοτείχῳ ἐστρατοπέδευσεν ἐλθὼν, μήπω διαβὰς τὸν Ἕβρον. Στρατιὰν δὲ ἀπολεξάμενος ἐκ τῆς ἰδίας οὐκ ὀλίγην, πρὸς τὰς κατὰ Θρᾴκην ἐξαπέστειλε πόλεις ληϊσομένους. Οὕτω δὲ συμβὰν ἡ ἐκ Βυζαντίου Ἀγγέλου τοῦ πιγκέρνη ἀναστρέφουσα στρατιὰ, οὐκ ὀλίγοις αὐτῶν περιτυχοῦσα, καὶ κρείττων γενομένη, ἀπέκτεινε κατὰ τὴν μάχην. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰ παράλια τῆς Θρᾴκης χωρία στρατιὰ Περσικὴ ἐπὶ λείαν καὶ αὐτὴ περαιωθεῖσα, τοῖς ὑπολοίποις τῶν Μυσῶν κατὰ τύχην συντυχοῦσα, ἀπέκτεινέ τε καὶ εἷλε ζῶντας ἐξ αὐτῶν πολλούς. Οἱ δὲ λοιποὶ πρὸς στρατόπεδον τὸ οἰκεῖον ἐπανῆλθον, οὐ μόνον ἔχοντες μηδὲν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων πολλοὺς ἀποβαλόντες. Ἀλέξανδρος δὲ καίτοι πρότερον καταφρονητικῶς πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα διακείμενος, οἷα δὴ οἰόμενος μηδὲ ὀλίγα δυνάμενον ἀντιτάττεσθαι πρὸς αὐτὸν, πρὸς τῷ πληγῆναι ἀμφοτέρωθεν ὑπό τε Ῥωμαίων καὶ Περσῶν, ἔτι καὶ τὸν βασιλέα πυθόμενος ἐν Διδυμοτείχῳ στρατιᾶς πολλῆς καὶ ἀγαθῆς εὐπορεῖν, ἔδεισε καὶ περὶ τῶν ὑπολοίπων μὴ οὐκ εἰς ἀγαθὸν αὐτῷ ἡ τόλμα ἀποβῇ· καὶ πέμψας πρεσβείαν, διελέγετο περὶ εἰρήνης. Τῶν δὲ βασιλεῖ συνόντων οἱ ἐν ἡλικίᾳ καὶ θρασύτεροι τὰς ὁρμὰς μὴ δέχεσθαι παρῄνουν τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἐξώρμων βασιλέα μᾶλλον πρὸς τὴν μάχην. Ὁ δὲ οὐκ ἐπείθετο, πρὸς οὐδὲν οἰόμενος τὸν πόλεμον αὐτοῖς λυσιτελήσειν. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς μόνους, ἔφασκε, Μυσοὺς ἦν ὁ ἀγὼν ἡμῖν, εἶχεν ἄν τινα ἡ τόλμα λόγον· νυνὶ δὲ οὐ μᾶλλον τούτους ἡμᾶς, ἢ ὅπως Βυζαντίους ἀμυνούμεθα χρὴ σκοπεῖν. Ἄν τε γὰρ νικήσωμεν Μυσοὺς, οὐδὲν ἔσται πλέον, ἢ ὅπως ἐνθένδε ἀπελάσωμεν· ὅπερ αὐτοῖς ἀνάγκη πράττειν, ἄν τε ἡττηθῶσιν, ἄν τε μή. Ἐὰν δὲ ἡττώμεθα αὐτοὶ, ὥσπερ καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξεπίτηδες στρατηγήσομεν τοῖς πολεμίοις. Ὥστε τί ἂν εἴη μᾶλλον ἐκείνοις ἥδιον καὶ λυσιτελέστερον, ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς ὑπ' ἀβουλίας ἃ ἐκείνοις εὐχῆς ἄξια νομίζεται, ποιεῖν; Ἄλλως τε, οὐδὲ Ἀλεξάνδρου πρόφασιν ἡμῖν δικαίαν πρὸς τὸν πόλεμον παρεσχημένου, ἀδικοίημεν ἂν εἰ μὴ διαλύεσθαι ἐθέλοιμεν. Οὐ γὰρ ἡμῖν γε ἐπεστράτευσεν, ἀλλ' ἐφ' ἑτέραν πρόφασιν ἐλθὼν, ἄκων ἔβλαψεν ἡμᾶς, ὥστε καὶ ἐκ τοῦ μὴ λυσιτελεῖν ἡμῖν τὸν πόλεμον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ πρόφασιν δικαίαν εἰληφέναι, τὴν εἰρήνην μᾶλλον αἱρετέον. Τοιαῦτα εἰπὼν, τοὺς πρέσβεις προσεκαλεῖτο, καὶ ἐχρημάτιζε περὶ σπονδῶν. Καὶ ἐπεὶ κἀκεῖνοι διαλύεσθαι ἦσαν ἕτοιμοι, αὐτοὺς μὲν δῶρα παρασχὼν, ἀπέπεμπεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Πρεσβείαν δὲ πέμψας πρὸς Ἀλέξανδρον, καὶ αὐτὸς ἐβεβαίου τὰς σπονδάς. Βουλομένων δὲ τῶν βασιλέων καὶ ἀλλήλοις συνελθεῖν ἐπὶ φιλίας μᾶλλον βεβαιώσει, διεκώλυσεν ὁ χειμὼν ἐπιγενόμενος σφοδρός· ὑφ' οὗ μὴ δυνάμενον τὸ στράτευμα Μυσῶν διακαρτερεῖν ἐπὶ σκηναῖς ἀνεζεύγνυον εἰς

A nondum transito castra locavit, delectamque de exercitu manum non modicam ad urbes Thraciæ depopulandas misit. Tum qui ex agro Byzantino cum Angelo pincerna revertebantur, plurimis eorum obvii, conflictu eos occidunt. Similiter circa maritima Thraciæ loca Persæ, cum et ipsi populatum transmisissent, reliquis Mœsis casu occurrentes, aliquot interfectis, complures capiunt: cæteri ad exercitum suum non modo sine præda, sed et multis suorum amissis se recipiunt. Alexander quanquam prius Cantacuzenum contemneret, quod sibi ne paulum quidem resistere posse opinaretur, cum præterquam quod utrinque et a Romanis et a Persis fusus esset, audisset insuper, ipsum Didymotichi habere magnum numerum strenuorum B militum, reliquiis suis timuit, ne forte secus eveniret audacia, missisque oratoribus de pace egit. Quæ imperatori militabat juventus, ætatis fervore animosior, pacem dissuadere, magisque ad prælium impellere. Ille repudiare consilium, ut parum utile. Si enim, inquiebat, cum solis Mœsis certamen nobis esset, non sine aliqua ratione auderemus: nunc non magis quomodo horum, quam quomodo Byzantiorum a nobis vim prohibeamus, considerandum est. Sive enim Mœsos vicerimus, nihil consequemur aliud, quam ut hinc abeant, quod quidem necessario jam facere debent; sive vincamur ipsi, velut de industria hostes contra nosmet, tanquam duces eorum, adducemus. Quid C igitur illis jucundius atque fructuosius, quam nos ipsos stultitia quadam committere, quod ipsi ut difficile votis expetendum censent? Ad hæc cum Alexander justam nobis pugnæ occasionem non obtulerit, injusti simus, nisi pacem cum eo conjungamus; non enim nos petivit, sed cum alia de causa huc venisset, nobis haud volens nocuit. Quare quia nec profutura est nobis dimicatio, nec idonea ejus causa offertur, pax amplectenda est. His dictis legatos accersit, de fœdere respondet, et ad id promptos donis honorat, atque ad suos remittit, ipseque per suos ad Alexandrum legatos fœdus confirmat. Dum autem reges ad constabiliendam amicitiam pararent convenire, hiemis intervenientis asperitas rem distinuit: **446** præ qua cum Mœsi D in tabernaculis perdurare nequirent, militibus et equis aliquot enectis frigorum magnitudine domum reverterunt. Post hæc imperator Cantacuzenus Augustam de pace iterum appellat, petitque ne qua prius temeritate, paria aut deteriora etiam in posterum aggrediatur. Quin potius cum ex anteactis jam cognoverit, bellum istuc Romanum imperium funditus perditurum, pacem admittat: se quoque, licet par pari referre possit, communis boni causa ab armis libentissime discessurum. Legatus erat qui et alias, Demetrius Sguropulus, et una Joannes Pothus ex Angeli pincernæ domesticis. Ad legationem qui Byzantii pro imperatrice tractabant imperium nihil respondent, sed legatum alterum multis aspersum convitiis in custodiam compingunt;

Sguropulum vero verberibus indignissime coopertum, pilisque barbæ et capitis nudatum in foro, ut in pompa, publice spectandum statuunt, deinde injectis collo vinculis, in carcerem trudunt. Supplicii differentiam faciebat, quod hic esset ex imperatoris familiaribus, in quos oporteret omnem acerbitatem effundere, nullamque quantumvis atrocem injuriam non conferre, cum hoc modo se ipsum Cantacuzenum ignominia in illis multare arbitrarentur, simul ut eum ad ultionem, pacis cupiditate abjecta, irritarent. Erant siquidem in timore, si imperatrix pacem non respueret, ne ipsi ut malorum istorum capita et auctores, pessum irent. Pothum vero paulo post e carcere liberum, ad pincernam remittere decernebant, cum pollicitationibus multis et eximiis, si se contra imperatorem vellet socium adjungere. Quare et mitius aliquanto eum habuerunt. Non diu post etiam Syralem, missu imperatoris in Chium navigantem, ut ejus familiarissimum interceperunt, ac Byzantium perductum, mento et capite rasis, asino imposuerunt (82), sic ut facie ad clunes obversus majoris causa dedecoris caudam bestiæ pro freno tenere cogeretur. Et ad hunc quidem modum isti triumpharunt.

A τὴν οἰκείαν, στρατιωτῶν τε καὶ ἵππων αὐτοῖς ὑπὸ κρύους τινῶν ἀπολομένων. Μετὰ τοῦτο δὲ βασιλεὺς ὁ Κανταχουζηνὸς πρὸς βασιλίδα πρεσβείαν αὖθις πέπομφε περὶ εἰρήνης, ἠξίου τε μὴ διὰ τὴν προτέραν κακοβουλίαν τοῖς ἴσοις ἢ καὶ χείροσιν ἐπιχειρεῖν· ἀλλὰ συνιδόντας ἐκ τῶν πραττομένων, ὡς οὐκ ἂν λυσιτελήσειεν ὁ πόλεμος, ἀλλὰ τὰ Ῥωμαίων ἄρδην διαφθερεῖ, αἱρεῖσθαι τὴν εἰρήνην. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν καίτοι δυνάμενον ἀμύνεσθαι τοῖς ἴσοις, καταθέσθαι μάλιστα τὸν πόλεμον ἐθέλειν τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἕνεκα. Ἐπρέσβευον δὲ ὅ τε πρότερον ἥκων εἰς πρεσβείαν Δημήτριος ὁ Σγουρόπουλος, καὶ ὁ Πόθος Ἰωάννης τοῖς Ἀγγέλῳ τῷ πιγκέρνῃ οἰκείοις συγκατειλεγμένος. Πρὸς μὲν οὖν τὴν πρεσβείαν οἱ ἐν Βυζαντίῳ τὰ βασιλίδος διοικοῦντες ἀπεκρίναντο B οὐδέν. Τῶν πρέσβεων δὲ τὸν ἕτερον μὲν ὀλίγα λοιδορήσαντες, εἶχον ἐν φρουρᾷ, Σγουρόπουλον δὲ πολλὰς αἰκισάμενοι πληγὰς, καὶ τὴν ὑπήνην περικείραντες καὶ κεφαλὴν, ἐπόμπευον ἐπὶ τῆς δημοσίας ἀγορᾶς· εἶθ' ὑπὸ κλοιοῖς κατεῖχον κατακλείσαντες δεσμωτηρίῳ. Τὴν διαφορὰν δὲ τῆς τιμωρίας ἐνεποίει τὸ τὸν μὲν ἐκ τῶν οἰκείων βασιλέως εἶναι, εἰς οὓς ἔδει πᾶσαν ἐνδείκνυσθαι πικρίαν, καὶ μηδεμίαν ὕβρεως ἐλλείπειν ὑπερβολὴν, ἅμα μὲν κἀκεῖνον δι' αὐτῶν ἡγουμένους ἀτιμοῦν, ἅμα δ' ἵνα καὶ πρὸς ἄμυναν διερεθίζωσιν, ἀποθέμενον τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης λογισμούς· ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ καὶ τῆς βασιλίδος τὴν εἰρήνην ἑλομένης ἀπόλωνται αὐτοὶ, τῶν παρόντων κακῶν αἰτιώτατοι ὀφθέντες. Τὸν Πόθον δὲ ἐσκέπτοντο μετὰ μικρὸν τοῦ δεσμωτηρίου ἀπολύσαντες, Πιγκέρνῃ προσπέμψαι, πολλὰ ἐπαγγελλόμενοι καὶ θαυμαστὰ, εἰ βασιλέως ἀποστὰς ἕλοιτο μᾶλλον σὺν αὐτοῖς ἐκείνῳ πολεμεῖν. Διὸ καὶ προσηνέστερόν πως προσηνέχθησαν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ Συραλὴν κρατήσαντες πρὸς Χίον διαπεραιούμενον ἐπὶ βασιλέως, ὅτι καὶ αὐτὸς τῶν οἰκειοτάτων ἐκείνῳ ἦν, ἀγαγόντες πρὸς Βυζάντιον, καὶ τρίχας καὶ γένειον περιελόντες, ὄνῳ τε ἐπιθέντες τετραμμένον ἐπὶ τὸν πρωκτὸν, ἠνάγκαζον τὴν ὄνου κατέχειν οὐρὰν, ἐφ' ὕβρει πλείονι. Καὶ τοῦτον ἐθριάμβευον τὸν τρόπον.

447 CAPUT XXX.

Divitiæ Cantacuzeni direptæ, et illarum immensitas, et quid doluerit. Andronicus Asanes Cantacuzeni socer contra generum exercitum ducit; et quomodo tota provincia devastata fuerit. Barbarorum depopulationes. E Zernomiano prædones cæduntur apud Didymotichum. Adrianopolim accedit. Pincernam Pamphilo evocat. Hebrus congelascit. Pamphilenses præsidium arcis cum ducibus Byzantium mittunt. Byzantii Cantacuzenus probrosissime conscinditur, variis de causis. Accusatur vehementer. A patriarcha excommunicatur. Imperatricem et magistratus honorat. In convitiatorem animadvertit.

Postquam urbes omnes, præter Pamphilum, et C Prinum in Thracia, et castellum quoddam Empythium nomine, quod prope Didymotichum, multo antea a fundamentis Cantacuzenus ædificarat, ad imperatricem quasi per conjurationem desciverunt, ejus opes in singulis propemodum collocatæ diripiuntur, quæ etiam cuilibet eorum ad arma in eum capessenda incitamento erant, belli lucrum non exiguum cernenti; eorum item fortunæ, qui aut vere illi favebant, aut ob aliquam causam favoris et gratiæ suspecti erant. Quantum igitur pecuniæ imperatori, et matri ejus Byzantii, et in aliis civitatibus ab imperatricis factione ablatum sit,

Ἐπεὶ δὲ αἱ πόλεις πᾶσαι, πλὴν Παμφίλου καὶ Κοπρίνου πόλεων κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ φρουρίου τινὸς Ἐμπυθίου προσαγορευομένου, ὅπερ ἐγγὺς Διδυμοτείχου πολλοῖς πρότερον χρόνοις ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ἐδείματο ὁ βασιλεὺς, πρὸς βασιλίδα συναπέστησαν, ὥσπερ ἐκ συνθήματος, τά τε βασιλέως διηρπάζετο ἐν πάσαις σχεδὸν διεσπαρμένα. Ἃ καὶ μᾶλλον ἔπεισε τοὺς ἑκασταχοῦ ἐκπολεμωθῆναι πρὸς αὐτὸν, ὁρῶντας οὐκ ὀλίγον τὸ κέρδος τοῦ πολέμου καὶ τὰ τῶν ἐκείνῳ προσεχόντων, ἢ ἀληθῶς, ἢ καὶ ὑποπτευομένων ἔκ τινος αἰτίας. Τὸν μὲν οὖν τῶν χρημάτων ἀριθμὸν ὅσος ἐν Βυζαντίῳ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ὑπὸ τῶν τὰ βασιλίδος πραττόντων

Jacobi Pontani notæ.

(82) Genus summæ ignominiæ, seu pœnæ ignominiosissimæ. Quid enim vilius et contemptius asino? et isto equitandi modo, ut caudam pro freno teneas, quid turpius, magisve ridiculum? sed et Anastasium patriarcham a Diippio duci jussit, asino insidentem, facie versus caudam conversa, et ignominiosum de eo triumphum egit. Zonaras in Copronymo, et Cedrenus. De Beatrice Augusta, Friderici Barbarossæ uxore scribit idem Gulielmus Paradinus *De antiquo statu Burgundiæ* et Sigonius, *De regno Italiæ*, lib. XII. Affecta est autem hac ignominia a Mediolanensibus.

διηρπάγη βασιλέως τε καὶ τοῦ μητρὸς σαφέστατα εἰπεῖν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τῶν ἐχόντων αὐτῶν εἰδότων ὑπὸ πλήθους ἀκριβῶς. Βοσκημάτων δὲ βοῶν μὲν ἀγέλαι πολλαὶ, ἐς πεντακισχιλίας ἔχουσαι νομάδας· ζεύγη δὲ οἷς ἐχρῆτο πρὸς τὰς γεωργίας, χίλια. Ἵπποι θήλειαι νεμόμεναι πεντακόσιαι πρὸς δισχιλίαις, κάμηλοι διακόσιαι, ἡμίονοι τριακόσιαι, ὄνοι δὲ πεντακόσιοι· συβώσιά τε ἐς πέντε μυριάδας ἔχοντα συῶν, καὶ προβάτων μυριάδες ἑπτά. Καρπῶν δὲ ἄπιστόν τι χρῆμα καὶ δυσαρίθμητον κομιδῇ, ὧν ἁπάντων ἐν χρόνῳ ἀποστερηθεὶς βραχεῖ, οὐδὲν ἀγεννὲς ἢ μικρόψυχον ἐφθέγξατο. Ἐκεῖνο δὲ ἠνία μόνον ὅτι εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἀνάλωτο τῷ κοινῷ. Αὐτὸς γὰρ ἰσχυρίζετο οὕτω διανενοῆσθαι, ὡς πάντα ἀναλώσων τῆς Ῥωμαίων ὠφελείας ἕνεκα. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ τοῦ στρατεύματος ὁ τοῦ βασιλέως κηδεστὴς Ἀνδρόνικος ὁ Ἀσάνης στρατηγὸς ἀποδειχθεὶς, καὶ τὸν πρὸς τὸν γαμβρὸν πόλεμον ἀναδεξάμενος, ἄρας ἐκεῖθεν, τὰς κατὰ Θρᾴκην περιῄει πόλεις, πάντων προθύμως ὑποδεχομένων, καὶ συναιρομένων πρὸς τὸν πόλεμον τὰ δυνατά. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς, πολλῆς μὲν καὶ ἀγαθῆς εὐπόρει στρατιᾶς. Στρατεύεσθαι δὲ ἀμήχανον ἦν διὰ τὴν ὥραν, καταφυγὴν τῆς στρατιᾶς πρὸς τοὺς ὑετοὺς καὶ τὴν χιόνα οὐκ ἐχούσης, ἐκπεπολεμωμένων ἤδη πάντων. Ὅθεν εὐδίας μὲν οὔσης, τὰς παρακειμένας κατέτρεχον πόλεις, καὶ κακῶς ἐποίουν, τῆς ἐκ Βυζαντίου στρατιᾶς πρὸς τὰς πόλεις καταδυομένης, καὶ οὐδ' ἀντιβλέπειν οὔσης δυνατῆς. Ἐπεὶ δ' ἀναχωροῖεν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ἐκβιαζόμενοι ἐκεῖνοι, αὖθις οἱ Βυζάντιοι ἀναθαρσοῦντες ταῖς πόλεσιν ἐπέκειντο, αἳ πολέμιοι ἐδόκουν. Καὶ ἡ χώρα πᾶσα ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων δῃουμένη, μετανίστατό τε εἰς τὰς πόλεις, καὶ οὐδὲν ἦν ὅ τι οὐκ ἔπασχε δεινὸν, καὶ Σκυθικὴ ἐρημία ἡ κατακράτος οἰκουμένη Θρᾴκη ἀπεδείκνυτο οὐκ ἐν μακρῷ, καὶ ἡ Ῥωμαίων ἰσχὺς ὑφ' ἑαυτῆς ἐδαπανᾶτο καὶ διεφθείρετο. Οὐ μὴν οὐδὲ οἱ βάρβαροι ἠμέλουν, ἀλλ' εἰδότες ὡς ἡ Ῥωμαίων στρατιὰ διῄρηται, καὶ στασιάζει πρὸς ἑαυτὴν, ἐκ τῆς Ἀσίας περαιούμενοι καὶ ἵπποις καὶ πεζῇ τὰ μέγιστα ἐκάκουν, οὐδενὸς ἀνθισταμένου. Καὶ τὰ παράλια πάντα ἐν βραχεῖ κενὰ ἀνθρώπων ἀπεδείκνυσαν πάντας ἐξανδραποδιζόμενοι, πλὴν ὅσοι πόλεις ἢ φρούρια κατῴκουν. Ὕστερον δὲ ἐκείνων ἀναλωθέντων, καὶ πρὸς τὴν μεσόγειαν ἐχώρησαν. Οἱ μέντοι Ῥωμαῖοι οὕτω τοῦ χειμῶνος διετέλεσαν ἀλλήλοις ἀντεπεξιόντες καὶ βλάπτοντες ὅσα δυνατά. Διδυμοτείχῳ δὲ ἡ ἐκ Βυζαντίου στρατιὰ οὐδέποτε ἐτόλμησεν ἐπιστρατεῦσαι παρόντος βασιλέως. Οἱ μέντοι ἐκ Τζερνομιάνου φρουρίου τινὸς οὐ πόρρω Διδυμοτείχου ᾠκισμένου, οὐ φαῦλά τινα λῃστεύοντες ἐκάκουν. Σχεδὸν γὰρ οὐ διέλιπον ἀεὶ νυκτὸς τὰ τείχη περιϊόντες καὶ λῃστεύοντες οἷς ἂν ἐντύχοιεν. Ἐλάνθανον δὲ οὐ δι' ὀλιγότητα μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἐμπειρίαν· ἦσαν γὰρ περὶ λῃστείας κάλλιστα ἐξησκημένοι. Προλοχήσαντες δὲ οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ στρατιῶται, ἐπεὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰς λῃστείαν αὖθις ἦσαν, πλείονες ὄντες τῶν ἐπιέναι εἰωθότων, οὐκ ὀλίγους ἀπέκτειναν αὐτῶν, τοῦ λόχου ἀναστάντες.

A non potest ad unguem dici, cum nec ipsis, qui eam asservabant, propter granditatem numerus ejus plane constiterit. Pecorum autem, boum quidem pascualium in multa armenta dispertitorum fuerunt ad quina millia, ruricolarum juga mille: equæ pascuales mille quingentæ, cameli ducenti, muli trecenti, asini quingenti. Greges suilli ad quinquaginta millia porcorum continentes; ovium septuaginta millia; frugum acervi incredibiles, et omnino innumerabiles. Quibus omnibus brevi tempore spoliatus, nihil imbelle aut pusillanimum locutus est. Illud duntaxat ei tristitiam movebat, quod tantæ opes ad nullum reipublicæ commodum (in cujus emolumentum ipse omnia impendere se cogitasse affirmabat) converterentur. Byzantii B copiarum dux Andronicus Asanes, Cantacuzeni socer declaratus, bello contra generum recepto inde profectus, Thraciæ urbes obibat, omnibus eum cupide excipientibus, et quantum poterant adjuvantibus. Cantacuzenus cum numerosum haberet fortemque exercitum, educere illum propter anni tempestatem nequibat: quod militibus adversus pluvias et nives nusquam pateret perfugium, jam omnibus ut hostem aversantibus. **448** Unde tranquillo cœlo urbes finitimas incursionibus lacessebant, cum interea Byzantinæ copiæ in civitates se abderent, neque aspectum eorum ferrent. Quibus cœli injuria cogente recedentibus, rursum Byzantii receptis animis, urbes inimicas quæ videbantur premebant, totaque regio velut ab hostibus vastata, C et nihil cladis non sustinens, in oppida commigrabat. Atque ita Thracius orbis parvo spatio vi et grassationibus ad Scythicam solitudinem redigebatur, Romanorumque vires semetipsas absumebant ac deperdebant. Nec tamen Barbari opportunitatem negligebant, sed cum Romanorum exercitum divisum et discordiis intestinis laborantem comperissent, cum equitatu et peditatu ex Asia trajicientes, immania detrimenta nullo obsistente dabant, locaque omnia mari vicina brevi tempore hominibus vacuefaciebant: omnibus, nisi qui urbes aut castella habitarent, in servitutem raptis. Tum deinde etiam in mediterranea pergebant. Romani vero tota hieme velitabantur, et damna vicissim quan-D tum poterant creabant. Ad Didymotichum, ubi erat imperator, Byzantini nunquam se admovere ausi sunt, quanquam, ex proximo castello, cui nomen Zernomianum, direptionibus non parum infestabatur. Ferme enim in noctes singulas mœnia obeuntes, quæ inveniebant, auferebant, nec propter paucitatem modo, sed usum etiam fallebant; erant siquidem in prædando multo exercitatissimi. Ubi ed prædandum more suo, et quidem plures solito redierunt, milites apud Didymotichum ex insidiis prorumpentes, bonam partem occiderunt. Imperator Cantacuzenus, etsi principio veris Constantinopolin cogitabat invadere, tentareque an eam posset subigere, nihilominus ipsa hieme ad magistratus Adrianopolim occulte mittit, et ad urbem

tradendam eos allectat. Dies quo veniat præfinitur. Ille assumpto exercitu ad alias Thraciæ urbes iturum illasque obsessurum fingens, ne qui ab Augusta stabant, infestum ejus accessum Adrianopolim nuntiarent, supra Hebrum, ut postridie militem transducturus, castra facit. Mittit quoque ad Pincernam consobrinum, qui cum millenario Pamphilum servabat, et arcem cum aliis gravis armaturæ ac sagittariis centum: mandat, ut relicta arcis custodia, et ex equitatu trecentis, qui inferiorem urbem tuerentur, cum cætero agmine ad se veniat; **449** causam insuper addit, cur eum vocet. Pincerna opinatus solum arcis præsidium urbi servandæ sufficere, cum toto equitatu adest. Cum autem per noctem illam Boreas spirasset vehementius, diluculo flumen conglaciare incipiens, intra breve tempus totum frigore constitit. Neque tamen adeo firma ac densa erat glacies, ut portare equitem posset, nec consuetis actuariolis transitum præbebat, sed ad istuc durior, ad equos vero sustinendos fragilior apparebat: quæ res multam transeundi dubitationem habebat. Per dies itaque duodenos imperator ibi in stativis mansit, exspectans si quo modo daretur Hebrum transmittere. In his Adrianopolim Byzantio supervenientes sexcenti milites, rem disturbarunt. At Pamphili, quoniam Pincerna cum copiis non aderat, præ quibus oppidani quippiam novi tentare metuebant, prius quibusdam e præsidio pecunia numerata corruptis, et eo perpulsis, ut vasa clam evacuarent, in quibus aquam et vinum, et si quid aliud potabile, servabant (non enim ex puteo haurire licebat, postquam sibi factas insidias audierant), custodes arcis simul tota urbs oppugnat, expugnatosque et intoleranda siti oppressos ad deditionem adigit, ac tres eorum duces vinctos, cum toto præsidio ad Augustam Byzantium mittit; quos Byzantii contumeliose tractatos et omnibus dcteriis laceratos in carcerem dederunt. In imperatorem quoque Cantacuzenum se improbe gesserunt, a nulla verborum petulantia temperantes, eoque stoliditatis progressi sunt, ut si quando Joannes imperator adolescens e palatio ad animi oblectamentum quopiam prodiret (ob ætatem siquidem immaturam, publicæ rei nihil attingebat, quando patre moriente non plus novem annos natus erat), præmissi quidam ab iis qui ad clavum sedebant, feminas juxta ac viros incitabant, ut eo transeunte complura longeque turpissima in Cantacuzenum maledicta evomerent. Et hoc tanquam jucundum munus imperatori puero offerebant. In hisce porro contumeliis etiam hoc sibi volebant (ut populo majorem timorem ingenerarent), Cantacuzenum, si vinceret, atrociter injurias persecuturum, id quod illis ex sententia evenit. Omnis namque populus, quo magis insaniebat, hoc amplius metuebat, et cum sibi condignam mercedem repensum iri formidaret, audacius furebat, et a reconciliatione magis abhorrebat. **450** Nisi ille viribus omnino destitutus ac perditus esset, non se

A Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς διενοεῖτο μὲν ὡς ἅμα ἦρι Βυζαντίῳ ἐπιστρατεύσων, καὶ πειρασόμενος εἰ δύναιτο ἑαυτῷ ὑποποιεῖν· ὅμως τοῦ χειμῶνος τοῖς ἐν Ἀδριανουπόλει ἄρχουσι προσπέμπων κρύφα καὶ διαλεγόμενος, ἔπεισε τὴν πόλιν ἐγχειρίζειν. Καὶ ἐπεὶ συντέθειτο ἡμέρα καθ' ἣν ἔδει ἐπελθεῖν, τὴν οὖσαν στρατιὰν παραλαβὼν, καὶ προσποιησάμενος ἐφ' ἑτέρας τῆς Θρᾴκης βαδιεῖσθαι πόλεις ὡς πολιορκήσων ἵνα μὴ ὑπό του τῶν τὰ βασιλίδος ᾑρημένων πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ ἡ ἔφοδος μηνυθῇ, παρὰ τὸν Ἕβρον ἐστρατοπέδευσεν ὡς περαιωσόμενος εἰς τὴν ὑστεραίαν. Πέμψας δὲ καὶ πρὸς Πιγκέρνην τὸν ἀνεψιὸν, τὸ Πάμφυλον ἅμα χιλίοις φρουροῦντα στρατιώταις, τήν τε ἀκρόπολιν ἑτέροις ὁπλίταις καὶ ψιλοῖς τοξόταις ἑκατὸν, ἐκέλευε τὴν ἐν τῇ ἀκροπόλει B φρουρὰν καταλιπόντα, καὶ τῆς στρατιᾶς τῆς ἱππικῆς τριακοσίους, ὥστε φρουρεῖν τὴν κάτω πόλιν, τοὺς λοιποὺς ἀναλαβόντα, ἥκειν πρὸς αὐτὸν, ἐδήλου δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἧς ἕνεκα καλοῖτο. Ὁ δ' ἡγησάμενος τὴν ἐν τῇ ἀκροπόλει μόνην φρουρὰν ἀρκέσειν πρὸς κατάσχεσιν τῆς πόλεως, τοὺς ἱππέας ἅπαντας παραλαβὼν, ἧκεν ὡς βασιλέα. Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς τοῦ Βορέα πνεύσαντος δριμύτερον, ἅμ' ἡμέρᾳ κρυσταλοῦσθαι ἤρχετο ὁ ποταμὸς, καὶ ὀλίγῳ ὕστερον ἅπας διεφαίνετο κρυσταλωθείς. Οὔτε δὲ τοσοῦτον εἶχε στεῤῥότητος ὁ πάγος, ὥστε στέγειν τοὺς ἱππέας ἐπ' αὐτὸν περαιουμένους, οὔτε τοῖς συνήθεσιν ἀκατίοις πρὸς τὸν πόρον δίοδον παρεῖχεν, ἀλλὰ τοῦ μὲν, στεῤῥότερος ἐφαίνετο, τοῦ στέγειν δὲ τοὺς ἵππους, ἀδρανέστερος. Διὸ καὶ ἀπορίαν πολλὴν C παρεῖχε πρὸς τὸν πόρον. Δυοκαίδεκα μὲν οὖν ἐστρατοπεδεύετο ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ἡμέρας, περιμένων εἰ τρόπῳ δή τινι ἐγγένοιτο τὸν Ἕβρον διαβῆναι. Ἐν ταύταις δὲ ἐκ Βυζαντίου τῇ Ἀδριανοῦ ἐπιγενόμενοι στρατιῶται ἑξακόσιοι τὴν ἐπιχείρησιν ἀφείλοντο. Ἐν Παμφίλῳ δὲ ἐπεὶ ὁ Πιγκέρνης οὐ παρῆν, ἔχων τὴν στρατιὰν ἣν ἐκεῖνοι ἐδεδοίκεσαν νεωτερίζειν, πρότερον τῶν φρουρῶν τινας χρήμασι διαφθείραντες, καὶ πείσαντες τὰ ἀγγεῖα λάθρα ἐκκενοῦν, ἐν οἷς ὕδωρ αὐτοῖς καὶ οἶνος, καὶ εἴ τι ἕτερον ὑγρὸν πρὸς πόσιν ἐφυλάττετο, οὐ γὰρ ἐκ πηγῆς ἀρύεσθαι ἐνῆν, ὡς ἐπύθοντο ἠνυσμένην τὴν ἐπιβουλὴν, πόλεμον πρὸς τοὺς ἐν ἀκροπόλει φρουροὺς κοινῇ πᾶσα ἡ πόλις ἀναιροῦνται. Καὶ ἐκπο- D λιορκήσαντες ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, παρεστήσαντο μάλιστα δίψῃ πιεσθέντας. Δήσαντες δὲ τούς τε ἡγουμένους αὐτῶν, οἳ ἦσαν τρεῖς, καὶ τὴν φρουρὰν, ἔπεμψαν εἰς βασιλίδα. Οὓς καὶ ἀτιμάσαντες οἱ ἐν Βυζαντίῳ καὶ πᾶν εἶδος ἐπιδειξάμενοι ἐρεσχελίας, εἶχον ἐν δεσμωτηρίῳ. Ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν πολλὴν ἐνεδείκνυντο ἀγνωμοσύνην, οὐδεμιᾶς ὕβρεως φειδόμενοι. Εἰς τοσοῦτον δὲ προῆλθον ἀτοπίας, ὡς εἴ ποτε καὶ βασιλεὺς ὁ νέος Ἰωάννης προΐοι τῶν βασιλείων ῥᾳστώνης εἵνεκα· οὐ γὰρ δὴ αὐτῷ τι τῶν κοινῶν ἐπράττετο διὰ τὸ τῆς ἡλικίας πάνυ ἀτελὲς, ἐννέα γὰρ ἦν ἔτη γεγονὼς τελευτῶντος τοῦ πατρός· ὑπὸ τῶν τὰ πράγματα ἐχόντων προπεμπόμενοί τινες, τὸν δῆμον διηρέθιζον καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ὥστε διϊόντος

πολλὰς Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως καταχέειν A λοιδορίας καὶ ὡς μάλιστα ἀσέμνους. Καὶ τοῦτο ἦσαν ὥς τι δῶρον τῶν ἡδέων προσάγοντες τῷ νέῳ βασιλεῖ. Σκοπὸς δὲ ἦν αὐτοῖς τῶν ὕβρεων οὐδὲν μὲν ἧττον ὥστε καὶ τὸν δῆμον εἰς πλείονα ἐμβάλλειν φόβον, ὡς εἰ περιγένοιτο ὁ βασιλεὺς πικρῶς ἀμυνούμενος διὰ τὰς ὕβρεις. Ὃ καὶ κατὰ σκοπὸν ἐξέβαινεν αὐτοῖς. Πάντες γὰρ οἱ δῆμοι ὅσῳ μᾶλλον ἐξεμαίνοντο, τοσοῦτον ἐδεδίεσαν. Ἐκ τούτου δὲ ἀσύμβατοι ἦσαν πρὸς ἐκεῖνον, καὶ μᾶλλον ἐξεμαίνοντο διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀντιδόσεως πονηρὰν ἐλπίδα. Ἄλλως δ' ὅπως καὶ πᾶσιν ὑπόνοιαν παρέχωσιν, ὡς εἰ μὴ διέφθαρτο ἐκεῖνος καὶ ἐξησθένηκε παντάπασιν, οὐκ ἂν οὕτω κατεφρόνουν. Οὐδὲν οὖν ἧττον καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα τὸ ὑβρίζειν αὐτοῖς ἐπετηδεύετο, μάλιστα δὲ ἵν' ἐκεῖνος πυνθανόμενος, ἀπαγορεύῃ τὴν εἰρήνην, νομίζων κατὰ γνώμην τὰ τοιαῦτα πράττεσθαι B τῇ βασιλίδι. Οὐδὲν γὰρ αὐτοῖς οὕτω δεινὸν ἐφαίνετο τῶν πρὸς τὸν πόλεμον, ὅσον ἄγειν κίνδυνον ἡ εἰρήνη ἐνομίζετο. Διὸ καὶ πάντα ἐπενόουν καὶ ἐμηχανῶντο, ὥστε μὴ γενέσθαι. Ἐπὶ τῆς βασιλίδος μέντοι οὐκ ἀσέμνως οὕτως ἐλοιδοροῦντο· ὀργῇ γὰρ πρὸς τοὺς οὕτως ἀσελγαίνοντας ἐφέρετο· ἀλλ' ἠρῶντο μόνον τὰ δεινότατα, καὶ πολλὴν κατεψηφίζοντο σκαιότητα καὶ πονηρίαν τρόπων, ὅτι τοσούτων παρὰ βασιλέως ἀπολελαυκὼς καὶ οὕτω φιληθεὶς, ἀχάριστος ἐκ διαμέτρου καὶ κακὸς περὶ τοὺς ἐκείνου παῖδας ὤπται. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ἠκολάσταινον περὶ τὴν γλῶτταν. Καὶ ὁ πατριάρχης ὀλίγα ἢ οὐδὲν φροντίζων τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, αὐτόν τε βασιλέα μηδεμίαν πρόφασιν πρὸς τὸν πόλεμον παρεσχημένον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πολλάκις δεηθέντα διαλύσεσθαι, C ἀφορισμῷ ὑπέβαλεν ὡς κακὸν ὀφθέντα περὶ βασιλίδα, καὶ εἴ τις αὐτῷ συνείη. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς οὐ μόνον αὐτὸς τἀναντιώτατα ἐφαίνετο ποιῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνόντας ἀναπείθων. Οὐ γὰρ μόνον βασιλίδα εἴ ποτε ἔδει μνημονεύειν, διὰ πάσης εὐφημίας ἦγεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τῶν ἀξιωμάτων μᾶλλον, ἢ τῶν ὀνομάτων προσηγόρευε, τῶν ἐξ Ἀνδρονίκου μέντοι τοῦ βασιλέως ἑκάστῳ δεδωρημένων, ἐπεὶ τῶν ὕστερον ὡς παρὰ δίκην γεγενημένων τὰ πολλὰ ἀπέστεργε. Τῶν συνόντων δὲ ἐπ' αὐτοῦ τινος τὸν παρακοιμώμενον καὶ ἕτερόν τινα τῶν ἐν Βυζαντίῳ ὑβρίσαντος αἰσχρῶς, ἐκέλευσε τυπτηθῆναι, γυναιξὶ φάμενος πορνευομέναις προσήκειν τὰ τοιαῦτα, ἀνδράσι δὲ τὸ μάχεσθαι.

A ita eum contempturos. Et cum nihilo minus his de causis studerent eum cumulare injuriis, maxime tamen id faciebant ut his intellectis pacem desperaret, ea imperatrice conscia et libente fieri opinatus. Etenim nihil ad bellum requisitum tam durum, quam pacem istam periculosam constituebant. Quare ad eam impediendam excogitabant machinabanturque omnia. Verumtamen coram imperatrice verecundius conviciabantur, quod illa sermonis proterviam ferret ægerrime, sed tantum severissime accusabant, singularisque illum stuporis et perversitatis condemnabant, quod summis ab imperatore demortuo beneficiis ornatus, et tantopere dilectus, ex diametro ingratus, et erga ejus liberos malevolus exstitisset. Atque illi quidem linguas ita liberas habebant, et patriarcha legum ecclesia- B sticarum securus, ipsum Cantacuzenum qui bellum minime excitarat, sed multum ac sæpe pacem expetiverat, anathemati cum sequacibus subjecit, quasi in imperatricem se nequam præstitisset: cum tamen non ipse solum prorsus contrarium faceret, sed et suos ad idem cohortaretur. Nec vero illam duntaxat, si quando ejus erat habenda mentio, perhonorifice, verum alios quoque magis a dignitatibus quas gerebant, quam propriis eorum nominibus appellitabat. Multa tamen ex iis quæ Andronicus imperator cuique eorum donaverat, ut cum injuria posterorum donata non probabat. Et cum quidam de suis coram ipso, Apocauchum cubiculi sacri præfectum, et alium quemdam Byzantium C turpi convitio incessisset, eum præcepit vapulare, dixitque mulieribus meretricibus levitatem hujus cemodi convenire, viros pugnam decere.

CAPUT XXXI.

Tribus præfectis se purgat Cantacuzenus de accepto imperio et consilio non communicato. Omnes offensi, societatem recusant. Syrges iniquior, apud Pheras ejusdem facultates invadit. Ejus amicos fortunis spoliat et immaniter tractat. Protostrator mutat mentem; Thessalonicam se traditurum promittit. Chreles Triballus et amicus, Cantacuzenum ad Occidentem invitat. Consultatio quo eundum, et duplex sententia; posteriori assentitur imperator.

Πρὸς μέντοι τὸν ἔπαρχον τὸν Μονομάχον ἐπιτροπεύοντα Θεσσαλίας, καὶ Συναδηνὸν τὸν πρωτοστράτορα Θεσσαλονίκης τότε ἄρχοντα, καὶ Συργὴν Ντελενουζίας τὸν βασιλέως Ἀνδρονίκου ἀνεψιὸν, τὸν Κύπρου ῥηγὸς υἱὸν, Φερῶν καὶ αὐτὸν ἄρχοντα, οὗ καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου περιόντος ἔτι, τῷ υἱῷ Μανουὴλ ὁ τότε μέγας δομέστικος κατηγγύησε, πρεσβείαν πέπομφεν ὁ βασιλεὺς, αἰτίας ἑαυτὸν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις ἀπολύων, ὡς οὐκ ἀπὸ γνώμης ἐπιβούλου καὶ πονηρᾶς, οὐδ' ἐπιθυμίᾳ τιμῆς βασιλικῆς τὰ τοιαῦτα νεωτερισθείη, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πόλεμον ἀκήρυκτον ἐξενεγκόντων κατ' αὐτοῦ, καὶ ἄκων εἰς ταῦτα

D Cæterum ad Thessaliæ prætorem Monomachum, et protostratorem Synadenum, Thessalonicæ tum præfectum, et Syrgem Ntelenuziam, imperatoris Andronici consobrinum, Cypriorum regis filium, Pherarum et ipsum præfectum, cujus etiam filiam 451 superstite adhuc imperatore Manueli filio magnus tum domesticus desponderat, legatos imperator misit, culpam factorum a se removens, ista scilicet non insidiose et maligna mente, nec cupiditate majestatis imperatoriæ molitum, sed propter Byzantinos, bellum non ante denuntiatum sibi inferentes, huc se compulsum: et rebus ita postulantibus, antequam cum ipsis posset commu-

nicare consilium, quæ visa essent sibi et sociis omnibus conducere, confecta esse: orabatque, ne idcirco quasi despecti indignarentur, sed si quid factum, quod factum non oportuisset, rerum necessitati ascriberent. Prætor igitur nec legationem admisit, nec ad bellum prorupit, sed communionem tantummodo recusavit. Perinde protostrator imperatorem ut amicorum valde immemorem insimulabat, quod nimirum se, qui tam multis annis tantam ei benevolentiam navasset, ut quempiam pene vulgarem ac plebeium contempsisset, idque cum rem tam arduam meditaretur: nihil tamen legato fecit mali, nisi quod mox ad dominum suum reverti jussit. At Syrges sive ex antiquiore quadam causa succensens, sive tum primum quod se contemptum suspicaretur, excandescens, et verba legatorum ut nihil sincerum continentia, sed dolose conficta rejecit, addens, etsi a Cantacuzeno inter homines trioboli esset numeratus, tamen reipsa declaraturum, se cum amicis prodesse, tum inimicis obesse posse quamplurimum, et legatos in carcerem inclusit: Demetrium nempe Casandrenum, et Lascarim magnum chartularium. Cumque Cantacuzenus Pheris haberet non solum pecoris, sed et tritici aliarumque frugum ingentem numerum, propterea quod ampliores ac plures ei hic quam apud urbes alias possessiones erant, omnia statim ad se avertit. Quo firmior suspicio fuit, armis imperatorem appetiturum, quod sciret (ut est credibile) majores ex dissidio cum illo, quam ex concordia fructus sese percepturum, quantumvis primis ab eo amplissimisque honoribus augeretur. Nec solum tam opulentus subito evadebat, sed insuper amicos ejus, qui permulti Pheras incolebant, scrutabatur, bonisque omnibus nudatos immaniter puniebat. Et cum antea ad hoc esset propensissimus, tum præsertim nihil ad crudelitatem reliqui facere contendebat, et Byzantinos longo intervallo superabat in omnibus, si verborum contumelias excipias; in **452** hoc quippe uno modestius se gerebat. Connubium autem filiæ, quod prius filio imperatoris promiserat, rescidit. Tunc igitur ob inclementiam hiemis, quæ Byzantio exierant et quæ Didymotichi erant copiæ, concurrere nequiverunt. Interim protostrator facti pœnitens, quod legationem repulisset, per intimum quemdam occulte urbem Thessalonicam imperatori se traditurum pollicetur; esse enim illic, qui ei faverent, quam plurimos; et monebat, ne cunctaretur, sed veris initio accederet, multum se ejus rationibus commodaturum. Similiter et Chreles, qui aliquando ex Triballis ad Andronicum transfugerat, sese cum mille militibus, et tribus oppidis dediderat: quæ Romanis subjecta, Andronicis inter se belligerantibus, Triballi incolis deditionem facientibus occuparant. Hic itaque Chreles pecunia instructus, et exercitum sub se non aspernandum habens, et antea imperatori Cantacuzeno amicissimus (per quem et Andronici ami-

A ἐξενηνεγμένος· ὅθεν καὶ τῶν πραγμάτων ἐπειγόντων, καὶ πρὶν αὐτοῖς κοινώσασθαι τὴν γνώμην, ἃ αὐτῷ τε καὶ πᾶσι τοῖς συνοῦσι λυσιτελεῖν ἐδόκει καταπεπρᾶχθαι. Ἠξίου τε μὴ διὰ τὰ τοιαῦτα δυσχεραίνειν ὡς περιοφθέντας· ἀλλ' εἴ τι καὶ τῶν μὴ δεόντων γένοιτο, ἀνάγκῃ τῶν πραγμάτων προσλογίζεσθαι. Ἔπαρχος μὲν οὖν οὔτε τὴν πρεσβείαν προσεδέξατο, οὔτ' εὐθὺς πρὸς πόλεμον ἐκινήθη, ἀλλὰ τὴν κοινωνίαν μόνον ἀπηγόρευεν. Ὁμοίως δὲ καὶ πρωτοστράτωρ πολλὴν τοῦ βασιλέως ἀμνημοσύνην τῶν φίλων κατηγόρει, ὅτι δὴ αὐτὸν πολλὴν τῆς εἰς ἐκεῖνον, εὐνοίας ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἀπόδειξιν ἐπιδεδειγμένον, ὥς τινα τῶν πολλῶν ὀλίγον διαφέροντα περιεῖδε καὶ ταῦτα τοιούτοις μέλλων ἐγχειρεῖν. Οὐδὲν μέντοι δεινὸν εἴργαστο τὸν πρεσβευτὴν, B ἀλλ' ἐκέλευεν αὖθις ἀναστρέφειν πρὸς τὸν πέμψαντα. Συργῆς δὲ, εἴτε καὶ ἐκ προφάσεώς τινος ἀρχαιοτέρας μηνίων, εἴτε καὶ τότε πρῶτον ἐκ τοῦ παρεωρᾶσθαι ὑπωπτευκέναι πρὸς ὀργὴν ἐξῆγετο, τούς τε λόγους τῆς πρεσβείας ὡς ἔχοντας οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλ' ἀπάτῃ συνεσκευασμένους, ἀπεπέμπετο, φάσκων ὡς εἰ καὶ παρ' ἐκείνῳ τῶν μηδενὸς ἀξίων ἐνομίσθη, ἀλλ' αὐτὸς αὐτοῖς ἔργοις ποιήσειν καταφανὲς, ὡς τούς τε φίλους ὠφελεῖν, καὶ τοὺς πολεμίους βλάπτειν δύναιτο τὰ μέγιστα. καὶ τοὺς πρέσβεις εἰς τὸ δεσμωτήριον εἰσῆγεν· οἳ Δημήτριός τε ἦσαν ὁ Κασανδρηνὸς καὶ Λάσκαρ, ὃς ἦν μέγας χαρτουλάριος τὴν ἀξίαν. Ὄντος δὲ ἐν Φεραῖς οὐ βοσκημάτων μόνον πλήθους Καντακουζηνῷ τῷ C βασιλεῖ, ἀλλὰ καὶ πυῤῥῶν καὶ καρπῶν τῶν ἄλλων διὰ τὸ μεγάλας καὶ πλείστας κτήσεις μᾶλλον, ἢ κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις ἐνταυθοῖ κεκτῆσθαι, πάντα ἐποιεῖτο ἴδια εὐθύς. Δι' ἃ καὶ μᾶλλον ὑπωπτεύθη τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον ᾑρῆσθαι, συνιδὼν, ὡς ἔοικεν, ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς πρὸς ἐκεῖνον μείζω δύναιτο καρποῦσθαι, ἢ τῆς ὁμονοίας, εἴ γε καὶ τῶν πρώτων καὶ μεγίστων ἀπολαύοι παρ' αὐτῷ τιμῶν. Οὐ μόνον γὰρ ἐκείνων τοσούτων ὄντων κύριος ἦν εὐθὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους διηρεύνα, οἳ ἦσαν ἐν Φεραῖς πολλοί. Καὶ πάντων τὰς οὐσίας ἀφαιρούμενος, ἐκόλαζεν ἀπανθρώπως· ἦν γὰρ δὴ πρὸς τοῦτο πρότερόν τε ἔχων μάλιστα ἐπιῤῥεπῶς, καὶ τότε μάλιστα ἐφιλονείκησε μηδεμίαν ὠμότητος ὑπερβολὴν ἀπολιπεῖν. Πολλῷ γὰρ τῷ μέτρῳ τοὺς ἐν D Βυζαντίῳ παρήλασεν ἐν πᾶσι, πλὴν τῆς ὕβρεως· ἐν τούτῳ γὰρ μόνῳ σωφρονοῦντα ἑαυτὸν παρέσχετο. Τήν τε μνηστείαν τῆς θυγατρὸς ἣν πρότερον πρὸς τὸν βασιλέως υἱὸν πεποίητο, διέλυσε. Τότε μὲν οὖν χειμῶνος ἐξαισίου ἐπιγενομένου, ἥ τε ἐκ Βυζαντίου καὶ ἡ ἐκ Διδυμοτείχου στρατιὰ ἡσύχαζον, μὴ δυνάμενοι ἀλλήλοις ἀντεπεξιέναι διὰ τὸν χειμῶνα. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ πρωτοστράτωρ ἐκ Θεσσαλονίκης, ὅτι τὴν βασιλέως ἀπείπατο πρεσβείαν μεταμεληθεὶς, τῶν οἰκειοτάτων πέμψας τινὰ, κρύφα διελέγετο ὡς Θεσσαλονίκην παραδώσων· εἶναι γὰρ αὐτῷ τοὺς συμπράττοντας ἐκεῖ πολλούς. Συνεβούλευέ τε μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἅμα ἦρι ἥκειν πρὸς αὐτὸν, ὡς πολλῆς αὐτῷ ὠφελείας ἐσομένης ἐξ ἐκείνου. Ὁμοίως δὲ καὶ Χρέλης, ὃς ἦν πρότερον πρὸς Ἀνδρόνικον τὸν

A βασιλέα ηὐτομοληκὼς ἐκ Τριβαλῶν, στρατιώτας τε ἔχων χιλίους, καὶ πόλεις τρεῖς παραδεδωκώς, κατὰ τὸν πρὸς ἀλλήλους τῶν Ἀνδρονίκων βασιλέων πόλεμον κατέσχον οἱ Τριβαλοὶ τῶν κατεχόντων Ῥωμαίων παραδόντων. Οὗτος δὴ οὖν ὁ Χρέλης χρήμασί τε ἐῤῥωμένος, καὶ στρατιὰν ἔχων ἀξιόλογον ὑφ' ἑαυτῷ, καὶ πρότερον βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ ἐς τὰ μάλιστα φίλος ὤν, δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ Ἀνδρονίκῳ προσῆλθε τῷ βασιλεῖ, πέμψας καὶ αὐτὸς, ὅτι τε αἱροῖτο ἐδήλου τὰ ἐκείνου, καὶ παρῄνει καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἑσπέραν μᾶλλον τρέπεσθαι, ὡς οὐ φαύλης τινὸς αὐτόθεν ἐσομένης ὠφελείας. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς, ἐπεὶ ἔαρος ὥρα ἤδη ἦν, ἐκκλησίαν συναγαγὼν ἐκ τῶν συνόντων, πρὸς ὅ τι χρὴ τρέπεσθαι ἐσκέπτοντο. Ὅσοι μὲν οὖν ἐκ Βυζαντίου ἦσαν, τὴν εἰς **B** Βυζάντιον μᾶλλον συνεβούλευον αἱρεῖσθαι εἰσβολήν· ὡς ἢν κρατήσωσιν ἐκείνου, εἶναι δὲ οὐκ ἀγεννεῖς ἐλπίδας, πολλῶν ἐκεῖ τὰ βασιλέως ᾑρημένων, μεγάλων ἀπαλλαξόμενοι καὶ πόνων καὶ κινδύνων. Οἱ δ' ἑσπέριοι τοῖς ἐκ τῆς ἑσπέρας προσέχειν ᾤοντο μᾶλλον πράγμασι δεῖν, ὡς οὐκ ἐκπεπολεμωμένοις βασιλεῖ, ἀλλὰ προσχωρήσουσι διὰ τὴν εὔνοιαν ῥᾳδίως. Τὰ δ' ἐν Βυζαντίῳ μεγάλης δεῖσθαι τῆς παρασκευῆς, πολλῶν ὄντων ἐκεῖ τῶν πολεμιωτάτων βασιλεῖ, καὶ τοὺς ἄλλους ἐναγόντων πρὸς τὸν πόλεμον. Οἷς δεῖ ἐπιστρατεύειν ἐπανήκοντας ἐκ τῆς ἑσπέρας, καὶ μεγάλην ἐκεῖθεν περιβεβλημένους δύναμιν. Τὸ μέντοι μισθοφορικὸν τῆς στρατιᾶς, καὶ ὅσοι τῶν βασιλέως ἦσαν οἰκετῶν, διεφέροντο πρὸς οὐδέν· ἀλλ' ἕτοιμοι ἦσαν πρὸς ὅ τι **C** ἂν βασιλεῖ δοκῇ λυσιτελεῖν τρεψόμενοι καὶ αὐτοί. Βασιλεὺς δὲ οὐκ ἔφασκε δεῖν τοὺς ἐκ τῆς ἑσπέρας καλοῦντας ὄντας τηλικούτους περιορᾷν· καὶ μὴ καλούντων γὰρ, εἰ μόνον ἐλπίς τις ὑπεφαίνετο βεβαία, τοῦ προσάξεσθαι αὐτοὺς ἐκεῖ παραγενομένους, ἦμεν ἂν οὐδεμιᾶς ἀπηλλαγμένοι μέμψεως, εἰ τοιαύτην δύναμιν προείμεθα ἑκόντες· Νυνὶ δὲ, καλούντων τε αὐτῶν, καὶ βεβαίαν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων παρεχόντων τὴν κατάληψιν, οὔτε λυσιτελὲς, οὔτε σῶφρον παριδεῖν· ἀλλὰ δέον καὶ τὴν ἐκείνων προσλαβόντας δύναμιν, οὕτω χωρεῖν ἐπὶ τοὺς ἄλλους. Δέος γὰρ μὴ καὶ ταύτης ἀμελήσαντες, ἀντὶ συμμάχου καὶ φίλης, πολεμίαν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἕξομεν. Οὕτως εἰπόντος βασιλέως, καὶ οἱ ἄλλοι ἐπεψηφίζοντο, οἱ μὲν ἑκόντες, οἱ δ' ἀνάγκῃ.

citiam adeptus fuerat) misit ipse quoque significatum, se ejus partes sequi, cum cohortatione, uti ad Occidentem se converteret, utpote non minimos ibi utilitatis fructus inventurus. Cantacuzenus cum jam vernum tempus adesset, coacto suorum concilio, quo eundum esset, deliberabat. Byzantini omnes expeditionem Byzantinam antecapiendam decernebant; nam si ea urbe potirentur (esse autem potiundi præclaram spem), multis ibi imperatoris partes amplectentibus, magnis deinceps et laboribus et periculis fore liberos. Occidentales autem magis ad res Occidentis incumbendum censebant; quippe haud efferatis illic in imperatorem mortalibus, ac proinde ob benevolentiam non difficile ad ejus imperium accessuris. Adversus Byzantinos opus fore magno apparatu, quando illic multi sint ejus hostes acerbissimi, qui et alios ad arma exsuscitent: in quos ab occidente auctos potentia reversos, movere oporteret. Mercenarii et domestici imperatoris nullum discrimen faciebant, parati ire quo ille consultum putaret. Cujus hæc fuit sententia: Occidentales ultro vocantes, et tam multi haud negligendi sunt; qui si vel non vocarent, et solum aliquid exploratæ spei subostenderetur, ad nos se adjungerent, si ibi essemus. Tanta igitur accessione virium sponte dimissa, quam vituperationem non mereremur? **453** Nunc quoniam ipsi accersunt, et certum est, nos rerum illic potituros, non habet quidquam nec utilitatis, nec prudentiæ, tantæ opportunitati deesse, sed illorum quoque assumendæ vires, et sic demum alii subjugandi sunt. Timendum quippe, si eos non curaverimus, ne pro amicis et sociis, hostes una cum cæteris experiamur. His, et aliis pars volens, pars invita calculum adjecerunt.

CAPUT XXXII.

Quos Didymotichi Cantacuzenus imperator duces equitum et suburbanorum reliquerit. Cum quibus exierit. Defectio Constantini Palæologi. Bera castellum tentatur, et propter monachos ei parcitur. Joannes Batatzes id in fidem imperatricis redigit. Ejus timor. Obsidio Peritheorii. Batatzes promissa turpiter fallit.

D Πρὸς μὲν οὖν Διδυμοτείχῳ βασιλίδα τὴν γυναῖκα κατέλιπεν ὁ βασιλεὺς ἅμα θυγατράσι τρισὶ, καὶ δουκὶ Νικηφόρῳ τῷ δεσπότου παιδὶ, ᾧ Μαρίαν συνῴκισε τὴν θυγατέρα, ἀδυνάτως ἔχοντι στρατεύεσθαι διὰ τὴν ἡλικίαν, ἔτι γὰρ παρήμειβε τὴν παιδικήν· στρατιάν τε ἱππικὴν ὅσην ᾤετο ἀρκέσειν πρὸς τὰς ἐκ τῶν ἄλλων πόλεων, καὶ Βυζαντίου

Igitur apud Didymotichum, conjugem cum tribus filiabus, et Nicephorum ducem, despotæ filium (cui Mariam filiam desponderat, quique per ætatem imbecillam ac puerilem tolerare militiam nondum poterat [83]) et turmas equestres, quot nimirum contra aliarum urbium et Byzantii impetum tum suffecturas credebat, reliquit. Erant autem

Jacobi Pontani notæ.

(83) Apud Euripid. in *Hecuba* Polydorus, minimus natorum Priami, de se:

Νεώτατος δ' ἦν Πριαμιδῶν· ὃ καί με γῆς
Ὑπεξέπεμψεν, οὔτε γὰρ φέρειν ὅπλα,
Οὔτ' ἔγχος οἷός τ' ἦν νέῳ βραχίονι.

Eramque natu Priamidum novissimus:
Atque hac foras potissimum me gratia
Submisit, ut cui nec ferundæ lanceæ
Et ad arma nondum tenera sufficeret manus.

præter eos qui paulo post supervenerant, equites mille, quorum duces Manuel Tarchaniota, Georgius Phracases, Joannes Palæologus aulæ primicerius, et Georgius Glabas. Suburbanis valde amplis præfectos octo, quorum quisque mille sagittarios regebat, et primarium omnium ducem Manuelem Asanem, uxoris fratrem constituit. In Thracia urbes universæ simul, eo neglecto, ad Augustam se aggregarunt: castellum Empythium, quod ipse adhuc vivo imperatore a fundamentis exædificarat, in fide manebat. Ipse Matthæum et Manuelem filios, et uxoris germanum Joannem Asanem, nec non Angelum pincernam consobrinum, nobiliumque et consanguineorum multos secum habens, cum numeroso et forti exercitu Didymoticho egressus est tertio Nonas Maias, indictione decima, præmisso Constantino Palæologo, Michaelis ducis despotæ filio, cujus opera, quæ in rem essent, præpararet. Qui mox Pheris ad Syrgem defecit, sive quod domui suæ timeret (illic enim habitabat), sive quod ex urbium defectione Cantacuzeni fortunam afflictum iri augurabatur. Imperator tametsi ex anteacto tempore non bonæ spes affulgerent, ad Beram constitit. **454** Qui locus cum equis lætum pabulum affatim suppeditaret, non enim id ubique (ut vere adhuc recenti) suppetebat, dies ibidem non multos consumpsit, in quibus castellum tentavit, si per deditionem occupare posset; vi enim subigere propter monachos incolas nolebat. Videbat enim si vi caperetur, lege militari monasterium quoque diruendum (84). Quam ob causam nec assidue obsidendo oppugnabat, sed opinionem tantum præbebat, quasi se ad muros adoriundos compararet. Monachi vero qui intus erant, et alia turba ex agrestibus collecta, an propter defectionem trepidi (prius namque imperatoris præsidium, et præfectum ipsis datum fraude circumventos, vinculisque implicitos ad imperatricem miserant), an etiam alia quadam de causa, e muris structura validissimis animosissime se defendebant, nec de compositione verbum audire sustinebant. Interea Joannes Batatzes Byzantio noctu clam (propter causam enim jam expressam castellum certo constanterque non oppugnabatur), cum parva manu ingressus, id sub Augustæ imperium redegit, et Cantacuzeno ejus obtinendi spem abstulit. Moto igitur inde exercitu, Anastasiopolim (Andronicus Peritheorium appellavit) processit, quam per dies quatuor et viginti circumsidens oppugnavit. Etiam ad Chrelem et protostratorem Thessalonicam de adventu suo miserat, et nosse avebat, num idem esset eorum erga se animus, qui hactenus. Batatzes (porro cui ab imperatrice rerumque rectoribus belli contra Cantacuzenum administratio commissa erat) cum militibus quos Byzantio adducebat, et ex Thraciæ ac Rhodopes

A ἐφόδους ἐσομένας. Πρὸς γὰρ τοῖς ὕστερον ὀλίγῳ ἐπιγενομένοις, χίλιοι ἦσαν, ὧν ἦρχον Μανουὴλ ὁ Ταρχανειώτης, καὶ Φακρασὴς Γεώργιος, καὶ τρίτος ὁ τῆς αὐλῆς πριμμικήριος Παλαιολόγος ὁ Ἰωάννης, καὶ ὁ Γλαβᾶς Γεώργιος σὺν τούτοις. Ἐπὶ δὲ τῆς ἔξω Διδυμοτείχου συνοικίας οὔσης πολλῆς, ἑτέρους ἐπέστησεν ἄρχοντας ὀκτὼ, ὧν ἦρχεν ἕκαστος χιλίων τοξοτῶν. Στρατηγὸν δὲ ἐπὶ πᾶσι τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ἀσάνην κατέλιπε τὸν Μανουήλ. Πόλεων δὲ τῶν κατὰ τὴν Θρᾴκην ἁπασῶν οὐδεμία αὐτῷ προσεῖχεν, ἀλλὰ πᾶσαι πρὸς βασίλιδα συναπέστησαν, πλὴν τοῦ Ἐμπυθίου φρουρίου, ὃ αὐτῷ περιόντος ἔτι βασιλέως ᾠκοδόμητο αὐταῖς κρηπῖσιν. Αὐτὸς δὲ τούς τε υἱοὺς ἔχων Ματθαῖον καὶ Μανουὴλ, καὶ τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ἀσάνην τὸν Ἰωάννην, ἔτι τε
B Ἄγγελον πιγκέρνην τὸν ἀνεψιὸν, καὶ τῶν εὐγενῶν καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων οὐκ ὀλίγους, τὴν στρατιὰν πολλὴν καὶ ἀγαθὴν οὖσαν παραλαβὼν, ἐξῆλθε Διδυμοτείχου πέμπτῃ Μαρτίου ἱσταμένου τῆς δεκάτης ἰνδικτιῶνος. Προὔπεμπέ τε ἑαυτοῦ Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον, τὸν δεσπότου Μιχαὴλ τοῦ δουκὸς υἱὸν, ὡς δι' αὐτοῦ τῶν δοκούντων λυσιτελεῖν τινα προπαρασκευασόμενος. Ὁ δ' αὐτίκα πρὸς Συργὴν ἀφίστατο ἐν Φεραῖς, εἴτε περὶ τῆς οἰκίας δείσας, Φεραίοις γὰρ συνῴκει, εἴτε καὶ οἰωνισάμενος ἐκ τῆς τῶν πόλεων ἀποστασίας, ὡς οὐ κατὰ ῥοῦν βασιλέως Καντακουζηνοῦ τὰ πράγματα χωρήσει. Βασιλεὺς δὲ, καίτοι τῶν πραττομένων οὐ πάνυ χρηστὰς ἐλπίδας παρεχόντων, τὴν στρατιὰν ἔχων,
C ἐστρατοπέδευσεν ἐν Βήρᾳ. Ἀφθονίαν δὲ ἐκεῖ τοῖς ἵπποις τοῦ τόπου παρέχοντος τροφῆς, οὔπω γὰρ ἦν ἀπολαύειν ἀφθόνου πανταχοῦ διὰ τὴν ὥραν ἄρτι ἀρχομένου ἔαρος, παρέμεινεν ἡμέρας οὐ πολλάς. Ἐν ταύταις δὲ τοῦ φρουρίου ἀπεπείρα, εἰ δύναιτο κατασχεῖν ὁμολογίᾳ. Βίᾳ γὰρ παραστήσεσθαι οὐκ ἤθελε διὰ τὸ μοναχοὺς τὸ φρούριον κατοικεῖν συνορῶν ὡς εἰ βίᾳ κρατηθείη, οὐδὲν ἔσται λοιπὸν, ἢ ἀνάστατον γίνεσθαι τὴν μονὴν πολέμου νόμῳ πορθουμένην. Οὗ δὴ ἕνεκα οὐδὲ συντόνως ἐπολιόρκει, ἀλλὰ δόκησιν παρεῖχε μόνον, ὡς πρὸς τειχομαχίαν παρασκευαζόμενος. Μοναχοὶ δὲ οἱ ἔνδον ὄντες, καὶ ὁ ἄλλος ὅμιλος ἐξ ἀγροτῶν συνειλεγμένοι, εἴτε διὰ τὴν ἀποστασίαν δεδοικότες· τὴν γὰρ βασιλέως πρότερον φρουρὰν, καὶ τὸν ἄρχοντα ὃν ἐπέστησεν
D αὐτοῖς, ἀπάτῃ κατασχόντες δεσμώτας ἔπεμψαν εἰς βασιλίδα· εἴτε καὶ τρόπῳ δή τινι ἑτέρῳ, ἠμύνοντο καρτερώτατα ἀπὸ τῶν τειχῶν ὀχυρωτάτων ὄντων ἐκ κατασκευῆς, καὶ οὐδ' ἄκροις ὠσὶ προσίεντο τοὺς περὶ συμβάσεως λόγους. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Βατάτζης Ἰωάννης ἐκ Βυζαντίου νυκτὸς διαλαθὼν, οὐ γὰρ ἀσφαλῶς τὸ φρούριον ἐπολιορκεῖτο διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, ἅμα ὀλίγοις στρατιώταις εἰσελθὼν, περιεποίησέ τε τὸ φρούριον βασιλίδι, καὶ βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ τὴν ἐπιχείρησιν ἀνέλπιστον ἐποίει. Ἀναστήσας τοίνυν ἐκεῖθεν τὴν στρατιὰν, εἰς τὴν Ἀναστασίου πόλιν, ἣ Περιθεώριον ὑπὸ βασιλέως

Jacobi Pontani notæ.

(84) Græcis μονὴ est monasterium, quasi dicas mansionem. Unde etiam scriptoribus ecclesiasticis Latinis mansionarius, mansionis incola, habitator, id est, monasterii.

Ἀνδρονίκου προσηγόρευτο, ἐγένετο, καὶ περιεκάθητο A πολιορκῶν ἐν τέσσαρσι καὶ εἴκοσιν ἡμέραις. Ἦν γὰρ δὴ καὶ πρὸς Χρέλην καὶ πρωτοστράτορα τὸν Συναδηνὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ τοὺς μηνύσοντας τὴν ἐκείνου ἄφιξιν πεπομφὼς, καὶ περιέμενε μαθεῖν, εἰ τὰ ἴσα ὥσπερ καὶ πρότερον περὶ αὐτοῦ διανοοῦνται. Βατάτζης δὲ τούς τε στρατιώτας οὓς ἐκ Βυζαντίου ἧκεν ἔχων ἐπαγόμενος, καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν Θρᾴκην καὶ Ῥοδόπην πόλεων οὐκ ὀλίγην στρατιὰν συνειλοχὼς, οὐκ ἀξιόμαχον δὲ ὅμως πρὸς τὴν βασιλέως, ἦν γὰρ δὴ ἐκ βασιλίδος καὶ τῶν ἄλλων τῶν τὰ πράγματα ἀγόντων τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτετραμμένος πόλεμον, ἐφείπετο οὐκ ἐγγύθεν, ἀλλὰ μιᾶς ἡμέρας ὁδὸν διέχων, διὰ πολλῆς ποιούμενος σπουδῆς τὸ μὴ τῇ βασιλέως στρατιᾷ περιτυχεῖν· ᾔδει γὰρ οὐ χωρὶς ζημίας ἀπαλλάξων. Περιθεωρίου B δ' ὑπὸ βασιλέως πολιορκουμένου ἀκριβῶς, πᾶσαν μὲν ἐκίνει μηχανὴν, ὡς ἅμα τισὶν ὀλίγοις εἰ δύναιτο, πλείοσι γὰρ οὐκ ἐνῆν διαλαθεῖν, παρελευσόμενος εἰς τὴν πόλιν καὶ φυλάξων. Ἤνυε δὲ οὐδὲν, βασιλέως τῆς πολιορκίας συντόνως ἐχομένου, καὶ διὰ πάσης ποιουμένου φυλακῆς· μηχανήματά τε γὰρ παντοδαπὰ καὶ κλίμακας πρὸς τὴν τειχομαχίαν παρεσκεύαζε. Βατάτζης δὲ οὐδενὶ τρόπῳ τοῖς πολιορκουμένοις βοηθεῖν δυνάμενος, πρὸς βασιλέα πέμψας, τήν τε εὔνοιαν ὡμολόγει τὴν προτέραν, καὶ ὡς οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον, καὶ νῦν εὔνους τέ ἐστιν αὐτῷ καὶ τῶν μάλιστα φιλούντων. Ἀνάγκη δὲ τὸν πόλεμον ὑπελθεῖν τοῦ μὴ παρὰ τοῖς ἄρχουσι Ῥωμαίων ὑποπτεύεσθαι. Οὗ δὴ ἕνεκα καὶ νῦν τὰ δοκοῦντα λυσιτελήσειν συμβουλεύειν. Κήδεσθαι γὰρ C οὐ Ῥωμαίων μόνον τὰ ἔσχατα ἐκ τοῦ πολέμου πεισομένων, ἀλλὰ καὶ σοῦ διὰ τὴν φιλίαν. Ταῦτα δέ ἐστι, τὸν πόλεμον καταθέμενον, σπονδὰς ποιήσασθαι πρὸς βασιλίδα περὶ τῆς εἰρήνης. Καὶ εἴγε κατὰ γνώμην αὐτῷ εἴη, αὐτὸν πρὸς βασιλίδα ᾗ τάχιστα δύναιτο ἀπελθόντα διαλέξεσθαι περὶ εἰρήνης· οἴεσθαι δὲ καὶ πείσειν ῥᾷστα, τὴν δύναμιν, ἣν ἔχεις φανερὰν ποιήσαντα. Ἐκείνους γὰρ τῶν λίαν οἰομένους ἀσθενεστάτων προθύμως ὡρμῆσθαι πρὸς τὸν πόλεμον. Ὁ μὲν οὖν Βατάτζης τοιαῦτα ἐπρεσβεύετο. Βασιλεὺς δὲ ἀσμένως τε ἐδέξατο τοὺς λόγους, καὶ πρός τινα ἐκέλευε τόπον συνελθεῖν αὐτῷ, ἐν ᾧ περὶ τοῦ ᾗ χρὴ γενέσθαι τὴν εἰρήνην διαλέξονται· μηδέν τε μελλήσας, πρὸς τὸν συντεθειμένον D ἦλθε τόπον, τὸν Βατάτζην περιμένων. Ὁ δ' εἴτ' αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ, εἴθ' ἑτέρου συμβουλεύοντος πεισθεὶς, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἀνεβάλλετο, τῆς μὲν εἰρήνης ὑμῶν τῶν βασιλέων μάλιστα βούλεσθαι εἰπὼν αἰτιώτατος γενέσθαι, δεδοικέναι δὲ μὴ οὐδεμίαν ὄνησιν ἑκατέροις παρασχόμενος ἑαυτῷ τῶν μεγίστων συμφορῶν αἰτιώτατος κατασταίη. Διὸ οὐδὲ πρὸς αὐτὸν τετολμηκέναι νῦν ἐλθεῖν. Τοὺς γὰρ ἐν Βυζαντίῳ τῶν πραγμάτων ἄρχοντας, καίτοι μηδεμίαν ὑποψίας πρόφασιν παρασχομένῳ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνοις δοκοῦντα πάσῃ πράττοντι σπουδῇ, καὶ αὐτοῦ ἀφεστηκότι διὰ τὸ μὴ τὴν τῶν ὄντων στέρησιν καὶ φιλτάτων καὶ γυναικὸς φέρειν δύνασθαι, ὅμως οὐδὲν πεπεικέναι ὡς πιστῷ περὶ αὐτοὺς προσέχειν, ἀλλὰ πρόφασίν τινα ζητεῖν ἐξ ἧς διαφθεροῦσιν. Ὧν ἕνεκα οὐδ' ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ὥσπερ εἶπεν εἰς Βυζάντιον δύνασθαι ἐλθεῖν. Βασιλεὺς δὲ εἰρήνης μὲν ἔφασκε καὶ μάλιστα ἐπιθυμεῖν οὐχ ἑαυτοῦ μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων ὠφελείας ἕνεκα. Εἰς προὖπτον δὲ κίνδυνον ἐμβάλλειν ἑαυτὸν οὐδένα ἀναγ-

urbibus non modica adjuncta manu, quia se imperatori imparem cernebat, non prope, sed intervallo unius diei insequebatur, perquam sollicite cavens, ne in ejus copias incideret; sciebat enim sine clade se non evasurum. Peritheorio autem ab imperatore arcte obsesso, omnem rudentem movebat, ut cum paucis quibusdam (quia cum pluribus non licebat) clandestine in urbem ejus tutandæ causa irrumperet. Sed frustra. Nam imperator assidua obsidione instabat, et omnes aditus custodia sepiebat, machinasque omnigenas et scalas ad mœnia conscendenda comparabat. **455** Batatzes cum obsessis nulla via posset succurrere, ad imperatorem mittens, et pristinam benevolentiam profitetur, et æque ut prius studiosissimum illius fore promittit; ad vitandam vero suspicionem apud Romanorum archontas se huic bello submittere debuisse. Quamobrem et nunc, quæ conductura judicet, suasurum. Nam ut amicum, esse sollicitum, quod bellum hoc non Romanos modo, sed ipsum quoque Cantacuzenum gravissime afflicturum sit. Esse autem hæc quæ suadeat, ut positis armis fœdus pacis cum imperatrice feriat et, si placeat, ipse quam primum ad eam proficiscatur, de pace cum eadem acturus: quam utique flexurus sit, si suam illi potentiam declararit; nam quod infirmissimum putarent, ideo adversarios ejus ad arma provolasse. Talia Batatzes per internuntium. Cujus consilium imperator libenter audivit, seque certo loco conveniri jussit, ubi de pacis conditionibus inter se colloquerentur. Et ipse sine mora ad pactum locum venit, Batatzem exspectans. Qui sive suopte nutu, sive alterius impulsu, adventum suum in diem posterum distulit, affirmans velle se quidem pacis inter imperatores conciliandæ promum condum esse; timere tamen, ne cum neutri parti commodarit, sibimet maximarum calamitatum maximus auctor fiat. Idcirco ad ipsum in præsens veritum accedere. Nam qui Byzantii summæ rerum præsideant, quamvis nullam suspicionis occasionem danti, imo vero quæ ipsis placerent, perstudiose præstanti, et ab eo deficienti (quod fortunarum, charissimorumque liberorum, et uxoris amissionem ferre non posset) tamen nondum fidem habere, sed ipsius interimendi prætextum quærere. Quocirca nec pro sequestre pacis, ut dixerit, Byzantium ire posse. Imperator pacis non tam suæ, quam alienæ utilitatis gratia se cupidissimum esse respondit; nihilo minus haud quemquam in discrimen prævisum adacturum, seseque neminem, quod ad ipsum attineat, lædentem, Deo omnia inspectanti fortunas suas commissurum.

χάσειν, βλάπτοντα δὲ μηδένα, τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον Θεῷ τῷ πάντα ἐφορῶντι ἐπιτρέψειν τὰ κατ' αὐτόν.

456 CAPUT XXXIII.

Cantacuzenum pacis cupidissimum fuisse etiam antea, ex ejus ad patriarcham epistola, plena Christianis sententiis ostenditur. Patriarcha tabellarium in carcerem tradit. Imperatricem facti pœnitet, et ab ea inter feminas honorarias innocentiæ Cantacuzeni testimonium. Apocauchi desperatio et sollicitudo in conjuratis calefaciendis. Eorum de imperatrice juramento obliganda consilium.

Neque vero tunc tantummodo Cantacuzenus imperator ad pacificationem propensus ac facilis cernebatur, sed etiam Didymoticho ea per oratores ab imperatrice semel iterumque petita, postquam illis nihil pro æquo et bono factum audivit, ad patriarcham secreto litteras scripsit, eumque juramenti inter se et imperatricem coram eo concepti admonuit, quod ipse religiose servans, ab illa fœdifraga, sycophantis et pestilentibus quibusdam hominibus fidem habente, armis lacesseretur. Insuper in memoriam redigebat, quæ ipse patriarcha sibi cum sacramento promisisset, non passurum calumniis opprimi, sed pro ipso, aut, ut verius dicam, pro justitia nullam contentionem defugiturum. Quæ in contrarium conversa esse, cum bellum ab eo exordium ceperit, a quo id reprimi æquius fuisset. Obsecrabat item ne hæc permitteret, sed misericordia præter jus fasque pereuntium captus, calamitati occurreret, et quæ multo adhuc atrociora impenderent, bello dissipando averteret: quodque illi, ut communi parenti ac magistro justitiæ a Deo electo pulcherrimum esset, inter se et imperatricem concordiam instauraret. Omnino autem nihil fore negotii, neque multa illi verba ad eam facienda, sed solo aspectu arma statim revocatum iri. Sin horum nihil ei curæ fuerit, nec studio, quo decet, pacem curaverit, ipsum quidem vereri dicere, quod tamen vel tacente se notum sit omnibus, effusum sanguinem de manu ejus a justo judice Deo requirendum. Rogabat etiam, ne timore aliquo hæc peti existimaret, quando eorum copias ipse multis partibus superaret: sed ideo, quia cum bellum hoc Romanis clades ingentes invecturum prospiciat et metuat, quam in futuro sæculo hominibus actionum suarum rationem reddendam sciat, malorum ingruentium ansam nullam, quantum maxime fieri possit, porrigere conetur. Quod autem se et suos anathemate inferis devoverit, sibi quidem horribile videri, et merito; verumtamen nihil ad se pertinere. 457 Si enim imperatoris defuncti liberis jurejurando violato insidias molitus sit, ut ipsi dictitant, accusationem aliquid valere potuisse. Si autem ejusmodi nihil neque fecerit, neque cogitarit, et ab initio constituta servaverit, constanterque ex juramento se gesserit, cum ipsi, invidia et obtrectatorum voculis commoti, universum Romanum imperium et nunc depascentem flammam et (nisi Deus de cœlo propitius respiciens eam restinxerit) magis depasturam excitaverint, videndum ecquid non magis ipsos, utpote malorum causas et originem, quam se a Deo secludi æquum sit. Nam divinum numen

A Οὐ τότε δὲ μόνον περὶ τὴν διάλυσιν εὐχερὴς Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς ὡρᾶτο, ἀλλὰ καὶ Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβων ἔτι, μετὰ τὸ ἅπαξ καὶ δὶς πρὸς βασιλίδα πρεσβεύσασθαι περὶ εἰρήνης, ἐπεὶ οὐδὲν ἐπιεικὲς περὶ τοὺς πρέσβεις ἠγγέλλετο εἰργασμένον, πρὸς τὸν πατριάρχην κρύφα γράμματα διεπέμπετο περὶ εἰρήνης, ἐν οἷς τῶν τε ἐπ' αὐτοῦ γεγενημένων ὅρκων ἀνεμίμνησκε μεταξὺ βασιλίδος καὶ αὐτοῦ. Οὓς ἔφασκεν ἀκριβῶς αὐτὸς τηρῶν, ὑπὸ βασιλίδος παρασπονδούσης πολεμεῖσθαι, συκοφάνταις ἀνθρώποις καὶ διεφθορόσι πεπεισμένης. Ἔτι δὲ καὶ τῶν αὐτῷ γεγενημένων ὅρκων πρὸς αὐτὸν, ὡς οὐ περιόψεται ὑπὸ συκοφαντῶν αὐτὸν διαβαλλόμενον, ἀλλὰ πᾶσαν ἐνδείξεται σπουδὴν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ τἀληθέστερον εἰπεῖν, ὑπὲρ αὐτοῦ δικαίου. B Ἃ δὴ εἰς τοὐναντίον περιέστη, καὶ ὁ πόλεμος ἐξ ἐκείνου ἔσχε τὴν ἀρχὴν ὑφ' οὗ κωλύεσθαι δικαιότερος μᾶλλον ἦν. Ἐδεῖτό τε μὴ τοιαῦτα γινόμενα περιορᾷν, ἀλλ' ἔλεον λαβόντα τῶν ἀπολλυμένων ἀνθρώπων παρὰ πάντα τοῦ δικαίου λόγον στῆναι πρὸς τὴν συμφορὰν, καὶ τὰ πολλῷ δεινότερα ἐσόμενα κωλῦσαι καταλύσαντα τὸν πόλεμον, καὶ διαλλακτὴν γεγενημένον βασιλίδος καὶ αὐτοῦ, ὅπερ μάλιστα αὐτῷ προσήκειν, πατρὶ κοινῷ καὶ διδασκάλῳ δικαιοσύνης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένῳ. Πάντως δὲ οὐδὲν ἔργον ἔσται, οὐδὲ πολλῶν δεήσεται λόγων πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον ὀφθῆναι, καὶ πᾶσα πρόφασις πολέμου περιαιρεθήσεται. Εἰ δ' ἄρα τούτων μηδενὸς μελήσει, μηδὲ τὴν προσήκουσαν περὶ τὴν εἰρήνην ἐνδείξεται σπουδὴν, C αὐτὸν μὲν ὀκνεῖν εἰπεῖν, πᾶσι δὲ εἶναι καὶ σιγήσαντος καταφανὲς, ὡς ἐκ τῶν αὐτοῦ χειρῶν τὰ ἐκχυθησόμενα τῶν ἀνθρώπων αἵματα Θεὸς ὁ δίκαιος ἐκζητήσει κριτής. Ἠξίου τε μὴ διὰ δειλίαν τὰ τοιαῦτα νομίζειν δεῖσθαι· τὴν γὰρ ἐκείνου στρατιὰν πολλῷ τῷ μέτρῳ τῆς ἐκείνων ὑπερέχειν· ἀλλ' ὁρῶντα τὸν πόλεμον ὡς μεγάλων ἔσται συμφορῶν αἴτιος Ῥωμαίοις, καὶ δεδοικότα τὴν ἐκεῖθεν βεβιωμένων βάσανον ἀνθρώποις μηδεμίαν, ὡς οἷόν τε μάλιστα ἐν τοῖς προσδοκωμένοις κακοῖς αἰτίαν παρέχεσθαι πειρᾶσθαι. Ὃν δὲ κατ' αὐτοῦ ἐξεῖπε καὶ τῶν συνόντων ἀφορισμὸν, ἡγεῖσθαι μὲν δεινὸν, πῶς γὰρ οὔ; οὐδὲν δὲ εἶναι πρὸς αὐτόν· εἰ γὰρ βασιλέως, ὥσπερ αὐτοί φασιν, ἐπεβούλευσε D τοῖς παισὶν ἐπιορκήσας, εἶχεν ἄν τινα πρὸς ἐκεῖνον δύναμιν τὰ εἰρημένα· εἰ δὲ τούτων μὲν οὐδὲν οὔτε εἴργαστο, οὔτε ἐνεθυμήθη, ἐμμένοντος δὲ αὐτοῦ τοῖς ἐξ ἀρχῆς, καὶ τοὺς ὅρκους τηροῦντος βεβαίως, ὑπὸ φθόνου καὶ συκοφαντίας αὐτοὶ κεκινημένοι, τὴν πᾶσαν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν νῦν τε ἤδη νεμομένην, καὶ ἔτι μᾶλλον δαπανήσουσαν ἤγειραν φλόγα, ἣν μὴ Θεὸς ἄνωθεν ἐπιβλέψας ἵλεων κατα-

σδέσῃ, σκοπητέον εἰ μὴ μᾶλλον τοῖς, ἢ ἐκείνῳ τὸ A ἀπὸ Θεοῦ χωρίζεσθαι προσήκει, τοῖς αἰτίοις τῶν κακῶν γεγενημένοις. Οὐ γὰρ ἕπεσθαι τὸ Θεῖον ταῖς παραλόγοις τῶν ἀρχιερέων ὁρμαῖς, Διονύσιος ὁ μέγας ἀπεφθέγξατο. Αὖθίς τε ἐδεῖτο τά τε μέχρι νῦν τετολμημένα συνιδόντα ὡς δεινὰ, καὶ τὰ μέλλοντα ὡς πολλῷ τῷ μέτρῳ χείρω προσδοκᾶσθαι, ἥκειν πρὸς αὐτὴν καὶ διαλύειν τὰς συμφορὰς Ῥωμαίοις, μόνον ὄντα δυνατὸν τὰ τοιαῦτα καταπράττεσθαι. Εἰ δ' οὖν, ἀλλ' αὐτῷ μὲν ἅπαν εἴργασται τὸ δέον πρός τε Θεὸν ὁμοῦ, καὶ πρὸς τοὺς τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἄγοντας αὐτοὺς νυνί. Αὐτοὶ δ' ἂν εἰδεῖεν εἰ χρὴ πρὸς τὴν εἰρήνην μᾶλλον, ἢ τὸν πόλεμον προθύμους παρέχειν ἑαυτοὺς, ἓν τοῦτο σαφέστατα πεπεισμένους, ὡς τῶν τε πραττομένων ὑπ' αὐτῶν εὐθύνας αὐτοὶ τίσουσι παρὰ Θεῷ, καὶ εἴ τι παρὰ τὸ προσῆκον, ὑπ' B αὐτῶν συνελαυνόμενος εἰς ἀνάγκην, δρῴη καὶ αὐτός. Τοιαῦτα μὲν τὰ βασιλέως γράμματα ἐδήλου. Ἐπέμπετο δὲ διὰ μοναχοῦ τινος ἀρετῆς ἀντιποιουμένου, καὶ ζήλῳ τῷ πρὸς τὰ καλὰ ἑκοντὶ τὸν κίνδυνον ὑπελθόντος. Πατριάρχης δὲ ἐπεὶ τὰ γράμματα ἀνέγνω, οὐδὲν μὲν πρὸς τὰ γεγραμμένα ἀπεκρίνατο, τὸν μοναχὸν δὲ ἐκέλευε δεσμωτηρίῳ κατακλείειν, ὥσπερ τινὰ τῶν ἐπὶ δεινοτάτοις ἑαλωκότων· ὥσπερ ἔργοις τὴν ἀπολογίαν πεποιημένος ὅτι μᾶλλον τὸν πόλεμον αἱροῖτο τῆς εἰρήνης. Ἡ βασιλὶς δὲ ἐκ τῶν πραττομένων συνορῶσα τόν τε πόλεμον, ὡς πολλῶν ἔσται κακῶν αἴτιος Ῥωμαίοις, τόν τε βασιλέα Κανταχουζηνὸν οὐδὲν παρὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον εἰργασμένον ἐξ ὧν ἄν τις οἰήσαιτο ἀληθῆ τὰ εἰρημένα C εἶναι κατ' αὐτοῦ, ἐπλήττετό τε τὴν ψυχὴν δεινῶς, καὶ μετέμελεν αὐτῇ τῆς πρὸς τὸν πόλεμον ὁρμῆς. Ὅθεν καί ποτε, τῆς γυναικωνίτιδος συνούσης μόνης, Δοκεῖ μοι, ἔφασκεν, ἀπάτην ἠπατῆσθαι οὐ μετρίαν, τὰ οὐκ ὄντα πεισθεῖσαν περὶ Κανταχουζηνοῦ. Ἐξετάζουσαν γὰρ ὅσα ἐκεῖνος παρὰ πάντα εἴργαστο τὸν τοῦ πολέμου χρόνον μηδὲν εὑρίσκειν ᾧ πεισθείη, ὡς ἐπεβούλευε παισὶ τοῖς αὐτῆς ἐκεῖνος. Αὐτὴν δὲ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐναργεστάτην οὖσαν παριδοῦσαν, λόγοις μηδὲν ἔχουσιν ὑγιὲς προσσχεῖν, ἐξ ὧν οὐχ ἑαυτὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ Ῥωμαίων βλάψειε πράγματα οὐ μέτριά τινα. Ἐρομένων δὲ τῶν γυναικῶν, καὶ ποία ἄν τις ἐπινοηθείη θεραπεία τῶν κακῶν βασιλέως ἐκείνου ἤδη γεγονότος, Ῥᾳδία, ἔφασκεν ἡ βασιλίς. Κανταχουζηνὸν γὰρ καὶ βασι- D λέως ἔτι περιόντος, ἐσθῆτα μὲν οὐ περιβεβλῆσθαι βασιλικὴν, δύναμιν δὲ ἔχειν βασιλέως. Τί οὖν θαυμαστὸν εἰ ἃ ὑπὸ τὴν ἰδιωτικὴν ἐσθῆτα ἔπραττε, τὰ ἴσα νῦν καὶ τὴν βασιλικὴν ἔχων πράττοι; Εὐνοίας

non sequi episcoporum alienas a recta ratione affectiones, præclare dictum esse a magno Dionysio (85). Ad extremum petebat, ut quandoquidem nosset, et hucusque perpetrata quam essent gravia, et multis modis graviora exspectari, Augustam adiret, et ærumnis Romanorum finem imponeret, siquidem id efficere solus posset. Si detrectet, saltem se quidquid debuerit cum erga Deum, tum erga eos qui nunc rem Romanam procurent, præstitisse. Ipsos scituros, ad pacemne, an ad bellum propendere plus debeant, credentes certissimo, et horum quæ fiunt, et si quid etiam ipse, ab eis coactus, contra officium peccaverit, Deo pœnas persoluturos. Hæc erant, quæ litteris imperatoris perscribebantur, quas monachus quidam virtutis cultor, amore honesti sponte discrimini se objectans, pertulit. Patriarcha epistola perlecta tacet; monachum ut atrocissimi sceleris reum in custodiam mittit, et ita facto quodammodo respondet, se bellum paci anteponere. Imperatrix e rebus præsentibus animadvertens, quam Romanis bellum istuc perniciosum accideret, et Cantacuzenum nihil adhuc designasse, unde quispiam oblatas ei criminationes veritati affines esse judicare posset, perculsa mentem vehementer, se tam præcipitem ad arma fuisse indoluit. Hinc aliquando solis feminis præsentibus (86) dixit, videri sibi in fraudem impulsam, eamque non mediocrem, cum de Cantacuzeno falsum crediderit. Indagantem quippe se, quæ toto belli tempore fecerit, nihil invenire, ex quo ipsum liberis suis insidias struxisse appareat. Et tamen se probationis, quæ ex factis evidentissima ducitur, negligentem, sermonibus maledicis aures dedisse, indeque non sibi duntaxat, sed Romanæ quoque rei publicæ **459** majorem in modum nocuisse. Sciscitantibus feminis, ecqua medicina malis, ipso jam pro imperatore se gerente, excogitari queat, Facilis, inquit illa. Etenim Cantacuzenum etiam vivo imperatore vestem imperatoriam non induisse, potestate tamen usum imperatoria. Nihil ergo novum, si quæ in privata veste gesserit, eadem nunc in imperatoria gerat. Pro ejus porro in me filiumque meum imperatorem benevolentia, bello necdum excitato, filiam ipsius Helenam eidem filio meo uxorem dandam inter nos convenit. Quod ubi nunc re perfectum fuerit, bellum parvo negotio sopietur, et respublica uti prius ab eodem administrabitur. Alioqui nihil obstabit, quin Romanus principatus sibimet exitio sit. Fe-

Jacobi Pontani notæ.

(85) Non affert verba Dionysii Areopagitæ Cantacuzenus, sed sensum ac mentem ejusdem, ex epistola scilicet ad Demophilum, in qua nihil agit aliud, quam ut ostendat, Deo non placere, quæ geruntur aut præter potestatem ordinis, aut per animi impotentiam, ut fecerat Demophilus, quem idcirco severius reprehendit.

(86) Γυναικῶν est conclave, contubernium mulierum, locus in ædibus, in quo mulieres seorsum a viris habitant. Idem, et quidem usitatius est γυναικωνῖτις, quo et Latini usi sunt nonnunquam. Cornelius Nepos in præfat. *Aut cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod aliter multo fit in Græcia. Nam neque in convivium adhibetur, nisi propinquorum, neque sedet, nisi in interiore parte ædium, quæ gynæconitis appellatur, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus.* Est tamen quando ipsum feminarum cœtum significat, ut etiam hoc loco. Ita apud Plutarchum de Herodoto, μετὰ τῆς γυναικωνίτιδος ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐστράτευσεν.

minarum pars hæc ut recte utiliterque cogitata approbare, pars alia omnia sentire. Postridie diluculo hæc Apocaucho cubiculi sacri præfecto nuntiantur, qui extremum inde sibi sociisque periculum pertimescens, patriarchæ aliorumque conjuratorum ædes concursans, Actum est, inquit, nostraque illa magna felicitas ad ultimam miseriam simul tota recidit. Augusta enim, nescio unde excita, pacem cum Cantacuzeno facere in animo habet, quia et ipsum imperatorem esse pati potest, et quia Helenam ejus filiam imperatori filio nuptiis destinat conjungere. Quæ si fiant, nihil spei superest, quin ex hominibus exterminati, inaudito quodam modo cum tota stirpe intereamus. Recordamini enim vobiscum, quam multorum criminum reum pergerimus. Hæc omnia apud vos reputantes, intendere nervos oportet, ut non tantum fœdus impediamus, sed ut bello quantum poterimus faces subjiciamus, quo nihil nobis utilius. Judicarunt igitur et cæteri, imperatricem moliri tristissima. Quærentibus autem, qua ratione periculo se eximerent, placuit imperatricem adeundam, et aut technis, aut minarum terrore adhibito, eam perpellere, ut jurata promittat, de pace cum Cantacuzeno nec acturam quidquam, nec cogitaturam, nisi eorum quoque auctoritas accesserit.

A δὲ ἕνεκα τῆς πρὸς ἐμὲ, καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν, καὶ μήπω τοῦ πολέμου κεκινημένου τὴν θυγατέρα Ἑλένην βασιλεῖ τῷ ἐμῷ υἱῷ συνεθέμεθα πρὸς γάμον ἀγαγεῖν. Οὗ δὴ γεγενημένου νῦν, ὅ τε πόλεμος καταλυθήσεται ῥᾳδίως, καὶ τὰ πράγματα ὑπ' ἐκείνῳ, ὥσπερ καὶ πρότερον, διοικηθήσεται. Εἰ δὲ, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦσον τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν αὐτὴν ὑφ' ἑαυτῆς διαφθαρῆναι. Αἱ μὲν οὖν τῶν γυναικῶν ἐπεψηφίσαντο τὰ εἰρημένα ὡς ὀρθῶς καὶ λυσιτελῶς βεβουλευμένα· ταῖς δὲ ἐδόκει μὴ λυσιτελεῖν· ἅμα δὲ ἡμέρᾳ εἰς τὴν ὑστεραίαν Ἀποκαύχῳ ἐμηνύετο τῷ παρακοιμωμένῳ τὰ εἰρημένα. Ἐκεῖνος δὲ νομίσας περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς τὸν κίνδυνον τὰ εἰρημένα ἄγειν, πρὸς πατριάρχην καὶ τοὺς τῆς κατὰ βασιλέως συμμετασχόντας ἐπιβουλῆς ἐλθὼν, Ἀπολώλαμεν, B εἶπε, καὶ εἰς ἔσχατον κινδύνου ἐκ πολλῆς εὐτυχίας τὰ πράγματα ἡμῖν ἀθρόον περιέστη. Ἡ βασιλὶς γὰρ, οὐκ οἶδ' ὅθεν ὁρμηθεῖσα, διαλύεσθαι πρὸς Καντακουζηνὸν διενοήθη ἐπὶ τῷ βασιλέα τε αὐτὸν στέργειν, καὶ Ἑλένην τὴν θυγατέρα βασιλεῖ πρὸς γάμον ἁρμόζειν τῷ υἱῷ. Ἃ εἰ γένοιτο, οὐδεμία τις ὑπολέλειπται ἡμῖν ἐλπὶς τοῦ μὴ ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντας καινῷ τινι τρόπῳ πανοικεσίᾳ ἀπολέσθαι. Ἴστε γὰρ αὐτοὶ ὅσα ἡμῖν κατ' ἐκείνου κατηγόρηνται, ἃ πάντα χρὴ ἐνθυμουμένους πᾶσαν ἐπιδείξεσθαι σπουδὴν, ὥστε μὴ μόνον γίνεσθαι σπονδὰς ἐᾷν, ἀλλὰ καὶ τὸν πόλεμον, ὡς οἷόν τε, ἀνάπτειν. Οὐδὲν γὰρ ἢ τοῦτο λυσιτελέστερον ἡμῖν. Ἐδόκει μὲν οὖν κἀκείνοις δεινότατα τὰ βασιλίδι βεβουλευμένα, σκεπτομένοις δὲ ᾗ χρὴ τὸν κίνδυνον διαφυγεῖν, ἐδόκει δεῖν πρὸς βασιλίδα ἀπελθόντας, καὶ ἢ ἀπάταις χρησαμένους, ἢ φοβήσαντας ἀπειλαῖς, πείθειν αὐτὴν δι' ὅρκων ἐμπεδοῦν, ὡς εἰ μὴ πρότερον συνεπιψηφίζοιντο καὶ αὐτοὶ, μήτε πράττειν, μήτε βουλεύεσθαί τι περὶ τῆς πρὸς Καντακουζηνὸν εἰρήνης.

459 CAPUT XXXIV.

Conjuratorum insidiosa contra Cantacuzenum oratio, qua imperatrix a pace deterretur. Quod liberius ac vehementius patriarcha reliquis secedentibus facit. Imperatrix ignara doli jurat. Custoditur a conjuratis per vices interdiu, a famulabus noctu; et verba ejus observantur. Vocantur ex Atho monte sanctiores monachi, qui ei pacem persuadeant; quod diligenter conantur et nisi religio jurisjurandi obstitisset, conata perfecissent.

Re sic composita, ad imperatricem gradiuntur, eaque consalutata, Nos, inquiunt, omnes, et potissimum patriarcha, inter Cantacuzeni amicos primum locum tenebamus, cui beneficia multa et excellentia in acceptis ferimus. Quandiu igitur et ipse vobis imperatoribus studuit, sensumque recte faciendi habuit, nemo nostrum non dicam ferrum in illum corripere, sed nec verbo ei repugnare sustinuit. Ex quo autem mentem injustam et legibus adversantem induit, et cui charissimus fuit, ejus liberos trucidare, Romanumque imperium sibi asserere decrevit, nos hanc ejus voluntatem inhumanam sceleratamque censentes, et bellum ei vestra causa intulimus, et cum ipsum, tum genus ejus ac familiares summis incommodis affecimus. Et nunc tanta est animorum nostrorum conspiratio, ut non pecunias modo, sed vitam quoque ipsam pro vobis in illum bellando cupiamus prodigere. Itaque cum usque adeo promptos propensosque in vestra causa nos exhibeamus, iniquissimum fuerit, si tu nobis desertis, et salute nostra despecta, privatum sectere compendium, et cum

C Οὕτω δὲ συνθέμενοι, πρὸς βασιλίδα ἧκον· προσαγορεύσαντες δὲ, Ἡμεῖς, εἶπον, πάντες, καὶ μάλιστα πατριάρχης, ἐν τοῖς πρώτοις ἦμεν τῶν Καντακουζηνοῦ τεταγμένοι φίλων, καὶ πολλῶν ἐκείνου καὶ μεγάλων ἀπελαύσαμεν τῶν εὐεργεσιῶν. Μέχρι μὲν οὖν κἀκεῖνος εὔνους τε ὑμῖν τοῖς βασιλεῦσιν ἦν, καὶ τὰ δίκαια διενοεῖτο πράττειν, οὐδ' ἡμῶν οὐδεὶς οὐχ ὅτι πολεμεῖν, ἀλλ' οὐδ' ἀντιφθέγγεσθαι ἐτόλμα. Ἐξ ὅτου δὲ ἄδικα καὶ παράνομα διενοήθη, καὶ τοῦ πολλὰ πεφιληκότος βασιλέως κτείνειν ὥρμητο τοὺς παῖδας, καὶ τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν ἑαυτῷ περιποιεῖν, μισήσαντες τὴν γνώμην ὡς ἀπάνθρωπον καὶ πονηρὰν, πόλεμόν τε πρὸς ἐκεῖνον ἠράμεθα φανερῶς ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὰ μέγιστα αὐτὸν καὶ γένος καὶ οἰκείους ἐκακώσαμεν. Καὶ νῦν εἰς τοσοῦτον D ὁμονοίας ἥκομεν, ὡς οὐ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς αὐτὰς ἡδέως προησόμενοι πολεμοῦντες αὐτῷ ὑπὲρ ὑμῶν. Ὅτε οὖν ἡμεῖς τοσαύτην εὔνοιαν καὶ προθυμίαν πρὸς ὑμᾶς ἐνεδειξάμεθα τοὺς βασιλέας, τῶν ἀδικωτάτων ἂν εἴη καταλιποῦσαν αὐτὴν ἡμᾶς, καὶ παρ' οὐδὲν τὴν ἡμετέραν λογισαμένην σωτηρίαν, σπένδεσθαι τῷ πολεμιωτάτῳ

τῆς ἰδίας ὠφελείας ἕνεκα, εἴγε καὶ ὠφέλειά τις A ἕψεται ἐκ τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ μὴ βλάβη δεινοτέρα ἐκ τῶν τοῦ πολέμου γενησομένων ἁπασῶν. Ἃ γὰρ αὐτὴ περὶ τῆς πρὸς ἐκεῖνον εἰρήνης τῆς παρελθούσης διειλέχθης νυκτὸς, οὐδ' ἡμᾶς διέλαθεν ἐπὶ πολλῶν εἰρημένα ἀκοαῖς. Ἐκεῖνον μὲν οὖν ἡμεῖς, ὡς κατὰ σοῦ καὶ τῶν παίδων τὰ δεινότατα καὶ διανοούμενον καὶ ἤδη πράττοντα, ὥσπερ ἀπὸ μιᾶς γνώμης πολέμιόν τε ἡγησάμεθα, καὶ οὐδενὸς, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον, ἠμελήσαμεν τῶν βλάπτειν δυναμένων. Εἰ δ' ἔκ τινων αἰτιῶν ἡ εἰρήνη μᾶλλον συμφέρουσα νομίζεται νυνὶ, οὐδ' ἡμεῖς ἐναντιωσόμεθα πρὸς τὰ φαινόμενα λυσιτελεῖν, μόνον εἰ γνώμῃ κοινῇ πάντων ἡμῶν ἡ εἰρήνη ἐπιψηφισθείη. Τὰ γὰρ ὑπὸ πολλῶν δοκιμαζόμενα, ἥκιστα ἂν ἁμαρτηθείη. Εἰ μὲν οὖν ὥσπερ ἐγνώκαμεν αὐτή τε πείθῃ, καὶ τὴν ἀξίωσιν B ἡμῶν ὡς δικαίαν παραδέχῃ, πάντ' ἂν ἔχοι ἄριστα. Εἰ δ' ἄρα ἑτέρως ἔγνωκας αὐτὴ, ἀλλ' ἡμῖν γε φράσον φανερῶς, ἵν' ἕκαστος ὡς ἂν μάλιστα οἷός τε ᾖ, τὴν σωτηρίαν ἐκπορίζῃ ἑαυτῷ. Πάντες δὲ οἷα πατρὶ πνευματικῷ τῷ πατριάρχῃ ἣν ἔχει γνώμην ἕκαστος περὶ τὰ παρόντα ἀνεθέμεθα, ἐξ οὗ δυνήσῃ μαθεῖν σαφέστερον τὰ καθ' ἡμᾶς. Οὕτως εἰπόντας, ἐκέλευεν εὐθὺς ὁ πατριάρχης ὑποχωρεῖν· μόνος δὲ πρὸς μόνην τὴν βασιλίδα ὑπολειφθεὶς, Τίς, ἔφασκε, βάσκανος δαίμων τοιαῦτα πέπεικε λογίζεσθαι, οὐκ ἀλυσιτελῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατα σχεδόν; Τίσι δὲ χρωμένη λογισμοῖς, Καντακουζηνὸν ᾠήθης φίλα σοί τε καὶ παισὶ δύνασθαί ποτε φρονήσειν; Ὃς γὰρ μήθ' ὑπὸ βασιλέως, μήτε σοῦ πρότερον μηδὲν ἀδικηθεὶς, C ἀλλὰ πολλῶν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἀπολαύσας ἀγαθῶν πάντων ἐπιλελησμένος ἐν βραχεῖ, οὐ περὶ τῆς ἀρχῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ σωτηρίας ἐπεβούλευσε, πῶς ἂν εἴη δίκαιος πιστεύεσθαι περὶ τῶν μελλόντων, καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγων παρὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον τῶν δοκούντων ἐφυβριστῶν πρὸς αὐτὸν γεγενημένων; Οἶσθα δ' ὡς τοῖς εἰθισμένοις ἄρχειν καὶ τιμᾶσθαι παρὰ πάντων τὰ τοιαῦτα μάλιστα οὐκ ἀνεκτά. Εἰ δ' ἄρα τοῦ χρόνου τριβομένου, ἡ πρὸς ἐκεῖνον φαίνοιτο εἰρήνη ἀναγκαία, βέλτιον ταῖς ἁπάντων χρωμένην γνώμαις πράττειν, ἃ κοινῇ δοκεῖ λυσιτελεῖν, ἢ τῶν ἄλλων ἀμελήσασαν, ἀπερισκέπτως τὰ παριστάμενα ποιεῖν. Εἰ μὲν οὖν πρὸς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν ἐπινεύσειας καὶ αὐτὴ, καὶ πρὸς τὸ μέλλον πίστιν τινὰ παράσχοιο, ὡς οὐδὲν οὐδέποτε D παρὰ τὰ ὑπεσχημένα δράσεις, καὶ αὐτοί σοι πρὸς πάντα καὶ χρήμασι καὶ σώμασι πρόθυμοι συναγωνιοῦνται, καὶ οὐδ' αὐτῆς, εἰ δέοι, τῆς φίλης φείσονται ζωῆς, ὥστε προΐεσθαι ὑπὲρ τῶν σοι λυσιτελούντων. Ἂν δ' ἑτέρως αἴσθωνται βουλευομένην, ὀκνῶ μὲν εἰπεῖν, ἀποκρύπτειν δὲ οὐ δίκαιον, ὡς μία πᾶσι παρέστη γνώμη, καὶ ὅρκοις τὴν ὁμόνοιαν ἠσφαλίσαντο, σὲ μὲν καὶ παῖδας ἀποκτείνειν· αὐτοὺς δὲ Βυζάντιον κατέχοντας, ὅπλα Καντακουζηνῷ ἀνταίρειν μέχρι παντὸς τοῦ δυνατοῦ. Ἂν δ' ἀδυνάτως ἔχωσι πρὸς τὸ ἀμύνεσθαι, μᾶλλον αἱροῦνται Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μυσῶν βασιλεῖ δουλεύειν τὴν πόλιν παραδόντας, ἢ τοῖς ἐκ Βενετίας, ἢ Γεννούας Λατίνοις, ἢ Καντακουζηνῷ δεσπότῃ χρῆσθαι. Ὅτε οὖν ἥ τε

hoste capitali fœdus percutias : si tamen compendium, et non omnibus, quæ e bello exsistent, gravius dispendium pacem istam comitabitur. Quæ enim de pace cum ipso ineunda multis audientibus disseruisti, nec nos latent. Quare nos eum ut in te ac filios tuos teterrima parturientem, et jam designantem, unanimi consensu et hostem decernimus, et quantum in nobis est, nihil quod lædere possit, ab eo abstinebimus. Quod si quibusdam argumentis pax in præsens videtur conducere magis, nec nos adversabimur, si tantum communi omnium nostrum judicio et sententia confirmetur: a multis enim approbata minime decipiunt. Ergo si quod nos sentimus, tu quoque senseris, petitionique nostræ, ut justæ, locum reliqueris, florebunt omnia: sin forte aliud statuis, nobis aperte indica, ut quisque quam optime licebit, saluti suæ prospectum eat. **460** Omnes autem sensus nostros de præsenti rerum statu patriarchæ, tanquam patri spirituali commisimus, ex quo clarius, quid velimus, percipere poteris. Hæc ubi dixerunt, patriarcha protinus alios abire jussit, solusque apud solam imperatricem remanens, Quis tam invidus dæmon, inquit, ad hæc non modo infructuosa, sed factu etiam propemodum impossibilia volvenda te induxit? Quænam rationes te movent, ut Cantacuzenum tibi ac liberis tuis unquam amicum esse posse existimes? Qui enim neque ab imperatore, neque abs te prius ulla in re offensus, sed diutissime multis bonis cumulatus, brevi omnium oblitus, non imperio solum, sed saluti etiam vestræ insidiatus est, quo pacto illi fides in futurum jure habebitur? idque cum non pauci per tempus belli in eum contumeliosi fuisse videantur. Non te autem fugit, quam iis qui aliis imperitare et publice coli ac honorari consueverunt, hujusmodi injuriæ intolerabiles sint. Si tempore procedente pax cum illo necessaria judicabitur, præstabit de omnium nostrum sententia facere, quæ bono sint omnibus, quam aliis non appellatis, inconsulto quod in mentem venit exsequi. Quapropter si eorum postulatis annuens, contra promissa nihil unquam te facturam fidem dederis, ipsi vicissim pro dignitate, commodisque tuis et pecunias, et oppositus corporum suorum, et, si necesse erit, qua nil charius, animam sanguinemque suum pollicentur. Si aliud te velle cognorint, horreo dicere, quod tamen occultum haberi non debet, mens omnibus una est, et sacramentum inter se dixerunt, ut te cum liberis contrucidata, Byzantium occupent, et Cantacuzeno, qua valuerint virtute resistant. Si id minus poterunt, Alexandro Mœsorum regi urbe transdita servire malunt, quam aut Venetos, aut Genuenses Latinos, aut Cantacuzenum dominos perpeti. Quia igitur justum petunt, eorumque petitionem despicere, non tibi solum ac liberis tuis periculosum est, sed et toti Romanorum imperio vastitatem ac perniciem extremam minitatur, quinam justum, aut utile, quæso, propter exspectata ex pace bona,

præsentia, et in conspectu posita mala (si erit, ut A ominamur) non refugere? Sed si quid mihi a principio tuorum commodorum studioso, et nunc nihilo minus bene consulenti credis, istis crede, et quibus circumdata es malis, te libera. 461 Tum Augusta metu anxia, et fallaciam non advertens, sed arbitrata, si pax bello melior esset, ipsos utique sibi eam suasuros fuisse, dictis suffragata est. Illico eam jurare hortantur, præter promissa nihil unquam facturam. Imposturæ ignara jurat, statimque patriarcha anathema acclamat, si contra agat, quam juraverit. Post id nunquam solam reliquerunt, ut per otium quid expediret, secum disquireret; sed diem totum inter se partiti, alius alium excipiendo cum ea versabantur. Noctu autem de famulabus ejusdem ad hoc ipsum erant selectæ, quibus non contemnendum proditionis pretium dabatur a conjuratis, nummus aureus singulis videlicet. Eas cum imperatrice confabulantes, si quid secus loqueretur, ad patriarcham nuntiare oportebat: qui rursus dicta omnia ad sodalitium referret. Et is patriarchio plane deserto, in palatio habitabat, quasi audaciam cohibiturus, si quis insidiator novi aliquid moliretur, sed re ipsa imperatrici custos a conjuratis impositus, ne quid ipsis nescientibus faceret, quod eorum libidini adversaretur. Et hæc quidem Cantacuzeno Didymotichi morante agebantur. Sub tempus vero, quo Peritheorium obsidebat, ad monachos in Atho monte, cæteris sanctimonia præstantes scripsit, eos quoque rogans, ne Christianum sanguinem quotidie fundi sinerent, sed veritatis zelum capessentes, Byzantium se conferrent, et imperatricem quam indigna factitarentur, edocerent: si fortasse ab illis saltem ad flammam imperium Romanum devorantem restinguendam adduceretur, quam non aliqua causa legitima, sed meræ sycophantiæ et obtrectationes suscitassent: quod ipse frequenter irrito conatu tentaverit, cum, qui nunc gubernacula teneant, legatis nihil respondentes, crudelissime eos pulsarint, et omni petulantia in illos debacchati sint, ac postremo vinculis et carceri tradiderint. Hæc ubi monachi apud Atho legerunt, in talibus, ut pro communi salute, nullam sibi molestiam recusandam censuerunt: et mutuo se exacuerunt, D electique ex omnibus, princeps Isaacius, vir venerabilis, summaque sanctitate præditus, et Lauræ præfectus Macarius, et alii deinceps monasteriorum ad montem illum præpositi non pauci; cum his etiam Callistus, qui postea Constantinopolitanæ Ecclesiæ patriarchatum gessit, et tum adhuc in sacerdotibus numerabatur; 462 et Sabas, qui in Batopedio monasterio religiosæ vitæ stadium decurrebat, multaque et egregia pro virtute certamina suscipiebat: hi, inquam, delecti, Byzantium venerunt, cumque imperatrice, et patriarcha, conjuratis item præsentibus congressi, ita locuti sunt: Cum cerneremus, calamitatem, quæ Romanos oppressit, etsi quod agebatur infandum et plusquam infandum apparebat,

A ἀξίωσις αὐτῶν δικαία, καὶ τὸ παριδεῖν αὐτὴν οὐ κίνδυνον σοί τε μόνον καὶ παισὶν, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ, ἀνάστασιν καὶ φθορὰν τὴν ἐσχάτην ἀπειλεῖ, ποῦ δίκαιον ἢ λυσιτελὲς προσδοκωμένων χάριν ἀγαθῶν, εἴ γε καὶ ἔσται ὥσπερ ὑποπτεύομεν, ἐκ τῆς εἰρήνης τὰ παρόντα καὶ φαινόμενα ἀνθαιρεῖσθαι δυσχερῆ; Ἀλλ' εἴ τι πέποιθας ἐμοὶ τὰ σοὶ λυσιτελοῦντα ἐξ ἀρχῆς τε ᾑρημένῳ, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον συμβουλεύοντι, τούτοις πειθομένη, τῶν ἤδη περιεστηκότων ἀπαλλάττου δυσχερῶν. Πρὸς ταῦτα ὑποπτήξασα ἡ βασιλὶς, καὶ τῆς ἀπάτης ὥσπερ οὐκ αἰσθομένη, ἀλλ' οἰηθεῖσα, εἰ βελτίων τοῦ πολέμου ἡ εἰρήνη φαίνοιτο, πεισθήσεσθαι καὶ αὐτοὺς, δέχεται τὰ εἰρημένα. Αὐτίκα τε ἐκέλευον ὀμνύειν, ὡς οὐδὲν οὐδέποτε παρὰ τὰ ὑπεσχημένα B πρᾶξαι. Ἡ δ' ἀγνοήσασα τὴν ἐνέδραν, καὶ ὅρκους προσετίθει τοῖς εἰρημένοις, καὶ ὁ πατριάρχης εὐθὺς ἀφορισμὸν ἐπεφώνει εἰ παραβαθείη τὰ ὀμωμοσμένα. Ἐξ ἐκείνου δὲ οὐδέποτε κατέλιπον τὴν βασιλίδα μόνην, ὥστε σχολὴν ἄγουσαν, τῶν δεόντων τι βουλεύσασθαι πρὸς ἑαυτήν· ἀλλ' ἡμέρας μὲν αὐτῇ συνῆσαν ἐκ διαδοχῆς ἄλλον ἄλλος διαδεχόμενοι, καὶ συμμεριζόμενοι τὸν χρόνον τῆς ἡμέρας· νυκτὸς δὲ τῶν τῆς βασιλίδος οἰκετίδων ἦσαν πρὸς τοῦτο τεταγμέναι, αἳ μισθὸν οὐ φαῦλον τῆς προδοσίας εἶχον χρυσίον παρὰ τῶν συνομοτῶν, ἃς ἔδει τῇ βασιλίδι συνούσας, εἴ τι φθέγξαιτο, μηνύειν πατριάρχῃ, ὥστε δι' ἐκείνου καὶ τοῖς ἄλλοις πάντα δῆλα γίνεσθαι τὰ εἰρημένα. Ὁ πατριάρχης γὰρ τὴν οἴκοι παντάπασι C διατριβὴν καταλιπὼν, βασιλείοις ἐνδιῃτᾶτο, πρόφασιν μὲν ὡς τῶν ἐπιβούλων καθέξων τὰς ὁρμὰς, εἴ τις βούλοιτο νεωτερίζειν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ, βασιλίδος φύλαξ ὑπὸ τῆς συνομοσίας τεταγμένος, ἵνα μὴ λαθοῦσα πράξῃ τῶν μὴ κατὰ γνώμην ὄντων τι αὐτοῖς. Ταῦτα μὲν οὖν Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντος ἐπράττετο. Ὑφ' ὃν δὲ χρόνον Περιθεώριον ἐπολιόρκει, πρὸς τοὺς ἐν Ἄθῳ τῷ ὄρει τῶν ἄλλων ἀρετῇ προέχοντας γράψας μοναζόντων, ἐδεῖτο καὶ αὐτῶν, μὴ περιορᾷν τὸ τῶν χριστωνύμων αἷμα χεόμενον ὁσημέραι, ἀλλὰ ζῆλον ἀληθείας ὑποδυσαμένους, πρὸς Βυζάντιον ἀφικέσθαι, καὶ βασιλίδα διδάξαι τὴν τῶν πραττομένων ἀτοπίαν, εἴ πως πειθομένη γοῦν αὐτοῖς τὴν νεμομένην τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν φλόγα κατασβέσῃ, ἐξ οὐδεμιᾶς D προφάσεως ἀληθοῦς, ἀλλ' ὑπὸ συκοφαντίας καὶ διαβολῆς κεκινημένην. Αὐτὸν γὰρ ἐπιχειρήσαντα πολλάκις ἠνυκέναι πλέον οὐδὲν, τῶν τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἄρτι διοικούντων πρὸς μὲν τὴν πρεσβείαν μηδὲν ἀποκρινομένων, τοὺς πρέσβεις δὲ μὲν ὠμότατα αἰκιζομένων, καὶ πᾶσαν παροινίαν ἐνδεικνυμένων πρὸς αὐτοὺς, καὶ τελευταῖον ἐν δεσμωτηρίοις κατεχόντων ὑπὸ κλοιοῖς. Ἃ οἱ ἐν Ἄθῳ ἀναγνόντες, καὶ προσήκουσαν αὐτοῖς τὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων σπουδὴν καὶ προθυμίαν οἰηθέντες, οἷα δὴ ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας ἐσομένην, καὶ παραθήξαντες ἀλλήλους, ἐκ πάντων ὅ τε πρῶτος ἐκλεγέντες Ἰσαὰκ ἀνὴρ τίμιος καὶ ἀρετῆς εἰς ἄκρον ἐληλακὼς, καὶ ὁ τῆς Λαύρας ἡγούμενος Μακάριος, καὶ ἕτεροι τῶν κατὰ τὸ ὄρος φροντιστηρίων ἡγουμένων

οὐκ ὀλίγοι· σὺν τούτοις δὲ καὶ ὁ χρόνῳ ὕστερον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας πατριάρχης γεγονὼς, εἰς τὸν ἱερέων ἔτι τότε χορὸν τελῶν Κάλλιστος, καὶ Σαβᾶς, ὃς πρὸς τῇ Βατοπεδίου μονῇ τὸν ἀσκητικὸν ἤνυε δρόμον, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς καὶ θαυμασίους ἐπεδείξατο ἀγῶνας, εἰς Βυζάντιον ἀφίκοντο. Βασιλίδι τε συγγενόμενοι, καὶ πατριάρχου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν συνομοτῶν παρόντων, Ἡμεῖς, ἔφασαν, τὴν κατασχοῦσαν Ῥωμαίους ὁρῶντες συμφορὰν, δεινὰ μὲν φόμεθα τὰ πραττόμενα, καὶ πέρα δεινῶν. Οὐδὲν δὲ πλέον πρὸς ἐπικουρίαν καὶ ἀποτροπὴν τῶν δεινῶν δυνάμενοι συμβάλλεσθαι, τῶν ἄλλων ἀμελήσαντες, ὑπὲρ τῶν κοινῇ συμφερόντων ἐδεόμεθα Θεοῦ, τοῦ μόνου στῆσαι δυναμένου τὰς προσδοκωμένας συμφοράς. Νυνὶ δὲ τὸ διεστηκὸς τῶν B Ῥωμαίων ἰδόντες μέρος ἀσμένως χωροῦν πρὸς τὴν εἰρήνην, καὶ μάλιστα ὅπερ δόκησιν παρεῖχε τὴν αἰτίαν παρασχέσθαι τῆς διαφορᾶς, καὶ Θεῷ τῷ τῆς εἰρήνης χορηγῷ πολλὰς χάριτας ὁμολογήσαντες, καὶ γῆρας καὶ σωματικὴν ἀσθένειαν καὶ τοὺς πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν πόνους παριδόντες, ἥκομεν δεησόμενοι καὶ ὑμῶν, δέχεσθαι τὴν εἰρήνην, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν νῦν τε διαφθειρομένην περιορᾷν, καὶ ἔτι δεινότερα προσδοκωμένην πάσχειν, ἂν μὴ ταχέως ὁ πόλεμος καταλυθῇ. Ἐλεόν οὖν καὶ αὐτοὶ λαβόντες τῶν ὁσημέραι χεομένων αἱμάτων, καὶ τῶν δεσμωτηρίοις κατεχομένων, καὶ τῶν ἐλαυνομένων, καὶ ἀνήκεστα πασχόντων ἀνθρώπων, κυρώσατε τὴν εἰρήνην, καὶ τῶν πολλῶν καὶ χαλεπῶν κινδύνων ἀπαλλάξατε Ῥωμαίους· ὡς ἂν C Θεός τε ὁ τῆς εἰρήνης χορηγὸς δοξασθῇ, καὶ βασιλίς τε καὶ πατριάρχης, καὶ ὑμεῖς ἡ σύγκλητος οὐ παρὰ πάντων μόνον Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν ἀξίας κομίζησθε εὐχαριστίας τῆς προθυμίας τῆς περὶ τὰ καλὰ, καὶ τῆς κηδεμονίας τῶν διὰ τὸν πόλεμον ἁπανταχοῦ διαφθειρομένων ἀνθρώπων ἀναιτίων. Πρὸς ταῦτα βασιλὶς μὲν οὐδὲν ἔπαχε δεινὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ γνώμην ᾤετο εἰρῆσθαι αὐτῇ τοὺς λόγους. Πολλὴν γὰρ πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων πανουργίαν καὶ ἀπάτην καταγνοῦσα, ἐσπεύδεν, εἰ δύναιτο τρόπῳ δή τινι τὸν πόλεμον καταλύσασα, σπονδὰς πρὸς βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν θέσθαι περὶ εἰρήνης. Εἰργομένη δὲ ὑπὸ τῶν ὅρκων οἷς ὑπήγαγον ἐξαπατήσαντες, ὡς εἰ μὴ πᾶσιν αἱρετὴ εἴη ἡ εἰρήνη, μηδ' αὐτὴν ἐπιψηφίζεσθαι, τὴν ἐκ τῆς βουλῆς ψῆφον ἀναγκαίως περιέμενε.

A tamen quia ad tantam vim mali depellendam nihil auxilii offerre poteramus, reliquis posthabitis, Deo, qui solus impendentes ærumnas atque mi eerias averruncare potest, communem salutem incolumitatemque supplices commendabamus. Nunc quia cognovimus, segregatam Romanorum partem, quæ opinionem præbebat maxime incepti hujus dissidii, pacis esse cupidam, Deo pacis largitori immortales gratias egimus : nullaque senectutis et imbecillitatis, ac laborum itineris ratione ducta, et vos rogaturi advenimus, ut pacem complectamini, ne ob discordias vestras et nunc laceretur Romanum imperium, et nisi primo quoque tempore bellum inhibeatur, atrociora formidet. Quamobrem et vos qui in dies funditur sanguinem, et in carcerem compactos, atque in exsilium projectos, et sævissime afflictatos miserati, pacem ratam conficite, Romanosque multis ac nefandis cladibus eximite, ut et Deus pacis donator celebretur, et imperatrix, ac patriarcha, et vos senatus, non a Romanis modo passim, sed etiam a nobis humilibus, propter facilitatem in rebus honestis, et sollicitudinem hominum insontium hoc bello ubique pereuntium, dignis gratiarum actionibus collaudemini. Hæc oratio Augustæ non molesta, sed grata potius, et ab ejus mente haud aliena accidit. Nam cum patriarcham, cæterosque sciret esse vaferrimos ac fraudulentissimos, studebat, si quo modo posset, bello dissoluto, cum Cantacuzeno pacem et fœdus constituere. Religione autem juramenti impedita, qua per dolum ab illis obligata fuerat, ut nempe, nisi omnibus expetenda pax videretur, nec ipsa eam sanciret, concilii sententiam necessario exspectabat.

463 CAPUT XXXV.

Patriarcha et socii monachis irascuntur. Quomodo eos ad discordiam redigere laborarint et quas ob causas. De primariis quasi in carcerem conclusis. Nuntii a protostratore reversi, imperatorem Thessalonicam vocant. Peritheorii oppugnatio et quibus ibidem de muro probris lacessitus fuerit. Quomodo unum de conviciatoribus remuneratus sit. Oppidani se dedunt, et consilio malevoli cujusdam ex imperatoriis, deditionem astu quodam retractant. Imperator Thessalonicam abit.

Πατριάρχης δὲ καὶ ἡ συνωμοσία ἐν δεινῷ μάλιστα ἐτίθεντο τὰ εἰρημένα, καὶ τὸν ἔσχατον ᾤοντο κίνδυνον αὐτοῖς ἐπάγειν. Προφανῶς μὲν οὖν πρὸς τὴν εἰρήνην ἀντιλέγειν οὐκ ἰταμὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλομόχθηρον ἐδόκει. Ἐσκέψαντο δὲ εἰ δύναιντο τρόπῳ δή τινι ἑτέρῳ τῶν μοναχῶν τὴν ὁμόνοιαν πειρᾶσθαι διαλύειν. Καὶ τότε μὲν ἐπαινέσαντες τὴν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ σπουδὴν, ἐκέλευον ἀναπαύλης τινὸς τυγχάνειν, τὸν ἐκ τῆς ὁδοιπορίας πόνον ἀποτιθεμένους. Ὕστερον δὲ ἐπηγγέλλοντο σκεψαμένους περὶ ὧν ἥκουσι τὴν ἀπολογίαν παρασχεῖν, ξενίζεσθαι δὲ

D At patriarcha et conjurati monachorum dictis, quibus sibi exitium parari ducebant, gravissime offensi, pacem manifeste repudiare non audebant, ne non impudentes modo, sed etiam de industria improbi viderentur. Circumspiciebant autem, si qua via eorumdem concordiam dirimere possent. Ac tunc quidem laudato eorum officio pro republica, ut fessos de itinere, aliquantum requiescere jusserunt, promittentes, postea se visuros, quid eis responsi darent. Divertere porro omnes eodem non sinentes, alium alibi collocabant, ut quem-

admodum corporibus, sic animis quoque promissis, et blanditiis seorsum unusquisque corruptus separarentur. Fluebat igitur tempus, et dicta in ventos recesserant, neque monachi curæ erant. Qui cernentes, eos bello quam pace gaudere magis, cum toties super ea rogati, ad obtentus quosdam et causas commentitias confugerent, revertendi potestatem petiverunt. At istis nec hoc conducere visum est, ut digressi monachi ipsos belli, Cantacuzenum pacis auctorem prædicarent, testimoniumque ferrent, illum justitiæ consentanea et universitati fructuosa postulare. Non enim quibusdam levibus ratiunculis usuros arbitrabantur quibus populos perturbarent, atque ad arma incenderent, cum ipsi ex instituto blaterones quosdam subornatos per oppida dimisissent, qui proclamarent, Cantacuzenum ab auditione pacis abhorrere, et minari se relata victoria imperatoris liberos facturum mortales miserrimos, ac peræque alios, quotquot amore justitiæ pro ipsis contra se pugnaverint. Incitabant igitur populos, ut filiorum imperatoris jam orphanorum vicem dolentes, ab eorum capitibus hominis injurias propulsarent. Ob hoc itaque commentabantur, quomodo inter monachos litem et dissensionem sererent. Ac Macarium quidem Lauræ præfectum, metropolitam Thessalonicensem designantes, eo perduxerunt ut non tantum ab aliis monachis dissideret, 464 eosque Cantacuzenismi argueret (quia nimirum amicum ob arma communia periculo conflictantem intuentes, et zelum meliusque consilium præferentes ei sic opitulatum venirent), verum etiam ut probris multis imperatorem Cantacuzenum incesseret, nec se ab ipsis conspiratis amarulentia in illum vinci pateretur. Unde et Thessalonicæ cum jam esset, nullum erat ibi tam nobile crudelitate et nequitia scelus ante perpetratum, cui ipse non par faceret. Isaacium vero, qui ordinem ducebat, ad monasterium Petra dictum condemnant : ita, ut a nemine conveniretur, nulla tamen re ad curandum corpus necessaria egeret. Sabam, quod virtute cæteris antestaret, essetque imperatoris amicitia notissimus, et ab ipsis facere nollet, in alio monasterio, Chora appellato manere, nec eum a quoquam adiri decreverunt. Quem cum sedulo curare vellent, non tulit : quod diceret, iniquum esse ab iis qui in cæde et sanguine voluptatem haberent, quidquam accipere. Hoc autem solo dicto, quem Deus tueretur, nulla eum machina ab ullo mortalium posse interimi, deinceps tacuit. Cæteris porro omnibus, ut non tanti æstimandis, ad monasteria sua reversionem concesserunt. Legationem monachorum patriarcha et conjurati ad hunc modum exceperunt. Cantacuzenus, postquam Batatzes legatione de pace, metu eorum qui regnabant, fungi pertimuit, ad exercitum rediit; ubi reduces invenit, quos nuper ad protostratorem miserat, nuntiantes, veniret quam maturrime, omnia a protostratore illic bene

A οὐκ εἴασαν ἐπὶ ταυτὸν, ἀλλ' ἄλλον ἄλλοσε διέσπειραν· ὡς ἂν τῇ διαστάσει τῶν σωμάτων καὶ ταῖς γνώμαις διαστῶσιν, ὑποσχέσεσι καὶ λόγοις ἰδίᾳ ἕκαστος διαφθαρέντες. Ἐτρίβετο μὲν οὖν ὁ χρόνος, καὶ οὐδεμία τῶν εἰρημένων ἦν φροντὶς, οὐδέ τις λόγος ἐγίνετο τῶν μοναχῶν. Ἐκεῖνοι δὲ ὁρῶντες ὡς μᾶλλον αὐτοῖς αἱρετέος ἐστὶν ὁ πόλεμος, ἢ ἡ εἰρήνη, μετὰ τὸ πολλὰ δεηθῆναι περὶ αὐτῆς, ἐπεὶ πρὸς σκήψεις καὶ προφάσεις, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς ἑώρων καταφεύγοντας, τὴν ἐπάνοδον ᾐτοῦντο. Τοῖς δὲ οὐδὲ τοῦτο λυσιτελεῖν ἐδόκει, ὥστε ἀπελθόντας τοὺς μοναχοὺς, αὐτοῖς μὲν ἀνατιθέναι τὴν αἰτίαν τοῦ πολέμου, Καντακουζηνῷ δὲ τῷ βασιλεῖ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τὴν εἰρήνην, καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα τοῖς πᾶσιν ἀξιοῦν συμμαρτυρεῖν. Οὐδὲ γὰρ B μέτριά τινα προστήσεσθαι αὐτοῖς ἐνόμιζον πρὸς τὸ τοὺς δήμους ἐκταράττειν, καὶ τὸν πόλεμον κινεῖν. Ἐξεπίτηδες γὰρ αὐτοὶ λάλους τινὰς καθίεσαν εἰς τὰς πόλεις κηρύττοντας, ὡς Καντακουζηνὸς οὐδ' ἄκροις ὠσὶ τὴν εἰρήνην παραδέχοιτο, ἀλλὰ τὰ δεινότατα τοὺς βασιλέως παῖδας διαθήσειν ἀπειλεῖ, εἰ περιγένοιτο ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι δίκαια ποιοῦντες ἐκείνῳ πεπολεμήκασιν ὑπὲρ αὐτῶν. Παρεκάλουν τε τοὺς δήμους ὑπὲρ τῶν βασιλέως παίδων ὀρφανῶν ὄντων πατρὸς ἀγανακτεῖν, καὶ ἀμύνεσθαι τὸν ἀδικοῦντα. Οὗ δὴ ἕνεκα ἐσκέψαντο συγκρούειν πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς μοναχούς. Καὶ Μακάριον μὲν τὸν Λαύρας ἡγούμενον, Θεσσαλονίκης μητροπολίτην ἀποδείξαντες, ἔπεισαν οὐ C πρὸς τοὺς ἄλλους μόνον διενεχθῆναι μοναχοὺς, καὶ Καντακουζηνισμὸν αὐτῶν κατηγορεῖν, ὅτι δὴ τὸν φίλον ὁρῶντες ἀπολεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ πολέμου κινδυνεύοντα, ἐν ζήλου μοίρᾳ καὶ τῆς πρὸς τὰ βελτίω συμβουλῆς ἥκουσιν ἐκείνῳ βοηθήσοντες, ἀλλὰ καὶ βασιλέως πολλὰς καταχέειν λοιδορίας, καὶ οὐδὲν ἐκείνων ἀπολείπεσθαι τὴν εἰς αὐτὸν πικρίαν. Ὅθεν καὶ γενόμενος ἐν Θεσσαλονίκῃ οὐδενὸς τῶν ἐκεῖσε τολμηθέντων ἐπὶ ὠμότητι καὶ πονηρίᾳ βεβοημένων ἀπελείπετο. Πρῶτον δὲ, ἐν τῇ μονῇ τῇ προσαγορευομένῃ Πέτρᾳ ἀπρόϊτον μένειν κατεδίκασαν, προνοίας τῆς εἰς τὸ σῶμα προσηκούσης οὐδεμιᾶς ἀποστερήσαντες. Σαβᾶν δὲ διὰ τὸ ἀρετῇ τῶν ἄλλων ὑπερέχειν, καὶ γνωριμώτατον τῶν βασιλέως φίλων εἶναι, ἐπεὶ μὴ συμφρονεῖν αὐτοῖς ἐβούλετο, ἐν ἑτέρᾳ D μονῇ τῇ Χώρᾳ προσαγορευομένῃ μένειν καὶ αὐτὸν ἐψηφίσαντο ἀπρόϊτον. Βουλομένων δὲ καὶ προνοίας ἀξιοῦν πολλῆς, οὐ κατεδέξατο· μὴ δίκαιον εἶναι φάσκων ἐκ τῶν αἵμασι καὶ φόνοις χαιρόντων τι λαβεῖν. Τοῦτο δὲ μόνον εἰπὼν, ὡς τὸν ὑπὸ Θεοῦ φρουρούμενον οὐδεμιᾷ τινι μηχανῇ δυνατὸν ὑπὸ οὐδενὸς διαφθαρῆναι, ἡσυχίαν ἦγε. Τοῖς δ' ἄλλοις ἅπασιν οὐ μάλιστα ἀξιολόγοις οὖσι, τὴν εἰς τὰς ἰδίας μονὰς ἐπέτρεπον ἐπάνοδον. Περὶ μὲν οὖν τὴν τῶν μοναχῶν πρεσβείαν, τοιοῦτα πατριάρχῃ καὶ τοῖς συνομόταις ἐτελεῖτο. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς, ὡς τὴν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης πρεσβείαν ὁ Βατάτζης δέει τῶν τὰ πράγματα ἀρχόντων ἀπηγόρευεν, εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπανῆκεν· εὗρε δὲ ἐκ Θεσσαλονίκης ἀφιγμένους οὓς αὐτὸς ὀλίγῳ πρότερον πρὸς

πρωτοστράτορα πέμψας ἦν, ἥκειν τὴν ταχίστην ἀπαγγέλλοντας, ὡς τῶν ἐκεῖσε πάντων ὑπὸ πρωτοστράτορος καλῶς διῳκημένων. Ἐδόκει μὲν οὖν καὶ βασιλεῖ μὴ μέλλειν δεῖν, ἀλλὰ πρὸς Θεσσαλονίκην ἐπείγεσθαι οὖσαν ἀναγκαίαν· τῶν πρὸς τὴν τειχομαχίαν δὲ πάντων ἤδη παρεσκευασμένων, ἐκέλευεν εἰς τὴν ὑστεραίαν ἅμα πρωῒ τῶν τειχῶν ἀποπειρασαμένους, εἰ μὴ δύναιντο παραστήσασθαι, τῇ μετ' αὐτὴν, τῆς εἰς Θεσσαλονίκης ἔχεσθαι φερούσης. Οὕτω μὲν οὖν ἐδέδοκτο. Καὶ ἅμα πρωῒ ἐς τὴν ὑστεραίαν ὁπλισάμενοι, προσέβαλον τοῖς τείχεσι προσάγοντες τὰς μηχανάς. Διὰ πάσης δὲ ἡμέρας τῆς τειχομαχίας καρτερωτάτης γεγενημένης, μικροῦ μὲν ἐδέησεν ἁλῶναι, τῶν τε κλιμάκων προσερεισθεισῶν τοῖς τείχεσι, καὶ μηχανήματός τινος ἐπὶ τροχῶν χελώνης προσαγορευομένου. Ἡ νὺξ δὲ αὐτίκα ἐπιγενομένη διεκώλυσε τὴν ἅλωσιν. Οἱ πολιορκούμενοι δὲ δείσαντες, μὴ εἰς τὴν ὑστεραίαν αὖθις μάχης ἁλῶσι γενομένης ἐβουλεύσαντο νυκτὸς πίστεις λαβόντες παρὰ βασιλέως, ὁμολογίᾳ τὴν πόλιν παραδοῦναι. Καὶ ἅμα πρωῒ ἐκ τῶν τειχῶν τοῖς εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκέλευον μηνύειν βασιλεῖ, εἰ βούλοιτο ἐπὶ συμβάσει τὴν πόλιν παραλαμβάνειν. Ἡδέως δὲ βασιλέως τὸν λόγον δεξαμένου, καὶ κελεύοντος ἥκειν πρὸς αὐτὸν ὡς πάντα πράξοντος αὐτοῖς τὰ κατὰ γνώμην, ἧκον τοῦ τε δήμου, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς δυνατῶν ὀλίγοι, καὶ τῶν τῷ κλήρῳ τῆς παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίας κατειλεγμένων· αἰτίας δὲ ὥσπερ ἀπολύοντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τῷ ὅπλα κεκινηκέναι πρὸς αὐτὸν, τὸ δέον ἔφασαν πεποιηκέναι, ὀμωμοκέναι γὰρ ὀλίγῳ πρότερον ἀντιστήσεσθαι τοῖς βασιλίσι πολεμοῦσι μέχρι καὶ τοῦ δυνατοῦ. Τούς τε ὅρκους τοιγαροῦν τετηρηκέναι ἀσφαλῶς, καὶ τὸ νῦν λυσιτελεῖν φαινόμενον ἐκ τῶν πραγμάτων πράττειν μετ' εὐγνωμοσύνης. Ὅθεν ἄξιοι συγγνώμης νομίζειν εἶναι παρ' αὐτῷ. Δεῖσθαι μέντοι καὶ τῆς δι' ὅρκων ἀσφαλείας, ὡς οὐδὲν πείσονται τῶν κατὰ τὸν πόλεμον αὐτοῖς εἰργασμένων ἕνεκα, καὶ τῶν ὕβρεων, αἳ παρὰ φαύλων καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίων ἀνθρώπων εἴρηνται πρὸς αὐτὸν τῶν ἐν λόγῳ πάντων μάλιστα ἀνιωμένων, καὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς γλώττης τιθεμένων ἐν δεινῷ. Οὐδεμιᾶς γὰρ ὕβρεως ἐφείδοντο ἑστῶτες ἐπὶ τῶν τειχῶν. Ὅθεν καί ποτε βασιλέως ἐν ὅπλοις παριόντος καὶ τὰ τείχη κατασκεπτομένου διὰ τὴν τειχομαχίαν, τρεῖς τινὲς ἑστῶτες ἐπὶ τῶν τειχῶν, μᾶλλον τῶν ὕβρεων ἠφείδουν γνωρίμου γινομένου. Ὁ δὲ ἐγγὺς γενόμενος, ἠρώτα εἰ εἰδότες ὅς τις εἴη ὑβρίζουσιν οὕτως ἀφειδῶς. Ἑνὸς δὲ ἀποκριναμένου· ὡς μάλιστα εἰδεῖεν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑβρίζειν πολλῶν ὄντα ἄξιον λοιδοριῶν, ὅτι ἀποστάτης γεγονὼς τοῖς βασιλέως ἐπεβούλευσε παισὶ, καὶ οὐδεμιᾶς ἀπέσχετο πείρας ἀποκτεῖναι τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας μηχανώμενος, Πότε δὲ, εἴρηκεν ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ δίκην καταστάντα, ὅτι μὴ τὰ ἐγκλήματα ἠδυνήθην ἀπολύσασθαι, κατεψηφίσασθε ἀδικεῖν αὐτοὶ καὶ ἐπιορκεῖν, καὶ τοιαῦτα οἷα λέγετε τολμᾷν. Τῶν δὲ ἔναγχος ἐκ Βυζαντίου εἰπόντων ἥκειν ἐν ᾧ τὰ κατὰ βασιλέως ὑπ' αὐτοῦ ἐσκαιωρημένα ἐκμαθεῖν· δι' ἃ καὶ τοὺς ἐκεῖ τὰ βασιλέως

A administrari. Ne imperator quidem cunctandum, sed Thessalonicam, ut ad urbem maximi momenti festinandum duxit; et omnibus jam ad mœnia Peritheorii oppugnanda confectis, præcepit iis postridie die illucescente tentatis, si conatus non responderet, die tertio viam versus Thessalonicam arriperet. Sic censuit. Die exorto, muros, admotis etiam machinationibus, invadunt: quos cum toto die oppugnassent acerrime, parum abfuit quin eos acta jam testudine, et scalis applicitis conscenderent, sed noctis interventus rem impedivit. Obsessi metuentes, ne die sequenti pugna instaurata caperentur, noctu decernunt, fide ab imperatore accepta, urbem dedere. Mane de mœnibus clamorem in castra dantes, imperatori renuntiari B jubent, **465** si velit, ex pacto convento civitatem accipiat. Ille hoc nuntio gavisus, eos evocat, facturum se quæ optent, omnia. Veniunt de plebe, et optimatibus pauci; de clero item nonnulli. Atque ut se purgarent quodammodo, aliter se facere nequiisse dixerunt, propterea quod nuperrime sacramento concepto spoponderint, se imperatricis hostibus quantum valerent restituros. Quod jurassent, præstitisse hactenus fideliter: et quod nunc res ipsa utile futurum doceat, id æquo animo facturos. Putare igitur, se dignos esse venia. Cupere tamen jurejurando sibi caveri, nil grave passuros ob ea quæ durantibus armis commisissent, ob convicia scilicet, quæ non sine summo dolore virorum gravium, abjecti, et nauci homines C procaci lingua in eum contorserint. Nullis siquidem probris stantes in muris parcebant: ut etiam aliquando armato imperatore accedente, et mœnia propter oppugnationem contemplante, tres quidam eo cognito effusius maledicerent. Qui propius accedens quæsivit, num scientes quis esset, adeo liberaliter contumelias dicerent. Eorum uno respondente, maxime et idcirco probra fundere, quibus ipse multis dignus esset, quod fracta fide, imperatoris liberis insidiaretur, omnesque vias indagaret, quo illos meditatæ ab se morti offerret, a quibus nullam unquam sensisset injuriam, Quando autem, excepit Cantacuzenus, in judicium me vocatum, quia dissolvere crimina non potui, D et injuriæ, et perjurii, et hujus sceleris quod objicitis, me condemnastis? Respondentibus illis, paulo ante Byzantio venisse, a quo quæ ipse in imperatorem adolescentem perverse machinatus esset, didicissent: et idcirco qui illic imperatorem tuerentur, ipsum expulisse, quibus cum resistere nequeat huc venire, Recte, mi homo, occurrit Cantacuzenus, hæc vos Byzantio didicisse ais. Ego vero huc venio, ut cum te ob maledicam loquacitatem punivero, tuo exemplo ipsi protervire desinant. His per ludum dictis, præteriit. Eadem nocte milites jussu imperatoris insidias ad portas tendentes, ut oppidanum aliquem caperent, ex quo quid intus gereretur, exprimerent, casu ipsissimum conviciatorem multo mane, nescio cujus rei causa

egredientem rapiunt, imperatori sistunt. Qui se eum haud nosse simulans, unde et qui sit percunctatur. 496 Ille plane ignorari se opinatus, pro necessitate præsenti respondet. Sed ubi imperator persona deposita, hesternum esse conviciatorem ostendit, cæteris quidem omnibus hoc eventum non modicæ delectationi, et mirificæ hilaritati fuit : captum vero pavor ingens subiit, de anima anxium, et jamjam se interficiendum arbitrantem. At imperator cum in aliis, tum præsertim in hujuscemodi rebus excelsum se et invictum animum decere ratus, oblectamenti gratia captivo dicta ipsius hesterna plene iteravit. Deinde stola majoris pretii, quam pro ejus conditione, et auro insuper donatum recedere, atque in futurum neminem inauditum damnare, alteramque aurem reo integram servare jussit (87). Ille ferme supra fidem felix pro contumeliis imperatorem laudibus extollere. Sed hæc prius acta sunt. Tunc vero, cum injuriarum oblivionem peterent, qui ex oppido in castra venerant, orarentque, ut quia sponte se dederent, bene illis faceret, verbis blande compellatos, ne quid ab se infestum timerent hortatus est, et quæ petebant, imperatorio diplomate confirmari mandavit. De exercitu porro imperatoris malignus quidam, ut apparet, et hostis occultus, furtim ad legatos adiens, ab urbe tradenda eos revocavit, imperatorem die postero, sive se dederent, sive non, Thessalonicam summa adactum necessitate constituisse discedere. Quibus auditis, communis sententiæ ignorationem excusantes, in urbem regrediuntur. Intra portas inclusi, rursus defensionem parant, conscensisque mœnibus vociferantur in præsens non omnes ad urbem imperatori transdendam consentire. Sed quia Thessalonicam omnino proficisci decreverit, se postea consultaturos et, si universis approbantibus expedire videatur, in ejus potestatem concessuros. Sic itaque Peritheorium et vi propemodum captum, et deditione ferme acceptum fuisset. Imperator, quoniam obsidionem continuare non licebat, motis castris Thessalonicam ire maturavit.

A ἠρημένους αὐτὸν ἐλαυνειν· πρὸς οὓς μὴ δυνάμενον ἀνθίστασθαι, ἐνθάδε ἥκειν. Ἀληθῶς εἴρηκας. εἶπεν ὁ βασιλεὺς, ὦ ἑταῖρε, ἐκ Βυζαντίου τὰ τοιαῦτα δεδιδάχθαι· ἀλλ' ἔγωγε αὐτοῦ τούτου ἕνεκα ἐνθάδε ἥκω, ἵνα σε τῆς γλωσσαλγίας τιμωρησάμενος, διὰ σοῦ κἀκείνοις διδάξω μὴ τοιαῦτα ἀκολασταίνειν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐν μέρει παιδιᾶς τοιαῦτα πρὸς ἐκείνους διαλεχθεὶς, παρῆλθε. Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς στρατιῶται βασιλέως κελεύσαντος ἐν ταῖς πύλαις προλοχίσαντες ὥς τε τῶν ἔνδον τινὰ ζωγρῆσαι τοῦ τὰ πραττόμενα ὑπ' ἐκείναυ διδαχθῆναι, οὕτω συμβὰν, αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν ὑβριστὴν ἅμα ἔξω τῶν πυλῶν πρός τινα χρείαν ἐξελθόντα ἐξαρπάσαντες, παρέστησαν βασιλεῖ. Ὁδ' ἀγνοεῖν ὑποκρινάμενος, ὅθεν τε εἴη καὶ ὅς τις ἠρώτα. Νομίσας δὲ καὶ αὐτὸς ἀγνοηB θῆναι, ὅσα ᾤετο πρὸς τὴν παροῦσαν λυσιτελεῖν ἀνάγκην ἀπεκρίνατο. Ὡς δ' ὁ βασιλεὺς τὴν ὑπόκρισιν ἀποθέμενος, αὐτὸν ἐκεῖνον ἀπεδείκνυε τὸν χθὲς εἶναι ὑβριστὴν, τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασι διατριβὴν οὐ μικρὰν ἐνεποίει ἡ τοιαύτη συντυχία, καὶ ὡς ἥδιστα διετίθεντο· τὸν ἑαλωκότα δὲ δέος οὐ μικρὸν εἰσῄει περὶ ψυχῆς ἀγωνιῶντα, καὶ ὅσον οὔπω νομίζοντα ἀποθανεῖσθαι. Βασιλεὺς δ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις μᾶλλον κἀν τοῖς τοιούτοις προσήκειν αὐτῷ νομίζων μεγαλοψυχεῖν ἐφ' ἱκανὸν, παραψυχῆς ἕνεκα τὰ χθὲς εἰρημένα πρὸς τὸν ἑαλωκότα διαλεχθεὶς, ἔπειτα ἐκέλευε στολὴν παρέχειν πολυτελεστέραν, ἢ αὐτῷ προσῆκε· παρασχόμενος δὲ καὶ χρυσίον, ἐκέλευεν οἴκαδε ἀναχωρεῖν, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μηδενὸς καταψηφίC ζεσθαι πρὶν εἰς ἀπολογίαν καταστῆναι, ἀλλὰ τὴν ἑτέραν των ἀκοῶν τῷ κατηγορουμένῳ φυλάττειν ἀκραιφνῆ. Ὁδ' ἄπιστα σχεδὸν εὐτυχήσας, πρὶν γενέσθαι βασιλέως ἐπαινέτης ἦν ἀντὶ τοῦ πρότερον ὑβριστοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρότερον. Τότε δὲ ἐπεὶ οἱ πρέσβεις ἀμνηστίαν τῶν ὕβρεων ᾐτοῦντο, καὶ ἐδέοντο βασιλέως εὖ ποιεῖν προσχωροῦντας ἑκοντὶ, προσηνῶς αὐτοῖς διαλεχθεὶς, καὶ λόγοις πείσας μηδὲν ὑποπτεύειν παρ' αὐτοῦ δεινὸν, ἐκέλευε καὶ γράμμασι βασιλικοῖς, ἃ αὐτοὶ ᾐτοῦντο βέβαια ποιεῖν. Τῶν δὲ βασιλεῖ συνόντων τις δύσνους ὢν, ὡς ἔοικε, καὶ πολεμῶν ἀφανῶς, κρύφα προσελθὼν τοῖς πρέσβεσι, συνεβούλευε μὴ τὴν πόλιν παραδιδόναι. Βασιλεὺς γὰρ εἰς τὴν ὑστεραίαν, ἄν τε προσχωρῶσιν, ἄν τε μὴ, πρὸς Θεσσαλονίκην κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἔγνωκε δεῖν ἀποχωρεῖν. Οἱ δὲ, ἐπεὶ τοιαῦτα ἤκουσαν, μὴ ἃ κοινῇ πᾶσι δοκεῖ σκωψάμενοι εἰδέναι, πρὸς τὴν πόλιν ἀπεχώρουν. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν εἴσω πυλῶν, αὖθις ἐγκλεισάμενοι, παρεσκευάζοντο πρὸς μάχην· ἀναβάντες τε ἐπὶ τὸ τεῖχος, μὴ πᾶσιν ἔλεγον εἶναι τὸ νῦν ἔχον κατὰ γνώμην βασιλεῖ τὴν πόλιν παραδιδόναι, ἀλλ' ἐπεὶ πρὸς Θεσσαλονίκην ἔγνωκε δεῖν ἀποχωρεῖν, εἰς τοὔπιον αὐτοὶ διασκεψάμενοι εἰ δοκεῖ λυσιτελεῖν, κοινῇ ψήφῳ προσχωρήσουσιν. Οὕτω μὲν οὖν Περιθεώριον τειχομαχίᾳ τε ὀλίγου ἐδέησεν ἁλῶναι, καὶ ὁμολογίᾳ προσχωρῆσαι βασιλεῖ. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ μὴ περιμένειν ἐξῆν πρὸς τὴν πολιορκίαν, ἀναστήσας τὴν στρατιὰν, ἤλαυνεν ἐπὶ Θεσσαλονίκην.

Jacobi Pontani notæ.

(87) Alexander. Magnus accusatorem audiens, manu admota alteram aurem occludebat, quod eam reo se diceret servare. Infra eamdem historiam denuo tangit. Cur enim non bis, quod pulchrum?

467 CAPUT XXXVI.

Joannes imperator coronatur Byzantii. Dignitates in conjuratos co..atæ. Patriarchæ fastus in vestitu. Apocauchus persona deposita, summam auctoritatem vindicat, propinquos et necessarios Cantacuzeni interficit; matrem ejus dirissime affligit. Misericordia imperatricis in illam, et rursum crudelitas Archontum quoad medicum. Mors ejus miserabilis. Charitas Theodoræ sororis Andronici junioris in moribundam atque mortuam. Imperatricis excusatio. Pecuniæ inventæ magnitudo et distributio. Horribilis calumnia in Cantacuzenum conficta. Apocauchus classem contra Cantacuzeni terrestrem exercitum parat.

Ἐν Βυζαντίῳ δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ τοῦ A Ἀνδρονίκου βασιλέως παῖς, ψήφῳ βασιλίδος τε καὶ τῆς συγκλήτου, στέφει τὴν κεφαλὴν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου κατακοσμεῖται. Ἐν τῇ ἑορτῇ δὲ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου πλὴν ὀλίγων ἀξιωμάτων πάντες ἔτυχον ὡς ἂν ἕκαστος παρὰ βασιλίδος καὶ πατριάρχου καὶ τῆς βουλῆς ἄξιος ἐκρίθη. Καὶ Ἰσαάκιος μὲν Ἀσάνης, πανυπερσέβαστος ἀπεδείχθη· δοὺξ δὲ μέγας ὁ Ἀπόκαυχος, καὶ ὁ Χοῦμνος μέγας στρατοπεδάρχης· Ἀνδρόνικός τε Παλαιολόγος, ὃς ἦν γαμβρὸς Ἀποκαύχῳ τῷ μεγάλῳ δουκὶ, μέγας καὶ αὐτὸς στρατοπεδάρχης· ὅ τε Γαλάτης πρωτοσεβαστὸς, καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες ὡς ἕκαστος. Πατριάρχης δὲ ἐπεὶ τὴν ἀξίαν ἀμείβειν οὐκ ἐνῆν, εἰς σεμνότερόν τι περιέστησε τὸ σχῆμα· καὶ ἔν τε ταῖς ὑπογραφαῖς, ἠερανέῳ χρώματι ἐχρῆτο, καὶ τὴν B ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καλύπτραν, ἣν τοὺς πατριάρχας ἔθος φέρειν, ἂν μὴ τοῦ τάγματος ὦσι τῶν μοναζόντων, ὀθόνῃ λευκῇ περιειλημμένην πρότερον, αὐτὸς κατεκόσμησε χρυσῷ, εἰκόνας αὐτῇ τοῦ τε Σωτῆρος ἡμῶν ἐγγράψας Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς τεκούσης αὐτὸν ἀχράντου θεοτόκου, καὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ, ἄχρι μὲν ἐκείνου τοῦ χρόνου, μετριώτερά τε φρονεῖν ἐδόκει, καὶ τῆς βουλῆς εἶναι ὑπεκρίνετο εἷς, ἢ μᾶλλον καὶ πρὸ αὑτοῦ τοὺς ἄλλους ἦγε, μὴ τῆς κακουργίας αἰσθόμενοι ὀῤῥωδῶν, ὑπὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἐθελήσωσι μᾶλλον ἄρχεσθαι, ἢ ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ ἀξιώματός τε μείζονος ἐπελάβετο καὶ τὸν πόλεμον εἶδεν αὐξηθέντα ἐπὶ μέγα, τὸ προσωπεῖον ἀποθέμενος αὐτὸς, πάντα ἦν. Καὶ πάντων ἦρχε C καὶ μειζόνων καὶ ἐλαττόνων. Αἵ τε γὰρ τῶν χρημάτων πρόσοδοι τῶν κοινῶν ὑπ' ἐκείνου διῳκοῦντο· καὶ πόλεων ἀρχαὶ καὶ στρατηγίαι οἷς αὐτὸς ἐκέλευεν ἐδίδοντο· καὶ εὖ ποιεῖν καὶ τοὐναντίον κύριος ἦν· καὶ πάνθ' ὁμοίως πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ἕως ἔτι μέγας ἦν δομέστικος ἡμιλλᾶτο πάντα ὑπ' ἐκείνου ἄγεσθαι βουλόμενος. Συνιδὼν δὲ ὡς ἐπαχθὴς τοῖς εὐγενεστέροις ἡ ἐκείνου ἔσεται ἀρχὴ, καὶ δείσας μήτι διὰ ταύτην ὑπ' ἐκείνων ἐπιβουλευθῇ ἔγνω δεῖν πάντας διαφθείρειν· ὡς εἰ τῆς φαύλης τύχης ὑπολειφθεῖεν μόνοι, ῥᾳδίως αὐτῷ πρὸς ἅπαν εἴξοντες τὸ προσταττόμενον οὐκ ἀνοήτως οἰηθείς. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν καθ' αἷμα προσηκόντων καὶ μάλιστα γνησίων ἤρχετο Καντακουζηνῷ τῷ D βασιλεῖ, ὕλης τε εὐπορῶν πρὸς τὰς διαβολὰς, καὶ τῶν ἄλλων μᾶλλον ὡς δυνατωτέρους δεδοικώς. Ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐφεξῆς μετῆλθε μηδενὸς φεισά-

A Byzantii Joannes imperator, Andronici filius, Augusta et consiliariis ita volentibus, a Joanne patriarcha corona exornatur: in qua festi diei celebritate, omnes pene proceres, ut quemque imperatrix, patriarcha et consilium esse dignum judicarat, dignitates adepti sunt. Et Isaacius quidem Asanes panhypersebastus declaratus est, Apocauchus magnus dux, Chumnus magnus stratopedarcha: Andronicus Palæologus, Apocauchi gener, etiam ipse magnus stratopedarcha designatur: Gabalas protosebastus, et ita alii omnes, eorum suffragiis, de quibus supra diximus. Patriarcha, quia gradum permutare non poterat, habitu se augustiorem fecit, et in subscriptionibus colore cæruleo est usus: flammeumque (88), seu B tegmen capitis, quod antea patriarchas, si de monachis non essent, album ferre mos erat, ipse auro illustravit, Servatoris nostri, et illibatæ ejus genitricis Deiparæ ac Joannis Baptistæ depictis in eo iconibus. Apocauchus magnus dux, qui usque ad id temporis modestiam præ se ferebat, et unum se de concilio simulabat, vel potius alios etiam sibi anteponebat, metuens ne scelus ejus olfacientes, Cantacuzeni quam ipsius imperium mallent, ubi et gradum excellentiorem est consecutus, et bellum in majus auctum vidit, larva deposita, factus est omnia, majorumque juxta ac minorum rerum arbitrium ditionemque usurpavit. Nam et communia vectigalia ab eo procurabantur, et præfecti ac duces urbium ex ejus voluntate creabantur: C beneque et male facere in illius manu erat; ac per omnia nitebatur similis esse Cantacuzeno adhuc magno domestico, nihil non a se regi atque administrari desiderans. Sed enim perspiciens imperia sua nobilioribus injucunda et onerosa fore, timensque, ne quid idcirco insidiarum sibi pararetur, omnium perdendorum consilium cepit, 468 ut humiles soli relicti, auctoritati suæ in omnibus propensius parerent. Nec erat stulta cogitatio. Ac initium quidem a Cantacuzeni consanguineis et amicis germanissimis duxit, cum et materia ad calumniandum abundaret, et eos ut opulentiores amplius metueret. Deinde alios ordine aggressus, nulli pepercit; specie quidem, quasi D imperatricis, et optimatum ejus, præsertimque patriarchæ decreto, pœnas quibus illi vellent, inferret, re autem ipsa libidini suæ obsecutus. Cantacuzeni porro matrem jam ante in carcerem

Iacobi Pontani notæ.

(88) Καλύπτραν vocat Græcus: *Flameo*, ait Festus, *amicitur nubens boni ominis causa quod eo assidue utebatur flaminica, id est, Flaminis uxor, cui non licebat facere divortium.* Quale videlicet velum sacratæ et velatæ Deo virgines in capitibus gestant (ut res melius intelligatur). *Ein Weihel.*

conditam de industria vexare instabat, nec ullum genus molestiæ ei non adhibebat. Nam et custodes illi dedit, homines impudentes, moribusque barbaros, quibus præcepit, omnem in illam diritatem exprómere, et quam indignissime, contemptissimeque tractare. Hinc quamvis antea quoque victus ei maligne præberetur, tamen ibi tenuiorem adhuc suppeditabant. Quod si quando, officio humanitatis videlicet, jus porrigendum esset, cum laute ac delicate educatam, nihilque posse immundum, ac sordidum tangere non nescirent, manus illotas immittentes pervestigabant, ecquid intus lateret a filio litteræ, tametsi quod offerebant, ipsimet coxerant. Quod cum illa videret, misera fame emori, quam spurcitiem hujuscemodi gustare maluit. Hieme autem acerrima ac perfrigida nec ex veste stragula ad corpus cooperiendum, nec ex accenso foco ullum ei solatium impertiebant, quamvis Augusta mandasset, ut in ea curanda nihil prætermitteretur. Quin etiam toto die custodes, ipsa audiente, in filium maledicta sine fronte jactare non cessabant, et tanquam si nuntios accepissent, illi narrabant: alias quidem, captum esse, et catenis injectis fœde raptari; alias, commisso prælio occisum, jamque caput afferri quod consolationis causa ad eam quoque se allaturos pollicebantur; aliaque demum crudeliora, et immaniora multo. Unde supra modum corde inflammata, et contabefacta, in rapidissimam febrim incidit. Feminæ sociæ archontas sævissimos, uti medicum illam visitare paterentur, quamvis obtestantes, inflectere non poterant, usque adeo improborum illorum, et consuetorum quotidie humana devorare viscera (89), ad miserationem viscera obduruerant. Omnem ei curationem negarunt, quasi manibus suis eam jugulantes.

469 Imperatrix ubi per nescio quem illam ægrotare, nec ab archontibus, et a magistro orbis, atque discipulo mitis illius ac benigni præceptoris medicum ad eamdem permissum ingredi rescivit, tantam feritatem, tamque alienos ab omni humanitate animos, verbis asperioribus ipsis exprobravit, et medicum suum misit, qui pro morbo ei medicinam faceret. At patriarcha, et reliquus ille bonorum virorum cœtus sacramento hominem adigere, ingressum nihil ad depellendam ægritudinem præscripturum. Quem accessum recusantem, si jacenti ac laboranti ex arte sua, nihil profuturus esset, coegerunt imperatrici obedire, ut et crudelitatem suam usque ab initio servarent, et auctoritatem Augustæ contempsisse ne viderentur, si accessu illum ad ægrotam prohibuissent. Si pertenderet, et quidpiam ad salutem male habentis diceret, ne ipsos postea accusaret, cum semel in calamitatem præcipitasset; Cantacuzenismi enim

A μενος. Τὸ δοκεῖν μὲν, ὅτι ψήφῳ τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ βασιλίδος, καὶ μάλιστα πατριάρχου τὰς τιμωρίας οἷς ἂν ἐθελήσειεν ἐπάγων. Τῇ δ' ἀληθείᾳ, τὰ δοκοῦντα ἑαυτῷ ποιῶν. Τὴν δὲ βασιλέως μητέρα Κανταχουζηνοῦ, καὶ πρότερον ἐν δεσμωτηρίῳ καταχεκλεισμένην, μᾶλλον ἐκάκουν ἐξεπίτηδες, καὶ οὐδὲν εἶδος λύπης ἀπέλιπον ἐπιδεδειγμένοι πρὸς ἐκείνην. Φύλακάς τε γὰρ ἐπέστησαν ἀνθρώπους ἀναιδεῖς καὶ τὸν τρόπον βαρβάρους, καὶ πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι προσέταττον πικρίαν πρὸς αὐτήν. Καὶ πάντα ποιεῖν ἐφ' ὕβρει καὶ καταφρονήσει. Τά τε ἀναγκαῖα πρὸς τροφὴν, καί τοι καὶ πρότερον ἐνδεῶς παρέχοντες, ἔτι μᾶλλον γλίσχρως ἐχορήγουν. Εἰ δέ ποτε ἔδει καὶ ζωμόν τινα παρέχειν, φιλανθρωπευσαμένους δῆθεν, εἰδότες ὡς πολυτελείᾳ B ἐντραφείη καὶ τρυφῇ, καὶ οὐδενὸς ἂν ἅψαιτο μεμολυσμένου τὰς χεῖρας ἀνίπτους καθιέντες, διηρεύνων δῆθεν τὸν ζωμὸν, εἰ μή τοι ἔνδον κρύπτοιτο γράμματα παρὰ τοῦ υἱοῦ ἀπεσταλμένα, καί τοι γε αὐτοὶ τῶν προσαγομένων ὄντες μάγειροι. Ἃ ὁρῶσα, μᾶλλον ᾑρεῖτο λιμῷ βιαίως ἀποθνήσκειν, ἢ τοιούτων γενέσθαι. Ἐν χειμῶνί τε σφοδροτάτῳ καὶ κρυμώδει οὐδεμίαν, οὔτ' ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων, οὔτε ἐκ πυρὸς παρείχοντο παραμυθίαν. Καί τοι βασιλίδος μηδεμιᾶς κατὰ τὸ σῶμα θεραπείας κελευούσης ἀποστερεῖν. Παρὰ πᾶσάν τε ἡμέραν οὐκ ἐνέλιπον οἱ φύλακες τὸν υἱὸν ἀσέμνως ὑβρίζειν ἐπ' αὐτῆς· καὶ ὡς ἀγγελίας δῆθεν πεπυσμένοι ἀπήγγελλον, ποτὲ μὲν ὡς συλληφθείη ὁ υἱὸς, καὶ ἀτίμως ἄγοιτο C περικείμενος κλοιά· ἄλλοτε δὲ ὡς μάχης γενομένης, ἐπ' αὐτῆς ἀποκτανθείη, καὶ ἄγοιτο ἡ κεφαλὴ, ἣν παραμυθίας ἕνεκα καὶ πρὸς αὐτὴν ἄγειν ὑπερισχνοῦντο. Καὶ ἕτερα ὠμότερα καὶ ἀπανθρωπότερα πολλῷ, ἐξ ὧν ἐκείνη τὴν καρδίαν ὑπερζέσασα καὶ κατατακεῖσα, πυρετοῖς ἐλήφθη σφοδροτάτοις. Αἱ δὲ περὶ αὐτὴν γυναῖκες, πολλὰ τῶν ὠμοτάτων ἐκείνων ἀρχόντων δεηθεῖσαι, ὥστ' ἐπιτρέψαι ἰατρὸν πρὸς αὐτὴν εἰσάγειν καὶ προνοίας ἀξιῶσαι μικρᾶς τινὸς, οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς ἔλεον ἐκκαλέσασθαι τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγνωμόνων ἐκείνων, καὶ σπλάγχνα ἐσθίειν ἀνθρώπων εἰθισμένων ὁσημέραι. Ἀλλ' ἀπεῖπον αὐτῇ πᾶσαν θεραπείαν, ὥσπερ αὐτοχειρίᾳ κατασφάττοντες. Ἡ βασιλὶς καὶ ὑπό του πυθομένη ὅτι νοσοίη ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ, καὶ ὡς οὐκ ἐπιτρα- D πείη παρὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης καὶ μαθητοῦ τοῦ πρᾴου καὶ φιλανθρώπου ἰατρὸς πρὸς αὐτὴν εἰσελθεῖν, ὠνείδισε μὲν αὐτοῖς πικρῶς τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ἀναλγησίαν· τὸν δὲ ἰατρὸν ἐκέλευεν ὃς αὐτῇ πρὸς τὰς νόσους συνήθης ἦν, πρὸς ἐκείνην τε ἐλθεῖν, καὶ προνοίας ἀξιῶσαι τῆς δεούσης. Πατριάρχης δὲ καὶ ἡ λοιπὴ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων ἀνδρῶν φατρία τὸν ἰατρὸν παραλαβόντες, ὅρκους ἀπῄτουν, ὥστε ἐλθόντα πρὸς ἐκείνην, μηδὲν περὶ τῆς νόσου διατάξασθαι. Τοῦ δὲ καὶ τὴν ἐπιδημίαν ἀπαγορεύοντος, εἰ μέλλοι μηδὲν ἐκ τῆς

Jacobi Pontani notæ.

(89) Pulchra amplificatio filii in causa matris. Et miratur satis argute, quomodo, qui quotidie humana viscera comederent, tam duris potuerint esse visceribus: siquidem omni sensu humanitatis carerent, et in figura humana belluarum sævitiem imitarentur.

A τέχνης ὠφελεῖν, ἠνάγκαζον αὐτοὶ τὰ κελευόμενα ποιεῖν, ἵν' αὐτοῖς τε ἐξ ἀρχῆς ὠμότης διασώζοιτο, καὶ μηδὲ βασιλίδος καταφρονεῖν δοκοῖεν τὰ κεκελευσμένα μὴ ποιοῦντες· εἰ δ' ἰσχυρογνωμονοίη καὶ πρὸς ὠφέλειάν τε τῆς νοσούσης λέγοι, μὴ μέμφεσθαι αὐτοῖς ὡς αὐτοῦ τῶν ἐσομένων κακῶν αἰτίου ἑαυτῷ παρεσομένου. Δῆλος γὰρ ἤδη εἶναι ᾑρημένος τὰ Καντακουζηνοῦ. Ὁ δὲ δείσας τὴν ἀπειλήν· οὐδὲν γὰρ ἦν τὸ μέσον τοῦ τε ὑποπτευθῆναι καὶ τοῦ πάσχειν τὰ δεινότατα· πρότερον ἐπαγγειλάμενος μηδὲν τῶν γινομένων μηνύσειν βασιλίδι, ἔπειτα πρὸς βασιλέως εἰσῄει τὴν μητέρα· μηδὲν δὲ δυνάμενος διὰ τὸ ἐκ τῶν ἀρχόντων δέος φθέγγεσθαι, τοὺς ἑπομένους φύλακας ὡς ἐνῆν διαλαθών, νεύματι ἐσήμαινε τὴν ἐν ἀγκῶνι φλέβα B τέμνειν. Ἔπειτα ἐξῄει μηδὲν τὸ σύνολον φθεγξάμενος· αἱ γυναῖκες δὲ αὖθις τῶν ἀρχόντων δεηθεῖσαι τὸν τέμνειν φλέβας ἐπιστάμενον εἰσάγειν οὐ συνεχωροῦντο. Ὅθεν ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ κατεργασθεῖσα καὶ μηδεμιᾶς ὅλως προνοίας ἀξιωθεῖσα, ἐτελεύτησεν ἕκτῃ μηνὸς Ἰανουαρίου δεκάτης οὔσης ἰνδικτιῶνος τοῦ ‚ςων' ἔτους· τελευτώσης δὲ ἤδη, ἡ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ἀδελφὴ ἡ πρότερον μὲν Μιχαὴλ τῷ Μυσῶν συνῴκει βασιλεῖ· ἔπειτα ἐκείνου τελευτήσαντος πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπανελθοῦσα, καὶ τὴν ἐν βασιλείοις διατριβὴν καταλιποῦσα μονάζειν εἵλετο, καὶ Θεοδοσία ἐκ Θεοδώρας μετωνομάσθη, πυθομένη περὶ τῆς βασιλέως μητρὸς ὅτι τελευτᾷ καὶ ὥσπερ ἀμειβομένη τῶν ἐκείνης πρότερον ὑπηργC μένων ἀγαθῶν, πολλὴν γὰρ εἰς ἐκείνην ἐπεδείκνυτο τὴν εὔνοιαν, ἀφίκετό τε εἰς τὸ δεσμωτήριον πρὸς αὐτήν, καὶ παρέμεινεν ἄχρι τελευτῆς. Ἔπειτα τὸν νεκρὸν ἐξαγαγοῦσα παρὰ τὴν μονὴν τῆς πρὸς μητρὸς ἐκείνης μάμμης ἀδελφῆς τοῦ πρώτου τῶν Παλαιολόγων βασιλέως Μιχαὴλ τῆς Μάρθας προσαγορευομένην ἐν τοῖς πατρῴοις κατέθηκε τάφοις. Ἔπειτα ἐκεῖθεν πρὸς βασιλίδα ἀναστρέψασα, ἀπήγγειλε τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν ἀρχόντων, ἣν περὶ ἐκείνην ἐνεδείξαντο ἄχρι τελευτῆς. Ἡ δ' ὅρκοις διεβεβαιοῦτο, μηδὲν εἰδέναι τῶν γεγενημένων, πλὴν ὅτι εἵργεσθαι προσετέτακτο παρ' αὐτῆς· κατεγίνωσκέ τε καὶ αὐτὴ πολλὴν ἐκείνων τὴν ἀπήνειαν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνης τελευτήν, τὰ χρήματα ἐκείνης τε καὶ τοῦ υἱοῦ διηρευνᾶτο, καὶ D πολλὰ ἐκείνων ἐξευρίσκετο, μάλιστα δ' ὅτι καὶ πατριάρχης κατὰ τῶν ἐχόντων ἐξεῖπεν ἀφορισμόν, ὃν εἶχεν ὥσπερ τινὰ δορυφόρον ταῖς παρανόμοις ἐπιθυμίαις πάσαις ὀξύτατα ὑπηρετοῦντα· ὃν οἱ πολλοὶ τῶν ἐχόντων δείσαντες, φέροντες τὰ φυλαττόμενα παρεῖχον· οἱ δὲ καὶ ὡς παρὰ δίκην γινομένου καταφρονοῦντες, τέως μὲν κατεῖχον· χρόνῳ δὲ ὕστερον ὑπὸ τῶν συνειδότων μηνυόμενα πάντα ἀνηλώθη. Οὕτω δὲ ἦσαν πλεῖστα τὰ ἐξευρισκόμενα,

jam manifestum fore. Medicus comminatione territus (nihil quippe inter suspectum esse et acerbissima perpeti interérat) cum spopondisset, nihil horum imperatrici indicaturum, ad Cantacuzeni matrem introivit. Cumque propter formidinem archontum loqui non auderet, sequentes custodes, ut licebat, fallens e brachio mittendum sanguinem gestu significabat. Deinde mutus plane abibat. Mulieres iterum archontibus supplices, phlebotomum introducere non permittebantur. Sic omni prorsus curatione negata, et febri consumpta, octavo Idus Januarias, indictione decima, anno ab orbe condito sexies millesimo octingentesimo quinquagesimo hanc lucem deserit. Imperatoris Andronici soror, quondam Michaeli Mœsorum regi nupta, et marito mortuo ad fratrem reversa, vitaque aulica relicta et monasticam complexa, ac Theodosia ex Theodora dicta (90), ubi eam animam agere intellexit, velut remunerans ejus in se merita (sui enim cupidissimam senserat) in carcerem venit, et usque ad ultimum spiritum ab ea non recessit, quam elatam in monasterio aviæ ipsius defunctæ matronæ, sororis inquam Michaelis primi Palæologi, Marthæ appellato, in paterno monumento composuit. Deinde Augustam adiens, crudelitatem inhumanam archontum nuntiavit, qua in eam usque ad mortem sæviissent. Illa Deum hominesque testari, nihil horum se scire; **470** tantummodo jussisse in carcerem dari, et eorum barbaram feritatem ipsa quoque exsecrari. Secundum obitum ejus, filii pecunia indagata et ingens inventa est. Quia enim patriarcha adversus eam servantes anathematismum vibraverat (quem velut ministrum ac satellitem quemdam sceleratis cupiditatibus suis omnibus promptissime inservientem habebat), eum multi metuentes, custoditam a se pecuniam afferebant. Alii hoc fulmen velut injustum despicientes, interim retinebant, donec a consciis prodita penitusque distracta et distributa est. Tam autem innumerabilis fuit, ut quanquam multi eam inter se partirentur, et pars Apocaucho magno duci obtingeret, pars Gabalæ protosebasto (nam et is Apocaucho erat in republica regenda socius, et imperatricis aulæ præfectus, sive curator), pars Cinnamo, comiti sacrarum largitionum, multisque insuper eunuchis, qui simul dominabantur, nihilominus ex reliquis impensam in bellum contra Cantacuzenum tolerarent. Cæterum imperatrix multum ac sæpe cum patriarcha reliquisque imperii gubernatoribus de pace agens, ipsis jam rerum potentibus, et a mentione pacis refugientibus, nihil æquum impetrabat. Tamen ut a justitia non recedere, et imperatrici ac sibimet

Jacobi Pontani notæ.

(90) Quod cum viri, tum feminæ ad religiosum vitæ genus, seu statum monasticum transeuntes, nomen mutarent, inde factum credo, quod per monachismi professionem se velut iterum baptizari putarent, et esse secundum quemdam baptismum: in baptismo autem nomen solet imponi, et quidem novum, si quis adultus, ac nondum Christianus aliud habuisset, ut omnes habent. Cujusdam igitur regenerationis signum nominis novitas fuit.

consultum velle existimarentur, exploratores ad Cantacuzenum mittunt, eosque reversos excipiunt, ad Augustam introducunt, cum alia multa in eum mentientes, tum quod palam inter suos ac magnifice jurasset, si vicisset, illam cum filio imperatore extra omne dedecus aliud occisurum tantummodo: patriarcham cum consortibus, qui hoc bellum contra se conflassent, fustibus prius ignominiose coopertos, contumeliosa et atrocissima morte interempturum. Qui narrationi huic ex composito statim præsentes, inde velamen maximum arripiebant, cur non possent in tanto discrimine sponte in ipsos adeo insanienti se subdere, et per pacem tradere. Statim omni conatu ac libentia illi armis occurrendum, et si quis de pace verbum ederet, similiter in hostis loco habendum edixerunt. Sed Cantacuzeno cum exercitu in Occidentem profecto, Apocauchus magnus dux totius imperii rector, ex continenti se posse resistere desperabat: quod ut tali adversario se minime parem, ita nullum quoque operæ pretium facturum sciret. Copiis autem Byzantinis et Threiciis non mediocribus 471 cum Andronicum Palæologum generum, et Thomam Palæologum duces dedisset, mandavit ut illum insequentes incommodarent, si quid possent, caventes magis, ne quid ipsi detrimenti acciperent. Ipse vero ne sedere videretur summus rerum princeps, sexaginta navium classem, velut e mari pugnaturus adornavit, in quas de pecunia Cantacuzeni Byzantii occultata sumptum fecit: tametsi illum omnes, ut valde vesanum reprehenderent, qui terrestri exercitui navalem opponere instituerat, tantamque pecuniam nullo fructu insumeret. Aliter porro, quam quis ducta ex rebus conjectura putavisset, evenit; plurimum enim rei Cantacuzenicæ obfuit, Thessalonicam non dedita ab se opera, sed sorte quadam delatus, de quo postea dissereretur.

A ὥστε καί τοι πολλῶν αὐτὰ πρότερον συμμεριζομένων, καὶ τὰ μὲν Ἀποκαύχου τοῦ μεγάλου δουκὸς παρακατέχοντος, ἕτερα δὲ Γαβαλᾶ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ, κἀκεῖνος γὰρ συνάρχων τῷ μεγάλῳ δουκὶ τὰ κοινὰ διῴκει, καὶ μεσάζων βασιλίδι ἦν, καὶ Κιννάμου τοῦ μυστικοῦ τῶν βασιλικῶν χρημάτων τότε ταμίου ὄντος, καὶ πολλῶν ἑτέρων εὐνούχων, οἳ παρεδυνάστευον, ὅμως ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ἀναλίσκοντες, τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον συνεκρότουν· οὕτως ἦσαν ἄπειρα τῷ πλήθει. Ἡ βασιλὶς δὲ πολλὰ πολλάκις περὶ εἰρήνης πρὸς πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους τῶν πραγμάτων ἄρχοντας διαλεχθεῖσα, οὐδὲν ἀνῦσαι τῶν δεόντων ἠδυνήθη, ἐκείνων ἤδη κατὰ κράτος πάντων ἐσχηκότων τὴν ἀρχὴν, καὶ οὐδ' ἄκροις ὠσὶ τὴν εἰρήνην παραδεχομένων. Τοῦ B δοκεῖν δὲ δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ βασιλίδι καὶ σφίσιν αὐτοῖς συμφέροντα αἱρεῖσθαι, κατασκόπους δῆθεν προπέμποντες πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα, ἔπειτα ὑποδεχόμενοι ἐπανιόντας, εἰσῆγον πρὸς βασιλίδα· ἄλλα τε πολλὰ ἐκείνου καταψευδομένους, καὶ ὡς ἀναφανδὸν πρὸς τοὺς συνόντας μεγαληγοροίη, ὡς εἰ περιγένοιτο ἐν τῷ πολέμῳ, βασιλίδα μὲν καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν ἀποκτενεῖ μόνον ἀτιμάσας μηδέν· πατριάρχῃ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις οἳ τὸν παρόντα πόλεμον ἤγειραν αὐτῷ, μετὰ πολλὰς αἰκίας, ἐφύβριστον καὶ βιαιότατον θάνατον ἐπάξει. Οἳ καὶ τοῖς λεγομένοις ἐκ συνθήματος εὐθὺς παρόντες, μεγίστην πρόφασιν ἐποιοῦντο τὸ μὴ δύνασθαι πρὸς κίνδυνον τοσοῦτον σφᾶς αὐτοὺς ὑπάγειν ἔχοντι C τῷ κατ' ἐκείνων οὕτω μαινομένῳ διὰ τῆς δοκούσης εἰρήνης ἐγχειρίζοντες, αὐτίκα τε ἐψηφίζοντο τὸ δεῖν ἐκείνῳ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πολεμεῖν. Καὶ εἴ τις τὶ περὶ τῆς πρὸς ἐκεῖνον εἰρήνης φθέγξαιτο, πολέμιον ἡγεῖσθαι καὶ αὐτόν. Ἐπεὶ δὲ βασιλεύς τε ὁ Καντακουζηνὸς ἐξεστράτευσε πρὸς τὴν ἑσπέραν, καὶ Ἀπόκαυχος ὁ μέγας δοὺξ τὴν πᾶσαν ἦγε Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, τὸ μὲν ἐκ τῆς ἠπείρου καὶ αὐτὸς ἀντιστρατεύεσθαι ἐκείνῳ ἀπεγίνωσκεν· ᾔδει γὰρ λόγου ἄξιον διαπραξόμενος οὐδὲν, οὐδὲ πρὸς τοιοῦτον ἀνταγωνιστὴν ἀξιόχρεως ἐσόμενος αὐτός. Τῇ δὲ ἐκ Βυζαντίου καὶ Θρᾴκης στρατιᾷ οὐκ ὀλίγῃ οὔσῃ Ἀνδρόνικόν τε Παλαιολόγον τὸν γαμβρὸν, καὶ Θωμᾶν τὸν Παλαιολόγον ἐπιστήσας στρατηγοὺς, ἐκέλευεν ἐκείνῳ ἑπομένους βλάπτειν, εἴ τι δύναιντο, φυλαττομένους μᾶλλον μὴ κακῶς αὐτοὶ παθεῖν. Αὐτὸς δὲ τοῦ μὴ δοκεῖν ἀργὸς καθῆσθαι τῶν ὅλων ἔχων τὴν ἀρχὴν, ἑβδομήκοντα νεῶν στόλον ἐξηρτύετο ὡς ἐκ θαλάσσης πολεμήσων. Δαπάνη δὲ ἦν αὐτῷ πρὸς τὰς τριήρεις τὰ βασιλέως χρήματα, ἃ ἐκρύπτετο ἐν Βυζαντίῳ· καί τοί γε αὐτοῦ πάντες πολλὴν κατεγίνωσκον ἀβελτηρίαν εἰ πρὸς ἠπειρῶτιν στρατιὰν ἐκ θαλάττης αὐτὸς ἀντιτάττεσθαι παρασκευάζοιτο, καὶ χρήματα τοσαῦτα οὐκ εἰς δέον ἀναλίσκοι. Τὸ δ' ἀπέβαινεν ἐναντίως, ἢ ἄν τις ἐκ τῶν πραγμάτων στοχαζόμενος φήθη. Πλεῖστα γὰρ ἔβλαψε τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως πράγματα, εἰς Θεσσαλονίκην οὐκ ἐκ προνοίας ἰδίας, ἀλλὰ κατὰ τύχην ἀφιγμένος. Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον εἰρήσεται.

CAPUT XXXVII.

Contra Syrgen vias obsidentem excogitata fraus. Polystylos munitur. Missi ad protostratorem, litteras referunt, prohibentes nunc venire, nisi Chrele adjuncto. Quid Chreles invitatus responderit; unde in angustias conjicitur imperator. Pheris exploratores mittuntur, captique humaniter dimittuntur. Litteris se purgat Cantacuzenus. Rescribitur a Syrge, et sociis; fides ei denegatur. Respondetur, et de vi juramenti per exempla disseritur, iterumque innocentia juramento confirmatur.

Cantacuzenus imperator, ubi Peritheorium adducere in potestatem nequivit, et Thessalonicam sibi necessario festinandum censuit, de adventu suo pro-

Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς ἐπεὶ Περιθεώριον ἑλεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἀναγκαῖον δὴ ἡγεῖτο πρὸς Θεσσαλονίκην τὴν ταχίστην ἀφικέσθαι, δεῖν ἔγνω πρό-

τερον πρωτοστάτορι μηνύειν τὴν ἐπιδημίαν. Εἰδὼς δὲ ὡς Συργῆς στρατιώτας πέμψας φυλάττει τὰς ὁδοὺς τοῦ μὴ λαθόντα τινὰ, ἀγγελίας ἔκ τινων αὐτῷ κομίζειν, τοιοῦτόν τι πρὸς τὴν ἐκείνου πονηρίαν ἀντιτεχνᾶται τῶν στρατιωτῶν δυσὶ, τὸν μὲν, ἐκέλευεν ἀποδυθέντα καὶ περιαγκωνίσαντα ἑαυτὸν, ἄγεσθαι δεσμώτην· τὸν ἕτερον δὲ ἄγειν. Εἰ δὲ οἱ τὰς ὁδοὺς τηροῦντες περιτύχοιεν, τὸν ἄγοντα φάσκειν ὡς τὴν ἵππον ἀπολωλεκὼς, τὸν μὲν, οὐχ εὕροι· τὸν χαλινὸν δὲ, παρὰ τἀνδρὶ τουτωΐ· ἀπαιτοῦντα δὲ καὶ τὸν ἵππον μὴ ἀποδιδόναι· ἀλλὰ τὸν χαλινὸν μόνον εὑρηκέναι παρὰ τὴν ὁδὸν διϊσχυρίζεσθαι. Οὗ δὴ χάριν δήσαντα, ἄγειν πρὸς τὸν βασιλέως θεῖον, ὅπως παρ' ἐκείνου βασανιζόμενος ἀποδοίη καὶ τὸν ἵππον. Ἐκέλευε δὲ καὶ τὸν δεσμώτην τῷ ἄγοντι τὰ ἴσα συνομολογεῖν· τοῦτον δὲ τὸν τρόπον παρελθόντας τοὺς φυλάσσοντας, ἔπειτα ἕκαστον οἷ προσετέτακτο ἀποχωρεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἐποίουν κατὰ τὰ κεκελευσμένα, καὶ διαλαθόντες τοὺς ἐπὶ τὴν φυλακὴν τεταγμένους τῶν ὁδῶν, ἧκον πρὸς πρωτοστράτορα ἐν Θεσσαλονίκῃ, βασιλεὺς δὲ ὡς μάλιστα ἐνῆν, τὸ νῦν μὲν Πολύστυλον, ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς δὲ χρόνοις Ἄβδηραν ὠνομασμένον πολίχνιον παράλιον ὂν, ὑπ' αὐτοῦ τε ᾠκοδομημένον πρότερον, καὶ τότε διὰ τὴν ἀρχαίαν εὔνοιαν οὐκ ἀποστὰν, πολλῆς προνοίας ἀξιώσας, σῖτον τε αὐτοῖς ἐπιχορηγήσας, καὶ στρατιώτας πρὸς ἐπικουρίαν, αὐτὸς τὴν ἄλλην ἔχων στρατιὰν, τὸ παρὰ τὴν Χριστούπολιν τείχισμα διελθὼν, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Φιλίπποις. Ἔπειτα ὡς ἐκεῖθεν ἀναστὰς εἴχετο ὁδοῦ, συντυγχάνει τῷ τε παρ' αὐτοῦ πρὸς πρωτοστράτορα ἀπεσταλμένῳ πρότερον, καὶ ἑτέρῳ τῶν ἐκείνου οἰκετῶν, οἳ γράμματα ἐκ πρωτοστράτορος παρεῖχον, ἃ ἐμήνυε μὴ νῦν ἥκειν παρ' αὐτὸν ὡς Θεσσαλονίκην οὐ δυνάμενον παραδιδόναι· ἀλλὰ Κρέλην πρότερον καὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν προσεταιρίζεσθαι· ἔπειτα ἥκειν πρὸς αὐτόν. Βασιλεῖ δὲ εὐθὺς μὲν ὡς οὐ κατὰ γνώμην τὰ πράγματα ἀπήντα, δεινὰ εἰσῄει ὑποπτεύειν, ὅμως δὲ ἀναγκαίως πρόσω χωρεῖν ἔκρινε μᾶλλον δεῖν. Καὶ περὶ τὴν Δράμαν ἐλθὼν, ἐστρατοπέδευσε πρός τινα κώμην Κωδωνιανὴν προσαγορευομένην. Πρωτόστράτωρ δὲ καὶ ἄλλως μὲν πρὸς τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ Ζηλωτὰς ὑπέφριττε, καὶ μαλακώτερον ἥπτετο τῶν πραγμάτων ἀμφίβολος ὤν· καὶ οὐκ ἐτόλμα καθαρῶς πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδύεσθαι· τότε δὲ μάλιστα ἐκ Βυζαντίου πέμπουσα ἐθορυβήθη ἡ γυνὴ, φάσκουσα, ὡς τοῖς ἐνταῦθα ἄρχουσιν ὅτι Καντακουζηνῷ διαλέγοιτο πεπυσμένοις, δεινότατα αὐτῇ τε καὶ παισὶ καὶ οἰκείοις ἀπειληθείη, εἰ μὴ

A tostratorem prius monendum duxit. Cum autem comperisset, Syrgen missis militibus vias obsidere, ne quis ad eum fallens nuntios perferret, contra nequitiam illius artificium hujuscemodi excogitavit. Duobus militibus imperavit, uni quidem, ut vestibus exutus et manibus post terga revinctus duceretur, alteri vero ut duceret. Si qui vias insidebant occurrerent, affirmare ducentem, se equo perdito illum quidem non invenire, frenum autem apud hunc virum reperisse, qui equum sibi reposcenti non reddat, sed frenum duntaxat in via sibi repertum affirmet. Quam ob causam se illum vinctum ad imperatoris affinem (91) ducere, ut ab ipso quæstioni subjectus, etiam equum restituat : quod et vinctum cum ductore affirmare ju-
B bebat. Hoc autem modo præteritis custodiis, utrumque quo mandatum erat abire. Illi mandatis morigeri, deceptis itineris custodibus ad protostratorem Thessalonicam veniunt. **472** Imperator autem, quam maxime poterat, hodie quidem Polystylon. temporibus Græcorum Abderam nominatam, oppidulum maritimum a se prius instauratum (quod tunc pro vetori in suum instauratorem benevolentia in fide manserat) multa cura dignatus, eique annona ad victum, et militibus ad præsidium suppeditatis, ipse cum reliquo exercitu, munitionem apud Christopolim transiens, apud Philippos castra posuit. Inde movens, in eos incidit, quos prius ad protostratorem miserat, et alium quemdam ejus famulum, litteras ab eodem
C afferentes, in quibus erat, ne nunc veniret, quod Thessalonicam transdere non posset : sed prius Chrelem cum ejus copiis sibi adjungeret, atque ita demum adveniret. Imperator quoniam res adversus voluntatem ibat, statim graviter suspicatus, nihilominus omnino procedendum judicavit. Cumque prope Dramam esset, apud vicum Codonianam appellatum castra metatus est. Protostrator et alioqui propter Zelotas, qui erant Thessalonicæ (92), nonnihil horrebat, incertusque animi agebat languidius : nec simpliciter, ut generosus athleta in theatro vestem ad luctamen exuere (93) audebat : et tunc acceptis ab uxore Byzantio litteris, turbabatur maxime, in quibus erat scriptum,
D principes ibidem, quod audissent eum cum Cantacuzeno agere, sibi liberis ac domesticis immania denuntiasse, nisi ipse a malo facinore temperarit. Quare orabat mulier, caveret ne ejus causa malis implicarentur gravissimis. Ideo se quoque ei obviam non venisse, et Chrelis societatem præ-

Jacobi Pontani notæ.

(91) Θεῖος imperatoris protostrator proprie non fuit. Quare istuc vocabulum hoc loco potius *affinem* reddendum fuit. Protostratoris enim ejus filiam Manuel Asanes frater uxoris Cantacuzeni habebat uxorem.

(92) Hi quod Palæologo contra Cantacuzenum studerent, ita nominantur. Eorum facinora mala deinceps exponentur. Genus hominum sine re, et audacissimum, seditiosissimum, perditissimum.

(93) In certaminibus Olympicis athletæ prius ferebant subligacula, quod testantur Thucydides lib. III; August., *Civil.* lib. XIV, cap. 17; postea a Lacedæmoniis institutum est, ut nudatis oleoque perfusis corporibus decertarent, nominaturque primus hujus rei auctor, Hacantus Lacedæmonius ab aliis Neanthus. Hinc ipsa loca ludorum gymnasia, et ipsi ludi appellati sunt gymnici. Et verbum ἀποδύεσθαι, quod est *vestes exuere*, ad hujusmodi certaminum præparationem, exercitationemque accommodatur. Ante id tempus verecundiæ causa se nudare non audebant. Homerus quoque in ludis semper succinctos heroas inducit.

texuisse, ut interea loci quod in rem suam potissimum fiet, considerare possit. Dum Codoniana moraretur imperator, Chrelem ad se, qui ex pacto jam adesset, accersivit. Is et ante se illi fuisse et modo esse amicissimum confitebatur, timere autem ne Romani, quibuscum bellum haberet, facultates suas in locis nullo prorsus munimine tutis dispersas diripiant. Urbes enim, quibus adhuc principi Triballorum parens imperasset, demortuo imperatori, quod optime nosset, transdidisse, et fortunas suas in suburbano Melenici habere. Quare, nisi Melenicum ipse subegerit, accedere ad eum non posse : sic enim et se confisum de suis nihil amissurum, alacriter arma juncturum. Imperatori illico visa omnia impeditissima. Nam et ex Macedonia reverti haud sibi decorum, et pergere porro in occidentem, Chrelæ ac protostratoris societate destitutum, parum frugiferum sentiebat. **473** Libuit igitur experiri, num Melenicum ad deditionem voluntariam posset adducere ; quam armis tum ob loci situm, tum ob munitionem validissimam cogere nequibat. Itaque clandestinis internuntiis cum amicis, quos ibi habebat, de proditione agit. At Pheris Syrges et metropolitanus urbis, qui æquali in imperatorem fervebat odio, et Monomachus Thessaliæ prætor, qui ad Syrgen venerat, ad exercitum exploratores mittunt, per quos et quantus esset, et quid actitaret, discerent. Quos ille captos, circum exercitum duci, et moras ad contemplandum dari jussit; litteras insuper tradidit, quas iis redderent, quorum missu venerant. His litteris, quam Byzantii impie et malevole secum esset actum, enarrans sese tuebatur : non imperatoris liberis insidiantem, nec imperium concupiscentem, sed necessitate sic urgente et spe potius belli componendi communiaque commoda amplificandi ad hæc aggressum. Addebat etiam juramentum, nihil se decipiendi causa dixisse. Lecta epistola illi rescribunt, non aliunde magis, quam unde is merito sibi credendum putet, ob juramentum videlicet se conjectare, falsa esse quæ dixerit. Quemadmodum enim antea, quando in veste privata Romanam rem administrarit, juramentis ad asseverandum non indiguerit, sed tantum dicere suffecerit, et ejus dicta omni probatione firmiora fuerint, quod non modo ipsi, sed et qui longe extra urbem Romanam incolunt, haud nesciant : ita nunc, si se fide dignum consciret, non ad juramenta, quæ verbis ejus fidem adderent, confugiturum fuisse. Hinc quoque intelligi, ex quanta gloria in quantam ignominiam ob suum scelus erga imperatores deciderit. Hasce litteras iisdem exploratoribus ad eum portandas committunt. Ad eas respondens Cantacuzenus, mirari se dixit, cum docere prius debuerint, vera non esse quæ scripserit, deinde de juramentis disputare : illi eorum nihil confutantes, quasi præclare operam posituri, juramentum carpserint. Quoniam autem de aliis loqui, illaque seu tanquam vera credere, seu tanquam falsa refellere nolue-

A παύοιτο τοιαῦτα κακουργῶν· ἃ φυλάττεσθαι ἐδεῖτο μὴ κακῶν αὐτοῖς ἀνηκέστων αἴτιος καταστῇ. Ὧν ἕνεκα καὶ αὐτὸς τὴν ἄφιξιν ἀπηγόρευε τῷ βασιλεῖ τὴν Χρέλη προφασιζόμενος ἑταιρείαν, ὡς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὰ μάλιστα λυσιτελοῦντα ἑαυτῷ σκεψόμενος. Ἐν ᾧ δὲ ὁ βασιλεὺς ἐστρατοπέδευεν ἐν Κωδωνιανῇ, πέμψας πρὸς Χρέλην, ἐκέλευεν ἥκειν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ σύνθημα ἐλθόντα. Ὁ δ' ὡμολόγει πρότερόν τε καὶ νῦν οὐχ ἥκιστα εὔνους εἶναι πρὸς αὐτόν· δεδοικέναι δὲ Ῥωμαίους τοὺς αὐτῷ πολεμοῦντας, μὴ διαρπάσωσι τὰ ὄντα ἐν χωρίοις ἀτειχίστοις διεσκεδασμένα. Τὰς γὰρ πόλεις ὧν ἦρχε πρότερον ὑπὸ τῷ Τριβαλλῶν ἄρχοντι τελῶν παραδεδωκέναι βασιλεῖ, ὡς καὶ αὐτὸς τῶν ἄλλων μᾶλλον σύνοιδεν· αὐτὸς δὲ τὴν οὐσίαν ἐν τῷ Μελε-B νίκου προαστείῳ πᾶσαν ἔχειν. Δι' ἃ οὐ δύνασθαι ἥκειν πρὸς αὐτὸν εἰ μὴ Μελένικον πρότερον ὑποποιήσαιτο. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸν θαρσήσαντα ὡς οὐδὲν τῶν ὄντων ἀπολεῖ, συνέψεσθαι προθύμως. Βασιλεῖ μὲν οὖν εὐθὺς ἐδόκει πάντα ἄπορα· τό τε γὰρ ἀναστρέφειν ἐκ Μακεδονίας, οὐ πρὸς αὐτοῦ ἔσεσθαι ἐνόμιζε, καὶ τὸ προϊέναι πρὸς ἑσπέραν τὴν Χρέλη, καὶ πρωτοστράτορος καταλιπόντα συμμαχίαν οὐκ ἀγαθόν. Ἐδόκει δὲ μᾶλλον Μελενίκου ἀποπειρᾷν εἰ δύναιτο προσάγεσθαι ὁμολογίᾳ. Ὅπλοις γὰρ βιάζεσθαι, ἀδύνατα ἦν, ἔκ τε θέσεως τοῦ τόπου, καὶ κατασκευῆς τῆς πόλεως ὀχυρωτάτης οὔσης. Καὶ πέμψας, διελέγετο κρύφα τοῖς οὖσιν ἐνταῦθα φίλοις περὶ παραδόσεως. Συργὴς μέν τοι ἐκ Φερῶν ἅμα μητροπολίτῃ C τῆς αὐτῆς πόλεως τὴν ἴσην ἀπέχθειαν πρὸς βασιλέα ἐπιδεικνυμένῳ, καὶ Μονομάχῳ, τῷ ἐπάρχῳ· ἧκε γὰρ ἐκ Θετταλίας κἀκεῖνος πρὸς αὐτόν, πέμπουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον κατασκόπους, τήν τε βασιλέως στρατιὰν κατασκεψόμενοι ὁπόση εἴη, καὶ ὅ τι δρῴη θέλοντες μαθεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἑάλωσαν, τήν τε στρατιὰν ἐκέλευε περιάγοντας κατὰ σχολὴν παρέχειν κατασκέπτεσθαι, καὶ γράμματα πρὸς τοὺς πέμψαντας παρέχων, ἐκέλευεν ἀναστρέφειν, ἐν οἷς περὶ τῶν ἐν Βυζαντίῳ γεγενημένων ὡς ἀδίκῳ καὶ συκοφαντικῇ γνώμῃ πραχθείη κατ' αὐτοῦ διεξιὼν ἀπολογίαν ἐποιεῖτο καὶ περὶ ἑαυτοῦ, ὡς οὐ βασιλέως τοῖς παισὶν ἐπιβουλεύων, οὐδὲ βασιλείας ἐρῶν τοιούτοις ἐπιχειροίη, ἀλλ' ἀνάγκῃ συνελαθεὶς ἐλπίδι τοῦ καταλύειν μᾶλλον τὸν πόλεμον, καὶ τὰ λυσιτελοῦντα πᾶσι D κοινῇ ποιεῖν. Προσετίθει τε καὶ ὅρκους τοῖς λεγομένοις, ὡς οὐδὲν εἴη πρὸς ἀπάτην εἰρημένον. Οἱ δέ, ἐπεὶ τὰ γράμματα ἀνέγνων, ἀντέγραφον καὶ αὐτοί, ὡς οὐκ ἄλλοθέν ποθεν μᾶλλον, ἢ ἐξ ὧν αὐτὸς ἴσται εἶναι δίκαιος πιστεύεσθαι τῶν ὅρκων δῆθεν αὐτοὺς καταστοχάζεσθαι, ὡς οὐκ ἂν εἴη τὰ εἰρημένα ἀληθῆ. Εἰ γὰρ ὥσπερ καὶ πρότερον ἡνίκα ἰδιωτικὴν ἐσθῆτα ἔχων, τὰ πράγματα Ῥωμαίοις διῴκει, ὅρκων οὐκ ἐδεῖτο, ἐν οἷς ἰσχυρίζεσθαι ἐχρῆν, ἀλλ' ἤρκει μόνον εἰπεῖν, καὶ πάσης ἀποδείξεως ἰσχυρότερα τὰ εἰρημένα εἶναι, ὥσπερ οὐ μόνον αὐτοὶ συνίσασιν, ἀλλὰ καὶ οἱ πόῤῥω τῆς Ῥωμαίων γῆς κατῳκισμένοι· οὕτω καὶ νῦν, εἰ ἀξιοπιστίαν αὑτῷ συνῄδει, οὐκ ἂν ὅρκων ἐδεήθη πρὸς τὸ πιστεύεσθαι συναιρομένων. Ὅθεν καὶ χρὴ συνορᾷν ἐξ οἵας δόξης εἰς οἵαν ἐκ τοῦ βασι-

λεῦσιν ἀγνώμων φαίνεσθαι ἀδοξίαν κατηνέχθη, καὶ A τοῖς αὐτοῖς κατασκόποις παρασχόμενοι, ἄγειν αὖθις πρὸς αὐτὸν ἐκέλευον. Πρὸς δὲ, θαυμάζειν αὐτῶν ἀντέγραφεν ὁ βασιλεὺς, εἰ δέον πρότερον τὰ εἰρημένα, εἰ οὐχ ἀληθῆ ἀποδεικνύναι, ἔπειτα καὶ περὶ τῶν ὅρκων διαλέγεσθαι· οἱ δ' ἐκείνων ἀποσχόμενοι καὶ ἀντειπόντες πρὸς μηδὲν, ἐπὶ τοὺς ὅρκους καταφεύγουσιν, ὥσπερ τι προὔργου νομίζοντες ποιεῖν· ὅτι δ' αὐτοῖς περὶ τῶν ἄλλων διαλέγεσθαι καταλιποῦσι, καὶ ἢ πείθεσθαι ὡς ἀληθέσιν, ἢ ὡς ἐναντία ἔχουσιν, ἐλέγχειν, περὶ τῶν ὅρκων μόνων εἰπεῖν τι βέλτιον ἐνομίσθη, περὶ αὐτῶν ἀποκρινεῖσθαι, καὶ αὐτὸν τἄλλα ὑπερβάντα. Ἐγὼ τοίνυν, ἔγραφε, νομίζω τοὺς ὅρκους, ἢ διὰ τὸ μὴ τοὺς ὀμνύοντας ἀξιόχρεως πρὸς πίστιν εἶναι γίνεσθαι, ἢ διὰ τὸ τοὺς δεχομένους ἢ φαύλους B τοὺς τρόπους εἶναι, ἢ διὰ μέγεθος τῶν ἐπαγγελλομένων ἀδυνάτως ἔχειν πείθεσθαι ὅρκων χωρίς. Ὅτε τοίνυν ἐμοὶ τὴν ἀξιοπιστίαν οὐ μόνον ὁ παρελθὼν χρόνος τοσοῦτος ἂν ἐν ᾧ τὰ Ῥωμαίων πράγματα διῴκουν· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ διὰ ταύτην ὅρκων ἐδεήθη ποτὲ συμμαρτυρεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μάλιστα πειρώμενοι διαβάλλειν, οὐ δύνασθε συγκρύπτειν οὕτως οὖσαν καταφανῆ, οὐδὲν ἄλλο λείπεται, ἢ δι' ὑμᾶς τοὺς χαίροντας ἐν ταῖς συκοφαντίαις γίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο μηδ' αὐτοῖς πιστεύειν δυναμένους, οἷς αὐτοὶ συμμαρτυρεῖτε τὸ μηδέ ποτε ἐψεῦσθαι. Ὅτι δ' ὁ περὶ τῶν ὅρκων λόγος τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὥσπερ εἴρηται, καὶ αὐτόθεν μὲν καταφανές· πειράσομαι δὲ καὶ ἐκ παραδείγματος μάλιστα ἀληθεστάτου καταφανέστερον ποιεῖν. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, C Θεός ἐστιν ἀληθινὸς, καὶ αὐτοαλήθεια καὶ καλεῖται, καὶ ἔστι, καὶ δίκαιός ἐστι πιστεύεσθαι καὶ ὅρκων χωρίς· ὁ δὲ, οὐ τῷ Ἀβραὰμ μόνον ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ ἦ μὴν πληθυνεῖν αὐτοῦ τὸ σπέρμα· ἀλλὰ καὶ τῷ Δαυὶδ ὕστερον, « Ὤμοσε γὰρ, φησὶ, Κύριος τῷ Δαυὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσῃ αὐτὴν, » δῆλον ὡς οὐχ ἑαυτοῦ, τῆς μικροψυχίας δὲ τῶν ἀκουόντων ἕνεκα, καὶ τῆς περὶ τὰ ἐπαγγελλόμενα ἀμφιβολίας τοὺς ὅρκους ἐποιεῖτο. Καὶ Παῦλος δὲ ὕστερον ὁ τῆς ἀληθείας μαθητὴς καὶ κήρυξ περὶ ὧν εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγεὶς εἶδε, μέλλων διηγεῖσθαι, καί τοί γε ἑαυτῷ πολλὴν συνειδὼς ἀλήθειαν, ὅμως τῆς ὠφελείας ἕνεκα τῶν ἀκουόντων· « Εὐλογητὸς, εἶπεν, ὁ Θεὸς ὅτι οὐ ψεύδομαι, » ὡς ἂν ὑπὸ μάρτυρι Θεῷ ἰσχυριζόμενος λέγειν ἃ ἐρεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιῶν πιστεύεσθαι. D Ἔθος γὰρ ἀεὶ τῇ ἀπιστίᾳ μεγάλα τοῖς πράγμασι λυμαίνεσθαι. Ἔξεστιν οὖν ὑμῖν σκοπεῖν ὡς σφίσιν αὐτοῖς μᾶλλον, ἢ ἐμοὶ τῶν ὅρκων ἕνεκα μέμφεσθαι προσῆκεν. Ὑμεῖς ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀειφυγίᾳ τὸ δίκαιον καταδικάσαντες, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀπελάσαντες ἀρχῆς τῷ φίλῳ ψεύδει κέχρησθε ἀεὶ, καὶ ταῖς συκοφαντίαις· οὐδὲ τοῦτο μεμνημένοι γοῦν ὅτι τῶν τῇδε βεβιωμένων ἅπαντες ὑφέξομεν εὐθύνας μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγήν. Ἐγὼ δ' ὥσπερ καὶ πρότερον, οὕτω καὶ νῦν, ὑπὸ μάρτυρι τῷ Θεῷ λέγω, ὡς οὐδὲν ἕτερον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν, ἢ ὅσα βασιλίδι, καὶ παισὶ συμφέρει, καὶ πᾶσι κοινῇ Ῥωμαίοις διενοούμην τε καὶ πράττειν εἶχον διὰ σπουδῆς. Ἐκείνων δὲ ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας ἀληθοῦς, ἀλλ' ὑπὸ συκοφαντίας πρὸς τὸν κατ' ἐμοῦ κεκινημένων πόλεμον, ἀναγκαίως καὶ αὐτὸς ἐξ ὧν νομίζω ἐμαυτῷ τε καὶ τοῖς συνοῦσι τὴν σωτηρίαν ἐκπορίζειν πράττω.

A rint, sed de juramentis duntaxat aliquid verborum facere melius existimarint, se quoque cæteris prætermissis, de ipsis responsurum. Ego igitur, inquit, juramenta concipi arbitror, aut quia qui jurant, alioqui fidem non merentur, aut quia quibus juratur vel improbi sunt, **474** vel propter magnitudinem promissorum, nisi juramentum accesserit, credere non possunt. Cum itaque me citra jusjurandum fide dignum esse, non solum præteritum, tempus tam longum, quo rebus Romanis præfui, testetur, sed etiam vos ipsi, qui in primis calumniari me conamini, celare id, quia manifestissimum non possitis, relinquitur aliud nihil, quam me jurasse propter vos qui sycophantiis gaudetis : ideoque nec iis fidem commodare potestis, quos ipsemet B nunquam esse mentitos testificamini. Sic autem se habere quæ de juramentis diximus, cum et hinc liqueat, nitar tamen exemplo verissimo reddere liquidius. Si enim Deus noster est Deus verax, et ipsa veritas vocatur et est, mereturque fidem etiam injuratus, et tamen non solum Abrahamo per semetipsum juravit, multiplicaturum ejus semen : sed Davidi quoque postea, « Juravit enim, inquit, Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam : » patet, non propter se, sed propter imbecillitatem audientium, eorumque nutantem circa promissa fidem, juravisse. Et Paulus postmodum apostolus et præco veritatis, de iis quæ in tertium cœlum raptus vidit, narraturus, C tametsi veracissimum se esse nosset, nihilominus propter audientium utilitatem, « Deus, inquit, qui est benedictus in sæcula, scit, quia non mentior, » velut Deo teste confirmans se dicere, quæ dicebat, et ideo æquum censens, sibi credi. Semper enim incredulitati magnæ res elevare et extenuare mos est. Ergo magis vos ipsos, quam me propter juramentum reprehendendos fuisse perspiciatis licet. Vos vero, quomodo in aliis, justitia damnata et ex imperio Romano ejecta, consueto et amico mendacio ac sycophantiis adhæretis, nec hoc saltem recordamini, quæ in hac vita gesserimus, eorum nos omnium post finem hujus lucis rationem redditur os. Ast ego, ut antea, sic hodie Deum testatus, aio me nihil aliud statim ab initio post obitum D imperatoris, quam quæ imperatrici et liberis ejus, et communi Romanorum conducerent, cogitasse, facereque contendisse. Verum ubi illi nulla causa legitima, sed calumniis tantum eo impulsi sunt, ut me armis persequerentur, necessario et ipse ago, unde mihi et commilitonibus meis salus pariatur.

—

475 CAPUT XXXVIII.

Melenicus occupatur a Cantacuzeno. Chreles cunctatur, periculum fugiens. Ejus adventu in castra, miles Romanus lætatur. Fluctuatio protostratoris Thessalonicæ. Seditio zelotarum; expulsio civium et alia tetra facinora. Protostrator cum optimatibus pulsus Thessalonicensem agrum deprædatur. Cantacuzenus afflictus, in Deo spem locat. Byzantini cum sociis Thessalonicam ingrediuntur. Deliberatio Cantacuzeni cum exsulibus.

A Cum sic demonstrasset, illos parum probe de se judicasse, amicorum qui Melenici erant accersitu, manum misit, urbemque occupavit, et Joannem Asanem uxoris fratrem præfectum declaravit. Quæ res vix sperari poterat antequam fieret, facta autem non mediocre dabat solatium; mox enim Chrelem utpote perfecto, quod desiderabatur, advocat. Qui Melenicum ab imperatore obtineri lætus videbatur, sibique omnem excusationem amputatam affirmabat. Verumtamen adhuc, quasi res suas, antequam bello se crederet, compositurus differebat: sed revera laborem detrectans, nullo cum periculo suo imperator amicitia perfrui cupiebat. Is ut hominem tempus ducere vidit, mentem ejus ex dictis auguratus, Melenici præfectum Joannem B Asanem cum parte copiarum, quanta urbs defensanda indigeret, relinquit, et altera parte in castris manere jussa, Matthæo et Manuele filiis, trecentisque tantummodo comitatus, magnis itineribus postridie ad locum venit, ubi Chreles morabatur. A quo humaniter acceptus, diem et noctem cum eo transegit, postridieque in castra secum perduxit, ejusque conspectu exercitum mirabiliter recreavit. Quippe non armis solum, equis et pecunia valebat, sed erat præterea artibus imperatoriis exercitatissimus, noveratque cum amicis commodare, tum inimicis incommodare plurimum. Quocirca etiam societas ejus maximopere expetenda censebatur. Thessalonicæ autem protostrator, ut docuimus, animum huc illuc versans, et C ab utro imperatorum palam staret deliberans, remissius ac socordius agebat, zelotasque qui pro imperatore Palæologi filio in Cantacuzenum se armabant, sensim augescere patiebatur: partim metuens, ne ejus studiosus publice haberetur, cum filia et conjux Byzantii habitantes, et amplæ ibidem facultates id non permitterent, sollicitumque et anxium facerent, ne sua 476 causa multis ærumnis objicerentur, partim fretus Thessalonicensi non parvo præsidio, ac civibus copiosioribus, quibus quando vellet zelotas se oppressurum confidebat. At postquam illi ejus dilatione corroborati, plebem in primores concitarunt, protostratore jam in Cantacuzenicis numerato, agmine facto invadentes, civitate circiter millenos expel- D lunt, levique sagittarum certamine congressi, de famulis protostratoris aliquot convulnerant, primorum nonnullos capiunt, qui cum aliis primo impetu ejicere sese non potuerant. Zelotæ urbe suo se redacta, ad ædes exsulum conversi, eas direpta supellectili evertunt; alia item cum injuria et contumelia perpetrant, quæ homines egestate coactos, et abundantia facultatum alie-

A Ἐκείνους μὲν οὖν οὕτως ἀπεδείκνυε μηδὲν ὑγιὲς αὐτοῦ κατεγνωκότας. Αὐτὸς δὲ ἐπεὶ οἱ ἐν Μελενίκῳ φίλοι ἐκάλουν ὡς παραληψόμενον τὴν πόλιν, πέμψας στρατιὰν κατέσχεν. Ἔπειτα καὶ τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ἰωάννην τὸν Ἀσάνην ἄρχοντα τῆς πόλεως καθίστη, πρᾶγμα δυσέλπιστον πρὶν γενέσθαι· γενόμενον δὲ ὅμως οὐ μετρίαν παρέσχε παραψυχήν. Αὐτίκα γὰρ πρὸς Χρέλην πέμψας, ἐκέλευεν ἥκειν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἤδη τοῦ ζητουμένου ἠνυσμένου. Ὁ δ' ἐδόκει μὲν ἥδεσθαι τοῦ βασιλέα Μελενίκον ἔχειν, καὶ πᾶσαν ἔλεγε πρόφασιν αὐτῷ περιῃρῆσθαι. Ἔτι δ' ὅμως ἀνεβάλλετο τὸ δοκεῖν μὲν ὡς τὰ ὄντα διαθησόμενος μέλλον ἤδη ἅπτεσθαι πολέμου καὶ στρατείας· τῇ δ' ἀληθείᾳ, οὐκ ἐθέλων εἰς τοὺς κινδύνους ἐμβάλλειν ἑαυτὸν, ἀλλ' ἄνευ πόνων τὴν βασιλέως B εὔνοιαν καρποῦσθαι. Βασιλεὺς δὲ ὡς εἶδε χωροῦντα πρὸς ἀναβολὰς, τῆς διανοίας ἐκ τῶν εἰρημένων στοχασάμενος, Μελενίκου μὲν ἄρχοντα τὸν γυναικὸς κατέλιπεν ἀδελφὸν Ἀσάνην τὸν Ἰωάννην μετὰ στρατιᾶς ὅσης ᾤετο ἀρκέσειν εἰς φρουρὰν τῇ πόλει· αὐτὸς δὲ τὴν ἄλλην στρατιὰν ἐν τῷ στρατοπέδῳ κελεύσας μένειν, ἅμα τοῖς υἱέσι Ματθαίῳ καὶ Μανουὴλ τριακοσίους μόνον παραλαβὼν, συντόνως τε ὁδεύσας, εἰς τὴν ὑστεραίαν, ἔνθα ὁ Χρέλης διατρίβων ἦν ἀφίκετο. Ἐκείνου δὲ ἀσμένως ὑποδεξαμένου συνδιημερεύσας αὐτῷ καὶ συνδιανυκτερεύσας, τῇ μετ' αὐτὴν ἔχων καὶ αὐτὸν μετὰ τῆς στρατιᾶς, αὖθις εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπανῆκε, καὶ πολλῆς ἐνέπλησε τὴν στρατιὰν ἡδονῆς μετὰ Χρέλη ἀφιγμένος. C Ἦν γὰρ οὐ δυνατὸς μόνον καὶ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ χρήμασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ στρατηγίας κάλλιστα ἐξησκημένος, καὶ οἷος τούς τε φίλους ὠφελεῖν καὶ τοὺς πολεμίους βλάπτειν μάλιστα εἰδέναι. Δι' ἃ καὶ περιμάχητος αὐτοῖς ἐδόκει ἡ ἐκείνου συμμαχία. Ἐν Θεσσαλονίκῃ δὲ ὁ πρωτοστράτωρ ὥσπερ ἔφημεν, ἀμφίβολος ὢν, καὶ περὶ τῶν βασιλέων ὅτῳ πρόσθηται φανερῶς διασκεπτόμενος, μαλακώτερόν τε τῶν πραγμάτων ἥπτετο, καὶ τοὺς λεγομένους Ζηλωτὰς, οἳ ὑπὲρ βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ ᾑροῦντο πολεμεῖν, αὐξανομένους κατὰ μικρὸν περιεώρα· τοῦτο μὲν, μὴ φανερὸς γένοιτο Καντακουζηνοῦ τὰ τοῦ βασιλέως ᾑρημένος δεδοικώς· ἡ γὰρ θυγάτηρ αὐτῷ καὶ ἡ γυνὴ αἳ ἦσαν ἐν Βυζαντίῳ, καὶ ἡ ἄλλη περιουσία οὐκ εἴων πράττειν ἃ ᾑρεῖτο, D ἐμβάλλουσαι εἰς ἀγωνίαν, μὴ δι' αὐτὸν πολλοῖς προσομιλήσωσι κακοῖς· τοῦτο δ' ὅτι καὶ Θεσσαλονικέων, οὐ μόνον ἡ στρατιὰ, οἳ ἦσαν οὐκ ὀλίγοι, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτῶν οἱ δυνατοὶ τὰ βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ ᾑρημένοι πρὸς ἀμέλειαν ἐνῆγον οἷς ἐθάῤῥει ὅτε βούλοιτο περιέσεσθαι τῶν Ζηλωτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι διὰ τὴν μέλλησιν ἐκείνου ἦσαν οὐκ εὐκαταφρόνητοι, καὶ τὸν δῆμον ἀνηρέθισαν κατὰ τῶν δυνατῶν, τοῦ πρωτοστράτορος ἤδη ἐγνωσμένου τὰ

A Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ὁρᾶν, ἐπιθέμενοι ἀθρόον, ἐξελαύνουσι τῆς πόλεως περὶ χιλίους ὄντας· συμβολῆς ὀλίγης γενομένης δι' ἀκροβολισμῶν, ἐν ᾗ καὶ τῶν πρωτοστράτορος οἰκετῶν ἐγένοντο ὀλίγοι τραυματίαι· ἑάλωσαν δὲ καὶ τῶν δυνατῶν τινὲς, οἳ οὐκ ἠδυνήθησαν τοῖς ἄλλοις τῇ πρώτῃ συνεκπεσεῖν ὁρμῇ· ὑφ' ἑαυτοῖς δὲ οἱ Ζηλωταὶ τὴν πόλιν ποιησάμενοι, ἐτράπησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν φυγάδων, καὶ αὐτάς τε καθῄρουν, καὶ τὰς οὐσίας διήρπαζον, καὶ τἄλλα ἔπραττον, ὅσα ἦν εἰκὸς αὐτοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ πενίας συνελαυνομένους, καὶ εἰς ὕβριν ἐξενηνεγμένους διὰ τὴν ἀθρόαν εὐπορίαν. Εἰς τοσοῦτον δὲ ἀπονοίας καὶ τόλμης ἦλθον, ὥστε καί τοι τὰ δεινότατα τολμῶντες, σταυρὸν ἐκ τῶν ἱερῶν ἀδύτων ἁρπάζοντες, ἐχρῶντο ὥσπερ σημαίᾳ, καὶ ὑπὸ τούτῳ B ἔλεγον στρατηγεῖσθαι, οἱ τῷ πολεμίῳ μᾶλλον τοῦ σταυροῦ ἀγόμενοι· καὶ εἴ τις πρός τινα ἔκ τινων ἰδίων ἐγκλημάτων διεφέρετο, τὸν σταυρὸν ἁρπάζων, ἐχώρει κατὰ τῆς οἰκίας, ὡς δὴ τοῦ σταυροῦ κελεύοντος· καὶ ἦν εὐθὺς ἀνάγκη ἐκ θεμελίων ἀνασπᾶσθαι, ὁρμῇ τε ἀλογίστῳ καὶ κέρδους ἐπιθυμίᾳ τοῦ δήμου ἑπομένου· ἐπὶ δύο μὲν οὖν καὶ τρισὶν ἡμέραις ἡ Θεσσαλονίκη ὥσπερ ὑπὸ πολεμίων ἐδῃοῦτο· καὶ οὐδὲν ἦν ὅ τι μὴ τελούμενον ὡρᾶτο τῶν ἐπὶ ἁλώσει γινομένων πόλεων· οἵ τε γὰρ κρατήσαντες νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κατὰ συστάσεις διιόντες, βοαῖς ἐχρῶντο καὶ ἀλαλαγμοῖς, καὶ τὰ τῶν ἑαλωκότων ἦγόν τε καὶ ἔφερον· καὶ οἱ νενικημένοι, στένοντες ἐν ἀδύτοις κατεκρύπτοντο, ἀγαπητὸν ἡγούμενοι ὅτι μὴ αὐτίκα ἀποθνήσκοιεν. Ἐπεὶ δὲ ὧν ἔδει C διεφθαρμένων παύσαιτο ἡ ταραχὴ, οἱ Ζηλωταὶ αὐτίκα ἐκ πενεστάτων καὶ ἀτίμων πλούσιοι καὶ περιφανεῖς γεγενημένοι πάντα ἦγον δι' ἑαυτῶν, καὶ τοὺς μέσους μετῄεσαν τῶν πολιτῶν, ἢ συνασχημονεῖν ἀναγκάζοντες αὐτοῖς, ἢ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν ἐπιείκειαν ὡς Καντακουζηνισμὸν ἐπικαλοῦντες. Ἐν Θεσσαλονίκῃ μὲν οὖν τοιαῦτα ἐτελεῖτο. Πρωτοστράτωρ δὲ ἐπεὶ μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἀρίστων ἐξηλαύνετο, εἰς Γυναικόκαστρον ἀφικόμενος· κατεῖχε γὰρ αὐτὸ καὶ πρότερον φρουρᾷ, οἷα δὴ ὑπὸ τῷ Θεσσαλονίκης ἄρχοντι εἰωθὸς τελεῖν, ηὐλίζετο ἐκεῖ, καὶ κακῶς ἐποίει Θεσσαλονίκην ληϊζόμενος, καὶ πάσης ἐκράτει τῆς ἔξω τειχῶν γῆς· ἀντικαταστῆναι γὰρ πρὸς τοὺς ἔξω οὐδαμῇ οἱ ἔνδον ἦσαν δυνατοί. D Ἔπεμπε δὲ καὶ πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα περὶ Χαλκηδίκην ἔτι διατρίβοντα, ἅμα μὲν μηνύων ὡς ἐκβληθείη Θεσσαλονίκης τοῦ δήμου καὶ τῶν Ζηλωτῶν αὐτῷ ἐπιθεμένων, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίδας οὐ φαύλας ὑποφαίνων, ὡς εἰ παραγένοιτο ταχέως, τῶν τε ἔνδον οὐκέτι παντάπασιν ἐκπεπολεμωμένων· ἦσαν γὰρ ἔτι οἱ τὰ βασιλέως ᾑρημένοι δέει συνείχοντο τοῖς Ζηλωταῖς καὶ τῶν ἔξω μέγα δυναμένων ῥᾳδίως παραστήσαιτο τὴν πόλιν. Βασιλεῖ μὲν οὖν ἐδόκει πάντοθεν περιΐστασθαι δεινὰ, ὅμως ἐπὶ τὸν πάντα ἄγοντα Θεὸν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς νίκης ἀνατιθεὶς πρὸς Χρέλην ὅσα ἔδει διαλεχθεὶς καὶ προθεσμίαν συνθέμενος, καθ' ἣν ἔδει τὰ οἴκοι διαθέμενον ἀφικέσθαι πρὸς αὐτόν· πειτα καὶ ἐκ τῆς ἐκείνου στρατιᾶς οὐκ ὀλίγην παραλαβὼν ἅμα τοῖς

narum irritatos perpetraturos esse, fuit verisimile. Eo autem audaciæ amentiæque prodierunt, ut etiam in primis nefanda committerent, crucem ex sacris adytis raperent, eaque pro signo militari uterentur, sub qua se militare autumabant, qui potius ab inimico crucis possessi agitabantur. Quod si cui cum aliquo privata lis et controversia intercederet, rapta cruce, velut ea jubente, populoque inconsiderato impetu et lucri desiderio prosequente, ad domum ejus tendebat, quam repente dirui a fundamentis oportebat. Ad biduum itaque triduumve Thessalonica non secus quam ab hostibus vastabatur, nihilque quod captis urbibus solet, non etiam illic fieri cernebatur. Nam victores noctu et interdiu gregatim obambulabant, et clamoribus sua gaudia testabantur, captorumque res agebant ferebantque; et victi gementes in abstrusa loca se abdebant, hoc uno contenti, quod non sine mora essent jugulati. Interfectis etiam, quos visum est interfici, postquam tumultus conquievit, zelotæ ex mendicis et obscuris divites, atque illustres repente facti, omnia per se curabant: et tenuiores cives sollicitantes, aut secum inhoneste vivere cogebant, aut eorum moderationem, æquitatemque pro Cantacuzenismo accusabant. Atque hæc Thessalonicæ. Protostrator vero cum milite et optimatibus pulsus, Gynæcocastrum venit (quod ipsum prius collocato ibidem præsidio, ut Thessalonicæ præfecto subjectum tenebat) ibique manens, Thessalonicam prædis agundis vexabat, et quantum erat agri ejus extra muros, infestum habebat; ad resistendum enim incolæ nequaquam pares erant. 477 Cantacuzeno autem adhuc prope Chalcidicen hærenti significat, se plebe et zelotis compellentibus Thessalonica ejectum esse; simul etiam spem non minimam subostendit, si accelerarel, indigenis necdum omnibus efferatis (erant quippe, qui ejus partium studiosi, zelotas aversabantur, et potentia eorum qui foris essent, levi negotio civitatem subacturum. Imperator igitur infortuniis obrutus videbatur. Verumtamen in omnium moderatore Deo salutis et victoriæ spe defixa, cum Chrele pro tempore collocutus, et cum eo diem pactus; quo rebus domi dispositis atque ordinatis ad se veniret: deinde ex manipulis illius non paucis assumptis, quibus suum exercitum augeret, ad protostratorem festinavit. In transitu oppidulum quoddam Rhentina, Thessalonica unius diei itinere distans, ultro in ejus ditionem venit; ubi præfecto cum ducentis militibus præsidii causa relictis, pergens Langadæ haud procul Thessalonica tetendit. Manus porro Byzantina, Andronico et Thoma Palæologis ducibus cum Pheras venisset, adjuncto Syrge qui Macedonas ducebat, et præfecto Monomacho cum Thessalis, præteritis Cantacuzeni stativis, Thessalonicam inivit. Imperator nocte ibi exacta, ne illorum metu inde putaretur discedere, postridie

movens ad fluvium quemdam Thessalonicæ finitimum, nomine Galicum pervenit. ubi protostrator et exsules illi Thessalonicenses circiter mille ab equis descendentes (pro eo ac decet illos, qui ad imperatorem accedunt) eum sunt allocuti. Primus protostrator adiens, imperatoris pedem osculatus est: idem cæteri ordine præstiterunt. Imperator et ipse prono capite protostratorem ab equo resalutavit, alios autem dum proveheretur salute impertiit, omnibus mite animi sui ingenium ostendens, et cunctos amico vultu intuens (94). Ea nocte loco illo castra habuerunt. Imperator protostratorem et ejectitios, quorum insigne nomen erat, circum se habens, quid faciendum esset quærebat: eos namque rem Thessalonicensem pernovisse, ipsis ex aliena regione venientibus, pro ductoribus esse posse. Tum protostrator et exsules responderunt quæ ibidem contigissent, nec ipsum nescire, superesse autem, ut is, ubi secum dispexerit quid expediat, id exsequatur.

A οἰκείοις ἠπείγετο πρὸς πρωτοστράτορα· ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διερχομένῳ, ἡ Ῥεντίνα φρούριόν τι Θεσσαλονίκης ἡμέρας ὁδὸν διέχων, προσεχώρησεν ἑκοντί· καταλιπὼν δὲ αὐτοῖς ἄρχοντα καὶ διακοσίους στρατιώτας φρουρὰν, αὐτὸς ἐλθὼν, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Λαγκαδᾷ οὐ μακρὰν Θεσσαλονίκης· ἡ δὲ ἐκ Βυζαντίου στρατιὰ, ἅμα στρατηγοῖς τοῖς Παλαιολόγοις Ἀνδρονίκῳ καὶ Θωμᾷ ἀφιγμένοι εἰς Φερὰς, παραλαβόντες καὶ Συργὴν ἄγοντα τὴν ἐκ Μακεδονίας στρατιὰν καὶ ἔπαρχον τὸν Μονομάχον συστρατευόμενον ἅμα τοῖς οἰκείοις, τὸ ἐκείνου παραμείψαντες στρατόπεδον, ἧκον εἰς Θεσσαλονίκην. Βασιλεὺς δὲ ἐκεῖ τὴν νύκτα αὐλισάμενος ὡς μὴ δοκοίη διὰ τῷ ἐκείνων ἀπανίστασθαι, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἄρας, ἦλθεν εἰς Γαλικὸν, ποταμόν τινα ἐγγὺς Θεσσαλονίκης· B ἔνθα ὁ πρωτοστράτωρ καὶ οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης φυγάδες περὶ χιλίους ὄντες συνεγένοντο τῶν ἵππων ἀποβάντες, ὡς προσήκει βασιλεῦσι προσιόντας πράττειν. Πρῶτός τε ὁ πρωτοστράτωρ προσελθὼν πεζῇ, ἠσπάζετο τὸν βασιλέως πόδα. Εἶτ' ἐφεξῆς καὶ οἱ λοιποὶ προσῄεσαν ὁμοίως. Βασιλεύς τε καὶ αὐτὸς πρωτοστράτορα μὲν ἀπὸ τοῦ ἵππου κύψας, ἀντησπάζετο· τοὺς δ' ἄλλους προσηγόρευε παριὼν, πᾶσιν ἦθος χρηστὸν ἐμφαίνων, καὶ βλέπων εὐμενές. Ηὐλίσαντό τε στρατοπεδευσάμενοι ἐκεῖ τὴν νύκτα. Βασιλεὺς δὲ πρωτοστράτορα καὶ τοὺς ἐν λόγῳ μάλιστα τῶν φυγάδων ἔχων περὶ ἑαυτὸν, ἠρώτα ὅ τι δέοι ποιεῖν· αὐτοὺς γὰρ μάλιστα εἰδέναι τὰ ἐνταῦθα πράγματα, καὶ ἀγωγῶν τόπον ἐπέχειν πρὸς αὐτοὺς ἄρτι ἀφιγμένους ἐξ ἀλλοδαπῆς. Πρωτοστράτωρ δὲ καὶ οἱ φυγάδες, τὰ μὲν γεγενημένα ἔφησαν ἐνταῦθα, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς· λείπεται δὲ αὐτὸν σκεψάμενον, ὅ τι ἂν δοκῇ συμφέρειν πράττειν.

478 CAPUT XXXIX.

Concionatur imperator facta prius cuique potestate dicendi quid sentiret, et cur respondere subterfugerint. Censet re desperata ab urbe discedendum, nec tamen ad cætera desperandum. Rhentinæ præsidium augendum, quod Thessalonicam incurset, et quomodo Thessali, Acarnanes, et reliqua continens in potestatem ventura sit. Profectionem dissuadet protostrator, sed frustra; datur signum. Defectio Thessalonicensium quorumdam. Nobiles nituntur ejus iter impedire. Inundatio Axii fluminis, et reversio exercitus Gynæcocastrum.

Postera luce imperator omnibus ad concionem C vocatis, dicendæ sententiæ potestatem facit, et unumquemque quod animus suggereret, sine tergiversatione in medium proferre jubet, ut ex plurium dictis, quid profuturum sit, facile appareat. Illi omnes deinceps cunctari, et quod occurreret, non audere palam proloqui. Byzantio namque profugi, qui cum imperatore venerant, frustrationem Thessalonicæ ferebant molestissime, et quo se verterent æstuabant; reliquus autem miles, videns eidem cœpta secus procedere, desperatione frangebatur. Protostrator quoque et exsules Thessalonicenses, urbem a Byzantinis ducibus occupatam, et ereptum illius aditum cernentes, dolebant acerbius, quam misera esset futura propinquorum suorum conditio cogitantes. D Universi demum imperatoris sententiam exspectabant, eumque quibus essent cincti malorum remedium inventurum spem concipiebant. Ergo cum sensum suum aperire nemo vellet, sic ipse exorsus est: Contra quam sperabamus nobis accidisse omnes utique videtis. Nam et protostra-

Βασιλεὺς δὲ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐκκλησίαν ἐκ πάντων συναθροίσας, γνώμην πᾶσι περὶ τῶν πρακτέων προὐτίθει, καὶ ἐκέλευε τὸ παριστάμενον ἕκαστον μηδὲν ἀναδυόμενον, εἰπεῖν, ὡς ἐκ πολλῶν τῶν λεγομένων, ῥᾳδία ἡ τοῦ συνοίσοντος αἵρεσις γένοιτο αὐτοῖς. Οἱ δ' ἀνεβάλλοντο πάντες ἐφεξῆς, καὶ οὐδεὶς τὸ παριστάμενον ἐτόλμα λέγειν φανερῶς. Οἵ τε γὰρ ἐκ Βυζαντίου φυγάδες μετὰ βασιλέως ἀφιγμένοι, ἄγαν ἤχθοντο πρὸς τὴν ἀποτυχίαν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἐν ἀπόρῳ εἴχοντο τοῦ τί χρὴ ἑλέσθαι· καὶ ἡ ἄλλη στρατιὰ ἐν ἀθυμίᾳ ἦσαν, οὐ κατὰ ῥοῦν χωροῦντα τὰ πράγματα ὁρῶντες βασιλεῖ. Καὶ ὁ πρωτοστράτωρ ἅμα Θεσσαλονικέων τοῖς φυγάσιν, ὡς ἑώρων τοῖς ἐκ Βυζαντίου στρατηγοῖς τὴν πόλιν κατεχομένην, καὶ ἄπορα ἤδη ἦν προσάγεσθαι, μᾶλλον ἐχαλέπαινον, τοὺς οἰκείους ἐννοοῦντες οἷα πείσονται. Καὶ πρὸς τὴν βασιλέως γνώμην πάντες ἀφεώρων, οἰόμενοί τινα σφίσι τῶν περισχόντων κακῶν λύσιν ἐξευρήσειν. Βασιλεὺς δὲ ὡς εἶδε μηδεμίαν γνώμην μηδένα βουλόμενον εἰσάγειν· Τὰ μὲν πράγματα, εἶπεν, ὡς ἐναντίως ἢ ᾠόμεθα ἀπήντησεν ἡμῖν, πάντες ὁρᾶτε δήπου. Πρωτοστράτωρ τε γὰρ καὶ Θεσσαλονι-

Jacobi Pontani notæ.

(94) Vide quid de læto vultu imperatoris scribat in Strategico Onosander, cap. 13, quam multum is valeat apud milites.

A κίων οἱ τὰ ἡμέτερα ᾑρημένοι, οὓς ἔδει τὴν πόλιν ἔχοντας εὑρεῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, δυσκόλῳ τύχῃ χρησάμενοι, ἐξελήλανται· ὅ τε δῆμος, καὶ οἱ ἐναπολειφθέντες, οὓς ἠλπίζομεν ἢ πειθοῖ προσάξεσθαι, ἢ βιάσεσθαι τοῖς ὅπλοις, διά τε τὰς ἁρπαγὰς ἡμῖν ἐκπεπολεμωμένοι καὶ θαῤῥοῦντες τῇ ἐκ Βυζαντίου στρατιᾷ, οὐ προσχωρήσουσιν ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἔμελλον, οὐκ ἂν ἐπὶ τῆς πύλης αὐτῶν σχεδὸν ἐστρατοπεδευμένου ἡσύχαζον αὐτοί· ἀλλ' ἢ πρεσβείαν ποιούμενοι κοινῇ, ἢ ἰδίᾳ κρύφα τινὲς αὐτῶν διαλεγόμενοι, παρῆσαν ἄν. Τὸ δὲ μηδένα ἐξελθεῖν, τεκμήριον τοῦ τε τοὺς πολλοὺς ἐγνωκέναι πολεμεῖν ἡμῖν, καὶ τοῦ εἴ τινες καὶ εἶεν ᾑρημένοι τὰ ἡμέτερα, δέει τοῦ μὴ κακῶς παθεῖν συμφέρεσθαι τοῖς ἄλλοις. Ὅθεν οὐδὲ ἐλπίδων ἀνονήτων ἕνεκα ἐνταῦθα B οἴομαι παραμένειν δεῖν. Οὐ μὴν διὰ τὸ τῆς πόλεως ἀποτετυχηκέναι, καὶ πρὸς τὰ λείποντα δίκαιον τοῦ πολέμου μαλακίζεσθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ πρὸς πάντα εὐτυχήσομεν ἀεί. Σωφρόνων δέ ἐστιν ἀνθρώπων καὶ γενναίοις χρωμένων λογισμοῖς, μήτε ἐν ταῖς εὐτυχίαις τοῦ μετρίου φαίνεσθαι ἐκπίπτοντας, μήτ' ἐν ταῖς δυσπραγίαις καταπίπτειν ἀπαγορεύοντας τὸ ἀνορθοῦσθαι αὖθις· ἀλλὰ δέον τὰ ἐνταῦθα ὡς προσῆκον διοικησαμένους, χωρεῖν ἐπὶ τὰ πρόσω χρηστοτέρας ἡμῖν, καὶ ὡς μάλιστα ἀσφαλεῖς ὑποφαίνοντα ἐλπίδας. Δέον οὖν ἐγὼ νομίζω τῇ εἰς τὴν Ῥεντίναν καταλελειμμένῃ φρουρᾷ δύναμιν προσθέντας μείζονα, ὡς κατατρέχειν Θεσσαλονίκης δύναιντο. Ἡ γὰρ ἐκ Βυζαντίου στρατιὰ, οὐ πολλῷ ὕστερον ἀποχωρήσει, C καὶ ἐν Γυναικοκάστρῳ δύναμιν ὁμοίαν καταλιπόντας τῆς αὐτῆς αἰτίας ἕνεκα τῇ ἄλλῃ στρατιᾷ διαβάντας αὐτοὺς τὸν Ἀξιὸν, εἰς Βέῤῥοιαν γενέσθαι καὶ Ἔδεσσαν τὰ ἡμέτερα ᾑρημένας πόλεις· ἐκείνων δὲ κρατήσασιν, οἵ τε Θεσσαλοὶ προσχωρήσουσιν αὐτίκα καὶ Ἀκαρνανία, καὶ τὸ ἄλλο ἠπειρωτικὸν, πάλαι τὴν ἐμὴν ἄφιξιν προσδεχόμενον. Τοιαύτην δὲ προσλαβοῦσι δύναμιν, οὐδεὶς ἀνθίστασθαι ἔτι ἀξιώσει, ἀλλ' ἢ ἑκόντες τῆς ἀρχῆς πάντες παραχωρήσουσιν ἡμῖν, ἢ τοῖς ὅπλοις βιασθέντες. Τοιαῦτα εἰπόντος βασιλέως, πρωτοστράτωρ τε ἅμα τοῖς συνοῦσι, καὶ οἱ ἀπὸ Βυζαντίου μάλιστα φυγάδες, ἐν δεινῷ τοὺς λόγους ἐποιοῦντο, καὶ φόβου ἦσαν μεστοὶ καὶ ἀγωνίας, τὸν πλάνον ὡς ἀπέραντον λογιζόμενοι, εἰ δέοι Ἀκαρνανίαν καὶ Ἤπειρον περιϊέναι, τοῖς ἐκ τῆς στρατείας κακοῖς ταλαιπωροῦντας, τῶν οἴκοι μάλιστα D κακῶς διακειμένων, καὶ ταχείας τῆς ἐπικουρίας δεομένων. Φανερῶς μὲν οὖν ἀντειπεῖν, καὶ τὴν οἰκείαν ὡς ἔχουσι περὶ τὰ εἰρημένα γνώμην ἐκκαλύψαι, ἐδεδίεσαν· τό τε περὶ βασιλέα δυσνοεῖν, καὶ τὸ ἡσσῆσθαι κατάκρας ἐν τοῖς δεινοῖς ὡς φαῦλον ἑαυτοῖς προστρίβειν οὐκ ἐθέλοντες· προφάσεις δέ τινας συνείροντες οὐκ ἀναγκαίας, διεκώλυον τὴν πρᾶξιν. Ὡς δὲ ὁ βασιλεὺς ἐπέκειτο ταύτην εἶναι μόνον φάσκων, ὡς ἐν τοῖς παροῦσι λυσιτελεστάτην γνώμην· Ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτό σε λέληθεν, εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, ὁ πρωτοστράτωρ, ὡς στρατιὰ Τριβαλῶν, πολὺν ἤδη χρόνον Ἔδεσσαν περικάθηται πολιορκοῦσα, ᾗ δεῖ χωρήσαντας διὰ μάχης παρέρχεσθαι εἰς τὴν πόλιν, ἄλλος ἂν εἴη λόγος. Εἰ δ' οὐκ ἀγνοεῖς, μάλιστα θαυ-

tor, et qui nobiscum faciunt Thessalonicenses, quos oportebat nos urbem tenentes invenire, eorumque opibus in primis adjuvari, infesta quadam fortuna expulsi sunt; et populus atque intus relicti, quos aut verbis inflexos, aut armis compulsos ad nos accessuros spes erat, cum propter direptiones nostra causa toleratas nobis inimicissimi sunt, tum præsidio Byzantino confisi, se nequaquam dedent. Quod si facere vellent, me ante portas propemodum castrametante, ipsi non quiescerent, sed aut missis legatis communiter aut privatim occulte quidam mecum præsentes agerent. Quia vero nullus egreditur, indicium est, vulgus decertare nobiscum statuisse: et, si quidam etiam sint, quibus nostræ partes probentur, eos metu subeundæ calamitatis uno veluti fluctu cum aliis abripi et involvi. Quare cum vana spe hic manendum non puto. Nec tamen quoniam una civitate frustramur, æquum est ad bellum de cætero enervari atque mollescere; nunquam **479** enim profecto per omnia felices ac fortunati erimus. Prudentium porro et animosorum est, nec in prosperis modestiam deserere, nec in turbidis et adversis ita cadere ut se resurrecturos desperent. Sed ubi de his constituerimus quod opus est, ulterius, ubi melior ac certissima spes affulget, procedamus oportet. Quare augendum Rhentinæ præsidium opinor, quo agrum Thessalonicensem incursare queat (miles enim Byzantinus non multo post discedet), et Gynæcocastri eadem de causa simili relicto numero, cum reliquo agmine Axio trajecto versus Berrhœam et Edessam urbes amicas progrediendum: quibus acceptis, actutum Thessali, Acarnanes et cætera continens, a qua pridem exspector, ad nos se transferent. Tali potentia confirmatis, nemo amplius resistere postulabit: sed vel sponte, vel armis adacti, omnes imperio nobis cedent. Hæc ubi imperator disseruit, protostrator cum suis, præcipueque Byzantio profugi in indignationem verti, timoreque et angore compleri, ob infinitam errationem scilicet, si Acarnaniam et continentem circumire, et expeditionis tam longæ miserias atque ærumnas perpeti necesse haberent, domesticis rebus tantopere afflictis, et celere auxilium flagitantibus. Libere igitur contradicere, et animum suum explicare verebantur: nolentes sibi hanc maculam inurere, quasi imperatori male cuperent, duræque et adversæ sorti penitus cederent: sed prætextus quosdam haud necessarios coacervantes, negotium impediebant. Perstante autem in sententia imperatore dicenteque, hoc solum esse in præsentia consilium utilissimum, Atqui, si te hoc latet, inquit protostrator, Triballos jampridem ad Edessam sedere, per quos conserta manu in oppidum nobis penetrandum est, nihil dico. Sin autem non latet, miror vehementer te talem virum, et tantum usum ductandis exercitibus adeptum, hoc civili bello non esse

contentum, sed velle nos etiam Triballis objectare, quibus vel solis laboriosissimum foret resistere. Tum imperator, de Edessena obsidione ne tenuissimam quidem auditionem accepisse; Triballorum enim despotam ad se adhuc in Thracia legationem de fœdere et societate misisse. Existimare igitur se, illum nullam Romanorum urbem oppugnare. Sin temerato fœdere in hostem mutatus sit, urbemque Romanam obsideat, eo ante omnia incumbendum, 480 ut hoc eam malo liberent, qui id maxime possunt: et cum illi salutem, tum sibimet Edessenorum aliorumque studia amoremque concilient. Ego vero, inquit, quamvis nullum nos lucrum hinc maneret, hoc solum, urbem Romanorum periculo exemisse, lucrum immensum ducerem. Quamobrem non jam consulo, ne arma alio convertamus, sed plane decerno. Si tibi tuisque pro Romanis obsessis cum Triballis confligere haud ingenuum videtur: at ego cum his, qui sponte me sequentur, in illos irruam; vos Gynæcocastri manentes, reditum nostrum operimini. Hæc locutus, extemplo tuba signum dari ad profectionem jussit. Protostrator et Byzantini exsules, imperatoris comites, et relinqui turpe atque illiberale judicabant, et sequi tamen propter quamdam vagandi perpetuitatem, quam suspicione præcipiebant, non audebant. Idcirco et ipsi hoc imperatoris desiderium impedire nitebantur: et furtivis sermonibus alios dehortabantur, inopiam rerum necessariarum, bella et pugnas crebras causantes, nullamque civitatem ultro imperatorem intromissuram: et quæcunque demum ad alacritatem sequendi infringendam valebant, horum nihil intentatum sinebant: ex quo terrorem non levem exercitui injecerunt, et ad defectionem eum pellexerunt. Coteanitzes namque, et alii centum ex Thessalonicensium agmine, quos ille corruperat, primi desciverunt, ac Thessalonicam redierunt: non quod imperatori se armis opponere constituissent, sed quod cognatorum vexationem et minas e Byzantio ferre non possent. Nam penes quos illic summa imperii erat, et adversus Cantacuzenum bellabant, non modo legationem nullam miserant, neque super hoc quidquam cum eo egerant: verum etiam bis, ter, ut meminimus, ejus legatis nihil responderant, eosque variis injuriis quam potuerant contumeliosissime vexarant, carcereque multaverant. Præterea Byzantios imperatoris commilitones quotidie occultis internuntiis tentabant, et si deficerent, beneficia multa promittebant, contra nisi obsequerentur, non facultates duntaxat ablaturos, et possessiones aliis addicturos, sed et liberos eorum et uxores multis incommodis exagitaturos minabantur. Quæ nobilioribus præsertim amplos census amittentibus, horribilia videbantur: quorum et tunc memores, omni ope imperatorem cohibere tentabant, ne extra fines cum exercitu prorumperet, sperantes, 481 si id obtinuissent, eum

A μάχεσθαι ἔχω, ὅτι δὴ τοιοῦτος ὤν, καὶ πολλὴν πρὸς στρατηγίαν πεῖραν ἐσχηκὼς, πρὸς τῷ παρόντι νυνὶ πολέμῳ, τῷ ἐκ τῶν ὁμοφύλων, καὶ πρὸς Τριβαλοὺς παραβάλλεσθαι ἡμᾶς κελεύεις· οἷς εἰ καὶ μόνοις ἦσαν, τῶν ἐργωδεστάτων ἦν ἀντιτάττεσθαί τινα. Ὁ βασιλεὺς δὲ μάλιστα μὲν οὐδὲν εἰδέναι περὶ τῆς πολιορκίας ἔφασκε. Τὸν γὰρ τῶν Τριβαλῶν δεσπότην πρεσβείαν ποιησάμενον πρὸς αὐτὸν, ἔτι περὶ Θρᾴκην διατρίβοντα, σπονδὰς καὶ συμμαχίαν θέσθαι· δι' ἃ καὶ οἴεσθαι αὐτὸν μηδεμιᾷ Ῥωμαίων πόλει πολεμεῖν· εἰ δ' ἐκεῖνος λύσας τὰς σπονδὰς, πολέμιος ἀντὶ συμμάχου γέγονε, καὶ πόλιν ἡμετέραν πέμψας πολιορκεῖ, τίνι μᾶλλον, ἢ τούτῳ προσέχειν χρὴ, ὥστε τὴν πόλιν ἀπαλλάττειν τῶν δεινῶν μάλιστα δυναμένους, καὶ ἐκείνοις τε τὴν σωτηρίαν ἐκπορίζειν, καὶ B σφίσιν αὐτοῖς τήν τε ἐξ ἐκείνων καὶ τῶν ἄλλων εὔνοιαν. Ἐγὼ δ' εἰ καὶ μηδὲν ἡμῖν ἔψεσθαι κέρδος ἔμελλεν ἐκ τοῦ πολέμου, τοῦτ' αὐτὸ μόνον τὸ Ῥωμαίων πόλιν κινδυνεύουσαν ἐξαιρεῖσθαι, τῶν μεγίστων τίθεμαι κερδῶν. Δι' ἃ οὐδὲ πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθαι οὐκέτι συμβουλεύω, ἀλλ' ἤδη φανερῶς ἐπιψηφίζομαι. Εἰ δὲ σοί τε καὶ τοῖς συνοῦσι, τὸ Τριβαλοῖς ὑπὲρ Ῥωμαίων πολιορκουμένων μάχεσθαι ἀγεννὲς δοκεῖ, ἀλλ' ἅμα τοῖς οἴκοθεν ἑπομένοις αὐτὸς ἐπ' ἐκείνους βαδιοῦμαι· ὑμεῖς δ' ἐν Γυναικοκάστρῳ μένοντες, τὴν ἐπάνοδον περιμένετε ἡμῶν. Ἐκέλευέ τε αὐτίκα τῇ σάλπιγγι τὴν ὁδοιπορίαν τῇ στρατιᾷ σημαίνειν. Πρωτοστράτωρ δὲ καὶ οἱ ἐκ Βυζαντίου συνόντες βασιλεῖ φυγάδες, τότε ἀπολείπεσθαι ἐνόμιζον αἰσχρὸν καὶ ἀγεννὲς, C καὶ τὸ συνέπεσθαι ὑπώπτευον ὡς ἀπεράντου τῆς πλάνης ἐσομένης. Διὸ αὐτοί τε ὡς εἶχον τὴν ὁρμὴν ἐπειρῶντο κωλύειν βασιλεῖ, καὶ τοὺς ἄλλους κρύφα διαλεγόμενοι παρεκάλουν, ἔνδειάν τε τῶν ἀναγκαίων ὑποβάλλοντες καὶ μάχας καὶ πολέμους, καὶ ὡς οὐδεμία τῶν πόλεων εἰσδέξοιτο βασιλέα ἑκοντί· καὶ ὅσα ἐνῆν πρὸς τὸ μάλιστα αὐτοὺς μὴ βασιλεῖ προθύμους ἕπεσθαι κωλύειν εἴων ἀνεπιχείρητον οὐδὲν ἐξ ὧν οὐ μικράν τινα πτοίαν εἰς τὸ στράτευμα ἐνέβαλον, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἔπειθον χωρεῖν. Κοτεανίτζης γάρ τις τῶν Θεσσαλονικέων ἑτέρους πείσας περὶ ἑκατὸν πρῶτος βασιλέως ἀποστὰς, εἰς Θεσσαλονίκην ἀπεχώρει· ταῦτα δὲ ἔπραττον, οὐ βασιλεῖ προῃρημένοι πολεμεῖν, ἀλλὰ τῶν οἰκείων τὴν κάκωσιν καὶ τὰς ἐκ D Βυζαντίου ἀπειλὰς οὐ φέρειν ὄντες δυνατοί. Οἱ γὰρ ἐκεῖσε ἄγοντες τὰ πράγματα καὶ πολεμοῦντες βασιλεῖ, πρὸς μὲν ἐκεῖνον οὐχ ὅτι γε πρεσβείαν ἐποιήσαντο, ἢ διειλέχθησαν περὶ τούτου παράπαν· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ καὶ δὶς, ὥσπερ ἔφημεν, καὶ τρὶς πρεσβείαν πεπομφότος, οὔτε ἀπεκρίνατο οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρέσβεις πολλὰ περιυβρίσαντες, ἐκάκουν ἐν δεσμωτηρίοις ὅσα δυνατά· πρὸς δὲ τοὺς συνόντας ὁσημέραι κρύφα διελέγοντο, καὶ πλεῖστά τε ἐπηγγέλλοντο εὖ ποιήσειν ἐκείνου ἀποστάντας· καὶ τοὐναντίον εἰ μὴ πείθοιντο, οὐ τὰ ὄντα ἀφαιρήσεσθαι καὶ κτήσεις ἑτέροις παραδώσειν ἀλλὰ καὶ τέκνα καὶ γυναῖκας εἰς πεῖραν ἄξειν ἀλγεινῶν πολλῶν. Ἃ ἐδόκει φοβερὰ τοῖς εὐγενεστέροις μάλιστα προσόδων μεγάλων ἀποστερουμένοις· ὧν καὶ τότε μεμνημένοι,

κωλύειν διὰ πάντων ἐπεχείρουν βασιλέα πρὸς ὑπερορίους ἐξορμᾷν στρατείας· οἰόμενοι ἂν κωλύσωσι, πρὸς ἕτερόν τι τρέψεσθαι λυσιτελέστερον. Βασιλεὺς δὲ τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ἐμμένων ὡς καλῶς βεβουλευμένοις, ἄρας ἐκ τοῦ στρατοπέδου, ἧκε πρὸς Ἀξιὸν ὡς διαβησόμενος, συνείποντο δὲ καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ μὲν ἑκόντες, οἳ δ' ἀνάγκῃ. Συμβὰν δὲ οὕτω περὶ τὰ ὀρεινὰ ὄμβρων ῥαγδαίων καταῤῥαγέντων, ἄπορος ἐφαίνετο ὁ ποταμὸς ὑπὸ πλημμύρας. Στρατοπεδευσάμενοι δὲ ἐκεῖ, περιέμενον ὡς λωφησάντων περαιωσόμενοι τῶν ὑδάτων· τὰ δὲ, οὐδὲν ἧττον ἐπληθύνετο· καὶ ὑποψίαν παρεῖχεν ὡς οὐκ ἐν ὀλίγῳ δίοδον παρέξοντα. Ἐπιλελοίπει τε ἤδη καὶ ὁ σῖτος τὴν στρατιάν. Ὁρῶν δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς ὅ τε πόρος οὐ ῥᾴδιος αὐτοῖς, καὶ τῶν ἐπιτηδείων δέοιτο ἡ στρατιὰ, B ἄκων μὲν καὶ δυσχεραίνων οὐ μετρίως, καὶ τὴν γεγενημένην πρότερον ἐπὶ τὸν Ἕβρον κωλύμην στρέφων ἐπὶ νοῦν· καὶ δεδοικὼς μὴ καὶ αὖθις τὰ παρόντα κακῶν αἴτια μεγάλων καταστῇ, ἐπέλεγέ τε ἑαυτῷ, ὡς ἐν οἷς μὲν ὁ Θεὸς εὐδοκεῖ, καὶ ἡ κτίσις ἅπασα ὑπηρετεῖ· οἷς δὲ ἀντιτάττεται, καὶ ἡ κτίσις δύσκολον ὁμοίως ἑαυτὴν παρέχεται. Ἀνέστρεφε δ' οὖν ὅμως εἰς Γυναικόκαστρον, γνώμην ἔχων ὡς τῇ στρατιᾷ σίτου πορισθέντος, αὖθις ἐπανέλθοι. Ἤλπιζε γὰρ ἄχρι τό τε, καὶ τὸν ποταμὸν ἐνδώσειν πρὸς τὸν πόρον. Πρωτοστράτωρ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ, ἥδοντο πρὸς τὴν ἀποτυχίαν, καὶ χαίροντες ἐπανῄεσαν.

A ad aliud quiddam fructuosius conversum iri. Imperator consilii semel capti, ut optimi, tenax, motis castris ad Axium, copias transducturus venit. Pars volens, pars invita sequebantur. Forte in montanis imbres abruptis nubibus ingeminaverant, et fluvius super ripas stagnis effusus, transmitti non poterat. Ibi igitur castris positis, dum aquæ subsiderent exspectabant. Quibus nihilo minus increscentibus, suspicio erat longius extractum iri transitum: et jam commeatus exercitum defecerat. Quæ duo cum cerneret imperator quanquam nolens, et magna cum molestia, recordatus quomodo alias Hebrum quoque transire fuisset prohibitus: et formidans, ne hinc rursum ingens malum oriretur, seque ipsum tacite admonens, quibus Deus bene velit, iis res creatas omnes inservire, quibus autem adversetur, huic similiter creaturam se præbere difficilem, reversus est tamen in Gynæcocastrum, ea mente, ut conquisita exercitui annona rediret; alebatur enim spe, flumen interea undis imminutis meabile futurum. Protostrator cæterique eo impedimento læti, nimium quantum libentes redibant.

CAPUT XL.

Apocauchus Thessalonicam appellitur, ut quemadmodum in insulis, potentiam suam ostentet. Protostrator ad Apocauchum deficit; inde tumultus. Imperator in defectionem meditantes, ut ignavos ac degeneres invehitur: quales se ipsimet confitentur et nihilo minus abeunt. In Apelmenem beneficia, et ejus ingratus animus ac superbia.

Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας καὶ Ἀπόκαυχος ὁ μέγας C δοὺξ ἑβδομήκοντα ναυσὶ πρὸς Θεσσαλονίκην ἧκεν ἐξ Εὐβοίας. Πρὸς γὰρ τὸν βασιλέως πόλεμον οὐδὲν οἰόμενος λυσιτελήσειν οἷα δὴ ναυτικῆς οὔσης τῆς δυνάμεως αὐτῷ. Κανταχουζηνοῦ δὲ τοῦ βασιλέως ἐξ ἠπείρου στρατευομένου, τὰς νήσους περιιὼν, ἐπεδείκνυτο τὴν δύναμιν, καὶ προῆλθεν ἄχρι τῆς Εὐβοίας. Ἐκεῖθεν δὲ ἐπεὶ ἀναστρέφειν ἦν καιρὸς, ἐδόκει δεῖν καὶ πρὸς Θεσσαλονίκην ἐλθεῖν, ἐπιδειξόμενος κἀκεῖ τὴν δύναμιν. Ἐλθόντι δὲ εὐθὺς ἡ περὶ τὴν βασιλέως στρατιὰν ἐμηνύετο διχοστασία· ὁ δ' αὐτίκα πρωτοστράτορί τε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ἐδήλου· καὶ ἐπηγγέλλετο πολλὰ εἰ βασιλέως ἀποσταῖεν πρὸς αὐτόν· ἢ τὰ ἔσχατα ἠπείλει διαθήσειν τοὺς οἰκείους, καὶ πᾶσαν ἐπιδείξεσθαι ὠμότητα. Πρωτοστράτωρ δὲ καὶ πρότερον τὴν μετὰ D βασιλέως ὀῤῥωδῶν στρατείαν διὰ τοὺς οἰκείους, ὥσπερ ἔφημεν, καὶ τὸ μὴ βούλεσθαι ὑπερορίαις καὶ πόνοις διὰ τὴν ἐκείνου χάριν προσομιλεῖν, ἄσμενός τε εὐθὺς ἐδέχετο τὸν λόγον, καὶ ὅρκους ᾔτει παρὰ μεγάλου δουκὸς ἐπὶ τοῖς εἰργασμένοις πρότερον. Ὁ δὲ, παρεῖχε τότε χαίρων, καὶ πάντα ἐπηγγέλλετο προθύμως. Τοῦ πεπραγμένου δὲ εὐθὺς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διαδοθέντος, ὅσοι τὰ αὐτὰ ᾑροῦντο πρωτοστράτορι, τάραχός τε ἦν εὐθὺς οὐ μικρὸς κατὰ τὴν στρατιὰν, καὶ σύγχυσις δεινὴ καὶ ἀταξία· τῶν μὲν, ἤδη πρὸς ἀποστασίαν χωρεῖν βεβουλευμένων, τῶν δ' ἄλλων, ὥσπερ ἦν εἰκὸς, διὰ τὴν ἐκείνων ἀποχώρησιν κλονουμένων, καὶ πονηρὰς περὶ τοῦ μέλλοντος τὰς

Eodem die etiam Apocauchus magnus dux cum sexaginta navibus ex Eubœa Thessalonicam delatus est. Nam cum ad bellum contra imperatorem nihil se collaturum putaret, quod ipse navali potentia valeret, Cantacuzenus autem in terra haberet exercitum, insulas circumiens, et vires suas ostentans, Eubœam pervenit. Inde quia abeundi tempus erat, visum Thessalonicam quoque navigandum, et ibi similiter vires ostentandas. Eo ut venit, protinus dissensio exercitus ei indicatur, ipseque confestim protostratori et aliis adventum suum significat, et promissis eos onerat, si ab imperatore ad se transeant; ni faxint, eorum cognatos horrendis cruciatibus crudelissime perditurum. Protostrator, qui et alioqui militare imperatori propinquorum causa refugeret, ut demonstravimus, et nollet per loca longinqua ejus gratia laborem capessere, 482 conditionem statim amplexus, juramenti cautionem pro præteritis petit; quo Apocauchus gaudens se obstringit, cupideque spondet omnia. Eo facto per alios didito, quotquot idem protostratori sentiebant, eos perturbatio repentina nec mediocris cepit, magnaque rerum et ordinum confusio exercitum pervasit, aliis desciscere jam deliberatum habentibus, aliis, ut erat consequens, ob illorum secessionem tumultuantibus, maleque in posterum ominantibus. Imperator ut exercitum confusum animadvertit, auctoribus defectionis potissimum advocatis:

Amici, inquit, nihil ita, ut immodica vivendi cupido, et in amissione bonorum mollities trepidum angustumque reddit animum. Certe majores nostri Romani aliter affecti, orbem propemodum universum subegerunt: qui illecti dulcedine gloriæ, et ne hostibus inferiores viderentur, quemvis laborem perferebant. Nec solum fortuitos atque improvisos labores non detrectabant, sed et insignibus circumventi calamitatibus, et amissis in bello ducibus, totisque aliquando cæsis exercitibus, nihil de fortitudine et excelsitate animi remittebant, omnia prius, quam servitutem sibi patienda arbitrantes (95). Vobis nescio quid acciderit, aut quæ fortuna tam sinistra vos aspexerit, qui cum antea hostibus terribiles fuissetis, et virga ferrea ab ipsis nominaremini (96), nunc timidi, degeneres parumque liberales simul omnes evasistis, et hostibus nullum ad vos devincendos conatum adhibentibus ultro tradidistis. Nec enim conflictu ullo nos superarunt, nec eo desperationis res nostræ ceciderunt, ut dubitemus, quonam tandem modo salvi simus, nisi nos hosti permiserimus. Atqui ego sic ab initio usque nunc me institui, ut nolim vos unquam deserere: sed vobiscum aut ex hoste devicto partam laudem utilitatemque dividere, aut si vinci contigerit, quod ingenuis et generosis pulchrum est, in acie mortem occumbere. Si ergo veteris gloriæ memores malis non cedere, sed contra audentius ire, nec tanquam mancipia perculsi, incruentam hostibus victoriam dare volueritis, vestræ dignitati ut æquum est consuletis. Sin cognationis vestræ miseratio tantopere animos occupavit, ut pro iis vel fœdissima et abjectissima pati cogitetis, nihil attinet ita se dubios gerere, affligique ac tumultuari, sed dicto vale, aperte quo voluntas fert abire. Nam ut repugnantes ad nobis serviendum **483** non traximus: sic modo, si sponte manere non vultis, non cogemus. Quin etiam si discesseritis, non minore vos bene volentia prosequemur, quandoquidem, ut video, non vitio aliquo transversim acti, sed necessariorum memoria languefacti, etiam quæ conducere non censetis, facere compellimini. Hæc, ut ille dixit, ipsi quoque publice graviter semel incusarunt, qui præ miseratione proximorum, timidos, ac degeneres se, dignitatis suæ obliti, præstitissent. Deinde salutem apprecati, orantesque ne differret diutius, sed sibi provideret, quocunque Deus illum duceret, valedicentes, et imperatoris pedem osculantes recedebant: qui abeuntes cum remanentibus misceri vetuit, ne turba et confusio exsisteret, dum qui manerent nesciretur: sed ad cohortem ipsius integram (nullus quippe ordinem reliquerat) et

A ἐλπίδας λαμβανόντων. Βασιλεὺς δὲ ὡς τὸ στράτευμα ἑώρα συγχυθὲν, τοὺς μάλιστα αἰτίους τῆς ἀποστασίας περιστησάμενος, Ἄνδρες, εἶπε, φίλοι, οὐδὲν οὕτω πρὸς ἀνανδρίαν καὶ μικροψυχίαν ἐπαγωγὸν, ὡς τὸ φιλοψυχεῖν καὶ πρὸς τὴν ἀποβολὴν τῶν ὄντων μαλακίζεσθαι. Ῥωμαῖοι δὲ οἱ πρὸ ἡμῶν οὐχ οὕτω διακείμενοι, τὴν οἰκουμένην μικροῦ δεῖν πᾶσαν παρεστήσαντο· ἀλλὰ πάντα πόνον ὑπομένοντες ὑπὲρ φιλοτιμίας καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν ἥσσους φαίνεσθαι τῶν πολεμίων. Ὅθεν οὐ μόνον ἐκ τοῦ συντυχόντος ἀπεδίδρασκον τοὺς πόνους, ἀλλὰ καὶ δυσπραγίαις χρώμενοι μεγάλαις, καὶ στρατηγοὺς ἀποβάλλοντες, καὶ στρατόπεδα ὁλόκληρα ἐν τοῖς πολέμοις, οὐδὲν ὑφίεσαν τῆς τόλμης, οὐδὲ τοῦ φρονήματος· ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ᾤοντο δεῖν πρότερον ὑπομένειν, ἢ δουλοῦν B τοῖς πολεμίοις ἑαυτούς. Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες, ἢ τίσι χρησάμενοι ταῖς τύχαις, φοβεροὶ τοῖς πολεμίοις ὄντες, καὶ ῥάβδος ὑπ' ἐκείνων κεκλημένοι σιδηρᾶ, δειλοὶ καὶ ἀγεννεῖς καὶ ἀνελεύθεροι ἀντὶ τῶν προτέρων ὤφθητε ἀθρόον, καὶ τοῖς πολεμίοις ἑκόντες ὄντες ἐγχειρίζετε σφᾶς αὐτοὺς, μηδένα πόνον περὶ τὸ χειρώσασθαι ὑμᾶς εἰσενεγκοῦσιν. Οὔτε γὰρ ἐν μάχῃ ἡττήμεθα οὐδεμιᾷ αὐτῶν, οὔτ' εἰς τοσοῦτον ἡμῖν ἧκε τὰ πράγματα ἀνελπιστίας, ὥστε ἀπορεῖν ὅπῃ σωθησόμεθα, εἰ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίσομεν τοῖς πολεμίοις. Ἐγὼ δὲ οὕτως ἐξαρχῆς καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον πέπεικα ἐμαυτὸν, ὡς οὐδέποτε προησόμενος ὑμᾶς, ἀλλ' ἢ σὺν ὑμῖν παραστησάμενος τοὺς πολεμίους συμμερίσασθαι καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν C ὠφέλειαν τὴν ἐκ τῆς νίκης, ἢ μαχόμενος πεσεῖσθαι ἂν ἡττᾶσθαι συμβαίνῃ, ἐλευθέροις καὶ γενναίοις ἀνδράσι προσηκόντως. Εἰ μὲν οὖν τὴν προτέραν εὔκλειαν ἐνθυμηθέντες ἀντιστῆναι ἐθελήσεται πρὸς τὰ δεινὰ, καὶ μὴ ἐν ἀνδραπόδων μοίρᾳ καταπλαγέντες τὴν νίκην παρέχειν ἀναιμωτὶ τοῖς πολεμίοις, ἄριστα βουλεύσεσθε καὶ προσήκοντα ὑμῖν αὐτοῖς. Εἰ δ' ἄρα τοσοῦτον ἥττησθε πρὸς τῶν οἰκείων τὴν συμπάθειαν, ὥσθ' ὑπὲρ ἐκείνων καὶ τὰ αἴσχρότατα καὶ ἀγεννέστατα ὑφίστασθαι, οὐ δέον οὕτως ἀμφιβόλους φέρεσθαι, καὶ δεινὰ πάσχειν κλονουμένους, ἀλλὰ συνταξαμένους φανερῶς, ἐφ' ἃ προείλεσθε χωρεῖν. Οὔτε γὰρ ἄκοντας εἱλκύσαμεν ἡμῖν δουλεύειν, οὔτε νῦν κωλύσομεν, εἰ μὴ ἑκόντες ὄντες αἱρεῖσθε τὴν μεθ' ἡμῶν διατριβήν. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀπόντας, τὴν D ἴσην καὶ ὁμοίαν ὑμᾶς διατηρήσομεν φιλίαν· ὁρῶ γὰρ ὡς οὐ διὰ κακίαν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τῶν οἰκείων μαλακισθέντες μνήμης, καὶ ἃ μὴ οἴεσθε λυσιτελεῖν πράττειν ἀναγκάζεσθε. Τοιαῦτα εἰπόντος βασιλέως, καὶ αὐτοὶ πολλὰ ἑαυτοῖς καταμεμψάμενοι φανερῶς ὡς διὰ τῶν οἰκείων τὴν συμπάθειαν δειλοῖς καὶ ἀγεννέσι παρ' ἀξίαν φαινομένοις. Ἔπειτα καὶ σωτηρίαν ἐπευξάμενοι, καὶ δεηθέντες μηκέτι μέλλειν, ἀλλὰ πρόνοιάν τινα ποιεῖσθαι ἑαυτοῦ, ὅποι Θεὸς

Jacobi Pontani notæ.

(95) Nusquam hoc luculentius docet M. Tullius, quam in *Philippicis*, quam scilicet alienum et sit, et esse debeat a Romano nomine, servitutem pati, cui etiam ipsa mors anteferenda sit.

(96) Tamberlanes Scytharum imperator iram Dei, Attila Hunnorum rex flagellum Dei se nominabat, De rege Assyriorum Deus ipse per prophetam Isaiam, cap. x: *Assur virga furoris mei.*

ἡγεῖτο, ἀνεχώρουν, προσαγορεύοντες, καὶ ἀσπαζόμενοι τὸν βασιλέως πόδα· ἐκεῖνος δὲ μηκέτι ἀναμίγνυσθαι ἐκέλευε τοὺς ἀπιόντας τοῖς ὑπολειπομένοις, ἵνα μὴ ταραχὴ καὶ σύγχυσις ᾖ, ἀγνοουμένων τῶν μενόντων· ἀλλὰ τὸ ὑπ' αὐτὸν τάγμα ἀκέραιον διαμεῖναν· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν ἐλειποτάκτησεν, ὅποθεν στὰν πρὸς ἐκεῖνο τοὺς μενοῦντας χωρεῖν· αὐτίκα τε οἱ μὲν ἐχώρουν πρὸς τὸ τάγμα, οἱ λοιποὶ δὲ παριόντες ἕκαστος καὶ προσαγορεύοντες βασιλέα, ἀπηλλάττοντο· ὁδ' ὥσπερ οὐδενός τινος γινομένου καινοῦ, ἵστατο ἀντασπαζόμενος τοὺς παριόντας, οὐδὲ ἴχνος γοῦν τι λύπης ἢ ταραχῆς φαίνων ἐν τῷ προσώπῳ. Ἀπέστησαν δὲ οὐχ οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης μόνον καὶ Βυζάντιοι, καὶ ἄλλοι ὅσοι πόλεων ἑτέρων ἦσαν πολῖται, οἷς πρόφασις εὐπρεπὴς οἱ οἰκεῖοι ἦσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν Διδυμότειχον οἰκούντων οὐ στρατιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐγενῶν, καὶ μάλιστα εὔνων δοκούντων βασιλεῖ πολλοί, οἷς καὶ Ἀπελμενὲ συνεξητάζετο πολλὰ τῆς βασιλέως εὐμενείας ἀπολελαυκώς, καὶ ἐκ μικροῦ καὶ τοῦ τυχόντος λαμπρὸς ἐς τὰ μάλιστα γεγενημένος καὶ περιφανής. Ἔτι γὰρ μειράκιον ἐκεῖνον ὄντα ὁρῶν ὁ βασιλεὺς φύσεως πρὸς τὰ καλὰ ἐπιτηδείου τετυχηκότα, καὶ δυνάμενον, εἰ ἄσκησιν προσλάβοι, ἄριστον παρέχειν πρὸς τὰ ἐπιτηδευόμενα ἑαυτὸν, ἐφιλονείκησε πρὸς πᾶσαν ἄριστον παιδείαν ἀποφαίνειν, καὶ πρός τε λόγους, καὶ πρὸς τὰς στρατείας μάλιστα ἐξήσκησε· παρεχόμενος δὲ καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ῥοπὴν, οὐ πλούσιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων οἰκετῶν ὑπερέχοντα ἀπέφαινεν. Ὁ δ' ἐν τοῖς ἄλλοις μὲν ἅπασιν ἄριστον παρεῖχεν ἑαυτὸν καὶ τῆς βασιλέως ἄξιον φιλοτιμίας· κόμπῳ δὲ φρονήματος οὐδέποτε τῆς ἀξίας ἀπολαύειν ᾤετο, ἀλλ' ὅσων ἂν τύχοι, τῶν προσηκόντων ἐνόμιζεν ἐλάσσω. Ὅθεν καὶ ἀχάριστος ἐδείκνυτο πρὸς τὸν δεσπότην μεγάλων ἀξιοῦντα. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐξ ἰδιώτου πρὸς βασιλέα μεταβάλλοι, πάντα εἶναι παρ' αὐτῷ ἠξίου, καὶ ἄρχειν τῆς στρατιᾶς, καὶ πᾶσιν ἐπιτάττειν, καὶ μείζοσι καὶ ἐλάττοσιν. Ὧν μὴ τυγχάνων, ἐδυσχέραινεν οὐκ ἀνεκτῶς. Βασιλεὺς γὰρ τοῖς μάλιστα προσήκουσι καθ' αἷμα, καὶ τῶν ἄλλων τοῖς εὐγενεστέροις τὰς τοιαύτας ᾤετο ἀρχὰς προσήκειν. Τότε δὲ ἐν Γυναικοκάστρῳ τῆς ἀποστασίας τῶν ἄλλων γινομένης, καὶ αὐτὸς μὲν ἐσκέψατο ἐκείνοις εἰς Βυζάντιον συναπελθεῖν, ὡς ἐκεῖθεν ὧν ἦν ἄξιος τευξόμενος. Αἰσχυνόμενος δὲ ἐπὶ τοσούτοις ἀγαθοῖς ἀγνώμων φαίνεσθαι, κλέπτειν τὴν ἀποστασίαν ἐπεχείρει. Εἰσελθὼν γὰρ εἰς Γυναικόκαστρον, τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν βασιλέως περιέμενεν, ἵν' εὐπρόσωπος εἴη πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας ὕστερον ἀπολογία ὡς χρείας τινὸς ἕνεκα ὑπολειφθεὶς ἀνάγκῃ τοῖς ἄλλοις συναπέλθοι βασιλέως ἀναχωρήσαντος· οὗ τῆς διανοίας στοχασάμενος ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν, ἀλλὰ μετεκαλεῖτο πέμπων, ἄχρις οὗ φανερῶς ἀπείπατο.

A procul stantem mansuri concederent. Subito alii eo ire, alii sigillatim prætereuntes et imperatorem salutantes discedere, qui quasi nihil factum esset novi, consistens prætergredientes resalutabat, neque ullum tristitiæ aut turbati animi indicium vultu præferebat. Defecerunt autem non Thessalonicenses solum, et Byzantii, aliarumque civitatum cives, quos consanguineorum cura speciose excusabat, verum etiam Didymotichensium complures : nec milites tantum, sed nobiles quoque, qui imperatoris studiosissimi videbantur, quibus et Apelmenes ipsi egregie charus, et ab eo ex humili ac vulgari statu ad summam claritatem amplitudinemque evectus adnumerabatur. Etenim adhuc adolescentulum animadvertens natura ad B res præclaras idoneum, et qui exercitatione adjuncta, in iis posset excellere, quibus operam daret, eum in omni disciplina perfectum reddere contendit, et ad eloquentiam artemque militarem in primis excoluit : favore item et gratia sua non tantum divitem, sed inter ministros etiam præcipuum effecit. Et is quidem in aliis omnibus eximium plane studioque imperatoris dignum se præstabat, præ fastu tamen nunquam se pro dignitate tractari putabat, sed quæ consequeretur, meritis suis inferiora ducebat. Atque ita in tam munificum ac liberalem dominum ingratus apparuit. Qui ut ex privato in familiam imperatoris ascitus est, omnia penes se esse postulavit, et imperare C exercitui, et dominari majoribus juxta ac minoribus. Quarum rerum cum illi copia non fieret, mirandum in modum indignabatur. Imperator namque in sanguine conjunctissimos, et alios nobiliores hujuscemodi honores quadrare existimabat. **484** Tum vero aliis apud Gynæcocastrum deficientibus, ipse etiam quomodo cum iisdem Byzantium profectus, illic pro dignitate haberetur, circumspiciebat. Verumtamen adversus tot beneficia ingratus videri erubescens, defectionem suam occultare conabatur. Cum enim Gynæcocastrum venisset, usque dum imperator recederet exspectabat, ut honesta esset postea contra accusatores defensio, quod negotii cujusdam gratia relictus, imperatore digresso, necessario cum aliis abiisset. D Cujus cogitata conjiciens imperator, inde non recessit, sed eum accersivit, donec manifeste abnuit.

CAPUT XLI.

Objurgatur protostrator. Andronicus Asanes puer ei commendatur. Magnanimitas imperatoris et ejus oratio, qua difficultate rerum demonstrata, pulcherrimis argumentis erigit animos militum et exemplis ad virtutem confirmat. Suadet item ad principem Triballorum eundum, indeque ut ab amico petendum auxilium. Assentitur exercitus cum ducibus. Dato signo discedunt. Apocauchus magnis copiis eos insequitur, nulla pugna, propter timorem videlicet. Quomodo redeuntes imperatoris transfugas exceperit.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πρωτοστράτωρ ἧκε συνταξόμενος, πρῶτα μὲν ὠνείδιζε τῆς ἀνανδρίας καὶ τῆς εἰς αὐτὸν

Ubi autem et protostrator valedicturus venit, imbelliam ei et perfidiam exprobravit, quod prin-

ceps deficiens alios secum traxisset, qui propter ipsum maxime trepidantes, quasi mancipia sese hostibus tradidissent, ac sibi (quod quidem ad ipsos attineret) ingenti malo fuissent. Deinde veniam tribuebat, quod naturæ imperare non potuisset. Talia quippe facinora non multorum infimorumque, sed paucorum et virtute robustorum esse. Qui idcirco etiam summe suspiciuntur, quoniam non solum in rerum commutationibus ac difficultatibus ipsi generosa mente manent immutabiles, sed et naturæ ipsius victores ac domini videri æquum censent. Adducto autem Andronico Asane, ex fratre uxoris genito, etiamnum puero (quem patre Manuele Asane apud Beram adhuc in vinculis detento sibi sumptum educabat, et pro ætate litterulis imbuendum, tanquam filium curabat), Hunc, inquit, adolescentulum tuæ filiæ gnatum accipiens, ob annos immaturos ad opera sudoresque militares nondum idoneum, tuæ fidei commendo; cui quam par est curam et institutionem omnem adhibeto. Quem ubi brevi ad vos rediero (spero autem castissima Dei Matre confisus, et quod nihil me nefarium conscivisse scio, ob quod merito perire debeam, celerrime magnis cum viribus rediturum), ad me recipiam. **485** Sin aliud Deus de nobis statuerit, patri restitue, siquidem quæ de illo facere in animo habebamus, ad finem perducere nequiverimus. Secundum hæc protostratorem salutatum cum aliis dimisit; et ut magnanimitatem suam demonstraret, doceretque infestæ fortunæ non esse succumbendum, prandium in ipso loco inivit, et ut idem cæteri facerent mandavit. Postea primoribus exercituque circumstantibus, sic eos est cohortatus: Quam multis difficultatibus atque turbis hic rerum status abundet, commilitones, nemo vestrum est, qui non explorate noverit. Nam et spes, quas domo portantes ad arma aggrediebamur, effluxerunt, et de sociis complures amisimus: non quidem certamine victi, sed ab illis ipsis proditi, quos perpetuo militiam nobiscum toleraturos confidebamus. Atque ego sane cum et antea nunquam esse justum censuerim, equis, et armis, et copiis ingentibus, sed omnia potius continente et inexpugnabili dextra Dei fidere, cui facile est etiam parum potentes et infirmos hostibus superiores præstare, sibique præfidentes reprimere, si opum exsuperantia limitem transierint, nunc potissimum ita censeo, quando in extrema consilii inopia, sola erga Deum fiducia nobis restat. Etsi nec humanorum quidquam neglectum, sed domo nos cum majoribus, et per omnia instructioribus copiis, quam hostium sunt, profectos, formidabiles illis et invictos adhuc apparuisse, hactenusque nihil temeritate aut imperitia a nobis peccatum esse negari non potest. Quod si nobis recte ratiocinantibus, et quod deceat facientibus, commilitones nostri misericordia erga propinquos emolliti, ut degeneres et minime ingenui, cum hostibus se conjunxerunt, non de-

A ἀγνωμοσύνης, ὅτι πρῶτος αὐτὸς πρὸς τὴν ἀποστασίαν χωρήσας, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπεσπάσατο, μάλιστα δι' αὐτὸν θορυβηθέντας, καὶ σφᾶς τε αὐτοὺς οὐδὲν ἄμεινον ἀνδραπόδων παρέδοσαν τοῖς πολεμίοις, καὶ αὐτῷ τόγε εἰς αὐτοὺς ἧκον μεγάλων αἴτιοι κατέστησαν δεινῶν. Ἔπειτα δὲ παρείχετο συγγνώμην, ὅτι μὴ πρὸς τὴν φύσιν ἀντιστῆναι δυνηθείη. Οὐ γὰρ τῶν πολλῶν καὶ εὐκαταφρονήτων εἶναι τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῶν ὀλίγων καὶ μεγάλα δυναμένων, οἳ καὶ διὰ ταῦτα μάλιστα θαυμάζονται, ὡς οὐ μόνον πρὸς πραγμάτων μεταβολὰς καὶ καιροῦ δυσκολίας ἀνθιστάμενοι γενναίως, ἀλλὰ καὶ φύσεως αὐτῆς φαίνεσθαι κρείττους ἀξιοῦντες. Παραστησάμενος δὲ καὶ Ἀνδρόνικον Ἀσάνην τὸν γυναικὸς ἀδελφιδοῦν ἔτι παιδίον ὄντα, ὃν ἔτι τοῦ πατρὸς Ἀσάνη Μανουὴλ ἐν B Βήρᾳ φρουρουμένου ὑπὸ κλοιαῖς· παραλαβὼν αὐτὸς ἔτρεφέ τε καὶ παιδείας ἠξίου, τοῖς παισὶν ὁμοίως, Τοῦτον, ἔφη πρωτοστράτορι, τὸν νεανίσκον παραλαβὼν τῆς σῆς ὄντα παῖδα θυγατρός· οὐ γὰρ ἂν δύναιτο διὰ τὴν ἡλικίαν πρὸς πόνους ἀντέχειν καὶ ταλαιπωρίαν τὴν ἐκ τῆς στρατείας· πάσης ἀξίου καὶ παιδείας καὶ προνοίας τῆς προσηκούσης. Κἂν μὲν αὐτὸς ταχέως ἐπανέλθω πρὸς ὑμᾶς, οἴομαι δὲ τῇ τε πανάγνῳ τοῦ Θεοῦ μητρὶ πεποιθὼς, καὶ τῷ μηδὲν ἐμαυτῷ συνειδέναι τῶν ἀτόπων εἰργασμένῳ δι' ὃ δικαίως ἀπολοίμην ἂν, τάχιστά τε ἐπανήξειν καὶ δύναμιν μεγάλην περιβεβλημένος, πάλιν ἀπολήψομαι τὸ μειράκιον. Εἰ δ' ἕτερόν τι δέδοκται Θεῷ περὶ ἡμῶν, ἀπόδος τῷ πατρὶ, ἐπεὶ μὴ ἡμῖν γε Θεὸς τὰ περὶ αὐτοῦ ἐγνωσμένα ἄγειν ἐπέτρεψεν εἰς τέλος. Ἔπειτα C καὶ πρωτοστράτορα προσαγορεύσας, ἀπέπεμπε μετὰ τῶν ἄλλων. Αὐτὸς δὲ ὥσπερ ἐνδεικνύμενος τὴν μεγαλοψυχίαν, καὶ τὸ μὴ δεῖν καταπίπτειν ἐν ταῖς δυσπραγίαις, ἄριστον ᾑρεῖτο ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, καὶ τοὺς ἄλλους τὰ ἴσα ἐκέλευε ποιεῖν. Μετὰ δὲ τοῦτο τοὺς ἐν τέλει καὶ τὴν στρατιὰν περιστησάμενος, παρεκελεύετο τοιάδε· Ἄνδρες συστρατιῶται, τὰ μὲν παρόντα πράγματα, ὡς πολλῆς δυσκολίας ἐμπέπλησται καὶ ταραχῆς, πᾶσιν ὑμῖν καθέστηκε καταφανές. Αἵ τε γὰρ ἐλπίδες, ἃς οἴκοθεν ἔχοντες κεκινήμεθα, ἐξεῤῥυήκεσαν· καὶ τῶν συστρατευομένων ἀπεβάλομεν πολλοὺς, οὐ μάχῃ κρατηθέντες, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων προδοθέντες, οὓς ἠλπίζομεν ἄχρι παντὸς ἡμῖν συναγωνιεῖσθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ πρότερον D μὲν οὐδέποτε δίκαιον εἶναι ἡγησάμην ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ πλήθει στρατιᾶς θαῤῥεῖν, ἀλλὰ τῇ πάντα συνεχούσῃ τοῦ Θεοῦ ἀμάχῳ δεξιᾷ, ᾧ ῥᾴδιον καὶ τοὺς ὀλίγα δυναμένους τῶν πολεμίων κρείττους ἀποφαίνειν, καὶ τοὺς μέγα φυσῶντας καταστέλλειν, ἂν τῷ περιόντι τῆς δυνάμεως ἐξάγωνται τοῦ μέτρου, μάλιστα δὲ νυνὶ, ἡνίκα πάσης ἄλλης ἐπινοίας περιαιρεθείσης, μόνη καταλέλειπται ἡμῖν ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἐλπίς. Καίτοιγε φαίη τις ἂν ὡς οὐδὲ τῶν ἀνθρωπίνων οὐδενὸς ἠμελήσαμεν αὐτοὶ, ἀλλὰ πλήθει τε τῶν πολεμίων ὑπερέχουσαν οἴκοθεν ἔχοντες κεκινήμεθα στρατιὰν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι βελτίω, καὶ φοβεροί τινες ἄχρι νῦν καὶ ἄμαχοι τοῖς πολεμίοις ἐδοκοῦμεν. Καὶ οὐδὲν οὐδέπω μέχρι νῦν ἐξ ἀβουλίας, ἢ ἀπειρίας ἡμάρτηται ἡμῖν. Εἰ δ' ἡμῶν τὰ δέοντα ποιούντων,

A καὶ ὀρθοῖς χρωμένων λογισμοῖς, οἱ συστρατευόμενοι τῇ περὶ τοὺς οἰκείους συμπαθείᾳ καταμαλακισθέντες ἀγεννῶς καὶ ἀνελευθέρως προσεχώρησαν τοῖς πολεμίοις, οὐ χρὴ τὴν ἐκείνων κακίαν τῇ ἡμῶν εὐψυχίᾳ καὶ τόλμῃ καὶ καρτερίᾳ περὶ τὰ δεινὰ λυμαίνεσθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πρὸς οἷς ὑποστήσονται κακοῖς περιορώμενοι καὶ προπηλακιζόμενοι, καὶ πάντα ὑπομένοντες, ὅσα τοὺς ὅπλα παραδεδωκότας δίκαιον, ἔτι καὶ ἡμῖν ὀλίγῳ ὕστερον οὐ φαύλην δώσουσι τὴν δίκην, αἰσχυνόμενοι τῆς προδοσίας ἕνεκα καὶ τῆς φαυλότητος τῶν τρόπων. Ὑμεῖς δὲ, νῦν τε ἀνδρίας καὶ καρτερίας δόξαν ἠνέγκασθε καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς πολεμίοις, καὶ ὀλίγῳ ὕστερον οὐκ ἐγὼ μόνον ἀμείψομαι ταῖς προσηκούσαις εὐεργεσίαις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἔσεσθε περίβλεπτοι καὶ θαυμαστοὶ, ὅτι ἐν καιροῖς μάλιστα δυναμένοις βασανίζειν γνώμας ἀνδρῶν, τὴν B προσήκουσαν ἐπεδείξασθε καὶ μεγαλοψυχίαν καὶ ἀνδρίαν. Οὐ δὴ διὰ τὴν ἐκείνων ἀβουλίαν καταπίπτειν ὑμᾶς δίκαιον, οὐδ' ὅτι δυσπραγίαις κεχρήμεθα σκοπεῖν, ἀλλ' εἰ μηδὲν αὐτοὶ δι' ἀτολμίαν πρὸς τὸ ἧττους φαίνεσθαι συνεισηνέγκαμεν τῶν πολεμίων. Εἰ δ' ὅτι κακῶς νυνὶ πεπράχαμεν προσίσταται ὑμῖν, ἀλλ' ἐκεῖνο χρὴ σκοπεῖν, ὡς οὐδ' οἱ πάλαι Ῥωμαῖοι, περὶ ὧν μεγάλα ᾄδεται καὶ θαυμαστὰ, ἀήττητοι παντάπασι διαμεμενήκασιν· ἀλλ' ἐν πολλοῖς πολλάκις σφαλέντες, καὶ ὁλόκληρα στρατόπεδα μετὰ τῶν στρατηγῶν ἀποβαλόντες, ἀνδρίᾳ καὶ τλημοσύνῃ τῇ περὶ τὰ ἔργα αὖθις ἀνεμαχέσαντο τὴν ἧτταν, οὐ μᾶλλον καταπτήξαντες, ἢ ὀργῇ τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους σφοδρότερον C ἁψάμενοι μετὰ ταῦτα τοῦ πολέμου. Ὧν ἀπόγονοι καὶ ἡμεῖς ἀξιοῦντες εἶναι, μιμώμεθα τὰς ἀρετάς. Καὶ νῦν μὲν ἡγώμεθα τύχαις ἀνθρωπίναις χρησάμενοι δυσπραγεῖν, μικρῷ δὲ ὕστερον πρὸς τὴν προτέραν αὖθις ἀφίξεσθαι εὐδαιμονίαν. Καὶ γὰρ καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν βασιλέων οὐκ ὀλίγοι, οἱ μὲν, βαρβάροις πολεμοῦντες, αἰχμάλωτοι γεγόνασι νικηθέντες· οἱ δὲ, καὶ ὑπὸ πολέμων ἐμφυλίων ἐπιβουλευθέντες, ἐξεκρούσθησαν τῆς ἀρχῆς· ἀλλ' αὖθις ἑκάτεροι τὴν σωτηρίαν οὐκ ἀπογνόντες τῆς τε ἀρχῆς ἐπέτυχον, καὶ τοὺς πολεμίους πλείω ἢ αὐτοὶ πεπόνθασι προσειργάσαντο κακά. Εἰ δὲ καὶ πρὸς θειότερά τινα παραδείγματα ἀνάγεσθαι δεήσει, τὸν Ἰωσὴφ ἐννοήσωμεν καὶ τὴν πικρὰν ἐκείνην δουλείαν, καὶ τὴν χρόνιον κάθειρξιν, καὶ τὸν ἄλλον φορυτὸν τῶν ἀλγεινῶν, καὶ D ὡς μετὰ ταῦτα πάντα, ἀντὶ δούλου καὶ δεσμώτου, βασιλεὺς ἀνεδείκνυτο Αἰγύπτου. Καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα μετὰ τὴν πλάνην τὴν μακρὰν καὶ τὰ μυρία ὑπὸ τοῦ εὐεργετηθέντος βασιλέως ὑποστῆναι τὰ δεινὰ, ὕστερον εἰς τὴν οἰκείαν ἀνασωθέντα, καὶ βεβαίως βασιλεύσαντα τῶν ὁμοφύλων. Ἃ πάντα χρὴ ἐνθυμουμένους μὴ ἀθυμεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ χρηστότερα ἐλπίζειν, βουλεύεσθαι δὲ καὶ ἃ χρὴ πράττοντας νυνὶ μὴ τοῦ προσήκοντος διαμαρτάνειν. Ὁρᾶτε γὰρ ὡς περὶ γῆν ἀπολελείμμεθα πολεμίαν, ᾗ τό τε προσεδρεύειν οὐκ ἀσφαλὲς, πολεμίων πάντοθεν ἐπικειμέ-

A bet ipsorum timiditas et ignavia imperterritam animorum nostrorum magnitudinem et in asperis tolerantiam depravare. Nam illi præter ea mala, quæ sustinebunt, cum despicientur et contumeliose irridebuntur, et omnia patientur, quæ non injuria patiuntur, qui arma tradiderunt, insuper nobis paulo post non vulgare dabunt supplicium, de proditione et sinistris moribus erubescentes videlicet : cum vos et nunc fortitudinis ac patientiæ laudem vel ab ipsismet hostibus tuleritis, et non solum ego brevi debitis vos donis remuneraturus sim, sed ipsi quoque omnium in vos ora cum admiratione conversuri sitis, quia temporibus, quæ viros explorare maxime solent, 486 B invictam animi firmitudinem, ut dignum fuit, demonstraveritis. Proinde non propter illorum stultitiam vos aliquam desperationem suscipere convenit, neque sortem duriorem, quam experti sumus, considerare debetis, sed illud potius, nihil nos per ignaviam ad hoc contulisse, ut hostibus cedere videremur. Sin nobis molestum est, quod nunc infortunati fuimus, at cogitemus licet, nec veteres Romanos, quorum res gestæ eximiæ et admirabiles hominum fama scriptisque celebrantur, semper invictos mansisse (97), sed sæpe multis locis offendisse, ac totis exercitibus una cum ducibus adverso Marte deletis, instauratis deinde præliis, fortitudine et patientia bellica hostibus par retulisse : nec magis timore percalsos, quam C iracundia in hostes incitatos, ad bellum postea ardentius incubuisse. Quorum nos posteri esse cupientes, eorum virtutem imitemur. Et nunc quidem quia homines sumus, nos miseros esse, brevi autem iterum felices ac beatos fore arbitremur. Etenim et majores nostri imperatores non pauci, alii Barbaris bellum inferentes superati et capti, alii civilibus armis imperio depulsi sunt; sed rursum utrique salute nequaquam in desperatis habita, et imperium recuperarunt, et graviores clades quam acceperant, hostibus rependerunt. Quod si diviniora quædam exempla requirimus, Josephum, et acerbam illam servitutem, diuturnumque carcerem, et reliquam dolorum colluviem, et quomodo post hæc omnia pro servo et vincto D Ægypti princeps declaratus sit, ante oculos proponamus. Et David regem, postquam diu fugiendo oberravit, et sexcenta a Saule, cui benefecerat, mala perpessus fuit, tandem in patriam tellurem salvum pervenisse, stabileque in sua gente regnum adeptum esse. Quæ omnia perpendentes, sperare meliora oportet, cogitandoque et agendo quæ nunc opus est, a recto tramite non aberrare. Videtis enim quemadmodum in terra hostili relicti simus, in qua nec hærere tutum, hostibus undique urgentibus, et domum reverti, ibique inclusos

Jacobi Pontani notæ.

(97) Quingentorum annorum spatio, a pulsis videlicet regibus ad obitum Augusti, quingenties quinquagies populus Romanus præliatus est : quadringenties quadragies victor discessit. Et quamvis aliquot præliis victi sint, bello tamen omni, ut civilia sileantur, superiores fuere.

obsideri; non modo timiditatis et infamiæ plenum est, sed et periculi suspicionem non parvam habet, ne tam multi fame subacti, pristinam gloriam suam fœdare compellantur. Melenicus enim nedum nos, sed nec incolas suos commode potest alere. **487** Quam ob causam cum id ante mihi persuaserim, nunc id vobis suadeo, ad Triballorum principem etiam olim mihi amicum, et nuper de integro fœderatum concedamus: cujus adaucti viribus, Didymotichum mox redeuntes, ad cætera belli non mediocrem ex ejus societate fructum capiemus. Hæc mihi conducere in præsens visa sunt. Si quis meliora attulerit, et ipse libens obsequar, et alios ad obsequendum inducam. Hactenus imperator. Exercitus autem circiter duum millium et duces responderunt, non se vel admonitione, vel consilio indigere, sed quæ Deo et imperatori placeant, omnia facere ac sustinere promptos esse: et sic comparatos, ipse quo consultius putaret, duceret. Hoc brevi responso exhilaratus imperator, tubarum clangore abscedendi signum dari jussit: jamque cæteris valedixerant, et viam carpebant. Thessalonicæ autem Apocauchus magnus dux tumultum in exercitu imperatoris fore sciens (indicantibus id, qui clam cum eo de pace agebant), velut audacior factus, et aliquid contra eum se effecturum sperans, quotquot erant in triremibus armaturæ gravis, et sagittarii, et ex Thessalonica quotquot poterat equitibus et utriusque armaturæ peditibus eductis præterea, Syrge (qui non diu post rex Armeniæ renuntiatus est) et Monomacho præfecto, cum iis quos Pheris adduxerant, et insuper missis Byzantio, et e Thracia collectis copiis cum Thoma et Andronico Palæologis ducibus assumptis, recta Gynæcocastrum adversus imperatorem progrediebatur. Cum haud longe abessent, in protostratorem cæterosque desertores incidunt, et ita imperatorem numero vincentes, in eum vadunt. Non tamen ad pugnam expediti erant; norant siquidem, audacia, fortitudine et exercitatione militari magis se ab illis vinci, quam ipsi illos numero vincerent; ideoque instructa acie ad manus venire consultum haud putabant: procul autem fremebant, clamoresque altos jactabant, confidentes, hoc modo ordines disturbatum, et ob id jam territos in fugam effusum iri. Cantacuzenus ne ipse quidem, nisi cogeretur, confligendum statuebat. Pro consuetudine autem veteri more exercitu disposito, et Angelo pincerna duce præfecto, ipse cum fortissimis extremum tenens agmen, sic instructos jubebat incedere, sine strepitu, **488** nec ad insequentes conversos, se quippe illos excepturum, si invaderent. Hostes lente insecuti, ut composite abeuntes viderunt, nec dubitare potuerunt, vim a se propulsaturos, abjecta spe victoriæ, Thessalonicam redierunt, gaudentes, et pæana canentes, satisque magnam victoriam rati, quod Romano solo imperatorem expellere potuissent. Desertores imperatoris, ubi

A νων. Καὶ τὸ εἰς τὴν οἰκείαν ἀναστρέφειν, καὶ ἐγκλεισαμένους πολιορκεῖσθαι, οὐκ ἀγεννὲς καὶ ἄτιμον μόνον, ἀλλὰ καὶ κινδύνου ὑποψίαν οὐ παρέχεται μικρὰν, εἰ δεήσει τοσούτους ἐνδείᾳ πιεσθέντας ἀνάξια τῆς προτέρας δόξης ἀναγκασθήσεσθαι ποιεῖν. Μελένικος γὰρ οὐχ ὅτι γε ἡμᾶς, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς οἰκοῦντας τρέφειν δύναται ἀνενδεῶς. Οὗ δὴ ἕνεκα, αὐτός τε πρότερον ἐμαυτὸν πέπεικα, καὶ ὑμῖν συμβουλεύω νῦν, πρὸς τὸν Τριβαλῶν ἄρχοντα ἐλθεῖν, πάλαι τε φιλίως διακείμενον ἐμοὶ, καὶ νῦν ὀλίγῳ πρότερον σπονδὰς καὶ συμμαχίαν πεποιημένον. Οὗ χρησάμενοι τῇ δυνάμει, πρός τε Διδυμότειχον ἐπανήξομεν ταχέως, καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τοῦ πολέμου οὐ μέτριά τινα ὠφελοῦσαν ἕξομεν τὴν ἐκείνου συμμαχίαν. Ἐμοὶ μὲν οὖν τοιαῦτα ἔδοξε λυσιτελεῖν ἐν τῷ παρόντι. Εἰ δέ B τινα βελτίω γνώμην ἑτέραν ἔχει τις εἰσενεγκεῖν, αὐτός τε πεισθήσομαι ἡδέως, καὶ τοῖς ἄλλοις συμβουλεύσω. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοιαῦτα εἶπεν. Ἡ στρατιὰ δὲ ἅμα τοῖς ἡγεμόσι περὶ δισχιλίους ὄντες, Οὔτε παραινέσεων, εἶπον, χρεία πρὸς ἡμᾶς, ὦ βασιλεῦ, οὔτε βουλευμάτων· ἀλλ' ἃ Θεῷ τε καὶ σοὶ δοκεῖ πάντα πράττειν καὶ ὑφίστασθαι παρεσκευάσμεθα. Ὡς οὖν οὕτω παρεσκευασμένους αὐτὸς ὅποι δοκεῖ βέλτιον ἡγοῦ. Πρὸς οὖν τὴν τοιαύτην βραχυλογίαν καὶ ὁ βασιλεὺς ἡσθεὶς, ἐκέλευε τῇ σάλπιγγι τὴν ἀναχώρησιν σημαίνειν, καὶ συνταξάμενοι ἐχώρουν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ ἐν Θεσσαλονίκῃ τὴν ἐσομένην ταραχὴν περὶ τὴν βασιλέως στρατιὰν εἰδὼς, οἱ γὰρ διαλεγόμενοι κρύφα πρὸς τὸ διαλύεσθαι ἐμήνυον· ὥσπερ C ἀναθαρσήσας, καί τι κατὰ βασιλέως δυνήσεσθαι ἐλπίσας διὰ τὴν προδοσίαν τῶν συνόντων, τοὺς ὁπλίτας ὅσοι ἦσαν, καὶ ψιλοὺς τοξότας τῶν τριήρεων ἐξαγαγὼν, καὶ ἐκ Θεσσαλονίκης ὅσους μάλιστα ἐνῆν ἱππέας τε καὶ ὁπλίτας καὶ ψιλοὺς, καὶ Συργὴν ὃς καὶ μετὰ μικρὸν ῥὴξ ἀνεδείκνυτο Ἀρμενίας, καὶ τὸν Μονομάχον ἔπαρχον ἔχοντας, οὓς αὐτοὶ ἐκ Φερῶν ἧκον ἄγοντες, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐκ Βυζαντίου καὶ Θρᾴκης στρατιὰν ἅμα στρατηγοῖς Θωμᾷ καὶ Ἀνδρονίκῳ τοῖς Παλαιολόγοις παραλαβὼν, εὐθὺ Γυναικοκάστρου κατὰ βασιλέως ἐχώρει. Οἱ δὲ ἐπεὶ ἦσαν ἐγγὺς, πρωτοστράτορι καὶ τῇ συναποστάσῃ βασιλέως ἄλλῃ στρατιᾷ περιτυχόντες, καὶ πολλαπλάσιοι γενόμενοι τῶν συνόντων βασιλεῖ, ἤλαυνον ἐπ' ἐκεῖνον. Οὐ μέντοι ἦσαν παρεσκευασμένοι ὡς μαχούμενοι· ᾔδεσαν γὰρ ἐκείνους D τόλμῃ καὶ ἀνδρίᾳ καὶ τῇ περὶ τὰ πολέμια ἐμπειρίᾳ μᾶλλον ὑπερέχοντας αὐτῶν, ἢ ὅσον ἐκείνων αὐτοὶ τῷ πλήθει. Καὶ διὰ τοῦτο συμπλέκεσθαι μὲν ἐκ παρατάξεως οὐκ ἐδοκίμαζον. Πόῤῥωθεν δὲ ἐθορύβουν καὶ βοαῖς ἐχρῶντο καὶ ἀλαλαγμοῖς, οἰόμενοι τὴν τάξιν οὕτω διαλύσειν καὶ τρέψεσθαι πρὸς φυγὴν τεταραγμένους ὑπὸ διχοστασίας. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς, οὐδ' αὐτὸς μὲν ᾤετο δεῖν συμπλέκεσθαι, εἰ μὴ παρ' ἐκείνων ἀναγκάζοιτο. Πρὸς ἔθος δὲ τὴν πᾶσαν στρατιὰν συντάξας, καὶ ἡγεμόνα τοῦ παντὸς Ἄγγελον ἐπιστήσας, αὐτὸς τὴν οὐραγίαν ἔχων μετὰ τῶν ἀρίστων, ἐκέλευε βαδίζειν τεταγμένως, μήτε θορυβοῦντας, μήτε πρὸς τοὺς κατόπιν ἐπιόντας ἐπιστρεφομένους, ὡς αὐτοῦ ἀμυνουμένου ἄν τινες ἐπίωσιν. Οἱ δὲ ἐπ' ὀλίγον ἀκολουθήσαντες ἐπεὶ

A ἑώρων τεταγμένως ἀπιόντας καὶ δήλους ὄντας, ὡς ἀμυνοῦνται ἂν ἐπίη τις αὐτοῖς, ἀπογνόντες τὴν ἐλπίδα τοῦ περιγενήσεσθαι, ἀνέστρεφον εἰς Θεσσαλονίκην, χαίροντες ὁμοῦ καὶ παιανίζοντες, ἀρκοῦσαν ἡγούμενοι τὴν νίκην, ὅτι τῆς Ῥωμαίων γῆς βασιλέα ἐξελάσαι ἠδυνήθησαν. Ἐπεὶ δὲ οἱ βασιλέως ἀποστάντες ὤφθησαν Ἀποκαύχῳ τῷ μεγάλῳ δουκὶ, ὀλίγοις μὲν πολλὴν ἐπεδείκνυτο φιλοφροσύνην, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα τῶν φίλων ἦγε· τῶν δὲ ἄλλων τοὺς μὲν ἄκροις χείλεσι μόνον προσηγόρευε, τοῖς ἄλλοις δὲ προσεφέρετο εἰρωνικῶς. Ἔστι δὲ οἷς καὶ ὠνείδιζε τὴν μετὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἀποστασίαν. Δῆλος δὲ ἦν πᾶσιν ἐμπικραινόμενος, καὶ κακῶς ποιήσων, ἂν λάβηταί τινος προφάσεως εὐλόγου.

in conspectum Apocauchi venerunt, paucos comiter admodum accipit, eosque in amicissimis habet; ex aliis nonnullos summo ore tenus salutat, cum quibusdam simulate agit, aliquibus etiam cum Cantacuzeno defectionem exprobrat, in omnes tamen exasperatum et vindicaturum, si occasionem idoneam nancisceretur, planum erat.

CAPUT XLII.

Equites ab Apocaucho missi Edessam obsidione Triballorum liberant, castra diripiunt. Zimpanus legatos imperatoris Apocaucho vinctos offert; quibus injuriis iidem vexati sint. Quam humaniter et liberaliter imperator a Prosaci domino tractatus fuerit; deinde a Libero Triballo, dynasta potentissimo, eodemque amico veteri, cujus item consilio fideli utitur.

B Πυθόμενος δὲ καὶ περὶ Ἐδεσσηνῶν, ὅτι ὑπὸ Τριβαλῶν πολιορκοῦνται χρόνον ἤδη, συχνὸν τοὺς ἱππέας, ὅσοι ἦσαν, ἅμα τοῖς στρατηγοῖς Παλαιολόγοις τοῖς δυσὶν, ἐκέλευε συμπλέκεσθαι τοῖς Τριβαλοῖς, καὶ τῆς πολιορκίας Ἐδεσσηνοὺς ἐλευθεροῦν. Ἡ μὲν οὖν στρατιὰ κατὰ τὸ ἐπίταγμα ἧκον ὡς μαχούμενοι. Τριβαλοὶ δὲ μέχρι μὲν ἀκροβολισμῶν ἐνέμειναν τῷ στρατοπέδῳ, οἰόμενοι Ῥωμαίους οὐ δυνήσεσθαι αὐτοὺς τῆς πολιορκίας ἀναστήσειν. Ὡς δὲ ἑώρων πλείους τε ὄντας, καὶ προθύμους μάχεσθαι, δείσαντες μὴ ὑπὸ φιλονεικίας ἀπόλωνται, πλείοσιν ὁμοῦ καὶ βελτίοσι μαχόμενοι, συνταξάμενοι ἀνεχώρουν τὸ στρατόπεδον καταλιπόντες, ὀλίγους στρατιώτας ἐν τοῖς ἀκροβολισμοῖς ἀποβαλόντες. Ῥωμαῖοι δὲ τὸ στρατόπεδον ἐπόρθησαν τῶν πολεμίων, C καὶ ἵππων τε ἐκράτησαν οὐκ ὀλίγων, καὶ τῆς ἄλλης ἀποσκευῆς τῆς στρατιᾶς. Ἐλευθερώσαντες δὲ καὶ τῆς πολιορκίας τοὺς ἐν Ἐδέσσῃ, αὖθις ἀνεχώρουν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐν ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐτελεῖτο, καὶ τῶν νομάδων Τριβαλῶν τις περὶ Πρόσοικον οἰκῶν ἐν κώμῃ τοῦ Δαβὶδ προσαγορευομένῃ, Τζιπάνος ὄνομα, τὰ περὶ Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ἐν Γυναικοκάστρῳ συμβάντα πεπυσμένος, ἐπεὶ παρ' αὐτῷ οἱ πρέσβεις ἐξενίζοντο οὓς πρότερον ἔπεμψε πρὸς Κράλην, κελεύων ἐμμένειν ταῖς σπονδαῖς ταῖς πρὸς αὐτὸν, οἳ Κωνσταντῖνος τε ἦσαν ὁ Παλαιολόγος, τὴν ἀξίαν πρωτοσεβαστὸς, καὶ Ἀρσένιος ὁ Τζαμπλάκων, περὶ τούτους δὴ ὁ Τζιπάνος βαρβαρικῶς διατεθεὶς, καὶ ἵππων τῶν ἀγόντων ἐπιθυμήσας καὶ τῆς ἄλλης ἀποσκευῆς οὔσης οὐκ ὀλίγης, D ἅμα ἐκείνοις καὶ τέκνα καὶ γυναῖκα καὶ βοσκήματα, ἃ ἦν αὐτῷ περιουσία παραλαβὼν, ηὐτομόλησε πρὸς μέγαν δοῦκα ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοὺς βασιλέως πρεσβευτὰς, ὥσπερ τι δῶρον προσήγαγε δεσμώτας. Ὁ δὲ ἄγαν ὑπερησθεὶς, τὸν μὲν βάρβαρον ἠμείβετο φιλοτίμως, οἰκιῶν αὐτίκα καὶ κτήσεων μεγάλων, αἳ Τζαμπλάκωνι ἦσαν ἐν Θεσσαλονίκῃ, κύριον ἀποδείξας. Εἰς τοὺς δεσμώτας δὲ πρότερον αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ πολλὰ ἐνυβρίσας, καὶ πᾶσαν ἐπιδειξάμενος πικρίαν, πρωτοσεβαστὸν μὲν ἐκέλευεν εἰς δεσμωτήριον ἀπάγειν· Τζαμπλάκωνα δὲ τοῖς τριηράρχαις παρεδίδοτο ὡς ἅμα τοῖς ναύταις ἀτάκτως ἐνυβρίσου-

Cum autem intellexisset, Edessenos a Triballis diu jam obsideri, equites quotquot erant, una cum binis ducibus Palæologis, collato cum obsidentibus prælio illos liberare jussit. Equitum turmæ pro mandato adveniunt. Triballi usque dum jaculis peterentur, castris se continent, opinantes, non posse se a Romanis urbe submoveri. Verum ut perspexerunt plures esse et pugnandi cupidos, metu incessente, ne pluribus ac strenuioribus pugnantes occumberent, castris relictis ac paucis suorum ictu sagittarum amissis, dicta salute recedunt. Romani castra, equis non paucis et alia præda reperta, diripiunt. Liberatis ad hunc modum Edessenis, Thessalonicam reditum est. Interea pecuarius quidam Triballus, juxta Prosacum in vico Davidis nuncupato habitans, Zimpanus nomine, auditis quæ Cantacuzeno apud Gynæcocastrum contigissent, postquam ad se legati, quos ille ad Cralem fœderis servandi miserat, diverterant (erant autem Constantinus Palæologus, honore protosebastus, et Arsenius Zamplaco), barbarico in eos furore correptus, 489 et eorum equos reliquumque apparatum non modicum sibi concupiscens, cum illis, item cum filiis, uxore et jumentis, quæ erant ejus divitiæ, ad magnum ducem Thessalonicam transfugit, imperatoris legatos vinculis constrictos in muneris loco offert. Ea re vehementer exsultans Apocauchus Barbarum honorifice donat, statimque ædium et possessionum, quas Thessalonicæ Zamplaco amplas habebat, dominum constituit. Et cum in vinctos prius ipsemet multa per summam contumeliam evomuisset, protosebastum quidem in carcerem abduci præcepit, Zamplaconem trierarchis dedidit, ut ab iis et remigibus insolenter vexaretur. Quem in unam triremem abductum, toto ferme Thessalonicensi populo spectante, monastica veste, ut consueverat, indutum, pileum Persicum vilem ac plebeium capiti ejus imponentes, accensasque lampadas ambabus manibus tenere cogentes, retro calcibus ejus sedem impetebant. Deinde prætereuntes, a fronte salutabant, sic acclamantes: En patriarcha Cantacuzeni.

Sic approbe irrisum, et turpiter triumphatum, similiter raptari in carcerem jussit. Posthæc rebus Thessalonicensibus pro arbitratu digestis, omnibusque ad arma contra imperatorem instigatis, ipse mari, equitatus terra Byzantium se recepit. Cantacuzenus a Byzantino et Thessalonicensi subsidiis, pugnam recusantibus ac discedentibus destitutus, reliquo diei iter agens, ad fauces angustiarum, juxta Prosiacum pernoctavit. Porro Prosiacum, sive Prosacum, castellum est munitissimum (98), in colle situm, quod quondam in ditione Romanorum manebat, belloque Andronicorum, odio junioris Andronici, a præsidiariis Triballorum principi ultro transditum fuerat, et per id tempus a quodam Michaele concessu principis possidebatur. Qui cum ex domesticis imperatoris esset (ut ipse postea narravit), ob nescio quam causam ad Cralem perfugerat. Tum vero exercitum castrametantem intuitus, et Romanos esse, ac depopulationis ergo advenire ratus, pedestri et equestri quanta maxima potuit coacta manu, noctu angustias illas præoccupavit, et prima luce ad eos transitu prohibendos accingebatur. Imperator, ubi ipsos regionis tutissima insidere conspexit, ut impressionem facturus, **490** militem capere arma jussit; nihil enim melius dabatur. Cæterum Michael et exercitum qui esset, et ductorem nosse avens, propius ad castra ferens aditum, nonnullosque ex familiaribus et amicis procul conspiciens, nominatim eos appellat, et de duce percunctatur. Audit imperatorem Cantacuzenum esse: nec mora, illico accedit, pedem osculatus, seipsum indicat, et infortunio ejus dolens, atque ad cætera promptissimus, Deo uberes agit gratias, cum hoc tempore sibi occurrat, quo suum animum erga illum omnibus testatum facere queat. Transitum igitur sine difficultate permittens, pro copia exercitum hospitio accipit; quo usus est eo die imperator etiam illa de causa, ut nimirum de commeatu suis prospiceretur, quo omnimodis egebant. Postridie discedens, Axio transmisso iter Scopiam, et ipsam olim Romanis, nunc ab annis non paucis Triballorum ditioni subjectam intendit. Blessum progressuri (quam urbem Triballi æque ut cæteras occuparant) globum ingentem trans flumen præterire conspiciunt. Conjectans autem imperator rem ipsam, esse scilicet Liberum Triballorum potentissimum (illic enim eum versari cognoverat) de suis equitem tranare (vado enim transiri fluvius non poterat) eique verbis suis salutem dicere, et simul exquirere jubet, quo pacto rebus suis ad hunc modum affectis succurrant. Liberus salutationem et petitionem imperatoris gratissimam habuit, deque domesticis suis unum cum internuntio remisit, eum resalutans, et rogans uti paulum

σιν. Οἱ δὲ ἐπὶ μίαν τῶν τριήρεων ἀναγαγόντες καὶ τοῦ δήμου σχεδὸν τῶν Θεσσαλονικέων παντὸς παρόντος, τὰ μοναχῶν, ὥσπερ εἰώθεν ἠμφιεσμένον, ἐπέθηκαν τῇ κεφαλῇ πῖλόν τι, ὃ τοῖς πολλοῖς καὶ δημώδεσι τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φορεῖν ἔθος, λαμπάδας τε ἡμμένας ἀμφοτέραις κατέχειν ἀναγκάζοντες ταῖς χερσὶν, ὄπισθεν μὲν ἐλάκτιζον ἐπὶ τὸν πρωκτόν. Εἶτα παριόντες, ἔμπροσθεν ἠσπάζοντο, Οὗτος, ἐπιβοῶντες, ὁ πατριάρχης Καντακουζηνοῦ. Μετὰ δὲ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἐρεσχελίαν καὶ τὸν θρίαμβον τὸν ἄτιμον, ἐκέλευε καὶ αὐτὸν εἰς δεσμωτήριον ἀπάγειν. Μετὰ δὲ τοῦτο, τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ πράγματα ὡς ἂν αὐτῷ ἐδόκει ἄριστα οἰκονομήσας, καὶ πρὸς τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον πάντας παραθήξας, αὐτὸς μὲν ἐκ θαλάσσης, ἡ ἵππος δὲ ἐκ τῆς ἠπείρου εἰς Βυζάντιον ἀνέστρεφε. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τὴν ἐκ Βυζαντίου καὶ Θεσσαλονίκης στρατιὰν αὐτοῦ ἀναχωρῆσαι πρὸς τὴν μάχην ἀπειποῦσαν, τὸ ἐπίλοιπον ὁδεύσας τῆς ἡμέρας, παρὰ τῶν Προσοίκου στενῶν τὴν εἰσβολὴν ηὐλίσατο τὴν νύκτα. Ὁ δὲ Πρόσοικος οὗτος φρούριόν ἐστι καρτερώτατον ἐπὶ λόφου ἱδρυμένον· ὃ πάλαι μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν διετέλει, κατὰ δὲ τὸν βασιλέων Ἀνδρονίκων πρὸς ἀλλήλους πόλεμον πρὸς τὸν ἄρχοντα τῶν Τριβαλῶν ὑπὸ τῶν κατεχόντων ἑκόντων παρεδόθη μίσει τῷ πρὸς τὸν νέον βασιλέα. Τότε δὲ ὑπὸ Μιχαήλ τινος τοῦ Τριβαλῶν ἄρχοντος παραδόντος ἐκρατεῖτο, ὃς δὴ Μιχαὴλ, τῶν βασιλέως οἰκείων, ὡς ὕστερον αὐτὸς ἔφασκεν, ὢν, πρὸς Χράλην αὐτομολήσειεν ἔκ τινος αἰτίας. Τότε δὴ τὴν στρατιὰν ἰδὼν ἐστρατοπεδευμένην, καὶ νομίσας Ῥωμαίων οὖσαν ἐπὶ λείαν ἥκειν, πεζούς τε καὶ ἱππέας ὅσους μάλιστα ἠδύνατο ἀθροίσας, τῆς νυκτὸς προκατέλαβε τὰ στενά· καὶ ἅμα πρωῒ παρεσκευάζετο πρὸς μάχην, ὡς τὴν δίοδον τῇ στρατιᾷ οὐκ ἐπιτρέψων. Βασιλεύς τε ὁμοίως ἐπεὶ ἐκείνους εἶδε περὶ τὰ καρτερώτατα τοῦ χωρίου ἐγκαθιδρυμένους, τὴν στρατιὰν ἐκέλευεν ὁπλίζεσθαι ὡς βιασόμενος· πρὸς ἕτερόν τι τρέπεσθαι γὰρ βέλτιον οὐκ ἐνῆν. Μιχαὴλ δὲ τήν τε στρατιὰν ἐθέλων ὅθεν εἴη μαθεῖν, καὶ τὸν ἄγοντα στρατηγὸν, πλησίον τε γενόμενος τοῦ στρατοπέδου, καί τινας τῶν συνήθων καὶ φίλων πόρρωθεν ἰδὼν, ἐκάλει τε αὐτοὺς ὀνομαστὶ, καὶ ἐπυνθάνετο περὶ τοῦ στρατηγοῦ. Ἐκείνων δὲ ἀπαγγειλάντων, ὡς εἴη βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς, μηδὲν μελήσας, προσῄει τε αὐτίκα, καὶ ἠσπάζετο τὸν πόδα. Ἔπειτα καὶ ἑαυτὸν ἀναγνωρίσας, συνήλγησέ τε πρὸς τὴν δυσπραγίαν βασιλεῖ, καὶ περὶ τὰ ἄλλα προθυμότατόν ἑαυτὸν παρέσχετο, χάριν τῷ θεῷ πολλὴν ὁμολογῶν, ὅτι πρὸς τοῦτο καιροῦ συντύχοι, ἐν ᾧ τὴν εὔνοιαν ἐξέσται τὴν πρὸς ἐκεῖνον φανερὰν ποιεῖν. Τήν τε οὖν δίοδον εὐθὺς ἀπονητὶ παρείχετο, καὶ ἐξένιζεν ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν στρατιάν. Τὴν μὲν οὖν ἡμέραν ἐκείνην ἐν Προσοίκῳ διετέλεσεν ὁ βασι-

Jacobi Pontani notæ.

(98) Descriptionem uberiorem hujus castelli lege apud Nicetam, principio lib. III *De rebus gestis Alexii Angeli.*

λεὺς ξενιζόμενος ὑπὸ Μιχαὴλ· ἅμα δ' ἵνα καὶ ἡ στρατιὰ πορίζοιτο τὰ ἐπιτήδεια, ἦσαν γὰρ παντάπασι τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς. Ἐς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἄρας ἐκεῖθεν, καὶ Ἀξιὸν διαβὰς τὸν ποταμὸν, τῆς ἐπὶ Σκοπιὰν πόλιν καὶ αὐτὴν πάλαι μὲν Ῥωμαίων οὖσαν, ἔτεσι δὲ πολλοῖς πρότερον ὑπὸ Τριβαλῶν κατεχομένην εἴχετο φερούσης. Ἐπεὶ δὲ ἔδει περιϊέναι Βελεσσὸν πόλιν καὶ αὐτὴν ταῖς ἄλλαις παραπλησίως ὑπὸ Τριβαλῶν κατεχομένην, ἀθρόον ὡρᾶτο στρατιὰ τὴν πέραν τοῦ ποταμοῦ γῆν διερχομένη. Νομίσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὅπερ ἦν, τὸν δυνατώτατον εἶναι τῶν Τριβαλῶν Λίβερον ὠνομασμένον, ἐκεῖ γὰρ ἐπύθετο ἐκεῖνον διατρίβειν, τῶν συνόντων ἐκέλευσέ τινα διανηξάμενον ἔφιππον, ἄπορος γὰρ ἦν ὁ ποταμὸς ἐκεῖ, πρὸς ἐκεῖνον ἀφικέσθαι, προσαγορεύσαντα δὲ αὐτὸν ἐκ βασιλέως, ἔπειτα καὶ γνώμην παρ' αὐτοῦ ζητεῖν ᾗ χρὴ διαθέσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς, τοῦτον συνεσκευασμένα τὸν τρόπον ὃν ἐγένετο. Λίβερος δὲ ἐπεὶ πύθοιτο τοὺς παρὰ βασιλέως λόγους, ἡδέως τε μάλιστα ἐδέξατο καὶ τῶν οἰκείων ἕνα ἅμα τῷ ἐκ βασιλέως ἥκοντι συναποστείλας, ἀντησπάζετό τε καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ὁμοίου, καὶ τὸν ποταμὸν ἐδεῖτο μικρὸν ἄνωθεν περιόντα, ἔνθα εὐχερῆ μάλιστα πρὸς πόρον παρέχεται αὐτὸν, αὐτῷ συγγενέσθαι διαβάντα ἄνευ πόνου, ἔπειτα καὶ ἅπερ οἴεται λυσιτελήσειν συμβουλεύσειν. Καὶ πρότερον μὲν γὰρ φιλίως διακεῖσθαι πρὸς αὐτὸν ἐξ ὅτου βασιλέως Ἀνδρονίκου τῷ Κράλῃ συγγενομένου καὶ αὐτὸς ὡμιληκὼς αὐτῷ οὐ μικρὰν ἔσχε φιλίας ἀφορμὴν τὴν συντυχίαν. Νῦν δὲ δὴ μᾶλλον οὐ φίλος εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν δουλευόντων ἀκριβῶς εἶναι βούλεσθαι. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς κατὰ τὴν παραίνεσιν ἐκείνου μικρὸν ἀνωτέρω προελθὼν, τόν τε ποταμὸν διέβαινεν εὐχερῶς, καὶ Λιβέρῳ συνεμίγνυτο. Ὁ δὲ οἷά τε δεσπότῃ προσεφέρετο τῷ βασιλεῖ, καὶ πᾶσαν παρείχετο τιμήν· πρὸς τὴν οἰκίαν τε ἀγαγὼν, ἐξένισεν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἅμα πᾶσαν τὴν στρατιὰν μάλα φιλοτίμως. Ἔπειτα συνεβούλευε βασιλέα μὲν ἐλθεῖν εἰς Σκοπιὰν, κἀκεῖ τὴν ἐκ Κράλη ἀγγελίαν περιμένειν, αὐτὸν δὲ πρότερον ἐλθόντα πρὸς ἐκεῖνον πάσῃ χρήσασθαι σπουδῇ, ὥστε πεῖσαι τὴν βασιλέως ἄφιξιν ἠπίως δέξασθαι καὶ προσηνῶς. Ὃ δὴ καὶ κατὰ τὴν ἐκείνου παραίνεσιν ἐτελεῖτο. Καὶ βασιλεὺς μὲν ἀφίκετο εἰς Σκοπιάν.

ascenderet, ubi vadum esset, quo facillime superato, se conveniat, tum se utile consilium daturum. Nam cum et antea bene illi voluisse, a congressu videlicet Andronici cum Crale (quo tempore et ipse multa cum Cantacuzeno collocutus, amicitiæ fundamenta jecerit), nunc non tantum amicum, sed et ministrum sedulum esse velle. Imperator, ut erat monitus, paulo supra flumen expedite transit, et cum Libero colloquium serit, a quo tanquam dominus colitur, omnique honore afficitur, et in toparchiam perductus, cum toto exercitu, magnifico apparatu per triduum hospes retinetur. 491 Deinde consulit, Scopiam pergat, ibi nuntium a Crale præstoletur: se prius eum conventurum, daturumque enixissime operam ut ab eo clementer ac placide excipiatur. Bene monenti paret imperator, Scopiam pervenit.

CAPUT XLIII.

Liberus Cantacuzeno Cralem conciliat, qui eidem cum uxore ad se venienti occurrit; et excipitur perhonorifice, tractaturque regaliter. Ab eo, calamitates suas enumerans, amicitiam et auxilium petit et se de dicto excusat. Crales mercedem societatis nimiam postulat, quam Cantacuzenus diserte, spiritu plane imperatorio negat.

Λίβερος δὲ συντόνῳ χρησάμενος ὁδοιπορίᾳ ὀλίγῳ χρόνῳ περί τινα τόπον Μοράβαν ἐγχωρίως προσαγορευόμενον τῷ Κράλῃ συντυγχάνει Ἑλένην προπέμποντι τὴν γυναῖκα, πρὸς τὸν βασιλέα Μυσῶν Ἀλέξανδρον, ὄντα ἀδελφὸν ἀφικνουμένην. Ἀπαγγείλας δὲ αὐτοῖς τὰ περὶ βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων εἰργασμένα, καὶ ὡς προδοσίᾳ τῶν ἑπομένων, τῆς Ῥωμαίων γῆς ἀπελαθεὶς, ἀφίκοιτο παρ' αὐτοὺς, ἔπειθε φιλοφρόνως δέξασθαι καὶ μεγαλοπρεπῶς, ὡς τῆς εἰς ἐκεῖνον φιλοτιμίας πολλῆς ἐκείνοις τε καὶ παισὶ καὶ πάσῃ τῇ Τριβαλῶν ἀρχῇ τὸν ἔπειτα πάντα χρόνον εὐδοξίας ἐσομένης ἀφορμῆς. Οἱ δ' αὐτίκα τε ἐπείθοντο, καὶ ἀνέστρεφον ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ὡς ἀφιξόμενοι πρὸς βασιλέα. Πέμψαντες δὲ πρὸ αὐτῶν Μπογδάνον τὸν Λιβέρου ἀδελφὸν, ἠσπάζοντό τε βασιλέα, καὶ ἐδήλουν ὡς ὀλίγῳ ὕστερον ἀφιξόμενοι πρὸς ἐκεῖνον. Ὁ δ' ἐπεὶ πύθοιτο Κράλην ἅμα γυναικὶ ἀφικνουμένους

Liberus properato itinere, brevi spatio Cralem loco quodam, Moraba ab indigenis nuncupato, Helenam uxorem ad fratrem ejus Alexandrum Mœsorum regem deducentem offendit: quibus narrat, quæ Cantacuzenus imperator a civibus suis pertulerit, et quomodo suorum proditione Romano solo exactus, ad eorum opes confugiat, suadetque uti eum humaniter et magnifice accipiant, quod in ipsum collata merita magnæ illis, illorumque liberis, totique Triballorum genti aliquando gloriæ futura sint. Obtinuit rem statim. Jamque iter relegebant, ad imperatorem profecturi; cui per Bogdanum Liberi fratrem salutationem mittunt, et brevi se apud eum adfuturos certiorem faciunt. Qui ut Cralem cum conjuge ad se venturum didicit, eos resalutans, de amicitia gratias magnas agit, et Scopia recedens, ad locum Tao propter amœnitatem nominatum (99) venit; ibi prope vi-

Jacobi Pontani notæ.

(99) Ταὼς sive ταὼν, Græcis est *pavo*, ἀπὸ τῆς τάσεως των πτερῶν, *ab extensione pennarum* nominatus. Et quoniam pennis est pulcherrimis et splendidissimis, forsitan ab ea elegantia loco nomen Tao factum est. Tu vide quam vera sit conjectura nostra.

cum muris carentem, Pristenum vocabulo, cum Crale et regina congreditur, atque ab iis, adventu ejus lætantibus sibique gratulantibus, quanto maximo potuit honore ac studio excipitur, et summa veneratione colitur. In omnibus enim Crales illum sibi præponebat, et ut præstantiori primas cedebat. Nam et in accubatione epulari ornatiorem et altiorem ei sellam dabat, et in incessu aliisque singulis eum sibi anteferebat. Inveterarat apud Triballos consuetudo, ut si quis nobilium ac potentum longo intervallo temporis ad principem veniret, **492** ante primam salutationem ambo ab equis descenderent, et primum quidem inferior principis pectus, post ejusdem os, sive labra deoscularetur; altero congressu minor non descenderet amplius, sed et ipse in equo dominum salutaret. Mos cum ipso quidem rursum servabatur; Triballos autem morem Romanum erga imperatorem tenere volebat, et quoties eum convenirent, omnes ab equis descendere, ac primo præsertim remotius descendere, et pedibus accedere, et sic ejus genu exosculari : quodque mirabilius est, si quando una equitarent, oporteretque e Triballis quempiam nobiliorem accedere, Crales quidem pro recepto more faciens, ab equo ad salutationem illius descendebat, imperator autem de equo accedentem salutabat. Quoties porro regiam Cralis ingrederetur (et ingrediebatur pene quotidie : non enim manere in tentorio illum sinebat, quavis etiam jucunda occupatione illius collocutionem jucundiorem ducens), extra portam adolescentulos nobiles honorarios (1) ei jubebat obviam ire : in atrio autem seniores, et qui honoribus fungebantur, ipse post atrium in aditu domus se obvium ferens salutabat, aut etiam ad locum, ubi ab equo descenderet, procedebat. Non minus eum Cralæna honorabat, enixe contendens, ne quid a marito vinceretur. Atque hæc tandiu fiebant, quandiu apud eos imperator commorabatur. Cum autem primis ab adventu diebus, iisque non paucis, Triballorum princeps compotando et amice propinando suam erga illum propensionem satis declarasset, quæsivit tandem qua gratia venisset (2), et quid ab se peteret. Respondit amicitiæ causa venisse, qua vera et constanti apud homines recte sentientes nihil sit præstabilius. Deinde si modo velit et possit, cupere se ejus auxiliis ad reditum in imperium suum adjuvari. Putare autem nec ipsum latere, quæ jam totis novem mensibus post bellum inter Romanos excitatum perpessus sit, quantoque odio apud gentem suam nulla culpa sua laboret, quomodoque bellum sibi fecerint, nec indixerint; et qua ratione ad extremum a militi-

A πρὸς αὐτὸν, ἀντησπάζετο μὲν καὶ αὐτὸς αὐτούς. Καὶ πολλὴν ὡμολόγει τῆς φιλίας χάριν, ἀναστάς τε ἐκ Σκοπιᾶς, πρός τινα τόπον ἦλθε, Ταὼ διὰ τὸ κάλλος ὠνομασμένον· ἔνθα περὶ κώμην τινὰ ἀτείχιστον Πρίστηνον προσαγορευομένην, συνεμίγνυτο τῷ Κράλῃ ἀφιγμένῳ ἅμα γυναικί. Οἱ δ' ἐδέξαντο μὲν βασιλέα μεθ' ὅσης ἂν εἴποι; φιλοτιμίας καὶ σπουδῆς. Οὐχ ἧττον δὲ καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἐκείνου ἄφιξιν συνήδοντό τε καὶ συνέχαιρον ἑαυτοῖς, τιμῆς τε ἠξίουν μάλιστα πολλῆς. Ἐν ἅπασι γὰρ αὐτὸν προῆγεν ἑαυτοῦ, καὶ ὡς κρείττονι τῶν πρωτείων παρεχώρει. Ἔν τε γὰρ ταῖς ἀνακλίσεσι τὴν κρείττω καὶ ὑψηλοτέραν παρείχετο καθέδραν, καὶ ἐν ὁδοιπορίαις καὶ ἐν ἅπασι τοῖς ἄλλοις προετίθει ἑαυτοῦ. Ἔθους δὲ ἀρχαίου παρὰ Τριβαλοῖς κεκρατηκότος B ἐπειδάν τις τῶν εὐγενεστέρων καὶ μεγάλα δυναμένων ἔλθῃ διὰ χρόνου πρὸς τὸν ἄρχοντα αὐτῶν, καὶ δέῃ ποιεῖσθαι τὴν πρώτην προσαγόρευσιν, ἀμφοτέρους ἀποβαίνοντας τῶν ἵππων, πρῶτα μὲν τοῦ ἄρχοντος τὸ στῆθος τὸν ὑποδεέστερον ἀσπάζεσθαι ἔπειτα καὶ τὸ στόμα, καὶ μηκέτι κατὰ δευτέραν συντυχίαν ἀποβαίνειν τὸν δουλεύοντα τοῦ ἵππου, ἀλλ' ἔφιππον καὶ αὐτὸν προσαγορεύειν τὸν δεσπότην. Πρὸς μὲν ἐκεῖνον πάλιν τὰ εἰωθότα ἐτελεῖτο· βασιλεῖ δὲ κατὰ τὸ Ῥωμαίων ἔθος ἐκέλευσε προσφέρεσθαι τοὺς Τριβαλοὺς, καὶ κατὰ πᾶσαν μὲν συντυχίαν τῶν ἵππων πάντας ἀποβαίνειν, κατὰ δὲ τὴν πρώτην μάλιστα καὶ πόῤῥωθεν ἀποβάντας καὶ προσελθόντας πεζῇ οὕτως ἀσπάζεσθαι ἐπὶ γόνυ βαC σιλέα. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι εἴ ποτε συνοῦσιν ἀμφοτέροις ἐδέησε τινα τῶν εὐγενεστέρων Τριβαλῶν προσελθεῖν, Κράλης μὲν κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐποίει, καὶ ἀπέβαινε τοῦ ἵππου πρὸς τὴν προσαγόρευσιν· βασιλεὺς δὲ μένων ἔφιππος, ἠσπάζετο τὸν προσιόντα. Πρὸς δὲ τὴν οἰκίαν ἐκείνου εἰσιόντα, εἰσῄει δὲ ἰσημέραι σχεδὸν, οὐ γὰρ εἴα μένειν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, πάσης ἡδίω διατριβῆς τὴν πρὸς ἐκεῖνον τιθέμενος ὁμιλίαν, ἔξω μὲν τῆς πύλης τοὺς νέους τῶν εὐγενεστέρων πεζῇ θέοντας ἐκέλευεν ὑπαντᾷν, ἔνδον δὲ τῆς αὐλῆς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀξίαις ταῖς παρ' αὐτοῖς τετιμημένους, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸν πρῶτον μάλιστα τῶν οἴκων, κατὰ τὴν αὐλὴν προσηγόρευεν ὑπαντῶν, ἢ καὶ ἄχρι τοῦ τόπου ἔνθα τοῦ ἵππου ἀπέβαινε προῄει. Οὐχ ἧττω δὲ φιλοτιμίαν καὶ D ἡ τοῦ Κράλη γαμετὴ πρὸς βασιλέα ἐπεδείκνυτο, ἐν πᾶσι μάλιστα ἐκείνου οὐδαμῶς ἀπολείπεσθαι φιλονεικοῦσα. Ταῦτα μὲν οὖν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἐν ᾧ συνδιέτριβεν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς ἐπράττετο· ἐν ἀρχαῖς δὲ τῆς ἐπιδημίας μάλιστα ἐν ἡμέραις οὐκ ὀλίγαις πότοις καὶ φιλοτησίαις ὁ τῶν Τριβαλῶν ἄρχων τὴν πρὸς βασιλέα εὔνοιαν ἐπιδειξάμενος, ἔπειτα ἐπυνθάνετο, ὅτου χάριν ἀφίκοιτο πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰ δέοιτο παρ' αὐτοῦ τινος. Βασιλεὺς δὲ ἥκειν μὲν

Jacobi Pontani notæ.

(1) Sic a quibusdam appellatos scio, quos Germani *Edelknaben*.

(2) Apud Græcos illos vetustissimos fuisse morem, ut legatos et advenas prius liberaliter tractarent, ac tum demum causam adventus eorum exquirerent, cognoscitur ex Homero, apud quem *Odysseæ* lib. III excipitur a Nestore Telemachus cum Minerva sub forma Mentoris, et lib. IV cum eodem Telemacho Pisistratus Nestoris filius a Menelao; et post epulas demum ac die altero causam adventus interrogatur.

ἔφασκε τῆς εἰς αὐτὸν φιλίας ἕνεκα. Οὐ γὰρ ἂν εἴη A τι βέλτιον καὶ σωφρονέστερον ἀνθρώποις ὀρθοῖς χρωμένοις λογισμοῖς τὴν βεβαίαν καὶ ἀληθῆ φιλίαν κτήσασθαι. Ἔπειτα δὲ εἴ γε βούλοιτο καὶ δύναιτο καὶ βοηθείας παρ' αὐτοῦ τυχεῖν, ὥστ' ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν οἰκείαν. Οἴεσθαι δὲ μηδ' αὐτὸν ἀγνοεῖν τὰ αὐτῷ συμβεβηκότα ἐν ἐννέα μάλιστα μησὶν ἤδη τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις πολέμου κεκινημένου, ὅπως τε φθονηθείη παρὰ τῶν ὁμοφύλων μηδὲν ἠδικηκὼς, καὶ ὡς κινηθείη παρ' ἐκείνων πόλεμος ἀκήρυκτος, καὶ τὰ τελευταῖα ταῦτα δὴ, ὡς προδοθείη παρὰ τῶν συνόντων πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποστάντων. Εἰ δὲ μὴ βούλοιτο βοηθεῖν, ἀπαγορεύειν φανερῶς, ὥστ' αὐτὸν διασκεψάμενον, ὅ τι ἂν δοκοίη βέλτιον αὐτῷ τε καὶ τοῖς συνοῦσι πράττειν. Μὴ θαυμάζειν δὲ ὡς, εἴ γε δύναιτο βοηθεῖν, εἰρήκει· B οὐ γὰρ ἀδυναμίαν αὐτοῦ κατεγνωκὼς τοιαῦτα φάναι· ἀλλ' εἰδὼς ὡς πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ μὲν βούλησις ὁμοίως ἐπ' ἐξουσίᾳ κεῖται, τὸ δύνασθαι δὲ οὐκέτι. Ἐνίοτε γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ μεγάλα δοκοῦντες δύνασθαι ὑπό τινων κωλυμάτων τὴν τοῦ πράττειν ἃ βούλονται δύναμιν ἀποστεροῦνται ἢ πολεμίων ἄλλων δυνατωτέρων ἐπικειμένων, ἢ αὐτοὶ ὁμόροις ἔθνεσί τισι μέλλοντες ἐπιστρατεύειν, διὰ τοῦτο φάναι τὸ, εἰ δύναιτο· ὃ δίκαιον αὐτὸν μὴ θορυβεῖν, πολλῶν τοιούτων ἐν τῷ βίῳ συμβαινόντων. Ἔφασκε δὲ ὕστερον ἐξεπίτηδες τοιαῦτα πρὸς Κράλην εἰρηκέναι, ὡς εἰ μὴ βούλοιτο βοηθεῖν, προφάσεως εὐπροσώπου παρὰ τῶν ἐκείνου λόγων εὐποροίη, ὥστε τὴν μὲν βοήθειαν ἀπαγορεύειν, μηκέτι δὲ καὶ τὴν C φιλίαν τὴν πρὸς αὐτόν. Ἐδεδίει γὰρ μὴ ἐκπολεμωθείη πρὸς αὐτὸν, εἰ μὴ βούλοιτο βοηθεῖν, νομίσας ἤδη διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπικουρίας εἰς ὀργὴν ἐξάγεσθαι καὶ ἔχθραν. Ὁ Κράλης δὲ, Καλῶς ἐποίησας, εἴρηκεν, ὦ βασιλεῦ, τὸν λόγον διασαφήσας· ὑπέθραττε γὰρ οὐκ ὀλίγον καὶ ἐθορύβει τὴν διάνοιαν, ὡς ἀγνοῶν τὴν ἐμοὶ παροῦσαν δύναμιν οἰόμενον τοιαῦτα λέγεις. Ἐπειδὴ δὲ τῶν τοιούτων ἀπήλλαξας ὑπονοιῶν, ἤδη σοι τὴν γνώμην καὶ αὐτὸς ποιήσω φανεράν, ὡς δύναμίν τε ἔχω μάλιστα ἀρκοῦσαν πρὸς τοὺς πολεμοῦντάς σοι, καὶ ἡδέως ἂν ἐπικουροίην εἴ γε βούλει καὶ αὐτός. Ἀποκριναμένου δὲ τοῦ βασιλέως, ὡς τῆς μὲν φιλίας ἕνεκα καὶ τῆς προθυμίας τῆς περὶ αὐτὸν, πολλὰς ἂν εἰδείη χάριτας, ἀγνοίη δὲ πρὸς ὅ τι φέρει τὸ, εἰ D βούλοιτο καὶ αὐτὸς, μισθὸν τῆς συμμαχίας ὁ Κράλης τὰς ἀπὸ Χριστουπόλεως πρὸς τὴν ἑσπέραν ἁπάσας πόλεις Ῥωμαίοις ὑπηκόους ᾔτει· εἰ δὲ τοῦτο ἐπαχθὲς δοκοίη, τὰς γοῦν ἀπὸ Θεσσαλονίκης. Οὐ γὰρ ἐπ' οὐδενὶ κέρδει χρήματά τε ἀναλώσουσι πρὸς τὸν πόλεμον ὑπὲρ αὐτοῦ τοσαῦτα, καὶ διακινδυνεύσωσι πρὸς πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν, οἷς οὐδ' ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν ποτε ἐτόλμησαν πόλεμον ἄρασθαι τοσοῦτον, ὥστε πρὸς Θρᾴκην, ἢ καὶ περαιτέρω προελθεῖν. Οἴεσθαι δὲ ἄριστά τε καὶ λυσιτελέστατα αὐτῷ βουλεύεσθαι. Εἰ γὰρ ὧν οὐκ ἔστι κύριος ἀποσχόμενος, οὐχ ἑαυτῷ καὶ τοῖς συνοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ παισὶ μεγάλην ὠφέλειαν περιέσαιτο, καὶ προσέτι τοὺς πολεμιωτάτους διαφθείρας, τῶν

bus suis ad hostes transeuntibus proditus sit. Si auxiliari nolit, aperte recuset, ut cum deliberarit, quid sibi suisque potius conducat, id agat. Non debere porro mirari, quod dixerit, si possit auxiliari; **493** non enim quo eum imbecillitatis argueret, ita locutum, sed quia sciat, omnibus mortalibus ex æquo liberum esse velle, posse non item. Interdum enim etiam qui videntur potentia excellere, quibusdam impedimentis potestate faciendi quæ volunt, excluduntur; si aut hostes potentiores urgeant, aut quosdam finitimos populos armis appetituri sint; idcirco dixisse, si possit, quod merito ipsum turbare non debeat, quando hujuscemodi multa in hominum vita usu veniant. Narrabat postea, scientem ac volentem sic locutum, ut si opitulari nollet, suppetiarum desperandarum, vel ex ipsius verbis honesta sibi facultas suppeditaret, non etiam amicitiæ: metuebat siquidem, ne hostile in se odium susciperet, si adjuvare nollet, ratus Cantacuzenum spe auxilii lapsum, iratum sibi et inimicum esse. Crales vero, Bene factum, inquit, cum verbum tuum exposuisti; haud enim modice terrebar ac perturbabar, cum existimarem te ignorantem quantum possem, ita loqui. Et quia talem mihi suspicionem ademisti, ego nunc te vicissim sensum meum non celabo. Virium adversus hostes tuos habeo plus satis, teque si ipse vis, adjuvabo libenter. Subjiciente imperatore, se amicitiæ et promptæ voluntatis ergo magnam illi habere gratiam, nescire autem, quid illud sibi velit, si ipse vis, Crales præmium societatis omnes Romanorum urbes, a Christopoli usque in Occidentem poscit; si hoc nimium et intolerabile videatur, certe quidem a Thessalonica. Non enim pecuniam tam grandem in bellum pro ipso nulla spe lucri impensuros, totique imperio Romano cum discrimine se oppositurus, qui nec pro seipsis unquam ad Thraciam, aut ultra, armati procedere ausi fuerint. Et arbitrari optimum atque utilissimum hoc esse consilium. Si enim illis urbibus, quarum dominus non sit, dimissis, non sibi et exercitui solum, sed et liberis magnum emolumentum comparare, et insuper infensissimis hostibus suis perditis, reliquarum potens evadere queat, contentum hoc esse debere, nec ultra quam opportunum est, et mediocritas postulat, laborare. Recte, inquit imperator, de lucro ex societate, et opera, et sumptibus in bellum ratiocinaris. Nemo quippe cordatus, nisi prius commodum aliquod e faciendis eluxerit, non gravate defatigari et ærumnas perpeti velit. Tu vero si mihi gratificari non vis, non injuria opis tuæ mercedem postulas, **494** quam si dem, nullam tibi meriti gratiam debuero. Nec enim qui argento quidpiam ab aliquo emerit, venditori gratias agit. Sin ob solam amicitiam, et ut magno principi pulchrum est, honoris studio gratis mihi opitulabere, primum quidem de teipso, ut decet, merebere: qui non quæstus, ut ignobile vulgus, sed amicitiæ et gloriæ

causa milites : deinde multo plura quam desideras, A habere licebit. Si enim me Romanorum principem germanum amicum habueris, non solum urbium a Christopoli et Thessalonica, usque ad fines tuos, sed et insularum, et Byzantii, et reliquæ Thraciæ imperium habere poteris, quandoquidem amicorum, ut aiunt sapientes, omnia sunt communia (3) : ac præter factorum decus, major atque insignior utilitatis fructus ad te confluet. Si itaque missa cupiditate hac illiberali me audies, ut gratuito mihi succurras, quod te et nobis dignum est præstabis. Sin id facere nulla alia conditione statuisti, nisi Romanorum civitates tibi prodiderimus, aperte eloquito, ut Deo nos adjuvante, aliam et commodam rationem ineamus. Plane enim scias velim, nos non multas et nobiles quas dixisti, verum nullam, B quamvis abjectissimam volentes tradituros, et cum salute illius libenter filiorum salutem commutaturos.

ἐπιλοίπων πόλεων κύριος καταστα!η, ἀγαπᾷν προσῆκον, καὶ μὴ πέρα τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μετρίου φιλονεικεῖν. Ὁ βασιλεὺς δὲ, Ὀρθῶς, εἶπε, περὶ τοῦ κέρδους τῆς συμμαχίας, καὶ τῶν πόνων, καὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἀναλωμάτων ἐλογίσω. Οὐδεὶς γὰρ εὖ φρονῶν εἰ μή τινα πρότερον ἐκ τῶν πραττομένων ὠφέλειαν συνορῴη, κόπτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν ἕλοιτ' ἂν ἑκών· σὺ δ' εἰ μὲν οὐδεμίαν ἐμοὶ βούλει χάριν καταθεῖναι, λόγον ἂν ἔχοι μισθὸν τῆς συμμαχίας ἀπαιτεῖν· ὃν εἰ παράσχωμαι αὐτὸς, οὐδεμίαν εἴσομαί σοι τῆς ἐπικουρίας χάριν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἀργυρίῳ τι παρά του ἐξωνούμενος, χάριν ἂν εἰδείη τῷ πιπράσκοντι τοῦ παρέχεσθαι. Εἰ δὲ φιλίας μόνης ἕνεκα, καὶ τῆς πρεπούσης δυνάστῃ φιλοτιμίας ἕλοιο προῖκα βοηθεῖν, πρῶτον μὲν τὰ προσήκοντα βουλεύσῃ περὶ σεαυτοῦ, οὐ μισθοῦ ἕνεκα, ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοὶ καὶ φαῦλοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ φιλίας καὶ φιλοτιμίας στρατευόμενος· ἔπειτα καὶ ὧν ζητεῖς ἐξέσται πλείω ἔχειν μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος. Εἰ γὰρ ἐμὲ τὸν ἄρξοντα Ῥωμαίων, γνήσιον κτήσῃ φίλον, οὐ τῶν ἐκ Χριστουπόλεως μόνον καὶ Θεσσαλονίκης ἄχρι τῆς σῆς ἡγεμονίας ὅρων πόλεων, ἀλλὰ καὶ νήσων καὶ Βυζαντίου καὶ τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἔχειν ἐξέσται τὴν ἀρχήν· κοινὰ γὰρ οἱ σοφοί φασι τὰ φίλων, καὶ συμβήσεταί σοι μετὰ τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων φιλοτιμίας, καὶ μείζω καὶ θαυμασιωτέραν τὴν ὠφέλειαν καρποῦσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐμοὶ πειθόμενος, καὶ πᾶσαν ὑπεριδὼν μικρολογίαν, προῖκα βοηθήσαις, σαυτῷ τε καὶ ἡμῖν προσήκοντα βουλεύσῃ. Εἰ δ' ἄρα οὕτως ἔγνωκας ὡς οὐδενὶ τῷ τρόπῳ ἑτέρῳ βοηθήσων, εἰ μή σοι καταπροδοίημεν τὰς Ῥωμαίων πόλεις, ἀλλ' ἡμῖν γε φράσον φανερῶς, ὡς ἂν πρὸς ἕτερόν τι τῶν λυσιτελεῖν τρεπώμεθα δοκούντων Θεοῦ συναιρομένου. Ἴσθι γὰρ, ἴσθι σαφῶς, ὡς οὐ πολλὰς καὶ θαυμασίας, ἅς περ εἴρηκας αὐτὸς, ἀλλ' οὐδεμίαν καὶ τὴν φαυλοτάτην ἑκόντες ὄντες προησόμεθα, οὐδ' ἀλλαξαίμην ἂν ἡδέως αὐτῆς τὴν σφετέραν καὶ τῶν παίδων σωτηρίαν.

CAPUT XLIV.

Dolet recusatione Crales. Helena uxor causam Cantacuzeni apud proceres agens, nullo modo interficiendum docet; nec vacuum dimittendum, sed adjuvandum, idque gratis, una tantum conditione posita, ut amicum se fore et ablatarum civitatum nullam repetiturum juret. Eam a prudentia laudat Liberus, et consilium cum Crale cæterisque amplectitur. Imperator suorum consilium de concedendis quæ Crales peteret, iratus repudiat.

Crales ad spiritus tam excelsos, tantumque in C adversa fortuna robur obstupescere, et dolere mirifice quod nihil impetrasset. Helena autem conjux præsens, et cogitationes viri conjectans, nempe urbes sibi ab imperatore negatas ægre ferre, eum de sententia deductura, accersitis quatuor et viginti totius provinciæ potentissimis proceribus, sic eos affatur : In nostro situm esse arbitrio, præsenti Romanorum imperatori, aut bene facere, aut male, nemo utique inficiabitur. Videndum tamen, utram partem amplexi, prudentiam et utilitatem secuti videamur. Si 495 igitur malefacere voluerimus, aut omnino eum occidemus, aut vacuis, ut aiunt, manibus dimittemus, nulla cura aut ope dignati videlicet. Quod ad cædem attinet, nescio D num quis adeo crudeli et efferata natura sit, ut hunc ipsam velle et aliis suadere possit. Nam ut

Ὁ μὲν οὖν Κράλης ἐξεπέπληκτο μὲν τὴν τόλμαν τοῦ φρονήματος, καὶ τὴν καρτερίαν τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς, ἤχθετο δὲ οὐκ ἀνεκτῶς ὅτι μὴ πείθειν εἶχεν. Ἑλένη δὲ ἡ γαμετὴ παροῦσα, καὶ τῆς διανοίας τοῦ ἀνδρὸς καταστοχαζομένη ὡς βαρέως φέροι τὴν περὶ τῶν πόλεων ἀπαγόρευσιν τοῦ βασιλέως, μεταστήσασα τὸν ἄνδρα, καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ μεγάλα δυναμένους παρ' αὐτοῖς προσπεμψαμένη τέσσαρας ὄντας πρὸς τοῖς εἴκοσιν, Ὡς μὲν ἐφ' ἡμῖν ἐστιν, εἶπεν, ἀφιγμένον πρὸς ἡμᾶς τὸν Ῥωμαίων βασιλέα εὖ ποιεῖν, ἢ τὸ ἐναντίον, οὐδεὶς δήπουθεν ἀντερεῖ. Σκεπτέον δὲ ὁποτέρῳ προσθεμένους νοῦν ἔχοντα καὶ λυσιτελοῦντα δόξομεν ἑλέσθαι ἑαυτοῖς· εἰ μὲν οὖν ἑλοίμεθα κακῶς ποιεῖν, ἢ ἀποκτενοῦμεν πάντως, ἢ κεναῖς ἀποπέμψομεν, ὅ φασι, χερσὶ, μηδεμιᾶς προνοίας, ἢ ἐπικουρίας ἀξιώσαντες. Τὸ μὲν οὖν ἀποκτείνειν, οὐκ οἶδα εἴ τις εἰς τοσοῦτον

Jacobi Pontani notæ.

(3) Festive. Nihil hoc dicto vulgatius, quod ab Euripide profectum est. Perlepide hinc probabat Socrates, sapientum esse omnia, quod et alibi a me notatum memini. Quia, inquiebat, *deorum sunt omnia. Sapientes amici sunt deorum. Amicorum omnia sunt communia. Ergo sapientum sunt omnia.* Verumtamen scimus multos sapientes hujus mundi, cum haberent deorum opes, interim multis, etiam necessariis eguisse. Christianis tantum sapientibus dicere cum Paulo licet, *Nihil habentes, et omnia possidentes.*

ἀπανθρωπίας ἥκει καὶ ὠμότητος, ὡς αὐτός τε A ἑλέσθαι καὶ τοῖς ἄλλοις συμβουλεῦσαι. πρὸς γὰρ τῷ Θεῷ ἐχθίστην εἶναι τὴν τοιαύτην τόλμαν, καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις σαφῆ παρέχεται κακίας καὶ μοχθηρίας ἀπόδειξιν ὑπερβολῆς. Τὸ γὰρ νῦν τε ὄντα Ῥωμαίων βασιλέα, καὶ πρὶν εἰς τοῦτο ἥκειν σχήματος πολλοῖς πρότερον χρόνοις ὁμοίως ἄρχοντα, καὶ παρὰ πάντων καὶ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων ἀγαπώμενον καὶ περισπούδαστον ὄντα διὰ τὴν προσοῦσαν ἐπιείκειαν, καὶ σύνεσιν, καὶ φιλοτιμίαν ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς, νῦν ἥκοντα παρ' ἡμᾶς διὰ πραγμάτων μεταβολὴν, πρὸς τῷ μὴ προστῆναι, καὶ ἀνήκεστα διαθεῖναι, οὐχ ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσεβείας ἔγκλημα ἡμῖν δικαίως περιάψαι. Οὗ δὴ ἕνεκα, τῶν τοιούτων αὐτή τε ἔγνωκα, καὶ ὑμῖν ἀποσχέσθαι παραινῶ· τὸ δ' B ἀποπέμπειν ἄπρακτον, ἀβουλίας ἄν τις τιθείη λογιζόμενος ὀρθῶς· οὐ γὰρ μόνον ἀγνοίας περὶ τὰ καλὰ καὶ ἀφιλοτιμίας δικαίως ἂν ἁλοίημεν παρὰ τοῖς κρίνειν τὰ τοιαῦτα δεινοῖς, ὅτι ὃν ἐπεθύμουν πολλοὶ τῶν δυναστῶν, καὶ πολλὰ ἐπραγματεύοντο φίλον ἔχειν, τοῦτον ἔχοντες αὐτοὶ, καὶ δυνάμενοι τῶν ἄλλων μᾶλλον τὴν παρ' αὐτοῦ φιλίαν καρποῦσθαι, ἑκόντες ὄντες προηκάμεθα δι' ἀγροικίαν. Ἀλλ' εἴ ποτε συμβαίη καὶ Ῥωμαίων ἄρξαι, μεμνημένος ὡς οὐδεμιᾶς ἐπικουρίας τύχοι παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τόγε εἰς ἡμᾶς ἧκον, καὶ τοῖς πολεμίοις καταπροδοθείη· οὐδὲ γὰρ ἧττον τούτου νυνὶ τὸ ἀποπέμψαι δύναται· ἀμυνεῖται δικαίως, καὶ κακῶς ποιήσει τὰ ἡμέτερα, ἄλλων τε πολλῶν προφάσεων εὐπορήσας ἂν, καὶ τὴν C νῦν προδοσίαν ἐπικαλῶν. Δι' ἃ οὐδὲ ἀποπέμπειν ἄπρακτον οἴομαι λυσιτελεῖν. Λείπεται δὴ βοηθεῖν, ἢ παραχωρήσαντι τῶν πόλεων ὧν αἰτοῦμεν, ἢ προῖκα καὶ διὰ φιλοτιμίαν. Τὸ μὲν οὖν τῶν πόλεων παραχωρεῖν αὐτὸν, ἐμοὶ μὲν ἥδιστον, καὶ μάλιστα βουλοίμην ἄν· ἐκεῖνος δὲ, ὡς ὁρῶμεν, τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ διὰ τὴν παροῦσαν δυσπραγίαν καταπεπτηκέναι καὶ ταπεινὰ καὶ ἀνελεύθερα φρονεῖν, ὥσθ' ἡδέως ἂν, ὥσπερ ἔφη, τῆς αὐτοῦ καὶ παίδων καὶ πάντων τῶν συνόντων σωτηρίας τὴν μιᾶς καὶ φαυλοτάτης πόλεως ἀλλάξαιτο. Ὅτε τοίνυν οὕτως ἔχει καὶ ἐλευθέρῳ πρέποντα ἀνδρὶ καὶ βασιλεῖ προσήκοντα ἀπεφήνατο, βέλτιον ἐμοί τε ἔδοξε, καὶ ὑμῖν πᾶσι παραινῶ ἢ ἐκεῖνος ἀξιοῖ ποιεῖν, καὶ πᾶσαν μικρολογίαν καὶ ἀνελευθερίαν ἀποῤῥίψαντας, πάσῃ δυ- D νάμει βοηθεῖν, καὶ τὴν Ῥωμαίων αὐτῷ ἡγεμονίαν κατακτᾶσθαι, οὐ μικρὰν ὠφέλειαν ἡγουμένους τὴν παρὰ πάντων ἡμῖν εὔκλειαν ἐσομένην, καὶ τὸ φίλον κτήσασθαι καὶ σύμμαχον τοιοῦτον, ὃν πολλοὶ μὲν ἐπιθυμοῦσι, τυγχάνουσι δὲ οὐδὲ ὀλίγοι· καὶ ὃν οἱ ἔχοντες, ἀγνοήσαντες αὐτοὶ, καὶ τὰ χείριστα καὶ ἀλυσιτελέστατα βουλευσάμενοι, ἑαυτοῖς ἀπεώσαντο ἑκόντες. Τοῦτο δὲ μόνον παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν ὅρκοις βεβαιοῦσθαι, ὥστε σύμμαχόν τε καὶ φίλον διὰ βίου ἡμῖν εἶναι, καὶ ἃς ἔχομεν νυνὶ πόλεις αὐτοί τε καὶ πατέρες οἱ ἡμέτεροι, τῆς Ῥωμαίων ἀφελόμενοι ἡγεμονίας μηδεμίαν ἀπαιτεῖν, ὅταν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καταστῇ· μηδὲ πόλεμον κινεῖν περὶ αὐτῶν ἐπιχειροῦντα ἀφελέσθαι. Ὧ καὶ αὐτὸν οἴομαι συνθήσεσθαι

A taceam, tale scelus apud Deum esse odiosissimum, apud homines quoque universos certum incredibilis malitiæ et improbitatis argumentum est. Etenim eum qui nunc Romanorum imperator est, et priusquam insignia accepit, diu imperatoris munus gessit, et omnibus tum Græcis, tum Barbaris charum, et propter eam, qua præditus est, lenitatem, prudentiam, et omnis honestatis studium certatim expetendum, et nunc ad nos rebus labefactatis confugientem, non tantum non tueri ac tegere, sed etiam importunissime violare, non crudelitatis solum et immanitatis, sed impietatis quoque in crimine nos jure posuerit. Quare scelus hujusmodi et ipsa fugere statui, et ut vos æque fugiatis, moneo. Re autem infecta eum dimittere, B id bonus rerum æstimator amentiæ ascripserit. Non enim solum ut honesti ignorantes, et ab omni cogitatione laudis aversi, a peritis judicibus merito redarguemur, si cujus amicitiam multi principes sollicite et laboriose quæsiverunt, hunc ipsi nobiscum habentes, cum possemus ante alios ejus amicitiam consequi, ex quadam rusticitate volentes deseruerimus. Atqui si quando eum Romanis jura dare contigerit, memor, se nullum hinc auxilium abstulisse, sed quantum in nobis fuit, etiam hostibus suis objectum (perinde enim est, nunc ipsum inanem dimittere, atque hostibus prodere), non injuria se ulciscetur, et nobis malum dabit, cum ad alias causas non paucas hæc etiam proditionis accesserit. Quocirca si rei nostræ consultum C cupimus, inanem dimittendum non puto. Relinquitur ergo adjuvandum, aut cedentem urbibus quas petimus, aut gratuito certe, ut istuc nobis honori sit. Si oppidis cederet, id mihi jucundissimum atque optatissimum foret. At ille, quod videmus, tantum abest, ut præsenti calamitate consternatus, humile quidpiam abjectumque cogitet, ut libenter, quemadmodum professus est, etiam filiorum et qui cum eo sunt omnium salutem cum uno et ignobilissimo oppidulo commutaverit. Quando igitur res ita se habet, et ille homini ingenuo atque imperatori decora affirmavit, præstare mihi visum est, et ad idem vos omnes adhortor, ut quæ vult ei concedamus omnique illiberali et sordida cu- D piditate posita, 496 ad Romanum principatum acquirendum totis viribus ei studeamus: non exiguum fructum arbitrati, quam apud omnes gloriam adipiscemur, cum talem amicum nobis sociumque paraverimus, qualem multi exoptantes, pauci inveniunt: et qualem qui habebant, nescientes qualem haberent, rationibus suis longe pessime consulentes, ultro repulerunt. Hoc solum ab eo petendum ut se in omni vita amicum et socium nobis fore, et quas nunc urbes, sive per nos, sive per patres nostros a Romanorum principatu divulsas tenemus, earum nullam repetiturum, quando in imperium venerit, nec bellum ea gratia moturum, sacramento confirmet. Quam conditionem, ut justam, nec quasi idcirco rempublicam

Romanam prodat, maculæ futuram, non illibenter accepturum confido. Talis fuit Helenæ Cralænæ in conventu sententia. Quæ ut conticuit, et maritus principibus dicendi copiam fecit, addendique, si cui melius aliquid in mentem veniret, Liberus procerum longe potentissimus, qui primus imperatori occurrerat, eumque unice diligebat, Si Cralæna uxor tua, inquit, non satis, aut ad gloriam principatus Triballici parum pertinentia profata esset, liceret cuipiam quod deesset supplere. Nunc tanta inest in ejus oratione intelligentia et consilii bonitas, ut nec multo intelligentissimus meliora, nec benevolentissimus utiliora nobis suadere possit. Quare et ego idem cum ea sentio, teque hortor, uti amplius ne labores, sed hunc imperatoris ad nos adventum clarissimi nominis materiam ducentes, alacriter ei succurramus. Hæc breviter Liberus, quæ cuncti, nihil adjicientes, ut ex vero dicta approbarunt. Crales quoque conjugi gratias agere, quod sibi, ut magno principi gloriosissima et excogitasset, et suasisset, consiliumque etiam ipse ratum habuit. At enim Crale, uxore et dynastis hunc in modum de imperatore consultantibus, quotquot cum eo Romani advenerant, anxii ne propter illius in recusando constantiam a Triballis malo mactarentur, adeuntes rogabant, ut tempori serviret, et quæ tanti momenti non essent, ea ne tam præfracte abnueret, postulataque Barbarorum expleret, ne alioqui ira succensi, in eos acerbe sævirent. Ille torvum ac truculentum intuitus, facessere cum istoc consilio jubet, quod **497** vivo mortuoque magnum dedecus turpitudinemque afferret. Nolle enim imperium Romanum prodere, nec barbaris hominibus ultro in manus dare, quamvis longe majoribus ac dirioribus malis premeretur: verum ita pro eo pugnaturum, et ejus jura custoditurum, velut si eo toto sibi subjecto, ipse plenam ac summam statuendi auctoritatem habens, cum Triballis, Mœsis, aut aliis vicinorum Barbarorum de fœdere ageret. Illi severitate responsionis percussi, statim se subduxerunt.

ῥᾳδίως, δίκαιόν τε ὂν ὁμοῦ καὶ μηδ' αὐτῷ τινα αἰτίαν ἐπιφέρον, ὡς καταπροδιδοίη τὰ Ῥωμαίων. Ἑλένη μὲν οὖν ἡ Κράλη γαμετὴ τοιαῦτα συνεβούλευεν ἐπ' ἐκκλησίας. Τοῦ δὲ ἀνδρὸς, μετὰ τὸ παύσασθαι ἐκείνην λέγουσαν τοῖς ἐν τέλει τὴν βουλὴν προτιθεμένου, καὶ εἴ τίς τι τὸ βέλτιον ἔχει κελεύοντος τοῖς εἰρημένοις προστιθέναι, Λίβερος ὁ πρώτως βασιλεῖ συντυχὼν, τῶν ἄλλων τῶν ἐν τέλει μάλιστα ὢν ὁ δυνατώτατος, καὶ φιλίως ἄγαν διακείμενος πρὸς βασιλέα· Ἀλλ' εἰ μὲν ἀτελῆ τινα, εἶπεν, ἢ πρὸς εὐδοξίαν ὀλίγα συντείνοντα τῇ Τριβαλῶν ἀρχῇ, ἡ σὴ γαμετὴ Κράλαινα ἐφθέγξατο, εἶχεν ἄν τις προστιθέναι τὰ ἐνδέοντα. Νῦν δ' εἰς τοσοῦτον ἥκει καὶ φρονήσεως καὶ εὐβουλίας, ὡς μήτε τὸν ἄγαν συνετώτατον δοκοῦντα εἶναι, μήτε τὸν εὐνούστατον ὑμῖν βελτίω καὶ λυσιτελέστερα δυνήσεσθαί ποτε βουλεύσεσθαι. Ὅθεν αὐτός τε πέπεισμαι, καὶ σοὶ παραινῶ μηδὲν περαιτέρω πολυπραγμονεῖν, ἀλλ' εὐδοξίας πρόφασιν λογισάμενον ἡμῖν εἶναι τὴν βασιλέως ἐνθάδε ἄφιξιν προθύμως βοηθεῖν. Τοιαῦτα μὲν καὶ Λίβερος εἶπεν ὡς ἐν βραχεῖ. Οἱ δ' ἄλλοι πάντες οὐδὲν προσέθεντο τοῖς εἰρημένοις, ἀλλ' ὡς καλῶς ἔχουσιν ἐπεψηφίζοντο. Κράλης δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰς ὡμολόγει χάριτας τῇ γυναικὶ ὅτι προσήκοντά τε αὐτῷ ἀρχὴν μεγάλην περιβεβλημένῳ, καὶ πολλὴν οἴσοντα τὴν εὔκλειαν καὶ ἐβουλεύσατο, καὶ ἔπεισε, καὶ τὴν βουλὴν ἐκύρου καὶ αὐτός. Ἐν ὅσῳ δὲ τοιαῦτα Κράλης τε καὶ ἡ γυνὴ, καὶ οἱ ἐν τέλει περὶ βασιλέως ἐβουλεύοντο, ὅσοι Ῥωμαίων βασιλεῖ παρῆσαν συνεπόμενοι, δείσαντες μὴ διὰ τὴν ἐκείνου ἔνστασιν ὑπὸ Τριβαλῶν τι περὶ αὐτοὺς κακουργηθῇ, προσελθόντες ἐδέοντο βασιλέως προσήκοντα τῷ καιρῷ ποιεῖν, καὶ μὴ σφόδρα ὑπὲρ τῶν μὴ λίαν ἐνίστασθαι προσηκόντων, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ἐνδοῦναι τοῖς βαρβάροις, μὴ διὰ ταῦτα ἐξαχθέντες πρὸς ὀργὴν ἀνήκεστα διάθωνται αὐτοὺς κακά. Ὁ δὲ, αὐτοῖς δριμὺ καὶ βλοσυρὸν ἐνιδὼν, ἀφίστασθαι ἐκέλευε, καὶ μὴ τοιαῦτα συμβουλεύειν, ἃ πολλὴν ζῶντί τε οἴσει τὴν ἀδοξίαν, καὶ μετὰ τελευτήν. Οὐ γὰρ ἂν καταπροδοίη τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων· οὐδὲ βαρβάροις ἀνθρώποις ἑκὼν εἶναι ἐγχειρίσαι, εἰ καὶ μείζοσι πολλῷ καὶ δεινοτέροις περιέχοιτο κακοῖς· ἀλλ' οὕτω περὶ αὐτῆς ἐνστήσεται, καὶ τὸ δίκαιον αὐτῇ φυλάξει, ὥσπερ ἂν εἰ αὐτοκράτωρ ὢν αὐτῆς, καὶ πᾶσαν ὑφ' ἑαυτῷ πεποιημένος, πρὸς Τριβαλοὺς, ἢ τινας τῶν ὁμόρων βαρβάρων διαλέγοιτο περὶ σπονδῶν. Οἱ μὲν οὖν αὐτίκα, πρὸς τὸ αὐστηρὸν τῆς ἀποκρίσεως ἐνδόντες, ὑπεχώρουν.

CAPUT XLV.

Crales imperatori læta nuntiat et rogat, ne semel ablatas urbes repetat, quod ille promittit, si fœdus servent. Præsente archiepiscopo inter Cralem et imperatorem juramenta dantur certis conditionibus. De Chrele Triballo contentio. Quo honore adveniens archiepiscopus exceptus fuerit. Chreles quare ad Cralem reverti voluerit. Melenicus Chreli traditur. Controversia propter eumdem inter reges. Rhentina castellum Syrgi deditur; ejus in præsidiarios et cives quosdam tyrannis.

Crales e consilio rediens, Vicisti, inquit, imperator, ac nobis persuasisti, ut amicitiam tuam grandi pecuniæ et amplis urbibus anteponendam censeamus. Itaque omnes quasi quibusdam vinculis tibi astrictos trahis, et quasi de compacto sumptum facere, et quemvis tua causa laborem hilariter perferre constituimus. Proinde tu quælibet impera: nos imperata studiosissime liben-

Ὁ Κράλης δὲ ἐκ τῆς βουλῆς πρὸς βασιλέα ἐπανήκων, Νενίκηκας, εἶπεν ὑπομειδιῶν, ὦ βασιλεῦ, καὶ πάντας ἔπεισας πολλῶν χρημάτων καὶ πόλεων μεγάλων τὴν σὴν ἡγεῖσθαι φιλίαν προτιμοτέραν. Ὅθεν καὶ πάντας τοῖς τῆς σῆς φιλίας δήσας ἀπήγαγες δεσμοῖς, καὶ πάντες ὥσπερ ἐξ ἑνὸς συνθήματος, καὶ χρήματα ἀναλοῦν, καὶ πάντα πόνον ὑπὲρ σοῦ προθύμως εἱλόμεθα ὑφίστασθαι. Τοιγαρ-

οὖν σὲ μὲν χρεὼν τὰ κατὰ γνώμην ἐπιτάττειν, ἡμᾶς δὲ τὰ ἐπιτεταγμένα πράττειν πάσῃ προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ. Ἠξίου τε, ὥσπερ ἐβουλεύσατο μετὰ γυναικὸς καὶ τῶν ἐν τέλει, ὅρκους παρασχέσθαι τοῦ τε σύμμαχον καὶ φίλον βέβαιον διὰ βίου παντὸς αὐτοῖς μενεῖν, καὶ τοῦ μηδεμίαν τῶν νυνὶ κατεχομένων πόλεων ὑπ' αὐτοῦ, ἃς αὐτός τε καὶ πατὴρ, τοῦ τε Ῥωμαίων βασιλέων πρὸς ἀλλήλους πολέμου κεκινημένου, καὶ ὕστερον Ἀνδρονίκου τοῦ νέου βασιλέως ἔτι περιόντος, αὐτὸς ἔχει ἀφελόμενος, ἀπαιτήσειν καταστάντα πρὸς τὴν ἀρχὴν, ὡς προσηκούσας τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσιν. Ὁ βασιλεὺς δὲ πρὸς μὲν τὸ πεπεῖσθαι προῖκα, καὶ φιλοτιμίας μόνης ἕνεκα καὶ φιλίας τῆς εἰς αὐτὸν ἐπικουρεῖν ἔφασκεν, οὐχ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικὶ, καὶ τοῖς ἐν τέλει πολλὰς χάριτας ὁμολογεῖν, ὡς ψήφῳ κοινῇ τὰ τοιαῦτα ἑλομένοις. Περί γε μὴν τῶν ὅρκων οὓς ἀξιοῦσιν ἐπὶ τῷ μὴ παρενοχλεῖν ὑπὲρ τῶν ἄχρι νυνὶ κατεχομένων ὑπ' ἐκείνων πόλεων παρασχέσθαι καταστάντα ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, μάλιστα ποιήσει τὴν γνώμην φανεράν. Εἰ μὲν γὰρ ἔτι νῦν ὑπὸ Ῥωμαίοις ἦσαν, καὶ διασώζειν ἑαυτὰς ἠδύναντο, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς προήκατο, ὥσπερ οὐδὲ τὰς ἄλλας· ἀλλ' εἵλετο ἂν μᾶλλον πρότερον ἀποθανεῖν, ἢ ἀγεννές τι καὶ ἀνελεύθερον ἀνασχέσθαι. Εἰ δ' ἔτεσι πρότερον, αἱ μὲν πλείοσιν, αἱ δ' ἐλάττοσι, βασιλέων ἔτι τῶν Ῥωμαίων περιόντων ταύτας ἀφελόμενοι ἔχετε αὐτοὶ, οὐδ' αὐτῷ τινα μέμψιν τὸ προέσθαι τὰς κατεχομένας ἐπαγάγοι. Καὶ συνέθετο ὅρκους παρασχέσθαι. Ἐκεῖνο μέν τοι, ἔφασκε, χρὴ σκοπεῖν, ὡς ἂν μὲν ἡ εἰρήνη διασώζοιτο καὶ αἱ σπονδαὶ, αὐτῶν μὴ παρασπονδούντων· αὐτὸς γὰρ παντὶ τρόπῳ τηρήσει τοὺς ὅρκους, οὓς ὀμόσεται, οὐδ' ὑπὲρ τῆς χώρας καὶ τῶν πόλεων, αἳ πρότερον ὑπὸ Ῥωμαίοις ἦσαν, οὐδὲν παρενοχλήσει καὶ αὐτός. Εἰ δ' αὐτοὶ πρὸς πόλεμον πρότεροι χωρήσουσιν ἀδικοῦντες καὶ παρασπονδοῦντες, οὐχ ἐκείνων μόνων ὑπὲρ ὧν οἱ ὅρκοι οὐκ ἀφέξεται εἰ δύναιτο, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄνωθεν ὑπηκόους Τριβαλοῖς παραστήσεται ἂν ἐξῇ, ὥσπερ καὶ αὐτοὶ τὰς Ῥωμαίων πάσας, εἰ δύναμις πρὸς τὴν ὁρμὴν παρείη. Κράλης δὲ καὶ ὅσοι παρῆσαν τῶν Τριβαλῶν, ἐξεπλήττοντό τε, καὶ διὰ θαύματος ἦγον βασιλέα, ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ πεπλασμένον διὰ τὰς περισχούσας τύχας, ἀλλὰ πάντα ἀληθῶς, καὶ ὡς εἶχε διανοίας ἀπεφθέγγετο. Ἡ μὲν οὖν συμμαχία τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον. Ὅρκοι δὲ ἦσαν οἱ ἐπὶ τούτοις, ὥστε βασιλέα Καντακουζηνὸν καὶ Κράλην φίλους εἶναι διὰ βίου καὶ συμμάχους, καὶ μηδένα τῆς ἀλλήλων κακοῦν, μήτε τέχνῃ, μήτε μηχανῇ μηδεμιᾷ, ἀλλὰ βασιλέα μὲν τὸν Καντακουζηνὸν, ὧν ὁ Κράλης γέγονε κύριος πόλεων Ῥωμαίοις ὑπηκόων, ἢ παρὰ πατρὸς παραλαβὼν, ἢ αὐτὸς ἁρπάσας ἔτι περιόντος βασιλέως Ἀνδρονίκου, μηδεμίαν μήτε ἀπαιτεῖν, μήτε πόλε-

A tissimeque conficiemus (4). Rogabat item, ut quemadmodum in concilio esset visum, sacramento perpetuam ac stabilem cum ipsis societatem amicitiamque sanciret, et nullam urbium, quas nunc ipse possideret, quasque ipse paterque Romanis imperatoribus inter se belligerantibus, et postea Andronico juniore adhuc spirante ipse abstulisset, adepto imperio, tanquam Romanorum imperatorum propriam repetiturum. Imperator, quod gratis ductique honoris et amicitiæ desiderio sibi opem ferre decrevissent, non ei solum, sed et uxori principibusque multas se gratias agere testatus est, ut qui communi calculo ita vellent. De juramento autem quod postularent, nempe cum B in imperium venisset, de occupatis urbibus nullum negotium exhibiturum, quid sentiat, apertissime ostensurum. Si etiamnum sub Romanis essent, seseque tueri possent, non se illas, quomodo nec alias neglecturum, **498** sed moriturum prius, quam imbelle aliquid parumque ingenuum commissurum. Quia vero alias multis, alias paucioribus abhinc annis, Romanis imperatoribus adhuc superstitibus, ablatas tenerent, nec se reprehensionem incursurum, si tandiu usurpatas dimiserit. Et pactus est juraturum; videndum ipsis, ut pacem ac fœdus sancte tueantur, se omni ratione jurata præstiturum, nec pro regione et oppidis, quæ Romanis antea paruissent, molestiam eis creaturum. Si priores per iniquitatem C atque perjurium arma ceperint, non solum illis, quorum causa jurarit recipiendis, si poterit, non temperaturum, sed etiam jam olim Triballorum peculiares, si quiverit, subacturum, sicut et ipsi Romanorum omnes subigerent, si voluntati vires responderent. Crales, et qui aderant Triballi, admirari et obstupescere imperatorem, qui quanquam exsul et miser, nihil tamen timidum neque fictum, sed sincere omnia et ex animo locutus esset. Ac de societate quidem actum est isto modo; in has autem conditiones juratum: Ut imperator Cantacuzenus et Crales amici ac socii essent in omne tempus, neuterque alterius provinciam infestaret ullis artibus, aut machinis: sed Cantacuzenus urbium Romanarum, quarum D Crales esset dominus, sive eas a patre accepisset, sive ipse eas Andronico imperatore vivente sub se redegisset, nullam neque reposceret, neque ob eas ullum bellum intentaret: reliquæ vero, quæ nunc etiam sub Romano imperio censerentur, Cantacuzeni essent, nullamque Crales ullis artibus machinisve adimeret, sed imperatorem ad eas subjiciendas juvaret tantummodo. Et quotquot quidem aut armis caperentur, aut ex pacto se dederent imperatori præsenti, has imperator haberet, Triballi

Jacobi Pontani notæ.

(4) Virgil. *Æneid.* I:

— Tuus, o regina, quid optes
Explorare labor, mihi jussa capessere fas est.

Affert ex epistola M. Antonii ad quemdam septemvirum, capitalem hominem, collegam ipsius hæc verba *Philipp.* v M. Tullius: *Quid concupiscas tu videris; quod concupiveris certe habebis.*

nihil injuriarum facerent. Sin absente imperatore, aut ipse Crales vel armis, vel deditione, vel pecunia incolis corruptis, aut dynastarum ei subjectorum aliquis urbem Romanam subegisset, hæc quoque imperatoris esset, et reposcenti nihil cansando redderetur. Item ut ipse Crales Annæ imperatrici et Joanni ejus filio imperatori hostis esset, nec unquam fœdus cum illis feriret, sed incommodaret pro viribus, Cantacuzenum imperatorem adjutans quam posset strenuissime. Compos autem imperii Cantacuzenus, Cralem sua potentia tueretur, si quis eum invaderet, ac pro hoste duceret, qui in eum expeditionem pararet. 499 Multa etiam verba facta de Chrele Triballo: quem cum Crales sibi vindicaret, propter communionem gentis, imperator, quod adhuc vivente imperatore Andronico transfugisse ad Romanos affirmaret, et in præsens non solum sub imperio Romano adnumeraretur, sed etiam sibi peculiarem se addixisset: et insuper juramentum proferret, quo Chreles Cantacuzeno fidem obedientiamque suam obligasset, quoniam justa dicere videbatur, Crales annuit, et juramento subscripsit. Cum his igitur conditionibus regum sacramenta conscripta sunt. Cæterum et archiepiscopum Triballorum adesse oportebat, in cujus præsentia juraretur. Is a Crale evocatus, mox adfuit; cui ad medium atrii procedens obviam Crales, frenum equi quo vehebatur apprehendit, et ad locum, quo descendere solebat, perduxit. Quem deinde salutans, fausta ab eodem comprecatione lustratus est. Cantacuzenus ex ædibus prodire non est permissus, sed pro imperatorum Romanorum consuetudine intra ædes occurrens, et salutans, similiter bonis precibus ab eo dignatus est. Cum reges postero die sacramenta dicturi essent, Chreles ad Cralem mittens fidem petit ut ad ejus auctoritatem rediturus, Melenicumque traditurus. Chreles enim, tametsi Cantacuzenum Romano potiri imperio, et ei subesse mirabiliter cupiebat, non tamen etiam ejus causa objectare se periculis volebat. Ut autem post illa ad Gynæcocastrum gesta imperator ad Triballos est profectus, opinatus a Crale coactum, tum alia quæ essent Romanorum, tum ipsum quoque illi dediturum (norat enim Cralem defectionem suam inique tulisse), timensque ne sibi propter conjunctionem cum imperatore una pereundum esset, considerabat qua ratione Melenicum occuparet: qua tradita Cralis iram placaret. Sed cum armis haud expugnabilem cognosceret, quod natura et operibus esset munitissima, primum quidem alimenta importari vetabat, deinde aperta vi eam adoriebatur. Asanes et præsidiarii cernentes penuria commeatus obsidionem diutius sustineri non posse (imperatori namque propter eventa, de quibus diximus, accurrere cum auxilio non licebat), et cum aliud præterea ipsis quiddam contigisset, Chreli urbem dediderunt. Qui ad Cralem misso oratore, palam ei se adjunxit. Quo ille facto supra

A μόν τινα κινεῖν περὶ αὐτῶν· τὰς δὲ ἐπιλοίπους, ὅσαι νῦν ἔτι ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων τελοῦσιν ἡγεμονίαν, ἔχειν αὐτὸν, καὶ μηδεμίαν ἀφαιρεῖσθαι Κράλην μήτε τέχνῃ, μήτε μηχανῇ μηδεμιᾷ, ἀλλὰ συμμαχεῖν μόνον βασιλεῖ ἐπὶ τῷ ταύτας καταδουλοῦσθαι. Καὶ ὅσαι μὲν αὐτῶν ἢ ὅπλοις ἁλῶσιν, ἢ ὁμολογίᾳ προσχωρήσουσι παρόντος βασιλέως, ταύτας ἔχειν βασιλέα, καὶ Τριβαλοὺς ἀδικεῖν μηδέν. Ἂν δ' ἀπόντος βασιλέως, ἢ αὐτὸς Κράλης, ἢ ὅπλοις, ἢ ὁμολογίᾳ, ἢ χρήμασι τοὺς κατοικοῦντας διαφθείρας, ἢ τῶν ὑπ' αὐτὸν δυνατῶν τις πόλιν παραστήσεται τῶν Ῥωμαίοις ὑπηκόων, καὶ ταύτην εἶναι βασιλέως, καὶ ἀποδιδόναι ἀπαιτοῦντι μηδὲν πολυπραγμονοῦντας. Αὐτὸν δὲ Κράλην πολέμιον εἶναι B Ἄννῃ τε τῇ βασιλίδι, καὶ τῷ υἱῷ Ἰωάννῃ τῷ βασιλεῖ· καὶ σπένδεσθαι μηδέποτε, ἀλλὰ κακοῦν κατὰ τὸ δυνατὸν βοηθοῦντα Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ, τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύναιτο ἰσχυροτάτῳ· καταστάντος δὲ καὶ Καντακουζηνοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς ἀρχῆς, Κράλῃ συμμαχεῖν κατὰ τὸ δυνατὸν, ἄν τις ἐπίῃ ἐπ' αὐτὸν, καὶ πολέμιον ἡγεῖσθαι τὸν αὐτῷ ἐπιστρατεύσοντα. Γενομένου δὲ καὶ περὶ Χρέλη τοῦ Τριβαλοῦ λόγου οὐκ ὀλίγου, καὶ Κράλη μὲν αὐτὸν ἀντιποιουμένου διὰ τὸ ὁμόφυλον, βασιλέως δὲ ὡς ἔτι Ἀνδρονίκου περιόντος τοῦ βασιλέως αὐτομολήσειεν ἰσχυριζομένου, καὶ νῦν οὐ μόνον ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων τελοίη ἡγεμονίαν, ἀλλὰ καὶ ἰδίως αὐτῷ προσχωρήσοι, καὶ ἕλοιτο πράττειν τὰ αὐτοῦ, προσέτι δὲ καὶ ὅρκους C ὑποδεικνύντος, δι' ὧν συνέθετο ὁ Χρέλης δουλεύειν Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ, ἐπεὶ δίκαια ἐδόκει λέγειν, συνέθετο καὶ ὁ Κράλης, καὶ προσεγράφετο καὶ αὐτὸς τοῖς ὅρκοις. Οἱ μὲν οὖν ὅρκοι οὕτως ἐγράφοντο. Ἔδει δὲ καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Τριβαλῶν παρεῖναι ὡς γενησομένων ἐπ' αὐτοῦ τῶν ὅρκων· καὶ μεταπεμψαμένου τοῦ Κράλη, παρῆν καὶ αὐτὸς οὐκ ἐν μακρῷ· ἐπεὶ δὲ παρῆν ἐν τῇ οἰκίᾳ Κράλη, ἐκεῖνος μὲν ἄχρι τοῦ μέσου προελθὼν τῆς αὐλῆς, ἐπελάβετο τῶν χαλινῶν τοῦ ἵππου, ᾧ ὠχεῖτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καὶ προήγαγεν ἄχρι οὗ εἰώθει ἀποβαίνειν. Ἔπειτα προσαγορεύσας, εὐλογεῖτο παρ' ἐκείνου. Βασιλέα δὲ οὐκ εἴασε τῶν οἰκημάτων προελθεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ Ῥωμαίων βασιλέων ἔθος ὑπήντα τε ἔνδον τοῦ οἰκήματος, καὶ προσαγορεύσας D εὐλογεῖτο καὶ αὐτός. Μελλόντων δὲ ἤδη εἰς τὴν ὑστεραίαν ὀμνύειν τοὺς ὅρκους, πέμψας ὁ Χρέλης πρὸς Κράλην, πίστεις ᾔτει, ὡς αὐτός τε δουλεύσων αὖθις, καὶ Μελενίκον παραδώσων. Χρέλης γὰρ μάλιστα μὲν ἐβούλετο βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν τὴν Ῥωμαίων ἔχειν ἀρχὴν, καὶ ὑπ' ἐκείνου ἄγεσθαι· διακινδυνεύειν δὲ οὐκ ἤθελεν ὑπὲρ ἐκείνου. Ἐπεὶ δὲ συμβαίη τὰ κατὰ Γυναικόκαστρον περὶ βασιλέα, καὶ ἀφίκοιτο εἰς Τριβαλοὺς, νομίσας ὑπὸ Κράλη βιαζόμενον ἑτέρων τέ τινων Ῥωμαίοις προσηκόντων ἀνάγκῃ παραχωρήσειν, καὶ ἐκεῖνον παραδώσειν, ἤδη γὰρ οὐ περὶ ἐλάττονος τιθέμενον Κράλην τὴν αὐτοῦ ἀποστασίαν, καὶ δείσας μὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς εἰς βασιλέα παραπόληται φιλίας, ἐσκέψατο εἰ δύναιτο Μελενίκον κατασχεῖν, ἵν' αὐτῷ πρὸς Κράλην

ἀρκοῦσα παραίτησις εἴη τῆς ἀποστασίας παρα- A ὄντι. Συνιδὼν δὲ ὡς ὅπλοις μὲν οὐκ ἂν εἴη ἁλωτὸς διὰ τὴν ἄγαν φυσικήν τε καὶ κατεσκευασμένην ὀχυρότητα, σίτου δὲ ἐνδείᾳ μᾶλλον, πρῶτα μὲν ἐκώλυσε σῖτον εἰσκομίζειν· ἔπειτα δὲ ἐπέκειτο καὶ φανερῶς πολεμῶν. Ἀσάνης δὲ καὶ ἡ περὶ αὐτὸν φρουρά, ὁρῶντες ὡς οὐκ ἀντισχήσουσι πρὸς τὴν πολιορκίαν διὰ σίτου ἀπορίαν· βασιλεῖ γὰρ διὰ τὰ συμβεβηκότα βοηθεῖν οὐκ ἐνῆν· συμβὰν δέ τι καὶ ἕτερον περὶ αὐτούς, παρέδοσαν τὴν πόλιν Χρέλῃ· ὁ δὲ, πρὸς Κράλην πέμψας, διελέγετο περὶ συμβάσεων, καὶ προσεχώρει φανερῶς. Κράλης μὲν οὖν ὑπερήσθη τοῖς γεγενημένοις, καὶ ὅρκους παρείχετο αὐτίκα Χρέλῃ καὶ ὑπεποιεῖτο. Βασιλέα δὲ ἐλύπησεν οὐκ ὀλίγα τὸ συμβάν. Εἰς τὴν ὑστεραίαν γὰρ ἐπεὶ ἧκον ὀμόσοντες τοὺς ὅρκους κατὰ τὰς συνθήκας, Κράλης B μὲν ἠξίου Μελενίκον τε καὶ Χρέλην τοῖς ὅρκοις μετεγγραφῆναι ὡς προσήκοντας αὐτῷ· πρὶν γὰρ τοὺς ὅρκους γενέσθαι προσεχώρησαν. Βασιλεὺς δὲ ἀντέλεγεν, ἀδικεῖν φάσκων Κράλην καὶ παρασπονδεῖν. Ἐξ ὅτου γὰρ ἐγένοντο αἱ συμβάσεις, δεῖν ἑκατέρους στέργειν οἷς συνέθεντο. Εἰ δ' ἄρα καὶ μέτριά τινα ἐθέλοι ἀδικεῖν, Χρέλην μὲν ἔχειν ὁμόφυλόν τε ὄντα, καὶ ὀλίγῳ πρότερον αὐτομολήσαντα Ῥωμαίοις, Μελενίκον δὲ ἐᾷν, ἐξ ἐτῶν ἤδη παλαιῶν ὑπήκοον ὄντα τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσι. Κράλης δὲ οὐχ ἑτέρῳ ἔφασκεν, ἀλλ' αὐτῷ χρήσεσθαι διαιτητῇ περὶ ὧν ἀμφισβητοῦσι. Τοὺς μὲν γὰρ ὅρκους τοὺς περὶ τῶν σπονδῶν, τῇ προτεραίᾳ γεγράφθαι· οἷς ἐγγέγραπται, τὰς μὲν ἡρπασμένας αὐτῷ ἐκ τῆς Ῥωμαίων C ἡγεμονίας πόλεις ἔχειν, καὶ μηδεμίαν ἀπαιτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· τὰς δ' ἔτι τελούσας ὑπὸ Ῥωμαίοις, βασιλέα ἔχειν· ὥστ' οὐκ ἂν ἀδικοίη πολλαῖς πρότερον ἡμέραις ἢ γενέσθαι τὰς τοιαύτας συμβάσεις Χρέλῃ μετὰ Μελενίκου προσχωρήσαντος, ὡς ἐκ τῶν ἐκείνου γραμμάτων ἐγίνετο καταφανές. Βασιλεὺς δὲ πρός τε τὸ πείθειν ὁμοῦ διὰ τὰς τοιαύτας εὑρεσιλογίας, καὶ πρὸς τὸ βιάζεσθαι ἔχων ἀδυνάτως, παρεχώρησε καὶ ἄκων, καὶ ἐγένοντο οἱ ὅρκοι ἐπὶ τούτοις. Μετὰ δὲ τοὺς ὅρκους ὁ Κράλης, τῶν ἐν τέλει τοὺς δυνατωτάτους αὐτοῦ συναγαγὼν τέσσαρας ὄντας πρὸς τοῖς εἴκοσι, τέσσαρας μὲν αὐτὸς κατεῖχε, τοὺς δὲ εἴκοσι παρεδίδου βασιλεῖ ἅμα ταῖς ὑπ' ἐκείνους στρατιαῖς, ὡς πάντα προθύμως, ἅπερ ἂν κελεύῃ βασιλεὺς ποιήσοντας. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἅμα Τριβαλοῖς παρεσκευάζοντο ὡς ἀφιξόμενον εἰς Διδυμότειχον. Ἡ δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατιὰ ἐπεὶ ἀπῆραν ἡγουμένου Συργῆ, πρὸς Ῥεντίναν ἐστρατοπεδεύσαντο. Ὁ δὲ ἐν τῷ φρουρίῳ δῆμος, ἐπεὶ ἐπύθετο Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα πρὸς τὴν γῆν τῶν Τριβαλῶν ἀφιγμένον κατὰ συμφοράν. παρῆν δὲ καὶ Συργῆς μετὰ τῆς στρατιᾶς, ἐπιτίθενται τοῖς διακοσίοις οὓς κατέλιπεν ὁ βασιλεὺς φρουρεῖν ἅμα ἡγεμόνι, καὶ κρατήσαντες, αὐτούς τε παρέδοσαν καὶ τὸ φρούριον Συργῇ. Ὁ δὲ, τῇ συνήθει χρησάμενος ὠμότητι, ἵππους τε καὶ ὅπλα ἀφελόμενος, καὶ τῶν ἄλλων ὧν εἶχον ἀπογυμνώσας, ἔπειτα πληγὰς ἑκάστῳ διακοσίας ἐπετίθει πάντων ὁρώντων, μηδένα παραλιπών, τὸ ἀπ' ἐκείνου δὲ κατακλείσας ἐν δεσμωτηρίοις, καὶ τῶν πολιτῶν τοὺς δυνατούς, ὡς τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ᾑρημένους, πάντων ἀποστερήσας τῶν ὄντων, καὶ τιμωρησάμενος μετρίως, ἐνίων δὲ καὶ καταψηφισάμενος φυγήν, ἦλθεν εἰς Φεράς.

modum lætatus, statim ei juravit, atque in fidem 500 et clientelam suam recepit. Hic casus imperatorem non parum doluit. Nam postridie, cum ex condicto juraturi venissent, Crales Melenicum et Chrelem ad juramentum ascribi, ut sibi debitos contendebat, quod antequam juraretur, ad se accessissent. Imperator renitens, Cralem iniquitatis ac læsi fœderis arguebat. Ex quo enim fœdus conceptum sit, utrumque pactis conventis stare oportere. Quod si modestius injuriam facere velit, Chrelem sibi habeat, quia et contribulis sit, et paulo ante ad Romanos transfugerit: Melenicum relinquat, quæ inde a vetustis temporibus Romani juris fuerit. Crales contra, non alio, sed ipsomet judice in ista lite usurum. Nam juramenta fœderis B heri in tabellas relata esse, in quibus pateret, ut quas a Romano principatu abstulisset urbes, sibi haberet, nullamque repetere fas esset, quæ autem adhuc in eo numerarentur, imperatoris essent. Quare nihil hic adversus æquitatem peccari, cum multis diebus ante isthæc pacta Chreles ad ejus partes transierit, quod ex litteris ejusdem constet. Imperator nec persuadere potis, ubi tam prompte verba funditabantur, nec cogere, cessit invitus. Et juratum utrimque dictis supra conditionibus. Postea Crales quatuor et viginti suorum dynastarum opulentissimis congregatis, et quatuor sibi retentis, cæteros cum sua unumquemque copia militari imperatori attribuit, facturos alacriter C omnia, quæ is velit. Cum Triballis igitur Didymotichum iter adornabat. At qui Thessalonicæ erant, Syrge ductore Rhentinam processerunt. Castelli indigenæ ut Cantacuzenum ærumna cogente ad Triballos abiisse acceperunt, et Syrges manum adduxit, ducentos ad custodiam ab imperatore relictos invadunt, victosque ipsos et castellum Syrgi contradunt. Qui solita crudelitate equis, et armis, et aliis quæ habebant primum spoliatos, post in conspectu omnium singulis, nemine excepto, ducentas plagas incutit, et in carceribus eos includit. Potentiores autem cives, ut Cantacuzenicæ factionis, omnibus fortunis exuit, nec mediocriter punit, et quosdam exsilio damnat, atque ita Pheras venit.

501 CAPUT XLVI.

Apocauchus quid Polystyli egerit; quid ad Didymotichenses scripserit, qui acerbis litteris respondent, et genus vile et mores improbos exprobrantes, ac se in Cantacuzeni auctoritate futuros testificantes et tabellariis sequentibus malum minitantes. Apocauchus Byzantii cum plausu excipitur et pro libidine imperat. Irenes uxoris et ejus fratris super Cantacuzeno metus.

Magnus autem dux Apocauchus Polystylon navibus delatus, quoniam urbs libenter in potestatem veniebat, de civibus alios, quos in primis suspectos habebat, in naves conjecit, Byzantium eos portaturus, alios secum facientes ibi reliquit, nec immerito, præfecto Gudele imperatricis pocillatore imposito. Ad Didymotichenses porro scripsit in hæc verba: Quæ ob Cantacuzenum Thessalonicæ egerim, nec vobis clam esse opinor, cum propter magnitudinem omnibus sint notissima. Quoniam igitur tota de illo spes vestra evanuit, nihil tergiversantes, ad Ænum (5) mihi vos occurrere, et una fratrem meum (qui illic in custodia erat) adducere oportet. Si et Asanes vobiscum venerit, res suas fecerit meliusculas. Sin illic remanere maluerit, omnino vos Ænum cum fratre venitote. Asanem autem cum sorore ejusque liberis, ubi Didymotichi fuero, tali cura dignabor, quam et ipsi, ut pro tempore sufficientem judicabunt. Hæc magnus dux ostentationis et fastus plena scripsit. Didymotichenses, quia nihil hactenus de imperatore audierant, primum, ut debuerunt, perturbati sunt, dein resumptis animis, et existimantes aliquid imperatori contigisse hujusmodi, quale in exercitibus solet, quod cito emendari posset, Apocaucho his verbis rescribunt: Lectis litteris tuis tam vecordibus, tam stolidis et confidentibus, principio admirati sumus, unde te atra bilis sic exagitet. Post cum perspexissemus, te qui patrem tuum diabolum audacia æquasses, et imperatorem tam bene de te meritum læsisses, palamque oppugnasses, etiam arrogantia ac verborum ampullis eodem patre tuo inferiorem esse noluisse, nostrarum fore partium censuimus, si te alloqueremur. Tuam igitur ab initio obscuritatem, moresque vitiosos, et genus despicabile nec nos nescimus, quæ nemo Romanorum nescit. Macreno enim primum, vectigalia a quibusdam agricolis cogenti, mercenariam 502 dedisti operam: et post illum præfecto Nicolao, cujus idem institutum fuit, et tertio post illos Stratego appellato, salis curatori: quem ut argento tuo, et calumniis ac sycophantiis, milleque mendaciis ac perjuriis tibi usitatis præfectura apud imperatorem Andronicum seniorem depulisti, ipse eam es consecutus. Atque ibi felices tui successus constiterunt. Cum jam propter mores agrestes et improbos, et infinita nomina quæ publice debebas, tibi pereundum esset, imperator noster Cantacu-

A 'Απόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ ἅμα ταῖς ναυσὶν εἰς Πολύστυλον ἐλθὼν, ἐπεὶ προσεχώρει ἑκουσίως, τοὺς μὲν τῶν πολιτῶν ὅσους μάλιστα ὑπώπτευεν, ἐν ταῖς ναυσὶν εἶχεν ὡς εἰς Βυζάντιον κομίσων· τοὺς δὲ τὰ ἐκείνου ᾑρημένους εὖ ποιήσας ἀπέλιπεν ἐκεῖ, ἄρχοντα ἐπιστήσας Γουδέλην τὸν βασιλίδος οἰνοχόον. Πρὸς δὲ τοὺς ἐν Διδυμοτείχῳ πέμψας, Τὰ μὲν περὶ Καντακουζηνὸν εἰργασμένα, ἔγραφεν, ἐν Θεσσαλονίκῃ παρ' ἐμοῦ, οὐδ' ὑμᾶς οἴομαι ἀγνοεῖν, οὕτω πᾶσι γνωριμώτατα διὰ μέγεθος γεγενημένα. Τοίνυν ἐπεὶ πᾶσα ἡ περὶ ἐκεῖνον ἐλπὶς περιῄρηται ὑμῶν, δέον πᾶσαν πρόφασιν καταλιπόντας εἰς Αἶνον ἥκειν ὑπαντήσοντας, ἄγοντας καὶ τὸν ἀδελφόν· ἦν γὰρ ἐν δεσμωτηρίῳ φρουρούμενος ἐκεῖ. Εἰ μὲν οὖν καὶ 'Ασάνης βούλοιτο συνελθεῖν ὑμῖν, ἄριστ' ἂν ἑαυτῷ B βουλεύσαιτο. Εἰ δ' αὐτόθι μένειν ἐθελήσει, ἀλλ' ὑμᾶς γε πάντως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰς Αἶνον ἥκειν. 'Ασάνην δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν, καὶ παιδία τὰ ἐκείνης, ὅταν ἐν Διδυμοτείχῳ γένωμαι προνοίας ἀξιώσειν, ἥτις καὶ αὐτοῖς ἂν δόξειεν ἀρκοῦσα ὡς ἐν τοῖς παροῦσιν. Ὁ μὲν οὖν μέγας δοὺξ, τοιαῦτα ἔγραφε κόμπου καὶ φρονήματος πεπληρωμένα. Οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ δὲ, ἐπεὶ πρότερον οὐδὲν ἦσαν περὶ βασιλέως πεπυσμένοι, ἐθορυβήθησαν μὲν ὥσπερ εἰκὸς τὸ πρῶτον. Ἔπειτα ἀναθαρσήσαντες καί τι περὶ βασιλέα οἰηθέντες, ἃ περὶ στρατεύματα εἴωθε συμβεβηκέναι, ὃ ταχέως ἂν διορθοίη, πρὸς μέγαν δοῦκα τὸν 'Απόκαυχον καὶ αὐτοὶ ἀντέγραψαν τοιαῦτα· Τὰ παρὰ σοῦ γεγραμμένα ἀναγνόντες εἰς τοσοῦτον ἀπο- C νοίας καὶ μωρίας ἥκοντα καὶ θρασύτητος, πρῶτα μὲν ἐθαυμάσαμεν, ὅθεν εἰς τοσοῦτον ἥκεις μελαγχολίας, ἔπειτα συνιδόντες, ὡς τὰ ἴσα τετολμηκότι τῷ σῷ πατρὶ τῷ διαβόλῳ καὶ κατὰ βασιλέως τοῦ πολλὰ εὐεργετήσαντος ἄδικον χεῖρα κεκινηκότι, καὶ πολεμήσαντι φανερῶς, οὐδὲ κατὰ τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸν κόμπον τῶν ῥημάτων τοῦ πατρὸς ἔδει ἀπολείπεσθαι, εἰκότα ἐνομίσαμεν ποιεῖν καὶ προσήκοντα φθέγγεσθαι σαυτῷ. Τὴν μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἀφάνειαν τὴν σὴν, καὶ τὴν φαυλότητα καὶ τῶν τρόπων, καὶ τοῦ γένους, οὐδ' αὐτοὶ ἀγνοοῦμεν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν λοιπῶν 'Ρωμαίων οὐδὲ εἷς. Μακρηνῷ γὰρ πρῶτον χρήματά τινας εἰσπράττοντι γεωργοὺς, ὀλίγου ἕνεκα ἐδούλευσας μισθοῦ· καὶ μετ' ἐκεῖνον, ἄρχοντι τῷ Νικολάῳ, τῶν αὐτῶν κἀκείνῳ ἐχομένῳ ἐπιτηδευμά- D των· καὶ τρίτῳ μετ' ἐκείνους τῷ Στρατηγῷ ὠνομασμένῳ περὶ τοὺς ἅλας καὶ τὴν ἐκείνων διάθεσιν ἠσχολημένῳ τότε, ὃν καὶ τοῖς ἰδίοις χρήμασιν ἐξώσας τῆς ἀρχῆς, διαβολαῖς καὶ συκοφαντίαις, καὶ ψεύδεσι μυρίοις καὶ ἐπιορκίαις ταῖς φίλαις χρησάμενος πρὸς

Jacobi Pontani notæ.

(5) Ænum urbem Æneas Trojanus exsul condidit, ut est lib. III *Æneid.* Plinius Ænos vocat lib. IV, cap. 2; similiter Mela, lib. II, cap. 2: *Eximia est Ænos*, inquit, *ab Ænea profugo condita.* Dionysius, lib. I, Æneam nominat. Juxta hoc oppidum Hebrus fluvius non ignobilis in mare volvitur.

βασιλέα τὸν πρεσβύτερον Ἀνδρόνικον αὐτὸς ἄρχων ἀπεδείχθης τῶν ἄλλων. Καὶ μέχρι τούτου σοι τὰ τῆς εὐημερίας ἔστη. Κινδυνεύοντι δὲ ἤδη ἀπολέσθαι διὰ τῶν τρόπων τὴν σκαιότητα καὶ μοχθηρίαν καὶ τὸ χρήματα μυρία τῷ δημοσίῳ ὀφλεῖν, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς Συργιάννη δεηθέντος παραλαβὼν, ἐξ ἀτίμου καὶ καταφρονουμένου περίβλεπτον πεποίηκεν οὐκ ἐν μακρῷ· δι' ἃ καὶ τῶν εὐγενεστέρων οὐκ ὀλίγοι ἤχθοντο δικαίως καὶ ἐδυσχέραινον ὅτι τὸν μηδενὸς ἄξιον μεγάλων τινῶν ἠξίωσε καὶ θαυμασίων· ὧν τὴν ὑπερβολὴν οὐδὲ αὐτὸς φέρειν δυνηθεὶς κατὰ τοῦ μετὰ Θεὸν πλάσαντος καὶ ἐκ κοπρίας ἀναγαγόντος, ὥσπερ ὁ Σατὰν κατὰ Θεοῦ πόλεμον κεκίνηκας, τὸ ὑπήκοον ἐκπολεμώσας· προφάσει μὲν ὥσπερ ἐκεῖνος τοῦ πρόνοιάν τινα αὐτῶν ποιεῖσθαι, τῇ δ' ἀληθείᾳ φθονῶν αὐτοῖς τῆς σωτηρίας. Καὶ νῦν ἔξεστιν ὁρᾷν, ὡς αἱμάτων μὲν ἀνθρωπίνων ἐνέπλησας τὰς πόλεις πάσας Ῥωμαίων. Δεσμωτήρια δὲ, καί τοι πρὸς τοῖς οὖσι πολλαπλασίῳ κατεσκευασμένα ὑπὸ σοῦ, ὅμως ὑπὸ πλήθους τῶν δεσμωτῶν στενοχωροῦνται. Ἁρπαγαὶ δὲ καὶ λεηλασίαι καὶ μυρία ἕτερα δεινὰ ὁσημέραι ἐν ταῖς πόλεσι τολμῶνται, καὶ δάκρυα πανταχοῦ καὶ κωκυτοὶ, καὶ ὁ φειδόμενος οὐδὲ εἷς. Ἀλλ' ὥσπερ ὁ Σατανᾶς τοῖς μάλιστα Θεῷ προσῳκειωμένοις καὶ βελτίοσι τῶν ἄλλων δεῖν ἔγνωκε πολεμεῖν τῶν ἄλλων ἀμελῶν, οὕτω δὴ καὶ σὺ τοὺς ἀρίστους τῶν ἑκασταχοῦ πόλεων, καὶ δυναμένους τὰ δέοντα συνορᾷν διαφθείρων, καὶ κατακόπτων ἀπανθρώπως, τῶν πολλῶν καὶ οὐδενὸς ἀξίων οὐδένα λόγον ποιῇ, ὡς ὕστερον ἢ δειλίᾳ καὶ ἀπειρίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πολέμους βαρβάροις παραδώσων, ἢ αὐτὸς κατὰ σχολὴν διαφθερῶν· καὶ ὅλως κοινὴν πανωλεθρίαν τοῦ Ῥωμαίων γένους διανοῇ, εἰ μὴ Θεὸς κωλύσειε, τὴν μισανθρωπίαν βδελυξάμενος. Βασιλεὺς δὲ Καντακουζηνὸς ὁ ἡμέτερος καὶ σὸς δεσπότης, κἂν ἔτι πλείω καὶ δεινότερα ἀγνωμονήσῃς, ὥσπερ τῶν δούλων οἱ κακοτροπώτατοι, τὴν ἐκ προγόνων εὔκλειαν ἄχρι νῦν διασώζει, καὶ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν σεμνότητα τῶν τρόπων· καὶ Ῥωμαίων συμπάντων ἄρχων, καὶ βασιλέως ἔτι περιόντος οὐδὲν ἧττον καὶ νῦν ἐστι βασιλεύς. Εἰ δέ τι περὶ αὐτὸν συμβέβηκε καὶ δυσχερὲς, θαυμαστὸν οὐδέν· πολλὰ γὰρ ὁ παρεληλυθὼς τοιαῦτα χρόνος ἔσχηκε παραδείγματα. Ἡμεῖς δὲ ἐκείνῳ τὴν πίστιν ἄδολον φυλάξομεν καὶ καθαρὰν, οὐ μόνον περιόντι, ἀλλὰ καὶ τοῖς παισὶ μετὰ τὴν τελευτὴν, καὶ οὔτε ἀγαθῶν ἐπαγγελίαι, οὔτε δεινῶν ἐπαγωγαὶ, οὐθ' ἕτερον τῶν ὄντων τι τῆς πρὸς ἐκεῖνον πίστεως δυνήσεται ἀποστῆσαι καὶ ἀγάπης. Σοῦ δε ἐπιστρέψει ὁ πόνος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐπὶ κορυφὴν ἡ ἀδικία σου καταβήσεται. Τὴν μὲν οὖν ἀπολογίαν ἔχεις ἤδη παρ' ἡμῶν ἀξίαν τῶν γεγραμμένων. Τοὺς κεκομικότας δὲ τὰ γράμματα νῦν μὲν ἀπαθεῖς ἀπεπέμψαμεν κακῶν, τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα κειμένους αἰδούμενοι νόμους, οἳ κακῶς ποιεῖν ἀπαγορεύουσι τοὺς πρὸς ἀπαγγελίας ἥκοντας· ἂν δὲ μετ' αὐτοὺς ἕτεροί τινες ἀφίκωνται, ἴστωσαν μὴ ἄνευ πληγῶν καὶ τιμωρίας τῆς δεούσης ἀπαλλάξοντες. Τοιαῦτα μὲν οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ ἀντέγραψαν Ἀποκαύκῳ τῷ μεγάλῳ δουκί·

A zenus Syrgiannc parario, te inhonorum prorsus et contemptum, brevi conspicuum reddidit, non paucis de nobilitate id iniquissime ferentibus : et jure quidem, quod hominem nullius pretii amplis quibusdam et eximiis ornamentis cumularet : quorum præstantiam cum nec ipse posses ferre, adversus eum qui te secundum Deum quodammodo finxit, et de stercore erexit, velut Satan contra Deum arma movisti, cum subjectos in illum exacerbasti, specie, quasi illis consuleres, cum revera salutem ipsis et incolumitatem invideres. Et nunc in propatulo est, quomodo humano sanguine omnes Romanorum civitates repleveris. Carceres, quamvis multo plures, quam erant, abs te constructi sint, vinctorum multitudinem non B capiunt. Rapinæ et direptiones, aliaque mala innumera quotidie in urbibus nefarie perpetrantur. Ubique lacrymæ, ubique gemitus, et qui his vacet, nullus reperitur. Sed quemadmodum cacodæmon Deo deditissimos sanctimoniaque supra alios eminentes sibi oppugnandos sumit, cæteros negligit : ita sane tu quoque per omnes urbes optimum quemque et recti intelligentem disperdens, et inhumaniter concidens, vulgi, ut vilis et abjecti, rationem nullam ducis : postea illud aut ex timiditate et imperitia bellandi tua Barbaris objecturus, aut ipse paulatim perditurus, omninoque communem Romani generis internecionem machinaris, nisi Deus misanthropiam tuam detestatus C prohibuerit. Imperator autem Cantacuzenus, noster ac tuus dominus, quamvis plura et deteriora, ut servus sceleratissimus, designaris, acceptam a majoribus suis gloriam usque nunc cum modestia gravitateque morum conservat, et Romanorum universorum adhuc vivo imperatore princeps, nihilo minus etiam nunc imperator est. Cui si quid tristius accidit, nihil novum; multa enim ex **503** antegresso tempore hujusmodi exempla colliguntur. Nos integram ac sinceram fidem non ipsi solum viventi, sed post obitum, item filiis ejus præstabimus : nec bonorum promissio, nec malorum inflictio, nec aliud quidquam omnium a fide et charitate illius nos abstraxerit. Tuus autem labor revertetur in caput tuum, et in D verticem tuum iniquitas tua descendet. Habes dignum abs te scriptis responsum. Tabellarios nunc quidem intactos dimisimus, legum reverentia, quibus illis cavetur. Si alii supervenerint, sciant se sine plagis supplicioque condigno haud abituros. Hæc qui erant Didymotichi, Apocaucho magno duci responderunt; quibus ille perlectis, multa minatus Byzantium abnavigavit, ubi a patriarcha et conjuratis cum geminatis plausibus et præconiis, ut qui præclare implesset ducis officium Cantacuzenumque vicisset, exceptus est. Qui jam propter ductum exercitum superbia turgidus, rerum summæ sic præesse incipiebat, ut rationem nullam referret : simulareque amplius et consultare, ut inutilia, spernens, pro libidine faciebat,

et regebat omnia. Porro Irene Cantacuzena imperatrix, cum Manuele Asane fratre, ut ab Apocaucho nuntii venerunt, quid imperatori apud Gynæcocastrum fieret, quanquam non penitus vera esse suspicarentur, tamen vehementer conturbabantur, sollicitudinumque fluctibus æstuabant. Metuebant namque, ne quidam de illius exercitu clam negotium Annæ agentes, opportunitatem hanc et adversam sortem imperatoris quasi insperatum lucrum arripientes, seditionem inter populum ac militem concitarent, dareturque res pesti et exitio. Præcipue vero suspicionem Comitopulus et Balatzes movebant, qui imperatoris Palæologi domestici, tunc a Cantacuzeno in occidentem ducente, Didymotichi suburbanis fuerant præpositi, habebantque sub se uterque mille pedites sagittarios, et valebant gratia apud populum ac milites plurimum.

A ὁ δὲ, ἐπεὶ τὰ γράμματα ἀνέγνω, πολλὰ τοῖς γεγραφόσιν ἀπειλήσας, ἀπέπλευσεν εἰς Βυζάντιον, καὶ ἐδέξαντο αὐτὸν ὅ τε πατριάρχης καὶ ἡ συνωμοσία μετὰ πολλῶν τῶν κρότων καὶ ἐπαίνων, ὡς καλῶς ἐστρατηγηκότα καὶ νενικηκότα Καντακουζηνόν· καὶ αὐτὸς ἤδη φρονήματος ὢν ἀνάπλεως διὰ τὴν στρατηγίαν, ἀνυπεύθυνον ἑαυτῷ παρείχετο τῶν πραγμάτων τὴν ἀρχήν· καὶ πάντα ἔπραττε καὶ διῴκει ᾗ αὐτῷ ἐδόκει, τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὸ βουλεύεσθαι ἤδη ὡς ἀνόνητον ἀποῤῥίψας. Εἰρήνη δὲ βασιλὶς ἡ Καντακουζηνὴ ἅμα Μανουὴλ Ἀσάνῃ τῷ ἀδελφῷ, ἐπεὶ οἱ παρὰ Ἀποκαύχου τοῦ μεγάλου ἥκοντες δουκὸς ἀπήγγελλον τὰ περὶ βασιλέως οἷα συμβαίη ἐν Γυναικοκάστρῳ, ὑπώπτευον μὲν καὶ μὴ παντάπασιν εἶναι ἀληθῆ· πλὴν ἐθορυβοῦντο σφοδρῶς καὶ ἐκυ- B μαίνοντο. Ἐδεδοίκεσαν γὰρ μὴ τῶν αὐτοῖς τινες συνόντων κρύφα τὰ βασιλίδος Ἄννης πράττοντες, ὥσπερ ἑρμαίου λαβόμενοι τοῦ καιροῦ καὶ τῆς δυσπραγίας βασιλέως, στασιάζειν πείσωσι τὸν δῆμον καὶ τὴν στρατιάν, καὶ ἀπόληται αὐτοῖς παντάπασι τὰ πράγματα διαφθαρέντα. Μάλιστα δὲ ἐν ὑποψίᾳ εἶχον τόν τε Κομιτόπουλον καὶ Βατάτζην, οἳ τῶν Παλαιολόγου μὲν ἦσαν βασιλέως οἰκετῶν, τότε δὲ ὑπὸ Καντακουζηνοῦ βασιλέως εἰς ἑσπέραν ἐκστρατεύοντος, ἐπὶ τῆς ἔξω Διδυμοτείχου συνοικίας ἦσαν τεταγμένοι, χιλίων ἕκαστος ἄρχοντες τοξοτῶν πεζῶν· ἦσαν δὲ καὶ πρὸς τὸν δῆμον καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν δυνάμενοι οὐ μικρά.

504 CAPUT XLVII.

Tentantur ducum et militum animi de fide erga Cantacuzenum. Comitopulus dux se ab eo staturum profitetur et ad idem cæteros hortatur, vultque ipsum de eorum fidelitate certiorem fieri. Balatzes ejus orationem approbat, juramentum urget, juratur. Nuntius ab imperatore cum ejus signo in cera; qui tamen de suo etiam addit et rem gestam, quominus audientes contristet, imperfecte narrat.

His de causis timebant, et quomodo eos in officio ac subjectos tenerent circumspiciebant: simul et de aliis periculum facere cogitabant, ecquid propter audita pristinam voluntatem immutassent. Placuit igitur, postridie, ubi omnes in palatium convenissent, Asanem audiente imperatrice duces ac milites pluribus alloqui, et cujusque animum pertentare. Ad hunc itaque modum Manuel Asanes orsus est: Quæ Apocauchus sacri cubiculi præfectus ad nos scripserit, commilitones, omnes intellexistis. Ita præsentem statum multis mutationibus obnoxium esse, levique momento vel prudentissimum et sagacissimum decipi, et improvidum atque a casu et fortuna pendentem, etiam præter opinionem beatum fieri, usu et experientia multa universi didicistis. Quod cum ita sit, non tanta fides Apocaucho habenda est. Cui enim vita semper simulata, pravitatisque ac fallaciæ plena, et sermo mendax, nihilque probum ac sincerum unquam continens, qui tandem eum nunc vera dixisse quisquam crediderit? Sed demus vera esse, at non omnimodis, sed talia quæ cum imperatori parvum dederint incommodum, parvo negotio corrigi possunt. Vestrum autem unusquisque usque in hanc diem, dum res secundum cursum, sine aliqua offensione tenuerunt, magnanimitatis ac fortitudinis suæ in rebus turbidis, prudentiæ item, charitatisque, qua imperatorem et filios ejus comprehenderet, ostentandæ, occasionem nullam nactus est. Nunc, quoniam se obtulit occasio, et omnes simul, et seorsum quemlibet quantum intelligentia,

Διὰ ταύτας γοῦν τὰς αἰτίας ἐδεδοίκεσάν τε καὶ C ἐσκέπτοντο ᾗ χρὴ αὐτοὺς ὑποποιήσασθαι· ἅμα δὲ διενοοῦντο καὶ περὶ τῶν ἄλλων ὡς ἀποπειράσοντες, εἰ διὰ τὰ ἀκουσθέντα μὴ παρετράπησαν τὰς γνώμας. Ἐδόκει δὴ οὖν εἰς τὴν ὑστεραίαν πάντων ἐν βασιλείοις συνελθόντων ἐπὶ τῆς βασιλίδος, τὸν Ἀσάνην πρός τε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὴν στρατιὰν λόγον ἀποτεῖναι καὶ ἀποπειρᾶν τῆς ἑκάστου διανοίας· καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐπεὶ ἦσαν ἐν βασιλείοις πάντες, Ἀσάνης ὁ Μανουὴλ ἐπὶ τῆς βασιλίδος οὕτω τὸν λόγον ἐποιήσατο· Ἄνδρες συστρατιῶται, τὰ μὲν ὑπὸ παρακοιμωμένου τοῦ Ἀποκαύχου πάντες ἀκηκόατε γεγραμμένα πρὸς ὑμᾶς. Τὰ μὲν οὖν παρόντα πράγματα ὡς πολλὰ ἐπιδέχεται μεταβολάς, καὶ ῥᾴδιον καὶ ἐκ μικρᾶς αἰτίας καὶ τὸν συνετώτατον καὶ κατεστοχασμένον σφαλῆναι· καὶ τὸν ἀπερισκέπτως D καὶ ὡς ἔτυχε φερόμενον καὶ ἄπιστα εὐτυχῆσαι πάντες ἴστε πολλοῖς ὡμιληκότες πράγμασιν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο πάντα χρὴ πιστεύειν παρακοιμωμένῳ. Ὧ γὰρ ὅ τε βίος ἐπίπλαστος ἀεὶ καὶ σκαιωρίας καὶ ἀπάτης γέμων, καὶ ὁ λόγος ἐψευσμένος, καὶ οὐδὲν οὐδέποτε ἔχων ὑγιές, πῶς ἄν τις πιστεύσειε νυνὶ εἰρῆσθαι τἀληθῆ; εἰ δὲ καὶ ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ἀλλ' οὐ παντάπασιν, ἀλλὰ τοιαῦτα εἶναι τὰ γεγενημένα, οἷα βασιλεῖ μικρὰν δυσχέρειαν παρεσχημένα, ῥᾳδίως πάλιν ἐπανορθωθῆναι. Ὑμῶν δὲ ἕκαστος νῦν μὲν ἄχρι τῶν πραγμάτων ἐξουρίων φερομένων, οὐδεμίαν ἔσχε πρόφασιν τήν τε εὐψυχίαν καὶ τόλμαν τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ τὴν σύνεσιν ἅμα ἐπιδείξασθαι, καὶ τὴν εὔνοιαν ἣν ἔχει περὶ βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας. Νυνὶ δὲ ἤδη τῶν πραγμάτων παρασχόντων,

καὶ πάντας ὁμοῦ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον καὶ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν εὐβουλίαν ἐπιδείκνυσθαι χρεὼν, καὶ ἐπὶ τοῖς ἔργοις φαίνεσθαι ὁμοίους· ὡς ἂν ἀπῶσι τὰ πράγματα τῶν λόγων οὐδένων ὄντων. Τὰ μὲν οὖν ἔργα ὕστερον ἐπιδειξόμεθα ἡνίκα ἂν δέῃ. Νυνὶ δὲ ἀναγκαῖον γνώμην ἕκαστον εἰσάγειν ᾗ χρὴ τραπομένους, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν ἄλλην πόλιν διασώζειν. Οὐ γὰρ ἡσυχάσειν οἴομαι παρακοιμώμενον, ἀλλὰ ταχέως ἡμῖν ἐπιστρατεύσειν, εἴγε ὄντως ἀληθῆ τὰ περὶ βασιλέως εἴη εἰρημένα. Ἀσάνης μὲν οὖν τοιαῦτα ἐπαύσατο εἰπών. Κομιτόπουλος δὲ αὐτίκα ὑπὸ προθυμίας καὶ τῆς περὶ βασιλέα εὐνοίας κινηθεὶς, ἀναστὰς παρελθὼν εἰς μέσους, ἔλεξε τοιάδε· Οὐδένα ὑμῶν ὅσοι πάρεστε νῦν οἴομαι ἀγνοεῖν, ὡς βασιλέως ἔτι περιόντος τοῦ μακαρίου, τοῖς οἰκείοις συνεξηταζόμην, καὶ τοῖς πολλῆς παρ' ἐκείνου καὶ τῆς εὐμενείας ἀπολαύουσι καὶ τῆς προνοίας· καὶ αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀπέλιπον, τό γε εἰς ἐμὲ ἧκον, τοῦ μὴ τὴν προσήκουσαν εὔνοιαν εὐγνώμονι δούλῳ ἐπιδείκνυσθαι. Οὐ μὴν διὰ τὸ ἐκεῖνον ἐξ ἀνθρώπων γεγονέναι νυνὶ μεταβαλὼν, τοῖς ἐκείνου παισὶ δεῖν ἔγνων πολεμεῖν· ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν γνώμην καὶ νῦν ἔτι διατηρῶ. Ὁρῶν δὲ βασιλέα μὲν τὸν Καντακουζηνὸν δίκαια καὶ λυσιτελῆ τοῖς παισὶ βασιλέως ᾑρημένον πράττειν, Ἀπόκαυχον δὲ τὸν παρακοιμώμενον πολλὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς καὶ συκοφαντίας συνεσκευακότα, καὶ ἄλλους προσεταιρισάμενον πονηροτέρους ἀνθρώπους καὶ διεφθορότας, καὶ βασιλίδα ἐξηπατηκότας, καὶ τουτονὶ τὸν πόλεμον τὸν μυρίων αἴτιον κακῶν νῦν τε ἄχρι γεγενημένον, καὶ ἔτι πλειόνων ἐσόμενον πολλῷ κεκινηκότας, εἰ μὴ Θεὸς ἄνωθεν κατασβέσει, ἐμίσησά τε τὴν πονηρίαν αὐτῶν, καὶ βασιλεῖ μᾶλλον ἔκρινα δίκαιον προσέχειν, ὡς δίκαιά τε ἅμα καὶ βασιλέως τοῖς παισὶ συμφέροντα, καὶ πᾶσιν ὁμοῦ Ῥωμαίοις διανοουμένῳ. Νυνὶ δὲ ὡς ἀκούομεν δυσκόλοις τύχαις ἐκείνου χρησαμένου διὰ τῶν συνόντων τὴν ἀποστασίαν καὶ πρὸς τὸν Τριβαλῶν δυνάστην ἀφιγμένου, οὐ δίκαιον ἡμᾶς καταπεσεῖν, οὐδὲ πρὸς στάσεις καὶ διαφορὰς χωρήσαντας, ἀνδραπόδων δίκην σφᾶς αὐτοὺς τοῖς πολεμίοις καταπροδοῦναι· ἀλλὰ συμφρονήσαντας, ὅρκους δοῦναι βασιλίδι καὶ ἀλλήλοις, ἦ μὴν μηδένα μήτε δι' ἀγαθῶν πολλῶν ἐπαγγελίαν, μήτε δι' ἐπαγωγὴν πολλῶν δεινῶν, ἢ βασιλίδι καὶ παισὶν, ἢ ἀλλήλοις ἐπιβουλεύσειν· ἀλλ' ἀμύνεσθαι τρόπῳ παντὶ τοὺς πολεμίους μίαν γνώμην ἔχοντας, καὶ τὴν πίστιν ἄδολον καὶ καθαρὰν φυλάττειν βασιλεῖ, πέμπειν δὲ καὶ τὴν ταχίστην πρὸς ἐκεῖνον ἄνδρας, οἳ διδάξουσιν, ὡς ἡμεῖς ὑπὲρ ἐκείνου καὶ φιλτάτων καὶ τῆς γυναικὸς, πάντα καὶ πράττειν καὶ ὑπομένειν ἐγνώκαμεν ἄχρι παντός· ἵν' αὐτός τε ἥδοιτο τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ἀκούων, καὶ ἡμῖν πολλὴν εἰδείη χάριν τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας. Οὐδὲ γὰρ μικράν τινα οἴεσθαι ἐκεῖνον τὴν περὶ ἡμῶν φροντίδα ἔχειν χρή· ἀλλὰ πολλοῖς παλαίειν λογισμοῖς ὑποπτεύοντα, ὥσπερ εἰκὸς, μὴ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποκνήσωμεν. Τοιαῦτα μὲν ὁ Κομιτόπουλος εἶπεν· εὐθὺς δὲ μετ' ἐκεῖνον ὁ Βατάτζης ἐπῄνει τε τὰ εἰρημένα, καὶ ὡς μηδενὸς ἐνδέοντα μήτε πρὸς σύνεσιν μήτε πρὸς εὐβουλίαν, ἐπεψηφίζετο καὶ

A consilioque possit, ipso etiam facto demonstrare oportet; verba enim, si facta desint, nihil valent. Sed ad facta postea, quando opus fuerit, veniemus. In præsens singuli sententiam explicare debent, quid agamus, ut nos ipsos reliquamque urbem conservemus. Etenim cubiculi præfectum non quieturum, **505** sed propediem hostiliter in nos iturum existimo: modo plane certa sint, quæ de imperatore narrantur. His dictis Asanes tacuit. Comitopulus, quo erat studio imperatoris incensus, in medium prodiens, hunc in modum disseruit: Neminem ego vestrum, quotquot adestis, fugere arbitror, me imperatoris beatæ recordationis domesticum, et quidem charum illi, acceptumque fuisse; nec vicissim a me (quantum quidem præstare
B potui) quidquam in amore a probo fideliquε servo domino suo remetiendo prætermissum memini. Nec quia ille ab hominibus abiit, ego alius factus, illius filiis bellum inferre decrevi, sed eamdem mentem etiam nunc gero. Cum autem animadvertam, Cantacuzeno propositum esse ea persequi, quæ nec a justitia aliena, et illis utilia sint, contra Apocauchum cubiculi præfectum multas in eum calumnias et sycophantias consuisse, aliosque impuros ac sceleratos assumpsisse, qui et Augustam circumscripserunt, et hocce bellum incenderunt, unde jam mille calamitates natæ, et plures his nascituræ sunt, nisi Deus in cœlo id restinxerit, eorum improbitatem exsecratus, Cantacuzenum potius et
C virum justum, et defuncti imperatoris liberis Romanisque universis consulentem mihi sequendum censui. Quem cum modo in misera et acerba fortuna sua (utpote a suis proditum) ad Triballorum principem profectum audiamus, haud æquum est nos labascere, et ad seditiones atque dissidia conversos pro mancipiis nosmet hostibus turpiter dedere, sed animis consentientes imperatrici Irenæ ac nobis mutuo sacramenta dicere, nullum nostrum neque bonorum multorum pollicitatione illectum, neque multorum malorum invectione compulsum, illi ejusque liberis, aut inter nos insidiaturos: sed omni ratione et una mente in hostem pugnaturos, fidemque germanam ac puram imperatori servaturos. Quin etiam certos homines ce-
D leriter ad eum mittendos judico, qui doceant nos pro ipso, charissimisque ejus filiis, et uxore omnia semper et facere et pati constituisse: ut de nobis hæc audiens lætetur, deque tanta benevolentia gratias agat. Nec enim parum de nobis sollicitum esse credendum est, sed variis distractum cogitationibus suspicari, ut est verisimile, nos ignavia torpentes certare amplius non audere. Hactenus Comitopulus. Quem mox excipiens Batatzes, **506** et dicta laudare, et ut prudentissima atque consultissima suffragio suo approbare, et juramenta urgere. Irene vero imperatrix, et Asanes frater, Comitopuli cohortationem ex divino afflatu exstitisse rati, ut ad dimicandum omnes acuerent (propterea quod qui prius suspecti erant, tantam nunc

erga imperatorem animorum inclinationem præferebant) magnis levati angoribus, cum et cæteri idem omnes sentirent, sacramenta concipi jusserunt; primusque se imperatricis frater obligavit. Interea quidam Bratilus nomine ab imperatore adveniens, non ille quidem litteras, sed ceram annulo ejus signatam, fidei causa afferebat. Hic primum imperatricem adiens, salutem dicit; deinde alios quoque verbis imperatoris salutat, et de Gynæcocastro narrat (cujus gratia se missum autumabat), non ut revera contigerant, sed obiter admodum, et quomodo non multum terroris sese daturum existimabat. Adjiciebat, turbatione non modica inter milites suborta, post protostratoris, aliorumque secessionem, quod domestica damna ferre non potuissent, audito Cralem haud procul abesse, imperatorem pro veteri amicitia ad eum profectum esse; ibi libenter, valdeque comiter et benevole susceptum, et auxiliaribus copiis magnis ac fortibus auctum esse: putareque se, nunc iter versus Didymotichum tenere, et brevi coram affuturum, seque præmissum, ut gesta nuntiaret: ne, si aliter quam pro veritate et multis cum additamentis audirent, turbarentur. Nec cunctandum, sed datis sibi de statu ipsorum litteris, ad imperatorem se remittendum affirmabat, qui in multa de ipsis cura versetur, quippe cui in eo sint omnia, ut res eorum cognoscat. Aiebat item, epistolam se ab eodem accepisse, eadem quæ narrasset continentem. Cæterum multis per viam occurrentibus timuisse, ne interceptus, propter eam aliquid calamitatis perpeteretur, et negotium ad nihilum caderet, atque ideo conscidisse; signum solum fidei faciendæ retinuisse, quod cavo oris inditum, scrutantes posset effugere. Ejus dictis solatii ac levamenti plenis adjuncta fides, quod scirent hominem nec alias ad mendacia ex levitate componenda ingeniosum fuisse. Res vero secus erat quam ille memoraverat. Quando enim Gynæcocastri ab imperatore defectio, tantaque confusio ac perturbatio incidit, quoniam et ipse 507 aderat, cum pluribus sui similibus ad hoc constitutus, ut si quo opus esset imperatori occulte mittere litteras, ipse ferret qui propter vilitatem suam facile lateret, accedens rogavit ut quoniam tempore exclusus scribere litteras non posset, signum ex annulo impressum daret, quo sibi gesta memoranti Didymotichenses crederent. Tempestive locutum arbitratus imperator ita fecit. Bratilus ergo his Didymotichum nuntiatis, rursum ab imperatrice cæterisque accepta epistola ad imperatorem est reversus.

A αὐτὸς, καὶ ἐπέσπευδε τοὺς ὅρκους. Εἰρήνη δὲ ἡ βασιλὶς, καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἀσάνης, τὴν Κομιτοπούλου παραίνεσιν νομίσαντες θεόθεν κεκινῆσθαι, ἵν' εἴη πᾶσι παράκλησις πρὸς τοὺς ἀγῶνας, τὸ τοὺς ὑποπτευομένους τουτουσὶ, οὕτως ἔχοντας εὐνοίας φαίνεσθαι πρὸς βασιλέα, τῶν πολλῶν ἀναπνεύσαντες φροντίδων, καὶ ἐπιψηφισάμενοι τὴν βουλὴν, ἐπειδὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐδόκει, τοὺς ὅρκους ἐκέλευον τελεῖσθαι· καὶ ἐτελοῦντο, πρώτου τοῦ τῆς βασιλίδος ἀδελφοῦ ὀμωμοκότος. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, ἧκει τις ἐκ βασιλέως Μπρατίλος ὄνομα· ὃς γράμματα μὲν οὐκ εἶχε, κηρὸν δὲ ἐσφραγισμένον τῷ δακτυλίῳ τοῦ βασιλέως ἀξιοπιστίας ἕνεκα. Καὶ πρῶτα μὲν προσηγόρευε βασιλίδα παραστάς· ἔπειτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ βασιλέως· διηγεῖτό τε τὰ περὶ Γυναικό-B χαστρον, οὐχ ὃν ἐγένετο τρόπον, ἀλλ' ὑφειμένως μάλιστα, καὶ ὡς ἂν ᾤετο οὐ σφόδρα θορυβήσειν. Πρὸς τοῦτο γὰρ ἔφασκε παρὰ βασιλέως ἐκπεμφθῆναι. Ἔπειτα καὶ τοῦτο προσετίθει, ὡς ταραχῆς οὐ μικρᾶς περὶ τὴν βασιλέως στρατιὰν γεγενημένης, καὶ πρωτοστράτορός τε καὶ ἄλλων ἀποστάντων διὰ τὸ μὴ τὴν οἴκοι ζημίαν φέρειν δύνασθαι, περὶ Κράλη πυθόμενος ὁ βασιλεὺς ὡς διατρίβοι ἐγγὺς, γένοιτο πρὸς αὐτὸν κατὰ φιλίαν παλαιάν. Ἐκείνου δὲ ἀσμένως ὑποδεξαμένου καὶ μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης καὶ εὐνοίας καὶ στρατιὰν πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν παρεσχημένου κατὰ συμμαχίαν, νῦν πρὸς ὁδοιπορίαν εἶναι οἴεσθαι, καὶ ἀφίξεσθαι μετὰ μικρόν· αὐτὸν δὲ πεμφθῆναι πρότερον ἀπαγγελοῦντα τὰ γεγενημένα, ὡς ἂν μὴ διεφθαρμένως πυθόμενοι καὶ C μετὰ πολλῆς προσθήκης θορυβῆσθε· ἠξίου τε μὴ μέλλειν, ἀλλὰ παρασχομένους γράμματα, περὶ αὐτῶν ὅπως ἔχουσι δηλοῦντα, αὖθις εἰς βασιλέα ἀποπέμπειν. Πολλὴν γὰρ αὐτῷ περὶ αὐτῶν φροντίδα εἶναι, καὶ τοῦ παντὸς τιμᾶσθαι τὸ πυθέσθαι τι περὶ αὐτῶν. Ἔφασκε δὲ καὶ παρὰ βασιλέως γράμματα λαβεῖν, ἃ καὶ αὐτὸς εἶπε περιέχοντα· πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν δὲ πολλῶν συντυγχανόντων, δείσας μὴ ἁλῷ καὶ αὐτός τε δι' ἐκεῖνα εἰς πεῖραν ἔλθῃ πολλῶν κακῶν, καὶ ἡ πρᾶξις κωλυθῇ, τὰ γράμματα ἀφανίσαι, τὴν σφραγῖδα δὲ μόνην ἀξιοπιστίας ἕνεκα φυλάξαι, δυναμένην ἐπὶ τὰ κοῖλα τοῦ στόματος τοὺς ἐρευνῶντας διαδιδράσκειν. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγων ἐπιστεύετο, καὶ πολλὴν παρείχετο παραψυχὴν, καὶ τὸ πολὺ τῆς ἀθυμίας ἐπεκούφιζεν. Ἤδεισαν γὰρ αὐτὸν οὐδὲ πρό-D τερον εὐφυῶς ἔχοντα διὰ κουφότητα περὶ τὸ πλάσματα συντιθέναι. Τὰ δὲ οὐκ ἦσαν, ὡς ἀπήγγελλεν. Ἀλλ' ἡνίκα ἐν Γυναικοκάστρῳ ἡ περὶ βασιλέα ἐγίνετο ἀποστασία, καὶ σύγχυσις δεινὴ, καὶ ἀταξία ἦν περὶ τὴν στρατιὰν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς παρῆν εἰς τοῦτο τεταγμένος σὺν πλείοσιν ἑτέροις τοιούτοις, ἵν' εἴ που δέοιτο βασιλεὺς ἀγγελίαν κρύφα πέμπειν, αὐτὸς διακομίζοι διὰ τὴν εὐτέλειαν λανθάνων, προσελθὼν ἐδεῖτο βασιλέως, ἐπεὶ μὴ γράφειν δύναιτο διὰ τὴν ἀκαιρίαν, σφραγῖδα παρέχειν ἐκ τοῦ δακτυλίου ἵν' ᾖ πιστεύεσθαι ἀπαγγέλλοντι τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ περὶ τῶν γεγενημένων· νομίσας δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς προσήκοντα εἰρηκέναι τῷ καιρῷ, παρεῖχε. Μπρατίλος μὲν οὖν τοιαῦτα τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ ἀπαγγείλας, γράμματά τε αὖθις παρὰ βασιλίδος καὶ τῶν ἄλλων λαβὼν, ᾤχετο πρὸς βασιλέα.

CAPUT XLVIII.

Suburbanus populus in oppidum insurgit : præsidium erumpit, hostem fugat, qui per varias urbes dispergitur. Ædes destruuntur. Episcopi vaticinium evenit. Proceres Triballos promissi auxilii pœnitet ; obsidem filium requirunt. Liberus filiam suam Manueli Cantacuzeni filio desponderi cupit. Utrique petitioni imperator annuit. Liberus voto potitus lætatur.

A Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἔξω Διδυμοτείχου συνοικίας δῆμος οὐ πολλῷ ὕστερον οὐκ ἀνεκτὸν ἡγούμενοι, εἰ μὴ τὰ ἴσα καὶ αὐτοὶ τοῖς ἄλλοις δήμοις δρῷεν καὶ διαφθείροιεν τοὺς δυνατούς, τῶν ἀρχόντων αὐτοῖς μὴ συνειδότων, νυκτὸς ἐπὶ τὴν στάσιν ἀλλήλους παρορμήσαντες καὶ καθοπλισάμενοι ὡς εἶχον πάντες ἅμα ἔω πρὸς τὰς πύλας ἐλθόντες, ἐτειχομάχουν, καὶ πάντας ἠπείλουν ἀποκτείνειν τοὺς ἔνδον, εἰ μὴ ἑκόντες προσχωροῖεν· οὕτω γὰρ ἂν μόλις φείσεσθαι μὴ ἀποκτείνειν. Ἀσάνης δὲ καὶ ἡ ἔνδον στρατιὰ ἡγησάμενοι δεινὸν εἰ μετὰ τῶν ἐκ Βυζαντίου καὶ τῆς ἐκ τῆς ἄλλης ἀρχῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς καὶ παρὰ τῶν οἰκείων πολιορκοῖντο, ὁπλισάμενοι καὶ αὐτοὶ καὶ ἀνοίξαντες τὰς πύλας συνεπλέκοντο τῷ δήμῳ ἐξελθόντες. Ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ἀντισχόντες B πρὸς τὴν μάχην, ἔφευγον ὡς εἶχον, παῖδας καὶ γυναῖκας μόνας ἀναλαβόντες· καὶ διεσκεδάσθησαν κατὰ τὰς ἄλλας πόλεις μηδὲν ἐπιφερόμενοι ὧν εἶχον πλὴν τινων ὀλίγων, οἳ διὰ τὸ μὴ συμμετεσχηκέναι τῆς στάσεως τοῖς ἄλλοις μένειν συνεχωρήθησαν ἐπὶ τῶν οἰκιῶν. Ἡ στρατιὰ δὲ τὰς οἰκίας τῶν φυγόντων διεπόρθουν, καὶ πάντα εἰσεκόμιζον ἐντὸς τειχῶν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον καὶ τὰς ξυλώσεις καθαιροῦντες ἐχρῶντο πρὸς τὸ πῦρ ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἤδη πολιορκούμενοι. Ἡ γὰρ ἐκ Βυζαντίου στρατιὰ ἄχρι μὲν οἱ ἔξω Διδυμοτείχου πρὸς τοὺς ἔνδον ὡμοφρόνουν, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι ἐπεχείρουν· ἀλλὰ εἰσβάλλοντες, τὰ πόῤῥω διεπόρθουν, καὶ ὡς τάχιστα ἀνεχώρουν. Ἐπεὶ δὲ ἡ στάσις γένοιτο καὶ ἐκπολεμωθεῖεν τοῖς ἔνδον οἱ ἐκτὸς, αὐτοί τε ἐφθάρησαν παντάπασιν C ἀνάστατοι γεγενημένοι, καὶ οἱ ἔνδον τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως ὑφαιρεθέντες, ἀσθενεῖς τε ἦσαν, καὶ οὐκέτι πρὸς τοὺς πολεμίους ἀξιόμαχοι. Ὅθεν κἀκεῖνοι ἐπιόντες καὶ στρατοπεδευόμενοι, ἐγγὺς διεκαρτέρουν. Οἱ μέντοι ὑπολειπόμενοι τοῦ δήμου ἐν Διδυμοτείχῳ, τῶν οἰκημάτων ὑπὸ τῆς στρατιᾶς καθαιρεθέντων, αὐτοὶ τοὺς λίθους ἐκκαθαίροντες, πρὸς λαχανισμὸν ἐχρῶντο τῷ χωρίῳ. Καὶ τέλος ἤδη εἶχε τὸ περὶ τοῦ χωρίου τούτου τῷ μητροπολίτῃ τῆς αὐτῆς πόλεως ὀλίγῳ πρότερον προειρημένον. Ἔτι γὰρ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν εἰς τὴν ἑσπέραν ἐκστρατείαν παρασκευαζομένου, ἐδόκει δεῖν διὰ τὸν πόλεμον περὶ τὴν ἔξω συνοικίαν τάφρον περιελαύνειν, ἵνα μὴ ῥᾳδία ἡ εἴσοδος τοῖς πολεμίοις εἴη, εἴ ποτε ἐσβάλοιεν. Διανενεμημένης δὲ τῆς τά- D φρου κατὰ φατρίας παντὶ τῷ δήμῳ, ὥστε ἀνορύττειν, καὶ τοῖς ἐν τῷ κλήρῳ τῆς ἐκκλησίας πᾶσι παρείχετο μερίς. Δυσχεραινόντων δὲ ἐκείνων διὰ τὸ πονεῖν, καὶ προσαγγελλόντων τῷ μητροπολίτῃ τοὺς ἐπὶ τὰ ἔργα ἀναγκάζοντας, Οὐδὲν μὲν, εἶπεν ἐκεῖνος, τὰ τοιαῦτα πρὸς τὸν πόλεμον λυσιτελήσει. Μετ' οὐ πολὺ γὰρ ὃ περιποιοῦνται χωρίον, πρὸς λαχανισμὸν ἐπιτηδείως ἕξειν. Τοῦ δὲ μὴ δοκεῖν αὐτοὺς τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἀμελεῖν, ἐκέλευε τὰ ἐπιτεταγμένα

A At plebs suburbana Didymotichi non multo post minime ferendum putans, si non etiam alios populos æmulata, potentes interficeret, præfectis imprudentibus, noctu ad tumultum inter se cohortati, armatique ut poterant, omnes, bene mane ad portas procedunt, muris oppugnationem inferunt : minantur oppidanos omnes perempturos, ni se dediderint : sic enim vix tamen manus a cæde cohibituros. Hic Asanes et præsidium rem periculosam rati, si præter Byzantios et alios aliunde ex imperio contractos etiam a domesticis obsiderentur, accincti et ipsi, portis apertis cum populo conflicturi erumpunt. Qui nec aliquandiu saltem impetum sustinens, fugit ut potuit, filiis et uxoribus B tantum assumptis ; nihilque aliud rerum suarum secum asportans, per alias urbes dissipatus est. Paucis, quod seditionis participes non fuissent, domicilia sua habitare permissum. Milites fugitivorum domibus direptis, totam prædam in urbem intulerunt. Brevi intervallo etiam materiationem destruentes, ea a Byzantiis jam obsessi, ad focum usi sunt. Nam Byzantii quandiu Didymotichenses suburbani cum oppidanis voluntatibus congruebant, ne pedem quidem propius ferre audebant, sed remotiora agri depopulantes, properato se in stativa recipiebant. Tumultu autem et seditione conflata suburbani urbanos hostilem in modum aggressi, et ipsi omnino sedibus suis pulsi perierunt, **508** et urbani imminutis magnopere viri- C bus, pugna hostibus pares amplius non erant. Unde illi, Byzantii, inquam, propius accedere, et locatis castris perseverare non dubitarunt. Ex Didymotichensibus suburbanis restantes, vicinorum ædibus a milite eversis, ipsi lapides et rudera efferebant, et per areas illas oluscula serebant. Et jam evenerat, quod de hoc loco ipsius urbis metropolita non ita pridem vaticinatus fuerat. Nam dum se Cantacuzenus ad expeditionem occidentalem adhuc instrueret, suburbana ad hostem arcendum fossa debere circumdari decernebat. Tributim igitur toti populo, et clericis Ecclesiæ ad fodiendum pars describebatur. Quibus, clericis puta, laborem indignantibus, et exactores operum ad episcopum deferentibus, ille hanc fossam bello D nihil profuturam prædixit. Quem enim locum servare et custodire niterentur, brevi olerum sationi idoneum habituros. Verum enim vero ne commodum publicum parvipendere videretur, jussit imperata fieri. Cum non diu post eventus respondisset, Didymotichenses in memoriam prædictionis regressi, virum de ea suspexerunt. Porro a Crale Cantacuzeno adjuvando designati, jamque parati, et ad opus accessuri, dominum suum conveniunt, haud utile se et illum sibimetipsis consilium ini-

visse autumant, quando tam incaute florem ac nervum potentiæ suæ Cantacuzeno tradidissent. Si enim pace cum Anna imperatrice clam composita ipsis insidietur, nec insidias præsentientes occidat, quid reliquum, nisi ut regressus liberos et conjuges eorum in servitutem abripiat, universumque Triballorum principatum sibi subjiciat? ideo tum demum juvandum (si ipsorum egeat auxilio) quando juniorem filium apud eos obsidem reliquerit: sine obsidibus non juvandum. Sic enim cupide una militaturos, nullamque in futurum malam spem de eo concepturos. Liberus autem privatim Cralem orare, imperatori auctor esset, ut is Manueli juniori filio ipsius Liberi filiam desponderet: audiisse enim Syrgen sponsalia inter ejus filiam et Manuelem hunc, cui eam, Andronico imperatore adhuc in vita manente, despondisset, belli causa rescidisse. Et videbantur Crali quoque duces æquum et bonum postulare. Quamobrem quid velint, imperatori renuntiat; hortatur ut eis obsecundet; **509** hac enim ratione impigre militaturos. Separatim vero de Liberi filia cum filio ejus nuptiis consocianda rogat, et monet, ne quod sit inter ambos ex generis claritate discrimen, sed quantum in præsens efficere hac via possit, intueatur. Nam præterquam quod et aliis Triballis hæ nuptiæ jucundæ sint futuræ, etiam Liberum ipsum non socium modo et amicum, sed et servum plane ipsius fore, omniaque ejus utilitati prompte postpositurum, quod ipsemet polliceatur. Hæc res, ut apparebat, magnum Crali æquitatis et candoris testimonium dabat, quod dynastarum suorum potentissimo cum imperatore se conjungente, adeoque manifeste omnia illius causa facturum pollicente, si is tantum filiam ipsius filio suo collocaret, nihil suspicaretur mali, nec præpedire negotium tentaret, sed adjuvaret magis. Verum istuc non tam æquitati Cralis, quam Liberi opulentiæ, magnæque inter Triballos potentiæ adscribendum, propter quam et ipse Crales eum offendere timebat. Hæc igitur ille, cum et Liberus adesset, apud imperatorem disseruit: qui quod tum illud, tum hoc in præsentia conducere videbat, neutrum recusabat, et ita suspicionem de sociis aliquando lædendis, aut per insidias appetendis eximebat: nescire enim se amicos sic remunerari, quando constaret, nec apertis hostibus unquam insidiatum: et affinitatem cum Syrge non priorem dissuisse; sed eo generum abdicante, causæ nihil esse, cur non et ipse aliam filio suo uxorem jungeret; præsertim cum nondum sic astrictum fuerit matrimonium, ut dissolvere non liceret. Si juramentum intercessisset, nulla de causa id distracturum fuisse. Proinde dimittere se filium, simul generum futurum Libero, simul propter copias sociales, ut ne quid ab se insidiarum metuat; non sic tamen, ut apud eos omnino semperque maneat, sed ubi pater revocaverit, redeat. Liberus ut imperatorem de connubio annuisse cognovit, eum ado-

A πράττειν. Ὧν ὀλίγῳ ὕστερον ἐκβάντων, ἀνεμιμνήσκοντό τε οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ, καὶ ἐθαύμαζον τὸν ἄνδρα τῆς προαγορεύσεως. Οἱ μέντοι παρὰ Κράλη βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ ἐπιτεταγμένοι συμμαχεῖν, ἐπεὶ παρεσκευασμένοι ἤδη ἦσαν, καὶ ἔμελλον ἔργου ἔχεσθαι, τῷ σφετέρῳ δυνάστῃ προσελθόντες, οὐ λυσιτελοῦντα ἔφασαν σφᾶς τε αὐτοὺς κἀκεῖνον βεβουλεῦσθαι περὶ ἑαυτῶν, οὕτως ἀπερισκέπτως τὸ κράτιστον τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἐγχειρίσαντας Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος διαλύσεις θέμενος πρὸς Ἄνναν τὴν βασιλίδα κρύφα ἐπιβουλεύσειεν αὐτοῖς, καὶ διαφθερεῖ μὴ προαισθομένους τὴν ἐπιβουλὴν, τί λοιπὸν ἢ ἐπανελθόντα παῖδας καὶ γυναῖκας ἄγειν ἐπὶ δουλείᾳ, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν Τριβαλλῶν ἀρχὴν ὑποποιεῖσθαι; δι' ἃ οὐ χρῆναι B χωρὶς ὁμήρων ἐκείνῳ συμμαχεῖν· ἀλλ' εἴ τι δέοιτο τῆς αὐτῶν ἐπικουρίας, τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν ὁμηρεύσοντα καταλιπεῖν παρ' αὐτοῖς· οὕτω γὰρ προθύμως συστρατεύσεσθαι, καὶ μηδεμίαν πρὸς τὸ μέλλον πονηρὰν ἐλπίδα σχήσειν. Λίβερος δὲ ἰδίᾳ ἐδεῖτο Κράλη, πείθειν βασιλέα τὴν ἐκείνου θυγατέρα Μανουὴλ τῷ νεωτέρῳ υἱῷ κατεγγυᾷν· πυθέσθαι γὰρ περὶ Συργῆ, ὡς διαλύσειε τὸν γάμον θυγατρὸς διὰ τὸν πόλεμον, ἣν ἔτι περιόντος Ἀνδρονίκου βασιλέως τούτῳ δὴ κατηγγύησε τῷ Μανουήλ· καὶ ἐδόκει κἀκείνῳ δίκαια καὶ συμφέροντα ἀξιοῦν τοὺς στρατηγούς. Διὸ καὶ ἀπήγγελλε βασιλεῖ τὰ παρ' ἐκείνων εἰρημένα, καὶ συνεβούλευε πείθεσθαι αὐτοῖς, τοῦτον τρόπον προθύμως συστρατευσομένοις. Ἐδεῖτο τε C ἰδίᾳ καὶ περὶ Λιβέρου τῆς θυγατρὸς ἐπὶ γάμῳ συνάπτειν τῷ υἱῷ· καὶ μὴ τὸ διάφορον ἀμφοῖν τῆς εὐδοξίας, ἀλλὰ τὴν συντέλειαν ἣν πρὸς τὰ παρόντα συντελέσειε, σκοπεῖν. Πρὸς γὰρ τῷ καὶ τοῖς ἄλλοις Τριβαλοῖς πρὸς ἡδονὴν τὸν γάμον εἶναι τοῦ παιδὸς, ἔτι καὶ Λίβερον αὐτὸν οὐ σύμμαχον ἕξειν ἔτι καὶ φίλον, ἀλλὰ δοῦλον ἀκριβῶς, καὶ πάντα προησόμενον προθύμως ὑπὲρ τῶν αὐτῷ λυσιτελούντων, οὕτω γὰρ ἐπαγγέλλεσθαι καὶ αὐτόν. Ἐδόκει μὲν οὖν πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ εὐγνωμοσύνην τὸ τοιοῦτο Κράλη συμμαρτυρεῖν, εἰ τοῦ παρ' αὐτῷ δυνατωτάτου βασιλεῖ προστιθεμένου, καὶ οὕτω φανερῶς ὑπὲρ ἐκείνου πάντα ποιήσειν ἐπαγγελλομένου, εἰ πείθοιτο μόνον τὴν ἐκείνου θυγατέρα συνοικίζειν τῷ υἱῷ, μήθ' ὑποπτεύειν αὐτὸς, μήτε κωλύειν ἐπεχείρει, συνέ- D πραττε δὲ μᾶλλον. Τοῦτο δὲ οὐ μᾶλλον τῆς ἐπιεικείας Κράλη ἦν, ἢ τῆς Λιβέρου περιουσίας καὶ τοῦ μεγάλα δύνασθαι παρὰ Τριβαλοῖς, ὥστε καὶ αὐτὸν προσκρούειν ὀῤῥωδεῖν. Ὁ μὲν οὖν Κράλης τοιαῦτα πρὸς βασιλέα διεξῄει, παρόντος καὶ Λιβέρου. Βασιλεὺς δὲ ἐπείθετο πρὸς ἀμφότερα, λυσιτελοῦντα ὁρῶν ἐν τῷ παρόντι, καὶ τήν τε ὑποψίαν ἀπωθεῖτο, ὡς ἀδικήσειέ ποτε καὶ ἐπιβουλεύσειε τοῖς συμμάχοις. Οὐ γὰρ τοιαύταις αὐτὸς ἐπίστασθαι τοὺς φίλους ἀμείβεσθαι εὐεργεσίαις, ὅπου γε καὶ τοῖς πολεμοῦσι φανερῶς οὐδέποτε ἐπιβουλεύων ἐφάνη. Καὶ τὸ πρὸς Συργῆν κῆδος οὐχ αὐτὸς διαλύειν πρῶτος ἔφασκεν· ἀλλ' ἐκείνου ἀπειπαμένου μηδεμίαν αἰτίαν εἶναι, εἰ καὶ αὐτὸς ἑτέραν τῷ υἱῷ ἁρμόσεται. Καίτοι γε οὐδ' εἰς τοσοῦτο δεσμῶν ἥκειν τὸν γάμον, ὥστε μὴ

ἐξεῖναι διαλύειν. Εἰ γὰρ μέχρι ὅρκων προχωρεῖ, ἐξ A οὐδεμιᾶς ἂν αἰτίας ἐπεχείρησε διασπᾶν αὐτός. Τοιγαροῦν ἀφιέναι τὸν υἱὸν ἅμα μὲν γαμβρὸν ἐσόμενον Λιβέρῳ, ἅμα δὲ καὶ τῆς στρατιᾶς ἕνεκα τοῦ θαῤῥεῖν αὐτῷ, ὡς οὐδέποτε ἐπιβουλεύσεις, μὴ μέντοι παντάπασι διατρίβειν παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπανήκειν πρὸς αὐτὸν ἡνίκα ἂν καλοίη. Λίβερος δὲ ἐπεὶ ἀκούσειε βασιλέα πεπεισμένον πρὸς τὸ τὴν ἐκείνου θυγατέρα ἄγειν τῷ υἱῷ, προσεκύνει τε καὶ ἠσπάζετο τὸν βασιλέως πόδα, καὶ πολλὰς ὡμολόγει χάριτας ἐκείνῳ τε τῆς εὐεργεσίας, καὶ Κράλῃ τοῦ συνεπιλαβέσθαι πρὸς τὸ ἔργον. Τοῦτο δὲ λόγοις μόνον συνετίθετο ψιλοῖς· ὅρκοις δὲ ἢ δεσμοῖς τισιν ἄλλοις πρὸς τὸν γάμον οὐκ ἐχρήσαντο.

rans, pedemque deosculans, multas ipsi de beneficio, et Crali de opera gratias egit. At enim hæc nudis tantummodo verbis transigebantur; juramentis aut nexibus aliis ad nuptias conglutinandas non sunt usi.

510 CAPUT XLIX.

Imperator cum auxiliis Pheras venit. Syrges fit Armeniorum rex jure paterno. Pheræi deditionem pertinaciter recusant. Ducum et exercitus morbi et funera. Apocauchus Christopolim præsidia mittit. Triballos abituriente imperatoris pudor retinet. Romani tumultuantes ab eodem amice increpantur. Facta potestate plurimi ab eo Christopolim discedunt. Ducum ibidem perjurium. Transfugarum ad imperatorem reversio.

Μετὰ δὲ τοῦτο τὴν στρατιὰν παραλαβὼν ἤδη παρεσκευασμένην περὶ θέρους ἐκβολὰς ἅμα καὶ Κράλῃ μετὰ γυναικὸς παρεπομένου ἄχρι τῆς Ῥωμαίων ὅρων ἡγεμονίας. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ἀνεχώρουν συνταξάμενοι. Βασιλεὺς δὲ τὴν τεταγμένην ἔχων στρατιὰν, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Φεραῖς, καὶ διήγαγεν ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις διαλεγόμενος Φεραίοις περὶ τοῦ προσχωρεῖν αὐτῷ. Συργὴς γὰρ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἐκ Γυναικοκάστρου Φεραῖς ὀλίγον ἐνδιατρίψας, ἦλθε πρὸς Βυζάντιον. Κἀκεῖθεν εἰς Ἀρμενίαν ἀπεχώρησεν, Ἀρμενίων ἐπὶ τὸ σφίσιν ἄρχειν αὐτὸν προσκαλεσαμένων ἐκ πατρῴου προσηκούσης αὐτῷ κλήρου τῆς ἀρχῆς. Φεραῖοι δὲ οὐδὲν μᾶλλον ἢ πρότερον ἦσαν βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ παρεσκευασμένοι πολεμεῖν, καὶ τοὺς προσιόντας ἐπὶ τῷ διαλέγεσθαι C λίθοις ἔβαλλον καὶ βέλεσιν ἀπὸ τῶν τειχῶν. Ὅθεν καὶ ἡ στρατιὰ ὡς πολεμίων ἀδεῶς τὴν χώραν διεπόρθουν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, Βράχτος τῶν ἡγεμόνων τῆς στρατιᾶς ὁ διαφορώτατος, ἐνόσησε, καὶ διεκαρτέρησεν ἐκεῖ ἡ στρατιὰ ἐστρατοπεδευμένη μίαν ἡμέραν ἐπὶ δέκα. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος ῥᾴων ἦν, Λίβερος κατείχετο τῇ νόσῳ, καὶ ἔδει τοσοῦτον χρόνον περιμένειν, ἢ καὶ πλείω. Ῥαΐσαντος δὲ ἐκείνου, οἱ λοιποὶ ἐνόσουν τῶν ἀρχόντων, καὶ ἡ στρατιὰ σύμπασα σχεδόν. Μέλιτος γὰρ ἐμφορούμενοι καὶ κρεῶν, ὧν ἡ χώρα μάλιστα εὐπόρει, εἶτα ἀποθλίβοντες καὶ σταφυλὰς, καὶ τοῦ ἀποῤῥέοντος αὐτίκα ἐμφορούμενοι, εἰς πυρετοὺς ἐνέπιπτον καὶ φθοράς. Ἔπειτα ἀπέθνησκον κατεργαζόμενοι ὑπὸ τῆς νόσου. Καὶ τῶν τε μάλιστα ἐν λόγῳ ἐτεθνήκεσαν οὐκ ὀλίγοι, D καὶ τῆς στρατιᾶς ὑπὲρ πεντακοσίους καὶ χιλίους, Ῥωμαίων δὲ τῶν βασιλεῖ συνόντων οὐδὲ εἷς, οὔτε μὴν ἐνόσησεν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ ἐπεὶ ἐπύθετο τὸν Καντακουζηνὸν βασιλέα στρατιὰν ἔχοντα ἐκ Τριβαλῶν περὶ Φερὰς ἐστρατοπεδευμένον εἶναι, μέλλοντα εἰς Διδυμότειχον ἐπανήκειν, κατὰ τάχος ἔπεμπε τριήρεις εἰς Χριστούπολιν· ἅμα δὲ καὶ στρατιὰν ἐκ τῆς ἠπείρου, ὡς τὸ ἐκεῖσε τείχισμα φυλάξοντας καὶ κωλύσοντας διαβαίνειν τὴν στρατιάν. Ἦν γὰρ ὁ τόπος ἐπιτηδείως ἔχων εἰς φυλακὴν τὴν ἐκ τῶν ὁπλιτῶν, οὐ διὰ τὸν ἐπιτειχισμὸν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ κρημνώδης ὢν, δύσκολον τοῖς ἱππεῦσι παρείχετο τὴν δίοδον, μάλιστα εἰ καὶ ὑπό τινων

B Præcipiti æstate imperator, Crale cum uxore usque ad confinia prosequentibus, ibique dicta salute recedentibus, cum paratis et attributis sibi copiis Pheras processit: ubi ad triduum manens, cum Pheræis de deditione egit. Syrges enim e Gynæcocastro reversus, non diu Pheris subsistens, Byzantium petivit; inde in Armeniam, ab Armeniis ad sceptrum, ei ex paterna sorte debitum vocatus, discessit. Pheræi nihilo magis quam ante ad Cantacuzeni partes propendebant, et accedentes ad colloquendum saxis ac telis de muro repellebant: quare exercitus agrum ut hostilem secure devastabat. Dum hæc aguntur, Bractus præstantissimus e ducibus morbo corripitur, mansitque eo loci exercitus dies undecim. Postquam ei melius est factum, Liberus ægrotare cepit, rursumque diebus totidem, aut etiam pluribus illic hærendum fuit. Ubi is quoque convaluit, reliquos duces ac totum ferme exercitum valetudinis incommoditas pervasit. Siquidem melle et carnibus, quibus regio maxime abundat, farti ac distenti, deinde ex uvis compressis musto defluente obruti, in febres et tabem incidebant: tum ita confecti interibant, præsertimque honoratorum non pauci moriebantur. De gregariis autem animas liquere supra mille quingentos: Romanorum nemo ne tentatus quidem est. Apocauchus magnus dux, ut Cantacuzenum cum copiis Triballicis, prope Pheras morantem, Didymotichum reversurum rescivit, subito triremes Christopolim, simulque ex continenti manum ad murum ibidem custodiendum, et transitu illum prohibendum misit. Erat enim locus defensioni idoneus gravis armaturæ militi, non propter muri altitudinem duntaxat, **511** sed quia propter præcipitia quoque (potissimum si prohibentium vis adesset) equiti perdifficilem transitum efficiebat. Triballi propter morbum et quotidiana multorum funera, ac præsertim, quod murum seu munitionem illam a Romanis occupatam intellexissent, Pheris in patriam redire statuerunt. Imperator cum eos a morbo tam male affectos ad manendum cogere non posset, omnibus proceribus ac ducibus convocatis, eos horta

tur, ne pusillo sint animo, neve hanc frustrationem in malis numerent; sed illud cogitantes, divina providentia universitatem administrari, et non posse a Deo quidquam fieri, quod non deceat fieri, boni consulerent, omniaque ab illo ad emolumentum suum fieri interpretarentur. Et nunc quidem, inquit, domum redibimus; non multo autem intercedente tempore rursum instructi, Didymotichum, si Deo placuerit, petemus. Triballi magnas imperatori de admonitione gratias agere. Etsi enim de reditu mire lætarentur, tamen imperatorem, si eo invito recedere viderentur, nolebant offendere. Romani stomachari, ac putare, se ad Acherontem ire compelli, tumultuantesque et seditione frementes Christopolim abire velle. Imperator, eorum a se dissensionem meditatamque discessionem videns, advocata concione eos admonet, non avaritia aut ambitione, sed ipsorum causa, qui rogassent, ne se ab Apocaucho sacri cubiculi præfecto ad servitutem et mortem rapi pateretur, hoc periculum subiisse. Deinde in memoriam eis redigit, quæ in ipso belli principio, dixerit: nec justum, nec pium videri, nunc quidem se ad imperium capessendum invitari, et hanc unicam salutis viam censeri; postea vero, si res secus eant, se discriminibus circumventum deseri, uno quoque diffugiente, quo illum sperata vocet utilitas: rursusque admonet, ne trepident animis, neve ob labores et pericula desperationi cedant, sed pro eo ac ingenuos deceat, excelsa et interrita mente, mala istæc tolerent. Haud enim quidquam insigne, et laudabile citra laborem (6) a quoquam feliciter geri. Sin adversis amplius resistere nequeant, iisque penitus succubuerint, oblitique conviciorum ac reprehensionum, quibus Gynæcocastri abeuntes insectati sint, idem modo ipsi cupiant, primum quidem etiam ipsos jure incusandos, qui promissa fefellerint, timidique et ignavi appareant, quando sibi opera sua plurimum prodesse debuerunt. **512** Deinde, se invitos non retenturum: nec enim inde ab initio se ullum coegisse, at se potius quæ noluisset, facere coactum. Sed quibus quidem suave esset labores secum et pericula, et si necesse foret, mortem quoque præ bonis, quæ apud hostes apparerent, amplecti, propius ad se accederent, ut scire posset, quorum operam suo tempore, ac Deo opitulante digna remuneratione compensaret. Qui discriminis societatem detrectarent, abirent. Secundum hæc statim in duas partes discessum est, et plures quidem imperatorem adorantes recesserunt; plus quingenti fortunam cum eo experiri constituerunt. Quibus de amore et fide germana erga se gratiis actis, cum illis reliquiis ad Triballos reversus est. Desertorum pars major du-

A κωλυοιντο. Οἱ Τριβαλλοὶ δὲ μάλιστα μὲν διὰ τὴν νόσον, καὶ τὸ πολλοὺς ἀποθνήσκειν καθ' ἡμέραν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ διὰ τὸ πυθέσθαι τὸ τείχισμα ὑπὸ Ῥωμαίων κατεχόμενον, ἀναστρέφειν ἔγνωσαν ἐκ τῶν Φερῶν πρὸς τὴν οἰκείαν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ βιάζεσθαι οὐκ ἐνῆν οὕτω πάσχοντας κακῶς ὑπὸ τῆς νόσου, τοὺς ἐν τέλει πάντας καὶ ἡγεμόνας συναγαγὼν, παρῄνει μὴ ἀθυμεῖν, μηδὲ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὥς τι τῶν δεινῶν λογίζεσθαι· ἀλλ' ἐκεῖνο ἐνθυμουμένους, ὡς πάντα μὲν Θεοῦ προνοίᾳ διοικεῖται. Ἀδύνατον δέ τι τῶν μὴ δεόντων ὑπ' ἐκείνου πράττεσθαι πάντα στέργειν, ὡς μάλιστα λυσιτελῶς ἡμῖν πραττόμενα παρὰ Θεοῦ. Καὶ τὸ νῦν μὲν ἔχον, ἐπανελευσόμεθα πρὸς τὴν οἰκείαν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον πάλιν παρασκευασάμενοι, ἐλευσόμεθα εἰς Διδυμότειχον, B ἂν φίλον ᾖ Θεῷ. Οἱ μὲν οὖν Τριβαλλοὶ πολλὰς χάριτας ὡμολόγουν βασιλεῖ πρὸς τὴν παραίνεσιν. Καὶ γάρ τοι μάλιστα χαίροντες πρὸς τὴν ἐπάνοδον, ὅμως μὴ προσκρούειν βασιλεῖ ἐβούλοντο δοκοῦντες ἄκοντος ἀναχωρεῖν. Ῥωμαῖοι δὲ ἐν δεινῷ ἐτίθεντο, καὶ οὐδὲν ἐνόμιζον ἀπεοικέναι τὴν ὁδὸν ἐκείνην, ἢ εἰ πρὸς Ἀχέροντα βαδίζειν ἠναγκάζοντο, καὶ δεινῶς ἐθορυβοῦντο καὶ ἐστασίαζον, πρὸς τοὺς ἐν Χριστουπόλει βουλόμενοι ἀποχωρεῖν. Ὁρῶν δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν διχόνοιαν αὐτῶν, καὶ τὴν μελετωμένην ἀποστασίαν, περιστησάμενος ἑαυτῷ καὶ ὑπομνήσας, ὡς οὐκ ἰδίας πλεονεξίας, ἢ τιμῆς ἐπιθυμίας, ἀλλ' αὐτῶν ἕνεκα δεομένων μὴ περιϊδεῖν, διαφθαρέντας καὶ δουλωθέντας Ἀποκαύχῳ τῷ παρακοιμωμένῳ τὸν C ἀγῶνα ὑπελθεῖν. Ἔπειτα καὶ ὧν ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου μάλιστα διαλεχθείη πρὸς αὐτοὺς, ὡς οὔτε δίκαιον, οὔτε ἄλλως εὐσεβὲς, νῦν μὲν πάντας πρὸς τὸ βασιλέα γίνεσθαι παρακαλεῖν, καὶ μίαν ταύτην ὁδὸν σωτηρίας συνορᾷν, ὕστερον δὲ ἂν μὴ κατὰ γνώμην τὰ πράγματα ἐκβαίνῃ, καταλείποντας αὐτὸν ἐν τοῖς κινδύνοις ἕκαστον ἀναχωρεῖν ὅποι ἂν δοκῇ συμφέρειν, αὖθις παρῄνει μικροψυχεῖν, μηδ' ἀπαγορεύειν πρὸς τοὺς πόνους καὶ τοὺς κινδύνους, ἀλλ' ἀνδράσι πρέπουσαν γενναίοις ἐπιδεικνυμένους εὐψυχίαν τε καὶ τόλμαν, καρτερεῖν ἐν τοῖς δεινοῖς. Οὐδὲ γάρ τι τῶν μεγάλων καὶ ἐπαινουμένων ἄνευ πόνων ἄν ποτέ τινι κατορθωθείη. Εἰ δ' ἥττηνται παντάπασιν ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ ἀντέχειν πρὸς αὐτὰ οὐκέτι οἷοί τέ εἰσιν, ἀλλὰ τῶν προτέρων ἐπιλελησμένοι λοιδοριῶν D καὶ μέμψεων, αἷς τοὺς ἐκ Γυναικοκάστρου ἀποστάντας ἔβαλλον, πρὸς τὰ ἴσα ὥρμηνται καὶ αὐτοὶ νυνὶ, πρῶτα μὲν μέμφεσθαι αὐτοῖς δικαίως, ὡς τὰ ὑπεσχημένα παραβαίνουσι, καὶ φαινομένοις κακοῖς περὶ αὐτὸν, ἡνίκα μάλιστα ἔδει συνόντας ὠφελεῖν. Ἔπειτα οὐ κατασχήσειν ἄκοντας· οὐδὲ γὰρ, οὐδ' ἐξαρχῆς αὐτῷ τι πρὸς ἀνάγκην τινὶ εἰργάσθαι· ἀλλ' αὐτὸς μᾶλλον καὶ ἃ μὴ κατὰ γνώμην ἦν πρὸς ἀνάγκην πράττειν ἥγετο. Ἀλλ' οἷς μὲν ἡδὺ τοὺς μετ' αὐτοῦ πόνους καὶ κινδύνους καὶ θάνατον εἰ δέοι, τῶν

Jacobi Pontani notæ.

(6) Terentius
Non fit sine periculo facinus magnum et memorabile.
Laborem gloriæ patrem vocavit Euripides. Vide symbolas nostras in illud ex *Georg.* lib. I: *Labor omnia vincit improbus*, ubi laborem ex optimis scriptoribus laudavimus.

A παρὰ τοῖς πολεμίοις δοκούντων ἀγαθῶν ἀλλάττεσθαι, ἰέναι πρὸς αὐτὸν, ἵν' εἰδείη καὶ αὐτὸς τίσι τὰς ἀμοιβὰς τῶν πόνων ἀξίας καιροῦ καλοῦντος, καὶ Θεοῦ συναιρομένου ἀποδοίη· τοὺς δ' αὐτῷ μὴ συγκινδυνεύειν αἱρουμένους ἀποχωρεῖν. Αὐτίκα τε εἰς δύο διῃροῦντο· καὶ οἱ πλείους μὲν προσκυνήσαντες βασιλέα ἀπεχώρουν· ὑπὲρ πεντακοσίους δὲ συγκινδυνεύειν εἵλοντο, οἷς καὶ πολλὴν ὁμολογήσας χάριν τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας καὶ πίστεως ἀδόλου, ἀνέστρεφε μετὰ τῆς ἄλλης στρατιᾶς. Τῶν δὲ ἀφεστηκότων οἱ πλείους μὲν ὁμολογίας χωρὶς προσεχώρησαν τοῖς ἐν Χριστουπόλει στρατηγοῖς καὶ προσεδέχθησαν ἀσμένως παρ' αὐτῶν· ὅσοι δὲ μάλιστα ἐν λόγῳ ἦσαν, πέμψαντες ᾐτοῦντο πίστεις παρὰ τῶν ἀρχόντων. Οἱ δὲ ὤμνυον μὲν, γνώμην δὲ εἶχον ὡς καὶ μετὰ τοὺς ὅρκους εἰς πεῖραν ἄξοντες πλείστων ἀλγεινῶν. Ὧν εἴτε αὐτοὶ αἰσθόμενοι τῆς ἀπάτης ἐκ τῶν λόγων, εἴτε καὶ παρά του τῶν συνόντων μηνυθείσης, τὸν κίνδυνον διαδράντες αὖθις πρὸς βασιλέα ἐπανῆκον· βασιλεὺς δὲ αὐτοῖς τὸ ἄστατον τῆς γνώμης καὶ μικρόψυχον ὀνειδίσας, αὖθις ἐφῆκεν αὐτῷ συνδιατρίβειν.

cibus, qui erant Christopoli, citra pactum aut conditionem se adjunxerunt, a quibus libenter accepti sunt: præcipui fidem pignori petiverunt. Et jurabant quidem duces, cum interim in animo haberent, etiam sic plurimum illos vexare. Quorum fraudulentia sive ex eorum verbis animadversa, sive ab aliquo illis familiari detecta, periculo evitato ad imperatorem redierunt: qui, adjectione et mobilitate animi illis exprobata, denuo secum esse permisit.

CAPUT L.

Mendacium ducum apud Christopolim. Inde Byzantii publica lætitia. Quod ibidem propter Cantacuzenum multi perpessi, itemque in aliis urbibus. Quæ contra illi faverent. Immanitas præfectorum per aliquot exempla, et cujusdam Persæ captivi humanitas in flagellatos. Impostor sacræ confessioni illudens. Iterum de victo Cantacuzeno gratiæ aguntur.

B Οἱ μέντοι ἐν Χριστουπόλει στρατηγοὶ, ἐπεὶ Τριβαλῶν ἡ στρατιὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνεχώρησαν ἐκ Φερῶν πρὸς τὴν οἰκείαν, πέμψαντες ἐν Βυζαντίῳ, βασιλίδι ἀπήγγελλον καὶ μεγάλῳ δουκὶ, ὡς ἄχρι τοῦ διατειχίσματος μετὰ Τριβαλῶν ἐλθὼν ὁ Καντακουζηνὸς, διελθεῖν μὲν οὐ δυνηθείη ἡμῶν ἰσχυρῶς ἀμυνομένων. Ἀναστρεφούσης δὲ τῆς στρατιᾶς, ὅσοι Ῥωμαίων αὐτῷ συνῆσαν, καταλιπόντες ἧκον πρὸς ἡμᾶς, πλὴν δέκα πάντες· αὐτὸς δὲ ὑπ' αἰσχύνης ἀμυθήτου, ὅ τι χρήσασθαι μὴ ἔχων ἑαυτῷ πρὸς Ἄθῳ ἦλθε τὸ ἱερὸν ὄρος, ὡς ἐκεῖσε τὴν βασιλείαν, ἣν ἀδίκως ἥρπασε καὶ παρανόμως ἀποθησόμενος, καὶ σχῆμα μοναχῶν περιθησόμενος. Εὐθὺς μὲν οὖν ἐν Βυζαντίῳ πανήγυρις ἦν λαμπρὰ καὶ ἑορτῶν ἡ C χαριεστάτη· καὶ ὁ δῆμος πρὸς τὸ θεομήτορος Ὁδηγητρίας τέμενος ἐχώρουν πανδημεὶ, εὐχαριστήρια τῆς νίκης ἀποδώσοντες, καὶ οἱ ἐν τέλει μάλιστα, εἶτα καὶ οἱ ἄλλοι πεζῇ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως. Καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα ἀπολείπεσθαι, ἀλλὰ καὶ οἱ μάλιστα ἠνιῶντο καὶ ἐδυσχέραινον τὴν βασιλέως δυσπραγίαν, κἀκεῖνοι τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ἀνάγκην εἶχον συνεορτάζειν, ἢ μᾶλλον συνασχημονεῖν, ἢ τῆς κατηφείας χαλεπὰς καὶ ἀπαραιτήτους παρείχοντο εὐθύνας. Οὐ γὰρ μόνον εἴ τις Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ συμπράττων φωραθείη, ἐκολάζετο ὠμῶς, ἀλλὰ καὶ εἴ τις πρὸς τὰ πραττόμενα μὴ ἡδέως διακείμενος, ἀλλὰ ἦθος ἐμφαίνων ἀποστρεφομένου φωραθείη, τὰς ὁμοίας δίκας τοῖς ἑαλωκόσι ἐπὶ προδοσίᾳ φανερῶς διδόναι ην ἀνάγκη. Καὶ πολλοὶ ἐκ τοιούτων D αἰτιῶν ἀπώλοντο, οὐχ ἐν Βυζαντίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἄχρι Θεσσαλονίκης. Τὰ γὰρ περαιτέρω καὶ πρὸς ἑσπέραν κοινῇ, οἵ τε δῆμοι καὶ οἱ δυνατοὶ τῶν πόλεων βασιλεῖ προσεῖχον Καντακουζηνῷ. Ὅθεν οὐδὲ πρὸς στάσεις ἐχώρησαν καὶ πολέμους ἐμφυλίους, ἀλλ' ἐν οἷς μάλιστα αἱ ἄλλαι μεγάλαις ἐχρήσαντο συμφοραῖς καιροῖς, ἐν τούτοις αὗται πρὸς εὐνομίαν καὶ εἰρήνην διῳκοῦντο.

Verum enimvero duces Christopoli, postquam Triballi, et imperator Pheris retro redierunt, Byzantium ad Augustam et magnum ducem nuntiatum mittunt, Cantacuzenum cum ad murum discludentem venisset, ipsis fortiter propellentibus, transire non potuisse. Revertentibus autem in suam provinciam Triballis, quotquot ei militassent Romanos, omnes, extra decem, ad se transiisse: illum quid faceret nescientem, præ pudore incredibili ad sacrum montem Atho, ibi imperium, quod præter fas et scelerate rapuisset depositurum, et monachum induturum concessisse. Confestim Byzantii dies festus publice agi splendidissimus, omniumque jucundissimus, et populus 513
certatim, in primisque principes, cæterique pedibus, plebeium in morem, Deiparæ Hodegetriæ templum concursare, eique victoriam gratulari. Nec vero quisquam huic gratulationi deesse audebat. Quin etiam quos imperatoris adversa fortuna cruciabat maxime, festum diem simul celebrare, vel potius simul turpiter agere, aut mœroris sui pœnas immites ac indeprecabiles sustinere cogebantur. Non enim solum, si quis a Cantacuzeno imperatore facere deprehendebatur, crudeliter puniebatur; sed etiam si quis ad ea quæ fiebant non hilaritatis, verum aversionis significationem vultu daret, perinde atque si esset proditionis convictus, sine misericordia multabatur: multique tum Byzantii, tum aliis in urbibus, Thessalonicam usque his de causis communi luce privabantur: siquidem in ulterioribus versus occidentem, plebs et optimates promiscue imperatori Cantacuzeno favebant. Quare in illis oppidis nec ditiones, nec bellum civile exsistebat, sed dum alia calamitatibus affligerentur, ipsa bonis legibus pacifice gubernabantur. Quæ a Thessalonica ad Byzantium pertinebant, nihil grave non patiebantur.

Semel enim inducta discordia, præsidia quidem et optimates Cantacuzeno studebant, illum incommodis mederi posse existimantes : at plebs impulsu seditiosorum (quibus bello aliena involantibus ditescere licebat), Cantacuzeno et optimatibus pariter adversabatur, iisque multis modis incommodabat, non solum facultates diripiendo, et uno momento ex divitibus pauperrimos efficiendo, sed et carceribus includendo, et omne genus vexationis in illos conferendo. Quibus vero urbium præfecturæ commissæ erant, hi summum imperium habentibus quam simillimi, feros sese carnifices præstabant, et in humana figura belluarum immanitatem exercebant. Eo namque sævitiæ progressi sunt, ut præter alios complures crudeliter punitos, etiam Patriciotam funiculis suspensum, in tormentis mori siverint. Siderum autem usque ad defectionem animæ verberibus indigne contusum, in tenebricosum quemdam carcerem nudum, velut mortuum, nulla cærimonia projecerunt. Quem sic instar exanimis ad dies aliquot jacentem, Persa quidam bello captus, et divinitus illo carcere detentus, non vulgari cura ex multis illis plagis recreavit. Parem curam idem **514** captivus in Synadenam, ipsam quoque inhumaniter ad mortem pene flagellatam, et nudam in eumdem carcerem detrusam usurpavit. Omnium commune crimen erat antiqua in Cantacuzenum benevolentia, et nosse occultatas ab eo pecunias, quas indicare compellebantur. Nec tamen a nobilioribus adeo atrociter flagellandis abstinebant. Asaninam enim, Michaelis Asanis, filiorum Asanis despotæ primogeniti uxorem fidiculis attractam diu loris ceciderunt, ut consciam redarguentes quarumdam litterarum, quæ a Cantacuzeno Byzantium super nonnullis interficiendis venissent, quas sibi exhiberi jubebant. Hæc pauca exempla de multis narravimus; propter quæ tantus pavor injectus est omnibus per imperium Romanum optimatibus, ut nec necessitudine conjunctissimis fiderent, ne forte ab iis proderentur. Tali autem quodam eventu majori terrore concussi sunt. Qui in Constantini magni palatio vincti attinebantur, cum jam dies jejuniorum agerentur, et quemque de rebus suis ad patrem spiritualem referre, peccatorumque exomologesin (*i*) instituere oporteret; quandoquidem ipsis

A Αἱ δὲ ἀπὸ Θεσσαλονίκης ἄχρι Βυζαντίου, οὐδὲν ἦν ὅ τι μὴ ὑπέμενον. Καθάπαξ γὰρ εἰς δύο διαιρεθεῖσαι, στρατιὰ μὲν, καὶ οἱ ἄλλοι ἄριστοι τῶν πολιτῶν τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ᾑροῦντο, ἐκεῖνον οἰόμενοι δυνήσεσθαι τὰς κατασχούσας στήσειν συμφοράς· οἱ δῆμοι δὲ τῶν στασιαστῶν ἐναγόντων, οἷς ἐκ τοῦ πολέμου τὰ ἑτέρων ἔχουσι πλουτεῖν ἐνῆν, πρός τε βασιλέα Καντακουζηνὸν καὶ τοὺς παρ' ἑκάστοις δυνατοὺς ὁμοίως ἐπολέμουν, καὶ πολλὰ διετίθεσαν κακὰ, οὐ μόνον τὰς οὐσίας διαρπάζοντες, καὶ ἀπορωτάτους ἐκ πλουσίων ἀποδεικνύντες ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, ἀλλὰ καὶ δεσμωτηρίοις κατακλείοντες, καὶ ἄλλην πᾶσαν εἰς αὐτοὺς κάκωσιν ἐπιδεικνύμενοι, οἵ τε τὰς ἀρχὰς των πόλεων ἐπιτετραμμένοι, τοῖς τῶν ὅλων ἄρχουσι πραγμάτων μάλιστα ἐξο- B μοιούμενοι, κολαστικοί τινες καὶ ἀνήμεροι καὶ θηριώδεις ἐφιλοτιμοῦντο εἶναι. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰς τοσοῦτον ὠμότητος προῆλθον, ὡς ἄλλους τε πολλοὺς ἀπανθρώπως τιμωρήσασθαι, καὶ Πατρικιώτην ταῖς βασάνοις ἐναποθανεῖν ἐᾶσαι καλλωδίοις ἐξηρτημένον. Σιδηρᾶν δὲ μετὰ τὸ αἰκίσασθαι μέχρι ἄπνουν εἶναι, ζοφώδει τινὶ δεσμωτηρίῳ ἐναπέῤῥιψαν γυμνὸν οἷα δὴ νεκρὸν, οὐδὲ ὁσίας ἀξιώσαντες. Ὃν οὕτως ἄπνουν ἀπεῤῥιμμένον ἐπί τινας ἡμέρας, τῶν Περσῶν τις δοριάλωτος θείᾳ προνοίᾳ τῷ δεσμωτηρίῳ ἐκείνῳ καθειρχθεὶς, προνοίας τε ἠξίωσεν οὐ τῆς τυχούσης, καὶ τῶν πολλῶν ἐκείνων ἀνεκτήσατο αἰκισμῶν. Τὴν ὁμοίαν δὲ ὁ δοριάλωτος ἐκεῖνος πρόνοιαν καὶ πρὸς Συναδηνὴν ἐπεδείξατο, ἀπανθρώπως C κἀκείνην αἰκισθεῖσαν ἐγγὺς θανάτου, καὶ γυμνὴν εἰς ἐκεῖνο τὸ δεσμωτήριον ἀποῤῥιφεῖσαν. Πᾶσι δὲ ἦν ἔγκλημα ἡ περὶ βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν προτέρα εὔνοια, καὶ τὸ χρήματα ἐκείνου κρυπτόμενα εἰδέναι, ἃ ἠναγκάζοντο φανεροῦν. Οὐ μὴν οὐδὲ τῶν εὐγενεστέρων ἀπείχοντο οὕτως αἰκίζειν ἀπανθρώπως. Ἀσανίναν γὰρ τὴν Ἀσάνη τοῦ Μιχαὴλ γαμετὴν τοῦ πρώτου τῶν Ἀσάνη τοῦ δεσπότου υἱῶν, σχοινίοις αἰωρήσαντες, ἐμάστιξαν ἐφ' ἱκανὸν, ἐπικαλοῦντες, ὡς συνειδείη εἰς Βυζάντιον παρὰ Καντακουζηνοῦ ἐπὶ διαφθορᾷ τινων γράμματα ἀφιγμένα, ἃ ἐκέλευον δῆλα καὶ αὐτοῖς ποιεῖν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκ πολλῶν ὀλίγα εἴρηται, δι' ἃ εἰς τοσοῦτον ἦλθον φόβου οἱ ἁπανταχοῦ τῆς Ῥωμαίων γῆς ἄριστοι τῶν πόλεων, ὡς μηδὲ τοῖς οἰκειοτάτοις ἄγαν θαῤῥεῖν D τὴν προδοσίαν δεδοικότες. Συμβὰν δέ τι καὶ τοιοῦτον μᾶλλον ἐξεφόβησεν. Οἱ γὰρ ἐν Κωνσταντίνου τοῦ

Jacobi Gretseri notæ.

(*i*) En usum annuæ confessionis in quadragesima apud Græcos, qui πατέρα πνευματικὸν, vel absolute, sine adjuncto, πνευματικὸν vocant, quem **nos** ***Confessarium***, seu *patrem spiritualem*. Quomodo autem Græci confiteantur, explicavit Hieremias patriarcha Constantinopolitanus in sua censura cap. 11, his verbis : Λέγομεν τοίνυν ἀποκρινόμενοι, ὅτι πρῶτον μὲν ὁ τοιοῦτος οἰκονόμος ὀφείλει εἶναι πνευματικὸς ἰατρὸς, ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τὰ πνευματικά. Εἶτα ὁ ἐξομολογούμενος εἰς ὅσα δυνηθῇ καὶ ἐνθυμηθῇ κατ' εἶδος εἰπεῖν καὶ ἐξομολογήσασθαι μετὰ συντετριμμένης καρδίας καὶ τεταπεινωμένης, etc. *Respondemus primum quidem talem ministrum* (sacramenti pœnitentiæ) *debere esse spiritualem medicum, spiritualia accurate doctum. Deinde confitentis munus est, ut quantum fieri et recordari potest, peccata in specie confiteatur cum corde contrito et humiliato.* Capite sequenti fuse disserit idem patriarcha περὶ τῶν ἱκανοποιιῶν de *satisfactionibus et pœnitentiis*, a pneumatico seu spirituali patre imponi solitis. Mos hic instituendæ confessionis Ecclesiæ Græcæ perpetuus fuit, nec a Nectario patriarcha Constantinopolitano sublatus; nam presbyter ille, cujus officium abrogasse fertur, non privatæ, sed publicæ pœnitentiæ præerat : de quo copiose cardinalis Bellarminus, lib. III *De pœnit.* cap. 14, et Franciscus Turrianus, lib. IV *De dogmaticis characteribus verbi Dei.*

μεγάλου τοῖς βασιλείοις ὄντες δεσμῶται, ἐπεὶ τῶν νηστειῶν παρῆσαν αἱ ἡμέραι, καὶ ἔδει ἀναθέσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς ἀνδρὶ πνευματικῷ, καὶ ἐξομολόγησιν ποιήσασθαι τῶν πεπλημμελημένων, ἐπεὶ μὴ ἐξῆν αὐτοῖς εἰσάγειν οἷς ἐθάῤῥουν, ᾐτοῦντο παρὰ τῶν ἀρχόντων εἰσελθεῖν, ὃν ἂν βούλοιντο αὐτοί. Οἱ δέ τινα, Γλύκαν ὄνομα, φαῦλον ἄνθρωπον, καὶ περὶ μέθας ἠσχολημένον, καὶ ἕτερα ἀτοπώτερά τινα, ἱμάτια μοναχῶν ἐνδύσαντες, καὶ τὸ λεγόμενον μέγα σχῆμα περιθέντες, προσέπεμπον τοῖς δεσμώταις, οἷα πνευματικόν· ἐκέλευόν τε τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνδρῶν ἀνερευνᾷν, ὅ τι περὶ Καντακουζηνοῦ διανοοῦνται, καὶ εἰ συνίσασί τινας καὶ ἄλλους τὰ αὐτὰ ἐκείνοις ᾑρημένους. Ὁ δὲ, τὴν ὑπόκρισιν κέρδους ἕνεκα ὑπελθὼν ἡδέως, καὶ γενόμενος πρὸς τοὺς δεσμώτας, μετὰ τῶν πλημμελημάτων τὴν ἐξομολόγησιν, ἠρώτα ἕκαστον ἰδίᾳ καὶ περὶ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως, ὅ τι διανοοῦνται πράττειν. Ἐκεῖνοι δὲ ὑποπτεύσαντες οὐχ ὅπερ ἦν, ἀλλὰ πνευματικὸν μὲν εἶναι ἀληθῶς, τῷ μέρει δὲ προσέχειν τῆς περὶ πατριάρχην καὶ Ἀπόκαυχον τὸν μέγαν δοῦκα φατρίας, δείσαντες, ἀπέσχοντο παντάπασι τοῦ καὶ τὰ πεπλημμελημένα ἐξομολογεῖσθαι. Ὁ ἐμπαίκτης δὲ ἐκεῖνος ἐπεὶ μηδὲν ἀπώνατο τῆς πονηρίας, ἐκεῖθεν ἐξελθὼν, ἅ τε κακῶς ἐνέδυ ἀπεδύσατο ἐνδύματα, καὶ κοσμικὴν ἔχων ἐσθῆτα, τὰ συνήθη πάλιν περιῄει δρῶν. Τὸ δράμα δὲ τοῦτο λίαν πάντας ἐξεφόβησε, καὶ πᾶσιν ἔπεισεν ὁμοίως ἀπιστεῖν. Τούτων δὲ ἡ βασιλὶς οὐδὲν τοῖς πράττουσι συνῄδει, ἀλλὰ πάντα διῳκεῖτο μάλιστα μὲν Ἀποκαύχου τοῦ μεγάλου ἐπιτάττοντος δουκὸς, μετ' ἐκεῖνον δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν συνομοτῶν. Πατριάρχης δὲ κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον τῶν νηστειῶν, τῆς μεγάλης ἐνεστηκυίας παρασκευῆς, ἐν ᾗ ὁ ἐμὸς Χριστὸς ὑπὸ Ἰουδαίων συνελαμβάνετο, αὐτὸς πολλοὺς τοὺς τῷ νεῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας διὰ τὴν ἀσυλίαν προσπεφευγότας παρεδίδου, καὶ συλληφθέντες ἤγοντο εἰς δεσμωτήρια, καὶ πολλὰ καὶ δυσχερῆ ὑπέμενον. Δι' ἃ δὴ πάντα, ἐπεὶ ἠγγέλλετο καὶ τότε Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα καταλειφθέντα μόνον ὑπὸ τῶν οἰκείων εἰς ὄρος ἔρχεσθαι τὸ ἱερὸν ἐπὶ τῷ μοναχῶν ὑποδῦναι σχῆμα, πάντες ἔθεον πεζοὶ παρὰ τὸ τῆς Ὁδηγητρίας τέμενος, εὐχαριστίας ἀποδώσοντες τῆς ἐκείνου καταλύσεως.

A introducere qui fiderent non licebat, petierunt a magistratibus, ut eo mitterent quem vellent. Qui Glyceam quemdam, hominem nequam, poculis et aliis inhonestioribus rebus vacantem, magno quod dicitur schemate (veste monastica) indutum, pro spirituali Patre mittunt: cui mandant, explorare illorum animos, quid de Cantacuzeno sentiant, num alios norint qui secum paria sentiant. Glycas personam hanc quæstus gratia libenter induit, et ad vinctos adiens, post admissorum confessionem, quemque sejunctim etiam de Cantacuzeno, quid meditaretur interrogat. At illi non quod erat, sed revera Patrem spiritualem, factioni autem patriarchæ et Apocauchi deditum suspicati, a peccatis detegendis omnino ex timore abstinuerunt. Illusor B vero ille, cum nequitia sua nihil promovisset, inde exit, et quæ male induerat vestimenta exuens, cum sæculari cultu iterum artem consuetam factitans circumibat. Hoc drama valde omnes perterruit, et ad omnibus æque diffidendum incitavit. Atque horum nihil imperatrice conscia, sed omnia in primis Apocaucho magno duce, deinde reliquis conjuratis auctoribus agitabantur. **515** Patriarcha autem illa jejuniorum periodo, magna Parasceve instante in qua Christus meus a Judæis comprehensus est, ipse multos qui ad Dei Sapientiæ templum, ceu ad asylum confugerant, comprehendendos tradidit; comprehensique, atque in vincula perducti, multos et diros cruciatus sustinebant. Ob hæc omnia, cum et tunc nuntiaretur, Cantacuzenum C solum a domesticis suis derelictum, in sacrum montem ad monachi habitum capessendum discessisse, omnes pedibus ad templum Hodegetriæ, gratias de illo victo et everso acturi, convolarunt.

CAPUT LI.

Imperator a Crale Edessam repetit et accipit statim; iterumque ob defectum præsidii imponendi eidem ad tempus relinquit Apocauchus Didymotichum invadit, sed frustra. Empythium castellum obsidet. Didymotichii ad verum nuntium colligunt animos. Empythii obsidio solvitur. Didymotichi penuria victus laboratur; Scythæ populatum venientes, vacui redeunt. Scopelenses Scythas temere aggressi, peccatum suum magno luunt. Apocauchus bellum protostratori genero committit, qui ab episcopo monetur, ut labore supervacaneo desistat.

Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς ἐπεὶ ἐκ Φερῶν ἀνέστρεψεν, εἰς Ἔδεσσαν ἐλθὼν, ἣν περιεστρατοπεδευμένος ὁ Κράλης ἐπολιόρκει, τὴν μὲν πολίχνην εὗρε προσχωρήσασαν ἐκείνῳ χρήμασι διαφθείραντι τοὺς ἔνδον. Ἀναμιμνήσκων δὲ τῶν ὅρκων, καὶ τῶν συνθηκῶν τῶν πρὸς αὐτὸν, οἷς ἐνεγέγραπτο, εἰ πόλιν τινὰ τῶν Ῥωμαίοις ὑπηκόων, καὶ ἀπόντος βασιλέως, ἢ ὅπλοις, ἢ τρόπῳ δή τινι ὑποποιήσαιτο ἀποδιδόναι βασιλεῖ, ᾔτει τὴν πολίχνην. Ὁ Κράλης τε παρείχετο ἑτοίμως, φάσκων πάντα τὰ ὑπεσχημένα πράξειν, καὶ ὅπλοις καὶ χρήμασι καὶ πάσῃ δυνάμει συμμαχήσειν. Βασιλεὺς δὲ τότε πρὸ τὴν πολίχνην μένειν αὐτὸς ἀλυσιτελὲς ὁρῶν, περὶ γὰρ τῆς εἰς Διδυμότει-

D Cantacuzenus imperator, ut Pheris redeundo Edessam venit, quam Crales obsederat, corruptis pecunia civibus ad eum defecisse invenit. Recordatus ibi sanciti cum eo fœderis, in cujus conditionibus erat scriptum, si quam urbem Romanorum, et absente imperatore, aut armis, aut alio quodam modo subegisset, uti eam illi restitueret, oppidulum repetebat. Quod cum Crales sine dilatione redderet, affirmaretque præstiturum se quidquid promisisset, armisque, et pecunia, et tota sua potentia illi adjutorem fore, cernens nullo se emolumento illic moraturum (nam in reditu Didymotichum tota mente et cogitatione versabatur), nec posse de

suis, quos ducebat, honestum præsidium relinquere, cum et numero exigui essent, et ut ibi sine eo manerent, adduci nequirent, quanquam ingratis (necessitate nimirum id extorquente) Crali oppidum ut proprium tuendum dimisit, donec se ejus recipiendi opportunitas ostenderet. Interea cum eodem in Triballos redit. Apocauchus magnus dux accepto nuntio imperatorem Pheris cum Triballis revertisse, opinans Didymotichenses eo casu vehementer perculsos, facile inter se dissensuros, atque eos se domiturum confidens, quotquot potuit Byzantii, et per urbes Thraciæ peditum manipulos, equitumque catervas contrahens, eo venit, **516** et super deditione verba fecit. Illis sermonem aspernantibus, cum oppugnare mœnia propter firmitatem non auderet, propugnatoresque magnanimos ac strenuos se expugnaturum desperaret, castellum Empythium obsidione vallatum, machinis verberare instituit, felicem se numeraturus, si caperet. Porro Didymotichense præsidium ad urbem sibi tradendam occulte sollicitabat; nullo tamen effectu. Nam cum quidam ab imperatore superveniens indicasset, falsa esse, quæ de illo sparsa fuissent, sed propter morbum, qui exercitum pervasisset, eum redire, et adventum ad illos apparare, instaurarunt animos, pro eo quidvis facere ac perferre paratissimi. Magnus dux parvo tempore in Empythii obsidione consumpto, ut allatum est, Scythas ingenti multitudine in fines Romanos se infudisse, anxius obsidionem solvit, nulloque servato ordine, Adrianopolim festinavit. Qui Didymotichi erant in præsidio, confusione animadversa, opinatique aliquid eis novi contigisse, unde tanta perturbatio exstitisset, mox in castra irruentes, paucos occidunt: commeatum, pecora et impedimenta secum in urbem auferunt. Ex quo enim suburbani armis in urbanos expeditis victi vastatique sunt, nec urbani terram coluerunt, cum scirent, nihil se inde utilitatis percepturos, si obsessi hostem per se repellere non possent, sed vicinas urbes incursantes ac deprædantes vitam propagabant. Tum vero penitus ab hoste intra muros cohibiti, non mediocri penuria laborabant. Scythæ totam Thraciam pervagati, quoniam populationi nihil restabat, quod bello intestino regio jam exinanita et exhausta esset, et quod superfuerat, se in urbes recepisset, vacui reversi, non procul a Scopelo tetenderunt. Scopelenses intellecto eos sine præda domum remeare, consueta imprudentia temere concitati, armis ut quisque poterat correptis, etiam urbis præfectum Michaelem, præsidiariis quotquot erat assumptis, cum Barbaris cominus confligere cogunt. Quo facinus tam audax detrectante, hortanteque ut conatu absisterent, quia certo perituri, non modo bene monenti non obtemperarunt, verum etiam custodiendum quibusdam tradiderunt, supplicium proditionis in eum expensuri, ubi e pugna revertissent. Non enim quoniam eorum imbecillitatem nosset, ideo in hostes ire nolle: **517** sed

A χον ἐπανόδου πᾶσα ἦν αὐτῷ ἡ σπουδὴ, ἔκ τε τῶν οἰκείων φρουρὰν ἀξιόλογον μὴ δυνάμενος καταλείπειν, ὀλίγων τε ὄντων τῶν συνεπομένων, καὶ μὴ πειθομένων χωρὶς ἐκείνου ἀπολείπεσθαι ἐκεῖ, τὴν μὲν πολίχνην, ὡς ἰδίαν καὶ ἄκων κατέλιπε πρὸς Κράλην φυλάττειν ὑπ' ἀνάγκης ἄχρις οὗ καιροῦ καλοῦντος, αὖθις ἀπολάβῃ. Αὐτὸς δὲ ἅμα Κράλῃ, πρὸς τὴν Τριβαλῶν ἀνεχώρουν γῆν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ ἐπεὶ πύθοιτο ἐκ Φερῶν ἀνακεχωρηκότα βασιλέα μετὰ Τριβαλῶν, ὑποπτεύσας τοὺς ἐν Διδυμοτείχῳ σφόδρα τεθορυβῆσθαι, καὶ πρὸς διχοστασίαν ἔσεσθαι ῥᾳδίους, καὶ διὰ ταῦτα παραστήσεσθαι ἐλπίσας, στρατιὰν ὅση ἦν ἐκ Βυζαντίου, καὶ τῶν κατὰ Θρᾴκην πόλεων συναγαγὼν πεζήν τε καὶ ἱππικὴν, κατὰ Διδυμότειχόν τε ἐγένετο, καὶ προσῆγε
B λόγους περὶ παραδόσεως. Ὡς δ' ἐκεῖνοι παρεδέχοντο οὐδαμῆ τοὺς λόγους, τὸ μὲν τειχομαχεῖν ἀπεγίνωσκε διά τε καρτερότητα τειχῶν, καὶ εὐψυχίαν καὶ τόλμαν τῶν ἐχόντων, ἀνάλωτον νομίζων, τὸ Ἐμπυθίου δὲ φρούριον περιστρατοπεδευσάμενος, ἐπολιόρκει καὶ μηχαναῖς ἐχρῆτο καὶ τειχομαχίαις, περὶ πλείονος τὸ παραστήσασθαι ποιούμενος. Ἐπεχείρει δὲ κρύφα καὶ τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ εἰ δύναιτο πείθειν τὴν πόλιν παραδοῦναι. Ἤνυε δὲ οὐδέν· ἀφιγμένου γάρ τινος παρὰ βασιλέως καὶ μεμηνυκότος, ὡς οὐκ ἀληθῆ τὰ περὶ ἐκείνου εἰρημένα εἴη, ἀλλ' ὑποστρέψειε μὲν διὰ τὴν περὶ τὴν στρατιὰν συμβᾶσαν νόσον, αὖθις δὲ παρασκευάζοιτο ὡς ἀφιξόμενος, ἀνεθάρσησάν τε καὶ ἕτοιμοι ἦσαν, ὡς ὑπὲρ ἐκείνου πάντα καὶ πεισόμενοι καὶ πράξοντες.
C Ὁ μέγας δὲ δοὺξ ὀλίγα τῇ τοῦ Ἐμπυθίου ἐνδιατρίψας πολιορκίᾳ, ἐπεὶ πύθοιτο ἀθρόον στρατιὰν Σκυθικὴν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐμβεβληκυῖαν, ἀσυντάκτως ὑπὸ δέους τῆς πολιορκίας ἀπαναστὰς, πρὸς Ἀδριανούπολιν ἐχώρει σπουδῇ πολλῇ. Οἱ δὲ ἐν Διδυμοτείχῳ τὴν ἀταξίαν ὁρῶντες τῆς τῶν Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ νομίσαντές τι περὶ αὐτοὺς συμβεβηκέναι τὸ μάλιστα οὕτω θορυβῆσαν, αὐτίκα τε ἐγένοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, καί τινων ἐκράτησαν ὀλίγων ἐπιθέμενοι, σῖτόν τε καὶ βοσκήματα καὶ ἄλλας διαρπάσαντες ἀποσκευὰς, εἰσῆγον ἐντὸς τειχῶν. Ἐξ ὅτου γὰρ οἱ ἐκ τῆς ἔξωθεν συνοικίας πολέμων ἀράμενοι πρὸς τοὺς ἔνδον, ἀνέστησαν ἡττηθέντες, οὐδ' οἱ ἔνδον γεωργίαις προσεῖχον, εἰδότες ὡς οὐδεμία τις ὠφέλεια ἐκ τούτων ἔσται αὐτῶν
D πολιορκουμένων, καὶ τοὺς ἐπιόντας ἀμύνεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν οὐ δυναμένων, ἀλλὰ τὰς πλησίον πόλεις κατατρέχοντες καὶ ληϊζόμενοι διέζων. Τότε δὲ παντάπασιν ὑπὸ τῆς στρατιᾶς εἰργόμενοι τειχήρεις, οὐ μετρίως ἐπιέζοντο ἐνδείᾳ. Τὸ μέντοι Σκυθικὸν, πᾶσαν καταδραμὸν τὴν Θρᾴκην, ἐπεὶ ληΐζεσθαι οὐδὲν ἐνῆν, πρότερόν τε ὑπὸ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς ἀλλήλους τῆς χώρας διεφθαρμένης, καὶ τότε εἴ τι περιῆν ἔτι εἰς τὰς πόλεις καταφυγόντος, κεναῖς ἀναστρέψαντες χερσὶν, οὐ μακρὰν Σκοπέλου τὴν στρατοπεδείαν ἐποιήσαντο. Ὁ δὲ ἐν Σκοπέλῳ δῆμος πυθόμενοι, ὡς Σκύθαι ληϊσάμενοι μηδὲν, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανέρχονται, τῇ συνήθει ἀσυνεσίᾳ παραβόλως ὁρμηθέντες, ὅπλα ὡς εἶχον ἕκαστος, ἀράμενοι, ἠνάγκαζον καὶ τὸν τῆς πόλεως ἡγεμόνα Μιχαὴλ παραλαβόντα

καὶ τοὺς στρατιώτας ὅσοι ἦσαν παρ' αὐτοῖς, συμπλέκεσθαι ἐγγὺς οὖσι τοῖς βαρβάροις. Τοῦ δὲ πρὸς τὸ τόλμημα ἀπαγορεύοντος, καὶ παραινοῦντος ἀπέχεσθαι τῆς πείρας ὡς θανατῶντας φανερῶς, οὐ μόνον οὐκ ἐπείθοντο τὰ βελτίω συμβουλεύοντι, ἀλλὰ παρέδοσάν τισι φρουρεῖν, ὡς ἐπειδὰν ἐκ τῆς μάχης ἀναστρέψωσιν, ἀμυνούμενοι αὐτὸν τῆς προδοσίας. Οὐ γὰρ ἀδυναμίαν αὐτοῖς συνειδότα μὴ ἐθέλειν στρατηγεῖν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· ἀλλὰ χαριζόμενον αὐτοῖς ὡς ἐκ τῆς Διδυμοτείχου πολιορκίας τὸν μέγαν δοῦκα ἀναστήσασιν, ὅσον οὐδέπω μέλλοντα διὰ τὴν ἔνδειαν αὐτοῦ κρατεῖν. Αὐτοὺς δὲ ἐκείνοις ἐπελθεῖν τε καὶ κρατήσειν οὐ τοῦ πολεμίους εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν μέγαν δοῦκα εὔνοιαν. Τῷ γὰρ ἐκείνου δέει μηδὲν λυμηναμένους τὴν Ῥωμαίων, πρὸς τὴν οἰκείαν ἀναστρέφειν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ. Τοιαῦτα οἱ κακοδαίμονες εἰπόντες καὶ νεανιευσάμενοι, ἐχώρουν κατὰ τῶν Σκυθῶν, κελεύσαντες αὐτοῖς καὶ τοὺς στρατιώτας ἕπεσθαι. Οἱ δὲ εἵποντο ἀνάγκῃ, αἱρετώτερον ἡγούμενοι αὐτούς, εἰ δέοι, τοῖς βαρβάροις μαχομένους ἀποθνήσκειν, ἢ πανοικεσίᾳ διαφθείρεσθαι ὑπὸ τῶν δημοτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς τοῦ στρατοπέδου ἦσαν τῶν Σκυθῶν, βοῇ πόρρωθεν ἐχρῶντο καὶ ἀλαλαγμοῖς, καὶ ἐχώρουν δρόμῳ κατ' αὐτῶν, οὐ γὰρ ᾤοντο ἀντισχήσειν οὐδὲ πρὸς βραχύ· ἀλλ' ὑποπτήξαντας, ἑτοίμους ἑαυτοὺς παρέχεσθαι ἀνδραποδίζεσθαι. Διὸ καὶ σχοινία ἕκαστος ἐπεφέροντο τοῦ τοὺς ἁλωσομένους βαρβάρους ἕνεκα δεσμεῖν, ἵνα μὴ διαδιδράσκοιεν ἄδετοι ἀγόμενοι. Οἱ Σκύθαι δὲ νομίσαντες στρατιὰν πεζὴν ἰέναι ἐπ' αὐτούς, τῶν ἵππων ἐπιβάντες, ἐξῄγοντο τοῦ στρατοπέδου ὡς μαχούμενοι. Οἱ δέ, ὡς μόνον εἶδον τοῦ στρατοπέδου ἐξιόντας, τοῦ προτέρου φυσήματος ἐπιλαθόμενοι ἐτρέποντο πρὸς φυγήν. Ὑπτίου δὲ ὄντος τοῦ πεδίου καὶ ὕλης παντάπασι ψιλοῦ, διαδράναι ἠδυνήθη οὐδὲ εἷς, ἀλλὰ πάντες κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν Σκυθῶν πλὴν τῶν ἱππέων. Οὗτοι γὰρ διά τε τὸ πολὺ αὐτῶν τοὺς Σκύθας ἔτι ἀφεστάναι, ἡνίκα ἡ τροπὴ ἐγένετο, ἄλλως θ' ὅτι καὶ πρὸς τὸν πεζὸν ἠσχόληντο οἱ βάρβαροι, διασωθῆναι εἰς τὴν πόλιν ἠδυνήθησαν. Οὕτως ἡ ἄνοια καὶ ἡ παράλογος ὁρμὴ πρὸς ἀνηκέστους ἐξάγει συμφοράς. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δούξ, μετὰ τῶν Σκυθῶν τὴν εἰσβολήν, Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον τὸν πρωτοστράτορα, ὃς ἦν γαμβρὸς αὐτῷ, ἄρχοντα συμπάσης ἀποδείξας τῆς στρατιᾶς, καὶ τὸν πρὸς Διδυμότειχον ἐπιτρέψας πόλεμον, αὐτὸς εἰς Βυζάντιον ἐπανῆκε. Πρωτοστράτωρ δὲ συχνὰς ἐποιεῖτο κατὰ Διδυμοτείχου ἐκδρομάς, καὶ πάλιν ἀνέστρεφε ταχέως. Οὐ γὰρ ἦν ὅ τι κακώσει διαφθείρας οὐδενὸς ἔντος ἔξω τειχῶν. Οἱ δὲ ἔνδον στρατιῶται αὐτοῦ ἀναχωροῦντος, τοὺς περιοίκους ληϊζόμενοι, καὶ σῖτον διαρπάζοντες καὶ βοσκήματα, διέφερον τὸν πόλεμον, οὐδὲν ἀγεννὲς οὔτε πράξαντες, οὔτε μελλήσαντες διὰ

A ipsis hostibus gratificari, ut qui ab obsidione Didymotichi Apocauchum magnum ducem jamjam urbem commeatu defectam occupaturum submovissent, quos invadere ac debellare non solum quia hostes sint, sed etiam studio magni ducis debeant, cujus metu nulla Romanorum provinciæ illata vastitate, brevi spatio se domum referant. Talia infelices illi novarumque rerum cupidi fabulati, contra Scythas militibus sequi jussis prodierunt. Qui invito sequebantur, optabilius rati, cum Barbaris, si opus esset, pugnando interfici, quam plebis furore cum tota domo deleri. Scytharum castris appropinquantes, eminus sublato clamore in eos incurrunt; non enim vel parum se opposituros existimabant, sed timore exanimaB tos, pro captivis abducendos se præbituros. Ideo funes quilibet ad barbaros illos constringendos secum portabat: ne, si absque vinculis ducerentur, aufugerent. Scythæ credentes peditum agmen adventare, equos conscendunt; castris pugnaturi progrediuntur. Scopelenses simul atque illos castris viderunt egredi, obliti prioris insolentiæ, in fugam se penetrant. Sed per plana campi nullo prorsus obvio nemore, præter equites nemo evasit: concisi ad unum omnes. Illi enim, equites, inquam, quod Scythæ adhuc longius distabant, quando fuga iniri cœpta est, deinde quod iidem in peditibus mactandis erant occupati, incolumes in urbem pervenere. Sic stultitia et expers rationis impetus in mala præsentissima homines præciC pitant (7). Apocauchus post Scytharum irruptionem Andronico Palæologo protostratore, genero suo, supremo exercitus duce designato, et Didymotichensi bello ei commendato, Byzantium repetit. Palæologus Didymotichum frequenter incursare, et subito se recipere: nec enim erat incolis nocendi occasio, cum extra muros nihil superesset. At præsidiarii ipso recedente, vicinos depopulando, annonamque ac pecora diripiendo bellum tolerabant: nec ob inopiam victus quidquam parum virile aut faciebant, aut facturi erant. Cum aliquando adortus esset illos protostrator, per epistolam metropolita monuit, eos belligerando cum imperatore, in cujus potestate omnino, nec ita diu D post futuri sint, inani labore defatigari: nec ad finem cogitata perducturos, cum interim laborare non desinant, et aliis magna detrimenta invehant. Hortabatur igitur, ut sibi obsequentes, maleficia omitterent. **518** Si enim non evenerint, quæ ego dico, inquit, non est locutus in me Spiritus sanctus. Tabellario iter abnuente ob timorem, ne ista de causa haberetur male, episcopus jussit esse bono animo: tantummodo enim aliquot plagas

Jacobi Pontani notæ.

(7) Horatius lib. III, ode 4.
Vis consili expers mole ruit sua:
Vim temperatam di quoque provehunt
In majus: iidem odere vires
Omne nefas animo moventes.
Hoc ipsum strophis sequentibus aliquot exemplis illustrat.

relaturum. Atque hæc ut prædicta fuerant, ita evenerunt.

A τὴν ἔνδειαν. Ἐπελθόντος δὲ αὐτοῖς τοῦ πρωτοστράτορός ποτε, πέμψας ὁ μητροπολίτης ἐδήλου διὰ γραμμάτων, ὡς ἀνόνητα κόπτονται καὶ ταλαιπωροῦσι διὰ τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον, ᾧ δουλεύσουσι πάντως μετὰ μικρὸν, αὐτοί τε ἀπέραντα πονοῦντες, καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιοι γινόμενοι μεγάλων συμφορῶν. Παρῄνει τε αὐτῷ πειθομένους τῶν κακῶν ἀπέχεσθαι. Εἰ γὰρ οὐκ ἀποβαίη τοιαῦτα, οἷα ἐγὼ λέγω, ἔφασκεν, οὐ λελάληκε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἐμοί. Τοῦ πεπαγωμένου δὲ ἀπαγορεύοντος τὴν ἄφιξιν διὰ τὸ δεδοικέναι μὴ κακῶς ὑπ' ἐκείνων πάθῃ τοιαῦτα ἀπαγγέλλων, ἐκέλευε θαῤῥεῖν, ὡς οὐδὲν ὑποστησόμενον, ἢ πληγὰς ὀλίγας. Ἃ καὶ ἀπέβαινεν ᾗ ἐκεῖνος προηγόρευεν.

CAPUT LII.

Legatio Annæ ad Cralem cum promissis. Responsio Cralis et fides. Item procerum Triballorum constantia erga imperatorem, quem Macarius episcopus de ingrato animo reprehendit. Legatum ad imperatricem mittendum suadet. Imperator acriter illum, ut hominem improbum, ambitiosum ac proditorem et homicidam insectatur.

Anna vero imperatrix, ut Cantacuzenum apud Cralem perquam gratiosum, cum exercitu reditum Didymotichum parare didicit, Georgium Lucam et Macarium metropolitam Thessalonicensem delectos, pro legatis ad eum mittit, spondens se urbes ei, de quot convenerit, donaturam, si tantum Cantacuzenum sibi vinctum mittat. Qui legatione reprehensa, recusavit libere; non solum enim propter paucas urbes, sed nec propter Romanum imperium universum tantum scelus edere velle. Proinde eos frustratos dimisit. Qui regressi Byzantium, brevi rursus adsunt; narrabatque Crales, in altera hac legatione urbes omnes occidentales, præter Thessalonicam, sibi oblatas, ut si Cantacuzenum transdere nollet, saltem in carcere detineret. Verum legatos denuo frustratos rejecit, affirmans, neutiquam fieri posse quæ peterent. Helena quoque Cralis conjux, ut iniqua et sibi ipsis probrosa petentes, acriter objurgatos, indignabunda repulit. Similiter omnes Triballi proceres in eos invehebantur, singularisque stultitiæ coarguebant, cum talia se impetraturos sperassent, quæ adeo omnem scelesti facinoris magnitudinem complecterentur. Universi quippe imperatorem diligentes, nihil ferebant, quod ei nocumento esset. Unde quidam de illis, vocabulo Cabatzes, palam refragatus, mortem legatis minabatur, ni quam primum se auferrent. Eos denique multi stuporis damnabat, quod cum suis manibus oculum Romanorum eruissent, ut eum porro omnimodis exstinguerent, et urbes, et imperium prodere non dubitarent: quasi formident, ne eo reverso, rursum aspiciant. Sic etiam ab illo stomachante repulsi sunt. At Macarius Thessalonicæ episcopus, ut se, quod aiunt, retia inflare sensit, 519 Cantacuzenum invadens, primum ut erga amicum imperatorem defunctum omnino ingratum castigat, a quo tantopere amatus, tantisque beneficiis ejus apud se positis, filiis ipsius dissimillima rependat, eorum imperio et sanguini moliens insidias: cujus facti diritatem Deum quoque ipsum execrantem, ad exitum eas conferri non permisisse, sed hujus in eum injuriæ pœnas repoposcisse: dum effecerit, ut per externas oras vagabundus, salutis suæ spem in aliis reponat. Deinde hortaba-

B Ἄννα δὲ ἡ βασιλὶς, ἐπεὶ πύθοιτο Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα πολλῆς εὐνοίας ἀπολαύοντα παρὰ Κράλῃ, παρασκευάζεσθαι αὖθις ὡς εἰς Διδυμότειχον ἐπανήξοντα ἅμα στρατιᾷ, τὸν Λουκᾶν ἀπολεξαμένη Γεώργιον, καὶ Μακάριον τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, πρεσβευτὰς ἔπεμπεν εἰς Κράλην, καὶ ἐπηγγέλλετο πόλεις παραδώσειν ὅσας ἂν συμβῶσιν, εἰ μόνον Καντακουζηνὸν πέμψειε δεσμώτην πρὸς αὐτήν. Ὁ δὲ ἐμέμψατό τε τὴν πρεσβείαν, καὶ ἀπηγόρευε φανερῶς, ὡς οὐκ ὀλίγων μόνον πόλεων ἕνεκα, ἀλλ' οὐδὲ συμπάσης τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τοιοῦτον τολμήσων ἄγος, καὶ ἀπέπεμπεν ἀπράκτους. Οἱ δὲ, εἰς Βυζάντιον ἐλθόντες, ὀλίγῳ ὕστερον πάλιν ἐπανῆκον. Ἔφασκε δὲ ὁ Κράλης, ὡς κατὰ τὴν δευτέραν πρεσβείαν τὰς ἐκ Χριστουπόλεως ἁπάσας ἑσπερίους πόλεις παραδιδοῖεν πλὴν Θεσσαλονίκης, ὡς εἰ μὴ Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα βούλοιτο παραδιδόναι, ἀλλ' C αὐτόν γοῦν εἵρξαντα κατέχειν ἐν δεσμωτηρίῳ. Ὁ δὲ αὖθις ἀπέπεμπεν ἀπράκτους, ἀδύνατα εἰπὼν αἰτεῖν. Ἑλένη δὲ ἡ τοῦ Κράλη γαμετὴ καὶ καθήψατο πικρῶς, καὶ ἀπέπεμπε πρὸς ὀργὴν ὡς ἄδικα πρεσβεύοντας, καὶ πολλὴν αὐτοῖς τὴν ἀδοξίαν οἴσοντα. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἐν τέλει πάντες τῶν Τριβαλῶν ἐλοιδοροῦντό τε καὶ πολλὴν αὐτῶν κατεγίνωσκον μωρίαν, εἰ τοιαῦτα πείσειν ἤλπισαν, οὕτω μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἐλλείποντα κακίας. Πάντες γὰρ ἐφίλουν βασιλέα, καὶ οὐδὲν ἠνείχοντο τῶν ἀγόντων βλάβην εἰς ἐκεῖνον. Ὥστε καὶ τις ἐξ αὐτῶν Κοβάτζης ὠνομασμένος φανερῶς ἀντεῖπε καὶ ἠπείλησε θάνατον τοῖς πρέσβεσιν, εἰ μὴ τάχιον ἀπαλλάττοιντο, πολλήν τε αὐτῶν ἀναισθησίαν κατηγόρει, ὅτι τὸν Ῥωμαίων D ὀφθαλμὸν οἰκείαις αὐτῶν χερσὶν ἐξορύξαντες αὐτοὶ, προσέτι καταπροδιδόασι, καὶ πόλεις καὶ τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων, ἵνα τελέως κατασβέσωσιν αὐτὸν, ὥσπερ δεδοικότες μὴ ἐπανελθόντος αὖθις ἀναβλέψωσιν. Ὁ μὲν οὖν οὕτω πρὸς ὀργὴν ἀπέπεμπε. Μακάριος δὲ ὁ Θεσσαλονίκης ἐπίσκοπος, ἐπεὶ ἀνηνύτοις ᾔσθετο ἐπιχειρῶν, βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ προσελθὼν, πρῶτα μὲν ἐμέμφετο τῆς περὶ βασιλέα τὸν φίλον ἀγνωμοσύνης, ὅτι τοσοῦτον φιληθεὶς, καὶ οὕτω μεγάλων εὐεργετημάτων ἀπολελαυκὼς, τοῖς ἐναντιωτάτοις ἀμείψαιτο τοὺς παῖδας, τῆς ἀρχῆς ἕνεκα ἐπιβουλεύσας καὶ ἀποκτεῖναι διανοηθείς. Ὧν τὴν ἀτοπίαν βδελυξάμενον καὶ Θεὸν, μὴ μόνον οὐκ ἐφεῖναι εἰς τέλος τὰ βεβουλευμένα ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ τῆς

περὶ βασιλέα ἀδικίας δίκας εἰσπραττόμενον, ὑπερόριον ἀποδεῖξαι καὶ πλανήτην περιιόντα, ἐπ' ἄλλοις τὴν ἐλπίδα ἔχοντα τῆς σωτηρίας. Ἔπειτα συνεβούλευεν εἰ μὴ πρότερον, ἀλλὰ νῦν γε τὸ συνοῖσον συνιδόντα, πρεσβείαν ποιήσασθαι πρὸς βασιλίδα, καὶ ἱκέτην αὐτῆς τε καὶ πατριάρχου, καὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς γενέσθαι, ὥστε ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις συγγνώμης ἀξιώσαντας, πρόνοιάν τινα ποιήσασθαι αὐτοῦ, καὶ μὴ ὑπερόριος ἀπόληται, οὐδεμιᾶς ἢ φαύλης τινὸς ἐλπίδος ἔτι ὑπολειπομένης. Βασιλεὺς δὲ, Οὐδὲν θαυμαστὸν, εἶπεν, εἰ μεθύων τις καὶ παραφερόμενος ὑπ' ἀναισθησίας οἴοιτο καὶ τοὺς ἄλλους τὰ ἴσα πάσχειν. Καὶ σὺ τοίνυν τῇ κενῇ δόξῃ καὶ φιλαρχίᾳ κατάκρας ἁλοὺς, καὶ προδοσίαν τὴν ἐσχάτην εἰργασμένος, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ τὰ ἴσα καὶ ἐμοῦ καταψηφίζῃ μηδὲν τοιοῦτον εἰργασμένου. Οἶσθα γὰρ ὡς ἐμοῦ τοῖς ἐν Ἄθῳ ἀρετῆς ἀντιποιουμένοις, καὶ τοῦ καλοῦ καὶ ἐρασταῖς ἐργάταις γεγραφότος, καὶ πολλὰ δεηθέντος πρὸς Βυζάντιον ἐλθεῖν, καὶ βασιλίδι καὶ πατριάρχῃ, καὶ οἷς αὐτὸς ὀνομάζεις σύγκλητον βουλὴν, διαλεχθῆναι περὶ εἰρήνης, καὶ πεῖσαι κατατίθεσθαι τὸν πόλεμον, ὃν ἀδίκως κεκινήκασι κατ' ἐμοῦ μηδὲν ἠδικηκότος, συκοφαντίας πλασάμενοι καὶ διαβολὰς, μετὰ τῶν ἄλλων παρειλήφασι, καὶ σὲ ὡς ἀρετῆς ἀντιποιούμενον δῆθεν, καὶ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος βουλησόμενον διακινδυνεύειν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καλῶς ποιοῦντες, τά τε δέοντα εἰρήκασι μετὰ παῤῥησίας, καὶ τῶν εἰς αὐτοὺς ἡκόντων ἐνέλιπον οὐδὲν, καὶ τῶν διαφθείρειν βουλομένων καὶ διαστρέφειν ἀπὸ τῆς ἀληθείας, οὐδὲ ἐπεστράφησαν, πολλὰ ἐπαγγελλομένων εὖ ποιήσειν, ἀλλὰ τοῖς ἐξαρχῆς ἐνέμειναν λογισμοῖς, καὶ τῇ περὶ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου κρίσει. Δι' ἃ καὶ μέχρι νῦν πολλοῖς προσταλαιπωροῦσιν ἀλγεινοῖς. Σὺ δ' ὑπὸ φιλαρχίας καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρχιερωσύνην δόξης ἡττηθεὶς αἰσχρῶς, καὶ τοὺς συμπρεσβευτὰς μετὰ τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας προὔδωκας· οἷς ἁρμόσει μικρὸν ὑπαλλάξαντας τὸ ὑπὸ Παύλου τοῦ θεσπεσίου εἰρημένον περὶ Δημᾶ, καὶ περὶ σοῦ εἰπεῖν νυνὶ, ὅτι «Μακάριος ἡμᾶς ἐγκατέλιπεν, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην.» Ἃ ἐχρῆν μεμνημένον, καὶ ὡς νῦν ἀνοσιώτερα καὶ ἀδικώτερα πολλῷ τολμᾷς, τὸν οὐδὲν ἐμὲ ἠδικηκότα αὐτοχειρίᾳ μονονουχὶ πειρώμενος φονεύειν, χάριν ἀξίαν ἐν τούτῳ κατατιθέμενος τοῖς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐγχειρίσασιν, αἵμασιν ἀδίκοις μολύνων τὰς χεῖρας, μὴ ἐμοῦ καταψηφίζεσθαι ἀδικίαν καὶ ἀγνωμοσύνην περὶ βασιλέα οὐδὲν οὔτε πρότερον, οὔτε μέχρι νῦν ἀνάξιον τῆς εἰς ἐκεῖνον φιλίας εἰργασμένου. Περὶ μὲν οὖν τῆς εἰς βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας ἐμοῦ εὐγνωμοσύνης, λόγον οὐδένα πρὸς σὲ ποιήσομαι νυνὶ καθάπαξ τὰς φρένας διεφθορότα, καὶ ἄδικα, καὶ παράνομα καὶ λέγοντα καὶ διανοούμενον περὶ ἐμοῦ, ἀλλ' ὕστερον ἡνίκα ἂν ἐθέλῃ Θεός. Περὶ δὲ ὧν εἴρηκας, ὡς δεῖ βασιλίδος ἱκέτην καὶ πατριάρχου γενέσθαι ὡς ἂν συγγνώμην παρασχόμενοι πρόνοιάν τινα ποιήσωνται πρὶν παντάπασιν ἀπολέσθαι, ἐκεῖνο εὔκαιρον εἰπεῖν, ὅτι «Μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμὲ, θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτὰς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν.» Πρὸς μὲν οὖν ἐκεῖνον ὁ βασιλεὺς τοιαῦτα ἀπεκρίνατο.

A tur, ut nunc saltem se respiceret, missoque ad Augustam legato, ipsam, patriarcham atque consilium suppliciter oraret, ut data præteritis venia, aliqua se cura dignarentur, nec ab omni bona spe desertum, interire extorrem paterentur. Tum imperator : Haud mirum, ait, si ebrius quispiam, et in orbem actus, sensu deficiente, terram stabilem et inconcussam vacillare putet, nec, si insania correptus, alios quoque judicet insanire. Et tu igitur inani gloria et amore dominandi subactus plane, proditorque maximus, nihil mirum, si insontem me eorumdem criminum condemnes. Meministi quomodo cum ad virtutis alumnos, honestatisque amatores, et cultores in Atho monte scribens, eos enixe rogassem ut Byzantium venientes, cum B imperatrice, patriarcha, et quod nominasti consilio, de pace agerent, deponendique belli, quod confictis criminationibus, mihi immerenti intulissent, auctores fierent, cum aliis te quoque, ut sanctimoniæ studio flagrantem scilicet, et pro tuenda honestate, communique fructu nullum certamen detrectaturum assumpserint. Verum illi recte sane, et quæ oportuit cum libertate dixerunt, suarumque partium nihil prætermiserunt, et ab iis qui eorum integritatem corrumpere, atque a veritate in diversum rapere magnis pollicitationibus conabantur, a primis cogitationibus suis, atque ab eo quod semel honestum ac justum judicassent, non sunt dimoti. Qua de causa usque C hodie in multa ærumna sunt. Tu autem imperandi cupidine et episcopatus splendore turpiter superatus, etiam legationis socios una cum justitia et veritate prodidisti : qui illud divi Pauli de Dema modice immutatum tibi possunt occinere : « Macarius nos reliquit, diligens hoc sæculum, et profectus est Thessalonicam. » Quorum te memorem esse oportebat, et horum simul, quæ nunc sceleratiora, magisque impia non reformidas : **520** dum me, qui læsi neminem, tantum non per temet conaris occidere (dignas videlicet isto modo gratias referens iis, qui episcopatum tibi mandaverunt), et nefarie effuso sanguine manus tuas scelerare : ita me ingratæ et improbæ in imperatorem voluntatis non accusasses, qui nihil unquam ejus amicitia D indignum perpetravi. De mea igitur in illum et liberos ejus pietate nullum nunc tecum semel depravato, ac de me pessime existimante, loquenteque verbum commutabo : sed cum Deus voluerit. Quod autem injecisti in sermone, oportere me imperatrici ac patriarchæ supplicare, ut data venia, saluti meæ prospectum velint, illud apposite responderim, « Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros[1]. » Hæc ad Macarium coram imperator.

[1] Luc. xxiii, 28.

CAPUT LIII.

Thessali se Cantacuzeno dedunt ultro. Narrat legatis fortunam suam. Causam edit, cur in Thessaliam venire per se nequeat, et Joannem Angelum præfectum designat. Thessali eum libenter accipiunt. Bullæ quam Cantacuzenus eidem dedit pro suspicione tyrannidis affectatæ a se depellenda, ipsaque ejusdem bullæ verba recitata, in qua multa Christiane et ad pios mores accommodate dicta. Commendatio Joannis Angeli eximia, quem præfectum Blachiæ et castellorum creat. Conditiones ei impositus enumerat.

A Sub idem tempus etiam e Thessalia legati eum ad se vocant, et orant, ut sibi præsit; nam et antea ejus potius, quam Augustæ partes amplexi, principem suum esse cupiebant; et tunc concorditer mittentes, ad gubernacula eumdem invitabant. Imperator cum pro veteri benevolentia, tum quod nunc ultro ei se subjicerent, pluribus gratias agens periniquum esse dixit, si, cum ipsi tam incredibile immensumque sui studium demonstrarint, non pari eos amore prosequi videretur, neque aperiret, quid in corde suo volutaret. Quæ enim Gynæcocastri sibi evenissent, quo pacto et ipse, et de suis amicissimi gravibus fuissent obsessi periculis, et domesticis desciscentibus, et hostibus instantibus ac prementibus, multaque in exercitu B extitisset tumultuatio et confusio, præ quibus malis pereundum erat, nisi Deus de cœlo salutarem manum extendisset, hæc inquam, putare se ne ipsos quidem fallere. Cum autem ad Cralem Triballorum principem coactus confugisset, admodum magnifice ab eo tractatum, et auxilia præter opinionem consecutum esse.
521 Itaque nuper cum copiis non parvis ac bellicosis Didymotichum cœpisse contendere, ut rebus suis illic constitutis, cum amicis sese conjungeret. Sed cum Pheris esset, duces ac milites periculose morbo fuisse implicitos, magnamque partem exstinctos : ut proinde in Triballos iter remetiri necesse habuerit. Nunc se comparare, ut cum exercitu denuo Didymotichum proficiscatur: C id enim sibi ad acquirendum, si Deo placuerit, totum Romanum imperium adjumento maximo futurum. Propterea in Thessaliam per id tempus venire non posse; magis enim molestia, quam lætitia eos affecturum, si brevi spatio illic degens, in Thraciam revertatur. Sed si vere et ex animo sibi parere velint, in præsens Joannem Angelum prætorem se illis præficere, sanguine conjunctissimum, quique ad salutem ab hostibus defendendam et prudentia, et invicto animo, et peritia militari egregium se ducem præstare queat. Se, ubi Didymotichi fuerit, nec aliquis casus impedierit, quanta maxima poterit diligentia alacritateque eorum res curaturum. Hæc legatis respondit, D et ea Thessalis renuntiare jussit : qui si annuerent, tum opere complerentur. Sic eos qua decebat comitate, et una de domesticis suis Manuelem administratorem dimittit. Ad eos ut venerunt, militesque et optimates urbium responsum audierunt, de benevolentia ac de veritate, cujus a puero fuisset semper studiosissimus, amplissimas ei gratias agunt, quod nimirum nihil fictum ac timidum, quamvis afflicta et prostrata fortuna

Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καὶ ἐκ Θετταλίας ἧκον πρέσβεις, καλοῦντες βασιλέα, καὶ δεόμενοι ἄρχειν σφῶν. Καὶ πρότερόν τε γὰρ ἕτοιμοι ἦσαν ὑπακούειν, καὶ τὰ ἐκείνου μᾶλλον ᾑροῦντο, ἢ βασιλίδος, καὶ τότε δὲ ὁμονοήσαντες, ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν, καλοῦντες ἐπὶ τὴν ἀρχήν. Βασιλεὺς δὲ αὐτοῖς πολλὰς ὁμολογήσας χάριτας τῆς τε προτέρας εὐνοίας, καὶ τοῦ νυνὶ προσχωρεῖν ἑκόντας, ἔπειτα ἔφασκεν ἀγνωμον εἶναι δεινῶς, εἰ αὐτῶν πᾶσαν εὐνοίας ὑπερβολὴν ἐνδεικνυμένων, ὁμοίως καὶ αὐτὸς φαίνοιτο διακείμενος περὶ αὐτοὺς, μηδὲ τὴν διάνοιαν ἀποκαλύπτοι. Ὅσα μὲν γὰρ ἐν Γυναικοκάστρῳ συμβαίη περὶ αὐτὸν, καὶ ὡς αὐτός τε καὶ τῶν συνόντων οἱ μάλιστα φιλοῦντες μεγάλοις κινδύνοις περισχεθεῖεν, ἀφισταμένων μὲν τῶν οἰκείων, τῶν πολεμίων δὲ ἐπικειμένων, καὶ ταραχῆς πολλῆς καὶ ἀταξίας τὸ στρατόπεδον κατεχούσης, εἰ μὴ Θεὸς ἄνωθεν χεῖρα σώζουσαν ὑπερέσχεν, οὐδ' αὐτοὺς ἠγνοηκέναι οἴεσθαι. Ἀνάγκῃ δὲ ἐλθὼν πρὸς Κράλην τὸν ἄρχοντα Τριβαλῶν, πολλῆς ἀπολελαυκέναι παρ' αὐτοῦ καὶ τιμῆς καὶ συμμαχίας παρὰ δόξαν. Ὀλίγῳ γοῦν πρότερον στρατιὰν παραλαβὼν πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν, ἐπὶ Διδυμότειχον σπεύδειν, ὡς τοῖς ἐκεῖσε φίλοις συνεσόμενος καὶ διαθησόμενος εὖ τὰ κατ' αὐτόν. Γενομένου δὲ ἐν Φεραῖς, τούς τε ἡγεμόνας καὶ τὴν στρατιὰν νόσῳ δεινῇ περισχεθῆναι καὶ ἀποθανεῖν αὐτῶν πολλοὺς, ὡς ἐκ τῆς νόσου καὶ πρὸς ἀνάγκην ἐλθεῖν αὖθις ἀναστρέφειν εἰς τὴν Τριβαλῶν ἀρχήν. Νυνὶ δὲ παρασκευάζεσθαι, ὡς ἅμα στρατιᾷ εἰς Διδυμότειχον αὖθις ἀφιξόμενος. Τοῦτο γὰρ μάλιστα λυσιτελεῖν αὐτῷ πρὸς τὸ κτήσασθαι, εἰ κατὰ γνώμην εἴη Θεῷ, τὴν πᾶσαν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. Δι' ἃ οὐ δύνασθαι ἥκειν πρὸς Θετταλίαν νῦν. Μᾶλλον γὰρ ἀνιάσειν, συγγινόμενος μὲν ἐπὶ μικρὸν, ἐν τάχει δὲ ἀπαίρων πρὸς Θρᾴκην αὖθις. Ἀλλ' εἴγε κατὰ γνώμην αὐτοῖς εἴη ὑπ' αὐτὸν τελεῖν, νῦν μὲν ἄρχοντα αὐτοῖς τὸν Ἄγγελον Ἰωάννην ἐφιστᾷν, προσήκοντά τε μάλιστα ἐξ αἵματος, καὶ δυνάμενον ἐξηγεῖσθαι καὶ διασώζειν ἀπὸ τῶν πολεμίων ἄν τινες ἐπίωσι, καὶ συνέσει καὶ εὐψυχίᾳ, καὶ ἐμπειρίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πολέμους. Αὐτὸν δὲ γενόμενον ἐν Διδυμοτείχῳ, εἰ μήτι κωλύοι δυσχερὲς, πρόνοιαν αὐτῶν ποιήσεσθαι, ὅση δυνατὴ, καὶ πᾶσαν ἐνδείξεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ προθυμίαν καὶ σπουδήν. Τοιαῦτα μὲν πρὸς τοὺς πρέσβεις ἀπεκρίνατο. Ἐκέλευέ τε καὶ τοῖς ἐν Θετταλίᾳ ἀπαγγείλαντας εἰ πείθοιντο, εἰς ἔργον ἄγειν. Φιλοφροσύνην τε αὐτῷ προσήκουσαν περὶ αὐτοὺς ἐπιδειξάμενος, συνεξέπεμπε καὶ τῶν οἰκείων ἕνα Μανουὴλ τὸν διοικητὴν, ὡς τὰ εἰρημένα παρ' αὐτοῦ καὶ τοῖς ἐν Θετταλίᾳ ἀπαγγελοῦντα, ὧν καὶ γενομένων ἐν Θετταλίᾳ, ἐπεὶ ἥ τε στρατιὰ καὶ τῶν πόλεων οἱ ἄριστοι τὰ παρὰ βασιλέως εἰρημένα ἐπυνθάνοντο, πρῶτα μὲν ὡμολόγουν βασιλεῖ χάριτας πολλὰς τῆς εὐμενείας

A τῆς περὶ αὐτοὺς, καὶ τῆς συντρόφου καὶ φίλης ἀληθείας ἐκ παιδὸς, ὅτι καίτοι δοκῶν ἐν δυσπραγίαις εἶναι, οὐδὲν ὑπέμεινε πεπλασμένον φθέγξασθαι, οὐδ' ἀγεννὲς, ἀλλὰ δήλην αὐτοῖς πεποίηται τὴν διάνοιαν οἵα ἦν· Αὐτοὺς δὲ τῷ περιόντι τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, ἐπεὶ μὴ λυσιτελεῖν αὐτῷ δοκοίη, τὸ νῦν ἔχον ἥκειν παρ' αὐτοὺς, οὐχ Ἄγγελον μόνον κατὰ γένος αὐτῷ προσήκοντα, καὶ ἄρχειν δυνάμενον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἴ τινα ἐκείνου πέμποι πολλῷ καταδεέστερον δέξεσθαι προθύμως, καὶ πᾶσαν ἐπιδείξεσθαι περὶ τὸν βασιλέα εὔνοιαν. Τοιαῦτα μὲν καὶ οἱ ἐν Θετταλίᾳ ἀπεκρίναντο. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ πύθοιτο ἀπὸ τῶν πρέσβεων ἐπανελθόντων, ἔπεμπε τὸν ἀνεψιὸν Ἄγγελον Ἰωάννην, ἐπίτροπον εἶναι Θετταλίας. Πᾶσι δὲ βουλόμενος καταφανὲς ποιεῖν, ὡς οὐ βασιλέως τοῖς παισὶν ἐπιβουλεύων ἤρατο τὸν πόλεμον, καὶ ὡς οὐδ'
B εἰ περιγένοιτο τῆς ἀρχῆς ἔγνωκεν ἀποστερεῖν, ἀλλ' ὑπὸ βασιλίδος μᾶλλον αὐτὸς ἐπολεμήθη ἀνθρώποις πειθομένης συκοφάνταις, τῷ Ἀγγέλῳ πρὸς τὴν Θετταλίας ἀρχὴν χρυσόβουλλον ποιῶν, βασιλίδα τε προσέγραψε, καὶ βασιλέα Ἰωάννην τὸν υἱὸν, ὥστε Ἄγγελόν τε καὶ Θετταλοὺς, τὴν δουλείαν τε κἀκείνοις, ὥσπερ καὶ αὐτῷ ὁμολογεῖν, καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον ὑπείκειν. Ὃ καὶ ἐπὶ λέξεως εἶχεν οὕτως· Ὡς ἀπόλοιτο ὁ φθόνος τὸ πάντων τῶν κακῶν χείριστόν τε καὶ ἀδικώτατον, ὅ γε κακῶς ἡμᾶς ἀρχῆθεν ἐξώσας τῆς ἀκηράτου τρυφῆς χειρὶ Θεοῦ πλασθέντας, καὶ λόγῳ τιμηθέντας, ὢ τῆς ὑπὲρ λόγον χάριτος, καίτοι μετὰ τὴν τοῦ χείρονος πεῖραν, ἵνα συνελὼν εἴπω, εἰ τῆς ἐνδίκου καταδίκης ἐκείνης ἦμεν ἐν συναισθή-
C σει, καὶ τὰ βελτίω ἐμελετῶμεν, κἂν συγγνώμης τυχόντες αὖθις ἂν ἦμεν ἐν τοῖς προτέροις. Νυνὶ δ' ὥσπερ μήτι χαλεπὸν πεπραχότες, ἢ πεπονθότες ἐξ ἀβουλίας, ἢ γοῦν ὑπὸ τοῦ παθεῖν οὐμενουν διδαχθέντες τὸ τὰ δέοντα φρονεῖν οἱονεὶ παρῃρήμεθα, πήματα πάσχειν αὐθαίρετα κακῶς αἱρεθέντες, καὶ ξεινῶς ἐγκαλινδεῖσθαι διὰ βίου τοῖς μὴ καθήκουσι, καὶ τῆς ἴσης ἀξίας πρὸς Θεοῦ τυχόντες, καὶ τῆς αὐτῆς ἠξιωμένοι σπουδῆς, μεμηνότος δίκην, ταύτησὶ μὲν οἰκτρῶς ἐκπεπτώκαμεν, ἀνισότητα δὲ πεπόνθαμέν τε καὶ τετιμήκαμεν. Δέον γὰρ σπουδάζειν, ἢ τὸν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἀμείνοσι δρόμον, ἢ φιλονεικεῖν ἄλλος ἄλλον ὑπερβαίνειν, ὅπως ἂν ἐπ' ἀγαθοῖς ἀλλήλους νικῴημεν, τοὐναντίον ἅπαν φαινόμεθα πράττοντες, καὶ συμβέβηκεν ἡμῖν οἷόν τι πάθος ἀτεχνῶς
D ἄτοπον, ὅτι κατὰ τοὺς τῆς μορφῆς χαρακτῆρας ἔπεστι διενηνοχέναι, καὶ ταῖς τῆς ψυχῆς ἕξεσι. Καὶ τὴν πρώτην ἐκείνην καὶ μακαριστὴν ὄντως εὐδαιμονίαν ἀποβαλοῦσιν ἡμῖν, δέδοκτο δεῖν ἐφ' ἑτέραν πολυσχιδῆ τραπέσθαι, ἀβέβαιον πάντη καὶ καθ' ἑαυτὴν στασιάζουσαν. Ἣν εἴ τις οὐ καλοίη τύρβην κομιδῇ ματαίαν, καὶ θόρυβον ἀκερδῆ, τοῦτον ἐγὼ νομίζω τελεῖν οὐκ εἰς τοὺς εὖ φρονοῦντας, οὐ φύσεως

A sua, ut appareret, loqui, sed mentem illis suam candide declarare voluisset. Se autem abundantia quadam amoris erga illum, quandoquidem hoc tempore ad eos sibi veniendum non putet, non modo Angelum, ipsi genere conjunctum et ad regendum idoneum, sed et si quempiam illo multo inferiorem mittat, libenter suscepturos, imperatorisque semper fore cupidissimos. Talia Thessali responderunt; quæ ut a legatis reversis imperator audivit, consobrinum Joannem Angelum ad ineundam Thessaliæ præfecturam misit. Volens autem constare palam, non se insidiantem imperatoris liberis bellum suscepisse, nec, si vinceret, illos imperio privare statuisse, sed potius ab Augusta mendaciloquis hominibus fidem commo-
B dante se oppugnari, **522** Angelo propter Thessaliæ procurationem bullam auream faciundam, et imperatricis ac Joannis ejus filii imperatoris nomina ascribi curavit, ut et Angelus, et Thessali subjectionem æque ipsis, ut sibi profiterentur, magisque de cætero subessent. Bulla ad verbum hæc erat (8): Utinam malorum omnium pessimum nequissimumque invidia disperiret, quæ nos Dei manu fictos, et intelligentia honoratos (o inexplicabile munus) male ab initio ab immortalibus illis deliciis expulit. Quanquam si post experta mala, ut breviter dicam, justam illam damnationem simul agnosceremus, melioraque meditaremur, veniam adepti, in priorem statum restitueremur.
C At nunc, quasi ob amentiam nihil noxium operati, aut perpessi, sive ex eo quod passi sumus minime docti, judicium veri propemodum amisimus, dum mala perpeti male eligimus, et accusare quærimus, quorum in vita nullum crimen reperitur. Et cum æqualem a Deo dignitatem inter nos sortiti, eademque ab ipso cura dignati simus, ea furiosorum instar miserabiliter excidimus, et ad inæqualitatem redacti, eam in honore habuimus. Cum namque vel studere debuissemus idem ingredi virtutis curriculum, vel contendere, ut alius alium anteiret, et in bonis actionibus nos mutuo vinceremus, prorsus contra facimus, et tanquam morbo quodam absurdissimo occupamur. Nam ex formæ nostræ lineamentis sequitur, ut etiam habitibus animi
D excelluerimus. Et quia prima illa vereque beatissima felicitate orbati sumus, visum est oportere ad aliam multiplicem, inconstantem omnino et a seipsa dissidentem converti. Quam si quis non appellet turbas valde stolidas tumultumque, hunc ego in prudentibus haud numerandum, neque illi naturam, sed pravam aliquam voluntatem in hoc nocuisse opinor. Cum porro multi hujus dictæ et legitimæ felicitatis diversa ratione exsortes sint,

Jacobi Pontani notæ.

(8) De aurea bulla loquitur, de qua antea sæpius; eam enim imperatores dabant, quibus dandam censebant. Nicetas lib. I vocat, γράμμα ἐρυθροσήμαντον, σφραγῖδί τε χρυσείᾳ, καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀναδευμένῳ αἵματι. *litteras rubrica notatas, sigilloque aureo et serico filo munitas, quod conchæ sanguine tinctum erat.* Zonaræ, tomi. III, χρυσοσήμαντος γραφὴ et χρυσόβουλλος γραφὴ dicitur.

et homines partim majorum claritudine, partim pecuniarum thesauris, partim gloria et multorum erga se observantia, partim arte ac munere imperatorio, partim vita, ordine et modo laudabili instituta, partim felicitate liberorum, illustriumque cognatorum, et amicorum tribu superbire et lætari consueverint, hæc omnia, et alia quæ vulgo beatitates habentur (quæ prætereo, ne nominibus hujuscemodi proferendis nimium videar delectari), plus satis ubertimque, citra laborem, et ut ita dicam, facili ac secundo quodam cursu experiri a Deo mihi concessum est. Et si cui, qui nunc **523** vivunt mortalium, aut qui olim vixerunt in uno horum quomodocunque gloriari, seseque circumspicere fas est aut fuit, omnes mihi hoc utique concedendum fatebuntur, his omnibus per omnia gloriari. Equidem felicitate multa, et omnigenis opibus, sine malo quotidiano aliquo circumfluxi : quod quidam antiquorum sapientum laudavit (9). Contemplabar autem velut e specula ista, quæ temere honorantur, et studiose quæruntur, ac facillime dilabuntur : utpote quæ de foris hominibus affluunt, fortunæ cujusdam inconstanti fluxu, hæc in trutina præbentis, cujus lancium altera levior ascendit(10), altera contra gravitate ponderis deprimitur. Et omnia quidem alia facile mutatum iri putabam, utpote ab his sponte discessurus : ab illis non semper fortasse honorifice appellatus, quemadmodum fieri solet. Quam autem supra amicorum tribum nominavi, cum rebus ipsis et temporibus mutatum iri non sperabam. Sed ut ego me ab illis non eram quadamtenus sejuncturus, sic ipsos non aliter facturos existimabam. Fatenda veritas, difficillimum credidi, ut illi mihi adversarentur, quibus undecunque benefacere non cessavi. Si autem ab his ipsis potius infanda passi, et proh dolor! calumniis vehementissime oppugnati sumus, quid attinet plura dicere? Sed oportebat, oportebat inquam, omnes cognoscere, et ante oculos ponere, nihil esse firmum ac permanens. Qui porro nos antecessit dominus imperator divinissimus, et generosus mihi frater, ac ei olim injuriosissime tractato, et in periculis versanti (dissimulandum et parcendum in præsens iis qui injuriam intulerunt, nisi hoc, quod illustris-

A εἰς τοῦτο, φαύλης δέ τινος αἱρέσεως ζημιωσάσης αὐτόν. Πολλῶν δὲ ταύτης δὴ τῆς λεγομένης τε καὶ νομιζομένης εὐδαιμονίας διαφόρως εὐμοιρησάντων, καὶ τῷ μὲν ἀπὸ γένους οἷον τιμᾷν εἰώθασιν ἄνθρωποι, τὸ βρενθύεσθαί τε καὶ ἥδεσθαι προσυπάρχοντος, τῷ δ' ἀπὸ χρημάτων, τῷ δ' ἀπὸ δόξης καὶ θεραπείας ὅτι πολλῆς, ἑτέρῳ δ' ἀπὸ στρατηγίας, βίου τε κατὰ κόσμον ἐπαινετοῦ, ἄλλῳ δ' ἀπ' εὐτεχνίας καὶ φατρίας λαμπρᾶς συγγενῶν καὶ φίλων, τούτων ἁπάντων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοῖς πολλοῖς μακαρίζεται· παρίημι γὰρ τὸ δοκεῖν περαιτέρω τῇ τῶν τοιούτων ὀνομάτων προφορᾷ φαιδρύνεσθαι, λίαν ἱκανῶς ἐμοὶ πειραθῆναι, καὶ δαψιλῶς εὐμαρῶς πως ἄν τις εἴποι κατὰ ῥοῦν θεόθεν κεχορήγηται. Καὶ εἴ τῳ τῶν νῦν ἢ τῶν πάλαι ἑνὶ τῶν λεγομένων αὐχεῖν ὁπωσοῦν ἐχρῆν B ἢ μέγα φρονεῖν, φαῖεν ἅπαντες ἂν ἐμοὶ χρῆναι τὸ τούτοις ἅπασι διὰ πάντων σεμνύνεσθαι. Ἀμέλει καὶ ἦν μὲν ἐμοὶ πολλή τις εὐδαιμονίας σύῤῥοια, καὶ ὄλβου παντοίου, μηδενὸς τυγχάνοντος κακοῦ κατ' ἦμαρ, ὥς τινι τῶν πάλαι σοφῶν ἐπῃνέθη. Ἐθεώμην δ' ὥσπερ ἐξ ἀπόπτου τινὸς εἰκῇ ταῦτα τιμώμενά τε καὶ σπουδαζόμενα, καὶ ῥᾷστα λυόμενα, ὡς ἔξωθεν ἀνθρώποις περιῤῥεόμενα τύχης τινὸς ἀστάτῳ φορᾷ, καὶ τὸ τῆς τρυτάνης πασχούσης, ἧς τῶν πλαστίγγων ἡ μὲν ἄνεισι κουφιζομένη, ἡ δ' αὖ καθέλκεται, βαρυτέρας ἐπιτεθείσης ὁλκῆς. Καὶ πάντων μὲν τῶν ἄλλων ᾤμην ῥᾳδίαν τινὰ τὴν μεταβολὴν, ὡς ἀπὸ μὲν τῶν ἀφιξόμενος οἴκοθεν, ὑπὸ δὲ τῶν ἴσως οὐκ ἀεὶ καλούμενος, οἷα συμβαίνειν εἴωθεν. Ἣν δ' C ἔφθακως ὠνόμασα φατρίαν φίλων, οὔποτ' ᾤμην τοῖς πράγμασι συμμεταβληθῆναι, μηδὲ τοῖς τοῦ βίου καιροῖς· ἀλλ' ὥσπερ οὐκ αὐτὸς ἔμελλον ἀμωσγέπως ἐκείνων ἀφέξεσθαι, οὕτως οὐδὲ σφᾶς ἄλλο παρὰ τοῦτο παθεῖν ὑπείληφα. Εἰρήσεται γὰρ τἀληθὲς, παγχάλεπον ἐνόμισα ἐκείνους κατ' ἐμοῦ γενέσθαι, οὓς εὖ ποιῶν οὐκ ἐπαυσάμην ἐν πᾶσιν. Εἰ δὲ καὶ ὑπ' αὐτῶν τούτων μᾶλλον ἡμεῖς ἀνήκεστα ἐπεπόνθειμεν, καὶ τὰ δεινότατα, φεῦ, σεσυκοφαντήμεθα καὶ διαβεβλήμεθα, τί χρὴ καὶ λέγειν; Ἀλλ' ἐχρῆν, ἄρ' ἐχρῆν κατειληφέναι πάντας ἀπλανῶς, καὶ ἐς προῦπτον κεῖσθαι, ὡς οὐδὲν μόνιμον, οὐδὲ βέβαιον. Τῷ μέντοι πρὸ ἡμῶν δεσπότῃ τε καὶ βασιλεῖ, τῷ θειοτάτῳ καὶ γενναίῳ μοι ἀδελφῷ πάλαι τὰ μέγιστ' ἀδικουμένῳ καὶ κινδυνεύοντι, παροπτέον δὲ τὰ νῦν

Jacobi Pontani notæ.

(9) Felicissimum esse ait Euripides in *Hecuba*, cui nihil in diem obtingit mali, his verbis, Ἐκεῖνος δ' ὀλβιώτατος, ὅτῳ κατ' ἦμαρ τυγχάνει μηδὲν κακόν. Cum ergo nec unum diem vita nostra a malis sit libera (quæ quam multa sint, resensere nihil attinet), quid tota vita, quam erit misera? Sed Cantacuzenus fuit homo paucissimorum hominum. Merito autem sapientem nuncupat; Euripides siquidem propter sapientiam, ὁ σκηνικὸς φιλόσοφος, *scenicus*, seu *theatralis philosophus*, dictus est.

(10) Antiqui res hominum a Jove velut libra quadam pensitari censebant, unde et ὑψίζυγος dictus est poetis, utpote qui ex alto cœlo omnia libret ac ponderet. Homerus *Iliad*. χ' Achillis et Hectoris fata libræ, seu lancibus imposuisse, et Hectoris descendisse, seu præponderasse ait. Id D voluit Maro de Ænea et Turno, *Æneid*. lib. XII:

Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, et fata imponit diversa duorum,
Quem damnet labor, et quo vergat pondere lethum.

Quam diversis simulacris olim efficta fuerit Fortuna, docet Alexand. Neapolit. lib. I, cap 13, inter quæ tamen eam cum libra, seu trutina effictam fuisse, non invenio. Hac autem potius justa judicaretur, cum accusetur ut injustissima, et cæca plane. Verumtamen per lances ejus, alteram ascendentem, alteram descendentem, non aliud, quam ipsius mobilitatem et inconstantiam significare historicus voluit, quæ nunc exaltet, nunc deprimat, nunc det, nunc auferat.

φειδοῖ τῶν ἀδικούντων, πλὴν τούτου πάνυ θαυμαστῶν ὄντων, προστεθέντες ἡμεῖς, καὶ πάντα μὲν παρ' οὐδὲν θέμενοι, συγκινδυνεῦσαι δ' ἐκείνῳ καλῶς ἑλόμενοι, καὶ μυρίοις ὑπὲρ ἐκείνου συμπιεσθέντες δεινοῖς, φιλίας ὅρῳ καὶ νόμοις δικαίου χρέους πειθόμενοι, περιγενέσθαι λαμπρῶς τῶν ἀδικούντων τουτονὶ πεποιήκαμεν Θεοῦ τυχόντες ἵλεω. Καὶ ἦμεν αὖθις ἐν παντὶ βίῳ τοῦ ζῆν καὶ βασιλεύειν ἐκεῖνον κηδόμενοί τε καὶ περὶ πλείστου ποιούμενοι, ὡς ἴσασι ταῦτα πάντες καὶ ἡμῶν τὸ σιγᾷν αἱρουμένων. Ἐγὼ μὲν οὖν ὡς καὶ πλειστάκις αὐτοῖς ἔργοις ἐπεδειξάμην ὑπὸ Θεῷ, καὶ τὰ νῦν διϊσχυρίζομαι μάρτυρι, ὡς ῥᾷστ' ἂν καὶ σὺν εὐχῇ τὴν ἐμὴν ἀπεδόμην ζωήν, εἴ γε ἐξὸν ἦν ἐκεῖνον οὐκ ἐς ᾅδου ἰέναι. Ἐπεὶ δὲ τοῦτ' ἐβουλόμην μέν, καὶ ὅσον τὸ ἀπ' ἐμαυτοῦ εἶχον ἐκ τοῦ ῥᾴστου πεποιηκέναι, τῷ Θεῷ δ' οὕτω κέκριται, καὶ τέθνηκεν, ὡς μὴ ὤφελε, βίον ἀβίωτον ἐμοὶ καταλελοιπώς, τοῦ ζῆν καὶ ἄρχειν τὴν ἐκείνου σύζυγον καὶ τὰ φίλτατα παντὶ σθένει καλῶς ἐγὼ λίαν ἐπιμεμέλημαι, ψήφῳ τοῦ θειοτάτου βασιλέως καὶ πάντων ἐφεξῆς ὕστερον τὴν τῶν κοινῶν, ὡς καὶ πρὶν ἐγκεχειρισμένος διοίκησιν. Καλῶς τοίνυν καὶ κατ' εὐχὴν καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον τῶν πραγμάτων ἡκόντων, καὶ ἥξειν ἔτι ῥᾳδίως ἐπαγγελομένων, τῷ ἐξώλει καὶ κακίστῳ πάθει δή φημι τῷ φθόνῳ τρωθέντες, οἱ μᾶλλον, ὡς εἴρηται, παθόντες εὖ παρ' ἡμῶν, ὧν ἔξαρχος ὁ κάκιστ' ἀπολούμενος ἦν Ἀπόκαυχος, δίκην ὄφεως ὑπεψιθύρισαν τῇ βασιλίδι, καὶ τοῦ ὀρθοῦ ταύτην ἐκπεπτωκέναι παρεσκευάκασι κακῶς τὴν αὐτῆς διαστρέψαντες γνώμην· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι γνῶσιν καθ' ἡμῶν, βαβαί, καὶ ταῦτα σπουδαζόντων ὑπὲρ ἐκείνης καὶ τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως, καὶ μυρίους ὑπὲρ ἀμφοῖν ὑφισταμένων καμάτους, μέντοι γε καὶ κακοῖς ἐπεχείρησεν ἀμείψασθαί με, μᾶλλον δὲ θανάτῳ τὸν ὅσῳ περὶ ἐκείνην καὶ τὰ κοινὰ ἀγαθὸν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, ἀλλ' οἷα ἀνθ' οἵων κεκόμισμαι! Ὁπηνίκα γάρ με ἐχρῆν εἰπεῖν τὸ τοῦ ἀποστόλου, τὸ « Τὴν πίστιν τετήρηκα, τὸν δρόμον τετέλεκα, » καὶ τὸ ἑξῆς τοῦ ῥητοῦ λοιπόν, εἰληφέναι θαῤῥεῖν, τότ' ἄρα ἐμοῦ μὲν σιγῶντος, αὐτὸ τοὔργον ἐβόα τοὺς ἄθλους, καὶ μεγάλα ἀντὶ μεγάλων εἰσέπραττεν. Οἱ δ' ὀφείλοντες (ὢ τῆς τῶν συκοφαντησάντων παραπληξίας,) εἰρήνην ἡμᾶς κατεδίκασαν, καὶ ἐγράψαντο πλάσαντες καθ' ἡμῶν, ὃ πρὸς βουλῆς καὶ μελέτης ἡμῖν οὐκ ἦν· οὔ τοι μὰ τὸν καὶ λογισμοὺς καρδιῶν ἀκριβῶς ἐπιστάμενον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἕτερόν μοι ταμιευέσθω καιρόν, ἡνίκα καὶ φανήσεται τἀληθὲς καλῶς Θεοῦ διδόντος. Νῦν δ' ὡς μὴ τῇ τοῦ λόγου ῥύμῃ συνεσχημένοι, κἀντεῦθεν ταῖς τοιαύταις ἐμφιλοχωρεῖν ὑποθέσεσιν ἐπειγόμε-

A simi fuerunt), nos sociati, ejus causa omnia contempsimus, et cum eo pericula libenter subeuntes, milleque malis propter illum exerciti, amicitiæ ac justæ necessitatis legibus inducti effecimus, Deum sortiti propitium, ut is persecutores suos præclare superaret. Et eramus postea in omni ejus vita solliciti, maximique cujusdam boni loco optabamus, ut ille viveret et imperaret : id quod vel tacentibus nobis nemo non novit. Ego igitur, quod factis ipsis sæpissime præ me tuli, nunc quoque Deo teste affirmo, si fieri potuisset, ut ille non moreretur, me cupidissime pro eo moriturum fuisse. Quoniam autem ego istuc volui, et quod ad me attinet, facillime potui, Deo tamen aliter visum est, et ille obiens (qui utinam superesset) vi-B tam minime vitalem mihi reliquit (11), **524** ut ejus conjux et liberi viverent atque imperarent, omni cura et ope elaboravi, auctoritate sacratissimi imperatoris et omnium deinceps, rursum, ut ante, rerum summæ administrandæ præpositus. Cum omnia belle, et ad votum, rectissimeque procederent, et ita processura spes bona daretur, exitiali et pessimo sane morbo, invidia inquam, correpti, quos præ aliis beneficentia nostra extuleramus, duce et auctore Apocaucho perditissimo, qui serpentis instar imperatrici insibilabat, a recto tramite eam detorserunt, et voluntatem ejus (non enim dicam intelligentiam) erga nos, mirabile dictu, perverterunt (12); idque cum pro ipso et C ejus filio imperatori tantum contenderemus, et sexcentos pro ambobus labores hauriremus, nihilo minus malis, vel morte potius, me Christo favente, de ipsa et communi tam bene merentem, remunerare conata est. Hem qualia pro qualibus recepi! Quando enim me illud Pauli divini apostoli dicere convenisset, « Fidem servavi, cursum consummavi *, » et confidere, quod in sententia sequitur, me accepturum (tunc siquidem me tacente res ipsa certamina mea proclamabat, et pro magnis magna reposcebat), qui nobis debebant (o sycophantarum vesaniam), nos accusantes, indicta causa damnarunt, adversum nos comminiscentes, quod in mentem nobis nunquam venerat : ita nos amet, qui cordium cogitationes perfecte cognoscit. D Verum hæc in aliud tempus differam, quando divino munere veritas clare apparebit. Nunc ne impetu orationis abrepti, in hoc argumento cogamur immorari, ac proinde inepti existimemur, dum parvo sermone haud parva complecti nitimur, recta ad propositum aggrediendum est. Postquam igitur

* II Tim. ii, 7.

Jacobi Pontani notæ.

(11) Talia sunt apud Græcos item νύμφη ἄνυμφος, παρθένος ἀπάρθενος, δῶρα ἄδωρα, γάμοι ἄγαμοι, μήτηρ ἀμήτωρ, χάρις ἄχαρις, et quæ notat Victorius lib. x, cap. 12. Ἔργ' ἄνεργα, πότμος ἄποτμος. Et Græcorum imitatione apud Latinos, insepulta sepultura, innuptæ nuptiæ, ars iners, funera nec funera, insaniens sapientia, disciplina indocilis, etc.

(12) Græce sic, cum quadam jucunda paronomasia, τὴν αὐτῆς διαστρέψαντες γνώμην· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι γνῶσιν. Hoc vult : Non potuerunt illi sycophantæ efficere, ut imperatrix desineret nosse me qui essem, id est, quam integer, quam fidus, etc., nec enim hoc poterat, tot experimentis edocta, sed ut non amplius bene cuperet mihi, ut me vellet persequi, qua jure, qua injuria, hoc effecerunt.

invidia dæmonis, ut explicatum est, contra nos inique furentes quos longo tempore nobis devinxeramus, felicitatisque nostræ participes feceramus, horribilia in nos perverse moliti sunt, directaque et ad commune bonum pertinente via, Deo adjuvante incedentes, improbi improbe criminando malefaciendoque cum amicorum reliquiis funditus perdere studuerunt ac tentaverunt, interea nos urgente discrimine, frequenter de salute consultavimus: nihilo minus coram Deo trementes, et sollicite considerantes quomodo salvi esse possent, qui nos prodidissent. Atque ut multa, quæ sunt in medio, ad fugiendam satietatem sileam, cum amici ferme omnes in duris periculosisque temporibus meis alii alia de causa mutatis voluntatibus me desertum ivissent, ipsique cognati **525** ac ministri, quo eadem, vel plura potius officia mihi debebant, in sexcentis me discriminibus arcano Dei judicio destituissent, ipsam et solam Dei dexteram manifestam mihi subvenire, fortiterque tela in me contorta, et murales, ut sic loquar, machinas retundere sensi. Illa tunc omnium minis et tam multis terriculamentis potentiorem se declaravit. Et charissimus frater majestatis nostræ (15), dominus Joannes Angelus, eamdem generis radicem mecum sortitus, et imperatorio sanguine florens, cum sua eximia laude omnes magis nobilitate animi vincere contendit, quam eos corporis nobilitate antecellit. Hanc enim nasci minuique, illam incorruptam perseverare novit. Animi igitur ejus fortitudinem, stabilemque prudentiam, et in amicis diligendis constantiam, pro quibus nullum discrimen reformidet, corporisque habilitatem, et velut concinnitudinem ac robur, longum esset in præsentia commemorare. Quia vero hostium testimonia, ut aiunt, fide digniora sunt, norunt ista, fatebunturque et Illyrii ex quibus hic insignem gloriam reportavit: tota item continens, et ipsi Persæ, qui sæpe in hunc impetu facto, omnibus modis inferiores ac nulli evidenter apparuerunt. Quæ autem mea causa viriliter sustinuerit, universæ scilicet pecuniæ spoliationem, facultatumque omnium proscriptionem, famulorum amissum gregem, privationem aliarum rerum omnium, quibus homines fractos succumbere videmus: ut mecum exsul ad Triballos abierit, animamque ipsam, si opus fuisset, pro me depositurus fuerit, quomodo mihi unus instar omnium fuerit, quales quantasque mecum perpessus sit miserias, mitto dicere, ne ineptus audiam, cum commiseratione ipse enarrans, quæ tunc Numinis auxilio generosa mente pertulimus. Volo igitur res ejus longiori narrationi reservare. Et quoniam vero minora habebuntur, plane quæ disseruimus, poterit quis e paucis admodum et velut in transitu

A νοι, ἄτοπόν τι ποιεῖν ὑποληφθείημεν, μικροῖς λόγοις τὰ μὴ μικρὰ παραδοῦναι πειρώμενοι, ἰτέον εὐθὺ τοῦ προκειμένου. Ἐπειδή ποτε βασκανίᾳ δαίμονος, ὡς διείληπται, καθ' ἡμῶν μανέντες οὐκ ἔνδικα οὓς διὰ χρόνου μακροῦ φίλους συνεστησάμεθα καὶ κοινωνοὺς ἡμῖν ἐποιησάμεθα τῆς εὐπραγίας, ἐσκαιώρησαν τὰ δεινότατα, καὶ ἣν ἐπορευόμεθα σὺν Θεῷ πορείαν ὀρθήν τε καὶ τῷ κοινῷ συντείνουσαν κακοὶ κακῶς διαβεβληκότες τε καὶ κεκακουργηκότες παντάπασι προτεθύμηνται καὶ ἐπικεχειρήκασιν ἡμᾶς ὀλέσαι σὺν τοῖς ὑπολειφθεῖσι φίλοις, τοῦ κινδύνου ἕως ἐφεστῶτος ἡμῖν, τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀθρόον βεβουλεύμεθα· οὐδὲν ἧττον ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι πεφρικότες καὶ συνδιασκεψάμενοι, καὶ ἔτι φροντίζοντες, καὶ πῶς ἂν ἐκεῖνοι σωθεῖεν οἱ καταπροδόντες
B ἡμᾶς, καὶ ἵνα τὰ ἐν μέσῳ πλεῖστά γε ὄντα, καὶ κόρον ὡσὶ παρέχοντα παρῶ, πάντων σχεδὸν ἐν ἀνάγκῃ καὶ καιρῷ κίνδυνον ἀπειλοῦντι διαφόρως, ἀπειπόντων τε καὶ καταλελοιπότων με φίλων, συγγενῶν γνησίων καὶ θεραπόντων· ταὐτά μοι τούτοις ὀφειλόντων, μᾶλλον δ' εἰπεῖν καὶ πλείω καὶ μυρίοις καταπροέσθαι με κινδύνοις πολλάκις ᾑρημένων, κρίμασι θείοις καὶ λόγοις ἀῤῥήτοις αὐτῆς καὶ μόνης τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς ᾐσθόμην λαμπρῶς ἀντιλαμβανομένης μου καὶ ἀντωθουμένης ἰσχυρῶς τοὺς καθ' ἡμῶν, ὡς ἄν τις φαίη, ἐπενηνεγμένους ἀκροβολισμοὺς καὶ τὰς ἑλεπόλεις τηνικαῦτα πέφηνε κρείττων τῶν ἀπειλούντων πάντων, καὶ σφόδρα δεινῶν τοσούτων. Καὶ ὁ περιπόθητος αὐτάδελφος τῆς βασι-
C λείας μου κύριος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος, ὃς τῆς αὐτῆς ἡμῖν τοῦ γένους ῥίζης τετυχηκὼς, καὶ βασιλικοῖς βρύων αἵμασι, λίαν ἐπαινετῶς ἀντεφιλονείκησε περιγεγενῆσθαι μᾶλλον ἁπάντων τῇ τῆς ψυχῆς εὐγενείᾳ, ἢ ὅσῳ περιγίνεται τῇ τοῦ σώματος. Τὴν μὲν γὰρ οἶδε φύουσάν τε καὶ αὖθις μειοῦσαν, τὴν δ' ἄφθιτον ἀεὶ μίμνουσαν. Ψυχῆς μὲν οὖν ἀνδρίαν, ἢ φρονήσεως ἑδραιότητα, καὶ περὶ τοὺς φίλους στεῤῥότητα, ὥστε προκινδυνεύειν αὐτῶν αἱρεῖσθαι, σώματός τε εὐφυΐαν, καὶ ὥσπερ εὐαρμοστίαν καὶ ῥώμην, μακρὸν ἂν εἴη τὰ νῦν διεξέρχεσθαι. Ἐπεὶ δὲ τὰς παρ' αὐτῶν φασι τῶν ἐχθρῶν ἀξιοπιστοτέρας γίνεσθαι μαρτυρίας, εἰδεῖεν ἂν καὶ φαῖεν ταῦτα Ἰλλυριοί τε καθ' ὧν οὑτοσὶ μέγα κεκλέϊσται καὶ πᾶσα ἤπειρος, καὶ αὐτοὶ Πέρσαι, οἳ πολλάκις τούτῳ προσ-
D βάλλοντες παντελῶς ἥττους, ὡς μηδένες ἐναργῶς ἀπηλέγχθησαν. Ἃ δ' ὑπήνεγκεν ἀνδρείως καὶ πέπονθεν ἐμὴν χάριν, χρημάτων ἀφαίρεσιν παντελῆ, καὶ πλούτου παντὸς δήμευσιν, θεραπόντων πλῆθος, στέρησίν τε τῶν ἄλλων ἁπάντων, ὧν ἡττημένους ὁρῶμεν ἀνθρώπους· ὅπως τέ μοι συνεξώρισται ἐς Τριβαλοὺς, καὶ ψυχὴν αὐτὴν ἑτοίμως εἶχεν ὑπὲρ ἐμοῦ θεῖναι ὁπότε ἔδει, καὶ ὅπως ἐγίνετό μοι ἀντὶ πάντων, ὁποίων τέ μοι καὶ ὁπόσων κεκοινώνηκε τῶν ἀνιαρῶν, ἐῶ λέγειν, ὡς μὴ ἀνάξια δόξω πράττων ἐκδιηγούμενος σὺν οἴκτῳ δι' ἐμαυτοῦ, ἃ τότε

Jacobi Pontani notæ

(15) Vocem Græcam αὐτάδελφος accipio quasi dixisset, tanquam frater, fuit enim ἀνεψιὸς, et ita sæpe illum vocat. Non igitur frater, iisdem parentibus, aut altero natus: quamvis ex eadem radice generis cum Cantacuzeno prodiisse mox dicatur, illius scilicet materteræ, aut alicujus consanguineæ ipsius.

γενναίως ἠνέγκαμεν ἀρωγῇ τοῦ Κρείττονος. Βούλομαι μὲν οὖν μακροτέρᾳ διηγήσει δοῦναι τὰ τούτου. Ἐπειδὴ δ' ἐλάττω τῆς ἀληθείας ἔσται πάντως ἅττ' ἂν εἴποιμεν, ἔχει τις ἐξ ὀλίγων πάνυ τῶν ῥηθέντων, ὥσπερ ἐν ἐπιδρομῇ ἐς βαθεῖαν τῶν αὐτοῦ πρακτέων ἐληλυθέναι κατάληψιν. Παρείσθω γὰρ τὰ πλείω οἷς ἔργον αὐτὸ τοῦτο μόνον τὸ γραφῆς ταῦτ' ἀξιοῦν καὶ λόγοις τιμᾷν. Ἡμῖν δὲ πρὸ τούτου μελήσει καὶ αὐτοῖς ἔργοις ἀμείβεσθαι τουτονὶ τὸν περιπόθητον αὐτάδελφον τῆς βασιλείας μου τὸν φερωνύμως χάρισι βρύοντα. Δικαιότατον γὰρ εὐεργετεῖσθαι παρ' ἡμῖν καὶ μεγάλων ἀμοιβῶν ἀξιοῦσθαι, οὐχ ὅτι μόνον ἐστὶν οἷος δέδεικται, καὶ φορυτὸν δυσχερῶν σὺν ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν μάλα ἀσμένως ὑπήνεγκεν· ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ πάντων τῶν αὐτῷ πεπραγμένων τρανῶς ἐπαγγέλλεται συνοίσειν, ὅ τι βέλτιον τῷ κοινῷ, καὶ νίκας ἄρασθαι κατ' ἐχθρῶν τὰ Ῥωμαίων νεμομένων ἀναίδην. Διά τοι τοῦτο καὶ χάριτας ἀποχρώσας ἡ βασιλεία μου τῷδε βουλομένη ἀεὶ, ἐπιχορηγεῖ, καὶ ἐπιβραβεύει, νῦν καὶ τὸν παρόντα χρυσόβουλλον λόγον, δι' οὗ προστάσσει καὶ θεσπίζει καὶ διορίζεται εἶναι τὸν διαληφθέντα περιπόθητον αὐτάδελφον τῆς βασιλείας μου κύριον Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον εἰς κεφαλὴν τῶν κάστρων καὶ χωρίων Βλαχίας ἐφ' ὅρῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ἐπιμελεῖσθαι καὶ σπεύδειν καὶ φροντίζειν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιδόσεως καὶ βελτιώσεως αὐτῶν, ὀφείλοντα διατηρεῖν ἀπαρασάλευτα καὶ ἅπερ ἐνόρκως ὑπέσχετο τῇ βασιλείᾳ μου· ἃ περιττὸν μὲν ἴσως ἂν δόξειε κατὰ μέρος δηλούμενα, καὶ ἀνοίκεια τάχα τῷ τούτου τρόπῳ ἀγαθῷ γε ὄντι καὶ περὶ ἡμᾶς εὐνουστάτῳ. Ἐπεὶ δ' ἐπαινετόν τι χρῆμα πολλῶν ἕνεκα τὴν τρίβον ἀσφαλῆ καὶ λείαν πορεύεσθαι μηδὲν προσιστάμενον ἔχουσαν, ἤτοι γε ἀπειλοῦσαν τὰ παρ' ἡμῖν μὲν ἐκτεθέντα, ὅρκοις δὲ παρὰ τούτου βεβαιωθέντα, κατὰ μέρος ταῦτα καὶ λεχθήτω διὰ τὸ ἀσφαλέστερον. Ἔστι δὲ τάδε· Ἵνα ᾖ ὁ περιπόθητος αὐτάδελφος τῆς βασιλείας μου κύριος Ἰωάννης ὁ Ἄγγελος, φίλος τοῦ φίλου αὐτῆς, καὶ τοῦ ἐχθροῦ αὐτῆς ἐχθρός· ἤγουν κἂν ὁποῖον ἄρα πρόσωπον εἴη, εἰ μὲν ἔχει φιλίαν καὶ ἀγάπην ἡ βασιλεία μου μετ' ἐκείνου, ἔχῃ καὶ αὐτὸς οὕτως· εἰ δ' οὖν, διατίθηται ἀναμφιβόλως καὶ ἀπολυπραγμονήτως εἰς αὐτὸ, ὡς καὶ ἡ βασιλεία μου. Ἵνα μὲν τὸ τοιοῦτο τῆς Βλαχίας Κεφαλαττίκιον ἐφ' ὅρῳ παντὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔχῃ, οὐ μὴν δὲ ἔχῃ ἐπ' ἀδείας οὗτος τοῦτο δοῦναι καὶ πρὸς παιδίον αὐτοῦ, εἰ μήπως τάξῃ τοῦτο καὶ στέρξῃ ἡ βασιλεία μου, ὡς ἐξ ἄλλης ἀρχῆς, ἵνα οὐ μόνον χρεωστῇ τοιαύτην δουλοσύνην εἰς τὴν βασιλείαν μου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν

A a me dictis, in factorum ejus penitiorem cognitionem venire. Relinquantur enim plura iis, quibus unum hoc opus, talia litteris consignare, et verborum luminibus illustrare. Nobis potius curæ erit etiam rebus desiderabilem hunc majestatis nostræ fratrem remunerare, qui suo nomini convenienter (14) gratiis circumfluit. Meritissimo enim officia in illum conferemus, et amplissima ei dona rependemus non solum quia talis est, qualem prædicavimus, et acervum quemdam difficultatum nobiscum toleravit libentissime: **526** sed quia etiam per omnia quæ præstitit, reipublicæ profuturum sese, victoriamque de hostibus, Romanorum terras impudenter occupantibus, manifeste relaturum pro- B mittit. Idcirco cum eum potentia nostra digne remuneratum semper velit, nunc insuper ei hoc in aurea bulla testimonium præbet, et veluti certaminis præmium donat, per quam jubet, sancit et decernit, dictum hunc peramabilem majestatis nostræ fratrem dominum Joannem Angelum, caput seu præfectum castellorum et regionis Blachiæ (15), quandiu vixerit, ut quæ ad eorum felicia incrementa statumque meliorem faciunt, ea omni studio, acceleratione et sollicitudine exsequatur: obligatum inconcussa servare, quæ juratus majestati nostræ promisit: quæ particulatim hic exponere, otiosum fortasse, et contra dignitatem viri tam boni nostrique amicissimi existimetur. Quia vero multis de causis laudi datur, viam tutam, planam, ac nullis C obstaculis impeditam, et nihil minantem adversi ambulare, quæ a nobis explicata, et ab hoc suscepta, et jurejurando confirmata sunt, securitatis gratia distincte per capita disserantur. Sunt autem hæc: Ut optatissimus frater meus, dominus Joannes Angelus, amicus sit majestati nostræ amicis, et inimicis nostris inimicus: id est, qualiscunque persona fuerit, siquidem majestas nostra eam dilexerit, idem ipse faciat; sin minus, libere et incuriose erga eam, ut nos quoque afficiatur. Ut hujusmodi Blachiæ præfecturam usque ad extremum vitæ suæ retineat, non tamen libertatem ad filium transferendi habeat, nisi id majestas nostra de integro jusserit et approbarit. Ut non solum majesta- D ti nostræ, sed et domino Joanni Palæologo imperatori, si eum successorem in imperio constituerimus, eamdem subjectionem debeat. Sin autem Dei permissu imperator Palæologus moriatur, tum ei, quem majestas nostra successorem et hæredem imperio Romano, Deo volente, dederit, eodem modo

Jacobi Pontani notæ.

(14) Joannes Angelus videlicet. Est autem Joannes Hebræis *gratia Dei*, et potest dici *gratiosus*.

(15) Nomine hoc non aliud puto velle, quam præfectum ac ducem. Dacia quondam appellabatur amplissima regio, quæ Transylvaniam cum utraque Valachia continebat: et cingunt ambæ Valachiæ Transylvaniam, quarum una major, altera minor dicitur. Major ad Euxinum mare se porrigit, et nostris est Moldavia: minor propter Danubii ripas extenditur, et plerumque Transalpina Bonfinio momana, sicut et aliis nominatur. Vlachiam vocavere Græci, et incolas Vlachos, pro quibus interpres Zonaræ, Cedreni, et aliorum historicorum, Blachiam, et Blachos, contra molliorem pronuntiandi rationem Græcorum, quos imitantes Turcæ non Iblach, sed Iflach dicunt. Hæc Leunclavius. Verumtamen hic Thessalia, seu pars Thessaliæ, nomine Blachiæ significari videtur; Thessalis enim Angelum prætorem mittit. Ejus montana Magna Blachia vocantur.

subesse teneatur. Promulgetur vero, et mentio fiat per totam Blachiæ regionem etiam dominæ Annæ Palæologæ et imperatoris ejus filii juxta consuetudinem, quæ in palatio nostro, a Deo custodito, et in ipsa regione observatur. Ut et illic sive metropoles, sive episcopatus, sive monasteria, sive ecclesiastica jura subjiciantur, ut ab initio, sanctissimæ Dei magnæ Ecclesiæ, et quæ variis ac justis rationibus capiunt vectigalia, ea auferre illis non liceat. 527 Ut si ad summum despotam a nobis gener noster charissimus Nicephorns ducas, aut alius defecerit, cum eo amicitiam colat, et jus suum uterque tueatur. Sin aliqua forte inter utrumque dissensio ac discrepantia exstiterit, de ea re ad majestatem nostram referatur, et ab ea pro suppeditata illi a Deo intelligentia corrigatur. Serventur autem confinia Blachiæ et despotatus, uti prius, ne offensio oriatur, ut cum in circuitu Blachiæ castella acceperit, ea ad præfecturam suam, quomodo et reliquam Blachiam habeat, ut supra dictum est. Propter alia autem, quæ post Patram sunt, si majestati nostræ cum Catalanis convenerit, conveniat etiam ipsi; si bellum nobis cum iisdem fuerit, sit etiam illi. Et quæcunque ad subjectionem et obedientiam majestatis nostræ sive alio modo, sive etiam per hunc ipsum fratrem nostrum accesserint, habeamus potestatem constituendi præfectum nostro more, quem voluerimus. Ut si quidam fratrem Blachiorum præsidum officia a majestate nostra consequi volent, et ad illam adorandam venire, possint hoc secure, nec ab ipso prohibeantur. Ut in quavis parte occidentali, ubi indiguerimus ipsis, cum omni fossato Romano et Albano serviat. Supra Christopolim autem, si opus habuerimus, præsto sit cum fossato quanto poterit. Itaque Joanni Angelo cum istiusmodi conditionibus Thessaliæ imperium addixit imperator, quem Thessali gaudentes acceperunt, ut ab imperatore missum scilicet, et constituta omnia se facturos spoponderunt.

A βασιλέα κύριον Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον, ἐὰν καταστήσῃ αὐτὴ τοῦτον διάδοχον τῆς βασιλείας. Ἐὰν δὲ παραχωρήσει Θεοῦ ἀποθάνῃ ὁ βασιλεὺς ὁ Παλαιολόγος, χρεωστῇ τὴν τοιαύτην ὑποταγὴν, εἰς ὃν ἂν καταστήσῃ ἡ βασιλεία μου, σὺν Θεῷ διάδοχον καὶ κληρονόμον τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς, φημίζηται δὲ καὶ μνημονεύηται ἐν πάσῃ τῇ χώρᾳ τῆς Βλαχίας, ἡ δέσποινα Ἄννα ἡ Παλαιολογῖνα καὶ βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτῆς κατὰ τὴν ἐνεργουμένην συνήθειαν, ἔν τε τῷ θεοφρουρήτῳ παλατίῳ τῆς βασιλείας μου, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ, ἵνα καὶ ἐκεῖσε εἴτε μητροπόλεις εἶεν, εἴτε ἐπισκοπαὶ, εἴτε μοναστήρια, εἴτε ἐκκλησιαστικὰ δίκαια, ὦσιν ὑποκείμενα ὡς ἀρχῆθεν τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, νέμωνταί τε ἀναφαιρέτως καὶ τὰ προσόντα αὐτοῖς διὰ διαφό- B ρων δικαιωμάτων, ἵνα ἐὰν ἀποσταλῇ παρὰ τῆς βασιλείας μου εἰς τὸ δεσποτάτον, ἢ ὁ περιπόθητος γαμβρὸς αὐτῆς κύριος Νικηφόρος ὁ δούκας, ἢ ἕτερος, ἔχῃ φιλίαν μετ' ἐκείνου, καὶ χωρῆται ἑκάτερος εἰς τὰ δίκαια αὐτοῦ. Εἰ δ' ἴσως συμβαίη διαφορά τις καὶ διένεξις ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων, ἀκουμβίζῃ τὰ περὶ τούτου εἰς τὴν βασιλείαν μου, καὶ διορθοῖτο τοῦτο αὐτὴ, καθάπερ ἂν χορηγήσῃ ὁ Θεὸς τῇ ταύτης γνώσει. Περισώζηται δὲ καὶ τὰ σύνορα τῆς Βλαχίας καὶ τοῦ δεσποτάτου, ὡς τὸ πρότερον διὰ τὸ ἀσκανδάλιστον, ἵνα ἐὰν παραλάβῃ τὰ ἐν τῷ περιορισμῷ τῆς Βλαχίας κάστρα, ἔχῃ καὶ ταῦτα εἰς τὸ Κεφαλαττίκιον αὐτοῦ, ὡς καὶ τὴν λοιπὴν Βλαχίαν, καθὰ δεδήλωται. Εἰς δὲ τὰ ἄλλα κάστρα τὰ μετὰ τὴν C Πάτραν διακείμενα, εἰ μὲν ἔχει ἀγάπην ἡ βασιλεία μου μετὰ τῶν Κατελάνων, ἔχῃ καὶ αὐτός· εἰ δὲ μάχην, μάχηται καὶ αὐτός, καὶ ὅσα ἂν προσέλθῃ εἰς τὴν δουλοσύνην τῆς βασιλείας μου, εἴτε ἀλλοτρόπως, εἴτε καὶ δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου, ἔχῃ ἄδειαν αὐτὴ τάττειν εἰς κεφαλὴν ἰδιορρύθμως, ὃν ἂν ἐθελήσειεν. Ἵνα ἐὰν θέλωσί τινες τῶν ἐν τῇ Βλαχίᾳ ἀρχόντων τυγχάνειν ὀφφικίων παρὰ τῆς βασιλείας μου ἔρχεσθαί τε καὶ εἰς προσκύνησιν αὐτῆς, ἔχωσι τοῦτο ἐπ' ἀδείας, καὶ οὐδὲν κωλύωνται παρ' αὐτοῦ, ἵνα ἐπὶ μὲν ἅπασι τοῖς δυτικοῖς μέρεσιν ἔνθα ἂν χρήζῃ αὐτῶν ἡ βασιλεία μου, δουλεύῃ μεθ' ἑαυτοῦ τε καὶ παντὸς τοῦ φωσσάτου, Ῥωμαϊκοῦ τε καὶ Ἀλβανιτικοῦ. Ἀνωτέρω δὲ τῆς Χριστουπόλεως ἐὰν χρήζῃ ἡ βασιλεία μου, δουλεύῃ μὲν μεθ' ἑαυτοῦ, φωσσάτου δὲ ὅσου ἂν δύνηται. Ἀγγέλῳ μὲν οὖν τῷ Ἰωάννῃ ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις παρεδίδου Θετταλίας τὴν ἀρχὴν ὁ βασιλεύς. Θετταλοί τε τόν τε Ἄγγελον ἐδέχοντο προθύμως, ὡς παρὰ βασιλέως ἥκοντα, καὶ τὰ προστεταγμένα πάντα ἐπηγγέλλοντο ποιεῖν.

CAPUT LIV.

Vocatur Didymotichum ab obsessis imperator, venturum se promittit. Apocauchus Cralem convenit. Utriusque scopus et Apocauchi in Cantacuzenicos sævitia. Stratopedarcha eum de inani sumptu in classem accusat et pacem cum Cantacuzeno suadet. Cur ab eo consilio abhorreret imperatrix. Crales imperatorem Pheras usque comitatur.

Didymotichenses, quoniam eos bellum urgebat undique, nec ulla affulgebat remissio, nisi ad eos celeriter rediret imperator, Michaelem Tarchaniotam mittunt, partim ut eum de statu præsenti doceat, partim ut ad reditum, quem necessitas flagitet, amplius impellat. Imperator et antea magnopere Didymotichum cogitabat. 528

D Οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ δὲ, ἐπεὶ πανταχόθεν αὐτοὺς ὁ πόλεμος περιειστήκει, οὐδεμία τις ἐφαίνετο ἀναχωχὴ, εἰ μὴ πρὸς αὐτοὺς ταχέως ἐπανέλθοι βασιλεὺς, τὸν Ταρχανειώτην Μανουὴλ πέμπουσι πρὸς αὐτὸν, τοῦτο μὲν καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς διδάξοντα ὡς εἶχε, τοῦτο δὲ καὶ μᾶλλον ἐξορμήσοντα πρὸς τὴν ἐπάνοδον, ὡς τῶν κατὰ Διδυμότειχον πραγμάτων

ἐκείνου πάνυ δεομένων. Βασιλεὺς δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐν μεγάλῃ ἐτίθετο φροντίδι τὸ πρὸς Διδυμότειχον ἀπαίρειν, καὶ τότε δὲ ὑπὸ τοῦ Ταρχανειώτου παρακληθεὶς, μᾶλλον τὴν ἐπάνοδον ἐπέσπευδε, καὶ Κράλην ἐπὶ τὰ ἴσα παρεκάλει· καὶ παρεσκεύαστο ἤδη ἡ στρατιὰ ἡ μέλλουσα συναίρεσθαι τῷ βασιλεῖ πρὸς τὴν ἐπάνοδον. Καὶ Ταρχανειώτης μὲν βασιλέα τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν πολλῆς ἐμπλήσας ἡδονῆς καὶ προθυμίας, οὐδὲ γὰρ ἐξ ὅτου βασιλεὺς εἰς Τριβαλοὺς ἧκεν, ἀξιόχρεώς τις οἴκοθεν ἀφῖκτο πρὸς αὐτὸν, δέει τῶν κατεχόντων τὰς ὁδοὺς, αὖθις ἐπανῆκε πρὸς Διδυμότειχον, διαλαθὼν τοὺς πολεμίους, καὶ ἀπήγγελλε σαφέστερον τὰ περὶ βασιλέως· καὶ ὡς εἴη παρεσκευασμένος ἐπανήκειν ἅμα στρατιᾷ ὀλίγῳ ὕστερον. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ πρὸς Κράλην πέμψας ἐδήλου τε, ὅτι ἥξει ναυσὶ πρὸς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ὡς βούλοιτο συντυχεῖν αὐτῷ συνθήκας ποιησόμενος, αἳ μάλιστα ἔσονται αὐτῷ καθ' ἡδονήν. Κράλης δὲ περὶ τῆς συντυχίας πρότερον ἐρόμενος, εἰ ἐπιτρέπει, βασιλέα, ὡς οὐκ ἐκώλυεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνεδίδου, πρὸς Ἀμφίπολιν συνετέθειτο ἀλλήλοις συντυχεῖν, ὁ μὲν ναυσὶν ἐκ θαλάττης, ἵππῳ δὲ ὁ Κράλης ἐξ ἠπείρου. Σκοπὸς δὲ ἦν τῆς συντυχίας ἀμφοτέροις, Κράλῃ μὲν εἰ δύναιτο Ἀπόκαυχον τὸν μέγαν δοῦκα ζωγρεῖν ἀμυνομένῳ τοῦ πρὸς βασιλέα ἕνεκα πολέμου· Ἀποκαύχῳ δὲ ὥστε Κράλην πείθειν πόλεμόν τε μὴ πρὸς αὐτὸν κινεῖν, Παλαιολόγον Ἀνδρόνικον τὸν γαμβρὸν βουλόμενον βασιλέα Ῥωμαίων ἀποφαίνειν, καὶ βασιλέα εἴργειν Κανταχουζηνὸν, καὶ μὴ ἐᾷν εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπανήκειν, κώλυμα ἐσόμενον γαμβρῷ πρὸς τὴν ἀρχήν. Τῶν ἄλλων γὰρ οὐδένα ἐποιεῖτο λόγον. Τοῦτο μὲν οὖν, εἴτε ἀληθῶς ἐβούλετο ὁ μέγας δοὺξ, εἴτε μὴ, φανερὸν οὐκ ἐξεγένετο, τοῦ περὶ ταῦτα διακονουμένου καὶ τὰ ἀπόῤῥητα συνειδότος Χρέλη πρότερον ἀποθανόντος. Πρὸς γὰρ τὸν Ἀνδρονίκου τοῦ γαμβροῦ πατέρα ἐν Φεραῖς ὁ μέγας δοὺξ τὰ τοιαῦτα διά τινων τῶν μάλιστα εὐνουστάτων ἀπαγγέλλων, κἀκείνου Χρέλῃ διαλεγομένου περὶ Μελένικον διατρίβοντι, καὶ δι' ἐκείνου τὰς Κράλη λαμβάνοντος ἀπολογίας, αὖθις ὁ μέγας δοὺξ ἐπυνθάνετό τε περὶ ὧν ἐδεῖτο, καὶ ὅσα ἦν κατὰ γνώμην αὖθις ἀπεκρίνετο. Κράλης δὲ ὡς ἀληθῶς τοιαύτην διεβεβαιοῦτο πρὸς Κανταχουζηνὸν τὸν βασιλέα τὴν μεγάλου δουκὸς ἀξίωσιν εἶναι, καὶ ἐβουλεύετο, ὅ τι δέοι πρὸς ταῦτα κρίνεσθαι, βασιλεύς τε μὴ κωλύειν συνεβούλευεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ συμπράττειν, ἵνα μᾶλλον ὁ περὶ αὐτὸν Ἀποκαύχου φθόνος γίνοιτο φανερός· καὶ ὡς οὐκ εὐνοίᾳ τῇ πρὸς βασιλίδα καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν, τὸν ἐμφύλιον κινοίη πόλεμον, ἀλλ' αὐτῷ τὴν Ῥωμαίων ἐκ παντὸς τρόπου περιποιούμενος ἡγεμονίαν. Κράλης μὲν οὖν ἅμα βασιλεῖ τῷ Κανταχουζηνῷ ἐν τοῖς Ἁλμυροῖς προσαγορευομένοις λάκκοις ἐστρατοπεδεύετο ἐλθὼν, καὶ περιέμενε τὸν εἰς Ἀμφίπολιν τοῦ μεγάλου δουκὸς κατάπλουν ὡς ἐκεῖσε συνεσόμενος. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ οἱ μὲν ἄλλοι τῶν εὐγενεστέρων καὶ μάλιστα ἐν λόγῳ, Κανταχουζηνισμὸν ὑπὸ μεγάλου δουκὸς ἐπικληθέντες, δεσμωτήριά τε ᾤκουν, καὶ οὐδεμιᾶς ἀπείρατοι

A et tunc a Tarchaniota inflammatus multo magis, Cralemque de subsidio hortabatur : jamque copiæ quæ cum illo abirent instruebantur. Et Tarchaniota quidem, imperatore quique cum eo erant plurimum exhilaratis et excitatis (nec enim quisquam, ex quo ad Triballos abierat, alicujus nominis domo ad eum, timore vias obsidentium, venerat), Didymotichum repetivit, hostes latens, et quo loco res imperatoris sitæ essent, pauloque post cum auxiliis adfuturum certo nuntiavit. Apocauchus missis legatis Crali significat, se in Macedoniam navigaturum, cupereque fœderis sibi quidem optatissimi faciendi causa cum eo colloqui. Crales ex imperatore prius quærit, an se cum illo B congredi permittat. Quo non dissuadente, imo annuente potius, Amphipolis consensu deligitur, quo ille navibus e mari, hic equitatu ex continente veniat. Scopus in hoc congressu erat utrique, Crali nempe, ut Apocauchum vivum caperet, si posset, eumque propter bellum adversus imperatorem ulcisceretur : Apocaucho, ut Crali persuaderet, ne se, volentem Andronicum Palæologum generum suum imperatorem declarare, armis impediret, et Cantacuzenum coerceret, nec in Romanorum provinciam reverti sineret, impedimento videlicet futurum genero ad imperium; alios enim parvipendebat. Hoc utrum magnus dux revera desiderarit, necne, Chrele in hoc subserviente, secretorumque conscio prius mortuo, in- C compertum mansit. Patri quippe Andronici generi Pheras magnus dux talia per quosdam amicissimos nuntians, eoque cum Chrele, qui apud Melenicum manebat, agente, et per illum Cralis responsa accipiente, rursum magnus dux quæ opus erat interrogabat, et ille quæ sentiret, denuo respondebat. Ut autem confirmavit Crales, magnum ducem contra imperatorem Cantacuzenum vere istuc petere, et quid respondendum esset quæsivit, imperator hortatus est, ut se ab illo conveniri pateretur, quo ejus in se invidia testatior evaderet : nimirum non benevolentia erga Augustam et imperatorem filium civile hoc bellum ab eo inflammari, sed ut sibi per fas et nefas imperium ac- D quireret. Ita Crales una cum Cantacuzeno ad Salsos lacus, ut appellantur, veniens, castra facit, magni ducis appulsum ad Amphipolim, ut ibi eum conventurus, exspectans. **529** Byzantii vero alii de nobilitate et viri honoratissimi a magno duce Cantacuzenismi postulati, carceribus tenebantur, et incommodis vexabantur omnibus. Qui autem ad bellum ei adjumento fuerant, quique faciebant, ut crederet imperatrix, Cantacuzenum sibi moliri insidias, eorum partim mediocriter tangebat, et a gubernaculis dejiciebat, litis contra se materiam subministrans, ut cum illos perdidisset, reprehensione careret, quasi juste eos punivisset, cum sibi male voluissent. Quæ et ipsi cernentes, maleque jam in futurum ominantes, sibi ipsis et aliis

ingentes creasse calamitates intelligebant : juvare autem semet, magno duce omnia jam suo dominatu tenente, non poterant. Cæterum Georgius Chumnus, magnus stratopedarcha, unus de belli auctoribus, ad imperatricem adiens, magnum ducem clam accusavit, qui opes reipublicæ inutiliter dissiparet, et ad bellum terrestre classem nihil profuturam instrueret. Qui enim classis contra Cantacuzenum cum apud Triballos manentem, tum Didymotichum urbem procul a mari semotam obtinentem dimicaret? Dabat itaque consilium, ut impensis infructuosis abstineretur, et excogitaretur quidpiam, quod ad totius reipublicæ emolumentum redundaret : id esse pacem et fœdus cum Cantacuzeno, quod utilitatem summam polliceretur. Tam importuno namque bello adversus illum suscitato, inquit, et studiosissime illato nihil nos profecisse, sed eum damni expertem apud Triballorum principem adhuc hærere, esseque in multa gratia : et exercitum conscribi, quicum, ut audimus, Didymotichum revertatur : et Didymotichenses de animo erga illum suo nihil remittere, neque bello tam propinquo cruciari, sed potius Thraciæ urbibus universis nocere immitius quam Cerberum, omnia deprædantes, funditusque devastantes : hæc mihi nequaquam e re nostra, neque in finem bonum desitura videntur. Quare pacem cum illo suscipiendam sentio. Nunc enim in aliena regione profugus, et opem externam exposcens, obviis eam ulnis amplectetur, si moderata petiverimus. Si domi fuerit, seseque corroboraverit, metuo ne nobis eam flagitantibus ipse neget, explorata spe victoriæ confisus videlicet. Imperatrix eum cum ratione consentientia suadere, et postea quod consultantibus e republica visum fuerit facturos dixit; **530** hoc tempore, impensa jam facta, solutoque classiariis stipendio, abnavigationem justam videri. Hæc illa affirmavit, quod ei magnus dux receperat, si in Macedoniam navigasset, Cantacuzenum vinctum adducturum, perinde quasi Cralès se illum traditurum promisisset, si ipsemet ad se venisset : et quod Cantacuzenum tempore belli multis attritum difficultatibus, et matre in carcere exstincta, filioque Andronico diu jam vinculis et aliis incommodis afflicto, immensaque vi pecuniæ spoliatum ; pluribus præterea cum insolentia et contumelia in illum designatis, et amicissimis cognatisque, aliis vita fortunisque simul expulsis, aliis ex illustrissimis et opulentis ad paupertatem redactis, et in custodiam detrusis, non facile ad pacem inclinaturum, sed vindicaturum se modis omnibus, et par pari relaturum cogitaret. Hinc ad consilia pacis agitanda lenta esse ac torpere, quod laborem inanem putaret. Nam priusquam ad tantam indignitatem veniretur, et sui omni crudelitate contumeliaque in eum debaccharentur, præ aliis pacem sese concupiscere complura dabat indicia : ita prorsus existimans, ejus odio bellum istuc a principio concitatum fuisse, nec cum sibi ac filiis

A κακοπραγίας ἦσαν. Τῶν δὲ αὐτῷ συναραμένων πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ πεπεικότων βασιλίδα, ὡς ἐπιβουλεύοιτο παρὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως, τῶν μὲν ἤδη παρήπτετο μετρίως, καὶ καθῄρει τῶν ἀρχῶν, ἀφορμὴν παρέχων τῆς πρὸς αὐτὸν διαφορᾶς· ἵν' εἰ διαφθείρειε μηδεμίαν μέμψιν ἔχοι, ὡς οὐ δικαίως ἀμύνοιτο αὐτοὺς, κακοὺς περὶ αὐτὸν γεγενημένους. Τῶν δὲ ἔμελλεν, ἃ συνορῶντες καὶ αὐτοὶ καὶ πονηρὰν περὶ τῶν μελλόντων ἤδη ἔχοντες ἐλπίδα, ᾐσθάνοντο μὲν ὡς σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις αἴτιοι κατέστησαν μεγάλων συμφορῶν, βοηθεῖν δὲ οὐκ εἶχον ἑαυτοῖς, πάντα ἤδη μεγάλου δουκὸς ὑφ' ἑαυτῷ πεποιημένου. Χοῦμνος δὲ Γεώργιος ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, εἷς ὢν τῶν τὸν πόλεμον κεκινηκότων, βασιλίδι προσελθὼν, ἠρέμα κατεμέμφετο μεγάλῳ B δουκὶ, ὡς εἰς οὐδὲν δέον τὰ κοινὰ καταναλίσκοντι, καὶ πρὸς πόλεμον ἠπειρώτην στόλους ἐξαρτυομένῳ μηδὲν ὀνήσοντας. Πρὸς τί γὰρ ὁ στόλος ἐναντιώσεται Καντακουζηνῷ αὐτῷ τε παρὰ Τριβαλοῖς ὄντι καὶ Διδυμότειχον κατέχοντι πόλιν μακρὰν θαλάσσης ᾠκισμένην; συνεβούλευέ τε μᾶλλον τῶν τοιούτων ἀπέχεσθαι ἀνονήτων δαπανῶν, πρός τινα δὲ χωρεῖν ἐπίνοιαν τοῖς ὅλοις πράγμασι συνοίσουσαν. Τοῦτο δὲ εἶναι, εἰρήνην τίθεσθαι πρὸς Καντακουζηνὸν καὶ σπονδὰς, αἳ μάλιστα δόξειεν λυσιτελεῖν. Τὸ γὰρ τοσούτου πολέμου πρὸς αὐτὸν κεκινημένου, καὶ πάσης σπουδῆς εἰσενηνεγμένης, μηδὲν ἡμᾶς δυνηθῆναι πλέον, ἀλλ' ἐκεῖνόν τε ἀπαθῆ κακῶν, καὶ πολλῆς εὐνοίας ἀπολαύοντα παρὰ τῷ Τριβαλῶν δυνάστῃ ἔτι C διαμένειν, παρασκευαζόμενόν τε ὡς ἀκούομεν εἰς Διδυμότειχον ἐπανήκειν μετὰ στρατιᾶς. Τούς τε ἐν Διδυμοτείχῳ μηδὲν ὑφεῖναι τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, μηδ' ὑπὸ τοῦ περιεστηκότος πολέμου πιεσθῆναι, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὺς ταῖς κατὰ Θρᾴκην πάσαις πόλεσι, κερβέρων εἶναι χαλεπωτέρους, πάντα διαφθείροντας ἄρδην καὶ ληϊζομένους, οὐ πρὸς ἡμῶν ἔμοιγε εἶναι φαίνεται, οὐδὲ πρός τι τέλος λήξειν ἀγαθόν. Διό μοι καὶ παραινεῖν ἐπῆλθε, τίθεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην. Νῦν μὲν γὰρ ὑπερόριος ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβων καὶ τῆς παρ' ἑτέρων δεόμενος ἐπικουρίας, ἑτοίμως ἂν ὑπακούσειε πρὸς τὴν εἰρήνην, εἰ μέτρια αἰτοίημεν. Εἰ δ' οἴκοι τι γένοιτο καί τινος εὐπορήσειε δυνάμεως, δέδοικα μὴ δεομένων ἡμῶν ἀπαναίνοιτο αὐτὸς, οἷα δὴ βεβαίας ἤδη τοῦ περιγενήσε- D σθαι ἡμῶν ἐλπίδας ἔχων. Βασιλὶς δὲ λόγον μὲν ἔχοντα εἶπε παραινεῖν, καὶ ὕστερον ὅ τι ἂν δοκῇ λυσιτελεῖν κοινῇ σκεψαμένους πράττειν· τὸ δὲ νῦν ἔχον, τῆς δαπάνης ἤδη γεγενημένης καὶ τὸν μισθὸν ἐχόντων τῶν τριηριτῶν, δίκαιον ποιεῖσθαι τὸν ἀπόπλουν. Ταῦτα δὲ αὐτῇ εἴρηται, ὅτι τε ἐπηγγέλετο ὁ μέγας δοὺξ, εἰ πρὸς Μακεδονίαν ἀποπλεύσειε Καντακουζηνὸν ἄξειν δεσμώτην, ὡς παραδώσειν ἐπαγγελομένου Κράλη, εἰ πρὸς αὐτὸν ἀφίκοιτο αὐτός. Καὶ ὅτι πολλῶν ἤδη τῶν πρὸς βασιλέα Καντακουζηνὸν ὑπὸ τῷ τοῦ πολέμου χρόνῳ γεγενημένων δυσχερῶν, καὶ τῆς τε μητρὸς δεσμωτηρίῳ ἐναποθανούσης, καὶ Ἀνδρονίκου τοῦ υἱοῦ πολὺν ἤδη χρόνον δεσμοῖς προσταλαιπωρήσαντος, καὶ ἄλλῃ κακώσει χρημάτων τε ἀπείρων ἡρπασμένων, καὶ πολλῶν ἀτόπων ἄλλων

A ἐφ' ὕβρει ἐκείνου εἰργασμένων, καὶ τῶν ἐπιτηδείων μάλιστα καὶ συγγενῶν, τῶν μὲν αὐταῖς οὐσίαις συναπολωλότων, τῶν δ' ἐκ περιφανεστάτων καὶ πλουσίων ἀπόρων καὶ δεσμωτῶν κατεχομένων, οὐ ῥᾳδίως ἤλπιζε Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα πεισθήσεσθαι πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἀμυνεῖσθαι παντὶ τρόπῳ, καὶ ἴσ' ἀντ' ἴσων ἀποδώσειν· ἃ ναρκᾷν αὐτὴν ἐποίει, καὶ ἀποκνεῖν πρὸς τὸ βουλεύεσθαι περὶ εἰρήνης οἰομένην ἀνήνυτα πονεῖν. Ἐπεὶ ὅτι γε πρὶν εἰς τοσοῦτον ἀτοπίας ἐξεληλακέναι, καὶ πᾶσαν ὠμότητα καὶ ὕβριν τοὺς περὶ αὐτὴν ἐνδείξασθαι πρὸς βασιλέα, τῶν ἄλλων αὐτὴ μᾶλλον ᾑρεῖτο τὴν εἰρήνην, πολλὰ δείγματα ἐξενήνοχεν αὐτὴ πεισθεῖσα ἀκριβῶς, ὡς φθόνῳ τῷ πρὸς βασιλέα ὁ πόλεμος ἐκινήθη τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ἐπεβούλευεν αὐτῇ καὶ τοῖς B παισὶν, ὡς οἱ συκοφάνται κατηγόρουν. Τότε δ' οὖν ὅμως τὴν περὶ τῆς εἰρήνης ὑπερέθετο διάσκεψιν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ, ἐπεὶ ἐφωπλισμέναι ἦσαν αἱ τριήρεις, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀμφίπολιν, τὸ μὲν δοκεῖν ὡς κατὰ βασιλέως Καντακουζηνοῦ τῷ Κράλῃ διαλεξόμενος, καὶ πείσων προδιδόναι· ὡς δὲ διϊσχυρίζετο ὁ Κράλης, ἵνα μὴ πολεμοίη τῷ γαμβρῷ βασιλεῖ μέλλοντι Ῥωμαίων ἀναδείκνυσθαι. Τοῦτο μὲν οὖν εἴς τι προφανὲς οὐκ ἠδυνήθη προελθεῖν· μεταξὺ γὰρ τοῦ χρόνου τριβομένου, ἐτελεύτησεν ὁ Χρέλης, ὃς αὐτοῖς τῶν ἀποῤῥήτων ἐκοινώνει. Καὶ ὁ μέγας τε δοὺξ εἰς Βυζάντιον ἐξ Ἀμφιπόλεως ἀπῆρε μηδενὶ θαῤῥήσας ἑτέρῳ τὰ ἀπόῤῥητα. Καὶ ὁ Κράλης περὶ τῶν πόλεων ἠσχόλητο τὴν ἐπιμέλειαν, ἃς Χρέλη κατέχοντος ἐλάμβανεν αὐτὸς μετὰ τὴν τελευτήν· καὶ ἐκ τῶν πρὸς ἐπικουρίαν βασιλέως τεταγμένων τοὺς βελτίστους ἀπολεγόμενος, κατέλιπεν αὐταῖς φρουράν. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐπιλοίπους ἔχων, μετὰ βασιλέως ἧκεν εἰς Φεράς.

insidias meditatum, cujus sceleris a sycophantis insimulabatur. Tunc tamen de pace deliberationem differebat. Apocauchus instructis triremibus Amphipolim navigavit, præ se ferens acturum apud Cralem contra Cantacuzenum, et ut is sibi traderetur, effecturum, ut autem Crales autumavit, ne genero imperatori Romanorum designando armis obsisteret. Hoc itaque in apertum evadere non potuit; intercedente enim tempore Chreles arcanorum utrique conscius decessit, et magnus dux Amphipoli Byzantium renavigavit, nemini quæ tacita vellet committens; Crales vero in procurandis urbibus, quarum possessionem defuncto Chrele adierat occupatus, delectis optimis ex decreto imperatori subsidio, eos in præsidiis reliquit. Ipse cum cæteris eumdem Pheras est prosecutus.

531 CAPUT LV.

Crales Pheræos ad deditionem imperatori faciendam hortatur. Recusant pertinaciter, præcipue Constantinus Palæologus et metropolitanus. Conditio eis oblata ab imperatore et repudiata, interfecto etiam legato crudelissime. Miles Romanus desperans, Didymotichum redire percupit; sequitur consilium imperator. Crales Pheræis vastitatem infert. Triballi imperatorem in Thraciam sequentes, quales fuerint. Ad Cralem pro majori auxilio redire decernit: dissentientibus Romanis ac nolentibus, cogitur parere imperator et Didymotichum tendere. Monetur a Didymotichensibus de periculo. Miraculum circa litteras ad imperatorem et reversio ad Triballos. Protostrator suis fit suspectus. Apocauchus Byzantii cum gratulationibus excipitur. Falsus de Cantacuzeno rumor. Apocauchus quosdam custodia multat.

C Καὶ πρίν τι κακοῦν τὴν χώραν, πρεσβείαν πρὸς Φεραίους πέμψας, παρῄνει βασιλεῖ τὴν πόλιν ἐγχειρίζειν. Ὅρκους γὰρ αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους γεγενῆσθαι, σύμμαχον καὶ αὐτὸν καὶ φίλον εἶναι τῶν πόλεων, αἳ προσχωρήσουσι βασιλεῖ, πολέμιον δὲ ταῖς ᾑρημέναις πολεμεῖν. Εἰ μὲν οὖν καὶ αὐτοὶ πειθόμενοι προσχωρήσουσιν ἑκόντες βασιλεῖ, νῦν τε ὡς τάχιστα ἀναχωρεῖν αὐτῶν, καὶ ὕστερον μηδέποτε κακώσειν ἐπηγγέλετο. Εἰ δ' ἀγνωμονεῖεν καὶ μὴ πείθοιντο, τεμεῖν αὐτοῖς τὴν γῆν ἠπείλει, καὶ τὰ ἔσχατα διαθήσειν. Φεραῖοι δὲ τὴν πρεσβείαν ἀπεπέμψαντο, πάντα οἴσειν πρότερον εἰπόντες, ἢ Καντακουζηνῷ δουλεύσειν. Ἐνῆγε δὲ αὐτοὺς πρὸς τοῦτο οὐχ ἧττον μὲν καὶ ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀκρισία διὰ τὸ πρὸς βασιλέα ἔχθος τὰ ἔσχατα αἱρουμένους ὑπομένειν, ἐνὸν ἀποθεμένους σώζεσθαι. D Μάλιστα δὲ ὁ Παλαιολόγος Κωνσταντῖνος, ὃς ἦγε τὴν πόλιν τότε, Ἀποκαύχῳ τε ἐς τὰ μάλιστα φίλος ὢν, καὶ τῶν ἀποῤῥήτων κοινωνὸς, καὶ τὴν πίστιν ἀκραιφνῆ καὶ τὴν εὔνοιαν αὐτῷ τηρῶν ὄντι κηδεστῇ Ἀνδρονίκῳ τῷ υἱῷ· καὶ ὁ μητροπολίτης, πόλεμον ἄσπονδον πρὸς βασιλέα ἐξαρχῆς εὐθὺς ἀνῃρημένος ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας. Βασιλεὺς δὲ, ἐπεὶ ἐκεῖνοι τὴν πρεσβείαν ἀπεπέμψαντο, συνορῶν οἷ κακῶν ὑπ' ἀναισθησίας συνελαύνονται, καὶ ὡς Ῥωμαίων τῆς ἀρχῆς πόλις

Priusquam autem agro populationem inferret, oppidanos per internuntios est cohortatus ut imperatori urbem dederent, cui ipse juraverit, urbium se illi permittentium amicum et socium, contra pugnantium hostem fore. Quamobrem si consilio suo obsequentes in ejus potestatem libentes concederent, et modo ocyssime discessurum, et in posterum nunquam eos infestaturum. Si ad hæc ingrati, monita sua aspernentur, corruptis segetibus et excisis arboribus omnia miserrime vastaturum, et extremas clades illaturum. Pheræi fanda nefanda citius se passuros, quam Cantacuzeno servitutem servituros legatis respondent. Huc eos non minus rationis et judicii egestas agebat, ut propter odium in imperatorem conceptum, ultima perpeti, quam eo ejecto salvi esse mallent. Præcipue tamen Constantinus Palæologus, qui tunc urbem moderabatur, et Apocauchum, filii sui Andronici socerum singulariter diligebat, integramque fidem secretorum conscius ei præstabat. Insuper metropolitanus, qui nulla injuria lacessitus, a principio statim bellum implacabile in imperatorem susceperat. Imperator legatione sic dimissa prospiciens, quo miseriarum inconsideratissimi mortales semet præcipitarent, et civitatem amplam atque floren-

tem Romano ademptam imperio Triballis obsessuris necessario servituram, de familiaribus unum rogatum misit, ut sibi ipsis parcerent, nec odio in illum semet atrocissime mulctarent : sed nunc sibi providerent, et neque se, neque præsidium, neque præfectum reciperent : tantummodo imperatrice Anna, et ejus filio imperatore nominatis, se quoque eadem honoris appellatione cum illis dignarentur, perindeque sui in solemnibus sacrificiis meminissent, **532** atque hac demum via obsidione se eximerent : Triballos quippe propter fœdus et jusjurandum, quo se illi obstrinxissent, eos de cætero non læsuros. Ubi in Thraciam redierit, et reliquo imperio Romano potitus fuerit, tum ipsi quoque subesse velint. Sin aliquid de se Deus statuerit, et inter homines agere desierit, tum vel ad imperatorem Romanum se applicent (si forte ab hostibus eos liberare queat), aut frumento et reliquo commeatu suppeditante, obsidionem tolerent. Nunc ne adeo de semet mereantur male, ut cum salvis et incolumibus per prudentiam et solertiam esse liceat, ultro perniciem suam cum hostium armis ad se attrahant. Hæc imperator Pheræis suadebat, et ut iis tanquam valde conducibilibus parerent, rogabat. Quibus illi auditis, contumelias et maledicta in eum affatim evomunt aiuntque, magis eum sui ipsius suorumque, quam Pheræorum saluti debere prospicere. Quin et legatum interficiunt, corpus quadrifariam immanis belluæ dissecant; partes funibus per turres suspendunt. Indigne tulit imperator, fecisseque rem crudelitatis et incogitantiæ plenam judicavit. Per quemdam Georgium quoque foris interceptum litteras ad eos misit, quibus immanitatem eis et consilii pravitatem exprobravit, calamitatesque multas ipsis importandas prænuntiavit, et tunc ab se imploraturos auxilium, quando sibi aliud, quam eorum vicem dolere, fas non erit. Romani summa desperatione conflictabantur, sic secum ratiocinantes. Quia Pheræi tam nefandum scelus essent ausi, ad aliam urbem imperatori viam prorsus jam præclusam esse. Unde eum adeuntes obsecrant ne diutius cunctetur, neve frustra laborantes tempus conterere patiatur, sed Didymotichum festinent ut cum suis commilitonibus aut aliquid nanciscantur boni, si res felicius ibunt, aut si ita necesse fuerit, simul occumbant. Quoniam igitur reversionem summopere concupiscebant, placuit imperatori quoque eorum sequi consilium; et salutato Crale, assumptisque quas dabat copiolis, iter capessit. Crales Pheris relictus, agrum deformabat, et flamma ferroque devastabat, ac perdebat omnia penitus. Imperator procul Pheris animadvertens, sequentes se Triballos nihil esse præter turbam inutilem (fortissimos siquidem Crales antea segregatos, urbibus quas Chrele mortuo acceperat, pro præsidiariis attribuerat, **533** adhæc diuturna expeditione exhaustos ac maceratos (Cralem quippe plus duos menses secuti fuerant),

A μεγάλη καὶ καλὴ μέλλει ἀφαιρεῖσθαι ὑπὸ τῆς πολιορκίας ἀνάγκῃ Τριβαλοῖς δουλεύσουσα, τῶν οἰκείων πέμψας ἕνα, παρεκάλει φείδεσθαι αὐτῶν, καὶ μὴ μίσει τῷ εἰς ἐκεῖνον, τὰ ἀνήκεστα σφᾶς αὐτοὺς διατιθέναι· ἀλλὰ νῦν μὲν πρόνοιάν τινα αὐτῶν ποιεῖσθαι, καὶ μήτε δέχεσθαι εἰς τὴν πόλιν, μήτ' αὐτὸν, μήτε φρουρὰν, μήτε ἡγεμόνα, ἀλλὰ μόνον τῆς βασιλίδος Ἄννης καὶ βασιλέως τοῦ υἱοῦ φημιζομένων, εὐφημίας καὶ αὐτὸν ἅμα ἐκείνοις ἀξιοῦν καὶ μνημονεύειν ἐν τελεταῖς ταῖς ἱεραῖς, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τῶν ἐκ τῆς πολιορκίας ἀπαλλάττεσθαι κακῶν· οὐκέτι γὰρ ἀδικήσουσιν οὐδὲν αὐτοὺς οἱ Τριβαλοὶ διὰ τοὺς ὅρκους καὶ σπονδὰς τὰς πρὸς αὐτόν. Ἀναχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ πρὸς Θρᾴκην, ἂν μὲν καὶ τῆς ἄλλης ἀρχῆς φαίνοιτο Ῥω-
B μαίων ἐγκρατής, ὑπείκειν καὶ αὐτούς. Εἰ δέ τι περὶ αὐτοῦ ὕστερον βουλεύσαιτο ὁ Θεὸς καὶ ἀπόλοιτο ἐξ ἀνθρώπων, τότ' ἤδη ἢ τῷ βασιλεύοντι Ῥωμαίων προσέχειν, ἂν δύνηται ἐλευθεροῦν ἀπὸ τῶν πολεμίων, ἢ σῖτον ἔχοντας καὶ ἄλλην ἀφθονίαν, ὑπομένειν τὴν πολιορκίαν. Νυνὶ δὲ μὴ οὕτω κακῶς περὶ σφῶν αὐτῶν βουλεύσασθαι, ὥστε ἐχοντὶ ἑλέσθαι τὰ δεινὰ, καὶ τὸν πόλεμον ἑλκῦσαι κατ' αὐτῶν ἐνὸν συνέσει καὶ ἀγχινοίᾳ διασώζεσθαι. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαῦτα Φεραίοις συνεβούλευε, καὶ πείθεσθαι ἐδεῖτο ὡς συνοίσουσι μεγάλως. Ἐκεῖνοι δὲ ἐπεὶ ἀκούσειαν, βασιλέως μὲν πολλὰς ὕβρεις κατέχεον καὶ λοιδορίας· καὶ μᾶλλον ἔφασαν ἐκείνῳ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν συνόντων βουλευτέον ἂν εἴη ὅπη σωθήσεται, ἢ περὶ
C ἡμῶν. Τὸν δὲ πρεσβευτὴν ἀποσφάξαντες καὶ διελόντες τετραχῇ θηριωδῶς καὶ ἀπανθρώπως, τὰ τμήματα ἀνῆψαν καλλωδίοις ἐν τοῖς πύργοις. Ὁ βασιλεὺς μὲν δεινὰ ἡγεῖτο, καὶ πολλὴν τῶν ἀνδρῶν ἀπανθρωπίαν κατεγίνωσκε καὶ ἀβουλίαν, ἔπεμπε δὲ καὶ γράμματα αὐτοῖς διά τινος Γεωργίου ἔξω συλληφθέντος, τήν τε ὠμότητα καὶ τὴν κακοβουλίαν ὀνειδίζοντα, καὶ πολλῶν προανεφωνοῦντα δεινῶν ἐπαγωγὴν, καὶ ὡς τότε τῆς παρ' αὐτοῦ δεήσονται ἐπικουρίας, ἡνίκα μηδ' αὐτῷ τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνιᾶσθαι πλέον τι ἐξέσται. Οἱ δὲ συνόντες Ῥωμαῖοι ἐν πάσῃ ἤδη καθέστασαν ἀμηχανίᾳ, καὶ ἄπορον παντάπασιν ἡγοῦντο πόλιν βασιλεῖ ἑτέραν προσελθεῖν, Φεραίων τοιαῦτα τετολμηκότων. Ὅθεν καὶ ἐδέοντο βασιλέως συνελθόντες μηκέτι μέλλειν, μηδὲ
D κατατρίβειν τὸν καιρὸν ἀνήνυτα πονοῦντας, ἀλλ' εἰς Διδυμότειχον ἐπείγεσθαι, ὡς ἅμα τοῖς οἰκείοις ἢ τινὸς τυγχάνειν ἀγαθοῦ, εἰ πρὸς τὸ βέλτιον αὐτοῖς τὰ πράγματα χωροίη, ἢ ἀποθνήσκειν εἰ δεήσειεν. Ἐδόκει μὲν οὖν καὶ βασιλεῖ τοῖς ἐκείνων πείθεσθαι βουλεύμασιν οὕτω περιπλείστου ποιουμένων τὴν ἐπάνοδον. Καὶ συνταξάμενος Κράλῃ, παραλαβών τε τὴν στρατιὰν ὅσην αὐτὸς παρείχετο συνέπεσθαι, εἴχοντο ὁδοῦ. Κράλης δὲ ἐν Φεραῖς ὑπολειπόμενος, ἔτεμνε τὴν γῆν, καὶ ἐδῄου πάντα ἄρδην διαφθείρων. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ γένοιτο μακρὰν Φερῶν, συνιδὼν, ὡς ἡ ἑπομένη στρατιὰ τῶν Τριβαλῶν ὄχλος μόνον ἀνόνητός εἰσι, τοὺς ἀρίστους γὰρ αὐτῶν ἀπολεξάμενος πρότερον ὁ Κράλης, φρουρὰν κατέλιπε ταῖς πόλεσιν, ἃς Χρέλη ἔχοντος μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν

ἔλαβεν αὐτός, ἄλλως τε καὶ τῶν ὑπολειφθέντων A χρονίῳ τε στρατείᾳ τεταλαιπωρηκότων· ἦσαν γὰρ πλέον ἢ δυσὶ πρότερον μησὶ Κράλῃ ἑπόμενοι στρατευομένῳ· ἄλλως τε καὶ δέει ἀσχέτῳ κατεχομένων, καὶ νομιζόντων οὐκ εἰς Θράκην, ἀλλ' εἰς Πάρθους ἢ Ἰνδοὺς στρατεύεσθαι, ὅθεν οὐκ ἐξέσται μηχανῇ οὐδεμιᾷ οἴκαδε ἐπανελθεῖν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἵππους πολεμιστηρίους, καὶ ὅπλα, καὶ εἴ τι ἐπεφέροντο χρήσιμον πρὸς τὸν πόλεμον, οἴκαδε ἀποπεμπόντων, ἵνα ταῦτα γοῦν τοῖς παισὶν ὑπολειφθείη, ὡς ἐκείνων ἀπολουμένων πάντως· ταῦτα δὴ συνορῶν ὁ βασιλεύς, καὶ βουλόμενος εἰς Διδυμότειχον μὴ οὕτως ἀφικέσθαι ἀσθενής, ὥσθ' ὑπὸ Βυζαντίων καὶ αὐτὸς πολιορκεῖσθαι· οὔτ' αὐτῷ γὰρ οὔτε τοῖς συνοῦσι τοῦτο μάλιστα συνοίσειν· ἐσκέψατο εἰς Κράλην B ἀναστρέφειν, καὶ στρατιὰν ἀξιόχρεων αἰτεῖν, ὥστε εἰς Διδυμότειχον φοβερὸν τοῖς πολεμίοις ἐλθόντα εἶναι, ἀλλὰ μὴ καταφρονεῖσθαι διὰ τὴν ἀδυναμίαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς συνοῦσι Ῥωμαίοις ἐκοινοῦτο τὴν βουλήν, πάντες ὥσπερ ἐκ συνθήματος πάντα μᾶλλον ἔφασαν αἱρεῖσθαι ὑπομένειν, καὶ μυρίων θανάτων κατατολμᾷν, ἢ εἰς τὴν γῆν αὖθις ἀναστρέφειν Τριβαλῶν. Οὐ γὰρ ἐνόμιζον εἰς γῆν πορεύσεσθαι ἡλίῳ περιλαμπομένην, καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων οἰκουμένην, ἀλλ' εἰς ᾅδου κευθμῶνας, καὶ νεκρῶν διατριβάς, καὶ ἄλλο εἴ τι δυσχερέστερον. Πολλὰ δὲ βασιλέως παραινοῦντος, ὡς βελτίω καὶ λυσιτελέστερα βουλεύοιτο καὶ δεομένου πείθεσθαι, οὐδ' ἄκροις παρεδέχοντο ὠσίν, ἀλλὰ πάνθ' ὅσα ἄν τις εἴποι δεινὰ φορητότερα ἡγοῦντο, ἢ εἰς Τριβαλοὺς αὖθις ἀναστρέφειν. Βασιλεὺς δέ, τόν τε κίνδυνον ὁρῶν, ὡς οὐ C μικρὸς ἐκ τοῦ πείθεσθαι τοῖς συνοῦσιν οὕτως ἀλυσιτελῆ, καὶ βουλευομένοις καὶ πράττειν ἤδη ὡρμημένοις ἀλογίστως, ὅ τί τε χρήσαιτο τοῖς πράγμασιν οὐκ ἔχων, τῶν συνόντων πείθεσθαι μὴ δυναμένων, πρότερον αὐτοῖς πολλὰ διαλεχθείς, καὶ φανερὸν ποιήσας, ὡς διὰ τὴν αὐτῶν μικροψυχίαν καὶ ἀβουλίαν ἀνάξια ἑαυτοῦ, καὶ τῆς στρατηγίας καὶ τῆς πείρας πράττει, ἐπείθετό τε ἄκων αὐτοῖς πρὸς τὴν βουλήν, καὶ παρεκελεύετο θαῤῥεῖν, ὡς τοῦ Θεοῦ προστησομένου, ὥσπερ δὴ καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐν κινδύνοις οὐ μικροῖς, καὶ εἴχοντο ὁδοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν Χριστουπόλεως οὐ μακράν, περιτυγχάνουσι Ῥακοδυτοῦντι ἐκ Διδυμοτείχου ἀφιγμένῳ, ὃς παρεῖχε γράμματα βασιλεῖ παρὰ βασιλίδος τῆς γυναι- D κός, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ, φυλάττεσθαι παραινοῦντα, καὶ μὴ ἀπερισκέπτως πρὸς αὐτοὺς χωρεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἄγει μεγάλην, καὶ πρὸς τοιούτους ἀξιόχρεων πολεμίους. Πρωτοστράτωρ γὰρ ὁ Παλαιολόγος, πολλὴν ἄγων στρατιὰν πεζήν τε καὶ ἱππικὴν ἐν Περιθεωρίῳ στρατοπεδευόμενος, τὴν αὐτοῦ ἄφιξιν περιμένει ὡς μαχούμενος. Ἀπόκαυκός τε ὁ παρακοιμώμενος ἔχων ἑβδομήκοντα τριήρεις ἐν αἷς κατέπλευσεν εἰς Ἀμφίπολιν, ἐνταῦθα καὶ αὐτὸς ἐφορμεῖ· περὶ ὧν δέον βουλευσάμενον αὐτὸν πράττειν, ὅ τι ἂν δοκῇ συμφέρειν. Συμβέβηκε δέ τι περὶ τὰ γράμματα ἐκεῖνα θαυμαστὸν καὶ τῆς Θεοῦ περὶ τὸν βασιλέα κηδεμονίας φανερῶς. Ὡς γὰρ ἐν Βυζαντίῳ ἐμηνύθη, ὡς στρα-

A præterea immensa quadam formidine attonitos, nec in Thraciam, verum ad Parthos aut Indos, unde nullis artibus unquam ad patrios lares repedare possent, militatum se proficisci arbitrantes (quam ob causam et equos militares, et arma, et si quid aliud militiæ idoneum portabant, domum remittebant, ut ipsis omnino perituris, ea saltem sibi haberent liberi); hæc, inquam, animadvertens imperator, nolensque Didymotichum sic infirmus accedere, ut ipse quoque a Byzantiis obsideretur (nec enim sibi suisque id multum profuturum), ad Cralem redire et a Crale sufficiens auxilium petere cogitavit, ut cum Didymotichum venisset, hostibus terrori, non contemptui esset. B Communicata re cum Romanis, omnes velut de compacto quæcunque potius se perpessuros, et mille mortibus caput objecturos, quam ad Triballos redituros confirmarunt. Non enim ad terram quæ solis radiis vestiretur, et ab hominibus incoleretur, sed ad inferorum valles, vitamque cum mortuis agendam, et si quid inamœnius ac tristius est, se reversuros credebant. Impensius autem hortante imperatore, ut melius et utilius sapere vellent, roganteque ut parerent, eas voces auribus aversantes, omnia gravia quæ dici possunt, isthoc in Triballos reditu leviora ducebant. Imperator cum periculum non modicum provideret, si suis tam parum frugifera volventibus, et tam inconsulto aggredi parantibus obsequeretur, et quid C ageret nesciret, quandoquidem flectere milites non poterat, multa præfatus, quibus planum fecit, se propter illorum imbelles animos et temeritatem, indigna suo nomine, auctoritateque imperatoria, et usu militari committere, eorum desiderio invitus paruit, cohortans, uti Deo fiderent, qui quomodo antehac sæpe in periculis non parvis, tutorem se præbiturus esset. Atque his dictis, cœpto itinere perrexerunt. Non longe a Christopoli in peditem Rhacidytuntem vocabulo, Didymoticho cum litteris ab imperatrice uxore et præsidio ad imperatorem missum incidunt: quibus litteris eum admonebant, caute ageret, et ne inconsiderate ad eos veniret, nisi magnas totque hostibus pares copias adduceret. Palæologum enim D protostratorem cum peditatu **534** et equitatu non mediocri ad Peritheorium sedere, et adventum ejus ad confligendum exspectare. Ibi etiam Apocauchum cum triremibus septuaginta, quibus Amphipolim navigaverat, in portu stare, de quibus capto consilio facere debeat, quod prodesse videbitur. Circa litteras autem illas admirabile quidpiam, et quam imperator Deo curæ esset, manifestum indicium evenit. Ut enim Byzantii intellectum est, ipsum cum exercitu ex Triballis Didymotichum revenire; et protostrator universum peditatum equitatumque ducens, magnis utique cum viribus Peritheorium devenit; et Apocauchus eodem Amphipoli cum septuaginta navibus eadem de causa appulsus, cum aliis copiis sibi exspe-

clandum, reditumque imperatoris intercludendum censuit. Dispositis autem per viam, ut mos est, custodibus ad intercipiendos qui inter Didymotichenses et imperatorem commearent, qui hanc epistolam ferebat comprehensus, et ad protostratorem perductus deque litteris examinatus, habere se litteras confessus est, statimque porrexit, quibus imperator rogabatur, ne qua illum moraretur segnities, sed ad eos advolaret. Nam qui essent Didymotichi in præsidio equites et pedites, loca Thraciæ depopulatos victum sibi comparasse. Similiter opifices et alios, quotquot manuum labore vitam transigerent, alimonia abundare: mediis civibus nihil quo se alant undecunque suppetere, et eos inopia supra modum premi. Precabantur igitur imperatorem imperatrix conjux et alii, citissime rediret, quo adventus ejus cives tanto malo levaret. Lectis litteris protostrator, curioso nimirum et solerti facinore, auro dato et promissis, se in illum et domum ejus (Selybrianus autem erat) beneficum futurum, persuadet tabellario, ut epistolam illam suo arbitratu et modo transcriptam, pro vera et germana uxoris epistola ad Cantacuzenum apportet, ac de facto nihil dicat. Facit ille quod petebatur, et protostrator quanquam nolens imperatori ejusque exercitui commodat. Ut enim recitata est, et Cantacuzenici de insidiantibus sibi copiis cognoverunt, esse multis partibus suis majores, modisque omnibus valentes, militibus veteranis constantes scilicet, Deo de cura erga se et aversione mali, atque etiam imperatrici de studio et sollicitudine erga ipsos gratias ingentes egerunt, et ob majus periculum, **535** quæ prius odiosa et invisa erant, facillima et utilissima judicantes, haud ægre retro redierunt. Sic imperator cum suis improviso discrimini ereptus, ex hostium nequitia fructum cepit uberrimum. At magnus dux, ut accepit eum ducentem manum admodum despicabilem, et superatu facillimam, propter litteras a genero suo immutatas revertisse, aperte succensuit, acriterque hominem increpuit, qui per stultitiam suam hosti profuisset. Ac multi de Apocauchi factione etiam in crimen violatæ fidei protostratorem vocabant, scientem volentemque Cantacuzeno, cui occulte studeret, profuisse confirmantes. Is vero juramento interposito, nihil ejusmodi se voluisse asseverabat, sed velut cœlesti quadam vi eo impulsum esse, cum putaret se Cantacuzenum cum numeroso adventantem exercitu decepturum, si ei terrefacto reversionem persuasisset. Hæc ad hunc modum acta sunt, et Cantacuzenus ad Cralem se recepit. Apocauchus Byzantium cursum reflexit, quem incolæ multis plausibus et encomiis admirandis, servatorem, propugnatorem, liberatorem vocitantes exceperunt. Circumquaque tum fama percrebuit, Cantacuzenum ne audentem quidem obtueri magnum ducem, desperata salute revertisse, et ad sanctum montem ibi revera monachum professurum abire

A τιὰν ἔχων ἐκ Τριβαλῶν βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς
αὖθις ἐπανέρχοιτο εἰς Διδυμότειχον, πρωτοστράτωρ
τε συμπάσης πεζῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως στρατη-
γῶν πολλὴν ἔχων δύναμιν εἰς Περιθεώριον ἀφῖκτο,
καὶ Ἀπόκαυχος ὁ μέγας δοὺξ ἐξ Ἀμφιπόλεως ταῖς
ἑβδομήκοντα ναυσὶν ἀναστρέφων τῆς αὐτῆς ἕνεκα
αἰτίας, ἔγνω δεῖν περιμένειν καὶ αὐτὸς μετὰ τῆς
ἄλλης στρατιᾶς, καὶ βασιλεῖ τὴν ἐπάνοδον κωλύειν.
Τῶν ὁδῶν δὲ ὡς ἔθος φυλαττομένων, ἵνα μὴ λανθά-
νοιεν ἐκ Διδυμοτείχου ἢ βασιλέως πρὸς ἀλλήλους
ἀφικνούμενοί τινες, ὁ τὰ γράμματα κατέχων ταῦτα,
συνελήφθη καὶ ἤχθη πρὸς πρωτοστράτορα· ἀνερευ-
νώμενος δὲ περὶ γραμμάτων, ὡμολόγει ἔχειν, καὶ
παρείχετο εὐθύς· τὰ δὲ ἐδεῖτο βασιλέως τάχιστα
ἥκειν πρὸς αὐτοὺς καὶ μὴ ῥᾳθυμεῖν. Τῶν γὰρ ἐν
B Διδυμοτείχῳ τὸ μὲν στρατιωτικὸν ἱππεῖς τε καὶ
πεζοὶ τὰ κατὰ Θρᾴκην χωρία ληϊζόμενοι ἀφορμὰς
τοῦ βίου ἐποιοῦντο. Ὁμοίως δὲ καὶ χειροτέχναι καὶ
ἄλλοι ὅσοις ὁ βίος ἦν ἐκ τῶν χειρῶν πονοῦντες καὶ
ἐργαζόμενοι, διέζων τῶν ἀναγκαίων εὐποροῦντες.
Οἱ μέσοι δὲ τῶν πολιτῶν πάνυ κραταιῶς ἐπιέζοντο
ὑπὸ ἐνδείας μηδεμίαν οὐδαμόθεν εὐπορίαν ἔχοντες.
Διὰ ταῦτα οὖν ἐδέοντο βασιλέως βασιλίς τε ἡ γυνὴ
ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι, τάχιστα ἐπανήκειν, ὡς τῆς αὐ-
τοῦ ἐπιδημίας τοῖς πολίταις ἐσομένης μεγάλων
συμφορῶν ἀπαλλαγῆς. Πρωτοστράτωρ δὲ ἐπεὶ τὰ
γράμματα ἀνέγνω, περιεργόν τι δῆθεν ποιῶν καὶ
ἀγχινοίας ἄξιον, ἔπειθε τὸν ἄγοντα, χρυσίον παρα-
σχόμενος, καὶ αὐτὸν ἐπαγγειλάμενος καὶ οἰκείους
C εὖ ποιήσειν· Σηλυβριανὸς γὰρ ἦν· ὥστε τὰ γράμ-
ματα μεταγραφέντα ᾗ αὐτῷ ἐδόκει, Καντακουζηνῷ
ἀγαγόντα παρασχεῖν, μηδὲν ἀπαγγείλαντα τῶν εἰρ-
γασμένων, ἀλλ' ὡς ὄντα βασιλίδος τῆς γυναικός. Ὁ
μὲν οὖν ἐποίει κατὰ τὰ κεκελευσμένα, καὶ πρωτο-
στράτωρ ἄκων ὠφέλησε βασιλέα τε καὶ τοὺς περὶ
αὐτόν. Ὡς γὰρ τά τε γράμματα ἀνεγινώσκετο καὶ
ἤκουον περὶ τῆς ἐνεδρευούσης στρατιᾶς οἱ περὶ
βασιλέα, ὡς πολλαπλασίων τε αὐτῶν εἴη καὶ τοῖς
πᾶσιν ἐῤῥωμένη, οἷα δὴ οὔπω χθὲς καὶ πρώην τῶν
οἰκιῶν εἰς τὴν στρατείαν ἐξελθόντες, Θεῷ τε πολλὰς
ὡμολόγουν χάριτας τῆς εἰς αὐτοὺς προνοίας καὶ τῶν
κινδύνων τῆς ἀπαλλαγῆς, καὶ βασιλίδι τῆς σπουδῆς
καὶ τῆς φροντίδος τῆς περὶ αὐτούς, καὶ ἄσμενοι
ὑπέστρεφον, τοῦ μείζονος κινδύνου τὰ δυσχερῆ
D πρότερον καὶ δυσάρεστα, ῥᾷστα καὶ λυσιτελέστατα
φαίνεσθαι ποιοῦντος. Οὕτω μὲν οὖν βασιλεύς τε καὶ
οἱ ἀμφ' αὐτὸν ἀπροσδοκήτων ἐῤῥύοντο κινδύνων, ἐκ
τῆς παρὰ τῶν πολεμίων πονηρίας μέγιστα ὠφελη-
θέντες. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ πυθόμενος, ὡς πάνυ φαύ-
λην ἄγων στρατιάν, καὶ ἐς τὰ μάλιστα εὐεπιχείρη-
τος ὤν, ἀναστρέψειεν ἐκ τῶν γραμμάτων, ἃ μετα-
ποιήσειεν ὁ γαμβρός, πολλὴν αὐτῷ ἐπῆγε μέμψιν,
καὶ ὠργίζετο φανερῶς, ὅτι τὸν ἐχθρὸν ἐξ ἀβουλίας
ὠφελήσειε. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν τὰ ἴσα ᾑρημένων
Ἀποκαύχῳ, καὶ ἀπιστίας πρωτοστράτορα ἐγράφον-
το, ὡς ἑκὼν εἶναι Καντακουζηνὸν ὠφελήσειεν ἰσχυ-
ριζόμενοι κρύφα τὰ ἐκείνου ᾑρημένος. Ὁ δ' ὅρκοις
διεβεβαιοῦτο, ὡς οὐδὲν αὐτῷ τοιοῦτον συνειδείη,
ἀλλ' ὥσπερ ὑπό τινος ἀγόμενος δυνάμεως κρείττονος

εἰς τοῦτο προαχθείη· νομίζων σφάλλειν Κανταχουζηνὸν μετὰ βαρείας ἥκοντα δυνάμεως, εἰ πείσειεν ἀναστρέφειν ἐκφοβήσας. Ταῦτα μὲν οὖν τοῦτον ἐπέπρακτο τὸν τρόπον, καὶ Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς αὖθις εἰς Κράλην ἐπανήκεν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ εἰς Βυζάντιον ἀπέπλευσε, καὶ ὑπεδέχοντο αὐτὸν οἱ ἐν Βυζαντίῳ μετὰ κρότων πολλῶν καὶ θαυμασίων τῶν ἐγκωμίων, σωτῆρα, καὶ πρόμαχον, καὶ ἐλευθερωτὴν ἀποκαλοῦντες. Περιηγγέλλετό τε πανταχόθεν, ὡς Καντακουζηνὸς οὐδ' ἀντιβλέψαι δυνηθεὶς πρὸς μέγαν δοῦκα, ὑπέστρεψε τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀπογνούς, καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὄρος ἀφίξεται ὄντως μοναχῶν σχῆμα ἐνδυσόμενος· ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν ἐξέσται περιεῖναι. Καὶ ἑορταὶ πανταχοῦ συνεκροτοῦντο τῶν εὐαγγελίων ἕνεκα. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ ὀλίγῳ ὕστερον μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ τῷ Χούμνῳ τὴν πρὸς Καντακουζηνὸν βουλευθεῖσαν εἰρήνην, ὥς τι ἔγκλημα ἐπικαλέσας· οὐ γὰρ διέλαθεν αὐτὸν, ἃ πρὸς βασιλίδα πρότερον εἰρήκει περὶ τῆς εἰρήνης· κατέκλεισεν αὐτόν τε καὶ τὸν υἱὸν ἀπρόϊτον εἰς τὴν οἰκίαν. Μετ' ἐκεῖνον δὲ καὶ Ἀσάνην τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν υἱόν· καὶ ἀξίας ἀποτίννυον αὐτοῖς ἀντιμισθίας τοῦ πρὸς τὴν τοσαύτην τῶν Ῥωμαίων φθορὰν αὐτῷ συνάρασθαι. Εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπῄει, ὥσπερ φλὸξ ἀεὶ τῶν προσαπτομένων ἐπιλαμβανομένη.

A constituisse: alioqui secure non victurum. Ubique item festi dies ob tam lætos nuntios indicebantur. Porro magnus dux non multo post Chumno magno stratopedarchæ datum pacis consilium ut crimen exprobrans (nec enim ignorabat quid cum Augusta egisset), in ejus ipsius domo cum filio eum inclusit, et adiri vetuit. Deinde Constantinum quoque Asanem cum filio, dignam illam illis mercedem rependens, quod ad tantam Romanorum perniciem administros se ipsi præbuissent. Post alios, veluti flamma, quæ semper quidquid attingit, depascitur et consumit.

536 CAPUT LVI.

Concio Irenes imperatricis magnanimitatis plena. Ad Alexandrum Mœsorum regem de societate legatio et falsa promissio, certis de causis. Alexander Cantacuzeni reditum impedire, eumque occidere conatur. Calliditas in copiis Didymotichum missis. Fames oppidanorum. Mœsorum ducum fraus. Mœsi nolunt ab urbe recedere. Episcopi cohortatio et prædictio; item epistola ad Apocauchum pro Cantacuzeno et quædam vaticinia. Mœsi Persarum adventu territi fugiunt. Eorum satrapam Amurium ut Irene imperatrix acceperit. Ejusdem amor in Cantacuzenum et moderatio. Transitus per murum apud Christopolim.

Οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ δὲ πυθόμενοι, ὡς αὖθις ὑποστρέψειεν ὁ βασιλεὺς εἰς Τριβαλλοὺς, δεινὰ ἐποιοῦντο, καὶ θορύβου ἦσαν μεστοὶ καὶ ταραχῆς. Αἰσθομένη δὲ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, καὶ μεῖζον ἐπιδειξαμένη, ἢ κατὰ γυναικεῖον φρόνημα, συνεκάλει πάντας, καὶ παρῄνει μὴ τὰ πραττόμενα ἡγεῖσθαι τῶν ἄγαν δεινοτάτων· ἴσως γάρ τοι μᾶλλον ἂν οὕτω λυσιτελεῖν δόξειε Θεῷ, ἐκέλευέ τε διανίστασθαι, καὶ μὴ καταπίπτειν, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων ἐλπίδων ἔτι ὑπολειπομένων. Βασιλέα γὰρ πρὸς τὴν ἐπάνοδον οὐκ ἀπαγορεύσειν, ἀλλ' ἥξειν τε μετὰ μικρὸν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, καὶ τῆς ἀνδρίας, καὶ τῆς καρτερίας ἀμείψεσθαι ἀξίως. Καὶ τούτοις τοῖς λόγοις ἀνεκτᾶτό τε οὐ μετρίως, καὶ χρηστότερα ἐλπίζειν ἔπειθεν. Ἐδόκει δὲ δεῖν κοινῇ βουλευομένοις, καὶ πρεσβείαν πρὸς Ἀλέξανδρον τὸν βασιλέα Μυσῶν ποιεῖσθαι, καὶ συνθήκας τίθεσθαι ἐπὶ τούτοις πρὸς αὐτὸν, ὥστε σύμμαχον αὐτοῖς εἶναι καὶ φίλον, καὶ βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ μηδενὸς ἀμελεῖν ὧν προσήκει φίλῳ πρὸς αὐτούς· κἂν μὲν ἐπανέλθῃ βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς, αὐτὸν αὐτῷ τῆς συμμαχίας καὶ τῆς φιλίας τὰς χάριτας ἐκτίνειν. Εἰ δὲ συμβαίη, ἢ πολέμῳ ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ πρὶν ἐπανήκειν τελευτᾷν, αὐτῷ τὴν πόλιν παραδιδόναι, καὶ τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι Ῥωμαίων. Τοῦτο δὲ οὐχ οὕτω καὶ ἀληθῶς αὐτοῖς ἐδέδοκτο ποιεῖν· ἀλλὰ φενακίζειν ἐπειρῶντο τὸν Μυσὸν ἕνεκα δυοῖν· τοῦ τε αὐτὸν τῆς ἐλπίδος ἕνεκα αὐτοῖς ὠφέλειάν τινα παρέχειν, καὶ τοῦ βασιλίδα τὴν Ἄνναν καὶ Ῥωμαίους τοὺς αὐτοὺς πολιορκοῦντας πυθομένους, ὡς συμβάσεις περὶ παραδόσεως ποιοῦνται πρὸς Μυσοὺς, μὴ λίαν ἐπιτίθεσθαι, ἀλλ' ἀνακωχήν τινα παρέχειν, δεδιότας μὴ δι' ὀργὴν σφᾶς τε

B Qui Didymotichi erant, ubi cognoverunt imperatorem denuo ad Triballos rediisse, moleste tulerunt, tumultus ac trepidationis pleni. Id sentiens Irene imperatrix, animumque ac spiritum supra sexum gerens, concione advocata hortatur, ne præsentem statum pro deploratissimo habeant; fortassis enim Deo videri sic magis conducere; non demittendos, sed erigendos animos, utpote multa et magna spe adhuc reliqua. Imperatorem enim non tardaturum in reditu, pauloque post affuturum, et eorum in se benevolentiam, fortitudinem ac tolerantiam pro dignitate compensaturum. Istiusmodi verbis milites illa mirifice recreabat, et ad feliciora speranda exsuscitabat. C Decretum est porro communi sententia, Alexandrum regem Mœsorum per legatos appellandum, et cum eo fœdus ita feriendum, ut ipsorum socius et amicus esset, arma conjungeret, et nullum amicitiæ munus officiumque non præstaret: et ut Cantacuzenus imperator redux ipse ei hujus amicitiæ societatisque præmium persolveret. Sin eum aut in pugna, aut aliter ante reditum emori contigisset, ipsi urbs Didymotichum, ab imperio Romano segregata, traderetur. Quod quidem revera facere inter se non statuerant; sed eum ludificari duabus de causis attentabant, tum ut hac spe illectus, aliquo ipsis auxilio succurreret, tum ut Anna Augusta, et Romani qui obsidebant, obsessos de urbe tradenda cum Mœsis pacisci audientes, segnius instarent, induciasque concederent, timentes ne ira stimulante, seque et oppidum Mœsis dederent. Hac illi mente fœdus libente Mœso-

rum rege, et omnimodam opem pollicente iciebant. Atqui contra opinionem cecidit. Alexander enim percusso fœdere in eam conditionem, ut si Cantacuzenus non rediret, ei civitas transderetur, ratus si quo modo illum de medio sustulisset, pro certo **537** eam habiturum, nihil inausum reliquit, quo reditionem ejus impediret, aut etiam si posset, illum interimeret, crebrisque legationibus Cralem et Helenam sororem suam, illius conjugem sollicitabat, ne Cantacuzenum dimitterent, sed vinctum in carcere custodirent, vel potius occiderent: sic enim posse eos imperium Romanum citra laborem adipisci. Crales cohortationes ejus ut nefarias, uxore potissimum adnitente, et in eo fratri adversante repudiavit. Mœsus copiis, quantas urbi obsidendæ putabat sufficere, missis, prope muros castris positis servare jussit, perinde quasi pro obsessis contra Romanos propugnaturos: reipsa, ut oppidum ipsimet commodius obsiderent et oppugnarent. Factum. Nam Romanis sæpe quidem incursantibus, sed festine recedentibus, Didymotichenses licentiam nacti, Thraciæ urbes noctu diuque depopulantes, inde victum sibi quæritabant. Mœsis autem postea invadentibus, assiduoque per dies plurimos incumbentibus, res eorum vehementer in angustum redactæ sunt, omnibus jam ob famem de vita periclitantibus, siquidem Mœsi peræque et Romanos urbem adoriri, et urbanos urbe exire prohibebant. Quod si qui de more ad prædandum egrederentur (hæc enim erat ipsis maxime necessaria ad vitam sustentandam excogitata ratio), occurrentes Mœsi (quorum in hoc providentiam et sollicitudinem magnam latere utique non poterant) equis et armis nudatos in urbem regredi sinebant. Si Didymotichences hujusmodi prædones apud duces exercitus deferrent, asseverantissime respondebant, se facti inscios, nec suos esse tam audaces, sed Romanos, qui ipsi quoque prædatum circumirent, jubebantque castra perambulantes, a raptoribus sua auferre, si quo signo eos cognoscerent, et extrema supplicia minabantur, si quis talis repertus fuisset. Sed hi nulli cernebantur; nam duces hujusmodi prædatores cum præda statim in Mœsiam mittebant. Hoc igitur modo Didymotichenses in maximas difficultates reique cibariæ penuriam adducti sunt. Tum animadverso periculo, Irene imperatrix Mœsis præcepit uti ab urbe abscederent, amplius eorum auxilio opus non esse, quod satis præstitissent, atque idcirco se non tantum ipsorum regi, verum etiam ipsismet multas gratias agere. Mœsi neutiquam se recessuros, sed continenter ibidem pro imperio regis ad opem ipsis ferendam mansuros affirmare. **538** Eo responso Didymotichenses nimiopere perturbati ac territi, nihil jam sibi deesse ad exitium arbitrabantur. At episcopus urbis hosce motus, tamque atroci calamitati se submittentes animos intuens, progressus in medium labantes erigit et confirmat: quæ

A αὐτοὺς Μυσοῖς καὶ τὴν πόλιν παραδῶσιν. Οἱ μὲν οὖν τοιαύτῃ γνώμῃ τὰς συνθήκας ἐποιοῦντο, ἀσμένως καὶ τοῦ Μυσῶν βασιλέως δεξαμένου, καὶ παντὶ τρόπῳ συμμαχήσειν ἀπαγγελλομένου. Τὸ δ' ἀπέβαινεν ἐναντίως, ἢ ᾠήθησαν αὐτοί. Ἀλέξανδρος γὰρ, ἐπεὶ οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ τὰς συνθήκας ἐποιήσαντο, ὡς εἰ μὴ Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς ἐπανήξει, παραδώσειν αὐτῷ τὴν πόλιν νομίσας, εἰ τρόπῳ δή τινι ἐκεῖνον διαφθείρειε, βεβαίως τὴν πόλιν ἤδη ἔχειν, πάντα κάλων ἐκίνει κωλύειν τὴν ἐπάνοδον αὐτῷ, ἢ εἰ δύναιτο καὶ διαφθείρειν· καὶ πρεσβείας πρὸς Κράλην πέμπων συχνὰς, καὶ Ἑλένην τὴν ἀδελφὴν Κράλῃ συνοικοῦσαν, παρῄνει Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα μὴ ἀνιέναι, ἀλλὰ δήσαντας ἐν δεσμωτηρίῳ φρουρεῖν, ἢ καὶ ἀποκτείνειν· οὕτω γὰρ ἂν ἐξέσται
B τὴν Ῥωμαίων ἔχειν ἀρχὴν ἀπονητί. Κράλης μὲν οὖν αὐτοῦ τὰς παραινέσεις φαύλας ἡγούμενος, οὐ παρεδέξατο, μάλιστα εἰς τοῦτο ἐναγούσης καὶ τῆς γυναικός. Ἐκεῖνος δὲ καὶ στρατιὰν πέμψας ὅσην ᾤετο ἀρκεῖν τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ πρὸς πολιορκίαν, ἐκέλευσε φυλάττειν παραστρατοπεδευσαμένους· πρόφασιν μὲν ὡς βοηθήσοντας ἐπὶ Ῥωμαίους τοὺς πολιορκοῦντας, τῇ δ' ἀληθείᾳ, ἵν' αὐτοὶ μᾶλλον ἀκριβέστερον πολιορκοῖεν. Ὅπερ δὴ καὶ κατὰ τὴν ἐκείνου γνώμην ἐτελεῖτο. Τῶν γὰρ Ῥωμαίων, συχνὰς μὲν ποιουμένων τὰς καταδρομὰς, τάχιστα δὲ ἀναχωρούντων, ἀδείας οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ τυγχάνοντες, τὰς κατὰ Θρᾴκην ἐληΐζοντο πόλεις καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ ἐκ τῆς ἁρπαγῆς καὶ λεηλασίας ἐποιοῦντο τὰς τοῦ βίου ἀφορμάς. Τῶν
C Μυσῶν δὲ ἐπελθόντων, καὶ συνεχῶς ἐπιχειμένων ἐφ' ἡμέραις πλείσταις, εἰς στενὸν κομιδῆ περιέστη τὰ πράγματα αὐτοῖς, πάντων ἤδη κινδυνευόντων ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθαρῆναι· Μυσοὶ γὰρ ὁμοίως Ῥωμαίους τε ἐκώλυον τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ ἐπιέναι, καὶ αὐτοὺς τῆς πόλεως μὴ ἐξιέναι. Εἰ γάρ τινες ἐξίοιεν ἐφ' ἁρπαγὴν, ὥσπερ εἰώθεσαν· (οὗτος γὰρ ἦν αὐτοῖς ἀναγκαιότατος πόρος πρὸς τὸ ζῆν) προστυγχάνοντες οἱ Μυσοὶ, πάντως δὲ οὐκ ἐνῆν διαλαθεῖν πολλὴν πρόνοιαν τούτους καὶ φροντίδα ποιουμένους, ἵππους τε ἀπεστέρουν, καὶ ὅπλα, καὶ γυμνοὺς ἠφίεσαν ἐπανήκειν πρὸς τὴν πόλιν. Εἰ δὲ προσαγγέλοιεν τοὺς ταῦτα πράττοντας οἱ ἐκ Διδυμοτείχου πρὸς τῆς στρατιᾶς τοὺς ἡγουμένους, οἱ δὲ μηδὲν εἰδέναι διε-
D τείνοντο, μηδὲ τῆς σφετέρας εἶναι στρατιᾶς τοὺς τολμῶντας τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ Ῥωμαίους καὶ αὐτοὺς ἐπὶ λῃστείᾳ περιϊόντας, ἐκέλευόν τε τὸ στρατόπεδον περιϊέναι, εἴ τι γένοιτο γνώρισμα λαβεῖν ἐκ τῶν ἀπολομένων, καὶ τὰ ἔσχατα ἠπείλουν διαθήσειν, εἴ τινα τοιοῦτον λάβοιεν. Τὰ δὲ ἦσαν οὐδαμοῦ· πρότερον γὰρ ἐξέπεμπον αὐτοὶ πρὸς Μυσίαν τοὺς τοιαῦτα εἰργασμένους. Τοῦτον μὲν οὖν τὸν τρόπον ἐν στενῷ κατέστησαν κομιδῆ τοὺς ἐν Διδυμοτείχῳ· πάνυ γὰρ ὑπὸ ἐνδείας ἐπιέσθησαν. Συνορῶσα δὲ ἤδη τὸν κίνδυνον ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, ἀπανίστασθαι ἐκέλευε τῆς πόλεως, ὡς οὐκέτι δεομένης τῆς παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας, ἀρκούσης ἤδη γεγενημένης· δι' ἣν οὐ βασιλεῖ μόνον τῷ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς χάριν ὁμολογεῖν πολλήν. Οἱ δὲ οὐδενὶ τρόπῳ ἔφασαν

ἀναστήσεσθαι, ἀλλὰ διηνεκῶς αὐτόθι μενεῖν ἐπικουροῦντας· οὕτω γὰρ αὐτοῖς εἶναι προστεταγμένον παρὰ βασιλέως τοῦ σφετέρου. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀπολογία πολλὴν ἐνέβαλε ταραχὴν καὶ πτοίαν τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ· ἤδη γὰρ αὐτοῖς ἐφαίνετο ὁ ὄλεθρος ἐλλείπων κατ' οὐδέν. Ὁ δὲ τῆς πόλεως ἀρχιερεὺς ὁρῶν ἤδη κλονουμένους, καὶ πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυσπραγίας ἐνδιδόντας, παρελθὼν εἰς μέσους, παρεθάῤῥυνε, καὶ οὐκ εἴα καταπίπτειν, κατὰ γνώμην Θεῷ πάντα τὰ τῇδε πράττεσθαι εἰπὼν, καὶ τὰς τοιαύτας ἐπηρείας ὑπ' ἐκείνου παραχωρεῖσθαι, ἵνα τὸ πρὸς βασιλέα φίλτρον ὑμῶν δοκιμασθῇ· ὃς ἥξει τε μετὰ μικρὸν, καὶ πάντας ἀμείψεται ταῖς προσηκούσαις εὐεργεσίαις. Μηδὲ γὰρ οἴεσθε ἐκεῖνον μὴ κατὰ γνώμην βασιλεύειν Θεῷ· τοῦτο γὰρ αὐτὸς σαφέστατα εἰδέναι. Ἀμφισβητῶν γὰρ ἔφασκεν ἐν ἀρχῇ περὶ ἐκείνου, εἰ μὴ κατ' εὐδοκίαν, ἀλλὰ μᾶλλον κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ εἰς τοῦτο ἦλθε σχήματος ἰδίᾳ πειθόμενος ἐπιθυμίᾳ καὶ ὁρμῇ, καὶ δεδοικὼς μὴ καὶ αὐτὸς συναπόλοιτο, τοῖς Θεῷ συνὼν βουλευσαμένοις ἐναντία εὐχαῖς προσανέχειν, καὶ δεήσεσι τὸ Θεῖον ἐκκαλεῖσθαι, ὥστε διδαχθῆναι περὶ αὐτοῦ, εἰ μὴ ὀργίζοιτο περὶ τῶν γινομένων. Ἐκκαλυφθῆναι δὲ αὐτῷ παρὰ τοῦ πνεύματος ὅτι κατ' εὐδοκίαν μᾶλλον εἴη τὸ βασιλεύειν Καντακουζηνὸν, ᾧ καὶ πεισθέντα καὶ πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀποθέμενον ἐν Διδυμοτείχῳ μένειν τῇ βουλήσει τοῦ Θεοῦ συναιρόμενον τὰ δυνατά. Οὐ γὰρ ἄν τις αὐτοῦ κατηγοροίη, ὅτι τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ τινὸς δέοιτο παρὰ βασιλέως· οὔτε γὰρ πρότερον, οὔτε μέχρι νῦν τοιούτου τινὸς παρά τινος ἐδεήθη· καὶ αὐτοῖς παραινεῖν νυνὶ γενναίως ἵστασθαι πρὸς τῶν δεινῶν τὰς ἐπαγωγὰς, ὡς οὐ μέχρι πολλοῦ τινος ἐσομένας, ἀλλ' ὀλίγῳ ὕστερον λυθησομένας ἵλεων αὐτοῖς ἐπιβλέψαντος Θεοῦ· τοὺς γὰρ πολιορκοῦντας τούτοις Μυσοὺς ἐν προσχήματι φιλίας καὶ τὴν παροῦσαν ἔνδειαν ἐπαγαγόντας ἐν ἑπτὰ ταῖς ἐσομέναις μάλιστα ἡμέραις συμπατοῦντας ὄψεσθε ἀλλήλους, καὶ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίζομένους, καὶ τῶν περισχόντων ἀπαλλάξεσθε δεινῶν. Ὁ μὲν οὖν μητροπολίτης τοιαῦτα εἶπε, πᾶσι δὲ εὐθὺς ἐπῆλθε βελτίω προσδοκᾶν, καὶ τῆς ἀθυμίας ἀπηλλάττοντο. Ἤδεσαν γὰρ αὐτὸν τὰ μέλλοντα εἰδέναι μᾶλλον, ἢ τὰ παρεληλυθότα ἕτερον, καὶ ὡς προφητεύοντι προσεῖχον φανερῶς. Διηπόρουν δὲ ὅτι ἂν εἴη τὸ Μυσοῖς αἴτιον ἐσόμενον φυγῆς. Ὁ δ' αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ Ἀποκαύχῳ τῷ μεγάλῳ δουκὶ ἔγραψε τοιαῦτα· ὡς ἀποροίη ὅτου ἕνεκα πεῖραν αὐτοῦ πολλάκις ἐν πολλοῖς πρότερον ἐσχηκὼς, καὶ τῶν εἰρημένων τὴν ἔκβασιν οὐκ εἰς μακρὰν, οὐδ' εἰς ἕτερόν τινα, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν ἰδὼν σαφέστατα γεγενημένην, νῦν ἀπιστοίη παντάπασι, καὶ λόγους οἴοιτο εἰκῆ λεγομένους τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ καίτοι μὴ βουλομένῳ πείθεσθαι, οὐδὲν ἧττον συμβουλεύσειν, ἃ αὐτῷ τε καὶ Ῥωμαίοις ἅπασι λυσιτελήσειν οἴεται· ἐκκαλυφθῆναι γὰρ αὐτῷ παρὰ Θεοῦ, ὡς οὐκ ἐκείνῳ μᾶλλον, ἀλλὰ Καντακουζηνῷ τῷ πρὶν μὲν μεγάλῳ δομεστίκῳ, νυνὶ δὲ βασιλεῖ γεγενημένῳ, τὸ τοῖς βασιλέως παισὶν ἐπιτροπεύειν καὶ συμβασιλεύειν προσήκει. Διὸ καὶ δεδό-

hic fiunt, omnia divino nutu fieri, et hujusmodi miserias atque clades Deum permittere, ut eorum erga imperatorem amor illustretur, qui propediem venturus et pro eo ac mereatur, unumquemque remuneraturus sit. Non enim putandum, eum Deo nolente imperare, imo volente, quod ipse norit certissimo. Nam cum principio dubitaret num divina voluntate, an indulgentiæ potius et cupiditati suæ ac lubidini obsecutus, purpuram assumpsisset, timeretque ne si ab illis esset, quorum cogitationes Deo contrariæ sunt, una cum illis etiam periret, ad preces et vota incubuisse, divinumque numen fatigasse ut se doceret, ecquid sibi ista probarentur. Tum sibi per spiritum revelatum placere Deo, Cantacuzenum imperare. Se vero citra hæsitationem credidisse, et Didymotichi manere, ut quantum possit, operam ac studia sua cum divina voluntate conjungat. Neque enim a quoquam se accusari posse, quasi quidpiam rerum humanarum ab imperatore sibi quærat: usque nunc enim nihil tale ab ullo quæsivisse. Et se illos hortari, ut hoc tempore viriliter malis præsentibus resistant, quæ Deo propitiis oculis respiciente, brevi in nihilum casura sint. Mœsos quippe istos obsessores, et obtentu amicitiæ præsentis auctores inopiæ, septem omnino diebus futuris fuga salutem petentes, atque inter se conculcantes visuros, et quibus nunc circumdentur malis, fore liberos. Hæc ut metropolita disseruit, omnes confestim posita tristitia spem fortunæ melioris ingressi sunt. Norant siquidem, perspectiora esse illi futura, quam aliis præterita, et tanquam vati animos eidem palam attendebant. Cur vero Mœsi fugam facturi essent, de hoc ambigebant. Idem antistes Apocaucho magno duci in hanc sententiam scripsit: Non videre se, quamobrem cui sui documenta sæpe in multis habuisset, dictorumque suorum eventum non in longum dilatum, nec ad alios, sed ad se pertinuisse manifestissime sciret, nunc penitus fidem sibi denegaret, et pro verbis inanibus duceret, quæ dicerentur. Porro se, quanquam refraganti, nihilominus quæ cum ipsi, tum Romano **539** imperio universo conducere sentiret, suadere velle. Sibi enim a Deo indicatum, non ipsi, verum Cantacuzeno, qui prius magni domestici munus gessisset, nunc imperatori renuntiato convenire imperatoris defuncti liberis tutorem esse, et una cum illis imperare. Unde et hoc ei divinitus datum: ipsi autem eidem subesse, et rem navalem curare ac mari præsidere. Monebatque ut datis contentus, septa ne transsiliret, atque ut se audiret, rogabat: haud enim bene eventurum si contra divinum consilium venerit. Se quoque principio potissimum creationis Cantacuzeni factum ægrius ferentem, et cogitantem ne forte aliud Deo videretur, precibus operam dedisse et ab ipso his verbis doctum fuisse: Sic volo, sic complacitum est, sic decerno, imperare Joannem Cantacuzenum, fiat. Quæ igitur Deo

complacuerunt, mortalium nemini fas esse irrita reddere conari, quia nec potest. Precabatur insuper, ne ista cuidam gloriationi et ostentationi virtutis ascriberet; non enim in id superbiæ barathrum decidisse, ut talia adversus Deum mentiatur, sed ad fructum multorum, inique adeo et contra omnem justitiæ legem bello pereuntium, et ad ipsum errore liberandum, dum se Cantacuzeno imperatore superiorem fore confidit, hæc dicta esse: quibus si paruerit, quantum operæ pretium fecerit, brevi intellecturum. Sin minus, tamen plane cogniturum, se amicum esse veritatis, a qua ista didicerit. Hactenus litteræ metropolitani Didymotichensis ad magnum ducem, quibus perspicue Cantacuzenum inimicos superaturum prænuntiavit. His ille perlectis nihil respondit. Cæterum non de imperatore solo multa istiusmodi, sed de privatis quoque nonnullis haud pauca vaticinatus est. Cum enim Michael Bryennius Pamphili præfectus, insidiis a populo esset appetitus, et Byzantium in vinculis adductus, et ab archontibus carcere damnatus, pauloque post a præfecto custodiæ parva de causa per insanum furorem adeo flagellis laceratus, ut pro mortuo haberetur, fama Didymotichum ad ejus propinquos volante, et illis episcopum rogitantibus, ut uxori necem mariti aperiret, quo reverentia et pudore illius cohibita, vitam sibi ad nuntium tam funestum ne abrumperet, episcopus Bryennium non esse mortuum dixit, **540** cæsum tam atrociter, ut ad saniem et inflammationes ex flagellatione coercendas, sale opus fuerit. Verumtamen adhuc vivere, et tam inhumaniter aliis de causis quibusdam secretioribus flagellatum esse, reditusque ad uxorem et liberos illam præcipue causam fore. Dimissum enim e carcere ad plagas curandas, Didymotichum fugam arrepturum. Tempore autem procedente et imperatore præsente, pro ipso in acie occubiturum. Quæ omnia exitus docuit. Absolutus namque a carcere Bryennius, ut a medicis curaretur, opportunitatem fugiendi nactus, domum incolumis pervenit; postea in pugna contra Momitzilum ante pedes imperatoris oppetiit. Tali gratia ille a Deo dignatus erat, et futura quasi quæ oculis conspiciuntur, præsciebat. Mœsi, qui ad Didymotichum castra habebant, haud diu post intelligentes e suis exploratoribus, Persas classem ad Hebri ostia appulisse, præ tumultu trepidi, invicem conculcantes (quod episcopus prædixerat) aufugiebant, nec ubi terrarum se abscondissent, apparebat. Didymotichenses fugæ causam ignorantes, mirari quid ita turbarent Mœsi. Parvo temporis intervallo nuntiatur, Amurium filium Aitinæ, Cantacuzeni longe amantissimum, qui multa antea suæ in illum voluntatis charitatisque argumenta dederat (ob illum quippe etiam imperatorem Andronicum juniorem bello adversus Phocæam et Lesbum juverat), cum accepisset gravibus conflictantem infortuniis, totoque Romano imperio

A σθαι παρὰ Θεοῦ· ἐκείνῳ δὲ ὑπ' ἐκεῖνον εἶναι καὶ περὶ ναῦς ἀσχολεῖσθαι καὶ θαλασσοκρατεῖν. Συνεβούλευέ τε ἔχεσθαι τῶν δεδομένων, καὶ μὴ ὑπὲρ τὰ ἐσχαμμένα πηδᾷν, καὶ ἐδεῖτο πείθεσθαι· μηδὲ γὰρ ἂν εἰς τέλος ἥξειν ἀγαθὸν αὐτῷ τὸ τοῖς βεβουλευμένοις ἀνθίστασθαι Θεῷ. Καὶ αὐτὸς γὰρ ἐν ἀρχῇ μάλιστα ἔφασκε τῆς ἀναῤῥήσεως Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως περὶ τῶν πραττομένων δυσχεραίνων, καὶ λογιζόμενος, εἰ μὴ κατὰ γνώμην εἴη Θεῷ τὰ εἰργασμένα, καὶ διὰ τοῦτο δεήσεσι προσκείμενος καὶ ἱκεσίαις, ἐκδιδαχθῆναι παρὰ Θεοῦ αὐταῖς λέξεσιν, ὡς Θέλω, εὐδοκῶ, ὁρίζω βασιλεύειν Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν, καὶ γενέσθω. Ἃ τοίνυν ὁ Θεὸς εὐδόκησεν, οὐδένα δίκαιον ἀνθρώπων πειρᾶσθαι καταλύειν, ὅτι μηδὲ δυνατόν· ἠξίου τε μὴ κόμπον τὰ τοιαῦτα B οἴεσθαι καὶ ἄλλως ἐπίδειξιν ἀρετῆς· μηδὲ γὰρ ἂν εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας βάραθρον ἐληλακέναι, ὡς τοιαῦτα καταψεύδεσθαι Θεοῦ· ἀλλὰ τῆς τε ὠφελείας τῶν πολλῶν, ἀδίκως οὕτω καὶ παρὰ πάντα τοῦ δικαίου νόμον ἀπολλυμένων ὑπὸ τοῦ πολέμου, καὶ τοῦ αὐτὸν ἐξελέσθαι, ὑφ' ἧς κατέχεται ἀπάτης, οἰόμενον Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως περιγενήσεσθαι εἰρῆσθαι τὰ τοιαῦτα· οἷς εἰ πεισθείη, εἴσεται τὴν ὠφέλειαν οὐκ ἐν μακρῷ· εἰ δ' οὐ πεισθείη, πάντως εἴσεται ὡς ἀληθείας φίλος αὐτὸς καὶ παρ' ἐκείνης τὰ τοιαῦτα δεδιδαγμένος. Τοιαῦτα μὲν ὁ Διδυμοτείχου ἔγραψε πρὸς μέγαν δοῦκα, διαῤῥήδην περὶ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως προλέγων, ὡς τῶν ἀδικούντων περιέσται. Ἐκεῖνος δὲ ἐπεὶ τὰ γράμματα ἀνέγνω, οὐδὲν πλέον ἀπεκρίνατο. Οὐ περὶ βασιλέως δὲ μόνον ἐκεῖνος C πολλὰ τοιαῦτα προηγόρευεν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἰδιωτῶν τινων οὐκ ὀλίγα. Βρυεννίου γὰρ τοῦ Μιχαὴλ, Παμφίλου ἄρχοντος, ἐπιβουλευθέντος τε ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ δεσμώτου εἰς Βυζάντιον ἀπαχθέντος, δεσμωτήριόν τε ὑπὸ τῶν ἀρχόντων οἰκεῖν κατεψηφισμένου, ἐπεὶ χρόνῳ ὕστερον μικρᾶς τινος ἕνεκα αἰτίας ὁ τῆς φρουρᾶς ἄρχων, ὑπὸ μανίας ἀλόγου καὶ θυμοῦ, εἰς τοσοῦτον ᾐκίσατο σφοδρῶς, ὡς νομισθῆναι καὶ ἀποθανεῖν, πρὸς τοῖς οἰκείοις ἐν Διδυμοτείχῳ τῆς φήμης διαδραμούσης, κἀκείνων τοῦ ἀρχιερέως δεομένων ἀπαγγέλλειν τῇ γυναικὶ τοῦ ἀνδρὸς τὴν τελευτὴν, ἵν' ὑπὸ τῆς πρὸς ἐκεῖνον αἰδοῦς κατεχομένη, μὴ τὴν ψυχὴν ἀποῤῥήξῃ πρὸς τὴν ἀγγελίαν, ἐκεῖνος οὔτε τετελευτηκέναι ἔφασκε Βρυέννιον, ἀλλὰ ζῇν· D τετύφθαι μέντοι εἰς τοσοῦτον ἀπανθρωπίας, ὡς καὶ ἁλῶν δεηθῆναι τὰς σηπεδόνας καὶ φλεγμονὰς τὰς ἐκ τῶν μαστίγων καταστελούντων· μὴ μέντοι γε ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῇν, καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν τῶν αἰκισαμένων, ἄλλων τε τινῶν ἀποῤῥητοτέρων ἕνεκα αὐτῷ ἐπενεχθῆναι, καὶ τῆς εἰς παῖδας καὶ γυναῖκα ἐπανόδου αἰτία μάλιστα ἐκείνη ἔσται. Τοῦ δεσμωτηρίου γὰρ ἀπολυθεὶς ἐπὶ τῷ ἰᾶσθαι τὰς πληγὰς, διαδρὰς ἀφίξεται ἐνθάδε· χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ βασιλέως παρόντος, πεσεῖται μαχόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἃ πάντα ὕστερον κατὰ τὴν ἐκείνου πρόῤῥησιν ἀπέβαινεν. Ἀφεθεὶς γὰρ τοῦ δεσμωτηρίου ὁ Βρυέννιος ἐπὶ τῷ προνοίας τινὸς τυχεῖν παρὰ τῶν ἰατρῶν, καιροῦ τυχὼν διεσώζετο, οἴκαδε διαδρᾶναι δυνηθείς· ὕστερον δὲ, ἐν τῇ πρὸς Μομιτζίλον μάχῃ ἔπεσε μα-

χόμενος ἐπίπροσθεν βασιλέως. Τοιαύτης ἦν ἐκεῖνος A χάριτος ἠξιωμένος παρὰ Θεῷ, καὶ τὰ ἐσόμενα ὡς ὁρώμενα προῄδει. Οἱ μέν τοι Μυσοὶ οἱ περὶ Διδυμότειχον ἐστρατοπεδευμένοι μετὰ μικρὸν παρὰ τῶν σφετέρων πυθόμενοι σκοπῶν, ὡς πλῆθος Περσικῶν νεῶν τῇ τοῦ Ἕβρου προσέσχεν ἐκβολῇ, ὑπὸ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς ἀλλήλους συμπατοῦντες τὴν ἀρχιερέως πρόῤῥησιν τάχιστα ἀνεχώρουν, καὶ ὅποι γῆς κατεδύοντο ἀγνοούμενοι. Οἱ δὲ ἐν Διδυμοτείχῳ τὴν αἰτίαν ἀγνοοῦντες τῆς φυγῆς, ἐθαύμαζον ὅ τι ποτ' ἂν εἴη τὸ οὕτω θορυβῆσαν τοὺς Μυσούς. Μετὰ μικρὸν δὲ ἠγγέλλετο ὡς Ἀμοὺρ ὁ τοῦ Αἰτίνη φίλος ὢν ἐς τὰ μάλιστα Κανταχουζηνῷ τῷ βασιλεῖ, καὶ πολλὰς ἀποδείξεις τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας καὶ πρότερον παρεσχημένος, δι' ἐκεῖνον γὰρ καὶ βασιλεῖ τῷ νέῳ Ἀνδρονίκῳ πρὸς τὸν κατὰ Φωκαίας καὶ Λέσβου B πόλεμον συνεπολέμησε, πεπυσμένος περὶ αὐτοῦ, ὡς μεγάλαις χρήσαιτο κακοπραγίαις, κοινῇ τῶν Ῥωμαίων αὐτῷ πάντων ἐκπολεμωθέντων, καὶ αὐτὸς μὲν ᾤχετο ἐς Τριβαλοὺς φυγάς, Διδυμότειχον δὲ ὃ μόνον καταλέλειπτο γυναικί τε καὶ τέκνοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπολειφθεῖσι φίλοις καταφυγή, δεινῶς ὑπὸ τῆς συχνῆς πολιορκίας ὑπὸ ἐνδείας ἐπιέσθη, καὶ κινδυνεύει τὸ τοῦ φίλου σκάφος αὐτανδρον ἀπολωλέναι, ὀγδοήκοντα καὶ τριακοσίας ναῦς τὰς συμπάσας ὁμοῦ παραλαβών, καὶ μείζους καὶ ἐλάσσους, ἐν αἷς ἐνναχισχίλιοι πρὸς δισμυρίους ἐπιβάται κατελέγοντο, παρὰ τὸ τοῦ Ἕβρου στόμα προσέσχε. Πέμψας δὲ καὶ ἐκεῖνος πρέσβεις πρὸς Εἰρήνην τὴν βασιλίδα, ἀπήγγελλε τὰ ἴσα· ἐδήλου τε ὅτι ἥξει καὶ αὐτὸς μετὰ μικρόν. C Εἰρήνη δὲ ἡ βασιλίς, τούς τε στρατιώτας ἔπεμπεν, ὅσοι ἦσαν καὶ τοὺς ἄλλους τῶν εὐγενεστέρων εἰς ὑπάντησιν ἐκείνου, καὶ ἵππους ἑκατόν, ὡς ἂν αὐτός τε χρήσαιτο, καὶ μὴ πεζῇ βαδίζῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις διαδῷ. Ἀπήγγελλόν τε οἱ κεκομικότες, μὴ μέμφεσθαι τῆς ὀλιγότητος, ὡς διὰ τὸν περισχόντα πόλεμον, αὐτῶν μᾶλλον ἵππων δεομένων, καὶ διὰ τοῦτο τῶν παρόντων οὐ πλείους παρέχεσθαι δεδυνημένων. Τοὺς μὲν οὖν ἵππους ἐδέξατο ἀσμένως, καὶ βασιλίδι χάριτας τῆς εὐεργεσίας ὡμολόγει· διέδωκε δὲ τοῖς εὐγενεστέροις τῶν Περσῶν, καὶ μάλιστα προήκουσι καθ' ἡλικίαν. Ἐρόμενος δὲ περὶ τοῦ φίλου βασιλέως εἰ ζῇ, πολλὰ στενάζων, καὶ δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν ὑπὸ συμπαθείας ἀφιείς, ἐπεὶ ἐπύθετο ζῆν Θεοῦ βουλο-

eidem infesto ad Triballos profugisse, et Didymotichum, quæ sola uxori, liberis, amicorumque reliquiis perfugium relinquebatur, propter obsidionem extrema inopia premi, parumque abesse, quin navis amici cum ipsis vectoribus submergatur (16), deductis numero trecentis octoginta navibus majoribus, et minoribus, et in undetriginta millibus impositis (17), ad Hebri ostia applicuit: atque hæc missis ad Irenen imperatricem nuntiis, simulque semet mox affuturum significavit. Irene omnes præsidiarios et nobiles ei obviam mittit; equos præterea centum, quorum uno ipse uteretur, ne pedibus incederet, reliquos comitibus distribueret. Renuntiabant autem qui illos ducebant, non debere ea paucitate offendi; nam propter præsens bellum equorum raritate laborari, atque ideo plures his suppeditare nequivisse. 541 Equos Amurius non invitus accepit, et imperatrici pro ista gratia grates egit, interque Persas nobiliores, ac præsertim ætate provectiores dispertivit. Percunctatus autem de charo sibi imperatore num viveret, idque multa gemens, et lacrymans, ex commiseratione videlicet, ubi audivit eum Dei beneficio superstitem esse, primum quidem Numini laudes dixit, cujus ope ad tuendum illum ipse cum suis tam prompti ac magnanimi essent; deinde illis quoque eadem de causa gratias egit, et se multa atque eximia debere pronuntiavit, qui tam variis et ingentibus sese pro illo discriminibus obtulissent, stipatusque bis mille selectis militibus ad urbem pedibus et ipse processit. Orantibus qui Didymoticho obviam prodierant, ut equo uteretur, et alios insuper extra centum illos subministrantibus, non est motus, duo millia nobiliorum esse dicens, dignos in primis qui equitarent. Quia vero qui in tantum numerum distribuerentur non sufficerent, præstare, et se peditem incedere, laboremque communicantem, viæ molestiam illis leviorem reddere (18). Ita Didymotichum venit, ubi paucos dies moratus, quibus Didymotichenses Thraciæ pagos deprædantes sibi victum conquirere oportebat, postquam negotium ex sententia transegerunt, magnumque frumenti numerum, et alia ad victum idonea cum peco e

Jacobi Pontani notæ.

(16) Id est, *quin Cantacuzenus una cum suis omnibus intereat.* Conditionem ac statum suum navi seu navigationi, et adversam conditionem sive sortem infelici navigationi, ac tempestati naufragioque comparare, usitatum est bonis scriptoribus tum poetis, tum oratoribus, quod hic Amurius Cantacuzeno facit. Naves porro quæ cum vectoribus aut deprimuntur, aut capiuntur, Græcos nunc voce juncta αὐτάνδρους, nunc separatis vocibus, σὺν τοῖς ἀνδράσιν dixisse, ostendit Victorius lib. xxv, cap. 8.

(17) Trecentis navibus tantum numerum imposuit. Sed ex sequentibus triginta unum millia colliguntur. Si enim jussit sequi se viginti millia, cum selectis mille quingentis, et novem millia quingentos ad navium custodiam reliquit, ergo summa conficit triginta unum. Sed vel erratum librarii D est in numero, vel auctor lapsus est memoria.

(18) Laudabile factum Amurii, exæquantis se militibus suis, dum equo repudiato, una cum illis pedibus incedit. In vi *Æneid.* poeta Æneam cum Trojanis suis arbores cedentem, et ad Miseni cadaver cremandum advolventem facit:

Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque accingitur armis.

In quem locum sat multa adduximus in symbolis nostris, quibus demonstraremus, duces et imperatores, qui sese militibus nonnunquam, velut obliti, atque immemores suæ personæ ac dignitatis, ferendis laboribus, atque oneribus, aliisque rebus vilibus obeundis ac patiendis exæquassent, magnam laudem adeptos.

in urbem intulerunt, mandavit ut quidquid in tentoriis suis prædarum esset, Didymotichensibus donaretur. Curatum ut mandarat. Præterea quingentos ex selectis illis duorum millium segregatos, et de reliquo exercitu novem millia ad naves in reditum suum custodiendos misit: cæteros ad vicena millia, præter mille quingentos selectos, sequi jussit, ad imperatorem profecturus. Ambulabat igitur ipse, et reliqui universi, demptis centum illis, qui senectutis imbecillitate pedibus ingredi non poterant. Cumque ad murum juxta Christopolim venissent, quoniam qui illic in præsidio erant, adversus tantas copias nil valebant, stationem ipsis deserentibus, Persæ multis locis eo perfosso transierunt, et non procul inde noctem duxerunt.

A μένου, πρῶτα μὲν ὡμολόγει χάριτας Θεῷ, πολλὴν αὐτοῖς τὴν πρόνοιαν καὶ τόλμαν ὑπὲρ βασιλέως παρεσχημένῳ. Ἔπειτα δὲ καὶ αὐτοῖς τῶν αὐτῶν ἕνεκα καὶ χάριτας ὡμολόγει, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὀφειλέτην ἑαυτὸν ἀπέφαινεν, ὡς κινδύνους μεγάλους καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἐκείνου ἐνεγκοῦσι· τὴν στρατιάν τε παραλαβὼν, πεζὸς ἐχώρει καὶ αὐτὸς εἰς Διδυμότειχον, δισχιλίους λογάδας ἔχων περὶ ἑαυτόν. Δεομένων δὲ τῶν ἐκ Διδυμοτείχου ἵππῳ χρῆσθαι, καὶ παρεχομένων καὶ ἑτέρους πρὸς τοῖς ἑκατὸν οὐκ ἐπείθετο αὐτὸς, δισχιλίους εἶναι φάμενος τοὺς εὐγενεστέρους, καὶ μάλιστα ἀξίους ἵπποις χρῆσθαι. Ἐπεὶ δὲ μὴ εὐποροίη πᾶσι διαδοῦναι, βέλτιον πεζεύειν καὶ αὐτὸν, ἐν τῷ συμπονεῖν αὐτοῖς ῥᾴω καὶ φορητοτέραν τὴν ἐκ τῆς ὁδοῦ ποιοῦντα ταλαιπωρίαν. Οὕτω μὲν οὖν μέχρι καὶ Διδυμοτείχου ἦλθεν· ἡμέρας δὲ περιμείνας οὐ πολλὰς ἐν αἷς ἔδει τοὺς εἰς Διδυμότειχον, τὰς κατὰ Θρᾴκην πορθοῦσι κώμας σῖτον πορίζειν ἑαυτοῖς, ἐπεὶ ἐπράττετο αὐτοῖς τὰ κατὰ γνώμην, καὶ σῖτον εἰσεκομίζοντο πολὺν, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια, καὶ βοσκήματα ἐκέλευεν, ὅσα ἦσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῷ σφετέρῳ ἐκ τῆς λείας τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ παρέχειν· καὶ ἐπράττετο ἃ προσέταττεν ἐκεῖνος. Πενταχοσίους τε ἐκ δισχιλίων ἐκείνων λογάδων ἀπολεξάμενος, καὶ ἐννακισχιλίους ἐκ τῆς ἄλλης στρατιᾶς, ἔπεμπεν εἰς τὰς ναῦς, φρουρήσοντας ἄχρις ἐπανήξει· τὸ δὲ λοιπὸν στρατόπεδον εἰς δισμυρίους ὄντας ἐπὶ πεντακοσίοις καὶ χιλίοις τοῖς λογάσιν, ἕπεσθαι ἐκέλευεν, ὡς ἐκεῖσε ἀφιξόμενος ἔνθα διατρίβει βασιλεύς. Ἦσαν οὖν ἅπαντες καὶ αὐτὸς πεζῇ, πλὴν τὴν τῶν ἑκατῶν ἐκείνων, ἀδυνάτων ὄντων πεζεύειν διὰ γῆρας. Καὶ γενόμενοι παρὰ τὸ ἐν Χριστουπόλει τείχισμα, ἐπεὶ ἀντέχειν οὐχ οἷοί τε ἦσαν οἱ φρουροῦντες πρὸς τοσαύτην δύναμιν, πολλαχοῦ διατεμόντες ἐκείνων ἐκλιπόντων, διέβησάν τε, καὶ ηὐλίσαντο ἐγγὺς τὴν νύκτα.

542 CAPUT LVII.

Pheræi Amurium commentitiis litteris circumscribunt. Quingenti Persæ mortui frigore præter captivos. Amurius domum redit. Didymotichenses prædones præ frigore ad hostes confugientes quomodo habiti. Oppida se imperatrici dedere cupientia, cur non recipiantur. Angores et sollicitudines Cantacuzeni, cui Arbenus homo obscurus auxilium spondet et de Berrhœa acquirenda consilium dat. Cralis in ea se gratificandi propensa voluntas. Quibus de causis facta deditio. Ad imperatorem legati, qui eum aversant. Admonitio Cralenæ de non cunctando.

Pheræi, postquam nuntiatum est, Persarum copias per ipsos transituras, vastitatem agro suo metuentes, adhæc odio in imperatorem id inique ferentes (ne quid videlicet a Persis adjuvaretur), summo duci verba danda censuerunt, litterasque commentitias sub persona imperatoris ad eum miserunt. Iis secundum salutationem gratiæ Amurio singulares de studio erga se agebantur, ex quo multos ejus causa labores, ac sumptus tolerasset. Deinde hortabatur, uti ex eo loco, in quo epistolam acciperet, retro abiret, ne imprudens noceret, dum prodesse cuperet. Se enim in extimis Triballorum finibus versari, unde jam redire non sit proclive. Si ipsi per mediam Pheræorum regionem proficiscantur, timendum, ne princeps Triballus præsentem amicitiam in iram, et odium vertens, male sibi faciat, ut qui bellum cum barbaris, ac pestem ei crearit. Hæc litteris præscribebantur. Quas cum Amurius legisset, nihil subesse fraudis suspicans, sed revera ab imperatore missas existimans, huc illuc perplexus versabat animum, reverteretur ne, sicut monebatur, an ad Cantacuzenum porro pergeret, quem cum tam ingenti agmine perquirere, rursus difficile, et operosum esset. Hæc illum per noctem secum volutantem, exorta subito frigoris immensitas, ducentis per

B Φεραῖοι δὲ πυθόμενοι περὶ τῆς στρατιᾶς τῆς Περσικῆς ὅτι μέλλει διϊέναι κατ' αὐτοὺς, καὶ τήν τε βλάβην δείσαντες, ἣν κακώσειν ἔμελλεν αὐτοῖς τὴν χώραν, ἄλλως τε καὶ μίσει τῷ πρὸς βασιλέα δυσχεραίνοντες μὴ ὑπὸ τῶν Περσῶν ὠφεληθῇ, ἔγνωσαν δεῖν παράγειν τὸν ἄρχοντα τῆς στρατιᾶς, καὶ γράμματα πλασάμενοι ὡς ἐκ βασιλέως ἔπεμπον πρὸς αὐτόν. Ἃ μετὰ τὸ προσαγορεύειν, πολλὴν ὁμολογοῦντα χάριν τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας, ὅτι πολλὴν ὑπέμεινε καὶ πόνον καὶ δαπάνην δι' αὐτὸν, ἔπειτα ἐκέλευεν ἀναστρέφειν· ἐξ οὗπερ ἂν ἐγγένοιτο τοῖς γράμμασι τόπου περιτυχεῖν, μὴ καὶ ἄκων βλάψῃ νομίζων ὠφελεῖν. Ἐκεῖνον γὰρ ἐν ἐσχατιαῖς τῆς Τριβαλῶν διατρίβειν γῆς, ὅθεν οὐ ῥᾴδιον ἐπανελθεῖν νυνί. Εἰ δ' αὐτοὶ χωροῖεν πρὸς C ἐκεῖνον διὰ μέσης τῆς γῆς τῶν Τριβαλῶν, δέος μὴ αὐτῶν ὁ ἄρχων ἀντὶ φιλίας, ἣν ἐνδείκνυνται πρὸς αὐτὸν νυνὶ, πρὸς ἔχθραν καὶ ὀργὴν μεταστραφῇ, καὶ διάθηται κακῶς, ὡς αἴτιον πολέμου βαρβαρικοῦ, καὶ φθορᾶς αὐτῷ γεγενημένον. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ γράμματα ἐκέλευεν. Ἀμοὺρ δὲ ἐπεὶ ἀνέγνω, τῶν μὲν συνεσκευασμένων ὑπώπτευεν οὐδέν· νομίσας δὲ ἐκ βασιλέως εἶναι ἀληθῶς, ἀμφιβόλοις λογισμοῖς ἐπάλαιεν, εἰ δεῖ ἀναστρέφειν κατὰ τὰ κεκελευσμένα, ἢ ἥκειν πρὸς αὐτὸν, ὡς δυσχερὲς ὂν αὖθις εἰς ἀναζήτησιν ἐκείνου μετὰ τοσαύτης στρα-

τιὰς ἐλθεῖν. Τοιαῦτα δὲ αὐτῷ λογιζομένῳ τῆς νυκτὸς, χειμὼν ἐξαίσιος ἐπιγενόμενος, ὡς καὶ διακοσίους τῷ στρατοπέδῳ ὑπὸ κρύους ἐναποθανεῖν, ἠνάγκασεν ἀναστρέφειν, πολλὰ καὶ τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν ἐπάνοδον συναραμένων. Ἐλθὼν δὲ εἰς Βήραν, ἔνθα αὐτῷ ὡρμίζοντο αἱ νῆες κατὰ τὸν Ἕβρον ποταμὸν, εὗρε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ τῶν ἐν ταῖς ναυσὶ τριακοσίους ἀποθανόντας· αἰχμαλώτων δὲ πλὴν ὀλίγων, πάντας, ὀλίγους ὄντας καὶ αὐτοὺς διὰ τὸ μὴ τὴν στρατιὰν πρὸς λείαν ἐπιπλέον διασκεδασθῆναι τῆς προκειμένης ἕνεκα στρατείας Ἀμοὺρ τὸν σατράπην οὐκ ἐᾶν. Εἰς Διδυμότειχον δὲ πρὸς βασιλίδα τὴν Εἰρήνην γράμμασι δηλώσας τῆς ἐπανόδου τὴν ἀνάγκην, καὶ παραιτησάμενος, ὡς διὰ τὸν χειμῶνα μὴ πρὸς αὐτὴν ἐπανήκει προσκυνήσων, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν οἰκείαν. Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπεὶ ὁ χειμὼν ἐπεκράτει σφοδρότατος κατ' ἐκεῖνο τοῦ ἔτους, οἱ ἐκ Βυζαντίου, καὶ τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἡσύχαζον, καὶ οὐκ ἐπῄεσαν τοῖς ἐν Διδυμοτείχῳ· ἀλλ' ἀναγκαίως διεχείμαζον ἐν ταῖς οἰκίαις. Ἐκεῖνοι δὲ ὑπ' ἐνδείας ἀναγκαζόμενοι καὶ τῶν ἄλλοις φοβερωτάτων κατατολμᾶν, πεζοί τε ὀλίγῳ πλείους διακόσιοι, καὶ ἱππεῖς ἐλάττους τούτων, πρὸς ἁρπαγὴν, τῆς πόλεως ἐξελθόντες, οὕτως ὑπὸ σφοδροῦ κατελήφθησαν χειμῶνος, ὡς ἀναγκασθῆναι αὐτόμολοι πρὸς τοὺς πολεμίους ἀφικέσθαι, ἐκλείποντες ἤδη ὑπὸ κρύους. Οἱ μὲν οὖν πεζοὶ πάντες, ὁμοῦ πρὸς Λίτιτζαν πολίχνην ἐλθόντες, ἐπεὶ ὁ τῆς πόλεως ἄρχων, τὰ βασιλέως κρύφα ᾑρημένος ἦν, ἐν μιᾷ οἰκίᾳ τοὺς ἄνδρας κατακλείσας, ὡς φρουρεῖσθαι δῆθεν πυρί τε ἀνακτησάμενος, καὶ τῇ ἄλλῃ τῶν ἀναγκαίων χορηγίᾳ, μετὰ τρίτην ἡμέραν, ἑκὼν εἶναι, ἐνεδίδου αὐτοῖς πρὸς τὸν δρασμόν· καὶ διαδράντες ὁμοῦ πάντες αὖθις εἰς Διδυμότειχον ἐπανῆκον. Ὅθεν καὶ αἰτίαν ἔσχε παρὰ τοῖς πολεμοῦσι βασιλεῖ. Οἱ μέν τοί γε ἱππεῖς ἄλλοι ἀλλαχόσε διασκεδασθέντες, οἱ μὲν, καὶ φιλανθρώπου τινὸς ἐπέτυχον ξενίας, καὶ ἀπαθεῖς κακῶν πρὸς τὰς οἰκίας ἐπανῆκον, τῶν βασιλέως φίλων πρὸς τὴν σωτηρίαν συναραμένων· οἱ πλείους δὲ αὐτῶν, ὀλίγῳ προσηνέστερον ἐξενίσθησαν παρὰ τῶν ὑποδεξαμένων, ἢ οἱ περὶ Ὀδυσσέα παρὰ Κύκλωπος. Ἀπέθανε μέν τοι ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς, ἀλλὰ χρόνῳ ὕστερον κατ' ὀλίγους εἰς Διδυμότειχον αὖθις ἐπανῆκον γυμνοὶ μετὰ πεῖραν ἀλγεινῶν πολλῶν. Ἔαρος δὲ ἤδη ἀρχομένου, οἵ τε ἐκ Διδυμοτείχου ἐπῄεσαν ταῖς κατὰ Θρᾴκην πόλεσι, καὶ κακῶς ἐποίουν ληϊζόμενοι, ὡς καὶ πολλὰς αὐτῶν πρὸς τὰς συνεχεῖς ἐφόδους καὶ τὰς ληστείας ἀπειρηκυίας, τῇ βασιλίδι Εἰρήνῃ ἐθέλειν προσχωρεῖν· κἂν οἱ ἐν Διδυμοτείχῳ μὴ δέχοιντο, ἀπολεῖσθαι φάσκοντες εἰ πείθοιντο. Οὔτε γὰρ εὐπορεῖν φρουρῶν οἳ αὐτὰς φυλάξουσιν, αὐτοί τε λιμῷ ταλαιπωρήσειν

castra enectis, ad reversionem compulit, eodem litteris eum vehementer incitantibus. Ut Beram attigit, ubi naves subductæ stabant in Hebro flumine, invenit eadem nocte mortuos vectores trecentos captivosque demptis paucis, omnes: quanquam et ipsi erant pauci numero, quod Amurius ipse militem propter propositam expeditionem prædabundum amplius discurrere non pateretur. Exarata porro ad Irenem imperatricem epistola qua necessitatem reditus sui declarabat, et simul veniam petebat, quo asperitate frigoris impeditus, ad ei valedicendum non reverteretur, pelago 543 remenso domum discessit. Post quia illo anno hiems intoleranda sæviebat, Byzantii, et reliqui Thraces Didymotichensibus incursandis abstinentes, volentes nolentes in sua loca hiematum recesserunt. At illi rerum egestate coacti, quamvis maxime cæteris formidanda audere peditesque aliquando plures ducentis, et equites his pauciores ad prædandum egressi, frigorum vi sic afflictati sunt, ut jam viribus deficientes, ultro ad hostes confugere compellerentur. Cum itaque pedites simul in oppidulum Lititzam venissent, quoniam præfectus occulte Cantacuzeno favebat, in unis ædibus, quasi in custodia conclusis, et luculento foco aliisque necessariis recreatis, post diem tertium libens fugiendi copiam fecit; qui simul omnes Didymotichum redierunt. Inde hospes ille apud inimicos imperatoris in crimine fuit. Verum equitibus aliis alio dispersis, nonnulli et benignum hospitium repererunt, et sine noxia domum revenerunt, amicis imperatoris eorum saluti opitulantibus: plures autem paulo humanius, quam illi in Odyssea a Cyclope accepti sunt (19). Nemo quidem ab iis jugulatus est; sed post aliquod tempus pauci, nudi, et multa perpessu acerba experti, Didymotichum revenerunt. Vere jam ridente, Didymotichenses Thraciæ oppida adoriri ac depopulari, ut eorum complura assiduis impressionibus ac deprædationibus fatigata ac desperantia ad imperatricem Irenem transire vellent, etsi a Didymotichensibus non reciperentur, sibi pereundum dicentibus, si annuerent. Non enim abundare præsidiariis, quos ipsis tutandis darent, et se fame cruciatum iri, nisi vicinos deprædari liceret; aliud enim nullum suppetere ad vitam tolerandam subsidium. Byzantii vero urbem, quantum poterant, affligebant, et Cantacuzenus imperator iterum eodem redire parabat, cui Crales auxilium, sed nec magnum et ignavum adjungebat. Quare variis distractus cogitationibus, plenus erat dubitationis, ecquid reformata Romanorum potentia in Triballos rediret, an cum tam exiguo timi-

Jacobi Pontani notæ.

(19) Vide *Odyss.* η, quemadmodum tractentur a Polyphemo Ulyssis socii. Vide etiam extremum tertium *Æneid.* et, si placebit, Ovid. xiv *Metamorph.* ab eo loco, *Quid mihi tunc animi*, etc.

Paulo humanius fuisse habitos dicit, quasi diceret, tantum non etiam ab illis devorati sunt, quod sociis Ulyssis faciebat illud monstrum horrendum, informe, ingens. Visceribus enim miserorum, et sanguine atro vescebatur.

dorum numero toti se imperio objectaret. Sed præcipua quam sentiebat difficultas erat, quod absumpta jam, quam domo attulerat pecunia, in tam multos, quos ducebat (omnes enim ejus impensa vixerant, ad duos annos quibus Romanorum pulsi finibus exsularant), et honoris causa
544 etiam in Triballorum duces, quid ageret non videbat, si per hostium loca Didymothicum petere non liceret. Nec enim inde dabatur afferendam curare pecuniam, nec a Triballis fœnori sumere: quorum pars omnimodis servirent, pars et in summa paupertate viverent, et si non egerent, mutuum dare nollent, quod imperatorem majoribus semper cumulari miseriis aspicerent, metuerentque, ne in ipso itinere penitus interiret. Quocirca curis gravissimis jactabatur, inopiam et inevitabile periculum reputans, quæ se, et suos oppressura essent. Verumtamen nulli se aperiens, Deum solum precabatur, qui hujusmodi rebus finem dare potis est. Ecce autem quidam Arbenus nomine, Clereno, antea Romanis subjecto oppido, oriundus, accedit, patrisque sui erga imperatorem benevolentiam rememorans, nihilo minus et se aiebat velle illi inservire, eique prodesse quantum maxime posset. Nec mirandum, si tam claro genere prognato, tam admirabili et magno viro, ipse homo abjectus, et perobscurus opem promitteret: siquidem, et mus aliquando, ut esset in fabulis (20), leonem multis, durisque vinculis liberasset. Suadebat igitur, ut quoniam a Crale missus esset, ut cum Berrhœotis de urbe tradenda ageret, et multis promissis eo induceret, si vellet ipse etiam amicis scriberet, et per illos cæteris quoque persuaderet, uti se in urbem reciperent: quæ ampla et populosa, et præsidio militari, rebusque omnibus firma et munita, in præsentibus malis non mediocri solatio esse queat. Se enim quamvis Crali subjectum, male Berrhœam aliasque occidentales urbes ipsum quam Cralem dominum agnoscere, cui nolentes pariturae sint, cum contra in eum propendeant. Hæc audiens imperator, gaudio exsiluit, et a tot sollicitudinibus respiravit, divinum Numen se respexisse et hominem instinctu suo concitasse ratus. Quærebat autem, num primarios nosset, et ad quos scribendum hortaretur. Eo affirmante, se omnes nosse, et optimos quosque nominante, ei imperator ut probe consulenti obsequens, sine mora scripsit. Suasit præterea Arbenus, Cralem quoque, si possit, eo permoveat, ut sibi eam cedat, aperteque causam ejus apud Berrhœotas agat. Hoc namque et imperatori fore utilissimum, et congressum hunc sibi periculum nullum creaturum, si urbs ei

A εἰ μὴ λῃΐζεσθαι ἐξέσται τοὺς περιοίκους· ἐτέρα γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὸ ζῆν εὐπορία οὐδεμία ἦν. Οἵ τε ἐκ Βυζαντίου, Διδυμότειχον ἐκάκουν ὅσα δυνατά· βασιλεύς τε ὁ Κανταχουζηνὸς παρεσκευάζετο αὖθις, ὡς εἰς Διδυμότειχον ἐπανήξων· καὶ ὁ Κράλης, παρείχετο μὲν στρατιὰν ἐπικουρήσουσαν, ὀλίγην δὲ καὶ φαύλην. Καὶ διὰ τοῦτο βασιλεὺς, πολλοῖς ἐστρέφετο λογισμοῖς, καὶ φροντίδων ἦν ἀνάπλεως εἰ δεήσει πάλιν ἢ τὴν Ῥωμαίων δείσαντας δύναμιν, αὖθις ἀναστρέφειν εἰς Τριβαλοὺς, ἢ μετὰ τοσούτων καὶ οὕτω φαύλων πρὸς πᾶσαν τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων διακινδυνεύειν. Μεγίστη δὲ ἦν αὐτῷ τῶν δυσχερειῶν, ὅτι τῶν χρημάτων, ἃ οἴκοθεν ἦλθεν ἔχων ἀναλωθέντων πρός τε τοὺς συνόντας ὄντας τοσούτους, πάντες γὰρ διετρέφοντο ἐκ τῶν βασιλικῶν
B ἐπὶ δυσὶν ἔτεσιν, ἐν οἷς τῆς Ῥωμαίων γῆς ἀπελθόντες ἦσαν ὑπερόριοι, καὶ πρὸς Τριβαλοὺς τοὺς τῶν στρατοπέδων ἡγουμένους διὰ φιλοτιμίαν, ἐν ἀπόρῳ εἴχετο τοῦ τί χρὴ δρᾷν, εἰ μὴ ἐξέσται τὴν πολεμίαν διελθόντας εἰς Διδυμότειχον ἐλθεῖν. Οὔτε γὰρ ἐξῆν ἐκεῖθεν χρήματα μεταπέμπεσθαι, οὔτε παρὰ Τριβαλῶν δανείζεσθαι, τῶν μὲν, πάντη δεδουλωμένων καὶ συζώντων ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ· τῶν ἐχόντων δὲ, δανείζειν οὐ βουλομένων, διὰ τὸ βασιλέα ὁρᾷν μείζοσιν ἀεὶ ταῖς δυσπραγίαις κεχρημένον, καὶ ὑποπτεύειν μὴ παντάπασι διαφθαρείη πρὶν οἴκαδε ἐπανήκειν· οὗ δὴ ἕνεκα πολλῇ μὲν ἐκυμαίνετο τρικυμίᾳ λογισμῶν τὴν ἔνδειαν ἐννοῶν, ὑφ' ἧς περισχεθήσεται καὶ τὸν ἄφυκτον κίνδυνον
C αὐτὸς, καὶ οἱ περὶ αὐτόν. Ἐξέφαινε δὲ πρὸς οὐδένα τὰ ἀπόρρητα, καὶ μόνου Θεοῦ ἐδεῖτο, τοῦ λύειν τὰ τοιαῦτα δυναμένου. Αὐτίκα δέ τις προσελθὼν Ἄρμπενος ὠνομασμένος, ἐκ Χληρηνοῦ πρότερον Ῥωμαίοις ὑπηκόου πόλεως, πατρῴαν τε ὡμολόγει εὔνοιαν τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον ἔφασκε βούλεσθαι νυνὶ χρήσιμον ἑαυτὸν αὐτῷ παρέχειν, καὶ βοηθεῖν τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύναιτο δυνατωτάτῳ· θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τηλικούτῳ ὄντι καὶ θαυμασίῳ καὶ μεγάλῳ, οὐδενὸς ἄξιος ὢν αὐτὸς καὶ ἀφανείᾳ πολλῇ συζῶν, ἐπαγγέλλεται βοηθεῖν, εἰ καὶ μῦς ποτε, κατὰ τὸν μῦθον, λέοντα ἐῤῥύσατο πολλῶν καὶ χαλεπῶν δεσμῶν. Συνεβούλευέ τε ὡς εἰ βούλοιτο, ἐπεὶ πρὸς Κράλη προσπεμφθείη, Βεῤῥοιώταις διαλεξόμενος αὐτοῖς περὶ παραδόσεως τῆς
D πόλεως καὶ πείσων ὑποσχέσεσι πολλαῖς, γράφειν καὶ αὐτὸν τοῖς φίλοις, καὶ δι' ἐκείνων καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν δέχεσθαι εἰς τὴν πόλιν, ἡ μεγάλη τε οὖσα καὶ πολυάνθρωπος, καὶ στρατιᾷ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐῤῥωμένη, οὐ μετρία γένοιτ' ἂν παραψυχὴ πρὸς τὰς περιεχούσας δυσπραγίας. Αὐτὸς γὰρ καί τοι ὑπὸ Κράλην τελῶν, μᾶλλον βούλοιτο Βέῤῥοιάν τε καὶ τὰς ἄλλας ἑσπερίους πόλεις, αὐτῷ μᾶλλον ἢ Κράλῃ προσχωρεῖν· ἐκείνῳ γὰρ ἀνάγκῃ

Jacobi Pontani notæ.

(20) Hæc fabula, ut arbitror, nec apud Æsopum, nec apud Gabriam, aliumve alium mythographum reperitur. Est tamen ad docendum idonea [illegible] homines potentes aliquando parvarum rerum, et hominum minime potentium auxilio egere. Quid enim mure abjectius, invalidius? quid leone nobilius, robustius?

δουλεύειν, βασιλεῖ δὲ μᾶλλον εὐνοεῖν. Βασιλεὺς δὲ ἀκούσας, ὑπερήσθη μὲν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, καὶ τῶν πολλῶν ἀνέπνευσε φροντίδων, τὸ Θεῖον αὐτοῦ πρόνοιάν τινα πεποιῆσθαι οἰηθεὶς, καὶ τὸν ἄνδρα πρὸς τοιαῦτα κεκινηκέναι. Ἤρετό τε εἰ τοὺς ἐν λόγῳ μάλιστα εἰδείη. Βεῤῥοιωτῶν καὶ πρὸς οὕς τινας αὐτῶν συμβουλεύει γράφειν, τοῦ δὲ, πάντας μὲν εἰδέναι εἰρηκόσος, τοὺς ἀρίστους δὲ ἐκλεξαμένου, ἐπείθετό τε ὁ βασιλεὺς, ὡς καλῶς βεβουλευμένῳ, καὶ ἔγραφεν αὐτίκα. Ἄρμπενος δὲ συνεβούλευεν εἰ δύναιτο καὶ Κράλην πείθειν ἐνδοῦναι αὐτῷ καὶ φανερῶς ὑπὲρ αὐτοῦ διαλεχθῆναι Βεῤῥοιώταις· βασιλεῖ τε γὰρ τὰ μέγιστα λυσιτελήσειν τὸ τοιοῦτο, καὶ αὐτῷ τὴν συντυχίαν μηδένα κίνδυνον ὕστερον ἂν ἐπάγαγεῖν, εἰ ἡ πόλις προσχωροίη βασιλεῖ. Ἐπείθετό τε ὁ βασιλεὺς αὐτίκα, καὶ πρὸς Κράλην ἐλθὼν, ἐπυνθάνετο, εἰ βούλοιτο πρὸς Βέῤῥοιαν πέμπειν Ἄρμπενον. Τοῦ δὲ συνθεμένου, Ἐβουλόμην, εἶπε γράφειν καὶ αὐτὸς καὶ παραινεῖν εἰς τὴν πόλιν δέχεσθαι. Ἐννοῶν δὲ οἷα δράσειαν Φεραῖοι τὸν πρεσβεύοντα ἀπεκτονότες, πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν ἀμβλύνεσθαι, δεδοικὼς μὴ καὶ ἄλλῳ τῶν κακῶν ὁμοίων αἴτιος καταστῇ. Συνεβούλευέ τε μᾶλλον γράφειν αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ Ἀρμπένῳ ἐπιτρέπειν Βεῤῥοιώταις τὰς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν συνθήκας καὶ τοὺς ὅρκους φανεροὺς ποιεῖν, καὶ ὡς εἴη χαλσοὶ πρὸς ἡδονὴν τὸ προσχωρεῖν αὐτοὺς αὐτῷ. Ὁ δὲ, τὰ μὲν γράμματα ἐπέτρεπεν αὐτὸν ὑπαγορεύοντα γράφεσθαι, οἷα ἂν δοκῇ αὐτῷ συμφέρειν. Ἄρμπενον δὲ ἐκέλευεν ὑπὲρ βασιλέως Βεῤῥοιώταις διαλέγεσθαι, καὶ φανερὸν αὐτοῖς ποιεῖν, ὡς οὐδὲν ἡγοῖτο διαφέρειν αὐτῷ τε προσχωρεῖν καὶ βασιλεῖ. Οὕτω μὲν οὖν ἡ ἐπίνοια αὐτοῖς εἰς τέλος ἧκει. Ἄρμπενος δὲ εἰς Βέῤῥοιαν ἐλθὼν, τά τε Κράλῃ γράμματα παρείχετο ἀναγινώσκεσθαι ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ τὰ βασιλέως τοῖς ἐπιτηδείοις κρύφα διεδίδου. Βεῤῥοιῶται δὲ καὶ πρότερον μὲν τὰ βασιλέως ᾑρημένοι, οἵ τε ἄριστοι ὁμοίως καὶ ὁ δῆμος ἦσαν, καὶ τότε δὲ ὑπὸ τοῦ Τριβαλῶν πολέμου πιεζόμενοι, πολλὰς γὰρ αὐτοῖς καὶ συνεχεῖς ἐποιοῦντο τὰς ἐφόδους, καὶ κακῶς ἐποίουν τὴν χώραν ληϊζόμενοι, καὶ συνορῶντες ἤδη, ὡς ἐν χρῷ κινδύνου καθεστᾶσι δουλεύειν Τριβαλοῖς ἀναγκαζόμενοι, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τῶν ἀρίστων ἐναγόμενοι, πλὴν γὰρ ὀλίγων τὰ βασιλέως ἦσαν πάντες ᾑρημένοι, ἐψηφίσαντο τὴν βασιλέως κάθοδον· αὐτίκα τε ᾑροῦντο πρέσβεις, ἐκ μὲν τῶν ἀρίστων, Ἀστραπήρην, τοῦ δήμου δὲ, Ἀλληλούϊαν· ἐκ τῶν κατειλεγμένων δὲ τῷ κλήρῳ τῆς ἐκκλησίας, Σύρον ὠνομασμένον· καὶ ἔπεμπον πρὸς βασιλέα, τάχιστα δεόμενοι ἥκειν πρὸς αὐτούς. Οἱ πρέσβεις δὲ ἐπεὶ ἧκον, τήν τε ἀρχαίαν εὔνοιαν τῆς πόλεως ἐδήλουν βασιλεῖ, καὶ ὡς τοῦ πολέμου τοῦδε τοῦ συγγενικοῦ Ῥωμαίοις κεκινημένου, μετέωροι αὐτοὶ ἦσαν, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν ἦγον δι' εὐχῆς, καὶ πρόθυμοι ἦσαν αὐτῷ προσνέμειν ἑαυτοὺς, καὶ τὸν πόλεμον συγκατεργάζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐκ προδοσίας τῶν συνόντων συμβαίη περὶ αὐτὸν τὰ δυσχερῆ, καὶ ἔλθοι ὑπερόριος πρὸς Τριβαλοὺς, μάλιστα μὲν βεβουλῆσθαι εὐθὺς ἐξαρχῆς εἰς τὴν πόλιν προκαλεῖσθαι, δεδοικότας δὲ μὴ διὰ ταῦτα

se adjunxerit. Amplectens consilium imperator statim ad Cralem adit, num **545** Arbenum Berrhœam mittere velit percunctatur. Quo aiente, Volebam et ipse ad eos scribere, inquit, eosque orare, uti me in urbem admitterent. Sed mecum repetens, quo pacto legatum meum Pheræi ante tractaverint, quem contrucidarunt, cœpto destiti, timuique ne alium in simile malum conjicerem. Hortabatur itaque Cralem, ut ipse potius pro se scriberet, et nihilo minus Arbeno mandaret, ut is amborum inter se fœdera sancita palam indicaret, et ipsi etiam voluptati futurum, si ad Cantacuzenum se aggregarint. Crales eo dictante, quas sibi commodas duceret, exarari litteras permisit, Arbenoque præcepit, pro imperatore apud Berrhœotas dissereret, illosque doceret, Cralem arbitrari, nihil interesse, ad ipsum, an ad illum se conferrent. Sic illis commentum ex animi sententia processit. Arbenus Berrhœam ingressus, Cralis litteras in conventu recitandas exhibet et alias imperatoris occulte per ejus fautores spargit. Berrhœotæ et antea ab imperatore minime alieni, optimates æque ac vulgus et tunc a Triballis pressi (crebro enim, continenterque eos incursabant, et agrum populationibus infestum reddebant), et intelligentes præterea, nihil propius esse, quam ut Triballorum jugum, quamvis nolentes perferant: ad hæc ab optimatibus impulsi (præter paucos, siquidem omnes imperatori adhærebant), ei reditum decernunt: illicoque legatos, de primoribus quidem Alteroperem, de plebe Alleluiam, de ordine clericorum Syrum deligunt, ac per eos rogant uti ad se approperet. Legati antiquam civitatis in illum benevolentiam exponunt et eam inter hæc arma civilia animi pependisse ejusque adventum exoptasse, cui se dedere, et ad bellum adjumento esse percupierint. Quoniam autem suorum proditione in hæc infortunia incidisset, et exsul ad Triballos abiisset, cogitasse statim a principio ad urbem suam illum accersere, sed timore, ne ob id in calamitatem miserabiliorem devolveretur, Crale propter invidiam, et occupatam civitatem insidias ei instructuro, hactenus quievisse. Nunc, quia occasio venerit, et Crales id approbare videatur, venire ipsos, ut eum multo cum gaudio, lætitiaque accipiant. Proinde moveat ab se moras, neve in aliud tempus differat, ne quis casus rem totam disturbet atque evertat. Imperator civitati de hac erga se **546** voluntate, et separatim legatis de ipsorum erga se studio honorifice gratias agit, Cralique summam legationis renuntiat: qui admiratus, non etiam Berrhœam, ut reliquas urbes, verba de imperatore fieri vetuisse, ipse quoque rem ad exitum deducendam judicavit. Helena vero conjux mire sollicita, imperatorem admonere, ne opportunitati deesset, sed omnibus postpositis, Berrhœam sui juris facere solum contenderet. Didymotichum redire, esse id quidem necessarium: verumtamen

Berrhœam, quæ multum bello conductura sit, obtinere, haud minus profuturum: suadebatque ne exercitum ad sequendum se comparantem exspectaret, sed assumptis Germanis, quot Crales, et ipsa darent, semper ad expeditionem paratis (quod meritorii essent), una cum propriis Berrhœam festinaret. Et si quidem promissis stantes eum acceperint, et reliqui exercitus ope indiguerit, postea jam instructum, paratumque venturum esse. Sin immutati eum rejecerint, reversum, paratis cum copiis uti, et cum eis reditum periclitari posse. Hæc imperatorem Cralis uxor admonebat, ipsaque mercenarios suos Latinos suppeditabat et virum idem ut faceret permovebat.

A δυσχεραίνειν, ἥκειν καὶ αὐτοὺς σὺν ἡδονῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ παραληψομένους. Συνεβούλευόν τε μὴ μέλλειν, μηδὲ ὑπερτίθεσθαι τὸν καιρὸν, μή τι συμβὰν ἕτερον λυμήνηται τῇ πράξει. Βασιλεὺς μὲν οὖν τῇ τε πόλει πολλὰς ὡμολόγει τῆς εὐνοίας χάριτας, καὶ τοῖς πρέσβεσι τῆς εἰς αὐτὸν σπουδῆς, Κράλῃ δὲ ἀπήγγελλεν ὅσα οἱ ἐκ Βεῤῥοίας πρέσβεις εἴποιεν· θαυμάσας δὲ ἐκεῖνος ὅτι μὴ τοὺς περὶ βασιλέως λόγους, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν πόλεων ἀπαγορεύοιεν, ἐπέκρινε καὶ αὐτὸς εἰς πέρας ἄγεσθαι τὸ ἔργον. Ἑλένη δὲ ἡ τούτου γαμετὴ, καὶ πολλὴν εἰσῆγε τὴν σπουδὴν καὶ παρῄνει βασιλεῖ μὴ τὸν καιρὸν προΐεσθαι· ἀλλὰ πάντα δεύτερα ἡγησά-
B μενον, μόνου ἔχεσθαι τοῦ Βέῤῥοιαν ὑποποιεῖσθαι. Ἀναγκαίαν μὲν γὰρ καὶ τὴν εἰς Διδυμότειχον ἐπάνοδον εἶναι, οὐχ ἧττον δὲ λυσιτελήσειν καὶ τὸ Βέῤῥοιαν κατασχεῖν, πολλὰ δυναμένην πρὸς τὸν πόλεμον συνάρασθαι. Συνεβούλευέ τε μὴ τὴν παρασκευαζομένην αὐτῷ ἕπεσθαι περιμένειν στρατιάν· ἀλλὰ Γερμανοὺς παραλαβόντα, ὅσους Κράλης τε παρέξεται καὶ αὐτὴ, ἀεὶ πρὸς τὰς στρατείας παρεσκευασμένους ὄντας, διὰ τὸ μισθοφορεῖν, ἅμα τοῖς οἰκείοις, σπεύδειν ἐπὶ Βέῤῥοιαν. Κἂν μὲν δέχωνται ὥσπερ ἐπαγγέλλονται, εἰ δέοιτο καὶ τῆς στρατιᾶς ἐκείνης πρὸς ἐπικουρίαν, ὕστερον ἥξειν παρασκευασθεῖσαν. Εἰ δὲ μεταβαλόντες ἀποπέμποιεν, ἀναστρέψαντα χρῆσθαι τῇ στρατιᾷ ἤδη παρεσκευασμένῃ καὶ ἀποπειρᾷν πρὸς τὴν ἐπάνοδον. Τοιαῦτα μὲν ἡ Κράλη ὑπετίθετο γαμετὴ τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὴ παρεῖχετο τοὺς ἰδίους μισθοφόρους Λατίνους, καὶ τὸν ἄνδρα ἔπειθε.

CAPUT LVIII.

Imperatorem Berrhœenses læti accipiunt. Thessalonicam invadit, a qua occupanda per zelotas et populum impeditur. Cralis perfidia, qui et Thessalonicensem præfectum in imperatorem exstimulat. Germani eum deserere nolunt, quibus obsequens Berrhœam redit. Naves plurimæ Thessalonicam appelluntur. Propter exundantem Axium imperator affligitur. Triballorum dolus. Ex consultatione decernitur tentandum transitum. Filii duo imperatoris commendantur.

Imperator Crali de amicitia, ejusque conjugi, tum de illa, tum de sollicitudine erga se gratiis ample actis, cum mercenariis et Romanis suis Berrhœam veniens, portis apertis hilariter exceptus est, obtuleruntque se cives ad militandum suis stipendiis, desiderio quodam laudis et gloriæ, promptissime. Mox item Servia ultro se dedidit, urbs ad confinia Thessaliæ posita, et Platamon, urbs maritima: oppidula præterea non pauca, ut Petra, Sosqus, Staridola. Imperator ex deditis urbibus pro temporis brevitate collectis copiis non mediocribus, advocatoque nihilominus consobrino Joanne Angelo cum equitatu Thessalico, Thessalonicam se convertit, castraque ad Galycum flumen 547 non procul ab urbe locavit: quod speraret sui studiosos introitum sibi, de quo jam secum per internuntios egerant, confecturos; id quod aliter evenit. Zelotæ namque, et populus suspicati non illum absque colloquio cum quibusdam super urbe tradenda habito adventare, diligentissime eam custodiebant, ut amici imperatoris, eorum quæ volebant agere nihil possent. Ergo receptio Thessalonicæ ad hunc modum impediebatur. Nihilo secius imperator, spe non prorsus abjecta, in stativis manebat. Crales postquam Berrhœa aliisque oppidis receptis, ipsum jam sibimet opem ferre posse animadvertit, causa nulla intercedente, fidem mutat: prateritaque necessitudine

C Βασιλεὺς δὲ Κράλῃ τε πολλὰς τῆς φιλίας χάριτας ὁμολογήσας, καὶ γαμετῇ, καὶ τῆς φιλίας ἅμα καὶ τῆς περὶ αὐτὸν σπουδῆς, τοὺς μισθοφόρους ἔχων ἅμα τοῖς συνοῦσι Ῥωμαίοις, ἧκεν εἰς τὴν Βέῤῥοιαν, καὶ ἐδέξαντο προθύμως ἀνοίξαντες τὰς πύλας παρείχοντό τε ἑαυτοὺς πρὸς τὰς στρατείας ὑπὸ φιλοτιμίας προθυμοτάτους καὶ χωρὶς ἀναλωμάτων. Αὐτίκα δὲ Σέρβιά τε προσεχώρουν ἑκοντὶ, περὶ τὰ μεθόρια Θετταλίας κειμένη πόλις, καὶ Πλαταμὼν, ἑτέρα παραθαλασσία· καὶ φρούρια οὐκ ὀλίγα· τὸ μὲν, Πέτρα προσαγορευόμενον, ἕτερον δὲ Σωσκὸς, καὶ Σταρίδολα τρίτον. Βασιλεὺς δὲ ὡς ἐν βραχεῖ ἐκ τῶν προσθεμένων πόλεων στρατιὰν οὐκ ὀλίγην συναγαγὼν, μεταπεμψάμενος δὲ καὶ τὸν ἀνεψιὸν Ἄγγελον Ἰωάννην, τὴν Θετταλικὴν ἵππον ἄγοντα, ἐπεστρά-
D τευσε Θεσσαλονίκῃ, καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἐν Γαλυκῷ, οὐ πολὺ ἄπωθεν τῆς πόλεως· ἤλπιζε γὰρ αὐτῷ τοὺς ἐπιτηδείως ἔχοντας καταπράξεσθαι τὴν εἰς Θεσσαλονίκην εἴσοδον, ἦσαν γὰρ αὐτῷ διειλεγμένοι περὶ τούτου· τὸ δὲ οὐκ ἀπήντα ὥσπερ ἤλπιζεν. Οἱ ζηλωταὶ γὰρ καὶ ὁ δῆμος, ὑποπτεύσαντες μὴ ἄνευ τῶν ἐπὶ παραδόσει διαλεγομένων ἀφικέσθαι, πολλὴν ἐποιοῦντο σπουδὴν περὶ τῆς πόλεως τὴν φυλακήν· δι' ἃ οὐκ εἶχον οἱ τὰ βασιλέως ᾑρημένοι τῶν δοκούντων πράττειν τι. Ἡ μὲν οὖν Θεσσαλονίκης ἅλωσις οὕτως ἐκωλύετο. Βασιλεὺς δὲ παρέμενεν ἔτι ἐν τῷ στρατοπέδῳ πρὸς τὴν πρᾶξιν οὐ παντάπασιν ἀπειρηκώς. Κράλης δὲ ἐπεὶ Βέῤῥοιά τε καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις προσ-

εχώρησαν βασιλεῖ, καὶ ἤδη ἑαυτῷ ἀμύνειν ἑώρα δυνατὸν, ἐξ οὐδεμιᾶς μεταβαλὼν αἰτίας, τὴν προτέραν φιλίαν εἰς πικρίαν μεταμείψας, ἑαυτῷ τε ἐμέμφετο τοῦ μὴ βασιλέα παρακατέχειν, καὶ πάντα τρόπον τὴν δύναμιν ἐπειρᾶτο καταλύειν· καὶ πέμψας, ἀνεκαλεῖτο τοὺς ἰδίους μισθοφόρους οὐ τὴν ἀπέχθειαν ἐκφαίνων, ἀλλ' ἑτέρας τινὰς προφασιζόμενος αἰτίας· Μιχαὴλ τε Μονομάχῳ, μεγάλῳ κονοσταύλῳ τὴν ἀξίαν ὄντι, Θεσσαλονίκης τότε ἄρχοντι συνεβούλευε πέμψας κατὰ βασιλέως χωρεῖν καὶ μὴ σφόδρα δεδιέναι, ἄλλως τε ἔτι ὀλίγην κεκτημένον δύναμιν, καὶ τὸ κράτιστον τῆς παρούσης ὑφαιρούμενον ὑπ' αὐτοῦ νυνί. Τοὺς γὰρ καταφράκτους Λατίνους οὓς ἄγει ἀνακεκλῆσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἰδίους ὄντας, καὶ μὴ αὐξάνεσθαι ἐᾷν, ἀλλὰ προσεπιχειρεῖν ἕως ἐστὶν ἀδύνατος· εἰ γὰρ μὴ κωλύοιτο ὑπ' αὐτῶν, ἀλλὰ σωζόμενοι μόνον ἀγαπῷεν, τάχιστα ἐπάξεσθαι αὐτὸν, μεγάλην περιβεβλημένον δύναμιν. Μονομάχος δὲ καὶ οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ τοιαῦτα πεπυσμένοι, καὶ οἰόμενοι βασιλεῖ συνεπιθήσεσθαι αὐτοῖς καὶ Κράλην, ἐσκέπτοντο εἰ χρὴ ἐπὶ μάχην ἐξιέναι. Γερμανοὶ δὲ ἐπεὶ τὰ παρὰ Κράλη ἀκούσειαν προστεταγμένα, πολλὴν μὲν ἐκείνου κακοήθειαν κατεγίνωσκον καὶ τρόπων εὐκολίαν. Βασιλεῖ δὲ προσελθόντες ἀπήγγελλόν τε ὅσα προσταχθεῖεν, καὶ ἐδέοντο μὴ θορυβεῖσθαι· ἀλλὰ θαῤῥεῖν ὡς καὶ αὐτῷ Κράλη, ἂν ἐπίῃ, μαχεσαμένους ὑπὲρ αὐτοῦ, οὕτω γὰρ εἶναι νόμιμον αὐτοῖς· καὶ εἰ πράττοιεν, οὐ κακῶς ἀκούσειν παρὰ τοῖς οἰκείοις. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ τὸν μισθὸν παρέχοντος, ἔφασαν, ἑτέρῳ τῳ προσταχθείημεν ἐπικουρεῖν, οἴκοι μὲν καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καθεστῶτι, ῥᾳδίως ἀποσταίημεν ἂν, τοῦ τὸν μισθὸν παρέχοντος κελεύοντος· στρατευομένῳ δὲ καὶ πρὸς μάχην παρατεταγμένῳ, οὐχ ἡμῶν εἶναι ἀπολείπειν· προδοσίαν γὰρ ἄντικρυς τὸ πρᾶγμα εἶναι· οὐ τῶν πάντων, οὐδὲν ἀτολμητότερον ἡμῖν, οὐδὲ μείζω φέρει τὴν αἰσχύνην. Δι' ἃ οὐδὲ σὲ καταλείψομεν ἐνθάδε, ὥσπερ ἐκέλευσεν ἐκεῖνος· ἀλλ' ἐν ἀσφαλείᾳ οἴκοι καταστήσαντες ἀναχωρήσομεν. Συνεβούλευόν τε μὴ μέλλειν, ἀλλ' εἰς Βέῤῥοιαν τάχιστα ἐπανήκειν· Κράλην γὰρ δῆλον ἤδη εἶναι ᾑρημένον πολεμεῖν. Βασιλεὺς δὲ αὐτοῖς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας καὶ τῶν τρόπων τῆς εὐγενείας ἐπαινέσας, ἐπείθετό τε καὶ ἀνέστρεφεν ᾗ ἐκεῖνοι συνεβούλευον, μηδὲν τῶν μελετωμένων πρᾶξαι δυνηθεὶς διὰ τὴν Κράλη μάλιστα μεταβολήν. Ἡ δὲ ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατιὰ, ὡς ἐπύθοντο βασιλέα ἀναστρέφοντα, τῆς πόλεως ἐξελθόντες, εἵποντο μὲν, καὶ παρεῖχον δόκησιν ὡς προσβαλοῦντες· οὐκ ἐτόλμων δὲ συμμίγνυσθαι. Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας, καὶ ἐκ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλων γράμματα πρὸς βασιλέα ἧκε, μηνύοντα ὡς τῆς αὐτῆς ἡμέρας Ἀπόκαυχος ὁ μέγας δοὺξ, ναυσὶν ἑβδομήκοντα Ῥωμαίων Θεσσαλονίκῃ προσχοίη, καὶ συμμαχίδας ἄγων Περσικὰς δύο καὶ τριάκοντα· καὶ τοὺς ἐκ Βυζαντίου, καὶ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας ἱππέας οὐ πολλῷ ὕστερον προσδοκίμους εἶναι ἥξειν. Τοὺς μὲν οὖν φίλους, τῆς ἀγγελίας ἕνεκα, ἐπῄνεσεν ὁ βασιλεύς. Αὐτὸς δὲ παρὰ τὸν Ἀξειὸν ἐλθὼν, καὶ πειρώμενος διαβαίνειν, οὐ συνεχωρεῖτο πλημμυροῦντος τοῦ ποταμοῦ ἐξ ὄμβρων ῥαγδαίων ἀθρόον κατενεχθέντων.

in amaritudinem conversa, semet incusat, quod eum non retinuerit: conatusque modis omnibus ejus potentiam evertere. Mercenarios etiam, celato odio, et aliis quibusdam prætextis rationibus revocat: et Michaelem Monomachum contostaulum Thessalonicæ tum præfectum incitat, uti eum invadat, neu pertimescat, cum præsertim adhuc invalidus sit, et ipse illi robur, ac nervum sustulerit (Latinos enim cataphractos a se ut suos revocatos), neu opes illius crescere sinat, sed adhuc infirmum aggrediatur. Nisi enim eum prætruncaverint quodam modo, sed se salvos esse contenti fuerint, brevissimo intervallo magnis auctum viribus eos oppressurum. Monomachus et Thessalonicenses hæc audientes, opinanteque Cralem una imperatorem invasurum, num ad prælium exeundum esset, consultationi permittunt. Germani mandata Cralis accipientes, insignis illum malevolentiæ, levitatisque condemnant; atque ad imperatorem accedentes, quid ipsis imperatum sit narrant, rogant ne angatur, sed adversus ipsum Cralem etiam, si adoriatur, pro ipso dimicaturos confidat. Hoc enim sibi patrium esse, imperatores defendere; et si fecerint, non male apud gentem suam audituros. Si enim ab eo qui stipendia numerat, inquiebant, alterum quempiam domi secure sedentem adjuvare ac defendere jussi essemus, facile ad ejus imperium desisteremus: ab eo autem qui exercitum ducat, et ad pugnam acies disposuerit deficere, a nostris moribus abhorret, cum sit manifesta proditio: ut proinde nihil ex omnibus minus commissuri simus, quandoquidem non aliud nobis fœdiorem dedecoris notam inusserit. 548 Quod cum ita sit, nec te hic deseremus, ut ille jussit: sed cum te domi in tuto constituerimus, recedemus. Addebant, ne procrastinaret, sed Berrhœam primo quoque tempore rediret; jam enim satis liquere, Cralem arma cogitare. Imperator eos de egregia in se humanitate, morumque ingenuitate collaudans, quo suadebant redit, propter Cralis mobilitatem nihil eorum exsecutus quæ statuerat. Qui erant Thessalonicæ milites, ut imperatorem recessisse acceperunt, foras se educentes, recedentem insecuti sunt, impressionem, ut apparebat, facturi. Cæterum ciere pugnam non audebant. Eodem die ab amicis Thessalonica scriptum est, eadem luce Apochauchum septuaginta Romanorum, et Persicis subsidiariis duabus et triginta navibus Thessalonicam appulisse: Byzantios item, Thracas et Macedonas equites non multo post venturos exspectari. Imperator amicos de nuntio laudavit, et ad Axium flumen appropinquans, quod ex largissimis imbribus restagnaret, transitum frustra tentavit. Quod illi grave ac molestum accidit. Nam præterire fluvium per provinciam Cralis labentem, non modicam suspicionem dabat, quasi hostiles cum eo inimicitias gereret, præsertim cum etiam prope alicubi castra haberet, et delitere in 'entoriis,

easque dum aquæ subsedissent, id vero ne ipsis obesset, verebatur. Timebat enim ne, quod erat probabile, cum ex Thracia, et Madedonia equitatus longe major suo, et ex triremibus gravis et levis armaturæ, et socii Persæ supervenissent, ipse tantam paucitatem adversa acie illis opponere non posset. Sed casus quidam alius perturbationem graviorem attulit. Nam versus ulteriorem ripam Triballorum globus se ferens, ad imperatorem mittit: socia arma spondet, si contra Thessalonicenses imminentes eorum auxilio indigeat. Atqui nihil æquum cudebant; sed sive a Crale clam submissi, sive per se despotæ sui mentem conjectantes (bellum scilicet imperatori cogitare) eo animo veniebant, ut conserta jam pugna, victrici parti se adjungérent, victamque diriperent: quod imperatori peracerbum videbatur, si in ipso certamine ad Romanos simul et Triballos utrinque constitutos attendere cogeretur. Verumtamen difficultate ista, et anxia cura quid ageret distracto, visum ibi 540 noctem agere. Proceres autem, et Angelum consobrinum, præterea Matthæum et Manuelem filios cogens (qui quanquam juvenilibus annis nondum exactis, intelligentia, et consilio propter ingenii magnitudinem, virtutisque indolem cedebant nemini. Præterea quod cum patre diu jam militaverant, non solum erant bello egregii, nihilque magnanimitatis, fortitudinis, et in rebus arduis tolerantiæ a se desiderari patiebantur: sed etiam ad recta perspicienda, eademque periculosis temporibus perficienda expediti, et ad alios consilio juvandos erant idonei. Hinc et pater in deliberationibus gravioribus, maximeque seriis eorum sententias audiebat, easque sæpenumero sequebatur: non quod iis gratificaretur, neque enim id rerum necessitas sinebat, sed quod ita in primis conducere existimaret); cum his itaque, et reliquis deliberatione in multam noctem producta visum primum imperatori, deinde aliis omnibus non illic manendum et periculum minus majori anteferendum, aditoque Axio flumine transitum explorandum: reputando, præstare utique rursum in Triballos (quos forsitan modo aliquo propulsare poterunt) quam in Romanos et socios eorum barbaros incidere. Hæc igitur illi sentiebant.

A Ἐδόκει δὲ δεινὸν τῷ βασιλεῖ καὶ πολλῆς ἄξιον φροντίδος· τό τε γὰρ παριέναι τὸν ποταμὸν διὰ τῆς Κράλη ὑπηκόου ῥέοντα, οὐ μικρὰν παρεῖχεν ὑποψίαν, ἐκείνου δοκοῦντος ἐκπεπολεμῶσθαι· ἄλλως τε, καὶ οὐ μακρὰν, ἀλλ᾽ ἐγγύς που μετὰ στρατιᾶς ἐστρατοπεδευμένου, καὶ τὸ μένειν ἐστρατοπεδευμένους, τῶν ὑδάτων περιμένοντας ἀμβλυνθῆναι τὴν ὁρμὴν, οὐ πρὸς αὐτῶν ἔσεσθαι ὑπώπτευεν· ἐδεδίει γὰρ μὴ ὥσπερ ἦν εἰκὸς τῶν τε ἐκ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας ἱππέων πολλαπλασιόνων ὄντων, ἢ ὧν ἦγεν αὐτὸς, καὶ τῶν ἐκ τῶν τριήρεων ὁπλιτῶν καὶ ψιλῶν, καὶ Περσῶν τῶν συμμάχων ἐπελθόντων οὐχ οἷός τε ἦ ἀμύνεσθαι ἐκ παρατάξεως πολλῷ τῷ μέτρῳ καταδεεστέρους ἄγων. Συμβὰν δέ τι καὶ ἕτερον, B μᾶλλον ἐθορύβει. Πρὸς γὰρ τὴν Ἀξειοῦ περαίαν στρατιὰ ἐλθοῦσα Τριβαλῶν, πέμποντες πρὸς βασιλέα, κατὰ συμμαχίαν μὲν ἔφασκον ἥκειν τὴν αὐτοῦ εἰ δέοιτο αὐτῶν τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης στρατιᾶς ἐπιθεμένης. Ἦσαν δὲ οὐδὲν ἐννοοῦντες δίκαιον· ἀλλ᾽ εἴθ᾽ ὑπὸ Κράλη λάθρα προσπεμφθέντες, εἴτε καὶ παρ᾽ ἑαυτῶν αὐτοὶ τῆς τοῦ δεσπότου γνώμης στοχασάμενοι, ὡς πολεμεῖν ἔγνω βασιλεῖ γνώμην ἧκον ἔχοντες, ὡς εἰ μάχη συναφθείη, προσθησόμενοι τοῖς ἔχουσι τὸ πλέον, καὶ τοὺς νενικημένους διαρπάσοντες, ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐδόκει τῶν δεινοτάτων βασιλεῖ, εἰ παρ᾽ αὐτὴν τὴν συμβολὴν Ῥωμαίοις τε ὁμοῦ καὶ Τριβαλοῖς προσέχειν ἀναγκάζοιτο ἑκατέρωθεν παρατεταγμένοις, ὅμως οὕτως ἔχοντι δυσκολίας καὶ φροντίδος περὶ τῶν πρακτέων, ἐδόκει δεῖν αὐτοῦ αὐλίσασθαι τὴν νύκτα. C Τοὺς ἐν τέλει δὲ μάλιστα, καὶ Ἄγγελον τὸν ἀνεψιὸν, προσέτι δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς Ματθαῖον καὶ Μανουὴλ συναγαγὼν, ἦσαν γὰρ οὐδενὸς λειπόμενοι πρὸς σύνεσιν καὶ εὐβουλίαν, καί τοι μήπω τὴν μειρακικὴν ὑπερβάντες ἡλικίαν, διὰ φύσεως μέγεθος, καὶ εὐφυΐαν τὴν πρὸς τὰ καλὰ, ἄλλως θ᾽ ὅτι καὶ βασιλεῖ τῷ πατρὶ πολὺν ἤδη συστρατευόμενοι χρόνον, οὐ περὶ τὰ πολέμια μόνον ἀγαθοὶ καὶ εὐψυχίας καὶ τόλμης καὶ καρτερίας τῆς πρὸς τὰ δεινὰ οὐδὲν ἐλλείποντες, ἀλλὰ καὶ νοῆσαι τὰ δέοντα καὶ κατεπράξασθαι ἐν καιρῷ κινδύνων ὀξεῖς, καὶ βουλεύσασθαι ἑτέροις ἦσαν ἱκανοί, δι᾽ ἃ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῖς πρὸς τῶν βουλευμάτων τὰ μάλιστα σπουδῆς δεόμενα ἐχρῆτο, καὶ ἐπείθετο οὐκ ὀλιγάκις· οὐ χαριζόμενος, οὐ γὰρ εἴα τῶν πραγμάτων ἡ ἀνάγκη· ἀλλὰ νομί- D ζων μάλιστα λυσιτελεῖν. Μετ᾽ ἐκείνων δ᾽ οὖν, καὶ τῶν ἐπιλοίπων ἄχρι πόρρω βουλευόμενοι νυκτῶν, ἐδόκει βασιλεῖ τε πρῶτον, ἔπειτα καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι, μὴ μένειν· ἀλλὰ τὸν κουφότερον τῶν κινδύνων προτιμᾷν, καὶ παριόντας τὸν Ἀξειὸν ἄχρις ἂν ἐξῇ, πόρον ζητεῖν ᾗ διαβατὸς ἔσται· βέλτιον λογισαμένους αὖθις Τριβαλοῖς περιτυχεῖν, οὓς ἴσως ἂν καὶ δύναιντο τρόπῳ δή τινι ἀποσκευάζεσθαι, ἢ Ῥωμαίοις καὶ βαρβάροις τοῖς συμμάχοις. Τοῖς μὲν οὖν ἐδέδοκτο τοιαῦτα.

CAPUT LIX.

Rusticus imperatori insidias Triballorum detegit, cujus indicio flumen vado transeunt. Berrhœam veniunt, ubi Germani congiarium accipiunt. Insidiatores ad Cralem deferuntur. Duces ei ad supplicium deduntur, quibus ignoscit. Apocauchus Cralem in imperatorem incendit. Ejusdem simulatio et imperatoris responsum acre, atque ex parte ironicum. Cum ex tribus unum ei faciendum sit, demonstrat nullum profuturum. Periculum ejusdem eleganti fabella declarat. Sibi illa tria facilia ostendit et ejus imbelliam, ut supra irridet.

Ad tabernaculum autem accedens quidam natus in vico Gaurobo trans Axium, e regione loci, ubi

Ἔξω δὲ τῆς σκηνῆς προσελθών τις ἐκ τῆς κατὰ τὸν περαίαν Ἀξειοῦ κώμης, καταντικρὺ οὗ ηὐλίζον

το, ἔνθα καὶ ἡ Τριβαλῶν διενυκτέρευε στρατιὰ, Γαυρόδου προσαγορευομένης, ἐδεῖτο βασιλεῖ συντυχεῖν, ὡς περί τινων ἀναγκαίων διαλεξόμενος. Ἐπεὶ δὲ εἰσήγετο πρὸς βασιλέα, πρῶτα μὲν ἀρχαίας τινὸς εὐεργεσίας χάριτας ὀφείλειν ὡμολόγει βασιλεῖ. Ἔπειτα ἐμήνυεν ὡς ἡ στρατιὰ Τριβαλῶν ἧς ἡγεῖται Μποζίκης τις προσαγορευόμενος, καὶ Στέφανος δεύτερος, ἐκ πεζῶν καὶ ἱππέων ἠθροισμένη, πεμφθείη μὲν παρὰ Κράλη ἐπὶ τῷ βλάπτειν βασιλέα, ὅσα δύναιτο. Αὐτοὶ δὲ οὕτως εἶναι παρεσκευασμένοι, ὡς εἰ ἀκατίοις χρῷτο ἡ βασιλέως στρατιὰ πρὸς τὴν διάβασιν, τοῖς πρώτως διαβᾶσιν ἐπιτίθεσθαι καὶ διαφθείρειν· ἔπειτα ἀνείργοντας τοὺς ἄλλους πρὸς τὸν πόρον, αὐτοὺς μὲν διαμένειν ἀπαθεῖς κακῶν· βασιλέα δὲ μετὰ τῶν συνόντων, ὑπὸ τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης στρατιᾶς διαφθείρεσθαι ῥᾳδίως εὐεπιχείρητον γενόμενον. Τὴν μὲν οὖν ἐπιβουλὴν, οὕτως ἔφασκεν εἶναι συνεσκευασμένην παρὰ Τριβαλῶν· αὐτὸν δὲ εἰδέναι πόρον ἀγνοούμενον τοῖς πολλοῖς, ᾗ διαβατὸς ὁ ποταμὸς ῥᾳδίως ἔσται· ὃν ἔφασκεν ὑποδείξειν χάριν βασιλεῖ κατατιθέμενος. Ἐπαινέσας δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπαγγειλάμενος εὖ ποιήσειν, ἐπεὶ καὶ ἡ ἡμέρα ἤδη διεφαίνετο, ἄραντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου, διῄεσαν τοῦ ποταμοῦ τὴν ὄχθην οἷ ὁ ἄνθρωπος ἡγεῖτο. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Τριβαλοὶ ἐκ τῆς περαίας ἀντιπαρήρχοντο καὶ αὐτοὶ τὸν ποταμόν· ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν πόρον ἦλθον, Τριβαλοὶ μὲν ἐκ τῆς περαίας παρετάσσοντο ὡς κωλύσοντες· καὶ βέλεσιν ἐχρῶντο πόῤῥωθεν. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων, ὁρμῇ χρησάμενοι παραβόλῳ, καὶ σωμάτων ἀφειδήσαντες, διέβαινον βαλλόμενοι καὶ κωλυόμενοι, ὡς ἐνῆν ὑπὸ τῶν Τριβαλῶν· διαβάντας δὲ ὑπέμειναν οὐδ' ἐπὶ μικρόν· ἀλλ' ἔφευγον τραπόμενοι κατὰ κράτος. Βασιλεὺς δὲ οὔτ' ἐπιδιώκειν εἴα, οὔτε ἀποκτείνειν, ἄγνοιαν τῆς ἐπιβουλῆς ὑποκρινάμενος. Ἐβούλετο γὰρ μηδεμίαν Κράλῃ πρὸς τὸν πόλεμον πρόφασιν παρέχειν. Ἡ δὲ ἄλλη στρατιὰ, διέβαινε κατὰ σχολὴν μηδὲν ζημιωθεῖσα. Βασιλεὺς δὲ φιλοτίμως ἀμειψάμενος τὸν ἡγησάμενον πρὸς τὸν πόρον, πρὸς Βέῤῥοιαν ἐπανῄει, πολλὰς αὐτοῦ τε καὶ τῆς στρατιᾶς τῆς σωτηρίας Θεῷ χάριτας ὁμολογῶν· ἐν χρῷ γὰρ εἴπερ ποτὲ κατέστησαν κινδύνου. Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας καὶ ἡ ἐκ Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας στρατιὰ ἅμα τοῖς ἐκ τῶν τριήρεων ὁπλίταις καὶ ψιλοῖς, καὶ Πέρσαις τοῖς συμμάχοις, πρὸς Ἀξειὸν ἧκον ἐπὶ βασιλέα. Πυθόμενοι δὲ ὡς διαβὰς πρὸς Βέῤῥοιαν ἐπανέλθοι, ὑπέστρεφον εἰς Θεσσαλονίκην ἀνιώμενοι, ὅτι ὑστερήσειαν. Βασιλεύς τε τότε μᾶλλον ἀκριβέστερον συνεώρα τὴν περὶ αὐτὸν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν Βεῤῥοίᾳ, Γερμανοὺς τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἀμειψάμενος εὐεργεσίαις, ἀπέπεμπεν εἰς Κράλην· καὶ τοὺς περὶ τὴν διάβασιν Ἀξειοῦ κωλύοντας, προσήγγελλεν ὡς ἀδικήσαντας, καὶ παρὰ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους αὐτῶν τοὺς εἰς ἀλλήλους εἰργασμένους. Κράλης δὲ οὔπω φανερῶς ἐξενηνεγμένος πρὸς τὸν πόλεμον, θέλων βασιλέα θεραπεύειν, ἐπεὶ μὴ διὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐξεγένετο διαφθείρειν, Μποζίκην καὶ Στέφανον τοὺς ἡγουμένους τῆς στρατιᾶς ἔπεμπε πρὸς βασιλέα, ὡς δίκας

A pernoctabant, ad quem vicum etiam Triballi manebant, rogabat, ut sibi imperatoris conveniundi copia fieret, de re necessaria cum eo collocuturo. Ad quem introductus, primum quidem antiqui cujusdam beneficii gratiam se illi debere confitetur. Post indicat, Triballorum manum Bozice, et Stephano ducibus, ex peditibus et equitibus constantem, missam a Crale, ut imperatori nocerent, quantum possent. Ipsos autem sic esse paratos, ut si imperatoris cohortes actuariis minutis ad trajiciendum uterentur, **550** qui primi transierint, eos adorti interficiant : deinde alios transitu arcentes nullo præterea malo afficiant : imperatorem cum reliquis superatu jam facilem, levi opera ab exercitu Thessalonica affuturo concisum iri.
B Triballos itaque isto modo insidias instituisse aiebat ; se vero scire, quod multi nesciant, qua fluvius vado transiri commode queat. Id vadum se gratiæ referendæ demonstraturum. Laudat hominem imperator, et merito responsurum promittit. Ubi diluxit, castris egressi, juxta fluminis ripam, qua vir ille ducebat, incedunt. Pariter Triballi e regione vicissim ad flumen gradiuntur. Ubi ad transitum est perventum, Triballi trans fluvium ad prohibendum se instruebant, et tela procul spargebant. At imperator cum fortissimis audaci impetu, contemptisque corporibus, Triballis jaculantibus, quantumque poterant prohibentibus, transiit : quos hostes nec ad punctum temporis susti-
C nentes, in fugam se omnibus nervis tradiderunt. Imperator, insidiarum ignoratione simulata, nec insequi suos, nec occidere fugientes sinebat, quod nullam Crali armorum occasionem dare vellet. Reliquum agmen paulatim, et nullo cum damno transibat. Tum imperator indicem vadi honorifice remuneratus, Berrhœam se retulit, ob suam militumque salutem Deo gratias agens : periculo enim, si unquam alias, proximi fuerant. Eodem die etiam e Thracia et Macedonia conscripti, simul cum classiariis utriusque armaturæ, et Persis auxiliariis ad Axium adveniunt, imperatorem aggressuri. Quem flumine transito Berrhœam reversum audientes, Thessalonicam mœsti, quod serius affuissent, retrorsum abierunt. Imperator tum a Deo
D se non negligi, manifestius cognovit, et Berrhœæ Germanos pro eorum in se benevolentia congiario donatos, ad Cralem dimisit : quique Axium transituris obstitissent, eos pro injuriis fœderisque inter ambos sanciti violatoribus detulit. Crales nondum aperte bellum capessens, imperatoremque aliquo officio sibi obligare volens, quandoquidem insidiæ, quibus illum perdere moliebatur, non processerant, Bozicen, et Stephanum duces, pœnas improbitatis, quod nimirum se nesciente cum amico suo bellum gererent, luituros ad eum transmisit, permittens ut quam liberet supplicii sententiam in eos pronuntiaret; non enim posse, nisi justum pronuntiare. **551** Quibus imperator scelus exprobrans, quod nefaria, et Cralis erga se amici-

tia indigna perpetrassent, veniam dedit, atque ita laudabili facto missos fecit. Apocauchus magnus dux, ubi pugna frustratus est, et Berrhœam imperatorem infestus sequi non potuit, Cralem multa munera partim dando, partim pollicendo adversus eum irritare, jam sua sponte eo incitatum studuit: cum interim Synadenum quemdam nomine, ad imperatorem legaret, tremendoque sacramento confirmaret, nullum se ejus odium concepisse, nec ferre illi perniciem, nec velle istuc, nec ullo modo quærere: sed quodam impetu, atque æstu rerum simul se ad hoc bellum abreptum esse. Quia vero nunc is status sit, cupere nosse, quid de se ipse constituat, aut quo se convertere decreverit. Imperator hominis impudentiam obstupescens, sic respondit: Juramentis, præfecte cubiculi, velle fidem facere in re qualibet, non est hujus temporis. Fuit, quando ego tui cupidissimus, sermonibus tuis tam injurati, quam jurati fidens, gladium in memet imprudens exacui, magnoque illi adjumento ac præsidio fui, qui aliquando potentia sua contra optime de se meritum abusurus erat. Quanquam et jam tum non semel, sed bis ter pejerasse, et pericula ei architectari deprehensus es, qui solo aspectu nequitiam tuam digne ulcisci potuisset. Ex quo autem tempus nactus opportunum, omnino et Dei timorem, et hominum reverentiam abjecisti, multisque ementitis in me criminibus hoc bellum commovisti, unde hactenus tot calamitates exstiterunt, et plures gravioresque, ut video, exsistent, non est quod tam frequenter, quam mendacium, atque perjurium usurpaveris: quibus prudentiores etiam in errorem induxisti multos, et persuasione falsa delusisti, ut deserta veritate tibi auscultarent: quibus ut et tua perversitate, et illorum vecordia dignissimum fuit, bonam profecto mercedem tribuisti. Jam quod dicis, non odio in me aliquo, nec ut male sit mihi, aut ut vitam, si fieri possit, amittam, te omnia cogitare et facere, nescio num tanto stupore oppressus sis, ut post tot tamque evidentia argumenta, quibus mihi hostis deterrimus apparuisti, te moderatum quemdam hominem, ac mitem existimes: an ita veteratorie egisse, et sic hominum oculos fascinasse, ut tam multa et tam insignia scelera tua omnes latere credas. Verum pro istis aliud tribunal nos manet. **552** et judex integerrimus ac terribilis, et testes angeli, omnia mortalium facta perspicientes (21), etsi mille parietibus, aut peripetasmatis, aut caligine tenebrosa, aut densa nebula circumtegantur: coram quibus de mutuis delictis et offensis judicium subibimus. In arte vero tua imperatoria, sane admirabili, illud ridiculum, quod præteritis universis, etiam olim

A τῆς ἀγνωμοσύνης δώσοντας, ὅτι βασιλεῖ τῷ φίλῳ αὐτοῦ μὴ συνειδότος πολεμοῖεν· καὶ ἐπέτρεπε βασιλεῖ τὴν ψῆφον τὴν κατ' αὐτῶν, ὡς δικαίως πᾶν ὁτιοῦν καταψηφιζομένῳ. Βασιλεὺς δὲ αὐτοῖς τὴν ἀγνωμοσύνην ὀνειδίσας, καὶ ὡς ἄδικά τε ὁμοῦ καὶ ἀνάξια τῆς Κράλη πρὸς αὐτὸν τολμήσαιεν φιλίας, ἔπειτα συγγνώμην τε παρείχετο, καὶ ἀπέλυεν, εὖ ποιήσας. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ, ἐπεὶ τῆς μάχης τε ὑστέρει, καὶ πρὸς Βέῤῥοιαν ἐλθεῖν ἐπὶ βασιλέα ἦν ἀδύνατος, Κράλην μὲν πολλὰ τὰ μὲν, πέμπων δῶρα, τὰ δὲ ὑπισχνούμενος, ἐκπολεμοῦν ἐκείνῳ ἐπεχείρει, καὶ οἴκοθεν ἤδη πρὸς τοῦτο ὡρμημένον· πρὸς βασιλέα δὲ, Συναδηνόν τινα πέμψας ὄνομα, ὅρκοις τοῖς φρικωδεστάτοις διεβεβαιοῦτο, μηδεμίαν ἔχειν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, μηδὲ ὅ τι φέρει πρὸς αὐτὸν φθο-

B ρὰν, μήτε βούλεσθαι, μήτε ζητεῖν ἐκ τρόπου παντὸς, ἀλλὰ φορᾷ τινι τῶν πραγμάτων καὶ αὐτὸν συνενεχθῆναι πρὸς τὸν πόλεμον. Τῶν πραγμάτων δὲ εἰς τοῦτο νῦν ἡκόντων, μαθεῖν ἐθέλειν ὅ τι βούλοιτο περὶ ἑαυτοῦ· ἢ πρὸς ἅ τι τρέπεσθαι ἐσκέψατο. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν τῆς ἀναιδείας ἐκπλαγεὶς, τοιαύτην ἐποιεῖτο τὴν ἀπολογίαν πρὸς τοὺς λόγους· Τὸ μὲν ὅρκοις, ὦ παρακοιμώμενε, πείθειν περὶ πράγματος ὁτουοῦν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ. Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτ' ἐγὼ πολλὴν περὶ σὲ τὴν εὐμένειαν ἐπιδεικνύμενος, καὶ μὴ μόνον τοῖς δι' ὅρκων γινομένοις λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς χωρὶς τούτων θαῤῥῶν, ἐλάνθανον ἀκονῶν κατ' ἐμαυτοῦ, καὶ ῥοπὴν μεγάλην προστιθεὶς τῷ μέλλοντι τῇ δυνάμει χρῆσθαι κατὰ τοῦ

C πολλὰ εὐηργετηκότος· καί τοί γε καὶ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς ἐπιορκῶν ἑάλως· καὶ δεινὰ συσκευαζόμενος κατὰ τοῦ καὶ βλέμματι μόνῳ δυναμένου τῆς μοχθηρίας κολάζεσθαι ἀξίως· ἐξ ὅτου δὲ καιροῦ τυχὼν ἐπιτηδείου, καὶ πάντα καὶ Θεοῦ φόβον καὶ ἀνθρωπίνην ἀπεῤῥιψας αἰδῶ, καὶ πολλὰς πλασάμενος διαβολὰς, τὸν πόλεμον τουτονὶ κεκίνηκας τὸν πολλῶν αἴτιον κακῶν νῦν τε ἄχρι γεγενημένον, καὶ ἔτι πλειόνων ἐσόμενον καὶ δεινοτέρων, ὡς ὁρῶ, οὐκ ἔστιν ὅτῳ κέχρησαι μᾶλλον, ἢ ψεύδει καὶ ἐπιορκίαις, αἷς καὶ τῶν συνετωτέρων ἐξηπάτησας πολλοὺς, καὶ σοὶ παρέπεισας προσέχειν τῆς ἀληθείας ἀποστάντας· οὓς καλῶς ποιῶν, τῆς τε σοὶ προσούσης πονηρίας καὶ τῆς ἐκείνοις ἀβελτηρίας ἀξιώτατα ἠμείψω· ὅτι δὲ

D οὔτε πρὸς ἀπέχθειαν ἐμοὶ, οὔτε πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν, ἢ καὶ ἀποθανεῖν εἰ οἷόν τε, πάντα καὶ διανοῇ καὶ πράττεις, οὐκ οἶδα εἴτ' αὐτὸς εἰς τοσοῦτον ἀναισθησίας ἥκεις, ὡς μετὰ τοσαύτας ἐναργεῖς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεις, δι' ὧν ἐμοὶ πολεμιώτατος ἐφάνης, οἴεσθαι καὶ μέτριός τις εἶναι καὶ ἐπιεικὴς, εἴτε τοσαύτῃ νομίζεις κεχρῆσθαι πονηρίᾳ καὶ ὀφθαλμῶν ἀπάταις καὶ φενακισμοῖς, ὡς πάντας οἴεσθαι λανθάνειν, τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα κακουρ-

Jacobi Pontani notæ.

(21) Sæpius in Scriptura divina angeli testes citantur. Lucæ XII: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram angelis Dei.* I Corinth. IV: *Spectaculum facti sumus coram Deo, angelis et hominibus.* Psal. CXXXVII: *In conspectu angelorum psallam tibi.* Mitto locos alios. Sed ut angeli omnia mortalium facta perspiciant, cogitata quidem non perspiciunt: Deus solus καρδιογνώστης.

γῶν. Περὶ μὲν δὴ τῶν τοιούτων, ἔστι δικαστήριον A ἕτερον, καὶ κριτὴς ἀδέκαστος, καὶ φοβερὸς, καὶ μάρτυρες ἄγγελοι πάντα τὰ πραττόμενα ἀνθρώποις εἰδότες φανερῶς, κἂν μυρίοις τοίχοις, ἢ παραπετάσμασιν, ἢ ζόφῳ σκοτεινῷ, ἢ βαθείᾳ περικαλύπτωνται ὁμίχλῃ, ἐφ' ὧν ὑπὲρ τῶν πρὸς ἀλλήλους δικασόμεθα ἀδικημάτων. Ἐκεῖνο δέ μοι τῆς θαυμαστῆς σου στρατηγίας ἔπεισι γελᾶν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς πάλαι βεβοημένους ἐπὶ στρατηγίαις περιὼν καινήν τινα, καὶ θαυμασίαν καὶ σοὶ προσήκουσαν ἐπίνοιαν ἐξεῦρες, δι' ἧς σοι τῶν πολεμίων ὀλίγα πονήσαντι κρατεῖν ἐξέσται, ἣν εἰ Σκηπίων Ἀφρικανὸς καὶ Πομπήϊος ὁ Μάγνος καὶ Σύλλας, καὶ εἴ τις ἄλλος ὑμνεῖται στρατηγὸς, ᾔδεσαν Ῥωμαίων, οὐκ ἂν ἐκόπτοντο ταῦτα, καὶ πολλοὺς ὑπέμενον πόνους καὶ κινδύνους, B ἔθνη μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα καταδουλούμενοι. Εἰ γὰρ ἐξέσται σοι τὴν διάνοιαν τῶν πολεμίων ἐξ αὐτῶν καταμανθάνειν, αὐτός τε ἀήττητος μέχρι παντὸς διαμενεῖς, καὶ τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν οὐκ ἐν πολλῷ τῷ χρόνῳ μεγάλην τινὰ καὶ θαυμασίαν ἀποδείξεις, ὥσπερ δὴ καὶ ποιεῖς. Ἔδει μὲν οὖν πρὸς τοσαύτην ἄνοιαν μηδένα ποιεῖσθαι λόγον. Ἐγὼ δέ σοι τὴν ἀρχαίαν τάξιν τηρῶν, καὶ χαριζόμενος ἐν πᾶσιν, εἰ μέλλοιμι καὶ αὖθις τῆς εὐεργεσίας ἀμοιβὰς ταῖς πρότερον ὁμοίας δέχεσθαι, τὴν ἐμὴν διάνοιαν ποιήσω φανεράν. Ἐγὼ νομίζω οὐδὲν εἶναί σοι σπουδαιότερον καὶ λόγου ἀξιώτερον πολλοῦ, ἢ τοῦ πρὸς ἐμὲ πολέμου. Τριῶν δὲ ὄντων οἷς ἄν τις ἐπιχειρήσειε, τούτων οὐδὲν οἴομαι σοὶ λυσιτελεῖν. Ἢ γὰρ εἰς Βυζάντιον ἀνάγκη ἀναστρέφειν, ἢ μένειν ἐν Θεσσαλονίκῃ, C ἢ ἥκειν πρὸς ἐμὲ μαχούμενον. Τοῦ μὲν οὖν τοσαῦτα χρήματα ἀνηλωκότα, καὶ πολλὰ φυσήσαντα καὶ νεανιευσάμενον, καὶ τὴν Ῥωμαίων πᾶσαν ἡγεμονίαν συγκυκήσαντα παρὰ τοσοῦτον ἐγγὺς ἐλθεῖν τῶν πολεμίων, ἔπειτα ὥσπερ ἐπιλαθόμενον τῶν κόμπων τῶν προτέρων, κεναῖς ἐπανέρχεσθαι χερσὶ, μηδὲ θέαν γοῦν τῶν πολεμίων ὑπομείναντα, καὶ ταῦτα στρατιὰν ἄγοντα πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, καὶ τῶν πολεμίων πολλαπλασίω, οὐδὲν ἂν εἴη καταγελαστότερον, οὐδὲ μᾶλλον ἀδοξίαν οὐ Ῥωμαίοις οἶσον· ἐκεῖνοι γὰρ ἀεὶ γενναῖοι πρὸς τὰς μάχας, καὶ τόλμης καὶ εὐψυχίας οὐδὲν ἐλλείποντες, ἀλλὰ σοὶ τῷ στρατηγῷ, καὶ πάντες εὐθὺς τὸ Χαβρίου τοῦ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῦ ἐροῦσιν, ὡς φοβερώτερόν ἐστιν ἐλάφων στρατόπεδον ἡγουμένου λέοντος, ἢ λεόντων ἡγουμέ- D νου ἐλάφου. Εἰ δὲ μένειν ἐν Θεσσαλονίκῃ διανοήσῃ, πρῶτον μὲν τὸ κέρδος οὐχ ὁρῶ τῆς διατριβῆς. Ἔπειτα μεγάλων ἀναλωμάτων χρείας πρὸς τοσαύτην στρατιὰν, καὶ ταῦτα ναυτικὴν, ἣν ἐκ τῶν δημοσίων τρέφεσθαι ἀνάγκη. Καὶ τῆς ἠπειρώτιδος δὲ στρατιᾶς τοὺς ἐκ Βυζαντίου καὶ τῆς ἄλλης Θράκης τρέφειν δεήσει· μισθοφόρους τε οὐκ ὀλίγους ὄντας καὶ τοὺς ἄλλους, ἂν τῶν οἰκιῶν ἔξω χρόνον διατρίβωσι πολύν· ἢ κατεξαναστήσονταί σου ὡς ἑκόντι βουλομένου διαφθείρειν· ἢ τά γε δεύτερα, ἂν μέτρια δοκιμάζωσι

A fama notissimis belli ducibus, novam quamdam et eximiam, tibique convenientem rationem commentus es, qua parvo labore victoriam de hostibus referas; quam si cognovissent Scipio Africanus, Pompeius Magnus, Sulla, et qui præterea e ducibus Romanis prædicantur, non adeo semet defatigassent : nec in magnis ac populosis gentibus subigendis, tot et tam periculosos labores exantlassent. Si enim hostium sensa ex ipsis licebit tibi percipere, et tu invictus semper eris, et Romani imperii terminos ac majestatem brevi tempore admirabiliter proferes augebisque, quemadmodum et nunc facis videlicet. Oportebat igitur ad istanc stultitiam tuam nec verbum respondere. Ego tamen pristinum tibi locum servans, et gratificans B in omnibus, si rursum pro beneficio pares prioribus gratias exspectare debeo, cogitationes meas te non celabo. Equidem bello contra me, nihil abs te studiosius expeti, nihil tanti abs te fieri opinor. Cum porro tria sint, quæ facias, eorum nullum rationibus tuis conducere statuo. Aut enim Byzantium reverti necesse est, aut manere Thessalonicæ, aut mecum armis decertare. Eum igitur, qui tantam pecuniæ vim impenderit, qui tanta inflatus superbia tam juveniliter exsultarit, qui totum Romanum imperium permiscuerit atque conjuderit, tam prope ad hostes accessisse : deinde prioris jactantiæ velut oblitum, vacuis manibus recessisse, nec aspectum saltem hostium pertulisse, idque C ducentem exercitum frequentem ac bellicosum, et hostili multo numerosiorem, nihil hoc magis ridendum; neque aliud nomini Romanorum tam ignominiosum fieri potest : quorum semper fuit ad pugnandum generosus, imperterritus et excelsus animus. Verum tibi tam egregio duci omnes statim illud Chabriæ Athenensium imperatoris occinent, formidabiliorem esse cervorum exercitum duce leone, quam leonum cervo duce (22). Sin apud Thessalonicam residere præoptabis, primum quidem quid ex ista commemoratione lucrifacias, non intelligo. Accedit impensarum ingentium, ad tantam multitudinem, eamque navalem alendam necessitas, **553** quam de publico ali oportebit. Item e Byzantio, et reliqua Thracia, continentis, in- D quam, militibus mercenariis permultis, nec non aliis, sed diutius a sedibus suis abfuerint, de victu providendum erit : alioqui adversum te, ut eos perdere volentem insurgent, aut certe si mitius egerint, deserto te abibunt, sacculos inanes ostentantes, et egestatem præ se ferentes. Nec istuc solum, sed insuper Macedones et Thessalonicenses singuli stipendia, et donativa flagitabunt, quæ in militem distribuere Romani principatus gubernatorem æquum est. Ad Cralem insuper contra me concitandum multis muneribus et pecuniis indige-

Jacobi Pontani notæ.

(22) Hoc dicto quantum in virtute ducis situm videatur, præclare ostenditur. Leo fortitudinis, cervus timiditatis symbolum seu hieroglyphicum.

bus: haud enim oppida, quæ illi dabis, sufficient. A Hæc omnia te intelligentem (nisi prorsus deliras) Thessalonicæ, cum præsertim egregium nihil feliciter gesturus sis, diutius mansurum non credo. Superest proinde tertium, ut instructus contra me venias, jacta alea pro summa rerum dimicaturus. Quo quid mihi optatius jucundiusque acciderit, si tantummodo juxta Berrhœam triduo subsisteris, donec et ipse comparatus ad conflictum occurram? Nam si post diem tertium castra tua præliabundus non invasero, dedecus admisisse merito judicabor, quod quidem mihi quovis detrimento intolerabilius est: tantum, quod te oratum volo, tu ipse ducem te ad pugnam præbeas, non alios discrimini exponens, ipse extra certamen, ut qui ludos gymnicos instituunt (23), B otiosus spectator sedeas. Tu itaque hunc in modum undique urgeris ac premeris, et quod est in fabella tibi usu venit. Aiunt enim passerem captum aucupi dixisse, in fatis illi esse si se ligatum retineret, mori filium; si liberum dimitteret, interire uxorem; si per summam temeritatem se occideret, ipsum continuo morte exstingui. Aucupem ex omni parte difficultatem intuentem, altum dedisse gemitum et exsecratum diem illum, quo passerem cepisset, quippe qui singulares sibi calamitates apportasset. Hoc autem puto auctorem hujus apologi docere voluisse, multos mortales majora viribus suis audentes, per imprudentiam ad inevitabiles necessitates redigi; quod tibi similiter C e simili vitio contigit. Mihi vero contra plane omnia hæc facilia et expedita sunt. Sive enim Byzantium redis, te eodem sequar, sive Thessalonicæ manes, nullum inde damnum faciam ex inopia, cum milites mei domi degentes de annuis reditibus vivant. **554** Quod si ad manus mecum venire libet, nihil hoc mihi gratius, aut expetendum magis; modo tu ipse dux simul venias. Tu ergo quid me facere meditarer interrogabas; ego vero quæ te facere justum, imo necessarium est (præter hæc enim nihil aliud licebit facere) tibi explicavi. Hæc imperator ad Apocauchi interrogationem respondit.

τοιεῖν, οἰχήσονται ἀπολιπόντες, βαλάντια κενὰ ἐπιδεικνύντες, καὶ τὴν ἀπορίαν προβαλλόμενοι· οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλονίκης πάντες, χρήματα αἰτήσουσι καὶ ἄλλας δωρεὰς, ἃς δίκαιον παρέχειν τὸν τὴν Ῥωμαίων ἄγοντα ἡγεμονίαν. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ πρὸς Κράλην πολλῶν δεήσει δώρων καὶ χρημάτων, ὥστε πείθειν πόλεμον αἱρεῖσθαι ἐμοί. Οὐ γὰρ ἀρκέσουσιν αἱ πόλεις ἃς προήσῃ· ἃ πάντα οἴομαι συνορῶντα, εἰ μὴ παντάπασιν ἔξω καθέστηκας φρενῶν, οὐκ ἂν ἑλέσθαι τὴν ἐπιπλεῖον ἐν Θεσσαλονίκῃ διατριβὴν, καὶ ταῦτα μηδὲν μέγα μέλλοντα κατορθοῦν. Λείπεται δὴ τὸ τρίτον, παρασκευασάμενον ἥκειν ἐπ' ἐμὲ, ὡς περὶ τῶν ὅλων διακινδυνεύσοντα. Τοῦτο δ' εὐχῆς ἔργον εἴη ἂν ἐμοὶ, καὶ μάλιστα καθ' ἡδονὴν, εἰ μόνον περὶ Βέρβοιαν τρεῖς ἡμέρας διατρίψεις, ἄχρις ἂν παρασκευασάμενος καὶ αὐτὸς ἀπαντήσω πρὸς τὴν μάχην. Εἰ γὰρ μετὰ ταύτας τὰς ἡμέρας οὐ μαχέσομαι ἐλθὼν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τὸ σὸν, αἰσχύνης ἄξιος ἂν εἴην, ὃ πάσης ἄλλης ἐμοὶ βαρύτερον ζημίας· μόνον δέομαί σου στρατηγεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὸν πόλεμον, καὶ μὴ ἄλλους ὠθήσαντα πρὸς τοὺς κινδύνους, αὐτὸν ἔξω καθῆσθαι τῶν ἀγώνων θεατὴν, ὥσπερ οἱ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας διατιθέντες. Σοὶ μὲν οὖν οὕτω πανταχόθεν περιέστηκε τὰ πράγματα στενὰ, καὶ συμβέβηκέ σοι τὸ τοῦ μύθου. Ἰξευτῇ γάρ φασι τινὶ στρουθίου κεκρατηκότι, φωνῇ χρησάμενον τὸ στρουθίον ἀνθρωπίνῃ, προσειπεῖν, ὡς ἄρα πέπρωται αὐτῷ, δήσαντι μὲν καὶ κατέχοντι, τὸν παῖδα ἀποθνήσκειν· ἀπολελυκότι δὲ, τὴν γυναῖκα· ἀβουλίᾳ δὲ τῇ μεγίστῃ χρησαμένῳ καὶ κτείναντι, αὐτὸν αὐτίκα ἀποθνήσκειν. Τὸν ἰξευτὴν δὲ πανταχόθεν ἀπορίαν συνιδόντα, μέγα ἀνοιμῶξαι, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπαράσασθαι, ἐν ᾗ τὸ στρουθίον εἷλεν, ὡς μεγάλων αἴτιον αὐτῷ συμφορῶν γεγενημένην. Τοῦτο δ' οἶμαι τὸν συντεθεικότα τὸν μῦθον διὰ τούτου βούλεσθαι δηλοῦν, ὡς πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ μείζοσιν ἢ καθ' ἑαυτοὺς πράγμασιν ἐπιχειρεῖν, ἀκουσίοις καὶ μεγάλαις περιπίπτουσιν ἀνάγκαις· αἳ καὶ σοὶ μάλιστα συνέβησαν ἐκ τοῦ τοιούτου. Ἐμοὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν, πάντα εὔπορα καθέστηκεν. Ἄν τε πρὸς Βυζάντιον ἐπανίῃς, σοῦ κατόπιν καὶ αὐτὸς ἐπ' ἐκεῖνο βαδιοῦμαι, ἄν τε μένῃς ἐν Θεσσαλονίκῃ, οὐδεμία τις ἔμοι γε ἔσεται βλάβη ἢ ἀπορία, τῆς ἐμοὶ συνούσης στρατιᾶς ἐν οἰκίαις διαγούσης, καὶ τρεφομένης ἐκ τῶν προσόδων, ἃς ἐτησίους ἔχουσιν. Εἰ δὲ καὶ εἰς χεῖρας ἐμοὶ ἰέναι σοὶ φίλον, κἀμοὶ φίλτερον οὐδὲν ἔσται, οὐδὲ μᾶλλον αἱρετόν· μόνον εἰ αὐτὸς στρατηγοίης πρὸς τὸν πόλεμον. Σὺ μὲν οὖν, ὅ τι διανοοῦμαι πράττειν ἤρου περὶ ἐμαυτοῦ· ἐγὼ δέ σοι καὶ ἅ σε δίκαιον ποιεῖν προσέθηκα, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον. Τούτων γὰρ χωρὶς, οὐδὲν ἕτερον ἐξέσται πράττειν. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἐκείνου ἀπεκρίνατο.

CAPUT LX.

Quærit e suis optimatibus consilium Apocauchus. Monomachus assentatores reprehendit; Cantacuzenum a constantia in rebus adversis commendat, et felicitatem prædicat, pacemque cum eo suadet, semel pro legato Byzantium offert. Approbatur ejus sententia a cæteris; Apocauchus solus repudiat.

Hæc ut Synadeno referente magnus dux audivit, D

Δοὺξ δὲ ὁ μέγας ἐπεὶ πύθοιτο παρὰ Συναδηνοῦ τὰ

Jacobi Pontani notæ.

(23) *Gymnicus ludus*, inquit Isidorus, *Etymol.* lib. XVIII, cap. 17, *est velocitatis ac virium gloria. Cujus locus gymnasium dicitur, ubi exercentur athletæ, et cursorum velocitas comprobatur*, etc. Croloniatas palæstra et gymnico certamine in primis, et supra alios valuisse, proditum est litteris.

εἰρημένα ἐδυσχέρανε μὲν ἐπιπολὺ, τὴν ἀπορίαν ἤδη A καὶ αὐτὸς τὴν πανταχόθεν συνορῶν. Ὅμως τῶν περὶ αὐτὸν τοὺς μάλιστα ἐν λόγῳ συναγαγὼν, καὶ πάντα ἔκφορα θέμενος ὅσα ὁ βασιλεὺς διαλεχθείη, ἐπέτρεπεν ἕκαστον ὅ τι ἂν δοκῇ συνοίσειν λέγειν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, καὶ πρὶν Καντακουζηνὸν ἔφασαν τοιαῦτα εἰρηκέναι, αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους περὶ ὧν πράττειν δέον νυνὶ βουλευομένους, πρὸς τὴν ἴσην ἀπορίαν πανταχόθεν ἄγεσθαι. Πολλῶν γὰρ ἀναλωμάτων χρεία πρὸς τοσαύτην στρατιὰν καὶ οὕτω πολυδάπανον, εἰ μέλλοιμεν ἐνταῦθα διακαρτερεῖν· πρὸς ἃ οὐκ ἐξαρκέσειν τὰ κοινὰ ἡμῖν χρήματα οἰόμεθα. Μονομάχος δὲ ὁ μέγας κονοσταῦλος συνέσει τε τῶν ἄλλων ὑπερέχων, καὶ πρὸς στρατηγίας οὐδενὸς λειπόμενος τῶν τότε, καὶ διὰ ταῦτα καὶ παρὰ βασιλέως Ἀνδρονίκου B πολλῆς ἀπολαύων εὐμενείας, καὶ πόλεων διοικήσεις, καὶ στρατοπέδων ἡγεμονίας πιστευόμενος ἀεὶ, Τὸ κολακείαις, εἶπε, καὶ ἀπάταις χρῆσθαι, καὶ ἕτερα μὲν φρονεῖν περὶ τῶν πραγμάτων, ἄλλα δὲ λέγειν χαριζόμενον τοῖς ἄρχουσιν, οὐ μόνον ἀγεννῶν καὶ ἀνελευθέρων εἶναι νενόμικα ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τοῖς πράγμασι τὰ ἔσχατα λυμαίνεσθαι. Πολλοὶ γοῦν Ῥωμαίων καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις συνεσχέθησαν δεινοῖς διὰ τὴν νόσον ταύτην, καὶ τῷ ὑπηκόῳ προσδιέφθειραν, καὶ ἑαυτούς. Ὅτε τοίνυν οὕτω δεινὴ ἡ ἐκ τῆς κολακείας βλάβη, δέον αὐτὴν καὶ ἡμᾶς ἀποθεμένους, ἄνευ τινὸς περικαλύμματος, ἃ σφίσι τε αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι Ῥωμαίοις οἰόμεθα συμφέρειν λέγειν. Εἰ δέ τις ἐκ τῶν λόγων ἕψεται ἀνία, οὐ χρὴ τοῖς λόγοις προσλο- C γίζεσθαι, οὐδὲ τῇ γνώμῃ τοῦ εἰπόντος, ἀλλ' αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων. Οὐ γὰρ τὰ πράγματα πέφυκε γίνεσθαι οἷοίπερ οἱ λόγοι. Ἀλλὰ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει ἐξ ἀνάγκης καὶ οἱ λόγοι συνεξομοιοῦνται. Εἰ γὰρ ἐξῆν πρὸς ἡδονὴν τῶν λόγων γινομένων, καὶ τὰ πράγματα συμμεταβάλλεσθαι, οὐδὲν ἂν ἦν ἀνοητότερον τοῦ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον αἱρουμένου συμβουλεύειν. Νυνὶ δὲ ὡς ὁρῶμεν, οὐ μικρά τις ἡ ζημία ταύτης τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ θάνατος τῶν ἑλομένων. Τοῦ πολέμου τοίνυν τοῦ ἐμφυλίου τούτου κεκινημένου δύναμιν μεγάλην περιβεβλημένος ὁ Καντακουζηνὸς ἐνθάδε ἧκεν εὐθὺς ἐξαρχῆς, πρὸς ἣν οὐδὲ ἀντιβλέπειν σύμπαντες ἠδυνήθημεν ἡμεῖς. Ἐν Γυναικοκάστρῳ δὲ τῆς περὶ αὐτὸν συμβάσης ἀποστασίας, καὶ τοιαύτης περισχούσης κακοπραγίας, οἷα καὶ τὸν D μάλιστα καρτερικώτατον ἐθορύβησαν ἂν δικαίως, ἐκεῖνος οὐκ ἀπεῖπε πρὸς τὴν συμφορὰν οὐδὲ ἐνέδωκεν· ἀλλ' ἅμα τοῖς περιλειφθεῖσιν ἀπεχώρει πρὸς Τριβαλοὺς συντεταγμένος, ὥσπερ μηδενὸς καινοῦ

A perinique tulit, videns ipsemet quibus undique laqueis ac periculis cinctus esset. Nihilo minus honestissimis comitum suorum convocatis, et imperatoris responso exposito, unumquemque quid expedire arbitraretur, edisserere jussit. Tum alii affirmare, etiam antequam Cantacuzenus ista diceret, inter se quid nunc agendum foret, quæsivisse, et æque in re tam perplexa consilium reperire nullum potuisse. Tantas quippe copias, si hic perduret, sine magno sumptu ali non posse: nec iis alendis ex ærario pecuniarum satis suppeditaturum. At Monomachus, magnus contostaulus, prudentia cæteris antecellens, et illius memoriæ ducum nulli postponendus, atque idcirco imperatori Andronico eximie charus, cuique urbes B semper et exercitus committebantur: Assentari, inquit, et in fraudem impellere, et aliud conditum in pectore, aliud in lingua promptum habere, gratiam principum aucupantem, non solum hominum parum ingenuorum ac liberalium, sed rebus etiam ipsis perniciosissimum esse duco. Qui morbus (24) complures Romanorum imperatores, ac duces multis nec levibus malis implicuit: unde cum iis quos in ditione ac potestate habebant, se ipsos quoque perdiderunt. Quoniam igitur tam noxia est assentatio, oportet et nos illa omissa, citra velamentum quæ nobis aliisque Romanis omnibus conducere putamus, in medium proferre; et si dicta nostra duriora minusque jucunda C fuerint, non dictis id neque voluntati dicentis, sed ipsi rerum conditioni ascribere; non etenim rerum natura sermonem, **555** sed naturam rerum sermo necessario imitatur (25). Nam si ad voluptatem orationis etiam res immutare et accommodare liceret, nihil esset insipientius quam nolle hac ratione consulere. Atqui videmus, qui se hac suavitate passi sunt deliniri, eam non quavis pœna sed ipso interitu expiare. Bello igitur hoc civili exorto, Cantacuzenus cum non mediocri potentia huc statim a principio veniebat, quam omnes nos nec intueri sustinebamus. Gynæcocastri autem cum a suis desertus, tali ærumna fatigaretur, quæ etiam longe patientissimum de gradu merito dejecisset, ille infractus et immutabilis D cum reliquiis in Triballos ordinato agmine discessit, perinde ac si nihil novi accidisset: nobis post tantam perturbationem, et secessionem militum a tergo enixe instantibus ac tumultuantibus. Jam vero apud Triballos sic omnes sibi devinxit, tan-

Jacobi Pontani notæ.

(24) Animi vitia, pravitates et consuetudines parum bonas ac laudabiles, latinitatis auctores vocant *morbos*, imitati Græcos videlicet: et animum his affectum, ægrotare dicunt, et ægrotum animum. Proinde etiam medicinam animi, et curari animum. Pro multis unus testis sufficiat Cicero, cujus hæc sunt verba Tusculan. 2: *Quid qui pecuniæ cupiditate, qui voluptatum libidine feruntur, quorumque ita perturbantur animi, ut non multum absint ab insania, quod insipientibus omnibus contingit: his nullane est adhibenda curatio? utrum quod minus noceant animi ægrotationes quam corporis, an quod corpora curari possint, animorum nulla medicina sit? At et morbi perniciosiores pluresque sunt animi, quam corporis*, etc.

(25) Verba sunt signa et notæ rerum, non autem res signa et notæ verborum. Et res verbis priores sunt. Itaque sentiendum et loquendum ut rerum natura fert.

taque benevolentia principes eum coluerunt, ut non peregrinus et calamitosus ad eos confugisse, sed principatus illi tanquam paterna hæreditas deberi videretur omnesque ut ipsi despotæ obtemperarent, et ejus causa nihil non facerent. Quod vel inde patet. Nam cum nos legatos eo semel iterumque misissemus, multisque oppidis cedere vellemus, si illum e medio sustulissent, petitionem repudiarunt : et velut de compacto salutem ejus principatui suo dilatando prætulerunt. Nuper a Berrhœotis receptus, brevi tempore adeo crevit, ut, nisi tu opportunissime nobis affuisses cursumque felicitatis ejus repressisses, multarum urbium dominus usque hodie evasisset. Nam occidentales omnes ei diligenter parent, et jam quoque Thessalia, et circum Berrhœam oppidula, atque castella ei se subdiderunt. Quod si tu coactus discesseris (difficultas enim sumptuaria te diu admodum manere non sinet), Acarnania et alia continens nullo labore accedent. Nam et pridem adventum illius miro in eum affectu exspectant, quod ipse diutius apud eos habitando certo comperi. Sive igitur in Cantacuzeni, non in Triballi fidem ac ditionem sese contulerint (alterum enim horum oportebit), juris illius factæ, rursus in Romano imperio numerabuntur : sive Crales eas domuerit, parte maximam Romanus principatus se ipso minor erit. Attamen etiamsi istuc fiat, quod optimum apparet, gravissimo nostro incommodo fiet. Jam enim amplificata potentia, magnas inde copias ducens, **556** non solum brevi Macedoniam tenebit, sed etiam formido, ne et nos horribiliter invadat. Complures enim, qui nunc in Augustam videntur propendere, ad illum deficient, cui exercitus pene totus, et fortissimi quique Romanorum addictissimi sunt, quod nec nos latet. Quæ perpendenda, et non exspectata necessitate, cum eo de pace agendum belloque finem imponendum sentio. Nunc siquidem rebus adhuc utroque versum inclinantibus, et quid futurum sit, utrisque nescientibus, nullo negotio flectetur : quanquam et ante hoc tempus, ut accepi, suopte impulsu a pace non abhorruit. Quod si virium accessione corroboratus, omnino bello se potiorem futurum speraverit, timeo ne tunc pace desideranda frustra laboremus, et cum nobismetipsis, tum Romanis cæteris cladem non mediocrem invexisse judicemur. Seu enim nos vincat, id, omnibus jam ad eum adjunctis, præter dedecus, etiam non vulgare periculum habebit : seu armis resistamus, urbes ab utrisque obsessæ graviter affligentur, in servitutem redactæ scilicet, ultimisque cumulatæ miseriis, et Romanum imperium ipsum in se corruet, atque ab isto infrugifero dissidio pessumdabitur. Si itaque ab imperatrice, patriarcha et aliis, in quorum auctoritate tota est respublica, sic habes imperium, ut rationem non reposcaris, et quæ censeas utilia liceat tibi statuere, legationem ad eum de pace securus mitte ; nam et imperatrici, et reliquis

A γεγενημένου, ἡμῶν μάλιστα ἐπικειμένων καὶ θορυβούντων μετὰ τὴν τοσαύτην ταραχήν, καὶ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατοπέδου τὴν διχοστασίαν. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐν Τριβαλοῖς, οὕτω πάντας ἐξήρτησεν ἑαυτοῦ, καὶ τοσαύτην ἐπεδείξαντο τὴν εὔνοιαν οἱ δυνατοὶ τῶν Τριβαλῶν, ὡς δοκεῖν οὐκ ἔπηλυν εἶναι καὶ συμφοραῖς χρησάμενον πρὸς αὐτοὺς καταφυγεῖν, ἀλλ' ἐκ πατρῴου κλήρου τὴν ἀρχὴν αὐτῷ προσήκειν ἐκείνων, καὶ πάντες ὡς δεσπότῃ προσεῖχον, καὶ πάντα ἔπραττον ὑπὲρ αὐτοῦ. Δῆλον δέ. Καὶ γὰρ ἡμῶν πρεσβείαν καὶ ἅπαξ καὶ δὶς πρὸς αὐτοὺς πεποιημένων, καὶ πολλῶν παραχωρούντων πόλεων ὑπὲρ τοῦ τοῦτον διαφθείρειν, οὐκ ἐδέξαντο· ἀλλ' ὥσπερ ἐκ συνθήματος κοινοῦ τὴν ἐκείνου σωτηρίαν τοῦ τὴν σφετέραν αὔξειν ἀρχὴν προείλοντο. Νυνί τε ὀλίγῳ πρότερον, ἐπεὶ Βεῤῥοιῶται εἰσεδέξαντο, οὕτως ηὔξηται ἐν
B χρόνῳ βραχεῖ, ὥστ' εἰ μὴ σὺ ἐπικαιρότατα ἐγένου πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν φορὰν ἀνέστειλας τῆς εὐτυχίας, πολλῶν ἂν ἦν κύριος πόλεων ἄχρι νῦν. Αἵ γὰρ κατὰ τὴν ἑσπέραν πᾶσαι μάλιστα αὐτῷ προσέχουσι· καὶ νῦν μὲν Θετταλία τέ ἐστιν αὐτῷ ὑπήκοος, καὶ αἱ περὶ Βέῤῥοιαν πολίχναι, καὶ τὰ φρούρια· ἂν δ' αὐτὸς ὑπ' ἀνάγκης ἀναχωρήσῃς, μένειν γὰρ ἡ δαπάνη οὐκ ἐάσει ἐπιπλεῖστον, Ἀκαρνανία ῥᾷστα προσχωρήσει, καὶ ἡ ἄλλη ἤπειρος. Πάλαι γὰρ προσδέχονται αὐτοῦ τὴν ἄφιξιν, καὶ πολλὴν περὶ αὐτὸν ἐνδείκνυνται τὴν εὔνοιαν, ὥσπερ οἶδα σαφῶς αὐτὸς πολὺν παρ' ἐκείνοις διατρίψας χρόνον. Εἴθε μὲν οὖν ἐκείνῳ προσχωρήσαιεν, καὶ μὴ Τριβαλοῖς· δυοῖν γὰρ θάτερον ἀνά-
C γκη· καὶ ὑπ' ἐκείνῳ μὲν γεγενημέναι, ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων αὖθις τελέσουσιν ἡγεμονίαν· ἂν δὲ Κράλης αὐτὰς ὑποποιήσηται, τῷ μεγίστῳ μέρει ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ ἐλάττων ἔσται ἑαυτῆς. Ὅμως εἰ καὶ τοῦτο γένοιτο τὸ βέλτιστον δοκοῦν, ἀλυσιτελέστατον ἡμῖν φανεῖται· μέγας γὰρ ἤδη γεγενημένος, καὶ πολλὴν ἐκεῖθεν ἄγων δύναμιν, οὐ μόνον Μακεδονίας ἔσται ἄρχων ἐν ὀλίγῳ, ἀλλὰ δέδοικα μὴ καὶ ἡμῖν ἐπέλθῃ φοβερός. Πολλοὶ γὰρ τῶν δοκούντων εὔνων εἶναι βασιλίδι νῦν, ἐκείνῳ προσχωρήσουσι· στρατιᾶς τε γὰρ τὸ πλεῖστον καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Ῥωμαίων ἄριστοι, ἐκείνῳ μάλιστα προσέχουσιν, ὥσπερ ἀγνοοῦμεν οὐδ' αὐτοί. Ἃ προσήκειν οἴομαι σκοπεῖν, καὶ μὴ περιμένειν τὴν ἀνάγκην· ἀλλὰ διαλέγεσθαι αὐτῷ περὶ εἰρήνης, καὶ τὸν πόλεμον καταλύειν. Νῦν μὲν
D γὰρ ἔτι τῶν πραγμάτων ἐπαμφοτεριζόντων, καὶ ἀδήλου τοῦ μέλλοντος ὄντος ἑκατέροις, πεισθήσεται ῥᾳδίως· καίτοι καὶ πρότερον, ὡς ἀκούω, πρὸς τοῦτο καὶ οἴκοθεν κεκινημένος. Ἂν δὲ δύναμίν τινα προσλάβηται, καὶ ἐν ἐλπίσι γένηται τοῦ πάντως περιέσεσθαι ἐν τῷ πολέμῳ, δέδοικα μὴ ζητοῦντες τότε τὴν εἰρήνην, ἀνήνυτα πονῶμεν, καὶ σφίσι τε αὐτοῖς μεγάλων αἴτιοι κινδύνων καὶ τοῖς ἄλλοις φαινώμεθα Ῥωμαίοις. Ἄν τε γὰρ ἡμῶν περιγένηται πάντων αὐτῷ προσχωρησάντων, πρὸς τῷ αἰσχρῷ, καὶ κίνδυνον οὐ τὸν τυχόντα ἔχει, ἄν τε πρὸς τὸν πόλεμον ἀντίσχωμεν, μεγάλας ὑποστήσονται συμφορὰς αἱ πόλεις ὑφ' ἑκατέρων πολιορκούμεναι, καὶ ἐξανδραποδιζόμεναι, καὶ τὰ ἔσχατα ὑπομένουσαι, καὶ ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ, αὐτὴ ἑαυτῇ περιπεσεῖται, καὶ δια-

φθαρήσεται ὑπ' ἀνοήτου φιλονεικίας. Εἰ μὲν οὖν παρὰ βασιλίδος καὶ πατριάρχου, καὶ τῶν ἄλλων, ὅσοι τῶν πραγμάτων ἄρχουσιν ἀνυπεύθυνον ἔχεις τὴν ἀρχὴν, καὶ πρὸς τὰ φαινόμενα λυσιτελεῖν ἔξεστι βουλεύεσθαι, πρεσβείαν ἤδη πρὸς ἐκεῖνον ποιοῦ περὶ εἰρήνης, καὶ μηδὲν σε θορυβείτω. Βέλτιστά τε γὰρ ὁμοῦ καὶ λυσιτελέστατα καὶ βασιλίδι, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοινῇ βουλεύσῃ. Εἰ δὲ προσκρούειν ἐκείνοις οὐκ ἐθέλεις, τὴν περὶ τῆς εἰρήνης ἣν ἔχουσι γνώμην ἀγνοῶν, ἀλλ' ἐμοὶ δέομαι τριήρη μίαν παρασχεῖν, ὡς ἂν γενόμενος ἐν Βυζαντίῳ, καὶ συμβουλεύσας ὅσα μοι δοκῶ βελτίω εἶναι, ὀλίγων εἴσω ἡμερῶν τὴν περὶ τῆς εἰρήνης ἐκείνων ψῆφον φέρων ἐπανήξω. Μονομάχος μὲν οὖν τοιαῦτα περὶ τῆς εἰρήνης διειλέχθη μετὰ παῤῥησίας· ἦν γὰρ ἐκ τῶν τρόπων πλείστην παρὰ πᾶσι τὴν αἰδῶ καρπούμενος, καὶ οἱ B μὲν ἄλλοι οἱ παρόντες, εὖ μὲν ἔφασαν ἐκεῖνον βεβουλεῦσθαι, καὶ ἐπείθοντο· τὴν δὲ τοῦ δέχεσθαι ἢ μὴ τὴν εἰρήνην, δύναμιν τῷ μεγάλῳ ἀνετίθεσαν δουκί. Ἐκεῖνος δὲ, ἦθος μόνον τοὺς λόγους ἀποσειομένου δείξας, καὶ, Ποία τις ἂν εἰρήνη γένοιτο πρὸς Καντακουζηνόν; εἰπὼν, ἄλλο δὲ μηδὲν προσθεὶς, διέλυσε τὸν σύλλογον, μηδὲν πρὸς Μονομάχον μήτε πρὸς ὀργὴν, μήτε πρὸς ὕβριν φάμενος, ὥσπερ εἰώθει πρὸς τοὺς ἄλλους, εἴ τις περὶ τοιούτων ποιοῖτο λόγους πρὸς αὐτόν.

A communiter nulla re melius utiliusque consulueris. Sin apud eos offendere non vis, quia quo animo ad pacem sint ignoras, at mihi, amabo, unam triremem indulge, ut cum Byzantium excurrero, et quod in rem siet persuasero, paucis diebus eorum calculum reportans, revertar. Monomachus ad hunc modum, et cum libertate locutus est; erat enim propter morum integritatem venerationi omnibus. Et alii quidem consilium laudabant, ibantque pedibus in ejus sententiam; pacis autem complectendæ aut aversandæ arbitrium magno duci deferebant. Qui duntaxat abnutans (qui mos est orationem alicujus repellentium), et nihil addens præter hæc verba, Et quæ tandem pax cum Cantacuzeno? conventum solvit, nec quidquam iracundius, aut contumeliosius in Monomachum jecit, ut in alios solebat, si quis super re hujuscemodi mentionem apud se intulisset.

557 CAPUT LXI.

Apocauchus Cralem ad arma sollicitat. Crales dolose obsides a Berrhœitis petit. Imperatorem ad consultationem insidiose evocat, et quomodo ab eo sit delusus. Laus divinæ providentiæ erga imperatorem. Apocauchus Berrhœotas ad defectionem hortatur, cui aculeatissime rescribunt, eumque contemnunt et in fide imperatoris permansuros ostendunt. Miraculum de imperatore a sagittario non læso, etiam tertium. Petit veniam sagittarius. Aguntur Deo gratiæ.

Πρὸς Κράλην δὲ πρεσβείας ποιούμενος συχνὰς, ἔπεισε καὶ φανερῶς χρήματα πολλὰ τὰ μὲν διδοὺς, τὰ δὲ ἐπαγγελλόμενος, πόλεμον ἄρασθαι πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα. Καὶ πρῶτα μὲν πρέσβεις πέμψας εἰς Βέῤῥοιαν, ὁμήρους ᾔτει τοὺς παῖδας τῶν ἀρίστων· πρόφασιν μὲν, ὡς σπουδάζων ὑπὲρ βασιλέως, μὴ παρ' ἐκείνων ἐπιβουλευθῇ, τῇ δ' ἀληθείᾳ Βεῤῥοιώτας αὐτῷ ἐκπολεμῶσαι διανοηθεὶς, ὡς κακῶς περὶ αὐτῶν βουλευσαμένῳ, καὶ τοὺς παῖδας ἰδίας ἕνεκα ὠφελείας καταπροεμένῳ Τριβαλοῖς. Βασιλέως δὲ πρὸς μὲν τοὺς ὁμήρους φανερῶς ἀπαγορεύσαντος, τῆς δὲ περὶ αὐτὸν εὐνοίας καὶ προνοίας ὡμολογηκότος χάριτας πολλὰς, θαῤῥεῖν τε εἰπόντος, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἐκ Βεῤῥοιωτῶν ἀπαντήσει δυσχερὲς, μιᾷ γνώμῃ σπουδαζόντων ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν ἐνδεικνυμένων εὔνοιαν, ἐκεῖνος ἐτρέπετο πρὸς δευτέραν πεῖραν, καὶ μετεκαλεῖτο βασιλέα πρὸς αὐτὸν, ὡς περί τινων ἀναγκαίων βουλευσόμενον μάλιστα διατρίβοντα ἐγγύς. Ἔφασκε γὰρ ἐκ Παιόνων τῆς ἀρχῆς νεώτερά τινα κεκινῆσθαι, καὶ πολὺν αὐτῷ τὸν θόρυβον παρέχειν. Δι' ἃ ᾠήθη ἀναγκαῖον κοινῇ σκεψαμένους, οὐδὲ γὰρ ἑτέρῳ μᾶλλον πεποιθέναι βασιλέως διά τε τὴν προσοῦσαν εὔνοιαν, καὶ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σύνεσιν πολλὴν καὶ ἐμπειρίαν, ἃ δοκεῖ λυσιτελεῖν ἑλέσθαι. Βασιλέως δὲ οἱ φίλοι, κρύφα τὴν ἐπιβουλὴν ἐμήνυον· ἐβουλεύσατο γὰρ εἰ δύναιτο συλλαμβάνειν, καὶ παρῄνουν φυλάττεσθαι ὡς δύσνουν. Βασιλεὺς δὲ ἵνα μηδεμίαν πρόφασιν δοκῇ παρέχειν πρὸς τὸν πόλεμον, ἄγνοιαν ἁπάντων ὑπεκρίνετο. Πέμψας δὲ Μανουὴλ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν, καὶ Ἄγγελον τὸν ἀνεψιὸν, ἐδήλου ὡς αὐτὸς ἀδύνατος

Ad Cralem porro oratores missitans, ingentem C que pecuniam partim dans, partim pollicens, eum ad bellum adversus Cantacuzenum palam suscipiendum inflammat. Crales primum Berrhœam legatos mittens, filios optimatum obsides postulat, simulans, se curare sedulo ne quid imperatori ab ipsis insidiarum strueretur, cum revera Berrhœotas ei inimicos, et infestos reddere studeret ut qui male de illis mereretur, quandoquidem eorumdem filios ad privatam utilitatem suam Triballis tradi nihil pensi haberet. Imperatore obsides diserte recusante, gratiasque de benevola sollicitudine sui amplas agente, jubenteque confidere, nihil sibi a Berrhœotis oriturum incommodi, quibus omnibus perinde charissimus esset, aliam instat viam. Imperatorem, velut de quibusdam magni D momenti cum eo disquisiturus, ad se in propinquum accersit. Dicebat enim, Pæonas res novas molitos, inde se magnopere turbari. Quare necessarium duxisse, cum eo consultare; nemini enim plus fidere, et propter eam qua ipsum prosequatur benevolentiam, et propter eximiam in hoc genere prudentiam, exercitationemque videndi et eligendi quod in talibus negotiis expediat. Cæterum amici clam detectis ejus insidiis (cogitaverat enim illum capere, si posset) ut pro malevolo hominem caveret, admonebant. Imperator, ne causa et origo belli ullo modo a se profecta videatur, ignorantiam omnium simulando, Manuelem juniorem filium, et Angelum consobrinum mittit, perque eos significat, se urbem deditione adhuc re-

centi, et nondum confirmatis civium erga se studiis relinquere non posse, præsertim cum hostes vicini sint, et obsidio timeatur. Mittere autem filium, et consobrinum, ut ubi per eos resciverit, de quibus suum expetat consilium, sententiam illi utilissimam proferat. Crales, quoniam quid in consultatione poneret, non habebat (hoc enim tegumentum, et involucrum quoddam tantummodo insidiarum erat), **558** de aliis nonnullis, prioribus nequaquam consentaneis collocutus, domum eos remittit. Breve intercessit spatium, cum, quod insidiis nihil promovisset, persona abjecta manifestum illi bellum denuntiat. Missis namque legatis, pacem et fœdus rescindit : Augustæ, se, si quid posset, opem laturum ; ipse, quid sibi conduceret, apud animum cogitaret. Hac denuntiatione belli Triballici plebe non leviter perterrefacta, imperator et optimates ejus de providentia Deo gratias egerunt. Nisi enim is desuper extenta manu eos servasset, quid tandem Cralem, cum eos in manibus haberet, interficereque facillime posset, quid, inquam, prohibuisset? Enimvero, cum ab imperii administratoribus multo plus pecuniarum, et urbium ei offerretur (quas namque nunc ipsi teneant, iis plures citra ullam sollicitudinem, laboremque ab eis accipere licebat), tum quidem nihil factum hujusmodi, sed semel iterumque eorum legationem rejecisse : nunc autem quando nocere nequit, tota mente, et cogitatione illa moliri, quæ tunc dicto citius efficere potuisset. Unde constare, quam tunc probitatem, candoremque in ipsos præ se tulisset, non ejus ingenii, sed cœlestis auxilii fuisse. Nunc quando ipsi securitatem invenerint, illum cogitationes suas aperire. Apocauchus bello contra imperatorem desperato, cuniculos agere, ut antea, et varie insidias tendere instituit ; ad Berrhœotas enim latenter ita scripsit, Scire se, ipsos non suopte nutu ad Cantacuzenum, communem Romanorum hostem declaratum, et filiorum imperatoris insidiatorem, sed quia Triballorum armis premebantur, necessitate adactos accessisse : aliquod inde emolumentum sibi promittentes, quod audissent Cralem fœdus cum eo, societatemque pepigisse. Verum istuc merum errorem, ac ludibrium fuisse ; illum quippe jam non dissimulanter a se stantem, Cantacuzenum oppugnare decrevisse. Quare, si mutata mente communitati, et privatim sibi quisque prospectum velint (nempe ut ipsum detineant, nec discrimen effugere sinant ; se enim brevi cum totis copiis in illum moturum), consultissime facturos ; multa enim, et exquisita tum ab adolescente imperatore Joanne, tum a se beneficia relaturos. Si obtemperare detrectent, illumque animis complexi, secum pugnare voluerint, utique eo amentiæ progressuros, **559** ut demum post multarum acerbitatum experientiam discant, melius fuisse auscultare quam eo miseriarum devenire. Berrhœotæ epistola prius imperatori ostensa, sic rescripserunt : Haud mirum, Apocauche, quod contra

A εἴη τὴν πόλιν ἄρτι προσχωρήσασαν καὶ οὔπω πρὸς τὴν αὐτοῦ εὔνοιαν βεβαίως ἡδρασμένην καταλείπειν. Ἄλλως τε καὶ τῶν πολεμίων ἐπικειμένων, καὶ προσδοκίμων ὄντων αὐτοῖς ἐπιστρατεύσειν. Τὸν υἱὸν δὲ πέμψειε, καὶ τὸν ἀνεψιὸν, ἵνα δι' αὐτῶν πυθόμενος περὶ ὧν δέοι συμβουλεύειν γνώμην ἐξενέγκῃ τὴν μάλιστα αὐτῷ συνοίσουσαν. Οὐδ' ἐπεὶ βουλεύεσθαι εἶχε περὶ οὐδενὸς, σκήψεις γὰρ καὶ προφάσεις τὰ τοιαῦτα ἦσαν, καὶ τῆς ἐπιβουλῆς περικαλύμματα, περὶ ἄλλων τινῶν αὐτοῖς διαλεχθεὶς ἥκιστα συμβαινόντων οἷς ἠξίου πρότερον, οἴκαδε ἀπέπεμπεν. Ὕστερον δὲ ὀλίγῳ, ἐπεὶ ἐπιβουλεύων ἀνύειν ἠδύνατο οὐδὲν, τὸ προσωπεῖον ἀποθέμενος, κατήγγελλε φανερῶς τὸν πόλεμον· πέμψας γὰρ πρεσβείαν πρὸς βασιλέα, τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην καὶ B τὰς σπονδὰς διέλυε, καὶ τοὺς ὅρκους· βασιλίδι φάσκων συμμαχήσειν, εἴ τι δύναιτο, αὐτὸν δὲ περὶ ἑαυτοῦ βουλεύεσθαι ἅττα ἂν λυσιτελεῖν δοκῇ. Οἱ μὲν οὖν πρὸς τὴν ἀγγελίαν πολλοὶ τοῦ Τριβαλικοῦ πολέμου ἐθορυβοῦντο οὐ μετρίως. Βασιλεὺς δὲ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἱ ἄριστοι πολλὰς ὡμολόγουν χάριτας Θεῷ τῆς προνοίας τῆς περὶ αὐτούς. Εἰ μὴ γὰρ αὐτὸς ἄνωθεν διέσωζε χεῖρα ὑπερέχων, τί ἐκώλυε Κράλην ἡνίκα ἔχων ἐν χερσὶν αὐτοὺς, καὶ ῥᾷστα δυνάμενος, διαφθείρειν; καίτοι γε πολλῷ πλειόνων ὑπὸ τῶν τὰ Ῥωμαίων διοικούντων καὶ χρημάτων καὶ πόλεων παρεχομένων, ἃ γὰρ αὐτοὶ νυνὶ κατέχουσι, καὶ ἔτι πολλῷ πλείω ἔχειν ἐξῆν, πολυπραγμονήσαντα μηδὲν, τότε μὲν οὐδὲν εἴργαστο τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς πρὸς τὴν πρεσβείαν ἀπηγό- C ρευε τὴν παρ' αὐτῶν, νυνὶ δὲ ὅτε βλάπτειν δύναιτο ἐκεῖνα πράττειν ἐπιχειρεῖ πᾶσαν ἐπίνοιαν κινῶν, ἃ τότε θᾶττον ἢ λόγο, αὐτῷ ἐξῆν ἀνύττειν. Ὅθεν δῆλον εἶναι ἔφασκον, ὡς οὐδὲ τότε τοῦ ἐκείνου ἤθους ἡ περὶ αὐτοὺς εὐγνωμοσύνη ἦν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Κρείττονος ἐπικουρίας. Νυνὶ δὲ ὅτε ἐν ἀσφαλείᾳ καθέστασαν αὐτοὶ τὴν οἰκείαν γνώμην φανερὰν ποιεῖν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ, ἐπεὶ τὴν πρὸς βασιλέα μάχην ἀπηγόρευεν, ἀφανῶς ἐπιβουλεύειν, ὥσπερ καὶ πρότερον ἐπεχείρει, καὶ παντοίας συνέρραπτεν ἐπιβουλάς. Πρὸς γὰρ Βεῤῥοιώτας κρύφα πέμψας, ἔγραφε τοιαῦτα. Ὡς εἰδείη μὲν αὐτοὺς οὐχ ἑκόντι προσκεχωρηκότας Καντακουζηνῷ, κοινῷ πολεμίῳ τῶν Ῥωμαίων ἀναφανέντι καὶ τῶν βασιλέως D ἐπιβούλῳ παίδων· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Τριβαλῶν πολέμου πιεζομένους ὠσθῆναι ἐπὶ τοῦτο δι' ἀνάγκην, νομίσαντά, τι ὑπὸ τούτου ὠφελεῖσθαι, διὰ τὸ Κράλην πυνθάνεσθαι σπονδὰς ἔχειν πρὸς αὐτὸν καὶ συμμαχίαν. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερον ἦν, ἢ ἀπάτη, καὶ φενακισμός. Κράλης γὰρ ἤδη φανερῶς ἡμῖν προσθέμενος, ἐκείνῳ ἔγνωκε πολεμεῖν. Εἰ μὲν οὖν μεταβαλόντες τὰ κοινῇ τε πᾶσι καὶ σφίσιν αὐτοῖς λυσιτελοῦντα ἕλοισθε, ταῦτα δέ ἐστι, κατέχειν τοῦτον, καὶ τὸν κίνδυνον μὴ ἐᾷν διαδιδράσκειν, οὐ πολλῷ γὰρ ὕστερον ἀφιξόμεθα ἐπ' αὐτὸν πανστρατιᾷ, ἄριστα βουλεύσεσθε ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν· πολλῶν γὰρ ἀπολαύσετε καὶ μεγάλων τῶν παρὰ βασιλέως τε τοῦ νέου καὶ ἐμοῦ εὐεργεσιῶν. Ἢν δ' ἀπειθῆτε, καὶ ἐκείνῳ προστιθέμενοι ταῖς γνώμαις, γνώσεσθε το-

λεμεῖν ἡμῖν, εἰς τοσοῦτον ἀβουλίας ἥξετε, ὡς μετὰ πεῖραν πολλῶν ἀνιαρῶν εἴσεσθε, ὡς βέλτιον ἦν πείθεσθαι ἡμῖν, πρὶν εἰς ταῦτα ἥκειν. Βεῤῥοιῶται δὲ φανερὰ τῷ βασιλεῖ πρότερον ποιήσαντες τὰ γράμματα, Οὐδὲν θαυμαστὸν, ἀντέγραφον, Ἀπόκαυχε, εἰ τοῦ πολλὰ εὐηργετηκότος, καὶ τρόπον τινὰ δεδημιουργηκότος καὶ αὐτὸς κατεξαναστὰς, ὥσπερ ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ καὶ σὸς διδάσκαλος, κατὰ Θεοῦ τοῦ πεποιηκότος, καὶ βλασφημίας, ἀφίῃς κατ' αὐτοῦ πολλάς. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος κατὰ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τἄλλα βασκάνου καὶ πονηροῦ δαίμονός τινος ἀποδέεις τῶν ἐξητασμένων ἐπὶ φθορᾷ, αἵμασιν ἀνθρώπων χαίρων καὶ στρεβλώσεσι, καὶ τρυφὴν ποιούμενος τὰς ἑτέρων συμφοράς. Ἃ μὲν οὖν γέγραφας, ἀκριβῶς ἔχεται τοῦ φίλου ψεύδους· καὶ τούτου χάριν, ὡς πολλῶν ἄξια βαράθρων, ἀπεῤῥίψαμεν. B Ἓν δὲ μόνον πεισθησόμεθα ἀκριβῶς, οὐ κατὰ τὴν σὴν διάνοιαν, ἀλλ' ὡς ἡμῖν προσήκει. Βασιλέα γὰρ οὐ μόνον πάσῃ δυνάμει καθέξομεν παρ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ δύναμιν, εἰ οἷόν τε εἰπεῖν· δεήσαν δὲ στρατεύειν ἐφ' ὑμᾶς, καὶ αὐτοὶ συνεψόμεθα καὶ συναγωνιούμεθα προθύμως. Εἰ δέ ποτε συμβαίη διαστῆναι καὶ τοῖς σώμασιν, ἀλλ' οὐ ταῖς διανοίαις καὶ τῷ βουλομένῳ τῆς ψυχῆς. Ἐκείνοις γὰρ οὕτω συνεσόμεθα, ὡς καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν οὐδὲν ἄλλο μᾶλλον προὔργου ποιησόμενοι, ἢ τῆς ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς εὐμενείας ἄξιοι φανῆναι. Τῶν ἀπειλῶν δὲ τῶν σῶν τοσοῦτον ἀπέχομεν ἐπιστρέφεσθαι, ὥστ' αὐτῷ σοι παραινοῦμεν μᾶλλον τὴν ἀπὸ Θεοῦ δίκην δεδοικέναι, καὶ νῦν τε μεγάλας συμφορὰς C ἐκδέχεσθαι σαυτῷ τε καὶ παισὶν, οὕτως ἀδικώτατα οὐ περὶ βασιλέα μόνον, ἀλλὰ κοινῇ περὶ Ῥωμαίους καὶ διανοηθέντι, καὶ πράττοντι ἄχρι νῦν, καὶ μετὰ τελευτὴν, τὴν ἐν ᾅδου καταδίκην, ἣ λησταῖς, καὶ ἀνδραποδισταῖς, καὶ φονεῦσιν, οἷος σὺ, ἡτοίμασται. Οὐ γὰρ ἐπιλήσεται Κύριος τοῦ ποιῆσαι ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐλεγμοὺς ἐν τοῖς λαοῖς, ἡμεῖς δὲ ὡς δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ συμφέροντα πᾶσιν ᾑρημένοι, οὐχ ὅτι τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ ἀμοιβὰς τῶν τρόπων ἐκδεχόμεθα παρὰ Θεοῦ. Τοιαῦτα μὲν ἀντέγραφον αὐτῷ οἱ Βεῤῥοιῶται. Ἐκεῖνος δὲ ἐπεὶ τῆς πρώτης πείρας ἀπετύγχανεν, ἐτράπετο ἐπὶ δευτέραν, καὶ Ἀλουσιανόν τινα δεσμώτην κατεχόμενον, ὡς τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ᾑρημένον, ἀγαθὸν περὶ τοξείας ὄντα, θήραις γὰρ ἠσχόλητο, καὶ ἀκριβῶς D ἐξήσκητο περὶ ταῦτα, ἔπεισεν εὖ ποιήσειν πολλὰ ἐπαγγειλάμενος αὐτὸν καὶ γένος, εἰ βέλει τρώσειε λάθρα βασιλέα δηλητηρίῳ κεχρισμένω, οἷς χρῆσθαι εἰώθεν ἐπὶ θηρίᾳ. Παρῄνει τε θαῤῥεῖν, ὡς ῥᾷστα καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ τὸ πρᾶγμα διανύσαντα. Ἤκουε γὰρ βασιλέα Καντακουζηνὸν εἰωθέναι μά-

A tam bene de te meritum et quodammodo conditorem tuum et ipse, sicut mendacii pater et magister tuus contra Deum fabricatorem suum, insurgis, tamque immodice maledictis eum incessis; nam et ille Deum. Neque vero cætera invido aliquo et maligno dæmone, ex iis qui ad exitium mortalibus importandum exercitati sunt, inferior es, sanguine, tortuosis fallaciis gaudens, et aliorum calamitates pro deliciis habens. Quæ igitur scripsisti, expresse cum mendacio, quod tibi amicum est, conjuncta sunt: ideoque ea, ut multis digna barathris, abjecimus. Unum tantummodo, non quidem ex mente tua, sed ut nos decet, præstabimus. Imperatorem siquidem non solum pro viribus, sed et supra vires, si dici potest, apud nos retinebimus. Qui si in vos arma moverit, una sequemur, pugnamque cupide capessemus. Quod si quando corporibus nos disjungi contigerit, sententiis certe et voluntatibus non continget: quibus adeo copulabimur, ut dies noctesque nullum majus operæ pretium facturos existimemus, quam si nos ejus amore dignos præbeamus. Tuis autem minis usque eo non movemur, ut te ipsum hortemur potius, divinam ultionem metuas, et tibi ac filiis tuis insignes in hac vita ærumnas exspectes: qui non modo in imperatorem, sed in Romanos universos usque hodie sceleratissimus exstiteris, et post mortem tormenta apud inferos, quæ latronibus, plagiariis et homicidis, qualis tu es, constituta sunt. Nec enim obliviscetur Dominus facere vindictam in nationibus, et increpationes in populis. Nos contra, qui justitiam cum utilitate spectamus in omnibus, non solum pœnam nullam, sed recte factorum remunerationem potius a Deo exspectamus. Hactenus Berrhœotæ. Apocauchus primo conatu frustratus, alterum adhibuit, et Alusianum quemdam, ut Cantacuzeni partium, vinculis detentum, probatum sagittarium, venationi deditum, et in ea arte facienda excellentem, montes aureos ipsi et generi ejus pollicitus induxit, ut furtim sagitta veneno illita (26), qualibus inter venandum uti consneverat, imperatorem vulneraret, jubens confidere, se negotium sine negotio confecturum. **560** Audierat enim Cantacuzenum sub noctem in loco quodam aperto solere consistere, ibique veste posita ab æstivo calore corpus refrigerare, in quo posset commode peti. Atque hæc sagittarium, nec ipsum loci ignarum, docebat. Qui carcere levari vehementer cupiens, promissorumque præstantiam beneficiorum reputans, operam condixit. Berrhœam ingressus, nocte ingruente ad locum accedit, im-

Jacobi Pontani notæ.

(26) Fuit hoc olim in more quibusdam gentibus. De Mibis Æthiopiæ populis Silius libro III:

——— sceleratayue succis
Spicula dirigere, et ferrum infamare veneno.

Virgilius, IX, *Æneid*:

Vatatorem Amycum: quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.

Et libro X:

Te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare veneno.

Adde Horatium, ode 22, lib. I:

Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis
Fusce pharetra.

peratorem pro consuetudine illic stantem, et præsentes alloquentem tangere parat. Jamque arcum curvaturo, sagitta nervo, imprudente illo excidit. Cum qui delapsam tolleret non haberet (stabat namque super muro urbis, et telum intra ceciderat) timeret autem, ne in talis machinatione sceleris deprehenderetur, exspectans, quoad imperator præteriisset, sublata sagitta domum concessit, eo animo ut sequenti nocte facinus iteraret. Adest nox, opus rursum aggreditur, cum telum similiter manu elapsum, re infecta, hominem remittit. Tertia nocte rediens, studiosissime cavet, ne idem sibi, quod antegressis noctibus accidat. Tendenti arcum, nervus totus ita æqualiter dirumpitur, ut si cultro esset dissectus, et erat, ut affirmabat ille, novus plane ruptuque difficillimus. Hic cogitare cœpit, inaniter se laborare, divinam quamdam esse virtutem, quæ imperatorem tueretur, quæque ipsum tam impia audentem frustraretur; moxque cum telo et arcu ejus pedibus advolutus, rem omnem ab initio confitetur, multis promissis a magno duce male persuasum esse, ut eum, si posset, interficeret, quo pacto telum bis manu exciderit, et ad extremum nunc nervus diruptus sit, cujus ratio nulla pateat, veniamque rogat, quandoquidem non magis contra imperatorem quam contra ipsum Deum manus impie moverit. Si etiam supplicio damnetur, laturum quidquid imperator meruisse statuerit. Hæc illo narrante, cum alii astantes pro imperatore admirabiliter conservato immensas Numini gratias agebant, tum multi etiam in lacrymas erumpebant, recogitantes justum Dei judicium, et quam nihil lateat ejusdem providentiam; ipse quoque imperator suspirans eum laudabat, quod se tam benigne ab improbis insidiatoribus tutatus esset. Hominem autem non venia solum, **561** sed insuper donis compluribus donavit, quod admiranda Dei opera, multis utilitatem inde percipiendam invidendo non celasset.

A λιστα ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἐπί τινος ἑστάναι τόπου τὴν ἐσθῆτα ἀποδύντα, εὐφυῶς πρὸς τὸ τὴν ἀπὸ τοῦ θέρους ἀλέαν καταψύχειν ἔχοντα, ἐφ' οὗ δύναιτ' ἂν βάλλεσθαι ῥᾳδίως. Ἃ ἐδίδασκε τὸν τοξότην ἐκεῖνον, οὐδὲ αὐτὸν τὸν τόπον ἀγνοοῦντα. Ὁ δὲ, τὸ ἀπολύεσθαι τῶν δεσμῶν ποιούμενος περὶ πλείστου, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τὸ μέγεθος ἐννοῶν, ἃς αὐτῷ ἐπηγγέλλετο ὁ μέγας δοὺξ, ὑπέσχετο τὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ γενόμενος ἐν Βεῤῥοίᾳ, νυκτὸς ἤδη ἐπιγενομένης, παρὰ τὸν τόπον τε ἐγένετο, καὶ βάλλειν ἐπεχείρει βασιλέα συνήθως ἑστῶτα καὶ τοῖς συνοῦσι προσδιαλεγόμενον, καὶ μέλλοντι ἤδη ἔργου ἔχεσθαι, καὶ τείνειν τὸ τόξον, τὸ βέλος ἐξέπιπτε τῆς νευρᾶς λαθόν. Ἐκεῖνος δὲ μὴ ἔχων ὅπως ἀνέλοιτο τὸ βέλος, ἐπὶ τοῦ τείχους γὰρ τῆς πόλεως ἦν B ἑστὼς, τὸ δὲ κατέπιπτεν ἐντὸς, ἐδεδίει δὲ μὴ φωραθείη τοιαῦτα κακουργῶν, περιμείνας ἄχρι παρελθεῖν τὸν βασιλέα, τὸ βέλος ἀνελόμενος, οἴκαδε ἀνεχώρει, γνώμην ἔχων ὡς αὖθις εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐπιχειρήσων. Ἐπιγενομένης δὲ καὶ τῆς δευτέρας νυκτὸς, ἐκεῖνός τε αὖθις τοῖς ἴσοις ἐπεχείρει. Καὶ τὸ βέλος τῶν χειρῶν ὁμοίως ἐκπεσὸν ἄπρακτον ἐποίει ἐπανήκειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ τρίτη ἧκει, ὁ μὲν ἐχώρει πρὸς τὸ ἔργον αὖθις, καὶ σπουδὴν ἐποιεῖτο πλείστην, μὴ τὰ ἴσα ταῖς προτέραις νυξὶ παθεῖν, ἕλκοντι δὲ τὸ τόξον ἤδη ἐῤῥήγνυτο ἀθρόον ἡ νευρὰ, ὥσπερ τινὸς αὐτὴν διατεμόντος, ἦν δὲ, ὡς ἔφασκε, καινὴ ἔτι καὶ δυσπαθεστάτη. Τούτου δὲ γεγενημένου, ἔννοιά τις αὐτὸν εἰσῄει, μὴ μάτην τά τε νῦν καὶ τὰ πρότερα γεγενῆσθαι, ἀλλὰ θείαν C τινὰ δύναμιν εἶναι τὴν φρουροῦσαν βασιλέα, ὑφ' ἧς σφάλλεται αὐτὸς, τοιούτοις ἀνοσίοις ἔργοις ἐγχειρῶν, αὐτίκα τε τὸ βέλος ἔχων καὶ τὸ τόξον, τοῖς βασιλέως προσέπιπτε ποσὶ, καὶ πάντα ὅσα συμβαίη διηγεῖτο ἀπαρχῆς· τὸ παραπεπεῖσθαι πολλαῖς ὑποσχέσεσι παρὰ μεγάλου δουκὸς, εἰ δυνηθείη ἀνελεῖν· τὸ βέλος ὡς δὶς ἐκπέσοι τῶν χειρῶν, καὶ τὰ τελευταῖα νῦν τῆς νευρᾶς τὴν ῥῆξιν ἣν ὑποσταίη κατ' οὐδένα λόγον, καὶ ἐδεῖτο συγγνώμης τινὸς τυχεῖν, ὡς οὐ κατὰ βασιλέως μᾶλλον, ἢ κατὰ Θεοῦ χεῖρα ἄδικον κεκινηκώς. Εἰ δὲ καὶ τιμωρίας ἄξιος κριθείη, πάντα οἴσειν ὅσα ἂν βασιλεὺς ἐπιψηφίσαιτο ὡς δίκαια. Τοιαῦτα διηγουμένου τοῦ ἀνθρώπου, οἵ τε ἄλλοι οἱ παρόντες πολλὰς ἠφίεσαν φωνὰς εὐχαριστηρίους Θεῷ ἐπὶ τῇ παραδόξῳ τοῦ βασιλέως σωτηρίᾳ, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς δάκρυα φανερῶς ἐνήγοντο, εἰς ἔννοιαν ἐρχόμενοι τῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν ὄντων λέληθε τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ· καὶ βασιλεὺς αὐτὸς μετὰ στεναγμῶν ὡμολόγει χάριτας πολλὰς Θεῷ, ὅτι οὕτω φιλανθρώπου ῥύεται ἐκ τῶν ἀδίκως ἐπιβουλευόντων. Τὸν δὲ ἄνθρωπον οὐ συγγνώμης ἠξίου μόνον, ἀλλὰ καὶ δωρεῶν πολλῶν, ὅτι μὴ συνέκρυπτε τὰ τοῦ Θεοῦ παράδοξα, φθονήσας τοῖς πολλοῖς τῆς ὠφελείας.

CAPUT LXII.

Consultatio Apocauchi. Duplex sententia Monomachi. Hæret magnus dux, et revertendum statuit. Vafrum denuo Monomachi consilium. Persarum apud Berrhœam latrocinia. Cantacuzenus ducibus stoliditatem objicit. Castellum captum. Crudelitas Apocauchi in Theodorum Pepagomenum. Obscurius a Cantacuzeno dicti expositio. Mare custoditur.

Magnus dux ut et has ab se perverse excogitatas insidias in irritum cecidisse vidit, cum familiaribus quid faceret, consilium habuit. Magnus contostaulus, quoniam quæ de pace ante disputarat, parum illi arrisisse intelligebat, ultra ejus meminisse supersedit, auctorque fuit, ut vel Thessalonicæ sedentes occulte cum optimatibus imperatoris agerent,

D Δοὺξ δὲ ὁ μέγας ἐπεὶ μάθοι καὶ ταύτην ἐσκαιωρημένην τὴν ἐπιβουλὴν, ἐβουλεύετο μετὰ τῶν συνόντων, ὅ τι δέοι πράττειν. Μονομάχος δὲ ὁ μέγας κοντοσταῦλος, ἐπεὶ πρότερον περὶ εἰρήνης πολλὰ διαλεχθεὶς, ἔγνω μὴ καθ' ἡδονὴν τοὺς λόγους δουκὶ τῷ μεγάλῳ γεγενῆσθαι, περὶ εἰρήνης μὲν τὸ δεύτερον οὐδὲ ἐπεμνήσθη, συνεβούλευε δὲ ἢ καθημένους

ἐν Θεσσαλονίκῃ κρύφα διαλέγεσθαι, καὶ διαφθείρειν A τοὺς συνόντας βασιλεῖ, ἐφ' οἷς πολλοῦ τε χρόνου καὶ μεγάλων δεήσονται ἀναλωμάτων, ἢ εἰ ταῦτα δυσχερῆ διὰ τὴν ἔνδειαν τῶν χρημάτων, παρασκευασαμένους ἰέναι ἐπ' ἐκεῖνον, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ περὶ τῶν ὅλων διαγωνισομένους πρὸς αὐτόν. Ἐκεῖνον γὰρ εἰδέναι οὐκ ἂν ἀποστησόμενον τῆς μάχης, οὐδὲ ὑπομενοῦντα τειχῶν ἐντὸς πολιορκεῖσθαι, κἂν εἰδείη καὶ σαφέστατα ἐκείνην τὴν ἡμέραν μαχόμενος πεσεῖσθαι, μάλιστα ἐπαγγειλάμενον μετὰ τρίτην ἡμέραν ἐπὶ τὸ ἡμέτερον ἥξειν στρατόπεδον μαχούμενον. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες συνεπεψηφίζοντο, καὶ οὐδ' αὐτοί τι τούτων χωρὶς πράττειν ἔφασαν προσῆκον εἶναι. Τῷ μεγάλῳ δὲ δουκὶ ἥ τε μάχη φοβερὰ ἐδόκει, καὶ τὸ διατρίβειν ἐν Θεσσαλονίκῃ χρόνον πολὺν διὰ τὸ τῶν ἀναλωμάτων, ὧν ἐδεῖτο B πλῆθος οὐκ ἀνεκτὸν, καὶ τὸ μηδὲν ὅλως δοκοῦντας ἄξιον λόγου πεπραχότας ἀναστρέφειν αἴσχιστον. Ἐβούλετο δὲ μάλιστα τό τε διακινδυνεύειν πρὸς βασιλέα παραιτεῖσθαι, καὶ πρόσχημά τι εὐδοξίας ἔχοντα ἐπανελθεῖν. Μονομάχος δὲ τῆς αὐτοῦ διανοίας καταστοχασάμενος καλῶς, ἤρετο εἰ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς βούλοιτο συνεῖναι καὶ στρατηγεῖν, τοῦ δὲ ἀπειπαμένου, Οὐκοῦν, ἔφασκεν, εἰ καὶ σοὶ συνδοκεῖ, τὴν στρατιὰν ἔχων αὐτὸς, ἐλευσόμεθα ἄχρι Βεῤῥοίας, καὶ μήτε στρατοπεδευσάμενοι ἐγγὺς, μήτε τῶν ἵππων ἀποβάντες, ἀλλὰ μικρὸν ἐνδιατρίψαντες, τάχιστα ἀναχωρήσομεν. Οὕτω γὰρ τήν τε μάχην ἡμῖν ἐκκλίνειν περιέσται· οὐ γὰρ ἀρκέσει γε ὁ χρόνος τοῖς πολεμίοις παρασκευασαμένοις ἐπιέναι, τήν τε ἀδοξίαν ἀποτρίβεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐπελθοῦσι, C καὶ ποιήσασι τειχήρεις. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Μονομάχος εἶπεν· ἀρίστη δὲ τῷ μεγάλῳ δουκὶ ἐφαίνετο ἡ γνώμη, καὶ ἐπεψηφίζετο αὐτίκα, καὶ ἐχειροτονεῖτο ὁ Μονομάχος ἐπὶ πᾶσι στρατηγός. Ὃς τήν τε πεζὴν ἅμα καὶ τὴν ἱππικὴν Ῥωμαίων ἔχων δύναμιν, ἐγγὺς τειχῶν ἐγένετο Βεῤῥοίας, ὅσον μὴ ἀπὸ τοῦ τείχους βάλλεσθαι· τὸ Περσικὸν δὲ διεσκέδαστο ἐπὶ λεηλασίαν· καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὴν περὶ Βέῤῥοιαν ἅπασαν ἐπῆλθε γῆν, καὶ τὰ μέγιστα ἐκάκωσεν· ἀνθρώπους τε γὰρ ἠνδραποδίσαντο καὶ ἀπέκτειναν πολλοὺς, καὶ βοσκημάτων ἤλασαν ἀγέλας, καὶ οἰκίας ἐνέπρησαν τὰς ἐπὶ τὰς κώμας, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα προσήκει πολεμίους, οὐδενὸς ἠμέλουν. Βασιλεὺς δὲ ἐκ Βεῤῥοίας πρὸς Μονομάχον πέμψας πρεσβευ- D τὴν, πολλὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην κατηγόρει, ὅτι τοσαύτην ἄγοντες Ῥωμαίων στρατιὰν καὶ καθ' ἑαυτὴν δυναμένην ἀντιτάττεσθαι αὐτῷ, οἱ δ' ὥσπερ οὐκ ἐκείνης ἐξαρκούσης πρὸς τὸν πόλεμον, ἐπήγαγον αὐτῷ καὶ τοὺς βαρβάρους, ἵνα μᾶλλον τὰ Ῥωμαίων διαφθείρωσιν. Ἐκεῖνο μέντοι χρὴ σκοπεῖν, ὅπως μηδεμίαν αὐτῷ μέμψιν ὕστερον ἐπάγωσιν, ἂν τοῖς παρ' αὐτῶν ἠργμένοις τέλος ἐπιθήσειεν αὐτός. Ἐπηγγέλλετό τε παρεσκευασμένος εἶναι πρὸς τὴν μάχην ἣν μόνον ἡ προθεσμία ἥξει. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, παρ' αὐτῷ εἶναι πράττειν ὅσα ἂν δοκῇ λυσιτελεῖν, ὥσπερ δῆτα καὶ αὐτοὶ ποιοῦσιν· ἄχρι δὲ μέσης ἡμέρας ἐκεῖ περιμείνας, ἱστάμενος πρὸ τῶν τειχῶν, ἀναστρέψας ἤλαυνεν ὀπίσω τῆς ἡμέρας τὸ λοιπόν·

A eosque corrumperent, quod alioqui longi temporis et immodici sumptus res futura sit, vel si hoc difficile videatur, cum pecuniis ipsi destituantur, sese in eum comparent, et uno prælio de summa imperii cum eo dimicent. Nosse enim se, illum pugnam non subterfugiturum, neque se intra muros obsideri passurum, etiamsi illo ipso die se casurum exploratissime sciat, maxime cum post diem tertium ad eorum castra venturum conflicturumque promiserit. Hic alii omnes assentiri et confirmare, aliter quidquam agi minime convenire. Magno autem duci et armis concurrere horribile, et Thessalonicæ diu hærere, magnis ac necessariis defectum sumptibus intolerabile, et nulla re penitus alicujus momenti perpetrata reverti, infamiæ ple- B num videbatur. Potius tamen declinandum ex conflictu periculum, et cum obtentu quodam gloriæ revertendum constituebat. Monomachus ejus cogitationes conjectura bene assecutus, ecquid ipsis adesse et munus ducis fungi vellet, percunctabatur. Quo abnuente, Igitur si probas, inquit, ego exercitum ducam, et ubi Berrhœam venerimus, neque propius castra locabimus, neque ab equis descendemus, sed paulum ibidem morati, statim recedemus : sic enim dabitur nobis prælium declinare (non enim tempus hosti ad se instruendum nosque invadendos sufficiet) et ignominiæ labem repellere, utpote qui ad hostes accesserimus, et intra muros se tenere coegerimus. **562** Sic Mono- C machus, cujus sententia delectatus magnus dux, eam protinus approbavit, et declaratus est ipse copiarum imperator, Berrhœamque cum peditatu simul equitatuque Romano tendens, eo usque appropinquavit, ut extra teli jactum esset. Persæ continuo ad prædam conversi, uno die totum agrum circum Berrhœam maximis cum detrimentis devastarunt. Nam et multis jugulatis, magnos captivorum pecudumque greges abegerunt, et ædibus pagatim incendium intulerunt, reliquorum denique omnium, quæ hostes solent, nihil neglexerunt. Imperator Berrhœa ad Monomachum et duces misso legato, stultitiam illis exprobravit, quod cum tantum e Romanis solis haberent exercitum, quique per se ipsis opponi posset, quasi eo haud sufficiente, etiam Barbaros, D ad atrociorem Romanis rebus cladem injungendam, sibi adduxissent. Illud tamen viderent, ne se postea criminarentur, si ipse ab illis inchoata absolverit, promittebatque ad certamen paratum fore, cum primum dies præstituta adfuisset. Respondit Monomachus, in ejus arbitratu situm esse, facere quæ sibi conducere putet, quomodo nimirum et ipsi faciant. Porro cum illic usque in meridiem ante muros constitissent, reliquum diei in redeundo posuerunt, et nocte illa quieverunt, simul Barbaros a populatione redituros præstolantes. Postridie castellum juxta Pydnam, cui imperator præsidium imposuerat, primo impetu capiunt, in quo repertus est etiam Theodorus Pepagomenus e ministris imperatoris, quem jussu magni ducis vestibus exutum,

et vulneribus concisum, sub dio media æstate alligarunt. Eidem solis ardore nimio tabescenti, et ad sitim intolerabilem restinguendam haustum frigidæ petenti, magnus dux dari præcepit, si in dominum coram omnibus probra jaceret. Qui mori, quam velut per temulentiam temere ac stolide contra imperatorem loqui maluit. Monomachus reversus, et cætera magno duci renuntiavit, et quemadmodum Cantacuzenus ipsi ante Berrhœæ mœnia stanti, cum alia exprobratum miserit, tum quod Persas quoque socios in illum adhibuerint, minatumque se absoluturum, quæ ipsi inceptassent. Quæ perpendenda sint, non enim hæc illum frustra sub quodam verborum velamine dixisse. Excutientibus autem verba illa, nihil apparuit aliud, quam ipsum quoque **563** velle Amurium amicum suum vocare auxilio, ac propterea prædixisse, ut postmodum scilicet perfugium habeat, si propter Barbaros contra suæ gentis homines superinductos reprehendatur, quoniam ipsi prius eorumdem opera adversus illum usi fuerint. Ob hanc causam missis trimeribus quæ littora legerant, mare custodiendum videbatur (defecerant autem et Platamonenses ab imperatore, quod timerent ne a magno duce cum classe superveniente subigerentur), ne posset Cantacuzenus legationem ad Amurium mittere. Atque ita factum, ut complacuerat.

A νυκτος δὲ επιγενομένης, ηὐλίσαντο, ἅμα προσδεχόμενοι καὶ τοὺς βαρβάρους ἀναστρέφοντας ἀπὸ τῆς λείας· καὶ ἐς τὴν ὑστεραίαν τὸν ἐν Πύδνῃ πύργον εἷλον ἐξ ἐφόδου φρουρὰν ἐκ βασιλέως ἔχοντα· ἐν οἷς καὶ ἐκ τῶν βασιλέως οἰκετῶν ὁ Πεπαγωμένος ἦν Θεόδωρος, ὃν γυμνὸν καὶ τετραυματισμένον ὑπαιθρον δήσαντες ἐν μέσῳ θέρει, τοῦ μεγάλου δουκὸς οὕτω προστεταχότος, ἐπεὶ ὑπὸ τοῦ ἄγαν ἐκτηκόμενος φλογμοῦ ὕδωρ ᾔτει δίψει κατεχόμενος ἀσχέτῳ, ὁ μέγας δοὺξ ἐκέλευε διδόναι, εἰ τὸν δεσπότην ἐπὶ πάντων ἀτιμάσειεν· ὁ δ' εἵλετο μᾶλλον ἀποθνήσκειν, ἢ παροινεῖν εἰς βασιλέα. Μονομάχος δὲ ἐπανήκων, ἄλλα τε ἐπήγγελλε μεγάλῳ δουκὶ, καὶ ὡς Καντακουζηνὸς αὐτῷ πρὸ τῶν τειχῶν Βεῤῥοίας ἱσταμένῳ πέμψειε μηνύσας, ὀνειδίζων ἄλλα τε καὶ ὅτι Πέρσας B ἀγάγοιμεν συμμάχους ἐπ' αὐτόν· ἠπείλησέ τε τέλος αὐτὸς ἐπιθήσειν τοῖς ἠργμένοις ὑφ' ἡμῶν· ἃ σκέπτεσθαι προσῆκον· οὐ μάτην γὰρ αὐτῷ ᾐνίχθαι τὰ τοιαῦτα. Σκεπτομένοις δὲ οὐδὲν ἕτερον ἐκ τῶν λόγων ἀνεφαίνετο, ἢ ὡς βούλοιτο καὶ αὐτὸς ἐπὶ συμμαχίᾳ Ἀμοὺρ τὸν φίλον καλεῖν, καὶ διὰ τοῦτο τὰ τοιαῦτα προειπεῖν, ἵν' ὕστερον ἔχῃ δήπου καταφυγὴν, εἴ τις αἰτιῷτο τῆς ἐπὶ τοὺς ὁμοφύλους τῶν βαρβάρων ἐπαγωγῆς, ὡς αὐτῶν προτέρων τούτοις ἐπ' ἐκείνων χρησαμένων. Οὗ δὴ ἕνεκα ἐδόκει δεῖν τριήρεις πέμψαντας τὴν θάλασσαν φρουρεῖν παραπλεούσας· ἀπέστησαν γὰρ καὶ οἱ ἐν Πλαταμῶνι βασιλέως δείσαντες μὴ ὑπὸ μεγάλου δουκὸς ἁλῶσι στόλῳ ἐπελθόντος· ἵνα μὴ ἐξῇ Καντακουζηνῷ πρεσβείαν πέμπειν πρὸς Ἀμούρ· καὶ ἐτελεῖτο κατὰ τὰ βεβουλευμένα.

CAPUT LXIII.

Cantacuzenus Amurium ex Asia evocat. Apocauchus eum muneribus pervertere conatur, et Byzantium fugit. Tristitia Amurii ex falso nuntio. Ejusdem oratio, qua causam expeditionis, studium Cantacuzeni juvandi, et amorem erga eum incredibilem sollicitudinemque magnam demonstrat. Suadet exustis navibus per continentem ad imperatorem contendendum. Præclare item suos ad laborem non refugiendum exsuscitat. Navigatio in Macedoniam.

Imperator ubi oras legi a triremibus cognovit, cuidam Principi nomine legationem ad Amurium mandans, nemine præterea conscio, eum domesticos intra parietes, quo res magis lateret, parvam naviculam compingere, et cum litteris, quibus Amurius cum paratis copiis celerrime adesse rogabatur, Smyrnam navigare. Facit imperata Princeps, fabricatoque domi suæ navigiolo, et velis atque aliis armamentis impositis noctu id in curru ad mare devehit, quam longissime ab illis triremibus custodibus, eoque conscenso clam iisdem vento secundo, et a puppi semper prosequente, paulo post Smyrnam allabitur. Amurius, acceptis litteris, pulverem de capite excussit (27), Deoque ob nuntium gratias prolixe egit. Audierat siquidem Cantacuzenum in Triballis vita excessisse : quia videlicet a magno

C Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ πύθοιτο τὰς τριήρεις παραπλεούσας, Πρίγκιπί τινι ὠνομασμένῳ τὴν πρὸς Ἀμοὺρ πρεσβείαν ἀναθεὶς, μηδενὸς ἑτέρου συνειδότος, καὶ κελεύσας οἰκίας ἔνδον ἀκάτιον κατασκευασάμενον, ἵνα μὴ πολλοὶ συνειδεῖεν, εἰς Σμύρνην ἀποπλέειν ἐξέπεμπε, γράμμασι κελεύσας Ἀμοὺρ τάχιστα παρασκευασάμενον ἥκειν πρὸς αὐτόν. Πρίγκιψ μὲν οὖν ἐποίει κατὰ τὰ κεκελευσμένα, καὶ τὸ ἀκάτιον ἔνδον οἰκίας κατασκευασάμενος, ἱστία τε ἐνθέμενος καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν, ἔπειτα νυκτὸς ἐφ' ἁμάξης ἐπὶ θάλασσαν καταγαγὼν, ὡς ποῤῥωτάτω μάλιστα τῶν φρουρῶν νεῶν, καὶ τῶν αὐτῶν κατειλεγμένων ἀνήγετο ἐμβάς· καὶ πνεύματι χρησάμενος ἐπιφόρῳ, τάς τε φρουρούσας διέλαθε τριήρεις, καὶ εἰς Σμύρνην κατήγετο ὀλίγῳ ὕστερον, τοῦ πνεύματος ἀεὶ κατὰ πρύμνην ἱσταμένου. D Ἀμοὺρ δὲ ἐπεὶ τὰ βασιλέ-

Jacobi Pontani notæ.

(27) Veteribus in luctu, præsertim funebri, mos fuit caput cinere aut pulvere aspergere : quem habes etiam apud Maronem, lib. xii, ubi de Latino rege sic est, postquam Amata uxor se suspendit, et urbs venire cœpit in potestatem hostis :

—— *It scissa veste Latinus*
Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina,
Canitiem immundo perfusam pulvere turpans.

Et libro x, de Mezentio propter occisum ab Ænea Lausum filium.

Agnovit longe gemitum præsaga mali mens.
Canitiem immundo deformat pulvere.

In quem locum vide, si lubet, symbolas nostras. Sane in sacris Litteris exempla moris hujus frequentia sunt.

ὡς γράμματα δέξαιτο καὶ τὴν πρεσβείαν, κόνιν μὲν κατεχέατο τῆς κεφαλῆς, καὶ Θεῷ πολλὰς ὡμολόγει χάριτας τῆς ἀγγελίας· ἦν γὰρ πρότερον ἀκηκοὼς ὡς Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς τελευτήσειε διατρίβων περὶ Τριβαλούς· οὕτω γὰρ ἦν προστεταγμένον ὑπὸ μεγάλου δουκὸς, τοὺς ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διαβαίνοντας ἐκ συνθήματος πάντας λέγειν· αὐτίκα τε παρασκευάζετο στόλον νεῶν, ὀλίγῳ δεουσῶν διακοσίων. Καὶ ὁ μέγας δοὺξ ἐπεὶ ἀγνοεῖν τὰ γεγενημένα οὐκ ἐνῆν, πολλῶν Ἀσίαθεν τὴν παρασκευὴν τοῦ στόλου ἀγγελλόντων, πρεσβείαν ἐκ Θεσσαλονίκης ἐποιεῖτο πρὸς Ἀμοὺρ, καὶ χρήματα τὰ μὲν ἐδίδου, τὰ δὲ καὶ ἐπηγγέλλετο, εἰ μὴ πόλεμον κινοίη πρὸς αὐτὸν, μηδὲ συμμαχοίη Καντακουζηνῷ. Ὁ δ' ἀπεπέμψατο τὴν πρεσβείαν, ἀδύνατα φάμενος αἰτεῖν· αὐτὸν γὰρ παντὶ σθένει συμμαχήσειν βασιλεῖ. Δεομένων δὲ τῶν πρέσβεων τὰ δῶρα δέχεσθαι, οὐ κατεδέξατο, ἀνελευθέρου φήσας εἶναι καὶ χρήμασι δεδουλωμένου, νῦν μὲν φιλίας ἕνεκα δῶρα φαίνεσθαι δεχόμενον, ὕστερον δὲ ὀλίγῳ πολεμοῦντα. Παρασκευασάμενος δὲ ἐν βραχεῖ, καὶ χρήματά τε πολλὰ ταῖς ναυσὶν ἐνθέμενος, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια, ὡς χρονίσων εἰς τὴν βασιλέως συμμαχίαν, ἀνήγετο ἐκ Σμύρνης, καὶ προῆλθεν ἄχρις Εὐβοίας, καιροῦ τυχὼν ἐπιτηδείου· ἀνέμων δὲ ἐκεῖ πνευσάντων ἐναντίων, ἔμεινεν ἐπὶ συχνὰς ἡμέρας. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας ἐπεὶ μάθοι τοὺς βαρβάρους ἐπιόντας, δύο τῶν τριήρεων ἐν Θεσσαλονίκῃ καταλιπὼν, ἀπέπλευσε ταῖς ἐπιλοίποις εἰς Βυζάντιον, δείσας μὴ ὑπό τε τῶν βαρβάρων καὶ βασιλέως ἐν Θεσσαλονίκῃ πολιορκοῖτο. Ἀμοὺρ δὲ Εὐβοίᾳ ἐνδιατρίβων διὰ τῶν ἀνέμων τὴν ἀντίπνοιαν, ἐδυσχέραινεν οὐκ ἀνεκτῶς· συμβὰν δέ τι καὶ ἕτερον, οὐ μετρίως ἐπεῖθεν ἀγανακτεῖν. Ἐκ γὰρ Πτελεοῦ πλοίου συλληφθέντος, καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἀγομένων πρὸς αὐτὸν, ἐπυνθάνετο εἴ τι εἰδεῖεν περὶ βασιλέως· οἱ δ' ἔφασαν, ὅτι τινῶν ἐκ Θεσσαλονίκης ἀφιγμένων πρὸς αὐτὸν καὶ πύθοιντο, ὡς ὁ μέγας δοὺξ, πολλὴν ἄγων δύναμιν ἱππικήν τε ἅμα καὶ πεζὴν, καὶ Πέρσας κατὰ συμμαχίαν, βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ ἐπιστρατεύσειεν ὄντι ἐν Βεῤῥοίᾳ· πλέον δὲ μηδὲν εἰδέναι. Ὁ δὲ, ἐκ τῶν λεγομένων στοχαζόμενος ἐν ἀγῶνι εἶναι βασιλέα, μᾶλλον ἐδυσχέραινεν, ὅτι μὴ ταχέως εἶχε βοηθεῖν· ἐκ τῶν ἀρίστων δὲ τῶν Περσῶν ἐκκλησίαν συναθροίσας, καὶ παρελθὼν αὐτὸς εἰς μέσους, ἔλεξε τοιάδε· Πολλὴν ἄνοιαν ἐγὼ καὶ ἀνανδρίαν ἐκείνου καταψηφισαίμην ἂν, ὅστις ἐπί τι ὡρμημένος, μὴ πάντα δεύτερα ἡγοῖτο, μηδὲ πᾶσαν φαίνοιτο σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος, ὥστε ἄγειν εἰς ἔργον τὰ βεβουλευμένα· εἰ γὰρ μέλλοι τοῖς μὲν ἐκ τοῦ ῥᾴστου περιγινομένοις ἐπιχειρεῖν, ἂν δέ τι συμβαίνῃ κώλυμα, ἢ παντάπασιν ἀπαγορεύειν, ἢ ἀμελεῖν μαλακιζόμενον, καὶ περιμένειν τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν ἀποκνοῦντα πρὸς τοὺς πόνους, οὐδὲν διοίσει τῶν πολλῶν, οὐδὲ μέγα τι καὶ λόγου ἄξιον κατορθώσειεν ἄν ποτε· ἂν δὲ καὶ περί τινων μεγάλων ᾖ ἡ ἐπιχείρησις, καὶ ἡ παρασκευὴ θαυμασία, καὶ μεγάλη ἡ δαπάνη, ἔπειτα ἀβουλίᾳ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀτολμίᾳ, μηδὲν ἄξιον ἑαυτῆς ἡ στρατιὰ ἐκείνη πράττῃ, οὐ παρὰ τῶν ἄλλων μόνον,

A duce imperatum erat, ut qui in Asiam transirent, ex composito omnes eum rumorem spargerent. Mox paulo minus ducentas naves instruit atque ornat. Magnus dux, quod latere non poterant quæ fiebant, cum multi ex Asia venientes, de apparatu illo narrarent, Thessalonica legatos ad Amurium mittit, pecunias alias in præsens offert, alias in futurum spondet, si armis contra se et societate cum Cantacuzeno abstineat. **564** Respondet Persa, petere illos quæ fieri nequeant, se omnibus nervis imperatorem adjuturum. Rogantibus legatis, ut munera acciperet, recusavit, quod hominis esse illiberalis et pecuniæ servientis diceret, nunc quidem amicitiæ causa dona accipere, et non multo post donantem armis petere. B Brevi autem instructus, grandique pecunia et commeatu in naves impositis, utpote diu cum imperatore opis ferendæ permansurus, Smyrna solvit, et secunda tempestate Eubœam devenit, ubi ventis contrariis surgentibus, per dies non paucos substitit. Magnus dux, infesto Barbarorum adventu ad se perlato, formidans ne et ab illis, et ab imperatore Thessalonicæ obsideretur, duabus illic triremibus relictis, cum cæteris Byzantium trajecit. Amurius vero ventis adversis in Eubœa retentus, mirificam animo tristitiam capiebat, quem eventum quoddam non mediocri indignatione complevit. E Pteleo namque capta nave, et captivis ad eum adductis, sciscitatus est si quid de imperatore nossent. Illi C memorant, se de advenis Thessalonicensibus audisse, magnum ducem ingenti equitum peditumque numero, adjunctis item Persis, in Cantacuzenum apud Berrhœam profecturum, nihil amplius comperisse. Amurius hinc colligens, jam eum in medio versari certamine, vehementius indoluit, quod ei mature succurrere non posset. Deinde optimatum suorum conventum egit, atque in medium progressus, hac oratione usus est. Meo quidem judicio perquam amens et ignavus sit, qui rei cujuspiam suscepta voluntate, non omnia ei postponit, neque ad deliberata perficienda summam contentionem adhibet. Nam si factu quidem facillima aggressurus sit, impedimento autem aliquo oblato, aut omnino desperet, aut emollitus D negligat, et rerum exitum exspectans, laborem reformidet, nihil a vulgo differet, neque magnum quidpiam et memorabile unquam prospere geret. Si vero ardua quædam, insigni apparatu, nec parva impensa tentanda sint, et stultitia ac timiditate ducis nihil se dignum exercitus ille faciat, non ab aliis modo, sed ab ipsis etiam militibus conviciis atque probris multis non immerito appetatur, quod imbellis et effeminatus, et laudibus, et præmiis factorum eos privaverit. Materia igitur, et quasi argumentum **565** hujus nostræ expeditionis alia nulla est, quam imperatori Cantacuzeno communibus armis ex invidia a Romanis oppugnato, et ante diu apud Triballos profugo, nunc divina adjuvante potentia in solum Romanum,

multis urbibus, et spatio non modico, ut fertur, in potestatem suam redactis revertenti, subvenire atque opitulari. Contigit autem quod videmus, illum e nostra virtute nullum cepisse subsidium, et nos incassum ac frustra tantam navigationem cum tanto impendio instituisse. Pro illo igitur dimicare, quomodo quavis animi remissione jucundius, et egregium decus nobis admirationemque longe lateque conciliaturum sit, vos quoque facto ipso attestamini; cupidissime enim haud coactu meo profecti mecum, imo ut majus quid dicam, me ad hanc profectionem ipsi cohortati estis. Equidem quod ad me attinet, neque gloriæ causa, neque amore quæstus pro eo labores ac pericula adire volo: sed me potentissima quædam necessitudo urget, ut ab eo non secus atque a me ipso hostes propulsem, et quantum in me est, pro illius vita mihi charissima propugnem. Non enim ut multi, imperatoris amicus audire contentus sum, sed ita sum ei conglutinatus, ut si eum quidpiam infandum pati contingeret, vitam ego quoque sine illo insuavem mihi et acerbam putarem. Atque hujus amoris ergo imperatori Andronico, bello Lesbio et Phocæensi, non pauco tempore cum auxiliis adfui, et anno proxime superiore trecentis octoginta navibus in Thraciam transmisi, bellaturus quibusvis mortalibus, et damna illaturus omnia, quoad illum in sedes suas reducerem, quemadmodum vos recordamini, quos tunc commilitones ducebam. Nunc ea est rerum conditio ut nos quidem a ventis hic detenti feriemur, ille a Romanis, ut aiunt, obsideatur. Vereor autem, ne quod ei malum insanabile contingat. Credibile enim est, illum et pecunia egere, et hostibus imparem esse, quippe qui recens vagus et exsul esse desierit, et cui ad contrahendas copias genere numeroque firmas spatium sufficiens non concedatur. Hostes autem propter multitudinem et armis eum possunt cogere, et pecunia exercitum ejus transversum agere, cum ærarium in Apocauchi manibus sit, qui ut imperatorem evertat, profuse largitiones faciet: **566** novit siquidem exploratissime, illo salvo infidum et incertum sibi Romanorum dominatum fore, quod optimates universi ab illo quam ab se regi mavolent. Sin ille quacunque tandem ratione e vivis sublatus fuerit, firmum et stabile se regnum de cætero habiturum, qua de causa totum ærarium prodige exhauriet. Quæ omnia nos ante oculos ponentes, auxilium maturare par est. Sive enim hostibus cinctus perierit imperator, nihil erit quod ad tristitiam doloremque nostrum addi possit, præter hoc quod passim nobis male dicitabitur, quasi ignavia et effeminata quadam mollitie ad labores sufferendos, amicum inimicis prodiderimus: sive sine nobis victor evaserit, majorem gloriæ partem amittemus. Cum ventis itaque contrariis, et tumido insanienteque pelago pugnare, aperte furentium et mortem ingloriam quærentium est. Quocirca nec

A ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν ὧν ἄγει, πολλὰ δίκαιος λοιδορεῖσθαι καὶ περιυβρίζεσθαι, ὅτι τῇ σφετέρᾳ ἀτολμίᾳ τῶν ἐκ τῶν ἔργων ἐπαίνων καὶ τῶν ἄθλων των ἀπὸ τῶν πόνων αὐτοὺς ἀποστερεῖ. Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις τῆς ἡμετέρας στρατείας ταυτησὶ οὐδεμία τίς ἐστιν ἑτέρα, ἢ βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ ἥκειν ἐπὶ συμμαχίᾳ ὑπὸ Ῥωμαίων κοινῇ πολεμουμένῳ διὰ φθόνον, καὶ πρότερον μὲν χρόνον ἤδη πολὺν ἐπὶ Τριβαλοὺς ὑπερορίῳ διατρίψαντι, νυνὶ δὲ ἤδη Θεοῦ τοῦ μεγάλου πρὸς τὴν Ῥωμαίων ἐπανήκοντι συναιρομένου, καὶ πόλεις πολλὰς καὶ χώραν οὐκ ὀλίγην, ὡς ἀκούομεν, ὑφ' ἑαυτῷ πεποιημένῳ. Συμβαίνει δὲ, ὥσπερ ὁρῶμεν, ἐκεῖνόν τε οὐδὲν ἡμῶν ἀπολελαυκέναι τῆς δυνάμεως, καὶ ἡμᾶς εἰκῇ καὶ μάτην τὸν
B τοσοῦτον πλοῦν καὶ τὴν δαπάνην πεποιῆσθαι. Τὸ μὲν οὖν ὑπὲρ ἐκείνου κινδυνεύειν, ὡς ῥᾳστώνης πάσης ἥδιον, καὶ πολλὴν ἡμῖν οἴσει τὴν εὐδοξίαν, καὶ τὸ θαυμάζεσθαι παρὰ πάντων, καὶ ὑμεῖς ἔργοις αὐτοῖς ἐμοὶ συμμαρτυρεῖτε. Προθυμότατα γὰρ συνεστρατεύσατε, καὶ οὐκ ἀναγκαζόμενοι ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ μεῖζον εἰπεῖν, ἐπὶ τοῦτό με αὐτοὶ παρακαλοῦντες. Ἐγὼ δὲ, τό γε εἰς ἐμὲ ἧκον, οὔτε εὐδοξίας χάριν, οὔτε κέρδους τινὸς ἐπιθυμίᾳ τὸ ὑπὲρ ἐκείνου πονεῖν καὶ κινδυνεύειν ᾕρημαι· ἀλλ' ἀνάγκην ἔχω πάσης βιαιοτέραν, ὥσπερ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιόντας, καὶ τῆς φίλης ἀντέχεσθαι ζωῆς μέχρι καὶ τοῦ δυνατοῦ. Οὐ γὰρ ὥσπερ οἱ πολλοὶ τὸ βασιλέως φίλος προσαγορεύεσθαι εἱλόμην μόνον, ἀλλ' οὕτως αὐτῷ συντέτηκα, ὥστ' εἰ συμβαίη
C τῶν ἀνηκέστων ἐκεῖνόν τι παθεῖν, ἀβίωτον ἡγησόμενος τὸν βίον καὶ αὐτός. Καὶ διὰ ταύτην τὴν φιλίαν βασιλεῖ τε τῷ Ἀνδρονίκῳ πρὸς τὸν κατὰ Λέσβου καὶ Φωκαίας πόλεμον συνεπολέμησα χρόνον οὐκ ὀλίγον· καὶ πρότερον ἑνὸς ἔτους ὀγδοήκοντα καὶ τριακοσίαις ναυσὶ διέβην ἐπὶ Θρᾴκην, γνώμην ἔχων ὡς πᾶσι μαχούμενος ἀνθρώποις, καὶ πᾶσαν κάκωσιν οἴσων καὶ αὐτὸς, ἄχρις ἂν πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπαναγάγω, ὥσπερ ἴστε καὶ αὐτοὶ συστρατευόμενοι. Νυνὶ δὲ ἐν τούτῳ καθέστηκε τὰ πράγματα ἡμῖν, ὥσθ' ἡμᾶς μὲν ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐνταῦθα κατεχομένους ἀπράκτους εἶναι, ἐκεῖνον δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων, ὡς ἀκούομεν, πολιορκεῖσθαι. Δέδοικα δὲ μὴ καί τι τῶν ἀνηκέστων συμβῇ περὶ αὐτόν. Εἰκὸς γὰρ καὶ
D χρημάτων ἀπορεῖν, καὶ στρατιᾶς ἀξιομάχου πρὸς τοὺς πολεμίους ἄρτι ἐκ τῆς πλάνης ἐπανήκοντα, καὶ οὐκ ἐξαρκοῦντος τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ δύναμιν κτήσασθαι βεβαίαν. Οἱ πολέμιοι δὲ καὶ ὅπλοις βιάζεσθαι δύναιντ' ἂν ὄντες πολλοὶ, καὶ χρήμασι τοὺς συνόντας διαφθείρειν, τῶν κοινῶν Ῥωμαίοις χρημάτων ὑπ' ἐξουσίαν Ἀποκαύχῳ τῷ μεγάλῳ δουκὶ κειμένων, καὶ πάντα ἀναλώσοντι ἀφειδῶς, ἵνα μόνον βασιλέως περιγένοιτο· οἶδε γὰρ σαφέστατα, ὡς ἕως μὲν ἂν ἐκεῖνος περιῇ, ἄπιστος αὐτῷ τῶν Ῥωμαίων ἡ ἡγεμονία καὶ ἀμφίβολος, πάντων τῶν ἀρίστων ὑπ' ἐκείνου μᾶλλον αἱρουμένων ἄρχεσθαι. Ἂν δ' ἐκεῖνος τρόπῳ δή τινι ἐξ ἀνθρώπων οἴχοιτο, βεβαίαν εἰς τὸν ἔπειτα αὐτῷ ἐσομένην χρόνον τὴν ἀρχὴν, δι' ἃ συμπάντων χρημάτων ἀφειδήσει. Ἃ πάντα ἐννοοῦντας, ταχεῖαν ποιεῖσθαι τὴν βοήθειαν προσῆκον. Ἄν τε

A γὰρ ἀπόληται βασιλεὺς ὑπὸ τῶν πολεμίων περισχόντων, οὐδεμίαν ἡμῖν ἀθυμίας καὶ λύπης ὑπερβολὴν ἐλλείψει πρὸς τῷ καὶ κακῶς ἀκούειν ὑπὸ πάντων, ὅτι ἀνανδρίᾳ καὶ μαλακίᾳ τῇ περὶ τοὺς πόνους καταπροδέδοται τοῖς πολεμίοις ἡμῖν ὁ φίλος. Ἄν τε περιγένηται ἡμῶν χωρίς, τὸ μεῖζον τῆς φιλοτιμίας περῃρήμεθα. Τὸ μὲν οὖν πρὸς ἀνέμους ἀντιπνέοντας, καὶ θάλασσαν ἐξοιδοῦσαν καὶ μαινομένην ἀπομάχεσθαι, μελαγχολώντων σαφῶς καὶ θανατώντων ἐπ' οὐδεμιᾷ φιλοτιμίᾳ. Ὅθεν οὐδὲ πρὸς τοσοῦτον κίνδυνον ἀποδύεσθαι ὑμᾶς κελεύω, ἑτέραν δὲ ὑφηγήσομαι αὐτός, πόνον μὲν ὀλίγον ἔχουσαν, εὔκλειαν δὲ καὶ εὐδοξίαν ἀκροτάτην. Τριῶν γὰρ τῶν μεγίστων δείγματα ἡμῖν ἐξενεγκεῖν ἐξέσται, ἀνδρίας καὶ δικαιοσύνης καὶ φρονήσεως. Τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν B ἀνέμων καὶ θαλάσσης κωλυομένους ἑτέραν ἐξευρεῖν ὁδὸν δι' ἧς ἡμῖν ἀνυσθείη τὸ προκείμενον, φρονήσεως δικαίως ἄν τις τιθείη. Δικαιοσύνης δὲ, τὸ πάντα χρήματα ἡγήσασθαι δεύτερα τῆς τοῦ φίλου σωτηρίας. Ἀνδρίας δ' ὅτι, οὐ τῇ περὶ τὴν ὁδοιπορίαν οὔσαν μακρὰν ταλαιπωρίᾳ, οὐθ' ὅτι διὰ πολλῶν ἐθνῶν, οἳ μέλλουσιν ἡμῖν μαχεῖσθαι, διιέναι μέλλοντες, ἀπέστημεν τοῦ δέοντος καταπλαγέντες. Τί οὖν ἐστιν ὃ λέγω; Ὡς ἐπεὶ ταῖς ναυσὶν ἀδυνατοῦμεν εἰς Μακεδονίαν ἔρχεσθαι, ταύτας μὲν ὡς ἀχρήστους ἐνταυθοῖ πυρὶ καταπιμπρᾶν· αὐτοὺς δὲ τὰ ὅπλα ἔχοντας ἰέναι διὰ τῆς ἠπείρου πρὸς βασιλέα. Τοῦτο γὰρ ἐκείνῳ τε μεγάλην οἴσει τὴν ὠφέλειαν, καὶ ἡμῖν τὴν εὐδοξίαν οὐ μικράν. Οὐ χρὴ δὲ τὰ ἐν μέσῳ σκῶλα C καὶ προσκόμματα λογιζομένους ἀποκνεῖν πρὸς τὸν ἀγῶνα· οὐδεὶς γάρ ποτε ἀνακείμενος καὶ ῥέγχων τρόπαιον ἔστησεν ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἀλλὰ πρὸς τὸ τῶν πόνων τέλος ἀφορᾶν, ὡς πολλὴν οἴσει καὶ μεγάλην τὴν φιλοτιμίαν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐμοὶ δίκαιά τε ἔδοξε καὶ συμφέροντα ὁμοῦ. Καὶ αὐτός τε ποιήσω πρῶτος, καὶ τοῖς ἄλλοις συμβουλεύσω. Εἰ δέ τισιν ὑμῶν, πρὸς τὸ τῶν πόνων καὶ τῶν κινδύνων ἀφορῶσι μέγεθος, οὐ μάλιστα δοκεῖ τοιούτοις ἐπιχειρητέον εἶναι, ἀλλ' ἐγὼ πρῶτος τήν τε ναῦν ἐμπρήσω, καὶ τὰ ὅπλα ἔχων βαδιοῦμαι· συνέψεται δὲ καὶ ὅστις εἵλετο ἐμοὶ συγκινδυνεύειν. Οἱ δὲ λοιποὶ, τὰς ναῦς ἔχοντες, ὅ τι φίλον ὑμῖν καὶ λυσιτελὲς δοκεῖ, ποιεῖτε. Οὕτω πρὸς τοὺς ἐν τέλει τῶν Περσῶν Ἀμοὺρ διαλεχθεὶς, D πάντας μὲν ἔπεισεν ὡς δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ λυσιτελοῦντα συμβουλεύει. Εἵλοντο δὲ ἑξήκοντα μόνον ναύαρχοι συγκινδυνεύειν μετὰ τῶν πληρωμάτων. Οἱ δὲ ἄλλοι ἰσχυρίζοντο, ὡς ὀλίγῳ ὕστερον οὐρίων τυχόντες τῶν ἀνέμων ἐλεύσονται εἰς τὴν Μακεδονίαν, αὖθις τῷ σατράπῃ συνεσόμενοι. Οὕτω μὲν οὖν ἐδέδοκτο κοινῇ, καὶ ἐκ τῆς Εὐβοίας εἰς τὴν Λοκρίδος παράλιον ἐλθόντες, οἱ ἄλλοι μὲν ἡσύχαζον ἐν ταῖς ναυσὶν, Ἀμοὺρ δὲ καὶ οἱ ἑξήκοντα ναύαρχοι, οὓς ἔδει πρὸς τὸ τόλμημα συναίρεσθαι ἐκείνῳ, ἀνελκύσαντες τὰς ναῦς, καὶ ὅπλα τε ἀναλαβόντες, καὶ ἄλευρα ἐπιφερόμενοι οἷς ἔμελλον διατραφήσεσθαι πρὸς τὴν ὁδόν· καὶ Ἀμοὺρ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοίως πᾶσιν, ηὐλίσαντο αὐτοῦ τὴν νύκτα παρὰ τὸν αἰγιαλόν· ὡς ἅμα ἕῳ τὰς ναῦς ἐμπρήσαντες, τῆς εἰς Βέῤῥοιαν ἔχοιντο φερούσης. Τῆς νυκτὸς δὲ ἐκείνης τῶν ἐναντίων πνευμάτων παυσαμένων, οὐρίων δὲ ἐπιπνευσάντων, τὰς ἀνειλκυσμένας καθελκύσαντες, καὶ ἅμα πάσαις ἄραντες ἱστία, εἰς τὴν ὑστεραίαν

A vos ad tantum periculum adeundum adhortor, sed aliam demonstrabo viam, quæ cum parvo labore summam nominis celebritatem splendoremque continet. Trium namque virtutum maximarum documenta nobis edere licebit, fortitudinis, justitiæ atque prudentiæ. Nam a ventis et mari interclusos aliud iter invenisse, quo ad finem nobis propositum perveniamus, prudentiæ optimo jure ascribatur. Justitiæ autem, res omnes præ salute amici contempsisse; fortitudini, quod nec itineris longi molestia ac defatigatione, nec transitu per multas gentes, quæ nobis se oppositura essent, perculsi atque consternati, a recto tramite officioque deflexerimus. Quid igitur tibi vis? dicet quispiam. B Ut quoniam in oras Macedoniæ navibus deferri non possumus, eas hic tanquam inutiles concrememus, ipsi cum armis per continentem ad imperatorem gradiamur, quod illi perquam fructuosum, nobis vero gloriosum acciderit. Nec impedimenta et offendicula in medio occurrentia perpendentes, ab hoc labore deterreri oportet; quis enim unquam recubans supinus, et stertens, de hostibus tropæum erexit? sed finis laborum ante oculos habendus est, quem plurimus et eximius honos comitabitur. Hæc ego justa et utilia censui, factoque ipso me ducem et suasorem aliis exhibebo. Quod si quibusdam vestrum magnitudinem laborum periculorumque considerantibus, minime istuc aggrediundum videtur, ego sane pri- C mus navim flammis exuram, et arreptis armis iter invadam; sequetur, **567** quicunque adversus casus participare mecum voluerit; cæteri salvis navibus quod placuerit, et ex usu judicaverint, faciant licet. Sic Persas primores affatus Amurius, fidem fecit se æquum et utile consulere. At enim non plus sexaginta navarchi cum classiariis remigibus illi se associare instituerunt; reliqui brevi spatio ubi ventum propitium essent nacti, in Macedoniam cursum directuros, rursumque cum eo futuros asseverarunt. Postquam inter illos communiter ita convenit, ex Eubœa ad Locridis littora delati, alii in navibus permanserunt, Amurius autem, et sexaginta navarchi, quos tanti faci- D noris consortes illi esse oportebat, subductis navigiis et armis assumptis, commeatuque in viam deprompto, juxta littus pernoctarunt, ut mane exustis illis Berrhœam iter capesserent. Nocte porro illa, cum venti luctantes cessissent, et secundi spirarent, deductis denuo, quas subduxerant navibus, et sublatis velis, omnes simul die sequenti, portum non procul Thessalonica Clopam appellatum, tenuerunt, partim quod magnum ducem Thessalonicæ degere arbitrarentur, vellentque cum eo, si possent, navale prælium miscere, partim quod adversa ora Boliææ importuosa esset, tantamque classem eodem loco nequiret recipere.

προσέσχον οὐ μακρὰν Θεσσαλονίκης ἐν λιμένι τοῦ Κλαπα προσαγορευομένῳ· τοῦτο μὲν οἰόμενοι καὶ μέγαν δοῦκα ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶναι, καὶ βουλόμενοι εἰ τύχοι πρὸς ἐκεῖνον ναυμαχεῖν, τοῦτο δ' ὅτι καὶ ἡ ἀντιπέραν παράλιος τῆς Βοττιαίας ἀλίμενος τὰ πολλά ἐστι, καὶ τοσοῦτον ἐν ταυτῷ στόλον ὑποδέχεσθαι μὴ δυναμένη.

CAPUT LXIV.

Persæ circa Thessalonicam loca deprædantur. Imperator curat ne Cralis regio incursetur. Ad eumdem legatio, qua fides ei promittitur. Thessalonicam venit cum copiis. Amurii occursus. Zelotarum sævitia in imperatoris studiosos. In Thraciam cum Amurio discedit. Peritheorium obsidetur. Humanitas imperatoris in captivam. Legatio de pace ad imperatricem. Rapitur in odium Apocauchus. Amurius quoque separatim eam ad pacem impellit, et a sua cum Cantacuzeno amicitia terret.

Persæ, simul ut magnum ducem Byzantium vela fecisse audierunt, Thessalonicensem agrum universum incursantes, magnas hominum pecorumque prædas egerunt. Amurius altero die delectas naves quinquagenas Pydnam mittit, ut inde pars militum dimidia Berrhœam vadat, et cum imperatore Thessalonicam proficiscatur, altera pars cum navibus redeat. Imperator Barbaris Pydnam appulsis, diligentissime cavit, ne quid Cralis provincia detrimenti acciperet, circummissisque nuntiis infestum eorum adventum significavit, 568 et monuit ut in urbes et castella se omnes reciperent. Nemo tamen inde, ut neque e locis imperatori subjectis, in servitutem abreptus est. Qui Thessalorum et Berrhœotarum optimates pro studio erga se dignitatibus, et donis remuneratus, et exercitum qua par erat cura dignatus, et Manuele filio juniore Berrhœæ aliisque oppidulis recenter ad auctoritatem suam adjunctis præfecto, eique Angelo consobrino, cui ante Thessaliæ gubernatio commissa fuerat, commendato, cum mandatis, ut si opus esset, alter alterum defenderent, forma insuper mansueti ac minime molesti imperii præscripta, et cæteris quoque probe constitutis, oratores ad Cralem misit, qui indicarent, quamvis fœdus secum percussum et inita societas ab eo dissoluta esset, nihilominus memorem se honoris et humanitatis quam apud ipsum commorans expertus esset, neque ad iram commotum esse, neque fœdus temerasse, quod absurdum duceret, non opere ipso palam ostendere quem in gratia amicis referenda virum ipse tam benevole tractare voluerit. Et nunc missa sibi Persarum auxilia, quæ damnum dare possint, ab ejus regione, ut amica et socia, vexanda prohibuisse, et de cætero quoque quantum efficere possit, ei commodaturum. In eo autem situm, aut bonam fidem optimi et constantis amici agnoscere, aut rationi et justitiæ adversantem, bellum facere. Posthæc ipsum et conjugem Helenam, ut cum Persicis copiis Didymotichum abiturus, valere jubet. His igitur omnibus quindecim dierum spatio transactis, cum Thessalico et Berrhœensi delectu, et quos prius habebat, et cum Persis præterea Thessalonicam venit. Per dies illos Persæ qui in navibus erant, cum aliis modis Thessalonicæ vicina deformarunt, ut Barbari nimirum iidemque hostes, tum vicos duos munitos cum turribus devastarunt, agricolis qui se præ metu dedebant, servitute multatis. Amu-

A Τὸ μὲν οὖν Περσικὸν αὐτίκα, ἐπεὶ ἐπύθοντο τὸν μέγαν δοῦκα ἀποπεπλευκέναι εἰς Βυζάντιον, τὰ περὶ Θεσσαλονίκην ἅπαντα ἐπιδραμόντες χωρία ἐληΐζοντο, καὶ ἠνδραπόδισαν οὐκ ὀλίγους. Ἀμοὺρ δὲ εἰς τὴν ὑστεραίαν πεντήκοντα ναῦς ἀπολεξάμενος, ἔπεμψεν εἰς Πύδναν, ὡς ἐκεῖθεν τοὺς μὲν ἡμίσεις ἥξοντας εἰς Βέῤῥοιαν, ὡς ἅμα βασιλεῖ ἐλευσομένους εἰς Θεσσαλονίκην, τοὺς ἐπιλοίπους δὲ ἐπανήξοντας ταῖς ναυσί. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ πύθοιτο τοὺς βαρβάρους Πύδνα προσσχόντας, διὰ σπουδῆς μὲν ἐποιήσατο πάσης τὴν ὑπὸ Κράλην τελοῦσαν χώραν μηδὲν ζημιωθῆναι· καὶ πέμψας ἐκέλευε πάντας εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια εἰσάγεσθαι τὴν ἔφοδον μηνύων τῶν βαρβάρων. Καὶ ἠνδραποδίσθη γε ἐξ ἐκείνων οὐδὲ εἷς, οὔτε μὴν ἐκ τῆς ὑπὸ βασιλέα τελούσης χώρας.
B Αὐτὸς δὲ, Θετταλῶν τε τοὺς ἀρίστους καὶ Βεῤῥοιωτῶν τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ἀξίαις τε ἀμειψάμενος καὶ εὐεργεσίαις ταῖς προσηκούσαις, ἔπειτα καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν προνοίας τῆς δεούσης ἀξιώσας, καὶ Μανουὴλ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν Βεῤῥοίας καὶ τῶν ἄλλων πολιχνίων, ἃ προσεχώρησαν αὐτῷ, ἀποδείξας ἄρχοντα, συστήσας δὲ αὐτῷ καὶ Ἄγγελον τὸν ἀνεψιὸν, ὃς Θετταλίας πρότερον ἐνεχειρίσθη τὴν ἀρχὴν, καὶ κελεύσας, ἤν τι δέωνται, ἑκάτερος ἀλλήλοις ἐπιμαχεῖν, τύπον τε ἐκθέμενος αὐτοῖς ἡμέρου καὶ ἀνεπαχθοῦς ἀρχῆς, καὶ τὰ ἄλλα εὖ διοικησάμενος, πρεσβείαν ἐποιεῖτο καὶ πρὸς Κράλην, ἐδήλου τε ὡς εἰ καὶ ἐκείνῳ αἱ πρὸς αὐτὸν ἀπαγορευθεῖεν σπονδαὶ καὶ ἡ συμμαχία, ἀλλ' αὐτὸς μεμνημένος τῆς τιμῆς
C καὶ τῆς φιλίας ἧς ἀπέλαυσε διάγων παρ' αὐτῷ, μήτε κεκινῆσθαι πρὸς ὀργὴν, μήτε διαλελυκέναι τὰς σπονδάς· ἄτοπον εἶναι ἡγησάμενος μὴ ἔργοις αὐτοῖς θέσθαι φανερὸν εἰ, οἷον ὄντα περὶ τὸ ἀμείβεσθαι τοὺς φίλους, εἵλετο αὐτὸς ἐπιδείξασθαι τοσαύτην εὔνοιαν. Καὶ νῦν μὲν τῆς Περσικῆς στρατιᾶς ἐλθούσης πρὸς αὐτὸν καὶ δυναμένης βλάπτειν, αὐτούς τε κωλῦσαι κελεύσας μὴ κακοῦν τὴν χώραν, ὡς φιλίαν οὖσαν καὶ συμμαχίδα, καὶ ὕστερον, ὅ τι ἂν δύναιτο ὠφελήσειν. Ἐπ' αὐτῷ δὲ εἶναι ἢ εὐγνωμονεῖν περὶ αὐτὸν φίλον ἀγαθὸν μάλιστα ἐσόμενον, ἢ αἱρεῖσθαι πολεμεῖν ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει εὐλόγῳ καὶ δικαίᾳ. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ προσηγόρευεν αὐτόν τε καὶ Ἑλένην τὴν γυναῖκα, ὡς ἅμα στρατιᾷ τῇ Περσικῇ βαδιού-
D μενος εἰς Διδυμότειχον. Ταῦτα δὴ πάντα ἐφ' ἡμέραις πεντεκαίδεκα διαπραξάμενος, τὴν ἐκ Θετταλίας καὶ Βεῤῥοίας ἔχων στρατιὰν ἅμα τοῖς ἄλλοις, οἳ αὐτῷ συνῆσαν πρότερον, καὶ τῶν Περσῶν συνεπομένων, ἧκεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐν δὲ ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἡ ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν Περσῶν οὖσα στρατιὰ, ἄλλα τε

ἐκάκου τὴν χώραν, ὅσα εἰκὸς βαρβάρους καὶ πολεμίους, καὶ δύο κώμας τετειχισμένας καὶ πύργους ἐχούσας διεπόρθησε, τῶν ἐχόντων ταύτας γεωργῶν ὑπὸ δέους παραδεδωκότων σφᾶς αὐτοὺς καὶ ἀνδραποδισθέντων. Ἀμοὺρ δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο ἐγγὺς εἶναι βασιλέα, αὐτὸς μὲν ἔφιππος μετὰ ὀλίγων τῶν ἀρίστων (οὐ γὰρ εὐπόρουν ἵππων), πᾶσα δὲ ἡ στρατιὰ πεζῇ ἑπόμενοι, εἰς ὑπάντησιν βασιλέως ᾔεσαν. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἤδη οὐ μακρὰν ἀλλήλων, τοῦ ἵππου ἀποβὰς ὁ Ἀμοὺρ, προσεκύνει τε τὸν βασιλέα, καὶ ἐβάδιζε πρὸς αὐτὸν πεζός. Πέμψας δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευε τοῦ ἵππου ἐπιβαίνειν, καὶ ἐπείθετο πολλὰ πρότερον περὶ τοῦ πεζὸς ἐλθεῖν φιλονεικήσας. Προσαγορεύσαντες δὲ ἀλλήλους, ᾔεσαν εἰς τὰς σκηνὰς, καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο οὐ πολὺ ἄπωθεν Θεσσαλονίκης ἐν ἑπτὰ ἡμέραις. Πρεσβείαν δὲ Ἀμοὺρ πρὸς τοὺς ἐν Θεσσαλονίκῃ πεποιημένου, καὶ παραινοῦντος προσχωρεῖν ἑκόντας βασιλεῖ, καὶ τὴν πόλιν παραδιδόναι, τούς τε αἰχμαλώτους ἀπολύσειν αὐτοῖς, εἰ πείθοιντο ἐπαγγελλομένου, ἀπεκρίναντο οὐδὲν ἐπιεικές. Δείσαντες δὲ οἱ Ζηλωταὶ μὴ οἱ τὰ βασιλέως ἔνδον ᾑρημένοι, καιροῦ λαβόμενοι ἐπιτηδείου, καὶ τὸν δῆμον ἀναπείσαντες τεθορυβημένον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἄλλως τε καὶ ἐλπίσαντα τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοῖς ἀπολυθήσεσθαι ἐπίθωνται καὶ κρατήσωσιν αὐτῶν, ἔγνωσαν ἐπὶ ὠμότητα καὶ φόνους χωρεῖν, ἵνα δι' αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλους ἐκφοβῶσι. Καὶ Παλαιολόγον τέ τινα ἐκ τῶν ἀρίστων, οἴκοι σχολάζοντα διὰ τὸ ὑποπτεύεσθαι, μηδεμίαν αἰτίαν τοῦ ἀποθανεῖν παρεσχημένον, ἐξαρπάσαντες ἀπέσφαξαν ἐπὶ τῆς δημοσίας ἀγορᾶς, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντες, ἔπειτα καὶ τὸ σῶμα διελόντες τετραχῇ, τὰ μὲν τμήματα ἐν ταῖς πόλεως πύλαις ἀπῃώρησαν ἑκάστῃ τμῆμα· τὴν κεφαλὴν δὲ δόρατι ἐνθέμενοι, καὶ τὰ ἔγκατα σύροντες ἀνηλεῶς περιῄεσαν τὴν πόλιν. Γαβαλᾶν δέ τινα ἐκ τῶν μέσων πολιτῶν, τὰ ὦτα πρότερον ἐκτεμόντες καὶ τὴν ῥῖνα, καὶ τὰ ἄλλα μέλη διαλωβησάμενοι, ἔπειτα ἀπέκτειναν. Ἑτέρων δὲ οὐκ ὀλίγων τοιούτων ῥῖνας καὶ ὦτα ἐκτεμόντες, ἔπειτα κατεδίκασαν ἀειφυγίαν, καὶ ἀνοίξαντες τὰς πύλας, ἐξήλαυνον τῆς πόλεως. Τῶν δὲ ὀδυρομένων καὶ τὴν αἰτίαν δεομένων διδάσκεσθαι, δι' ἣν τοιαῦτα ὑπομένειν κατεκρίθησαν, οὐδὲν πλέον ἀπεκρίναντο οἱ Ζηλωταὶ, ἢ ὅτι εἰδεῖεν αὐτοὺς τὰ Καντακουζηνοῦ σαφέστατα ᾑρημένους. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ὀδυρόμενοι, ἐπεὶ πρὸς οὐδὲν ἕτερον εἶχον χρῆσθαι ἑαυτοῖς, εἰς τὸ τῶν βαρβάρων ἀπεχώρουν στρατόπεδον πρὸς βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὸ προσάγεσθαι τὴν πόλιν ἄπορον ἑώρα, Μανουὴλ μὲν τὸν υἱὸν καὶ Ἄγγελον τὸν ἀνεψιὸν τήν τε ἐκ Θετταλίας καὶ Βεῤῥοίας ἔχοντας στρατιὰν, ἐκέλευεν εἰς τὰς ἰδίας ἀρχὰς ἀποχωρεῖν. Αὐτὸς δὲ ἀπολειφθεὶς μεθ' ὧν ἦγεν οἴκοθεν, καὶ Περσῶν τοῖς ἀρίστοις διακοσίοις ἵππους παρασχόμενος, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης στρατιᾶς ἑξακισχιλίους ἐπιλέκτους πεζοὺς παραλαβὼν, ἅμα Ἀμοὺρ ἐκ τῆς ἠπείρου εἰς Θρᾴκην ἀπεχώρουν, τὴν δὲ ἄλλην στρατιὰν ἐκέλευον ἐν ταῖς ναυσὶν εἰς Περιθεώριον ἐλθεῖν, ὡς ἐκεῖ συμμίξοντας ἀλλήλοις. Ἐπεὶ δ' οἱ μὲν ἐκ θαλάττης, οἱ δ' ἐκ τῆς ἠπείρου πάλιν ἐν ταυτῷ ἐγένοντο, Περιθεώριον

A rius ut imperatorem appropinquare cognovit, cum paucis optimatibus in equis (non enim his abundabant), toto agmine pedibus prosequente, ei se fert obviam. Parum inter se distantibus, Amurius ab equo descendens eum adorat, et pedibus propius accedit, quem imperator per nuntium rursus equum conscendere jubet. 569 Consalutatione peracta, in tabernacula concedunt, castraque non procul Thessalonica diebus septem locant. Amurius per legatos hortatur oppidanos, uti imperatori urbem seque tradant. Si faxint, captivos donaturum pollicetur. Illi æqui bonique nihil respondent. Zelotæ metuentes, ne qui intra mœnia erant imperatoris partium, tam bella occasione utentibus, incitatoque ab iisdem B populo a Barbaris turbato, et captivos sibi dimissum iri sperante invaderentur opprimerenturque, ad sævitiam et cædes procedendum censuerunt, quo per illos aliis quoque terrorem incuterent. Et Palæologum quemdam ex optimatibus domi delitentem, quod in suspicionem venerat, et qui cur moreretur nihil meruerat, raptum in foro publico peremerunt, amputatoque capite, et corpore in partes dissecto, eas per portas suspenderunt. Caput autem hastili præfixum gestantes, et viscera crudelem in modum distrahentes, urbem obambulabant. Tum Gabalam quemdam sortis mediæ civem, prius, auribus naso, cæterisque membris mutilatum occiderunt. Alios item complures ejusdem ordinis C naribus, et auribus truncatis, urbe in sempiternum exsilium expulerunt. Quibus lamentantibus, causamque sciscitantibus, ob quam talibus suppliciis damnati essent, hoc tantum zelotæ responderunt, constare sibi, ipsos apertissime Cantacuzeno favere. Sic igitur lamentantes, quoniam se inutiles jam videbant, ad Barbarorum castra, imperatorem conventuri, adierunt. Is cum non videret quo pacto urbem in potestatem adduceret, Manuelem filium et Angelum consobrinum, cum copiis quas e Thessalia et Berrhœa ducebant, ad illorum præfecturas remisit: ipse relictus cum iis quos per se adduxerat, ducentis Persarum optimatibus equis suppeditatis, et de reliquo exercitu sex electorum peditum millibus ascitis, socio Amurio D e continenti in Thraciam recessit; reliquum copiarum navibus Peritheorium venire, ut ibi conjungerentur, præcepit. Navali jam pedestrique in unum conflato exercitu, Peritheorium obsidione circumdederunt. Abderitæ autem sponte se dediderunt, Gudelem, qui erat Annæ imperatrici ad cyathum, simul vinctum adducentes, quem magnus dux post imperatoris ad Triballos discessum, in exsilium timore sese tradentibus præfectum attribuerat. 570 Laudatos imperator, tum quod tempori se accommodassent et supra vires quidquam audere noluissent, tum quod ad reducem sine cunctatione aliqua se adjunxissent, præfecto illis creato, domum dimisit, Gudelæ sua restitui jubens, et ultro ei plura suppeditans. Deinde Jacobum

Brulam e ministris domesticis, et Salatinen e Persis Byzantium ad imperatricem de pace legat. Ac primum quidem Deum testatur, se non solum illi aut filio imperatori non insidiatum re, sed nec cogitatione tenus in eum collatæ alicujus offensionis sibi esse conscium, verum ipsam a calumniatoribus, qui neque facere, neque dicere quidquam probum ac sincerum statuissent circumventam, hoc civile bellum excitavisse, quod hactenus multas et sævas clades Romanis peperisset, et nisi finiretur, sæviores pariturum esset. Et se quidem hujus belli causa gravibus infortuniis pressum, periculisque horribilibus et mortem ipsam intentantibus cinctum fuisse, verumtamen Deo bene favente et illa depulisse, et nunc eodem bene juvante, postliminio reverti. Cum autem perspiciat, quæ mala ex bello istoc emanatura sint, modum nullum habitura, et vicissim bona ingentia ex pace oritura quæque ægram ac labantem Romanam rempublicam sustentare ac recreare possint, hanc legationem de pace mittere voluisse, rogareque ne eam propter nonnullorum malignitatem atque stultitiam, imperium Romanum evertentem despiciat. Nam et a principio usque ad illum diem multa dira et acerba evenisse, totamque regionem et urbes alternis obsidiis, impressionibus ac depopulationibus afflictatas esse, attamen censenda videri mediocria (utpote Romanis in Romanos incurrentibus, et aliquando miseris misericordiam tribuentibus) præ illis quæ tanto tetriora et horribiliora erunt, ut propter eorum immensitatem præterita cum ipsis comparata felicitatis nomen obtinere queant. Barbaros enim Persas, ut socios suos, contra Romanos esse præliaturos, quibus homines jugulare ludus, et captos abducere atque in servitutem vendere quovis lucro dulcius: nec in ærumnosos ullus humanitatis sensus, ullave commiseratio, natura nimirum hostibus, propter summam in divino numine colendo discrepantiam. Atque illius mali non se, verum sacri cubiculi præfectum Apocauchum auctorem exstitisse, qui Berrhœam adversus illum Romanos multos 571 ac strenuos ducere non satis existimasset, nisi et Persas adjecisset, qui loca illa latrociniis implevissent, obvios partim trucidantes, partim captivos abripientes, et omnes vicos in cineres redigentes. Eo magistro se tale quidpiam experiri, nec culpam commereri, si cum Barbaris et Romanis simul resistere non possit, similes et ipse socios asciverit. Quæ quoniam et ipsa intelligat quam atrocia et imperio pestifera, quamque gravem damnationem ei apud futurum tribunal illud allatura sint, si nempe propter contentionem, falsasque calumnias, et obtrectationes Christianorum sanguinem a Barbaris effundi patiatur, ad pacem inflecti debere, priusquam pernicies ab illis importetur tantisper enim nulli Romano illaturos injuriam, dum legati revertantur. In quas porro conditiones pacem fieri oporteat, non esse præsentis temporis indicare;

A ἐπολιόρκουν ἐπιστρατοπεδευσάμενοι. Ἀβδηρῖται δὲ προσῆλθον ἑκόντι, δεσμώτην ἀγαγόντες καὶ Γουδέλην τὸν τῆς βασιλίδος Ἄννης οἰνοχόον, ὃν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν κατέστησεν ὁ μέγας δοὺξ μετὰ τὴν βασιλέως εἰς Τριβαλοὺς ὑπερορίαν προσκεχωρηκότων δίει. Ἐπαινέσας δὲ αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς, καὶ τοῦτό τε τῷ καιρῷ προσήκοντα πεποιηκέναι μὴ φιλονεικήσαντας ἐπιχειρεῖν τοῖς ὑπὲρ δύναμιν, καὶ τοῦ αὖθις ἐπανήκοντι προσκεχωρηκέναι μελλήσαντας μηδὲν, ἐκείνοις μὲν ἄρχοντα ἐπιστήσας, οἴκαδε ἀπέπεμπε. Γουδέλη δὲ τά τε ἴδια κελεύσας ἀποδοθῆναι, καὶ οἴκοθεν πλείω παρασχὼν, ἔπειτα καὶ Ἰάκωβον τὸν Βρουλᾶν ὄντα ἐκ τῶν οἰκετῶν, καὶ Σαλατίνην ἐκ τῶν Περσῶν ἕνα ἅμα ἐκείνῳ ἐξέπεμπεν εἰς Βυζάντιον πρὸς βασιλίδα πρέσβεις. Ἡ πρεσβεία δὲ ἦν περὶ
B εἰρήνης. Καὶ πρῶτα μὲν ἐμαρτύρετο Θεὸν, ὡς οὐ μόνον αὐτῇ οὐκ ἐπιβουλεύσειεν ἔργῳ ἢ βασιλεῖ τῷ υἱῷ, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι λογισμῶν αὐτῷ τι περὶ αὐτὴν προσκεκρουκότι συνειδείη. Αὐτὴν δὲ ὑπὸ συκοφαντῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲ ὑγιὲς, οὔτε ποιεῖν, οὔτε λέγειν μεμελετηκότων παραχθεῖσαν ἔφασκε τὸν ἐμφύλιον τουτονὶ πόλεμον κεκινηκέναι, ὃς ἄχρι νῦν πολλῶν τε καὶ μεγάλων αἴτιος Ῥωμαίοις κατέστη συμφορῶν, καὶ ἔτι μειζόνων ἔσεται ἂν μὴ καταλυθῇ. Καὶ αὐτὸν δὲ μεγάλαις μὲν χρήσασθαι συμφοραῖς διὰ τὸν πόλεμον, καὶ κινδύνοις φοβεροῖς περισχεθῆναι θάνατον ἀπειλοῦσι. Τοῦ Θεοῦ δὲ ὅμως ἵλεω τυχόντα, τῶν κινδύνων τε ἐκείνων ἀπηλλάχθαι, καὶ νῦν ἐπανήκειν τοῦ, Κρείττονος συναιρομένου. Συν-
C ορῶντα δὲ ὡς τά τε μέλλοντα κακὰ ἐκ τοῦ πολέμου πᾶσαν ὑπερβήσεται ὑπερβολὴν, καὶ τὰ ἐκ τῆς εἰρήνης ἀγαθὰ ὁμοίως μεγάλα τε καὶ δυνάμενα τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν κινδυνεύουσαν ἀνακτᾶσθαι, τὴν πρεσβείαν πεποιῆσθαι τὴν περὶ τῆς εἰρήνης ταύτην, καὶ δεῖσθαι αὐτῆς μὴ περιορᾶν διὰ τὴν τινων μοχθηρίαν καὶ ἀγνωμοσύνην τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν διαφθειρομένην. Καὶ ἐξαρχῆς γὰρ ἄχρι νῦν πολλὰ συμβεβηκέναι τὰ δεινὰ καὶ χαλεπὰ, καὶ τὴν χώραν ἅπασαν, καὶ τὰς πόλεις διεφθάρθαι ὑπ' ἀλλήλων πολιορκουμένας καὶ διαφθειρομένας ἐπιδρομαῖς καὶ λεηλασίαις, μέτρια δὲ ὅμως εἶναι οἷα δὴ Ῥωμαίων Ῥωμαίοις ἐπιόντων, καὶ οἰκτόν τινά ποτε καὶ τῶν ἀτυχούντων λαμβανόντων. Τὰ προσδοκώμενα δὲ τοσούτῳ καὶ δεινότερα καὶ φοβερώτερα, ὡς τὰ παρελθόντα πρὸς
D αὐτὰ παραβαλλόμενα, εὐτυχίας τόπον ἐπέχειν πρὸς ἀκροτάτην κακοπραγίαν. Βάρβαροι γὰρ ἤδη εἶναι Πέρσαι οἱ τὸν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιτετραμμένοι πόλεμον κἀκείνῳ συμμαχήσαντες, οἷς τὸ φονεύειν τρυφὴ, καὶ τὸ ἐξανδραποδίζεσθαι καὶ ἀποδίδοσθαι ἐπὶ δουλείᾳ κέρδους ἥδιον παντὸς, καὶ οἶκτος οὐδὲ εἷς, οὐδὲ ἔλεος τῶν ἀτυχούντων, οἷα δὴ φύσει πολεμίων ὄντων διὰ τὴν περὶ τὸ σέβας ἀκροτάτην ἐναντιότητα. Καὶ τούτου ἔλεγε τοῦ κακοῦ οὐκ ἐκεῖνον ἦρχθαι πρῶτον, ἀλλ' Ἀπόκαυχον τὸν παρακοιμώμενον. Ὃς αὐτῷ εἰς Βέῤῥοιαν ἐπιστρατεύσας, καὶ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἄγων στρατιὰν Ῥωμαίων, οὐκ ἀγαπητὸν ᾠήθη, εἰ μὴ καὶ Πέρσας ἐπαγάγοι, οἳ πολλὰ ἐκάκωσαν τὴν χώραν ἐκείνην, κτείνοντες καὶ ἐξανδραποδιζόμενοι τοὺς προστυχόντας, καὶ πυρὸς ἔργον πάσας

κώμας πεποιημένοι. Ὦ διδασκάλῳ κεχρημένος ἐπὶ τὴν τοιαύτην τετράφθαι πεῖραν, καὶ μηδεμιᾶς διὰ ταύτην εἶναι ἄξιος αἰτίας, εἰ μὴ δυνάμενος πρός τε βαρβάρους ὁμοῦ καὶ Ῥωμαίους ἀντιτάττεσθαι, τοῖς ὁμοίοις καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο συμμάχοις. Ἃ συνορῶσαν καὶ αὐτὴν ὡς δεινὰ, καὶ τήν τε ἀρχὴν διαφθεροῦντα καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐκεῖ κριτήριον μεγάλην οἴσοντα τὴν καταδίκην, εἰ διὰ φιλονεικίαν καὶ ψευδεῖς συκοφαντίας καὶ διαβολὰς τὸ Χριστιανῶν αἷμα προϊεμένη φαίνοιτο χεῖσθαι ὑπὸ τῶν βαρβάρων, πεισθῆναι πρὸς τὴν εἰρήνην, πρὶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων τι διεφθάρθαι. Περιμενοῦσι γὰρ Ῥωμαίων οὐδένα ἀδικοῦντες, ἄχρις ἐπανήξουσιν οἱ πρέσβεις. Τὸ δὲ ἐφ' ὁποίοις δεῖ γενέσθαι, οὐ τοῦ παρόντος εἶναι καιροῦ δηλοῦν· ἀλλ' εἰ μόνον πείθοιτο, πρέσβεις πέμπειν πρὸς αὐτὸν οἳ διαλέξονται ὅσα ἂν αὐτῇ καὶ πατριάρχῃ καὶ τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἔτι τῶν πραγμάτων ἄρχουσι, βέλτιστά τε εἶναι δοκῇ καὶ λυσιτελέστατα ἑαυτοῖς, πεποιθέναι δὲ αὐτὸν ὡς τοῦ Θεοῦ διδόντος χαίροντες ἐπανήξουσι, καὶ τὰ πᾶσι κοινῇ Ῥωμαίοις συνοίσοντα κατωρθωκότες. Τοιαύτη μὲν ἦν ἡ βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ πρεσβεία πρὸς Ἄνναν τὴν βασιλίδα. Ἀμοὺρ δὲ καὶ αὐτὸς ἰδίᾳ συνεβούλευεν ἔχεσθαι τῆς εἰρήνης, ὡς τὰ μέγιστα λυσιτελούσης. Αὐτὸς μὲν γὰρ καὶ πρότερον φίλος εἶναι βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ ἐκ πολλῶν ἐτῶν, καὶ διὰ τὴν αὐτοῦ φιλίαν βασιλεῖ τε τῷ Ἀνδρονίκῳ, οὐ μόνον εἰς τὸν κατὰ Φωκαίας πόλεμον συμμαχίαν παρεσχῆσθαι, ἀλλὰ καὶ ὕστερον ἐπὶ Ἀλβανούς. Καὶ ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων εἰς τὴν Ῥωμαίων, οὐδέποτε ἐμβεβληκέναι Ῥωμαίους πάντας ἡγούμενος ὑπὸ Καντακουζηνὸν τελεῖν τὸν βασιλέα, καὶ ἔτι τὴν ἰδιώτου τύχην στέργοντα. Νυνὶ δὲ, οὐκέτι φίλος εἶναι βασιλέως, ἀλλὰ δοῦλος, καὶ οὕτω παρεσκευάσθαι, ὡς οὐ πέμπων στρατιὰν βοηθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς παρεῖναι, καὶ τὴν ἴσην ἐπιδείκνυσθαι σπουδὴν, ἣν ἂν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν πόλεμον αἱρούμενος ἐποιεῖτο. Δι' ἃ συνεβούλευεν αἱρεῖσθαι μᾶλλον τὴν εἰρήνην, τοῦ βασιλέως μάλιστα τὰ εἰς αὐτὸν γεγενημένα πρότερον διὰ τῶν ἀρχόντων τὴν ἀγνωμοσύνην ἀφιέντος, καὶ τὸν πόλεμον κατατίθεσθαι ἐθέλοντος. Οὐ μόνον γὰρ εἴ τι τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας κατελίπετο ἀκέραιον διασωθήσεται, ἀλλὰ καὶ τὰ διεφθορότα ὑπὸ τοῦ πολέμου δυνατὸν πάλιν ἀνακτᾶσθαι. Αὐτὸν δὲ ἀντὶ πολεμίου σύμμαχον ἐξέσται καὶ φίλον ἔχειν. Τοιαῦτα μὲν καὶ ὁ Ἀμοὺρ διεπρεσβεύετο.

A sed si modo inducat in animum per legatos ad se missos exponere sibi quæ illa, et patriarcha, cæterique archontes ut optima atque commodissima probent, confidere se eos divino munere cum gaudio reversuros, feliciter confectis, quæ Romanis omnibus in commune conducant. Hujuscemodi fuit Cantacuzeni ad Annam imperatricem legatio, quam seorsum Amurius quoque hortabatur, uti pacem acciperet, quo nihil posset facere utilius. Nam et alioqui pluribus ab hinc annis sibi cum Cantacuzeno amicitiam intercedere, in cujus gratiam Andronico imperatori non solum bello contra Phocæam auxilium tulerit, sed etiam postea contra Albanos, et ex illo Romanos nunquam incursarit, cum omnes Cantacuzeno, quamvis adhuc B privati fortuna contento, subesse arbitraretur. Nunc ejusdem imperatoris non amicum modo, sed insuper servum profiteri, et sic animo affectum, ut non alios ei auxiliatum mittat, sed ipsemet coram præsens adsit, nec minus studii ac diligentiæ pro eo usurpet, quam si pro se ac fortunis suis bellum gereret. Quare tanto magis pacem admittendam, maxime cum et imperator principum iniquitate in se commissa condonare, et ab armis discedere paratus sit. Non enim tantummodo si quid rei Romanæ supersit, integrum et incolume permansurum, sed et bello imminuta ac devastata reparari atque instaurari, et se pro hoste socium et amicum haberi posse. Hæc per C legatum etiam Amurius.

572 CAPUT LXV.

Legatus Cantacuzeni crudeliter et ignominiose habetur. Maledicta Apocauchi in imperatorem et ejus scopus. Litteras sibi missas ab Apocaucho Amurius non opertas imperatori defert, facti consilium affert. Episcopi Didymotichensis divinus nuntius. Lætitia de reditu imperatoris et feriæ. Quid Glabæ cuidam prædixerit idem episcopus. Castella duo et agrestes se dedunt, quibus Momitzilus præficitur, cujus mores describuntur.

Ὁ μέγας δὲ δοὺξ ἐπεὶ πύθοιτο τὰ τῆς πρεσβείας, Σαλατίνην μὲν τὸν Ἀμοὺρ πρεσβευτὴν φιλοτίμως τε ὑπεδέξατο, καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπεμψε δῶρα παρασχών. Βρουλᾷ δὲ τὸ γένειον περικείρας καὶ τὴν κεφαλὴν, ἔπειτα καὶ τοὺς μυκτῆρας διαρρήξας καὶ τὰς κνήμας, ἀσβόλῳ τε τὸ πρόσωπον περιχρίσας εἵλκυσε διὰ τῆς ἀγορᾶς οὕτως ὕφαιμον. Πρὸς δὲ τὴν πρεσβείαν οὕτως ἀπεκρίνατο. Ἀμοὺρ μὲν ἔγραφε πολλὰς κατὰ βασιλέως ὕβρεις καὶ χαλεπάς. Αὐτοῦ δὲ καθήπτετο μετρίως ὅτι Καντακουζηνῷ ἀκολουθεῖναι αἱροῖτο ἀνάξια ποιῶν τῆς σφετέρας εὐδοξίας. Πλέον δὲ οὐδέν. Βασιλεῖ δὲ ἔφασκεν ὡς οὐ δέοιντο αὐτοῦ, οὔτε συμβασιλεύειν τοῖς βασιλέως παισὶ καὶ Ῥωμαίων ἄρχειν, οὔτ' αὐτοῖς ὁμοίως δοῦλον εἶναι, ἐπὶ

D Cæterum magnus dux audita legatione, Salatinen Amurii legatum honorifice accepit, pauloque post donatum dimisit. Brulam mento et capite rasis, naribusque et tibiis confractis, fuligine oppleta facie, sic cruentatum per forum trahendum curavit. Ad legationem autem sic respondit. Dedit ad Amurium litteras, quibus acerbas in imperatorem contumelias acervavit; ipsum Persam moderate objurgavit, cum aliud non scriberet, quam sua claritate rem indignam committere, qui Cantacuzenum sequeretur; ast in imperatorem hæc illius maledicentia fuit, haud opus esse illo, neque ut loco collegæ cum liberis imperatoris Romanos moderetur, neque ut cum ipsis æque subditus sit.

Quin etiamsi ipsis servire velit, quanquam in ministerio sordissimo et abjectissimo, inter equisones et cocos videlicet, nolle ejus operam, sed oppugnaturos eum semper, et brevi admodum ad orcum demissuros. Nam quod usque in hunc diem fruatur spiritu, non prudentia aut arte imperatoria servatum esse, verum quia procul apud Triballos erro vixerit. Nunc quia propius adsit, primo quoque tempore experturum, melius ipsi fuisse apud eosdem Triballos mercedi dare operas, quam regressum in fines Romani imperii, illud sibi asserere. Brulam autem post immania illa supplicia in carcerem, in Constantini Magni palatio incluserunt, qui et paulo post cum aliis vinctis populo Byzantino post mortem Apocauchi, ut infra non longe docebimus, irruente interfectus est. Hæc ille agebat ut modis omnibus bellum strueret, et imperatricem hujusmodi facinorum terriculamentis a cogitationibus pacis avocaret, Cantacuzenum vero ad implacabile odium ultionemque provocaret. Noverat siquidem planissime, si pax iniretur, se amissis rerum gubernaculis non solum primum Romanorum, sed nec a primo quotumcunque tandem futurum. Idcirco per multum sanguinem, quem fundebat, per plagiatum, et quanta dici non potest, Romanorum labem atque perniciem, ad excelsum hunc gradum grassabatur. **573** At imperatorem nihil horum nefariorum operum a desiderio pacis abstinebat, qui totam mentem in eo defixerat, quomodo bellum exterminaretur, cum ex eo ad Romanos nihil æqui redundaturum sciret. Ubi legatus Amurii rediit, et quid de Brula factum esset renuntiavit, archontum responsum exposuit, litterasque ad Amurium conscriptas porrexit, ille obsignatas ut erant ad imperatorem detulit. Quo factum ejus culpante, interroganteque num sinistrum aliquid de se suspicaturum putavisset, subjicit Amurius non ea de causa epistolam se non resignasse, stultum enim fore prorsus si ejus de se judicium ac voluntatem nondum perspectam et exploratam haberet, sed cum non ignoret archontas Romano imperatore conviciis et maledictis lacerando perinde atque negotio cuipiam etiam atque etiam necessario deditos, idcirco non alteri legendam tradidisse, ne probra illa ad multorum aures pervenirent, sed ad ipsum obsignatam afferre, ut si quid utile ibi scriptum fuerit, id minime parvi ducat; sin consueta, puta contumeliæ et maledicta, in eorum qui scripserunt capita recidant (28). Commendat consilium imperator, leguntur litteræ, nihil ibi probum, sed adversus imperatorem turpia et infanda convicia, Amuriique reprehensio, quod non sine summo dedecore nobilitatis suæ cum illo se conjunxisset. Imperator quoniam Byzantii nul-

A γε μὴν οὐδ' αὐτῶν εἰ βούλοιτο δοῦλον εἶναι, καὶ δουλείαν τὴν αἰσχίστην εἰς ἱπποκόμους καὶ μαγείρους τεταγμένον, ἀλλὰ πολεμήσειν ἄχρι παντὸς, καὶ τάχιστα διαφθερεῖν. Καὶ γὰρ τὸ περιεῖναι μέχρι νῦν οὐχ ἡ σύνεσις οὐδ' ἡ στρατηγία περιέσωσεν, ἀλλὰ τὸ πόῤῥω που ἐν Τριβαλλοῖς πλανήτην διατρίβειν. Νυνὶ δ' ἐπεὶ ἐγένετο ἐγγὺς, εἴσεσθαι τὴν ταχίστην, ὅτι βέλτιον ἦν αὐτῷ θητεύειν παρὰ Τριβαλλοῖς, ἢ ἐγγὺς τῆς Ῥωμαίων γενόμενον βασιλείας, ἀμφισβητεῖν περὶ αὐτῆς. Βρουλᾶν δὲ μετὰ τὰς ποινὰς ἐκείνας τὰς ἀνημέρους, τῷ ἐν τοῖς Κωνσταντίνου βασιλείοις τοῦ μεγάλου δεσμωτηρίῳ καθεῖρξαν. Ὃς καὶ μικρὸν ὕστερον ἀνῃρέθη μετὰ τῶν ἄλλων συνδεσμωτῶν, τοῦ δήμου τῶν Βυζαντίων ἐπιθεμένου μετὰ τὴν Ἀποκαύχου τελευτὴν, ὥσπερ ὕστερον εἰ- B ρήσεται ὀλίγῳ Ταῦτα δὲ αὐτῷ ἐπράττετο, ἐκ παντὸς τρόπου τὸν πόλεμον κατασκευάζοντι, καὶ βουλομένῳ βασιλίδα τε ὁμοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν τολμωμένων ἀπάγειν τῆς εἰρήνης, καὶ Κανταχουζηνὸν τὸν βασιλέα πρὸς ἔχθραν ἄσπονδον καὶ ἄμυναν ἐκκαλεῖσθαι. Ἤδει γὰρ σαφέστατα τὴν εἰρήνην αὐτὸν ἀπάξουσαν τῶν πραγμάτων τῆς ἀρχῆς, καὶ οὐχ ὅτι πρῶτον εἶναι συγχωρήσουσαν Ῥωμαίων, ἀλλ' οὐδὲ πολλοστὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου. Διὸ καὶ πολλῶν αἱμάτων, καὶ ἀνδραποδισμῶν, καὶ φθορᾶς ἀμυθήτου τῶν Ῥωμαίων τὴν τοιαύτην ἠλλάττετο ἀρχήν. Βασιλέα δὲ οὐδὲν ἐκώλυσε τῶν παρανόμων ἔργων τουτωνὶ τῆς εἰρήνης ἀποσχέσθαι· ἀλλὰ πᾶσαν ἐπίνοιαν ἐκίνει, ὥστε κατατίθεσθαι τὸν πόλεμον· ᾔδει γὰρ οὐδὲν ἐπιεικὲς ἐκ τούτου συμβησόμενον Ῥωμαίοις. C Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀμοὺρ ἐπανῆκε πρεσβευτὴς, ἀπήγγελλε μὲν ὅσα συμβαίη περὶ Βρουλᾶν καὶ τὰς παρὰ τῶν ἀρχόντων Ῥωμαίοις πρὸς τὴν πρεσβείαν ἀποκρίσεις. παρείχετο δὲ καὶ τὰ γράμματα τὰ πρὸς Ἀμούρ· ὁ δὲ, ὡς ἦσαν ἐσφραγισμένα, ταῦτα ἔχων, ἧκεν ὡς βασιλέα· μεμφομένου δὲ ἐκείνου εἰ περὶ αὐτοῦ τι φαῦλον ᾠήθη ὑποπτεύειν, οὐ τοιαύτην ἔφασκεν ἐκεῖνος γνώμην ἔχων μὴ λελυκέναι τὴν σφραγῖδα. Ἀνόητος γὰρ ἂν εἴη παντάπασιν εἰ τὴν βασιλέως περὶ αὐτοῦ διάνοιαν ἀγνοοίη· εἰδὼς δὲ ὡς τοῖς παρὰ Ῥωμαίοις ἄρχουσιν, ὥσπερ τι τῶν ἀναγκαιοτάτων αἱ πρὸς βασιλέα ὕβρεις ἐπιτηδεύονται· τούτου χάριν μὴ ἑτέρῳ παρασχέσθαι ἀναγινώσκειν· ἵνα μὴ εἰς πολλῶν ἐμπέσῃ τὰ βλάσφημα ἀκοὰς, ἀλλ' ἀγαγεῖν D πρὸς αὐτὸν, ἵν' εἰ μέν τι χρήσιμον ἐγγεγραμμένον ᾖ, λόγον τινὰ ποιήσωνται αὐτοῦ. Εἰ δὲ τὰ συνήθη ταῦτα, ὕβρεις καὶ λοιδορίαι, ἐπὶ τὰς τῶν γεγραφότων τρέπωνται κεφαλάς. Ἐπαινέσαντος δὲ αὐτὸν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τούτῳ, ἔπειτα ἀνεγινώσκετο τὰ γράμματα, καὶ ἦν οὐδὲν ὑγιὲς ἐγγεγραμμένον, ἀλλὰ πρός τε βασιλέα ὕβρεις αἰσχραὶ καὶ ἀγεννεῖς, καὶ μέμψεις πρὸς Ἀμοὺρ, ὅτι αὐτῷ ἀνέχοιτο ἀκολουθεῖν καὶ τὴν εὐγένειαν περιυβρίζειν. Βασιλεὺς δ' ἐπεὶ οἱ ἐν Βυζαντίῳ οὐδεμίαν ἐλπίδα παρείχοντο εἰρήνης,

Jacobi Pontani notæ.

(28) Aliter Græci etiam hoc modo Εἰς κεφαλὴν σοὶ, citra adjectionem verbi. Subauditur τρέποιτο. Dicunt etiam Latini, *quod in caput tuum recidat, quod in caput tuumvertatur, quod illorum capiti sit.* Apud Virgilium Evander Mezentium tyrannum exsecrans lib. VIII:

Quid memorem infandas cædes, quid facta tyranni
Effera? di capiti ipsius generique reservent.

ἀναγκαίως καὶ αὐτὸς ἐχώρει πρὸς τὸν πόλεμον, καὶ ἠνάγκαζεν αὐτῷ τὰς πόλεις προσχωρεῖν ἢ ἑκούσας ἢ βιαζομένας. Βασιλίδι δὲ Εἰρήνῃ ἐν Διδυμοτείχῳ μηδὲν ἕτερον περὶ βασιλέως πεπυσμένῃ, ὅτι μὴ πρὸς Βέῤῥοιαν διατρίβει προσχωρήσασαν, ἀπήγγελλεν ὁ ἀρχιερεὺς Διδυμοτείχου, ὅτι βασιλεὺς εἴη τῆς Χαλκηδέων ἐπιβάς, καὶ ἐπιστεύετο αὐτίκα. Ἦσαν γὰρ οὐδὲν μικρὸν περὶ ἐκείνου πεπυσμένοι, ἀλλ' ὡς πάντα τὰ ἐσόμενα εἰδότι προσεῖχον ἀκριβῶς. Καὶ ἦσαν εὐθὺς ἐν κρότοις καὶ ἑορταῖς, καὶ τῆς ἐπανόδου βασιλέως πολλὰς Θεῷ προσῆγον τὰς εὐχαριστίας. Μετὰ τρίτην δὲ ἡμέραν ἐξ ἐκείνου, καὶ ὁ Μουζάλων ἧκε παρὰ βασιλέως καὶ ἀπήγγελλε πάντα ὡς ἐγένετο· καὶ πάλιν ἦσαν ἐν ταῖς ὁμοίαις ἑορταῖς ἤδη βεβαιότερον. Γλάβας δὲ Γεώργιος ὃς τῶν εἰς Διδυμότειχον τεταγμένων ἄρχειν εἷς ἦν, ἐλθὼν πρὸς τὸν ἀρχιερέα, εὐχὴν ᾔτει παρ' αὐτοῦ, ὡς εἰς βασιλέα ἀφιξόμενος· δεδοικέναι γὰρ μὴ πρὶν ἐκεῖνον ἐπανήκειν τελευτήσας, τῆς ἡδίστης ὄψεως βασιλέως ἀποστερηθῇ· ὁ δ' ἐπέτρεπε μὲν πρὸς ἐκεῖνον ἀφικέσθαι, παρῄνει δὲ θαῤῥεῖν, ὡς ὄψεται βασιλέα, καὶ εἰς τήνδε τὴν πόλιν ἐπανήκοντα, καὶ πρός τινας ὑπηρεσίας χρήσιμος ἐκείνῳ ἔσται. Μετὰ δέ τινα χρόνον ἡνίκα καὶ αὐτὸν ἤδη, πρὸς τὰ ἐκεῖθεν δικαιωτήρια κληθέντα, παρασκευάζεσθαι καὶ αὐτόν, ὡς μετὰ μικρὸν ἀπολείψοντα τὸ ζῆν· οὕτω γὰρ εἶναι δεδογμένον παρὰ Θεῷ. Ταῦτα μὲν οὖν, ὥσπερ εἴρηται, ὕστερον ἀπέβαινε. Βασιλέως δὲ Περιθεώριον πολιορκοῦντος, καὶ κλίμακας καὶ μηχανὰς κατασκευάζοντος πρὸς τὴν τειχομαχίαν, τὰ ἐν τῇ Μερόπῃ φρούρια προσεχώρησαν, ἥ τε Ἁγία εἰρήνη προσαγορευόμενον, καὶ ὁ Πобισδός. Καὶ ἐλθόντες πρὸς βασιλέα, ἡγεμόνα ἐδέοντο αὐτοῖς παρασχεθῆναι, σὺν τούτοις δὲ καὶ ἕτεροι νομάδες τὸ αὐτὸ οἰκοῦντες ὄρος ἐν κώμαις ἀτειχίστοις· οἳ διὰ τὴν πρὸς Βασιλέα εὔνοιαν· (ἦσαν γὰρ καὶ πρότερον ὑπ' ἐκεῖνον τεταγμένοι βασιλέως Ἀνδρονίκου ἔτι περιόντος), τῶν ἄλλων πρῶτοι παρεγένοντο, καὶ παρεῖχον ἑαυτοὺς ἑκόντες βασιλεῖ. Σκεπτομένῳ δὲ περὶ αὐτῶν πρὸς ὅ τι χρήσαιτο, καὶ τίνα ἐπιστήσειεν ἄρχοντα αὐτοῖς, ἐδόκει δεῖν Μομιτζίλῳ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν παρέχειν, οὐ μόνον διὰ τὸ ὁμόφυλον νομίσας διακείσεσθαι αὐτῷ εὐνοϊκῶς τοὺς νομίδας ἐκείνους, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐψυχίας καὶ τόλμης πρὸς τὰς μάχας οὐδὲν ἐνέλιπε· καὶ πρὸς λῃστείας καὶ ἁρπαγὰς ἄριστα ἐξήσκητο. Ἦν γὰρ δὴ ὁ Μομιτζίλος οὗτος τὸ γένος μὲν Μυσός, διὰ δὲ λῃστείας καὶ ἁρπαγὰς ἐκεῖθεν ἐλαθείς, πρὸς Ῥωμαίους τε ἐγένετο, καὶ ὑπὸ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῖς στρατιώταις κατελέχθη. Χαίρων δὲ ἀεὶ λῃστείαις καὶ πολλὰ τὴν Μυσίαν κακουργῶν διὰ τὸ μάλιστα ἔμπειρον τῶν τόπων εἶναι, παρῃνεῖτο μὲν πολλὰ ὑπὸ τῶν τὰ μεθόρια τῆς Μυσῶν καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀρχόντων μὴ τοιαῦτα κακουργεῖν σπονδῶν οὐσῶν, καὶ πόλεμον κινεῖν. Ὁ δὲ οὐ πάνυ πείθεσθαι ἠδύνατο· ἀλλ' ἐπί τινα χρόνον ἡσυχάζων, τοῖς ὁμοίοις πάλιν ἐπεχείρει. Μέλλων δὲ ἤδη τῆς κακουργίας

A jam spem pacis faciebant, necessario et ipse ad bellum administrandum incumbere, et urbes ad deditionem volentes nolentesque cogere. Imperatrici vero Didymotichi cum aliud de imperatore marito nihil comperisset, nisi apud Berrhœam urbem dedititiam esse, episcopus nuntiavit jam Chalcidicen pervenisse, cui statim adjuncta fides, quandoquidem nihil non magnum de eo sentiebant, et ut venturorum omnium provido diligenter attendebant. Aguntur mox feriæ, plausus edunt, et reditum imperatoris Deo impensæ gratulantur. Post diem tertium Muzalon ab imperatore adveniens, omnia ut gesta erant recensuit; rursumque feriæ et quidem constantius celebratæ. B Georgius autem Glabas, unus præfectorum præsidii Didymotichensis, episcopum conveniens, ut sibi ad imperatorem profecturo bene precaretur petebat, quod se timere diceret ne ante illius reditum mortuus, suavissimo ejus aspectu privaretur. Episcopus eum proficisci permisit, hortatus bono esset animo, visurum imperatorem, et quidem in ea ipsa urbe, et in quibusdam functionibus utiliter ei **574** inserviturum. Interjecto autem nonnullo tempore, ubi se viderit ad illud cœleste tribunal evocatum, præparet animum ut paulo post ipse quoque mortalitatem expleturus: sic enim visum Deo. Hæc ut pronuntiata sunt, ita evenerunt. Imperatore autem Peritheorium obsidente, scalasque et machinas ad muros oppugnandos comparante, Sancta Pax et C Pobisdus castella Meropes (29) se tradiderunt, quorum incolæ venientes præfectum sibi dari rogabant. Dediderunt se cum illis et alii quidam agrestes, ad eumdem montem vicos sine muris habitantes, qui propter propensionem erga imperatorem (sub eo enim antea, vivo adhuc Andronico imperatore, militaverant) præ cæteris ad eum venerunt. Cui cogitanti quid eis negotii imponeret, et quem præficeret, Momitzilum præficere placuit, non solum quia propter communionem gentis rusticani illi eum complexuri essent, sed quod etiam in prælio nullum a se magnanimitatis ac fortitudinis officium desiderari pateretur, ad prædandum, rapiendumque exercitatissimus. Erat enim genere D Mœsus, et propter eas quas dixi artes profligatus, ad Romanos se applicaverat, eumque Andronicus imperator in album militum retulerat. Qui cum prædis agundis semper delectaretur, et Mœsiæ, utpote locorum peritissimus, non parum incommodaret, sæpe monebatur ab his qui Mœsorum Romanorumque confiniis tuendis præerant, ne in fœdere hujusmodi maleficia designaret, et bellum irritaret. Quorum vocibus ille non penitus expugnabatur, sed ad tempus quiescens, intermissa repetebat. Jamque scelerum suorum pretium laturus, quoniam et Mœsis propter latrocinia invisus erat, et Romanis eum comprehendere volentibus

Jacobi Pontani notæ.

(29) *Merope fuit una ex provinciis, seu regionibus Thraciæ sicut Rhodope.*

non fidebat, in Triballos secessit, ubi diu vitam egit. Postea Cantacuzeno Peritheorium Berrhœa redeunte nuper a Crale cum descivisset, ad eum se contulit. Sciens igitur illum huic præfecturæ idoneum, et castella, et vicos præterea Meropes non paucos ei commendavit, e quibus non exigua prædonum manus colligebatur. Numerabantur etenim equites paulo amplius trecenti, pedites supra quina millia, quorum omnium præfecturam tunc illi commisit, cum mandatis, ut urbes, quæ se Cantacuzeno dedere nolent, infestas haberet.

A διδόναι δίκας, ἐπὶ Μυσοῖς τε ἀπηχθάνετο διὰ τὰς ληστείας. καὶ Ῥωμαίοις οὐκ ἐθάῤῥει βουλομένοις συλλαμβάνειν, ἀπεχώρησεν εἰς Τριβαλούς, καὶ διέτριψεν ἐκεῖ χρόνον τινὰ συχνόν. Ἔπειτα ὡς βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς εἰς Περιθεώριον ἐκ Βεῤῥοίας ἐπανῆκε, πρότερον ὀλίγον χρόνον Κράλη ἀποστὰς, προσεχώρησε τότε βασιλεῖ. Εἰδὼς δὲ αὐτὸν ὄντα ἐπιτήδειον πρὸς τοιαύτην ἡγεμονίαν, τά τε φρούρια ἐνεχείρισε, καὶ τὰς κατὰ τὴν Μερόπην ἄλλας κώμας οὐκ ὀλίγας οὔσας· ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγη χεὶρ συνελέγετο ληστρική. Ἦσαν γὰρ ἱππεῖς μὲν τριακοσίων ὀλίγῳ πλείους, πεζοὶ δὲ ὑπὲρ τοὺς πενταχισχιλίους· ὧν ἁπάντων αὐτῷ ἐνεχείρισε τό τε τὴν ἀρχὴν, καὶ προσέταττε κακοῦν τὰς πόλεις, αἳ μὴ προσχωροῖεν βασιλεῖ.

575 CAPUT LXVI.

Didymotichum imperator cum Amurio venit. Thraciæ urbes imperium recusantes, pœnas luunt. Invitus urbes occupat. Morbus Amurii. Præsidium missum Adrianopolim. Prædones apud Didymotichum cæduntur et capiuntur. Amurius mortem evadit, consilio imperatoris obsecutus. Petitur auxilium ab Mœsorum rege, et dantur ei urbes novem. Quomodo conjurati Persas e Thracia educere conati sint, per quemdam Mauromatem, a quo annonam accipiebant. Amurius suos retinere in Thracia nequit, et de eo apud imperatorem ejus querimonia.

Quis porro Peritheorium frustra obsidebatur, machinas fabricatas incendit, totaque classe in Asiam reversa, ipse et Amurius sex millia selectorum Persarum ducentes, Didymotichum ingrediuntur. Didymotichenses publice diem festum agitare, et variis jucunditatibus sese dedere, quod sibi ab inferis redivivum imperatorem excipere viderentur. Aliquot diebus Didymotichi consumptis, Rhodopen exiit, omniaque Morrhæ oppidula confestim se subjecerunt, uno exempto, Ephræm nomine. Persæ illis, aliis nihil molesti fuerunt, Ephræm misere afflixerunt. Cæteris Joanne Asane uxoris fratre præposito. Didymotichum se recepit, et adversus Thraciæ urbes ex Romanis Persisque confectum agmen mittens, postulabat uti se dominum agnoscerent: detrectantes, quantum poterat male multabat. Vici omnes diripiebantur, capti propinquis suis pretio reddebantur. Plurimi occidebantur. Imperator hinc mirum in modum contristabatur, nec ullum mali se remedium ostendebat: neque enim urbes in ditionem veniebant, ut barbari illis vexandis abstinerent, neque ille contra hostes ex Romanis copias satis magnas habebat, ut Persas, quasi cum solis Romanis bellum toleraturus dimitteret. Quocirca quanquam invitus, et propter calamitatem Romanorum æger animi eas occupabat, necessitate coactus scilicet. Præterea cum Rhodopes præfectura es et Romana, Stenimachi, et Zepænes appellata, in qua equites non pauciores mille, iique bellicosissimi, et multitudo peditum, visum eo movendum. Itaque Didymoticho egredientes, Morrham venerunt. Illic delapso in morbum Amurio consident, si forte haberet meliuscule. Verum augescente malo, cum et medici et medicamenta deessent, Didymotichum reverterunt. Byzantii marte aperto cum Persis depugnare non valebant. 576 Missa autem cum duce Sphranze Adrianopolim præsidiaria manu (quod ea urbs cæteris Thraciæ urbibus major et majoris momenti esset), eam munie-

B Ἐκεῖνος δὲ ἐπεὶ Περιθεώριον οὐδὲν ἤνυε πολιορκῶν, τὰς μὲν παρεσκευασμένας μηχανὰς ἐνέπρησε πυρὶ, τοῦ δὲ στόλου παντὸς εἰς τὴν οἰκείαν ἀποπλεύσαντος, αὐτὸς ἅμα Ἀμοὺρ ἑξακισχιλίους ἐπιλέκτους ἄγοντες Περσῶν, ἧκον εἰς Διδυμότειχον· οἱ δὲ ἐν Διδυμοτείχῳ ἑορτὰς ἦγον δημοσίας τῆς βασιλέως ἐπανόδου, καὶ παντοῖοι ἦσαν ὑφ' ἡδονῆς. Ἐδόκουν γὰρ ὡς ἐξ ᾅδου τοὺς περὶ βασιλέα αὖθις εἰς τὸν βίον ὑποδέχεσθαι. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐνδιατρίψας Διδυμοτείχῳ, ἐξῆλθεν εἰς Ῥοδόπην· καὶ τὰ κατὰ τὴν Μόῤῥαν πολίχνια πάντα προσεχώρησαν εὐθὺς, πλὴν ἑνὸς Ἐφραὶμ προσαγορευομένου. Τὰ μὲν οὖν προσχωρήσαντα οὐδὲν δυσχερὲς ὑπέμενον παρὰ Περσῶν, Ἐφραὶμ δὲ ἐκάκωσαν οὐκ ὀλίγα· οἷς ἐπιστήσας ἄρχοντα τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ἀσάνην τὸν Ἰωάννην, αὖθις C ἀνέστρεφεν εἰς Διδυμότειχον· πρὸς δὲ τὰς ἐν τῇ Θράκῃ πόλεις πέμψας στρατιὰν ἅμα Ῥωμαίων καὶ Περσῶν, ἠξίου προσχωρεῖν· ὡς δ' οὐ προσεχώρουν, ἐκάκου ὅσα δυνατὰ, καὶ κῶμαι πᾶσαι ἐπορθοῦντο, καὶ οἱ ἀνδραποδιζόμενοι ἐπιπράσκοντο πρὸς τοὺς οἰκείους· ἀπέθνησκον δὲ καὶ πλεῖστοι. Βασιλεὺς δὲ ἠνιᾶτο μὲν πρὸς τὰ τοιαῦτα οὐκ ἀνεκτῶς, θεραπεία δὲ τοῦ κακοῦ οὐδεμία ἐξευρίσκετο. Οὔτε γὰρ αἱ πολεῖς προσεχώρουν, ὥστε αὐτῶν ἀποσχέσθαι τοὺς βαρβάρους, οὔτε ἀποχρῶσαν πρὸς τοὺς πολεμίους εἶχε δύναμιν ἐκ Ῥωμαίων, ὥστε ἀποπέμπεσθαι τοὺς Πέρσας, ὡς ἅμα τοῖς συνοῦσι Ῥωμαίοις τὸν πόλεμον διοίσων. Διὸ καὶ ἄκων μὲν καὶ ἀχθόμενος ἐπὶ τῇ τῶν Ῥωμαίων συμφορᾷ, κατεῖχε δὲ ὅμως δι' ἀνάγκην. Ἔτι δὲ ἐν Ῥοδόπῃ ἑτέρας οὔσης ἐπαρD χίας Ῥωμαίοις ὑπηκόου Στενιμάχου καὶ Τζεπαίνης προσαγορευομένης, αἷς ἦσαν ἱππεῖς χιλίων οὐκ ἐλάσσους μαχιμώτατοι, καὶ πλῆθος πεζῶν, ἐδόκει δεῖν στρατεύειν ἐπ' αὐτούς· καὶ ἄραντες ἐκ Διδυμοτείχου, ἦλθον ἄχρι Μόῤῥας. Ἐκεῖ δὲ νοσήσαντος Ἀμοὺρ, περιέμενον εἴ πως γένοιτο ῥᾷσας. Ὡς δὲ ἐφαίνετο αὐξάνειν μᾶλλον τὸ κακὸν, καὶ ἀπορία ἦν οὐκ ἰατρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὴν νόσον ἀναγκαίων, ἐπέστρεφον εἰς Διδυμότειχον. Οἱ δὲ ἐν Βυζαντίῳ φανε-

ρῶς μὲν ἀντιπάττεσθαι πρὸς τὴν στρατιὰν τὴν Περ- A σικὴν οὐκ ἦσαν δυνατοί. Πέμψαντες δὲ στρατιὰν πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ, ἐφρούρουν ὧν ἦρχεν ὁ Σφραντζῆς, μάλιστα τῶν ἐν τῇ Θράκῃ πόλεων μείζω καὶ ἀναγκαιοτέραν οὖσαν· καὶ τῶν ἄλλων ἐποιοῦντο πρόνοιαν ὅση δυνατὴ, ὥστε μὴ ἀποστῆναι πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ἀπ' αὐτῶν. Σφραντζῆς οὖν πυθόμενος περὶ βασιλέως, ὡς ἐπιστρατεύσειε Στενιμάχῳ, καὶ νομίσας ὡς εἴη δυνατὸν ἐκείνου ἀπόντος ἄχρις ἐπανήξῃ τὰ περὶ Διδυμότειχον κακώσαντα αὖθις εἰς Ἀδριανούπολιν ἐλθεῖν, παραλαβὼν ὅσους ἦγεν, ἦλθεν ἐπὶ Διδυμότειχον. Συνέβη δὲ τῆς αὐτῆς ὥρας καὶ βασιλέα ἐκ τῆς Μόῤῥας ἐπανήκειν μετὰ τῆς στρατιᾶς, καὶ γενομένης συμπλοκῆς, οἱ πλείους μὲν τῶν ἐπελθόντων ἔπεσον, καὶ ἑάλωσάν τινες ὀλίγοι· ἀπέθανε δὲ καὶ στρατηγός. Ἀμοὺρ B δὲ καὶ αὐτὸς ἦλθεν ἐν χρῷ κινδύνου κατ' ἐκείνην τὴν μάχην. Ἐκεῖνος γὰρ, καίτοι μικρὸν τῆς νόσου ῥαΐσας, ὡς ἐγένετο ἡ συμπλοκὴ τῶν στρατοπέδων, ὁπλισάμενος ἐχώρει μετὰ τῶν προτάκτων· κοντοῖς δὲ τῶν πολεμίων τρισὶ περιτυχὼν, παρὰ δόξαν διεσώθη, πρὸς τὰς πληγὰς τῶν ὅπλων ἀντισχόντων, καὶ πολλὰς ὡμολόγει βασιλεῖ χάριτας τῆς σωτηρίας. Εἰωθότα γὰρ ὅπλων μάχεσθαι χωρὶς, ὁ βασιλεὺς ἡμέραις ὀλίγαις πρότερον τῆς μάχης, παρῄνει μὴ ἄφρακτον εἰσιέναι εἰς τὰς μάχας, εἰ μὴ βούλοιτο θανάτου αἴτιος καταστῆναι ἑαυτῷ· ὅσῳ γὰρ ἄν τις ἀγωνίζοιτο εὐψύχως, τοσούτῳ πεσεῖται ῥᾷστα πληγῇ τινι περιτυχὼν, καὶ κατεργασθεὶς ῥᾳδίως· ᾧ καὶ πειθόμενος, καίτοι ἄνοπλος τὸν ἵππον ἐπι- C βὰς, αὖθις ἀναστρέψας, ἀνελάμβανε τὰ ὅπλα, τῶν βασιλέως παραινέσεων μνησθείς. Βασιλίδι δὲ τῇ Ἄννῃ, καὶ πατριάρχῃ, καὶ μεγάλῳ δουκὶ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐν τέλει, ἐδόκει δεῖν πρὸς Ἀλέξανδρον πρεσβείαν ποιεῖσθαι τὸν Μυσῶν βασιλέα, ὥστε συμμαχεῖν αὐτοῖς ἐπὶ Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα. Ἐκάκου γὰρ ἡ τῶν Περσῶν στρατιὰ καὶ τὴν ἐκείνου· ὁ δὲ ὑπέσχετο, ἂν μισθὸν αὐτῷ παρέχωσι τῆς συμμαχίας τὰς κατὰ Στενίμαχον καὶ Τζέπαιναν πόλεις καὶ μείζους καὶ ἐλάττους, καὶ τὴν ταύταις ἐγκαθιδρυμένην στρατιάν. Ἦσαν δὲ ἐννέα, ἡ Τζέπαινα καὶ ὁ Κροτζιμὸς, ἡ Περιστίτζα, ἡ ἁγία Ἰουστῖνα, ἡ Φιλιππούπολις, πόλις θαυμασία καὶ μεγάλη, ὁ Στενίμαχος, ὁ Ἀετὸς, ὁ Μπέαδνος, ὁ Κόσνικος. Στρατιὰ δὲ πρότερον μὲν ὑπὲρ τοὺς D πεντακοσίους καὶ χιλίους ἦσαν· τότε δὲ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολέμου κἀκείνων διεφθαρμένων, ὀλίγῳ πλείους χιλίων ἦσαν, πάντες μαχιμώτατοι, καὶ οὐδένων ἄλλων τῶν παρὰ Ῥωμαίοις στρατευομένων λειπόμενοι εἰς εὐψυχίαν. Οἱ δὲ, ὡς ἐπύθοντο τὴν ἀξίωσιν Ἀλεξάνδρου, παρείχοντο προθυμότατα τὰς πόλεις, δείσαντες, ὡς ἔοικε, μὴ Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ κἀκείνων προσθεμένων, πολεμίους ἔχωσιν ἀντὶ συμμάχων καὶ ὑπηκόων· καὶ ὡς ἐν συγκρίσει προτιμήσαντες Ἀλέξανδρον μᾶλλον ἔχειν σύμμαχον ἐσόμενον, ἢ τὸν πολεμοῦντα Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα. Οὕτω πᾶσαν ἐπεδείκνυντο σπουδὴν καὶ προθυμίαν ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων τὴν ἀρχὴν μὴ ἐλασσοῦσθαι. Ἐπεὶ μέντοι τὰς πόλεις εἶχεν ὁ

bant, aliis pro facultate consulebant, ne ab ipsis ad Cantacuzenum deficerent. Sphranzes itaque, ut imperatorem Stenimachum tendere intellexit, ratus se posse, eo absente, agrum Didymotichensem deprædari, et Adrianopolim reverti, eo quantum quantum habebat militum adduxit. Eadem hora imperator fortuito ex Morrha cum suis redit, factoque conflictu, plures de prædatoribus cæduntur, aliquot capiuntur, dux ipse interficitur. Amurius tum in extremo discrimine versatus est. Nam etsi e morbo parum adhuc se confirmasset, pugna cœpta arma induit, et in primam aciem processit, ac tribus contis petitus, præter opinionem, armis videlicet vulneri resistentibus, servatus est, singularesque imperatori de salute gratias egit. Solitum enim pugnare non obarmatum, imperator paucis ante diebus admonuerat, ne non munitus certamini se crederet, nisi mortem sibi accersere vellet. Quanto enim quis armis non tectus generosius dimicaverit, tanto facilius lethali plaga occubiturum. Cujus admonitionis memor, tametsi equum nudus ascendisset, reversus sese obarmavit. Anna vero imperatrix, et patriarcha, item magnus dux, reliquique principes legatos ad Alexandrum Mœsorum regem mittendos, eumque ad suppetias contra Cantacuzenum ferendas invitandum judicarunt. Persæ siquidem etiam illorum fines incursabant. Spopondit, si sibi Stenimachi et Zepænæ majores minoresque urbes cum earum præsidiis mercedem darent, erant autem novem: Zepæna, Croetzimus, Peristitza, sancta Justina, Philippopolis (urbs eximia et ampla), Stenimachus, Aetus, Beadnus, Cosnicus. Numerus militum per hoc dispertitorum prius fuit mille quingenti; tum vero bello Romano plurimis deletis, paulo infra mille numerabantur, omnes viri fortissimi, qui nullis Romanis, quotquot militarent, animi magnitudine quidquam concederent. Petitioni Alexandri promptissime satisfactum est: timebatur enim, ne et illis oppidis Cantacuzeno adhærentibus, hostes pro adjutricibus et subjectis paterentur; et velut ex comparatione Alexandrum socium, quam bellantem adversus se Cantacuzenum imperatorem futurum malebant. **577** Sic etiam atque etiam laborabant, si superis placet, ne de imperio Romano diminutio fieret. Postquam Alexander urbes accepit, illi eum ex pactis conventis opem poscunt. Rex affirmare se non posse succurrere, quandiu Persæ in Thracia versarentur, quos si quo modo ad Asiam repetendam perpulissent, tum demum infestis signis in Cantacuzenum cupidissime iturum. Hoc porro aliam molitionem et non vulgare studium postulabat. Verumtamen cum quid aliud agerent non viderent, in ejus voluntate conquieverunt, et clam submiserunt, per quos cum Amurio colloquentes, immanem ei pecuniam polliciti sunt, si ipsis obsecutus domum renavigaret. Ubi quod volebant non impetrarunt, illo talia promissa inanes verborum strepitus reputante, alias insidias occeperunt, et Maurommaten quem-

dam Philadelphiensem, quem Cantacuzenus ad dimensum in dies Amurio præbendum constituerat, promissis uberrimis aggressi sunt, ut aliqua ratione Persis reditionem in Asiam persuaderet, cum propter eam functionem ipsis jam familiaris videretur, et quod Persice loquebatur, etiam ab iisdem pro benevolo haberetur. Hic diuturnam a patria absentiam illis molestam esse conjiciens, ducibus potissimum exercitus consilium dat non oportere tam longinquo tempore domesticis neglectis, peregre vitam miseram exigere, sed simul omnes Amurium convenire, ab eoque reditum flagitare, asseverareque se in exteris locis ultra non posse vivere, cum domestica procuratione maxime indigeant. Haud enim ea conditione huc profectos, ut imperatorem perpetuo assectarentur, sed ut cum ei quantum liceret subsidio fuissent, domum remearent. Nunc non parum diu totos scilicet decem menses in solo Romano hæsisse. Quod si eos diutius retinere conaretur, ne obtemperarent, ulterioremque moram litere aversarentur. Amurium quippe statuisse tandiu hic apud imperatorem perseverare, quoad eum hostibus superiorem effecerit, et in hoc solo multam curam consumere, salutem suorum militum laborumque levationem nihil pensi habere. Si penuriam navium quibus in Asiam trajiciant obtendat, se illos ex ista difficultate explicaturum, Byzantio etenim complures affore, quibus mare transmittant. Ad hæc gratiam illis habitum, et pecuniam quanto opus sit suppeditatum iri. Hi erant hortatus Maurommatis, qui nec Persis displicebant. **578** Ad satrapam igitur suum adeunt, super reditu suo quemadmodum a Maurommate edocti fuerant, verba faciunt. Amurius principio eo sermone vehementer obstupescere, et mirari, qui ista eos cogitatio subiisset. Deinde eniti ut illos ad imperatorem porro adjuvandum retineret: necessariam enim eorum esse præsentiam, qui si recesserint, per quos præcipue defenderetur, hostes mox confertim impetum in eum facturos. Sed hoc erat nebulas diverberare; palam namque profitebantur, nisi cum ipsis patriam repeteret, se Byzantium profectos (unde jam accepissent fidem publicam, quo securi essent) inde in Bithyniam soluturos, post per Phrygiam, et Cariam in Ioniam venturos. Interrogati quonam usi arbitro, seu pacificatore cum Byzantiis fœdus pepigissent, ejus nomen se edituros negaverunt, quando ei silentium juraverint. Ad quindenos omnino dies Amurius, cum Persis continenter agendo laborandoque ne in Asiam cogitarent, consumpsit. Ubi se mortuis concionatum vidit, perquam tristis imperatori omnia exposuit, Deum testatur se quidem ad ipsum eo scopo venisse, ut ante exitum belli hujus ab eo non discederet, et eos delegisse, quos in primis propter animorum in se propensionem cuivis periculo pares futuros speravisset. Nunc prorsus contra evenisse. Exercitum enim a clandestinis quibusdam imperatricis fautoribus corruptum, et ad patrias

A Ἀλέξανδρος, ἀπῄτουν οὗτοι τὴν συμμαχίαν κατὰ τὰς συνθήκας. Ὁ δ' ἔφασκε μὴ δύνασθαι, ἄχρις ἂν οἱ Πέρσαι ἐνδιατρίβωσι τῇ Θράκῃ· ἂν δέ τινι τρόπῳ δύνωνται πείθειν ἀποχωρεῖν εἰς τὴν Ἀσίαν, τότ' ἤδη Καντακουζηνῷ ἐπιστρατεύσειν προθυμότατα. Τοῦτο μὲν οὖν ἑτέρας ἐδεῖτο παρασκευῆς, καὶ πραγματείας οὐ τῆς τυχούσης. Ὅμως οὐκ ἔχοντες ὅτῳ χρήσονται ἑτέρῳ, ἐτράπησαν ἐπὶ τοῦτο, καὶ κρύφα προσπέμποντες, διελέγοντο Ἀμοὺρ, χρήματα δώσειν ἐπαγγελλόμενοι πολλὰ, εἰ πειθόμενος αὐτοῖς οἴκαδε ἀναχωρήσειεν. Ὡς δὲ οὐδὲν τῶν βεβουλευμένων ἠδύναντο ἀνύειν, τὰς τοιαύτας ὑποσχέσεις ψόφους κενοὺς ἐκείνου λογισομένου, ἐφ' ἑτέραν ἐτράποντο ἐπιβουλήν. Καὶ Μαυρομμάτην τινὰ ἐκ Φιλαδελφείας ὄντα, ὃς ὑπὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως προσετέ- B τακτο τὴν καθ' ἡμέραν τῶν ἐπιτηδείων χρείαν τῷ Ἀμοὺρ ἀποπληροῦν, τοῦτον δὴ ἔπεισαν ὑποσχέσεσι μεγάλαις τὴν Περσῶν στρατιὰν τρόπῳ δή τινι πείθειν ἀναχωρεῖν πρὸς τὴν οἰκείαν. Ὁ δὲ, ἤδη ἐπιτήδειός τε εἶναι Πέρσαις δοκῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἄλλως θ' ὅτι καὶ περσιστὶ διαλεγόμενος, εὔνους αὐτοῖς ἐδόκει, στοχαζόμενος ὡς ἄχθοιντο διὰ τὴν χρονίαν τῶν οἰκιῶν ἀποδημίαν, συνεβούλευε τοῖς ἡγουμένοις μάλιστα τοῖς στρατιᾶς, ὡς οὐ δέον οὕτω τοσοῦτον χρόνον ταλαιπωρεῖν ἐπὶ τῆς ξένης, ἀμελήσαντας τῶν οἴκοι, ἀλλ' ἅμα πάντας προσελθόντας τῷ Ἀμοὺρ δεῖσθαι περὶ ἐπανόδου· ἰσχυρίζεσθαί τε ὡς οὐκέτι δύναιντ' ἂν ἐπὶ τῆς ξένης διατρίβειν, τῶν οἴκοι μάλιστα ἐπιμελείας δεομένων. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτοις ἐνταῦθα ἀφικέσθαι, ὥστε μέχρι C παντὸς συνεῖναι βασιλεῖ, ἀλλ' ἐπιμαχήσαντας ὅσον ἔξεστιν, αὖθις ἀναστρέφειν. Νυνὶ δὲ εἶναι οὐ μετρίαν τὴν διατριβὴν ἐπὶ δέκα μησὶν ἐν τῇ Ῥωμαίων γεγενημένην· ἣν δ' ἐπιχειρῇ καὶ αὖθις, ἔφασκε, κατέχειν, ἀλλ' ὑμεῖς μὴ πείθεσθε, ἀλλ' ἀπαγορεύσατε φανερῶς τὴν ἐπιπλέον διατριβήν. Ἀμοὺρ γὰρ οὕτως ἔγνωκεν, ὡς ἐνταῦθα συνεσόμενος βασιλεῖ, ἕως ἂν τῶν πολεμίων παρασκευάσῃ περιγενέσθαι, καὶ τούτου μόνου πολλὴν ποιεῖται τὴν φροντίδα. Σωτηρίας δὲ ὑμῶν καὶ ἀνακωχῆς τῶν πόνων λόγος οὐδείς· ἂν δὲ νεῶν ἀπορίαν προφασίζηται ἐν αἷς ἀποπλεύσητε εἰς Ἀσίαν, ἐγὼ ὑμῖν καὶ ταύτην τὴν ἀπορίαν λύσω. Ἐκ Βυζαντίου γὰρ ἐλεύσονται πολλαὶ, ἐν αἷς περαιώσεσθε, πρὸς τῷ καὶ χάριν ἐκείνους ὑμῖν εἰδέναι, καὶ χρήματα παρασχέσθαι τῆς ἀνα- D χωρήσεως. Τοιαῦτά τε παρῄνει καὶ ἔπειθε, κατὰ γνώμην ὄντα καὶ αὐτοῖς. Καὶ τῷ σφετέρῳ σατράπῃ προσελθόντες Ἀμοὺρ, περὶ τῆς ἐπανόδου διελέγοντο, ὥσπερ ὑπὸ Μαυρομμάτου ἐδιδάχθησαν. Ἀμοὺρ δὲ πρῶτα μὲν ἐξεπέπληκτο δεινῶς τοὺς λόγους, καὶ ἐθαύμαζεν ὅθεν εἰς τοιαῦτα προαχθεῖεν. Ἔπειτα ἐπεχείρει πείθειν, ὡς δέον ἔτι περιμένειν ἐπικουροῦντας βασιλεῖ· ἀναγκαίαν γὰρ εἶναι τὴν αὐτῶν παρουσίαν, πολλῶν αὐτίκα ἐπικεισομένων πολεμίων, ἂν αὐτοὶ ἀναχωρῶσι, μάλιστα δι' αὐτοὺς ἀμυνομένων· ἤνυε δὲ οὐδέν. Ἔφασαν γὰρ ἀναφανδὸν, ὡς εἰ μὴ βούλοιτο σὺν αὐτοῖς κἀκεῖνος οἴκαδε ἀναχωρεῖν, ἀλλ' αὐτοὶ πρὸς Βυζάντιον ἐλθόντες· πίστεις γὰρ λαβεῖν ἐκεῖθεν τοῦ μὴ ἐπιβουλευθῆναι ὑπ'

αὐτῶν, περαιώσονται πρὸς Βιθυνίαν· εἶτα διὰ Φρυγίας καὶ Καρίας ἀφίξονται εἰς Ἰωνίαν. Ἐρομένου δὲ αὐτοῦ τίνι χρώμενοι διαλλακτῇ τὰς πρὸς Βυζαντίους ποιήσαιντο συνθήκας, οὐκ ἔφασαν κατάδηλον ποιήσειν ὁμωμοκότες ἀποκρύπτειν. Ἐπὶ πεντεκαίδεκα μὲν οὖν ἡμέραις ὁ Ἀμοὺρ τοῖς Πέρσαις διετέλεσε διαλεγόμενος, καὶ πείθειν ἐπιχειρῶν μὴ ἀπαίρειν εἰς Ἀσίαν. Ἐπεὶ δὲ ἀνήνυτα πονῶν ἑώρα, ἀπήγγελλε πάντα βασιλεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ἀθυμίας· καὶ ἐμαρτύρετο Θεὸν, ὡς αὐτὸς μὲν τοιαύτῃ γνώμῃ πρὸς αὐτὸν ἀφίκοιτο, ὡς αὐτῷ συνδιατρίψων ἄχρις ἄν τι τοῦ νυνὶ πολέμου πέρας γένοιτο, καὶ ὡς ἐκείνους ἐκλέξοιτο συνεῖναι οἷς μάλιστα ἐθάῤῥει, ὅτι πάντα κίνδυνον ὑποστήσονται τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας. Νυνὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν γεγενῆσθαι. Τὸ γὰρ στρατόπεδον ὑπό τινων ἐνταῦθα τὰ βασιλίδος φρονούντων διεφθάρθαι, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἀναχωρεῖν πεπεῖσθαι. Πολλὰ δὲ ἐν πεντεκαίδεκα ἡμέραις περὶ τοῦ μένειν αὐτοῖς διαλεχθέντα, μηδὲν πλέον ἠνυκέναι, πάντων ὁμοῦ πρὸς τὴν ἐπάνοδον ὁρμῇ τινι κατασχεθέντων παραδόξῳ· ἐξετάσαντα δὲ πολλὰ περὶ τοῦ τοιαῦτα πεπεικότος, μηδαμῶς δυνηθῆναι ἐξευρεῖν. Τὸ μὲν οὖν αὐτὸν μόνον παραμένειν ἀπελθούσης τῆς στρατιᾶς, ἀσύμφορον ἡγεῖσθαι. Οὐδεμία γὰρ ὠφέλειά τις ἔσται τῆς παρουσίας τῆς αὐτοῦ. Εἰ δ' αὐτῷ λυσιτελέστερον δοκεῖ, καὶ ἐπιψηφίσαιτο καὶ αὐτὸς τὸ νῦν μὲν ἔχον, εἰς τὴν οἰκείαν ἐπανελθεῖν μετὰ τῆς στρατιᾶς· ἐκεῖ δὲ δίκας τὰς ἐσχάτας παρ' αὐτῶν τῆς εἰς αὐτὸν καὶ βασιλέα λαβόντα προδοσίας· μάλιστα γὰρ ἐκεῖ τοῦτο εἶναι ἀνυστὸν αὐτῷ, ἔπειτα ἑτέρους ἔχοντα τοὺς μάλιστα πιστοτάτους, καὶ μέχρι παντὸς αὐτῷ βουλησομένους συγκινδυνεύειν, κατὰ τάχος ἐπανήκειν εὖ διαθέμενον τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν, ἐπιτρόπους καταστήσαντα τῆς ἀρχῆς, καὶ διαδόχους μετὰ τελευτὴν, ὡς οὐ ταχέως αὖθις ἐπανήξοντα, ἀλλ' ἢ συγκατεργασόμενον τὸν πόλεμον, ἢ ἐν τῷ μάχεσθαι πεσούμενον.

A sedes repetendas impulsum esse. Cumque per dies quindecim eos retinere annixus fuerit, satins nihilo fecisse, universis ad reditum audaci quodam ac temerario impetu concitatis, nec se auctorem hujus consilii, quantumvis serio inquirentem, invenire ullo modo potuisse. Se itaque solum restare, carentem exercitu, ineptum negotium existimare. Quid enim sua unius præsentia conduxerit? Sin ipse utilius censeat, suoque suffragio approbet, se domum in præsens cum copiis discessurum, ibique quod facillime possit, pœnas sui et imperatoris proditi quam severissimas expetiturum. Postea domo sua bene composita, et ordinata, præfectis provinciæ et successoribus post mortem suam institutis (non enim intra breve tempus in Asiam reversurum, B sed aut bellum cum eo confecturum, aut hic in acie occubiturum), cum aliis longe fidelissimis, semperque secum militare volentibus, celeriter reventurum.

579 CAPUT LXVII.

Amurio gratias agit imperator, legationem de pace Byzantium mittendam suadet, quo ad discessum necessaria suppetant. Reprehenditur Constantinopoli Amurius, quo se apud Cantacuzenum nimis abjiciat et abjecerit. Naves et pecuniam ei promittunt. Is se et imperatorem defendit. Locus elegans de discrimine servitutis. Petitur ab eo discessus.

Βασιλεὺς δὲ ἠνιᾶτο μὲν πρὸς τὴν ἀναχώρησιν ἐκείνου, ᾔδει γὰρ ἐπιθησομένους πανταχόθεν πάντας. Ὁρῶν δὲ ὡς ἀδύνατον τὴν Περσῶν παρακατέχειν στρατιὰν, πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἤδη ὡρμημένην, Ἀμοὺρ μὲν τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας πολλὰς ὡμολόγει χάριτας, συνεβούλευε δὲ ἐπεὶ μὴ πείθειν οἷός τε ἐγένετο, πρεσβείαν πρὸς βασιλίδα πέμπειν εἰς Βυζάντιον, καὶ ὁμοίους τοῖς προτέροις περὶ τῆς εἰρήνης ποιεῖσθαι λόγους, καὶ τὴν ἀβουλίαν ὀνειδίζειν αὐτοῖς, ὅτι διὰ ταύτην τῇ Ῥωμαίων ἡγεμονίᾳ πολλοῖς αἴτιοι γεγένηνται φθορᾶς· καὶ ἔτι πλείονος, ἂν μὴ πείθωνται, γενήσονται· παραινεῖν τε αὖθις τὸν πόλεμον καταλύειν, καὶ μὴ διὰ φιλονεικίαν ἔχουσαν οὐδὲν ὑγιὲς, περιορᾶν ὁσημέραι τοὺς ὁμοφύλους ἐξανδραποδιζομένους, καὶ κτεινομένους, καὶ τὰ ἔσχατα ὑπομένοντας. Ἐκεῖνοι δὲ, καὶ γὰρ οὐδένα αὖθις ὥσπερ καὶ πρότερον ποιήσονται τῆς εἰρήνης λόγον, ἐπὶ τὸ πείθειν αὐτὸν αὐτίκα τρέψονται ἀφίστασθαι ἐκείνου· καὶ πέμψαντες ἀξιόχρεών τινα, ὃν οἰήσονται τοῦτο κατεργάσεσθαι δυνήσεσθαι παρέξονται καὶ χρήματα πολλὰ τῆς ἀναχωρήσεως μισθὸν, καὶ ναῦς αἷς χρήσεται πρὸς τὴν διάβασιν· καὶ τῇ τε στρατιᾷ τὸ σπουδαζόμενον ἔσται ἠνυκὼς, καὶ τὰ χρήματα λαβὼν ἀμείψεται τοὺς προθύμως συστρατευσαμένους. Οὐ γὰρ δίκαιον ὁμοίως πᾶσιν ὀργίζε-

C Imperator de hoc discessu indoluit, quod se undique appetitum iri cerneret. Intelligens autem Persas ad reditum tantopere inflammatos ut cohiberi non possent, Amurio de tam prolixa erga se voluntate gratias agit amplissimas, suasitque ut, quoniam militem suum flectere nequivisset, oratores Byzantium ad imperatricem mitteret, qui similiter, ut antehac, de pace dissererent, illisque dementiam exprobrarent, per quam Romano principatui exitium magnum invexerint, ac nisi in viam redeant, majus invecturi sint. Hortarentur autem rursus bellum missum facerent, neu ob insipientem istam contentionem, quotidie suæ gentis mortales in servitutem abripi, trucidari, et ad ærumnas redigi sinerent. Illos vero, ut alias nullum de D pace verbum locuturos, sed persuadere enixuros uti quamprimum a Cantacuzeno se disjungat, et misso quopiam huic muneri idoneo, magnam pecuniæ vim, discessus mercedem, ac præterea classem suppeditaturos. Sic et quod exercitus usque adeo contenderet, perfectum fore, et illum accepta pecunia libenter sub se militantes remunerari posse. Non enim æquum irasci pariter omnibus, sed superbiæ et contumaciæ incentores modice puniendos, ne alios impudentiam exemplo suo do-

ceant : reliquis convenienter laborum meritis præmia persolvenda, ut et supplicio improborum terreat, et beneficentiæ studio alios ad se diligendum alliciat. Amurius extemplo paret, et de admonitione imperatori gratias agit, legatos ad imperatricem denuo de pace actum mittit. Apocauchus magnus dux et collegæ de pace silent penitus, Amuriumque primum reprehendunt, quod satrapa, et tam potens, atque apud Romanos juxta ac barbaros in tanta admiratione, mancipii instar Cantacuzenum sequatur, tamdiu in terris peregrinis miser, nullo lucro, cum ignominia autem summa, quæ illum scientem volentemque cooperuit. Jam illud turpissimum esse **580** quod et satellitis locum apud Cantacuzenum tenere non erubuerit, ad cujus prætorium noctu excubarit, ut ipse omni metu solutus sterteret. Hæc igitur tanti plena dedecoris si ipsi grata sint, nec sibi, quid ei fœdum atque indignum accidat curæ futurum. Nunc si tam longi temporis in extero solo incommodis satiatus, ad sedes suas reverti concupiscat, se quoque ipsum in hoc non leviter adjuturos. Sive enim per Bithyniam et Phrygiam in Ioniam ire paret, tutum iter per Hellespontum, aut per fretum Byzantinum præstituros; sive recta in suam provinciam abnavigare, triremes et alia navigia daturos, quæ exercitum deportent. Et quia necesse habeat, etiam stipendia suis tam diu militibus solvere, quantum debeatur largituros. Hæc magnus dux legato respondit. Verumenimvero barbarus domini reprehensionem non ferens, Videmini mihi, inquit, tantum odisse multos, diligere neminem. Quod si secus esset, non ita ad machinas et insidias contra hostes excogitandas expediti essetis, lingua largi ad contumelias, ac si ideo eam possideretis, et omne genus nequitiarum exercentes, amicorum autem officia funditus nescientes. Præ horum magna imperitia dominum meum rei cujusdam servilis et ingloriæ accusastis, quod imperatorem ante ejus tabernaculum excubans, ab insidiatoribus, qui multi erant custodierit, victus scilicet amore illius, et affectione sola omnium affectionum jucundissima, et ab omnibus expetenda subactus. Interrogabo autem vos uter melius de decoro, et de justo et honorifico sensit, satrapa dominus meus, qui ex amicitia tantum pro imperatore laborem et dedecus capessivit, ut dicitis, an vos qui compluribus et excellentibus beneficiis ab eo affecti, deinde omnium velut obliti, per improbitatem et ingrati animi vitium, imo et per calumnias et sycophantias bellum excitastis, quod usque hodie tot malis vos cumulavit, et quantum auguror, pluribus cumulabit. Nec hoc saltem animadvertitis, ut insani videlicet, quomodo carnes vestras ipsi devoretis. An clarum est, ipsum quidem ingenuum et magnanimum, gerendæque amicitiæ non imperitum imitari voluisse, vos autem improbissimorum ac stolidorum mores, et unum duntaxat non male scientes, quosvis oppugnare et interficere, nulli autem prodesse? Hic magnus dux

A σθαι καὶ δίκας ἀπαιτεῖν, ἀλλὰ τοὺς μὲν αἰτίους τῆς αὐθαδείας μέτρια κολάζειν, ἵνα μὴ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γίνωνται ἀναισχυντίας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀξίως ἀμείβεσθαι τῶν πόνων, ἵνα τῇ τε κολάσει τῶν ἀγνωμόνων ἐκφοβῇ, καὶ τῇ περὶ τὰς εὐεργεσίας φιλοτιμίᾳ πρὸς εὔνοιαν ἐφέλκηται. Ὁ μὲν οὖν ἐπείθετο αὐτίκα, καὶ τῆς παραινέσεως εὐχαριστήσας βασιλέα, πρεσβείαν ἔπεμπε πρὸς βασιλίδα, καὶ διελέγετο περὶ εἰρήνης αὖθις. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ μετὰ τῶν συναρχόντων περὶ μὲν τῆς εἰρήνης οὐδένα λόγον ἐποιήσαντο, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐκείνου κατηγόρουν, ὅτι σατράπης ὤν, καὶ δύναμιν τοσαύτην κεκτημένος, καὶ παρὰ Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων τιμώμενος τοσοῦτον, ὥσπερ ἀνδράποδον ἕποιτο Καντακουζηνῷ, τοσοῦτον χρόνον ἐπὶ ξένης ταλαι-
B πωρῶν, ἐπὶ κέρδει μὲν οὐδενὶ, ἀδοξίᾳ δὲ ἐσχάτῃ ᾗ περιβέβληκεν αὐτὸν ἑκών. Τὸ δὲ δὴ μέγιστον ὅτι καὶ δορυφόρου τάξιν ἐπέχειν οὐκ ᾐσχύνθη πρὸς Καντακουζηνὸν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἐκείνου σκηνὴν ἐρχόμενος, ἀγρυπνοίη νύκτωρ, ὡς ἂν ἐκεῖνος ῥέγχῃ μηδὲν ὑφορώμενος δεινόν. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς τοσοῦτον ἀδοξίας ἄγοντα αὐτὸν, εἰ φίλον ἐκείνῳ τοιαῦτα ὑπομένειν, οὐδ' αὐτοῖς μελήσειν περὶ τῆς ἐκείνου ὕβρεως. Νυνὶ δὲ εἰ ἀρκοῦσα ἔδοξεν ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπὶ τῆς ξένης ταλαιπωρία καὶ δέοιτο ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν οἰκείαν, ξυλλήψεσθαι οὐκ ὀλίγα καὶ αὐτούς. Εἴτε γὰρ διὰ Βιθυνίας καὶ Φρυγίας ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν βούλοιτο ἐλθεῖν, ἀδεᾶ τὸν πόρον παρασχεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον, ἢ τὸν κατὰ τὸ Βυζάντιον πορθμόν· εἴτε ναυσὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἀπο-
C πλεῦσαι, τριήρεις παρασχέσθαι καὶ ναῦς ἑτέρας τὴν στρατιὰν δυνησομένας ὑποδέξασθαι. Ἐπεὶ δὲ χρεία καὶ χρημάτων αὐτῷ ἀμείβεσθαι τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον αὐτῷ χρόνον συστρατευομένους, παρέξειν ὅσα ἂ συμβῶσι. Τοιαῦτα μὲν ὁ μέγας δοὺξ ἀπεκρίνατο πρὸς τὴν πρεσβείαν. Ὁ βάρβαρος δὲ πρὸς τὴν κατὰ τοῦ δεσπότου κατηγορίαν βουλόμενος ἐνίστασθαι, Δοκεῖτε μοι, ἔφη, πολέμιοι μόνον εἶναι πολλῶν, φίλοι δὲ οὐδενός. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν οὕτως ἦτε πόριμοι μηχανὰς μὲν καὶ ἐπιβουλὰς ἐξευρίσκειν κατὰ τῶν πολεμίων, τῇ τε γλώττῃ χρώμενοι ἀφειδῶς πρὸς ὕβρεις, ὥσπερ διὰ τοῦτο ταύτην κεκτημένοι, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἐπιδεικνύμενοι πονηρίαν, τῶν δὲ φίλοις προσηκόντων ἐπιστάμενοι οὐδέν. Ὅθεν
D ὑπὸ τῆς ἄγαν περὶ ταῦτα ἀπειρίας καὶ τοῦ ἐμοῦ δεσπότου κατηγορήκατε ἀδοξίαν, ὅτι πρὸς τὴν βασιλέως σκηνὴν ἐλθὼν, ἀπὸ τῶν ἐπιβουλευόντων πολλῶν ὄντων ἀγρυπνῶν ἐφύλαττεν, ὑπὸ τῆς περὶ βασιλέα ἡττώμενος εὐνοίας, καὶ πάθει μόνῳ τῶν πάντων παθῶν ἡδίστῳ τε ἅμα καὶ ζηλωτῷ δεδουλωμένος. Ἐρωτήσω δὲ ὑμᾶς, τίς βέλτιον περί τε τὸ προσῆκον καὶ τὸ δίκαιον καὶ πρὸς φιλοτιμίαν ἐβουλεύσατο, σατράπης ὁ ἐμὸς δεσπότης, ὃς τῆς εἰς βασιλέα ἕνεκα φιλίας τοσοῦτον εἵλετο πόνον καὶ ἀδοξίαν, ὡς ὑμεῖς φατε, ἢ ὑμεῖς οἱ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀπολελαυκότες βασιλέως εὐεργετημάτων· ἔπειτα πάντων ὥσπερ ἐπιλελησμένοι, καὶ πολλὴν ἐπιδειξάμενοι ἀγνωμοσύνην καὶ ἀχαριστίαν, διαβολαῖς χρησάμενοι καὶ συκοφαντίαις, τὸν πόλεμον

κεκινήκατε τὸν μέχρι τε νῦν πολλῶν κακῶν αἴτιον A γενόμενον ὑμῖν, καὶ ἔτι μειζόνων, ὡς ὁρῶ, ἐσόμενον· καὶ οὐδ' αὐτὸ τοῦτο γοῦν αἰσθανόμενοι, ὥσπερ οἱ μαινόμενοι ὅτι τὰς ἰδίας σάρκας κατεσθίετε· ἢ δῆλον ὡς ἐκεῖνος μὲν γενναίου καὶ μεγαλόφρονος, καὶ νόμους φιλίας ἀνδρὸς εἰδότος ἔργα εἵλετο ποιεῖν, ὑμεῖς δὲ πονηροτάτων καὶ σκαιῶν τοὺς τρόπους, καὶ ἓν τοῦτο μόνον καλῶς εἰδότων, πολεμεῖν καὶ διαφθείρειν τοὺς προστυχόντας. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ ἐξ ἀγχινοίας δῆθεν συγχέειν τὸν βάρβαρον ἐθέλων, Οὐκοῦν ὁμολογεῖς, εἶπε, τὸν σὸν δεσπότην, δοῦλον εἶναι Καντακουζηνῷ; Ὁ δὲ, Καὶ μάλιστα, εἶπε· καὶ τὴν ἀκριβῆ δουλείαν καθ' ἣν οἱ ἀγαθοὶ τοὺς τρόπους ἡττῶνται τῶν καλῶν, καὶ ἄχθονται ἀποσπώμενοι τοῦ δουλεύειν τοῖς τοιούτοις, ὥσπερ καὶ ὑμεῖς μοχθηρίας καὶ φθόνου καὶ πανουργίας πεφύκατε δοῦ- B λοι ἀκριβῶς. Ταύτην γὰρ κἀγὼ δουλείαν ὁμολογῶ εἶναι ἀληθῶς καθ' ἣν δουλοῦται ἡ ψυχὴ, τὴν δὲ ἐκ τῶν χρημάτων καὶ αἰχμαλωσίας, οὐ ψυχῆς εἶναι, ἀλλὰ σώματος βιαζομένου ἀκουσίως. Διόπερ ἐκείνην πάντες τε μισοῦμεν ἐπίσης, καὶ παντὶ τρόπῳ ἐπιχειροῦμεν διαφεύγειν. Θαυμάσαντες δὲ ἐκεῖνοι τῆς συνέσεως τὸν βάρβαρον, Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, εἶπον, ἐῶμεν. Οὐ γὰρ αὐτοῦ δεῖσθαι τῆς πρὸς τὰ βελτίω παραινέσεως· ἐφ' ἃ δὲ μάλιστα τρεψώμεθα ἡ σπουδὴ, καὶ αὐτίκα τὸν Λουκᾶν Γεώργιον ᾑροῦντο πρεσβευτὴν πρὸς τὸν Ἀμοὺρ, εὐφυῶς τε ἔχοντα πρὸς τὰς πρεσβείας, καὶ ἄλλως ἐπιτήδειον ὄντα τῷ σατράπῃ· ἦν γὰρ καὶ πρότερον ὡμιληκὼς καὶ δοκῶν ἐν συνηθείᾳ εἶναι. Ἐπεὶ δὲ ἧκον πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ἀπήγ- C γελλον τὰ τῆς πρεσβείας, Ἀμοὺρ μὲν ἀκκίζεσθαι ἐδόκει, καὶ ἀπηγόρευεν ἐπιπολύ. Ἔπειτα ὡς ἐπιπλεῖον ἐγίνοντο οἱ λόγοι, καὶ ἐδεῖτο ὁ Λουκᾶς, ἐπηγγέλλετο ἀναχωρήσειν, βασιλίδι τε χάριν πολλὴν κατατιθέμενος ἐν τούτῳ καὶ αὐτῷ, ὄντι τῶν ἐπιτηδείων, ἄλλου γὰρ πρεσβεύοντος ἔφασκεν οὐκ ἂν πεισθῆναι· καὶ συνέβησαν εἰς Αἶνον τὰς τριήρεις ἐλθεῖν, αἷς χρήσεται πρὸς τὸν ἀπόπλουν ἀγούσας καὶ τὰ χρήματα, ἃ ἐπηγγείλαντο αὐτῷ. Λουκᾶς μὲν οὖν τὰ μέγιστα κατεργασάμενος, ὡς ἐδόκει, ἐπανῆκεν εἰς Βυζάντιον, Ἀμοὺρ δὲ μετὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως εἰς Τραϊανούπολιν κατεσκαμμένην οὖσαν ἐκ πολλῶν ἐτῶν στρατοπεδευσάμενος, τὰς ἐκ Βυζαντίου περιέμενε τριήρεις. Βασιλεὺς δὲ ὀλίγῳ πρότερον τῶν Κουμουτζηνῶν προσχωρησάντων, Ματθαῖον ἔπεμψε τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν κατέχειν τὴν πολίχνην· ἐλθόντι δὲ, καὶ ἄλλα φρούρια προσεχώρησαν περὶ ἐκείνην ᾠκισμένα, τό τε προσαγορευόμενον Ἀσώματος καὶ ἡ Παραδημὼ, τό τε Κρανοβούνιον καὶ Στυλάριον, ἃ καὶ μεγάλην ὕστερον πρὸς τὸν πόλεμον ὠφέλειαν εἰσήνεγκε.

581 argutari volens, et barbaro pudorem incutere, Quid? fateris ergo dominum tuum Cantacuzeno servire? Ego vero fateor, respondet legatus, et quidem perfecta servitute, qua boni viri vincuntur a bonis, nec sine molestia inde abstrahuntur; quemadmodum et vos ad servitutem pravitati, invidiæ, calliditati diligenter serviendam natura comparati estis. Hanc quippe et ego servitutem veram esse autumo, qua se animus subjicit: illam autem quam venditi et captivi patiuntur, non animi esse, sed corporis, quod animo repugnante subesse cogitur. Quam idcirco omnes æqualiter odimus, et velis remisque effugere nitimur. Illi prudentiam barbari admirantes, Sed hæc quidem, aiunt, mittamus; non enim tua ad virtutem cohortatione egemus, sed quid potissimum agamus, id quærimus; statimque Georgium Lucam legatum ad Amurium deligunt, accommodatum ad hoc munus, et alioqui ejusdem satrapæ amicum, et ut ex priori consuetudine apparebat, etiam familiarem. Ad eum ut venit, legationemque explicavit, Amurius per simulationem tergiversari ac recusare. Deinde ubi Lucas preces longas addidit, recessurum sese, et in hoc imperatrici, atque adeo ipsi familiari suo gratificaturum promisit; ab alio enim se huc adduci minime potuisse. Et convenit inter eos, ut triremes cum promissa pecunia Ænum mitterentur. Lucas itaque re omnium opinione maximi momenti transacta Byzantium rediit, ubi naves et pecunia comparabantur. Amurius cum Cantacuzeno ad Trajanopolim jampridem dirutam castrametatus, Byzantinas triremes exspectabat. Imperator ad Cumutzena oppidulum, quod nuperrime se dediderat, in fidem accipiendum, Matthæum filium seniorem mittit, cui præsenti alia item finitima oppidula se dediderunt, nempe Asomatus, Paraderno, Cranobunium, Stylarium, eaque non mediocre postea bello adjumentum attulerunt.

582 CAPUT LXVIII.

Imperator filium ægrotum visitat. Miraculum circa imperatorem et comites a Persis conservatos. Duo Persæ exploratores a prædonibus male accipiuntur. Pugna inter imperatorios et Byzantios apud Asomatum. Stratagema imperatoris et victoria. Reditus in castra. Gratiarum actio pro ejus et comitum incolumitate. Hortatio de vigiliis nunquam omittendis. Discessus Amurii in Asiam et ejus promissa. Quomodo idem discessus imperatori commodarit. A quibus illi statim bellum. Gratianopolis obsidio, et pactum cum captivis. Smyrna capta, naves Persicæ incensæ.

Τότε δὲ νοσηλευομένου τοῦ υἱοῦ, ἐδόκει δεῖν ἐν D ὅσῳ διαμέλλουσιν αἱ τριήρεις παραγίνεσθαι πρὸς ἐκεῖνον, καὶ τῆς τε νόσου ἕνεκα ἐπισκεψάμενον, καὶ περὶ ἄλλων ὧν ἐδεῖτο ὁμιλήσαντα, αὖθις ἀναστρέφειν. Καταλιπὼν οὖν τὴν στρατιὰν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, πεντήκοντα μόνους ἔχων Ῥωμαίων καὶ δύο

Filium ægrotantem sententia fuit interea dum naves in exspectatione sunt, visere, habitisque cum eo sermonibus necessariis reverti. Relicto igitur in castris exercitu, cum solis quinquaginta Romanis, et duobus Persis Cumutzena versus abiit, quod nihil hostilis incursionis per viam metue-

ret. Nocte in vico deserto paucis adhuc viciniarum parietinis exstantibus manserunt. Eadem nocte Persarum peditum manus ex Asia ad eadem littora populationis ergo appellitur. Egredientes ad custodiam navium centenos relinquunt, alii circiter mille raptum vadunt. Cum eo processissent, ubi imperator pernoctabat, foco luculento procul conspecto, propius ad locum pedetentim et summo silentio, ut laterent, accedunt, speculatum videlicet, quinam ad pyram illam mortales essent, id quod ipsi postea narraverunt. Et ecce vident exercitum, suo, ut putabant, multo numerosiorem. Illico timore corripiuntur, ne illis tanto pluribus rem sentientibus, cum ipsi ad resistendum infirmi essent, victi conciderentur. Post ubi se nondum sentiri animadverterunt, quadripartito agmine castris circumdatis, undique de improviso in illos irruere constituunt. Credebant enim impetu inopinato consternatos, quamvis plures forent, superaturos. Barbari igitur consilium explicantes, castra cingunt, ad invadendi signum intenti. At vero dux arbitrari, cum tantis copiis non ita temere dimicandum, quando nec unde, nec quantæ tandem sint, satis constet. Duos ad propinquum et notum illis fontem aquatum mittit, simulque mandat ut e castris aliquem, si possint, captivum adducant, ex quo certi quippiam de eo exercitu exsculpant. Militis cujusdam servulus ad hauriendum accedit, barbari propter fontem in insidiis latentes ad eum tenendum **583** prosiliunt. Quo fuga elapso, duci quod acciderat, ut jam proditi memorant. Tum vero barbaris multis partibus numero superiores, et solo aspectu formidabiles apparuerunt. Quare etiam nequaquam adoriundos sentiebant, boni consulturi, si inde corpora integra auferrent. Itaque nihil attentantes, abitum Romanorum exspectabant. Imperator caculam illum metu attonitum occurrentem, et quo pacto apud fontem ipsum quidam insecuti essent referentem, affirmantemque Persas esse, ut spectro aliquo exagitatum dimisit, jubens Deo matutinos hymnos depromere (30), siquidem jam dilucescebat. Iis absolutis equos conscendunt, loco excedunt, quibus malis proximi fuissent prorsus ignorantes. Haud multum progressi tumultum clamoresque Persarum e tentoriis exaudiunt. Imperator de comitatu suo duos Persas mittit, qui propius pedem ferant, et quinam sint, ex ipsis cognoscant. Illis in hos incurrentibus, alter capitur, alter vulneratus redit, ac nuntiat multitudinem esse Persas, et quidem magnam, quod nescissent. Barbari, cum de captivo didicissent Cantacuzenum illic quinquaginta duntaxat militibus stipatum fuisse,

A τῶν Περσῶν, ἐβάδιζεν εἰς Κουμουτζηνὰ, διὰ τὸ μηδεμίαν ἐν τῷ μεταξὺ πολεμίων ὑποπτεύειν ἔφοδον. Ἐπεὶ δὲ ἐπεγένετο ἡ νὺξ, ηὐλίσαντο ἐπί τινι κώμῃ ἀοικήτῳ, λείψανα τῆς ἀρχαίας συνοικίας ὀλίγα τινὰ ἐχούσῃ. Συνέβη δὲ τῆς αὐτῆς νυκτὸς στρατιὰν Περσῶν πεζὴν ἄρτι περαιωθεῖσαν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπὶ λείαν, τοῖς ἐκεῖ αἰγιαλοῖς προσχεῖν· ἀποβᾶσαν δὲ, ἐπὶ μὲν τῶν νεῶν τὴν φυλακὴν ἑκατὸν καταλιπεῖν, τοὺς ἐπιλοίπους δὲ ὄντας περὶ χιλίους, ἐπὶ τὴν λεηλασίαν ἐξελθεῖν· γενομένους δὲ ἔνθα ηὐλίζετο ὁ βασιλεὺς, καὶ πόῤῥωθεν ἡμμένην πυρὰν ἰδόντας, ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ χωρίον, πᾶσαν ποιουμένους πρόνοιαν ἀγνοηθῆναι, ὥστε κατασκέψασθαι, οἵτινες εἶεν οἱ χρώμενοι ἐκείνῳ τῷ πυρὶ, οὕτω γὰρ αὐτοὶ διηγοῦντο ὕστερον. Ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο ἐγγὺς, στρατιὰν ἰδεῖν B πλήθει ὑπερέχουσαν, ὡς ἔδοξεν αὐτῶν πολύ. Εὐθὺς μὲν οὖν εἰσῄει δέος μὴ αἰσθομένοις αὐτοῖς τοσούτοις οὖσιν, οὐχ οἷοί τε ὦσιν ἀντισχεῖν, ἀλλὰ διαφθαρῶσι κρατηθέντες. Ἔπειτα ὡς ᾐσθάνοντο ἀγνοηθέντες, ἐβουλεύσαντο διελόμενοι τετραχῇ καὶ περιελθόντες τὸ στρατόπεδον, προσβάλλειν ἀπροσδοκήτοις πανταχόθεν. Οἰηθῆναι γὰρ διὰ τὸ ἀπροσδόκητον καταπλήξαντας περιγενέσθαι καὶ πλειόνων ὄντων. Οἱ βάρβαροι μὲν οὖν ἐποίουν κατὰ τὰ βεβουλευμένα, καὶ περιεκάθηντο τὸ στρατόπεδον, ἀναμένοντες τὸ σύνθημα. Τῷ στρατηγοῦντι δὲ αὐτῶν ἐδόκει μὴ πρὸς τοσαύτην στρατιὰν, οὕτω διακινδυνεύειν ἀγνοοῦντα, ὅθεν τε εἴη καὶ τὸν ἀριθμὸν, καὶ πέμψας δύο τῶν βαρβάρων πρὸς τὸ ὕδωρ (ᾔδεσαν γὰρ οὖσαν ἐκεῖ C πηγὴν), ἐκέλευον εἰ δύναιντο τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου συλλαμβάνειν τινὰ, ὥστε παρ' αὐτοῦ τι βέβαιον περὶ τῆς στρατιᾶς μαθεῖν. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἐνήδρευον πρὸς τῇ πηγῇ· παιδίου δὲ ἑνὸς τῶν βασιλεῖ συνόντων ἐλθόντος ἐπὶ τὸ ἀρύσασθαι, ὥρμησαν μὲν οἱ βάρβαροι κατασχεῖν. Μὴ δυνηθέντες δὲ διὰ τὸ διαδράναι φυγῇ χρησάμενον, πρὸς τὸν στρατηγὸν ἐλθόντες, ἀπήγγελλον τὸ συμβὰν ὡς ἤδη ἐγνωσμένον. Τοῖς βαρβάροις δὲ τότε μᾶλλον ἔδοξεν ἡ στρατιὰ πλήθει τε αὐτῶν ὑπερέχουσα πολλῷ καὶ ἀπὸ μόνης φοβερὰ τῆς ὄψεως, ὥστε καὶ ἀπεγίνωσκον τὸ διὰ μάχης αὐτοῖς ἰέναι, ἀγαπητὸν ἡγούμενοι ἂν ἐκεῖθεν ἀπαθεῖς κακῶν ἀπαλλαγῶσι, καὶ ἡσύχαζον, τὴν ἀναχώρησιν περιμένοντες τῆς στρατιᾶς. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὸ παιδίον τεθορυβημένον ἐλθὸν ἀπήγγελλεν, ὡς πρὸς D τῇ πηγῇ διώκοιτο ὑπό τινων, Πέρσας δὲ τοὺς διώκοντας εἶναι οἰηθῆναι, τὸ μὲν ἀπεπέμψατο ὡς ὑπὸ φάσματός τινος ἐκπεπληγμένον. Ἐκέλευε δὲ τοὺς ἑωθινοὺς ὕμνους ᾄδειν Θεῷ, ἤδη γὰρ περὶ ὄρθρον ἦν ἡ νύξ. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι ἐτελοῦντο, τῶν ἵππων ἐπιβάντες ἀνεχώρουν τοῦ χωρίου, μηδὲν τῶν περισχόντων κακῶν εἰδότες. Ἤδη δὲ ὄντες οὐ μακρὰν, θορύβου ἤκουον καὶ ἀλαλαγμοῦ Περσῶν ἐφ' οὗ ἐστρατοπεδεύοντο χωρίου. Βασιλεὺς δὲ πέμψας τοὺς συνόν-

Jacobi Pontani notæ.

(30) Nusquam minor hodie, quam in castris pietatis ducitur ratio: nec ullum pene genus hominum minus Deum colit, aut gravius offendit, quam milites.

Nulla fides pietasque viris, qui castra sequuntur.

At olim dabant operam duces, ut cœlestem opem precibus imploraret exercitus, et omnem victoriæ spem in Deo poneret, non in viribus et armis suis, quo pertinent etiam hymni matutini.

τας δύο Πέρσας, ἐκέλευε πλησίον γενομένους μανθάνειν, οἵτινες εἶεν παρ' αὐτῶν. Τῶν δὲ ἐπιδραμόντων, ὁ ἕτερος μὲν ἑάλω τῶν πεμφθέντων· ὁ δὲ λοιπὸς τετραυματισμένος ἐπανελθὼν, ἀπήγγελλεν ὡς εἴη στρατιὰ Περσῶν πολλὴ, ἀγνοουμένη ὑπ' αὐτῶν· οἱ μέν τοι βάρβαροι παρὰ τοῦ κρατηθέντος γνόντες, ὡς εἴη βασιλεὺς ὁ Καντακουζηνὸς πεντήκοντα μόνους ἄγων στρατιώτας, ἐξεπλήττοντό τε τὸ γεγενημένον, καὶ Θεὸν ᾤοντο αὐτοῦ χεῖρα ὑπερέχειν καὶ ῥύεσθαι οὕτω κινδύνων χαλεπῶν. Βασιλεὺς δὲ οὐδὲν πλέον μαθεῖν δεδυνημένος, ἢ ὅτι Περσικὴ στρατιὰ ἡ ἐπελθοῦσα ἦν, ἦλθεν εἰς Κουμουτζηνὰ πρὸς τὸν υἱόν. Καὶ ὁμιλήσας ὅσα ἔδει, ταχέως ἐπανέστρεφεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐπανιόντι δὲ ἠγγέλλετο ὡς ἐκ Βυζαντίου ψιλοὶ τοξόται ἐν πεντηκοντόροις τέσσαρσιν ἐλθόντες, καὶ ἑτέρων ἐκ τῆς Θρᾴκης ἐπιγενομένων πεζῶν, Ἀσώματον τὸ φρούριον πολιορκοῖεν. Ἐδόκει δὴ οὖν ἅμα τοῖς συνοῦσι πεντήκοντα, βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς τὸ φρούριον πολιορκοῦντας. Ἐκεῖνοι δὲ ἐπεὶ ἐπιοῦσαν εἶδον τὴν στρατιὰν, ἐπὶ γεωλόφου τινὸς ἠμύνοντο ἀνελθόντες· καὶ οἱ περὶ βασιλέα δὶς καὶ τρὶς ἐπιχειρήσαντες, ἐκείνου ἀπαγορεύοντος διὰ τὸ μὴ μάχεσθαι μετὰ συνέσεως πρεπούσης στρατιώτῃ, οὐκ ἠδυνήθησαν κρατῆσαι διὰ τὴν ἐκ τοῦ τόπου ὀχυρότητα, καὶ τὸ ἀμύνεσθαι αὐτοὺς τοῖς βέλεσι συχνοῖς. Ὡς δὲ ἐτραυματίζοντο οἵ τε ἵπποι καὶ οἱ στρατιῶται, ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς ἕπεσθαι αὐτῷ, εἰ βούλοιντο κρατεῖν τῶν ἀντιτεταγμένων· καὶ ἐδόκουν ἀναχωρεῖν καταλιπόντες. Ἐκεῖνοι δὲ οὐ συνιδόντες τὴν ἀπάτην, καὶ νομίσαντες ἀπειπόντας τὴν πρὸς αὐτοὺς μάχην ἀναχωρεῖν, τοῦ λόφου κατελθόντες, ἐχώρουν ἐπὶ τὰς ναῦς· οἱ δὲ αὐτίκα ἐπιδραμόντες, ἐπεὶ πρὸς τὸ πεδίον ἦσαν, ἀπέκτεινάν τε οὐκ ὀλίγους, καὶ τοὺς πλείστους αὐτῶν εἷλον, ὀλίγων τινῶν διαφυγεῖν δεδυνημένων. Βασιλεὺς δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς Τραϊανούπολιν ἐπανελθὼν, ἐπεὶ καὶ ἡ στρατιὰ ἐκείνη ἡ περικαθημένη τῆς νυκτὸς, ὥσπερ εἴρητο, ἧκε πρὸς Ἀμοὺρ, γνωρίσας οἷα συμβαίη περὶ αὐτὸν, καὶ ὅπως ἐκ κινδύνων φανερῶν ὑπὸ Θεοῦ ῥυσθείη αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἅπαντες, πολλὰς ὡμολόγουν χάριτας Θεῷ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς προνοίας τῆς περὶ αὐτούς. Παρῄνει τε ὁ βασιλεὺς τοῖς συνοῦσι μηδέποτε ἀμελεῖν τῆς φυλακῆς, μάλιστα νυκτὸς, τοῖς συμβεβηκόσι παραδείγμασι χρωμένοις. Εἰ γὰρ μὴ θαῤῥοῦντες αὐτοὶ τοῖς τε ἐν Τραϊανοῦ στρατοπεδευομένοις καὶ τοῖς ἐν Κουμουτζηνοῖς μετὰ τοῦ υἱοῦ τὴν προσήκουσαν ἑαυτῶν ἐποιοῦντο φυλακὴν, οὐκ ἂν τοιούτοις περιέπιπτον κινδύνοις, ὧν εἰ μὴ Θεὸς ἐῤῥύετο φιλανθρώπως, κἂν πεπονθότες ἦσαν ἄξια δακρύων. Ταῦτα μὲν οὖν τὸν τρόπον τοῦτον συνηνέχθη. Ἀμοὺρ δὲ ἐπεὶ αἵ τε Βυζαντίηθεν τριήρεις ἧκον, καὶ τριάκοντα ἐκ τῶν σφετέρων εἰς τὴν Αἶνον, βασιλεῖ ἐπαγγειλάμενος ἐν πεντεκαίδεκα ἡμέραις πέμψειν

A obstupescentes, divina eum protegente dextera tam exitiali periculo ereptum censuerunt. Imperator cum plus comperire non potuisset, quam Persas et prædones esse, Cumutzena ad filium venit, quocum quæ tempus monebat collocutus, castra mox repetiit. In itinere certior fit, Byzantio levis armaturæ sagittarios, Threicio adjuncto peditatu ad Asomatum castellum expugnandum quinquaginta remorum actuariis quatuor advenisse. Statuit igitur Asomatensibus cum suis quinquaginta comitibus succurrere. Hostes viso appropinquantium globo in collem confugientes se tuebantur. Imperatoria cohors bis et ter impetu facto (illo vetante, quod adversus prudentiam militarem pugnarent, quoniam adversarii natura B loci muniebantur (31), et subeuntes crebris telorum jactibus repellebant) iis potiri non valebant. Cum igitur et equi, et milites vulnerarentur, edixit imperator se sequerentur, si vellent vincere. Ergo se illis relictis abire simulant. Hostes non intellecta fallacia, ratique eos pugnæ desperantes discedere, colle degressi naves petunt. Tum qui abibant conversi in eos æquo campo statim incurrunt, multos occidunt, paucis terga dantibus, majorem partem capiunt. **584** Imperator in castra Trajanopolim reversus, postquam et manus illa, a qua noctu, ut dictum est, obsessi fuerant ad Amurium se contulit, quæ sibi evenissent, et quomodo cum suis universis, Deo secundo, manife- C stum discrimen evasisset, narravit. Omnes pro eorum salute divinæ providentiæ gratias egerunt. Hortabatur autem suos imperator ne unquam vigilias, præsertim nocturnas negligerent, recentissimoque exemplo ad confirmationem utebatur. Nam si ipsi non confisi ad Trajanopolim metantibus, neque iis qui Cumutzenis erant cum filio, pro se, ut par fuerat, excubias egissent, in casum hujuscemodi deventuros non fuisse, quo nisi Deus benigne eos respexisset, digna lacrymis pertulissent. Atque hæc isto modo contigerunt. Amurius ut Byzantio triremes ad Ænum cum triginta de suis affuerunt, pollicitus imperatori, quindecim diebus subsidium missurum, et se quoque brevi, domesticis ordinatis atque compositis, reversurum, semperque cum D eo, donec bellum finiatur, mansurum, dictaque salute, illico solvit. Intra dies tredecim adsunt copiæ quas promiserat. Amurii discessio multa imperatori incommoda generasse visa est, quæ tamen ipsa postmodum, quam is Deo curæ esset, non levi documento fuit. Triremes namque quatuor supra viginti Latinæ cum Rhodiorum et aliorum quorumdam instructæ Smyrnam adnavigarunt, castellumque in portu ceperunt, et naves Persicas complures exusserunt. Amurius præsens, ac totis

Jacobi Pontani notæ.

(31) Docuimus alibi, quantam commoditatem haberet in prælio locus superior. Livius lib. VII: *Præter virtutem locus quoque adjuvit, ut pila omnia hastæque non tanquam ex æquo missa, vana (quod plerumque fit) caderent: sed omnia librata ponderibus figerentur.*

viribus propugnans, Latinos depellere nequivit, qui usque hodie Smyrnæ portum obtinent. Aiebat autem imperator, si Amurio in Thracia versante Smyrnam occupari contigisset, non semet tantummodo, sed omnes mortales Amurium præ nimio erga imperatorem amore eam perdidisse suspicaturos fuisse. Nunc quoniam ipse cum suis copiis præsto fuerit, nullum se captæ civitatis culpam sustinere. Quocirca Deo expertæ procurationis gratias singulares agebat, qui etiam quæ molesta atque odiosa videntur accidere, tempore labente ad utilitatem constituta et administrata fuisse demonstrat. Sed de his paulo post dicemus. Post dicessum Amurii ab omnibus finitimis gravi et periculoso bello urgetur. Nam Crales cum robore exercitus sui Zichnas usque progressus est, eo consilio, ut eum in Thracia adoriretur, et Mœsorum rex Alexander, quidquid habebat copiarum, Stilbnum adduxit, 585 Palæologo juveni imperatori, id quod spoponderat, auxilio futurus. Patriarcha autem, vocato in concionem universo populo, in Cantacuzenum, ut filiis defuncti imperatoris, a quo plurimis amplissimisque beneficiis ornatus esset, impie et scelerate insidiantem invectus est. Deinde se patrem et tutorem adolescentis imperatoris promulgans, et pro ejus salute nulla discrimina, nullas dimicationes declinaturum, bellumque commune finiturum profitens, omnes ad arma contra Cantacuzenum exstimulavit, alios quidem per se propensos, alios necessitate eodem trahente, quippe qui alioqui suspicionem non evitarent. Et omnes se expeditioni pedites equitesque accingebant. Dabant item nomina proceres, quotquot adhuc a vinculis immunes erant: partem enim majorem magnus dux alios in carceribus attinebat, collariis injectis, in quibus et de Andronico Asane Cantacuzeni socero quæstio habebatur, quosdam in ipsorum ædibus interdicto aditu custodiebat, eratque cum plena et absoluta potestate summus exercitus imperator. Atque hi adolescentem Joannem imperatorem secum ducentes, Heracleam Thraciæ venerunt, mittentesque etiam ad Momitzilum, castellorum Meropes et aliorum agrestium a Cantacuzeno commissam præfecturam gerentem, multis promissis ad arma in eumdem capessenda pellexerunt. Jam enim ora hominum pervolabat, nec illi potentia deerat. Sic itaque Cantacuzenus bello ex omni parte petebatur, et metuere cogebatur. Nihilo minus pro perpetua consuetudine sua in periculis mentem excelsam retinens, et ingruentia mala æquabili ac leni animo tolerans, ad Alexandrum Mœsorum regem legatos mittit, eum hortans uti hoc negotio supersedeat, quandoquidem hoc adversus se comparatum bellum brevi multas ei clades daturum sit. Ipse in Chalcidica Gratianopolim, non illam quidem amplam, cæterum cum natura loci, tum mœnibus munitissimam urbem et alioqui omnimodis commodam, et Chalcidices tanquam metropolim obsidet. Ab oppugna-

A στρατιάν, αὐτός τε ἐπανήξειν μετ' ὀλίγον καταστησάμενος τὰ οἴκοι, καὶ μέχρι παντὸς αὐτῷ συνδιατρίψειν ἄχρις ἂν ὁ πόλεμος καταλυθῇ, καὶ συνταξάμενος εὐθὺς ἀπέπλευσεν. Εἴσω δὲ τριῶν καὶ δέκα ἡμερῶν, ἣν ἐπηγγείλατο στρατιάν, ἔπεμψε πρὸς βασιλέα. Τότε μὲν οὖν δυσχερείας ἔδοξε πολλῆς ἡ ἀναχώρησις Ἀμοὺρ αἰτία γεγονέναι βασιλεῖ. Ὕστερον μέντοι, τῆς περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας οὐ μικρὸν καὶ αὕτη δεῖγμα ἐφαίνετο γεγενημένη. Τριήρεις γὰρ τέτταρες καὶ εἴκοσι Λατινικαὶ ἔκ τε Ῥοδίων καί τινων ἑτέρων παρεσκευασμέναι, ἐπέπλευσαν τῇ Σμύρνῃ, καὶ τὸ πρὸς τῷ λιμένι φρούριον εἷλον, καὶ ναῦς ἐνέπρησαν οὐκ ὀλίγας Περσικάς. Ἀμοὺρ δὲ παρὼν καὶ ἀμυνόμενος, ὡς μάλιστα ἐνῆν, οὐκ ἴσχυσε περιγενέσθαι τῆς Λατινικῆς δυνάμεως.
B Ἄχρι γὰρ νυνὶ ὑπ' ἐκείνων ὁ Σμύρνης ἔχεται λιμήν. Ἔλεγε δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡς εἰ συνέβαινεν Ἀμοὺρ κατὰ τὴν Θρᾴκην διατρίβοντος ἁλῶναι Σμύρναν, οὐκ αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι τῆς εἰς βασιλέα ἕνεκα εὐνοίας τὴν πόλιν Ἀμοὺρ ἀπολωλεκέναι ἂν ὑπώπτευσαν. Νυνὶ δὲ ἐκείνου μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐκεῖ παρόντος, μηδεμίαν πρὸς αὐτὸν αἰτίαν εἶναι τῆς ἁλώσεως. Δι' ἃ πολλὰς ἀπεδίδου Θεῷ εὐχαριστίας τῆς περὶ αὐτὸν κηδεμονίας, ὅτι καὶ ἃ δοκεῖ συμβαίνειν δυσχερῆ, πρὸς τὸ λυσιτελοῦν ὕστερον ἀποδείκνυται οἰκονομούμενα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὀλίγῳ ὕστερον. Τότε δὲ Ἀμοὺρ ἀναχωρήσαντος, εὐθὺς ὑπὸ πάντων τῶν περιοίκων πόλεμος δεινὸς βασιλέα περιΐστατο· ὅ τε γὰρ Κράλης, τὸ
C κράτιστον ἄγων τῆς οἰκείας στρατιᾶς, ἄχρι Ζιχνῶν ἀφῖκτο, γνώμην ἔχων, ὡς κατὰ Θρᾴκην ἐπιθησόμενος βασιλεῖ, καὶ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἧκεν ἐπὶ Στίλπνον πανστρατιᾷ, Παλαιολόγῳ τῷ νέῳ συμμαχήσων βασιλεῖ, ὥσπερ ἦν ὑπεσχημένος. Πατριάρχης τε ἐκκλησίαν ἀπὸ πάντων Βυζαντίων ποιησάμενος, καὶ πολλὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως καθαψάμενος, ὡς ἀδίκως καὶ παρανόμως τοῖς παισὶν ἐπιβουλεύοντος βασιλέως, οὗ πολλῶν ἀπέλαυσε καὶ μεγίστων εὐεργεσιῶν, ἔπειτα ἑαυτὸν πατέρα καὶ κηδεμόνα τοῦ νέου βασιλέως ἀνακηρύξας, καὶ ὡς διὰ τὴν ἐκείνου σωτηρίαν κινδύνοις καὶ μάχαις καὶ αὐτὸς ἔγνω παραβάλλεσθαι, καὶ καταλύειν τὸν κοινὸν πολέμιον, πάντας παρώρμησε πρὸς τὸν Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως
D πόλεμον, τοὺς μὲν ἑκόντας, ἔστι δ' οὓς καὶ δι' ἀνάγκην δείσαντας τὸ ὑποπτεύεσθαι. Καὶ πάντες κοινὴν ἐκστρατείαν ἐποιήσαντο πεζοί τε καὶ ἱππεῖς· παρῆσαν δὲ καὶ τῶν συγκλητικῶν, ὅσοι ἦσαν ἔτι ἄδετοι· τοὺς πλείους γὰρ αὐτῶν ὁ μέγας δοὺξ, τοὺς μὲν ἐν δεσμωτηρίοις εἶχεν ὑπὸ κλοιοῖς, ἐν οἷς καὶ Ἀνδρόνικος Ἀσάνης ὁ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἐξητάζετο πενθερὸς, ἔστι δ' οὓς καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις ἐφρούρει ἀπροΐτους. Αὐτὸς δὲ ἦν τῆς στρατιᾶς αὐτοκράτωρ στρατηγός. Οἳ καὶ βασιλέα τὸν νέον ἔχοντες Ἰωάννην, ἧκον εἰς Ἡράκλειαν τῆς Θρᾴκης· πέμψαντες δὲ καὶ πρὸς Μομιτζίλον, ὃς τῶν κατὰ Μερόπην φρουρίων καὶ τῶν ἄλλων νομάδων ὑπὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἐνεχειρίσθη τὴν ἀρχὴν, ἔπεισαν ὑποσχέσεσι πολλαῖς, πόλεμον πρὸς

ἐκεῖνον ἅρασθαι. Ἦν γὰρ ἤδη ἐν λόγῳ τινὶ ὁ Μομιτζίλος, καὶ δύναμιν περιβεβλημένος ἱκανήν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ πόλεμος πανταχόθεν βασιλέα περιΐστατο, καὶ ὑποπτεύειν δεινὰ εἰσῄει. Αὐτὸς δὲ ὥσπερ εἰώθειν, ἀεὶ πρὸς τοὺς κινδύνους μεγαλοψυχῶν, καὶ τῶν δεινῶν τὰς ἐπιφορὰς ὁμαλῶς καὶ πράως διαφέρων, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον τὸν Μυσῶν βασιλέα πρεσβείαν ἐποιεῖτο, καὶ παρῄνει ἡσυχίαν ἄγειν, ὡς οὐ πολλῷ ὕστερον ἐκείνῳ αἰτίου συμφορῶν πολλῶν τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου γενησομένου. Αὐτὸς δὲ γενόμενος πρὸς τὴν Χαλκηδικήν, τὴν Γρατιανοῦ πόλιν ἐπολιόρκει οὖσαν οὐ μεγάλην, ὀχυρωτάτην δὲ, ἔκ τε φύσεως τοῦ τόπου καὶ τῶν τειχῶν τῆς κατασκευῆς· ἄλλως δὲ εὐφυῶς πρὸς πάντα ἔχουσαν, καὶ ὥσπερ μητρόπολιν οὖσαν τῆς Χαλκηδικῆς. Πρὸς μὲν οὖν τειχομαχίαν οὐκ ἐπεχείρει· ᾔδει γὰρ ἀνάλωτον ὅπλοις καὶ χειρῶν βίᾳ ἐσομένην· δεσμωτῶν δὲ οὐκ ὀλίγων ἐκ τῶν πολιτῶν ἐν τῇ ταύτης ἀκροπόλει φρουρουμένων διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν, πέμψας κρύφα, διελέγετο αὐτοῖς, εἰ δύναιντο, κρατήσαντες τῆς ἀκροπόλεως, παραδιδόναι τὴν πόλιν· καὶ ἐπηγγέλλοντο καὶ αὐτοὶ προθύμως ὑπελθεῖν τὴν ἐπιχείρησιν, καὶ σύνθημα τῆς ἐφόδου ἔδοσαν, νυκτὸς μὲν φρυκτὸν ἀνίσχειν, ἡμέρας δὲ καπνὸν δεικνύειν τῆς ἐπιχειρήσεως σημεῖον. Διὰ ταύτην μὲν οὖν τὴν αἰτίαν ὁ βασιλεὺς, καίτοι περιῤῥεόμενος πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ πολέμου, οὐκ ἀνίστατο ἐκ τῆς πολιορκίας, ἀλλ' ἐφιλονείκει πρὸς πάντα ἀντικαθίστασθαι ὁμοίως. Ὑφ' ὃν δὲ ταῦτα χρόνον ἐτελεῖτο, καὶ ἡ Λατινικὴ δύναμις ἡ ὀλίγῳ ὕστερον ἐπελθοῦσα ἐκράτησε τειχομαχίᾳ, ἐν τέσσαρσι καὶ εἴκοσι τριήρεσι περὶ Παλλήνην πεπυσμένοι πρός τινα λιμένα Λογγὸν ἐγχωρίως προσαγορευόμενον ναῦς ἑξήκοντα ἐφορμεῖν Περσικὰς, ἐπέθεντό τε καὶ ἐκράτησαν αὐτῶν κενῶν. Τὸ γὰρ Περσικὸν, μὴ δυνάμενον ἀντικαθίστασθαι πρὸς ναυμαχίαν, τὰς ναῦς καταλιπόντες, διεσώζοντο εἰς τὴν γῆν. Λατῖνοι δὲ ἀνελκύσαντες τὰς ναῦς καὶ πυρὶ παραδόντες, ἀνεχώρουν. Οἱ Πέρσαι δὲ ἀπολειφθέντες ἀπορίᾳ νεῶν, ἔγνωσαν δεῖν ἐπὶ Χεῤῥόνησον τῆς Θρᾴκης διὰ τῆς ἠπείρου ἀναχωρεῖν, ὡς ἐκεῖθεν εἰς Ἀσίαν περαιωσόμενοι εὐπορήσαντες νεῶν.

A tione igitur temperabat, quod manu et armis inexpugnabilem sciret. In cujus arce cum multi cives, quod illi bene vellent, vincti tenerentur, per internuntium clam cum iis egit, ut si possent, arce potiti, urbem sibi traderent. Promittunt impigre se conaturos, et tesseram sive signum, unde et ipsos jam opus aggredi, et se accersiri nosset, noctu quidem sublatam facem (32), **586** interdiu autem fumum constituunt. Hac de causa imperator quanquam hostibus undique instantibus obsidionem continuat, et omnibus æque resistere contendit. Circa idem tempus, paulove post quo hæc fiebant, Latini Smyrnam quatuor et viginti triremibus invaserunt et expugnarunt. Et cum apud Pallenen, ad portum quemdam indigenis Longum B appellatum, naves Persicas sexaginta delatas rescissent, in eos cursu directo, vacuis potiti sunt. Persæ siquidem navali prælio imbelles, terræ se credentes, naves in solo destituerant, quibus Latini subductis et crematis recesserunt. Persæ navibus carentes, Cherronesum Thraciæ per continentem eundum, et inde navium facultate suppeditante, in Asiam sibi trajiciendum existimarunt.

CAPUT LXIX.

Persarum et Triballorum certamen. Persæ astu quodam vincunt, et pacta mercede Cantacuzeno serviunt. Gratianopolis capitur. Quomodo Angelitzes præfectus pecuniam suppeditarit non modicam. Obitus episcopi Didymotichensis. Alexander Mæsus Morrham ingressus, imperatoris adventu audito, trans Hebrum fugit. Legatis respondet

Κράλης δὲ ἐν Ζίχνᾳ ἐστρατοπεδευμένος, ὥσπερ ἔφημεν, ἐπὶ τῷ Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ πολεμεῖν, ἐπεὶ πύθοιτο τὸ περὶ τοὺς Πέρσας συμβὰν, καὶ ὡς διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐπὶ Χεῤῥόνησον μέλλουσιν ἰέναι, τὸ κράτιστον τῆς περὶ αὐτὸν ἀπολεξάμενος στρατιᾶς, καὶ στρατηγὸν αὐτοῖς ἐπιστήσας τὸν εὐψυχίᾳ καὶ τόλμῃ καὶ ἐμπειρίᾳ τῶν παρ' αὐτῷ δυνατῶν δοκοῦντα ὑπερέχειν Πρεάλιμπον ὠνομασμένον ἐκέλευσε συμπλέκεσθαι τοῖς βαρβάροις, οἵπερ ἂν συντύχωσι, καὶ πρός τινα τόπον Στεφανιανὰ λε-

C Jam vero Crales fixis apud Zichnas tentoriis, quo cum Cantacuzeno confligeret, ut demonstratum est, ut de Persarum eventu, et illac in Cherronesum iter facturos audivit, delectis de exercitu suo fortissimis, datoque illis duce, qui præstanti animo et usu inter proceres Triballorum eminere videbatur, Prealimpum vocabulo, cum barbaris obviis pugna decertare jussit. Itaque loco quodam Stephaniana dicto in eos incidentes, ad pugnam aggrediuntur. Persæ, ut in planitie equitum ti-

Jacobi Pontani notæ.

(32) Dari noctu signum ignibus jactis, aut facibus elatis usitatum est militiæ. Sic Sinonem et Helenam Græcis dedisse signum navibus redeundi, et Trojam occupandi, auctor est Tryphiodorus, his versibus, ut quidem a Xylandro Latine sunt redditi :

Ilicet Æacidæ juxta sublime sepulcrum
Exhibuit signum lucenti lampade Graiis
Æsonides, tacita monuitque recurrere classe.
Pervigil ipsa etiam e celso formosa cubili
Purpureo socios hortata est Tyndaris igni

De Helena expresse affirmat etiam Maro libro VI :

flammam media ipsa tenebat
Ingentem, et summa Danaos ex arce vocabat.

Arabes quoque adventum hostium interdiu fumo, noctu igne significasse testatur Frontinus lib. II, cap. 5.

mentes incursum, in montem vicinum et loca impedita secedunt. Triballi difficiles aditus cernentes, ratique, si per angustias penetrando sese impellerent et coarctarent, equos complures hinc inde sagittis confixos a barbaris perituros, seque nihil nisi vulnera reportaturos, de equis descendentes, pedibus per acclivia operose ac difficulter, armorum pondere retardati, in hostes ibant. Videntes Persæ Triballos adeo per invia eluctantes, quiddam curiosum magis quam generosum facere decernunt, et fuga simulata montis ulteriora petunt. Triballi fraudis ignari sequuntur. Qui postquam ab equis, iisque non paucis destiterunt, Persæ denuo agglomerati, directe quidem
587 contra eos non contenderunt, sed ab altera parte circumventis, ad equos illorum cucurrerunt, et quia armis non gravabantur, antevertentes Triballos conscenderunt: qui equis spoliati ad cædem opportuni erant, ceciderunique complures, nec pauci capti sunt, reliqui per montem huc illuc fugientes, ægre se morti subduxerunt. Crales de suorum clade accepto nuntio, etiam ipse recessit, propter calamitatem, belli in imperatorem immemor. Non tamen rem penitus negligebat, sed et domi sedens bellaturiebat. Persæ victores ad Cantacuzenum Gratianopolim obsidentem legatos mittunt, naves suas inflammatas, et Triballos ab se victos indicant, et se illius cupidos Chersonesum petere, ut inde in Asiam navigent. Orant etiam ne quid sibi per ejus regionem ambulaturis molestiarum exhibeatur. Quod si quid ipsis contra hostes egeret, promittere se promptam operam, si stipendia pacta numerentur: erant autem ter mille et centum. Imperatori subsidium hoc perquam opportunum, summopereque necessarium videri, cum hostes tam multi, tamque potentes incumberent: nondum enim Crales Zichnis domum discesserat. Pecunia autem non suppetente, haud parum cruciabatur. Attamen donatis legatis eos adduxit, ut in stipendium certum exercitus illius commilitium secum paciscerentur, usque ad dies quadraginta. Quod ne statim peterent, sed post lucem decimam quintam, ex quo ad se accessissent: volebat enim interea Didymoticho curare pecuniam. Sic igitur cum legatis pactione confecta, eos ad castra remisit, cumque iis unum de suis, qui illas copias celeriter adduceret. Postridie in arce Gratianopolitana vincti, custodibus meridie impetu facto jugulatis, imperatorem fumi signo ex composito advocant, quo viso confestim cum auxilio accurrens, arcem totamque urbem capit, et cætera lætatus quod urbem tam pulchram nullo labore periculoque obtinuisset, etiam grandem pecuniam, quam maxime indigebat, invenit. Angelitzes enim quidam, abjectus et obscurus civis, antea thesauri reperti suspicione laborabat, cui, re nondum certa, negotium nemo facessebat. At vero tempore hujus sævi belli rebus omnibus in contrarium mu-

A γόμενον περιτυχόντες, καθίσταντο πρὸς μάχην. Οἱ Πέρσαι δὲ ἐπεὶ πεδίον ἦν ἐφ' οὗ Τριβαλοῖς ἔμελλον ἰέναι ἐς τὰς χεῖρας, δείσαντες τὴν ἔφοδον τῶν ἱππέων, ἀνεχώρουν πρὸς τὸ ὄρος καὶ τὰς δυσχωρίας· ἦν γὰρ ἐγγύς. Ὁρῶντες δὲ οἱ Τριβαλοὶ δυσπρόσοδον τὸ χωρίον, καὶ νομίσαντες εἰ διὰ τῶν στενῶν εἰσωθοῖεν ἑαυτοὺς, ἵππους τε ἀπολεῖν πολλοὺς περιτοξευομένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ αὐτοὺς τραυματισθήσεσθαι, ἀποβάντες τῶν ἵππων, ἐβάδιζον πεζοὶ ἐπὶ τοὺς πολεμίους, δυσέργως καὶ μετὰ βίας ἐπὶ τὸ ἄναντες ἰόντες διὰ βαρύτητα τῶν ὅπλων. Οἱ Πέρσαι δὲ ἰδόντες οὕτω πεζοὺς ἐπὶ τὴν ἄνοδον βιαζομένους, περιεργότερόν τι μᾶλλον ἔγνωσαν, ἢ ἀνδρειότερον ποιεῖν· καὶ ὑποκρινάμενοι φυγὴν, μᾶλλον ἀνεχώρουν πρὸς τὸ ὄρος, οἱ δ' ἐφείποντο, μὴ
B συνιδόντες τὴν ἀπάτην. Ἐπεὶ δὲ ἀπέστησαν ἑκάτεροι τῶν ἵππων οὐκ ὀλίγον, οἱ Πέρσαι συστραφέντες, ἐναντίον μὲν οὐκ ἐχώρουν Τριβαλῶν, ἀλλ' ἐκπεριελθόντες ἑκατέρωθεν, ἔθεον ἐπὶ τοὺς ἵππους· ἄνοπλοι δὲ καὶ κοῦφοι ὄντες, φθάσαντες τοὺς Τριβαλοὺς, ἐκράτησαν τῶν ἵππων, καὶ ἐπέβησαν αὐτοί· Τριβαλοὶ δὲ τῶν ἵππων ἀφῃρημένων ἕτοιμοι ἦσαν πρὸς σφαγήν. Ἔπεσον γὰρ οἱ πλείους κτεινόμενοι ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἑάλωσάν τε οὐκ ὀλίγοι· οἱ λοιποὶ δὲ μόλις διεσώθησαν πεζοὶ ἐπὶ τὸ ὄρος διασκεδασθέντες. Κράλης δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο τὴν ἧτταν τῆς οἰκείας στρατιᾶς, δείσας, ἀνεχώρει καὶ αὐτὸς, τοῦ πρὸς βασιλέα πολέμου ἐπιλελησμένος διὰ τὴν συμβᾶσαν συμφοράν. Οὐ μὴν ἠμέλει γε, ἀλλὰ καὶ οἴκοι
C καθήμενος ἐπολέμει. Οἱ Πέρσαι δὲ μετὰ τὴν νίκην πυθόμενοι Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα τὴν Γρατιανοῦ πολιορκεῖν, πρεσβείαν πέμψαντες, τόν τε ἐμπρησμὸν τῶν νεῶν ἐδήλουν τῶν σφετέρων, καὶ τὴν ἧτταν Τριβαλῶν, καὶ ὡς αὐτοὶ φιλίως διακείμενοι πρὸς αὐτὸν, ἐπὶ Χεῤῥόνησον ἐγνώκασι χωρεῖν, ἵν' ἐκεῖθεν περαιωθῶσιν εἰς Ἀσίαν· ἠξίουν τε μηδὲν αὐτοῖς παρενοχλεῖν μέλλουσι διὰ τῆς ἐκείνῳ ὑπηκόου διιέναι. Εἰ δέ τι δέοιτο αὐτῶν κατὰ τῶν πολεμίων προθύμους εἶναι συμμαχεῖν, εἰ χρήματα παράσχοιτο, ὅσα ἂν συμβῶσιν· ἦσαν δὲ τρισχίλιοι καὶ ἑκατόν. Βασιλεῖ μὲν οὖν ἐδόκει ἀναγκαιοτάτη εἶναι ἡ τῆς Περσικῆς συμμαχία στρατιᾶς, καὶ μάλιστα ἐπὶ καιρὸν γεγενημένη, τοσούτων πολεμίως ἐπιόντων πάντοθεν καὶ οὕτω δυνατῶν· οὐδέπω γὰρ ᾔδει
D Κράλην πρὸς τὴν οἰκείαν ἐν Ζιχνῶν ἀνακεχωρηκότα· χρημάτων δὲ οὐκ εὐπορῶν, οὐ μετρίως ἠνιᾶτο· ὅμως τοῖς πρεσβεύσουσι δῶρα παρασχόμενος, ἔπεισε συνθέσθαι ἐπὶ χρήμασι ῥητοῖς συμμαχεῖν αὐτῷ τὴν στρατιὰν ἡμέρας τεσσαράκοντα, τὰ χρήματα δὲ μὴ αὐτίκα ἀπαιτεῖν, ἀλλὰ μετὰ πεντεκαιδεκάτην τῆς ἀφίξεως ἡμέραν· γνώμην δὲ εἶχεν ὡς ἐν ταύταις ἐκ Διδυμοτείχου μεταπεμψόμενος. Οὕτω μὲν οὖν μετὰ τῶν πρέσβεων συμβάσεις θέμενος, ἔπεμπεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τῶν οἰκείων συνεκπέμψας ἕνα, ὥστε κατὰ τάχος ἀγαγεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν στρατιάν· εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ μετὰ τῶν πρέσβεων τὴν ἐκ βασιλέως ἀναχώρησιν οἱ ἐν ἀκροπόλει τῆς Γρατιανοῦ δεσμῶται τοῖς φυλάττουσι μέσης ἡμέρας ἐπιθέμενοι καὶ κρατήσαντες ἐκάλουν βασιλέα καπνῷ

ἐπιδεικνύντες, ὥσπερ ἦν συντεθειμένον. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὸ σύνθημα εἶδεν, ὀξέως ἐπιβοηθήσας, εἷλε τὴν πόλιν ἐκ τῆς ἄκρας· καὶ τά τε ἄλλα ἥσθη, οὕτω πόλιν καλὴν ἀπονητὶ καὶ χωρὶς κινδύνων κατασχών, καὶ χρημάτων εὐπόρησεν οὐκ ὀλίγων, ὧν μάλιστα ἐδεῖτο. Ἀγγελίτζης γάρ τις ἐκ τῶν φαύλων καὶ ἀσήμων πολιτῶν, πρότερον ὑπωπτεύετο θησαυρὸν χρημάτων εὑρηκέναι· ἀδήλου δὲ ὄντος τοῦ πράγματος, οὐδεὶς ἠνώχλει· κατὰ δὲ τὸν χρόνον τούτου τοῦ δεινοῦ πολέμου, εἰς τοὐναντίον ἅπαν τῶν πραγμάτων περιτραπέντων, καὶ τῶν μὲν ἀρίστων ἐκβληθέντων καὶ εἰργομένων ἁπανταχοῦ, ἀρχόντων δὲ τῶν φαύλων, καὶ οὐδὲ ἄμεινον τῶν πολλῶν διακειμένων, καὶ ὁ Ἀγγελίτζης οὗτος ἄρχων ἀπεδείχθη τῆς Γρατιανοῦ διὰ τὸ πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ἔθος. Καιροῦ δὲ τυχών, ἐχρῆτο τῷ πλούτῳ, καὶ φανερὸς ἦν ἔχων, ὥσπερ ὑπωπτεύετο τὸν θησαυρόν. Κατασχόντος δὲ τὴν πόλιν βασιλέως, ἐπεὶ μὴ ἐξῆν ἀρνεῖσθαι, τοῦ πράγματος οὕτω φανεροῦ γεγενημένου, μετὰ τὸ πάντα ὅσα ἦν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀφαιρεθῆναι ὄντα οὐκ ὀλίγα, καὶ περὶ τῶν κρυπτομένων ἠρευνᾶτο, καὶ παρέσχετο πολλά. Ἃ ἐξήρκεσε βασιλεῖ πρός τε ἄλλας δαπάνας ἀναγκαίας, καὶ πρὸς τὸ Πέρσαις τοῖς συμμάχοις ἀποδοῦναι ὃν ὑπέσχετο μισθόν. Ὑπὸ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, καὶ ὁ Διδυμοτείχου ἐτεθνήκει ἀρχιερεύς. Πέμπτῃ δὲ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν, καὶ Γραβᾶς ὁ Σχουτέριος ἐτεθνήκει, ὥσπερ ἦν ὁ ἀρχιερεὺς προειρηκώς, ὃ μάλιστα ἐλύπησε τὸν βασιλέα. Ἦν γὰρ περὶ ἐκεῖνον πολλὴν τὴν αἰδῶ καὶ τὸ σέβας κεκτημένος. Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μυσῶν βασιλεύς, ἐπεὶ οἱ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως πρέσβεις ἧκον πρὸς αὐτόν, καὶ ἀπήγγελλον τὰ τῆς πρεσβείας, λόγον μὲν οὐδένα ἐποιήσατο πρὸς τὰ εἰρημένα· στρατιὰν δὲ ἔχων, ἦλθεν ἄχρι Μόῤῥας, τὰ ἐκεῖ πολίχνια, εἰ δύναιτο, παραστησόμενος ὑπήκοα ὄντα βασιλεῖ. Ἓν δὲ αὐτῶν Ὑπερπυράκιον ὠνομασμένον, καὶ πρὶν ἐκεῖνον ἥκειν, ἄρχοντα εἰσεδέξαντο πεμφθέντα παρὰ Ἀλεξάνδρου, ἔμελλον δὲ καὶ φρουράν· ἃ παρὰ τῶν πρέσβεων μαθὼν ὁ βασιλεύς, ἐπεὶ καὶ ἡ στρατιὰ παρῆν ἡ Περσική, καὶ περὶ τοῦ Κράλη ἐπυνθάνετο, ὡς ἀναστρέψειεν εἰς τὴν οἰκείαν διὰ τὴν πληγὴν τῆς στρατιᾶς, εὔθυμος γενόμενος, καὶ Ματθαῖον τὸν υἱὸν ἄρχοντα τῆς τε Γρατιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων, αἳ ὑπήκοοι ἦσαν ἐν τῇ Χαλκηδικῇ καταλιπών, ὡς εἶχε τάχους, πρὸς Μόῤῥαν ἐπὶ τοὺς Μυσοὺς ἐχώρει. Αἰσθόμενος δὲ Ἀλέξανδρος, ἐπεὶ μὴ ἀντικαθίστασθαι ἠδύνατο πρὸς μάχην, σπουδῇ πολλῇ διέβαινε τὸν Ἕβρον ἀτάκτως καὶ πεφυρμένος, καὶ ἐστρατοπεδεύετο ἐκεῖ, ὡς τοῦ ποταμοῦ κωλύσοντος βασιλέα μὴ συμπλέκεσθαι αὐτοῖς. Ἀπώλοντο δὲ κατὰ τὸν πόρον, στρατιῶταί τε ὀλίγοι, καὶ ἵπποι πλεῖστοι, καὶ ἀποσκευαί· οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ ῥείθρου, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ ἐν προτάκτοις ὑπὸ βασιλέως τεταγμένοι ἔτι τῶν Μυσῶν διαβαινόντων ἐπέκειντο αὐτοῖς. Ὑπερπυράκιον δὲ αὖθις ἀνεσώσατο ὁ βασιλεύς, τοῦ παρὰ Ἀλεξάνδρου ἄρχοντος διαδρᾶναι δυνηθέντος ἅμα τῷ πυθέσθαι βασιλέα ἥκοντα. Ἀλέξανδρος δὲ τοῖς βασιλέως πρέσβεσιν αὐτίκα χρηματίσας, καὶ θέμενος σπονδάς, ἐξέπεμψε μηδὲν ἠδικηκέναι εἰρηκώς, δι' ὃ δικαίως ἀμυνεῖται βασιλεύς, καὶ ἀνέστρεφεν εἰς τὴν οἰκείαν.

A talis, et optimatibus quidem ubique pulsis, in carceremque conjectis, **588** præfectis autem improbis ac nihil a vulgi conditione differentibus, etiam Angelitzes iste præfectus Gratianopolis, propter odium quod in Cantacuzenum gerebat, designatus est. Tum occasionem nactus, divitiis suis uti frui cœpit, et quod prius suspiciosum erat de thesauro, tunc plane verum apparuit. Imperatore autem urbe potito, quia rem adeo jam vulgatam negare non licebat, ablatis omnibus copiis ejus familiaribus, iisque non modicis, insuper de occultata pecunia examinatus, eam et multam quidem protulit : quæ imperatori, tum ad alias impensas necessarias, tum ad solvenda Persis promissa stipendia suffecit. Sub idem tempus episcopus Didymotichensis animam amisit, et die quinto post B Glabas Scuterius, ut ille prædixerat. Ex obitu episcopi imperator magnum animo dolorem accepit, plurimum enim virum reverebatur et sancte venerabatur. Alexander Mœsorum rex, ut oratores Cantacuzeni quid venissent exposuerunt, nihil respondit : cum exercitu autem Morrham ingressus est, oppidula illic imperatori subjecta, si posset, subacturus. Unum porro de illis, Hyperpyracium nomine, etiam ante Alexandri adventum præfectum ab eo missum susceperat, et erat quoque præsidium suscepturum. Imperator, ut hoc ex legatis didicit, quia et Persicum subsidium habebat, et Cralem propter plagam acceptam in provinciam C reversum audierat, hilaratus, Matthæo filio Gratianopolis aliarumque urbium in Chalcidica sibi parentium præfecto relicto, in Morrham contra Mœsos quantum potuit, properavit. Eo intellecto Alexander, quoniam acie resistere nequibat, mira festinatione et incomposite atque confuse Hebro transito, castra fecit, tanquam flumine imperatorem impedituro scilicet, ne illos secum conserere manus compelleret. Submersi sunt in transitu milites aliquot et equi complures : sarcinæ item et impedimenta non in flumine modo, sed hac etiam de causa amissa, quod in principiis ab imperatore locati, Mœsos adhuc transeuntes, a tergo ipsis instantes perurgebant. Hyperpyracium autem, præfecto, quem Alexander instituerat, simul ac D imperatoris adventum audivit fugæ, quia poterat, se mandante, receptum est. Alexander porro legatos mox responso dato, factoque fœdere dimittens, addensque nihil se per injuriam commisisse, quod imperator merito ulciscatur, in regnum suum se recepit.

589 CAPUT LXX.

Momitzilus tres naves Persicas exurit. Persæ reliqui socios, quos ab eodem occisos falso intellexerant, ulcisci ardent. Imperator de improviso superveniente Momitzilo, magnum adit periculum, et suis fugientibus, contra insequentes strenue se defendit. Lantzareti fidelitas erga dominum quam fideliter remuneratur imperator. Momitzilus despota ab imperatrice creatur, cui veniam petenti imperator ignoscit, et ejus dignitatem auget. Persæ ex pacto missionem petunt, et in Asiam revertuntur.

Imperator cum et Alexandrum submotum esse gauderet, Heracleenses, imperatoris adolescentis studiosos invadere parabat, cum Momitzilus a Byzantiis in eum irritatus, ut Didymotichum revenisse cognovit, Abderitas invasit, ubi quindecim naves ab Amurio ad imperatorem suppetias missæ stabant in littore, quas ducenti quinquaginta Persæ custodiebant, reliquis imperatorem sequentibus. Ex his Momitzilus illo impetu hostili tres incendit, nemo tamen Persarum interiit. Tum reliquis, qui apud imperatorem erant Persis, nescio quis nuntiavit, Momitzilum naves ad unam exussisse, et custodes ad unum obtruncasse, neminem effugere potuisse. Qui protinus arma capientes eum adoriri gestiebant, et imperatori contra venienti, dicentique post reditum ab Heraclea in eum qua par esset cura et studio pugnari posse, et expeditionem Heracleensem multis de causis magis videri necessariam ostendenti, illi contra respondebant nihil tam necessarium se putare quam suorum civium necem ulcisci. Perspiciens imperator eos cohiberi non posse, una manipulos Romanos mittit, simul ut regiunculam Momitzili velut aperti desertoris deprædarentur, simul quia barbaris metuebat, ne ab illo justum jam habenti exercitum, et ducibus illius ætatis audacia et animi celsitudine nihil concedente, delerentur. Momitzilus id quod evenit suspicione præcipiens, eam nimirum injuriam imperatorem inultam non passurum, sed manum contra se missurum, sparsos per regionem agrestes in oppida, et castella contraxit, seseque ad præliandum instruxit. Verum ubi animadvertit ex Persis et Romanis constantem exercitum validiorem esse, quam ut ei se deberet cum periculo objicere, in præsentia cœptis supersedendum, eorumque direptioni indulgendum, recedentibus autem inhærendum, et si quo possit damno mactandos duxit. Cum suis porro copiis Peritheorium, **590** quæ adhuc in fide imperatoris manebat, illic hostium discessum exspectaturus concessit. Cæterum imperatori et ipsi Camutzenis reditum suorum præstolanti, visum aliquantum progrediendum, si forte quampiam de illis auditionem acciperet, et usque ad urbem antiquam Mesenen, jam olim dirutam, cum comitatu circiter sexaginta militum vectus est. Ibi cum ab equis descendissent, missis prius speculatoribus, qui procul observarent, somno obrepente dormivit aliquandiu, atque inter dormiendum hanc vocem audiit, « Expergiscere, qui dormis, et resurge a mortuis, et illuminabit te Christus. » Qua voce confusus animi, repente surrexit, et rem præsentibus indicavit. Adsunt item speculatores, narrantes exerci-

A Βασιλεὺς δὲ ἀσμένως ἀποσκευασάμενος καὶ Ἀλέξανδρον, παρεσκευάζετο ὡς τοῖς εἰς Ἡράκλειαν ἐπιστρατεύσων ἅμα τῷ νέῳ συνοῦσι βασιλεῖ· Μομιτζίλος δὲ ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πεπυσμένος πόλεμον ἄρασθαι πρὸς βασιλέα, ἐπεὶ εἰς Διδυμότειχον ᾔσθετο ἀφιγμένον, Αὐδηρίταις ἐπεστράτευσεν, ἐν οἷς ὡρμίζοντο αἱ πρότερον παρὰ Ἀμοὺρ πεντεκαίδεκα νῆες πρὸς βασιλέα κατὰ συμμαχίαν ἀφιγμέναι, ἃς ἐφύλαττον πεντήκοντα καὶ διακόσιοι Περσῶν· οἱ λοιποὶ δὲ συνῆσαν βασιλεῖ· ἐξ ὧν ὁ Μομιτζίλος κατὰ τὴν ἔφοδον ἐκείνην ἐνέπρησε τρεῖς, τῶν ἄλλων περισωθεισῶν, Περσῶν δὲ ἀπώλετο οὐδείς. Πρὸς δὲ τοὺς βασιλεῖ συνόντας τις ἐλθὼν, ὡς ναῦς τε συμπάσας ἐμπρήσειε Μομιτζίλος ἐπελθὼν καὶ τοὺς φύλακας ἀποκτείνειε, διαδράναι δυνηθέντος μηδενὸς ἀπήγγειλεν. B Οἱ δ' ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις εὐθὺς, καὶ ὥρμηντο Μομιτζίλῳ ἐπιέναι· βασιλέως δὲ κωλύειν πειρωμένου, ὡς μετὰ τὴν ἐξ Ἡρακλείας ἐπάνοδον ἐπιστρατεύσοντας ἐκείνῳ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς, καὶ ἀναγκαιοτέραν τὴν εἰς Ἡράκλειαν στρατείαν ἐκ πολλῶν ἀποδεικνύντος, οὐδὲ ἀναγκαιότερον ἔφασαν ἐκεῖνοι τοῦ ἀμύνεσθαι ὑπὲρ τοῦ φόνου τῶν ὁμοφύλων. Ὁρῶν δὲ ὁ βασιλεὺς, ὡς μὴ δύναιτο κατέχειν, καὶ τὴν Ῥωμαίων συνεξέπεμπε στρατιὰν, ἅμα μὲν κακώσουσαν τὰ Μομιτζίλου ἤδη φανερῶς ἀφεστηκότος, ἅμα δὲ καὶ περὶ τῶν βαρβάρων δεδοικὼς μὴ διαφθαρῶσιν ὑπ' ἐκείνου, ἀξιόμαχον στρατόπεδον ἤδη κεκτημένου καὶ πρὸς τόλμαν καὶ εὐψυχίαν οὐδενὸς τῶν τότε λειπομένου. Μομιτζίλος δὲ ὅπερ ἐγίνετο C ὑπωπτευκὼς, ὡς οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο τὴν ὕβριν ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν πέμψοι στρατιὰν, τήν τε χώραν συνέστειλεν εἰς τὰς πόλεις, καὶ τὰ φρούρια καὶ αὐτὸς παρεσκεύαστο, ὡς ἐπὶ μάχην. Ὁρῶν δὲ τὴν Περσῶν καὶ Ῥωμαίων στρατιὰν δυνατωτέραν οὖσαν, ἢ ὥστε διακινδυνεύειν πρὸς αὐτὴν, τὸ νῦν μὲν ἔχον, ἔγνω ἡσυχάζειν, καὶ ἐπὶ λεηλασίαν τρέπεσθαι ἐᾷν, ἀναστρέφουσι δὲ ἐπιτίθεσθαι καὶ βλάπτειν, ἤν τι δύνηται· καὶ τὴν στρατιὰν ἔχων, κατὰ τὸ Περιθεώριον ὑπὸ βασιλίδα ἔτι τελοῦν διέτριβεν ἐλθὼν, καὶ τὴν ἀνάζευξιν περιέμενε τῆς στρατιᾶς. Βασιλεῖ δὲ τῷ Καντακουζηνῷ ἐν Κουμουζηνοῖς τὴν ἐπάνοδον τῆς στρατιᾶς καὶ αὐτῷ ἐκδεχομένῳ ἐδόκει δεῖν προελθεῖν ἐπὶ μικρὸν, εἴ πως ἐγένοιτο παρὰ τουτὶ περὶ τῆς στρατιᾶς πυθέσθαι· καὶ προῆλθεν ἄχρι πόλεως D Μεσήνης παλαιᾶς ἐκ πολλῶν ἐτῶν κατεσκαμμένης, ὅσον ἑξήκοντα ἔχων ἑπομένους στρατιώτας. Ἐκεῖ δὲ τοῦ ἵππου μετὰ τῶν συνόντων ἀποβὰς, σκοποὺς μὲν ἔπεμπε πρότερον φυλάττειν πόῤῥωθεν· νυσταγμῷ δὲ ληφθεὶς, ὕπνωττεν ἐπὶ μικρόν· ὑπνώττοντι δὲ ἠκούετο λέγουσα φωνή· « Ἔγειραι, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. » Ἀνέστη μὲν οὖν αὐτίκα, ὑπὸ τῆς φωνῆς θορυβηθεὶς, καὶ τοῖς παροῦσι διηγεῖτο. Ἅμα δὲ καὶ οἱ σκοποὶ

ἀπήγγελλον ἐλθόντες, ὡς προσελαύνει στρατιά· ἀκριβῶς δὲ οὐκ εἶχον εἰδέναι ὅθεν εἴη. Βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ᾠήθησαν μὲν εἶναι τὴν οἰκείαν ὑποστρέφουσαν ἐκ τῆς λεηλασίας. Ὅμως ὑπὸ τῆς κατὰ τοὺς ὕπνους τεθορυβημένος φωνῆς, τούς τε νεμομένους ἵππους ἐκεῖ τῆς στρατιᾶς ἐκέλευε τοὺς νομέας ἀπάγειν εἰς Κουμουτζηνά, καὶ Μανουὴλ τὸν Ταρχανειώτην ἐκ τῶν παρόντων ὀλίγους ἐκέλευεν ἀπολεξάμενον, εὐθὺ τῆς ἐρχομένης στρατιᾶς χωρεῖν, καὶ κατασκέπτεσθαι ὅθεν εἴη· αὐτὸς δὲ ἀνελάμβανε τὰ ὅπλα μετὰ τῶν συνόντων. Οὔπω δὲ ὡπλισμένων παντελῶς τεθορυβημένος ἐπανῆκεν ὁ Ταρχανειώτης, πολεμίους εἶναι φάσκων τοὺς ἐπιόντας. Οὔπω δὲ πᾶν εἴρητο ἔπος, καὶ οἱ πολέμιοι παρῆσαν. Ἦν δὲ ὁ Μομιτζίλος, χιλίους ἄγων ἐπιλέκτους, παρά τινων κατασκόπων, οὓς ἔπεμψεν αὐτὸς περὶ βασιλέως πεπυσμένος, ὅτι ἐν Μεσήνῃ τὸ νῦν ἔχον διατρίβει. Ἦν γὰρ ὀλίγον ἐν ᾧ διεῖχε Περιθεώριον Μεσήνης. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοὺς περὶ αὐτὸν συναγαγὼν, ἐβάδιζεν εὐτάκτως διὰ Μεσήνης τὴν ἄγουσαν εἰς Κουμουτζηνά. Ὁρῶν δὲ ὁ Μομιτζίλος οὐκ εὐθὺς ἐπὶ φυγὴν τραπέντας, ἀλλὰ βάδην καὶ τεταγμένως ἀπιόντας, ἔδεισε μή τινων ἐνεδρευόντων ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῆς πόλεως τροπὴ γένηται περὶ αὐτὸν, ἀτάκτοις καὶ διεσκεδασμένοις ἀθρόον ἐπελθόντων, καὶ συνεῖχε καὶ αὐτὸς τὴν στρατιὰν σχολαίως πορευομένην ἐν λόχοις τρισίν. Ἐπεὶ δὲ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἔξω τῶν ἐρειπίων ἦσαν, καὶ ἐνέδρας ὑποψία οὐδεμία ἦν, ἤλαυνον οἱ περὶ Μομιτζίλον ἐπ' ἐκείνους ἀκρατῶς. Τραπομένων δὲ ἁπάντων εἰς φυγὴν, ἐπεὶ οἱ προδραμόντες τῶν πολεμίων ἐγγὺς ἦσαν βασιλέως, τῶν ἄλλων γὰρ αὐτὸς τελευταῖος ὑπελείπετο, συστραφεὶς ἠμύνετο τοῖς πρώτως φθάσασι, καὶ ἔπιπτεν ὁ βασιλέως ἵππος τοῖς πολεμίοις συμβαλόντος. Τῶν οἰκετῶν δὲ εἷς παρὼν, Λαντζαρέτος ὄνομα, τοῦ ἵππου ἀποβὰς παρείχετο τὸν ἵππον βασιλεῖ· ἅμα δὲ καὶ συνήρατο ἐπιβῆναι. Ἐπιβαίνοντα δὲ ξίφει τις ἔπληξεν ἐπιστὰς κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἔβλαπτε δὲ οὐδὲν, τοῦ κράνους πρὸς τὴν πληγὴν γενναίως ἀντισχόντος. Ἐξ ἐκείνου δὲ διὰ πάσης ἀμυνόμενος τῆς ὁδοῦ καὶ πληττόμενος (παρῆλθον γὰρ αὐτὸν πολλοὶ τῶν πολεμίων), ἦλθεν εἰς Κουμουτζηνά, παραδόξως διασωθείς. Λαντζαρέτον δὲ ξίφεσι καὶ δόρασι κατατραυματίσαντες καὶ νομίσαντες ἀπεκτονέναι (δεκάκις γὰρ ἐτραυμάτισαν πρὸς τοῖς ὀκτὼ), ἀπέλιπον ἐμπνέοντα. Βασιλεὺς μὲν οὖν οὕτως ἐκ τοῦ τοσούτου κινδύνου μηδενὸς ἂν προσδοκήσαντος διεσώζετο. Καὶ ὁ Μομιτζίλος οὐδὲ βραχὺ προσμείνας, ἀνεχώρει. Λατζαρέτον δὲ πέμψας ὁ βασιλεὺς, ἤγαγεν εἰς Κουμουτζηνὰ ἐμπνέοντα ἔτι· καὶ πολλῆς ἀξιωθεὶς ἐπιμελείας, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑγιής τε καὶ σῶος αὖθις ἦν, μηδὲν τῶν μελῶν ὑπὸ τῶν πληγῶν ἀποβαλὼν, πολλῆς τε εὐμενείας καὶ τιμῆς ἀπέλαυε παρὰ βασιλέως, καὶ μειζόνων ἢ ἐτύγχανε δοκῶν εἶναι ἀξιώτερος, διὰ τὴν ἐπιδεδειγμένην πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν. Ἔπεσον δὲ καὶ τῶν ἄλλων τέτταρες, ὧν εἷς ὁ Βρυέννιος Μιχαὴλ ἦν, ᾧ πεσεῖν μαχόμενον ἔμπροσθεν βασιλέως ὁ Διδυμοτείχου ἀρχιερεὺς πολλῷ χρόνῳ πρότερον προεῖπεν· ἑάλωσαν δὲ καὶ ἕτεροι

A tum adventare, nec certo noscere potuisse undenam adventet. Imperator cum comitibus proprium esse, et a populatione redire censet: verumtamen voce in somnis audita turbatus, et equos præsidiariorum illic pascentes reducere Cumutzena pastoribus mandavit, et Manuelem Tarchaniotam ex præsentibus paucos deligere, venientibus recta occurrere, unde venirent speculari jussit; ipse interim arma cum sociis induit. Sed necdum his plane armatis, Tarchaniota trepidus revertitur, hostes advenire ait. Vix finierat, et ecce adsunt. Ducebat autem Momitzilus selectos mille, per exploratores suos certior factus, imperatorem in præsentia ad Mesenen sedere, siquidem Peritheorio Mesene parvo intervallo aberat. Collectis igitur B suis, ordinatoque agmine via per Mesenen ducente Cumutzena redit. Cernens Momitzilus non extemplo fugisse, sed gradatim et ordinatim discedere, timensque ne quibusdam inter rudera et parietinas urbis insidiose latentibus, densataque caterva in suos nec ordinatos et sparsos irruentibus fuga fieret, eos etiam ipse tripartito distributos, lento passu incedere fecit. Ast ubi insidiarum suspicio cessavit, impotenter se in recedentes intulerunt. Quibus omnibus in fugam se effundentibus, cum qui ex hostibus primi accurrebant, imperatori appropinquarent (ultimum enim agmen claudebat), agglomeratus cum paucis se tuebatur. Cumque sub eo equus confossus cecidisset, unus e famulis C Lantzaretus vocabulo, suum præbuit, atque in eum sustulit. Ascendentem **591** quidam advolans ense in caput ferit, sed firmitate galeæ ictus inanis fuit. Inde toto itinere multis irruentibus et cædens et cæsus Cumutzena mirabiliter servatus venit. Lantzaretum vero gladiis et hastis occidendi causa consauciatum (octodecim enim vulnera ei inflixerunt) spirantem adhuc reliquerunt. Imperator itaque e tanto discrimine præter omnium exspectationem emersit, et Momitzilus sine mora discessit. Lantzaretum imperator semineccm Cumutzena vehendum curavit, qui brevi tempore sedulitate medicorum sospes et incolumis, nulla parte corporis amissa, est redditus, et majore etiam quam ob declaratum erga dominum amorem me- D ruisse videbatur, apud eum gratia honoreque floruit. Ceciderunt autem quatuor, quorum unus Michael Bryennius, cui ante imperatoris pedes pugnantem occubiturum, multo ante Didymotichi episcopus prædixerat, totidem capti. Momitzilus paulo post quam manus illa prædatoria, de qua supra, discessit, duos de captivis, Apelmenem et Theodorum Caballarium ad Annam imperatricem legat, societatis et prælii cum ejus hoste commissi præmium petit. Quæ petitione libenter admissa, despotam illum creat. Ipse quoque misso ad imperatorem oratore, hujus stoliditatis suæ et male bene merito suo relatæ gratiæ veniam petit, ac de cætero meliora promittit. Imperator intelligens et vindicta punire Momitzilum quam es-

set difficile, et hostem habere, qui obesse graviter posset, quam parum utile, tempus idoneum exspectans, se reconciliari passus est, et ignovit, audiensque ab imperatrice renuntiatum despotam, sebastocratoris honore ejus dignitatem cumulavit. Et visus est hujus quam imperatricis studiosior, bonique consulere, sub imperatorem redactum esse, sed non diu, ut mox dicetur. Elapso interea spatio, quo se barbari imperatori militaturos spoponderant, mentionem reditus fecerunt. Quibus imperator ut ultra manerent cum non persuaderet, operamque luderet, eos dimisit, et ita per Hellespontum in Asiam renavigarunt.

A τοσοῦτοι. Μομιτζίλος δὲ μετὰ μικρὸν τῆς αὐτῷ ἐπελθούσης στρατιᾶς ἀνακεχωρηκυίας, τῶν ἑαλωκότων δύο, τόν τε Ἀπελμενὲ, καὶ Θεόδωρον τὸν Καβαλλάριον πρὸς βασιλίδα τὴν Ἄνναν πέμψας, μισθοὺς ᾔτει τῆς συμμαχίας, καὶ τῆς πρὸς τὸν πολέμιον αὐτῷ γεγενημένης μάχης. Ἡ δὲ ἀσμένως τε ἐδέχετο τὴν αἴτησιν καὶ δεσπότην ἀπεδείκνυε. Πρεσβείαν δὲ καὶ πρὸς βασιλέα πέμψας ἐδεῖτο τυχεῖν συγγνώμης, ἀγνώμων οὕτω φανεὶς, καὶ κακῶς ἀμειψάμενος τὸν εὐεργέτην· ἐπηγγέλλετό τε μηδὲν ἀγνωμονήσειν ἔτι. Βασιλεὺς δὲ τό τε τιμωρεῖσθαι ὡς ἀμήχανον ὁρῶν, καὶ τὸ πολέμιον ἔχειν Μομιτζίλον B βλάπτειν δυνάμενον ἤδη ἀλυσιτελὲς, διηλλάττετό τε καὶ παρείχετο συγγνώμην, προσήκοντα ὑπομένων τῷ καιρῷ, πεπυσμένος δὲ αὐτὸν καὶ παρὰ βασιλίδος δεσπότην γεγονέναι, τὴν σεβαστοκράτορος αὐτὸς παρείχετο ἀξίαν, καὶ ἔδοξε τὰ τούτου μᾶλλον ἢ τὰ βασιλίδος προελέσθαι, καὶ ἔστεργε τὸ ὑπὸ βασιλεῖ τετάχθαι δῆθεν ἐπ' ὀλίγον χρόνον. Τοῦ χρόνου δὲ ἐν τούτοις παρῳχηκότος, ὃν οἱ βάρβαροι ἐπηγγείλαντο συμμαχήσειν βασιλεῖ, ἐμέμνητο ἐπανόδου. Βασιλεὺς δὲ καὶ αὖθις ἐπεχείρει συνεῖναι πείθειν, μὴ πειθομένους δὲ ἀπέλυε, καὶ ἐπεραιοῦντο εἰς Ἀσίαν δι' Ἑλλησπόντου.

592 CAPUT LXXI.

Imperator Palæologus ægrotus Byzantium redit. Mæsus fœdifragus Apocaucho auxilium mittit. Empythium obsidetur frustra. Ab imperatore ut versipellis et mendax reprehenditur. Callidum imperatoris consilium. Gener Apocauchi in Hebro submergitur. Profectio ejusdem Didymotichum cum exercitu. Imperator ex composito cataphractus exspectat. Repelluntur qui oppugnatum venerant. Apocauchus Morrham vastat. Momitzilus ab imperatrice et imperatore deficit, ac proprium principatum molitur.

Per idem tempus imperator Palæologus Heracleæ morbo ancipiti laborabat, quem patriarcha et nonnulli proceres Byzantium reduxerunt. Apocauchus autem magnus dux cum exercitu summus ejusdem imperator relictus ad Didymotichenses oppugnandos sese comparabat, siquidem Persas Cantacuzenum deseruisse acceperat. Mœsorum item rex soluto fœdere auxilium ei pollicitus, non multo post misit. Imperator nihil horum nesciens, pro facultate se quoque ad hostem excipiendum præparabat, relictoque in Chalcidice Matthæo filio cum manu quantam rebatur satis esse, Joanne autem Asane uxoris fratre oppidulis in Morrha deditititiis præfecto instituto cum præsidiis, ipse cum cæteris Didymotichum inivit. Magnus dux potens totius Romani exercitus, Heraclea excedens, Empythium castellum obsidione circumdedit, et muris tormenta machinasque admovit, in qua oppugnatione multos suorum amisit. Erat siquidem castellum illud murorum structura longe munitissimum. Videns igitur vi capi non posse (nam et victus obsessis abunde suppetebat), obsidionem solvit. Dum hæc geruntur, Momitzilus dignitatem, qua ab imperatrice insignitus fuerat, potiorem ducens, et despotam se nominans, instaurato adversus imperatorem bello, urbes in Chalcidica vexat pro viribus. Magnus autem dux Synadenum legatum ad imperatorem mittens, quem et antea Berrhœam ad eumdem miserat, significat, tametsi Empythium castellum obsidere et oppugnare cogitarit, positque si velit occupare facillime, tamen veteris adhuc benevolentiæ in illum memorem nolle. Nunc si etiam ipsi probetur, velle eum convenire, et 593 de quibusdam secretioribus acminique

C Καὶ βασιλεὺς ὁ νέος Παλαιολόγος ἐνόσησεν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν Ἡράκλειαν νόσημα δεινὸν, ὃν ἔχων ὁ πατριάρχης μετά τινων συγκλητικῶν, εἰς Βυζάντιον ἀνέστρεψεν. Ἀπόκαυχος δὲ ὁ μέγας δοὺξ μετὰ τῆς στρατιᾶς ὑπελείπετο αὐτοκράτωρ στρατηγός· καὶ παρεσκευάζετο ὡς εἰς Διδυμότειχον ἐμβαλῶν. Ἐπύθετο γὰρ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἀποχωρῆσαν τὸ Περσικόν. Ἅμα δὲ καὶ ὁ τῶν Μυσῶν βασιλεὺς ὑπέσχετο συμμαχήσειν, τὰς πρὸς βασιλέα διαλύσας σπονδὰς, καὶ ἔπεμπε μετ' οὐ πολὺ τὴν συμμαχίαν. Βασιλεὺς δὲ τῶν γιγνομένων ἀγνοῶν οὐδὲν, ὡς ἐνῆν καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν ἔφοδον παρεσκευάζετο, καὶ Ματθαῖον μὲν τὸν υἱὸν ἐπὶ τῆς Χαλκηδικῆς καταλιπὼν μετὰ στρατιᾶς ὅσης ᾤετο ἀρκέσειν, εἴ τινες αὐτῷ ἐπίοιεν, Ἰωάννην δὲ Ἀσάνην τὸν D γυναικὸς ἀδελφὸν τοῖς ἐν Μόρρᾳ προσχωρήσασι πολιχνίοις ἄρχοντα ἐπιστήσας, καὶ φρουρὰς ἀφεὶς, αὐτὸς εἰς Διδυμότειχον μετὰ τῶν ἐπιλοίπων ἐπανῆκε. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας, σύμπασαν ἔχων τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν, ἐξ Ἡρακλείας εἰς Ἐμπυθίου τὸ φρούριον ἧκε, καὶ περιστρατοπεδευσαμένος, ἐπολιόρκει· καὶ τειχομαχίας ἐποιεῖτο, καὶ προσῆγε μηχανάς. Ἐν αἷς πολλοὶ τῶν ἔξωθεν μαχομένων ἔπιπτον· ἦν γὰρ καρτερώτατον τὸ φρούριον ἐκ τῶν τειχῶν τῆς κατασκευῆς. Ὁρῶν δὲ ὡς οὐκ ἂν εἴη βίᾳ ἁλωτὸν, ἀπεγίνωσκε καὶ τὴν πολιορκίαν. Τῶν γὰρ ἐπιτηδείων οἱ πολιορκούμενοι εὐπόρουν. Τούτων δὲ πραττομένων, καὶ ὁ Μομιτζίλος αὖθις ἐπολέμησε πρὸς βασιλέα, καὶ τὰς ἐν Χαλκηδικῇ ἐκάκου πόλεις, ὅσα δυνατὰ τὴν ἐκ βασιλίδος προελόμενος ἀξίαν, καὶ δεσπότην ἑαυτὸν προσαγορεύσας. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ πέμψας πρὸς βασιλέα τὸν Συναδηνὸν πρεσβευτὴν, ὃς πρότερον καὶ Βεῤῥοίᾳ ἐνδιατρίβοντι ἐπέμφθη, ἐμήνυεν, ὡς εἰ καὶ δοκοίη πολιορκεῖν, καὶ τειχομαχίας ποιεῖ-

σθαι πρὸς τὸ Ἐμπυθίου φρούριον· ἀλλ' οὐ βούλεσθαι λαβεῖν ἔτι τῆς ἀρχαίας εὐνοίας ἴχνη ἀποσώζων, βουλομένῳ γὰρ ῥᾷστα ἂν ἡλίσκετο. Νυνὶ δὲ βούλεσθαι αὐτῷ συγγίνεσθαι, καὶ περί τινων διαλέγεσθαι ἀπορρήτων, ὧν οὐκ ἔξεστι χρήσασθαι ἑτέροις μηνυταῖς, εἴγε καὶ αὐτῷ βέλτιον δοκοίη. Τὸ μὲν οὖν οὕτως ὡς ἔχει βασιλικῶς ἐσκευασμένῳ συντυχεῖν, οὐ ῥᾴδιον αὐτῷ· τὸ δ' αὖθις ἰδιωτικὴν μεταλαβεῖν ἐσθῆτα, οὐκ ἂν αὐτὸν οἴεσθαι βουλήσεσθαι. Περὶ ὧν σκέπτεσθαι ἐδήλου ὅπως ἑκάτερα ἔσται. Βασιλεὺς δὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα πλάσματα ἀχθεσθεὶς, ἀντεμήνυσεν, ὡς οὐ δέον πρὸς αὐτὸν ἐπιπλεῖον ψεύδεσι χρῆσθαι καὶ ἀπάταις· πεῖραν γὰρ αὐτοῦ ἤδη ἐσχηκέναι ἐν πολλοῖς, ὅθεν καὶ παντάπασιν ἀπιστεῖν. Ἀλλ' εἰ μᾶλλον δύναιτο ἑλεῖν τὸ φρούριον, μὴ ἀμελεῖν· οὐ γὰρ ἂν εἴη λυσιτελῶς βεβουλευμένος τῇ ἀρχῇ, εἰ, παρὸν τοὺς πολεμίους βλάπτειν, ἀπόσχοιτο ἑκών. Ἀλλ' οὐκ ἂν οἴεσθαι τοῖς συνοῦσι φίλον εἶναι τὸ τειχομαχεῖν, πολλοῖς ὁσημέραι ἀποθνήσκουσιν. Ὅτι δὲ βουλομένῳ συντυχεῖν οὐ ῥᾴδιόν ἐστι βασιλικῶς ἐσκευασμένον, καὶ αὐτὸν εἰδέναι μάλιστα· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῖς ὀφθαλμιῶσιν εὔκολον πρὸς ἥλιον ἀτενίζειν, ἀλλ' ὁ ζόφος ἡδὺ καὶ τὸ καμμύειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀδυνάτως ἔχουσιν ὁρᾷν τὸ φῶς· τοῦ δὲ μάλιστα ἐν ἐπιθυμίᾳ εἶναι τῆς εἰρήνης ἐρῶντα τὰς περισχούσας τοὺς Ῥωμαίους συμφορὰς, οἴεσθαι δὲ μὴ πρὸς μηδὲν τὴν συντυχίαν φέρειν ἄλλο τὴν αὐτῶν, ἐπίνοιάν τινα ἐξευρήσειν, δι' ἧς αὐτός τε οὐκ ὄψεται αὐτὸν βασιλικῶς ἐσκευασμένον, καὶ αὐτὸς οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον ἔσται βασιλεύς. Ταύτην δὲ εἶναι τὸ καταφράκτους ἀλλήλοις συντυχεῖν, ὥστε τοῖς ποσὶ μὲν κνημῖδας περικεῖσθαι, κράνει δὲ τὴν κεφαλὴν περικαλύπτειν, καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ὡπλισμένον σῶμα, ὥστε ἀγνοεῖσθαι εἴτε βασιλικὴν ἐσθῆτα ἔνδον ἔχει, ἢ ἰδιωτικήν. Ἐπῄνει μὲν οὖν ὁ μέγας δοὺξ τὴν γνώμην, καὶ ἐπηγγέλλετο ποιήσειν κατὰ τὰ συντεθειμένα. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ πρωτοστράτωρ ὁ γαμβρὸς ἀπεπνίγη πρὸς τῷ Ἕβρῳ πολιορκοῦσι τὸ Ἐμπυθίου φρούριον· κατὰ γὰρ μεσημβρίαν θέρους ἤδη λήγοντος, διανηχόμενος τὸν ποταμὸν ἐν παιδιαῖς, ἀπεπνίγη τῷ ῥεύματι συναρπασθείς. Μεγίστην μὲν οὖν ἐνόμισε συμφορὰν τοῦ γαμβροῦ τὴν τελευτὴν, καὶ ἐπένθησεν ἐφ' ἱκανόν. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἀναστήσας τὴν στρατιὰν, ἐπορεύετο εἰς Διδυμότειχον. Πρὶν δὲ ἐγγὺς εἶναι, τὸν Μάκρης ἀρχιερέα πρὸς βασιλέα πέμψας, ἐδήλου ὅτι ἀφίξοιτο μετὰ μικρὸν, οὐ μᾶλλον πολέμιος ἢ φίλος, καὶ διαλεξόμενος, περὶ ὧν πρότερον μηνύσειεν· ἔπεμπέ τε καὶ κηρὸν ἐσφραγισμένον τῷ βασιλέως δακτυλίῳ, ὃν εἶχεν ἀφελόμενος αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῷ τοῦ πολέμου χρόνῳ· ὥσπερ τι ἐνέχυρον ἐκεχειρίας καὶ ἀνακωχῆς πολέμου. Βασιλεὺς δὲ ἀληθεύειν ἐκεῖνον οἰηθεὶς, ὡπλίσατο μὲν, ὥσπερ ἦν συντεθειμένον, καὶ περιέμενε τὴν ἐκείνου συντυχίαν, ὀλίγους τινὰς ἔξω καταλιπὼν, τῆς δ' ἄλλης στρατιᾶς μηδένα τειχῶν ἐκέλευεν ἔξω εἶναι, δεδιὼς μή παρά τινός τι τῶν νεωτέρων τολμηθῇ, καὶ πρόφασις γένοιτο τοῦ μὴ τὸν πόλεμον καταλυθῆναι. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ, πρὶν τῆς πόλεως ἐγγὺς ἐλθεῖν τῶν

A committendis sermonem conferre. Verumtamen imperatorio schemate, ut erat, præditum convenire sibi esse difficile; cultum vero privati sumpturum non putare. Considerarêt igitur utrumque. Imperator commentum istuc indigne ferens, contra illi renuntiari jubet, nihil esse, cur apud se fraudibus et mendaciis de cætero uteretur: jam enim multoties ingenium ejus cognovisse, quare nec tantillum ei fidem habere. Si castellum subigere possit, ne omittat; non enim melius imperio consulturum, si cum hostium lædendorum facultas sit, ipse illis sciens ac volens parcat. Sed putare se illam oppugnationem, militibus ejus compluribus quotidie intereuntibus, parum gratam esse. Porro illi secum colloqui volenti, difficile esse im- B peratoriis ornamentis nitentem aspicere, se quoque minime ignorare; neque enim facile esse lippientibus solem ac lucem obtueri, sed jucundum potius connivere, et in tenebris versari. Quoniam vero pacis conficiendæ desiderio incredibili captus sit, cum aspiciat, quæ calamitates Romanos inundent, opineturque ipsorum congressum non aliorsum, quam ad pacem spectare, excogitasse rationem, qua ab illo sine imperatorio ornatu conspiciatur, ipseque nihilo minus, ut ante, imperator maneat. Esse autem hanc, ut cataphracti conveniant, et pedes quidem ocreis ferreis, caput galea contegant, reliquumque corpus similiter communiant, ut nesciatur, imperatoriane an privata vestis intus C geratur. Probato consilio magnus dux ita se ex compacto facturum promisit. Per idem tempus quo Empythium obsidebatur, etiam gener ejus protostrator in Hebro præfocatus est. Extrema namque æstate, dum meridie per ludum flumen tranat, undarum impetu abreptus interiit. Ob hanc generi mortem ut sibi vehementer calamitosam, ille diu in luctu et squalore fuit. Non multum effluxit temporis, cum exercitum Didymotichum adduxit. Priusquam autem ad oppidum appropinquaret, Macræ antistitem ad imperatorem mittit, qui doceat, ipsum brevi affuturum, non magis hostem quam amicum, et collocuturum, de quibus antea significarit. Mittebat insuper ceram annulo imperatoris impressam (quam inter alia belli tem- D pore abstulerat), ceu pignus quoddam vacationis et induciarum videlicet. **594** Imperator opinatus illum vera loqui, secundum conventa se ornabat, ejusque congressum exspectabat, militibusque paucis quibusdam foris relictis, ne quis cæterorum extra muros prodiret edicebat, metuens nimirum, ne quippiam rerum novarum designaretur ab aliquo, unde occasio belli nondum finiendi nasceretur. Porro magnus dux, antequam urbem attingeret, missis sagittariis aliquot et manipulis, Dydimotichi propugnatores adoriri jussit. Qui confertim instantes, tela crebra jaciebant. Præterea suburbana ædificia conjectis ignibus incendebant. Hunc in modum facto ab illis pugnandi initio, Didymotichenses erumpunt, multisque convulneratis a mu-

nibus eos frustratos repellunt. Imperator Macræ episcopo ad magnum ducem remisso, solennem illi calliditatem et mendacium exprobrat : qui cum fraude ac dolo nihil profecisset, secundum meridiem inde castra movens, non procul pernoctavit. Postridie cum equitatu et utriusque armaturæ militibus Morrham invadit, regionemque fœdissime devastans, omnia flammis implet. Oppidorum autem nullo subacto, quod singula imperator præsidiis impositis communiverat, Byzantium rediit. Momitzelus ex intestino Romanorum bello opibus auctus, et clarum nomen famamque consecutus, et arbitratus ad principatum separatim condendum sua sibi sufficere, a Cantacuzeno et Anna imperatrice (quanquam insignia despotæ, quibus illum donaverat, indutus incederet) pariter abhorrebat, et æque utrisque arma inferebat, urbesque et vicos occupabat. Præcipue tamen Matthæo imperatoris filio crebris excursionibus et direptionibus importunus atque molestus erat. Collegerat autem equitum paulo minus quatuor millia, omnes fortissimos, ac propter animi robur et quos possidebat locos natura munitissimos, insuperabilis habebatur.

A περὶ αὐτὸν τοξότας τινὰς πέμψας, εἶτα καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν, ἐκέλευε τοῖς κατὰ τὸ Διδυμότειχον ἐπιέναι. Οἱ δὲ ἐπέκειντο ἀθρόον, καὶ ἔβαλλον συχνοῖς τοῖς βέλεσιν, ἔπειτα καὶ πῦρ ἐνίεσαν ἐν ταῖς οἰκίαις ταῖς πρὸ τῆς πόλεως. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι μάχης ἦρχον, καὶ οἱ ἐκ Διδυμοτείχου ἠμύνοντο ἐξελθόντες, καὶ τραυματίας ἀποδείξαντες πολλοὺς, ἀπεσκευάσαντο μηδὲν πλέον δυνηθέντας. Βασιλεὺς δὲ τὸν Μάκρης ἀρχιερέα πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα αὖθις πέμψας, ὠνείδιζεν αὐτῷ τὴν φίλου πανουργίαν καὶ τὸ ψεῦδος· ἐκεῖνος δὲ ἐπὶ τῆς ἀπάτης ἀπώνατο οὐδέν, μετὰ μέσην ἡμέραν ἐκεῖθεν ἀνεχώρει, καὶ ηὐλίσατο τὴν νύκτα οὐ μακράν· εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ τοὺς ἱππέας αὐτὸς ἔχων καὶ τὸ ὁπλιτικὸν καὶ τὸν ψιλὸν, ἐχώρει κατὰ Μόῤῥας, καὶ ἐκάκωσε τὰ μέγιστα τὴν χώραν, B πάντα πυρὶ παραδιδούς. Τῶν πολιχνίων δὲ ἴσχυσεν οὐδενὸς περιγενέσθαι, φρουροῖς ὑπὸ βασιλέως πάντων κατεχομένων, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βυζάντιον ἀνεχώρει. Μομιτζίλος δὲ ἐκ τοῦ πρὸς ἀλλήλους τῶν Ῥωμαίων πολέμου ηὐξημένος καὶ μέγας ἤδη γεγενημένος, καὶ νομίσας ἑαυτῷ ἀρκεῖν πρὸς τὸ συστήσασθαι ἡγεμονίαν ἰδίᾳ, ὁμοίως Καντακουζηνοῦ τε ἀφίστατο τοῦ βασιλέως, καὶ Ἄννης τῆς βασιλίδος· καίτοι τὸ παρ' ἐκείνης πεμφθέντα τοῦ δεσπότου ἐπίσημα ἠμφιεσμένος, καὶ ὁμοίως ἑκατέροις ἐπολέμει, καὶ πόλεις καὶ κώμας ὑπεποιεῖτο. Μάλιστα δὲ Ματθαίῳ λυπηρὸς ἦν τῷ βασιλέως υἱῷ, ἐπεκδρομὰς καὶ λεηλασίας ποιούμενος συχνάς. Ἤθροισε γὰρ ἱππέας τετρακισχιλίων ὀλίγῳ ἐλάσσους πάντας ἀριστίνδην ἐξειλεγμένους, καὶ ἀνυπόστατός τις ἐδόκει εἶναι διά τε εὐψυχίαν, καὶ τὴν αὐτοφυῆ τῶν χωρίων ὀχυρότητα ὧν ἦρχεν.

CAPUT LXXII.

Præsides imperii statum illius miserum dolent, et imperatrici pacem suadent. Apocauchus Byzantium veniens, insalutata imperatrice in arcem suam concedit. Patriarchæ inconstantiam objicit, in quanto periculo sit, docet, secum ad implacabiles inimicitias in imperatorem hortatur. Quid in imperatricis et liberum gratiam fecerit, prædicat. Gabalam quoque objurgatum, ad suas partes reducit, et ei filiam suam uxorem dat, eumque et socios archontas de impudentia reprehendit.

Verumenimvero Byzantii post magnum ducem Ephori seu inspectores **595** (33), cernentes ægram, et in sexcentas partes divulsam, distractamque Romanam rempublicam, urbesque complures et magnas Mœsorum ac Triballorum ditionis esse factas, adhæc Thraciam omnem a Persis in servitutem redactam, solis urbibus relictis, et illas tamen neutiquam mitiora, quam vici pertulerint, exspectare, tam ærumnoso statu indignati, ultra non ferendum existimabant. Ergo imperatrici pacis ac fœderis cum Cantacuzeno iciendi auctores sunt. Sive enim, inquiebant, illum vicerimus, quibus imperemus non habebimus, funditus amissis omnibus, sive victi fuerimus, cum aliis nosmet etiam perdemus; Amplexa est consilium imperatrix, ut justum et utile, eoque ipsam et alios præsertim magnus logotheta Gabalas impulit. At magnus dux, quoniam ista eum latere non poterant, posthabitis aliis omnibus, Byzantium festinavit. Ubi non prius more

C Οἱ ἐν Βυζαντίῳ δὲ μετὰ τὸν μέγαν δοῦκα τῶν πραγμάτων Ἔφοροι, ὁρῶντες ἤδη τῶν Ῥωμαίων κινδυνεύουσαν ἡγεμονίαν, καὶ διῃρημένην εἰς μυρία τμήματα, καὶ πόλεις μὲν μεγάλας, καὶ πολλὰς ὑπὸ Μυσοῖς καὶ Τριβαλοῖς γεγενημένας, Θρᾴκην δὲ πᾶσαν ἀνδραποδισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ πόλεις μόνας περιλειπομένας, καὶ αὐτὰς οὐδαμῶς ἐπιεικέστερα τῶν ἐν ταῖς κώμαις προσδοκώσας πείσεσθαι, καὶ ἐν δεινῷ τὴν τηλικαύτην συμφορὰν τιθέμενοι, οὐκέτι ἀνεκτὸν ἡγοῦντο. Ἀλλὰ βασιλίδι συνεβούλευον σπονδὰς τίθεσθαι, καὶ εἰρήνην πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα. Ἄν τε γὰρ, ἔφασαν, ἐκείνου περιγενώμεθα, οὐχ ἕξομεν ὧν ἄρξομεν, πάντων ἄρδην ἀπολωλότων· ἄν τε ἡττηθῶμεν, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἑαυτοὺς συναπολοῦμεν. Καὶ ἐδόκουν D δίκαια καὶ λυσιτελῆ βουλεύεσθαι καὶ βασιλίδι· μάλιστα δὲ πρὸς τοῦτο Γαβαλᾶς ὁ μέγας ἐνῆγε λογοθέτης, καὶ τοὺς ἄλλους ἔπειθεν. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ, ἐπεὶ ταῦτα ἀγνοεῖν οὐκ ἦν, σπουδῇ πολλῇ

Jacobi Pontani notæ.

(33) Quos sæpius appellavit διοικοῦντας τὰ πράγματα, ἄρχοντας τῶν πραγμάτων, nunc a Lacedæmoniis sumpto vocabulo, Ephoros appellat. Ἐφόρους, inquit Suidas, ἐκάλουν διὰ τὸ ἐφορᾷν τὰ τῆς πόλεως πράγματα. *Ephoros vocabant, quod reipublicæ negotia inspicerent.* De hujus magistratus origine et qualitate, numero ac tempore, quo fine creati, quanta evaserit tandem eorum potentia, erudite disserit Nicolaus Cragus de Lacedæmoniorum republica libro II, cap. 4.

A ἐχώρει πρὸς Βυζάντιον, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀμελήσας. Ἐπεὶ δὲ ἦν ἐντὸς, οὐ πρὸς βασιλίδα ᾔχεν, ὥσπερ εἰώθει προσαγορεύσων, ἀλλ' ἐν Ὁδηγητρίας τῆς θεομήτορος γενόμενος τῷ τεμένει καὶ προσκυνήσας, ἔπειτα εἰς τὸν ἐν Μαγγάνοις ᾔχει πύργον, ὃν περιόντος μὲν Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως εἶχε, τοῦ Βυζαντίου περιβόλου ὄντα ἕνα, ἐν δὲ τοῖς τοῦ ἐμφυλίου πολέμου χρόνοις ἐπισκευάσας, καὶ ὀχυρώτατον ἀπεργασάμενος, ὡς μάλιστα ἐνῆν, ὅπλα τε ἐνθέμενος καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτήδεια, ὥστε δυνήσεσθαι καὶ πρὸς πολιορκίαν καὶ τειχομαχίας ἀντισχήσειν κατεῖχε φρουρὰν εἰσαγαγών· τότε δὲ εἰς ἐκεῖνον ἐλθὼν, διήγαγε τὴν νύκτα. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ τοῦ πατριάρχου πρὸς αὐτὸν ἐλθόντος, πρῶτα μὲν ὠνείδιζε τὴν εὐκολίαν καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν μεταβο-
B λήν. Οἴεσθαι γὰρ ἔφασκε τὰς ἀμφοτέρων συντακείσας ψυχὰς ἑκατέρων τὰ σώματα κινεῖν, καὶ ταυτὰ καὶ ἴσα ἀμφοτέρους καὶ βουλεύεσθαι καὶ αἱρεῖσθαι· νυνὶ δὲ τοὐναντίον ἅπαν πεφηνέναι· ἀκηκοέναι γὰρ πεπεῖσθαι καὶ αὐτὸν τοῖς περὶ τῆς πρὸς Καντακουζηνὸν εἰρήνης διαλεγομένοις, ἅπερ οὐκ ἐχρῆν ποιεῖν, εἰδέναι γὰρ σαφέστατα αὐτὸν, ὡς εἰ μὴ ἐκεῖνος τοῦ πρὸς Καντακουζηνὸν πολέμου ἤρχετο, πολλὰ πραγματευσάμενος, καὶ πᾶσαν μηχανὴν κεκινηκὼς, πάλαι ἂν ἐπεκάθητο Παλαμᾶς τοῖς πατριαρχικοῖς θρόνοις, αὐτοῦ ἐκβεβλημένου. Νυνὶ δὲ πρὸς τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἄρχειν, καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων οὐδὲν ἧττόν ἐστι κύριος, περίβλεπτος ἐν πᾶσι Ῥωμαίοις γεγενημένος, καὶ
C πατὴρ καὶ κηδεμὼν βασιλέως προσαγορευόμενος, ἃ ἐχρῆν σκοπεῖν, καὶ μὴ προσδοκωμένης ἄλλων ὠφελείας, τὴν οἰκείαν προΐεσθαι σωτηρίαν. Πρὶν μὲν γὰρ τὸν πόλεμον κεκινῆσθαι, μέχρι καθαιρέσεως ἔστησεν ἂν τὴν ὀργὴν ὁ Καντακουζηνός. Νυνὶ δὲ μετὰ τὸ τοσαῦτα ἐκεῖνον ἐφύβριστα καὶ δεινὰ ὑπομεμενηκέναι, ὧν, ἔφασκεν, οὐδὲν ἧττον αἴτιος ἦσθα καὶ αὐτὸς, μὴ φιλάνθρωπόν τινα καὶ ἀνεκτὴν οἴου τῶν τοσούτων κακῶν ἔσεσθαι τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ θάνατόν τε ἐφύβριστον σαυτοῦ, καὶ τοῦ γένους ἐξώλειαν παντός. Οὕτω γὰρ ἀκηκόαμεν ἐκ πολλῶν τῶν ἐκεῖθεν ἀφιγμένων, ὡς μεγάλην καθ' ἡμῶν τῶν πεπολεμηκότων ἔχει τὴν ἀπέχθειαν. Δι' ἃ αὐτός τε ἔγνωκα μέχρι παντὸς ἐκείνῳ πολεμεῖν, καὶ σοὶ τὰ ἴσα συμβουλεύω, καὶ μὴ τὰ πόῤῥω καὶ
D μηδὲν ὀνήσοντα πολυπραγμονεῖν, ἀλλ' ἡμῶν αὐτῶν πρόνοιαν ποιεῖσθαι ὅπως σωθησόμεθα· τοῦτο δὲ κατ' οὐδένα τρόπον ἕτερον περιέσται, ἢ ἀεὶ σπουδάζουσι τὸν πρὸς ἐκεῖνον εἶναι πόλεμον. Τὴν γὰρ λεγομένην εἰρήνην, μηδὲν ἕτερον οἴου εἶναι, ἢ φανερὰν ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ παίδων καὶ οἰκείων διαφθοράν. Τοιαῦτα μὲν ἔλεγε πρὸς πατριάρχην, καὶ ἔπειθεν, οὐδ' αὐτὸν πρὸς τὴν εἰρήνην πάνυ ὡρμημένον, ἀλλὰ λέγουσι τοῖς ἄλλοις ἀναγκαίως συνεπόμενον. Ἔπειτα ἐχρῆτο καὶ πρὸς βασιλίδα πρεσβευτῇ, ἐμήνυέ τε βασιλίδι δι' αὐτοῦ, ὡς ἀποροίη ὅτου ἕνεκα αὐτὸς μὲν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ παίδων ἕλοιτο πάντα κίνδυνον καὶ πόνον, αὐτοῖς δὲ μὴ τὴν ἴσην ἔδοξε σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι περὶ ἑαυτῶν. Αὐτὸς γὰρ εὐθὺς μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν,

solito imperatricem salutatum accessit, sed in Hodegetriæ Deiparæ templo fusis precibus in propugnaculum seu castellum in Manganis (planities est extra Byzantium) quod superstite etiam Andronico imperatore habebat, durante autem bello hoc instaurarat, et magnis operibus communiverat, armaque et alia obsidioni sustinendæ idonea cum præsidio ibi collocarat. In hoc, inquam, castellum concessit, et illic noctem exegit. Postridie se visenti patriarchæ levitatem et inconstantiam erga se vitio dat. Credidisse coalitas amborum animas utriusque corpus regere eademque ambas et moliri, et sequi; nunc contra prorsus evenisse. Sibi enim nuntiatum, ipsum quoque assensum iis, quæ de pace cum Cantacuzeno suscipienda disputata fuerint. Id quod non debuerit, cum indubitato sciat, nisi ipse bellum adversus Cantacuzenum, multis idcirco negotiis implicitus, et omnibus machinis tentatis introduxisset, jampridem eo ejecto, Palamam in ejus throno patriarchico collocandum fuisse. Nunc præterquam quod Ecclesiæ præsideat, etiam reipublicæ esse dominum spectatum inter Romanos omnes, patremque ac tutorem imperatoris appellatum, quæ perpendere, nec dum aliorum quæritur utilitas, salutem propriam in postremis numerare oportuerit. Nam ante bellum, inquit, usque ad exauctorationem tuam Cantacuzenus iram extendisset. Jam, quia tam **596** multa contumeliosa et gravia te quoque allaborante passus est, cave existimes, tantarum injuriarum humanam aliquam ac tolerabilem, quin potius tuam ipsius ignominiosam necem, et generis totius exsilium pœnam fore. Sic enim multi inde ad nos venientes narrant eum in nos, a quibus est bello lacessitus, immani odio flagrare. Quamobrem mihi sententia est illum oppugnare perpetuo, et te idem facere cupio moneoque, ne longe positis nihilque profuturis curiose te immisceas, sed quomodo nosmetipsi servemur provideas, quod quidem aliter non licebit, nisi bellum istuc continuum esse studuerimus. Nam pax ista quæ dicitur, mihi crede, nihil est aliud quam et nostra, et filiorum propinquorumque nostrorum certissima perditio. Hoc sermone patriarcham nec ipsum pacem valde suspirantem, sed aliorum placitis necessario suffragantem cepit. Deinde imperatricem quoque per legatum appellans, vehementer se mirari dixit, quid hoc esset, quod cum ipse pro illa et liberis ejus nullum periculum molestiamque detrectasset, non ipsis visum sit, pro se et patriarcha tutandis vicissim eniti. Se quippe statim ut observarit, Cantacuzenum imperatore mortuo, iniqua et violenta coquere consilia, velleque ipsam cum filiis non imperio tantum dejicere, sed vita quoque exuere, tametsi multis antea beneficiis ab eo affectum, atque ad gratiam quovis discrimine ejus causa subeundo referendam obligatum, maluisse pro ipsis periculose facere, quam primos apud illum honores adipisci, exsecratum scilicet improborum communionem factorum,

aliisque omnibus metu ac horrore ejus potentiæ deterritis, palam ei bellum indixisse, eoque angustiarum compulisse, ut prius Triballorum, nunc tandem Persarum auxilia implorarit. Se autem diligentia et solertia sua factum infectum illi, et pro sociis hostes reddidisse, jamque ad eas difficultates hominem adegisse, ut imperio se abiturum, privatamque vitam victurum promiserit. Quando autem ipse post tot labores, tantasque contentiones, et tanta discrimina conatus suos bono fine concluserit, tum ipsos incogitantia sua omnia evertisse. Nam ubi cognorit illos de pace et fœdere cum eo ineundo deliberare, ut imperator sit nihilo minus, abjectis omnibus huc advolasse, et domi jam futuras miserias secum commentari. Timuisse porro ad eam accedere, ne, quæ absente se verbis decreverint, **597** præsente re compleant, et quia dissentiat, ideo pereat. Quare si isthæc ut plurimum detrimentosa omiserint, bellumque ut a principio contra Cantacuzenum persequi voluerint (hoc enim utilissimum fore), et se paratum esse, fide ab illa data, nihil adversi passurum, cum aliis moliri quæcunque conducere judicarint. Si aliter animata sit pacemque multarum ipsis et insignium calamitatum futuram seminarium bello prætulerit, re discussa, se quoque utilitatibus suis minime defuturum: omnino enim se quoque, et facilius quam alios posse rebus suis bene consulere. Hæc ille per patriarcham ad imperatricem. Postea cum et magnus logotheta Gabalas eum viseret, mirifice in eo se deceptum dixit, arbitratus intelligendi acumine rerumque magnarum usu ipsum alios antecellere. Nam quod nunc opinetur, cum Cantacuzeno tantis meritis obstrictus, bellum eidem et insidias molitus sit, eique plurima et gravissima, si quisquam alius, incommoda creaverit, nunc facta pace mansuetum atque clementem experturum, et non potius seque suamque familiam inaudito quodam modo et ut factis illi contumeliis dignum est, periturum, parum sapere, neque bene ratiocinari; longe enim amplius bellum ipsis, quam pacem commodaturum. Nam si bellum gerant, salvos semper et imperaturos fore. Quod si ob id imperii imminutionem patiantur, non ideo salutem negligendam, quandoquidem satius sit imperare paucis, quam eo amplificato subesse aliis, et ingloria morte defungi. Etenim si pacem cum illo paciscantur, non esse quod illos a periculo tutos præstet et incolumes. Hortabatur itaque Gabalam se denuo secum conjungeret, bellum resuscitaret, et mutuum sacramentum renovaret; filiam ejus uxorem duceret; pariter ad bellum incumberent, et Romanum imperium administrarent. His verbis illum irretivit et concorditer bellum decreverunt. Jurabant autem, Gabalas quidem ad bellum magno duci opem laturum, et de pace nec se aliquo modo cogitaturum, nec aliis de ea disserentibus assensurum; Apocauchus vero, filiam ei uxorem daturum nulloque prætextu nuptias impeditum iri, quamvis sacer

A ἰδὼν τὸν Καντακουζηνὸν ἄδικα καὶ βίαια διανοούμενον, καὶ οὐ μόνον βασιλείας, ἀλλὰ καὶ ζωῆς αὐτῆς ἀποστερεῖν βουλόμενον αὐτὴν καὶ παῖδας, καίτοι πολλὰ πρότερον ὑπ' ἐκείνου εὐεργετηθεὶς, καὶ δίκαιος ὢν ὑπὲρ ἐκείνου πάντα κίνδυνον αἱρεῖσθαι, ἀμειβόμενος τῆς εὐποιΐας, ὁ δὲ μᾶλλον εἵλετο ὑπὲρ αὐτῶν διακινδυνεύειν, ἢ τιμὰς τὰς πρώτας καρποῦσθαι παρ' αὐτῷ, τῶν ἀτόπων ἔργων βδελυττόμενος τὴν κοινωνίαν· πόλεμόν τε ἤρατο πρὸς ἐκεῖνον φανερῶς, τῶν ἄλλων πάντων ἀποκνούντων καὶ τὴν δύναμιν πεφρικότων, καὶ ἐς τοσαύτην συνήλασεν ἀπορίαν, ὥστε πρότερόν τε Τριβαλῶν πρὸς ἐπικουρίαν δεηθῆναι, καὶ τὰ τελευταῖα νῦν Περσῶν. Αὐτὸς δὲ σπουδῇ πολλῇ καὶ ἀγχινοίᾳ, εἰς τοὐναντίον αὐτῷ ἅπαντα περιτρέψαι, καὶ πολεμίους B αὐτῷ ἀντὶ συμμάχων πάντας ἀποδεῖξαι, καὶ νῦν εἰς τοσοῦτον ἀπορίας ἀγαγεῖν, ὥστε ἐπαγγείλασθαι τὴν βασιλείαν ἀποθέμενον, βίον ἰδιώτου ζῆν. Ὅτι δὲ πολλὰ καμὼν καὶ ἀγωνισάμενος, καὶ κινδύνους τοσούτους ὑπομείνας ἤγαγεν εἰς τέλος ἀγαθὸν τὴν ἐπιχείρησιν, τότ' αὐτοὶ ὑπ' ἀβουλίας ἅπαντα ἀνέτρεψαν. Πυθόμενον γὰρ αὐτὸν, ὡς βουλεύσαιντο εἰρήνην τίθεσθαι πρὸς ἐκεῖνον καὶ σπονδὰς, ἐπὶ τῷ βασιλέα εἶναι, πάντα καταλιπόντα ἐνθάδε ἥκειν, καὶ οἴκοι γενόμενον τὸ μέλλον ἀποσκοπεῖν. Δεδιέναι γὰρ πρὸς αὐτὴν ἐλθεῖν, μὴ, ἃ αὐτοῦ ἀπόντος λόγοις ἐψηφίσαντο, ἔργοις παρόντος τελεσθῇ, καὶ ἀπόληται αὐτὸς, τὴν ἐναντίαν γνώμην ἔχων. Εἰ μὲν οὖν, ἔφασκε, τῶν τοιούτων ὡς ἀλυσιτελεστάτων ἀπόσχησθε καὶ αὐτοὶ, καὶ τὸν πόλεμον, ὥσπερ C ἐξαρχῆς, ἕλοισθε πρὸς Καντακουζηνὸν (τοῦτο γὰρ ἡμῖν λυσιτελέστατόν ἐστι), καὶ αὐτὸν ἕτοιμον εἶναι πίστεις παρ' αὐτῆς δεξάμενον, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἀπαντήσει δυσχερὲς, πράττειν μετὰ τῶν ἄλλων ὅσα ἂν οἴωνται συμφέρειν. Εἰ δ' ἄρα ἄλλως ἔγνωκεν αὐτὴ, καὶ τὴν εἰρήνην αἱροῖτο μᾶλλον, ἣ πολλῶν ἡμῖν ἔσται καὶ μεγάλων αἰτία συμφορῶν, σκεψάμενον καὶ αὐτὸν, πράττειν ὅ τι ἂν δοκῇ λυσιτελεῖ· πάντως δὲ δύνασθαι καὶ αὐτὸν μᾶλλον τῶν ἄλλων εὖ διαθέσθαι τὰ καθ' ἑαυτόν. Τοιαῦτα μὲν καὶ πρὸς βασιλίδα διὰ τοῦ πατριάρχου ἐπρεσβεύετο. Παραγενομένου δὲ καὶ Γαβαλᾶ τοῦ μεγάλου λογοθέτου πρὸς αὐτὸν, τὰ μέγιστα ἔφασκεν ἐξηπατῆσθαι περὶ αὐτοῦ, νομίζων πολὺ τοὺς ἄλλους παρελαύνειν συνέσει τε καὶ τῇ περὶ τὰ πράγματα μεγάλοις χρῆσθαι D ἐμπειρίᾳ. Τὸ γὰρ αὐτὸν ὑπὸ Καντακουζηνοῦ τοσαῦτα εὐεργετηθέντα, ἔπειτα τὸν κατ' ἐκείνου πόλεμον συσκευασάμενον, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν καὶ πολλῶν αὐτῷ, καὶ μεγάλων αἰτιώτατον συμφορῶν καὶ ὕβρεων γεγενημένον, ἔπειτα νῦν οἴεσθαι, εἰ γένοιτο εἰρήνη πρὸς αὐτὸν, ἡμέρου πειράσεσθαι καὶ προσηνοῦς, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν καὶ γένος καινῷ τινι τρόπῳ καὶ ἀξίως τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὕβρεως διαφθερεῖν, οὐ σωφρονοῦντος ἄν τις τιθείη, οὐδὲ ὀρθῶς τὰ πράγματα λογιζομένου. Πολὺ γὰρ μᾶλλον αὐτοῖς τὸν πόλεμον λυσιτελεῖν, ἢ τὴν εἰρήνην. Πολεμοῦσι μὲν γὰρ ἐξέσται διασώζεσθαι μέχρι παντὸς, καὶ ἄρχειν τῶν πραγμάτων. Ἂν δ' ἐλάσσω γίνωνται τῶν ὄντων, οὐ χρὴ διὰ τοῦτο τὴν οἰκείαν αὐτοὺς καταπροΐεσθαι

σωτηρίαν. Βέλτιον γὰρ ὀλίγων ἄρχειν, ἢ ἐκείνων A αὐξανομένων ὑπ' ἄλλοις εἶναι, αὐτοὺς δὲ ἀποθνήσκειν ἀκλεῶς. Εἰρήνην δὲ πρὸς ἐκεῖνον ποιουμένους, οὐκ ἔσθ' ὅ τι τῶν κινδύνων ἐξαιρήσεται. Συνεβούλευέ τε αὐτῷ προσθέμενον αὖθις τὸν πόλεμον ἀνακινεῖν, καὶ τοὺς ὅρκους ἀνανεοῦν τοὺς πρὸς ἀλλήλους· λαμβάνειν τε τὴν αὐτοῦ θυγατέρα πρὸς γάμον, κοινῇ τόν τε πόλεμον ἀναδέχεσθαι, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἰθύνειν. Ἐπὶ τούτοις ἔπειθε, καὶ ἐψηφίσαντο κοινῇ τὸν πόλεμον. Ὤμνυόν τε τοὺς ὅρκους, ὥστε Γαβαλᾶν μὲν πρὸς τὸν πόλεμον τῷ μεγάλῳ συναίρεσθαι δουκί, καὶ μηδέποτε περὶ εἰρήνης μήτ' αὐτὸν βουλεύσεσθαι, μήθ' ἑτέρῳ λέγοντι πεισθήσεσθαι. Ἐκεῖνον δὲ αὐτῷ ἐκδοῦναι τὴν θυγατέρα, καὶ κατὰ μηδεμίαν πρόφασιν τὸν γάμον κωλυθῆναι· ἀλλὰ κἂν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς νόσου τὰ μέλη διαλωβηθῇ, κἂν ἐπιληψία ἢ μελαγχολία, ἢ ὁποιαδήποτε νόσος ἐπιγένηται αὐτῷ, μηδὲν εἶναι τῶν τοιούτων κώλυμα τῷ γάμῳ.

morbus membra depasceretur (34), aut epilepsia, aut insania, aut qualecunque demum invaletudinis genus se invaderet.

598 CAPUT LXXIII.

Legatio Apocauchi ad imperatricem, qua in Cantacuzenum de integro inflammatur. Apocauchus iterum dominatur, quanquam modestius, et legationem suadet, quo sibi consulat. Mittitur legatio cum binis epistolis, quæ recitantur. Continent autem lætitiam de abdicatione Cantacuzeni, quam eum meditari, Apocauchus mentitus fuerat. Legati cum conditione se venturos præsignificant. Imperatoris æquanimitas.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ κατὰ Γαβαλᾶν διῴκει ᾗ μάλιστα B ἐβούλετο, συστήσας τῷ πατριάρχῃ, ἔπεμπε πρὸς βασιλίδα. Οἱ δὲ ἐλθόντες, πρῶτα μὲν ἀπήγγελλον τοὺς ἐκείνου λόγους βασιλίδι· ἔπειτα συνεβούλευον ὡς δικαία εἴη ἡ ἀξίωσις, καὶ ὁ πόλεμος μᾶλλον αἱρετέος. Κανταχουζηνῷ δὲ οὐδένα ἕτερον δυνήσεσθαι ἀντιστήσεσθαι ἢ τὸν μέγαν δοῦκα, ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων γέγονε καταφανές. Ὅθεν δίκαιον ἐκεῖνον εὐνοοῦντα ἑαυτῇ καὶ συναιρόμενον ἔχειν πρὸς τὸν πόλεμον. Τοῦτο δ' οὐκ ἂν γένοιτο ἑτέρως, εἰ μὴ ὁ πόλεμος αὖθις ἐπιψηφισθείη. Ἀσυμβάτως γὰρ ἐκεῖνον πρὸς Κανταχουζηνὸν ἔχειν διαβεβαιοῦσθαι. Εἰ μὲν οὖν πείθοιτο καὶ αὐτή, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μή, σκεπτέον μὴ ἀθρόον ἔνδον Βυζαντίου ὁ Κανταχουζηνὸς ἀναφανῇ ὑπὸ μεγάλου δουκὸς προσκεκλημένος. Τοῦτο γὰρ ἂν εἴη μόνον C ἀντίῤῥοπον τῶν πρὸς ἐκεῖνον ὕβρεων, καὶ τῶν ἄλλων κακῶν, ὧν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον πρὸς ἐκεῖνον ἐνεδείξατο. Ἡ βασιλὶς δὲ καὶ πρότερον μὲν ἐκ πολλῶν τῶν ἀνδρῶν στοχαζομένη τὴν κακοβουλίαν, καὶ τὴν μεγάλου δουκὸς κακοτεχνίαν, καὶ τὸ περὶ μηδενὸς ἐκείνῳ μέλειν, ἢ ὅπως αὐτὸς ἄρχῃ τῶν πραγμάτων, τότε δὲ καὶ μάλιστα τὴν ἀτοπίαν ἐκ τῶν λόγων συνιδοῦσα (μὴ ἔχουσα δὲ οἷστισιν ἑτέροις χρήσαιτο, οἱ γὰρ ἄλλοι τῶν εὐγενῶν καὶ καθ' αἷμα προσηκόντων βασιλεῖ δεσμωτηρίοις πάντες, ἢ ἐν ταῖς οἰκίαις ἦσαν κατακεκλεισμένοι, οἷς αὐτὴ οὐκ ἐθάῤῥει εὐνοήσειν, εἰ ἀπολυθεῖεν τῶν δεσμῶν, συνετίθετο καὶ αὖθις καὶ ἄκουσα πρὸς τὸν πόλεμον. Μάλιστα δὲ ἀκούσασα Κανταχουζηνὸν ἠναγκάσθαι D παρὰ μεγάλου δουκὸς ἀποθέσθαι τὴν βασιλείαν, καὶ ἰδιώτου σχῆμα ἀναλαβεῖν, ἠρέμα ἐθέλγετο, καὶ πρὸς τὸ ἐξαπατᾶσθαι μάλιστα ἐνήγετο. Ἐπιψηφίζεται δὴ καὶ αὖθις ὁ πρὸς βασιλέα πόλεμος, καὶ ὁ μέγας δοὺξ ἥπτετο πάλιν τῶν πραγμάτων· οὐ μὴν ὥσπερ πρότερον μοναρχικῶς, ἀλλὰ μετριώτερόν πως. Ἐδεδίει γὰρ ἤδη τοῖς συνάρχουσι

Ut cum Gabala quoque res ei ad voluntatem successit, eum patriarchæ commendat, ambosque ad imperatricem mittit. Qui primum verba Apocauchi referunt; mox rem justam ab eodem peti, et bellum paci anteponendum docent. Cantacuzeno etenim extra magnum ducem, quod experientia constiterit, neminem posse resistere. Proinde æquum videri, ut illum sibi amicum, et belli adjutorem habeat. At istuc aliter non futurum, quam si arma de integro decernantur. Confirmasse enim illum, sibi cum Cantacuzeno pacem nunquam intercessuram. Quapropter si ipsa etiam obsequatur, bene habiturum. Sin autem, videndum ne Cantacuzenus cum totis copiis suis intra Byzantium accersitu magni ducis appareat. Hac enim via tantummodo contumelias, et incommoda, quibus eum per belli tempus vexaverit pensaturum. Cæterum imperatrix, quæ jam ante multis indiciis hominum istorum perversitatem, et malas artes magni ducis conjectasset, nihilque aliud illum curare, quam ut solus in república dominaretur, ex his autem verbis ejus insolentiam clarissime perspiceret, cum non haberet quibuscum sensa sua communicaret (alii enim nobiles, et consanguinei Cantacuzeni imperatoris carceribus omnes, aut domibus suis inclusi tenebantur, quos e vinculis emissos, benevolos sibi fore non confidebat), rursus bello, quamvis invita, subscripsit. Potissimum autem, quod Cantacuzenum a magno duce imperio se abdicare, et privati habitum resumere coactum audierat, sensim annuebat, et in fraudem maxime illiciebatur. Ergo rursus bellum sumitur, et magnus dux iterum gubernacula capessit; non tamen monarchæ instar, ut antea, sed aliquanto moderatius. Timebat enim jam collegas offendere, videns illis paulatim res submitti, et Cantacuzenum crescere, ne, si asperius

Jacobi Pontani notæ.

(34) Sacer ignis est, quem vulgus Italicum *il foco del sant Antonio* vocat, de quo diximus in symbolis nostris in ultimum versum 3 *Georg.*, nempe in hunc,

—— *contractos artus sacer ignis edebat.*

imperaret, in odium caderet, et illi imperatori quam sibi subesse præoptarent. Porro cum de pristina auctoritate non parum se amisisse cerneret, **599** et se in posterum aut pace conciliata, aut aliis suo loco imperantibus damnatum, funditus periturum formidaret, imperatrici, patriarchæ, et aliis persuadere constituit uti legationem ad imperatorem super imperio deponendo (quod videlicet ipsi promisisset) mitterent; quo interea temporis, tanquam in induciis cum quibusdam pro imperatore vinctis ageret de conditionibus, ut si post legationem rursus summa rerum ei, et una bellum committeretur (norat enim nihil se sanum dixisse), nihil moveretur eorum quæ constituta essent, sed bello ut ab initio daret operam; sin autem ludibrium fieret, et administratione imperii spoliaretur, imperatori studeret. Tali consilio dicta confirmabat, et imperatricem ac proceres ad legationem inflectebat. Delecti legati ab iisdem Georgius Pepagomenus, et Synadenus, qui antea item Didymotichum a magno duce ad Cantacuzenum missus fuerat: ab Ecclesia autem et patriarcha metropolitanus Philippopolis, et sacellii curator Cabasilas. (35), scripseruntque separatim quæ vellent collegæ et magnus dux, separatim patriarcha, et ad eas epistolas in extremo fidei causa sua nomina subscripserunt. Archontum quidem concepta erat in hæc verba: Posteaquam temetipsum damnavisti, et recte quidem, quod ita impossibilia, et nefanda aggressus sis, pestisque tua opera Romanis comparatæ magnitudinem reputans, petisti imperium deponere, et privati habitum resumere, ut nobis magnus dux optimo et sacratissimo imperatori nostro charissimus et fidelissimus indicavit, rem justam, et cum tibimetipsi, tum aliis fructuosam te propositam habere existimantes, de tam bono consilio te commendavimus, et hanc legationem misimus, ut quod ipse petivisti, id fiat. Ne autem post privati conditionem repetitam, molestum aut triste aliquid tibi eventurum suspicere, hasce litteras mittimus; quibus, quo rata essent, et tu securum te fore confidere posses, nomina nostra subscripsimus. Deinde et pensiones notarunt, quas ipse cum filiis, et propinquis de publicis vectigalibus caperet. Atque ista Archontum litteris continebantur. Patriarchæ epistola hoc exemplo conscripta erat: Benedictus Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut magis convertatur, et vivat. Quam male de te, aliisque merueris, bello in hac una eademque gente excitato, violando juramentum imperatori mortuo datum, **600** et ami-

A προσκρούειν ὁρῶν αὐτοῖς τὰ πράγματα ὑπενδιδόντα, καὶ Κανταχουζηνὸν αὐξανόμενον τὴν βασιλέα, μὴ τραχύτερον χρώμενος τῇ ἀρχῇ, ἐπαχθὴς εἴη, καὶ βουληθεῖεν ὑπὸ βασιλέως μᾶλλον ἄρχεσθαι ἢ αὐτοῦ. Ἐκεῖνος δὲ ἐπεὶ ἑώρα οὐκ ὀλίγον τῆς πρὶν ἀφῃρημένος ἐξουσίας, καὶ περὶ τῶν μελλόντων δεδιὼς μὴ παντάπασι καταγνωσθεὶς ἀπόληται, ἢ εἰρήνης πρὸς βασιλέα γενομένης, ἢ ἑτέρων ἀντ' αὐτοῦ ἀρχόντων, ἐσκέψατο βασιλίδα καὶ πατριάρχην πείθειν, καὶ τοὺς ἄλλους πρεσβείαν ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα περὶ τοῦ ἀποθέσθαι τὴν βασιλείαν, ὥσπερ δῆθεν πρὸς αὐτὸν ὑπέσχετο, ὡς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς πρεσβείας χρόνῳ, ὥσπερ τινὸς ἐκεχειρίας οὔσης, τισὶ τῶν ὑπὲρ βασιλέως δεδεμένων περὶ συμβάσεων διαλεχθῇ, ὡς ἢν μὲν μετὰ τὴν πρεσβείαν

B πάλιν αὐτῷ τὰ πράγματα ἐγχειρισθῇ, καὶ ὁ πρὸς βασιλέα πόλεμος (ᾔδει γὰρ οὐδὲν ὑγιὲς εἰπὼν), μηδὲν κινοίη τῶν δεδογμένων, ἀλλ' ἔχοιτο τοῦ πολέμου ὥσπερ ἐξαρχῆς· ἢν δὲ προπηλακίζηται καὶ ἀφαιρῆται τὴν ἀρχὴν, τὰ βασιλέως πράττοι. Τοιαύτῃ μὲν δὴ γνώμῃ ἐβεβαίου τὰ εἰρημένα, καὶ ἔπειθε βασιλίδα καὶ τοὺς ἄλλους πρεσβείαν ποιεῖσθαι πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ ᾑροῦντο πρέσβεις ἐκ βασιλίδος μὲν καὶ τῆς συγκλήτου Γεώργιός τε ὁ Πεπαγωμένος καὶ ὁ Συναδηνὸς, ὃς καὶ πρότερον πρὸς Διδυμότειχον εἰς βασιλέα ἧκε παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς πεμφθείς· παρὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πατριάρχου ὁ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης, καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας. Ἔγραφόν τε καὶ τὰ πρεσβευόμενα ἐν

C γράμμασιν ἰδίᾳ μὲν συνάρχοντες μετὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς, ἰδίᾳ δὲ ὁ πατριάρχης. Καὶ ὑπεσημήναντο οἰκείαις ὑπογραφαῖς τὰ γράμματα, ἵν' ᾖ πιστά. Ἦσαν δὲ τὰ μὲν τῶν ἀρχόντων οὕτως ἔχοντα· Ὡς ἐπεὶ καλῶς ποιῶν αὐτὸς, ὡς ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντος καὶ ἀθεμίτοις, κατέγνως σεαυτοῦ καὶ τῆς γεγενημένης διὰ σὲ φθορᾶς ἐν τοῖς Ῥωμαίοις ἐννοῶν τὸ μέγεθος, ᾔτησας τὴν βασιλείαν ἀποθέσθαι, καὶ εἰς ἰδιώτου σχῆμα μεταβάλλειν, ὥσπερ ἡμῖν ἐγνώρισε σαφῶς ὁ περιπόθητος καὶ γνησιώτατος τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ βασιλεῖ ἡμῶν ὁ μέγας δοὺξ, δίκαιά τε ὁμοῦ καὶ συμφέροντα καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις βεβουλεῦσθαι κρίναντες, ἐπῃνέσαμέν τε τῆς εὐβουλίας, καὶ τὴν πρεσβείαν πεποιήμεθα ταύτην· ἵν' ὅπερ ᾔτησας αὐτὸς, τὸ πέρας

D λάβῃ. Ἵνα δὲ μηδεμίαν ἔχῃς ὑποψίαν, ὥς τι μετὰ τὴν ἰδιωτείαν ἀπαντήσει δυσχερὲς, ἢ δυνάμενον λυπεῖν, τὰ γράμματα ταῦτα ἀπεστάλκαμεν, καὶ ταῖς ἡμετέραις ὑπογραφαῖς ἐπὶ βεβαιωθέντα ἀσφαλείας ἕνεκα καὶ τοῦ θαῤῥεῖν αὐτοῖς ὡς ἀκίνητα μενεῖ. Ἔπειτα, καὶ συντάξεις ἐκ τῶν δημοσίων ἔγραφον, οἷς χρήσεται αὐτὸς καὶ παῖδες, καὶ οἰκεῖοι.

Jacobi Pontani notæ.

(35) Curator sacellii est, qui præest curando sacellio, quo verbo res sacræ, et loca sacra, ut domus, et templa, et monasteria intelliguntur, diciturque ὁ τοῦ σακελλίου, sine adjectione, quæ tamen subauditur, et Latine sacellarius. Vocatur eodem nomine qui sacris, et Deo dicatis hominibus præfectus est. In codice Augustano Pachymerii historiam continente ita scriptum est: Σακελλάριος ὁ παιδεύων τοὺς ἀτακτοῦντας τῶν μοναχῶν, καὶ ἱερέων καὶ ἐπιστατῶν μοναστηρίοις τοῖς ἀνδρῴοις, καὶ γυναικείοις. *Sacellarius, qui compescit petulantes monachos, et sacerdotes, et præest monasteriis utriusque sexus.*

Τοιαῦτα μὲν τὰ τῶν ἀρχόντων περιεῖχε γράμματα. Τοῦ πατριάρχου δὲ ἦσαν οὕτως· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ μὴ θέλων θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι, καὶ ζῇν αὐτόν. Ὅτι μὲν γὰρ κακῶς σεαυτῷ ὁμοίως καὶ τοῖς ἄλλοις ἐβουλεύσω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον κεκινηκὼς, ἀθετήσας μὲν ὅρκους τοὺς πρὸς βασιλέα, καὶ τὴν φιλίαν ἐκείνην τὴν θαυμαστὴν, ὑφ' ἧς παρ' ὅλον τὸν ἐκείνου βίον πολλῶν ἀπέλαυσας καὶ μεγάλων ἀγαθῶν, καὶ τοῖς παισὶν ἐπιβουλεύσας περὶ τῆς ἀρχῆς, τοῖς Ῥωμαίοις δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων αἴτιος κατέστης συμφορῶν, ὧν διὰ μέγεθος οὐδ' οἱ ἐν ἐσχατιαῖς οἰκοῦντες γῆς ἀνήκοοί εἰσιν, οὐδ' αὐτὸς ἀγνοεῖς. Ἐπειδὴ δὲ τῶν τετολμημένων εἰς συναίσθησιν ἐλθὼν, καὶ τῶν ἀτόπων ἐπιχειρήσεων σεαυτοῦ κατεγνωκὼς μετεμελήθης, καὶ ὑποστρέφεις καλῶς, ὅθεν ἐξῆλθες κακῶς τὴν βασιλείαν αἰτῶν ἀποσκευάσασθαι, καὶ εἰς ἰδιώτου σχῆμα μεταβαλεῖν, ὥσπερ ἀκριβῶς ἐξεγένετο μαθεῖν παρὰ τοῦ περιποθήτου καὶ γνησιωτάτου τῷ κρατίστῳ καὶ ἁγίῳ μου αὐτοκράτορι τοῦ μεγάλου δουκὸς, αὐτός τε ἡδονῆς ἐπλήσθην, ὅσης ἐπὶ τοῖς τοιούτοις εἰκὸς, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τὰς ἀγκάλας αὐτῆς διανοίξασα, δέχεταί σε μετὰ πάσης πνευματικῆς ἀγάπης καὶ ἡδονῆς, καὶ ὅσον οὔπω ἥξειν καὶ σὲ προσδοκῶμεν εἰς ἡμᾶς, ἵν' ὁμοῦ τε ἡ τοῦ ἐπιτιμίου λύσις γένηται ᾧ καθυπεβλήθης, καὶ ἀλλήλοις συνησθῶμεν κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος ὁμιλήσαντες. Τοιαῦτα μὲν ἔγραφε καὶ ὁ πατριάρχης. Οἱ πρέσβεις δὲ ἐπὶ Παμφύλου ἄχρι ἦλθον, πέμψαντες ἐδήλουν βασιλεῖ, ὡς ἥκοιεν μὲν ἐπὶ πρεσβείᾳ, προσταχθεῖεν δὲ παρὰ τῶν πεπομφότων, μὴ βασιλέα προσαγορεύειν ἐν ταῖς διαλέξεσιν αὐτῶν. Εἰ μὲν οὖν τὸ τοιοῦτον ἀνεκτὸν αὐτῷ, δῆλον ποιεῖν, ἵν' ἐλθόντες ἀπαγγέλλωσι τὰ τῆς πρεσβείας· εἰ δὲ μέλλοι διὰ τὴν ὑπεροψίαν ἀπελαύνειν πρὸς ὀργὴν, μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἀφικνεῖσθαι πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἀναστρέφειν ἐκ Παμφύλου. Ὁ βασιλεὺς δὲ ποιούμενος περὶ πλείστου τὸ ἐκ Βυζαντίου τισὶν ἀξιολόγοις συντυχεῖν καὶ διαλεχθῆναι περὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἁπάντων, ὅτι τε ὑπὸ συκοφαντῶν διαβληθείη, καὶ οὐδεμίαν πρόφασιν αὐτὸς παράσχοι τῷ πολέμῳ, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡμέρας ἄχρι νῦν ἀναγκαίως ὑπὲρ σωτηρίας αὐτοῦ τε ἀμύνεται καὶ τῶν συνόντων, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίσας εἰρήνης ἕνεκα ἥκειν, ἐκέλευεν ἀφικέσθαι πρὸς αὐτὸν, ὡς οὐδένα λόγον τῆς προσηγορίας ποιησόμενος. Τοῦ γὰρ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἕνεκα οὐ τοιαῦτα μόνον ἕτοιμος εἶναι ὑπομένειν, ἀλλὰ καὶ λοιδορίας, καὶ εἴ τι χαλεπώτερον ἕτερον δοκεῖ. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων ὄφελός τι γένοιτο Ῥωμαίοις, καὶ πολλὴν αὐτοῖς εἰδήσειν χάριν ὑπὲρ τούτων· εἰ δ' ἄρα καὶ τὰ δεύτερα νικῴη καὶ ἀσύμβατοι ἀναχωρῶσιν, οὐδ' οὕτως αὐτῷ τινα ἀδοξίαν ἀπὸ τῆς προσηγορίας ἀπολείψειν. Ἧκον μὲν οὖν οἱ πρέσβεις ἐπὶ τούτοις, καὶ ἀπήγγελλον τὰ κατὰ τὴν πρεσβείαν· ἅμα δὲ καὶ τὰ γράμματα παρεῖχον, παρετήρουν τε τὸ μὴ βασιλέα ἐν ταῖς διαλέξεσι προσαγορεύειν.

A citia illa prorsus singulari (unde quoad ille vixit, multis magnisque bonis auctus es) ac filiis ejus per insidias imperium conando eripere: quamquo Romanos multis, et diris calamitatibus involveris, quarum gravitatem etiam ultimi terrarum fines audiverunt, non te fugit. Ast ubi facinorum tuorum conscientia perstrictus, damnatisque ausibus a ratione alienis ad pœnitentiam te dedisti, et unde male exivisti, eodem bene reverteris, imperio te abdicare cupiens, ac de cætero vitam privatam exigere, quemadmodum perspicue cognovi a magno duce, qui optimo et sacratissimo imperatori nostro amabilissimus ac fidelissimus est, et ipse expletus sum tanto gaudio, quanto me in negotio
B hujuscemodi expleri decuit, et Dei Ecclesia obviis ulnis cum omni charitate, et jucunditate spirituali te complectitur; tuumque adventum ad nos in dies exspectamus, quo et inflicta pœna leveris, et vicissitudine sermonum pro veteri consuetudine nos oblectemus. Hæc patriarcha. Legati Pamphilo imperatorem Cantacuzenum super adventu suo certiorem faciunt, adduntque sibi mandatum ne ipsum in congressu imperatorem appellent. Hoc si pati queat, faciat ut sciant quo illum adeuntes munere suo perfungantur. Sin eos superbe et iracunde repulsurus sit, neutiquam accessuros, et Pamphilo domum reversuros. Imperator etiam atque etiam desiderans, cum viris honoratis e Byzantio de rebus suis omnibus colloqui, et eos do-
C cere, se a criminatoribus traduci, nec ullam bello ansam dedisse, sed a primo die usque nunc pro sua suorumque salute propugnationem suscipere necesse habuisse; ac simul sperans eos pacificationis ergo venire, neglecto imperatoris nomine adeundi sui copiam facit. Nam si id e republica futurum sit, non talia duntaxat, sed et convicia, et si quid odiosius conviciis, æquo animo ab ipsis perpessurum. Imo si id Romanis commodet, etiam gratias non vulgares acturum. Sin deteriora vincant, et infecta pace discedant, nec sic aliquod sibi dedecus ex simplicitate appellationis relicturos. Hac conditione legati veniunt, legationem exponunt, litteras reddunt, caventque ne imperatorem vocent.

601 CAPUT LXXIV.

In acta imperatoris inquiritur, et bene gessisse rempublicam ostenditur: adversarii confutantur. Responsum imperatoris ad legatos. Exprobrat principibus ignobilitatem et imprudentiam; statum reipublicæ deplorat. Apocauchum exagitat, et objecta sibi crimina diluit, cum recriminatione in patriarcham. Repetuntur quæ inter ipsum et imperatricem super imperio deponendo, ac recipiendo eodem patriarcha internuntio acta sint. Item quæ inter ipsum et patriarcham, ut ejus perfidia pateat. Queritur etiam de legatis suis Constantinopoli injuriosissime habitis, et de iniquitate in se demonstrata. Separatim Apocauchum insectatur. Patriarcham cum suis auctorem esse calamitatis bello acceptæ probat, et quam multiplex ea fuerit, docet. Rejicit etiam quod patriarcha scripserat, abdicanti se, et pœnitenti viscera Ecclesiæ aperta esse

et pœnam condonandam. Item de vi excommunicationis disserit. Concludit eos malorum omnium causam exstitisse, et imperium ambire, pacisque summum desiderium denuo significat.

Auditis legatorum verbis, perlectisque litteris, ad nugas illic positas in risum solutus imperator, tum quidem eos ad corpus cibo, ac somno in diversorio reficiendum dimittit. Die altero concilio e præsentibus suis coacto, legatos etiam advocat, ac priusquam eis respondet, causam suam, ad quæstionem de ea exercendam in medium proponit. Inquiritur in acta ejus omnia, post Andronici imperatoris obitum : et legatis ostenditur, probe, juste, et cum summa tum filiorum imperatoris, tum Romanorum omnium utilitate reipublicæ præfuisse. Jubet item eos intrepide proferre, si quid haberent reprehendere, ut rationem omnium redditurus. Illis quædam horum ut injusta accusantibus, ad singula respondet. In ista actione sex deinceps dies contriti sunt; pluribusque argumentis et probationibus demonstratum injurias imperatorem accepisse longe indignissimas, et magnum ducem, aliosque belli satores non sycophantas solum, et in eum vehementer ingratos, et quantum dici non potest sceleratos ; sed cædium quoque, et servitutis, et ærumnarum ingentium, quæ belli tempore Romanos obruerunt, primariam causam exstitisse. Post diem sextum legatis responsum dare instituens, ita orsus est. Nulla res et urbem populari utentem potestate, et regnum, seu monarchiam in primis tam facile evertit, quam a prudentibus, et opportune consulentibus solitudo. Etenim si talibus aut civibus civitas, aut præfectis regnum abundaverit, quamvis casu quodam offenderint, parvo negotio ad pristinam felicitatem revocari poterunt. Sin autem tales viros semel amiserint, **602** nihil profecto celerem, et extremam eorum miseriam remorabitur. Quocirca Romanum imperium ego maximopere lugeo, quod multis antea viris admirabilibus abundans, modo omnia conficiens, et consumens vetustas eo redegit, ut summam ejus teneant, quos e medio imperitæ plebeculæ prodiisse dicas. Nam super talibus legationem mittere, et ad me mittere, qui ipsis diu jam imperavi, et cujus (absit verbo invidia) vel placidiore aspectu dignati, in cœlo sibi esse videbantur : deinde nihil neque anquirentes, neque circumspicientes, adeo inconsulto, et confidenter quidquid in buccam venit scribere, non tam illis, quod se dignum est facientibus, quispiam reprehenderit, quam illustre prius, et beatum Romanorum imperium nunc ab hujusmodi, proh Deum immortalem, mancipiis gubernatum defleverit. Sed de illis nihil dicam amplius, quos talis conditio, et pejor etiam decet : Apocauchi præfecti cubiculi non improbitatem modo, mentiendique libidinem, sed temeritatem quoque et impudentiam admiror ; qui, quamvis non paucis et apertissimis exemplis mendaciorum convinci possit, tamen ne frustra ac sine causa bellum commovisse, neque inaniter laborare videatur, fluxam gloriam dedecore in om-

A Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τῶν τε λόγων ἤκουε, καὶ τὰ γράμματα ἀνέγνω, πρὸς τοὺς ἐγγεγραμμένους λήρους διαχυθεὶς, νῦν μὲν ἀπέλυε τοὺς πρέσβεις ἀναπαύλης τινὸς τυχεῖν ἐφ' ἧς ἐξενίζοντο οἰκίας· εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἐκκλησίαν ἐκ τῶν παρόντων ποιησάμενος, μετεκαλεῖτο καὶ τοὺς πρέσβεις. Καὶ πρὶν ἀπολογίαν τινὰ περὶ ὧν ἐπρέσβευον ποιήσασθαι, τὰ κατ' αὐτὸν εἰς μέσον προὐτίθει ἐρευνᾷν. Καὶ πάντα ἐξητάζετο μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν, ἐφ' οἷς ἀπεδείκνυεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν πρέσβεων ὀρθῶς καὶ δικαίως, καὶ τοῖς τε βασιλέως παισὶ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι Ῥωμαίοις μάλιστα λυσιτελῶς πεπολιτευμένον. Ἐκέλευέ τε καὶ τοὺς πρέσβεις ἀδεῶς λέγειν, εἴ τι ἔχοιεν κατηγορεῖν, ὡς λόγον ὑπὲρ πάντων ποιησόμενος. Καὶ ἐπ' ἐνίοις ἀντιλεγόντων καὶ ἐγκα- B λούντων, ἃ ἐνόμιζον ἀδικεῖν, ὑπὲρ πάντων ἐποιεῖτο λόγον. Τοῦτο μὲν οὖν εἰς ἕκτην ἐφεξῆς ἡμέραν ἐτελεῖτο, καὶ διὰ πολλῶν τῶν ἀποδείξεων τὰ ἔσχατα ἠδικημένος ἀπεδείκνυτο ὁ βασιλεύς. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ τὸν πόλεμον κεκινηκότες οὐ συκοφάνται μόνον καὶ ἀγνώμονες δεινῶς περὶ αὐτὸν, καὶ μοχθηρίας ὑπερβολὴν ἐλλελοιπότες οὐδεμίαν, ἀλλὰ καὶ τῶν φόνων καὶ τῶν ἀνδραποδισμῶν, καὶ τῶν μεγάλων συμφορῶν, αἳ Ῥωμαίους κατέσχον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ πολέμου μάλιστα αἰτιώτατοι γεγενημένοι. Μετὰ δὲ τὴν ἕκτην πρὸς τὴν ἀπολογίαν καθίστατο τὴν περὶ τῆς πρεσβείας, καὶ εἶπε τοιάδε· Οὐδὲν οὕτω καὶ πόλιν δημοκρατουμένην καὶ βασιλείαν μάλιστ' ἂν ῥᾳδίως καταλύειν δύναιτο, ὡς ἀνδρῶν ἀπουσία συνετῶν καὶ τὰ δέοντα βουλευομέ- C νων. Εἰ μὲν γὰρ τοιούτων ἢ πολιτῶν ἡ πόλις, ἢ ἀρχόντων ἡ βασιλεία εὐποροίη, κἂν τύχῃ τινὶ σφαλῶσι, ῥᾳδίως δύναιντ' ἂν ἐπανασώζειν τὴν προτέραν τύχην· ἂν δ' ἅπαξ ἀποστερηθῶσι τῶν τοιούτων, οὐδὲν ἔσται κώλυμα μὴ εἰς ἔσχατον κακοπραγίας τάχιστα ἀφῖχθαι. Ὃ νῦν ἐγὼ τὴν Ῥωμαίων μάλιστα ὀδύρομαι ἡγεμονίαν, ὅτι πολλῶν καὶ θαυμασίων ἀνδρῶν πρότερον εὐποροῦσαν, νῦν εἰς τοῦτο περιέστησεν ὁ πάντα καταλύων χρόνος, ὥστε ἡγεμόνας τῶν πραγμάτων ἔχειν μηδὲν ἄμεινον τῶν πολλῶν διακειμένους. Τὸ γὰρ ὑπὲρ τηλικούτων πρεσβείαν ποιουμένους, καὶ πρὸς ἐμὲ τὸν πολὺν ἤδη χρόνον ἄρξαντα αὐτῶν, καὶ οὗ εἰ μὴ ἐπίφθονον εἰπεῖν, καὶ βλέμματος ἀπολαύειν προσηνοῦς ἐν μεγίστης ἦγον D εὐτυχίας μέρει, ἔπειτα μηδὲν μήτε ἐρευνήσαντας, μήτε σκεψαμένους οὕτως ἀπερισκέπτως καὶ θρασέως τὰ ἐπελθόντα γράφειν, οὐκ ἐκείνων μάλιστ' ἄν τις κατηγορήσειε προσήκοντα εἰργασμένων ἑαυτοῖς, ἢ ὅσῳ τὴν περιφανῆ πρότερον καὶ εὐτυχῆ Ῥωμαίων θρηνήσειεν ἡγεμονίαν, ὑπὸ τοιούτοις, φεῦ, ἀνδραπόδοις ἀγομένην. Περὶ μὲν οὖν ἐκείνων ὀλίγος ἐμοὶ λόγος γένοιτ' ἂν, τοιαῦτα καὶ φαυλότερα πράττειν οὖσιν ἀξίοις. Ἀποκαύχου δὲ τοῦ παρακοιμωμένου, οὐ τὴν μοχθηρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰταμότητα καὶ τὴν ἀναισχυντίαν ἔπεισι θαυμάζειν, ὅτι καίτοι μέλλων ἐπὶ τοσούτων ἐλέγχεσθαι σαφέστατα ψευδόμενος, ὅμως ἐπὶ τῷ μὴ δοκεῖν εἰκῇ καὶ μάτην

τὸν πόλεμον κεκινηκέναι, μηδ' ἀνήνυτα πονεῖν, A εἵλετο τῆς ἐπ' ὀλίγον εὐδοξίας τὴν διὰ βίου αἰσχύνην ἀνταλλάττεσθαι. Δέον μέντοι μηδὲ τὸ ἐκείνου πάνυ θαυμαστὸν ἡγεῖσθαι. Ὧ γὰρ ὁ βίος ὅλος πανουργία καὶ ἐπιορκία καὶ ἀπάτη, καὶ ῥᾷον ἂν ἀναπνεύσειε χωρὶς ἀέρος, ἢ τούτων, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ Θεὸν ψευδόμενος διηνεκῶς, εἵλετο καὶ πρὸς ἀνθρώπους τῷ ψεύδει χρῆσθαι. Ἐμοὶ δ' ἐξαρχῆς τε ᾑρημένῳ τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰς τόδε χρόνου περὶ πλείστου ποιουμένῳ, καὶ πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης εὐημερίας προτιμῶντι, τἀληθὲς εἰρήσεται. Συμμαρτυρήσει δὲ καὶ Συναδηνὸς οὗτος, ὃς ἐμοὶ τοὺς λόγους σύνοιδεν, ἀξιόχρεως ὢν πρὸς πίστιν, παρ' ἐκείνου γὰρ ἀφῖκτο. Τὸ γὰρ Ἐμπυθίου φρούριον πολιορκῶν, πρεσβείαν τε πρός με διὰ τούτου ἐποιεῖτο, καὶ βούλεσθαι ἔλεγε B συντυχεῖν περί τινων διαλεξόμενος, κακούργως καὶ ταῦτα καὶ ἀξίως ἑαυτοῦ ὑποκρινόμενος, ὡς ἐδείκνυτο σαφῶς ἀπὸ τῶν πραττομένων. Συνθεμένου δὲ ἐμοῦ (ᾠήθην γὰρ αὐτὸν περὶ εἰρήνης ἐθέλειν διαλέγεσθαι, ἧς ἐγὼ μάλιστα ἐπιθυμῶ καὶ τῶν περὶ ἐκείνης λόγων, κἂν ὦσι πρὸς ἀπάτην συνεσκευασμένοι, ὀλίγα πολυπραγμονῶν ἐξέχομαι) μὴ δύνασθαι αὐτὸς ἔλεγε βασιλικῶς ἐσκευασμένῳ συντυγχάνειν· ἀδυνατώτερον δὲ εἶναι πάλιν τὴν βασιλικὴν σκευὴν ἀποτίθεσθαι ἐμέ· πρὸς ἃ ἐπίνοιάν τινα ἐδεῖτο ἐξευρίσκειν. Ἐγὼ δ' ὅπερ ἔφην τῆς εἰρήνης τῆς ἐπιθυμίας ἕνεκα, Ἀλλὰ τὴν ἀπορίαν, εἶπον, ῥᾷστα ἰασαίμην ἂν ἐγώ. Ὡπλισμένοι γὰρ συμμίξομεν ἀλλήλοις ἀγνοούμενοι εἰ βασιλικὰς ἢ ἰδιωτικὰς ἔνδον ἔχομεν ἐσθῆτας. Εἰ οὖν τοῦτο συνθήκη τοῦ τὴν βασιλείαν ἐστὶν ἀποθέμενον C ἰδιωτικῶς ζῆν, ὥσπερ ἐκεῖνος καταψεύδεται, κρίνατε ὑμεῖς. Εἰ δ' ἑτέρως ἢ ὥσπερ αὐτὸς εἰρήκειν ἔχει, ὁ Συναδηνὸς παρὼν ἐξελεγχέτω· ἀλλ' οὐκ ἂν δύναιτο. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ὀνομαζομένους ἄρχοντας, οἳ δικαιότερον ἂν μᾶλλον ἀνδράποδα καὶ δοῦλοι καλοῖντο, καὶ τὴν παρακοιμωμένου ψευδολογίαν, ἀρκέσει καὶ τὰ εἰρημένα τήν τε ἄνοιαν ἐκείνων καὶ φαυλότητα, καὶ τὴν ἐκείνου μοχθηρίαν ἀπελέγχειν. Πρὸς δὲ τὴν πρὸς πατριάρχην ἀπολογίαν ἤδη τρέψομαι. Ἂν δ' ὑπὸ τῶν λόγων ἀπελέγχηται ψευδόμενος καὶ ἐπιορκῶν αὐτὸς, καὶ τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων αἴτιος καὶ τῶν μυρίων κακῶν, ἃ τοὺς ταλαιπώρους Ῥωμαίους τοσοῦτον ἤδη κατέχει χρόνον, ὧν αὐτὸς ἐν τοῖς γράμμασιν αἴτιον ἐμὲ γεγενῆσθαι λέγει ἐπιθυμήσαντα τῆς βασιλείας, μὴ ἐμοὶ D τὸν ἔλεγχον προσλογίζεσθαι καὶ τὴν αἰσχύνην τὴν ἀπὸ τῶν λόγων, ἀλλ' ἐκείνῳ τῷ πρὸς τούτους καταστήσαντι. Λέγει τοίνυν, ὡς ἐγὼ τοὺς πρὸς βασιλέα ὅρκους παραβὰς, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην φιλίαν ἀθετήσας, ὑφ' ἧς παρὰ πάντα τὸν ἐκείνου βίον πολλῶν ἀπέλαυσα καὶ μεγάλων ἀγαθῶν, ἐπεβούλευσα τοῖς παισὶ καὶ βασιλίδι τῇ γαμετῇ μετὰ τὴν τελευτήν. Εἰ μὲν οὖν ἀκολασίαν κατηγόρει, ἢ ἀσυνεσίαν, ἢ δειλίαν, ἢ τι τῶν ὅσα πρὸς καιρὸν ἔχει τὴν μέμψιν, καὶ ἡ ὕβρις εἰς τὸ σῶμα διαβαίνει, ἤνεγκα ἂν σιγῇ τὴν κατηγορίαν αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτόν· εἰ δ' ἐπιορκίας διώκει, ἣ οὐδὲν ἀσεβείας διενήνοχεν (ἐπιορκία γὰρ,

nem vitam duraturo redimere voluit. Verum neque hoc illius facinus tam valde mirandum censeo. Cujus enim vita omnis nihil est, nisi vafrities, perjurium, impostura, quique facilius sine aspiratione aeris, quam sine his spiritum duxerit, haud mirum si Deo mentiens assidue, apud homines quoque vanitatem usurpare statuerit. Ego vero a puero veritatis amans, et usque hodie tanti eam faciens, ut nullam ei humanam prosperitatem anteponam, quod verum est eloquar. Testimonium mihi dicet etiam Synadenus hic, meorum verborum conscius, et testis fide dignus, qui ab illo ad me venit. Nam dum castellum Empythium obsideret, legatum hunc ad me misit: et affirmavit se colloquendi gratia me conventum cupere, nequiter et istuc, atque ut suis moribus dignum erat simulans, quod facto clare patuit. Annuente autem me (cogitabam enim de pace mecum acturum, cujus me cupidissimum, et sermonum de ea licet ad fraudem compositorum parum curiosum scrutatorem fuisse confiteor) atque in lætitiam effuso, ipse me alloqui in veste imperiali posse negavit; mihi autem fore multo difficilius ornatum hunc deponere. **603** ideoque rationem aliquam novam inveniri desiderabat, qua congrederemur. Tum ego cupiditate pacis inflammatus, ut dicebam, atqui hanc difficultatem, inquam, non difficile sustulero: armati enim conveniemus, ut imperatorione, an privato vestitu intus tecti simus, ignoretur. Utrum igitur hoc pactum sit aliquod, imperio deposito privatorum more vivendi, ut ille mentitur, vos judicatote. Si aliter est ac dico, Synadenus hic præsens me refellat, quod non poterit. Ad eos igitur, qui archontes vocantur (melius mancipia, et servi nominarentur) et ad mendaciloquum præfectum cubiculi, ad illorum, inquam, stoliditatem, et inscitiam, et hujus perversitatem coarguendam, satis dictum est. Sequitur ut patriarchæ respondeam: quem si mendacem, ac perjurum, cædiumque, et effusi sanguinis, et mille malorum, quæ infelices Romanos tandiu opprimunt (quorum me propter imperii cupidinem causam fuisse in litteris autumat), reum probavero, ne ob eam probationem, ignominiamque ad se ex verbis meis redundantem mihi, sed illi a quo huc deductus est, irascatur. Ait igitur, me juramento Andronico imperatori concepto deficientem, et memorabilem illam amicitiam, ex qua quoad ille superstes fuit, complura, et singularia bona sim adeptus, dissuentem, post obitum uxori, et liberis ejus insidias paravisse. Si me intemperantiæ, stuporis, timiditatis, aut alicujus eorum, quæ temporariam habent reprehensionem, et quorum contumelia ad corpus transit, accusaret, ego accusationem reverentia illius tulissem tacitus. Quia vero perjurii insimulat, quæ nihil ab impietate differt (perjurium enim, inquit, est negatio Dei [36]), quid restat, nisi

Jacobi Pontani notæ.

(36) Est in sententiis Nazianzeni tetrastichis tetrametris:

Ὅρκον δὲ φεῦγε πάντα· πῶς οὖν πείσομεν;

ut objecta crimina refellam libere, ipsumque tantum esse perjurio implicitum, quantum me ab eo sejunctum demonstrem? Quod igitur attinet ad beatæ memoriæ imperatorem illum, omnium mihi charissimum, et ipsa anima mea pretiosiorem (quem et viventem complectebar, et quemvis pro eo laborem delicias reputabam, cujusque defuncti indelebilem memoriam circumfero) neque jurasse me illi dixerim, neque pejerasse; siquidem ne quid de me sinistrum suspicaretur, juramentis meis nunquam indiguit, cum quotidianæ actiones meæ ad fidem, et germanum amorem meum erga illum prodendum, mille juramentis antecellerent. Etenim non eos, a quibus grave nil timemus, sed **604** quibus maxime diffidimus ad jurandum cogere consuevimus. Non tamen propterea criminibus me absolvi volo, si interim illius filiis post ejus e vita discessum insidiatus videar. Peræque enim injustitiæ culpa tenetur, si quis injuratus, ut si juratus injuste egerit. Sed hoc quale sit, post refutationem objecti juramenti considerabimus: nunc hoc ipsum patriarcham calumniose mentiri aio, quod me datum imperatori juramentum habuisse irritum asserit. Si juramenta intelligit, quæ imperatrici et imperatori filio juraverim, primum quidem nec ipsis juravi, cum id nulla necessitas requireret, et ad me defendendum eamdem orationem valere oportere dico, qua de imperatore usus sum: quod nempe etiam sine juramento nec illis quispiam insidiari queat, neque imperio eos movere, nisi manifestum scelus designare voluerit. Sin de juramentis loquitur, quæ ipsi postea (patriarchæ inquam) dederim, equidem hominem reveritus, nullum super iis verbum edere cogitaveram. Quia vero ipse ea in examen cogit deducere, si magis inde ipsum pejerasse docuero, in bonam partem accipiat. Ego namque recenti imperatoris obitu, cum viderem eum ad rempublicam tractandam se ingerere, et ambitione atque imperandi gloria prurire; nec ignorarem, quam nihil prodesset hujusmodi appetitioni indulgere (multam enim inde discordiarum ac seditionum materiam exorituram præsentiebam), palam autem ejus conatum infringere invidiosum, ac tyrannicæ cujusdam affectationis videri, istiusmodi incertis ac dubiis cogitationibus diu luctatus, tandem si non reipublicæ, at certe mihimet prospiciendum, et vitam meam a publicorum negotiorum strepitu remotam, otio honesto, tranquillitatique mandare decrevi, ne Romanis teterrimorum incommodorum caput, et origo exstitisse putarer. Quare eodem usus legato ad Augustam, imperii procuratione me abdicavi. Quæ auditione improvisa obstupefacta, abdicationemque meam communem interpretata miseriam, in omnia se vertens,

A φησὶν, ἄρνησις Θεοῦ), τί λοιπὸν, ἢ μετὰ παῤῥησίας ἀπολύεσθαι τὰ ἐγκλήματα, καὶ αὐτὸν ἀποδεικνύναι τοσοῦτον τῇ ἐπιορκίᾳ ἐνεχόμενον, ἢ ὅσον ἐμαυτὸν μάλιστα ἀφεστηκότα; Πρὸς μὲν οὖν βασιλέα τὸν μακάριον ἐκεῖνον τὸν πάντ' ἐμοὶ φίλτατον καὶ κεφαλῆς τιμιώτερον αὐτῆς, οὗ καὶ ζῶντος μάλιστα περιειχόμην, καὶ πάντα πόνον ὑπὲρ ἐκείνου τρυφὴν ἡγούμην, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ἀνεπίληστον τὴν μνήμην περιφέρω, οὔτ' ὀμωμοκέναι φαίην ἂν, οὔτ' ἐπιωρκηκέναι· οὐδὲ γὰρ ὅρκων ἐδεήθη ποτὲ, τοῦ μηδὲν φαῦλον ὑποπτεύειν ἕνεκα περὶ ἐμοῦ. Αἱ γὰρ καθημέραν πράξεις μυρίων ὅρκων ἦσαν ἰσχυρότεραι, τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἐμοῦ πίστιν καὶ φιλίαν καθαρὰν ἀποδεικνῦσαι. Τοὺς γὰρ ὅρκους, οὐ παρ' ὧν δυσχερὲς ὑποπτεύομεν οὐδὲν, ἀλλ' οἷς μάλιστα ἀπιστοῦμεν B εἰώθαμεν ποιεῖσθαι προσαναγκάζειν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐγκλημάτων ἀπολύεσθαι δικαιῶ, ἂν τοῖς ἐκείνου φαίνωμαι παισὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ἐπιβεβουλευκώς. Ὁμοίως γὰρ ἄν τις ἐνέχοιτο τοῖς ἐγκλήμασι τῆς ἀδικίας ἄν τ' ὀμωμοκὼς, ἄν τε χωρὶς ὅρκων ἀδικοίη. Τοῦτο μὲν οὖν μετὰ τῶν ὅρκων τὴν ἀπόδειξιν ἐξετάσομεν. Νυνὶ δ' αὐτὸ τοῦτο ψεύδεσθαι καὶ συκοφαντεῖν τὸν πατριάρχην φαίην ἂν φάσκοντα ἠθετηκέναι τοὺς πρὸς βασιλέα ὅρκους. Εἰ δὲ τοὺς πρὸς βασιλίδα λέγει καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν, πρῶτον μὲν οὐδ' αὐτοῖς πρότερον ὀμώμοκα. Οὐδὲ γὰρ ἐκάλει χρεία τις. Τὸν ἴσον δὲ λόγον καὶ περὶ αὐτῶν ὥσπερ καὶ περὶ βασιλέως φημὶ δίκαιον εἶναι σώζεσθαι, τὸ καὶ χωρὶς ὅρκων τινὰ μηδὲ αὐτοῖς ἐξεῖναι ἐπιβου- C λεύειν, μηδὲ παραιρεῖσθαι τὴν ἀρχὴν, εἰ μὴ φανερῶς αἱροῖτο ἀδικεῖν. Εἰ δὲ τοὺς ὕστερον ἐπ' αὐτοῦ γεγενημένους λέγει, ἐγὼ μὲν οὐδένα περὶ ἐκείνων ποιεῖσθαι λόγον ἐβουλόμην αἰδοῖ τῇ πρὸς αὐτόν· εἰ δ' ἐκεῖνος ἀναγκάζει τῶν τοιούτων τὴν ἐξέτασιν εἰ μᾶλλον ἐκεῖνος ἀπὸ τῶν τοιούτων φαίνοιτο ἐπιορκῶν, στέργειν δίκαιον. Ἐγὼ γὰρ μετὰ τὴν βασιλέως τελευτὴν ὀλίγῳ ὕστερον, ὁρῶν αὐτὸν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἄρχειν ἐπιχειροῦντα, καὶ ὑποκνιζόμενον εἰς φιλοτιμίαν καὶ δόξαν ἀρχικὴν, τό τε ἐνδιδόναι πρὸς τὴν ἔφεσιν ὡς ἀλυσιτελὲς ὁρῶν (ὑπώπτευον γὰρ ἐκ τούτου πολλὰς ἀναφυήσεσθαι διχοστασίας, καὶ στάσεως ἀφορμάς) τό τε κωλύειν φανερῶς τὴν ἐπιχείρησιν φθονερὸν καὶ μοναρχικὸν δοκοῦν, καὶ τοιούτοις ἀμφιβόλοις λογισμοῖς ἐπιπολὺ D παλαίσας, τέλος ἔδοξα μᾶλλον εἰ καὶ μὴ τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐμαυτῷ λυσιτελεῖν, ἀποσχέσθαι τῶν πραγμάτων τῆς ἀρχῆς, καὶ διάγειν κατ' ἐμαυτὸν, καὶ μὴ τοῖς Ῥωμαίοις αἴτιος κακῶν ὀφθῆναι ἀνηκέστων. Καὶ αὐτῷ χρησάμενος πρεσβευτῇ πρὸς βασιλίδα, ἀπειπάμην τὴν ἀρχήν. Ἡ δὲ, τῷ ἀδοκήτῳ τὴν ἀκοὴν καταπλαγεῖσα, καὶ τῆς κατεχούσης συμφορᾶς οὐκ ἀποδέουσαν νομίσασα τὴν ἐμοῦ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀναχώρησιν, παντοία ἦν δεομένη, ὀνειδίζουσα, παρακαλοῦσα, πάντα κινοῦσα κάλων, ὥστε

Jacobi Pontani notæ.

Λόγῳ τρόπῳ τε τὸν λόγον πιστουμένῳ,
Ἄρνησίς ἐστι τοῦ Θεοῦ ψευδορκία.

Cantacuzenus ἐπιορκία posuit pro ψευδορκία, secus quam versus requirebat; et idem est.

πείθειν τῶν πραγμάτων αὖθις ἔχεσθαι. Καὶ τῶν τοιούτων πάντων αὐτὸς ἦν παρ' ἀμφοτέρων πρεσβευτής. Ἐπεὶ δὲ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐκείνης λόγων ἐπικλασθεὶς, καὶ πρὸς τὴν ὀρφανίαν τῶν παίδων βασιλέως ἀπιδὼν, καὶ χηρείαν τὴν ἐκείνης, καὶ ὡς μάλιστα πολλῆς δέονται τῆς προστασίας ἣν ἐμὲ δίκαιον ἐπιδείκνυσθαι ἀξίας βασιλεῖ τῆς φιλίας χάριτας τὴν εἰς τοὺς παῖδας ἀποδιδόντα κηδεμονίαν, κἂν εἰ μέλλοιμι κινδύνοις περιπίπτειν, ἐπειθόμην μέν· οὐ μὴν οὕτως ἀπερισκέπτως, ὥσθ' ὕστερον τινὰ καταγινώσκειν ἔχειν ἀβουλίαν. Ἀλλὰ καὶ πατριάρχου συμπαρόντος, πολλὰ πρότερον διειλέχθην βασιλίδι περὶ τοῦ μὴ δεῖν προσέχειν συκοφάνταις, οἳ πολλοὶ φυήσονται διαβολὰς καὶ συκοφαντίας κατ' ἐμοῦ συῤῥάπτοντες. Οὐ γὰρ ἐάσει γε ὁ φθόνος ἠρεμεῖν, ἀλλ' εἰ μέν τι τοιοῦτον κατηγοροῖεν, ὁποῖον ἂν καὶ αὐτὴν ἐκ τῶν λεγομένων τὸ ψεῦδος συνιδεῖν, ἀποπέμπεσθαι πρὸς ὀργὴν, καὶ μισεῖν τοὺς συκοφάντας. Ἂν δ' ἐφάπτηται τῆς ψυχῆς καὶ ἀμφιβολίαν ἐμποιῇ, μὴ ἄρα ἀληθῆ τὰ κατηγορημένα εἴη, μὴ καταψηφίζεσθαι αὐτίκα, μηδὲ πρὸς τὸ ἀμύνεσθαι χωρεῖν, ἀλλὰ καλεῖν ἐπὶ τὴν δίκην, καὶ καιρὸν παρέχειν πρὸς ἀπολογίαν. Κἂν μὲν ἀδικῶν καὶ ἐπιορκῶν ἐλέγχωμαι, διδόναι δίκας· ἂν δ' ἀπολύωμαι τὰ ἐγκλήματα, τοὺς κατηγόρους τοῦθ' ὅπερ εἰσὶν ἡγεῖσθαι συκοφάντας. Ἡ βασιλὶς μὲν οὖν πρὸς τοὺς λόγους οὐκ ἐπείθετο, οὐδὲ δικῶν ἔφασκε καὶ ἐλέγχων πρὸς ἐμὲ δεήσεσθαι, ἀλλ' ἀνυπεύθυνον παρείχετο τὴν ἀρχήν. Ἐμοῦ δὲ οὐκ ἀνιέντος, ἀλλὰ βιαζομένου τὴν περὶ τῆς δίκης ἐπαγγελίαν, ἐπείθετο ἀναγκασθεῖσα, καὶ ὅρκους ἀλλήλοις παρειχόμεθα ἐπὶ τοῦ πατριάρχου, τὴν μὲν μηδεμίαν κατ' ἐμοῦ ἀπόφασιν ἐξενεγκεῖν ποτε πεισθεῖσαν συκοφάνταις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν δίκην καλεῖν, καὶ ἐλέγχους ποιεῖσθαι τῶν ἀδικημάτων· ἐμὲ δὲ μηδέποτε περὶ αὐτὴν ἀγνωμονήσειν, μηδ' ἐπιβουλεύσειν αὐτῇ καὶ τοῖς παισὶ πρὸς τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ πᾶν ὁτιοῦν ὑπέρ τε αὐτῶν καὶ τῆς κοινῇ Ῥωμαίων ὠφελείας πράττειν. Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων οὕτω κατεσκευασμένων, ἔτι τὴν γυναικείαν δεδιὼς ἀσθένειαν, μὴ οὐχ οἷά τε ᾖ οὕτω μεγαλοφροσύνην καὶ λογισμῶν ἐπιδείκνυσθαι περιουσίαν, ἀλλ' ἀπατηλοῖς καὶ περιέργοις λόγοις, καὶ συκοφαντίαις παραχθεῖσα πρὸς τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον ὁρμηθῇ ἡ βασιλὶς, τὸν πατριάρχην μόνον παραλαβὼν, καὶ πολλῶν ὑπομνήσας εὐεργετημάτων ὑπηργμένων παρ' ἐμοῦ, ἔπειτα ἐδεόμην τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ δικαίων ἔχεσθαι· καὶ βασιλίδι παραινεῖν, ἐπεὶ συνεῖναι τὸν πάντα χρόνον μέλλει Βυζαντίῳ ἐνδιατρίβων, μὴ πείθεσθαι τοῖς συκοφάνταις, μηδὲ πρὸ δίκης ἐμοῦ καταψηφίζεσθαι, ὡς τῆς ἐκ τούτου ὠφελείας οὐκ εἰς μόνον ἐμὲ διαβαινούσης, ἀλλ' εἰς ἅπαντας κοινῇ Ῥωμαίους. Ὧν δίκαιον αὐτὸν ἁπάντων προνοεῖν, ποιμένα καὶ κηδεμόνα καὶ διδάσκαλον ὑπὸ Θεοῦ κεχειροτονημένον. Ὁ δ' αὐτίκα ὤμνυεν ἀναστὰς, ὡς οὐδὲν ἧττον ἢ πατὴρ παιδὸς προνοήσειε γνησίου· καὶ τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ δικαίων οὕτως ἀνθέξεται, ὥσπερ ἂν εἰ αὐτὸς παρῆν, καὶ τοὺς συκοφάντας, εἴ τινες ὀφθεῖεν, μάλιστα μὲν ἀπελέγξειν ψευδομένους, καὶ παντὶ σθένει τῆς ἐκ τούτων βλάβης ἀπείρατον διατηρήσειν. Εἰ δ' οὖν,

A nunc rogare, nunc exprobrare, et ut brevis sim, omnem rudentem movere, quo me ad imperii moderamen revocaret. Atque istarum rerum omnium ipse erat internuntius. Postremo multis sermonibus ejus expugnatus, filiorumque orbitate, et illius viduitate considerata, quibus utrisque curator, et patronus magnopere esset necessarius, quem me illis præstare æquum foret, **605** si vellem sollicitudinem, et curam istam erga filios, amicitiæ gratias imperatori mortuo persolvere: quanquam cernerem quibus me periculis objectarem, manus dedi, etsi non ita improvide ut quisquam postea inconsiderantiæ me arguere posset. Quin et audiente patriarcha verbis pluribus imperatricem monui ne calumniatoribus, qui B non pauci essent emersuri, et mendacia contra me consuturi (quia videlicet invidia non eos sineret quiescere) aures daret. Sed si quid ejusmodi in me accusarent, quod et illa dictu falsum intelligeret, cum stomacho accusationem rejiceret, ac sycophantas odisset. Sin autem penetraret ejus animum, et dubitationem haberet, an verum esset, quod deferretur, ne illico damnaret, neu ad ultionem progrederetur; sed judicio arcesseret, tempusque ad defensionem præscriberet. Ac si quidem improbus, ac perjurus invenirer, pœnas darem; sin criminationes dissolverem, accusatores id quod essent, sycophantæ nimirum, haberentur. Imperatrix hac oratione nihil mota, haud judicio et probationibus adversum me opus esse dixit; et C imperii gubernationem ita reddidit, ut a referendis rationibus penitus me absolveret. Me vero perseverante et urgente, ut judicium promitteret, nolens annuit; et vicissim præsente patriarcha juravimus, ipsa quidem, nunquam impulsu sycophantarum contra me sententiam pronuntiaturam, sed probationes criminum requisituram, et judicibus rem integram reservaturam; ego autem nunquam ei iniquum futurum, neque ipsi et liberis ejus propter imperium insidias moliturum; sed quidvis, quod ex ejus usu, et republica sit, suscepturum. His ita gestis, adhuc muliebrem illius infirmitatem veritus, ne scilicet parum præstans excelsitate animi, et maturitate consilii, fallacibus et artifi- D ciosis calumniatorum delusa sermonibus, ad bellum contra me insurgeret, cum patriarcha seorsum egi; meritorum a me ultro illi præstitorum memoriam ei renovans, et orans uti causam meam tueretur; et Augustam, qua cum Byzantii semper esset victurus, admoneret ne sycophantis crederet, neve ante judicium me condemnaret, quando id non mihi soli, sed Romanorum universitati quoque profuturum esset; quibus omnibus ille ut pastor, et tutor, et magister a Deo electus, providere atque consulere deberet. Ille e throno surgens, mox vicissim jurabat non minus quam parentem pro germano filio sollicitum fore, **606** et jus meum ita defensurum, ut si ipse adessem, melius non possem; sycophantasque, si qui prodirent, ut mendaces manifestarios egregie confuta-

turum. Si id non possit, hoc quidem plane obtenturum, ne indicta causa condemnarer. Cumque de iisdem etiam secundum, et tertium inter nos necessario colloqueremur, toties idem, non solum ut sacerdos, sed ut profanus quoque jurabat. Hic igitur suspiciendus justitiæ patronus, et custos, priusquam dies decem post meum Byzantio discessum effluerent, a præfecto cubiculi persuasus me ipsum de throno deturbare velle, et Palamam subintroducere; quanquam luculenter sciret esse meram calumniam, bello huic principium attulit. Ut autem meam in se, quam putabat, iniquitatem puniretur, imperatricem quoque (id quod alius nemo potuisset) decepit, et arma suscitavit, proh dolor, is, qui aliis pacem curat, pacifici et mansueti magistri discipulus; neque jusjurandum toties nuperrime juratum reveritus, neque Romanorum calamitatem, quam bello perpessuri essent secum cogitans; sed unum hoc duntaxat sibi proponens, ut me innoxium e medio tolleret: nec usque hodie insidiarum et obtrectationum satietas illum capit, quin post tantam effusionem sanguinis, post miseros Romanos in servitutem abstractos, post direptiones, ac populationes, communeque et ultimum, prope dixerim, exitium non ad commiserationem flexus est; non aliquam humanitatis significationem erga perditos dedit, sed omnia illi, quam pax mecum, tolerabiliora fuerunt. Atqui dicet fortasse (quemadmodum dicere illum audio, ut imperatrici ad bellum calcar addat) se quandiu recta, et justa cogitantem, et filiis imperatoris studentem viderit, mihi favisse, et jurata factitasse. Ab officii autem semita detorto me, et in scelus abeunte, jure ac merito imperatoris filios contra me defendere. Verum, o bone vir, quonam istuc argumento? Si enim sufficit tantum affirmare, et hoc ad rem demonstrandam satis esse existimari debet, næ tu homo insignis, longeque felicissimus es, qui adeo citra laborem hostibus tuis evadas superior. At enim quotidiana figmenta tua, et perversæ actiones, in quibus deprehensus es, apud multos hanc te habere opinionem non sinent. Sin autem istuc non solum loqui, sed et putare insanorum est, relinquitur, ut probationes afferendæ sint. Quare si quidpiam hujuscemodi de me novit, palam me redarguat :

607 sin ab alio se accepisse dicat, testes producat, quod non poterit : nisi rursum non argumentari, sed sycophantari tantummodo velit. Ego vero ex ipsa re firmamentum petam evidentissimum. Neque enim antequam bellum illi excitarunt, neque statim ut excitarunt, vel meditatum esse, vel fecisse quidquam insidiarum filiis imperatoris ostendi potest : sed post matris meæ filiique carcerem; post mearum fortunarum despoliationem; post amicorum, cognatorumque proscriptionem, non ad ulcisdendum sum aggressus, sed aspiciens, quo malorum bellum mutuum evaderet, dolui quidem ab initio natum esse, et illud quasi flammam irritantes graviter peccare duxi : Ipse vero, quantum in me fuit

A ἀλλὰ τοῦτό γε πάντως ἐμοὶ φυλάξειν, τὸ μὴ πρὸ δίκης καταψηφισθῆναι. Δεῆσαν δὲ καὶ δὶς καὶ τρὶς περὶ τῶν αὐτῶν διαλεχθῆναι, τοσαυτάκις ὤμνυε τὰ ἴσα οὐχ ἱερεῦσι μόνον πρέποντα, ἀλλὰ καὶ ἰδιώταις ὅρκων. Ὁ οὖν θαυμαστὸς οὗτος κηδεμὼν καὶ τοῦ δικαίου φύλαξ, πρὶν δέκα ἐξήκειν ἡμέρας, μετὰ τὴν ἐμὴν ἐκ Βυζαντίου ἀναχώρησιν τῷ παρακοιμωμένῳ πεισθεὶς συκοφαντήσαντι, ὅτι βούλομαι κατάγειν αὐτὸν τοῦ θρόνου, καὶ ἀντεισάγειν Παλαμᾶν, ἐκίνει τὸν ἐμφύλιον πόλεμον αὐτός· σαφέστατα εἰδὼς ὡς συκοφαντεῖ. Ἀμυνόμενος δὲ ἐμὲ τῆς εἰς αὐτὸν, ὡς ᾤετο, ἀγνωμοσύνης, καὶ βασιλίδα ἐξηπάτα ὑπ' οὐδενὸς ἑτέρου δυναμένην τοῦτο πάσχειν, καὶ τὸν πόλεμον ἐκίνει, φεῦ, ὁ τὴν εἰρήνην τοῖς ἄλλοις παρέχων, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ πράου μαθητής·

B μήτε ὅρκους αἰδεσθεὶς, οὓς χθὲς καὶ πρώην ὀμωμόκει, μήτε τῆς Ῥωμαίων συμφορᾶς, ἧς ἔμελλον διὰ τὸν πόλεμον πειράσεσθαι εἰς ἔννοιαν ἐλθών· ἀλλὰ πρὸς ἓν μόνον βλέπων, ὅπως ἐμὲ ἀνέλῃ τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα. Καὶ οὐδὲ μέχρι νῦν κόρον ἔσχηκε τῶν ἐπιβουλῶν καὶ συκοφαντιῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τοσαύτην τῶν αἱμάτων χύσιν, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν δυστυχῶν Ῥωμαίων, καὶ τὰς διαρπαγὰς, καὶ τὰς λεηλασίας, καὶ τὴν κοινὴν πανωλεθρίαν, ὡς εἰπεῖν, οὐ πρὸς ἔλεον κατεκάμφθη· οὐδὲ οἶκτον ἔλαβε τινὰ τῶν ἀτυχούντων, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον φορητότερα αὐτῷ, ἢ ἡ πρὸς ἐμὲ εἰρήνη. Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ ὥσπερ δῆτα πυνθάνομαι καὶ λέγειν βουλόμενος βασιλίδα μᾶλλον ἐρεθίζειν πρὸς τὸν πόλεμον, ὡς ἕως μὲν ὀρθοῖς ἑώρα

C καὶ δικαίοις ἐμὲ χρώμενον λογισμοῖς, καὶ τὰ συνοίσοντα τοῖς βασιλέως βουλευόμενον παισὶν, εὔνους ἦν καὶ αὐτὸς, καὶ ἐνέμενε τοῖς ὅρκοις· ἐπειδ' ἐξετράπην τῶν δεόντων καὶ εἱλόμην ἀδικεῖν, δίκαια ποιῶν αὐτὸς ἀμύνεται ὑπὲρ τῶν βασιλέως παίδων. Καὶ τίς τούτων ἡ ἀπόδειξις, ὦ 'γαθέ; Εἰ μὲν γὰρ ἀρκεῖ μόνον εἰπεῖν, καὶ τοῦτ' ἀρκεῖν ἡγεῖσθαι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος, ὡς λαμπρὸς εἶ, καὶ τὰ μέγιστα εὐτύχηκας, οὕτως ἀπόνως τῶν ἐχθρῶν περιγινόμενος. Ἀλλ' οὐ συγχωρήσουσι τὰ καθημέραν πλάσματα, καὶ τὸ πρὸς τὰ φαῦλα κατάφωρον τῶν ἔργων τοιαύτην ἔχειν δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς. Εἰ δὲ τοῦτο μὲν μελαγχολῶντος οὐχ ὅτι λέγειν, ἀλλὰ καὶ οἴεσθαι, λοιπὸν τοίνυν χωρεῖν πρὸς τοὺς ἐλέγχους. Εἰ μὲν οὖν ἐμοί τι σύνοιδεν αὐτὸς τοιοῦτον, ἐξελεγχέτω φανερῶς· εἰ δ' ἑτέ-

D ρων φησὶν ἀκηκοέναι, παραγέτω τοὺς μάρτυρας· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι, εἰ μὴ συκοφαντεῖν αὖθις ἀνεξέλεγκτα ἐθέλοι. Ἐγὼ δὲ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων παρέξομαι ἐναργεστάτην μαρτυρίαν. Οὔτε γὰρ πρὶν τὸν πόλεμον κινηθῆναι παρ' αὐτῶν, οὔτε βεβουλευμένος, οὔτε πράξας τι πρὸς ἐπιβουλὴν τῶν βασιλέως παίδων ἂν φανείην, οὔτ' εὐθὺς ἠργμένου· ἀλλὰ μετὰ τὴν τῆς μητρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ εἱρκτὴν, καὶ τὴν ἀποστέρησιν τῶν ὄντων, καὶ τὴν δήμευσιν τῶν φίλων, καὶ τῶν συγγενῶν, οὐ πρὸς τὸ ἀμύνεσθαι ἐτραπόμην, ἀλλ' ὁρῶν οἷ κακῶν ὁ πρὸς ἀλλήλους τελευτήσει πόλεμος, ἠχθόμην μὲν κινουμένου, καὶ τοὺς παροξύνοντας ἐν αἰτίαις ἦγον· αὐτὸς δὲ ὡς εἶχον μάλιστα ἐσπούδαζον καταλύειν, καὶ πρεσβείαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἐποιούμην. Καὶ τὴν δίκην ᾔτουν,

καὶ οὐ παρῃτούμην τὸ μὴ διδόναι δίκας, ἂν ἐλέγχωμαι ἐπιορκῶν. Αὐτοῖς δὲ τοσοῦτον ἐμέλησε τοῦ τὰ δίκαια ποιεῖν, ἢ πρόνοιάν τινα ποιεῖσθαι τοῦ καταλύεσθαι τὸν πόλεμον, ὥστε ἐπὶ τοῖς πρότερον γεγενημένοις ἐμὲ πολλὰ περιυβρίσαντες, καὶ λοιδορησάμενοι ἐπ' ἐκκλησίας, ἔπειτα πρεσχελήσαντες, καὶ τοὺς πρέσβεις κακώσαντες, ὡς μάλιστα ἀπέπεμψαν ἀπράκτους. Μετὰ τοῦτο δὲ ὥσπερ ἔργοις αὐτοῖς βουλόμενοι καταφανὲς ποιεῖν, ὅτι τοῦ δικαίου μὲν οὐδένα ποιοῦνται λόγον, οὐδὲ προφάσεως τινὸς ἕνεκα εὐπροσώπου εἵλοντο τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἐμὲ ἀποκτείνειν ἐκ παντὸς τρόπου ᾑρημένοι, πρόσχημα τοῦ πολέμου τὸν ὑπὲρ βασιλίδος ποιοῦνται ζῆλον, θεσπίσματα πεπόμφασι πανταχῇ τῶν πόλεων πᾶσαν εἴσοδον ἐμοὶ πρὸς αὐτὰς ἀπαγορεύοντα, καὶ κοινὸν B πολέμιον ἀποδεικνύντα. Καὶ οὐ μέχρι τούτου ἔστησαν τὴν ἀτοπίαν, ἀλλὰ καὶ ἐνθάδε διατρίβοντι, ἐκέλευον τῆς πύλης μὴ προβαίνειν· ἀλλὰ οἴκοι καθήμενον, τὴν ἀναιροῦσαν ψῆφον περιμένειν. Τί οὖν με πρὸς ταῦτα ποιεῖν ἐχρῆν πρὸς αὐτῆς τῆς ἀληθείας; συγκαλυψάμενον περιμένειν τὴν σφαγήν; Ἀλλ' οὐκ ἂν ἔδοξα σωφρονοῦντος χρῆσθαι λογισμοῖς οὕτως ἀκλεῶς καὶ ἀτίμως ἀποθνήσκων· ἀλλὰ καταπλαγέντα πρὸς τὴν ἀθρόαν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν, δοῦλα φρονεῖν καὶ ἀνελεύθερα, καὶ παραδιδόναι παρακοιμωμένῳ ἐμαυτὸν, ὥστ' ἐπ' ἐξουσίας ἔχειν κακῶς ποιεῖν, καὶ εἰς δεσμωτήρια ἄγειν, ὥσπερ τὰ ἀνδράποδα ἐκεῖνα, οἳ σφᾶς αὐτοὺς ἐκείνῳ παραδεδωκότες, οἱ μὲν οἰκοῦσι δεσμωτήρια δημεύσεις πρότερον ὑπομείναντες, καὶ ἄλλων πεῖραν C δυσχερῶν πολλῶν· οἱ δ' ἐν Καρὸς μοίρᾳ ἄγονται καὶ φέρονται, πᾶν τὸ προσταττόμενον ὑπ' ἐκείνου ποιεῖν ἔχοντες ἀνάγκην. Καὶ ποίων οὐ θανάτων ἀντάξια μυρίων ταῦτα; ἢ πότε ἂν ὁ ἥλιος ἐπεῖδε μείζονα καὶ παραδοξοτέραν ἀτοπίαν, ὥστε τὸν ἐκ κοπρίας, ὅ φασιν, ἄνθρωπον ὑπ' ἐμοῦ γεγενημένον, καὶ μέγα σεμνυνόμενον, ἂν καὶ βλέμματος ἐτύγχανε προσηνοῦς, ἢ λόγου τινὸς δοκοῦντος εὐμενῶς εἰρῆσθαι, τοῦτον ὑβρίζειν ἔχειν εἰς ἐμὲ, καὶ τῇ αὐθαδείᾳ, καὶ κακοτροπίᾳ χρῆσθαι; Δι' ἃ δὴ πάντα σώζειν ἐμαυτὸν εἱλόμην, καὶ τοὺς συνόντας· καὶ ὃ πολλάκις ὁ μακάριος τῷ ὄντι βασιλεὺς ἐκεῖνος ἠνάγκαζε ποιεῖν, ὥσπερ πάντες ἴσασι σαφῶς, τοῦτ' ἔπραττον ὑπ' ἐκείνων μάλιστα εἰς τοιαύτην ἀνάγ- D κην συνενηνεγμένος, τῆς κοινῆς ἐμαυτοῦ τε καὶ τῶν ὅλων σωτηρίας ἕνεκα. Καὶ ἐξ ἐκείνου ἄχρι νῦν οὐδέποτε ἐπαυσάμην περὶ εἰρήνης δεόμενος αὐτῶν. Ἀλλ' ἀνθέρικον δοκῶ θερίζειν· πάντα γὰρ αὐτοῖς μᾶλλον ἢ ἡ εἰρήνη ἀνεκτά. Σκεψώμεθα δὴ πότερος ἀδικῶν φαίνεται καὶ ἐπιορκῶν· ὁ τήν τε ἀρχὴν τοῖς ὅρκοις ἐπιμείνας ἄχρις οὗ κατὰ κράτος κατελύθησαν ὑπὸ τῶν πολεμούντων, καὶ μέχρι νῦν δεόμενος περὶ εἰρήνης, καὶ τὸν πόλεμον ἐθέλων καταθέσθαι, ἢ ὁ

A id exstinguere laboravi, et legationem de pace misi; et judicium petivi, nec pœnas, si perjurii convincerer, deprecatus sum. At ipsis adeo curæ non fuit servire justitiæ, aut cogitationem aliquam belli comprimendi suscipere, ut supra priores injurias, et maledicta, multo majoribus in conventu me onerarint, et legatos scommatis illusos insigniterque vexatos, sine responso dimiserint. Ad hæc velut opere ipso volentes declarare se contemnere justitiam, ne colorem tum quidem, seu velamentum belli honestum quæsiverunt, sed ut me quoquo modo jugularent, ardens imperatricis tuendæ studium simulantes, edicta circumquaque per urbes missitarunt, quibus et commune bellum significarent, et omni ad eas aditu mihi interdicerent. Neque intra hos limites se continuit eorum improbitas: quin etiam hic (Didymotichi) versanti mihi imperarunt, ne pedem extra portam urbis efferrem, sed domi sedens, sententiam capitalem exspectarem. Quid (per ipsam veritatem quæso vos) hic me facere oportuit? intra parietes latere, et necem exspectare? Quis me non fatuum numeraret, si sic, nulla cum laude, quin potius cum dedecore morerer? An perculsum tam repentina rerum conversione illiberalem, ac servilem gerere animum, tradereque me præfecto cubiculi, qui jure suo mihi facere male posset et in carcerem trudere, ut alia mancipia, quæ ultro se illi tradiderunt, quorum quidam bonis suis ante sub præconis vocem subjectis, et variis acerbitatibus afflictati, carceres incolunt, alii non secus quam Cares aguntur, raptanturque necesse habentes exsequi quodcunque ille mandaverit. Et quibus tandem, ac mille mortibus hæc æquiparanda non sunt? **608** aut quando sol hac insolentia quidquam vidit insolentius atque inusitatius, ut ex stercore, quod aiunt, homo servus meus, qui multum gloriaretur, si a me placido vultu dignatus, aut verbo amiciore appellatus esset, nunc petulanter in me insultare, suumque fastum et malignitatem expromere possit? Ob hasce causas me, meosque servare volui: et quod sæpenumero vere beatus ille imperator urgebat, quodque omnes norunt, inimicis potissimum eo necessitatis me adigentibus, facere, et ita meam privatam incolumitatem cum totius reipublicæ salute incolumitateque conjungere. Atque ex illo usque nunc pacem eos poscere nunquam destiti. Sed anthericum metere videor (37): omnia enim illis facilia sunt, ferrique possunt, pacem solam pati non possunt. Introspiciamus igitur uter læsisse ac pejerasse videatur; isne qui a principio jurata servavit, donec hostes per vim fidem fregerunt, et adhuc pacem petit, paratus arma ponere; an quem nec

Jacobi Pontani notæ.

(37) Proverbium, de eo quod fieri non potest, seu quod inaniter, inutiliter fit, de labore sterili. Ἀνθέρικον quidam fructum asphodeli, quidam caulem tantum esse scribit. Hesychius ἀνθέρικον et asphodeli fructum, et herbæ quoddam genus esse vult, fortasse illud, quod aiunt quidam meti non posse, sed ut linum, manibus velli debere, et hinc factum proverbium ἀνθέρικον θερίζειν.

ante nec post quidquam probabile actitasse constat. Et quoniam patriarcha mihi cladem belli adscribit, et hoc me crimine aspergit, age, uter e duobus istius cladis potius auctor sit, consideremus. Primum enim opinor, unumquemque culpam incommodorum belli in eum transferre, a quo bellum profectum est : nam salutis causa sese tuenti, nemo adhuc dicam scripsit. Deinde sigillatim inquiramus, a quibus bonorum publicationes, cædes, exsilia, carceres, eculei. Nonne ab ipsis? nonne lacrymis, nonne cruoribus universas civitates repleverunt? Nonne ceu communes Romanorum hostes impune volitantes, ubique optimates contrucidarunt? nonne publicam, privatamque Romanorum pecuniam in res nihili profuderunt? Mitto enim dicere nostram, adeo immanem, quam nisi ipsi bello commoto dissipassent (Deum inspectorem occultorum, abditorumque omnium testem laudo) in communi utilitate collocare statueram. Nonne urbes, alias quidem Mœsis tradiderunt, alias libentes Triballis permiserunt? Nonne Barbaros ipsi primi Romanis induxerunt, Macedoniamque incursarunt, et in servitutem plurimos abduxerunt? Nonne Thraciam totam crebris expeditionibus velut hostium provinciam vastam, ac desertam reddiderunt? Nonne recentissime Morrham, ut a me stantem, deformarunt? Nonne communia vectigalia omnia sustulerunt? Nonne exercitus partem quidem ut adversariam ipsi contriverunt, **609** partem ut suspectam reliquerunt : quæ autem adhuc restat, ea et numero, et genere infirma est? Quid ego simile? nisi quod Mœsos et Triballos invadentes repello : cumque istas Romanorum reliquias eorum copiis non possim opponere, necessario Barbaros, illorum imitatus exemplum, socios mihi adjungo. Utri igitur populationum istarum, ac pestis causa exstiterunt : vel potius utri populatores fuerunt, ac pestem ipsimet dederunt? Nonne ipsi? quibus perinde contingit, ut si quis in cœlum jaculans, postea telis in se decidentibus vulneratus, non sibi, sed cœlo causam plagarum tribueret. Eos igitur Romanis oppidatim, quanta verbis explicari nequit, calamitatem invexisse, totque captivorum, tamque direptæ regionis maxime reos esse, pacem auribus respuentes, tantum ut me perderent, ex his liquet. Subit autem patriarchæ nequitiam magis (sic enim magis vocanda est) quam incuriositatem in negotiis admirari, quod cum sæpe ac multum pacem rogaverim, et ipsum præsertim ut præsidem ac patronum pacis, et quotidie pacem apprecantem omnibus, tum quidem precibus nunquam cesserit, neque viscera Ecclesiam aperire dixerit, sed erant duriora chalybe, nunc ubi commenta et mendacia præfecti cubiculi audivit, quibus ipsi nihil est jucundius, repente mitis ac mansuetus apparuerit. Tametsi interrogarem libenter, quamnam hanc Ecclesiam dicat. Si enim universam episcoporum fraternitatem, sciat illam nunquam viscera clausisse, sed aperta hucusque a

A μήτε πρότερον, μήθ' ὕστερον τῶν δεόντων μηδὲν φαινόμενος ποιεῖν. Ἐπεὶ δέ μοι καὶ τὴν γεγενημένην φθορὰν ὑπὸ τοῦ πολέμου προστρίβεται ὁ πατριάρχης, σκεψώμεθα τίς αἴτιος αὐτῆς. Πρῶτον μὲν γὰρ οἴομαι πάντα ὁντινοῦν τῷ ἄρχοντι πολέμου τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων ἀναθήσειν· ἀμυνομένῳ γὰρ οὐδέποτε οὐδεὶς ἐνεκάλεσεν, ὅτι διασώζει ἑαυτόν· ἔπειτα ἐξετάσωμεν καὶ τὰ κατὰ μέρος, παρὰ τίνων δημεύσεις; καὶ σφαγαὶ, καὶ ἐξορίαι, καὶ δεσμωτήρια, καὶ στρεβλώσεις. Οὐχὶ παρ' αὐτῶν; οὐ δακρύων ἐνέπλησαν τὰς πόλεις πάσας, οὐχ αἱμάτων; οὐχ ὥσπερ κοινοὶ τῶν Ῥωμαίων πολέμιοι περιόντες τοὺς ἑκασταχοῦ ἀρίστους διαφθείρουσιν; οὐ τά τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια τῶν Ῥωμαίων χρήματα ἀνάλωσαν, εἰς οὐδὲν δέον; Ἐῶ γὰρ λέγειν τὰ ἡμέτερα B τοσαῦτα ὄντα, ἃ εἰ μὴ αὐτοὶ διέφθειρον τὸν πόλεμον κεκινηκότες, ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὠφελείας ἂν ἀνάλωτο, ὥσπερ παρεσκευαζόμην, ἴστω Θεὸς ὁ πάντων τῶν ἀδήλων καὶ κρυφίων γνώστης. Οὐ πόλεις, τὰς μὲν αὐτοὶ παραδεδώκασι Μυσοῖς, τὰς δ' ἑκοντὶ προεῖντο Τριβαλοῖς; Οὐ βαρβάρους αὐτοὶ πρῶτοι τοῖς Ῥωμαίοις ἐπήγαγον Μακεδονίαν κατατρέχοντες, καὶ ἐξανδραποδιζόμενοι ὡς πολεμίαν; Οὐ Θρᾴκην πᾶσαν ταῖς συχναῖς αὐτοὶ στρατείαις ἀοίκητον ἀπέδειξαν; Οὐ χθὲς καὶ πρώην Μόῤῥαν διέφθειρον, ὡς ὑπ' ἐμοὶ τελοῦσαν; οὐ τὰς κοινὰς προσόδους πάσας ἐποίησαν ἀπολιπεῖν; Οὐ τῆς στρατιᾶς τὸ μὲν ὡς πολέμιον αὐτοὶ διέφθειραν, τοῦ δὲ ἠμέλησαν ὡς ὑπόπτου· ὀλίγον δὲ ἔτι τὸ λειπόμενον καὶ φαῦλον; Ἐμοὶ δὲ τί C τοιοῦτον εἴργασται; πλὴν ὅτι ἀμύνομαι ἐπιόντας καὶ Μυσοὺς καὶ Τριβαλούς· καὶ τὴν Ῥωμαίων ὑπολειπομένην ἐπάγουσι δύναμιν μὴ δυνάμενος ἀντικαθίστασθαι, ἐξ ἀνάγκης βαρβάρους συμμάχους προσκαλοῦμαι, ὥσπερ ἐδιδάχθην ὑπ' αὐτῶν. Ὁπότερος οὖν τῆς φθορᾶς καὶ τῆς λεηλασίας αἴτιος, μᾶλλον δὲ αὐτουργός; Οὐχ οὗτοι; Συμβαίνει δὲ αὐτοῖς ὥσπερ ἂν εἴ τις εἰς οὐρανὸν τοξεύων, ἔπειτα περιπειρόμενος ὑπὸ κατιόντων τῶν βελῶν, οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' οὐρανῷ προσλογίζοιτο τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς. Ὅτι μὲν οὖν τήν τε κατὰ τὰς πόλεις ἀμύθητον Ῥωμαίων δυστυχίαν αὐτοὶ εἰργάσαντο, καὶ τοῦ ἀνδραποδισμοῦ, καὶ τῆς λεηλασίας τῆς ἄλλης χώρας αἰτιώτατοι αὐτοὶ, μηδ' ἄκροις ὠσὶ παραδεχόμενοι τὴν εἰρήνην, ἵν' ἐμὲ ἀνέλωσι μόνον, ἐκ τούτων δῆ- D λον. Ἔπεισι δέ μοι τοῦ πατριάρχου, εἰ δεῖ μὴ μᾶλλον τὴν πονηρίαν ἢ ἀπραγμοσύνην λέγειν, θαυμάζειν, ὅτι πολλὰ πολλάκις ἐμοῦ περὶ εἰρήνης δεηθέντος, καὶ μάλιστα αὐτοῦ οἷα δὴ προστάτου τῆς εἰρήνης, καὶ καθημέραν εἰρήνην πᾶσιν ἐπιλέγοντος, τότε μὲν οὐδέποτε ἐκάμφθη, οὐδὲ τὰ σπλάγχνα ἔφασκεν ἀνοιγνύναι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἦσαν σκληρότερα χαλκοῦ, νυνὶ δ' ὅτε τῶν πλασμάτων καὶ ψευδολογιῶν ἀκήκοε παρακοιμωμένου, ὅτι καθ' ἡδονὴν μάλιστά εἰσιν αὐτῷ, ἐξαίφνης πρᾶος καὶ ἥμερος ἀνεφάνη. Καίτοι γε ἐροίμην αὐτὸν ὁποίαν τινὰ λέγει τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην. Εἰ μὲν γὰρ τὴν καθόλου τῶν ἐπισκόπων ἀδελφότητα, ἴστω μηδέποτε ἐμοὶ τὰ σπλάγχνα κλείσασαν ἐκείνην, ἀλλ' ἀνεῳγμένα μοι εἰς τόδε ἐξαρχῆς διατηροῦσαν· οἱ πλείους

γὰρ ἐμοὶ φρονοῦσιν ἴσα, καὶ πολλὴν αὐτῶν ὠμότητα καταγινώσκουσι τῶν πολέμων καὶ τῶν φόνων ἕνεκα· εἰ δ' αὐτὸν καὶ τοὺς συνόντας τινὰς λέγει, πρῶτα μὲν οὐδ' αὐτοὶ τοῖς γινομένοις πάντες ἥδονται· ἀλλὰ τῆς ἀπάτης καὶ τῆς εἰς τὰ φαῦλα συναρπαγῆς θρηνοῦσιν ἑαυτούς· ἔπειτα, οὐδ' Ἐκκλησία εἰσὶν οὗτοι· ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῶν πεπιστευκότων ἄθροισμα Ἐκκλησία προσηγόρευται· ὧν ὥσπερ ἐξαίρετα οἵ τε ἐπίσκοποί εἰσι καὶ τῶν μοναζόντων οἱ λογάδες. Ὧν μάλιστα τὸ ἄριστον καὶ τῶν ὀρθῶν ἐχόμενον λογισμῶν ἐμοὶ προσέχουσιν, ὡς δίκαια καὶ λυσιτελοῦντα τῶν Χριστιανῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ προῃρημένῳ ἐξαρχῆς καὶ πράττοντι. Οὔτε γοῦν μοι πρότερον κέκλεικε τὰ σπλάγχνα ἡ Ἐκκλησία, οὔτε νῦν ἀνοίγνυσιν, ἀλλ' αὐτὸς ἐπιορκήσας καὶ συκοφαντήσας, καὶ τὸν πόλεμον κεκινηκώς, ἃ πρότερον οὐκ ἠδυνήθη διὰ τῶν πολλῶν αἱμάτων καὶ τῶν ἀνηκέστων καταπράξασθαι κακῶν, τὸ ἐμὲ διαφθεῖραι, ταῦτα νῦν ἐπίσης ἐκ τῶν ψευδολογιῶν τοῦ φίλου, ἤνοιξεν, ὥς φησι, τὰ σπλάγχνα, οὐχ ἵνα φιλανθρώπως δέξηται (τοῦτο γὰρ ἐκ πολλοῦ δεόμενος αὐτὸς οὐκ εἰσακούομαι), ἀλλ' ἵνα καταπίῃ. Ταῦτα μὲν οὖν, εἰ καὶ τραχύτερόν πως δοκεῖ εἰρῆσθαι, συγγνώμη τῷ πάθει. Ψυχὴ γὰρ ὑπὸ πολλῶν ἀδικημάτων πιεσθεῖσα καὶ κατώδυνος τοιαῦτα ἂν ἐξενέγκοι καὶ πολλῷ τραχύτερα. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ τὸ ἐπιτίμιον φησὶν ἐμοὶ λύσειν χαριζόμενος. Εἰ μὲν οὖν εἰδὼς ἃ δεῖ περὶ τῶν ἐπιτιμίων τοιαῦτα πλάττεται, καὶ οἴεται ἐξαπατᾶν, συγγνώμη πολλὴ τὸ εἰωθὸς ποιοῦντι· εἰ δ' ἀγνοεῖ τὴν δύναμιν ἣν ἔχει περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπερ οἴομαι καὶ μάλιστα, ἐγὼ διδάξω. Τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν ὀρθῶς βιοῦσι, καὶ νόμοις προσέχουσι Θεοῦ, καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀσφαλεῖς εἰσιν· οἱ δὲ τοὐναντίον ἅπαν. Ὅσοις οὖν ἢ ἐπιορκίαι ἢ φόνοι ἤ τι τῶν ἀπηγορευμένων ἕτερον τολμᾶται, ἢ περὶ τὴν πίστιν σφάλλονται δόγμασι προσέχοντες πονηροῖς καὶ διεφθαρμένοις, οὗτοι τῆς μερίδος ἑαυτοὺς ἠλλοτριώκασι τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. Οἱ ἀρχιερεῖς δὲ τῶν θείων θελημάτων εἰσὶν ἐκφάντορες καὶ διδακτικοὶ καὶ προνοητικοὶ τῶν ἄλλων. Πρῶτοι οὖν ἐκεῖνοι παρὰ τοῦ Πνεύματος διδασκόμενοι, τοὺς ἀπὸ Θεοῦ κεχωρισμένους διὰ τὴν περὶ τὰ φαῦλα ἐπιμονὴν διδάσκουσι τοὺς ἄλλους μὴ αὐτοῖς συναναμίγνυσθαι, μηδὲ συνεσθίειν, μηδὲ συνεύχεσθαι, ὡς ἀπὸ Θεοῦ κεχωρισμένοις· ἵν' ἢ ἐκεῖνοι ἐπιστρέφωσιν ἀπὸ τῶν φαύλων αἰσχυνόμενοι τὸν χωρισμὸν, ἢ οὗτοι μὴ βλάπτωνται ἐκ τῆς ἐκείνων συνδιαγωγῆς. Ῥᾷον γὰρ ἄν τις μεταλάβοι κακίας, ἢ μεταδῷ τῆς ἀρετῆς. Εἰ δ' ἐκεῖνο προβάλλεται, τί οὖν ὁ Χριστὸς εἶπε· « Πάντα ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ; » ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Πέτρου ἀκουέτω, πρὸς ὃν ἡ ἐξουσία δέδοται, Κλή-

[1] Matth. XVIII, 18.

A principio tenuisse: plures quippe eorum mecum sentiunt, eosque propter bella et cædes multæ crudelitatis condemnant. Sin autem se et satellites suos, primum quidem nec ipsi omnes approbant quæ fiunt, sed sese circumventos, et eodem scelere implicatos deplorant. Deinde non conficiunt ipsi Ecclesiam; verum tota fidelium frequentia Ecclesia vocatur: cujus velut præcipuæ, et eximiæ partes sunt episcopi, et monachorum cœtus lectissimi; quorum ut quisque est optimus, et rectissime sentiens, ita maxime idem quod ego sentit, ut qui Ecclesiæ Christianæ inde ab initio æquum, et utilem me voluntate, et opere exhibeam. Non igitur mihi prius viscera clausit Ecclesia, neque nunc reserat; sed ipse perjurus et
B calumniator, et belli incentor, quod antea per multas cædes et injurias atrocissimas efficere nequivit, ut me **610** interimeret, id nunc ex mendaciis amici se asseculurum confisus, viscera aperit, ut ait, non ut humaniter me accipiat (hoc enim pridem ipse obsecrans non exaudior), sed ut me devoret. Hæc si aliquanto aculeatius dicta videantur, affectus meretur veniam. Animus enim pluribus pressus, et exulceratus injuriis, talia et multo etiam asperiora solet edere. Præter cætera etiam pœnam anathematis mihi condonaturum pollicetur. Si igitur de pœnis rem tenens, ut debet, hæc fingit et me decepturum sperat, volens antiquum obtinenti ignosco. Sin autem quid sibi in his liceat ignorat, ut equidem reor, ego ipsum do-
C cebo. Homines quidam vitam sancte, et divinis legibus convenienter instituunt, atque in religione firmi, ac stabiles sunt: quidam prorsus contraria via gradiuntur. Quotcunque igitur aut libidine, aut perjurio, aut homicidio, aut alio quopiam interdictorum se contaminant, aut in fidei doctrina errore aliquo ducuntur, hi sese a Christi parte abalienarunt: nulla quippe societas luci ad tenebras. Episcopi autem divinæ voluntatis interpretes et doctores sunt. Itaque illi primi a Spiritu docti, quinam propter pertinaciam in malo a Deo præcisi sint, alios docent; ne cum ipsis commisceantur, neque cibum simul capiant, neque ipsis, ut a Deo separatis, adhæreant: quo separatione ista pude-
D facti aut resipiscant, aut alii ex eorum consuetudine nihil detrimenti accipiant: proclivius enim est a vitio quam a virtute similitudinem trahere (38). Quod si objiciat, quorsum igitur Christus dixit, « Omnia quæcunque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlis [1]? » at sanctum Petrum ipsum audiat, cujus gratia potestas data sit. Is Clementi successori suo perspicue ita præcipit: Solves, et ligabis, quæ fas est (39). Ut

Jacobi Pontani notæ.

(38) *Vitia etiam sine magistro discuntur*, inquit Seneca. At virtus institutionem, præcepta, laborem, exercitatione nque desiderat. *Sensus enim, e cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Genesis 8.

(39) Hæc verba Cantacuzenus legit apud sanctum Clementem epistola 1, ad Jacobum fratrem Domini, non procul a principio. Rufini translatio sic habet

Christus quidem Petro absolute mandet, utpote sciens, neminem immerentem ligaturum: Petrus autem postea, a magistro ipso instinctus, certos terminos constituat. Timuit, ut videtur, ne olim morbus talis irreperet, putarentque episcopi, propter privatas querimonias, et animorum suorum perturbationes auctoritatem se habere a Deo separandi quos luberet: quod in præsens isti usum potestatis suæ nescienti accidit. Patet itaque, si quis a divina communione secludatur commeruerit, etiam antequam id episcopi aliis palam faciant, a Deo abjectum, et seclusum esse: quemadmodum
611 divo Petro Alexandrino pontifici de Ario contra Christum furente (40) prius etiam quam a sacra synodo præscinderetur, a reliquo Ecclesiæ corpore a Deo amputatum, et gehenna, inferorumque suppliciis dignum esse, divinitus demonstratum est. Si vero nihil tale fecisse certum sit, sed eum divinis parere præceptis, quæ maxime efficiunt, ut in membris Christi numeremur, non utique ab illo separabitur, si motu aliquo turbido, et a ratione averso, episcopi illum fidelium communitate prohibuerint. Magnum enim orbis terrarum lumen, Joannes ille oris aurei, per nefas a grege suo episcoporum sententia inique depulsus, ac pluribus miseriis opertus, et anathemate percussus, de gloria sua nec hilum amisit. Verum is quidem cum Christo semper vivit, et cum eodem honoratur: qui autem illum communione multarunt, magis semetipsos a Dei gloria alienarunt, invidia, sycophantia, obtrectatione, et aliis vitiosis motionibus, quibus se subjecerant vel trecentis. Ergo si ipse quidpiam hujusmodi mihi potest objicere, quod me a Deo jure separet, proferat, ostendat, et pœnam modice feram, atque ad emendationem peccatorum meorum omnem diligentiam adhibebo. Si autem sua ipsius dementia, invidia et sycophantia incitatus, quia me illi jugulandum tradere nolui, a Deo separare me statuit, videat ne in se potius quam in me gladium defixerit. Nam

A μεντι τῶν διαδόχῳ παραγγέλλοντος διαῤῥήδην, ὅτι λύσεις ἃ προσῆκον, ὁμοίως καὶ δήσεις· ὡς τὸν μὲν Χριστὸν πρὸς ἐκεῖνον ἀπολύτως εἰπεῖν τὸν λόγον, εἰδότα ἀκριβῶς ὡς οὐδὲν δήσει τῶν ἀξίων μὴ δεδέσθαι· Πέτρον δὲ αὖθις παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου ἐμπνεόμενον, καὶ τὸν διορισμὸν προσθεῖναι τοῦ ὅσα δεῖ, δείσαντα, ὡς ἔοικε, μὴ ὕστερόν ποτε ἡ τοιαύτη ἐπεισέλθῃ νόσος, καὶ νομίσωσιν οἱ ἀρχιερεῖς ἐξουσίαν ἔχειν χωρίζειν οὓς ἂν ἐθέλωσιν ἀπὸ Θεοῦ ἰδίων ἕνεκα ἐγκλημάτων καὶ παθῶν· ὃ νῦν πέπονθε καὶ οὗτος τὴν οἰκείαν ἀγνοήσας δύναμιν. Δῆλον οὖν ὡς, ἄν τις ἄξια ποιῇ χωρισμοῦ Θεοῦ, καὶ πρὶν τοὺς ἀρχιερέας φανερὸν ποιεῖν τοῖς ἄλλοις, ἐκεῖνος ἀπὸ Θεοῦ κεχώρισται, ὥσπερ τῷ τῆς Ἀλεξανδρέων ἡγουμένῳ Ἐκκλησίας Πέτρῳ B τῷ μακαρίῳ Ἄρειος ὁ κατὰ Χριστοῦ μανεὶς καὶ πρὸ τῆς συνόδου τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς ἐκτομῆς τοῦ λοιποῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος ἐκτετμημένος παρὰ Θεοῦ ἀπεκαλύφθη, καὶ γεέννης ἄξιος καὶ τῆς ἐν ᾅδου καταδίκης· ἄν τε μηδὲν τοιοῦτον εἰργασμένος φαίνηται, ἀλλὰ νόμοις Θεοῦ προσέχων καὶ ταῖς ἐντολαῖς, αἳ μάλιστα μέλος εἶναι Χριστοῦ ποιοῦσιν, οὐκ ἂν ἀπ' ἐκείνου χωρισθείη, ἂν πάθους ἕνεκα ἰδίου ἀρχιερεῖς χωρίζωσιν. Ὁ γὰρ μέγας λαμπτὴρ τῆς οἰκουμένης Ἰωάννης ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν, τῆς ποίμνης ἀδίκως ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων ἀπελαθεὶς, καὶ πολλοῖς κακοῖς προσομιλήσας, καὶ ἀφορισμῷ καὶ ἀναθέματι ὑποβληθεὶς, οὐδὲν ἀπέβαλε τῆς δόξης· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εἰς ἀεὶ Χριστῷ σύνεστι συνδοξαζόμενος· οἱ ἐκτεμόντες δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς τῆς δόξης C ἠλλοτρίωσαν τοῦ Θεοῦ, φθόνῳ, καὶ συκοφαντίᾳ, καὶ διαβολῇ, καὶ μυρίοις ἄλλοις πάθεσιν ἐκδότους ἑαυτοὺς πεποιηκότες. Εἰ μὲν οὖν τι καὶ αὐτὸς ἐμοῦ τοιοῦτον ἔχει κατηγορεῖν οἷον εἶναι ἄξιον ἀπὸ Θεοῦ χωρίζειν, λεγέτω, καὶ δεικνύτω, καὶ τήν τε ἐπιτίμησιν οἴσω πράως, καὶ πρὸς τῶν ἡμαρτημένων τὴν ἐπανόρθωσιν πᾶσαν ἐπιδείξομαι σπουδήν· εἰ δ' οἰκείας ἀβουλίας ἕνεκα καὶ φθόνου, καὶ συκοφαντίας, ὅτι μὴ παρέσχον κατασφάττειν ἐμαυτὸν, ἀπὸ Θεοῦ χωρίζειν ἔγνω, σκοπείτω μὴ οὐ δι' ἐμοῦ μᾶλλον ἢ ἑαυ-

Jacobi Pontani notæ.

(narrat autem Clemens, quibus verbis ipsum sanctus Petrus sub mortem, seu martyrium suum Ecclesiæ astanti pro successore commendarit): *Propter quod ipsi trado a Domino mihi traditam potestatem ligandi et solvendi, ut de omnibus quibuscunque decreverit in terris, hoc decretum sit et in cœlis. Ligabit enim quod oportet ligari, et solvet, quod expedit solvi, tanquam qui ad liquidum Ecclesiæ regulam noverit.*

(40) Historia legitur apud Surium, tomo VI, in martyrio ejusdem sancti Petri Alexandrini episcopi, de quo scripserunt Eusebius libro IX *Historiæ ecclesiasticæ*, auctores tripartitæ historiæ, et alii. In additionibus autem Joannis Molani ad Martyrologium Usuardi sic est ad verbum: *Adversus eum* (Petrum Alexandriæ episcopum) *cognita Maximini sententia, Arius infelix, qui ab ipso excommunicatus, et degradatus propter dogma erroris habebatur, festine pervenit ad ecclesiam, obsecrans ut pro eo clerus et populus apud episcopum intercederet, putans quod post decessum ejus ipse levaretur episcopus. Quibus sanctus episcopus cum magno suspirio* D *respondit, quia jam Arius Deo mortuus, a facie Dei projectus esset. Et apprehendens duos presbyteros de turba seorsum, ait illis: Ego, etsi peccator sum, tamen scio me cœlesti vocatione ad agonem martyrii vocatum. Vos post martyrium meum sedem et episcopatum meum consecuturi estis. Et tu quidem prior Achilla, post te vero Alexander. In hac enim hora noctis, ut vobis totum de Ario aperiam, cum solemni consuetudine Deo sacrificium orationum consummassem, ecce subito apparuit mihi Christus Dominus, indutus colobio candido, quod conscissum a summo usque deorsum, conjungebat circa pectus, quodammodo cooperiens nuditatem suam. Quem ut vidi, aio: Quid est, Domine, quod video tunicam tuam scissam a summo usque deorsum? Qui dixit, Arius hoc fecit, qui separavit a me populum hæreditatis meæ, comparatum sanguine meo. Præcipio nunc, et moneo, ne eum recipias in communionem, nec rogantibus his qui venturi sunt ad te, quos ille direxerit. Hæc quæ tibi manifestavi, duobus presbyteris tu nota facies, ut ipsi post te eum anathematizando abjiciant, ne populus illius errore decipiatur.*

τοῦ τὸ ξίφος ὤθησεν. Οὐ γὰρ Διονύσιος ὁ μέγας A ἕπεσθαι φησὶ τὸ θεῖον ταῖς παραλόγοις τῶν ἀρχιερέων ὁρμαῖς. Εἰ δέ τις δέον εἶναι λέγοι, κἂν ὅπως ποτὲ εἶχε τὰ τοῦ πράγματος, φροντίδος ἀξίαν ἡγήσασθαι τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ περὶ τὴν διάλυσιν σπουδὴν πολλὴν εἰσενεγκεῖν, ἀλλ' ἐμοὶ κἂν τούτῳ τῶν δεόντων παραλέλειπται οὐδέν· ἀλλὰ πολλὰ πολλάκις περὶ τῶν τοιούτων δεηθέντι, οὐδὲν οὐδέπω οὔτε πρότερον οὔτε νῦν ἐπιεικὲς ἐλέχθη. Ὡς μὲν οὖν εὐθὺς ἐξαρχῆς ἐγώ τε τὰ δίκαια εἱλόμην, καὶ τὰ κοινῇ λυσιτελοῦντα ἔπραττον, καὶ οὗτοι πολλὰς συκοφαντίας καὶ διαβολὰς πλασάμενοι τὸν πόλεμον κεκινήκασι, καὶ πολλὰ Ῥωμαίους εἰργάσαντο κακὰ, μᾶλλον δὲ συμπάντων αἴτιοι κατέστησαν, τὰ μὲν αὐτοχειρίᾳ πεποιηκότες αὐτοὶ, τὰ δ' ἐμὲ ἀναγκάζοντες οὐκ ἐθέλοντα, μάλιστ' ἄν τις ἐκ τῶν εἰρημένων B σαφέστατα κατίδοι. Ὅτι δὲ καὶ νῦν οὐ τὴν εἰρήνην ᾑρημένοι, οὐδ' ἔλεόν τινα λαβόντες τῶν πιπτόντων καθημέραν, ἀλλ' ἐμὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑποχείριον λαβεῖν βουλόμενοι, καὶ τὴν σύμπασαν αὐτοὶ Ῥωμαίων ἀρχὴν ἔχειν (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς σπουδάζεται περὶ πλείστου, ἕτερον δὲ οὐδὲν), τὴν πρεσβείαν ταυτηνὶ πεποίηνται, ἐκ τῶν πρεσβευομένων αὐτῶν δῆλον. Εἰ γάρ τι ἐπιεικὲς καὶ λυσιτελὲς ἐνενόουν τῷ κοινῷ, οὐκ ἂν οὕτως ἐκείνῳ τῷ συκοφάντῃ καὶ ἀεὶ καταψευδομένῳ ῥᾷστα πειθόμενοι ὑπάγειν ἐπεχείρουν ἑαυτοῖς, καὶ καταδουλοῦν ἐμέ· ὃς εἰ μή τι ἄλλο, διὰ τὸ γοῦν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον τὰ Ῥωμαίων διοικεῖν, βέλτιον ἂν τοῖς πράγμασι χρησαίμην καὶ λυσιτελέστερον αὐτῶν. Πατριάρχῃ μὲν οὖν καὶ τοῖς C ἄλλοις οὐδενὸς ἐμέλησεν ἑτέρου, ἢ ὃ προὔθεντο ἐξαρχῆς εὐθὺς, τὸ διαφθείρειν ἐμὲ καὶ ποιεῖν ἐκ μέσου, ἵν' ἄρχειν ἀδεῶς ἔχοιεν αὐτοί. Ἐγὼ δὲ τοῦ κοινῇ λυσιτελοῦντος ἕνεκα ὥσπερ καὶ ἀεὶ καὶ βούλομαί τε καὶ περὶ πλείστου ἄγω τὴν εἰρήνην, εἴ γε βούλοιντο καὶ αὐτοὶ τῶν πλασμάτων καὶ ψευδολογιῶν ἀποστάντες παρακοιμωμένου διαλύσεις τίθεσθαι. Εἰ δ' αὖθις αὐτοὶ τὸν πόλεμον κινοῖεν, μὴ ἐμοὶ τὰ ἐσόμενα κακὰ ἐκ τοῦ πολέμου προσλογίζεσθαι, ἀλλ' ἑαυτοῖς, πολλῷ τῶν προϋπηργμένων δεινότερα, ὡς ὁρῶ, ἐσόμενα. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ Μυσοῖς καὶ Τριβαλοῖς πόλεις καὶ χώρας καταπροϊέμενοι συμμάχους ἐποιήσαντο, οἷς ἐπ' ἐμὲ διανοοῦνται χρῆσθαι· οἷς ἀνθίστασθαι οὐκ ἂν δυναίμην μετὰ Ῥωμαίων τῶν παρόντων· λείπεται δὴ κἀμὲ συμμαχίαν ἑαυτῷ ποD ρίζειν, ἣ τοῖς πολεμοῦσιν ἀντιστήσεται καὶ διαφθερεῖ. Οὐ γὰρ ἑκὼν εἶναι προήσομαι τὴν ἐμαυτοῦ καὶ τῶν συνόντων σωτηρίαν. Αὕτη δὲ οὐδαμόθεν ἄλλοθεν παρέσται ἢ ἐξ Ἀσίας Περσική· οἳ βάρβαροί τε ὄντες καὶ ἀπεναντίας ἡμῖν περὶ τὸ σέβας διακείμενοι, οὐδεμίαν φειδὼ ποιήσονται τῶν ἐμπιπτόντων ταῖς χερσὶν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀποκτενοῦσι, τοὺς δὲ ἐπὶ δουλείᾳ ἀποδώσονται. Εἰ μέν τινα τῶν μελλόντων διαφθείρεσθαι ἔλεον λαβόντες πρὸς τὴν εἰρήνην ἐθέλωσι χωρεῖν, κἀγὼ μάλιστα βουλοίμην ἂν, καὶ ἐν ἡμέραις πεντεκαίδεκα πεμπέτωσαν τοὺς ἐροῦντας, ὅτι διαλύεσθαι συνέθεντο, ὡς ἂν πέμψας κἀγὼ κωλύσω τοὺς βαρβάρους μὴ περαιοῦσθαι πρὸς τὴν Θρᾴκην· παρεσκευασμένοι γάρ εἰσιν. Ὕστερον δὲ ἐφ'

A ut præclare scriptum exstat apud magnum Dionysium, divinum numen cum ratione pugnantes episcoporum affectiones non sequitur. Si quis occurrat, ut ut se res habeat, non esse parvi pendendam illam pœnam ecclesiasticam, sed ut ea solvare, multum in eo studii ponendum, aio, etiam in hoc mearum partium nihil prætermisisse : sed sæpe, et impense id orantem, nullum unquam hucusque responsum ex æquo et bono impetrasse. Quemadmodum igitur ego inde usque a principio a justitia non deflexerim, et quæ ad commune emolumentum spectarent fecerim, isti vero sycophantiis, et obtrectationibus tam crebris bellum conflaverint, Romanosque malis plurimis involverint, imo vero malorum omnium fontes, et radices fuerint, B et alia quidem per se intulerint, alia me inferre coegerint, ex dictis perspicere facillimum est. Quod autem nunc quoque haud pacem cupiant, nec quotidie pereuntium misericordia tangantur : sed me præter cæteras injurias in potestatem redigere desiderent ut ipsi in totum imperium Romanum dominentur (hoc enim **612** etiam atque etiam contendunt : nec alia de causa hanc legationem instituerunt) ex iis quæ postulant planum evadit. Nam si quid moderatum, et reipublicæ fructuosum meditarentur, non tam prompte illi vanissimo criminatori obsequentes, me sibi subjicere, atque ut servum subjugare tentavissent : qui si non aliud, certe quidem quod tandiu rem Romanam administravi, melius, et utilius quam ipsi hoc munus obi- C rem. Patriarchæ igitur, et sociis nihil aliud in studio fuit, quam quod sibi a principio proposuerunt, me nimirum hac luce privare, quo ipsi securius imperare queant. Ast ego boni communis gratia, quod spectavi semper, pacis sum percupidus, eamque facio maximi : si modo et ipsa a figmentis, et mendaciis præfecti cubiculi recedentes, eam complecti velint. Si bellum instaurarint, ne mihi emersura inde mala præcedentibus, ut auguror, longe graviora, sed sibi tribuant : quando ipsi Mœsis et Triballis urbes et regiones quasi prædam objecerunt, et adversum me auxiliares asciverunt : quibus quia resistere cum Romanis quos duco non valeo, superest ut et mihi au- D xilia ad hostes meos debellandos firma comparem ; nolo quippe meam, meorumque salutem prodere. Ea vero auxilia non aliunde quam Persarum ex Asia suppeditabunt : qui et Barbari, et sacrorum cultu nobis dissimiles, obviis non parcent, sed alios quidem trucidabunt, alios in servitutem vendent. Quare si periturorum miseratione commoti, ad pacem dare se volent, id ego quoque summopere, vehementerque velim, et diebus quindecim mittant, qui me de consensu illorum super hac re certiorem faciat : ut ipse similiter mittam, Barbarosque jam paratos, in Thraciam transmittere ne sinam. De conditionibus postea inter nos conveniet. Sin renovare bellum mavolent, ac nihil respondebunt, equidem post diem præstitutum,

quod in rem meam siet, nihil omittam: Deum hominesque testatus, me ad arma ingratiis redire, et imminentium cladium, quod ad me attinet, nullius causam esse: ipsi vero saltem urbibus suis caveant, ne a Barbaris penitus conquassentur, quarum calamitas non minus quam mearum mihi curæ ac sollicitudini est. Hæc ubi imperator legatis super criminationibus patriarchæ respondit, ad eumdem, et alios de iisdem rebus litteras dedit, ac Joannem Chrysobergem una cum legatis ad imperatricem misit.

A οἷς τισιν ἡ εἰρήνη ἔσται, θησόμεθα συμβάσει; πρὸς ἀλλήλους. Εἰ δ' αὖθις ψηφισάμενοι πολεμεῖν μηδὲν ἀποκρινοῦνται πλέον, ἐγὼ μὲν μετὰ τὴν προθεσμίαν οὐδενὸς ὧν ἔγνωκα λυσιτελεῖν ἐμαυτῷ ἀφέξομαι, καὶ Θεὸν μαρτυρόμενος καὶ ἀνθρώπους, ὡς ἄκων εἰς τὸν πόλεμον χωρῶ, καὶ τῶν ἐσομένων κακῶν οὐδενὸς τόγε εἰς ἐμὲ ἧκον αἴτιός εἰμι· αὐτοὶ δ' εἰ μή τι ἄλλο, τῶν γοῦν πόλεων πρόνοιάν τινα ποιείσθωσαν τῶν αὐτοῖς προσεχουσῶν, ἵνα μὴ παντάπασι διαφθαρῶσιν ὑπὸ τῶν Βαρβάρων· τὴν γὰρ ἐκείνων συμφορὰν ἐν τοσαύτῃ φροντίδι τίθεμαι, ὅσην καὶ τῶν ὑπ' ἐμέ. Τοιαύτην ὁ βασιλεὺς πρὸς τοὺς πρέσβεις ὑπὲρ ὧν ὁ πατριάρχης κατηγόρει τὴν ἀπολογίαν θέμενος. Ἔπειτα γράψας καὶ τὰ ἴσα πρός τε πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους, καὶ Χρυσοβέργην τὸν Ἰωάννην συνεξέπεμπεν αὐτοῖς εἰς βασιλίδα πρεσβευτήν.

CAPUT LXXV.

613 *Legati Pheræi veniam et opem flagitant, consilio Triballorum principum. Documentum inconstantis fortunæ Pheræi. Legatos recreat imperator humanissimus. Byzantinos legatos illorum exemplo terret, imperium defendi non posse per inductionem docet. Contra legatorum affirmationem imperatricem sui juris non esse ostenditur. Bona cum spe dimittuntur Pheræi et a Momitzili militibus spoliantur. Chrysobergis legati constantia in arcanis reticendis. Garella deditur. Iterum pax per ministrum imperatricis rogatur.*

Legati Didymoticho nondum excesserant, cum B alii Pheris superveniunt, qui ante omnia veniam sceleris sui imperatorem rogant, quod non solum meliora consulenti non paruissent, sed insuper legatum ejus mactavissent. Deinde miserias, in quas stultitia sua præcipitassent, tragice commemorant: opem flagitant, quam nisi ab ipso consequantur, funditus perituros. Etenim postquam inde discesserit, Cralem ipsos cinxisse, regionemque ferro, et igni hostiliter devastasse: urbem continenti, ac longinqua obsidione ad eam alimentorum penuriam redegisse, ut jam periculum sit, ne fame ad extremum consumpti intereant (41). Ita Pheræi medio jam in discrimine vix tandem quid expediret videbant: malo enim accepto stultus sapit (42). Et scitum fecerant, ut in Cantacuzeni di- C tionem se conferrent: utpote Crale ob amicitiam, qua cum illo devinctus esset, obsidionem laxaturo; id quod est factum. Nam ut ei tanquam imperatori faustum acclamarunt, ejusque in sacris meminerunt, Crales inducias aliquantas fecit, et nonnihil ab urbe recedens, castra posuit. Quicunque vero de Triballis proceribus imperatori bene volebant, Pheræos monebant, ut quam citissime eum adirent, præfectumque ab eo acciperent: sic namque Cralem omnimodis obsidionem soluturum. Veniunt Pheræi, et flentes imperatorem obsecrant, ut præfecto dato, periculo eos liberet. Imperator humanæ

Ἔτι δ' ἐν Διδυμοτείχῳ τῶν πρέσβεων διατριβόντων, ἧκον ἐκ Φερῶν πρὸς βασιλέα πρεσβευταὶ, πρῶτα μὲν παραιτούμενοι ἐφ' οἷς πρὸς αὐτὸν ἠγνωμονήκασι, μὴ μόνον οὐ πειθόμενοι τὰ βελτίω συμβουλεύοντι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἥκοντα παρ' αὐτοῦ πρεσβευτὴν ἀπεκτονότες· ἔπειτα δὲ καὶ τὰς συμφορὰς ἐξετραγῴδουν αἷς περιπεπτώκασιν ἐξ ἀβουλίας· καὶ ἐδέοντο σφίσι βοηθεῖν, ὡς εἰ μὴ παρ' αὐτοῦ τινος ἐπικουρίας τύχοιεν, ἄρδην ἀπολούμενοι. Μετὰ γὰρ τὴν βασιλέως ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν, περιστρατοπεδευσάμενος ὁ Κράλης, τὴν μὲν χώραν ἔτεμε καὶ ἐδῄωσε κατὰ κράτος· τὴν πόλιν δὲ εἰς τοσοῦτον ἤγαγεν ἀπορίας πολιορκῶν ἐπὶ συχνόν τινα χρόνον ἐφεξῆς, ὡς κινδυνεύειν ἤδη παρανάλωμα λιμοῦ γενέσθαι. Φεραῖοι δὲ ἐν χρῷ κινδύνου ἤδη καθεστῶτες, μόλις τὰ λυσιτελοῦντα συνεώρων. Παθὼν γὰρ νήπιος ἔγνω, καὶ ἐπεψηφίσαντο Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ προσχωρεῖν, ὡς τῆς εἰς ἐκεῖνον φιλίας ἀνήσοντα Κράλην τὴν πολιορκίαν· ὅπερ καὶ ἐγίνετο. Μετὰ γὰρ τὴν βασιλέως εὐφημίαν καὶ τὴν μνήμην τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀναχωχήν τινα παρέσχετο ὁ Κράλης τοῦ πολέμου, καὶ οὐ πολὺ τῆς πόλεως ἄπωθεν ἐστρατοπεδεύετο ἐλθών. Ὅσοι δὲ βασιλέως ἦσαν φίλοι τῶν ἐν τέλει Τριβαλῶν, συνεβούλευον Φεραίοις τάχιστα ἐλθόντας πρὸς ἐκεῖνον ἄρχοντα τῇ πόλει δέχεσθαι, ὡς ἀφεξομένου παντάπασι τοῦ Κράλη, εἰ τοιαῦτα γένοιτο. Τούτου μὲν οὖν ἕνεκα ἧκον οἱ Φεραῖοι, καὶ ἐδέοντο βασιλέως δεδακρυμένοι πέμπειν σφίσιν ἄρχοντα, καὶ ἀπαλλάττειν τοῦ κινδύνου. Βασιλεὺς δὲ

Jacobi Pontani notæ.

(41) Præterquam quod sumptum supervacaneum, et inutilem impensum significat παρανάλωμα, exponitur etiam a Budæo *additamentum, et velut appendix impensæ destinatæ*, citaturque illud Basilii, τάχος ποδῶν, καὶ σώματος εὐμορφία, νόσων παραναλώματα, quæ obiter a morbis consumuntur, qui alios effectus habent. Febris enim hominem torrens una etiam decorem et colorem delet. Sensus igitur Græcorum verborum, et loci totius est, periculum esse, ne ad mala vastationis etiam fa- D mes, tanquam additamentum accedat: et quidem tanta, ut ea penitus contabescant, et intereant. Ne fames quoque mortem eorum corporibus, ut reliquis malis appendicem adjiciat.

(42) Παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω, ex Hesiodo. Homerus pene iisdem verbis, ῥεχθὲν δέ τε νήπιος ἔγνω. Vide Chiliad. *Factum stultus cognoscit*; et quod continenter sequitur, *malo accepto stultus sapit.*

A τό τε ἄστατον τῆς τῶν ἀνθρώπων τύχης συνορῶν (οἱ γὰρ πρὶν μεγάλα φυσῶντες, καὶ οὐδ' ἄκροις ὠσὶ δεχόμενοι τὴν ὑπὸ βασιλεῖ δουλείαν, ἀλλὰ καὶ τὸν πρεσβευτὴν ὠμῶς καὶ ἀπανθρώπως κατατεμόντες, καὶ πολλὴν ἐπιδειξάμενοι αὐθάδειαν καὶ θρασύτητα, νῦν ἧκουσι ταπεινοὶ καὶ δεδακρυμένοι ὑπὸ μεγάλων πιεσθέντες συμφορῶν καὶ δεόμενοι ἐκεῖνα, ἃ εἰ τότε αὐτοῦ συμβουλεύοντος ἐπείθοντο, οὐκ ἂν εἰς τοιαύτας κατέστησαν ἀνάγκας)· ἔπειτα ἐννοῶν καὶ οἵας πόλεως πάντα ἀρίστης ἡ Ῥωμαίων ἡγεμονία ἀποστερεῖσθαι μέλλει, ἐδάκρυσε μὲν ἐπὶ μικρόν· εἶτα ἐχρημάτισε τοῖς πρέσβεσι, καὶ τῶν τε ἡμαρτημένων παρείχετο συγγνώμην, καὶ χρηστότερα ἐλπίζειν ὑπετίθει, ὡς πᾶν ὁτιοῦν ὑπὲρ αὐτῶν ποιήσων. Ἐκείνους μὲν οὖν οὕτως ἐψυχαγώγει λόγοις ἐκ τῆς πολ- B λῆς ἀθυμίας ἀνακτώμενος. Τοὺς ἐκ Βυζαντίου δὲ αὖθις πρέσβεις μετακαλεσάμενος, Ὁρᾶτε, εἶπεν, οἵων συμφορῶν αἴτιος Ῥωμαίοις ὁ πόλεμος κατέστη; τὰς γὰρ ἑσπερίους ἤδη πάσας πόλεις ἐποιήσαντο ὑφ' ἑαυτοῖς οἱ Τριβαλοί. Δέδοικα δὲ μὴ τούτου μηκυνομένου, καὶ Μακεδονίας ἄρξωσι παντάπασιν. Ἤδη γὰρ οὐκ ὀλίγας ἔχουσι. Φεραῖοι δὲ, ὥσπερ ἠκούσατε παρὰ τῶν πρέσβεων, εἰ μή τινος παρ' ἡμῶν ἐπικουρίας τύχωσιν, οὐκ ἂν ἔτι πρὸς τὸν πόλεμον ἀντέχειν δύναιντο, λιμῷ καὶ πολιορκίᾳ πιεσθέντες. Ἔξεστιν οὖν ὑμῖν ἤδη τὸ τοῦ πολέμου κέρδος συνορᾷν. Ἐγὼ δὲ ὑμῶν θαυμάζω, ὅθεν οἴεσθε δύνασθαι βασιλείαν ἔχειν, τῶν συνεχόντων αὐτὴν εὐποροῦντες οὐδενός. Οὔτε γὰρ ἐστιν ἐν ὑμῖν, ὃς ἂν τῶν ἄλλων ἄρχειν δύναιτο, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῶν κοινῶν, εἰ μή πού γε φαίητε C παρακοιμώμενον. Οὔτε γὰρ βασιλεὺς διὰ τὴν ἡλικίαν τὴν Ῥωμαίων ἄγειν δύναται ἀρχὴν, ἥ τε βασιλὶς ἡ τούτου μήτηρ οὐ διὰ τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν μόνον, οὐ γὰρ ἂν ἐξαρκοίη πρὸς τοσοῦτον πραγμάτων ὄγκον, ἀλλὰ καὶ τὸ τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων περιῃρῆσθαι, ὥσπερ ἐν φρουρᾷ διάγει τοῖς βασιλείοις, ὀλίγον ἀποδέουσα τῶν ἐν δεσμωτηρίῳ διαγόντων. Τί γὰρ ἐκείνων διενήνοχεν, εἰ μηδὲν μήτε βουλεύσασθαι, μήτε πρᾶξαι τῶν δεόντων δύναται, ἀλλὰ τοῖς ἐψηφισμένοις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἕπεσθαι ἀνάγκην ἔχει; Τάς τε πόλεις ἀπολωλέκατε, τὰς μὲν αὐτοῖς Μυσοῖς παραδεδωκότες, ἵν' ἔχοι τε συμμάχους ἐπ' ἐμὲ, τῶν δ' ὑπὸ Τριβαλοῖς δεδουλωμένων. Καὶ αἱ λειπόμεναι δὲ, ἔτι πρὸς ἐμέ τε καὶ ὑμᾶς διῃρημέναι, D τὰ μὲν αὐταὶ ἐφ' ἑαυταῖς στασιάζουσαι καὶ διαφθειρόμεναι, τὰ δ' ὑφ' ἡμῶν ἔξωθεν πολιορκούμεναι καὶ ἐξανδραποδιζόμεναι, καὶ τὰ δεινότατα ὑπομένουσαι, εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν ἤλασαν, καὶ ὀλίγου ἀποδέουσι τῶν ὑπὸ πολεμίοις γενομένων. Χρημάτων τε πόρος οὐδαμόθεν· τά τε γὰρ ἀποκείμενα ἀνάλωται, καὶ τὰ κειμήλια ἀποδέδοται βασιλικὰ εἰς τοὺς καλοὺς ἀποστόλους, ὅθεν ὄνησις οὐδεμία περιγίνεται (ἐῶ γὰρ

fortunæ mutabilitatem perpendens (qui enim prius superbia inflati, nec verbum audire de subjectione sustinuerant, quin etiam legatum crudeliter, immaniterque dissecuerant, et se perquam contumaces, ac præfidentes ostenderant, **614** ii nunc humiles, et perfusi lacrymis, pressi calamitatibus veniebant, et illa petebant, in quibus si tunc utiliter suadenti obtemperassent, in tam acerbos casus nunquam incidissent), deinde considerans qualem urbem, nempe modis omnibus præstantissimam, Romanum imperium amitteret, continere lacrymas non potuit. Tum legatis respondens, veniam commissorum dedit, bonoque animo esse jussit, se eorum causa facturum omnia. Istiusmodi verbis eos deliniebat, et ex magnis angoribus ac desperatione recreabat; iterumque Byzantinos legatos accersens: Videtis, inquiebat, quas ærumnas Romanis bellum hoc generarit? occidentales enim urbes universas suæ ditionis ac potestatis Triballi fecerunt; timeo, ne etiam tota Macedonia potiantur, cujus oppida in præsens non pauca obtinent. At Pheræi, quod ex ore legatorum percepistis, a fame et hoste simul obsessi, nisi a nobis succurratur, diutius se tueri non poterunt. Licet igitur jam, quantum lucri e bello factum sit, discere. Equidem miror unde putetis posse vos imperium retinere, cum qui ipsum defendat, et conservet, habeatis neminem; neque enim inter vos est, qui præesse aliis, et communi providere sciat, nisi fortasse præfectum cubiculi nominetis. Nam nec imperator propter impuberem ætatem Romanum principatum rexerit · et Augusta ejus mater non solum propter femineam imbecillitatem tantæ rerum moli sustinendæ impar est, sed etiam potestate ab archontibus spoliata, in palatio non secus atque in custodia manet, parumque ab iis differt, qui in carcere victitant. Quid enim differat, amabo, si ei nihil neque consultare, neque agere quod opus sit conceditur, sed illorum decreta probare et sequi cogitur? Urbes autem perdidistis; nam alias ipsi Mœsis pretium societatis contra me dedistis, alias Triballi subegerunt, reliquis inter me vosque divisis, earum partim intestinis agitantur discordiis, et sibimet exitio sunt: partim a nobis foris obsessæ, jugum accipere coactæ, gravissimisque attritæ incommodis, in extremas difficultates conjectæ sunt: nec alia fere conditione sunt, quam si ab hostibus subjugatæ forent. Pecuniæ facultas nulla. Nam et ærarium est exinanitum: et thesauri absumpti, ornamentaque imperatoria divendita (43), et in egregias istas classes, unde nulla rediit utilitas, impensa sunt (de nostra enim tam immensa pecunia taceo) **615** et

Jacobi Pontani notæ.

(43) Κειμήλια βασιλικά, quæ ab imperatoribus in thesauris reponuntur, peculiaria quædam, ut sunt gemmæ, et quæ Germanicolatini vocant clenodia. Dicuntur item ἐπίσημα vel σύμβολα. Sic Græciæ prætor, quem Leunclavius sæpe producit, ait, recepta Constantinopoli venisse in manus Græcorum imperatoria Balduini II symbola, quæ quidem hæc fuerint: Calyptra, formæ Latinis usitatæ, et unionibus distincta, cum lapillo rubri coloris in vertice capitis; calceamenta cocco tincta; gladius, vagina de coccinei coloris serico facta, vestitus.

publica vectigalia vastata regione defecerunt. Adde nuc, quod opulenti, et imperatoris defuncti in gubernando administri, alii quod mihi vellent, pecuniis spoliati, et variis antea vexati modis, nunc carceres incolunt : alii quoniam cernentes quantam vim incommodorum hoc bellum esset pariturum (quanquam ejusdem primarii auctores iidem ipsi fuissent) pacis mentionem intulissent, domi nunc, jussu præfecti cubiculi sedent, quod et protostratori modo contigisse intelligo; et pars exercitus, quæ mihi favere visa est, periit; altera pars, ut suspecta, contemnitur; quæ restat, modica est. Unde igitur, quæso, imperium constituetis ac firmabitis, cum quod vos tueri ac servare possit nihil habeatis? Quæ omnia et vos ponderare, et imperatrici, ac patriarchæ, cæterisque nuntiare, communiterque pacem decernere, nec insano consilio etiam parvas istas principatus Romani reliquias disperdere oportet. Cum legati in uno tantum contradixissent, affirmassentque, imperatricem non ut ei renuntiatum esset, ab archontum judicio ac sententia pendere : sed per se esse rerum domnam, quæque sibi viderentur, ea facere, omnibus ei accurate obedientibus : At ego, inquit, nisi liquidissime scivissem quid dicerem, nihil frustra temereque protulissem. Quod si vos ignoratis, rei periculum faciam. Chrysobergi enim legato meo committam, quæ solus soli imperatrici indicet, quod et alias consuevi. Si ea facere ab ipsis archontibus permittetur, certum erit, licere ei quæ velit. Sin ad se referri jusserint, non alia probatio requiretur, qua me verum de illa dixisse cognoscatis. Hæc locutus, simul cum illis Chrysobergem mittit, diebus quindecim ad deliberandum præfinitis; dein Pheris præfectum designat, et Cralem per oratores fœderis juramentorumque admonet; se ea servare docet, ipse ne violet, rogat : sed a Pheræorum jam sibi deditorum oppugnatione desinat, et bello attenuatis, pro eo ac possit, opituletur : Pheræos spe bona implet, dum se brevi ad eos venturum, et quatenus indigeant, iis consulturum spondet. Atque cum hac sponsione et illos legatos dimittit. Momitzili autem milites abeuntibus occurrentes, partem eorum ceperunt, ac rebus ablatis postea nudos dimiserunt : pars altera omnibus relictis impedimentis, cum vix effugisset, ad imperatorem reversa est. **616** Qui majorem in modum irascens, quod urbis periculum videbat, quomodo injuriam maximam a Momitzilo persequeretur quærebat. Byzantini legati ad Augustam reversi, archontibus legationem renuntiarunt, atque etiam litteras patriarchæ reddiderunt. Qui se felici quem sperabant successu frustratos doluerunt. Chrysobergem porro advocatum interrogarunt, si quos nuntios ferret. Respondit ille, de communi eorum legatione non plus habere se quod nuntiaret, quam in litteris positum esset : separatim habere, quæ imperatrici dicat, quæ jussus sit soli, nemine alio præsente dicere. Illi instant, ut sibi ea arcana detegat : et

A τὰ ἡμέτερα τοσαῦτα ὄντα λέγειν, καὶ αἱ πρόσοδοι ἐκλελοίπασι τῶν κοινῶν τῆς χώρας διεφθαρμένης. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ οἱ μέγα δυνάμενοι καὶ βασιλεῖ συμπράττοντες πρὸς τὴν ἀρχὴν, οἱ μὲν, διὰ τὴν εἰς ἐμὲ εὔνοιαν χρημάτων ἀποστερηθέντες, καὶ πρὸς πεῖραν πολλῶν πρότερον κακῶν ἐλθόντες, νῦν οἰκοῦσι δεσμωτήρια· οἱ δ' ὅτι ἐμνήσθησαν εἰρήνης, ὁρῶντες οἷ κακῶν ὁ πόλεμος χωρήσει, καίτοι γε κἀκείνου τούτου αἰτιώτατοι γεγενημένοι, ἄπρακτοι κάθηνται ἐν ταῖς οἰκίαις, οὕτω προστεταγμένον ὑπὸ παρακοιμωμένου· ὥσπερ ἀκούω καὶ πρωτοστράτορα τὸν Συναδηνὸν πεπονθέναι νῦν. Καὶ ἡ στρατιὰ δὲ, ἡ μὲν διέφθαρτο δοκοῦσα εὐνοεῖν ἐμοὶ, ἡ δὲ ὑποπτευομένη ἀμελεῖται. Τὸ λειπόμενον δὲ ὀλίγον. Πόθεν οὖν οἴεσθε τὴν ἀρχὴν συστήσεσθαι ὑμῖν μηδὲν ἔχοντες τῶν σώ-
B ζειν δυναμένων; Ἃ πάντα χρὴ καὶ ὑμᾶς σκεψαμένους, καὶ βασιλίδι, καὶ πατριάρχῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπαγγείλαντας, τὴν εἰρήνην ψηφίσασθαι κοινῇ, καὶ μὴ διὰ κακοβουλίαν καὶ τὰ μικρὰ λείψανα ταῦτα, ἃ τῆς Ῥωμαίων ὑπολέλειπται ἡγεμονίας, διαφθεῖραι. Τῶν πρέσβεων δὲ, πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀντειπόντων τῶν εἰρημένων, ἢ ὅτι ἡ βασιλὶς οὐχ ὥσπερ ἤγγελτο αὐτῷ, τοῖς βουλεύμασι τῶν ἀρχόντων ἕπεσθαι ἀνάγκην ἔχει, ἀλλ' αὐτὴ τῶν πραγμάτων οὖσα κυρία, τὰ δοκοῦντα πράττει, πάντων δουλευόντων ἀκριβῶς, Οὐδὲν ἂν, εἶπεν εἰκῇ καὶ μάτην ἐξενήνεκτο παρ' ἐμοῦ, εἰ μὴ σαφέστατα ᾔδειν ὥσπερ ἔχει εἰρησόμενον. Εἰ δ' αὐτοὶ ἀγνοεῖτε, πεῖραν ἐγὼ ποιήσομαι τοῦ πράγματος, ἐξ ἧς ἔσται καὶ ὑμῖν καταφανὲς εἰρημένον ὥσπερ ἔχει. Χρυσοβέργῃ γὰρ τῷ παρ' ἐμοῦ πρεσβεύοντι λόγους
C ἀναθήσω τινὰς, ὥστ' αὐτοὺς μόνος μόνῃ βασιλίδι ἀπαγγέλλειν, ὥσπερ εἴωθα καὶ πρότερον ποιεῖν. Εἰ μὲν οὖν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦτο πράττειν συγχωρηθῇ, εὔδηλον ὡς ἔξεστιν αὐτῇ πράττειν ἅττα ἂν ἐθέλῃ· ἂν δ' ἐπ' αὐτῶν κελεύωσι τοὺς λόγους ἀπαγγέλλειν, μηδεμίαν ἑτέραν ἀπόδειξιν ζητεῖν τοῦ τἀληθῆ περὶ αὐτῆς εἰρῆσθαι. Τοιαῦτα εἰπὼν, συνεξέπεμπεν αὐτοῖς ἅμα καὶ τὸν Χρυσοβέργην, πεντεκαίδεκα προθεσμίαν ἡμερῶν πρὸς διάσκεψιν διδούς. Ἐκεῖνος δὲ Φεραίοις τε ἄρχοντα ἐφίστη, καὶ πρεσβείαν ἔπεμπε πρὸς Κράλην, καὶ ὑπεμίμνησκε τῶν ὅρκων καὶ τῶν συνθηκῶν τῶν πρὸς αὐτόν. Οἷς αὐτὸς ἐμμένων, ἠξίου κἀκεῖνον μὴ διαλύειν, ἀλλ' ἀφίστασθαι Φεραίων αὐτῷ προσχωρησάντων, καὶ μήτε πολεμεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅσα
D δυνατὰ συναίρεσθαι πολλὰ κεκακωμένοις ὑπὸ τοῦ πολέμου· αὐτοῖς τε Φεραίοις ἐλπίδας ὑπετίθει χρηστοτέρας, ὡς τάχιστα ἀφιξόμενος παρ' αὐτοὺς, καὶ προνοίας τῆς δεούσης ἀξιώσων. Τοιαῦτα μὲν ἐπαγγειλάμενος ἐξέπεμπε κἀκείνους. Οἱ ἐκ τοῦ Μομιτζίλου δὲ ἀπιοῦσι συντυχόντες, τοὺς μὲν καὶ συνέλαβον αὐτῶν, οὓς ὕστερον ἀπέλυσαν γυμνούς· οἱ δὲ, μόλις διαδρᾶναι δυνηθέντες, αὖθις πρὸς βασιλέα ἐπανῆκον, πᾶσαν ἀπολέσαντες ἀποσκευὴν, ἐφ' οἷς ἄγαν ἤχθετο ὁ βασιλεὺς ὁρῶν τὴν πόλιν κινδυνεύουσαν, καὶ ἐζήτει ὅπως ἀμύνοιτο Μομιτζίλον βλάπτοντα τὰ μέγιστα. Οἱ ἐκ Βυζαντίου δὲ πρεσβευταὶ, ἐπεὶ πρὸς βασιλίδα ἐπανῆκον, ἀπήγγελλόν τε τοῖς ἄρχουσι τὰ περὶ τῆς πρεσβείας, καὶ τὰ πρὸς πατριάρχην γράμματα παρείχοντο. Οἱ δὲ ἤχθοντο ἀποτυχόντες ὧν ἐνόμιζον

κατωρθωκέναι. Μεταπεμψάμενοι δὲ καὶ Χρυσοβέργην ἠρώτων, εἴ τι ἀπαγγέλλειν ἔχει. Ὁ δὲ, περὶ μὲν τῆς κοινῆς ἔφη πρεσβείας οὐδὲν ἔχειν πλέον τῶν τοῖς γράμμασιν ἐγγεγραμμένων ἀπαγγέλλειν. Ἰδίᾳ μέντοι πρὸς βασιλίδα λόγους τινὰς ἔχειν, οὓς ἐκελεύσθη μηδενὸς ἑτέρου παρόντος, πρὸς μόνην ἐκείνην λέγειν. Οἱ δ' ἐκέλευον, λέγειν πρὸς αὐτοὺς, καὶ μὴ ληρεῖν, ἀδύνατα ἀξιοῦντα. Τοῦ δὲ μηδὲν τῷ ἑτέρῳ ἐξειπεῖν ἂν διϊσχυριζομένου, ἠπείλουν μαστιγοῦν, καὶ ἔκφορα τὰ ἀπόρρητα ποιεῖν προσαναγκάσειν. Ὡς δὲ οὐδὲν ἐνεδίδου πρὸς τὰς ἀπειλὰς, καὶ τὰς πληγὰς ἐπῆγον. Ὁ δ' οὐδὲν ἧττον ἔφασκεν ἀποκρύψειν ἂν καὶ δεινότερα τολμῶσιν. Εἰδότα γὰρ οἷα πρὸς Βρουλᾶν τῆς εἰρήνης ἕνεκα πρότερον τετόλμηται ἐλθόντα, οὕτως ἥκειν παρεσκευασμένον, ὡς πᾶσαν οἴσοντα κάκωσιν καὶ παροινίαν. Ὁ μὲν οὖν οὕτως ἀπτόητος ὡρᾶτο, καὶ πρὸς καρτερίαν παρεσκευασμένος τῶν δεινῶν. Οἱ δ' ἐπεὶ ἑώρων ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦντες, πολλὰ εἰς αὐτὸν καὶ τὸν πέμψαντα ὑβρίσαντες, ἔπειτα ἐξήλαυνον τῆς πόλεως, αὐθημερὸν μηδένα περὶ τῆς πρεσβείας λόγον ποιησάμενοι. Ὁ δὲ πρὸς βασιλέα τὰ γεγενημένα ἀπήγγελλεν ἐλθών. Κἀκεῖνος ἤδη τὴν εἰρήνην ἀπογνοὺς, ἐστράτευσεν ἐπὶ Γαρέλλαν. Κοντοστέφανος δὲ ὁ ταύτης ἄρχων, προσεχώρησεν ἑκὼν τῷ βασιλεῖ, καὶ παρέδωκε τὴν πόλιν· ἐν ᾗ καὶ Καταβοληνὸς Ἰωάννης πρὸς βασιλέα ἤχθη, τῶν οἰκετῶν τῆς βασιλίδος ὤν. Ὃν ἔπεμπεν εἰς Βυζάντιον αὐτίκα, μηδενὸς ὧν εἶχεν ἀποστερηθέντα, ἠξίου τε αὖθις καταλύεσθαι τὸν πόλεμον, καὶ μὴ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν φιλονεικίαν τὰ ἀνήκεστα δεινὰ Ῥωμαίους ὑπομένειν. Πατριάρχης δὲ καὶ οἱ λοιποὶ οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον ᾑροῦντο πολεμεῖν.

A ne inepte conetur, quod obtineri non possit. Eo asseverante, nulli alteri enuntiaturum, flagellis secreta illa expressuros interminantur. Cum ad minas staret imperterritus, plagas incutiunt. Is nihilominus, quamvis acerbiora auderent, se arcana celaturum affirmabat: scientemque probe quæ in Brulam de pace legatum antea designassent, ad qualemcunque eorum vexationem petulantiamque sufferendam promptum et alacrem venire. Chrysoberges adeo intrepidus et ad horribilia quæque excipienda paratus erat. Archontes ut in aere se piscari viderunt, ipsum, et a quo veniebat, multis probris consciderunt: homineque eodem die civitate pulso, de eo legato apud imperatricem ne mutiverunt quidem. Ille ad imperatorem reversus, quid sibi B accidisset narravit. Qui pacis spe projecta, Garellam cum copiis abiit, cujus præfectus Contostephanus non illibenter ei se cum oppido tradidit, in quo et Joannes Cantabolenus unus e domesticis Augustæ ministris adductus est. Quem subito, nulla re spoliatum, Byzantium mittens, rursum rogat bellum sedari, et ne per mutuam eorum contentionem Romani damnis mactentur irreparabilibus. Cæterum patriarcha et reliqui bellum, ut semper, malebant.

CAPUT LXXVI.

Castella dedita. Causa defectionis et deditionis Batatzæ. Remuneratio illius et cognatorum. Sultani satrapæ beneficentia. Consuetudo diluculo prandendi. Chores cives terræ motu ob maledicentiam puniuntur. Ignoscitur iis ab imperatore. Muri Choræ reædificantur. Studiosi imperatoris exterminantur, et ad imperatricem reditur.

Βασιλεὺς δὲ καὶ τὴν μεγάλην εἷλε Καρύαν φρούριόν τι ὁμολογίᾳ. Ἔνθα διατρίβοντι καὶ πρωτοκυνηγὸς ὁ Βατάτζης προσεχώρησε μετὰ τῶν συγγενῶν ὄντων οὐκ ὀλίγων· καὶ τότε Πολύβοτον πόλιν Θρᾳκικὴν ὑπὸ τῶν συγγενῶν κατεχομένην προσῆγε βασιλεῖ, καὶ Τηρίστασιν τὸ φρούριον ὃ πρότερον αὐτὸς, ἔτι βασιλέως Ἀνδρονίκου περιόντος, οἰκείοις ἀναλώμασιν ἐτείχισεν· ἔφασκέ τε ὡς ἐν μὲν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ πολέμου μάλιστα, νομίσας περὶ βασιλέα ἠγνωμονηκέναι, καὶ τοῖς ἐκείνου παισὶν ἀδίκως ἐπιβουλεύειν, καὶ παραιρεῖσθαι τὴν ἀρχὴν, ἀποστῆναί τε αὐτοῦ διὰ τῶν νομιζομένων ἀδικίαν, καὶ πολεμεῖν ἁπάσῃ δυνάμει· τοῦ χρόνου δὲ τριβομένου καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀπολλυμένων ἀκλεῶς ὑπὸ τοῦ πολέμου, ὁρῶν ὡς βασιλεῖ μὲν τά τε Ῥωμαίοις κοινῇ συνοίσοντα, καὶ τοῖς βασιλέως σπουδάζεται παισὶ, παρακοιμωμένῳ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἄγουσι τῶν Ῥωμαίων τὴν ἡγεμονίαν, οὐδέν ἐστι προὔργου, ἢ πάντας διαφθείραντας ἐκείνους ἄρχειν, βασιλέως δὲ τοῦ παιδὸς ὀλίγα, ἢ οὐδὲν φροντίζοντας, καὶ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας, συνιδών τε ἐκ τῶν γινομένων, ὡς ἐκεῖνοι ἀδικοῖεν καὶ διαφθείροιεν φαυλότητι τρόπων τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων, ἀποστῆναί τε ἐκείνων, καὶ προσχωρῆσαι βασιλεῖ· καίτοι γε με-

C Imperator castellum quoddam magnam Caryam deditione acquirit. Illic versanti et venatorum princeps Batatzes cum cognatis **617** non paucis se permisit: et Polybotum urbem Thraciam a necessariis suis occupatam, in ejusdem fidem adduxit: et Teristasin oppidulum, quod ipse prius imperator, vivo Andronico, suo sumptu muris circumdederat. Hic Batatzes fatebatur, se in primordio belli hujus, cum putaret eum in imperatorem demortuum esse ingratissimum, et ejus filiis scelerate insidiari, iisque imperium eripere, se ab eo defecisse, et contra quantum valuisset pugnavisse. Tempore autem labente, et Romanis nulla cum laude bello intereuntibus, cum observaret, ipsi communes Romanorum et liberorum imperatoris rationes cordi ac D studio esse; præfecto autem cubiculi, et aliis, in quorum manu esset imperium, nihil esse tam optatum, quam ut occisis omnibus ipsi regnarent, imperatoris vero pueri et cæterorum salutem eos parvi aut nihili pendere: cum item ex factis notaret, esse homines improbos, et vitiositate sua imperium Romanum perdere, ab illis ad ipsum transiisse, quamvis causas ipsis studendi non leves haberet. Nam et filio suo patriarchæ filiam despon-

derat, et suam magni ducis filio conjunxerat. Sed quamvis affinitate et necessitudine cum iis ita copulatus esset, tamen mores eorum detestatum, facere ab imperatore malle. Imperator virum libenter accipit, et tum de oratione hac, tum de judicio gratias agit, eumque pro isto erga se animo, et quod ad suas partes accessisset, remunerans, magnum stratopedarcham creat; cognatis aliis cuique pro portione honores et annuas mercedes attribuit. Post cum illo Teristasin veniens, castellum eo tradente occupat. Finitima quoque castella et oppidula se dedunt. Calliopolis et Hexamilium, qualemcunque potius obsidionem sustinendam, quam deditionem ei faciendam arbitrantia, resistunt. Adhuc in Chersoneso manebat, cum Sulimanus unus ex Asiæ satrapis, qui in eam peninsulam cum exercitu trajecerat, Ægospotami in colloquium veniens, equos, arma et non exiguam militum manum ad auxilium ei donavit. A quo vicissim comiter acceptus, in Asiam rediit. Imperator reliqua oppida in potestatem adduxit, et Myriophyti in amplis ædibus, duas contignationes habentibus pernoctavit. Consueverat autem propter brevitatem diei (ut hibernis mensibus) et quod necesse erat usque ad noctem equo insidere **618** (non enim inveniebant, ubi descendentes pranderent, tota Thracia in solitudinem, præter urbes, bello redacta), mox ipso diluculo prandere, et sic diem traducere. Comitibus itaque ad observandam consuetudinem impellentibus, non paruit, cibo se quidem indigere affirmans, a semetipso autem ad discessum urgeri: statimque jussi equos conscenderunt, et ad oppidulum aliud, Choram dictum, Myriophyto non procul remotum, quod nondum se dediderat, venerunt. Imperator per caduceatorem cives salutat, eosque ad deditionem hortatur. Illi pro eo, ut resalutarent, malo fato ipsum advenisse aiunt: si eos oppugnet, a muris impigerrime se defensuros. Caduceatori eos reprehendenti, quod imprudenter atque confidenter imperatori salutanti responderent, alium se habere imperatorem inquiunt, Cantacuzenum nullo loco ducere: moxque contumelias in illum ingeminant. Quas cum adhuc funderent, terra tremit horribiliter: quo tremore mœnia oppidi procubuerunt, domorumque amplius duæ partes, et sepulti ruina ædium ac mœnium plures trecentis. Qui salvi restabant, extra oppidum accurrere obtestarique ne se cum liberis in servitutem a Barbaris abripiendos deserat. Eadem hora, eodem terræ motu ædes in quibus pernoctarat, a fundamentis corruerunt, divinaque providentia circa imperatorem eluxit, quæ certo periculo ipsum liberavit. Si enim comites hortantes audiens, illic cibo corpus refecisset, cum non paucis de suis procul dubio obtritus periisset; adeo breve tempus intercesserat. Jam vero cum miles oppidum Choram ut hostile vellet diripere, et Persæ quod reliquum erat civium captivum ducere aggrederentur, imperator superveniens vetuit, oppidumque intactum serva-

A γάλας ἀφορμὰς ἔχων τῆς πρὸς αὐτοὺς εὐνοίας· τῷ τε γὰρ υἱῷ συνῴκισε τοῦ πατριάρχου θυγατέρα, καὶ τὴν αὐτοῦ τῷ μεγάλου δουκὸς υἱῷ ἐξέδωκε πρὸς γάμον, ἀλλὰ καὶ οὕτω; ἔχων συγγενείας πρὸς αὐτοὺς καὶ οἰκειότητος, βδελύξασθαί τε τοὺς τρόπους, καὶ τὴν παρὰ βασιλεῖ διατριβὴν ἑλέσθαι μᾶλλον. Βασιλεὺς δὲ ἀσμένως τε ἐδέξατο, καὶ τῶν τε λόγων καὶ τῆς κρίσεως χάριν ὡμολόγει· καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας καὶ τοῦ προσκεχωρηκέναι ἀμειβόμενος, αὐτῷ μὲν τὴν μεγάλου στρατοπεδάρχου παρείχετο ἀξίαν· τοῖς ἄλλοις δὲ τῶν συγγενῶν, ἑκάστῳ ἀναλόγως καὶ τιμὰς παρείχετο, καὶ προσόδους ἐτησίους. εἶτα σὺν ἐκείνῳ εἰς Τηρίστασιν ἐλθὼν, ἐκείνην τε παρελάμβανεν, ἐκείνου παραδιδόντος, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν πολίχνια καὶ τὰ φρούρια προσεχώρουν. Καλ-
B λιούπολις δὲ καὶ Ἐξαμίλιον ἀντεῖχον, καὶ πᾶσαν δεῖν ᾤοντο μᾶλλον ὑπομένειν πολιορκίαν, ἢ προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ. Ἔτι δὲ αὐτῷ περὶ Χεῤῥόνησον διατρίβοντι, Σουλιμὰν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν σατραπῶν εἷς, εἰς Χεῤῥόνησον μετὰ στρατιᾶς περαιωθεὶς, συνεγίνετο τῷ βασιλεῖ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς, καὶ ἵππους τε παρείχετο, καὶ ὅπλα δῶρα καὶ στρατιὰν οὐκ ὀλίγην συμμαχεῖν· φιλοφρονηθεὶς δὲ ὑπὸ βασιλέως καὶ αὐτὸς, ἀνέστρεφεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Βασιλεὺς δὲ τὰ μήπω προσχωρήσαντα πολίχνια ἐπῄει, καὶ κατεδουλοῦτο, καὶ πρὸς Μυριόφυτον ἐλθὼν, ηὐλίσατο τὴν νύκτα ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ διωρόφῳ· εἴθιστο δὲ διά τε τὴν βραχύτητα τῆς ἡμέρας, χειμὼν γὰρ ἦν, καὶ τὸ ἀνάγκην ἔχειν ἄχρι νυκτὸς ἔφιππον εἶναι, οὐ γὰρ ἦν ὅποι τῶν ἵππων ἀποβάντας ἄριστον αἱρεῖσθαι, τῆς
C Θρᾴκης ἁπάσης ὑπὸ τοῦ πολέμου ἀοικήτου γενομένης πλὴν τῶν πόλεων, ἀρχομένης εὐθὺς ἡμέρας ἀριστᾷν, καὶ οὕτω διημερεύειν· οἱ περὶ αὐτὸν δὲ κατὰ τὸ ἔθος ἀναγκάζοντες ποιεῖν, οὐκ ἠθέλησε· δεῖσθαι μὲν τροφῆς εἰπὼν, ἀναχωρεῖν δὲ ἐπείγεσθαι οὕτως αὐτομάτως· αὐτίκα τε ἐπέβησαν τῶν ἵππων κελεύσαντος ἐκείνου, καὶ πρὸς ἑτέραν πολίχνην οὐ πολὺ διέχουσαν Μυριοφύτου, Χώραν προσαγορευομένην ἦλθον ἔτι μήπω προσχωρήσασαν· πέμψας τε ὁ βασιλεὺς, προσηγόρευε τοὺς πολίτας, καὶ παρῄνει προσχωρεῖν· οἱ δ' ἀντὶ προσηγορίας, κακῶς ἥκειν ἔφασαν αὐτόν· αὐτοὺς δὲ ἀμυνεῖσθαι προθυμότατα ἂν ἐπίῃ ἀπὸ τῶν τειχῶν. Τοῦ πρεσβευομένου δὲ κατηγοροῦντος, ὅτι ἀνοήτως καὶ θρασέως ἀποκρίνοιντο βασιλεῖ προσ-
D αγορεύοντι, ἕτερον ἔφασαν ἐκεῖνοι βασιλέα ἔχειν, αὐτὸν δὲ ἐν οὐδένων ἄγειν μοίρᾳ, καὶ ὕβρεις αὐτίκα κατέχεον αὐτοῦ πολλάς. Ἔτι δὲ περὶ τὰς ὕβρεις ἐκείνων ὄντων, σεισμὸς ἐγίνετο ἐξαίσιος οἷος, καὶ τά τε τείχη κατέπιπτε τῆς πόλεως, καὶ τῶν οἰκιῶν ὑπὲρ τὰς δύο μοίρας, καὶ κατεχώσθησαν ὑπό τε τῶν τειχῶν καὶ τῶν οἰκιῶν ὑπὲρ τριακοσίους. Ὅσοι δὲ διέφυγον τὸν κίνδυνον, βασιλεῖ προσέδραμον ἐξελθόντες, καὶ ἐδέοντο μὴ σφᾶς καὶ τέκνα περιϊδεῖν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἀνδραποδισθέντας ἄν. Τῆς αὐτῆς δὲ ὥρας, ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ ἐκείνου καὶ ἡ οἰκία εἰς ἣν ηὐλίσατο ὁ βασιλεὺς τὴν νύκτα, κατέπεσεν ἐκ θεμελίων, καὶ ἡ περὶ βασιλέα τοῦ Θεοῦ πρόνοια ἐγίνετο καταφανὴς, οὕτως ἐκ προδήλου κινδύνου ῥυσαμένου· εἰ γὰρ ὥσπερ οἱ περὶ αὐτὸν παρῄνουν, ἄριστον

ἐπείθετο ἐκεῖ, οὐδὲν ἂν ἐκώλυε μὴ αὐτόν τε καὶ τῶν A συνόντων οὐκ ὀλίγους ὑπὸ τῆς οἰκίας καταχωσθῆναι· οὕτως ἦν βραχὺς ὁ μεταξὺ χρόνος παρεληλυθώς. Τῆς δὲ περὶ αὐτὸν στρατιᾶς ὡρμημένης τὴν πολίχνην ὡς πολεμίαν διαρπάζειν, καὶ τῶν Περσῶν τοὺς ὑπολειπομένους ἀνδραποδίζειν ἐπιχειρούντων, ἐκώλυσεν ὁ βασιλεὺς ἐλθὼν, καὶ περιέσωσε τὴν πολίχνην· καὶ διπλᾶς ἀπεδίδου τὰς εὐχαριστίας τῷ Θεῷ, τοῦ τε ἀπὸ τῆς καταπεσούσης οἰκίας αὐτὸν καὶ τοὺς συνόντας περισωθῆναι, καὶ τοῦ τὴν Χώραν οὕτως ἑτοίμην προκειμένην ἐπὶ τὴν διαρπαγὴν περισῶσαι δυνηθῆναι. Ἔπειτα αὐτοῖς τῶν εἰς ἐκεῖνον ὕβρεων συγγνώμην παρασχόμενος, καὶ ἄρχοντας ἐπιστήσας, οἳ τὰ τείχη ἀναστήσουσιν, ἀπῆρεν ἐκεῖθεν πρὸς τὰς ἄλλας πόλεις. Οἱ δὲ ἐπιτεταγμένοι πρὸς τὸν τειχισμὸν κατὰ τὸ βασιλέως πρόσταγμα πολλὴν εἰσενεγκάμενοι σπουδὴν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τῶν προτέρων ἀνέστησαν βελτίω καὶ ἐρρωμενέστερα. Ἐπεὶ δὲ οὐδενὸς ἀνέδει πρὸς ἀπαρτισμὸν αὐτοῖς, ἐπιβουλεύσαντες οἱ κατὰ τὴν πολίχνην, ἐξήλασαν τοὺς βασιλέως αὖθις, καὶ βασιλίδι προσεχώρησαν· καὶ πρὸς πολλῶν δυσχερῶν ἐλθόντες πεῖραν ἄχρις οὗ καὶ Βυζαντίου βασιλεὺς ἐκράτησε, διέμειναν πολιορκούμενοι, καὶ κακῶς πάσχοντες ὑπὸ τῶν περιοικίδων πόλεων.

vit, et duplicatas Deo gratias egit, tum quod a lapsu domus ipsum cum suis asseruisset, tum quod Choram ita direptioni expositam ab ea servare potuisset. Posthæc conviciis ignovit, et ædilibus designatis, qui muros reædificarent, ad alias urbes inde progressus est. Porro fabri cementarii, pro mandato imperatoris impigre laborantes, brevi spatio meliores ac validiores prioribus exstruxerunt: quibus extrema jam manu imposita, incolæ comparatis insidiis, **619** imperatoris factionem rursum expulerunt, et ad partes Augustæ defecerunt, atque in multas difficultates et infortunia adducti, donec imperator Byzantium occupavit, obsidionem vicinarumque urbium injurias perpessi sunt.

CAPUT LXXVII.

Magnus dux cur iterum exercitui præfectus. Per insidias Cantacuzenum conatur occidere. Minaces ad eum litteras dat. Respondet acriter, eique sua merita ut ingratissimo, et summam improbitatem objicit. In voce οἰκία argutatur; Apocauchum ut senem imbellem irridet. Heracleam venit, inde alio procedit. Persæ auxiliares loca circa Byzantium devastant. Fastus Apocauchi intolerabilis. Thraciæ urbes se imperatori dedunt; ejus in præfectis dimittendis humanitas. Comparatio imperatoris cum conjuratis, et ex horum vituperatione illius laus eximia.

Βασιλὶς δὲ ἡ Ἄννα καὶ ὁ πατριάρχης, ηὐξημένον B ὁρῶντες ἤδη Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα, καὶ πόλεις τε ὑποποιησάμενον πολλὰς, καὶ στρατιὰν οὐκ ὀλίγην ἔχοντα, νομίσαντες ἀπορίᾳ τοῦ κωλύσοντος αὐτὸν ηὐξῆσθαι, τὸν μέγαν δοῦκα στρατηγὸν αὖθις ἐψηφίσαντο, καὶ ἐπέτρεψαν τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον. Ὁ δ' εὐθὺς τὴν στρατιὰν ὅση ἦν παραλαβὼν, ἦλθεν εἰς Ἡράκλειαν· πυθόμενος δὲ περὶ βασιλέως ὡς Χαριουπόλει ἐνδιατρίβει ὀλίγῳ πρότερον προσχωρησάσῃ, Λογγῖνόν τινα τοῦ δεσμωτηρίου ἐξαγαγὼν, ὃς τῆς εἰς βασιλέα ἕνεκα ἐδέδετο εὐνοίας, καὶ μετεωρίσας πολλαῖς ἐπαγγελίαις, εἰ δυνηθείη βασιλέα ἀνελεῖν, ἔπειτα προφάσεως ἕνεκα εὐπροσώπου, καὶ γράμματα παρέσχετο πρὸς βασιλέα. Ἐδήλου δὲ τὰ γράμματα τοιαῦτα· ὡς πρότερον μὲν αὐτῷ Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντι ἐπιστρατεύσας, συντεθείη C συγγενέσθαι· τοῦ καιροῦ δὲ κωλύσαντος τὴν συντυχίαν, ἐκεῖνον μὲν οἴκαδε ἐπανελθεῖν· αὐτὸν δὲ καιροῦ λαβόμενον ταῖς ὑπὸ βασιλέα τελούσαις πόλεσιν ἐπιστρατεῦσαι, ἃ οὐκ ἐχρῆν ποιεῖν· ὑφ' ὧν ἀναγκασθέντα καὶ αὐτὸν, καίτοι βουλόμενον οἴκοι διατρίβειν, εἰς Ἡράκλειαν ἐλθεῖν μετὰ τῆς στρατιᾶς. Εἰ μὲν οὖν αὐτῷ πειθόμενος εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανέλθοι, κάλλιστ' ἂν ἔχοι· παύσαιτο γὰρ ἂν καὶ αὐτὸς τὴν στρατιὰν ἀνονήτοις πόνοις κατατείνων· εἰ δ' ἑτέρως ἔγνωκε, πλέον μὲν οὐδὲν ἐρεῖν· αὐτὸν δὲ εἰδέναι

Cæterum Anna imperatrix et patriarcha Cantacuzeni opes plurium oppidorum copiarumque accessione crevisse animadvertentes, cum ideo factum arbitrarentur, quia defuisset, qui ejus incrementa impediret, magnum ducem exercitui de integro præficiunt, eique belli rationes committunt. Is nil cunctatus, cum totis copiis Heracleam contendit. Audiens autem imperatorem esse Chariopoli (44), quæ se nuper illi tradidisset, Longino quodam e carcere (quo, ut Cantacuzeno amicus, conjectus fuerat) educto, multisque promissis erecto, si posset illi vitam adimere, honesti prætextus gratia litteras quoque eidem ad eumdem perferendas dedit. Earum hæc erat sententia: Se alias, cum in illum Didymotichi degentem moveret, collocutionem cum eo pepigisse, quam quia tempus negaret, domum revertisse. Ipsum interea opportunitate arrepta, urbes imperatori Joanni subjectas, armis per nefas invasisse. Unde quanquam cæteroqui manere domi voluerit, cum agmine militari Heracleam proficisci debuisse. Quamobrem si sibi obsecutus, domum redeat, rectissime facturum, et se quoque cessaturum milites suos inutilibus delassare laboribus. Si aliter censeat, nihil se dicturum amplius, ipsum satis scire, cui se statuat opponere; eumdem enim esse,

Jacobi Pontani notæ.

(44) Turcæ vocant hodie Cherepolin. Ab Atheniensi Charia dicta fuit. Nam præpotens mari populus Atheniensis ante bellum Peloponnesiacum, propter amplitudinem classis et usum rerum navalium, Cherronesum cum majori parte maritimæ Thraciæ ac Macedoniæ, cum Perintho (nunc Arachlea, quod idem est cum Heraclea), cum Selybria, cum ipso Byzantio possidebat: in eaque loca semel occupata, colonias deducebat, Thucydide, Xenophonte, atque aliis testibus, etc. (Leunclavius).

quem pridem expertus fuerit. Imperator lecta epistola præfectum Apriorum, qui forte urbe jam dedita aderat, ad illum mittit, cum litteris hujusmodi: Legi quæ scripsisti, præfecte cubiculi, et elucentem ex iis ostentationem atque arrogantiam tuam magnopere admiratus sum; valde **620** enim ætatem tuam dedecoras. Nam ut senex, de audacia pugnandi et spiritibus debebas remittere; tu vero juvenis timidior lepore, nunc ævi maturus velut aper furentes ac violentos habes impetus. Nisi hoc dicas, te juvenem militem, etiam juvenili, ut conveniebat, fastu et confidentia fuisse. Macte virtute ob veritatem. Etenim cum tota vita mentiri consueveris, et sis concretus ex mendacio, nunc, cum dixisti me nosse qui tu sis, veritatem tam clare elocutus es, ut nihil supra. Scio enim optimé, ex quali te conditione extulerim, et quod majora multo quam decuit in te merita contulerim. Cum vero imperator ob nequitiam tuam et mores vitiosas in carcerem te iratus conclusisset, ego te venia impetrata exemi, et in pristina fortuna collocavi: nec semel postea, sed frequenter, cum ille debita sceleribus tuis supplicia irrogare vellet, ego illa, ejus ira mitigata a capite tuo averti, teque compluribus nec vulgaribus ornamentis auxi. Et cum me toties offenderes imperatore vivo atque mortuo (quod nec te oblitum, puto) omnes offensiones floccipendi, et sicut animali dossuario ad onera tantum portanda te usus, in reliquis, si quid perversitatis adhiberes, non curavi. Te autem adeo insigniter improbum futurum, hoc solum explorate non scivi. Existimabam enim, si occasio data foret, recordantem beneficiorum tam multorum magnorumque, ne corpori quidem tuo mea causa parsurum. At tu omnimodis contrariam instituisti viam, et hominibus pravis ac perniciosis, sermonibus fraudulentis et callide meditatis obrependo, et pollicitationibus eos maximis circumducendo, hoc bellum non minus in commune Romanorum, quam in meum unius exitium induxisti: quos ut eorum vecordia, et tua in amicos infidelitate dignissimum fuit, tenebris nimirum, quas merebantur, damnatis omnibus remuneratus es. Te igitur novi, ut ais, et ita quidem novi, ut nemo melius. Tu contra parum me videris nosse. Si enim scires qui ego sim, non adeo te mihi iniquum præberes. Et quoniam inter alia etiam hortaris, ut domum revertar, propter veterem amicitiam tibi obtemperare certum est, nec prius quiescere, quam intra domum sim. Qui autem divino jussu Romanorum est imperator, eum nulla domus magis quam Romanorum imperium decet; quam ut ingrediar, sicut amicus tu bene mones, toto pectore contendam, **621** captusque multa pœnitudine, quod te effractum senio tam laboriose feci Heracleam petere, levandum te laboribus censeo, et die abhinc quarto ipse ad te veniam. Tum, si tibi placuerit post longiusculam quietem mecum confligere, neque hanc tibi gratiam tardabo

A ὅτῳ ἔγνωκεν ἀντικαθίστασθαι· τὸν αὐτὸν γὰρ εἶναι ὃν πάλαι οἶδε. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὰ γράμματα ἀνέγνω, τὸν ἄρχοντα Ἀπρίων, ὃς παρ' αὐτῷ ἦν τῆς πόλεως προσχωρησάσης, ἔπεμπε πρὸς αὐτὸν, τοιαῦτα ἀντεπιστείλας· Ἀνέγνων σου τὰ γράμματα, παρακοιμώμενε· καὶ τὴν μὲν ἐγκειμένην μεγαλαυχίαν καὶ τὸν τῦφον θαυμάζειν μάλιστα ἐπῆλθε· πάνυ γὰρ ἀνάρμοστα τῇ ἡλικίᾳ πράττεις· δέον γὰρ, διὰ τὸ γῆρας, τοῦ τολμήματος καὶ τῆς εἰς τὰς μάχας εὐψυχίας ὑφιέναι, σὺ δ' ἐν ἥβῃ μὲν ἦσθα δειλότερος λαγῶ, νυνὶ δ' ἐν βαθεῖ γήρᾳ οὐδενὸς τῶν ἐν ἡλικίᾳ δοκεῖς ἀμβλυτέραν ἔχειν τὴν ὁρμήν· εἰ μὴ τοῦτο φαίης, ὡς νέος στρατιώτης ὢν, ὥσπερ εἰκὸς ἐκτήσω καὶ νέον τῦφον. Τῆς ἀληθείας δέ σε καὶ πάνυ ἐπαινῶ· ἀεὶ γὰρ εἰωθὼς παρὰ τὸν βίον καταB ψεύδεσθαι καὶ αὐτοψεῦδος ὢν, νῦν με μάλιστα εἰδέναι σε εἰπὼν, πάνυ μάλιστα ἐφθέγξω τἀληθές· οἶδα γὰρ σαφῶς ἐξ οἵας τύχης ἀνειλόμην, καὶ ὡς ἠξίωσα μειζόνων ἢ προσῆκε· βασιλέως δὲ διὰ τὴν προσοῦσαν μοχθηρίαν καὶ τῶν τρόπων τὴν φαυλότητα, δεσμωτηρίῳ κατακλείσαντος πρὸς ὀργὴν, αὐτὸς ἐξήγαγον παραιτησάμενος, καὶ πρὸς τὴν προτέραν τύχην ἐπανήγαγον· καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ὕστερον βουλομένου τοῦ βασιλέως τῆς πονηρίας κολάζεσθαι ἀξίως, αὐτὸς παρῃτούμην, διαλύων τὴν ὀργὴν, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἠξίουν ἀγαθῶν. Καὶ πολλάκις, καὶ βασιλέως περιόντος, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν προσκεκρουκότος, ὧν οὐδὲ σὲ οἴομαι ἐπιλελῆσθαι, οὐδένα τῶν προσκρούσεων λόγον ἐποιούμην, οἷόν τινι ζώῳ τῶν ἀχθοφόρων πρὸς μὲν τὸ ἀχθοC φορεῖν κεχρημένος μόνον, τῶν δ' ἄλλων εἴ τι πρόσεστι δυστροπίας ἀμελῶν. Ὅτι δὲ εἰς τοσοῦτον ἔμελλες ἀτοπίας ἐκπεσεῖσθαι, τοῦτο μόνον σαφῶς οὐκ ᾔδειν· ᾤμην γάρ σε οὐδὲ σαρκῶν φείσεσθαι, καιροῦ καλοῦντος, ὑπὲρ ἐμοῦ, τὸ πλῆθος μεμνημένον καὶ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν· σὺ δ' ἀντὶ τούτων ἐχρήσω τοῖς ἐναντιωτάτοις, καὶ μοχθηροὺς ἀνθρώπους καὶ τὰς γνώμας διεστραμμένους ἀπατηλοῖς καὶ περιέργοις λόγοις ὑπελθὼν, καὶ ταῖς τῶν μεγίστων ἐπαγγελίαις ἐξαπατήσας τουτονὶ τὸν πόλεμον, οὐδὲν ἧττον κοινῇ κατὰ Ῥωμαίων, ἢ κατ' ἐμοῦ κεκίνηκας· οὓς ἀξιώτατα ἠμείψω τῆς τε ἐκείνων ἀβελτηρίας, καὶ τῆς σοι προσούσης πρὸς τοὺς φίλους ἀπιστίας, ζόφον πάντων καταψηφισάμενος, ὥσπερ ἦσαν ἄξιοι. D Σὲ μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφης, πάντων μάλιστα ἐγὼ γινώσκω· σὺ δ' ἐμὲ πάνυ μοι δοκεῖς ἠγνοηκέναι· εἰ γὰρ ὅστις ᾔδεις ἐγὼ, οὐκ ἂν οὕτως ἠγνωμόνεις. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ οἴκαδε παραινεῖς ἐπανελθεῖν, δοκῶ μοι διὰ τὴν ἀρχαίαν φιλίαν σοι πειθήσεσθαι, καὶ μὴ πρὶν παύσεσθαι πρὶν ἐντὸς γενέσθαι τῆς οἰκίας. Ῥωμαίων δὲ ὄντι βασιλεῖ κελεύσματι Θεοῦ οὐδεμία μᾶλλον ἑτέρα, ἢ ἡ Ῥωμαίων ἡγεμονία οἰκία πρεπωδεστέρα· ἣν εἰσελθεῖν πᾶσαν ἐπιδείξομαι σπουδὴν, ᾗ αὐτὸς τῶν φίλων ὢν παραινεῖς· πολλὰ δὲ μεταμεληθεὶς, ὅτι σε ὄντα γέροντα παρεσκεύακα τοσοῦτον πόνον ὑπομεῖναι, καὶ πρὸς Ἡράκλειαν ἐλθεῖν, ἔγνων δεῖν τε τῶν πόνων ἀναπαύειν, καὶ εἰς τετάρτην ἡμέραν αὐτὸς ἀφίξομαι πρὸς σέ. Καὶ εἴ σοι βέλτιον δοκεῖ διαγωνίσασθαι πολλῆς

ἀναπαύλης ἀπολαύσαντι, οὐδὲ ταύτην σοι τὴν χάριν A ἀποκνήσω καταθεῖναι. Τοιαῦτα μὲν ἀντέγραφε καὶ βασιλεύς· μετὰ δὲ τετάρτην ἐξ ἐκείνης ἦλθεν εἰς Ἡράκλειαν, καὶ περιέμεινε πρὸ τῶν πυλῶν ἑστὼς ἐφ' ἱκανόν· ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντεπεξῄει, τὸ λοιπὸν ὁδεύσας τῆς ἡμέρας, ηὐλίσατο τὴν νύκτα παρὰ ποταμὸν προσαγορευόμενον Ἁλμυρὸν, μεταξὺ Σηλυμβρίας καὶ Ἡρακλείας. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὸ Δαφνίδιον λεγόμενον, ἔνθα βασιλεὺς μὲν ἔμεινε παρὰ τὸ στρατόπεδον ἅμα ὀλίγοις τῶν Ῥωμαίων· ἡ λοιπὴ δὲ στρατιὰ μετὰ τῆς Περσικῆς τὰ περὶ Βυζάντιον κατέδραμον πάντα ἄχρι Προποντίδος, καὶ ἐκάκωσαν ἐς τὰ μάλιστα. Ἀπέκτεινάν τε γὰρ οἱ βάρβαροι πλείστους καὶ ἠνδραποδίσαντο. Φεύγοντές τε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πλείους ἐμπίπτοντες ἐν τοῖς λέμβοις, ἢ ὅσους φέρειν ἦσαν B δυνατοὶ, ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ θορύβου ἀτακτοῦντες, ἀπεπνίγοντο ἀνατρεπόμενοι· καὶ παντοῖος ἦν ὁ ὄλεθρος κατὰ τὴν ἔφοδον ἐκείνην· βοσκημάτων τε γὰρ ἤλασαν πλῆθος οὐκ ὀλίγον καὶ ἀνθρώπους αἰχμαλώτους τὸ βαρβαρικόν· καὶ τὰς πλείστας τῶν κωμῶν ἐνέπρησαν. Αἰτία δὲ μάλιστα τῆς τοσαύτης φθορᾶς ἐγένετο ὁ μέγας δούξ. Πολλὰ γὰρ μεγαλαυχήσας καὶ φυσήσας ὅτε ἐξήλαυνε Βυζαντίου, καὶ θαῤῥεῖν κελεύσας, ὡς οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῶν πολεμίων, ἀλλὰ πάντας ἄρδην ἐπιφανεὶς διαφθερεῖ, ἐπεὶ ἐναντίως, ἢ αὐτὸς ἐπηγγέλλετο ἀπέβαινε, καὶ τειχήρης κατὰ τὴν Ἡράκλειαν ἐγένετο, καίτοι δυνάμενος τὴν προσήκουσαν περὶ τὴν χώραν πρόνοιαν ποιεῖσθαι τὴν ἔφοδον ἀπαγγέλλων, ὁ δ' οὐδὲν ἐ- C ποίει τῶν δεόντων, ὥσπερ δεδοικὼς μὴ τῶν πολεμίων ἥττων γεγονέναι ὑποπτεύοιτο· καὶ διὰ τὴν τοιαύτην ἄνοιαν πολλοῖς αἴτιος ἐγένετο μεγάλων συμφορῶν. Ἐκεῖνος δὲ τὴν μὲν εἰς Βυζάντιον αὐτοῦ ἐπάνοδον νομίζων ἀναγκαίαν εἶναι, ὑποπτεύων δὲ τὴν ἤπειρον, ὡς μεστὴν κινδύνων διὰ τὸ ἐπικρατεῖν τοὺς πολεμίους, διὰ τῆς θαλάσσης ἀνέστρεφε τριήρει, τὴν στρατιὰν ἐκεῖ καταλιπών· καὶ αἰσχίστη ἔδοξεν ἡ ἀναχώρησις, καὶ ἀποδέουσα πολλῷ τῶν ἀπειλῶν. Βασιλεὺς δὲ ὀκτὼ ἡμέρας περὶ τὸ Βυζάντιον διατρίψας, καὶ κακώσας ἐς τὰ μάλιστα, ἀνέστρεφεν εἰς Θρᾴκην, καὶ πᾶσαι πόλεις αὐτίκα προσεχώρουν, τὴν ἐκ Βυζαντίου βοήθειαν ἀπογινώσκουσαι, πλὴν Αἴνου καὶ Ἑξαμιλίου καὶ Καλλίου πόλεως. Τοὺς ἐν ἁπάσαις δὲ ἄρχοντας συναγαγὼν, οἳ παρὰ D βασιλίδος ἦσαν ἐπιτετραμμένοι τὰς ἀρχὰς, καὶ πολλὴν περὶ αὐτοὺς ἐπιείκειαν καὶ ἡμερότητα ἐπιδειξάμενος, κελεύσας τε μηδενὸς ἀποστερηθῆναι τῶν ἐνόντων, ἐνίοις δὲ καὶ ἀναλώματα καὶ ἵππους παρασχόμενος ὅσοι μὴ εὐπόρουν εἰς Βυζάντιον ἀπέπεμπε, περὶ τῆς εἰρήνης αὖθις οὐ βασιλίδος μόνον, ἀλλὰ καὶ πατριάρχου καὶ ἄλλων δεόμενος ἀρχόντων, τἀναντιώτατα τοῖς ἐκεῖσε ἄρχουσι διὰ σπουδῆς πολλῆς τιθέμενος ποιεῖν. Ἐκείνων γὰρ οὐ μόνον τοὺς φανερῶς τἀκείνου ᾑρημένους, ἀλλὰ καὶ εἴ τις ἦθος ὑποφαίνοι πρὸς τὰ πραττόμενα ἀγανακτοῦντος, πικρῶς καὶ ἀπανθρώπως κολαζόντων, οὗτος τοῖς συλλαμβανομένοις ἐκ τῶν προσκειμένων βασιλίδι, παρείχετο καὶ δῶρα, καὶ πρὸς ὕβρεις αἰσχρὰς καὶ ἀνε-

præstare. Hæc rescripsit, et quarta luce Heracleæ ante portas constitit, ibique diu hostem exspectavit. Nemine ad pugnam prodeunte, reliquum diei in itinere ponens, nocte ad fluvium Halmyrum, Selybriam inter et Heracleam consedit. Postridie in loco Daphnidium appellato tetendit, ubi ipse cum paucis Romanis se castris continuit: reliquus exercitus ex Persis auxiliaribus loca omnia Byzantio finitima usque ad Propontidem cum extremis cladibus incursavit. Occiderunt enim et captivos rapuerunt illi Barbari mortales quam plurimos: pecoris quoque vim ingentem abegerunt, et vicos magno numero exusserunt. Qui ad mare fugiebant, cum in lembos insilirent plures, quam ferri poterant, ad hæc etiam præ tumultu ac trepidatione ordinem nullum tenerent, illis eversis submergebantur, licebatque ea incursione aspicere variam sævissimæ calamitatis imaginem. Hujus tantæ perditionis culpa penes magnum ducem fuit. Cum enim Byzantio egrediens, superbia tumidus Thrasonica verba jactaret, juberetque confidere nullum hostium se oppositurum, sed suo tantum conspectu omnes se ad unum perditurum, postquam secus evenit, quam promiserat, et Heracleæ muris se texit (quamvis posset convenienter regioni providere, et hostilem adventum denuntiare) nihilque ex officio suo fecit (utpote timens, ne hostibus inferior videretur), et per eam amentiam plurimos reddidit miserrimos. Cum judicaret autem, reversionem suam Byzantium esse necessariam, et continentem ut infestissimam propter hostes metueret, copiis ibi relictis, per mare triremi rediit: visaque reditio turpissima, et minarum illarum terroribus longe dissimilis. Imperator octo diebus prope Byzantium consumptis, et detrimentis immanibus illatis, in Thraciam regressus, continuo omnes urbes, auxiliis e Byzantio desperatis, præter Ænum et Hexamilium et Calliopolim se subjicientes accepit. Convocatis porro omnium præfectis **622** ab Augusta institutis, multaque lenitate ac mansuetudine exceptis, mandatoque ne quam rerum suarum jacturam paterentur, quibusdam item tenuioribus viatico et equis suppeditatis, Byzantium eos dimisit, etiam tum pacem rogans non imperatricem solum, sed et patriarcham et archontas alios, ex diametro diversa ab illis facere maximopere enitens. Nam cum illi non modo eos qui aperte Cantacuzeno faverent, sed si quis vel affectum tantummodo ob illa quæ fiebant dolentis subostendisset, indignantes atrociter illum et inhumaniter punirent: hic captis qui ab imperatrice starent, etiam dona largiebatur. Cumque illi ad fœda et illiberalia convicia et ipsi converterentur, et alios omnes incitarent: hunc, si quis aut in patriarcham aut in magnum ducem, aut alium de archontibus contumeliosius quidpiam dixisset, severissimum experiebatur. Imperatricem quoque et ejus filium imperatorem, ipso jubente, semper honorificentis-

sime appellabant, veluti si non contra illos, sed pro illis in eorum exercitu militarent.

A λευθέρου; οὐ μόνον ἐκείνων τετραμμένων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐκκαλουμένων, οὗτος πᾶσαν αὐστηρίαν ἐπεδείκνυτο, εἴ τις πατριάρχῃ ἢ μεγάλῳ δουκὶ, ἢ ἑτέρῳ τῶν ἀρχόντων ὕβριν ἐπενέγκοι. Βασιλίδα γὰρ ἀεὶ καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν διὰ πάσης ἦγον εὐφημίας αὐτοῦ κελεύοντος, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ πρὸς ἐκείνους ἐπολέμουν, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνους ἦσαν τεταγμένοι.

CAPUT LXXVIII.

Urbes ad Pontum incursantur ab imperatore. Accersitur ab amicis Adrianopolim. Eorum contra velitum temeritas. Imperatricis pars urbem recuperat. Manuel Apocauchi filius, præfectus urbis ad Cantacuzenum deficit, humaniter accipitur et honoratur. Apud Byziam quid actum, et qua arte eos ad deditionem permovere conatus sit imperator.

Imperator Thraciæ urbibus præter paucas sub ditionem redactis, versus Adrianopolim, et Byziam, quæque ad Pontum pertinent profectus, quotquot se dedere nollent prædabundus incursabat. Præmissis vero occulte internuntiis, cum amicis negotium suum agebat, quorum et antea Adrianopoli non pauci erant, et tum, quod imperium Romanum ad illum inclinare animadvertebant, plures exstiterunt. Quin imo accersebant eum, ut qui possent, si modo appareret, una portarum occupata et aperta, illum in civitatem introducere. Imperator prædicata eorum propensa voluntate, actisque gratiis, hortatur, ne quid prius incepient, quam ipsum ad mœnia conspiciant. Formidabat namque ne deprehensi seque negotiumque perderent; et simul de die convenit, quo et ipse adesset, et qui de urbe capienda secum agebant, ad opus aggrediendum parati essent. **623** Verum enim vero, antequam imperator adveniret, illi turmatim obambulantes, postquam eorum quidam in Branum forte inciderunt, cui urbis custodia statim ab initio propter optimates trucidatos ab imperatrice credita fuerat: is enim seditionis princeps plebem in eos concitaverat: eum igitur accedentem aspicerent, et impetum cohibere non possent (etenim ob injurias et cædes factitatas cane et angue pejus illum oderant), neglecta hortatione imperatoris in hominem invadunt. Proditione jam manifesta, reliqui item timore periculi jungunt operas. Cum frequentes essent, et plebs conniveret (quod bello premebatur), hostibus prævalentes, alios comprehendunt, alii fuga clandestina libentes se periculo subduxerant. Manuel Apocauchus magni ducis filius, urbis præfectus, ut imperatoris fautores victoriam consecutos vidit, urbe relicta, in castellum non procul situm, nomine Bucellum confugit. Branus captivus claves urbis porrigere, ac supplicare ne occideretur. Illi civitatis jam sine controversia compotes ad direptionem converti, et cum Brani tum aliorum domos expilare. Deinde ob adeptam victoriam compotare, et poculis inter se invitare. Victi ebrios et gressu vacillantes cum intuerentur, redeunte virtute in præcordia, armis eos adorti, facillime vincunt; multos orco demittunt; quosdam urbe pellunt; reliquos in carcerem collariis injectis contrudunt; rursumque Brano et Augustæ studiosis urbem obtinentibus. Apocauchus præfectus Bucello reducitur. Hæc ut accepit imperator,

Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὰς κατὰ τὴν κάτω Θρᾴκην πόλεις πλὴν ὀλίγων ὑπεποιήσατο ἁπάσας, ἐπὶ τὴν Ἀδριανοῦ ἐχώρει, καὶ Βιζύην, καὶ τὰς μέχρι Πόντου καὶ ἐκάχου κατατρέχων, καὶ ληϊζόμενος μὴ
B προσχωρούσας· προπέμπων δὲ καὶ κρύφα, διελέγετο τοῖς οὖσι φίλοις, ἐν τῇ Ἀδριανοῦ δὲ πρότερόν τε ἦσαν οὐκ ὀλίγοι, καὶ τότε ἐπεγένοντο ὁρῶντες ἤδη τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν πρὸς ἐκεῖνον ἀποκλίνασαν, οἳ καὶ πέμψαντες ἐκάλουν, ὡς δυνάμενοι, εἰ μόνον ὀφθείη, μιᾶς τῶν πυλῶν κρατήσαντες, εἰσάγειν εἰς τὴν πόλιν. Βασιλεὺς δὲ αὐτοὺς τῆς προθυμίας ἐπαινέσας, καὶ τῆς εὐνοίας τῆς περὶ αὐτὸν, ἐκέλευε μὴ πρότερον ἐπιχειρεῖν, πρὶν ἐκεῖνον ἴδωσι τοῖς τείχεσιν ἐφεστηκότα. Ἐδεδίει γὰρ μὴ κατάφωροι γεγενημένοι, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὴν πρᾶξιν ἀπολέσωσιν. Ἅμα δὲ καὶ ἡμέραν συνετίθετο ἐν ᾗ αὐτόν τε παρεῖναι ἔδει, καὶ τοὺς πράττοντας τὴν ἅλωσιν πρὸς τὸ ἔργον εἶναι παρεσκευασμένους. Ἐκεῖνοι δὲ πρὶν βασιλέα ἥκειν, κατὰ συστήματα περιϊόντες, ἐπεί τισιν
C αὐτῶν συνέβη Βράνῳ περιτυχεῖν, ὃς τὴν φυλακὴν τῆς πόλεως εὐθὺς ἐξαρχῆς διὰ τῶν ἀρίστων τὴν φθορὰν παρὰ βασιλίδος ἐπιστεύθη, ἐκεῖνος γὰρ τῆς στάσεως ἦρξε τὸν δῆμον τοῖς ἀρίστοις ἐπαγαγών· τοῦτον οὖν ἰδόντες παριόντα καὶ κατασχεῖν μὴ δυνηθέντες τὴν ὀργὴν, ἄκρατον γὰρ ἐκείνῳ τὴν ὀργὴν ἐφύλαττον διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς γεγενημένην ὕβριν καὶ φθορὰν, ἀμελήσαντες τῶν βασιλέως παραινέσεων ἐπέθεντο, ἤδη δὲ τῆς προδοσίας φανερᾶς γεγενημένης, καὶ οἱ λοιποὶ προσεβοήθουν δείσαντες τὸν κίνδυνον. Πολλοὶ δὲ ὄντες ἅμα καὶ τοῦ δήμου ἐνδιδόντος, ἐπιέζοντο γὰρ ὑπὸ τοῦ πολέμου, κραταιῶς περιεγένοντο τῶν πολεμίων, καὶ τοὺς μὲν συνελάμβανον αὐτῶν, οἱ δὲ ἦσαν ἀφανεῖς, ἄσμενοι τὸν κίνδυνον διαφυγόντες. Ἀπόκαυχος δὲ Μανουὴλ ὁ τοῦ
D μεγάλου δουκὸς υἱὸς, τῆς πόλεως ἔχων τὴν ἀρχὴν, ὡς ἑώρα τοὺς τὰ βασιλέως πράττοντας περιγενομένους, ἐκλιπὼν τὴν πόλιν, ἦλθεν εἰς Βουκέλου φρούριόν τι οὐ μακρὰν ἐκείνης ᾠκισμένον. Ὁ Βράνος δὲ συλληφθεὶς, τά τε κλεῖθρα παρείχετο τῆς πόλεως, καὶ ἐδεῖτο μὴ ἀποθανεῖν. Οἱ δὲ, ὡς ἤδη καθαρῶς τῆς πόλεως ἦσαν ἐγκρατεῖς, ἐτράποντο ἐφ' ἁρπαγὴν, καὶ τήν τε Βράνου, καὶ τὰς ἄλλων διήρπαζον οἰκίας. Ἔπειτα καὶ πρὸς πότους καὶ φιλοτησίας διὰ τὴν νίκην ἑαυτοὺς ἐξέδωκαν. Οἱ νενικημένοι δὲ μεθύοντας καὶ παραφερομένους αὐτοὺς ὁρῶντες, ἀναθαρσήσαντες καὶ ἐπιθέμενοι ἀόπλοις καὶ μεθύουσιν, ἐκράτησάν τε ῥᾷστα, καὶ ἀπέκτειναν αὐτῶν πολλοὺς, ἐνίους δὲ ἐξήλασαν τῆς πόλεως, τοὺς δὲ λοιποὺς ἤγαγον εἰς δεσμωτήρια ὑπὸ κλοιοῖς· καὶ ἡ πόλις αὖθις

ὑπὸ Βράνῳ ἦν, καὶ τοῖς πράττουσι τὰ βασιλίδος. Καὶ Ἀπόκαυχον τὸν σφῶν ἄρχοντα πέμψαντες ἤγαγον ἐκ Βουκέλου. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο τὰ γεγενημένα, οὐ μετρίως ἤχθετο, οὐ μόνον τῆς πόλεως ἀποτυχὼν, ἀλλὰ καὶ τῶν φίλων ἀπολλυμένων ἐκ τῆς ἀβουλίας. Ἀπόκαυχος δὲ Μανουὴλ ὁ τοῦ μεγάλου δουκὸς υἱὸς, πρὸς βασιλέα κρύφα πέμψας, πρῶτον μὲν ἔφασκε καὶ αὐτὸν ἀκούοντα παρά τε τῶν ἄλλων καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πολλὰ καὶ δεινὰ κατηγορούντων, πείθεσθαι καὶ αὐτὸν, καὶ νομίζειν ἐκείνους ἀληθεύειν· χρόνῳ δὲ πρότερον πολλῷ, ἀκριβῶς τῶν γινομένων τὰς αἰτίας ἐξετάζοντα, τοῦτον μὲν ἀδίκως πολεμούμενον εὑρίσκειν, ἐκείνους δὲ τὰ ἔσχατα ἀδικοῦντας οὐκ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ σύμπαντας Ῥωμαίους οὕτως ἐξανδραποδιζομένους καὶ ἀπολλυμένους ἄρδην διὰ τὴν ἐκείνων φιλαρχίαν καὶ ἀγνωμοσύνην· ὅθεν καὶ ἀγανακτεῖν οὐκ ἀνεκτῶς πρὸς τῶν πραττομένων τὴν ἀτοπίαν. Ἐλπίζων δέ τινα ταχέως λύσιν τῶν κακῶν γενήσεσθαι, φέρειν τὴν μετ' ἐκείνων διατριβήν. Νυνὶ δὲ ἐκείνων μὲν ὁρῶντα τὴν ἀπόνοιαν, καὶ ὡς οὐδὲ τῶν κακῶν ἤδη περιστάντων τὰ δέοντα περί τε σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἔγνωσαν βουλεύεσθαι, ἀλλ' ἀπωθοῦνται τὴν εἰρήνην, μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ παρακαλούμενοι τοῦ τοσαῦτα καὶ πρότερον καὶ μέχρι νῦν ἀδικουμένου, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν τοσούτων καὶ τηλικούτων δεινῶν γεγενημένων παρεχομένου ἀμνηστίαν, τήν τε ἐκείνων βδελυξάμενον ἀγνωμοσύνην, καὶ τὴν αὐτοῦ θαυμάσαντα μεγαλοψυχίαν καὶ καρτερίαν, καὶ τὸ οὕτω τῆς κοινῆς ὠφελείας ἕνεκα τὰ καθ' ἑαυτὸν προΐεσθαι ἑτοίμως, μὴ ἐκείνοις ἐπιπλέον δύνασθαι συνεῖναι· ἀλλὰ τὰ αὐτοῦ ᾑρῆσθαι μᾶλλον, καὶ ἐξ αὐτῆς τὰ αὐτοῦ πράττειν, καὶ προκινδυνεύειν αὐτοῦ μάλιστα βούλεσθαι καὶ τοῦ δικαίου. Τοιαῦτα μὲν Ἀπόκαυχος ὁ τοῦ μεγάλου δουκὸς υἱὸς πρὸς βασιλέα κρύφα διελέγετο. Βασιλεὺς δὲ ὁμοίως ἐπῄνει τε τῆς αἱρέσεως τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ χάριτας τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας ὡμολόγει, καὶ ἀφορμὰς παρείχετο τοῦ πράττειν ὅ τι δύναιτο ὑπὲρ αὐτοῦ προθύμως. Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἀποστάντα πρὸς αὐτὸν, ἐπεὶ μὴ καὶ τὴν πόλιν ἠδύνατο προσάγειν, τοὺς συναιρομένους οὐκ ἔχων πρὸς τὸ ἔργον, πρότερον γὰρ ὀλίγῳ ἅπαντες οἱ βασιλέως φίλοι ὑπ' ἀνοίας διεφθάρησαν, ἀσμένως τε ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς, καὶ τιμῆς ἠξίωσε καὶ εὐμενείας πλείστης. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπεὶ ἡ Ἀδριανοῦ ἀνεπιχείρητος ἐδόκει, Βιζύῃ ἐπεστράτευσεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐπόρθει τὴν χώραν· πρεσβείαν δὲ ἔπεμπε πρὸς τὴν πόλιν, παραινῶν αὐτῷ παραδιδόναι, καὶ μὴ κενῆς ἐλπίδος ἕνεκα τοσαύτην ζημίαν ὑπομένειν διαφθειρομένων τῶν ἀγρῶν· μετὰ γὰρ τῶν κακῶν τὴν ἐπιφορὰν, παραδώσουσιν ἀνάγκῃ πιεσθέντες. Βιζύοι δὲ, οὔτε ἐπηγγέλλοντο σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν πόλιν παραδιδόναι, οὔτε πρὸς τὴν εἰωθυῖαν ἀναισχυντίαν ἐτράποντο καὶ τὰς ὕβρεις· ἀλλ' εὐφήμως καὶ σωφρόνως ἀπείπαντο τὴν πρεσβείαν. Νομίσας δὲ ὁ βασιλεὺς ἀρχὴν προσχωρήσεως εἶναι τὴν εὐγνωμοσύνην, συνεώρα γὰρ ὑπενδιδόντας πρὸς τὰς συνεχεῖς ἐφόδους καὶ τὴν κάκωσιν, ἔγνω δεῖν τὴν στρατιὰν ἀπάγειν τὴν ταχίστην, ἵνα μήτε ἡ χώρα διαφθείροιτο, μέλλουσα γίνεσθαι μετ' ὀλίγον ὑπ' αὐτὸν, αὐτοί τε τυχόντες ἀδείας, τὰ δέοντα βουλεύσαιντο περὶ σφῶν, καὶ ἀνέστρεφεν εἰς Ἄπρων.

A non solum propter frustrationem civitatis, sed etiam propter amicos ipsorummet stultitia perditos summopere doluit. Ad quem Manuel Apocauchus misit, qui ei suis verbis diceret, se quoque tum patrem ipsum, tum alios multum et graviter illum accusantes audientem credidisse, ac vera illos loqui putavisse. Cæterum jampridem causis rerum accurate discussis, invenisse ipsum nulla sua culpa bello lacessi: illos autem longe iniquissimos, ob amorem dominandi, et improbitatem suam non ipsum modo, sed Romanos omnes in servitutem et extremum exitium conari præcipitare. Ex quo tam nefario eorum conatu sibi stomachum moveri vehementissime. **624** Quia vero confidisset, cito malis finem futurum, in eorum sodalitio perseverasse. B Nunc quia eorum vecordiam perspiciat, qui neque malis jam supra caput astantibus sibi aliisque consulendum statuerint, sed pacem repudient, ab eo potissimum invitati, qui tam multas et graves injurias hucusque sibi impositas perpetua oblivione deleturum promittat, et eorum scelus exsecratum, et ejus excelsum animum ac tolerantiam admiratum, et quod boni communis gratia res suas adeo non invite projiciat, non posse de cætero imperatrici favere, sed ejus partes amplexum potius, ab hac ipsa hora illi opera inservi-turum, proque illo et justitia nullum discrimen recusaturum. Hæc ille clanculum. Cui imperator et de mutato consilio laudem impertivit, et de C animo erga se tam egregio gratias egit, et quod posset pro se impigre faciendi occasionem præstitit. Diebus aliquot intermissis, cum ad eum transiret, simul autem urbem tradere nequiret, quod administris hujus operis careret (nuper siquidem omnes imperatoris amici per insipientiam interierant), libenter illum accepit, summoque honore et gratia dignatus est. Deinde quoniam Adrianopolis invadenda non videbatur, Bizyam movit, agrumque vastavit. Legatione porro ad cives missa, hortatus est eos, uti sese dederent, neve propter inanem spem tanta agris detrimenta inferri sustinerent: eo enim compulsum iri, ut etiam post vastationem se dederent. Bizyenses neque se urbem dedituros spondere, neque ad solemnem D impudentiam et contumelias confugere, sed legationem honeste modesteque rejicere. Ratus autem imperator agnitionem beneficii principium deditionis fore (observabat enim propter assiduitatem incursionum vexationumque paulatim eos de pertinacia remittere ac cedere), exercitum quam celerrime removendum censuit, ut neque regio vastaretur, paulo post in suam ditionem ventura, et ipsi securitatem adepti, salubria sibi meditarentur, et Apros revertit.

625 CAPUT LXXIX.

Amzas Persa socium ad imperatorem occidendum subornatum prodit. Eum occidi imperator vetat, liberumque dimittit. Bizyenses habita consultatione se dedunt. Acclamatur Annæ imperatrici et filio, deinde Cantacuzeno et uxori. Deditio plurium oppidorum. Manuel Asanes fit præfectus Bizyæ. Miserabilis exitus protostratoris, et aliorum amicorum Apocauchi. Ejusdem astus, quo ignaviæ opinionem effugeret; et ejus non insulsa irrisio, gravisque reprehensio.

Apris degentem Amzas quidam adiens, se cum quodam Scarano appellato paulo ante Byzantio profugisse nuntiat. Ac se quidem citra dolum et calliditatem advenire, Scaranum non item, sed multis pollicitationibus ac muneribus a magno duce illectum, si ipsum imperatorem occidisset. Eumdem Scaranum sperantem ipsum sibi ad cædem intrepide obeundam, propter generis communionem (erat enim Amzas quoque Persa), adjutorem fore, arcanum aperuisse. Se, quod insidias contra imperatorem intentatas habere tacitas periculosum judicaret, hominem et machinationem ejus indicare voluisse. Scaranus imperatoris jussu extemplo comprehenditur: qui cum duceretur, qui astabant ad eum trucidandum prosiliunt. Tum imperator interfectorem hostis sui loco habiturum minatur. Id enim argumento fore communicati cum eo consilii, et propterea miserum occidere, ne ab eo prodatur. Illi timore minarum hominem missum faciunt: ita Scaranus mortem effugit. Productum porro in medium imperator interrogavit, verane essent, quæ Amzas detulisset. Reus promissis ac donis plurimis se ad ipsum occidendum a magno duce male impulsum confitetur, et hujus ergo adventasse. Erat enim animo nobili ac militari, et viribus robustissimis. Mandat eum custodiri imperator, ut diligentius postridie inquisiturus. Noctu interim ministris fidelissimis dat negotium, ut illum e castris eductum dimittant: Amzam ob insidias patefactas honorifice donat. Rursus Bizyam expeditione parata, visum incolas ante per legatos appellare: per quos hortatur uti sponte se dedant, necessitatem ne operiantur; tum enim non ipsis, sed necessitati subactionis gratiam habiturum. Nam et prius cum sibi oppugnaturo bonis verbis respondissent, mox recessisse, tempusque ad salutare consilium capiendum indulsisse: et nunc si se volentes dedant, agrum eorum nihil incommodi passurum; **626** si adhuc insipienter detrectaverint, ne suam postmodum, quam sensuri sint, calamitatem sibi ascribant. Bizyenses auditis oratoribus in cœtum coeunt, quid agant, deliberant. Una est omnium et concors sententia ad imperatorem transeundum, qui præter jus et fas armis appetitus, et Romano imperio pulsus esset, quique adversariis suis nocere posset. Georgium Palæologum præfectum, nisi sequatur, cum tota re familiari Byzantium remigrare jubent. Is imperatori se submittere nolens, humanitatem istam multa gratiarum actione prosecutus, discedit, cui se metropolita, patriarcham timens, adjungit. Bizyenses duos de optimatibus, totidem de populo et ecclesiasticis, omnes numero sex deligunt, quos ad

A Ἔνθα διατρίβοντι Ἀμζᾶς τις ὄνομα προσελθὼν, ἐμήνυεν ὡς ἅμα τινὶ ἑτέρῳ Σκαράνῳ προσαγορευομένῳ ὀλίγῳ πρότερον ἐκ Βυζαντίου προσέλθοιεν φυγάδες. Αὐτὸν μὲν οὖν ἀδόλως προσελθεῖν καὶ ἀπανούργως, Σκαράνον δὲ οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ πολλαῖς ὑποσχέσεσι καὶ δωρεαῖς παρὰ μεγάλου δουκὸς πεισθέντα, εἰ αὐτὸν ἀνέλοι· νομίσαντα δὲ Σκαράνον ξυλλήψεσθαι αὐτῷ διὰ τοῦ γένους τὴν πρὸς τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς φόνους ἑτοιμότητα, ἐκ Περσῶν γὰρ Ἀμζᾶς τὸ γένος ἦν, ἐκκαλύψαι τὸ ἀπόῤῥητον. Τὸν δὲ, ἡγησάμενον δεινὸν τὴν κατὰ βασιλέως συγκρύπτειν ἐπιβουλὴν, τόν τε ἄνθρωπον μηνύειν καὶ τὴν γνώμην. Σκαράνος μὲν οὖν αὐτίκα συνελαμβάνετο κελεύσαντος βασιλέως· ἀγόμενον δὲ οἱ περὶ βασιλέα ὥρμηντο ἀνελεῖν. Βασιλεὺς δὲ ἠπείλησεν, ἀπιστίας B εἰς αὐτὸν τὸν φονεύσοντα κρινεῖν· ἀπόδειξις γὰρ ἂν εἴη τοῦ ἑαυτῷ τὴν πρᾶξιν συνειδέναι τὸ τοῦτον ἀνελεῖν, ἵνα διαφύγῃ τοὺς ἐλέγχους. Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀνεχώρουν, δείσαντες τὴν ἀπειλήν. Σκαράνος δὲ ὅμως ἐῤῥύετο τοῦ θανάτου. Παραστησάμενος δὲ ὁ βασιλεὺς ἠρώτα εἰ εἴη ἀληθῆ, ὅσα Ἀμζᾶς αὐτοῦ κατηγοροίη. Ὁ δὲ συνωμολόγει, πολλαῖς ὑποσχέσεσι καὶ δωρεαῖς ὑπὸ μεγάλου δουκὸς παραπεπεῖσθαι πρὸς τὸ ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἥκειν· ἦν γὰρ γενναῖός τε τὴν ψυχὴν καὶ πολεμικὸς, καὶ τὴν ῥώμην τοὺς ἄλλους ὑπερέχων. Τὸν μὲν οὖν ἐκέλευεν ὁ βασιλεὺς φυλάττεσθαι, ὡς ἐς τὴν ὑστεραίαν πλείω ποιησόμενος ἐξέτασιν περὶ αὐτοῦ. Νυκτὸς δὲ ἐκέλευε τῶν οἰκετῶν τοῖς πιστοτάτοις τοῦ στρατοπέδου ἐξαγαγόντας ἀπο- C λύειν· Ἀμζᾶν δὲ φιλοτίμως ἠμείψατο ὁ βασιλεὺς τῆς μηνύσεως τῆς ἐπιβουλῆς. Παρασκευαζομένῳ δὲ αὖθις Βιζύῃ ἐπιστρατεύειν, ἐδόκει δεῖν πρότερον πρεσβείαν ποιεῖσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ παρῄνει ἑκουσίως προσχωρεῖν, καὶ μὴ τὴν ἀνάγκην περιμένειν· τότε γὰρ οὐκ αὐτοῖς, τῇ ἀνάγκῃ δὲ τὴν χάριν εἰδήσειν τῆς αὐτῶν καταδουλώσεως. Καὶ πρότερον γὰρ ἐπιστρατεύσας, ὅτι σωφρόνως ἀπεκρίναντο, ταχέως ἀπεχώρησε, καιρὸν αὐτοῖς παρέχων τοῦ τὰ δέοντα συμβουλεύσασθαι ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ νῦν εἰ προσχωροῖεν ἑκουσίως, οὐδεμίαν ὑποστήσεται κάκωσιν ἡ χώρα· εἰ δ' ἀγνωμονοῖεν ἔτι, τὴν ἐπαγωγὴν αὐτῷ μὴ προσλογίζεσθαι τῶν κακῶν. Βιζύηνοι δὲ ἐπεὶ ἐδέξαντο τὴν πρεσβείαν, ἐκκλησίαν συναθροίσαντες, ἐβουλεύοντο ὅ τι δέοι πράττειν. Καὶ ἐδόκει πᾶσι D ψήφῳ κοινῇ προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ, ἀδίκως τε πολεμουμένῳ, καὶ ἀπελαυνομένῳ τῶν Ῥωμαίων τῆς ἀρχῆς καὶ δυναμένῳ βλάπτειν· καὶ Παλαιολόγον Γεώργιον τὸν ἄρχοντα αὐτῶν ἐκέλευον, εἰ μὴ βούλοιτο σὺν αὐτοῖς προσιέναι βασιλεῖ, πᾶσαν ἔχοντα τὴν ἀποσκευὴν εἰς Βυζάντιον ἀποχωρεῖν. Κἀκεῖνος αὐτοῖς πολλὴν ὁμολογήσας τῆς εὐγνωμοσύνης χάριν, ἀπεχώρει, μὴ βουλόμενος προσιέναι βασιλεῖ, συνείπετο δὲ καὶ ὁ μητροπολίτης, δείσας πατριάρχην. Βιζύηνοι δὲ

δύο τε τῶν ἀρίστων ἀπολεξάμενοι, καὶ τοῦ δήμου καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοσούτους ἑτέρους, πρὸς βασιλέα πρέσβεις ἔπεμπον, καὶ τὴν πόλιν παρεδίδουν· ἔφασαν δὲ καὶ αὐτοὶ πρότερον μὲν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐξηπατημένοι, ἀγνωμοσύνην τε αὐτοῦ κατηγορεῖν, καὶ ἐπιβουλὴν καὶ προδοσίαν ἐγκαλεῖν τῶν βασιλέως παίδων. Ἐπεὶ δὲ τοῦ χρόνου τριβομένου, ἐκεῖνοι συκοφαντοῦντες ἀπεδείκνυντο καὶ τὰ μέγιστα ἠδικηκότες, αὐτὸς δὲ ἀδικούμενος καὶ ἐπιβουλευόμενος, καὶ οὐδὲν ἐπιεικὲς ἀκούων, ἔπειτα καὶ τὴν κοινὴν ὁρῶντες πανωλεθρίαν, ἣ ὀλίγου δεῖν Ῥωμαίους ἅπαντας διέφθειρεν, ἀκούοντές τε καὶ αὐτὸν ἀεὶ δεόμενον περὶ εἰρήνης, ἐκείνους δὲ αἱρουμένους τὸν τοσούτων αἴτιον πόλεμον κακῶν, δεινὰ μὲν ἡγεῖσθαι τὰ πραττόμενα, καὶ προθυμεῖσθαι, εἴ τις δύναμις ἐνῆν, λύσιν τινὰ ἐξευρίσκειν τῶν κακῶν. Ἐπεὶ δ' αὐτοῖς τοῦτο οὐκ ἐν ἐφικτῷ, τοὺς μὲν ἄλλους ἅπαντας τῆς συμφορᾶς οἰκτείρειν, αὐτοὺς δὲ τὰ λυσιτελῆ βουλευομένους ἑαυτοῖς, ψήφισμα ποιήσασθαι προσχωρεῖν ἑκόντας, καὶ τὴν πόλιν παραδιδόναι, καὶ μὴ τῆς ἑτέρων ἀνοίας ἀποτίνειν αὐτοὺς δίκας. Τοιαῦτα μὲν οἱ Βιζύοι ἐπρέσβευον. Βασιλεὺς δὲ τῆς εὐβουλίας ἐπαινέσας, τοῖς τε πρέσβεσι δῶρα παρασχὼν, ἦλθε πρὸς τὴν πόλιν, ἑπομένους ἔχων καὶ τοὺς πρέσβεις, καὶ ὁ δῆμος ἅπας μετὰ τῶν ἀρίστων ἐξῆλθεν ὑπαντήσων. Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ἐγγὺς πυλῶν, πρῶτα μὲν ἐκέλευεν Ἄνναν τὴν βασιλίδα εὐφημεῖν, καὶ μετ' ἐκείνην βασιλέα τὸν υἱὸν, τρίτους δὲ μετ' ἐκείνους, αὐτόν τε καὶ Εἰρήνην βασιλίδα τὴν γυναῖκα· καὶ ἐτελεῖτο ἡ εὐφημία κατὰ τὰ κεκελευσμένα. Τὸν ἴσον δὲ τρόπον κἀν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐποίει· καὶ μετὰ τὰς ἱερὰς μυσταγωγίας ὁμοίως τὴν τῶν βασιλέων μνήμην ἐκέλευε ποιεῖσθαι. Εὐθὺς μὲν οὖν προσεχώρουν καὶ τὰ περὶ Βιζύην πολίχνια ὄντα οὐκ ὀλίγα, καὶ πᾶσιν ὁ βασιλεὺς ἐφίστη ἡγεμόνα καὶ διῴκει, ᾗ αὐτῷ ἐδόκει ἄριστα. Βιζύης δὴ ἄρχοντα κατέστησε τὸν γυναικὸς ἀδελφὸν Ἀσάνην τὸν Μανουήλ. Ἦν γάρ τινα καὶ οἰκειότητα πρὸς τὴν πόλιν ἀρχαίαν ἔχων. Πρωτοστράτωρ γὰρ ὁ τούτου πενθερὸς ἐκεῖ τὴν οἰκίαν ἔχων ἐξαρχῆς, κτήσεις τε πλείστας καὶ μεγάλας εἶχεν ἐν αὐτῇ, καὶ τῶν συγγενῶν, καὶ τῶν οἰκείων ἐκεῖ πολλοὶ κατῴκουν, ὑφ' ὧν ἤγετο σχεδὸν ἡ πόλις. Διὰ ταύτην δὴ τὴν οἰκειότητα πρὸς πρωτοστράτορα, τὸν γαμβρὸν αὐτοῖς ἐπέστησεν ἄρχειν Ἀσάνην τὸν Μανουήλ. Πρωτοστράτωρ γὰρ μετὰ τὴν ἐν Γυναικοκάστρῳ τοῦ βασιλέως ἀναχώρησιν ὑπὸ μεγάλου δουκὸς πολλὰ φενακισθεὶς, καὶ εἰς τοὺς πρώτους τῶν φίλων τεταγμένος, πρωτοβεστιάριός τε ὀλίγῳ ὕστερον ἀναδειχθεὶς, ἔπειτα εἰς τὴν οἰκίαν κατεκλείσθη, καὶ ζόφον κατεκρίθη τοῖς ἄλλοις ὁμοίως φίλοις, καὶ χρόνον οὕτω συχνὸν διανύσας φρουρούμενος ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὕστερον ἐτελεύτησε, πένης καὶ ἄτιμος ἐξ εὐπόρου καὶ περιφανοῦς γεγενημένος. Πατριάρχῃ δὲ τῷ Ἱεροσολύμων ἄρτι τότε ἐκ Βυζαντίου διαδράντι, ὑποπτευομένῳ καὶ πάσχειν μέλλοντι κακῶς, καὶ ἀφιγμένῳ πρὸς αὐτὸν, ὁ βασιλεὺς τὴν Βιζύης ἐνεχείρησεν Ἐκκλησίαν, ὥστε τὰ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἐνδεδομένα πράττειν, ἐπεὶ ταύτης ὁ ἀρχιερεὺς ἀπεχώρει τὴν βασιλέως ἀποσειόμε-

A imperatorem mittunt, et urbem tradunt : fatenturque et ipsi, se prius a præfectis illum pro improbo, et insidiatore, et imperatoris filiorum proditore accusantibus delusos esse. At postquam tempore procedente illos calumniatores fuisse iniquissimos, ipsumque injuriose et insidiose tractatum et maledictis confixum apparuisset, cumque vidissent communem pestem, qua Romani pene omnes interierint, et audissent ipsum pacem sine intermissione flagitare, illos contra bellum tot malorum causam paci præferre, graviter tulisse, paratosque ad remedium tantis ærumnis afferendum fuisse, si modo ullum invenire potuissent. Sed quoniam non ea esset ipsorum facultas, aliorum omnium ita afflictorum misericordia commoveri : et ut sibimet B prospicerent, decrevisse in ejus se potestatem ultro cum urbe tradere, ne alienæ amentiæ pœnas luant. Hæc Bizyenses. Imperator probato tam laudabili consilio legatos muneratur, et iis prosequentibus ad urbem fertur : cui plebs universa cum optimatibus se obviam effundit. Ubi ad portas fuit, primum quidem Annæ imperatrici, deinde filio ejus imperatori, postremo sibi et uxori suæ Irenæ faustum acclamari jussit, quod fecerunt. Eodem modo per alias urbes fieri, et inter sacrificandum similiter imperatorum mentionem celebrari voluit. Statim igitur non pauca in circuitu oppida accesserunt, quibus singulis imperator præfectos dedit, earumque statum quæ optima visa est ratione for- C mavit. Byziæ Manuelem Asanem, uxoris suæ fratrem præfectum delegit, cui vetus quædam cum civibus illis conjunctio consuetudinis intercedebat. **627** Protostrator quippe ejus socer illic domicilium ab initio, multasque et amplas possessiones habebat. Præterea cognatorum et familiarium ejus complures ibi incolebant, a quibus ferme civitas administrabatur. Ob hanc igitur familiaritatem conjugis suæ germanum Manuelem Asanem præfectum ipsis, ut dicebamus, constituit. Nam protostrator post secessionem ab imperatore apud Gynæcocastrum a magno duce egregie ludificatus, et inter principes amicorum cooptatus, pauloque post protovestiarius declaratus, postea domi suæ inclusus, et tenebris similiter ut alii ejusdem ducis D amici damnatus, ita perdiu in ædibus suis custoditus, tandem egens et infamis ex copioso et illustri mortuus est. Patriarchæ autem Hierosolymorum, qui suspectus et pœnas daturus recens Byzantio ad se confugerat, imperator Bizyensem Ecclesiam sacrorum canonum concessu regendam commendavit : quandoquidem ejus episcopus, adventum ipsius aversatus, aufugerat. Toto orbis statu composito, Chariopolim se recepit, et oppida restantia ad deditionem partim armis coegit, partim oratione ad persuadendum accommodata invitavit. Jam vero magnus dux captus intra urbem latendi fastidio (aliæ siquidem Cantacuzeno se permiserant, aliæ obsessæ et quotidianis populationibus divexatæ nutabant, cum subsidium ab illo nullum, quam-

vis crebro et cum lamentatione suarum ærumnarum expetitum consequerentur) ne, ut in turbulenta tempestate relicto imperii clavo otiosus sedere, ac salutem desperare vulgo videretur, quiddam singulare instituit, ut quibusdam Byzantio necessariis distineri crederetur. Et qui ante id tempus bonum et justum nunquam pili fecerat, justum et rectum in causis et litibus observandum, præconis voce promulgavit : sedensque in monasterio Christi Servatoris et benefici, toto die forum agebat, in contractibus et privatis controversiis occupatus. Nec erat Rhadamantho inferior, qui quod fuisset in vita justissimus, apud inferos arbitria facere dictus est : ignorans miser, nihil esse tam ignavum tamque ridiculum, quam ducem, tanto bello urgente, disceptandis vacare litibus, et dum prodesse vult privatis singulis, omittere communia.

A νος ἐπιδημίαν. Ἐπεὶ δὲ πάντα διῴκητο τὰ κατὰ τὴν πόλιν βασιλεῖ, αὖθις ἀνέστρεφεν εἰς Χαριούπολιν, καὶ τὰς μήπω προσχωρησάσας πόλεις τοῖς τε ὅπλοις ἐδιάζετο, καὶ λόγοις πιθανοῖς ἐπεχείρει πείθειν προσχωρεῖν αὐτῷ. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας, ἐπεὶ τὸ διατρίβειν τειχῶν ἔξω ἀπηγόρευεν· αἱ μὲν γὰρ τῶν πόλεων Καντακουζηνῷ προσεχώρησαν τῷ βασιλεῖ, αἱ δὲ, πολιορκούμεναι καὶ κακῶς πάσχουσαι ταῖς καθημεριναῖς ἐφόδοις, ἀμφίβολοι ἤδη ἦσαν, ἐπικουρίας γὰρ οὐδεμιᾶς παρ' αὐτοῦ ἐτύγχανον, συχνὰς ποιούμενοι τὰς πρεσβείας, καὶ τὴν κακοπραγίαν ὀδυρόμενοι, ἵνα μὴ δοκοίη, ὥσπερ ἐν μεγάλῳ κλύδωνι τοὺς οἴακας τῆς ἀρχῆς καταλιπὼν, ἀργὸς καθῆσθαι πρὸς τὸ διασώζειν ἀπειπὼν, ἐσκέψατό τι περιεργότερον, ἵνα τοῖς πολλοῖς δοκοίη ἀναγκαίων τινῶν πέρι Βυζαντίῳ ἐνB διατρίβειν· καὶ ὃς οὐδέπω πρότερον οὐδένα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ δικαίου λόγον ἐποιήσατο, δικαιοσύνην ἐκήρυξε καὶ εὐθύτητα περὶ τὰς δίκας· καὶ καθήμενος ἐν τῇ μονῇ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ εὐεργέτου, ἐδίκαζε διὰ πάσης τῆς ἡμέρας, περὶ συμβόλαια, καὶ ἰδιωτικὰς ἀμφισβητήσεις ἀσχολούμενος. Ἐφρόνει δὲ Ῥαδαμάνθυος οὐδὲν ἧττον ἐπὶ τούτοις, ὃς καὶ τὴν νεκρῶν δίκην ἐλέγετο ἐπιτετράφθαι διὰ τὴν δικαιοσύνην· ἀγνοῶν ὡς οὐδὲν ἀγεννέστερον καὶ καταγελαστότερον στρατηγοῦ ὑπὸ πολέμου τοσούτου περιβρεομένου, καὶ συμβολαίοις σχολάζοντος, ἵνα τοὺς καθ' ἕκαστον ἰδιώτας ὠφελοίη, τῶν κοινῶν καταμελῶν.

628 CAPUT LXXX.

Lepide et nequiter deceptus Gabalas homo corpulentus et obesus, super ducenda Apocauchi filia. Et quomodo Apocauchus eum conatus sit vita privare, imposturis admirabilibus et simulationibus vaferrimis. Notandum hoc exemplum, si ullum aliud hujus generis.

Gabalas autem logotheta, quoniam tempus longum jam abierat, cum magnus dux filiam suam secus quam juraral, nuptum sibi non daret, moram valde indignatus, de matrimonio eum appellat, orans ut quod jurasset aliquando re præstaret. Respondet ille, se quoque id percupere, nec ei rei quidquam prævertendum ducere, sed sponsam et matrem ejus ab eo ut nimium corpulento atque obeso abhorrere. Proinde medicamentis utendum, si forte contractis visceribus gracilior, et sponsæ suæ amabilis redderetur : propter vastitatem enim illam, et proportionem non bene respondentem, nihil esse eo deformius atque injucundius. Gabalas hoc merum esse figmentum et astutam dissimulationem suspicabatur. Quia vero amori puellæ penitus succubuerat (45), quæ quis vel paulum prudens non ignorasset, ipse nescire volebat, et ejus causa etiam risu dignissima sibi experiunda censebat.

Γαβάλας δὲ ὁ μέγας λογοθέτης τοῦ χρόνου τριβοC μένου, ἐπεὶ τὸν γάμον τῆς θυγατρὸς ὁ μέγας δοὺξ κατὰ τοὺς ὅρκους οὐκ ἀπεδίδου, ἐδυσχέραινέ τε οὐ μετρίως τὴν τριβὴν, καὶ μεγάλῳ δουκὶ περὶ τοῦ γάμου διελέγετο, ἀξιῶν ποιεῖν κατὰ τοὺς ὅρκους. Ὁ δ' ἔφασκε, καὶ αὐτῷ διὰ σπουδῆς εἶναι, καὶ προὔργου παντὸς, τὴν νύμφην δὲ καὶ τὴν μητέρα ἀπαναίνεσθαι διὰ τὴν πολυσαρκίαν. Συνεβούλευέ τε φαρμακείαις χρήσασθαί τισιν, εἴ πως γένοιτο τῶν ἐγκάτων συνεσταλμένων, λεπτότερον φανῆναι, καὶ ἐπέραστον τῇ νύμφῃ· πάνυ γὰρ ἔχειν ἀηδῶς πρὸς τὴν ἀσυμμετρίαν τῶν σαρκῶν. Ὁ δ' ὑπώπτευε μὲν σκήψεις εἶναι καὶ προφάσεις τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰρωνείαν ἀκριβῶς· τῷ δὲ κατάκρας ἡττῆσθαι τῷ τῆς κόρης ἔρωτι, ἃ καὶ ὀλίγα φρενῶν μετέχων συνῆκεν ἄν τις, αὐτὸς ἐβούλετο ἀγνοεῖν· καὶ ἐδόκει δεῖν τοῖς καταγελαστοD τάτοις ἐπιχειρητέα εἶναι διὰ τὴν κόρην· διαλεχθεὶς δέ τινι ἰατρῷ ἐξ Ἰταλίας ἀφιγμένῳ περὶ τῆς πολυ-

Jacobi Pontani notæ.

(45) O miserum Gabalam, ut se excarnificari frustra sinit! Mira sunt, quæ quidam ob amorem mulierum puellarumve leguntur fecisse, seu honestum et licitum, quod eas uxores cuperent, seu turpe et vetitum. Caput est apud Jovianum Pontanum libro priore *De fortitudine*, quo docet, qui ob amorem pugnent, fortes non esse : *Sed nec in ordine fortium collocandi videntur*, inquit, *qui ob libidinem amoresque vel adoriuntur periculosa, vel perpetiuntur tristia. Nam et amantes multa audent, plura etiam, quamvis gravia, æquo animo ferunt : in eo tamen peccant, quod vel aggrediuntur, quæ aggredienda non sunt, vel tolerant, quæ tolerari nullo modo debent, nec quam ob causam debent; quippe quibus proposita sit voluptas ea quæ homini cum belluis est communis, indignum sane pretium. Mox subjicit exemplum de quodam Galeatio Mantuano, qui Papiæ in ponte puellam, quam unice amabat, obviam habuit. Ea ut per blandam aliquam jocandi speciem amantem ad colloquium invitaret, Quin tu, inquit, bellissime amator, qui tantum tibi armatus in acie places e ponte in amnem amoris gratia desilis? Hoc ille audito, concitato repente equo sese demisit in fluvium, quo exanimato, vix Ticino natabundus emersit. An hic tibi magnus videbitur? cui nihil aliud tanto fuerit quæsitum periculo, quam ut mulierculæ, et quidem jocanti satisfaceret, quæ sese, ne id aspiceret, avertisse dicitur.*

σαρκίας, ἔπειθε μεγάλοις μισθοῖς ἐπαγγελλόμενον καὶ αὐτὸν, εὐσταλὲς τὸ σῶμα καὶ σύμμετρόν τισι ποιήσειν φαρμακείαις, καὶ δὴ τἄλλα πάντα δεύτερα ἡγούμενος, λουτροῖς ἐσχόλαζε καὶ ἐμέτοις καὶ κενώσεσι γαστρὸς ᾗ τῷ ἰατρῷ ἐδόκει, ὀλιγοσιτίᾳ τε προσεῖχε, καὶ τἄλλα πάντα ἐπετήδευεν, ὅσα πρὸς λεπτότητα συναίρεται. Ἐξ ὧν ἠτόνει μὲν καὶ ἀδρανὴς ἦν, καὶ παρελύετο τὴν ῥώμην, ἡ γαστὴρ δὲ ὀλίγα πρὸς τὸν ὄγκον ἐνεδίδου. Ὑποπτεύσας δὲ ὁ μέγας δοὺξ, ὡς ὕστερόν ποτε ἀπαγορεύσας πρὸς τὰς φαρμακείας εἴσεται σαφῶς τὴν εἰρωνείαν, καὶ δείσας μὴ διὰ τὸ περιορᾶσθαι πρὸς τὸν κατ' αὐτοῦ πόλεμον αὖθις ἐκτραπῇ καὶ πείσῃ βασιλίδα τίθεσθαι σπονδὰς πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα περὶ εἰρήνης, ὃ τῶν κινδύνων αὐτῷ ὁ φοβερώτατος ἐδόκει, ἐσκέψατο τρόπῳ δή τινι διαφθείρειν καὶ αὐτόν· καὶ τῶν συνειδότων τὰ ἀπόρρητα αὐτῷ τινας προσέπεμπε μηνύοντας δι' εὔνοιαν δῆθεν τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ, ὅτι βασιλὶς μάλιστα ὀργίζοιτο αὐτῷ, τὴν δὲ αἰτίαν ἀγνοεῖν· οἳ καὶ τοιαῦτα προσαγγέλλοντες ἐξεφόβουν. Ἔπειτα καὶ ὅρκους ᾐτοῦντο δῆθεν ὑπὲρ τοῦ μηθενὶ καταδήλους ποιεῖν τοὺς τὰ ἀπόρρητα μηνύσαντας. Οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνοι ἐκακούργουν τὴν πεπλασμένην δήλωσιν τῶν ἀπορρήτων. Γαβαλᾶς δὲ οἰόμενος εἶναι ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, πανταχόθεν ἐκυμαίνετο καὶ περιηντλεῖτο λογισμοῖς, καὶ σύννους καὶ ὠχρὸς ἐφαίνετο, καὶ ταῖς φροντίσι συντετηκώς. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας, τῶν πραττομένων ἄγνοιαν ὑποκρινόμενος, ἠρώτα τὴν αἰτίαν τῆς συννοίας καὶ τῆς ὠχριάσεως. Ὁ δὲ, οὐδὲν ὑπωπτευκὼς περὶ ἐκείνου φαῦλον, οἷα δὴ κηδεστῇ καὶ ἀλγήσαντι ὑπὲρ ἐκείνου, πᾶν τὸ ἀπόρρητον ἐξέφαινε, καὶ ἐπικουρίας τυχεῖν τινος ἐδεῖτο, καὶ γνώμην εἰσηγεῖσθαι, ᾗ χρησάμενος ἔξω ἔσται τῶν κινδύνων. Οὐδὲν γὰρ ἦν τὸ μέσον τοῦ ὑποπτευθῆναι τότε καὶ διαφθαρῆναι. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας ἔφασκε μὲν τοιαῦτα καὶ αὐτὸς ἀκηκοέναι περὶ αὐτοῦ, ἡγεῖσθαι δὲ μὴ ἀληθῆ, ὅμως ὑπετίθει τὴν οὐσίαν παρὰ τοῖς φίλοις ἐκτιθέναι. Τὴν γὰρ πολιτευομένην νυνὶ παρὰ Ῥωμαίοις ἔφασκε συκοφαντίαν καὶ διαβολὴν, πάντα ὀντινοῦν φυλάττεσθαι χρεών. Καὶ γὰρ αὐτὸς τῶν κοινῶν ἁπάντων ἄρχων, καὶ τῆς πρώτης παρὰ Ῥωμαίοις ἀπολαύων τιμῆς καὶ εὐπραγίας, οὐ μάλιστα αὐτοῖς θαῤῥεῖν, ἀλλὰ τὰ πλείω καὶ πολυτελέστερα τῶν ὄντων, ἔν τε Ἐπιβάταις τῷ φρουρίῳ, καὶ πρὸς τῷ ἐν Μαγκάνοις πύργῳ ἔχειν. Αὐτὸν δὲ ἐπεὶ μὴ συμβαίη φρούριόν τι ἔχειν, ᾧ χρήσαιτο πρὸς τοιαύτας τῶν πραγμάτων μεταβολὰς, ἑτέρῳ τρόπῳ τινὶ τῆς οὐσίας προνοεῖν, ἵν' εἴ τι συμβαίη δυσχερὲς, οὐ γὰρ μάτην παρὰ βασιλίδος ὑποπτεύεσθαι, τὴν γοῦν οὐσίαν ἔχῃ, καὶ μὴ ἀμφοτέρων οὐσίας τε ἅμα καὶ ἀρχῆς τῶν πραγμάτων ἀποστερηθῇ. Ὁ μὲν οὖν τοιαῦτα συνεβούλευε. Λογοθέτης δὲ ὁ μέγας τὴν ἐπιβουλὴν μὴ συνιδὼν, ἐπείθετό τε, καὶ τὰ ὄντα πρὸς τοὺς φίλους ἐξετίθει. Ὁ δ' αὐτίκα προσέπεμπε τοὺς βασιλίδι τὰ πραττόμενα μηνύσοντας, ὡς αὐτοῦ μὴ συνειδότος. Παρῄνουν τε οἱ προσαγγέλλοντες, μὴ τοιαῦτα περιορᾷν· οὐ γὰρ ἐπ' ἀγαθῷ τὴν οὐσίαν τὸν μέγαν λογοθέτην ἐκτιθέναι· ἀλλ' ἢ στάσιν βουλεύεσθαι ποιεῖν ἐπὶ τῷ Καντακουζηνὸν βασιλέα δέχε-

A Collocutus igitur cum quodam medico, qui ex Italia nuper venerat, de ista corpulentia, ingenti mercede eum demulsit, et is se corpus ejus quibusdam medicinis ad decorem et gracilitatem traducturum spopondit. Mox posthabitis omnibus, ad præscriptum medici balneis, vomitionibus, crebris alvi ductionibus dat operam, parum cibi et potionis adhibet, cæteraque omnia ad corporis extenuationem valentia sedulo usurpat. Ex quibus languor, imbecillitas, nervorumque dissolutio exsistebat, at ventris moles parum imminuebatur. Veritus autem magnus dux, ne tandem pharmacis defatigatus, technam perspiceret : et timens ne, quia contemptus esset, rursus arma contra ipsum ferret, atque imperatricem ad fœdus cum Canta-
B cuzeno patrandum impelleret, quo nullum periculum impensius metuebat, illius quoque interficiendi rationem excogitavit. Nam quosdam sibi a secretis misit, qui, ut magno logothetæ, benevolo animo indicarent, Augustam ei iratam esse vehementer : causam se nescire. Talibus nuntiis hominem exterrebant. Deinde et juramentum exigebant, horum arcanorum indices nemini proditurum. Sic 629
illi in commentitiis secretis significandis se malitiose gerebant. Gabalas mendacium minime olfaciens, undique cogitationum fluctibus jactabatur, meditabundus, pallidus et præ sollicitudinibus contabescens. Magnus autem dux, rei gestæ ignorationem præ se ferens, tristitiæ et palloris hujus
C causam exquirebat. Tum Gabalas candide, tanquam socero et vicem suam dolituro, arcanum, ut erat, reserat, ejusque opem aliquam et consilium implorat, quo usus discrimen evadat; nam tunc inter suspectum esse et jugulari nihil erat medium. Hic magnus dux, se quoque hæc de illo audivisse; putare tamen vera non esse. Nihilominus uti facultates suas amicis concrederet, monere. Quæ enim nunc apud Romanos regnum tenerent sycophantia et calumnia, eas cavere unumquemque oportere. Nam et se, totius reipublicæ caput ac principem, honoribusque ac felicitate inter Romanos præcipuum, neutiquam illis fidere, sed majorem ac pretiosiorem partem rerum suarum Epibatis in castello, et arce in Manganis recondidisse. Ipsi vero
D quoniam castello careret, quo in istiusmodi rerum commutationibus uteretur, alio quodammodo facultates suas tuendas : ut si quid adversum accidat (non enim frustra apud imperatricem in suspicionem cecidisse), saltem sua retineat, ne simul illis tamque amplo magistratu privetur. Magnus logotheta non intellectis insidiis paret, et fortunas suas apud amicos collocat. Quid multa? Subito magnus dux mittit, qui, quod agebatur, imperatrici, quasi se minime conscio, patefacerent : et hortabantur qui nuntiabant, ne rem istam negligeret; non enim magnum logothetam sincero fine res suas apud amicos deposuisse, sed aut seditionem ad Cantacuzenum recipiendum machinari, aut ad illum cogitare deficere. Imperatrix dicta examinans, ut a

multis vera esse audivit (clam siquidem a consciis magni ducis, eo id struente, in multos secretum disseminatum fuerat), acerbe tulit, manifestamque defectionem rata, quid pœnarum in eum statueret, deliberabat. Cum insidiæ processissent, et magnus logotheta Gabalas facultatibus alibi depositis sederet, carceremque exspectaret, et Augusta ut perfido irasceretur, magnus dux simulata necessitate quadam publica, Hierum, quod est oppidum ad ostia Ponti, **630** triremi conscensa navigavit, quique primum logothetæ iram imperatricis indicarant, eos ad finem negotio imponendum reliquit. Rursum igitur accedentes illi, perfusique lacrymis, et dejectis humi vultibus, certiorem faciunt, illa nocte in summo discrimine futurum, imperatrice scilicet iracundia effervescente: et hortantur, ut sibi provideat. Subornarant interim ex alia conspiratione, qui eadem hora ad ejus ædes venirent, et sine nomine, num ipse esset intus sciscitarentur, velut his verbis horribile quiddam præsignificantibus; non enim alias sic tractare illum Romani, sed multa cum observantia et assentatione consueverant. Gabalas omnibus indiciis necem sibi in foribus esse conjiciens, et formidans ne quibusdam ex odio in se irruentibus male periret, cum tremore ac pavore magno in templum Sophiæ, tanquam ad asylum facta fuga, quoniam ne sic quidem se salvum fore credebat, et producere vitam non mediocriter cupiebat, monachi habitum induit, vix etiam hac ratione se servatum iri sperans; adeo minis attonitus et concussus erat medullitus. Magnus dux totum maleficium ex sententia evenisse postquam intellexit, Hiero reversus, ilicet ædem Sophiæ petit, inventoque ibi logotheta cum vestitu monastico, plangit mirum in modum, et viduitatem filiæ lamentatur (46), doletque dolorem inconsolabilem. Logotheta ejus luctum levare multis verbis nititur, aitque, nihil contigisse novi, si humanis rebus semper aliter et aliter volventibus et inconstantibus, nunc quidem meliora, nunc deteriora et ipse expertus esset. Et apparebat Apocauchum ad hæc aliquantum acquiescere. Paulo post magnus logotheta imperatricis jussu ad monasterium sanctissimæ Virginis abiit. In fuga autem, abjecto monachi cultu, adornanda deprehensus, in carcerem datur. Sic igitur et hunc ex medio magnus dux removit, qui bellum contra Cantacuzenum non vulgariter promoverat: condignam nimirum mercedem pro pestiferis cladibus eo bello invectis ei rependens.

A σθαι, ἢ ἀφίστασθαι διανοεῖσθαι πρὸς ἐκεῖνον. Ἡ βασιλὶς δὲ τὰ περὶ μεγάλου λογοθέτου εἰρημένα ἐξετάζουσα, ὡς ἐπυνθάνετο παρὰ πολλῶν εἶναι ἀληθῆ, κρύφα γὰρ παρὰ τῶν συνειδότων πρὸς πολλοὺς διεδόθη τὸ ἀπόῤῥητον, τοῦ μεγάλου δουκὸς οὕτω συσκευάσαντος, ἠγανάκτει, καὶ ἀποστασίαν εἶναι ᾤετο τὸ πρᾶγμα φανερῶς· καὶ ἐβουλεύετο ὅ τι δέοι χρῆσθαι τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ. Ἐπεὶ δὲ ἤδη πέρας εἶχεν ἡ ἐπιβουλὴ, καὶ λογοθέτης τε ὁ μέγας πᾶσαν ἐκθέμενος τὴν οὐσίαν, ἐκάθητο δεσμωτήριον περιμένων, καὶ ἡ βασιλὶς ὠργίζετο πρὸς τὴν ἀποστασίαν, πλασάμενος ὁ μέγας δοὺξ τινα τῶν δημοσίων χρείαν, εἰς Ἱερὸν τὸ πρὸς ἐμβολὰς τοῦ Πόντου ἀπέπλεε τριήρει, τοὺς δὴ πρῶτον τὴν βασιλίδος δῆθεν ὀργὴν μηνύσαντας, τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ κατέλιπεν ἐπιθεῖναι τέλος B τῇ ἐπιβουλῇ· προσελθόντες γὰρ ἐκεῖνοι αὖθις δεδακρυμένοι καὶ κατηφεῖς, ἐμήνυον ὡς ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ πρὸς ἔσχατον κινδύνου ἥξει, βασιλίδος μάλιστα ἐξωργισμένης, καὶ πρόνοιάν τινα αὐτοῦ ἐκέλευον ποιεῖσθαι· τῆς αὐτῆς δὲ ὥρας καὶ ἑτέρους ἐκ συνθήματος παρεσκεύαζον ἀφικνουμένους παρὰ τὴν οἰκίαν τὴν ἐκείνου, ἀνωνύμως οὕτως εἰ αὐτὸς αὐτόθι εἴη ἐρωτᾷν, ὥς τι δεινὸν τοῦ λόγου προσημαίνοντος. Οὐ γὰρ εἰώθεσαν ἐκείνῳ πρότερον οὕτω προσφέρεσθαι Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ πολλὴν τὴν θεραπείαν προσῆγον καὶ τὴν κολακείαν. Γαβαλᾶς δὲ ἤδη τὸν ὄλεθρον ἐκ πάντων τεκμαιρόμενος, καὶ δείσας μὴ καὶ παραπόλοιτο, τινῶν πρὸς ἔχθραν ἐπελθόντων, ὑπότρομος καὶ περιδεὴς εἰς τὸν τῆς Θεοῦ Σοφίας γενόμενος νεὼν, οὐδ' οὕτω C σώζεσθαι ἐπείθετο· ἀλλὰ φιλοψυχῶν πολλὰ, τὴν ἐσθῆτα ἀποδὺς, σχῆμα μοναχῶν περιεβάλετο, οὕτως οἰόμενος μόλις ἑαυτῷ τὴν σωτηρίαν ἐκποριεῖν· τοσοῦτον ἐξεπέπληκτο ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τὰς φρένας κατεσείσθη. Ὁ μέγας δὲ δοὺξ ἐπεὶ πύθοιτο πᾶσαν κατὰ νοῦν κακουργίαν ἀποβᾶσαν, ἐκ τοῦ Ἱεροῦ ἐπανελθὼν, αὐτίκα πρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τὸν νεὼν ἀφῖκτο, καὶ τὸν μέγαν λογοθέτην εὑρηκὼς τὰ μοναχῶν ἠμφιεσμένον, ἐκόπτετο πολλὰ, καὶ τὴν χηρείαν ἀπωδύρετο τῆς θυγατρὸς, καὶ ἀπαραμύθητα ἐπένθει. Λογοθέτης δὲ ὁ μέγας πολλοῖς παρεμυθεῖτο λόγοις, οὐδὲν καινὸν συμβεβηκέναι φάσκων, εἰ τῶν ἀνθρωπίνων ἀεὶ πραγμάτων ἄλλοτε ἄλλως φερομένων καὶ ἀστατούντων, νῦν μὲν βελτιόνων, νῦν δὲ χειρόνων ἐπειράθη καὶ αὐτός· καὶ D ἐδόκει τὸ πολὺ τῆς λύπης διὰ τὴν ἐκείνου παραμυθίαν ἀποτίθεσθαι. Ὕστερον δὲ ὀλίγῳ πρὸς τὴν τῆς παμμακαρίστου μονὴν ὁ μέγας ἀφῖκτο λογοθέτης, τῆς βασιλίδος κελευούσης· φωραθεὶς δὲ διαδιδράσκειν μέλλων, καὶ τὰ μοναχῶν ἀπαμφιέννυσθαι, εἰς δεσμωτήριον ἐνεβλήθη. Οὕτω μὲν οὖν καὶ τοῦτον ἀπεσκευάσατο ὁ μέγας δοὺξ, μεγάλα μὲν πρὸς τὸν Καντακουζηνοῦ συναράμενον τοῦ βασιλέως πόλεμον, ἀξίων δὲ ἀπολελαυκότα παρ' ἐκείνου ἀμοιβῶν, ἧς ἐπήγαγεν ἀμυθήτου φθορᾶς ὁ πόλεμος Ῥωμαίοις.

Jacobi Pontani notæ.

(46) Cur viduitatem, cum non esset vidua? nec enim cum quoquam nupta fuerat. Sed jureconsulti etiam nondum nuptam appellare solent viduam. Quoniam scilicet vidua dicta sit ut vecors, vesanus qui sine corde, sine sanitate esset: et illa sine duitate.

631 CAPUT LXXXI.

Orchanis Persæ societatem præ imperatrice Cantacuzenus obtinet. Capta ab eo oppida ad Pontum. Mirabile somnium Manuelis ejus filii. Imperator ad portas Byzantii venit. Apocauchus cum paucis egressus refugit. Romani et Persæ agrum, imperatore et Romanis commiserantibus, depopulantur.

Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς πυθόμενος, ὡς βασιλὶς πρεσβείαν ποιοῖτο πρὸς Ὀρχάνην ἐπὶ συμμαχίᾳ, πέμψας καὶ αὐτὸς ἔπραττεν, ὅπως αὐτῷ μᾶλλον, καὶ μὴ Βυζαντίοις πρόσθοιτο. Καὶ εἵλετο Ὀρχάνης τὴν πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα μᾶλλον συμμαχίαν. Καὶ πέμψας Χατζῆν τὸν εὐνοῦχον, ἐτέλει τὰς σπονδάς. Ὄντος δὲ οὐ μακρὰν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐκ Παφλαγονίας ἄχρι Φρυγίας παραλίου ἄρχοντος, ῥᾳδίως μετεπέμπετο Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς τὴν συμμαχίαν ἡνίκα ἔδει· ὃ καὶ μάλιστα ἐκάκωσε τὰ πράγματα Ῥωμαίων· ὡς ἐπιπλεῖον γὰρ καὶ βασιλέως μὴ δεομένου περαιούμενοι οἱ Πέρσαι, τὰς μήπω βασιλεῖ προσχωρησάσας πόλεις ἐκάκουν, ὡς πολεμίας. Τότε δὲ ἐκ τῆς Ὀρχάνη στρατιᾶς ἔχων συμμαχίαν, ταῖς πρὸς τὸν Πόντον πόλεσιν ἐπεστράτευσε, καὶ εἷλε πάσας πλὴν Σωζοπόλεως. Εἷλε δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ Δέρκῃ τῇ λίμνῃ πόλιν· καὶ φρούριόν τι ἕτερον οὐ μακρὰν Βυζαντίου, Ἐμπυρίτην προσαγορευόμενον· εἶτα ἀνέστρεφεν εἰς τὴν οἰκείαν. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καὶ Μανουὴλ ὁ νεώτερος τῶν βασιλέως υἱῶν Βεῤῥοίᾳ ἐνδιατρίβων, ὄναρ ἔγραφεν ἰδεῖν τοιοῦτον. Ἐδόκει ἐπὶ κλίνης αὐτὸς ἑστάναι· βασιλέα δὲ τὸν πατέρα τήβεννον ἔχοντα καὶ χιτῶνα περιπόρφυρα, καὶ ἱερατικὸν ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, δύο δὲ ἑτέρους ἑκατέρωθεν αὐτῷ παρέπεσθαι, ὧν ἅτερος μὲν οὐ γνώριμος ἦν, εἶχε δὲ τὸ προφήτου Ἡσαΐου βιβλίον ἀνεῳγμένον· Λαντζαρέτος δὲ ὁ δεύτερος τὸ βασιλέως ξίφος εἶχεν ἐν χερσί. Βασιλέα δὲ κηρὸν αὐτῷ παρεσχημένον, καὶ σφραγῖδα, ἄμφω ἐρυθρά, Σφράγισον, πρὸς τὸν υἱὸν εἰπεῖν. Τοῦ δὲ σφραγίσαντος, ζῶντα λέοντα ἐντυπωθῆναι τῷ κηρῷ, ἄστρον λαμπρότατον τῷ δεξιῷ κατέχοντα ποδὶ, καὶ πρὸς τῷ ὤμῳ ἕτερον μικρὸν ἔχοντα ἐγκεκολαμμένον ἄστρον. Βασιλέα δὲ εἰπεῖν, Ἀνάστησον αὐτόν· ἀναστήσαντος δὲ τοῦ υἱοῦ, τὸν τὸ βιβλίον Ἡσαΐου κατέχοντα εἰπεῖν, « Ὁ Θεὸς ὡδήγησεν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς δόξαν μονοκέρωτος αὐτοῦ, ἔδεσθαι ἔθνη ἐχθρῶν αὐτοῦ, καὶ ταῖς βολίσιν αὐτῶν κατατοξεύσει, καὶ τὰ πάχη αὐτῶν ἐκμυελιεῖ. Ἀνακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλογημένοι, καὶ οἱ καταρώμενοί σε κεκατήρανται. » Ταῦτα δὲ ἐδόκει τῷ βιβλίῳ ὄντα ἐγγεγραμμένα ἀναγινώσκειν. Βασιλεὺς δὲ αὖθις τῷ υἱῷ προσέταττε σφραγίσαι. Σφραγίσαντος δὲ πάρδαλις ἐξῆλθε ζῶσα, καὶ χάρτην εἶχε θατέρῳ τῶν ποδῶν, ᾧ ἐνεγέγραπτο, Ἰδοὺ θηρίον ἕτερον ὡσεὶ πάρδαλις· καὶ ἐξουσία ἐδόθη αὐτῷ. » Κελεύσαντος δὲ βασιλέως

A Imperator ut rescivit imperatricem missa legatione Orchanis societatem expetere, missis et ipse oratoribus id egit, ut ad se, non ad Byzantios auxilia mitteret. Qui legato Chatze eunucho fœdus cum Cantacuzeno iniit. Cumque non longe distaret, sed a Paphlagonia maritima usque in Phrygiam imperitaret, facile Cantacuzenus quoties indigebat Persarum manum accersebat, qui Romanas regiones infestabant plurimum; nam sæpius, imperatore etiam non rogante, trajicientes, quæ nondum se dediderant urbes, ut hostiles direptionibus affligebant. Tunc vero ab Orchanis exercitu habens subsidium, contra oppida ad oram Ponti sita profectus, omnia præter Sozopolim subegit. Cepit item oppidum in Derce palude, et castellum B quoddam non procul Byzantio, Empyriten vocabulo : deinde in provinciam rediit. Sub idem tempus Manuel junior filius ejus Berrhœæ manens, tale visum per somnum sibi oblatum scripsit. Videbatur sibi sedere super lectulo (47), patrem autem togam et tunicam purpura prætextas indutum, gestantemque a collo pendens monile sacerdotale aureum accedere, dextra lævaque stipatum duobus, quorum alter ignotus prophetæ Isaiæ volumen apertum tenebat; alter Lantzaretus gladium imperatoris manu portabat ; et ipsum imperatorem ceram et sigillum, ambo rubra, porrigentem dicentemque : Signa. Cum signasset, vivum leonem in cera impressum apparere, dextro C pede stellam tenentem lucidissimam, et juxta armum aliam stellam modicam, velut insculptam habentem. Tum imperatorem dicere, Excita ipsum. Quod cum faceret, qui librum Isaiæ tenebat, hæc inde videbatur recitare, « Dominus dux ejus fuit ex Ægypto, ut gloriam unicornis ejus, ut comedat gentes inimicorum ejus, et jaculis eorum jaculabitur, et crassitiem eorum emedullabit. Recubuit et quievit ut leo, et ut catulus leonis, quis excitabit illum? Qui benedicunt tibi, sunt benedicti, et qui maledicunt, maledicti[1]. » 632 Hæc ille libro inscripta recitare videbatur. Imperator rursus filium signare jussit. Cum signasset, expressa est viva pardalis, altero pede chartam sustinens cum hac inscriptione : « Ecce fera altera ut pardus, et potestas ei data est[2]. » Cumque imperator ei qui li- D brum tenebat præcepisset, ut feræ prophetiam legeret, eadem legebat. Tertium signare jussit. Cumque signasset, felis etiam viva exivit, quæ

[1] Num. XXIV, 8, 9. [2] Dan VII, 6.

Jacobi Pontani notæ.

(47) De hoc somnio viderit lector quid sentiat, et quomodo verum sit, quod ait postea sic evenisse. Commista sunt autem verba Scripturæ sanctæ, et consarcinata aliquoties, ut nescias quid ex quo loco adducatur.

lingua extra dentes ejecta, terram lambere videbatur. Quam cum filius in sublime extulisset, lingua felis extendi, et terram similiter circumlingere visa est. Tum qui librum ferebat, jussu imperatoris prophetiam legit : « Ecce fera altera, et dixerunt ei : Ascende, comede carnes multas[a]. » Posthæc imperator sigillum aliud viride filio dans, in ceram imprimere jussit, cumque impressisset, exivit viva ciconia, scyphum vitreum pede sustentans, in quo acetum inesse apparebat. Tenens autem librum legebat : « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto[b]. Videbunt in quem transfixerunt. » Adhuc jussus signavit, et hippocentaurus exivit, dextra manu hastam gestans. Qui autem vaticinia legebat : « Ecce, inquit, aliud animal præcellens, et validum vehementer[c]. » Ad extremum imperator : Benedictus Deus noster, ait, omni tempore, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. Gloria tibi Domine, quia vivi adhuc vidimus vaticinia hæc evenisse (48). Videbatur porro mandare filio, ut occultaret animalia, quæ mox in cerea sigilla convertebantur: quæ manibus ut poterat occultans, cum patre, deposito monili sacro, exivit, et in eo articulo somno solutus est. Talis species filio imperatoris dormienti obtigit. Ad quem autem pertinuerit, usque hodie latet. Et hæc is secundum quietem se vidisse (j), ad patrem scripsit. Imperator paulum Didymotichi hærens, collectis omnibus quas habebat copiis Romanis, paucisque Persarum adjunctis, rursum in Byzantii fines irrupit, et ad portam Gyrolymnes bonam diei partem constitit. Ex urbe egressus est nemo; verumtamen in mœnibus instructi visebantur, qui hostem accedentem repellerent. Magnus dux solus cum paucis exiens, pro portis stetit. Imperator, ut ipsum esse cognovit, caduceatores misit. Ille se cognitum intelligens, in urbem retro cessit, et qui missi fuerant, inanes reverterunt.
633 Imperator, quoniam advesperascebat, ad portam Cameli castra fecit; postridieque exiguo numero secum in castris manente, major pars Romani Persæque prædatum discurrerunt. Et Romani quidem pecora et alia agebant ferebantque; Persæ etiam homines captivos ducebant. Nec solum ipsis patientibus ea res acerbissimum lu-

A τῷ κατέχοντι τὸ βιβλίον τοῦ θηρίου τὴν προφητείαν λέγειν, τὰ ἴσα εἶπε. Βασιλεὺς δὲ καὶ τρίτον ἐκέλευσε σφραγίσαι τῷ υἱῷ. Καὶ σφραγίσαντος, ἐξῆλθε γαλῆ ζῶσα καὶ αὐτή. Τὴν γλῶτταν δὲ τῶν ὀδόντων προβεβλημένη, ἐδόκει λείχειν τὴν γῆν· τοῦ βασιλέως δὲ υἱοῦ εἰς ὕψος αἴροντος, ἡ γλῶσσα τῆς γαλῆς μηκύνεσθαι ἐδόκει, καὶ τὴν γῆν ὡσαύτως περιλείχειν. Ὁ τὸ βιβλίον δὲ κατέχων, βασιλέως κελεύοντος, τὴν προφητείαν λέγειν· « Ἰδοὺ θηρίον, εἰπεῖν, ἕτερον, καὶ εἶπον αὐτῷ· Ἀνάβηθι, φάγε σάρκας πολλάς. » Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ βασιλεὺς, σφραγῖδα πράσινον ἑτέραν παρεῖχε τῷ υἱῷ, καὶ ἐκέλευε ταύτῃ σφραγίζειν τὸν κηρὸν, καὶ σφραγίσαντος, ἐξῆλθε πελαργὸς ζῶν, σκύφον ἔχων ὑέλινον τῷ ποδί. Ἐδόκει δὲ ὁ σκύφος ὄξος ἔχειν· ὁ τὸ βιβλίον δὲ κατέχων, εἶπεν· « Ἔδωκαν
B εἰς τὸ βρῶμα μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος· ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. » Αὖθις δὲ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς ἐσφράγισε κελευσθεὶς· καὶ ἱπποκένταυρος ἐξῆλθε, τῇ δεξιᾷ χειρὶ δόρυ κατέχων. Ὁ δὲ τὰς προφητείας λέγων, « Ἰδοὺ καὶ ἕτερον θηρίον, εἶπεν, ἔκθαμβον καὶ περισσῶς ἰσχυρόν. » Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ βασιλεὺς, Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἶπε, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. Δόξα σοι ὁ Θεὸς, ὅτι ζῶντες εἴδομεν τὰς προφητείας ἀποβάσας. Ἐδόκει δὲ κελεύειν τῷ υἱῷ συγκρύπτειν τὰ ζῶα. Τὰ δὲ εὐθὺς ἐδόκουν σφραγῖδες γεγενῆσθαι ἐκ κηροῦ, ἃς ὡς ἐνῆν συγκρύπτων ταῖς χερσὶ, μετὰ βασιλέως ἐξῄει τοῦ πατρὸς, τὸ ἱερατικὸν ἐπιτραχήλιον ἀποθεμένου· ἐν τούτοις δὲ τοῦ ὕπνου ἀποστῆναι. Τοιαῦτα μὲν ἡ ὄψις τῷ βα-
C σιλέως υἱῷ ἐδήλου. Περὶ οὗ δὲ ἦν, οὐδέπω μέχρι νῦν ἐγένετο φανερόν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ βασιλέως υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ἔγραφεν ἑωρακέναι κατὰ τοὺς ὕπνους. Βασιλεὺς δὲ ὀλίγον Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίψας, σύμπασαν Ῥωμαίων ὅσοι ὑπ' αὐτῷ ἦσαν στρατιὰν συναγαγὼν καὶ Περσικὴν ὀλίγην ἐπαγόμενος, ἐπεστράτευσεν αὖθις Βυζαντίῳ, καὶ πρὸς τὴν Γυρολίμνης λεγομένην πύλην ἐλθὼν, οὐκ ὀλίγον μέρος τῆς ἡμέρας διετέλεσεν· ἐκ Βυζαντίου δὲ οὐδεὶς ἐξῆλθε τῶν πυλῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῶν τειχῶν ἦσαν παρατεταγμένοι, ὡς ἀμυνούμενοι ἂν ἐπίωσι. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας μόνος ἅμα ὀλίγοις πρὸ τῶν πυλῶν ἔστη ἐξελθών. Γνωρίσας δὲ ὁ βασιλεὺς ὡς ἐκεῖνος εἴη, ἔπεμπε
D τοὺς διαλεξομένους. Ὁ δ' εἰσῄει πρὸς τὴν πόλιν αἰσθόμενος, ὡς ἐγνωρίσθη, καὶ οἱ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμε-

[a] Dan. VII, 7. [b] Psal. LXVIII, 22. [c] Isa. XXVIII, 2.

Jacobi Pontani notæ.

(48) Infra mox dicit, *ad quem autem pertinuerit hoc somnium usque hodie latet.* Hæc pugnantia sunt.

Jacobi Gretseri notæ.

(j) Somniorum observationibus dediti fuerunt recentiores Græci, non modo intra, sed et fermе supra modum, obliti illius Ecclesiast. V : *Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates*; et illius Ecclesiastici, cap. XXXIV : *Somnia extollunt imprudentes; quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum, sic et qui attendit ad insomnia. Multos errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis.* Et totum somnium, quod hoc loco narrat Cantacuzenus, quid nisi somnium fuit? Sed an somniis habenda sit fides, deque causis verorum somniorum, et quibus signis dignosci queant somnia divina a non divinis, copiose docuit Benedictus Pererius noster libro secundo adversus fallaces et superstitiosas artes, quo lectorem remitto, ut de hoc Manuelis somnio judicium faciat.

νοι ἀνέστρεφον. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ περὶ δείλην ἡ ἡμέρα ἤδη ἦν, παρὰ τὴν τῆς Καμήλου καλουμένην γέφυραν ἐστρατοπεδεύσατο ἐλθὼν, καὶ εἰς τὴν ὑστεραίαν ὀλίγοι μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον μετὰ βασιλέως ὑπελείποντο· τὸ πολὺ δὲ τῆς στρατιᾶς καὶ Ῥωμαίων, καὶ Περσῶν ἐτράποντο ἐπὶ λεηλασίας. Καὶ Ῥωμαῖοι μὲν βοσκήματα καὶ ἄλλην λείαν ἤλαυνον· τὸ Περσικὸν δὲ ἠνδραπόδιζον καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ἦν οὐ τοῖς πάσχουσι μόνον τὸ κακὸν ἀπαραμύθητον· ἀλλὰ καὶ βασιλεῖ, καὶ τοῖς συνοῦσιν ἅπασι Ῥωμαίοις ἔλεος δεινὸς εἰσῄει, τοιαῦτα τῶν ὁμοφύλων δυστυχούντων. Ἀναγκαίως δὲ τοῦ πολέμου εἴχοντο. Πράττειν γὰρ ἑτέρως οὐκ ἐνῆν, τῶν ἐν Βυζαντίῳ τὴν εἰρήνην οὐ παραδεχομένων.

A ctum afferebat, sed imperatori quoque, et Romanis universis magnæ miserationi erat, suæ gentis mortales his casibus oppressos aspicere. Sed cum Byzantini pacem aspernarentur, licentiam militarem in hostibus necessitas extorquebat, non voluntas.

CAPUT LXXXII.

Galatæ cupientes de auctore belli et causis cognoscere, legatos ad Cantacuzenum sciscitatum mittunt. Ii sunt duo monachi, quorum alter Annæ imperatricis cognatus. Respondens imperator rem a capite arcessit, et quam indigna perpessus sit docet. De Persis etiam advocatis se defendit, et adversarios eorum opem frustra implorasse docet. Quantum temporis in hoc colloquio consumptum fuerit.

Οἱ ἐν Γαλατᾷ δὲ τῷ φρουρίῳ ὄντες Λατῖνοι, ὁρῶντες μὲν τὴν ὑπὸ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τοῖς Ῥωμαίοις ἐγγινομένην ἀμύθητον φθορὰν, ἀγνοοῦντες δὲ εἰ μᾶλλον οἱ ἐν Βυζαντίῳ, ἢ Κανταχουζηνὸς ὁ βασιλεὺς παρέχεται τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου, καὶ τοῖς μὲν ἐν Βυζαντίῳ συνόντες ὁσημέραι, καὶ πολλὰ Κανταχουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ἀκούοντες κατηγορούντων, ὅτι βασιλεύειν ἐπιθυμήσας τοῖς βασιλέως ἐπιβουλεύσειε παισὶ, πατριάρχης δὲ μετὰ τῶν ἐπιλοίπων ἀντισταίη καὶ κωλύσειε μὴ τὸν παῖδα διαφθείρειν πολεμήσας, ἢ οὐδὲν ἂν ἐκεῖνον ἐκώλυε πάλαι διεφθάρθαι, Κανταχουζηνοῦ δὲ τοῦ βασιλέως οὐ μόνον τὴν πρὸς βασιλέα τὸν Ἀνδρόνικον ἐννοοῦντες σύμπνοιαν, ἀλλὰ καὶ τὴν προσοῦσαν ἐπιείκειαν καὶ ἡμερότητα, καὶ τὸ πᾶσιν ἑαυτὸν παρέχεσθαι ἡδύν τε ἐν ὁμιλίαις καὶ φιλότιμον πρὸς τὰς εὐεργεσίας, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐνοίας τῶν φίλων μνημονευτικὸν, καὶ νομίζοντες, οὐκ ἂν οὕτω ῥᾳδίως περὶ βασιλέα τὸν φίλον ἠγνωμονηκέναι, πιστεύειν μὲν οὐκ εἶχον τοῖς αὐτοῦ κατηγοροῦσι τὰ τοιαῦτα, οὔτε μὴν παντάπασιν ἀπιστεῖν τοῖς θρυλλουμένοις οὕτως ὑπὸ πολλῶν. Διὰ δὴ ταῦτα περὶ πλείστου τιθέμενοι σαφές τι περὶ τοῦ παρὰ Ῥωμαίοις κεκινημένου πολέμου γνῶναι, δεῖν ἔγνωσαν, ἐπεὶ ἐγγὺς ἦν ἐστρατοπεδευμένος, πέμπειν πρὸς αὐτόν τινας, οἳ διαλεξάμενοι τὰς αἰτίας εἴσονται σαφῶς, ἐξ ὧν ὁ πόλεμος κεκίνητο. Καὶ πέμπουσι δύο τινὰς τῆς τῶν μενουρίων τάξεως μοναχοὺς, συνετοὺς μὲν καὶ ἄλλως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σοφίας τῆς παρὰ Ῥωμαίοις εἰς ἄκρον ἐληλακότας, καὶ τὰ Ἀριστοτέλους κάλλιστα ἐξησκημένους. Ἦν δὲ ὁ μὲν ἕτερος αὐτῶν ἐκ Σαβωΐας τῆς πατρῴας οἰκίας Ἄννῃ τῇ βασιλίδι, τῶν μενουρίων ἡγούμενος. Διὸ καὶ τότε πρὸς βασιλέα παρὰ τῶν ὁμοφύλων ἐπέμφθη, ἵν' ὡς μάλιστα τὰς αἰτίας ἐξετάσῃ τοῦ πολέμου, τῇ πρὸς βασιλίδα τὴν Ἄνναν οἰκειότητι οὐ μόνον βασιλεῖ μὴ χαριζόμενος, ἀλλὰ καὶ ἀντιλέγων καὶ ἀπελέγχων, ὅσα δυνατά. Ὁ δὲ λοιπὸς τῶν ἐξεταζομένων ἀκροατὴς ἐσόμενος μόνον ἧκεν· ἵνα μὴ ἐκεῖνος αὖθις χαριζόμενος ἑαυτῷ, ἀποκρύπτειν ἐθελήσῃ τἀληθῆ. Ἐλθόντες δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ βασιλέα προσαγορεύσαντες, ἥκειν μὲν ἔφασαν καὶ ὁμιλίας ἕνεκα καὶ συντυχίας τῆς πρὸς αὐτὸν, οὕτως ἐγγὺς ἐστρατοπεδευμένου. Τὸ μάλιστα

B Verum enim vero in oppido Galata Latini, cum hoc civili bello Romanos incredibiles calamitates pertulisse cernerent, et ignorarent, magisne a Byzantinis, an a Cantacuzeno datum esset initium: et quotidiana cum illis commercia habentes, eos Cantacuzenum multis accusantes audirent (quod nimirum regnandi cupiditate liberis imperatoris insidiaretur: patriarcham cum cæteris obsistere, ne puerum bello victor occideret, alioqui pridem occisum fuisse), præterea cum Cantacuzeni non solum cum defuncto imperatore Andronico voluntatum studiorumque consensum, sed et mores placidissimos reputarent, et quomodo se omnibus in congressu suavem, ac benefaciendi cupidum, benevolentiæque amicorum erga se memorem
C præberet; arbitrarentur etiam non tam facile in imperatorem ingratum atque improbum reperiri potuisse: cum hæc, inquam, cogitarent, nec fidem accusatoribus adjungere, nec prorsus detrahere poterant, quod adeo a multis prædicarentur. Quocirca certum aliquid de belli causa et initiis cognoscere nimiopere cupientes, quandoquidem is prope castra haberet, quosdam eum percunctatum mittendos statuerunt, ut quod volebant, explorate discerent. Mittunt igitur duos Minorum instituti monachos, cæteroqui prudentes, et Latinis litteris excultissimos, **634** et in Aristotelea philosophia exercitatissimos. Horum unus erat Sabaudus, paterna cognatione Annæ imperatrici junctus, monachorum minorum antistes.
D Quapropter et tum ab homophylis ad imperatorem missus est, ut originem belli accurate indagaret, et ratione propinquitatis cum imperatrice, non modo imperatori nihil concederet, sed etiam contradiceret, quantumque posset, eum refelleret. Alter tantum ut hujus indagationis auscultator ac testis veniebat, ne postea socius imperatori gratificatus, veritatem celaret. Ingressi igitur castra, se ejus conveniendi et alloquendi causa, quando tam prope tenderet, advenisse dixerunt. Potissimum autem idcirco venisse, quod diu jam bello hoc inter Romanos durante, et vastatis quotidie urbibus inter se dissidentibus, reliquaque regione a Romanis et barba-

ris prædatoribus, qui pluribus et irreparabilibus eam detrimentis affecissent, multisque assidue captis et interemptis nullus adhuc malorum finis appareat: neque hoc saltem vere cognoscere liceat, unde bellum primum cœperit, et quas ob causas usque hodie sedari nequiverit, sed non secus quam furens flamma omnia pervadat et absumat. Et quanquam ex aliis multis aliter audierint, ut quisque aut bene aut male in imperatorem animatus est, tamen iis credendum non censuisse: qui, quomodo ipsi sensus et cogitationes suas mutant, sic etiam res mutari debere opinantur. Quare se rogare magnopere ut ipse memoret quo pacto singula se habuerint, qui ea præ omnibus certissimo norit, et veritatem occultare nolet, utpote ejusdem inde a puero, sicut acceperint, tenacissimus: idque eo minus, quod exstent plurimi qui vera subticentem possint redarguere. Imperator non de adventu tantummodo, sed etiam de petitione eos laudat, gratiasque magnas agit, affirmans pridem optasse tales sibi contingere, qui ad veritatem, non ad litem et altercationem audire vellent. Præter alia quippe mala quæ sibi bellum hoc inflixerit, et hoc molestum accidisse, quod nondum viros aliquos prudentes invenerit, qui justam de armis istis sententiam pronuntiarent. Nunc ipsis improviso advenientibus et rem exponi rogantibus, quos ipse nancisci votis summis optaverit, et qui insuper apud se non solum ob eruditionem atque prudentiam judicum munus fungi possint, sed ob id ipsum venerint, ut ex ejus ore veritatem de **635** hoc bello perciperent, libentissime omnia explicaturum, et petitionem hanc in memoria habiturum. Orabat simul, ne se reprehendere vererentur, si se aut pejerasse, aut injurium fuisse, aut imperatoris amici filiis insidias composuisse, aut bello commoto calamitates inexplicabiles invexisse deprehenderent. Exorsus igitur a principio, ordine singula recensuit, quam perfecte ipse et Andronicus inter se dilexissent: et quomodo eo mortuo non liberi solum, et conjux, et respublica tantæ sibi curæ fuerint, ut eorum causa non modo pecuniam, sed, si opus foret, vitam quoque impendere paratus esset: quomodo item præfecti cubiculi insidias immerito perpessus sit, qui ex invidia necem sibi parare quæsierit, ut ipse rerum principatum obtineret; quo etiam pacto commentis ac sycophantiis suis, imponendo sibi, quod nunquam cogitarat, patriarcham aliosque deceperit: qua ratione illi, quamvis se mentiri et calumniari scirent manifestissime, verbo pro imperatrice et filiis ejus, reipsa pro commodis suis (ut putabant) multa cum fallacia bellum concitarint: quamque improbi et inhumani cum in se, tum in matrem suam et propinquos exstiterint, injuriis eos insolenter, illiberaliter et nefarie exagitantes, et divitias suas per ultimas mundi gentes auditas, ad nullum operæ pretium temereque consumpserint: sed et ami-

A δὲ πεῖσαν εἶναι ἀφιχέσθαι, ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν τοῦ πρὸς ἀλλήλους Ῥωμαίοις πολέμου τουτουὶ κεκινημένου, καὶ διαφθειρομένων ὁσημέραι τῶν πόλεων ὑπ' ἀλλήλων στασιαζόντων, καὶ τῆς ἄλλης χώρας ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων τῶν κατατρεχόντων, καὶ πλείστων καὶ ἀνηκέστων τελουμένων, καὶ πολλῶν καθ' ἡμέραν κτεινομένων καὶ ἐξανδραποδιζομένων, οὔτε λύσις τῶν κακῶν οὐδεμία ἐξευρίσκεται, οὐδ' αὐτὸ τοῦτο ἔξεστι τἀληθὲς μαθεῖν, ὅθεν τε ἤρξατο ὁ πόλεμος τὸ πρῶτον, κἀκ τίνων τῶν αἰτίων οὔπω μέχρι νῦν καταλυθῆναι ἠδυνήθη, ἀλλ' οὕτως ἔπεισι πάντα, ὥσπερ φλὸξ καταναλίσκων. Καίτοι γε ἀκηκοέναι ἐκ πολλῶν, ἄλλων ἄλλως ὡς ἕκαστος ἀπεχθείας ἢ εὐνοίας πρὸς ὑμᾶς τοὺς βασιλέας ἔχουσι διηγουμένων· οἷς οὐ δίκαιον πιστεύειν κεκρικέναι τοῖς σφε- B τέροις αὐτῶν πάθεσι συμμεταβάλλεσθαι ἀξιοῦσι καὶ τὰ πράγματα. Διὸ καὶ δεῖσθαι μάλιστα αὐτοῦ αὐτὴν ἐξηγήσασθαι, ὡς ἔσχεν ἕκαστα σαφέστατά τε εἰδότα τῶν ἄλλων μᾶλλον, καὶ τἀληθὲς οὐ βουλησόμενον ἀποκρύπτειν, οἷα δὴ ἀληθείας τε ἐχόμενον, ὥσπερ ἀκούομεν ἐξαρχῆς, ἄλλως τε καὶ πολλῶν ὄντων τῶν δυνησομένων ἀπελέγχειν, ἂν φαίνηται μὴ λέγειν ᾑρημένος τἀληθῆ. Βασιλεὺς δὲ, οὐ τοῦ παρ' αὐτὸν ἀφῖχθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αἰτήσεως ἐπῄνει, καὶ χάριτας οὐ τὰς τυχούσας ὡμολόγει. Πάλαι γὰρ ἔφασκεν ἐπιθυμεῖν τῶν πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ πρὸς ἔριν καὶ φιλονεικίαν ἀκούειν βουλησομένων. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις οἷς ἐπήνεγκεν ὁ πόλεμος αὐτῷ κακοῖς, καὶ τοῦτο τῶν ἐπαχθῶν ἡγεῖσθαι, τὸ μηδέποτε C συνετῶν τινων ἀκροατῶν τυχεῖν οἳ δικάσουσιν αὐτῷ περὶ τοῦδε τοῦ πολέμου. Νυνὶ δὲ αὐτοῖς κατὰ τύχην ἀφιγμένοις, παρέχεσθαί τε δεομένοις, ὧν αὐτὸς τυχεῖν ἐν μεγίστης εὐχῆς ἦγε μέρει, ἄλλως τε καὶ δυναμένοις τόπον δικαστῶν κατέχειν παρ' αὐτῷ, οὐ μόνον διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἥκοιεν, ἵν' ἐκ τῶν λεγομένων τἀληθῆ περὶ τοῦ πολέμου γνοῖεν, ἥκιστά τε ἅπαντα αὐτὸν ἐκθήσεσθαι, καὶ χάριν εἰδήσειν τῆς αἰτήσεως. Ἐδεῖτό τε αὐτῶν μηδὲν ὑποστειλαμένους ἐξελέγχειν ἂν φαίνηται ἐπιορκῶν καὶ ἀδικῶν, καὶ ἢ τοῖς βασιλέως παισὶ τοῦ φίλου ἐπιβουλεύων, ἢ τοῦ πολέμου αἴτιος, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἀμυθήτου φθορᾶς γεγενημένους. Ἀρξάμενός τε ἀπ' ἀρχῆς εὐθὺς διηγεῖτο ἕκαστα, τήν τε αὐτοῦ καὶ βασιλέως Ἀνδρονίκου εὔ- D νοιαν καὶ φιλίαν πρὸς ἀλλήλους ἀκριβῆ, καὶ ὡς μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, πολλὴν πρόνοιαν αὐτὸς ποιήσαιτο, οὐ τῶν βασιλέως μόνον παίδων καὶ γυναικὸς τῆς βασιλίδος, ἀλλὰ καὶ τῆς Ῥωμαίων ὠφελείας· οὐ χρήματα μόνον ἕτοιμος ὑπὲρ ἐκείνων ἀναλίσκειν ὤν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν τὴν φίλην, εἰ καιρὸς καλοίη ῥᾷστα προησόμενος, ὅπως τε ὑπὸ παρακοιμωμένου ἐπιβουλευθείη οὐδεμιᾶς αἰτίας ἕνεκα, ἢ φθονήσαντος αὐτῷ καὶ φθείρειν διανοηθέντος, ἵν' αὐτὸς ἄρχῃ τῶν πραγμάτων· καὶ ὡς πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους ἐξαπατήσειε, ψεύδη πλασαμένους καὶ συκοφαντίας, ἃ οὐδὲ ἐνεθυμήθη, καὶ ὡς ἐκεῖνοι τῶν ἰδίων ἕνεκα, ὡς ᾤοντο διαφορῶν σαφέστατα εἰδότες, ὅτι ψεύδονται καὶ συκοφαντοῦσιν, ὑπὲρ βασιλίδος δῆθεν καὶ τῶν παίδων τὸν πόλεμον κινοῖεν πολλὰ ἐξα-

πατήσαντες, καὶ οἵαν ἀγνωμοσύνην καὶ ἀπανθρωπίαν, οὐ περὶ αὐτὸν μόνον καὶ μητέρα καὶ τοὺς οἰκείους ἐπιδείξαιντο, ὕβρεσιν ἀτόποις, καὶ φαύλοις προσήκουσι καὶ ἀνελευθέροις χρησάμενοι ἀνθρώποις, καὶ τὸν οὐδ' ἐν ἐσχατιαῖς γῆς ἀγνοούμενον αὐτοῦ πλοῦτον, εἰς ἀξιόχρεων οὐδὲν, ἀλλ' εἰκῆ καὶ μάτην διαφθείραντες, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς φίλους, καὶ τοὺς ὁπωσδήποτε ἐπιτηδείους, καὶ ὅσους αὐτῶν ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ ἐν δεσμωτηρίοις ἔχουσιν ἄχρι νῦν, μεγάλῃ δυσπραγίᾳ καὶ δεσμοῖς ἀφύκτοις προσταλαιπωροῦντας· καὶ ὡς κοινοὶ πολέμιοι φανεῖεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις ἀρίστων πάντων, οὐ μόνον ὅσον ἐν εὐγενέσιν ἦν, ἀλλὰ καὶ μονάζουσι, καὶ ἐπισκόποις, ἔτι δὲ καὶ στρατιώταις, καὶ τοῖς τῶν πολιτειῶν ἑκάστης πόλεως προέχουσιν. Ὧν δὴ πάντων ἔφασκεν αὐτοῦ διὰ τὴν περισχοῦσαν τοὺς Ῥωμαίους συμφορὰν ἀμνημονοῦντος, καὶ τιθεμένου παρ' οὐδὲν, καὶ οὐχ ἅπαξ οὐδὲ δὶς καὶ τρὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοσαυτάκις, ἐξ ἀρχῆς τε εὐθὺς καὶ μέχρι νῦν πρεσβείας ποιουμένου, καὶ δεομένου περὶ εἰρήνης, οὐ μόνον ἐπιεικὲς οὐδὲν ἀποκρίνασθαι ἐκείνους, ἀλλὰ τούς τε πρέσβεις αἰκίζεσθαι καὶ ἀτιμοῦν, καὶ δεσμοῖς κατέχειν, καὶ αὐτοῦ πολλὰς καταχέειν ὕβρεις, καὶ διὰ τοιούτων τὰς ἀπολογίας ποιεῖσθαι πρὸς τοὺς πρέσβεις, πάντα μᾶλλον ἀνεκτὰ ἡγουμένους, ἢ περὶ εἰρήνης διαλέγεσθαι, ἢ ἀκούειν. Τῆς τε βαρβαρικῆς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἔφασκεν ἐπαγωγῆς οὐκ ἐκεῖνον ἦρχθαι, ἀλλ' αὐτοὺς, πρώτους ἐπ' αὐτὸν ἐπενεγκόντας· καὶ οὐ μόνον τούτου ἕνεκα, ἀλλὰ καὶ τρόποις ἑτέροις χρῆσθαι τοῖς βαρβάροις καταναγκάζοντας. Χρήματα γὰρ ἐκεῖνοι παρεχόμενοι, καὶ πόλεις προϊέμενοι, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν μεγάλην καὶ θαυμασίων τινῶν ἀποστεροῦντες, οὐ Κράλην μόνον ἔπεισαν τὸν Τριβαλῶν δυνάστην, ἀλλὰ καὶ Ἀλέξανδρον τὸν βασιλέα Μυσῶν αὐτῷ πολεμίους εἶναι, ἕκαστον καθ' ἑαυτὸν ἀξιόχρεων πρὸς μάχην ὄντα σύμπασιν ὁμοῦ Ῥωμαίοις, ὑφ' ὧν πρὸς ἀνάγκην καὶ αὐτὸν συνελαυνόμενον, τῇ συμμαχίᾳ χρῆσθαι τῇ βαρβαρικῇ· ἄλλως τε σαφῶς εἰδότα, ὡς εἰ ἀπώσοιτο αὐτὸς, ἐκείνους χρησομένους ἐπ' αὐτόν. Οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἐκείνους μὴ χρῆσθαι τοῖς βαρβάροις, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ πείθειν δύνασθαι μᾶλλον ἐκείνῳ αἱρουμένους συμμαχεῖν. Οὔπω γὰρ χθὲς καὶ πρώην πρὸς Ὀρχάνην τὸν Πέρσην πρεσβείαν πεποιημένοι, ἐδέοντο σφίσι συμμαχεῖν, πολλὰ ἐπαγγελλόμενοι παρέξειν χρήματα. Τὸν δὲ μᾶλλον ἑλέσθαι τὸ ἐκείνῳ προῖκα συμμαχεῖν, ἢ πολλὰ παρ' ἐκείνων χρήματα λαμβάνειν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρότερον ὀλίγῳ τὸν Ἀσάνην Ἰσαάκιον τὸν πανυπερσέβαστον πρὸς Σουλιμᾶν τὸν Καρασῆ Φρυγίας σατράπην ἀφικέσθαι καὶ δεῖσθαι αὐτοῦ χρήματα πολλὰ λαβόντα συμμαχεῖν ἐπ' ἐκεῖνον· τὸν δὲ μηδὲ αὐτὸν πεπεῖσθαι. Καὶ αὖθις τὸν παρακοιμώμενον τῆς αὐτῆς ἕνεκα αἰτίας ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλθεῖν· τὸν δὲ τοσοῦτον δεῆσαι πείθεσθαι αὐτῷ, ὥστ' οὐδὲ θέας γοῦν φιλῆς ἠξιωκέναι. Ἐκείνη μὲν οὖν ἡ ἡμέρα καὶ οὐκ ὀλίγον τῆς νυκτὸς, καὶ ἡ ἐπιοῦσα ἡμέρα καὶ νὺξ ὁμοίως ἀνάλωτο ἐν τοῖς τοιούτοις, βασιλέως μὲν τὰ κατ' αὐτὸν διηγουμένου, καὶ ἀποδεικνύντος ἑαυτὸν, ἀνάγκῃ πρὸς τὸν πόλεμον φερόμενον, τῶν Λατίνων δὲ ἀντιλεγόντων ὑπ' ἐνίοις, καὶ ἃ οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐγκαλοῦσιν ἐπαγόντων, καὶ γυμναζόντων, ὡς μάλιστα τὸν λόγον, ἵνα τἀληθὲς μὴ διαδρᾶναι δυνηθείη.

A corum, et quoquo modo sibi deditorum quot occiderint, et quot usque nunc dirissime et vinculis insolubilibus maceratos in custodia detineant: et quomodo communes inimici fuerint, tum sui, tum optimatis cujusque Romani: nec solum nobilium, sed et monachorum, et episcoporum, et militum, et in quaque republica excellentium. Quæ omnia propter præsentes Romanorum miserias oblitus sit, ac pro nihilo putarit, pacemque non semel, aut iterum, ac tertio, sed sæpissime, mox a principio usque nunc per legatos petiverit. Illos non modo nihil æquitati consentaneum respondisse, verum legatos insuper verberibus pulsasse et ignominiose tractasse; in se autem plaustris conviciorum invectos, isto potius modo ad legationem respondisse; nihil non patiendum prius, quam de pace loquendum audiendumve arbitrantes. Quod autem barbaros adversus nationem suam induxisset, ita se tuebatur, non se cœpisse, illos adversum se prius induxisse, nec isto tantum, **636** sed et aliis modis barbarorum ope uti coegisse. Nam illos data pecunia, et urbibus propinatis, et Romano imperio ingentibus et admirandis quibusdam bonis spoliato, non Cralem duntaxat Triballorum principem, sed et Alexandrum Mœsorum regem, utrumvis per se universis Romanis simul parem permovisse, ut sibi hostes fierent. Hinc se quoque coactum barbaricum invocare auxilium, cum præsertim sciret, illos adversum se eo usuros, si ipse uti noluisset. Non enim nunc ideo barbarorum opera eos non uti quia nolint, sed quod iis Cantacuzeno militare malentibus, societatem persuadere nequeant. Recentissime enim ad Orchanem Persam legationem misisse, oravisseque suppetias, pecuniam prægrandem pollicentes. Verum ipsum sibi gratis, quam illis immani mercede socium esse præeligere. Neque istuc solum, quin et paulo ante Isaacium Asanem panhypersebastum ad Sulimanum Cerasæ Phrygiæ satrapam rogatum abiisse, ut accepto ingenti pretio sibi contra Cantacuzenum ferret subsidium. Nec hunc flexum esse. Ad quem præfectus cubiculi eadem de causa profectus sit, tantumque abfuisse, ut se exorari pateretur, ut ne in conspectum quidem illum admiserit. His sermonibus dies illa, et plerumque noctis, cum luce ac nocte sequentibus consumpta sunt, imperatore quidem narrante probanteque se ad arma necessitate adactum: Latinis ad quædam occurrentibus, et quæ Byzantii in crimen vocarent, producentibus, deditaque opera facundioribus, ut liquidius veritas compériretur.

CAPUT LXXXIII.

A loco communi exordium Aregi monachi, non esse ferendam sententiam altera parte inaudita. Se imperatorem odisse prius ex auditis, postea factum amicissimum, ejusque laudes etiam in Italia prædicaturum. Quærit quid de pace cogitet. Imperator se ipsius amantem demonstrat. De adversariorum scelere conqueritur. Si imperatorem esse sinant et collegam imperatoris, quid facturus sit. Ejus amor erga commune mirificus. Qua conditione imperio cedere velit.

Hoc colloquio finito, minorum rector Aregus nomine, Æquum est, inquit, eum qui sibi vitam cum virtute conjunctam proposuit, cuique veritatis et justitiæ vel modica cura est, nunquam prius ullum condemnare, quam ejus ad objecta responsionem audierit. Etquidam de vetustis regibus aiebat, alteram aurem **637** reo integram servare oportere. Quod ego mortalibus in commune præceptum, et vitæ humanæ in primis conducibile opinor. Nam cum multa et pessimi exempli tibi objiciantur : quod nimirum admirabilis illius amicitiæ, quæ tibi cum imperatore fuit, oblitus, filiis ejus, a quibus nunquam violatus es, insidias feceris, et cum Romanum imperium privati habitu administrares, id tibi ad gloriam sufficere non putaris, nisi illis interemptis, totum ad te attraheres : quodque patriarcha, et aliis conatui tuo adversantibus, propter repulsam insanus et bellum hoc texueris, et barbaros in fines Romanos induxeris, et de pace ne audire quidem verbum sustinueris : sed quia non statim ab initio cedentes se tibi subjecerint, omnia evertere ac disperdere constitueris, et cædes servitutesque nihili pendas : his omnibus cognitis, tam hostili odio tui incensus sum, ut multorum servatorem, ac de republica bene meritum existimaturus, eidemque manum osculaturus fuerim, qui te jugulare potuisset : non solum propter cladem ac pestem tanto belli tempore Romanis importatam, cujus te primigeniam causam credebant, sed quod et ipse, cum Sabaudus sim, e paterno scilicet principatu imperatricis, ob communionem generis, ipsam et ejus liberos amo, eorumque infortuniis similiter doleo. Tametsi non ab amicis tantum, sed et infestissimis hostibus multas eximiasque laudes tuas audivi, cum et naturæ præstantiam, et honestarum rerum exercitationem, quibus Romanis universis longo intervallo anteires, in te extollerent. Quibus nihilominus ideo non sum assensus, quod utrosque, et illos ex amore, et istos ex odio mentiri existimarem. Est enim quando et hostes hostibus illustre præconium impertiunt, ut aut victi a magnis, aut victores magnorum beati ac felices habeantur (49). Nunc mihi prorsus contra contingit : nam et illis laudantibus non mediocriter succenseo, tam multa quæ in te sunt bona tacentibus, et mihi imperitiam temeritatemque ju-

A Μετὰ δὲ παύσασθαι τῶν περὶ τούτων λόγων, ὁ τῶν μενουρίων ἡγούμενος Ἀρῆγος ὠνομασμένος, δίκαιον εἶπε τὸν ὀρθῶς βιοῦν προῃρημένον, καὶ ἀληθείας καὶ δικαιοσύνης καὶ ὀλίγου γοῦν πεποιημένον λόγον, μηδέποτε καταψηφίζεσθαι μηδενὸς, πρὶν ἂν αὐτοῦ περὶ τῶν κατηγορουμένων τὴν ἀπολογίαν ἐγγένηται ἀκούειν ποιουμένου. Καὶ ὃ τῶν παλαιῶν τις βασιλέων ἔφασκε, τὸ δεῖν τὴν ἑτέραν τῶν ἀκοῶν ἀκεραίαν μάλιστα τῷ κατηγορουμένῳ διασώζειν, τοῦθ' ἡγεῖσθαι εἶναι κοινὸν παράγγελμα ἀνθρώποις τὰ μέγιστα λυσιτελοῦν κατὰ τὸν βίον. Ἐγὼ γάρ σου πολλὰ καὶ δεινὰ κατηγορούντων τινῶν ἀκηκοὼς, ὅτι τε τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης βασιλέως πρὸς σὲ φιλίας ἀμνημονήσας, ἐπεβούλευσας μηδὲν ἀδικοῦσι τοῖς παισὶ, καὶ τὴν Ῥωμαίων ἄγων αὐτὸς ἡγεμονίαν ἐν B ἰδιώτου σχήματι, οὐκ ἐνόμισας τὴν δόξαν ἐξαρκεῖν, εἰ μὴ ἐκείνους ἀποκτείνας τὸ κράτος ἅπαν περιστήσεις εἰς σεαυτὸν, καὶ ὡς πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν ἐναντίων γενομένων, ἐκμανεὶς πρὸς τὴν ἀποτυχίαν, τόν τε πόλεμον κεκίνηκας τουτονὶ καὶ τοὺς βαρβάρους ἐπήγαγες Ῥωμαίοις, καὶ τὴν εἰρήνην οὐδ' ἄκροις καταδέχῃ τοῖς ὠσὶν, ἀλλ' ὅτι μὴ εὐθὺς ἐξαρχῆς ὑπεῖξαν δουλωθέντες, πάντα ἀνατρέπειν καὶ διαφθείρειν ἔγνωκας, καὶ τῶν φόνων καὶ τῶν ἀνδραποδισμῶν οὐδένα ποιῇ λόγον, οὕτως ἐκπεπολέμωμαι καὶ αὐτὸς, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἔχθος ἐξηγόμην, ὥσθ' ἡδέως ἂν εἴ τις ἀποσφάττειν ἠδυνήθη, τὴν χεῖρα κατεφίλουν, καὶ πολλῶν σωτῆρα καὶ εὐεργέτην ἂν ἐνόμιζον, οὐ μόνον διὰ τὴν γεγε- C νημένην ὑπὸ τοῦ πολέμου φθορὰν ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, καὶ τὴν μεγάλην κακοπραγίαν τῶν Ῥωμαίων ἧς αἰτιώτατον εἶναι ὑπελάμβανον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ Σαβωΐας ὢν τῆς πατρῴας ἀρχῆς τῇ βασιλίδι, φίλτρον τι τρέφω πρὸς τοὺς ἐκείνης παῖδας διὰ τὴν ἐκ τοῦ γένους κοινωνίαν, καὶ πρὸς τὴν κακοπραγίαν καὶ αὐτὸς συνάχθομαι. Καίτοι γε οὐ παρὰ τῶν φίλων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μάλιστά σοι πολεμούντων, πολλοὺς καὶ θαυμασίους ἐπαίνους ἤκουον διεξιόντων, καὶ τήν τε φύσιν ὡς θαυμασίαν, καὶ τὴν ἄσκησιν ἐξαιρόντων τὴν πρὸς τὰ καλὰ, ὡς πολλῷ τῷ μέσῳ τοὺς ἄλλους ὑπερβέβληκε Ῥωμαίους, οἷς οὐκ ἐνόμιζον προσέχειν δεῖν, τοῖς μὲν διὰ φιλίαν, τοῖς δὲ δι' ἔχθραν ἀμφοτέροις ψευδομένοις. Ἔστι γὰρ ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ πολεμοῦντες αὔξουσι τοῖς ἐγ- D κωμίοις τοὺς ἐχθροὺς, ἵν' ἢ ἡττηθέντες ὑπὸ μεγάλων, ἢ νικήσαντες, μέγιστα δόξωσι κατωρθωκέναι.

Jacobi Pontani notæ.

(49) Vicisse magnos cur audem pariat, manifestum est cuilibet, sed victum esse a magnis cur honori est? Quia videntur ipsi non qualescunque fuisse, qui non a qualicunque aut potuerunt, aut debuerunt vinci atque occidi. Itaque putat Lauso gloriæ apud posteros fore Æneas lib. x. *Æneid.* quod ab Ænea interemptus sit :

Hos tamen infelix miseram solabere mortem :
Æneæ magni dextra cadis.

In quem versum lege quæ multa in symbolis nostris adduximus.

Νυνὶ δέ μοι τοὐναντίον ἅπαν περιέστη. Τοῖς τε γὰρ ἐγκωμιάζουσιν ἐκείνοις οὐκ ὀλίγα μέμφομαι, ὡς τὸ πολὺ συγκρύπτουσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐμαυτῷ τῆς ἀκρισίας. Καὶ δὴ μεταβαλὼν ἀντὶ ἐχθροῦ καὶ κατηγόρου, τῶν τε μάλιστα γεγένημαι φιλούντων, καὶ πολλῶν καὶ θαυμασίων τῶν ἐπαίνων κρίνων ἄξιον, οὐ παρὰ Ῥωμαίοις διατρίβων, ἀλλὰ καὶ γενόμενος εἰς Ἰταλίαν, ὥσπερ μετ' ὀλίγον οἴομαι, τὴν προσοῦσαν μεγαλοφυΐαν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην, καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα πρὸς τὰ καλὰ κηρύξω πᾶσι φανερῶς. Περὶ μὲν οὖν τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ἁπάντων ὡς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἄχρι νῦν οὐδεμίαν πρόφασιν αὐτὸς παρέσχες, ἀλλ' ἄκων ἐπὶ ταῦτα πρὸς τῶν πολεμούντων συνωθῆς, πέπεισμαί τε ἀκριβῶς, καὶ πρὸς ἄλλους ὑπὲρ σοῦ διαλεχθείην ἂν αὐτός. Ἐπεὶ δ' αὐτὸς ἐκέλευσας περὶ πάντων, ὧν ἂν θέλοιμεν πυνθάνεσθαι σου ἀδεῶς, τί περὶ τῆς εἰρήνης νῦν διανοῇ; ἆρ' ἑτοίμως ἔχεις πρὸς αὐτήν, εἴ τινος ἐπιεικοῦς ἀπολογίας τύχοις, ἢ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀγνωμοσύνην παντάπασιν ἀπέγνως πρὸς τὰς διαλύσεις καὶ αὐτός; Βασιλεὺς δὲ αὐτὸν τῆς τε παῤῥησίας ἐπαινέσας, καὶ τῆς περὶ τὰ πράγματα ἀδόλου διαίτης καὶ δικαίας, καὶ ἀντιφιλεῖν αὐτὸν καὶ αὐτὸς εἰπὼν διὰ τὴν προσοῦσαν σύνεσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν τὴν πρὸς τὰ καλά, εἶτα ἀπεκρίνατο καὶ περὶ τῆς εἰρήνης, ὡς ἐπ' ἐκείνοις εἴη τοῖς πολεμοῦσι καὶ ἡ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης αἵρεσις. Αὐτόν τε γὰρ συνθήσεσθαι ῥᾷστα πρὸς τὰς διαλύσεις ἂν ἐθέλωσιν ἐκεῖνοι, καὶ πολεμήσειν κατὰ δύναμιν, ἂν ἐκεῖνοι τὰ δίκαια μὴ θέλωσι ποιεῖν. Ἐκεῖνοι γὰρ πρότεροι πολέμου ἦρξαν διαβαλόντες καὶ συκοφαντήσαντες, καὶ τήν τε μητέρα ὀλίγου δεῖν ἀπέκτειναν αὐτοχειρίᾳ, ἐν δεσμωτηρίῳ νοσοῦσαν προνοίας ἀξιώσαντες μηδεμιᾶς, καὶ τὸν υἱὸν οὔπω δώδεκα ἔτη γεγονότα, καὶ μηδὲν αὐτοὺς ἠδικηκότα, διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ ἀπέχθειαν, ὑπὸ δεσμοῖς κατέστησαν τοσοῦτον χρόνον, καὶ τοὺς φίλους ἅπαντας διέφθειραν καὶ τοὺς οἰκείους· καὶ οὐδὲν ἀπέλιπον παροινίας οὐδὲ ὕβρεως. Ἐῶ γὰρ λέγειν τὴν τοσούτου πλούτου διαρπαγὴν ἐμοῦ τε καὶ τῶν συγγενῶν, οὓς ἔδει τοσαύτην κακίαν συνειδότας ἑαυτοῖς, καὶ ὡς τῆς ἀμυθήτου φθορᾶς Ῥωμαίων αἰτιώτατοι γεγένηνται, ἔλεον τῶν ὁσημέραι διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν καὶ μοχθηρίαν λαβόντας κτεινομένων, πρώτους τῇ εἰρήνῃ προσδραμεῖν, καὶ τὸν πόλεμον σπουδάζειν καταλύειν. Ἐπεὶ δ' ἐκείνοις οὐδενὸς ἑτέρου μέλει, ἢ τοῦ τῶν πραγμάτων μόνων ἀρχὴν ἄν τινα περιλειφθῶσι, τῶν δ' ἀρχομένων οὐδεμίαν πρόνοιαν ποιοῦνται, ὥσπερ ἐξαρχῆς αὐτὸς ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας πάντα ἐπραγματευόμην, οὕτω καὶ νῦν ἃ πᾶσι μέλλει κοινῇ συνοίσειν πάντα ἐρῶ. Ἐξέσται δὲ αὐτοῖς, ἢ αἱρεῖσθαι τὰ βελτίω ἂν πρόνοιάν τινα ποιῶνται τοῦ κοινοῦ, ἢ τὸν πόλεμον ἀσπάζεσθαι ἂν τῶν ἄλλων πάντων ἃ νομίζουσιν αὐτοῖς ἰδίᾳ διαφέρειν προτιμῶσι. Φημὶ τοίνυν, ὡς ἐὰν μὲν ἐθελήσωσι βασιλέα δέχεσθαι, καὶ τοῖς παισὶ συνάρχοντα βασιλέως, οὐδ' αὐτὸν πολυπραγμονήσειν μηδὲν περὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον γεγενημένων· ἀλλ' ἀμνηστίαν τε αὐτοῖς παρέξειν τῶν κακῶν, καὶ τῶν ἡρπασμένων μηδενὸς ἀποστερήσειν, ἄν τε τῶν οἰκείων ὦσιν ἢ τῶν φίλων,

A dicii exprobro. Et jam immutatus, ex inimico et accusatore evasi amicissimus, teque præclaris dignum laudibus judico: nec solum quandiu apud Romanos sum, sed in Italia quoque, quo brevi me profecturum opinor, altitudinem et æquitatem animi tui, et ad res egregias naturam idoneam apud omnes palam deprædicabo. Quod igitur ad bellum attinet, a principio hucusque nullam penitus causam ipse præbuisti, **638** sed invitus ab hostibus ad arma compulsus es; quod mihi plane persuadeo, et id apud alios pro te confiteri non dubitabo. Quia vero de omnibus quæ vellemus libere interrogari te jussisti, quis est, quæso, tuus nunc de pace sensus? an si illi æquum respondeant, prompte eam coles? an eorum improbitas facit, ut pa- B cificationis spem omnem repudies? Imperator libertatem viri, integrumque ac verum de rebus judicium laudans, et se propter prudentiam et ingenium ad virtutem natum redamare illum testificans, respondet, belli et pacis electionem in arbitrio bellantium consistere. Nam se quidem facillime ad compositionem consensurum, si ipsis libeat, et pugnaturum pro viribus, si iidem jus fasque contempserint. Ipsos quippe, calumniis et mendaciis indulgentes, bellum orsos, matremque suam in carcere ægrotantem nulla cura dignatos, tantum non suamet manu occidisse: et filium duodennem, qui nihil in eos peccaverat, odio patris tandiu in vinculis retinuisse: et amicos ac propinquos omnes C sustulisse, quamque potuerint, petulantissime et contumeliosissime se gessisse. Taceo enim, inquit, tantarum opum, et mearum, et cognatorum direptionem. Quos oportebat tantorum scelerum conscientia stimulatos, et Romanos ob calamitates incredibiles, eorum opera illatas (propter quorum nequitiam et improbitatem quot die trucidantur), miseratos, primos pacem amplecti, et studere bellum disjicere. Quoniam autem aliud non cogitant, quam ut soli rerum dominentur (si modo aliquid rerum relictum est), subditosque nullo loco ducunt, ego quemadmodum inde a primordio ad communem salutem omne meum studium laboremque contuli: sic et nunc quæ omnibus profutura sint, omnia edicam. E quibus licebit illis aut meliora eligere, si uni- D versitati consultum velint, aut bellum accipere, si id privatis utilitatibus suis omnibus anteponendum sentiunt. Aio itaque, si voluerint me imperatorem et filiorum defuncti collegam pati, non sollicite inquisiturum in ea, quæ bello præterito commissa sunt, sed injurias oblivione sempiterna deleturum, et spoliis suis ac præda nullum privaturum, sive ea familiarium, sive amicorum, sive cognatorum fuerit; neque ablaturum, quæ ipsis bello ardente Augusta donaverit, vel honores, si præter dignitatem ac meritum collati videantur, vel possessiones, **639** sive illæ publicæ erant, sive ad me privatim pertinebant: verum æqui bonique facturum omnia, neque unquam cum eorum damno bellicas offensiones vindicaturum. Quodsi hoc nec justum nec feren-

dum censuerint, totum negotium judicio permissurum. Judicibus autem aliis non utar, nisi ipsa imperatrice, patriarcha, monachis et delectis episcopis, et Romanis, si qui supersunt, optimatibus : imo vero etiam cujuscunque reipublicæ viris prudentioribus Et si quidem iniquus, perjurus et insidiator comperiar, quod isti dictitant, sceleribus meis non aliud supplicium, quam mortem ingloriam et infamem irrogari volo. Si hanc damnationem aversantur, crudele ducentes, in hominem sententiam capitalem ferre: at ego ipse ante judicium atrum adversus me calculum dabo, ut ipsi, postquam convictus fuero, supplicii hujus reprehensione vacent. Sin autem potius alia omnia constiterint, non me simpliciter ac temere affirmante, sed dicta mea evidentibus testimoniis confirmante, non quidem petitis a mearum partium studiosis (ne mihi gratificari existimentur), verum ab illis, quos ipsi toto bello adjutores habuerunt, imo vero ab ipsa imperatrice et patriarcha, qui cum pluribus mihi testes erunt (non enim negare poterunt, quæ mihi perspicue commandaverint), justitiæ consentaneum erit, ut qui criminationibus et insidiis nefarie me appetiverunt, easdem pœnas suscipiant. Verumtamen ego quemadmodum in aliis, sic in his desiderio quodam gloriæ me quidem causa cadentem morte multandum pronuntio : sin ipsi litem perdiderint, nihil eos molestum pati postulo, nisi hoc unum, ut sycophantæ et criminatores cognoscantur, et me absolutum, imperatorem, filiorumque defuncti collegam a Romanis palam proclamari. Sin autem vel cum veste imperatoria ad judicium occursurum metuunt, vel cum exercitu Byzantium ingressurum suspicantur, ego illos hoc angore liberabo. Nam positis insignibus imperatoriis, ornatu privati, denis duntaxat comitibus intrabo. Communis enim boni causa, et ut Romanos, qui mihi sunt charissimi, a belli detrimentis vindicem (quanquam sycophantæ isti et hic obtrectent, dicantque me ipsorum hostem et perditorem esse), non talia modo, sed longe etiam odiosiora alacriter decrevi sustinere: præsertim cum id celebritati meæ nec tantillum nociturum sit. **640** Si enim judicio victus occidar, nulla ad me ex imperatorio schemate redibit utilitas. Sin accusatores pessum dedero, nihil triste erit, cum ad breve tempus deposuisse, quem mox majore cum honore, et applausu, omniumque suffragiis recepturus sim. Neque enim noctibus singulis, quando cubitum concedo, ex ejus depositione aut tristitiam aut dedecus aliquod sentio. Idcirco nec modo super amictu plura loquar, paratus facere quod illis placuerit. Quod si semel invidia et odio mei præpediti, horum nihil putant sufficere, neque ulla sponsione conditioneve me imperatorem esse sinunt, sed semel statuerunt me rejicere, perdereque omnia, quam mihi subesse malunt : etsi ita insanientes contemnere oportebat, tamen ne communem salutem studio vitæ meæ servandæ neglexisse videar,

A ἢ τῶν συγγενῶν. Ἔτι τε οὐδ' ὧν αὐτοῖς ἡ βασιλὶς παρέσχετο κατὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον, οὔτε τῶν τιμῶν ἂν δοκῶσι παρ' ἀξίαν, οὔτε τῶν κτήσεων, εἴτε ἐκ τῶν δημοσίων ἦσαν, ἢ τῶν ἐμοὶ προσηκουσῶν· ἀλλὰ πάντα στέργειν, καὶ μηδεμίαν αὐτοῖς μηδέποτε βλάβην ἐπάγειν, ἀμυνόμενον τῶν κατὰ τὸν πόλεμον κακῶν. Εἰ δὲ τοῦτ' αὐτοῖς μήτε δίκαιον εἶναι φαίνεται, μήτε ἀνεκτὸν, πάντα ἐπιτρέψομεν τῇ δίκῃ. Χρήσομαι δὲ οὐχ ἑτέροις δικασταῖς τισιν, ἀλλ' αὐτῇ βασιλίδι καὶ πατριάρχῃ, καὶ τῶν τε μοναχῶν καὶ ἐπισκόπων τοῖς λογάσι, καὶ τῶν Ῥωμαίων, εἴ τινες ἔτι κατελείφθησαν, τοῖς ἀρίστοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἑκασταχοῦ πολιτειῶν τοῖς συνετωτέροις. Κἂν μὲν αὐτὸς ἀδικῶν καὶ ἐπιορκῶν, καὶ βασιλέως τοῖς παισὶ φαίνωμαι ἐπιβουλεύων,
B ὥσπερ οὗτοι κατηγόρησαν, μηδεμίαν ἄλλην εἶναι τῆς ἀδικίας τιμωρίαν, ἢ θάνατον ἄτιμον καὶ ἀκλεᾶ. Εἰ δ' αὐτοὶ τὴν τοιαύτην καταδίκην παραιτοῦνται, ἀπηνὲς εἶναι νομίζοντες ἀνθρώπου θάνατον καταψηφίζεσθαι, ἀλλ' αὐτὸς κατ' ἐμαυτοῦ καὶ πρὶν γενέσθαι τὴν δίκην, κυρώσω τὴν ψῆφον, ἵν' αὐτοὶ μετὰ τὸ τοῖς ἀδικήμασιν ἁλῶναι, μηδεμίαν περὶ τῆς τιμωρίας μέμψιν ἔχωσιν. Ἂν δ' αὐτοὶ τἀναντία πάντα φαίνωνται, οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ, ἀλλὰ τῶν λεγομένων μαρτυρίας ἐναργεῖς ἐμοῦ παράγοντος, οὐ παρὰ τῶν ᾑρημένων τὰ ἡμέτερα, ἵνα μὴ χαρίζεσθαι ἐμοὶ δοκῶσιν, ἀλλ' οἷς αὐτοὶ συνεργοῖς παρὰ πάντα τὸν πόλεμον ἐχρῶντο, μᾶλλον δὲ αὐτῆς βασιλίδος καὶ πατριάρχου τοῖς πλείοσιν ἐμοὶ συμμαρτυρούντων.
C Οὐ γὰρ ἂν δύναιντο ἔξαρνοι γίνεσθαι πρὸς ἃ ἐμοὶ συνίσασι σαφῶς, δίκαιον μὲν τοὺς σεσυκοφαντηκότας καὶ ἐπιβουλεύσαντας ἀδίκως, καὶ τοσούτων κακῶν αἰτίους Ῥωμαίοις γενομένους, τὰ ἴσα πάσχειν ἂν ἡττῶνται. Ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις κἀν τούτοις φιλοτιμίαν τινὰ ἐπιδεικνύμενος, ἐμὲ μὲν ἡττώμενον τιμῶμαι ἀποθνήσκειν· ἂν δ' αὐτοὶ ἁλίσκωνται, μηδὲν ὑπομένειν ἀηδές· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον συκοφάνταις ἀποδείκνυσθαι, ἐμὲ δὲ μετὰ τὴν νίκην, βασιλέα κοινῇ ἀνακηρύττεσθαι ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ συνάρχοντα βασιλέως τοῖς παισίν. Εἰ δὲ τὸ βασιλικὴν ἐσθῆτα ἔχοντα δεδοίκασι πρὸς τὴν δίκην ἀπαντᾷν, ἢ τὸ στρατιὰν ἔχοντα ὑποπτεύουσιν εἰς Βυζάντιον ἐλθεῖν, ἐγὼ καὶ ταύτας ἰάσομαι τὰς ἀπορίας. Οὐ πλείους γὰρ ἔχων εἰσελεύσομαι τῶν δέκα,
D τά τε βασιλικὰ ἐπίσημα ἀποθέμενος, ἰδιωτικὴν μεταμφιάσομαι σκευήν. Τοῦ κοινῇ γὰρ ἕνεκα λυσιτελοῦντος, καὶ τοῦ Ῥωμαίους τῶν ἐκ τοῦ πολέμου δεινῶν ἀπαλλαγῆναι, οὓς ἐγὼ μάλιστα φιλῶ, κἂν οἱ συκοφάνται οὗτοι καὶ πρὸς τοῦτο διαβάλλουσι, μισεῖν φάσκοντες καὶ πολεμεῖν αὐτοῖς καὶ διαφθείρειν, οὐ μόνον τοιαῦτα καὶ ἐπαχθέστερα δὲ πολλῷ προθύμως ὑπομένειν ἔγνωκα· ἄλλως θ' ὅτι οὐδὲ πρὸς τὴν εὐδοξίαν ἐμοὶ τοῦτο οὐδ' ὀλίγα λυμανεῖται. Ἂν μὲν γὰρ ἡττώμενος ἀποθνήσκω, οὐδεμία ὄνησις ἐκ τοῦ βασιλικὴν ἐσθῆτα ἔχειν περιέσται· ἂν δὲ τῶν κατηγορούντων κρείττων φαίνωμαι, οὐδὲν λυπήσει τὸ ἀποθέσθαι πρὸς βραχὺ, μέλλοντα ὀλίγῳ ὕστερον αὖθις ἀναλαμβάνειν μετὰ πλείονος τῆς δόξης, καὶ τῆς εὐφημίας, καὶ τῆς ψήφου τῆς κοινῆς. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ

νυκτὸς ἑκάστης ἀποτιθέμενος ἐπὶ τῷ κατακλίνεσθαι, A οὔτ' ἀνίας οὔτε ἀδοξίας αἰσθάνομαί τινος. Διόπερ οὐδὲ νῦν περὶ τῆς σκευῆς μακρὸν ποιήσομαι τὸν λόγον· ἀλλ' ὡς ἂν αὐτοῖς ἀρέσκῃ πράττειν ἕτοιμος ἐγώ. Εἰ δὲ καθάπαξ ἁλόντες τῷ φθόνῳ καὶ τῷ ἔχθει τῷ πρὸς ἐμὲ, τούτων μὲν οὐδὲν ἡγοῦνται ἐξαρκεῖν, οὐδὲ ἐπ' οὐδεμιᾷ προκλήσει βασιλέα δέχονται, ἀλλὰ καθάπαξ ἀπεγνώκασι πρὸς τοῦτο, καὶ πάντων μᾶλλον ἀπώλειαν καταψηφίζεσθαι αἱροῦνται, ἢ ἐμοὶ δουλεύειν ὑπομένειν, ἐκείνων μὲν οὐδένα λόγον ἐχρῆν ποιεῖσθαι οὕτω μαινομένων. Τῆς δὲ κοινῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας ἕνεκα, ἵνα μὴ δοκῶ καταπροΐεσθαι φιλοψυχῶν αὐτὸς, ἑκοντὶ αἱροῦμαι ἀποθνήσκειν. Οὐδὲ γὰρ ἀποδέει τούτου τὸ τὴν ἀρχὴν ἀποθέμενον ὅσην ἔχω, καὶ τὰς πόλεις παραδόντα καὶ τὴν στρατιὰν, αὐτὸν ἐν ἰδιώτου σχήματι ἀφανείᾳ πολλῇ B συζῇν ἐν γωνίᾳ παραδύσαντά τινι. Πλὴν οὐχ ἁπλῶς καὶ τοῦτο, οὐδὲ λόγου τοῦ προσήκοντος ἐκτὸς, ὡς δοκεῖν τοῖς τε Ῥωμαίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ὅτι ἀδικῶν καὶ ἐπιορκῶν, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντέχειν πρὸς τὸν πόλεμον, δείσας παρεχώρησα τῆς ἀρχῆς αὐτοῖς, τὸ ζῇν ἀκλεῶς τῆς μετ' εὐκλείας προτιμήσας τελευτῆς· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ψήφισμα βούλομαι γενέσθαι καὶ πρόγραμμα κοινὸν τῆς τε Ἐκκλησίας καὶ συγκλήτου, καὶ συμπάντων κοινῇ Ῥωμαίων, ὡς οὐκ ἀδικῶν οὐδὲ ἐπιορκῶν, οὐδὲ κακὸς περὶ τοὺς βασιλέως τοῦ φίλου παῖδας ἐλεγχθεὶς, ἀλλὰ τοῦ κοινῇ τῆς σωτηρίας ἕνεκα ἀπέστην τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ λελύσθαι τοὺς ἐμφυλίους ὑφ' ὧν διαφθείρονται πολέμους. Ἔπειτα τοὺς ἐν δεσμω- C τηρίοις πάντας διὰ τὴν εἰς ἐμὲ κατεχομένους εὔνοιαν ἀφεῖναι τῶν δεσμῶν, καὶ τὴν οὐσίαν ἀποδοῦναι ὅσης ἀπεστέρησαν, καὶ πρὸς τοὺς παῖδας τῶν ἀποθανόντων ποιεῖν ὁμοίως. Ἄτοπον γὰρ τῶν μὲν συμφορῶν καὶ τῶν δυστυχημάτων αἴτιον αὐτοῖς ὀφθῆναι, πρὸς δὲ τὸ πρὸς τὴν ἀρχαίαν μηδὲν φροντίσαι τύχην ἐπανελθεῖν. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοῖς συνοῦσι, καὶ συγκλητικοῖς καὶ στρατιώταις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς προσήκουσιν ἐμοὶ καθ' αἷμα, πρῶτον μὲν πίστεις δι' ὅρκων δοῦναι, ὡς οὐδὲν κακώσουσιν, ἀμυνόμενοι τῆς εἰς ἐμὲ εὐνοίας. Ἔπειτα δὲ καὶ τούτοις ἀποδοῦναι ἃ ἀφῄρηνται καὶ χρήματα καὶ κτήσεις· πρὸς τούτοις δὲ καὶ προνοίας ἕκαστον ἀξιῶσαι πρὸς ἀξίαν. Εἰ μὲν γὰρ ἔμελλον εἶναι βασιλεὺς αὐτὸς, ἀξίως ἂν τῶν πόνων ἠμειψάμην, καὶ οὐκ ἂν ἐκείνων ἐδεήθην προνοεῖν αὐτῶν· ἐπεὶ δ' ἑκὼν εἶναι παραιτοῦμαι, δίκαιον αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ τε ὁμοῦ καὶ εὐπορίᾳ τῶν πρὸς τὸν βίον ἀπολιπεῖν· κἂν ταῦτα γένηται ὥσπερ ἀξιῶ, τὴν βασιλείαν ἀποθέμενος αὐτὸς, καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὰς πόλεις παραδοὺς, ἢ πρὸς Ἄθῳ τῷ ἱερῷ, ἢ πρὸς ἑτέρῳ μέρει τῆς Ῥωμαίων γῆς· οὐ γὰρ αἱροῦμαι ὑπερόριος εἶναι ἐφ' ἑτέρας· ἀφανείᾳ συζήσω τὸν πάντα βίον κατ' ἐμαυτὸν διάγων, ὅπως ἂν οἷός τε ὦ.

mortem ultro eligo; nihilo enim minus est quam mori, deposito imperio quantum ego habeo, et urbibus exercituque traditis, privato habitu obscurum plane et in angulum quempiam se compingentem vivere. Cæterum non istuc absolute, ac præter rationem, ut scilicet a Romanis, et Græcis, ac barbaris tanquam injurius, ac perjurus, belloque impotens, imperium reliquisse, et vitam inhonoram gloriosæ morti antetulisse existimer: sed primum quidem decretum fieri postulo, tabulasque proponi publicas, Ecclesiæ, senatus, Romanorumque omnium nomine, non me ut improbum, neque perjurum, neque insidiatorem imperatoris, amici mei, liberorum, sed ut bellum civile communi saluti tam perniliosum tolleretur, abdicasse. Deinde B omnes, qui quod mihi favent, carcere detinentur, dimitti, et ablatas facultates ipsis eorumque liberis restitui. Absurdum enim, cum te illis miseriarum et incommodorum causam inficiari nequeas, quo pristinum statum recuperent, nihil laborare. Præterea iis qui mecum sunt et illustribus, et militibus, et aliis consanguineis meis juramento fidem dari, propter studium in me nihil adversum perpessuros: atque etiam his et pecunias et possessiones ereptas reddi. Ad hæc quemque pro dignitate curari. Si enim imperator fierem, ipse eos pro eo ac mererentur munerarem, nec eorum curam haberi peterem. **641** Quia vero de jure meo sponte decedo, eos securos, cum abundanti rerum C ad vitam degendam necessariarum subsidio, relinquere justum est. Hæc si fiant (et ea fieri æquum judico), imperio et administratione depositis, et civitatibus restitutis, aut ad sanctum montem Atho, aut ad aliam partem Romani soli (nolo enim in peregrina terra exsulare), quod reliquum est annorum meorum, obscurus et ignotus, mihi soli, quantum potero, vivens traducam.

CAPUT LXXXIV.

Orationem imperatoris laudat Aregus, responsumque accipit, Byzantium dicta renuntianda. Ejus precibus imperator cum exercitu recedit. Aregus Byzantii litteras reddit, de pace principes appellat. Apocauchus arma Byzantiis et preces indicit, se cum Cantacuzeno congressurum simulat, re infecta in urbem redit. Oppida quædam capit imperator. Præsidiariorum excursiones. Epistola Apocauchi et patriarchæ ad Cantacuzenum, de abdicatione et servando promisso. Aregus monachus Græci sermonis ignarus deluditur. Imperator epistolam quam ferebat ei interpretatur: ille stomachatur. Imperator quoque in illos ut mendaces et sycophantas invehitur, cœlestemque illis vindictam minatur.

Τοιαῦτα μὲν βασιλεὺς πρὸς τὸν Ἀρῆγον διειλέχθη D περὶ τῆς εἰρήνης. Ἐκεῖνος δὲ μέχρι πολλοῦ κάτω νεύων, ἐθαύμαζε σιγῇ τὴν καλοκαγαθίαν βασιλέως, καὶ ὥσπερ ἐξεπέπληκτο πρὸς τὸ μέγεθος τῶν εἰρημένων. Ἔπειτα ἀνενεγκὼν, Ὡς μὲν οὐδὲν ἐνέλιπες,

Hæc imperator Arego de pace sciscitanti. Ille diu terram intuens, tacitusque integritatem ejus admirans, tam singulari oratione velut attonitus, sic deinde ora resolvit: Quam nulla pars neque humanitatis, neque justitiæ sermoni huic tuo defuit,

adeo, ut nec impudentissimus quidquam possit carpere! Quæ autem de pace disseruisti, scire aveo, nobisne tantum ut amicis dixeris, an etiam ad aures Byzantiorum perferri velis, si forte et illos utile consilium suscipere, et tantis populi Romani calamitatibus finem imponere contingat. Imperator dicta ab se Constantinopolim renuntiari in rem fore censet; quæ ut ad fidem plus ponderis habeant, litteris quoque comprehendi mandat, quibus rubrica subscribit, et sigillum aureum, pro argumento, se ibi scripta constanter sineque ulla dubitatione servaturum, appendi jubet. Aregus instrumentum manu tenens, et amplas imperatori, ut maximo beneficio ornatus, gratias agens, jamque abituriens, ut abducat exercitum rogat: pacem enim ad deliberationem non paucos dies requirere, et militem non posse quiescere, sed omnia interea incursionibus vastaturum. Quod si ipse responsionem opperiens illic sedeat, periculum fore, ne pace confecta, nihil eorum restet, quorum gratia pacem fieri concupiverit. Imperator et hoc et si quid 642 etiam majus peteret, prompte facturum recepit, et tertio post die collecto in unum milite (erat enim ad prædas agendas dispersus), castra moturum. Sic Aregus ei valedicens, cum litteris discessit, quas in palatio patriarchæ magnoque duci reddidit: ac de pace eos allocutus, monuit, imperatori et Romanis iniquissimos fore, nisi una aliqua conditione ad compositionem moverentur. Verum illi hominem dextre submovent, paulo post ad legationem ejus responsuros autumantes. Magnus dux intelligens ex Arego, imperatorem luce tertia abducturum copias, Byzantinis promiscue bellum in Cantacuzenum denuntiat, ipseque se comparat, et exercitum conscribit. Omnibus autem sacris domibus et monasteriis, omnique generi et gradui sacerdotum preces ad divinum Numen cum perfido desertore conflicturis placandum indicit. Et ille quidem diem illum et insequentem totum se comparando consumpsit. Tertio die, hora prandii, ut a speculatoribus imperatorem desperabundum discedere audivit (stabat enim promissis), portis reclusis, cum effrenato ac temerario impetu se effundens, equitatum ac peditatum ante muros disponit. Ubi speculatores quos ad speculandum miserat reversi, diluculo illos ultra abiisse retulerunt, se frustratum doluit, valdeque ob tarditatem et moram se incusans, et incredibiliter indignans, patriarchæ significat, Cantacuzenum, præcipientem adventum suum, et illi se imparem scientem, multo mane aufugisse, quæritque quid fieri placeat, quandoquidem hostes fugam arripuissent. Respondet patriarcha: Fugit impius, nemine persequente; vince, et amplius vince; jubetque, ut hostibus longe superiores reverti: et ille mœstus, quia conflictu exciderat, revertitur. Imperator, quia quod gerebatur latere eum non poterat, multis Byzantio in dies nuntiantibus, Rhegium et Athyram, et Damocraniam, et

A εἶπεν, οὔτε ἀγνωμοσύνης, οὔτε δικαιοσύνης ἐν τοῖς εἰρημένοις, οὐδὲ τὸν σφόδρα ἀναισχυντοῦντα οἴεσθαι δυνήσεσθαι ἀντειπεῖν. Ἃ δὲ αὐτῷ περὶ τῆς εἰρήνης εἴρηται εἰδέναι βούλεσθαι, εἰ πρὸς αὐτοὺς ὡς ἐπιτηδείους μόνον διειλέχθη, ἢ εἰ βούλοιτο μηνύεσθαι καὶ τοῖς ἐν Βυζαντίῳ, εἴ πως γένοιτο κἀκείνους τῶν δεόντων σκεψαμένους τι, τῶν μεγάλων συμφορῶν Ῥωμαίους ἀπαλλάττειν. Βασιλεὺς δὲ ἀπαγγέλλειν τε ἐκέλευε καὶ προὔργου παντός· ἵνα δὲ μᾶλλον βέβαια δοκῇ τὰ εἰρημένα καὶ πιστὰ, ἐκέλευε καὶ γράφειν· καὶ ἐπεὶ γεγραμμένα ἦσαν πάντα ὅσα διειλέχθη, ἐρυθραῖς ὑπεσημαίνετο ὑπογραφαῖς, καὶ σφραγῖδα χρυσῆν ἐκέλευεν αἰωρεῖν, δεῖγμα τοῦ φυλάξειν τὰ γεγραμμένα βεβαίως καὶ ἀναμφιβόλως. Ἀρῆγος δὲ ἐπεὶ τὰ γράμματα εἶχεν ἐν χερσὶ, πολ-

B λὰς βασιλεῖ χάριτας ὁμολογῶν, ὡς τὰ μέγιστα εὐηργετημένος, καὶ μέλλων ἤδη ἀπιέναι, ἐδεῖτο βασιλέως ἀπαγαγεῖν τὴν στρατιάν· τὴν μὲν γὰρ εἰρήνην οὐκ ὀλίγων ἡμερῶν δεήσεσθαι πρὸς διάσκεψιν· τὴν στρατιὰν δὲ ἠρεμεῖν μὴ δύνασθαι, ἀλλὰ πάντα ἐπιέναι καὶ διαφθείρειν. Εἰ δὴ αὐτὸς τὴν ἀπολογίαν περιμένων ἐνταῦθα καθεδεῖται, κινδυνεύσειν μετὰ τὴν εἰρήνην ὑπολείπεσθαι οὐδὲν περὶ οὗ ἂν δόξειε γενέσθαι ἡ εἰρήνη. Βασιλεὺς δὲ τοῦτό τε καὶ εἴ τι μεῖζον ἕτερον αὐτοῦ αἰτοῦντος πρόθυμος εἶναι ἔφασκε ποιεῖν, καὶ ἐπηγγέλλετο ὡς ἐς τρίτην ἐξ ἐκείνης πάσης γενομένης ἐν ταυτῷ τῆς στρατιᾶς (διεσκέδαστο γὰρ ἐπὶ τὴν λείαν), ἀναστήσων τὸ στρατόπεδον. Οὕτω μὲν οὖν Ἀρῆγος βασιλεῖ συνταξάμενος, ἔχων καὶ τὰ γράμ-

C ματα, ἀπεχώρει. Καὶ γενόμενος ἐν βασιλείοις, τά τε γράμματα παρείχετο πατριάρχῃ καὶ μεγάλῳ δουκὶ, καὶ περὶ εἰρήνης διειλέχθη πρὸς αὐτοὺς, πολλὰ ἀδικήσειν φάσκων καὶ βασιλέα καὶ Ῥωμαίους, εἰ μὴ ἐπὶ μιᾷ τινι προκλήσει πεισθεῖεν διαλύεσθαι. Ἐκεῖνον μὲν οὖν εὐφυῶς ἀπεσκευάσαντο, φάμενοι ὀλίγῳ ὕστερον ἀποκρινεῖσθαι περὶ ὧν ἐπρέσβευε. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας, ἐπεὶ πύθοιτο βασιλέα παρὰ Ἀρήγου εἰς τρίτην ἡμέραν ἀπάξοντα τὴν στρατιὰν, πᾶσι Βυζαντίοις πόλεμον κατήγγελλε πρὸς Καντακουζηνόν. Καὶ αὐτὸς παρεσκευάζετο δῆθεν, καὶ κατέλεγε τοὺς στρατιώτας, πᾶσι δὲ θείοις οἴκοις, καὶ φροντιστηρίοις ἱεροῖς, καὶ παντὶ γένει καὶ ἀξιώματι ἱερέων, παρήγγελλε λιτὰς ὡς τὸ Θεῖον ἱλεωσομένους τῷ ἀποστάτῃ συμβαλοῦσιν. Ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν,

D καὶ τὴν ἐπιοῦσαν πᾶσαν, παρασκευαζόμενος διήγαγεν. Ἐς τὴν τρίτην δὲ ἐν ἀρίστου τῇ ὥρᾳ, ἐπεὶ πύθοιτο παρὰ τῶν σκοπῶν βασιλέα ἀπηρκότα· ἐπλήρου γὰρ ἐκεῖνος τὰ ὑπεσχημένα· τὰς πύλας ἀνοίξας, ἐξεχεῖτο μεθ' ὁρμῆς τινος ἀσχέτου καὶ παραβόλου, καὶ συνέτασσε τήν τε ἱππικὴν καὶ τὴν πεζὴν δύναμιν πρὸ τῶν τειχῶν. Ὡς δὲ ἐπανῆκον οἱ σκοποὶ οὓς αὐτὸς προέπεμπε τοὺς πολεμίους δῆθεν κατασκεψομένους, καὶ ἀπήγγελον ἅμα πρωῒ ἐκείνους οἰχομένους, ἠνιᾶτο μὲν πρὸς τὴν ἀποτυχίαν, καὶ πολλὰ ἑαυτὸν τῆς βραδυτῆτος κατεμέμφετο καὶ τῆς τριβῆς, καὶ ἐδυσχέραινεν οὐκ ἀνεκτῶς. Πέμψας δὲ καὶ πρὸς πατριάρχην, ἐμήνυεν ὡς Καντακουζηνὸς αἰσθόμενος τὴν ἔφοδον, καὶ συνιδὼν ὡς οὐκ ἂν ὑποστησόμενος τὴν δύναμιν, ᾤχετο ἀποδρὰς ἅμα πρωῒ,

τί οὖν προσήκει πράττειν φυγῇ τῶν πολεμίων χρησαμένων. Πατριάρχης δὲ ἐμήνυε, Φεύγει ὁ ἀσεβὴς μηδενὸς διώκοντος· νικᾷ καὶ μὴ ὑπερνικᾷς, καὶ ἐκέλευεν ἀναστρέφειν πολλῷ τῶν πολεμίων κρείττους γενομένους. Καὶ ἀνέστρεφε λυπούμενος, ὅτι μὴ συμβαλεῖν ἐξεγένετο τοῖς πολεμίοις. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ μὴ ἀγνοεῖν τὰ πραττόμενα ἐνῆν, πολλῶν ἐκ Βυζαντίου ὁσημέραι μηνυόντων, τότε Ῥήγιον εἷλεν ἐξ ἐφόδου ἐπελθὼν καὶ Ἀθύραν, καὶ Δαμοκράνειαν, καὶ Σηλυμβρίαν. Κελεύσας δὲ Ἀπάμειαν φρούριόν τι κατεσκαμμένον τειχισθῆναι, καὶ στρατιὰν καταλιπὼν ἐν Ῥηγίῳ καὶ Ἀπαμείᾳ καὶ Ἐμπυρίτῃ, καὶ τῇ πρὸς τῇ Δέρκῃ λίμνῃ πόλει, ὡς ἂν ταῦτά τε φρουροῖεν ἐγγυτέρω Βυζαντίου τῶν ἄλλων ὄντα, καὶ ἐπεκδρομὰς ποιοῖντο συνεχεῖς κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ λῃστείας, τὴν ἄλλην ἔχων στρατιὰν αὐτὸς ἀνεχώρησεν εἰς Διδυμότειχον. Ἡ δὲ ἐν τοῖς φρουρίοις τούτοις στρατιὰ τὰ μέγιστα ἐκάκωσε Βυζαντίους, καὶ ὀλίγη οὖσα. Σχεδὸν γὰρ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν πάντα διέφθειρον καὶ ἐλῄζοντο, ἔχοντες καὶ Περσικὴν ὀλίγην δύναμιν ἀναμεμιγμένην μετ' αὐτῶν, οἳ πολλοὺς ἀπέκτεινον καὶ ἐξηνδραποδίζοντο, καὶ πρὸς ἕω ἀπεδίδοντο ἐπὶ δουλείᾳ, καὶ σχεδὸν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πάντα τὰ περὶ Βυζάντιον ἀοίκητα ὑπ' ἐκείνων ἀπεδείχθη. Πατριάρχης δὲ καὶ ὁ μέγας δοὺξ, εἰδότες ὡς Ἀρῆγο ἀπαιτήσει λόγον περὶ τῆς πρεσβείας, καὶ τὴν μὲν εἰρήνην ἀναφανδὸν αἰδούμενοι ἀπαγορεύειν, τρόπῳ δέ τινι σκεψάμενοι τὸν Λατῖνον ἀπατᾶν, ἵνα μὴ δοκοῖεν ἑκόντι τοῖς Ῥωμαίοις αἴτιοι αὐτοὶ καθίστασθαι τοσαύτης συμφορᾶς, πρὸς βασιλέα τὸν Καντακουζηνὸν ἔγραψαν τοιάδε· Ὡς ἡμεῖς πολύν τινα λόγον περὶ τοῦ μὴ Ῥωμαίους ὑπὸ τοῦ πολέμου διαφθείρεσθαι ποιούμενοι, ὀλίγῳ πρότερον ἐπέμψαμεν πρὸς σὲ πρεσβείαν, ἅπερ αὐτὸς πρὸς τὸν περιπόθητον καὶ γνησιώτατον τῷ βασιλεῖ τὸν μέγαν δοῦκα ᾔτησας ἐπαγγελλόμενοι ποιήσειν. Ταῦτά δὲ ἦν, ἀποθέμενον τὴν βασιλείαν, ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι, καὶ μηδὲν προσδοκᾷν πείσεσθαι δεινὸν διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τὴν πρὸς βασιλίδα, καὶ τὰς συμφορὰς ἃς ἐπήγαγες Ῥωμαίοις πολεμῶν. Σὺ δὲ, ὡς ἔοικεν, ἔτι φόνων καὶ αἱμάτων ὀρεγόμενος πλειόνων, καὶ τὰς συμφορὰς τοῖς ταλαιπώροις Ῥωμαίοις αὔξειν, ἵν' ἃ προείλου ἐξαρχῆς ἡττηθεὶς ὑπ' οὐδενὸς, εἰς τέλος δόξῃς ἀγαγεῖν, μεταβαλὼν, ἀπράκτους ἀπέπεμψας τοὺς πρέσβεις, ἠρνημένος ἃ ἐφθέγξω· τότε μὲν οὖν ἀνεξέλεγκτα ἐψεύσω φάσκων τὸν μέγαν δοῦκα εἰρηκέναι περὶ σοῦ μὴ ἀληθῆ. Νυνὶ δὲ οὐδεμίαν σοι τοιαύτην ἔξεστι καταφυγὴν εὑρεῖν, καὶ πρὸς ἀναβολὰς χωρεῖν τῶν εἰρημένων. Τά τε γὰρ γράμματα ἐλέγξουσι τὰ σὰ ὄντα παρ' ἡμῖν, καὶ ὁ πρεσβευτὴς Λατῖνος, ἀξιόχρεως ὢν πρὸς πίστιν· ἃ τοίνυν ἔγραψας αὐτὸς ὡς ἀποθήσῃ τε τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὰς ἀδίκως κατεχομένας καὶ τυραννουμένας πόλεις παραδώσεις, αὐτὸς δὲ μονάζοντος βίον ζήσεις ἐν Ἄθῳ τῷ ἱερῷ, ἢ ἄλλοθί που ὅπῃ ἂν δοκῇ καθ-

A Selybriam primo impetu cepit (50). Cumque Apameam castellum eversum reparari jussisset, et præsidiariam manum Rhegio, Apameæ, Empyritæ, et urbi apud Dercen lacum, his, inquam, locis Byzantio vicinioribus custodiendis, et excursionibus in agrum Byzantinum frequenter faciendis reliquisset, cum cætero agmine Didymotichum profectus est. Horum oppidorum præsidiarii, **643** etsi numero paucissimi, Byzantios tamen vexabant importunissime, omnia fere noctu et interdiu depopulantes ac devastantes: habebantque sibi admistos Persarum aliquot manipulos, qui multos occidebant, multos capiebant, et in Orientem pro servis vendebant, brevique tota pene Byzantium circumjacens regio in solitudinem ab illis redacta

B est. Porro patriarcha et magnus dux, non ignorantes Aregum responsum requisiturum, cum pacem aperte detrectare vererentur, via quadam per consultationem inventa, qua Latinum fallerent, ne Romanis scientes ac volentes ærumnas tam multas creare viderentur, Cantacuzeno in hæc verba scripserunt: Quandoquidem nobis vehementer curæ ac sollicitudini est, ne Romanis bello plurimum detrimentorum imponatur, pronuper ad te legatos misimus, pollicentes facturos, quæ tu a magno duce, imperatori dilectissimo fidelissimoque petivisti. Erant autem hæc, ut abdicato imperio tutus esses, et nihil pœnarum formidares, quod erga imperatricem tam infidus exstitisses, et bello Romanos

C tantopere afflixisses. Tu vero adhuc fundendi sanguinis, et calamitatum miseris Romanis augendarum cupidus, ut apparet, quo, quæ a principio inopte impulsu constituisti, ad finem perduxisse videaris, legatos mutata mente, et inficiatus quæ dixeras, infecta re dimisisti. Tum igitur improbabili mendacio magnum ducem non vera de te locutum affirmasti. Nunc autem tale effugium reperire, et dicta longius differre tibi non conceditur. Tuæ enim ad nos litteræ et legatus Latinus fide dignus te redarguent. Quæ ergo scripsisti, te imperio et administratione abiturum, oppidaque contra fas ac tyrannice occupata redditurum, et quietam monachi vitam in sacro monte Atho, aut ubi placuuerit exacturum, ea et nos probamus;

D nihilque restat, nisi diem præfinire tibi, quo urbes restituas. De republica autem, et de judicio constituendo, et de cura tuorum, tu sine cura esto; nos quippe ad hæc et perspicienda, et facienda quatenus commoda et justa sint, satis valemus. Scripta hac epistola, et subscriptionibus adjectis, Latino accersito, omnia quæque ipsi voluisset, quæque Cantacuzenus orasset, se præstitisse memorant, easque litteras, quibus tota pacis tractatio contineretur, exhibitas ei tradunt. **644** Ille litterarum Græcarum ac sermonis omnino expers, verbis eo-

Jacobi Pontani notæ.

(50) Post hæc verba in Græco codice parva lacuna est; fortasse plura oppida, aut unum saltem alterumve nominabantur.

rum ac subscriptionibus contentus, de æquitate Romanorum et sollicitudine multis verbis gratias agit, et cum epistola Didymotichum festinat. Convento salutatoque imperatore: En, inquit, advenio, de pace ferens tibi evangelia. Omnia enim quæ tute petebas, patriarcha, et magnus dux, cum cæteris optimatibus libenter annuerunt, et litteris ipsi quoque pacem firmam ratamque fecerunt. Quibus dictis epistolam porrexit. Qua lecta, imperator renidens: Legistine, inquit litteras, cum quibus tantum iter confecisti, an ita candide et incuriose amica tibi et a natura ingenita simplicitate usus, nesciens quid complecterentur, ad me illas attulisti? Illo respondente, non se rem altius discussisse, nec sibi suspectas fuisse, sed citra curiositatem, simpliciter verbis patriarchæ, ejusque et magni ducis et aliorum procerum subscriptionibus credidisse (quomodo etiam papæ merito faceret), cupidissime ac lætissime ad eum venisse, ut omnibus jam, quæ ille ardentissime optasset, consummatis atque perfectis, imperator cuncta sigillatim recenset, et scriptorum sententiam interpretatur. Monacho ad fallaciam stomachante, et illorum impudentiam malignitatemque obstupescente, non oportere admirari, ait imperator, neque dolere, se delusum, si ipse quidem veritatem in vita colere statuerit, illi vero mentiri, sycophantari, et fraudes componere tota vita studeant, sed ex his paucis maxime, etiam alia, quæ belli tempore contigissent, qualia sint, cognoscere; neque enim ab obitu imperatoris hucusque ab ulla, quantumvis enormi impostura mendacioque illos abstinuisse. Unde, inquit, imperatricem ab initio ad arma impulerunt, et usque hodie os ei sublinentes, pacem mecum facere non patiuntur. Illis itaque sic affectis, et bellum accendentibus, Deus tali proposito digna feret præmia, et Romani omnes non a me, sed ab illis bellum, interitum, servitutem manasse comperient. Gratiam autem veteratoribus illis habeo, cum te ad nos miserunt. Hæc ad Aregum super litteris imperator. Deinde iis quæ sunt amicorum inter se, vacatum est.

A ἡμενος, στεργομεν καὶ αὐτοὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο λείπεται, ἢ διδόναι προθεσμίαν καθ' ἣν ἡμῖν τὰς πόλεις παραδώσεις. Περὶ δὲ προγραμμάτων καὶ δικαιωμάτων, καὶ τῶν ἐν δεσμωτηρίοις κατεχομένων εἰ ἀπολυθήσονται, ἢ εἰ ἀποδώσομεν αὐτοῖς τὰ δικαίως ἀφῃρημένα, καὶ περὶ προνοίας τῶν σοι συνόντων μηδένα λόγον σὺ ποιοῦ. Ἡμεῖς γὰρ ἱκανοὶ περὶ τῶν τοιούτων σκέπτεσθαι, καὶ ποιεῖν ἅττα ἂν δοκῇ λυσιτελῆ καὶ δίκαια. Τοιαῦτα γράψαντες, καὶ οἰκείαις καὶ αὐτοὶ ὑποσημηνάμενοι ὑπογραφαῖς, τὸν Λατῖνον μεταπεμψάμενοι, πάντα ἔφασαν, ἅ τε αὐτὸς ἠξίου, καὶ Καντακουζηνὸς ἱκέτευε, πεποιηκέναι, καὶ ἐδείκνυσαν τὰ γράμματα ὑπογεγραμμένα, ὡς αὐτοῖς τῶν περὶ τῆς εἰρήνης λόγων πάντων περιειλημμένων· ἅμα δὲ καὶ παρείχοντο αὐτῷ. Ὁ δὲ διαλέ- B κτου τε τῆς Ἑλληνικῆς καὶ γραμμάτων ὢν ἄπειρος παντάπασι, τοῖς λόγοις ἀρκεσθεὶς καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς, πολλὰς αὐτοῖς ὁμολογήσας χάριτας τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ τῶν Ῥωμαίων τῆς κηδεμονίας, ἀπεχώρει, καὶ σπουδῇ πολλῇ πρὸς Διδυμότειχον ἧκεν, ἔχων καὶ τὰ γράμματα. Συντυχὼν δὲ βασιλεῖ καὶ προσφθεγξάμενος, Ἰδού σοι, εἶπεν, εὐαγγέλια κομίζων ἥκω περὶ τῆς εἰρήνης. Πάντα γὰρ ὅσαπερ αὐτὸς ᾔτου, πατριάρχης τε καὶ ὁ μέγας δοὺξ μετὰ τῶν ἄλλων τῆς συγκλήτου κατεπράξαντο προθύμως, καὶ γράμμασι καὶ αὐτοὶ τὴν διάλυσιν βεβαίαν τοῦ πολέμου μάλιστα πεποίηνται. Παρείχετό τε καὶ τὰ γράμματα αὐτίκα. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἀνέγνω, μικρὸν ὑπομειδιάσας, Ἀνέγνως, εἶπε, τὰ γράμματα, ἃ τοσαύτην ἔχων ἤνυσας ὁδὸν, ἢ ἁπλῶς οὕτω καὶ ἀπερι- C έργως τῇ φίλῃ καὶ συντρόφῳ χρώμενος ἁπλότητι, μηδὲν εἰδὼς τῶν ἐγγεγραμμένων ἧκες ἔχων; Τοῦ δὲ, μηδὲν περινενοημένον μηδὲ φαῦλον περὶ αὐτῶν εἰπόντος οἰηθῆναι· ἀλλ' ἀπεριέργως καὶ ἁπλῶς τοῖς τε λόγοις, καὶ ταῖς ὑπογραφαῖς πεισθῆναι πατριάρχου, ὥσπερ ἂν δικαίως ἐποίει καὶ πρὸς πάππαν, καὶ ταῖς μεγάλου δουκὸς καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τέλει, καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν ὡς πάντων ἤδη ἠνυσμένων, ἃ αὐτὸς ἡγεῖτο περὶ πλείστου, πάντα ὁ βασιλεὺς καθ' ἕκαστον ἐξηγεῖτο, καὶ τὴν δύναμιν ἡρμήνευε τῶν γεγραμμένων. Τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἀπάτην ἀγανακτοῦντος, καὶ τὴν ἐκείνων ἀναισχυντίαν καὶ τὸ κακόηθες τῶν τρόπων ἐκπληττομένου, Οὐ χρὴ θαυμάζειν, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, οὐδ' ἀνιᾶσθαι ἀπατώμενον, εἰ αὐτὸς μὲν πρὸς ἀλήθειαν εἵλετο ζῆν, ἐκείνοις δὲ ψεύδους καὶ συκοφαντίας καὶ ἀπάτης ἐμέλησε παρὰ τὸν βίον· ἀλλ' ἐκ τούτων μάλιστα τῶν ὀλίγων καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον εἰργασμένων συνορᾷν ὁποῖα ἦν. Οὐδὲ γὰρ οὐδεμιᾶς ἐφείσαντο ὑπερβολῆς ἀπάτης καὶ ψεύδους εἰς δεῦρο ἐκ τῆς βασιλέως τελευτῆς, ἐξ ὧν βασιλίδα τε ἔπεισαν τὸν πόλεμον ἑλέσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ μέχρι νῦν ἐξαπατῶντες οὐκ ἐῶσι διαλύεσθαι ἐμοί. Ἐκείνοις μὲν οὖν τοιαῦτα ᾑρημένοις, καὶ τὸν πόλεμον ἀνάπτουσι, Θεός τε τὰς ἀμοιβὰς ἀντιμετρήσειε τῆς προαιρέσεως ἀξίας, καὶ Ῥωμαῖοι πάντες εἴσονται, ὡς οὐ δι' αὐτὸν ὁ πόλεμος, καὶ ἡ φθορὰ, καὶ οἱ ἀνδραποδισμοὶ, ἀλλὰ δι' ἐκείνους γίνεται· αὐτὸν δὲ καὶ χάριν αὐτοῖς ἐξαπατήσασιν εἰδέναι, ὅτι πρὸς ἡμᾶς ἀφικέσθαι παρεσκεύασαν. Τοιαῦτα πρὸς Ἀρῆγον περὶ τῶν γραμμάτων ὁ βασιλεὺς διαλεχθεὶς, ἐτράπετο ἐφ' ἕτερα, ἃ προσήκει φίλοις πρὸς ἀλλήλους.

645 CAPUT LXXXV.

Apocauchus frustra Empyriten oppugnat, portoria exigit; sed res non procedit, quia potentia deest. Quomodo dissimulanter irrisus fuerit a proceribus. Exprobratur Apocaucho per Aregum fraudulentia, ignavia et timiditas. Vocatus Aregus venire contemnit, et Apocauchum cum sociis palam de impietate et impudentia accusat. Byzantium infestus venit imperator et recedit. Adrianopolis et oppidula circumcirca se dedunt. Cum tribus dedititiis quid egerit imperator, et quomoao ad ejus partes accesserint, intellecto

ejusdem proposito in imperio retinendo. Juramento fidem obligant. Præfecti tres quamvis discedendi potestate liberaliter facta, fidem ei jurant, præfecturasque recipiunt.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, καὶ ὁ μέγας δοὺξ ἐστράτευσε κατὰ Ἐμπυρίτου τοῦ φρουρίου, καὶ πολιορκήσας ἐν τρισὶν ἡμέραις, καὶ ἀποπειράσας τῶν τειχῶν, ἐπεὶ μηδὲν ἤνυε, τῶν ἔνδον εὐρώστως ἀμυνομένων, αὖθις εἰς Βυζάντιον ἀπῆρε. Καὶ πρὸς τῷ Ἱερῷ γενόμενος κατὰ τὸ στόμα τοῦ πόντου κειμένῃ πόλει, ἐπεχείρει, ὥσπερ ἔφασκε, τοὺς κατ' ἐμπορίαν πλέοντας ἐπὶ τὸν πόντον πάντας φόρους ἀπαιτεῖν. Τοῦτο δὲ ἦν ἀδύνατον μὴ θαλασσοκρατοῦντα. Ἐκεῖνος δὲ ἤδη συνορῶν, ὡς τὰς μὲν κατὰ τὴν ἤπειρον πάσας πόλεις ὑπεποιήσατο πλὴν ὀλίγων ὁ βασιλεὺς, ἔμελλε δὲ μετὰ μικρὸν κἀκείνας, καὶ Βυζάντιον πολιορκοίη ταῖς συχναῖς ἐφόδοις, καὶ δεδοικὼς μὴ βασιλίς τε καὶ οἱ ἄλλοι τὴν ἀνάγκην συνιδόντες, ὡς οὔτε στρατιᾶς δύναιντ' ἂν ἔτι εὐπορεῖν, οὔτε χρημάτων οἷς χρώμενοι πολεμοῖεν βασιλεῖ, τρέψονται πρὸς τὴν εἰρήνην, ἐσκέψατο ἐξαπατᾷν καὶ φεναχίζειν. Καὶ ἀναφανδὸν ἐδημηγόρει, ὡς πόρον χρημάτων μέγιστον ἐξεύροι ἐξ ὧν οὐ Κανταχουζηνῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι πολεμίοις ἀντιτάξαιτο. Πᾶσι γὰρ τοῖς ὁθενδήποθεν ἐμπόροις φόρους ἐπιθήσειν πρὸς ἀνάγκην, ἐξ ὧν ἔσονται Ῥωμαίοις πρόσοδοι πολλαπλασίους τῶν πώποτε οὐσῶν. Καὶ ἀφικόμενος πρὸς Ἱερὸν, ἵνα διαπλέειν μηδενὶ ἐξῇ, ἂν μὴ παρέχῃ χρήματα, ὁλκάδα μυριοφόρον ἐπ' ἀγκυρῶν ὁρμίσας, κατὰ μέσον τὸ ῥεῦμα ὁπλίτας ἐγκαθίδρυσε πολλοὺς, καὶ ἐκέλευε χρήματα λαμβάνειν παρὰ τῶν ἐμπόρων. Οἱ δ' οὐδὲν μᾶλλον ἢ πρότερον ἐλάμβανον. Ἀναλωμάτων γὰρ πρότερον πολλῶν καὶ τριήρεων ἡ ἐπιχείρησις ἐδεῖτο, ὥστε ἄρχειν τῆς θαλάσσης μέγα δυνηθέντας, καὶ κρείττους γενομένους τῶν πλεόντων· μὴ ῥᾳδίας δὲ οὔσης πρὸς ταῦτα τῆς παρασκευῆς, καὶ οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι πόροι, καὶ αἱ πρόσοδοι ἀπώλλυντο. Τῶν συγκλητικῶν δὲ οἱ πολλοὶ ὅσοι μὴ διὰ τὸ πρὸς βασιλέα ἔχθος ὥσπερ ἐν ὀνείροις ἐπείθοντο πλουτεῖν, εἰδότες ὡς ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖ, τὴν μεγαλοφυΐαν ἐθαύμαζον πρὸς εἰρωνείαν· καὶ τῶν πάλαι βασιλέων κατεγίνωσκον πολλὴν κουφότητα, ὅτι τοσοῦτον ἐν χερσὶ πλοῦτον ἔχοντες ἠγνόουν. Βασιλεὺς δὲ ὁ Κανταχουζηνὸς οὐκ ὀλίγας διατρίψαντα ἡμέρας παρ' αὐτῷ, Ἀρῆγον αὖθις οἴκαδε ἀπέπεμπε, κελεύσας ἀποκρίνεσθαι μηδὲν τοῖς πέμψασι· μόνον δὲ τῷ μεγάλῳ δουκὶ εἰπεῖν, ὡς οὔτε πρότερον, οὔτε νῦν ἐπιλάθοιτο τῆς φίλης ἀπάτης, καὶ πανουργίας, καὶ στρεβλότητος· ἀλλὰ τῷ περιόντι τῆς περὶ ταῦτα σχέσεως, καὶ Θεὸν νομίζοι δύνασθαι ἐξαπατᾷν. Καὶ γὰρ πάντα μᾶλλον διανοούμενος, ἢ ἐκ παρατάξεως μάχεσθαι πρὸς αὐτὸν, ἱκεσίας καὶ ἱλασμοὺς παραγγέλλειν πρὸς Θεὸν τοῖς ἱερεῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς μέλλοντος μαχεῖσθαι. Ἀλλ' εἰδέναι σαφῶς ὡς οὔτε Θεὸς, ἃ πράττει καὶ διανοεῖται ἀγνοεῖ, καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ, εἰ μὴ πρότερον, ἀλλ' ὕστερόν γε τὰς ἀπάτας αὐτοῦ καὶ τὰς πανουργίας πάσας συνορῶσι. Τί γὰρ μὴ τῇ προτεραίᾳ τὴν στρατιὰν ἐξῆγε πρὸς τὴν μάχην, ἀλλὰ μετὰ τὸ πυθέσθαι αὐτὸν ἀπάγοντα τὴν στρατιάν; Τότε μὲν οὖν λελυπηκέναι εἶπεν αὐτὸν φυγομαχήσας οὐκ ὀλίγα· ἵνα δὲ μὴ ἐπιπλέον διὰ τὴν

A Interea magnus dux castellum Empyriten invasit, quod ubi triduo obsedit, murorumque facto periculo nihil profecit, fortiter qui intus erant propugnantibus, Byzantium rediit, et Hiero, urbe ad ostium ponti sita, aggressus est, ut aiebat, ab omnibus mercatoribus pontum sulcantibus portoria exigere : id quod, nisi mare teneret, fieri non poterat. Videns enim imperatorem continentis urbes, præter paucas, omnes subegisse, et illas quoque paulo post subacturum esse, et Byzantium ab eodem crebris irruptionibus quodammodo obsideri : timensque, ne imperatrix et consilium necessitate perspecta, quod neque copias habere possent, neque pecunias, quibus adversus eum uterentur, ad pacem inclinarent, modum commentus est, quo eos circumduceret ac ludificaret. B Nam palam concionabatur, rationem pecuniæ conficiendæ commodissimam se invenisse, qua non Cantacuzeno solum, sed universis hostibus resisterent. Omnibus enim undecunque mercatoribus tributa necessaria impositurum. Ex quo Romanos vectigalia majora, quam unquam antehac percepturos : profectusque Hierum, ut nemini nisi portorium solventi liceret trajicere, onerariam grandem et in ancheris stantem, multis ei gravis armaturæ militibus impositis, in medios fluctus provexit, jussitque a negotiatoribus pecuniam accipere. Verum nihilo magis quam ante accipiebant. Sumptu magno et triremibus multis opus erat, ut domini maris et C potentiores iis essent qui navigarent. Ob cujus apparatus difficultatem admirabiles illi reditus et vectigalia evanescebant. Complures porro proceres, qui non credebant, propter odium in imperatorem velut in somnis ei divitias affluxuras, cum scirent conatus fore irritos, per simulationem ejus animi magnitudinem admirabantur : **646** veteresque imperatores levitatis et incogitantiæ non parvæ coarguebant, qui se tantos thesauros in manibus habere nescivissent. Cantacuzenus Aregum non paucis diebus apud se diversatum dimisit, cum mandato, ut iis, a quibus venisset, nihil responderet : solum magno duci diceret, illum nec antea, nec modo familiaris sibi imposturæ, calliditatis ac pravitatis oblivisci posse, putareque D propter suam in his excellentiam etiam ipsi Deo sese fucum facturum. Nam cum quidvis in animo haberet potius, quam acie opposita secum congredi, tamen supplicationes et placamina sacerdotibus pro se, ut pugnaturo, indixisse. Interim se certo scire, neque Deum latere, quid ipse agat et cogitet, et homines si non antea, at certe post, fraudes ejus versutiasque omnes cognituros. Cur enim non pridie, sed postquam discessisse adversarium exercitum audierit, copias suas ad prælium eduxerit? Tum se ista fuga contristatum dixisse, cum ipsemet pugnam vehementer fugeret. Ne porro diutius ejus fuga doleat, primo quoque tempore rursus

auturum : et ob id præmonere, ut nec mœreat amplius, et se ad certamen expediat. Aregus Galatam venit, nec eos a quibus missus fuerat, verbo dignatus est. Magnus dux ut Aregum reversum accepit, Hiero renavigans, eum de legatione obita percunctaturus accersit : qui nullus venit, et ipsum ac satellites ejus palam reprehendit, quod omni timore Dei hominumque reverentia soluti, ea designarent, quæ quisquis sciret, detestaretur; aiebatque ad defensiones tales, quales ipsi pro se perfricta fronte afferrent, imperatorem solum pro eo ac deceret respondere idoneum, et propediem adfuturum, opereque ipso responsurum. Quare se instruerent; ante ipsa enim mœnia confligendum. Illi, quia quod solerent fecerant, nihil se novi fecisse opinabantur. Imperator denuo toto cum exercitu Byzantium venit, et ad portam Charsiam non parum diu præstolatus, cum nemo pugnaturus exiret, retrocedens, ad Petrogephyram (loci nomen est) castrametatus est, ubi præterlabente fluvio, irrigua prata abundantem pabuli copiam equis sufficiunt. Ac milites quidem quantum valebant, Byzantio incommodabant. Aregus vero ad imperatorem rediens, Augustam purgabat, nequaquam ab illa, sed a patriarcha, et aliis bellum profluxisse : qui ipsam volentem amplecti pacem, non sinerent, eique persuadere niterentur, si quo modo Cantacuzenus prævaluerit, statim ipsam cum liberis necaturum. **647** Quæ cum audiat (quanquam nec alioqui ita sui ipsius sit, ut quæ probat, efficere possit), omnia in illorum arbitratu necessario ponat. Imperator cum amicis quos Byzantii habebat occulte agens, quoniam illis ejus adjuvandi deerat opportunitas, et quod extra mœnia occuparetur nihil erat, inde iterum discessit. Adrianopolim venienti etiam illa urbs, Paraspondylo præfecto interprete, se dedidit · aliaque item castella circum ipsam veluti circa matrem sita. Præterea Tzernomianus, quæ se defendere non poterat : cujus præfecturam obtinebat Hierax imperatoris Andronici domesticus, quique bello adversus Cantacuzenum qua dictis, qua factis non parum monumenti attulerat. Adrianopoli alius erat ex ejusdem Andronici domesticis, Mancaphas nomine. Hos igitur tres, Mancapham, Hieracem et Paraspondylum advocans imperator, non se clam esse ait, eos quandiu bellum fuerit, summa cupiditate, flagrantique studio pro juvene imperatore contra se decertasse, nec tamen idcirco succensere : laudare etiam, quod se pro officio famulorum strenuos in eo præbuissent. Neque enim vel præfecto cubiculi, atque cæteris quod belligerassent iratum esse, sed quod a principio usque nunc sycophantias fabricantes, mendacium mendacio assuerent, pacique obniterentur. Verumtamen si illi, qui tam improbi in se fuissent, a dolis et calumniis temperantes, inire secum concordiam voluissent, nec in commune, nec in ipsos quidquam acerbitatis ostensuram, neque tot miseriarum bello ab iis invectarum recordaturum, sed

A φυγὴν λυπῇ, ὅσον οὔπω πάλιν ἐπελεύσεσθαι, καὶ μηνύειν διὰ τοῦτο, ἵνα μήτε λυποῖτο ἐπιπλέον, καὶ παρασκευάζοιτο πρὸς μάχην. Ἀρῆγος μὲν οὖν ἦλθεν εἰς Γαλατᾶν, καὶ οὐδὲ λόγου τινὸς ἠξίωσε τοὺς πέμψαντας. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας ἐπεὶ πύθοιτο ἐπανήκοντα, κατέπλευσεν ἐξ Ἱεροῦ, καὶ μετεκαλεῖτο τὸν Ἀρῆγον, ὡς περὶ τῆς πρεσβείας ἐρωτήσων. Ὁ δ' οὔτε παρεγένετο, καὶ κατηγόρει φανερῶς, ὅτι καὶ φόβον πάντα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀποθέμενοι αἰδῶ, τοιαῦτα πράττουσιν, οἷα πᾶς τις ἂν μισοίη συνιδών, ἔφασκέ τε, ὡς πρὸς τὰς τοιαύτας ἀπολογίας οἵας αὐτοὶ ποιοῦνται ἀνερυθριάστως, βασιλέα μόνον ἐξαρκεῖν δεόντως ἀποκρίνεσθαι, διὸ καὶ μετ' ὀλίγον ἥξει ἔργῳ τὰς ἀποκρίσεις δώσων. Παρήγγελλέ τε αὐτοῖς παρασκευάζεσθαι, ὡς μαχουμένους πρὸς τοῖς τείB χεσιν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τὰ εἰωθότα πράξαντες, οὐδὲν καινὸν ἐνόμιζον ποιεῖν. Βασιλεὺς δὲ αὖθις ἧκεν εἰς Βυζάντιον πανστρατιᾷ, καὶ πρὸ τῆς Χαρσίας πύλης οὐκ ὀλίγον διετέλεσεν ἑστώς. Ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς ἀντεπεξῄει, ἀναστρέψας, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Πετρογεφύρᾳ καλουμένῳ τόπῳ, ποταμοῦ τε παραῤῥέοντος, καὶ ἄφθονον τροφὴν τοῖς ἵπποις παρέχοντος τοῦ τόπου. Καὶ ἡ στρατιὰ ἐκάκου τὸ Βυζάντιον ὅσα μάλιστα ἐνῆν. Ἀρῆγος δὲ αὖθις ἐλθὼν πρὸς βασιλέα ὑπὲρ βασιλίδος λόγους ἐποιεῖτο, ὡς οὐδαμῶς αἰτία τοῦ πολέμου εἴη, ἀλλὰ πατριάρχης καὶ οἱ ἄλλοι, οἳ ταύτην βουλομένην οὐκ ἐῶσι χωρεῖν πρὸς τὴν εἰρήνην, πείθοντες ὡς ἂν ἑνί γέ τῳ τρόπῳ περιέστη, ἐκείνην τε ἀποκτενεῖς αὐτίκα καὶ τὰ τέκνα·
C ὧν ἀκούουσαν, καίτοι καὶ ἄλλως οὐχ ἑαυτῆς κυρίαν οὖσαν, ὥστε πράττειν ἅττα ἂν δοκῇ συμφέρειν, πάντα ἐκείνοις ἐπιτρέπειν πρὸς ἀνάγκην. Βασιλεὺς δὲ τοῖς ἐν Βυζαντίῳ φίλοις κρύφα διαλεχθείς, ἐπεὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς εὔκαιρον πράττειν τι ὑπὲρ αὐτοῦ, αὖθις ἀνεχώρει. Οὐδὲν γὰρ ἦν ὃ λήψεται ἐκτὸς τειχῶν. Καὶ πρὸς τὴν Ἀδριανοῦ ἐλθόντι, ἐκείνη τε ἡ πόλις προσεχώρει, τοῦ ταύτης ἄρχοντος Παρασπονδύλου πράττοντος, καὶ τὰ ἄλλα φρούρια, ἃ περὶ αὐτὴν ὡς περὶ μητέρα ᾤκουν. Καὶ ἡ Τζερνομιάνου δὲ καὶ αὐτὴ προσεχώρησεν, ἀντέχειν πρὸς τὸν πόλεμον μὴν δυναμένη, ἧς ἦρχεν ὁ Ἱέραξ, τῶν οἰκετῶν βασιλέως Ἀνδρονίκου, καὶ πολλὰ πρὸς τὸν πόλεμον κατὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως πράξας καὶ εἰπών. Ἐν τῇ Ἀδριανοῦ δὲ καὶ ἕτερός τις ἦν τῶν
D βασιλέως Ἀνδρονίκου οἰκετῶν Μαγκαφᾶς ὠνομασμένος. Τούτους δὴ οὖν τοὺς τρεῖς, Μαγκαφᾶν τε καὶ Ἱέρακα καὶ Παρασπόνδυλον ὁ βασιλεὺς μεταπεμψάμενος, οὐκ ἀγνοεῖν μὲν ἔφασκεν ὡς παρὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον πάντα πάσῃ προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ βασιλέως ἐπολέμησαν. Οὐ μέντοι διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖν, τὴν προσήκουσαν οἰκέταις ἐπιδεδειγμένους προθυμίαν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ παρακοιμωμένῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅτι ἐπολέμησαν ὀργίζεσθαι, ἀλλ' ὅτι σεσυκοφαντήκασί τε ἐξαρχῆς καὶ ἄχρι νῦν συκοφαντοῦσι, ψεύδει ψεῦδος συῤῥάπτοντες, καὶ τὸν πόλεμον οὐκ ἐῶντες καταλύεσθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ κἀκείνοις τοσαύτην πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνην ἐπιδεδειγμένοις, εἰ τῶν δόλων καὶ τῶν συκοφαντιῶν ἠθέλησαν ἀποστάντες διαλύ-

σθαι πρὸς αὐτὸν περί τε τῶν κοινῶν καὶ τῶν καθ' A ἑαυτούς, οὐδεμίαν ἂν ἐνεδείξατο πικρίαν· οὐδὲ ἐπεμνήσθη τῶν κατὰ τὸν πόλεμον γεγενημένων παρ' αὐτῶν τοσούτων ἀλγεινῶν· ἀλλ' ἡδέως ἂν εἶδε καὶ εὐμενῶς, καὶ τῆς ἀρχαίας ἠξίωσε φιλίας καὶ συνηθείας πρὸς αὐτόν. Πρὸς δὲ αὐτοὺς οὐδὲ ἴχνος μήνιδος φέρειν ἢ ὀργῆς, οὐδὲ προσκεκρουκέναι αὐτῷ νομίζειν, ὅτι ὑπὲρ βασιλέως αὐτῷ τοσαῦτα ἐπολέμησαν. Τὰ γὰρ δίκαια καὶ τὰ προσήκοντα δούλοις εὐγνώμοσι πεποιηκέναι. Ἄλλως θ' ὅτι οὐδ' αὐτός ἐστι πολέμιος τῶν βασιλέως παίδων, καὶ διαφθείρειν ἐκείνους ἐκ παντὸς τρόπου ᾑρημένος· ἀλλὰ πρότερόν τε τὰ μάλιστα ἐκείνοις καὶ Ῥωμαίοις συνοίσοντα σπουδάζειν, καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον μετὰ τὸν τοσοῦτον πόλεμον καὶ τὴν ἄφατον ἀγνωμοσύνην καὶ μανίαν, ἣν οἱ ὑπὲρ ἐκείνων δῆθεν, τῇ δ' ἀληθείᾳ κατ' ἐκείνων τὸν B πόλεμον κεκινηκότες ἐνεδείξαντο. Ἐκκαλύψειν γὰρ ἤδη τὸ ἀπόῤῥητον αὐτοῖς, ὡς εἴη βεβουλευμένος, εἴ γε καὶ κατὰ γνώμην εἴη Θεῷ, εἰ περιγένοιτο τῶν πολεμούντων, καὶ κύριος τῶν βασιλέως παίδων κατασταίη, πᾶσαν τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων ὑφ' ἑαυτὸν πεποιημένος, μὴ τῆς πατρῴας ἀρχῆς ἀποστερεῖν· ἀλλὰ διοικήσαντα τὰ πράγματα ἄχρις ἂν βασιλεὺς ὁ νέος Ἰωάννης πρὸς ἡλικίαν εὔφρονα ἀφίκηται, καὶ δυναμένην ἄγειν τὴν ἀρχήν· ἔπειτα αὐτῷ παραδιδόναι τὴν ἡγεμονίαν. Τούτου γοῦν ἀληθῶς οὕτω κεκριμένου παρ' αὐτῷ, οὔτε τοῖς πρότερον ὀργίζεσθαι ὑπὲρ ἐκείνου πεπολεμηκόσιν, οὔτε τοὺς συνόντας καὶ συγκατακτωμένους τὴν ἀρχὴν πρὸς βασιλέα τὸν νέον οἴεσθαι ἐξαμαρτάνειν, εἰ μέλλουσιν ἐκείνῳ μᾶλλον C τὴν ἀρχὴν συνδιασώζειν. Ὧν ἕνεκα καὶ πρὸς αὐτοὺς οὔτε περὶ τῶν πρὶν γεγενημένων ἀπεχθάνεσθαι, οὔτε τὸν ἔπειτα χρόνον, ἂν αὐτῷ βούλωνται συνεῖναι βασιλεῖ τῷ νέῳ, οἴεσθαι πολεμίους γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῖς τὴν αἵρεσιν εἶναι ἑκατέρου. Ἄν τε γὰρ βούλωνται συνεῖναι, ἡδέως ἔχειν· ἄν τε πρὸς Βυζάντιον ἀναχωρεῖν, οὐδὲν κωλύσειν, ἀλλὰ καὶ δῶρα παρασχόμενον, μετ' εὐμενείας ἀποπέμψειν. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς πρὸς ἐκείνους διειλέχθη, καὶ τριῶν ἡμερῶν παρείχετο προθεσμίαν, ὡς ἐν ταύταις διασκεψάμενοι τὰ δοκοῦντα ἕλοιντο λυσιτελεῖν. Οἱ δὲ πολλὰς ὁμολογοῦντες χάριτας τῆς εὐμενείας βασιλεῖ, καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς προνοίας, ἐπισκεψαμένοις ἐδέδοκτο μᾶλλον συνεῖναι βασιλεῖ, μετὰ τὴν τρίτην προσελθόντες, ἀπήγγελλον τὴν γνώμην, ὡς μᾶλλον D αἱροῦνται τὸ αὐτῷ συνδιατρίβειν, καὶ πρόθυμοι εἶναι πάντα κίνδυνον ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πόνον ὑπομένειν, ὡς τὰ βελτίω καὶ λυσιτελοῦντα, καὶ Ῥωμαίοις κοινῇ, καὶ τοῖς βασιλέως παισὶ, καὶ πράττοντι καὶ βουλομένῳ. Τοὺς γὰρ ἐν Βυζαντίῳ τῶν πραγμάτων ἄρχοντας εἰδέναι καὶ αὐτοὶ, οὐδὲν ὑγιὲς διανενοημένους, ἀλλ' ἐπὶ κοινῇ κακοπραγίᾳ πάντα πράττοντας καὶ φθορᾷ. Τοῦ δὲ μηδὲν δεινὸν περὶ αὐτῶν ὑπονοεῖν, ἐδέοντο βασιλέως καὶ πίστεις δι' ὅρκων παρασχέσθαι, ὡς οὔτε ἀποστήσονται, οὔτε ἐπιβουλεύσουσιν αὐτῷ συνόντες ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιδείξονται εὔνοιαν καὶ σπουδὴν περὶ αὐτόν. Βασιλεὺς δὲ αὐτοῖς τὴν αἵρεσιν αὖθις προετίθει, ὡς οὐ κωλύσων ἂν πρὸς Βυζάντιον βούλωνται ἀποχωρεῖν ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Συνῆ-

A amice et jucunde eos visurum, veterique necessitudine ac familiaritate dignaturum fuisse. Contra ipsos autem nullum esse in se odii aut iræ vestigium; neque putare se offensum, cum pro imperatore suo ita depugnarint: fecisse enim quæ probos ac fideles servos facere justum ac decorum sit; præsertim cum nec ipse liberos imperatoris persequatur, eosque quo jure, qua injuria perditos velit, sed et antea quæ eorum ac Romanorum rationibus conducerent, diligenter curarit, et modo nihilo minus curet, post tam atrox bellum, et infandum scelus ac furorem: quem, qui verbo pro illis, re autem vera contra illos bellum moverent, declararint. Detecturum enim ipsis mysterium. Voluisse se, si Deo approbante, hostibus debella-
B tis, totoque imperio Romano sibi subjuncto imperatoris filiorum dominus efficeretur, non eos paterno principatu depellere, **648** sed administratione retenta, usque dum adolescentulus Joannes ævi florem contingeret, possetque suo Marte populos regere, tum denique ei rerum habenas contradere. Hoc igitur cum ex animo vereque statuerit, neque irasci illis qui prius pro illo arma tulerint, neque arbitrari, eos qui secum sint, et in imperio acquirendo simul navent operam, peccare in imperatorem juvenem, si illi potius hac ratione servent, quam adimant imperium. Quare nec illis infensum esse propter præterita: nec si in posterum sibi militare volue-
C rint, imperatori adolescenti existimare hostes esse factos, sed penes ipsos optionem esse. Sive enim suam militiam elegerint, libenter suis annumeraturum; sive Byzantium redire maluerint, nihil impediturum, quin et cum muneribus dimissurum. Hæc ad illos imperator, triduum præstituens, quo excussis omnibus, id quod e re sua judicassent, sequerentur. Illi imperatori, ut sui amanti ac sollicito gratias agunt verbis amplissimis, reque deliberata, potius ab Cantacuzeno standum decernunt, et die tertio accedunt, sententiam suam renuntiant, malle nimirum pro ipso stare, et ejus causa periculum quodvis et laborem quemvis subire: quippe qui et Romanorum communiter, et filiorum imperatoris dignitatem utilitatemque et consiliis, et
D actione semper quærat. Nam nec se nescire, qui Byzantii gubernacula summa teneant, eos nihil cogitare laudabile, sed quæ agant, omnia ad publicam cladem perniciemque dirigere. Ne quando autem in suspicionem apud eum venirent, rogabant, ut liceret ipsis cum sacramento fidem obligare, nunquam ob eo defecturos, neque insidias molituros, sed omni eum benevolentia studiisque omnibus prosecuturos. Imperator de integro eis potestatem facit, Byzantium cum uxoribus et liberis, quos secum haberent in urbibus quibus præfuerant, se conferre, si velint. Sin et hoc relinquere, solique Byzantium abire optarent, nihil rei familiaris, nihil possessionum ablaturum, sed uxoribus omnia permissurum. Illis idem quod ante

asseverantibus, jurare jussit : scirent tamen, si pejerassent, non impune laturos : quando non cujusquam coactu, sed sponte sua se illi subjecissent. Juratum. Imperator ut accepto fidei pignore suspicionem deposuit, Hieraci Tzernominiani præfecturam reddidit, cum collocato ibidem præsidio, viro bellicoso, **649** et usu atque strenuitate nemini secundo. Paraspondylo Adrianopolis præfecturam confirmavit. Hæc fere hunc in modum gesta sunt, et Thracias urbes pene omnes imperator in ditionem suam adduxit.

A σαν γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὰς πόλεις ὧν ἡγοῦντο. Εἰ δὲ ταῦτα βούλονται καταλιπόντες μόνοι ἥκειν πρὸς Βυζάντιον, μηδὲν τῆς οὐσίας ἀφαιρήσεσθαι, οὐδὲ τῶν κτήσεων· ἀλλὰ ταῖς γυναιξὶν ἐξέσται πάντα ἔχειν. Ὡς δὲ αὖθις ἰσχυρίζοντο τὰ ἴσα, ἐκέλευεν ὀμνύναι, εἰδέναι δὲ ὡς ἂν ἐπιορκῶσιν, οὐ χωρὶς τιμωρίας ἀπαλλάξοντες· οὐ γὰρ βιαζόμενοι, ἀλλ' ἑκόντες εἵλοντο αὐτῷ δουλεύειν. Οἱ μὲν οὖν ἐπίουν κατὰ τὰ κεκελευσμένα. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὰς πίστεις εἶχε, καὶ ἀπήλλακτο τῶν περὶ αὐτοὺς ὑπονοιῶν, Ἱέρακι μὲν αὖθις τῆς Τζερνομιάνου παρείχετο τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τῆς ἐγκαθιδρυμένης στρατιᾶς, μαχίμῳ τε ὄντι καὶ αὐτῷ, καὶ πρὸς ἐμπειρίαν καὶ τόλμαν λειπομένῳ οὐδενός. Παρασπόνδυλον δὲ, τῆς Ἀδριανοῦ καὶ αὐτὸν αὖθις ἄρχοντα καθίστη. Ταῦτα μὲν οὖν ὡδί πη εἶχε, καὶ τὰς κατὰ Θρᾴκην πάσας πόλεις σχεδὸν ὑπήγαγεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεύς.

CAPUT LXXXVI.

Cur Amurius ad imperatorem redire non potuerit. Legatio ad Sarchanem de transitu per Lydiam. Persæ in Mœsiam irruunt; cum Romanis Momitzilum petunt, qui bellum frustra deprecatur. A Peritheoriensibus cum quinquaginta intromittitur; in pugna occumbit. Ejus exercitus fortissime dimicans partim cæditur, partim capitur. Huic fortunæ illacrymat imperator. Locus communis de mutabilitate fortunæ. Xanthienses suos interfectos lugent, urbem dedunt. Mira imperatoris in conjugem Momitzili humanitas.

Amurius porro Ioniæ satrapa rursum se imperatori adjungere cupiens, uti promiserat, ideo nequibat, quod navale ejus una cum navibus Smyrnæ Latini cremaverant, castelloque ad lacum occupato, triremes habebant, quæ illic discurrentes, classem ædificari et instrui, exercitumque in Thraciam transportari impediebant. Per continentem vero transitus ad Hellespontum non dabatur Sarchanæ Lydiæ satrapæ de finibus quibusdam bellum ei meditanti, et prohibituro si per suam provinciam eo viam capesseret. Propter profectionem igitur ad imperatorem, quam sibi omnino suscipiendam sentiebat, per legatos Sarchanem appellandum, cedendumque loco, de quo controversabantur, existimabat, si modo usque ad Hellespontum transire se pateretur. Sarchanes legatos comiter excipit, accessioneque illa soli Amurio reconciliatus, transitum impune concedit : simul ei filium una imperatori militaturum commendat. Sic per Hellespontum cum vicenis equitum millibus in Thraciam appulsi, Didymotichum ad imperatorem adeunt, ei dona offerunt : quem Amurius rogat, uti Momitzilum citra procrastinationem invadat ; oderat enim illum acerbe barbarus, ob ea quæ in imperatorem audacissime commiserat. Quia vero Romanus exercitus nondum paratus erat, Persæ in Mœsiam irrumpunt, promittentes excessuros, quam primum se copiæ imperatoris instruxissent : quem conantem prohibere, fœdusque et societatem cum Alexandro opponentem, audire noluerunt, cum dicerent, se Mœsorum esse hostes ; et agros percursantes, cum opima hominum pecorumque præda reverterunt. Post Romanis jam instructis Momitzilum petunt. **650** Qui copias non spernendas habens, et principatum sibi constituens, Xanthiam adortus ceperat, et oppidula Meropes tenebat omnia, atque ad Morrhæ fines usque pervaserat. Audiens autem imperatorem Persis adjuvantibus expeditioni contra se accingi, legatione

B Ἀμοὺρ δὲ ὁ σατράπης Ἰωνίας αὖθις μὲν ἐβούλετο πρὸς βασιλέα κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἐλθεῖν, εἶχε δὲ ἀδυνάτως· τό τε γὰρ αὐτοῦ κατὰ τὴν Σμύρνην νεώριον ἐνέπρησαν οἱ Λατῖνοι καὶ τὰς ναῦς, καὶ τὸ πρὸς τῷ λιμένι φρούριον κατασχόντες, τριήρεις τε ἔχοντες ἐκεῖ παραπλεούσας, ἐκώλυον στόλον ἐξαρτύειν, καὶ ταῖς ναυσὶ πρὸς Θρᾴκην περαιοῦν τὴν στρατιάν. Ἔκ τε τῆς ἠπείρου δίοδος αὐτῷ οὐκ ἦν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον Σαρχάνη τοῦ Λυδίας σατράπου περί τινων ὅρων γῆς ἐκπεπολεμωμένου πρὸς αὐτὸν, καὶ μέλλοντος κωλύειν, εἰ διὰ τῆς αὐτοῦ πρὸς Ἑλλήσποντον ἔρχεσθαι ἐπιχειροίη. Ὅθεν διὰ τὴν πρὸς βασιλέα ἄφιξιν ἀναγκαίαν αὐτῷ νομιζομένην, ἔγνω δεῖν πρεσβείαν ποιεῖσθαι πρὸς Σαρχάνην, καὶ παραχωρεῖν αὐτῷ τῆς χώρας ὑπὲρ ἧς ἦν αὐτοῖς
C ἡ διαφορὰ, εἰ μόνον πρὸς Ἑλλήσποντον δίοδον παρέχοιτο. Σαρχάνης δὲ ἀσμενός τε ἐδέχετο τὴν πρεσβείαν, καὶ τὴν χώραν ἔχων, φίλος τε ἦν Ἀμοὺρ, καὶ τὴν δίοδον ἀδεῶς παρείχετο, ἅμα δὲ καὶ τὸν υἱὸν συστρατευσόμενον αὐτῷ πρὸς βασιλέα μετὰ στρατιᾶς. Καὶ πρὸς Ἑλλήσποντον ἐλθόντες, ἐπεραιοῦντο πρὸς Θρᾴκην, ἱππέας δισμυρίους ἔχοντες· αὐτίκα τε εἰς Διδυμότειχον ἀφίκοντο πρὸς βασιλέα φέροντες καὶ δῶρα. Ἀμοὺρ δὲ ἐδεῖτο βασιλέως μὴ μέλλειν, ἀλλὰ χωρεῖν κατὰ τοῦ Μομιτζίλου. Ἐμήνιε γὰρ ὁ βάρβαρος ἐς τὰ μάλιστα ἐκείνῳ τῶν κατὰ βασιλέως ἕνεκα τετολμημένων. Ἐπεὶ δὲ ἀπαράσκευος ἦν ἡ Ῥωμαίων στρατιὰ, κατὰ Μυσίας τὸ βαρβαρικὸν ἐχώρει, ἐπανήξειν τάχιστα εἰπόντες ἄχρις οὗ παρασκευάσοιτο ἡ στρατιά. Βασιλέως δὲ
D κωλύειν πειρωμένου καὶ φάσκοντος σπονδὰς καὶ συμμαχίαν ἔχειν πρὸς Ἀλέξανδρον, οὐκ ἐπείθοντο, πολέμιοι αὐτοὶ Μυσοῖς εἰπόντες εἶναι. Καὶ καταδραμόντες, ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων ἐπανῆκον λείαν ἔχοντες πολλήν. Μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ τῆς Ῥωμαίων παρεσκευασμένης στρατιᾶς, ἐχώρουν κατὰ Μομιτζίλου. Ἐκεῖνος δὲ ἤδη δύναμιν μεγάλην ἔχων, καὶ ἰδίαν ἡγεμονίαν ἑαυτῷ περιποιούμενος, Ξάνθειάν τε εἷλεν ἐπιθέμενος, καὶ τῶν κατὰ Μερό-

A πην φρουρίων ἦρχε πάντων, καὶ μέχρι Μόῤῥας προεχώρησε. Πυθόμενος δὲ ὡς παρασκευάζοιτο ἐπ' αὐτὸν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς Περσικῆς ἥκειν στρατιᾶς, πρεσβείας πέμπων, παράγειν ἐπειρᾶτο, ἃ καὶ πρότερον ἐξαπατῶν, ὡς αὐτῷ πολλὰ μεταμέλοι τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνης, ὅτι τοσαῦτα εὖ παθὼν, κακὸς ὀφθείη καὶ ἀμνήμων τῶν καλῶν, καὶ ὡς εἰ συγγνώμην αὐτῷ παράσχοιτο, μηδέποτε ὕστερον ἀγνωμονήσων, ἀλλὰ δουλεύσων ἀκριβῶς. Ἐπεὶ δὲ ἐκ τούτων αὐτῷ ἠνύετο οὐδὲν, ἀλλ' ἐπυνθάνετο σαφῶς ἐπιοῦσαν τὴν στρατιὰν, πᾶσαν ὅση δύναμις ἦν περὶ αὐτὸν ἀθροίσας, καὶ αὐτὸς ἐχώρει ὡς μαχούμενος πᾶσιν ὁμοῦ καὶ Ῥωμαίοις καὶ βαρβάροις· εἰς τοσαύτην γὰρ αὐτὸν παραπληξίαν ἡ ἄνοια ἐξήγαγε καὶ ἡ θρασύτης. Γενομένου δὲ ἐν Περιθεωρίῳ, καὶ ἡ Περσικὴ στρατιὰ ἐφαίνετο ἐπιοῦσα. B Ἐπεὶ δὲ πρότερόν τε ἐπέκειτο τοῖς ἐν Περιθεωρίῳ, καὶ τότε ἠνάγκαζεν εἰσδέχεσθαι, ἐκεῖνον μὲν οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἀπέκλεισαν αὐτῷ τὰς πύλας, τοὺς βαρβάρους ἐπιδεικνύντες, καὶ κελεύοντες εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἰέναι, ὡς τοῖς νικῶσιν ἆθλον τὴν πόλιν ἐσομένην τῆς ἀνδραγαθίας. Ἵνα δὲ μὴ δοκοῖεν παντάπασιν αὐτοῦ ἀφίστασθαι, ἐδεδοίκεσαν γὰρ μὴ τὸν κίνδυνον διαδιδράσκων, πικρῶς κολάζῃ τῆς προδοσίας· ἦν γὰρ ἀπαραίτητος πρὸς ὀργὰς, καὶ ὠμῶς καὶ ἀπανθρώπως ἀποκτείνων τοὺς προσκρούοντας, καὶ ἐπὶ μικροῖς καὶ μείζοσιν ἐγκλήμασι θάνατον τὴν ζημίαν καταψηφιζόμενος· τὸν ἀδελφιδοῦν Ῥάϊκον ὄνομα εἰσεδέξαντο, πεντήκοντα μόνον στρατιώτας ἔχοντα, ἵν' εἰ μὲν νικῴη, παραίτησις πρὸς ὀργὴν εἴη ὁ ἀδελφιδοῦς εἰσδεδεγμένος, C εἰ δὲ ἡττώμενος διαφθείροιτο, μηδὲν εἶεν κώλυμα ἐκεῖνοι ὀλίγοι ὄντες πρὸς τὸ πράττειν ἅττα ἂν δοκῇ συμφέρειν. Μομιτζίλος δὲ πρὸς τὸ τείχισμα τὸ πρὸ τῆς πόλεως παρέταττε τὴν στρατιὰν, οἰόμενος ἀντισχήσειν καὶ τὸ τείχισμα ἔχων οὐκ ὀλίγα συναιρόμενον. Πέρσαι μὲν οὖν ἐπεὶ προσέβαλον οἱ πρώτως φθάσαντες, ὤσαντες τὸ Μομιτζίλου στράτευμα περὶ πεντακοσίους χιλίους ὄντας, τό τε τείχισμα καθῄρουν, καὶ διεσκεδάννυντο ἐπὶ λεηλασίαν τῆς στρατιᾶς τὸ πλεῖον, καὶ πάντα κατέδραμον αὐθημερὸν, καὶ ἐλῄσαντο ἄχρι Μυγδονίας. Βασιλεὺς δὲ, κατόπιν μετὰ Ἀμοὺρ καὶ τῆς ἄλλης στρατιᾶς ἐρχόμενος, συνεώρα τὸ μετὰ Μομιτζίλου στράτευμα οὐχ ἡττημένον, ἀλλὰ μόνης ὁδοῦ παραχωρῆσαν τοῖς βαρβάροις· ἑώρα γὰρ εὐτάκτως, καὶ μετὰ κόσμου D τεταγμένον. Διόπερ καὶ ἐδόκει ὁ ἀγὼν ἔτι ὑπολείπεσθαι. Καὶ συνέταττε τὴν στρατιὰν καὶ τὴν Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων ἐπὶ τάγμασι τρισί· καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας Ἀμοὺρ εἶχε μετὰ τῶν Περσῶν, ἵνα βάλλοιεν τοὺς πολεμίους τοξόται ὄντες, καὶ προσπίπτοντες ἐπὶ τὰ γυμνά. Τὸ δὲ ἀριστερὸν Ἀσάνης εἶχεν Ἰωάννης, ὁ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης ἀδελφὸς, μετὰ Ῥωμαίων καταφράκτων, κοντοῖς εἰωθότων μάχεσθαι· τὸ μέσον δὲ αὐτὸς ἐπεῖχεν ὁ βασιλεὺς, τῶν τε Ῥωμαίων τοὺς λογάδας ἔχων καὶ Περσῶν. Μομιτζίλος δὲ καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἀντιτεταγμένος ᾔει πρὸς τὴν μάχην. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν ἐς τὰς χεῖρας, μάχη μὲν ἀνήπτετο σφόδρα, καὶ ἀντέσχον τὰ στρατόπεδα ἐπιπολὺ ἀλλήλοις.

missa, tentat eum, ut alias, ductare dolis et a proposito avertere. Cruciari se vehementer de malevolo in ipsum animo, cum, tot affectus ab eo beneficiis, inimicum se immemoremque præbuerit. Si veniam sibi det, nunquam de cætero aliquid sceleris in eum attentaturum, sed adamussim ei pariturum. Postquam irritis precibus certo intellexit, exercitum adventare, contractis et ipse quantis quantis valebat copiis, ad pugnam cum Romanis atque barbaris simul pugnandam processit: eo namque vecordiæ stulta illum confidentia deduxerat. Ubi ad Peritheorium fuit, et Persicum agmen apparuit, cum et prius ad eam urbem capiendam incubuisset, et tum vi civibus instaret, ut intro reciperetur, illi portis occlusis se recepturos negarunt, barbaros ei ostentantes, et ad prælium cum iis conserendum invitantes: utpote civitatem virtutis præmium habituris, qui vicissent. Tamen, ne prorsus ipsum viderentur deserere (metuebant quippe, ne si salvus evasisset, crudeles proditionis pœnas sumeret, quod erat iracundia implacabili, seseque lædentes cum sævitia et immanitate interficiebat, et in minora perinde ut in majora delicta capitale supplicium statuebat), ex fratre nepotem, Raicum vocabulo, quinquagenis duntaxat militibus stipatum intromittunt, ut si vinceret, nepotis susceptio haberet veniæ ab irato impetratio: sin victus caderet, pauci illi nullo sibi essent obstaculo, quominus utilitati suæ servirent. Itaque Momitzilus ad propugnaculum ante urbem expugnandum aciem dirigit, sperans, si illud occupasset, quia non parum adjuvaret, se posse resistere. Persæ, cum primi impressionem fecissent, repulso Momitzili circiter quatuor millium exercitu, propugnaculum diruerunt, et plures ad prædandum dispersi, ipso die omnia usque Mygdoniam incursarunt. Imperator, cum Amurio et reliquo agmine sequens, non esse victas, sed via solum barbaris cessisse Momitzili copias, beneque ordinatas et dispositas animadvertebat. Quocirca adhuc conflictus restare videbatur. Hinc Romanos et barbaros tripartito dividit. **651** Dextrum cornu Amurio cum Persis committit; qui quod sagittarii essent, in hostes levis armaturæ irruentes, telis eos conficerent; sinistrum Joanni Asani, uxoris fratri, cum Romanis gravis armaturæ, qui contis pugnare consueverant; in medio ipse selectos Romanos atque Persas ducens curabat. Momitzilus similiter contra directa acie progrediebatur. Ubi inter se propinquarunt, utrinque concursum est infestissime. Ad extremum Momitzilus superatus, complures amisit. Cumque ad muros urbis reliqui pellerentur, quia ob exiguitatem spatii inter hostes et mœnia interjecti, equitatum convertere non poterant, et Peritheorienses illos accepturi non exspectabantur, primus Momitzilus, deinde reliqui omnes ab equis descendunt, hostibus se objectant, dimicantque alacriter, et resistunt validissime: partim ex vir-

tute, partim quod urbis vicinitas eos circumdari, et in medium concludi non sinebat, caduntque multi admodum. Quandiu igitur dux supererat, ipsi neque de ardore pugnandi remittebant, neque arma tradebant. Simul autem is concidit, reliqui continuo deditis armis, Romanorum Persarumque captivi fiunt, cum effugere nullus potuisset; quodque in magnis infortuniis proverbio jactatur (51), neque ignifer evaserit, hoc ipsum et Momitzili exercitui contigit. Alii enim in acie oppetiverunt, alii in hostium potestatem venerunt. Qui vero Peritheorii erant in mœnibus, neque Momitzilum tuebantur, neque certamini desuper se immiscebant, sed tantummodo spectatores illic sedebant. Huic calamitati hostium illacrymavit imperator (52), non solum propter commutatam rerum sortem, quod qui paulo ante magnifice de se sentiebat, et eximius atque invictus dux apparebat, uno temporis momento despicabilis jacebat, et hostium pedibus conculcabatur, sed etiam quod qui ceciderant tam multi cum tanta fortitudine, Romani erant: quos bellum istuc civile, plurimarum lacrymarum parens velut auctarium quoddam ad summam calamitatem adjecisset. Momitzilus ad breve tempus sic floruit, et visus est fortunam amplissimam consecutus, citiusque defloruit ac defluxit. Imperator secundum prælium Xanthiam, sedem Momitzili contendit, ubi uxor, et Xanthienses, quod nihil super Momitzilo comperissent, primum quærere, ubinam esset. 652 Quem ut cum exercitu toto fusum acceperunt, propinquorum ac necessariorum suorum interitum lamentantes, urbem imperatori dedunt: qui in Momitzili conjugem mirifica usus clementia, jussit ei relinqui omnia, et aut in solo Romano in posterum quoque degere, si velit, aut in patriam (nam e Mœsia erat oriunda) reverti: id quod etiam fecit, sublatisque secum rebus suis, discessit.

A Ὅμως ἡττᾶτο τὸ Μομιτζίλου, καὶ ἔπιπτον πολλοὶ αὐτῶν. Ὠθουμένων δὲ πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἐπεὶ διέξοδος καὶ ἀντεπεξαγωγὴ οὐκ ἦν τοῖς ἵπποις, ὀλίγου τοῦ χωρίου ὑπολελειμμένου μεταξὺ τῶν πολεμίων καὶ τῶν τειχῶν, οἵ τε ἐν Περιθεωρίῳ ἦσαν οὐ προσδόκιμοι εἰσδέξεσθαι, πρῶτος αὐτὸς ἀπέβαινε τοῦ ἵππου, εἶτα καὶ οἱ ἄλλοι ἅπαντες, καὶ προεῖντο τοῖς πολεμίοις. Οἱ δ' ἐμάχοντο πεζοὶ, ἀγωνιζόμενοι ἐκθύμως, καὶ ἀντεῖχον ἐπιπλεῖστον, τοῦτο μὲν διὰ τὴν εὐψυχίαν, τοῦτο δ' ὅτι καὶ ἡ πόλις αὐτοὺς ἐκώλυε μὴ κυκλωθῆναι, καὶ ἔπιπτον πολλοὶ μαχόμενοι. Μέχρι μὲν οὖν ἐκεῖνος περιῆν, οὐδὲ αὐτοὶ ὑφίεσαν τῆς τόλμης, οὐδὲ ὅπλα παρεδίδουν· ἐπεὶ δὲ ἔπιπτε καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν μάχην, οἱ περιλειπόμενοι εὐθὺς παρέδοσαν τὰ B ὅπλα, καὶ ἠνδραποδίσθησαν ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν, διαδρᾶναι δυνηθέντος μηδενός. Καὶ ὅ φασιν ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀτυχημάτων, ὡς οὐδὲ πυρφόρος ὑπολέλειπτο, τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ τῷ Μομιτζίλου στρατοπέδῳ. Οἱ μὲν γὰρ ἔπεσον κατὰ τὴν μάχην, οἱ δ' ἑάλωσαν· οἱ δὲ ἐν Περιθεωρίῳ ἑστῶτες ἐπὶ τῶν τειχῶν, οὔτ' ἠμύνοντο ὑπὲρ τοῦ Μομιτζίλου, οὔτ' ἐπέκειντο καὶ αὐτοί· ἀλλὰ μόνον θεαταὶ τῶν ἀγώνων ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐκάθηντο. Βασιλεὺς δὲ ἐδάκρυσεν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, οὐ μόνον διὰ τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολὴν, ὅτι ὁ πρότερον ὀλίγῳ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ οἰόμενος, καὶ ἀήττητός τις εἶναι δοκῶν, καὶ δεινὸς περὶ στρατηγίας, ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ, ἄτιμος ἔκειτο συμπατούμενος ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἀλλ' ὅτι C καὶ οἱ πεσόντες ὄντες τοσοῦτοι, καὶ τοιαύτην ἐπιδεδειγμένοι ἀρετὴν καὶ ἀνδραγαθίαν, Ῥωμαῖοι ἦσαν, οὓς ὁ πολλῶν δακρύων αἴτιος ἐμφύλιος πόλεμος παρανάλωσεν. Οὕτω μὲν οὖν ὁ Μομιτζίλος ἤνθησέ τε ἐν ὀλίγῳ, καὶ ἐπὶ μέγα ἔδοξε τύχης προελθεῖν, καὶ τάχιον ἀπήνθηκε καὶ κατεῤῥύη. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τὴν μάχην εἰς Ξάνθειαν ἀφίκτο, ἔνθα ἡ οἰκία Μομιτζίλου ἦν καὶ ἡ γυνή. Ξανθιεῖς δὲ πρῶτα μὲν οὐδὲν εἰδότες περὶ Μομιτζίλου, ἐπυνθάνοντο περὶ ἐκείνου ὅπη εἴη. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν μάχην ἐπύθοντο πεσόντα αὐτὸν καὶ σύμπαν τὸ στρατόπεδον, τῶν μὲν οἰκείων ἀπωδύροντο τὴν τελευτὴν, βασιλεῖ δὲ τὴν πόλιν παρεδίδουν. Καὶ ὁ βασιλεὺς πολλὴν περὶ τὴν Μομιτζίλου γυναῖκα ἐπεδείκνυτο τὴν ἐπιείκειαν· ἐκέλευε γὰρ μηδὲν τῶν ὄντων ἀφαιρεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ πάντα ἔχουσαν, ἢ μένειν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἂν ἐθέλῃ γῆς, ἢ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανέρχεσθαι, ἐκ Μυσίας γὰρ ἦν. Ἡ δὲ μᾶλλον εἵλετο τὴν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀναχώρησιν, καὶ πάντα ἔχουσα ἀπῆρεν εἰς Μυσούς.

Jacobi Pontani notæ.

(51) Etiam qui in acie ignem præferebant, πυρφόροι dicebantur. Nam in more fuit priscis, ut vates exercitui præiret, lauro coronatus, ac facem gestans: in quem ferrum stringere, ut hominem sacrum, nefas habebatur. Unde parœmia, οὐδὲ πυρφόρος ἐλείφθη, quo significatur, omnes in prælio trucidatos fuisse ad unum, adeo, ut ne ei quidem pepercerint, qui ignem præferebat. Plura *Thesaurus* Stephani in voce πυρφόρος. Ad alias porro insignes calamitates, quibus aliquis in eo genere funditus periret translatum fuisse adagium, historicus indicat, dum ait, ὅ φασιν ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀτυχημάτων.

(52) Mitis animi argumentum, etiam hostium D calamitate aut morte dolere, imo et lacrymis super ea non posse abstinere. Fecit hoc Alexander Magnus in morte uxoris Darii hostis: Curtius lib. IV. Fecit Marcellus captis Syracusis. Hannibal super nece Marcelli. Zonaras de Constante imperatore III *Annal.* Cum tumulo quodam conscenso subjectam planitiem, et præterfluentem amnem cadaveribus plenum vidisset, in manifestas erupit lacrymas, non tam victoria (contra Magnentium tyrannum) lætatus, quam ob cæsorum interitum mœstus. Nam cum ad octoginta millia haberet, ad triginta millia cecidisse: de Magnentii triginta sex millibus viginti quatuor millia periisse.

CAPUT LXXXVII.

De Crale ut fœdifrago ulciscendo. Pheræi ad defectionem a Romanis sollicitantur. Factio imperatoris auxilium petit. Minatur Crali, ni discedat, et fœdus frangere desinat. Repetuntur imposturæ Apocauchi. Ejus consilium de reliquenda continenti, et mari habitando. Tyrannis ejusdem in Byzantiis carcere et pecunia multandis ac spoliandis. De carcere quem ædificare cogitabat. Quomodo cum imperatrice affinitatem per filiæ matrimonium quæsierit, et litteris suppositiis ei periculum crearit. Responsum Clementis papæ; et quid facturus Apocauchus, si dolus non procederet.

A Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἀπεσκεύαστο Μομιτζίλον, ἐδόκει δεῖν καὶ Κράλην μετιέναι ἀδικοῦντα καὶ παρασπονδοῦντα. Ἐκεῖνος γὰρ τὸν παρὰ Ῥωμαίοις πόλεμον ὁρῶν πάντα τὰ αὐτῶν διαφθεροῦντα ἄρδην, ὀλίγα τῶν πρὸς βασιλέα συνθηκῶν φροντίζων, ἄλλας τε πόλεις τῶν Ῥωμαίοις ὑπηκόων εἷλε, καὶ Φερὰς ἐπὶ χρόνον συχνὸν πολιορκῶν, ἐν μεγάλῃ κατέστησεν ἐνδείᾳ. Καὶ ἤδη ἐν ἐλπίσιν ἦν μετὰ μικρὸν ἑλεῖν· ἅμα δὲ καὶ ἐκ τῶν ἔνδον ἔπραττόν τινες, ὡς Φεραῖοι τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀποστάντες, προσχωρήσουσιν ἑκόντες Τριβαλλοῖς, τοῦ Κράλη αὐτοῖς ὑποσχομένου τῆς πόλεως ἀποδείξειν ἄρχοντας, ἂν τοιαῦτα τοὺς πολίτας πείθωσιν, ὧν ἦν κεφάλαιον Ἀσάνης ὁ Μανουήλ, θεῖος πρὸς πατρὸς Εἰρήνῃ τῇ βασιλίδι. Παλαιολόγος δὲ Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου θεῖος, καὶ Τζαμπλάκων Δημήτριος μέγας B στρατοπεδάρχης, ὁ τούτου γαμβρὸς, τὰ Ῥωμαίων φρονοῦντες, ἀντέπραττόν τε τοῖς πράττουσι τὰ Τριβαλῶν, καὶ πᾶσαν σπουδὴν εἰσῆγον, ὥστε μὴ τοιαύτην πόλιν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀπολέσθαι, καὶ πρὸς βασιλέα ἔπεμπον δεόμενοι βοηθεῖν. Ἃ εἰδὼς ὁ βασιλεὺς ἔκρινε δεῖν πρεσβείαν ποιεῖσθαι πρὸς Κράλην, κἂν μὲν ἀπόσχηται Φερῶν, τηρεῖν καὶ αὐτὸν τοὺς ὅρκους καὶ τὰς σπονδάς· ἂν δ' ἐκεῖνος διαλύῃ πρότερος, χωρεῖν ἐπ' αὐτὸν ἅμα στρατιᾷ τῇ Περσικῇ. Καὶ ἐπεὶ ἐδέδοκτο, πέμψας Ἰωάννην τὸν Βρυέννιον, ἐκέλευεν ἀναχωρεῖν Φερῶν, ὡς αὐτῷ τῆς πόλεως διαφερούσης, καὶ τοῦ λοιποῦ μηδὲν παρενοχλεῖν, μήτ' αὐτήν, μήτ' ἄλλην τῶν Ῥωμαίοις ὑπηκόων πόλεων. Αὐτὸν μὲν γὰρ ἀεὶ C μεμνῆσθαι τῆς εὐνοίας καὶ τιμῆς ἧς ἀπέλαυσε διατρίβων παρ' αὐτῷ, καὶ δίκαιον εἶναι οἴεσθαι τῆς εὐποιΐας ἀπομνημονεύειν. Διόπερ αὐτοῦ καὶ πρὸς Βεῤῥοίᾳ τὰς σπονδὰς ἀπειπαμένου, καὶ ὕστερον πεπολεμηκότος φανερῶς, καὶ τοὺς ὅρκους καταλελυκότος προφανῶς καὶ τὰς σπονδὰς, αὐτὸν μὴ κεκινῆσθαι πρὸς ὀργὴν, μηδὲ ἀμύνεσθαι ἐθέλειν· ἀλλὰ τὰς σπονδὰς καὶ τοὺς ὅρκους ἀνανεοῦν, καὶ χάριν ἀποδιδόναι τῆς φιλίας ὅση δυνατή. Ἂν δὲ μὴ πείθηται αὐτὸς, μηδὲ ἀφίστασθαι ἐθέλῃ τοῦ παρασπονδεῖν καὶ ἀδικεῖν, ἀλλὰ πολιορκῇ τὰς πόλεις, μὴ αὐτῷ ἐπάγειν αἰτίαν ἂν ἀμύνηται, ὡς παραβεβηκότι τὰς σπονδὰς, καὶ ἀγνωμονοῦντι πρὸς τὸν εὖ πεποιηκότα ἡνίκα μάλιστα ἐδεῖτο. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπρεσβεύετο πρὸς Κράλην. Ἅμα δὲ ἔχων τὴν στρα- D τιὰν, πρὸς Χριστούπολιν ἐχώρει, καὶ ἐστρατοπεδεύετο ἐν κώμῃ τοῦ Γαβριὴλ προσαγορευομένῃ, ὡς ἀφιξόμενος εἰς Φερὰς, καὶ τῶν ἄλλων πόλεων πρόνοιαν ποιησόμενος ὅσαι ὑπὸ τοῦ Τριβαλικοῦ πολέμου ἔπραττον κακῶς. Τούτων δὲ πραττομένων, Ἀπόκαυχος, ὁ μέγας δοὺξ, ὁρῶν ἤδη τὰς μὲν ἠπειρώτιδας πόλεις πάσας Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ὑφ' ἑαυτὸν

A Momitzilo e medio jam sublato, Cralem quoque, ut juris violatorem et fœdifragum, sibi ulciscendum decrevit. Qui dum cerneret bello Romanorum mutuo vastari funditus omnia, securus percussi cum eo fœderis, et alias urbes Romanæ ditionis occuparat, et Pheras diutina obsidione premens, ad miserabilem victus inopiam redegerat, ut post illa se potiturum confideret. Simul porro ex incolis quidam laborabant, ut cives desertis Romanis, ad Triballos ultro deficerent: quibus Cralis, si populo id persuasissent, magistratus urbis despondcrat, quorum antesignanus erat Manuel Asanes, Irenes imperatricis patruus. Constantinus autem Palæologus, Andronici imperatoris patruus, B et Demetrius Zamplaco magnus stratopedarcha ejus gener, factioni Triballicæ adversantes, Romanis favebant: nihilque non experiebantur, ne talis civitas a Romano imperio avelleretur, et ab imperatore auxilium flagitabant. Horum conscius imperator, Cralem per legatos conveniendum existimavit, et si quidem Pheris absisteret, sibi quoque fœdera et juramenta servanda: sin ille prior ea profanaret, Persis quoque adjutoribus invadendum. Quando igitur visum est maturum, misso Joanne Bryennio, ut Pheras relinqueret hortatus est, urbem sua interesse, ac de cætero nec illi, nec cuiquam Romanæ urbi negotium exhiberet. 653 Apud se quidem illius benevolentiæ C honorumque quibus præsentem domi suæ cohonestasset, nunquam intermorituram esse memoriam, et æquum arbitrari, beneficientiæ meminisse. Quare cum ille apud Berrhœam fœdus retractasset, ac postea manifeste arma movisset, sancitaque fœdera aperte violasset, non se ira exarsisse, neque ad vindictam incumbere, sed ea renovare voluisse, et amicitiæ quantam potuerit gratiam retulisse. Quod si obsequi recuset, contraque fœdus agere, et injuriam inferre non desinat, sed urbes obsidere pergat, ne se in culpa ponat, tanquam fœdifragum et ingratum in bene merentem suum, quo tempore potissimum re aliena egebat, si armis pœnas reposcerit. Hæc per oratores ad Cralem imperator, simulque cum exercitu Christopolim D iter intendit, et ad vicum Gabrielis castra locat, ut Pheras venturus, et aliis civitatibus bello Triballico vexatis provisurus. Dum hæc geruntur, magnus dux Apocauchus videns jam urbes continentis omnes Cantacuzenum ad imperium suum traduxisse, Romanumque exercitum propemodum universum, et nihilominus non modica a barbaris auxilia habere, eique in continente haudquaquam resisti posse, primum quidem per diligentem juris

ac justitiæ custodiam Byzantios ad sibi obtemperandum allicere deliberavit: deinde spe vana eos delusit, velut per somnium ex pauperibus ditissimos effecturum pollicens, ubi onerariam a mercatoribus pensiones exacturam firmasset. Ast ubi omnia fraudes et ludibria reperta sunt, et vulgi jam fabula fuit, formidans ne quid adversum se rerum novarum orir etur, potentiam suam omnem in mare transferre, et politiam in tyrannidem mutare constituit. Ac primum quidem classem et cataphractos comparare, eorumque operam et in triremibus, et ad corpus suum contra insidiatores tutandum adhibere: continentem penitus penitusque negligere, seseque in mari et insulis tenere, et ad Byzantios per mare alendos, nauticas negotiationes inducere. Adhæc et qui nummati essent Byzantii, et quotquot restarent proceres, in carcerem contrudere, ut et timore vacaret (metuebat namque, ne cum Cantacuzeno pacem inirent), et ipsis spoliatis, pecunia ad stipendia in cataphractos et triremes suppeteret. **654** Quin etiam aliorum omnium, quotquot alias mentione pacis facta aut in domibus propriis ab ipso inclusi essent, aut monasteriorum septis, interdicto ad eos aditu, coercerentur, iis prius in carcerem datis facultates auferre; nam ante pauxillo eos privaverat. Insuper cæteris omnibus annuas pensiones præscribere, e quibus quæstum colligens, classem sustentaret. Carcerem autem in palatio Constantini magni communem ædificare cogitabat. Nam cum esset ibi domus, magnum Justinianeum appellata, tecto vetustate consumpto, destructis conclavibus ipse domunculas plurimas sub terra ab utraque parte inædificare volebat, et in his reos funibus demissos condere, ut noctibus quidem in domunculis manerent, diebus ad mediocrem remissionem area in medio relicta uterentur, illosque supra muros vigilibus constitutis, totum diem ac noctem custodiri. Quod si qua re indigerent vigiles illi, ut inferioribus custodibus clare et aperte dicerent, omnibus audientibus, quo insidiarum vitaretur suspicio, si clam cum quibusdam illorum fabularentur. Posthæc, ut referebant qui norant, et imperatricem aggredi cogitavit, et tentare, an vellet ipsius filiam despondere filio suo imperatori, si paratus sit ipse, velut pro filiis decertans, omnes opes suas in bellum contra Cantacuzenum impendere. Nam et antehac nunquam non alacrem fuisse, et omne studium suum ad eum evertendum contulisse: et cum publicam pecuniam omnem, tum quam Cantacuzeni amicis abstulerit, in eo collocasse. Nunc cum res omnino secus, quam sperabatur, acciderint, et ille totam continentem occuparit, se mari dominaturum, sumptum de suo facturum, et Byzantii insularumque imperium secure retenturum. Et si quidem illa connubio annuat, se patrem imperatorum esse velle, habereque totum imperium in manu sua, et facere quæ libuerit. Sin propter ignobilitatem suam conditio-

A πεποιημένον, καὶ τήν τε Ῥωμαίων στρατιὰν ὀλίγου δεῖν ἅπασαν ἔχοντα αὐτὸν, καὶ τοσαύτην ὑπὸ τῶν βαρβάρων συμμαχίαν, καὶ ὡς ἀδύνατον αὐτῷ ἀντικαθίστασθαι ἐκ τῆς ἠπείρου, πρῶτα μὲν ἐσκέψατο διὰ τῆς πρὸς τὰς δίκας ἀκριβείας καὶ δικαιοσύνης, πείθειν Βυζαντίους αὐτῷ προσέχειν· ἔπειτα κεναῖς ἐλπίσιν ἐξηπάτα, ὥσπερ ἐν ὀνείροις πλουσιωτάτους ἐξ ἀπόρων ἐπαγγελλόμενος ποιήσειν, ἂν τὴν ὁλκάδα στήσῃ τὴν ἀργυρολογήσουσαν τοὺς ἐμπόρους. Ὡς δὲ πάντα ἐξηλέγχοντο ἀπάτη καὶ φενακισμοὶ, καὶ πάντες ἤδη πρὸς αὐτὸν ἀπέσκωπτον ἀδεῶς, δείσας μή τι νεωτερισθῇ περὶ αὐτὸν, ἐσκέψατο πᾶσαν τὴν δύναμιν εἰς τὴν θάλασσαν μετάγειν, καὶ πρὸς τυραννίδα τὴν πολιτείαν μεθιστᾷν· καὶ πρῶτα μὲν ναυτικὸν συστήσασθαι καὶ ὁπλίτας, καὶ τούτοις πρός τε B τὰς τριήρεις χρῆσθαι, καὶ πρὸς φρουρὰν οἰκείαν, ἵνα μὴ ἐπιβουλεύηται· καὶ ἀμελεῖν μὲν παντάπασι τῆς ἠπείρου, νήσων δὲ ἔχεσθαι καὶ θαλάσσης, καὶ Βυζαντίους ἐκ θαλάττης τρέφεσθαι καθιστᾶν ἐμπορευομένους ταῖς ναυσί. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοὺς χρήματα ἔχοντας ἐν Βυζαντίῳ καὶ τῶν συγκλητικῶν ὅσοι ἔτι ὑπελείποντο, ἐν δεσμωτηρίοις κατακλείειν· ἵν' ὁμοῦ τε ἀπαλλάττοιτο τοῦ δέους (ἐδεδίει γὰρ μὴ ἐθελήσωσιν εἰρήνην τίθεσθαι πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα) καὶ χρημάτων εὐποροίη πρός τε τὸ ὁπλιτικὸν καὶ τὰς τριήρεις, τὰ ἐκείνων ἀφελόμενος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι μνησθέντες πρότερον εἰρήνης ἐν ταῖς οἰκίαις ὑπ' ἐκείνου κατεκλείσθησαν, ἢ ἐν φροντιστηρίοις ἀπρόϊτοι καθ-C είργνυντο, πάντων τὰς οὐσίας ἀφελέσθαι μετὰ τὸ εἰς δεσμωτήριον ἀγαγεῖν· πρότερον γὰρ ἐκείνους ὀλίγων τινῶν ἀπεστέρησεν ἐκ τῆς οὐσίας· εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι φόρους τάξαι ἐτησίους· ἐξ ὧν χρηματιζόμενος διαθρέψει τὸ ναυτικόν. Δεσμωτήριον δὲ ἐν τοῖς βασιλείοις Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου κοινὸν ποιεῖν διενοεῖτο. Οἴκου γὰρ ὄντος ἐκεῖ μεγάλου Ἰουστινιανείου προσαγορευομένου, τὴν στέγην ὑπὸ τοῦ χρόνου διεφθαρμένου, πᾶσαν εἴσοδον ἀναφράξας, οἰκίσκους ἔνδον ἐκείνου πλείστους διελεῖν ἐφ' ἑκατέρῳ μέρει, καὶ τούτοις κατακλεῖσαι τοὺς δεσμώτας ἄνωθεν καλωδίοις καθιείς, ὥστε νυκτὸς μὲν τοῖς οἰκίσκοις χρῆσθαι, ἡμέρας δὲ πρὸς μετρίαν ἄνεσιν τῷ ὑπολελειμμένῳ μεταξὺ χωρίῳ. Τὴν δὲ φρουρὰν ἄνωθεν ἐγκαθιδρυμένην ἐπὶ τῶν τειχῶν διὰ πάσης νυκτός τε καὶ ἡμέρας τὴν D φυλακὴν τῶν δεσμωτῶν ποιεῖσθαι, κἂν τινος δέοιντο, κάτωθεν πρὸς τοὺς φρουροὺς ποιεῖσθαι τοὺς λόγους φανερῶς, ὥστε ἅπαντας εἰδέναι, ἵνα μὴ λάθοιεν ἐπιβουλήν τινα συσκευασάμενοι, κρύφα τῶν φυλάκων τισὶ διαλεχθέντες. Μετὰ τοῦτο δὲ ἔφασαν οἱ συνειδότες καὶ ἐπὶ βασιλίδα χωρεῖν διανοεῖσθαι, καὶ ἀποπειρᾶν, εἰ βούλοιτο τὴν ἐκείνου θυγατέρα βασιλεῖ τῷ υἱῷ πρὸς γάμον συνάπτειν, εἴ γε βούλοιτο αὐτὸν ὡς ὑπὲρ τέκνων ἀγωνιζόμενον, πάντα πλοῦτον τὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐπὶ Καντακουζηνὸν ἀναλίσκειν πόλεμον. Καὶ πρότερον μὲν γὰρ οὐδὲν ἐλλελοιπέναι προθυμίας, καὶ πᾶσαν σπουδὴν πρὸς τὴν ἐκείνου κατάλυσιν ἐπιδεδεῖχθαι, καὶ πάντα ἀναλωκέναι τὰ κοινὰ, καὶ ἃ ἀφείλετο ἐκ τῶν ἐκείνῳ προσεχόντων. Νυνὶ δὲ εἰς τοὐναντίον ἅπαν τῶν πραγμάτων περιελθόν-

A των, καὶ πᾶσαν ἐκείνου τὴν ἤπειρον ἀφελομένου, αὐτὸν κρατήσειν τῆς θαλάσσης ἀναλίσκοντα ἐκ τῶν ἰδίων. Καὶ Βυζαντίου, καὶ τῶν νήσων ἀσφαλῶς καθέξειν τὴν ἀρχήν, κἂν μὲν ἐκείνη πείθοιτο τὴν θυγατέρα προσαρμόζειν βασιλεῖ τῷ υἱῷ, καὶ αὐτὸν εἶναι πατέρα βασιλέων, καὶ πᾶσαν ἔχειν ἀρχήν, καὶ πράττειν ἅττα ἂν δοκῇ· ἂν δ' ἀπαναίνηται τὴν δυσγένειαν, ἐπ' αὐτὴν χωρεῖν. Δήλην γὰρ ἤδη εἶναι κακὰ βουλευομένην περὶ αὐτοῦ. Συνεσκεύακε δὲ καὶ κατ' αὐτῆς ἐπιβουλὴν τοιαύτην. Γράμματα πρὸς πάπαν ἔγραφεν ὡς ἐξ αὐτῆς. Ἐδήλου δὲ τὰ γράμματα, ὡς αὐτὴ μὲν ἐντραφείη ἔθεσι καὶ νόμοις τοῖς Ῥωμαίων, καὶ δόγματα πρεσβεύοι, ἃ καὶ ἡ Ῥωμαίων ἐκκλησία. Βασιλεῖ δὲ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐκδοθεῖσα ἀνάγκῃ τὰ ἐκείνου ὑποκρίνεσθαι, B τὴν μέν τοι πρώτην εὐλάβειαν καὶ πίστιν καὶ ὁμόνοιαν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ περισώζειν. Καὶ αὐτὸν ἡγεῖσθαι πατέρα καὶ διδάσκαλον, καὶ πρὸς τὴν πίστιν ὁδηγόν· καὶ βούλεσθαι μὲν καὶ μετὰ τὴν ἀνδρὸς αὐτίκα τελευτὴν δῆλα πάντα καθιστᾷν αὐτῷ, καὶ πειρᾶσθαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρχήν, τὰ ἴσα ἢ πείθειν, ἢ καταναγκάζειν περὶ τῶν τῆς πίστεως δογμάτων αὐτῇ φρονεῖν. Κωλυθῆναι δὲ ὑπὸ τῶν περισχόντων πολέμων τῶν μάλιστα παρὰ Ῥωμαίοις δυνατωτάτων πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς πολεμησάντων, καὶ ἔτι μέχρι νῦν ἐπικειμένων. Ὅθεν αὐτοῦ δεῖσθαι πρῶτα μὲν αὐτῇ τὸ Θεῖον ἱλεοῦσθαι διὰ τὴν δοκοῦσαν τῶν διεστραμμένων δογμάτων αἵρεσιν. Ἔπειτα δὲ καὶ βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς πολεμοῦντας, ὅπως ἂν δύναιτο, ὡς εἰ ἐκεῖνοι καταστραφεῖεν, αὐτῆς C αὐτίκα τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀποστολικῆς ἐκκλησίας πρεσβευσούσης φανερῶς, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑφηγησομένης. Τοιαῦτα μὲν τὰ πρὸς πάπαν τῆς βασιλίδος δῆθεν γράμματα ἐδήλου. Ἦν δὲ Κλήμης τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας τότε προεστώς. Καὶ ζωγράφῳ τινὶ Πραιποσίτῳ καλουμένῳ ἐγχειρίσας, ἐξέπεμπε πρὸς πάπαν μηδενὶ ἐξειπεῖν κελεύσας τὸ ἀπόῤῥητον βασιλίδος. Οὐδὲν δὲ ἐκεῖνος ᾔδει πλέον, εἰ μὴ ὅτι πέμποιτο πρὸς πάπαν. Κλήμης δὲ ὁ πάπας, ἐπεὶ δέξαιτο τὰ βασιλίδος γράμματα, ὑπερησθεὶς ὅτι καὶ ἡ βασιλὶς αἱροῖτο τὰ ἐκείνων, καὶ ὡς εἰ τῶν πολέμων ἀπαλλαγοίη, φανερῶς αὐτοῖς προσθήσεται, ἀντέγραφε καὶ αὐτός, πρῶτα μὲν ἐπαινῶν τῆς προαιρέσεως, ὅ τι καίτοι τυραννουμένη τῶν ὀρθῶν δογμάτων οὐκ ἀπέστη, ἀλλὰ τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ συμ- D φρονοίη. Ἔπειτα καὶ ἐδίδασκεν ὡς χρὴ τῶν ἴσων ἔχεσθαι ἀεί, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγειν ἠπατημένους, καὶ τῆς ἀληθείας ἐκπεσόντας. Τελευταῖον δὲ ἐπηύχετο, καὶ χρηστὰς ὑπετίθει τὰς ἐλπίδας ὡς βοηθήσων ὅ τι ἂν δύναιτο. Ταῦτα τὰ γράμματα ἐνεγκόντος Πραιποσίτου, ἐφύλαττεν αὐτὸς ἐν ἀποῤῥήτῳ. Διενοεῖτό τε ὡς εἰ μὲν πείθοιτο ἡ βασιλὶς αὐτῷ ἐφ' οἷς ἂν ἀξιοίη μηδὲν κινεῖν. Εἰ δὲ μή, ταῦτα ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνόντα, Βυζαντίους ἐπ' αὐτὴν παρορμᾷν, καὶ διαφθείρειν αὐτὴν καὶ παῖδας· ᾔδει γὰρ πρὸς τοῦτο πάνυ δυσανασχετοῦντας, καὶ ῥᾷστα κατὰ παντὸς οὑτινοσοῦν χωρήσοντος, ἂν πύθωνται τὰ Λατίνων ᾑρημένην· καὶ οὕτω πᾶσαν αὐτὸν Βυζαντίου, καὶ τῶν νήσων ἔχειν τὴν ἀρχήν. Εἰ δὲ μὴ προχωροίη, μηδὲ πείθοιντο οἱ Βυζάντιοι βασιλίδα, καὶ τὰ

nem hanc recuset, eam oppugnaturum; indicium quippe haud dubium fore, eam sibi malum machinari. Excogitavit etiam nequiter ac subdole hujusmodi contra eam insidias. Litteras in ejus persona ad papam scripsit hoc exemplo: Se moribus, ac legibus Romanorum educatam, eadem cum Romana Ecclesia dogmata colere ac venerari. A suis autem consanguineis imperatori locatam, velit nolit, ejus religionem simulare. **655** Verumtamen quam ab infantia imbiberit religionem, fidem, concordiam, Romanæ Ecclesiæ integram inviolatamque custodire, et ipsum parentem, magistrum ac ducem fidei agnoscere: voluisseque mox post mariti obitum statum ei suum exponere, et conari, ut totum quoque imperium, seu voluntarium, seu coactum eamdem secum religionem profiteretur, sed bellis urgentibus, et usque hodie durantibus, quibus apud Romanos potentissimi super imperio secum dimicent, impeditam fuisse. Unde se precari illum, primum quidem uti Numen sibi propitiet, quod perversitatem istam dogmatum sectata videatur; deinde contra hostes eam pro viribus adjuvet: quibus subversis, statim Romanæ apostolicæ Ecclesiæ doctrinam, et ritus publice celebraturam, et aliis exemplo præituram. Imperatricis litteræ ad papam, qui ea tempestate Clemens erat, hujus nominis sextus, hujusmodi fuerunt. Eas pictori cuidam, cui nomen Præpositus, cum tradidisset Apocauchus, ad papam misit, mandans, ne cui arcanum Augustæ patefaceret. Qui, nisi quod ad papam mitteretur, præterea nihil sciebat. Clemens litteris acceptis, omnibus incessit lætitiis, imperatricem secum communicare, et, si bello defungeretur, palam id facturam, rescribit. Ac principio eam de constanti voluntate laudat, quod quamvis sub iniquo domino, a legitimis dogmatibus non discesserit, sed cum Romana Ecclesia consentiat. Deinde quomodo iisdem perpetuo adhærere, et alios in fraudem inductos, atque a veritate devios eodem reducere debeat, edocet. Tandem bene precatus, et bene sperare jubens, quantum in se esset, opem laturum pollicetur. Has litteras cum Præpositus attulisset, ipse Apocauchus arcane servabat, ut si quidem petita sibi concederet, nihil moveret; sin minus, per eas in conventu lectas, plebem ad ipsam una cum liberis interimendam concitaret. Sciebat enim id ægerrime laturam, facillimeque cuivis se oppositurum, si eam Latinorum decreta complexam intelligeret: sic totum se Byzantii, insularumque imperium adepturum. Quod si id secus eveniret, neque Byzantii ad imperatricem cum liberis trucidandam adducerentur, tum rebus desperatis, aut in arce Magnacensi munitissima, et quæ toti Constantinopoli posset resistere, se includeret: **656** aut triremi ad Epibatas secederet, ibique liber ac suus, reliquum ævi perageret.

τέκνα διαφθείρειν, πάντων ἤδη ἀπογνόντα, ἢ τῷ ἐν Μαγκάνοις πύργῳ κατακλείειν ἑαυτὸν, ὀχυρωτάτῳ ὄντι, καὶ δυναμένῳ πρὸς πάντας Βυζαντίους ἀντέχειν πολιορκοῦντας, ἢ τριήρει πρὸς Ἐπιβάτας ἀναχωρεῖν, κἀκεῖ τὸν ἐπίλοιπον βίον διανύειν, ἀρχόμενον ὑπ' οὐδενός.

CAPUT LXXXVIII.

Custodia se munit Apocauchus; triremem ad fugam paratam habet. Laborat summa invidia. Urget ædificationem carceris. De compacto a vinclis occiditur. Ejus cadaver, et caput re ectum de muro ostentantur. Interfectores a populo paucis effugientibus obtruncantur. Amicorum et uxoris litteræ ad Cantacuzenum super morte Apocauchi, et invitatio Byzantium, ejusque occupandi commoditas.

Talia volvebat animo, et jam ordiebatur. Ac primo quidem se armatis custodibus circumsepiebat, sine quibus nunquam foras egrederetur, nemoque invocatus propius propter eos auderet accedere. Præterea ad eumdem finem triremem quoque paratam habebat, semper stantem ad portam Ligneam, ut appellatur, ubi et domicilium ei de industria ædificatum. Semper enim studebat, ut prope muros esset, ad mare potissimum, ut si quid novi capiti suo immineret, expedite elapsus se conservaret. At tunc quidem et de custodia corporis, et de facili effugio, si quid sentiret impendere mali, mire erat sollicitus; videbat enim omnes jam, non alienos modo, verum etiam propinquitate conjunctissimos propter scelera sua, et tantas Romanorum clades sibi infensissimos. Duo quippe ejus filii, stoliditatem patris, moresque improbissimos detestantes, ad imperatorem transierant: ut et quibusdam, quibus arcana sua credere solitus erat, non semel et iterum, sed crebrius diceret, Quam nunc potentem cernimus Cantacuzenum! timendum, ne et Byzantio potiatur. At enim si id contigerit, sola terra, et cœlo potiturum: cætera se bellando cum ipso, quantum possit, perditurum, etiamsi cum illis ipse perdendus sit. De stipatoribus igitur sedulo sibi providebat, et in palatio Constantiniano carcerem, ut statuerat, opere artificibus locato ædificabat, sæpiusque accedens, labores per se inspiciebat, ac fabros perurgebat. At vincti tum, carcerem adeo tetrum parumque a sepulcris differentem construi cernentes, et scopum minime ignorantes, redeuntem mactare cogitant, utrovis modo cædem ipsius sibi profuturam rati. Sive enim quod destinabant animis, assequerentur, a tanto malo immunes fore, sive exciderent, morte luituros, **657** et ita rursum magno malo, ne scilicet vivi sepelirentur, carituros. Hoc illi consilium capiebant, et tempus captabant, quo eum adorti rem perficerent. Magnus autem dux cum alias magni Constantini palatium ingressurus, sollicite sibi caveret (semper namque armatorum satellitum caterva eum sequebatur, et vinctos, prius in ergastulis claudi jubebat, quoad abiret) tunc quo facto maxime usus erat, prætermisit, a Deo, ut conjicimus, mente privatus, et ad cædem desertus (53). Cæterum captivi atrium palatii spar-

A Τοιαῦτα μὲν ἐκεῖνος διενοεῖτο, καὶ ἤδη ἤρχετο αὐτῶν, καὶ πρῶτα μὲν περιέστησεν ἑαυτῷ φρουρὰν ὁπλιτικὴν, ἣ προϊόντι τῆς οἰκίας συνείπετο ἀεὶ, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα τῶν ἄλλων ἐγγὺς ἐλθεῖν, εἰ μὴ ὑπ' ἐκείνου προσκληθείη. Ἔπειτα καὶ τριήρη παρεσκευασμένην εἶχε πρὸς τοῦτο τὸν πάντα χρόνον ἐπὶ τῆς Ξυλίνης λεγομένης πύλης ἐφορμοῦσαν, ἔνθα ἦν αὐτῷ καὶ ἡ οἰκία ἐξεπίτηδες ἐκεῖ κατεσκευασμένη. Ἀεὶ γὰρ ἐποιεῖτο πρόνοιαν ἐγγὺς εἶναι τῶν τειχῶν μάλιστα τῶν πρὸς θάλασσαν· ἵν' εἴτι περὶ αὐτὸν νεωτερίζοιτο, ῥᾳδίως διεκπίπτῃ, καὶ διασώζῃ ἑαυτόν. Τότε δὲ μάλιστα σπουδὴν ἐποιεῖτο πλείστην εἴς τε τὴν περὶ αὐτὸν φρουρὰν, καὶ πρὸς τὸ ἔξοδον αὐτῷ ῥᾳδίαν εἶναι εἴ τινος αἴσθοιτο κακοῦ. Ἑώρα γὰρ ἤδη πάντας πρὸς αὐτὸν κακῶς διακειμένους, B καὶ μισοῦντας τῆς πονηρίας, καὶ τῆς τοσαύτης τῶν Ῥωμαίων φθορᾶς, οὐ τοὺς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οἰκειοτάτους αὐτούς. Οἱ δύο γὰρ τῶν υἱῶν πολλὴν αὐτοῦ καταγνόντες σκαιότητα, καὶ μοχθηρίαν τρόπων, ἀπέστησαν πρὸς βασιλέα. Ὥστε καὶ πρός τινας αὐτῷ τῶν ἀποῤῥήτων κοινωνοῦντας λέγειν, οὐ δὶς καὶ τρὶς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις, ὡς Ὁρῶ μὲν ἤδη Κανταχουζηνὸν ἰσχύοντα μεγάλα· καὶ δέδοικα μὴ καὶ Βυζαντίου περιγένηται· ἀλλ' εἴ γε καὶ τοιοῦτο συμβαίη, γῆς μόνης κρατήσει καὶ οὐρανοῦ. Τἄλλα δὲ αὐτὸς διαφθερεῖ πολεμῶν αὐτῷ μέχρι, καὶ τοῦ δυνατοῦ, εἰ μέλλει καὶ αὐτὸς συνδιαφθείρεσθαι αὐτοῖς. Τῆς τε οὖν φρουρᾶς τῆς περὶ ἑαυτὸν πολλὴν ἐποιεῖτο πρόνοιαν, καὶ τὸ ἐν βασιλείοις τῆς C Κωνσταντίνου δεσμωτήριον κατεσκεύαζεν ἣ διενοεῖτο, δημιουργοῖς τισι τὸ ἔργον ἐπιτρέψας. Συχνῶς δὲ καὶ αὐτὸς ἐπιφοιτῶν, ἐπεσκέπτετο τὸ ἔργον, καὶ προσηνάγκαζε τάχιον κατασκευάζειν. Οἱ δεσμῶται δὲ τό τε δεσμωτήριον ὁρῶντες κατασκευαζόμενον, οὕτω δεινὸν, καὶ ὀλίγα τάφων ἀποδέον, καὶ τὴν διάνοιαν οὐκ ἀγνοοῦντες, ἐσκέψαντο αὐτὸν ἀποκτείνειν ὅταν γένηται ἐκεῖ, ἀμφοτέρωθεν αὐτοῖς οἰόμενοι τὸν ἐκείνου λυσιτελήσειν φόνον· ἄν τε γὰρ ἐπιτυγχάνωσιν, ἀπαλλάξεσθαι δεινοῦ τοσούτου, καὶ ζήσειν ἐλευθέρως· ἄν τε ἡττῶνται, ἀποθνήσκειν, καὶ αὖθις ἀπαλλάττεσθαι τοῦ ζῶντας κατορωρύχθαι. Τοιαῦτα μὲν οἱ δεσμῶται ἐβουλεύσαντο, καὶ παρετήρουν καιρὸν ἐν ᾧ ἀποκτενοῦσιν ἐπιθέμενοι. Δοὺξ δὲ ὁ μέγας τὸν ἄλλον χρόνον ἡνίκα ἔδει πρὸς τὰ Κωνσταντίνου D τοῦ μεγάλου βασίλεια εἰσέρχεσθαι, πολλὴν πρόνοιαν

Jacobi Pontani notæ.

(53) Apud veteres ut quisque deus cuique homini bene, aut male consultum cuperet, ita ei bonum, aut malum consilium dare putabatur, profuturasque, aut nocituras cupiditates in ejus animum immittere. Ex qua opinione est illud Æneæ apud Maronem 2. Æneid.

Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem.

αὐτοῦ ποιούμενος, ἑπομένους τε γὰρ εἶχεν ἀεὶ τῶν A δορυφόρων ὁπλιτῶν πολλοὺς, καὶ τοὺς δεσμώτας πέμπων κατέκλειεν ἐν ταῖς εἱρκταῖς, ἄχρις ἂν ἐκεῖθεν ἀπαλλάττοιτο, τό τε τῶν δεόντων οὐδὲν ἐποίει, τὸ φρονεῖν ὑπὸ Θεοῦ, ὡς ἔοικε παρῃρημένος, καὶ ἐγκαταλειφθεὶς πρὸς τὸ ἀποθανεῖν· ἀλλὰ οἵ τε δεσμῶται διεσκεδασμένοι, περιῄεσαν τῶν βασιλείων τὴν αὐλὴν, καὶ αὐτὸς τὴν περὶ αὐτὸν δορυφορίαν ἔξω καταλιπὼν, εἰσῄει ἑνὸς παρεπομένου μόνου. Οἱ δεσμῶται δὲ ὡς εἶδον οὕτως ἀφύλακτον εἰσιόντα, καιρὸν ἐπιθέσεως νομίσαντες, ὥρμησαν ἐπ' αὐτὸν, ὀλίγοι τινὲς πρῶτον, οἳ ἔτυχον ὄντες ἐν ταυτῷ. Ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνεψιὸς ἦν αὐτῷ Ἀλέξιος ὁ δοὺξ ὑπὲρ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως τὸ δεσμωτήριον κατακεκριμένος καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θείου. Πρῶτα μὲν οὖν ἐχρῶντο λίθοις ἐπ' αὐτῷ· οὐ γὰρ εὐπόρουν τινὸς B σιδήρου. Ἔπειτά τις αὐτῶν ῥοπάλῳ κατὰ τύχην εὑρημένῳ ἔπληξε κατὰ τῆς κεφαλῆς πολλάκις καὶ κατήνεγκε. Μετὰ τοῦτο δὲ χρησάμενοι σκεπάρνῳ τῶν τὸ δεσμωτήριον οἰκοδομούντων τεκτόνων, ἀπέτεμον αὐτοῦ τὴν κεφαλήν. Ἡ δὲ περὶ μέγαν δοῦκα φρουρὰ, καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι εἵποντο, ὡς ᾐσθάνοντο ἐκεῖνον τεθνεῶτα, οὐ πρὸς ἄμυναν ἐτράποντο ὑπὲρ ἐκείνου, ἀλλὰ καταπλαγέντες πρὸς τὴν τόλμαν, ἄλλοι ἀλλοσε διεσκεδάσθησαν. Οἱ δεσμῶται δὲ, πρῶτα μὲν πρὸς τὴν ταραχὴν συνέδραμον πάντες. Ἠγνόουν γὰρ αὐτῶν οἱ πλεῖστοι, ὅ τι εἴη. Ὡς δὲ ἔγνωσαν τὸν μέγαν δοῦκα τεθνηκότα, τὸ σῶμα μὲν ἀνήρτησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν τῶν θρασυτέρων τινές· τὴν κεφαλὴν δὲ περιπείραντες ἀκοντίῳ, καὶ αὐτὴν ὁμοίως ἐπέστησαν τοῖς τείχεσιν, C ἵν' εἴη πᾶσι καταφανής. Ὤοντο γὰρ μᾶλλον κεχαρισμένα τῷ δήμῳ δρᾷν, πολέμιον κοινὸν τὸν μέγαν δοῦκα ἡγουμένῳ οἷα δὴ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὄντα αἰτιώτατον. Πάντες γὰρ ἤδη τὰ γεγενημένα οὐκ ἠγνόουν. Αὐτοὶ δὲ παρεσκευάζοντο ἐκ τῶν ἐνόντων, ὡς ἀμυνούμενοι ἂν ἐπίωσί τινες, τοῖς τείχεσι τῶν βασιλείων μάλιστα θαῤῥοῦντες οὖσιν ὑψηλοῖς· ἅμα δὲ καὶ ὑπέσαινέ τις αὐτοὺς ἐλπὶς, ὡς οὐδεὶς ὑπὲρ ἐκείνου ἀμυνεῖν πάντων ἐχθραινόντων· καὶ ἡ βασιλὶς δὲ δείσασα μή τι νεωτερίσωσι πλέον περὶ αὐτῶν, οὐ μόνον ἀμνηστίας ὅρκους παρέξεται καὶ ἀπαθείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἕτερά τινα αἰτήματα ὑπείξει. Ἡ μὲν οὖν βασιλὶς αὐτίκα ὡς ἐπύθετο, πανυπερσέβαστον Ἰσαάκιον ἐκέλευε τὸν Ἀσάνην (οὗτος γὰρ αὐτίκα διεδέχετο τῶν D πραγμάτων τὴν ἀρχὴν) πᾶσαν πρόνοιαν ποιήσασθαι, καὶ ὅρκους παρέχειν τοῖς δεσμώταις, ὥστε τῶν βασιλείων ἐξελθεῖν. Ἔδεισε γὰρ περὶ αὐτῶν ἅπερ κἀκεῖνοι ὑπενόουν. Ἐκεῖνος δὲ ὄχλου πολλοῦ πραγμά-

sim obambulabant, et ipse satellitio suo foris relicto, uno tantum comite ingrediebatur. Tum illi, ut ita incustoditum aspexerunt, tempus adesse rati, insiliunt, pauci, quidam primum, qui forte simul erant, in quibus et Alexius dux, Cantacuzeni causa et ipse damnatus carcere, sororis filius ab avunculo suo. Ergo lapidibus eum initio insectantur, quod ferrum in promptu non erat. Post quidam fustem fortuito repertum, sæpius in caput impingit. Ad extremum arrepta bipenni a fabris materiariis, qui carcerem exstruebant, caput illi amputant. Tum custodia, et quidquid satellitum sequebatur, ut eum interfectum audierunt, ultione prætermissa, tanta audacia attoniti, alius alio diffugerunt. Captivi ad tumultum omnes concurrentes (major enim pars eorum quid esset nesciebat) ut magnum ducem occisum cognoverunt, quidam audaciores, cadaver de muro suspendunt, caputque telo præfixum similiter in muro pro spectaculo statuunt. Gratum enim populo facere se arbitrabantur, qui illum pro communi hoste haberet, tanquam hujus belli civilis fontem scilicet, primamque originem; nemo enim jam quæ contigerant non sciebat. Ipsi vero pro copia præsenti, si qui eos aggrederentur, defensionem parabant: sublimibus palatii muris potissimum fidentes. Simul etiam spes quædam illis subblandiebatur, neminem ejus ultorem proditurum, in quem omnium odia conspiravissent: et Augustam metuentem ne quid amplius novarent, non solum oblivionem facti, et impunitatem illis juraturam, verum etiam aliis quibusdam petitionibus satisfacturam. Imperatrix accepto cædis nuntio, statim Isaacium Asanem panhypersebastum (hic enim mox summæ rerum præpositus est) **658** videre jubet, ne quid respublica detrimenti capiat (54): et fidem dare publicam captivis illis, ut palatio exirent; ea enim illis timebat, quæ et ipsi suspicione præcipiebant. Verum Asanes sexcentis simul negotiis obrutus, captivos posthabuit; qui diem illum et noctem consequentem nemine invadente illæsi transegerunt; quo tempore, si voluissent, vel in ædem Sophiæ, vel alio quopiam dissipati confugientes, cum non custodirentur, servati fuissent. Sed quia magna præmia insipienter sperabant, etiam charas sibi animas suas perdiderunt. Postridie siquidem Zephrætis e famulis magni ducis, homo sanguinarius, sævusque, et immanis (carnificinam enim domino superstite, faciebat) ad vindicandam interfecti cædem populum concitat;

Jacobi Pontani notæ.

Et Ciceronis pro Milone: *Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perdito ac furioso, ut huic faceret insidias: aliter pestis illa perire non poterat.* Nos Christiani homines sceleratos aliquando excæcari a Deo, et bona mente consilioque spoliari credimus, ut ad pœnas, quas meruerunt deveniant, et eas præcavere non possint. In quo se divina tandem justitia exerit.

(54) Sic reddo quod ait Græcus, jussisse imperatricem Isaacium Asanem πᾶσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι. Quid autem sit, et quando juberetur, bene indicat Sallustius in bello Catilinario, his verbis: *Itaque quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decrevit, darent operam consules ne quid respublica detrimenti caperet. Ea potestas per senatum more Romano magistratui maximo permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque cives, domi militiæque imperium, atque judicium summum habere. Aliter, sine populi jussu, nulli earum rerum consuli jus est.*

classiarios imprimis, quibus quod assiduo inservi- A ret, perbenevolis utebatur. Quamobrem sumptis armis in miseros vadunt. Qui destituti omnibus ad pugnam requisitis (nam et armis carebant, quibus tecti in muris starent, et majus erat palatium, quam ut a paucis defendi posset, cum innumeri essent qui adorirentur, et undique se circumfunderent) ut muros perfodi, et se capiendos senserunt, relicto palatio, sive castello, ad templum in proximo, Novem ordinum cognominatum, perfugiunt. Et alii quidem adyta subeunt; alii in cuniculis (qui plurimi ibidem, et tortuosi erant) sese occultant. At populus superveniens, præcipiti, et insano furore quosdam eorum intra ipsa adyta, alios ubi eos comprehendebat, jugulat; paucique B admodum effugerunt; et illi præsertim, qui magnum ducem peremerant; reliqui omnes, iique frequentes necati sunt; quorum numerus, quod ex diversis urbibus erant collecti, ad liquidum iniri non potuit. Atque hi quidem hoc modo magnum ducem occiderunt, et ipsi vicissim per imprudentiam suam occisi sunt. Porro amici imperatoris qui erant Byzantii, simul necem magni ducis fama vulgavit, rem gestam ad eum perscribunt: admonentes, ut omnibus intermissis Byzantium advolet, captivis quippe Constantini palatium obtenturis, si celerrime affuerit: inde urbem occupaturum. Hæ litteræ apud vicum Gabrielis castrametanti venerunt, et Didymoticho ab uxore eadem nuntiabantur. C

των ἀθρόον περὶ αὐτὸν γεγενημένου, ἠμέλει τῶν δεσμωτῶν. Καὶ τήν τε ἡμέραν ἐκείνην, καὶ τὴν νύκτα διήγαγον, οὐδενὸς ἐπιθεμένου· καθ' ἣν εἰ ἐβούλοντο, διεσώζοντο ἄν, ἢ ἐν τῷ τῆς τοῦ Θεοῦ γενόμενοι νεῷ Σοφίας, ἢ ἄλλοσέ ποι διασκεδασθέντες, οὐδεὶς γὰρ αὐτοὺς ἐφρούρει. Μεγάλα δὲ ἐλπίσαντες ἀνοήτως, καὶ τῆς φίλης ἀπεστέρηνται ζωῆς. Ἐς τὴν ὑστεραίαν γὰρ Τζεφραΐτις ἐκ τῶν οἰκετῶν μεγάλου δουκὸς, αἵμασι χαίρων ἄνθρωπος, καὶ πικρὸς καὶ ἀπάνθρωπος κολαστὴς, δημίου γὰρ ἐπεῖχε τόπον ἐκείνου περιόντος, ὑπὲρ τοῦ δεσπότου ἀμυνόμενος, τὸν δῆμον ἐκίνει. Καὶ μάλιστα τὸ ναυτικὸν, εὔνοιαν πρὸς ἐκεῖνον κεκτημένον οὐ μικρὰν, οἷα δὴ περὶ αὐτοὺς ἀεὶ ἠσχολημένον, καὶ ὅπλα ἀναλαβόντες, ἐχώρουν ἐπ' ἐκείνους. Οἱ δὲ, τῶν χρησίμων εὐποροῦντες οὐδενὸς, ὅπλα τε γὰρ αὐτοῖς οὐ παρῆσαν οἷς φραξάμενοι ἐπιστήσονται τοῖς τείχεσι, καὶ τὸ τοῦ φρουρίου μέγεθος κρεῖττον ἦν, ἢ ὥστε παρ' αὐτῶν φυλάττεσθαι ὄντων ἐλασσόνων, ἀπείρων τῶν ἐπικειμένων ὄντων καὶ πανταχόθεν περιῤῥεόντων, ὡς ᾔσθοντο διορυσσόμενα τὰ τείχη, καὶ ἁλίσκεσθαι μέλλειν ἤδη, τὸ φρούριον ἐκλιπόντες, ἐπὶ τὸν ἐγγὺς κατέφυγον ναὸν τὸν τῶν Ἐννέα ταγμάτων προσαγορευόμενον. Καὶ οἱ μὲν, αὐτῶν τὰ ἄδυτα εἰσῄεσαν. Οἱ δὲ, ἐν ὑπονόμοις κατεκρύπτοντο οὖσιν ἐκεῖ πλείστοις καὶ δυσελίκτοις. Ὁ δῆμος δὲ ἐπελθόντες ὁρμῇ τινι ἀσχέτῳ καὶ μανιώδει, τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπέσφαξαν τῶν ἀδύτων ἔνδον, τοὺς δὲ ἄλλους οἱ κατελαμβάνοντο, καὶ διέδρασαν τὸν κίνδυνον ὀλίγοι πάνυ, καὶ μάλιστα οἱ τὸν μέγαν δοῦκα ἀπεκτονότες. Οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἀπεσφάγησαν ὄντες οὐκ ὀλίγοι. Σαφέστατα γὰρ τὸν ἀριθμὸν οὐκ ἐξεγένετο μαθεῖν, οἷα δὴ ἐκ διαφόρων πόλεων συνειλεγμένων. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτω τόν τε μέγαν δοῦκα ἐπιθέμενοι ἀπέκτειναν, καὶ αὐτοὶ ἀπώλλοντο ὑπ' ἀβουλίας. Οἱ δὲ ἐν Βυζαντίῳ φίλοι βασιλεῖ, ὡς ἐγένετο αὐτίκα φανερὸς τεθνηκὼς ὁ μέγας δοὺξ, γράμματα πρὸς βασιλέα ἔγραφον περὶ τῶν γεγενημένων. Καὶ παρῄνουν πάντα ἐν ὑστέρῳ θέμενον, τάχιστα ἥκειν πρὸς Βυζάντιον, ὡς τῶν δεσμωτῶν τὰ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασίλεια κατασχησόντων, καὶ εἰ τάχιστα παραγένοιτο, Βυζάντιον παραληψόμενος ἐκεῖθεν. Τὰ μὲν οὖν τῶν φίλων γράμματα, ἐν τῇ τοῦ Γαβριὴλ προσαγορευομένῃ κώμῃ ἐστρατοπεδευμένῳ ἧκον βασιλεῖ. Ἅμα δὲ καὶ ἐκ Διδυμοτείχου παρὰ γυναικὸς τῆς βασιλίδος ἀπηγγέλλετο τὰ ἴσα.

659 CAPUT LXXXIX.

Legationis ad Cralem relatio; consilium de factione illius Pheris exigenda. Suadent in concilio proceres eundum Byzantium sine mora, quos imperator refellit. Potius Pheras sibi prius eundum. Persæ duces vincunt, statim cum omnibus copiis Byzantium redeundum; uxor Apocauchi Epibatas secedit. Imperator culpam amissarum Pherarum, et urbium Macedoniæ in Persas duces conjicit, quibus persuadet, uti secum in Macedoniam revertantur. Sulimanus Persa moritur. Amurius ad suam provinciam defendendam redit domum: Sarchani innocentiæ suæ vix fidem facit. Crales Pheras occupat: se Romanorum et Triballorum imperatorem proclamari jubet. Filium Cralem appellat.

Eadem luce legati a Crale redeunt, renuntiantes, D antequam eo venissent eum Pheras relinquentem recessisse: Persarum videlicet adventum, de quo audierat, metuentem. Sed cum illum eo loco in quo tunc erat convenissent, legatione percepta respondisse se quoque quid justum sit scire: atque idcirco Pheris abiisse, qua urbe imperator tanquam sua uti posset. Referebant item legati, Pheras alioqui curam ac providentiam non minimam desiderare, et factionem Cralis expellendam, non enim passuram plebem quiescere, sed ubi licentiam adepta fuerit, ad deditionem Crali faciendam sollicitaturam. Imperator utramque rem multo egere

Τῆς αὐτῆς δὲ ἡμέρας, καὶ οἱ πρὸς Κράλην πεμφθέντες πρέσβεις ἐπανῆκον· ἀπήγγελλόν τε ὡς Κράλης μὲν καὶ πρὶν αὐτοὺς ἥκειν, ἀποσταίη Φερῶν πρὸς τὴν οἰκείαν δείσας τῶν Περσῶν τὴν ἔφοδον, ὡς ἠγγέλλοντο ἐπιόντες. Αὐτῶν τε ἔνθα ἦν παραγενομένων, καὶ ἀπαγγειλάντων τὴν πρεσβείαν, ἀποκρίνασθαι, ὡς εἰδείη καὶ αὐτὸς τὰ δίκαια, διὰ τοῦτο ἀποσταίη καὶ Φεραίων, οἷς ἐξέσται βασιλεῖ χρῆσθαι ὡς οἰκείοις. Ἔλεγον δὲ οἱ πρέσβεις τοὺς Φεραίους δεῖσθαι πολλῆς προνοίας, τῆς τε ἄλλης, καὶ τοὺς τὰ Κράλη πράσσοντας ἐξελαθῆναι· οὐ γὰρ ἐάσουσιν ἐκεῖνοι τὸν ὄχλον ἠρεμεῖν· ἀλλὰ ἀναπείσουσι Κράλῃ προσχωρεῖν, ἂν ἀπολαύσωσιν

ἀδείας. Βασιλεῖ μὲν οὖν ἐδόκει ἀμφοτέροις δεῖν σπουδῆς πολλῆς, καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἄμφω εἶναι, καὶ ἐμερίζετο τοῖς λογισμοῖς. Ἐκκλησίαν δὲ ἐκ τῶν ἐν τέλει ποιησάμενος, καὶ Ἀμοὺρ παρόντος τοῦ σατράπου καὶ Σούλιμὰν τοῦ Σαρχάνη παιδὸς, εἰς κοινὸν προυτίθει τὴν βουλήν. Καὶ ἐκέλευε γνώμην ἕκαστον εἰσάγειν, ᾗ ἂν ἐν τοῖς παροῦσι δοκοίη λυσιτελεστέρα εἶναι, ἐδόκει μὲν οὖν πᾶσι κοινῇ πρὸς Βυζάντιον ἰτέον εἶναι καὶ μὴ μέλλειν· οὐ γὰρ τὰ πράγματα αὐτοὺς ἀναμενοῦσιν ἂν τρίβωσι τὸν καιρὸν καὶ διαμέλλωσι. Βασιλεὺς δὲ οὐκ ὀρθῶν ἔχεσθαι λογισμῶν τὰ εἰρημένα ἀπεδείκνυ. Τοὺς μὲν γὰρ φίλους γεγραφέναι, ὡς παρακοιμώμενον ἀπεκτονότες οἱ δεσμῶται, τὰ Κωνσταντίνου βασίλεια αὐτοὶ κατέσχον· ἄδηλον δὲ εἶναι εἰ κατέχουσι καὶ μέχρι νῦν. Εἰ μὲν γὰρ ἅπασα ἡ πόλις προσεχώρησεν ἡμῖν, καὶ οὐδὲν ἐκείνοις ἐνοχλοῦσι διὰ τὴν εὔνοιαν τὴν πρὸς ἡμᾶς, τί δεῖ ταχυτῆτος πρὸς ἐκείνους, μήτ' αὐτῶν οὐδένα κίνδυνον ὑποπτευόντων, καὶ ἡμῶν ζημιουμένων διὰ τὴν μέλλησιν μηδέν; εἰ δ' ὥσπερ πρότερον αὖθις πολεμοῦσι, καὶ τειχομαχίας πρὸς αὐτοὺς ὁ δῆμος ποιοῦνται ἐπιόντες, οὐχ ὁρῶ τὴν δύναμιν, ὑφ' ἧς αὐτοὶ περιποιήσονται τὸ φρούριον· οὔτε γὰρ ὅπλων εὐποροῦσιν ἄοπλοι καὶ δεσμῶται ὄντες, οὔτε τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τροφήν· τὰ γὰρ ἀναγκαῖα μόλις ἐχορηγοῦντο παρὰ τῶν φυλάκων γλίσχρως. Πρὸς τούτοις δὲ, οὐ πρὸς τὸ τοῦ φρουρίου μέγεθος ἐξαρκέσουσιν ὀλίγοι ὄντες, αὐτό τε τὸ φρούριον ἠμελημένον ἐκ πολλῶν ἐτῶν, ῥᾷστα προδώσει τοὺς ἐνόντας· ὥστε ἔμοιγε ἐκ πάντων ἄπορα εἶναι δοκεῖ, δυνήσεσθαι αὐτοὺς πρὸς τοσοῦτον πόλεμον ἀντισχήσειν. Εἰ δ' ὁθενδήποθεν ἐπικουρίας ἀπέλαυσάν τινος, καὶ εὐπορήσαντες τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἀντέσχον ἄχρι νῦν, καὶ μέχρι πολλοῦ δυνήσονται ἀντικαθίστασθαι, οὐ δὴ δι' ἐλπίδα ἄδηλον τῶν ἐν χερσὶν ἀγαθῶν ἀποσχέσθαι δέον. Φεραὶ γὰρ οὐ φαύλη πόλις καὶ οἵα καταφρονηθῆναι, ἀλλὰ μεγάλη τε καὶ θαυμασία, καὶ ἀναγκαία τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ παρεῖναι. Δι' ἃ δεῖν οἴομαι τὴν μὲν ἄλλην ἅπασαν στρατιὰν ἐπὶ Βυζάντιον χωρεῖν αὐτίκα, ἐμὲ δὲ τρισχιλίους παραλαβόντα στρατιώτας, ἀφικέσθαι εἰς Φεράς· καὶ μίαν ἡμέραν ἐκείνοις συγγενόμενον, καὶ προνοίας ἀξιώσαντά τινος, ἔπειτα καὶ τοὺς τὰ Κράλη ᾑρημένους ἐκεῖθεν ἐξελάσαντα, αὖθις ἀναστρέφειν. Τῆς ἄλλης δὲ στρατιᾶς διὰ βαρύτητα, καὶ πλῆθος πυκνοτέρας τὰς στρατοπεδείας ποιουμένης, ὑστερήσομεν οὐδὲ αὐτοὶ εὐσταλεῖς τε ὄντες καὶ ὀλίγοι, καὶ ῥᾷον τὴν ὁδοιπορίαν διανύοντες· καὶ τήν τε πρόνοιαν ποιησόμεθα Φερῶν τηλικαύτης πόλεως, καὶ πρὸς τὴν εἰς Βυζάντιον ὁδοιπορίαν ζημιωσόμεθα οὐδέν. Εἰ δέ τινος ἀπολειπόμενοι καὶ τῶν δεόντων, οὐ περιγενοίμεθα τοῦ Βυζαντίου νῦν, ἀλλ' εἰσαῦθις ἔξεστιν οὐκ ἀγεννεῖς περὶ αὐτοῦ ἐλπίδας ἔχειν. Φεραὶ δὲ εἰ ἀμεληθεῖσαι ὑπὸ Κράλην γένοιντο, αὐτάς τε ἀνασώζεσθαι ἐλπὶς οὐκέτι οὐδεμία, καὶ τὰς ἄλλας τῆς Μακεδονίας πόλεις, ὥσπερ μεθόριον κειμένη τῆς ἄλλης ἀρχῆς Ῥωμαίων διατέμνει. Ἃ χρὴ συνορᾶν, καὶ μὴ ἀδήλων ἕνεκα, τὰ

A studio, et ambas esse summe necessarias judicans, huc illuc cogitationes dividebat. Convocatis igitur primoribus, præsentibus item Amurio satrapa, et Sulimano Sarchanis filio, rem in disceptationem adducit, et quod cuique pro tempore utilius videretur, proferre in medium jubet. Placuit ad unum omnibus, citra cunctationem petendum Byzantium; non enim res ipsas exspectaturas, si ipsi cessando diem exemerint. At imperator dicta cum recta ratione haud consentire ostendit. Amicos scripsisse quidem, præfecto cubiculi occiso, vinctos Constantini palatium tenere: esse tamen in ambiguo, utrum adhuc teneant. Si enim, inquit, universa civitas nostra, neque illis propter studium nostri quidquam molestum est, cur ad illos festinemus, B quando nec ipsi periculum ullum metuunt, et nos ex dilatione detrimentum nullum capimus? Sin, ut ante hac, rursum in armis sunt, et populus palatium oppugnat, non video, qua vi id servaturi sint; nec enim armorum facultas est, cum sint inermes et cum catenis; neque victus, quem custodes vix ad necessitatem tenuiter suppeditabant. **660** Adde quod ad amplitudinem palatii tutandam ipsi pauci non sufficiunt, quod jam pridem neglectum, et desertum, facillime qui intus sunt prodent: ut mihi quidem quacunque intuenti, difficile videatur, posse illos contra tantam vim resistere. Si vero unde unde auxilium consecuti, et rebus necessariis abundantes, usque nunc se defenderunt, et diutius se de- C fendere poterunt, non sane propter incertam spem bona, quæ in manibus sunt, abjicere oportet. Non enim exigua, et contempta urbs Pheræ, sed ampla et illustris, et a qua Romanum imperium valde pendeat. Quare reliquo exercitui nulla interposita mora Byzantium contendendum, mihi vero cum tribus millibus Pheras proficiscendum; ibi unum diem cum civibus ponendum, rebusque utcunque inspectis, et compositis, et Cralianis expulsis, revertendum opinor. Alias autem copias, propter multitudinem, armorumque pondus crebrius castrametantes, nos pauci, et leviter armati, atque idcirco expedite ambulantes, facile assequemur: et ita Pheris tantæ urbi consulemus, et profectionem Byzantinam nihil morabimur. Quod si re quapiam D necessaria defecti, Byzantium nunc non obtinuerimus, tamen ingenuam spem ejus adhuc obtinendi habere liceat. Sin Pheræ negligentia nostra sub Cralis potestatem venerint, ipsas recuperandi nulla spes supererit; nec alias urbes Macedoniæ, inter quas velut confinium sita, a cætero imperio Romano eas dividit. Quæ æstimanda sunt, nec pro incertis certa dimittenda. Talia imperator in consilio procerum suadebat, et persuadebat plurimis. Amurius vero, et Sulimanus, aliique Persæ palam responsantes, parum utiliter consuluisse affirmabant: cum de Byzantio agatur, et tanta spes affulgeat, illo neglecto ad aliud, quamvis optimum converti. Non enim illi cum cæteris Romanis, de una aut duabus urbibus, sed de toto simul impe-

rio litem esse, cujus velut caput, et summa Byzantium: quam nisi subjecerit, nunquam stabilem principatum habiturum. Pheras, si nunc ad Triballos defecerint, non multo post, ubi illuc moverit, et se pro sociis ac servis secum duxerit, recuperari posse. Sic Persarum ductores adversantes imperatorem rogabant ut sibi obsecundaret, simulque exercitus eo redire gestiebat. **661** Imperator ut vidit aliter fieri nequire, manus dedit. Eo ut venerunt, captivos illos occisos, et quietum civitatis statum invenerunt. Nam cum post mortem magni ducis ad biduum triduumve tumultuatum fuisset, Isaacio panhypersebasto, collega Cinnamo mystico summam capessente rempublicam tranquillitas consecuta est. Atque hi, patriarcha, ut prius socio, administrabant omnia. Post obitum mariti, magni ducis uxor cum pecuniarum vi immodica, conscia etiam imperatrice, nec eam quidquam earum gratia obturbante, Epibatas secessit. Dicebatur autem Apocauchus paulo ante necem, quidquid ubicunque haberet pecuniarum, Byzantium contulisse: eo fine, ut cum ostendisset imperatrici quantas opes pro ipsa, et filiis ejus impensurus esset, ad filium cum filia sua matrimonii vinculo copulandum eam pelliceret. Imperator Cantacuzenus, postquam Byzantii nihil quale sperabat, evenit, non mediocriter mœstus, culpam in duces Persarum conjiciebat: ob quorum imprudentiam, languoremque Pheras cum Macedonicis urbibus amisisset. Suspicione enim movebatur, post eorum discessum levi eas negotio, imperatoris auxilia desperantes, Cralem subegisse: hortabaturque, uti secum in Macedoniam redirent. Qui quod et ipsi videbant, nullum se Byzantii operæ pretium facturos (omnia quippe jam ordinata, et pacata intus erant) et expedire in Macedoniam rursus cum imperatore proficisci quanquam tristiores, attamen in ejus sententiam ierunt. Ut convenit occidentem denuo petere, Apameam veniunt, ubi castris positis Sulimanum Sarchanis filium repente rapidissima febris arripit. Quem ejus comites diæta frigidissima curantes, contrarium ei morbum creaverunt, febrique desinente extreme refrigeratus, syncope occasurus erat (55), cum sanguis circa cor ad mortem arcendam imbecillus esset. Amurius causa conjecta, malo depellendo quantum poterat faciebat. Nam et theriacam, et vinum meracum vetus dabat bibere (56). Febribus

A πρόδηλα προΐεσθαι καλά. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς ἐπ' ἐκκλησίας συνεβούλευε, καὶ ἐπείθοντο οἱ πλεῖστοι Ῥωμαίων τῶν ἐν τέλει. Ἀμοὺρ δὲ μετὰ Σουλιμὰν καὶ τῶν ἄλλων Περσῶν, ἀντεῖπον φανερῶς, οὐ λυσιτελοῦντα εἰπόντες βασιλέα βεβουλεῦσθαι λόγων ἡκόντων περὶ Βυζαντίου, καὶ τοσαύτης ἐλπίδος ὑποφαινομένης, ἐκείνων μὲν ἀμελεῖν, πρὸς ἕτερον δέ τι τρέπεσθαι, κἂν πάνυ τῶν βελτίστων ᾖ. Οὐ γὰρ περὶ μιᾶς καὶ δύο πόλεων τὴν διαφορὰν αὐτῷ πρὸς τοὺς ἄλλους Ῥωμαίοις εἶναι, ἀλλὰ κοινῇ περὶ συμπάσης τῆς ἀρχῆς, ἧς ὡσπερεὶ κεφάλαιόν ἐστι Βυζάντιον· κἂν μὴ ἐκείνου περιγένηται, οὐδέποτε βεβαίως τὴν ἡγεμονίαν ἕξειν. Φεραὶ δὲ εἰ νῦν προσχωρήσουσι Τριβαλοῖς, οὐ μακρῷ ὕστερον ἀνασωθήσονται αὐτοῖς ἐπιστρατεύσαντος, καὶ αὐ-
B τοὺς ἐπαγομένου καὶ δούλους καὶ συμμάχους. Οἱ μὲν οὖν Περσῶν ἄρχοντες, τοιαῦτα ἀντεῖπον, καὶ ἐδέοντο βασιλέως σφίσι πείθεσθαι· ἅμα δὲ καὶ ὥρμητο ἡ στρατιὰ ἀναζευγνύειν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἑώρα πράττειν ἑτέρως ἀδυνάτως ἔχων, ἐπέτρεπε τὴν ἐς Βυζάντιον ἐπάνοδον. Ἐπεὶ δὲ ἧκον, τούς τε δεσμώτας εὗρον ἀποτεθνηκότας, καὶ τὰ ἄλλα πράγματα ἐν ἡσυχίᾳ. Μετὰ γὰρ τὴν μεγάλου δουκὸς τελευτὴν, ἐπὶ δύο καὶ τρίσιν ἡμέραις ταραχῆς, καὶ συγχύσεως γεγενημένης, ἔπειτα ἠρέμει, Ἰσαακίου τοῦ πανυπερσεβάστου τὴν ἀρχὴν τῶν ὅλων διαδεξαμένου, συνάρχοντος αὐτῷ καὶ Κιννάμου τοῦ μυστικοῦ, καὶ πάντα ἔπραττον αὐτοὶ, καὶ πατριάρχου, ὥσπερ πρότερον συμμετέχοντος τῆς διοικήσεως. Μετὰ δὲ τὴν μεγάλου τελευτὴν δουκὸς, ἡ
C γυνὴ τὸν πλοῦτον πάντα ἔχουσα ὄντα οὐκ ὀλίγον, συνειδυίας καὶ τῆς βασιλίδος, καὶ μηδὲ περὶ τῶν χρημάτων ἐνοχλούσης, ἀνεχώρησεν εἰς Ἐπιβάτας. Ἐλέγετο δὲ πρὸ τῆς τελευτῆς μικρὸν, πάντα ὅσα εἶχεν ὁπουδήποτε, εἰς Βυζάντιον ἀγαγεῖν· σκοπὸς δὲ ἦν αὐτῷ ὡς βασιλίδι τὸν πλοῦτον ποιήσας δῆλον, ὃν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τέκνων ἀναλώσει, οὕτω πείθειν αὐτὴν θυγατέρα τὴν ἐκείνου βασιλεῖ προσαρμόζειν τῷ υἱῷ. Βασιλεὺς δὲ ὁ Καντακουζηνὸς, ἐπεὶ ἐκ Βυζαντίου οὐδὲν ἀπήντα κατ' ἐλπίδας, οὐ μετρίως ἠνιᾶτο, καὶ τοὺς ἄρχοντας Περσῶν, καὶ τοὺς ἐν τέλει ἐν αἰτίας εἶχεν, ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀβουλίαν, καὶ μικροψυχίαν, Φερῶν τε καὶ τῶν κατὰ Μακεδονίαν πόλεων ἀποστεροῖτο. Ὑπώπτευε γὰρ μετὰ
D τὴν ἐκείνων ἀναχώρησιν ῥᾳδίως παραστήσεσθαι τὸν Κράλην ἀπειρηκυίας ἤδη πρὸς τὴν ἐκ βασιλέως ἐπικουρίαν, καὶ παρῄνει τοῖς ἄρχουσι Περσῶν, αὖθις εἶναι δέον εἰς Μακεδονίαν ἀναστρέφειν. Συν-

Jacobi Pontani notæ.

(55) Ex Gorræo illustri medico hæc refert Stephanus in Thesauro. Syncope est præceps omnium virium lapsus, ut Galenus ante se a veteribus medicis definitum esse prodidit. Ergo cum essentia virium, quibus regitur corpus, tum in spiritu, tum in solidorum corporum temperamento consistat, palam est, nihil horum per syncopen manere integrum, sed cuncta collabi ac dissipari: cum spiritu quidem calorem nativum, ita cum eo mistum atque confusum, ut nunquam ab invicem separari possint: cum solidorum autem corporum temperamento, tum eum ipsum calorem singulis a natura partibus insitum, tum humidum illud primigenium, et radicale, quo uno velut glutino quodam robur earum continetur.

(56) Vinum vetus esse melius ac salubrius novo, idque multis de causis, docent medici, et judicat sensus communis, judicaruntque omnes populi semper. Ex quo sensu dictum est a Salvatore Lucæ v: *Nemo bibens vinum vetus, statim vult novum: dicit enim: Vetus melius est.* Hinc et Plautus *Casina*:
Qui utuntur vino vetere, sapientes puto.

ὁρῶντες δὲ ἤδη καὶ αὐτοὶ, ὡς ἐκ Βυζαντίου μὲν οὐδὲν ἔσται πλέον. Ἅπαντα γὰρ ἤδη ἐν τάξει ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἔνδον ἐταράττετο, λυσιτελοίη δὲ αὖθις πρὸς Μακεδονίαν συνεκστρατεύειν βασιλεῖ, ἐπείθοντο ἀνιωμένῳ διὰ τὴν ἐπάνοδον. Καὶ ἐπεὶ ἐδέδοκτο πρὸς τὴν ἑσπέραν αὖθις ἐκστρατεύειν, εἰς Ἀπάμειαν ἐστρατοπεδεύσαντο ἐλθόντες· ἐστρατοπεδευμένοις δὲ ἐκεῖ, ὁ τοῦ Σαρχάνη υἱὸς Σουλιμὰν, ἀθρόον ὑπὸ λαυροτάτων κατεσχέθη πυρετῶν, οἱ περὶ αὐτὸν δὲ ἀκροτάτως χρησάμενοι ψυχρᾷ διαίτῃ, εἰς τοὐναντίον περιέστησαν τὸ νόσημα· καὶ τῶν πυρετῶν ἐπιλειπόντων, ἄκρως καταψυχθεὶς, ἔμελλεν ἐκλείπειν ὑπὸ συγκοπῆς, τοῦ περικαρδίου αἵματος οὐκ ἐξαρκοῦντος ἀντέχειν πρὸς τὴν νέκρωσιν. Ἀμοὺρ δὲ τῆς αἰτίας στοχαζόμενος τοῦ κινδύνου, ἀντέπραττεν ὅσα ἐξῆν πρὸς τὸ κακόν. Θηριακήν τε γὰρ παρείχετο πίνειν, καὶ ἄκρατον οἶνον παλαιόν. Τῶν πυρετῶν δὲ αὖθις ἰσχὺν λαβόντων, οἱ περὶ Σουλιμὰν ἐχρῶντο τοῖς προτέροις αὖθις, ἀπειρίαν πολλὴν Ἀμοὺρ κατεγνωκότες. Νεκρωθείσης δὲ αὖθις τῆς καρδίας, ἀπέθανε παραχρῆμα· οἱ δὲ περὶ ἐκεῖνον, οὐκ αὐτοὺς τοῦ θανάτου ᾤοντο αἰτίους εἶναι, ἀλλὰ Ἀμοὺρ κατηγόρουν φανερῶς, ὡς ἀπεκτονότος δηλητηρίῳ ἡνίκα παρείχετο τὸν οἶνον. Ἃ πυθόμενος ὁ Ἀμοὺρ, ἔδεισε περὶ τῆς ἀρχῆς, μὴ Σαρχάνης ὁ πατὴρ περὶ τῆς τελευτῆς πυθόμενος τοῦ υἱοῦ, καὶ πιστεύσας τῇ διαβολῇ ὡς παρ' αὐτοῦ ἀναιρεθείη, ἐπίθηται, αὐτοῦ ἀπόντος μετὰ τῆς στρατιᾶς, καὶ ὑπαγάγηται τὰς πόλεις ἀμυνόμενος, δι' ἃ ἐδόκει δεῖν τὴν ταχίστην οἴκαδε ἀναχωρεῖν πρὶν ἔκπυστα γενέσθαι τὰ κατὰ τὸν Σουλιμάν· Ἀμοὺρ μὲν οὖν ἐκ τοιαύτης αἰτίας αὖθις εἰς Ἰωνίαν ἀπεχώρει, καίτοι γνώμην ἔχων ἄχρις ἂν ὁ πόλεμος καταλυθῇ συνέσεσθαι τῷ βασιλεῖ. Καὶ μόλις ἔπειθε Σαρχάνην, πίστεις μεγάλας παρεχόμενος, ὡς οὐδὲν αὐτὸ περὶ τὸν υἱὸν ἐκείνου κακουργήσειεν, ἀλλὰ συκοφαντοῖτο ὑπὸ τῶν εἰπόντων. Βασιλεὺς δὲ εἰς Διδυμότειχον ἧκεν, ἀνιώμενος πολλὰ περὶ Φερῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ Μακεδονίαν πόλεων. Ἐδεδίει γὰρ μὴ ἁλῶσι Τριβαλοῖς, ὅπερ δὴ ἐγένετο ὀλίγῳ ὕστερον. Ἐπεὶ γὰρ ἐπύθετο ὁ Κράλης εἰς τὴν ἕω διαβὰν τὸ Περσικὸν, αὖθις ἐπιθέμενος Φεραῖς, εἷλε, τῶν τὰ ἐκείνου ᾑρημένων ἔνδον πραξάντων, ὡς ἐλάβοντο καιροῦ. Καὶ μετὰ τοῦτο ἐκεῖνος ἤδη μέγα φρονῶν, καὶ τοῦ πλείονος μέρους τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐπειλημμένος, βασιλέα ἑαυτὸν ἀνηγόρευε Ῥωμαίων καὶ Τριβαλῶν, τῷ δὲ υἱῷ, τὴν τοῦ Κράλη παρείχετο προσηγορίαν.

A denuo hinc ingravescentibus, Sulimani comites priorem medicinam, Amurio eorum inscitiam damnante, repetunt. Ita enecto rursum corde, statim obit. Socii non se, sed Amurium, ut causam 662 mortis ejus, manifeste accusant, qui vinum, id est, in hoc morbi genere venenum ei dedisset. Quo audito Amurius satrapiæ suæ timuit, ne scilicet pater Sarchanes de filii obitu re intellecta, calumniæ (ab ipso nimirum occisum esse) credens per ejus absentiam ad ulciscendum se e adductis copiis urbes subigeret. Quare celerrime, priusquam casus Sulimani fama nuntia eo pervaderet, domum sibi redeundum est opinatus. Hoc fuit, cur in Ioniam reverteretur: tametsi quandiu bellum duceretur, ab imperatore non discedere, fixum habebat. B Ac vix tandem, solidis licet argumentis, Sarchani fidem fecit, nihil se in filium maleficii admisisse, sed ab obtrectatoribus falso se deferri. Imperator Didymotichum venit, mœrens graviter propter Pheras, aliasque urbes Macedonicas, quas a Triballis captum iri formidabat, quod quidem haud longo intervallo factum est. Nam ut ad Cralem allatum est, Persas in orientem rediisse, illico Pheras aggressus, cepit, data opportunitate adjuvantibus, quos intus sui cupidos habebat. Ac tum jam se magnifice majoreque imperii parte occupata circumspiciens, palam semet Romanorum, Triballorumque imperatorem pronuntiat, filiumque Cralem appellat.

CAPUT XC.

Batatzes ab imperatore relictus, agrum Byzantinum vastat. Ad imperatricem ex ambitione deficit. Quare imperatrix a pace tantopere abhorruerit. Imperator Batatzen ad fidem servandam hortatur. Ejus simulatio. Imperatorem ad arma contra se cogit. Somnium imperatoris. A Persis propter Cantacuzenum Batatzes occiditur. Empyrite oppidulum imperatrici deditur. Imperator Byzantium cogitat, quem Hierax, et Paraspondylus cum cohortibus sequuntur. Phrangopulus ægrotus, contraque voluntatem imperatoris in castra adductus, proditis insidiis eum servat.

Βατάτζης δὲ ὁ μέγας στρατοπεδάρχης, ὑπὸ βασιλέως καταλελειμμένος μετὰ στρατιᾶς, ὥστε κατατρέχειν Βυζάντιον καὶ κακοῦν, πρῶτα μὲν ἐποίει καλῶς τὴν χώραν, καὶ ἐλῄζετο συχναῖς ἐφόδοις. Ἐπιστρατευσάντων δὲ αὐτῷ τῶν Βυζαντίων, ὧν ἐστρατήγει Ἀπληςφάρης, ἐνίκησε συμβαλὼν, καὶ ζῶντάς τε ἐκράτησε πολλοὺς καὶ ἀπέκτεινε κατὰ τὴν μάχην, ἑάλω δὲ καὶ ὁ στρατηγός. Μετὰ δὲ τὴν Βυζαντίων ἧτταν, ὁ Βατάτζης οἰηθεὶς εἰ προσχω-

D Batatzes autem magnus stratopedarcha ab imperatore ad Byzantinum agrum incursandum, populandumque cum aliquot manipulis relictus, primum quidem id crebro faciebat. Byzantinis Aplesphare duce contra egredientibus, conflictu superior, multos occidebat, multos capiebat, atque inter captos etiam dux ipse fuit. Victis Byzantiis, arbitratus, si se imperatrici adjungeret, primas adepturum, firmumque in omnes, et omnia imperium consecuturum: quan-

Jacobi Pontani notæ.

Veruntamen insipientes isti medici, dum calorem frigore volunt pellere, et frigus calore (calefacit autem vinum, et quo meracius, eo magis) miserum patientem suum (ut ἰατρῶν παῖδες male habentes vocant) perdiderunt.

doquidem alii bello, et pugna nihil valerent, et præsertim, quod ei patriarcha quoque propter conjunctionem affinitatis (ejus enim filiam ipsius filius duxerat) ad fastigium hoc summo adjumento futurus esset, **663** ad imperatricem mittens, de conditionibus cum ea egit, promittens Cantacuzenum domiturum, cum et ipse posset Persas in illum ducere; intercedebat siquidem illi cum quibusdam satrapis amicitia, tum quod Persice loqueretur, tum vero magis, quod et imperator per belli tempus, hanc ob causam cum Persis eum versari semper voluisset; unde nata deinde familiaritas. Imperatrix læta audivit, et quæ peteret, omnia se perlibenter præstituram spopondit. Gaudebat enim etiam atque etiam, inventos esse, qui Cantacuzeno auderent possentque obsistere. Patriarcha enim, aliique archontes multa in illum mentientes, vehementissime eam terrebant, et persuadebant, si quo modo Byzantium ille subjugaret, ad ulciscendas contumelias, atque injurias in se cognatosque collatas, continuo ipsam cum liberis perempturum. Idcirco quamvis pacem semper peteret, et ob id ad patriarcham scriberet, ipsa tamen jam præ timore ab ea paciscenda abhorrebat. Eas litteras qui ferebant, principio juxta patriarchæ thronum, aut alibi, ubi minime latere poterant, clam projiciebant. Quod enim præmia parum mitia exspectabant, palam eas reddere non audebant. Semper, inquam, ille ad patriarcham scribens pacem petebat: etsi ille contra perpetuo faceret, bellumque quam maxime poterat, accenderet. Batatzes igitur cum ad spes ita ingentes exarsisset, iterum cum imperatore armis contendere instituens, a satrapa Lydiæ auxilium petebat. Imperator quoniam quid cuderet Batatzes, multis nuntiantibus, non ignorabat, per Calothetum protosebastum ingratum animum, et defectionem ei exprobrat, et a scelere deterrere nititur, hortans ut quæ sibi jurasset, ea servaret, et ad se veniret, facturum, quæ rogaret omnia. Batatzes se excusare, quod inconsiderate, et sine cautione juramenti illius venire metueret; nam cum imperatrice de sua ad illum transitione egisse haud negabat: pauloque post ad imperatorem missurum, et sacramentum super oblivione discessionis suæ petiturum promittebat. Verum hic tantum fucus erat; etenim e Lydia copias præstolans, verba ei dare conabatur, donec certo conflato exercitu, bello cum eo aperto decerneret. Imperator nihil tam cupiens, quam Batatzen secum habere (erat siquidem vir ille non prudentia modo, sed experientia, item et bellica fortitudine memorabilis, **664** et omni diligentia curandum censens, ne cum hostibus sese conjungeret (qui enim erant Byzantii administratores imperii, eos timidos, et rei militaris rudes esse cognoverat) Nicephorum Metochiten, qui magni logothetæ postea dignitatem obtinuit, rursum misit, juramentum ἀμνηστίας, et alia promittentem, quæ ille petiturum se confirmarat. At Metochites, quod perspicue sciebat,

A ρήσει βασιλίδι, πρῶτος ἔσεσθαι αὐτὸς, καὶ πρῶτος βεβαίως ἄρξειν, τῶν ἄλλων περὶ μάχας καὶ πολέμους οὐδενὸς ἀξίων ὄντων, ἄλλως θ' ὅτι καὶ πατριάρχης κατὰ γένος αὐτῷ προσήκων, τὴν γὰρ ἐκείνου θυγατέρα ὁ Βατάτζη ἔγημεν υἱὸς, πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐτῷ μάλιστα συμπράξειε, πέμψας πρὸς βασιλίδα, διελέγετο περὶ συμβάσεων, καὶ ἐπηγγέλλετο Καντακουζηνῷ τῷ βασιλεῖ ἀντιτάξεσθαι, αὐτὸς δυνάμενος ἐκ Περσῶν στρατιὰν ἐπ' ἐκεῖνον ἀγαγεῖν· ἦν γὰρ πρός τινας τῶν σατραπῶν φιλίαν ἔχων, τῷ τε τὴν φωνὴν αὐτῶν εἰδέναι καὶ διαλέγεσθαι Περσιστί· ἄλλως θ' ὅτι καὶ βασιλεὺς παρὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τοῖς Πέρσαις ἐκέλευεν ἀεὶ συνεῖναι· ἐξ ὧν ἐγίνετο ἐν συνηθείᾳ πρὸς αὐτούς. Ἡ βασιλὶς δὲ ἀσμένως B τε ἐδέξατο τὸν λόγον, καὶ πάντα προθύμως ἐπηγγέλλετο ποιήσειν, ὅσα ὁ Βατάτζης ᾔτει· περὶ πλείστου γὰρ ἐποιεῖτο τὸ τοὺς ἀνθισταμένους εἶναι βασιλεῖ. Ἐξεφόβουν γὰρ κατάκρας, πατριάρχης τε καὶ οἱ ἄλλοι τῶν πραγμάτων ἄρχοντες, πολλὰ καταψευδόμενοι βασιλέως, καὶ ἔπειθον ἐκείνην, ὡς εἰ τρόπῳ δή τινι Βυζάντιον ἐκεῖνος ὑποποιήσαιτο, αὐτὴν αὐτίκα καὶ παῖδας ἀποκτενεῖ, τῶν ὕβρεων ἕνεκα καὶ τῶν ἄλλων κακῶν τῶν εἰς ἐκεῖνον καὶ τοὺς συγγενεῖς γεγενημένων ἀμυνόμενος. Διὸ πρὸς τὴν εἰρήνην ἤδη, καὶ αὐτὴ ὑπὸ δειλίας ἀσυμβάτως εἶχε, καί τοι βασιλέως ἀεὶ δεομένου, καὶ γράμματα πατριάρχῃ περὶ τῆς εἰρήνης πέμποντος· ἃ οἱ ἄγοντες, παρὰ τὸν τοῦ πατριάρχου θρόνον, ἢ ἄλλοθί C που ἔνθα μάλιστα οὐκ ἐνῆν λαθεῖν, λάθρα ἔῤῥιπτον ἐρχόμενοι. Ἐδεδίεσαν γὰρ φανερῶς παρέχεσθαι, οὐχ ἡμέρους ἀμοιβὰς δεχόμενοι τῶν πρεσβειῶν, κἂν ἐκεῖνος τἀναντία ἔπραττεν ἀεὶ, τὸν πόλεμον ὡς μάλιστα ἐνῆν ἀνάπτων. Βατάτζης μὲν οὖν ἐλπίδων οὕτω μεγάλων ἕνεκα, πολεμεῖν αὖθις ᾑρεῖτο βασιλεῖ, καὶ πρὸς τὸν Λυδίας σατράπην πέμψας, ᾔτει κατὰ συμμαχίαν στρατιάν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τὰ κατὰ Βατάτζην οὐκ ἠγνόει, πολλῶν ἀπαγγελλόντων, Καλόθετον τὸν πρωτοσεβαστὸν πέμψας, κατηγόρει τὴν ἀγνωμοσύνην, καὶ τὴν ἀποστασίαν, ἐπεχείρει τε πείθειν, μὴ τοιαῦτα κακουργεῖν, ἀλλὰ τηρεῖν τοὺς ὅρκους τοὺς πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς συνθήκας, ἥκειν τε πρὸς αὐτὸν ἐκέλευεν, ὡς πάντα πράξων ὧν ἂν δέοιτο. Βατάτζης δὲ ἀπηγόρευε τὸ νῦν ἔχον ἥκειν D πρὸς αὐτόν· δεδοικέναι γὰρ ἀπερισκέπτως οὕτω καὶ χωρὶς ὅρκων πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν· οὐδὲ γὰρ ἐξηρνεῖτο τὸ τῇ βασιλίδι περὶ τοῦ προσχωρεῖν αὐτῇ διαλεχθῆναι, μετὰ μικρὸν δὲ ἐπηγγέλλετο πρὸς βασιλέα πέμψειν, ὅρκους αἰτήσων ἀμνηστίας, περὶ τῆς ἀποστασίας. Ταῦτα δὲ σκήψεις καὶ προφάσεις ἦσαν· ἀλλὰ τὴν ἐκ Λυδίας περιμένων στρατιὰν, φενακίζειν ἐπεχείρει, ἄχρις οὗ δύναμιν κτησάμενος βεβαίαν, πολεμήσει πρὸς ἐκεῖνον φανερῶς. Βασιλεὺς δὲ ποιούμενος περὶ πλείστου Βατάτζην ἔχειν, ἦν γὰρ λόγου ἄξιος ὁ ἀνὴρ, οὐ συνέσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμπειρίᾳ καὶ τόλμῃ τῇ κατὰ τὰς μάχας, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι δεῖν οἰόμενος τοῦ μὴ Βατάτζην πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποστῆναι. Τοῖς γὰρ ἐν Βυζαντίῳ οὖσιν ἄρχουσι πολλὴν συνῄδει ἀτολμίαν,

καὶ ἀπειρίᾳ κατὰ τὰς μάχας, Νικηφόρον ἔπεμπεν **A** αὖθις τὸν Μετοχίτην, ὃς τὴν μεγάλου λογοθέτου ὕστερον τετίμητο ἀξίαν, ὅρκους κομίζοντα ἀμνηστίας, καὶ ἕτερα ἄττα ἐπαγγελλόμενον, ἃ ἐκεῖνος ἔφασκε βούλεσθαι πέμψας αἰτεῖν πρὸς βασιλέα. Μετοχίτης δὲ ἐπεὶ σαφῶς ἔγνω Βατάτζην ἀποστάντα βασιλέως, ἤδη γὰρ καὶ ἡ Περσικὴ στρατιὰ κατὰ τὴν Τηρίστασιν διέβαινεν ἐκ τῆς Ἀσίας, ἣν Βατάτζης ἐπὶ συμμαχίᾳ μετεπέμπετο, τάχιστα ἀναστρέψας, ἐπήγγελλε τὴν ἀποστασίαν βασιλεῖ· καὶ ὡς ἤδη καὶ συμμαχίαν ἔχων Περσικὴν, τοῦ πολέμου ἅψαιτο. Βασιλεῖ δὲ ἐδόκει μὲν αὖθις ἀναφαίνεσθαι δεινά· συναπέστησαν γὰρ αὐτίκα Βατάτζῃ καὶ πόλεις οὐκ ὀλίγαι Θρᾳκικαὶ, ὧν οἱ ἐκείνου ἦρχον συγγενεῖς βασιλέως ἐγκεχειρικότος τὰς ἀρχάς. Ὅμως ἀναγκαίως **B** καὶ αὐτὸς παρεσκευάζετο πρὸς μάχην, καὶ πέμψας μετεκαλεῖτο τοὺς στρατιώτας ἐκ τῶν πόλεων, αἷς ἦσαν ἐγκαθιδρυμένοι· αὐτὸς δὲ ἐσκέπτετο, ᾗ χρὴ διαθέσθαι τὰ κατὰ τὸν πρὸς Βατάτζην πόλεμον, καὶ τῷ πεπρεσβευκότι πρὸς ἐκεῖνον διελέγετο Νικηφόρῳ τῷ Μετοχίτῃ ἐπὶ κλίνης ἀνακείμενος, νυστάξας δὲ ἐπὶ μικρὸν, ὕπνῳ κατελήφθη μεταξὺ διαλεγόμενος περὶ Βατάτζη· ἐδόκει δὲ ὁρᾷν κατὰ τοὺς ὕπνους, νεανίσκους δύο τινὰς καλλίστους κάλλει, πέπλον φοινικοῦν ἔχειν, ᾧ χρυσοῦς ἐντετύπωτο σταυρὸς ἐπὶ τὰ τέσσαρα διήκων ἄκρα. Ἐγέγραπτο δὲ καὶ περὶ τὸν σταυρὸν γράμμασι καὶ αὐτοῖς χρυσοῖς, Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ. Ὧ, φέροντες οἱ νεανίσκοι, περιεκάλυπτον τὸν βασιλέα. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ **C** βασιλεὺς ἑώρα κατὰ τοὺς ὕπνους· καὶ ἔξυπνος γενόμενος, διηγεῖτο τοῖς παροῦσιν· ἐδόκει δὲ αὐτοῖς τε καὶ βασιλεῖ, ἀγαθοῦ τινος τὸν ὄνειρον εἶναι μηνυτήν· ἐλέγετο δὲ ὡς τῆς αὐτῆς ὥρας Βατάτζης ἀνῄρητο ὑπὸ Περσῶν· οὕτω γὰρ ἐξετάζοντι ἐμηνύετο ὕστερον τῷ βασιλεῖ. Ὁ γὰρ Βατάτζης ἐπεὶ οἱ Πέρσαι παρῆσαν, ὅτι μὲν πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα πόλεμον ἀνῄρητο, οὐκ ἐδήλου· τοῦτο δὲ μόνον ἔφασκεν, ὡς ἡγήσοιτο ἐπὶ λεηλασίᾳ· οἰόμενος εἰ ἐπαγάγοι ταῖς ὑπὸ βασιλέα πόλεσι καὶ ἐπιδείξοι διεσκεδασμένους ἀνθρώπους, καὶ βοσκήματα πολλὰ, ἐπιθυμίᾳ κέρδους αἱρήσεσθαι καὶ τοὺς βαρβάρους τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον. Τοῦτο δ' ἐναντίως ἀπέβαινεν ἢ ἐκεῖνος ᾤετο. Ὡς γὰρ ἐγένετο ἐπὶ Γαρέλλαν, καὶ ἐπέτρεπε τὴν λείαν πολλὴν ὁρω- **D** μένην ἀνθρώπων ὁμοῦ καὶ βοσκημάτων, οἱ Πέρσαι μὲν ἠρώτων, εἰ μὴ ὑπὸ Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ἡ χώρα εἴη. Τοῦ δὲ ἐξειπόντος τὸ ἀπόῤῥητον καὶ παραινοῦντος πολυπραγμονεῖν μηδέν· ἀλλ' ἐμπίπλασθαι τῶν ἀνδραπόδων, οἱ βάρβαροι ἀγανακτήσαντες πρὸς τὴν ἀπάτην, ὅτι μηδὲν εἰδότας ἐπὶ βασιλέα ἤγαγε, καὶ δυσχεράναντες ὑπὲρ ἐκείνου, Βατάτζην μὲν ἀποκτείνουσιν αὐτίκα· τοὺς ἄλλους δὲ Ῥωμαίους ὅσοι συνῆσαν ἐξανδραποδίσαντες, καὶ τὸν υἱὸν, ἀνεχώρησαν ἐπ' οἴκου μηδὲν ταῖς ὑπὸ βασιλέα πόλεσι τελούσαις λυμηνάμενοι. Βατάτζης μὲν οὖν τοιαύτην ἔδωκε δίκην τῆς ἀγνωμοσύνης. Αἱ δὲ συναποστᾶσαι πρότερον ἐκείνῳ πόλεις, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν οὐ προσεχώρησαν τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ ἐπολέμησαν ἀντέχουσαι. Ἐξ ἐκείνων τε τῶν

A Batatzen ab imperatore descivisse (jam enim manus Persica pro subsidio ab illo evocata, Teristasin ex Asia transierat) citissime reversus ei defectionem narrat, et jam Persico fidentem auxilio, ad bellum aggredi. Imperatori calamitas redintegrari videbatur; una enim cum Batatze non paucæ urbes Thraciæ (quas imperatoris auctoritate ejus cognati regebant) desciverant. Nihilo minus se quoque bello necessario instruebat, militesque e præsidiis advocabat, et qua ratione id bellum administraret, tacitus secum volutabat; cumque Nicephoro Metochite, qui legationem obierat, in grabatulo requiescens disserebat. Aliquandiu autem inter colloquendum dormitans, somno consopitus est; quo visus est videre duos adolescentes **B** pulcherrimos, tenentes vestem stragulam, colore Phœniceam, super qua expressa crux aurea, ad quatuor ejus angulos pertingens. Circum crucem scriptum erat litteris aureis, Jesus Christus vincit. Eam vestem afferentes illi adolescentes, imperatorem dormientem cooperiebant. Hoc visum experrectus astantibus refert, qui (ut etiam ipse) boni quippiam portendere hoc somnium conjectarunt. Ferebatur porro, Batatzen ea ipsa hora a Persis interfectum, ut indaganti postea imperatori significatum est. Etenim ille Persis jam præsentibus, se bello Cantacuzenum persequi non indicarat; hoc solum dixerat, eos ad populandum velle ducere; putans, si ad urbes imperatoris illos admovisset, **C** hominesque, et pecora sparsa ostentasset, cupiditate prædarum etiam Barbaros in imperatorem pugnaturos. Qua in re eum fefellit opinio. Ut enim apud Garellam opimam hominum pecorumque prædam eis concessit, Persæ quæsierunt, ecquid sub Cantacuzeno esset illa regio. Batatze quod celarat aperiente hortanteque ne essent curiosi, sed quantum liberet mancipiorum raperent, Barbari ob fraudem stomacho exardescentes, quod inscios contra imperatorem duxisset, et propter eum indignati, homini mox ferro vitam eripiunt 665 et Romanos ejus milites ad unum, simulque filium captivos abducentes, subjectisque imperatori oppidis nihil damnorum dantes, domum recedunt. Batatzes igitur tali pœna scelus suum expiavit. Civi- **D** tates apostatrices post ejus quoque mortem diu restiterunt. In his qui Empyriten tenebant præsidiarii, præfectum suum Arehontitzen nomine comprehendunt, et cum ipso castello imperatrici dedunt, adeptique impunitatem, domos abeunt. At Joannes Apocauchus magni ducis frater, nocte præter opinionem adveniens, Rhegium proditione capit, et imperatoris præsidium ejicit. Idem congregato jam qui adversus Batatzen colligebatur exercitu, Byzantios adoriundos decrevit. Sequebantur illum Hierax, cohortem præsidiariam Tzernomiano adducens, et Paraspondylus: cui mandavit imperator, ut quantum esset militum Adrianopoli, duceret, præter Branum, Mugdupham, et Phrangopulum, primos ibidem seditionis auctores, multorum-

que imperatoris studiosorum interemptores. Consilium fuit, ne timore tantum, frustraque ac temere non tam duci, quam trahi viderentur : nam ad militiam omnino inexercitati erant : nec multum eorum dissimiles, qui nec sciunt quidem aliquando arma exstitisse. Hac itaque mente imperator tres illos relinquere Paraspondylo præcepit. Is ignorans ut aiebat unde instinctus, Phrangopulum tametsi gravi morbo, nempe sacro igni tortum, sequi coegit. Quem in castris intuitus imperator, Paraspondylum non de inobedientia solum, sed insuper de crudelitate objurgavit, qui hominem tam vehementer ægrotum, et quidem jussus nihil ei molestiarum exhibere, in castra deduxisset. Paraspondylus et inobedientiam confiteri, et veniam precari ; neque enim scire, quomodo hæc sibi mens injecta fuerit, sed quamvis expeditionem multis deprecantem, sequi compulisse. Imperator Phrangopulum morbi causa miseratus, medicis præsentibus curandum commisit : ipse ad pontem Cameli procedens, rursum ibi castra fecit, et cum amicis qui erant Byzantii, de urbe sibi tradenda, si fieri posset, occulte egit. Illi portam Xylocerci dictam (57), multis abhinc annis obstructam perfossuros, eumque introducturos receperunt. Post intervallum temporis quemdam familiarem suum Byzantinum in castris conspicatus Phrangopulus, quid **666** eo venisset, et quandiu esset, ex quo Byzantio discessisset, sciscitatur. Ille et pristinum Phrangopuli odium in imperatorem, et egregiam erga se fidem haud nescious, existimansque manibus et pedibus conatus suos adjuturum, statim arcanum cum eo communicat. Ab archontibus qui essent Byzantii promissis uberrimis illectum, huc se contulisse, habereque veneficium, quod si posset imperatori admovere, eum enecaret. Sextum jam mensem in hoc misere laborare, nec unquam perficiundi occasionem invenire. Nunc autem perseverantiam ac tolerantiam suam, quæ in coquos imperatoris eum allegerit, ad rem tanto studio quæsitam semel transigendam occasionem offerre. Ideo sibi gratulari vehementer cum ita cecciderit, ut ipse sibi subservire queat, et paria apud Archontas promereri beneficia, ac paratum esse, vel illa ipsa vespera pharmacum imperatori in cœna miscere. Velle deinde Byzantium fugam capessere, et admonebat, uti secum aufugeret. Sic ille secreta sua enuntiabat, quod Phrangopulum odio imperatoris affectum crederet. Phrangopulus simulare rogareque, ut et sibi venenum ostenderet : qui confestim nihil infidum suspicans ostendit. Phrangopulus ubi pharmacum in manibus habuit, reposcenti non reddidit. Veneficus ratus id quod erat, se deceptum, et timens ne caperetur, extemplo fuga se subduxit. Phrangopulus venenum im-

A πόλεων καὶ ἡ τὸν Ἐμπυρίτην ὄντες κατέχουσα φρουρὰ, τὸν ἄρχοντα συλλαβόντες σφῶν Ἀρχοντίτζην προσαγορευόμενον, αὐτόν τε παρέδοσαν βασιλεῖ καὶ τὸ φρούριον. Καὶ τυχόντες ἀδείας, εἰς τὰς οἰκίας ἐπανῆλθον. Ἰωάννης τε Ἀπόκαυχος, ὁ τοῦ μεγάλου δουκὸς ἀδελφὸς, νυκτὸς ἐπελθὼν, τὸ Ῥήγιον εἷλε προδοσίᾳ, καὶ τὴν βασιλέως ἐξήλασε φρουράν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἡ στρατιὰ διὰ τὸν πρὸ Βατάτζην πόλεμον ἤδη ἠθροισμένη ἦν, ἐδόκει δεῖν Βυζαντίοις ἐπελθεῖν· συνείποντο δὲ αὐτῷ Ἱέραξ τε τὸν Ἐπιζερνομιάνου λόχον ἄγων, καὶ Παρασπόνδυλος· ᾧ προσέταττεν ὁ βασιλεὺς, τοὺς στρατευομένους κατὰ τὴν Ἀδριανοῦ πάντας ἄγειν πλὴν Βράνου, καὶ Μουγδουφῆ, καὶ Φραγγοπούλου, οἳ τῆς ἐν αὐτῇ στάσεως ἦρξαν πρώτως, καὶ πολλοὺς διέφθειραν τῶν προσεB χόντων βασιλεῖ· σκοπὸς δὲ ἦν αὐτῷ, ἵνα μὴ δοκοίη διὰ φόβον ἐφέλκεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην· πρὸς γὰρ στρατείας παντάπασιν ἀνάσκητοι ἐκεῖνοι ἦσαν· καὶ οὐδενὸς ἄμεινον διακείμενοι τῶν οὐδὲ ὅ τί ποτέ εἰσιν εἰδότων ὅπλα. Βασιλεὺς μὲν οὖν τοιαύτην γνώμην ἔχων, ἐκέλευε Παρασπονδύλῳ μηδένα τῶν τριῶν ἐκείνων ἄγειν· ἐκεῖνος δὲ ὡς ἔλεγεν ἀγνοῶν ὅθεν εἰς τοῦτο ἀναχθείη, τὸν Φραγγόπουλον καί τοι νοσοῦντα νόσον δεινήν· ἐρυσίπελας γὰρ ἦν, ἠνάγκασε συνέπεσθαι. Ὃν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς ἐνδιατρίβοντα τῷ στρατοπέδῳ Παρασπονδύλου κατηγόρει πρὸς ὀργὴν, οὐκ ἀπείθειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠμότητα, ὅτι νοσοῦντα ἄνθρωπον οὕτω δεινῶς ἄγει πρὸς τὸ στρατόπεδον, καί τοι κελευσθεὶς μηδὲν παρενοχλεῖν· C ὁ δὲ, τήν τε ἀπείθειαν ὡμολόγει, καὶ συγγνώμης τυχεῖν ἐδεῖτο· μηδὲ γὰρ εἰδέναι ὅθεν κινηθείη πρὸς τὸ τοιοῦτον· καί τοι τῆς στρατείας ἀφεθῆναι πολλὰ δεόμενον ἕπεσθαι καταναγκάζειν. Βασιλεὺς δὲ τῆς νόσου τὸν Φραγγόπουλον οἰκτείρας, ἐκέλευε τοῖς συνοῦσιν ἰατροῖς πρόνοιαν αὐτοῦ ποιεῖσθαι, αὐτὸς δὲ παρὰ τὴν τοῦ Καμήλου γέφυραν ἐλθὼν, αὖθις ἐστρατοπεδεύετο, καὶ διελέγετο κρύφα τοῖς ἐν Βυζαντίῳ φίλοις, εἰ δύναιντο τὴν πόλιν αὐτῷ παραδιδόναι, ἐπηγγέλλοντό τε καὶ αὐτοὶ τὴν τῆς Ξυλοκέρκου λεγομένην πύλην ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἀπῳκοδομημένην διορύξαντες εἰσάγειν. Οὕτω καὶ τοῦ χρόνου τριβομένου τινὰ τῶν ἐκ Βυζαντίου γνωρίμων ὁ Φραγγόπουλος ἰδὼν ἐν στρατοπέδῳ διατρίβοντι, ἠρώτα τὴν αἰτίαν, καθ' ἣν ἀφίκοιτο, καὶ εἰ πολὺς D εἴη χρόνος ὅσος ἀποσταίη Βυζαντίου. Ὁ δὲ, τό τε πρὸς βασιλέα ἔχθος Φραγγοπούλου πρότερον εἰδὼς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν, καὶ νομίσας προθυμότατα συναγωνιεῖσθαι πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῷ, ἀπεκάλυπτεν αὐτίκα τὸ ἀπόῤῥητον· καὶ παρὰ μὲν τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἔλεγεν ἀρχόντων πεπεῖσθαι ἐνθάδε ἥκειν μεγάλα εὖ ποιήσειν ἐπαγγειλαμένων· δηλητήριον δὲ ἔχειν, ἵν' εἰ δύναιτο ἀνέλοι βασιλέα προσαγαγών· ἕκτον δὲ ἤδη μῆνα ἐπὶ τούτῳ προσταλαιπωροῦντα, μηδέποτε καιροῦ ἐπιτυχεῖν. Νυνὶ

Jacobi Pontani notæ.

(57) Ex viginti tribus portis Constantinopolis, ut refert Leunclavius, undecima nominatur Xylocercos, sic dicta, quod artifices eam struentes, magna in fundamento aquæ reperta copia, lignis plurimis, et palis in aqua defixis, lapides injecerint, atque ita demum ædificii fundamentum firmum effecerint, ut est in libro *De ædificiis urbis*.

δε αὐτὸν ἡ προσεδρία καὶ ἡ καρτερία, τοῖς μαγείροις ἐντάξασα τοῦ βασιλέως καιρὸν παρέχειν τὸ σπουδαζόμενον ἀνύειν. Διὸ καὶ μάλιστα συνῄδεσθαι αὐτῷ, ὅτι οὕτω συντυχὸν, συγκατεργάσεται αὐτῷ· ἵνα καὶ τῶν ἴσων εὐεργετημάτων τύχῃ παρὰ τῶν ἀρχόντων· ἔλεγέ τε παρεσκευασμένος εἶναι ὡς τῆς ἑσπέρας ἤδη ταύτης τῷ βασιλέως δείπνῳ τὰ φάρμακα κεράσων. Ἅμα δὲ βούλεσθαι, καὶ πρὸς Βυζάντιον ἀποδιδράσκειν, παρῄνει τε συνέπεσθαι καὶ αὐτόν. Οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνος ἐξεῖπε τὸ ἀπόρρητον, ἐχθραίνειν οἰηθεὶς Φραγγόπουλον τῷ βασιλεῖ· ὁ δὲ, ἐδόκει πρὸς τὴν πρᾶξιν ἥδεσθαι, καὶ βούλεσθαι καὶ συνεργεῖν· ἐδεῖτό τε καὶ αὐτῷ τὰ φάρμακα ἐπιδεικνύναι, ὁ δ' ἐπεδείκνυεν αὐτίκα, οὐδὲν περὶ ἐκείνου φαῦλον ὑποπτευκώς. Ἐπεὶ δὲ εἶχεν ἐν χερσὶν ὁ Φραγγόπουλος τὰ φάρμακα, οὐκ ἀπεδίδου ἀπαιτοῦντι· νομίσας, δὲ ὅπερ ἦν, ἐξηπατῆσθαι, καὶ δείσας μὴ ἁλῷ, ἀπεδίδρασκεν αὐτίκα. Φραγγόπουλος δὲ τὰ φάρμακα ἔχων, ἧκε πρὸς βασιλέα, καὶ ἐπεδείκνυέ τε καὶ διηγεῖτο οἷα περὶ τοῦ πράγματος συμβαίη, ἰσχυρίζετό τε, ὡς ἀσχοληθεὶς περὶ τὰ φάρμακα, τὸν ἐπιβουλεύοντα ἐῴη διαδράναι. Βασιλεὺς δὲ τὴν περὶ αὐτὸν κηδεμονίαν τοῦ Θεοῦ θαυμάσας, ὅτι καὶ ἃ ἐδόκει Παρασπόνδυλος δεδρακέναι ἀπειθῶν, ταῦθ' ὑπὸ Θεοῦ τῆς εἰς αὐτὸν ἕνεκα προνοίας ᾠκονόμητο, καὶ πολλὰς τῆς σωτηρίας χάριτας ὁμολογήσας, τὰ φάρμακα μὲν ἐκέλευε κατορύττειν, ἵνα μή τις ἀνθρώποις, ἢ κτήνεσιν ὑπ' αὐτοῦ βλάβη προστριβείη. Φραγγόπουλος δὲ ἠμείβετο εὐεργετήσας ἀξίως τῆς εὐνοίας.

A peratori demonstrat: quid contigisset, memorat, affirmans se illo considerat lo occupatum, insidiatorem elabi sivisse. Imperator Dei erga se tantam curam admiratus, quod et quæ Paraspondylus immorigerus fecisse videretur, eadem sua in ipsum providentia ita moderatus sit, ac dispensarit, de salute conservata gratias multas agit, et pharmacum, ne cui homini aut pecudi pestifer ejus contactus noceat, humi defodi jubet, et in Phrangopulum, pro eo ac ejusdem benevolentia merebatur, munera confert.

667 CAPUT XCI.

Hierax necem imperatoris promittit. Ejus rei nuntiis non credit imperator. Posteà credens, Hieracem officii admonet Negat ille factum. Creditur. Denuo cum Byzantiis agit perfidus, et idem facit quidam Paraspondylus, qui Hieracem prodit duabus de causis. Hierax in pugna vulneratur, ab imperatore visitur; molliter reprehensus iterum se innocentem esse mentitur. Byzantium fugit. Quomodo se Byzantiis de cæde non obita excusarit. Paraspondylus ad imperatorem transfugit. Amici imperatoris proditi, ad eum se recipiunt. Imperator Selybriam rediit. Hierum pene occupatum, ac mox per negligentiam amissum.

Ἱέραξ δὲ, ἦν μὲν ἀεὶ δύσνους βασιλεῖ. Τότε δὲ τὴν B στρατοπέδου ἐπιτετραμμένος φυλακὴν, ἐπεὶ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν λόχου ἐγγὺς διενυκτέρευε Βυζαντίου, τοὺς μὲν ἄλλους ἀφῆκε στρατιώτας φυλάττειν ἀγρυπνοῦντας· αὐτὸς δὲ ἕνα τῶν οἰκετῶν ἔχων ὅστις τὰ ἀπόρρητα αὐτῷ συνῄδει, Βυζαντίου τε ἐγένετο ἐντὸς, καὶ διαλεχθεὶς τοῖς ἄρχουσι, καὶ ἐπαγγειλάμενος ἀποκτείνειν βασιλέα, αὖθις ἐξελθὼν, μετὰ τῶν ἄλλων ἧκε στρατιωτῶν εἰς τὸ στρατόπεδον. Βασιλεῖ δὲ οἱ φίλοι, τὰ περὶ Ἱέρακος αὐτίκα ἐποίουν δῆλα· ὡς ταύτης τῆς νυκτὸς ἐντὸς γένοιτο Βυζαντίου καὶ τοῖς ἄρχουσι διαλεχθείη, παρῄνουν τε φυλάττεσθαι τὸν ἄνδρα. Βασιλεὺς δὲ ᾤετο αὐτοὺς ἐξηπατῆσθαι· ἔφασκέ τε πρὸς οὓς ἐθάῤῥει τὰ τοιαῦτα, ὡς τοῖς ἄρχουσι πρὸς ἀπάτην ὁ περὶ Ἱέρακος διαδοθείη λόγος, ἑτερόν τινα εἰσαγοῦσιν, ἵν' ἢ αὐτὸν ἐγὼ διάθωμαι κακῶς C πειθόμενος, ἢ ἐκεῖνος δείσας περὶ ἑαυτοῦ, ἀποσταίη πρὸς ἐκείνους. Ὡς δὲ οἱ φίλοι ἰσχυρίζοντο εἶναι ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, τῶν προτέρων λόγων ἀνεμίμνησκεν ὁ βασιλεὺς μεταπεμψάμενος Ἱέρακα, καὶ τῶν συνθηκῶν, καὶ τῶν ὅρκων, οὓς παρείχετο μηδέποτε ἀγνωμονήσειν· αὖθίς τε τὴν ἴσην αἵρεσιν προυτίθει, καὶ παρῄνει εἴγε βούλοιτο βασιλίδι προσχωρεῖν μὴ λάθρα, ἀλλὰ φανερῶς συνταξάμενον ἀναχωρεῖν· οὐ γὰρ αὐτὸν κωλύσειν πρὸς οὐδέν. Αὐτίκα δὲ ἐκεῖνος ὤμνυε φρικώδεις ὅρκους μηδὲν αὐτῷ τῶν κατηγορουμένων συνειδέναι, ἀλλὰ τοῖς τε προτέροις ὅρκοις ἐμμένειν ἀκριβῶς καὶ ταῖς συνθήκαις, καὶ τὸ αὐτῷ συνεῖναι τοῦ παντὸς τιμᾶσθαι· πλείονος δὲ ἀσφαλείας

At vero Hierax perpetua quadam in imperatorem malevolentia suffusus, tum mandatis sibi castrorum excubiis, quoniam cum agmine suo prope Byzantium pernoctabat, excubitoribus relictis, ipse uno famulo secretorum conscio prosequente, urbem subiit, et collocutus cum archontibus, pollicitusque imperatorem necaturum regressus inde, cum aliis militibus suis in castra venit. Imperatori quid Hierax fecerit, amici ex urbe protinus significant: quemadmodum scilicet nocte præcedente intus cum archontibus sermonem contulerit, monentes, ut caveret sibi ab homine. Imperator illos falli ratus, ait iis, quorum in talibus fidem exploraverat, ab archontibus versute rumorem sparsum esse, ut eo audito, ipse in illum exempla ederet, aut ut ille sibi timens, ad eorum partes transiret. Sed postquam amici eadem confirmarunt, imperator Hierace accito, dictorum pactique, ac juramenti quod dedisset, nihil se sceleris de cætero facturum admonuit, eamdemque quam prius optionem proposuit, hortatus, si vellet imperatrici militare, ne furtim a se, sed palam valedicens recederet; nullo enim modo impediturum. Statim ille tremendum sacramentum dicit, nihil ejus sibi esse conscium, quod objiceretur, pactumque ac juramentum prius servare sedulo, et ut imperatori adhæreat, in eo sibi esse omnia. Illico imaginem præclari martyris Christi Georgii (58) fidei suæ, sincerææque erga imperatorem volun-

Jacobi Pontani notæ.

(58) Nota ritum, et simul venerationem sancti Georgii, qui et apud nos Germanos magno in honore est.

tatis quoddam pignus dedit. Hinc imperator mox suspicionem deposuit. Hierax non diu post iterum captata occasione Byzantium cum archontibus denuo colloquendi causa intravit. Eadem nocte Paraspondylus alius a præfecto Adrianopolis, ob similem causam verba cum iisdem habiturus, in urbem venit; nam et antea clandestine **668** de nece imperatori inferenda cum illis egerat. Ubi autem fortuito et Hierax affuit, portis adhuc clausis, inter alios multos Paraspondylum non agnovit. Is vero Hieraci simile facinus molienti invidens, illumque prodere statuens, clam accedit: pilos de cauda ejus equi præscindit, ut sic hominem apud imperatorem signum facinoris conspicuum pilos illos proferendo, manifeste coargueret, cujus proditionem sibi bifariam commodaturam credebat, nempe ut Hieracem in re tanti momenti, tamque ardua amplius antagonistam non haberet, ab imperatore vita mulctatum scilicet; et ob tam insigne benevolentiæ suæ documentum liberius securum adire, atque ita facilius eum jugulare posset; cogitabat enim, ut perhibebant, in dormientem stricto ense irruere. Prima luce amici iterum imperatorem faciunt certiorem, Hieracem noctu ingressum denuo Byzantium, cum Archontibus sermonem miscuisse. Paraspondylus ipse quoque defectionem Hieracis, et insidias nuntiat, et pilos caudæ equinæ ostentans affirmat, se etiam prius suspectum habuisse: sed ne forte ex falsa suspicione mentiretur, timuisse, ideoque ad portam Byzantii abiisse, et inter alios ignotum latuisse. Eodem Hieracem venisse seque pilos caudæ jumenti ejus pro evidenti indicio, ita ut non animadverteretur, abstulisse, ipsum portis reclusis, cum intus fuisset, rursum exivisse. His auditis, quid Hieraci faceret apud animum disquirebat imperator. Disquirenti nuntiatur, globum Byzantio erupisse, qui cum aliquot de ejus exercitu confligat. Latini siquidem ex Germanis quidam pauci, Byzantii manentes, in quosdam imperatorios egressi inciderant, in quibus et Hierax: consertisque manibus, nec de Romanis, nec de Latinis quisquam, aut cecidit, aut vulneratus est, solus Hierax duobus acceptis vulneribus equum amisit, et quin caperetur, parum abfuit, quem postea supervenientes imperatorii servarunt, sauciumque in castra perduxerunt. Ad cujus tabernaculum accedens imperator, videret, monebat, ne forte Georgius Christi martyr ejus in se insolentem temeritatem castigans (quod cum sponsorem dedisset, rursum se vitiose, et improbe factis astringeret) vulnerari permisisset. Ille idem quod ante affirmare, injuria in se suspicionem commoveri. Nocte sequenti, quoniam se proditionis manifestum videbat, Byzantium aufugit; ubi interrogatus, cur promissa non perfecisset, respondit, **669** conatum quidem nunquam, opportunitatem semper sibi defuisse, imperatore non secus sibi cavente, quam si cogitata ejus perspiceret: et metuisse, ne deprehensus, sanguine pœnas daret.

A ἕνεκα ἐν τῷ παρόντι, καὶ τοῦ μεγάλου τοῦ Χριστοῦ μάρτυρος εἰκόνα παρείχετο Γεωργίου πίστεως ἐνέχυρον καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἀδόλου γνώμης. Βασιλεὺς μὲν οὖν ἐπαύσατο αὐτίκα ὑποπτεύων. Ἱέραξ δὲ μετὰ μικρὸν αὖθις καιρὸν ἐπιτηρήσας, ἦλθε πρὸς Βυζάντιον, ὡς αὖθις τοῖς ἄρχουσι διαλεξόμενος. Τῆς αὐτῆς δὲ νυκτὸς, καὶ Παρασπόνδυλός τις ἕτερος παρὰ τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀδριανοῦ, τῆς ὁμοίας ἕνεκα αἰτίας πρὸς Βυζάντιον ἀφῖκτο τοῖς ἄρχουσι διαλεξόμενος· ἦν γὰρ καὶ πρότερον διειλεγμένος κρύφα περὶ τοῦ βασιλέα ἀποκτείνειν. Ἐπεὶ δὲ καὶ Ἱέραξ ἀφῖκτο κατὰ τύχην, καὶ ἔτι αἱ πύλαι ἦσαν κεκλεισμέναι, Ἱέραξ μὲν καὶ ἄλλων πολλῶν παρόντων οὐ διέγνω Παρασπόνδυλον. Ἐκεῖνος δὲ φθονήσας Ἱέρακι τοῦ τοῖς ὁμοίοις ἐγχειρεῖν, καὶ προδιδόναι διανοηθεὶς, λάθρα B προσελθὼν τῆς οὐρᾶς ἀπέτεμε τοῦ ἵππου τρίχας, ἵν' εἴη σαφῶς ἐλέγχειν ἐπὶ τοῦ βασιλέως δεῖγμα φανερὸν τῆς κακουργίας τὰς τρίχας παρεχόμενος· ᾤετο γὰρ πρὸς ἀμφότερα αὐτῷ λυσιτελήσειν τὴν ἐκείνου προδοσίαν· Ἱέρακά τε γὰρ οὐκέτι ἕξειν ἀνταγωνιστὴν περὶ πράγματος οὕτω μεγάλου, διεφθαρμένον ὑπὸ βασιλέως· καὶ αὐτὸς ἀφυλακτοτέρῳ μᾶλλον ἐντυχεῖν τῷ βασιλεῖ διὰ τὴν δοκοῦσαν εὔνοιαν, καὶ ῥᾷον κατεργάσεσθαι τὸν φόνον· διενοεῖτο γὰρ, ὡς ἐλέγετο, ὑπνοῦντι ἐπιτίθεσθαι βασιλεῖ καὶ ἀποκτείνειν· ἅμα δὲ ἡμέρᾳ, οἵ τε φίλοι βασιλεῖ ἐμήνυον, ὡς αὖθις Ἱέραξ εἰσέλθοι Βυζάντιον τῆς νυκτὸς, καὶ τοῖς ἄρχουσι διαλεχθείη. Καὶ Παρασπόνδυλος ὁμοίως τήν τε ἀποστασίαν ἐμήνυεν Ἱέρακος, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ C τὰς τρίχας ἐπεδείκνυε τοῦ ἵππου, ἔφασκε δὲ ὡς ὑποπτεύσοι μὲν καὶ πρότερον αὐτὸν, δείσας δὲ μὴ καταψεύδοιτο αὐτοῦ μὴ ὑποπτεύων ἀληθῆ παρὰ τὴν Βυζαντίου πύλην ἀφικέσθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεῖναι ἀγνοούμενον· ἀφικομένου δὲ Ἱέρακος, αὐτὸν μὲν ἀνεπαισθήτως τοῦ ἵππου τὰς τρίχας ἀφελέσθαι, ἵν' εἴη τεκμήριον ἐναργές. Ἐκεῖνον δὲ τῶν πυλῶν ἀνοιχθεισῶν, ἐντὸς γενόμενον, αὖθις ἐξελθεῖν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ τοιαῦτα ἤκουσεν, ἐσκέπτετο περὶ Ἱέρακος ὅ τι χρήσαιτο. Σκεπτομένῳ δὲ αὐτῷ ἠγγέλλετο, ὡς Βυζαντίου ἐξελθοῦσα στρατιὰ, συμπλακείη τισὶ τῶν βασιλέως. Λατῖνοι γὰρ ὀλίγοι τινὲς ἐκ Γερμανῶν ἐν Βυζαντίῳ διατρίβοντες, ἐξελθόντες τισὶ τῶν βασιλέως περιέτυχον, ἐν οἷς καὶ Ἱέραξ ἦν· καὶ μάχης συναφθείσης, οὔτε τῶν Ῥωμαίων, οὔτε τῶν Λατίνων πέ- D πτωκεν οὐδεὶς, οὔτε μὴν ἐτραυματίσθη· Ἱέραξ δὲ μόνον δὶς τραυματισθεὶς, ἀπέβαλέ τε τὸν ἵππον, καὶ αὐτὸς ἦλθεν ἐγγὺς ἁλῶναι· αὖθις δὲ ἐπελθόντες οἱ βασιλικοὶ, ἀνεσώσαντό τε, καὶ πρὸς τὸ στρατόπεδον ἦγον τραυματίαν. Βασιλεὺς δὲ πρὸς τὴν σκηνὴν ἐλθὼν ἐν ᾗ διῆγε, σκοπεῖν ἐκέλευε μὴ Γεώργιος ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας σωφρονίζων, ὅτι περ ἐγγυητὴν παρεσχημένος, αὖθις τοῖς φαύλοις καὶ πονηροῖς ἔργοις ἐκδιδοίη ἑαυτὸν, εἴασε τραυματισθῆναι· ὁ δ' αὖθις τὰ ἴσα τοῖς προτέροις ἰσχυρίζετο, ὡς ἀδίκως ὑποπτεύοιτο. Νυκτὸς δὲ ἐπελθούσης, ἐπεὶ ᾐσθάνετο οὐκ ἀγνοούμενος, ᾤχετο εἰς Βυζάντιον ἀποδράς· ἐρωτώμενος δὲ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐ τελέσειε τὰ ὑπεσχημένα, ἀεὶ μὲν ἔφασκεν ἐπιχειρεῖν, καιροῦ δὲ οὐδέποτε τετυχηκέναι, φυλαττο-

μένου βασιλέως, ὥσπερ ἂν εἰ συνῄδει αὐτῷ τοὺς λογισμοὺς, καὶ δεδοικέναι μὴ κατάφωρος γενόμενος ἀπόληται· ἐδέχθη μέν τοι παρὰ βασιλίδος μάλιστα ἡδέως, καὶ τῶν κατὰ Θρᾴκην πόλεων αἳ Βατάτζῃ συναπέστησαν, ἄρχων ἀπεδείχθη. Μετὰ μικρὸν δὲ φωραθεὶς καὶ Παρασπόνδυλος ἐπιβουλεύων βασιλεῖ, ἀποδέδρακε πρὸς βασιλίδα, καὶ οἱ τὰ βασιλέως ἔνδον πράσσοντες, μηνυθείσης τῆς ἐπιβουλῆς, δείσαντες καὶ αὐτοὶ ἀπεδίδρασκον πρὸς βασιλέα. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἥ τε ἔνδον πεφώρατο ἐργασία, καὶ ἐκτὸς οὐδὲν ἦν, ὅ τι λυπήσει Βυζαντίους, ἀνεζεύγνυεν εἰς Σηλυμβρίαν. Ἐκεῖσε δὲ παρασκευασάμενος, καὶ στρατιώτας τριακοσίους ἔχων ἐπιλέκτους, νυκτὸς ἀφῖκτο πρὸς Ἱερὸν, τὴν κατὰ τὸ στόμα τοῦ Πόντου κειμένην πόλιν ἐπαγόμενος, καὶ κλίμακας, τῶν ἔνδον μέν τοι οὐδεὶς συνέπραττεν αὐτοῖς· ἀλλὰ καθ' ἑαυτοὺς **B** ἐπεχείρουν τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως. Λαθόντες δὲ τοὺς ἔνδον, τάς τε κλίμακας προσήρειδον τοῖς τείχεσι, καὶ αὐτῶν ἀνέβαινον οὐκ ὀλίγοι. Ἐπεὶ δὲ ἔνδον ἦσαν, τὴν νίκην διέφθειραν ὑπ' ἀβουλίας. Οὔτε γὰρ ἐφίσταντο τοῖς τείχεσιν ἄδειαν παρεχόμενοι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀναβαίνειν, οὔτ' ἐπεὶ κατέβαινον ἔνδον ἀπὸ τῶν τειχῶν, διανοιγνύναι τὰς πύλας καὶ τοῖς ἄλλοις στρατιώταις ἔθεντο διὰ σπουδῆς· ἀλλὰ πάντων τῶν δεόντων ἀμελήσαντες ἐτρέποντο ἐφ' ἁρπαγὰς, οἰόμενοι βεβαίως ἤδη τὴν πόλιν ἔχειν· οἱ ἔνδον δὲ ἐπεὶ ᾐσθάνοντο τοὺς πορθοῦντας, ἠμύνοντο ἀναθαρσήσαντες, καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τῶν τειχῶν, τάς τε κλίμακας ἀπεσκευάζοντο συνθλῶντες, πλείους τε ὀλίγοις ἐπιόντες, καὶ ἐγχώριοι πρὸς ξένους κατέστησαν ἐν χρῷ **C** κινδύνου, ὅμως οἱ βασιλέως εὐρώστως ἀμυνόμενοι, ἐβιάσαντό τε τοὺς Ἱερείους πρὸς τὴν ἄνοδον, καὶ διεξέπιπτον ἀπὸ τῶν τειχῶν, ᾗ ἕκαστος συντύχῃ διακινδυνεύοντες, καὶ ἡ πόλις μὲν τοῦτον τὸν τρόπον διεσώθη. Τῶν βασιλικῶν δὲ, εἷς μὲν ἔνδον ἔπεσε μαχόμενος· ἕτερος δὲ τοῖς ἄλλοις συνεκπεσὼν, τὸ σκέλος ἐτελεύτησε συνθλάσας· οἱ δ' ἄλλοι πάντες διεσώθησαν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ διέφυγεν ἡ πόλις, οὕτω ἐγγὺς ἁλῶναι γενομένη, ἐκεῖθεν ἀναστρέψας, ἐπανῆκεν εἰς Ἀδριανούπολιν.

A Augusta illum cupidissime suscepit, urbiumque Thraciæ, quæ cum Batatze ab imperatore desciverant, præfectum declaravit. Non multum intercessit spatium, cum et Paraspondylus insidiarum in imperatorem compertus, ad imperatricem transfugit. Qui vero intra mœnia erant, ab imperatore stantes, detectis vicissim eorum machinis, perculsi ad eum confugerant: quid quod intus parabatur intellecto, quia foris, unde Byzantiis ægre esset fieri nihil poterat, Selybriam est reversus. Illic instructus cum trecentis electis, et scalis, noctu Hierum ad Ponti fauces situm pervenit: oppidanorumque adjuvante nemine, per se urbem capere aggrediuntur: ac latenter scalis ad muros applicitis, non pauci ascendunt. Intus jam cum essent, victoriam stulte perdiderunt. Neque enim in mœnibus tantisper consistebant, dum et alii tuto ascendissent: neque cum in oppidum descendissent, portas sociis reserare laborabant: sed partibus suis neglectis, putantes se urbem pro certo jam obtinere ad prædam discurrebant. Indigenæ animadversa prædatorum paucitate, ad defensionem recipiunt animos: conscensisque muris, scalas confractas dejiciunt, ac plures in paucos, incolæque in advenas irruentes, ad præsentissimum eos discrimen redigunt. Nihilo minus imperatorii resistentes fortiter, ad muros repellendis Hierensibus pervenerunt: inde se qua cuique sors obtigit, non sine periculo dejecerunt. Urbs hoc modo servata est. Ex imperatoriis unus pugnando intus occubuit; alter cum aliis desiliens, diffracto crure periit: reliqui omnes incolumes evaserunt. Imperator ut vidit urbem pene captam non potuisse capi, Adrianopolim se recepit.

670 CAPUT XCII.

Imperator Cantacuzenus coronatur ab Hierosolymitano patriarcha, uxorem coronat. Constantinopolitanus patriarcha ab episcopis excommunicatur. Imperator filium designare imperatorem recusat. Quo animo ad imperium accesserit; in qua oratione suam causam de non affectata tyrannide præclare agit, ut ante hac sævius, et integritatem suam declarat.

Ἐδόκει δὲ ἤδη καὶ τὸν τῶν βασιλέων τρόπον στέφεσθαι, ἐπεὶ καὶ πατριάρχης ὁ τῶν Ἱεροσολύμων **D** παρῆν αὐτῷ, καὶ τῶν ἀρχιερέων ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι, καὶ χρυσοχόοις ἐπιτρέψας στέμματα κατασκευάζειν, καὶ τ' ἄλλα ὅσα ἐπιτήδεια πρὸς τὴν τελετὴν, ἐπεὶ πάντα ἦσαν ἤδη παρεσκευασμένα, ἐστέφετο ὑπὸ Λαζάρου τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχου κατὰ μῆνα Μαΐο, ἡνίκα καὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ

Jam vero placuit etiam imperatorum more coronari, quandoquidem et patriarcha Hierosolymorum, et episcopi complures coram adessent. Cumque mandasset artificibus, ut coronam, et aliis ut alia ad eam celebritatem cæremoniamque accommodata conficerent, paratis omnibus a Lazaro patriarcha Hierosolymitano, mense Maio, quando Constantini magni et Helenæ matris ejus (59), apostolis com-

Jacobi Pontani notæ.

(59) Nimirum 21 die Maii, cui in Menologio seu μηναίῳ hæc verba præscribuntur: Τῶν ἁγίων μεγάλων βασιλέων, καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Rursum infra, libro IV, cap. 4, meminit, et diem ipsum exprimit, nempe XII Kalend. Junias, qui est dies Maii primus et vicesimus omnino. Duo cantica in eosdem ex eodem Menologio facere non possum quin adscribam. Prius hoc est, in Constantinum solum: Τοῦ σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ θεασάμενος, καὶ ὡς ὁ Παῦλος τὴν κλῆσιν οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δεξάμενος, ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀπόστολός σου, Κύριε, βασιλεύουσαν πόλιν τῇ χειρί σου παρέθετο. Ἣν περίσωζε διὰ παντὸς ἐν εἰρήνῃ, πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, μόνε φιλάνθρωπε· *Qui in cœlo crucis tuæ formam aspexit, et ut Paulus, non ab hominibus vocatus est, ille inter imperatores apostolus*

parandorum memoria colitur, corona induitur. Coronat autem et ipse, ut mos tenebat, Irenen conjugem suam, omniaque solitis ritibus quam maxime fieri potuit, peracta sunt. Nam et argentea atque aurea numismata spargebantur; et convivia, poculorumque invitationes ad dies plurimos frequentabantur. Congregatis illic propter diem festum hunc episcopis, de Joanne patriarcha quæsitum est, ecquid ejus sacerdotium revereri, et cum illo communicare oporteret: quando tam scelerate egisset, et ab episcopis etiam, qui Byzantii in ædibus interdicto accessu coercebantur, ab ejus communione abstinendi potestas jam ante concessa esset. Postquam visum universis, ab ejus societate penitus recedendum, eamque sententiam suffragio suo imperator comprobavit, e sacris omnibus ejus nomen expunctum est, et decretum factum, ut ne quis de cætero illum pro patriarcha agnosceret. E palatio similiter ejus profligata memoria. His actis proceres, et duces omnes, atque adeo totus exercitus imperatorem orare uti Matthæum filium imperatorem designaret, ut si quid ipsi humanitus accideret, ab eo regerentur; non enim fidendum hostibus, qui ab initio non vulgare illius odium præ se tulissent, et nunc eodem essent animo. Imperator de amica in se voluntate gratias agit, petendoque filium imperatorem declarari, eos haud justa, nec convenientia petere ait, et istuc a cogitationibus suis esse remotissimum. Neque enim ab initio, quod filiis imperatoris insidiaretur, arma sumpsisse; neque usque ad illum **671** diem, quamvis adeo dira ab inimicis perpessum, benignum erga eos animum exuisse. Sed tum quidem illis multa mendacia, calumniasque comminiscentibus, et imperatricem ad bellum exstimulantibus, ac se insontem perimere quærentibus, nec desiderio augustæ majestatis (qua adhuc vivo imperatore frui potuisset, si voluisset) nec inexplebili opum cupiditate ad imperandum accessisse: verum ipsis impense rogantibus, ne periculosis temporibus procuratione abiret: nec ut infidus gubernator, in fluctibus et salo clavum dimitteret, non magis suæ, quam ipsorum salutis causa ad hoc munus aggressum, cum intelligeret, aliter eos servari non posse. Jam, quoniam divino concessu hostes debellarit, antiquam erga liberos imperatoris conservandam esse pietatem: ne fraude usus videatur, cum tunc professus sit, non se bellum adversus imperatoris filios gerere, sed ob eorumdem, Romanorumque communem utilitatem potius imperare velle, quando adhuc in incerto erat spes victoriæ, nunc vero cum facultas sit, reipsa hujus propositi palam

A Ἑλένης τῆς μητρὸς τῶν ἰσαποστόλων βασιλέων ἡ μνήμη γίνεται. Ἔστεφε δὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ ἔθος Εἰρήνην βασιλίδα τὴν γαμετὴν, καὶ πάντα ὅσα εἰώθεν ἐτελεῖτο ὅσον μάλιστα ἐξῆν. Ἀπόδεσμοί τε γὰρ ἐῤῥίπτοντο ἀργύρου καὶ χρυσοῦ, καὶ πότοι καὶ φιλοτησίαι ἐπὶ πλείστας ἡμέρας ἐτελοῦντο. Ὄντων δ' ἐκεῖ διὰ τὴν ἑορτὴν συνειλεγμένων τῶν ἀρχιερέων, καὶ λόγου περὶ πατριάρχου τοῦ Ἰωάννου γεγενημένου, εἰ χρὴ αὐτῷ κατὰ τὰ τὴν ἱερωσύνην εἶναι κοινωνοὺς τοιαῦτα τολμῶντι, ἐπεὶ καὶ παρὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἀρχιερέων οἳ ἐν ταῖς οἰκίαις ἀπρόϊτοι διῆγον, ἐπετρέποντο πρότερον ἀποσχέσθαι τῆς ἐκείνου κοινωνίας· ἐπεὶ ἐδόκει πᾶσι καλῶς ἔχειν ἀφίστασθαι ἐκείνου, καὶ ἐπεψηφίζετο καὶ ὁ βασιλεὺς, τῶν ἱερῶν ἁπάντων ἐξῆγον τὴν ἐκείνου μνήμην, καὶ πᾶσιν B ἀπείρητο ἐκεῖνον ἡγεῖσθαι πατριάρχην, καὶ ἐκ τῶν βασιλείων ὁμοίως ἡ ἐκείνου μνήμη ἐξεβάλλετο. Μετὰ τοῦτο δὲ οἱ ἐν τέλει πάντες, καὶ τῆς στρατιᾶς οἱ ἡγεμόνες, ἅμα δὲ καὶ ἡ στρατιὰ, προσελθόντες βασιλεῖ, ἐδέοντο καὶ Ματθαῖον τὸν υἱὸν ἀποδεικνύναι βασιλέα, ἵν' εἴ τι περὶ αὐτὸν συμβαίη, καὶ τρόπῳ δή τινι ἐξ ἀνθρώπων γένοιτο, βασιλεύοιντο ὑπ' αὐτοῦ· τοῖς γὰρ πολεμίοις οὐ θαῤῥεῖν, ἐξ ἀρχῆς τε πρὸς αὐτοὺς δυσμένειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπιδεδειγμένοις, καὶ μέχρι νῦν τὴν ἴσην γνώμην διατηροῦσι. Βασιλεὺς δὲ αὐτοῖς τῆς μὲν εὐνοίας ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὸν χάριν ὡμολόγει, δίκαιά τε ἔφασκε καὶ προσήκοντα αἰτεῖν· δεομένους τὸν υἱὸν ἀποδεικνύναι βασιλέα, πόῤῥω δὲ παντάπασιν εἶναι τῆς ἐκείνου διανοίας. Οὔτε γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῖς βασιλέως παισὶν ἐπιβουλεύων εἵλετο τὸν πόλεμον οὔτε μέχρι C νῦν. Καί τοι τοσαῦτα παρὰ τῶν πεπολεμηκότων ὑπομείνας τὰ δεινὰ, τὴν πρὸς τοὺς παῖδας βασιλέως εὔνοιαν ἀπέλαβεν. Ἀλλὰ τότε μὲν ἐκείνων πολλὰς συκοφαντίας πλασαμένων καὶ διαβολὰς, καὶ βασιλίδα πρὸς τὸν πόλεμον κεκινηκότων, καὶ ζητούντων ἀναιρεῖν ἐξ οὐδεμιᾶς αἰτίας, οὔτ' ἐπιθυμίᾳ δόξης βασιλικῆς· καὶ βασιλέως γὰρ ἔτι περιόντος, ἔχειν, εἰ ἐβούλετο ἐξῆν, οὔτ' ἀπληστίᾳ καὶ πλεονεξίᾳ γνώμης ἐπὶ τὸ βασιλεύειν ἧκεν· ἀλλ' αὐτῶν πολλὰ δεηθέντων μὴ καταλιπεῖν ἐν καιροῖς κινδύνων τὴν προστασίαν· μηδ' ὥσπερ κυβερνήτην ἐν κλύδωνι καὶ σάλῳ τῶν οἰάκων ἀποστῆναι, οὐ μᾶλλον τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἕνεκα, ἢ ἐκείνων πρὸς ταύτην τὴν ἐλθεῖν τὴν ἐπιχείρησιν συνορῶντα, ὡς ἑτέρως οὐκ ἔστι D διασώζεσθαι. Νυνὶ δ' ἐπεὶ Θεὸς παρέσχετο τῶν πεπολεμηκότων ὀφθῆναι κρείττους, δέον τὴν ἀρχαίαν γνώμην, περὶ τοὺς βασιλέως παῖδας διασώζειν· ἵνα μὴ δοκῶμεν τότε μὲν ἐξαπατᾷν μὴ πολεμεῖν τοῖς βασιλέως λέγοντες παισὶν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων μᾶλλον καὶ κοινῇ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ὠφελείας ἕνεκα ἑλέσθαι τὸ βασιλεύειν· ἡνίκα ἔτι τὴν τοῦ περιέσεσθαι ἄδηλον ἐλπίδα εἴχομεν. Νυνὶ δὲ ὅθ' ἡμῖν

Jacobi Pontani notæ

tuns, Domine, imperatricem urbem in manus tuas tradidit. Quam tu, qui solus benignus es, precibus Deiparæ semper conserva. Posterius est in filium et matrem communiter: Κωνσταντῖνος σήμερον σὺν τῇ μητρὶ τῇ Ἑλένῃ τὸν σταυρὸν ἐμφαίνουσι, τὸ πανσεβάσμιον ξύλον, ἅπαντας τοὺς Ἰουδαίους συναγαγόντες. Τούτους οὖν ἀνευφημήσωμεν ἐπαξίως. Δι' αὐτῶν γὰρ ἀνεδείχθη σημεῖον μέγα τὸ πρὸ αἰώνων φρικτόν. *Hodie Constantinus ejusque mater Helena Judæis omnibus congregatis crucem, lignum omnimodis venerandum proferunt. Nos igitur pro eo ut merentur collaudemus. Per illos enim ostensum est signum magnum, ante sæcula tremendum.*

περιεστιν ἐκ τῶν πραγμάτων ἔλεγχον διδόναι τῆς A γνώμης ἐναργῆ, τἀναντία τοῖς πρότερον ἑλέσθαι. Τοιγαροῦν οὔτε πρότερον τῆς ἀρχῆς ἀποστερεῖν τὸν βασιλέως εἱλόμην παῖδα, οὔτε νῦν αἱρήσομαι, ἀλλὰ πάντα τρόπον ἐπιχειρήσω συνδιασώζειν ἐκείνῳ τὴν ἀρχήν. Εἴ τε γὰρ πολέμῳ Βυζαντίου τε κρατήσω, καὶ αὐτοῦ βασιλέως, εἴτε πρὸς εἰρήνην χωρήσωσιν ἐμοὶ συμβάσεις θέμενοι ἐπὶ τῷ βασιλέα στέργειν, εἴθ' ἑτέρῳ τρόπῳ δή τινι περιγένωμαι, τῆς πατρῴας ἀρχῆς οὐκ ἀποστερήσω· ἀλλ' αὖθις μετ' ἐμὲ Ῥωμαίων εἶναι βασιλέα καταστήσω, θυγατέρα τὴν ἐμὴν ἐκδοὺς πρὸς γάμον· οὐ μὴν, ἀλλ' εἰ καὶ πρότερον συμβαίη, ἢ ἑτέραν ἐκεῖνον ἀγαγέσθαι τοῦ πολέμου παρατεινομένου, ἢ παῖδα τὴν ἐμὴν πρὸ τοῦ γάμου τελευτῆν, οὐδ' οὕτω πράττειν ἑτέρως B ἔγνωκα· οὐδὲ διὰ τὴν ἑτέρως ἀγνωμοσύνην, κακὸς αὐτὸς καὶ ἀχάριστος περὶ τὸν ἐμοὶ φίλτατον ἐκεῖνον βασιλέα, καὶ τοὺς παῖδας ἀποδείκνυσθαι. Οὕτω δὲ τούτων κεκριμένων παρ' ἐμοὶ, ὡς ἀδύνατα αἰτεῖτε συνορᾷν ἤδη καὶ ἡμῖν ἐξέσται. Οὐ γὰρ δὴ λήϊον, ὥσπερ βασιλέων ἀποδείξομεν· ἀλλ' ἢ μηδένα ἕτερον εἶναι βασιλέα δέον, ἢ καὶ τὸν ὄντα ἀποκτιννύναι. Τοῦτο δὲ ὡς ἀδύνατον ἐμὲ ποιεῖν, οὐδ' ἀποδείξεως οἴομαι δεήσεσθαι· ἴστε γὰρ σαφῶς ὡς εἰ πάντες, ὅσοι καὶ Ἑλλήνων, καὶ βαρβάρων ἄρχουσι κατὰ τὴν οἰκουμένην κοινῇ ψήφῳ δουλεύσειν ἐπηγγέλλοντο ἐλθόντες, καὶ κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων ἀποδείξειν βασιλέα, ἐπὶ τῷ βασιλέα τὸν νέον Ἰωάννην ἀποκτείνειν, μᾶλλον ἂν εἱλόμην ἐσχάτῃ συζῆν πενίᾳ καὶ ἀφανείᾳ πολλῇ, ἢ οὕτω φαῦλα, καὶ παράνομα προε- C λόμενος συμπάντων ἀνθρώπων ἄρχειν· οὐ μόνον διὰ βασιλέα τὸν πατέρα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸν, οὐδεμίαν αἰτίαν πρὸς τὸν πρὸς ἐμὲ κεκινημένον πόλεμον παρεσχημένον. Διὰ γὰρ τὴν ἡλικίαν, οὐδεμιᾶς οὐδέπω διοικήσεως πραγμάτων ἧπται, ὥστε καὶ αἰτίαν παρασχεῖν. Ὡς οὖν οὕτω γνώμης ἔχοντα, μηδ' αὐτοὶ πειρᾶσθε τῶν δεδογμένων ἀφιστᾷν, εἰ δ' ἄρα ἄλλως ἐγνώκατε ὑμεῖς, καὶ μηκέτι δουλεύειν ἐκείνῳ βούλεσθε, ἀλλ' ἕτερόν τινα τὸν ἄρξοντα ὑμῶν ἐπιζητεῖτε, παρ' ἐμοὶ μὲν οὐ ῥᾴδιον εὑρεῖν, μᾶλλον δὲ ἀδύνατον. Ἀποστᾶσι δὲ ἐμοῦ, τὰ κατὰ γνώμην ἐξέσται πράττειν· αὐτὸς γὰρ οὐ μόνον οὐ συνέψομαι πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν ὑμῖν, ἀλλὰ καὶ κωλύσω καὶ τὰ δυνατά. Τοιαῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς, πρὸς τοὺς ἐν τέλει διειλέχθη καὶ τὴν στρατιὰν, ἀξιοῦντας D τὸν υἱὸν ἀποδεικνύναι βασιλέα. Ἐκεῖνοι δὲ ἐπεὶ μὴ πείθειν εἶχον, ἡσύχαζον, θαυμάσαντες τὴν βασιλέως ἐπιείκειαν, καὶ μεγαλοψυχίαν, ὅτι μετὰ τοὺς τοσούτους πόνους καὶ κινδύνους, οὐ τοῖς οἰκείοις μᾶλλον, ἀλλὰ τοῖς βασιλέως βούλοιτο παισὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν παραδιδόναι.

testificandi, contra quam pollicitus sit, faciat. Proinde neque antea filium imperatoris imperio spoliare cogitasse, neque nunc spoliaturum: sed id omnimodis ei conservaturum. Sive enim armis Byzantium cum ipso imperatore capiat, sive pacem illi accipiant, seque certis conditionibus imperatoris collegam patiantur: sive alio quodam modo vincat, paterno eum principatu non depulsurum, sed rursus imperatorem Romanum, filia sua in matrimonium ei data secum esse permissurum. Nec istuc solum, sed etsi contigerit illum aliam ducere (bello longius extenso scilicet), aut filiam suam ante nuptias in fata abire, non aliter facere, nec propter aliorum improbitatem nequam se, et ingratum erga imperatorem demortuum, sibi charissimum, ejusque filios ostendere decrevisse. Illis apud se fixis, illos posse cognoscere, quomodo petant, quæ ipse præstare nequeat. Non enim profecto instar segetum creandos imperatores, sed aut nullum alium esse imperatorem: aut qui est, eum occidi oportere. Hoc autem se facere neutiquam posse, demonstratione non egere. Certo enim sibi persuadeant, si omnes, quotquot Græcis et Barbaris per orbem terrarum imperitant, venirent, unanimesque promitterent, se ipsi subjectos fore, **672** et communem omnium mortalium regem salutaturos, sub ea conditione, ut Joannem imperatorem adolescentem interficeret, electurum potius vitam perpetuo pauperrimam obscurissimamque degere, quam adeo improba, et scelerata in animum inducentem, omnibus hominibus jura dare; idque non solum propter patrem ejus imperatorem, sed etiam propter ipsum, qui in causa belli adversum se suscepti nullo modo fuerit. Ob ætatem enim infirmiorem nihil adhuc publici muneris administrasse, ut id facere potuerit. Quia igitur ita ipse statuerit, ne se a sententia detorquere conentur, si forte aliter ipsi sentiant, nec hæredi legitimo subesse in futurum velint, alium autem quærant qui ipsis imperet, apud se quidem, illum haud facile, aut omnino nunquam inventum iri. Si a se desciscant, potestatem habituros faciendi quæ libuerit: se tamen molitionem illorum non modo non secuturum, sed quantum in se sit, etiam prohibiturum. Hæc ad proceres, et exercitum imperator, cum filium ejus imperatorem designari peterent. Quem ut permovere nequiverunt, petitione destiterunt, ejus modestiam, animique præstantiam suspicientes, quod post tot casus, et discrimina rerum non magis consanguineis, quam imperatoris defuncti liberis imperium tradere cuperet.

CAPUT XCIII.

Cædis Thessalonicensium causa exponitur, quam Palæologus Joannis Apocauchi in præfectura collega præbuit, dum potestate abutitur; quem Apocauchus occidit. Zelotarum scelus et impietas. A populo quidam trucidantur. Unus per forum trahitur, lapidibusque et lignis impetitus occiditur. Apocauchus se pro Cantacuzenico gerit, Zelotas punit, defectionem ad imperatricem simulat, patre occiso Cantacuzenismum aperte profitetur, et Thessalonicam ei tradit, concilio approbante. Georgius Cocalus, et Andreas Palæologus laudantur.

A Sub idem tempus populus Thessalonicensis multos cives occidit, ex tali quadam causa. Magni ducis filius Joannes Apocauchus, dignitate magnus primicerius, et præfectus Thessalonicæ, neque sic erat comparatus, ut contra eos, qui Cantacuzeni partium videbantur fureret: neque tamen aperte eorum studia adjuvabat. Cernens porro, non modicam Zelotarum potentiam, et eos urbem totam per se gubernantes, sibique inane **673** præfecti nomen relictum, inique ferebat, nec leviter indignabatur. Michael enim Palæologus, zelotarum caput, ejusque in præfectura collega, æqualitate magistratus minime contentus, sed plus sibi arrogans, vehementer eum cruciabat: cui vi et armis resistendum non putabat, cum zelotas tam multos et plebem quæ ab illis regebatur, pertimesceret. B Accedebat, quod pater adhuc vivebat. Alium itaque modum circumspiciebat, quo illo disperdito, præfecturam solus obtineret. Ob id optimates potissimum, et qui Cantacuzeno studere videbantur, ad auctoritatem suam alliciebat, sibique socios adjungebat, jucunde cum illis confabulans, seque earumdem esse partium subinsinuans. Ubi illi nullo negotio in ejus fidem concesserunt, et honorato eum comitatu cinxerunt, statim collegæ per insidias cædem moliri instituit. Quo cum simul amici, Palæologum capitali odio prosequentes maximopere incitabant, quod per tempus belli omne in eos acerbitatis ac petulantiæ suæ virus effuderat, facultates eorum publicando, ipsos in carcerem compingendo, multos in exsilium ejiciendo, et omnem C denique sceleris modum exsuperando. Erat enim ad male faciendum natus, et levi de causa, atque ob suspicionem duntaxat atroces pœnas exigebat. Postquam de eo interimendo convenit, et quidam de iis, quos mire vexaverat, hoc sibi muneris deposcit, Apocauchus cum stipatoribus suis, omnibus intrinsecus armis contectis, ne quasi res novas molirentur, deprehendi possent, ad regionem civitatis in primis solitariam secedit, populi motum ac tumultum ex cæde oriturum veritus: simulataque deliberatione de republica collegam, ut cum eo sententiam collaturus accersit. Qui meditatæ sibi necis ignarus, paucis comitantibus accedit. D Cum ambiguus sermo texeretur, Palæologus antea in congressione ob magistratum fastuosior, tunc quoque asperius respondit. Illi de industria conviciis hominem magis irritare. Tum rem ipsam suspicione attingens, eos videlicet novi quippiam machinari, ad fugam cum minis dirissimis effertur. Quem præveniens qui cædem susceperat, gladio in viscera adacto eum interficit. Zelotæ subito c

A Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καὶ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ δῆμος ἀνεῖλε πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐξ αἰτίας τοιαύτης. Ὁ τοῦ μεγάλου δουκὸς υἱὸς Ἀπόκαυχος ὁ Ἰωάννης, μέγας ὢν πριμικήριος τὴν ἀξίαν, τὴν ἀρχὴν Θεσσαλονίκης ἐπιτετραμμένος, οὐθ' οὕτως εἶχεν, ὥστε μαίνεσθαι κατὰ τῶν ᾑρῆσθαι δοκούντων τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως, οὔτε φανερῶς συνέπραττεν αὐτοῖς. Ὁρῶν δὲ τοὺς Ζηλωτὰς ἐπιπολὺ, καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν ἄγοντας δι' ἑαυτῶν, ἐκείνῳ δὲ κενὸν ὄνομα τῆς ἀρχῆς περιλειπόμενον, δεινὰ ἐποιεῖτο καὶ ἠγανάκτει οὐ μετρίως. Παλαιολόγος γὰρ Μιχαὴλ, κεφάλαιον ὢν τῶν Ζηλωτῶν, καὶ συνάρχειν ἐκείνῳ τεταγμένος, λυπηρὸς ἦν μάλιστα τῇ ἐξουσίᾳ χρώμενος οὐκ ἴσως. Τὸ μὲν οὖν φανερῶς ἀντικαθίστασθαι πρὸς πόλεμον, οὐκ ἐδοκίμαζεν. B Ἐδεδίει γὰρ πολλοὺς ὄντας τοὺς Ζηλωτὰς καὶ τὸν δῆμον ἀγόμενον ὑπ' ἐκείνων· ἄλλως θ' ὅτι καὶ ὁ πατὴρ ἐκείνῳ ἔτι ἔζη. Ἐσκέψατο δὲ τρόπῳ δή τινι ἑτέρῳ διαφθείρειν, καὶ τὴν ἀρχὴν ἅπασαν ἐφ' ἑαυτὸν μετάγειν τῶν πραγμάτων, καὶ τοὺς μάλιστα ἀρίστους, καὶ τὰ Καντακουζηνοῦ δοκοῦντας ᾑρῆσθαι τοῦ βασιλέως ὑπεποιεῖτο, καὶ προσηταιρίζετο συνομιλῶν ἡδέως καὶ παραφαίνων ἀμυδρῶς, ὡς τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς αὐτοῖς αἱροῖτο. Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνοι ῥᾷστα προσεχώρουν, καὶ σύστημα ἦν περὶ αὐτὸν οὐκ ἀγεννὲς, ἐπεβούλευεν εὐθέως ἀποκτείνειν τὸν συνάρχοντα. Συνεξώρμων δὲ μάλιστα καὶ οἱ φίλοι, ἀπεχθῶς περὶ ἐκεῖνον μετὰ πάσης ἔχοντες ὑπερβολῆς. Οὐδὲν γὰρ παροινίας καὶ πικρίας ἐκεῖνος πρὸς αὐτοὺς ἐνέλιπε C κατὰ τὸν πολέμου χρόνον, τάς τε οὐσίας δημεύων, καὶ δεσμωτηρίοις κατακλείων, καὶ ὑπερορίους ποιῶν τοὺς πλείους, καὶ πᾶσαν κακίας ἐνδεικνύμενος ὑπερβολήν· ἦν γὰρ μάλιστα ἔχων εὐφυῶς περὶ τὸ κακουργεῖν, καὶ μικρᾶς ἕνεκα αἰτίας καὶ ὑποψίας μόνης μεγάλας δίκας ἀπαιτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο ἀποκτείνειν, καὶ ὑφίστατο τὸ ἔργον τις τῶν πρότερον ὑπ' ἐκείνου πολλὰ κεκακωμένων, Ἀπόκαυχος τοὺς περὶ αὐτὸν ἔχων πάντας ἔνδον ὡπλισμένους, ἵνα μὴ ὦσι κατάφωροι νεωτερίζοντες, πρὸς τὰ τῆς πόλεως μάλιστα ἀοίκητα μέρη ὑπεχώρει, τοῦ δήμου τὴν κίνησιν ὑποπτεύων, καὶ τὴν ἐκ τοῦ φόνου ταραχὴν, σκηψάμενος δέ τι βουλεύεσθαι τῶν κοινῶν, μετεκαλεῖτο καὶ τὸν συνάρχοντα, ὡς κοινωνήσοι τῆς βουλῆς· ὁ δὲ, μηδὲν εἰδὼς τῶν ἐσκαιωρημένων D ὀλίγους ἔχων περὶ αὐτὸν, ἧκε πρὸς ἐκεῖνον. Λόγων δὲ ἀμφιβόλων κεκινημένων, ὁ Παλαιολόγος οἷα δὴ πρότερον ἐκ τοῦ ὑπερέχοντος τοῖς ἄλλοις εἰθισμένος ὁμιλεῖν· καὶ τότε τραχυτέρας τὰς ἀποκρίσεις ἐποιεῖτο· οἱ δὲ, μᾶλλον ἐξεπίτηδες ἠρέθιζον τρεπόμενοι πρὸς ὕβρεις. Ὁ δὲ, ὑποπτεύσας, ὅπερ ἦν, νεωτερίζειν βούλεσθαι ἐκείνους, ὥρμητο μὲν πρὸς φυγὴν, τὰ ἔσχατα διαθήσειν ἀπειλῶν. Φθάσας δὲ ἐκεῖνος ὁ

τὸ ἔργον ὑποστάς, ὤθησε τὸ ξίφος κατὰ τῶν σπλάγχνων, καὶ ἀπέκτεινεν. Εὐθὺς μὲν οὖν οἱ Ζηλωταὶ ὑπεχώρουν, καὶ κατεδύοντο εἰς χηραμούς· ὅ τε δῆμος οὐδὲν ὑπὲρ τοῦ πεσόντος ἠγανάκτησεν. Ἦν γὰρ οὐδὲ πρότερον καλῶς διακείμενος περὶ τοὺς Ζηλωτάς· ἦσαν γὰρ ὁμοίως καὶ περὶ τὰ θεῖα, ὥσπερ καὶ περὶ τὰ ἀνθρώπινα ὑβρίζοντες, καὶ πολλὴν ἐπιδεικνύμενοι τὴν μοχθηρίαν. Οὐ μόνον γὰρ ἠδίκουν ἀδεῶς, καὶ διεπόρθουν τὴν χώραν ἐπιόντες, καὶ τὰς κοινὰς συμφορὰς ἀφορμὰς ποιούμενοι ἰδίας εὐπραγίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἀγυιὰς δεξαμενάς τινας ὕδατος πληροῦντες, εἶτα καὶ ὑφάπτοντες κηρούς, τινὰς τῶν τὰ Καντακουζηνοῦ ᾑρῆσθαι δοκούντων βασιλέως, συλλαμβάνοντες ὄντας ἐκ τοῦ δήμου, ἀνεβάπτιζον ὡς ἀπομοσαμένους τὸ βάπτισμα διὰ τὴν ἐκείνου κοινωνίαν· τούς τε παριόντας ἐκέλευον ἀργύριον ῥητὸν κατατίθεσθαι εἰς τὴν ἑορτήν· καὶ ἦν ἀνάγκη πράττειν κατὰ τὸ ἐκείνων κέλευσμα, ἢ ὑποπτεύεσθαι αὐτίκα ἦν, ὡς τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ᾑρημένον, καὶ ἀχθόμενον πρὸς τὴν ἑρεσχελίαν. Μετὰ τοῦτο δὲ μεθύοντες ἐν καπηλείοις καὶ τὰ ἄλλα ἐξωρχοῦντο τῶν Χριστιανῶν μυστήρια, τῆς δίκης ἀνεχομένης, καὶ ἀμελούντων τῶν κεραυνῶν. Ὧν τὴν ἀτοπίαν μισήσας καὶ ὁ δῆμος, πρότερόν τε ἔκ τινων αἰτιῶν κεκινημένος, τῶν Ζηλωτῶν τινας ἐν τῷ τῆς Θεοτόκου τῆς ἀχειροποιήτου τεμένει τοὺς μὲν ἀπέσφαξαν ἀνηλεῶς, ἕνα δὲ καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς κατέσυραν, λίθοις βάλλοντες καὶ ξύλοις τοῖς προστυχοῦσιν, ἕως ἀπέπνευσε συρόμενος, καὶ τότε οὐδὲ ἠγανάκτησε διὰ τὸν Παλαιολόγου φόνον· ἀλλὰ δῆλος ἦν ἡδόμενος ἐπὶ τῷ ἀποσκευάζεσθαι τοὺς Ζηλωτάς. Ἀπόκαυχος δὲ ἤδη πᾶσαν ἔχων τὴν ἀρχὴν αὐτός, παῤῥησίας τε μετέδωκεν οὐ τῆς τυχούσης τοῖς τὰ βασιλέως πράττουσι, καὶ αὐτὸς ἦν φανερὸς τὰ ἐκείνου ᾑρημένος, καὶ τῶν Ζηλωτῶν, ὅσοι μὲν ἐν λόγῳ ἦσαν, κατέκλεισεν ἐν δεσμωτηρίῳ πρὸς Πλαταμῶνα πέμψας, καὶ τὰς ἄλλας πολίχνας ὅσαι ὑπ' αὐτῷ ἐτέλουν. Τὸν δὲ ἄλλων συρφετὸν ἐξήλασε τῆς πόλεως· ἐκεῖνος εἴτε τὸν πατέρα δεδοικώς, εἴτε τοῖς συνοῦσιν ἀπιστῶν, πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἐλθὼν διῆγε· καὶ Θεσσαλονικέων ὅσοι τὰ βασιλέως ἐξ ἀρχῆς ᾑροῦντο, οὐκέτι ὑπεστέλλοντο, ἀλλὰ μετὰ παῤῥησίας προσῄεσαν ἐκείνῳ, καὶ αὐτοῦ ὑποποιουμένου μάλιστα καὶ παρασκευάζοντος, ἣν ἔχει περὶ βασιλέα γνώμην ἕκαστος ἐκφαίνειν. Ἐπεὶ δὲ πάντας ᾔδει ἀκριβῶς, μεταβαλὼν ἀθρόον, ἠργυρολόγει τοὺς πλουσίους, Καντακουζηνισμὸν ἐπικαλῶν. Οἱ δέ, ἐπεὶ ἀδύνατοι ἦσαν ἐξαρνεῖσθαι, αὐτοὶ γὰρ ἐξηλέγχθησαν ὑφ' ἑαυτῶν, ῥητὸν ἀργύριον κατέβαλον ἐπὶ τῷ

A medio recedentes, latibulis se condunt. Ejus morte populus nihil doluit, alioqui etiam a zelotis alienus, **674** siquidem divina et humana jura contumeliose ac scelesle violabant. Non enim duntaxat absque ullo metu irrogabant injurias, regionemque devastabant, et ex communibus miseriis suas sibi felicitates comparabant : sed et per vicos urbis, soliis aqua repletis et cereis accensis, quosdam de plebe, qui Cantacuzeno favere videbantur, comprehensos, velut qui per ejus communionem baptismum ejurassent, denuo lustrabant, ac prætereuntes constitutum pretium ad ferias agitandas jubebant persolvere. Qui si abnuerent, statim in suspicionem Cantacuzenismi incidebant, et ludibriis illis offendi putabantur. Præterea in cauponis B usque ad ebrietatem perpotantes, Christianis mysteriis illudebant, patiente et fulmina continente divina justitia. Quorum nefanda scelera populus exosus, et antehac quasdam ob causas exacerbatus, zelotas nonnullos in Deiparæ non manufacto templo (60) absque misericordia occidit : unum per forum traxit, lapidibusque et lignis obviis tandiu impetivit ac contudit, donec animam exspiraret, Tunc itaque ob occisum Palæologum haud irascebatur, sed libere et palam propter submotos Zelotas lætitiis incedebat. Apocauchus solus jam præfectus, amicis imperatoris non parvam libertatem impertiebat, ipseque earumdem se partium esse non dissimulabat, et Zelotas insigniores ad Plata- C monem atque ad alia oppidula juris sui mittens, in carcerem tradebat, reliquam colluviem ex urbe exterminabat. Deinde vero sive patrem timens, sive diffidens suis, arci se credit : et Thessalonicenses, quotquot ab initio ab imperatore faciebant nihil jam reformidantes, secure se illi jungebant : cujus auctoritate et opera, quid quisque de imperatore sentiret, publice ostendebat. Cum jam omnes explorate nosset, repente mutatus, divites objecto Cantacuzenismo pecuniam poscit. Qui cum negare non possent, quod semetipsi prodiderant, quo a culpa absolverentur, multam definitam pendebant : tenuioribus molestus non erat. Et cum tantummodo priorem de imperatore sententiam mutasse videretur, id secus erat. Etenim patrem metuens, D ne illo sibi propter Zelotas occisos, et quam sequeretur imperatoris factionem irato, urbe per aliquem submissum pelleretur, aut dirum aliquid pateretur, **675** rursum se imperatrici addictum fingebat, ut eodem negotio et pecuniam tum acqui-

Jacobi Pontani notæ.

(60) Forsitan tale istuc templum fuit Thessalonicæ, quale sancti Michaelis in monte Gargano, quod et ipsum ἀχειροποίητον dici poterat, et quod locum illum non hominum ars et industria, sed ipsa natura ad templi speciem commodumque usum aptasset. Qua notione nympharum domus, vivoque sedilia saxo I *Æneid.* dicuntur. Et recte quidem ἀχειροποίητα, quia non ars, sed ipsa natura efformarat. Simile quid persuadeo mihi de illo templo, ex ipso epitheto. Non enim arbitror vocabulum ἀχειροποίητον hoc velle, quod non precibus episcoporum, sed angelorum consecratum et dedicatum esset, quod fama fert de sacello Deiparæ Einsidlensi : nam hæc notio nimis violenta, et a communi ratione abhorrens esset, nisi quis philosophari vellet, de formali esse et constitutione templi. Hæc conjectura est Jacobi Gretseri, quam tibi lector proponendam duxi. Mihi quidem probabilis videtur.

reret, et iram ejus propter commissa mitigaret. Cæterum ubi tempore intermisso nuntius illi de patre in Constantini palatio a vinctis interempto venit, omni simulatione deposita, se ab imperatore esse, factis propalam declarat, atque ad eum mittit indicatum, se ejus partes jam pridem amplexum, non solum ob morum ipsius æquitatem ac mansuetudinem, quodque unum illum Romano imperio dignum arbitraretur, sed etiam, quod multis calumniis ac bello injusto a patre exagitatum sciret, cum protostratore socero eadem sentiente pridem ad eum transire voluisse : verum a patre prohibitum, qui istuc olfaciens, Thessalonicam se misisset. Nunc quoniam præclara se occasio obtulerit, quæ diu jam apud animum proposuerit, opere exsequi, cum præstanti ac nobili auctario : secum enim adducere et illi subdere Thessalonicam, qua post Constantinopolim Romani urbem majorem et illustriorem non habeant. Quocirca hoc ei significare, ut et ipse citra molestias et pugnas tantam se civitatem accipere lætetur. Palam porro exercitus et primariorum civium principes in concilium vocans, num ad Cantacuzenum esse transeundum quæsivit, suamque primus sententiam dixit, præstare illi subesse, quam parere Byzantiis, qui nec semet possint defendere. Omnibus una mente assentientibus, Georgius Cocalas, qui ipse quoque bello hoc varia sorte usus, tamen imperatori magis adhærebat, hunc consensum suffragio suo etiam confirmavit : similiter et Andreas Palæologus, qui antea inter Zelotas numeratus, summopere eos adjuvabat, sed quia moderatior, et virtutis amantior, atque a cædibus et rapinis abhorrentior apparebat, idcirco aliis expulsis, veniam obtinuerat, propter eam qua valebat intelligentiam humanosque mores, nihil communi judicio repugnans subscripsit. Dubium tamen non erat, illum quæ agerentur ægre ferre.

A αἰτίας ἀπολῦεσθαι· πρὸς δὲ τοὺς ἐπιλοίπους οὐκ ἦν βαρύς· ἀλλὰ μόνον ἐδόκει τὴν προτέραν περὶ βασιλέα γνώμην μεταβάλλειν· τὸ δὲ οὐκ ἦν ὥσπερ ὑπωπτεύετο, ἀλλὰ τὸν πατέρα δεδοικὼς μὴ διὰ τὸ Ζηλωτὰς καθῃρηκέναι, καὶ τὰ βασιλέως δοκεῖν ᾑρῆσθαι, ἐξελαύνοιτο τῆς πόλεως πέμψαντος ἐκείνου πρὸς ὀργὴν, ἢ καὶ δεινόν τι ἕτερον ὑποσταίη, ὑπεκρίνετο αὖθις φρονεῖν τὰ βασιλίδος, ἵν' ἐν ταυτῷ χρηματίζοιτό τε καὶ παραιτοῖτο τὴν ὀργὴν ὑπὲρ ὧν ἐδόκει προσκεκρουκέναι. Ἐπεὶ δὲ μεταξὺ τοῦ χρόνου τριβομένου ἠγγέλλετο αὐτῷ ὁ πατὴρ ἐν τοῖς Κωνσταντίνου βασιλείοις ὑπὸ τῶν δεσμωτῶν ἀνῃρημένος, οὐκέτι ὑπεκρίνετο οὐδέν· ἀλλὰ φανερῶς τὰ βασιλέως ἔπραττε, καὶ πρός τε ἐκεῖνον ἔπεμπε τοὺς μηνύσοντας, ὡς αὐτὸς ἐκ πολλοῦ τὰ ἐκείνου B ᾑρημένος, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐπιείκειαν τῶν τρόπων, καὶ τὴν ἡμερότητα, καὶ τὸ μόνον ἄξιον ἡγεῖσθαι Ῥωμαίων βασιλεύειν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ πατρὶ πολλὰ συνῄδει σεσυκοφαντηκότι, καὶ ἀδίκως πολεμήσαντι, πάλαι μὲν βουληθείη ἀποστῆναι πρὸς αὐτὸν μετὰ πρωτοστράτορος τοῦ γαμβροῦ τὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν καὶ ἐκείνου γνώμην ἔχοντος, κωλυθείη δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπωπτευκότος, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πρὸς Θεσσαλονίκην πέμψαντος. Νυνὶ δὲ τοῦ καιροῦ καλῶς παρασχομένου, τὰ πάλαι κατὰ γνώμην εἰς ἔργον ἄγειν μετὰ πάνυ καλῆς καὶ θαυμασίας τῆς προσθήκης· ἄγειν γὰρ μετὰ ἑαυτοῦ καὶ Θεσσαλονίκην, μετὰ τὴν μεγάλην παρὰ Ῥωμαίοις πρώτην πόλιν, καὶ ὑποχείριον αὐτῷ ποιεῖν, οὐ μικρὸν τῆς C Ῥωμαίων ἡγεμονίας μέρος οὖσαν· οὗ δὴ ἕνεκα καὶ αὐτῷ μεμηνυκέναι, ἵνα καὶ αὐτὸς συνήδοιτο, ὡς χωρὶς πραγμάτων καὶ πολέμων τηλικαύτην πόλιν ἔχων· καὶ αὐτὸς ἐκκλησίαν φανερῶς συναγαγὼν ἔκ τε τῶν ἀρίστων καὶ στρατιᾶς, καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν τῶν μάλιστα ἐν λόγῳ, ἐβουλεύετο φανερῶς, εἰ δεῖ βασιλεῖ προσχωρεῖν τῷ Καντακουζηνῷ, καὶ αὐτὸς τὴν οἰκείαν γνώμην προετίθει, ὡς εἴη λυσιτελὲς ὑπ' ἐκείνῳ μᾶλλον εἶναι, ἢ Βυζαντίοις προσέχειν, οὐδὲ ἑαυτοῖς πρὸς ἄμυναν ἐξαρκοῦσι. Καὶ πάντες ὥσπερ ἐκ συνθήματος ἐπεψηφίζοντο. Κωκαλᾶς δὲ Γεώργιος, πολλὰς μὲν καὶ αὐτὸς ὑποστὰς μεταβολὰς παρὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον, ὅμως δὲ τὰ βασιλέως μᾶλλον ᾑρημένος, ἐπεψηφίζετο καὶ αὐτὸς τότε τὴν βουλήν· ὁμοίως δὲ καὶ Παλαιολόγος Ἀνδρέας, τοῖς Ζηλωταῖς μὲν πρότερον συνὼν, καὶ συμπράττων ὅσα μάλιστα ἐνῆν· μέτριος δὲ εἶναι δοκεῖν, καὶ ἀρετῆς ἀντιποιεῖσθαι, καὶ φόνων ἀπέχεσθαι καὶ ἁρπαγῶν, διὸ καὶ τῶν ἄλλων Ζηλωτῶν ἐλαυνομένων, ἠξιοῦτο φειδοῦς αὐτὸς διὰ τὴν προσοῦσαν σύνεσιν, καὶ τὴν ἐπιείκειαν τῶν τρόπων, οὐδὲν πρὸς τὴν βουλὴν ἀντεῖπεν, ἀλλὰ συνεπεψηφίζετο. Δῆλος δὲ ἦν ἀχθόμενος πρὸς τὰ πραττόμενα.

676 CAPUT XCIV.

Legati ad Cantacuzenum tres. Quæ Thessalonicenses a filio ejus petiverint; lætitia de impetratis; Andreas Palæologus turbas facit ex ambitione, pro quo certare parati sunt classiarii et gravis armaturæ milites. Zelotæ populum rursus concitant. Apocauchi legatus ad Palæologum cum vulnere effugit. Cocalas eum decipit. Causæ cur optime sperarent, qui ante arcem sedebant. Cocalæ fraudulentia et perversitas. Militum Apocauchi timiditas et perfidia. Arx a Palæologo occupatur. Apocauchus cum centum prope civibus carceri traditur. Falsus rumor de vinctis. Apocauchus de muro præcipitatus, capite truncatur. Idem fit aliis. De esu humani adipis. Matthæus imperatoris filius in Thracia rem bene gerit.

Postquam placuit omnibus, Cantacuzenum imperatorem complectendum, ad Manuelem Cantacuzenum ejus filium BerrhϾ morantem, Nicolaum Cabasilam et Pharmacen legatos deligunt. Dederat porro filio potestatem pater, ut si qua urbium se dederet, et ab eo aliquid beneficii rogaret, præ-

D Ἐπεὶ δὲ ἐδέδοκτο πᾶσι κοινῇ προσχωρεῖν τῷ βασιλεῖ, πρεσβευτὰς ᾑροῦντο πρὸς Καντακουζηνὸν Μανουὴλ τὸν βασιλέως υἱὸν ἐν Βεῤῥοίᾳ διατρίβοντα, Νικόλαόν τε τὸν Καβάσιλαν, καὶ Φαρμάκην. Ἦν γὰρ ἐξουσίαν βασιλεὺς τῷ υἱῷ παρεσχημένος, εἴ τις τῶν πόλεων προσίοι, καὶ δέοιτο αὐτοῦ εὐεργεσιῶν τινων

τυχεῖν, παρέχειν μὲν ἐκεῖνον ὅσα νομίζοι προσήκοντα καὶ δυνατά· στέργειν δὲ αὐτὸν, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον πειρᾶσθαι καταλύειν. Ἃ καὶ Θεσσαλονικεῖς εἰδότες, ἔπεμπον τοὺς πρέσβεις πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ᾐτοῦντο οὐ μόνον ἀτέλειαν κοινῇ τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ πριμμικηρίῳ τε τῷ μεγάλῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν δυνατωτέρων ἰδίᾳ τιμὰς καὶ προσόδους τὰς προσηκούσας, καὶ τῇ στρατιᾷ, καὶ τοῖς ἄλλοις μετ' ἐκείνους ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἀναλογίαν. Ὁ τοῦ βασιλέως δὲ υἱὸς δίκαιον νομίσας μηδὲν μικρολογεῖν τηλικαύτην γε πόλιν μέλλων προσάγειν πατρὶ τῷ βασιλεῖ, πάντα ὅσα ᾐτοῦντο παρείχετο οἱ πρέσβεις, καὶ πολλὴν τὴν φιλοτιμίαν περὶ τὰς εὐεργεσίας ἐπεδείκνυτο. Ἐπεὶ δὲ εἰς Θεσσαλονίκην οἱ πρέσβεις ἐπανῆκον, φέροντες καὶ τὰς βασιλέως εὐεργεσίας, ἡ πόλις μὲν ἤδη πᾶσα φανερῶς εὐφήμει βασιλέα, καὶ διὰ πάσης γλώσσης ᾖδετο, καὶ ἡ στρατιὰ, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ταῖς δεδομέναις τιμαῖς ἠρκοῦντο. Ἀνδρέας δὲ ὁ Παλαιολόγος ἐδυσχέραινεν ἄλλων προτιμωμένων, ὧν ᾤετο αὐτὸς δίκαιος εἶναι ὑπερέχειν, καὶ ἀντεῖπε φανερῶς πάντων ἠθροισμένων ἐν τῇ Ἀποκαύχου οἰκίᾳ· καὶ διχοστασίας γενομένης, ἀσυντάκτως ἀνεχώρει. Ἐκεῖνοι δὲ ὑπολειφθέντες, ἐθορύβουν μόνον καὶ τῶν δεόντων οὐδὲν ἐποίουν· δείσας δὲ ὁ Παλαιολόγος μὴ ὑπ' ἐκείνων διαφερομένων παραπόληται, αὐτίκα τὴν πρὸς θάλασσαν πύλην ὥσπερ τινὰ κατελάμβανε φυλήν· περὶ ἣν οἰκοῦσι πᾶν τὸ ναυτικὸν, οἱ πλεῖστοί τε ὄντες καὶ πρὸς φόνους εὐχερεῖς· ἄλλως τε καὶ ὡπλισμένοι πάντες ὥσπερ τὸ κράτιστόν εἰσι τοῦ δήμου· καὶ σχεδὸν ἐν ταῖς στάσεσι πάσαις αὐτοὶ τοῦ παντὸς πλήθους ἐξηγοῦνται προθύμως ἑπομένου, ᾗ ἂν ἄγωσιν αὐτοί. Ἔχουσι δὲ καὶ ἰδιάζουσαν ἀρχὴν αὐτοὶ παρὰ τὴν τῆς ἄλλης πόλεως, ὧν ἐκεῖνος τότε ἦρχε. Διά τε οὖν τὸ ἄρχειν, καὶ τὴν ἄλλην εὔνοιαν, ἣν εἶχον πρὸς αὐτὸν, προθύμως ὑπὲρ ἐκείνου ἀνελάμβανον τὰ ὅπλα, καὶ ἀνθίστασθαι ἦσαν ἕτοιμοι παντὶ τῷ ἐπιόντι. Κωκαλᾶς δὲ οὐδ' αὐτὸς μὲν ἡσυχάζειν ἐγίνωσκεν ἐν τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀρχῆς ἐπεβούλευεν Ἀποκαύχῳ· μᾶλλον γὰρ ἑαυτῷ ἢ ἐκείνῳ ᾤετο προσήκειν. Ἐλέγετο δὲ καὶ ὑπωπτευκέναι ἠδικῆσθαι παρ' ἐκείνου πρὸς τὸν γάμον, δι' ἃ ἐβούλετο εἰ δύναιτο διαφθείρειν. Φανερῶς μὲν οὖν ἐκεῖνος οὐκ ἀνθίστασθαι ἐδόκει, ἀλλὰ πρεσβεύων παρ' ἑκατέροις ἐπὶ τῷ διαλύειν, μᾶλλον συνέκρουε καὶ παρώξυνε τὸν πόλεμον. Παλαιολόγος δὲ τοὺς Ζηλωτὰς, ὅσοι περὶ Θεσσαλονίκην ἦσαν μετεκαλεῖτο· ἔνιοι δὲ καὶ κατακρυπτόμενοι ἐν ἀδύτοις, ἐξαίφνης ἀνεφαίνοντο, καὶ ὁ δῆμος ἅπας ἐξεκυμαίνετο ὑπ' αὐτῶν, καὶ δῆλοι ἦσαν αὖθις χωρήσοντες ἐπὶ τοὺς ἀρίστους. Ὁ μέγας δὲ πριμμικήριος μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν καὶ τῆς στρατιᾶς ὑπὲρ ὀκτακοσίους ὄντες ὡς ἐλέγετο, δεινὰ ἐποιοῦντο, εἰ Παλαιολόγου μόνου μετὰ τῶν παραθαλασσίων (ὁ γὰρ ἄλλος δῆμος οὐδέπω οὐδετέροις καθαρῶς προσέκειτο), τοσοῦτοι ὄντες ἡττηθεῖεν· ὅμως Ἀπόκαυχος οὐκ ἠμέλει τοῦ μὴ χωρεῖν πρὸς τὰς συμβάσεις, ἀλλὰ πρὸς τὸν Παλαιολόγον ἔπεμπε τὸν Κοτεανίτζην πρεσβευτὴν τῆς στρατιᾶς ὄντα ἡγεμόνα, διαλεξόμενον περὶ εἰρήνης.

A staret quæ decere et fieri posse existimaret; se, quæ egisset, firma et rata in perpetuum habiturum. Quod cum Thessalonicenses minime fugeret, per oratores non solum vectigalium immunitatem urbi in commune, verum et magno primicerio et aliis potentioribus separatim honores reditusque honestos, similiterque præsidio et aliis, unicuique pro portione, commoda petunt. Imperatoris filius non sibi scrupulosius causandum putans, ut amplissimam civitatem patri liceret acquirere, concedit omnia, seque illis gratificandi cupidissimum ostendit. Legatis Thessalonicam reversis cum beneficiis impetratis, tota urbs imperatori omnia fausta ac felicia comprecari, eumque omnium linguis in cœlum ferre, militesque et alii omnes B concessis honoribus contenti esse. Solus Andreas Palæologus alios sibi prælatos, quibus jure præferendus fuisset, moleste patiebatur, totique conventui in ædibus Apocauchi se opponebat, natisque discordiis, indicta salute abscedebat. Tum cæteri fremere tantum, et nihil quod officium poscebat, facere. Timens autem Palæologus, ne illorum a se discrepantia malam sibi mortem afferret, statim portam versus mare, ut aliquam custodiam occupavit: circum quam habitant omnes classiarii, quorum magna est et ad trucidationes obeundas haud impigra multitudo. Adhæc gravis armaturæ omnes, tanquam robur populi: **677** cui ferme in cunctis seditionibus præeunt, alacriter sequenti, C quo ipsi duxerint. Habent vero suum proprium magistratum, cui tunc Palæologus præerat. Quam ob causam, et quia cæteroqui illum diligebant, prompti pro eo arma capessebant, et cuilibet contra se ferenti resistere parati erant. Cocalas in præsenti nec sibi otium agendum, sed de præfectura Apocaucho, quam sibi, non illi convenire opinabatur, insidiandum duxit. Dicebatur etiam suspicatum esse, sibi ab eo factam injuriam propter nuptias. Quamobrem occidere hominem cupiebat, si posset. Apocauchus igitur aperto Marte resistendum non existimans, ad utrumque de compositione mittendo, bellum magis irritavit et incendit. Palæologus Zelotas, quotquot Thessalonicæ erant, coegit: nonnulli etiam in adytis abs-D conditi, repente prodierunt, a quibus populus omnis instar fluctuum est concitatus; et apparebat eos rursum in optimates ituros. Magnus porro primicerius et alii cives, et præsidium (quorum omnium numerus ad octingentesimum putabatur ascendere) pro indigno habebant, si a Palæologo solo cum maritimis seu classiariis (populus enim nondum alterutri parti liquido adhærebat) ipsi tam multi vincerentur. Tamen Apocauchus pactorum haud negligens, Theanitzen præsidii ducem pacis conficiendæ mittebat. Quem priusquam orationem inciperet, Zelotæ, quibus pax parum videbatur conducere, irruentes, gladiis et hastis appetiverunt, multosque ictus incusserunt: prosternere tamen, intus thorace ferreo munitum, non potue-

runt, sed in vola tantum vulneratus effugit. Apocauchum, audita eorum insolentia, maritimos et Zelotas, qui a Palæologo serviebant, invadendi impetus cepit; et facile adhuc imparatos, populoque nondum illis succenturiato oppressisset, nisi Cocalas specie consilii eum deludens cohibuisset. Promittebat enim, citra sanguinem se a Palæologo concordiam societatemque persuasurum. Noctu Apocauchus, et præsidium, aliique cives ante arcem in armis manent. Palæologus iterum ad portam versus mare cum maritimis et Zelotis pernoctat; confusio ac tumultus ingens civitatem occupat; imperatoris Cantacuzeni appellatio rursum evanescit, et amicos ejus undique metus et horror circumstat. Et juxta mare quidem faces crebræ sustollebantur, strepitus terribilis, **678** et obscurum murmur, et buccina per totam noctem insonans, plebemque contra optimates convocans exaudiebatur. At illi alii ante arcem quieti et dispositi sedebant, ad pugnam cum plebe committendam alacres; sperabant enim etiam illius partem aliquam sibi auxilio fore. Præterea cum et arcem tenerent, quamvis adversariis succubuissent, nihil singulare passuros, sed in eam confugituros vehementer confidebant. Berrhœa insuper subsidium exspectabant. Simul enim Palæologus bellum orsus erat, ad filium imperatoris miserant, rogantes, ut vel ipse cum militari manu adveniret, vel copias auxiliatum mitteret. Sic ambobus sibi castris oppositis, et utrisque ad præliandum paratis, noctis tempus exactum est. Claro jam die Apocauchus cum suis pugnaturiens descendit: et Cocalas denuo utrosque separatim adiens, specie quidem de pace disserebat, re autem ipsa ad dimicationem eos inflammabat. Duces item allocutus, clam eos corrumpebat, et a conflictu dehortabatur, suadebatque, ut eo cœpto, primi terga darent. His ita compositis, populum in eos ducit. Ac tum primum hostem esse patuit. Cum propiores jam jacula torquerent, milites dicere, contra populares non pugnandum, neque domesticos occidendos, sed in arcem, ut in tutum perfugium recedendum, ac simul recedere, quos alii, vellent nollent, sequebantur. Ad eam ut venerunt, Apocauchus orare, uti ante muros obversi, hostem pugnando sustinerent; erat namque locus equestri prælio idoneus. Milites detrectare, affirmareque ingrediendum, et muris conscensis inde hostem propellendum; ubi intus fuerunt, rogati ut muros ascenderent, impetumque hostilem inde arcerent, noluerunt, dicentes nescire se de muro pugnare, neque cives suos sine ulla causa velle occidere, aut ab illis occidi. Apocauchus et cæteri, cum proditionem perspicerent, periculumque præsens animadverterent, fugam extra arcem arripere cogitabant. Forte fortuna claves arcis penes Zelotam erant, qui ut dissidium et ad fugam inclinatos, vidit, futuri providus eas abscondit. Duabus autem portis arcis longius inter se distantibus, Apocauchus cum aliis

A Πρὶν δέ τι πρὸς ἐκεῖνον εἰπεῖν, οἱ Ζηλωταὶ προσπεσόντες, οὐ γὰρ ἐδόκει ἡ εἰρήνη αὐτοῖς λυσιτελεῖν, πολλὰς μὲν προσήνεγκαν πληγὰς, καὶ ξίφεσι καὶ δορατίοις, καταβαλεῖν δὲ οὐκ ἠδυνήθησαν τεθωρακισμένον ἔνδον ὄντα· ἀλλ' ἐξέφυγε, τὴν χεῖρα μόνην ἐπὶ τῷ καρπῷ τραυματισθείς. Ἀπόκαυχος δὲ ἐπεὶ τὴν αὐθάδειαν ἐπύθετο, ὥρμησε μὲν ἐπελθεῖν τοῖς παραθαλασσίοις καὶ τοῖς Ζηλωταῖς ὑπὸ Παλαιολόγον τεταγμένοις, καὶ ῥᾳδίως ἂν ἐκράτησεν ἔτι ἀπαρασκεύοις ἐπελθὼν, τοῦ τε δήμου μήπω παντὸς αὐτοῖς συντεταγμένου, ἐπέσχε δὲ ὁ Κωκαλᾶς, ἀπατήσας ἐν προσχήματι βουλῆς. Ἐπηγγέλλετο γὰρ αὐτὸς χωρὶς αἱμάτων Παλαιολόγον πείσειν πρὸς αὐτοὺς ἐλθεῖν καὶ συμφρονῆσαι. Ἅμα δὲ ἐπεὶ ἤδη ἐπεγένετο καὶ ἡ νὺξ, Ἀπόκαυχος μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν ἄλλων πολι-
B τῶν πρὸ τῆς ἀκροπόλεως ηὐλίσαντο τὴν νύκτα ὡπλισμένοι. Παλαιολόγος δὲ αὖθις ἐπὶ τῆς πρὸς θάλασσαν πύλης μετὰ τῶν παραθαλασσίων καὶ τῶν Ζηλωτῶν διενυκτέρευε, καὶ σύγχυσις δεινὴ καὶ ἀταξία τὴν πόλιν εἶχε, καὶ ἡ μετὰ βασιλέως τοῦ Καντακουζηνοῦ προσηγορία αὖθις ἀπεσβέννυτο· φόβος δὲ περιειστήκει πανταχόθεν τοὺς τἀκείνου ᾑρημένους. Καὶ ἦν ὁρᾷν πρὸς μὲν θάλασσαν, φρυκτούς τε συχνοὺς ἀνισχομένους, καὶ πάταγον δεινὸν, καὶ θροῦν ἄσημον ἐξακουόμενον, καὶ τὴν σάλπιγγα διὰ πάσης τῆς νυκτὸς βοῶσαν καὶ συγκαλουμένην τὸν δῆμον ἐπὶ τοὺς δυνατούς· ἐκείνους δὲ πρὸ τῆς ἀκροπόλεως ἐστρατοπεδευμένους ἀθορύβως μὲν καὶ τεταγμένως, προθύμους δὲ ὅμως συμπλέκεσθαι τῷ δήμῳ
C ὄντας· ἤλπιζον γάρ τι καὶ μέρος αὐτοῖς συνέσεσθαι τοῦ δήμου. Ἄλλως δ' ὅτι καὶ τῆς ἄκρας ὑπ' αὐτῶν κατεχομένης, ἐλπίδας εἶχον οὐκ ἀγεννεῖς, εἰ καὶ ἥττους φαίνοιντο τῶν ἀντιτεταγμένων, οὐδὲν πείσεσθαι δεινὸν, ἀλλ' ἀναχωρήσειν πρὸς τὴν ἄκραν. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐκ Βεῤῥοίας ἥξειν ἤλπισαν συμμαχήσουσαν στρατιάν. Ἅμα γὰρ τῷ Παλαιολόγον ἦρχθαι τοῦ πολέμου, πρὸς τὸν βασιλέως οὗτοι πέμψαντες υἱὸν, ἢ αὐτὸν ἥκειν ἐδέοντο μετὰ τῆς στρατιᾶς, ἢ πέμπειν συμμαχίαν. Οὕτω μὲν οὖν διῆλθεν ἡ νὺξ, ἀμφοτέρων ἀλλήλοις ἀντιστρατευομένων, καὶ παρασκευαζομένων πρὸς τὸν πόλεμον. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα ἤδη ἦν, Ἀπόκαυχος μὲν μετὰ τῆς στρατιᾶς κατέβαινε διαγωνισόμενος· Κωκαλᾶς δὲ αὖθις πρὸς ἑκατέρους ἐπιφοιτῶν, τὸ δοκεῖν μὲν
D περὶ εἰρήνης διελέγετο, τῇ δ' ἀληθείᾳ παρώξυνε πρὸς μάχην, διαλεχθεὶς δὲ καὶ τοῖς ἡγεμόσι τῶν λόχων κρύφα διέφθειρε, καὶ κατέπειθε μὴ μάχεσθαι, ἀλλὰ γενομένης συμβολῆς, πρώτους καθ' αὐτοὺς θέσθαι τὴν τροπήν. Ἐπεὶ δὲ τοιαῦτα ᾠκονόμητο, τὸν δῆμον αὐτοῖς ἐπῆγεν, ἄχρι τότε μήπω φανερὸς γεγενημένος ὅτι πολεμεῖ. Ἐπεὶ δὲ ἐγγὺς ἦσαν καὶ ἠκροβολίζοντο, οἱ στρατιῶται οὐκ ἔφασαν δεῖν πρὸς ὁμοφύλους μάχεσθαι, οὐδὲ τοὺς οἰκείους ἀποκτείνειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄκραν ἀναχωρεῖν, ἐνὸν ἀκινδύνως σώζεσθαι, καὶ ἅμα ἀνεχώρουν, συνείποντο δὲ ἀνάγκῃ καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐπεὶ δὲ ἐγένοντο πρὸς τῇ ἄκρᾳ, Ἀπόκαυχος μὲν ἐδεῖτο πρὸς τῶν τειχῶν ἀμύνεσθαι καρτεροῦντας· ἦν γὰρ καὶ τὸ χωρίον ἐπιτηδείως ἔχον πρὸς ἱππηλασίας. Ἡ στρατιὰ δὲ οὐκ

ἔφασαν δεῖν, ἀλλ' ἔνδον εἰσιέναι, καὶ ἀμύνεσθαι ἀναβάντας ἀπὸ τῶν τειχῶν. Ἐπεὶ δὲ ἔνδον ἦσαν, παρακαλούμενοι αὖθις ἐπὶ τὰ τείχη ἀναβαίνειν καὶ ἀμύνεσθαι, οὐκ ἠθέλησαν, μὴ εἰδέναι φάσκοντες τειχομαχεῖν, μηδὲ κτείνειν τοὺς οἰκείους, ἢ κτείνεσθαι, ἀνάγκης μηδεμιᾶς ὑπούσης. Ἀπόκαυχος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπεὶ τὴν προδοσίαν κατενόουν, καὶ τὸν κίνδυνον περιεστηκότα συνεώρων, ὥρμηντο φεύγειν ἔξω τειχῶν· συνέβη δὲ τὸν τὰ κλεῖθρα τῆς ἄκρας κατέχοντα, τῶν Ζηλωτῶν ἕνα εἶναι· ὃς ἐπεὶ διχοστατοῦντας εἶδε καὶ ὡρμημένους φεύγειν, συνεὶς τὸ μέλλον, ἀπεκρύπτετο τὰ κλεῖθρα ἔχων. Πολὺ δὲ τῶν πυλῶν ἑκατέρων τῆς ἄκρας ἀλλήλων διεχουσῶν, Ἀπόκαυχος μὲν μετὰ τῶν ἄλλων ἐχώρουν ἐπὶ τὴν ἐξάγουσαν τῶν τειχῶν. Ἐπεὶ δὲ ἦν κεκλεισμένη, ἐπεχείρουν διακόπτειν· ὁ δῆμος δὲ ὁ τῆς ἄκρας (πόλει γάρ τινι ἔοικε μικρᾷ, καὶ οἰκήτορας ἰδίους ἔχει) οὐκ εἴων διαδιδράσκειν ἐπαγαγόντας αὐτοῖς τὸν δῆμον, ἀλλ' ἔνδον μένοντας, ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιόντας μετ' αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, ὁ δῆμος πῦρ ἐνίεσαν ταῖς πύλαις τῆς ἄκρας ταῖς πρὸς τῇ πόλει, ἐπεὶ μηδεὶς ἠμύνετο. Στρατήγιος δὲ ὁ τὰ κλεῖθρα ἔχων· οὕτω γὰρ ὠνόμαστο· ἤνοιγεν ἐλθών, καὶ ὁ δῆμος εἰσεχεῖτο· καὶ αὐτίκα μὲν πρὸς ταῖς πύλαις δύο τῶν πολιτῶν ἀπέσφαξαν· ἔπειτα πρὸς ἁρπαγὴν ἐτράποντο ὅπλων τε καὶ ἵππων. Ἀπόκαυχος γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι ἑάλωσαν ἰδόντες, ἐπεὶ μὴ φεύγειν ἦν, τῶν ἵππων ἀποβαίνοντες καὶ ἀποδυόμενοι τὰ ὅπλα κατεκρύπτοντο, ἐλάνθανον δὲ ὀλίγοι, τοὺς πλείους δὲ ἀποδύοντες κατέλειπον γυμνούς. Κωκαλᾶς δὲ καὶ Παλαιολόγος περιεποιοῦντο τοὺς στρατιώτας, καὶ ἐκέλευον μὴ ἀποδύειν· ἅμα δὲ καὶ τοὺς ἵππους εὑρίσκοντες, παρείχοντο ἑκάστῳ, ἀμειβόμενοι τῆς προδοσίας, ἅμα δ' ὅτι καὶ ὅρκους αὐτοῖς πρότερον παρείχοντο, ὡς οὐδὲν πείσονται δεινὸν ἂν τοὺς ἄλλους προδιδῶσιν. Οὕτω μὲν οὖν τὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως μέρος προδοθὲν ὑπὸ τῆς στρατιᾶς, ἡττᾶτο κατὰ κράτος. Κωκαλᾶς δὲ καὶ Παλαιολόγος τὸν μὲν δῆμον ἐξήλαυνον τῆς ἄκρας· ἤδη γὰρ διήρπαζον καὶ τὰ τῶν ἐγχωρίων· αὐτοὶ δὲ περιμείναντες ἄχρι νυκτός, τοὺς μὲν στρατιώτας πάντας οἴκαδε ἀπέπεμπον, καί τινας τῶν φίλων αὐτοὶ διέσωζον, Ἀπόκαυχον δὲ καὶ τῶν πολιτῶν ὀλίγῳ ἐλάσσους ἑκατὸν κατέκλεισαν ἐν δεσμωτηρίῳ πρὸς τῇ ἀκροπόλει, καὶ φρουρὰν ἐπέστησαν αὐτοῖς. Ἅμα δὲ ἕῳ εἰς τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἡ ἐκ Βεῤῥοίας στρατιὰ παρῆν. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο ὡς ἁλοῖεν οἷς ἧκον συμμαχεῖν, καταδραμόντες ἐληΐσαντό τινα ὀλίγα, καὶ ἀνέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν. Περὶ μέσην δὲ ἡμέραν φήμη τις προσέπιπτεν ἀθρόον πρὸς τὴν πόλιν ὡς οἱ δεσμῶται πάλιν τὴν ἄκραν κατασχόντες, τὴν ἐκ Βεῤῥοίας στρατιὰν εἰσδέχονται. Ἐλέγετο δὲ ὡς τῶν Ζηλωτῶν τινες τὰ τοιαῦτα καταψεύσαιντο ἐπὶ τῷ ἀποκτείνειν τοὺς δεσμώτας. Καὶ ὁ δῆμος αὖθις τὰ ὅπλα ἀναλαβόντες, ἐχώρουν πρὸς τὴν ἄκραν ὑπό τε θυμοῦ καὶ οἴνου στρατηγούμενοι· οἱ πρὸς τῇ ἄκρᾳ δὲ δείσαντες τὴν ἔφοδον τοῦ δήμου, μὴ τὰ ὄντα ἔνδον διαρπάσωσι γενόμενοι, ἀπέκλεισαν τὰς πύλας· ἀναβάντες δὲ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐδέοντο μὴ διαφθείρειν

A sociis ad eam, qua e mœnibus egressus est accessit: quam cum clausam invenirent, diffindere tentaverunt. At populus arcis (erat siquidem instar parvæ urbis, propriosque 679 habebat incolas) fugam eos capessere, et se populo urbano quem superduxissent, prodi non sinebat, sed oppugnantibus intus eos secum resistere volebat. Hæc dum fiunt, populus urbanus foris ignem portæ arcis, versus urbem, quandoquidem nemo propugnabat, implicat. Claviger Strategius (hoc enim illi nomen) accurrens aperit, populus se infundit, subitoque in ipso aditu cives duos trucidat, deinde ad arma equosque diripiendos convertitur. Apocauchus et socii captos se aspicientes, quoniam fuga excludebantur, de equis descendunt, armis depositis se occulunt;
B pauci tamen latuerunt, plures ab hostibus despoliati armis, nudi relicti sunt. Cocalas et Palæologus milites tuebantur, et eos vetabant spoliari, quosque inveniebant equos, singulis donabant, tum ut pretium proditionis, tum quod jurassent ipsis nihil mali illaturos, si cæteros prodidissent. Sic itaque Cantacuzeni pars a militibus prodita, vi devicta est. Cocalas et Palæologus populum jam etiam incolas arcis diripientem expulerunt; ipsi usque ad noctem exspectantes, dimissis domum militibus, amicos quosdam servarunt: Apocauchum et cives paulo infra centum in arcis carcere, apposita custodia, clauserunt. Sequenti diluculo auxiliarii Berrhœa adfuerunt, qui, ut acceperunt captos esse quorum gratia
C veniebant, cum mediocri populatione domum redierunt. Circa meridiem rumor quidam urbem afflavit, vinctos rursum arce occupata, Berrhœense subsidium intromittere: quem Zelotæ ad necem illis curandam ementiti ferebantur. Populus de integro ad arma ire, atque ad arcem vino ac furore ducibus procedere. Arcis indigenæ impetum ac direptionem rebus suis metuentes, portas occludunt, in muros ascendunt, misericordiam rogant, facturi quidquid tandem juberentur. Jussi vinctos adducere, et ad ipsos præcipites dare. Protinus nudi adducuntur. Ac primus quidem Apocauchus præcipitatur, qui forte quadam erectus stetit, ac nemine audente illum contingere, diu sic mansit.
D Postea unus de Zelotis, mollitiem aliis exprobrans accedit, caput ei a cervicibus gladio abscindit. Deinde cæteri quoque circumfusi, totum corpus vulneribus consauciant. Post hæc non uno, sed pluribus locis reliqui, 680 Zelotis nominatim petentibus, de muro præcipites aguntur: quos circumsistens populus, ferina quadam immanitate sagittis configit, quorumdam etiam capita præcidit. Ita omnes crudelem in modum, præter paucos, quos incolæ arcis absconderant, interierunt: quorum neci Cocalas et Palæologus præsentes, se rem ægrius ferre, furorem tamen populi cohibere ac reprimere haud posse simulabant, qui deinde in ædes involans, alios insuper cives contrucidavit. Cum ad domum Cocalæ Zelotis præeuntibus vo-

nissent, Pharmacen (quicum nupta erat soror uxoris ejus, quemque ipse occultaverat, et qui apud Apocauchum præfectum auctoritate multum valuerat, et Zelotas mire afflixerat) sibi dedi postulant. Cocalas vitæ suæ timens, affinem tradit, quem continuo interficiunt. Aiebant tum plebeios quosdam humanum adipem gustavisse. Nam cum dissectis occisorum corporibus viscera effunderentur, quidam summo stupore et indolentia, collectum adipem domum portavit. Uxor ignorans unde, et alterius animantis esse opinata, ad cibum suaviter condiendum in ollam injicit, ac post epulas demum viro narrante, humanum adipem se comedisse discit. Sic Thessalonica se imperatori volens adjunxit, iterumque Palæologo et Cocala auctoribus ad arma rediit, et hæc ibidem omni crudelitate crudeliora designata sunt, navisque Cantacuzeni cum ipsis vectoribus submersa periit: qui post coronationis suæ apud Adrianopolim diem festum, Matthæum filium in Thracia cum copiis, urbes, quæ cum Batatze defecerant obsessurum, et Hieraci Byzantio cum parva manu ad illos venienti se oppositurum reliquit. Eum Matthæus congressus devicit, militibus ejus universis partim concisis, partim captis: nec multum abfuit, quin ipse quoque dux caperetur. Insuper oppida armorum terrore ad deditionem coegit, ac patri subjecit.

A σφᾶς, ὡς πᾶν ποιήσοντας τὸ κελευόμενον· οἱ δ' ἐκέλευον τοὺς δεσμώτας ἄγειν καὶ καταχρημνίζειν πρὸς αὐτούς, καὶ αὐτίκα οἱ δεσμῶται ἤγοντο γυμνοί. Καὶ πρῶτον μὲν Ἀπόκαυχος κατεκρημνίσθη· οὕτω δὲ συμβὰν ὀρθὸς ἔστη, καὶ ἔμεινεν ἐπιπολὺ, μηδενὸς προσάπτεσθαι τολμώντας. Ἔπειτά τις προσελθὼν τῶν Ζηλωτῶν, καὶ μαλακίαν τῶν ἄλλων κατηγορήσας, ἀπέτεμεν αὐτὸς τὴν κεφαλὴν μαχαίρᾳ. Εἶτα καὶ οἱ ἄλλοι περιστάντες, κατέτρωσαν τὸ σῶμα ὅλον. Ἔπειτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐῤῥίπτουν ἀπὸ τῶν τειχῶν, ἀπαιτούντων ὀνομαστὶ τῶν Ζηλωτῶν, οὐκ ἐφ' ἕνα τόπον, ἀλλ' ἐπὶ πλείους· καὶ ὁ δῆμος θηριωδῶς καὶ ἀπανθρώπως κατηκόντιζον περιϊστάμενοι. Ἐνίων δὲ ἀπέτεμνον, καὶ κεφαλὰς, καὶ πάντας οὕτως ὠμῶς ἀπέκτειναν, πλὴν ὀλίγων λίαν, οἳ ὑπὸ τῶν τὴν ἄκραν B οἰκούντων κατεκρύπτοντο· παρῆσαν δὲ καὶ Κωκαλᾶς καὶ Παλαιολόγος ἀποσφαττομένων, καὶ ἐδόκουν μὲν πρὸς τὰ πραττόμενα δυσχεραίνειν, ἀνακόπτειν μέντοι τὴν ὁρμὴν τοῦ δήμου ὑπεκρίνοντο μὴ δύνασθαι. Ἔπειτα ἐκεῖθεν ὁ δῆμος ἐτράπετο πρὸς τὰς οἰκίας, καὶ ἀπέκτειναν καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πολιτῶν. Ἐλθόντες δὲ καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν Κωκαλᾶ, τῶν Ζηλωτῶν ἐναγόντων, τὸν Φαρμάκην ᾔτουν ἐκεῖ κατακρυπτόμενον ὑπ' ἐκείνου· ὃς Κωκαλᾶ τῆς γυναικὸς ἀδελφῇ συνῴκει, μέγα δὲ ἐδυνήθη παρὰ Ἀποκαύχῳ ἄρχοντι, καὶ πλεῖστα ἐκάκωσε τοὺς Ζηλωτάς. Δείσας δὲ ἐκεῖνος μὴ ὑπὸ τοῦ δήμου διαφθαρῇ, παρέδωκε τὸν συγγενῆ, καὶ ἀνῃρέθη εὐθὺς ὑπὸ τοῦ δήμου. Ἐλέγετο δὲ καὶ στέατος ἀνθρωπίνου ἅψασθαί τινας τῶν τοῦ δήμου τότε. Ἀνατεμνομένων γὰρ τῶν ἀποκτεινομένων, τὰ ἔγκατα ἐξεχεῖτο· ὧν τις ὑπ' ἄκρας ἀναισθησίας καὶ ἀναλγησίας στέαρ συναγαγὼν, οἴκαδε ἀπήγαγε. Τὴν γυναῖκα δὲ μὴ εἰδυῖαν ὅθεν εἴη, νομίσασάν τινος ἑτέρου εἶναι ζώου, ἥδυσμα τῇ χύτρᾳ προσεμβαλεῖν, μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν αἰσθέσθαι, τοῦ ἀνδρὸς ὡς εἴη ἀνθρώπινα εἰπόντος. Οὕτω μὲν ἡ Θεσσαλονίκη προσεχώρησε βασιλεῖ ἑκοῦσα, καὶ πάλιν εἰς τὸν πόλεμον ἐξετράπη ὑπὸ Παλαιολόγου καὶ Κωκαλᾶ, καὶ τοιαῦτα ἐτολμήθη πᾶσαν ὑπερβαίνοντα ὠμότητα, καὶ τὸ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως σκάφος αὐτανδρον κατέδυ· ἐκεῖνος δὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει τῆς ἰδίας στεφηφορίας ἑορτὴν, Ματθαῖον μὲν τὸν υἱὸν κατέλιπεν ἐπὶ τῆς Θρᾴκης ἔχοντα στρατιὰν, τάς τε πόλεις πολιορκήσοντα τὰς Βατάτζῃ συναποστάσας, καὶ Ἱέρακι ἀντιστησόμενον. Ἧκε γὰρ ἐκ Βυζαντίου στρατιώτας ὀλίγους ἔχων ἐπ' ἐκείνας τὰς πόλεις στρατηγός· ᾧ καὶ συμβαλὼν ὁ τοῦ βασιλέως ἐνίκησεν υἱὸς μόλις διαδράντα τὸ ἁλῶναι· οἱ γὰρ συνόντες πάντες, οἱ μὲν ἔπεσον, οἱ δ' ἑάλωσαν παρὰ τὴν μάχην. Ἔπειτα δὲ καὶ τὰς πόλεις παρεστήσατο, καὶ ὑπήγαγε τῷ πατρὶ βιασάμενος τοῖς ὅπλοις.

681 CAPUT XCV.

Imperator frustra cum amicis Byzantii clam agit. Patriarcha Constantinopolitanus, a papa electus, Smyrnæ in templo a Persis occiditur cum aliquot nobilibus. Chii Genuensibus coacti se dedunt. Phaceolatus cum suis triremibus capta Chio Byzantium redit; onerariam Genuensem capit et spoliat; vectores interficit; a Galatæis sacer fit. Imperatrix Mpalicis Carbonæ principis opem invocat. Ejus fratrem exercitus ducem facit. Phacerasis victoria de Tomprotitza. Orchanes filiam imperatoris uxorem petit, responsum differtur. Proceres et Amurius dandam suadent. Apud Selybriam sponsa populo cum singulari cæremonia ostentatur. Eximia laus ejusdem.

Imperator Selybriam cum venisset, cum amicis qui erant Byzantii arcano suum negotium agebat, sed nihil efficiens, Adrianopolim rediit. Sub idem tempus Martinus cum patriarcha Constantinopolitano (quem papa eligere consuevit, post divisam Ecclesiam (61), velut urbe ad Latinos adhuc per-

C Βασιλεὺς δὲ εἰς Σηλυμβρίαν ἐλθὼν, τοῖς ἐν Βυζαντίῳ φίλοις κρύφα διελέγετο· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἤνυεν ὧν ἐβούλετο, αὖθις ἀνέστρεφεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καὶ Μαρτῖνος μετὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου, ὃν ὁ πάπας εἴωθε χειροτονεῖν μετὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἐκκλησίας, οἷα

Jacobi Pontani notæ.

(61) Nota, etiam schismate divulsa Orientali Ecclesia a Romana, pontificem Romanum nihilo minus solitum eligere patriarcham, quia videlicet jurisdictionem potestatemque sibi a Christo traditam non amiserat.

δὴ τῆς πόλεως Λατίνοις προσηκούσης, ὅτι ὑπ' αὐτοῖς A ἐγένετό ποτε, ἅμα δυοκαίδεκα τριήρεσιν, ἦλθον εἰς Σμύρνην, καὶ πρότερον ὑπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένην. Πατριάρχῃ δὲ ἐδόκει δεῖν εἰς τὸν κατὰ Σμύρναν ἐξελθόντα ναὸν ἐν ᾧ πάλαι ἡ μητρόπολις ἦν, τὴν θείαν μυσταγωγίαν ἐκτελέσαι, καὶ ἐκέλευε τὴν στρατιὰν ὁπλισαμένην ἕπεσθαι. Μαρτῖνος δὲ ἐκώλυε, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν ναυάρχων, διακεκινδυνευμένα τολμᾷν ἰσχυριζόμενοι. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπείθετο, εἵποντο ἀνάγκῃ. Καὶ γενομένῳ πρὸς τὸν ναὸν καὶ τὴν μυσταγωγίαν τὴν θείαν ἐκτελοῦντι, ἐπῆλθεν Ἀμοὺρ μετὰ τῆς στρατιᾶς. Καὶ τὸ μὲν ἄλλο στράτευμα τῶν Λατίνων διεσώθη ἀναχωρῆσαν πρὸς τὸ φρούριον, ὃ κατεῖχον, ἐπεὶ τοὺς Πέρσας εἶδον ἐπιόντας· πατριάρχης δὲ τὴν ἱερὰν στολὴν ἐνδεδυμένος, ἀπεσφάγη ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ Μαρτῖνος, καὶ ἄλλοι τῶν B ἐπιφανῶν ὀλίγοι. Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τούτοις, καὶ τῶν ἐν Γεννούᾳ εὐγενῶν τινες δύο καὶ τριάκοντα πληρώσαντες οἰκείοις ἀναλώμασι τριήρεις, ἐπέπλευσαν τῇ Χίῳ, καὶ ἐπολιόρκησαν χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ τειχομαχίας τε πολλὰς ἐποιήσαντο καὶ καρτεράς, καὶ μηχανήματα προσῆγον. Ἤνυον δὲ ἀπὸ τῶν τοιούτων ὀλίγα ἢ οὐδέν. Οἱ γὰρ Χῖοι ἠμύνοντο τοὺς Λατίνους καρτερῶς, ἐνδείᾳ δὲ πιεσθέντες καὶ λιμώξαντες, ἐπεὶ ἐπικουρίας οὐδεμιᾶς ἐτύγχανον παρὰ Ῥωμαίων, προσεχώρουν τοῖς Λατίνοις, καὶ παρέδοσαν τὴν πόλιν ὑπ' ἀνάγκης. Ἡ βασιλὶς δὲ ἠνιᾶτο μὲν δεινῶς τῆς Χίου πολιορκουμένης, βοηθεῖν δὲ οὐκ εἶχε· χρημάτων τε γὰρ οὐκ εὐπόρει πρὸς τοσαύτην δύναμιν, ὥστε στόλον ἀντίῤῥοπον C τῷ Λατίνων ἐξαρτύειν· καὶ τὸν διοικήσοντα καλῶς καὶ ὡς προσῆκε τὰ πράγματα οὐκ εἶχε· πάντες γὰρ ὅσοι ἦσαν ἀξιόλογοι Ῥωμαίων, ἐν δεσμωτηρίοις κατεκλείοντο. Ὅμως τινὰς ὀλίγους ἐφοπλίσαντες οἱ ἄρχοντες τριήρεις, Φακεωλάτον ἔπεμψαν συνάρχοντα τότε τοῖς ἄλλοις. (ἦν γὰρ Κιννάμου τοῦ μυστικοῦ συνοικῶν ἀδελφῇ τῆς γυναικὸς) οὐχ ὥστε ἀντιτάττεσθαι Λατίνοις· οὐκ ὀλίγον γὰρ ἀπῇει πρὸς τὴν ἐκείνων δύναμιν· ἀλλ' εἰ δύναιτο τρόπῳ δή τινι σῖτον εἰσάγειν εἰς τὴν Χίον. Φακεωλάτος δὲ ἐπεὶ καταπλέων ἐπύθετο τὴν Χίον ἑαλωκυῖαν, ἀνέστρεψεν εὐθύς· καὶ ὁλκάδι ἐκ Γεννούας περιτυχὼν μεγάλῃ, ἐκράτησε μάχῃ, καὶ ἀπέκτεινεν οὐκ ὀλίγους τῶν Λατίνων μαχομένους, καὶ διήρπασε τὰ χρήματα. Πυθόμενοι δὲ οἱ ἐν Γαλατᾷ ὁμόφυλοι, ψήφισμα ἔγραψαν D ἀποκτιννύναι Φακεωλάτον ᾗ ἄν τις συντύχοι, καὶ μηδένα κρίνειν φόνου, καὶ διέμεινεν αὐτοῖς ἡ πρὸς ἐκεῖνον ἔχθρα ἄχρι τελευτῆς. Βασιλὶς δὲ ἐπεὶ ἑώρα μόνην τὴν Κωνσταντίνου πόλιν αὐτῇ περιλειπομένην· αἱ γὰρ ἄλλαι σχεδὸν πᾶσαι προσεχώρησαν βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ· πρὸς Μπαλίκαν τινὰ τοῦ Καρδωνᾶ ἄρχοντα πέμψασα πρεσβείαν ἐδεῖτο βοηθεῖν. Ὁ δὲ ἀσμένως τε ἐδέξατο τὴν πρεσβείαν, καὶ Θεόδωρον καὶ Τομπροτίτζαν τοὺς ἀδελφούς, χιλίους στρατιώτας ἄγοντας ἐπιλέκτους, κατὰ συμμαχίαν ἔπεμπε τῇ βασιλίδι· οἳ καὶ τὰς κατὰ τὸν πόν-

tinente, quia sub ipsis aliquando fuit [62]) duodecim triremibus Smyrnam appulsus est, quam et prius Latini possederant. Patriarchæ placuit in Smyrnense templum (olim metropolitanum) ingredi, et illic sacris operari, jussitque milites armatos sequi. Martinus et alii navarchi factum hoc, ut periculo non carens dissuadebant. Dum necessitati parere non vult, et in æde sacrificium facit, Amurius cum armatis supervenit. Et milites quidem Latini, cernentes Persas invadere, ad castellum suum confugientes, mortem evaserunt, patriarcha vero sacris indutus vestibus una cum Martino paucisque nobilibus a Persis obtruncatus est. Per idem tempus Genuenses nonnulli nobili loco nati, duabus et triginta triremibus sua impensa instructis, Chium navigarunt, eamque non parum diu obsederunt, et muros sæpe, admotis etiam machinis, valide oppugnarunt. Verumtamen Chiis fortiter se tuentibus, nihil aut parum profecerunt. Cum autem victus inopia premerentur, nullumque a Romanis auxilium adventaret, Latinorum se potestati permittentes, urbem coacti tradiderunt. Imperatrix quanquam Chio obsessa mirifice angeretur, ferre tamen opem nequibat; nam nec pecunia contra tantas vires in promptu erat, ut classem Latinorum classi æqualem compararet, et bonum ac peritum ejus ductorem non habebat; omnes siquidem qui inter Romanos eminebant, carceribus attinebantur. **682** Nihilominus archontes aliquot triremes armantes Phaceolatum collegam (qui Cinnami mystici uxoris sororem habebat in matrimonio) iis præfecerunt: non quidem ut se Latinis, quibus longe esset inferior, objiceret, sed ut commeatum in insulam, si quo modo posset, importaret. Phaceolatus ut Chium captam audivit, illico iter relegens, et onerariæ Genuensi occurrens, acri pugna eam vicit, et complures Latinos occidit, pecuniamque diripuit. Fama Galatam ad homophylos perlata, publico decreto impunitatem proposuerunt, si quis eum ubicunque jugularet, et usque ad mortem ejus tanquam hostem oderunt. Augusta ut solam Constantinopolim sibi relictam vidit (aliæ namque urbes ferme ad unam in Cantacuzeni auctoritate erant), a quodam Mpalice Carbonæ principe per legatos auxilium petit. Is legatione benigne admissa, Theodorum et Tomprotitzam fratres cum mille selectis militibus suppetias mittit: qui et maritimas ad pontum urbes transeuntes, eas ab imperatore ad Augustam monitis et consiliis suis revocabant; sperabant enim illos nescio quid magnum felici successu præstituros. Imperatrix eos admodum benevole et honorifice excepit, et Apocauchi magni ducis filia Tomprotitzæ in conjugium sociata, ducem eum Romani exercitus creavit, qui suas copias cum Romanis conjunctas, imperatore Didymotichi de-

Jacobi Pontani notæ.

(62) Sub quibus Latinis, et quandiu fuerit Constantinopolis, docuimus Notis in lib. II, cap. 36.

gente, in Selybrianos duxit. Phacrases autem protostrator ab imperatore Selybriæ cum præsidio relictus, Selybrianis adjunctis, egressus oppido, Tomprotitzam eximia virtute devicit. Imperitus enim ille locorum, equitatum per fossas, et angustias, et vineta ducebat : unde superati, in conflictu pauci cadebant, multi capiebantur, et vix aliqui effugiebant. Captorum illustriores vincti custodiis mandabantur, alii spoliati dimittebantur, propemodumque et Tomprotitzas ipse captus est. Sed fugæ commoditatem nactus, cum ignominia rediit. Post eam cladem ipse Byzantii, jam uxore Romana potitus subsedit, ac pro dignitate ab imperatrice tractatus est : Theodorus frater cum reliquiis militum domum remigravit. Secundum hæc Orchanes ad imperatorem missis oratoribus, ejus filiam uxorem poscit : quam si libenter dederit, **683** contra quemvis Romanorum hostem auxilia promittit : nec tam de cætero fore socium et amicum, quam filium, impigreque illi cum omnibus copiis suis ubi voluerit, inservilurum. Imperator neque legationem sprevit, neque extemplo affinitatem amplexus est, sed leniter ac placide legatos allocutus, ac donis etiam prosecutus, paulo post missa legatione Orchani se responsurum promisit. Sic legati abierunt. Imperatore familiares et proceres super connubio filiæ consulente, omnes quasi ex composito Orchanem socium et amicum fidelem habere, permagni interesse dixerunt. Id ipsum dein per legatos ex Amurio quæsivit, qui matrimonium istuc, ut optimum, approbavit, affinitatemque minime repudiandam censuit. Amicitiam enim et propinquitatem istam Barbari, qui adversus hostes Romanorum multum posset, maximopere ipsi profuturam. Etsi enim in præsentia ad bellum contra homophylos jam depressos, et ad resistendum imbecilles, Barbarorum ope non egeret : at certe si totius imperii Romani potens fuerit, contra vicinos dynastas, qui tanta ultro detrimenta dederint, multasque urbes ac regiones a principatu Romano avulserint, Persico robore opus habiturum. Affirmabat igitur, scire se, Orchanem neutiquam omnino tam effusam in imperatorem benevolentiam navaturum, quam ipse navasset : cæteroqui illum non difficulter posse succurrere, cum sibi per alienam provinciam multa cum difficultate ad eum veniendum sit ; et qui sibi continentem, e regione Thraciam respicientem subdidisset, nullo labore, quando vellet, opem allaturum. Has ob causas, quamvis alioqui non ita liberet, affinitatem, ut Romanis utilissimam, cum eo jungendam suadebat, addens, in nullum crimen ideo incursurum, siquidem non pauci superiorum temporum imperatores, quo subditorum rationibus providerent, Scythis et aliis quibusdam Barbaris filias suas despondissent. Hoc fuit Amurii consilium. Cujus animi modestiam admiratus est imperator, quod confiteretur, Orchanem se ipso amplius profutu-

A τον παραθαλασσίους πόλεις διϊόντες, ἔπεισαν ἀποστῆναι βασιλέως, καὶ τῇ βασιλίδι προσχωρεῖν· ἤλπισαν γὰρ αὐτούς τι μέγα κατορθώσειν. Καὶ ἡ βασιλὶς ἐδέξατο τοὺς ἄνδρας, μετὰ πολλῆς τῆς εὐμενείας καὶ τιμῆς. καὶ τήν τε Ἀποκαύχου τοῦ μεγάλου δουκὸς θυγατέρα συνῴκισε τῷ Τομπροτίτζᾳ, καὶ στρατηγὸν ἀπέδειξε τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς. Ὁ δὲ, τήν τε οἰκείαν ἔχων καὶ τὴν Ῥωμαίων, ἐπεστράτευσε Σηλυμβριανοῖς, βασιλέως Διδυμοτείχῳ ἐνδιατρίβοντος. Φακρασῆς δὲ ὁ πρωτοστράτωρ ὑπὸ βασιλέως ἐν Σηλυμβρίᾳ καταλελειμμένος μετὰ στρατιᾶς, ἔχων καὶ τοὺς Σηλυμβριανοὺς, συνεπλέκετο τοῖς περὶ Τομπροτίτζαν ἐξελθὼν, καὶ ἐνίκα κατὰ κράτος. Ἄπειρος γὰρ ὢν ὁ Τομπροτίτζας τῶν χωρίων, ἐστρατήγησε κακῶς, εἰς τάφρους καὶ στενοχωρίας B καὶ ἀμπέλους τοὺς ἱππέας ἐμβαλών· ὅθεν ἡττηθέντες, ὀλίγοι μὲν ἀπέθανον κατὰ τὴν μάχην, ἑάλωσαν δὲ πολλοὶ, ὀλίγων διαδρᾶναι δυνηθέντων· ὧν τοὺς ἐπιφανεστέρους δήσαντες εἶχον ἐν φρουραῖς, τοὺς δ' ἄλλους ἀποδύσαντες, ἀπέλυον. Ἦλθε δὲ καὶ ὁ Τομπροτίτζας ἐγγὺς ἁλῶναι, ὅμως διαδρᾶναι δυνηθεὶς ἀνέστρεφε κατῃσχυμμένος· μετὰ τὴν ἧτταν δὲ ἐκείνην, Τομπροτίτζας μὲν ὑπελείπετο ἐν Βυζαντίῳ, ἤδη γυναῖκα ἔχων ἐκ Ῥωμαίων, καὶ τιμῆς ἀπέλαυε παρὰ βασιλίδος τῆς ἀξίας· Θεόδωρος δὲ ὁ ἀδελφὸς ἀνέστρεφεν εἰς τὴν οἰκίαν, τὴν ὑπολελειμμένην ἔχων στρατιάν. Μετὰ τοῦτο Ὀρχάνης, πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα πρεσβείαν πέμψας, ἠξίου ἐκδοῦναί οἱ πρὸς γάμον τὴν θυγατέρα· ἐπηγγέλλετό τε εἰ C παράσχοιτο, προθύμως συμμαχήσειν κατὰ παντὸς πολεμίου τοῖς Ῥωμαίοις· οὐκέτι γὰρ ἔσεσθαι σύμμαχον καὶ φίλον, ἀλλὰ υἱὸν, καὶ προθύμως δουλεύσειν αὐτόν τε καὶ τὴν σύμπασαν στρατιὰν οἷ ἂν κελεύοι. Βασιλεὺς δὲ οὔτε ἀπείπατο τὴν πρεσβείαν, οὔτ' εὐθὺς συνέθετο πρὸς τὴν ἐπιγαμίαν· ἀλλὰ προσηνῶς τε καὶ ἡμέρως τοῖς πρέσβεσι χρηματίσας, καὶ δῶρα παρασχόμενος, νῦν μὲν ἔλεγε μηδὲν ἀποκρινεῖσθαι, ὕστερον δὲ ὀλίγῳ πέμψας πρεσβείαν, τὴν ἀπόκρισιν ποιήσεσθαι. Οἱ μὲν οὖν Ὀρχάνη πρέσβεις ἀνέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τῶν οἰκείων καὶ τῶν ἐν τέλει ἐβουλεύετο περὶ τοῦ γάμου, εἰ χρὴ τὴν θυγατέρα τῷ Ὀρχάνῃ ἐκδιδόναι, καὶ πάντες ὥσπερ ἐκ συνθήματος, κράτιστον εἶναι ἔλεγον Ὀρχάνην ἔχειν σύμμαχον καὶ φίλον βέβαιον. D Βασιλεὺς δὲ καὶ πρὸς Ἀμοὺρ πρεσβείαν πέμψας εἰ δοκοίη βέλτιον εἶναι καὶ αὐτῷ τὴν θυγατέρα συνοικίζειν ἐπυνθάνετο Ὀρχάνῃ. Ὁ δὲ ἄριστον ἡγεῖτο, καὶ συνεβούλευε δέχεσθαι τὸ κῆδος. Μάλιστα γὰρ αὐτῷ λυσιτελεῖν τὴν φιλίαν καὶ τὴν οἰκειότητα τοῦ βαρβάρου μεγάλα δυναμένου ὠφελεῖν κατὰ τῶν Ῥωμαίοις πολεμίων. Εἰ γὰρ καὶ μὴ δέοιτο νυνὶ βαρβάρων πρὸς τὸν τῶν ὁμοφύλων πόλεμον, τεταπεινωμένων ἤδη καὶ μὴ δυναμένων ἀντικαθίστασθαι αὐτῷ, ἀλλ' οὖν εἰ πᾶσα ἡ Ῥωμαίων ὑπ' αὐτὸν γένοιτο ἡγεμονία, πρὸς τοὺς ὁμόρους δυνάστας δεήσεσθαι τῆς Περσικῆς δυνάμεως, πολλὰ ἠδικηκότας καὶ χώρας τῆς Ῥωμαίων παρασπασαμένους. Εἰδέναι μὲν οὖν ἔφασκεν, ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο τοσαύτην Ὀρχάνης εὔνοιαν ἐπιδείξεσθαι δύναιτο, ὅσην αὐτὸς πρὸς βασι-

λέα. Ἀλλ' οὖν εὐχερῶς ἐκεῖνον ἔχειν βοηθεῖν· αὐτὸν δὲ πολλῆς δεῖσθαι πραγματείας, διὰ ἀλλοτρίας πρὸς αὐτὸν ἰόντα γῆς· Ὀρχάνῃ δὲ τὴν ἀντιπέραν Θρᾴκης ἤπειρον ὑφ' ἑαυτὸν πεποιημένῳ, ῥᾴδιον εἶναι ὅτε βούλοιτο ῥᾳδίαν ποιεῖσθαι τὴν ἐπικουρίαν· δι' ἃ συνεβούλευε τὸ κῆδος ἐκτελεῖν, ὡς τὰ κράτιστα λυσιτελῆσον τοῖς Ῥωμαίοις, κἂν μὴ καὶ πάνυ κατὰ γνώμην ᾖ, οὐδὲν δὲ ποιήσειν ἄξιον αἰτίας, εἰ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότων οὐκ ὀλίγοι Σκύθαις καὶ ἄλλοις τισὶ βαρβάροις τὰς θυγατέρας ἐξέδωκαν τὰς ἑαυτῶν πρὸς τὸ λυσιτελοῦν τοῖς ὑπηκόοις. Τοιαῦτα μὲν ὁ Ἀμοὺρ παρῄνει. Βασιλεὺς δὲ τό τε μέτριον τοῦ φρονήματος ἐθαύμαζεν Ἀμοὺρ ὅτι Ὀρχάνην αὐτοῦ μᾶλλον ὡμολόγει λυσιτελεῖν, καὶ τὸ ἄδολον καὶ καθαρὸν τῆς γνώμης, ὅτι ἃ ἐδόκει λυσιτελεῖν, οὐκ ἀπεκρύπτετο, καὶ ἐπείθετο πρὸς τὴν παραίνεσιν. Πέμψας δὲ πρεσβείαν πρὸς Ὀρχάνην, τήν τε θυγατέρα κατηγγυᾶτο, καὶ στρατιὰν ἐκέλευε πέμπειν, ἥτις ἄξει τὴν γυναῖκα πρὸς αὐτόν. Ὁ δ' ἔπεμπεν αὐτίκα ναῦς τε τριάκοντα, καὶ ἱππέας οὐκ ὀλίγους, καὶ τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν ὑπ' αὐτόν. Βασιλεύς τε μετὰ τῆς στρατιᾶς Ῥωμαίων ὅση ἦν, ἧκεν εἰς Σηλυμβρίαν μετὰ γυναικὸς τῆς βασιλίδος καὶ τῶν θυγατέρων, καὶ ἐκέλευε πρὸ τῆς πόλεως ἐν τῷ πεδίῳ πρόκυψιν ποιεῖν ἐκ ξύλων, ἵν' ἐπ' αὐτὴν ἡ βασιλέως νυμφευομένη θυγάτηρ στᾶσα, πᾶσι γένοιτο καταφανής. Οὕτω γὰρ ἔθος εἶναι τοῖς βασιλεῦσι ποιεῖν ἐπὶ ταῖς θυγατράσι πρὸς γάμον ἀγομέναις. Ἔπειτα ἐκέλευε καὶ τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ἐγγὺς ἱστᾷν. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν παρεσκευασμένα, ἡ βασιλὶς μὲν μετὰ τῶν θυγατέρων ἐπὶ τῆς σκηνῆς ηὐλίσατο τὴν νύκτα, καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς στρατιᾶς. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ βασιλὶς μὲν ἔμεινεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετὰ τῶν ἐπιλοίπων δύο θυγατέρων, Θεοδώρα δὲ ἡ νυμφευομένη, ἐπὶ τὴν πρόκυψιν ἀνῆλθε. Βασιλεὺς δὲ εἱστήκει ἔφιππος μόνος· οἱ δὲ ἄλλοι ἅπαντες πεζοί. Οὕτω δὲ τῶν παραπετασμάτων περιαιρεθέντων (περικεκάλυπτο γὰρ ἡ πρόκυψις πανταχόθεν ὑφάσμασι σηρικοῖς καὶ διαχρύσοις), ἀνεφαίνετο ἡ νύμφη, καὶ λαμπάδες ἦσαν περὶ αὐτὴν ἡμμέναι ἑκατέρωθεν· ἃς εὐνοῦχοι κατέχοντες ἐπὶ γόνυ κεκλιμένοι, οὐκ ἐφαίνοντο. Σάλπιγγες δὲ ἤχησαν ἐπιπλεῖστον, καὶ αὐλοὶ καὶ σύριγγες, καὶ ὅσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηται ἀνθρώποις. Παυσαμένων δὲ ἐκείνων, ἐγκώμια ᾖδον οἱ μελῳδοὶ ὑπό τινων λογίων πρὸς τὴν νύμφην πεποιημένα. Ἐπεὶ δὲ πάντα ἐτελεῖτο τὰ βασιλέως προσήκοντα θυγατράσιν νυμφευομέναις, τήν τε στρατιὰν, καὶ τοὺς ἐν τέλει πάντας καὶ Ῥωμαίων καὶ βαρβάρων ὁ βασιλεὺς εἱστία ἐφ' ἡμέρας οὐκ ὀλίγας. Ἔπειτα ἐξέπεμπε τὴν θυγατέρα πρὸς τὸν ἄνδρα μετὰ πολλῆς ὑποδεξόμενον τῆς ἡδονῆς, ἣ καὶ τῷ βαρβάρῳ συνοικοῦσα, τῆς εὐκλείας τῶν πατέρων ἀξίαν ἑαυτὴν ἐν τῷ πολιτεύεσθαι παρείχετο. Οὐ μόνον γὰρ ἐκ τῆς συνδιατριβῆς ἐκείνων παρεβλάβη κατὰ τὴν πίστιν οὐδὲν, καίτοι γε πολλὰ πολλάκις ἐπιχειρούντων μεταπείθειν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν πρὸς τὴν ἀσέβειαν ὑπαχθέντων ἀνεκαλέσα-

rum, et sincerum candidumque pectus, quod quæ conducere putabat, non tacuisset. Itaque complectens ejus sententiam, per legatos Orchani filiam despondet, hortaturque uti numerum militarem mitteret, quæ sponsam adduceret. Qui naves triginta, et equitum magnam vim, atque e provincia sua viros nobilissimos illico misit. **684** Imperator cum toto exercitu Romano, cumque uxore et filiabus Selybriam profectus, in planitie ante urbem tabulatum ligneum excitari jussit, super quo nuptura filia consistens, conspiceretur ab omnibus. Hunc enim morem imperatores servabant in filiabus, cum ad nuptias abducendæ essent (63). Deinde et imperatorium tabernaculum prope statui mandavit. Quibus paratis, imperatrix et filiæ ibidem, imperator in castris noctem egit. Postridie imperatrice cum binis filiabus in tentorio manente, sponsa Theodora tabulatum conscendit, solo imperatore equo insidente, cæteris ad unum astantibus. Tum peripetasmatis in circuitu ablatis (erat enim tabulatum appensis ex omni parte aulæis sericis, et auro intertextis ornatum), sponsa conspecta est, dextra lævaque accensis lampadibus, quas eunuchi in genua subsidentes tenebant. Resonabant tubæ et tibiæ ac fistulæ plurimum, et quæcunque ad aures oblectandas ab hominibus instrumenta musica excogitata sunt. Iis tacentibus, cantores a poetis laudes in sponsam compositas modulabantur. Finitis solemnibus universis, quæ imperatorum filiabus, cum nuptum darentur, fiebant, imperator militibus et proceribus Romanis ac Barbaris omnibus ad dies complures epulum dedit, atque ita demum filiam ad sponsum multo gaudio eam suscepturum misit. Quæ quanquam Barbaro nupta, sic vitam suam instituit, ut a majorum suorum gloria non degeneraret. Nec enim solum ex illorum hominum convictu consuetudineque nullum in religione damnum fecit, licet multum ac sæpe aliud ei persuadere conarentur, sed et multos ad impietatis diverticula impulsos, ad veritatis semitam argumentorum vi revocavit. Cum autem quod ad fidei mysteria attinet, tam constanter se gereret, ac pro sua parte frequenter cum periculo pro ea propugnaret, alia interim virtutis decora non negligebat, sed omnes delicias ac magnificentiam valere jubens, facultates egentibus distribuebat : multosque Barbaris in servitutem venditos, lytro persoluto ipsa redimebat ; et Romanis omnibus incommoda fortuna utentibus, atque in servitutem a Barbaris Deo permittente redactis, portus salutis erat. Sic igitur illa quandiu inter Barbaros vixit, vitam suam ad omne genus virtutis composuit.

Jacobi Pontani notæ.

(63) Exempla moris hujus ego nulla hactenus legi : nec tamen historicum istuc temere affirmasse puto.

το, λόγοις πείθουσα πρὸς τὴν αἵρεσιν τῆς ἀληθείας. Οὕτω δὲ περὶ πίστιν ἀσφαλῶς πολιτευσαμένη, καὶ τό γε εἰς αὐτὴν ἧκον, ὑπὲρ αὐτῆς προκινδυνεύσασα οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἠμέλει, ἀλλὰ πάσῃ τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ χαίρειν εἰποῦσα, τὰ ὄντα τοῖς πένησι διεδίδου· καὶ πολλοὺς τῶν ἐπὶ δουλείᾳ παρὰ τῶν βαρβάρων ἀποδιδομένων ἐῤῥύετο, χρυσίον αὐτὴ παρέχουσα, καὶ πᾶσι σωτηρίας ἦν λιμὴν τοῖς δυστυχοῦσι Ῥωμαίων, καὶ δεδουλωμένοις ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ. Ἐκείνη μὲν οὖν οὕτω πρὸς ἅπασαν ἰδέαν ἐναρέτου βίου παρ' ὅσον συνδιῆγε τοῖς βαρβάροις χρόνον ἐῤῥύθμησεν ἑαυτήν.

685 CAPUT XCVI.

Ex urbibus duabus ad Pontum missi speculatores, quorum indicio sicarius deprehenditur, qui se a facinore imperatoris voce deterritum narrat. Imperatrix cum optimatibus suis Sarchanis satrapæ Lydiæ opem quærit. Amurii techna ad Cantacuzenum adjuvandum. Sarchanis copiæ ad imperatorem deficiunt; potestatem orant eundi Byzantium, pro donis et pecunia accipiendis. Cum iis præsides paciscuntur. Deterrentur per Cantacuzenum Persæ a perfidioso facto. Obvios capiunt et spoliant. Convivio ab imperatore duces accipiuntur: qui Byza præternavigantes sagittis petunt. Donatis ducibus, domum remittuntur Persæ. Mœsiam depræaantur. Imperator excusatur. Ejus querela de Romanis hostibus, ut auctoribus malorum omnium

Paulo post ex urbibus Romanorum ad Pontum, A Heraclea et Amastride sacerdos quidam cum monacho ad exercitum imperatoris speculandum, quantus tandem esset, qui Byzantium sic arctissime obsidere posset, emissi sunt. Hi ut Selybriam venerunt, a Contophre cui cum protosebasto amicitia intercedebat, hospitio sunt accepti, isque ad imperatorem eos adduxit, et quamobrem a civibus missi essent indicavit. Cum imperator benigne ipsis respondisset et benefecisset, jam palatio egredientes, ut domum redirent, quemdam illic conspiciunt, quicum aliquando Byzantii Cinnamum mysticum ex archontibus unum secreto loqui viderunt, moxque ad Contophren de homine retulerunt, hortantes uti causam adventus ejus exquireret. Quem Contophres perterrere volens, statim B et audacius pallio apprehensum huc illuc rapit. Et ecce sub ejus veste sica, ipsa acie et cuspide longe omnium acutissima, in lateribus quasdam cavitates et ansas habens, quibus venenum erat allitum, quo qui eas contigisset, celerrime interiret. Examinatus autem, quid sibi cum sica vellet, respondit, se a quodam archonte Byzantii inductum, ad imperatorem ea vulnerandum adventasse. Et jam quintum decimum ire diem, ex quo venisset: quo tempore semel nactum occasionem perpetrandi facinoris, metu tamen minarum imperatoris abstinuisse. Media enim nocte dicebat, cum imperator in palatio præsens adesset, et lumina per tempestatem ventus exstinxisset, alios quidem iis reaccendendis studiosius et tumultuosius occupatos C fuisse. Tunc se ratum venisse tempus propter tenebras accessisse; imperatorem contra exclamasse, ne quis sibi appropinquaret, se quoque sicam habere. Quam vocem ubi audierit, et extimuerit, insidias omisisse. **686** Interrogatus porro imperator, ecquid tum de insidiis quidquam suspicatus esset, Nihil, inquit; sed aliis turbantibus, et quasi ejus causa metuentibus, jocabundum dixisse, confiderent, sibi quoque sicam esse. Insidiæ hoc modo in apertum prolatæ sunt, et imperator cum comitatu suo magnas Deo gratias egit, qui e tam gravi periculo se liberavisset. Cæterum Anna imperatrix, quique apud ipsam erant administratores ejus, postquam Mœso-

Ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἐκ τῶν κατὰ Πόντον πόλεων Ῥωμαίοις ὑπηκόων Ἡρακλείας καὶ Ἀμάστριδος κατάσκοποι ἐπέμφθησαν, ἱερεύς τις καὶ μοναχὸς, τὴν βασιλέως δύναμιν κατασκεψόμενοι, ὁπόση τις οὖσα οὕτως ἀκριβέστατα Βυζάντιον δύναται πολιορκεῖν. Οἱ δὲ, ἐπεὶ εἰς Σηλυμβρίαν ἧκον, Κοντοφρᾷ ἐξενίζοντο τῷ πρωτοσεβαστῷ ὄντι ἐπιτηδείῳ. Ὁ δὲ αὐτοὺς προσῆγε βασιλεῖ, καὶ τὴν αἰτίαν ἀπήγγελλον δι' ἣν τοῖς σφετέροις ἐπέμφθησαν πολίταις. Βασιλέως δὲ ἡμέρως χρηματίσαντος αὐτοῖς καὶ εὐηργετηκότος, ἐπεὶ ἀναχωρεῖν πρὸς τὴν οἰκίαν ἔμελλον τῶν βασιλείων ἐξιόντες, ὁρῶσί τινα ἐν βασιλείοις διατρίβοντα, ᾧ ἐν Βυζαντίῳ μυστικὸν ἑώρων τὸν Κίνναμον ἄρχοντα τότε τῶν πραγμάτων, διαλεγόμενον ἐν ἀποῤῥήτῳ. Καὶ αὐτίκα Κοντοφρᾷ ἐδήλουν περὶ τοῦ ἀνθρώπου, παρῄνουν τε ἀνακρίνειν τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ. Κοντοφρᾶ δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκπλήττειν βουλομένου εὐθὺς, καὶ θρασύτερον τῶν ἱματίων ἁπτομένου καὶ περιέλκοντος, μάχαιρα εὕρητο ὑπὸ θοἰμάτιον κρυπτομένη, ὀξύτητος μὲν καὶ ἀκμῆς οὐδεμίαν ἀπολείπουσα ὑπερβολὴν, κοιλότητος δέ τινας καὶ ἀντιλαβὰς ἔχουσα κατὰ τὰ πλάγια, αἷς φάρμακα ἐνέκειτο τάχιστα διαφθείρειν τὸν προσομιλήσοντα δυνάμενα. Ἀνακρινόμενος δὲ ὁ ἄνθρωπος, ὅ τι βούλοιτο αὐτῷ ἡ μάχαιρα, ἐκ τῶν ἐν Βυζαντίῳ ἔφασκεν ἀρχόντων ἐπὶ τῷ βασιλέα ταύτῃ τιτρώσκειν τῇ μαχαίρᾳ πεπεισμένον ἥκειν. Πέντε δὲ ἡμέρας ἐπὶ δέκα ἔχειν ἀφιγμένον, ἐν αἷς ἅπαξ εὐπορήσαντα ἐπιτηδείου πρὸς τὸ ἔργον χρόνου, αὖθις ἀποσχέσθαι δείσαντα τὴν βασιλέως ἀπειλήν. Μέσης γὰρ ἔφασκε νυκτὸς, βασιλέως ἐπιδεδημηκότος βασιλείοις, καὶ τῶν φώτων ὑπ' ἀνέμων ἐν χειμῶνος ὥρᾳ ἐσβεσμένων, τοὺς ἄλλους μὲν περὶ φώτων ἠσχολῆσθαι κομιδὴν, καὶ θορυβεῖν, αὐτὸν δὲ καιρὸν νομίσαντα διὰ τὸ σκότος καὶ προσιόντα, βασιλέα μηδένα προσεγγίζειν προσειπεῖν, ὡς καὶ αὐτὸν τὴν μάχαιραν κατέχοντα· ὃ πυθόμενον αὐτὸν, καὶ δείσαντα ἀποσχέσθαι τῆς ἐπιβουλῆς. Ἐρωτωμένου δὲ βασιλέως, εἴ τι τότε περὶ τῆς ἐπιβουλῆς ὑπώπτευκεν, οὐδὲν εἶπεν· ἀλλὰ τῶν ἄλλων θορυβούντων, καὶ ὥσπερ δεδοικότων περὶ αὐτοῦ, ἐν εὐτραπελίας εἴδει θαῤῥεῖν πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, καὶ μὴ δεδοικέναι· μάχαιραν γὰρ κατέχειν καὶ αὐτόν. Ἡ μὲν οὖν ἐπιβουλὴ οὕτως ἐμηνύθη. Ὁ βασιλεύς τε αὐτὸς καὶ

οἱ περὶ αὐτὸν πολλὰς ὡμολόγουν χάριτας Θεῷ, οὕτως ἐκ χαλεπῶν κινδύνων ῥυομένῳ βασιλέα. Βασιλὶς δὲ ἡ Ἄννα καὶ οἱ περὶ αὐτὴν τῶν πραγμάτων ἄρχοντες, ἐπεὶ παρά τε τῆς Μυσῶν συμμαχίας καὶ τῶν ἄλλων ὤνηντο οὐδὲν, Ὀρχάνην τε ἀδύνατον ἑώρων μεταπείθειν πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα πολεμεῖν διὰ τὸ κῆδος, ἐτράποντο ἐπὶ τὸ πείθειν ἑτέρων τινὰ τῶν βαρβάρων συμμαχεῖν αὐτοῖς. Καὶ πέμψαντες Τάγαριν Γεώργιον τὸν μέγαν στρατοπεδάρχην πρὸς Σαρχάνην τὸν Λυδίας σατράπην· ἦν γὰρ αὐτῷ καὶ συνήθης πρότερον ἐπὶ Φιλαδέλφειαν πολὺν χρόνον τῷ πατρὶ συνδιατρίψαντι· ἐδέοντο σφίσι βοηθεῖν καὶ πέμπειν κατὰ βασιλέως στρατιάν. Ὁ δὲ αὐτίκα τε ἐπείθετο, καὶ συνεξέπεμπε τῷ Τάγαρι τὴν δύναμιν. Ἀμοὺρ δὲ ὡς ἐπύθετο τὴν Σαρχάνη στρατιὰν χωροῦσαν κατὰ βασιλέως, δεινὰ ἐποιεῖτο, καὶ ἐπίνοιάν τινα ἐσκέπτετο δι' ἧς ἐξέσται τῷ φίλῳ βοηθεῖν. Καὶ ἀπολεξάμενος δύο τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιφανῶν, οὓς ᾔδει μάλιστα τὰ κατὰ γνώμην πράξοντας, ἐξέπεμπε καὶ δισχιλίους στρατιώτας παρασχόμενος, ὡς ἅμα τῇ Σαρχάνη στρατιᾷ περαιωθησομένους πρὸς τὴν Θρᾴκην. Ἔθος γὰρ τούτοις τοῖς βαρβάροις, ὅταν ἐπὶ λεηλασίαν ἴωσιν, ἄν τινες ἐξ ἑτέρας σατραπείας ἐθέλωσι συνέπεσθαι, μὴ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ εἰδέναι χάριν ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις. Ἐκέλευε δὲ Ἀμοὺρ τοῖς παρ' ἑαυτοῦ πεμφθεῖσιν ἄρχουσιν, ὡς ἂν μὲν διαλλάττοιτο πρὸς βασιλέα ἡ Σαρχάνη στρατιά· οἴεσθαι γὰρ αὐτοὺς βασιλέα πείσειν κατατίθεσθαι τὸν πρὸς ἐκεῖνον πόλεμον καὶ συμμαχεῖν· μηδ' αὐτοὺς ἀποκαλύπτειν τὸ ἀπόρρητον, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων πρὸς τὸν βασιλέα ἥκειν. Ἂν δ' ἐθέλωσιν ἐκεῖνοι πολεμεῖν ὡς ἀληθῶς, κρύφα πέμψαντας πρὸς βασιλέα, παραινεῖν αὐτῷ ἀντικαθίστασθαι πρὸς μάχην τοῖς βαρβάροις. Ἐπειδὰν δὲ ὦσι παρατεταγμένοι, καὶ ἤδη μέλλωσι συμπλέκεσθαι, μεθίστασθαι πρὸς βασιλέα, καὶ χωρεῖν κατὰ τῶν βαρβάρων μετὰ τῆς ἐκείνου στρατιᾶς. Τοῖς μὲν οὖν ἄρχουσι τῆς στρατιᾶς οὕτω προσέταττεν Ἀμοὺρ, μηδενὸς αὐτοῖς ἑτέρου συνειδότος τὸ ἀπόρρητον. Τοῖς στρατιώταις δὲ ἐκέλευε πάντα πείθεσθαι τοῖς ἄρχουσι, καὶ μηδένα πολυπραγμονεῖν, ὡς εἴ τις μὴ πείθοιτο, αὐτοῦ καὶ γένους διαφθαρησομένου. Τοιαῦτα μὲν ὁ Ἀμοὺρ συσκευάσας, μετὰ τῶν ἄλλων συνεξέπεμπε τὴν στρατιάν. Τάγαρις δὲ ὁ μέγας στρατοπεδάρχης πάντας ἔχων ὁμοῦ, ἐπεραιοῦτο τὸν Ἑλλήσποντον. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεὶ τὴν στρατιὰν ἐπύθετο περαιωθεῖσαν, ἅμα δὲ ὡς οἱ ταύτην ἄγοντες στρατηγοὶ, τῶν φίλων εἰσὶ καὶ τῶν συνήθων, τὸν Λοιδορίτην καὶ Ἀθιανὸν πέμψας πρὸς αὐτοὺς, παρῄνει κατατίθεσθαι τὸν πόλεμον τὸν πρὸς αὐτόν· καὶ πάντα τρόπον ἐπεχείρει πείθειν ἀφίστασθαι τοῦ κατ' αὐτοῦ χωρεῖν. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τῶν ἡγεμόνων οὐκ ἀφίσταντο τοῦ πράττειν τὰ κατὰ γνώμην τῷ σφῶν σατράπῃ· ἀληθῶς γὰρ ἐπέμφθησαν κατ' αὐτοῦ. Ὅμως δέ τινας καὶ χρηστοτέρας παρείχοντο ἐλπίδας. Οἱ τῆς Ἀμοὺρ δὲ στρατιᾶς ἡγούμενοι ἐμήνυον τὸ ἀπόρρητον τῷ βασιλεῖ, καὶ παρῄνουν τε θαῤῥεῖν, καὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς μάχην ἂν ἐπίωσιν. Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις τάχιστα ἐπανελθόντες, ἀπήγγελλον

A rum et aliorum auxilia nihil profuerunt, videruntque nunquam fore, ut Orchani aliud persuaderent, eumque ad Cantacuzenum socerum oppugnandum inducerent, ad alius Barbari societatem et auxilium implorandum sese converterunt. Itaque Georgium Tagarin, magnum stratopedarcham, ad Sarchanem Lydiæ satrapam ei familiarem (quippe qui cum patre ipsius Sarchanis Philadelphiæ diu versatus fuerat) mittunt, et opem adversus imperatorem flagitant. Is confestim flexus, Tagari copias tradit. Amurius ut ad ejus aures venit, Sarchanem contra imperatorem mittere militem, iniqua mente tulit, et quiddam commentus est, quo amico opitularetur. Delectis enim de suis duobus illustribus, quos sibi in primis obsecuturos norat, iisque attri- B butis duobus millibus, simul cum Sarchanis cohortibus in Thraciam trajecturos misit. Erat enim apud Barbaros istos solemne, cum populatum irent, si ex alia satrapia essent qui sequi cuperent, ne prohiberentur, quin et gratiæ ut amicis et sociis haberentur. Imperavit autem ducibus suis, ut si Sarchanis copiæ imperatori reconciliarentur (arbitrari enim se, eum ex hostibus sibi amicos et auxiliares redditurum), nec ipsi arcanum enuntiarent, sed cum aliis ad imperatorem transirent. Sin illum serio oppugnare vellent, clam mitterent, et ad Barbaris resistendum hortarentur. Dispertitis porro ordinibus, ingruente jam conflictu, ad imperatorem transfugerent, et cum illius agmine in Barbaros C impressionem facerent. Talia ducibus præcepit Amurius, quæ reliquos fallebant omnes. Milites vero omissa curiositate ducibus per omnia obtemperare jussit. Qui secus fecisset, cum genere suo periturum. Hujuscemodi dolum machinatus Amurius, cum aliis suos emisit. Tagaris cum omnibus Persis Hellespontum trajecit. **687** Imperator ubi exercitum transvectum, et simul ductores amicos ac familiares esse accepit, per Lœdoritem et Athianum monuit, uti bello contra se supersederent; quod ut ab illis obtineret, tentabat omnia. Alii igitur duces, quæ cupere satrapam suum nossent, non prætermittebant, vere siquidem contra Cantacuzenum missi erant. Verumtamen spem bonam da- D bant. At duces copiarum Amurii et secretum imperatori reserabant, et si peteretur, ad pugnam vicissim accingi hortabantur. Legati ocyssime reversi, statum rerum apud Persas exponunt. Tum ipse quoque dimicationi, si opus sit, se instruit, alios floccipendit, Amurianis ex ipsa acie ad se transituris. Paulo post et Sarchaniani conspirantes, communem legationem ad imperatorem mittunt, bono animo esse jubent: se deinceps socios illius et amicos fore. Rogabant tamen, ne in præsens ad se venire cogeret, sed Byzantium abire sineret, illic acceptis donis et promissis satrapæ suo pecuniis reversuros, et quæ imperaret, effecturos omnia. Tali scopo Barbari Byzantium venerunt, ingressique ad imperatricem duces, eam adorarunt, honorificaque dona acceperunt. Convenit porro

inter archontas et Persas, ut ipsi quidem missis triremibus e mari Orchanem imperatori succursurum impedirent: hi a continenti Selybriam tandiu obsiderent, quoad ipsam cum adventitiis expugnassent. Sperabant enim et Selybrianos, si magnas terra marique copias vidissent, dissidio ab imperatore, urbem ipsis tradituros. Triremes sine mora instruebantur: Persæ, si ipsos Romani equites sequerentur, omnes facere servos cogitabant. Qua de re Cantacuzenum certiorem facientes quærebant ecquid probaret istuc consilium; qui quasi injuriam suam id fieri vetuit, illos siquidem Romanos non multo post suos fore milites. Eo igitur facinore temperarunt, nec, quamvis paratos, secum proficisci sustinuerunt: redeuntesque Byzantio Selybriam, obvios omnes ceperunt, nec parum multarunt, quod tanquam sociis et amicis fiderent iis qui prope Byzantium incolebant. Selybriam ut venerunt, exercitu foris relicto, centuriones, tribuni et duces non pauci imperatorem conveniunt, a quo splendido apparatu epulari accipiuntur. Domus in qua diversabatur imperator sic constructa erat,
688 ut sedentes possent mare conspicere, et conspici a prætemavigantibus. Persæ igitur convivabantur: et ecce Byzantio adsunt triremes non paucæ, cum quinquaginta remorum prædatoriis, prætereuntesque (sciebant enim illic imperatorem habitare) verborum contumelias cum minis affatim jactant. Persæ statim consurgentes, ex ædibus sagittas in vectores ingeminant, et aliquot vulnerant. Navarchi cernentes Persas arma capere, primum quidem admirari, et dubitare quid hoc esset. Ut autem intellexerunt, Persicum agmen se cum imperatore conjunxisse, omni spe perdita, statim reverterunt. Imperator donatis ducibus, Persas, quod tunc eorum opera non egeret, domum remisit. Qui non mediocre damnum interpretantes, vacuos discedere, in Mœsos irruptione facta, multos occidunt, multos captivos cum pecudum gregibus abducunt, et Mœsiam, si unquam alias, deformant. Rumor spargebatur, imperatorem ad gratiam pro societate rependendam hanc illis impressionem permisisse: sed illi fabularum architecti merissimum mendacium garriebant. Imperator enim non modo tunc, sed nec unquam ante id tempus sciens et volens Barbaros Mœsis induxit, sed cum essent plures, quam Romani opus haberent, per se emolumenti sui causa irruperunt. A Romanis quippe auferre nihil licebat: quorum alii jam ad incitas erant redacti, alii parebant imperatori, cujus Persæ socios se et amicos profitebantur. Imo vero de Barbarorum incursionibus eos præmoneri semper diligentissime curabat: et sæpe hac ratione in oppida ex agris commigrantes, aut in silvis opacis latitantes conservati sunt. Nec hoc tantum, sed etiam inter amicos frequentissime multa de Romanis captivis verba faciebat, indigne ferens, quod quæ minime vellet, et super quibus doleret potius non mediocriter, ea facere ab ho-

A βασιλεῖ τὰ παρὰ τῶν Περσῶν. Καὶ παρεσκευάζετο καὶ αὐτὸς ὡς μαχούμενος, ἣν δέῃ. Οὐδένα γὰρ ἤδη τῶν ἄλλων ἐποιεῖτο λόγον, μελλόντων ἐκείνων πρὸς αὐτὸν μεθίστασθαι ἐπὶ τῆς παρατάξεως. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι συμφωνήσαντες, κοινὴν ἐποιήσαντο πρεσβείαν πρὸς τὸν βασιλέα, φάσκοντες θαῤῥεῖν ὡς ἔσονται σύμμαχοι καὶ φίλοι. Ἐδέοντο δὲ αὐτοῦ μὴ τὸ νῦν ἔχον ἀναγκάζειν ἥκειν πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἀπελθόντας εἰς Βυζάντιον πρὸς βασιλίδα καὶ δῶρα δεξαμένους, καὶ τὰ ἐπηγγελμένα χρήματα τῷ σφῶν σατράπῃ ἐπανήκειν πρὸς αὐτὸν, καὶ πάντα τὰ κελευόμενα ποιεῖν. Οἱ μὲν οὖν βάρβαροι γνώμην ἔχοντες τοιαύτην ἧκον εἰς Βυζάντιον. Καὶ οἱ στρατηγοὶ πρὸς βασιλίδα εἰσελθόντες, προσεκύνουν τε καὶ ἐδέχοντο δῶρα παρ' ἐκείνης φιλοτίμως. συνέβαι-
B νόν τε οἱ τῶν Βυζαντίων ἄρχοντες τοῖς Πέρσαις, ἵν' αὐτοὶ μὲν ἐκ θαλάσσης τριήρεις πέμψαντες κωλύσωσιν Ὀρχάνην βασιλεῖ μὴ βοηθεῖν, αὐτοὶ δὲ ἐκ τῆς ἠπείρου περιστρατοπεδευσάμενοι Σηλυμβρίαν πολεμῶσιν ἄχρις ἂν ἐκπολιορκήσωσιν αὐτὴν καὶ τοὺς συνόντας. Ἤλπιζον γὰρ καὶ Σηλυμβριανοὺς, ἂν μεγάλην δύναμιν ἐκ γῆς καὶ θαλάττης ἴδωσι, διαστασιάσειν πρὸς βασιλέα, καὶ τὴν πόλιν ἐκείνοις παραδώσειν. Καὶ ὡπλίζοντο αὐτίκα αἱ τριήρεις. Τὸ Περσικὸν δὲ διενοοῦντο εἰ καὶ Ῥωμαίων ἱππικὴ στρατιὰ συνέποιτο αὐτοῖς πάντας ἐξανδραποδίζειν. Ἐμήνυόν τε βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ, εἰ καθ' ἡδονὴν τὸ τοιοῦτον εἴη πράττειν. Ὁ δ' ἐκώλυεν, αὐτὸς ἰσχυριζόμενος ἀδικεῖσθαι, ἂν τοιαῦτα τολ-
C μῶσιν· ὀλίγῳ γὰρ ὕστερον, αὐτοῦ τοὺς στρατιώτας ἔσεσθαι ἐκείνους. Ἐκείνου μὲν οὖν ἀπέσχοντο, καὶ οὐδὲ ἐνέμειναν παρασκευασαμένους σὺν αὐτοῖς ἐλθεῖν. Ἀναστρέφοντες δὲ ἐκ Βυζαντίου πρὸς Σηλυμβρίαν, πάντας ἠνδραπόδιζον τοὺς προστυχόντας, καὶ ἐζημίωσαν οὐκ ὀλίγα διὰ τὸ θαῤῥεῖν αὐτοῖς τοὺς περὶ τὸ Βυζάντιον, ὡς φίλοις καὶ συμμάχοις. Ἐπεὶ δὲ εἰς Σηλυμβρίαν ἦσαν, ἡ στρατιὰ μὲν ἔξω κατελείπετο. Λοχαγοὶ δὲ καὶ ἡγεμόνες καὶ στρατηγοὶ, οὐκ ὀλίγοι ὄντες, πρὸς βασιλέα ἦλθον. Καὶ ὁ βασιλεὺς εἱστία φιλοτίμως ἐπ' αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἦν ἡ οἰκία κατεσκευασμένη ἐν ᾗ ηὐλίζετο ὁ βασιλεὺς, ὥστε καθημένους ὁρᾷν τε τὴν θάλασσαν, καὶ ὁρᾶσθαι ὁμοίως ὑπὸ τῶν παριόντων. Εἱστιῶντο μὲν οὖν οἱ Πέρσαι, καὶ αἱ ἐκ Βυζαντίου παρῆσαν αὐτίκα τριή-
D ρεις οὐκ ὀλίγαι, καὶ πεντηκόντοροι λῃστικαὶ, καὶ παραπλέοντες, ᾔδεσαν γὰρ ἐκεῖ βασιλέα διατρίβοντα, τῶν ὕβρεων ἠφείδουν καὶ τῶν ἀπειλῶν. Οἱ Πέρσαι δὲ αὐτίκα ἀναστάντες, ἔβαλλον τοὺς τριηρίτας ἀπὸ τῆς οἰκίας συχνοῖς τοῖς βέλεσι, καὶ ἐτραυμάτισάν τινας. Οἱ ναύαρχοι δὲ τοὺς Πέρσας ὁρῶντες μαχομένους, πρῶτα μὲν ἐθαύμαζον, καὶ διηπόρουν, ὅ τι εἴη. Ἐπεὶ δὲ ἐπύθοντο τὸ Περσικὸν προσκεχωρηκότας βασιλεῖ, ἀνέστρεφον αὐτίκα, πάσης αὐτοῖς ἐλπίδος περιαιρεθείσης, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἄρχουσι τῆς στρατιᾶς δῶρα παρασχόμενος, ἀπέπεμπε πρὸς τὴν οἰκίαν· οὐ γὰρ αὐτῶν ἐδεῖτο τότε. Ἐκεῖνοι δὲ ζημίαν οὐ μικρὰν ἡγούμενοι τὸ κεναῖς ἀναχωρεῖν χερσὶν, ἐπεστράτευσαν Μυσοῖς, καὶ ἀπέκτειναν πολλοὺς κατὰ τὴν ἔφοδον ἐκείνην, καὶ ἠνδραποδίσαντο,

καὶ βοσκημάτων ἐκράτησαν παμπόλλων, καὶ εἴπερ A ποτὲ ἐκάκωσαν Μυσίαν. Ἐλέγετο δὲ ὡς βασιλεὺς αὐτοῖς ἐπιτρέψειε τὴν ἔφοδον, ἀμειβόμενος τῆς συμμαχίας· ἐψεύδοντο δὲ ἀκράτως οἱ λογοποιοῦντες. Οὐχ ὅτι τότε γὰρ ὁ βασιλεὺς, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλοτέ ποτε ἑκὼν εἶναι πρὸς βαρβάρους ἐπήγαγε Μυσοῖς· ἀλλὰ πλείους ὄντες, ἢ ὥστε ἄγεσθαι ὑπὸ Ῥωμαίων, ἀφ' ἑαυτῶν αὐτοὶ ἐπῄεσαν κέρδους ἕνεκα. Λαμβάνειν γὰρ παρὰ Ῥωμαίων οὐδὲν ἐξῆν, τῶν μὲν ἤδη διεφθαρμένων, τῶν ὑπολοίπων δὲ τελούντων ὑπὸ βασιλέα ᾧ σύμμαχοι καὶ φίλοι εἶναι ἔλεγον. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πρόνοιαν ἐποιεῖτο πλείστην τοῖς Μυσοῖς τὴν τῶν βαρβάρων ἔφοδον ἀεὶ μηνύειν· καὶ πολλάκις ἀπὸ τούτου τοῦ τρόπου διεσώθησαν, ἐπὶ τὰς πόλεις καὶ τὰς λόχμας καταδύντες. Οὐ μὴν ἀλλὰ B καὶ πρὸς τοὺς φίλους ἀεὶ πολύν τινα λόγον ἐποιεῖτο, περὶ Ῥωμαίων τῶν ἐξανδραποδιζομένων ἀγανακτῶν, ὅτι ἃ μὴ βούλοιτο, ἀλλὰ καὶ ἄχθοιτο γινομένων οὐ μετρίως, ταῦτα ὑπὸ τῶν πολεμούντων πράττειν ἀναγκάζοιτο· καὶ πρὸς μὲν ἐκείνους ἔφασκεν ἀμύνεσθαι δίκαιον ἡγεῖσθαι, οὐ μόνον διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι τὴν εἰρήνην, ἀλλ' ὅτι εἰ καὶ τρόπῳ δή τινι περιγένοιντο αὐτῶν, πάντας ὠμῶς ἀποκτενοῦσιν, ὡς ἐκ τῶν γεγενημένων εἰκάζειν ἔξεστι τὰ μέλλοντα. Δι' ἃ καὶ τὴν τῶν βαρβάρων αἱρεῖσθαι συμμαχίαν, ἵνα μὴ αὐτοὶ χρησάμενοι, ὥσπερ πολλάκις ἐπεχείρησαν, διαφθείρωσιν αὐτὸν καὶ τοὺς συνόντας. Πρὸς δὲ τοὺς κτεινομένους, ἐξανδραποδιζομένους, καὶ τὰ ἔσχατα ὑπομένοντας, οὐδεμίαν εὐπρόσωπον ἀπολογίαν ἔχειν· τί γὰρ ἠδικήκασιν ἄνθρωποι γεωργοὶ καὶ γυναῖκες, καὶ βρέφη νήπια, ἃ καθημέραν κατασφάττεται, καὶ πρὸς δουλείαν ἀποδίδοται, καὶ ἤθεσι καὶ νόμοις ἐντρέφεται βαρβαρικοῖς, καὶ πρὸς τὸ ἀφίστασθαι ἐνάγεται Θεοῦ τοῦ πλάσαντος; ἢ γυναῖκες αἰσχυνόμεναι παρθένοι, καὶ ναοὶ καταστρεφόμενοι, καὶ τὰ ἅγια συμπατούμενα, καὶ περιυβριζόμενα, καὶ ἀθέων χερσὶ παραδιδόμενα παρὰ πάντα τοῦ δικαίου καὶ εὐλόγου λόγον; ἐφ' οἷς καὶ ἐπεδάκρυε τὰς παρὰ τοῦ δικαίου Κριτοῦ περὶ τούτων ἐννοῶν εὐθύνας, καὶ τὸ ἀπαραλόγιστον ἐκεῖνο δικαστήριον καὶ φοβερόν. Ὅμως τῶν αὐτῶν πάλιν ἀναγκαίως εἴχετο, τῶν γινομένων τὴν αἰτίαν εἰς τοὺς μὴ καταλύειν τὸν πόλεμον ἐθέλοντας ἀνατιθείς, ἀλλ' ἐπιβουλεύοντας ἀεὶ καὶ μηδένα τῶν κτεινομένων ἔλεον λαμβάνοντας, καὶ ταῦτα ὑπ' αὐτοῖς τελούντων. Οἱ μὲν οὖν βάρβαροι, πολλὴν αἰχμαλωσίαν ἄγοντες ἀπὸ Μυσῶν, ἐπεραιώθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

stibus compelleretur. Et quidem in illos pugnare justum se arbitrari autumabat, non solum quod pacem repudiarent, sed etiam, quod si qua via victores evaderent, omnes (ut ex præteritis futura liceret colligere) crudeliter interfecturi essent. Quapropter et Barbarorum arma socia expetere, ne illi ipsis usi, se cum suis, quod sæpius conati sint, perimant. Quod vero tam multos occiderint, ceperint, dirissime cruciarint, id eos nullo honesto nomine posse defendere. **689** Quid enim eos læserunt homines agricolæ, et mulieres, et infantes, qui quotidie jugulantur, et in servitutem pretio divenduntur, legibusque et institutis barbaricis viventes, ad Deum procreatorem suum deserendum impelluntur? Aut virgines, quibus erepta est pudicitia, aut templa eversa, et sancta indignissime conculcata, manibusque impiorum iniquissime tradita? Hæc inter verba fluebant ei lacrymæ, cum justi Judicis super his examen ac tribunal illud formidabile, quod decipi non potest, reputaret. Verumtamen ad eadem rursus necessario aggrediebatur, causam iis ascribens, qui bellum finiri noluissent, sed insidiarentur sibi perpetuo, nihil eos qui trucidarentur, quanquam suæ ditionis, miserantes. Barbari igitur onusti præda Mœsiaca in Asiam renavigarunt.

CAPUT XCVII.

Monomachus quidam ad occidendum imperatorem submittitur. Dolus ejus et insidiæ. Veneni præsentia notabilis. Imperator ab amicis præmonetur; insidiator impune dimittitur. Zyraces domesticus imperatricis Constantinopolis sub imperatorem redigendæ consilia agitat. Odium Galatæorum in Phaceolatum, et illius occidendi studium. Imperatricis pro eo sollicitudo. Ejus satellitium, et cogitatio de via imperatori in urbem paranda, ac super ea re cum Zyrace pactum. Microcephalus ad imperatorem legatus deligitur. Eumdem adversarii deligunt, ut quosdam interimant de imperatoriis. Imperator ad suspicionem vitandam Adrianopolim abit.

Οἱ ἐν Βυζαντίῳ δὲ ἐπεὶ φανερῶς ἀπέγνωσαν πο- C λεμεῖν πρὸς βασιλέα, ἐπεβούλευον αὖθις ἀφανῶς, καὶ Μονομάχον τινὰ, ἀδελφιδοῦν ὄντα Τάγαρι τῷ μεγάλῳ στρατοπεδάρχῃ, δηλητήριον ἔχοντα αὐτομολεῖν ἐκέλευον πρὸς βασιλέα, εἶτα μηνύειν δῆθεν τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ τὰ φάρμακα φανεροῦν. Ἐπειδὰν δὲ ἀδείας λάβηται, καὶ παῤῥησίας διὰ τὴν δοκοῦσαν εὔνοιαν, τότ' ἤδη τῇ ἐπιβουλῇ χρῆσθαι ἀδεῶς, καὶ φάρμακα ἔχοντα προσάγειν βασιλεῖ. Ἡ μὲν οὖν ἐπιβουλὴ τοιαύτη ἦν. Καὶ ὁ Μονομάχος ἐποίει κατὰ τὰ κεκελευσμένα, καὶ τήν τε ἐπιβουλὴν ἐμήνυε, τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ μοχθηρίαν τῶν πεμψάντων φάσκων βδελύξασθαι οὐκ ἀνεκτῶς, καὶ μᾶλλον βούλεσθαι συνεῖναι βασιλεῖ διὰ τὴν ἡμερότητα, καὶ

Byzantii, victoria contra imperatorem prorsus desperata, rursus occulte struxerunt insidias, et Monomachum quemdam ex sorore Tagaris stratopedarchæ natum, cum veneno transfugere ad illum jusserunt; deinde de insidiis et veneno illi confiteri. Ubi pro benevolo habitus, securitatem libertatemque agendi adeptus fuerit, tum citra metum maturare insidias, et quod haberet, aliud imperatori venenum admovere. Insidiæ tales fuerunt. Et Monomachus jussa peragens, insidias detegebat, inhumanitatem et scelus eorum, a quibus esset missus, mirabiliter se exsecrari, ac malle cum imperatore propter suavitatem bonitatemque morum versari testificans; simulque venenum in vasculo

vitreo exhibebat. Quem ob æquitatem et indicium A insidiarum laudavit et muneratus est imperator, majora adhuc in eum collaturus. Veneni porro sub terram defodiendi negotium Potamiatæ dedit, qui id extra urbem defodit. **690** Reversus, non ante lotis manibus cibum cepit (64) : neque enim tam præsentem illi inesse vim suspicabatur, ut vitro inclusum, ac multis insuper involucris circumdatum, solo contactu etiam sic nocere posset. Atqui adeo magnam vim et efficacitatem habebat, ut Potamiatæ tantum non interitum attulerit : quem diarrhœa frequens, et dolor stomachi vehemens arripuit, et toto ore pustulæ erumpebant, ac dentes gingivis emarcentibus, propemodum excidebant. Theriacæ autem, aliorumque antidotorum usu vitam servavit ille quidem, quanquam vix, sed in B morbo longinquo fuit. Sic autem palatum et lingua obstupuerant, ut diu nullum cibi potionisve saporem perciperent. Venenum itaque istanc efficientiam habuit. Verum amici ex Byzantio imperatorem monebant, Monomacho ne fideret, sed hominem devitaret ; sic enim ab iis qui misissent, per nequitiam et dolum instructum, ut principio quidem ultro venenum offerret, quo bene velle putaretur, post, aliud illo exitialius admoveret. Imperator subito accersitum percunctatur, verane sint, quæ de illo ab amicis scribantur. Negat, et frivolis quibusdam suspectisque ratiunculis se tuetur. Imperator nulla pœna imposita, eum apud se pati noluit, atque ut se amoliretur jussit, quod continuo C fecit. Imperator itaque ut cum amicis Byzantii litteris et internuntiis commodius ageret, diutius Selybriæ se continuit. Porro Zyraces e famulitio imperatricis, cui dolori erant quæ agebantur, quique Romanos de tanta ærumna miserans, et intelligens archontas nec resistere imperatori posse, nec pacem illi facere : sed unum hoc tantum statuisse, in imperio dominari, cætera in postremis ponere : et opinatus, si quo modo Cantacuzenus principatum adipisceretur, Romanos præteritarum calamitatum immemores fore, et imperium continentibus bellis tantopere attritum divexatumque aliquando recreatum iri : hæc, inquam, intelligens, aliosque non paucos eadem sententia secum devinciens, id agebat, ut Byzantium sub potestatem im- D peratoris veniret, et Selybriam eidem suam mentem significabat. Qui quod agerent, probabat, quæque peterent, omnia se præstiturum promittebat. Latini apud Galatam in Phaceolatum, ut diximus, odio capitali ardebant, quod homophylos occidisset, ipsumque spiritu privare cupientes, **691** crebro ab imperatrice deposcebant, hostes futuri, ni impetrassent. Augusta Phaceolatum abjicere nolens

A χρηστότητα τῶν τρόπων, καὶ τὸ φάρμακον παρεῖχεν ἐν ἀγγείῳ ὑελίνῳ. Τὸν μὲν οὖν Μονομάχον ὁ βασιλεὺς ἐπῄνει τῆς ἐπιεικείας, καὶ αὐτίκα ἠμείβετο δωρεαῖς διὰ τὴν μήνυσιν τῆς ἐπιβουλῆς· καὶ ἔτι ἔμελλε μᾶλλον εὖ ποιήσειν. Τὸ δὲ φάρμακον τὸν Ποταμιάτην ἐκέλευε λαβόντα κατορύττειν, καὶ κατώρυττε τῆς πόλεως ἐξελθών. Ἀναστρέψας δὲ ἥπτετο τροφῆς, μὴ νιψάμενος τὰς χεῖρας· οὐ γὰρ ὑπώπτευσε τοσαύτην ἔχειν δύναμιν, ὥστε ἐν ὑελίνῳ κατακεκλεισμένον, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἑτέρων περιεχόμενον ἐπιβλημάτων, ἀπὸ μόνης βλάπτειν δύνασθαι ἀφῆς. Τὸ δὲ οὕτως ἄρα ἐνεργὸν καὶ δραστήριον ἦν, ὡς μόλις δυνηθῆναι Ποταμιάτην τὸν παρ' ἐκείνου κίνδυνον διαφυγεῖν. Διάῤῥοιαί τε γὰρ κοιλίας κατέσχον συνεχεῖς, καὶ περιωδυνίαι τοῦ στομάχου, καὶ ἅπαν B τὸ στόμα φλυκτίδας ἦν ἐξηνθηκός. Καὶ οἱ ὀδόντες ἐδόκουν καταπίπτειν, τῶν περιεχόντων ὑμένων νεκρωθέντων. Θηριακαῖς δὲ χρησάμενος καὶ ἑτέροις ἀντιδότοις, μόλις τὸ ἀποθανεῖν διέφυγεν· ἐνόσησε δὲ οὐκ ὀλίγον χρόνον· οὕτω δὲ νενάρκωτο τὰ περὶ τὸ στόμα πάντα, ὡς ἐπιπολὺ μηδεμιᾶς αἰσθάνεσθαι ποιότητος. Τὸ μὲν οὖν δηλητήριον τοιαύτην εἶχε τὴν δύναμιν. Οἱ φίλοι δὲ ἐκ Βυζαντίου βασιλεῖ μὴ θαῤῥεῖν παρῄνουν Μονομάχῳ, ἀλλὰ φυλάττεσθαι τὸν ἄνδρα· οὕτω γὰρ εἶναι συνεσκευασμένον παρὰ τῶν πεμψάντων, ὥστ' αὐτὸν μὲν πρότερον ἑκόντα παρασχεῖν τὸ φάρμακον, ὡς ἂν νομίζοιτο εὔνους εἶναι, ὕστερον μέντοι προσάγειν ἕτερον ἐκείνου χαλεπώτερον. Ὃν αὐτίκα μεταπεμψάμενος ὁ βασιλεὺς, εἰ ἀληθῆ τὰ περὶ ἐκείνου γεγραμμένα ἐπυν- C θάνετο παρὰ τῶν φίλων εἴη. Ὁ δ' ἠρνεῖτο μὲν, σαθρὰς δὲ παρείχετο ἀπολογίας καὶ οἵας ὑποπτεύεσθαι. Βασιλεὺς δὲ κακῶς μὲν οὐδὲν ἐποίει, ἀναχωρεῖν δὲ μόνον ἐκέλευε καὶ μὴ αὐτῷ συνεῖναι, καὶ αὐτίκα ἀνεχώρει. Βασιλεὺς μὲν οὖν τὸν πλείω χρόνον διέτριβεν ἐν Σηλυμβρίᾳ, ἵν' ἐξῇ τοῖς ἐν Βυζαντίῳ φίλοις διαλέγεσθαι. Τζυράκης δέ τις τῶν βασιλίδος οἰκετῶν, δυσανασχετῶν πρὸς τὰ πραττόμενα, καὶ τὴν τοσαύτην Ῥωμαίων οἰκτείρων κακοπραγίαν, συνορῶν τε ὡς οἱ μὲν ἐν Βυζαντίῳ ἄρχοντες, οὔτ' ἀντέχειν πρὸς βασιλέα οἷοί τέ εἰσιν, οὔτε περὶ εἰρήνης οὐδένα ποιοῦνται λόγον, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον ἐγνώκασι τὸ τῶν πραγμάτων αὐτοὶ ἄρχειν, τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς πρόνοιαν ποιοῦνται, καὶ νομίσας εἰ D Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς τρόπῳ δή τινι τῶν πραγμάτων συμπάντων ἄρξειε, λυθήσεσθαι Ῥωμαίοις τὰς συμφορὰς, καὶ ἐπί τι βέλτιον χωρήσειν τὴν ἡγεμονίαν, ὑπὸ τῶν συνεχῶν πολέμων τοσούτῳ μεγέθει χρησαμένην συμφορῶν, καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους προσεταιρισάμενος, ἔπραττεν ὅπως ὑπὸ βασιλέα γένοιτο Βυζάντιον, καὶ πέμψας ἐδήλου βασιλεῖ κατὰ Σηλυμβρίαν διατρίβοντι. Ὁ δὲ ἐδέχετό τε τὴν πρᾶξιν, καὶ πάντα ὅσα ᾐτοῦντο ἐπηγγέλλετο

Jacobi Pontani notæ.

(64) Nota veneni genus præsentissimum ex sequentibus. De veneno per filios ab Antipatro, regi Alexandro dato in poculo, Justinus lib. XII, tantam ejus fuisse vim, ut non ære, non ferro, non testa contineretur : nec aliter ferri, nisi in ungula equi potuerit. Et sane Alexander accepto poculo, media potione repente veluti telo confixus ingemuit : elatusque e convivio semianimis, tanto dolore cruciatus est, ut ferrum in remedia posceret, tactumque hominum velut vulnera indolesceret.

ποιήσειν, Οἱ ἐν Γαλατᾷ δὲ, ὥσπερ ἔφημεν, Λατῖνοι ἀπεχθῶς ἄγαν πρὸς Φακεωλάτον διακείμενοι διὰ τὸ τοὺς ὁμοφύλους ἀνῃρῆσθαι, αὐτοί τε ἐσπούδαζον ἀποκτείνειν, καὶ πρὸς βασιλίδα συχνὰς ποιούμενοι πρεσβείας ἐκδοθῆναι σφίσι τὸν Φακεωλάτον ᾔτουν, εἰ μὴ βούλοιτο πολεμίους ἔχειν. Βασιλὶς δὲ Φακεωλάτον τε προΐεσθαι μὴ βουλομένη, ἦν γὰρ τότε καὶ αὐτὸς τῶν ᾑρημένων ἄρχειν, καὶ μυστικῷ τῷ Κιννάμῳ, καὶ Ἀσάνῃ τῷ πανυπερσεβάστῳ συμπράττων πρὸς τὸν κατὰ βασιλέως πόλεμον, τό τε Λατίνοις πολεμεῖν οὐ λυσιτελεῖν αὐτῇ νομίζουσα πρὸς τὴν ἀρχὴν, οὔτ' ἀπέπεμπε φανερῶς, ὡς ἄδικα πρεσβεύοντας, οὔτ' ἐνεδίδου τι κατὰ Φακεωλάτου πράττειν, ἀλλ' ἠπίως πως καὶ προσηνῶς ἠβούλετο διαλύειν τὴν διαφοράν· καὶ Λατίνοις μὲν ἔφασκεν ἀποκρινεῖσθαι πρότερον καλῶς περὶ ὧν ἀξιοῦσι διασκεψαμένη, Φακεωλάτῳ δὲ ἐκέλευε πρόνοιαν αὑτοῦ ποιεῖσθαι, μὴ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐπιβουλευθῇ ἡμέρας ἢ νυκτὸς ἐπιθεμένων. Ὁ μὲν οὖν αὐτίκα περιέστησεν ἑαυτῷ φρουρὰν, καὶ ὑπωπτεύετο παρ' οὐδενὸς, ὁμοίως ἐν βασιλείοις καὶ κατὰ τὴν ἄλλην πόλιν περιιὼν, ὁπλίτας ἔχων περὶ ἑαυτόν. Ὁ δὲ, ἀχθόμενος καὶ πρότερον ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ πολέμου συμβαίνουσι κακοῖς, καὶ μεγάλῳ μὲν δουκὶ καὶ πατριάρχῃ πολλὴν συνειδὼς ἀγνωμοσύνην περὶ Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα καὶ συκοφαντίαν, ἐκεῖνον δὲ τὰ ἔσχατα ἠδικημένον, καὶ δικαιότερον ὄντα τῶν ἄλλων μᾶλλον τοῖς πράγμασιν ἐφεστηκέναι, τότε δὲ καὶ μᾶλλον ὑπὸ τῶν περισχόντων φόβων, τό τε κοινῇ λυσιτελοῦν καὶ αὐτῷ ἰδίᾳ συνιδὼν, ἐσκέπτετο καὶ αὐτὸς τὴν εἰς Βυζάντιον εἴσοδον συμπράττειν βασιλεῖ, ὡς μόνην ταύτην πολλῶν ἀπαλλαγῆς κακῶν αἰτίαν ἐσομένην. Πυθόμενος δὲ καὶ περὶ Τζυράκη, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ βούλοιτο, συνῆλθόν τε εἰς λόγους, καὶ συνέθεντο κοινῇ τὴν πόλιν βασιλεῖ παραδιδόναι. Καὶ πέμψαντες αὖθις, ἐδήλουν βασιλεῖ ὡς καὶ Φακεωλάτος πρόσθοιτο τοῖς πράττουσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἔδει καὶ ἀξιόλογόν τινα ἐλθεῖν πρὸς βασιλέα, ὥστε συνθέσθαι τὸν χρόνον, ἐν ᾧ δεήσει αὐτόν τε παρεῖναι, καὶ τὴν ἅλωσιν ἐκείνους πράττειν, ἔδοξε σκεψαμένοις τὸν Μικροκέφαλόν τινα πέμπειν. Καὶ μεταπεμψάμενοι τῶν τε ἀπορρήτων ἐποιοῦντο κοινωνὸν, καὶ παρῄνουν αὐτομολεῖν πρὸς βασιλέα δῆθεν, καὶ πάντα δῆλα καθιστᾶν, καὶ χρόνον συντιθέναι καθ' ὃν ἐκεῖνον παρεῖναι δεήσει. Ἐπεὶ δὲ ἐπείθετο πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν, Πετρογουργούρῳ τινὶ περὶ ναυτικὰ ἠσχολημένῳ, ἐπιτηδείῳ μάλιστα Φακεωλάτῳ ὄντι, τὴν Μικροκεφάλου πρὸς Σηλυμβρίαν ἀπαγωγὴν ἐπέτρεπον ἐκ θαλάττης· ἐκεχειρία γάρ τις ἦν Σηλυμβριανοῖς πρὸς Βυζαντίους, καὶ ἀδεῶς ἐφοίτων πρὸς ἀλλήλους ἐμπορίας ἕνεκα, ὁμοίως τε παρόντος καὶ ἀπόντος βασιλέως. Ἐκ γῆς δὲ λῃστεῖαί τε ἦσαν συνεχεῖς καὶ βαρβάρων ἔφοδοι, καὶ οὐδὲν δεινὸν ἦν ὃ μὴ παρῆν, ἃ ἐποίει ἄπορον παντάπασι τὴν δίοδον. Ἐκείνοις μὲν οὖν οὕτω Μικροκέφαλος παρεσκεύαστο πρὸς βασιλέα ἥξων. Οὐ μὴν οὐδὲ οἱ ἐν Βυζαντίῳ Ἄρχοντες ἠμέλουν· ἀλλ' ἐδόκει δεῖν κἀκείνοις πέμψασι διαφθείρειν τινὰς τῶν βασιλεῖ συνόντων, πολλὰ ἐκ βασιλίδος

(erat enim tum ipse quoque de collegio archontum, et cum Cinnamo mystico atque Asane pauhypersebasto ad Cantacuzenum bello persequendum incumbebat), et cum Latinis belligerare sibi ad imperii incolumitatem haud quidquam commodaturum providens, nec manifeste legatos dimittebat, quasi iniqua peterent, nec mollescebat, ut Phaceolatum læderet, sed clementer ac benigne volebat controversiam decidere, et Latinis se responsuram aiebat, si prius eorum postulata apud animum bene perpendisset. Phaceolatum interea monebat, videret etiam atque etiam, quomodo Latinorum insidias, quas ei diu noctuque pararent, effugeret. Ille statim custodes corporis sibi adhibuit. Et cum per palatium perque urbem, armatos circum se habens ambularet, nulli tamen suspectus erat. Verum cum jam ante malis e bello exsistentibus ingemisceret, neque nescius esset quanta improbitate, quibus calumniis magnus dux et patriarcha Cantacuzenum ad extremas miserias devolvissent, quem jure oporteret præ aliis summum tenere imperium, illo autem tempore ob timorem quo obsidebatur, clarius quid communi ac sibi privatim posset conducere animadverteret, ipse similiter, quando hæc una et sola via e multis malis emergendi relinqueretur, de imperatore in urbem recipiendo cogitavit. Ut porro accepit Zyracem eadem moliri, cum eo collocutus, et de civitate concorditer imperatori dedenda pactus est; cui denuo significarunt, etiam Phaceolatum ad ipsius partium studiosos accessisse. Ut autem e primariis quempiam ad eum mitti necesse fuit, cum quo de tempore decerneretur, quo veniret, ipsique urbem transderent, placitum est, re considerata, mittere quemdam nomine Microcephalum, quem accitum, secretorum faciunt conscium, suadentque ad imperatorem ultro confugiat, eique aperiens omnia, de tempore adventus Byzantium cum eo conveniat. Microcephalus negotio suscepto, Petrogurguro cuidam naviculariam facienti, et Phaceolato amicissimo, Selybriam deducendus committitur: erant siquidem induciæ Selybrianis cum Byzantiis, ac mercimoniorum gratia æque præsente ut absente imperatore inter se commeabant. Nam continentem **692** Barbari incursabant ac deprædabantur assidue, nec ulla aberat malorum facies. Unde via omnimodis invia reddebatur. Sic illi Microcephalum ad imperatorem profecturum adornabant. Neque tamen archontes Byzantii dormiebant, quibus visum est propositis imperatricis nomine præmiis non vulgaribus mittere, ac nonnullos de imperatoris familiaribus morti efferre, cui operi, re circumspecta, Microcephalum accommodatissimum judicabant. Quem advocantes, cogitata illi sua explanant, et exquisita beneficia spondent. Is primum hoc accitu timere, ac de urbe tradenda laborantes deprehensos existimare. Verum ut negotii ignaros sensit, quod jubebatur, promptissime curaturum recepit. Tum illi litteras conscribunt ad quos volunt, cumque illis

Petrogurguro Microcephalum (cui et Phaceolatus eumdem tradiderat) lembo Selybriam perducendum committunt. Quod Phaceolatus divinæ providentiæ artificium interpretatus, velut ipso adjutante Numine ad opus conficiendum fiebat alacrior. Sic Microcephalus ad imperatorem jucunde profectus, Phaceolati mandata omnia peregit. Imperator condicta die, qua ad Auream portam noctu adesset (inde enim facilis ingressus videbatur) Adrianopolim, ne quam suspicionem archontibus moveret, concessit.

A ἐπαγγειλαμένους. Ἐδόκει δὴ καὶ αὐτοῖς σκεψαμένοις ὁ Μικροκέφαλος οὑτοσὶ πρὸς τὸ ἔργον εἶναι ἐπιτηδειότατος. Καὶ αὐτίκα μετεκαλοῦντο καὶ διελέγοντο περὶ ὧν διενοοῦντο εὖ ποιήσειν, πολλὰ ἐπαγγελλόμενοι. Ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἔδεισε πρὸς τὴν κλῆσιν, πεφωράσθαι οἰηθεὶς τοὺς πράττοντας τὴν ἅλωσιν. Ἐπεὶ δὲ ᾐσθάνετο μηδὲν εἰδότας, ἐπηγγέλλετο τὸ προσταττόμενον ποιήσειν προθυμότατα. Οἱ δὲ γράμματά τε παρείχοντο πρὸς οὓς ἐβούλοντο, καὶ Πετρογουργούρῳ πρὸς ὃν ὁ Φακεωλάτος παρεδίδοσαν, ὡς ἀκατίῳ τινὶ ἀπάξοντι πρὸς Σηλυμβρίαν. Ὃ καὶ μᾶλλον ἔδοξε τοῖς περὶ Φακεωλάτον ὑπὸ τῆς Προνοίας συνεσκευάσθαι. Καὶ προθυμότεροι ἦσαν πρὸς τὸ πράττειν, ἅτε δὴ συναιρομένου καὶ τοῦ Θείου. Οὕτω μὲν οὖν Μικροκέφαλος παρεγένετό τε πρὸς βασιλέα σὺν ῥᾳστώνῃ, καὶ πάντα ἔπραξε τὰ παρὰ Φακεωλάτου. Βασιλεὺς δὲ συνθέμενος ἡμέραν ἐν ᾗ ἔδει πρὸς τὴν Χρυσῆν καλουμένην πύλην εἶναι νυκτὸς, ἐκεῖθεν γὰρ ἐδόκει ῥᾴδιον εἰσάγειν εἶναι, ἀπῇρεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ, ἵνα μηδεμίαν ὑποψίαν παρέχοιτο τοῖς Ἄρχουσιν ἐν Βυζαντίῳ.

CAPUT XCVIII.

Causa, cur imperatrix a patriarcha alienata sit. Res a capite arcessitur. Furor et insania patriarchæ in damnandis et puniendis recte de religione sentientibus. Apud imperatricem ab episcopis de moribus et religione accusatur. Ejusdem imperatricis diligentia in Ecclesia tuenda, et indicta synodus.

Interea etiam imperatrix sua sponte de patriarcha male sentire cœpit, etsi belli tempore singulari cum studio et inclinatione animi fecerat, ut archontum princeps esset. Causa hæc erat, quod simul bellum esset natum, Palamam sibi ob cathedram patriarchalem insidiari suspicatus, ei ex invidia nocere contendisset. Nam primum quidem ut Cantacuzenum una persequeretur, et ad illius excommunicationem assentiretur postulabat. Eo tam nefariam assensionem communionemque repudiante, perspiciens ille virum virtute et sapientia conspicuum nihil læsura crimina publica, mutata 693 ratione, impietatis ei dicam scripsit. Acindyno enim cuidam monacho, postquam Barlaamus omnibus calculis, sanctorum scitis de recta et sana fide pugnantia docere et sapere convictus est, rursum illius causam in judicium adducenti, affirmantique injuria damnatum esse, cum recte ac vere sentiret; Palamam autem et socios de prava religione accusanti, assentiens patriarcha (neque enim vel Deo parcebat, propter odium quo in Cantacuzenum ardebat : tametsi ipse, Palamas, inquam, Barlaamum velut pestem ac perniciem gregis repulerat, illique actionem intenderat, adhuc vivo beatæ memoriæ Andronico imperatore, nec solum condemnarat, sed et probationibus e sacra Scriptura, et ratione conclusis, ac necessariis demonstrationibus perversi erroris redargueral) eum, et quicunque eamdem de fide tuebantur sententiam, in carcere detinebat, quantumque poterat affligebat : ac bellum imperatorio simile contra Ecclesiam commovebat. Nec enim judicium ullum, nec argumentorum firmamenta requirens, multos episcopos et præcipuos de monachis indicta causa damnabat, ac per omne belli tempus spirabat contra pietatem ferociter, archontibus ejus amentiam non parum adjuvantibus, quod et istuc bello adversus Cantacuzenum momento haud mediocri futurum cernerent.

B Τούτων δὲ πραττομένων, αὐτομάτως καὶ ἡ βασιλὶς διετίθετο κακῶς πρὸς πατριάρχην, καίτοι παρὰ πάντα τὸν τοῦ πολέμου χρόνον πολλὴν τὴν εὐμένειαν παρεχομένη καὶ τὴν ῥοπὴν, ὡς ἄρχοντα Ἀρχόντων εἶναι. Αἰτία δὲ ἦν, ὅτι μετὰ τὸ κεκινῆσθαι τὸν πόλεμον εὐθὺς φθονερῶς ὁ πατριάρχης ἔχων πρὸς Παλαμᾶν, οἷα δὴ ὑποπτευκὼς ἐφεδρεύειν αὐτῷ πρὸς τὴν καθέδραν τὴν ἀρχικὴν, ἐπεχείρει κακουργεῖν. Καὶ πρῶτα μὲν ἐκέλευε βασιλεῖ τῷ Καντακουζηνῷ συμπολεμεῖν, καὶ πρὸς τὰς ἐπιτιμήσεις καὶ τοὺς ἀφορισμοὺς συγκοινωνεῖν. Ὡς δ' ἀπείπατο ἐκεῖνος φανερῶς πρὸς τὴν τῶν ἀτόπων κοινωνίαν, συνιδὼν ὡς οὐδὲν ἂν ἐκεῖνον βλάπτειν δύναιτο δημόσια ἐγκλήματα, ἐπίσημον ὄντα δι' ἀρετὴν καὶ φιλοσοφίαν, δυσσεβείας ἐδίωκε μεταβαλών. C Ἀκινδύνῳ γάρ τινι μοναχῷ μετὰ τὸ Βαρλαὰμ ἁπάσαις ἁλῶναι ψήφοις, ἐναντία τοῖς ἁγίοις καὶ λέγοντα, καὶ φρονοῦντα περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ὑγιοῦς, αὖθις τὰ ἐκείνου ἐκδικοῦντι, καὶ ἠδικῆσθαι φάσκοντι περὶ τὴν δίκην ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ φρονοῦντα, Παλαμᾷ δὲ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν κακοδοξίαν ἐγκαλοῦντι, προσθέμενος καὶ ὁ πατριάρχης (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Θεοῦ ἀπέσχετο διὰ τὸ πρὸς Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα ἔχθος, καίτοι γε αὐτὸς ὢν ὁ Βαρλαὰμ τῆς ποίμνης οἷα λύμην ἀπελάσας καὶ φθορὰν, καὶ δίκην κατ' ἐκείνου πεποιημένος, ἔτι καὶ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ μακαρίου περιόντος, καὶ Βαρλαὰμ οὐ μόνον καταψηφισαμένου, ἀλλὰ καὶ Γραφικαῖς ἀποδείξεσι, καὶ ἀνάγκαις λογικαῖς ἀπελέγξαντος κακοδοξεῖν), D Παλαμᾶν τε ὁμοίως καὶ ὅσοι τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ περὶ τῆς πίστεως ἐφρόνουν, ἐν δεσμωτηρίοις εἶχε, καὶ ἐκάκου ὅσα δυνατά· καὶ πόλεμον ἐκίνει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τῷ βασιλικῷ παρόμοιον. Δίκης γὰρ οὐδεμιᾶς οὐδ' ἐλέγχων, οὐδ' ἀποδείξεως δεόμενος, τῶν τε ἐπισκόπων οὐκ ὀλίγων, καὶ τῶν λογάδων τῶν μοναχῶν κατεψηφίζετο ἐρήμην, καὶ πολὺς ἔπνει παρὰ πάντα τὸν τοῦ πολέμου χρόνον κατὰ τῆς εὐσεβείας, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐν τοῖς πράγμασιν οὐκ

ὀλίγα συναιρομένων. Ἑώρων γὰρ οὐδὲ τοῦτο τὸ μέρος ὀλίγα συναιρόμενον πρὸς τὸν πρὸς βασιλέα πόλεμον. Πᾶσι γὰρ ὁμοίως ἀδικεῖσθαι Καντακουζηνὸς ὁ βασιλεὺς ἐδόκει, καὶ διὰ σπουδῆς ἦγον τὸ καταλύεσθαι τὸν ἀναῤῥιπισθέντα πόλεμον συγγενικὸν, ὡς αἴτιον ἐσόμενον πολλῶν κακῶν· ἃ τοῖς ἄρχουσιν οὐ λυσιτελεῖν οὔτε πρὸς βασιλίδα, οὔτε πρὸς ἄλλους Ῥωμαίους ἀκούσεσθαι ἐδόκει. Πολλὴν μὲν οὖν κατὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον κατὰ τῶν μὴ τὰ Ἀκινδύνου ᾑρημένων τὴν μανίαν ἐπεδείκνυτο ὁ πατριάρχης ὁμοίως κατά τε μοναχῶν καὶ ἐπισκόπων. Ἡ βασιλὶς δὲ ἀνήκοος μὲν οὐ παντάπασι τῶν τολμωμένων ἦν· ᾤετο δὲ τοὺς μοναχοὺς διὰ τὸ τὰ Καντακουζηνοῦ ᾑρῆσθαι, τοιαῦτα ὑπομένειν. Ἐπεὶ δὲ ηὔξητο ἐπὶ μέγα τὸ κακὸν, ὅσοι τῶν ἐπισκόπων μὴ καὶ αὐτοὶ διεφθαρμένοι ἦσαν ἐν τοῖς δόγμασι, τὰ κατὰ τὸν πατριάρχην γράμμασιν ἐποίουν βασιλίδι δῆλα, καὶ πολλὴν τὴν κακοήθειαν καὶ τὴν διαστροφὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐνεκάλουν. Ἡ δὲ ὡς ἐπύθετο μόνον, οὐ πρὸς ἀναβολὰς ἐχώρησεν, οὐδὲ ὀλίγης ἄξια φροντίδος ἡγήσατο εἶναι τὰ περὶ Θεοῦ· ἀλλὰ πᾶσαν ἄλλην σπουδὴν ἐν δευτέρῳ τιθεμένη, ἐνὶ τούτῳ προσεῖχε μόνῳ, τῇ Ἐκκλησίᾳ κακῶς πασχούσῃ καὶ πολεμουμένῃ στῆσαι τὸ κακόν. Καὶ τοὺς ἐπιφέροντας τὴν γραφὴν μεταπεμψαμένη ἐπισκόπους, ἐπεὶ δεινὰ ἤκουε κατηγορούντων, ἐδόκει δεῖν σύνοδον ἐκ τῶν ἐνόντων συναθροίζειν, καὶ τὸν πατριάρχην καλεῖν πρὸς τὴν ἀπολογίαν. Ἐγένοντο μὲν οὖν ἐν βασιλείοις οἱ ἐπίσκοποι κελευούσης βασιλίδος, πλὴν τῶν ὅσοι ἦσαν φανερῶς τὰ Καντακουζηνοῦ τοῦ βασιλέως ᾑρημένοι· ἐκεῖνοι γὰρ ἀπρόσιτοι ἐν οἰκήσεσι κατεκλείοντο· πλὴν καὶ ἀπόντες, τὴν γνώμην ἣν ἔχουσι περὶ τοῦ πράγματος ἐδήλουν. Ἡ σύνοδος δὲ, προκαθημένης βασιλίδος, καὶ τοῦ υἱοῦ βασιλέως, τὴν ἐξέτασιν τῶν δογμάτων ἐποιεῖτο.

A Omnibus namque æqualiter cum Cantacuzeno inique agi videbatur: et bellum civile, ut multarum calamitatum fontem restingui studebant: id quod archontes non expedire, nec de eo imperatrici aliisque Romanis audiendum putabant. Itaque per annos illos belli patriarcha contra Acindyni adversarios egregie insaniebat, nempe contra monachos et episcopós. Imperatrix autem tam audax scelus non omnimodis nesciebat, verum monachos propter Cantacuzeni partes ista pati opinabatur. Cæterum malo in majus adaucto, quotquot episcoporum sinceritatem dogmatum retinebant, sensum suum adversus patriarcham per litteras imperatrici explicaverunt, ejusque insignem malignitatem, et perversas de fide opiniones accusarunt. Quæ simul B cognovit, non distulit, neque res divinas parum cordi habendas censuit: sed cætera omnia in posterioribus ponens, in hoc solo vigilavit, ut ægram et oppugnatam Ecclesiam in integrum restitueret. **694** Accersensque accusatores episcopos, ut magni criminis reum facientes audivit, synodum e præsentibus congregandam, et patriarcham ad sui defensionem advocandum duxit. Coierunt igitur ab Augusta vocati in palatium episcopi, præter eos qui aperte Cantacuzeno patrocinabantur; nam illi in ædibus inaccessi tenebantur. Nihilominus quamvis absentes, sententiam suam scripto demonstrarunt. Synodus porro, imperatrice ac filio imperatore præsidentibus (*k*), dogmata discutiebat.

CAPUT XCIX.

Nuntiatur adventus Cantacuzeni Byzantium. Cur non crediderit statim imperatrix. Cur imperator non plus militum adduxerit. Ejus sollicitudo et dolor. Amici cum timore portam Auream perfodiunt. Patriarcha exauctoratur. Imperator cum plausu populi urbem ingrediens, direptiones interdicit. Imperatrix palatium communit; ei Galatæi invitati succurrunt, sed a populo repelluntur. Imperator apud episcopos et cleri principes pro se causam dicit. Imperatrici minatur, nisi ad pacta veniat. Ad eam legatos mittit; quanto in periculo sit, ostendit.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο, ἐκ Σηλυμβρίας τις ἐλθὼν ἐμήνυεν, ὡς ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἐγγὺς εἴη Βυζαντίου

C Interim Selybria quidam nuntius adest, ea nocte Cantacuzenum ante mœnia Byzantii adfuturum, cui

Jacobi Gretseri notæ.

(*k*) Scilicet hoc supererat ad perituræ Græciæ fœditatem, ut femina cum filio quindecim annorum præsideret synodo, et episcopis jura daret. Quis vel fando talia audivit? Neque enim tantum præsedit, hoc est, primo loco, ante episcopos sedit, ut Martianus olim in concilio Chalcedonensi, et Constantinus in concilio sexto; nec præsedit tantum, ut Patres synodi ab omni violentia tutos præstaret, curaretque ut omnia legitime, sine vi, fraude et tumultibus peragerentur, sed præsedit ut controversiarum et quæstionum judex: hanc enim potestatem recentior et imperitior Græcia suis imperatoribus detulerat inaudito a Christianæ fidei incunabulis exemplo, ut docet cardinalis Bellarminus lib. I *De conciliis et Ecclesia*, cap. 19 et 20. Quocirca primi etiam subscribebant æque inusitato exemplo. Cum octo fuerint olim generales atque œcumenicæ synodi in Græcia celebratæ, duabus tantum imperatores subscripserunt, inquit Villalpandæus disput. 2, pro concil. Trident., nimirum sextæ et octavæ. Sed in sexta imperator Constantinus ultimus omnium subscripsit, non definiens, sed consentiens. Et Basilius imperator in octava synodo subscripsit post omnes patriarchas, similiter non definiens, sed suscipiens et consentiens, prius etiam præfatus, se debuisse subscribere post omnes episcopos, ut olim fecerant Constantinus, Theodosius et Martianus, tamen se subscripsisse immediate post patriarchas, quia tali eum honore episcopi afficere voluerint. Quare falsum videtur, quod Villalpandæus dicit, duos duntaxat imperatores subscripsisse, cum testetur imperator Basilius, subscripsisse etiam Constantinum Magnum, Theodosium et Martianum, licet postremo loco. Non exstant tamen hodie hujusmodi subscriptiones. In concilio Florentino D subscripsit ante omnes Græcos et Latinos præsules (excepto summo pontifice) Joannes Palæologus imperator Constantinopolitanus; sed tolerandum et dissimulandum fuit, tum ob Græcorum morem et genium, tum ne concordia inter orientalem et occidentalem Ecclesiam tantopere desiderata impediretur.

malo Augustam occurrere oporteat; affirmabatque id se exploratissime nosse, utpote missum ab iis, quibuscum ipse arcana sua communicaret. Imperatrix rata fraudem ab amicis patriarchæ fabricatam, ut ipsa ad nuntium consternata, ille supplicium admissæ in Deum impietatis evaderet, non se loco discessuram asseverabat, quamvis plane sciret, ea ipsa nocte Cantacuzenum intra mœnia fore. Hæc illa, cum falsum apportari nuntium arbitraretur, qui erat utique verissimus. Ut enim cum illis, a quibus ad urbem capiendam adjuvabatur, diem constituit, quo die et ipse adesset, et illi Auream portam obstructam perforarent, Selybria Adrianopolim discessit, cum amplius mille e toto exercitu delectis militibus (ne proderetur videlicet, si magnam multitudinem duceret), perque deserta et avia iter faciens, necessitate quadam præpeditus, die uno tardius venit, quam præfinitum erat; cum interea cogitationibus distraheretur, metuens, ne pars ejus ipso adhuc absente, ex conventis portam perfosso muro aperiens, flagrante delicto a populo necaretur: dolebatque incredibiliter, **695** non solum quod Byzantio frustraretur, sed etiam quod bonum numerum amicorum amissurus esset. Attamen non funditus abjecta spe eodem gradiebatur. Amici et ipsi necessitate quadam illo die retardati, die altero, quo in palatio contra patriarcham conventus agebatur, convenientes, portam Auream cum trepidatione et anxia cura aperiunt. Timebant siquidem, ne præcedente nocte veniens imperator, et ex pactis nihil dum factum inveniens, recessisset, ipsique proditi, ejus causa, neci dederentur. Tamen nec ipsi salutem in desperatis ducentes, portam perrumpunt; erat enim peditum equitumque haud contemnendum agmen, et si qua vis ingrueret, se defendere illam posse confidebant. Si perfossa porta imperatorem non invenirent, ad eum abire statuebant. Hac mente opus inceptant. Synodus autem in palatio, postquam copiose docuit, patriarcham ipsum in germanis Ecclesiæ dogmatis desipere, et alios ad sibi assentiendum cogere, concordibus eum sententiis exauctoravit. Quam ob causam maxime, imperatorem et qui urbi ab eo capiendæ studebant, die præstituto convenire fuisse prohibitos, postea judicatum est: ne scilicet imperator injuriarum memor, de throno illum deturbasse videretur, sed ut eum propter adulteratam doctrinæ veritatem has pœnas pendere omnes perspicue intelligerent. Episcopi cum suffragiis aliorum episcoporum, qui ut suspecti in consilium adhibiti non fuerant, his ita peractis, multa jam nocte in sua quisque tecta recesserunt. Imperator ubi adfuit, et ejus factio intus aditum per portam Auream patefecit, resistente nemine, cum totius populi applausu et gratulatione urbem ingressus est, militibusque interdixit, ne ad cives diripiendos discurrerent; et quantum potuit, idem plebi vetuit. Ita in pace fuerunt, qui ab Augusta stabant, nisi si forte quidam a vicinis multati sunt,

A τειχῶν ὁ Καντακουζηνὸς, ὃ φυλάξασθαι δέον βασιλίδα· ἰσχυρίζετό τε σαφέστατα εἰδέναι παρὰ τῶν τὰ ἀπόῤῥητα κοινωνούντων αὐτῷ πεμφθείς. Βασιλὶς δὲ ἐπεὶ ἐπύθετο, ἀπάτην εἶναι οἰηθεῖσα ὑπὸ τῶν πατριάρχου φίλων συνεσκευασμένην, ἵν' αὐτῆς πρὸς τὴν ἀγγελίαν θορυβηθείσης, τὸ δοῦναι δίκην ἐκεῖνος διαδρῴη ἐφ' οἷς ἐτόλμησε κατὰ Θεοῦ, οὐκ ἔφη ἀναστήσεσθαι, εἰ καὶ σαφῶς εἰδείη ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ Καντακουζηνὸν ἐσόμενον ἐντὸς τειχῶν. Ἡ μὲν οὖν τοιαῦτα ἀπεφθέγξατο μὴ εἶναι ἀληθῆ τὴν ἀγγελίαν οἰηθεῖσα. Τὸ δὲ ἦν ἄρα ἀληθές· ὡς γὰρ ἐκ Σηλυμβρίας μετὰ τὸ προθεσμίαν συνθέσθαι πρὸς τοὺς πράττοντας τὴν ἅλωσιν, ἐν ᾗ αὐτόν τε παρεῖναι ἔδει, κἀκείνους τὴν Χρυσῆν πύλην διορύττειν ἀπῳκο-
B δομημένην, εἰς Ἀδριανούπολιν ἀπῆρε, τὸ κάλλιστον ἀπολεξάμενος τῆς στρατιᾶς ὑπὲρ χιλίους ὄντας, ἵνα μὴ κατάφωρος εἴη ἐπαγόμενος πολλούς· καὶ διὰ τῶν ἀοικήτων καὶ ἀτρίβων ὁδεύσας, ὑστέρησε μὲν τῆς προθεσμίας ὑπό τινος ἀνάγκης κωλυθεὶς ἡμέρᾳ μιᾷ· καὶ πολλοῖς ἐπάλαιε λογισμοῖς, δεδοικὼς μὴ διορύξαντες οἱ τὰ ἐκείνου πράττοντες κατὰ τὸ σύνθημα τὴν πύλην, αὐτὸς μὲν ἀπῇ, ἐκεῖνοι δὲ ὑπὸ τοῦ δήμου διαφθαρῶσιν ἁλόντες ἐπ' αὐτοφώρῳ. Καὶ ἐδυσχέραινεν οὐκ ἀνεκτῶς, οὐ μόνον διὰ τὴν ἀποτυχίαν Βυζαντίου, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν φίλων ἔμελλεν οὐκ ὀλίγους ἀπολεῖν. Ὅμως δὲ οὐ παντάπασι τῶν ἐλπίδων ἀπογνοὺς, ἐχώρει ἐπὶ τὸ Βυζάντιον νυκτός. Οἱ προδιδόντες δὲ καὶ αὐτοὶ ὑπό τινος ἀνάγκης κωλυθέντες τοῖς τείχεσιν ἐπιχειρεῖν κατὰ τὴν προθεσ-
C μίαν, εἰς τὴν ὑστεραίαν καθ' ἣν ἐν βασιλείοις ἡ κατὰ πατριάρχου σύνοδος συνεκροτεῖτο, διώρυττον τὴν Χρυσῆν πύλην συνελθόντες, ἐν πολλῇ ταραχῇ καὶ σάλῳ ὄντες καὶ αὐτοί. Ἐδεδίεσαν γὰρ μὴ τῇ προγενομένῃ νυκτὶ ἐλθὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν συντεθειμένων ἠνυσμένων εὑρηκὼς μηδὲν, αὐτὸς μὲν αὖθις ἀνεχώρησεν, αὐτοὶ δὲ ὑφ' ἑαυτῶν καταπροδοθέντες διαφθαρῶσιν. Ὅμως οὐδ' αὐτοὶ τὰς τοῦ σώζεσθαι ἐλπίδας ἀπογνόντες, διώρυττον τὴν πύλην, ἦσαν γὰρ σύστημα οὐκ ἀγεννὲς ἐκ πεζῶν τε καὶ ἱππέων, καὶ ἐθάῤῥουν σφίσιν ἑαυτοῖς ὡς ἀμυνουμένοις, ἄν τις ἐπίῃ· κἂν διορύξαντες μὴ εὕρωσι παρόντα τὸν βασιλέα, πρὸς αὐτὸν ἀποχωρεῖν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαύτῃ γνώμῃ διώρυττον. Ἡ δὲ ἐν βασιλείοις
D σύνοδος, ἐπεὶ ἐκ πολλῶν ἀπεδείκνυ πατριάρχην αὐτόν τε περὶ τὰ ὀρθὰ τῆς Ἐκκλησίας δόγματα ἔχοντα οὐχ ὑγιῶς, καὶ τοὺς ἄλλους ἀναγκάζοντα ἐκείνῳ συμφρονεῖν, γνώμῃ κοινῇ καθαίρεσιν αὐτοῦ καταψηφίζονται. Δι' ἃ δὴ καὶ μάλιστα ἔδοξεν ὕστερον. Βασιλεύς τε καὶ οἱ πράττοντες τὴν ἅλωσιν συνελθεῖν κατὰ τὴν προθεσμίαν κωλυθῆναι, ἵνα μὴ μνησικακῶν αὐτὸς δοκοίη τῶν θρόνων καθαιρεῖν· ἀλλ' ἀκριβῶς εἴη τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς διαστροφῆς εὐθύνη. Οἱ μὲν οὖν ἀρχιερεῖς ἐπεὶ ταῦτα ἔπραξαν, καὶ τῶν ἀκόντων διὰ τὸ ὑποπτεύεσθαι ἀρχιερέων συνεπιψηφισαμένων, ἀνεχώρουν ἕκαστος πρὸς τὰς οἰκήσεις ἤδη πόῤῥω νυκτῶν. Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ παρῆν, τῶν ἔνδον τὰ ἐκείνου πραττόντων τὴν Χρυσῆν διορυξάντων πύλην εἰσήλαυνεν οὐδενὸς ἀνθισταμένου, ἀλλὰ δι' εὐφημίας αὐτὸν ἀγόντων παντὸς τοῦ δήμου, καὶ τοῖς

τε στρατιώταις ἀπεῖπε μὴ χωρεῖν πρὸς ἁρπαγάς· A καὶ τὸν δῆμον ἐκώλυεν ὅσα δυνατά. Ὅθεν οὐδὲ ἐγένετό τις κίνησις ἐπὶ τοὺς δοκοῦντας ᾑρῆσθαι τὰ βασιλίδος, πλὴν εἴ πού τινας αὐτῶν ἐζημίωσαν οἱ γείτονες. Καὶ τῶν στρατιωτῶν δὲ ὀλίγοι ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν πολεμίων, βασιλέως μὴ εἰδότος ἐπελθόντες, ἐποιήσαντό τινα μετρίαν ἁρπαγήν. Βασιλεὺς δὲ ἄχρι τῆς Πορφυρογεννήτου καλουμένης οἰκίας προσελθὼν, πρῶτα μὲν ἐκέλευε μηδένα χωρεῖν κατὰ τῶν βασιλείων, ἀλλὰ ἀτρεμεῖν, ὡς αὐτὸς διαθησόμενος τὰ κατὰ βασιλίδα ᾗ δοκεῖ ἔχειν ἄριστα. Ἐπεὶ δὲ διέφαινεν ἤδη ἡμέρα, διὰ μέσης τῆς ἀγορᾶς ἐβάδιζεν ἐπὶ Θεομήτορος τὸ τῆς Ὁδηγητρίας τέμενος, τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῆς νίκης ἀποδώσων τῇ Μητρὶ τοῦ Θεοῦ. Αὖθις δὲ διὰ B τῆς αὐτῆς ἐπανήκων ἐπὶ τὴν τοῦ Πορφυρογεννήτου κατέλυσεν οἰκίαν. Βασιλὶς δὲ ὡς εἶχε τά τε βασίλεια ἠσφαλίζετο, τοῖς οἰκείοις καὶ μάλιστα δοκοῦσιν εὔνοις ἐπιτρέπουσα τὴν φυλακὴν, καὶ ἐκ τῶν ἐν Γαλατᾷ βοήθειαν μετεκαλεῖτο. Οἱ δὲ αὐτίκα ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις, καὶ ὥρμηντο προθύμως βοηθεῖν· τριήρεις τε πληρώσαντες ὅσαι ἦσαν εὔθωρον, καὶ λέμβους ἐφοπλίσαντες, πρὸς τὰ βασίλεια ἐπεραιοῦντο. Ἀντιταξάμενοι δὲ αὐτοῖς ἐκ τῶν μετὰ βασιλέως στρατιωτῶν τινες, ἅμα καὶ τοῦ δήμου προσεπιβοηθοῦντος, οὐκ εἴων τῇ γῇ προσχεῖν, ἀλλ' ἀπεπέμποντο βάλλοντες συχνοῖς τοῖς βέλεσιν. Ὁρῶντες δὲ καὶ ἐκεῖνοι, ὡς οὐκ ἀντισχήσουσι πρὸς τοσούτους, πρότερον γὰρ ᾤοντο ὑπὲρ βασιλίδος αὐτοῖς, καὶ τὸν δῆμον συμπροσθήσεσθαι, ἀνεχώρουν τε καὶ οὐκέτι C ὕστερον ἐπεβοήθουν. Βασιλεὺς δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν μηδὲν πλέον μήτε πράξας, μήτε εἰπὼν εἰς τὴν ὑστεραίαν τούς τε ἐπισκόπους ὅσοι ἦσαν μεταπεμψάμενος ἐν Βυζαντίῳ, καὶ τῶν τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων τῆς Ἐκκλησίας τοὺς μάλιστα ἐν λόγῳ, πρῶτον μὲν περὶ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον συμβεβηκότων διειλέχθη, ὡς οὔτε ἐξ ἀρχῆς ἕλοιτο αὐτὸς, οὔτε τοῖς βασιλέως ἐπιβουλεύσειε παισὶν, ὥσπερ ὑπὸ τῶν συκοφαντῶν κατηγορεῖτο· ἀλλ' ὑπ' ἐκείνων διὰ φθόνον κεκινημένου ἐπιβουλευσάντων, ἀναγκαίως τῆς αὐτοῦ καὶ τῶν συνόντων σωτηρίας ἕνεκα ἠμύνετο. Εἰς ἀνάγκην δὲ ἐλθὼν, καὶ βαρβάροις χρήσαιτο συμμάχοις, Μυσοὺς καὶ Τριβαλλοὺς, καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους ἐκείνων ἐπαγόντων. Καὶ τῆς γεγενημένης φθορᾶς καὶ αἰχμαλωσίας τῶν Ῥωμαίων ἐκεί- D νους ἀπεδείκνυεν αἰτίους. Ἔπειτα καὶ τῶν γιγνομένων ἐποιεῖτο μάρτυρας, ὡς αὐτὸς μὲν οὔτε πρότερον, οὔτε νῦν δυσχερές τι περὶ βασιλίδος διενοεῖτο καὶ τῶν παίδων, ἀλλ' ὅσα μάλιστά ἐστι πρὸς σωτηρίαν καὶ λυσιτέλειαν τῆς ἀρχῆς. Ἂν δ' ἐκείνη ἔτι τὴν προτέραν δυσμένειαν ἐκδεικνυμένη, ἀνθίστασθαι ἐπιχειροίη, καὶ σώζειν ἑαυτὴν καὶ τέκνα διὰ τοῦ πολέμου, μὴ αὐτῷ προσλογίζεσθαι τὴν αἰτίαν, εἴ τι περὶ αὐτὴν καὶ τέκνα συμβαίη δυσχερές. Οὐ γὰρ αὐτῷ λυσιτελεῖν δοκεῖν, οὐδὲ ἄλλως σῶφρον, ἐᾷν αὐτὴν ἐν βασιλείοις καθημένην, τὸν πόλεμον αὖθις τὸν συγγενικὸν ἀνακινοῦσαν, καὶ περιορᾷν τοὺς ὑπολειπομένους Ῥωμαίους ὑπ' ἀλλήλων διαφθειρομένους· ἀλλ' εἰ μὴ πείθοιτο χωρεῖν πρὸς τὰς

et milites aliquot in domus hostium, imperatore ignorante, penetrantes, prædas mediocres fecerunt. Imperator usque ad ædes Porphyrogeniti appellatas cum processisset, edixit, ne quis contra palatium tenderet, sed quieti manerent: se quod optimum censuisset, de imperatrice constituturum. Die jam terris reddita, per medium forum ad Deiparæ Hodegetriæ templum, debita ejusdem adoratione, **696** ac de præstita victoria gratiarum actione functurus petivit: eademque via rediens, in Porphyrogeniti domum divertit. Augusta ut potest; palatium communit; domesticis, et quorum benevolentiæ plurimum fidebat, custodiam committit; a Galatæis item auxilium accersit; qui repente ad arma convolantes, subsidio ferendo alacriter se comparant, B eademque hora impletis quotquot in promptu erant triremibus, et lembis armatis, ad palatium trajiciunt. Sed eos nonnulli de militibus imperatoris, populo adjuvante, crebris jaculis ad terram appellere prohibebant. Videntes Galatæi se contra tantam multitudinem invalidos (speraverant enim populum pro imperatrice tuenda ad ipsos accessurum), retro abeunt, nec deinde subsidio venire audent. Imperator die illo nihil præterea nec fecit, nec locutus est. Sequenti episcopos, quicunque Constantinopoli reperiebantur, et cleri principes cogit, ac primum quidem de iis quæ bello accidissent disserit, quod neque a principio ipse suscitarit, neque liberis imperatoris (quemadmodum ejus ob- C trectatores garriant) insidias molitus sit. Sed cum illi capiti suo insidiantes, ex invidia illud excitassent, facere non potuisse, quin pro sua suorumque salute propugnaret, et Barbarorum quoque auxilia, quoniam necessitas ita flagitaret, sibi adjunxisse: quando et ipsi Mœsos ac Triballos similiter barbaros induxerint. Quod autem tanta labes facta, tot Romanorum capti sint, eos in causa esse docet. Tum ex ipsis actis testimonium affert, se nec alias, nec in præsens adversus Augustam ejusque liberos quidquam hostile meditatum esse, aut meditari, sed quæcunque imperio salutaria in primis forent atque utilia. Sin illa inimicum retineat animum, et resistere, seque cum filiis armorum vi defendere nitatur, ne sibi ascribat, si quid ipsi et filiis ejus D odiosius contigerit. Non enim conducibile, neque cum prudentia conjunctum videri, illam in palatio sedentem, et inter cives cognatosque bellum redintegrantem relinquere, Romanorum vero reliquias, mutuo se devorantes negligere. Sed si ad conditiones descendere nolit, se quidem in eam durius nihil decreturum: metuere autem, ne simul omnibus suis in ipsam, et qui cum ipsa sunt irruentibus, ipse eorum impetum compescere nequeat, et aliquid patiatur ejusmodi, quod medicinæ faciendæ locum nullum relinquat. **697** His dictis delecto metropolitano Philippopolis, et sacelli curatore Cabasila (qui et prius Didymotichum legati venerant), ad eam de pace illos mittit. Ac primum quidem immensas Deo gratias agit, quod diem aspexis-

set, qui sole clarius et calumniatorum suorum scelus atque odium honestatis, et imperatoris liberis ab initio hucusque a se præstitam æquitatem, ac moderationem, et nihil illiberale aut indignum imperatoris Andronici amicitia post illius obitum a se designatum possit ostendere. Deinde suadet ut pacis conditionibus se submittat, nec vana spe suspensa, aut etiam ab optimatibus suis decepta, adhuc armis contra eundum putet; neque enim aliunde externum ipsi exspectandum auxilium : non enim esse profecto, qui venturus sit auxilio : et ex re præsenti nullam spem salutis affulgere, cum munitiones et propugnacula ut instaurentur et tempore aliquo, et sumptu, et materia indigeant, quæ nunc comparari non possint. Quos autem nunc secum habeat, nec pares esse ejus copiis, nec abundare commeatu, ut obsessionem facile ferant. Ob hæc omnia, ut secum paciscatur monet, ne sibi ac liberis per dementiam immane malum conflet, et illi pulcherrimam gloriæ occasionem præcidat. Hoc enim bello et voluisse semper, et a Deo optimo maximo precatum esse, uti aliquam sibi ansam daret, unde bonitatem et clementiam in vivos, et amorem in defunctum demonstrare posset, quem usque nunc integrum sincerumque conservet; nec se minus modo quam antea de procuratione liberorum ejus cogitare, nihili pendentem, quæ per bellum adversus se improbe patrata sint.

A συμβάσεις αὐτὴν μὲν περὶ αὐτῆς οὐδὲν βουλεύσεσθαι δεινόν. Δεδοικέναι δὲ μὴ συμπάντων ὡρμημένων ἐπ' αὐτούς, μὴ δύνηται αὐτὸς ἀνέχειν τὴν ὁρμήν, ἀλλά τι τολμηθῇ περὶ αὐτοὺς τῶν ἀνηκέστων. Ἔπειτα τὸν τῆς Φιλίππου μητροπολίτην ἀπολεξάμενος, καὶ Καβάσιλαν τὸν σακελλίου, οἳ καὶ πρότερον εἰς Διδυμότειχον ἧκον πρὸς ἐκεῖνον πρεσβευταί, ἔπεμπε πρὸς βασιλίδα. Ἡ πρεσβεία δὲ ἦν περὶ εἰρήνης. Καὶ πρῶτα μὲν πολλὰς ὡμολόγει χάριτας Θεῷ, ὅτι πρὸς ταύτην ἤγαγε τὴν ἡμέραν, ἣ λαμπρότερον ἡλίου πᾶσι δύναται καταφανῆ ποιεῖν, καὶ τὴν μοχθηρίαν τῶν σεσυκοφαντηκότων, καὶ τὴν ἀπέχθειαν πρὸς τὰ καλά, καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρός τε τοὺς βασιλέως παῖδας ἐξαρχῆς ἄχρι νῦν ἐπιείκειαν διασεσωσμένην, καὶ τὸ μηδὲν ἀγεννὲς μηδὲ ἀνάξιον B τῆς βασιλέως πρὸς αὐτὸν φιλίας μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν φανῆναι διαπεπραγμένον. Ἔπειτα συνεβούλευε χωρεῖν πρὸς τὰς συμβάσεις, καὶ μὴ κεναῖς ἐλπίσιν αἰωρουμένην, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν συνόντων ἐξαπατωμένην, οἴεσθαι ἀντισχήσειν ἔτι πρὸς τὸν πόλεμον· οὔτε γὰρ ἔξωθέν ποθεν ἥξειν χρὴ συμμαχίαν προσδοκᾷν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδείς, ὃς ἀφίξεται ἐπικουρήσων, ἔκ τε τῶν παρόντων ἐλπὶς οὐδεμία σώζεσθαι, τοῦ φρουρίου μὲν καὶ χρόνου τινὸς καὶ ἀναλωμάτων δεομένου, καὶ ὑλῶν πρὸς ἐπισκευήν, ἃ οὐκ ἔξεστι πορίζεσθαι· τῶν συνόντων δὲ οὔτε ἀξιομάχων ὄντων πρὸς τοσαύτην δύναμιν, οὔτε τῶν ἐπιτηδείων εὐπορούντων, ὥστε διαφέρειν τὴν πολιορκίαν εὐμαρῶς. Δι' ἃ πάντα πρὸς συμβάσεις αὐτῇ συνεβούλευε χωρεῖν, καὶ μὴ αὐτῇ μὲν καὶ τέκνοις τὰ ἀνήκεστα προξενεῖν ἐξ ἀβουλίας, αὐτοῦ δὲ μεγίστην πρόφασιν εὐδοξίας ἀφαιρεῖν. Τοῦτο γὰρ κατὰ τὸν τοῦ πολέμου χρόνον καὶ βούλεσθαι ἀεί, καὶ εὔχεσθαι πρόφασίν τινα τὸ Θεῖον παρασχεῖν, ἐξ ἧς αὐτὸς τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδείξεται, καὶ τὸ πρὸς βασιλέα φίλτρον, ὡς ἀκέραιον νῦν ἄχρι διασώζει, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ πρότερον κήδεσθαι τῶν παίδων διανοεῖται, λόγον ποιούμενος οὐδένα τῶν ὅσα πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸν πόλεμον ἠγνωμονήθη.

CAPUT C.

Laudatur virtus imperatoris. Imperatrix legationem contemnit. Imperator summopere contristatur. Causæ cur vehementer imperatrici timeat. Castellum in Blachernis expugnatur. Propugnatores palatii defectionem meditantur. Joannes imperator adolescens matri auctor fit compositionis. Legatio ad imperatorem, qua se imperatrix submittit. Asanes socer legatus ut ingratus reprehenditur. Palamas alter legatus de constantia commendatur. Conditiones pacis aliquot, et utrinque juramenta. Imperator in palatium ingreditur.

Legati cæterique præsentes verba imperatoris et postulationem audientes, propter admirabilitatem vix fidem commodabant. Nam adeo multa antehac ab hostibus perpessum esse, et plus millies inter sacrum saxumque **698** stetisse, postea armis adepta victoria non ad cædes mactationesque procedere, pariaque paribus remetiri iis qui priores lacessiverant, sed victorem victos ad pacta conventa invitare, tametsi eos brevi spatio delere funditus liceret, excellentius quiddam, quam pro humana natura videbatur. Gaudebant igitur tanta lenitate, et suspiciebant tam præstantis animi magnitudinem. Imperatrix suorum consiliariorum impulsu legationem prorsus aspernata, oratores re infecta dimittit, ex quo imperatorem tristitia molestiaque intolerabilis occupavit, sexcentisque cogitationibus in diversa rapuit. Augurabatur enim, pertinaciam istam non bene eventuram, sed

C Οἱ μὲν οὖν πρέσβεις καὶ οἱ ἄλλοι οἱ παρόντες, τοὺς βασιλέως λόγους καὶ τὴν ἀξίωσιν ἀκούοντες, ὀλίγου δεῖν καὶ ἠπίστουν διὰ τὴν ὑπερβολήν. Τὸ γὰρ τοσαῦτα πρότερον ὑπὸ τῶν πολεμούντων ὑπομείναντα, καὶ μυριάκις ἐν ἀκμῇ κινδύνου καταστάντα, ἔπειτα κρατήσαντα τοῖς ὅπλοις, καὶ περιγενόμενον τῶν πολεμίων, μὴ πρὸς φόνους καὶ σφαγὰς χωρεῖν, καὶ ἴσ' ἀντ' ἴσων ἀποδιδόναι τοῖς πρώτοις ἄρξασιν, ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην ἐπὶ συμβάσεις προκαλεῖσθαι, καίτοι δυνάμενον ὀλίγῳ χρόνῳ διαφθείρειν, κρεῖττον εἶναι καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἐδόκει. Ἥδοντό τε οὖν ὁμοῦ διὰ τὴν βασιλέως ἐπιείκειαν, καὶ ἐθαύμαζον τὴν μεγαλοψυχίαν. Βασιλὶς δὲ παντάπασιν οὐ προσεδέχετο τὴν πρεσβείαν, ἀλλ' ἀπράκτους ἀπέπεμπε τοὺς πρέσβεις ὑπὸ τῶν συνόντων πειθομένη. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἠνιᾶτο καὶ ἐδυσχέραινεν οὐκ ἀνεκτῶς μυρίοις προσπαλαίων λογισμοῖς. Συνεώρα γὰρ τὴν ἔνστασιν οὐ τελευτήσουσαν ἐπ' ἀγαθῷ, ἀλλ' ἐκείνοις

τε ἀνηκέστων κακῶν, καὶ τούτῳ μείζονος, ἢ καθ' ὅσον χρόνον ἦν πόλεμος λύπης αἰτίαν ἐσομένην. Οἵ τε γὰρ συνόντες ἅπαντες εἰς πολλῶν πεῖραν ἀλγεινῶν ἐλθόντες, καὶ οἱ ἔνδον ὁμοίως Βυζαντίου τῶν δεσμωτηρίων ἐξελθόντες, καὶ μνησικακοῦντες ἐσχάτως τοῖς συνοῦσι βασιλίδι, αὐτοί τε διεπρίοντο ὑπ' ὀργῆς, καὶ τὸν δῆμον ἐξηρέθιζον, καὶ ἔνδηλοι ἦσαν, ὡς καὶ βασιλέως ἄκοντος ἐπιθησόμενοι τοῖς ἐν βασιλείοις. Καὶ ἐδεδίει μὴ περί τε τὴν βασιλίδα καὶ τοὺς παῖδας ἀνήκεστόν τι τολμηθῇ, καὶ οἱ συνόντες πάντες ὑπὸ τῶν ἐχθραινόντων διαφθαρῶσιν· ὃ ὀλίγῳ ὕστερον μικροῦ ἐδέησε γενέσθαι. Ὡς γὰρ ἐπύθοντο, ὅτι μὴ τὴν πρεσβείαν δέχοιτο ἡ βασιλὶς μηδὲ χωροίη πρὸς συμβάσεις, τὸ ἐν Βλαχέρναις φρούριον, μέρος καὶ αὐτὸ τοῦ περὶ τὰ βασίλεια φρουρίου ὄν, καστέλλιον προσαγορευόμενον, ἐξεπόρθησάν τε καὶ διήρπασαν βασιλέως ἀγνοοῦντος, καί τοι γε τῶν ἔνδον ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀμυνομένων κραταιῶς. Καὶ οἱ δοκοῦντες δὲ περὶ βασιλίδα εὖνοι εἶναι πρότερον, καὶ τὴν φυλακὴν τῶν βασιλείων ἐπιτετραμμένοι, ἐπεὶ τὸν κίνδυνον ἁπανταχόθεν περιϊστάμενον ἑώρων, βασιλίδα δὲ μὴ χωροῦσαν πρὸς συμβάσεις, ἀλλὰ μᾶλλον αἱρουμένην αὐτήν τε ἀποθνήσκειν κἀκείνους συναπόλλυσθαι, ἐσκέψαντο κοινῇ τῆς σφετέρας σωτηρίας ἕνεκα καταπροΐεσθαι ἐκείνους, καὶ παραδιδόναι βασιλεῖ τὸ φρούριον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν λόγῳ μάλιστά τινες πρὸς βασιλέα πέμψαντες, περὶ προδοσίας διελέγοντο, καὶ δωρεὰς ᾔτουν καὶ τιμὰς, εἰ παραδιδοῖεν τὰ βασίλεια αὐτῇ βασιλίδι καὶ τοῖς τέκνοις. Βασιλεὺς δ' οὐδ' ἄκροις ἠνέσχετο ὠσὶν, ἀλλ' ἀπέπεμπε σώζεσθαι μᾶλλον βασιλίδα καὶ τοὺς παῖδας εἰπὼν ποιεῖσθαι περὶ πλείστου. Βασιλεὺς δὲ ὁ νέος Ἰωάννης ἔτος πεντεκαιδέκατον τότε ὢν, μεῖζον ἢ κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐφαίνετο φρονῶν, καὶ τῷ καιρῷ προσήκοντα βουλευόμενος. Ὡς γὰρ ᾐσθάνετο θορυβουμένους τοὺς ἐν βασιλείοις, στασιάζειν τε ἤδη ἀρχομένους, καὶ περὶ αὐτῶν ἐπιεικὲς οὐδὲν βουλευομένους, δραμὼν πρὸς τὴν μητέρα, τόν τε θόρυβον ἀπήγγελλε καὶ τὴν ἐπιβουλήν. Καὶ ἐδεῖτο πρὸς βασιλέα τάχιστα πρεσβείαν πέμπειν, καὶ τίθεσθαι συμβάσεις περὶ τῆς εἰρήνης· μάλιστα μὲν γὰρ ἔφασκεν ἐκεῖνον οὐδὲν περὶ αὐτῶν βουλεύσεσθαι δεινόν. Εἰ δ' ἄρα καὶ τὰ δεύτερα νικῴη, βέλτιον ὑπ' ἐκείνου κακῶς παθεῖν, ἢ ἀλογίᾳ δήμου καὶ στρατιωτῶν ὁρμῇ περιπεσεῖν. Αὐτίκα τε ἐπείθετο ἡ μήτηρ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον Ἀσάνην τὸν βασιλέως πενθερὸν, καὶ τὸν Παλαμᾶν Γρηγόριον αὐτοῦ που κατακεκλεισμένους ἐν δεσμωτηρίοις ἔνδον βασιλείων ἄγεσθαι ἐκέλευε πρὸς αὐτήν· καὶ περὶ τῆς πρὸς βασιλέα διαλεχθεῖσα πρὸς αὐτοὺς εἰρήνης, ἔπεμπε πρὸς ἐκεῖνον πρεσβευτάς. Οἱ δὲ νομίσαντες βασιλέα οἰδαίνειν τε τῷ θυμῷ, καὶ πρὸς ἄμυναν τῶν κατὰ τὸν πόλεμον γεγενημένων παρεσκευασμένον εἶναι, πρῶτα μὲν ἐπὶ δεήσεις ἐτράποντο, καὶ ἱκεσίας ἀφεῖναι τὴν ὀργὴν τοῖς ἁμαρτήσασι, καὶ μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν

A ipsis mala deterrima, majoremque luctum, quam toto belli tempore experti essent, parituram. Nam et illi omnes, qui cum imperatore erant, cum multa adversa pertulissent, et similiter qui Byzantii in carceribus fuerant, extreme se a proceribus Augustæ vexatos meminissent, ira æstuabant, populumque irritabant : et apparebat, vel invito imperatore, in eos qui essent in palatio impetum facturos. Verebatur insuper, ne imperatrici ac liberis aliquid atrocius fieret, quique cum ea versarentur, omnes hostium gladiis conficerentur : id quod paulo post propemodum accidisset. Ut enim intellexerunt eam legatos rejecisse ac pacem nolle, castellum in Blachernis appellatum, partem munitionis et propugnaculorum quibus palatium circum- B datur, imperatore nesciente expugnarunt ac diripuerunt, cum qui intus erant e muris fortiter se defenderent. Qui porro antehac Augustæ bene cupere putabantur, quibusque custodia palatii commissa erat, postquam undique periculum, et eam a pacificatione refugientem, mori ipsosque secum perdere malle viderunt, unanimi consensu ipsius et liberorum defensionem propriæ saluti jam postponentes, imperatori palatium tradere constituerunt. Quin etiam honoratissimos quosdam ad eum mittendo, dona et honores quærebant, si regiam cum imperatrice et liberis dedidissent. Quos imperator auribus ista respuens dimisit, testatus, eam cum liberis servatam potius velle maximopere. Ecce autem impe- C rator Joannes tum quindecim natus annos, supra ætatem sapere, et tempori opportuna consulere visus est. Ut enim tumultuantes sensit, qui in palatio erant, et jam dissidere incipientes, deque matre cum filiis nihil æquum animis agitantes, ad parentem accurrens, **699** tumultum et insidias nuntiat; orans celerrime ad imperatorem mitti, et cum eo decidi, affirmansque, nihil ab eo grave timendum. Sin secus res eat, præstare illum inclementem experiri, quam in populi dementiam ac militum furorem incidere. Illico persuasa mater, Andronicum Asanem imperatoris socerum, et Gregorium Palamam illic carcere detentos (65) ad se adduci jussit : quibuscum de pace locuta, eos ad imperatorem legat. Qui illum tumere iracundia, et D ad persequendas bello acceptas injurias paratum esse opinantes, primum preces et supplicationes adhibent, ut reis placaretur, et hostes domuisse, penitusque subjecisse contentus esset; et quemadmodum eos armis vicisset, sic et injuriarum contemptu et altitudine animi se ipsum vinceret : quæ nimirum maxima illique convenientissima victoria esset. Deinde legationem exponentes petunt, ut pietatem erga defuncti imperatoris liberos, clementiæ, excelsæ mentis ac prudentiæ suæ æternum monumentum relinqueret. At enim ne-

Jacobi Pontani notæ.

(65) Quare in carcerem traditus Andronicus Asanes, qui tamen genero adversatus legitur, perinde ut cæteri? Sed hoc Apocauchus fecit; causa indicata est supra.

sciebant se novaculam acuere, et equum cursorem A in campum provocare. Cum primum namque ea verba audivit, omnia se illorum causa velle ostendit, perinde ac ipse non daret, sed acciperet beneficium. Legatum vero socerum de ingrata voluntate blanda oratione increpuit, quod nulla in re offensus, sed, si verum fatendum, mille beneficiis cumulatus, tam male gratiam retulisset, et bellum contra se concitasset. Palamam contra laudavit, et gratias egit, quod pro justitia veritateque gravissime afflictus, usque ad extremum nihil abjectum aut fecerit aut dixerit. Tum præcepit juramenta ad Augustam et imperatorem filium conscribi; et conscripta sunt cum his conditionibus: Ut neque ipse vindicaret in eos qui se læsissent, B et tum in palatio cum imperatrice degerent; neque multaret ullo modo, sed omnia præterita oblivione sepeliret; neque imperatrix, aut filius imperator in eos, a quibus ipse Cantacuzenus bello adjutus esset, inimicum retinerent animum; nec illis vel arte, vel ulla machina nocere conarentur, sed utrinque adversum socios utrorumque odia deponerentur, omnesque quas ab initio habuissent, fortunas suas retinerent; imperarent autem ambo, Cantacuzenus et Joannes adolescens Palæologus; seque ea invicem **700** benevolentia complecterentur, qua patres et filii solent; juniorque seniori potiores deferret in omnibus, ac propter ætatem nondum firmatam, decem annos administratione cederet: quibus exactis, æquali auctoritate cum C eo imperaret. In has conditiones et ipse imperator, et Anna Augusta cum filio imperatore, ut in perpetuum servandas juraverunt. Secundum juramenta, qui in palatio erant, portis reclusis, Cantacuzenum imperatorem acceperunt, sexto Idus Februarias, anno orbis conditi sexies millesimo octingentesimo quinquagesimo quinto, indictione quinta decima.

τοῦ τῶν πολεμίων κρείττω εἶναι, καὶ πάντας ὑποχειρίους ὁμοῦ λαβεῖν· ἀλλ' ὥσπερ τοῖς ὅπλοις, οὕτω δὴ καὶ τῇ μεγαλοψυχίᾳ φαίνεσθαι νικῶντα, ἥπερ δὴ μεγίστη νίκη, καὶ μάλιστα προσήκουσα αὐτῷ. Ἔπειτα ἀπήγγελλον καὶ τὴν πρεσβείαν βασιλίδος, καὶ ἐδέοντο μνημεῖον τῆς αὐτοῦ ἐπιεικείας, καὶ μεγαλοψυχίας, καὶ συνέσεως, τὴν περὶ τοὺς βασιλέως εὐγνωμοσύνην παῖδας ἀνεξάλειπτον τοῖς εἰς ὕστερον καταλιπεῖν. Ἐλάνθανον δὲ ξυρὸν ἀκονῶντες, καὶ ἵππον θέειν ἀγαθὸν ἐπὶ πεδίον προκαλούμενοι. Ὡς γὰρ μόνον ἤκουε τοὺς λόγους βασιλεύς, πάντα ἦν ἕτοιμος ὑπὲρ τῶν βασιλέως παίδων πράττειν, ὥσπερ αὐτὸς εὐεργετούμενος, ἀλλ' οὐ παρέχων τὰς εὐεργεσίας. Τῶν μὲν οὖν πρέσβεων, τῷ πενθερῷ μὲν ὠνείδιζεν ἠπίως τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγνωμοσύνην ὁ βασιλεύς, ὅτι πρότερον ὑπ' ἐκείνου μηδὲν ἀδικηθείς, ἀλλ' εἰ δεῖ τι τἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ μυρία εὖ παθών, ὁ δ' ἠμείψατο τοῖς ἐναντίοις, καὶ τὸν πόλεμον κεκίνηκε κατ' αὐτοῦ. Παλαμᾶν δὲ ἐπῄνει, καὶ πολλὰς ὡμολόγει χάριτας, ὅτι πολλὴν ὑπὲρ αὐτοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας κάκωσιν ὑπενεγκὼν, οὐδὲν ἀγεννὲς οὔτε ἔπραξεν, οὔτ' ἐφθέγξατο ἄχρι τέλους. Ἔπειτα ἐκέλευε τοὺς πρὸς βασιλίδα καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν γράφειν ὅρκους. Καὶ ἐγράφοντο ἐπὶ τούτοις, ὥστε μήτ' αὐτὸν ἀμύνεσθαι τοὺς λελυπηκότας, καὶ συνόντας ἐν βασιλείοις βασιλίδι τότε, μήτε ζημιοῦν μηδέν· ἀλλὰ πᾶσαν ἀμνηστίαν παρέχεσθαι τῶν πεπραγμένων· μήτε βασιλίδα καὶ βασιλέα τὸν υἱὸν τοῖς ἐκείνῳ συμπράξασι κατὰ τὸν πόλεμον μνησικακεῖν, μηδ' ἐπιχειρεῖν βλάπτειν, μήτε τέχνῃ, μήτε μηχανῇ μηδεμιᾷ· ἀλλ' ἀμφοτέροις διαλελύσθαι τὸ πρὸς τοὺς ἑκατέροις προσκειμένους ἔχθος· κτήσεις δὲ ἔχειν πάντας τὰς ἑκάστῳ προσηκούσας ἀπ' ἀρχῆς. Συμβασιλεύειν δὲ ἀμφοτέρους βασιλέα τε τὸν Καντακουζηνὸν, καὶ τὸν Παλαιολόγον Ἰωάννην τὸν νέον βασιλέα· καὶ ἀλλήλους εὐνοεῖν τὴν προσήκουσαν εὔνοιαν, πατράσι καὶ παισὶ πρὸς ἑκατέρους. Ὑπείκειν δὲ τὸν νέον τῷ πρεσβυτέρῳ κατὰ πάντα· καὶ τοῦ πράττειν αὐτῷ παραχωρεῖν ἐπὶ δέκα ἔτεσι διὰ τὴν ἡλικίαν· μετὰ τοῦτο δὲ τῆς ἀρχῆς συμμετέχειν. Τοιοῦτοι μὲν οἱ ὅρκοι ἐγεγένηντο, καὶ αὐτός τε ὤμνυεν ὁ βασιλεύς, καὶ ἡ βασιλὶς Ἄννα μετὰ βασιλέως τοῦ υἱοῦ, ὥστε παραβήσεσθαι μηδέ ποτε. Τετελεσμένων δὲ τῶν ὅρκων, τὰς πύλας οἱ ἐν βασιλείοις ὑπανοίξαντες εἰσεδέχοντο τὸν βασιλέα, ὀγδόῃ Φεβρουαρίου ἱσταμένου, ἐπὶ τοῖς πέντε καὶ πεντήκοντα ἔτεσι πρὸς ἑξακισχιλίοις καὶ ὀκτακοσίοις, ἐν ἰνδίκτῳ πεντεκαιδεκάτῃ.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

tor. Locus communis de mutabilitate fortunæ. Xanthienses suos interfectos lugent, urbem dedunt. Mira imperatoris in conjugem Momitzili humanitas. 1215

CAP. LXXXVII. — De Crale ut fœdifrago ulciscendo. Pheræ ad defectionem a Romanis sollicitantur. Factio imperatricis auxilium petit. Minatur Crali, ni discedat, et fœdus frangere desinat. Repetuntur imposturæ Apocauchi. Ejus consilium de relinquenda continenti, et mari habitando. Tyrannis ejusdem in Byzantiis carcere et pecunia multandis ac spoliandis. De carcere quem ædificare cogitabat. Quomodo cum imperatrice affinitatem per filiæ matrimonium quæsierit, et litteris supposititiis ei periculum crearit. Responsum Clementis papæ; et quid facturus Apocauchus si dolus non procederet. 1221.

CAP. LXXXVIII. — Custodia se munit Apocauchus; triremem ad fugam paratam habet. Laborat summa invidia. Urget ædificationem carceris. De compacto a vinctis occiditur. Ejus cadaver, et caput resectum de muro ostentantur. Interfectores a populo paucis effugientibus obtruncantur. Amicorum et uxoris litteræ ad Cantacuzenum super morte Apocauchi, et invitatio Byzantium, ejusque occupandi commoditas. 1227

CAP. LXXXIX. — Legationis ad Cralem relatio; consilium de factione illius Pheris exigenda. Suadent in concilio proceres eundum Byzantium sine mora, quos imperator refellit. Potius Pheras sibi prius eundum. Persæ duces vincunt, statim cum omnibus copiis Byzantium redeundum; uxor Apocauchi Epibatas secedit. Imperator culpam amissarum Pherarum, et urbium Macedoniæ in Persas duces conjicit, quibus persuadet, uti secum in Macedoniam revertantur. Sulimanus Persa moritur. Amurius ad suam provinciam defendendam redit domum : Sarchani innocentiæ suæ vix fidem fecit. Cralos Pheras occupat : se Romanorum et Triballorum imperatorem proclamari jubet. Filium Cralem appellat. 1231.

CAP. XC. — Batatzes ab imperatore relictus, agrum Byzantinum vastat. Ad imperatricem ex ambitione deficit. Quare imperatrix a pace tantopere abhorruerit. Imperator Batatzen ad fidem servandam hortatur. Ejus simulatio. Imperatorem ad arma contra se cogit. Somnium imperatoris. A Persis propter Cantacuzenum Batatzes occiditur. Empyrite oppidulum imperatrici deditur. Imperator Byzantium cogitat, quem Hierax, et Paraspondylus cum cohortibus sequuntur. Phrangopulus ægrotus, contraque voluntatem imperatoris in castra adductus, proditis insidiis eum servat. 1237

CAP. XCI. — Hierax necem imperatoris promittit Ejus rei nuntiis non credit imperator. Postea credens, Hieracem officii admonet. Negat ille factum. Creditur. Denuo cum Byzantiis agit perfidus, et idem facit quidam Paraspondylus, qui Hieracem prodit duabus de causis. Hierax in pugna vulneratur, ab imperatore visitur; molliter reprehensus iterum se innocentem esse mentitur. Byzantium fugit. Quomodo se Byzantiis de cæde non obita excusarit. Paraspondylus ad imperatorem transfugit. Amici imperatoris proditi, ad eum se recipiunt. Imperator Selybriam redit. Hierum pene occupatum, ac mox per negligentiam amissum. 1245

CAP. XCII. — Imperator Cantacuzenus coronatur ab Hierosolymitano patriarcha, uxorem coronat. Constantinopolitanus patriarcha ab episcopis excommunicatur. Imperator filium designare imperatorem recusat. Quo animo ad imperium accesserit; in qua oratione suam causam de non affectata tyrannide præclare agit, ut ante hac sæpius, et integritatem suam declarat. 1249

CAP. XCIII. — Cædis Thessalonicensium causa exponitur, quam Palæologus Joannis Apocauchi in præfectura collega præbuit, dum potestate abutitur; quem Apocauchus occidit. Zelotarum scelus et impietas. A populo quidam trucidantur. Unus per forum trahitur, lapidibusque et lignis impetitus occiditur. Apocauchus se pro Cantacuzenico gerit, Zelotas punit, defectionem ad imperatricem simulat, patre occiso Cantacuzenismum aperte profitetur, et Thessalonicam ei tradit, concilio approbante. Georgius Cocalas, et Andreas Palæologus laudantur. 1255

CAP. XCIV. — Legati ad Cantacuzenum tres. Quæ Thessalonicenses a filio ejus petiverint; lætitia de impetratis; Andreas Palæologus turbas facit ex ambitione, pro quo certare parati sunt classiarii et gravis armaturæ milites. Zelotæ populum rursus concitant Apocauchi legatus ad Palæologum cum vulnere effugit. Cocalas eum decipit. Causæ cur optime sperarent, qui ante arcem sedebant. Cocalæ fraudulentia et perversitas. Militum Apocauchi timiditas et perfidia. Arx a Palæologo occupatur. Apocauchus cum centum prope civibus carceri traditur. Falsus rumor de vinctis. Apocauchus de muro præcipitatus, capite truncatur. Idem fit aliis. De esu humani adipis. Matthæus imperatoris filius in Thracia rem bene gerit. 1259

CAP. XCV. — Imperator frustra cum amicis Byzantii clam agit. Patriarcha Constantinopolitanus, a papa electus, Smyrnæ in templo a Persis occiditur cum aliquot nobilibus. Chii Genuensibus coacti se dedunt. Phaceolatus cum suis triremibus capta Chio Byzantium redit; onerariam Genuensem capit et spoliat; vectores interficit; a Galatæis sacer fit. Imperatrix Mpalicis Carbonæ principis opem invocat. Ejus fratrem exercitus ducem facit. Phacerasis victoria de Tomprotitza. Orchanes filiam imperatoris uxorem petit, responsum differtur. Proceres et Amurius dandam suadent. Apud Selybriam sponsa populo cum singulari cæremonia ostentatur. Eximia laus ejusdem. 1267

CAP. XCVI. — Ex urbibus duabus ad Pontum missi speculatores, quorum indicio sicarius deprehenditur, qui se a facinore imperatoris voce deterritum narrat. Imperatrix cum optimatibus suis Sarchanis satrapæ Lydiæ opem quærit. Amurii techna ad Cantacuzenum adjuvandum. Sarchanis copiæ ad imperatorem deficiunt; potestatem orant eundi Byzantium, pro donis et pecunia accipiendis. Cum iis præsides paciscuntur. Deterrentur per Cantacuzenum Persæ a perfidioso facto. Obvios capiunt et spoliant Convivio ab imperatore duces accipiuntur; qui Byzantios prænavigantes sagittis petunt. Donatis ducibus domum remittuntur Persæ. Mœsiam deprædantur. Imperator excusatur. Ejus querela de Romanis hostibus, ut auctoribus malorum omnium. 1275

CAP. XCVII. — Monomachus quidam ad occidendum imperatorem submittitur. Dolus ejus et insidiæ. Veneni præsentia notabilis. Imperator ab amicis præmonetur; insidiator impune dimittitur. Zyraces domesticus imperatricis Constantinopolis sub imperatorem redigendæ consilia agitat. Odium Galatæorum in Phaceolatum, et illius occidendi studium. Imperatricis pro eo sollicitudo. Ejus satellitium, et cogitatio de via imperatori in urbem paranda, ac super ea re cum Zyrace pactum. Microcephalus ad imperatorem legatus deligitur. Eumdem adversarii deligunt, ut quosdam interimant de imperatoriis. Imperator ad suspicionem vitandam Adrianopolim abit. 1281

CAP. XCVIII. — Causa, cur imperatrix a patriarcha alienata sit. Res a capite arcessitur. Furor et insania patriarchæ in damnandis et puniendis recte de religione sentientibus. Apud imperatricem ab episcopis de moribus et religione accusatur Ejusdem imperatricis diligentia in Ecclesia tuenda, et indicta synodus. 1287

CAP. XCIX. — Nuntiatur adventus Cantacuzeni Byzantium. Cur non crediderit statim imperatrix. Cur imperator non plus militum adduxerit. Ejus sollicitudo et dolor. Amici cum timore portam Auream perfodiunt. Patriarcha exauctoratur. Imperator cum plausu populi urbem ingrediens, direptiones interdicit. Imperatrix palatium communit; ei Galatæi invitati succurrunt, sed a populo repelluntur. Imperator apud episcopos et cleri principes pro se causam dicit. Imperatrici minatur, nisi ad pacta veniat. Ad eam legatos mittit; quanto in periculo sit, ostendit. 1289

CAP. C. — Laudatur virtus imperatoris. Imperatrix legationem contemnit. Imperator summopere contristatur. Causæ cur vehementer imperatrici timeat. Castellum in Blachernis expugnatur. Propugnatores palatii defectionem meditantur. Joannes imperator adolescens matri auctor fit compositionis. Legatio ad imperatorem, qua se imperatrix submittit. Asanes socer legatus ut ingratus reprehenditur. Palamas alter legatus de constantia commendatur. Conditiones pacis aliquot, et utrinque juramenta. Imperator in palatium ingreditur. 1293

FINIS TOMI CENTESIMI QUINQUAGESIMI TERTII.

Parisiis. — Ex Typis J.-P. MIGNE.